3 1761 07825546 0

Purchased for the

LIBRARY *of the*

UNIVERSITY OF TORONTO

from the

KATHLEEN MADILL BEQUEST

144
1-3

ЕНЦИКЛОПЕДИЧЕСКИ

РЕЧНИКЪ.

Digitized by the Internet Archive
in 2010 with funding from
University of Toronto

http://www.archive.org/details/entsiklopediches01kasr

ЕНЦИКЛОПЕДИЧЕСКИ

РѢЧНИКЪ

СЪ СЪДЪРЖАНИЕ:

1) СВѢДѢНИЯ ИСТОРИЧЕСКИ, БИОГРАФИЧЕСКИ, ГЕОГРАФИЧЕСКИ, НАУЧНИ, ЛИТЕРАТУРНИ, МИТОЛОГИЧЕСКИ, БИБЛЕЙСКИ И ДРУГИ, 2) ЧУЖДИ ДУМИ, УПОТРѢБИТЕЛНИ ВЪ КНИЖОВНИЯ НИ ЕЗИКЪ И 3) НАШИ СИ КНИЖОВНИ ДУМИ, КОИТО МЖЧНО СЕ РАЗБИРАТЪ.

ОТЪ

Л. Касжровъ.

ПЪРВА ЧАСТЬ.

А—К.

Цѣна 10 лева.

ПЛОВДИВЪ.

Издание и печатъ на Д. В. Манчовъ.

1899.

AE
60
B8K3
ch.1
LIBRARY
OCT 31 1967
UNIVERSITY OF TORONTO

ПРѢДГОВОРЪ.

Читателетѣ на нашата книжнина срѣщать всѣкидневно спомени на исторически събития и дати, имена на лични дѣйци и мислителе, мрътви и живи, названия на градове и държави, нѣкогашни и сегашни, баснословни имена, термини отъ чуждо происхождение, па и наши си, употрѣбителни въ науката, литературата, търговията, военното искусство и дипломатическия и политическия езикъ. Тия понятия сѫ толкова многобройни и разнообразни, че и на́й-честитата паметь не може всѣкога да си припомни точно и бързо всѣко едно. Всѣкой читатель, много или малко образованъ, има нужда наврѣменѣ да се справя за нѣкое събитие, личность, дата, терминъ съ една или друга книга. Нъ всѣкой има ли подъ рѫка всички потрѣбни за тая цѣль книги, па и всѣкога има ли врѣме за едно кратко свѣдѣние да рови разни рѫководства, днесь едно, утрѣ друго, или да ходи въ градската библиотека — за селскитѣ още не може у насъ и дума да става — да се справя съ една енциклопедия, ако тамъ има такъва и ако той владѣе езика, на който е написана, защото ние нѣмаме наши си енциклопедии? Па и може ли да се чака една енциклопедия, издадена за другоземни читателе, да дава за български работи свѣдѣния, каквито български читателе бихѫ желали? Всички знаемъ, че нашиий народъ вчера излѣзе изъ мрака и забвението, та ние, които още не познаваме добрѣ сами себе си, сме за вънкашния свѣтъ токо-речи една terra incognita.

Очевидно е, прочее, че ние имаме нужда отъ една наша си справна книга, една пълна енциклопедия, която да ни освѣтлява съ обилна свѣтлина по всички прѣдмѣти. Съ едно такъво съкровище на знанието ние още за много врѣме на́дали щемъ-можа́ да се сдобиемъ. Ала и да притежавахме една богата енциклопедия, отъ 15—20 обемисти тома, на каквито

енциклопедии се радвать просвѣтенитѣ народи, ние пакъ щѣхме да имаме нужда отъ кратъкъ енциклопедически рѣчникъ, защото енциклопедиитѣ не сѫ достѫпни за всичкитѣ кесии, па и не сѫ сгодни толкова за малки справки. Когато четемъ една книга, срѣщаме името на нѣкое забѣлѣжително лице, и пожелаваме да имаме за него нѣкакво понятие. Имаме ли врѣме да четемъ пространната биография на това лице въ една енциклопедия, когато вниманието ни е съсрѣдоточено на това лице само мимоходомъ; имаме ли врѣме да изучваме една обширна статия, напр. за бацилитѣ, тогава когато, като четемъ една книга, срѣщаме тая дума и искаме да знаемъ само какво значи? Въ подобни случаи нѣкои свѣдѣния за главнитѣ черти на прѣдмѣта сѫ доста. Като на́й-добро доказателство за практическата полезность на малкитѣ енциклопедически рѣчници служи това обстоятелство, че дори и въ Германия, Франция и другадѣ, дѣто вече има богата енциклопедическа литература, нѣкои малки енцикл. рѣчници се издаватъ токо-речи всѣка година.

Горѣизложенитѣ причини и съображения ни побудихѫ да стъкмимъ тоя *Кратъкъ Енциклопедически Рѣчникъ*. Той съдържа многобройни свѣдѣния по историята, биографията, географията, науката и литературата, митологията и Библията, токо-речи всички чужди думи, що се употрѣбяватъ въ книжовния ни езикъ, па и много наши си думи, които мѫчно се разбиратъ.

По историята сѫ описани накратко 1) **минѫлото** на старитѣ и съврѣменнитѣ народи, на столицитѣ имъ или и други градове, съ прибавки за нѣкои държави списъка на царетѣ, които сѫ ги управлявали, каквото читательтъ, който желае по́-вече свѣдѣния, да може да ги намѣри въ биографическитѣ бѣлѣжки; — 2) **събития**, подъ името, съ което сѫ на́й-извѣстни (*Априлско* възстание, *Араба-конашко* приключение, *Заарско* движение и т. н.); — 3) **учреждения** (*аяне, остракизмъ, консули, трибуни, феодална* система и др.); — 4) **партии** и **фракции** (*гелфи* и *гибелини, цанковисти, каравелисти, стамболовисти, радослависти* и др.

Биографическата часть обгръща: 1) имената на царе, папи, патриарси, държавници и др., които сѫ играли нѣкаква роля въ минѫлото и чието име не е съвсѣмъ забравено, и 2) имената на частнитѣ дѣйци въ историята на човѣшкия

напрѣдъкъ — учени, литератори, художници, изобрѣтателе, откривателе. Отъ тия послѣднитѣ само първостепеннитѣ бѣ възможно да се споменѫтъ и за всѣко лице сѫ дадени народностьта му, званието му или дѣлата, които сѫ го прославили, заедно съ епохата, въ която е живѣло, понѣкога и обстоятелствата, въ които е развивало дѣятелностьта си или исходната точка въ попрището му. За нашитѣ си дѣйци се дадохѫ животоописателни бѣлѣжки и за второстепенни лица, по двѣ причини, едно, защото ние сме длъжни да знаемъ себе си по́-добрѣ, и друго, защото трѣбва дѣлата и животътъ на ония, които сѫ дѣйствували за общественото благо на народа си, да се направѭтъ достояние на тоя народъ, та да могѫтъ тия дѣла да послужѫтъ за съревнование на сегашното и бѫдѫщитѣ поколѣния, па и да се даде едно нравствено възнаграждение на заслужилитѣ. Трѣбва още да кажемъ, че ограниченото пространство на тая книга ни накара да исключимъ много имена, които бихѫ заслужили нѣкой споменъ въ единъ специаленъ биографически рѣчникъ. Животоописанието на съврѣменницитѣ, живитѣ личности, е прѣдмѣтъ колкото интересенъ, толкова и деликатенъ; затова сме гледали да констатираме факти, а не да правимъ полемика.

По географията се дадохѫ свѣдѣния за историческитѣ страни и градове, както и за съврѣменнитѣ намъ държави съ столицитѣ и градоветѣ имъ, като се споменува за всѣка земя или мѣстность търговията ѝ, промишлеността ѝ, историческитѣ ѝ спомени, или друго нѣщо, което ѭ отличава. Пълнотата на специаленъ географически рѣчникъ не трѣбва, разбира се, да се чака: относително градоветѣ, запр., е добрѣ да се каже, та да си се знае прѣдварително, че, като общо правило, никое мѣсто съ население по́-долу отъ 3,000 жит. въ българскитѣ земи и отъ 10,000 въ другитѣ страни на свѣта не трѣбва да се тръси подъ неговото си име, ако не е исторически или друго-яче достозабѣлѣжително. При все това, нашитѣ *околийски* градовце и селца се описахѫ, колкото и да сѫ малки, па се направи и исключение на споменѫтото правило за съсѣднитѣ намъ държави, които нѣматъ градове съ голѣмо население. Километрическитѣ разстояния на градоветѣ и градовцетѣ въ Княжеството сѫ дадени споредъ хартата на Министерството на общитѣ сгради, пѫтищата и съобщенията. Планинитѣ, океанитѣ, моретата, езерата, протоцитѣ и по́-важ-

нитѣ рѣки, както и архипелазитѣ или купове острови, па и осамотенитѣ острови, когато не принадлежѫтъ на нѣкой купъ, и дори отдѣлнитѣ острови отъ единъ купъ, когато прѣдставятъ особенъ интересъ, и тѣ не се испусѭхѫ изъ вниманіе. На краи на рѣчника ще се приложи и единъ географически атласъ.

По естественитѣ науки — физиката, химията, геологията, минералогията, астрономията и др. се описахѫ, покрай обяснението на терминитѣ, употрѣбителни въ тѣхъ, такъви нѣща по единъ или другъ прѣдмѣтъ, които имать или прѣко практическо значение или особенъ наученъ интересъ.

Доста обширно мѣсто се даде на гръцкото и римското баснословие, едно, защото то е необходимо за да се разбира старата гръцка и римска история, и друго, защото поезията, живописството и ваянието заимать още сюжетитѣ си отъ него.

Не се изостави и Библията, макаръ и сѫществуването на Библейски рѣчникъ на езика ни да е намъ, като единъ отъ неговитѣ сътрудници по прѣвода му, добрѣ извѣстно, и то за да се не накърни пълнотата на книгата ни. На тоя прѣдмѣтъ се отнасятъ и нѣкои допълнителни свѣдѣния, като запр. бѣлѣжкитѣ за живота и дѣятелностьта на церковнитѣ писатели и светитѣ, — нѣща, които интересуватъ православието, а не се срѣщатъ въ споменѫтия рѣчникъ.

Библиографията, като отдѣлна часть, се исключи съвсѣмъ, едно, защото ние още нѣмаме установена класическа литература, и друго, защото чуждата литература е доста извѣстна на добрѣ-запознатитѣ у насъ съ чужди езици. Ала пакъ забѣлѣжителнитѣ сѣчинения, чужди и наши, се посочихѫ подъ имената на авторитѣ имъ и въ историческата часть.

Включихѫ се чуждитѣ думи влѣзли въ употрѣбение у насъ и по-мѫчнитѣ български думи, защото сѫ на мѣстото си въ единъ енциклопедически рѣчникъ, както всички думи на езика влизатъ въ състава на една пълна енциклопедия. Тия думи сѫ събирани отъ насъ главно една по една: ние, когато четехме, изваждахме изъ джеба тетрадката си и записвахме срешнѫтата отъ насъ за пръвъ пѫть чуждица (или мѫчна дума) въ нашата книжнина; и ако, слѣдъ едно изучение, намѣрехме, че тая дума си е проправила пѫть, като се употрѣбява отъ нашитѣ по-лични писатели, приемахме ѭ. По тая причина нашій рѣчникъ съдържа много чужди думи, употрѣбителни у насъ, каквито не

дава и най-пълний у насъ рѣчникъ на чужди думи*). При все това, въ нашия рѣчникъ не се даде мѣсто на думи, съ които прѣизобилува споменжтий рѣчникъ и които навѣрно никога нѣма да добинжтъ у насъ право на гражданство**); а отъ друга страна рѣчникътъ ни не дава думи въ чужда форма***). Нѣма съмнѣние, че и ние, въ желанието си да бждемъ полезни на всички, сме се подплъзнжли на нѣкои мѣста, ако и да сме гледали да слѣдваме правилото на великия Ларуса, който казва: «Единъ рѣчникъ не трѣбва нито да остава много назадъ отъ езика, комуто служи, нито да върви прѣди него: рѣчникътъ е единъ слуга, който носи багажа на господаря си, като върви подирѣ му». — Когато сме обяснявали думитѣ, работа толкова мжчна и която оставя толкова много да се желае дори и въ най-пространни рѣчници, имали сме прѣдъ видъ да се прѣдаде за всѣка дума не толкова буквалното ѝ значение, колкото нейния сжщински смисълъ, спр. оня смисълъ, въ който тя се употрѣбява: и когато тя има нѣколко значения и сѣнки, посочени сж всичкитѣ наредъ. За нѣкои думи сж отбѣлѣжени и случаитѣ, кога и за какво се употрѣбяватъ. Понѣйдѣ значението на една дума е разяснено и съ примѣри, написани съ италически букви. За нѣкои чужди думи сж дадени съотвѣтственитѣ тѣмъ български, когато сж общоприети или имъ прилѣгатъ; и когато се е усѣщало, че българската дума е нова или не прѣдава ясно значението на чуждата, прилагало се е и обяснение. Когато една дума има противоположна, спр. употрѣбителна въ противоположенъ смисълъ, споменува се и тя, защото така може по-лесно да се разбере значението ѝ. Най-сетнѣ посочено е и происхождението на всѣка чужда дума, а на нѣкои е дадена и етимологията, когато се е видѣло, че може да разясни смисъла имъ. Мжчноразбираеми наши си думи, дошли въ езика ни направо отъ старобългарски или по

---

*) Ето, запр., нѣколко думи само отъ буква А, които не се срѣщатъ въ най-пълния нашъ иностраненъ рѣчникъ: *абрутирамъ*, *абсентъ*, *авансъ*, *авансирамъ*, *аграренъ*, *агресивенъ*, *ad hoc*, *ad calorem*, *à-compte*, *акцидентъ*, *алярма*, *алкоголизмъ*, *алкоголикъ*, *алтруизмъ*, *амбициозенъ*, *анархизмъ*, *анкета*, *анкетенъ*, *антилиберализмъ*, *антисемитизмъ*, *антисемитъ*, *антихолерически*, *argent-comptant*, *арестаръ*, *армистия*, *арлъбукъ-ия*, *аспирация*, *афектирамъ*, *à tout prix*, *à tout hasard*.

**) Каквито сж, запр., *анемия* (безочливость), *антецесоръ* (прѣдшественикъ), *аноргански* (неорганически), *аорезия* (незлобивость), *апостолитетъ*, *апробувамъ*, *асебия*, *асиметрия*, *асимпатия*, *асофия*, *ателия* и пр. и пр.

***) Такъви като *анафема*, *анофеолирамъ*, *анидритъ* и пр.

канала на русския езикъ, и тѣ се обяснихж, и вѣрваме, че и това не е безполезно. Изреченията, пословиците и поговорките, които обикновено се привождатъ въ книгитѣ и повремѣнитѣ издания, се дадохж въ сжщинския имъ образъ, сир. написани, ако сж латински, съ латински букви и т. н.; ала и тѣ, както всичкитѣ други прѣдмѣти, далеко не сж исчерпани, все по сжщата причина, че тая книга не е специаленъ рѣчникъ за никой разредъ специалисти.

Не намираме за потрѣбно да изброяваме тука книгитѣ, списанията, рѣчницитѣ и енциклопедиитѣ, отъ които сме черпили свѣдѣнията си. Доста е да кажемъ, че сме залѣгали да се въсползуваме отъ всички достжпни намъ источници, български, французски, английски, русски и че сме гледали да прѣдадемъ накратко, точно и ясно за всѣко нѣщо сжществено, сир. да кажемъ много съ малко думи. Ние знаемъ, че нѣма съвършенство въ тоя свѣтъ, и сме далечь отъ мисъльта, че не може да се направи нѣщо по́-добро, ала исповѣдваме, че е мжчно да се събержтъ толкова разнообразни свѣдѣния въ такъвъ сравнително малъкъ обемъ.

Такъвъ е тоя рѣчникъ, който се поднася на училищата и на интелигентната публика, съ надежда да стане настолна книга на всѣка частна библиотека, на всѣкой домъ. Добрѣ е да се помни, че рѣчникъ е книга за всички, и че каквото се вижда лесно на едни, мжчно е за други. Оттука се явява потрѣба да се обясняватъ понѣкога нѣща, които на нѣкои би се сторило, че нѣматъ нужда отъ обяснение. Не трѣбва и да се забравя, че подобенъ видъ книги не могжтъ да сж свободни отъ погрѣшки и отъ криво съобщени свѣдѣния. Затова ние молимъ всички просвѣтени и благосклонни лица, които бихж се интересували въ труда ни, да ни съобщжтъ каквито неточности бихж намѣрили, та да ни помогнжтъ да направимъ книгата по́-малко несъвършена. Тия съобщения, заедно съ измѣненията (като запр. въ живота на нѣкои лица и др.), които ще ни наложи врѣмето, доклѣ излѣзе отъ печатъ цѣлата книга, както и пропуснжтитѣ нѣща и допълнителни свѣдѣния по първитѣ букви, ще се приложжтъ като една притурка на́йна края.

Остава ни да искажемъ сърдечнитѣ си благодарения на приятелетѣ и познайницитѣ, които сж ни доставяли каквито свѣдѣния сме имъ поискали. Поднасяме особено благодар-

ностьта си на ония намъ лично непознати лица въ разни части на отечеството ни, чиято готовность да ни послужжтъ въ тая мжчна работа изобличава мнозина други, на които и образованието не е помогнжло да съзнаѭтъ, че ние имаме нравствено задлъжение да правимъ услуги дори и на непознати люде. За синове, които не марѭтъ да увѣковѣчжтъ паметьта на бащитѣ си, нѣмаме думи. Въ свръска съ тоя прѣдмѣтъ имаме още една думица: исказваме голѣмото си задлъжение на автора на *Българский Периодически Печатъ отъ възраждането му до днесь* г-на Ю. Иванова за цѣнното съдѣйствие, което намѣрихме въ труда му.

Л. К.

Пловдивъ,
декемврий 1898.

СЪКРАЩЕНИЯ,

употрѣбени въ тоя рѣчникъ.

алгебр.	алгебра
анат.	анатомия.
англ.	английски.
аптек.	аптека.
араб.	арабски.
архит.	архитектура.
астр.	астрономия.
Библ.	Библия.
богосл.	богословие.
бот.	ботаника.
бразил., бразил.	бразилски.
вижъ.	вижъ, вижте.
воен. иск.	военно искусство
г.	градъ.
геогр.	география.
геол.	геология.
геом., геомет.	геометрия.
герм.	германски.
гл.	главенъ, главни.
гр.	градъ, градове.
грам.	граматика.
дип.	дипломация.
др.	други.
евр.	еврейски.
зн., знач.	значи.
зоол.	зоология.
инд.	индийски.
исл.	исландски.
итал.	италиянски.
исп.	испански.
лат.	латински.
лог.	логика.
маджъ.	маджарски.
малайск.	малайски.
матем.	математика.
медиц.	медицина.
межд. пр.	международно право.
мексик.	мексикански.
механ.	механика.
минер.	минералогия.
монг.	монголски.
морск.	морски, сир. въ корабоплаването.
муз.	музика.
нов.-лат.	ново-латински.
норв.	норвежски.
опт.	оптика.
перс., перед.	персидски.
полск.	полски.
порт.	португалски.
пр.	прочее.
прѣнос. см.	прѣносенъ смисълъ.
р.	рѣка.
рит.	риторика.
рус.	русски.
с.	село.
санск.	санскритски.
сир.	сирѣчъ.
соб. зн., соб. знач.	собствено значи.
соб. им.	собствено име.
срѣд.-вѣк.-лат.	срѣдно-вѣковно-латински.
стар.	старъ, старовременъ.
староб., старобълг.	старобългарски.
стол.	столица.
тур.	турски.
търг.	търговия.
унг.	унгарски.
физик.	физика.
физиолог.	физиология.
фотограф.	фотография.
фр., франц.	французски.
хим.	химия.
хир.	хирургия.
хол., холанд.	холандски.
хотент.	хотентотски.
церк.	церковно, въ църквата.

Всѣка дума, употрѣбена за заглавие, сир., която се тълкува, обикновено е писана, кога се повтаря, само съ началната ѝ буква.

КРАТЪКЪ

ЕНЦИКЛОПЕДИЧЕСКИ РѢЧНИКЪ.

А.

А въ търговията означава акцептуванъ (приетъ). Въ музиката **а** е първата нота въ прѣдишната гама, съотвѣтствующа на нотата la въ сегашната гама. Въ церковнитѣ книги **а҃** служи да означава 1. Виж. *Словѣнски цифри.*

Аава. Градъ въ Халдея, вѣроятно сегашний Хитъ на Евфратъ. *(Библ.).*

Аароновци. Потомци на великия свещеникъ Аарона. *(Библ.).*

Ааронъ. Братъ на Моисея, XV-и вѣкъ прѣди Р. Х. *(Библ.).*

Аархусъ. Гл. градъ въ Дания, 33,000 жит.

Аашикъ паша. Знаменитъ турски поетъ, авторъ на една митическа поема отъ 20,000 стиха. Умр. на 1332.

Абабдеи. Африкански народъ въ Горни Египетъ, на истокъ отъ Нилъ. Абабдеитѣ, ако и да сж по шара на кожата като арабитѣ, по чертитѣ на лицето по́-вече приличатъ на европейцитѣ. По вѣра минуватъ за мохамеданци. Като общо правило тѣ сж непостоянни и невѣрни. Тѣ иматъ малко коне, нъ хубави породи камили. Нѣкои отъ тѣхъ сж земедѣлци, ала по́-голѣмата часть сж номади. Тѣ брожтъ всичко около 120,000 души.

Абадъ I. Пръвъ маврски царь на Севила и по́-сетнѣ и на Кордова, и основатель на династията на абадититѣ; царувалъ отъ 1023 до 1042. — **Абадъ II** (1012—69), синъ на Абада I; прибавилъ на царството си Андалузия; жестокъ.— **Абадъ III** (1039—95), синъ на А. II; съ добромъ приложилъ часть отъ Португалия на царството си; покровитель на просвѣщението и самъ поетъ; плѣнникъ на марокския краль и послѣдний отъ абадититѣ.

Абажуръ, *фр.* (отъ *аба,* сваля; *журъ*, день, видѣлина). 1) Полегато прозорче, такъво, въ което видѣлината дохожда отгорѣ (въ *крѣпость).* 2) Качулка на ламба; служи да оправя надолу лучитѣ на свѣтлината.

Abandon fait larron. Франц. поговорка: небдителностьта прави обирачитѣ.

Абазия. Русска европейско-азиятска область (Кавказъ), планинска земя на сѣверо-западъ отъ Черкезия. Жит. *Абазинецъ:* отъ тука и *абазински.* Руситѣ владѣжтъ тамъ нѣколко крѣпости, между другитѣ крѣпостьта Сухумъкале. Абазинцитѣ сж единъ отъ народитѣ на стара Колхида и мохамеданци. Тѣ сж били подчинени

едно по друго на римлянетѣ, персинетѣ, георгийцитѣ, турцитѣ и руситѣ (1812).

Ab antiquo, *лат.* Отъ памтивѣка.

Ab absurdo, *лат.* По нелѣпото, бесмисленото. (Въ геометрията нѣкои прѣдложения се доказватъ по способа *ab absurdo*).

Абасиди. Арабски господаре или халифи, на брой 37, потомци на Абаса, Мохамедовъ стрика; царували въ Багдатъ отъ 750 до 1258. Виж. *Абулъ-Абасъ.*

Абасъ. Стрика и съвѣтникъ на Мохамеда (566—652).

Абатство, *фр.*, *англ.* Малъкъ римо-католически монастирь.

Абатъ-иса, *фр.*, *англ.* (отъ сир. *авъ*, баща, отецъ). Игуменъ на мжжско абатство; игуменка на женско абатство.

Абдерамъ I. Първий халифъ отъ омаядитѣ на Кордова въ Испания (755 — 787). — **Абдерамъ II**, 4-и омаядски халифъ, прѣзелъ Барцелона и изгонилъ нормандскитѣ пирати, оставилъ славно име въ книжнината (822—852). — **Абдерамъ III**, 8-и омаядски халифъ, основалъ първото медицинско училище въ Европа (911—961). — **Абдерамъ IV.** Послѣдний халифъ отъ омаядитѣ, съборенъ въ годината, въ която се въцарилъ (1088).

Абдалла. Бащата на Мохамеда (545—570).

Абдалла-бенъ-ясинъ. Мюслюмански богословъ, основалъ сектата на алморавидитѣ («поборницитѣ на вѣрата») и алморавидската династия на Мавритания. Царуването на прѣемницитѣ му траяло около единъ вѣкъ (умр. 1059).

Абдеритизмъ, *лат.* Глупаво понятие; вѣрването на абдерититѣ [абдерититѣ сж били жителетѣ на Абдера, градъ на Егейско море, въ Тракия, пословични по глупостьта си], че човѣчеството никога не е напрѣдвало и никога не ще напрѣдне. Отъ тука и *абдеристически* — глупавъ. Въпрѣки това понятие за абдерититѣ, тѣ сж дали знаменити философи Демокрита, Протагора, Анаксарха.

Абдестъ, *перс.* (отъ *абъ*, вода; *дестъ*, ржка). Умовение, миене ржцѣтѣ и краката прѣдписано на мохамеданцитѣ отъ вѣрата имъ: *агата си прави абдеста.*

Абдикация, *лат.* 1) Отречение отъ прѣстолъ. 2) Слагане отъ себеси власть или звание.

Абдикирамъ, *лат.* 1) Отричамъ се отъ прѣстолъ: *краль Миланъ абдикира.* 2) Слагамъ отъ себеси власть, чинъ или звание; отричамъ се отъ право: *правителството не може да абдикира своитѣ права.*

Абдоминоскопия, *лат.-грьц.* (отъ л. *абдоменъ*, коремъ; гр. *скопео*, гледамъ). Изслѣдване на корема *(медиц.* и *анат.).*

Абдулъ-Азисъ. Турски султанъ, вторий синъ на султанъ Махмуда, наслѣди въ 1861, по турското наслѣдствено право, брата си Меджида. Въшествието му на прѣстола се поздрави съ радость отъ «старотурската» партия, която не гледаше съ добро око султанъ Меджидовитѣ реформи. Ала той не оправда нито очакването на тая партия, нито очакването на подданницитѣ си. Въ неговото царуване избухнж критско въстание (1867-8), и по́-сетнѣ херцеговинско (1875) и българското въстание (1876). Доклѣ ставаше въстанието въ Херцеговина и Босна, той биде сваленъ отъ прѣстола по министерско рѣшение. Нѣколко деня слѣдъ свалянето му, намѣрихж го мрътъвъ въ стаята му (1876). Една провѣрителна комисия, състояща отъ по̀-вече отъ

19 лѣкаре, между които нѣколко европейци, докладва, че А. е умрѣлъ отъ прѣрѣзване артериитѣ на рѫцѣтѣ и заключи, че се е самоубилъ. Слѣдъ три години устроителетѣ на неговото убийство, Митхатъ паша, Хюсеинъ Авни паша и Хай-Улла, се отсѫдихѫ въ Цариградъ и испратихѫ на заточение въ Йеменъ; и забѣлѣжително е, че и тримата умрѣхѫ въ 1884.

Абдулъ-Кадиръ (1807—1883). Знаменитъ арабски главатарь; борилъ се въ Алжирия противъ французитѣ, отъ 1832 до 1847. Зетъ плѣнникъ и освободенъ отпослѣ, той покровителствувалъ християнетѣ въ Сирия съ опасность на живота си; Франция затова му отредила пенсия отъ 100,000 лева.

Абдулъ Керимъ паша. Турски генералъ, който разби сърбетѣ въ 1876. По тоя случай унгарцитѣ му поднесохѫ въ Цариградъ една почетна сабя. А. бѣше и главнокомандуѭщъ на турскитѣ войски, съсрѣдоточени на Дунава отъ 3-и апр. 1877; нъ, по причина, че остави Руситѣ да прѣминѫтъ Дунава, той изгуби благоволението на В. Порта и би повиканъ назадъ. Планътъ на защитата на Турция, изработенъ отъ А., е поставялъ за отбранителна линия Балкана; и тая опора нѣкои военни авторитети считатъ за по́-сгодна отъ Дунава. А. бѣше получилъ военното си образование въ Вѣна (1807—187?).

Абдулъ-Меджидъ. Турски султанъ. При неговото въцаряване царството се намирало въ опасно положение. Турската войска била разбита и распръснѫта отъ египтянетѣ въ битвата при Низибъ (1839), и нищо не прѣчило на побѣдоносния Ибрахимъ паша да влѣзе въ Цариградъ. Да не била намѣсата на европейскитѣ сили, Османовий домъ би се изгубилъ. Султанъ М. вървѣлъ въ пѫтеката на прѣобразованията, започнѫти отъ Селима III и Махмуда II. Неговий Хати-шерифъ, ако и да е останѫлъ до голѣма степень мрътва буква, това не се отдава на неговата воля. Рицарското поведение на султанъ М., когато, въ 1850, съ опасность да изгуби прѣстола си, отказалъ да прѣдаде Кошута и други политически бѣжанци прѣдъ заплашванията на Русия и Австрия, ще увѣковѣчи името му въ лѣтописитѣ на човѣчеството (1839-1861).

Абдулъ-Хамидъ. Турски султанъ, синъ на Абдулъ Меджида, род. на 9-и септ. 1842; въцари се на 1876.

Абдъ-алъ-Латифъ. Арабски историкъ (1161—1231).

Ab extra, *лат.* Изотвънъ.

Абеларъ. Франц. религиозенъ ученъ (1076—1142).

Абелити. Християнска секта отъ IV-и вѣкъ въ сѣверна Африка, която не допущала половото сношение и дори въ брачния животъ. Тя основавала учението си на това, че Библията не споменува Авелови чеда.

Абелмошусъ, *лат.* отъ *араб.* Зърна отъ едно миризливо растение, което се употрѣбява въ парфюмерията.

Абенсеражи. Славенъ маврски родъ, който владичествувалъ въ Гренадското кралство въ XV-и вѣкъ. — На български има прѣведенъ романъ *Приключенията на послѣдния абенсеражъ*.

Аберация, *лат.* (отъ *абѫ*, отъ; *еррарe*, блуждаѭ). Въ *астр.* привидното движение на неподвижнитѣ звѣзди; въ *физ.* расѣването на лучитѣ въ зрителнитѣ тръби; въ *прѣнос. см.* заблуждение.

Абиетинъ, *лат.* Смолисто вещество, което се добива отъ терпентина.

Ab inconvenienti, лат. Отъ несгода, по неприлягане.

Ab incunabilis, лат. Отъ люлката.

Ab initio, лат. Отъ начало.

Ab intestat, лат. Безъ завѣщание.

Ab intra, лат. Изотвжтрѣ.

A bis et à blanc. Франц. поговорка: кога скимне нѣкому. Соб. зн. отъ мургаво на бѣло.

Ab irato, лат. Отъ гнѣвъ въ гнѣвъ. (Употрѣбява се, кога се говори за постжпка направена подъ влиянието на гнѣвъ).

Абиритация, *лат.* Ослабване на явленията на жизнената сила въ нѣкоя часть на тѣлото.

Абнегация, *лат.* Самоотрицание, самоотверженость.

Абисиния. Кралство въ източна Африка, което въ сжщность състои отъ три пó-вече или пó-малко независими политически раздѣления: *Гондарско* кралство, *Тигренско* кралство и *Шоанско* кралство, на които главнитѣ градове или столици сж *Гондаръ* на първото, *Адуа* на второто и *Анкоберъ* на третото. Негусътъ (императоръ) на Абисиния, който се титулира «краль на кралетѣ» има за столица Гондаръ. Ала неговата власть е само именна; истинската власть е въ ржцѣтѣ на дворцовия *расъ*, домовладика. Въ нѣкои случаи расътъ извръща ролята си и прогласява себеси краль. Наслѣдственитѣ господаре, които управляватъ зависимитѣ кралства или княжества, се покоряватъ на негуса или на раса само до когато не сж доста силни за да му противостоѭтъ. Феодалната система е докарана до послѣдната граница. Правосждието се раздава отъ господаретѣ и селскитѣ главагаре. Въ послѣднитѣ години Италия наложи единъ видъ покровителство надъ Абисиния, нъ абисинцитѣ не го признаватъ. Населен. на А. се прѣсмѣта различно отъ 4 до 6 милиона жит.; простр. 330,000 чет. кил. Страната е планинска и плодородна, ала търговията е маловажна. Абисинцитѣ сж пó-вечето отъ симитическо племе, и приличатъ на арабитѣ и по физически черти и по устройството на езика. Абисинското вѣроисповѣдание, сир. вѣроисповѣданието на пó-вечето абисинци, е нáй-ближно до православното. Абисинцитѣ сж монофизити и архиепископътъ имъ, наричанъ *Абуда*, сир. отецъ нашъ, имъ се испраща отъ Александрийския коптски патриархъ.

Аблепсия, *грѫц.* (отъ *а*, отрицател. частица; *влепо*, виждамъ). Слѣпота (въ *медиц.*).

Ab ovo, лат. Отъ яйцето, сир. отъ самото начало.

Ab ovo usque ad mala. Лат. поговорка: отъ яйцето дори до ябълкитѣ, сир. отъ начало до край.

A beau jeu, beau retour. Франц. поговорка: едно добро дѣло заслужва друго.

Абонаментъ, *фр.* 1) Подписка за приемане поврѣменно издание, вѣстникъ или списание. Такъва подписка наричатъ и *спомоществование.* 2) Правото на нѣкого да се ползува отъ каквото и да било нѣщо за срокъ съ заплата. Примѣри: за да добие човѣкъ у дома си извѣстно количество вода прѣзъ извѣстно врѣме, зима си *абонаментъ*, като заплаща наведнжшъ; или пъкъ, за да се кжпе човѣкъ въ публична баня, зима си *абонаментъ*, като заплати веднжшъ за много кжпания.

Абонатъ или **абонентъ**, *фр.* Лицето, което е зело за себеси абонаментъ. Абонатъ на вѣстникъ или списание наричатъ *спомоществователь* или *подписникъ*.

Абонирамъ, *фр.* Зимамъ абонаментъ за другиго. *Абонирамъ се* — зимамъ абонаментъ за себеси.

A bon chat, bon rat. франц. пословица: на добра котка, добъръ плъхъ.

Ab origine, *лат.* Отъ зачалото.

Аборинга, *браз.* Едно бразилско растение, на което кореньтъ докарва блюване и диария.

Абортивенъ методъ за лѣкуване наричатъ способа да се уничожи една болесть въ самото ѝ зачало.

Абортивни срѣдства, *лат.* Въ *медиц.* срѣдства способствующи за прѣждеврѣменно рождение на отроче.

Абортицидиумъ, *лат.* Умрътвяване на зачеснѫтото въ матката.

A bras ouverts, *фр.* Съ отворени обятия.

Абреже, *фр.* Съкращение (на *сгчинение*).

Абрутирамъ, *фр.* (отъ *брютъ*, скотъ). Затѫпявамъ и загрубявамъ нѣкого, правѭ го подобенъ на скотъ. **Абрутирамъ се**. Затѫпявамъ се и огрубявамъ: *нашата интелигенция се е абрутирала*.

Абсентизмъ, *лат.* Страсть за отсѫтствие отъ отечеството, за пѫтуване.

Абсентъ, *фр.* Ракия, въ която е билъ натопенъ пелинъ.

Абсесъ, *фр.*, *англ.* отъ *лат.* Цирей, слѣпокъ, врага; изобщо берене гной нѣйдѣ въ тѣлото.

Абсиди, *грѫц.* 1) Двѣтѣ точки въ елиптическия пѫть на небесно свѣтило, въ които то се намира въ нáй-ближното и нáй-далечното растояние отъ свѣтилото, около което се върти. 2) **Абсидъ** наричатъ всѣка полукрѫгла часть въ сграда; запр., сводъ.

Absit invidia, *лат.* Нека нѣма завистъ, зложелателство.

Absque argento omnia vana. Лат. поговорка: безъ пари всичко е напразно.

Абсолютенъ, *лат.* (отъ *абсолвере*, развръзвамъ, освобождавамъ). Неограниченъ, безусловенъ: *абсолютенъ монархъ*. Отъ тука и **абсолютно** — положително, безусловно, съвършено, напълно, непрѣмѣнно; отъ дѣто и *абсолютность*.

Абсолютизмъ, *лат.* Система на неограничено правление.

Абсолютистъ, *лат.* Привърженикъ на неограничено правление.

Абсорбирамъ, *лат.* Попивамъ; поглъщамъ.

Абсорпциометръ, *лат.-грѫц.* Инструментъ за опрѣдѣление способностьта на една течность да поглъща газове.

Абстрактенъ, *лат.* Отвлѣченъ (за *понятия*); въ противоположность на *конкретенъ*. Отъ *абстрактенъ* происхожда абстрактно, отвлѣчено и *абстрактность* — отвлѣченость. Виж. *Абстракция*.

Абстракция, *лат.* (отъ *абстрахере*, отвличамъ). Отвлѣчение: дѣйствието на ума, чрѣзъ което отглеюва нѣкое качество или свойство на единъ прѣдмѣтъ, и мисли за това качество или свойство безъ да мисли за останѫлитѣ. Запр., ако разглеждамъ шара на едно цвѣте безъ да разглеждамъ образа му, уханието му и пр., правѭ абстракция. Другъ примѣръ: Иванъ, Драганъ и братъ ми иматъ всѣкой отъ тѣхъ множество особености свойствени само нему. Нъ тѣ иматъ и нѣкои свойства общи тѣмъ; азъ могѫ да оставѭ на страна другитѣ и да разгледамъ само тия, и така образувамъ едно понятие, което

се нарича *човѣкъ*. Човѣкъ е, слѣдователно, едно отвлѣчено понятие, една абстракция. Съ исключение на собственитѣ имена, всичкитѣ сѫществителни имена сѫ по тоя начинъ абстрактни, отвлѣчени. Ала има степени въ абстракцията. Отвлѣченото понятие *животно* е пó-висока абстракция отъ отвлѣченото понятие *човѣкъ*, като обгръща не само всичкитѣ човѣци, а и безбройнитѣ други животни. Едно *органическо сѫщество* пъкъ е една още пó-висока абстракция, като обгръща и животнитѣ и растенията. *Битие, врѣме, пространство* сѫ между нáй-високитѣ абстракции.

Абсурденъ, *лат.* Нелѣпъ, бесмисленъ. Отъ тука и *абсурдно* — нелѣпо.

Абсурдъ или **абсурдность,** *лат.* Нелѣпость, бесмисленость.

Абу *(Едмондъ).* Франц. литераторъ, род. на 1828; авторъ на *Съврѣменна Гръция*, *Съврѣменни Римъ*, *Напрѣдъкъ* и нѣколко романа, отъ които *Горски царь* е прѣведенъ и на български.

Абу-Бекръ. Мохамедовъ тесть, и пръвъ арабски халифъ (VI-и вѣкъ).

Абукиръ. Село въ Долни Египетъ, знаменито по двѣ битви: въ 1798 англичанетѣ унищожили французската флота въ пристанището му; въ 1799 Бонапартъ побѣдилъ тамъ една турска войска.

Абулъ-Абасъ. Първий халифъ отъ династията на абасидитѣ, нáй-славната отъ всичкитѣ арабски династии; царувалъ отъ 749 до 754. Тая династия замѣстила династията на омаядитѣ въ Дамаскъ. Абулъ-Абасовий прѣемникъ Алмансуръ прѣнесълъ столицата въ Багдадъ. Нъ още при Абулъ-Абаса испанскитѣ владѣния на царството се изгубили чрѣзъ установяването независимъ халифатъ въ Кордова.

Abundat dulcibus vitiis. Лат. поговорка: той изобилува съ приятни пороци.

Ab uno disce omnes, *лат.* По едного сѫди за всички, или по едно нѣщо сѫди за всичко (Виргилиево прѣсѫдно изражение).

Abusus non tollit usus. Лат. поговорка: злоупотрѣбението не е аргументъ противъ надлежното употрѣбение.

Ab hoc et ab hâc, *лат.* Криволѣво, на двѣ-на три, прѣзъ купъ за грошъ; разбъркано.

Авадонъ, или **Аполионъ.** Първото име *евр.*, второто *грѫц.*, ала и двѣтѣ значѫтъ разрушитель. *(Библ.).*

Авана. Рѣка при Дамаскъ, вѣроятно сегашната Барада *(Библ.).*

Авангвардия или **авангардъ** (фр. отъ *аванъ*, прѣди, *гардъ*, стража). Часть отъ войска, която върви нáй-напрѣдъ.

Аванпостъ. (фр. *аванъ*, прѣди; *постъ*, мѣстото, дѣто е поставенъ нѣкой). Прѣдна стража нáй-близу до неприятеля, поставена да прѣдупрѣждава отъ ненадѣйно нападение.

Аванси, *фр.* Постѫпки, които човѣкъ прави пръвъ, съ цѣль за спогаждане или сприятеляване: *направихме на Русия аванси и помирението е близу; императоръ Вилхелмъ направи на князь Бисмарка аванси за помирение.*

Авансирамъ, фр. 1) Напрѣдвамъ, успѣвамъ. 2) [авансирамъ пари], значи *задавамъ* пари, сир. плащамъ прѣди врѣмето.

Авансцена, *фр.,-лат.* Часть отъ сцената въ театръ между завѣсата и оркестра.

Авансъ, *фр.* Зададъкъ, сир. пари платени прѣди врѣмето: *полу-*

чихме отъ правителството авансъ.

Авантуринъ, *фр.* Полупрозраченъ теменъ минералъ съ златни или сребърни искри.

Авантюра, *фр.* отъ *лат.* Приключение, сир. непрѣдвидено, извънредно събитие, или дръзско прѣдприятие.

Авантюризмъ, *фр.* отъ *лат.* Тръсене приключения.

Авантюристъ, *фр.* Тръситель на приключения, нехрани-майко. Отъ тука и *авантюристически*, изоставенъ на случая.

Авари. Народъ отъ Урало-Алтайски страни, който на́й-новата критика показва да е билъ отъ хунско племе; нахлулъ въ Европа (около 555 г.), която опустошавалъ прѣзъ три вѣка. А. се установили на́й-напрѣдъ въ странитѣ около Донъ, Волга и Каспийско море. Една часть отъ тѣхъ останжла въ Кавказъ, а другата се поселила въ Дакия. Тамъ тѣ служили въ Юстиниановата войска, и помогнжли на ломбардитѣ да съсипѫтъ кралството на гепидитѣ; и, около края на VI-и вѣкъ, тѣ завоевали Панония. По́-късно тѣ станжли господаре на Далмация; правили опустошителни нашествия въ Германия, дори до Турингия, и въ Италия, дѣто тѣ воювали съ франкитѣ и ломбардитѣ и распространили властьта си надъ словѣнетѣ, които живѣли на и сѣверно отъ Дунава, както и надъ българетѣ до Черно море. Тия народи на́й-сетнѣ въстанжли противъ тѣхъ и, на 640, ги изгонили отъ Далмация. Ограничени въ Панония, тѣ били съсипани отъ Карла Велики, и токо-речи истрѣбени отъ моравцитѣ, та слѣдъ 827 тѣ исчезватъ отъ историята.

Аваримъ. Гори на истокъ отъ Мрътво море *(Библ.)*.

Авария, *итал.* Поврѣда причинена на корабъ или товара му по море отъ буря или друга злочеста случка.

Авва, *сир.* Баща *(Библ.)*.

Аввакумъ. Единъ отъ 12-тѣ малки пророци *(Библ.)*.

Авгий или **авгиасъ**, *грѫц.* Баснословенъ краль на Елида. Оборитѣ му, въ които стояли 30,000 бика, не били ринжти 13 години, доклѣ Херкулесъ не ги очистилъ съ прѣкарването прѣзъ тѣхъ рѣка Алфа. Сега *ринене Авгиевитѣ обори* е пословично изречение за вършене мжчна работа.

Авгитъ, *грѫц.* Сжщото каквото е пироксенъ.

Авгури, *лат.* Римски жръци, които прѣдказвали бждѫщето по хвърченето, пѣянето и кълването на птицитѣ.

Августа *(Янъ)*. Епископъ на обществото на Чешкитѣ братия, религиозенъ списатель, пламененъ проповѣдникъ и духовенъ поетъ (1500—1572).

Августинци, **августинки**, отъ името на *св. Августина.* Римокатолически калугере и калугерки посветени да гледатъ болни.

Августинъ *(Св.)*. На́й-великий отъ отцитѣ на Римо-католическата църква, писалъ на латински; авторъ на *Исповѣди* и др. (354—430).

Августинъ. Пръвъ проповѣдникъ на християнството въ Англия, Кантжрберски архиепископъ (умр. на 604).

Августъ, *лат.* (соб. зн. *почтенъ*). 1) Име на първия римски императоръ; истинското му име било *Октавъ.* 2) Осмий мѣсецъ въ годината, нареченъ така въ честь на тоя императоръ.

Августъ (9-и—) Съ това название се означава прѣвратътъ из-

вършенъ прѣзъ нощта на 8-и среща 9-и августъ 1886, когато нѣколко висши офицери, Бендеревъ, Груевъ и пр., които си послужихѫ съ Струмский пълкъ и съ юнкеритѣ отъ Софийското военно училище, накарахѫ на сила князь Александра Батемберга да подпише оставката си, и въ сѫщата нощь го испратихѫ подъ конвой задъ граница пѫтемъ Враца-Рѣхово, отъ дѣто яхтата *Александръ* го отнесе по Дунава въ Рени.

Августѣйши, *лат.* Нáй-почтенъ, свещенъ, величественъ. (Титла на особи отъ царствуѭщъ домъ).

Авденаго. Халдейското име на Азария, единъ отъ тримата плѣнени Иудини князове и Даниилови другаре въ двора на Вавилонския царь *(Библ.)*.

Авдия. Единъ отъ 12-тѣ мали пророци *(Библ.)*.

Авдонъ. Единъ отъ Сѫдиитѣ Израилеви *(Библ.)*.

Авейци. Ханаанови потомци *(Библ.)*.

Авель. Вторий синь Адамовъ и Евинъ, пръвъ убитъ човѣкъ; убитъ отъ брата си Каина *(Библ.)*.

Авенъ. Сирийский Илиополъ, който сега носи името Баалбекъ *(Библ.)*.

A verbis ad verbera, *лат.* Отъ думи на удари.

Аверкий Петровичъ. Монахъ книжовникъ, родомъ отъ Сопотъ; ржкоположенъ за Врачански митрополитъ слѣдъ разрѣшението на церковния въпросъ; училъ се въ Бѣлградъ и пó-късно слушалъ лекции въ философическия факултетъ въ Дрезденъ, Германия; учителствувалъ въ Крагуевецъ (Сърбия), въ Сопотъ и Видинъ; книжовнитѣ му произведения сѫ прѣводитѣ *Цвѣтъ Милости или завѣщание чадолюбиваго отца* (Бѣлградъ, 1848), *Церковна история* (Бѣлградъ, 1853), и *Общъ религиозенъ философски прѣгледъ* (Цариградъ, 1877). А. П. починѫ въ Цариградъ въ 1878.

Авероесъ. Арабски лѣкарь и философъ, род. въ Кордова, коментиралъ Аристотеля. Неговитѣ философски учения, клонивши къмъ материализма и пантеизма, се осѫдили отъ Парижския университетъ, и слѣдъ това отъ папството (1120—1198).

Авесаломъ. Синъ Давидовъ (1030 прѣди Р. Хр.) *(Библ.)*.

Авивъ, *евр.* Първий мѣсецъ на еврейската година, наричанъ и Нисанъ; съотвѣтствува съ края на марта и началото на априлъ (*Библ.*)

Avise le fin. Франц. поговорка: мисли му за края.

Авизо, *итал.* Военеиъ параходъ, който разнася извѣстия и заповѣди.

Авизъ. *фр.* Увѣдомление (*търговски терминъ*).

Авимелехъ. Сѫдия Израилевъ, 1235 прѣди Р. Х. (*Библ.*).

Авиропъ. Князь, единъ отъ възбунтуванитѣ противъ Моисея, XV-и вѣкъ прѣди Р. Х. *(Библ)*.

A. vista. Виж. *Виста полица*.

Авиценъ. Ученъ арабски лѣкарь (XI-и вѣкъ).

Авия. Царь Иудинъ, 958—955 прѣди Р. Х. (*Библ.*).

Авксентий Велешки. Единъ отъ духовнитѣ подвижници и водителе въ борбата на българетѣ противъ церковното иго на гръцката патриаршия. А., Велешки митрополитъ, родомъ отъ Самоковъ, отстѫпи отъ патриаршията, и се присъедини къмъ Илариона Макариополски въ Цариградъ. На 1860, на Великдень, тия двама народни водителе исхвърлихѫ патриаршеското име изъ церковната

служба въ българската пръква на Фенеръ, примѣръ който се послѣдва всждѣ изъ Българско, дори и въ Пловдивъ отъ Митрополита Паисия, чистъ грькъ. Слѣдъ една година (29 апр. 1861), А. би заточенъ въ Измитъ, сжщеврѣменно съ Илариона и Паисия, отъ турското правителство, за угодата на патриарха. Той починж въ Цариградъ прѣди разрѣшението на въпроса (1867).

Авлида. Старогрькца страна, стол. *Авлисъ.*

Avoir du poid, фр. Английски търговски фунтъ отъ 0.4536 килограма.

Авраамъ. Еврейски патриархъ (2,000 год. прѣди Р. Х.), праотецъ на евреитѣ чрѣзъ сина си Исаака и на арабитѣ чрѣзъ сина си Исмаила. (*Библ.*).

Аврелианъ. Римски императоръ; побѣдилъ Зиновия, Палмирска царица (275—276).

Аврелий (*Викторъ*). Латински писатель (VII-и вѣкъ).

Авреолъ. Виж. *Ореолъ.*

Аврикалпий, *лат.* Хирургически инструментъ, съ който вадѭтъ изъ слуховия проходъ вещества падѭли тамъ отвънъ.

Авристъ (лат. отъ *аурисъ*, ухо). Ухолѣкарь, лѣкарь, който лѣкува само уши.

Аврора (лат. *Аурора*, отъ *аурса*, златъ; *ора*, часъ; и знач. зора). Дъщеря на Титона и Земята, сжпржга на Персея и богиня на утрѣшната зора (*баснос.*).

Авсония. Грьцкото име на стара Италия.

Авсонъ. Латински поетъ (IV-и вѣкъ).

Австралия. Голѣмъ островъ въ Океания (простр. 8,215,673 чет. к.), на юго-истокъ отъ Азия. Англичанетѣ сж основали по брѣговетѣ му колонии, които броѭтъ 4,000,000 жит. Разработването рудници и отвъждането овце сж главний источникъ на богатството имъ. Гл. гр. *Мелбжрнъ* и *Сидни.* Отъ Австралия —*австралиецъ* и *австралийски.*

Австрия. Виж. *Австро-Унгария.*

Австромания, *лат. - грьцки.* Страсть къмъ всичко австрийско.

Австроманъ. *лат.-грьц.* Поклонникъ на всичко австрийско.

Австро-унгария. Европейска държава, която се прѣдѣля съ Италия, Швейцария, Бавария, Саксония, Прусия, Русия, Румжния, Сърбия, Турция и Черногора, и която захваща едно пространство отъ 680,000 чет. килом. и брои 42,700,000 жит. (словѣне, нѣмци, унгарци, румжне, италиянци и пр.).

Населението на А.-У. е по́пъстро по происхождение и езикъ отъ населението на коя-да-е друга европейска държава, съ исключение на Русия. Словѣнетѣ сж на́й-многобройното племе, около 50 на стотѣ отъ цѣлото население. Тѣ образуватъ главната часть отъ населението на Чехия, Моравия, Карниола, Далмация, Кроация, Славония, сѣверна Унгария и Галиция. Нъ тѣ сж расцѣпени на много племена или народи, които много различатъ по езикъ, религия и култура; затова тѣхното видимо надмощие въ империята така се губи. Главнитѣ клонове на словѣнското стебло сж, сѣверно, Чехитѣ (на́й-многобройнитѣ отъ всичкитѣ), Рутинцитѣ и Поляцитѣ, и, южно, Словѣнцитѣ, Кроатетѣ, Сърбетѣ и Българетѣ. Нѣмцитѣ се прѣсмѣтатъ на около 24 на стотѣ. Тѣ сж распръснжти по империята, нъ прѣобладаватъ на́й-много въ херцогство Австрия, Салцбургъ, Тиролъ, Щирия, Каринтия, западна

Унгария и пр. Маджаретѣ или унгарцитѣ (по-вече отъ 13 на стотѣ) населяватъ главно Унгария и Трансилвания). Италиянцитѣ, румжнцитѣ и пр. (около $9^1/_2$ на стотѣ), които говорѣтъ езици произлѣзли отъ латинския езикъ, живѣѣтъ първитѣ въ южния Тиролъ, Истрия и Далмация, а вторитѣ въ Трансилвания, Унгария, Буковина и пр. Останжлата часть (около $3^3/_4$ на стотѣ) състои главно отъ евреи, цигане и арменци.

Относително *религията*, голѣмата часть отъ населението исповѣда Римо-католичеството.

А.-У. въ сжщность състои отъ двѣ държави, Австрия (*империя*), стол. *Вѣна* и Унгария (*кралство*), стол. *Буда-Пеща*. Гл. гр. *Прага*, въ Чехия, и *Триестъ*, голѣмото пристанище на Адриатическо море. Индустриална и земедѣлческа страна. Жит. *Австриецъ* и *Унгарецъ*; отъ тамъ и *австрийски*, *унгарски* и *австро-унгарски*.

Автамезия, *грѣц.* Бълване поради самата болѣсть (*медиц*).

Автариати. Народъ отъ тракоилирийска челядь, който наедно съ бревки, населявалъ Босна до завзимането ѝ отъ словѣнетѣ.

Автентически или **автентиченъ**, *грѣц.* Сжщински, подлиненъ, вѣренъ. Отъ тука *автентичность* — сжщина, подлинность, вѣрность.

Автобиография, *грѣц.* (Отъ *автосъ*, самъ; *биосъ*, животъ и *графо*, пишж). Описание отъ нѣкого своя си животъ. Отъ тука *автобиографически*.

Автобиографъ, *грѣц.* Оня, който самъ описва живота си.

Автография, *грѣц.* 1) Искуството да распознава човѣкъ автографи, спр. чиито и да било ржкописи и подписи. 2) Искуството да въспроизвожда човѣкъ чуждо писмо.

Автографически, *грѣц.* Саморжченъ, собственоржченъ.

Автографъ, *грѣц.* Собственоржчно писмо, или съчинение, оригиналъ.

Автокефаленъ, *грѣц.* (соб. зн. *на своя глава*). Независимъ: *автокефална църква*.

Автократия, или **автократизмъ**, *грѣц.* (Отъ *автосъ* самъ; *кратосъ*, власть). Самодържавие, пълновластие. Отъ тука и *автократически* — самодържавенъ, пълновластенъ, и *автократъ* — самодържецъ.

Автоматизмъ, *грѣц.* (отъ *автосъ*, самъ; *мао*, движж). Бесъзнателно, неволно, машинално движение: самодвижение.

Автоматъ, *грѣц.* Самодвижуща се кукла, или машина, която подражава движенията на въодушевено сжщество: *марширатъ като автомати* (за войници и др. т.).

Автомолитъ, *грѣц.* Цинковъ рубинъ.

Автономия, *грѣц.* (отъ *автосъ*, самъ; *номосъ*, законъ). Правото за управление по свои си закони; самоуправление: *нашата политическа автономия*. Отъ тука и **автономенъ** или **автономически** — управляванъ по свои си закони, самостоятеленъ.

Автопластика, *грѣц.* Искуство да се замѣнява една изгубена часть отъ тѣлото съ друга часть, зета отъ сжщото лице.

Автопсия, *грѣц.* (*автосъ*, самъ; *опсисъ*, гледъ) Послѣдване болезнено състояние на мъртъвъ човѣкъ чрѣзъ отваряне трупа му.

Авторизирамъ, *лат.* (отъ *аукторъ*, творецъ). Упълномощявамъ.

Авторитетенъ, *лат.* Който има авторитетъ: *авторитетенъ мжжъ*.

Авторитетъ, *фр.*, *англ.* (отъ лат. *аукторитасъ*, власть). 1) Нравствено влияние, убѣдителность, сила:

авторитетътъ на бащата. 2) Човѣкъ, чието мнѣние се приема съ уважение, или слѣпо, беспрѣкословно, по причина, че е свѣдущъ по прѣдмѣта, за който говори: *той е авторитетъ по тая часть; ученъ авторитетъ*; *единъ авторитетъ казва.*

Авторство, *лат.* Съчинителство (на *книга*).

Авторъ (отъ лат. *аукторъ*, творецъ). Съчинитель, писатель; творецъ, дѣятель.

Авулсия (лат. *авеллере*, *авулсумъ*, истръгвамъ). Въ *хирург.* отмахване удъ отъ живо тѣло врѣдителенъ за останжлото тѣло.

Авъ. Петий мѣсецъ отъ церковната и единадесетий отъ гражданската година у евреитѣ. Започвалъ съ новолунието на юлия или августъ *(Библ.).*

Агавъ. Пророкъ отъ апостолско врѣме *(Библ.).*

Агагъ. Краль на амаличанетѣ, побѣденъ отъ Саула, и насѣченъ на кжсове по заповѣдь на Самуила *(Библ.).*

Агалактия, *грѣц.* Безмлѣчие, нѣмане млѣко у дойка *(медиц.).*

Агамемнонъ. Краль на Микени (1280 прѣди Р. Х.), главатарь на гръцитѣ прѣдъ Троя, принеслъ жрътва дъщеря си Ифигения за сполуката на прѣдприятието си, убитъ при завръщането му отъ войната отъ Егиста, съучастникъ на жена му Клитемнестра.

Агами, *инд.* Соб. зн. *шумяща* птица. Птица съ кафенообразни пера, която прилича на водната кокошка. Агамитѣ живѣжтъ въ диво състояние въ гвинейскитѣ и бразилскитѣ лѣсове; нъ намѣрватъ се и опитомени.

Агамия, *грѣц.* Безбрачие. Думата се употрѣбява въ *ботан.* за ония растения, които се въдѫтъ безъ участието на полови или въспроизводителни органи. Такъви сѫ, запр., пичуркитѣ гѫби. Отъ тука и *агамически* — безбраченъ.

Агария. Страна въ Сарматия. Жит. *агарянинъ.* Агарянетѣ се считатъ за потомци на Агара и Исмаила.

Агара. Авраамова робиня и Исмаилова майка, която арабитѣ, които се иматъ за нейни потомци, много почитатъ *(Библ.).*

Агасизъ. Швейцарски естествоиспитатель, авторъ на *Ледницитѣ, Очерки отъ сравнителната физиология* и пр.; умр. професоръ въ Америка (1807—1873).

Агатоклъ. Сиракузски тиранинъ (359—287 прѣди Р. Х.), голѣмъ неприятель на картагенянетѣ.

Агей. Единъ отъ малитѣ пророци (VI-и вѣкъ прѣди Р. Х.).

Агломератъ, *лат.* Маса, състояща отъ разни видове минерали свързани помежду си естествено.

Age quod agis, *лат.* Прави каквото правишъ; свърши щото вършишъ.

Агезилай. Спартански краль (399—361 прѣди Р. Х.), побѣдитъ персянетѣ и билъ разбитъ на Матинея отъ Епаминонда.

Агентство или **агенция,** *лат.* Заведение, въ което едно лице като настойникъ е натоварено да върши единъ видъ дѣла частни или обществени: *дипломатическо агентство, параходно агентство, телеграфно агентство.*

Агентура, *лат.* Занятието или длъжностьта на агентъ.

Агентъ, *лат.* (отъ *агере*, дѣйствувамъ). Настойникъ.

Агентъ-провокаторъ, *лат.* Агентъ-прѣдизвикатель, човѣкъ натоваренъ да възбужда между едно население незадоволство противъ

установена власть.

Аресо *(д')*. Франц. списатель (1668—1751).

Агисъ. Име на нѣколко спартански царе.

Агитаторъ, *лат.* Подстрѣкатель, подстоникъ; размиритель; човѣкъ, който вълнува духоветѣ въ една мѣстность съ цѣль да ги настрои *за* или *противъ* нѣщо.

Агитация, *лат.* Работата на агитаторъ.

Агитирамъ (лат. *агитаре*, вълнувамъ). Вълнувамъ духоветѣ въ една мѣстность, подсторвамъ население; размирявамъ; изобщо работѫ усиленно между народъ *за* или *противъ* нѣщо.

Аглабити. Африканска мюслюманска династия (800—909).

Аглаия. Една отъ тритѣ грации. В. *Грации*.

Аглосия (гръц. *а*, безъ; *глоса*, езикъ). Безезичие, нѣмане езикъ за говорене *(медиц.)*.

Агнаделъ. Италиански градъ, побѣда на франц. краль Луи XII надъ Венецияницитѣ (1509).

Агонистика, (гръц. *агонъ*, подвигъ). Сѫщото каквото е атлетика.

Агонистици. Аскетическа секта християне въ Африка, въ IV-и вѣкъ. Тѣ нито работели нито се женили, живѣли съ просия, и тръсили смъртьта си съ подвиги и мѫченичества.

Агония (гръц. *агониа*, борба). Прѣдсмъртни мѫки: *влѣзе въ агония* — бере душа.

Агорида, *гръц.* Единъ видъ грозде, което остава все кисело, или още неозрѣло обикновено грозде.

A gauche (а-гошъ), *фр.* Въ *данса:* на лѣво.

Агра. Индийски градъ, стара стол. на монголската империя; 125,000 жит.

Аграмъ или **Загребъ**. Виж. Загребъ.

Аграрии, *лат.* Закони за поземното ступанство (собственость).

Аграренъ, *лат.* Поземенъ.

Агресивенъ, *лат.* Настѫпателенъ, който се закача или напада безъ прѣдизвикване: *агресивна политика, агресивно поведение.*

Агрикола. Римски генералъ, довършилъ завоеванието на Великобритания (37—93).

Агрипа. Римски генералъ, зеть на императоръ Августа (64—12 прѣди Р. Х.).

Агрипина. Майката на Нерона, който заповѣдалъ да ѭ убиѭтъ на 59.

Агрипинческо раждане. Раждане, при което отрочето излиза изъ утробата съ краката напрѣдъ.

Агрономия (гръц. *агросъ*, поле; *номосъ* законъ). Наука за земедѣлието.

Агрономъ, *гръц.* Ученъ по земедѣлието.

Агура (Пълковникъ Г.) Български военен законовѣдецъ и военен списатель, авторъ на *Военно-углавно право, Сравнителна студия по военната дисциплина*, и пр. А. е бесарабски българинъ.

Адажио, *итал.* Въ *муз.* протегнѫто, тихо пѣние или свирене на музикаленъ инструментъ.

Адамантинъ, *гръц.* Непрозраченъ драгоцѣненъ камень, извѣстенъ подъ името елмазенъ шпатъ.

Адамантъ, *гръц.* Драгоцѣненъ камень, на́й-твърдий отъ всичкитѣ минерали. Въ *прѣнос. см.* човѣкъ съ твърда воля.

Адамити. Една християнска секта въ II-и вѣкъ, която се въздържала отъ всѣко чувственно удоволствие, за споменъ на невинното състояние на човѣцитѣ прѣди грѣхопадението.—Съ това име се наричала и една секта фанатици въ Чехия

и Моравия въ XV-и и XVI-и в., която проповѣдвала, между друго, общностьта на женитѣ. Противъ нежь ратували и гусититѣ и католицитѣ. Дори по 1849, когато Австрия обяви религиозна свобода за всичкитѣ си подданници, нѣкои членове отъ тая секта се появихжь и помжчихжь да придобиватъ прозелити.

Адамсъ *(Джонъ)*. Вторий прѣдсѣдатель на Съединенитѣ Държави въ Америка (1739—1826). Синъ му Джонъ Кинси е билъ 6-и прѣдсѣдатель (1767—1848)

Адамъ. Име на първий мжжъ *(Библ.)*.

Адамъ *(Адолфъ)*. Франц. композиторъ, авторъ на *Колиба*, *Да бѣхъ царь* и др. (1803—1856).

Адамъ *(Албертъ)* Герм. баталенъ живописецъ (1786—1862).

Адамъ (Г-жа *Жюлиета Ламберъ)*. Франц. съврѣменна литераторка, род. на 1836.

Адамъ *(Францъ)* Герм. баталенъ живописецъ, род. на 1818.

Адансонъ. Франц. ботаникъ (1727—1806).

Ad arbitrium, *лат.* Произволно, по волята си.

Адаръ. Дванадесетий мѣсецъ на еврейската церковна година, и 6-и на гражданската *(Библ.)*.

Ad astra, *лат.* До звѣздитѣ: до възвишено състояние.

Adato или *A. dato*, *лат.* Въ търговията, при опрѣдѣление срока на полица: *отъ настоящата дата.*

Ad valorem (лат. *по стойность)*. Тъй се нарича митното даждие не по тежината на стоката, а по стойностьта ѝ.

Adventitia bona, *лат.* Имотъ наслѣденъ не отъ родителе.

Адвокатствувамъ, *лат.* 1) Упражнявамъ званието на адвокатъ. 2) Хитрувамъ.

Адвокатура, лат. Длъжностьта или занятието на адвокатъ.

Адвокатъ (лат. *адвокаре*, викамъ на помощь). Човѣкъ чието звание е да защищава други прѣдъ сждъ.

Ad gustum, *лат.* По вкуса си.

Адисжнъ *(Иос.)*. Знаменитъ англ. писатель и публицистъ (1672—1719).

Ad extremum, *лат.* До крайность.

Аделаидъ. Градъ въ южна Австралия (на англичанетѣ), 133,000 жит.

Аделско приморие. Африканска страна, на сѣверо-истокъ, 200,000 жит.

Аденалгия, *грѫц.* (отъ *аденъ*, жлѣза; *алгосъ*, болка). Болка въ жлѣзитѣ.

Аденитисъ, *грѫц.* Въспаление на жлѣзитѣ.

Аденография, *грѫц.* Описание на жлѣзитѣ.

Аденология, *грѫц.* Учение за жлѣзитѣ.

Аденотомия, *грѫц.* Расичане на жлѣзитѣ.

Аденъ. Градъ въ Арабия; английско пристанище на аденския заливъ, 40,000 жит. Кафе мока.

A Deo et rege, *лат.* Отъ Бога и царя.

Ad eundem (подразбираемо *gradum*), *лат.* До сжщата степень.

A die, *лат.* Отъ тоя день нататъкъ.

Адептъ лат. *адептусъ*, приетъ) Човѣкъ посветенъ въ тайнитѣ на нѣкое дружество, наука, или искуство; искусенъ, опитенъ, вѣщъ.

Адербалъ. 1) Картагенски генералъ, побѣдилъ римлянетѣ на 249 прѣди Р. Х. 2) Нумидийски царь, убитъ отъ Югурта, въ 112 прѣди Р. Х.

Адиагностически, *грѫц.* Непознаваемъ, нераспознаваемъ (за

болесть).

Адижъ или **Ечъ**. Рѣка въ сѣверна Италия, влива се въ Адриатическо море.

Ad instar, *лат.* По начина на.

Ad interim. В. *Interim.*

Адипоцера, *лат.* Масловосъкъ, вещество, което се образува при разлагането на мрътво тѣло.

Adieu, la voiture; adieu, la boutique. Франц. поговорка: сбогомъ, колесницо; сбогомъ, продавницо, т. е. всичко пропаднѫ.

Ad Calendas graecas, *лат.* На гръцкитѣ календи; сир. никога, защото гръцитѣ нѣмали календи.

Ad libitum, *лат.* По воля, произволно, както е угодно.

Ad litteram, *лат.* Буквално, дословно, дума по дума.

Адметъ. Въ *баснос.* тесалийски царь, комуто Аполонъ, испѫденъ отъ Олимпъ, пасълъ стадата.

Административенъ, *лат.* Управителенъ, който се отнася до управление.

Административно или **по административенъ редъ**. По распоредба на правителството независимо отъ сѫдебната власть или помимо неѭ.

Администраторъ, *лат.* Дѣловодитель на обществени или частни работи: *расправникъ.*

Администрация (лат. *администраре*, расправямъ). Расправа; — 1) правителственото управление или испълнителната власть: *администрация на държавата*; — клонъ отъ обществена служба: *администрация на пощитѣ;* или частно дѣловодителството: *администрацията на вѣстникъ З.* 2) Мѣстото, дѣто се занимава администраторъ.

Адмиралъ (отъ араб. *амиръ*, началникъ). Върховенъ началникъ на поморски военни сили.

Адмирация, *лат.* Удивляване *(нѣкому* или на *нѣщо).*

Адмирирамъ, *лат.* Дивѭ се, удивлявамъ се на нѣкого или на нѣщо: *цѣлъ свѣтъ адмирираше нашата храбрость; азъ адмирирамъ Байрѫна.*

Ad modum, *лат.* По начина на.

Ad nauseam, *лат.* За отвращение.

Адолфъ Насауски. Германски императоръ (1292—1298).

Адолфъ Фридрихъ. Шведски краль (1751—1771).

Адолфъ. Херцогъ на Люксембургъ, владѣе отъ 1890.

Адонически стихъ, отъ *адонисъ.* Стихъ, който състои отъ дактилъ и спондей, или трохей.

Адониседекъ. Ханаански краль побѣденъ отъ Иисуса Навина *(Библ.).*

Адонисъ. У старитѣ гръци: младъ, прѣкрасенъ ловецъ любимецъ на богиня Венера. Сега съ това име наричатъ всѣкой младъ хубавецъ.

Адоптиане (лат. *адоптаре*, усиновявамъ). Еретици въ VIII-и вѣкъ, които вѣрвали, че Иисусъ Христосъ не билъ синъ Божий, а само усиновенъ отъ Бога.

Ad patres, *лат.* Соб. зн. *къмъ бащитѣ.* Употрѣбява се въ тая фраза: отива *ad patres*, сир. умира.

Адрамитъ. Единъ крайморски градъ въ Мизия, Мала-азия, среща о-въ Лесбосъ (Митилинъ) *(Библ.).*

Адрахъ. Страна въ Сирия, която се мисли да е била около Дамаскъ. *(Библ.).*

Ad rem, *лат.* (соб. зн. *къмъ нѣщото).* Точно и ясно: *отговаря ad rem.*

Адресирамъ, *фр.* 1) Означавамъ на писмо или пратка името, прѣзимето или прѣкора и мѣстото на лицето, на което се испраща: *адресирахъ писмото си до Б.* 2) От-

правямъ нѣкого за справка или съ молба къмъ другиго: *адресирахъ Б. до Васъ.*

Адресирамъ се, *фр.* Отнасямъ се до нѣкого писменно или устно по нѣкоя работа съ молба или за справка: *адресирай се до Б.*

Адресъ, *фр.* Означение името, прѣкора и мѣстожителството на нѣкого: *адресътъ ми е Иванъ Калиновъ, Витоша улица, № 1000, София.*

Ad referendum, *лат.* За пó-нататъшно изучване.

Адрианъ. Римски императоръ, род. въ 76 по Р. Х., цар. отъ 117 до 138.

Адрианъ. Име на 6 папи; никой отъ тѣхъ не е забѣлѣжителенъ.

Адриатическо море. Голѣмъ заливъ отъ Срѣдиземно море между Италия, Австрия, Черна-гора и Европейска Турция.

A droite (а-дроатъ), *фр.* Въ данса: на дѣсно.

Адски камень. Извънредно силно и ядко вещество, извѣстно въ химията подъ името *азотнокисло сребро* и между народа съ турското име *джендемъ ташъ.*

Ad summum, *лат.* До върха, до нáй-високата точка.

Адуа. Столица на Тигренското кралство въ Абисиния, 8,000 жит., главно срѣдоточие на търговията между вжтрѣшностьта на Тигре и крайбрѣжието. — Блѣскава побѣда на абисинцитѣ надъ италиянцитѣ въ 1896.

Адумимъ. Градъ при прѣдѣлитѣ на Вениамина и Иуда, близу при Иерихонъ *(Библ.)*.

Ad unguem *лат.* *(до ноктя)*. Съвсѣмъ добрѣ.

Ad unum, *лат.* До единъ, сир. всичкитѣ до послѣдния.

Ad usum, *лат.* Споредъ обичая.

Ad finem, *лат.* До края.

Ad hoc, *лат.* Затова, сир. нарочно затова, специално.

Ad hominem, *лат.* До човѣка, сир. до неговитѣ интереси и страсти.

Ad hunc sub judice lis est. Хорациево изражение: дѣлото е още въ ржката на сждията, сир. въпросътъ е още висящъ.

Ad honores, *лат.* Почетно.

Адъ, *грьц.* *1)* У християнетѣ мѣсто на вѣчно мжчение (пъкълъ). 2) У старитѣ Гръци мѣсто, дѣто се прѣселвали душитѣ слѣдъ смъртьта.

A deux mains, *фр.* Въ *муз.* и съ двѣтѣ ржцѣ.

Адютантъ (отъ лат. *адиутаре*, помагамъ). Офицеръ отреденъ да върши поржки на генералъ и др. т.

Аеродинамика (грьц. *аеръ*, въздухъ; *динамисъ*, сила). Часть отъ физиката, която учи за движенията и налѣганията на въздухообразнитѣ тѣла.

Аеролитъ, *грьц.* Въздушенъ камень, минерална маса паднжла отъ атмосферата.

Аеронавтика, *грьц.* Въздухоплаване.

Аеронавтъ, *грьц.* Въздухоплаватель.

Аеростатика (грьц. *аиръ*, въздухъ; *стао*, държж се). Въ *физ.* учение за равновѣсието на въздухообразнитѣ тѣла.

Аеростатъ, *грьц.* Виж. *Балонъ.*

Aeternum vale, *лат.* Сбогомъ за всегда.

Аеций. Римски генералъ, побѣдитель на Атила, при Шалонъ (Франция), на 451.

Ag. Химический знакъ на среброто (*argentum*).

Ажио, *лат.* Врьхнината, която се плаща при размѣнението на единъ видъ монета за другъ, или на книжни цѣнности.

Ажиотажъ, *фр.* Търгуване съ

повишението и понижението на акции и обществени фондове.

Азаисъ. Франц. философъ. (1766—1845).

Азария. Иудинъ царь, нарицаемъ и Озия (810—742 прѣди Р. Х.).

Азартна игра (*hasard*, случай) Комароигране; игра, въ която печалението зависи отъ слѣпия случай или, както другояче го наричатъ, честьта, щастието, касмета.

Азбестъ, *гръц*. Планински ленъ, който има свойството да не гори.

Азболинъ, *гръц*. Желтата съставна часть на саждитѣ.

Азелво (Маркизъ *Масимо Т. Д.*) Отличенъ италиянски писатель въ полза на обединението на Италия (1798—1866).

Азика. Градъ въ земята на Иудиното племе (*Библ.*).

Азио, старий Акциумъ, носъ въ стара гръция, на Адриатическо море, близу до който Октавий одържалъ надъ Антоний и Клеопатра голѣма морска побѣда (31 прѣди Р. Х.)

Азия, *гръц*. Нáй-голѣмата отъ петьтѣ части на свѣта (близу петь пѫти пó-голѣма отъ Европа); прост. 45 милиона чет. кил. и насел. около 800 мил. жит. Макаръ тоя грамаденъ материкъ и да съдържа пóвече отъ половина отъ цѣлото население на земното кльбо, числото на неговитѣ жители е толкова малко сравнително съ неговата повръхность, щото може се ре, че Европа е три пѫти пó-гѫсто населена. А. е отъ три страни обиколена съ океанъ; нъ, откъмъ западъ, е скачена отчасти съ Африка и Европа. На югъ и истокъ, А. прѣдставлява едно разнообразие отъ морета и заливи, които ѝ даватъ прѣимущества за плаване и търговия много пóгорни отъ ония на Африка, нъ пó-долни отъ притежаемитѣ отъ Европа и Америка. Споредъ баснословието, една дъщеря на Океана и Темида, сѫпрѫга Иапетова, и майка на Прометея, Атласа и пр., дала името си на тая часть отъ свѣта. А. се счита изобщо мѣсторождението на човѣшкия родъ и люлката на цивилизацията.

Азия (*Мала*), сега **Анатолия** (Анадолъ). Името което старитѣ давали на западната часть на Азия, на югъ отъ Черно море. Тамъ, въ Иония, е била люлката на гръцката цивилизация, и тамъ сѫ били странитѣ Фригия, Ликия, Кария, Пафлагония, Витиния, Лидия, Памфилия, Киликия, Галатия, Кападокия и пр. съ Троя, Ефесъ, Смирна и много други прочути градове. Тамъ, отъ темната ера на Семирамида (около 2,000 год. прѣди Р. Х.), до врѣмето на Османа (около 1300 год. по Р. Х.), нáй-великитѣ завоеватели на свѣта сѫ се борили за първенство; и тамъ сѫ станѫли войнитѣ на мидянетѣ и персянетѣ съ скититѣ; на гръцитѣ съ персянетѣ; на римлянетѣ съ Митридатовцитѣ и партянетѣ; на арабитѣ, селджукитѣ, монголитѣ, и османцитѣ съ слабата византийска империя. Тамъ Александръ Велики и римлянетѣ едно по друго се борили за господството надъ просвѣтения свѣтъ. Нъ, въпрѣки всичкитѣ тия войни, страната пакъ слѣдвала да се радва на извѣстно благоденствие, доклѣ не паднѫла въ рѫцѣтѣ на турцитѣ, подъ чийто воененъ деспотизмъ старата ѝ цивилизация погинѫла.

Азиятецъ. Жит. на Азия.

Азиятски. Принадлежащъ на Азия.

Азобензоидъ и **Азобензоилъ**. Двѣ органически съединения, които се образуватъ отъ дѣйствието на

амонпака върху суровото горчиво миндално масло.

Азовско море. Заливъ на сѣверъ отъ Черно море.

Азорски о-ви. Купъ острови въ Атлантически океанъ, на сѣв.-западъ отъ Африка (на Португалия), 250,000 жит. Протокали, лимони, хубави вина.

Азотъ, *грѫц.* Просто тѣло, въздухообразно, безъ шаръ, безъ вкусъ, и безъ дѫхъ. Образува около четиритѣ пети отъ въздуха, нъ само въ него животнитѣ не могѫтъ да живѣѭтъ. Отъ тукъ и грѫцкото му име, което значи *неживотъ.*

Азотъ. Филистимски градъ (сега село *Аздудъ),* който принадлежалъ на Иудея въ Христово врѣме *(Библ).*

Азтеки. Име на господствуѭщето племе въ Мексико до завоеванието на тая страна отъ испанцитѣ, подъ началството на Кортеза, на 1519. За цивилизацията на А. и прѣдшественницитѣ имъ виж. *Толтеки.*

Азуритъ (лат. отъ араб. *азръ,* синь). Минералъ съ небесно-синъ шаръ, стъкленъ блесъкъ и неравенъ изломъ. Химически е съставенъ отъ мѣденъ окисъ, въглекислота и вода. Намира се и у насъ въ сѫщитѣ мѣста, дѣто се намира и малахитътъ, и има сѫщото употрѣбление като него.

Aide-toi et le ciel t'aidera. Франц. пословица: Помогни си, та и Богъ да ти помогне.

Айвазовски *(И. К.).* Съврѣменъ арменски живописецъ въ Русия, когото наричатъ «несторътъ на руското живописство»; род. на 1817.

Айджпъ. Градъ въ Мала Азия, юго-ист. отъ Смирна, около 35,000 жит. Търговията му втора по важность слѣдъ Смирненската.

Айлантъ, *лат.* Дърво сродно съ смрадликата. Родното му мѣсто Китай и Япония. Сега се развъжда като дърво за украшение.

Айнтабъ. Градъ въ Сирия, 20,000 жит.; турци, гръци, арменци.

Айсбергъ, *герм.* (соб. зн. *ледена планина).* Грамадна ледена маса плаваѭща по ледовититѣ морета. Една такъва ледина се простира нѣколко километра надлъжъ и до 60 метра надъ морската повърхнина.

Айръ. Англ. пѫтешественникъ по Австралия; откритель на едно езеро около 195 чет. кил. (1840 г), което носи неговото име, и пр.

Айтосъ. Градъ, окол. ц., Бургазский окр., 3937 жит.

Айхунский договоръ между Русия и Китай, сключенъ на 16 май 1858 въ село Айхунъ: по тоя договоръ лѣвий брѣгъ на Амуръ, като се почне отъ р. Аргуни, минѫ въ владѣние на Русия.

Академикъ. Членъ на академия (учено дружество съ това име).

Академистъ. Въспитанникъ на академия.

Академически. 1) Който принадлежи на, или се отнася до, академия. 2) Теоретиченъ, общъ, който нѣма прѣдъ видъ нѣкоя опрѣдѣлена цѣль: *академическо разискване на въпроса.*

Академически. 1) По начина по който постѫпя академия. 2) Теоретично, безъ да се гони практическа цѣль: *разискватъ въпроса академически.*

Академия, *грѫц.* Философско училище основано отъ Платона край Атина въ мѣстото на Атинский гражданинъ Академа. Сега академия наричатъ висше учебно заведение, дѣто се прѣподава исключително единъ прѣдмѣтъ: *военна академия, духовна академия,* и пр. Сѫщо академия наричатъ дружество на учени или артисти; запр., *френската академия* състои отъ 40 изборни члена, дава награди

за успѣхи въ словесностьта, и обнародва *Академический рѣчникъ*, задължителенъ за всѣки французски писатель. Подобни академии за развитие на наукитѣ и искусствата съществуватъ въ разни страни: *Академия на наукитѣ*, *Академия на изящнитѣ искуства*, *Академия на музиката* и пр.

A cader va chi troppo alto sale. Итал. поговорка: който се катери твърдѣ високо, отива да падне.

Акадия или **Нова Шотландия**. Голѣмъ полуостровъ въ сѣверна Америка, между Сенъ-Лаврентски заливъ и Атлантически океанъ, 200,000 жит., гл. гр. *Халифаксъ* (на Англия).

Акажу. Свѣтло червено дърво, което расте въ Южна Америка.

Акалефи, *грѫц.* Единъ разредъ животни които жулятъ като копривата при съприкосновение съ тѣхъ.

Акампсия, *грѫц.* Сраствание на ставъ, поради което не може вече да се прѣгѫва *(медиц.)*.

Акантоболъ, *грѫц.* Щипци за вадене вънкашни нѣща паднѫли въ рани *(медиц.)*.

A capite ad calcem, *лат.* Отъ главата до краката.

Акариди, *грѫц.* Единъ видъ черве.

Акатистъ, *грѫц.* (отъ *а*, не; *катиме*, сѣдѫ). Церковно пѣние въ врѣме на което не е позволено да се сѣди.—**Акатисъ Богородиченъ**, ангелското благовѣщение на св. Богородица за зачатието ѝ.—**Акатистъ Иисусовъ**, молитва за грѣхове Иисусу Христу, безъ която не се извършва богослужение.

A quatre mains, *фр.* Съ четири рѫцѣ, сир. отъ двама свирено.

Акаулически, (грѫц. *а*, безъ; *каулосъ*, стебло). Названието, което даватъ на ония растения, на които листата и цвѣтътъ като че излизатъ непосрѣдственно отъ кореня.

Акация, *лат.* Салкжмъ, едно дърво донесено отъ Америка; цвѣтоветѣ му биватъ бѣли и желти; бѣлата акация има приятна мериама, а желтата не мерише.

Аквамаринъ, *лат.* (соб. зн. *морска вода*). Драгоцѣненъ камень, който по шара прилича на морската вода.

Акварелъ, *фр.* (кор. лат. *аква*, вода). Живописство върху книга съ водни бои.

Акварий или **аквариумъ**, *лат.* Водовмѣстилище, дѣто се съхраняватъ водни животни и растения.

Акватинта (лат. *аква*, вода; *тинтере*, вапсвамъ). Способъ на гравиране съ кезапъ върху стомана и медь, по който отпечатанитѣ рисунки много приличатъ на изработени съ кистца.

Акведукъ, *лат.* Водопроводъ прѣзъ неравни мѣста.

Aquae potoribus, *лат.* Отъ водопийци. (Говори се за несвѣстно извършена работа, по загатка на единъ Хорациевъ стихъ, който казва, че водопийцитѣ не слагатъ трайни стихове.

Аквипари, *лат.* Животни които раждатъ въ вода.

Акемписъ. Германски калугеръ, комуто приписватъ авторството на *Подражаванието Иисуса Христа* (XV-и вѣкъ).

Акербладъ. *(Ж. Доу)*. Славенъ шведски филологъ и старинарь, оставилъ драгоцѣнни съчинения за изучването на старитѣ паметници, между другитѣ едно писмо върху *Египетский надписъ въ Розета*, друго върху *единъ Финикийски надписъ намѣренъ въ Атина* и една *бѣлѣжка върху два надписа съ рунически букви намѣрени въ Венеция* (1760—1819) въ Римъ.

Акерманъ. *(Г-жа)*. Франц. зна-

менита поетка съ материалистически идеи (1813—1890).

Акефали, *грѣц.* Безглави. Тъй наричатъ 1) изобщо всички безглави уроди; 2) въ *зоол.* единъ разредъ мекотѣлесни животни, като мидитѣ, стридитѣ, и пр.

Акиановлепсия, *грѣц.* Недостатъкъ на зрѣнието, когато синий цвѣтъ се вижда като червенъ. *(медиц.).*

Акинезия, *грѣц.* Неподвижность на тѣлесенъ удъ *(медиц.).*

Акитирамъ, *фр.* Въ търговията: издължавамъ.

Акерманъ. Русски градъ въ Бесарабия, на Черно море, при устието на Днестръ, 45,000 жит.—Договорътъ (допълнителенъ на Букурещский, 1812) сключенъ тукъ на 1826, между Русия и Турция, обезпечилъ за руситѣ свободното корабоплуване по Черно море, прѣизбирането на влашкитѣ и молдавскитѣ господари по истичанието на срока на управлението имъ, възвръщането правдинитѣ на Сърбия, въ която турскитѣ войски трѣбвало да държжтъ само крѣпоститѣ. Азиятскитѣ граници трѣбвало да си останжтъ както били тогава; руситѣ слѣдователно да задържатъ турскитѣ крѣпости които били завладѣли. Неиспълнението на тоя договоръ отъ страна на Портата причинило войната на 1828, която се свършила съ Одринский миръ.

Акордирамъ, *фр.* Нагласявамъ (*музикаленъ инструментъ*).

Акордъ, *фр.* Въ *муз.* съзвучие, благозвучие; нагласено състояние.

Accusare nemo se debet, nisi coram Deo. Лат. поговорка: никой не е обязанъ да обвинява себеси, освѣнъ прѣдъ Бога.

Акя или **Сенъ Жанъ д' Акръ**. Старата Птолемаида, укрѣпенъ градъ въ Сирия, 20,000 жит.; прѣзетъ на 1191 отъ кръстоносцитѣ; обсажданъ отъ Бонапарта на 1799; турско мѣстозаточение на български политически прѣстжпници.

Акламация, *фр.* отъ *лат.* Радостенъ викъ; удобрение съ въсклицания.

Акламирамъ, *фр.* Удобрявамъ съ въсклицания.

Аклиматизация, *лат.* Приучване на новъ климатъ.

Аклиматизирамъ, *лат.* Приучвамъ на новъ климатъ.

Акоеметръ, *грѣц.* Слухомѣръ, инструментъ за опрѣдѣление степеньта на глухотата.

Аколазия, *грѣц.* Врѣдително смѣсване на соковетѣ въ човѣшкото тѣло *(медиц.).*

Акомпаниаторъ, *фр.* Оня, който придружава гласно или съ музикаленъ инструментъ, пѣжще или свиряще лице или лица.

Акомпаниментъ, *фр.* Придружаване, гласно или инструментално, лице което пѣе или свири.

Акомпанирамъ, *фр.* Придружавамъ нѣкого въ пѣяние или свирение, гласно или инструментално.

A compte, *фр.* Въ *търг.* срѣщо смѣтка, на смѣтка.

Акопитинъ, *лат.* Отровно вещество, което се добива отъ аконита.

Аконитъ, *лат.* и *грѣц.* Отровно растение, което вирѣе въ канаритѣ, отъ дѣто и името му.

Акордеонъ. Музикаленъ инструментъ изобрѣтенъ отъ Дамиана въ Вѣна, на 1829.

A corps perdu, *фр.* Слѣпишкомъ, спр. безъ да се мари за опасноститѣ.

Акрания, *грѣц.* Отсжтствие на цѣлий черепъ (на главата), или на часть отъ него.

Акредитивенъ, *фр.* Въ *дипл.*

довѣрителенъ: *акредитивно писмо.*

Акредитивно, *фр.* Търговски записъ.

Акредитирамъ, *фр.* Давамъ кредитъ, довѣренность, довѣрявамъ: упълномощявамъ.

Акридофагъ, *гръц.* Скакалецоядецъ.

Акробатство. Игране, сир. ходене и правене мжчни тѣлодвижения, на вжже: Въ *прѣнос. см.* непослѣдователность и лукавство: *акробатството на нашитѣ политически дѣятели.*

Акробатъ, *фр.* отъ *гръц.* Играчъ на обтегнжто вжже, джамбазинъ.

Акродонтъ, *гръц.* Въ *зоол.* гущерь съ зжби израснжли на челюстния ржбъ. Такъви сж гущеретѣ отъ стария свѣтъ.

Акролеинъ, *ново-лат.* Летуще масло, което се добива чрѣзъ сухо дистилиране на глицерината и нѣкои лоеве. Отъ него смждкжтъ очитѣ и носътъ.

Акромонограма, *гръц.* Стихотворение, въ което всѣкой стихъ подкача съ послѣдната буква на прѣдидущия стихъ.

Акромоносилабика, *гръц.* Стихотворение, въ което всѣкой стихъ захваща съ послѣдния слогъ на прѣдидущия стихъ.

Акрополъ, *гръц.* (отъ *акросъ*, връхъ; *полисъ*, градъ). Укрѣпление въ старогръцки градъ, съградено на най-високото мѣсто: *Атински акрополъ.*

Акростихъ, *гръц.* Краестишие: стихотворение, въ което началнитѣ букви на всѣкой стихъ, зети наедно, съставляватъ име, дума, или каквото и да било понятие.

Акръ, *англ.* Поземна мѣрка въ Англия, която е равна на 4050 чет. метра.

Аксаковъ *(А.)*. Съврѣмененъ русски спиритъ и ученъ.

Аксаковъ *(С. Т.)*. Русски списатель и словѣнофилъ (1791—1859).

Аксаковъ *(К. С.)*. Русски публицистъ, списатель и словѣнофилъ (умр. на 1886).

Акселбантъ, *герм.* (соб. зн. *раменъ ширитъ*). Златни или сребърни върви, които се турятъ на еполетитѣ на нѣкои военни форми.

Аксесуаръ, *фр.* Принадлежность, допълнително нѣщо на главно нѣщо: *тоя режимъ съ всичкитѣ му аксесуари.*

Аксинитъ (гръц. *аксѝни*, брадва). Единъ кремеченъ стъклеполъскавъ минералъ, който се кристализира въ видъ на тристранни призми, съ тънки и остри краища, които нѣкакси приличатъ на брадва.

Аксиома, *гръц.* Истина толкова очевидна, че е непотрѣбно да се доказва: очевидна истина; примѣръ: *цѣлото е по-голѣмо отъ частьта.*

Acta est fabula, *лат.* Драмата се изигра. (Послѣднитѣ Августови думи на смъртното му легло).

Актеонъ, *гръц.* Баснословенъ ловецъ, когото богиня Диана прѣобърнжла на еленъ за дѣто се осмѣлилъ да кж погледне, когато се кжпѣла съ нимфитѣ си. А. щомъ станжлъ еленъ, раскжсали го собственитѣ му кучета.

Активенъ, *лат.* Дѣйствуящъ, дѣятеленъ.

Активъ, *фр.* Всичко каквото единъ търговецъ притежава, включително и щото му се длъжи; въ противоположность на *пасивъ.*

Acti labores jucundi. Лат. поговорка: свършенитѣ трудове сж приятни.

Актинизмъ (лат. отъ гръц. *актѝсъ*, луча). Свойството на слънчевитѣ лучи, което произвожда химически промѣнения *(фотограф.)*.

Актиния (лат. отъ гръц. *актѝсъ*, луча). Животно отъ класа *полипи.*

На гледъ прилича на цвѣте.

Актинолитъ (гръц. *актѝсъ*, луча; *лѝтосъ*, камень). Лъскавата зелена разновидность на амфибола; намира се обикновено въ стъкленовидни призматически кристали.

Актинометръ (гръц. *актѝсъ*, луча; *метронъ*, мѣрка). Лучемѣръ, Хершеловъ уредъ за измѣрване нагрѣвателната сила на слънчевитѣ лучи.

Актинография, *гръц.* Описание лучитѣ на свѣтлината.

Актове, *лат.* 1) Документи. 2) Записки на учено учреждение.

Актуаленъ, *лат.* Настоящъ; дѣйствителенъ. Отъ тука и *актуалность*—настояще състояние; дѣйствителность.

Actum est de republicâ, *лат.* Пропаднж държавата.

Актъ, *лат.* 1) Дѣло, постжпка: *извършихме актъ отъ справедливость.* 2) Документъ, писмено постановление или рѣшение на власть; законъ, указъ. 3) Дѣйствие въ театрална пиеса.

Актъ на училище. Тържествено събрание въ учебно заведение, кога се сключватъ годишнитѣ испити; въ това събрание се държжтъ слова и раздаватъ награди и свидѣтелства или дипломи.

Актйоръ-трисa, *фр.* Дѣйствужще лице въ театрално прѣдставление.

Aqua vitae, *лат.* Ракия; спиртъ.

Aqua pura, *лат.* Въ *аптек.* прѣварена вода *(дистилирана)*.

Aquila non capit muscas. Лат. пословица: Орелъ мухи не лови.

Акула, *исланд.* Една лакома риба отъ разреда на хрещѣлнитѣ. Тя живѣе въ морета, и се намира въ всичкитѣ освѣнъ студенитѣ морета. Нѣкои видове сж много голѣми, и всичкитѣ сж плътоядни.

Акупунктура, *лат.* Лѣкуване болесть чрѣзъ втикане игли.

Акуратенъ, *лат.* Точенъ. Отъ тука и *акуратно*—точно, и *акуратность*—точность.

A cuspide corona, *лат.* Корона отъ копието, сир. слава отъ военни подвизи.

Акустика, *гръц.* (отъ *акуо*, слушамъ, чувамъ). Учение за звука.

Акустически, *гръц.* 1) Който се отнася до акустиката. 2) Който изисква пазяне законитѣ на акустиката.

Акушерство, *фр.* Бабуване.

Акушеръ-ка, *фр.* Родопомагателенъ лѣкарь или лѣкарка, лѣкарь или лѣкарка искусна въ бабуването.

Акхо. Сегашний градъ Акя или Сенъ Жанъ д' Акръ *(Библ.)*.

Акцентувамъ, *лат.* 1) Поставямъ надъ думи знаковетѣ на ударение. 2) Правилно произнасямъ думи.

Акцентъ, *лат.* 1) Ударение надъ дума. 2) Особеность въ изговарянето и самото изговаряне.

Акцептантъ, *лат.* Лицето, което приема исплащането на полица.

Акцептувамъ, *лат.* Приемамъ исплащането на полица.

Акцептация, *лат.* Приемане полица, спр. прилагане на нежж надлежний подписъ, че на означеното врѣме ще се заплати.

Акцидентъ, *лат.* Злочеста случка.

Акцизенъ, *фр.* Който се отнася до акцизъ.

Акцизъ, *фр.* Потрѣбителенъ налогъ, непрямъ налогъ на произведения.

Акциона, *лат.* Виж. *Аукцйонъ.*

Акционерно дружество. Дружество основано съ общъ капиталъ съгласно съ особенъ уставъ. Капиталътъ за такъво дружество се събира като се издаватъ отъ дружеството книжни билети или сви-

дѣтелства, на които е означено едно количество пари. Всѣко свидѣтелство служи като едно обязателство, по което лицето, което го владѣе, участвува въ печалата и загубата на основния капиталъ. Тия свидѣтелства се наричатъ *акции*, дѣлове.

Акционеръ. *фр.* Лице, което притежава една или по-вече акции въ едно прѣдприятие.

Акциумъ. Виж. *Азио*.

Акция. *фр.* 1) Участие въ едно прѣдприятие; доказателството за него. 2) Дѣйствие, постжпка.

Акъ-Каджнларъ. Село, окол. ц., Силистренский окр., 914 жит.

Акъ-паланга. Градецъ въ сѣв.-западна Сърбия. Турцитѣ смазахж тамъ, на 27-и Юния 1876, дѣсното крило отъ сърбската войска, командувана отъ Генерала Черняева.

Al. Химически знакъ на алюминий (*aluminium*).

А-ла (*фр.* à la). Употрѣбява се когато се иска да се изрази сходство съ единъ прѣдмѣтъ. Запр. *а-ла турка*—по турски, съгласно съ турския обичай: *а-ла франга*—собств. зн. по френски, а се употрѣбява въ смислъ на по европейски, споредъ европейски обичай; *а-ла Бисмаркъ*—по Бисмарковски начинъ, като Бисмарка.

Алабама, 1) Една отъ Съединениитѣ Държави, стол. *Монтгомери*, 1,300,000 жит. 2) Рѣка въ Съединени Държави, 1360 килом.

A la belle étoile, *фр.* Подъ звѣздитѣ, подъ отворено небо.

A la bonne heure, *фр.* Добъръ часъ, на добъръ часъ!

Алавастръ, *грѫц.* Варовъ бѣлъ камень, сгодно употрѣбяемъ за извайки и архитектурни украшения. Въ старо врѣме се употрѣбявалъ и за правене сждове.

A la guerre comme à la guerre, *фр.* Въ войната е въ войната, сир. тука нѣма шега, нѣма послабление, не се гледа хатъръ; тукъ се върши щото се чака да се върши.

Аладинъ. Господарь на асасинитѣ или, по-право, хашишинитѣ въ Сирия, въ XIII-и вѣкъ. Страшенъ за мюсюлманскитѣ и християнскитѣ крале, той ги каралъ да му пращатъ богати дарове. Само французский краль Свети Лудовикъ не му се боялъ и принудилъ го да му испрати посланници, когато отишелъ въ Палестина.

A la campagne, *фр.* На село; извънъ града.

Алалия, *грѫц.* Нѣмота, неспособность на човѣка да говори (*медиц.*).

Алембикъ, *араб.* Единъ уредъ за прѣваряне, извѣстенъ между народа съ името *ламбико*.

Аламетъ. Минералъ отъ вида на пироксена.

Аландски архипелагъ между Швеция и Финландия, съставенъ отъ около 300 острова или островчета принадлежащи на Русия, (25,000 жит.).

Аларикъ I. Вестготски царь, опустошилъ Истокъ, нашествувалъ Италия и ограбилъ Римъ (410).

Аларикъ II. Вестготски царь, побѣденъ и убитъ отъ Кловиса въ Галия (507).

Аларма, *фр.* Тревога; призивъ.

Алармистъ. *фр.* Распространитель на тревожни слухове; отъ тука и **алармистически**: *алармистически слухове*.

Аляска. Едноврѣмешна Русска Америка; пространна ледена земя, въ сѣверозападния край на Сѣверна Америка. Тая земя купихж Съединениитѣ Държави отъ Русия за 7,200,000 долара. Насел. 55,000 жит.

A la Tatuffe, *фр.* По Тартюфски, като Тартюфа, сир. лицемѣрно.

Албалонга. Нáй-старий градъ на Лациумъ, съперникъ на Римъ.

Албани. Сѣдалището на централното управление на държава Ню-Уоркъ, Америка, на Хждсжнъ; насел. 90,000 жит. Единъ отъ нáй-търговскитѣ градове, като стоварище на стоки, на Съединенитѣ Държави. Той е центрътъ, въ който се срѣщатъ нѣколко желѣзници, които го свръзватъ съ Ню-Иоркъ, Бостонъ, Бжфало и други важни градове. Числото на корабитѣ на неговото пристанище е отъ 600 нагорѣ, отъ които само параходитѣ сж отъ 100 нагорѣ.

Албания или **Арнаутлукъ**. Область въ Европейска Турция, на Адриатическо море; простира се отъ Босна и Черна-гора до гръцкитѣ прѣдѣли; гл. гр. *Шкодра*, *Янина;* насел. около 1,000,000 жит. Горня или сѣверна Албания съотвѣтствува на Илирия въ римско врѣме, и долна или южна Албания съотвѣтствува на стария Епиръ. Албанцитѣ наричатъ себеси Шкипетаре. Тѣ сж потомци на старитѣ илирийци, смѣсени съ гръци и словѣне. Тѣ сж полу-цивилизовани планинци, откровени къмъ приятель, мъстителни къмъ неприятель. Тѣ сж постоянно на оржжие, и сж пó-прѣдадени на обирачеството и разбойничеството отколкото на скотовъдството и земедѣлието. Тѣ живѣжтъ въ постоянна анархия: всѣко село воюва съ съсѣдното си село, и дори разнитѣ квартали на сжщия градъ сж въ взаимни враждебни отношения. Едно врѣме Ал. били всичкитѣ християне; слѣдъ смъртьта на послѣдний имъ главатарь, геройтъ Скендербей, и покорението имъ отъ Турцитѣ, голѣма часть станжли мохамеданци. Ал. сж подѣлени на нѣколко племена: гегитѣ, чийто главни градове сж: Шкодра, Дулчино и Дурацо; тоскитѣ, въ Бератъ и Елбасанъ; лиапитѣ въ планинитѣ между Тоске и Делвино; бицанитѣ, на югъ; Сулиотитѣ, въ Сулиското окржжие; и Фжнтитѣ или Мирдититѣ, сир. храбритѣ, които сж всѣкога готови съ оржжие въ ржка да бранжтъ свободата си и вѣрата си (Римокатолическата), на сѣверъ, между Черни Дринъ и морето.

Албертъ. Име на нѣколко германски императори (1248—1439).

Албертъ Велики. Германски философъ и богословъ, монахъ и за малко врѣме владика, слѣдъ което се оттеглилъ въ Келнския си монастирь и се посветилъ на книжовни занятия. Нáй-важното му съчинение сж неговитѣ коментарии върху Аристотеля (1193—1280).

Албертъ *(Князь)*. Синъ на Ернеста, Саксъ-Кобургъ-Готски херцогъ, сжпржгъ на англ. царица Викторня, оженилъ се за нежъ въ 1840, приелъ английското поддaнство, и билъ назначенъ фелдмаршалъ и частенъ съвѣтникъ. Обичний му характеръ, покровителството, което давалъ на просвѣщението и искусствата, и нáй-вече самоотрицанието му го направили популяренъ на англичанетѣ. Единъ величественъ паметникъ му е издигнжтъ въ Хайдъ Паркъ, Лондонъ (1819—1861).

Албигенци, отъ градъ *Алба*, въ Франция. Религиозна секта въ края на XII-и вѣкъ въ южна Франция, която не допущала сжществуването въскръсение на мрътвитѣ и рай и пъкълъ. Папа Инокентий III заповѣдалъ противъ нежъ кръстоносенъ походъ, който ж и истребилъ.

Албинизмъ, *лат.* Шарътъ, краската на албиноса.

Албиносъ, *порт* (отъ дума, която значи *бѣлъ*). Човѣкъ съ токо-речи бѣла отъ рождение коса и съ сиви очи.

Албионъ. Старото име на Англия.

Албитъ, *лат.* Бѣлъ полски шпатъ.

Албомъ, *лат.* 1) Сбирка отъ портрети, или отъ рисунки, която прилича на подвързана книга. 2) Книга отъ неписани листа, на които приятели на притежателя ѝ записватъ за споменъ по една мисъль.

Албукеркъ. Знаменитъ португалски мореплаватель, основатель на португалското мощество въ Индия (1453 – 1515).

Албуминурия, *лат.* Болезнено отдѣляне на бѣлтъка въ пикнята.

Албуминъ, *лат.* Вещество сходно съ бѣлтъкъ отъ яйце: *бѣлковина*.

Албуфера. Испанско блатище, близу до Валенция; франц. маршалъ Сюше побѣдилъ тамъ англичанетѣ на 1811.

Алгебра, *араб.* Наука да се прѣсмѣтатъ величини, сматряни изобщо, съ букви и знакове, вмѣсто съ цифри.

Алгебристъ. Човѣкъ, който знае алгебрата.

Алгебрически. Който принадлежи на, или се отнася до, алгебрата.

Алги, *лат.* Водорасли: една челидь растения, които растжтъ въ водата, на́й-вече въ солената вода. Алгитѣ служатъ за торъ. Отъ тѣхъ искарватъ *сода*, *поташа*, *иодъ*.

Алгология, *лат.-грц.* Часть отъ ботаниката, която разглежда водораслитѣ.

Алголъ. Звѣзда отъ 2-ра величина въ съзвѣздието на Персея; нарича се и Медузина глава.

Але и **ретуръ** (билетъ за —), *фр.* Билетъ за отиване и връщане, зетъ отъ параходъ, желѣзница, трамвай, и д. т.

Alea jacta est. Виж. *Jacta est alea* (буква *Я*).

Алеврометръ (грц. *алеври*, брашно; *метронъ*, мѣрка). Уредъ за опрѣдѣление става ли едно брашно за хлѣбъ.

Алей, *фр.* Пжтека между два реда дръвеса.

Алеко Паша. Виж. *Богориди*.

Александретъ, турски *Искендерунъ*. Азиятско-турски градъ, на Срѣдиземно море, на сѣв.-западъ отъ Халепъ, на който е пристанището. Прѣвъсходно пристанище.

Александрийски стихове. Шестостжпни ямби съ ритми. Така се наричатъ, защото сж били употрѣбени пръвъ пжть въ една поема за Александра.

Алеко [Иваницовъ] **Константиновъ**. Български литераторъ, авторъ на обширно извѣстнитѣ книжки *До Чикаго и назадъ* и *Бай Ганю* — плодъ на впечатления добити отъ пжтуването на автора имъ до изложенията въ Паризъ (1889), Прага (1891) и Чикаго (1893). А. К., роденъ въ Свищовъ на 1863, добилъ първоначалното си образование отъ домашни учителе Ем. Васкидовича и Янка Мустакова. Слѣдъ това, той се училъ въ Свищовъ и въ Габрово, и свършилъ курса на реалната гимназия въ Николаевъ и на юридическия факултетъ въ Одеса (1885). По завръщането си въ България, той служи 4-5 години въ София по сждебното вѣдомство; уволненъ, той се залови за адвокатурата, и прѣдаде се по́-особено на литературни занятия. Писателството му започнжло още въ ученический му животъ: въ Габрово той съчинилъ дѣтски стихове; въ Одеския университетъ той издавалъ, съ сътрудничеството на приятеле, едно юмористическо ржкописно вѣстниче и

писалъ пиески за ученическата сцена. Една негова комическа поемица *Пѣсень за Пламень-Теня и Слободъ Маджара*, издадена на 1882 отъ Л. Ю. Райковъ въ Свищовъ, е написана въ първата година на университетския му животъ. Той обнародва въ стихове първи цѣли прѣводи на поеми отъ Пушкина и Лермонтова—*Полтава*, *Бахчисарайский фонтанъ* и *Бѣглецъ* и *демонъ* (послѣдната прѣведена съ участието на П. П. Славейкова), *Тартюфъ*, комедия въ стихове отъ Молиера, *le Pater* отъ Франсоа Копе и др., печатани въ спис. *Св. Климентъ*. Статиитѣ *Пази Боже слѣпо да прогледа* въ Фотиновския юбилеенъ сборникъ и *Изъ миналия животъ на Словѣнска Бесѣда* сѫ отъ неговото перо. Негови сѫ едно число подлистници въ Соф. в. *Знаме*, както и нѣколко стихотворения, *Чергаре*, поема отъ Пушкина, и расказчето *Отъ много умъ* (въ спис. *Българска Сбирка*). А. К. е писалъ и въ спис. *Мисъль*, *Български прѣгледъ*, и др.

Александрия. Египетски градъ, на Срѣдиземно море, основанъ отъ Александра Велики въ 332 прѣди Р. Х.; 230,000 жит.

Александръ. Име на 8 папи, отъ които нáй-знаменитий е, може-би, Александръ VIII (1655—1667), въ борба съ франц. краль Луи XIV.

Александръ Велики. Македонски царь, синъ на Филипа и Олимпия, дъщеря на Нептолема Епирски; роденъ въ 356 прѣди Р. Х.; възпитанъ отъ Аристотеля; въцарилъ се на 20-годишна възрасть, въ 336; единъ отъ нáй-великитѣ пълководци на свѣта. А. отъ рано заявилъ своята жежда за величие. Бащинитѣ му побѣди го опечалявали. Той еднѫшъ извикалъ: «Баща ми не ще остави нищо за мене да сторѭ». Той откакъ покорилъ Гръция, накаралъ да го прогласѭтъ въ Коринтъ генералисимъ на елинитѣ и прѣминѫлъ Хелеспонтъ (Дарданелски протокъ). Той побѣдилъ Дариевитѣ войски при Граника (334) и Иса (333), прѣзелъ Тиръ, Сидонъ, и пр., завоевалъ Египетъ, послѣ като прѣминѫлъ Евфратъ и Тигръ, спечелилъ надъ персянетѣ рѣшителна побѣда при Арбела (331). Слѣдъ това, той слѣдвалъ да върви напрѣдъ, прѣзелъ Вавилонъ, Суза, Персеполъ. Въ 329 прѣди Р. Х. А. стигнѫлъ до нáй-далечнитѣ познати прѣдѣли на сѣверна Азия, и побѣдилъ скититѣ. На другата година, той покорилъ цѣла Согдиана, и оженилъ се за Роксана, дъщеря на Оксиарта, согдиански пълководецъ, която минувала за нáй-голѣмата хубавица въ Азия. Въ 327 А. прѣминѫлъ Индъ, побѣдилъ Пора, който му станѫлъ съѭзникъ, и установилъ въ оная часть отъ Индия, която сега се нарича Пѫнджабъ, гръцки поселения. Слѣдъ това, той желаялъ да се отправи за Гангъ, нъ въ Вавилонъ умрѣлъ отъ огненица на 33-годишна възрасть (323). Тѣлото му се поставило въ златенъ ковчегъ въ Александрия, отъ Птоломея, и божески почести му се отдавали, не само въ Египетъ, а и въ други страни. А. не е само проливалъ кръвь прѣзъ живота си. Той и расѣвалъ гръцкото знание вѫдѣ, дѣто отивалъ, и основалъ гръцки кралства въ Азия, които слѣдвали да сѫществуватъ съ вѣкове. Нему старий свѣтъ дължалъ много отъ познанията си по географията, естествената история, и пр.

Нѣкои Александрови духовити изречения по разни случаи се срѣщатъ често въ книжнината: 1) *Да не бѣхъ Александръ, же-*

лалъ бихъ да съмъ Диогенъ, Александровъ отговоръ на генералитѣ, които го окръжавали и които останжли смаяни отъ почеститѣ, които показалъ на знаменития киникъ; 2) *Александровото расичане на гордиевия вѫзелъ* (в. **Гордиевъ вѫзелъ**): 3) *И азъ, да бѣхъ Парменионъ*, Александровъ отговоръ на тоя генералъ, който го съвѣтвалъ да приеме Дариевото прѣдложение Александръ да владѣе Азия до Евфратъ, като му казвалъ: азъ бихъ приелъ, да бѣхъ Александръ; 4) *Най-достойний*, отговорътъ който Александръ, на смрътното си легло, далъ на приятелетѣ си, когато го попитали, кой да наслѣди империята му. Слѣдъ много смутове, неговитѣ генерали припознали за царе слабоумния Аридея, Филиповъ синъ отъ Филина, и Александровия посмъртенъ синъ отъ Роксана, като подѣлили областитѣ помежду си, подъ името сатрапи. Пердика, комуто А., при смъртьта си, прѣдалъ пръстеня си, станжлъ пазитель на царетѣ прѣзъ малолѣтието имъ.

Александръ *(Иванъ)*. Български царь, прѣемникътъ на Стефана Шишмана II, който, прѣди смъртьта си, раздѣлилъ царството си помежду синоветѣ си *Ивана Шишмана*, *Георгия Страшимира* и *Асѣня IV* (1331—1365).

Александръ Невски. Русски юнакъ и светецъ, роденъ въ Владимиръ въ 1219, синъ на Великия Дукъ Ярослава Новгородски. За да брани държавата, която била нападнжта отъ вси страни, баща му напуснжлъ Новгородъ, като оставилъ управлението на синоветѣ си Теодора и Александра, първий отъ които скоро починжлъ. Александръ противостоялъ на неприятеля, ала пакъ Русия била принудена да стане васална на монголитѣ въ 1238. А. тогава се билъ да брани западния прѣдѣлъ отъ данцитѣ, шведитѣ, и тевтонскитѣ рицаре. Той добилъ прѣзимето Невски, поради блескавата си побѣда надъ шведитѣ въ 1240, на Нева, въ мѣстностьта, дѣто е днесь С. Петербургъ. Въ 1243, той разбилъ Ливонскитѣ рицаре, които били побудени отъ папата да нападнжтъ руситѣ като еретици. При смъртьта на баща си (1247), той станжлъ Великъ Дукъ. Нъ до края на живота си, той останжлъ васалъ на татаретѣ или монголитѣ. Той умрѣлъ въ 1263. Петръ Велики почелъ паметьта му като съградилъ великолѣпенъ храмъ на мѣстото, дѣто той билъ разбилъ шведитѣ, и като основалъ рицарски орденъ **Александръ Невски**.

Александръ I, род. въ 1777, русски царь въ 1801, умр. въ 1825, борилъ се среща Наполеона I; —**Александръ II**, русски царь, наслѣдилъ баща си Николая въ 1855, унищожи робството въ държавата си въ 1863, освободи България въ 1877, и умрѣ убитъ отъ нихилисти въ 1881; —**Александръ III**, русски царь, наслѣди баща си Александра II въ 1881, и умрѣ въ 1894.

Александръ I. Синъ на Милана I, род. въ 1876, сръбски краль отъ 1889.

Александръ Северий. Римски императоръ (208—235).

Александръ (Сжръ *Джеймсъ Ед.*). Английски пжтешественикъ, изслѣдователь въ земята на Намавка, юго-източна Африка (1836—7).

Алексий. Име на 5 византийски императори, **Алексий I Комненъ** (1081—1118), съвръменникъ на първия кръстоносенъ походъ; — **Алексий III** (1195—1203) изпѫденъ отъ кръстоносцитѣ; — **Алексий IV**

Дукасъ, сваленъ отъ прѣстола отъ кръстоносцитѣ въ 1204 (виж. *Балдуинъ).*

Алексий Михаиловичъ. Русски краль (1645—1676), баща на Петра Велики; наслѣдилъ баща си и се борилъ противъ казацитѣ, поляцитѣ и шведитѣ ту съ сполука ту безъ сполука.

Алексий Петровичъ. Синъ на Петра Велики, род. въ Москва въ 1695. Противникъ на бащинитѣ си реформи и водитель на старата русска партия; той билъ обвиненъ въ прѣстжплението измѣна къмъ прѣстола и осжденъ на смърть (1719). Той билъ помилванъ, нъ умрѣлъ на утрѣшния день въ затвора, и смъртьта му не изглежда яко естествена.

Алексинацъ. Сръбски градъ, на Морава. Сърбитѣ, които обявихж война на Турция въ 18 юния 1876, бидохж разбити тамъ отъ турцитѣ въ края на августъ сжщата година. Една втора битва, при Делиградъ, близу до Алексинацъ, биде твърдѣ кръвопролитна: тя костува по́-вече отъ 3,000 души на сърбитѣ, които не можахж да накаратъ турцитѣ да напуснжтъ позициитѣ си. Сключений миръ на 19 февр. 1877 между Портата и Сърбия задлъжи тая държава да срине Алексинацскитѣ укрѣпления.

Алекто, *грѣц.* Една отъ тритѣ фурии.

Алемберъ *(д').* Франц. списатель, философъ и математикъ, отъ кржга на енциклопедиститѣ (1717—1783).

Алепи. Варварски народъ, който подъ прѣдводителството на главатаря си Гондерика, минжлъ прѣзъ Панония (Унгария) и Германия, въ Галия, та нж опустошилъ въ 406, и самъ билъ унищоженъ въ Испания отъ Вестготитѣ (419).

Алеутийски о-ви. Сѣверно-американски архипелагъ, между Берингово море и Тихи океанъ (на Съединени Държави).

Алжирия. Франц. колония въ сѣверна Африка. Насел. 3,900,000 жит. (отъ които 500,000 европейци; останжлитѣ бербери, кабили, араби и пр.). Здравъ климатъ, богати гори и рудници, всѣкакви произведения. Гл. гр. *Алжиръ*, важно пристанище на Срѣдиземно море, 82,500 жит. До 1830 Алжирия се е намирала въ зависимость отъ Турция.

Алзасъ. Германска область, присъединена на Франция въ царуването на Лудовика XIV, и слѣдъ два вѣка отнета, наедно съ Лоренъ, отъ Германия (1871). Насел. Алзасъ-Лоренъ 1,550,000 жит.

Али. Братучедъ и зеть на Мохамеда, халифъ на арабитѣ отъ 656 до 660.

Алианца, отъ *лат.* Дружество.

Alia tentanda via est, лат. Другъ способъ трѣбва да се опита.

Alias, лат. Инакъ, другояче.

Алиаска, Голѣмъ полуостровъ въ сѣверна Америка, на юго-западъ отъ Аляска.

Али бей. Кавказецъ, испърво робъ, послѣ главатарь на мамелюкитѣ и единъ отъ 24-тѣ бееве които управлявали Египетъ. Въ 1766, той заграбилъ властьта въ Каиро и се прогласилъ султанъ на Египетъ и независимъ отъ Турция. Скоро слѣдъ това, той прѣзелъ и ограбилъ Мека и прѣдприелъ да завоюва цѣла Сирия. Слѣдъ нѣколко побѣди въ Сирия, той билъ прѣдаденъ отъ усиновения си синъ Мохамеда, заробенъ и убитъ (1773).

Alibi (алиби) [лат. *другадѣ*]. Юридически терминъ. «Да докаже подсждимий своето —», значи да докаже, че въ врѣмето, когато се е извършвало въ извѣстно мѣсто

прѣстжплението, въ което се обвинява, той се е намиралъ въ съвсѣмъ друго мѣсто, отдѣто никакъ не е могълъ да извърши това прѣстжпление.

Алигаторъ, *исп.* Американски крокодилъ.

Алигиери. Виж. *Данте.*

Alienâ optimum frui insaniâ. Лат. поговорка: добрѣ е да се ползува човѣкъ отъ лудостьта на другитѣ.

Алиенация, *лат.* 1) Отчуждение имотъ, чрѣзъ продажба или другояче. 2) Умопобръкване, лудость.

Alieni temporis flores, Лат. поговорка: цвѣтя отъ минжлото врѣме.

Аликвантенъ, *лат.* Въ *матем.* който не дѣли едно число безъ остатъкъ.

Аликвотенъ, *лат.* Въ *матем.* който дѣли едно число безъ остатъкъ.

Алилуия, *евр.* Хвалѣте Господа!

Али паша. Отличенъ турски държавникъ съ европейско образование; регентъ на царството прѣзъ султанъ Азисовото посѣщение въ Паризъ (юн. 1867) и нѣколко пжти Великъ Везиръ и Министръ на Вънкашнитѣ Дѣла; прѣдставитель на държавата си въ Лондонската конференция, която разрѣши русския въпросъ относително отварянето Черно море за русски военни кораби (1870) А. п. разрѣши българския церковенъ въпросъ чрѣзъ издаването султански ферманъ, додѣто грѣцката патриаршия още отблъскваше българскитѣ искания (1870, февр. 28). А. п. имаше малъкъ растъ съ невнушителна вънкашность (род. въ Цариградъ на 1815, умр. на 1871 въ сжщия градъ).

Али паша Янински. Свирѣпъ и лукавъ албанецъ, който завладѣлъ Албания и се прочулъ по бесчовѣчието си. Той се намиралъ ужь въ зависимость отъ Високата Порта, а два пжти влизалъ въ съжзъ съ Наполеона; първий пжть, слѣдъ Наполеоновото разбиване въ Египетъ, прибралъ френскитѣ владѣния въ Албания (1798); вторий пжть, като не добилъ ожиданото отъ Наполеоновото влияние на Тилзитския миръ, влѣзълъ въ съжзъ съ англичанетѣ, които присъединили на владѣнията му Перга, на крайбрѣжието на Албания; по́сетнѣ Али паша свързалъ сношения съ гръцкитѣ въстанници. Нѣколко паши се испращали противъ него, ала той имъ стоялъ на среща; на́й-сетнѣ, той се прѣдалъ срещу клетва, че животътъ и имотътъ му не ще се закачжтъ. Въпрѣки това, той билъ удушенъ (1741—1822).

Алисжнъ. Английски историкъ (1792—1867).

Алифа, *грѣц.* Варено ленено масло, което употрѣбяватъ живописцитѣ и бояджитѣ.

Алка, *лат.* Птица отъ разреда на плавачитѣ. Живѣе покрай морскитѣ брѣгове на сѣверното полукжбо.

Алказаръ. Име на палатитѣ строени отъ мавритѣ въ Испания.

Алкалий, *араб.* [*алкали*, соленица (едно растение)]. Отъ това растение арабитѣ вадили сода. Сега името алкалий е станжло родово название; то се дава на нѣкои минерални окиси (потасата и содата); на амиака и на нѣкои растителни екстракти (хининътъ, морфинътъ, никотинътъ и пр.). Тия вещества, като се съединяватъ съ кислотитѣ, образуватъ соли. По́-вечето отъ тѣхъ сж силни отрови.

Алкализация, отъ д. *алкалий.* Въ *хим.* приготвяне алкалическа

или лугова соль.

Алкализирамъ, *лат.* отъ алкалий. 1) Обръщамъ въ луга. 2) Развивамъ алкалическитѣ свойства на едно вещество.

Алкалиметрия, *араб.-грѫц.* Опрѣдѣление количеството луга въ продажната потаса и сода.

Алкалиметръ, *араб.-грѫц.* Уредъ за опрѣдѣление количеството луга въ продажната потаса и сода.

Алкалически. Който има свойството на алкалиитѣ.

Алкалоиди, *араб.-грѫц.* Растителнитѣ алкалии, сир. добититѣ отъ растения алкалии, като морфинътъ и пр.

Алкана. Едно дръвце, което расте въ тропическитѣ страни, и дава *алканенъ корен*, който се употрѣбява за вапсване нѣкои вещества.

Алканинъ, *лат.* Червената боя на алканния корен.

Алкеевъ стихъ. Единъ видъ стихъ, изобрѣтенъ отъ грѫцкия поетъ Алкея, има слѣдния видъ: ◡–◡/◡–◡◡–/◡◡

Алкей. Грѫцки поетъ (604 прѣди Р. Х.).

Алкеста, сѫпрѫга на Адмета, тесалийски царь, склонила да умре за сѫпрѫга си и била въскръсена отъ Херкулеса (*баснсл.*).

Алкивиадъ, (450—404 прѣди Р. Х.). Знаменитъ Атински пълководецъ и политикъ.

Алкидъ. Грѫц. прѣкоръ на Херкулеса.

Алкмена. Амфитрионова жена, майка на Херкулеса (*баснсл.*).

Алкмеонъ Кротонски. Грѫцки ученъ, пръвъ расичалъ животни съ научна цѣль, 500 г. прѣди Р. Х.

Алкоранъ или **коранъ**, *араб.* Свещената книга на мохамеданетѣ.

Алкохолизиранъ, лат. отъ *алкохолъ*. Обръщамъ въ алкохолъ (спиртъ); смѣсвамъ житкость съ спиртъ.

Алкохоликъ. Пияница.

Алкохолически. Който съдържа алкохолъ.

Алкохолометръ. Спиртомѣръ.

Алкохолъ, *араб.* Безводенъ спиртъ.

Алкюинъ. Английски ученъ, повиканъ въ Галия отъ Карла Велики (735—804).

Аллахъ, *араб.* Името на Бога у мохамеданетѣ.

Аллеганисъ. Планинско бърдо въ сѣверна Америка (Съединени Държави).

Аллегористъ, *грѫц.* Писатель, или говоритель на аллегории; иносказатель.

Аллегорически, *грѫц.* Иносказателенъ: *говори аллегорически.*

Аллегория, (грѫц. отъ *аллигоринъ*, говорѭ друго нѣщо). Иносказание, сир. друго казване; съ други думи, едно да се казва, а друго да се разбира; запр. въ една басня, подъ видъ на едно пропшествие съ животни или бездушни сѫщества, ние разбираме нѣкоя постѫпка на людетѣ.

Аллегри. Виж. *Кореджио.*

Алма. Кримска рѣка; побѣда на французитѣ надъ руситѣ (8 Септ. 1854).

Alma-mater, *лат.* Благодатна майка. (Съ тия думи студентитѣ наричатъ своето висше училище).

Алманахъ, *евр.-араб.* Мѣсецословъ, сѫщото, каквото е календарь.

Алмандинъ. Источенъ или благороденъ гранатъ. Той е прозраченъ, и се употрѣбява като драгоцѣненъ камень. Срѣща се на кристали. Името си добилъ отъ единъ градъ съ това име въ Кария, дѣто се намѣрилъ най-напрѣдъ. Добива се и на о-въ Цейлонъ, въ Индия и пр.

Алманзоръ, 1) Абасидски халивъ, основатель на Багдадъ, въ 762. 2) Знаменитъ пълководецъ на испанскитѣ маври (939—1001).

Алмеида. Португалски адмиралъ, първий подкраль на Индия (ум. на 1510).

Алмквистъ *(Карлъ)*. Шведски списатель, авторъ на много учебници и романи (1793—1866).

Алмоади. Мюслюманска династия въ Африка и въ Испания отъ 1129 до 1273.

Алморавиди. Мюслюманска династия, която царувала прѣди алмоадитѣ.

Алоготрофия, *грѫц*. Несъразмѣрно хранене частитѣ на тѣлото.

Алое, *грѫц*. Сарж-сабуръ; растение съ тлъсти и сочни листа, което дава сабура.

Алоинъ. Единъ алколоидъ, който се добива отъ алое.

Алоксанъ, *грѫц*. Вещество, което се образува отъ дѣйствието на силна азотна кислота върху пикочната кислота.

Алокуция, *лат*. Слово на папата до кардиналския съборъ; всѣко кратко *словце*.

Алопатически, *грѫц*. Който се отнася до алопатията.

Алопатия, (грѫц. отъ *алосъ*, другъ; *патосъ*, страдание). Обикновената медицина, по която лѣкуватъ лѣкаретѣ. Тоя способъ употрѣбява цѣрове, които произвождатъ слѣдствия *противни* на ония слѣдствия, които произвождатъ болеститѣ. Въ противоположность на тоя способъ е способътъ *хомеопатия*.

Алопатъ. Лѣкарь, който лѣкува по алопатията.

Алотриофагия, *грѫц*. Болезнено желание да се яджтъ необикновени и нездрави нѣща.

Al pari, *итал*. Равенство на текущата цѣнность на книжни пари съ дѣйствителната имъ цѣнность. Виж. *Пари* или *Алпари*.

Алпи или **Алпийски планини**. Нáй-високитѣ планини въ Европа; простиратъ се по Франция, Италия, Швейцария, Германия и Австрия. Срѣдната имъ височина е отъ 2,000 до 3,000 метра. Нáй-високий имъ връхъ е Монъ Бланъ (4810 м.).

Алтайски планини. Планинско бърдо въ Срѣдна Азия.

Алтарь, *лат*. 1) Жрътвенникъ у старитѣ. 2) Часть въ християнски храмъ, дѣто е прѣстолътъ: *светилище*.

Алтеенъ корень, *лат*. (соб. зн. *цѣрителенъ к.*). Корень обиленъ съ слѣзливо вещество, който се употрѣбява за гръдна болесть.

Алтенбургъ. Герм. градъ (Саксъ-Алтенбургско дукство), 31,500 жит.

Alter ego (другъ азъ), *лат*. Мойтъ —, значи мойтъ замѣстникъ, спр. лице, на което може да се довѣряватъ като менѣ.

Alter idem, *лат*. Другъ тъкмо подобенъ.

Алтернатива, *лат*. Избиране едно отъ двѣ нѣща: *поставенъ въ алтернативата*, спр. да си избере, което си ще отъ двѣтѣ.

Alterum alterius auxilio eget. *Лат*. поговор.: Единий има нужда отъ помощьта на другия.

Алтиметръ (лат. *Алтусъ*, високъ; грѫц. *метронъ*, мѣрка). Висотомѣръ.

Алтистъ. Оня, който пѣе алтъ.

Алтона. Гл. градъ въ дукство Холщайнъ (Прусия), пристанище на Елба, 144,600 жит.

Алтруизмъ, (лат. *алтеръ*, другъ). Добродѣтельта да ради човѣкъ за доброто на другитѣ прѣдпочтително отъ своето си, да прѣдпочита въ всичко другитѣ отъ себеси; въ противоположность на *егоизмъ*.

Алтруистъ, *лат.* Оня, който притежава добродѣтельта алтруизмъ; въ противоположность на *егоистъ*. Оттука и **алтруистически**: *алтруистическитѣ искания на евангелието.*

Алтъ или **алто**, *итал.* Гласъ срѣденъ между тенора и дисканта.

Алтънъ-Стоянъ. Прочутъ хайдутинъ-воевода, Котленецъ, въ началото на 19-и вѣкъ.

Alumni, *лат.* Въспитанницитѣ на колегия.

A l' outrance, *фр.* Докрай; безпощадно.

Алфа, *гръц.* (първата буква въ гръцката азбука). Начало: *алфа и омега*, начало и край.

Алфавитенъ, *гръц.* Азбученъ, съставенъ по азбученъ редъ.

Алфиери. Знаменитъ итал. поетъ и трагикъ (1749—1803).

Алфонсинъ. Хирургически инструментъ за вадене коршуми изъ рани.

Алфонсъ. Име на нѣколко кра̀ле, отъ които по̀-главнитѣ сѫ: въ *Кастилия:* **Алфонсъ IX**, побѣдитель на мавритѣ при Толоса 1158—1214); **Алфонсъ X** (1252—1284), станѫлъ германски императоръ; **Алфонсъ XI** (1312—1350), побѣдитель на мавритѣ при Тарифа (1340); въ *Португалия*: **Алфонсъ I** (1139—1185), основатель на кралството; **Алфонсъ V** (1438—1481), основалъ първата библиотека въ Португалия. — **Алфонсъ XIII**, сегашний испански краль, род. въ 1886.

Алфредъ Велики. На̀й-знаменитий отъ англо-саксонскитѣ крале; отблъснѫлъ нашествията на данцитѣ, въ онова врѣме на̀й-страшнитѣ воителе въ Европа; показалъ се искусенъ законодатель, администраторъ и покровитель на просвѣщението; накаралъ да се прѣведѫтъ много рѫкописи на англо-саксонски отъ латински, и самъ прѣвелъ нѣколко съчинения (849—901).

Алфреско, *итал.* Стѣнно живописство съ водни бои по сурова, нарочно приготвена затова, обмазка; картина изработена по тоя способъ.

Алхамбра. Укрѣпенъ палатъ на маврскитѣ крале въ Гренада (Испания).

Алхимикъ, *араб.* Човѣкъ, който борави съ алхимически изслѣдвания.

Алхимически. Който се отнася до алхимията.

Алхимия, *араб.* Лъжовна наука на срѣднитѣ вѣкове, която дирила «всецѣрителенъ лѣкъ», «философски камень», и др. т. Тя е родила сегашната химия.

Алциона. На̀й-свѣтлата звѣзда въ съзвѣздието на Плеядитѣ.

Алциониди, *гръц.* Въ *зоол.* полипи отъ разреда на еднокрѫжнитѣ полипи. Тѣ сѫ ниски, и гѫбестото имъ тѣло съдържа микроскопически валячета.

Алъ-боракъ. Кобилата на Мохамеда. По арабското прѣдание, тя е бесмъртна и неѭ сѫ яздили Авраамъ, Иисусъ Христосъ, и 99 пророци. Кой ѭ язди сега, не се знае.

Алювиаленъ, *лат.* Образуванъ мудно и постепенно отъ вода (за *почва*); въ противопол. на *дилювиаленъ*.

Алюзия, *лат.* Намекъ, загатка.

Алюминати, *лат.* Съединения на алюминий, въ които той играе ролята на кислота *(хим.)*.

Алюминий, *лат.* Просто тѣло, металъ, бѣлъ и синикавъ, добива се отъ глината; отъ тамъ и името му, което значи *глиний;* ако и много распрестраненъ въ природата, нѣма още голѣмо употрѣбе-

ние въ практическия животъ, защото производството му става скжпо.

Алюръ, *фр.* Вървежъ, ходъ (на *конь*).

А. М. Виж. *Artium magister.*

Амавровъ, *грѫц.* Циглавость *(очна болесть).*

Амазонки. 1) Баснословни воинствени жени въ Азия въ старо врѣме. 2) *Амазонка* сега наричатъ дълга рокля, която носѭтъ женитѣ когато яздѭтъ.

Амазонъ или **Амазонска рѣка.** Рѣка въ южна Америка, истича изъ Кордилерски планини и се влива въ Атлантически океанъ (6,420 килом.); така е наречена, защото раннитѣ американски поселенци срещнжли, по двата ѝ брѣга, жени, които се бияли юнашки като мжже.

Амаларикъ. Краль на испанскитѣ Вестготи, зеть на Кловиса (501—534).

Амалгама, *грѫц.* Сплавъ или съединение на единъ металъ съ живакъ.

Амалгамация. Дѣйствието, по което живакътъ се съединява съ другъ металъ.

Амалгамирамъ. Правѭ амалгама: смѣсвамъ.

Амаликяне. Аравийски народъ, истрѣбенъ отъ Саула и Давида *(Библ.).*

Амалия. Германска (Олденбургска) княгиня, сѫпрѫга на гръцкия краль Отона I, жена съ високъ умъ и твърдъ характеръ, която била опора на мжжа си въ злочестината му.

Амалтеинъ рогъ. Рогътъ на Амалтея, кърмачката коза на Юпитера, даденъ на нимфитѣ, които отгледали Юпитера въ дѣтинството му. Съ него, все по баснословието, нимфитѣ могли да правѭтъ всичко, щото си желаѭтъ. Тоя рогъ наричатъ и *рогъ на изобилисто.*

Аманитинъ. Алколоидъ отъ отровната гѫба *agaricus piperatus.*

Amantes amentes, **лат.** Влюбенитѣ сѫ глупави.

Amantium irae, **лат.** Крамоли на любовници.

Аманъ, *тур.* Олеле! (изражение на мжчително чувство). *Падня на аманъ,* да се моли отъ сърдце или колѣнопрѣклонно.

Амарантови, *лат.* Една челядь тропически растения, отъ която е амарантътъ (здравецътъ).

Amare et sapere vix deo conceditur. Лат. посл.: да люби и да е мждъръ едва ли е дадено и на единъ Богъ.

Амаринъ, *ново-лат.* Едно горчиво вещество.

Амарилисови, *грѫц.* Една челядь едносѣменодѣлни луковични растения.

Амасия. 8-и Иудинъ царь (839—810 прѣди Р. Х.) [*Библ.*].

Аматйоръ, *лат.* Любитель, оня, който обича нѣкое искусство безъ да борави съ него като съ звание: *аматйоръ поетъ, аматйоръ писатель.*

Амбалажъ, *фр.* Свръзване или правене денкъ (страненица); обвивката на денкъ или пакетъ.

Амбарго, *исп.* Запрѣщение на корабъ да излиза отъ пристанище.

Амбилогия, *лат.-грѫц.* Такъво расположение на думитѣ въ една фраза, че тя има два смисъла.

Амбиориксъ. Галски главатарь, краль на ебюронитѣ, побѣденъ отъ Цезаря на 53 прѣди Р. Х.

Амбициозенъ, *лат.* Самолюбивъ, славолюбивъ, властолюбивъ.

Амбиция, *лат.* Самолюбие, славолюбие, властолюбие.

Амбоанъ. Единъ отъ Малюк-

скитѣ острови (Малезия), принад. на холандцитѣ, 100,000 жит.

Амбразура, *фр.* 1) Дупка въ прозорецъ или въ врата. 2) Отверстие въ крѣпостна стѣна за стрѣлба съ топове.

Амброзий. Милански владика, единъ отъ церковнитѣ отци (340—397).

Амброзия, *грѣц.* Въ *баснсл.* обикновената храна на боговетѣ; въ *прѣнос. см.* изрядно ястие.

Амбръ, *араб.* Янтаръ, кехлюбаръ.

Амбулантенъ, *лат.* Ходящъ, пѫтующъ, сир. който нѣма постоянно мѣсто.

Амбулаторно, *лат.* Пѣшкомъ, пѣшъ.

Амбюскадя, *герм.* Пусия, засада.

Амвонъ, *грѣц.* Издигнѫто мѣсто въ църква, отдѣто се проповѣдва.

Амеба (лат. отъ грѣц. *амоивй*, промѣнение). Въ *зоол.* животинка отъ гушеститѣ кореноноги, която постоянно промѣнява, ако и полека, формата си; живѣе по́-вечето въ блатиститѣ води.

Амедей. 1) Име на нѣколко графове и дукове на Савоия. На́й-именитий е Амедей VIII, който абдикиралъ въ 1434, избралъ се папа подъ име Феликсъ V и се отрекълъ отъ папската тиара въ 1449. 2) Италиянски князъ, избранъ испански краль въ 1870. Абдикиралъ въ 1874.

Амейва. Въ *зоол.* южно-американски гущеръ. Той е отъ цѣпнѫтоезичнитѣ гущере, нъ зѫбитѣ му сѫ прирастнѫли на стѣнитѣ на вѣнцитѣ.

A main armée, *фр.* Съ въоружена рѫка, сир. съ силата на орѫжието.

Аменофисъ. Име на 3 египетски царе.

Америка. Една отъ петьтѣ части на свѣта, на́й-голѣмата слѣдъ Азия [четире пѫти по́-голѣма отъ Европа), открита въ 1492 отъ Христофора Колумба, и наречена Амѐрика въ честь на португалския мореплаватель Америко Веспучи, ако тоя послѣдний и да стѫпилъ въ тая часть на свѣта слѣдъ Колумба. Цѣла Америка брои около 100 милиона жителе. Тя е раздѣлена на два голѣми полуострова, Сѣверна Америка и Южна Америка, скачени чрѣзъ Панамски провлакъ. Племената, които нѫ населяватъ, сѫ прѣселени европейци, ескимосцитѣ, червенокожитѣ индийци, южно-американскитѣ индийци, патагонцитѣ, фуегийцитѣ и негрското племе, което европейцитѣ сѫ прѣнесли отъ Африка. Исчезнѫли племена: маяитѣ, толтекитѣ, азтекцитѣ, караибитѣ, и пр.

Откритието на Америка. Мисъльта, че сѫществува четвърта часть отъ свѣта била вече распространена у старитѣ. Платонъ, въ V-и вѣкъ прѣди Р. Х., *Елианъ*, съврѣменникъ на римския императоръ Адриана, говорѭтъ за сѫществуването на една голѣма земя на западъ отъ Африка. Ала Церковнитѣ отци считали за длъжность да нападатъ като нечестиво това мнѣние: тѣ не можели да вѣрватъ въ антиподитѣ. Запазено било за нововрѣменнитѣ мореплаватели да докажѫтъ истинностьта на загаткитѣ за новъ свѣтъ.

Единъ отъ тѣхъ, Христофоръ Колумбъ, *Генуезецъ*, като тръсилъ западно пѫть за Индия, открилъ Америка. Генуа като го била счела за мечтатель, и Иванъ II, португалски краль, като не билъ приелъ услугитѣ му, Колумбъ се отнесълъ до испанския дворъ, и царица Изабела му повѣрила три кораба.

Колумбъ тръгва на 22 юлия

1492: той потеглюва отъ Палосското пристанище (Андалузия) въ тия кораби съ една дружина отъ 120 корабника. Той пристига на о-въ Гомера, дѣто се снабдява съ малко потрѣби. Още три седмици изминжли и никаква земя не се показала. Корабницитѣ роптаели и говорели да хвърлжтъ Колумба въ морето. Той поискалъ още три дни. Вторий день задухалъ единъ по́-прохладителенъ вѣтрецъ, и на 29 септемврия по 10 часътъ вечерьта провидѣла се земя; *суша! суша!* чуло се въ корабитѣ. Корабницитѣ сж на колѣнѣ прѣдъ Колумба, и поздравяватъ го адмиралъ и вицекраль.

Земята, до която се допрѣлъ походътъ, била о-въ Гуанахами, който Колумбъ нарекълъ Санъ-Салвадоръ.

Той открилъ слѣдъ това нѣколко други острови, между които Фердинандъ, Изабела и Куба; въ 24 часа той пристигнжлъ на о-въ Хайти, който нарекълъ *Испанецътъ*, който по́-сетнѣ кръстили *Сентъ-Доминго*, и който сега е зелъ изново името *Хайти*. На́йсетнѣ, въ по́-послѣднитѣ си пжтувания, той открилъ *Лукеитѣ*, голѣмитѣ и малкитѣ *Антили*, и излѣзълъ на брѣга на американския материкъ, близу до мѣстото, дѣто е съградениъ Картагенъ.

Жрътва на нѣколко неправди, Христофоръ Колумбъ, по завръщането си отъ 3-то си пжтуване, умрѣлъ въ Валаболидъ въ 1506, на 65-годишна възрасть: и въпрѣки неговитѣ открития, единъ Флорентински мореплаватель, на име *Америко Веспучи*, ималъ честьта да даде името си на новото полукжбие.

Открития въ Америка.

1496. — *Севастианъ Кабо*, Венецианецъ, въ служба на Англия, открива Нова-Земя и Виргиния.

1518. — *Гриялва*, испанецъ, вижда крайбрѣжията на Мексико.

1518. — Баронъ де *Леви*, французинъ, посѣщава источнитѣ крайбрѣжия на Америка.

1519. — *Фернандъ Кортезъ*, испанецъ, покорява Мексико.

1554. — *Картие*, французинъ, пристига при устието на рѣка св. Лаврентия.

1607. — Хждсжнъ открива источното крайбрѣжие на Гринландия.

1607—1733. — Съединенитѣ Държави въ Америка, основани отъ англичанетѣ, въ царуването на Якова I.

Южна Америка.

1500. — *Алварезъ Кабралъ*, португалецъ, открива Бразилия.

1520. — *Магелинъ*, португалецъ, открива Огнена-Земя и Патагония.

1533. — *Пизаръ*, испанецъ, открива и завоевава Перу.

1706. — Откритие на Малуинскитѣ острови.

Американецъ. Житель на Америка.

Американска гжска. Съзвѣздие въ южното полукжбо, което състои отъ 59 звѣзди.

Американски. Принадлежащъ на Америка.

Американски мостове. Една система мостове, които не налѣгатъ подпоритѣ хоризонтално, та стълповетѣ имъ стожтъ на голѣмо растояние, понѣкога до стотина метра.

Американъ, *тур.* Жлътникаво дебело фабрично памучно платно.

Америко Веспучи (1451—1512). Виж. *Америка.*

Аметистъ, *грѣц.* Драгоцѣненъ камень съ теменужно-синь или моравъ шаръ.

A méchant chien, court lien.

Франц. пословица: на зло куче, кжса верига.

Ами Буе *(Д-ръ)*. Франц. писатель-пжтешественникъ и космополитъ, който кръстосалъ въ четире години прѣзъ лѣтнитѣ мѣсеци (1836—39) цѣла Европейска Турция. Плодъ на това пжтуване е неговото капитално съчинение на фр. *Европейска Турция или наблюдения върху географията, геологията, естествената история, статистиката, нравитѣ и обичаитѣ, археологията, земедѣлието, индустрията, търговията, разнитѣ правителства, духовенството, историята и политическото положение на тая империя* (Паризъ, 1840). А. Б. билъ роденъ въ Хамбургъ на 1794; училъ се въ Швейцария и Англия; умрѣлъ въ 1884 въ Вѣна, дѣто се билъ установилъ да живѣе отъ 25 години.

Амиакъ, *грѫц.* Въздухообразно вещество, което се добива химически отъ амиаковата соль (нишаджра); твърдѣ употрѣбително за чистене мазни петна; ползотворяватъ го и противъ пияното състояние и падането въ несвѣсть. Турското му име е *нишадъръ-руху*.

Амиантъ, *грѫц.* Сжщото каквото е азбестъ.

Амигдалинъ, *грѫц.-лат.* (отъ грѫц. *амѝгдалонъ*, миндалъ, бадемъ). Едно особено вещество въ сѣмената на миндалитѣ, отъ което чрѣзъ разлагане се образува силна отрова *киановодородъ*.

Амигдалитъ, *грѫц.* Миндаленъ камень.

Амиенъ, Градъ въ Франция, 80,000 жит. **Амиенски миръ**, договоръ подписанъ 1802 между Англия и Франция.

Амиенъ Марселинъ. Латински историкъ отъ IV вѣкъ слѣдъ Р. Х

Amicus Plato, sed magis amica veritas. Латинска поговорка: Платонъ ми е милъ, ала истината още по́-вече.

Amicus humani generis, Лат. поговорка: приятель на човѣшкия родъ.

Амиленъ, *грѫц.* Спиртъ, който се добива отъ барабоя.

Амилкаръ Барка. Картагенски генералъ, баща на Анибала; умр. въ 228 прѣди Р. Х.

Аминтасъ. Име на нѣколко македонски царе (392—308 прѣди Р. Х.).

Аминь, *евр.* Тъй е, така да бжде; наистина.

Амиранти. Острови въ Индийски океанъ (Африка), на брой около 20.

Амнистирамъ, *грѫц.* Давамъ амнистия.

Амнистия, *грѫц.* (соб. зн. *забвение, забравяне.*) Всеобщо прощение. Амнистията възстановява ония, които сж прѣдмѣтътъ ѝ, въ сжщото положение като да не сж били осжждани. *Помилването*, напротивъ, отмѣнява само наказанието; па то е и *поединично*, не всеобщо. Още, амнистия се дава отъ законъ, помилването отъ Държавния Глава.

Амнитисъ, *ново-лат.* Въспаление на ципата на утробния плодъ *(медиц.)*.

Амомъ, *лат.* Една челядь мириливи растения, отъ която е кардамонътъ.

Амоний, *лат.* Едно металическо вещество, което съставлява основата на амиака.

Амонитъ (отъ грѫц. *Амонъ*, име на Юпитера, прѣдставляванъ съ овнешки рогове). Въ *геол.* едно вкаменено животно сродно съ наутила, отъ разреда на четирехрѣлнитѣ главоноги.

Амонъ. Пудинъ царь; царувалъ

отъ 640 до 639 прѣди Р. Х. *(Библ.)*.

Амонъ. Староегипетското име на Юпитера.

Амоняне. Палестински народъ често въ война съ евреитѣ. Тѣ били подчинени отъ асирийцитѣ.

Amor vincit omnia, лат. Любовьта на всичко надвива.

Amor nummi, лат. Обичане паритѣ.

Аморейци. Ханаански народъ, подчиненъ отъ Моисея *(Библ.)*.

Амортизация, *лат.* Погашение *(на дльгъ)*.

Амортизирамъ, *лат.* Погасявамъ дльгъ.

Аморфенъ, *грьц.* Безформенъ.

Аморфизмъ, *грьц.* Безобразность, отсжтствието на опрѣдѣлена форма при кристализуването.

Амосъ, Единъ отъ 12-тѣ малки пророци *(Библ.)*.

Ампелинъ, *грьц.* масло, което се добива отъ сѣрната кислота и калий и служи за приготвяне на газа.

Ампелитъ, *грьц.* Единъ глинестъ черенъ камень.

Амперъ. Франц. математикъ и физикъ (1775—1836).

Ампула, *лат.* Въ *медиц.* разширение (на *каналъ)*; въ *церк.* сждъ съ миро.

Ампутация, *лат.* Отрѣзване членъ отъ човѣшко тѣло.

Ампутирамъ, *лат.* Отрѣзвамъ членъ отъ човѣшко тѣло: *ампутирамъ ржка, кракъ* и пр.

Амрий. Израилски царь (918—907 прѣди Р. Х.); военачалникъ, който похитилъ прѣстола отъ похитителя му Зимрия *(Библ.)*.

Амстердамъ. Столица на Холандия, пристанище на Сѣверно море, 437,800 жит., значителна търговия.

Аму-дария. Виж. *Оксусъ*.

Амуниция, *лат.* Военни потрѣби.

Amour propre, фр. Честолюбие.

Amour fait beaucoup, mais argent fait tout. Франц. пословица: любовьта е могжща, нъ паритѣ сж всемогжщи.

Амуратъ. Виж. *Муратъ*.

Амуръ, *лат.* 1). Богъ на любовьта и любовнитѣ наслаждения, синъ на Венера. Сега съ това име наричатъ красивитѣ дѣца. 2) Голѣма рѣка въ Азия, между Сибиръ и Китай, 4377 килом.

Амфибиография, *грьц.* Описание на земноводнитѣ животни.

Амфибиология, (грьц. *амфи*, двоенъ; *биосъ*, животъ; *логосъ*, дума). Учение за земноводнитѣ животни.

Амфибия, *грьц.* (Отъ *амфи*, двояко; *биосъ*, животъ). Земноводно животно.

Амфиболитъ, *грьц.* Единъ камень, въ състава на който влиза главно амфиболътъ. Прѣдставлява много разновидности, и бива отъ едро-зърнестъ до набитъ. Срѣща се въ Чешко, въ Алпитѣ, въ С. Америка и др.

Амфибология, *грьц.* Сжщото каквото е *амбилогия*.

Амфиболъ, *грьц.* (соб. зн. двусмисленъ, сир. *съмнителенъ)*. Минералъ, който състои отъ кремноземъ, варь, магнезия, желѣзо. Намира се почти всждѣ масивенъ или въ призматически кристали, и съ разни шарове. Кристалитѣ сж често дльги като игли, или тънки като влакна. Черний амфиболъ се нарича *рогова измама;* зеленій *актинолитъ;* бѣлий, *тремолитъ* или *бѣла рогова измама;* влакнатий, *асбестъ*.

Амфибрахий, *грьц.* Стжпка въ стихъ, състояща отъ три слога съ срѣдния дльгъ.

Амфигурически, *грьц.* Бесмисленъ.

Амфигурия, *грьц.* Слово, или

съчинение, въ което умишлено се употрѣбяватъ думи, които го правѭтъ безъ смислъ.

Амфикарптически, *грѫц.* (соб. зн. *двояко плодовити).* Употрѣбява се за растения, които даватъ плодъ и надъ земята и подъ земята.

Амфионъ, *грѫц.* Синъ на Юпитера и Актиона, който тъй чудесно свирилъ на лира, че самитѣ камене при свирането му заигравали; тѣ сами, въ покорность на хармонията, отивали та се слагали и намѣствали за да се съзиде стѣната на градъ Тива. Сега Амфионъ понѣкога наричатъ искусенъ музикантъ.

Амфиполъ, *грѫц.* (соб. зн. *около градъ).* Старъ градъ близу до устието на Струма въ Македония, сегашний Емполи или Ямболи *(Библ.).*

Амфискии, *грѫц.* (отъ *амфи,* около; скиа, сѣнка). Жителетѣ на горещия поясъ; тѣхната сѣнка сочи ту къмъ сѣверъ, ту къмъ югъ, споредъ както слънцето е на сѣверъ или на югъ отъ екватора.

Амфитеатраленъ, *грѫц.* Въ видъ на амфитеатръ.

Амфитеатръ, *грѫц.* (соб. зн. *около театръ).* У старитѣ крѫгла сграда, всрѣдъ която се давали прѣдставления. Въ неѭ имало за зрителетѣ редове столове постепенно издигнѫти едни надъ други, за да се вижда свободно зрѣлището.

Амфитрионъ, *грѫц.* Тивски царь, жената на когото, Алкмена, въ врѣме на отсѫтствието му, добила отъ Юпитера синъ Херкулеса. Въ *прѣнос. см.* радушенъ гостоприемникъ.

Амфитрита, *грѫц.* Богиня на морето, жена на Нептуна *(Баснесл.).*

Ана Австрийска, дъщеря на Филипа III (испански краль), сѫпрѫга на Лудовика XIII (франц. краль); регентка, слѣдъ смъртьта на краля (1643), прѣзъ малолѣтието на сина си Лудовика XIV; дала всичкото си довѣрие на Мазарена (род. 1602, умр. 1666).

Ана Ивановна. Русска императрица, род. на 1693, дъщеря на Ивана, по́-старъ братъ на Петра Велики, и бездѣтна вдовица отъ курландския дукъ; въскачила се на прѣстола по интригитѣ на канцелеръ Остермана и князове Долгоруки, които ѭ прѣдпочели отъ двѣтѣ дъщери на Петра Велики. Нейний любимецъ Ернестъ-де-Биренъ заточилъ князове Долгоруки и съпартизанетѣ имъ, и управлявалъ държавата прѣзъ цѣлото и́ царуване. Въ нейно врѣме русскитѣ войски отблъснѫли нашествията на кримскитѣ татаре и разбили турцитѣ (1730—1740).

Ана *(Св.).* Жена на Св. Иоакима и майка на Св. Богородица.

Ана Стюартъ. Английска царица, дъщеря на Якова II. Въ нейното царуване англичанетѣ завоевали Гибралтаръ (1704). Тя се борила противъ Лудовика XIV, и присъединила Шотландия на царството си (род. 1664, цар. 1702—1714).

Анабаптизмъ, *грѫц.* (соб. зн. *прѣкръщенничество).* Учението на анабаптиститѣ.

Анабаптисти, *грѫц.* 1) Християнска секта, която се появила въ Швейцария (1520) и по́-сетнѣ распространила въ нѣкои страни въ западна Европа, и която не припознава кръщението въ дѣтската възрасть и прѣкръщавала въ пълнолѣтие; тя още проповѣдвала общность на имота и равенство на всичкитѣ християне. Прѣкръщаването е било, очевидно, едно случайно обстоятелство въ вѣроучението на анабаптиститѣ, като тѣ сѫ прѣкръщавали въ началото кръстенитѣ

въ дѣтинство обращенници отъ други християнски исповѣдания. Анабаптиститѣ сѫ се изместили на сегашнитѣ Баптисти, понѣ относително кръщението въ пълнолѣтие.

Анаграма, *грѫц.* Прѣмѣстване буквитѣ въ една дума за да се добие нова дума съ друго значение. Примѣри: *брада*, дарба; *течно*, четно.

Анаграматизирамъ. Съставямъ анаграма.

Анаграматизмъ. Съставяне анаграми.

Анаграматистъ. Съставитель на анаграми.

Анаграфъ, *грѫц.* Орѫдие, което пише наопаки за печатане.

Анадиръ. Сибирска рѣка, която се влива въ Берингово море; 640 кил.

Анакардиево дърво (грѫц. *ана*, като; *кардиа*, сърдце). Растение, което дава срѫдцеобразнитѣ плодове, които се употрѣбяватъ въ аптекитѣ подъ името *орѣхи акажу*.

Анакластика, *грѫц.* Сѫщото каквото е дноптика.

Анакреонтически стихове. Стихове по подражание стиховетѣ на Анакреона, грѫцки лирически поетъ (V-и вѣкъ прѣди Р. Х.), който е въспѣвалъ радостьта и удоволствията.

Анаксагоръ. Грѫцки философъ, V-и вѣкъ прѣди Р. Х.; учитель на Аристотеля; прѣдполагалъ, че луната е населена; той пръвъ поддържалъ, че свѣтътъ не е произведение на една слѣпа сила, а на единъ умъ, на единъ Богъ.

Анаксархъ. Грѫцки философъ отъ Демокритовата школа, билъ съврѣменникъ и приятель на Александра Велики (IV-и вѣкъ прѣди Р. Х.)

Анаксимандръ. Грѫцки философъ (610—547 прѣди Р. Х.).

Анаксименъ. Грѫцки философъ, единъ отъ учителетѣ на Александра Велики; писалъ пó-сетнѣ историята му.

Анали, *лат.* Лѣтописи.

Анализирамъ, *грѫц.* Разлагамъ нѣщо на съставнитѣ му части; расчленявамъ, правѭ разборъ.

Анализъ (грѫц. *анализ*, дѣлѭ, разлагамъ). 1) Въ *хим.* разложение едно нѣщо на съставнитѣ му части: *анализъ на водата, на въздуха*, и пр. 2) Въ *граматическо* **логически анализъ** или разборъ, раздробяване една фраза на прѣдложения и на всѣко прѣдложение на подлежаще, свръска и прилогъ. **Граматически анализъ**, разборътъ който зима думитѣ една по една за да посочи рода, числото и падежа на всѣка. 3) Въ *логик.* способъ да се изброяватъ, различаватъ, и сравняватъ помежду имъ частичнитѣ идеи съдържаеми въ една обща идея; въ противоположность на *синтезисъ*. 4) Съкращение на текстъ, на слово; резюме.

Аналистъ. Човѣкъ искусенъ, вѣщъ въ анализъ.

Аналитика, *грѫц.* Приспособление на алгебрата въ геометрията.

Аналитически, *грѫц.* Разяснителенъ. Въ математиката: *аналитическо изражение*, всѣка свърска между величинитѣ изразена чрѣзъ условнитѣ математически знакове.

Аналитическа метода. Способътъ когато се расѫждава отъ доказаното за основанието.

Аналогиченъ, аналогически, *грѫц.* Сходенъ, подобенъ.

Аналогично, *грѫц.* Сходно, подобно.

Аналогия, *грѫц.* Сходство, прилика, съотношение между два прѣдмѣта: *българский езикъ има голѣма аналогия съ русския и сръб-*

ския езици. — **По аналогия**, споредъ съотношенията между нѣщата: *сждъ, расждавамъ по аналогия.*

Анамъ или **Кохинхина**. Монархическа държава въ източни Индо-Китай, която има за прѣдѣли на сѣверъ Китай, на западъ Лаосъ и Сиамъ, на югъ и на истокъ Сиамски заливъ и Китайско море. Простр. 512,000 чет. кил., насел. 20,000,000. Стол. *Хюе.* Собственият Анамъ е планинска страна, Тонкинъ е пó-вечето равна земя съ плодородни полета. Земята произвожда захарна тръстика, оризъ, и тропически плодове. Тонкинъ притежава богати златни, сребърни, мѣдни и желѣзни рудници. Копринарството е едно отъ главнитѣ богатства на жителетѣ. Анамцитѣ сж сродни съ китайцитѣ, и приличатъ много на тѣхъ по облѣкло и обществени обичаи; първитѣ поселения на Анамъ сж били китайски. Ала въ Анамъ отличаватъ още двѣ племена — камбоджи, които приличатъ на сиамцитѣ и мои, които се приближаватъ до кафрското племе. Анамцитѣ говорятъ единосриченъ езикъ, и дѣлятъ се на два класа: благородницитѣ или мандаринитѣ и народътъ. Първитѣ сж конфуциане и будайци, а вторитѣ се кланятъ на покровителни божества и вѣрватъ въ магесничеството. Има и около 500,000 римокатолически християне въ Анамъ. — Въ 1862 и въ 1867 Долни Анамъ или Долня Кохинхина, съ 1,700,000 жит. и съ гл. гр. *Сайгонъ*, станж французско владѣние: а отъ 1883 цѣлий Анамъ е подъ покровителството на Франция.

Ананасъ, малайск. Дърво отъ една челядь растения, които се наричатъ *ананасови;* расте въ южна Америка и сега се развъжда за вкуснитѣ си плодове въ всичкитѣ пó-топли страни.

Анания. Единъ отъ 3-та евреи, хвърлени въ пещь, по заповѣдь на Навуходоносора *(Библ.)*.

Анания. Единъ покръстенъ евреинъ, който умрѣлъ отеднжшъ съ сжпржгата си Сапфира, за дѣто излъгали апостола Петра *(Библ.)*.

Анапестъ, *грѣц.* Стжпка въ стихъ отъ два кжси и единъ дългъ слогъ.

Анархизмъ, *грѣц.* Система на безначалие, сир. на произвождане смущения, съ цѣль да се вселява страхъ и трепетъ въ обществото и да се съборятъ основитѣ, на които почива.

Анархистъ. Привърженикъ на анархизма.

Анархически. Безначаленъ.

Анархия (грѣц. *а*, безъ; *н*, вметнжта буква; *архи*, началство). Безначалие; отсжтствие въ държавата, или въ общината, на правителство.

Анасонъ, *грѣц.* и *лат.* Ароматическитѣ сѣмена на едно растение, и самото растение. Расте въ Египетъ, Испания, България. Анасоновитѣ сѣмена се употрѣбяватъ за мирнзмата имъ въ ракия.

Анастасий *(Св.)*. Антиохийски патриархъ (561—569).

Анастасий I. Византийски императоръ, съградилъ стѣна на западъ отъ Цариградъ, за да го брани отъ нашествията на тракийцитѣ и мизитѣ; царувалъ отъ 491 до 518. — **Анастасий II**. Византийски императоръ; цар. отъ 713 до 719, когато изгубилъ прѣстола си.

Анастасий. Име на 4 папи (398—1154).

Анастасий I. Цариградски патриархъ, род. въ 2-та половина на VII-и вѣкъ. Той държалъ страната на иконоборцитѣ, за което и императоръ Левъ го възвисилъ на патриаршеския чинъ. Ала императоръ Константинъ Копронимъ

го намразилъ, та го затворилъ (743), изболъ му очитѣ, и заповѣдалъ да го раскаратъ по хиподрома на магаре съ главата му къмъ опашката. Той умр. въ 753.

Анастасия *(Св.)*. Мжченица въ царуването на Нерона.

Анастасия *(Св.)*. Островче въ Черно море, далече 4—5 километра отъ Бургазъ.—Монастирь подъ гръцкото духовно вѣдомство, почти запустѣлъ.

Анатема, *грѣц*. Отлжчение отъ църквата, проклетие.

Анатолия (гръц. *анатоли*, истокъ, сир. отъ Цариградъ). Виж. *Мала Азия*.

Анатомирамъ, *грѣц*. Расичамъ за изслѣдване трупъ. Въ *прѣнос. см.* разгледвамъ твърдѣ подробно.

Анатомически, *грѣц*. Който принадлежи на анатомията. *Анатомически кабинетъ* е стая, въ която сж събрани анатомически уреди поставени въ редъ.

Анатомия, *грѣц*. (отъ *ана*, прѣзъ; *темно*, сѣкж). Наука за направата на човѣшкото тѣло. 2) Искусство да се изучва човѣшкото тѣло чрѣзъ расѣчене. Въ *прѣнос. см.* подробно испитване.

Анатомъ. *грѣц*. Човѣкъ, който се занимава съ анатомията: *трупорѣзатель*.

Анатотъ. Градъ на Венеаминовото племе; споредъ Робинсона, сегашното село *Ената*, въ околностьта на Иерусалимъ *(Библ)*.

Анафора, *грѣц*. Повторение на една и сжща дума въ началото на всѣкой периодъ.

Анафродизмъ, *грѣц*. Недостатъкъ въ половото побуждение. *Анафродитъ*, неспособенъ въ полово отношение.

Анахарсисъ. Скитски философъ (VI-и вѣкъ прѣди Р. Х.). А., който отъ любознателность пжтувалъ по разни страни, се явилъ въ Атина, дѣто станжлъ приятель и ученикъ на Солона. Казватъ, че кога се вънжлъ въ отечеството си, царьтъ заповѣдалъ да го убижтъ, отъ страхъ да не въведе тайнитѣ на грѣцката религия.

Анахронизмъ (гръц. *ана*, противъ; *хроносъ*, врѣме). Погрѣшка въ лѣточислението чрѣзъ отнасяне къмъ една дадена епоха явления, които не сж могли тогава да станжтъ.

Анверсъ. Градъ въ Белгия, пристанище на Шелда, 240,000 жит. Търговски градъ.

Ангажиментъ, *фр*. Обѣщание, задължение.

Ангажирамъ, *фр*. Задържамъ за свое употрѣбение, условявамъ, наимамъ (*човѣкъ* или *мѣсто*); зимамъ думата нѣкому (обвръзвамъ); канж.

Ангажирамъ се, *фр*. Обвръзвамъ се, обѣщавамъ се, давамъ дума.

Ангеларь или **Ангелярий** *(св)*. Виж. *Методиеви ученици*.

Ангелски, отъ *ангелъ*. Който принадлежи на ангелъ.

Ангелъ *грѣц*. Съвършено сжщество, което служи Богу. Въ *прѣнос. см.* човѣкъ съ беспрѣдѣлна доброта.

Ангина, *фр*. Жаба (*гърлена болесть*).

Ангиография. *грѣц*. Описание въ *анат.* сждоветѣ на чевѣшкото тѣло.

Ангиология, *грѣц*. *ангионъ*, сждъ; *логосъ*, слово). Учение въ *анат.*, което излага направата на сждоветѣ въ човѣка, по които текжтъ соковетѣ и кръвьта.

Ангиоскопия, *грѣц*. Разглеждане капилярнитѣ сждове на човѣшкото тѣло чрѣзъ ангиоскопъ.

Ангиоскопъ, *грѣц*. Инструментъ

за разглеждане капилярнитѣ (власатитѣ, на́й-тънкитѣ) сждове въ тѣлото.

Ангитъ, *грѫц.* Въспаление на сждоветѣ въ човѣшкото тѣло.

Английска болесть (*Rhachitis*). Болесть, свойствена исключително на дѣтската възрасть. Заявява се съ разнообразно искривяване на коститѣ, и това става отъ неправилното хранене на тия тѣлесни части; въ коститѣ се забѣлѣжва намаление на варливитѣ соли. Тая болесть, по́-вечето пѫти не е опасна за живота; ала неправилностьта на коститѣ по́-вечето пѫти остава до животъ.

Англиканска или **епископална църква**, наричана въ Англия и «*Висока църква*». Църквата, която господствува въ Англия, отъ XVI-и вѣкъ, епохата, когато Хенрихъ VIII е въвелъ реформацията. Тоя царь отхвърлилъ властьта на римокатолическата църква надъ Англия, защото папата отказалъ да унищожи брака му съ Катерина Арагонска (1534); и понеже извършеният прѣвратъ билъ по́-вече политически, отколкото религиозенъ, въ началото новото вѣроисповѣдание различало малко отъ римокатоличеството. Едуардъ VI слѣдвалъ политиката на прѣдшественика си спрямо Римъ и расцѣплението станѫло по́-голѣмо. Мария Тюдоръ, неговата прѣемница, извършила голѣми насилия да унищожи дѣлото на двамата си прѣдшественика, нъ пролѣтата отъ нѣѭ кръвь послужила само да направи умразно римокатоличеството; за това и нейната прѣемница Елисавета безъ никаква мѫка установила окончателно религиозната реформа (1562).

Англиканската църква е протестантска църква, която слѣдва токоречи всичкитѣ догмати на Калвина; ала тя различа отъ другитѣ протестантски вѣроисповѣдания главно по това, че припознава епископството или иерархическия редъ на духовенството, и пази въ обрядитѣ си, както католическата и православната църква, извѣстна вънкашна пишность. Царьтъ или царицата е глава на тая църква, както русский царь е въ Русия на православната църква; той назначава епископитѣ, и, заедно съ тѣхъ, наблюдава точното пазене на реда и церковнитѣ устави. Висшето духовенство състои отъ двама архиепископа: Кантерберийски и Йоркски и 25 епископа. Въпрѣки залѣгането на английскитѣ господаре да поддържатъ господството на една държавна църква, множество секти сѫ се образували въ Англия; и гоненията противъ тѣхъ сѫ сторили мѣсто на една система вѣротърпимость по́-вече въ съгласие съ новитѣ идеи. Много врѣме членоветѣ на отцѣпенитѣ отъ държавната църква общества не сѫ могли да участвуватъ въ държавнитѣ служби, нито да се радватъ на политически права; ала реформата отъ 1828 и 1829 е отмахнѫла прѣградата, която имъ е затваряла вратата на народното събрание.

Англицизмъ, *лат.* Изражение свойствено на английския езикъ.

Англия. Име, което изобщо се дава на една държава въ сѣверна Европа, съставена отъ два голѣми острова: Британия или Великобритания и Ирландия. Британия е на́й-голѣмий отъ европейскитѣ острови, на 33 килом. сѣв.-западно отъ европейския материкъ, отъ който ѭ дѣлѭтъ Сѣверно море, Па-де-Кале и Ла-Манишъ; на 21 килом. на западъ отъ Ирландия, отъ

която іж дѣлжтъ Сѣверний каналъ, Ирландско море и каналъ св. Георги. Собствено А. е южната и пó-голѣмата часть отъ о-въ Британия или Великобритания [сѣвернята часть е Шотландия], на и нáй-важний членъ на държавата; тя има пространство 131,628 чет. килом. и насел. 29,500,000 жит. Пространството на цѣлото кралство е 314,628 чет. килом. и населението му 38,265,000 жит. Стол. *Лондонъ*, на юго-западъ; гл. гр. *Ливерпулъ*, *Гласговъ* (Шотландия), *Манчестеръ*, *Бирмингамъ*, *Лидсъ*, *Шефилдъ*, *Дублинъ* (Ирландия), *Единбургъ* (Шотландия), *Бристлъ*, *Нюкяслъ*.

Сжща А. е блатиста почва на истокъ, и планинска земя на сѣверъ и западъ. Климатътъ, влаженъ и мъгливъ, поддържа изобилна растителность; нъ лозата не вирѣе. Единственитѣ важни острови покрай брѣговетѣ на А. сж: Шепи, Хуайтъ, Гернисей, Серсъ, Джерси и Англези.

Правлението на държавата е наслѣдствена конституционна монархия; женитѣ могжтъ да наслѣдватъ прѣстола, ала синоветѣ царуватъ прѣди дъщеритѣ. Царьтъ, съвършенолѣтенъ на 18 години, трѣбва да е отъ англиканската църква, и не може да се жени, освѣнь за протестантка. Една царица може да дѣли съ мжжа си почеститѣ и прѣдимствата на царския чинъ.

Упражнението на всѣко вѣроисповѣдание е свободно, ако не е противно на обществената нравственость. Двѣ вѣроисповѣдания сж припознати за държавни религии — англиканската или епископалната църква въ сжща А. и въ Уейлсъ, и пресвитерианската въ Шотландия. Първата има около 20,000,000 послѣдователе, втората около 1,700,000. Монархътъ е върховенъ глава на народната църква. Католичеството, което брои около 6,000,000, господствува въ Ирландия. Множество секти сж се родили въ народната църква: методисти отъ нѣколко подраздѣления, отцѣпеници пресвитериане, баптисти, юнитариане, свободни церковници, квакери, моравски братя и др. Евреи има около 60-70 хиляди.

Войската се бере по доброволни набори. Сравнително А. има малко сухопжтна войска, ала тя е първата морска сила на свѣта. И военноморскитѣ набори сж доброволни.

А. нѣма обща система на народно образование: всѣко училище, основано отъ частни лица, отъ еснафи, или отъ владѣтеле, се поддържа отъ срѣдствата на основателетѣ си, и си има своя особна наредба.

По отношение на гражданскитѣ права, английский народъ е раздѣленъ на *благородници*, привилегирувани наслѣдствени голѣмци, и *обикновенолюдци*.

По търговията и индустрията А. държи първото мѣсто на свѣта; никой народъ не е ималъ до сега толкова распространени търговски сношения. Каменнитѣ вжглища сж изворътъ на богатството на А., защото тѣ сж двигателната сила на промишлеността й, параплувитѣ и желѣзницитѣ й и колониялното й мощество.

Английскитѣ колонии по всичкитѣ части на земното кжбо иматъ пространство 23 милиона чет. килом. и едно население отъ 314 милиона жит. и съставляватъ «една империя, надъ която слънцето никога не захожда». Главнитѣ отъ тия владѣния сж въ Европа: Гибралтаръ и Малта; въ

Азия: Индия, о-въ Цейлонъ, о-въ Кипръ; въ Африка: Наталъ, Носъ Добра Надежда или Капска колония; въ Америка: Канада, Гвиана; въ Океания: Западна и Южна Австралия, Нови Южни Уейлсъ, Нова Зеландия, Виктория, Тасмания; между Източно-индийскитѣ о-ви: Жамайка, Тринидадъ, Барбада и Бахама.

История. Англия, *England*, земя на англитѣ, въ старо врѣме се наричала Британия, защото била населена отъ брититѣ, келтско племе; друго нейно старо име е *Албионъ*, което произвождатъ отъ келтското *албъ* или *алпъ* (планина). Финикиянетѣ отъ рано посѣщавали А. Картагенскитѣ мореплаватели ходили по крайбрѣжията ѝ за олово. Римлянетѣ покорили тая земя и ѭ владѣли 400 години; Цѣзарь проникнѫлъ въ неѭ два пѫти въ 55 и 54 прѣди Р. Х., нъ Агрикола довършилъ завоеванието ѝ отъ 78 до 85 слѣдъ Р. Х.; и тоя пълководецъ пръвъ разбралъ, че това е островъ. Жителетѣ на Каледония (Горна Шотландия), извѣстни подъ името пикти и скоти, като противоставили на римскитѣ нападения непрѣодолимъ отпоръ, Адрианъ издигнѫлъ среща тѣхъ една укрѣпена стѣна. Когато варваретѣ зели да нападатъ прѣдѣлитѣ на римската империя, римлянетѣ повикали легионитѣ си назадъ (408), и изоставили Британия на нашествията на каледонцитѣ, които прѣскачали стѣната. Брититѣ повикали на помощь англитѣ и саксите, пирати, които дохождали отъ Дания да нападатъ всичкитѣ крайбрѣжия. Тия страшни съѭзници ги подчинили намѣсто да имъ помогнѫтъ и основали седемь кралства или англо-саксонската ептархия, която не закъснѣла да стане една монархия, на която Алфредъ Велики положилъ яко основитѣ. Още подъ римското владичество християнството почнѫло да си пробива пѫть въ А.; нъ то се установило въ земята чрѣзъ грижитѣ на английския равноапостолъ Августина, калугеръ, който не само обърнѫлъ въ новата вѣра самитѣ англо-сакси (604), а и направилъ отъ тѣхъ единъ просвѣтенъ народъ, който давалъ на Карла Велики въ Франция учени като Алкюина и на Германия проповѣдници като Бонифация. Отъ 1017 до 1042, данцитѣ подчинили А. Едуардъ Ш сполучилъ да възстанови англо-саксонската династия, нъ А. скоро подпаднѫла подъ властьта на французскитѣ нормандци, на които прѣдводительтъ билъ Вилхелмъ Завоевател (1066). Нормандцитѣ донесли въ А. езика на Франция и феодалната система. Въ 1215 единъ съѭзъ на нормандо-англо-саксонскитѣ благородници и на народа придобилъ отъ царь Ивана Безземни, до тогава неограниченъ господарь, Великата Харта, основата на всичкитѣ английски свободи сега въ сила. Отъ 1264, една камара на народни прѣдставители зела да засѣдава до камарата на лордоветѣ. Стогодишната война противъ Франция (1339—1453) скоро се послѣдвала отъ гражданската война между Червената Роза и Бѣлата или Ланкастерския домъ и Иоркския. Тая междуособица дала прѣстола на първия домъ — Тюдоровцитѣ — (1485), който благоприятствувалъ на реформацията и основалъ морското мощество на А. Слѣдъ смъртьта на Елисавета,

двѣтѣ кралства, Англия и Шотландия, се съединили подъ скиптра на Якова I (Яковъ VI Шотландски), синъ на Мария Стюартъ (1603), ала това съединение било само лично; то станжло политическо едвамъ въ царуването на Ана Стюартъ (1707). Синътъ и наслѣдникътъ на Якова I, Карлъ I (1625—1649), като растроилъ финанситѣ на държавата съ войнитѣ си съ Испания и Франция, принудилъ се да отстжпи на парламента за нѣкои субсидии прѣдишнитѣ права *Petition of Rights*. Слѣдъ това, тикнжтъ по пжтеката на деспотизма отъ министритѣ си Бжкингяма, Стряфорда, Лода, той 11 години управлявалъ безъ парламентъ; ала поради раздоритѣ съ Шотландия, принудилъ се въ 1640 не само да свика парламента, а и да го припознае за постояненъ. Тоя парламентъ, нареченъ *дългъ*, зелъ въ ржцѣтѣ си властьта и подкачилъ открита война съ краля. Разбитъ отъ парламентскитѣ войски (1645), кральтъ побѣгнжлъ въ Шотландия, нъ билъ издаденъ. Парламентътъ на своя редъ билъ принуденъ да отстжпи властьта си на войската въ главѣ съ Кромвела. Кромвелъ назначилъ комисия да сжди краля. Като сетнина на това, кральтъ билъ наказанъ съ смърть (1649), кралството унищожено и Кромвелъ прогласенъ пожизненъ покровитель на републиката. Той потжпкалъ въстанието на ирландцитѣ, разбилъ Карла II и извършилъ една честита война съ Холандия. Управлението му извънъ било блескаво: всичкитѣ господаре търсили приятелството му. Той умрѣлъ въ 1658. Слѣдъ смъртьта му, генералъ Мънкъ съ войската възстановилъ кралството съ Карла II за краль (1660). Нъ Стюартитѣ пакъ били свалени отъ прѣстола въ 1688, въ полза на Оранжския домъ, отъ една коалиция на вигитѣ и торитѣ. Вилхелмъ Оранжски, като умрѣлъ бездѣтенъ, наслѣдила го царица Ана, и по смъртьта на тая господарка, на прѣстола се въскачилъ Брунсвигъ-Хановерски домъ (1714), отъ който е царица Виктория, която царува сега (1896). Въ врѣмето на Георгия III А. придобила Канада; изгубила, слѣдъ 8-годишна война (1775—1783), сѣвероамериканскитѣ си колонии, които образували Съединенитѣ Държави; и въ 1800 си присжединила напълно Ирландия. Французската революция била причина на една продължителна борба между А. и Франция, която нáй-сетнѣ се увѣнчала съ пълна сполука за А. (1815). Прѣзъ царуването на сегашната царица нáй-важното събитие е било съжзътъ на А. съ Франция и тѣхната обща война съ Русия (1854—56) и английската окупация на Египетъ (1882). Политиката на А. е да поддържа владичеството си надъ моретата; по тая причина тя живо се интересува въ участьта на Цариградски и Дарданелски протокъ. Ако една силна по сухо и по море държава стане господарка на тия исходни точки за Срѣдиземно море, тя ще заплашва Суезски каналъ, нáй-кжсия пжть на А. за нейната колониялна империя, Индия.

Англомания, *гр.* Страсть къмъ всичко английско.

Англоманъ, *гръц.* Поклонникъ на всичко английско.

Англо-саксонци. Общо име на германскитѣ народи, които

нахлули въ Великобритания въ VI-и вѣкъ.

Англофилство, *грѫц.* Приятелство къмъ Англия, англичанетѣ.

Англофилъ, *грѫц.* (отъ *англо* за англичанинъ, и *филосъ*, приятель). Приятель на Англия, англичанетѣ.

Англофобия, *грѫц.* Страхъ отъ Англия, отъ англичанетѣ; омраза къмъ тѣхъ.

Англофобъ (отъ *англо*, англичанинъ; *фовосъ*, страхъ). Ненавистникъ на Англия, англичанетѣ.

Ангола. Португалска колония въ южна Африка, на Атлантически океанъ; гл. гр. *Сенъ-Полъ де Лоанда;* около 2,000,000 жит.

Анголско дърво. Едно червено дърво, което расте въ Ангола.

Ангора. Градъ въ Азиятска Турция, едноврѣмешна *Анкира;* 35,000 жит.

Ангросистъ (отъ фр. *анъ гро*, на едро). Продавачъ на едро, крупенъ търговецъ (топтанджия); употрѣбява се въ противоположность на *детаилистъ*.

Anguis in herba, *лат.* Змия [се крие] подъ трѣвата, сир. не се довѣрявай и на нáй-привлѣкателната вънкашность.

Андалузитъ, отъ *Андалузия*. Минералъ, който състои отъ глина, кремноземъ и варь. Кристалитѣ му сѫ обикновено ромбически призми; червеникавъ или жлътникавъ съ стъкленъ блесъкъ; нáй-добрий въ Тиролъ.

Андалузия. Страна въ Испания, раздѣлена на 8 области, расположена на югъ между Срѣдиземно море и Атлантически океанъ; простр. 58,466 чет. кил., насел. 3,000,000 жит. Изобщо хубавъ климатъ и плодородна земя, поена отъ Гвадалкивиръ. Скотовъдството развито; андалузскитѣ коне се славѭтъ. — Въ началото на историческитѣ врѣмена А., която старитѣ наричали *Белтика*, била населена отъ едно иберско племе, сходно съ баскитѣ, между което имало финикийски селища. Пóсетнѣ А. била подчинена едно по друго на картагенянетѣ (отъ IV-и вѣкъ прѣди Р. Х.), римлянетѣ (отъ 205 слѣдъ Р. Х.), вандалитѣ (въ началото на V-и вѣкъ) и готитѣ. Отъ вандалскитѣ си завоеватели страната добила името *Вандалузия*, което напоконъ станѫло *Андалузия*. Въ 711, А. паднѫла подъ властьта на арабитѣ, и отъ тогава въ неѭ се образували маврскитѣ кралства на Севила, Хаенъ, Кордова и Гренада. Въ 1492, прѣзимането на Гренада отъ Фердинанда Католика завършило съединението на А. съ испанското кралство.

Андамански о-ви. Купъ острови въ Бенгалски заливъ (Азия); принадлеж. на Англия; 15,000 жит.

Andante, *итал.* Въ *муз.* меко и не скоро.

Andantino, *итал.* Пó-скоричко отъ *andante*.

Андарини *итал.* Длъгнести зрънца отъ вермишелъ.

Андезитъ. Единъ видъ шпатъ, който пó-обикновено намиратъ въ Андски планини.

Андерсенъ. Дански списатель, авторъ на прикаски (1805—1875).

Андерсѫнъ (*Джеймсъ*). Искусенъ английски агрономъ (1739—1808).

Анди или **Кордилери**. Планини въ Южна Америка, покрай Тихи океанъ; многобройни волкани.

Андокидъ. Атински ораторъ (V-и вѣкъ прѣди Р. Х.).

Андора. Републичица, расположена въ долината съ това име, между Франция и Испания; насел.

6,000 жит., пространст. 452 чет. килом.

Андора ла Виела. Столица на Андора. 600 жит.

Андраши. Унгарски държавникъ (1823—1896).

Андрогини, *грѣц.* Сжщото, каквото е хермофродити.

Андроидъ, *грѣц.* (отъ *анйръ*, човѣкъ). Автоматъ съ човѣшка фигура.

Андромания, *грѣц.* женска полова ненаситность.

Андромаха. Съпржга на Хектора и майка на Астианакса, плѣнница на царь Пира и знаменита по майчината и съпржжеската си любовь.

Андромеда. Една баснословна богиня, прочута по мжченията си отъ едно морско чудовище. Персей убилъ това чудовище и се оженилъ за Андромеда.

Андроникъ. 1) Име на 4 източни императори (XII-и и XIV-и вѣкове). 2) Латински поетъ (III-и вѣкъ прѣди Р. Х.).

Андрофагъ, *грѣц.* Сжщото, каквото е антропофагъ.

Аневризмъ, *грѣц.* Раширение на кръвоносна жила.

Анекдотически, *грѣц.* Происходящъ отъ анекдотъ.

Анекдотомания, *грѣц.* Страсть да расказва или да слуша човѣкъ анекдоти.

Анекдотоманъ, *грѣц.* Охотникъ да расказва или да слуша анекдоти.

Анекдотъ, *грѣц.* 1) Раскасчецъ за забѣлѣжителна случка. 2) Любопитна особеность въ живота или характера на нѣкого.

Анемически или **анемиченъ**, *грѣц.* Малокръвенъ, слабокръвенъ.

Анемия, *грѣц.* Малокръвие, въ сжщность *слабокръвие*.

Анемобарометръ, *грѣц.* Инструментъ за опрѣдѣление силата на вѣтера.

Анемографъ, *грѣц.* Уредъ, който отбѣлѣжва на хартия посоката на вѣтера.

Анемология, *грѣц.* Учение за вѣтроветѣ.

Анемометрия, *грѣц.* Учение за измѣрване силата и скоростьта на вѣтера.

Анемометръ (*грѣц.* *анемосъ*, вѣтеръ; *метронъ*, мѣрка). Вѣтромѣръ.

Анемонинъ, *лат.* Едно вещество, което се добива отъ анемона и други видове растения.

Анемонъ, *грѣц.* 1) Пѣтли-кракъ *(растение)*. 2) Животно отъ разреда на полипитѣ.

Анестезически, *грѣц.* Обесчувственъ: *анестезически сънъ*.

Анестезия, *грѣц.* Обесчувствение, врѣменно унищожение на чувствителностьта: *хлороформътъ произвожда анестезия*.

Анжеръ, *(Жанъ Давидъ)*. Франц. живописецъ портретистъ (1789-1856).

Анибалъ. Картагенски генералъ, единъ отъ първитѣ пълководци на свѣта, синъ на Амилкаръ Барка. Той прѣминжлъ Испания, южна Галия и Алпитѣ, разбилъ римлянетѣ при Тесенъ и при Требия (218), и при Трасимена (217). Слѣдъ това, той билъ спрѣнъ за нѣколко врѣме отъ искуснитѣ маневри на Фабия Кунктатора, нъ спечалилъ знаменитата битва при Кана (216), нáй-гибелната, която нѣкога изгубили римлянетѣ. Лошата воля на Картагенъ, който отказалъ да испрати помощи, побъркала Анибалу да извлѣче полза отъ побѣдата си. Слѣдъ нѣколко години А. билъ разбитъ при Зама отъ Сципиона Африкански (202). Слѣдъ разбитието си, той прибѣгнжлъ при Прусиасъ, краль на Витиния. Като се научилъ, че

гостоприемникътъ му намѣрявалъ да го прѣдаде на римлянетѣ, той се самоубилъ съ отровата, която носилъ всѣкога у себе си въ единъ пръстенъ (247—183 прѣди Р. Х.).

Анибалъ билъ на 9 години, когато, като видѣлъ баща си, славния Амилкаръ Барка, да отива въ храма да принесе жрътва на боговетѣ и да проси отъ тѣхъ благоприятството имъ въ войната, която щѣлъ да подкачи съ Испания, хвърлилъ се на шията му и го заклиналъ да го води съ себе си. Трогнжтъ и побѣденъ отъ молбитѣ на сина си, въ когото виждалъ вече единъ бжджщъ герой, Амилкаръ го зелъ въ обятията си, и, слѣдъ пристигането си въ храма, накаралъ го да се закълне, че ще мрази вѣчно римлянетѣ. Тая Анибалова клетва често се споменува въ книжнината. Въ свръзка съ Анибала се срѣщатъ и други загатки: „*Annibal ad portas*“. („Анибалъ е на вратата ни“), тревоженъ викъ, който надали римлянетѣ слѣдъ битвата при Кана, който викъ тѣ надавали колчимъ ги заплашвала належаща опасность. „Ти знаешъ да побѣждавашъ, Анибале, ала ти не знаешъ да се ползувашъ отъ побѣдата,“ укоръ, направенъ Анибалу отъ военачалника му Махарбала, слѣдъ битвата при Кана, за дѣто не се отправилъ тутакси за Римъ. Тия думи се приспособяватъ на оногова, който не умѣе да извлѣче полза отъ едно прѣимущество, или оставя да го приспи една първа сполука.

Анилинъ, *араб.* знач. *синь.* Вещество, добиваемо отъ синилото, и отъ което се правжтъ хубавитѣ анилинови бои.

Анализация, *лат.* Прѣвръщане на храната въ собственото вещество на животното.

Анализамъ, *лат.* Учение, което прѣдполага, че зародишътъ на живота е напълно образуванъ у мжжа въ неговата сперма.

Animal implume bipes, *лат.* Неперясто двуного животно, сир. човѣкъ. (Платоновото опрѣдѣление за човѣка).

Анимакула, *лат.* Ситна животинка, токо-речи невидима.

Анималкулизъмъ, *лат.* Учение, което прѣдполага, че утробний плодъ происхожда отъ съдѣйствието на сѣменни животинки и женско яйце.

Анимизъмъ, *лат.* Учение, което приписва на една разумна душа, сир. на една сила независима отъ веществото, и сжществуижща сама по себе, управлението на всичкитѣ жизненни дѣйствия въ здраво и болно състояние на тѣлото. Сталовата школа се нарича *анимистическа школа.*

Анимистъ, *лат.* Послѣдователь на анимизма.

Анисъ, *лат.* Растение, отъ чието сѣме се искарва масло, употрѣбяемо за уталагане на кашлицата.

Анкеритъ. Минералъ, който състои отъ калий, талкъ и пр.

Анкета, *фр.* Испитване или провѣрка, правена отъ власть.

Анкетенъ, *фр.* Испитателенъ, изслѣдователенъ, провѣрителенъ: *анкетна комисия.*

Анкетилъ. Франц. списатель, съчинитель на французска история (1723-1806).

Анкилозисъ, *грѣц.* Отсжтствието на кръвообращение въ нѣкой членъ на тѣлото *(медиц.)*

Анкилотомъ, *грѣц.* Кривъ хирургически ножъ.

Анкоберъ. Столица на кралство Шоа, въ Абисиния; 12.000 жит.

Анкона. Италиански пристанищенъ градъ на Адриатическо море, 45,000 жит.; прѣзетъ въ 1799 отъ французетѣ, слѣдъ знаменита обсада; въ 1845 единъ революционенъ гарнизонъ се прѣдалъ на австрийцитѣ слѣдъ 25-дневна обсада.

Анкъ-Марций. 4-и царь на Римъ (641-617 прѣди Р. Х.).

Анобонъ. Испански островъ въ Гвинейски заливъ.

Анодинъ, *грѫц.* Болеутолителенъ лѣкъ.

Анолирамъ Виж. *Анулирамъ.*

Аномаленъ, *грѫц.* Неправиленъ, нередовенъ.

Аномалистическа година, *гр.* Врѣмето, което употрѣбяватъ слънцето, планетитѣ и спѫтницитѣ имъ за да се върнѫтъ въ сѫщата абсида, отъ която сѫ излѣзли прѣдишната година.

Аномалия, *грѫц.* Неправилность, всѣко излизане извънъ обикновения редъ.

Анонименъ, *грѫц.* Безименъ, неизвѣстенъ.

Анонимно дружество. Дружество, чиито съдружници не сѫ познати официално.

Анонимъ, *грѫц.* Писатель, чието име не е означено въ съчинението или писмото му.

Аноплотерии, *грѫц.* Животно отъ дебелокожитѣ безъ кучешки зѫби; намира се само въ ископаемо състояние.

Анормаленъ, *грѫц.* (отъ *а*, не, безъ; *норма*, правило). Неправиленъ, въ противность на правилата.

Аносмия, *грѫц.* Изгубване обонянието.

Ансамблъ, *фр.* Съотвѣтственность на всичкитѣ части на едно цѣло помежду си: стройна пълнота. Общность, единство.

Антаблементъ, *фр.* Горната часть на колона (стълпъ), състояща отъ три части: корнизъ, архитравъ и фризъ.

Антагонизмъ, *грѫц.* Противоборство, вражда, несъгласие (въ *мнѣния*, *понятия*, *интереси*).

Антагонистъ, *грѫц.* Противникъ, враждебникъ.

Антагонически, *грѫц.* Враждебенъ.

Антарктически, (грѫц. *анти*, противъ; *арктикосъ*, сѣверенъ). Юженъ: *антарктически полюсъ*, въ противоположность на *арктически.*

Ante, *лат.* Прѣди.

Ante belum, *лат.* Прѣди войната.

Ante mare undae, *лат.* Прѣди морето, водитѣ, сир. причината прѣдшествува слѣдствието.

Антей. Исполинъ, побѣденъ отъ Херкулеса, който го удушилъ въ рѫцѣтѣ си *(баснесл.)*.

Антеки, *грѫц.* Люде, които живѣятъ подъ единъ градусъ дължина, нъ подъ разни градуси ширина.

Антеридия, *грѫц.* Въ *бот.* клѣтка, въ която се образуватъ оплодителнитѣ тѣлесца у бесцвѣтнитѣ растения.

Анти. Грѫцко нарѣчие, което значи *противъ;* сѫщото, каквото е анте. То влиза въ състава на нѣкои думи: *антишамбръ*, *антихристъ*, *антарктически.*

Антивари или **Варъ**. Укрѣпенъ градъ на Черна гора, на която се отстѫпи въ 1878; на 5 килом. отъ Адриатическо море, на което има пристанище, и на 35 килом. западно отъ Шкодра. 2,000 жит. Доста дѣятелна търговия.

Антибахий или **антибахически** стихъ. Стѫпка въ стихъ отъ три слога (— — ⏑).

Антигона. Дъщеря на Едипа, прочута по благочестието си *(баснсл.)*.

Антивенерически. Противенъ [лѣкъ, и пр.] на венерически болести.

Антигонъ. 1) Име на 2 македонски царе (Ш-и вѣкъ прѣди Р. Х.). 2) Единъ отъ генералитѣ и полубратъ на Александра Велики; краль на Сирия въ 306, побѣденъ и убитъ при Ипсусъ (Фригия: Мала Азия), въ 301 прѣди Р. Х. Слѣдъ тая битва Александровата империя се подѣлила.

Антидактилъ, *грѫц.* Сѫщото, каквото е анапестъ.

Антидинастицизмъ, *грѫц.* Ненависть къмъ една династия; борба противъ една династия.

Антидинастически, *грѫц.* Противенъ на династията.

Антидотъ, *грѫц.* Противоядие, лѣкъ за отрова, сир. вещество, което унищожава слѣдствието отъ изядена отрова.

Антика, *лат.* Старина, староврѣменна вещь, древность.

Антикарь, *лат.* Старинарь; оня, който се занимава съ изучване старини.

Антиконституционенъ, *грѫц.-лат.* Противенъ на конституция.

Антикритика, *грѫц.* Критика на критика.

Антикритикъ, *грѫц.* Критикъ на критикъ; оня, който критикува критикъ.

Антилегаленъ, *грѫц.-лат.* Противозаконенъ.

Антили или **Антилски о-ви**. Купъ острови между Сѣверна Америка и Южна Америка, въ Атлантически океанъ. Насел. 4,620,000 ж.

Антилибералнзмъ, *лат.* Несвободолюбие, вражда противъ свободата.

Антилибераленъ, *грѫц.-лат.* Несвободолюбивъ, противосвободенъ,

Антиливанъ. Планинско бърдо, успоредно съ Ливанъ.

Антилогия, *грѫц.* Противорѣчие между двѣ мисли на сѫщото съчинение.

Антилопа, *грѫц.* Една отъ породитѣ на еленитѣ, въди се въ Азия и Африка.

Антимерия, *грѫц.* Замѣняване една часть на рѣчьта съ друга.

Антиметабола, *грѫц.* Въ *ритор.* повторение на сѫщитѣ думи въ различни форми; запр. *яжъ за да живѣешъ, не живѣй за да ядешъ.*

антиметатеза, *гр.* Повторение на една и сѫща дума въ противоположно значение.

Антимисъ, *грѫц.* Четверожгълно платно съ изображение полагането въ гроба на Инсуса Христа, надъ което се извръшва литургията.

Антимониаленъ, *грѫц.* Направенъ отъ, или съ, антимонъ.

Антимонитъ, *грѫц.* Минералъ, химически съставенъ отъ антимонъ и сѣра. Кристалитѣ му, отъ ромбическата система, иматъ форма на дълги игли, лучеобразно сгрупирани; срѣща се и въ пржчести и зърнести агрегати или въ набити кѫсове. Има куршумено-сивъ шаръ и металически блесъкъ. Въ Европа се намира въ Саксония, Унгария и др. Той е токо-речи единственний минералъ, отъ който се добива антимонъ въ голѣмо количество.

Антимонъ, *грѫц.* Просто тѣло, металъ бѣлъ и лъскавъ като калая. Добива се отъ антимонита. Употрѣбява се като съставна часть въ сплава, отъ който лѣѭтъ печатнитѣ букви. Отъ него правѭтъ и домашни прѣдмѣти: чайници, свѣтилници и пр. Употрѣбява се

още въ лѣкарството, за произвождане на бѣлитѣ огневе въ финецитѣ и др.

Антиморализмъ, *грѫц.-лат.* Противонравственичество. Учение, което счита и доброто, и злото за безразлични, и слѣдователно, и всичкитѣ дѣяния на човѣцитѣ за отъ еднаква стойность.

Антиморалистъ, *грѫц.-лат.* Послѣдователь на антиморализма.

Антимъ I. Първий български екзархъ, *утвърденъ* отъ В. Порта. *(Виж. Иларионъ Ловченски)* и Видински митрополитъ. Той бѣ роденъ въ Лозенградъ въ 1816 и бѣ добилъ образованието си въ гръцката семинария на о-въ Халки (Цариградъ) и въ Московската духовна академия. Прѣзъ екзархуването си А. I работи усърдно и неустрашимо за доброто на народа си. Въ 1876, слѣдъ Априлското въстание, А. I се испрати на заточение въ Ангора, когато за екзархъ се избра *Иосифъ I.* Слѣдъ освобождението, А. I биде почетенъ прѣдсѣдатель на нашото първо Велико Народно Събрание —учредителното; онова, което изработи въ Търново първата конституция на България (1879). А. I починѫ въ епархията си на 1-и дек. 1889.

Антинационалeнъ, *грѫц.-лат.* Противенъ на интереситѣ на единъ народъ.

Антиномия, *грѫц.* Противорѣчие на законитѣ помежду си.

Антиохия. Градъ въ Азиятска Турция, съ 8,000 жит. (сегаш. *Антакие);* едно врѣме цвѣтуща столица на Сирия; подъ римското владичество 3-и градъ на империята, който ималъ 700,000 жит., и единъ отъ първитѣ градове на които апостолитѣ проповѣдвали евангелието. Мюслюманетѣ го завладѣли въ 638; кръстоносцитѣ въ 1098, и градътъ пакъ паднѫлъ въ ржцѣтѣ на мюслюманетѣ въ 1268. Едно земетресение въ 1822 токо-речи довършило съсипването му.

Антиохъ. Име на 13 сирийски царе; на́й-знаменититѣ сѫ *Антиохъ III, Велики*, съѭзникъ на Анибала, ум. въ 186 прѣди Р. Х.; и *Антиохъ IV, Епифанъ*, който подложилъ на мѫченическа смрътъ макавеитѣ; ум. въ 164 прѣди Р. Х.

Антипапа, *грѫц.* Противопапа, сир. похититель на папството. Наброяватъ до 30 антипапи, отъ Новасиана до Феликса V (251—1439).

Антипаралелни линии, *грѫц.-лат.* Двѣ прави линии, прѣкарани въ една равнина, които съставляватъ съ трета права линия равни, нъ обърнѫти въ противоположнитѣ страни, жгли.

Антипатеръ. Генералъ на Александра Велики, управлявалъ страната въ врѣме на отсѫтствието му; побѣдилъ възбунтуванитѣ атиняне при Кранонъ (Тесалия) въ 322 прѣди Р. Х.

Антипатически, антипатиченъ, *грѫц.* Който внушава или докарва отвращение; отвратителенъ.

Антипатия, *грѫц.* Врождено, несъзнателно отвращение къмъ едно лице или прѣдмѣтъ; ненависть; въ противоположность на *симпатия.*

Антипатрида. Староврѣмененъ градъ въ Палестина, на чието мѣстоположение е сега арабското село Кефръ Саба *(Библ.).*

Антипатриотизмъ, *грѫц.* Враждебно чувство къмъ отечеството.

Антипатриотически, *грѫц.* Враждебенъ на отечеството.

Антипатриотъ, *гръц.* Човѣкъ направо противоположенъ на истинския патриотъ.

Антиперисталтически, *гръц.* Противочервообразенъ. *Виж. Перисталтически.*

Антипиринъ, *(гр.* отъ *анти*, противъ; *пиръ*, огънь). Лѣкъ, изнамѣренъ прѣди 5—6 години отъ германеца *Кнора*. Употрѣбява се противъ главоболие, нервни и други болести.

Антиподически, *гръц.* Противоположенъ; който се отнася до антиподитѣ.

Антиподи, *гръц.* Противоножни (съ крака едни среща други) жителе на двѣ точно противоположни помежду си мѣста на земното кжбо.

Антипортикъ, *гръц.-лат.* Открита галерия, украсена съ колони.

Антисемитизмъ, *гръц.-лат.* Омраза противъ евреитѣ; прѣслѣдване евреитѣ.

Антисемитъ, *гръц.-лат.* Противникъ на евреитѣ; членъ на партия, която си е поставила за цѣль да прѣслѣдва евреитѣ.

Антисептически, *гръц.* Противогнижщъ (—лѣкъ); лѣкъ, който прѣдпазва отъ загниване.

Антиспазмодически, *гръц.* Противоспазменъ, противъ дѣйствието на спазми; прѣдотвратителенъ на спазми.

Антистенъ. Гръцки философъ, учитель на Диогена и начинатель на киническата школа (444—365 прѣди Р. Х.).

Антитеза или **антитезисъ**, *гръц.* Въ *ритор.* противоположение, поставяне една до друга двѣ противни мисли или думи. Оттука и **антитетически**.

Антифлогистикъ, *гръц.* Противникъ на учението за флогистона.

Антифлогистически, *гръц.* Противовъспалителенъ *(лѣкъ)*.

Антифония, *гръц.* Въ *церк.* отвѣтно пѣние.

Антифраза, *гръц.* Употрѣбение на една дума или фраза въ смисълъ противоположенъ на истинския смисълъ; примѣръ: *единъ царь, който уби брата си, се нарече братолюбецъ.*

Антифродизиакъ, *гр.* (отъ *анти*, противъ; *Афродита*, богиня на любовьта). Лѣкъ противъ чрѣзмѣрно полово възбуждане.

Антихристянизмъ. Учение противно на християнската вѣра.

Антихристянски. Противенъ на християнската вѣра.

Антихолерически. Прѣдпазителенъ отъ холера, който противодѣйствува на холера.

Антихристъ, *гр.* Неприятель на Христа, чието идване, споредъ Откровението, ще прѣдшествува окончателното тържество на евангелието.

Антихронизмъ, *гр.* Погрѣшка въ исчисление на врѣмето.

Антициципирамъ, *лат.* (соб. зн. *прѣдварямъ*). Плащамъ по документъ прѣди истичането на назначения въ него срокъ. — **Антициципирано подѣление** е актъ, чрѣзъ който баща и майка и други въсходящи подѣлятъ приживѣ цѣлия си имотъ или часть отъ него между всичкитѣ си чада или потомци. Тоя актъ се извръшва прѣдъ нотариусъ.

Антически или **античенъ**, *лат.* Стариненъ, направенъ по древенъ вкусъ.

Антишамбръ (лат. *анте*, прѣди; фр. *шамбръ*, стая). Прѣдна стая.

Антография, *гр.* Езикътъ на цвѣтята.

Антоколски. На́й-знаменитий съврѣмененъ русски ваятель; творецъ на статуитѣ *Иванъ Грозни*, *Ермакъ*, *Несторъ Лѣтописецъ*, *Петръ Велики* и др. Статуята *Иванъ Грозни* му е създала всемирна слава. Едно изображение на тая статуя се намира въ Софийското спис. *Искусство* (бр. 4, год.I).

Антология, (гръц. *антосъ*, цвѣте; *лего*, берж). 1) Цвѣтникъ,—сборникъ отъ отборъ стихотворения. Оттука *антологически*. 2) Церковно-богослуж. книга, която съдържа службитѣ на голѣмитѣ праздници. (Нарича се и *антологионъ*, па и *трефология*).

Антониевъ кръстъ. Има видъ на латинската буква **Т**, нареченъ по името на св. Антония, който билъ распнжтъ на него въ IV вѣкъ.

Антоний (Маркъ). Знаменитъ римлянинъ, триумвиръ съ Октава и Лепида, побѣденъ отъ Октава на 31 прѣди Р. Х., убилъ се на 30.

Антоний Велики (Св.). Знаменитъ пустинникъ въ Горни Египетъ, учредитель на отшелническия монашески животъ; отъ него има слова и писма и наставления за монаситѣ (251—356).

Антонини. Име, дадено на 7 римски императори (*Нерва*, *Траянъ*, *Адрианъ*, *Антонинъ*, *Маркъ Аврелий*, *Веръ*, *Комодъ*), които царували отъ 96 до 192.

Антонинъ Благочестиви. Римски императоръ, който царувалъ съ умѣреность и справедливость отъ 138 до 161.

Антоновъ огънь. Сжщото, каквото е гангрена. За происхождението на това име расказватъ, че въ 1809 единъ моръ изморилъ много свѣтъ въ Франция. Нѣкои люде се излѣкували чудотворно чрѣзъ молитви прѣдъ мощитѣ на св. Антония. Отъ тогава Антоновъ огънь зелъ да значи гангрена.

Антономазия, *гр.* Употрѣбяване названието на длъжностьта или занятието, намѣсто името на лицето, което занимава тая длъжность или върши това занятие, и наопаки, като *апостолътъ*, намѣсто *Павелъ*, *Аристархъ*, намѣсто *критикъ*.

Антраколитъ, *гр.* Единъ варовитъ камень.

Антракометръ, *гр.* Инструментъ за опрѣдѣление количеството вжглекислота въ смѣсь отъ газове.

Антраксъ, *гр.* 1) Драгоцѣненъ камень съ кървавъ шаръ. 2) Въ *медиц.* гангренозенъ слѣпокъ, чумна врага, карбункулъ.

Анктрактъ, *фр.* Междудѣйствие, промеждутъкъ между двѣ дѣйствия въ театрална пиеса.

Антраценъ, *(хим.)*. Съставна часть на газа или каменновжглищното масло; добива се на полупрозрачни петурки.

Антрацитъ, *гр.* На́й-чистий видъ камененъ или ископаемъ вжглень. Въ него токо-речи не се забѣлѣжва растително строене. Той е коравъ съ силенъ металически блесъкъ, има неравенъ изломъ и е много крѣхкъ. Шаръ̀тъ му е отъ кафяво-черенъ до желѣзо-черенъ, и чертата сиво-черна. Непрозраченъ. Употрѣбява се за топливо. Гори токо-речи безъ пламень; срѣща се на голѣми маси. Въ България го има между Айтосъ и Бургазъ.

Антре, *фр.* Входъ; входна платка.

Антрена, *гр.* Единъ видъ коравокрили насѣкоми.

Антропоглифитъ, *гр.* Камень въ природно състояние, който прилича на човѣшко тѣло.

Антрополатрия, *гр.* Учение на еретици, които сж припознавали въ Исуса Христа само човѣкъ.

Антропологически, *гр.* Който се

отнася до науката за човѣка, или до човѣшката природа.

Антропология, *гр.* (*антропосъ*, човѣкъ; *логосъ*, слово). Наука за човѣка: *човѣковѣдение*.

Антропологъ, *гр.* Ученъ, който се занимава съ изучването на човѣка.

Антропоморфизирамъ, *гр.* Очовѣчавамъ, прѣдставлявамъ си Бога въ човѣшка форма и му приписвамъ човѣшки слабости и недостатъци.

Антропоморфизмъ, *гр.* (Отъ *антропосъ*, човѣкъ; *морфе*, образъ). Прѣдставляване божеството подъ човѣшки видъ.

Антропоморфистически, *гр.* Който се отнася до антропоморфизма или е основанъ на него.

Антропоморфитъ *гр.* 1) Окаменѣлость, която прилича на човѣшки останки. 2) Послѣдователь на ученето, което приписва Богу човѣшки образъ.

Антропофагия, *гр.* (отъ *антропосъ*, човѣкъ; *фаго*, ямъ). Човѣкоядство.

Антропофагъ, *гр.* Човѣкоядецъ.

Ануитетъ, *лат.* Годишнина, ежегодна платка за постепенно погашение на дългъ.

Анулирамъ, *лат.* Унищожавамъ (*поржчка*).

Анфантенъ (Б. П.). Франц. списатель, послѣдователь на Сенъ-Симона (1796—1864).

Анфилада, *фр.* Въ *воен. иск.* стрѣляне, отправено по посоката на дължината на неприятелска войска, крѣпость, или корабъ, който се напада.

Анфилирамъ, *фр.* Въ *воен. иск.* стрѣлямъ съ артилерия по протяжението (дължината) на войската, крѣпостьта, или кораба, който нападамъ.

Анхалтъ. Дукство въ германската империя; 271,759 жит.; стол. *Десау*.

Анхиалъ или **Анхиало**. Пристанищенъ градъ край Черно море, окол. ц., Бургаз. окр.; 5,365 жит. Наблизу солено езеро, отъ което се добива морска соль. — Близу до Анхиалъ царь Симеонъ побѣдилъ на 20-и авг. 917 год. византийцитѣ. Тая побѣда е записана въ византийскитѣ лѣтописи като една отъ найголѣмитѣ злочестини, които сполѣтѣли византийската държава. Слѣдъ тая побѣда Симеонъ добилъ титлата царь български: до тогава ни единъ български, ни единъ словѣнски владѣтель не носилъ тая титла, която отговаря на римската *императоръ*, и която се давала само на византийския самодържецъ и на римския самодържецъ.

Анхидритъ, (ново-лат. отъ гр. *ἀνιδросъ*, безводенъ). Безводенъ гипсъ; различа отъ гипса по това, че не съдържа вода. Бива бѣлъ, сивъ, синь и червенъ. Има бисеренъ или мазенъ блесъкъ и пропуща свѣтлината. Обикновено се намира въ набити зърнести и пржчести маси; срѣща се и на кристали въ формата на ромбоедри. Мжчно се топи, мжчно се и растваря въ кислотитѣ. Съ водата се прѣвръща въ гипсъ и обемътъ му се увеличава. Употрѣбява се за строене и за торене.

Анхидрически, *гр.* Безводенъ, лишенъ отъ вода: *анхидрически соли, анхидрически кислоти*.

A ogni uccello, suo nido è bello, *итал.* На всѣка птица своето гнѣздо е хубаво.

Аорта, *лат.* Дебелата артерия на сърдцето, която раздава червената кръвь на всичкитѣ части на тѣлото.

Аортевризмъ, *гр.* Болестно расширение на аортата.

Аортитисъ, *гр.* Възпаление на аортата.

Апанажъ, *фр.* Доходъ, отреденъ за поддържане царски синъ или дъщеря.

Апарелъ, *фр.* Наклоненъ насипъ отъ пръсть за искачване орждие (топъ) на барбетъ.

Апаратъ, *лат.* Уредъ.

Апартаментъ, *фр.* Отдѣление, стаи въ кжща, въ които може да живѣе цѣло сѣмейство.

Апатитъ, (ново-лат. отъ гръц. *апàти*, измама; понеже често сж го сбръквали за други минерали). Минералъ, по химическия си съставъ фосфоренъ анхидритъ съ калциевъ окисъ и хлоръ или флуоръ. Намира се обикновено въ шестожгълни призми, съ зеленъ или зеленоватъ шаръ; бива и бѣлъ, желтъ, моравъ, синь, червенъ. Срѣща се и въ набити маси. Крѣхкъ и съ неравенъ изломъ. Прѣдъ духалката се топи мжчно; не се растваря въ солната и азотна кислоти. У насъ до сега е намѣренъ въ Витоша на микроскопически кристали въ сиенита. Употрѣбява се за торене нивитѣ.

Апатиченъ, *гр.* Нечувствителенъ, равнодушенъ.

Апатия, или **апатичность**, *гр.* Нравствено бездѣйствие, нечувствителность, равнодушие.

Апега. Наказание, което състояло въ това, че жрътвата пригръщалъ единъ афтоматъ, у който подъ ризата имало скрити желѣзни игли. Това наказание е изобрѣтено отъ Сиракузския тиранинъ Набаса.

Апелативно сждилище. *лат.* Сждилище, до което се отнасятъ съ апелитѣ (възживитѣ, оплакванията) си недоволнитѣ отъ рѣшенията на сждилища отъ първа инстанция.

Апелаторъ, *лат.* Оня, който прибѣгва до апелативно сждилище.

Апелация, *лат.* 1) Сжщото, каквото е апелативно сждилище. 2) Апелиране.

Апелирамъ, *лат.* Отнасямъ се къмъ пó-горенъ сждъ.

Апелъ, *лат.* Възживъ, оплакване, което прави единъ осжденъ на пó-горно сждилище.

Апенински планини. Планинско бърдо, което минува прѣзъ Италия въ всичката ѝ дължина.

Аперитифъ, *лат.* Лѣкъ за отваряне охота.

Aperçu, *фр.* Изложение съдържанието на книга, писма и пр.

Аписъ, *стар.-египет.* Едно отъ нáй-забѣлѣжителнитѣ божества въ Египетъ въ старо врѣме: черенъ бикъ съ четворожгълно бѣло петно на челото.

Апетитъ, *лат.* Охота.

Апиенъ. Гръцки историкъ (II-и вѣкъ).

Апланатическа крива линия. Линията, която загражда апланатическо стекло.

Апланатическо стекло, *гр.* Такъво испъкнжло стекло, което съединява въ една точка всичкитѣ лучи свѣтлина, които падатъ на него паралелно.

Аплодирамъ, *фр.* Ржкоплескамъ.

Аплодисментъ, *фр.* Ржкоплескане.

Апломбъ, *фр.* 1) Увѣреность въ себе. 2) Въ *архит.* отвѣсна линия къмъ равнината на хоризонта. Примѣръ: *тая стѣна е изгубила апломба си.*

Апогей, *гр.* Въ *астр.* точка въ орбитата на една планета, дѣто тя е нáй-далече отъ земята. Въ *прѣнос. см.* нáй-висока степень (на *слава*, *величие*, *почести* и пр.).

Апографъ, *гр.* Снимка отъ първообразно писмо, сир. отъ почерка.

Апокалипсисъ, *гр.* Книгата Откровение въ Нови Завѣтъ, която съдържа откровенията, направени апостолу Иоану на о-въ Патмосъ.

Апокалиптически. *гр.* Таинственъ, теменъ.

Апокрифически, *гр.* Подложенъ, подправенъ.

Апокрифъ, *гр.* Соб. зн. *скритъ.* Така наричатъ съчинения, на които съчинителетѣ сж неизвѣстни.

Аполоний Родосски. Гръцки поетъ и граматикъ, авторъ на **Аргонавтики** (III-и вѣкъ прѣди Р. Х.).

Аполоний Тиански. Гръцки философъ, ум. въ 97 слѣдъ Р. Х.

Аполонъ, *гр.* У старитѣ езичници богъ на деня, на художествата, на литературата и на медицината; синъ на Юпитера и Латона; ималъ дарба да пророкува и се отличавалъ съ хубость; изнамѣрилъ музиката и поезията; по заповѣдь на Юпитера управлявалъ съ коне слънцето въ врѣме на дневното му движение.

Апологетика, *гр.* Учено изложение на доказателствата за божественото происхождение на християнската вѣра, написано отъ Тертулиана.

Апологетъ,—гистъ, *гр.* Бранитель на чисто и да било мнѣние, дѣйствие и пр.

Апология, *гр.* Отбранително слово или писмо.

Апологъ, *гр.* Нравоучителенъ расказъ.

Апоневрозъ, *гр.* Въ *анат.* ципата, която обгръща мишцитѣ и ги привръзва о коститѣ; сухожилно растежение.

Апоневротически, *гр.* Който се отнася до апоневрозитѣ: *апоневротическа треска.*

Апоплексия, *гр.* Дамла; болезнено явление, което състои въ внезапно изгубване съзнанието или чувството и движението. Пóвечето става отъ кръвоизливане въ самата тъкань на мозъка, въ бѣлия дробъ или въ другъ органъ.

Апоплектикъ, *гръц.* Наклоненъ къмъ апоплексия.

Апоплектически, *гр.* Който се отнася до апоплексия: *апоплектически ударъ,* дамла.

A posse ad esse, *лат.* Отъ възможностьта къмъ дѣйствителностьта.

Апостазия, *гр.* Вѣроотстжпничество, отстжпничество.

Апостатъ, *гр.* Вѣроотстжпникъ.

A posteriori (апостериори), (лат. ще рече *по което слѣдва).* По слѣдствията: по опитъ: отъ слѣдствието къмъ причината: доказателно. Примѣръ: *Ако покажж ужаснитѣ слѣдствия на анархията, ще докажж послѣ* à posteriori, *че тя е голѣмо зло.* A posteriori е противоположното на a priori.

Апостолически или **апостолски.** *гр.* 1) Който иде отъ апостолитѣ: *апостолско учение.* 2) Който иде отъ Папата: *апостолическо писмо.*

Апостоловъ *(Георги).* Бунтовникъ-апостолъ прѣзъ 1876. А., родомъ отъ Заара (Стара Загора), на 29-годишна възрасть, бѣше избѣгнжлъ въ Гюргево отъ Заарското въстание. Като членъ въ четата на Ботева, А. застрѣли съ мартинка при с. Павелча главатаря на черкезетѣ *Джумбулета,* веднага слѣдъ като куршумътъ на Джумбулета бѣ ударилъ Ботева. На другия день А. биде съсѣченъ отъ черкезетѣ. Той загинж въ гората при с. Люти-бродъ, близу при Вратца.

Апостолски пѫтувамъ. Пѫтувамъ нѣщкомъ, спр. както сѫ пѫтували апостолитѣ.

Апостолъ, *гр.* 1) Единъ отъ 12-тѣ ученика, избрани особено отъ Исуса Христа. 2) Първий проповѣдникъ на християнството въ една езическа земя. 3) Въ *прѣнос. см.* распространитель на ново учение, нова идея. 4) Апостолскитѣ дѣяния и послания въ Нови Завѣтъ.

Апострофирамъ, *гр.* 1) Обръщамъ живо рѣчьта си къмъ нѣкого или къмъ нѣщо, земено за личность. 2) Турямъ апострофъ (въ *граматиката).*

Апострофъ, *гр.* 1) Риторическа фигура, чрѣзъ която говорительтъ или писательтъ се обръща направо къмъ нѣкого или къмъ нѣщо. Примѣръ: *О, добродѣтель, колко си обична!* 2) Пламенна, язвителна рѣчь, обърнѫта къмъ нѣкого. 3) Въ *грам.* бѣлѣгъ (’), който показва изоставена буква.

Апотеосъ, апотеоза, *гр.* Обоготворение.

Апотеций, *лат.* Плодовмѣстителна клѣтка у гѫбитѣ дископлоди.

Апоцинъ, *лат.* Растение, на което кореньтъ докарва бълване и диария.

Appetitus rationi pareat, *лат.* Нека охотата отстѫпи на разума.

Après moi le deluge, *фр.* Слѣдъ мене потопътъ, спр. слѣдъ мене да става каквото ще.

A priori (априори) (*лат.* по което върви по-напрѣдъ). Прѣди всѣкой опитъ, гадателно, умозрително, отъ причината къмъ слѣдствието: *сѫждение* a priori. Въ противоположность на a posteriori.

Априловъ. *(Василий Евст.).* Български родолюбецъ и книжовникъ, родомъ отъ Габрово. Той въ 1800, когато билъ 10-год. момче, отишелъ съ брата си, търговецъ на коприна и гюлово масло, въ Москва, дѣто се училъ въ русско училище и по-сетнѣ въ Брашовъ, дѣто свършилъ срѣдно образование. Въ 1810 той станѫлъ търговецъ въ Одеса, дѣто достигнѫлъ до добро състояние. Първенъ, както по-вечето наши търговци по чужбина въ онова врѣме, той се гърчѣялъ и жрътвувалъ за гръцкитѣ училища и бунтовници. Нъ, когато въ 1831 прочелъ Венелиновото съчинение **Древніе и нынѣшніе Болгаре. . . .**, той позналъ заблуждението си и станѫлъ ревностенъ български патриотъ и усърденъ рачитель за българското просвѣщение. Съ неговото начинание и залягане, подпомаганъ отъ други габровски родолюбци въ Одеса и Букурещъ, се отворило на 1835 въ Габрово първото българско училище по европейска система, съ учитель *Неофитъ Рилски;* и това училище послужило за другитѣ градове у насъ като образецъ, по който скоро се прѣобразували келиитѣ или замѣнило гръцкото учение съ българско: до 1841 имало вече наредени «взаимни училища» въ Копривщица, Панагюрище, Калоферъ, Елена, Трѣвна, Търново, София, Ломъ, Свищовъ и др. Учителетѣ и учебницитѣ си тѣ добивали по-вечето отъ габровското училище. Като книжовникъ, А. е писалъ по нашото възраждане; и неговитѣ книжовни произведения сѫ слѣднитѣ: *Български книжици или на кое словѣнско племе собствено принадлежи Кириловската азбука* (Одеса, 1841), на русски *Денница новоболгарскаго образованія* (Одеса,

1841), *Дополненія къ Денницѣ* (С.-Петербургъ, 1842), *Болгарскія грамоты* (1845) *и Мысли за сегашното болгарско ученіе* (*Одеса*, 1847). Въ послѣдното съчинение А. е исказалъ възгледа си, че българский книжовенъ езикъ не ще може *безъ члена*, както искали да се пише нѣкои отъ неговитѣ съврѣменици. А. умрѣлъ въ Галацъ, кога се връщалъ отъ Габрово, дѣто билъ отишелъ да види създаденото съ неговитѣ грижи училище, въ 1847. Всичкия си имотъ той завѣщалъ на това училище; и то е слѣдвало да се развива отъ день на день като расадникъ на просвѣщението въ България. Въ нашо врѣме признателното потомство го кръсти *Априловска Гимназия*.

Априлско въстание. Въстанието, което избухнж въ Копривщица, Панагюрище, Клисура и другадѣ на 20-и априлъ 1876 г., когато България политически не сжществуваше.—Историята на това въстание е много длъга. Българетѣ, отъ падането имъ подъ турското иго, не прѣставали да правѣтъ разни несполучливи опити за освобождението си. Движенията на Пеячевичевци, Мамарчевци и горското воюване на толкова си български воеводи, които се въспѣватъ въ нашитѣ народни и патриотически пѣсни, както и участието на хиляди българе въ разнитѣ русски походи среща Турция и въ освободителнитѣ войни на Гръция и Сърбия, свидѣтелствуватъ достатъчно, че българский народъ никога не билъ изгубилъ духа на свободата. Въ нашото врѣме едно тайно българско началство*) имаше за сѣдалище първо Бѣлградъ, послѣ Букурещъ, и единъ български централенъ политически комитетъ**) засѣдаваше въ румжнската столица. Въ 1867 г. избухнж критското въстание и комитетътъ отправи мемоаръ до султана, съ който искаше дуализмъ на Турция и България, какъвто е австро-унгарский. Мемоарътъ не се зе въ внимание. Не се минж много и нашитѣ воеводи-родолюбци, които не вѣрвахж въ мемоаритѣ — Панайотъ Хитовъ, Филипъ Тотю, Хаджи Димитръ и Стефанъ Караджата, люде на тайното началство, се прѣхвърлихж съ въоржжени чети български юнаци отсамъ Дунавъ, рѣшени съ оржжие въ ржка да се борѣтъ за българската свобода. Ала критското въстание и нашитѣ заявления не отворихж Източния въпросъ. Въ Франция царуваше още Наполеонъ III, кръмската война бѣше още прѣсна въ ума на дѣда Ивана, Хобартъ паша улови *Аркадия* — параходъ, който носяше припаси на критянетѣ отъ гръцкото кралство, — и като сетнина отъ всичко това, Високата Порта нанесе дипломатическа побѣда на Гръция, та Критъ се задоволи съ реформи, а за насъ и дума не станж.

На 27-и февруария 1870, българетѣ извоювахж въ Цариградъ, слѣдъ многогодишна тежка борба (вж. *Церковенъ* въпросъ), единъ султански ферманъ, който въстанови унищожената имъ по гръцки интриги церковна иерархия. (Вж. *Охридска* независима архиепископия). Тоя актъ имаше бесцѣнно значение за насъ: той викаше на животъ осждения нѣкога на по-

*) Вж. *Върховно* Народно, Българско, Тайно, Гражданско Началство.

**) Вж. Таенъ Централенъ Български *Комитетъ* въ Букурещъ.

гинване български народъ: нъ и той не задоволи българскитѣ бунтовници, и тѣ си карахж работата. Едно бунтовническо движение се заиви въ Софийско чрѣзъ *Арабаконашкото* приключение (1873), когато погинж Левски, послѣ въ Хасково чрѣзъ приключението съ хаджи Ставре (1875), когато Узуновъ потегли дългата верига български патриоти за Диарбекиръ, и пакъ въ Стара Загора чрѣзъ тамошното въстание (1875). И тия поражения не обесрѣдчихж съвсѣмъ всичкитѣ бунтовници-дѣйци. Нѣкои отъ апостолитѣ*) на бунта още чакахж сгоденъ случай, който и не закъснѣ да се прѣдстави.

Далечъ отъ Цариградъ, въ сѣверозападнитѣ части на Турция, въ Херцеговина, населена главно съ православни словѣне, избухнж прѣзъ юлия 1875 въстание. Херцеговинци бѣхж въставали нѣколко пжти среща мюслюманскитѣ си господаре въ новитѣ врѣмена, нъ това послѣдното имъ въстание бѣше на́й-страшното. Отъ него, по едно постепенно развитие на събитията, се роди нашото Априлско въстание, онова, на което бѣ писано да докара освободителната война.

Турция се показа, ако не бесилна, мудна да потуши пламнжлия въ Херцеговина пожаръ. Годината 1875 бѣше вече кждѣ края си, и херцеговинското въстание не бѣше още потъпкано; дори то бѣше зело много по́-голѣми размѣри, като бѣше прѣминжло въ Босна. Прѣзъ декемврия сжщата година контъ Андраши отправи знаменитата си окржжна нота до силитѣ, която излагаше възгледитѣ на тритѣ сѣверни дворове (русски, австрийски и германски) по въпроса. Контъ Андраши прѣпоржчаше реформи за побунената страна, които да се поставжтъ подъ грижата на една особна комисия, която да състои половината отъ мюслюмане и половината отъ християне. Портата проточи работата и отговори прѣзъ февруария; и едно приимаше, друго не приимаше.

Доклѣ продължаваше херцеговинското въстание, нашитѣ бунтовници-апостоли въ Гюргево — Бенковски, Воловъ, Стамболовъ, Заимовъ, Измирлиевъ и др. бѣхж си подѣлили България на нѣколко окржга за дѣйствие, и всѣкой се отзова да работи въ своята часть. Главатаретѣ бѣхж наредили общия планъ на заговора и рѣшили да вдигнжтъ знамето на бунта на 1-и май 1876. Тая дата по́-сетнѣ бѣше се замѣнила съ 11-и сжщия мѣсецъ. Ала движението избухнж прѣждеврѣменно, на 20-и априлъ, въ Пловдивския бунтовнически окржгъ. И ето защо и въ какви обстоятелства. Пловдивското правителство, увѣдомено отъ доноси, че се крои въстание, испрати кжръагасж Неджибъ-ага въ Копривщица да излови тамошнитѣ главатаре. Съзаклетницитѣ, на чело на които стояше Каблешковъ, единъ отъ на́й-распаленитѣ апостоли на българската свобода, като разбрахж, че плановетѣ имъ сж открити, уловихж се веднага за оржжие. Заптиетата на Неджибъ-ага паднжхж жрътва въ първата прѣстрѣлка; самъ Неджибъ-ага побѣгнж и занесе новината за въстанието въ Пловдивъ. Въ сжщия день бунтовническото знаме се разви въ Панагюрище, Клисура и други околни градовце и села.

*) Виж. Централенъ Бунтовнически Тюргевски *Комитетъ*.

Пловдивскитѣ и Т. Пазарджишкитѣ бееве се исплашихѫ и, като се намѣрихѫ съ малко редовна войска, въоржжихѫ мюслюманското население, така наричанитѣ башибозуци, и ги испратихѫ заедно съ черкезетѣ, — тия нови вандали, които само прѣди нѣколко години бѣхѫ се настанили на жителство въ тая земя — въ българскитѣ селения. Башибозуцитѣ и черкезетѣ имахѫ нѣколко срещи съ въстанницитѣ, които имъ се опрѣхѫ юнашки; нъ тѣ не се ограничихѫ да покоряватъ побуненитѣ. Тѣ, кое отъ фанатизмъ, кое отъ страхъ и разярение, че загинва царството имъ, извършихѫ нечувани звѣрства надъ мирното население и България плувнѫ въ кръвь. Съ хиляди старци, жени и дѣца бидохѫ исклани и много хубави села и градовце — Батакъ, Перущица, Клисура — прѣобърнѫти отъ тѣхъ на пепелища и гробници. Въ малко врѣме пламеньтъ на въстанието биде изгасенъ. Сега турцитѣ се помѫчихѫ да потулѫтъ дивашкитѣ си свирѣпства, и за нѣколко врѣме сполучихѫ.

Тия страшни събития станѫхѫ прѣзъ послѣднитѣ дни на априлъ, а доста врѣме свѣтътъ нѣмаше извѣстие за тѣхъ. Въ Англия, дѣто публиката на́й-бързо се извѣстява за всичко, до 11-и юния не знаеше нищо за това. Тоя день *Дейли-Нюсъ* обнародва едно писмо (съ дата 4-и юния) отъ редовния си дописникъ въ Цариградъ. Въ писмото се казваше, че се носели темни слухове, какво въ България се били извършили бесчовѣчни работи, при които херцеговинскитѣ и босненскитѣ не били нищо; и дописникътъ добавяше, че, ако и да не можело още да се опрѣдѣли точно числото на жрътвитѣ, все пакъ се прѣсмѣтало на 18,000 души. На 18-и юния, сѫщий дописникъ явяваше, че ни единъ отъ обнародванитѣ отъ него слухове не се е опровергалъ, и че нѣкои се и подтвърдили. Единъ особенъ дописникъ, испратенъ отъ сѫщия вѣстникъ въ Цариградъ, телеграфира на 9-и юлия, че всичкитѣ придобити доказателства подтвърдили твърденията на другия дописникъ. Ужаситѣ покрътихѫ просвѣтения свѣтъ. Прѣдмѣтътъ се изнесе прѣдъ англійския парламентъ на 14-и сѫщия мѣсецъ, когато премиерътъ Дизраели [по́-сетнѣ лордъ Бикънсфилдъ], въ отговоръ на едно питане каза, че правителството нѣмало официални свѣдѣния, които да подтвърдѭтъ твърденията на дописницитѣ, нъ че той не се сѫмнѣвалъ да биле станѫли нѣкои свирѣпства, безъ които не могло въ такъви врѣмена; а колкото че български момичета се продавали въ робство, или че по́вече отъ 10,000 българе били затворени, той се сѫмнѣвалъ. «Наистина», добави премиерътъ, «азъ се сѫмнѣвамъ, че има затвори за толкова души, или че хората въ Истокъ подлагатъ въ голѣмъ размѣръ виновнитѣ на мѫки; тѣ рѣдко, вѣрвамъ, прибѣгватъ до мѫчителство, а изобщо свръшватъ работата си съ виновнитѣ скоро-скоро».

Безсърдечната лекость, съ която Дизраели пустнѫ сарказма си върху една такъва серпозна работа, накара нѣкои англичане да земѫтъ по́-вече прѣръдце дѣлото на пострадалитѣ. *Дейли-Нюсъ*, прѣдизвиканъ да докаже точностьта на свѣдѣнията си, рѣши да испрати особенъ комисарь въ раз-

миренитѣ мѣстности да испита работата. Избраното лице за тая работа бѣше Макъ-гяханъ, единъ добръ американецъ, когото придружи г-нъ Скайлеръ, американски генераленъ консулъ въ Цариградъ. Въ сѫщото врѣме г-нъ Дизраеливий кабинетъ се видѣ принуденъ да направи подобно изслѣдване; и г-нъ Берингъ, единъ отъ секретаретѣ на английското посолство въ Цариградъ, се отправи за опустошенитѣ мѣста. Изслѣдванията на американскитѣ пратеници и на английския комисарь, ако и да станѫхѫ въ едно врѣме (прѣзъ м. юлия), бѣхѫ съвсѣмъ независими едно отъ друго. Скоро *Дейли Нюсъ* почнѫ да бомбардира Томовцитѣ съ Макъгяхановитѣ дописки. Г-нъ Макъгяханъ намираше всѫдѣ знакове отъ страшни бесчовѣчия; чуеше всѫдѣ отъ всѣкиго (отъ български селяне, отъ другоземни консули, елински подданници, австрийци и германци, които бѣхѫ на служба у турското правителство, и отъ самитѣ турци) раскази за неописуеми истовства; и привождаше купове доказателства, които инкриминирахѫ и царскитѣ низами. Състоянието на Батакъ се прѣдставляваше съ всичкитѣ му страхотии. Той бѣше единъ пространенъ отворенъ гробъ, пълненъ съ разлагаѫщи се тѣла на мѫже, жени, дѣца и бозайничета; и между развалинитѣ на изгорѣлитѣ кѫщи се скитахѫ или си сѣдѣхѫ съ сгърнѫти рѫцѣ, останѫлитѣ живи, та оплакваха въ безнадеждна умствена агония постигнѫлата ги сѫдбина. Такъви зрѣлища изслѣдователетѣ бѣхѫ видѣли и въ други мѣста; английското общество се покръти още по-вече; и прѣди всичкитѣ откровения да се обнародватъ, г-нъ Бѫркъ, главний секретарь въ министерството на вън. дѣла каза, говорейки въ камарата на прѣдставителетѣ: «Азъ се считамъ за длъженъ да допустнѫ откровено, че правителството наистина нѣмаше понятие за станѫлитѣ въ България събития, доклѣ не се обърнѫ вниманието му въ камарата; и азъ на драго сърдце се ползувамъ отъ тоя случай да кажѫ, че правителството и страната твърдѣ много длъжѫтъ на вѣстникарскитѣ дописници, чрѣзъ които тия събития станѫхѫ извѣстни». Така каза г-нъ Бѫркъ; ала английското общество бѣше заключило вече отъ прѣдишнитѣ обявления на Дизраели въ камарата, че правителството е знаело работата, па и въ Цариградъ имаше почтени лица, които знаехѫ, че на сѫръ Хенри Елиота [тогавашенъ англ. посланникъ въ турската столица] одавна бѣше извѣстно станѫлото. Рапортитѣ на г-нъ Скайлѫра и г-нъ Беринга не закъснѣхѫ да подтвърдѭтъ г-нъ Макъ-гяхановитѣ съобщения, ако и съ по-умѣренъ и въздърженъ езикъ: тѣ бѣхѫ и едно опровержение на доклада на оня недобросъвѣстенъ изслѣдователь Едипъ ефенди, който, испратенъ отъ Високата Порта въ Пловдивско да испита работата, доложи, че турцитѣ не били направили свирѣпствата, а българетѣ; и сега английский печатъ рѣши, че за напрѣдъ думата Едипъ ще бѫде синонимна съ *лъжа*.

Трагедията бѣше въ такъвъ голѣмъ размѣръ, па бѣше и придружена съ такъви потресаѫщи обстоятелства, че турскитѣ свирѣпства съ мѣсеци налѣгахѫ като нѣкой каракончо цѣла цивилизована Европа. И въ това врѣме даде Господь, та султанътъ и мини-

стритѣ му намѣрихѫ за добрѣ да се отождествѭтъ съ кръвницитѣ. Ахмедъ ага, който заповѣда да се исколѭтъ мѫже, жени и дѣца въ Батакъ, се накичи съ ордена *Меджидие*. Неджибъ ефенди, който остави людетѣ си да ограбѭтъ и изгорѭтъ Еникюй безъ никакво съпротивление отъ еникюйци, и той се декорира. Шефкетъ паша, чиито низами ограбихѫ Ямболъ, доби високо мѣсто въ Сарая. Кѫдѣ края на мѣсецъ августъ г-нъ Глядстонъ обнародва брошурата си *Българскитѣ ужаси и Източний въпросъ* и отъ високото положение, което занимаваше като старъ водитель на либералитѣ въ отечеството си, изказа негодованието си по адреса на турцитѣ и Турция съ думи и аргументи, които бихѫ накарали всѣкой чувствителенъ турчинъ да потъне отъ срамъ въ дънъ-земя, и настояваше, че английското правителство, което било работило по една посока, трѣбвало да работи по другата. То трѣбвало да залегне съ все сила да съдѣйствува съ другитѣ европейски държави да се прѣмахне турската власть въ България [въ друга страница той говореше и за Босна и Херцеговина]. Двама пратеници отъ България — г-да Драганъ Цанковъ и Марко Балабановъ — тръгнѫхѫ прѣзъ есеньта по Европа да тръсѭтъ лѣкъ за положението на българетѣ, и обнародвахѫ теглилата имъ въ брошура *България*.

По това врѣме работитѣ бѣхѫ се още по́-вече заплели: въ Солунъ, турцитѣ, за да потурчѫтъ едно българско момиче, разюздихѫ фанатизма си, та въ една расправа убихѫ варварски французския и германския консули, и за една минута изглеждаше като че това събитие щѣше да докара другоземна намѣса въ Турция; въ Цариградъ Султанъ-Азисовото слънце зайде; Черна-гора и Сърбия, по съчувствие съ Босна и Херцеговина, влѣзохѫ въ неравна борба съ Турция. Доклѣ продължаваше войната, новий султанъ [Мурадъ V], слѣдъ 3-мѣсечно царуване, се замѣсти отъ другъ [Хамидъ II]; въ всѣка часть на Британия се държехѫ митинги, които осѫждахѫ Турция за свирѣпствата ѝ въ България на прѣзрѣние. Лордъ Дерби [тогавашенъ английски министръ на вън. дѣла], който изначало не искаше да чуе за намѣса въ Турция,*) бѣше се повлиялъ до толкова, че зе да говори какво, ако и да не билъ съгласенъ съ ония, които искахѫ „да се заличѫтъ турцитѣ отъ хартата на Европа», трѣбвало да се даде самоуправление на Босна и Херцеговина и на България.

Съ несполуката на сръбската война започнѫ втора стадия на повѣствуемитѣ събития. Русия заговори сама. На 19-и октомврия — въ сѫщия день, въ който Алексинецъ паднѫ прѣдъ побѣдоноснитѣ турци и пѫтьтъ за Бѣлградъ оставаше отворенъ за тѣхъ — генералъ Игнатиевъ въ Цариградъ даде на Портата единъ ултиматумъ да се съгласи въ 48 часа да приеме едно 6-седмично прѣмирие за сключване миръ. Слѣдъ нѣколко прѣговори между

*) Английский кабинетъ — Лордъ Бикънсфилдовий — бѣше отказалъ да удобри *Берлинския меморандумъ*, съчиненъ на 1-и май отъ тримата канцлери германски, австрийски и русски, който заплашваше Турция съ енергични мѣрки, ако не изпълни даденитѣ си по Андрашивата нота обѣщания, и къмъ който бѣхѫ се присъединили и Италия и Франция.

силитѣ, императоръ Александръ II възгласи въ Москва, че скоро щѣше да се събере въ Цариградъ една европейска конференция, за да се дойде до общо съгласие относително мѣркитѣ за подобрение положението на християнетѣ въ Истокъ, и че, ако това не се постигне, той бѣ твърдо рѣшенъ да дѣйствува независимо. Конференцията се събра и изработи автономни реформи за българетѣ. Турция отрече да ги приеме и конференцията*) се разотиде (8 ян. 1877). Силитѣ се опитахж още еднжшъ да склонѭтъ Турция чрѣзъ *Лондонски протоколъ;* ала тя не зе и отъ това, та Русия се залови за оржжие. Войната докара Санъ-Стефанския и Берлинския договори, на които сетнината е днешното положение на работитѣ въ България. Виж. *Освободителна война; Санъ-Стефански договоръ; Берлински договоръ; Съединение.* За подробни свѣдения върху Апр. въстание чети *Записки по Българскитѣ Въстания* отъ Зах. Стояновъ; *Минжлото*, отъ Ст. Заимовъ; *Протоколитѣ на Цариградската Конференция съ Лондонски протоколъ*, прѣв. на бълг. отъ Т. Икономовъ.

*) Тая конференция ни направи това добро, че опрѣдѣли за пръвъ пѫть официално прѣдѣлитѣ на земята, дѣто прѣобладава българската народность. Споредъ конференцията, въ тия прѣдѣли влизахж санджацитѣ Русенски, Търновски, Тулчански, Варненски, Сливенски, Пловдивски, казитѣ Лозенградъ, Мустафа-паша и Кжжлъ-агачъ, санджацитѣ Софийски, Видински, Нишски, Скопски, Битолски, една часть отъ Сѣрски санджакъ (тритѣ сѣверни кази) и казитѣ Струмица, Тиквешъ, Велесъ и Костуръ Санъ-Стефанский договоръ разширяваше тия прѣдѣли на България въ една посока, а намаляваше българската земя съ Добруджа, Нишъ и Лѣсковецъ.

Априлъ, априлий (лат. отъ *аперире*, отварямъ). Четвъртий мѣсецъ отъ годината.

A propos (апропо), *фр.* По тоя случай, *разгеле. Едно апропо* е нѣщо сторено или казано въ сгодно врѣме.

Аптека, *гр.* Мѣсто, дѣто се приготвятъ и продаватъ лѣкове, по прѣдписание отъ лѣкарь. Други думи за аптека сж *фармакия, спицерия.*

Аптекарски, аптеченъ, *гр.* Който се отнася до аптекарь, аптека.

Аптекарь, *гр.* Приготовитель на лѣкове въ аптека. Други думи за аптекарь *фармацистъ, спицеръ.*

Апулей. Латински списатель, съврѣменикъ на Марка Аврелия, авторъ на романа *Златний оселъ* (II-и вѣкъ).

Араба-конашки планински проходъ, по пѫтя отъ Орхание за Златица, 1005 метра надъ морското равнище. — Прѣзъ русско-турската война (1877—78), слѣдъ падането на Плѣвенъ, генералъ Гурко изгони турцитѣ, които бѣхж се укрѣпили въ тоя проходъ и, слѣдъ единъ рѣшителенъ бой при с. Богоровъ, залови София и продължи пѫтя си за Пловдивъ.

Араба-конашко приключение. Обиръ на турската поща, която носяше пари, въ Араба-конашкия проходъ при Приведена — на — пантата, извършенъ отъ *Д. Общи*, на чело на една дружинка отъ бунтовници-дѣйци на 20-и септ. 1873. Тоя обиръ случайно се откри на 20-и октомврия, и на 25-и затворихж Общи въ с. Чериково. Общи раскри дѣлото прѣдъ Софийския сждъ. По-главнитѣ дѣйци на Тетевенския, Орханийския, Етрополския, Плѣвенския, Софийския и Ловчанския комитети паднжхж въ ржцѣтѣ на турскитѣ власти; съ

тѣхъ биде уловенъ и Левски. Сетнината отъ това бѣше, че двамата апостоли Левски и Общи загинжхж, и мнозина отъ тѣхнитѣ съучастници бидохж испратени на заточение.

Арабеска. Архитектурно украшение, направено отъ живописецъ и ваятель, което състои отъ фигури и цвѣтя, расположени по арабски вкусъ.

Араби паша *(Ахмедъ)*. Египетски генералъ, който се постави въ 1882 на чело на една египетска военна партия среща европейското влияние въ Египетъ и египетския хедивъ Исмаилъ паша. Англичанетѣ, слѣдъ бомбардирането на Александрия отъ флотата имъ, заробихж Араби и го заточихж на о-въ Цейлонъ, като го и пенсионирахж. Слѣдъ това тѣ окупирахж Египетъ и окупацията се продължава и до днесь (1896).

Арабия. Полуостровъ въ югозападна Азия, съ прѣдѣли на западъ Червено море, на истокъ Персидски заливъ и Индийски океанъ, на югъ Аденски заливъ и Индийски океанъ, и на сѣверъ обширна пустиня, която се смѣсва съ пустинитѣ на Сирия и Халдея. Пространство 3,070,000 чет. килом., насел. 12,000,000 жит., донѣйдѣ въ зависимость отъ Турция. По физическитѣ си черти Арабия принадлежи по-вече на Африка, отколкото на Азия. Климатътъ ѝ, изобщо, е твърдѣ горещъ; крайбрѣжията, много плодородни, даватъ: кафе, памукъ, темянъ, гома, захарна тръстика, скжпоцѣнни аромати. Между животнитѣ, тамъ намираме камили. Арабската порода коне е най-хубавата и най-умната на свѣта.

Гръцитѣ и римлянетѣ сж дѣлили Арабия на Честита, Камениста и Пустинна, раздѣления непознати на арабитѣ, които нж дѣлжтъ така: 1) *Бериа*, пустиня; 2) *Хиджазъ*, съ гл. гр. Мека и Медине; 3) *Йеменъ*, отговаря на Честита А., и захваща южната часть отъ полуострова. На югъ е Аденъ, укрѣпеното пристанище на англичанетѣ; въ йеменското окржжие Тихама се намира Мока, толкова прочута по качеството на кафето си; въ планинитѣ *(Джебелъ)* — Сана, столица на единъ краль, който носи титлата *имамъ*. Извънъ държавата на саненския имамъ има много части, които принадлежжтъ на отдѣлни шеихи. 4) *Оманъ* (Виж. *тая дума*). 5) *Бахреинъ* или *Хеджазъ*, крайморие, по което сж рѣдко посѣяни градове; тамъ е пристанището *Елъ-катифъ*, което съ околностьта се присъедини на Турция въ 1871; 6) *Наджд*ъ захваща срѣдоточието на тия земни раздѣления; главний му градъ е Дерая.

История. — Арабитѣ се иматъ за потомци на Исмаила, синъ Агаринъ и Авраамовъ. Римлянетѣ не могли да ги подчинжтъ до императора Траяна, който ги покорилъ (II-и вѣкъ слѣдъ Р. Х.). Тѣ били отблъснжли игото на Римъ, когато се явилъ *Мохаметъ* и направилъ Арабия срѣдоточие на вѣрата и завоеванията си (VII-и вѣкъ).

Въ 622, тоя законодатель побѣгнжлъ отъ Мека въ Медине, дѣто основалъ вѣрата, която носи неговото име. Тая епоха се нарича *егира*: тя е ерата на мохаметанетѣ.

Мохаметовитѣ прѣемници се наричали *халифи* (замѣстници). При тѣхното царуване арабитѣ, наричани и сарацини, нахлули въ Азия, Африка и часть отъ Европа; Испания станжла тѣхно владѣние

(711), и Франция щѣла да стане тѣхна плѣчка, ако да не била храбростьта на Карла Мартела, който ги побѣдилъ близу до Туръ въ VIII-и вѣкъ (732). Отъ 750 тая пространна империя изгубила единството си.

Нѣколко челяди халифи управлявали арабитѣ: най-знаменититѣ сж *омаядитѣ* (661—1031), и *абасидитѣ* (750—1258); при тия послѣднитѣ най-вече блещѣла въ Багдадъ славата на тѣхното име и на тѣхния прѣстолъ. *Аарунъ-алъ-Рашидъ* или Справедливи, и синъ му *Алъ-Мамунъ* покровителствували наукитѣ и искусствата (786 — 833).

Доклѣ Европа киснела въ невѣжество, арабитѣ изнамѣрили алгебрата, цифритѣ, първитѣ понятия отъ химията и астрономията; нъ прѣвратитѣ въ Азия и Европа съсипали тѣхната империя, и потомцитѣ на *учителетѣ* на познания тогава свѣтъ заявяватъ днесь сжществуването си, подъ име *бедуини*, само като обирачи на керванетѣ.

Арабски. Който е отъ Арабия, или който принадлежи на арабитѣ.

Арабски цифри. Десетьтѣ бѣлѣга, съ които пишемъ числата: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 0. Така ги наричатъ, защото сж изнамѣрени отъ арабитѣ.

Арабъ или **арапинъ**. Сжщото, каквото е аравитянинъ.

Арабъ-табия, *тур*. Укрѣпление, направено още отъ турцитѣ при Силистра, единъ километръ на истокъ отъ нежъ. Споредъ Берлинския договоръ, това укрѣпление оставаше на България; ала румжнитѣ, въсползувани отъ сръбско-българската война, го завладѣхж своеволно.

Аравийско море. Сжщото, каквото е Омански заливъ.

Аравитянинъ. Житель на Арабия.

Араго. Знаменитъ франц. астрономъ и математикъ; единъ отъ най-великитѣ учени на XIX-и вѣкъ, който е направилъ важни открития въ астрономията и физиката (1786—1853).

Арагонитъ. Минералъ, който по химическитѣ си свойства е сходенъ съ калцита, та се и употрѣбява като него. Ала той се различава отъ калцита по кристалната си форма, по пó-голѣмата си твърдость, и по това, че прѣдъ духалото става на прахъ. Пръвъ пжть билъ намѣренъ въ *Арагония;* у насъ се намира въ Сливенската планина и въ околностьта на Пазарджикъ. А. се намира и растопенъ въ нѣкои минерални извори, запр. въ карлсбадскитѣ. Отъ водата на такъви горещи извори се отдѣля *граховий камень*, съставенъ отъ варовити зърна, голѣми колкото грахово зърно.

Арагония. Въ срѣднитѣ вѣкове кралство, съ стол. *Сарагоса*, сега область на сѣверо-източна Испания. Простр. 46,565 чет. килом., насел. 1,000,000 жит. Пои се отъ Ебро и притоцитѣ му, отъ Тага и Гвадалквивиръ, дѣто сж главитѣ имъ. Отъ 180 до 1035 слѣдъ Р. Х. А. се намирала едно по друго подъ властьта на римлянетѣ, готитѣ, мавритѣ и наварцитѣ. Въ 1035, слѣдъ смъртьта на Саншъ III, наварски краль, наварската държава се подѣлила между неговитѣ синове, и А. се паднжла на Рамира. Отъ тогава арагонското кралство се увеличило чрѣзъ единъ редъ завоевания, които обгърнжли графство Барцелона (1137), Монпелие (1204), Балеарски о-ви (1229—1233), токо-речи цѣла Ва-

ленция (1238), Сицилия (отъ 1282 до 1294), Сардиния (1326), Сицилия изново (1409), Неаполъ (1435). Съ оженването на Арагонския краль Фердинанда Католика, отпослѣ завоеватель на Гренада (1492) и на Навара (1512), за Изабела Кастилска, наслѣдницата на Кастилия, се свръшва историята на Арагония и подкача историята на испанското кралство. Виж. *Испания*.

Араканъ. Страна въ английска Индия; 500,000 жит.; гл. гр. *Араканъ*.

Аракелъ. Знаменитъ арменски историкъ отъ XVII-и вѣкъ, извѣстенъ по *историята* си, въ която расказва събитията на врѣмето си, отъ 1601 до 1662. Род. въ Таврисъ (Персия).

Аракъ, *араб.* Спиртно питие отъ кокосовъ орѣхъ, оризъ и захарь.

Аралско море или езеро въ западна Азия (русски Тюркестанъ).

Арамийски езикъ. Езикътъ на жителетѣ на стара Сирия.

Арамъ. Синъ Симовъ, праотецъ на арамийцитѣ, люде, които населявали Месопотамия и Сирия. Тѣ образували нѣколко държавици около устията на Тигръ и на Евфратъ. Арамийцитѣ подпаднжли едно по друго подъ асирийското и подъ еврейското иго. Тѣхний езикъ, сроденъ съ еврейския, се говори и сега отъ сирийцитѣ около Мосулъ.

Арамъ, *евр.* Библейското название на Сирия, включително Месопотамия.

Аранжирамъ, *фр.* Уреждамъ, устроявамъ (въ *музиката*).

Арани *(Янось)*. Унгарски поетъ (I-та половина на IXX-и вѣкъ).

Аранъ. Шотландски островъ въ залива на Клайда; 4,800 жителе.

Араповски монастирь. Български монастирь, на юго-истокъ отъ Станимака, Пловдивски окр., расположенъ въ една хубава долина въ землището на с. Арапово, и посветенъ на *св. Недѣля*. Тоя монастирь, основанъ въ 1856 отъ архимандрита Софрония съ разрѣшение на тогавашния пловдивски митрополитъ Паисия, е може-би единствений монастирь, слѣдъ Рилския, Зографския и Хилендарския, който е игралъ важна роль въ нашото духовно и политическо възраждане. Нѣколко години прѣди освобождението ни тракийскитѣ българе съ възхищение посѣщавахж тая обитель като българска. И тоя монастирь не даваше само така удовлетворение на народното чувство: въ него имаше и училище (до 1—2 кл.), дѣто се учехж дѣца отъ околнитѣ села на брой до 70—80, и пó-вечето бѣдни, много отъ които се поддържахж отъ монастиря и живѣехж въ него; така сжщо всичкитѣ разноски за поддържането на това учебно заведение (учителе и др.) бѣхж пакъ отъ монастиря. Сюлейманъ-пашовитѣ орди и баши-бозуцитѣ горихж А. м. въ 1878; нъ слѣдъ освобождението архим. Герасимъ се погрижи да го постегне.

Араратъ. Планина въ Армения (Турция), дѣто, споредъ Библията, се спрѣлъ Ноевий ковчегъ.

Аратусъ. Гръцки поетъ (III-и вѣкъ прѣди Р. Х.).

Араукария (по името на мѣстностьта *Араукария*, на югъ въ Чили). Една челядь борови дръвеса, които растжтъ нáй-много въ южна Америка и Австралия.

Арахне. Въ *баснос.* мома, която Минерва обърнжла на паякъ.

Арахнология, *гр.* 1) Часть отъ естествената история, която раз-

глежда паякообразнитѣ животни. 2) Искусството да се прѣдказватъ промѣненията на атмосферата по работата и движението на паяцитѣ.

Арбанаси. Единственото гръцко село въ вжтрѣшностьта на сѣверна България, въ Търнов. околия, на сѣверъ отъ Търново. Това село било заселено въ XVI-и вѣкъ отъ албанци и гръци. Въ врѣме на гоненето гръцкитѣ владици въ българско, послѣдний търновски гръцки митрополитъ се държалъ нѣколко години въ това село, отдѣто се оттеглилъ въ 1867.

Арбитражъ, *фр.* Сждене распря отъ третейски сждъ (арбитри).

Арбитрация, *лат.* Третейски сждъ.

Арбитръ, *лат.* 1) Третейски сждия. 2) Въ *търгов.* помиритель; вънкашно лице, назначено отъ сждъ да разгледа распрята между двама търговци.

Арверни. Народъ на стара Галия, въ оная часть, която сега се нарича Auvergne.

Аргамаковъ. (Генерал.-м. *Вас. Тедор.*). Русски воененъ писатель, който е участвувалъ въ русско-турската война прѣзъ 1877—78 (умр. въ 1896).

Аргентинъ, (фр. отъ лат. *аргентумъ*, сребро). Минералъ, химически съставенъ отъ сребро (87%) и сѣра. Кристализира се въ правилната система, главно въ кубове; по́вечето се срѣща въ набити кжсове и наръсенъ. Цѣпи се слабо по площитѣ на куба. Има неравенъ изломъ. Кове се и е гъвкавъ. Има сивъ шаръ, лъскава черта и матовъ металически блесъкъ. Въ Европа се намира въ Унгария и Норвегия. Той е една отъ на́й-главнитѣ руди за добиване сребро.

Аргирокастро. Укрѣпенъ градъ въ Янински виляетъ, 75 килом. на сѣв.-зап. отъ Янина; 12,000 ж.

Аргишъ. Румжнска рѣка (Влахия), извира въ трансилванскитѣ алпи, получва отлѣво Джмбовица, и се влива въ Дунавъ.

Арголида. Старогръцка страна въ Пелопонесъ.

Арголически заливъ. Сжщото, каквото е Навплийски заливъ.

Аргонавти, *гр.* Баснословни гръцки герои, които добили името си отъ кораба *Арго*, на който тѣ, подъ прѣдводителството на Язона, отишли въ Колхида (сегашна Грузия) за да завладѣжтъ златното руно.

Аргонавтъ, *гръц.* Осмораменно главоного, отъ разреда на двухрилнитѣ; мжжкото безъ черупка, а женското съ крѣхка черупка; живѣе въ Срѣдиземно море.

Аргонъ, *гръц.* Просто въздухообразно тѣло, което съставлява около 1 % отъ атмосферата; открито въ Англия прѣзъ 1895 отъ лордъ Рейле и професоръ Рамсе. А., нареченъ така отъ неговата бездѣйственость, се крие въ азота; намѣри се още, че въ самия аргонъ се крие друго просто въздухообразно тѣло, *хелий*.

Аргосъ. Гръцки градъ въ Пелопонесъ, близу до Навплийски заливъ; 10,000 жит. Стара столица на Арголида; Аргосъ играе голѣма роль въ старата история.

Аргулъ, *лат.* Тунеядно животно отъ цѣпнжтоногитѣ; достига 14 м. м. на дължина; живѣе по шаранитѣ и по други риби, дѣто се залавя само приврѣменно.

Аргументаторъ, *лат.* Оня, който привожда аргументи.

Аргументация, *лат.* Прѣдставяне доводи, привождане доказателства, доказателно разсждение.

Аргументирамъ, *лат.* Привождамъ аргументъ или аргументи,

излагамъ доказателно, сир. съ доводи.

Argumentum ad verecundiam, *лат.* Въззивъ къмъ скромностьта.

Argumentum ad ignorantiam, *лат.* Аргументъ, основанъ на противниковото невѣжество (незнаяне работата).

Argumentum ad judicium, *лат.* Въззивъ къмъ разсждъка.

Argumentum ad invidia, *лат.* Въззивъ къмъ завистьта, или изобщо къмъ ниситѣ страсти.

Argumentum ad crumenam, *лат.* Аргументъ до кисията, сир. въззивъ къмъ интереса или, кога нѣма убѣдителни доказателства, даване подкупъ.

Argumentum ad hominem, *лат.* Аргументъ до човѣка, сир. аргументъ, който добива силата си отъ положението на лицето, до което се отправя.

Argumentum baculinum, *лат.* Аргументъ въ образа на тояга; сир. въззивъ къмъ силата, даване намѣсто доказателство — бой.

Аргументъ, *лат.* Доводъ, доказателство; онова, що се привожда за да докаже нѣщо.

Аргументъ à contrario. Аргументъ, който се извлича отъ противното на онова, което се твърди.

Аргусъ, *грьц.* Баснословно чудовище, което имало сто очи. Въ *прѣнос. см.* неуморимъ, опитенъ и строгъ надзиратель.

Арда. Нáй-голѣмий притокъ на Марица, извира въ Родопитѣ, близу до връха Крушево; тече прѣзъ една живописна долина до Одринъ, дѣто се влива въ Марица отдѣсно, среща устието на Тунджа. Около Арда сж живѣли едноврѣменнитѣ кръвници кърджалитѣ.

Ардаханъ. Градецъ въ турска Армения, на сѣверъ отъ Карсъ, отстжпенъ на Русия въ 1878 год. Неговото положение му дава стратегическа важность. Битва на 25-и априлъ 1877 между турцитѣ и руситѣ, които тоя пжть не можахж да прѣземжтъ града; тѣ го прѣзехж малко пó-сетнѣ (на 7-и май).

Ардрахъ. Държава въ Горна-Гвинея, васална на Яриба; стол. *Алада*, отъ 10,000 до 15,000 ж.

Арена, *лат.* (соб. зн. *пѣсъкъ*). Мѣсто въ римски амфитеатръ, насипано съ пѣсъкъ; мѣсто за борене, за надваряне.

Аренда, лат. Наемъ на земя, или на прибирането нѣкой данъкъ; платката, която се плаща за това отъ наемателя.

Арендаторъ, *срѣд.-в.-лат.* Наематель на чужда земя, на прибирането нѣкой данъкъ, като октроа, кръвнина и др. т.

Ареометръ, *гр.* Орждие, което служи да се опрѣдѣля плътностьта на жидки тѣла, *жидкомѣръ.*

Ареопагъ, *гр.* (соб. зн. *Марсовъ хълмъ*). Площадъ въ Атина, дѣто се събиралъ въ старо врѣме атинский углавенъ сждъ, който състоялъ отъ 31 члена бивши архонти. Сега ареопагъ значи съборъ на учени, на мждреци, на дипломати.

Арестантъ. Арестувано лице.

Арестувамъ, *лат.* Запирамъ, задържамъ, зимамъ подъ стража.

Арестъ, *срѣд.-вѣк.-лат.* Зимане подъ стража.

Аретино *(Петро).* Прочутъ италиянски сатирикъ и поетъ: славата му почнжла съ скандалиозни стихотворения; авторъ на нѣколко комедии, една трагедия и др. (1492—1557).

Аретуза. По баснословието, нимфа, която придружавала всѣкога богиня Диана, когато богинята ходила на ловъ. Аретуза страстно

прѣслѣдвалъ богътъ на рѣка Алфей въ Пелопонесъ: Диана, за да ѭ избави отъ него, прѣобърнѫла ѭ на изворъ. Тоя изворъ се намиралъ на островъ Ортигия, близу до Сиракуза (Сицилия).

Argent-comptant. *фр.* Въ *търг.* пари въ брой.

Аржанъ-плаке (argent-plaqué), *фр.* Посребренъ *(сѫдъ).*

Аржентина *(Република).* Федерална република въ Южна Америка; 3,800,000 жит., 2,835,970 четв. килом., включително още не учредени на държави земи и Патагония. Стол. *Буеносъ-Айресъ.*

Арзруни *(Тома).* Арменски историкъ отъ IX-и вѣкъ, човѣкъ съ голѣма ученость; авторъ на една *история,* която подкача отъ първитѣ Ноеви потомци и стига до година 388 слѣдъ Р. Х. Тоя трудъ се цѣни много по беспристрастието на автора му и по живостьта на описанието.

Ариана. Дъщеря на Миноса Критски; тя дала Тезею нишката, съ помощьта на която излѣзълъ изъ лабиринта, откакъ убилъ минотавра. Оттука *Арианина нишка,* нѣщо, което пѫтеводи въ заплетена работа.

Арианизмъ. Вж. *Арий.*

Арианца (Донъ *Жуанъ*). Испански поетъ и драматургъ; авторъ на *Патриотически пѣсни* (умр. 1837).

Ариенъ. Гръцки историкъ отъ II-и вѣкъ.

Ариергардъ, *фр.* Тилътъ, на́йзадната часть на една войска.

Ариета, *итал.* Ария съ живо темпо.

Арий. Александрийски пресвитеръ, начинатель на арианизма, ересь, която отричала божественостьта на Словото (Христа). А., осѫденъ на никейския съборъ и заточенъ въ Илирия, добилъ благоволението на цариградския императоръ Константина, който го назначилъ Александрийски патриархъ; нъ той умрѣлъ внезапно, кога отивалъ да завземе поста си (280—336). Нѣколко източни императори държали Ариевата ересь и прѣслѣдвали вѣрнитѣ християне.

Арийско племе, арийски езици. Името арийско племе или арийска челядь народи сега изобщо означава онова етнологическо отдѣление отъ човѣчеството, което се нарича индо-европейско или индо-германско. Арийското племе състои отъ два клона, географически отдѣлени: източенъ и западенъ. Западний клонъ обгръща жителетѣ на Европа, съ исключение на турцитѣ, унгаритѣ и финитѣ; източний обгръща жителетѣ на Армения, на Персия, на Афганистанъ и на сѣверна Индия. Челядната свръска, която сѫществува между тия народи, се е доказала чрѣзъ езика. Между езицитѣ *санскритски* (майката на сегашнитѣ индийски наречия въ Индия), *зендски* (езикътъ на староврѣменнитѣ персяне), *гръцки* (който е още езикътъ на Гръция), *латински* (езикътъ на римлянетѣ, и майката на сегашнитѣ езици италиянски, французски, испански, португалски, румжнски), *келтски* (нѣкога езикътъ на голѣма часть отъ Европа, сега ограниченъ въ Уейлсъ и нѣкои части отъ Ирландия и Шотландия), *готически* (старата основа на тевтонскитѣ или герамнскитѣ езици — включително английски — и на скандинавскитѣ), и *словѣнски* (отъ който сѫ произлѣзли сегашнитѣ езици на разнитѣ словѣнски народи въ Европа) филолозитѣ сѫ открили въ нашия вѣкъ такъви сход-

ства, които могжтъ да се обяснжтъ само съ прѣдположението, че народитѣ, които ги говорѭтъ, сж имали общо происхождение. Отношението на споменжтитѣ езици е такъво, каквото има между сжщи сестри. А коя е била майка имъ, не се знае; никаква история или прѣдание не се е упазило за народа, който е говорилъ староарийския езикъ. Че такъвъ народъ е сжществувалъ и говорилъ такъвъ езикъ, е едно заключение на сравнителната филология и токо-речи всичкитѣ филолози сочжтъ на Срѣдна Азия, нѣйдѣ на истокъ отъ Каспийско море и на сѣверъ отъ Хиндукушъ, като отечество на тоя народъ. Тамъ, въ една епоха много пó-ранна отъ всѣка европейска история, — когато Европа е била може-би само единъ гжсталакъ, или, ако е била населена, жителетѣ ѝ сж били диви племена — е живѣлъ народътъ, за който е думата. Отъ това срѣдище станжли едно-подруго прѣселения къмъ сѣверозападъ. Първий роякъ образували келтитѣ, които по едно врѣме захващали голѣма часть отъ Европа; въ една доста пó-късна епоха дошли праотцитѣ на италиянцитѣ, гръцитѣ и тевтонскитѣ народи. Всичкитѣ тия, изглежда, като да сж влѣзли въ Европа прѣзъ Персия, Мала-Азия и Хелеспонтъ, и нѣкои, може-би, прѣзъ страната между Каспийско и Черно море. За словѣнскитѣ народи се мисли да сж вървѣли по посоката на сѣверъ отъ Каспийско море.

Ариманъ, *перс.* По вѣрата на старитѣ персяне и други народи, злото начало, источникътъ на всѣко зло; въ противоположность на *Ормуздъ*, источникътъ на всѣко добро.

Ариматея. Иудейски градъ, родно мѣсто на Иосифа, който погребалъ Иисуса Христа. *(Библ.)*.

Арионъ. Знаменитъ гръцки поетъ (VIII-и вѣкъ прѣди Р. Х.).

Ариосто. Знаменитъ италиянски поетъ, съчинитель на *Орландъ Ужасни* (1474—1533).

Аристархъ. Александрийски ученъ, прочутъ по критиката си на Омировитѣ стихове. Въ *прѣнос. см.* просвѣтенъ и добросъвѣстенъ критикъ; въ противоположность на *Зоиль,* пристрастенъ, завистливъ критикъ. А. е живѣлъ въ II-и вѣкъ прѣди Р. Х.

Аристей. По баснословието, Аполоновъ синъ, научилъ хората на пчеловъдство.

Аристидъ. Атински генералъ и държавникъ, комуто давали прѣкоръ *справедливи* за неговата честность и неподкупимость; прославилъ се на Маратонъ, ала атинянетѣ, подбутнжти отъ Темистокла, съперникътъ му, го изгонили изъ отечеството му чрѣзъ остракизма. Той излѣзълъ изъ Атина като пожелалъ благоденствие на своята непризнателна родина. Пó-сетнѣ отечеството му, нападнжто отъ персянетѣ, го повикало назадъ; той се помирилъ съ Темистокла, билъ се храбро на Саламинъ и спечалилъ блескава побѣда при Платея. Той управлявалъ финанцитѣ на Гръция честно и умрѣлъ бѣденъ (540—468 прѣди Р. Х.). Името А. често се срѣща въ книжнината, дѣто означава гражданскитѣ добродѣтеле, честностьта и справедливостьта.

Аристидъ Милетски. Гръцки списатель отъ II-и вѣкъ.

Аристипъ. Гръцки философъ, основатель на киренейската школа, секта гръцки философи въ Киренея [нѣкога градецъ съ гръцко

население въ Африка, на западъ отъ Египетъ], които учили, че нáй-голѣмото добро за човѣка сж чувственитѣ удоволствия, умѣрявани отъ разума (IV-и вѣкъ прѣди Р. Х.).

Аристократизмъ, *гр.* Привързаность къмъ господството на аристократитѣ.

Аристократически, *гръц.* Свойственъ на аристокрацията, който се отнася до аристокрацията.

Аристократъ, *гр.* Лице отъ аристокрацията.

Аристокрация, *гр.* 1) Нáй-високото съсловие въ монархическитѣ държави; благороднитѣ, високороднитѣ. 2) Правление, въ което върховната власть се намира въ ржцѣтѣ на велможи, привилегированъ разредъ човѣци.

Аристотелево колело. Въ *матем.* кржгъ, който се движи по права линия.

Аристотелизмъ. Учение на Аристотеля, което се основава на понятия, недобити отъ опитъ.

Аристотель. Знаменитъ гръцки философъ, род. въ Стагира, Македония; единъ отъ нáй-забѣлѣжителнитѣ гении въ старо врѣме, ученикъ на Платона, учитель на Александра Велики, основатель на училището на перипатицитѣ въ Атина. А е писалъ по много прѣдмѣти: по естествената история, философията, риториката и др. Неговата логика е била законътъ на философията въ срѣднитѣ вѣкове (384—322 прѣди Р. Х.).

Аристофанъ. Знаменитъ гръц. комически поетъ (V-и вѣкъ прѣди Р. Х.).

Аритметика, *гр.* Наука за числата, или за смѣтане: *числителница.*

Аритметикъ, *гр.* Оня, който знае или прѣдава аритметика.

Аритметически, *гр.* Който се отнася до аритметиката.

Аритмометрия, *гр.* Гадание по числа.

Аритмометръ, *гр.* Смѣтална машина.

Ария, *лат.* Стихове отъ опера, които пѣе само единъ гласъ.

Арка, *лат.* Сводъ, кубе.

Аркада, *лат.* Името, което се дава на нѣколко арки, съединени на едно подножие.

Arcades ambo, *лат.* И двамата аркадци (Виргилиево изражение за двама аркадски овчаре. Ще рече и двамата простаци).

Аркадий. Источенъ императоръ, синъ Теодосиевъ (395—403).

Аркадия, *гр.* Старогръцка страна въ Пелопонесъ, на която жителетѣ се отличавали по простотата на нравитѣ и живота. Въ *прѣн. см.* образъ на такъвъ животъ и мѣсто, дѣто живѣжтъ така.

Аркадски, отъ *Аркадия.* Овчарски, селски, невиненъ.

Arcana coelestia, *лат.* Небесни тайни.

Arcana imperii, *лат.* Държавни тайни.

Аркансасъ. Една отъ Съединенитѣ Държави въ Америка; 484000 ж.

Арканъ, или Юлъ. Синъ Енеевъ *(баснсл.).*

Аркацеи, *лат.* Миди отъ разреда на еднаквомускулнитѣ; иматъ еднакви черупки съ множество малки зжбета въ ключалката.

Аркрайтъ. Английски механикъ, изобрѣтатель на единъ станъ или водна машина за предене памукъ — изобрѣтение, което било една голѣма крачка напрѣдъ отъ староврѣменния станъ (1722 — 1792).

Арктически, *гр.* Сѣверенъ, поляренъ; въ противоположность на *антарктически.*

Арленкуръ, *(Виконтъ д')*. Фр. литераторъ (1789—1856).

Армада, *лат.* Военна флота въ огромни сили.

Арматоръ, *фр.* Оня, който въоржжава, или който снабдява на свои разноски единъ или пó-вече кораби.

Арматура, *лат.* Желѣзни пржте въ сграда, или машина; военни уреди.

Армения. Планинска страна въ западна Азия, при политѣ на Кавказъ, между Черно и Каспийско море, нѣкога независима, днесь подчинена на Турция, Персия и Русия. Въ тая земя е планината Араратъ, на която се спрѣлъ, споредъ библейската история, Ноевий ковчегъ, и въ нейнитѣ планински връхове сж изворитѣ на Тигръ и Ефратъ, Араксъ *(Гионъ)* и Джаракъ *(Фисонъ)*; оттука мнѣнието, че Еденъ или Земний рай е билъ въ тоя кжтъ на земята. Климатътъ на А. по планинитѣ е студенъ, а въ долинитѣ е умѣренъ, та земята е плодородна и на мѣста вирѣе и лозата. Арменци по свѣта има до 4 милиона и принадлежжтъ на индо-европейската челядь народи. А. сега е населена и отъ турци, кюрди, тюркмене, персяне и руси, и населението ѝ е до 3 милиона.

История. — Нáй-старата история на арменцитѣ състои отъ басни; първий отъ тѣхнитѣ царе билъ единъ прѣвнукъ на Ноевия синъ Яфета, чието име било Хайкъ. По неговото име арменцитѣ наричатъ себе си *хайкани*. Както и да е, знае се, че тѣ имали нѣколко независими царе, и слѣдъ това подпаднжли подъ властьта на асирийцитѣ и мидянетѣ. Около срѣдата на VI-и вѣкъ прѣди Р. Х. *Дикранъ* или *Тигранъ*, отъ хайканската династия, подновилъ независимостьта на царството. Послѣдний царь отъ тая династия билъ убитъ въ бой среща Александра Вилики, който завоевалъ страната. Слѣдъ Александровата смърть А. подпаднжла подъ властьта на селевкидитѣ. Нъ въ врѣмето на Антиоха Велики, двама негови намѣстници въ А., *Зариадръ* и *Артаксъ*, се обявили независими и образували двѣ царства: *Велика* и *Мала Армения* (189 прѣди Р. Х.). Въ Велика А. царувала за малко династията на Артакса и слѣдъ неѭ една партянска династия, отъ която нáй-знаменитий царь билъ *Тигранъ Велики*, който завоевалъ Кавказската страна, Сирия, Кападокия и Мала Азия; разбилъ партянетѣ и прѣзелъ отъ тѣхъ Месопотамия и други страни; ала пó-сетнѣ римлянетѣ му отнели всичкитѣ завоевани отъ него земи (63 прѣди Р. Х.). Неговитѣ прѣемници се намирали въ зависимость ту отъ единъ народъ, ту отъ другъ, и въ царуването на императора Траяна Велика А. била за малко врѣме римска область. Слѣдъ това нейната история е единъ редъ смутове и войни, похищения на прѣстола, деспотически царувания и бързо испадане. Въ 232 слѣдъ Р. Х. Велика А. завладѣли сасанидитѣ, които ѭ държали 28 години, когато *Тиридатъ* III, законенъ прѣстолонаслѣдникъ, придобилъ короната съ римска помощь. Около това врѣме арменцитѣ приели християнството, та А. била първата държава, която пригърнжла новата вѣра. Въ 428 А. станжла персидска область и въ 632 владѣние на арабскитѣ халифи. Въ 885 *Ашодъ* I, отъ единъ болярски арменски родъ, завладѣлъ прѣ-

стола на А. и основалъ третята арменска династия — династията на *багратидитѣ*. Въ тѣхното царуване А. била благоденствена до XI-и вѣкъ, когато вжтрѣшни раздори ослабили държавата; прѣзъ тоя вѣкъ гръцитѣ завоевали една часть отъ кралството, а турцитѣ и кюрдитѣ—останжлата. Въ 1242 А. станжла персидска область. Слѣдъ това западната ѝ часть паднжла въ ржцѣтѣ на турския султанъ, Селима II. — *Мала Армения* била независима до врѣмето на Тиграна Вилики, който ѫ прѣзелъ около 70 прѣди Р. Х. Пóсетнѣ Мала А. станжла римска область и при дѣленето на римската империя се паднжла на източната империя. Въ XI-и вѣкъ тя добила изново независимостьта си; *Рупенъ*, потомецъ на багратидитѣ, основалъ въ неѭ арменско кралство. Неговитѣ прѣемници распространили властьта си надъ Кападокия и Киликия и играли важна роль въ кръстоноснитѣ походи. Рупеновата династия царувала благоденствено до 1374, когато египетский султанъ Шабанъ заробилъ послѣдния царь Лъва VI изъ дома на люзиняновцитѣ, и турилъ край на това кралство. Въ 1405 Мала А. минжла подъ властьта на тюркменетѣ, и въ 1508 — на персянетѣ, и слѣдъ това на турцитѣ. Нѣкои части отъ А. сж станжли въ нашия вѣкъ русско владѣние. Опустошенията, които докарали войнитѣ въ А. въ срѣднитѣ вѣкове, и гоненията на исляма противъ християнството, сж накарали арменцитѣ да се иселватъ изъ отечеството си. Ето защо намираме арменци распръснжти по цѣла Азия и Европа. Въ Унгария, Трансилвания и Галиция ги прѣсмѣтатъ на 10,000 души. Тѣ сж многобройни въ Мала-Азия и въ Цариградъ и околностьта му, дѣто има около 200,000. Забѣлѣжително е, че дѣто и да се намиратъ арменци, въ Амстердамъ, Лембергъ, Венеция, Астраханъ, Москва, Цариградъ, Смирна, Мадрасъ, Калкута — книгопечатницата е отличителна черта на тѣхнитѣ селища. Арменската книжнина е цъвтѣла между IV-и и XIV-и вѣкъ. Арменский езикъ си има своя си азбука, въведена отъ Месропа въ 406.

Слѣдъ войната прѣзъ 1877—1878 между Русия и Турция, султанътъ се задлъжи по Берлинския договоръ да направи въ А. реформи и оздрави за арменцитѣ беспечность отъ кюрди и черкезе, като прѣдприе да съобщава на европейскитѣ сили зетитѣ мѣрки. Това постановление на договора, както и подобното за Македония, не се испълни. За тия реформи не ставаше вече и дума, когато въ 1893 мюслюманетѣ извършихж въ Сасунъ, Армения, ужасни кланета. Слѣдъ тоя сѣчъ, подобенъ на Баташкия, арменцитѣ започнжхж едно политическо движение противъ турскитѣ си господаре. Страната на измжченитѣ арменци зе дипломатически Англия, на чело на други сили; ала само дипломацията не помогнж и арменцитѣ, оставени на горчивата имъ сждба, страшно испатихж: около 100,000 арменци бидохж исклани въ разни градове, включително и Цариградъ; и второто трепане арменци въ турската столица, прѣзъ 1896, надминж всѣка грозотия съ страхотитѣ си: до 10,000 изброявахж тоя пжть познатото число истрѣбени арменци и слѣдъ три дни правителството издаде заповѣдь да се спре вече трепането.

Арменска църква. Виж. *Григориянска църква.*

Армили, *лат.* Астрономически инструментъ, който употрѣбявали астрономитѣ до Тихо Брахе, включително.

Армилярна сфера, *лат.* Уредъ, който показва нагледно движението на небеснитѣ тѣла. Състои отъ тръкалца.

Армистия, *лат.* Прѣмирие, спиране за опрѣдѣлено врѣме всѣко военно дѣйствие по спогодба между двѣ неприятелски страни.

Армия, *фр.* 1) Изобщо военнитѣ сили въ една държава. 2) Отдѣлна часть войска, която дѣйствува особно подъ началството на отдѣленъ началникъ.

Армстронгъ. *(Джонъ).* Шотландски поетъ (1709—1779).

Армстронгъ (Сжр. *Уилйамъ Дж.).* Английски механикъ, пръвъ употрѣбилъ въ 1842 па́рата да произвожда електричество въ голѣмо количество; той е и изобрѣтательтъ на единъ топъ, който носи неговото име, и който се приелъ отъ английската артилерия въ 1858. Род. въ 1810.

Арнимъ (*Ауд. А.* фонъ) 1) Германски драматургъ и романистъ (1781—1831).

Арнетъ *(Алфр.* фонъ). Австр. историкъ, род. въ 1812.

Арнимъ (*Бетина* фонъ). Германска писателка (1785—1852).

Арно. Рѣка въ Италия (Тоскана), минува покрай Флоренция и Пиза, и се влива въ Срѣдиземно море, 220 килом.

Арно. Франц. богословъ и списатель, наричанъ и *Велики Арно* (1612—1694).

Арнолъ. Франц. трагически поетъ и баснописецъ (1766—1834).

Арнтъ. Германски народенъ поетъ (1769—1860).

Ароидеи, *лат.* (отъ arum, прашникъ). Една челядь растения отъ едносѣменодѣлнитѣ; вирѣжтъ въ влажнитѣ гори на тропическитѣ земи. Нѣкои отъ тѣхъ сж билки. Отъ тая челядь е папурътъ.

Арокания. Земя въ южна Америка, на югъ отъ Чили.

Ароматически, *гр.* Благовоненъ.

Ароматъ, *гр.* Благоухание, благовоние, хубава меризма; благовонна вещь.

Арорутъ, *англ.* (отъ *аро*, стрѣла; *рутъ*, корень). Единъ видъ нишесте, което се добива отъ дънера и коренетѣ на южно-американскитѣ растения Maranta arundinacea и indica.

Арсакъ. Основатель на империята на партянетѣ (255 прѣди Р. Х.) и на династията на *арсакидитѣ*, която царувала отъ 256 прѣди Р. Х. до 226 отъ нашата ера. Единъ клонъ отъ арсакидитѣ царувалъ много врѣме въ Армения.

Арсеналъ, *фр.* Оржжехранилище.

Арсениатъ, отъ *арсеникъ.* Въ *хим.* соль, образувана отъ съединението на мишеморна кислота съ една основа.

Арсений. Гръцки патриархъ, натоваренъ отъ Ласкара II съ настойничеството надъ синоветѣ му. А., вѣренъ на длъжностьта си, отлжчилъ отъ църквата похитителя на короната Михаила Палеолога; за това той билъ заточенъ на единъ островъ, дѣто и умрѣлъ (1273).

Арсений. Послѣдний архиепископъ на Охридската независима църква. Виж. *Охридска независима архиепископия.*

Арсеникъ или **Арсенъ**, *гръц. Мишекъ* или *мишеморъ*: просто,

спр. несъставно, тѣло, металъ съ черенъ и блескавъ шаръ, много крехкъ, та може да се чука на ситенъ прахъ. Тоя металъ е отровенъ; употрѣбява се много полезовито въ лѣкарството.

Арсенопиритъ, *гр.* Минералъ, химически съставенъ отъ арсеникъ, желѣзо и сѣра и много крехкъ. Кристализира се въ ромбическата система; срѣща се и въ набити дребнозърнести маси. Употрѣбява се за добиване арсеника.

Артабанъ. Име на 4 партянски царе (отъ 216 прѣди до 226 слѣдъ Р. Х.), които се борили среща римлянетѣ. Римлянетѣ нѣколко пѫти свалили отъ прѣстола А. III и той все сполучвалъ пакъ да си придобие прѣстола. А. III умр. въ 44 слѣдъ Р. Х.

Артаксерксъ. Име на нѣколко персидски царе: **Артаксерксъ I** (465 – 425 прѣди Р. Х.), билъ разбитъ отъ Кимона, и приелъ изгонения Темистокла, когото описалъ съ почести; — **Артаксерксъ II** (405 – 359 прѣди Р Х.), наложилъ на спартанцитѣ срамотенъ договоръ (387);—**Артаксерксъ III** (359—338 прѣди Р. Х.), завоевалъ Египетъ въ 345.

Артезиански кладенецъ, така нареченъ, защото такъвъ кладенецъ билъ ископанъ на́й-първо въ Артоа, Франция. Въ тоя видъ кладенци провъртяватъ отвѣсно дупка въ земята до нѣкоя подземна скала, която има достатъчно вода да зацвърчи нагорѣ. Възможностьта да се добие вода така зависи отъ геологическото строение: въ Лондонъ единъ артезиански кладенецъ е 393 крака дълбокъ, въ Пеща — 3,100 крака.

Артелчикъ (рус. отъ *артель*, задруга, като на работници, които работѭтъ за обща смѣтка, на войници, които живѣѭтъ заедно и д. т.). Комисарь, обикновено редникъ, на рота, който прибира за неѭ храната отъ прѣдприимачитѣ, или и самъ прави покупки за неѭ.

Артемида. Гръцкото име на Диана.

Артемовский Гулакъ (*Петр. Петровичъ*). Малорусски литераторъ, авторъ на *Панъ та Сабака*, и на прѣводи отъ Хорация, Гете и пр. (1791—1860).

Артенски заливъ. Ржкавъ на Ионическо море, вдава се въ Гръция, съ гръцкия пристанищенъ градецъ *Арта* (4,000 жит.) на него.

Артериаленъ, *гр.* Който принадлежи на, или се съдържа въ, артерия: *артериална кръвь*.

Артериография, *гр.* Описание на артериитѣ.

Артериология, *гр.* Учение за артериитѣ.

Артериотомия. *гр.* Въ *хирург.* отваряне артерия.

Артеритисъ, *гр.* Въспаление на артерия.

Артерия, *гр.* Биѭща жила; жила, прѣзъ която тече кръвь отъ сърдцето къмъ нѣкоя часть на тѣлото. Въ *прѣнос. см.* важно пѫтно съобщение.

Артикулъ, *лат.* Стока *(отъ единъ видъ)*.

Артилерийски. Който се отнася до артилерия.

Артилеристъ. Служащъ въ артилерия, топчия.

Артилерия, *срѣд.-вѣк. лат.* 1) Всичкитѣ военни топове съ всичкитѣ имъ принадлежности въ една държава. 2) Войска, която дѣйствува съ топове. 3) Наука за огнестрѣлнитѣ оржжия.

Артистически, *лат.* Художественъ, искусенъ.

Артистъ-ка, *лат.* Художникъ, художница; лице, което се занимава съ нѣкое отъ изящнитѣ искусства.

Artium baccalaureus, *лат.* Бакалавръ на искусствата. На́й-високата титла, която се дава въ срѣдно учебно заведение.

Artium magister, *лат.* Магистръ на искусствата (професорска титла), която се дава отъ университетъ; обикновено се пише съкратено **А. М.**

Артритъ, артритисъ, *гр.* Въспаление на ставъ.

Артжръ. Английски краль (VI вѣкъ). Историята му е пълна съ басни.

Артжръ. Прѣдсѣдатель на Съединенитѣ Държави (1830—1886).

Арфа, *лат.* Музикаленъ инструментъ въ видъ на трижгълникъ, съ струни не еднакво дълги.

Архаизмъ, *гр.* Дума остарѣла и излѣзла вече изъ употрѣбение; запр. *абие*, намѣсто тутакси; *воинъ*, намѣсто войникъ; *мя*, *тя ся*, намѣсто ме, те, се или ма, та, са; противоположното на архаизма е *неологизмъ*.

Архаистически, *гр.* Остарѣлъ, излѣзълъ вече изъ употрѣбение: *Архаистически стилъ*.

Архангелскъ. Русски градъ на дѣсния брѣгъ на Двина, близу до устието ѝ въ Бѣло море; центръ на на́й-сѣверната губерния въ европейска Русия; 737 килом. на сѣв.-истокъ отъ С.-Петерсбургъ; 22,000 жит. Пристанището му, на́й-важното въ сѣверна Русия, е затворено отъ септемврия до юния.

Архангелъ (гръц. *архосъ*, началникъ; *ангелосъ*, ангелъ). Ангелъ отъ горенъ чинъ.

Архейско врѣме — отъ гръц. дума *архѝ*, начало — въ *геол.* е врѣмето, въ което сж се образували на́й-раннитѣ скали на земната кора, върху които сж се растлали скалитѣ на по́-подирнитѣ епохи. Архейскитѣ скали, които се простираръ около земното кжжбо, сж на по́-вечето мѣста скрити отъ нашитѣ очи. Въ Европа тѣ сж видими въ сѣв.-западна Шотландия, въ желѣзнитѣ страни на Норвегия и Швеция, въ сѣв.-западна и сѣвер.-източна Русия до Бѣло море, въ Уралскитѣ планини и по́-на югъ въ Подолия. Въ срѣдна Европа тѣ се явяватъ въ Алпитѣ, въ Карпатскитѣ планини и въ Бавария и Чехия между Дунавъ и Елба. Въ Канада (Америка), дѣто е било възможно да се изучжтъ, дебелината имъ е опрѣдѣлена на 30,000 крака; въ Европа за тѣхната точна дебелина едва ли могжтъ да се правжтъ догатки, нъ вѣрва се, че тя е много хиляди крака. Тия скали сж главно кристални, съставени отъ гранитъ, сиенитъ, гнейсъ и други. Има и нѣкои корави конгломерати и кварцови скали. Тѣ често съдържатъ и много руди: пирити, хематитъ, магнетитъ и др.

Въ архейскитѣ скали токо-речи нѣма слѣди отъ животъ. По тая причина архейската епоха се нарича и *азойческа*, безжизнена. Ала въ Канада се е открилъ единъ видъ варовитъ камень, който геолозитѣ мислжтъ, че е една коралоподобна окаменѣлость, станжла отъ първаци (първични или първообразни животни) отъ класа кореноногн, на́й-простий видъ животъ у животнитѣ. Неговото органическо естество още не е доказано; нъ пакъ геолозитѣ мислжтъ за вѣроятно, че кореноногитѣ сж сжществували въ водитѣ прѣди сключването на архейското врѣме, и че

варовито-каменнитѣ скали сѫ станѫли отъ тѣхнитѣ дребни черупки.

Архелай. Име на нѣколко личности въ старата история, между другитѣ *Архелай*, македонски царь (429 — 405 прѣди Р. Х.), и *Архелай*, областенъ началникъ на Иудея, заточенъ отъ Августа, умр. на 6 слѣдъ Р. Х.

Археология, *гр.* (*археосъ*, старъ; *логосъ*, слово). Наука за старитѣ искусства и паметници изобщо.

Археологъ, *гр.* Човѣкъ, който се занимава съ археологията.

Архи, *гр.* Начало. Сама тая дума не се употрѣбява, а поставена прѣдъ една дума възвожда ѭ на прѣвъсходна или на́й-висока степень. Прим. архи-иерей *(архиерей)*.

Архиасъ. Тиранинъ на Тиви (378 прѣди Р. Х.), който билъ прѣмахнѫлъ съ смърть или заточение по́-първитѣ граждане. Той билъ убитъ отъ съзаклетници, кога пирувалъ. Въ врѣме на пира, подали му писмо, съ прѣпоржка да го прочете незабавно: *Утрѣ сериознитѣ работи!* извикалъ А., като втикнѫлъ писмото подъ възглавницата си. Това писмо било подробно съобщение за заговора. Нѣколко минути по́-сетнѣ заговорницитѣ, съ Пелопида на чело, сполучили да се промъкнѫтъ въ пирната зала и съсѣкли тиранина. *Утрѣ сериознитѣ работи!* често се срѣща въ книжнината.

Архиасъ. Гръц. поетъ и книжовникъ, роденъ въ Антиохия, който се прѣселилъ въ Римъ; единъ отъ учителетѣ на Цицерона. Цицеронъ е произнеслъ отбранителна рѣчь за Архиаса, която е останѫла знаменита (80 прѣди Р. Х.).

Архива, *лат.* Мѣстото, дѣто се пазѭтъ архиви. Въ *прѣн. см.* мѣсто на забвение, на неупотрѣбение.

Архиваръ, *лат.* Архивохранитель.

Архиви, *лат.* Стари официални писмени документи, като актове, закони и пр.

Архидиаконъ, *гр.* Първенствуѭщъ диаконъ.

Архидукъ-иня, *гр.-лат.* Титла на князъ, княгиня въ Австрия.

Архиепископия, *гр.* Епархия на архиепископъ; палатъ на архиепископъ.

Архиепископъ, *гр.* Началствуѭщъ епископъ; такъвъ, който има други епископи подъ вѣдомството си и е самъ епископъ на епархия.

Архилокъ. Гръцки сатирически поетъ (VII-и вѣкъ прѣди Р. Х.).

Архимандритъ, *гръц.* Настойникъ на монастирь.

Архимедъ. На́й-великий геометръ въ старо врѣме, род. въ Сиракуза въ 287 прѣди Р. Х.; изобрѣтательтъ на бескрайното витло, скрѣбеца, назѫбенитѣ колела и др. и първий, който открилъ едно отъ на́й-плодовититѣ начала на хидростатиката, началото че *всѣко тѣло, потопено въ нѣкоя мокрота, губи часть отъ тежината си, равна съ тежината на обема на мокротата, която е измѣстило.* А. открилъ тоя законъ, когато Сиракузский краль му билъ възложилъ да намѣри дали короната, която му направилъ единъ златарь, е била наистина отъ чисто злато. Разрѣшението на задачата той намѣрилъ по единъ твърдѣ любопитенъ начинъ: слѣдъ като билъ мислилъ много, еднѫшъ, кога билъ на баня, забѣлѣжилъ, че можалъ да си дига бедрата по́-лесно. Това откритие го докарало въ въсторгъ, и той голъ отърчалъ у дома си, като викалъ изъ улицата: *Еврека! еврека!* (Намѣрихъ го! намѣрихъ го)!

Това Архимедово въсклицание често се срѣща въ книжнината, било на гръцки, било на българ-

ски. Практическата механика се вижда да е била както физиката нова наука въ врѣмето на А., защото нему приписватъ думитѣ, че да имало дѣ да се облегне, можелъ да подигне свѣта.

А. три години наредъ осуетявалъ усилията на римлянетѣ да прѣземжтъ Сиракуза: Поливий, Ливий и Плутархъ говоржтъ съ очудване за машинитѣ, съ които той отблъсквалъ нападенията на обсадителетѣ. Нъ тѣ, до дѣто даватъ подробни описания на другитѣ му остроумни измишления, не споменуватъ да е билъ подпалилъ и изгорилъ римскитѣ кораби чрѣзъ огледала, отъ което се и заключава, че това е една прикаска. Когато римлянетѣ ненадѣйно прѣзели града (212 прѣди Р. Хр.), А., споредъ прѣданието, седѣлъ на единъ публиченъ площадъ погълнжтъ отъ мислитѣ си, съ всѣкакви геометрически фигури прѣдъ него начъртани на пѣсъка. Единъ римски войникъ, като се спустнжлъ възъ него, той му извикалъ да не му разваля крржга! Нъ войникътъ го съсѣкълъ.

Архипелагъ, *гр.* 1) Бѣло море, (часть отъ Срѣдиземно море), което въ старо врѣме се наричало Егейско море; мие Гръция, Европейска Турция и Азия. 2) Купъ острови.

Архитасъ Тарентски. Гръцки ученъ (440 — 360 прѣди Р. Х.).

Архитектоника, *гр.* Сжщото, каквото е архитектура.

Архитектонически, *гр.* Съобразенъ съ правилата на архитектурата.

Архитектура, *лат.* Зодчество, строително искусство, искусството да се правжтъ сгради. Архитектурата, по врѣмето, се дѣли на *стара*, *срѣдновѣковна* и *нова*; по народитѣ и вкусоветѣ имъ, на *индийска*, *мексиканска*, *египетска*, *мавританска*, *гръцка*, *римска*, *готическа*, *русска* и т. н.

Архитекторъ или **архитектъ**, *гр.* (отъ *архосъ*, началникъ; *текторъ*, строитель). Домостроитель, зодчий; лице, което ржководи строенето на здание.

Архитравъ, *гр.* Въ *архит.* на́й-долната отъ 3-тѣ части на антаблементъ.

Архонтъ, *гр.* Титла на на́й-високия атински сановникъ, която се употрѣбявала отъ 1045 до 296 прѣди Р. Х. Архонтството се въвело слѣдъ смъртьта на послѣдния атински царь Кодра. Испърво то било наслѣдствено въ Кодровия родъ и пожизнено; по̀-сетнѣ 10-годишно и достжпно по изборъ за всичкитѣ граждане; и още по́-сетнѣ 1-годишно и вършено отъ 9 лица.

Арчаръ или **Арчарица**. Единъ отъ по́-забѣлѣжителнитѣ притоци на Дунавъ въ България; извира въ юго-источнитѣ склонове на Кадибоазската планина; устието му при с. Арчаръ (между Видинъ и О̀рѣхово).

Аршинъ, *тур.* Мѣрка за длъжина, равна на 68 сантиметра.— *Дюлгерски аршинъ* е равенъ на 75 сантиметра.

Аръ, *фр.* Сегашна мѣрка на повръхностьта въ България, равна на 100 четвъртити метра.

As. Химический бѣлѣгъ на арсена, мишомора *(arsenicum)*.

Аса. *Царь* иудинъ (944 — 904) [*Библ.*].

Асазия. Африканска рѣка (Горна Гвинея), влива се въ Гвинейски заливъ на сѣв. отъ носъ Лопецъ. Коритото и́ е изслѣдвано до 900 километра.

Асамъ. Страна на английска Индия, на югъ отъ Тибетъ; 4,900,000 жит.; гл. гр. *Гахати*, *Джорхатъ*.

А. прѣминжлъ изъ ржцѣтѣ на бирманцитѣ въ ржцѣтѣ на англичанитѣ въ 1826.

Асансйоръ. *фр.* Двигателна машина. Употрѣбява се за дигане и сваляне товари и човѣци въ магазини, хотели, рудници, нѣкои частни кжщи и др.

Асаръ-Хадокъ. Вавилонски царь, побѣдилъ Манасия и го отвелъ въ плѣнъ (707 — 668 прѣди Р. Х.) | *Библ.*|.

Асасини, правото *хашишини*. Мюслюманска секта въ Сирия и Персия, която, въ врѣмето на кръстоноснитѣ походи, се прѣдавала на всѣкакви буйства и насилия подъ влиянието на хашиша.

Асгерианъ, (отецъ *Вертанесъ*). Арменски мехатеристъ въ Венеция, който прѣвелъ на латински всичкитѣ книги, които съставляватъ литургията на арменската църква. Отъ него има прѣведени на арменски множество съчинения, като Ролиновата *Римска история* и др.; той е и авторъ на *Арменски вѣченъ календаръ* (Цариградъ, 1720—Венеция, 1810).

Асдрубалъ. Име на нѣколко картагенски генерали, между другитѣ на шурея и на брата Анибаловъ (III-и вѣкъ прѣди Р. Х.).

Асемъ-калеси. Градецъ въ Азиятска Турция, 180 килом. на югъ отъ Смирна, Айджински виляетъ, на Срѣдиземно море. Хубави развалини отъ стар. гр. Jassos.

Асесоръ, *лат.* Засѣдатель, жюри (въ *сждъ*).

Асигновка, *фр.* 1) Пълномощно или писмена заповѣдь за отпущане нѣщо. 2) Отреждане пари за една опрѣдѣлена цѣль съ заповѣдь да се заплатѩтъ.

Асигнувамъ, *фр.* Отреждамъ, опрѣдѣлямъ за отпущане пари или вещи.

Асигурация, *лат.* Обеспечение, застрахуване.

Асимилация, *лат.* Дѣйствието, по което едно органическо тѣло прѣвръща въ своя собственъ съставъ веществата, които добива отвънъ; усвояване, втѣлесяване.

Асимилирамъ, *лат.* Уподобявамъ, правѭ едно нѣщо подобно на друго, усвоявамъ, втѣлесявамъ: *чрѣзъ пищеварението ние асимилираме каквото ядемъ и пиемъ.*

Асимилирамъ се, *лат.* Втѣлесявамъ се, уподобявамъ се.

Asinus ad lyram, *лат.* Оселъ на лирата; оттука неловко, несржчно, нелѣпо.

Asinus asinum pricat. Латинска поговорка: оселътъ чеше осела. (Казва се за двѣ лица, които се въсхваляватъ взаимно).

Асириецъ. Житель на Асирия; отъ тамъ и *асирийски*.

Асирия (наричана *Атура* по персидскитѣ клинообразни надписи и *Асура* по мидийскитѣ) е била знаменита държава въ старо врѣме и е имала за прѣдѣли на сѣв., Армения; на югъ, Сусиана и Вавилония; на истокъ Мидия; и на зап., споредъ едни Тигръ, нъ по́точно водораздѣлътъ на Евфратъ, защото много асирийски развалини сѫ се намѣрили на западъ отъ Тигръ. А. обема сегашния Кюрдистанъ, Мосулския виляетъ и др.

История. — Асирийцитѣ притезавали, че били на́й-старий народъ на земята. Ранната асирийска история е темна: Асирия била съставена отъ двѣ стари кралства: *вавилонското*, основано отъ Нимрода, кждѣ 2680 прѣди Р. Х., и *асирийското*, основано отъ Асура, синъ Симовъ, около сѫщото врѣме. Напрѣдъ етнолозитѣ считали асирийцитѣ за народъ отъ арианското племе, ала сега изобщо се при

познава, че тѣ сѫ били клонъ отъ симитическата челядь народи, отъ която сѫ били сирийцитѣ, финикиянитѣ съ селищата имъ, евреитѣ, и нововрѣменнитѣ араби.

За основатель на асирийската империя се счита *Белъ*, който съединилъ вавилонското и асирийското кралство (1993), откакъ изгонилъ арабитѣ, тогава господари на страната. Синъ му Нинъ (1968) распространилъ завоеванията си до Бактриана и съградилъ прочутия градъ Ниневия (Виж. *тая дума)*. Слѣдъ него Семирамида, съпрѫгата му (1916), управлявала асирийцитѣ и расширила империята си до въ Етиопия и Ливия. Ней се длъжѫтъ украшенията на Вавилонъ. (Виж. *тая дума*).

Семирамидинитѣ прѣемници сѫ почти всичкитѣ непознати на историята до Сарданапала (759), слабъ царь, който се занимавалъ само съ удоволствията си. Името на тоя царь се употрѣбява като синонимъ за ония царе и князове, които, като че живѣѭтъ само за кефа си.

Велесъ и Арбакъ, Сарданапалови боляре, съборили асирийската империя. Отъ неѭ се образували три царства: 1) царство на *мидянетѣ*, съ Арбака за царь; 2) царство на *вавилонянетѣ*, съ Велеса за царь, и 3) царство на *ниневийцитѣ*, съ Фула или Сарданапала II за царь. Това послѣдното царство се съединило отъ Навополасара съ вавилонското, и тая нова империя зела името *втора асирийска империя*. Тя траяла по́-малко отъ единъ вѣкъ (625 –538), и имала шесть царе, отъ които на́й-знаменитий билъ Навуходоносоръ II, който прѣзелъ и съсипалъ Иерусалимъ (606). Въ царуването на Ваултасара асирийската империя се завоевала отъ персидския царь Кира, въ VI-и вѣкъ (538).

Старини. — Раскопкитѣ направени отъ Бота и Леярда въ Мосулъ, Хорасабадъ и Коюнджикъ, сѫ открили интересни работи: скулптурни произведения, надписи, сѫдове отъ слонова кость, отъ металъ, отъ стекло, отъ глина, и нѣколко палати и сгради. Палатитѣ сѫ пълни съ извайки, всичкитѣ покрити съ надписи, нѣкои отъ тѣхъ расчетени вече. Надписитѣ по стила принадлежѫтъ една часть на старо-асирийското, и една часть на ново-асирийското царство. Една особность на асирийската архитектура е отсѫтствието на колони и сводове. Много отъ живописнитѣ и изваянитѣ фигури прѣдставляватъ едно смѣшение на части отъ човѣшко тѣло и части отъ тѣлото на нѣкое животно. Стѣнитѣ сѫ украсени съ релиефи, които изобразяватъ подвигитѣ на асирийскитѣ царе. Отъ релиефитѣ се учимъ малко и за частния животъ на асирийцитѣ: нѣколко прѣдставляватъ храненето добитъкъ, жени да ѣздѭтъ мулета и др.

Асиръ. Единъ отъ Яковитѣ синове, далъ името си на едно отъ 12-тѣ израйлски племена.

Асистентъ, *лат.* Помощникъ-лѣкарь; замѣстникъ-професоръ.

Аскариди, *гр.* Единъ видъ глисте, които се въдѭтъ въ червата.

Аскетизмъ, *гр.* 1) отшелнически животъ, 2) учение за необходимостьта да се умъртвява плътьта.

Аскетика, *гр.* Една отъ практическитѣ науки на православното богословие, която посочва срѣдствата да напрѣдва човѣкъ въ християнското благочестие, като се

ржководи, главно, по примѣритѣ на светцитѣ.

Аскетически, *гр.* Който се отнася до аскетизма, строгъ.

Аскетъ. *гр.* Отшелникъ, пустиникъ, постникъ.

Аскии, *гр.* (отъ *а*, безъ; *скіа*, сѣнка). Жителе отъ горещия поясъ, дѣто слънчовитѣ лучи падатъ по пладнѣ отвѣсно.

Асклепиадъ. Гръцки поетъ отъ VII-и вѣкъ, изобрѣтатель на *асклепиадовския стихъ*, който състои отъ два (малки) или три (голѣми) хореямба, прѣди които върви трохей или спондей, по който слѣдва ямбъ.

Асклепии, *гр.* (Отъ *Асклепиасъ* или *Ескулапъ*, богъ на лѣкарството). Въ *бот.* единъ родъ растения съ лѣчебни свойства.

Асмодей. *евр.* Князътъ на демонитѣ: злий духъ на плътската любовь.

Асортиментъ, *фр.* 1) Сборъ отъ стоки, които вървѭтъ наедно въ продань. 2) Отборъ.

Асоциация, *лат.* Дружество.

Асоциация на идеитѣ, *ново-лат.* (соб. зн. *сдружаване, свръска на идеитѣ*). Въ философията: естествената свръска, която сѫществува между сходни и ближни идеи и впечатлѣния въ ума. По асоциация на идеитѣ всѣка идея въ ума се стреми да прѣдизвика съдружнитѣ съ неѭ идеи.

Асоциирамъ, *ново-лат.* Въ философията: мислѭ по асоциация на идеитѣ, спр., кога мислѭ за едно нѣщо, наумѣвамъ си неволно за други нѣща, които иматъ свръска или сходство съ него; примѣръ: *нѣкои асоциратъ бѫдѫщия адъ съ разгорещена пещь.*

Аспарухъ. Синъ Кубратовъ, основатель на българското царство на Дунавъ. Подъ неговото прѣдводителство, една ордия българе разбили гръцката войска и завоевали Мизия (623): отъ тогава тая земя добила името България. Виж. *България.*

Аспидъ, *гр.* Една много отровна змия. Въ *прѣн. см.* зълъ и хитръ човѣкъ.

Аспирантъ, *фр.* Кандидатъ, търситель.

Аспирация, *лат.* Ламтене, стремление.

Астарта. Финикийска богиня на блаженството. Тя означавала женската звѣзда на щастието, сир. планетата Венера. При поклонението ней се вършили срамотни работи. Тя била второто божество на финикиянетѣ слѣдъ Ваала или Вила.

Астереометръ, *гр.* Звѣздомѣръ; уредъ, съ който опрѣдѣляватъ изгрѣването и захождането на звѣздитѣ.

Астероида, *гр.* Името на голѣмо множество малки планети въ слънчовата система между Марса и Юпитера. До сегашния вѣкъ тѣ сѫ били неизвѣстни на астрономията. Въ първия день на тоя вѣкъ първата отъ тѣхъ открилъ Пиаци отъ Палермо, и неговата сполука подбудила неговитѣ събратия астрономи да търсѭтъ още планетки. До 1807 год. се открили още три; нъ понеже всичкитѣ търсения за нѣколко врѣме останѭли безуспѣшни, астрономитѣ постепенно дошли до убѣждение, че нѣма вече планетки за откриване; ала въ 1845 Хенке открилъ пета планетка и това съживило надеждата за нови открития. Отъ тогава година не минува безъ да прибави на списъка нова планетка. Сега познатото число е 170. Тая забѣлѣжителна сполука на астро-

номитѣ въ нашо врѣме се длъжи на систематическия начинъ, по който тѣ сѫ изслѣдвали зодияка и опрѣдѣлили точно мѣстото и привидната голѣмина на всѣка звѣзда въ тоя поясъ. Поради това, присѫтствието на всѣко тѣло, което пѫтува прѣзъ зодияка изеднѫшъ се открива. Величинитѣ на тия небесни тѣла не сѫ точно опрѣдѣлени; ала е вѣрно, че тѣ сѫ крайно малки въ сравнение дори съ Меркурия, на́й-малката отъ другитѣ планети; прѣчникътъ на на́й-голѣмата астероида изобщо се вѣрва да не е по́-вече отъ 725 килом., а пъкъ по́-вечето отъ другитѣ сѫ много по́-малки отъ неѭ.

Астероидитѣ сѫ наречени по имената на староврѣмешнитѣ гръцко-римски богини: Церера, Палада, Веста, Юнона, Виргиния, Пандора и пр. и пр. . . .

Астиагъ. Мидийски царь, Кировъ дѣдо (VI-и вѣкъ прѣди Р. Х.).

Астианаксъ. Хекторовъ и Андромахинъ синъ.

Астма, *гр.* Задухъ *(болесть).*

Астонъ *(Луиза).* Германска списателка, поборница за правата на жената; нейнитѣ по́-главни съчинения сѫ: *Лидия*, *Революцията* и *Контръ-революцията* (1-та половина на IXX вѣкъ).

Астрабадъ. Персидски градъ; на́й-доброто и токо-речи едничкото пристанище на цѣлия южнъ брѣгъ на Каспийско море; 15,000 жит.

Астраханъ. Русски градъ, въ единъ островъ на Волга, и близу до Каспийско море; центръ на едноименна губерния; 70,000 жит.; военно и търговско пристанище; стоварище на голѣма търговия между Русия, Персия и Азия. — А. е билъ столица на татарското ханство на Златната орда; Иванъ Василиевичъ го отнелъ отъ татаретѣ въ 1554.

Астрея, *гр.* Баснословна богиня на справедливостьта, дъщеря на Зевса и Темида. Тя, по сказанието на гръцитѣ, живѣла на земята въ златния вѣкъ; ала въ желѣзния вѣкъ пороцитѣ и прѣстѫпленията на людетѣ ѭ принудили да се върне на небото.

Астролатръ, *гр.* Поклонникъ на звѣздитѣ.

Астрология, *гр.* (отъ *астронъ*, звѣзда; *логосъ*, дума). Мнима наука, наречена *звѣздобройство*, която се емчила да прѣдказва бѫдѫщето по наблюдаване звѣздитѣ.

Астрологъ, *гр.* Звѣздоброецъ или гадатель по звѣздитѣ.

Астрономия, *гр.* (отъ *астронъ*, звѣзда; *номосъ*, законъ). Наука за небеснитѣ свѣтила. Оттука *астрономически*, който се отнася до астрономията.

Астрономъ, *гр.* Ученъ, който се занимава особено съ астрономията.

Астроскопъ, *гр.* Астрономически инструментъ, съ помощьта на който звѣздитѣ и съзвѣздията се намиратъ лесно на небото.

Астростатика, *гр.* Наука за равновѣсието и движението на звѣздитѣ, бурави съ прѣсмѣтване масата имъ и относителния имъ раздалечъ.

Асуиръ. Библейското име на персидския царь (Ксерксъ, споредъ едни; Дарий I или Артаксерксъ, споредъ други), който се оженилъ за *Естира.*

Асуръ. Синъ Симовъ, основатель на асирийското кралство *(Библ.).*

Асуси (Д'—). Франц. шутливъ поетъ (1604—1679).

Асфалтово езеро или Мрътво море. Палестинско езеро, отъ което искарвали асфалта.

Асфалтъ, *гр.* Минерална смола, крехка и съ черенъ или въсчеренъ цвѣтъ и съ мазенъ блесъкъ. Топи се и гори кога се нагрѣе. Намира се по повръхнината и брѣговетѣ на Мрътво море, което за това се нарича и *Асфалтово.* Намира се и въ много части на Азия, Европа и Америка. Съ растопенъ асфалтъ засмоляватъ корабитѣ, цѣпкитѣ на мостове, кжщни покриви и др.

Асфиксия, *гр.* Задушване, слѣдъ което често дохожда смърть.

Асцидии, (отъ грък. *аскòсъ*, мѣхурь, мѣхъ). Единъ разредъ животни, отъ класа на туничнитѣ, отъ вида на мекотѣлитѣ.

Асѣнь I *(Иванъ).* Първий български царь на второто българско царство. Слѣдъ падането на българското царство, слѣдъ смъртьта на царь Владислава, подъ византийската власть, двама братя Асѣнь и Петръ [тѣ били отъ български корень и владѣли крѣпоститѣ на Търново и Трапезица, като феодали на грък. императоръ], подигнжли народа, и съ помощьта на куманитѣ, отхвърлили грѫцкото иго, което тежало на България 167 години. Слѣдъ 9-годишно славно царуване, царь Асѣнь умрѣлъ въ двореца си въ Търново, прободенъ отъ болярина си Иванко, подученъ да стори това отъ грѫцитѣ (1195).

Асѣнь II *(Иванъ).* Български царь, синъ на Асѣня I, нáй-великий отъ Асѣновцитѣ. Той отнелъ прѣстола отъ похитителя Борила и сполучилъ да уреди и расшири царството до размѣри, каквито то нѣмало нѣколко вѣка и каквито то отпослѣ и не достигнжло. Отъ врѣмето на Самуила, сега пакъ българетѣ се съединили подъ единъ скиптръ: българското царство допирало до тритѣ морета: Адриатическо, Бѣло и Черно. Фржзитѣ (франкитѣ или латинцитѣ) удържали само Цариградъ. При Клокотница, близу при Пловдивъ, А. II разбилъ епирцитѣ и заробилъ царя имъ (Виж. *Епиръ*) и два пжти наказвалъ маджаретѣ. Въ неговото царуване се и припознала тържествено независимостьта на *Българската патриаршия* отъ византийския патриархъ Германа, съ съгласието и на другитѣ патриарси (1218—1241).

Асѣнь (К.). Виж. *Нѣманичъ.*

Асѣнь III *(Иванъ).* Нѣкой си Иванъ, отъ далечъ сроденъ съ Асѣновци, когото византийский императоръ Палеологъ I оженилъ за дъщеря си Ирина и испратилъ съ византийска войска въ България за български царь въ врѣмето когато царувалъ Ивайло, неприятельтъ на византийцитѣ. Той намѣрилъ случай да влѣзе въ Търново, нъ Ивайло скоро го накаралъ да бѣга въ Цариградъ.

Асѣнь IV. Български царь, синъ на Ивана Александра, който, при дѣленето на царството, добилъ Прѣславъ съ околноститѣ. И той сподѣлилъ участьта на братята си; турцитѣ прѣзели земята му.

Атавизмъ, *лат.* (отъ *атавусъ*, дѣда). Законътъ на тѣлесната и душевната наслѣдственость, по който людетѣ клонѭтъ да се връщатъ къмъ първобитния си типъ. По тоя законъ внукътъ пó-прилича на дѣда си и прѣдѣда си, отколкото на баща си.

Атака, *фр.* Внезапно и бързо нападение на неприятеля.

Атакамитъ. Минералъ, който се срѣща въ Атака, южно-американска пустиня.

Атакувамъ, атакирамъ, *фр.* Нападамъ неприятель.

Атаманъ. Началникъ на казашка войска.

Атанаскюйско езеро. Езеро на сѣв. отъ Бургасъ, съ пространство пó-вече отъ 20 чет. килом.

Атанасовъ *(Василъ)*. Българ. книжовенъ дѣятель, род. въ Стара-Загора въ 1855; свършилъ химически курсъ по политехникитѣ въ Вѣна и Прага. А. е авторъ на разни прѣводни и списани отъ него книги, ржководства по зоологията, химията, физиката, грънчарството, на книжкитѣ *Пазѣте лѣсоветѣ*, *Овощни дървета*, *Сушене овощия*, на статии по стопанството, занаятитѣ, икономическото ни положение, и пр. А., правителственъ чиновникъ, бѣше поддиректоръ на пловдивската изложба въ 1892 и редакторъ на вѣст. *Нашото първо изложение*.

Атанасъ Ивановъ. Учитель въ епохата на нашото възраждане въ Стара-Загора, който е учителствувалъ цѣли 44 години. А. И. е роденъ въ 1810 въ Стара-Загора. Нáй-напрѣдъ той се училъ при тогавашенъ учитель въ родния си градъ по системата *азъ-буки-веди-глаголъ* и научилъ наустницата и свѣтчето; слѣдъ това, той се училъ малко гръцки при единъ грькъ, настаненъ въ Ст.-Загора за учитель отъ Търновския митрополитъ Илариона (и той грькъ), и при единъ българинъ калугерь отъ Св. Гора, който прѣдавалъ по церковно-словѣнски. Въ 1833 А. И. отворилъ свое си частно училище въ Ст.-Загора, въ което учителствувалъ до 1837. Когато се отворило габровското училище по ланкастерската система, той отишелъ да се доучи при Неофита, и продължавалъ да се учи въ Габрово до 1841. Отъ тая дата той отворилъ въ Ст.-Загора първото градско училище, и продължавалъ да учителствува непрѣкженжто до 1881. Прѣзъ това врѣме той е билъ и нагледникъ на всичкитѣ училища, които отпослѣ се отворили въ Ст. Загора, както и управитель на класенъ дѣвически пансионъ. Благодарение нему и на грижитѣ на други старо-загорски родолюбци, старо-загорското училище, което ржководилъ той, станжло расадникъ на просвѣщението въ цѣлата околность. А. И. е живъ сега (1896 г.). Интересна е книжката му *Чърти отъ животътъ и записки на Атанасъ Ивановъ* (Сливенъ, 1885). Тя дава възможность на читателя си да надникне въ неодавнашното печално минжло на нашия народъ.

Атанасъ *(Св.)*. Александрийски патриархъ, единъ отъ светитѣ отци, който, прѣди да се повиши на патриаршеския чинъ, се отличилъ по своята ученость и краснорѣчие на първия вселенски съборъ въ Никея. А. се борилъ противъ арианетѣ, поради което прѣтърпѣлъ нѣколко заточения, или самоизгнания; нъ той умрѣлъ Алек. патриархъ. Неговитѣ съчинения сж главно полемически и се отнасятъ до Троица, въплощението на Спасителя и божествеността на св. Духъ (296—373).

Аташе *(военно—)*, *фр*. Привръзаникъ; военно лице, което съставлява часть отъ посолство.

Ате, *гр*. Баснословна пакостлива богиня, на която занятието било да мжти умоветѣ на гордѣливитѣ.

Атеизмъ, *гр*. (отъ *а*, отрицателна частица, и *теосъ*, богъ). Безбожие.

Атеистически, *гр*. Безбоженъ.

Атеистъ, *гр*. Безбожникъ.

Ателие, *фр*. Работилница.

Атентатъ, *фр*. Покушение, посѣгателство на животъ.

Атербомсъ *(Д. А.)*. Шведски поетъ, професоръ на философията (1790 — 1855).

Атестатъ, *лат.* Свидѣтелство или удостовѣрение, дадено писмено.

Атика. Една отъ държавицитѣ на Стара-Гръция или Елада, съ Столица *Атина*. Виж. *Атина*.

Атила. Краль на хунитѣ; побѣдитель на византийскитѣ и римскитѣ войски, чиято власть за кжсо врѣме се простирала отъ Китай до Галия. Цариградъ не паднжлъ въ ржцѣтѣ му единствено благодарение на своитѣ укрѣпления и на невѣжеството на неприятеля въ обсадното искусство. Римъ се избавилъ отъ съсипване само чрѣзъ посрѣдничеството на папа Левъ I., който посѣтилъ страшния варваринъ и измолилъ милостьта му. А. билъ побѣденъ при Шалонъ (Франция) отъ римския генералъ Аеция и вестготския краль Теодорика и сина му Торисмонда. Ако трѣбва да се вѣрва на старитѣ историци, тая битва е била на́й-кръвопролитната въ Европа; защото, споредъ тѣхъ, не по́-малко отъ 250,000 или 300,000 убити останжли на бойното поле. А. се оттеглилъ на брѣговетѣ на Дунавъ, дѣто умрѣлъ (453). Името на А., който самъ наричалъ себеси *Бичъ Божи* и се хвалилъ, че дѣто е стжпилъ неговий конь трѣва не никне, е станжло пословично за страшенъ разорителъ и опустошителъ.

Атина. *гр.* Баснословна богиня на мждростьта и изящнитѣ искусства, покровителка на гр. Атина.

Атина. Столица на сегашното кралство Гръция, близу при Егински заливъ; има за пристанище Пирея; 114,000 жит. Обширна търговия.

История. — А. била въ старо врѣме знаменитъ градъ и столица на Атика. По общеприетото прѣдание, тя била основана около 1550 год. прѣди Р. Х. отъ една дружина египетски прѣселенци, на които водителятъ билъ Кекропсъ; затова и първото ѝ име било Кекропия. Кекропия послѣ се нарекла Атина, по името на богиня Минерва *(Атина)*. *Тезей* се има за основатель на атинската държава, защото той съединилъ подъ едно правителство градовцетѣ и селата около Атина, населени отъ пелазги и ионийци. Забѣлѣжителенъ отъ царетѣ слѣдъ него е *Менестей*, който погинжлъ въ обсадата на Троя; и послѣдний царь на атинската държава билъ *Кодръ*, който се пожертвувалъ своеволно въ една битва съ дорийцитѣ за да спаси отечеството си (1132 прѣди Р. Х.). Слѣдъ Кодра, учредила се република, която испърво била олигархическа и която управлявали архонти. (Виж. *Архонтъ*). По едно врѣме се усѣтила потрѣба отъ нови закони и Драконъ изработилъ неприспособимо строги закони, та държавата испаднжла въ анархия. Тогава поискали закони Солону и тоя мждръ законовѣдецъ въвелъ въ управлението нѣкои демократически реформи (594 прѣди Р. Х.), които по́-сетнѣ усъвършенствувалъ Клистенъ (510 прѣди Р. Х.). Клистену се приписва наредбата *остракизмъ*. Въ 490 прѣди Р. Х. Дарий Истаспъ, персидски царь, нагънва Гръция съ единъ милионъ войска; Милтиадъ го разбива въ Маратонскитѣ полета; въ 480 г. Ксерксъ прѣминува изново Хелеспонтъ съ по́-страшна войска, завладѣва Атика и съсипва Атина; нъ Темистоклъ го разбива при *Саламинъ*, и оня, който каралъ да

го наричатъ царь на царетѣ, едва намира една ладийка за да побѣгне въ държавата си (480).

Отъ това врѣме А. занимава първото мѣсто въ Гръция. Славнитѣ побѣди надъ персянетѣ подигнжли духа на гръцкия народъ. Периодътъ между персидската война и врѣмето на Александра Велики (550 — 336) е билъ на́йславний въ атинската история. Темистоклъ, създателътъ на военното мощество на А., прилага при двѣтѣ и́ пристанища и трето — Пирея, и распростира моществото и́ и по море; **Аристидъ**, съ справедливостьта си, вджхнува довѣрие на всички гръци; Кимонъ, Милтиадовий синъ, се показва достоенъ за баща си и изгонва послѣднитѣ остатки отъ войскитѣ на персянетѣ; въ сжщото врѣме републиката испраща на всички страни поселения, които увеличаватъ нейнитѣ владѣния и нейната търговия. Всичкитѣ гръцки държавици припознаватъ нейната хегемония. *Перикльъ* наслѣдва Кимона въ управлението на работитѣ и А. стига до върха на величието и хубостьта си. Тя видѣла да се въздигнжтъ паметници, чиито развалини още възбуждатъ удивлението: Партенонътъ или Минервиний храмъ, украсенъ съ извайкитѣ на Фидиасъ; колонадитѣ, които водѣли въ Партенона; Тезеевий храмъ, въздигнжтъ кога се прѣнесли въ Атина бреннитѣ останки на героя Тезея, и на който обезобразенитѣ статуи още иматъ изумителна красота, и съставляватъ украшението на Британския музей въ Лондонъ; Одеонътъ, дѣто ставали състезания по музиката; прочутитѣ градини на академията на Лицея. А., споредъ Диона Хрисостома, била 200 стадии (37 килом.) околовръстъ и имала 21,000 свободни граждане, 10,000 другоземци и 40,000 робе. Ала демократическата власть се изродила въ тирания, та нѣколко гръцки държавици, съ спартанцитѣ на чело, направили противъ А. съюзъ. Така избухнжла Пелопонезската война, тая люта война, която траяла 27 години. А., прѣзета отъ спартанцитѣ (431), подпаднжла подъ иго на 30 тиране; нъ и въ тая епоха тя стои на чело на Гръция съ великитѣ писателе, които произвожда: Тукидита, Ксенофона, Аристофана, Есхина, Демостена и толкова други славни витии. Истина е, че Трасивулъ изгонва тиранетѣ и А. заживѣва пакъ свободно, нъ за малко врѣме. Единъ страшенъ неприятель, Филипъ Македонски, сега се явява на сѣверъ. А., прославена отъ Демостена и храбро бранена отъ Фокиона, напраздно се борила среща Филипа; слѣдъ битвата при Херонея (338 прѣди Р. Х.), тя изгубва всѣка политическа сила. Поробена по́-сетнѣ отъ римлянетѣ (146 прѣди Р. Х.), тя упазва само книжовната си слава: нейнитѣ училища били още знаменити въ IV-и вѣкъ на нашата ера и Юлианъ ходилъ тамъ да тръси прѣданията за Платоновската философия. Самитѣ готи се отдалечили отъ А. отъ уважение къмъ старата и́ слава. Въ врѣме на 4-та кръстоносна война А. станжла столица на едно херцогство, което принадлежало испърво на Отона де-ла-Роша; слѣдъ нѣколко врѣме то минжло въ ржцѣтѣ на Флорентински господаре, когато станжло велико херцогство. Тая държава се съсипала отъ Мохамеда II, който накаралъ да удушжтъ послѣдния великъ херцогъ,

кждѣ 1460. А. тогава подпадижла подъ турцитѣ, които ѝ станжли господаре до 1827.

Атински. Който принадлежи на Атина.

Атинянинъ или **Атинеецъ.** Атински гражданинъ.

Атическа соль, *гр.* Много тънка подигравка, съ която се славели атинянетѣ.

Атлантиди. Дъщери на Атласа, били обърнжти на звѣзди (*Баснсл.*

Атлантически океанъ, *гр.* (отъ *атлантически*, исполински, необгърнимъ и *океанъ*). Океанъ между Европа и Америка, който захваща едно пространство отъ около 90 милиона четв. километра. Нáйголѣмитѣ му дълбочини сж отъ 6,000 до 8,000 метра. Три подморски телеграфни ортоми въ него даватъ възможность на европейскитѣ и американскитѣ народи да се съобщаватъ мъгновенно.

Атлантъ, *гр.* Човѣшка фигура, която стои намѣсто колона да подкрѣпя издадена часть на здание.

Атласъ, *гр.* 1) Единъ отъ титанитѣ, по понятието на старитѣ, които поддържали небото. 2) Сбирка географически харти, анатомически харти, и др. п. 3). Единъ видъ копринен платъ. 4) Планинско бърдо въ Сѣверна Африка (Мароко, Алжирия, Тунисъ).

Атлетика, *гр.* Искусство за борене.

Атлетически, *гр.* Който се отнася до атлетиката.

Атлетъ, *гр.* Борецъ, пехлеванинъ; изобщо човѣкъ снаженъ и мощенъ.

Атмология, *гр.* Учение за законитѣ на прѣобръщането водата на пáра.

Атмометръ, *гр.* Инструментъ за измѣрване водното испарение.

Атмосфера (*гр. атмосъ*, пáра; *сфера* кжбо). Въздухътъ, който обвива отвредъ земята. Височината му не може да надмине 40,000 метра, плътностьта или гжстотата му омалѣва съ увеличение на височината. До края на XVIII-и вѣкъ ученитѣ мислили, че е стихия, сир. неразложимо вещество; Лавоазие пръвъ го разложилъ. Химически е съставенъ главно отъ азотъ и кислородъ, на които отношението всѣкога остава сжщото, именно въ 100 части въздухъ се заключаватъ 79.1 части азотъ и 20.9 части кислородъ; нъ въ тоя съставъ се намира и 1% аргонъ и хелий, двѣ стихии, открити въ 1895. При това въ въздуха има малко количество водна пáра и вжглененъ окисъ. Сжществуването на въздуха за насъ е отъ жизнена важность; той служи за подържане живота на животнитѣ и растенията, за горене, за дръжане слънчовата топлина, за прѣнасяне звука, и пр. Правилното налѣгане на въздуха възъ единъ квадратенъ сантиметръ е 1.333 килограма. Това налѣгане удържа въ равновѣсие единъ стълпъ живакъ 760 милиметра дългъ. Думата *атмосфера* се употрѣбява въ механиката да изразява това налѣгане, земено като единица: *три атмосфери, десетъ атмосфери.*

Астрономическитѣ наблюдения доказватъ, че планетитѣ и тѣхнитѣ спжтници (освѣнъ луната) сж и тѣ заобиколени съ атмосфера.

Атмосферически. Който зависи отъ състоянието на атмосферата, или се отнася до неж.

Атмосферически въздухъ. Обикновенъ въздухъ.

Атомизмъ. Отъ *атомъ.* Теорията, споредъ която веществото е образувано отъ атоми.

Атомистъ. Привърженикъ на атомизма.

Атомически или **атомистически**, *гр.* Който се отнася до атомитѣ.

Атомъ, *гр.* Бесконечно малка частица вещество, която се прѣдполага, че е нераздѣлима поради дребностьта си. Въ *прѣнос. см.* нѣщо бесконечно малко: *слънцето е само единъ атомъ въ бесконечностьта.*

Атония, *гр.* Раслабление на тѣлеснитѣ органи; беззвучие. Въ *прѣносна см.* отсжтствие на енергия. Оттамъ и *атонически*, бесиленъ; беззвученъ.

Атонъ, *гр.* Света гора (европейска Турция), планина на края на единъ носъ, който се вдава въ Егейско море, извѣстна по многото си монастире, между които два български. Виж. *Зографски монастирь; Хилендарски монастирь.*

A tort et á travers, *фр.* Безъ разборъ, какъ завърне.

Атрей. Царь I на Микени, отмъстилъ на брата си Тиеста, като му далъ да яде собственитѣ си чада (*Баснос.*).

Атрибутъ, *лат.* Отдаваемо качество, принадлежность, право.

Атропосъ. Една отъ тритѣ парки. Виж. *Парки.*

Атрофирамъ, *гр.* Произвождамъ атрофия.

Атрофия, *гр.* (Отъ *а*, безъ; *трофи*, храна, питáние). Изнемощение или изсъхнуване на тѣлесенъ органъ или на цѣлото тѣло отъ нехранене.

At spes non fracta, *лат.* Нъ надеждата не се сломи.

Атудъ. Знаменитъ английски лѣкарь (1745—1807).

A tout hasard, *фр.* Въ всѣки случай, сир. да се чини що ще.

A tout prix, *фр.* На всѣка цѣна, сир., колкото и да костува.

A tout seigneur, tout honneur, *фр.* Всѣкому честьта, която му се пада.

A tout force, *фр.* Съ все сила.

Au. Химический знакъ на златото (aurum).

Au bout de son latin. Франц. поговорка: на края на своитѣ латински; до колкото се простира знанието му.

Au vol d'oiseau, *фр.* Отъ птичи полетъ; по права линия.

Audacem fortuna juvat. Латинска пословица: на смѣлия помага щастието.

Audax et cautus, *лат.* Смѣлъ и остороженъ.

Aude sapere, *лат.* Смѣй да си мждаръ.

Ауденция, *лат.* (отъ *аудире*, слушамъ). Собствено знач. *ислушване.* 1) Приемъ на посланникъ или знатно лице отъ князъ, краль или императоръ. 2) Приемъ по работа или обрядно у висока особа.

Audi alteram partem, *лат.* Ислушай другата, сир. противната страна.

Audiatur et altera pars, *лат.* Да се ислуша и другата, сир. противната страна.

Аудиметръ, *лат.-гр.* Слухомѣръ, инструментъ за измѣрване обема на слуха.

Audit vocatus Apollo, *лат.* Аполонъ чуе кога се повика.

Аудитория, *лат.* Зала или учебна стая за четене лекции въ висшитѣ учебни заведения или публично.

Ауербахъ. Евреинъ, германски романистъ, авторъ на *Спиноза, Кой е щастливъ, Селски раскази, Грамотность и народъ, Кумъ* (1892—1882).

Ауестергъ (Графъ А.), другояче *Анастасий Грюнъ.* Австрийско-нѣмски поетъ (1806 — 1876)

Ауксоспора, *лат.-гр.* Въ *бот.* увеличена спора.

Аукционъ, *лат.* Публиченъ търгъ, мезатъ.

Aurea mediocritas, *лат.* Златната срѣдина: сир., нѣщо, което не отива до крайность, а е посрѣда, е златно.

Аурипигментъ, (отъ лат. *аурумъ*, злато; *пигментумъ*, вапсанъ). Минералъ, химически съставенъ отъ арсеникъ (61%) и сѣра. Кристализира се въ ромбическата система, ала обикновено се срѣща въ бобовидни маси. Шарътъ и чертата му сж лимонено-жълти, и има мазенъ блесъкъ. Той е мекъ, на тънки листа, гъвкавъ и полупрозраченъ. Намира се въ Европа въ Унгария, Румжния и др. Употрѣбява се за добиване арсеникъ.

Ауристъ, *лат.* Сжщото, каквото е авристъ.

Auri sacra fames, *лат.* Проклетата жажда за злато.

Аускултация, *лат.* Ислушване признаци на болесть.

Аустерлицъ. Село въ Моравия, 30 километра отъ Бърно, на Литава, съ 3,800 жит., знаменито като мѣстопроисшествие на Бонопартовата побѣда надъ съединенитѣ сили на Австрия и Русия, подъ командата на тѣхнитѣ императори. За това и тая битва понѣкога се нарича «битвата на тримата императори». Слѣдъ прѣдаването на Мака, въ Улмъ, и окупирането отъ французетѣ на Вѣна безъ съпротивление, станжла тая битва. Французетѣ имали 80,000 души и съединенитѣ войски — 84,000. Битвата почнжла утриньта на 20-и ноемврия 1805. Кждѣ края на сражението лѣвото крило на съжзницитѣ много пострадало, та се опитало да се спаси, като прѣмине едно замрѣзнжло езеро; нъ Наполеонъ заповѣдалъ на артилерията да стрѣля възъ леда, който се счупилъ и около 2,000 погинжли въ водата. Споредъ Алисжна, съжзницитѣ изгубили, освѣнъ 40 знамена и 120 топа, 30,000 убити, ранени и плѣнени, и французетѣ —12,000 души. Слѣдъ тая битва станжло прѣмирие, на което условията диктувалъ Наполеонъ, и наскоро, на 14-и декемврия, се сключилъ Пресбургский договоръ. Отъ всичкитѣ Наполеонови побѣди, ни една не кржжи неговата паметъ съ по́-славно и по́-легендарно обаяние; за това и често Наполеона наричатъ *Аустерлицский побѣдитель.* За Наполеона и войската му тая побѣда останжла за всѣкога едно отъ тѣхнитѣ най-хубави въспоминания. Нѣколко минути прѣди битвата на р. Москва, слънцето се показало въ всичкия си блесъкъ. «Войници», извикалъ Наполеонъ, «това е аустерлицското слънце». И тия думи електризирали пълчищата му.

Aut amat, aut odit mulier. Лат. поговорка: жена или люби, или мрази.

Aut insanit homo, aut versus facit. Лат. поговорка: човѣкъ е или лудъ, или пъкъ слага стихове.

Aut Caesar, aut nulis, *лат.* Цезарь или никой.

Ауто-да-фе, *испан.* (Соб. зн. *подвигъ на вѣрата).* Наказание за прѣстжпление противъ вѣрата, измислено отъ католицитѣ, и което състояло въ тържествено изгаряне на осждени отъ инквизицията да се изгорѣжтъ живи. Въ *прѣнос. см.* погубване съ огънь.

Аутопсия. Виж. *Автопсия*.

Ауторизирамъ. Виж. *Авторизирамъ*.

Афганистанъ. Планиска страна въ срѣдна Азия; 4,100,000 жит., 721,664 четв. килом.; между Хин-

достанъ и Персия; стол. *Кабулъ;* гл. гр. *Хератъ.* (Жит. *афганецъ;* оттука и *афгански*). Афганцитѣ сж народъ отъ иранското племе, и сунитски мохамедане. Афганский езикъ е сроденъ съ персидския, и афганската книжнина е подражание на персидската.

Афектация, *лат.* Пристореность, приструвка.

Афектирамъ (пари), *фр.* Отреждамъ пари за особена цѣль.

Афелия, *гр.* Нáй-далечното растояние на една планета отъ слънцето.

Афера, *фр.* Търговско дѣло; прѣдприятие, започнжто отъ нѣкого съ цѣль да извлѣче за себеси полза. Оттука *Аферистъ*, който се занимава съ такъви дѣла.

Афионъ, *тур.* Сжщото, каквото е опиумъ.

Афионъ-кара-хисаръ. Градъ въ азиятска Турция (Мала-Азия), 290 килом. на истокъ отъ Смирна; 40,000 жит.

Афиширамъ, *фр.* 1) Обявявамъ чрѣзъ афишъ; разгласявамъ. 2) Изваждамъ нѣщо на показъ.

Афишъ, *фр.* Напечатано или ржкописно обявление, което се обнародва като се постави на видно мѣсто въ улицитѣ. Отъ тоя видъ сж обявленията, които се лѣпнжтъ на зидове или показватъ на дъски.

A fond, *фр.* До дъното; съвсѣмъ, свѣстно.

Афония, *гр.* Безгласие, беззвучие (изгубване гласа).

Афоресвамъ, *гр.* Отлжчвамъ отъ църква, проклинамъ.

Афоризмо, *гр.* Отлжчение, проклетие (отъ *църква*).

Афоризмъ, *гр.* Кратко изречение. Оттука *афористически*, кратъкъ и поучителенъ.

A fortiori, *лат.* Още пó-вече; толкова пó-вече.

A friend in need is a friend indeed. Англ. пословица: истински приятель е приятельтъ въ нужда.

Афреска. Живописство съ водни бои съ лѣпило върху мокри пръстни стѣни.

Африка. Една отъ петьтѣ части на свѣта, 3 пжти пó-голѣма отъ Европа (близу 30,000,000 чет. килом.). Пространенъ полуостровъ, скаченъ съ Азия чрѣзъ Суезски провлакъ; 200,000 жит. Африка има важни планини *Атласъ* и голѣмото *Фезанско плато*, двѣ голѣми пустини *Сахара* и *Калахари*, грамадни езера *Чадъ*, *Укереуе* и др. и голѣми рѣки *Нилъ*, *Нигеръ*, *Конго* и *Замбеза*, които пожтъ плодородни земи. Разнитѣ ѝ държави сж посочени всѣка на реда си. Жит. *африканецъ;* оттука и *африкански.* — Главни изслѣдователе на Африка сж Ливингстонъ, Камеронъ, Стянли, Нащигалъ, Бартъ, Брапа

Африкански западъ. Французско владѣние въ Африка; глав. гр. *Брацевилъ* на Конго.

Африцитъ, *гр.* (отъ *афросъ*, пѣна). Минералъ отъ вида на шпорла, който се пѣни подъ златарското духалце.

Афродизиакъ, *гр.* Срѣдства, които възбуждатъ половата похоть.

Афродизиография, *гр.* Описание удоволствията на любовьта.

Афродита, *гр.* (соб. зн. *излѣзла отъ пѣна*). Гръцкото име на Венера, баснословната богиня на красотата, която се родила отъ морска пѣна.

Афродитъ, *гр.* Минералъ, извѣстенъ и съ германското име *миршомъ*. И двѣтѣ названия значжтъ *морска пѣна*. Той е една хубава бѣла, възсива или жълт-

никава глина, по-лека отъ водата, и по химическия си съставъ е магнезия съ кремно-земъ и вода. Намира се въ Мала Азия (Ески-Шехирска околность), Гръция, Испания. Употрѣбява се за правене хубави лули и цигарета, които варѫтъ въ маслинено масло или восъкъ и пекѫтъ.

Афронтъ, *фр.* Обида, оскръбление, докачение.

Афръ. Парижски архиепископъ, убитъ на барикадитѣ, прѣзъ юнскитѣ дни въ 1848, когато се мѫчилъ да спре кръвопролитието.

Affaire d'amour, *фр.* Любовна работа.

Affaire d'honneur, *фр.* Въпросъ за честь.

Affirmatim, *лат.* Утвърдително.

Ахаавъ. Царь на 10-тѣ израилеви племена, синъ Амриевъ, извѣстенъ по нечестието си (907—888 прѣди Р. Х.) [Библ.].

Ахагаръ. Планинска страна въ срѣдна Сахара, малко изслѣдвана. Жителетѣ ѝ сѫ туарегитѣ, люде отъ берберското племе.

Ахазъ. Иудинъ царь; царувалъ отъ 737 до 723 прѣди Р. Хр. (*Библ.*).

Ахаия. Часть отъ стара Гръция, въ сѣверни Пелопонезъ, по-напрѣдъ нарича́на *Егиалея* (морска). Ахейцитѣ различали много отъ другитѣ гръцки племена. Жестокостьта на царя имъ *Гигеса* станѫла причина да се унищожи монархическата власть. Дванадесеть ахейски градове образували тогава една конфедерация; нъ тѣ се подчинили отъ македонскитѣ царе, прѣемници на *Александра Велики.* Въ 281 прѣди Р. Х. ахейцитѣ, като изгонили тиранетѣ, направили изново единъ прочутъ съѭзъ, въ който по-сетнѣ влѣзли други гръцки народи и който станѫлъ въ течение на 135 години страшенъ. Тоя съѭзъ се борилъ отлично съ римлянетѣ за независимостьта на Гръция, нъ консулъ Мумий му дошелъ до-оки, 146 година прѣди Р. Х.— А. е область отъ сегашна Гръция, съ глав. гр. *Патраеъ.*

Ахемениди. Персидска династия, отъ Кира до Дария III (560—330 прѣди Р. Х.).

Ахенбахъ *(Андреасъ).* Герм. знаменитъ живописецъ пейзажистъ; творецъ на картинитѣ *Морски изгледъ отъ морски фенеръ, Буря близу до Остенде,* и проч. Роденъ въ Каселъ въ 1815 год.

Ахеронъ. Рѣка въ адъ по понятията на старитѣ гръци. *Постич.* пъкълътъ, смъртьта.

Ахилъ или **Ахилесъ.** По сказанията, синъ на тесалийския краль Пелея и богинята на морето Тетида; на́й-знаменитий отъ гръцкитѣ герои обесмъртени отъ Омира въ Илиядата. Той убилъ Хектора въ обсадата на Троя, а пъкъ него убилъ Паризъ, и той герой на троянската война, като го наранилъ съ стрѣла въ петата. Името Ахилъ е останѫло въ всичкитѣ езици олицетворение на юначеството и неустрашимостьта. Други черти отъ живота му често се споменуватъ въ книжнината, каквито сѫ: *Ахилъ потопенъ въ Стиксъ* отъ майка си Тетида за да го направи ненаранимъ; *Ахиловата пета*, единствената часть отъ тѣлото му, въ която могълъ да се нарани: *Ахилъ оттегленъ въ шатъра си,* поради една распря съ Агамемнона; *прѣпирня за Ахиловитѣ оржжия*, загатка за распрята, която се подигнѫла между Аякса и Одисея, слѣдъ Ахиловата смърть.

Ахия. Пророкъ въ врѣмето на Соломона и Перовоама (*Библ.*).

Ахмедъ. Име на 3 турски султани: *Ахмедъ I*, 14-и султанъ, наслѣдилъ баща си Мохамеда III въ 1603, на 15 години. Той отбранилъ унгаритѣ отъ германския императоръ Рудолфа II, нъ билъ злочестъ въ войната си съ персидския краль Абаса I; персянетѣ му отнели нѣколко области въ Азия. Той умр. въ 1617, на 28 години. Въ неговото царуване холандцитѣ въвели въ Турция употрѣбението на тютюня; — *Ахмедъ II*, 21-и султанъ, наслѣдилъ брата си Сюлеймана III въ 1691, умр. въ 1695, на 52 години. Той оставилъ грижата на управлението на везиря си Кюпрюлю, който изгубилъ битвата при Саланкеменъ среща австрийцитѣ, унгарцитѣ, Полша и Венеция. Въ царуването на тоя султанъ венециянцитѣ прѣзели островъ Хио и опустошили крайбрѣжията на Бѣло море; — *Ахмедъ III*, 25-и султанъ, наслѣдилъ брата си Мустафа II въ 1703; той далъ прибѣжище на Карла XII, слѣдъ битвата при Полтава. Въ 1711 той разбилъ Петра Велики на Прутъ, та му наложилъ Фалксенския договоръ, който му отстжпилъ Азовъ (градъ на Азовско море) и зелъ назадъ Морея отъ венециянцитѣ; нъ билъ побѣденъ отъ князъ Евгения при Петервардеинъ (1716) и изгубилъ Бѣлградъ (1717). Пасаревицкий договоръ се сключилъ тогава между Турция, Венеция и Австрия (виж. *Пасаревицки договоръ*). А. III ималъ нѣколко несполуки среща персянетѣ, и билъ сваленъ отъ прѣстола отъ еничаретѣ въ 1730; той умрѣлъ въ затвора въ 1736, на 74 години. Въ неговото царуване се отворила първата печатница въ Цариградъ.

Ахмедъ Вефикъ паша. Турски държавникъ и ученъ, казватъ отъ българско происхождение, роденъ въ Цариградъ, прѣдсѣдатель на Митхадъ-пашовия парламентъ въ Турция. Той отвори първата сесия на парламента на 7-и марта 1877, слѣдъ като изслуша тронното слово, произнесено отъ султана лично. А. В. п., въспитанъ въ Паризъ, говореше и пишеше добрѣ французски и знаеше и латински и гръцки. Той бѣше прочутъ по изящнитѣ си турски прѣводи на Лафонтеновитѣ басни, Молиеровитѣ комедии, Фенелоновия Телемахъ и др. По едно врѣме А. В. п. билъ посланникъ въ Франция (1860) и много години по́-сетнѣ бѣше брусенски валия и мюстешаръ на великия везирь (1818—1884).

Ахмедъ Мидхатъ ефенди. Съврѣмененъ турски писатель и публицистъ, авторъ на романи, драми, комедии, критики, философски студии, политически и обществени статии и основатель на цариградския вѣстн. *Терджумани Хакикатъ* (Тълкователь на Истината), чрѣзъ който се запознахж турцитѣ съ Европа. А. М. е. работи на турското книжовно поле отъ 30 — 40 години.

Ахолия, *гр.* Нѣмане жлъчка (*медиц.*).

Ахроматически, *гр.* (отъ *а*, не, безъ; *хрома*, шаръ, боя). Безшаренъ, чистъ: *ахроматическо стъкло*, стъкло чрѣзъ което прѣдмѣтитѣ се виждатъ безъ примѣсъ отъ въпкашни шарове.

Ахроматопсия, *гр.* Болесть на очитѣ, при която тѣ не могжтъ да различаватъ шароветѣ.

Ахроньчески, *гр.* Въ *астр.* Безврѣменепъ (*изгрѣване на звѣзди при захождане на слънцето*,

залождане на звѣзда при изгрѣване на слънцето).

Ахтоподъ. Сжщото, каквото е октаподъ.

A huis clos. *фр.* Дверемъ затворенимъ, при затворени врата, сир. тайно (за *събрание*).

Ахж-челебиска каза. Каза въ гюмюлджински санджакъ, одрински вилаетъ, съпрѣдѣлна съ нашата рупчоска околия. Центръ на управл. *Пашмакли*, село съ около 2,000 жит. българе християне и помаци, и 8 километра отъ Ешекъ-кулаа, планинската верига, която е прѣдѣлътъ между Турция и България. Най-голѣмото село въ тая каза е *Устово*, чисто българско християнско село (съ 8,000 жит.), което въ врѣмето на нашото възраждане е играло важна роль въ казата. То първо направило българско училище, и се повдигнжло среща гръцкото духовенство. Отъ другитѣ села на казата най-забѣлѣжителни сж *Долно* и *Горно Райково*, двѣ села раздѣлени съ рѣка съ-по 300 кжщи; Долно Р. е населено само съ християне българе, а въ Горно Р. има и малко помаци.

Ацеталъ, *лат.* Жидкость, която се добива отъ окисление на алкохола.

Ацетати, *лат.* Оцетно-кислени соли *(хим.)*.

Ацетиленъ, *лат.* Вещество, което се намира въ освѣтлителния газъ и състои отъ вжглеродъ и водородъ.

Ацетилъ, *лат.-гр.* Радикалътъ на оцетната кислота *(хим)*.

Ацтеки. Сжщото, каквото е аз-теки. Виж. и *Гватимозинъ*.

A chaque saint sa chandelle. Франц. пословица: на всѣки светецъ свѣщьта му; сир., гледай да благорасположишъ всѣкого къмъ себеси.

Ашанти. Негрско кралство въ сѣверна Гвинея, планинска страна; 3,000,000 жит. Ашанцитѣ продаватъ на европейцитѣ златенъ прахъ, слонова кость, финиково масло и пр. Тѣ сж воинствени. Стол. *Кумаси*.

Ашемъ или **Ачинъ.** Държавица въ сѣверната часть на Суматра; единственото кралство, което всѣкога е противостояло на холандцитѣ; прост. около 16,500 чет. килом.; населението до 300,000 жит. Кораилъ, камфора, пиперъ, памукъ, оризъ сж главнитѣ произведения. Колкото има вѣроисповѣдание е мохамеданско. Жителетѣ сж раздѣлени на три колѣна; нъ вѣрва се, че всичкитѣ сж отъ племето на ѣатаитѣ. Човѣкоядно племе. Султанътъ е само по име върховенъ господарь; властьта е въ ржцѣтѣ на шесть наслѣдствени господаре. Стол. **Ашемъ** или **Ачинъ** съ 45,000 жит. Пристанище на Индийски океанъ.

Ашодъ I Велики. Пръвъ арменски царь отъ династията на багратидитѣ. Възвишенъ въ 859 на чина управитель на Армения, отъ Багдатския халифъ, той сполучилъ да измоли отъ халифа, чрѣзъ арменскитѣ сатрапи, да го назначи царь. Той направилъ голѣми услуги на отечеството си, и умрѣлъ кога се връщалъ отъ Цариградъ, дѣто билъ ходилъ да поздрави Лъва Философа по случай на въсшествието му на прѣстола (890). — **Ашодъ II**, нареченъ *Желѣзни* (914—927). — **Ашодъ III**, нареченъ *Милосердни*, коронясанъ царь на цѣла Армения (ум. 977).

Аюбити, сир. *Иовови чада.* Мюслюманска династия, която царувала надъ Египетъ, Арабия, Сирия и Месопотамия. Тя била ос-

йована въ 1711 надъ развалинитѣ на фатимитския халифатъ въ Египетъ отъ Саладина (виж. *Саладинъ*), синъ Аюбовъ; тя образувала 4 клона: египетский, 1171—1254; той билъ измѣстенъ отъ мамелюкитѣ (виж. *Мамелюки*); йеменский 1173 — 1229; дамасский, 1174 — 1258, халепский, 1183—1260. Татаретѣ съсипали послѣднитѣ двѣ династии. Аюбитската династия пустнжла вѣтви въ Хама (Сирия), въ Хелатъ (Месопотамия) и др.

Аяксъ. Име на двама гръцки герои въ обсадата на Троя: 1) **Аяксъ**, синъ на Теламона егински краль, побѣденъ отъ Одисея въ распрята имъ за Ахиловитѣ оржжия (виж. *Ахилъ*). Едно обстоятелство въ живота му често се споменува отъ списателетѣ, и то е това. Еднжшъ едно попечително божество на Троя, като обгърнжло въ облакъ двѣтѣ войски, за да благоприятствува на троянцитѣ да избѣгнжтъ, той извикалъ: «*Велики Боже! върни ни видѣлината, па се бий среща насъ*»;—2) **Аяксъ**, синъ на Ойлея, локрийски краль; прѣтърпѣлъ корабокрушение на връщане отъ Троянската обсада; намѣрилъ достжпъ до една канара, отъ дѣто заплашвалъ небото: билъ погълнжтъ отъ вълнитѣ; за това обстоятелство се загатва понѣкога, като се казва, *че Аяксъ заплашва боговетѣ*.

Аяне или **санджакъ-бееве.** Съ това име се наричали слѣдъ дохождането на турцитѣ до срѣдата на минжлия вѣкъ управителетѣ на *Румелийския беглербегликъ*, който обхващалъ всичкия Балкански полуостровъ, освѣнъ Босна. Аянетѣ (помощници) били на брой 26-ма, и нѣкои отъ тѣхъ, както въ Шкодра, Скопие, Т. Пазарджикъ и др. били *наслѣдствени*, полузависими. Началницитѣ, подъ вѣдомството на аянетѣ, били голѣмитѣ спахии «сиаметлиитѣ», на брой около хиляда, и «тимарлиитѣ» малкитѣ спахии, на брой около осемь хиляди души изъ цѣла Румелия (виж. *Спахия*).

Б.

В, *лат.* Химический знакъ на бора (boracium).

Ва, *лат.* Химический знакъ на бария (baryum).

Баалбекъ. Село (2,000 жит.) въ азиятска Турция, на мѣстото на стария градъ Илиополъ (сирийски), 65 килом. на сѣв.-зап. отъ Дамаскъ. Новото му име значи градъ на Ваала или бога на слънцето, както старото му име—градъ на слънцето. Развалинитѣ на тоя славенъ градъ въ гръцко и въ римско врѣме, особено остаткитѣ отъ храма посветенъ на слънцето, божеството на Сирия, още свидѣтелствуватъ за неговото величие.

Баба. Планински връхъ на сѣв.-западъ отъ Златица, 1,795 метра надъ морското равнище.

Баба. Забѣлѣжителенъ връхъ на Пиринъ-планина, надъ градъ Неврокопъ.

Ба́ба, *рус.* Военен терминъ: тотмакъ, съ който се набиватъ сваетѣ.

Баба. Носъ въ Мала Азия, на́йзападната точка на цѣлия азиятски материкъ; на истокъ е единъ едноименен градъ, малко търговско пристанище на Бѣло море; 4,000 жит.

Баба-даа. Градъ (10,000 жит.) въ подрумжиска Добруджа, 130 килом. на юго-истокъ отъ Силистра, до едноименната му планина и близу до езеро Розелонъ: искарва много солена риба. Тоя градъ е билъ основанъ и населенъ съ татаре отъ Баязида I.

Баба-ески. Градецъ въ Одринско, станция на желѣзницата.

Бабелъ-Мандебъ. Протокъ между Арабия и Африка, съединява Червено море съ Аденски заливъ.

Бабинъ-носъ. Единъ отъ върховетѣ на Врънкачука, източна погранична планина на Сърбия, високъ надъ морското равнище 1,123 метра. Отъ тоя върхъ се вижда обширенъ изгледъ на България и Влашко.

Бабируса, *малайск.* Млѣкопитаѫще животно отъ разреда на многокопитнитѣ. Въди се въ островитѣ на Индийски архипелагъ.

Бабуна. Малка рѣка, притокъ на Вардаръ, влива се въ него подъ Велесъ.

Бабуна-планина. Македонска планина между Шаръ-планина и Боръ-дагъ.

Бабякъ. Помашки колиби и кѫщици, около 3,000 на брой, въ Неврокопската каза.

Бавария. Кралство отъ бившата Германска конфедерация; сега една отъ държавитѣ — втората по голѣмина — на Германската империя; простр. 75,859 чет. километра, насел. 5,600,000 жит.; стол. *Мюнхенъ*. Правление конституционно-монархическо. Баварцитѣ сѫ народъ отъ германското племе, който се смѣсилъ въ старо врѣме съ *боитѣ* или *баваритѣ*, първитѣ жители на оная земя, които били отъ келтско происхождение. По вѣроисповѣдание, баварцитѣ сѫ около три четвърти римокатолици, и останѫлитѣ лютеране; има и 60,000 евреи и около 10,000 отъ по́-малки секти. Б. е съставена отъ сѫща Бавария и отъ Рейнска Бавария, расположена на лѣвия брѣгъ на Рейнъ. Прѣзъ срѣдата на сѫща Б. тече Дунавъ, и на сѣверъ отъ него Майнъ; Дунавъ прибира въ Б. не по́малко отъ 38 рѣки, отъ които по́главнитѣ, отдѣсно, сѫ: Илеръ, Лехъ, Изаръ и Инъ; и отлѣво: Алтмюлъ, Раабъ и Регенъ. Б. има и нѣколко езера, и владѣе единъ ѫгълъ отъ Баденско езеро. Климатътъ въ Б. е изобщо добръ, и почвата доста плодородна. Земедѣлието съставлява главното занятие на жителетѣ; освѣнъ него, важни сѫ лѣсовъдството, скотовъдството и винодѣлието. Земята изобилва съ желѣзо, ископаеми вѫглища, соль и минерални води. Главни отрасли на фабричната промишленость: желѣзни, стоманени, златни, сребърни, стъклени издѣлия, оптически инструменти и бира. Обширна и дѣятелна търговия. Прѣвъсходни пѫтни съобщения, желѣзници, канали и др. Три университета, по́-вече отъ 30 гимназии. Въ Мюнхенъ е една отъ на́йдобритѣ библиотеки въ Европа.

Бавкида. Баснословна жена, сѫпрѫга на Филимона. Тѣ живѣли въ единъ градецъ въ Фригия, когато Юпитеръ и Меркурий, като посѣтили тоя градъ, никой отъ жителетѣ му не щѣлъ да ги прибере у дома си. Б. и Филимонъ ги приели гостолюбиво, ако и да не знаели, че тѣ сѫ богове. Юпитеръ, като погубилъ тоя градъ, промѣнилъ колибата на гостоприемцитѣ си на великолѣпенъ храмъ, и самитѣ тѣхъ на жръци. Б. и Филимонъ били поискали отъ боговетѣ да не умиратъ единъ безъ

другъ; за това и когато били достигнжли до дълбока старость, Юпитеръ ги прѣобърнжлъ на дървеса: Б. станжла липа, а Филимонъ джбъ. Кога се говори за честито сжпржество, понѣкога се срѣщатъ въ книжнината израженията: «Тѣ сж Филимонъ и Бавкида», или тѣ «живѣыжтъ като Филимонъ и Бавкида».

Багажъ, *фр.* Партии; вещи, които човѣкъ носи съ себеси въ пжтуване.

Багатели, *фр.* Бабини деветини, залъгалки, праздни работи.

Багдадъ. Укрѣпенъ градъ въ азиятска Турция, расположенъ на двата брѣга на Тигръ, 1,650 километра на юго-истокъ отъ Цариградъ и 650 на юго-западъ отъ Техеранъ; 80,000 жит.; центръ на едноименен виляетъ, който има за прѣдѣли на сѣв. диарбекирски и вански виляети; на зап. и югъ, Сирия и Арабия; на истокъ Персия; на юго-ист. Персидски заливъ. На́й-голѣмата дължина на багдадски виляетъ е около 880 килом. и на́й-голѣмата широчина около 560. Тая земя се пои отъ Евфратъ и Тигръ. Климатътъ и́ лѣтѣ е много горещъ. На сѣв. се намиратъ кюрдистанскитѣ планини и клонове отъ Таврическа планина. Насел. 2,000,000 жит. по́-вечето турци и араби, останжлитѣ евреи, арменци, индийци, афганци, персяне. Чумата посѣщава тоя виляетъ периодически — по еднжшъ на 10 години. Въ 1831, по 4,000 души гинжли всѣкидневно нѣколко дни наредъ отъ нейното опустошение. Търговия съ Персия, Тюркестанъ, Арабия и Индия. Нѣколко парахода сега работжтъ по Тигръ до Багдадъ и отъ него; и въ Багдадъ е една отъ главнитѣ станции на англо-индийския телеграфъ. Тоя виляетъ отговаря на стара Вавилония и часть отъ Асирия и Месопотамия, и на неговата земя сж се намирали много знаменити староврѣменни градове: Вавилонъ, Ниневия, Селевкия и Ктезифонъ. — Б., основанъ въ 762 въ околностьта на стара Селевкия отъ халифъ Абу-Джиафаръ-Алмансура, билъ въ течението на петь вѣка столица на мюслюманския халифатъ въ истокъ. Въ 1253, внукътъ на Ченгисъ-хана Хулаку турилъ край на стария халифатъ; нъ потомцитѣ на тоя татарски завоеватель били испждени отъ Тимура, който прѣзелъ града въ 1393. Слѣдъ нѣколко промѣни, Б. минжлъ въ ржцѣтѣ на единъ тюркменски главатарь, чиято династия го управлявала до 1470. Въ началото на XVI-и вѣкъ го завладѣлъ персидский шахъ Исмаилъ; и отъ това врѣме той станжлъ прѣдмѣтъ на борба между турцитѣ и персянетѣ. На́й-сетнѣ, султанъ Муратъ IV го прѣзелъ слѣдъ една опорита обсада (1638). Шахъ Надиръ напразно се мжчилъ да го прѣземе пакъ въ XVIII-и вѣкъ.

Багезенъ. Дански поетъ, който е писалъ и на германски езикъ (1754— 1826).

Багирми. Виж. *Бегарми.*

Багратионъ. Отличенъ русски генералъ, убитъ въ битвата при Бородино (1765 — 1812).

Баденъ. *(Велико херцогство).* Държава въ Германската империя, на дѣсния брѣгъ на Рейнъ; 1,657,000 жит. Стол. *Карлсрус.*

Баденъ или **Баденъ-Баденъ**. Градецъ въ велико херцогство Баденъ; 12,765 жит. Минерални води, на които се стичатъ многобройни посѣтители.

Баденъ. Градецъ въ архидук-

ство Австрия, 25 килом. на юго-западъ отъ Вѣна; 4,000 жит. Топлитѣ му минерални извори се посѣщавагъ лѣтѣ отъ 12,000 до 15,000 посѣтителе.

Бажеповъ. *(Пав. Вас.)*. Русски инжинеръ-пълковникъ; издалъ: *Искусство дефилированія или краткое руководство какъ располагать укрепленія въ гористыхъ мѣстахъ*: *Полевая фортификація для употребленія въ школахъ инжинернаго корпуса* по де-*Вернона* (1788 — 1819).

База, *фр.*, *англ.* отъ *гр.* Основа, темелъ.

Базалтитъ, *лат.* Камень отъ вида на базалта.

Базалтъ, *лат.* Единъ видъ волканически камень, който се срѣща въ видъ на стълпове образуѭщи колонада понѣкога на огромно протяжение. Оттука и *базалтовъ*, *базалтенъ* — състоящъ отъ базалтъ.

Базедовъ. Виж. *Баседау*.

Базелъ. Швейцарски градъ на Рейнъ; 75,000 жит. Въ Б. се е държалъ прочутъ римо-католически съборъ отъ 1431 до 1449. Задачата на тоя съборъ била да примири хусититѣ и да прѣмахне злоупотрѣбенията въ църквата. Папа Евгений влѣзълъ въ борба съ събора, който за това го обявилъ еретикъ и свалилъ отъ прѣстола, като назначилъ и новъ папа; ала побѣдата останѫла найсетнѣ на папа Евгения, благодарение на германския императоръ Фридриха III, Б. е далъ името си на два договора, подписани въ 1795 отъ Франция, единия съ Пруция, а другий съ Испания. За прѣвъ пѫть монархическа Европа склонила да се споразумѣва съ Републиката.

Базенъ. Французски маршалъ. разжалванъ и осжденъ на смърть за неизпълнение длъжностьта си въ врѣме на франц.-прусската война, когато (въ 1870) прѣдаде на неприятеля Мецъ и една войска отъ 179,000 войници, послѣдната надежда на отечеството. Смъртното наказание се замѣни съ 20-год. ограничение въ о-въ Св. Маргарита, отъ дѣто Б. избѣгнѫ въ Испания, дѣто и умрѣ (1811—1888).

Базидия, *лат.* Въ *бот.* единъ видъ клѣтка, която се дѣли чрѣзъ прѣградно дѣлене при развъждането: на едно крайче се образува прѣградка, на прѣградката клѣтката много се свива, и послѣ крайчето се отдѣля на спора. По тоя начинъ се развъждатъ нѣкои отъ гжбитѣ, които се въдѭтъ чрѣзъ бесполовни спори.

Базилика, *гр.* Собств. знач. *царски* и вижда се, че първоначално тая дума е означавала залата, въ която царьтъ лично е раздавалъ правосждието. Сега тя значи храмъ, който има видъ на продълговатъ четирежгълникъ съ портики на краищата и редове стълпове отъ странитѣ.

Базилики. Сводъ закони на византийската империя. Тоя сборникъ се започнѫлъ въ царуването на Василия Македонски, който умрѣлъ въ 886 — отъ когото се прѣдполага да е добилъ името си: той се продължавалъ въ царуването на Лъва Философа и свършилъ се при сина му Константина Порфирородни (945).

Базирамъ, *фр.*, *англ.* Основавамъ.

Базисъ, *гр.* Основа, подножие. **Операционенъ базисъ** е оная часть отъ една мѣстность, която въ врѣме на война се намира въ тила на една дѣйствуѭща армия,

и на която сѫ събрани военнитѣ запаси и припаси.

Баингтонъ. (д-ръ *Т. Л.*). Американецъ, основатель и много години главенъ редакторъ на седмичната *Зорница*. Б. редактира́ тоя вѣстникъ отъ началото на 1876 год. до края на 1884, когато се оттегли по болесть и замѣсти отъ Р. Томсѫна. Отъ тая болесть той починѫ въ Америка слѣдъ 3½-годишно боледуване. Б. бѣше дошелъ въ България като мисионеринъ въ 1858 и въ течение на осемь години бѣше проповѣдвалъ и рѫководилъ едно дѣвическо училище въ Стара Загора. Слѣдъ това той, по домашни причини, прѣкара нѣколко години въ Америка, до 1875. Едно негово съчинение, обнародвано на български, заслужва да се спомене; то е *Доказателства за християнството*. Б. бѣше докторъ на Богословието и бѣ слѣдвалъ донѣйдѣ правнитѣ науки (1831—1888).

Байдановъ (*Г.*). Редакторъ на *Гусла*, първий български музикаленъ журналъ (Пловдивъ, (1891), и авторъ на учебници по музиката. Б., роденъ въ 1854 въ Ст.-Загора, свършилъ V-класното училище въ родното си мѣсто и продължилъ ученето си въ Петро-Павловската семинария. Подготовката си по музиката той добилъ въ България при И. Герасимовича и Я. Мустакова и ѭ допълнилъ донѣйдѣ въ музикалното училище въ Букурещъ. Званието на Б. е учителството.

Байкалитъ. Единъ видъ талкъ, който се намира при езеро Байкалъ.

Байкалъ. Твърдѣ дълбоко езеро въ азиятска Русия (южни Сибиръ). Дълбочината му въ нѣкои мѣста достига до 4,500 крака. То е 576 килом. дълго и посрѣда 50 килом. широко.

Байли. Франц. литераторъ и астрономъ; прѣдсѣдатель на учредителното събрание, слѣдъ прѣзимането на Бастилия; умрѣлъ на ешафота (1736 — 1793).

Байлъ. Франц. списатель и философъ, авторъ на единъ *историческо-критически рѣчникъ* (1647 — 1706).

Байонетъ, *фр.* Копие, щикъ, сюнгия.

Байронъ (лордъ). Великъ английски поетъ, авторъ на *Чайлдъ Хяролдъ*, *Донъ Жуанъ*, и др. Умрѣлъ отъ трѣска и ревматизмъ въ Мисолонги (Гръция), дѣто билъ отишелъ да помага съ влиянието и паритѣ си на гръцитѣ въ тѣхната борба за независимость (1788 — 1824).

Байряктаръ (*Мустафа-паша*). Турски великъ везиръ. Той билъ русенски паша въ врѣме на въстанието на еничеретѣ, което съборило Селима III и дало прѣстола на Мустафа, който накаралъ да удушѫтъ Селима. Б. отишелъ въ Цариградъ, отмъстилъ за смъртьта на благодѣтеля си, съборилъ Мустафа и далъ прѣстола на Махмуда, Селимовъ братъ. Б., назначенъ великъ везиръ, прѣдприелъ нѣкои реформи; ала погинѫлъ вѣрѣдъ единъ новъ бунтъ на еничеретѣ, когато искалъ да прѣобразува войската по европейски (1755 — 1808).

Байрямъ, на тур. *праздникъ*. Име на два голѣми праздници у мохамеданетѣ. Първий байрямъ е веднага слѣдъ поститѣ прѣзъ рамазана, и трае три дни. Вторий, който се нарича *курбанъ-байрямъ* — турската дума курбанъ значи жрътва, — защото на тоя байрямъ се принасѭтъ жрътва

овни, за да се раздаватъ на бѣднитѣ. се празднува прѣзъ мѣсецъ *зилхидже*, 3-и мѣсецъ слѣдъ рамазана, и трае четире деня. По тържественость байрямътъ отговаря на християнския Великдень.

Байфъ. Французски поетъ (1532 — 1589).

Бакалаврство. Чинъ, звание на бакалавръ.

Бакалавръ. *лат.* Оня, който е придобилъ на́й-главната учена степень въ лицей или колегия. Въ европейскитѣ държави изобщо трѣбва да е бакалавръ човѣкъ, за да може да слѣдва курса на правото, на медицината и др.

Бакара. Единъ видъ комароигране на карти.

Бакенбарди, *герм.* Бради на бузитѣ.

Баки. Първий отъ турскитѣ лирически поети, приятельтъ и любимецътъ на султанъ Сюлеймана, по чиято смърть той написалъ една елегия, която минува за шедевръ по вида си. Умрѣлъ въ 1600 год.

Бакичъ (*Павелъ*). Старъ български воевода, на служба у нѣмцитѣ въ врѣмето на първата обсада на Вѣна отъ Сюлеймана II (1529). Дружината му състояла отъ около 200 конника българе и сърбе. За мѣсторождението му се зима село Павелско, дѣто е мостътъ Павле-кюпрюсю на Ергене за Текирдаа. Виж. *Бѣлѣжки за нѣкои стари воеводи* отъ П. Р. Славейкова въ министерския сборникъ, кн. II.

Баконически стилъ, отъ името на Франциса *Бейкжна* или *Бакона*. Кратъкъ и изразителенъ слогъ, какъвто е слогътъ на англійския философъ.

Баконъ. Виж. *Бейкжнъ*.

Бактериологически, *лат.-гр.* Който се отнася до бактериологията.

Бактериология, *лат.-гр.* Наука за бактериитѣ.

Бактериологъ, *лат.-гр.* Ученъ, който се занимава съ бактериологията, съ бактериологически изслѣдвания.

Бактерия, *лат.* Единъ микроскопически растителенъ организмъ. Намѣрва се въ мъзгата на растенията, въ мокротитѣ на човѣцитѣ, животнитѣ, насѣкомитѣ, ларвитѣ и яйцата; изобилва при начинателнитѣ стадии на въскисването и гниенето на животнитѣ и растителнитѣ вещества. Бактериитѣ се съобщаватъ като зародиши, носими въ въздуха; тѣ вирѣжтъ всѫдѣ и сѫ вездѣсѫщи. Нѣкои отъ тѣхъ се иматъ за причина на заразителнитѣ болести.

Бактриана. Пространна стара страна въ Азия (сегашни Тюркестанъ) на истокъ отъ Персия. На́йстаритѣ бактрийци се прѣдполага да сѫ били племето, отъ което произлѣзла и се расклонила арийската или индоевропейската челядь народи. Бактрийцитѣ на историческитѣ врѣмена сѫ били сродни съ мидянетѣ и персянетѣ, и сѫ говорили зендски езикъ. Бактрия е била нѣкога силно царство. Ние знаемъ, че Нинъ, асирийский царь, ако и да е ималъ грамадна войска, много се затруднилъ да ѭ покори. Александръ Македонски, на връщането си отъ Персия, оставилъ въ Бактриана 14,000 гръци да распространяватъ цивилизацията. Слѣдъ Александровата смърть, Бактриана се присъединила на сирийското кралство; нъ управительтъ ѝ Диодотъ I основалъ гръцко кралство въ тая страна, около 256 прѣди Р. Х. Историята на

това кралство бѣше малко извѣстна до откритието въ нашитѣ врѣмена на гръцко-бактрийски монети.

Бактрия или **Бактра**. Стара столица на Бактриана. На нейното мѣсто е расположенъ сегашний градъ *Балкъ*.

Баку. Азиятско-русски градъ, на Каспийско море; 17,000 жителе. Пристанището му, което е силно укрѣпено, е една отъ главнитѣ станции на русската флота въ Каспийско море. Земята въ околностьта му изобилва съ нефтени кладенци, и нефтътъ и газътъ образуватъ важенъ клонъ отъ неговата промишленость. Б. е и срѣдоточно тържище на соль, коприна, афионъ, шафранъ, силитра. Риболовство на тюлени.—Бакуското ханство, испърво независимо, послѣ васално на Персия, слѣдъ това отстжпено на руситѣ (1723) и върнжто (1735), е било окончателно присъединено на Русия съ Ширванъ въ 1813.

Бакунинъ *(Мих. Алекс.)* Знаменитъ русски нихилистъ, единъ отъ основателетѣ на Социалистическото Международно Дружество, роденъ въ 1814 г.; авторъ на *Понятие за Държавата*, *Науката* и *Научното дѣло* и др. Умрѣлъ въ Швейцария въ 1876 год.

Бакшишъ, *перс.*, *турс.* Даръ, или пари́, дадени въ даръ.

Балабаница. Връхъ отъ Родопитѣ, на западъ отъ прохода *Желѣзни врата* (Т. Пазарджишко), 2,300 метра надъ морското равнище.

Балабановъ (Дѣдо *Иванъ*). Български родолюбецъ и книжовникъ, родомъ отъ село Търлисъ, Неврокопско; учитель на П. Р. Славейкова въ Търново; авторъ на книги на гръцки езикъ съ духовно съдържание Οδηγός τοῦ Εὐσεβείας (Водитель къмъ благочестието), Ἐκλόγιον (Събрание) и Κῆπος Πολυανθὺς (Многоцвѣтна градина), печатани първата въ Цариградъ, а другитѣ двѣ въ Вѣна. Въ прѣдисловието на послѣдната авторътъ увѣщава българскитѣ младежи да се учжтъ на матерния си езикъ, като съжалявалъ себеси, че самъ не можалъ да направи това, по причина на тогавашнитѣ слѣпи врѣмена. Дѣдо Иванъ, заедно съ съселенина си иеромонаха *Теодосия Гологанова*, поддържалъ архимандрита Исаия (виж. *Исай*) въ богословското гръцко училище въ Халки, Цариградъ, дѣто Неофитъ Рилски прѣподавалъ старо-български езикъ. Той правилъ и други благодѣяния на селото си. Той умрѣлъ въ дълбока старость въ монастиря Св. Пантелеймонъ, Св. Гора, прѣзъ 1860 год.

Балабановъ *(Марко)*. Български публицистъ, книжовникъ, държавникъ и учитель, роденъ въ Клисура въ 1837 год. Б. добилъ образованието си въ гръцкото богословско училище на о-въ Халки (Цариградъ) и свършилъ курса по правото въ Паризъ. Слѣдъ връщането си отъ Франция, Б. станж секретарь на Българския синодъ въ Цариградъ и скоро, подъ неговото главно редакторство, се започнж издаването на повременното списание *Читалище* (1870, окт. 1-и), органътъ на онова просвѣтено дружество съ сжщото име, което тогава сжществуваше въ столицата на Турция и упражняваше съ примѣра и влиянието си прѣголѣма народополезна дѣятелность.

Б. редактира́ това списание нѣколко мѣсеца, до когато редактирането му се пое отъ Л. Повчева. Въ

1874 Б. основа въ Цариградъ политически вѣстникъ *Вѣкъ*, който се прѣкрати въ третата година отъ сѫществуването му слѣдъ Априлското въстание. Скоро слѣдъ Баташкия сѣчъ, Б., наедно съ Д. Цанкова, ходи при кабинетитѣ на европейскитѣ сили да проси тѣхното посрѣдничество въ полза на България. Слѣдъ освобождението, Б. бѫде нѣколко пѫти народенъ прѣдставитель, министръ на вънкашнитѣ дѣла въ първия български кабинетъ, български дипломатически агентъ въ Цариградъ, и пр. Нѣколко години той бѣше професоръ въ Висшето училище.

Народното събрание на 25-и ян. 1897 му отреди по прошението му пожизнена пенсия 6,000 лева годишно за участието му въ церковния въпросъ.

Б. е и списалъ и прѣвелъ нѣколко книги, между другитѣ *Скѫперникътъ* отъ Молиера, *Дяволско блато* отъ Ж. Зандъ, *Изложение ученето на Всеобщата православна черква* отъ Б. Гете, La Bulgarie (България) [написана отъ Б. наедно съ Д. Цанкова], статии за списан. *Братство* (1881) и др. Отъ неговото перо е и *Дѣлото на Сароглу*, едно изучение по това твърдѣ интерсено дѣло, което до висока степень характеризира беспомощностьта на Темида въ собственото ѝ отечество.

Балада, *итал.* (отъ лат. *баларе*, игранѫ хорò). Стихотворенъ расказъ, обикновено на печална случка, основанъ на прѣдание. Едно врѣме тоя видъ лирически стихотворения пѣели, като ги и придружавали съ хороигране.

Балаклава. Кримско пристанище, окупирано прѣзъ кримската война, отъ 1854 до 1856 год., отъ английската и французската флота.

Балансирамъ. *фр.* Уравновѣсявамъ, правѭ доходъ и расходъ равни единъ съ другъ: *балансирамъ бюджетъ.*

Балансъ, *фр.* Равносмѣтка, окончателна смѣтка. *Балансъ съ активъ* е балансъ съ излишъкъ въ капитала. *Балансъ съ пасивъ* е балансъ съ излишъкъ въ дълга.

Балансйоръ. *фр.* Играчъ на обтегнѫто вѫже.

Баларъ. Франц. ученъ химикъ (1802 — 1876).

Баластъ, *хол.* 1) Мѣхъ съ пѣсъкъ, който се туря на дъното на корабъ, за да подържа равновѣсието и устойчивостьта му среща вѣтера и вълнитѣ. 2) Пѣсъкъ или счуканъ камень.

Балби *(Адрианъ).* Знаменитъ италиянски географъ, авторъ на *Етнографически атласъ на земното кльбо*, дѣто народитѣ сѫ поставени споредъ езицитѣ имъ, и др. (род. въ Венеция въ 1782, умр. въ Вѣна въ 1848).

Балбинъ. Римски императоръ, убитъ въ 238.

Балбинъ *(Богуславъ).* Чешски патриотически списатель-иезуитинъ, писалъ на латински (1621 — 1688).

Балбоа. Испански мореплаватель, открилъ въ 1513 Тихи океанъ.

Балбунаръ. Село, окол. ц., Русенски окрѫгъ; 1,271 жит., пóвечето мюслюмане, 52 килом. на истокъ отъ Русе, 32 килом. на югъ отъ Тутраканъ, и 15 на сѣверо-истокъ отъ гара Вѣтово.

Балдахинъ, *перс.* Покривъ за украшение отъ скѫпъ платъ, който се повисва надъ прѣстолъ или легло.

Балдуинъ. Имена 9 фландрски графове, отъ които нáй-знаменитий станѫлъ цариградски императоръ

въ 1204. Това станжло така: часть отъ кръстоносцитѣ на четвъртий кръстоносенъ походъ—Б. между другитѣ, — отишли да помогнжтъ на венециянцитѣ да си отнемжтъ Зара въ Далмация отъ унгарцитѣ. Додѣто били тамъ, младий Алексий, синъ на Исака II, цариградски императоръ, ги склонилъ да му помогнжтъ среща стрика му Алексия Ангела, който билъ ослѣпилъ баща му Исака и похитилъ прѣстола. Скоро кръстоносцитѣ поставили на прѣстола младия Алексия; ала той не испълнилъ даденитѣ си тѣмъ обѣщания, и тѣ обърнжли оржжията си среща него. Избухнжла въ града революция и младий царь билъ убитъ. Слѣдъ това, прѣстолътъ се похитилъ отъ Алексия Дукасъ; нъ кръстоносцитѣ и него разбили. Б. се избралъ императоръ и вѣнчалъ на прѣстола на 27-и априлъ 1204; нъ той добилъ само четвъртъ отъ империята — Цариградъ и Тракия. Не се минжло много врѣме и тракийцитѣ въстанжли. Б. обсадилъ Одринъ; нъ българский царь Калоянъ дошелъ на помощь на обсаденитѣ. Б. билъ побѣденъ отъ Калояна прѣдъ Одринъ, заробенъ и заведенъ въ Търново, дѣто умрѣлъ слѣдъ една година, споредъ нѣкои въ окови (1206); а прѣстола му наслѣдилъ синъ му Хенрихъ. Другъ Балдуинъ, *Балдуинъ II*, билъ послѣденъ латински императоръ на Цариградъ (1228—1261). Той билъ сваленъ отъ прѣстола отъ Михаила Палеолога и умрѣлъ въ Италия (1274).

Балдуинъ. Име на 5 перусалимски царе, които царували отъ 1100 до 1187, когато мохамеданетѣ при египетския султанъ Саладина прѣзели пакъ Иерусалимъ.

Балеарски о-ви. Острови въ Срѣдиземно море; на Испания, отъ която ги дѣли *Балеарски каналъ*; насел. 296,500 жит.; гл. гр. *Палма*. Отъ Б. о-ви забѣлѣжителни сж Майорка, Минорка, Ивиса, Форментера и Кабрера.

Валена, *фр.* Пржчка отъ китовъ мустакъ, употрѣбяема въ корсета, който носжтъ нѣкои госпожи.

Балетъ, *гр.* Театрално прѣдставление съ хора́ и пантомими (нѣми дѣйствия). Оттука *балетенъ*.

Балзакъ *(Жанъ Луиде)*. Франц. списатель. Отъ всичкитѣ му съчинения на́й-много се цѣнжтъ неговитѣ *Писма*, които още се четжтъ (1594 — 1655).

Балзакъ *(Оноре де)*. Единъ отъ на́й-добритѣ отъ нововрѣменнитѣ французски романисти, авторъ на романитѣ: *Умствената история на Луи Ламбера* и *Евгений Гранде́* (1799 — 1850).

Балзаминови, *фр.* Челядь двусѣменодѣлни ложецвѣтни растения.

Балзаминъ, *фр.* Есенно растение, което вирѣе въ Африка и южна Азия. Всичкитѣ му видове съдържатъ балзамъ.

Балзамирамъ, отъ дума *балзамъ*. Пълнж човѣшки трупъ, отъ който сж извадени вжтрѣшноститѣ, съ ароматически противогнилостни вещества, за да прѣдотвърнж гниенето му: *въ старо врѣме египтянетѣ балзамирали тѣлата на умрѣлитѣ*.

Балзамъ, отъ грък. *валсамосъ*. 1) Благоуханенъ сокъ, който се добива отъ балзаминовитѣ растения. 2) Всичко, което приятно дѣйствува на чувствованията ни: *тая вѣсть бѣше за мене балзамъ*. Отъ балзамъ иде **балзамически**: *балзамически капсули (хапове)*.

Балиста, отъ грѫцка дума, която значи хвърлямъ. Военна

машина, съ която староврѣменнитѣ народи хвърлили камене и др.

Валистида. *лат.* отъ *гр.* Риба отъ срастлочелюстнитѣ.

Валистика. *гр.* Наука, която опрѣдѣля законитѣ за движението на артилерийскитѣ снаряди и куршумитѣ.

Балкански. Планински, по-особено Старо-планински.

Балкански полуостровъ или **Балкански държави**. Съ това общо име означаватъ държавитѣ: *Румжния*, *Сърбия*, *България*, *Турция*, *Гръция*, *Черна-гора* и *Босна* и *Херцеговина*.

История. Като най-стари обитатели на Б. п. сж извѣстни *тракоилирийцитѣ*; пръвъ пжть историята говори за тѣхъ. Тѣ се дѣлили главно на двѣ племена: източно — *тракийско* и западно — *илирийско*. Тракийцитѣ населявали Тракия и Македония, па и Мизия и има прѣдположение, че тѣ били сродни съ старитѣ *пеласги*. Тѣ се дѣлили на много малки и независими племена. По-извѣстнитѣ отъ тѣхъ на сѣверъ отъ Стара-планина биле *гетитѣ*, близу до Черно море; на западъ отъ тѣхъ *кробизитѣ*, по Видъ и Осъмъ; *мизитѣ*, по Цибръ; *тихамитѣ*, по Тимокъ и *пицензитѣ*, по Пека (въ сегашна Сърбия). На югъ отъ Стара-планина, най-силното племе отъ тракийцитѣ били *одризитѣ*, по Марица. Илирийцитѣ, които сжщо били подраздѣлени на много племена, се дѣлили главно на *илирийци* и *епироти*, отъ които първитѣ живѣли по прибрѣжието на Адриатическо море, отъ устието на По до р. Шкомбъ въ Албания, а вторитѣ на югъ отъ тѣхъ. За прѣдѣлъ на тракийцитѣ и илирийцитѣ служила рѣка Дримъ или Дринъ. Въ врѣмето на Филипа II и илирийцитѣ и тракийцитѣ подпаднжли подъ властьта на македонското племе: най-добритѣ фаланги на Александра Македонски били съставени отъ тракоилирийци. Слѣдъ Александровата смърть на Б. п. се образували нѣколко държавици, които враждували помежду си. Въ началото на III-и вѣкъ прѣди Р. Х. на Б. п. се появяватъ *келти*, които и основаватъ едно царство въ Босна и друго на югъ отъ Стара-планина въ долината на Тунджа, съ главенъ градъ *Тиле* (близу до сегашни Казанлъкъ). Прѣзъ единъ вѣкъ много отъ съсѣднитѣ племена били затрити отъ лицето на земята отъ келтитѣ, които най-сетнѣ и сами исчезнжли. Слѣдъ това Б. п. билъ посѣщаванъ отъ *скити* и словѣнско племе *бастарни*, а слѣдъ 3-та пуническа война римлянетѣ обърнжли оржжието си възъ него. Мизия (сегашна сѣв. България) била обърнжта на римска область отъ Краса (29 г. прѣди Р. Х.); Тракия, на която царетѣ плащали само дань на побѣдителя, била обърнжта въ чисто римска область въ врѣмето на императора Тиверия (26 г. слѣдъ Р. Х.); и Дакия (сегашна Румжния) била завоевана отъ императора Траяна (104 г. слѣдъ Р. Х.). Понеже войнитѣ били обезлюдили Б. п., римлянетѣ направили въ него много селища. Варваретѣ, побѣждавани отъ тѣхъ, били поселвани въ тая земя съ стотини хиляди. Константинъ Велики поселилъ до 300,000 сармати, между които много словѣне. Насилствената колонизация слѣдвала въ течението на два вѣка. Въ V-и вѣкъ словѣнетѣ започватъ да игражтъ роля въ византийската империя: Юстинъ I и Юстинианъ I и слав-

ний пълководецъ Велисарий били словѣне отъ Македония. Слѣдъ вторичното прѣобръщане Б. п. на пустиня отъ хунитѣ и готитѣ, въ него почватъ да нахлуватъ словѣнетѣ и въ VI-и вѣкъ словѣнското слово се чувало по цѣлия полуостровъ, включително и Елада, въ която словѣнетѣ господствували цѣли 215 год. (587 — 805). Пълната колонизация на Б. п. отъ словѣнетѣ се свършила само въ VII-и вѣкъ. Когато българетѣ се утвърдили на Б. п. (679), той билъ цѣлъ населенъ отъ словѣне. Пò-нататъкъ историята на Б. п. е историята на българетѣ, сърбетѣ, византийцитѣ и турцитѣ.

Балканъ, *тур.* (соб. зн. *планина*). 1) Стара-планина. Виж. *Стара-планина*. 2) Планинска земя.

Балкашъ. Голѣмо езеро въ южни Сибиръ.

Балконъ, *фр.*, *англ.* Площадецъ, издаденъ изъ стѣната на здание отпрѣдъ и заграденъ съ прѣчки.

Балкъ (стар. **Бактра**). Гл. градъ на едноименна область въ южни Тюркестанъ; 10,000 жит. Тая страна, населена съ татаре, около 1,000,000, съставлява сега нáйсѣверната область на Афганистанъ.

Валлесъ. Испански свещеникъ-списатель; забѣлѣжителнитѣ му съчинения: *Основната философия; Протестантството, сравнено съ католичеството; Искусството да се постига истината* (1810—1848).

Балнеография, *лат.-гр.* Описание на лѣковити води.

Балнеология, *лат.-гр.* Учение за лѣковити води.

Балнеотехника, *лат.-гр.* Искусство да се приготвятъ искуствено и употрѣбяватъ лѣковити води.

Валонъ. (фр. отъ *балъ*, топка). Кльбо, напълнено съ газъ (въздухообразно вещество) пó-лекъ отъ въздуха, за да може да се искачва високо въ атмосферата. Тоя уредъ е изобрѣтенъ въ 1783 отъ братя Монголфиеръ. Първитѣ балони пълнели съ топълъ въздухъ; днесь употрѣбяватъ въздушния освѣтителенъ газъ, който е два пжти пó-лекъ отъ въздуха.

Балонитѣ сж снабдени съ корита, които носѣтъ въздухоплавателетѣ. За слизане, отваря се една клапа, която се намира на връха на балона; за искачване, намалява се тежината на балона, като се хвърля отъ пѣсъка, който се държи въ торбички.

Balon d'essai, *фр.* Слухъ, пусѣтъ въ ходъ за опитъ, за да се разбере какъ би се посрещнжло въ разни кржгове осѣществлението на кроежа, до който се отнася слухътъ.

Балотировка, *фр.* (отъ *балъ*, топка). Повторно гласуване; у насъ се употрѣбява и въ смисълъ на първо гласуване: балотировка се нарича, защото едно врѣме жребията били топчици.

Балсамирамъ. Виж. *Балзамирамъ.*

Балта-лиманъ. 1) Заливче въ Босфора на европейската страна; нѣкога сборенъ пунктъ на турската флота, която се готвела да обсади Цариградъ. 2) Русски градъ въ Подолия, извѣстенъ по една спогодба отъ 1849 между Русия и Турция, по която тия двѣ сили окупирали Влахия и Молдавия, та унищожили правителството, наредено слѣдъ свалянето на князъ Бибеско и поставили ново правителство.

Балтийско море. Пространенъ европейски заливъ между Швеция, Русия, Германия и Дания; образува се отъ Атлантически океанъ.

Балтимора. Градъ въ Мейрилендъ; 500,000 жит. Пристанище на Чизепикски заливъ.

Балфрухъ. Персидски градъ, близу до Каспийско море; 50,000 жит. Важна търговия съ Русия.

Балчикъ. Градъ, окол. ц., варненски окржгъ; 5,137 жит., 32 килом. на сѣверо-истокъ отъ Варна. До Б. има малъкъ заливъ съ незначително пристанище. Близу до Б. се добива морска соль. — Б. се споменува въ срѣдитѣ вѣкове подъ името *Карбона*.

Валъ, *фр.* 1) Събрание за дансуване. 2) Бѣлѣжка, направена въ списъка на ученицитѣ за успѣхитѣ имъ.

Валъ-маске, *фр.* Балъ, на който присжтствующитѣ носжтъ на лицето си маски и биватъ прѣдрѣшени.

Валъ-паре, *фр.* Тържественъ балъ.

Вамбергесъ. Германски живописецъ (1814 — 1873).

Вамбергъ. Баварски градъ, на Регницъ, притокъ на Майнъ; 31,300 жит.

Вамбузитъ, *лат.* Окаменѣла бамбукова тръстика.

Вамбукъ, *малайск.* Исполинска тръстика, която расте въ топлитѣ страни.

Вамбукъ. Африканско кралство въ Сенегамбия; 80,000 жит. Богати златни рудници. Жителетѣ, по име мохамеданци, сж суевѣрни езичници, и сж много свирѣпи. Б. е билъ, прѣди четире вѣка, за малко врѣме, въ владѣние на португалцитѣ.

Баналенъ, *фр.* Празенъ, никакъвъ: *баналенъ разговоръ, банални фрази*. Оттука и **баналность**.

Банана, *испан.* Тропическо растение, извѣстно още подъ имената *райска ябълка* и *Адамова смоква*. Плодътъ му, който прилича на краставички, е вкусенъ и се употрѣбява за храна; отъ листата му правижтъ тъкани.

Банатъ. Унгарска область на Дунавъ, насел. 1,100,000 жит. — Въ тая область живѣижтъ въ нѣколко села българе, които сж прѣселени тамъ поради вѣроисповѣдни гонения отъ Никополско въ XVIII вѣкъ (около 1730). Тѣ живѣижтъ до г. Темашваръ и сж основали градъ Винга (Мария Терезиополъ). Императрица Мария Терезия имъ била дала особни правдини (1744). Една часть отъ тѣхъ се заселили прѣзъ 1740 въ Крашовскитѣ планини, дѣто и днесь има нѣколко български села.

Бангуело. Голѣмо южно-африканско езеро, на юго-западъ отъ езеро Танганайка; открито отъ Ливингостона.

Банда, *итал.* 1) Дружина, чета; музикална банда. 2) Разбойническа чета. Оттука *бандистъ*, членъ отъ банда.

Бандажистъ, *фр.* Фабрикантъ, или търговецъ на бандажи.

Бандажъ, *фр.* Прѣвръска за рана.

Бандеролъ, *фр.* Прѣвръска, съ която се свръзва единъ прѣдмѣтъ, слѣдъ като се заплати за него надлежното даждие.

Бандини. Италиянски литераторъ (1726 — 1800).

Бандитъ, *итал.* Разбойникъ.

Баница. Едно отъ по́-главнитѣ села въ сѣрската каза.

Банка, *итал.* (собств. зн. *столъ*). 1) Частно, дружествено или държавно кредитно (вѣрително) учреждение, което плаща или дава въ заемъ парѝ, държи парѝ на съхранение, шконтира полици и изобщо туря въ обращение парѝ.

2) Паритѣ, които поставя държащий касата въ комароигране.

Банкеръ, *фр.* Притежатель или управитель на банка.

Банкетъ, *фр.* 1) Пиръ, богато угощение. 2) Издигнжто мѣсто отъ вжтрѣшната страна на бруствера, отъ което се стрѣля съ пушки среща неприятеля прѣзъ бруствера.

Банкетъ-гала, *фр.* Тържественъ пиръ въ княжески, кралски или императорски дворъ.

Банки. Селце, 15 килом. на сѣв.-зап. отъ София, забѣлѣжително по топлитѣ си пѣсъчни бани. Посѣщава се лѣтѣ отъ софиянци. Ниско мѣстоположение.

Банкнота, *итал.* Билетъ, издаденъ отъ банка, платимъ при виждане и на носителя.

Банкокъ. Стол. на Сиамъ, при устието на Ме-Намъ; 500,000 жит. Слонова кость, златенъ прахъ, оризъ, лѣстовични гнѣзда.

Банкрутирамъ, *итал.* (отъ *банко*, столъ и *рото*, счупенъ). Обявявамъ се за испаднжлъ; нѣкога съ лукавство. — Едно врѣме строшавали стола на банкерина или търговеца, кога испаднелъ; оттука кореньтъ на думата.

Банкрутство, *итал.* Испадане въ несъстоятелность. *Измамливо банкрутство*, бесчестна несъстоятелность; състоянието на търговецъ, който скрива имота си и обявява, че не може да плаща дълговетѣ си.

Банкрутъ или **банкротъ**, *итал.* Лице, което е испаднжло въ несъстоятелность.

Банско. Нáй-многолюдното село въ Разлогъ (14,000 жит.), до източнитѣ поли на Пиринъ-планина, надъ което се издига връхътъ Елътепе (2,500 м.). Б. е и отъ нáйржкодѣлнитѣ села въ Македония; жителе чисти българе. Отечество на Неофита Рилски.

Банту. Люде отъ черното племе. Тѣ живѣжтъ по цѣла Африка на югъ отъ екватора, съ исключение на нáй-южния и юго-западния ѝ кжтъ, дѣто жителетѣ ѝ сж хотентоти.

Банъ, *мадж.* [полски *панъ*, господинъ]. Стара титла въ Унгария на началникъ на погранична область.

Ваня. Село въ пещерска околия, въ живописна долина; 2,124 жит. Топли извори, които доста се посѣщаватъ лѣтѣ.

Ваня. Село въ чепинско, 46 килом. на юго-западъ отъ Пазарджикъ, расположено въ живописна мѣстность, при политѣ на Родопитѣ, населено съ помаци. Лѣтѣ много народъ го посѣщава за топлитѣ му извори.

Ваня. Едно отъ пó-главнитѣ села въ анхиалска околия.

Баня. Село на югъ отъ Карлово, прочуто съ топли минерални води.

Баня и **Бѣлотинци.** Двѣ села близу до Фердинандъ, които произвождатъ нáй-хубавитѣ вина въ фердинандовската околия.

Баня-лука. Градъ въ Босна, на дѣсния брѣгъ на Вербица; 12,000 жит. Топли извори въ околностьта.

Баптисти, *гр.* (отъ *вапгизо*, потопявамъ). Протестантска секта въ Англия и Америка, която поддържа, че само потопението въ вода е кръщение, на основание, че *вапгизо*, което сега значи кръщавамъ, първоначално е значило само потопявамъ. Баптиститѣ още поддържатъ, че кръщението важи само когато кръщажщий се е на възрасть, за да може да го приеме съ разумна вѣра. Слѣдъ моравски-

тѣ братя, баптиститѣ първи сж испращали мисионери да проповѣдватъ християнството въ Индия, Цейлонъ, Африка, Китай и другаде.

Бара. Виж. *Баръ*.

Барака, *исп.* Колиба, направена отъ дъски за войници на лагеръ, или за работници на полето; привременно малко дъсчено здание. Въ *прѣнос. см.* злѣ съградена сграда.

Бараковичъ *(Юрий)*. Хърватски поетъ, авторъ на Vila Slovinka и пр. (1548 — 1628).

Барановъ *(Алекс. Андр.)*. Първий управитель на русска Америка. Въ 1776 год. установилъ едно селище на Беринговъ протокъ; въ 1799 завладѣлъ единъ отъ Ситкенскитѣ острови, сега *Барановъ островъ* (1746 — 1819).

Барантъ *(де)*. Франц. историкъ (1782 — 1866).

Баратинский *(Е. А.)*. Русски поетъ, съврѣменникъ и приятель на Пушкина; авторъ на *Еда*, *Циганка*, *При смъртьта на Гете*, *Римъ*, *Пролѣтьта* и др. (1800 — 1844).

Барбада. Най-важний о-въ отъ малкитѣ Антили; на англичанетѣ; 172,000 жит. Ц. на управл. градъ *Бриджтаунъ*.

Barbae tenus sapientes, *лат.* Мждъръ до брадата.

Барбаризмъ, *лат.* (отъ *барбарусъ*, другоземенъ). Чужда дума, която може да се замѣни съ равносилна дума отъ народния езикъ, или изражение, несвойствено на народния езикъ; напр. *генерация*, намѣсто поколѣние; *вояжъ*, намѣсто пжтуване; той е твърдѣ уменъ *за да* говори глупости, намѣсто той е доста уменъ, та не може да говори глупости.

Барбарисови растения. Трънливи растения отъ една челядь съ барбариса или киселата ягода.

Барбароса, *лат.* Червена брада, прѣкоръ на германския императоръ Фридриха I.

Барбария. Страна въ сѣверна Африка, която обгръща Мароко, Алжирия, Тунисъ и Триполи. Тя се простира отъ Египетъ до Атлантически океанъ и отъ Срѣдиземно море до пустиня Сахара. Между населението й може да се изброжтъ седемь различни племена: берберии (кабили), маври, бедуини, евреи, турци, кулугли и негри. Берберитѣ и бедуинитѣ населяватъ селата, а пъкъ арабитѣ — градоветѣ. Кулуглитѣ сж чада на турци отъ туземни майки и лишени отъ много права. Негритѣ сж роби отъ Суданъ и Гвинея. Търговията и сношенията се вършжтъ на арабски езикъ. Името Барбария не происхожда отъ barbare (варваринъ), както се вѣрва, а отъ *берберъ*, име на първоначалнитѣ жители на страната. Барбарското население, исключително евреитѣ и християнетѣ, е около 11,000,000, всичкитѣ мохамеданци.

Барбетъ, *фр.* Насипъ отъ пръсть, прилѣпенъ отвжтрѣ до бруствера, който позволява на топоветѣ, поставени на тоя насипъ, да стрѣлжтъ надъ бруствера.

Барболдъ *(Ана Лет.)*. Английска списателка и поетка (1743—1825).

Бардзинский *(Янъ А.)*. Полски списатель отъ XVIII-и вѣкъ, прѣвелъ нѣкои латински класици, като Ювенала, Клавдиана, Сенека и Лукана; писалъ латински стихове.

Барди, *лат.* Поети или странствужици пѣвци у келтитѣ и у галитѣ въ срѣднитѣ вѣкове, които въспѣвали подвизитѣ на героитѣ.

Барелйефъ, *фр.* Ваяни полуиспъкнжли фигури за украшение

на сгради и паметници. Подобни украшения по́-вече испъкнжли наричать *хорелйефи* (отъ *хо*, високъ и *релйевъ*, испъкнжлъ).

Бариерно право, *фр.*, *англ.* (отъ *бариеръ*, прѣчка, прѣграда; входъ на градъ). *Бачъ*, входно даждие; даждие, което се плаща за натоварени кола или добитъкъ, кога влизатъ въ градъ.

Бариеръ *(Теодоръ)*. Франц. драматургъ, авторъ на *Парижанетѣ*, *Мраморната мома* и др. (1823 — 1877).

Варий, *лат.* Просто тѣло, металъ съ червеножълтъ шаръ и остръ алкалически вкусъ; намира се въ природата въ съединено състояние, като напр. въ минерала *баритъ*. — Барийтъ е откритъ отъ английския химикъ Дейви въ 1808.

Варикада, *фр.* Митиризъ, набърже направена отъ каквото се намѣри (коля, денкове, столове, камене и др.) прѣграда за отбрана отъ неприятелски коршуми.

Бариметрия, *гр.* (отъ *вари*, тежъкъ и *метрионъ*, мѣрка). Измѣрване тежината на тѣлата.

Варингтонъ. Английски пейзажистъ (умр. 1828).

Варитонъ, *гр.* (соб. зн. *тежъкъ гласъ*). Въ *муз.* човѣшки гласъ, посрѣденъ между тенора и баса.

Баритъ, *лат.* Минералъ, химически съставенъ отъ окиса на метала барий и сѣренъ анхидритъ. Намира се въ Унгария, Англия, Франция и др. кристализиранъ въ ромбическата система и въ набити зърнести и влакнести и др. маси. По шаръ бива различенъ —червеникаво-бѣлъ, кафявъ, синкавъ, въззеленъ. Има стъкленъ или мазенъ блесъкъ и е прозраченъ въ разни степени. Прѣдъ духалката не се топи, а се пръска и вапсва пламъка съ жълто-зеленъ шаръ. Въ кислотитѣ не се растваря. Употрѣбява се въ лабораториитѣ за приготвяне баритовитѣ соли.

Барка (стар. *Киренаика* или *Киринея)*. Африканска страна покрай Срѣдиземно море, която се простира отъ Египетъ до заливъ Сидръ и има за прѣдѣлъ на югъ източна Сахара. Население, прѣсмѣтано различно, отъ 300,000 до 1,000,000: араби, бербери, номадски бедуини. Гл. гр. *Бенгази*, *Барка*, *Дерна*, *Грена* и др. Съставлява часть отъ Триполи отъ XVI-и вѣкъ.

Варклай-де-Толи (князъ *Мих. Богдан.*). Русски фелдмаршалъ. Като военен министръ Б.-де-Т. устроилъ отпора среща французетѣ (1810) и наредилъ плана да се привлѣкжтъ по́-навжтрѣ въ Русия за да измржтъ отъ студъ; по́-сетнѣ, на бойното поле, спасилъ русската войска отъ пълно злополучие при Бородино; и още по́-сетнѣ, като главнокомандуюжщъ на русската войска въ Франция среща Бонапарта, съдѣйствувалъ за прѣзимането на Паризъ въ 1814 (1759 –1818).

Варклей *(Джонъ)*. Английски анатомистъ и физиологъ, шотландецъ, авторъ на *Движенията на мишцитѣ на човѣшкото тѣло* и др. (1758—1826).

Барло. Знаменитъ американски дипломатъ и поетъ (1755—1812).

Баро (barreau), *фр.* Адвокатско тѣло: *Д-ръ С. е членъ на софийското баро.*

Баромакрометръ, *гр.* Инструментъ за измѣрване тежината и дължината на новородени дѣца.

Барометрия, *гр.* Искусство да се опрѣдѣля тежината на въздуха.

Барометрически, *гр.* Който се отнася до барометра.

Барометрографъ, *гр.* Уредъ, който самъ записва височината на барометра.

Барометръ, *гр.* (отъ *варосъ*, тежина и *метронъ*, мѣрка). Инструментъ за измѣрване налѣгането на атмосферата, изобрѣтенъ въ 1643 отъ италиянския физикъ Торичели. Състои отъ стъклена тржба, напълнена съ живакъ; горний край на тржбата е спѣленъ, а долний, отворенъ, е потопенъ въ единъ сждъ живакъ. Натискането на въздуха кара живака да се повдига въ тржбата и тежината на това натискане се равни съ натискането на въздуха: и понеже колкото човѣкъ се искачва нагорѣ въ атмосферата, въздушнитѣ пластове сж по-рѣдки, барометрътъ (живачний стълпецъ) спада. Това спадане е оползотворено да се мѣрѭтъ височинитѣ на планинитѣ. Барометрътъ прѣдизвѣстява донѣйдѣ за хубавото и лошото врѣме; когато се искачва барометрътъ, можемъ да се надѣяме за хубаво врѣме, и наопаки.

Баронетъ, *англ.* Наслѣдствена почетна титла въ Англия, една степень по-ниска отъ титлата баронъ.

Баронство, *герм.* Баронски чинъ, или земя, принадлежаща на баронъ.

Баронъ-еса, *герм.* Титла за благородство въ нѣкои европейски държави, която слѣдва непосрѣдствено слѣдъ титлата виконтъ.

Баронъ. Франц. драматургъ и актйоръ (1653 — 1729).

Бароскопъ, *гр.* Единъ видъ барометръ; състои отъ стъклена тржбица, напълнена съ ракия и съ смѣсь стълчена камфора, салмиакъ и силитра; горний край на тржбицата има мъшинка дупчица. Кога е сухо врѣмето, на дъното се явява бѣла еднородна мжтна отайка; а кога е влажно и дъждовно, отайката се искачва нагорѣ.

Вароу (*Исаакъ*). Английски филологъ и богословъ (1630—1677).

Барска конфедерация. Виж. *Баръ* (полски градъ).

Бартезъ (*П.*). Единъ отъ нàй-ученитѣ франц. лѣкаре на XVIII-и вѣкъ, знаменитъ по своята теория за жизненото начало, изложена въ съчинението му *Нови начала отъ науката за човѣка* (1734 — 1806).

Бартелеми. Франц. поетъ и сатирикъ (1796 — 1867).

Бартелеми - Сентъ - Илеръ (Жюлъ). Французски политикъ и ученъ, съчинитель на *Аристотелевата политика*, *Аристотелевата логика*, *Аристотелевата психология* и др. (1805 — 1895).

Бартолъ. Знаменитъ италиянски юрисконсултъ отъ XIV-и вѣкъ.

Бартъ (*Х.*). Германски изслѣдователь на срѣдна Африка и пжтешественикъ въ Турция; авторъ на *Пжтувания и открития въ срѣдна Африка*, *Пжтуване въ вжтрѣшностьта на европейска Турция* (1824 — 1865).

Бартжнъ. Турски градъ въ Мала-Азия, близу до устието на едноименна рѣка въ Черно море (Кастамунски виляетъ); 10,000 ж.

Бархямъ (*Рич. Х.*). Англ. юмористъ, извѣстенъ съ името «Томасъ Инголдсби», авторъ на романа *Мойтъ братовчедъ Никола* (1768 — 1845).

Варцелона. Испански градъ, нàй-крѣпостно мѣсто на Испания, съ едно отъ нàй-хубавитѣ пристанища на Срѣдиземно море; 272,500 жит.

Баръ. Полски градецъ (2,500 жит.) въ Подолия, часть отъ русска Полша. На 17-и февруария 1768 тамъ се прогласила прочутата конфедерация съ това име, съ която започва ерата на полскитѣ борби за независимость. Конфедерацията, съставена отъ Пулавски и Красински, се образувала среща чуждестранната тирания, слѣдъ като Катерина II окупирала Полша и ѝ наложила за краль Станислава Панйотовски (1764). Конфедерацията обявила Станислава лишенъ отъ прѣстола и постановленията на сейма, направени по принуждение отъ военната сила на Русия, незаконни. Това дало поводъ на Русия да испрати войскитѣ си подъ началството на Суворова среща неѭ. Въпрѣки геройството на конфедератиститѣ и една слаба помощь, която добили отъ Франция и Турция, тѣ били побѣдени и Полша прѣтърпѣла (24-и юлий 1772) първо подѣление между Русия, Турция и Австрия.

Баръ. Виж. *Антивари.*

Варъ или **Бара.** Кралство въ западна Африка, при устието на Гамбия, съ 200,000 жит. отъ племето на мандингитѣ. Мѫжетѣ, земедѣлци, сѫ забѣлѣжителни по тѣлесна стройность. Стол. *Бара-Идингъ.*

Васано. Италиянски градъ (Венеция); 13,000 жит. Побѣда на Наполеона I въ 1796.

Bas bleu, *фр.* Синъ чорапъ; литераторка.

Васедау *(И. Берн.).* Германски педагогъ, борецъ среща Русо на полето на въспитанието, основатель на Десадауския *Филантропиумъ* (1774) — учебно заведение, въ което въспитанието било основано на умѣренъ рационализмъ. Подобни заведения се отворили нѣколко въ Германия. Въ тѣхъ вѣрата се прѣдавала изобщо, безъ вѣроисповѣдни примѣси. Богъ се припознавалъ за общъ Отецъ и нищо по́-вече. Ала опитътъ докаралъ до убѣждението, че такъва вѣра не е достатъчна.

Васейнъ, *фр.* 1) Водоемъ, водохранилище, водовмѣстилище. 2) Корито (на *рѣка).*

Basis virtutum constantia. Лат. поговорка: Постоянството е основата на добродѣтелетѣ.

Басистъ. *фр.* Пѣвецъ или свирецъ съ басо.

Баски. Много старъ народъ отъ иберийското племе въ западна Испания; говори единъ първобитенъ езикъ.

Басра. Градъ въ азиятска Турция, на западния брѣгъ на Евфратъ, дѣто тая рѣка се нарича Шатъ-елъ-Арабъ. Жителетѣ му, нѣкога 150,000, сега около 15,000, сѫ по́-вечето араби и персяне. Корабитѣ отъ морето могѫтъ да плуватъ до Б.; тя е пристанището на Багдадъ.

Басня. 1) Измисленъ расказъ, който не съдържа нищо вѣроятно или възможно; запр. въ една басня могѫтъ да говорѭтъ животни или растения; отъ тамъ е и **баснословенъ,** като басня, спр. измисленъ, не за вѣрване, за чудо: *баснословно богатство.* 2) Лѫжа. — Баснитѣ обикновено се пишѫтъ за да се извлича отъ тѣхъ нравоучение. Отъ гръцкитѣ *баснописци* на́й-знаменитий е Езопъ; отъ нововрѣменнитѣ, на́й-много се е прославилъ французинътъ Лафонтенъ; отъ русскитѣ първо мѣсто занимава Криловъ. — За значението на *баснословие* виж. *Митология.*

Бастилия, *фр.* Прочутъ държавенъ затворъ, построенъ въ Паризъ въ 1369, прѣзетъ отъ народа въ 1789 и сравненъ съ земята.

Басо или **басъ**, *итал.*, *фр.* 1) Изобщо нискъ, дебелъ звукъ на гласъ. 2) Музикаленъ инструментъ, който има формата на цигулката, нъ е само по-голѣмъ отъ неѭ.

Басоринъ. Въ *хим.* едно вещество, което е основата на басренската гома, на салепа и др.

Бастардъ, *лат.* Животно или растение, което се е родило отъ животни или растения отъ два различни вида. По отношение къмъ човѣцитѣ тая дума значи копеле, незаконнороденъ.

Бастианъ. Герм. пѫтешественикъ по Индия (1861—64), Колумбия (1875—76), Ява (1878). Главнитѣ му съчинения: *Човѣкътъ въ историята*, *Народитѣ на източна Азия*. Род. въ 1826.

Бастия. Франц. политико-икономистъ, който се е борилъ среща митната система и социализма. Главнитѣ му съчинения сѫ: *Кобденъ и съѭзътъ*, *Икономически софизми*, *Икономически хармонии* (1801—1851).

Бастионъ, *фр.* 1) Издадена часть на укрѣпление. 2) Петожгълно укрѣпление пристроено до крѣпость.

Басути. Едно племе отъ бечуанитѣ въ юж. Африка, на брой 100,000 души. Басутитѣ сѫ напрѣднѫли донѣйдѣ въ земедѣлието и цивилизацията подъ влиянието на франц. мисионери. Въ 1866 Б. били принудени да отстѫпѭтъ часть отъ земята си на Оранжската Свободна Държава и въ 1868 — останѫлата часть на Наталъ.

Батави. Германски народъ, заселенъ нѣкога при устието на Рейнъ. Б., които се отличавали по юначеството си, били ту съѭзници или полуподчинени на римлянетѣ, ту тѣхни противници. Въ земята имъ нахлули франкитѣ въ III-и вѣкъ: самото име батави изчезнѫло въ VII-и вѣкъ.

Батавия. Столица на о-въ Ява (холандско владѣние); 104,500 жит. Търговия съ оризъ, кафе, захарь и др.

Батаи. Люде, които населяватъ часть отъ Суматра. Б. вѣрватъ въ върховенъ творецъ и влиянието на добри и зли духове. Езикътъ имъ е малайско наречие. Напрѣдъ между тѣхъ прѣобладавало човѣкоядството и жрътвитѣ били само убийци, военноплѣнници и прѣлюбодѣйци. Жени никога не яли. Многоженството не е запрѣтено между Б., които плащатъ по десеть бивола за главатарска дъщеря и по петь за мома отъ по-доленъ чинъ.

Батакъ. Село, расположено всрѣдъ една тѣсна горска клисура въ пещерска околия, 15½ килом. на югъ отъ Пещера, сега съ 2,368 жит.; въ него се разрази най-беспощадно дивашката свирѣпость на башибозуцитѣ прѣзъ Априлското въстание въ 1876 г., когато тѣ, подъ началството на Ахмедъ-ага, исклахѫ нѣколко хиляди беззащитни българе въ една църква, въ която жрътвитѣ бѣхѫ потърсили прибѣжище. Баташкий сѣчъ възмути цѣлъ свѣтъ и докара освободителната война. Виж. *Априлско въстание; Освободителна война*. Едно подробно описание на Баташкия сѣчъ съдържа книжката *Въстанието и клането въ Батакъ* (исторически очеркъ) отъ «Бойчо» (Пловдивъ, 1892).

Баталионъ, *фр.* Отрядъ пѣхотна войска, който отговаря на нашата *дружина* и на турския *табуръ*.

Батално живописство, *фр.* (отъ *батайль*, битва). Живописство, което изображава морски или сухопжтни битви.

Батарея или **батерия**, *фр.* 1) Нѣколко артилерийски орждия (топове) съ принадлежноститѣ имъ, нагласени за стрѣляне наедно: *у насъ има 6 топа въ батарея*. Батарея, прѣведено на български, може да се нарече топчиска чета или рота. 2) Мѣстото, дѣто се намиратъ орждията, що съставляватъ една батарея. 3) *Електрическа батерия*, нѣколко Лайденови стъклени́ци събрани наедно да даватъ електричество.

Батекеци. Туземно племе люде въ французско Конго.

Батембергово. Едно отъ по́главнитѣ села въ разградската околия (старото *Кжжлъ-Муратъ*).

Батембергъ *(князъ Александръ)*. Първий князъ на княжество България, избранъ единодушно отъ първото българско Велико Народно Събрание на 17-и апр. 1879. Князъ А. бѣше роденъ на 24-и марта 1857 въ Дармщатъ, хесенско херцогство, и бѣше синъ на князъ Александра хесенски, братъ на русската императрица Мария (сжпржгата на царя-освободителя), а по майка си бѣше отъ словѣнско происхождение; тя е била дъщеря на Мориць Хаука, военен министръ на послѣдния полски царь. Князъ А. бѣше постжпилъ въ германската войска въ 1870 и слѣдъ това—въ русската въ 1877. Прѣди да приеме управлението на България, князъ А. обиколи европейскитѣ дворове. България му бѣше вече позната, защото въ врѣме на русско-турската война, която прѣдшествува избирането му, той бѣше участвувалъ въ боеветѣ въ българската земя. Князуването му се ознаменува съ бурни събития. Слѣдъ двѣгодишно конституционно управление, той сюспендира конституцията за да добие по́-широки права по управлението на държавата и, слѣдъ единъ опитъ да управлява «пълномощенски», принуди се да въстанови конституцията. По́-сетнѣ, когато военнитѣ въ И. Румелия съборихa правителството и́ (6 септемврий 1885), той се постави на чело на движението и се прогласи князъ на съединена България, по поводъ на което сърбитѣ нахлухж дебнишкомъ въ отечеството ни и князъ А. има́ щастието да води българската войска на славна побѣда, която издигнж България прѣдъ очитѣ на свѣта. Между това, отношенията на Русия къмъ България бѣхж обтегнжти, по причина, казватъ, че русското правителство се намѣрило изненадано отъ прѣврата на Съединението. Незадоволството у насъ противъ княза и правителството му растеше. По тая или по други причини прѣзъ нощьта на 8-и среща 9-и авг. 1886 нѣколко висши офицери, които си послужихж съ струмски пълкъ и съ юнкеритѣ отъ софийското военно училище, извършихж прѣвратъ, като накарахж князъ А. да подпише оставката си. Сжщата нощь князътъ се испрати подъ конвой задъ граница пжтемъ Вратца — Орѣхово до Дунавъ, дѣто го чакаше яхтата *Александръ*. Яхтата го откара въ Рени. Единъ контръ-прѣвратъ, на чело на който се постави Ст. Стамболовъ (тогавашенъ прѣдсѣдатель на Народното Събрание), възвърнж слѣдъ нѣколко дни княза въ София. Ала

връщането му не се удобри отъ русския царь Александра III и князъ А. се отрече доброволно отъ прѣстола, слѣдъ като нареди едно тричленно регенство, на чело съ Ст. Стамболова. Князъ А. се числеше за пръвъ генералъ отъ инфантерията на българската армия. Той починѫ въ Грацъ (Австрия), като командиръ на единъ австрийски пълкъ съ чинъ пълковникъ въ 1893 и бреннитѣ му останки се прѣнесохѫ и погребохѫ въ София. За услугитѣ му на България 6-то обикновено Народно Събрание, въ 2-та си редовна сесия прѣзъ 1891, бѣ му опрѣдѣлило пожизнена пенсия 50,000 лева годишно. Отъ смъртьта му насамъ пенсията слѣдва да се дава въ пó-малъкъ размѣръ на челядьта му. Б. бѣше стѫпилъ въ бракъ слѣдъ оттеглянето си отъ българския прѣстолъ, и остави вдовица съ двама синове. Подробности за Б. се намиратъ у А. Фонъ Хуна: *Изъ българскитѣ бурни врѣмена*, прѣв. на българ. отъ Д-ръ Валтера (Русе, 1890); у А. С. Цанова: *Първий български князъ* или *Очерки изъ историята на първитѣ седемь години на свободна България* (Пловдивъ, 1895); у Адолфа Коха: *Александръ, първий български князъ*, прѣв. на българ. отъ П. Н. Николовъ (Пловдивъ, 1895); у Drandar: Cinq ans de Règne du Prince Alexandre de Battemberg en Bulgarie (Paris, 1884).

Батердо. Воен. форт. терминъ: орѫдие, съ което се запищва вода въ крѣпость.

Батовска рѣка. Извира изъ Дели-орманскитѣ възвишения и се влива въ Черно море, между Варна и Балчикъ прѣзъ устие около 3 килом. широко.

Батометрия, *гр.* Учение за измѣрване дълбочинитѣ на моретата.

Батометръ, *гр.* Уредъ за измѣрване дълбочината на море подъ корабъ, който плува по него. Тоя уредъ е К. Сименсово изобрѣтение.

Батиста, *фр.* Твърдѣ тънко ленено платно.

Батумъ. Русски укрѣпенъ градъ на Черно море, 300 килом. отъ Тифлисъ, близу до прѣдѣла на азиятска Турция; 8,000 жит. Руситѣ го придобихѫ отъ турцитѣ въ 1878. Пристанището му е едно отъ нáй-добритѣ на източното черноморско крайбрѣжие. На Берлинския конгресъ въ 1878, Русия обяви Б. свободно пристанище; ала отпослѣ тя измѣни рѣшението си.

Бату-ханъ. Татарски ханъ, внукъ на Ченгисъ-хана, прѣдприелъ въ 1235 голѣмъ походъ среща Европа, опустошилъ южна Русия, часть отъ Полша, Унгария, Волжска и Дунавска България, Влахия, Кроация, Сърбия и внушилъ ужасъ дори до Швеция и Англия. Нъ енергичното настроение на германския императоръ Фридриха II и нѣколко несполуки по брѣговетѣ на Дунавъ накарали Б. да се тегли назадъ (1243). Той основалъ по брѣговетѣ на Волга кипчакската или златната ордия, съ столица *Серай*. Династията на Б. царувала тамъ два вѣка, до когато държавата ѝ била завоевана отъ руситѣ.

Батъ (соб. зн. *баня*). Градъ въ южна Англия, съ 60,000 жит.; слави се по топлитѣ си бани, извѣстни още на римлянетѣ.

Батюшковъ *(Кон. Никол.)*. Русски поетъ (1787 — 1855).

Бауернфелдъ *(Ед. фонъ)*. Австрийски комически драматургъ, роденъ въ Вѣна въ 1802.

Бауеръ *(Антонъ)*. Знаменитъ германски криминалистъ (1772—1843).

Бауеръ *(Бруно)*. Германски философъ и библейски критикъ, авторъ на *Критика на евангелската синоптика* (род. 1809).

Бауръ (профес. *Ферд. Хр.*). Германски богословъ, основатель на «Тюбингенската Богословска школа», историко-философическа школа, която е имала голѣмо влияние върху развитието на религиозната мисъль. Бауровитѣ нáй-важни съчинения сж: *Християнската гностика* или *Християнската философия на религията* (1835), *Християнското вѣроучение за искуплението* (1838), и *Християнското вѣроучение за Троица и въплощението* (1841—43). Въ тия и други съчинения Б. е силно убѣденъ въ историческата истинность на Ново-завѣтнитѣ писания; нъ поддържа, че тѣ сж били написани въ едно врѣме доста пó-късно отъ апостолския периодъ.

Баускъ. Село въ Курландия, 40 килом. на юго-ист. отъ Митава. Побѣда на Петра Велики надъ шведитѣ въ 1705.

Бауценъ (9,000 жит.). Саксонски градъ, на Шпре, забѣлѣжителенъ по една побѣда на Наполеона I надъ руситѣ и пруситѣ въ 1813.

Бафиново море или **заливъ**. Пространенъ заливъ на сѣверъ отъ Атлантически океанъ, между Гринландия и сѣверна Америка, нареченъ по името на *Уйл.-Бафина*, англ. мореплаватель, който сполучилъ да стигне до него въ 1616.

Бахамски о-ви. Острови въ Атлантически океанъ на юго-истокъ отъ Съединенитѣ Държави (на Англия); 44,000 жит. Въ единъ отъ тия о-ви (Санъ-Салвадоръ) Колумбъ стжпилъ пръвъ пжть въ новия свѣтъ (1492).

Бахарити. Първата мамелюкска династия, основана (1251) отъ Нуредина Али, който зелъ титлата египетски султанъ, слѣдъ като похитилъ властьта отъ *аюбититѣ*. Въ 1382 Б. се замѣстили отъ борджититѣ.

Бахаръ, *тур.* Добрѣ познатъ ароматически плодъ, който се употрѣбява въ нѣкои храни като мерудия. Той се ражда отъ едно дърво, което расте въ южна Америка, западна Индия и Жамайка.

Бахий, отъ *Бахусъ*. Стжпка въ стихъ отъ единъ кжсъ и два дълги слога.

Бахия или **Санъ-Салвадоръ**. Бразилски градъ, пристанище на Всесветийски заливъ (Атлантически океанъ); 152,000 жит., токоречи еднакво раздѣлени на бѣли, черни и мулати. Столица на Бразилия до 1763.

Бахрейнски о-ви. Острови въ Персидски заливъ (близу до Арабия); прочутъ подмолъ съ миди, които доставятъ нáй-хубавитѣ бисери въ Истокъ (на Турция).

Бахусъ, *лат.*, *гр.* Баснословенъ богъ на виното, на пиянството.

Бахчисарай. Бивша столица на кржмскитѣ ханове, расположенъ въ една долина по р. Чирюкъ-су близу при Симферополъ; 13,000 жит., пó-вечето татаре. Отъ сградитѣ забѣлѣжителенъ е старий ханский дворецъ, който прилича на лабиринтъ отъ здания и градини.

Бацилъ, *лат.* Микроскопическа животинка, зародишътъ на нѣкои болести, която има образа на права или прѣкривена *пржчица*, отъ дѣто е и името ѝ.

Бачково. Село близу при Станимака, забѣлѣжително по монастиря до него, нареченъ *Бачковски*. Тоя монастирь, *Успѣние Прѣ-*

светая Богородица, е втори въ България по богатството и историческото си значение слѣдъ Рилски монастирь. Той е основанъ въ врѣмето на византийския царь Алексия Комнена, въ 1084, отъ двама *грузинци* всрѣдъ хубава гора и е прѣминувалъ въ ржцѣтѣ ту на българското, ту на грѫцкото духовенство. Българский царь *Ив. Александръ*, когато прѣзелъ Пловдивъ въ 1344, станжлъ благодѣтель на монастиря, който щедро надарилъ, и неговий ликъ билъ исписанъ въ естествена величина въ църквата. Прѣзъ периода на турското владичество, грѫцкото духовенство присвоило монастиря, като и унищожило, както тоя ликъ, така и всичкитѣ слѣди, които напомняли за българското минжло на тая обитель. Прѣзъ 1895 братството на монастиря, прѣдъ видъ на истината, че цѣли осемь вѣка той е билъ даряванъ и поддържанъ главно отъ български царе и отъ българетѣ, отхвърли властьта на грѫцката патриаршия и припозна вѣдомството на българската екзархия.

Баши. Купъ о-ви въ архипелага на Филипинскитѣ, откритъ отъ Дампиера въ 1687; около 10,000 жит. (на Испания).

Башибозукъ, *тур.* (соб. зн. *развалена глава*). Войникъ отъ нередовна войска въ Турция. Тия войници сж отъ колъ и въже мохамедане, които се записватъ войници, когато се прѣдстави случай за воюване и сж по-готови да се прѣдаджтъ на грабителство кога прилегне, отколкото да се бинжтъ. За тоя видъ недисциплинирана «нередовна войска» е ставало въпросъ въ кржмската война, въ сръбско-турската война прѣзъ 1876, въ русско-турската война прѣзъ 1877—78. За тѣхната свирѣпость виж. *Батакъ*.

Башкири. Едно племе отъ финско-монголско происхождение въ Русия, при политѣ на Уралъ. Б. сж гостолюбиви, нъ подозрителни, бѣдни, наклонни на кражба и прѣмного лѣниви. Тѣ иматъ голѣми глави, малки чела, тѣсни и плоски очи, въсправени уши и черна коса. Тѣ сж умствено ограничени и тѣхното мохамеданство е твърдѣ вѣтърничаво.

Башня, *рус.* Воен. форт. терминъ: кула, въ която се държжтъ топове.

Башъ-дагъ. Единъ отъ двата клона на Кресна-планина, който се свръшва на сѣверъ отъ градъ Драма.

Баязидъ. Градецъ въ турска Армения, ерзерумски вил. Б. бѣше зрѣлище на нѣколко турско-русски сражения въ 1877. Берлинский конгресъ върна Б. на Турция, ако и да бѣше отстжпенъ на Русия по Санъ-Стефански договоръ.

Баязидъ I. Турски султанъ, наслѣдилъ на прѣстола баща си Мурада I, който паднжлъ въ битвата на Косово поле среща сърбитѣ и съжзницитѣ имъ. Б. добилъ прѣкоръ *Илджржмъ* (свѣткавица) отъ бързината, съ която извършилъ извънреднитѣ си завоевания. Въ три години той завоевалъ останжла България и Сърбия, Македония и Тесалия, и покорилъ по-вечето отъ Мало-Азиятскитѣ държави. Той обсадилъ и Цариградъ. За да избави тоя градъ, унгарский краль Сигизмундъ потеглилъ съ голѣма войска среща турцитѣ. Б. побързалъ да го срещне и при Никополъ на Дунавъ спечалилъ рѣшителна побѣда надъ унгарцитѣ и съжзницитѣ имъ поляцитѣ и

французскитѣ кръстоносци (1396). Б. щѣлъ може-би да влѣзе въ Цариградъ, да не го било спрѣло нахлуването на Тамерлана. Б., побѣденъ отъ монголския завоеватель при Ангора (1402) и заробенъ, умрѣлъ на слѣдната година (род. 1347, цар. 1389—1402).

Баязидъ II. Турски султанъ, синъ на Мохамеда II, завоевателя на Цариградъ; наслѣдилъ баща си въ 1481 и царувалъ до 1512. Неговото царуване било испълнено съ непрѣсѣкнжтъ редъ войни среща Унгария, Полша, Венеция, Египетъ и Персия, които изобщо заякчили турската държава. За да угоди на еничеритѣ, Б. се отреклъ отъ прѣстола въ полза на по́-младия си синъ Селима и скоро умрѣлъ.

Бделий, *лат.* Въ *аптек.* червеникава или зеленикава ароматическа смола, която се добива отъ единъ видъ balsamodandrion.

Бделометръ, *гр.* Инструментъ, който заменява пиявицитѣ.

Вдителенъ. Много внимателенъ.

Вдѭ. Сѣдѭ буденъ, на щрекъ.

Вдѣние. Неспане, голѣмо внимание. *Всенощно бдѣние.* Черковна служба, въ която вечернята се съединява съ утрѣнията.

Беатификация, *лат. (беатусъ*, блаженъ; *фачере*, правѭ). Актъ, съ който папата причислява умрѣлъ човѣкъ въ лика на блаженитѣ.

Вебелъ. Германски водитель на социалъ-демократическата партия, роденъ на 1840.

Бегазъ (*Карлъ*). Прусски придворенъ живописецъ (1794—1854).

Бегарми или **Багирми**. Страна въ срѣдна Африка, която има за прѣдѣли езеро Чадъ, кралство Борну, кралство Уадай. Население 1,500,000 жит., по́-вечето мохамеданско, а останжлото още езическо и цѣлото много суевѣрно. Единственитѣ промишлени искуства сѫ: тъкачеството и вапцарството. Султанътъ на страната е подданенъ на по́-силния Бурнуски господарь. Столицата на Бегарми е *Масена.*

Бегемотъ, *евр.* Животно отъ разреда на дебелокожитѣ, нечетнокопитнитѣ, което живѣе на стада по брѣговетѣ на рѣкитѣ въ срѣдна Африка.

Бегликчия, *тур.* Закупитель на данъка на овцетѣ въ Турция. Оттука *бегликчишки.*

Бегликъ, *тур.* (отъ *бей*, князъ). Данъкъ на овцетѣ въ Турция. Оттука *беглишки*, който подлежи на тоя данъкъ.

Бегташи. Мохамедански калугерски орденъ въ Турция, учреденъ въ XIV-и вѣкъ отъ дервишъ хаджи Бегташа.

Беделъ, *тур.* Военен данъкъ. (Тоя данъкъ плаща въ Турция немохамеданското мжжско население, което законътъ не допуща да отбива чрѣзъ служене военната повинность).

Беджаси. Нубийско племе между Абисиния, Червено море и Нилъ.

Беджехотъ *(Уолтжръ).* Английски писатель, редакторъ на лондонския *Икономистъ* и авторитетъ въ финанциалнитѣ работи (1825—1877).

Бедуинъ, *араб.* (соб. зн. *обитатель на пустинята*). Аравийски чергаринъ, който живѣе съ грабежъ; аравийски разбойникъ.

Безапелационно, отъ фр. *апелъ.* Безвъзвиво, окончателно.

Безбородско *(Алекс. Андр.).* Русски държавникъ, министръ на Вън. Дѣла въ врѣмето на Катерина II, таенъ противникъ на Потемкина, подписникъ на Яшския

договоръ, 1792. Въ царуването на Павла I. той билъ държавенъ канцлеръ и душата на всичкитѣ дипломатически сношения на Русия съ другитѣ държави. До смъртьта си Б. билъ голѣмъ любитель на искусствата; галерията, която образувалъ въ С. Петерсбургъ, още привлича удивлението на другоземцитѣ (1742 — 1799).

Безвъзмезденъ. Безъ мъзда, награда, плата; даромъ, бескористно.

Безвѣстенъ. Неизвѣстенъ, който не се знае.

Безграмотенъ (отъ гръц. *грама*, писмо). Бесписменъ, бескниженъ; който не знае ни да чете, ни да пише. *Полуграмотенъ*, който знае само да чете, а не да пише. Оттука *безграмотность*.

Бездаренъ. Който нѣма дарба, способность, самостоятелна производителна сила (говори се по́-вече за художници и писатели). Оттука *бездарность*.

Бездна. Бездънна пропасть, дълбочина безъ дъно, сир. много голѣма или неизмѣрима дълбочина.

Бездѣйствие. Неработене, въ положение да не върши нищо. *Бездѣйствувамъ.* Нищо не работѫ изобщо; не вършѫ нищо по извѣстна работа.

Бездѣлникъ. Човѣкъ, който нищо не работи, нехранимайка.

Безеншекъ *(Антонъ).* Въведитель на стенографията въ България, редакторъ на *Югословѣнски стенографъ* (София 1880) и авторъ на учебници по стенографическото искусство и др. Б. е по народность словенецъ, род. въ Буковие при Целе (Щирия) въ 1854. Той живѣе въ България отъ 1879 и е сега прѣдаватель въ Пловдивската м. гимназия. Той има писателство и на езика си.

Безестенъ, *тур.* Сграда за панаиръ; сграда, въ която се помѣщаватъ дюкяни.

Беззавѣтенъ. Който не може да се завѣщае, за каквото нѣма завѣтъ, завѣщание; който не е наслѣдилъ другиго.

Беззаконенъ. Незаконенъ, противозаконенъ. *Беззаконность*, нѣмане закони; неиспълняване, произволно нарушаване законитѣ. *Беззаконикъ.* Законопрѣстѫпникъ.

Безигъ. *фр.* Единъ видъ игра на карти.

Безидейенъ, отъ гръц. и лат. *идеа.* Който нѣма идеи. *Безидейность.* Състояние при нѣмане идеи.

Безисходенъ. Който нѣма исходъ, изъ който не може да се излѣзе; оттука *безисходность.*

Безлѣсенъ. Дѣто нѣма лѣсове, сир. гори.

Безначалие. Отсѫтствие на законно началство или правителствена власть и поредъкъ; смутъ, неуредица. Виж. *Анархия.*

Безнравственъ. Противенъ на нравственостьта, на душевната чистота; развратенъ, безсъвѣстенъ. **Безнравственость.** Противность на нравственостьта; развратъ.

Безобиденъ. Който никому не причинява обида, безврѣденъ.

Безобразие. Грозота, безсрамие. *Безобразенъ.* Непристоенъ, бесраменъ; оттука *безобразность.*

Безотвѣтенъ. Безъ отговоръ: който не дава отговоръ; за който не е добитъ отговоръ.

Безропотенъ. Който не изявява роптание, неудоволствие; покоренъ, смиренъ; оттука *безропотность.*

Безукоризненъ. Безукоренъ, който не заслужва укоръ. *Безукоризненость*, безукорность.

Безусловенъ. При който не е направено никое условие или договоръ; пъленъ, непрѣмѣненъ: *безусловна покорность*. Оттука *безусловность*.

Безуспѣшенъ. Безъ успѣхъ, безъ сполука, несполучливъ. Оттука *безуспѣшность*.

Безформенъ, отъ форма. Който нѣма опрѣдѣленъ образъ; който не носи форменно облѣкло.

Безъ-менъ. *фр.* Цѣлуване ржка, — церемония, която се извръшва къмъ особи отъ царствуѭщи домъ въ тържествени дни.

Бей, бегъ, *тур.* (знач. *князъ, господарь*). 1) Титла за благородство въ Турция, отговаря на баронъ, графъ, князъ, кога се дава на държавенъ глава [Турция е давала тая титла на господаретѣ на Влахия, Молдова, Тунисъ и др.]. 2) Титла, която се прилага въ Турция и други източни държави къмъ името на едно лице просто отъ учтивость.

Бейкѫнъ *(Роджѫръ)*. Английски ученъ монахъ, който се счита за изобрѣтатель на барута (1214 — 1294).

Бейкѫнъ *(Францисъ)*. Славенъ английски философъ и държавникъ, показалъ за пръвъ пѫть истинскитѣ начала на философията и на научнитѣ методи; авторъ на *Новата метода*, по която се достига до опровержение на Аристотелевата философия и на заблужденията на срѣдновѣковната схоластика (1561 — 1626).

Бейкѫръ *(сѫръ С. Хуайтъ)*. Английски пѫтешественикъ, открилъ главитѣ на Нилъ (1862), авторъ на съчинението *Откритието на езеро Албертъ Нианза*. Род. въ 1821.

Бейлеръ-бей, *тур.* (значи *господарь на господаретѣ*). Виж. *Аянинъ*.

Бейнъ *(Александръ)*. Английски философъ, авторъ на *Логика*, *Наука за въспитанието* и др. Род. въ 1818.

Бей-пазаръ. Градъ въ азиятска Турция, 80 килом. на зап. отъ Ангора; 6,000 жит. Кози и овце.

Бейрихъ *(Хенрихъ-Ерн.)*. Знаменитъ германски геологъ и палеонтологъ, авторъ на важни съчинения за *Гониатититѣ въ девонската формация;* за *Конхилиитѣ въ третичната формация* и др. Отъ числото на Бейриховитѣ ученици сѫ излѣзли много учени геолози въ нашото врѣме (1815 — 1896 въ Берлинъ).

Бейрутъ. Градъ въ азиятска Турция (Сирия), пристанище на Срѣдиземно море; 85,000 жит., по́-вечето отъ които сѫ християне. Б. е цвѣтущъ търговски градъ въ живописно мѣстоположение на крайбрѣжието на Сирия при политѣ на Ливанъ, 100 килом. отъ Дамаскъ и около 160 отъ Иерусалимъ; тоя градъ е главното пристанище на Дамаскъ и нѣкои прѣдполагатъ, че замѣства Ветхо-заветния градъ Веротай. Балдуинъ I, иерусалимски царь, го обсадилъ и прѣзелъ въ 1111; нъ християнетѣ го изгубили пакъ въ 1187. Въ 1197, той пакъ паднѫлъ въ ржцѣтѣ на християнетѣ, и слѣдъ това—едно по друго подъ властьта на сарацинитѣ, селджукцитѣ и турскитѣ султани. Въ 1840—41, английската и австрийската флоти бомбардирали Бейрутъ, на който билъ турилъ ржка египетский паша, прѣзели го и го върнѫли на турцитѣ. Б. не притежава забѣлѣжителни стари паметници.

Бейтъ-елъ-факи. Градъ въ юж. Арабия, Йеменъ (кралство Сана), 150 килом. на сѣр.-ист. отъ Мока; силна крѣпость; стоварище на прочутитѣ мокенски кафета; 8,000 жит., много европейци.

Бекария. Италиянски списатель, съчинитель на *Прѣстжпленията и наказанията*, съчинение, което посочило пжтя на прѣобразованията въ углавния кодексъ на европейскитѣ народи (1738—1794).

Бекаръ. Музикаленъ знакъ, който означава, че трѣбва да се повърне една повишена или понижена нота въ естествения ѝ тонъ.

Бекасъ, бекаца, *фр.* Птичка отъ челядьта на длъгокракитѣ и длъгоклъвуннитѣ; месото ѝ е твърдѣ вкусно, та много се прислѣдва отъ ловцитѣ.

Беке *(Чарлсъ)*. Английски послѣдователь на южна Абисиния и Палестина (1836—37) [1800—1874].

Бекеръ *(А)*. Знаменитъ германски списатель, авторъ на *Ржководство на римскитѣ старини* (1796 — 1846).

Бекеръ *(К. Ферд.)*. Единъ отъ нáй-отличнитѣ германски филолози (1775 — 1849).

Бекетъ (профес. *А. Н.*). Русски ученъ авторъ на много учени популярни съчинения, учебници и прѣводи. Род. въ 1825.

Бекетъ. Румжнски градецъ на Дунавъ, среща Орѣхово; 5,000 жит. Хубава градина, направена отъ руситѣ въ една отъ прѣдишнитѣ имъ войни.

Бекешъ. Градъ въ Унгария, въ едноименен окржгъ; 25,000 жит. Тържище на добитъкъ.

Бекуеръ *(Г. Ад.)*. Испански литераторъ и поетъ (1836—1870).

Беклинъ *(Арн.)*. Знаменитъ швейцарски живописецъ, род. въ 1827. Творецъ на картинитѣ: *Амазонки на ловъ въ единъ лѣсъ, Ловътъ на Диана, Битвата на центавритѣ*.

Бекляндъ. Английски естествоиспитатель (умр. 1856).

Бекуелъ. Английски изобрѣтатель на копирующия телеграфъ (1840).

Бекъ *(Карлъ)*. Нѣмски лирически поетъ (1817—1879).

Бела. Име на 4 унгарски царе (1061—1272).

Беладона, *итал.* Отровно растение отъ челядьта на барабойнитѣ, което се употрѣбява въ лѣкарството.

Велведеръ, *итал.* Тераца или павилионъ на връха на кжща или на високо мѣсто.

Белгия. Конституционно кралство въ западна Европа на сѣверъ отъ Франция; насел. 6,200,000 жит.; простр. 30,000 чет. килом.; нáй-гжсто населената страна въ Европа. Населението е отъ германско и келтско происхождение и има си своитѣ стари нарѣчия, нъ французский езикъ е добилъ господството въ образованото общество. Господствующето вѣроисповѣдание е католическото. Земедѣлието, индустрията и търговията сж много развити, благодарение на трудолюбието на белгийцитѣ, забѣлѣжително още въ врѣмето на римлянетѣ и на многобройнитѣ каменовжглищни рудници. Стол. *Брюксель*; гл. градове *Анверсъ, Гандъ* и *Лиежъ*. Жит. *Белгиецъ*, отдѣто и *белгийски*.

История. Когато римлянетѣ завоевали Галия, (58 — 50), жителетѣ на Белгия, която тогава се нарпчала белгийска Галия (Galia Belgica) противоставили Цезарю нáй-силенъ отпоръ; и Друсъ, Германикъ, Калигула често водили войскитѣ си въ Белгия, за да

държжтъ въ покорность тоя упоритъ народъ. Въ V-и вѣкъ Белгия завоювали франкитѣ; нъ слѣдъ два вѣка въ страната се установила феодалната система и ѭ владѣли графове. Фландрскитѣ графства, по́-първи отъ всичкитѣ други по промишленость и търговия, поддържали чрѣзъ една дълга борба съ Франция независимостьта си отъ Франция до 1385, когато мжжското потекло на фландрскитѣ графове се довършило и Белгия станжла владѣние на бургундския домъ. Въ 1477, тя минжла въ владѣние на Австрийския домъ; и отъ 1795 до 1815, тя била, по завоевание, подъ властьта на Франция. Слѣдъ падането на Наполеона, Вѣнский конгресъ ѭ присъединилъ къмъ Холандия; нъ въ 1830, слѣдъ една кървава революция, тя образувала независима държава, благодарение на поддръжката на Англия и Франция. Белгийското народно събрание избрало князъ Леополда Саксъ-Кобургски краль. Тоя князъ, който се билъ оженилъ въ 1817 за княгиня Шарлота Английска, и въ 1832 за княгиня Луиза Орлеанска (умр. 1850) царувалъ мждро до 1865. Синъ му Леополдъ II, сегашний краль, го наслѣдилъ на прѣстола слѣдъ смъртьта му (1865). Той се оженилъ за архидукиня Мария Ханриета Австрийска.

Баледъ-елъ-Джеридъ или *Земя на Финикитѣ*. Земя въ сѣверна Африка между Алжирия и голѣмата пустиня, забѣлѣжителна по финиковитѣ си дървеса. Въ оазиситѣ ѝ живѣѭтъ номади.

Белезиця. Желѣзни окови въ видъ на гривни, съ които турцитѣ заключватъ ржцѣтѣ на прѣстжницитѣ.

Белемнитъ (лат. отъ гр. *стрѣла*). Едно животно, което сега сѫществува само въ окаменѣно състояние. То е имало цилиндрическа форма, съ единия край връхлестъ, и е било голѣмо колкото единъ пръстъ.

Белерофонъ. *гр.* Баснословенъ герой, побѣдитель на Химера. Въ Аргосъ царицата го обвинила прѣдъ мжжа си въ намѣрение да ѭ съблазни. Царьтъ го испратилъ до Иобата, лидийски царь, съ писмо, съ което молилъ Иобата да отмъсти Белерофону. Сега *белерофонско писмо* наричатъ понѣкога такъво писмо, което е написано съ намѣрение да поврѣди на оногова, който го прѣдава.

Белетристика. *фр.* Изящни произведения на словесностьта, като раскази, повѣсти и романи.

Белетристъ, *фр.* Писатель на изящни произведения на словесностьта.

Белини. Венециянско семейство, което е произвело трима живописци, *Джакомо* (род. 1398) и синоветѣ му *Джентиле* (род. 1421) и *Джиовани* (род. 1424), които се почитатъ като глави на Венециянската школа. Много картини на послѣдния украшаватъ пръквитѣ на Венеция, Флоренция, Миланъ и др.

Белини *(Виценсо)*. Италиянски многопопуляренъ композиторъ, съчинитель на *Норма* (1802 — 1895.

Беловезъ. Галски главатарь, който нахлулъ въ Италия въ VI-и вѣкъ и основалъ Миланъ.

Белона, *лат.* Богиня на войната у римлянетѣ.

Белманъ. Шведски поетъ (1740 — 1795).

Белтъ. (Голѣми и Малки). Име на два протока, които съединяватъ

Балтийско море съ Сѣверно море прѣзъ Категатъ и Скагеръ-Ракъ. Прѣзъ ледътъ на първия минжлъ Карлъ Густавъ съ войската си (1658).

Белуджистанъ или **Белучистанъ**. Азиятска страна, на истокъ отъ Персия; 275,000 чет. килом., съ население, което се прѣсмѣта различно — отъ 400,000 до 1,000,000. Белуджитѣ, които сж мохамедане, живѣжтъ чергарски животъ, ако и да иматъ нѣколко града. Тѣ се поминоватъ главно съ скотовъдство. Столицата имъ е *Келатъ*.

Белфоръ. Французски градецъ; 25,000 жит., 443 килом. на истокъ отъ Паризъ; съ първостепенна крѣпость. Белфорский гарнизонъ, който бѣше се одържалъ среща германцитѣ въ 1870 — 71, по заповѣдь отъ правителството си испразни крѣпостьта, като условие да се сключи прѣмирие между двѣтѣ воюжщи страни. На гарнизона се позволи да излѣзе съ всичкитѣ военни почести. Германский императоръ върнж на Франция Белфоръ, съ условие войскитѣ му да влѣзжтъ въ Паризъ.

Белчжръ *(сжръ. Ед.)*. Английски изслѣдователь на западнитѣ крайбрѣжия на Америка и на източна Индия между 1836 и 1843; въ 1852 тръгнжлъ да дири Франклина, нъ билъ принуденъ да изостави кораба си. Неговитѣ главни съчинения сж: *Пжтуването на Сжлфъръ* (име на параходъ) *около свѣта* и *Послѣдното пжтуване въ Сѣверния полюсъ* (1799 — 1877.).

Белъ. Най-старий извѣстенъ асирийски царь, баща на Нина (2,000 год. прѣди Р. Х.).

Белъ. *(Андреа)* Шотландецъ, който въвелъ въ Европа методата на взаимното учение, по която се прѣдавало въ Индия (1753—1832).

Белъ. *(Грахамъ)*. Американски електрикъ, изобрѣтатель на телефона и фотофона; роденъ въ Единбургъ въ 1847.

Бел-фонъ Фаберъ *(Цицилия)*. Отлична испанска романистка, извѣстна на книжовния свѣтъ подъ мжжския псевдонимъ *Фернанъ Кабалеро* (1797 — 1877).

Бембо. Италиянски кардиналъ и поетъ (1470 — 1547).

Бемолъ, *итал.* Музикаленъ бѣлѣгъ, който означава, че трѣбва да се понижи нотата, прѣдъ която е поставенъ, съ половинъ тонъ.

Бемъ. *(Йосифъ)*. Полски генералъ, отпослѣ *Амуратъ паша*. Б., на чело на една войска отъ 10,000 въстанжли унгарци, разбилъ въ Трансилвания австрийската войска и истласкалъ и неиж и русскитѣ й съюзници въ Влашко (1849); по-сетнѣ, слѣдъ нещастната битва при Темишваръ, той избѣгнжлъ въ Турция, дѣто, по политически съображения пригърнжлъ мохамеданството. (Род. 1795 — умр. отъ треска въ Халепъ, слѣдъ като потъпкалъ арабското въстание въ 1850).

Бенаресъ. Градъ въ английска Индия, на Гангъ; 200,000 жит. Свещенъ градъ на индуситѣ, съ около 1,000 индуски пагоди и по-вече отъ 300 мохамедански джамии.

Беневентио. Италиянски градъ; 24,000 жит. Наполеонъ го направилъ княжество за Талейрана; послѣ тоя градъ билъ даденъ на папството (1814) и присъединенъ на Италия (1860).

Бенвенуто Чилини. Знаменитъ италиянски ваятель и златарь, повиканъ въ Франция отъ Франсоа I (1550 — 1570).

Бенгалски заливъ. Часть отъ Индийски океанъ, между Индостанъ и Индокитай.

Бенгалски огънь. Искуствено приготвено лесновъспаляемо вещество, което дава силна синя, червена, или друга свѣтлина; измислено въ Бенгалъ.

Бенгалъ. Страна въ английска Индия; на́й-важното отъ тритѣ голѣми отдѣления, на които е раздѣлена; простр. 408,162 чет. килом., 69,600,000 жит., сѣдалище на главн. управл. *Калкута*.

Бенгуела. Обширна, изобщо планинска, страна въ западна Африка, на Атлантически океанъ, съ изобилни води и раскошна растителность. Б. се населява отъ разни малки племена, които тънжтъ въ дълбоко невѣжество и варварство, и отъ които нѣкои сж човѣкоядци. Португалцитѣ владѣжтъ Б., нъ не упражняватъ токо-речи никаква власть въ вжтрѣшностьта. Гл. градъ *Санъ-Филипъ-де-Бенгуела* съ 3,000 жит.

Бендеревъ (капитанъ). Герой при Сливница въ сражението при Три уши, комуто много се дължи за българската побѣда; другарь на военния министръ слѣдъ сръбско-българската война; единъ отъ главнитѣ инициатори за детронирането на князъ Александра Батемберга. Той, освободенъ по желанието на Русия слѣдъ контръ-прѣврата, емиграра́ въ Русия. Б. е и военень, и граждански списатель, авторъ [на русски езикъ] на *Историята на сръбско-българската война*, *Военна география и статистика на Македония*, и др. Б. е родомъ отъ Горна-Орѣховица.

Вендеръ. Русски градъ, въ Бесарабия, на Днѣстръ; 30,000 жит. Забѣлѣжителенъ по обсадата, която издържалъ тамъ Карлъ XII слѣдъ разбитието си при Пултава; прѣзиманъ по́-сетнѣ нѣколко пжти отъ руситѣ (1770, 1789, 1811), на които останжлъ по Букурещския миръ (1812).

Бенедиктинци. Общото име на всичкитѣ римокатолически калугере, които слѣдватъ правилото на св. Бенедикта. Първий бенедиктински монастирь е билъ основанъ въ Монтекасино, неаполско кралство, около 529, отъ св. Бенедикта. Тоя монашески орденъ порастнжлъ изумително бърже слѣдъ VI-и вѣкъ, и Б. се имали за главнитѣ дѣйци въ распространението на християнството, образованието и знанието въ Западъ. По едно врѣме тѣ броели, казватъ, до 37,000 монастире и принасяли важни услуги на книжнината. Бенедиктинский орденъ се унищожилъ въ Франция, покрай другитѣ монашески ордени, въ революцията прѣзъ 1792; отпослѣ пакъ се възродилъ. Св. Бенедиктиновото правило изисква отъ монаситѣ да се въздържатъ отъ смѣхъ, да не притежаватъ частенъ имотъ, да живѣжтъ пестовно, да сж гостоприемни и на́й-много отъ всичко да сж трудолюбиви.

Бенедиктинъ. Питие приготвяно едно врѣме само отъ Бенедиктинскитѣ монаси.

Бенедиктъ. Име на 14 папи, отъ които на́й-знаменитъ е билъ Бенедиктъ XIV (1740 — 1758). Той основалъ учителски служби по Физиката, Химията и Математиката въ Римъ; възродилъ Болонската академия и учредилъ и други; накаралъ да се прѣведжтъ на́й-добритѣ английски и французски книги на италиянски; и по много други начини поощрявалъ книжнината и науката. Не-

говото благочестие било искренно и просветено и той се отличавалъ по примѣрна вѣротърпимость. Подданницитѣ му го обвинявали само въ едно нѣщо, че много писалъ и челъ, а малко управлявалъ. Неговитѣ съчинения образуватъ много томове.

Бенедиктъ. Римокатолически светия, основателятъ на монашеството въ Западъ, родомъ италиянецъ (480—543).

Бенеке (*Фрид. Ед.*) Германски философъ, авторъ на учебника *Психологията като естествена наука*, ржководство, което на́й-добритѣ германски учени по въспитанието прѣпоржчатъ като по́сгодно за практическо приспособление отъ кое-да-е-друго (1798—1854).

Бенетъ (*Гордонъ*). Издатель на американския вѣстникъ *Ню-Йоркъ Хералдъ*, на чиито разноски се прѣдприе знаменитото пжтешествие на Стянли въ вжтрѣшна Америка и по́-сетнѣ (1879) учений походъ къмъ сѣверния полюсъ на парахода *Жанета*, на́й-нещастний въ лѣтописитѣ на арктическитѣ походи. За послѣдний походъ Б. иждиви 80,000 долара.

Beneficium accipere, libertatem vendere. Лат. поговорка: да приеме човѣкъ благодѣяние е да си продаде свободата.

Бенефициантъ-ка *лат.* Лице, въ полза на което се дава театрално, концертно, или др. под. прѣдставление.

Бензоинъ, или *фенилевъ водородъ*. Течно вещество, което състои отъ вжглеродъ и водородъ; растопява мастьта, восъка и др. под., та се употрѣбява за искарване пятна.

Бензинъ. Едно прѣфинено произведение отъ газа. Употрѣбява се за двигателна сила въ машини.

Бензой, *лат.* Смирна, ароматическа смола; употрѣбява се въ лѣкарството и парфюмерията.

Бензойенъ, *лат.* Отъ бензой.

Бенингсенъ. Русски генералъ, разбитъ отъ Наполеона при Ейлау въ Прусия (1807), побѣдитель на Мюрата при Воронова (1812), зелъ голѣмо участие въ битвата при Лайпцигъ въ 1813 (1745 — 1826.)

Бенинкори. Италиянски композиторъ (1779 — 1821).

Бенинъ. Кралство въ Гвинея, Африка, на Нигеръ; твърдѣ плодородна земя, произвожда оризъ, палми, захарь и пр. Населението се кланя на краля си като на на́й-голѣмия си фетишъ. Въ цвѣтущето си състояние кралството располагало въ врѣме на война съ 100,000 войника; нъ сега е распокжсано на независими държавици. Столица *Бенинъ*, съ около 15,000 жит. Въ 1786 французетѣ основали селища при устието на Нигеръ, които англичанетѣ унищожили въ 1792.

Бенйовски (Графъ *М. Авг.*). Единъ отъ главатаретѣ на Барската конфедерация, род. въ Унгария (1741). Той билъ уловенъ отъ руситѣ и заточенъ въ Камчатка, отъ дѣто избѣгнжлъ; слѣдъ това той отишелъ въ Индия, въ Франция и на́й-послѣ въ Мадагаскаръ. Той кроилъ да завоюва острова, когато билъ убитъ отъ туземцитѣ (1786). Б. е писалъ своитѣ *Пжтувания* и *Мемоари*.

Бенитцкий. Русски повѣствователь, авторъ на *Ибрагимъ*, *Бедуинъ*, *На другой день* (1781 — 1809).

Венковски *(Георги)*, истинското му име *Гаврилъ Хлътйовъ*. Бунтовникъ-апостилъ и душата

на Априлското въстание въ 1876. Той бѣше родомъ отъ Копривщица. За ранното му минжло се знае, че въ Анатолия, дѣто билъ отишелъ абаджия, влѣзълъ въ хайдушката чета на Левтеръ воевода прѣзъ 1865 — 68. Слѣдъ това той емигриралъ въ Румжния. Въ 1875, около врѣмето, когато щѣло да избухне Старо-Загорското въстание, той билъ отишелъ въ Цариградъ като членъ отъ една тайна четица палачи, на която прѣдназначението било отъ 4 страни да запали турската столица въ деня на въстанието. Тоя планъ не се осжществи. Въ врѣме на приготовленията за Априлското въстание, Б. криеше своето происхождение и родно мѣсто и за това бѣше зелъ неистинското прѣзиме. При потъпкването на бунта, Б. биде убитъ отъ башибозуци въ тетевенския балканъ, въ мѣстностьта Свинарникъ, на 11-и май и главата му бѣ показвана въ разни мѣста на поругание. Съ тая цѣль тя, турнжта въ конска торба, е била закачена въ София на висока върлина въ пашовския конакъ (сегашната дворцова караулня среща градската градина) отъ 18-и до 21-и сжщи мѣсецъ. На́й-сетнѣ тя се прѣдала на единъ софийски попъ, който ѭ погребалъ. Виж. *Априлско въстание.*

Бентамъ. Знаменитъ английски списатель-юрисконсултъ. Теоретическото основание на неговата система е материалний утилитаризмъ, който тръгва отъ началото «на́й-голѣмото добро за на́й-голѣмото число люде». Забѣлѣжителни негови съчинения: *Теория на наказанията и на наградитѣ;* За *гражданското и углавното законодателство.* Философията на Б. е изложена въ неговата *Деонтология* или *Теория на длъжноститѣ* (1748 — 1832).

Бентли. Английски филологъ (1661 — 1742).

Бенуа. Русски аквалеренъ живописецъ, род. въ 1852.

Бенуаръ, *фр.* Партерна ложа, ложа въ театръ наравно съ сцената.

Бенуе. Голѣма корабоплаваема рѣка, притокъ на Нигеръ.

Бенфей. Германски филологъ, професоръ на санскритски и сравнителната филология въ гетингенския университетъ; авторъ на *История на науката на езицитѣ* и др. (1809 — 1881).

Беоция или **Виотия.** Страна въ стара Гръция; стол. *Тиви.* Жителетѣ и́, добри земедѣлци, минували за плиткоумни и груби; ала между тѣхъ не липсвали велики генерали, като Епаминонда, и поети и историци, като Хезиода, Пиндара, Плутарха и др. Б. се управлявала отъ единъ архонтъ, подпомаганъ отъ единъ 4-члененъ съвѣтъ. По́-голѣмитѣ градове на Б., до 14, образували единъ съюзъ, отъ който една сѣнка оставала до Филипа Македонски.

Беранже *(Пиеръ).* Знаменитъ французски поетъ, авторъ на *Пѣсни* (1780 — 1857).

Бераръ или **Нагпуръ.** Индийска държава, между Мадрасъ и Низамъ, която влѣзла окончателно въ състава на англо-индийската империя въ 1854. Насел. около 3,000,000.

Бератъ. Султанска грамота, която констатира подарени отъ султана милости или правдини.

Бератъ. Градъ въ Албания, 112 килом. сѣверо-западно отъ Янина; отъ 8,000 до 10,000 жит., двѣ трети гръци, останжлитѣ турци. Силна твърдина.

Бербери. Първитѣ жители на сѣверна Африка или Барбария. Сега ги прѣсмѣтатъ отъ 3 до 4 милиона. Б. сѫ съ срѣденъ растъ, изобщо чернооки и чернокоси, и кожата имъ отъ червена до жълтникаво-мурга. Тѣ сѫ жестоки, подозрителни и неукротими. Тѣ живѣятъ въ колиби отъ каль и шатри и поминъкътъ имъ е скотовъдството, земедѣлието и особено овощарството. Едно врѣме тѣ били християне, нъ сега сѫ фанатически привърженици на мохамеданетѣ. Отъ берберското племе сѫ кабилитѣ, туарегитѣ и др. Това племе не трѣбва да се смѣсва съ арабското.

Вергемъ. Холандски пейзажистъ-живописецъ; на́й-добрата му картина е *Отдихъ на ловци* (1620 — 1685).

Бергенъ. Норвежски градъ; 53,600 жит.; пристанище на Сѣверно море. Корабостроение, износъ на дъски, мащи, солена риба.

Бергманъ. Шведски химикъ отъ на́й-отличнитѣ; открилъ вѫглекислотата и др. и прѣобразувалъ минералогията (1734 — 1784).

Бергхаусъ. Германски географъ (1793 — 1883).

Бердичевъ. Русски градъ въ Волхиния; 101,000 жит., по́-вечето евреи; прочутъ по панаиря си.

Бердянскъ. Градъ въ европейска Русия (таврическа губерния), 396 килом. отъ Симферополъ; добро пристанище на Азовско море; около 13,000 жит. Износъ жита, кълчища, вълна. Б. се основалъ въ 1827.

Березина. Русска рѣка, притокъ на лѣвия брѣгъ на Днѣпръ, 600 килом., корабоплаваема по едно протяжение отъ 400 килом.; съединява се съ западна Двина чрѣзъ единъ каналъ, който носи името ѝ и който дава възможность да се съединява Черно море съ Балтийско. Березина е знаменита по поражението на французитѣ по брѣговетѣ ѝ близу при Борисовъ прѣзъ паметното имъ отстъпване отъ Русия въ 1812. Отъ 14-и до 17-и ноемврия французската войска, която се теглила назадъ, сполучила да прѣмине рѣката, въпрѣки упорититѣ усилия на три русски войски, командувани отъ Кутузова, Витгенщайна и Чичагова. Прѣминуването се извършило при *Студианка*, при студъ отъ 26 градуса. Наполеонъ загубилъ тамъ около 50,000 войника и 24 топа. При все това, той сполучилъ да се върне въ Западъ и да убѣгне на русскитѣ генерали, които имали за цѣль да му прѣсѣкѫтъ пѫтя.

Берейтеръ, *герм.* учитель на ѣздене.

Веренде. Село въ царибродската околия, забѣлѣжително по една срѣдно-вѣковна църквица, запустѣла, нъ въ която върху единъ камень е надписано съ словѣнски букви «Иоанъ Асѣнь въ Христа Бога благоверенъ царь и самодержецъ въ лѣто . . . . .». Църквицата се е открила нѣкои 14 — 15 години слѣдъ освобождението ни.

Береника. Виж. *Верникия*.

Берзелиусъ. Знаменитъ шведски химикъ, единъ отъ създателетѣ на сегашната химия. Той наредилъ химическото символическо записване, основано на понятието за еквивалентитѣ, и опрѣдѣлилъ точно еквивалентитѣ на голѣмо число прости тѣла, между другитѣ варийтъ, барийтъ, стронцийтъ, кремийтъ, и открилъ селена. Той изучилъ електролиза и развилъ теорията му (1779 — 1848).

Берилий, *лат.* Просто тѣло, металъ отъ рѣдкитѣ, посрѣденъ между скжпоцѣнитѣ и обикновенитѣ метали. Не гори въ въздухъ. кислородъ. или сѣра и дори нажеженъ до посвѣтляване не разлага водата. Окисътъ му се срѣща въ смарагда и барила. Откритъ е въ 1798 отъ Воклена.

Берилъ. Драгоцѣненъ камъкъ съ шара на морската вода; различа отъ смарагда токо-речи само по шара си, нъ не е колкото него скжпоцѣненъ.

Берингово море. Сѣверна часть на Тихи океанъ, между Азия и Америка.

Берингов протокъ. Протокъ между Азия и сѣв. Америка, съединява Тихи океанъ съ Ледовити.

Берингъ (*В.*). Дански мореплаватель на русска служба въ врѣмето на Петра Велики; прославилъ се съ похода си, 1725—30, за разрѣшение на въпроса: съединена ли е Азия съ Америка, или не. Въ тоя походъ той открилъ онова море и оня протокъ между двата материка, които носжтъ неговото име. Въ друго пжтуване прѣдприимчивий изслѣдователь умрѣлъ отъ утруднение и отъ лишения на о-въ Берингъ, единъ отъ Алеутскитѣ острови (1680 — 1741).

Берио. Виж. *Малибранъ*.

Берия. Градъ въ стара Македония, 50 килом. на зап. отъ Солунъ, дѣто апостолъ Павелъ проповѣдвалъ евангелието съ сполука. Тоя градъ по-сетнѣ се наричалъ *Иринополъ*, а сегашното му име е *Буръ*, както го именуватъ турцитѣ; наричатъ го и *Верия* или *Кара-Верия*; 10,000 жит. (*Библ.*).

Беркенъ. Франц. списатель, съчинитель на много книги за дѣцата (1749 — 1791).

Берковица. Градъ, окол. ц., ломски окр., 80 килом. на сѣв. отъ София и 44 на зап. отъ Враца; 7,998 жит. Надъ града, расположенъ до сѣвернитѣ поли на Стара-планина, има развалини на една староврѣмска крѣпость.

Берковски въстания. Двѣ въстания на българскитѣ селяне въ Берковско среща турската власть. Първото станжло въ 1835, и обгръщало токо-речи цѣлата берковска каза. То е извѣстно въ оня край съ името *Манчова буна* или *Манчова размирица*, защото неговий главенъ двигатель билъ Манчо Пунинъ отъ с. Бистрилица. Въстанието, приготвено въ Чипоровски монастирь, избухнжло на Спасовъ-день. Въстанницитѣ, отъ три до четире хиляди, били въоржжени съ коси; съ пушки имало само около 150 душъ. Турскитѣ власти се бояли да нападнжтъ въстанницитѣ, и въстанието траяло около единъ мѣсецъ. Непосрѣдствената причина на тая буна били безобразията на берковския аянинъ Шерифъ-Ахмедаа и съдружие. Въстанжлитѣ, като не добили очакваната помощь отъ Сърбия, задоволили се съ отстранението на аянина отъ поста му и се прѣдали изново на мирнитѣ си полски занятия. Слѣдната година едно въстание избухнжло въ Пиротско, и прѣзъ 1837 въ Берковско пакъ станжло въстание; ала въ него зели участие само селата, които били близу до сръбската граница. Въстанието траяло отъ 14-и до 24-и ноемврия. Надеждата на Сърбия пакъ била измамена. Борцитѣ, около 2,000 души, били събрани пакъ въ Чипоровски монастирь. Когато нападнжли турцитѣ (23-и ноем.), въстанницитѣ безъ пушки се раз-

бѣгали; останжлитѣ въоржжени 40-50 души се били додѣто могли. Слѣдъ сражението, въстаниците се оттеглили въ Сърбия, като оставили мрътвитѣ трупове на 17 души. Душата на въстанието, Върбанъ Поповъ, родомъ отъ с. Белимелъ, съ прѣдателство паднжлъ въ ржцѣтѣ на турската власть и билъ обѣсенъ. Бѣсилката била направена отъ двата дирека и гредата на кжщата му. Виж. за по́пълни свѣдѣния стат. *Политически движения и въстания въ З. България* отъ Д. Миринова въ *Сборникъ на Народни умотворения, наука и книжнина*, кн. II.

Берковски *(Петръ)*. Главенъ бунтовенъ-дѣецъ и учитель въ Хасково прѣзъ врѣмето на Левски, който се билъ училъ въ родното си мѣсто Ломъ и донѣйдѣ въ Прага и въ Лембергъ. Б., слѣдъ Узуновото покушение противъ Хаджи Ставре, се испрати на заточение въ Диаръ-Бекиръ, отъ дѣто избѣгнж въ Русия. Прѣзъ русско-турската война, той бѣше опълченецъ. Прѣзъ 1882, той основа въ Пловдивъ по желанието на княза Батемберга вѣст. *Съединение*, на който бѣше нѣколко врѣме единъ отъ редакторитѣ. Слѣдъ това, той бѣше окржженъ управитель въ сѣверна България, и починж въ Ломъ (1850—1892).

Берковски проходъ. Планински проходъ, по пжтя отъ Ломъ за София; 1,455 метра надъ морското равнище.

Берлински договоръ. Прѣзъ юния 1878, въ Берлинъ станж конгресъ отъ прѣдставителе на европейскитѣ сили, подъ прѣдсѣдателството на Бисмарка, канцлеръ на Германската империя, събранъ да прѣгледа Санъ-Стефанския договоръ (виж. *Санъ-Стефански договоръ*). Тоя конгресъ чрѣзъ *Берлинския договоръ* измѣни Сан.-Стефанския въ ущърбъ на Русия. По Берлинския договоръ, Русия задържа въ Азия само Карсъ и Батумъ безъ Ерзерумъ. Въ Европа, земитѣ отстжпени по̀напрѣдъ на Черна-гора бидохж намалени, а на́й-много пострада България: тя биде распокжсана на княжество България, между Дунавъ и Стара-планина; южната ѝ часть, лишена отъ достжпъ до Бѣло море, образува́ една нова турска область, *Источна Румелия*, която се управляваше отъ единъ християнски управитель, назначенъ за 5 години съ съгласието на Европа; отъ другитѣ части на България, Македония и Одринско останжхж подъ прямата власть на султана, а Нишско, Пиротско и Враненско минжхж въ владѣние на Сърбия и сѣверна Добруджа— подъ властьта на Ромжния. Гръция придоби обѣщанието за поземно расширение въ Епиръ и въ Тесалия, което обѣщание Турция испълни подъ военния натискъ на европейскитѣ сили. Австрия доби разрѣшение да окупира и да управлява Босна и Херцеговина, за да обеспечи тишината на съпрѣдѣлнитѣ си области; и тая окупация се извърши кръвопролитно, защото населението, което бѣше се борило за свобода, не искаше да замѣни едно чуждо иго съ друго. На́й-сетнѣ, султанътъ трѣбваше да направи въ азиятскитѣ и европейскитѣ си области реформи. Берлинский договоръ доби отпослѣ, относително България, едно малко измѣнение. Виж. *Съединение* и книгитѣ *Берлинский договоръ и неговата основа: Санъ-Стефанский прелиминаренъ договоръ*, прѣводъ отъ оригинала

(Вѣна, Я. С. Ковачевъ, 1878); *Протоколитѣ на Берлинския конгресъ*, прѣвелъ на български Т. Икономовъ (София, 1884).

Берлинъ. Столица на Прусия и отъ 1871 и на Германската империя, на р. Шпре, 890 килом. на сѣверо-истокъ отъ Паризъ; 1,580,000 жит. (жит. *Берлинецъ*; отъ тамъ и *Берлински*). Въ Б. има много хубави паметници. За развитието на наукитѣ и искусствата има много прѣвъсходни заведения: университетътъ, основанъ въ 1810, е единъ отъ на́й-забѣлѣжителнитѣ въ Германия; кралев. библиотека съ 50,000 тома, и по́-вече отъ 10,000 ржкописа: академия на наукитѣ (съ обсерватория) и на искусствата, академия на архитектурата и др.; старий музей съ галерии на извайки и на картини; новий музей, единъ отъ на́й-богатитѣ на свѣта; нѣколко театра; пѣвческа академия; много дружества за наукитѣ и искусствата. Много благотворителни заведения, болници и др. Въ на́й-ново врѣме Б. е станжлъ много важенъ фабриченъ и търговски градъ, и е свързанъ по желѣзници въ всички главни точки не само на Германия, а и на останжла Европа. Градътъ е заобиколенъ отъ стѣна съ 19 врати.

Б. е съграденъ на едно равно пѣсъчливо поле, отъ което има голѣми несгоди за жителетѣ: лѣтѣ, топлината, която се отражава отъ пѣсъка, е несносна, и облаци прахъ се издигатъ постоянно: пъкъ зимѣ, студътъ е еднакво голѣмъ. Понеже нѣма стръмнина, водата се застоява въ улицитѣ, та произвожда слѣдствия, които всѣкой може лесно да си прѣдстави. Въ Фридрихова улица, една отъ на́й-добритѣ, около 3 килом. дълга, нѣма нито единъ кракъ нанадолнище отъ единий край до другия. Ала въпрѣки тия естествени несгоди, градътъ е расълъ, особено прѣзъ послѣднитѣ години, извънредно. Въ 1858 населението е било 455,000; въ 1871 то е било 825,389 (включително 21,000 войника); въ 1875, 966,872. — Въ XIII вѣкъ, Б. е билъ малко по́-вече отъ едно рибарско село; той станжлъ важно мѣсто като срѣдоточенъ градъ и столица на една голѣма държава само когато Фридрихъ Вилхелмъ (1640 — 88) билъ съединилъ отдѣлнитѣ херцогства, отъ които Прусия е сега съставена. Австрийцитѣ влѣзли въ Берлинъ въ 1757, руситѣ въ 1760, французетѣ въ 1806, и го окупирали 3 години. Въ 1878, еврепейскитѣ сили подписахж тамъ единъ договоръ относително Източния въпросъ (виж. *Берлински договоръ*). — «*Има сждии въ Берлинъ*» сж думи, които често се срѣщатъ въ книжнината. Тѣ сж отговорътъ даденъ отъ единъ воденчарь на пруския краль Фридриха Велики, когато тоя краль го заплашвалъ да му земе на сила наслѣдието (земя), ако го не даде съ добромъ. Тия думи се употрѣбяватъ като поговорка въ всички подобни обстоятелства, сир., когато силата се емчи да надвие на правото.

Берлиозъ. Франц. композиторъ, съчинитель на *Проклятието на Фауста*, *Ромео и Жулиета* и др. (1803 — 1869).

Берма. Въ *фортиф.* тѣсно пространство, което дѣли бруствера отъ рова. То служи за намаляване натиска на бруствера върху стѣната на рова и да задържа пръстьта, която се рони при падането на непрятелскитѣ снаряди, да не пада въ рова и да го пълни.

Бермудски о-ви. Купъ острови въ Атлантически океанъ на сѣверъ отъ Антилитѣ.: 15,000 жит. (на Англия).

Бернарденъ де сенъ-Пиеръ. Франц. списатель, авторъ на *Павелъ* и *Виргиния* (1737 — 1814).

Бернардъ (Велики св.). Планински проходъ въ Алпитѣ, Швейцария, 3,371 метра надъ морското равнище, съ прочута гостоприемница до самия връхъ на прохода, съградена въ 962 за пѫтницитѣ-поклонници на Римъ. Тая гостоприемница казватъ да е на́й-високото жилище въ Европа. Въ неѭ живѣѭтъ десетина монаси, които съ своитѣ благородни кучета отъ Сенъ-Бернардска порода, сѫ спасили живота на стотини пѫтници отъ зимнитѣ мразове и снѣгове.

Бернаръ *(Клавдий)*. Отличенъ французъ. физиологъ, направилъ важни физиологически открития; авторъ на *Физиологията и патологията на нервната система*, *Храненето и развитието* и др (1813 — 1878).

Бернаръ *(Сара)*. Знаменита франц. актриса, родена въ 1845 въ Амстердамъ, отъ баща евреинъ и майка холандка.

Берне (*Луд.*). Германски поетъ отъ еврейското племе (1786-1837).

Бернини. Италиянски архитекторъ, ваятель и живописецъ. Колосалната колонада на Св. Петръ въ Римъ е построена отъ него (1598 — 1680).

Берсонъ *(Бернщернъ)*. Норвежски драматургъ и новелистъ, род. въ 1832.

Бернсторфъ. Знаменитъ дански министръ човѣколюбецъ; основалъ земедѣлческо дружество и една голѣма болница въ Копенхагенъ, раздавалъ грамадни милостини, освободилъ мужицитѣ си (1712 — 1772).

Бернуили *(Яковъ, Иванъ, Даниилъ)*. Знаменити швейцарски математици (1654 — 1782).

Бернъ. Столица на Швейцарската конфедерация; 48,000 жит.

Берово. Село въ струмска каза; 6,000 жит.

Беронъ (Д-ръ *Вас.*). Български народенъ дѣецъ и книжовникъ, сестринъ синъ на *Пиеръ Берона*, чието прѣзиме приелъ въ Германия по негова покана. Добилъ образованието си въ родния си градъ Котелъ, въ Краево, въ Цариградското патриаршеско училище Куру-чешме [тогава въ Куру-чешме се учили и други българчета, между които и Раковски] и въ Одеса; а курса на медицината слѣдвалъ въ Мюнхенъ и свършилъ въ Вюрцбургъ. Б. билъ първий дипломиранъ лѣкарь въ Търново (1856) и съдѣйствувалъ за просвѣщението на сънародницитѣ си, както и за отстранението на грѫцкитѣ владици отъ България. Отъ 1864 до 1872, той билъ директоръ на българската гимназия въ Болградъ. Отъ послѣдната дата, той живѣе пакъ въ Търново, и се занимава съ лѣкарската си практика и съ книжнината. Книжовнитѣ произведения на Б. сѫ *Българско-Френска Граматика* (Букурещъ, 1859), *Логика* (1861), *Българско--Нѣмска Граматика* (Болградъ, 1868), *Човѣкъ въ сравнение съ животнитѣ* (Болградъ, 1870), *Зоология* (Русе, 1886), *Археологически и исторически изслѣдвания* (Търново, 1887), и др. Род. въ Котелъ въ 1828.

Беронъ (Д-ръ *Пиеръ*), по́-рано **Беровичъ** *(Петръ х.)*. Знаменитъ български списатель, род. въ Котелъ въ 1797. Добилъ образова-

нието си въ Букурещъ и Брашовъ, а послѣ въ Мюнхенъ свършилъ медицината. Отъ 1832 до 1839, Б. билъ окръженъ лѣкарь въ Краево (Румжния), слѣдъ което се оттеглилъ въ частенъ животъ въ Паризъ. Б., който минувалъ за нáй-образований българинъ въ онова врѣме, е писалъ на бълг., франц., гръц. и герм. езици.

На български Б. написалъ и издалъ въ Брашовъ единъ букварь (1824), който се прославилъ въ България подъ името *рибений букварь*, нареченъ тъй, защото въ него има три изображения на животни, отъ които едното е делфинъ. Тоя букварь направилъ прѣвратъ въ килийското учение, като измѣстилъ наустницата и псалтиря; въ него се прѣпоржчва ланкастерската или взаимноучителната метода; до 1862, той видѣлъ 5 издания. Венелинъ го хвали като пó-добръ отъ кой-да-е русски букварь. Б. ще е помагалъ и друго-яче на нашото училищно възраждане, защото Априловъ въ книжката си *Мисли за сегашното българ. учение* го сърадва за дѣто учредилъ 5 «момически» училища.

Б. е развилъ главната си книжовна дѣятелность на чужди езици: на франц. езикъ той е написалъ единъ редъ парадоксални съчинения по Физиката и Химията. Въ едно капитално съчинение отъ нѣколко тома, той излага своя теория за происхождението на свѣта, която не добила удобрението на французската академия. На германски езикъ той е написалъ книга за словѣнската философия (Прага, 1855) и на гръцки разни брошури.

Б. умрѣ въ Гюргево, убитъ отъ неизвѣстни убийци въ 1871.

Вертолетъ *(Кл. Л.)*. Отличенъ франц. химикъ. Техническата химия длъжи за сегашното си състояние много на Б.; той открилъ обесшарителнитѣ свойства на хлора и приспособлението имъ въ избѣлване платната, употрѣбението на вжглицата за чистене водата и др. Особено важно е съчинението му *Химическа статика* (1748 — 1822).

Беръ *(Карлъ Ернстъ)*. Отличенъ германски биологъ (1792 – 1876).

Беръ *(Полъ)*. Франц. ученъ физиологъ и политикъ (1833—1886).

Бесарабия. Русска область, на румжнската граница; 1,420,000 жит. руси, поляци, молдавци, власи, българе, гръци, арменци, евреи, нѣмци, татаре и цигане. Гл. градъ *Кишеневъ*. Голѣмо производство на жито, царевица и овощия. Жит. *бесарабецъ*, отъ дѣто и *бесарабски*. — Българетѣ почнжли да напущатъ България и да отиватъ слѣдъ русскитѣ войски въ Русия, именно въ Бесарабия, отъ 1792; нáй-много се прѣселили слѣдъ русско-турската война въ 1829. Изселенцитѣ сж главно отъ южна България, Ямболско и Сливенско. Една часть се прѣселили отъ Бесарабия въ таврическа губерния, нъ пó-вечето отъ тия прѣселенци се извръщали пакъ въ Бесарабия. Българското население въ Русия, споредъ Будиловича, е 97,000.

Бесемеровъ способъ за правене стоманата, или за чистене желѣзото. Способъ, измисленъ въ нашото врѣме отъ шведецъ Бесемеръ.

Бесика. Заливъ отъ Егейско море, на западния брѣгъ на Мала-Азия, близу до входа въ Дарданелския протокъ, среща о-въ Тенедосъ.

Бесконеченъ: 1) безъ край, вѣченъ: *духовний животъ е бесконеченъ.* 2) Много продължителенъ: *бесконеченъ пѫть.* Оттука *бесконечность.*

Бесконечни величини. Величини, които сѫ по-голѣми или по-малки отъ всѣка дадена величина. Прѣдѣлътъ на първитѣ е *бесконечность* (означаема въ *мат.* съ знакъ ∞), а на бесконечно малкитѣ — *нулата.*

Бескористие. Отсѫствие на користь, нежелание отъ страна на нѣкого да извлѣче за себеси полза. *Бескористенъ.* Който се ржководи отъ бескористие; оттука *бескористность,* свойство на бескористенъ, некроене постигането на нѣкоя облага.

Беспоповщина. Християнска секта въ Русия, която не припознава свещенството, та нѣма попове.

Беспринципенъ, отъ лат. *принципиумъ* (принципъ). Който нѣма принципи, основни начала, твърди убѣждения. Оттука *беспринципность,* състояние на нѣмане принципи; бесхарактерность.

Беспристрастенъ. Еднакъвъ къмъ всички, нелицеприятенъ; който не жрътвува истината, кога разглежда нѣкоя работа: *беспристрастенъ сѫдия, критикъ, историкъ.* — **Беспристрастие,** безъ несправедливо прѣдпочитане.

Беспрѣкословенъ. Безъ прѣкословие, прѣпирня, възражение; безспоренъ.

Бесребреници. Ония, които сѫ раздали за спасение на душата си всичкия си свѣтски имотъ.

Бестактенъ, отъ лат. *тактумъ* (тактъ). Който постѫпя неумѣло, безъ сржки. **Бестактность,** неумѣлость.

Бесхарактеренъ. Който нѣма добръ характеръ, който нѣма твърди убѣждения, непостояненъ, бесчестенъ. Оттука *бесхарактерность.*

Бесцеремоненъ, отъ *церемония.* Който не пази обичайнитѣ приличия.

Бесцѣленъ. Въ който нѣма никаква цѣль, както се случи.

Бесчестие. Всѣко дѣйствие противно на честьта нанася *бесчестие,* срамъ, позоръ. **Бесчестенъ.** Въ който нѣма честь. **Бесчестѭ.** Посрамявамъ, позорѭ; обеславямъ, лишавамъ отъ добро име.

Бесъ. Персидский сатрапъ, който убилъ Дария Кодомана, и билъ наказанъ отъ Александра Велики.

Бесѣда. Писмено слово, обикновено съ нравствено съдържание.

Бесѣдувамъ. Приказвамъ.

Bête noire, *фр.* Собств. значи *черенъ звѣръ.* Каракончо.

Бетонъ, *фр.* Смѣсь отъ варь, пѣсъкъ и кремъчни каменчета; употрѣбява се за подводни постройки.

Бетулинъ. Летуще масло, което се употрѣбява за джбене кожи.

Ветховенъ. Знаменитъ герм. композиторъ, съчинитель на *Симфонии* и *Сонати* (1770—1827).

Бехаимъ *(М.).* Знаменитъ герм. космографъ (1430—1503).

Бечуани. Кафрски племена въ южна Африка. Б. сѫ изобщо кротки, па и страхливи, и всѣко племе се намира подъ управлението на главатаре, които упражняватъ надъ него патриархална власть. Споредъ д-ръ Ливингстона, всѣко едно отъ тия племена се именува по името на нѣкое животно, вѣроятно на животното, на което въ прѣдишнитѣ врѣмена се кланяло; така едно племе се наричало маймуновци, друго — алигаторовци, трето — рибовци, и т. н. Б. иматъ темно понятие за

едно върховно сѫщество, ала нѣматъ никаква идея за неговитѣ свойства. Едно отъ тѣхнитѣ суевѣрия е вѣрването въ едно съсловие измамници, нарицаеми дъждолѣкаре, които притезаватъ, че могѫтъ да докарватъ на земята дъждъ въ врѣме на суша. Въ въпроси, относящи се до свѣтски работи, Б. разбиратъ много добрѣ интереситѣ си. По земедѣлието и скотовъдството тѣ иматъ добри понятия.

Бешикъ (езеро—) и *Лѫгадинско* езеро (*Лангаза*). Тия двѣ езера захващатъ токо-речи всичкия дългъ и тѣсенъ долъ, който дѣли планинитѣ на Халкидонски полуостровъ отъ планинитѣ на срѣдна Македония (надлъжъ около 37.5 килом.). Пѫтищата отъ Солунъ за Кавала водѭтъ по брѣговетѣ имъ. Повръхностьта на Бешикъ се прѣсмѣта на 91.3 чет. килом. Дълбочината му е около 30 метра. Б., както и Лѫг. е., се истича въ Бѣло море; и въ двѣтѣ езера се лови много риба.

Вешири-Фуадъ. Турски книжовникъ отъ школата на Конта; самъ се затри, като си пустнѫ кръвь за да испита върху си какъ настанва смъртьта и какви сѫ впечатленията кога издъхва човѣкъ (Цариградъ 1887).

Вешъ-дйортъ, *тур.* Петь и четири (въ таблоигране).

Bi. Химический знакъ на бисмута (bismuthum).

Виарицъ. Французски градецъ на Атлантически океанъ (Гасконски заливъ); 9,177 жит. Прочути морски бани.

Виасъ. Гръцки философъ, единъ отъ 7-тѣ гръцки мѫдреци, род. въ Приене въ Иония (VI-и вѣкъ прѣди Р. Х.). Той билъ пословиченъ по справедливостьта си, и съгражданетѣ му често се допитвали до него въ спорнитѣ си работи. Въ врѣме на една обсада на родния му градъ, когато всѣкой се готвялъ да бѣга съ колкото имотъ може да понесе, всички се чудяли на безгрижностьта на философа; и като го попитали нѣма ли и той да носи нѣщо, той отговорилъ: «азъ носѭ всичко съ себе си,» та далъ да се разбере,че неговото съкровище е мѫдростьта му.

Вибеско (князъ *Гео. Димитръ*). Румѫнски държавникъ, който въ 1842 съдѣйствувалъ за събарянето на Гика и го наслѣдилъ като господарь, нъ билъ принуденъ отъ революционнитѣ движения въ 1848 да напустне страната. Въ 1862 той се избралъ депутатъ, нъ не отишелъ въ парламента.

Библейски, отъ *библия*. Който се отнася до Библията.

Библейски дружества. Дружества, учредени съ цѣль да распространяватъ Библията на всичкитѣ езици.

Библиография, гр. Книгописъ. Оттука *библиографически*, книгописенъ.

Библиографъ, *гр.* Книгописатель; оня, който описва книги, сир. излага вѫтрѣшнитѣ и вънкашнитѣ имъ качества.

Библиомания, *гр.* Страсть къмъ книги, пó-особено къмъ рѣдки книги.

Библиоманъ, *гр.* (собств. знач. *лудъ за книги*). Страстенъ любитель на хубави или рѣдки книги.

Библиотафъ, гр. Човѣкъ, който не дава никому своитѣ книги.

Библиотека, *гр.* 1) Книгохранилище, 2) Сбирка отъ книги и рѫкописи наредени въ нѣкакъвъ редъ. Оттука *библиотеченъ*, който се отнася до библиотека.

Библиотекарь, *гр.* Управитель на библиотека.

Библиофилъ, *гр.* Сжщото, каквото е библиоманъ.

Библия, *гр.* (отъ *вивлионъ*, книгата, спр. нáй-отличната книга). Свещено Писание (Ветхий и Новий завѣтъ).

Бивакъ, бивуакъ, фр. отъ *герм.* д., която значи *буденъ*. Расположение на войска на полето, подъ открито небо, безъ палатки. Оттука *бивуаченъ*.

Бигамия, лат.-гр. (отъ *бисъ*, дважъ; *гамосъ*, бракъ). Двоеженство; това, дѣто да има нѣкой двѣ жени.

Бидпай. Индийски баснописецъ, живѣлъ прѣди Иисуса Христа.

Бижу, *фр.* Драгоцѣнность.

Бижутерия *фр.* Търгуване съ драгоцѣнности.

Бижутеръ, *фр.* Фабрикантинъ, или търговецъ на драгоцѣнности.

Бизонъ, *хол.* Американски дивъ волъ; животно отъ отреда на двоекопитнитѣ, покрито въ прѣдната часть на тѣлото съ дълги вълнести косми.

Биквадратенъ корень, *лат.* (отъ *бисъ*, дважъ; *квадратумъ*, квадратъ). Корень отъ четвърта степень на едно число *(матем.)*.

Биквадратно уравнение: *лат.* Въ *матем.* уравнение, въ което нáй-голѣмата степень на неизвѣстното е четвъртата.

Биквадратъ, *лат.* Произведението на едно число, помножено само на себе три пжти; запр. 81 е биквадрата на 3.

Билатераленъ, *лат.* Двустраненъ; *билатераленъ контрактъ*, контрактъ, който задлъжава двѣтѣ страни; *билатерално сходство* — ония случаи, въ които синътъ или дъщерята въспроизвожда признаци и на двата си родителе.

Билетъ, *фр.* Расписка за входъ или за прѣбивание нѣйдѣ, като въ желѣзнопжтенъ влакъ, параходъ, и др.; записка или расписка среща пари, дадени за участие въ лотария: *лотариенъ билетъ*.

Билингтонъ *(Елисавета)*. Нáй-знаменитата английска пѣвица на врѣмето си; дъщеря на германски музикантъ, родена въ Лондонъ. Б. била и духовита. За пояснение на нейната духовитость расказватъ, че когато Катерина II прѣдложила, чрѣзъ лондонския си посланникъ, да ангажира г-жа Б. за с.-петерсбургския театръ, пѣвицата поискала възнаграждение, което се видѣло на посланника непомѣрно. «Всеросийската императрица», забѣлѣжилъ посланникътъ, «не дава пó-вече на министритѣ си». «Тогава», отговорила пѣвицата, «нека накара министритѣ си да ѝ пѣжтъ». (1769 — 1818).

Билионъ, *фр.* Хилядо милиона.

Billet d'amour, *фр.* Любовно писмо.

Billet doux. *фр.* (соб. зн. *сладко писмо*). Любовно писмо.

Билротъ (Профес. Тодоръ). Нáй-великий хирургъ на свѣта, по происхождение шведъ, който живѣеше въ Вѣна; създатель на оперативното акушерство и на една школа професори въ Австрия и Германия; вършитель на нáй-смѣли операции, между които такъви, каквито прѣди него никой не бѣше правилъ, като gastrothomia, entherothomia и пр.; и съчинитель на огромно количество съчинения, нѣкои прѣведени на всичкитѣ европейски езици (1829 — 1894).

Билъ, *англ.* Законопроектъ, внесенъ въ английския парламентъ.

Биля, *фр.* Кжжбо отъ слонова кость въ билярдната игра; каменно валяче, което употрѣбяватъ въ игра дѣцата.

Билярдъ, *фр.* Четирежгълна продълговата маса отвредъ съ възвити нагорѣ краища и облѣчена съ сукно, на която се играе чрѣзъ удряне били съ тояга, нарицаема кйо (фр. *опашка)*.

Биметализмъ, *ново-лат.* Система за употрѣбяване като монети два метала, именно сребротo и златото.

Биметалистъ, *ново-лат.* Привърженикъ на биметализма.

Бинбашия, *тур.* Тисящникъ, хилядникъ; офицеръ въ Турция.

Винеренъ, *лат.* Двоенъ: *бинерно съединение*, въ *хим.* съединение на двѣ прости тѣла (елементи).

Биноклъ, *фр.* (отъ лат. *бисъ*, дважъ; *окулусъ*, око). Двоенъ лорнетъ; двоенъ телескопъ, сир. телескопъ, който състои отъ двѣ успоредни тржбици, прѣзъ които се гледа съ двѣтѣ очи сжщеврѣменно.

Виномъ, *лат.* Двоечленъ; въ *алгебр.* изражение, което състои отъ два члена, съединени съ бѣлѣга + или —.

Бинтувамъ. Прѣвързвамъ съ бинтъ.

Бинтъ, *гер.* Платнена ивица, която се употрѣбява при кръвопущане или за прѣвяска на рани, на навѣхнжти, или на счупени тѣлесни части.

Био. Знаменитъ франц. астрономъ, физикъ и химикъ (1774—1862).

Биографически, *гр.* Животоописателенъ, жизнеописателенъ.

Биография, *гр.* (отъ *виосъ*, животъ; *графо*, пишж). Животоописание, жизнеописание.

Биографъ, *гр.* Животоописатель, жизнеописатель.

Биоернсонъ. Норвежски романистъ, род. въ 1832.

Биологически, *гр.* Който се отнася до биологията.

Биология, *гр.* (отъ *виосъ*, животъ; *логосъ*, слово). Наука за живота—происхождението му, законитѣ на развитието му и др.

Биологъ, *гр.* Ученъ по биологията.

Биомагнетизмъ, *гр.* Животенъ магнетизмъ или месмеризмъ [отъ името на д-ръ Месмера, откритель-тъ на силата на животния магнетизмъ], жизнена сила, която сжществува у всѣкого, у кого по́вече, у кого по́-малко. Тя се проявява като способность на единъ човѣкъ да дѣйствува върху другиго безъ повидимому веществени срѣдства, чисто по влиянието на духътъ си, та да произвожда въ него каквито си ще дѣйствия и мисли — да ускорява или закъснява биенето на пулса му или дишането му, да го докарва да чувствува, че му е топло или че му е студено, че каквото яде е сладко или е горчиво, че е надаренъ съ неестествена сила и др. такъви. По месмерическата теория, нервната енергия на дѣйствуѭщето лице надвива на оная на лицето, надъ което се дѣйствува, както единъ силенъ магнитъ надвива на единъ слабъ; и на десетина души само единъ е сгоденъ да се дѣйствува така върху него.

Месмерическото състояние се е приспособявало съ сполука въ лѣкуването на нѣкои нервни болести. Нѣкои изслѣдователе на месмеризма — химици и физици като Елеотсжна, Брайда, Райхтенбаха — не допущатъ, че нѣкаква сила излиза въ месмерическитѣ случаи изъ дѣйствуѭщето лице и прѣдполагатъ, че животний магнетизмъ е една невидима и неосязаема за нашитѣ чув-

ства течность, разлѣяна вѫдѣ въ природата, и по която се дѣйствува силно на нервитѣ. Хипотизмътъ, сомнамбулизмътъ, спиритуализмътъ, и д. п. се считатъ за видоизмѣнения на дѣйствието на тая сила. Виж. **Животенъ магнетизмъ** *по най-положителни и най-нови изслѣдвания отъ видни професори*, съставилъ А. Т. (Търново, 1887).

Бионъ. Старогръцки поетъ (III-й в. прѣди Р. Х.).

Биотитъ, отъ *Био* (Biot), името на единъ франц. естествоиспитатель. Минералъ, химически съставенъ отъ магнезиевъ окисъ, калиевъ окисъ, глиноземъ и кремнеземъ: намѣренъ най-напрѣдъ въ околностьта на Везувий; намира се въ празнинитѣ на волканическитѣ минерали на листове, зърна или неправилни люспици. У насъ се срѣща въ берковския гранитъ, витошския сиенитъ и др. Обикновено е черъ, кафявъ, зеленъ, сивъ съ бисеренъ блесъкъ, особено по равнинитѣ на цѣпенето. Прѣдъ духалцето се топи мѫчно; въ солната кислота не се разлага; напълно се разлага въ силна сѣрна кислота.

Бипедъ. *лат.* Двоеногъ.

Бира, *герм.* Пиво.

Бирария. Пивопродавница.

Бирмания. Държава въ Индо-Китай; 7,500,000 жит. Столица *Мандала*. Жит. *бирманецъ*. Бирмания бѣше независимо кралство до 1886, когато станѫ английско владѣние.

Бирмингамъ. Английски градъ; 483,500 жит. Най-важна желѣзарска индустрия въ Европа.

Бирхпфейферъ. *(Шарлота)*. Германска актриса, драматическа писателка и романистка. (1800 — 1868).

Бисагоски о-ви. Купъ острови, около 20, въ Атлантически океанъ, при крайбрѣжието на Сенегамбия. Нѣкои отъ тѣхъ сѫ гѫсто населени съ крадливи диваци отъ негрското племе, които обработватъ царевица, банани и палми, въдѫтъ говеда и кози. На единъ отъ тия острови, Булема, се поселили англичане въ 1792, нъ скоро се принудили да го напустнѫтъ поради лошия му климатъ. На Бисао, другъ единъ отъ тия острови, съ 8,000 жит., има португалско селище. Той върти търговия съ робе и токо-речи всичкитѣ му европейски жителе сѫ прѣдадени на тая търговия.

Bis vincit, qui se vincit in victoria. Лат. пословица: втори пѫть побѣждава оня, който обуздава себеси въ побѣда.

Bis dat, qui citó dat. Лат. пословица: който дава готовно, дава двашъ по-вече.

Бисквитъ. *фр.* [соб. знач. *два пѫти печенъ (хлѣбъ)*]. Пексемедъ, който съдържа захарь и яйца.

Бисмаркъ (Князъ *Огонъ*). Прусски държавникъ, до скоро канцлеръ на Германската империя и най-прѣдний човѣкъ въ Европа. Б. се счита за обединительтъ на Германия подъ водителството на Прусия. Той, при сключването на французско-прусската война (1871), диктува условията на мира на Франция, слѣдъ като бѣше по-напрѣдъ понижилъ Дания и Австрия въ полза на възвеличението на Прусия. Той бѣше прѣдсѣдательтъ на Берлинския конгресъ въ 1878. Както въ вънкашната, така и въ вѫтрѣшната политика, Б. често си е служилъ съ всѣкакви срѣдства, за да постига цѣлитѣ си. Една отличителна черта на неговото управление бѣше борбата му съ

католическата църква и изгнждането на иезуититѣ. Б. е основателтъ на Тройния съюзъ — съюзътъ на Германия, Австрия и Италия, — който докара Двойния съюзъ—съюзътъ на Русия и Франция. Род. въ 1815.

Бисмаркъ. Германски архипелагъ въ Океания, на сѣверо-истокъ отъ Нова Гвинея.

Бисмутъ, *герм.* Просто тѣло, металъ червеникаво-бѣлъ и много лъскавъ, който лесно се чука на прахъ. Намира се въ самородно състояние на кристали въ ромбоедри, които много приличатъ на кубове, и масивенъ; добива се и отъ нѣколко руди, между които *бисмутинътъ*, минералъ съставенъ отъ бисмутъ и сѣра. Употрѣбява се на́й-много за правене лесно растопяеми слѣтини, бѣлила и др.

Bis peccare in bello non licet. Лат. пословица: да се прави погрѣшка два пѫти, не е позволено въ война.

Bis pueri senes. Лат. пословица: старцитѣ сѫ два пѫти момчета.

Бистрица (стар. *Алиакмонъ*, тур. *Индже Кара-су*). Рѣка, която истича изъ Пиндъ, приема отъ лѣво водитѣ на Костурско езеро, и при Берея или Беръ почва да тече по приморската равнина, отъ дѣто се влива въ Солунски заливъ, среща носъ Кара-бурну.

Бистрица. Рѣка, която извира изъ Рила-планина; притокъ на Струма.

Вистрица. Едно отъ главнитѣ села въ джумалийската каза.

Бистурий, *фр.* Единъ видъ твърдѣ остро ножче *(хирургич. инструментъ)*.

Бисъ (bis), *лат.* Втори пѫть. (Употрѣбява се когато искатъ повторение на една пиеса въ театръ, концертъ и др. т).

Битеръ, *хол.*, *англ.* Единъ видъ горчиво питие. Думата буквално значи *горчивъ*.

Битие. 1) Каквото е било; животъ: *това е нашото битие* значи това ни е било, това ни се е случило прѣзъ сѫществуването ни. 2) Първата книга въ Библията; подкача отъ сътворението на свѣта. Приписва се Моисею.

Батлисъ, Градъ въ азиятска Турция, ерзерумски виляетъ, 160 килом. на юго-ист. отъ Ерзерумъ; 15,000 жит. двѣ трети мохамедане, една трета арменци. — Побѣда на персянетѣ надъ Султанъ Сюлеймана II, 1554.

Битность. Сѫществуване, качество, звание.

Битоля. Градъ въ Македония, 180 килом. на юго-западъ отъ Солунъ; 33,000 жит. по́-вечето българе и власи. Върти търговия съ Цариградъ, Солунъ, Вѣна и Триестъ. Тоя градъ е билъ ограбенъ въ 1806 отъ Али паша Янински. Сега се скачи по жѣлѣзница съ Солунъ.

Битописание. Расказъ за каквото е било, история.—**Битописатель**, историкъ.

Битуриги. Народъ на стара Галия.

Китъ. Начинъ на живѣяне, на животъ: *расказва събития изъ бита на нашия народъ*.

Бифтекъ, *анг.* Рѣзенъ говеждо месо, печено на скара.

Бициклъ, *фр.*, *англ.* отъ *лат.* Двоеколелесенъ велосипедъ.

Бициусъ *(Албертъ)*. Швейцарски романистъ (1797 — 1855).

Бичи. Носъ на Ла-Маншъ въ Англия, знаменитъ по морската побѣда на франц. адмиралъ Турвила надъ англо-холандската флота (1690).

Бичи *(Фр.)*. Английски пѣлѣдователь на полярнитѣ страни (1818

—19) и на сѣв. брѣгъ на Африка, именно на Киренаика (1821). Б. умр. въ 1856.

Кичжръ *(Хариета)*, г-жа *Стоу*. Американска литераторка, отъ чието перо е прѣведенъ на български романъ *Чичова Томова колиба* (1814 — 1896).

Кишовъ *(К.)*. Германски отличенъ химикъ и геологъ, авторъ на *Химическа и Физическа Геология* (1792 — 1870).

Бишжпъ (сжръ *Х. Р.*). Английски отличенъ композиторъ, авторъ на оперитѣ *Робътъ*, *Родната Земя* (1780 — 1855).

Благо. Старобългар. дума, която значи *добро, приятно;* употрѣбява се въ съставни думи.

Благовиденъ. Хубавъ на гледъ; угледенъ, правдоподобенъ, който изглежда истиненъ. **Благовидность**. Угледность, вънкашно приличие.

Благоволение. Добра воля, обичь, покровителство. — **Благоволявамъ**. Имамъ добра воля, бивамъ добръ, добрѣ съмъ расположенъ.

Благовоненъ. Който мерише хубаво. Вж. *ароматъ*.

Благовѣренъ. Който исповѣдва истинската вѣра, православенъ: *князъ Борисъ търновски се споменува въ нашата църква като благовѣренъ*.

Благовѣщене. Единъ отъ 12-тѣ нáй-важни праздници, въ паметь на архангелъ Гавриловото благовѣстие въ Назаретъ Дѣви Марии, какво тя щѣла да роди Исуса Христа (Лук. 1; 26 — 38); празднува се на 25-и марта.

Благоговѣние. Страхопочитание; уважение, смѣсено съ страхъ и смирение.

Благодать. 1) На богословския езикъ, всичко онова, което дарува Богъ на своитѣ твари безъ никаква отъ тѣхна страна заслуга. 2) На обикновения езикъ, прѣголѣма добрина; отъ тамъ и *благодатенъ*, който дава или докарва голѣмо добро.

Благоденствие. Добруване, честитъ животъ; отъ тамъ и *благоденственъ*.

Благоденствувамъ. Живѣжъ въ благоденствие, въ миръ и доволство.

Благодушенъ. Съ добра душа, съ добро сръдце.

Благодѣтелно братство. Българско дружество, което сжществуваше въ Цариградъ 7 — 8 години наредъ до нашото освобождение. То бѣше учредено отъ нашата пó-млада интелигенция въ тоя градъ и имаше за задача да буди духоветѣ и подига народното съзнание. Членоветѣ му, всѣкога готови да роботѣжтъ само за идеята, употрѣбяваxж всичкото си свободно врѣме да размишляватъ върху срѣдствата да свѣстяватъ и просвѣщаватъ сънародницитѣ си. Съ тая цѣль, тѣ бѣхж отворили и поддържахж български училища въ разни мѣстища (Вланга, Топъ-капия, Айналж-чешме) на пространната турска столица. Ученицитѣ на тия учебни заведения бѣхж главно македончета, зети отъ работата на бащитѣ имъ, градинаре и млѣкаре. Освѣнь това, Бл. бр. поддържаше 20-на въспитаници въ българското народно училище на Фенеръ; нѣкои отъ тѣхъ станжхж отпослѣ учителе и единъ, *Измирлиевъ*, и апостолъ и мжченикъ на българската свобода. Братството бѣше и распоредило да се прѣдава всѣка недѣля нà възрастни неграмотни българе българско четмо и писмо. Фондътъ на дружеството происхождаше отъ редовни мѣсечни вносове на чле-

новетѣ му и отъ волни помощи; една кутия, запечатана и съ едно тѣсно отверстие на неѭ, се подпасяше единѭнъ въ седмицата на българскитѣ търговци и занаятчии да прибира лептата имъ. Начинателетѣ, па и най-дѣятелнитѣ членове на това учреждение, бѣхѫ калоферци г-да Лазарь Караминковъ и Лазарь Дагоровъ [тогава студентъ въ медицинското училище], търновци г-да Иванъ Ивановъ и Паскалъ Паскаловъ, копривщенецъ г-нъ Никола Минчовъ. Постоянний дѣловодитель на дружеството бѣше г-нъ П. Мусевичъ отъ Пазарджикъ. Това толкова народополезно учреждение прѣкрати дѣятелностьта си слѣдъ освободителната война: токо-речи всичкитѣ му членове напуснѫхѫ Цариградъ слѣдъ освобождението.

Благодѣтель. Който прави добро нѣкому; оттука *благодѣтеленъ*.

Благодѣянецъ. Оня, комуто е направено добро.

Благодѣяние. Доброто, което прави нѣкой.

Благоевъ *(Димитръ)*. Директоръ на пловдивската семинария*) между 1870 и 1875; първий, който въвелъ звучната метода въ това училище, тогава расадникъ на просвѣщението въ българско, и авторъ на единъ *Букварь* по тая метода и на *Изяснения на букваря*.— Б., родомъ отъ Самоковъ, билъ свършилъ университетски курсъ по историята въ Русия. Той билъ учителствувалъ нѣколко години въ Харковъ и една година въ родното си мѣсто, когато поелъ управлението на пловдивската семинария. Ученическото дружество при сегашната пловдивска гимназия е основано по негово насръдчение въ негово врѣме. Б., човѣкъ съ енергична воля и независимъ характеръ, строго осѫждалъ пловдивскитѣ български първенци за всѣка тѣхна немарливость въ народополезнитѣ работи и открито изобличавалъ любоугодницитѣ на турцитѣ. Той починѫлъ въ 1875, на около 45-годишна възрасть. Б. оставилъ нѣкакви рѫкописи, които не се знае дали сѫ упазени.

Благонадежденъ. Който дава добра надежда за бѫдѫщето; оттука *благонадеждность*.

Благонамѣренъ. Който е съ добро намѣрение, който е безъ омисъль, сир. безъ задна цѣль; оттука *благонамѣреность*, имане добро намѣрение.

Благонравие. Добри нрави, добри навици; оттука *благонравенъ*.

Благообразие. Хубость, приличность, почтеность.

Благополучие. Добра сполука, сполука безъ спънка; добруване.

Благопристоенъ. Приличенъ, хрисимъ; оттука *благопристойность*, приличие, хрисимость.

Благоприятствувамъ за или на нѣщо, **благоприятенъ** съмъ за или на нѣщо. Спомагамъ да стане това нѣщо. Оттука *благоприятство*.

Благорасположенъ. Благосклоненъ, доброжелателенъ.

Благороденъ. Който е отъ благородницитѣ. Въ *прѣнос. см.* много почтенъ: *благородна душа*,

*) Пловдивското училище, за което е дума, бѣше въ онова врѣме 5 класно училище. Отъ тогавашнитѣ български училища на равно съ него стоехѫ само габровското и старо-загорското. Ако и да го наричахѫ семинария, то бѣше си мирско училище. Духовното име му давахѫ само за да не се вторачватъ въ него турцитѣ.

благородна обхода, благороденъ изгледъ.

Благородникъ, множ. *благородници.* Единъ разредъ човѣци, които по рождението си или по привилегия, дадена тѣмъ отъ царя или княза на държавата, стоѭтъ по́-горѣ отъ другитѣ граждане. У насъ, както и въ други нѣкои държави, това различие законитѣ не допущатъ. Виж. *Аристокрация.*

Благородство. Качеството, чрѣзъ което нѣкой е благородникъ. Въ *прѣнос. см.* възвишеность, почтеность: *благородство на сърдцето, на езика, на стила.*

Благославямъ. Човѣкъ благославя *Бога,* като му въздава хвала, и *човѣка,* като му желае доброто, щастието. Духовно лице кога благославя нѣкого туря пръститѣ си, каквото да образуватъ по двѣ букви изъ името на Спасителя (И. Х.).

Благословенъ. Който по Божията воля добрува.

Благосъстояние. Добро състояние, добро положение.

Благость. Доброта.

Благотворенъ. Който докарва добро слѣдствие.

Благотворителенъ. Който прави добро; оттука *благотворителность,* правене добро.

Благоустройство. Уредность. *Благоустроявамъ.* Добрѣ уреждамъ.

Благоухание. Хубава меризма, добръ дѫхъ.

Благочестие. Разбрана набожность, истинско богопочитание, припознаване благоговѣйно божественитѣ истини и живѣяне споредъ тѣхъ.

Благочиние. Добръ редъ, поредъкъ. Оттука *благочинно,* въ добръ редъ.

Блаженствувамъ. Живѣѭ честито, добрувамъ. — **Блаженъ.** Честитъ, щастливъ, който добрува; божи угодникъ. **Блаженство.** Състоянието на блаженъ човѣкъ; официална титла на българския екзархъ: *Негово Блаженство Иосифъ I.* — **Евангелски блаженства.** Учението на Иисуса Христа (Мат. 5; 3 — 12) за 9-тѣ добродѣтели, за които Богъ дарува блаженство.

Вламирамъ. Корѭ, неудобрявамъ, осѫждамъ: *камарата бламира министерството.*

Вламъ, *фр.* Укоръ; неудобрение, изказано отъ събрание на отговоренъ или отговорни нему: *бламътъ на народното събрание, на окр. съвѣтъ, на град. съвѣтъ.*

Бланки *(Адолфъ).* Единъ отъ на́й-прѣднитѣ французски политико-икономисти, авторъ на *История на Политическата Икономия въ Европа отъ старо врѣме до днесь,* и др. Слѣдъ звѣрствата, извършени отъ турскитѣ башибозуци въ пиротско, нишско и лѣсковско при потѫкването на едно въстание (1841) въ споменѫтитѣ мѣстности, франц. правителство [виж. *Пиротски въстания; Ал. Екзархъ*], испратило Б. да изслѣдва станѫлото; и слѣдствието на изучването си той обнародвалъ въ знаменитата си книга: Voyage en Bulgarie (Пѫтуване въ България) [Парижъ, 1843]. Въ тая книга Б. излага между друго икономическото, земедѣлческото и индустриалното състояние на българетѣ. Б. е билъ пращанъ да изучва още Корсика, Алжирия и финанциалното положение на Лондонъ (1798—1854).

Бланко. Носъ на западъ отъ Сахара, на́й-сѣверната точка на Африка.

Бланкъ, бланка, *итал.* (буквално значи *бѣлъ*). 1) Чистъ, ненаписанъ листъ хартия, на който е отпечатано името или фирмата на лицето или заведението, което ще го употрѣби. 2) Празно мѣсто въ актъ, дѣто ще се напише името на лицето, което ще притежава акта.

Бланшаръ *(Франсоа).* Франц. въздухоплаватель; пръвъ прѣхвръкнжлъ прѣзъ канала отъ Дувръ въ Кале, подвигъ, който възбудилъ удивлението на цѣлъ свѣтъ; изобрѣтатель на парашюта; извършилъ 66 пжтувания; паднжлъ отъ балона си и се убилъ въ Хага (1753 — 1809). — Жена му, *Луиза Б.*, и тя въздухоплавателка, погинжла въ 1819, жрътва на едно дързско прѣдприятие.

Блау *(Ернстъ О. Ф. Х.).* Писатель върху Балкански п-въ. Б. билъ прусски консулъ въ Сараево (1864) и генераленъ консулъ за Босна и Херцеговина (1870). Той е авторъ на разни статии, описания на своитѣ изслѣдвания. Найинтересни се иматъ неговото съчинение *Пжтуване въ Босна и Херцеговина* (Берлинъ, 1877) и неговитѣ езикословни изучения върху езика и книжнината на босненскитѣ мохамедане *Босненско-турски езични паметници* въ *Трудове на германското Източно Дружество.* Д-ръ Ив. Д. Шишмановъ ги посочва като примѣръ за едно подобно изслѣдване на нашитѣ българо-мохамедански говори (род. 1828 въ Нордхаузенъ, умр. отъ самоубийство въ Одеса, 1879).

Блейвейсъ *(Янъ).* Словенски списатель, положилъ начало на ново правописание на езика си (род. 1808, умр. прѣди 10-на години).

Блейкъ *(Робертъ).* Великъ английски адмиралъ, който, по́-вече отъ кого и да било другиго, съдѣйствувалъ да стане Англия владичица на морето. Неговитѣ побѣди унищожили надмощието на Холандия и морската сила на Испания и вджхнжли всесвѣтско уважение къмъ английското знаме (1598 — 1657).

Блеки. Виж. *Бляки.*

Блепорея, *гр.* Гнойно полово течение *(венерическа болесть).*

Блинди, *герм.* Заслонъ, желѣзна покривка на корабъ; единъ видъ плетъ за покриване трапъ въ пжть *(воен. иск.).*

Блиндирамъ, *герм.* Въ *воен. иск.* покривамъ съ дебелъ пластъ желѣзо или земя.

Вличеръ *(Ст.).* Единъ отъ на́йотличнитѣ дански поети и романисти (1782 — 1848).

Блокада, *герм.* Обсада, ограждане укрѣпено мѣсто или пристанище съ военни сили. Всичката цѣль, която се гони, е да се накаратъ обсаденитѣ, когато имъ се свърши храната, да се подчинжтъ на волята на обсадителетѣ.

Блокажь, *фр.* 1) Заскаляване празно мѣсто на блато, сграда и др. съ дребни камене. 2) Самитѣ камене.

Блокирамъ, *герм.* Ограждамъ съ военна сила крѣпость, пристанище, градъ съ цѣльта, съ която се прѣдприима една блокада.

Блокъ, *герм., фр.* 1) Скребецъ; 2) Прѣголѣмъ камень.

Блондинъ-ка, *фр.* Русъ, русокосъ мжжъ; руса, русокоса жена.

Блудница. Развратна жена.

Блудъ, блудство. Нечисто схождение, плътски грѣхъ между неженени; понѣкога значи и прѣлюбодѣйство. **Блудъ**, първоначално значи отбиване отъ правия пжть въ буквален и прѣносенъ смисълъ;

оттука *блудний синъ* въ Евангелието, което значи заблуденъ или сбъркалъ пжтя на живота. **Блудствувамъ**. Извръшвамъ блудство.

Блуменбахъ. Знаменитъ герм. естествоиспитатель. Неговото *Ржководство по сравнителната анатомия и физиология* е прѣведено токо-речи на всичкитѣ европейски езици (1752 — 1840).

Блумфилдъ. Английски поетъ, обущошивачъ (1766 — 1823).

Блунчли. Швейцарски юрисконсултъ, професоръ на международното право въ Мюнхенъ и пóпослѣ на политическитѣ науки въ Хайделбергъ; авторъ на цѣнни политически и правни съчинения; род. въ Цюрихъ въ 1808.

Блъсковъ *(Илия Р.)*. Съврѣмененъ българ. повѣствователь и старъ учитель, род. въ с. Дълбоки (старо-загорско) въ 1839. И. Б. се училъ при баща си Р. И. Блъсковъ и учителствувалъ отъ 1857 до 1860 въ с. Айдемиръ (силистренско) и отъ 1860 учителствува въ Шуменъ, съ една прѣсѣкулка отъ 5 години, прѣзъ които е билъ училищ. инспекторъ. И. Б. се отличи въ повѣствователната наша книжнина съ първообразни повѣсти, на които съдържанието е земено изъ нашия народенъ животъ. Тѣ сж: *Изгубена Станка*, първото издание отъ която е печатано на бащиното му име въ Болградъ въ 1862, и която е имала горещъ приемъ въ България; *Злочеста Кръстанка* (Русе, 1870), която е имала още пò-горецъ, па и пóзаслуженъ приемъ; *Двѣ сестри; Три повѣсти: Пиянъ баща*: спис. *Градинка*, пó-послѣ, *Градина*, което е излизало въ разни мѣста и врѣмена; и редъ книжки, озаглавени *Китка*, които съдържатъ разни повѣсти и раскази. И. Б. редактира сега спис. *Паметникъ*.

Блъсковъ *(Райко Ил.)*. Бълг. учитель и самоукъ-списатель въ периода на възраждането ни, род. въ Клисура (карловско) около 1818. Училъ се въ родното си мѣсто въ една отъ стаитѣ на митоха [тогава въ Клисура нѣмало още училище] при нѣкой си калугерь от. Константина на тогавашнитѣ науки: русски букварь, часословъ (наустница), псалтирь и апостолъ; всичкото си друго знание той придобилъ чрѣзъ самообразование. Въ своята автобиографийка той споменува, че като искаралъ и *свѣтчето*, та знаелъ да чете въ пръква и да канерва, той станжлъ много важно лице въ родното си мѣсто; и още бѣлѣжи, че въ онова врѣме само въ Копривщица и въ Габрово имало както трѣбвало по тогавашния взаимноучителенъ редъ наредени училища. Учителството почнжлъ въ 1837 въ с. Дълбоки (старо-загорско) и нáй-много учителствувалъ въ провадийско и силистренско, дѣто съ неговото залѣгане се основали много пръкви и училища. Прѣзъ 1859, Р. И. Б., гоненъ отъ гръцкитѣ владици, се принудилъ да бѣга въ Румжния, дѣто стоялъ до 1880. Тамъ той учителствувалъ въ Болградъ [тогава тоя градъ билъ подъ властьта на Румжния] и Плоещъ. Писателството му започнжло въ Болградъ съ спис. *Духовенъ прочитъ* (1862). Отъ тогава неговата книжовна дѣятелность е била непрѣстанна; другитѣ негови повръменни издания сж: *Духовни книжки* (Болгр., 1864), *Училище* (Букурещъ, 1871), *Нова България* (Гюргево, 1876), *Славянско братство* (Букур., 1877; Русе, 1878),

Наставникъ (Варна, 1881), и неговитѣ по́-главни книжовни произведения сж: *Букварь, Сборникъ отъ разни съчинения* (заедно съ Д. В. Поповъ) расказъ *Стоенчо* и повѣсть *Изгубена Станка*, която е прѣкарала нѣколко издания и е дала силенъ потикъ на нашото самосъзнание. Писателството за тая повѣсть притезава синъ му Илия. Р. И. Б. починж въ Русе въ 1884.

Влюститель. Който съблюдава, строгъ пазитель, стража (на *законъ, правила*).

Блюхеръ. Прусски фелдмаршалъ, докаралъ съ пристигането си уврѣме поражението на Бонапарта при Ватерлоо (1742—1819).

Бляки *(Дж. Ст.)*. Английски списатель, шотландецъ; на българ. е прѣведено неговото съчинение *Нѣколко думи за умственото, физическото и нравственото саморазвитие* (1809 — 1895).

Бляксторъ (Сжръ *Уйлиямъ*). Твърдѣ отличенъ анг. юрисконсултъ, авторъ на *Тълкувания върху законитѣ на Англия* (1723 — 1780).

Бляк *(Иосифъ)*. Шотландски химикъ, развилъ теорията за «потайната топлина», върху която почива неговата научна слава (1728 — 1799).

Боа, *лат.* 1) Американска змия неотровна, дебела, длъга отъ 5 до 10 мет., съогромна сила. 2) Единъ видъ мека кожа или перошина, която госпожитѣ носѭтъ на шията.

Боадбилъ. Послѣдний маврски краль на Гранада (1481 — 1492).

Боало-Десиреo *(Никола)*. Знаменитъ франц. поетъ, авторъ на *Сатири, Послания, Поетическо искусство* и пр. (1636 — 1711).

Боасере *(Мил.* и *Сюл.)*. Двама братя, отлични герм. археолози; послѣдний е авторъ на съчинението *Памятници отъ архитектура по Долни Рейнъ отъ VII до XIII вѣкъ* (М. 1786 — 1851; С. 1783 — 1841).

Боасонадъ. Единъ отъ на́йученитѣ франц. елинисти (1774 — 1857).

Бобековъ *(Павелъ)*. Единъ отъ главнитѣ организатори и герои на Априлското въстание; прѣдсѣдатель на привръменното правителство въ Панагюрище, родомъ отъ тоя градецъ. Б., буенъ младежъ, бѣше напуснжлъ наукитѣ си въ медицинското училище въ Цариградъ, за да работи по приготвянето на освободителното движение. Когато турцитѣ, слѣдъ юнашки отпоръ отъ панагюрци, зехж назадъ Панагюрище, Б. сполучи да избѣгне и стигне въ Румжния; нъ той занесе съ себеси грждна болесть, отъ която се поминж на другата година въ Търново. Въ Букурещъ той издаде 20-на броя отъ вѣстникъ *Всѣкидневний новинаръ*. Отъ него има прѣведени: *На сила оженване* отъ Молиера и *Бъдни вечеръ на Коледа* (8-и окт. 1851—17-и окт. 1877).

Бобинъ, *фр.* Въ *телегр.* единъ видъ гибелъ, на който навититѣ нишки сж металически; тѣ сж и изолирани като сж обвити съ копринен конецъ.

Бобошево. Село въ дупнишка околия, което се слави по хубавитѣ си вина; 2,000 жит.

Бобруйскъ. Русски градъ въ минската губерния, съ крѣпость, при вливането на рѣка Бобруйка въ Березина; 28,000 жит. Скеля на параходитѣ, копто плуватъ по Березина и Днѣпръ. Доста голѣма търговия, ала въ ржцѣтѣ на евре-

итѣ. Французетѣ обсаждали Б. напразно.

Бобръ, *рус.* Суховодно млѣкопитаѫщо животно, отъ разреда на гризачитѣ. Има кѫсо, дебело тѣло. Забѣлѣжително е по остроумието, съ което си прави жилищата. Живѣе въ общества. Храни се съ кората на дърветата. Цѣни се за кожата си и за скѫпоцѣнната мокрота касторий, която се добива отъ двѣ торбици, прѣдъ дирника на животното. Бобрътъ въ Европа е токо-речи истрѣбенъ.

Бобчевски (*Петръ*). Съврѣмененъ български публицистъ и общественъ дѣецъ, който развиде доста голѣма дѣятелность и показа една смѣлость и послѣдователность като опозиционеръ на Ст. Стамболовия режимъ; редакторъ на варненски полит. вѣстн. *Черно море* (1-й му брой 9 юн. 1891), прѣкратенъ прѣзъ 1896. Б. е сега (1897 год.) прѣдставитель въ народното събрание. Той е младъ и, до колкото е извѣстно, притежава домашно образование.

Бобчевъ (*Стефанъ*). Българ. публицистъ, книжовникъ и общественъ дѣецъ, род. въ Елена прѣзъ 1853. Училъ се първоначално въ родното си мѣсто, дѣто се запозналъ съ франц. и русски езици. Въ 1868 г. постѫпилъ въ медицинското училище въ Цариградъ. Прѣзъ 1876 избѣгнѫ въ Одеса за да се избави отъ прѣслѣдванията на турскитѣ власти, които по поводъ на тогавашнитѣ събития въ България, го подозирахѫ въ качеството му членъ на печатарското дружество *Промишление*, прѣдсѣдатель на *Македонската дружина* и др. п. Прѣзъ 1877 той постѫпи въ московския университетъ и свърши правнитѣ науки (1880), слѣдъ което се установи въ Пловдивъ, дѣто съединението го намѣри директоръ на правосѫдието. Слѣдъ прѣврата на 9-и августъ, той се принуди да емигрира въ Цариградъ и послѣ въ Русия. Слѣдъ завръщането си въ Пловдивъ (1889), той се залови за адвокатството. Въ румелийско врѣме той бѣше прѣдставитель на областното събрание, сега е такъвъ въ народното събрание.

Публицистическата и книжовната дѣятелность на Б. е била непрѣстанна и неуморима, и захваща отъ много ранна възрасть. Още въ 1866 — 7, той редактиралъ едно рѫкописно вѣстниче *Утро*. Първий му публицистически трудъ, подъ заглавие *Сегашний нашъ езикъ* се отпечата въ цариградския вѣстникъ *Македония* (брой 9, 1871); а първий му книжовенъ печатанъ трудъ е единъ прѣводенъ расказъ *Наводнението на Дунава* (Цариградъ 1871). Като студентъ на медицинското училище, той зимаше участие въ българскитѣ вѣстници, които се издавахѫ онова врѣме въ Цариградъ: *Македония*, *Право*, *Напрѣдъкъ*, *Вѣкъ*, и по едно врѣме редактираше *Читалище* (1874), както и вѣст. *День* (1874 — 5). По-главнитѣ му книжовни трудове прѣзъ тоя периодъ сѫ: *Османска история* отъ г-жа Фюре, *Историята на Геновева* съ притурка на повѣсть *Величко и Иванъ*, *Ключътъ на науката* отъ Брюера, *Пѫтуване около свѣта* и др. Въ надвечерието на русско-турската война, Б. редактираше въ Букурещъ политически в. *Стара-планина*, въ който изначало се подписваше подъ псевдонима С. Бѣжанъ. Прѣзъ врѣмето на студенчеството си въ Русия, той написа

въ русския печатъ, между друго, два расказа изъ българския животъ: *Бабушка Рада*, *Дѣвичая скала* и етнографически очеркъ *Народния обичаи болгаръ*. За послѣдното си съчинение (именно за *Семейното право*) той е награденъ съ сребъренъ медалъ отъ Имп. Рус. Географ. общество. Слѣдъ освобождението, Б. бѣше единъ отъ редакторитѣ на вѣст. *Марица* и спис. *Наука*. Слѣдъ съединението захванж, съ М. Маджарова, издаването на в. *Новини*, който трая до 9 авг.; и слѣдъ емигранството основа, съ М. Маджарова, спис. *Юридически прѣгледъ* и *Българска сбирка*, които отъ 1895 останж да редактира самъ. Отъ освобождението насамъ неговитѣ по́-главни книжовни трудове сж: *История на българския народъ* по д-ръ Иречека, учеб. за срѣд. учил.; *Кратъкъ учебникъ върху българската история*; *За събирането и изучването на народнитѣ юридически обичаи*; *Жинзифовъ*; *Прѣгледъ на българския печатъ* въ Фотиновски юбилеенъ сборникъ и др.

Б. отпразнува 25-годишния юбилей на литературната си дѣятелность всрѣдъ доста обширно съчувствие прѣзъ 1896.

Богдановичъ. Русски поетъ, авторъ на романтическата поема *Душенька* (1743 — 1803).

Богдановичъ, *(Модестъ Ив.)*. Русски военен историкъ, генералъ-лейтенантъ и пр.; авторъ на *Историята на военното искуство*, *Военната история на срѣднитѣ вѣкове* (1805 — 1882).

Богданци. Село въ Авратъ-хисарската (кукушската) каза; 3,850 жит., отъ които 3,400 българе, останжлитѣ турци.

Богданъ. Най-високий връхъ на Срѣдна-гора, надъ Копривщица; 1,572 метра надъ морското равнище. Състои отъ два връха; Голѣми и Мали Богданъ.

Богдиханъ, *монг.* Официалната титла на китайския императоръ.

Богиня. Езическо баснословно божество отъ женски полъ.

Богобоязливъ. Който се бои отъ Бога, който му се покорява.

Богобоязливость. Страхъ отъ Бога.

Боговичъ *(Мирко)*. Хърватски поетъ (род. 1816).

Боголюбовъ *(А. П.)*. Отличенъ русски маринистъ-живописецъ; живѣе отъ много години въ Паризъ.

Богомили или **богумили.** Едноврѣмешна религиозна секта въ България. Основателтъ ѝ билъ нѣкой си попъ Богомилъ, който живѣлъ въ врѣмето на царь Петра. Прѣдполага се, че богомилството е било единъ протестъ противъ гръцкото влияние въ България, и цѣльта му е била да отърве България отъ това влияние.

Богомилството е било смѣсь отъ павликянството и български езически вѣрвания. Учението на богомилитѣ е било дуалистическо, сир. допущало сжществуването въ свѣта на двѣ начала — добро и зло. Богомилитѣ учили, както гностицитѣ и манихеитѣ, че цѣлий свѣтъ е направенъ не отъ доброто, а отъ злото, сир. не отъ Бога, а отъ дявола, и че нашитѣ тѣла сж тъмници за божественитѣ души, та трѣбва да ги умъртвяваме съ трудъ и постъ, за освобождението на душитѣ. Богомилитѣ прѣдставлявали Бога като сжщество невидимо и бестѣлесно, нъ въ човѣшка форма. Богъ ималъ двама синове: по́-старий *Сатанаилъ*, а по́-младий — *Исусъ*. Сатанаилъ, когато се възгордѣлъ, изгубилъ божеството си, та станжлъ сатана

и зелъ да пакости на човѣцитѣ. Слѣдъ 5,500 год. отъ създанието на свѣта, Богъ проводилъ сина си Иисуса на земята да избави човѣчеството отъ сатана; и Иисусъ не се въплотилъ въ истинна плъть, а зелъ само привидно тѣло. За Дѣва Мария богомилитѣ учили, че тя била само видима жена, нъ нѣмала тѣло. Отъ цѣлото Св. Писание, тѣ приемали само Псалмитѣ и Пророцитѣ, 4-тѣ Евангелия и Апостолскитѣ Дѣяния. Тѣ отхвърляли таинствата и обрядитѣ на църквата. Споредъ тѣхъ, храмоветѣ били жилища на лошитѣ духове, камбанитѣ—дяволски тржби. Обикновенитѣ богомили се женили, нъ приемали развода на жената Между тѣхъ имало *съвършени*, които имали брака за грѣшно състояние, та се не женили; и тѣ се гнусели отъ дѣцата, защото ги считали за мамоничища или дяволска рожба. На́й-главната тѣхна молитва била *Отче нашъ*, и на́й-важний имъ обрядъ — кръщенето съ молитви и възлагане евангелието. Въздържание отъ месо и вино, и изобщо трезвость въ живота е била тѣхна отличителна черта. Богомилитѣ не уважавали кръста, защото той билъ послужилъ за бесчестие и смърть на Спасителя. Иконитѣ считали за идоли, и нѣмали много празници. Богомилската църква имала само епископски и свещенически чинъ. Епископътъ на всѣка нейна область се казвалъ **Дѣдьць** и билъ изборно лице. Богомилитѣ не били само противъ църквата, нъ и противъ държавата; тѣ не приемали ученето, че «царь и болери Богомъ суть поставени».

Богомилството било пуснжло дълбоки корене въ България и раздоритѣ, които то причинявало между народа били една отъ главнитѣ причини за падането на България подъ византийската власть. Въ 1118 Алексий Комненъ, върлъ неприятель на еретицитѣ, изгорилъ водителя имъ Василия; ала гоненето не ги истрѣбило и въ врѣме на мохамеданското завоевание на Балкански полуостровъ, особено Босна (XVI вѣкъ), ние намираме, че на́й-многото отъ вѣроотстжпницитѣ християне, които пригрнжли вѣрата на завоевателетѣ, били отъ тая секта.

Богомоловъ *(И. С.)*. Единъ отъ на́й-даровититѣ русски архитектори (1842 — 1886).

Богориди (князъ *Стефанъ*), по́рано *Стефанъ Богоровъ*. Високопоставенъ турски сановникъ, «каймакаминъ» (господарь) въ Молдова, съвѣтникъ на турския посланникъ въ С. Петерсбургъ, самоски князъ, и др. Б. е билъ българинъ отъ Котелъ, внукъ на *Софрония Врачански*, и е билъ добилъ образование на французски и гръцки въ Букурещъ, и по́-сетнѣ изучилъ турски въ Цариградъ. Съ неговата подкрѣпа се издѣйствувало въ 1858 да се ржкоположи на епископски чинъ Иларионъ (виж. *Иларионъ Макариополски*) за управитель на българската църква въ Фенеръ (Цариградъ), и се добило ферманъ за съграждане голѣма църква намѣсто незавидния параклисъ. За тая цѣль той и подарилъ собствения си домъ, дѣто едвамъ прѣзъ 1896 се въздигнж единъ великолѣпенъ храмъ, въ името на св. Стефана (1770—1859 въ Цариградъ). Биографически бѣлѣжки за Б. се намиратъ въ *Български Книжици* (Цариградъ, 1859): *въ Слово, казано въ българската църква отъ Н. Б. Вла-*

диката св. Макариополскаго на службата за девятинитѣ на покойния князъ....

Богориди (князъ *Александръ*). Синъ на Ст. Богориди, първий главенъ управитель на *Източна Румелия*, която управлява 5 години, отъ апр. 1879 до апр. 1884, когато на мѣстото му се назначи *Гавриилъ Кръстевичъ*. А. Б., въ прѣклонна възрасть, живѣе сега въ частенъ животъ въ Паризъ.

Богоричъ *(Адамъ)*. Словенски ученъ, съврѣменникъ на Трубера, съчинитель на първа граматика на езика си.

Богоровъ. Село между Арабаконашки проходъ и София, при което генералъ Гурко, слѣдъ падането на Плѣвенъ, разби турцитѣ и проправи пѫтя си за София. (1877 — 78).

Богоровъ (д-ръ *Ив. А.)*, по́рано **Богоевъ** *(Ив.)*, и още по́-рано **Андреевъ** *(Иванчо)*. Бълг. книжовникъ и публицистъ въ периода на нашото възраждане и забѣлѣжителенъ пуританинъ въ езика, родомъ отъ Карлово. Б. бѣше се училъ първоначално при даскалъ Райко Поповичъ въ родния си градецъ, донѣйдѣ въ гръцкото училище Куру-чешме въ Цариградъ и, по́-сетнѣ, въ една одеска гимназия. Слѣдъ едногодишно учителствуване въ Стара-Загора, Б. отишелъ въ Букурещъ и тамъ напечатилъ своята *Пѫрвичка Бѫлгарска Словница* [*Граматика*]. (1844). Слѣдъ това Б. се явява въ Липиска, дѣто основава вѣстникъ *Бѫлгарски Народенъ Извѣстникъ* (1846), прѣкръстенъ на *Бѫлгарски Орелъ* [отъ първий излѣзли само два броя, а отъ вторий — само 3]. Въ 1847, Б. основалъ въ Цариградъ българска печатница и *Цариградски Вѣстникъ*, който той редактиралъ първитѣ три години. Прѣзъ това врѣме той дарилъ българскитѣ дѣца съ прочутия расказъ на Е. Фое *Чудесиитѣ на Робинсона Крусо*. Въ 1851, Б. е въ Букурещъ и тамъ печати своята *Всеобща География*. Въ сѫщата година, той се условява за учитель въ Шуменъ, дѣто учителствува двѣ години. При обявяването на Кримската война, той отива въ Паризъ, дѣто свръшва медицината. Слѣдъ това, намираме го три години лѣкарь въ Пловдивъ, послѣ въ Петербургъ [тамъ се приима на ауденция отъ императора], и скоро въ Букурещъ, дѣто издава в. *Народность*. Не се минува много и той е въ Вѣна, дѣто печата доста сполучения си за онова врѣме *Френско-Бѫлгарски рѣчникъ* (1869) и съвсѣмъ несполучения си *Бѫлгарско-Френски рѣчникъ* (1871). Б. редактираше въ Пловдивъ прѣзъ 1879 спис. *Наковалня;* той е и авторъ на *Книговище*, *Упѫтване* и други брошурки и книжки. До смъртьта си, той се ползуваше съ пенсия (1818 — 1892).

Богословие. Науката за Бога, по́-особено науката за християнската вѣра, спр. за *историята ѝ*, *источницитѣ ѝ*, *ученията ѝ*, *церковното управление*, *длъжноститѣ* на пастиря и на пасомитѣ и др. **Богословски**. Който се отнася до богословието. **Богословъ**. Който знае богословието, или, който пише по тая наука. Виж. *Теология*. **Богослужение**. Всенародно почитане Бога, по церковнитѣ наредби. **Богослужебенъ**. Който се отнася до тая служба.

Богоспасаемъ. Покровителствуваемъ отъ Бога.

Богота *(Санта-фе-де)*. Столица на Колумбия (южна Америка); 95,000 жит.

Боготворѭ. Почитамъ като Бога, обожавамъ. *Боготворене*, обожаване.

Боготъ. Виж. *Бохотъ*.

Богохранимъ. Пазенъ отъ Бога, подъ Божията закриля.

Богочестивъ. Който чествува или тачи Бога. Членоветѣ на княж. сѣмейство се споменуватъ въ нашата пръква като богочестиви; исключение прави само князъ Борисъ, който се споменува като благовѣренъ.

Богочестие. Чествуване, почитане Бога.

Богочовѣкъ. Богъ, който е зелъ на себеси тѣлото, образа на човѣка; Богъ въ плъть, Синъ Божи, И. Христосъ.

Богоявление (Водици). Праздникъ за споменъ кръщението на И. Христа въ Иорданъ, на 6-и януария. **Богоявленски**, който се отнася до Богоявление.

Богуславъ *(Любковицъ)*. Чешски писатель, знаменитъ прѣдставитель на класицизма и пѫтешественикъ (1462 — 1510).

Богъ. Творецътъ, Създателтъ, Вседържителтъ на свѣта. *Богове* наричатъ мнимитѣ създателе и управителе на свѣта у идолопоклонцитѣ, и самитѣ идоли.

Боденско езеро. Герм. име на *Констанцско езеро*.

Боденщетъ *(Фридр.)*. Герм. поетъ, авторъ на *Пѣснитѣ на Мирза Шафи* и прѣводитель на английскитѣ и русскитѣ найдобри списателе. Род. въ 1819.

Боденъ *(Ник.)*. Франц. пѫтешественикъ; до 1801 ислѣдвалъ два пѫти Вандименова земя.

Бодъ. Знаменитъ германски астрономъ (1747 — 1826).

Бодянский *(Осип. Макс.)*. Малорусски списатель, първий русски славистъ слѣдъ М. П. Погодина; намиралъ се въ блиски отношения съ чешския ученъ П. И. Шафарика и др. (1808 — 1877).

Воереско *(Вас.)*. Румѫнски политикъ, род. въ Букурещъ въ 1830. На 18-годишна възрастъ, прѣзъ прѣврата въ 1848, писалъ въ румѫнскитѣ вѣстници подъ псевдонима Pruncul Roman. Слѣдъ това, той билъ принуденъ, за да се избави отъ прислѣдвания, да побѣгне въ Паризъ, дѣто свършилъ курса на правото съ докторатъ въ 1857. Една година пѐнапрѣдъ, когато засѣдавалъ конгресътъ въ французската столица, той отправилъ до пълномощницитѣ *Мемоаръ по политическия и икономическия въпросъ на Молдо-Влахия*, който направилъ доста голѣмо впечатление и обнародвалъ съчинение *Румѫния слѣдъ Парижския договоръ*. Друго пó-важно негово съчинение е *Сравнително изучение на прѣстѫпленията и наказанията отъ философическа и юридическа гледна точка*. Б. е билъ прѣдсѣдатель на сената и нѣколко пѫти министръ въ отечеството си.

Боери. Холандски поселенци, първи, които се поселили на носъ Добра Надежда (южна Африка), единъ и половина вѣкъ слѣдъ откритието на тоя край отъ Васко де Гама, именно въ 1650. Англичанетѣ завладѣли въ 1815 Капщатъ или Капската колония и истикали боеритѣ пó-на сѣверъ, въ Трансвалъ. Боеритѣ повторно извоювахѫ независимостьта си въ 1880, откакъ разбихѫ нѣколко пѫти англичанетѣ. Прѣзъ 1895, една чета англичане нехранимайковци отъ 700 души, подъ прѣд-

водителството на шотландеца д-ръ Джеймсжна, хайдушки нахълтж въ Трансвалъ, нъ биде заробена отъ боеритѣ. По тоя случай, германский императоръ Вилхелмъ II, сърадва телеграфически прѣдсѣдателя на трансвалската република Кругера, и въ Англия останжхж попарени отъ събитието. Боеритѣ се занимаватъ съ скотовъдство и земедѣлие, и живѣжтъ по селски. Оттука названието boer, селачъ орачъ, както герм. bauer. Виж. *Трансвалъ.*

Боеций. Римски философъ, съчинитель на книгата *Философска утѣха* (470 — 524).

Божадоръ. Носъ на Атлантически океанъ, западно крайбрѣжие на Сахара. Португалцитѣ заобиколили на́й-напрѣдъ тоя носъ въ 1433, и дали му името, което значи *околчестъ носъ.*

Божески. Който принадлежи, или е свойственъ, на Бога.

Божественъ. Свойственъ на Бога, който происхожда отъ Бога; несравнимъ, недостижимъ. **Божественость**, свойство или сжщность на божественото; происхождение отъ божественъ источникъ.

Возвели. Виж. *Неофитъ Хилендарски.*

Боздуганъ, *тур.* Оржжие като топузъ; употрѣбявало се въ старо врѣме.

Войени. Галски народъ (VI-и вѣкъ прѣди Р. Хр.).

Войчо воевода. Прочутъ юнакъ-хайдутинъ, отъ с. Цепарани, който въ 1829 влѣзълъ съ четата си въ русска служба, съ желание, както Мамарчевъ, да докара освобождението на България. Б., слѣдъ сключването на одринския миръ, се опиталъ да хване пакъ гората. За това руситѣ го пратили съ двамата му братя на заточение въ Сибиръ. Тамъ, една нощь, тия братя, скокнжли отъ стѣната на твърдината да бѣгатъ. При скачането, единътъ братъ си счупилъ крака и Бойчо го заклалъ, за да се не мжчи. Останжлитѣ двама пѣши прѣзъ Русия стигатъ до Цариградъ, отъ тамъ въ Стара-планина, дѣто Бойчо прѣкаралъ хайдушки животъ цѣли 21 години. Той погинжлъ въ едно сражение съ Зейнилъ паша. Извѣстний *Тотю* воевода е неговъ ученикъ.

Бокачио. Знаменитъ итал. поетъ и литераторъ, авторъ на *Десетодневника* (1313 — 1375).

Боклѣ. Виж. *Бжклъ.*

Боксъ, *англ.* Биене съ юмруци въ Англия, любимо забавление на англичанетѣ съ вѣкове. Боксътъ ималъ едно врѣме въ Англия такъви отлични покровителе като царь Алфреда и Ричарда Ш. Той ималъ и златния си вѣкъ, когато професори публично обявявали желанието си да даватъ уроци «по благородното искусство на самозащитата». Въ 1817, русский царь Николай билъ зритель на единъ боксъ за награда въ Англия. При сключването на бокса, побѣдительтъ билъ прѣдставенъ на царя, и той се ржкувалъ съ него. Тоя е послѣдний пжть, въ който царски особи сж присжтствували на едно отъ тия отвратителни зрѣлища. Сега боксътъ е отживѣлъ обичай и въ Англия.

Боксжръ, *англ.* Боецъ, който се бие съ юмруци.

Бокъ (д-ръ *Карлъ Е.*). Германски анатомистъ, прѣобразователь на лѣчебнитѣ заведения въ Саксония и распространитель на ученията на вѣнската школа; професоръ въ лайпцигския университетъ и директоръ на клиниче-

ския отдѣлъ: авторъ на *Изучение по патологията и по диагностиката*, *Ржководство по анатомията и по физиологията*, *Атласъ на анатомията на човѣка* и др. Нѣкои отъ неговитѣ съчинения сѫ прѣведени и на български. Род. въ Лайпцигъ въ 1809.

Волверкъ, *герм.* Сѫщото, каквото е бастпонъ.

Болгари. Село въ европейска Русия, казанска губерния, 45 километра отъ Казанъ и близу до Волга; 650 жит. Развалини отъ градъ Българъ, стара столица на волжскитѣ българе.

Волградъ. Градъ въ Бесарабия; 10,000 жит. До прѣди нѣколко години въ Б., дѣто населението е пó-вечето българско, имаше българска гимназия.

Волеславъ. Име на 6 полски царе (992—1279), отъ които нáй-знаменитий е *Болеславъ I Храбри*, който сполучилъ да распространи владѣнията си отъ Балтийско море до Карпатскитѣ планини и Унгария, и отъ Чехия до Волхиния (цар. 992 — 1025).

Боливаръ (1783—1830). Американски генералъ, освободилъ Венезуела и Нова Гранада отъ испанското владичество (1819). Той е далъ името си на Боливия, и него наричатъ Вашингтонъ на южна Америка.

Боливия. Южно-американска република; 2,325,000 жит.; простр. 1,222,250 чет. килом.; стол. *Чукуисака*. Сребърни рудници.

Болингброкъ. Английски държавникъ и списатель, авторъ на *Писма по изучение на историята* (1678 — 1751).

Болония. Италиянски градъ на Рено, притокъ на По; 180 килом. на юго-ист. отъ Миланъ; 147,000 жит. Университетътъ въ тоя градъ е единъ отъ нáй-старитѣ и нáй-добритѣ въ Италия, съ библиотека отъ 200,000 тома и музей.

Волоръ. Планинско бърдо между Китай и Тюркестанъ.

Болтонъ. Английски градъ, 16 килом. на сѣв.-зап. отъ Манчестеръ; 116,000 жит. Важни фабрики за памучни произведения.

Болтъ, *хол.* Дебелъ желѣзенъ пржтъ, употрѣбяемъ за стягане частитѣ на сграда или корабъ.

Болѣзненъ. Който боледува, наклоненъ къмъ болести, слабъ. **Болѣзненость**. Расположение къмъ болести, немощь.

Боляринъ. Сѫщото, каквото е бояринъ.

Бома. Сѣдалище на управлението на Конго.

Бомарше. Франц. писатель, съчинитель на *Севилский бръснарь*, *Фигаровата сватба* (1732—1799).

Бомба, *франц.* Кухо клѫбо отъ леяно желѣзо, напълнено съ барутъ, което е направено да се пръсне или въ врѣме на пóлета си, или при падането си; съ него стрѣлятъ изъ голѣми артилерийски орѫдия.

Бомбай. Страна въ английска Индия; 16,500,000 жит. Едноименен гл. градъ на тая страна, съ 821,000 жит. Градъ Б. е пристанище на Индийско море, въ единъ о-въ на Омански заливъ, и върти голѣма търговия.

Бомбардирамъ, *фр.* Стрѣлямъ съ бомби, гюллета и др.

Бомбардиръ, *фр.* Войникъ, който хвърля бомби изъ мортиръ.

Бомбардонъ. Мѣденъ инструментъ употрѣбяемъ въ военнитѣ оркестри.

Бомбастически стилъ, *англ.* Надутъ, високопаренъ слогъ.

Вомбомѣръ. Инструментъ за измѣрване дебелината на стѣнитѣ на бомба или граната.

Воме. Французъ. химикъ, усъвършенствувалъ аерометра и направилъ много практически приспособения въ искусствата (1728 — 1804).

Beau monde, *фр.* Истънченото, модното общество.

Бомонъ. Франц. геологъ (1798 —1874).

Вона. Алжирски градъ, пристанище на Срѣдиземно море; 18,000 жит.

Бона, *фр.* Бавачка на дѣца.

Бона. Съврѣмененъ франц. живописецъ, род. въ 1833.

Воналдъ (*Луи де*). Франц. политически писатель, авторъ на *Първобитното законодателство* (1753—1840).

Вонапартъ. Корсиканско сѣмейство, прославено отъ *Наполеона I.* Наполеонъ Бонапартъ (1769—1821), ималъ 4 братя и 3 сестри, отъ които по-забѣлѣжителнитѣ: *Иосифъ*, испански краль (1768—1844), *Луи*, холандски краль, баща на Наполеона III (1778—1864), *Иеронимъ*, вестфалски краль (1784—1860). Виж. **Наполеонъ.**

Bona fide, *лат.* (соб. знач. *добра вѣра*). Дѣйствително, наистина. Това изражение се употрѣбява кога се опрѣдѣлява истиностьта на контракти и др. п. и подразбира отсжтствието на всѣка измама или незаконно дѣйствуване.

Вонбонъ. *фр.* Кофета, сладка.

Бонвиванъ, *фр.* (отъ *бонъ*, добръ; *виванъ*, който живѣе). Човѣкъ, който живѣе весело.

Бонду. Кралство въ Сенегамбия; население 1,500,000 жит. Поминъкъ земедѣлие; земята е плодородна и произвожда памукъ, синило, царевица, тютюнъ и др. Жителетѣ исповѣдатъ мохамеданството, нъ вѣрватъ много на чародѣйцитѣ. Износната търговия на Б. е добитъкъ, жита и смоли. Стол. *Булибани*, съ насел. около 2,200, съставено по-вечето отъ робе, отъ продажбата на които господарьтъ извлича значителенъ доходъ.

Боне. Швейцарски философъ и естествоиспитатель (1720 — 1793).

Вонеръ (*Роза*). Франц. реалистическа живописка; нейни изящни картини: *Сѣнокосъ въ Оверние*, *Конски пазаръ*. Род. въ 1822.

Бонингтонъ. Знаменитъ англ. пейзажистъ (1801 — 1828).

Бонинъ. Верига острови въ Полинезия, на юго-ист. отъ Япония, до прѣди нѣколко години съвсѣмъ ненаселени (на Япония).

Bonis nocet quisquis pepercerit malis. Лат. поговорка: който щади лошитѣ, врѣди добритѣ.

Бонифаций. Име на 9 папи, между другитѣ **Бонифаций VIII** (1294 — 1303), въ борба съ франц. краль Филипа IV.

Бонификация. *лат.* Награда за направено подобрение, или за поощрение, която се дава на промишленикъ.

Бонпланъ (*Еме*). Знаменитъ франц. ботаникъ, 5-годишенъ съпжтникъ на Хумболта въ южна Америка, авторъ на *Равноденственни растения, събрани въ Мексико* (1773 — 1858).

Бонхолдеръ, *англ.* Бонодържатель, запмодавецъ: *европейскитѣ бонхолдери на Турция.*

Кончевъ (*Нешо*). Отличенъ български критикъ и писатель, родомъ отъ Панагюрище. Б. бѣше свършилъ историко-филологически курсъ при московския императорски университетъ въ 1867

г. и бѣше постжпилъ прѣдаватель по гръцки езикъ въ московската I гимназия. Той обнародва вѣщи статии въ *Периодическо Списание* на българското книжовно дружество въ Браила и прѣведе *Тарасъ Булба* отъ Гоголя и *Разбойницитѣ* отъ Шилера. Книжовната му дѣятелность се прѣкрати отъ ранна смърть. Той починж въ Москва, като завѣщалъ прѣди смъртьта си: на словѣнския комитетъ 1,000 рубли, за училищата въ Панагюрище 1,000 рубли и на една вдовица въ Москва 500 рубли (1839 — 1878).

Бонъ-тонъ, *фр.* Свѣтско приличие, благовъспитана обхода, изящни обноски.

Бопъ *(Францъ).* Знаменитъ герм. филологъ, основатель на науката на сравнителното езикознание (1791 — 1867).

Бора, *итал.* Ураганъ по море.

Бораксъ, *фр.*, *англ.* Соденъ боратъ, *тенекяръ*; намира се дѣ по́-вече, дѣ по́-малко чистъ, по брѣговетѣ на нѣкои езера; употрѣбява се да улеснява топенето на металитѣ, въ колосване бѣлитѣ дрехи и др.

Боратъ, *лат.* Борнокислена соль *(хим.)*.

Боргеси *(графъ).* Ученъ италиянски нумизматикъ (1781--1860).

Боргу. Африканска страна въ срѣдни Суданъ, на западъ отъ Нигеръ и на сѣверъ отъ Яриба; наричатъ ѭ и *Моба*. Б. е раздѣленъ на нѣколко държавици, подчинени на фелатанския султанъ; държава Буса е на́й-важната. Жителетѣ на Б. сж мохамедане; тѣ сж честни, мирни и весели люде. Поминъкътъ имъ е земедѣлие и скотовъдство.

Борделъ, *фр.* Публиченъ домъ, бардакъ.

Борджити. Втората династия на мамелюкитѣ, която царувала въ Египетъ. Виж. *Мамелюки*.

Борджия. Италиянско сѣмейство, отъ испанско происхождение, отъ което е билъ папа Александръ VI (1492 — 1503), който умрѣлъ отровенъ. — *Цезарь Борджия*, неговъ синъ, билъ кардиналъ и бесчовѣченъ, опятнилъ се съ прѣстжпления, и умрѣлъ въ 1507; портретътъ му, изрисуванъ отъ Рафаела, е единъ шедевръ; — *Люкреция Борджия*, сестра на кардинала, прочута по хубостьта си и по безредията си; — *Люкреция Борджия*, заглавие на една историческа драма отъ Викторъ Хюго (1833), прѣведена и на български (1872, Царигра́дъ); — заглавие на една италиянска опера отъ Донизети (1834).

Бордо. Французски градъ, прочутъ по виното си; 578 килом. на юго-зап. отъ Паризъ, на Гарона; 252,400 жит. Пристанище и камененъ мостъ 486 метра. Голѣма търговия съ вино и ракия.

Борей. Богъ на сѣверния вѣтръ у римлянетѣ.

Боржъ. Име на печатни букви на 9 пункта или непосрѣдствено по́-едри отъ петита.

Борилъ. Български царь, сестринъ синъ на Калояна и похитель на прѣстола. Той съ лукавщина грабнжлъ прѣстола отъ наслѣдника му Асѣня II, нъ слѣдъ 14-годишно царуване билъ принуденъ насила да го отстжпи на истинския наслѣдникъ (1221).

Борисовградъ (старий *Хаджи-Елесъ*, прѣкръстенъ въ честь на Н. Ц. В. князъ Бориса). Околийски центръ, хасковски окр., 47 килом. на зап. отъ Хасково; 1,252 жит. Б. е расположенъ край Марица, и е и станция на желѣз-

ницата; прѣзъ тая станция се изнасятъ произведения не само отъ борисовградската околия, а и отъ чирпанската.

Борисовъ. Русски градецъ на Березина. Бой между французетѣ и руситѣ прѣзъ ноемврия 1815. Виж. *Березина*.

Борисъ. Български царь, синъ Пресиямовъ, въ чието царуване българетѣ се покръстили, като самъ той приелъ св. кръщение отъ двамата братя св. Кирила и Методия въ 862. Б. до покръщението си воювалъ среща гръцитѣ, които по договоръ му отстѫпили *Загоре* или земята край Черно море на югъ отъ Стара-планина. Въ неговото царуване още, поради племенно и вѣроисповѣдно съчувствие, юго-западний прѣдѣлъ на България се прѣмѣстилъ чакъ задъ Охридско езеро и сѣверний до земята на хърватитѣ и франкитѣ. Б. извоювалъ, слѣдъ дълги прѣговори, ту съ Византия, ту съ Римъ, полунезависимостьта на българската църква, когато за български архиепископъ се ржкоположилъ въ Цариградъ (3-и мартъ 878) Теофилактъ, а споредъ нѣкои Иосифъ. Виж. *Формоза*, *Гримоалдъ*, *Теофилактъ* и, освѣнь българскитѣ истории, *Синдикъ на царя Бориса*, ржкописъ отъ XIV-и вѣкъ, въ спис. *Български Книжици* (Цариградъ, 1858); *Жития на святий и благовѣрний царь Бориса Михаила, св. Кирила и Методия*...(София, 1879); *История на българската литература* отъ Д. Мариновъ, стр. 62—73 (Пловдивъ, 1887).

Борисъ II. Българ. царь, синъ Петровъ, въ чието царуване источното българско царство подпадѫло подъ византийска власть.

Борисъ III или **Борилъ**. Виж. *Борилъ*.

Борисъ (*князъ*). Българский прѣстолонаслѣдникъ, князъ Търновски, херцогъ Саксонски, роденъ въ софийския дворецъ на 18-и януария 1894; началникъ на пѣхотния пълкъ № 4, на кавалерийския пълкъ № 4 и на артилерийски пълкъ № 3. — Князъ Б. биде кръстенъ по католически обрядъ и донѣйдѣ по частенъ начинъ въ софийския дворецъ на 23-и януария 1894. Кръстникътъ и кръстницата му бѣхѫ Н. Кр. В. Робертъ Бурбонски и Н. Ц. В. княгиня Климентина. Тогава българский князъ не бѣше още припознатъ отъ европейскитѣ сили. На 2-и февруария 1896 българский прѣстолонаслѣдникъ, по рѣшението на княза Фердинанда, съгласно съ исказаното желание на народното събрание, прѣминѫ въ лоното на православната църква; и по тоя случай Н. Ц. В. князътъ се потвърди отъ султанътъ и удобри отъ силитѣ. Актътъ по прѣминуването въ православието станѫ въ София въ съборната църква св. Краль, чрѣзъ свещено миропомазание. Обрядътъ се извърши отъ Нег. Блаженство екзарха Иосифа въ съслужение съ всичкитѣ владици въ княжеството, въ присѫтствието на княза Фердинанда, на двама делегати християне на султана, на дипломатическитѣ агенти на Русия, Франция, Гръция и Сърбия, на всичкитѣ народни прѣдставители, на депутации отъ всичкитѣ части на България и на хиляди народъ изъ областитѣ. Въсприемникътъ на князъ Б. бѣше, отъ името на сегашния русски императоръ Николая II, графъ Голенищевъ—Кутузовъ.

Борнео. Голѣмъ островъ въ Океания (Малезия): 3,000,000 ж., една часть холандско владѣние и една часть английско (метали и драгоцѣнни камене). Стол. *Борнео*.

Борну. Кралство въ срѣдна Африка, на западъ отъ езеро Чадъ; насел. около 5,000,000, пóвечето отъ негрско племе; господарствующето племе отъ арабско потекло и мохамедане: поминъкъ земедѣлие, памукъ, синило и скотовъдство на слонове, коне, биволи, крави, овце и пр.; диви звѣрове въ лѣсоветѣ, лъвове и пантери въ рѣкитѣ, крокодили и пр. Стол. *Кука*.

Борнъ *(Игн.)*. Чешски минералогъ (1742 — 1791).

Бородино. Русско село, въ московската губерния, около 120 километра на западъ отъ Москва, което е дало името си на една голѣма битва между французетѣ, подъ началството на Наполеона, и руситѣ, подъ началството на Кутузова, Барклая-де-Толи и Багратиона, 26-и августъ 1812. Битвата при Б. била една отъ нáй-упоритѣ въ историята, и загубата и на двѣтѣ страни била токо-речи еднакво голѣма. Отъ 240,000 души, които се сразили, до 80,000 били убити и ранени. Руситѣ се оттеглили на другия день, нъ въ съвършенъ поредъкъ и безъ неприятелтъ да смѣе да ги нападне. Затова руситѣ всѣкога сж имали тая битва за побѣда, и въ 1839 въздигнжли хубавъ мавзолей на бойното поле. Ала французетѣ не съ пó-малко право притезаватъ честьта за тая побѣда, понеже тѣ не само останжли на бойното поле, а слѣдъ седемь деня били вече при гр. Москва. Французетѣ наричатъ тая битва битва при Москва, отъ името на рѣка Москва.

Коромейски о-ви. 4 острова въ езеро Лагомажоре (сѣверна Италия).

Борса. *гр.* Мѣсто, дѣто се събиратъ банкеритѣ и др. да вършжтъ работитѣ си. **Курсътъ на борсата** — цѣната, по която се продаватъ цѣнитѣ книжя.

Бортянский *(Д. С.)*. Русски духовенъ композиторъ, знаменитъ по русската си самобитность (1751—1825).

Боршъ, *рус.* Кисела чорба отъ разни зеленчуци и говеждо месо.

Боръ, *лат.* Просто тѣло, металоидъ, който се намира въ природата само съединенъ, откритъ отъ Гей Люсака и Тернера въ 1808.

Босилиградъ. Планинско село, около ц., кюстендилски окр., $39^1/_2$ килом. на сѣверо-западъ отъ Кюстендилъ, 879 жит. Въ околностьта му има слѣди отъ едновремешно разработване сребърни руди и добиване желѣзо.

Босна. Рѣка, която се образува близу до Босна-Сарай, и се влива въ Сава; 170 килом. длъга; дава името си на область Босна, която пои.

Босна. Сѣв.-западна область на европейска Турция, на прѣдѣлитѣ на Австрия, Сърбия и Черна-гора, окупирана за неопрѣдѣлено врѣме, по силата на Берлинския договоръ (1878), отъ Австрия, наедно съ Херцеговина и турскитѣ части отъ Кроация и Далмация, които всички съставлявахж единъ турски виляетъ; простр. на всичкитѣ тия земи около 60,000 чет. килом. и насел. 1,357,000 жит., отъ които 493,000 мохамедане, 230,000 православни и 190,000 католици, останжлитѣ евреи, цигане, арменци. Изобщо, *босненцитѣ* или *бошня-*

ѹитѣ сѫ словѣне отъ сръбската народность; мохамеданцитѣ сѫ потомци на християне, които си промѣнили вѣрата въ врѣмето на мохамеданското завоевание. Самитѣ турци въ Б. сѫ само около 2,000. Съ исключение на сѣверната часть, която се простира покрай Сава, Б. е всѫдѣ планинска земя; прѣзъ неѭ минуватъ Динарскитѣ Алпи и ѭ поѭтъ Сава и притоцитѣ ѝ. Умѣренъ и здравъ климатъ. Скотовъдство. — Въ старо врѣме Б. съставлявала часть отъ Панония; въ срѣднитѣ вѣкове, откакъ принадлежала на византийската империя, тя образувала особна държава, която се управлявала отъ князове, които се наричали банове или воеводи; слѣдъ 17-годишна война, турцитѣ ѭ прѣзели въ 1480. Б. е била често театръ на политически размирици. Една опасна буна избухнѫла въ 1851. Въстанието, което се появи въ Херцеговина въ 1875, скоро зе размѣритѣ на едно народно движение, та насрѫдчи начинателетѣ на нашето Априлско въстание и докара война между Сърбия, Черна гора и Турция. Послѣдва войната прѣзъ 1877—78 между Русия и Турция; Санъ-Стефанский договоръ, който се сключи слѣдъ тая война, прѣдлагаше да се даде на Б. административна автономия, нъ Берлинский конгресъ отъ 1878 рѣши да се окупира и управлява отъ Австрия. Сѣдал. на гл. управл. на Б. е *Босна-Сарай* или *Сараево*.

Босна — Сарай или *Сараево*. Градъ въ Босна, на рѣка Миляца, притокъ на Босна, около 190 килом. на юго-западъ отъ Бѣлградъ; 50,000 жит., пò-вечето християне, другитѣ мохамедане и евреи. Забѣлѣжителенъ е дворецътъ или *сарайтъ*, построенъ отъ Мохамеда II. Б.-с. е центръ на управл. на область Босна. Градътъ се зе и окупира отъ австрийцитѣ слѣдъ кръвопролитно сражение съ босненцитѣ прѣзъ авг. 1878.

Бостонъ. Глав. градъ въ Масачу́зетсъ; 450,000 жит.; сѣдалище на срѣдоточното управление на държавата. Пристанище на Атлантически океанъ. Отечество на Вен. Франклина.

Босфоръ. Старото име на Цариградски протокъ, протокътъ, който дѣли Европа отъ Азия и скача Черно море съ Мраморно море. Името, което значи волски или кравешки бродъ, му е било дадено, защото тамъ, споредъ сказанието, прѣплувала Ио, която Юпитеръ прѣобърнѫлъ на телица; или, както изобщо се прѣдполага, защото той е толкова тѣсенъ, че волъ може да го прѣплува.

Босюе (*Ж. Б.*). Франц. вития и писатель, епископъ кондомски и послѣ моски. Свѣтътъ се удивлява на неговитѣ *Погребални слова*, *Проповѣди*, *Всеобща История* и пр.; него сѫ го нарекли на́й-краснорѣчивий отъ човѣцитѣ (1627—1704).

Бота (*Ж.*). Италиянски поетъ и историкъ (1766—1837 въ Паризъ).

Бота *(П. Емилъ)*. Франц. асириологъ, основателятъ на асирийската археология, синъ на Ж. Бота (1805—1870).

Ботани-Бей. Английска колония въ Австралия (ржкавъ въ крайбрѣжието на Нови-Южни-Уейлсъ). Б. билъ откритъ отъ Кука (1770). Въ 1787, Англия испратила за първи поселенци въ тая земя углавни прѣстѫпници; опитътъ се продължилъ отъ нейнитѣ поселения въ Австралия. На брѣга на Б. се е издигнѫлъ въ 1825 па-

метникъ на знаменития нещастенъ французски мореплаватель Ла-Перузъ.

Ботанизирамъ, *фр.*, *англ.* Събирамъ и изучвамъ растения.

Ботаника, *гр.* (отъ *ботани*— растение). Наука за растенията. Оттука **ботанически**.

Ботаникъ, *гр.* Ученъ, който се занимава особено съ ботаниката.

Ботевъ (*Христо*). Славний български поетъ-воевода, пѣвецътъ на поклонената Хаджи Димитру знаменита ода:

„Тозъ, който падне въ бой за свобода,
Той не умира: него жалѭтъ
Земя и небо, звѣрь и природа
И пѣвци пѣсни за него пѣѭтъ. . . .,"

който умрѣ геройски въ бой, за да запечати съ кръвьта си истинностьта на своето свето учение.

Б., роденъ въ Калоферъ въ 1848, бѣше синъ на извѣстенъ старъ учитель и писатель *Ботйо Петковъ*. На́й-напрѣдъ той се училъ въ родното си мѣсто, а послѣ въ Русия. Буйний и немирний му духъ не бѣ го оставилъ да свърши курсъ. Слѣдъ учителствуване въ Знаменка (Бесарабия), Галацъ и Александрия, той почнѫлъ да редактира *Дума на Българскитѣ емигранти* (Браила), слѣдъ което станѫлъ въ Букурещъ помощникъ-редакторъ на Л. Каравеловия бунтовенъ в. *Независимость*, и въ сѫщото врѣме редакторъ на сатирическия в. *Будилникъ* (1873); пò-сетнѣ той редактираше самъ в. *Знаме* и съ мощното си слово караше роба да въстане среща тиранина си. Въ 1876, слѣдъ избухването на Тракийското въстание, Б., на чело на 230 млади патриоти, се притече на помощь на въстанѫлитѣ си братя въ Балкана: на 17-и май българскитѣ юнаци навлѣзохѫ отъ разни пристаница на румѫнския брѣгъ въ австрийски редовенъ параходъ *Радецки* съ цѣль да минѫтъ въ България. Никому прѣзъ умъ не минуваше, че въ парахода има въстанници; нъ когато параходътъ доближи до българския брѣгъ между Орѣхово и Ломъ-Паланка, ненадѣйно засвири тръба и българскитѣ пѫтници веднага се явихѫ съ саби, пушки и съ войнишки дрехи. Б. накара капитанина да ги извади на българския брѣгъ и тѣ цѣлунѫхѫ светата отечествена земя при Козлодуй. «*Ми лѣтиме за свобода кръвь да лѣемъ днесь,*» говорѭтъ тѣ въ пѣсеньта на народния поетъ и наистина, слѣдъ нѣколко юнашки сражения съ турска редовна войска и башибозуци, тѣхний воевода паднѫ убитъ въ боя въ Врачанската планина. На Б. сега има издигнѫтъ паметникъ въ Вратца. Заслужва да се забѣлѣжи, че първото Ботево книжовно произведение е било стихотворението *Чавдаръ воевода*. Ботевитѣ стихотворения, политически статии, подлистници сѫ събрани въ единъ томъ подъ насловъ *Съчиненията на Хр. Ботйовъ* подъ редакц. на Захария Стояновъ (София 1888). Виж. и *Христо Ботевъ* (опитъ за биографията) отъ Зах. Стояновъ; *критика* на Ст. Заимова върху тая книга въ министерския сборникъ, книга I; *Христо Ботевъ* (критическа студия) въ спис. *Денница* (София, 1890—91); *Четата на Хр. Ботевъ* отъ М. Московъ (Търново, 1894).

Ботенъ. Франц. философъ и богословъ; главнитѣ му съчинения: *Опитна философия*, *Психология*, *Философия на християнството*, *Религията и свободата* (1796—1867).

Ботишеръ, Герм. ученъ, който подобрилъ твърдѣ много фарфоровата индустрия въ Германия въ началото на 18-и вѣкъ (1685—1719).

Ботйо Петковъ или **Даскалъ Ботйо**. Старъ учитель и книжовникъ при възраждането ни, бащата на патриота Хр. Ботевъ и учитель на народния поетъ Ив. Вазовъ. Б., родомъ отъ Карлово, се училъ въ Одеса, и учителствувалъ дълго врѣме въ Калоферъ. Той прѣвелъ отъ гръцки *Нѣщо за безграмотнитѣ човѣци* (Смирна, 1843); *Психология* или Душесловие (Смирна, 1844) и отъ русски Венелиновото съчинение *Критически издирвания за историята българска* (Землинъ, 1853). Б. е владѣялъ основно езика си и е билъ отличенъ възпитатель.

Ботнически заливъ. Най-сѣверната часть на Балтийско море, между Финландия и Швеция.

Ботокуди. Туземно население, распръснжто по дѣвственнитѣ гори на Бразилия.

Ботриокефали, *гр.* Единъ видъ глистъ въ чървата.

Ботсманъ, *герм.* Старши унтеръ-офицеръ на корабъ.

Ботушани. Румжнски градъ (Молдова); 31,000 жит. Голѣми панаири.

Вохарне *(Александръ де)*. Първий сжпржгъ на императрица Иосифина, сжпржга на Бонапарта; умр. на ешафота въ 1794 прѣзъ Терора. — **Бохарне** *(Евгений де* или *князъ Евгений)*, синъ на прѣдишния, подкраль на Италия, отъ 1805 до 1814. — **Бохарне** *(Евгения, Хортензa де)*, сестра на прѣдишния (1783 — 1837), оженила се за Луи Наполеона, холандския краль, и родила Наполеона III.

Бохемия. Виж. *Чехия*.

Бохотъ [руситѣ го пишжтъ *Боготъ*]. Плѣвенско село на югоистокъ отъ Плѣвенъ, забѣлѣжително като главна квартира на князъ Николая, главнокомандуюжщия на русската войска прѣзъ обсадата на Плѣвенъ (1877—8).

Бочаръ *(Марко)*. Български воевода, родомъ отъ Водинъ, единъ отъ многото наши борци подъ знамето на «Кръста» за независимостьта на Елада. Неговото токоречи баснословно юначество се въспѣва, не само у гръцитѣ, които си го присвояватъ за свой сънародникъ, а и въ нѣкои отъ европейскитѣ литератури. Тоя герой на гръцката независимость билъ убитъ близу до Мисалонги (1789—1823).

Бошковичъ. Далматински математикъ, астрономъ и поетъ, езуитинъ; писалъ на латински (1711 — 1787).

Бояджиевъ *(Захария А.)*. Български книжовенъ дѣятель и гимназиаленъ учитель, род. въ Котелъ прѣзъ 1850, свършилъ по естественото отдѣление на физико-математическия факултетъ въ одеския университетъ въ 1881. Б. е писалъ учебници по естественитѣ науки и прѣвелъ *Историята на българетѣ* [пъленъ прѣводъ] отъ д-ръ Пречека и др. Той е и редакторъ на *Научно списание*, прѣводенъ журналъ, подкаченъ прѣзъ 1886 въ Габрово, послѣ слѣдвалъ въ Стара-Загора, сега въ Търново, назначенъ да распространява «между народа и учащитѣ се младежи полезни книги отъ капитални съчинения».

Бояджикъ. Българско село, 20.5 килом. на сѣв.-зап. отъ Ямболъ, което на 17-и май 1876 биде съсипано съ топове и прѣдадено на

огънь и мечъ отъ Шефкетъ паша, на чело на едно отдѣление турска войска и една сюрия башибозуци. Токо-речи всичкото мжжско население на това село биде застрѣлено, безъ никаква сждебна формалность, подъ прѣдсѣдателството на пашата, чиито низами храбро колехж жени и носехж бозайничета на байонетитѣ си. Б. имаше тогава 260 кжщи и 1,200 жители. Бояджичанци прѣтърпѣхж трагическата катастрофа въ мирно врѣме, безъ да даджтъ поводъ на бунтовно движение: всичката тѣхна вина бѣше, че тѣ, нѣколко деня по́-напрѣдъ, не бѣхж позволили на една сгань башибозуци и черкезе да навлѣзе въ селото имъ, за да го разграби.

Слѣдъ тоя и други подвизи (виж. *Ямболъ)*, Шефкетъ паша биде награденъ въ Цариградъ съ орденъ и му се даде висока служба въ *Сарая;* ала, по намѣсата на нѣкои европейски сили прѣдъ турското правителство, той скоро биде отстраненъ.

Бояджикското клане се обяснява само съ това, че по онова врѣме турцитѣ, подъ впечатленията на токо-що потжпканото Априлско въстание, бѣхж разярени и наежени противъ всичко българско.

Разорението на Б. се описва въ книжка *Жално историческо събитие по клането на село Бояджикъ* (споменъ отъ 1876), отъ *Ив. Кр. Златаровъ* (Сливенъ, 1886).

Бояна. Рѣка, която извира изъ шкодренското езеро, и прѣзъ която това езеро излива водитѣ си на югъ отъ градъ Дулчино въ Адриатическо море; тече въ приморската равнина, успоредно съ Дринъ; изобилва съ риба.

Бояна. Село въ софийската околия при политѣ на Витоша, съ стара историческа църква *Св. Пантелеймонъ*, съградена въ 1259. Б. отстои 7 кил. на югъ отъ София и е много старо село, по́-старо дори отъ София. Селото е имало силна крѣпость, останкитѣ отъ която личжтъ и до днесь.

Бояновъ (капитанъ *Петръ)*. Български офицеръ, родомъ отъ Сливенъ, главний двигатель на Ст.-загорския несполучливъ бунтъ противъ Регентството прѣзъ 1886. Тоя бунтъ, въ който бѣхж зели участие до 3,000 селяне, се заяви и въ самото му начало осуети на 22-и среща 23-и септемвр. Капитанъ Б. погинж убитъ въ Бургазско въ *Набоковата* чета въ врѣме на отстжпянето ѝ при село Мемечкюй, 25-декемвр. 1887. Той умрѣ на 40-годишна възрасть.

Боянъ. Български царь, прѣемникъ на Сабина (2-та половина на VIII-и вѣкъ).

Бояринъ (отъ бой, бинж, или *боляринъ* отъ болий, голѣмъ). Воевода, пълководецъ, голѣмецъ, велможа, човѣкъ отъ на́й-знатното съсловие въ държавата.

Боярско. Село въ воденската каза; 3,300 жит., отъ които 2,800 българе, а останжлитѣ турци.

Br. Химический знакъ на брома (bromium).

Бравада, *фр.* Дръзка постжпка, която се прави съ цѣль да се искаже неудоволствие прѣдъ онова, прѣдъ когото се прави.

Бравирамъ, *фр.*, *герм.* 1) Прѣзирамъ *(опасность)*. 2) Стоинж на среща *(нѣкому или на нѣщо)*.

Браво, *итал.* Удобрително въсклицание: много хубаво, прѣкрасно, прѣвъсходно!

Брадашка *(Франйо)*. Съврѣмененъ словенски историкъ, съчинитель на стара славянска история.

Вразилинъ, *лат.* Бесцвѣтно вещество на кристали, което се добива отъ фернамбуковото дърво.

Вразилия. Република въ южна Америка. Планинска страна, покрита донѣйдѣ съ дѣвствени гори. Туземни племена въ вжтрѣшностьта ѝ. Злато, драгоцѣнни камене, лѣчебни и вапсателни растения, памукъ. Простр. 8,337,218 чет. кил.; насел. 12,003,000 жит. Стол. *Рио-Жанейро*. Жит. *бразилецъ;* оттука *бразилски*.

История. — Петръ Алварезъ Кабралъ, португалски адмиралъ, закаранъ западно отъ противни вѣтрове, открилъ крайбрѣжието на Бразилия въ 1500. Едвамъ въ 1531 португалцитѣ, които били много заняти въ Индия, основали първото си селище въ Бразилия. Въ 1578 Б. паднжла, наедно съ Португалия, подъ властьта на Испания. Холандцитѣ завладѣли Б. въ 1624, слѣдъ кървава борба съ испанцитѣ. Въ 1654 Б. минжла изново въ ржцѣтѣ на Португалия, която си била придобила независимостьта въ 1640. Въ 1822, донъ Педро, испърво вицекраль на Б. за баща си Ивана VI, португалски краль, зелъ титлата императоръ. Една военна революция го принудила, въ 1831, да абдикира и да отиде въ Европа; донъ Педро II, неговъ синъ, на възрасть 17 години, подпомаганъ отъ едно регентство, го наслѣдилъ. Той бѣше бразилски императоръ до 1889, когато една революция го отстрани отъ прѣстола и Б., която бѣше конституционна монархия, се прогласи република. Виж. *Донъ Педро*.

Враила. Румжнски градъ на Дунавъ, 20 килом. на югъ отъ Галацъ; 47,000 жит. Търговия съ жито, кожи и др.

Брайтонъ. Английски градъ, пристанище на Ла-Маншъ; 116,500 жителе.

Врайтъ *(Джонъ)*. Английски популяренъ политикъ, като депутатъ ратувалъ за свободната търговия и въ 1885 осждилъ кржмската война; една сбирка отъ неговитѣ *рѣчи* се обнародва въ 1868 (1811 — 1893).

Враконеръ, *фр.* Лице, което браконира.

Бракониерство, *фр.* Навикъ да се браконира, занятието на лице когато браконира.

Браконирамъ (фр. отъ *бракъ*, единъ видъ куче). Ходѭ на ловъ безъ позволително, въ запрѣтено врѣме, или съ запрѣтено орждие.

Бракувамъ, *рус.* отъ *герм.* Отказвамъ се да приема нѣщо като негодно.

Бракъ, *старо-бълг.* Женитба. Той бива *церковенъ*, когато е освѣтенъ отъ пръквата или *граждански*, когато е утвърденъ отъ свѣтска власть само по граждански форми. Гражданский бракъ не исключава церковния, ала и не го налага; той не е узаконенъ у насъ.

Брама или **Врахма**, Първото лице на индийската троица. Виж. *Брамаизмъ*.

Брама (*Йос.*) Английски механикъ, изобрѣтатель на хидравлическата печатна машина (1749 —1814).

Браманизмъ или **браманство**. Религия въ Индия, много стара, изложена въ ведитѣ и други свещени книги. Тая религия учи, че Брама, върховното божество, се въплотило едно по друго въ Брама, Вишну и Сива: това тройно въплощение съставлява индийската троица. Отъ своя страна Брама, първото въпло-

щение, ималъ четире сина, отъ които произлѣзли четиретѣ наслѣдствени неравноправни касти въ Индия: брамани или брамини, кшатри, весии и судри. Извънъ и подъ тия касти сѫ нечиститѣ или париитѣ. По ведитѣ, Брама е невидимъ, несътворенъ, самосѫщъ и въ сѫщото врѣме създателятъ и веществото: той прѣдставлява минѫлото и за емблема му служи слънцето; Вишну е мѫдростьта, съхранителната сила, пространството: той прѣдставлява сегашното врѣме, неговата емблема е водата; Сива или Шива (огънь) е разрушителятъ: той прѣдставлява бѫдѫщето и е богъ на правосѫдието. Тия три богове управляватъ свѣта чрѣзъ посрѣдството на голѣмо число малки божества или светии. Послѣдователетѣ на тая вѣра вѣрватъ въ безсмъртието на душата. Миене въ свещенитѣ рѣки съставлява единъ отъ религиознитѣ обреди. Браминитѣ, които сѫ на́й-високата каста, сѫ индийскитѣ свещеници и богослови. Тѣ обясняватъ на народа ведитѣ, сир. индийското свещено писание и извръшватъ богослужението. Тѣ носѭтъ особно облѣкло и се ползуватъ съ голѣмо уважение. Тая религия брои около 150 милиона отъ разни секти.

Брамантъ. Италиянски архитектъ (1444—1514).

Брамапутра. Рѣка въ Индия, 2,000 кил., извира изъ Хималайски планини и се влива въ Бенгалски заливъ.

Браминъ. Жрецъ на брамаизма.

Брандебургски домъ. Знаменито германско семейство отъ X вѣкъ, отъ което сѫ произлѣзли прусскитѣ крале.

Брандебургъ. Прусска область; 2,342,500 жит.; гл. гр. *Берлинъ*.

Брандебургъ. Прусски градъ, на Хавелъ, притокъ на Елба; 39,000 жит.

Брантъ. Шведски химикъ, който открилъ *фосфора* въ 1669, като прѣварявалъ въ единъ опитъ екстрактъ отъ пикня; умр. въ 1692.

Брантъ *(С.)*. Германски сатирически поетъ, авторъ на *Корабътъ на лудитѣ* (1458—1521).

Врань, *старобълг.* Бой, война: *ще ходимъ на брань* (пѣсень).

Враслетъ, *фр.* Гривна (отъ *скѫпъ металъ, често съ скѫпоцѣнни камене на нея*).

Вратиано (*Иванъ*). Румѫнски държавникъ съ французско образование, който е игралъ значителна роль въ отечеството си. Той билъ единъ отъ на́й-дѣятелнитѣ и на́й-влиятелнитѣ членове на привръменното правителство слѣдъ отстранението на Бибеско отъ Влахия. Малко по́-сетнѣ политическитѣ събития го принудили да потърси прибѣжище въ Парижъ. Въ 1866, той билъ главний дѣятель за избирането за румѫнския прѣстолъ князъ Карла Хохенцолернски, когото ходилъ да търси въ отечеството му и когото придружилъ до Букурещъ. Въ сѫщата година той влѣзълъ като министръ на финансиитѣ въ кабинета на Катарджи.

На́скоро либералитѣ като добили болшинството въ изборитѣ, Б. образувалъ новъ кабинетъ; ала увеличението на румѫнската войска възбудило у силитѣ подозрѣние, че Б. мѣри да расширява Румѫния на счетъ на Трансилвания и Турция, та той билъ принуденъ да се оттегли (1868). Либералитѣ, слѣдъ като били отстранени отъ властьта, обвинявали се,

че съзаклетничествуватъ противъ княза; смущенията, които станжли въ 1870 и 1871 въ Румжния и заплашвали княза, се приписвали Братиану. Въ 1876, консерваторский кабинетъ, разбитъ въ сенаторскитѣ избори, се принуди да се оттегли; и Б. станж министръ на финансиитѣ и министръ-прѣдсѣдатель. Прѣзъ есеньта сжщата година — годината на нашото Априлско въстание и на безуспѣшната сръбско-черногорска война противъ Турция — Б. ходи въ Ливадия за да се споразумѣва съ Русия. Слѣдъ това споразумѣние, русската войска минж свободно прѣзъ Румжния, когато Русия обяви война на Турция (12-и апр. 1877). Сключената съ Русия спогодба гарантирала на Румжния цѣлостьта на земята ѝ. На 8-и май 1877, Румжния прогласи независимостьта си и обяви война на Турция, и румжнската войска дойде на помощь на руската и се отличи при обсадата на Плѣвенъ.

По Санъ-Стефанския договоръ Румжния трѣбваше да отстжпи на Русия Бесарабия, която Парижский договоръ прѣди 20 години бѣше присъединилъ на Молдова. Тогава Б. положи всичкитѣ си усилия за да отвърне това слѣдствие; той отправи нѣколко протеста до силитѣ, и дори ходи въ Вѣна и въ Берлинъ. Берлинский конгресъ напразно биде обзетъ съ тая работа; Румжния си отстжпи Бесарабия, и зема въ замѣна Добруджа. Отъ друга страна, тя придоби облагата да се припознае нейната независимость. На другата година нѣкой си Пиетраръ посѣгнж на живота на Б. Слѣдъ като прогласи Румжния кралство (14-и мартъ 1881), Б. се оттегли отъ правителството, нъ слѣдъ нѣколко мѣсеца, той пакъ се постави на чело на кабинета и слѣдва да управлява Румжния до 1888, когато слѣдъ едно второ покушение на живота му въ 1886, станжхж сериозни смутове въ столицата и околностьта ѝ противъ министерството (1822-188?).

Братия. Връхъ отъ Срѣднагора между Панагюрище и Златица; 1,518 метра надъ морското равнище.

Братушково. Селце въ околностьта на София, прославено въ сръбско-българската война (1885).

Брауншвейгъ. Херцогство въ сѣверна Германия; 404,000 жит. Стол. *Брауншвейгъ*.

Брауншвейгъ. Столица на едноименно херцогство, на Океръ; 101,000 жит.

Браунъ *(Джонъ)*. Английски богословски списатель, шотландецъ, авторъ на *Рѣчникъ на Светата Библия*, *Историята на църквата*, и др. (1722 — 1787).

Браунъ (*Робертъ*). Английски знаменитъ ботаникъ, шотландецъ, замѣнилъ въ Англия Линеевата система съ Жюсиевата (1773 — 1858).

Браунъ (*Томасъ*). Шотландски метафизикъ, авторъ на *Причината и Слѣдствието* (1778 — 1820).

Браунъ (*Уйлямъ*). Английски пжтешественикъ, първий европеецъ въ Дарфуръ (източни Суданъ) (1793 — 96). Въ 1813 Б. тръгнжлъ отъ Тахиранъ за да посѣти Самаркандъ и изслѣдва срѣдна Азия, и нищо не се чуло вече за него (1768 — 1813).

Браунъ *(Ч. Б.)*. Американски знаменитъ романистъ, авторъ на *Едгаръ Хжнтли*, или *Приключенията на единъ сомнамбулистъ* (1771 — 1810).

Брахманство. Виж. *Брамаизмъ.*

Брахокефали, *гр.* (отъ *брахисъ*, кжсъ; *кефали*, глава). Една порода хора, които иматъ сплоснжтъ лобъ и тѣсна глава.

Брахокефалия, *гр.* Отличителната черта на брахокефалитѣ.

Брахфогель. Герман. драматургъ, авторъ на драмата *Нарцисъ* (1824 — 1856).

Браца. Островъ въ Адриатическо море, на́й-голѣмий и на́й-плодородний отъ о-витѣ на Далмация (Австрия); насел. 16,000 жит.

Браца (де—). Франц. изслѣдователь на Африка; разграничилъ коритото на Огуе; опрѣдѣлилъ положението на устието на Келеръ, притокъ на Огуе; открилъ рѣка Алима и Лина, притоци на Конго; род. 1842.

Брацигово. Градецъ въ пещерска околия, расположенъ въ една дълбока котловина, съ 3,184 жит., 7 килом. на истокъ отъ Пещера и 23 к. на юго-истокъ отъ Т.-Пазарджикъ. Б. е заобиколенъ съ много черковища. Главното занятие на брациговци е дюлгерството. Тѣ зехж живо участие въ Априлското въстание (1876).

Брашовъ. Унгарски градъ, въ Трансилвания, при политѣ на трансилванскитѣ планини, близу до прѣдѣла съ Румжния, свързанъ съ унгарскитѣ желѣзници и на желѣзния пжть за Плоещъ-Букурещъ; около 15,000 жит., отъ които 10,000 унгарци и останжлитѣ власи, българе и др. Дѣятелна търговия. Кожарство; за това искусство Свищовъ и други български крайдунавски мѣста испращатъ постоянно въ Б. голѣми количества смрадлика. Каменни вжглища въ околностьта. Въ Б., ако и планински градъ, вирѣе лозата. Отличителна черта на града е хубостьта на сградитѣ му и чистотата на улицитѣ му.

Брайантъ *(Уйлямъ Кжленъ)*. Отличенъ американски поетъ и журналистъ. До Лонгфело и По, неговитѣ поеми се считали за на́йдобритѣ произведения на американската муза (1794 — 1878).

Бреве *(за изобрѣтение)*, *фр.* Сжщото, каквото е патентъ въ 2).

Brevi manu, *лат.* (соб. знач. *съ кжса ржка)*. Безъ приготовление, експромтъ.

Brevis esse laboro, obscurus fio. Лат. поговорка: като се трудѭ да бждж кратъкъ, ставамъ теменъ.

Бревки. Народъ, който наедно съ автариатитѣ, [и двата народа били отъ трако-илирийското племе] населявалъ Босна до завзимането и́ отъ словѣнетѣ.

Бреге. Франц. знаменитъ механикъ и часовникарь, род. въ Швейцария (1747—1823).

Бреда *(Ж. В.)*. Дански живописецъ (1683 – 1750).

Бредалъ *(Г.)*. Дански драматургъ (умр. 1860).

Бредонъ (*Мария*). Англ. романистка, род. 1837.

Брезовачкий. Хърватски монахъ, писатель на весели раскази, комедии и др. (1754—1805).

Брекчия (итал. *уломъкъ отъ камень*). Въ *геол.* камень, съставенъ отъ ржбати, остри кжсове или отъ единъ и сжщъ минералъ, или отъ разни минерали, яко свързани помежду си съ цементъ, и прѣдставлянжщи едно разнообразие отъ шарове.

Бреме. Тяжесть, товаръ.

Бременъ. Герм. пристанищенъ градъ на Везеръ, единъ отъ 3-тѣ свободни градове на сѣверна Германия; съставлява часть отъ Гер-

манската империя; 130,800 жит. Б. е главний градъ на една държавица, която се управлява републикански. Самата държавица има 180,400 жит.

Бремъ (*Алфредъ*). Герм. знаменитъ зоологъ и пжтешественикъ, авторъ на *Илюстрираний животъ на животнитѣ*, *Животътъ на птицитѣ*, *Животътъ на единъ лѣсъ* и др. (1829—1884).

Брененъ, *рус.* (отъ старобълг. **брѣнне**, каль). Трошливъ, тлѣненъ; *бренни останки*, тѣло, тѣлесни части отъ умрѣлъ човѣкъ.

Брентано (*Кл.*) Герм. романистъ и драматически поетъ, авторъ на романа *Историята на юнакъ Каспара* и на драмата *Основанието на Прага* (1777—1842).

Бреславль. Главенъ градъ на прусската областъ Силезия; слѣдъ Берлинъ нáй-населений градъ на Прусия, по двата брѣга на Одеръ; 334,710 жит. Французетѣ го прѣзели въ 1807.

Брестъ. Французски градъ, департаментъ Финистеръ, 574 килом. на зап. отъ Парижъ; 76,000 жит.; една отъ нáй-важнитѣ приморски крѣпости въ западна Франция и военно пристанище; пристанището му може да побере до 400 кораба. Арсеналъ, военноморско училище и др.

Брестъ-Литовски. Русски градъ въ гродненската губерния и първокласна крѣпость при вливането на Муховецъ въ Бугъ; 22,000 ж.

Бретони. Народъ отъ келтското племе, който населявалъ въ старо врѣме Британия, сегашна сжща Англия. Жръцитѣ му били друиди и поетитѣ или пѣвцитѣ на военнитѣ му подвизи—барди. Римлянетѣ го покорили въ I-и вѣкъ на нашата ера, а въ V-и вѣкъ го завладѣли англитѣ и сакситѣ. Виж. *Англия*.

Бретонъ или **Капъ-Бретонъ**. Купъ острови въ сѣверна Америка, при входа на заливъ св. Лаврентия; 40,000 жит. (на Англия).

Бретонъ-де-Лосъ-Хереросъ. Нáй-любимий испански поетъ въ новитѣ врѣмена (1800—1873).

Бретонъ (*Жюлъ*). Франц. съврѣмененъ живописецъ, творецъ на картинитѣ *Добирачитѣ на жетвата*, *Вечеръ* и др. Род. въ 1827.

Бретшнайдеръ (*Карлъ*). Отличенъ герм. богословъ (1776—1848).

Бретшнайдеръ (*Хенрихъ*). Герм. повѣствователь и сатирически писатель (1739—1810).

Брешъ, *фр.* Проломъ въ зидъ, направенъ отъ гюлле.

Брешъ-батарея, *фр.* Батарея назначена да прави проломъ въ укрѣпления.

Бриалмонъ *(Хенрихъ)*. Белгийски генералъ и военен писатель. По неговия планъ е укрѣпенъ Антверпенъ. Род. въ 1821.

Бриарей. Въ *грѫц. баснесл.* исполинъ, синъ на небото и на земята; чудовище, което имало 50 глави, 100 ржцѣ, въ които имало 100 меча и 100 щита. То се побунило среща боговетѣ. За наказание, Нептунъ го хвърлилъ въ морето, а Юпитеръ го вързалъ съ вериги подъ Етна.

Бригада, *фр.* 1) Отрядъ войска, който състои отъ два полка, подъ началството на особено лице. 2) Отдѣление жандарми, подъ командата на единъ младши унтеръофицеръ. 3) Отдѣление инжинери, отредени за изучване нѣкоя техническа работа.

Бригадиръ, *герм.* 1) Началникъ на бригада. 2) Сжщото, каквото е ефрейторъ.

Бригъ, *хол.* Двоемащенъ военен корабъ.

Бриджтаунъ. Градъ, центръ на управл. на Барбада, на запад. крайбрѣжие; 25,000 жит. Търговия съ колониялни прозведения.

Брикетъ, *фр.* Всѣко ситно топливо засмолено и искалжпено чрѣзъ натискъ въ видъ на тухли: *каменно-вжглищни брикети, торфени брикети* и др.

Брилянтъ, *(фр.* отъ *бриле* — блещж). Диамантъ (елмазъ) изрѣзанъ така, че да има много личица. Виж. *Диамантъ.*

Бриндизи. Италиянски градъ, пристанище на Адриатическо море; 13,000 жит. Исходна точка на италиянски търговски параходи.

Бриндли *(Джеймсъ)*. Гениаленъ англ. инжинеръ, строитель на бриджуотжрския каналъ, каналъ прѣзъ планини и долини (1716—1772).

Бриология, *гр.* Учение за мжховетѣ.

Бриологъ, *гр.* Ученъ, който се занимава съ бриологията.

Брионъ *(Густавъ)*. Франц. живописецъ, творецъ на картината *Шестий день на създанието на свѣта.* Род. въ 1824.

Брисбонъ. Гл. градъ на Куинслянд или Квинслендъ; 30,000 жит.

Брисо *(Жанъ П.)*. Франц. адвокатъ, писатель и журналисть, водитель на партията на жирондиститѣ, умр. на гилотината (1754—1793).

Бристолъ. Градъ въ Англия, голѣмо индустриално срѣдоточие, твърдѣ важно търговско пристанище; 223,600 жит.

Британски о-ви. Име, което се дава на Англия, Шотландия и Ирландия. Виж. *Англия.*

Британия или **Великобритания**. Името на Англия и Шотландия съединени.

Брогли (Дукъ *Алб.*). Франц. държавникъ и писатель-академикъ, авторъ на *Церквата и Римската Империя въ IV вѣкъ.* Род. въ 1821.

Вродъ. Мѣсто на рѣка, дѣто може да се прѣгази.

Вродиж. Скитамъ се.

Врожекъ. Съврѣмененъ знаменитъ чешски живописецъ.

Бромъ, *гр.* (отъ *вромосъ*, зловоненъ). Просто тѣло, металоидъ, съ неприятна миризма, добивано химически отъ морската соль, и открито отъ Балара въ 1826. Съединенията му съ металитѣ се употрѣбяватъ въ лѣкарството и фотографията.

Броненосецъ. Сега наричатъ така военен параходъ обкованъ, за по́-голѣма якость, съ метически плочи.

Бронзувамъ. 1) Давамъ на нѣщо вида на бронзъ. 2) Отвърдявамъ, правж нѣщо кораво или яко като бронзъ.

Бронзъ, *фр.* Сплавъ отъ мѣдь, олово и цинкъ. Има много видове: *старовръмененъ бронзъ*; *алюминенъ бронзъ*, който съдържа и алюминий; *бронзъ за звънци*; *бронзъ за топове*; *стеро*, който съдържа и желѣзо; и *тучътъ.*

Бронтометръ, *гр.* Уредъ за измѣрване степеньта на атмосферическото електричество въ врѣме на буря.

Бронхии, *гр.* Двѣтѣ тржби на дихателното гърло, прѣзъ които минува въздухътъ отъ трахеята въ бѣлитѣ дробове.

Бронхитъ, *гр.* Въспаление на бронхиитѣ. *Кашлицата* е главний признакъ на бронхита. Когато е лека, нѣколко тизани сж достатъчни да нж оборнжтъ. *Остръ брон-*

хитъ, капиляренъ бронхитъ, хронически бронхитъ сѫ болести, за които трѣбва да се прибѣгва до лѣкарь.

Бронхотомия, *гр.* Въ *хирург.* отваряне на дихателното гърло чрѣзъ разрѣзване.

Вроня. Желѣзно или стоманено облѣкло, което покривало цѣлото тѣло, и което едно врѣме носили за отбрана, кога ходили на война.

Бросетъ. Французски литераторъ, приятель на Боало (1671—1743).

Вросъ (*Жакъ де*). Франц. архитекторъ, въздигнѫлъ Люксембургския палатъ въ Парижъ (умр. 1621).

Брошура (фр. книжка зашита въ корици). Леко политическо, литературно, или полемическо съчинение, което състои отъ малко листа.

Врошъ, брошка, *фр.* Скѫпо украшение въ видъ на кърфица, което госпожитѣ носѭтъ на грѫдитѣ си.

Бруклинъ. Градъ въ Съединенитѣ Държави, скаченъ съ Ню-Йоркъ по мостъ, 1,800 метра дългъ; 930,000 жит.

Бруно (*Жордано*). Италиянски философъ, изгоренъ за еретичество въ Римъ въ 1600.

Бруса. Градъ въ Мала-Азия., 90 килом. на югъ отъ Цариградъ; 60,000 жит.; въ старо врѣме прочутъ по топлитѣ си извори, които още сѫществуватъ. — Тоя градъ е билъ столица на едноврѣмешна Витиния, и е основанъ отъ витинския царь Прусиасъ въ II-и вѣкъ прѣди Р. Х.; той има за турцитѣ историческа важность като столица на турското царство прѣди Одринъ и Цариградъ. Султанъ Орханъ, 2-й турски султанъ, го прѣзелъ въ 1356, когато го направилъ и столица на царството си. Виж. *Витиния*.

Брустверъ, *герм.* Насипъ отъ пръсть или валъ, който прѣдпазва отъ неприятелскитѣ истрѣли.

Бруталенъ, *лат.* Скотски, бесчовѣченъ, грубъ.

Бруто, *итал.* Стока въ естествено състояние, още не прѣчистена и неизработена; стока заедно съ дарата; печала отъ която не сѫ извадени още разноскитѣ.

Врѣгалница. Малка рѣка, извира въ околностьта на Пѣяничка, минува покрай Щипъ и се влива въ Вардаръ подъ Велесъ.

Брѣгово. Българско село до самия прѣдѣлъ на България съ Сърбия, на Тимокъ, 25 кил. на сѣверо-западъ отъ Видинъ, съ около 3,000 жит. За владѣянето нѣкои брѣговски ливади, сърбитѣ подигнѫхѫ прѣпирня съ българетѣ, които, на основание на Берлинския договоръ, отблъснѫхѫ притезанията имъ като празни. Ала *Брѣговский въпросъ*, както се нарече прѣпирнята, останѫ дълго врѣме висящъ и сърбитѣ употрѣбихѫ и него като прѣдлогъ да обявѭтъ на България война, когато намислихѫ да развалѭтъ прогласеното отъ българетѣ съединение на княжество България и Източна Румелия (1885). Виж. *Сръбско-българска война*.

Врѣзникъ. Село съ 2,136 жит., окол. ц., трънски окр., 25½ килом. на юго-истокъ отъ Трънъ и 40 кил. на западъ отъ София. Въ ближната мѣстность *Високото бърдо* едно врѣме се вадило сребро и имало много сребърни руди. Въ послѣдната сръбско-българска война Б. биде прѣзетъ отъ сърбитѣ, които слѣдъ два дни бидохѫ принудени да го отстѫпѭтъ обратно.

Брѣзово (тур. *Абрашларе*). Село съ 2,045 жит., окол. ц. на сърненогорската околия, пловд. окр. —Военний римски пжть, който е съединявалъ Цариградъ съ Бѣлградъ, е минувалъ на 6 кил. на югъ отъ Брѣзово. Въ околностьта на Б., 10 килом. на сѣверъ, близу до село *Рахманларе*, сж намѣрени въ една могила, прѣзъ руската окупация, единъ златенъ вѣнецъ, двѣ позлатени метически сърнени глави и церковни прибори. Вѣнецътъ е сега въ московския музей.

Брѣстовица. Едно отъ по́-главнитѣ села на пловдивската околия. Лозарство.

Врюкселъ. Столица на кралство Белгия; 482,000 жит. Жит. *брюкселецъ;* отъ тамъ и *брюкселски.*

Брюксъ. Чешски градъ, 70 кил. на сѣв.-зап. отъ Прага; 7,000 жит. Пруситѣ разбили тамъ австрийцитѣ, 24 януар. 1759.

Brûler la chandelle par les deux bouts. Франц. поговорка: да се гори свѣщь отъ двата края, сир., да е човѣкъ непомѣренъ или расточителенъ.

Брюнетъ-ка, *фр.* Черноокъ мжжъ; черноока жена.

Брюнъ. Виж. *Бърно.*

Врюсъ (*Джеймсъ*). Англ. пжтешественикъ въ Нубия и Абисиния (1768—1773), откритель на езеро Чанъ, источн. на Сини-Нилъ (1730—1794).

Брядли (*Джеймсъ*). Знаменитъ англ. астрономъ, откритель на аберацията на свѣтлината и др. (1692 — 1762).

Брядфордъ. Градъ въ Англия, при едноименен каналъ; 220,000 жит. Важни фабрики за вълнени и други платове и желѣзолѣйници.

Вубонъ, *фр.* Отокъ; слѣпокъ (*медиц.*).

Вугенвилъ. Франц. знаменитъ мореплаватель (1729 — 1811).

Бугъ. Рѣка, извира въ Галиция (близу при мѣст. Глиняна); 700 килом. длъга; притокъ на Висла, въ която се влива 25 килом. на сѣверъ отъ Варшава. Корабоплаваема отъ Устилугъ, сир. по 480 килом.

Бугъ. Русска рѣка, дѣсенъ притокъ на Днѣпръ, близу при устието му подъ Херсонъ. Главата ѝ е 8 килом. на юго-западъ отъ Староконстантиновъ (Волхиния); 580 километра длъга. Корабоплаваема, освѣнъ между Николаевъ и Олвиполъ.

Буда (санскритска *д.*, която значи *мждръ*). Индиянецъ, основательтъ на будизма, V-и вѣкъ прѣди Р. Х.).

Буда-Пеща. Столица на Унгария, 200 килом. на юго-ист. отъ Вѣна; състои отъ два града, Буда (словѣнски *Будинъ*) и Пеща, расположени на двата брѣга на Дунавъ [Б. на дѣсния брѣгъ] и съединени съ великолѣпенъ повисенъ мостъ; 511,000 жит. Б. има живописенъ изгледъ; тя е съградена около една могила, на върха на която се намира крѣпость. Индустрията е доста развита; ала главната износна стока е виното, отъ което се произвождатъ милиони килограма.—Б. е много старъ градъ, нъ важностьта му датува отъ 1240, когато била издигнжта крѣпостьта. Султанъ Сюлейманъ II прѣзелъ Б. въ 1526, нъ на другата година Фердинандъ I, чешски краль, нж отнелъ отъ ржцѣтѣ на турцитѣ. Въ 1531 султанъ Сюлейманъ пакъ нж прѣзелъ, и поставилъ въ неж единъ гарнизонъ отъ 12,000

еничере; и тя останжла въ владѣние на турцитѣ до 1686, когато ѭ прѣзелъ лоренский херцогъ. Тя много пострадала въ войната прѣзъ 1849. Б. и Пеща образували единъ градъ въ 1872.

Будвейсъ. Чешски градъ, 120 килом. на югъ отъ Прага; 18,000 жит.

Будиловичъ *(Антонъ Семен.).* Съврѣмененъ русски славистъ; свършилъ курса на петерсбургския университетъ въ 1868; билъ професоръ въ историко-филологическия институтъ въ кн. Безбородко (Нѣжинъ), и сега е такъвъ въ варшавския университетъ. — На Б. принадлежжтъ много съчинения, отъ които пó-главнитѣ сѫ: *Издирване езика на старо-словѣнския прѣводъ на 13-тѣ слова на Григория Богослова, по рѫкописа на Имп. Публична Библиотека отъ XI-и вѣкъ* (Спб. 1871); *XII слова на Григория Богослова въ старо-словѣнския прѣводъ, по рѫкописа на Имп. Публична Библиотека отъ XI-и вѣкъ* (Спб. 1875); *Статистически таблици*, распрѣдѣление на словѣнетѣ 1) по държави и народности, 2) по вѣроисповѣдания, азбуки и литературни езици (Спб. 1875); *Първобитнитѣ словѣне въ тѣхния езикъ, битъ и понятия по данитѣ на рѣчницитѣ*,--издирване въ областьта на лингвистическата палеонтология на словѣнетѣ (Киевъ 1878). Това съчинение е първия обширенъ опитъ въ словѣнската наука, съ събрани данни, които се отнасятъ до вънкашната природа.— Б. е редактиралъ *Методиевския Юбилеенъ Сборникъ*, издаденъ отъ Имп. варшавски университетъ за 11-и май 1885. Б. е роденъ въ 1846 — въ гродненска губерния.

Будистъ. Вѣруѭщъ въ будизма.

Будуаръ, *фр.* Дамска стая, особената стая на госпожа.

Буе *(Д-ръ).* Виж. *Ами Буе.*

Буеносъ-Айресъ. Столица на република Аржантина, въ южна Америка; 400,000 жит. Твърдѣ търговско пристанище, при устието на Ла-Плата.

Вузлуджа. Връхъ надъ Казанлъкъ, въ шипченския клонъ отъ Стара-планина; 1,400 метра надъ морското равнище. На Бузлуджа, на 18-и юлия 1868, Хаджи Димитръ Асѣновъ сложи коститѣ си заедно съ останжлитѣ 26 юнака отъ четата му за свободата на България. Околнитѣ села и градове и изобщо почитателетѣ на неговата паметь всѣка година на тоя день ходѭтъ на поклонение на това мѣсто.

Букваленъ, който е споредъ буквата, дума по дума, дословенъ: *буквален прѣводъ на една книга.*

Букваленъ смисълъ, въ противоположность на *прѣносенъ* (фигуративенъ) или *алегорически* смисълъ, е оня смисълъ на една фраза или съчинение, който се искарва право отъ значението на отдѣлнитѣ думи и на тѣхното взаимно отношение въ прѣдложенията, безъ да се обръща внимание на особнитѣ отношения и обстоятелствата за мѣсто, врѣме и д. т., които е ималъ прѣдъ видъ писательтъ.

Буквоѣдъ. Прѣкоръ за присмѣхъ на педантическитѣ филолози.

Букетъ, *фр.* Китка цвѣте; изобщо, китка.

Буковина. Австрийска область, съпрѣдѣлна съ Галиция, Русия, Молдова, Трансилвания, Унгария; 646,700 жит. (отъ които 41% сѫ рутински словѣне и 38% сѫ молдавци; а останжлитѣ

сж поляци, арменци, еврее и др.). Гл. гр. *Черновицъ*. По́-голѣмата часть отъ Б. е планиниска и гориста земя; планинитѣ сж расклонения отъ Карпатскитѣ планини. Дърводѣлието и рударството доставятъ занятие на значителна часть отъ жителетѣ. Отъ минералнитѣ произведения се добиватъ соль, мѣдь, олово, желѣзо, па и сребро и злато отъ Бистрица. Скотовъдството е много напрѣднжло, и произвожда прѣвъсходни коне. Дѣятелна търговия съ Румжния и Бесарабия. — Б. добила името си отъ една голѣма букова гора между Прутъ и Днѣстръ. До края на XV-и вѣкъ Б. принадлежала на Трансилвания, когато заедно съ Молдова подпаднжла подъ турска власть. Русия нж отнела отъ турцитѣ въ 1774, и нж отстжпила на Австрия.

Буколика, *гр.* Стихотворение, въ което се описватъ прѣдмѣти отъ овчарския или селския битъ. Оттука и **буколически**, който се отнася до пастушеската поезия.

Буксъ, *лат.* Чемширъ, едно добрѣ познато все зелено дръвце.

Букурещъ. Стол. на крал. Румжния; 221,800 жит. Промишлеността му е незначителна, ала върти дѣятелна и обширна търговия съ жито, вълна, соль, градиво, добитъкъ, мѣдь и др. Б., расположенъ въ богато и обширно поле на Джмбовица, притокъ на Аргишъ, билъ едно просто село, когато станжлъ, въ 1698, столица на Влахия намѣсто Търговище, градъ съвсѣмъ въ развалини. Той е страдалъ много въ войнитѣ между Русия и Турция. Исторически Б. е забѣлѣжителенъ по мирния договоръ отъ 30 апр. 1812 между руситѣ и турцитѣ, по който Турция отстжпила на Русия Бесарабия и една трета отъ Молдова съ на́й-важни крѣпости, като Акерманъ, Бендеръ, Исмаилъ, Килия и др. Въ Б. още се подписа отъ пълномощници на Сърбия и Турция, като сюзеренка на България, българско-сръбский миренъ договоръ, който задлъжи България, побѣдителката на Сърбия, (виж. *Сръбско-българска война*), да испразни сръбската територия, която бѣхж завзели войскитѣ и́.

Вула, *лат.* Папско повелѣние или грамота по духовна работа.

Вулакъ. Градъ въ Долни Египетъ, на дѣсния брѣгъ на Нилъ, едно отъ прѣдмѣстията и отъ пристанищата на Каиро; 18,000 жит. Б. е билъ изгоренъ отъ французетѣ въ 1799 и съграденъ изново отъ Мехметъ Али, който основалъ тамъ едно висше училище за наукитѣ, едно инжинерско училище, една книгопечатница и нѣколко индустриални заведения; Б. е свързанъ по желѣзница съ Александрия и Суезъ.

Буланже *(генералъ)*. Франц. политикъ и депутатъ, съврѣменникъ на Гамбета; за нѣколко врѣме заплашваше, съ своята популярность и настроение, сжществуването на сегашната франц. република. Самоуби се на гроба на любовницата си.

Буланже *(Луи)*. Франц. живописецъ (1806 — 1867).

Булверъ. Виж. *Бжлужръ-Литонъ*.

Булгаринъ *(Тадей Вен.)* Руски романистъ и публицистъ, редакторъ на *Сѣверна Пчела*, литературно-научно-политическа газета, основана въ 1825 и прѣкратена въ 1860 (1789 — 1859).

Булдогъ, *лат.* Куче съ кжси крака, голѣма глава, широка муцуна и испъкнжли очи.

Булеваръ, *фр.* Мѣсто за расходка, насадено съ дървеса.

Булйонъ, *фр.* Чорба отъ варено месо, пó-особено говеждо, безъ никакъвъ примѣсъ, освѣнъ сока отъ нѣкой зеленчукъ.

Булония *(приморска)*. Франц. пристаниценъ градъ на Ла-Маншъ, центръ на окр. Па-де-Кале; 45,200 жит.

Булония-на-Сена. Франц. гр., на дѣсния брѣгъ на Сена, около 8 килом. на зап. отъ Паризъ, отъ който го дѣли Булонската гора; 32,000 жит.

Вулъ *(Джонъ)*. Соб. зн. *Иванъ Бикътъ*. Прѣкоръ на английския народъ.

Бунаръ-Хисаръ. Градецъ въ Одринско, на юго-истокъ отъ Лозенъ-градъ.

Буная. Връхъ отъ Срѣдна-гора, надъ Копривщица; 1,566 метра надъ морското равнище.

Бунзенъ. *(Робертъ Вилхелмъ)*. Герм. химикъ, професоръ на хайделбергския университетъ, откритель заедно съ Кирхова, на спектралния анализъ; построилъ деполяризирана електрич. грамада. Род. въ 1811.

Куничъ-Вучичевичъ *(Ив.)*. Дубровицски драматургъ и поетъ (умр. 1658).

Бурбони. Клонъ отъ капетинската династия, който е далъ 7 царе на Франция, отъ Хенриха IV до Карла X (1589 — 1830).

Бурбони *(Испански)*. Потомци на Филипа V, внукъ на Луи XIV, които се прѣдставляватъ днесь отъ Алфонса XIII, испански краль, род. прѣзъ 1886.

Бурбони (*Орлеански*). Потомци на Луи XIII, по сина му Филипа Орлеански, братъ на Луи XIV. Орлеанскитѣ бурбони дошли на регенството въ Франция съ *Филипа Орлеански*, прѣзъ малолѣтието на Луи XV и на прѣстола съ *Луи-Филипа*, съборенъ въ 1848.

Бургазъ. Окр. градъ, край Черно море; първо българско пристанище, слѣдъ Варна; 8,426 жит.; 18 кил. на юго-западъ отъ Анхиало, 30 кил. на западъ отъ Сезополъ, и 33 кил. на юго-истокъ отъ Айтосъ; желѣзница Бургасъ-Ямболъ. Б. е нáй-важното пристанище на южна България, чиято търговия, главно износна съ жито, се върши до голѣма степень прѣзъ него. Новото му пристанище му обѣщава голѣмо развитие. Б. е заобиколенъ отъ двѣ езера: *Ваякюйското* и *Атанаскюйското*. Той е старъ градъ, нъ е основанъ на сегашното му мѣсто прѣди 100-на години. Борбата за народното ни свѣстяване е била отъ нáй-тежкитѣ въ Б., дѣто гръцитѣ сж били много силни. Въ тая борба се споменуватъ похвално имената на българе *Яни* и *Никола Руселиеви*, *Хр. Поповъ*, *Попъ Георги*, *Димитръ Бракаловъ*, *Сава Х. Дечевъ*, *Сава Чатрафиловъ*, който умрѣлъ послѣ като поборникъ въ Ботевата чета и др.

Бургаски заливъ. Заливъ на южно-българското крайбрѣжие, на Черно море, доста дълбокъ за да приима голѣми кораби. На него е расположенъ гр. Бургасъ.

Бургосъ. Испански градъ, центръ на едноименна область, нѣкогашна столица на Стара-Кастилия; при политѣ на Спера-д'Ока и на дѣсн. бр. на Арланцонъ; 29,000 жит. Университетъ, академия на художествата, една отъ нáй-хубавитѣ църкви съ готическа направа въ Европа, крѣпость. Французетѣ прѣзели града и го ограбили въ 1808.

Бургунди. Герм. народъ, който се заселилъ въ източна Галия въ V-и вѣкъ. Бургундитѣ имали дукове до Карла Смѣли, слѣдъ смъртьта на когото една часть отъ Бургундия се съединила съ Галия (1477). Другата часть се съединила съ Австрия.

Бургъ значи на герм. *укрѣпено мѣсто*; оттука *Салзбургъ*, градъ на солници; *Страсбургъ*, градъ на пжтя; *Петерсбургъ*, Петровъ градъ и др.

Бургъ. Прусски градъ, на Инъ, 20 килом. на сѣв.-истокъ отъ Магдебургъ; 20,000 жит. Фабрики за стоманени издѣлия и др.

Бурдалу. Франц. иезуитинъ, знаменитъ ораторъ въ царуването на Луи XIV. Неговитѣ проповѣди съставляватъ нѣколко тома (1632—1704).

Бурдонъ. Франц. живописецъ (1616—1676).

Буре (*Никола П.*). Франц. дипломатъ и посланникъ въ Цариградъ отъ 1866 до 1870. Помагалъ на българетѣ, въ врѣме на борбата имъ съ Фенеръ, да учредѝтъ Унията (1811—1877).

Буренинъ (*Вик. Петр.*) Съврѣмененъ русски критикъ-фейлетонистъ, сатирикъ и поетъ-прѣводачъ. Б. е обогатилъ русската литература съ цѣлъ редъ прѣвъсходни прѣводи отъ французскитѣ, английскитѣ, нѣмскитѣ и италиянскитѣ поети, а като юмористъ-сатирикъ и памфлетистъ, той въ сегашно врѣме едва ли има на себеси равенъ. Забѣлѣжителни сж и неговитѣ критически изучения на Гоголя, Тургенева, Гончарова, гр. Толстоя, Успенски и други прозаици и поети. Той работи отъ четвъртъ вѣкъ въ *Всемірная Иллюстрація* и въ *Новое Время*. Род. въ 1841.

Буржуа, *фр.* Гражданинъ, господарь. Оттука **буржуазия**, срѣдно съсловие. [Буржуазия въ противоположность на двѣтѣ съсловия, *благородническото* и *работническото* (пролетариятъ)].

Буржуазенъ, *фр.* Който се отнася до буржуазията.

Бурненъ. Франц. държавникъ, секретарь на Наполеона I, авторъ на прочути *Записки* (1769—1834).

Бурлосъ. Езеро въ Долни Египетъ, на истокъ отъ Розета, близу до Срѣдиземно море, съ което се съобщава чрѣзъ единъ отъ ржкавитѣ на Ниловата делта; 65 кил. на длъжъ и 35 на ширъ.

Бурмовъ (*Теодоръ С.*). Български публицистъ и държавникъ, род. въ с. Нова-Махала, габровска околия, прѣзъ 1834. Б. се училъ въ селската «келия» и послѣ въ габровското училище до 1847, когато отишелъ въ Киевъ, дѣто свършилъ, като русски степендиянтъ, духовната академия съ степень магистръ въ 1857. Слѣдъ двѣ-годишно учителствуване въ Габрово, Б., по поканата на цариградската българска община, зелъ въ началото на 1860 редакцията на спис. *Български Книжици*, въ онова врѣме единственъ народенъ органъ, издаванъ отъ казаната община. Въ Цариградъ, по него врѣме, се издавалъ и в. *България*; нъ той проповѣдвалъ унията, като единствено срѣдство за избавление отъ грък. духовно иго. На Б. прѣдстояло да защищава българското дѣло, както противъ притезанията на грѣцката патриаршия, така и противъ домогванията на споменжтия вѣстникъ. Това той вършилъ успѣшно въ споменжтото списание и по-

сетнѣ въ редактиранитѣ отъ него в. *Съвѣтникъ* и *Врѣме*. Въ сѫщото врѣме той освѣтлявалъ по българския церковенъ въпросъ и русското общество чрѣзъ допискитѣ си въ разни русски вѣстници, особено *Московскія Вѣдомости*. Слѣдъ освобождението, Б. бѣше министръ-прѣдсѣдатель на първото българско министерство (консервативно) и министръ на финанситѣ въ прѣобразувания кабинетъ на генералъ Соболева. Слѣдъ съединението, въ началото на 1886, той ходи въ С. Петерсбургъ и бѣ приетъ на частна ауденция отъ императ. Александръ III; ала на връщане биде за това нападнѫтъ и битъ въ Пловдивъ. По прѣврата отъ 9-и августъ [насилственото отдалечение на князъ Александра отъ прѣстола], той бѣше членъ на двоедневния кабинетъ.

Бурну. Виж. *Борну*.

Бурнузъ, *тур*. Банна авлия или кърпа, направена въ видъ на риза съ качулка.

Бурса. Виж. *Борса*.

Буру. Голѣмъ холандски о-въ въ архипелага на Молукскитѣ о-ви.

Буръ. Римски генералъ, наставникъ на Нерона, който накаралъ да го отровѭтъ въ 62 г.

Бусилинъ [Георги (Попъ Илиевъ)]. Българ. книжовникъ, родомъ отъ Батакъ, авторъ на *Български букварь* (Москва, 1844). Тоя букварь, раздаденъ въ периода на възраждането ни по общинитѣ у насъ, принесълъ значителна услуга на новата ни писменость; и нѣкои наши съврѣменници припознаватъ, че той и сега може по езика си да служи за образецъ на нашитѣ книжовници. Б. се билъ училъ на о-въ Андросъ, дѣто негови училищни другаре били Добровски, Чомаковъ, Иларионъ Макариополски и др., послѣ въ Атина, и слѣдъ това свършилъ въ московския университетъ. Той умрѣлъ въ Москва прѣзъ 1845.

Бусинци. Село въ трънска околия. Много хубави грънчарски издѣлия.

Бутаковъ. Русски контръ-адмиралъ, изслѣдователь на Аралско море (1840).

Бутанъ. Планинска държава, въ сѣв.-ист. Индостанъ, на политѣ на Хималайскитѣ п-ни; 200,000 жит. Стол. *Тасисудонъ*. Голѣми ископаеми богатства. Б. е запазилъ пълна независимость отъ англичанетѣ.

Бутилка, *фр*. Стъклениця, шише.

Бутонъ, *фр*. Копче, петелка; кезъ на пушка.

Буфетъ. Виж. *Бюфетъ*.

Буфле. Франц. поетъ (1738 — 1815).

Буфонство, *фр*. Смѣхория, *сюйтареликъ*.

Буфонъ, *фр*. Глумчо, шутникъ, *сюйтаре*.

Бухалтерия, *герм*. Счетоводство, книгодържане.

Бухара. Стол. на Бухария; 70,000 жит.

Бухардонъ. Французски ваятель (1698 — 1762).

Бухария (стар. *Согдиана*). Независима държава въ Тюркестанъ, 2,500,000 жит. Стол. *Бухара*. Подчинена на русското влияние. Жит. татджици, узбеци, тюркмени и др. (мохамедане). Сегашната узбекска династия управлява отъ 1505.

Бухъ (Леополдъ). Знаменитъ герм. геологъ (1774 — 1853).

Буцефалъ, *гр*. (значи *волска глава*). Знаменитъ конь, на който само Александръ Македонски могълъ да ѣзди. — Градъ Буцефалия, на рѣка Хидаспъ въ Индия,

се основалъ близу до гроба на бунефала, който умрѣлъ прѣзъ Александровия походъ въ Индия.

Буше де Кревкйоръ. Франц. археологъ; намѣрилъ въ 1838 кременни издѣлия между носорожни и слонови кости въ делювиалнитѣ пластове около Алменъ и Абвилъ въ Франция и доказалъ сѫществуването на прѣдисторическия човѣкъ (1788 — 1868).

Бушмени (англ.: люде на храститѣ) или *бошимани*. Племе диваци въ южна Африка, на Горна Орания.

България. Нашото княжество, васално на Турция, съ население (1893 г.) 3,310,713 жит. и съ простр. 95,705 чет. килом. Българетѣ сѫ около 75%; слѣдъ тѣхъ на́й-многобройни сѫ турцитѣ (около 18%). Останѫлитѣ сѫ отъ разни племена — гръци, власи, цигане, татаре, евреи, гагаузе, чехи, нѣмци, французе и др. България е една отъ по́-главнитѣ държави въ Балкански полуостровъ съ прѣдѣли: на сѣверъ Сърбия и Влашко, на югъ Родопитѣ, на истокъ Черно море и Турция, на западъ Турция, и съ стол. *София*. Главни търговски гр. *Пловдивъ* и *Русе;* гл. пристанищни гр. *Варна* и *Бургазъ;* гл. индустриаленъ гр. *Сливенъ*.

Управление. Конституционна монархия, наслѣдствена въ дома на князъ, избранъ отъ великото народно събрание и подтвърденъ отъ Високата Порта съ удобрението на европейскитѣ сили, които подписахѫ берлинския договоръ въ 1878. — Сегашний князъ е Н. Ц. В. князъ Фердинандъ (виж. *Фердинандъ I*). — Конституцията на държавата е отъ 17-и априлъ 1878, измѣнена на 15-и май 1893. Обикновеното нар. събрание се съставлява отъ 150 народни прѣдставители, избирани чрѣзъ прямо и всеобщо гласуване за 5 години. Великото народно събрание се съставлява отъ 300 прѣдставителе. Министритѣ сѫ отговорни на княза и на народното събрание и сѫ на брой 8, споредъ министерствата: министерство на вѫтрѣшнитѣ дѣла, мин. на вънкашнитѣ дѣла и исповѣданията, мин. на финанситѣ, мин. на правосѫдието, мин. на войната, мин. на просвѣщението, мин. на търговията и земедѣлието и мин. на общитѣ сгради. — Административно, България е раздѣлена на 22 окрѫга. На чело на всѣкой окрѫгъ стои окрѫж. управитель, подпомаганъ отъ окрѫженъ съвѣтъ, който е изборно учреждение. — Всѣкой окрѫгъ се дѣли на по нѣколко околии. Всѣка околия се управлява отъ единъ околийски началникъ и всичкитѣ околии сѫ 85. Всѣка околия е раздѣлена на по нѣколко общини, и управлението на всѣка община е повѣрено на единъ кметъ, подпомаганъ отъ помощникъ или помощници и общински съвѣтъ, които сѫ всичкитѣ изборни лица. Всичкитѣ общини сѫ 1857.

Вѣра. Вѣроисповѣданието на държавата е православието, отъ което сѫ токо-речи всичкитѣ българе. Глава на това вѣроисповѣдание е българский екзархъ, съ сѣдалище въ Цариградъ (виж. *Иосифъ I*). Негово Блаж. е духовний началникъ и на всичкитѣ българе въ Турция. Турцитѣ въ княжеството сѫ всичкитѣ мохамедане, ала между тѣхъ се броѭтъ и българомохамеданетѣ (*помаци*), на брой около 40,000 души. Отъ другитѣ християне, около 20,000 сѫ католици, около 4,500 протестан-

ти, около 5,000 армено-григорианци. Евреитѣ, около 25,000, сж израилтяне; и др.

Правосѫдие. То се раздава отъ мирови сѫдилища, каквито има 126; отъ окрѫжни сѫдилища, каквито има 22, по едно въ всѣкой окрѫженъ градъ; отъ апелативни сѫдилища, отъ които има по едно въ София, Пловдивъ и Русе; и отъ едно касационно сѫдилище въ София.

Просвѣщение. По отношение къмъ просвѣщението, България е раздѣлена на 45 учеб. окрѫжия, съ по единъ училищенъ инспекторъ, и има (1893—94 год.) 2,895 първоначални общински мѫжски, женски и смѣсени училища, съ 208,528 ученици и ученички; 104 класни общински училища съ 11,617 ученици и ученички. Държавнитѣ учебни заведения сж: 1 више училище, 8 мѫжски и 5 дѣвически гимназии, 4 мѫжски педагогически училища и трикласни училища, 2 духовни училища, 3 трикласни училища, едно търговско училище и 2 земедѣлчески у-ща, едно занаятчийско училище и едно военно учил. — всичкитѣ съ около 10,000 ученици и ученички.

Грамотность. Грамотни (1893 г.), на сто жителе [безъ дѣцата на възрасть отъ 0 — 6] 24·31 мѫже, 6·57 жени, общо 15·63; а процентътъ заедно съ дѣцата е: за мѫжетѣ 30·87, за женитѣ 8·37 и общо за населението 19·88.

Поминъкъ. Българетѣ сж сѫществено земедѣлчески народъ, нъ земедѣлието още се върши по първобитенъ начинъ. Новитѣ способи за обработване земята слабо си пробиватъ пѫть, и главната причина се вижда да е, че ние, българетѣ, сме дребни земевладѣлци. И тука е потрѣбно сдружаването; па има нужда и отъ по́-добри или по́-евтини прѣвозни срѣдства. Земедѣлцитѣ се занимаватъ и съ скотовъдство, нъ и то въ послѣднитѣ години удари назадъ. Лозарството е много развито, ала не се обръща надлежно внимание на винодѣлието; и лозата се заплашва отъ филоксерата, която вървлува вече у насъ. Розовото масло, което се добива въ Казанлѫшко, и оризопроизводството въ Пазарджиско—съставляватъ важни извори на мѣстно богатство. Занаятитѣ, които, както токо-речи всичко друго, по́-вечето се вършѫтъ по старовръмеснитѣ способи, отъ година на година по́-вече испадатъ. Отъ нѣколко години насамъ се отворихѫ нѣколко фабрики, по́-вечето съ водна сила, за шаеци, и други за пиво и спиртъ. Установи се и единъ законъ, съ цѣль да се насръдчаватъ подобрения въ разнитѣ клонове на промишлеността, нъ международното положение на България и́ прѣчи да се огради отъ чуждестранната конкуренция, та тая законодателна мѣрка не постига назначението си. Съ ископаемитѣ богатства на отечеството ни, като каменнитѣ вѫглища и др., ние сега почваме да се ползуваме.

Търговия. Общата търговия е по́-вечето вносна, отколкото износна, и ние изнасяме по́-вечето сурови произведения — жита, неизработени кожи, вълна и памукъ, копринени пашкули, градиво и др. Главнитѣ вносни стоки сж: платове, желѣзни издѣлия, памучна прежда, готови дрехи и обуща, захарь, химически произведения, хартия и др. Срѣдната търговия, вносъ и износъ, прѣзъ послѣдния 10-годиш. периодъ (1886—1895)

възлиза на 147·02 милиона лева. Прѣзъ 1894, когато вносътъ е билъ съ нѣколко милиона по-вече отъ обикновения, защото търговцитѣ сж мѣрили да се въсползуватъ отъ новия законъ за акциза, нашата вносна и износна търговия е била, както слѣдва:

Вносъ.

Отъ Ав.-Унгария	за	л.	35,105,785
„ Англия	„	„	20,173,236
„ Белгия	„	„	1,711,080
„ Германия	„	„	12,096,553
„ Гръция	„	„	535,322
„ Италия	„	„	2,694,645
„ Румжния	„	„	2,828,296
„ Русия	„	„	4,946,722
„ Сърбия	„	„	1,197,014
„ Турция	„	„	12,785,907
„ Франция	„	„	3,740,464
„ Холандия	„	„	62,344
„ Швейцария	„	„	1,000,878
„ Други държ.	„	„	150,612
			99,028,858

Износъ.

Въ Ав.-Унгария	за	л.	2,881,902
„ Англия	„	„	12,302,795
„ Белгия	„	„	3,252,209
„ Германия	„	„	11,951,960
„ Гръция	„	„	165,682
„ Италия	„	„	548,399
„ Румжния	„	„	727,374
„ Русия	„	„	42,923
„ Сърбия	„	„	132,123
„ Турция	„	„	26,794,851
„ Франция	„	„	8,720,453
„ Холандия	„	„	396,420
„ Швейцария	„	„	39,293
„ Други държ.	„	„	4,894,291
			72,850,675

Горната таблица показва найвѣрно въ кои държави ние *внасяме* по-вече, отколкото изнасяме.

Войска и флотилия. Военната служба е задължителна и лична, освѣнъ за мохамеданетѣ, които могжтъ да се откупватъ, като заплащатъ по 500 л., и за неспособнитѣ за военна служба граждане, за които личната военна тегоба се замѣнява съ военен данъкъ (отъ 10 до 20 л. годишно, десеть години наредъ). Военната служба подкача отъ възрасть 20 год. навършени и трае 25 години. Дѣйствителната служба въ постоянната войска е: за пѣхотата 2 год.; за кавалерията, артилерията, инжинернитѣ войски, санитарнитѣ команди — 3 години; за флотил. 4 год. Съ съкратени срокове на дѣйствителната служба се ползуватъ лица, които сж добили висше и срѣдно образование; първитѣ служжтъ шесть мѣсеца, а вторитѣ —една година. Съ право да ислужжтъ службата си по части се ползуватъ учителетѣ изобщо, независимо отъ тѣхното образование; тѣ служжтъ по два мѣсеца двѣ години наредъ. Свещенослужителетѣ се освобождаватъ отъ военната служба; нъ никому не се позволява да приеме духовно звание прѣди да испълни военната си служба въ постояннитѣ войски или резервнитѣ кадри. Въ мирно врѣме войската има (1896 г.) всичко 1,568 офицери въ дѣйствителна служба съ 37,090 войници, въ врѣме на война числото на офицеритѣ достига до 2,400, а на войницитѣ безъ народното опълчение и милицията до 200,000.

Флотилията, която има постоянно мѣстопрѣбивание въ Русе, състои: 1) отъ три парахода колесни: а) яхта *Александръ I*, строена въ Марсилия въ 1883; б) яхта *Крумъ* (сегашната яхта за Н. Ц. В.), строена въ 1884 въ

Англия (Newcastle) и подарена отъ руситѣ; и в) *Симеонъ Велики*, и той останжлъ отъ руситѣ; 2) платненъ корабъ *Асѣнь*, бившъ колесенъ параходъ и обърнжтъ на платненъ корабъ въ 1891; 3) двѣ миноноски *Ботевъ* и *В. Левски*, останжли отъ руситѣ; и 4) отъ 7 малки винтови катерчета, отъ които нѣкои сж останжли отъ руситѣ, а нѣкои сж строени въ Русе. Имената имъ сж: *Амалия*, *Раковски*, *Борисъ*, *Войвода*, *Л. Каравеловъ*, *Ст. Караджа*, *Х. Димитръ*. Амалия и Раковски сж въ Варна, а останжлитѣ въ Русе. Въ съставътъ на нашата флотица влизатъ и 4 барджи (шлепове), двѣ отъ русско врѣме и двѣ по́нови строени въ Буда-Пеща. — Всичко команда (долни чинове) въ флотилията се прѣдвиждатъ 400 души (заедно съ музикалния хоръ), 29 офицери и 9 военни чиновници, отъ които 5 механика и 4 лоцмани (пилоти). — Една часть отъ командата стои на параходитѣ, една часть на сухо, като съставлява една портова рота.—Параходитѣ нѣматъ никакво въоржжение, нито пъкъ нѣкакви бойни качества изискуеми отъ единъ военен параходъ, а сж годни само за транспортна служба.

Желѣзници прѣзъ 1897. Въ експлоатация 968.38 килом., отъ които 613.58 килом. държавни и 354.8 к. частни линии. *Държавни:* София — Перникъ, килом. 32; Перникъ — Радомиръ, 14.08; София — Романъ, 108; Царибродъ — Вакарелъ, 102.4; Русе — Варна, 221; Каспичанъ — Шуменъ, 24.7; Ямболъ — Бургасъ, 111.4. *Частни:* Вакарелъ — Бѣлево, 54; Бѣлево — Сарамбей, 9.8; Сарамбей—Хебибчево, 185.3; Търновосейменъ—Ямболъ, 105.7. Въ строение 663 килом. държавни линии, отъ които Романъ—Шуменъ, 333; Русе — Търново, 135; Сарамбей — Нова-Загора, 195. Гласувано изучване линия Търново — нѣкоя точка по южно-българскитѣ желѣзници; гласуванъ и законъ за частни линии.

Пощенско-телеграфни станции прѣзъ 1897 всичко 188, отъ които 151 общински и 37 желѣзнопжтни. *Пощенска вжтрѣшна служба* (*год. 1894*): писма 4,597,000; отворени писма 1,464,000; образци и печатни работи 934,000; писма съ обявена стойность 204,000; и пощенски записи лева 20,174,000. *Пощенска вънкашна служба:* писма 1,713,000; отворени писма 255,000; образци и печатни работи 403,000; писма съ обявена стойность 47,000; пощенски записи лева 5,929,000.—Телеграфни жици, *дължина* (1897 год.) 9,803 килом. *Телеграми* (*год. 1894*): вжтрѣшна служба 956,915, международна служба 207,334, служебни телеграми 38,845.

Телефонни линии (*1897 год.*). Четире: София — Пловдивъ, София — Русе, София — Русе — Разградъ и София — Ломъ. Има и клонове отъ софийската централна станция за Княжево, Горна-Баня и др.

Бюджетъ прѣзъ 1897. Приходъ, всичко 83,425,019 лева; расходъ, всичко 83,422,659 лева. Бюджетътъ се разлага за сжщата година както слѣдва:

Приходъ.

		лева
Данъци	прѣки	33,731,145
	косвени . . .	31,808,000
Берии.		5,385,500
Глоби		1,020,000
Доходи отъ съобщения		4,286,339

Доходи отъ държавни имоти и капитали .	3,745,535
Случайни постжиления	3,448,500
Сборъ:	83,425,019

Расходъ.

	лева
Върховно правителство	1,796,774
Държавни дългове . .	18,267,992
Върховна смѣтна палата	217,980
Министерство на външнитѣ работи и исповѣданията.	3,833,877
Министерство на вжтрѣшнитѣ работи. .	8,380,876
Министерство на народното просвѣщение	9,188,560
Министерство на финанситѣ	4,991,940
Министерство на правосждието	4,978,792
Военно министерство .	22,104,000
Министерство на търговията и земедѣлието.	2,736,838
Министерство на общитѣ сгради, пжтищата и съобщенията	6,925,030
Сборъ:	83,422,659

Бюджетътъ на България се уголѣми много бърже. Като първа година съ правиленъ бюджетъ се счита 1879 година. Бюджетътъ за тая година се състави така: прѣдвидени приходи 23,230,337 лева и 37 ст., а прѣдвидени расходи 21,494,555 лева и 07 ст. Така прѣдвидений бюджетъ се испълни или сключи, споредъ поправителния бюджетъ, нареченъ «законопроектъ за окончателното сключване на бюджета», както слѣдва: приходъ 22,520,414 лева и 91 ст., а расходъ 20,486,184 лева и 86 ст. Развитието на бюджета захванж по́-особено отъ 1886 г., когато сѣверна и южна България се съединихж въ една държава, подъ едно общо управление. Първий бюджетъ, който посрѣщна съединена България, достигаше въ приходитѣ си до 47,150,916 лева, а въ расходитѣ си до 46,991,683 лева. Въ послѣднитѣ години той бѣше надминжлъ 100 милиона, и сега се полагатъ усилия да се намалява.

Държавенъ дългъ (1897 год.) 164,104,550 лева.

Държавни чиновници и служащи прѣзъ 1897. Всичко 20,509.

Параходи. Водни съобщения ставатъ по Дунавъ и Черно море, дѣто циркулиратъ, освѣнъ другоземни параходи и кораби, мѣстни кораби, както и нѣколко парахода на една българска частна компания, подкрѣпена отъ правителството, съ сѣдалище Варна. Българскитѣ параходи пжтуватъ между Балчикъ, Варна, Бургазъ и Цариградъ; тѣ почнжхж да работѣжтъ прѣзъ 1894.

Гербъ. Държавний гербъ е златенъ коронованъ левъ на тъмночервено поле и надъ полето княжеска корона.

Знаме. Народното знаме е тришарно съ бѣлъ, зеленъ и червенъ шаръ, поставени единъ слѣдъ другъ хоризонтално.

Девизъ. Народний девизъ е *Съединението прави силата.*

История. На́й-раннитѣ жители на земитѣ, въ които днесь живѣжтъ българе, сж били разни племена (виж. *Балкански полуостровъ*) отъ тракоилирийската челядь, които съ врѣме се погърчили. По́-сетнѣ въ тия земи дошли отъ Азия *словѣнски* племена.

Тѣ почнжли да дохождатъ въ Балкански полуостровъ, споредъ Дринова и Иречека, въ III-и, а свършили това свое прѣселване въ VII-и вѣкъ, и то постепенно. Въ началото на VI вѣкъ ние виждаме, че Анастасий, византийски императоръ, гради длъга стѣна да брани земитѣ си отъ мизийскитѣ нападателе. Въ VII-и вѣкъ българе, народъ отъ финско ли, отъ татарско ли, или отъ хунско племе [по въпроса за происхождението имъ има нѣколко теории, нъ никоя не е зела още връхъ като на́й-достовѣрна], подъ прѣдводителството на Аспаруха, слѣдъ малко бавене при устието на Дунавъ (въ сегашна Бесарабия, наричана тогава *Онгълъ* или *Ѝгълъ*), прѣминжли въ Мизия (страната между Дунавъ, Стара-планина и Черно море), та покорили словѣнетѣ и положили началото на словѣно-българското царство. Побѣдителетѣ не били многобройни; тѣ на́дали били по̀-вече отъ 50,000. Това се заключава отъ обстоятелството, че тѣ сж били само петата часть отъ войската на Кубрата, господарьтъ на българетѣ при Волга (виж. *България*, волжска).

Въ скоро врѣме основаното отъ Аспаруха царство се расширочило много и имало за прѣдѣли на истокъ Черно море, отъ устието на Дунавъ до Ст. планина; на югъ Ст. планина; на западъ р. Морава и Долна Сава, и на сѣверъ часть отъ Банатъ, наедно съ Трансилвания, Влахия и Молдова. Въ течение на врѣмето българетѣ, които дали името си на страната, изгубили своя езикъ, ако е и имало нѣкаква разница въ това отношение между тѣхъ и многобройнитѣ словѣне, и побѣдителе и побѣдени се слѣли въ едно. Въ IX-и вѣкъ България е вече страшна; българетѣ въ врѣмето на Крума нанасятъ побѣда надъ аваретѣ, та си присъединяватъ Панония; поражаватъ въ царството си единъ византийски императоръ съ войската му, и продължаватъ съ византийцитѣ единъ редъ сполучливи боеве, които нѣколко пжти ги завождатъ до стѣнитѣ на Византия. Въ втората половина на сжщия вѣкъ заритѣ на християнството огрѣватъ надъ България и скоро царь Симеонъ прославилъ българската държава и вжтрѣшно и вънкашно. Знаменитий английски историкъ Гибонъ признава, че прѣзъ 40-годишното царуване на тоя царь България станжла една отъ просвѣтенитѣ сили на земята; затова и царь Симеоновото царуване се нарекло *златенъ вѣкъ на българската история*. Всеизвѣстно е какъ Велики Симеонъ отишелъ съ побѣдоносно оржжие до стѣнитѣ на Византия, и какъ славно влѣзлъ въ неѭ за да диктува унизителенъ за гордия гръцки импраторъ миръ. По̀-сетнѣ вжтрѣшнитѣ раздори и гръцкото влияние докарватъ България да стане подвластна на гръцитѣ: нъ пакъ въ врѣмето на Самуила, когато нейнитѣ прѣдѣли стигали до Адриатическо море и нейната столица била въ Прѣспа, и въ врѣмето на Асѣновцитѣ тя била не по̀-малко славна. Въ 1393 турцитѣ въ царуването на султанъ Мурада прѣзели тогавашната столица Търново, и въ 1400 цѣла България имъ била подчинена.

Отъ тогава много опити за освобождение сж се правили несполучливо. По̀-извѣстнитѣ сж опитътъ на Георги *Пеячевича*, опитътъ на *Мамарчева*, *Пиротскитѣ* въстания, *Бѣлградчишко-Видин-*

ско-Ломското въстание и разнитѣ опити на разнитѣ воеводи-бунтовници въ разни врѣмена. Прѣзъ априлъ, 1876, едно въстание избухнѫ въ българско (виж. *Априлско въстание*) и башибозуцитѣ или турскитѣ нередници го потѫпкахѫ съ дивашка свирѣпость. Баташкий сѣчъ е още живъ въ умоветѣ на всички. Ужаситѣ докарахѫ дипломатическа намѣса; и прѣзъ декемврия въ Цариградъ се събра една конференция отъ далегати на европейскитѣ сили, нъ безъ да докара практическо слѣдствие. Тогава Русия истегли сабята и започнѫ се война за нашото освобождение (виж. *Освободителна война*). Войната се свърши съ Санъ-Стефанския договоръ, който въздигнѫ България на княжество съ прѣдѣли отъ Дунавъ до Егейско море и отъ Черно море до Албания. Ала европейскитѣ сили, чрѣзъ делегатитѣ си въ Берлинъ, измѣнихѫ тоя договоръ прѣди да се приведе напълно въ испълнение. Берлинский конгресъ изобщо сподѣли мнѣнието на английскитѣ делегати, та распокѫса Санъ-Стефанска България на 5 кѫса. Отъ българскитѣ земи той образувá: 1) едно васално княжество България, между Дунавъ и Ст.-планина; 2) една автономна область, между Ст.-планина и Родопитѣ, която кръсти Източна Румелия; 3) остави половината отъ Одринско и цѣла Македония подъ прямата власть на Турция; 4) прѣдаде сѣв. Добруджа на Румѫния; и 5) даде нишкия, враненския, лѣсковския и пиротския окрѫзи на Сърбия.

Разединението на княж. България и Ист. Румелия (Южна България) не трая много. На 6-и септ. 1885 княжеството и автономната область провъзгласихѫ съединението си и отъ тогава образуватъ сегашното княжество (виж. *Съединение*).

Освѣнь дѣто бълг. народъ е така искуствено надробенъ, много българе прѣзъ периода на робството си сѫ се изселили въ разни врѣмена изъ българското отечество. Такъви има съ хиляди въ Румѫния*), въ Русия (таврическа, херсонска и бесарабска губерния), въ Маджарско (Банатъ), въ Мала-Азия (околностьта на Измитъ) и въ европейската околность на Цариградъ. Българетѣ нѣкои изброяватъ до 6 милиона.

Хронологически списъкъ на бълг. царе и князове.

Дунавска България.

Аспарухъ	(679 — 700)
Тервелъ	(700 — 720)
Дулоидъ.	(720 — 748)
Севаръ.	(748 — 753)
Кормисошъ	(753 — 760)

*) Най-много прѣселени българе има въ Румѫния, особено въ Влахия. Официални цифри за това население, което отъ день на день се порумѫнчва, нѣма; нъ българетѣ въ тая земя трѣбва да сѫ нѣколко стотини хиляди. Г-нъ Дановий *Лютоструй* за 1869 (стр. 221) ги прѣсмѣта до 700 — 800 хиляди, а русский писатель А. С. Будиловичъ туря, като най-ниский прѣдѣлъ за румѫнскитѣ българе, 500,000. Въ тая смѣтка не влиза сѣверна или подрумѫнска Добруджа съ насел. около 250.000 жит. Българското население въ Русия, споредъ г-нъ Будиловича, е 97,000; споредъ други, дори до 200,000. Въ Мала-Азия, около Измитъ, има около 20,000 българе; въ Австрия (Банатъ), около 60,000. Българетѣ въ Одринско и Македония прѣсмѣтатъ до 1,500.000 безъ българомохамеданетѣ, които въ Македония достигатъ до 250,000 (виж. *Македония: етнографическа таблица на населението*); българетѣ въ подсръбскитѣ български земи (Нишско, Пиротско, Враняньско, Княжовацско, Неготинско, Зайчарско, Лѣсковско) — около 270,000.

Телецъ . . . . . (760—763)
Сабинъ . . . . . (763)
Боянъ . . . . . (763—764)
Токту . . . . . (764—765)
Церихъ или Телерихъ. (765—777)
Карданъ. . . . . (777—802)
Крумъ . . . . . (802—815)
Цоко, споредъ други Докумъ, а слѣдъ него Дицентъ . . . . (815—820)
Омортагъ или Мортагонъ . . . . . (820—852)
Пресиамъ. . . . . (852)
Борисъ . . . . . (852—883)
Владимиръ. . . . (883—888)
Симеонъ. . . . . (888—927)
Петръ . . . . . (927—968).

Источно бъл. царство (963—971)

Борисъ II . . . . (969—971)

Западно бъл. царство.

Шишманъ I . . . (963—969)
Давидъ . . . . . (969—977)
Самуилъ . . . . (977—1014)
Гавриилъ (Романъ) (1014—1015)
Иванъ Владиславъ (1015—1018)
Окончателно присъединение на България къмъ византийската империя.

Ново българско царство.

Асѣнь I . . . . (1186—1195)
Петръ . . . . (1195—1196)
Калоянъ. . . . (1196—1207)
Борилъ . . . . (1207—1218)
Ив. Асѣнь II . . (1218—1241)
Калиманъ I . . (1241—1246)
Мих. Асѣнь (Мицо) (1246—1257)
Калиманъ II |Ив.| . . (1257)
Констант. Асѣнь III (1257—1277)
Ивайло . . . . (1277—1279)
Ив. Асѣнь III . . . . . (1279)
Георги Тертеръ I (1280—1292)
Смилецъ. . . . (1292—1295)
Свѣтославъ. . . (1295—1322)
Георги Тертеръ II (1322—1323)
Видин. Мих. Шишм. (1323—1330)
Шишманъ . . . . . (1330)
Ив. Александръ . (1331—1365)
Ив. Шишманъ III (1365—1393)
Страшимиръ (видински князъ) . . (1365—1393).

Княжество България.

Алекс. Батембергъ (1879—1886)
Фердинандъ I . . . (отъ 1887).

Главни источници на българската история и филология: **Историа Славано-Болгарская, о народѣхъ, о царѣхъ, и о святыхъ Болгарскихъ**, съчинение на приснопамятния от. Паисия (1762, напечатано подъ име *Царственникъ* въ Будимъ, 1844); **Исторіа Славянскихъ народовъ, най-паче Болгаръ, Хорватовъ и Сербовъ** отъ сръбския историкъ Райча (1-во изд. Вѣна, 1794—95, 2-ро изд. Будимъ, 1823); съчинения на всеизвѣстнитѣ чешски слависти Иос. Добровски, Копитара Вартоломея, Пав. И. Шафарика, и на Фр. Миклошича; **Древніе и нынѣшніе Болгаре** отъ Венелина (Москва, 1829); *Критически издирвания за историята българска* отъ Венелина, прѣв. на бълг. отъ Ботя Петкова (Землинъ, 1853); *Очеркъ ученаго путешествія по европейской Турцій* отъ Виктора Григоровича (Казань, 1-во изд. 1844; 2-о, 1877); *Писма объ исторіи Сербовъ и Болгаръ* отъ Гилфердинга (Москва (1855—59); *Европейска Турция*, на франц. отъ Ами Буе (Парижъ, 1840); *Пжтуване въ България*, на франц., отъ Бланки (Парижъ, 1843); *Исторія Българска подъ имя Уновъ* отъ Г. Кръстевича (Цариградъ, 1869); *Погледъ върху происхождениего на българския народъ и Начало на Българската история* отъ М.

Дриновъ (Пловдивъ, 1869); статии отъ сѫщия въ Браилското *Периодическо Списание; Заселване на Балкански п-овъ отъ словѣнетѣ*, отъ сѫщия (1871); *Южние словѣни* и *Византія въ X-й вѣкъ*, отъ сѫщия (Москва, 1876); *Нѣколко рѣчи о Асѣню Първому, великому царю Българскому и сыну му Асѣню Второму* отъ Г. С. Раковски (Бѣлградъ, 1860); *Памятники народнаго быта Болгаръ* отъ Л. Каравелова (Москва, 1861); *Дунавска България и Балкански п-овъ*, исторически, географически и етнографически пѫтни наблюдения, 1860—75, на Каница, съчинение написано на нѣмски, и прѣведено на русски (Спб., 1876) и на французски; *За словѣнското происхождение на Дунавскитѣ българе*, отъ Д. Иловайски, прѣводъ на бълг. отъ русски (Букурещъ, 1875); *История на българетѣ*, отъ Д-ръ Конст. Иос. Иречка, пъленъ прѣводъ на бълг. отъ З. Бояджиева (Търново, 1886); много статии отъ сѫщия по нашата история, география и антология въ *Периодическо Списание*; *Княжество България*, отъ сѫщия, прѣвед. на бълг. отъ Г. Бенева (Пловдивъ, 1878); *Народитѣ на Турция*, 20-годишно прѣбивание между българетѣ, гръцитѣ, турцитѣ, албанцитѣ и арменцитѣ на дъщерята и на жената на единъ консулъ, — съчинение на англ., прѣведено на русски (Спб., 1879, изд. Пантелѣевъ); *Ключь българскаго языка* отъ Г. С. Раковски (издание на внукъ на Раковски (Одеса, 1880); *История на българския народъ* отъ С. Н. Миларова (София, 1885); *България въ Източния въпросъ* отъ А. Цанова (Пловдивъ, 1879); *Стари пѫтувания прѣзъ България*, изучения въ Министерския Сборникъ, кн. IV и VI, отъ Д-ръ И. Д. Шишманова, Л. Милетича и Д-ръ Хр. Кесякова; въ сѫщия сборникъ, кн. VI, *Положението на България къмъ края на XV-и вѣкъ* отъ Д-р. Хр. Кесякова; въ сѫщата кн. *Българский рѫкописъ въ Ватиканъ* отъ Д-ръ П. Т. Гудева; въ кн. VII, *Бѣлѣжки за положението на България въ XV-и вѣкъ* отъ Д-ръ Хр. К.; въ сѫщата кн. *Български рѫкописи въ библиотеката на лордъ* Zouche отъ Д-ръ П. Т. Гудева; *Княжество България* въ историческо, географическо и етнографическо отношение отъ Г. Димитрова (Пловдивъ, 1896); *Нѣколко статии върху старобългарската литература* отъ Н. Бобчева въ пловдивското спис. *Българска Сбирка*, год. I, кн. X и XII; *Седмиградскитѣ българе* отъ Д-ръ Л. Милетича въ Министерския Сборникъ, кн. XIII (1896); *Български рѣчникъ* отъ Найденъ Герова (Пловдивъ, печата се на части сега). Други извори по прѣдмѣта сѫ споменѫти подъ заглавията Българска *църква*, Българско *възраждане*, *Церковенъ въпросъ*, *Македония*, *Априлско въстание*, *Съединение*, *Сръбско-Българска война*, *Батембергъ*.

България *(Волжска—)*, наричана и *Велика*, *Бѣла*, или *Източна* България. Земя въ Русия, между рѣки Донъ и Волга, дѣто въ старо врѣме имало едно голѣмо българско царство. Историята ни казва, че слѣдъ смъртьта на царь Кубрата, петимата негови синове раздѣлили народа помежду си на петь дружини и отъ тѣхъ двама съ дружинитѣ си останѫли да живѣѭтъ въ отечеството си, а другитѣ трима потеглили къмъ

разни страни да си търсѫтъ нови жилища. Тогава третий Кубратовъ синъ, Аспарухъ, съ своята дружина се заселилъ въ днешна Бесарабия и по́-сетнѣ основалъ българска държава въ сегашна България (виж. България, *история*). Минѫлото на Волжското българско царство е покрито въ мракъ. Знае се само, че българетѣ на Волга исчезнѫли въ XV-и вѣкъ, като оставили развалинитѣ на нѣколко града, на́й-забѣлѣжителний *Българъ*, тѣхната столица. На мѣстото на нѣкогашната столица на Волжскитѣ българе се намира сега едно русско село съ близу сѫщото име (виж. *Болгари*).

Българка. Връхъ въ *Синитѣ камене*, расклонение отъ Инджебалканъ, при Сливенъ; 1,186 метра надъ морското равнище.

Българофилство (отъ българинъ и грѫц. *филосъ*, приятель). Приятелство къмъ българетѣ.

Българофилъ. Приятель на българетѣ.

Българофобство (отъ българинъ и гр. *фовуме*, боѭ се). Омраза къмъ българетѣ.

Българофобъ. Човѣкъ, който мрази българетѣ.

Българско княжество. Виж. *България*.

Българско царство (*Дунавско*). Виж. *България*.

Българско царство, (*Западно*). Земитѣ отъ българ. царство (Македония, Албания, Морава, Видинско и Срѣдецко), които Шишманъ Мокри отнелъ на царь Петра въ 963, и които съставлявали отдѣлно царство до сина му Самуила, въ чието врѣме царството се простръло до Дунавъ и Понтъ. Западното бълг. царство се завоевало окончателно отъ грѫцитѣ въ 1018.

Българско царство, (*Източно*). България отъ Дунавъ до Пловдивъ, която останѫла подъ властьта на царь Петра, когато другата часть образувала западно бълг. царство съ царь *Шишмана Мокри*. Източното бълг. царство се завоевало въ врѣмето на Петровия синъ царь Бориса II отъ грѫцитѣ, които били влѣзли въ бълг. земя подъ прѣдлогъ да помогнѫтъ за изгонването русския князъ Свѣтослава (971). Това негово подчинение подъ византийската власть траяло 8 год., до Самуила, когато жителетѣ му въстанѫли, та изгонили грѫцитѣ (978) и се присъединили къмъ западното бълг. царство (979).

Бърно (*Брюнъ*). Гл. гр. на Моравия (Австро-Унгария), 115 кил. на сѣв.-ис. отъ Вѣна; 94.462 жит.

Бърнсъ (*Робертъ*). Шотландски народенъ поетъ, който е ималъ голѣмо влияние на английската поезия. За неговитѣ пѣсни сѫ казвали, че тѣ не трѣбва да се нагласяватъ на музика, защото тѣ сами сѫ музика. За на́й-добри отъ неговитѣ произведения се иматъ *Веселитѣ сиромаси* и *Томъ О' Шантѫръ* (1759—1796).

Бѣглѐница. Словѣнското име на майката на Юстинпана I, чистъ словѣнинъ; това име прѣправили на латинското *Вигилянция*.

Бѣда. Злочестина; тегло, въ което човѣкъ испада съвсѣмъ ненадѣйно: *сиротството, слѣпотата, глухотата сѫ бѣди*.

Бѣденъ. Който нѣма достатъчно, скуденъ. **Бѣдность**. Оскудие, недостатъчность.

Бѣдствие. Нещастие, което дохожда не съвсѣмъ неочаквано: *лошата жетва, заразителнитѣ болести, буритѣ, наводненията сѫ бѣдствия*.

Бѣла. Градецъ на р. Янтра. окол. ц., русенски окржгъ. 53 кил. на югъ отъ Русе; 4,380 жит. Прѣзъ послѣдната русско-турска война (1877 — 1878) главната русска военна квартира бѣше около 10 мѣсеца въ Бѣла.

Вѣла (*Вилхелмъ* фонъ). Ученъ австрийски астрономъ, знаменитъ като откритель на една комета, кръстена *Бѣлова-комета* (1782 —1856).

Вѣласица. Македонска планина, на югъ отъ Малашевската; единъ клонъ отъ неж се протака на югъ между сѣрското и солунското полета и отива до Бѣло море. Б. е исторически забѣлѣжителна по едно поражение на българетѣ въ 1014. Когато, подъ началството на царь Самуила, българска войска вардила проходитѣ въ тая планина, гръцитѣ, които били обиколили планината, ги нападнжли изотзадъ и сполучили да заробѭтъ, казватъ, до 15,000 българе, които Василий Българоубийцата ослѣпилъ. Казватъ още, че отъ българска страна имало измѣна: единъ българинъ показалъ на гръцитѣ една скришна пѫтека въ планината.

Бѣла-Слатина. Село, окол. ц., врачан. окржгъ, 41 килом. на сѣверо-истокъ отъ Вратца; 2,493 жит.; забѣлѣжително по староврѣмскитѣ си паметници, като надписи по камене и др. Единъ отъ надписитѣ иде отъ год. 165 слѣдъ Р. Х. Въ околностьта на Б.—С. се намира единъ староврѣмски окопъ, който се простира дори до Дунавъ, при село Острово.

Бѣлградъ (стар. *Сингидунъ*). Стол. на Сърбия, при вливането на Сава въ Дунавъ; 54,000 жит. Б. притежава една крѣпость, много силна твърдина, която, расположена на единъ носъ между рѣкитѣ, господствува на Дунавъ. Въ римско врѣме въ Б. квартирувалъ единъ легионъ. Положението му го направило главна съобщителна точка между Цариградъ и Вѣна, и ключътъ на Унгария откъмъ юго-истокъ. По тая причина той е билъ театръ на много тежки борби. Гръцитѣ го владѣли до 1073, когато го прѣзелъ унгарский краль Соломонъ. Слѣдъ това той минжлъ прѣзъ ржцѣтѣ на гръцитѣ, българетѣ, босненцитѣ и сърбетѣ. Въ XIV-и вѣкъ Душанъ го расширилъ, а Стефанъ Високи го направилъ столица. Деспотъ Георги Бранковичъ го продалъ, въ началото на XV-и вѣкъ, на унгарския краль Сигисмунда, и прѣнеслъ столицата си въ Смедерево. Въ 1440 турцитѣ, подъ началството на султанъ Мурата, го обсадили пръвъ пѫть, ала изгубили 17,000 души напразно; и втора обсада въ 1456 не била честита. Въ 1521, той паднжлъ въ ржцѣтѣ на Сюлеймана II. Въ 1688, той билъ прѣзетъ съ приступъ отъ Максимилиана, баварски князъ; ала турцитѣ пакъ го отнели двѣ години пó-сетнѣ. Въ 1717, крѣпостьта се прѣдала на князъ Евгения, слѣдъ една знаменита побѣда [австрийцитѣ тоя пѫть разбили една турска войска отъ 200,000 души], и пасаревицкий договоръ оздравилъ Б. на Австрия. Нъ въ 1739, Б. пакъ промѣнилъ господаретѣ си; турцитѣ го придобили безъ да гръмне пушка. Австрийцитѣ пакъ го прѣзели въ 1789; ала мирний договоръ, въ 1791, го възвърнжлъ на турцитѣ. Отъ 1806 до 1813, той билъ въ владѣние на въстанжлитѣ сърбе; и макаръ че при основанието на княжество Сърбия,

Б. станжлъ столица, крѣпостьта си останжла въ ржцѣтѣ на турцитѣ до 1867. Прѣзъ тая година Турция била принудена отъ дипломацията да отстжпи твърдината на Сърбия.

Бѣлево. Село при политѣ на Родопитѣ и станция на желѣзницата близу до Т.-Пазарджикъ, 30 килом. на юго-западъ отъ тоя градъ. Върти голѣма търговия съ дъски и други градежни вещества. Баронъ Хиршъ, австрийски евреинъ, едноврѣмешенъ притежатель на желѣзницата, е опустошилъ нѣкои отъ околнитѣ гори, които продалъ въ образа на градиво за милиони лева.

Бѣлецъ. Оня, който живѣе въ монастиръ, ала още не е постриженъ въ монашество.

Бѣли стихове. Стихове безъ ритми. Старитѣ не считали ритмата за важно нѣщо, а обръщали нáй-голѣмо внимание въ стиховетѣ върху музикалната съразмѣрность на звуковетѣ.

Бѣлинский *(Вас. Григ.)*. Знаменитъ русски историкъ (1811—1848).

Бѣлковина. Веществото яйченъ бѣлтъкъ, което химицитѣ намиратъ и въ други животни и растителни части: въ кръвьта, мишцитѣ, сѣмената и др. Виж. *Албуминъ.*

Бѣлмекенъ. Връхъ въ Родопитѣ, на истокъ отъ Манну; 2,577 мет. надъ морското равнище.

Бѣловѣждовъ *(Никола)*. Редакторъ на интересното софийско илюстровано дѣтско спис. *Звѣздица* и на *Дѣтска библиотека* — редъ книжки за дѣца. Б. се е училъ въ родния си градъ Копривщица и пó-сетнѣ въ Пловдивъ. Прѣзъ 1876, когато бѣше учитель въ Копривщица, той биде хвърленъ въ затворъ за участието си въ Априлското въстание и нáй-сетнѣ заточенъ въ о-въ Родосъ. Свободата му възвърнж Сан-Стефанский договоръ. Б. е род. въ 1856. Званието му е учителството.

Бѣлградчикъ. Градецъ, окол. ц., видински окржгъ, 51 килом. на югъ отъ Видинъ и 62 на юго-западъ отъ Ломъ; 1,489 жит. На истокъ отъ Б., на $1^1/_2$ килом., се намиратъ остатки отъ една староврѣмска крѣпость.

Бѣлградчишко-Видинско-Ломско въстание. Българско въстание, което станжло прѣзъ 1850 среща турското иго. У Д-ръ Иричка стои криво, че размирицата станжла прѣзъ 1851, както е погрѣшно още, че въ неж зело участие и населението въ Берковско.*) Общата причина на това въстание били турскитѣ своеволия, а непосрѣдствената причина — увеличението на данъка отъ Хюсеинъ паша прѣзъ 1849. Начинателетѣ на въстанието били нѣколцина бѣлградчишки първенци, които се споразумѣли съ селскитѣ първенци въ Видинско, Бѣлградчишко и Ломско на едно събрание въ Раковски монастиръ. Съзаклетницитѣ си избрали единъ ржководителенъ комитетъ и наредили плана на въстанието: нáй-напрѣдъ да се прѣземе Ломъ, като нáй-неукрѣпенъ и слабъ градъ, слѣдъ него Бѣлградчикъ, и нáй-сетнѣ Видинъ. Опрѣдѣлило се и въстанието да се обяви въ тритѣ мѣстности сжщеврѣменно,

*) За това, както и за подробни свѣдѣния относително това въстание, виж. нашия источникъ *Сборникъ на народни умотворения, наука и книжнина*, кн. II, статия *Политически движения и въстания въ З. България* отъ Д. Мариновъ.

именно на 1-и юния, Спасовъ-день. Прѣди да избухне въстанието, начинателетѣ му били хваншти и посѣчени мжченически въ бѣлградчишката крѣпость; нъ това не спрѣло движението и въстанието си станжло на опрѣдѣленото врѣме.

Въ Ломско, въстанницитѣ били около 800—900 души, отъ които само 15 души били въоржжени. Въстанницитѣ били нападнжти на 4-и юния близу при с. Хасанова махала отъ 70 души въоржжени турци отъ Ломъ. Сражението траяло около два часа. Българетѣ се распръснжли, като оставили около 60 души убити. Турцитѣ, като побѣдители, занесли въ Ломъ главитѣ на виднитѣ борци, между които и главата на «капитанъ» Кръстйо, прѣдводительтъ на побуненитѣ, родомъ отъ с. Раковица. Съ това се потжпкалъ бунтътъ въ Ломъ.

Токо-речи въ сжщото врѣме се потушило и въстанието въ Видинско. Видинскитѣ въстанжли селени били, казватъ, на брой до 5000—6000 души, събрани на три мѣста. При единъ отъ сборнитѣ пунктове, с. Гръци, имало до 2,000 души, въоржжени съ сѣкири и коси; съ пушки имало само 40—50 души. На това мѣсто въстанницитѣ били нападнжти отъ 300 въоржжени башибозуци. Сражението траяло около два часа, и на полето останжли 240 мрътви трупове; останжлитѣ въстанници се разбѣгали, и всички се прибрали тихо по домоветѣ си.

Въ Бѣлградчишко въстанницитѣ били на́й-много; живи люде увѣряватъ, че тѣ не били по́малко отъ 10,000 души. Сутриньта на Спасовъ-день, Бѣлградчикъ се видѣлъ отъ вси страни обиколенъ съ въстанници. Побунѐнитѣ били въоржжени съ коси́ и брадви, а съ пушки имало около 200 души. На помощь на бѣлградчишкитѣ турци били дошли и турци отъ Видинско и Ломско, дѣто въстанията били вече потжпкани. Слѣдъ нѣколко сбивания побѣдата останжла на турцитѣ.

Слѣдъ потушението на въстанието, българетѣ испратили една депутация при Великия везирь въ Цариградъ да прѣдстави желанията имъ. Тия желания състояли въ това: даждието да се намали, господарлжцитѣ (спахилжцитѣ) да се унищожжтъ, и своеволията на турцитѣ да се прѣкратѣжтъ. Въ Цариградъ депутацията приложила въ прошението си още едно искане: да се прати въ Видинъ български владика. Това послѣдното искане било внушено отъ цариградскитѣ водителе по церковния въпросъ. Депутацията се върнжла съ *бератъ*, който билъ уважилъ исканията и́; само за владика въ берата не се споменувало нищо. На́й-важното било, че спахилжцитѣ се унищожили и земитѣ се обявили за общински. Умѣстно забѣлѣжва г-нъ Д. Мариновъ, единственій описатель на тия наши движения, че кръвьта на паднжлитѣ 350 борци не отишла напразно.

Бѣло духовенство. Духовенство, което не е покалугерено, не монашествува; поповетѣ.

Бѣло море. Сжщото, каквото е Архипелагъ или Егейско море. Бѣло море е името, което обикновено даватъ на Егейско море българетѣ, гръцитѣ и турцитѣ.

Бѣлопитовъ *(Тодоръ)*. Втори секретаръ на Бенковски прѣзъ Априлското въстание, родомъ панагюрецъ, на 20-годишна въз-

расть, убитъ отъ потерята етрополски читаци въ етрополския балканъ. Съ него наедно паднжла въ ржцѣтѣ на потерята архивата и кореспонденцията на панагюрския военен съвѣтъ.

Бѣлостокъ. Русски градъ (нѣкога въ Полша), центръ на едноименна область въ гродненската губерния при рѣка Бѣла или Бяла; около 20,000 жит. Фабрики за сукна, кожи и мѣхове.—Бѣлостокската область се присъединила на Русия по Тилзитския договоръ, 1807.

Бѣлотинци. Виж. *Баня.*

Бѣлскъ, *Бѣлка.* Градъ въ европейска Русия, на р. Бѣла, 34 килом. на югъ отъ Бѣлостокъ; 4,500 жит. — Разбитие на руситѣ отъ поляцитѣ въ 1831.

Бѣлчевъ (*Христо*). Български министръ на финаситѣ, паднж убитъ отъ злодѣйска ржка на 15-и мартъ 1891, въ София; той, пронизанъ съ два крушума, изджхнж въ 2—3 минути. Убийството се извърши на 8 часа вечерьта, когато министри Стамболовъ и Бѣлчевъ се завръщахж у дома си. Убийцитѣ не се изнамѣрихж. Б. умрѣ около 35-годишенъ. Той бѣ родомъ отъ Търново. На́й-напрѣдъ бѣше се училъ въ родния си градъ; слѣдъ това бѣше свършилъ гимназиаленъ курсъ въ Загребъ (Хърватско) и бѣ слѣдвалъ въ сжщия градъ една година въ философския факултетъ. Въ 1881 той, откакъ бѣше испълнявалъ разни служби въ България, отиде въ Паризъ, дѣто свърши училището на политическитѣ науки въ 1884. Министръ на финаситѣ той се назначи на 2-и ноем. 1890. Б. се интересуваше и отъ книжнината (виж. *Вацовъ*). Заслужватъ внимание и неговитѣ *Мисли*, напечатани слѣдъ смъртьта му въ *Български Прѣгледъ*, год. III, кн. VII и VIII.

Бѣсность, бѣснота. Хидрофобия, водобоязнь, водобоение, страхъ отъ вода; страшна болѣсть, която, безъ прѣдварително заразяване, се явява у животнитѣ отъ кучешкия родъ: у кучето, вълка, лисицата и др. Съобщава се отъ други животни на човѣцитѣ чрѣзъ ухапване. Въ това състояние човѣкъ става като лютъ звѣръ. Старото лѣкуване, което много рѣдко биваше надежно, състоеше въ изгаряне раната на ухапаното мѣсто, исмукване отровата и др. Отъ нѣколко години, благодарение на Пастйора, лѣкуватъ бѣснотата чрѣзъ подкожно нацъркване на единъ видъ серумъ всѣкога съ сполука, кога се подкачи лѣкуването у́врѣме.

Бѣснуемость. Душевна болесть; състоянието на човѣкъ, за когото се вѣрва, че е подъ властьта на бѣсъ, дяволъ. Човѣкъ въ това състояние се нарича **бѣснуемъ** *(Библ.).*

Бѣсъ. Зълъ духъ, дяволъ *(Библ.).*

Вюджетъ (*англ.* отъ сжщия корень, отъ който е французската дума *бужетъ*, пжтна чанта). Състояние на разноскитѣ и приходитѣ на правителство, окржгъ, община или каквото и да било учреждение за годината, която ще послѣдва. — *Държавний бюджетъ*, приготвенъ отъ разнитѣ министерства, се подлага на гласуване на народното събрание, и утвърждава отъ княза; *окржжний бюджетъ* се приготвя и гласува отъ окржжния съвѣтъ и утвърждава отъ минист. на вжтр. дѣла; и *общинский бюджетъ*, приготвенъ отъ кмета, се подлага на гласу-

ване на общин. съвѣтъ и утвърждава отъ окржжния управитель.

Бюлетинъ, *фр.* 1) Книжка, на която гласуватель записва въ врѣме на изборъ имената на лицата, които желае да се избержтъ: *пуснжхъ си бюлетина въ урната.* 2) Дневно извѣстие за вървежа на събитие, което интересува публиката: *бюлетинъ за хода на болестьта на княза; бюлетинъ за врѣмето.*

Бюловъ. Прусски генералъ, зелъ голѣмо участие въ побѣдата надъ Бонапарта при Ватерлоо (1758—1816).

Бюловъ. Отличенъ герм. пианистъ и композиторъ (1830—1894). —Б. бѣше зеть на Листа.

Бюргеръ *(Гот.).* Герм. народ. поетъ, авторъ на баладата: *Леонора* (1748—1794).

Бюркелъ *(Г.).* Герм. жанристъ живописецъ (1802—1869).

Бюрлескъ, *фр.* Прѣдставляване каквото и да било голѣмо или силно нѣщо въ смѣшенъ видъ.

Бюрнуфъ *(Е.).* Франц. ориенталистъ, единъ отъ най-отличнитѣ ориенталисти на новитѣ врѣмена, авторъ на *Коментарии върху Ясната* (1834) [Ясната е една отъ литургическитѣ книги на старитѣ персяне, писана на зендски или старо-персидски езикъ], съчинение, което откри не само догмитѣ, нъ и езика на Зороастра; *Въведение въ историята на будизма* (1845), плодъ на Б.-то изучване на санскритскитѣ книги (1801 — 1852).

Бюро, *фр.* 1) Писалище, мѣсто дѣто се вършжтъ писмени работи. 2) Писалищна маса. 3) Четвъртитъ движимъ долапъ съ чекмеджета въ него. 4) Персонелъ на събрание (прѣдсѣдательтъ и секретаретѣ му). 5) Лицата отредени да ржководнжтъ изборъ: *избирателно бюро.* 6) Нарочно избрани ржководителе на партия: *бюро на либералната партия.* 7) Изобщо всѣко настойничество или агентство.

Бюрократизмъ, *фр.-гр.* (отъ *бюро;* и *кратосъ*, власть). Система на чиновническо властвуване.

Бюрократия, *фр.-гр.* 1) Прѣобладание на началото на канцеларщината въ правителственитѣ работи. 2) Чиновничество. Оттука и **бюрократически**.

Бюрократъ, *фр.* 1) Важна личность въ бюрата на една администрация. 2) Привърженикъ на бюрократизма.

Бюстъ, *фр.* Изображение на горната часть на човѣшко тѣло (глава, гржди и пр.), направено посрѣдствомъ ваяне, фотографически, или друго-яче.

Бюфетъ, *фр.* 1) Стая за ядене или за закусване *(въ гара, театръ* и др. п.). 2) Трапезата, на която се намиратъ съѣстнитѣ нѣща и напитъцитѣ въ такъви мѣста.

Бюфонъ. Знаменитъ франц. естествоиспитатель и писатель (1707 — 1788).

Бюхнеръ. Герм. лѣкарь и атеистически философъ, авторъ на *Силата и Материята*, род. въ 1824.

Бюше. Франц. философъ и политикъ (1796 — 1865).

Бююкъ-дере. Голѣмо и хубаво село на европейския брѣгъ на Босфора, 16 килом. на сѣверъ отъ Цариградъ. Многобройни вили на прѣдставителетѣ на държавитѣ. Хубави води *Хункяръ-сую* (царска вода).

Бякъ (Сжръ *Джорджъ).* Англ. морякъ, пжтешественикъ въ полярнитѣ страни; открилъ въ 1834

год. Рибна рѣка и изслѣдвалъ по́късно арктическитѣ крайбрѣжия (1796 — 1878).

Вянкрофтъ *(Джорджъ)*. Американски историкъ. Главни съчинения: *История на Съединенитѣ Държави*, *История на Американската революция*, *А. Линколнъ*, *Диви племена*. Род. въ 1800.

Бянксъ (Сѫръ *Джов.*). Английски естествоспитатель и пѫтешественикъ; посѣтилъ Лабрадоръ и Нова земя, придружилъ Кука въ първото му пѫтуване около земята, изслѣдвалъ Хебридскитѣ о-ви и Исландия, — островъ, който той пръвъ описалъ добрѣ. Каталогътъ на библиотеката, завѣщана отъ него на Британския музей, образува петь обемисти тома; и тая библиотека е на́й-хубавата сбирка, сѫществуѭща по естеств. история (1743 — 1820).

Бяри (Сѫръ *Чарлсъ*). На́й-знаменитий отъ английскитѣ архитекти на врѣмето си, строитель на парламентската сграда (1795 — 1860).

Бѫклъ *(Х. Том.)*. Английски списатель, авторъ на *История на Цивилизацията*, съчин. прѣв. на български (1823 — 1862).

Бѫлѫхръ-Литонъ. Английски романистъ, авторъ на *Послѣднитѣ дни на Помпея*, на *Кола ди-Риензи*, прѣведени на български (1805 — 1873).

Бѫниянъ *(Джонъ)*. Англ. религиозенъ писатель, авторъ на неподражаемата алегория: *Пѫтешественикъ отъ тоя свѣтъ до онзи*, прѣв. на бъл. Прѣдполага се, че никоя друга книга, освѣнъ Библията, не е имала толкова много издания и не е била толкова популярна на всички езици, колкото тая книга (1628 — 1698).

Бѫнкѫрсъ Хилъ (Бѫнкѫрова могила). Единъ ржтъ, който господствува надъ Бостонъ, знаменитъ по първата битва прѣзъ войната за американската независимость и побѣдата на американцитѣ надъ англичанетѣ, 5-и юний 1775. Паметникъ за споменъ на това събитие.

Бѫркли *(Джорджъ)*. Ирландски владика и философъ (1684—1753).

Бѫрклизмъ. Философското учение на Бѫркли, по което прѣдмѣтитѣ не сѫществуватъ извънъ насъ. Цѣльта на това учение е била да се подкопае материялизмътъ. Ако нѣма вънкашенъ свѣтъ, заключавалъ Бѫркли, то явленията на чувствата могѫтъ да се обяснѭтъ само като се прѣдположи, че сѫществува едно божество, което постоянно ни дава възможность да ги съзерцаваме. Бѫрклизмъ е друго име на идеализмъ. Виж. *Идеализмъ*.

Бѫркъ *(Едмъндъ)*. Знаменитъ англ. ораторъ и политически писатель, ирландецъ (1730—1797).

Бѫрнсъ *(Робертъ)*. Шотландски поетъ съ голѣма самобитность (1759 — 1796).

Бѫта-Баня. Село въ Панагюрско, съ топли минерални води (бани), което лѣтѣ се посѣщава отъ околнитѣ жители.

Бѫтлѫръ *(Самуилъ)*. Английски поетъ (1612 — 1680).

Бѫфало. Градъ въ държавата Ню-Йоркъ, на езеро Ерие, близу до Ниагара; 250,000 жит. Голѣма търговия.

Бѫчананъ *(Джеймсъ)*. Прѣдсѣдатель на Съединенитѣ Държави (1795 — 1868).

В.

V. 1) Химический знакъ на метала ванадий *(vanadium)*. 2) Петь. Виж. *Римски цифри*. 3) Въ церковнитѣ книги в означава 2. Виж. *Словѣнски цифри*.

W. Химический знакъ на метала волфрамъ *(wolframium)*.

Ваалими. Статуи или изображения на Ваала *(Библ.)*.

Ваалъ, *евр.* Финикийски езически богъ (идолъ), на който се кланяли евреитѣ въ врѣмето на Ахаава. Сега тая дума се употрѣбява, за да означава разврата *(Библ.)*.

Вааса. Израилски военачалникъ, който похитилъ царския прѣстолъ, като убилъ Надава, въ 953 прѣди Р. Х.; царувалъ 24 години *(Библ.)*.

Вавилония (сегашний *Иракъ-Араби*, който влиза въ багдатски вилаетъ). Староврѣменна западноазиятска държава, която се простирала отъ прѣдѣлитѣ на Асирия до Персидски заливъ и обгръщала коритата на Тигръ и Евфратъ. По старостьта на цивилизацията и историята си, тя нѣма съперница въ Азия. Единствената страна на свѣта, която може да се сравнява съ нея, въ това отношение, е Египетъ; ала историята на В. е по́-интересна за насъ, защото е по́-тѣсно свързана съ историята на европейската цивилизация. В. е била срѣдището, отъ което цивилизацията се распространила въ Асирия, отъ тамъ въ Мала-Азия и Финикия, отъ тия въ Гръция и Римъ, и отъ Римъ въ нововрѣменна Европа.

До скоро ранната история на В. бѣше съмнителна и темна. Единственитѣ ѝ источници бѣхя нѣколко случайни бѣлѣжки въ Библията; нѣколко откъслеци отъ изгубенитѣ послания на Бероса, вавилонски жрецъ, който билъ прѣвелъ отечественитѣ си лѣтописи на гръцки; и на́й-послѣ, бѣлѣжкитѣ на гръцки писателе, главно Иродота. Сега свѣтлината пробива въ мрака. Въ послѣднитѣ години изслѣдователетѣ ископахя отъ развалинитѣ на нѣкогашнитѣ градове по брѣговетѣ на Тигръ и Евфратъ вавилонската книжнина. По́-вечето отъ книжнината си вавилонянетѣ писали съ клиообразни писмена на глина, която послѣ втвърдявали въ огънь, и сравнително малка часть отъ нея била написана на папирусъ, та глинена таблица станяла едно-значителна съ книга.

Вавилонската книжнина била твърдѣ обширна и библиотекитѣ въ В. били пълни съ съчинения по всичкитѣ клонове на знанието. Една отъ на́й-прочутитѣ отъ тия библиотеки била Аганенската, основана отъ вавилонския монархъ Саргона (около 2000 год. прѣди Р. Х.). Тя съдържала великото съчинение по астрономията и астрологията въ 70 книги, прѣведено на гръцки отъ Бероса въ III-и вѣкъ прѣди Р. Х. Часть отъ каталога на тая библиотека е уцѣлѣла до нашо врѣме, като копие, което се пазило въ Ниневийската библиотека и отъ тоя каталогъ се вижда, че всѣко съчинение е било нумеровано. Друга прочута библиотека имало въ Сенкере, която била богата съ математически съчинения. Нѣкои отъ тия, една таблица съ квадрати и една съ кубове, ся сега въ Британския музей. Сега се знае, че нашата астрономическа система дошла пър-

воначално отъ полетата на Вавилония, отъ дѣто водѫтъ началото си и нашата математика, мѣрене врѣмето, мѣрки и теглилки, закони и правление. Раскопкитѣ на доминиканския калугерь Шайла прѣзъ 1894 открихѫ, между друго, множество плочи, по-вечето отъ тѣхъ писма и контракти датирани прѣзъ царуването на Самсуилуна (около 2210 прѣди Р. Х.), както и свещени и чародѣйствени, па дори и любовни писма. При това, Шайлъ има щастието да постави единъ до сега непознатъ господарь отъ Урската династия (около 2500 год. прѣди Р. Х.) на историческото му мѣсто. И искусствата, строителното искусство, ваянето, живописството, металодѣлието, тъкачеството и много други сѫ били направили въ В. значителенъ напрѣдъкъ. За грамадностьта въ нѣкои случаи на сградитѣ свидѣтелствуватъ развалинитѣ на единъ храмъ на бога на слънцето, отъ които се прѣсмѣта, че 30,000,000 керпичи ще сѫ били употрѣбени въ строенето му. Градивото е било керпичътъ, защото каменьтъ и дървото въ тая земя сѫ били оскудни. За оросанъ е служила ископаемата смола, която тамъ била всѫдѣ въ изобилие. Земята била плодородна и защищавана отъ наводнения чрѣзъ множество канали и искуствени езера. Относително религията на вавилонянетѣ, тя била сродна съ финикийската: тѣ се кланяли на силитѣ на природата, както се проявяватъ въ небеснитѣ свѣтила и въ плодородието на земята, та божествата имъ били Ваалъ и Ваалтида (Астарта).

Въ на́й-ранния периодъ, до който изслѣдователетѣ могли да прослѣдѫтъ минѫлото на В., населението ѝ се състояло главно отъ племена отъ туранийско произхождение, сродни по езикъ съ финитѣ, маджаретѣ, турцитѣ, по́блиски и съ племената на цѣлата страна на юго-истокъ отъ Каспийско море — Мидия, Армения и др. Въ оная земя се възвишава Араратъ и на оная земя прѣданията на туранийскитѣ народи сочѫтъ като люлката на тѣхното племе. Когато В. става извѣстна на историята, тя била царство съ пръвъ господарь Нимродъ (2640 год. прѣди Р. Х.). Слѣдъ врѣме царството минѫло у арабитѣ (2218), които се прѣдполага да сѫ надошли въ течението на вѣкове отъ Арабия и Египетъ. Ала тѣхната цивилизация била само развитие на онова, което тѣ зели отъ коренитѣ жители. Въ 1993, когато Белъ основалъ асирийската империя, Вавилония станѫла асирийско владѣние. Въ царуването на Сарданапала (759), асирийската империя се раздѣлила и вавилонското царство се възобновило съ Велеса за царь. То траяло до основанието на *втората* асирийска империя (625), която пъкъ била подчинена отъ Кира (538). Македонцитѣ замѣстили персянетѣ (331); послѣ дохождатъ партянетѣ (140); сасанидитѣ (226 слѣдъ Р. Х).; арабитѣ (632); пакъ персянетѣ (1258) и турцитѣ (1638).

Вавилони́я. (Отъ *Вавилонъ*, дѣто, по Библията, станѫло смѣшението на езицитѣ). Смѣшение, бъркотия, беспоредъкъ.

Вавилонъ (сегаш. село *Бабилъ*). Столица на Халдея *), слѣдъ това

*) Въ самото начало Вавилония носила името Халдея; въ това име относлѣ се давало на една юго-източна часть, надъ сливането на Тигръ и Евфратъ.

на Асирия и на Вавилония, основана кждѣ 2680 прѣди Р. Х. отъ Нимрода въ Азия, по двата брѣга на Евфратъ. Вавилонската кула, висока 100 метра, служила за астрономическитѣ наблюдения на халдейскитѣ жръци. Вавилонъ, подчиненъ на Ниневия отъ Бела, билъ украсенъ, казватъ, отъ Семирамида съ многобройни паметници: кетата и мостътъ на Евфратъ, единъ палатъ петь килом. околовръстъ, прочути повисени градини, които се броели между чудесата на свѣта, и градски стѣни високи 82 мет., шир. 21 м., и съ окржжность 80 килом. Това великолѣпие, увеличено още отъ Навуходоносора, спечелило на столицата името *Царицата на Истокъ*. В. произвождалъ прочути килими. Евреитѣ били испратени тамъ плѣнници прѣзъ 70 години, отъ 606 до 536; тѣ били избавени отъ единъ Кировъ указъ двѣ години слѣдъ завоеванието на В. отъ персидския монархъ (538). Въ деспотическата политика на източнитѣ народи въ старо врѣме било правило да се прѣмѣстватъ водителетѣ и голѣмцитѣ на една завоевана страна въ нѣкой далеченъ край на царството, за да се лиши народътъ имъ отъ влиянието имъ. Насел. на В. било отъ 600,000 до 700,000 жителе. Упадъкътъ на В. започнжлъ слѣдъ смърьта на Кира. Александръ Македонски (330) искалъ да повърне на В. стария му блесъкъ и да го направи столица, нъ прѣждеврѣменната му смърть осуетила намѣрението му. Основанието на Селевкия ускорило испадането на В.

Вагабонтинъ, *фр.* Човѣкъ безъ мѣстожилище, безъ познати прѣпитателни срѣдства, който не упражнява ни занаятъ, ни звание: *бездоменъ, бездѣлникъ, празноскиталецъ, нехранимайка.*

Вагенмейстеръ, *герм.* Офицеръ, надзиратель на обоза.

Вагнеръ *(Рихардъ)*. Гениаленъ герм. композиторъ, авторъ на *Танхаузеръ, Лоенгринъ*, и др. (1813 — 1883).

Вагонъ, *англ.* Желѣзнопжтни кола.

Ваграмъ. Австрийско село, 9 килом. сѣверо-източно отъ Вѣна, исторически забѣлѣжително по рѣшителна побѣда (23, 24-и юний 1809 г.) на Наполеона I надъ австрийцитѣ, която накарала Австрия да се прѣклони прѣдъ Наполеона, и подчини на тежкитѣ условия на втория Вѣнски договоръ (виж. *Вѣнски договори*).

Вадо. Италиянски укрѣпенъ градецъ и военно пристанище на Генуезски заливъ; 15,000 жит.

Вадуцъ. Столица на княжество Лихтенщайнъ; 1,018 жит.

Vae victis. лат. Тежко на побѣденитѣ! (Когато Бренъ получавалъ откупа за Римъ, той хвърлилъ меча си въ кжпонитѣ, за да добие така пó-голѣмо количество злато, като извикалъ: Vae victis!).

Ваза, *лат.* Сждъ отъ стъкло, фарфоръ и др. съ разлато устие, назначенъ за украшение: *една ваза цвѣтя.*

Ваза или **Николайщатъ**. Финландски градъ, центръ на вазаска губерн., пристанище на Ботнически заливъ; 5,000 жит. Търговия съ рибено масло. Вазаската губерния има 380,000 жит. — В., основана отъ Карла IX, шведски краль, въ 1606, добила новото си име въ паметъ на царь Николая I слѣдъ единъ пожаръ въ 1855.

Вазари. Италиянски живописецъ и архитектъ, авторъ на *история на живописцитѣ* (1512 — 1574).

Везархели. Унгарски градъ, близу до езеро Ходъ, 25 килом. на сѣв.-ист. отъ Шегединъ; 42,501 жит. Вино, тютюнь, овощия.

Вазелина. Единъ видъ масло, което се добива чрѣзъ дистилация отъ газа или петрола. Употрѣбява се въ лѣкарството, дѣто замѣнява масьта съ прѣимуществото да не гранясва.

Вазовъ *(Иванъ М.)*. На́й-видний съврѣмененъ български поетъ и литераторъ, род. въ Сопотъ на 27-и юн. 1850. В. свършилъ трикласното учение на училището въ родния си градецъ, дѣто при учитель *Партений Бѣлчевъ*, въспитаникъ на киевската семинария, се училъ и русски (1865). Прѣзъ година 1866 той слѣдвалъ въ калоферското училище при даскалъ *Ботя* и тамъ се запозналъ съ творенията на Лермонтова, Гоголя и други корифеи на руската литература. На другата година той замѣнилъ калоферското училище съ пловдивското, първо на врѣмето си и ржководено отъ *И. Груева;* прѣзъ тая година той сполучилъ да се запознае доста съ франц. езикъ. Това било всичкото негово учение, останжлото той длъжи само на самообразованието; и заслужва да се спомене фактътъ, може би съ физиологическо значение, че на нашия поетъ никога не се подавала математиката и по́-ниската, както и на́й-високата. Понеже той не удовлетворилъ бащиното си желание да се научи гръцки и турски, баща му го оттеглилъ отъ учение и го турилъ на търговската си работа; ала той по́-вече се занимавалъ съ книгитѣ си. Въ 1870 младия В. испратили въ Румжния при роднини да го настанжтъ на по́-добро търговско поприще. Нему не теглило сръдце за търговия и прѣкарвалъ врѣмето си въ другаруване съ тогавашнитѣ наши хжшове—недоволници отъ чуждото иго, което тежеше на България. Въ Румжния В. стжпи на литературното поле съ стихотворението *Боръ*, напечатано въ *Периодическо Списание*, тогава издавано въ Браила подъ редакцията на Василий Друмева — сега митрополитъ Климентъ. Това стихотворение просто описвало една истинска гледка въ природата, ала читателетѣ му го разбрахж като алегория за сждбата на българското царство.

В. се завърнж въ Цариградъ въ 1872 и прѣзъ тримѣсечно прѣбивание въ турската столица обнародва, въ спис. *Читалище*, нѣколко стихотворения, които му спечелихж по́-обширна извѣстность. Слѣдъ това, той учителствува една година въ Мустафа-Паша, служи при нѣкои инжинери въ Перникъ (софийско) и пр.

В., слѣдъ Априлското въстание, въ приготвянето на което зе дѣятелно участие, избѣгнж въ Румжния и напечата въ емигрантскитѣ вѣстници много революционни и патриотически стихотворения; издаде сбирка *Прѣпорецъ и Гусла* (1876) и *Тжгитѣ на България* (1877).

Слѣдъ освобождението, В. се завърнж въ България и окончателно се настани въ Пловдивъ, тогавашната столица на Източна Румелия (южна България). Прѣзъ прѣбиванието си въ сѣв. България като чиновникъ той приготви и напечата въ Свищовъ и Русе лирическа сбирка *Избавление* (1878) и въ Берковица поемата *Грамада* и пълното съ юморъ стихотворение *Моята съ-*

сѣдка Гмитра (1879). Въ южнобългарската столица В. занимаваше, като прѣдставитель, службата членъ на Постоянния Комитетъ, ала неговата дѣятелность се поглжщаше отъ литературата. Той бѣше главенъ редакторъ на спис. *Наука*, въ което напечата: *Неотдавна*, *Хаджи Ахилъ*, *Митрофанъ*, *Дормидолский*, *Единъ кжтъ отъ Ст.-планина*, *Не мили не драги* и др. Прѣзъ това врѣме той обнародва сбирка съ лирически стихотворения *Гусла*, *Поля и Гори*, *Загорка*, *Италия* — послѣдната плодъ на впечатления, придобити прѣзъ едно негово пжтуване изъ Италия и Гръция. На тоя периодъ отъ неговата книжовна дѣятелность принадлежи много популярната му поема *Епопея на Забравенитѣ*; прѣзъ него той заяви себеси и на попрището на журналистиката. На неговото перо се длъжжтъ въ вѣст. *Народни Гласъ* пламенни членове противъ прѣврата на пълномощията. Въ тоя вѣстникъ той напечата въ подлистници и сатирическото стихотворение *Ремлингенгъ герой*, както и фантастическата поема *Въ царството на самодивитѣ*. Слѣдъ спирането на *Наука*, В. въ другарство съ К. Величкова списа *Христоматия*, и започнж да издава списание *Заря*, което поради прѣврата на съединението не вирѣ. Въ това списание В. печата голѣма юмористическа повѣсть изъ провинциялния животъ: *Чичовци*. Сжщата година, тутакси подирь Сръбско-българската война, той написа сбирката *Сливница*.

Слѣдъ 9-и авг. 1886, В. се отзова въ Цариградъ и отъ тамъ въ Русия, отъ дѣто се прибра въ София въ 1889. Отъ тогава насамъ, той посвещава всичкото си врѣме на книжовни занятия. Нѣколко свои пжтувания въ Русия той е описалъ въ *Извънъ България*. Въ Русия той е написалъ и нѣколко повѣсти, между които *Епоха-Кърмачка* и историко-битовий романъ *Подъ Игото*. Въ българската столица, В. основа литературенъ журналъ *Денница* (1891) и по прѣкратението му обнародва въ министерския сборникъ *Великата Рилска пустиня* и *Въ недрата на Родопитѣ* — плодъ отъ пжтуванията му изъ българскитѣ планини. Прѣзъ 1894 той обнародва драмата *Хжшове* и *Драски и Шарки*, сбирка раскасчета изъ столичния животъ.

Прѣзъ послѣднитѣ си години В. събра и издаде въ нѣколко тома печатанитѣ си въ разни списания нувели и поетически трудове. Много негови прозаически и поетически трудове сж прѣведени на по-вечето европейски езици; особено неговий романъ *Подъ Игото* доби европейска извѣстность. Върху тоя романъ има и, въ отдѣлна книжка, *Критика* отъ Д-ръ В. Балджиевъ.

Слѣдъ 18-и май на В. се прѣдложи министерски портефелъ въ кабинета на Д-ръ Стоилова, който той не прие. В. е сега народенъ прѣдставитель. На 24-и септ. 1895 българската интелигенция тържествено празнува 25-годишния юбилей на неговата книжовна дѣятелность. Прѣзъ 1896 излѣзе отъ печатъ *Нова Земя*, втори романъ на поета, и въ началото на 1897 драма *Бѣлодушковъ*.

Вайгандъ (проф. *Густавъ*). Съврѣмененъ австрийски филологъ и етнографъ въ Лайпцигъ, който двѣ години е пжтувалъ по Македония. Тоя нѣмски ученъ е обнародвалъ на езика си разни

изучения и статии за Македония, Епиръ, Тесалия и Гръция, въ които, между друго, се припознава, че българетѣ сѫ прѣобладаѭщата народность въ Македония. Слѣдъ тѣхъ, по число идѣли въ тая область турцитѣ. В. е написалъ и нáй-добритѣ съчинения за куцовласитѣ въ европейска Турция.

Вайгацъ. Русски островъ въ сѣверни Ледовити океанъ, и едноименен протокъ, който го дѣли отъ материка. Населенъ отъ нѣколко челяди самоеди. Руситѣ ходѭтъ тамъ на ловъ и на риба лѣтѣ.

Вакантенъ, *лат.* Празенъ, незанимаемъ отъ никого: *вакантна служба, вакантенъ министерски постъ, вакантно мѣсто.*

Ваканция, *лат.* Врѣме, прѣзъ което училищата, сѫдилищата и др. прѣкѫсватъ работата си: *распусъ.*

Вакарелъ. Село въ самоковската о-лия, между Бѣлево и Ихтиманъ, станция на желѣзницата; 3,796 жит.

Вакаяма. Японски градъ; 58,448 жит. Пристанище въ о-въ Нифонъ.

Ваклидовъ *(Христио Д.)*. Български публицистъ и книжовникъ прѣзъ периода на народното ни свѣстяване. В., родомъ отъ Казанлъкъ, се училъ първоначално въ родния си градъ, и пó-сетнѣ въ Одринъ и Цариградъ (франц. калугерски колежъ въ Бебекъ). Той участвувалъ въ редактирането на Др. Цанковия цариградски вѣст. *България* (1859 — 63), по спирането на който редактиралъ политическо-научен вѣстникъ *Българска Пчела* (Браила 1863), и послѣ седмично списание *Зорница* (Браила, цѣла година: 1864). Слѣдъ това, той зималъ участие, за нѣколко врѣме въ уреждането на цариградския в. *Источно врѣме*, и пó-сетнѣ писалъ въ разни вѣстници и списания подъ псевдонима *Черновѣждовъ*. В. е съставитель или прѣводитель на учебници и книги *Алгебра* (Цариградъ, 1860), *Кратка свещена история* (Браила, 1864), *Благонравие за дѣца* (Вѣна, 1875, втор. издан.), *Първоначални познания отъ политическа икономия* (Пловдивъ, 1884), *История на Турската империя, Прѣстѫпленията и наказанията* отъ Вакаро, и *Князътъ*, флорентский секретаро, отъ Макиавели (Пловдивъ, 1889); отъ него има и една часть *Рѣчникъ Французско-Български*. Прѣди освобождението В. е билъ осемь години канцлеръ и драгоманъ при австрийското консулство въ Одринъ; слѣдъ това, той бѣше на служба въ И. Румелия, и слѣдъ съединението — окр. управитель въ Т.-Пазарджикъ, Сливенъ и Бургазъ. Той починѫ въ Стара-Загора (1841 — 1891).

Вакса, *герм.* Боя за лъсване обуща.

Вактангъ. Име на нѣколко крале на Георгия, отъ които единъ основалъ Тифлисъ въ V-и вѣкъ. Най-извѣстенъ е **Вактангъ V**, който царувалъ отъ 1703 до 1724. Той побѣдилъ кавказскитѣ татаре. Той е оставилъ една *Всеобща Хронология* на Георгия.

Вакуизмъ. *лат.* Празно отъ въздухъ мѣсто.

Вакуфъ. *арабс.* Имотъ, завѣщанъ на джамия, или турско училище.

Вакханалии, *грѫц.* Празници у старитѣ египтяне, гръци и римляне въ честь на Вакха, които се съпровождали отъ разни неистов-

ства. Сега вакханалия наричатъ развратенъ пиръ.

Вакхическа стѫпка въ стихъ е състояла отъ единъ кѫсъ и два дълги слога.

Вакхически се казва за всичко това, което има видъ на буйна, непозволителна веселость — развратна веселость.

Вакхъ, *гр.* Сѫщото, каквото е Бахусъ.

Вакцина, *лат.* Гной, отъ кравешка шарка, употрѣбяемъ за присаждане, като прѣдпазително срѣдство отъ лошата шарка или сипаница.

Вакцинаторъ, *лат.* Присадитель, оня, който вакцинира.

Вакцинация, *лат.* Присаждане за шарка.

Вакцинирамъ, *лат.* Присаждамъ за шарка.

Вала. Робиня на Рахиль, която, съ Рахилино позволение, добила Иакову Дана и Нефталима (*Библ.*).

Валаамъ. Лъжливъ пророкъ, забѣлѣжителенъ по това, че въ единъ случай ослицата му проговорила съ човѣшки гласъ.

Валакъ. Маовски краль въ врѣмето когато израилянетѣ се приближили до обѣщаната земя (*Библ.*).

Валвазоръ (*Баронъ фонъ*). Словенски списатель, авторъ на *Почитай отечеството си* и нѣколко латински топографически списания (1641—1693).

Валдадъ. Потомецъ Авраамовъ отъ Хетура (*Библ.*).

Валдайска планина. Едно планинско плато въ Русия (новгородска губерния), което образува водораздѣлната линия между Балтийско и Каспийско море; на́й-високий му връхъ, *Попова гора*, е само 285 метра надъ морското равнище. Върховетѣ на това плато сѫ много гористи. Главнитѣ русски рѣки Волга, Ока, Донъ, Днѣпръ, Нѣманъ, Дюна, Онега, Двина извиратъ въ тѣхъ.

Валдекъ. Германско княжество, въ сѣв.-западна Германия, между Хесенъ и Вестфалия; отъ 1868 се управлява направо отъ Прусия; 1,121 чет. килом.; 57,565 жит.; гл. гр. *Аролсенъ*; 2,442 жит.

Валдемаръ. Име на 4 дански царе (1157—1376).

Валденбургъ. Прусски градъ (Силезия); 12,500 жит. — **Валденбургъ**, стар. стол. на бившото германско княжествице Хохенлохе; 900 жит.

Vale, *лат.* Прощавай, сбогомъ.

Валенбергия. Растение тъй наречено по името на шведския Проф. Валенберга.

Валенсъ (*Публий*). Единъ отъ тъй наречениятѣ 30 тирани, сир. римски императори; царувалъ само 6 седмици (641 слѣдъ Р. Х.).

Валенсъ (*Флавий*). Римски императоръ, род. въ Панония кѫдѣ 328; въздигнѫтъ на царския санъ отъ брата си Валентинияна (364), който му повѣрилъ да управлява Истокъ; установилъ сѣдалището си въ Цариградъ и Антиохия; пригърнѫлъ християнската вѣра, нъ съ Ариевитѣ мнѣния; разбилъ готитѣ близу при Дунавъ (369), ала по-сетнѣ билъ разбитъ отъ тѣхъ при Одринъ, дѣто и погинѫлъ (378). Прѣемникътъ му билъ Теодосий Велики.

Валентиниянъ I. Римски императоръ отъ 364 до 375; род. въ Панония; избранъ за императоръ отъ войската въ Никея слѣдъ смъртьта на Иовиана; прѣдалъ източната половина на империята на брата си Валенса, а самъ царувалъ на западната, съ Миланъ за столица.

Валентиниянъ II (375—390), въ царуването на брата си Грациана царувалъ на Източната рим. империя, убитъ отъ пълководеца си франка Арбогаста.

Валентиниянъ III. Императоръ на Западната римска империя (424—455).

Валенция. Испански градъ на Гвадалквивиръ; 170,700 жит. Университетъ, пръвъ въ Испания; много фабрики и дѣятелна морска търговия. — Областьта *Валенция* нѣкога била кралство, което до 1238 се намирало въ ржцѣтѣ на арабитѣ; отъ тѣхъ го отнелъ арагонский краль Яковъ I и послѣ заедно съ арагонската корона прѣминжло на Кастилия.

Валенция. Островче близу до западния край на Ирландия, исходна точка на четире телеграфни ортоми прѣзъ Атлантич. океанъ за Америка.

Валенция (*Нова*—). Градъ въ Венезуела; 36,000 жит.

Валенщайнъ (херц. *Албертъ*). Знаменитъ австр. генералъ; прославилъ се прѣзъ 30-годишната война, когато разбилъ герм. генералъ Мансфелда въ Десау, прѣзелъ Мекленбургъ, Померания, Холщайнъ и Шлезвигъ, и принудилъ данския краль да подпише Любенския миръ въ 1629. Скоро той падижлъ въ немилость прѣдъ императора Фердин. II, ала прѣзъ шведския периодъ на 30-годишната война пакъ зелъ служба; изгубилъ битката при Люценъ, въ 1632, противъ Густавъ Адолфа, който падижлъ тамъ убитъ; спечелилъ щейнаутската побѣда надъ шведитѣ; билъ убитъ при Егра отъ 3-ма офицери, подкупени, казватъ, отъ императора Фердинанда (1583—1634).

Валериана, *лат.* Едно лѣкарствено растение отъ *валерианови*тѣ, снопоцвѣтни растения, свойствени на умѣрения климатъ на Азия, Европа и ю. Америка; нарича се и *дилянка* или *кочатрѣва.* Нѣкои отъ видоветѣ на тоя родъ иматъ силна и неприятна миризма, която прилича на миризмата на коча пикня и приятенъ вкусъ.

Валерианела, *лат.* Единъ видъ растения отъ сѣмейството на валерианата.

Валерий Максимъ. Латински историкъ (I-и вѣкъ слѣдъ Р. Х.).

Valet anchora àrtus. Лат. поговорка: Добродѣтельта служи като котва.

Валиде-султана, *тур.* Султанова майка.

Валиденъ, *латин.* Законенъ; който важи, или има сила прѣдъ власть: *валиденъ документъ.* **Валидность,** *лат.* Законность; сила.

Валиски о-ви. Острови въ Океания (Полинезия), открити въ 1769 отъ английския мореплаватель Валиса (Уолиса); на Франция отъ 1886.

Валиснерия. Южно-европейско многолѣтно водно растение, наречено по името на италиянеца Валиснери, естествоиспитатель (умр. 1730). **Валиснерия** (спирална—). У тоя видъ валиснерия, мжжский цвѣтъ, като се развие, се откжсва отъ стеблото и, доклѣ плува, оплодотворява женския.

Валия, *араб.* Управитель на вилаетъ или область въ Турция.

Валкенаеръ. Знаменитъ холандски филологъ (1715—1785).

Валми. Село въ марнски департаментъ (Франция), дѣто Дюмулие и Келерманъ побѣдили пруситѣ въ 1792.

Валовища (тур. *Демиръ-Хисаръ*). Градъ, центръ на демиръ-хисарската каза, солунски вилаетъ, 90 кил. на сѣв.-ист. отъ Солунъ; 15,000 жит. Крѣпость.

Валпарезо. Градъ въ Чили; 95,000 жит. Търговско пристанище на Велики океанъ.

Валсирамъ, *фр.* Играѭ валсъ.

Валсъ или **Валско княжество**. Сѫщото, каквото е Уейлсъ.

Валсъ, *фр.* Игра въ данса.

Валтасаръ. Послѣдний вавилонски царь (554 — 538 прѣди Р. Х.) Виж. *Мене.*

Валтасасаръ *(князъ на Вала)*. Халдейското име на Даниила *(Библ.)*.

Валтеръ *(Драгутинъ К.)*. Български списатель, по народность хърватинъ. В., който е роденъ въ Хърватско въ 1842, добилъ висше образование въ Ново-мѣсто, близу при Вѣна. Той участвувалъ като доброволникъ въ сръбско-турската война, и пó-сетнѣ въ русско-турската освободителна война, слѣдъ която се поселилъ въ България. Той редактира нѣколко години русенското научно списание *Народенъ учитель*. В. е и писалъ като дописникъ въ чуждестранни и наши вѣстници и е прѣвелъ на български отъ нѣмски книгитѣ: *Борбата на българетѣ за съединението си*, *Изъ бълг. бурни врѣмена* отъ А. Фонъ-Хуна и *Мара*, хубава българка, отъ американския романистъ Ратклифа.

Валшеронъ. Холандски островъ (Зеландия), въ Сѣверно море; 36,500 жит. Гл. гр. *Миделбургъ*.

Валъ, *герм.* 1) Насипъ отъ пръсть въ крѣпость за защита отъ неприятелскитѣ истрѣли. 2) Цилиндръ на машина.

Валюта, *итал.* Цѣната, по която върви една монета.

Вампиръ, *лат.* 1) Кръвопиецъ, ржкокрило животно, което се въди въ Бразилия. Пие кръвьта на добитъка, като продупчва кожата съ езика си. 2) Каракончо, умрѣлъ човѣкъ обърнѫтъ на дяволъ, по суевѣрието.

Вана, *герм.* 1) Кѫпалня; кржглъ, или продълговатъ, обикновено цинковъ сѫдъ, доста голѣмъ да може човѣкъ да потопи въ него тѣлото си. 2) Самото кѫпане въ такъва кѫпалня.

Ванадий, *лат.* Просто тѣло, рѣдъкъ металъ отъ малка практическа важность; намира се въ малки количества токо-речи въ всичкитѣ глини, нъ пó-обилний му источникъ е оловний валадиатъ, който сѫ намирали въ Шотландия, Мексико и Чили.

Вандали. Прочуто племе европейски варвари, вѣроятно отъ германско, ако нѣкои и да го считатъ отъ словѣнско происхождение. Вандалитѣ се явяватъ първъ пѫть въ историята въ 2-та половина на II-и вѣкъ, когато били поселени на югъ отъ Балтийско море, между Висла и Одеръ; ала по мнѣнието на Прокопия и Плини, които ги считатъ за готи, тѣ населявали нáй-напрѣдъ страната около Азовско море. Въ царуването на имп. Проба тѣ нáй-първо, наедно съ готитѣ и гепидитѣ, се явяватъ на Дунавъ, въ Дакия. Константинъ Велики ги истикалъ въ Панония. Въ началото на V-и вѣкъ тѣ се прѣселили на западъ: нахлули, наедно съ свевитѣ и аланитѣ, въ Галия (406), и отъ тамъ, подъ прѣдводителството на Гензериха, въ Испания (409), и заселили се въ Андалузия (Вандалиция). Въ 429 тѣ прѣминѫли въ Африка, дѣто Гензерихъ основалъ *Вандалско кралство*, което, освѣнь

сѣвернитѣ брѣгове на Африка, обемало Балеарскитѣ о-ви, Сардиния, Корсика и части отъ Сицилия. Въ 455, вандалитѣ нахлули въ Италия и грабили Римъ въ продължение на 14 дни. Грубостьта и беспощадностьта, съ която тѣ истрѣбили въ тая славна столица произведенията на изящнитѣ искусства, дали поводъ да се употрѣбява думата *вандализмъ* за всѣко подобно варварство. Горещий климатъ и любовьта къмъ удоволствията и раскошностьта омаломощили духа на вандалитѣ. Въ 534, вандалското царство било покорено отъ великия визант. генералъ Велисария. По-вечето вандали били зачислени въ имперската войска и истрѣбени въ войнитѣ съ Персия. Малката часть, които останжли въ Африка, бързо изчезнжли между туземцитѣ.

Вандализмъ, *фр.* Стремление къмъ унищожение произведенията на художествата и искусствата; варварски постжпки или мисли.

Вандалски, *фр.* Варварски.

Вандименова земя. Островъ въ Океания, на юго-истокъ отъ Нова Холандия; 130,560 жит.; гл. гр. *Хобартъ Таунъ* (на англичанетѣ). Тоя островъ билъ откритъ отъ Тасмана, холандски мореплаватель, който го нарекълъ *Вандименова земя*, по името на управителя на Батавия. Англичанетѣ основали въ него селища въ 1804, като прѣнесли тамъ прѣстжпници. По-сетнѣ тамъ се прѣселвали и свободни люде. Сега цѣлото население е европейско. Числото на туземцитѣ, неразвити, е омалѣло до 1000.

Ванилинъ, *лат.* Вещество, което се вади отъ кониферина и замѣнява ванилията.

Ванилия, *исп.* 1) Едно американско растение полазливо като лозата. 2) Плодътъ на това растение, който се употрѣбява за подправка на нѣкои ястия и сладка.

Vanitas vanitatum, *лат.* Суета суетъ.

Vanitas vanitatum, et omnia vanitas, *лат.* Суета суетъ и всяческая суета.

Вантайлъ, *фр.* Вѣеръ, вѣтрило.

Вантуза, *фр.* Рогъ за пущане кръвь.

Ванъ. Градъ въ азиятска Турция (юго-ист. Армения), близу до юго-ист. брѣгъ на езеро Ванъ; 40,000 жит. Крѣпость на една височина. Арменцитѣ наричатъ В. Шамирамакертъ, сир. Семирамидинъ градъ. Въ В. сж намѣрени клинообразни надписи, въ които се срѣща името Ксерксъ. — Езеро *Ванъ* е голѣмо солено езеро, 125 килом. надлъжъ и 80 наширъ; простр. 2,500 килом. Въ него ловжтъ само единъ видъ сардели, които продаватъ посолени изъ Мала Азия.

Ванъ. Гл. градъ въ департаментъ Морбиханъ (Франция), близу до океана; 499 килом. на зап. отъ Парижъ; 21,504 жит.

Вапоризация, *лат.* Прѣминуването на едно тѣло отъ течно или жидко състояние въ газообразно: *прѣвръщане въ пара.*

Вапориметръ, *лат.* Уредъ за опрѣдѣление, чрѣзъ силата на парата, количеството спиртъ въ една жидкость.

Варадинъ. Укрѣпенъ градъ въ Кроация, на дѣсния брѣгъ на Драва, 45 килом. на сѣв.-ист. отъ Загребъ; 11,000 жит. Топли извори.

Варакъ. Освободитель на Израиля отъ иното на ханаанския краль Навина (*Библ.*).

Варваринъ, *гр.* 1) Староврѣменнитѣ гръци наричали съ това име всѣкой другоземецъ. 2) Чо-

вѣкъ невѣжественъ, жестокъ. Оттука и *варварство*, *варварски*. 3) Съ общо име *варвари* наричатъ народитѣ, които нахлули въ римската империя. По-главнитѣ отъ тѣхъ сж бургундцитѣ, свевитѣ, вандалитѣ, аленитѣ, франкитѣ, англитѣ и саксонцитѣ, хунитѣ, херулитѣ, готитѣ (вестготитѣ и остготитѣ), ломбардцитѣ. Второстепенни варварски народи сж: аваритѣ, гепидитѣ, българетѣ, венедитѣ, словѣнетѣ, унгарцитѣ, германцитѣ, данцитѣ и нормандцитѣ, турцитѣ.

Вардаръ (старий *Axius*). Една отъ двѣтѣ значителни рѣки [другата *Струма*] въ Македония. В. извира въ Шаръ-планина, малко по-нагорѣ отъ българския градецъ Костово или Гостиваръ; и тече югоисточно. До Костово носи името *Падалишка рѣка*. По-надолу се усилва съ много потоци и тече прѣзъ тетовската и прѣзъ скопската долина. Надъ Скопие, въ него се влива многоводната рѣка *Трѣска*. По-нататъкъ въ течението си минува прѣзъ срѣдъ търговския градъ Велесъ и нѣколко километра подъ него прибира водитѣ на *Брѣгалница* и на най-голѣмия си притокъ *Черна* или *Църна*. Слѣдъ това минува прѣзъ тѣснитѣ Желѣзни врата (Демиръ капу). Покрай В., по-вече по дѣсния му брѣгъ, върви желѣзницата отъ Солунъ за Нишъ. Прѣзъ солунската равнина В. расширява коритото си, и се влива, 18 килом. на западъ отъ Солунъ, въ солунски заливъ. В. е около 290 килом. дългъ.

Варезе. Италиянски градъ, въ ломбардската область Комо, на езеро Варезе; 12,000 жит. Дѣятелно копринарство.

Вариантъ, *лат.* Измѣнение на изражение въ съчинения, направено отъ самия съчинитель или отъ тълкователетѣ му; разнорѣчия въ ржкописи или печатни книги.

Variété, *фр.* Смѣсь, разнообразие.

Варий. Просто тѣло, металъ, възжълтъ и лъскавъ, въ свободно състояние не се намира въ природата, извлича се изъ варьта.

Варикозенъ, *лат.* Наклоненъ да се расширява *(за жила)*.

Варикозность, *лат.* Наклонность на жила да се расширява.

Вариола, *фр.* Едрата шарка.

Вариселъ, *фр.* Лещеница (малката шарка).

Varium et mutabile semper foemina. Латин. поговорка: Жената е все промѣнливо и каприциозно нѣщо.

Варія, *гр.* Знакъ на ударение на послѣдната буква въ церковнитѣ книги.

Вариация, *лат.* Разнитѣ прѣходи въ музикалнитѣ ноти; разнообразие на музикалнитѣ звукове.

Варна. Окржженъ градъ, при устието на Провадия, край Черно море, първо българско пристанище; 28,174 жит. В. отстои 32 килом. на юго-западъ отъ Балчикъ, 42 килом. малко на сѣв.-истокъ отъ Провадия, 51 на юго-истокъ отъ Добричъ, 75 на ист. отъ Шуменъ, 115 на юго-истокъ отъ Силистра. На 10 килом. отъ В., сѣверо-източно, се намира мѣстностьта *Евксиноградъ* или *Сандрово*, лѣтна резиденция на княза съ прѣкрасенъ палатъ край морето. — Старото име на В. е *Одисосъ*, нареченъ по името на Одисея, единъ отъ героитѣ на Троянската война; и най-новитѣ изслѣдвания показватъ, че тоя градъ е билъ най-напрѣдъ, още въ VI-и вѣкъ прѣди Р. Х., едно самостоятелно гръцко селище отъ *милезиенци* изъ Мала-Азия; име-

то *Варна* се срѣща отъ VII-и вѣкъ слѣдъ Р. Х. — Аспарухъ завелъ побѣдоноснитѣ си войски до В., която била изгорена и разграбена. Въ 1190 царь Асѣнь I изново завладѣлъ В., която скоро се прѣзела пакъ отъ византийцитѣ; ала била още еднѫшъ изгубена отъ Алексия Комнена слѣдъ много битви и една прочута обсада. Царь Калоянъ ѭ прѣзелъ съ пристѫпъ на 24-и мартъ, 1207 г. Тая побѣда турила край на 16-годишната война съ византийцитѣ, и подирь неѭ всичкитѣ завоевани области останѫли на българетѣ, чието царство се простирало до Бѣлградъ включително, и отъ дунавскитѣ устия до Струма и Горни Вардаръ. Единъ новъ миръ повърнѫлъ на гръцката империя В., нъ годината 1370 ѭ видѣла да падне въ рѫцѣтѣ на българския князъ Добротича, който распространилъ военното си мощество до крайбрѣжията на Азия и испращалъ военнитѣ си кораби до Трапизонъ (виж. *Добротичъ*). Въ 1391 В. сподѣлила участьта на Търново. Въ 1444, въ околностьта на В. починѫлъ юнашки Владиславъ IV, полски и унгарски краль, въ борба среща турцитѣ, на която цѣльта била избавлението на християнетѣ отъ турското иго. — Споредъ Мартиниера, В. била така измѫчена отъ казацитѣ въ 1610, че турцитѣ се рѣшили да издигнѫтъ изново разоренитѣ ѝ стѣни. Тогава тя станѫла на́й-важната крѣпость на Турция на Черно море и напразно въ 1773 и въ 1810 русскитѣ генерали Щернбергъ и Коменски се опитали да ѭ прѣземѫтъ. Руситѣ ѭ прѣзели въ 1828, ала тя костувала на русския царь отбора на неговитѣ воители; и укрѣпленията ѝ, ако и да се сринѫли по Одринския миръ, отпослѣ се издигнѫли пакъ. Тоя градъ станѫлъ главната операционна основа на англо-французскитѣ войски въ 1854 (прѣзъ кръмската война), слѣдъ испразнуването на Гелиболъ. Сега, по договоритѣ, В. е обезоржжена крѣпость.

Варнава. Единъ отъ 12-тѣ апостоли.

Варонъ. 1) Римски консулъ, побѣденъ отъ Анибала въ битвата при Кана, 216 прѣди Р. Х. 2) Латински поетъ, 82 — 37 прѣди Р. Х.

Варта. Полска рѣка, извира въ краковската губерния; слѣдъ 500 килом. течение въ Полша, тя тече прѣзъ Прусия, минува прѣзъ Познанъ, и се влива въ Одеръ при Кюстринъ, дѣто е 620 крака широка. Цѣлата ѝ длъжина 800 килом., отъ които по 360 корабоплаваема.

Вартанъ. Арменски историкъ отъ XIII-и вѣкъ, оставилъ е една *Всеобща история* до година 1267, твърдѣ цѣнна за точностьта на свѣдѣнията относително историята на кръстоноснитѣ походи и на татаретѣ. Отъ него има и други съчинения.

Вартимей. Слѣпецъ, комуто Христосъ далъ зрѣние на пѫтя до Иерихонъ *(Библ.)*.

Вартоломеевска нощь. Страшенъ сѣчъ въ Франция на французски протестанти или хугеноти, извършенъ прѣзъ нощьта на св. Вартоломея ($\frac{1}{2}\frac{2}{1}$ авг. 1572) по заповѣдь на франц. царь Карла IX и на майка му Катерина де Медичи. Вѣрва се, че 25,000 протестанти погинѫли.

Вартоломей *(Св.)*. Единъ отъ 12-тѣ апостоли, прѣтърпѣлъ мѫченическа смърть въ Армения на 71.

Варухъ. 1) Приятель на пророкъ Еремия, нему се приписва една апокрифическа книга. 2) Приятель на Неемия *(Библ.)*.

Варшава. Градъ въ европейска Русия, бивша столица на нѣкогашното кралство Полша, центръ на едноименна губерния, на лѣв. бр. на Висла, 1,161 килом. на юго-зап. отъ С. Петерсбургъ, 596 на ист. отъ Берлинъ, 600 отъ Вѣна; 505,000 жит. — В., расположена на една височина, е съединена по единъ мостъ съ прѣдградие Прага; тя е 21 килом. околовръсть. Твърдината, построена въ 1632, е увеличена въ нашо врѣме съ градежи, които ѭ правѭтъ токо-речи непристѫпна. Великолѣпни дворци и сгради, кенсерватория, политехническо училище, и др. Университетътъ, затворенъ отъ императора Николая слѣдъ въстанието въ 1830, се отворилъ изново въ 1864, чрѣзъ влиянието на великия дукъ Константина. Паметници: на Сигизмунда III, на Коперника, а въ твърдината на Александра I. — В. е старъ градъ: за неѭ се споменува още въ 1224; ала много врѣме била маловажна; тя станѫла столица на кралство Полша въ 1566, въ врѣмето на Сигизмунда III. В. била прѣзета отъ Карла XII въ 1703, и отъ Суворова въ 1794. Въ второто дѣлене на Полша, тя се паднѫла на Прусия. Французетѣ влѣзли въ неѭ на 18-и ноем. 1806, и отъ 1807 до 1815, тя била столица на великото дукство Варшавско. Слѣдъ това, тя била дадена на руситѣ, отъ които ноемврийската буна прѣзъ 1830 ѭ освободила за нѣколко мѣсеца; ала генералъ Паскевичъ ѭ зелъ назадъ, на 27-и авг. 1831. По причина на едно ново въстание въ 1848, тя била бомбардирана.

Варшавско велико дукство. Държава образувана въ 1807, по Тилзитския миръ, отъ бившето полско кралство, главно отъ прусския дѣлъ отъ Полша, съ свободна конституция, съ стол. *Варшава*, и съ гл. гр. Люблинъ, Познанъ, Замошъ. Тя се основала отъ императора Наполеона слѣдъ сполуката на французетѣ въ първата война среща австрийцитѣ и руситѣ, като награда за участието на една войска отъ полски патриоти, която се била подъ французското знаме. Тая държавица се дала на саксонския краль Фридриха Августа, внукъ на бившия полски краль Августа II. Въ 1815, по вѣнския договоръ, земитѣ, които били послужили да се състави, се върнѫли на прѣдишнитѣ имъ владѣтеле.

Варъ. Римски генералъ, посѣченъ съ 3-тѣ си легиона отъ германцитѣ на 9 прѣди Р. Х.

Варяги. Нормандско, а по Костомарова, литовско племе, което съ пиратствата си много пакостило на търговията на новгородската република, и съ врѣме подчинило едно по друго словѣнскитѣ и финскитѣ племена на сѣверна и срѣдна Русия. Варягитѣ принудили кривичитѣ, чудитѣ и др. племена да имъ плащатъ данъкъ, и отнели на руситѣ областитѣ извѣстни сега съ имената ревелска, с. петерсбургска и архангелска; а руситѣ се оттеглили въ Финландия и Карения. Постепенно двата народа се смѣсили и кѫдѣ IX-и вѣкъ имената русинъ и варягъ се вижда да сѫ били синонимни. Въ 862, словѣнскитѣ племена, които съставлявали новгородската държава, поканили тримата (трима братя) русско-варяжски князове — Рю-

рика, Синеуса и Трувора — да имъ князуватъ и да ги управляватъ. Тѣ приели поканата и Рюрикъ основалъ русската монархия. Варягитѣ испърво различали по много нѣща отъ другитѣ народи на новгородската държава; ала понеже били много пó-малобройни, тѣ изгубили езика и нравитѣ си и усвоили словѣнскитѣ. Сполуката, която ималъ опитътъ на новгородскитѣ държавици, подбудилъ и други словѣнски държавици по Днѣпръ да се поставѭтъ подъ покровителството на войнственитѣ варяги, та скоро слѣдъ 862 се основала втора словѣнска държава въ Киевъ, подъ господството на Осколда, варяжски главатарь, и покорительтъ на варварскитѣ хазаре. Слѣдъ Рюриковата смърть, прѣемникътъ му Олегъ съединилъ новгородската държава съ киевската. Отъ тогава стол. станѫлъ Киевъ, който се замѣнилъ пó-сетнѣ съ Москва; и Рюриковото сѣмейство царувало въ Русия до 1598 (виж. *Романовъ*).

Васалство, *срѣд.-вѣк.-лат.* Състояние на васалъ.

Васалъ, *срѣд.-вѣк.-лат.* Въ срѣднитѣ вѣкове така наричали оня земевладѣлецъ или сановникъ, който зависелъ отъ единъ господарь, комуто билъ длъженъ да плаща разни повинности; сега съ това име наричатъ господарь на държава, който припознава върховната политическа власть на другъ господарь.

Васанъ. Една гориста область на истокъ отъ Иорданъ *(Библ.)*.

Василий Велики *(Св.)*. Церковенъ отецъ, родомъ отъ Кесария и кесарийски архиепископъ, прѣемникътъ на Евсевия (370). Той билъ добилъ образованието си у езическитѣ философи въ Атина, и показалъ голѣмо постоянство, когато имп. Валенсъ почнѫлъ да го прислѣдва, поради противлението му на Арианизма. В. е съставилъ една литургия, която нашата пръква извръшва въ извѣстни дни, и е написалъ правила за подвижнически християнски животъ (329 — 379).

Василий I, *Македонецътъ*. Византийски императоръ; род. въ едно село въ Македония, синъ на бѣдни родители; достигнѫлъ да занимава високо положение въ двора на имп. Михаила III, който пó-сетнѣ го направилъ другарь въ царуването. В. сега употрѣбилъ влиянието си да отклони Михаила отъ пѫтя на излишествата, който го правилъ омразенъ на народа; нъ когато това не помогнѫло, той устроилъ единъ заговоръ противъ него, който го прѣмахнѫлъ (867).

Неговата храбрость била плашило за сарацинитѣ, отъ които той извоювалъ изново Мала-Азия, която тѣ били завоевали. Той заповѣдалъ да се състави единъ сводъ закони, които добили името *Базилики*, и написалъ на сина си книга съ мѫдри съвѣти (род. 813 или 826, цар. 866 — 886).

Василий II, *Българоубиецътъ*. Византийски императоръ, синъ на импер. Романа II (цар. 975 — 1025). Въ неговото врѣме се почнѫла една борба съ България, която траяла съ кѫси прѣсѣкулки близу 28 год. (991 — 1018), и на която сетнината било съвършеното подчинение на България. Василий, както и българский царь Самуилъ, лично били на чело на войскитѣ си. Византийцитѣ прѣзели Видинъ слѣдъ 8-мѣсечна обсада; въ обсадата на Срѣдецъ (София), тѣ били прогонени и

съвършено побѣдени отъ българетѣ при Пхтиманскитѣ планини. Слѣдъ четире византийски походи, отъ Самуиловото царство останжли само западна Македония, Албания и Софийско. Прѣзъ послѣдната война, слѣдъ една мжчно придобита побѣда надъ българетѣ (1014), В. зелъ въ плѣнъ 15,000 българе (виж. *Бѣласица*), които заповѣдалъ да ослѣпѭтъ, като оставѭтъ на всѣки 100 души по единъ съ едно око за да ги води и въ тоя видъ ги испратилъ при царя имъ въ Прилѣпъ. Когато Самуилъ чулъ плачоветѣ на измжчената си войска, той толкова се растжжилъ, че слѣдъ три дни умрѣлъ. В. II оженилъ сестра си Ана за св. Владимира, и тя била първата причина за покръщението на Русия.

Василий. Име на 5 русски велики князове и царе (1272 — 1612). **Василий IV** билъ първий, който зелъ титлата царь и основалъ самодържавието; той побѣдилъ татаретѣ слѣдъ сполуката имъ да прѣземжтъ Москва въ 1521; и още съ хитрость унищожилъ републиканскитѣ права на Новгородъ и Псковъ (цар. 1505 — 1533). **Василий V, Шуйский**. Русски царь, регентъ прѣзъ малолѣтието на Федора II, заграбилъ властьта, като съборилъ Лжедимитра въ 1606. Нападнѭтъ отъ полския царь Сигизмунда, комуто го прѣдали московцитѣ, той умрѣлъ въ плѣнъ въ Варшава въ 1612.

Василискъ, *гр.* Една твърдѣ отровна змия, съ бѣлѣзи по главата, които образуватъ царска корона, отъ дѣто е и името ѝ; прѣдполага се да е *алжирски аспидъ (Библ.)*.

Василъ Александри. Нáй-отличний румжнски поетъ, род. 1821 и умр. 1890. Писалъ и въ проза, особено (заедно съ румжнския държавникъ Когаличеану и Конст. Негруци) по възраждането. В. А. развилъ голѣма дѣятелность и въ политиката (идеята за съединението на румжнскитѣ княжества). Той билъ членъ и дѣятеленъ сътрудникъ на яшското книжовно дружество *Жюминка* (отъ дѣто и жюминистъ). — Кога да се избере князъ Александръ I (Куза), В. А. билъ натоваренъ съ послание при двороветѣ и правителствата на великитѣ сили. Той билъ министръ въ врѣмето на Александра I, нѣколко пѫти депутатъ и сенаторъ, особенъ пратеникъ и посланникъ въ Парижъ.

Васкидовичъ *(Емануилъ)*. Учитель въ Свищовъ въ врѣме на нашето възраждане и книжовникъ, родомъ отъ Мелникъ. Въ неговото врѣме въ Свищовъ учителствувалъ Христаки Павловичъ и нѣкой другъ учитель-писатель и наедно тѣ приготвили и издали по русския образецъ отъ Ушакова единъ кржгъ учебници за начално учение, — енциклопедията *Словѣно-българско дѣтоводство* (Крагуевацъ, 1835) въ шесть части: Букварь, Разни нравоучения, Граматика, Аритметика, География и Прѣдручний послателникъ. В. прѣвелъ отъ французски *Понятие перви*, книжка украсена съ изображения, напечатана въ Бѣлградъ въ 1847 и посветена царю Абдулъ-Меджидъ Хану. Въ нáй-ново врѣме тя се прѣдаваше въ училищата подъ название *Първи познания*. Като учитель въ Плѣвенъ, В. издалъ въ Цариградъ въ 1852 *Дѣтинско прибавление или различни нравствени поучения и нравоучителни истории*. В. е писалъ по русоцерковното правописание и употрѣ-

бявалъ падежитѣ, за да има разлика говоримий езикъ отъ писмения. Умрѣлъ въ 1875.

Васко де-Гама. Открителтъ на морския пжть за Индия, португалецъ, роденъ въ Синесъ, португ. приморски градецъ, точно неизвѣстно кога. Още отъ рано той се билъ отличилъ като неустрашимъ морякъ; и слѣдъ завръщането на Вартоломея Диаза, въ 1487, отъ заобикалянето на носъ Добра Надежда, португалский краль Иоао, като търсилъ човѣкъ да прѣдприеме откриването южeнъ пжть за Индия, избралъ В.-де-Г., толкова било голѣмо довѣрието, което вдъхнували неговитѣ способности. Смъртьта осуетила Иоаовитѣ намѣрения; нъ неговий прѣемникъ, Мануилъ Честити, турилъ подъ началството на В.-де-Г. четире кораба съ 160 моряци. Флотицата тръгнжла отъ Лисабонъ на 26-и юний 1497. По пжтя тя срещнжла единъ редъ много страшни бури. Корабницитѣ се уплашили и искали да се върнжтъ въ Португалия и В.-де-Г. билъ принуденъ строго да потъпче единъ бунтъ между тѣхъ. Слѣдъ като се спрѣлъ въ разни мѣста на непознатото тогава източно крайбрѣжие на Африка, В.-де-Г. прѣминжлъ Индийски океанъ и стигнжлъ въ Калкута, въ Индия, на 8-и май, 1498. Въ двѣ послѣджжщи пжтувания на В.-де-Г., владичеството на португалцитѣ се утвърдило по брѣговетѣ на Азия, отъ Персидски заливъ до Молукскитѣ о-ви. Въ 1524 В.-де-Г. умрѣлъ вице-краль на колониитѣ въ Индия. Неговото откриване пжть за Индия токоречи съперничествува по важность съ откриването Америка отъ Колумба, което станжло само нѣколко години пó-напрѣдъ.

Васконци. Старъ испански народъ, поселилъ се въ Франция, кждѣ годината 700, и далъ името си на Васконня или *Гасконня*.

Ватахътъ *(Дончо)*. Нáй-славний и нáй-знаменитий хайдутинъ-бунтовникъ. В., копривщенецъ, билъ ученикъ на прочутъ гонитель на кжрджалиитѣ, поибренецъ *Дѣдо Никола*. Той се скиталъ по Стара-планина и по Родопитѣ, и слизалъ дори до устието на Марица. Често той распръсвалъ въ околностьта на Узунъ-Кюприя цѣли роти турска войска. Въ 1848 среща тоя неустрашимъ воевода били испратени 200 низами, нъ отъ тѣхъ се върнжли читави само 60. Той гонилъ не само турскитѣ притѣснителе и грабителе, а и върлитѣ чорбаджии. Той не правилъ разлика между селенетѣ българе, турци и гръци, и обранитѣ пари дѣлилъ безъ разлика на бѣдното население; затова и населението много го почитало и обичало. Не се знае кога и какъ се е поминжлъ В. Мършави и частични, па надали и точни, подробности за В. се намиратъ въ книжката *Дѣлата на Дончa Ватаха прѣзъ воюването му противъ турцитѣ*, прѣвелъ [неизвѣстно отъ кой първообразъ] Докторовъ (Сливенъ, 1896).

Ватерклозетъ, *англ.* Заходъ по европейска направа, съ уредъ да се вкарва въ него вода за промиване.

Ватерлиния (*англ.* water, вода). Чертата до която единъ корабъ потжва въ водата.

Ватерлоо. Село въ Белгия (брабантска область), 19 кил. на югоистокъ отъ Брюкселъ. Това село е дало името си на битвата, въ

която Наполеонъ I билъ разбитъ отъ англичанетѣ и пруситѣ (6-и юн. 1815). Тая битва докарала падането на Наполеона и второто нахлуване на съюзницитѣ въ Франция. Въ ватерлооското сражение французетѣ изгубили убити 35,000, плѣнени 6,000 и, доклѣ бѣгали — всичката си артилерия и всичкия си обозъ. Въ англо-нидерландската войска имало 20,000 убити, въ прусската 6,000. За това сражение дукъ Уелингтонъ добилъ титлата ватерлооски князъ.

Ватерпасъ, *хол.* Уредъ за измѣрване хоризонтални повръхности.

Ватерфордъ. Ирландски градъ, центръ на едноименен окружъ, 20 килом. отъ морето, и 142 на юго-зап. отъ Дублинъ, съ който е свързанъ по нѣколко желѣзници; 23,000 жит. Окружътъ В. има 112,768 жит.

Ватеръ. Герм. ориенталистъ и филологъ, авторъ на *Староеврейска, Сирийска, Халдейска, Арабска граматики* (1771—1826).

Ватиканъ. 1) Палатътъ на папитѣ въ Римъ, съграденъ на една могила съ това име. 2) Папский дворъ.

Вато (*Ант.*) Знаменитъ французски живописецъ жанристъ (1684—1721).

Ватъ или **Уатъ** *(Джеймсъ)*. Англ. инжинеръ (1736—1819), изнамѣрилъ, или по-право усъвършенствувалъ парната машина.

Ватъ. Еврейска мѣрка за жидкости, която мѣрила 23 килогр. или 18 оки *(Библ.)*

Вахабити. Една мохамеданска секта, която господствува въ по-голѣмата часть отъ Арабия. Тая секта се образувала въ Иеменъ въ XVIII-и вѣкъ отъ Мохамедъ-бенъ-абъ-делъ-Вахаба. В. приматъ достовѣрностьта на корана, нъ отхвърлятъ всѣко негово тълкование, както и прѣданията. Споредъ тѣхъ, докачение е за божието вездѣсѫщие да се молѭтъ човѣцитѣ Богу въ опрѣдѣлени мѣста; исключава се само Кяабето. Тѣ отричатъ Мохамеду всѣко божествено послание. Тѣ считатъ за своя длъжность да съсипватъ великолѣпнитѣ гробници и всичкитѣ паметници въздигнѫти отъ гордостьта и неравенството. Тѣ си даватъ помежду си името братя, и се стремѭтъ къмъ общностьта на имота. — В. распространили бързо ученията си въ цѣла Арабия, въ Египетъ, и въ азиятска Турция. Побѣдоносни надъ багдадския паша, комуто било заповѣдано отъ султана да ги унищожи (1801), тѣ завладѣли Мека, прѣминѫли Суезски провлакъ въ 1803, и заплашвали Каиро, ала били отблъснѫти отъ мамелюкитѣ. Главатарьтъ имъ Мохамедъ погинѫлъ убитъ, малко врѣме откакъ прѣзели Медине. Прѣемникътъ му билъ шейхъ Сеюдъ. Въ 1808, Абдала, синъ Сеюдовъ, нахлулъ въ Сирия; нъ Ибрахимъ, синътъ на Мехмедъ-Али, го истикалъ въ Арабия, 1812. Двѣ години по-сетнѣ, самъ Мехмедъ-Али се вмъкнѫлъ въ Неджедъ; той прѣзелъ Дерейе, столица на вахабититѣ, заробилъ Абдала, и го испратилъ въ Цариградъ, дѣто султанътъ заповѣдалъ да го обезглавѭтъ, 1818. Вахабититѣ образуватъ и сега една държава, която обгръща цѣла срѣдна Арабия и която има за столица *Риадъ*. Тая държава има близу 1,500,000 жит.

Вахия *Мювтиата*. Турски ученъ законовѣдецъ поетъ, авторъ на *Диванъ*, сбирка поезии. Умр. 1644.

Вахмистръ, *герм.* Старши унтеръ-офицеръ.

Вахта, *герм.* Караулъ на корабъ, който иде по редъ. Оттука *вахтенъ*.

Вахтеръ, *герм.* Унтеръ-офицеръ при провиантски и комисариатски магазини.

Вацовъ *(Спасъ)*. Бълг. списатель, роденъ въ Пиротъ прѣзъ 1856. В. получилъ първоначалното си образование въ Пиротъ и София и срѣдно и висше образование (физико-математически факултетъ) въ Загребъ, Хърватско. Отъ 1879 год. е билъ на разни служби въ министерството на просвѣщението; нъ сега е директоръ на метеорологическия отдѣлъ. В. пише съ пълния си подписъ, или подъ началнитѣ си букви С. В. или само С., и досега е писалъ въ *Учебенъ вѣстникъ*, *Периодическо Списание* на бълг. книжовно дружество, *Българската Илюстрация*, *Зора*, *Наука*, *Библ. св. Климентъ*, *Денница* и др. Той е прѣвелъ, заедно съ Христо Бѣлчева, на хърватски езикъ С. Миларовата книжка *Споменъ отъ цариградскитѣ тъмници*, и самъ — на български разни новели и повѣсти събрани въ книгата *Картини отъ живота* (1884). В. сѫщо е прѣвелъ *Д-ръ Оксъ* отъ Жюлъ Верна и съставилъ *Упѫтване за метеорологически наблюдения*, *Физика* за долнитѣ класове на гимназиитѣ и др.

Вашингтонъ. 1) Столица на правителството на Съединенитѣ Държави въ Америка, въ Колумбия: 250,000 жит. 2) Една отъ Съедин. Дър. въ Америка; 350,000 жит.: гл. г. *Олимпия*. 3) **Вашингтонова земя**. Островъ на сѣв.-зап. отъ Гринландия, въ Полярно море.

Вашингтонъ *(Георги)*. Американски генералъ, основатель на република Съед. Държави въ Америка, на която билъ първий прѣдсѣдатель отъ 1789 до 1797. Съединенитѣ Държави испърво били английски колонии, основани отъ англичанетѣ отъ 1607 до 1733. В., избранъ за прѣдводитель въ 1775 отъ колониитѣ, при всеобщото имъ въстание среща Англия, съ своята храбрость, осторожность и постоянство извоювалъ тѣхната независимость, слѣдъ 8-годишна война (род. 1732, умр. 1799). Подробности за В. има въ *Животътъ на Георги Вашингтона* въ «Народна Библиотека» на Д. Х. Иванова и З. Паламидова (Пловдивъ, 1888) и въ книгата *Американскитѣ патриоти*, прѣв. отъ русски «Стоинъ» (Варна, 1880, изд. на Р. И. Блъсковъ).

Ваяние. Искусство да се правѭтъ фигури въ камъкъ, дърво и други вещества, способни да приматъ какъвто щемъ видъ, като глина, восъкъ, металъ и др. В. достигнѫло нáй-високата степень развитие у гърцитѣ, на което способствувала тѣхната религия съ нейното идеализируване човѣшкитѣ форми, а еднакво и тѣхнитѣ гимнастически игри, които нагледно прѣдставяли хубостьта на тѣлото въ неговитѣ форми и движения. Пластиката на гръцитѣ процъвтѣла нáй-много въ вѣка на Перикла, когато се славилъ Фидий, ученикътъ му Алкаменъ и др. Сила и благородство въ формитѣ, важность и величественость въ изражението били отличителна черта въ произведенията на тоя периодъ. Вторий периодъ въ процъвтяването на ваятелното искусство се отнася къмъ IV-и вѣкъ прѣди Р. Х.; прѣзъ тоя периодъ

ѐж забѣлѣжителни Скопасъ, Прикситель, Лизипъ и др. Грациозность и нѣжность сж отличителната черта въ произведенията на тоя периодъ. И прѣзъ това врѣме се употрѣбявалъ пó-вечето само чистъ мраморъ, а пъкъ произведенията на прѣдишния периодъ състояли отъ различни вещества, запр. голитѣ части отъ мраморъ или слонова кость, а драпировката отъ дърво и злато или само отъ злато.

Ваятель. Оня, който се занимава съ ваянне.

Ваѭ. Работѭ искусството ваянне.

Вделионъ. Благовонний *клей* на едно дърво, което расте близу до Персидски заливъ, споредъ едни библейски тълкователе; бисери, споредъ други *(Библ.)*.

Вдодъ. Една прѣходна птица, както лѣстовицата, съ дългъ, малко кукестъ, клюнъ, китка разноцвѣтни пера на главата и високъ гръзделивъ гласъ.

Веве. Швейцарски градъ, ваадски кантонъ, на Женевско езеро; 8,000 жит.

Веберъ. Знаменитъ герм. композиторъ, основателтъ на германската романтическа музика; съчинитель на *Фрайшуцъ*, *Оберонъ* и др. (1786 — 1825).

Вега. Звѣзда отъ първа величина въ съзвѣздието Лира.

Вегетерианецъ, *лат.* Човѣкъ, който се храни само съ растителна храна.

Вегетерианство, *лат.* Хранене само съ растителна храна.

Вегетирамъ, *лат.* Живѣѭ въ бездѣйствие или въ окаянство.

Вегеций. Лат. списатель, авторъ на едно съчинение върху военното искусство (IV-и вѣкъ).

Веда, *инд.* (отъ *вѣдать*, знание). Свещената книга на индуситѣ, която съдържа религията, философията и знанието имъ. Има 4 веди, и четиретѣ написани въ стихове.

Ведетъ, *фр.* Коненъ стражарь.

Веелсефулъ. Градъ въ Египетъ, сега съ неизвѣстно мѣстоположение; мисли се, че е билъ близу до сегашния Суезъ *(Библ.)*.

Веемотъ. Име, по общото мнѣние на библейскитѣ тълкователе, на рѣчния конь *(Библ.)*.

Веестера. Левитски градъ *(Библ.)*.

Вежанъ. Нáй-високий връхъ на Златишкия балканъ, 2123 метра надъ мор. равнище.

Везекъ. Ханаански градъ *(Библ.)*

Везеръ. Герм. рѣка, минува прѣзъ Минденъ и прѣзъ Бременъ, и се влива въ Сѣверно море; 480 килом. Отъ притоцитѣ на В. главнитѣ сж: Димель, Алеръ, Охта, Леста. В. е корабоплаваемъ по цѣлото си протяжение.

Везикаторий, *лат.* Въ *мед.* пехливанска якия, исприщителенъ пластиръ; пластиръ, който се туря нѣйдѣ на тѣлото за да се исприщи, каквото да се образува прѣзъ кожата отлѫчение на вѫтр. сокове.

Везирь, *араб.* 1) Главний министръ въ Турция. 2) Чинъ на първенство, който се дава на паши въ Турция.

Везувианъ. Единъ видъ минералъ сроденъ съ гранита.

Везувий. Волканъ въ Италия, 8 килом. на юго-ист. отъ Неаполъ: първото му, намъ извѣстно, изригване, въ 79 слѣдъ Р. Х., засипало градоветѣ Херкуланъ, Помпей и Стабия. Отъ тогава е имало много други изригвания; отъ началото на IXX-и вѣкъ изригванията се повтарятъ токо-речи всѣка година.

Веи. Старъ италиянски народъ, подчиненъ отъ римлянетѣ слѣдъ

10-год. обсада на гр. Веи (395 прѣди Р. Х.).

Веймаръ. Герм. градъ, столица на великото дукство Саксъ-Веймаръ, 96 килом. на юго-зап. отъ Лайпцигъ по желѣзница; 25,000 жит. Въ В. живѣли Гете, Шилеръ, Хердеръ и др.

Веймутъ. Английски градъ, пристанище на Ла-маншъ, съ прѣвъсходни морски бани; 13,700 жит.

Веласке. Испански живописецъ (1599—1660).

Велеславинъ *(Д. А.)*. Чешски списатель, знаменитъ като стилистъ, езикътъ и стилътъ му се счита образцовъ (1545—1599).

Велесъ (тур. *Кюпрюлю)*. Градъ, цент. на каза, солунски вил., расположенъ на живописно мѣсто по двата брѣга на Вардаръ; 18,000 жит., отъ които 15,000 българе, останжлитѣ турци и цигане. Търг. градъ, станция на желѣзницата Солунъ-Митровица.

Велизарий (словѣнски *Бѣлицарь*). Великъ пълководецъ на Източната империя, по народность словѣнинъ, комуто императоръ Юстинианъ главно длъжи славата на царуването си. В. билъ роденъ кждѣ 490 въ с. Германъ, близу до Охрида, и умр. въ 565. Той билъ постжпилъ въ гвардията на Юстиниана, и пръвъ пжть въ 523 зелъ участие въ война (среща персянетѣ), и се отличилъ; въ 528 му се повѣрило главното началство на източната армия на империята, която се намирала на прѣдѣлитѣ на Персия, дѣто, въ 530, нанесълъ побѣда надъ една персидска войска два пжти по-голѣма отъ неговата. Историкъ Прокопий билъ по това врѣме секретарь на В. На другата година В., принуденъ отъ нетърпѣнието на войската си да даде сражение на персянетѣ при Калининъ, градъ на Евфратъ, билъ разбитъ, и за това повиканъ назадъ. Нъ въпрѣки тая неправда, той пакъ си останжлъ вѣренъ на длъжностьта си. Въ Цариградъ, борбата на двѣтѣ партии «зелената» и «синята» били турили въ опасность властьта и дори живота на Юстиниана; вече новъ императоръ, Хипатий, билъ избранъ, когато В., на чело на императорската гвардия, нападнжлъ и избилъ до 30,000 отъ зелената или побунената партия, и възстановилъ реда.

Военното поприще на В. може да се раздѣли на двѣ главни епохи: войната среща вандалетѣ въ Африка, и войната среща готитѣ въ Италия. Юстинианъ испратилъ В. въ 533 г. съ 15,000 войници въ Африка, за да отнеме прѣзетитѣ отъ вандалетѣ области. Той, слѣдъ като спечелилъ двѣ побѣди, заробилъ вандалския краль Гелимера, па и заловилъ съкровищата му, и откакъ прѣзелъ Сардиния, Корсика и Балеарскитѣ о-ви, завелъ царския си робъ въ Цариградъ, дѣто се явилъ въ триумфално шествие на побѣдитель — първото дадено на подданникъ отъ врѣмето на Тиверия. Африканскитѣ вандале никога вече не дигнжли връхъ слѣдъ тоя съсипъ. Отсѣкли се медали въ честь на В. На първи януария 535 В. завоевалъ Сицилия; есеньта на другата година, той минжлъ въ долна Италия, дѣто всичкитѣ градове му се подчинили, освѣнъ Неаполъ, който зелъ съ приступъ. Слѣдъ това, той издържалъ въ Римъ едногодишна обсада среща остготитѣ; и откакъ добилъ подкрѣпления, прѣзелъ изново Равена (540) и заробилъ остготския краль

Витигеса: нъ прѣди да довърши завоеванието си, билъ повиканъ назадъ отъ Юстиниана въ Цариградъ, дѣто скоро се явилъ, като и завелъ съ себеси краль Витигеса и нѣколко готски главатаре и занесълъ готското царско съкровище. Въ 541—42, той прѣдприелъ единъ походъ среща персянетѣ. Въ 544, остготитѣ пакъ нахълтали въ Италия и ѭ прѣзели. В. се испратилъ среща тѣхъ съ недостатъчна войска, и послѣ билъ замѣстенъ съ Нарсеса. Слѣдъ 10-годишенъ частенъ животъ, В. потърсили пакъ: той събралъ набърже една войска, та отблъснѫлъ кутригурскитѣ хуни, които били заплашили самия Цариградъ. Слѣдъ това, вѣрний воитель, който билъ отказалъ да приеме отъ готитѣ короната на Италия, билъ наклеветенъ въ съзаклетничество противъ Юстиниана и ограниченъ въ домашенъ затворъ (дек. 563); нъ слѣдъ 6—7 мѣсеца, Юстинианъ се убѣдилъ въ невинностьта му и му възвърнѫлъ званието и почеститѣ.

Романиститѣ и поетитѣ, особено Мармонтелъ, много сѫ искривили жизнеописанието на В.; тѣ сѫ прѣдставяли героя ослѣпенъ и принуденъ да проси милостиня изъ цариградскитѣ улици. Това сказание е сюжетъ на много картини. — За В. има на български, освѣнъ подробноститѣ въ разнитѣ книги по историята, една историческа драма подъ заглавие *Велизарий* отъ Т. Шишкова (Цариградъ, 1873) и книжка **Повѣсть на Велисария**, *военачалникътъ на Юстиниана великаго*, прѣводъ отъ Матея Петрова (Русе, 1870).

Великанъ. Човѣкъ или животно извънредно голѣмо; гигантъ, исполинъ.

Великденъ. Празденство, установено отъ църквата, да се празнува въ паметь на Христовото въскръсение. Виж. *Пасха*.

Великобритания. (Great-Britain). Общо име на съединенитѣ кралства Англия, Шотландия и Ирландия. Виж. *Англия*.

Великодушие. Свойството да прѣнася човѣкъ кротко всичкитѣ неприятности въ живота, да прощава всѣка обида, всѣкога да желае добро на другитѣ и прави добро; въ противоположность на *малодушие*. **Великодушенъ**, който притежава това свойство.

Великолѣпие. Голѣма хубость, раскошна гиздавина, изящество въ вънк. изгледъ. **Великолѣпенъ**. Много хубавъ, много гиздавъ, изященъ.

Величаѭ. Отдавамъ нѣкому величие, правѭ го голѣмъ, прославямъ го.

Величественъ. Испълненъ съ величие; който по вънкашностьта, по изгледа, по впечатлението, що прави, внушава мисъльта, че е много голѣмъ, или че много важи.

Величество. Голѣмство; употрѣбява се като титла на короновани особи: *императорско*, или *царско*, или *кралско величество*.

Величие. Голѣмина, огромность, прѣвъсходство въ невещественo, духовно или нравствено отношение.

Величина. Голѣмина. — По езика на астрономитѣ, в. означава, не голѣмина, а яркость; така звѣзди отъ първа величина сѫ най-яркитѣ звѣзди, звѣзди отъ втора величина по-малко ярки звѣзди и т. н. Звѣздитѣ сѫ видими за човѣшкото око до 6-та величина включително, а отъ 7-та величина нататъкъ, тѣ се виждатъ само съ телескопитѣ. По съобщението на франц. астрономъ

Фламариона прѣзъ 1896, до сега сж открити, съ най-силнитѣ телескопи, които сжществуватъ, до 40 милиона звѣзди.

Величко *(Самуилъ)*. Южно-русски лѣтописецъ-историкъ, умр. въ началото на XVIII-и вѣкъ.

Величковъ *(Констант.)*. Бълг. литераторъ, публицистъ и политикъ, роденъ въ Т.-Пазарджикъ прѣзъ 1856. Училъ се най-напрѣдъ въ родното си мѣсто, и на 12-а годишна възрасть постжпи въ цариградския царски лицей, на който свърши курса прѣзъ 1874. Прѣзъ врѣме на ученичеството си написа първия си литературенъ трудъ драмата *Светославъ и Невѣнка*. Отъ 1874 до 1876 бѣше учитель въ Пазарджикъ. Слѣдъ избухването на Априлското въстание, въ което бѣше много заплетенъ, биде арестуванъ и отведенъ въ Пловдивъ, а отъ тамъ въ Одринъ, дѣто го освободи европейската комисия. Отъ Одринъ заминж за Цариградъ, дѣто останж до русско-турската война, прѣзъ която побѣгнж въ Австрия.

Слѣдъ освобождението, В. се установи въ Пловдивъ и до съединението бѣше народенъ прѣдставитель въ областното събрание, въ което показа блескава ораторска способность, и редакторъ [заедно съ Ив. Вазова] на Д. В. Манчовия вѣст. *Народний гласъ*. Прѣзъ това врѣме обнародва нѣколко литературни произведения: драмата *Отечество*, расказитѣ *Жертва и Отмъщение*, *Найда*, *Виченцо и Анжелина* [печатани въ спис. *Наука*] и приготви, въ другарство съ Ив. Вазова, една *Христоматия*. Прѣзъ есеньта на 1884, слѣдъ новитѣ избори за областното събрание, В. биде назначенъ отъ новия главенъ управитель Г. Кръстевича директоръ на народното просвѣщение. Подирь това, той обнародва въ спис. *Зора* [основано отъ него и Вазова], кжсичкитѣ раскази *Таласъмъ*, *Заточеникъ*, *Дѣдо Димитръ*, *Сиамска легенда* и нѣколко жизнеописания на *Виктора Хюго*, *Мицкевича*, *Тургенева*, *Раковски* и др.

Подирь прѣврата отъ 6-и септ., В. биде избранъ отъ Хасково прѣдставитель на народ. събрание въ София. Слѣдъ закриването на сесията прѣзъ юлия 1886, той заминж за странство. Прѣвратътъ отъ 9-и авг. го намѣри въ Буда-Пеща, отъ дѣто отиде въ Италия и посѣщава въ Флоренция двѣ години академията по живописството. Слѣдъ това, той прѣкара нѣколко врѣме въ Римъ, подирь което започнж да обнародва въ спис. *Денница* своитѣ *Писма отъ Римъ*, литературно произведение съ възвишени мисли, и на което критиката признава особено достоинство отъ къмъ стила. Тия писма се продължихж, слѣдъ прѣставането на споменжтото списание, въ друго — *Мисъль*. Въ Вазовото списание В. обнародва и критическа студия *Любенъ Каравеловъ*.

Прѣзъ 1890 В. остави Италия и се назначи учитель въ Солунската бълг. гимназия. Слѣдъ нѣколко врѣме издаде на свѣтъ учебника си *Всеобща История на Литературата*. На другата година напустнж учителството и до 1894 живѣеше въ Цариградъ и се занимаваше съ книжнина и живописство. Прѣзъ това врѣме обнародва въ *Мисъль* прѣвода си на Шекспировия *Хамлетъ* и на Дантевата Божествена Комедия *Адъ*, като и сътрудничаше въ т. пазарджишкия вѣст. *Прогрессъ*, ре-

дактиранъ отъ брата му Б. Величкова, Велчева и Косева и който ратуваше противъ Ст. Стамболовия режимъ. В. е написалъ и множество оригинални стихотворения. Отъ неговото перо е и драматическата поема *Хадералъ*, печатана въ премия на *Прогрессъ* съ псевдонимъ *П. Миневъ*.

Слѣдъ 18-и май, В. се завърнж въ Пловдивъ и въ изборитѣ за VIII народно събрание биде избранъ отъ Т.-Пазарджикъ и Харманлий. Скоро слѣдъ това, той влѣзе, като водитель на съединститѣ, въ кабинета на д-ръ Стоиловъ-Радославова министръ на общитѣ сгради, и по́-сетнѣ, въ новия кабинетъ на д-ръ Стоилова, минист. на просвѣщението.

По́-младъ братъ на В. (*Богданъ* В.) има публицистическа дѣятелность (виж. *Велчевъ*), която прѣкрати поради незадоволително здравие. Той има гимназиално образование.

Велзевулъ, *евр.* Князътъ на диаволитѣ.

Велей Патеркулъ. Латин. историкъ отъ вѣка на Августа.

Велможа. Голѣмецъ; лице, което има много голѣмъ чинъ въ държавата.

Велосипедистъ, *латин.* Оня, който може да се вози на велосипедъ.

Велосипедъ, *лат.* Механически уредъ отъ двѣ или три колела, който се туря въ движение отъ човѣкъ, сѣднжлъ на него.

Велтманъ *(А. Т.).* Русски белетристъ и историкъ, авторъ на фантастически повѣсти, между които *Райна, българ. царкиня*, прѣведена на българ. въ хубавъ прѣводъ отъ Елена Мутева (Санктпетерсбургъ, 1852), и на исторически издирвания (1800 — 1860).

Велчевъ *(В. Т.).* Съврѣмененъ бълг. публицистъ, редакторъ на софийския политическо-книж.-общественъ вѣст. *Прогрессъ.* — В. е род. въ Т.-Пазарджикъ въ 1867, а се е училъ въ родното си мѣсто, въ пловдивската гимназия до V-и класъ, и слѣдъ това въ Женева 2 години въ гимназията и 2 години въ университета, дѣто въ 1889 г. свършилъ факултета по естественитѣ науки. Той редактираше, заедно съ Богданъ Величкова, научно-литер.-обществено спис. *Лжча* (Т.-Пазарджикъ, 1889 — 92) и слѣдъ това, заедно съ сжщия и съ Рачо Косева [съ Р. К. само първата година] вѣст. *Прогрессъ*, който почнж да се издава въ Т.-Пазарджикъ на 14-и ноем. 1892, и който на́й-смѣло ратуваше противъ Ст. Стамболовия режимъ. Слѣдъ 18-и май, *Прогрессъ* се прѣмѣсти въ София, и отъ 1895 В. го редактира самъ. В. е писалъ и нѣколко критики и научни статии въ разни вѣстници и списания.

Вена, *лат.* Жила, по която кръвьта се връща въ сърдцето; *чернокръвна жила.*

Венадатъ I. Сирийски царь въ Дамаскъ *(Библ.).*

Венадатъ II. Синъ и наслѣдникъ на Венадата I *(Библ.).*

Венгрия и **венгри.** Сжщото, каквото е Унгария и унгарци.

Вендета, *итал.* Кръвна мъсть, отмъщение за кръвь между семейства.

Венди (вѣроятно отъ герм. *вендъ*, скитамъ се). Име дадено отъ германцитѣ на единъ клонъ отъ словѣнетѣ, който живѣлъ вече въ VI-и вѣкъ въ сѣв. и ист. Германия, отъ Елба до брѣговетѣ на Балтийско море до Висла, и на югъ до Чехия. Вендитѣ били раз-

дѣлени на разни племена: оботрити, вилци, укри, гевели, ретарии, лужичане, сорби. Тия племена едно-по-друго били подчинени отъ германцитѣ, и или истрѣбени, или постепенно понѣмчени и погълнжти, макаръ и да се намиратъ тукъ-тамъ още отъ тѣхъ остатки. Въ по́-тѣсенъ смисълъ, в. се наричатъ остаткитѣ отъ едно словѣнско население въ Лузация (земя, часть на Саксония, часть на Прусия), които и сега говорѭтъ вендски езикъ и сѫ упазили особенитѣ си нрави и обичаи. Числото имъ е до 150,000. Отъ XVI-и вѣкъ вендский езикъ станѫлъ книжовенъ, и въ на́й-ново врѣме съставлява прѣдмѣтъ на обработка, за патриотитѣ; той прилича на чешския и словацкия езикъ.

Венезуела. Републиканска държава, въ Южна-Америка; 1,639,398 четв. кил. [България: 95,705] и 2,122,000 жит. [България 3,310,713]. Стол. *Каракасъ*.

Венелинъ *(Юрий)*. Русски списатель българолюбецъ, по народность малорусинъ, който е далъ на́й-силенъ потикъ на българското възраждане. В., синъ на единъ свещеникъ, билъ роденъ въ 1002 въ Наги-тибаръ, берешски комитатъ (сѣверна Унгария) и се билъ училъ въ лъвовския университетъ. Въ 1823 той отишелъ въ Бесарабия; тамъ се запо́зналъ съ българетѣ, и намислилъ да изучи тѣхното минѫло. Слѣдъ 2 години, прѣмѣстилъ се въ Москва да се учи медицината, и все продължавалъ историческото си издирване. Въ 1829, въ сѫщото врѣме, когато свършилъ медицинския курсъ, обнародвалъ първия томъ отъ **Дрєкніѣ и нынѣшніѣ Болгарє къ политичєскомъ, народописномъ, историчєскомъ и рєлигіозномъ ихъ отношєніи къ Россіанамъ**. Това съчинение обърнѫло вниманието на цѣлъ свѣтъ, и като че въскръсило българския народъ.

В. пѫтувалъ по́-сетнѣ (1830 и 1831) въ сѣверна България, по поржка отъ Императорската Руска Академия, да събира български паметници, народни пѣсни и др. Въ 1835 той билъ приготвилъ една българска граматика, която по независящи отъ него причини останѫла ненапечатана въ Академията. По неговитѣ думи, тая граматика не била назначена като Неофитовата за дѣца, а за ученитѣ.

Много интересни сѫ въ свръска съ нашото възраждане *Двѣ писма отъ Юрия Венелина до Василия Априлова*, намѣрени въ прѣписъ, завѣренъ отъ В. Априлова, въ прѣписката на Неофита Рилски и обнародвани въ Министерския сборникъ, книга I (1889), както и Венелиновата брошура **О ѕародѣ̂ѣ̂ѣ̂ ѣ̂ѣ̂ѣ̂ ѣ̂ѣ̂ѣ̂

кнуѣ Кесилиѣ Одесскіє болгарс 1841 год. Напомнилъ свѣтъ о ѕабытомъ, но нѣкогда славномъ и могѫщесткенномъ племени болгаръ и пламенно желалъ видѣть его возрожденіє.

Венера, *лат.* 1) Баснословна богиня на любовьта и хубостьта, която се родила отъ морска пѣна. 2) Една отъ планетитѣ, на́й-блескавата отъ всичкитѣ, която ние наричаме *Зорница или Вечерница*, споредъ както ѭ виждаме при изгрѣването или при захождането на слънцето.

Венерическа болесть, отъ име *Венера*. Общо название на нѣкои болести на половитѣ органи, като сифилиса, бленореята, и др.

Венеръ. На́й-голѣмото езеро на Скандинавски полуостровъ, въ запад. часть на южна Швеция: 5,568 чет. килом. Рѣка Гота го съединява съ Категатъ. Въ него има много острови, по́-вечето населени. На сѣв. му брѣгъ е градъ Карлстадъ; на юго-зап. е Венерсборгъ.

Венети. Така се наричали въ старо врѣме два народа въ различни земи. 1) Люде (наричани и *внети* или *генети*), въ сѣв.-ист. Италия, между Ечъ, По, Алпитѣ и морето; отъ тѣхъ добила името си Венеция. 2) Люде въ Галия, въ Ванъ, сегаш. морбиански департаментъ). Нѣкои учени считатъ венетитѣ и вендитѣ за единъ и сѫщи народъ отъ словѣнско происхождение.

Венеция. Укрѣпенъ градъ въ сѣв. Италия, единъ отъ на́й-прочутитѣ и чудновати градове на свѣта, расположенъ на купъ островчета въ Адриатическо море, стара столица на Венецианск. република, сега гл. гр. на Венецианската область; 132,800 жит. *(Венецияни)*. Дожески палатъ, богати музеи.

История. — В. била основана въ V-и вѣкъ отъ венетитѣ, които, при нахлуването на хунитѣ, потърсили прибѣжище въ островитѣ. Всѣкой островъ се управлявалъ испърво отъ особенъ трибунъ. Тѣ се съединили по́-сетнѣ, подъ единъ главатарь, наричанъ *дожъ* (дукъ, херцогъ). Първий дожъ билъ *Павелъ Анафесто* (697). Дожеството било избирателно, ала пожизнено, и дожътъ едва ли не билъ монархъ; нъ малко по малко неговата власть се ограничавала и правителството си станѫло република. В., въ центра на извѣстния тогава свѣтъ, между истокъ и западъ, се обогатила скоро чрѣзъ търговията и станѫла могѫща, особено въ врѣмето на кръстоносните походи. Когато кръстоносцитѣ прѣзели Цариградъ (1202), В. завоевала нѣколко пристанища въ Албания, въ Гръция и въ Морея; тя господарувала дори въ островитѣ Кандия, Корфу, Кефалония и др. Въстановлението на византийската империя и възвишението на Генуа не побъркали много на В.; тя почнѫла да испада отъ 1497, когато, съ откритието отъ Васко де Гама на носъ Добра Надежда и океански пѫть покрай тоя носъ за Индия, Срѣдиземно море прѣстанѫло да е срѣдоточието на всемирнитѣ интереси. Еднакво слѣдствие за В. имало и откритието на Америка. Нъ и въпрѣки тия промѣнения на щастието, В. пакъ щѣла да държи почетно мѣсто между морскитѣ държави, да не се било обърнѫло правителството ѝ на олигархия, която управлявала съ теноръ и развращавала всичко. Старитѣ добродѣтели, храбростьта

и трудолюбието изчезнжли. Макаръ че В. щастливо се избавила отъ камбрейския съюзъ, съставенъ противъ неѭ въ 1508, тя била принудена да изгуби владѣнията си въ Истокъ, и едвамъ могла да си задържи Корфу и Далмация. Наполеонъ принудилъ В. да наруши неутралностьта, която тя мѣрила да поддържа въ 1796, унищожилъ правителството ѝ, и по кампо-формийския договоръ отстѫпилъ областьта на Австрия. Въ 1806 В., съ областьта ѝ, се дала отъ Наполеона на князъ Евгения Бохарне; нъ въ 1815 по Вѣнския договоръ тя се върнжла на Австрия, която образувала отъ неѭ Ломбардо-Венецияско кралство. Въ 1848, В. въстанжла противъ Австрия и се обявила република; нъ въ 1849 била принудена да се прѣдаде на австрийцитѣ, които ѭ докарали въ жалко състояние. Въ 1866, градътъ и областьта му се отстѫпили на Италия.

Вензелъ, *полск.* Началнитѣ букви на името на единъ човѣкъ прѣплетени помежду си.

Veni, vidi, vici, *лат.* Додохъ, видѣхъ, побѣдихъ, — Цезареви думи слѣдъ една побѣда надъ Фарнака.

Вениаминъ. 12-й синъ на Иакова, праотецъ на едно отъ 12-тѣ израилски племена (*Библ.*).

Веничъ (*К. Богд.*). Русски живописецъ, творецъ на картинитѣ *Агарь въ пустинята*, *Естирь*, *Полагането въ гроба* (Спасителя), *Ангели възвѣщажщи погибельта на Содомъ* и др. Род. въ 1829.

Венозенъ, *лат.* Който принадлежи на, или се съдържа въ, вена: *венозна кръвь.*

Венсенъ. Франц. градъ, кантоненъ ц. (сенски департ.), 6 килом. на ист. отъ Парижъ: 24,626 жит. Арсеналъ, артилерийско училище, замъкъ отъ XIV вѣкъ.

Вентилаторъ, *фр.* Уредъ, който служи да подновява въздуха въ затворено мѣсто (болница, работилница, казино, и др.): *вѣтрилникъ.*

Вентилация, *фр.* Подновление на въздуха чрѣзъ вѣтрилникъ; провѣтряване.

Вентилирамъ, *фр.* Подновявамъ въздуха чрѣзъ вѣтрилникъ; провѣтрявамъ.

Венцеславъ. Чешски херцози или крале между 920 и 1419: *В. I*, херцогъ, безъ да гледа на противодѣйствието на майка си Драгомира, езичница, распространилъ въ Чехия християнството; убитъ въ 936 отъ брата си Болеслава.—В. II, херцогъ въ 1191, сваленъ отъ прѣстола сѫщата година отъ лузацкия маркгравъ; — В. I (III), краль отъ 1230 до 1253, въ чието царуване монголитѣ нахлули въ Чехия и ѭ разорили: — В. II, краль отъ 1288 до 1305, въ борба съ папата за унгарската корона;—В. III, синъ на В. II, нареченъ *млади*, род. 1280, убитъ 1306; — В. IV, германски императоръ и чешски краль, род. въ 1361, наслѣдилъ баща си Карла IV въ 1378. Слабость, звѣрство, развратъ, продажность били отличителнитѣ черти въ характера на тоя царь. Той оставилъ градоветѣ и благородницитѣ да образуватъ съюзи, които унищожавали неговата власть; прѣдалъ на смърть Ивана Непомука, духовникъ на кралицата, и самъ мѫчилъ жрътвата; въ 1390, той заличилъ всичкитѣ дългове, длъжими на евреи, като постановилъ да се заплати нему отъ 15 до 30% отъ сумата. Въ 1394, чешкитѣ благородници направили заговоръ,

арестували го, и затворили го въ Прага; нъ го пустижли по влиянието на германскитѣ князове. Понеже зелъ страната на Франция, която искала да се отстранѭтъ отъ папството папи Бонифаций IX и Бенедиктъ VIII, и да се избере новъ папа, нѣкои германски князове го свалили отъ прѣстола въ 1400, и опрѣдѣлили палатинъ Рюпера за неговъ прѣемникъ. Скоро по́-сетнѣ братъ му Сигизмундъ го затворилъ въ Вѣна; и въ 1410 той прѣдалъ правата си като императоръ Сигизмунду. Той показалъ донѣйдѣ приятелство къмъ Хуса.

Вера-Круцъ. Градъ въ Мексико, пристанище на Мексикански заливъ; 24,000 жит.

Веранда. Сѣнникъ около кѫща, открита галерия.

Вератринъ, *лат.* Алколоидъ, открытъ въ сѣмената на растението елеборъ. Когато се досѣгне до ноздритѣ, вератринътъ произвожда силна кихавица.

Verba et voces, proetereaque nihil, *лат.* Думи и фрази и нищо по́-вече. [Овидовъ стихъ; приспособяватъ го на ораторски рѣчи].

Вербаленъ, *лат.* Устенъ; въ противоположность на писменъ: *вербална декларация*.

Verbi gratia, *лат.* За хатъра на изражението. [Замѣства *заприимѣръ*, *така да речемъ*].

Вербовникъ, отъ *вербувамъ*. Наематель на охотници за военно прѣдприятие.

Вербувамъ, *герм.* Берж или наимамъ охотници за военно прѣдприятие.

Вервие. Белгийски градъ, лютихска область; 45,521 жит. Суконени фабрики.

Вергия, *тур.* Прямъ данъкъ въ Турция.

Верди. Италиянски композиторъ, роденъ въ 1814, авторъ на *Труверъ*, *Травиата*, *Риголето*, и др.

Вердиктъ, *лат.* Присѫда.

Верещагинъ. Съврѣмененъ отличенъ русски живописецъ, род. въ 1842; творецъ на *Шпионинъ*, *На Шипка*, и много другп картини, които прѣдставляватъ сцени отъ русско-турската война въ 1877—78. Въ тая война художникътъ самъ е участвувалъ и е билъ раненъ. Той е награденъ съ бълг. златенъ медалъ за наукитѣ и искусствата.

Верила-планина. Планинска верига, която свръзва Рила съ Витоша. В. п. е 22 кил. дълга и 9 широка. На́й-високата и́ точка се намира при връха *Голѣмъ Дебелецъ*, 1352 метра надъ морск. равнище. Срѣдн. и́ височина надъ морското равнище достига до 1,300 метра. Относителната и́ височина надъ Самоковско е 380 мет., надъ Дупнишко — 660 мет. Главни проходи въ В.-п. сѫ два: 1) *Бука-прѣсландски* проходъ, съединява самоков. котловина съ радомирската; 2) *Клисурски* проходъ, съединява самоков. котловина съ дупнишката.

Вериия. Виж. *Берия*.

Верки, *герм.* Отдѣлнитѣ части на военнитѣ укрѣпления; съставнитѣ части на крѣпость.

Верковичъ *(Стефанъ И.)*. Археологъ, главний дѣецъ по възраждането на българщината въ источна Македония, родомъ босненецъ; роденъ въ 1827 въ с. Углята, покрайнина Посавина, градачицка околия въ Босна. В. билъ проводенъ въ Македония въ 1856 отъ сръбското правителство, което, разбира се, го и поддържало; насръдченъ и отъ Раковски,

той се установилъ въ Серезъ и занимавалъ се да събира стари ржкописи и монети, народни пѣсни и свѣдѣния по географията и етнографията и да буди българския духъ: въ много мѣста настанявалъ българе учителе, много младежи съвѣтвалъ да се учжтъ български, много общини убѣдилъ да въведжтъ въ училищата си матерния имъ български езикъ. Съчинения на В.:

1) *Народне песме македонски бугара*, първа часть, съчин. издадено въ Бѣлградъ въ 1860, въ прѣдговора на което за пръвъ пжть се очъртаватъ южний и югоисточний прѣдѣлъ на българската народность въ Балкански полуостровъ. Втората часть отъ тая книга не послѣдвала.

2) Пѣсеньта за Орфея, прѣдставена на етнографическото изложение въ Москва (1867).

3) *Описание бита македонскихъ болгаръ*, обнародв. на русски въ 1868 и прѣведено на български [отъ Г. Н. Клушский, Кюстендилъ] слѣдъ нашото освобождение [прѣводътъ не носи дата].

4) *Веда Словена*, български народни пѣсни отъ прѣдисторическо и прѣдхристянско врѣме, напечатана въ Бѣлградъ, въ 1874. Тия пѣсни, пѣти отъ родопски помаци, загатватъ за божеството на индийското баснословие, женитбата на Орфея и др., и сочжтъ на дълбоката древность на словѣнскитѣ прѣдания; ала тѣхната достовѣрность се успорява и напраздно В. въ прѣклонни години прави нѣколко пжтувания въ Родопитѣ за да ѭ докаже.

Слѣдъ сръбско-турската война прѣзъ 1877, В. заминжлъ за С. Петербургъ, дѣто прѣстоялъ до 1891 и занимавалъ се съ книжовна работа, на която сж плодъ:

1) *Веда словена*, 2-а часть (1881).

2) *Топографическо-етнографический очеркъ Македонии* (1890), послѣдванъ отъ картата на Комарова, която произведе голѣмо негодование въ с. петербургскитѣ кржгове, тогава сърдити на България, и се послѣдва отъ нова карта въ ущърбъ на българетѣ и въ полза на сърбетѣ.

3. Една добавка къмъ прѣдспоменжтия очеркъ, печатана въ С. Петербургъ въ 1891, въ която сж очъртани пó-главнитѣ пжтища въ Македония.

Освѣнь горѣспоменжтитѣ трудове, В. въ разни врѣмена е напечаталъ нѣколко брошури и много статии въ хърватскитѣ, сръбскитѣ и русскитѣ вѣстници и списания все по етнографията и статистиката. Той много е спомогнжлъ да се освѣтли въпросътъ за народноститѣ въ Македония и да се очъртажтъ точнитѣ прѣдѣли на българската народность въ протоколитѣ на Цариградската конференция*) и въ Санъ-Стефанския договоръ.

Народното събрание опрѣдѣли на В. въ старостьта му (прѣзъ 1890) 3,600 лева годишна пожизнена пенсия и му даде възможность да се прѣмѣсти отъ С.

---

*) Конференция отъ прѣдставителе на великитѣ сили, която се държа въ Цариградъ, по прѣдложението на Русия, безъ участието на Турция, слѣдъ кланетата въ Батакъ и др. прѣзъ ноем.—декемвр. 1876. Тая конференция изработи и прѣпоржчи на Турция реформи за всичкитѣ земи въ турското царство, въ които живѣехж българе; нъ нейнитѣ прѣдложения се отхвърлихж отъ турското правителство. Виж. *Априлско въстание, Бѣлѣжка* за тая конференция; още и *Освободителна война*.

Петербургъ въ София. Той се поминж въ 1893.

Верленъ *(Поль)*. Франц. поетъ, авторъ на *Сатурновски поеми*, *Добрата пѣснь*, *Бездушни романси* (1844 — 1896).

Вермонъ. Една отъ Съединенитѣ Държави въ Америка; 332,000 жит. Стол. *Монпелие*.

Вермутъ. Английски градъ, близу до Сжндерляндъ и на зап. отъ него; 16,000 жит. Тоя градъ е далъ името си на едно питие отъ бѣло вино, въ което турятъ да киснжтъ ароматически растения, на́й-вече пелинъ.

Верне *(Хорасъ)*. Франц. баталенъ живописецъ (1789 — 1863).

Верникия. 1) Еврейска княгиня, другарка на императоръ Тита, за която не се оженилъ отъ страхъ да не разсърди римлянетѣ. 2) Заглавие на една Расинова трагедия.

Вернъ *(Жюль)*. Франц. наученъ романистъ, род. въ 1828. Неговитѣ романи прѣведени на бълг. сж: *Д-ръ Оксъ*, *Отъ земята до луната*, *Пжтуване около мѣсечината*, *Пжтуване около свѣта*, *Пжтуване 5 недѣли съ балонъ* и др.

Верона. Италиянски градъ, на Ечъ, ц. на едноименна область; 68,800 жит. В. била, подъ австрийското господство, една отъ крѣпоститѣ на прочутъ четворожгълникъ (Верона, Мантуа, Пескиера, Легнано).

Вероника, *итал.* Родово название на много растения, отъ които нѣкои се употрѣбяватъ въ лѣкарството.

Веротай. Сирийски градъ; по приликата на името сегашний Бейрутъ, а по други знакове едно мѣсто навжтрѣ въ сушата, по́близу до Ематъ или Дамаскъ *(Библ.)*.

Версия, *лат.* Начинъ на расказване едно събитие.

Верстъ. Русска пжтна мѣрка равна на около 1070 метра.

Вертижъ, *фр.* Въртене свѣтъ; замайване на главата.

Вертикаленъ, *лат.* Отвѣсенъ.

Верто *(Аббатъ)*. Франц. историкъ (1655 — 1735).

Вертумнъ, *лат.* Въ *баснесл.* богътъ на овощницитѣ (овощнитѣ градини), сжпржгъ на Помона.

Весвримъ. Унгарски градъ, близу до Платенско езеро; 15,000 жит.

Веспасианъ. Рим. императоръ, баща на Тита и Домициана (69 — 79).

Весталка, *лат.* Жрица на Веста, която пазяла да не угасне свещений огънь у римлянетѣ. Сега съ това име наричатъ цѣломждренитѣ, непорочнитѣ дѣвойки.

Вестготи. Народъ отъ германското племе, който съставлявалъ испърво една държава съ остготитѣ (виж *Готи*). Слѣдъ расцѣплението на готското царство (369), вестготи или западни готи се наричали готитѣ, които населявали Дакия и брѣговетѣ на Дунавъ [Остготитѣ или источнитѣ готи населявали брѣговетѣ на Черно море]. Когато се появили хунитѣ, В. поискали покровителство отъ императора Валента среща тия варваре, и въ 375 имъ се позволило да минжтъ въ Мизия, на брой около 200,000. Мнозина отъ тѣхъ тогава постжпили на служба въ римската войска; нъ на́скоро *в.* се спрѣчкали съ съжзницитѣ си, и това докарало до една рѣшителна битва близу при Одринъ, въ която импер. Валентъ изгубилъ живота си. В. сега заплашили Цариградъ, нъ не могли да го земжтъ; и прѣзъ царува-

нето на Теодосия Велики пакъ настанжлъ единъ периодъ на сравнителенъ миръ.

Слѣдъ смъртьта на импер. Теодосия въ 395, и подѣлението на империята между Хонория и Аркадия, Аларихъ, вестготский краль, поискалъ началството на войскитѣ на Източната империя, и като му се отказало, нахлулъ въ Гръция съ една вестготска войска. Около 402 той нахълталъ въ Италия, прѣзелъ и ограбилъ Римъ (410), и се готвялъ да обърне оржжията си възъ Сицилия и Африка, когато смъртьта побъркала плана му. Неговий прѣемникъ Атаулфъ (410), като се оженилъ за Плацидия, сестра на Хонория, оттеглилъ се отъ Италия въ южна Галия, и около 412 прѣминжлъ прѣзъ Пиринейскитѣ планини въ Испания, дѣто билъ умъртвенъ слѣдъ прѣзимането на Барцелона (415). Прѣемникътъ му Сигерихъ като умрѣлъ сжщата година, в. си избрали за краль Валиа, който распространилъ властьта си надъ голѣма часть отъ южна Галия и Испания, и си направилъ столица Тулуза. В., въ царуването на тоя монархъ, помогнжли на римлянетѣ въ борбитѣ имъ съ вандалетѣ и аланетѣ. Ейрихъ, вестготски краль отъ 466 до 483, распространилъ държавата си до Лоара и Рона и до брѣговетѣ на Италия, далъ на народа си писмени закони и си избралъ за столица Ареолатъ. Въ 507 Хлодвигъ, прѣдводитель на франкитѣ, разбилъ при Поатие вестготския краль Алариха II и му отнелъ земята до Пиринейскитѣ планини. Отъ това врѣме господството на В. се ограничило въ Испания. Не е потрѣбно да изреждаме царетѣ имъ. Слѣдъ смъртьта на краль Витица, 710, синоветѣ му, исключени отъ прѣстола съ избирането на Родериха, повикали на помощь арабетѣ отъ Африка. Въ 711 в. били разбити при Хересъ-дела-Фронтера отъ арабския пълководецъ Тарика, кральтъ имъ убитъ и кралството имъ съсипано.

Вестминстеръ. виж. *Уестминстеръ*.

Вестфалия. Германска страна между Рейнъ и Везеръ, която Наполеонъ I въздигнжлъ на кралство за брата си Иеронима (1807-1814); стол. *Касель*; днесь прусска область; 2,202,700 жит.; гл. гр. *Мюнстеръ*.

Вестфалски договоръ. Миръ сключенъ въ Мюнстеръ и Оснабрюкъ въ Вестфалия въ 1648 между герм. императоръ, Франция и Швеция. Той прѣкратилъ 30-годишната война. По него Франция спечелила Алзасъ (безъ Страсбургъ); Швеция придобила Померания; Швейцария и Нидерландия се припознали независими; свободата на съвѣстьта се прогласила въ Германия. Унижението на австрийския домъ, великата мисъль на Хенриха IV и Ришля, се осжществило.

Ветагла. Вениаминовъ градъ, 5 килом. отъ устието на Порданъ на пжтя за Иерихонъ *(Библ)*.

Ветахъ. Сирийски градъ, може-би сегашний Тайбе *(Библ.)*.

Ветеранъ, *лат.* Прѣстарѣлъ войникъ, или служитель остарѣлъ въ службата си.

Ветеринария, *лат.* Наука да се лѣкуватъ болеститѣ на домашнитѣ животни.

Ветеринарь или ветеринаренъ лѣкарь, *лат.* Лѣкарь на болеститѣ по добитъка.

Ветеръ. Езеро въ Швеция, около 28 килом. надължъ и 6½

нанирь, съединено чрѣзъ Готенски каналъ съ езеро Венеръ, излива се въ Балтийско море.

Ветиесимотъ. Рувимовъ градъ близу до Иорданъ на истокъ отъ устието му (*Библ.*).

Ветиль (*домъ Божи*). Градъ 20 килом. отъ Иерусалимъ, къмъ Сихемъ, на Ефремовото и Вениаминовото племе (*Библ.*).

Ветнимра. Градъ въ Гадъ, источно отъ Иорданъ (*Библ.*).

Veto, (*лат.*, знач. *запрѣщавамъ*). Думата, съ която единъ членъ отъ народното събрание (трибунъ) въ Римъ спиралъ кое-да-е общо рѣшение на сената. Сега значи всѣки отказъ да се удобри едно зето рѣшение: *полагамъ ветото си.*

Ветово. Нáй-забѣлѣжително село въ балбунар. околия, станция на желѣзницата.

Веторонъ. Сегашний *Бейтуръ*, име и сега на два съсѣдни града: Горень и Долень Бейтуръ—Горний, пó-ближний, около 20 килом. отъ Иерусалимъ (*Библ.*).

Ветраничъ-Чевчичъ (*Никола*). Далматински поетъ (1485—1576).

Ветсанъ. Сегашното село Бейсанъ, около 40 килом. на югъ отъ Тивериадско езеро (*Библ.*).

Ветсемесъ (*слънечний домъ*). 1) Иудинъ градъ, 25 килом. на западъ отъ Иерусалимъ. 2) въ Иер. 43; 13 сѫщото, каквото е *Илиополь* [въ Египетъ] (*Библ.*).

Ветсуръ. Градъ съ неизвѣстно мѣстоположение, който историкъ Иосифъ нарича една отъ нáй-якитѣ крѣпости въ Иудея (*Библ.*).

Ветхи завѣтъ. Всичкитѣ библейски книги, написани до Р. Х., които еднакво се припознаватъ отъ евреитѣ и християнетѣ. **Вѣтхозавѣтенъ**, който се отнася до ветхия завѣтъ.

Ветъ-акаремъ. Мисли се да е сегашний *Франкъ*, планински връхъ при Витлеемъ, дѣто кръстоносцитѣ имали една яка крѣпость. (*Библ.*).

Ветъ-арвелъ. Вѣроятно Арбела, сегаш. *Ирбидъ*. Имало и други мѣста съ това име. (*Библ.*).

Ветъ-фегоръ. Моавски градъ, близу до който билъ погребенъ Моисей; отпослѣ на Рувимовото племе. (*Библ.*).

Вещественъ. Направенъ, или съставенъ отъ вещество; тѣлесенъ, материаленъ, достѫпенъ на нашитѣ чувства, сир. недуховенъ. **Вещественость**, свойството или състоянието на онова, що е вещественo: *вещественостьта на всичко, което подпада на нашитѣ чувства, е неоспорима.*

Вещество. Материята, отъ която е направена всѣка вещь, прѣдмѣтъ, тѣло; всичко, което е достѫпно на нашитѣ чувства и слѣдователно противоположно на *сѫщество, духъ.*

Вещь. Нѣщо, прѣдмѣтъ, какво да е неодушевено нѣщо.

Взаименъ. 1) И отъ двѣтѣ, или отъ всичкитѣ страни, за които е думата: *взаимно приятелство.* 2) Единъ за всичкитѣ други равно отговоренъ, задлъженъ по взаимность: *взаименъ поржчитель; поржчителствуваме взаимно.*— **Взаимность.** 1) Взаимно отношение единъ къмъ другъ; радене еднакво всѣкой за всичкитѣ и всичкитѣ за всѣкого: *словѣнската взаимность.* 2) Състояние на двѣ или нѣколко лица, отъ които всѣко е задължено за всичкитѣ въ случай на неплащане отъ страна на другитѣ; солидарность.—**Взаимноучителна метода** или **взаимно учение**. Уредба да се учѫтъ дѣцата взаимно, сир. едни други, подъ рж-

ководителството на учителя. Тя има прѣимуществото, че дава възможность на единъ учитель да учи стотина и пó-вече ученици. Тя се въвела у насъ отъ *Неофита Рилски* и замѣстила килийското учение. Друго нейно име е *Ланкастерова* метода. Първото *взаимно* училище у насъ се отворило въ Габрово въ 1835, послѣ въ Копривщица въ 1837, и въ десетина години въ всичкитѣ пó-главни български градове.

Взводъ, *рус.* (отъ *взводѝть*, възвождамъ, водѭ нагорѣ). Часть отъ рота: *една рота има четире взвода.*

Взирамъ се. Вгледвамъ се, гледамъ зорко, внимателно.

Взискателенъ. Който силно иска, или много придирва; **взискателность**, свойство на такъвъ.

Взоръ. Погледъ.

Взривъ. Избухване. Виж. *Експлозия.*

Взятка, *рус.* Рушветъ, подкупъ.

Vi et armis, *лат.* Съ сила и оржжия, спр. съ все сила.

Via media, *лат.* Срѣденъ пѫтъ.

Via trita, via tuta. Латинска пословица: тъпканата пѫтека е безопасната.

Виадукъ, *лат.* Пѫтепроводъ; единъ видъ мостъ построенъ на долъ или потокъ за да минува надъ него пѫтъ, обикновенъ или желѣзенъ.

Виана. Укрѣпенъ пристанищенъ градъ въ сѣв. Португалия, при устието на Лима; 9,000 жит. Вина, овощия.

Виареджио. Итал. укрѣпенъ градъ (Тоскана), малко пристанище на Срѣдиземно море, 26 килом. на зап. отъ Лука; около 10,000 жит. Околностьта произвожда маслини, грозде и др.

Виборгъ. Пристанищенъ градъ въ европейска Русия (Финландия), центръ на едноименна губ., 140 килом. на сѣв.-зап. отъ С.-Петербургъ, на единъ ржкавъ отъ Финландски заливъ; 16,000 жит. всичкитѣ финландци, шведи и нѣмци, освѣнъ гарнизонътъ. Крѣпость. Губернията има 318,000 жит.

Виборгъ. Дански градъ (Ютландия); 8,000 жит. В., кръстопѫть на главнитѣ пѫтища въ страната, е важенъ като военен центръ.

Вибрато, *итал.* Въ муз. така да се испълняватъ нотитѣ, че да трептѭтъ звуковетѣ.

Вибрация, *лат.* Трептене, люлѣяне.

Viva voce, *лат.* Съ живъ гласъ, спр. устно.

Вивера или **виверина**, *лат.* Хищно млѣкопитаѫще животно, отлъчава прѣзъ една дирня жлѣза едно вещество, което мерише на москусъ. Виваритѣ стѫпватъ на всичкитѣ си 5 пръста и на стѫпалото. Тѣ живѣѭтъ само въ гореща Азия и Африка; по начина на живота си приличатъ на падийкитѣ.

Вивисекция, *лат.* Рѣзане живи животни съ научна цѣль.

Vivit post fumira virtus. Лат. поговорка: добродѣтельта прѣживѣва гроба.

Виги, *англ.* Партизани на либералния режимъ въ Британия; въ противоположность на *тори.*

Виго. Испански пристанищенъ градъ, на сѣв.-зап. крайбрѣжие, на едноименен заливъ, 132 килом. на сѣв. отъ Опорто; 11,000 жит. Около 2,500 кораба, съ 300,000 тона, влизатъ въ пристанището му и излизатъ отъ него годишно. — Въ 1702, тамъ била истрѣбена една испанска флота отъ англичанетѣ и холандцитѣ.

Вигонъ, *фр.* Животно сходно съ камилата, нъ безъ гърбица. — Ткань, която се прави отъ козината на това животно.

Vigoroso, vigorosamento, *итал.* Въ музиката: силно, колкото се може по-силно.

Vide et crede, *лат.* Вижъ и вѣрвай.

Видело. Изработена телешка кожа, която се употрѣбява въ обущарството.

Виденъ. Прѣденъ, личенъ, на чело.

Видимость. Свойство на онова, що се вижда; очевидность, явность.

Видинъ. Окржж. гр., въ западна България, край Дунавъ, 56 килом. на сѣв.-зап. отъ Ломъ, 26 килом. на юго-истокъ отъ Брѣгово, 51 на сѣв. отъ Бѣлградчикъ, и 32½ на сѣв.-истокъ отъ Кула; 14,551 жит. Б. е расположенъ на блатисто мѣсто, та климатътъ му е нездравъ. Той е много старъ градъ; въ римско врѣме се наричалъ *Банония*, а по-послѣ *Бждинъ* или *Бдинъ*. Той билъ столица на послѣдния българ. царь отъ Шишмановци Страшимира, и билъ завоеванъ въ 1365 отъ унгарския краль Ивана Анжуски. Въ 1369 Ив. Шишманъ и влашкий воевода Владиславъ испждили унгаретѣ отъ Видинъ. Страшимиръ изново се утвърдилъ на видин. прѣстолъ и царувалъ до падането на видинско подъ турцитѣ (1396). Въ В. има една срутена крѣпость, близу до Дунавъ, правена отъ римлянетѣ. Друга крѣпость, която заобикаля половината отъ града и е правена прѣди нѣкои 260 години, има още важность за В., особено защото лежи между води, ако и да е на много мѣста срутена. Съ вѣкове В. е билъ силенъ постъ на турцитѣ въ борбитѣ имъ съ сѣвернитѣ имъ съсѣди, и турцитѣ сж наричали неговата крѣпость дѣвственна за това, защото тя никога не била прѣзета. В. е билъ сѣдалище на Пазвантоглу, когато се прогласилъ независимъ отъ Турция, отъ 1798 до 1807. Омеръ паша започнжлъ военнитѣ дѣйствия въ 1853, като прѣминжлъ Дунавъ при В. Тоя градъ игра важна роль и въ русско-турската война прѣзъ 1877—78. Руситѣ го бомбардирахж отъ 8-и до 18-и юния 1877 и румжнскитѣ войски го окупирахж на 13-и фев. 1878, ала турский му гарнизонъ излѣзе съ военни почести. В. се прослави и съ юнашската си защита среща сърбетѣ въ 1885. Нападателетѣ, ако и грамадно по-многобройни отъ нашата войска, все бивахж отблъсвани съ голѣма загуба, благодарение особено на вѣщината и храбростьта на майоръ Узунова.

Видоизмѣнявамъ се. Измѣнявамъ се въ формата, изгледа, вънкашностьта. — **Видоизмѣнение.** Подвидъ, особа отъ единъ видъ съ нѣкакво измѣнение въ формата.

Видуа, *лат.* Една пойна птица съ лъскави шарове и съ двѣ дълги пера на опашката; обикновена въ Сенегалъ.

Видъ (*Вита*, Utus). Рѣка, извира отъ Тетев. планина, образува се отъ сливането на *Бѣли* и *Черни Видъ*, тече прѣзъ Тетевенъ и, на сѣверъ отъ Никополъ, се влива въ Дунавъ; дължж. около 140 километра.

Видъ. 1) Изгледъ: *това има видъ на чаша, на звънецъ* и др. 2) **Имамъ прѣдъ видъ**, имамъ прѣдъ очи, помнжж, зимамъ въ внимание, все си имамъ на ума. 3) Родъ, качество, сортъ, тюрлия. 4) *Въ естест. науки* сборъ отъ животни или растения (споредъ други, и отъ ископаеми) въ сжщность на-

пълно прилични помежду си и означаеми съ едно *видово название: вълкъ, роза* и др. · Всѣкой видъ произвожда само подобни на себе си; нѣколко прилични помежду си видове, по общи признаци, добиватъ названието *родъ;* а нѣколко прилични помежду си родове се съединяватъ подъ общо название *челядь* или *разредъ*. Видътъ е съставенъ отъ *особи, недѣлими,* които различатъ само по *видоизмѣнения* или *породи;* така запр. *родъ* песъ състои отъ видове: *куче, вълкъ, лисица, шакалъ* и др., а хрътката, кждравото куче, овчарското куче сж видоизмѣнения или породи отъ *кучето*. Неправилно се употрѣбява *порода* намѣсто *видъ; видътъ* е установенъ отъ природата, а *породитѣ* прѣминуватъ една въ друга, като упазватъ всѣкога вида.

Виена. Сжщото, каквото е Вѣна.

Виена. Французски окр. градъ (изерски департ.), на Рона; 24, 817 жит. Многобройни фабрики. — В., 30 килом. на югъ отъ Лионъ по желѣзница, е единъ отъ найстаритѣ градове въ Франция: той се споменува отъ Цѣзаря и отъ Марсиала, който го нарича opulenta Vienna. Въ римско врѣме той е билъ съперникъ на Лионъ. Освѣнь много водопроводи и др. отъ римска направа, има единъ храмъ, който сега служи за музей; единъ обелискъ, който се нарича *Иглата*, 22 метра високъ; и др. — Въ 1312 въ В. е станжлъ единъ съборъ, на който папа Климентъ V обявилъ ордена на темплиеритѣ еретически.

Виена. Франц. поетъ, съчинитель на *басни* (1777 — 1868).

Виенъ. Франц. живописецъ: найдобритѣ му картини: *Заспалий пжтникъ; Стотникътъ; Чудото на рибната ловитба; Венера и Марсъ* (1716 — 1807).

Виервалдстедтерсе. Германското име на *Четирекантонното езеро*.

Виести. Италиянски укрѣпенъ градъ на Адриатическо море; 11,000 жит. Дѣятелно риболовство. — В. е добилъ името си отъ единъ старъ храмъ на Веста, който се намира въ града.

Виже *(Мадамъ Л.)*. Франц. живописка на портрети (1755 — 1842).

Vigilate et orate, *лат.* Бди и се моли.

Виза, *лат.* (соб. зн. *виденъ*). Бѣлѣжка направена на задграниченъ паспортъ за прѣдявлението му.

Виза. Градецъ въ Одринско, 25 килом. на зап. отъ Мидя на Черно море; 5,000 жит.

Визави, *Фр.* 1) Единъ среща другъ. 2) Двойка отъ играчъ и играчка въ дансъ: *имате ли си визави?*

Визагапатамъ. Градъ въ англійска Индия, центръ на едноименна область, при устието на едноим. рѣка, на запад. бр. на Бенгалски заливъ; 40,000 жит.

Византийска империя, наричана и **Источно-римска, Источна,** или **Гръцка**, е империята основана въ 395 г. слѣдъ Р. Х., когато Теодосий Велики раздѣлилъ Римската империя между двамата си синове, Аркадия и Хонория. Аркадий станжлъ императоръ на источната половина, която обгръщала Тракия, Мизия, Македония, Гръция, Критъ, Сирия, Египетъ, Мала Азия, Понтъ съ столица *Византия*. Тая империя траяла до 1453.

Источната империя била по́честита отъ западната. Тя имала

за отбрана Стара-планина и многобройни крѣпости, които варваретѣ не били искусни да обсаждатъ; Аларикъ и Атила само минжли прѣзъ неж; българетѣ се застояли въ неж, ала тѣхната храбрость, която налагала на Погонатовци да плащатъ дань, сваляла Тивериевци отъ прѣстола, и заробвала Никифоровци, била бесилна среща цариградскитѣ стѣни, па и персянетѣ, които ж нападали отъ къмъ истокъ, не прѣскачали никога Евфратъ; Юстинианъ дори расширилъ империята, като завоевалъ сѣверна Африка отъ вандалетѣ, Италия отъ остготитѣ, и една часть отъ източното приморие на Испания отъ вестготитѣ. Това благоденствие било кратковрѣменно: още въ 2-та половина на VI-и вѣкъ, испанскитѣ владѣния били напуснжти, и ломбардцитѣ завладѣли двѣтѣ третини отъ Италия. По-сетнѣ, въ VII-и вѣкъ, отъ една страна българетѣ, сърбетѣ и кроатитѣ се настанили на югъ отъ Дунавъ, а отъ друга арабетѣ завладѣли Вавилония и Месопотамия (632 — 634), Сирия и Палестина (636), Египетъ (640), и африканското крайбрѣжие (670 — 698). Въ VIII-и вѣкъ, исаврийскитѣ императори съ ревностьта си за сектата на иконоборцитѣ прѣдизвикали въстанието на римлянетѣ, които припознали папитѣ за свѣтски владѣтеле. Въ IX-и вѣкъ сарацинитѣ завладѣли Корсика, Сардиния и Сицилия, които въ XI-и вѣкъ влѣзли въ нормандската монархия на Двѣтѣ Сицилии. Отцѣпленето на гръцката църква, подкачено отъ Фотия и довършено отъ Михаила Керулариоса въ 1054, направило народитѣ отъ латинската църква доста равнодушни къмъ опасноститѣ и къмъ злинитѣ на Източната империя. България, Сърбия и Киликия, които се прѣзели, не наваксали загубата отъ Мала-Азия, която почти цѣла подпаднжла подъ властьта на селджукскитѣ турци. Кръстоносните походи, намѣсто да принесжтъ полза на византийскитѣ императори, докарали имъ нови бѣди, сетнина отъ тѣхното двоеличие къмъ западнитѣ християне: кръстоносцитѣ отъ 4-я походъ се отбили отъ цѣльта си да освободжтъ Иерусалимъ, та презели Цариградъ въ 1204, и основали една *Латинска* империя, която се одържала до 1261 (виж. *Латинска империя*). Тогава се образували нѣколко отдѣлни дребни гръцки царства. Тодоръ Ласкаръ се утвърдилъ въ Никея и основалъ никейската империя; Алексий Комненъ станжлъ независимъ господарь въ Трапизонъ, неговий прѣемникъ Поанъ Комненъ зелъ титлата императоръ. Никейский императоръ, Михаилъ Палеологъ, прѣзелъ Цариградъ въ 1261 и турилъ край на владичеството на латинцитѣ. Въ XIV-и вѣкъ завоеванията на турскитѣ султани, най-вече на Баязида I, намалили много византийската империя; въ ржцѣтѣ на гръцитѣ останжли само нѣколко пристанища на Черно море и 4 европейски области: цариградската, солунската, зейтунската и спартанската. Турцитѣ, спрѣни за малко врѣме отъ напрѣдъка на Тамерлана въ Азия, пакъ подзели нападенията си на византийскитѣ владѣния: Мурадъ II обсадилъ Цариградъ, и императоръ Мануилъ се задлъжилъ да му плаща данъкъ и, въ 1453, Мохамедъ II турилъ край на византийската империя съ прѣзимането на Цариградъ.

Византийски императори.

Теодосиевска династия.

Аркадий 395
Теодосий II 408
Пулхерия сама 450
Пулхерия и Марцианъ. . . 450
Марцианъ самъ 453

Тракийска династия.

Лъвъ I 457
Лъвъ II. 474
Зенонъ, 1-въ пжть 474
Василискъ 475
Зенонъ, 2-и пжть 477
Анастасий I 491

Юстинианова династия.

Юстинъ I 518
Юстинианъ I 527
Юстинъ II 565
Тиверий II. 578
Маврикий 582
Фока 602

Ираклиди.

Ираклий I 610
Константинъ III 641
Хераклеонъ 641
Констансъ II 641
Константинъ IV Погонатъ. . 668
Юстинианъ II, 1-въ пжть. . 685
Леонтий 695
Тиверий III (Апсимаръ) . . 698
Юстинианъ II, 2-и пжть . . 705
Филипикъ (Вартанъ) . . . 711
Анастасий II 713
Теодосий III 716

Исаврийска династия и 3-ма Михаиловци.

Лъвъ III *Исаврянинъ* . . . 717
Константинъ V *Копронимъ*. . 741
Лъвъ IV *Хазарянинъ*. . . 775
Константинъ VI. 780
Ирина 797
Никифоръ I 802
Михаилъ I. 811
Лъвъ V *Арменецътъ* . . . 813
Михаилъ II *Заекливи*. . . 820
Теофилъ. 829
Михаилъ III *Пияницата*. . 842

Македонска династия.

Василий I. 867
Лъвъ VI, *Философъ* . . . 886
Константинъ VII, *Багренородни*, самъ 912
Послѣ съ Романа I *Лакапена*, и тримата му синове Христофоръ, Стефанъ и Константинъ VIII . . 919
Пакъ самъ. 945
Романъ II. 959
Василий II и Константинъ IX 963
Съ Никифора II Фока . . 963
Съ Иоана I Цимисхий . . 969
Самъ 976
Константинъ IX самъ . . 1025
Романъ III 1028
Михаилъ IV, *Пафлагонецъ*. 1034
Михаилъ V 1041
Зое, съ Константина X. *Мономаха*. 1042
Теодора 1054
Михаилъ VI *Воинственни*. . 1056

Комнени и Дуковци.

Исакъ I *Комненъ*. . . . 1057
Константинъ XI *Дукасъ*. . 1059
Евдокия, съ Михаила VII, Андроника и Константина XII 1067
Романъ IV (и Евдокия). . 1068
Михаилъ VII, 2-и пжть и самъ. 1071
Никифоръ III 1078
Алексий I 1081
Иоанъ II (Иоанъ I Комненъ). 1118
Мануилъ I 1143

Алексий II 1180
Андроникъ I (Андроникъ Комненъ) 1183

Ангеловци.

Исакъ II, 1-и пжть . . . 1185
Алексий III 1195
Исакъ II, 2-и пжть, съ Алексия IV, сина си . . 1203
Алексий IV 1203

Латински императори, 1204—61.

Палеологовци.

Михаилъ VIII 1261
Андроникъ III и Михаилъ IX 1295
Андроникъ II, самъ 2-и пжть. 1320
Андроникъ III, *Млади* . . 1328
Иоанъ VI *Кантакузенъ* и Иоанъ V *Палеологъ* . . 1347
Иоанъ VI, Матей Кантакузенъ и Иоанъ V . . . 1355
Иоанъ V самъ 1356
Мануилъ II 1391
Иоанъ VII съ регентъ . . 1399
Иоанъ VIII 1425
Константинъ XIII . . 1448—53

Византийски стилъ. Особений стилъ на цариградскитѣ сгради въ срѣднитѣ вѣкове.

Византийщина. Лукавство. Това свойство отличавало византийцитѣ.

Византиология, *гр.* Наука или знание за всичко, що се отнася до византийската империя, — управлението ѝ, архитектурата ѝ, книжнината ѝ и пр.

Византиологъ, *гр.* Ученъ, който се занимава съ византиологията.

Византия (лат. Byzantium, сегашний *Цариградъ)* била основана отъ нѣкой си *Виза* отъ Мегара въ 656 прѣди Р. Х. на едно прѣлестно мѣстоположение край Мраморно море и при западния входъ на Босфора, и като градъ на прѣдѣла между Европа и Азия, скоро станжла важно търговско срѣдоточие. Въ врѣмето на Дария Истаспа, тя подпаднжла подъ персидска власть, и слѣдъ това била едно по друго владѣние на атинската и на спартанската република. Въ 341—340 Филипъ Македонски напразно ѭ обсаждалъ, а въ царуването на Александра тя добила нѣкаква самостоятелность. Слѣдъ това, тя държала страната на римлянетѣ и станжла главно срѣдище на търговията на стария свѣтъ. Въ гражданската война между Септимия Северия и Песцения Нигера, В. зела страната на Нигера. За това, тя била обсадена отъ Северия и, слѣдъ 3-годишна обсада, прѣзета и съсипана (193 слѣдъ Р. Х.). Ала скоро В. се въздигнжла пакъ и въ 330 въ врѣмето на Константина станжла, подъ името Константинополъ, столица на Източната римска империя. Виж. *Цариградъ.*

Визиометръ, *лат.* Инструментъ, който показва степеньта на силата на всѣко зрѣние и очилата, които отговарятъ на тая степень.

Визирамъ, *фр.* Правѭ виза, сир. удостовѣрявамъ на заграниченъ паспортъ, че е прѣдявенъ.

Визита, *лат.* Посѣщение, споходба.

Визитна карта. Четвъртито кжсче дебела хартия, на което е написано името на човѣка, комуто принадлежи.

Визо *(Монъ).* Единъ отъ върховетѣ на Алпитѣ между Италия и Франция (3,800 метра).

Викарий, *лат.* Намѣстникъ, помощникъ. Това название принадлежи исключително на духовни лица.

Вико. Италиянски историкъ (1668 — 1744).

Виконтство, *фр.* Титлата, която се давала едно врѣме на земя, която принадлежала на виконтъ; санъ, чинъ на виконтъ.

Виконтъ. —**теса**, *фр.* Титла за благородство въ Франция и Англия, по-ниска отъ контъ и по-висока отъ баронъ.

Vixit, *лат.* Живѣ [формула, съ която римлянетѣ извѣстявали за смъртьта на нѣкого].

Виктория (кралица). Английската кралица, род. въ 1819, стжпила на прѣстола въ 1837, слѣдъ смъртьта на Вилхелма IV; оженила се въ 1840 за князъ Алберта Сакъ-Кобургъ-Готски, князъ много скроменъ въ политическо отношение (виж. *Албертъ* князъ), ала отличенъ по високи умствени и нравствени качества; изгубила мжжа си въ 1861. Прѣзъ 1876, по съвѣтитѣ на Дизраели (отпослѣ лордъ Бикънсфилдъ), кралица В. зе громката блескава титла императрица на Индия. Противъ живота ѝ е имало до сега 5 — 6 безуспѣшни покушения.

Виктория реджия. Растение: Амазонско лале.

Викторовъ (*А. Е.*). Русски археографъ, авторъ на *Шафариковитѣ мнѣния за глаголицата, опити по книгопечатанетодо 1564.* и др. (умр. 1883).

Викторъ. Християнски мжченикъ (303).

Викторъ. Име на нѣколко папи.

Викторъ Амедей. Име на нѣколко савойски дукове и сардински царе (1630 — 1796).

Викторъ-Емануилъ I. Сардински краль (1802 — 1821). — **Викторъ-Емануилъ II**, род. въ 1820, сардински краль въ 1849, пръвъ краль на съединена Италия въ 1861. *В. Е.* дошелъ на прѣстола, като сардински краль, слѣдъ несполуката на сардинцитѣ въ борбата имъ съ Австрия въ 1848 — 9. Той се заобиколилъ съ мждри министри като Кавура, Д'Азеглио и др., които разбирали, че е съвсѣмъ безнадежно да се бори сама държавицата имъ съ Австрия за обединението на Италия. Политиката имъ била да увеличаватъ финансовата и военната сила на държавицата си, и тѣ прѣдпочели, доклѣ настане по-сгоденъ случай, да се показватъ, че се отричатъ отъ всѣка идея за осжществението на какъвто и да било такъвъ кроежъ. Съ цѣль да подобри положението си въ Европа, и да добие мѣстце на съвѣщателната маса на великитѣ сили, В. Е. испратилъ 17,000 души войска подъ началството на Ла-Мармора, да земе участие въ кръмската война на страната на Турция; посѣтилъ лично (1855) парижския и лондонския дворове, и се приелъ отъ французетѣ и англичанетѣ съ голѣмъ въсторгъ. Слѣдъ парижския договоръ (1856), той влѣзлъ въ по-тѣсно приятелство съ Франция, далъ дъщеря си Клотилда за сжпржга на князъ Наполеона (1859) и, съ Франция задъ него, прѣдизвикалъ война съ Австрия. Войната била кжса, нъ рѣшителна: австрийцитѣ били разбити въ всѣка битва и италиянцитѣ ликували при мисъльта, че наближава да се испълни отколѣ-котканий имъ бленъ за обединение, когато внезапно-сключений между Франция и Австрия договоръ въ Вила-Франка разбилъ надеждитѣ имъ. Само Миланската область се отстжпила на Сардиния, и за неж сардинский краль отстжпилъ Ница и Савоия Франции, като цѣна на

нейния съюзъ. Нъ народътъ на срѣдна Италия съ негодование отхвърлилъ князъ Наполеона за свой господарь; и Тоскана, Модена, Парма и Романа се отрекли всѣка отъ господаря си и гласували присъединението си на Сардиния. Тая крачка била по́-голѣма къмъ обединението на Италия, отколкото желаялъ французскій императоръ, та В. Е., който още ималъ нужда за беспечность отъ съюзника си, ако и да билъ тайно благоприятенъ на Гарибалдовия походъ въ Сицилия, прѣсторилъ се, че не знаялъ нищо за тоя кроежъ, и слѣдъ като островътъ се завоевалъ безъ единъ — едничъкъ сардински войникъ да пушне пушка, запрѣтилъ на «италиянския освободитель» да мине въ Италия; ала по́-сетнѣ, съ съгласието на Наполеона III, испратилъ войска да помага на Гарибалди въ завоеванието на Неаполъ и формално приелъ върховенството на Двѣтѣ Сицилии. Сенатътъ и камарата на прѣдставителетѣ, ако и да прогласили В. Е. *италиянски краль*, въ 1861, той благоразумно отложилъ всѣко покушение да присъедини Римъ и Венеция. Въ 1862, Гарибалди набралъ войска отъ доброволци въ Сицилия за да прѣземе Римъ; нъ В. Е., принуденъ отъ Франция, прѣкратилъ похода му, като зелъ него и войската му въ плѣнъ. Въ прѣпирнята между Прусия и Австрия за първенство между германскитѣ държавици, В. Е. намѣрилъ едно благоврѣмие; единъ нападателенъ и отбранителенъ съюзъ съ Прусия се послѣдвалъ отъ едно италиянско нахлуване въ Венециянската область въ 1866, италиянцитѣ били разбити въ кръвопролитната битва при Кустоца; нъ бѣдствията, които сполѣтѣли Австрия въ борбата ѝ съ Прусия, накарали най-сетнѣ Австрия да даде Венециянската область на Италия. Въ 1870, слѣдъ избухването на французско-прусската война, послѣдний отрядъ отъ французския гарнизонъ, който окупираше Римъ отъ 1849, се оттегли; «Вѣчний градъ» се присъедини на кралството, станж столица на Италия и сѣдалище на В. Емануиловия дворъ. В. Е. починж въ 1878 и се наслѣди отъ сина си Хумберта. — **Викторъ Емануилъ**. Италиянски прѣстолонаслѣдникъ, единственъ синъ на краль Хумберта и кралица К. Маргарита, род. въ 1869.

Вила, *итал.* Гиздаво лѣтно жилище извънъ града.

Виланела, *итал.* Селска или народна поезия.

Вила. Въ баснословието на словѣнскитѣ народи: дѣвица — богиня, която сж вѣрвали, че живѣе въ горитѣ, по планинитѣ, по рѣки и езера и др. Вилитѣ не се считали за бесмрътни. Тѣхъ изображаватъ всѣкога облѣчени въ бѣли прозрачни дрѣхи.

Вилафранка. Италиянски градецъ (Венециянска обл.), 15 килом. на юго-западъ отъ Верона; 4,500 жит. Тамъ се подписало едно прѣмирие мужду французско-сардинската войска и австрийската на 26-и юния 1860; и на 29-и сжщий станжло едно свиждане между императори Наполеона III и Францъ Посифа, въ което се положили прѣдварителнитѣ условия за миръ.

Виледжиатура. Лѣтуване въ село или въ прѣдмѣстия извънъ града.

Виленйовъ. 1) Франц. списатель отъ XIII вѣкъ. 2) Франц. вице-адмиралъ (1763 — 1806),

побѣденъ отъ английски адмиралъ Нелсъна при Трафалгаръ въ 1805.

Вилия. Русска рѣка, извира въ борисовска окол., минска губ., тече прѣзъ вилненска и се влива въ ковненска губ. при Ковно въ Нѣманъ; 630 килом., отъ които 580 корабоплавателни. Корабоплаване отъ градеца Вилейка въ вилненска губ.

Вилменъ *(Ав. Фр.)*. Франц. историкъ на литературата, основатель въ Франция на сравнителната история на литературата (1790 — 1870).

Вилно или **Вилна**. Русски градъ (Литва), центръ на едноименна губ., въ живописна долина на рѣка Вилия, 760 килом. на юго-зап. отъ С. Петербургъ; 120,000 жит. Вилненска губерния има 1,101,909 жит. Вилненский университетъ, основанъ въ 1576, е билъ унищоженъ въ 1832. Между сѫществуѭщитѣ учреждения, главнитѣ сѫ една обсерватория, единъ музей, единъ театръ. — В. е основанъ въ XII-и вѣкъ, ала исторический му животъ почва отъ 1323, когато Гедиминъ, литвенский великъ дукъ, прѣнеслъ столицата си отъ Троки въ него. В. станѫлъ губернски центръ въ 1795, слѣдъ окончателното присъединение Литва на Русия.

Вилхелмина. Холандска кралица, дъщеря на Вилхелма III и кралица Ема, родена въ 1880, владѣе отъ 1890 подъ регентството на майка си.

Вилъ. Главний идолъ на вавилонянетѣ. Виж. *Ваалъ*.

Виляетъ, *тур.* Область, управлявана отъ валия или главенъ управитель въ Турция. Оттука **виляетски**, областенъ.

Вина. Прѣстѫпно дѣйствие, кабахатъ. Оттука **виновенъ**, който е отговоренъ за вина, който е кривъ.

Винандермееръ. Английско езеро (въ сѣв. часть на Ланкастерско); простран. 1,042 хект.; 15 островчета въ него; голѣмо изобилие отъ риба. В. е прочутъ по хубостьта на околнитѣ си мѣстоположения.

Виндзоръ или **Уиндзоръ**. Английски градъ, 35 килом. на зап. отъ Лондонъ, на дѣсния брѣгъ на Темза; 9,500 жит. В. се слави съ единъ замъкъ правенъ още отъ Вилхелма Завоевателя и който е любимото мѣстопрѣбивание на английскитѣ крале отъ Карла II насамъ. В. е съединенъ чрѣзъ мостъ съ градъ Етонъ.

Вине. Швейцарски литераторъ и протестантски богословъ; ревностенъ защитникъ на свободата на съвѣстьта (1797 — 1847).

Вини *(Алфредъ)*. Франц. поетъ и литераторъ (1799 — 1863).

Винипегъ или **Уинипегъ**. Обширно езеро въ Канада, 500 кил. надлъжъ и най-много 100 наширъ, съобщава се съ Хѫдсѫновъ заливъ.

Винителенъ падежъ. Въ *грам.* измѣнение на склоняема часть на рѣчьта при питане *кого* или *що*.

Винкелманъ. Единъ отъ найзнаменититѣ нововрѣменни археолози, германецъ; авторъ на *История на искусството въ старо врѣме;* убитъ на пѫть отъ Германия за Римъ въ Триестъ отъ сѫщтникъ италиянецъ съ цѣль за обиръ (1717 — 1768).

Виновникъ. Причинитель, който е причината да стане нѣщо.

Винтертуръ. Единъ отъ найхубавитѣ швейцарски градове, при р. Еулахъ, 23 кил. на сѣверо-ист. отъ Цюрихъ; 15,000 жит.

Винчестеръ. Английски исторически градъ, 110 кил. на юго-зап. отъ Лондонъ по желѣзница;

14,776 жит. До нормандското завоевание В. билъ столица на цѣла Англия; той почнжлъ да отпада отъ когато сѣдалището на управл. се прѣнесло въ Лондонъ. Винчестерската съборна църква е една отъ нáй-великолѣпнитѣ сгради въ Англия.

Винчи (*Леонардо де*). Италиянски славенъ живописецъ, ваятель и архитектъ (1452 — 1519).

Vinci amor patriae, *лат.* Отечеволюбието надмогва.

Vinci omnia veritas, *лат.* Истината всичко побѣждава.

Vinci qui se vincit, *лат.* Побѣждава който надвива на себеси.

Виола, *провансал.* Голѣма цигулка посрѣдна между цигулката и виолончела.

Виолетовъ. Сжщото, каквото е фиолетовъ.

Виолонечелъ, *итал.* Нáй-голѣмий видъ цигулка.

Виотия. Виж. *Беоция*.

Виргилий. Нáй-великий отъ латинскитѣ поети, съчинитель на **Буколикитѣ**, **Георгикитѣ**, **Енеидата** и др. (70 — 19 прѣди Р. Х.).

Виргиния. Една отъ Съединенитѣ Държави въ Америка; 1,513,000 жит. Ст. *Ричмондъ*.

Виргиния (Западна). Една отъ Съединенитѣ Държави; 620,000 жит. Ст. *Чарлстонъ*.

Вирилъ. Драгоцѣненъ камень, съ мораво-зеленикавъ шаръ; намира се въ Индия.

Виротъ (*кладенци*). Вениаминовъ градъ, сегаш. село *Елъ-бира*, 12 килом. на сѣверъ отъ Иерусалимъ (*Библ.*).

Вирсавее (*кладенецъ на клетвата*). Градъ, който е билъ 45 килом. на юго-ист. отъ Хевронъ, на южния край на Палестина (*Библ.*).

Виртембергъ. Кралство, една отъ държавитѣ на Германската империя; прѣдѣли: Баденъ, Бавария, Хохенцолернъ, Боденското езеро; стол. Щутгардъ; простр. 19,503 чет. килом.; жит. 2,035,500. Планинска страна, лозя, гори.

Виртуаленъ, *лат.* Способенъ да дѣйствува, сир. който има сила или възможность да дѣйствува; неявенъ, присжщъ, скритъ, прѣдполагаемъ само по себе.

Виртуално, *лат.* Невидимо, присжщно, отъ-само-себе разбираемо.

Виртуалность, *лат.* Мощность, способность за дѣйствуване, невидима присжщность.

Виртуозность, *фр.* Знание нѣщо до прѣвъсходна степень, майстория.

Виртуозъ, *фр.* Прѣвъсходенъ музикантъ; прочутъ майсторъ.

Virtus millia scuta, *лат.* Добродѣтельта е хилядо щита.

Virtus post nummos, *лат.* Добродѣтельта слѣдъ паритѣ (Хорациевъ иронически съвѣтъ. Много хорица го зиматъ за истински съвѣтъ).

Virtus sola nobilita, *лат.* Само добродѣтельта облагородява.

Virtute non verbis, *лат.* Съ добродѣтель, не съ думи.

Вирховъ (*Род.*). Прусски лѣкарь и естествоиспитатель, род. въ 1821.

Виръ. 1) Моавски градъ. 2) Въ сждии 9: 21 Пудинъ градъ близу до Ветсемесъ.

Vir sapit qui pauca loguiur, *лат.* Мждръ е който приказва малко.

Висбаденъ. Прусски градъ, столица отъ 1815—1866 на дукство Насау, 10 килом. на сѣв.-зап. отъ Майнцъ; 55,457 жит. Прочути топли извори. Околностьта е прѣлестна.

Висконсинъ или **Уисконсинъ**. Една отъ Съединенитѣ Държави въ Америка; 2,000,000 жит. Стол. *Мядисжнъ*.

Висконти. Славно италиянско семейство, което завладѣло Миланъ чрѣзъ Отона В., милански епископъ, въ 1277 и царувало до 1447. — *Фердинандъ В.*, забѣлѣжителенъ неаполитански инжинеръ (род. въ 1772) е авторъ на важни трудове: *Военна харта на Италия* (1811), *Хидрографическа харта на Адриатическо море* и др.

Висла. Важна австрийска, полска и прусска рѣка; главата ѝ е въ планина Яблунка, въ австрийска Силезия; образува се отъ съединението на Бѣла, Мала и Черна В.; пои Краковъ, Сандомиръ, Варшава, Мариенбургъ и се влива въ Балтийско море; 1,200 килом. Отъ Краковъ до Сандомиръ В. е прѣдѣлътъ между Галиция и Полша. Тя става корабоплавателна при Краковъ за малки кораби, и за голѣми кораби при сливането ѝ съ Санъ. Бромбергски каналъ въ Прусия между Брага и Нетца ѭ съединява съ Одеръ, а Августовски каналъ въ Полша ѭ съединява съ Нѣманъ.

Високоблагородие. Почетна титла на сановници и щабъ-офицери въ Русия.

Високомѣренъ. Много гордѣливъ, който гледа на всичко отъ високо и прѣзрително.

Високомѣрие. Гордость, надмѣнность.

Високопаренъ. Който хвърчи високо, надутъ, испълненъ съ присторно и досадително риторство.

Високопрѣвъсходителство. Почетна титла на високопоставени лица въ Русия.

Високопрѣосвещенъ. Титла на митрополитъ.

Високопрѣподобие — бенъ. Титла на архимандрититѣ, игуменитѣ и протопеситѣ.

Високосна година, *лат.* (отъ *бисъ секстусъ*, втори пѫть шести). Година която смѣтаме отъ 366 дни. — Понеже астрономическата и слънчевата година е 365 дни и близу 6 часа, людетѣ се принудили да прилагатъ единъ день всѣки четире години за да не сѫ назадъ. Тоя день се прилага на мѣсецъ февруарий и е 29 дни. Тая малка поправка е направена отъ Юлия Цѣзаря.

Висонъ, *гр.* Староврѣмско лено платно съ пурпуровъ шаръ. Въ отк. 19.; 8. въ *прѣнос. см.* означава правотата на светиитѣ (*Библ.*).

Височайши. Нáй-високъ.

Височество. Почетна титла на князоветѣ и княгинитѣ.

Виста полица, *итал.* Полица, която трѣбва да се заплати при виждането, при явяването.

Вистрѣлъ, *рус.* Виж. *Истрѣлъ.*

Вистъ, *англ.* Единъ видъ игра на карти.

Вистъ. Нáй-високъ, нáй-горенъ.

Vita brevis, ars longa est, *лат.* Животътъ е кратъкъ, науката — дълга.

Vita sine literis mors est, *лат.* Животъ безъ книжнина е смърть.

Витавара (*мѣсто за прѣходъ*). Градъ на источния брѣгъ на Иорданъ, сега съ неизвѣстно мѣстоположение; тамъ кръщавалъ Иоанъ (*Библ.*).

Витавенъ (*домъ на грѣха*). Мѣсто и пустиня близу до Ветилъ; нѣкога се употрѣбява, вижда се, укорително за самия Ветилъ (*Библ.*).

Витализмъ, *лат.* Психологическа система, която отнася всичкитѣ органически дѣйствия къмъ жизненото начало.

Витания. Село върху источната стръмнина на Елеонската гора, около 3½ килом. отъ Ерусалимъ;

сегашното му име *Лазария*, отъ име Лазарь (*Библ.*).

Витезовичъ или **Павелъ ритеръ**. Хърватски списатель, авторъ на много латински и хърватски съчинения (1650—1713).

Вителий. Римски императоръ, замѣненъ на прѣстола отъ Веспасиана, който го съборилъ слѣдъ нѣколко-мѣсечно царуване (69).

Витенбергъ. Прусски укрѣпенъ градъ (Саксония), 97 килом. на юго-зап. отъ Берлинъ; 12,427 ж. На тържището, отъ 1821, паметникъ Лютеру. Църквата на замъка съдържа гробоветѣ на Лютера, Меланхтона, Фридриха Мждри. На вратата на тая църква залѣпилъ Лютеръ прочутитѣ си 95 точки, 1517 г., изворъ на Реформацията. Университетъ, основанъ въ 1502, и прѣнесенъ въ Хале въ 1815.

Витенъ. Градъ въ рейнска Пруссия; 23,885 жит. Каменни вжглища, желѣзо, стомана, стекло.

Витеритъ. Единъ видъ баритъ, твърдѣ отровенъ; употрѣбява се за тровене врѣдни животни. Намира се въ Англия, Щирия и Алтайскитѣ планини.

Витийство. Искусството краснорѣчие, отъ *вития*, ораторъ, риторъ, краснорѣчивъ говоритель.

Витимъ. Рѣка въ Сибиръ, извира въ Даурскитѣ планини, на ист. отъ езеро Байкалъ, тече сѣверно и се влива въ Лена; дѣсенъ брѣгъ; около 1,500 килом.

Витиния. Стара область въ сѣв.-западната часть на Мала-Азия, която дѣлили отъ Европа Пропонтида (Мраморно море) и Тракийски Босфоръ (Цариградски протокъ); тя имала за прѣдѣли на сѣв. Черно море, на югъ Галатия, Фригия и Мизия, а на ист. Пафлагония. Въ нея били прочутитѣ гръцски градове или селища Халкидонъ, Хераклия и др. и, въ по-подирнитѣ врѣмена, Никомидия, Никея и Пруса. Първобитнитѣ ѝ жители били бебрики, кавкони и др.; витинетѣ се прѣселили тамъ отъ Тракия. В. била покорена (560 прѣди Р. Х.) отъ лидийския краль Креза и, петь години по-сетнѣ, паднжла подъ персидска власть; ала около 440 или 430 прѣди Р. Х., тя станжла независимо кралство, съ туземна династия крале, които си направили столица Никомидия (сегаш. *Измитъ*). Послѣдний краль Никомедъ III завѣщалъ царството си на римлянетѣ (75 слѣдъ Р. Х.). Въ царуването на Траяна, В. управлявалъ Плиний Млади, въ чиито писма до императора върху състоянието на областьта се говори и за християнетѣ. Никомидия служила като любима резиденция на императора Диоклециана. Въ 1328, султанъ Орханъ прѣзелъ Пруса или Бруса, тогава главний градъ на В., и ѭ направилъ столица на турското царство до прѣзимането на Одринъ.

Витлеемъ. 1) Градецъ въ стара Палестина, Иудино племе, дѣто се родилъ Давидъ и Иисусъ Христосъ. Сегашното име на В. е *Бейтлахмъ*, 10 килом. на юго-западъ отъ Иерусалимъ, съ 3000 жит., токо-речи всичкитѣ християне. 2) Градецъ на завулоновото племе, и то сега наричано по арабски *Бейтлахмъ*, въ околностьта на Назаретъ (*Библ.*).

Витовъ дансъ. Отъ името на Св. Вито, който, казватъ, цѣрилъ тая болесть. Нервно гърчене въ тѣлото

Витория. Испански градъ, въ сѣв. Испания, центръ на область

Алава; 27,000 жит. Побѣда на Уелингтона надъ французетѣ (1813).

Витория. Градъ въ Сицилия, въ область Сиракуза, 28 кил. на сѣв.-зап. отъ Модика; 23,889 жит.

Витоша (въ старо врѣме *Донука*, отъ Дунаксъ). Планина, 6 килом. на югъ отъ София, господствува надъ софийското поле и прѣдставлява отъ всѣка страна величественъ видъ съ своето токоречи кржгло основание и съ конусообразния си връхъ — *Черни връхъ*, на́й-високата точка въ планината и токо-речи въ самата и́ срѣда, 2287 метра надъ морското равнище. Срѣдната височина на В. надъ морското равнище е 2,000 метра; нъ понеже софийското поле е 534 м. надъ морското равнище, срѣдното възвишение на В. надъ полето е 1,500 м. Общата посока на В. е отъ сѣверо-западъ къмъ юго-истокъ и дължината и́ е 38 килом. Широчината и́ отъ сѣверъ къмъ югъ има 21 килом. В. е сиенитна маса, южний и́ склонъ е покритъ съ пасбища, а сѣверний тукъ-тамъ съ добра гора, въ която се въдѫтъ много мечки. Снѣгътъ на В. въ нѣколко мѣста не се стопява цѣлата година. Отъ Черни връхъ се виждатъ София, Стара планина (която е по́-ниска отъ Витоша), грамаднитѣ колоси на Рила и на Родопитѣ. На югъ отъ тоя връхъ се намиратъ изворитѣ на Струма. Прѣзъ терасата на В. минува единъ конски пѫть, който съединява софийската съ самоковската котловина, ала по политѣ и́ минуватъ нѣколко шосейни пѫтища, отъ които единъ отъ София за Самоковъ.

Витрина, *фр.* Стъкленъ долапъ, джамлъкъ за стоки и изобщо за прѣдмѣти, които се излагатъ.

Витрометръ. *лат.* Инструментъ за измѣрване степеньта на прѣломлението на лучитѣ.

Витрувий. Римски архитектъ и списатель (I вѣкъ прѣди Р. Х.).

Витсавее. Уриева, слѣдъ това Давидова жена, майка на Соломона (*Библ.*).

Витсалда. 1) Градъ въ Галилея върху западния брѣгъ на Генисаретско езеро, родно мѣсто на апостоли: Филипа, Андрея и Петра. 2) Градъ на сѣверъ отъ сѫщото езеро, близу до който Исусъ Христосъ нахранилъ 5-тѣ хиляди души (*Библ.*).

Витязь, Сѫщото, каквото е герой.

Вице, *лат.* Частица, която се поставя прѣдъ звание, санъ, длъжность да означава главенъ помощникъ или намѣстникъ: *вице-краль*, управитель за краля.

Vice versa, *лат.* Наопаки, обратно.

Вице-адмиралъ, *лат.-араб.* Подадмиралъ.

Вице-консулъ, *лат.* Подконсулъ.

Вице-краль. Подкраль, управитель за краля; управитель на държава, която има или е имала титлата кралство.

Вице-рой, *лат.-фр.* Сѫщото, каквото е вице-краль.

Вицини. Градъ въ Сицилия, область Катания; 14,831 жит. Колегия на иезуититѣ.

Виченца. Италиянски градъ въ венециянската область, заобиколенъ съ двойна стѣна, 80 кил. на зап. отъ Венеция; 39,431 жит. Копринарство и копринени платове. Занаятчиска академия.

Виши́. Градецъ въ французския департам. Алие, на рѣка Алие, съ 2,500 жит. Слави се съ минералнитѣ си води, полезни противъ маяежла, растройство на пищеварителнитѣ орѫдия, ревматизмъ и

др. Водитѣ се продаватъ въ бутилки по аптекитѣ.

Вишну, *инд.* Индийско божество, 2-то лице на индийската троица и съхранительтъ на свѣта.

Включвамъ. Вмѣствамъ, турямъ между другитѣ; противоположно на *исключвамъ*.

Включително. Като се включи (и той, тя, то, или тѣ).

Вкратцѣ. Накратко, накжсо, съ кжси думи.

Вкусъ. 1) Едно отъ петьтѣ вънкашни чувства, на което орждията сж расположени въ устата, главно въ езика, за распознаване нѣкои свойства на храната, като сладость, горчивина, киселина и пр. 2) Самото свойство на една храна. 3) Понятие за хубавото, за прѣкрасното въ хждожествата; чувството на хубостьта, на изящното, на угледното.

Владивостокъ. Градъ въ азиятска Русия (русска Манджурия), на Японско море. Военно пристанище, което притежава важни морски заведения, арсенали, складове и др.; край на данския телеграфъ, на който срѣдоточието е въ Копенхагенъ. В. е замѣстилъ Николаевскъ като станция за русската флота въ източна Азия. Населението му, около 10,000, състои по-вечето отъ русски войници и служащи и освободени каторжници; останжлата часть състои отъ китайци и корейци. Жени има много малко.

Владикинъ (*Ник. Ионковъ*). Български публицистъ и книжовникъ, род. въ Голѣмо-Бѣлево въ 1862. В. е свършилъ двоекласно училище въ родното си мѣсто и е допълнилъ образованието си чрѣзъ самоучене. Додѣто билъ малъкъ той се занимавалъ съ търговия около баща си, а слѣдъ освобождението станжлъ чиновникъ. Въ врѣме на сръбско-българската война станжлъ доброволецъ, и слѣдъ това редовенъ войникъ. Откакъ ислужилъ военната служба, станжлъ адвокатъ; нъ прѣзъ Стамболовия режимъ билъ принуденъ да живѣе въ родното си мѣсто, и тамъ се занимавалъ само съ писателство. В. е редакторъ на нѣкогашнитѣ софийски вѣст. *Народенъ Приятель* и *Драгоманъ*, 4 години редовенъ сътрудникъ на вѣст. *Напрѣдъ*, по-сетнѣ редакторъ на списанието *Дума*, слѣдъ 18 май пакъ редакторъ на вѣст. *Народенъ Приятель*, нъ съ руссофобска посока; сега е сътрудникъ на вѣст. *Народни Права*. В. е и авторъ на *История на Бѣлевското въстание* въ 1876, (София, 1887), *Популярна прагматическа история на небото и земята* и *Страданията на човѣшкия родъ* (София, 1885).

Владимиръ. Български царь, по-старий синъ на Бориса I, поставенъ на прѣстола отъ баща му, когато се оттеглилъ въ монастиря, и послѣ сваленъ отъ него за противохристянското му поведение. Замѣстенъ на прѣстола отъ брата си Симеона (883 — 888).

Владимиръ. Русски градъ, центръ на едноименна губерния, на Клязма, 213 килом. на сѣв.-ист. отъ Москва; 18,000 жит. В., основанъ въ XII-и вѣкъ, е билъ столица на Русия до 1328. Въ него сж забѣлѣжителни едни «златни врата», правени въ 1158, една гробница на русски князове, и нѣкои развалини. Губернията има 1,352,000 жит.

Владимиръ (*Св.*). Сърбски князъ, зеть на българския царь Гаврила, убитъ прѣдателски по за-

повѣдь на узурпатора на българския прѣстолъ Ивана Владислава (1015). По́-сетнѣ убитий князъ билъ признатъ за светецъ и погребенъ въ монастиря *Св. Владимиръ* въ Елбасанъ; името му и сега е извѣстно между албанцитѣ.

Владимиръ I (*Св.*). Русски великъ дукъ, оженилъ се за Ана, сестра на гръцкия императоръ Константина IX и въвелъ христянството въ Русия, като се покръстилъ самъ въ 988. Умрѣлъ въ 1015.

Владимиръ II, нареченъ *Мономахъ*. Русски великъ дукъ, който воювалъ сполучливо съ съсѣдитѣ си, нъ който е по́-вече забѣлѣжителенъ по съчиненията си, които прѣдставятъ интересна картина на вжтрѣшния животъ на Русия въ XI-и вѣкъ, и показватъ практическото влияние на нововъведената христянска вѣра. Владимирова майка била дъщеря на Константина Мономаха; и Алексий Комненъ, който желаялъ да е въ добри отношения съ силния си сѣверенъ съсѣдъ, му испратилъ, казватъ, короната, скиптра и сабята на дѣдо му, които още показватъ като такъви, и които се употрѣбяватъ при коронясването на царя (род. 1052, цар. 1113 — 1125).

Владиславъ. Име на седемь полски крале (1081 — 1648). Отъ тѣхъ по́-забѣлѣжителни сж: **Владиславъ VI**, въцарилъ се въ 1434, придобилъ и унгарската корона слѣдъ смъртьта на Албрехта въ 1440, воювалъ среща турцитѣ въ 1444, и умрѣлъ въ сражение съ султанъ Мурада при Варна сжщата година. Тая битва ускорила падането на византийското царство. — **Владиславъ VII**, разбилъ Михаила Романова, който искалъ да му отнеме Смоленскъ, и кръмскитѣ татаре (род. 1595, цар. 1632 — 1648).

Владиславъ. Име на три чешски крале (1125 — 1222).

Владиславъ (*Иванъ*). Български царь, синъ на Араона и Самуиловъ братъ, дошелъ на прѣстола като убилъ царь Гавриила; и той билъ убитъ, въ една обсада на Драчъ, неизвѣстно отъ кого (1015 — 1018). Слѣдъ неговата смърть цѣла България подпаднжла подъ византийска власть. Василй Българоубийца навлѣзълъ въ българското царство съ силна войска и, въпрѣки юнашкото воюване на воеводи Николица и Иваница, прѣзелъ столица *Охридъ* и другитѣ градове. Отъ византийското иго България освободили *Асѣнь* и *Петръ*.

Владичество. Господство, Господаруване, власть.

Владичествувамъ. Владѣжь, господарувамъ, имамъ власть надъ нѣщо: *Англия владичествува надъ моретата*

Владѣлецъ. Притежатель на недвижимъ имотъ; оттука *владѣлически*.

Владѣтель. Господарь, (царь, князъ); оттука *владѣтеленъ*, *владѣтелски*.

Владѣжь. 1) Притежавамъ. 2) **владѣе** *поле*, *кржгозоръ* и др. т., отъ него се види полето, кржгозорътъ и др.: *Витоша владѣе софийското поле*. 3) **владѣжь** *езикъ*, знаж го добрѣ: *Райковъ владѣе английски езикъ*.

Влайковъ (*Т.*), псевдонимъ *Веселинъ*. Съврѣмененъ български белетристъ. В., още младъ, е авторъ на отлични раскази и прикаски: *Расказъ за Леля Гина*, *За Чича Стайка*, *Дѣдовата Слав-*

чова унука, печатани въ спис. *Денница* (София 1890 — 91), *Ратай*, расказъ, печатанъ въ спис. *Мисъль* (София, год. I, кн. VI — X), *Каменовъ*, очеркъ изъ нашитѣ съврѣменни политически нрави, печатанъ въ спис. *Мисъль* (год. V) и др. Прикаската *Дѣдовата Славчова унука* е прѣпечатана въ отдѣлна книжка (Солунъ, 1895). Отъ В. има и съчинение *Нѣколко мисли за народния учитель като учитель и на обществото* (Пирдопъ, 1891), редъ читанки, въ по нѣколко издания, и едно ржководство къмъ тѣхъ (София, 1897), списано въ сътрудничество съ Радева и Сирова. *В.* и *Мих. Георгиевъ* сж едничкитѣ наши писатели, които сж сполучили да въспроизведжтъ бита на нашия селянинъ; и, споредъ Д-ръ Кръстева, В. е може-би единствений български белетристъ, който гради естетично, у когото има истинско, хждожествено творчество. За чисто литературната дѣятелность на В. виж. изучението *М. Георгиевъ и Веселинъ* отъ Д-ръ Кръстева въ неговата книга *Етюди и Критики* (София, 1894). В., сега (1897 г.). на около 32-годишна възрасть, е роденъ въ Пирдопъ, училъ се е въ родния си градецъ, свършилъ е софийската класическа гимназия прѣзъ 1884-85 учебна година и слѣдвалъ е въ Москва по филологията три и нѣщо години. Званието му е учителство.

Власини планиви. Планински връхове на западната сръбско-българска граница, простиратъ се на сѣверъ отъ Трънъ и на югъ до Патерица.

Кластелинъ. Който упражнява господарска власть въ една страна.

Власть. 1) Управление, началство; подъ тая дума, както и подъ думи *публична власть*, се разбиратъ всички административни (държавни, окржжни и общински), сждебни и военни власти. 2) Право, сила и воля надъ нѣщо: *нѣмашъ власть надъ мене*. Виж. *Органъ*.

Влахия или **Влашко**. По-голѣмата отъ двѣтѣ държавици (другата е Молдова), нѣкогашнитѣ *Дунавски княжество*, които сега съставляватъ кралство Румжния. В. до 1861, когато се съединила съ Молдова подъ единъ князъ и едно управление, имала за прѣдѣли на сѣв. Молдова и Трансилвания, на ист. и югъ Дунавъ, на зап. Сърбия и Унгария, простр. 71,500 чет. кил., стол. *Букурещъ;* и население тогава 2,600,000 жит. православни.

История. Въ старо врѣме В. и Молдова съставлявали важна часть отъ една римска область (виж. *Дакия*), и двѣтѣ страни имали изобщо сжщитѣ сждбини. По врѣме на прѣселението на народитѣ, тая земя покорили едно по друго готитѣ, хунитѣ, аваретѣ, хазаретѣ, българетѣ, печенѣгитѣ, куманетѣ и маджаретѣ. Всичкитѣ тия народи оставили нѣкои дири между поримченитѣ дакийски жители, нововрѣменнитѣ румжни или власи, ала най-голѣмо влияние упражнили надъ тѣхъ словѣнскитѣ народи: влашкий езикъ е смѣсь отъ латински и словѣнски. Въ XI-и вѣкъ власитѣ се покръстили. Въ сжщия вѣкъ, куманетѣ образували въ Молдова куманско кралство. Въ 1290 В. станжла независима държавица; по-вече отъ $\frac{1}{2}$ вѣкъ по-сетнѣ (1354) и въ Молдова се образувало независимо княжество. Князоветѣ на двѣтѣ държавици, сжщи власи, се наричали воеводи. Въ началото на XVI-и вѣкъ (1526), двѣтѣ княжества били покорени

отъ турцитѣ, които имъ оставили законитѣ и обичаитѣ, като си запазили правото да утвърдяватъ князоветѣ имъ. Постепенно болярстѣ изгубили правото да избиратъ сами княза. Отъ 1711 турцитѣ зели да назначаватъ князове отъ фанариотитѣ (виж. *Фанариоти*, *Фенеръ)*, на които главната грижа била да се награбѫтъ. Освѣнь това, тѣ служили на политиката на Фенеръ: до тѣхното врѣме официалний и церковний езикъ въ Влашко и Молдова билъ словѣнобългарский езикъ: нъ тѣ го изгонили, както отъ църквитѣ, така и отъ сѫдилищата и другитѣ правителственни учреждения.*) Пасаревицский договоръ, 1718, далъ на Австрия всичката земя до Алута (Олта); ала бѣлградский договоръ, 1739, ѭ върнѫлъ на турцитѣ. Въ началото на XVIII в. много благородници въ княжествата — чрѣзъ сродяване съ фанариотитѣ — били вече отъ гръцко происхождение, дворцовий езикъ билъ гръцкий езикъ и политически и религиозно В. и Молдова съчувствували съ гръцитѣ. Ето защо покушението на княжествата въ 1821 да се освободѭтъ отъ турската власть било само прелюдията на по́-голѣмата и по̀-сполучливата борба въ сама Гръция. Въ 1822, Русия накарала Турция да избира князоветѣ или господаретѣ на В. и Молдова отъ туземци, а не отъ развратнитѣ цариградски гръци, и слѣдъ 1829—да ги оставя да князуватъ пожизнено. Освѣнь това, въ 1829, по Одринския договоръ, княжествата били поставени подъ покровителството на Русия; нъ това покровителство прѣстанѫло въ 1856, когато Парижский договоръ поставилъ двѣтѣ държавици подъ закрилята на силитѣ. Едно митно съединение било сключено между В. и Молдова въ 1847. Въ 1859 двѣтѣ княжества си избрали единъ князъ, *Александра Ивана I* (пълковникъ Куза), та така образували Румѫния. Това лично съединение се припознало отъ султана въ 1861. Князъ Куза билъ принуденъ да се отрече отъ прѣстола въ 1866, когато за неговъ прѣемникъ се избралъ Карлъ I, синъ на Хохенцолерно-сигмарингенския (германски) князъ. Въ сѫщото врѣме се приела една нова конституция, по която законодателната власть се повѣрява на двѣ камари, сенатъ и камара на прѣдставителе. За напокошната история на В. и М. виж. *Румѫния*.

Влашка Клисура. Село въ костурска каза, битолски виляетъ; 9,000 жит. Чисто цънцарско село.

Влияѭ. 1) Упражнявамъ вещественo дѣйствие: *климатътъ влияе на здравието*. 2) Упражнявамъ нравственo дѣйствие, водѭтъ се по мнѣнието ми: *дѣдо Драганъ влияе на изборитѣ*. Оттука *влиятеленъ*, който влияе; и *влияние*, дѣйствие, което едно нѣщо упражнява надъ друго: сила.

Вмѣнявамъ нѣкому дѣйствие, *рус*. Въ *юриспр*. считамъ нѣкого отговоренъ за едно дѣйствие: *вмѣнява му се въ вина*. Оттука **вмѣнение, вмѣняемъ, вмѣняемость**; противоположното на вмѣняемость е *невмѣняемость*, състояние, въ кое-

*) Виж *Двѣ писма отъ Юрия Венелина до Василия Априлова* въ Министерския сборникъ, кн I, стр. 179; *Дакорумѫнетѣ и тѫжната словѣнска писменость* отъ Д-ръ Л. Милетича и Д Д. Агура, въ Министерския сборникъ, кн. IX и XIII; и *Бѣлѣжки отъ едно научно пѫтуване въ Румѫния* отъ Д-ръ Л Милетича и Д Д Агура въ Министерския сборникъ, кн IX.

то човѣкъ не съзнава доброто и злото, та не се счита отговоренъ за дѣйствията си. Въ това състояние се намира малолѣтний, умопобърканий и идиотътъ. — **Вмѣнявамъ се** употрѣбяватъ нѣкои и въ общата книжнина въ смислъ на считамъ се, броѭ се: *вмѣнява му се въ правда; не ще ми се вмѣни въ грѣхъ.*

Вмѣстимость. Количеството, което може да побере единъ сѫдъ: *вмѣстимостьта на тоя параходъ е 2,000 тона.*

Внезапно. Нечакано, ненадѣйно.

Внимавамъ. Напрягамъ до на́йголѣма степень вниманието си кога мислѭ за нѣщо, внимателно разглеждамъ, обмислямъ.

Внушавамъ. Вдѫхвамъ, загатвамъ. Оттука *внушитель, внушение.*

Воазекъ *(Ла)* Знаменита тровителка изгорѣна жива въ Парижъ въ 1860.

Воаторъ. Франц. литераторъ и поетъ (1598 — 1648).

Вобанъ. Франц. маршалъ и отличенъ инжинеръ, ржководилъ обсадитѣ въ царуването на Луи XIV и пр. (1633—1707).

Вогези. Планинско бърдо въ Франция, подкача близу отъ Белфортъ, развива се между Рейнъ и Мозела и се свръшва въ рейнска Бавария.

Вода. Водата съставлява ²/₃ отъ земното клѫбо и състои отъ съединението на два обема водородъ и единъ обемъ кислородъ, или по тегло отъ 88.86 части водородъ и 11.11 ч. кислородъ; пръвъ английский физикъ и химикъ Кявендишъ открилъ състава ѝ. Прѣди неговото откритие, малко по́вече отъ прѣди единъ вѣкъ, се вѣрвало, че тя е стихия или неразложимо вещество. Въ чисто състояние водата е прозрачна, и нѣма ни дѫхъ, ни вкусъ, ни шаръ. Споредъ температурата, тя зима твърдо (ледъ, снѣгъ и др.), течно (обикновена вода) и газообразно (па́ра) състояние. Температурата, при която се топи ледътъ, се зима въ термометритѣ на Реомюра и Целсия за 0. Тежината на водата, при опрѣдѣление тежината на другитѣ тѣла, се зима за 1. В. распуща много твърди тѣла и газове; въ природата, безъ примѣсъ отъ други вещества, вода токо-речи нийдѣ не се срѣща, ала сравнително на́й-чиста вода е снѣжната и дъждовната; химически чиста вода се добива чрѣзъ прѣваряване, и тогава тя се нарича *прѣварена* или *дистилирана.* Въ технологията различаватъ *мека* отъ *корава* вода; въ коравата сапуньтъ се не пѣни, защото съдържа вѫглекислена варь. *Метеорна* вода въ физиката наричатъ водата, която пада на земната повръхность въ видъ на дъждъ, снѣгъ, градъ изъ атмосферата. *Минерални* или *лѣковити* води наричатъ ония, които съдържатъ разни минерални соли и газове и служѫтъ за лѣчение на човѣшкото тѣло; и тѣ биватъ топли, или студени: колкото отъ по́-дълбоко извира нѣкоя вода, толкова бива по́-гореща, и наопаки; отъ друга страна, минералнитѣ води, които съдържатъ само соли, сѫ горещи, а ония, които съдържатъ само газове, сѫ студени. Когато едно минерално вещество се кристализира въ вода, то обикновено задържа нѣколко отъ неѭ въ механическо смѣшение, или въ химическо съединение; въ послѣдния случай водата се нарича *кристализирана.*

Извѣстно е, че морската вода много различа отъ изворната и

рѣчната. Морската вода е на́й-нечиста; тя съдържа 3.5% твърди тѣла, сир. разни соли, съставени отъ около 30 стихии. За на́й-точното опрѣдѣление състава на морската вода се длъжи на послѣдванията на копенхагенския професоръ Форшхамера. Той е далъ (1844 г.) и на́й-задоволителното разрѣшение на важния въпросъ: отъ дѣ сѫ се зели солитѣ, които се намиратъ въ морето? Сушата ли прави морето, или морето прави сушата? Морето сѫществувало ли е отъ началото на земята? И давало ли е полека-лека, нъ постоянно стихиитѣ си за да се образува земята? Ето вкратцѣ какъ отговаря данский ученъ на тия питания: «Да речемъ, че една рѣка се влива въ една долина, и нѣма съобщение съ море. Долината би се пълнила съ вода, доклѣ не стане нейната повръхность толкова голѣма, каквото годишното испарение да е равно съ годишното количество вода, която дохожда. Тогава ще има едно физическо, нъ не едно химическо равновѣсие, защото годишната загуба ще състои отъ чиста вода, а пъкъ водата, която ѭ наваксва, ще съдържа разни минерални или солни вещества, които ще продължаватъ да се увеличаватъ, доклѣ не станѫтъ химически промѣнения, които ще произведѫтъ разни соли. Друго, въ водата на рѣката, която прѣдположихме, ние бихме намѣрили химическитѣ основи да прѣобладаватъ по тоя редъ: варь, магнезия, сода, желѣзо, манганезъ и потаса; а пъкъ кислотитѣ, подобно наредени, щѣхѫ да сѫ вѫглената, сѣрната, хлороводородната, тетрахидро-кремливата кислота. А всичкитѣ тия вещества намираме въ морската вода, ако и въ твърдѣ различни пропорции. Ще рече, че океанътъ е езерото, което прѣдположихме, и че всичкитѣ рѣки носѭтъ растопенитѣ въ тѣхъ вещества въ него». «А защо», пита проф. Форшхамеръ, «не забѣлѣжваме едно по́-голѣмо влияние на рѣкитѣ? Защо варьта, която прѣодолѣва въ рѣкитѣ, не се срѣща въ по́-голѣма пропорция въ морската вода? Въ всѣка рѣчна вода еквивалентигѣ отъ сѣрна кислота сѫ много по́-малко отъ ония отъ варь, а пъкъ ние намираме въ морската вода около три еквивалента отъ сѣрна кислота на единъ отъ варь. Трѣбва да има въ морската вода една постоянно дѣйствуѭща причина, която ѭ лишава отъ варьта, що доставятъ рѣкитѣ. Тая причина сѫ чорупчеститѣ риби, коралитѣ и всичкитѣ други животни, които отлѫчатъ вѫглеливо-варяно вещество».

Водевилъ, *фр.* Весела театрална пиеса, въ която разговорътъ е размѣсенъ съ пѣние.

Воденъ (стар. *Едеса*). Градъ, ц. на каза, солунски виляетъ, 80 килом. на сѣв.-зап. отъ Солунъ. В. е расположенъ на високо мѣсто на рѣка Колудѣй, която при него образува много водопади; има 15,700 жит., отъ които 12,600 българе, останѫлитѣ турци. Произвожда коприна, вино, тютюнь, червенъ-пиперъ.

Воденъ. Село отъ по́-забѣлѣжителнитѣ въ конушската (станимашската) околия.

Водка. Име на една житна ракия въ Русия.

Водникъ (*Валентинъ*). Словенски поетъ (1758 — 1819).

Водобоязнь. Хидрофобия, бѣсъ, побѣсняване.

Водоемъ. Водохранилище, щерна, резервоаръ.

Водолазенъ звънецъ. Звъноподобразенъ сждъ, отворенъ отдолу, съ помощьта на който човѣкъ може да се спустне на значителна дълбочина въ вода и да стои тамъ нѣколко врѣме, защото въздухътъ въ звънеца прѣчи на водата да има достжпъ въ него.

Водолазъ. Човѣкъ, който е придобилъ чрѣзъ дълговрѣменно упражняване способность да стои нѣколко врѣме подъ водата, за да извлича отъ дъното разни прѣдмѣти или за да върши разни работи.

Водолѣй. Съзвѣздие, което се намира между съзвѣздия Риби и Козирогъ, или знакътъ на това съзвѣздие въ зодиака, който отговаря на мѣсецъ януария. Виж. *Зодиакъ.*

Водолѣчебница. Заведение за лѣкуване съ вода.

Водолѣчение. Лѣкуване съ вода, хидропатия.

Водораздѣлъ. Високо мѣсто, отъ дѣто нѣколко системи рѣки зиматъ началото си. Той се образува отъ планински вериги; а понѣкога бива така нисъкъ, че стръмнината е дори незабѣлѣжима.

Водорасли *(алги).* По Линея, тайнообрачни растения, които обичатъ влагата, и живѣжтъ, по́голѣмата часть, въ водата. Голѣмината и изгледътъ имъ сж различни: нѣкои отъ тѣхъ сж микроскопически, други достигатъ до исполински размѣри. Въ нѣкои морски водорасли прѣзъ послѣднитѣ години сж се открили полови органи. Нѣкои отъ водораслитѣ се употрѣбяватъ въ лѣкарството.

Водородъ. Стихия или просто тѣло, въздухообразно, влиза въ състава на водата, въ растенията, животнитѣ и др. Това въздухообразно тѣло е наречено така, защото, съединено съ *кислорода,* образува водата. То е открито отъ Кявендиша въ 1766. На въздуха гори съ живъ пламень, кога се тури при него вжглеродъ, та служи да освѣтлява градоветѣ. То е 14.46 пжти по́-леко отъ въздуха, та го употрѣбяватъ за пълнене балонитѣ. То е на́й-лекото отъ всичкитѣ познати тѣла. Водородътъ се добива отъ водата, като се разложи чрѣзъ електричество или чрѣзъ нѣкой металъ, който има голѣмо сродство съ кислорода.

Воевода. Прѣдводитель на войска. Въ старо врѣме това име се е давало у насъ, па и у други словѣнски народи, на генералитѣ. Въ мирно врѣме воеводитѣ сж бивали първитѣ съвѣтници на краля. Воевода е била и титлата, която носяли областнитѣ управители въ бившото полско кралство, както и молдовскитѣ и влашкитѣ князове. Въ новитѣ врѣмена *в.* е зело да значи и прѣдводитель на бунтовници, на хайдути, па и на истински разбойници. **Воеводство.** Чинъ, или звание на воевода. Нѣкога е значило и княжество или область, повѣрена на управлението на воевода.

Вожделѣние. Силно желание, страстна наклонность къмъ нѣщо; **вождѣленъ**, който се желае силно.

Вождь. Водачъ, водитель, прѣдводитель.

Вожла. Франц. литераторъ, единъ отъ основателетѣ на французската академия (1585 — 1650).

Воиажъ-де-носъ (voyage de noce), *фр.* Пжтуване прѣзъ медния мѣсецъ, сир. първия мѣсецъ на младоженци.

Воинство. Войска.

Войводовъ *(Никола).* Мжченикъ за освобождението на Бъл-

гария, родомъ отъ Вратца. В и Цвѣтко Павловъ, сърбинъ, и двамата агенти на българскитѣ революционери въ Букурещъ, бидохж прѣдадени отъ австрийския параходъ *Германия* въ Русе на турскитѣ власти, на които тѣ се оставихж слѣдъ една прѣстрѣлка полуубити (1867).

Войниковъ *(Добри П.)*. Основатель на българската драматургия, учитель-списатель и публицистъ, род. въ Шуменъ въ 1833. В. добилъ първоначалното си образование въ родното си мѣсто, и въ 1858 свършилъ курса на тогавашния колежъ на французски калугере въ Бебекъ (Цариградъ). Слѣдъ това той билъ учитель въ родното си мѣсто [поелъ училището отъ С. Доброплодний] до кждѣ 1864, когато билъ принуденъ да забѣгне въ Румжния, за да се избави отъ турската власть, която го прислѣдвала като български патриотъ. Въ 1866, той се подпрѣтнжлъ да уреди български театръ, и прѣзъ сжщата година далъ съ трупата си прѣдставление на първата си драма въ Букурещъ. Прѣзъ 1867 В. почнжлъ да редактира и издава въ Браила *Дунавска зора*, вѣст. «за волнитѣ българе», който траялъ до 1870. Между това, неговата трупа била добила такъво значение, че въ 1868 румжнското правителство се видѣло принудено да ѝ запрѣти да прѣдстави една нова драма на директора си, вслѣдствие на строгитѣ ноти отъ Турция по поводъ на прѣхвърлянето на Хаджи Димитровата чета изъ Влашко въ България. Сжщеврѣменно съ реденето трупата си и писателството си, В. продължавалъ учителството си. Неговитѣ книжовни произведения сж: *Сборникъ отъ разни съчинения* (Цариградъ, 1860), *Кратка българска история* (Вѣна, 1861), *Кратка българска граматика* (Браила, 1864), *Разни стихотворения* (Браила, 1868), *Ржководство за словесность* (Вѣна, 1874), написанитѣ отъ него отъ 1866 и печатани въ Румжния драми *Покръщението на прѣславския дворъ*, *Велислава българска княгиня*, *Въцаряването на Крума Страшни*, *Криворазбраната цивилизация*, *Райна княгиня*, *Фросина*, *По неволя докторъ*, *Поевропейчването на единъ турчинъ*. Нѣкои отъ тия драми се прѣдставляваxж между българетѣ въ Турция и дадохж силенъ потикъ на нашото самосъзнание. До В. бѣше се появила у насъ по драматургията само комедията *Ловчески владика* на Теодосия Икономова и трагедията *Стоянъ Войвода* отъ Х. Д., Букурещъ 1866. В. се прибралъ въ Шуменъ прѣзъ 1873 съ русско подданство; ала слѣдъ едно арестуване отъ турцитѣ прѣзъ 1875, счелъ за благоразумно да се върне въ Румжния. Слѣдъ освобождението, той се поминжлъ въ Търново въ 1878. Подробности за В. има въ книжка **Трима народни учителе**: *С. В. Филаретовъ*, *С. И. Доброплодний* и *Д. П. Войниковъ* (Шуменъ, 1895).

Вокаленъ, *лат.* Гласенъ, който се отнася до гласа: *вокална музика*, въ противоположность на *инструментална музика*.

Вокализация, *фр.* Упражнение въ пѣяне, което състои въ протягане гласно звука А или Е.

Вокализирамъ, *фр.* Пѣжъ на една гласна буква, спр. пѣжъ безъ да именувамъ нотитѣ и безъ да произнасямъ думи.

Вокализъ, *фр.* Музикална пиеса за упражнение на гласа, солережно.

Вокална музика, *лат.* Гласна музика или пѣние.

Vox populis, vox dei. Латинска поговорка: гласъ народенъ, гласъ Божи.

Vox clamantis in deserto, *лат.* Гласъ въпиющаго въ пустинѣ, сир. говоритель, когото нѣма кой да слуша.

Волабелъ. Франц. историкъ, съчинитель на *Историята на Реставрацията* (1799 — 1879).

Волга. Русска рѣка, нáй-голѣмата, па и нáй-дългата въ Европа; 3,700 килом. дълга. Главата ѝ е въ една блатиста равнина между Валдайскитѣ върхове, въ тверската губерния. Пои губернии тверска, ярославска, костромска, нижне-новгородска, казанска, симбирска, саратовска, самарска и астраханска; а нейнитѣ притоци поѫтъ, освѣнь тия, 12 други губернии. Влива се въ Каспийско море прѣзъ 70 устия. Водното съобщение по Волга и притоцитѣ ѝ е отъ нáй-голѣма важность за Русия; В. прибира въ себеси 38 корабоплавателни рѣки, между които Ока и Кама, и е свързана чрѣзъ канали съ Бѣло море, Балтийско и Черно море. Срѣдно число тръгватъ отъ пристанищата ѝ всѣка година около 20.000 кораби. Водитѣ ѝ прѣизобилватъ съ риба.

Волгскъ или **волскъ.** Русски градъ, въ саратовска губер., на десн. бр. на Волга, 140 килом. на юго-ист. отъ Саратовъ; 35,000 ж. Овощарство.

Волдоазо (vol d'oiseau). Отъ птичи полетъ; рисунка, снимка, изгледъ отъ високо мѣсто.

Volens, nolens, *лат.* Волею, неволею; щѫ не щѫ, щешъ не щешъ, ще не ще.

Volent Deo, *лат.* Както ще Богъ.

Волентиръ, *лат.* Самоволецъ, доброволецъ. Оттука **волентирски**, самоволнически, доброволнически.

Волинъ. Прусски о-въ (Померания), който се образува отъ источнитѣ ржкави на Одеръ и Балтийско море; насел. 7,000 жит.; на источ. брѣгъ на о-ва е градъ *Волинъ* съ 5,500 жит. Три моста съединяватъ о-ва съ материка.

Волкамерия. Растение, наречено така въ честь на ботаника Волкамера; било е прѣнесено въ 1790 отъ Япония и сега се развѫжда всѫдѣ въ Европа.

Волканически, *лат.* Който принадлежи на волканъ, дѣто е имало волканъ: *волканическа почва.*

Волканъ, *лат.* Огнедишуща планина, сир. планина, която има кѫдѣ връха си отверстие (кратеръ), отъ дѣто исхвърчатъ газове, растопени вещества (лава) и пепелъ.

Волконски (князъ *Петръ Мих.*). Русски фелдмаршалъ, който е игралъ голѣма роль въ историята на съврѣменна Русия. При Аустерлицъ, той отървалъ императора Александра, нагънѫтъ отъ много близу отъ французетѣ. Той се отличилъ при Лайпцигъ и въ французския походъ, и пръвъ прѣдложилъ въ военния съвѣтъ да се отиде въ Парижъ. Той придружавалъ императора Александра въ всичкитѣ конгреси, които послѣдвали до 1823. Него считатъ за основатель на русския генераленъ щабъ. Въ негово врѣме се пристѫпило къмъ съставянето военната карта на Русия и се свършила маршрутната (1776—1852).

Волни (*контъ де*). Франц. ученъ и литераторъ (1757—1820).

Волность поетическа. Така наричатъ отстѫпването отъ при-

етитѣ правила въ пиитиката относително идентѣ и езика.

Воло. Гръцки градъ (Тесалия), на едноименен заливъ, 60 килом. на юго-ист. отъ Лариса; 5,000 ж.

Воловъ *(Панайотъ)*, псевдонимъ *Петръ Ванковъ.* Главенъ бунтовенъ двигатель отъ Централния Бунтовенъ Гюргевски комитетъ, който приготви Априлското въстание. В., родомъ отъ Шуменъ (род. въ около 1847) и бивши учитель въ родния си градъ, бѣше се училъ въ Русия, и бѣ едничкото лице между апостолитѣ въ 1876 съ по́-сериозно систематическо образование. Слѣдъ несполуката на въстанието, В., прислѣдванъ отъ потерята въ Тетевенско, погинѫ, заедно съ Икономова, въ вълнитѣ на Янтра; труповетѣ и на двамата се исхвърлихѫ подъ моста на село *Бѣла.*

Вологда. Русски градъ, центръ на едноименна губер., 755 килом. на ист. отъ С.-Петербургъ; 18,000 жит. Губернията има 1,161,155 жит. В. върти доста голѣма търговия съ архангелската губерния. — В. се споменува още въ 1263; тя принадлежала на новгородското княжество до 1397, когато влѣзла въ състава на московското княжество.

Вологесъ. Име на нѣколко партянски царе, въ борба съ римскитѣ императори.

Волочекъ *(Вишний—).* Русски градъ, въ тверска губ., на никол. желѣзенъ пѫть, срѣдоточие на обширна житна търговия между с.-петербургската и по́-долнитѣ губ.; 18,500 жит.

Волски. Старъ народъ въ Италия, покоренъ отъ римлянетѣ въ IV-и вѣкъ прѣди Р. Х.

Волскъ. Виж. *Волгскъ.*

Волта. Италиянски физикъ, изобрѣтатель на електрическия стълпъ, който носи неговото име (1745—1826).

Волтаметръ. Измѣритель на Волтовия стълпъ.

Волтеръ *(Франсоа Аруе де).* Французски списатель, поетъ, историкъ и философъ (1694—1778), съчинитель на *Вѣкътъ на Лудовика XIV*, *Историята на Карла XII* и чудесна частна кореспонденция. Тия съчинения и романитѣ му го поставятъ на чело на франц. прозаици; напротивъ, неговитѣ трагедии го поставятъ на втория чинъ на франц. поети, задъ Корнейла и Расина. Колкото за философическитѣ му трудове, тѣ дишатъ дълбока омраза противъ християнската нравственость. В. е билъ апостолътъ на французската революция и идолътъ на народа. Волтеровитѣ съчинения *Меропа*, трагедия, и *Вавилонската княгиня*, повѣсть, сѫ прѣведени на български, първото отъ П. Среброва (Цариградъ, 1872), второто отъ И. П. Адженова (Букурещъ, 1879).

Volte-face, *фр.* Обръщане съ лицето си къмъ неприятеля. Въ *прѣн. см.* съвършенно промѣнение на мнѣние: *направихѫ* volte-face.

Волтижирамъ, *фр.* Правѭ на конь всичкитѣ ония упражнения, които сѫ потрѣбни за да придобиѭ ловкость и сила въ ѣзденето.

Volti-subito, *итал.* Въ *музик.* повърни тутакси.

Волговъ стълпъ. Отъ име *Волта.* Стълпъ отъ мѣдни и цинкови колелета, които постоянно образуватъ електричество.

Волфрамена стомана. Стомана съ малъкъ примѣсъ отъ волфрамъ. Тоя видъ стомана е много твърда.

Волфрамитъ, *лат.* Минералъ, който съдържа волфрамъ.

Волфрамъ, *лат.* Просто тѣло, металъ сиво-бѣлъ, твърдъ и много мжчно растопимъ.

Волфъ *(Фр.)*. Знаменитъ германски филологъ и ученъ (1759—1824).

Волхиния. Русска губерния, съпрѣдѣлна на юго-зап. съ Австро-Унгария: отцѣпена отъ Полша и присъединена на Русия въ 1798. Простр. 71,851 чет. килом.; насел. 2,062,300 жит. Гл. гр. *Житомиръ*.

Вонделъ. Холандски поетъ (1587—1679).

Воозъ. Патриархъ, сжпржгъ на Рута. Отъ него се родилъ Овидъ, отъ Овида Иесей, отъ Иесея Давидъ, отъ когото и Христосъ по плъть (*Библ.*).

Вормсъ. Градъ въ великото дукство Хесе-Дармщадско, на лѣв. бр. на Рейнъ, 35 килом. на юго-зап. отъ Дрезденъ; 21,927 жит.

Ворона. Русска рѣка, извира въ пензенска губ., влива се въ тамбовската въ Хоперъ; 350 килом. Корабоплаване малко.

Воронежъ. Русска рѣка, тече прѣзъ тамбовска губ., влива се въ Донъ 16 килом. подъ гр. Воронежъ; 350 килом.

Воронежъ. Русски градъ, центръ на едноименна губерния, на р. Воронежъ, 240 килом. на юго-зап. отъ Тамбовъ; 50,100 жит. Фабрики и заводи; обширна търговия съ жито, лой, вълна, желѣзни и кожени стоки. Воронежска губ. има простр. 65,886 чет. килом. и нас. 2,433,657 жит. — В. е билъ основанъ въ 1586 като твърдина среща татарското нахлуване. Петръ Велики, който по́-напрѣдъ билъ посѣтилъ града, съградилъ въ него въ 1694 корабостроителница; ала въ 1712 двѣ трети отъ кораб. майстори и работници се испратили въ С.-Петербургъ и В. изгубилъ значението си.

Воронцовъ (графъ *Мих. Илар.*). Русски държавенъ канцлеръ (отъ 1758), който сключилъ «вѣченъ» миръ съ Прусия въ 1762; паднжлъ въ немилость у Катерина II, защото ѭ изобличилъ, кога искала да се ожени за Григория Орлова (1710 — 1767). — **Воронцовъ** (князъ *Мих.*). Внукъ на графъ М. И. Воронцова, възпитанъ въ Англия, дѣто баща му билъ посланникъ, воененъ; участвувалъ съ слава въ войнитѣ съ Наполеона (1805—1814), съ турцитѣ (1809 — 1812) и (1828 — 29), прѣзелъ крѣпостьта на Варна (1828); прѣдставлявалъ Русия въ Ексъ-ла-шапелския договоръ въ 1818; отъ 1845 дѣйствувалъ среща Шамиля въ Кавказъ, дѣто въ чина фелдмаршалъ умрѣлъ въ 1856, на 73-годишна възрасть. Неговото гражданско управление било забѣлѣжително: той прѣобразувалъ съвсѣмъ Кръмъ, построилъ прѣкрасенъ стратегически пжть отъ Симферополъ до Севастополъ, далъ потикъ на земедѣлието и др.

Ворчестеръ, произнася се на англ. *Ужрстжръ*, а се пише Worcester. Английски градъ, ц. на едноименна область; 33,000 жит. Пристанище на Саверъ. Карлъ II билъ разбитъ тамъ отъ Кромуела въ 1651.

Ворчестеръ. Градъ въ Съед. Държ. (Масачу́зетсъ), 70 килом. на юго-зап. отъ Бостонъ; 58,000 жит.

Восора. Едомски градъ, дѣто е сегашното с. *Елъ-Бусайре*, на юго-ист. отъ Мрътво море *(Библ.)*.

Восоръ. 1) Рувимовски градъ, съ неизвѣстно мѣстоположение. 2) Единъ потокъ, който се влива въ

Срѣдиземно море, 8 килом. на югъ отъ Газа *(Библ.)*.

Востица. Гръцки градъ (Морея) на Лепански заливъ; 6,000 жит. В. е гръцкото *Оборище;* тамъ Хетерията рѣшила гръцкото въстание въ 1821.

Востоковъ. Псевдонимъ, подъ който е писалъ русский филологъ *Остенекъ* (виж. тая дума).

Восъ. Германски критикъ и поетъ (1751 — 1826).

Вотивенъ, *лат.* Обрѣченъ, поклоненъ по испълнение на оброкъ: *вотивна църква, вотивенъ камень.*

Вотирамъ, *лат.* Гласувамъ, гласоподавамъ.

Вотъ, *лат.* Гласуване, гласоподаване.

Вотяци. Люде отъ финското племе, распръснжти въ вятската, казанската и оренбургската губер. въ Русия. В. говорѭтъ едно финско нарѣчие и сѫ упазили много езически обичаи; живѣѭтъ нечисто; прѣсмѣтатъ ги на 187,000 души.

Воцелъ *(Янъ-Еразимъ)*. Чешски поетъ, авторъ на поемата *Мечътъ и чашата* и на *Старий вѣкъ на чешската земя*, на́й-забѣлѣжителната книга въ чешската археологическа литература (1803 —1871).

Вошбърнъ (д-ръ *Георги)*. Американецъ, директоръ на Робертъ Колежъ и прѣдаватель на обществено-политическитѣ и философическитѣ науки. Първото българско народно събрание — учредителното — исказа д-ру В-ну благодарность за образователното влияние, което Робертъ Колежъ е упражнилъ върху българската младежъ, като е въспиталъ едно доста голѣмо число млади българе (виж. *Робертъ Колежъ*) и за фактическото му доброжелателство за българетѣ. Д-ръ В. е и декориранъ отъ покойния князъ Александра съ ордена *Св. Александръ* III степень въ 1883 год.

Д-ръ В. е роденъ въ 1833 въ градеца Мидлбжру, близу до Бостонъ, въ държавица Масачу́зетсъ. Той е свършилъ наукитѣ си въ Ямжрстъ Колежъ въ 1855, а послѣ е слѣдвалъ въ Богословската семинария въ Яндовъръ, една отъ на́й-добрѣ познатитѣ семинарии въ Съединенитѣ Държави. Въ 1869, той пое длъжностьта на поддиректоръ на Робертъ Колежъ, а въ 1873, когато д-ръ Хамлинъ (виж. д-ръ *Хамлинъ*) се оттегли отъ директорството на училището, д-ръ В. биде назначенъ за директоръ. Д-ръ В. има и публицистическа дѣятелность; тя е състояла по́вечето въ писане разни статии въ разни английски и американски вѣстници и периодически списания по обществени и други въпроси, касаѭщи се до народитѣ тука на Истокъ. Нѣкои негови статии отъ поучителенъ или въспитателенъ характеръ сѫ обнародвани въ цариградския вѣст. *Зорница*. Като въспитатель, д-ръ В. едвали има равенъ на себеси въ нашитѣ страни.

Воюса (стар. Aoüs). Рѣка въ Албания, янински вил., извира въ околностьта на Мецово и се влива въ Адриатическо море, откакъ прибира Аргирокастро, на сѣв. отъ Авлонски заливъ: 200 килом.

Впечатлителность. Въсприемчивость на впечатления. **Впечатление**. Онова, което остава въ ума на човѣка, кога види или чуе нѣщо. **Впечатлявамъ**. Втълпявамъ, врѣзвамъ една мисль въ ума.

Впрочемъ. Между друго, освѣнъ казаното, въ друго отношение, отъ друга страна.

Врагъ. Неприятель, злорадникъ. —Употрѣбява се въ значение на дяволъ, и отъ тамъ *пòврага*, по дявола.

Вража-глава. Планински връхъ при село Чипровецъ, 1940 метра надъ морското равнище.

Вражарь. Сѫщото, каквото е астрологъ *(Библ.)*.

Вражда. Голѣмо неприятелство, зложелателство; **враждебенъ**, неприятелски расположенъ, противенъ; **враждувамъ**, нѣкому съмъ врагъ, гледамъ да му правѭ зло.

Враня. Български градъ на Морава; 9,000 жит. Отстѫпенъ на Сърбия по Берлинския договоръ. Вѫжарство.

Вратиславъ I. Чешски дукъ, управлявалъ отечески, и билъ баща на Венцеслава I (921 — 925, род. 887). **Вратиславъ II**. Пръвъ чешски краль, 1061—92. В. билъ избранъ чешски дукъ отъ народа, слѣдъ смъртьта на брата си Збигнева II; отстѫпилъ Моравия на братята си Отона и Конрада; нахлулъ въ Полша въ 1067; поддържалъ германския императоръ Хенриха IV среща съперника му Родолфа, и добилъ, заедно съ ржката на дъщеря му, кралската титла и господството надъ Лузация.

Вратца. Окрѫженъ градъ, при сѣвернитѣ поли на Стара-планина. 95½ килом. на сѣв.-ист. отъ София; 12,279 жит. Ржкодѣленъ градъ за вълнени платове и хубави коприненн платна за мѣстно употрѣбение. Голѣмо тържище на едъръ добитъкъ, който се отхранва въ окржга. Паметникъ Ботеву. — Градътъ е добилъ името си отъ названието на единъ ближенъ скалистъ проходъ, нареченъ «Вратца», сир. малки врата. Въ прохода е имало крѣпость, отъ която още личѫтъ развалини. Задъ В. въ единъ долъ е селце *Сгуриградъ*, наречено така отъ многото сгуръ въ ближната планина, дѣто едно врѣме се разработвали руди. Отъ *Хайрединъ*, друго село на р. Огоста, се простира единъ староврѣмененъ окопъ дори до Дунавъ.

Врачъ. Гадатель; лѣкарь. **Врачебенъ**. Лѣкарски.

Вроденъ. Добитъ при самото раждане: **вроденость**, състояние на онова, що е вродено.

Връбница. Праздникъ, който църквата е установила да се празднува въ Недѣлята непосрѣдствено прѣди Великдень, въ паметь на Христовото влизане въ Иерусалимъ 6 дни до послѣдната Пасха, прѣкарана отъ него на земята въ плътъ. И четирмата евангелисти описватъ подробно събитието, за споменъ на което става тоя праздникъ. За въспоминание у насъ раздаватъ въ църква върбови клончета, намѣсто употрѣбенитѣ когато се извършило събитието финикови и други клончета.

Връшка-чука. Планински връхъ, нáй-ниската точка на западнитѣ балкани, 696 метра надъ морското равнище, 15 килом. на зап. отъ гр. Кула, на прѣдѣла на България съ Сърбия. Въ тая планина има каменни вѫглища, нъ още неразработени отъ къмъ насъ; отъ другата страна на планината сръбското правителство ги разработва. За изнасянето имъ е направена една тѣсна желѣзница, 86 килом. длъга, която съединява рудника съ Дунавъ (до Радуевацъ).

Връшко-чукски проходъ. Планински проходъ, който минува покрай сѣверния склонъ на връха съ сѫщото име и служи за съобщение между Кула и Зайчаръ.

Всевъзможенъ. Всѣкакъвъ какъвто е възможенъ; **всевъзможно**, по всѣкой възможенъ начинъ, съ всѣко възможно срѣдство.

Вседържитель. Богъ, Управителятъ на вселената.

Вселенна. 1) *Всичката заселена*, прѣдназначена за заселване отъ човѣци земя; нашата земя. 2) Всичкитѣ свѣтове. **Вселенски**, който се отнася до вселената: всесвѣтски, всемиренъ. *Вселенски събори*. Събрания на прѣдставителе на христ. църква отъ всичкитѣ краища на вселената, чиито рѣшения относително догмитѣ на вѣрата и правилата на живота иматъ всеобща задлъжителность за всичкитѣ християне. Източната църква припознава само 7 вселенски събори. Виж. *Никейски всел. съб.* (2), *Константинополски всел. съб.* (3), *Ефесски всел. съб., и Халкидонски всел. съборъ*. Западната църква присъединява при тия 7 още 13 всел. събори.

Вселявамъ. Въдворявамъ, настанявамъ; вдъхнувамъ.

Всемиренъ. По цѣлъ свѣтъ, отъ цѣлъ свѣтъ, за цѣлъ свѣтъ, на цѣлъ свѣтъ.

Всесветийски заливъ. Едно отъ най-безопаснитѣ пристанища на Бразилия, въ обл. Бахия.

Всесвегѣйши. Официална титла на патриархъ.

Всесъжжение. Жрътвоприношение, въ което цѣлата жрътва се е изгаряла: ала свещеникътъ, който заколвалъ и принасялъ жрътвата, е зималъ кожата ѝ *(Библ.)*.

Всуе. Напразно.

Всѣчески. Всяко-яче, по всѣкой начинъ, съ всѣко срѣдство.

Второзаконие. Петата отъ Мойсеевитѣ книги *(Библ.)*.

Вуалъ или **вело**, *фр.* Единъ видъ було отъ платно, като платното на сито: съ него госпожитѣ си покриватъ лицето.

Вузирисъ. Египетски тиранинъ, убитъ отъ Херкулеса *(Баснесл.)*.

Вузци. Потомци на *Вуза*, синъ на Аврамовия братъ Нахора *(Библ.)*.

Вукашинъ. Сръбски краль въ 1367, убитъ въ сражение съ турцитѣ въ 1370.

Вукъ. Име на нѣколко сръбски князове. **Вукъ Григоревичъ**, по-старий синъ на Григория Бранковича, сръбски владѣтель, който емигриралъ въ Унгария въ 1471; нъ се възстановилъ на тоя санъ отъ унгарския краль Матвея Корвина, одържалъ нѣколко пжти побѣда надъ турцитѣ при Сава, близу при Шабецъ въ Семендрия и въ Опавица. Умр. 1497.—**Вукъ Бранковичъ**, зеть на сръбския краль Лазаря, който измѣнилъ на сърбетѣ въ сражението съ турцитѣ въ 1389 на Косово поле, слѣдъ което Сърбия подпаднжла подъ властьта на турцитѣ. Отровенъ въ 1398.—**Вукъ Потротовичъ**, воевода, извѣстенъ по побѣдата си надъ султана Сюлеймана при гр. Шикломъ, 1566.

Вукъ Стефановъ Караджичъ. Сръбски списатель, чието знание на народния битъ му спечелило европейска извѣстность (1787 — 1864).

Вулгаренъ, *лат.* Простaшки, простонароденъ.

Вулгата, *лат.* (отъ *вулгатусъ*, разгласенъ, обнародванъ). Това име носи прѣводътъ на Библията на латински езикъ, който е утвърденъ отъ Триденския съборъ.

Вуличъ или **Уличъ**. Английски градъ, на Темза, около 14 килом. на ист. отъ Лондонъ; 41,700 жит. Прѣкрасно пристанище за флота; артилерийски арсеналъ; военна академия.

Вулканизмъ, *лат.* Система на геолозитѣ, която полага, че земната кора се е образувала отъ огънь извжтрѣ земята.

Вулканистъ, *лат.* Привърженикъ на вулканизма.

Вулканъ, *лат.* У старитѣ гръци и римляне, богътъ на ада, на огъня; синъ на Юпитера и мжжъ на Венера.

Vulnerant omnes, ultima necat, *лат.* Всичкитѣ раняватъ, послѣдний убива [думата е за часоветѣ. Стара поговорка, която се срѣща като надписъ на католически церковни часопоказателе].

Vultus est index animi. Лат. поговорка: лицето е показалецъ на ума.

Вулъ. Осмий мѣсецъ у евреетѣ, обикновено наричанъ Мархесванъ *(Библ.)*.

Вурла. Градъ въ Мала Азия, 35 килом. на юго-зап. отъ Смирна: 6,000 жит. Хубаво пристанище. В. е старата *Клазомена*.

Вурстъ, *герм.* 1) Въ артилерията: ковчеже за гюллета или фишеци. 2) Единъ видъ носилка за болни и цѣрове.

Ву-чангъ. Китайски градъ (сжщи Китай), на Янгъ-тсе-киянгъ, на юго-зап. отъ Пекинъ; 600,000 ж. Прѣвъсходенъ чай, бамбукова хартия.

Въдворявамъ. Установявамъ, настанявамъ.

Възвание. Гласно отнасяне до обществото, до народа, приканване нѣкого въ обща работа.

Възвишавамъ. Издигамъ високо; **възвишенъ**, много високъ, много великъ, кога се говори за нравствени и умствени нѣща.

Възвратенъ глаголъ. Въ *грам.* дѣйствителенъ глаголъ съ окончание *се*, който обръща дѣйствието възъ самия дѣятель. **Възвратно мѣстоимение**. Въ *грам.* мѣстоимение, което обръща дѣйствието възъ самия дѣятель.

Възвѣстявамъ. Извѣстявамъ, обявявамъ нѣщо.

Възвѣститель. Който обявява, обажда нѣщо.

Възгласявамъ. Исказвамъ високо, на всеуслишание.

Въздаяние. Плащане по заслуги, сир. отвръщане нѣкому, каквото му се стои.

Въздухъ. Виж. *Атмосфера*. **Въздухообразно тѣло**. Кое да е вещество, което е като въздухъ, като па́ра.

Въздухоплаване. Плуване въ въздуха; **въздухоплаватель**, човѣкъ, който се занимава съ плуване въ въздуха.

Въздушенъ извлакъ или **толумба**. Уредъ, измисленъ отъ Отона Герике, за разредяване въздуха въ какъвто и да било сждъ.

Въздушна английска пещь. Пещь, която служи исключително за прѣтопяване чугунъ, изработване желѣзо и др. т.; тя дѣйствува чрѣзъ самотечение на въздуха, като се употрѣбява такъво гориво, което кога гори произвожда пламень. Металътъ въ тия пещи се намира въ съприкосновение съ горивото.

Въздушно клжбо. Сжщото, каквото е балонъ.

Въздържателенъ. Който удържа, не пуща, спира. **Въздържателно дружество**. Дружество, на което членоветѣ се въздържатъ отъ пияне опивателни пития.

Въздѣйствувамъ. Почвамъ да дѣйствувамъ изново; противодѣйствувамъ. **Въздѣйствие**, противодѣйствие, реакция.

Въззивъ. Отнасяне до по́-горенъ сждъ, отъ мирови сждъ до окрж-

женъ сѫдъ, или пъкъ отъ окрѫженъ сѫдъ до апелативенъ сѫдъ: апелъ.

Възлияние. Изливане малко вино възъ земята заедно съ принесена жрътва *(Библ.)*.

Възможенъ. Който може да бѫде, който може да стане: *това е възможно.*—**Правѭ възможното си** знач., щото ми иде отъ рѫцѣ, щото е по силата ми. **Възможность**. Качество на онова, що е възможно; срѣдство.

Възмущавамъ се. Ядосвамъ се много; **възмутителенъ**, който причинява ядосване.

Възмѫжавамъ. Достигамъ въ мѫжска или пълна възрасть, ставамъ възрастенъ; **възмѫжалость**, възрастность.

Възмѣздие. Въздаяние, плата по заслугитѣ, сир. каквото се стои.

Възнесение Господне. 1) Видимото искачване Спасителево на небото. 2) Праздникъ за споменъ на това събитие, *подвиженъ;* по простонародния говоръ тоя праздникъ се нарича *Спасовъ день* или *Св. Спасъ*.

Възниквамъ. Показвамъ се, явявамъ се.

Възобновявамъ. Подновявамъ, докарвамъ ветхо или старо нѣщо въ прѣдишния му изгледъ; въстановявамъ: *възобновявамъ сграда, обичай, законъ.*

Възражавамъ. Говорѭ или пишѭ противъ думитѣ на другиго: прѣкорѣчѫ, успорявамъ. **Възражение**. Доводътъ или доводитѣ исказани отъ оня, който възражава.

Възраждамъ. Раждамъ изново, съживявамъ; подновявамъ, въстановявамъ, възобновявамъ. **Възраждаемость**. Свойство на всичко, което може да се възроди. **Възраждане**. Ново раждане, съживяване, свѣстяване, заживѣване изново свѣстенъ животъ.

Възраждане *(Българско)*. Съ това название се разбира периодътъ, въ който българский народъ се е свѣстилъ отъ мъртвилото, въ което е билъ испаднѫлъ прѣзъ вѣковното си политическо и духовно робство.—Съ падането на Шишмановото царство паднѫла и търновската патриаршия; другата самостоятелна българска архиепископия, охридската, била подчинена на гръцката патриаршия много по́-късно, въ 1767. Отъ тогава цариградский патриархъ зелъ да праща въ всичкитѣ български земи гръцки владици и свещеници, които имали за задача да погърчѫтъ българетѣ. До половината на XVIII-и вѣкъ нашиѝ народъ се билъ изгубилъ изъ историята на народитѣ, та станѫло нужда да го откриватъ; дори географитѣ и етнографитѣ малко знаели за него. Името българинъ токо-речи не се употрѣбявало; то се давало само за прѣзрѣние и укоръ на селяне. Изобщо българетѣ се наричали *христяне*, название, съ което не се правило разлика между вѣра и народность. Българинътъ зелъ да се срамува отъ името си, и се гордѣялъ да се казва грькъ. Българский езикъ билъ истиканъ отъ църквитѣ и училищата и замѣстенъ съ гръцкия. За училища служили калугерскитѣ келии и метоси, въ които нѣкой калугерь, по́-вечето пѫти сѫщи грькъ, прѣдавалъ прочитъ на гръцки. Учительтъ написвалъ урока на дъска намазана съ восъкъ, която се наричала *панакида*, и слѣдъ като го изучвали ученицитѣ, изглаждалъ дъската и написвалъ другъ; отъ това часословътъ добилъ названието наустница. Дѣто имало

училища, които що-годѣ приличали на такъви, тѣ си били чисто гръцки. Учителетѣ въ тѣхъ, бѣломорски гръци и владишки любимци, се мжчили да пълнижтъ главитѣ на младитѣ българчета съ Демостена, Тукидита и Омира. По градоветѣ християнетѣ се мжчили да се понаучжтъ да бърборіжтъ, па и да четжтъ и пишжтъ по гръцки. Търговцитѣ въ по́важнитѣ срѣдища водили кореспонденцията си по гръцки: а ония отъ тѣхъ, които не сполучвали да се научжтъ достатъчно тоя езикъ, пишели по български съ гръцки букви. Въ това положение билъ испаднжлъ българский народъ: до тамъ лукавитѣ фанариоти били докарали българетѣ.

Духътъ на новото врѣме не останжлъ безъ слѣдствие и за насъ. Когато околнитѣ народи: сърбетѣ, румжнетѣ и други зели да се пробуждатъ отъ летаргическия си сънъ, единъ българинъ, калугеръ въ Хилендарски монастирь, се рѣшилъ да се помжчи да пусне малко видѣлинка върху минжлото на своя народъ. До неговото врѣме гръцитѣ се били погрижили да затриижтъ всичко, що би напомняло дори и името българинъ: нъ случило се та нѣкой и другъ ржкописъ по прѣдмѣта билъ останжлъ нѣйдѣ уцѣлѣлъ. Съ много трудъ, лутания нагорѣ надолу и дирения изъ разнитѣ български монастире, пжтувания до Австрия, отецъ Паисий излѣзълъ на свѣтъ съ своята **Исторія славеноболгарска о народахъ и о царѣхъ и о святихъ болгарскихъ** и като нѣкой апостолъ тръгнжлъ съ книгата си въ ржка да кръстосва българската земя и буди духоветѣ.

Нашото свѣстяване започнжло съ тая *ржкописна* история, на която датата е 1762 *). Тя е първото нѣщо, което спомогнжло за окопитването на нашия народъ. Съ неіж отецъ Паисий училъ българетѣ, че тѣ сж имали свои си, и славни, царе и патриарси: осжждалъ гръцитѣ за домогванията имъ да погърчжтъ българетѣ и съ огненъ жезлъ шибалъ гръцкото духовенство: съвѣтвалъ българетѣ да си правіжтъ училища, да изучватъ родния си езикъ и да пазіжтъ народностьта си; и съ пламенни думи укорявалъ ония свои отпаднжли единородци, които се срамували отъ народното си име. Това съчинение, което се пръскало въ ржкописъ, много врѣме едничко напомняло на читателя си за славното наше минжло. То се напечатало въ измѣненъ видъ подъ името *Царственикъ* едвамъ въ 1844. Възродителното дѣло вървѣло мудно, защото епохата неблагоприятствувала за умствено

*) Новобългарската книжнина, *печатната*, е започнжла токо-речи отъ началото на нашия вѣкъ. Чешский списатель Иосифъ Конст. Пречекъ, авторъ на първия *Книгописъ на българската книжнина*, намира, че първи новобългарски книги излѣзали двѣ на свѣтъ, и двѣтѣ въ година 1806: *Кириакодромионъ* или поучения за прѣзъ всичкитѣ недѣли и празници, събрани и прѣведени отъ еписк Софрония Врачански, и напечатани въ Римникъ; и *Молитвенний кринъ*, издаденъ въ Будимъ. Послѣ дошли книгитѣ на Хаджи Иоакима (1814 — 1819), Кирила Пейчиновича (1816), Петра Берона (1824), Кипиловски и Неновича (1825) и др. Нашиі списатель А. Тодоровъ, въ своя книгописъ на новата ни книжнина, поставя като първа книга отъ неіж единъ молитвеникъ, печатанъ въ Римъ въ 1641. Тая книга носи странното име *Абагаръ* и състои отъ молитви на българско нарѣчие, събрани отъ Филипа Станиславова. Филипъ Станиславовъ, за когото не се знае дали е билъ българинъ и до колко е знаялъ български, е билъ поставенъ католически епископъ на България, защото билъ обърнжлъ въ католичеството никополскитѣ павликяне.

развитие: кжрджалии и делибашии налагали на народа пó-друга отъ Паисиевата задача, задачата просто да спасява живота си.

Дѣлото поелъ слѣдъ Паисия неговий ученикъ свещеникъ Стойко [пó-сетнѣ *Софроний Врачански*], който се билъ запознаялъ съ автора на първата българска история въ Котелъ, когато Паисий пжтувалъ отъ градъ въ градъ да разнася книжката си. Като съврѣменици на епископа Софрония сж работили още двама родолюбци: *Хаджи Иоакимъ Иеромонахъ* и *Кирилъ Пейчиновичъ*. Ала свѣстителното дѣло зело да се върши сериозно около 70—80 години пó-сетнѣ, когато надъ нашия народъ огрѣла пó-ярка свѣтлина чрѣзъ историята на *Венелина* и когато идеитѣ за обеспеченъ животъ си пробили пжть и въ Турция. Около това врѣме *Петръ Х. Бероновичъ* (**Беронъ**) издава своя рибенъ букварь, *Василъ Неновичъ* —своята Свещена история, *А. С. Кипиловски*—своето Свещено цвѣтособрание, *Петръ Сапуновъ* — своя прѣводъ на Евангелието и др.

Една пó-богата и пó-животворна литературна дѣятелность подкача слѣдъ русско-турската война прѣзъ 1828—29. Отъ тогава числото на българскитѣ родолюбци-свѣстителе пораства и българетѣ залягать да се учжтъ на родния си езикъ и да си редѭтъ свѣстни училища. Въ тоя периодъ личжтъ нáй-много имената: *Василъ Априловъ, Никола Хр. Палаузовъ, Райно Поповичъ, Ем. Васкидовичъ, Неофитъ Рилски, Неофитъ Бозвели, Константинъ Фотиновъ, Ив. А. Богоровъ, Константинъ Огняновичъ, Ботю Петковъ, Аверкий Петровичъ, Савва Ил. Добропладни, Найденъ Геровъ, Атанасъ Чолаковъ, Бусилинъ, Захарий Княжески, Пенчо Радуловъ, Никифоръ П. Константиновъ, Иванъ Добровски* и др. Книгитѣ си горѣпоменжтитѣ книжовни дѣятеле печатали въ Одеса, Киевъ, Москва, Бѣлградъ, Крагуевацъ, Браила, Буда-Пеща, Земунъ, Букурещъ, Прага, Лайпцигъ, Вѣна, Лондонъ, Парижъ, Смирна и Цариградъ.

Между това, нашото възраждане било привлѣкло вниманието на мнозина чужденци, които правили изслѣдвания на Балкански полуостровъ. Пó-забѣлѣжителнитѣ отъ тѣхъ, които сж писали и за нашия народъ сж: *архимандритъ Иоанъ Раичъ, Вука Стеф. Караджичъ, Иосифъ Добровски, Вартоломей Копитаръ, Павелъ Иосифъ, Шафарикъ, Францъ Миклошичъ, Викторъ Григоревичъ, А. Гилфердингъ, Франсоа Пуквилъ, Ами Бие, М. Бланки.*

Успоредно съ просвѣтителното дѣло възраждането и събуждането на българския духъ се върнило и отъ друга страна. Сръбскитѣ и гръцкитѣ въстания, както и русскитѣ войни отъ 1812 и 1829, расклатили много старата юнашка жилка у българетѣ; тѣ съ хиляди се притичали на помощь на своитѣ единоплеменници или единовѣрци. Прѣзъ това врѣме много воеводи се повдигатъ въ нашото отечество срещу турскитѣ своеволия: пó-познатитѣ отъ тѣхъ сж *Алтжнъ Стоянъ, Колю отъ Дрягоданово, Дончо Ватахътъ, Бойчо.* Слѣдъ Одринския миръ капитанъ *Мамарчевъ* приготвилъ въстание срещу Турция, което се осуетило. Прѣзъ крѣмската война, съ грижата на българскитѣ търговци *Х. Мустаковъ, Ив. Бакалоглу* и др. въ Букурещъ и *С. Д. Тошковичъ* и *Палаузови* въ Одеса нá-

бърже се набрали български доброволци по́-вече отъ 4,000 и тогава русското правителство за пръвъ пѫть обърнѫло по́-отблизу внимание върху българския народъ. Тогава се и напечатала отъ името на главнокомандуѭщия Паскевича една прокламация къмъ „еднороднитѣ братя,“ които живѣѭтъ въ Турция, въ която се казвало, че „дошло врѣмето, щото и останѫлитѣ въ Турция християне да придобиѭтъ сѫщитѣ права, съ които се наслаждаватъ вече тѣхнитѣ братя.“ Русската войска и българскитѣ доброволци дори навлѣзли въ Молдова и Влашко и въ сѣверна България; ала съединената флота на западно-европейскитѣ държави нагънѫла руситѣ въ Черно море и тѣ скоро теглили назадъ войскитѣ си въ турскитѣ прѣдѣли. Кръмската война се свършила злочесто за Русия и отчаянието въ България било голѣмо.

Парижский договоръ, който сключилъ войната съ Русия, постановилъ, за да прѣдвари нови смѫщения въ турскитѣ области, и реформи за тѣхъ. Прогласилъ се *Хатихумаюнътъ*. Испълнението му не станѫло; ала султанътъ подръпнѫлъ юздитѣ на чиновницитѣ си, та турцитѣ зели да не свирѣпствуватъ толкова. Единъ западно-европейски вѣтръ задухалъ въ турското царство; и французский езикъ захванѫлъ да се прѣдава токо-речи изъ всичкитѣ български училища. Косвенно турцитѣ направихѫ сега на българетѣ едно голѣмо добро, като не имъ давахѫ достѫпъ до правителственитѣ служби: който българинъ се изучеше, трѣбваше да стане учитель въ България. Това бѣше токо-речи единственото поприще, отворено за просвѣтенитѣ българе.

Главно, за което се заловихѫ българетѣ сега, бѣше въпросътъ за нашото освобождение отъ гръцкото духовно началство. Това началство, подъ влиянието на елинизма, радеше само за гръцкитѣ училища, а отъ нѣмай-кѫдѣ търпеше самъ-тамъ български училища. Отъ на́й-напрѣдъ се изяви искането въ всичкитѣ български училища дѣцата да се учѫтъ по български, а сетнѣ въ българскитѣ църкви да се чете по словѣнски. Гръцката патриаршия не искала и да чуе за тия наши законни желания. Подкачи се съ Фенеръ борба. Въ Цариградъ и въ областитѣ се разви една жива дѣятелность, която по́-вече събуди заспалитѣ български духове. Явихѫ се борци, достойни за славнитѣ си прадѣди. Хвала имъ! (виж. *Церковенъ* въпросъ). Борбата се свърши съ тържество (1870 г.) и българский народъ отърси отъ врата си на́й-тежкото и на́-гибелното, *духовното*, иго. Нъ той придоби и много по́-вече, и това единъ съврѣменикъ*) очъртава така:

Тая борба «сглоби нашия народъ въ едно цѣло, пробуди чувството да се интересира съ сѫдбата на неговитѣ единородци въ разни градове, да бие единъ пулсъ въ цѣлия народъ, прѣзрѣнитѣ кавуре да се прѣвърнѫтъ въ самосъзнателенъ народъ българе. Отъ врѣмето на тая борба българетѣ узнахѫ, че земята отъ брѣговетѣ на българска Морава и Дринъ до Тулча и отъ Тимокъ до Бѣло море —е населена съ тѣхни единородци и единовѣрци, които еднакво чув-

*) Вѣст. *Знаме*, 18 януар. 1897 (София).

ствувать по всички въпроси отъ обществен характеръ; тѣ видѣхж, че въ случай на нужда, ще могжтъ да намѣржтъ подкрѣпа едни въ други. Тоя периодъ отъ нашата история по́-право е вѣкъ на българското възраждане. . . .

Кулминационната точка на тоя български вѣкъ на възраждане може да се счита 14-и май 1871 г., когато първитѣ официално припознати прѣдставители на българския народъ, събрани наедно на съборъ, подписахж Уставътъ на Управлението на Българската Екзархия. Въ тоя день ние срѣщаме да засѣдаватъ наедно прѣдставителетѣ отъ Нишъ, Щипъ, Велесъ, Битоля, Одринъ, Криворѣчна-Паланка, Скопие, Охридъ, Струмица, Враня, Воденъ и Неврокопъ, наредъ съ прѣдставителетѣ отъ ония мѣстности, които днесь съставляватъ Българското Княжество. Тоя моментъ, вѣрваме да е на́й-величествений и плодотворний въ новата българска история. Това събитие бѣ прѣдтеча на политическото ни освобождение. Народъ, който съ години водеше борба съ твърдость и спокойствие, показа, че нѣма да се окаже недостоенъ да ржководи и политическитѣ си сждбини. Длъгата борба за церковния въпросъ го приучи съ упоритость да гони далечни цѣли, което е на́ймжчното въ политическото въспитание на единъ народъ. Тоя съборъ имаше и онова важно значение за нашата земя, че той опрѣдѣли точно прѣдѣла, дѣ живѣжтъ българе, и дѣ съставляватъ болшинство отъ населението. Врѣмето много скоро показа, какво значение имаше съборътъ и въ двѣтѣ точки. . . .

Петь години не се минжхж и българетѣ поискахж политически права съ оржжие въ ржцѣ. Това въстание, колкото печално и да се свърши, има́ тая полза, че обърнж вниманието на цѣлъ свѣтъ върху едно племе, за което 20 години прѣди това врѣме малко нѣщо знаехж дори професионалнитѣ географи и етнографи».

Не трѣбва да се забравя и това, че прѣзъ периода на борбата съ Фенеръ надъ българското народно и патриотическо чувство се дѣйствуваше силно и отъ вънъ. Въ Бѣлградъ и Букурещъ се явихж бунтовни двигателе-писателе, поети и въодушевени родолюбци — *Раковски*, *Каравеловъ*, *Ботевъ*, *Левски* и бунтовни воеводи *Панайотъ Хитовъ*, *Ф. Тотю*, *Хаджи Димитръ* и *Стефанъ Караджата*. Тѣ сгрупирахж около себеси подвижнитѣ български елементи и тѣхнитѣ списания като запалени главни распалвахж българскитѣ сърдца.

Между труженцитѣ, които мирно будехж духоветѣ прѣзъ периода, за който е думата, на първия редъ вървѣхж двамата мжченици-пионери на нашето възраждане въ Македония, братя *Миладиновци*, *Ив. Верковичъ*, *Г. Кръстевичъ*, *Мутевъ*, *Ив. Богоровъ*, *Ал. Екзархъ*, *Т. Бурмовъ*, *П. Груевъ*, *Момчиловъ*, *Д. Цанковъ*, *П. Р. Славейковъ*, *Н. Михаиловски*, *Т. Икономовъ*, *Ив. Найденовъ*, *М. Балабановъ*, *Л. Иовчевъ*, *Д-ръ Лонгъ*, *Д. Войниковъ*, *Р. Ил. Блъсковъ*, нашитѣ много-заслужили книгоиздателе и книжовници *Хр. Г. Дановъ* и *Д. В. Манчовъ*, българскитѣ дружества *Читалище*, *Благодѣтелно Братство* и *Промишление* въ Цариградъ, браилското *Книжовно Дружество* въ лицето на *В. Друмева*, *М. Дринова* и *В. Стоянова*, цариградскитѣ ли-

цей медиц. училище и американска колегия Робертъ Колежъ, и други учебни заведения въ странство. Не е потрѣбно да се изреждатъ второстепенни и третостепенни дѣйци.

Въ най-новия периодъ, развитието на отечествената история се дължи най-много на *Д-ръ Константинъ Иречека.*

Источници на свѣдѣния по нашето възраждане: — Венелинова брошура: **О зародышѣ новой болгарской литературы** (Москва, 1838); *Двѣ писма отъ Юрия Венелина до Василия Априлова*, обнародвани въ министерския сборникъ, кн. I (1889); разнитѣ ржководства по българската история, особено С. Н. Миларовата *История на българския народъ.* (Пловдивъ, 1885); Д. Мариновата *История на българската литература* (Пловдивъ, 1885); *Материали за духовното възраждане на българский народъ* въ *Периодическо Списание* (Браила, 1876, кн. XI—XII); *Нѣколко думи за пробуждането на българския народъ къмъ просвѣщение и наука* . . . . . въ *Пер. Спис.* (София, 1882, кн. I); *Исторически материали по нововъзраждането на българския народъ*, стат. отъ В. Д. Стоянова въ *Пер. Спис.* (София, 1882, кн. III—IV); Юрд. Ивановий *Българский Периодический печатъ* (София, 1891—93); *Материали за историята на българското възраждане* въ министерския сборникъ, кн. III—VI (1891), VII—VIII (1892) отъ Редакцията; *Сѣнки*, книжовно-исторически чъртици отъ А. Тодорова въ спис. *Български Прѣгледъ* (София, 1893, кн. II и VII); *Ново-българска писменость прѣди Паисия* отъ Б. Цонева въ спис. *Български Прѣгледъ* (1894, кн. VIII); *Княжество България въ историческо, географическо и етнографическо отношение* отъ Георги Г. Димитрова (Пловдивъ, 1895); *Документи по въстанията*, съобщени отъ Д. Генчева, въ министерския сборникъ (кн. XIII, 1886); описанията на разнитѣ български градове, или на нововрѣменнитѣ движения въ тѣхъ, или на старитѣ наши дѣйци, като запримѣръ, кн. *Габровското училище и неговитѣ първи попечителе* отъ П. Р. Славейкова (Цариградъ, 1866); *Епархийско въ Пловдивъ училище* отъ И. Груева въ спис. *Български Прѣгледъ* (год. III, кн. VII и VIII) и *Споменъ за Чалжковци* отъ сжщия въ сжщото списание, кн. III сжщата година. Виж. и источницитѣ споменжти подъ заглавията *Априлско въстание*, *Церковенъ въпросъ.*

Възраждане въ Европа. Име, което даватъ на епохата, що се заключава между година 1453 и втората половина на XVI-и вѣкъ. Европейското възраждане, *съживѣние на книжнината и искуствата*, се подкачило отъ византийскитѣ учени и хждожници, продължителе на прѣданията на стара Гръция, които, слѣдъ прѣзимането на Цариградъ отъ Мохамеда II, емигрирали въ Италия, послѣ въ Франция. Това възраждане, зората на новитѣ врѣмена, блещѣло съ всичкия си блесъкъ, въ Италия, въ врѣмето на Медичитѣ, въ Франция, въ царуването на Франсоа I.

Възсиявамъ. Почвамъ да сияѭ, подкачамъ да блещѭ.

Вълко чорбаджи. Виж. *Чалжковци.*

Вълковичъ (д-ръ *Георги*). Български дипломатъ, синъ на пловдивски голѣмецъ Вълко Куртовичъ Чалжковъ, роденъ въ 1833

въ Одринъ (виж. *Чалъковци*). Д-ръ В., благодарение на богатството и влиянието на фамилията си, пръвъ отъ българетѣ е билъ пуснжтъ въ медицинския факултетъ въ Цариградъ, слѣдъ което се отворилъ пжть и за други български младежи. Откакъ свършилъ курса въ турската столица, той бѣше ходилъ да се усъвършенствува въ Парижъ; отъ 1865 до нашото освобождение той бѣше въ турска служба като хирургъ и професоръ по хирургията; въ 1878 станж директоръ на пощитѣ и телеграфитѣ въ ново-създадената Източна Румелия (Южна България прѣди Съединението) и по́сетнѣ—министръ на Общитѣ Сгради и Земедѣлието въ княжество България. Д-ръ В. се числеше къмъ консервативната партия, та когато тая партия не бѣше на властьта, той се посвети на частна лѣкарска практика. Князъ Александръ го испраща нѣколко пжти по дипломатически послания въ странство.

Слѣдъ Съединението и сръбско-българската война, Д-ръ В. биде испратенъ като опитенъ дипломатъ да прѣдставлява интереситѣ на България прѣдъ турското правителство и въ това деликатно положение на България съумѣ да въдвори добри отношения между Цариградъ и София и да постави българското дипломатическо агенство въ турската столица на висотата му; доклѣ занимаваше тоя постъ, д-ръ В. паднж жрътва на злодѣйска ржка въ Цариградъ въ 1892. България му даде държавно погребение и смъртнитѣ му останки се прѣнесохж тържествено и се погребахж въ Пловдивъ.

Вълнá. Воденъ гребенъ, вода подигнжта отъ вѣтръ или отъ друга сила, талазъ, далга.

Вълнувамъ. Подигамъ вълна, силно движж: беспокоиж, тревожж. **Вълнение**, беспокойство, тревога, шумъ.

Вълхва. Магйосникъ, гадатель; мждрецъ. **Вълшебенъ**, който омагйосва. **Вълшебникъ**, магйосникъ.

Вълчедърма. Село въ ломска околия; 3,321 жит.

Вълю Мечката. Говедарь, който съ измама заведе въ засадата отъ помаци Бенковски и другаретѣ му, дѣто Бенковски паднж убитъ.

Въображавамъ си. Прѣдставямъ си въ образъ, прѣдставямъ си мислено; изображавамъ си въ ума нѣща, които съмъ видѣлъ нѣкога, или нѣща, които не сжществуватъ, дори и такъви, които сж невъзможни по законитѣ на природата. **Въображаемъ**, мнимъ. **Въображение.** 1) Способностьта на човѣка да си въображава. 2) Онова, което човѣкъ си въображава.

Въобще. Изобщо, много по́вечето; почти всждѣ, почти всѣкога.

Въодушевявамъ. Ободрявамъ, давамъ жизнена или духовна сила, оживлявамъ.

Въплощавамъ. Давамъ плътъ, тѣлесенъ, веществен образъ, снабдявамъ съ тѣло. **Въплощавамъ се.** Зимамъ на себеси плътъ, обличамъ се въ тѣло, въ веществен образъ.

Въпросъ. 1) Питане, твърдение, прѣдложение, което иска отговоръ: обяснение, утвърдение или отрицание, съгласие или отказъ. 2) Нѣщо за разискване, за разглеждане, за уреждане: *Печатний въпросъ: Въпросътъ за въспитанието; Политически въпросъ; Богословски въпросъ.* — **Въпросенъ.** За който е въпросътъ, за който е думата, прѣдмѣтенъ. — **Въпросителенъ.** Който пита; — знакъ (?) въ *грам.* знакъ за питане.

Въпрѣки. Безъ да гледа на, противно на.

Върбица. Главно село въ османъ-пазарската околия; расположено на Камчия и Тича, при политѣ на едноименната му планина, отъ която извира Камчия; прославено съ юнашкото сражение на Филипъ-Тотя съ турцитѣ.

Върбишки проходъ. Планински проходъ въ Коджа-балканъ, който съединява двѣтѣ долини на Камчиитѣ—Бююкъ и Дели, между села Върбица и Юсуфли. Длъжина 24 килом. Пжть шосе, ала мжчно възможенъ за кола.

Върбовка. Село въ околностьта на Никополъ. Битва между Мехмедъ-Али и генералъ Татищева, който бѣше съсрѣдоточилъ въ В. нѣколко кавалерийски полка. Нападението, направено на 9-и септ. (1877) се отблъснж блескаво. Слѣдъ тая несполука, Мехмедъ-Али напустнж нападателното положение, и се оттегли задъ Черни-Ломъ, като запали всичкитѣ български села, които се испрѣчихж на пжтя му.

Върхлицки *(Ярославъ)*. Съврѣмененъ чешски поетъ, комуто чешската критика смѣло дава епитета «гениаленъ» (род. 1853).

Върховно, *Народно, Българско, Тайно Гражданско Началство*. Учреждение, създадено отъ Раковски, съ цѣль да се улесни организацията на «народнитѣ горски чети» и да се дисциплинираттъ по военному хжшоветѣ и тѣхнитѣ воеводи. Това началство издало прѣзъ *1867, сѣчко 1-и*, «Привремененъ законъ за Народнитѣ горски чети» (виж. *Записки* на Зах. Стояновъ, томъ I). Прѣдсѣдатель на това началство, което състояло отъ седемь лица, билъ *Раковски*, подпрѣдсѣдателе *Л. Каравеловъ* и *Раф. Атанасовъ*. Неговото сѣдалище билъ първо Бѣлградъ (1866—67), послѣ Букурещъ (1867—68). Българската легия (1867), четата на Филипа Тотю (1867), четата на Хаджи Димитра (1868), сж били плодъ на това началство. Слѣдъ смъртьта на Раковски революционната дѣятелность на В. Н. Б. Т. Г. Началство се продължила отъ Тайния Централенъ Български комитетъ въ Букурещъ, подъ прѣдсѣдателството на Л. Каравелова.

Въсклицавамъ. Извиквамъ да искажж нѣкакво чувство, радость, негодование и др. **Въсклицание**, радостенъ викъ, викъ отъ изненада, викъ отъ негодование и др.

Въскръсвамъ. Връщамъ се отъ смъртъ изново въ животъ. **Въскръсявамъ**, повиквамъ отъ смъртъ изново на животъ. **Въскръсение** *(свѣтло)*, Христово въскръсение, Св. Пасха, Великдень; праздникътъ за въспоминание на Христовото въскръсение съ душата отъ адъ, съ тѣлото отъ запечатания гробъ, въ 3-ия день отъ смъртьта му, въ ранното утро на първий день отъ еврейската седмица: *подвиженъ*.

Въспаление. Болезнено състояние, вслѣдствие на което, въ едно или много мѣста на тѣлото, наймъниникитѣ власати сждове се прѣпълватъ съ кръвь, при което се образува червенина, отокъ, рана. Причинитѣ на *в.* сж механическо и химическо повръждания, извънмѣрно напрягане, настинка. Лѣкарството има различни срѣдства за лѣкуването му.

Въспитавамъ. Давамъ въспитание; учж. **Въспитание**. Искусство да се развиватъ, съобразно съ природата, физическитѣ, умственитѣ и нравственитѣ способности на дѣцата, като се отстраняватъ всичкитѣ врѣдителни влияния и спънки

за успѣшното развитие. Оттука происхожда раздѣлението *в.* на *физическо, нравствено* и *умствено.* В. съставлява прѣдмѣтъ на една особена наука, която се нарича *Педагогия.* **Въспитателенъ.** Който помага, или служи за въспитание. **Въспитатель-ка.** Лице, на което званието е да въспитава; учитель-ка. **Въспитаникъ-ца.** Момъкъ или мома, която се е въспитала или се въспитава при нѣкого, или въ нѣкое заведение; ученикъ, ученица.

Въспоминавамъ. Наумѣвамъ. припомнямъ. **Въспоминание,** припомняне; **въспоминателенъ,** който служи за споменъ.

Въсприемникъ. Кръстникъ; лице което, кога се кръщава нѣкой, поржчителствува прѣдъ църквата за неговата вѣра, и затова е длъжно и то само да се грижи, ако стане нужда, за утвърждението на кръстения въ вѣрата и благочестието.

Въсприимчивость. Способность да се приематъ впечатления. **Въсприимчивъ.** Който има тая способность.

Въспроизвождамъ. Произвождамъ изново, повтарямъ. **Въспроизведение.** Повторение.

Въспрѣпяствувамъ. Бъркамъ, турямъ спънки, прѣчж.

Въстържавамъ се. Захласвамъ се отъ радость, унасямъ се умствено въ най-високитѣ прѣдѣли. **Въстърженъ.** Който е дошелъ въ крайна радость. **Въстърженость.** Състояние на въстърженъ човѣкъ. **Въсторгъ.** Истжпление; увлѣчение, което обхваща душата на човѣка и ж искарва изъ обикновеното ѝ състояние.

Въсхищавамъ се. Радвамъ се до най-висока степень, обрадовамъ се. **Въсхищение.** Прѣголѣма радость; такъво настроение на душата, въ което тя като че се открадва, та оставя тѣлото. **Въсхитенъ.** Прѣмного зарадванъ. **Въсхитителенъ.** Който докарва въсхищение, който докарва въ въсторгъ. **Въсхищеность.** Свойство на всичко онова, което въсхищава.

Вѣеръ. Вѣяло, вѣтрило, уредъ за духане на лицето си за прохлада.

Вѣкъ. Столѣтие, растояние отъ сто години; врѣмененъ периодъ отъ неопрѣдѣлено число столѣтия или хилядолѣтия. **Вѣковенъ.** Отъ нѣколко вѣка, нѣколко вѣка длъгъ. **Вѣковѣченъ.** Вѣченъ, всегдашенъ, бескраенъ, нескончаемъ. **Во вѣкъ вѣковъ.** До-вѣка, вѣчно, за всегда, за винжги.

Вѣна. Столица на Австрийската империя, на Дунавъ; 1,377,000 жит.; жит. *вѣнецъ:* отъ тамъ и *вѣнски.* Има много площади и сгради, забѣлѣжителни или исторически, или по хубостьта си. Отъ 50-тѣ църкви, прочута е църквата Св. Стефанъ, съ кула до 133 мет. висока. Най-важното учебно заведение е университетътъ, основанъ въ 1365; забѣлѣжителни сж и медикохирургическата академия, източната академия, терезиянската, дворянска академия, академията на хждожествата. Отъ библиотекитѣ забѣлѣжителни сж императорската публична б. съ 350,000 тома и университетската съ 130.000. Императорска картинна галерия и др. Кабинети зоологически, ботанически, минералогически, античенъ, нумизматически и др. Отъ ученитѣ дружества, първо е имп. академия на наукитѣ, основана въ 1847. Заведения за болни, бѣдни и др. Нѣколко театра. Дѣятелна индустрия. — В. е основана, казватъ, отъ венедитѣ. Тя била още

село, когато императоръ Августъ завоевалъ оня край; римлянетѣ ѭ направили скеля на дунавската си флотила, и Марко-Аврелий умрѣлъ тамъ въ 180. Тя паднжла едно по друго подъ властьта на готитѣ, на хунитѣ, и на Карла Велики, била сѣдалище на австрийскитѣ марграви, станжла градъ въ 1151, била оградена съ стѣни въ врѣмето на Леополда VIII въ 1198, и добила отъ императора Фридриха II титлата имперски градъ въ 1237. Рудолфъ Хабсбургский ѭ прѣзелъ въ 1277, и тя порастла бърже въ врѣмето на императоритѣ отъ австрийския домъ. Матей Корвинъ, унгарски краль, ѭ обсаждалъ напразно въ 1477, ала ѭ прѣзелъ въ 1485. Отъ Максимилиана I, тя всѣкога е била сѣдалище на австрийскитѣ архидукове. В. е одържала двѣ паметни обсади среща турцитѣ, въ 1529 и въ 1683: отъ едната ѭ избавилъ Карлъ V, когато султанъ Сюлейманъ II се принудилъ да се оттегли, откакъ изгубилъ 40,000 души въ 20 пристжпа; отъ другата ѭ спасилъ Иванъ Собѣски. Въ 1619, побуненитѣ чехи ѭ нападнжли бесполезно. Генералъ Бонапартъ ѭ заплашвалъ въ 1797, когато лоебенский прѣдварителенъ договоръ спрѣлъ французетѣ; нъ тѣ ѭ прѣзели въ 1805 и въ 1809. На 1-и мартъ 1815, съѭзницитѣ обнародвали тамъ прочутата *Вѣнска декларация*, която туряла Наполеона извънъ законитѣ. Вслѣдствие на февруарската французска революция, 1848, една буна избухнжла въ Вѣна, и императорътъ се принудилъ да се отдалечи; ала войскитѣ влѣзли въ неѭ скоро, слѣдъ една бомбардировка.

Вѣнски договори. Въ Вѣна сѫ се подписали нѣколко договора; за на́й-забѣлѣжителни се считатъ три: *първий* е договорътъ отъ 1738, който турилъ край на войната за наслѣдството на полския прѣстолъ, която избухнжла когато, слѣдъ смъртьта на Августа II, полски краль, за краль билъ прогласенъ *Станиславъ Лекцински* [той по́-напрѣдъ билъ избранъ за полски краль и съборенъ отъ Августа II] отъ едни и синътъ на Августа II, Августъ III, отъ други. Австрия и Русия били зели страната на Августа и Франция и Испания—на Лекцински. По сключения договоръ Августъ се припозналъ за полски краль, а Лекцински добилъ Лоренското Херцогство и Барското, съ условие слѣдъ смъртьта му да минѫтъ въ владѣние на Франция. *Вторий* забѣлѣжителенъ Вѣнски договоръ е оня сключенъ (2 отк. 1809) между Франция и Австрия, слѣдъ битвата при Ваграмъ, по който Австрия отстѫпила нѣкои окрѫзи по западната граница на Бавария; части отъ Кроация, Каринтия и Далмация на Франция; нѣкои окрѫзи на саксонския краль; Западна Галиция съ Краковъ и др. на Великото херцогство Варшавско; и источния кѫтъ отъ Галиция на Русия; сборъ отъ загуби за Австрия 150,000 чет. килом., съ население 3,500,000 жит. и всичкитѣ ѝ морски пристанища. *Третий*, на́й-важний Вѣнски договоръ, се подписалъ отъ прѣдставителе на държавитѣ, които били воювали противъ Наполеона I, събрани въ Вѣна на *конгресъ* отъ 18-и септ. 1814 до 29-и май 1815. Тоя договоръ отнелъ на Франция, която била побѣдена, завоеванитѣ отъ неѭ австрийски, прусски и

др. земи. Русия придобила часть отъ Варшавското херцогство, Австрия—Ломбардовенецското кралство, Илирия, Далмация, Рагуза, Тиролъ, Форалбергъ, Залцбургъ, Инфартель и Тарнополския окржгъ отъ Галиция; Прусия вел. херц. Познанъ, почти половината отъ Саксония, Шведск. Померания Клеве и Бергъ. Дания отстжпила Норвегия като самостоятелна държава Швеций, а добила въ замѣна Лаценбургъ, и станжла, вслѣдствие на това членъ на Германската конфедерация. Бавария зела Вюрцбургъ и др. малки земи. Хановеръ билъ въздигнжтъ на степень кралство и малко увеличенъ. Белгия и Холандия се съединили въ Нидерланско кралство; Люксембургъ, като вел. херц., встжпилъ въ Германската конфедерация. Англия добила Малта, Хелиголандъ, много покорени колонии и покровителството надъ Ионическитѣ о-ви. Швейцария добила на западъ Женева, Невшатель и Валисъ, съ правото на постоянна неутралность. Сардиния добила Генуа. Неаполъ минжлъ на Сицилийския краль. Тоскана, Модена, Парма и Папската область били възстановени.

Вѣра. 1) Отсжтствието на всѣко съмнѣние или колебание за сжществуването и сжществото на Бога. 2) Безусловно припознаване открити отъ Бога истини. 3) Вѣроисповѣдание, религия. 4) Увѣреность, довѣрие.

Вѣрноподданъ. Вѣренъ подданикъ, подданикъ вѣренъ на господаря на държавата.

Вѣроисповѣдание. Вѣрата, която се припознава отъ единъ народъ; религия.

Вѣроломенъ. Който нарушава клетва или вѣрность. **Вѣроломство.** Нарушаване клетва или вѣрность, неустояване на думата или обѣщанието си.

Вѣроотстжпникъ. Който отхвърля вѣрата си, отстжпя отъ вѣрата, въ която е роденъ и възпитанъ. **Вѣроотстжпничество.** Дѣйствие или състояние на такъвъ.

Вѣрую (словѣн. д., която значи *вѣрвамъ*). Първата дума на символа на вѣрата на апостолитѣ, която служи да го означава. Въ *прѣн. см.* начала, върху които човѣкъ основава мнѣнията си и поведението си: *това е моето политическо вѣрую.*

Вѣстовой, *рус.* Войникъ отреденъ да служи за разносвачъ на кореспонденцията при канцелария на войскова часть.

Вѣсть. Извѣстие, новина.

Вѣстявамъ се. Явявамъ се.

Вѣтва. Клонче.

Вѣтренъ. Село въ т.-пазарджишка околия, на пжтя отъ Пазарджикъ за Ихтиманъ; 3,545 ж.

Вюрцбургъ. Баварски градъ на двата брѣга на Майнъ, 112 килом. на юго-ист. отъ Франкфортъ; 55,109 жит.

Вюршенъ. Село въ Саксония, 12 килом. на ист. отъ Бауценъ. Побѣда на Наполеона I надъ пруситѣ и руситѣ, 9-и май 1813.

Вязма. Русски градъ, въ смоленска губер., 163 килом. на сѣв.-ист. отъ Смоленскъ, на рѣка Вязма (притокъ на Днѣпръ); 15,000 жит. — В. се споменува най-първо въ 1239 г., слѣдъ като ѭ владѣли едно по друго литванцитѣ и поляцитѣ, утвърдила се за русско владѣние въ 1494. Въ В. се подписалъ въ 1634 единъ договоръ, по който Михаилъ Романовъ се отказалъ отъ всѣкакви претенции надъ Полша, Естония, Ливония и Курландия. Въ 1812, на 16-и авг.,

градътъ билъ изгорѣнъ отъ французетѣ, а на 22-и окт. подъ него станжло едно сражение, въ което руситѣ били побѣдоносни. Слѣдъ тая кръвава битва се почнжло пълното растройство на Наполеоновата армия.

Вятка. Русски градъ, центръ на вятска губ., 1,460 килом. на юго-ист. отъ С.-Петербургъ, 450 на сѣв.-ист. отъ Нижне-Новгородъ; 30,000 жит. Кожарство, износъ на рогатъ добитъкъ годишно за 300,000 рубли. — В., основана отъ нижне-новгородци, е била присъединена на московското дукство отъ Ивана III въ XV-и вѣкъ (1489).

Вятка. Русска рѣка, пои вятска губер., дѣсенъ притокъ на Кама; доста голѣмо корабоплавание по неж; 940 килом.

Вжглеродъ. Стихия или просто тѣло, едно отъ на́й-распространенитѣ вещества въ природата. Намира се въ свободно състояние въ графита и въ диаманта, който е чистъ кристализиранъ вжглеродъ. Ала той много по́-вече изобилва въ съединено състояние. Съединенъ съ кислорода, той сжществува като вжглекислота въ атмосферата, въ естествената вода, въ мрамора и др. Сгорѣнитѣ отъ дърва вжглища сж единъ видъ нечистъ вжглеродъ. Въ ископаемитѣ вжглища, той се намира съединенъ съ водородъ и кислородъ. Намира се и въ всичкитѣ органически тѣла и животни и растителни. Растенията добиватъ вжглерода отъ въздушната вжглекислота, а животнитѣ —отъ растителнитѣ храни. В., въ обикновенитѣ си образи, е добръ проводникъ на електричеството; въ образа на диамантъ, е лошъ проводникъ.

Вжглекислота или **вжглеливъ окисъ** е едно вещество, което се намира въ свободно състояние като газъ (въздухообразно тѣло) въ атмосферата, въ размѣръ 1 обемъ на 2,500 въздухъ, па и въ съединено състояние като съставна часть на разни вещества. В. е единъ газъ безъ шаръ, съ щипливъ джхъ и приятно въскиселъ вкусъ. Подъ голѣмъ натискъ и студъ, тя може да се сгжсти на мокрота, па и на твърдо тѣло, което прилича на снѣгъ. Чрѣзъ обикновеното атмосферическо налягане, *в.* се распуща въ водата въ размѣръ на 2 обема, въ 3 обема вода; чрѣзъ по́-голѣмо налягане, водата поглъща по́-голѣмо количество *в.*, и по тоя начинъ се приготвятъ разнитѣ газйозни питиета.

Ако и да е отровна кога се поема въ бѣлия дробъ, *в.* е расхладителна кога се земе въ стомаха. Така, всичкитѣ газйозни пития— бирата, шампанското, и минералнитѣ води, които съдържатъ *в.* сж расхладителни и крѣпителни поради нейното присжтствие въ тѣхъ; и ако се оставжтъ да изгубжтъ газа си. тѣ ставатъ бесвкусни, токо-речи блудкави.

Освѣнъ че изобилва всждѣ въ атмосферата, *в.* искача много изъ пукнатинитѣ въ земята, особено въ волканическитѣ страни. Тя е и половина пжть по́-тежка отъ въздуха, та затова се набира всѣкога по нискитѣ мѣста на земята. Ако влѣзе човѣкъ съ запалена свѣщь въ кладенецъ, дълбокъ зимникъ и др. т., свѣщьта тутакси ще изгасне, защото *в.* не гори, и не поддържа джхането и горѣнето. Затова добрѣ е всѣкога кога влизаме въ нѣкое подземие да държимъ прѣдъ себеси запалена свѣщь,

та щомъ изгасне свѣщьта, тутакси да се върнемъ. Смъртоносното дѣйствие на неразгорѣни вжглища въ мангалъ, което е добрѣ извѣстно, се длъжи на *в.*, която се образува при горѣнето; и въ стаи, въ които сѣдѭтъ много люде, а не се подновява често въздухътъ, *в.*, която издиша всѣкой при всѣко издишане, трови въздуха на стаитѣ, и отъ день на день полека-лека зима на мощнитѣ здравето имъ, па на́й-сетнѣ и живота имъ.

Вжглища *(каменни* или *ископаеми)* сѫ вжглищата, които се копаѭтъ, дѣто ги има, отъ земята. Тѣ сѫ се образували отъ голѣми гори, които, въ разнитѣ геологически прѣврати, сѫ били затрупвани отъ земята и сѫ се разлагали безъ достѫпа на въздуха и при съдѣйствието на висока температура и силно налягане. Горитѣ били въ диво състояние и много раскошни и климатътъ билъ много влаженъ. Старитѣ дървеса се събаряли отъ вѣтръ и други причини и се натрупвали на мократа земя, та ѭ торили, за да може на неѭ да расте ново поколѣние растения. Това ново поколѣние покривало старото и т. н. Между това наводненията и течението на рѣкитѣ нанасяли пѣсъкъ, тиня и др. и затрупвали останѫлитѣ дървеса. Затрупанитѣ дървеса се разлагали малко-по-малко: кислородътъ и водородътъ, като газове, исчезвали, а вжглеродътъ оставалъ и образувалъ пластове. В. отъ тоя видъ и въ сегашно врѣме прѣдставляватъ доказателства за естеството си. Въ нѣкои отъ тѣхъ строенето на растителнитѣ ткани се вижда съ просто око, въ други — само съ микроскопъ. Химически ископаемитѣ *в.* сѫ съставени главно отъ вжглеродъ. Колкото по́-слабо се забѣлѣжва растителното строене на иск. *в.*, толкова сѫ тѣ по́-стари и толкова по́-вече съдържатъ вжглеродъ. Постепенното развитие на ископ. *в.* е както слѣдва: на́й-първо природата е правила *торфата* (30 до 60% вжглеродъ), въ която още се забѣлѣжватъ клончета, листа и др., слѣдъ това *лигнита* (55 до 75% в.), отъ него чернитѣ вжглища (75 до 90% в.), а отъ тѣхъ на́й-сетнѣ *антрацита* (до 90% в.).

Употрѣбението на *в.* не се вижда да е било извѣстно на староврѣменнитѣ люде; па се и не знае въ кое врѣме *в.* почнѫли да се употрѣбяватъ за топливо. Знае се, че въ края на XIII-и вѣкъ, тѣ почнѫли да се употрѣбяватъ въ Лондонъ, нъ испърво само въ искусствата и ржкодѣлията; и имало оплаквания отъ нововъведението като врѣдително за човѣшкото здраве. Въ 1316, парламентътъ молилъ краля, Едуарда II, да запрѣти употрѣбението на *в.*, и съгласно съ това, едно проглашение се издало противъ тѣхъ; нъ поради високата цѣна на дървата, употрѣбението на *в.* скоро станѫло повсемѣстно въ Лондонъ.

Въ нашото врѣме народнитѣ индустрии безъ тоя видъ *в.* сѫ немислими. Въ България вече, за добра честь, на нѣколко мѣста се открихѫ *в.* и въ Перникъ започнѫхѫ да се разработватъ.

Г.

G. 1) Буква, която означава думата gummi въ рецептитѣ. 2) Петий звукъ въ нововрѣменната диатоническа гама. 3) Въ церковнитѣ книги г означава 3. Виж. *Словѣнски цифри.*

Ga. Химический знакъ на метала галий (gallium).

Гаалъ. Еведовий синъ, който подигнжлъ буна среща Авимелеха, нъ билъ разбитъ отъ него *(Библ.).*

Гаасъ. Връхъ на Ефремъ, прочутъ по гроба на Иисуса Навина *(Библ.).*

Габионада, *фр.* Редъ габиони за прикриване войницитѣ отъ неприятеля.

Габионъ, *фр.* Пъленъ кошъ съ пръсть, който служи да закриля работящитѣ въ врѣме на обсада.

Габлиция. Растение, наречено така въ паметь на Габлиция, спжтникъ на Гмелина въ научни пжтувания по Русия, отъ 1769 до 1773.

Габонъ. 1) Французско селище на западното крайбрѣжие на Африка. 2) Рѣка въ западна Африка (Горна Гвинея).

Габрово. Градъ, окол. ц., севлиевски окр., 27 килом. на юго-ист. отъ Севлиево и 48 килом. на юго-зап. отъ Търново, при самия входъ на Шипченски проходъ, на двата брѣга на Янтра; 7,510 жит. Ржкодѣленъ градъ; има нѣколко фабрики за прежда, гайтанъ, вълнени платове и др. Г. не е много старъ градъ. Споредъ прѣданието, името му происхожда отъ габеръ, дърво, което нѣкога било тамъ въ изобилие. Прѣзъ 1798 градътъ е билъ изгорѣнъ и опустошенъ отъ Хюсеинъ паша, който съ многобройна войска башибозуци отивалъ за Видинъ. Десетина килом. на югъ отъ Г. въ самия балканъ се намира прочутий по хубавото си мѣстоположение Габровски монастирь. Въ околностьта на Г., въ мѣстностьта *Градището*, личжтъ основитѣ на една староврѣмска крѣпость, която се прѣдполага да е отъ римско врѣме. Г. е отечество на Априлова и се счита за люлка на новобългарското образование. Виж. *Априловъ.* Ролята на Г. въ възраждането на нашото образование е описана пространно въ книгата *Габровското училище и неговитѣ попечителе* отъ П. Р. Славейкова (Цариградъ, 1866).

Гава. Левитски градъ на Вениаминовото племе, 10—12 километра отъ Иерусалимъ (*Библ.).*

Гаваа. Пудинъ градъ, около 15 килом. на юго-зап. отъ Иерусалимъ *(Библ.).*

Гавазинъ, *тур.* Тѣлохранитель на посланникъ или на консулъ въ източна държава.

Гаваонъ. Еврейски градъ, близу до Гава, даденъ на Вениаминовото племе; надъ него Иисусъ Навинъ спрѣлъ слънцето *(Библ.).*

Гавая. Градъ на Вениаминовото племе, наричалъ се *Сауловъ градъ*, защото билъ отечеството на Саула *(Библ.).*

Гавотъ, *фр.* Единъ видъ игра въ данса.

Гавриилъ. Архангелъ, който се явилъ на Дѣва Мария въ деня на Благовѣщението; той вършилъ и други послания *(Библ.).*

Гавриилъ или **Романъ.** Български царь, синъ и прѣемникъ на великия царь Самуила. Г., слабъ и неспособенъ царь, билъ убитъ отъ братовчеда си Ивана Владислава, който се въцарилъ на мѣстото му. Казватъ, че цареубийцата билъ подученъ да извърши

убийството отъ гръцкия императоръ Василия. Други Владиславови жрътви били жената на Г., по́-голѣмий му синъ, и зеть му Владимиръ, сръбски князъ (1014 — 1015).

Гагаузе. Християне, отъ православно исповѣдание, които говорѭтъ турски, а пишѫтъ съ гръцки букви. Тѣ живѣѭтъ въ околностьта на Варна, а на́й-много въ тоя градъ, дѣто бройтъ имъ достига до 5,000, и въ всичкитѣ добруджански пристанища. Нѣкои ги считатъ за потомци на отколѣшнитѣ кумане (узи, огузи), езикътъ на които билъ сроденъ съ турския.

Гадара. Градъ въ Декаполъ, укрѣпенъ и знаменитъ въ врѣмето на Иисуса Христа, 11 кил. на юг.-ист. отъ Галилейско море. **Гадаринската земя** се простирала отъ Иорданъ до Галилейско море *(Библ.)*.

Гадолинитъ. Минералъ съ черно-смоленъ шаръ, нареченъ така въ честь на професора Гадолина; срѣща се въ Швеция и Норвегия.

Гадъ. 7-й Иакововъ синъ, далъ името си на едно отъ 12-тѣ израилеви племена *(Библ.)*.

Гаета. Италиянски градъ, важна крѣпость въ неаполитанската область, пристанище на Срѣдиземно море, 70 килом. на сѣв.-зап. отъ Неаполъ; 18,385 жит. Тамъ папа Пия IX намѣрилъ прибѣжище въ 1848, и прѣсѣдѣлъ близу една година.

Газа (евр. значи *силенъ;* сегашното име *Гузе*). Градъ въ азиятска Турция (юго-западна Палестина), търговско пристанище на Срѣдиземно море, на прѣдѣлитѣ на пустинята, която дѣли Палестина отъ Египетъ, и 85 килом. на юго-зап. отъ Иерусалимъ; 15 хил. жит., отъ които 300 християне, останѫлитѣ мохамедане. — Тоя градъ е билъ важенъ въ старо врѣме, и често се споменува въ Библията. Той е билъ филистимски градъ, и слѣдъ много промѣни на военното щастие между израилянетѣ и филистимцитѣ, подпаднѫлъ подъ властьта на иудиното племе. Г. била толкова силно укрѣпена, че около петь мѣсеца противостояла на силитѣ на Александра Велики. Около 96 години прѣди Р. Х. иудейский царь Александръ Яней ѭ прѣзелъ и съсипалъ. Римский генералъ Габиний ѭ въздигнѫлъ изново. Въ 634 слѣдъ Р. Х. ѭ завоевали мохамеданетѣ; и отъ тогава до 1799, когато ѭ прѣзели французетѣ прѣзъ египетския походъ, тя е била зрѣлище на много битви и обсади.

Газела, *араб.* Единъ видъ твърдѣ лека антилопа. Газелитѣ живѣѭтъ на стада въ сѣверна Африка и въ южна Азия и се отличаватъ по хубостьта на очитѣ си, та затова арабетѣ често сравняватъ съ тѣхъ хубавицитѣ си.

Газета, *итал.* Вѣстникъ.

Газетарь. Вѣстникарь.

Гази, *араб.* Побѣдитель; титла, която се употрѣбява въ Турция.

Газовъ. 1) Направенъ отъ газъ. 2) Въздухообразенъ.

Газогенъ, *фр.-гр.* Уредъ за произвождане селцова вода искуствено.

Газолинъ. Единъ видъ очистенъ газъ (петролъ).

Газометръ, *фр.-гр.* Газомѣръ. 1) Уредъ за измѣрване количеството газъ (въздухообразно тѣло) употрѣбено въ химическо дѣйствие. 2) Сѫдъ, въ който се събира въздушенъ освѣтителенъ газъ, отъ дѣто го раздаватъ про-

водницитѣ: *има газометри, които съдържатъ по 10,000 куб. м. газъ.*

Газъ, *фр.* 1) Име, което се дава на кое-да-е въздухообразно тѣло: *газъ водородъ, газъ кислородъ* и др. 2) Име дадено на петрола — течно тѣло, което горимъ за освѣтление. **Въздушенъ газъ** е овжглено водородно въздухообразно вещество, което се употрѣбява за освѣтление и топливо; придобива се главно отъ каменни вжглища.

Гаий. Име на нѣколко, на́дали по́-вече отъ двѣ-три библейски лица.

Гай, Гаия, Гаятъ. 1) Ханаански царски градъ, на ист. отъ Ветилъ. 2) Амонски градъ въ Иер. 49; 3 *(Библ.)*.

Гай *(Людевикъ)*. Хърватски публицистъ, който, съ цѣль да пробуди народния животъ, пръвъ наредилъ книгопечатница въ Загребъ, въ която подкачилъ да печата отъ 1835 вѣстникъ на хърватски езикъ. Вѣстникътъ се появилъ подъ заглавие *Хърватска газета*, послѣ се промѣнилъ на *Илирийска народна газета*. По́сетнѣ Г. списвалъ втори, исключително литературенъ вѣст., *Илирийска Зорница*. Неговитѣ вѣстници създали общъ писменъ езикъ за хърватетѣ. Когато Г. пръвъ пжть се опиталъ да издава вѣстникъ на езика си, унгарскитѣ власти се въспротивили; нъ той се отнеслъ право до императора Франца Иосифа, който му разрѣшилъ (1810 — 1872).

Гайль. Ученъ франц. елинистъ (1755—1829).

Гала, *фр.* Тържество въ царски дворъ; тържественъ, параденъ.

Галаадъ. Гора на истокъ отъ Порданъ. Сжщата *Галаатска земя* се намирала на югъ отъ Васанъ; понѣкога съ Галаадъ се разбира всичката земя на истокъ отъ Иорданъ *(Библ.)*.

Галаджакъ. Градъ въ Мала-Азия, 65 килом. на сѣв.-ист. отъ Ангора; 10,000 жит. Хубави развалини.

Галактакратия, *гр.* Болезнено истичане на млѣко. — **Галактология**. Учение за млѣкото. — **Галактометръ**. Млѣкомѣръ, орждие за изслѣдване количеството примѣси въ млѣко. — **Галактопиометръ**. Уредъ за опрѣдѣление количеството масло въ млѣкото. — **Галактоскопъ**. Уредъ, който опрѣдѣля, по размѣра на спаднжли имена, количеството издоено млѣко. — **Галактофагия**. Хранене исключително съ млѣко. — **Галактофагъ**. Човѣкъ, който се храни само съ млѣко.

Галантерийска стока, *фран.* Изобщо дребни позлатени или посребрени вещи и други дреболии, които служжтъ по́-вечето за раскошъ.

Галантонъ, или **галантъ**, *фр.* Дамски угодникъ, човѣкъ съ истъщени свѣтски обноски. Оттука **галантенъ**, твърдѣ внимателенъ въ обходата си, благороденъ, доблестенъ.

Галанъ. Франц. ученъ ориенталистъ; прѣвелъ на фр. *Хиляда и една нощь* (1646 — 1715).

Галапагосъ (острови). Архипелагъ въ Велики океанъ, среща Перу (на Съединенитѣ Държави).

Галата. Прѣдградие на Цариградъ, основано отъ генуезцитѣ и сега главно мѣсто на цариградската търговия.

Галатея, *гр.* Баснословна богиня на гръцитѣ, която била влюбена въ Ациса, красивъ сицилийски овчарь, когото убилъ влюбеният въ Галатея циклопъ Полифенъ. Галатея, като желаяла да си остане

вѣрна Ацису, скрила се въ морето, а Ацисъ се обърнжлъ на ручейка и текалъ въ жилището на своята възлюблена.

Галатия или **Галогръция**. Въ старо врѣме една малоазиятска страна, между Пафлагония, Понтъ, Кападокия, Ликаония, Фригия и Витиния, населена отъ гръци и гали. Въ III-и вѣкъ прѣди Р. Х. галитѣ, подъ прѣдводителството на Брена II, нахлули въ Гръция. Нѣкои отъ тѣхъ минжли Хелеспонтъ по покана на Никомида, витински царь (278 прѣди Р. Х.), покорили Троада и сѣверна Фригия, и слѣдъ години (239 прѣди Р. Х.) били принудени отъ Атала, пергамски краль, да се поселятъ окончателно въ Г. Тѣ упазвали келтския си езикъ дори въ врѣмето на Иеронима (IV-и вѣкъ). Испърво правлението въ Г. било аристократическо, послѣ управлявали тетрархи, и на́й-послѣ царе. Скоро слѣдъ това, Г. станжла римска областъ. Г. била два пжти посѣтена отъ апостола Павла и църквата въ неѭ била насадена отъ него. Нѣкои християне, които слѣдвали иудейски лъжеучителе, паднжли въ разни заблуждения; апостолътъ осжжда слабостьта имъ и ги увѣщава въ **Посланиє къ Галатаномъ**.

Галацъ. Румжнски градъ (Молдова), 175 килом. на югъ отъ Яшъ, на Дунавъ; 80,000 жит. Върти голѣма търговия съ жита, дърва, соль и др. Въ Г. се сключилъ миръ между Русия и Турция на 11-и авг. 1791.

Галба. Римски императоръ, прѣемникъ на Нерона, въ 68 слѣдъ Р. Х.; убитъ отъ собственитѣ си войници слѣдъ 7 мѣсеца отъ въцарението си.

Галвани. Италиянски физикъ (1737 — 1798), открилъ електрическитѣ явления, на които е дадено името *галванизмъ*.

Галванизирамъ, *ново-лат.* Подлагамъ на *галванизация*, сир. на електрохимическия способъ, по който се покрива желѣзото съ цинковъ пластъ да не ръждясва.

Галванизмъ, *ново-лат.* 1) Електрически явления произведени въ мишцитѣ на животнитѣ чрѣзъ прѣминуването прѣзъ тѣхъ на електричество. 2) Електричество, развито отъ химически дѣйствия. Оттука **галванически**, който се отнася до галванизма.

Галваномагнитизмъ, *гр.* Инструментъ за измѣрване напряжението на галваническитѣ слѣдствия.

Галванопластика (отъ соб. име *Галвани;* гр. *пласо*, образувамъ). Способъ да се позлатява, посребрява, и пр. посрѣдствомъ галванически токъ или като се разложи чрѣзъ електричеството металическа соль.

Галванопластикъ, *гр.* Човѣкъ, който се занимава исключително съ галванопластиката.

Галваноскопъ, *гр.* Сжщото, каквото е галванометръ.

Галгалъ. 1) Едно мѣсто, по́сетнѣ градъ, между Иорданъ и Иерихонъ. 2) Въ Втор. и 4 Цар. градъ, който се вижда да е билъ въ Ефремска планина 3) Въ II. Нав. 12; 23 се прѣдполага да е билъ сегашний градъ *Джилджулие*, въ сароиско поле (Библ.).

Галекъ *(Витеславъ)*. Чешски поетъ и драматургъ (1835—1874).

Галенизмъ. Лѣкарското учение на Галена.

Галенистъ. Послѣдователь на Галеновото учение.

Галенитъ. Минералъ, химически съставенъ отъ олово (куршумъ) и

сѣра, понѣкога съдържа по малко сребро, желѣзо, цинкъ и други. Намира се обикновено въ кристали отъ правилната система, главно въ кубове; а срѣща се понѣкога и въ набити маси. Цѣпи се съвсѣмъ по площитѣ на куба. Има оловно-сивъ шаръ и металически блесъкъ. Галенитътъ е главната руда, отъ която се добива оловото. Въ България галенитъ съ слабъ примѣсъ отъ сребро се намира въ Родопитѣ, Етрополския балканъ, около Ямболъ, Чипровецъ и др.

Галенически. Който се отнася до Галеновитѣ теории.

Галенъ. Знаменитъ гръцки анатомъ и лѣкарь; открилъ, съ опитъ, че нервитѣ и мозъкътъ сѫ взаимно свързани и че мозъкътъ е срѣдоточие на чувствуванията; оставилъ съчинения, които до врѣмето на Парацелса били авторитетъ за всичкитѣ медицински училища; пó-голѣмата часть отъ живота си прѣкаралъ въ Римъ, и билъ лѣкарь на императора Комода (131—200 слѣдъ Р. Х.).

Галеотъ. Гущерь съ кѫса, пирамидална, четверожгълна глава.

Галера. Огроменъ военен корабъ у староврѣменнитѣ гръци и римляне съ гребла и платна. Въ срѣднитѣ вѣкове тоя видъ кораби били въ голѣмо употрѣбение, и служили за мѣстозаточение на прѣстѫпници.

Галери, отъ дума *галера*. Наказание на прѣстѫпници, които се осѫждали едно врѣме да гребѫтъ на галера.

Галерий. Римски императоръ (305 — 311).

Галерия, *итал.* 1) Дългъ коридоръ или проходъ, който съобщава разнитѣ стаи на едно здание. 2) Дълга стая, каквато често се употрѣбява за изложба на картини.

Галеропия, *гр.* Очна болестъ, когато на болния се чини че всичкитѣ прѣдмѣти сѫ освѣтлени съ ярка свѣтлина.

Галета, *фр.* Сухаръ, пексемедъ.

Галиенъ. Римски императоръ, синъ на имп. Валериана; убитъ въ обсадата на Миланъ (259 — 268 слѣдъ Р. Х.).

Галий, *лат.* Просто тѣло, металъ, откритъ въ 1875 отъ Лекока де Боабодрана, и нареченъ по старото име на Франция. Тоя металъ се топи кога се държи въ рѫка: въ течно състояние е сребристо-бѣлъ, лѣпи се о стъкло, и образува огледало.

Галиканска църква. Сѫщото, каквото е французско-католическа църква.

Галилей. Знаменитъ италиянски математикъ, физикъ и астрономъ (1564—1642); пръвъ си служилъ съ телескопа, за който казватъ да е негово изобрѣтение, и позналъ, че земята се върти около слънцето. Г., гоненъ отъ инквизицията за учението, че слънцето не се върти около земята, както се вѣрвало тогава, а земята около слънцето, се принудилъ, за да се избави отъ мѫки, да оттегли твърдението си. Той е създалъ науката динамика, като е открилъ законитѣ за падането на тѣлата. Биографически и други свѣдѣния за Г. се намиратъ въ книжка *Галилей*, неговий животъ и дѣятелность, прѣводъ отъ А. З. Бояджиева (Търново, 1897); интересни подробности за Г-вата расправия съ инквизицията има и въ книга *Небеснитѣ свѣтила*, отъ американския професоръ Мичеля, прѣведена на бълг. отъ Д. Витанова (Пловдивъ, 1875). На езика ни има и прѣводъ *Галилей*, истори-

ческа драма отъ Г. Монтекини (Пловдивъ, 1888).

Галилейско море или **Тивериадско езеро**. Езеро въ Палестина, край което сѫ били градове Генисаретъ и Тивериада. Това езеро, осветено съ толкова си събития, описани въ Евангелието, е около 20 километра надлъжъ и 10-на килом. наширъ, съ дълбочина 20 метра. Прѣзъ него тече, отъ сѣверъ къмъ югъ, Иорданъ. Споредъ пълковника *Линча*, то е 197 метра по́-ниско отъ равнището на Срѣдиземно море. Водата му е сладка и изобилва съ риба.

Галилея. Въ Христово врѣме Г. се наричала цѣла сѣверна Палестина, отъ Срѣдиземно море до Иорданъ; а пъкъ *Галилея езическа*, която се споменува въ Библията, се наричала оная часть отъ Галилея, която Соломонъ далъ на тирския царь Хирама, за неговата помощь да се съгради храмътъ. Гл. гр. на Г. били *Назаретъ*, *Кана*, *Капернаумъ*, *Тивериада*, *Наинъ*. Всѣкой единъ отъ Христовитѣ ученици билъ галилеянинъ или по происхождение, или по мѣстожителство, самъ Христосъ порастнѫлъ въ Галилея и тая область била главний театръ на неговата дѣятелность. Затова и римский императоръ Юлианъ въ прѣдсмъртния си часъ извикалъ: «Галилеянину, ти побѣди!» Сега Галилея влиза въ Дамасския виляетъ.

Галиматия, *фр.* Бесмислена, замотана рѣчь.

Галионъ. Римски управитель на Ахаиѭ, въ врѣме на апостола Павла, по́-старъ братъ на философа Сенека *(Библ.)*.

Галиполъ (тур. *Гелиболъ*). Укрѣпенъ градъ въ европейска Турция, на Дарданелски протокъ, 162 килом. на югъ отъ Одринъ, 212 к. на юго-зап. отъ Цариградъ; 20,000 жит. Скеля на европейски параходи. Дѣятелна търговия. Г. е билъ първото завоевание на турцитѣ въ Европа. Баязитъ I накаралъ да въздигнѫтъ тамъ една дебела кула, която и днесь сѫществува.

Галицизмъ. Изражение свойствено на французски езикъ.

Галицинъ. Русско семейство, което е доставило на Русия нѣколко отлични генерали и държавници: **Василий**, нареченъ *Велики*, министръ на Федора Алексиевича прѣзъ регентството на императрица София, умирилъ буната на стрѣлцитѣ въ 1682, сключилъ договоръ за *вѣченъ миръ* съ Полша въ 1686, отблъснѫлъ нахлуванията на кръмскитѣ татаре въ 1688; нъ въ 1689 влѣзълъ въ заговоръ противъ Петра Велики, който го заточилъ (1633 — 1713); — **Михаилъ I Г.** (князъ), служилъ въ войнитѣ среща турцитѣ и шведитѣ, назначенъ въ 1724 фелдмаршалъ (1674—1730); — **Александръ Г.**, синъ на Михаила I, разбилъ турцитѣ при Шокзинъ въ 1769, голѣмъ любимецъ на Екатерина II, която го възвисила на чинъ фелдмаршалъ (1718 — 1783); **Димитръ III Г.** (князъ), посланникъ въ Франция въ 1765, свързалъ приятелство съ тогавашнитѣ французски книжовници. Отъ него има: *Физическо описание на Таврида*, *Минералогия*, *Духътъ на икономиститѣ* (умр. въ Брауншвейгъ, 1803).

Галиция. Австрийска область, която едно врѣме съставлявала часть отъ Полша. Австрия ѭ придобила при първото дѣление на Полша (1772); по́-сетнѣ къмъ неѭ присъединила и Краковъ съ областьта му (1846), които по дого-

воръ между Австрия, Русия и Прусия се прѣдали на първата. Галиция има за прѣдѣли на сѣв. руска Полша, на ист. Русия и Молдова, на югъ Унгария, на зап. австрийска Силезия. Тя се пои отъ Висла, Днѣстръ и Прутъ. Простр. 78,496 чет. кил.; насел. 6,600,000 жит. Съ исключение на по́-вече отъ 100,000 нѣмци и около 500,000 евреи, жителетѣ сѫ словѣне, въ западната часть главно поляци, въ източната рутини. По вѣра тѣ сѫ по́-вечето католици. Страната, расположена на сѣв. отъ Карпатскитѣ планини, е високо плато съ климатъ по́-студенъ отколкото въ коя-да-е друга часть отъ австрийската империя; нъ изобщо почвата е плодородна. Сольта е на́й-важний минералъ.

Галия. Име на Франция отъ памти-вѣка до врѣмето на Кловиса. Галия е била по́-голѣма отъ сегашна Франция; тя имала Рейнъ за прѣдѣлъ на сѣверъ. Галитѣ, келти по происхождение, били воинствени и прѣдприимчиви. Отъ VI-и вѣкъ прѣди Р. Х. тѣ направили петь важни похода.

Първий, подъ прѣдводителството на *Беловеза*, когато прѣминѫли Алпитѣ, та основали селище въ сѣверна Италия. Тамъ тѣ съградили Миланъ, Падуа и др. (587 прѣди Р. Х.). Тая часть римлянетѣ нарекли *Цизалпина* (страна отсамъ Алпитѣ) за отличие отъ страната отвъдъ Алпитѣ, *Г. Трансалпина*.

Вторий, подъ прѣдводителството на *Сиговеза*, въ сѫщата епоха, когато основали по едно селище всрѣдъ Германия, въ Чехия и въ Панония (587).

Третий, подъ прѣдводителството на *Брена I*, потомецъ Беловезовъ, когато тѣ побѣдили римлянетѣ, прѣзели Римъ и слѣдъ нѣколко-мѣсечно прѣбивание въ него, го запалили. Генералъ Камилъ ги отблъснѫлъ (390).

Четвъртий, подъ прѣдводителството на *Брена II*, *Белгия* и *Серетрия;* тѣ опустошили Македония и Тракия, и отишли въ Гръция да ограбѭтъ *Делфийския* храмъ. Тоя походъ билъ нещастенъ (279).

Петий, въ III-и вѣкъ; тѣ основали едно поселение въ Мала-Азия, дѣто били отишли да поставѭтъ Никомида на витинския прѣстолъ (278). Това тѣхно селище се нарекло *Галатия* или *Галогръция*.

На́й-сетнѣ Юлий Цезаръ покорилъ страшнитѣ гали, и ги подчинилъ подъ римското владичество (58 — 51).

Въ V-и вѣкъ слѣдъ Р. Х., въ Галия нахлули франкитѣ, бургундцитѣ и вестготитѣ, та се образувало кралство Франция, подъ властьта на Кловиса I (481).

Галомания, *лат.-гр.* Страсть или пристрастие къмъ всичко французско.

Галоманъ, *лат.-гр.* Поклоникъ на всичко французско.

Галонъ, *англ.* Мѣра на течни вещества, отъ 4.54 литри. 1 бъчва = 63 галона.

Галопадъ или **галопъ**, *фр.* Единъ видъ дансъ или музиката за него.

Галопъ, *фр.* 1) Пропущане конь на скокове, особенъ видъ ѣздене. 2) Виж. *Галопадъ*.

Галопирамъ, *фр.* 1) Ѣздѭ-конь въ галопъ. 2) Дансувамъ галопадъ.

Галофилъ, *лат.-гр.* Приятель или привърженикъ на Франция, на французетѣ.

Галофобия *лат.-гр.* Страхъ отъ Франция, отъ французетѣ, сир. подозрителность къмъ тѣхъ.

Галофобъ, *лат.-гр.* Човѣкъ, който се бои отъ Франция, като не вѣрва въ искренностьта ѝ или въ добротата на намѣрението ѝ.

Галоша, *фр.* Обувка, която се обува връзъ друга обувка.

Галско княжество и **галски**. Сѫщото, каквото е *Уейлсъ* и *уейлски*.

Галтонъ *(Францисъ)*. Английски ученъ, начинатель на научното изслѣдване на гениитѣ; авторъ на *Наслѣдственій геній* (1869), *Англійскитѣ научни мѫже* (1874), *Издирвания въ човѣшкитѣ умствени способности, и тѣхното развитие* (1883), *Естествената наслѣдственость* (1889) и др. Нѣкога Г. пѫтувалъ съ научна цѣль въ западната часть на южна Африка, и излага издирванията си въ книга *Расказъ на единъ изслѣдователь въ тропическа южна Африка*. Г. е братовчедъ на Чарлза Даруина. Той е роденъ въ 1822.

Галунъ, *фр.* Позлатенъ или посребренъ ширитъ, който носѭтъ на форменнитѣ си дрѣхи офицеритѣ и духовнитѣ лица.

Галъ. Знаменитъ германски лѣкарь, основатель на френологията. При всичко, че заключенията му се погледнѫли съ недовѣрие, па и сега още не сѫ установени, неговитѣ изслѣдвания на мозъка сѫ били за съврѣменницитѣ му едно откровение (1758—1828).

Галъ. Римски императоръ (251 — 253).

Галъ (*Мартинъ*). Чешски лѣтописецъ (ум. въ 1113).

Гама, *гр.* Седемьтѣ ноти въ музиката, наредени въ естествения имъ редъ: ut (утъ) или do (до), re (ре), mi (ми), fa (фа), sol (соль), la (ла), si (си). Названието си добила отъ грѫцката буква гама (Γ) затова, защото съ тая буква почвала старата Гвидонова система на звуковетѣ.

Гамбия. Рѣка въ Сенегамбия, тече отъ ист. къмъ зап. прѣзъ планини и гори, и послѣ прѣзъ обширни плодородни равнини, и се влива въ Атлантически океанъ 140 килом. на юго-ист. отъ Зелени носъ прѣзъ едно устие 28 килом. широко; 1,700 килом. дълга. Корабоплавателна отъ океана до 480 килом., дѣто наставатъ Бараконденски водопади. Въ долното си течение рѣката се дѣли на много рѫкави. Въ коритото ѝ, дълбоко, има много крокодили и рѣчни коне.

Гамбия. Английски селища по брѣговетѣ на р. Гамбия, които състоѭтъ отъ търговски кантори и носѭтъ имената Пизания, Албреда, Св. Мария и др.

Ганглий. Въспаление на нервни вѫзли.

Гангрена, *гр.* Съвършено омъртвение, поради въспаление, на часть отъ тѣлото. Гангрената се нарича и Антоновъ огънь; тя клони да се распространи; затова отрѣзватъ гангренясалия удъ. Въ *прѣнос. см.* нравствено растлѣние.

Гангреновенъ. Заразенъ съ гангрена.

Гангренозисъ, *гангренесценция*, *ново-лат.* Образуване гангрена.

Гангренопсисъ, *гр.* Повръхностно омъртвение на бузитѣ.

Гангренясвамъ, *гр.* 1) Заразявамъ съ гангрена. 2) Обръщамъ се на гангрена; прихващамъ гангрена.

Гангъ. Рѣка въ Азия (Хиндостанъ), истича отъ Хималайскитѣ планини, пои Бенаресъ, Шандернагоръ, Калкута и се влива въ Бенгалски заливъ; 3,000 килом. дълга.

Гандъ. Градъ въ Белгия (източна Фландрия), на Шелда, 48 килом. на сѣв.-зап. отъ Брюкселъ; 152,000 жит. Търговски и ржкодѣленъ градъ.

Ганимедъ. Баснословенъ хубавецъ, царски синъ. Юпитеръ се обърнжлъ на орелъ, та го похитилъ отъ планина Ида и прѣнеслъ на Олимпъ, дѣто го направилъ свой виночерпецъ.

Ганка (*Вацесавъ*) Чешски народенъ поетъ, историкъ, археологъ, нумизматикъ; библиотекарь на народния музей въ Прага, отъ 1822; принадлежи къмъ числото на ония, на които цѣлата дѣятелность е била обърнжта къмъ възраждането на чешската народность и литература; прославилъ се особено съ откритието и издаването на «Краледворски ржкописъ» (1817) (род. 1791 — умр. 1861).

Гантеле, *фр.* 1) Облѣчена съ желѣзо ржкавица, която се употрѣбява при фехтование. 2) Хирургическа прѣвръска на ржката.

Ганти, *фр.* Ржкавици.

Гантирамъ, *фр.* Турямъ нѣкому ржкавици; **Гантирамъ се**. Турямъ си ржкавици.

Ганчевъ (*Добри*). Български писатель, авторъ на *Обозрѣние на сношенията между русската и българската черкова*, редъ статии обнародвани въ пловд. спис. *Наука*, год. II (1882); *Историята на Русската държава* (1884); *Борба за Самостоятелность*, исторически романъ изъ живота на българетѣ въ XIII-и вѣкъ (1887); *Българска история*, учебникъ за долнитѣ гимназиялни класове и за трикласнитѣ училища (1888); *Раскази изъ Българската История*, популярно изложение на по́важнитѣ събития въ нашия исторически животъ (1894); *Българска Граматика* (1895). Освѣнъ това, Г. е работилъ и на вѣстникарското поле: отъ 1882 до 1883 е редактиралъ *Български Гласъ*, едноврѣмешенъ органъ на консервативната партия, и отъ 1889 до 1892 е билъ втори редакторъ на *Свобода*, органътъ на стамболовиститѣ. Отъ 1883 и до сега Г. е служилъ непрѣстанно като прѣдаватель на гражданската история и български езикъ въ Военното училище въ София. На неговата обществено-учителска дѣятелность принадлежи и високата честь да бжде учитель по бълг. езикъ на Н. Ц. В. княза прѣзъ 1887—1890, па и на Н. Ц. В. княгинята прѣзъ 1895—1896.—Г. е роденъ въ 1856 въ с. Лѣсковецъ, търновски окржгъ. Първоначалното си образование добилъ въ родното си село, а свършилъ гимназия въ Николаевъ, въ Русия. Прѣзъ 1875 и 1876 билъ учитель въ тулчанското трикласно училище. Отъ 1876 до 1879 се училъ въ Киевската Духовна Академия, която свършилъ съ степень кандидатъ на историческитѣ науки; и отъ 1879 до 1882 испълнявалъ длъжностьта секретарь при Българската Екзархия.

Гаражъ, *фр.* Мѣсто на желѣзнопжтна станция, дѣто се оттеглюватъ влаковетѣ за да отворжтъ пжтя за други пристиганжщи влакове.

Гарантирамъ, *фр.* 1) Поржчителствувамъ, обеспечавамъ, ставамъ кефилъ: *гарантирамъ дългъ.* 2) Подтвърдявамъ, удостовѣрявамъ: *гарантирамъ точностьта на една новина.* 3) Отговарямъ за прѣдмѣтъ, що продавамъ: *часовникарьтъ гарантира часовницитѣ си за 10 години.*

Гарантъ, *фр.* Поржчитель, кефилъ.

Гаранция, *фр.* Поржчителство, кефилликъ; обеспечение, залогъ.

Гаргара или **гаргаризмъ**, *гр.* Жабурене, плакнене (*гърлото*).

Гардеанъ, **гардеанинъ**, отъ *фр.* Пазачъ (на *карантинно учреждение* и д. п.).

Гардеробъ, *фр.* Долапъ или стая, дѣто се вардѫтъ дрѣхи; оттука *гардеробенъ*.

Гарибалди (*Иосифъ*). Италиянски патриотъ, идолътъ на Италия, който много помогнѫлъ за обединението ѝ и който мразилъ деспотизма всѫдѣ въ свѣта. Въ 1834, той зелъ участие въ едно безуспѣшно въстание въ Генуа и съ голѣми мѫчнотии сполучилъ да стѫпи на французската земя въ сѫщото врѣме, когато въ Генуа се чела прѣсѫдата, която го осѫждала на смърть. Въ 1836, когато южно-американската република Уругай обявила война на Роса, диктатора на Буеносъ-Айресъ, Г. стѫпилъ въ служба на републиката и скоро далъ доказателство на такъвъ забѣлѣжителенъ талантъ за военно водителство, че му се повѣрила върховната команда и на морскитѣ и на сухопѫтнитѣ дѣйствия. Въ 1848, когато между Австрия и италиянскитѣ свободолюбци избухнѫла война, Г. се озовалъ въ Европа. Съ единъ сформируванъ отъ него легионъ, той испърво дѣйствувалъ противъ австрийцитѣ въ Тиролъ, а слѣдъ това началствувалъ славната защита на Римъ противъ французетѣ. Четире седмици наредъ републиканцитѣ подъ неговитѣ заповѣди отблъсквали неприятеля. Грамаднитѣ сили на ген. Удито най-сетнѣ прѣодолѣли, та Г. отстѫпилъ отъ Римъ, когато французетѣ нахлували въ него. Неговото отстѫпление съ 2,900 войници прѣдъ тѣхъ и прѣзъ мѣстности гѫсто завзети отъ австрийски сили е единъ отъ най-голѣмитѣ подвизи въ историята. Като изгубилъ токо-речи всичкитѣ си сподвижници и любимата си жена Ана, мѫжествена бразилка, която всѣкога го придружавала въ всички походи и битви, Г. се укрилъ въ Генуа; отъ тамъ той отпѫтувалъ за Тунисъ, и пакъ за Южна-Америка и добилъ началството на единъ американски търговски корабъ. Съ него той посѣтилъ нѣколко английски пристанища, дѣто му се показало всѣко заявление на обществено удивление и съчувствие. Въ прѣсѣкулката между войната отъ 1848, когато се борилъ за републиканско управление, и войната отъ 1859, той билъ публично приелъ замѣнението на републиката съ монархията, каквато сѫществувала въ Пиенонтъ, та прѣзъ 1859, когато се обявила войната, постѫпилъ въ сардинска служба съ чина генералъ и прославилъ се съ похода си въ Ломбардия, дѣто съ своя корпусъ стрѣлци накаралъ да отстѫпи корпуса на Урбано. Ала най-триумфалното и важнѣйше прѣдприятие въ чудесното му поприще се извършило на другата година (1860). Слѣдъ Вилафранкския миръ, който прѣкратилъ внезапно и незадоволително италиянската война прѣзъ 1859 (виж. *Викторъ Емануилъ II*), италиянцитѣ, които до скоро се облягали на сардинското правителство, се подпрѣтнѫли да работѫтъ сами. Рано прѣзъ 1860, въ Палермо избухнѫли въстанически смущения, и тѣ, ако и да били скоро потѫпкани отъ неаполи-

танския гарнизонъ, продължавали да се повтарятъ въ вжтрѣшностьта на Сицилия: въстаниницитѣ били добили увѣрение отъ Г., че скоро ще се яви между тѣхъ. Г. събралъ въ Генуа 1070 патриоти и на 23-и апр. отплувалъ за острова. На 29-и, неговитѣ двѣ прѣносни параходчета искарали на брѣга при Марсала сполучливо дружината му прѣдъ Неаполитанската флота, и донѣйдѣ подъ нейния огънь. На 3-и май, въ битвата при Калатафими, 3,600 неаполитанци били поразени отъ Гарибалдовата малка сила. Тая побѣда отворила пжтя за Палермо и вджхнжла Г-витѣ войници съ непрѣодолимо довѣрие. На 6-и с. м., Г. съ малката си войска герои завзелъ височинитѣ на Палермо, и слѣдъ отчаяна борба съ кралевскитѣ войски, пробилъ си пжть въ злочестия градъ, надъ който нѣколко деня наредъ слѣдъ това валѣли бомбитѣ отъ съединения огънь на неаполитанския гарнизонъ и неаполитанската флота. Намѣсата на английската флота, подкрѣпена отъ осамотеностьта и лишението на гарнизона затворенъ въ твърдинитѣ, накарали неаполитанския генералъ да капитулира; и слѣдъ неговото излизане съ войскитѣ си, Г. станжлъ господарь и на палермоскитѣ крѣпости. Неговий пръвъ указъ заповѣдалъ всеобщо въоржжение за гражданетѣ. На 8-и юлия, той, на чело на 2,500 души, далъ сражение въ Мелацо на 7,000 неаполитанци, които били напълно разбити и принудени да изпразнжтъ крѣпостьта. Прѣзъ мѣсецъ августъ, Г-вата войска била вече 30,000, и на 26-и Г., вѣрѣдъ неописуемия въсторгъ на неаполци, влѣзлъ въ Неаполъ, само съ единъ двама приятели, да докаже на Европа, че неговото идване е пристигането на единъ освободитель, когото посрѣщатъ радушно, а не на единъ завоеватель, който вселява трепетъ. Прѣдишний день, столицата била зрителка на отглюването на краль Франциса II въ крѣпостьта на Гаета. До края на мѣсеца, Г. билъ постановилъ нѣколко реформи, назначени да увеличжтъ популярностьта на сардинското правителство, на което той билъ вече явенъ прѣдставитель [въ началото той билъ зелъ титлата и властьта на диктаторъ]. На 19-и септемврия, Г. трѣбвало да покаже пакъ военнитѣ си способности, понеже кралевскитѣ войски, на брой 15,000, се дигнжли отъ Капуа, и нападнжли свирѣпо цѣлата линия на Гарибалдийцитѣ распрострена покрай Волтуно. За нѣколко часа настанжла страшна неизвѣстность, и нѣколко пжти се виждало като че сполуката щѣла да напустне патриотитѣ въ послѣдната минута; нъ на́й-сетнѣ кралиститѣ били прогонени назадъ къмъ Капуа въ безредие, и Г. съобщилъ слѣдствието въ своята прочута телеграма; «Пълна побѣда по цѣлата линия». Това било Г-вото послѣдно тържество въ тая борба. Викторъ Емануилъ, провъзгласенъ отъ него краль на Италия, разбилъ папската войска подъ началството на Ламорисиера и продължилъ пжтя си въ Неаполското кралство, дѣто билъ посрѣщнжтъ отъ Г., който прѣдалъ въ ржцѣтѣ на господаря си началството на южната доброволническа войска и властьта надъ неаполитанскитѣ области. Прославенъ вождѣ като освободитель на Италия, Г. живѣлъ послѣ въ съвършено уединение на о-въ Капрера.

Въ 1862, той изново събралъ едно тѣло доброволци въ Сицилия, съ намѣрение да покори Римъ и довърши единството на Италия; нъ Викторъ Емануилъ билъ накаранъ отъ Франция да осуети намѣрението му. Г. билъ зетъ, заедно съ всичкитѣ си сподвижници, въ плѣнъ отъ единъ пълкъ италиянска войска. Неговитѣ доброволци, които не желаяли да се пролива италиянска кръвь, не грѫмнѫли ни еднѫшъ. Прѣзъ французско-прусската война въ 1870 Г. се би на страната на Франция (1807 — 1882). За пó-вече подробности за Г. виж. *Гарибалди*, чърти отъ живота му, прѣвелъ Петръ Ивановъ (Пловдивъ, Русчукъ и Велесъ: книж. Хр. Г. Дановъ, 1879) и *Животътъ на Иосифъ Гарибилди* кн. въ «Народна Библиотека» на Д. Х. Ивановъ и З. Паламидовъ (Пловдивъ, 1888).

Гаризинъ. Планина въ Ефремъ *(Библ.)*.

Гарирамъ, *фр.* Оттеглювамъ се въ гаражъ *(За влакъ)*.

Гармондъ. Името на печатнитѣ букви непосрѣдствено пó-едри отъ боржа.

Гармонирамъ и **гармония**. Сѫщото, каквото е *хармонирамъ* и *хармония*.

Гарнизонъ, *фр.* Войска настанена въ градъ или крѣпость да варди.

Гарнитура, *фр.* 1) Материя, която се прилага на дрѣха за украшение. 2) Едно-друго за въ ястие.

Гарона. Рѣка въ Франция; главата ѝ въ Аранската долина (Пиринейскитѣ планини въ Испания); тече прѣзъ Тулуза и Бордо и влива се въ Атлантически океанъ; 450 килом. дълга. Голѣми градежи сѫ направени отъ 20 години насамъ да се подобри корабоплаването подъ и надъ Тулуза.

Гарсонъ, *фр.* Слуга въ гостинница, газино, кафене, хотелъ.

Гарфилдъ (генералъ *Джеймсъ*). Прѣдсѣдатель на Съединенитѣ Държави въ Америка, избранъ за такъвъ въ 1880, упушнѫтъ отъ единъ нехранимайка въ 1881, и оплаканъ отъ милионитѣ свои съотечественици (1831—1881).

Гасенди. Франц. математикъ и философъ (1592—1655).

Гастероподи, *гр.* Молюски, които иматъ единъ видъ крака подъ корема.

Гастралгия, *гр.* Невралгия на стомаха. Признацитѣ на тая болесть сѫ болезнини въ празднинитѣ на стомаха и мѫчно пищеварение. Често се случватъ и уригвания. Да се прибѣгва до лѣкарь.

Гастритисъ, *гр.* Въспаление на ципата на стомаха. Признацитѣ на тая болесть сѫ изгубване охотата, болезнени повръщания, голѣма жажда, и силни болки; трѣбва де се тръси лѣкарска помощь.

Гастрически сокъ, *гр.* Стомашенъ сокъ; мокрота, която испуща стомахътъ и която служи да се извръшва въ него пищеварението, сир. да се «смила храната».

Гастролатрия, *гр.* Чревоугодие.

Гастролитъ, *гр.* Камень въ стомаха.

Гастрономия, *гр.* 1) Искуство да се правѭтъ добри ястия. 2) Страсть за хубави ястия.

Гастрономъ, *гр.* Вѣщъ на ястия.

Гастротомия, *гр.* Въ *хир.* прорѣзване въ стомаха, или въ корема.

Гатала (Мартинъ). Най-старий отъ съврѣменнитѣ чешски филолози (род. 1821).

Гати. Име на двѣ планински бърда въ Хиндостанъ.

Гатчина. Градецъ въ с. петербургска губ., 44 килом. на югозап. отъ С. Петербургъ; 10,000 жит. Царски дворецъ.

Gaudet tentamine virtus. Лат. поговорка: Добродѣтелта се радва въ искушение.

Гауптвахта, *герм.* Главна военна стражарница.

Гвадалахара. Градъ въ Мексико; стол. на държава Ксалиско; 420 килом. на сѣв.-зап. отъ Мексико; 80,000 жит. Университетъ и великолѣпна съборна църква.

Гвадалквивиръ. Рѣка въ Испания, слѣдъ като минува прѣзъ Кордуа и Севила, влива се въ Атлантически океанъ; 400 килом.

Гваделупа. Единъ отъ малкитѣ Антили; 183,000 жители (на Франция); гл. гр. *Ла-Басъ-Теръ*. Произвожда захаръ, кафе, тютюнъ. Г., открита отъ Христофора Колумба въ 1493, била захванжта отъ французски пирати въ 1635. Слѣдъ това, тя принадлежала ту на Англия, ту на Франция, въ 1813 на Швеция и по парижския миръ въ 1815 била отстжпена на Франция. Робството въ Г. се унищожило въ 1848.

Гвадиана. Рѣка въ Испания, пои Бадажозъ, тече послѣ прѣзъ Португалия, влива се въ Атлантически океанъ; 640 килом.

Гварани или **Туни**. Индийско племе въ южна Америка, распръснжто въ Ла-Плата, Парагвай, Бразилия. По-вечето *г.* сж обърнжти въ християнството отъ езуититѣ въ XVIII вѣкъ.

Гвардеецъ. Служащъ въ гвардия.

Гвардейски. Отъ или на гвардията.

Гвардия, *итал.* Пробраната войска въ една държава.

Гватемала *(Република)*. Република въ срѣдна Америка, простр. 105,600 чет. килом., отъ Тихи океанъ до Хондурасски заливъ; 1, 511,000 жит. Стол. *Гватемала*; 71,000 жит.

Гватимозинъ. Послѣдний индийски императоръ на Мексико, обѣсенъ въ 1522 по заповѣдь на Кортеза. Прѣди обѣсването му, прострѣли го на жаръ за да се принуди да каже дѣ билъ скрилъ съкровищата си. На сжщото мжчене билъ подложенъ и неговий пръвъ министръ, и понеже министрътъ съ умолителенъ погледъ поискалъ позволение отъ господаря си да открие тайната, която търсили палачитѣ: «И азъ» рекълъ Гватимозинъ, «на рози ли почивамъ?» Тия думи се споменуватъ, кога се иска да се даде нѣкому да разбере, че не само той тегли мжчнотитѣ или носи отговорностьта на едно общо прѣдприятие.

Гвашъ, *итал.* Живописство съ гжсти водни бои.

Гваякилъ. Градъ въ републиката на Екватора: пристанище на Тихи океанъ: важно тържище; 40,000 жит.

Гваякъ, *исп.* отъ *хайтски.* Малко криво дръво, което расте въ западно-индийскитѣ острови, и дава едно яко и тежко дръво, наречено въ търговията lignum sanctum. Единъ видъ дръво отъ тоя родъ дава една зеленикава смола, която се употрѣбява въ лѣкарството.

Гвиана. Обширна страна въ южна Америка, на источното крайбрѣжие, раздѣлена на: 1) Английска Гвиана; 269,400 жит. Центръ

на управл. *Джорджтаунъ* или *Демерера*. 2) Холандска Гвиана или Сюринамъ; 72,533 жит. Ц. на у. *Парамарибо*. 3) Французска Гвиана; 25,000 жит. Ц. на управл. *Каиена*.

Гвиковаръ. Титла на единъ силенъ князъ на едно индийско княжество зависимо отъ Англия. Това княжество се намира въ Гузератъ, и има за столица *Барода*, която е дала името си и на държавата. Владѣнията на Г. иматъ простр. 20,720 чет. килом. и насел. 3,000,000. Г. има нѣколко васали на полуостр. Кативаръ. Виж. *Гузератъ*.

Гвинея. Име на западната часть на Африка, която се простира отъ Сенегамбия до Конго.

Гвинея *(Нова)*. Виж. *Папуазия*.

Гебауеръ *(Янъ)*. Съврѣмененъ чешски филологъ (род. въ 1838).

Гебри, отъ персид. *гебръ*, невѣрникъ, неправовѣренъ. Име, съ което мохамеданетѣ наричатъ послѣдователетѣ на старата персидска вѣра прѣобразувана отъ Зороастра; наричатъ ги и *парси*, люде на Парсъ или Фарсъ, сир. Персия; а тѣ сами се зовѫтъ *бединъ*, прѣвъсходновѣрци. Г. сѫ обожатели на огъня, и пазятъ драгоцѣнно Зороастровитѣ писания. Тѣ сѫ добродушни, гостолюбиви и благотворителни. Когато персидската империя подпаднѫла подъ мохамеданската власть, жителетѣ ѝ били принудени да приемѫтъ мохамеданството. Малцина отъ тѣхъ съ бѣгство упазили праотеческата вѣра. Сега прѣсмѣтатъ до 8, 000 *г.* въ земята на праотцитѣ имъ, главно въ Иездъ и двадесеть и четире околни села. Има по нѣколцина въ Техеранъ, въ Испаханъ и въ Ширазъ, и нѣколцина въ Баку, близу до голѣмата нефтена планина, нъ всички потънѫли въ дълбоко невѣжество и, съ малки исключения, въ голѣма сиромашия. Тѣ се славѭтъ съ честностьта, покорностьта и дълготърпѣнието си. Г. сѫ наймногобройни въ Бомбай (Индия), дѣто ги изброяватъ до 100,000 или около 8% отъ цѣлото население. Въ Дамонъ, на сѣв. отъ Бомбай, тѣ пазѭтъ въ единъ храмъ, по-вече отъ 1,200 години, свещения огънь, който сѫ занесли тамъ отъ Персия, когато гоненията на мюслюманетѣ ги принудили да се прѣселѭтъ.

Гевалъ. 1) Въ Псал. едно римско окрѫжие въ Едомската область, което и сега носи името Джебалъ (планина). 2) Въ Втор. една гора въ Ефремъ, среща Гаризинъ. 3) Въ 3 Цар., И. Нав., Иез. пристанище и окрѫжие въ Финикия, на сѣв. отъ Бейрутъ; сегашното му име Джебаилъ *(Библ.)*.

Гевгелий. Градецъ въ авратъхисарската (кукушската) каза, на Вардаръ и на желѣзницата Солунъ-Скопие; 3,492 жит., отъ които 3,168 българе, а останѫлитѣ турци. Копринарство; износъ голѣмо количество пашкули. Хубави гори по клоноветѣ на планинската верига, които се спущатъ до Вардаръ.

Гевендия, *тур*. Развалена жена. Съ това име се наричали женитѣ, които ходели съ *кѫрджалиитѣ* да имъ пѣѭтъ и да се веселѭтъ.

Гедеонъ. Петий сѫдия Израилевъ, избавилъ народа си отъ игото на мадиамцитѣ (XIII вѣкъ пр. Р. Х.) [*Библ.*].

Гедеръ. Ханаански градъ, въ Иудейското поле (*Библ.*).

Гедира. Градъ, който се вѣрва

да е сѫщий Гедеръ и Ветъ-Гадеръ *(Библ.)*.

Гедоръ. Градъ въ Иудейскитѣ планини, 12 кил. на юго-зап. отъ Витлеемъ; сегашното му име *Джесдуръ (Библ.)*.

Гейзеръ (исл. знач. *виръ*). Изворъ, който хвърля нагорѣ гореща вода: *въ Ирландия има единъ гейзеръ, който стрѣля на 50 мет. високо една струя врѣла вода повече отъ 9 метра околовръсть.* Гейзеритѣ дѣйствуватъ периодически, ако и на нееднакви прѣсѣкулки. Тѣ проявяватъ единъ видъ волканическа дѣятелность, която е зела да отслабва. Гейзери има най-много въ Исландия и Нова-Зеландия.

Гей-Люсакъ. Франц. химикъ и физикъ (1778—1850), изобрѣтатель на сифоновия барометръ.

Геко, *ново-лат.*, *герм.*, *фр. англ.* и др. Животно, така наречено отъ звука, що издава. То е нощенъ гущерь отъ разреда на дебелоезичнитѣ гущере, съ плоски пръсти и обикновено остри нокти, които му даватъ възможность да се катери по стѣнитѣ и таванитѣ. Г. е много бръзъ и исчезва комахай магически. Г.-тѣ живѣѭтъ особено въ студения поясъ.

Гекторевичъ *(Петръ)*. Първий чистонароденъ далматински поетъ (1486—1572).

Гелвуе. 1) Планина въ Палестина, дѣто умрѣлъ Саулъ. 2) Градъ въ източната страна на тая планина; сегашното му име е *Джелбонъ (Библ.)*.

Гелеръ. Германски баснописецъ (1715—1769).

Гелиболъ. Турското име на Галиполъ.

Гелимеръ. Послѣдний царь на вандалетѣ, побѣденъ въ Африка отъ Белисария (534).

Гелиография. Виж. *Хелиография*.

Гелонгъ. Австралийски градъ (Виктория), на заливъ Корио, 75 килом. на юго-зап. отъ Мелбѫрнъ; 25,000 жит. Износъ годишно милиони килограма вълна.

Гелфи. Привърженици, въ срѣднитѣ вѣкове, на свѣтската власть на папитѣ. Гелфитѣ били противници на *гибелинитѣ*, привърженици на германския императоръ. Борбата на тия двѣ партии траяла отъ XI до XV вѣкъ.

Генадий (митрополитъ). Български митрополитъ подъ вѣдомството на гръцката патриаршия, който минѫ на страната на българетѣ въ борбата имъ за церковни правдини съ патриаршията.

М. Г., родомъ отъ Подкожани, охридско, род. около 1800, се поминѫ въ Битоля въ 1876. Първенъ той е билъ извѣстенъ като учитель въ Охридъ подъ името Попъ Георги Арнаутина; по-сетнѣ, около 1840, е билъ протосингелъ на битолския митрополитъ и развилъ голѣма дѣятелность въ построяването на тамошнитѣ, сега гръцки, църква, гимназия и болница. Около 1860 билъ ржкоположенъ за епископъ Велеградски въ цариградското прѣдмѣстие Терапия, а въ 1864 билъ назначенъ митрополитъ въ Дебъръ и тамъ зелъ голѣмо участие въ дѣятелностьта на сина си (виж. *Генадиевъ* Ив. Х.). Въ 1867, заради тая дѣятелность, е билъ низвергнѫтъ; ала въ 1870 сполучилъ да се назначи велешки митрополитъ, и тогава, заедно съ пристигането си, се отказалъ отъ патриаршията. Въ новата си епархия м. Г. не можалъ да помири двѣтѣ партии, които имало, старитѣ и младитѣ, и въ 1873 се

принудилъ да си даде оставката. Нег. Високопр. се поминжлъ отъ апоплексия въ Битоля, въ 1876, при първитѣ извѣстия за поражението на българското въстание.

Генадиевъ *(Иванъ Хармосинъ)*. Български списатель и общественъ дѣецъ, роденъ въ Охридъ въ 1828 или 1829 и умрѣлъ въ Пловдивъ въ 1890. Синъ на митрополита Генадия (виж. това име), той отъ него добилъ въ Охридъ първоначалното си образование, което по́послѣ допълнилъ въ гръцкитѣ училища въ Битоля, въ Цариградъ и въ филологическия факултетъ въ Атина. Въ младостьта си, той е извѣстенъ като гръцки поетъ, като Пърличева, на когото е билъ съотечественикъ, съученикъ и другарь; и съ него заедно е обнародвалъ, подъ надслова *Сфинксъ*, една сбирка отъ гатанки наредени въ много духовити стихове. Едно голѣмо число религиозни химни, обнародвани отъ него въ цариградскитѣ вѣстници, го посочило като полезенъ бжджщъ церковенъ сановникъ, и дерконский митрополитъ Герасимъ [той е билъ родомъ българинъ отъ Пловдивъ], който всѣкога си ималъ сѣдалището въ Цариградъ, го зелъ за свой секретарь. Тая служба дала възможность на И. Г. да се запознае отъ близу съ нравственото равнище на гръцкото духовенство, та той скоро се простилъ съ първото си рѣшение да се постриже и, за да се отърве отъ натиска, който упражнявала патриаршията да го ржкоположи, отишелъ та станжлъ секретарь при баща си въ Дебъръ. И. Г., който твърдѣ малъкъ напустнжлъ родния си край и порасълъ токоречи въ чисто гръцки кржгъ, не само билъ погръченъ, а дори мислилъ, че българетѣ въ отечеството му сж всичко-всичко нѣколко хиляди души пръснжти тукъ-тамъ изъ Македония и назначени и тѣ да се погръчжтъ въ едно много блиско бжджще. Ала още при първото си отиване въ Дебъръ, той видѣлъ съвсѣмъ противното, и, вджхнжтъ не отъ нѣкое патриотическо чувство, а отъ просто християнско съжаление за дѣто съ въведения вече тукъ-тамъ изъ църквитѣ и училищата гръцки езикъ населението ще остане невѣжествено и въ малкото що би могло да научи чрѣзъ своя роденъ езикъ съ тогавашнитѣ слаби срѣдства, зелъ та заповѣдалъ по всичкитѣ църкви на дебърската епархия да се чете само по български и накаралъ всичкитѣ учителе, все мѣстни люде като поповетѣ, да исхвърлжтъ гръцката азбука изъ училищата и да въведжтъ българската. Въ сжщото врѣме, за да може да кореспондира съ селскитѣ попове, отъ които никой почти не разбиралъ гръцки, установилъ се за нѣколко врѣме въ Пречистански монастирь, въ Кичевско, дѣто имало монастирско училище съ по́свѣстни учителе, научилъ словѣнската азбука и чрѣзъ сравняване на словѣнскитѣ съ гръцкитѣ текстове отъ церковнитѣ книги, научилъ твърдѣ основно церковно-словѣнския езикъ. Въ сжщия монастирь, И. Г., който е билъ много вѣщъ въ източното церковно пѣние, употрѣбилъ праздното си врѣме въ прѣдаване церковното пѣние на монастирскитѣ ученици. Още и днесь въ България има да се срѣщатъ между добритѣ пѣвци люде, които се научили церковното пѣние въ Прѣчистански монастирь отъ И. Г. По́-сетнѣ,

като отишелъ въ Дебъръ за да води кореспонденцията на баща си по български, И. Г. се отличилъ и съ друга дѣятелность. За училищата нѣмало ученически пѣсни. Той съчинилъ и нагласилъ за ученицитѣ нѣколко пѣсни на българо-македонско нарѣчие, отъ които ржкописитѣ сж упазени днесь у синоветѣ му въ Пловдивъ. Въ сжщото врѣме той видѣлъ, че по църквитѣ се пѣе грозно, защото церковното пѣние нагласено за грѫцки текстъ не отговаряло за българския, въ който слоговетѣ, съвсѣмъ несъотвѣтствени съ грѫцкитѣ, сж изисквали едно вѣщо измѣнение на нотитѣ. Тогава той сѣднжлъ и прѣработилъ всичкото послѣдование споредъ нуждитѣ на българския текстъ. Отъ тия негови трудове само една малка часть, *Пасхалията*, е обнародвана по-късно, а всичко друго е останжло въ ржкописъ. Между това, И. Г., съ тая своя дѣятелность, безъ да знае, е ставалъ сериозенъ факторъ на важното движение, което искарало повторно българския народъ въ историята. Грѫцката патриаршия, извѣстена за всичко това отъ битолския митрополитъ Венедикта и сериозно обеспокоена, извергнжла митрополита Генадия и въ сжщото врѣме посочила сина му на полицията като немирно лице. Тогава м. Г. се прѣселилъ въ Битоля, а синъ му отишелъ въ Цариградъ да се обяснява съ патриаршията. Тамъ той намѣрилъ работи които, поради тогавашното съвършено отсжтствие на поща между Дебъръ и Цариградъ, едвали е подозиралъ. Цѣла България и почти цѣла българска Тракия е била въстанжла противъ патриаршията, а съотечественикътъ му митрополитъ Панаретъ съ другитѣ владици, Паисия, Илариона, Авксентия, дошли да искатъ правдини за българския народъ. Тамъ И. Г., добрѣ катехизиранъ отъ Панарета, зелъ живо участие въ борбата и е сътрудничествувалъ на Паисия, законоведѣцътъ на въстанжлитѣ владици, въ съчинението на нѣколко брошури издадени върху българския въпросъ. Между това, И. Г. сполучилъ да добие за баща си велешката епархия и въ 1870 год. отишелъ съ него въ Велесъ. Велешани, по едно тайно споразумѣние между Панарета и И. Г. и велешкитѣ първенци, поканили пастиря си или да имъ служи въ църквата по български или да напустне града. Както било прѣдвидено отъ Панарета и И. Г., патриаршията отхвърлила първата часть отъ българското искане, а на Г. заповѣдала да иска отъ полицията да смири населението. Въ тия обстоятелства И. Г. се обявилъ солидаренъ съ велешкото население и бунтовникъ противъ патриаршията, и увеличилъ съ още единъ титулярнитѣ разбунтувани владици. Ала въ Велесъ И. Г. не излѣзълъ честитъ. Рѣзъкъ по характера си, той не съумѣлъ да спогоди двѣтѣ партии, *старитѣ* и *младитѣ*, привлѣкълъ негодованието на *младитѣ*, и противъ себе си, и противъ баща си, и въ 1873 се принудилъ заедно съ баща си да напусне Велесъ. Отъ тамъ И. Г. отишелъ въ Цариградъ и не закъснѣлъ да иде пѣвецъ и прѣдаватель на церковното пѣние въ семинарията въ Пловдивъ, дѣто го сварило въстанието отъ 1876; а подирь руско-турската война станжлъ секретарь на пловдивската митро-

полня, длъжность, която е испълнявалъ съ отличие до деня на смъртьта си. Прѣзъ послѣднитѣ години на живота си И. Г. е издалъ едно капитално свое съчинение по церковното законодателство, подъ заглавието *Брачникъ*. Други нѣкои негови книги, все съ съдържание отъ церковенъ интересъ, още стоятъ въ ржкописъ.

Генадиевъ *(Харитонъ Ивановъ)*. Основателтъ на първия български всѣкидневенъ вѣстникъ и единъ отъ нáй-плодотворнитѣ прѣводачи на иностранната литература у насъ. Той бѣше главенъ редакторъ на *Балканска Зора* (основана на 1-и марта 1890 и спрѣна на 1-и юния 1894) прѣзъ първитѣ ѝ три шестмѣсечия; послѣ главното редакторство се пое отъ брата му Д-ръ Никола Г. (пловдивски адвокатъ) въ сътрудничество съ другъ тѣхнъ братъ, Михаилъ Г. — Главнитѣ прѣводи на Х. Г., които изобщо се отличаватъ по чистота на езика, сж слѣднитѣ: отъ гръцки: *Дяволътъ въ Турция;* отъ французски: *Вѣра, Надежда и Любовь, Монте Кристо, Горский царь, Парижъ въ Америка, Ледената пустиня, Дѣцата на капитанъ Грантъ, Човѣкътъ който се смѣе, Таинственій островъ, Рицарьтъ на червения домъ, Капитанъ Немо, Лѣностьта, Скжперничеството, Мистрисъ Бранканъ, Чанселоръ, Клетницитѣ;* отъ русски: *На второръ планъ*. Самостоятелни негови съчинения: *Олендорфова метода за изучване френски езикъ*, *Grammaire théorique et pratique de la langue bulgare à l'usage des Français*, *Пространенъ писмовникъ*. Сътрудничествувалъ е и въ разни вѣстници, и напослѣдъкъ, като кореспондентъ на в. *Отзивъ*, биде дѣятелно замѣсенъ въ раскритието на убийството *Ана Симонъ*. Важенъ сътрудникъ въ редакцията на *Българско-французския рѣчникъ* на Нестора Маркова.

Х. Г., роденъ прѣзъ 1861 въ Битоля, се е училъ въ битолската гръцка гимназия, въ пловдивската семинария и въ цариградския лицей.

Гене (абатъ). Франц. списатель, противникъ на Волтера, авторъ на *Писма на нѣколко евреи, португалци, германци и поляци М. де Волтеру* (1717—1803).

Генеалогия, *гр.* Родословие; расписъ по поколѣние на лицата отъ единъ родъ, направенъ съ цѣль да се установи родната свръска на едно семейство съ тоя родъ. Оттука **генеалогически**, родословенъ; и **генеалогъ**, родословецъ.

Генераленъ, *лат.* Общъ: *генерални дебати, (разисквания) генерално пълномощно.*

Генералисимъ, *ново-лат.* Главнокомандижщъ, главний прѣдводитель на всичкитѣ войски въ една държава.

Генералски. Който принадлежи на, или се отнася до, генералъ.

Генералство. Чинътъ, или званието на генералъ.

Генералъ, *лат.* Общото название на високи началници въ войската или военний чинъ отъ 2-и класъ. Тоя чинъ върви непосрѣдствено слѣдъ генералъ-фелдмаршалъ.

Генералъ-адютантъ, *лат.* Генералъ, назначенъ да служи при височайши особи за адютантъ.

Генералъ-губернаторъ, *рус.* отъ *лат.* Главенъ управитель.

Генералъ-инспекторъ, *лат.* Главний началникъ на отдѣлно военно инспекторство.

Генералъ-интендантъ, *лат.* Лице, подъ чието главно вѣдѣние се намира домакинската часть на една армия.

Генералъ-лейтенантъ, *лат.-фр.* Офицеръ една степень по́долу отъ генералъ.

Генералъ-майоръ, *лат.* Офицеръ една степень по́-долу отъ генералъ-лейтенантъ.

Генералъ-маршъ, *лат.-фр.* Барабанно биене, по което стжпя въ походъ отдѣлна часть отъ една армия.

Генералъ-фелдмаршалъ, *лат.* Военний чинъ отъ 1-и класъ, непосрѣдствено по́-горенъ отъ генералъ.

Generaso, итал. Благородно *(музикаленъ терминъ).*

Генетилиди, *гр.* Баснословни богини, които присжтствували при рождение.

Генетически, *гр.* Роденъ единъ отъ другъ, естественъ: *тия събития не сж свръзани съ генетическа свръска.*

Генетка, *фр., испан.* Хищно животно, на голѣмина колкото котката, сиво, съ черни или мургави пятна по кожата. Живѣе въ южна Европа и въ сѣверна Африка.

Генетнология, *гр.* Прѣдсказване врѣмето на рождение.

Гензелтъ. Знаменитъ герман. фортепианистъ и композиторъ. Роденъ въ 1814.

Гензерикъ. Вандалски краль, завладѣлъ Африка въ 429, прѣзелъ и ограбилъ Римъ въ 455.

Гениаленъ, *лат.* Високодаровитъ, испълненъ съ гений; оттука **гениалность,** извънредна даровитость.

Гений, *лат.* 1) Човѣкъ извънредно даровитъ или озаренъ съ висока степень творчество, който се отличава по самобитность, дълбокомислие и идеали: *Шекспиръ е билъ великъ гений.* 2) Самата дарба, на́й-високъ творчески умъ: *Вазовъ е надаренъ съ гений.* 3) Свойство на езикъ: *всѣкой езикъ има своя особенъ гений.* 4) Характеръ, духъ на народъ: *гениятъ на французския народъ.*

Геникология, *гр.* Наука за бабуването или акушерството.

Геникологъ, *гр.* Оня, който се занимава особено съ геникологията.

Генингия, отъ *собст. им.* Едно сибирско растение.

Генисаретъ. Нѣкогашенъ градъ до Галилейско море. „Земята Генисаретска“ е била 5—6 килом. длъга, на западния брѣгъ на Галилейско море *(Библ.).*

Генитали, *лат.* Дѣтородни части.

Геновичъ *(Никола).* Български публицистъ, редакторъ на политич. вѣст. *Турция,* органъ на турското правителство, който се издаваше въ Цариградъ прѣди освобождението (1862—1875) и турски ценсоръ на българския печатъ. Слѣдъ освобождението, Г. редактираше въ Свищовъ вѣст. *Народа* (1879). Слѣдъ това, той бѣше нѣколко години канцлеръ на българското агентство въ Цариградъ и послѣднитѣ години управляваше самото агентство. Отъ тая длъжность той биде уволненъ въ 1887, отъ когато се занимава съ частни работи. Г. е роденъ въ Свищовъ въ 1835, и се е училъ въ родното си мѣсто и послѣ въ нѣкогашното французско училище въ Бебекъ (Цариградъ).

Генуа. Италиянски пристанищенъ градъ на *Генуезски* заливъ, който се образува отъ Срѣдиземно море, съ 179,500 жит. *(Генуезецъ)*. Г., расположена въ подножието на Апенинскитѣ планини амфитеатрално, има великолѣпенъ изгледъ. Първитѣ обитатели на Г. били лигурийци, покорени отъ римлянетѣ между 1-та и 2-та пуническа война. Отпослѣ Г. подпаднжла подъ властьта на лангобардитѣ, а слѣдъ това на франкитѣ, и още по́-сетнѣ на сарацинитѣ, които прѣкарали мжжетѣ прѣзъ ножъ, а женитѣ и дѣцата отвели въ Африка. Ала Г. се възстановила, и жителетѣ ѝ, които въртѣли търговия съ истокъ по́-рано отъ Венеция, разбогатѣли и съ врѣме учредили републиката, която скоро била въ състояние да дава помощь на християнскитѣ князове прѣзъ кръстоноснитѣ походи. Отъ 1339 Г. се управлявала отъ дожове. Двѣстѣгодишната борба съ Пиза, започнжта отъ началото на XII вѣкь за търговско надмощие въ Европа, се свършила съ разорението на Пиза и съ присъединението къмъ Г. на Корсика и Елба. Ала войната съ Венеция, която се свършила въ 1381, расклатила владичеството на генуезцитѣ на западъ отъ Срѣдиземно море. Тогава тѣ завладѣли градъ Кифа (Теодосия) въ Кръмъ, който имъ станжлъ главно търговско стоварище и който имъ отнели турцитѣ въ 1475. Въ тия цвѣтущи врѣмена, Г. владѣла и нѣколко острова въ Архипелага, нѣколко града по крайморията на Гръция и по брѣговетѣ на Черно море, па държала дори Пера, едно отъ прѣдградията на Цариградъ; нъ възвеличението на Турция ослабило значително търговията ѝ въ Истокъ. Прѣзъ всичкото това врѣме, Г. търпѣла много прѣврати отъ раздоритѣ на партиитѣ си. Въ 1528 *Андеа Дориа* ѝ оздравилъ независимостьта като установилъ ново правление на *аристократически* начала, които се упазили до падането на републиката. Въ 1746, Г. била покорена отъ австрийцитѣ. Въ 1796, Бонапартъ нж прѣобразувалъ въ Лигурийска република и ѝ далъ нова конституция. Въ 1800, французский маршалъ Масена одържалъ въ Г. паметна обсада срещу англичанетѣ и австрийцитѣ, а въ 1804 тя била присъединена на Франция. Вѣнский конгресъ въ 1814 нж присъединилъ къмъ владѣнията на сардинския краль.

Genus irritabile vatum, *лат.* Раздражаемото племе на поетитѣ [Хорациево изражение, което характеризира крайната чувствителность на книжовницитѣ].

Геогнозия или **геогностика**, *гр.* Наука, която има за цѣль изучението на земната кора въ настоящия ѝ видъ: *земезнание*. Оттука **геогностически**, който се отнася до геогнозията; **геогностъ**, ученъ по геогнозията.

География, *гр.* (отъ *ге*, земя и *графо*, пишж). Земеописание. Оттука **географически**, земеописателенъ; **географъ**, земеописатель. Географията изучва *повърхностьта* на нашата земя; тя се дѣли на **физическа география**, която изучва видътъ и величината на земята, общия изгледъ на нейната повръхнина, естественитѣ суши на неиж и водитѣ, отъ които състои, растенията, които нж покриватъ, животнитѣ, които сж прѣснжти по неиж, и др.; и на **политическа география**, която описва

земята както сж ѭ направили човѣцитѣ държави, градове, управление, нрави, религия, закони на всѣка страна и др.). Има освѣнь това **земедѣлческа география**, която описва състоянието на земедѣлието въ всѣка страна; **търговска география**, която описва търговскитѣ сношения на всѣка държава и пр. Сжществува и **математическа география**. Тя е сжщото, каквото е космография.

Геодезия, *гр.* Наука за измѣрване повръхностьта на земята или часть отъ неѭ: *земемѣрие*. Оттука **геодезически**, който се отнася до тая наука; **геодезистъ**, ученъ по тая наука, земемѣръ.

Геодинамика, *гр.* Учение за силитѣ на земята.

Геология, *гр.* Земесловие или историята на земното кльбо. Оттука **геологъ**, ученъ по геологията; **геологически**, който се отнася до геологията.

Геомантия, *гр.* Мнимо гадание по черти и точки, направени на кривача пѣсъкъ.

Геометрия, *гр.* Наука за свойствата и измѣренията на чертитѣ, повръхноститѣ и обемитѣ на тѣлата. Оттука **геометръ**, ученъ по геометрията; **геометрически**, който се отнася до геометрията.

Георама, *гр.* Голѣмо кльбо, на което е изобразена земята съ по́видниитѣ отъ находящитѣ се на неѭ прѣдмѣти.

Георгиевъ (*Мих.*). Български книжовникъ, публицистъ и новелистъ. Г., роденъ въ Видинъ въ 1854, добилъ образованието си отначало въ видинскитѣ училища, а сетнѣ въ Чехия, дѣто свършилъ таборската земедѣлческо-индустриална академия. Билъ учитель въ Видинъ 1874—1877), сетнѣ старши учитель и директоръ на гимназиитѣ въ Ломъ и София 1889—90—1893), по́-сетнѣ чиновникъ. Занимавалъ се е особено съ естественитѣ науки и съ политическата икономия, както показватъ съчиненията, които принадлежѫтъ на ранната му книжовна дѣятелность; нъ на́й-много се отличи на белетристическото поле. Той и *Влайковъ* сж едничкитѣ наши списатели, които сж сполучили да въспроизведѫтъ бита на нашия селянинъ; и, споредъ Д-ръ Кръстева, Г., като писатель, е на́й-безискуственъ и на́й-природенъ и умѣе да говори нескончаемо сладко и увлѣкателно. У Г-ва испъква исключително, забѣлѣжва още неговий критикъ, не общата ситуация, а лицето, геройтъ. Г-витѣ раскази сж распръснѫти изъ нашитѣ повръменни списания. По́забѣлѣжителнитѣ отъ тѣхъ сж: 1) въ «Денница»: *Кърваво примирие, Слѣдъ войната, Съ тебеширъ и вѫгленъ;* 2) въ «Мисъль»: *Шаренъ свѣтъ, Пенчо Чатмака, Избори въ Вратца* и др.; 3) въ «Български Прѣгледъ»: *Бае Митар пророкат, Тошо, Рада, Отъ зло на по-зло* и др; 4) въ «Войнишка Сбирка»: *Злата Орисница, Единъ среща трима* и др., и 5) въ «Фотиновия сборникъ»: *Задъ линията на сражението.* Както тия раскази, така и всичко което е писано отъ Г. въ споменѫтитѣ списания, носи подписа му.

Прѣди да опита силитѣ си като белетристъ, Г. бѣше се заявилъ на учебнонаучното и публицистическото поле. Отъ неговото перо сж *Щастие*, статия отъ политическата икономия въ спис. *Читалище* (1875), разни научни статии и критики *(Билкитѣ въ народната медицина*, обнародвана въ спис. «Медицинска Сбирка»;

една математическо-астрономическа студия подъ название: *Слънцето и подчиненитѣ нему небесни тѣла*, обнародвана въ учебния вѣстникъ, който издаваше министер. на народ. просвѣщение прѣзъ 1891/92 год.; критика върху химията на г. г. Атанасова и Лукаша, обнародвана въ «Периодическо Списание» и др.). Отъ Г. е първата българска Ботаника, която е излѣзла на български езикъ и е служила за единственъ учебникъ въ нашитѣ срѣдни учебни заведения (печатана прѣзъ 1880 год.). Въ неѭ сѫ употрѣбени всичкитѣ названия събирани между народа [за да ги събира Г. нарочно е пѫтувалъ по цѣла западна България] и поставени успоредно съ латинскитѣ имъ научни имена. Съ тия названия си служѫтъ и до сега всички, които сѫ писали и пишѫтъ по тоя клонъ отъ науката.

Г. редактираше, заедно съ Дацова, и земедѣлско-промишлено-търговското спис. *Домакинъ* (София, 1884/85). Отъ него има и нѣколко земедѣл. — промиш. изучения: *Положението на филоксерната зараза въ Видинъ* . . . (1884), *Студии върху земедѣлческитѣ и индустриалнитѣ успѣхи*, прѣдставени въ будапещенското изложение (1885), *Рапортъ по командировката му въ Австрия, Германия и Франция* (1888) и една книга и една брошура, въ която се излага статистика по икономическото положение на България. Книгата е написалъ въ битностьта си началникъ на отдѣлението за земедѣлието и търговията при министерството на финансить, а брошурата въ качеството си директоръ на първото българско изложение въ Пловдивъ, въ 1892 г. Г. е сега (1898) български дипломатически агентъ въ Бѣлградъ. За чисто литературната дѣятелность на Г. виж. изучението *М. Георгиевъ и Веселинъ* [Веселинъ е псевдонимъ на Влайкова] отъ Д-ръ Кръстева въ неговата книга *Етюди и Критики* (София, 1894).

Георгиевъ *(Стефанъ* и *Илия)*. Двама братя отъ с. Търлисъ, неврокопско, будителе на българщината въ Македония. Стефанъ челъ и пѣелъ въ църква по словѣнски прѣди по́-вече отъ 60 години, когато билъ помощникъ на селския учитель, Бѣло-морски калугерь; Илия билъ единъ отъ дѣйцитѣ за основанието на българско училище въ селото си и учителствувалъ въ разни мѣста по източна Македония, особено въ Демиръ Хисаръ (Валовища). Въ 1860 И. въвелъ донѣйдѣ словѣнски езикъ въ с. Старчища и принудилъ новодошлия драмски митрополитъ Антима да служи по словѣнски. Когато доспатскитѣ и неврокопскитѣ помаци се връщали отъ баташкото клане, И. билъ срещнѫтъ отъ тѣхъ и битъ до смрътъ; нъ той прѣнеслъ мѫкитѣ и умрѣлъ въ 1893 въ Валовища, на 75 години.

Георгиевъ *(Тома)*. Единъ отъ обѣсенитѣ по дѣлото на убийството на министра Бѣлчова. Г., панагюрецъ, бѣше на 34-годишна възрасть. Той бѣ се училъ въ българското училище въ Пловдивъ, и послѣ бѣ продължилъ учението си въ французското училище въ тоя градъ. Слѣдъ това бѣ постѫпилъ въ Пловдивъ на търговия, отъ която се оттегли и зе голѣмо участие въ априлското въстание. Той бѣше първо секретарь на Бенковски; тогава

го избави отъ бѣсилката европейската комисия. Слѣдъ освобождението на България, Г. бѣше чиновникъ въ София.

Георгий. Име на 4 английски крале, отъ които *Г. III* (1769—1820) изгубилъ Съединенитѣ Държави въ Америка.

Георгий I. Гръцки краль, втори синъ на данския краль Христиана IX, братъ на вдовствуѭщата руска императрица (сѫпрѫгата на Александра III) и на английската прѣстолонаслѣдница, роденъ въ 1845, и служилъ нѣколко врѣме въ данската флота. Когато, въ 1863, Отонъ I (Бабарски) билъ отстраненъ отъ гръцкия прѣстолъ, гръцкото правителство, откакъ прѣдлагало напразно вакантния прѣстолъ на княза Алфреда (Английски) и на дука Ернеста (Саксъ-Кобургъ-Готски), найсетнѣ избрало данския князъ Христиана-Вилхелма-Фердинанда-Адолфа-Георгия, който се въскачилъ на гръцкия прѣстолъ подъ името Георгий I. Той се оженилъ въ С. Петербургъ за княгиня Олга, дъщеря на великия дукъ Константина. Тѣхнитѣ чада сѫ: 1) *Константинъ*, спартански дукъ и гръц. прѣстолонаслѣдникъ, род. въ Атина на 21-и юлия 1868, жененъ въ Атина на 27-и окт. 1889 за София, сестра на германския императоръ Вилхелма II, род. въ 1870 и която минѫ въ православието въ 1891; 2) князъ *Георгий*, род. въ Корфу на 12-и юн. 1869; 3) княгиня *Александра*, род. въ Корфу, женена (1888) за русския великъ дукъ Павла (починѫла 1890); 4) князъ *Никола*, род. въ Атина на 9-и януар. 1872; 5) княгиня *Мария*, род. на 20-и февр. 1876, женена за Георги Михаиловича, русски великъ дукъ; 6) княгиня *Олга*, род. 26 марта 1880, умр. 20 окт. сѫща година; 7) князъ *Андреа*, род. въ Атина на 20-и ян. 1882; 8) князъ *Христофоръ*, род. въ С. Петербургъ на 29-и юл. 1888.

Георгий *(Св.)* [*Великомѫченикъ*]. Светия, род. въ Кападокия въ 284 слѣдъ Р. Х., прѣтърпѣлъ за исповѣдането си християнската вѣра мѫченическа смърть въ царуването на Диоклитиана, въ 304. Паметьта му се празднува на 23-и апр. Образътъ му [изображаватъ го младъ всадникъ на конь, че поражава съ копие драконъ, единъ видъ змия] съставлява [напрѣдъ самъ, а отъ врѣмето на Ивана III въ срѣдата на двоеглавъ орелъ] герба на руската империя. Подробности за тоя светия се намиратъ въ книжка *Светий Великомѫченикъ Георгий побѣдоносецъ*, — житието, мѫченичеството и чудесата му — отъ Г. Я. Тонева (Пловдивъ, 1891).

Георгий (Св.) Български светия, синъ на софийски първенецъ, и отличенъ по хубость и по знание отъ Свещено Писание: прѣтърпѣлъ мѫченическа смърть, на 25-годишна възрасть, отъ турцитѣ, защото отказалъ да се потурчи и останѫлъ вѣренъ на Христа. Той билъ роденъ въ 1514, на 26-и май. Мощитѣ му се пазели въ софийската църква *Св. Георгий*, обърнѫта отпослѣ на джамия подъ име *Гюль-Джамия*. Виж. *Житія на святий и благовѣрний царь български Бориса Михаила . . . . и св. мѫченикъ Георгий новий Софийский*, събралъ Т. М. (София, 1879).

Георгия или **Грузия.** Страна въ Задкавказъ, въ старо врѣме Иверия, сега влиза въ състава на тифлисската и кутаиската гу-

бернии. Простр. 40,473 чет. килом.; насел. около 1 милионъ *(георгийци* или *грузинци)*. Жителетѣ сѫ християне отъ православно или отъ арменско-григорианско вѣроисповѣдание. — Грузинското царство било сродно по происхождение съ арменското. Въ течението на цѣлъ редъ вѣкове владѣтелетѣ на Г. водили непрѣкѫснѫта борба съ владѣтелетѣ на Азия, която се свръшвала често съ робство. Въ IV вѣкъ въ Г. почнѫло да се утвърдява християнството, и тя подпаднѫла подъ влиянието на Византия. Г. била нападана отъ персянетѣ, и опустошавана отъ арабетѣ и селджукскитѣ турци. Една свѣтла епоха настанѫла за Г. въ царуването на Давида III (1089—1126) и на царица Тамара въ XII вѣкъ, когато тя захванѫла първото мѣсто въ западна Азия. По-сетнѣ се почнѫли междуособия. Въ 1221 Г. била покорена отъ монголетѣ, и слѣдъ това раздѣлена на нѣколко части. Западнитѣ области по-вече клонели на страната на Турция, а источнитѣ къмъ Персия. Нъ съѭзътъ на ист. държавици съ Персия скоро се прѣобърнѫлъ на зависимость, и владѣтелетѣ на Г., като желаели да се избавѭтъ отъ това иго, влѣзли въ сношение съ Русия; най-сетнѣ, краль Георгий XIII, притиснѫтъ отъ персянетѣ, билъ принуденъ въ 1799, кога да умре, да прогласи русския царь Павла I за свой наслѣдникъ. Държавата му била обявена за русска область въ 1802. Слѣдъ това, къмъ Русия били присъединени и останѫлитѣ части отъ Грузия: Карталиния, Кахетия, Мингрелия и Гурия. Георгийкитѣ, както въ старо врѣме, така и сега се славѭтъ съ хубостьта си.

Георгия. Една отъ Съединенитѣ Държави въ Америка; 1,840,000 жит. Стол. *Атланта.* Жит. *георгиецъ.*

Георгика, *гр.* Съчинение по земедѣлието.

Георгики, *гр.* Удивителна поема на римския поетъ Виргилия, въ която описва селския битъ.

Георгина, отъ *собст. име.* Цвѣте извѣстно и подъ имената далия и *ялдѫзче.* То е наречено по името на английския краль Георгия, за когото се донесло отъ Америка.

Геоскопия, *гр.* Наблюдение надъ земята съ цѣль да се прѣдвиди и прѣдупрѣди бѫдѫщето ѝ измѣнение. Оттука *геоскопъ*, наблюдатель на земята съ посочената цѣль.

Геохидрография, *гр.* Описание на сушитѣ и водитѣ на земята; оттука *геохидрографъ*, описательтъ.

Геоцентрически, *гр.* Земесрѣдоточенъ, сир., който има земята за срѣдоточие.

Геоциклъ, *гр.* Физически уредъ, който показва нагледно движението на земята около слънцето.

Гепардъ, *фр.* Животно отъ кочата порода.

Гепиди (лѣниви). Народъ отъ германско происхождение родственъ съ готитѣ, живѣлъ въ III вѣкъ по брѣговетѣ на Балтийско море близу до Висла. Въ 254, г. били покорени отъ бургундцитѣ; слѣдъ това, тѣ били поражени отъ остготитѣ и най-сетнѣ се подчинили на Атила; а слѣдъ смъртьта на Атила (453), тѣ въстанѫли та изгонили хунитѣ и завзели всичкото пространство отъ Тиса до Дунавъ и отъ Сава до Драва. Тѣхното царство било разрушено въ 566 отъ ломбардския краль Албоина,

съюзникъ на аваретѣ; гепидскій краль Кунимундъ, съ часть отъ народа си, погинжлъ въ бой, а останжлитѣ гепиди се слѣли една часть съ лонбардцитѣ, една часть съ аваретѣ.

Guerre à l'outrance. Франц. поговорка, отговаря на нашата: Борба до мотика и лопата.

Guerre à mort. Франц. погов.: Война до смърть.

Гера, *гр.* Царица на боговетѣ, жена на Зевса; у римлянетѣ Юнона.

Гера. Нáй-дребната еврейска монета въ старо врѣме; чинела 10-на стотинки *(Библ.)*.

Гераневи растения. Родъ растения отъ много видове, на които типътъ е гераний.

Гераний, *гр.* (геранонъ отъ *геранось*, жеравъ). Растение, на което плодътъ е на видъ като клюна на жерава.

Гераръ. Старъ филистимски градъ, въ околностьта на Газа *(Библ.)*.

Гербель *(Ник. Вас.)*. Русски поетъ, прѣвелъ на русски въ стихове творенията на Шилера, Шекспира, Байрона, Гете (1827—1883).

Гербова марка. Тимбра, на която е изобразенъ държавний гербъ и която се употрѣбява за официални документи.

Гербовъ сборъ. Доходътъ на държавата отъ гербови марки.

Гербъ, *полск.* Емблемата, фигуритѣ, които отличаватъ една държава отъ другитѣ държави: *гербътъ на Турция е полумѣсецътъ: гербътъ на България е левътъ.*

Гергесейци. Вж. *Ханаанци (Библ.)*.

Гергесинската земя. Сжщото, каквото е гадаринската земя *(Библ.)*.

Гериколъ. Франц. живописецъ, авторъ на знаменитата картина *Кораборошението на Медуза* (1791—1824).

Герикъ *(Ото де)*. Германски физикъ; първий, който построилъ уредъ да се прави вакуумътъ (1602—1686).

Герила. Испанското име на партизански отрядъ (виж. *Партизански отрядъ)*. Опълчения отъ такъви отряди, състоящи отъ нáй-храбритѣ испански младежи, се устроили въ Испания въ врѣме на войнитѣ съ Наполеона I и твърдѣ много съдѣйствували за изгонването на французетѣ изъ отечеството си.

Германи. Жители на стара Германия.

Германизирамъ, отъ *соб. име Германия*. Правѫ германско, понѣмчвамъ.

Германизмъ. Изражение свойствено на германски езикъ.

Германикъ. Синъ Джусовъ, внукъ Тибериевъ, побѣдилъ германцитѣ и умрѣлъ (вѣрва се отровенъ) въ 18 слѣдъ Р. Х.

Германия или **Германска империя**. Империя въ срѣдна Европа, съ простр. 540,594 чет. килом. и насел. (1895 г.) 52,250, 894 жит., отъ които $^4/_5$ германци (31,026,810 протестанти и 17, 671,929 католици), останжлитѣ поляци (около 2,700,000), еврее, венди, чехи, литвенци, французе и др. Германия има за прѣдѣли на сѣв. Сѣверно море, Дания и Балтийско море; на ист. Русия, австрийскитѣ области Галиция, Силезия, Моравия, Чехия, херц. Австрия и Салзбургъ; на югъ тиролската австрийска область и Швейцария: на зап. Франция, великото дукство Люксембургъ, Белгия и Холандия. Тая империя обгръща 26

държави: кралства Прусия, Бавария, Саксония, Виртембергъ, велики дукства Баденъ, Хесенъ, Меклембургъ-Шверинъ, Саксъ-Веймаръ, Меклембургъ-Стрелицъ, Олденбургъ, дукства Брауншвейгъ, Саксъ-Мейнингенъ, Саксъ-Алтенбургъ, Саксъ-Кобургъ-Гота, Анхалтъ, княжества Шварцбургъ-Рудолфщадъ, Шварцбургъ-Сондерхаузенъ, Валдекъ, Ройсъ-Шлейцъ, Ройсъ-Грейцъ, Шаумбургъ-Липе, свободни градове Любекъ, Бременъ, Хамбургъ, обл. Алзасъ-Лоренъ. Всѣка отъ тия държави (освѣнъ Алзасъ-Лоренъ) си има особно правителство и особенъ парламентъ, нъ тѣ испращатъ прѣдставителе въ Райхстага или имперския парламентъ, дѣто се обсѫждатъ общитѣ работи на империята. Прусский краль е въ сѫщото врѣме германски императоръ, и живѣе въ столицата *Берлинъ*. Гл. гр. на Г. сѫ: *Хамбургъ, Страсбургъ, Бреславль, Мюнхенъ, Келнъ, Майнцъ, Дрезденъ, Мюлхаусъ, Франкфуртъ-на-Майнъ, Данцигъ, Бременъ, Лайпцигъ, Щетинъ, Любекъ, Малдебургъ, Щутгардъ, Елберфелдъ, Хановеръ, Мецъ.*

Германия е планинска земя, набраздена съ продължения отъ Алпитѣ на югъ и въ срѣдата, и изобилна съ ископаеми богатства: мѣдь, олово, желѣзо, живакъ, кобалтъ, соль, каменни вѫглища, особено въ рейнскитѣ области, торфъ, сребро, малко злато и др.; на сѣверъ има пространни полета пѣсъчливи или блатисти, нъ добрѣ разработени. Климатътъ, умѣренъ и здравъ изобщо, е по́-влаженъ и по́-суровъ на сѣверъ и по́-мекъ на югъ. Голѣмитѣ рѣки, които поѭтъ почвата, сѫ Висла, Одеръ, Елба, Везеръ, Рейнъ, Дунавъ и др. Минерални извори има много, близу 1000, и нѣкои сѫ прочути. Въ Г. вирѣѭтъ всичкитѣ растения на умѣрения поясъ; градинарството процъвтява въ Швабия [това е името на една страна, която обгръща по́-голѣмата часть отъ Виртембергъ, южни Баденъ, юго-зап. Бавария и Хохенцолернъ], Франкония [име на бамбергския, вюрцбургския и швейинфуртския окржзи] и Тюрингия [земята между горна Заале и Вера, като Саксъ-Веймаръ и др.]; на́й-доброто вино произвождатъ долинитѣ на Рейнъ, Некаръ, Майнъ, Мозель и земята край долното течение на Дунавъ. На́й-пространни гори се намиратъ въ срѣдна Г. и въ нѣкои части на Прусия, а сѣверо-западнитѣ части на империята сѫ оскѫдни отъ гори. Всичкитѣ германски държави насрѫдчаватъ земедѣлието, и сѫ залѣгали, чрѣзъ земедѣлчески училища и изложби, да разсѣватъ между народа научно знание по тоя клонъ отъ поминъка; на́й-много сѫ се отличили въ това отношение Прусия, Бавария и Саксония. Скотовъдството съставлява важна отрасль отъ земедѣлието; овцевъдството е отъ всичко на́й-съвършено въ Саксония; пчеловъдството е доста голѣмо само въ Бавария и Хановеръ. Желѣзната и стоманената индустрия е особено развита въ Силезия, Хановеръ и Саксония; Силезия притежава и на́й-добритѣ стъкларски фабрики; памучната промишленость цъвти въ рейнска Прусия и Саксония; въ Померания и Бавария искарватъ на́й-хубави вълнени платове, включително губери; Саксония и Прусия стоѭтъ на чело по фаянсовото и глинено грънчарство; дѣтскитѣ играчки сѫ специалность

въ Саксония и Бавария. Баварскитѣ градове Аугсбургъ и Нюренбергъ и Мюнхенъ спорѫтъ съ Берлинъ за първенството въ сребърната, златната и драгоцѣнната промишленость, и въ фабрикуването научни и музикални инструменти; а пъкъ Лайпцигъ и Мюнхенъ притезаватъ първостепенность въ буквалѣянето, печатарството и литографирането. Търговията е развита по всички посоки, и много ѝ помагатъ желѣзнитѣ пѫтища съ многобройнитѣ имъ расклонения и шосетата, както и рѣкитѣ и каналитѣ, които ги съединяватъ. На́й-важнитѣ търговски мѣста сѫ Лайпцигъ, Франкфортъ-на-Одеръ, а за морската търговия Хамбургъ и Бременъ. Въ наукитѣ, литературата и изящнитѣ искусства, германцитѣ занимаватъ високо мѣсто между напрѣднѫлитѣ народи. Споменуваме само имената на поетитѣ Гете, Шилера, Хердера, и на философитѣ Лайбница, Канта, Фихте, Хегела. Народното образование е по́-всеобщо распространено въ Германия, отколкото въ коя-да-е друга страна въ Европа. Университетитѣ сѫ 21, отъ които 14 протестантски, сир. въ богословския отдѣлъ тѣ учѫтъ само протестантското богословие; 4 сѫ римо-католически, именно въ Фрибургъ, Мюнхенъ, Мюнстеръ и Вюрцбургъ; 3, именно въ Бонъ, Бреславль и Тюбингенъ, сѫ смѣсени. Публични библиотеки — отъ които има по́-вече отъ 150 — музеи, ботанически градини и др. се намиратъ въ по́-вечето столици и въ по́-главнитѣ градове; и по́-вече отъ 200 града притежаватъ по единъ или по́-вече постоянни театра. Въ никоя страна книгопечатанието не е по́-вече покровителствувано отколкото въ Г. Печатътъ годишно печата отъ 8,000 до 10,000 съчинения, и около 3, 000 вѣстници и списания.

История. На́й-напрѣдъ Г. била населена отъ фини, слѣдъ това отъ келти, които по́-сетнѣ германскитѣ племена истикали къмъ западъ. Германскитѣ племена подкачили да се явяватъ по долни и срѣдни Майнъ въ началото на III вѣкъ слѣдъ Р. Х. и се заселили на́й-напрѣдъ въ земята, която по́-сетнѣ се наричала *Швабия*, отъ името на германското племе *свеви*. Германскитѣ племена противостояли смѣло на римлянетѣ, които не могли да ги подчинѫтъ съвсѣмъ; римлянетѣ наричали Г. земята населена отъ германски племена, която имала за прѣдѣли на зап. Рейнъ, на югъ Дунавъ, на ист. Висла, на сѣв. морето. Когато тѣ били изгонени отъ тая земя, или се оттеглили отъ неѭ, тя се распокѫсала на малки държавици, всѣка съ свой главатарь. Слѣдъ основанието на франко-меровингското царство въ Франция, франкитѣ установили надмощието си по двата брѣга на Рейнъ; и скоро Карлъ Велики распространилъ владѣнията си въ Г. отъ Сѣверно море до Алпитѣ и отъ Рейнъ до Унгария. Въ сѫщото врѣме германцитѣ били принудени чрѣзъ франкското орѫжие да пригърнѫтъ християнската вѣра. Карлъ Велики завоевалъ и Италия, та Франция, Германия и Италия съставлявали вече само една империя, и завоевательтъ билъ коронясанъ отъ папата въ 800. Слѣдъ смъртьта на сина му, Луи-ле-Дебонера (840), Г. се отдѣлила отъ Франция; ала франкитѣ си останѫли господарствуѭщето племе въ Г., и синътъ на Луи-ле-Дебо-

нера, Лотеръ, се припознаръ за краль; карловингский домъ се одържалъ до 911, и съ Лудовика IV *Дѣтето* изгаснжла тая династия. Тогава германцитѣ отърсили франкското иго, и си избрали краль испомежду си; отъ това врѣме подкача историята на сжща Г.

Тогава кралството станжло избирателно: областнитѣ управители, заедно съ архиепископитѣ, епископитѣ и игуменитѣ си присвоили (по обичая на благородницитѣ между старитѣ германски племена) правото да избиратъ господаря си, който, отъ друга страна, не моглъ да земе императорската титла доклѣ не се короняса отъ папата. Конрадъ, *франконски и хесенски* дукъ, добилъ германската корона, и може да се счита за пръвъ германски императоръ (911). Хенрихъ I, родоначалникъ на *саксонски* домъ, който далъ 5 господаре, билъ неговъ прѣемникъ (919—936). Той билъ и воитель и законодатель; побѣдилъ данцитѣ, завоевалъ изново Чехия, и подчинилъ побуненитѣ си васали; неговото царуване е една блескава епоха. *Отонъ Велики* е геройтъ на тая династия; той завоевава Италия, вджхнува страхъ на васалитѣ си и добива отъ папа Иоана XII императорска корона (962); отъ тогава германскитѣ крале носжтъ титлата императоръ, и Г. се нарича по дипломатическия езикъ *Римско-германска свята империя*.

Франконский домъ, който царува слѣдъ това, въ 1024—1125, присъединява Бургундия на империята. Хенрихъ IV отъ тая династия се прочува по расправитѣ си съ папа Григория VII, които докарали голѣми бѣди на империята. Съ Хенриха V се прѣкратилъ и тоя домъ: тогава се избралъ Лоаръ II саксонски (1125—1137).

Слѣдъ това на прѣстола се въскачилъ *Швабско-хохенщауфенский* домъ, отъ който първий краль е *Конрадъ* III, който исхабилъ силата на Г. въ гибелни кръстоносни походи, въ които зелъ дѣятелно участие. Въ тоя периодъ Г. изгубва съвсѣмъ господството си надъ Италия; числото на независимитѣ князове се увеличава; и кралската власть става нищожна. Между кралетѣ отъ тоя родъ, забѣлѣжителенъ е: Фридрихъ Барбаруса (1152—1190), който погинжлъ въ 3-та кръстоносна война, и който подигнжлъ императорското мощество до на́й-висока степень. Царуването на неговитѣ прѣемници, се смущавало отъ постояннитѣ борби на гелфитѣ и гибелинитѣ (1260).

Слѣдъ смъртьта на послѣдния краль Конрада IV, подкачило голѣмото междуцарствие отъ 1254 до 1273, прѣзъ което нѣколко императори се прогласили сжщеврѣменно. На́й-сетнѣ, *избирателетѣ* дали императорската корона на *Рудолфа Хабсбургски* (1272), единъ простъ графъ, — първий отъ хабсбургската династия, която, чрѣзъ единъ женски клонъ, още царува въ Австрия. Тоя императоръ побѣдилъ Отокара, чешки краль (1278), и завладѣлъ Австрия, Щирия, Каринтия и Карниола.

Въ 1519, империята се съединила съ Испания въ лицето на Карла V, испански краль и внукъ на германски императоръ Максимилиана; нъ това съединение прѣстанжло слѣдъ неговото отречение отъ прѣстола, въ 1556. Братъ му, Фердинандъ I, го наслѣдилъ

(1556), и въ нарушението на Фердинанда II и на неговитѣ прѣемници станжла 30-годишната война (1618—1648), която имала за слѣдствие ослабването на Г. и твърдото установление въ неж на лютеранството. Смъртьта на Карла VI (1740) докарала войната за австрийското наслѣдство, която оздравила прѣстола на Франца, великъ дукъ тоскански, сжпржгъ на Мария-Терезия, дъщеря на послѣдния краль (1745 —65).

Въ 1806 Германската империя прѣстанжла да сжществува. Слѣдъ Наполеоновитѣ завоевания, южнитѣ и сѣвернитѣ германски държави се отдѣлили отъ империята и образували Рейнски съжзъ подъ покровителството на Франция; а Францъ II упазилъ само наслѣдственната си държава, и зелъ титлата австрийски императоръ; той умрѣлъ въ 1835. Неговий внукъ, *Францъ-Иосифъ I*, се въскачилъ на прѣстола въ 1848, когато се отреклъ отъ прѣстола стрика му, Фердинандъ I. Между това, Вѣнский конгресъ, слѣдъ поражението на Наполеона I, прѣустроилъ Рейнския съжзъ на нови основи (Виж. *Германска конфедерация)*. Прусский краль, откакъ исключилъ Австрия отъ конфедерацията (1866), въстанови Германската империя въ своя полза и биде коронясанъ въ врѣме на французско-прусската война, 1870—71, въ Версаилъ, франц. градъ, 18 килом. на юго-зап. отъ Парижъ.

Германски съжзъ или **конфедерация**. Въ 1806, когато, слѣдъ Наполеоновитѣ побѣди, прѣстанжла да сжществува Германската империя, князоветѣ на южна Германия, на брой 16, образували единъ съжзъ, нареченъ *Рейнска конфедерация* подъ покровителството на Франция. Вѣнский миръ (1809) увеличилъ моществото и земята на тая конфедерация. Германскитѣ сѣверозападни области, както и хансеатическитѣ градове Хамбургъ, Бременъ и Любекъ, се присъединили въ 1810 на Франция. Въ 1812 Наполеонъ прѣдприелъ гибелния си походъ въ Русия, и, по негова реквизиция, многобройнитѣ контингенти на Рейнската конфедерация се присъединили на неговата армия. Сто хиляди германци погинжли въ снѣговетѣ на Русия. Скоро Лайпцигската битва (1813) съкрушила французското господство въ Германия, и Рейнската конфедерация се развила. Всичкитѣ испждени отъ Наполеона князове се върнжли въ държавитѣ си. Вѣнский конгресъ, отворенъ на 20 окт. 1815, рѣшилъ тия германски държави да бждѫтъ независими, нъ съединени съ федеративна връска. Това е, което наричатъ *Германската конфедерация*. Тя се съставлявала отъ 40 държави. Главнитѣ имъ работи се рѣшавали въ една всеобща диета, и въ неж Австрия се радвала на прѣдсѣдателството.

Въ 1866, Прусия, слѣдъ една побѣдоносна война съ Австрия, исключила Австрия отъ всѣко участие въ работитѣ на германскитѣ държави. Държавитѣ на сѣверъ отъ Майнъ, които били зели оржжие среща Прусия, именно Хановеръ, Хесе-Каселъ, Насау, Франкфортъ, и една малка часть отъ Хесе-Дармщадъ, както и Шлезвигъ-Холщайнъ и Лауенбергъ били напълно втѣлесени въ Прусия; а другитѣ държави на сѣв. отъ Майнъ се съединили съ Прусия въ единъ по-стѣгнжтъ съжзъ отъ

прѣдишния, нареченъ *Сѣверо-германска конфедерация.*

Саксония, която на първо мѣсто личала въ борбата като съюзница на Австрия, била осждена отъ князъ Бисмарка на втѣлесение; ала Австрия, подкрѣпена отъ Франция, така силно се въспротивила на тая распоредба, че тя се изоставила, и малкото кралство се пустнжло въ конфедерацията.

Австрия не само се исключила отъ всѣко участие въ работитѣ на германскитѣ държави, а и формално се съгласила да прѣдаде Венециянската область на Италия [прѣзъ войната Италия воювала на страната на Прусия], позволила втѣлесението на Шлезвигъ-Холщайнъ въ Прусия, и задлъжила се да заплати 80 милиона лева военно обезщетение, слѣдъ исплащането на което прусскитѣ войски щѣли да се оттеглжтъ отъ австрийската земя.

Бавария прѣдала нѣколко окржга въ долна Франкония на Прусия, и заплатила 60 милиона лева за военно обезщетение, и нѣкои отъ по-малкитѣ държавици заплатили по нѣщо на Прусия въ пари или въ земя.

Южногерманскитѣ държави Бавария, Баденъ, Виртембергъ, частьта отъ Хесе-Дармщадъ на югъ отъ Майнъ и Лихтенщайнъ съ сборно население (1866) отъ 8,524,460 жит. не се включили формално въ това съединение, нъ на дѣло тѣ били членове на конфедерацията; тѣ само се свързали съ Прусия по договори на отбранителенъ и нападателенъ съюзъ, та въ случай на война прусский краль щѣлъ да има на расположението си една въоржжена сила по-горѣ отъ 1, 100,000 души.

Прѣзъ пролѣтьта въ 1867, Прусия окупирала Люксембургъ и поради това насмалко щѣла да избухне една война между нею и Франция; нъ съ добритѣ услуги на Англия, въ Лондонъ се събралъ единъ конгресъ, на който прѣдставителе на великитѣ сили докарали една распоредба задоволителна и за двата народа, и спорната область останжла въ владѣние на холандския краль.

Прѣзъ слѣднитѣ нѣколко години, сѣверо-германската конфедерация залягала да се усили; въ 1868 станжло едно митно съединение между разнитѣ независими германски държави и всѣка часть отъ Германия влѣзла въ него, съ исключение на градове Хамбургъ и Бременъ и малка часть отъ Баденъ. Това приготвило пжтя за влизането на южнитѣ държави въ конфедерацията.

Въ 1870, войната, която одавна заплашваше между Прусия и Франция, избухнж. На 22-и юн. сжщата година, приврѣменното правителство въ Испания избра князъ Леополда Хохенцолернски, роднина на прусския краль Вилхелма, за вакантния испански прѣстолъ. Тая мѣрка раздразни французското правителство, и парижкитѣ вѣстници токо-речи еднодушно твърдехж, че въскачването на тоя князъ на испанския прѣстолъ е равносилно съ подновлението на империята на Карла V въ дома на Прусия. Г-нъ Бенедети, французский посланикъ въ Берлинъ, биде натоваренъ да иска обяснения отъ краль Вилхелма; и, макаръ че по съвѣта на тоя монархъ князъ Леополдъ си оттегли кандидатурата, французското правителство не се задоволи, а поиска увѣрение, че Прусия въ

никой случай не би удобрила притезанията му. Това увѣрение кралътъ отказа да даде; и на 11-и юлия, французский императоръ прогласи война среща Прусия и германскитѣ държавици турихж войскитѣ си, които се поставихж подъ началството на прусския прѣстолонаслѣдникъ, на расположението на краль Вилхелма.

Кждѣ края на сжщия мѣсецъ силитѣ на двѣтѣ страни бѣхж събрани на прѣдѣла. Наполеонъ изгуби половинъ мѣсецъ въ маежи слѣдъ обявлението на войната. Французската войска не бѣше задоволително приготвена, а германцитѣ бѣхж хубаво организирани, и много по́-многобройни. Слѣдствието бѣше, че французетѣ. намѣсто да вървѭтъ за Берлинъ, както се надѣяхж, никога не прѣминжхж Рейнъ, и трѣбваше да се бнѭтъ въ Алзасъ-Лоренъ.

Слѣдъ нѣколко битви, въ които все германцитѣ бѣхж побѣдоносни, французский марш. Базенъ биде принуденъ да се затвори въ Мецъ. Императоръ Наполеонъ и Макъ-Махонъ напразно се опитахж да му отиджтъ на помощь. Тѣ бидохж заобиколени въ Седанъ и съвсѣмъ разбити, съ тежка загуба. Императорътъ се прѣдаде на 21-и августъ, съ цѣлата си войска отъ 90,000 души, и се испрати като плѣнникъ въ Германия. По 7 септ., пруситѣ бѣхж стигнжли до Парижъ, и подкачихж силна обсада. Страсбургъ се прѣдаде на 15, слѣдъ свирѣпа бомбардировка, и на 16 окт. Базенъ се прѣдаде въ Мецъ, съ една войска отъ 6,000 офицери и 173,000 редници, 400 топа, и др. Слѣдъ това прѣдадохж се Вердюнъ, Тионвилъ и нѣколко по́-маловажни мѣста. Французетѣ се напрѣгнжхж да събержтъ нови войски и да помогнжтъ на Парижъ, нъ всждѣ бидохж парализирани отъ германцитѣ. Парижъ, откакъ истегли много отъ гладъ, се прѣдаде на 17 януария, и войната се свърши. Източната французска войска, 80,000, подъ началството на Бурбаки, се принуди да се оттегли въ Швейцария на 19-и. Франция биде осждена да заплати едно военно обезщетение отъ 5 милярда франка, или 200,000, 000 англ. лири, и область Алзасъ, заедно съ германската часть отъ Лоренъ, се отстжпи на Германия.

Едно много важно слѣдствие отъ войната бѣше, че сѣвернитѣ и южнитѣ германски държави съвсѣмъ се слѣхж. Както се каза, южнитѣ държави се присъединихж и тѣ тутакси въ войната среща Франция, и прѣзъ ноемврия 1870 Баденъ и Хесе поведохж и всичкитѣ станжхж членове на германската конфедерация. На 6 януария 1871, прусский краль се прогласи германски императоръ въ палата на французскитѣ крале въ Версайлъ. Виж. *Френско-Нѣмската война въ 1870 — 1871 г.*, описана споредъ съчинението на прусския генераленъ щабъ и прѣведена отъ майоръ Сиракова (София, 1893). Всеобщитѣ истории на Вебера и на Ранке, прѣведени на разни езици, между които и на русски, сж твърдѣ пълни за всичко, що се отнася до Германия.

Гернисей. Единъ отъ английскитѣ острови въ Ла-Маншъ; 30,000 жит. Гл. гр. *Сенъ Пиеръ*, укрѣпено пристанище.

Геровъ. *(Найденъ)*. Български учитель, филологъ и народенъ и политически дѣецъ, род. въ Ко-

привщица въ 1823 г. На́й-напрѣдъ се училъ въ родното си мѣсто при баща си, който прѣдавалъ по наустницата; на 11-годишна възрасть билъ пратенъ въ Пловдивъ да слѣдва въ гръцко училище; послѣ се училъ отъ 1836 до 1839 при Неофита Рилски пакъ въ родното си мѣсто, а отъ тамъ отишелъ въ Одеса, дѣто свършилъ гимназиално образов. и курсъ по камералнитѣ науки въ тогавашния Ришелевски лицей. Въ 1846, той се завърнжлъ въ България, за да учителствува и билъ първий български учитель съ висше образование въ Българско. Учителствувалъ испърво въ Коприщица, а слѣдъ двѣ години въ Пловдивъ, дѣто по инициативата на Д-ръ Чомакова и Атан. Вълк. Чалжкова, отворилъ първото българско главно училище въ кжщата, на мѣстото на която е съградено сегашната дѣвическа гимназия. Въ Пловдивъ гръцизмътъ е билъ на́йсиленъ въ онова врѣме, и борбата на малцината просвѣтени българе среща него е била отъ на́йопаснитѣ и на́й-тежкитѣ. Въ пловдивското българско училище се стекли за малко врѣме ученици отъ много мѣста; Иоакимъ и Георгий Груеви, Хр. Г. Дановъ, Д-ръ Рашко Петровъ и др. сж ученици на това училище.

Прѣзъ кръмската война, Г., като русски подданникъ, напустижлъ Пловдивъ и отишелъ въ С. Петербургъ, дѣто напечаталъ три букви отъ единъ българско-български рѣчникъ, — работа, която напустижлъ, вѣроятно за да изучи прѣдмѣта си по̀-добрѣ. Въ 1857, Г. станжлъ пръвъ русски вицеконсулъ въ Пловдивъ. Неговото назначение на тоя постъ е била още една косвена побѣда на българизма въ Пловдивъ. На тоя постъ Г. стоя 12 години, и по разни начини помагаше за подигането на българското народно чувство. Слѣдъ Априлското въстание, той биде повиканъ отъ русското посолство въ Цариградъ, защото имаше голѣмо незадоволство противъ него между турцитѣ въ Пловдивъ. Въ врѣме на освободителната война, той бѣше отреденъ да помага на князъ Черкаски за административното устройство на бжджща свободна България и послѣ назначенъ за губернаторъ въ Свищовъ. Слѣдъ нѣколко врѣме, той паднж въ немилость у руситѣ, та се задоволи да се оттегли въ частенъ животъ; едвамъ слѣдъ 10 — 15 години, той доби изново благоволението на русското правителство.

Книжовната дѣятелность на Г. започва отъ рано; още студентъ въ 1845, той напечаталъ една своя поема *Стоянъ и Рада* (Одеса, 1845), както и нѣколко народни пѣсни съ тълкуване значението имъ на русски и едно сборниче български пословици. По неговитѣ възгледи, неговий ученикъ Иоакимъ Груевъ създаде една правописна школа (виж. *И. Груевъ*). Той е писалъ първата може-би критика на новобългарски езикъ: *Нѣколко думи за прѣводътъ на Математическата География на г. Ивана А. Богоева* (Одеса, 1842, 25 стр.). Той е авторъ на *Изводъ изъ Физика* (Бѣлградъ, 1849), първата физика излѣзла на езика ни. Първий неговъ филологически трудъ е *Нѣколко мисли за българский языкъ и за образованието у Българитѣ* (Цариградъ, 1852, стр. 50); а на́й-капиталний му трудъ, надъ който е работилъ още отъ сту-

дентчеството си, е: **Рѣчникъ на блъгарскый языкъ** *съ тлъкуваніс рѣчи-ты и на блъгарскы и на русскы*, който ще съдържа около 70, 000 думи и 10-на хиляди пословици, изрѣчения и идиотизми. Тоя рѣчникъ сега се печата на части.

Героизмъ, *гр.* Юначество, необикновено мжжество.

Героикомически, *гр.* Който съдържа въ себе си героическо съ комическо.

Героиня, *гр.* Жена, която има качествата на герой.

Героически или **геройски**. Който се отнася до герой, юнашки.

Героически врѣмена. Вѣковетѣ на гръцкото баснословие.

Герой, *гр.* (собст. знач. *полубогъ*). Това име баснословието е давало на мжже, които придобивали безсмъртието, било като синъ на богъ и една смъртна (Херкулъ), или като синъ на богинѭ и единъ смъртенъ (Еней), било поради велики дѣла, като Тезей. Въ *пренос. см.* 1) човѣкъ, който се отличава по благородството на чувствата си и по нѣкои необикновени подвизи. 2) Главното дѣйствуѭще лице въ романъ, повѣсть, поема, расказъ.

Геронтократия, *гр.* Правление на старѣйшинитѣ.

Геротеизмъ, *гр.* Обоготворение герои.

Герценъ — Искандеръ *(Александръ Ивановичъ)*. Знаменитъ русски социалистически публицистъ и писатель, когото нѣкои сж нарекли *Русский Волтеръ*. Г. билъ свършилъ по физикоматематическия факултетъ и като писатель станжлъ невъзможенъ въ Русия. Слѣдъ разни наказания и едно заточение въ Вятка, той се намѣрилъ въ западна Европа. До полското въстание (1864) живѣлъ въ Лондонъ, а послѣ въ Женева. Въ тия градове редактиралъ прочутитѣ си вѣстници *Колоколъ* и *Полярная звѣзда* (1857—68). Г. прѣкратилъ повръменнитѣ си издания по причина на раздори съ младитѣ русски нихилисти, които били отишли слѣдъ него въ Швейцария. Слѣдъ двѣ години животъ въ Ница, Г. прѣминжлъ да живѣе въ Парижъ, дѣто умрѣлъ слѣдъ 3 мѣсеца (род. 1812, умр. 1870). По-вечето отъ Г-витѣ съчинения сж събрани въ 10 тома, напечатани въ Женева (1875—79).

Геръ (война), *фр.* Игра на билярдъ съ двѣ кляжба.

Гесенъ, 1) Область въ Долни-Египетъ, дѣто Иосифъ настанилъ Иакова и челядьта му. 2) Градъ въ Иудинитѣ планини *(Библ.)*.

Геснеръ *(Конрадъ)*. Швейцарски ученъ, обнародвалъ разни философски и научни съчинения и пръвъ внушилъ, че има вкаменѣлости, които сж останки на живи сжщества (1516—1565).

Геснеръ *(Саломонъ)*. Знаменитъ швейцарски живописецъ и поетъ, авторъ на поемата *Печалната смърть на Авеля*, прѣведена на бълг. отъ Ник. Лица (Пловдивъ, 1892).

Гесуръ и **Гесурци**. Земя и народътъ ѝ между Васанъ и Ермонъ. Гесурцитѣ упазили кралството си отъ израилянетѣ, нъ имъ плащали опрѣдѣлена дань *(Библ.)*.

Гета. Римски императоръ, синъ на Септима Северия, убитъ отъ брата си Каракала (212).

Гета. Корабоплавателна рѣка въ Швеция, истича изъ езеро Венеръ, и влива се въ Категатъ при Готенбургъ. Г., едва що излиза отъ езерото, образува Трол-

хетскитѣ бързеи или водопади; трѣбвало е да се направѭтъ нечути градежи за да се отвори пѫть за корабоплаването и шведитѣ не сѫ се стѫписали прѣдъ грамадностьта на прѣдприятието.

Гете *(Жанъ Волфгангъ)*. Нáйвеликий германски поетъ, авторъ на *Вертеръ*, *Фаустъ*, *Ифигения въ Таврида*, трагедии, и др. *Ифигения въ Таврида* е прѣведена на български въ стихове отъ Л. И. Попова и напечатана въ спис. *Български прѣгледъ*, год. I (1894 г.), кн. XI — XII. Г., род. въ Франкфортъ-на-Майнъ въ 1749, умр. въ 1832.

Гетеборгъ. Градъ въ Швеция, пристанище на лѣвия брѣгъ на Гета, близу до южното ѝ устие въ Балтийско море; 108,000 жит.

Гетеферъ. Градъ въ Забулонъ (*Библ.*).

Гети. Народъ отъ тракийско происхождение, който, когато нáйпърво се споменува въ историята, населявалъ България. Пó-сетнѣ той се прѣселилъ на сѣверъ отъ Дунавъ, и ималъ Днѣпръ за прѣдѣлъ на истокъ, а пъкъ западно се прѣдѣлялъ съ римската империя, съ която, отъ това врѣме, билъ постоянно въ война. Римлянетѣ наричали гетитѣ даки. Виж. *Дакия*.

Гетингенъ. Прусски градъ (Хановерско), 97 килом. на юго-ист. отъ Хановеръ, по желѣзница; 21, 556 жит. Фабр. за сукна и др.; хирургически инструменти. Слави се съ университетъ, основанъ въ 1737, и съ огромна библиотека отъ 600,000 тома и 5,000 рѫкописа.

Гетримонъ. 1) Дановъ градъ, близу до Иопа. 2) Манасиинъ градъ, на западъ отъ Иорданъ (*Библ.*).

Гетсимания. Градина близу до Иерусалимъ, при политѣ на Елеонската или Маслинената гора; тя била любимо свърталище на Христа и ученицитѣ му (*Библ.*).

Гетули. Въ старо врѣме африкански номадски народъ въ Ливия, на югъ отъ мавританцитѣ и нумидийцитѣ. Земята му се наричала *Гетулия*. Сега живѣѭтъ тамъ туарики.

Гетъ. Филистимско княжество и градъ на филистимскитѣ прѣдѣли близу до Иерусалимъ. Г. подпаднѫлъ подъ иудейската власть въ началото на Давиводото царуване (*Библ.*).

Гечитъ. Селце среща Браила въ Добруджа, първото мѣсто завзето отъ руситѣ слѣдъ прѣминуването имъ прѣзъ Дунавъ въ 1877.

Гешефтарство, *герм.* Търгуване, спекулиране.

Гешефтаръ, *герм.* Търговецъ, спекулантъ, аферистъ.

Гешефтъ, *герм.* Зимане-даване, афера, спекулация.

Гешови. Добрѣ-познато семейство въ Пловдивъ, което прѣди войната се намираше въ търговски сношения съ Цариградъ и Англия, и което е дало на България нѣколко обществени дѣйци. Въ Пловдивъ братя Г. сѫ помагали на силнитѣ нѣкога Чалѫковци (виж. *Чалѫковци*) и работили заедно съ малцина свои съграждане да се истръгне българский народъ отъ духовното гръцко иго. Г. сѫ едни отъ начинателетѣ на епархийското въ Пловдивъ училище, — едно отъ училищата, които нáй-много сѫ спомогнѫли въ работата на народното ни свѣстяване (виж. *Български Прѣгледъ*, год. III, кн. VII и VIII, статия отъ И. Груева *Епар-*

лийско въ Пловдивъ училище). Въ Цариградъ, Димитръ Г. е зималъ живо участие въ народната ни борба среща Фенеръ, въ часа на нуждата е доставилъ срѣдства за градене българска църква, и по́-сетнѣ бѣше нѣколко години членъ на Екзархийския съвѣтъ. Той доживѣ да види и политическото освобождение на България и починж въ София.

Отъ семейството Г. е *Иванъ Евстратиевъ* Г., съврѣменний български политикъ, финансистъ и книжовникъ. Той е роденъ въ Пловдивъ въ 1849, и е добилъ образованието си въ родното си мѣсто и въ Манчестеръ (Англия), дѣто е свършилъ въ 1868 Оуенсъ Колежъ, сегашний Викториинъ университетъ. До 1872 Г. вършилъ търговия при баща си въ Манчестеръ, и слѣдъ тая дата — въ Пловдивъ. Прѣзъ 1876, слѣдъ Априлското въстание, той пръвъ достави свѣдѣния*) за турскитѣ свирѣпства на английския печатъ, и по́-сетнѣ освѣтляваше изслѣдователетѣ на турскитѣ бесчовѣчни работи Скайлера, Беринга и Макъ-гяхана, и бѣше дописникъ на Лондонския *Таймсъ*. Прѣзъ 1877, той биде арестуванъ въ Пловдивъ за свърската му съ английския вѣстникъ и осжденъ [заедно съ братовчеда си, за когото е дума по́-долу] на смърть; нъ по настояването на английското правителство биде испратенъ въ Цариградъ, отъ дѣто се освободи по силата на амнистията, прѣдвидена въ Санъ-Стефанския договоръ.

Слѣдъ освобождението, той подкачи въ Пловдивъ, покрай служебнитѣ си длъжности като правителственъ чиновникъ, редактирането на вѣст. *Марица*. Прѣзъ 1879, той ходи, заедно съ Д-ръ Янколова, да моли европейскитѣ кабинети за съединението на сѣверна и южна България. Слѣдъ това, той бѣше прѣдсѣдатель на Областното събрание и прѣдсѣдатель на Постоянния комитетъ. Прѣзъ 1881 той се назначи директоръ на финансиитѣ въ Източна Румелия (южна България); прѣзъ 1883 прѣминж въ сѣверна България и пое директорството на Народната Банка; прѣзъ 1886 бѣше министръ на финансиитѣ въ Каравеловия и подирь въ Радославовия кабинетъ, по́-сетнѣ пакъ директоръ на банката, и още по́-сетнѣ се занимаваше съ частни банкерски работи като прѣдставитель на Евлогия Георгиева. Слѣдъ 18-и май, той влѣзе като министръ на финансиитѣ въ К. Стоиловия кабинетъ, отъ който се оттегли слѣдъ смъртьта на *Евлогия Георгиева* прѣзъ 1897.

Г. е работилъ и на книжовното поле; той е писалъ въ Г-нъ Дановия *Лѣтоструй* (1869), въ цариградското *Читалище* (1870), въ пловдивското списание *Наука* (1881), прѣвелъ е Викторъ Хюговия романъ *Деветдесетъ и трети година* (Пловдивъ, 1881), написалъ е **Ивайло,** *селский царь*, историческа драма (София, 1888), своитѣ *Записки на единъ осжденъ* (София, 1891) и др. Статиитѣ му по нашитѣ задруги и по финансовото и поминъчно положение на държавата ни привлѣкохж вниманието на вънкашния свѣтъ.

Семейството Г. е дало и други обществени дѣйци. Отъ него е и *Ив. Ст. Г.*, съврѣменний българ-

*) Първото негово изложение по тоя прѣдмѣтъ е било поднесено въ Цариградъ на сжръ Хенри Елиота, тогавашенъ английски посланикъ, който отказалъ да го приеме подъ прѣдлогъ че не било официално

ски политикъ. И. Ст. Г., роденъ въ Пловдивъ въ 1847, добилъ образованието си въ родното си мѣсто и въ Робертъ Колежъ въ Цариградъ. Прѣди освобождението бѣше при баща си търговецъ въ Пловдивъ. Прѣзъ 1877 биде арестуванъ отъ турското правителство и прѣтърпѣ участьта на братовчеда си Ив. Евстр. Г. Въ румелийско врѣме бѣше прѣдставитель въ Областното събрание, и членъ въ Постояния комитетъ. Прѣзъ това врѣме (1882 и по́-сетнѣ) бѣше единъ отъ редакторятѣ на пловдивския вѣст. *Съединение*. Прѣди падането на Богориди, Г. ходи, като членъ отъ една депутация, при европейскитѣ дворове, за да издѣйствува по миренъ начинъ съединението, като изложи невъзможностьта за по́-нататъшното сѫществуване на И. Румелия. Съединението го намѣри прѣдсѣдатель на Постоянния комитетъ. Слѣдъ 9 августъ, той се принуди да побѣгне въ Цариградъ и слѣдъ избора на князъ Фердинанда бѣше единъ отъ първитѣ, които разбрахѫ, че една държава не може всѣкой день да си мѣнява князоветѣ и се прибра въ Пловдивъ. Слѣдъ това, той се занимаваше съ търговия. Отъ 18 май до назначението му дипломатически агентъ на България въ Парижъ бѣше прѣдставитель въ Народното събрание.

Ив. Хр. Г., другъ членъ отъ семейството Г., е основатель, заедно съ Ф. Переца, хърватинъ, на *Законовѣдецъ*, първото българско юридическо списание (Пловдивъ, 1880); той е и прѣвелъ, заедно съ сѫщия, *Отоманский Наказателенъ Законикъ* и *Законъ за Печатътъ* (Пловдивъ, 1881).

Гиа-сна. Сочно дръво въ Гвиана; сокътъ му се употрѣбява отъ туземцитѣ за храна.

Гибелини. Политически противници на гелфитѣ. Виж. *Гелфи*.

Гибель. Загинване, пропадане.

Гибонъ. Английски историкъ, авторъ на знаменитата *История на упадъка и падането на Римската империя* (1737—1794).

Гибонъ. Дългоржка маймуна, на която ржцѣтѣ достигатъ, кога стои права, до глезена. Гибонитѣ нѣматъ опашка и торбици; лиситѣ мѣста по кълкитѣ сѫ малки. Гибонитѣ живѣѭтъ въ Индия. — **Сивий гибонъ**, който живѣе въ гѫсталацитѣ на о-въ Ява, достига на височина до 1 метръ и по земята ходи на два крака. — **Сраслопръстний гибонъ**, на който първий и срѣденъ пръстъ на ржката сѫ донѣйдѣ сраснѫти, живѣе на о-въ Суматра.

Гибралтарски протокъ. Протокъ между Испания и Африка (Мароко), чрѣзъ който Срѣдиземно море се съобщава съ Атлантически океанъ.

Гибралтаръ. Испански укрѣпенъ градъ на протока съ сѫщото име; 25,000 жит. Владѣние на англичанетѣ отъ 1704 г. насамъ.

Гибситъ. Единъ видъ глиноземъ.

Гибъкъ. Гѫвкавъ, който лесно се прѣвива. Оттука *гибкость*.

Гиветонъ. Филистимски градъ съ неизвѣстно мѣстоположение. Филистимцитѣ останѫли да живѣѭтъ въ него и слѣдъ падането му подъ властьта на Дановото племе *(Библ.)*.

Гиганти, *лат.* Исполини, великани; въ *баснослов.* огромни сѫщества съ драконски крака, които желаяли да унищожѫтъ богъ Юпитера и обсаждали Олимпъ, мѣстопрѣбиванието му.

Гигантомахия, *лат.-гр.* Бой на гигантитѣ противъ боговетѣ *(Баснос.)*.

Гигантостеология, *лат.-гр.* Описание на костницитѣ отъ допотопни животни.

Гигантски, *лат.* Съ огромни размѣри.

Гигей. Баснословно лице; простъ овчарь, който, чрѣзъ силата на единъ пръстень, моглъ да става, когато си щѣлъ, невидимъ; той убилъ лидийския краль Кандавла, и му похитилъ прѣстола (600 прѣди Р. Х.).

Гидо *(Рене ле)*. Знаменитъ италиянски живописецъ отъ Болонската школа (1575—1642).

Гидъ, *фр.* Книга, която служи за пжтеводитель по единъ градъ или страна.

Гизе. Градецъ въ Срѣдни-Египетъ, 5 килом. по́-долу отъ Каиро, на лѣвия брѣгъ на Нилъ; 10, 511 жит. Г. е забѣлѣжителенъ по положението си между голѣмитѣ пирамиди на юго-зап., сфинкса на юго-ист. и развалини, които се мисли, че сж развалинитѣ на Мемфисъ, на югъ. Въ гизенската околность се намиратъ и развалинитѣ на Илиополъ. Въ Г. човѣкъ може и днесь да види какъ се лупжтъ яйца въ пещь, — нѣщо, което се върши още отъ врѣмето на фараонитѣ.

Гизелъ (*Инокентий*). Южно-руски писатель, комуто се приписва *Синопсисъ*, историческо произведение, което служило за учебникъ по русската история дълго врѣме: първото му издание се явило въ 1674, послѣдното въ 1836 (умр. въ 1684).

Гизо (*Франсоа*). Франц. историкъ и политикъ (1787—1874), министръ въ врѣме на Луи-Филипа, авторъ на познатата *История на цивилизацията въ Европа*, съчинение прѣведено на български въ 1890, на *Революцията въ Англия* и др.

Гилдия, *старо-герм.* 1) Единъ разредъ търговци, които сж обявили, съгласно съ закона въ нѣкои държави, еднакви капитали. 2) Всѣкой видъ занаятчии съставлява гилдия: *еснафъ*.

Гилза, *герм.* 1) Евза за патронъ. 2) книжна тржбица на ракетъ, или за папиросъ.

Гило. Иудинъ-градъ (*Библ.*).

Гилотина, *фр.* Главорѣзъ; машина, съ която отсичатъ мъгновено главитѣ на прѣстжпници въ Франция, Англия и други държави. Тая машина измислилъ въ врѣме на великата французска революция Д-ръ Гилотенъ, отъ името на когото и добила названието си.

Гилфердингъ *(Алекс. Теод.)*. Русски ученъ изслѣдователь на литературата и историята на словѣнското племе, род. въ 1831, умр. въ 1872. Г. свършилъ истор.-филолог. факултетъ въ Москва въ 1852, и постжпилъ чиновникъ въ министерството на външнитѣ дѣла, а подирь билъ назначенъ консулъ въ Босна (1856). Забѣлѣжителнитѣ негови книжовни трудове сж: *Писма за историята на сърбетѣ и българетѣ* (1855—59), *История на Балтийскитѣ словѣне* (1855); *Народното възраждане на сърбскитѣ лужичане въ Саксония* (1856); *Босна, Херцеговина и стара Сърбия* (1859); *Унгария и Словѣнетѣ* (1860); *Историческото право на хърватския народъ* (1860) и др., напечатани въ *Русск. Бесѣда* и *Извѣстія Академ. Наукъ*. Въ 1867, Г. станжлъ прѣдсѣдатель на петербургския Словѣнски Благотворителенъ Комитетъ, и наскоро и

на Етнографическото и Географическото дружество. Умрѣлъ въ Каргополъ.

Гимназистъ, *гр.* Ученикъ на гимназия.

Гимназия, *гр.* Мѣсто у спартанцитѣ за занятие съ тѣлесни упражнения; въ сегашно врѣме: срѣдно учебно заведение.

Гимнастика (отъ *гимносъ*, голъ), *гр.* Искусство да се укрѣпяватъ и развиватъ тѣлеснитѣ сили чрѣзъ разни тѣлесни упражнения.

Гимнастикъ, *гр.* Оня, който знае да играе добрѣ гимнастика.

Гимносперми, *гр.* Голосѣменни растения.

Гиндели *(Антонинъ)*. Съврѣмененъ чешки историографъ (род. въ 1829).

Гинекократия, *гр.* Държава, дѣто женитѣ могжтъ да царуватъ, както въ Англия.

Гинекология, *гр.* Учение за болести у женитѣ.

Гинекологъ, *гр.* Лѣкарь, който изучва болести у женитѣ.

Гинекомастъ, *гр.* (соб. зн. *женообразенъ)*. Мжжъ съ доста развити гржди.

Гйозъ-тепе. Както Гйолъ-тепе, единъ отъ нáй-високитѣ върхове на водораздѣла на Доспатскитѣ Родопи, 1650 мет. надъ морското равнище.

Гйолъ-тепе. Върхъ въ Родопитѣ, на истокъ отъ вр. Маншу, 1665 метра надъ морското равнище.

Гинци. 1) Село въ искрецска околия, расположено въ прохода съ сжщото име. 2) Проходъ въ Софийскитѣ балкани, който е продължение отъ Петроханския проходъ. Той почва отъ с. Гинци, спуща се въ долината на рѣка Искрецъ при Бучино и отново се въскачва, прѣминува платото и достига Софийското поле при с. Костинъ-бродъ. Доста добро шосе.

Гинчевъ *(Цани)*. Български баснописецъ, повѣствователь и учитель, род. въ Лѣсковецъ въ 1832, умр. въ София въ 1894.— Г. се училъ нáй-напрѣдъ въ родното си мѣсто на тогавашното учение: наустницата, псалтиря и др., послѣ въ Търново при Н. Михаиловски. Слѣдъ това, работилъ градинарство въ Букурещъ и послѣ въ Бѣлградъ; въ сръбската столица, като спечелилъ, постжпилъ въ тамошната гимназия. Пó-сетнѣ билъ волнослушатель по естественитѣ науки въ Русия (Киевски университетъ). Като учитель прѣкаралъ (отъ 1862) 7 години въ Кара-гачъ (Бесарабия), 3 години въ Русе, и послѣ до Априлското въстание въ Габрово. Въ врѣме на въстанието лежалъ два мѣсеца въ търновския затворъ, и слѣдъ това учителствувалъ въ Търново до дохождането на руситѣ. Слѣдъ освобождението, занимавалъ разни служби, и въ това врѣме билъ прѣдставитель въ I велико народно събрание по назначение; и слѣдъ това билъ училищенъ инспекторъ въ Врачанско и Орѣховско и пакъ учитель въ Ломъ и Търново. На книжовната дѣятелность на Г. принадлежжтъ *Български басни* (1-во изд. въ Русе, 1870 и 2-ро изд. въ Търново, 1883); балада *Двѣ тополи* (Цариградъ, 1872); повѣсти *Зинжлата стѣна, Ганчо Косерката, Женитбата* и др. въ списание *Трудъ;* разни стихотворения печатани въ *Периодическо списание*, и распръснжти изъ българскитѣ читанки. Г., който пó-рано се е подписвалъ *Шкипърневъ*, е писалъ и разни статии

въ *Цариградски Вѣстникъ, Македония* и *Училище.*

Гионъ. 1) Една отъ 4-тѣ рѣки въ рая: библейскитѣ учени прѣдполагатъ, че Г. е сегашната р. Араксъ. 2) Единъ кладенецъ близу до Перусалимъ *(Библ.).*

Гйонгйосъ. Унгарски градъ, 32 килом. на сѣв.-зап. отъ Хевешъ, при политѣ на планина Матра; 18,000 жит.

Гйопса. Сжщото, каквото е Стрема.

Гипсъ, *гр.* Минералъ, който състои отъ сѣрнокислена варь и 21 на стотѣ вода. Кристализира се на призми; обикновено се срѣща въ зърнести, влакнести и набити маси. Бива бѣлъ, жълтникавъ, кафявъ, и др. Бѣлий се казва *алавастръ*, бисероблескавий — *селенитъ*, прозрачний на плочи — *мариянско стъкло*, и др. Гипсътъ се употрѣбява за много нѣща: отъ алавастра правѫтъ статуи и вази; съ гипсъ на прахъ торѫтъ нивитѣ и ливадитѣ.

Гирландъ, *итал.* Цвѣтенъ вѣнецъ.

Гирсонъ. Нáй-старий Левиевъ синъ, и начинатель на единъ отъ тритѣ рода на левитското племе (*Библ.).*

Гирсъ *(Ник. Карл.).* Русски държавникъ, министръ на вънкашнитѣ дѣла прѣзъ царуването на царь Александра III. Г. бѣше роденъ въ Финландия отъ родителе шведи (1820—1894).

Гискаръ (*Робертъ).* Нормандски авантюристъ, основалъ Неаполското кралство и умрѣлъ въ Истокъ въ 1085.

Гитара, *исп.* Музикаленъ 6-струненъ инструментъ, на който свирѫтъ като дърпатъ съ пръститѣ струнитѣ.

Гитаристъ-ка. Лице, което свири на гитара.

Гитимъ (евр. знач. *гетски*). Тая дума означава или нѣкое музикално орждие или нѣкой напѣвъ отъ градъ Гетъ (*Библ.).*

Гише, *фр.* Малка врата за входъ (въ желѣзнопжтенъ влакъ, параплувъ и д. п.).

Главачъ *(Войтѣхъ Ив.).* Русски композиторъ, чехъ по происхождение, изобрѣтатель на новъ оркестровъ хармониумъ, съчинитель на сонати по етюди на Шопена, на фантазии на сърбски пѣсни за фортепиано, на много чешки и русски романси и др. Род. въ 1849.

Главконитъ, *лат.* Окржглени зърна отъ единъ зеленикавъ минералъ.

Глаголица. Старословѣнска азбука, която е била едно врѣме извѣстна на всичкитѣ словѣнски народи. Откритията на Григоровича и Успенский прѣзъ пжтуванията имъ по Македония и България сж доказали, че тая азбука е пó-стара отъ *кирилицата*, другата словѣнска азбука; Успенский дори намѣрилъ въ Иверски монастирь въ Атонъ глаголически подписъ въ една грамота отъ 982 год. Въ България сж намѣрени паметници отъ това писмо отъ Охридъ, въ Рилски монастирь и въ Бояна при политѣ на Витоша; и у насъ то е било още въ употрѣбѣние въ XIII-и вѣкъ. Въ сегашно врѣме то се е упазило само въ Истрия, въ приморската часть на Хърватско, и въ сѣверна Далмация.

Въпросътъ, коя отъ двѣтѣ словѣнски азбуки е изнамѣрената отъ Константина или Кирила, Св. Методиевия братъ, още не е разрѣшенъ. Шафарикъ, къмъ чието

мнѣние се присъединяватъ Григоровичъ, Миклошичъ и др., поддържа, като крайно слѣдствие на изслѣдванията си, че глаголицата е Константиновата азбука, и че нейний изнамѣрвачъ е знаялъ добрѣ източнитѣ езици и азбуки [Константинъ знаелъ арабски, еврейски, хазарски и др.]. Забѣлѣжва се, че въ кириловската азбука, която е копирана отъ гръцката, знаковетѣ на ония звукове, които нѣма въ гръцката, сж зети отъ глаголицата.

Глаголъ. Въ *грам.* часть отъ рѣчьта; разредъ думи, които изражаватъ дѣйствие, състояние или страдание.

Гладбахъ. Прусски градъ, 23 килом. на ист. отъ Дюселдорфъ; 44.228 жит. Срѣдоточие на манифактурната промишленость въ рейнска Прусия. Г. е много старъ градъ; той е сжществувалъ още въ врѣмето на Карла Велики.

Гладиаторство. Занятието на гладиаторъ.

Гладиаторъ, *лат.* (отъ *гладиусъ,* мечъ). Робъ или наемникъ, който, въ Римъ, за удоволствието на народа, се биялъ въ цирка съ други бойци или съ звѣрове.

(*Gladii jus et potestas, лат.* Правото и силата на меча.

Глазирамъ, *фр.* Глечосвамъ.

Глазура, *фр.* Глечъ, стъкловидното повлекло на чепнепъ сждъ.

Гласговъ. Английски градъ (Шотландия), 69 килом. на зап. отъ Единбургъ, пристанище на Клайда; 658.000 жит. Твърдѣ индустрияленъ и твърдѣ търговски градъ. Прочутъ университетъ.

Гласе, *фр.* 1) Изгладенъ, лъскавъ: *хартия гласе.* 2) Обвитъ съ захаренъ пластъ: *кестени гласе.* 3) Желатина, пихтия: *месо гласе.*

Гласи́. Казва изрично, говори така: *тоя членъ отъ закона гласи.*

Гласирамъ, *фр.* (отъ *гласе,* замразявамъ). Огладвамъ, излъсквамъ нѣщо; обзахарявамъ, захаросвамъ.

Гласисъ, *фр.* Насипъ направенъ постепенно стръменъ прѣдъ укрѣпление: излиза въ полето и покрива рова отъ външната страна.

Гласонъ, *фр.* Архитектурно и скулптурно украшение, което има формата на ледени висулки.

Глауберова соль. Сѣрнокисленъ натръ, откритъ отъ Глаубера въ 1658; има расхладителенъ, горчивъ, соленикавъ вкусъ. Срѣща се въ дълги четиристранни свѣтликави призми, които съдържатъ 10 молекула вода. Ако се остави въ въздуха, кристалитѣ изгубватъ водата си, та става на бѣлъ прахъ, който се нарича *сулфатъ.* Гл. соль е съставна часть на много минерални води, и се намира въ малко количество въ кръвьта и други животни течности. Употрѣбява се на́й-много за правене на содата, въ стъкларството, въ лѣкарството (като слабително срѣдство) и др.

Глауберитъ. Бѣлъ минералъ, който състои отъ варь, сѣра и др., нареченъ по името на химикъ Глаубера.

Глауберъ (*Иох. Руд.*). Знаменитъ герм. алхимикъ и физикъ, открилъ разни способи за добиване селитрата и приспособилъ ѭ въ занцарството. Ако и да вѣрвалъ, като всѣкой алхимикъ, въ сжществуването на философски камень и всецѣрителенъ лѣкъ и др. т., пакъ далъ голѣмъ потикъ на напрѣдъка на химията: обяснилъ историята на солитѣ, и направилъ много полезни нови

наблюдения, които изложилъ въ множество съчинения (1604 — 1668).

Глацъ, на полски *Гладзко.* Главенъ градъ на едноимен. околия, въ прусския окр. Бреславль (Силезия), по двата брѣга на Нейса, крѣпость отъ 2-и класъ; 13,000 жит.

Глашатай. Протогеръ, всенароденъ извѣститель, *телялинъ.*

Гледичия, отъ *соб. им.* Растение отъ семейството на чашецвѣтнитѣ.

Глейвицъ. Градъ въ юго-източната часть на прусска Силезия, на Клодницъ (притокъ на Одеръ), 66 килом. на юго-ист. отъ Опелнъ; 16,000 жит. Обширни желѣзни заводи.

Глейкометръ, *гр.* Уредъ за опрѣдѣление количеството захаръ въ вино.

Гленени. Купъ отъ 9 острова край финистерския брѣгъ (Франция).

Глечеръ, *герм.* Ледникъ, грамадна движуща се ледена планина въ арктическитѣ морета, сир. въ моретата близу до полюситѣ.

Гликонически стихъ, отъ *соб. им. Гликонъ,* гръцки поетъ. Гръцки или латински стихъ, съставенъ отъ единъ спондей и два дактила.

Глимеръ, *герм.* Минералъ, който състои отъ кварцъ, полски шпатъ и др.

Глиний. Вж. *Алюминий.*

Глинка *(Сергий).* Русски писатель (1774—1847).

Глинка *(Мих. Иван.).* Знаменитъ русски композиторъ, творецъ на русската музика, на чисто русската народна опера *Животъ за Царя,* на операта *Русланъ и Людмила,* която по музикално достоинство стои много по́-горѣ отъ първата, а по новость, оригиналность и раскошна инструментовка нѣма подобна, на увертюрата и антрактитѣ въ Куколниковата драма *Князъ Холмский,* на произведението *Камаринская,* пълно съ русски комизмъ и юморъ, и на голѣмо число романси, отъ които много сж извѣстни въ цѣла Европа (1804—1857).

Глиптика, *гр.* Рѣзба (искуство да се рѣже) на скжпоцѣнни камене. — **Глиптография.** Описание на извайки. — **Глиптотека.** Хранилище на извайки и драгоцѣнни камене. — **Глиптъ.** Фигура изрѣзана на камень или металъ.

Глирина, *лат.* Животно отъ разреда на търбушеститѣ бозайници, съ гризливи челюсти. Тѣлото му е кжсо и дебело; краката му сж и тѣ кжси съ сраснжли пржсти и съ яки нокти.

Глистиръ. Вж. *Клистиръ.*

Глифогенъ, *гр.* Едно ѣдливо вещество за гравиране по стомана.

Глицерина, *гр.* (отъ *гликосъ,* сладъкъ). Сладяща течность, която се искарва химически отъ дървено масло и отъ лой.

Глициловъ окисъ. Химическото основание на лоеветѣ и маслата.

Глициризинъ. Вещество, което се добива отъ растенията *glicyrrhisa glabra.*

Глобулинъ, *лат.* Съставна часть на кръвьта, която образува кръвнитѣ топчета.

Глобусъ, *лат.* Кжбо, което прѣдставлява земята *(земенъ глобусъ),* или небото съ звѣздитѣ *(небесенъ глобусъ).*

Гловацкий *(Александръ)*, много по́-вече извѣстенъ подъ псевдонима *Болеславъ Прусъ*. Полски белетристъ, единъ отъ на́й-популярнитѣ съврѣменни полски писатели. На́й-главнитѣ му белетрически произведения сж: *Форпостъ* (Placowca), расказъ по темата на борбата за владѣяне земи между поляцитѣ и нѣмскитѣ натурници; *Погрѣшка* (Omylka); *Кукла* (Lalka); 4-томна повѣсть *Еманципантки*, въ която сж прѣдставени стремленията на женитѣ да се освободѭтъ отъ подвластностьта си на мжжетѣ; и исторический романъ *Фараонъ*, на който сюжетътъ е заетъ изъ живота на староврѣменнитѣ египтяне. Всичкитѣ тия повѣсти на Г., както и по́-раннитѣ му малки раскази *Дреболии* (Drobiazgi), сж прѣведени на русски. Г. е роденъ въ 1845.

Глогау или **Гросглогау**. Градъ въ прусска Силезия и крѣпость отъ 2-и класъ, 56 килом. на сѣв. отъ Лигницъ, на лѣв. бр. на Одеръ; 28,028 жит. Машини, желѣзни, грънчарски и др. издѣлия. — Г. (*Горни*). Градецъ и той въ Силезия, опелнски окржгъ; 5,500 жит.

Gloria victis, *лат.* Слава на побѣденитѣ [антитеза на латинското Væ victis].

Глосалгия, *гр.* Болезнина въ езика.

Глоситисъ, *гр.* Въ *медиц.* въспаление на езика.

Глосонкусъ, *гр.* Подпухване на езика.

Глюкъ. Знаменитъ германски композиторъ, авторъ на *Ифигения*, *Алцестъ*, *Орфей* и др. (1714—1787).

Глюкистъ. Привърженикъ на Глюковитѣ музикални теории (Виж. *Глюкъ*).

Глюкоза, *гр.* Гроздена захаръ.

Глютинъ, *лат.* 1) Костенъ клей. 2) Клей съдържаемъ въ житнитѣ зърна.

Глядстонъ *(Уилйамъ Юартъ)*. Английски държавникъ и ораторъ, до скоро водитель на либералната партия въ Англия, род. въ Ливерпулъ въ 1809. Г., четвърти синъ на богатъ търговецъ, свършилъ класическитѣ науки въ Етонъ и Оксфордъ въ 1831. Въ 1832 билъ избранъ прѣдставитель и отъ тогава е билъ нѣколко пжти министръ [пръвъ пжть на колониитѣ, послѣ все на финанситѣ] и пръвъ министръ въ отечеството си. Въ 1847, като мин. на колониитѣ, помогнжлъ на сжръ Р. Пила да прокара въ камарата закона за свободната търговия. Въ 1850, прѣзъ едно посѣщение на Неаполъ, когато затворитѣ на Двѣтѣ Сицилии били пълни съ политически прѣстжпници, отправилъ едно писмо до лордъ Абердина, което описвало теглилата и неправдитѣ на тия нещастници и възбудило негодованието на цѣла Европа. Слѣдъ това, той защищавалъ дѣлото на италиянската независимость съ много краснорѣчиви слова. Въ 1858 приелъ едно важно послание въ Ионическитѣ о-ви. Въ сжщата година, обнародвалъ едно изящно съчинение върху *Омира и омирическия вѣкъ*, въ 3 тома. Въ 1865 се борилъ за унищожението на привилегированата църква въ Ирландия, която угнетявала ирландцитѣ. Въ 1876 год., поради турскитѣ свирѣпства, въ България се произнесе енергично противъ турцитѣ, било въ многолюднитѣ митинги, било въ камарата на прѣдставителетѣ, било въ разни брошури, такъви като *Ужаситѣ*

въ България и Източний въпросъ (1876) и *Уроци отъ клане* (1877). По-сетнѣ протестира противъ поведението, което слѣдваше Бикънсфилдовий кабинетъ по отношение къмъ русско-турската война, както и по работитѣ на Индия. Главно чрѣзъ неговото влияние общественото чувство се обяви среща Бикънсфилдовата политика, и либералитѣ, съ него на чело, дойдохж на властьта (1880). Г. изгуби слѣдъ нѣколко години властьта и пакъ ѭ придоби, ала не можа да прокара прочутия си законопроектъ за *Хомъ-рула*, самоуправлението на Ирландия. Най-сетнѣ, той се оттегли по старость въ частенъ животъ (1894).

Hands off! (Ржцѣтѣ долу!) сж Г-ви думи, които често се срѣщатъ въ политическата книжнина. Тия думи английский държавникъ изговори въ избирателната борба прѣзъ 1880 по адресъ на Австрия, която той виждаше да мѣри да посѣгне на Солунъ.

Г. е и плодовитъ писатель. Главнитѣ му книжовни произведения сж *Принципитѣ на Църквата* (1840), *История на римскитѣ държави* (1851—52), горѣспоменжтото съчинение върху Омира и неговото врѣме, *Боговетѣ и людетѣ на героическия вѣкъ* (1869), *Римъ и най-новитѣ моди въ религията* (1875) и *Омирический синхронизмъ* (1876). Неговитѣ политически рѣчи, скаски и учени статии сж многобройни. Единъ кратъкъ животоописателенъ очеркъ на Г. е книжка *Уил. Ев. Глядстонъ*, издание на «Прѣводна Библиотека» (Варна, 1886). Отъ Г-тѣ съчинения на български сж прѣведени само брошуритѣ *Ужаситѣ въ България* и *Уроци отъ клане*.

Гмелинъ *(Самуилъ Тот.)*. Германски ученъ, който въ 1767 постжпилъ въ Русия проф. на петербургската академия на науки-тѣ, и който въ 1768 тръгнжлъ по наученъ походъ въ русскитѣ азиятски владѣния. Той изучилъ тамошнитѣ животни и растения. Въ 1772, той се върнжлъ въ Астраханъ; а въ 1773 тръгнжлъ за Персия, отъ дѣто на връщане умрѣлъ въ плѣнъ (1745—1774).

Гнейсъ, *герм.* Слоистъ гранитъ. Състои, както гранитътъ, отъ кварцъ, полски шпатъ и слюда; нъ въ него тия вещества, особено слюдата, сж расположени на плочици, та той се чупи май лесно. Амфиболътъ понѣкога замѣства слюдата, и тогава се нарича *амфиболовъ гнейсъ*. Когато слюдата е замѣстена отъ графитъ, той се нарича *графитовъ гнейсъ*; — отъ хлоритъ, *хлоритовъ гнейсъ*, и т. н. Той е много распространенъ въ нѣкои мѣста на земната кора и съставлява цѣли планински скали.

Гнетъ. Натискъ, притискане, притѣснение.

Гномология, *гр.* Събрание на поучителни изрѣчения. Оттука *гномологически*, поучителенъ, нравоучителенъ.

Гномоника, *гр.* Искусство да се правѭтъ сълнечни часовници по сѣнката, която хвърля слънцето.

Гномонъ, *гр.* Пржтъ поставенъ отвѣсно или полегато на стѣна, който служи да показва височината на слънцето по дължината на сѣнката си и часа по прѣмѣствания на тая сѣнка по сълнечнитѣ часовници.

Гностици, *гр.* (отъ *гносисъ*, знание). Послѣдователе на една религиозно-философска секта, които

вѣрвали, че иматъ свърхестествено знание за естеството на Бога и говорили, че Иисусъ Христосъ само се *виждало* че има човѣшко тѣло.

Гностицизмъ, *гр.* Религиозно-философското учение на гностицитѣ въ първитѣ вѣкове на християнството.

Гну, *хотент.* Единъ видъ антилопа, която по роговетѣ прилича на говедо, а по формата на конь. Живѣе на стада въ Африка.

Гнѣдичъ (*Ник. Иван.*). Русски поетъ. На́й-важний отъ неговитѣ трудове е прѣводътъ му на Омировата *Илиада* въ хекзаметръ (1774—1833).

Гнѣзно. Градъ въ Познанската полска область, 45 килом. на сѣв.-ист. отъ Познанъ; 12,000 жит. Г., единъ отъ на́й-старитѣ полски градове, билъ нѣкога столица на Велика Полша и до 1320 въ него се коронясвали полскитѣ крале. Пруситѣ го прѣзели въ 1793.

Гоа. Индийски градъ, на Малабарското крайбрѣжие, въ едноименна область, която е португалско владѣние. Г., съ едно отъ на́й-добритѣ пристанища на западния брѣгъ на Индия, е билъ нѣкога столица на индийскитѣ португалски владѣния; нъ понеже ималъ злочестината да се опустоши отъ холерата въ началото на XVIII вѣкъ, по́-вечето португалци го оставили, та се заселили въ Нова-Гоа или Панджимъ, градъ по́-близу до морето, който е сегашното сѣдалище на управл. на португалска Индия. Стара Г. има 15, 000 жит., по́-вечето духовни, понеже е сѣдалище на португ. архиепископъ; Нова-Г. има 25,000 жит.; и обл. Г. — 400,000 жит.

Гоби (*Христофоръ Яковлевичъ*). Съврѣмененъ русски ботаникъ, род. въ 1847, сега професоръ по ботаниката въ императорския петербургски университетъ. Г-витѣ изслѣдвания отъ 1872 до 1878 сж дали на ученитѣ едно понятие за съвсѣмъ неизвѣстната тогава подводна флора на Фински заливъ, за малко извѣстнитѣ и съвсѣмъ новитѣ форми морски водорасли на Бѣло море и Ледовити океанъ. Има растения, които носѭтъ имената Gobia, Gobiella, като знакъ на уважение къмъ Х. Я. Гоби отъ учения свѣтъ. Между съчиненията на Г. по́-главни сж слѣднитѣ: *Темношарнитѣ водорасли на Фински заливъ; Багрянки или червенитѣ водорасли на Фински заливъ; Флора отъ водораслитѣ на Бѣло море и ближнитѣ до него части на сѣверни Ледовити океанъ* и други. Русската наука е задлъжена, освѣнъ това, на Г. за прѣвода на много важни чуждестранни съчинения по ботаниката, бактериологията и селското стопанство, които много сж спомогнѭли за распространението въ Русия на научни свѣдѣния. Отъ 1886 Г. издава, заедно съ Бекетова, първия въ Русия по врѣме ботанически журналъ Scripta Botanica (Ботанически записки). Г. е награденъ отъ французъ. правителство (1890 г.) за научнитѣ му заслуги съ високъ знакъ на отличие.

Гоголь (*Ник. Вас.*). Великъ русски писатель и народенъ поетъ (1808—1852). Нѣкои отъ неговитѣ на́й-важни съчинения сж прѣведени на български. Такъви сж: *Тарасъ Булба,* повѣсть, прѣводъ на Н. Бончева (1-во изд. Браила, 1872; 2-ро София, 1888); *Ревизоръ,* комедия, 2-ро изд. (Варна, 1896) на 2-и прѣводъ отъ Пв. Иванова [1-й бѣше отъ Христовича], който критиката поста-

вя много пó-горѣ, както по чистотата на езика, така и по близостьта до оригинала: *Записки на единъ лудъ*, повѣсть (София, 1884); *Шинелътъ*, повѣсть (Пловдивъ 1887); *Бѫдни вечеръ*, повѣсть (Пловдивъ, 1888); *Носъ*, повѣсть (Пловдивъ, 1888); *Женитба*, комедия, прѣводъ на Ив. Иванова (Търново, 1889 и 1897); *Мъртвитѣ души*, поема, нàй-великото произведение на поета (Пловдивъ, 1891, прѣводъ въ проза отъ П. Калчева, кн. I). Едно кратко жизнеописание на Г. се намира въ книгата *Двадесетъ биографии на образцови русски писатели съ портрети*, прѣвелъ на бълг. отъ русски Д. Велковъ (Шуменъ, 1896).

Гогъ и **Магогъ**, *евр.* Библейскитѣ тълкователе не сѫ съгласни относително значението на тия думи. Тѣ означаватъ скититѣ, готитѣ и персянетѣ, споредъ едни; — народитѣ на сѣверъ отъ Кавказъ, споредъ други; — исполини, неприятеле израилеви, споредъ трети. Изобщо тия думи значѫтъ нàй-опасни врази *(Библ.)*.

God save the Queen (или the King)! *англ.* Богъ да пази кралицата (или *краля*)! — думи, съ които започва английский народенъ химнъ.

Годавери. Нàй-голѣмата рѣка въ Деканъ (Индия), извира около 80 килом. до Аравийско море, тече юго-източно прѣзъ полуострова и се влива въ Бенгалски заливъ; 1,437 килом.

Година. Врѣмето, въ което земята се завъртѣва около слънцето. — Годината е сѫщата токо-речи у всичкитѣ европейски народи. Ние, както гръцитѣ и руситѣ, сме упазили юлианския календаръ, отдѣто излиза между насъ и другитѣ европейци една разлика отъ 12 дни; затова нашата година подкача на 13-и януария отъ тѣхната. Годината на турцитѣ има още пó-голѣмъ недостатъкъ, понеже тя състои отъ 12 лунни мѣсеца, отъ по 29 и 30 дни. Виж. *Григориански календаръ*.

Врѣмето, въ което е подкачала годината, е било различно у разнитѣ народи. Картагенянетѣ, египтянетѣ, персянетѣ, сирийцитѣ и други източни народи захващали годината си отъ есенното равноденствие (9 септемврий), по което врѣме подкачала и гражданската година на евреитѣ, ако тѣхната свещена година и да подкачала отъ пролѣтното равноденствие (9-и марта). Гръцката година подкачала отъ зимното слънцестояне до Метоново врѣме, и отъ тогава зели да ѭ смѣтатъ отъ лѣтното слънцестояне. Римлянетѣ първи приели 1-я день отъ януария за пръвъ день отъ годината (виж. *Календаръ*).

Въ астрономията има нѣколко вида години: първо, *тропически* година или врѣмето, което истича отъ появяването на слънцето върху единъ отъ тропицитѣ до връщането му на сѫщия тропикъ, или 365 дни, 5 часа, 48 минути и 49.7 секунди; второ, *сидерическа* или *звѣздна* година или врѣмето между двѣ послѣдователни стояния на слънцето върху една отъ неподвижнитѣ звѣзди, което врѣме е пó-малко отъ тропическата година съ 20 минути и 23 секунди; *аномалистическа* година или врѣмето между двѣ послѣдователни положения на земята въ перихелията си, което е 25 минути и 35 секунди пó-вече отъ тропическата година. Тропическата година, понеже се употрѣбява

за мѣрене врѣмето и се припознава въ законодателството и историята, е добила и името *гражданска*. Тя се нарича още *истинска*, *слънчена*, или *астрономическа* година.

Годой. Испански държавникъ, познатъ подъ името *князъ на мира* (1767—1851), пръвъ министръ на краль Карла IV, и изгоненъ отъ Фердинанда VII въ 1835.

Годолия. Лице, назначено отъ Навуходоносора да управлява Иудея слѣдъ съсипването на Иерусалимъ, нъ слѣдъ два мѣсеца отъ назначението си убито прѣдателски *(Библ.)*.

Годуновъ *(Борисъ Т.)*. Русски царь по изборъ, отъ татарско происхождение (род. 1552, цар. 1598—1605). Г. прѣкаралъ младостьта си при двора на Ивана Грозни, безъ да участвува въ извършенитѣ отъ него ужаси. Въ началото на царуването на царь Тодора избухнжла буна и едно събрание отъ дворяне и първенци прѣдало всичката власть въ ржцѣтѣ на Г. Въ това врѣме, той довършилъ завоеванието на Сибиръ, подкачено отъ Ермака, сключилъ търговски договоръ съ Англия, приятелски свръски съ Полша, Швеция, Дания, разбилъ кръмския ханъ, възобновилъ на южния прѣдѣлъ старитѣ градове, съградилъ нови и ги укрѣпилъ, основалъ Архангелскъ, наредилъ патриаршия въ Русия и 4 митрополии. Въ 1591, Г. разбилъ изново кръмския ханъ, распространилъ вжтрѣшната и външната търговия, повикалъ отъ Италия рударе за подобрение добиването златни и сребърни руди въ Сибиръ, и възложилъ на италиянецъ Марко Чивони да основе една фабрика за коприна и др. т. Въ 1598 царь Тодоръ умр., а царица Ирина отишла въ монастирь; тогава Г. билъ избранъ царь. Царуването му се прѣкратило отъ една буна, подигнжта отъ самозванецъ Димитрия, въ която Г. умр. отъ ударъ. Цѣлата негова челядь погинжла въ врѣмето на самозванеца.

Гозанъ. Рѣка въ Мидия: сегашното ѝ име Озанъ *(Библ.)*.

Голанъ. Левитски градъ и градъ за прибѣжище въ сѣверо-западни Васанъ; мѣстоположението му сега не се знае *(Библ.)*.

Голгота, *евр.* Планина близу до Иерусалимъ, на която распнжли Иисуса Христа.

Головацкий *(Яковъ Т.)*. Галицко-русски списатель и важенъ дѣецъ по сближението на галицкитѣ руси съ Русия, род. въ Галиция въ 1814, умр. въ Вилно въ 1888. Г., синъ на униятски свещеникъ, свършилъ курсъ по богословския факултетъ въ Лъвовския университетъ, а послѣ билъ ржкоположенъ униятски свещеникъ въ 1843. Въ 1848, когато при Лъвовския университетъ се учредила катедра на русски езикъ и литература, Г. билъ избранъ да ѭ завземе, и въ течението на 20 години билъ професоръ при университета. Въ лекциитѣ си и въ печата той бранилъ интереситѣ на галицко-русската народность отъ враждебнитѣ дѣйствия на поляцитѣ и нѣмцитѣ, ала затова въ 1867 се принудилъ да потърси прибѣжище въ Русия. Тамъ той пригърнжлъ православието и билъ назначенъ въ Вилно прѣдсѣдатель на една комисия натоварена да обнародва русскитѣ документи по историята на Литва. Прѣди прѣселението си въ Русия Г. издалъ *Галицки при-*

каски и гатанки, *Граматика на русски езикъ въ Галиция*, *За литературно-умственото движение на русинитѣ* и др. Въ това врѣме подкачилъ да печата главния си трудъ, който има голѣма научна цѣнность — *Народнитѣ пѣсни на галицка и унгарска Русия*, печатани отъ 1860 до 1870 въ руското спис. *Чтенія моск. общ. ист. и древн.*, и издадени отдѣлно, въ 4 т., въ Москва, въ 1878. Други отъ пó-важнитѣ съчинения на Г. сѫ *Географически рѣчникъ на западно-словѣнскитѣ и югословѣнскитѣ земи* съ една карта приложена на книгата (Вилно, 1884). Цѣльта на автора е да въстанови словѣнската мѣстна терминология, да искара на-явѣ упазилитѣ се до сега словѣнски географически имена, искривени или промѣнени отъ нѣмцитѣ (Лембергъ намѣсто *Лъвовъ*, Тропау намѣсто *Опава* и т. н.).

Головиня (Г-жа д-ръ *Анастасия*). Българска лѣкарка-списателка. Д-ръ Г. е родена отъ българе, които се прѣселили отъ Калоферъ въ Болградъ, а пó-сетнѣ въ Кишиневъ. Тя се въспитала въ аристократически пансионъ на Ридо въ Кишиневъ, а слѣдъ това свършила лѣкарското си образование въ Парижъ, прѣзъ 1878. Въ Франция, откакъ свършила курса си, занимавала се при покойния знаменитъ психиатръ Шарко. Слѣдъ освобождението служила въ софийската болница, а пó-сетнѣ минѫла на служба, заедно съ мѫжа си, русинъ у бившия князъ Александра. Слѣдъ *9-и Августъ*, постѫпила въ цюрихския университетъ да изучи нѣмската медицинска система (1886 — 1887). Въ врѣмето на князъ Александра, редактирала вѣст. *Работа* (1882 г.), неговъ политически органъ, и била сътрудница на нѣкои политически вѣстници въ Европа; ала слѣдъ завръщането си отъ Швейцария, посветила се исключително на лѣкарската наука. Въ 1887, тя изново постѫпила на държавна служба като ординаторъ въ варненската, и послѣ въ пловдивската болница: отъ апр. 1889 до ян. 1894 управлявала Петропавловската психиатрическа болница, а сега занимава длъжностьта старши-лѣкарь на терапевтическото (за вѫтрѣшни болести) отдѣление на варненската болница.

Д-ръ Г. е добрѣ позната по статиитѣ, които е писала и пише по своята специалность въ нашитѣ списания *Медицинско списание*, *Медицински Прѣгледъ* и др. Тя е и постоянна сътрудница на нѣколко европейски научни вѣстници и списания, па е и прѣвела и издала и нѣкои книжки: *Холерата, споредъ най-новата точка на зрѣние* отъ д-ра Коха, *Първа помощь при нещастни случаи* отъ д-ра Есмарка и др. — Сѫпрѫгътъ на д-ръ Г., А. Ф. Г-инъ, и той има писателство: напослѣдъкъ обнародва съчинението си *Князъ Александръ I Българский*, 1879—1886 (Варна, 1897).

Гологановъ (Иеромонахъ *Теодосий* —). Български родолюбецъ, родомъ отъ с. Търлисъ, Неврокопско; свършилъ, заедно съ Неофита Рилски, гръцко училище въ Мелникъ. Г. билъ игуменъ на сѣрския монастиръ *Св. Иванъ Прѣдтеча*, и положението му не му позволявало да работи явно въ полза на българщината; ала потайно той подбуждалъ и насрѫдчавалъ българскитѣ населения въ Сѣрско да си основаватъ българ-

ски училища, и давалъ съдѣйствие на гоненитѣ отъ грѫцитѣ будителе на българскитѣ духове. Г. е нáй-главний виновникъ за отказването на сѣрския санджакъ отъ патриаршията и за распространението на българския езикъ въ санджака (1795—1888).

Голубинский *(Евгений Евген.)*. Русски историкъ на православната цръква. Г., професоръ въ московската духовна академия отъ 1860, е авторъ на *Кратъкъ очеркъ на православнитѣ цръкви българска, сръбска и румѫнска или молдо-влашка* (Москва, 1871, стр. 732) и на *История на русската цръква*, въ 2 тома (Москва, 1880—82). Между другитѣ негови съчинения, нáй-забѣлѣжително се счита статията *За нашата полемика съ старообрядцитѣ*, обнародвана въ *Богосл. Вѣстникъ* (1892). Г. е роденъ въ 1834.

Голчевъ *(Г. Л.)*. Български публицистъ, книжовникъ и учитель, род. въ Калоферъ въ 1848, умр. въ Одринъ въ 1893. Г. се училъ нáй-напрѣдъ въ родното си мѣсто при *Ботю Петкова* и др., а въ 1862 цариградскитѣ българоуниати го испратили на учение, заедно съ други ученици, въ Римъ, дѣто свършилъ философски курсъ. Въ 1868, той се върнѫлъ въ Одринъ, и станѫлъ учитель въ тамошната българо-католическа гимназия, дѣто и учителствува до смъртьта си.

Г. подкачи книжовното си поприще нáй-напрѣдъ като членописецъ въ П. Р. Славейковия юмористически вѣст. *Шутошъ* (Цариградъ, 1873) и др., а слѣдъ това се яви като самостоятеленъ публицистъ: той бѣше, заедно съ Ст. Бобчева, редакторъ на научно-политич. спис. *День* (Цариградъ, 1875—1876). Пó-сетнѣ, той редактираше сатирическо-политически вѣст. *Смѣшлю* (Сливенъ, 1882—1885); сатирич. вѣст. *Рашето* (Русе, 1885); и сатирич.-политич. вѣст. *Чеплю* (Бургазъ, 1886, прѣкратенъ съ 6-и брой).

Г. има и чисто литературна дѣятелность: той е написалъ: *Злочеста Милка* или *Самоволна жрътва за любовь* (Цариградъ, 1875); *Цеко* или *Освобождението на българския народъ*, драма въ 5 дѣйствия (Сливенъ, 1883); *Юнацитѣ на съединена България*, ямбическа поема (Пловдивъ, 1888); една българ. граматика (Одринъ).

Голѣмо-конаре. Село (3,862 жит.), центръ на овче-хлъмската околия, пловд. окр., 17½ килом. на сѣв.-западъ отъ Пловдивъ, забѣлѣжително по участието си въ съединението. Голѣмо-конарци, на брой около 500 души, нахлухѫ въ Пловдивъ и заедно съ една часть отъ войската, прѣдвождана отъ генералъ Николаева (тогава майоръ), арестувахѫ Главния Управитель съ правителството му и прогласихѫ съединението на Южна и Сѣверна България на 6-и септ. 1885 въ 5 часа утрини-ьта. Прѣзъ врѣме на междукняжието, което настанѫ слѣдъ оставката на князъ Александра, много политически противници се испращахѫ на заточение въ Г.-к.

Голѣмъ-дебелецъ. Нáй-високий връхъ на Верила-планина: 1,352 метра надъ морското равнище.

Гондаръ. Абисински градъ, стол. на кралство Гондаръ или Амара, 50 килом. на сѣв. отъ езеро Чана, съ 10,000 жит. (едно врѣме 50,000). Има 44 цръкви, съ близу 1200 свещеници, освѣнъ многобройни калугере и калугер-

ки. Г. прилича пó-вече на гора отколкото на градъ, защото всѣка кжща е заобиколена съ множество дървеса. Палатътъ, четвъртита каменна сграда съ кули отъ страни, е нáй-важното здание.

Гондуличъ *(Матей)*. Рагузски посланикъ въ Цариградъ въ 1674, авторъ на *Бѣлѣжки за състоянието на християнетѣ въ Босна, Сърбия и България*.

Гонкуръ *(Едмондъ и Жюлъ)*. Франц. романисти, братя, които се считатъ въ Франция за родоначалници на реалистическото направление въ областьта на романа, което отпослѣ така широко и така мощно се послѣдва отъ Гюиде-Мопасана и Зола (първий 1822—1896, вторий 1830—1870).

Гончаровъ *(Ив. Александровичъ)*. Единъ отъ нáй-забѣлѣжителнитѣ русски романисти, авторъ на *Обикновена история*, *Обломовъ* и др. — Обломовъ е станжлъ въ Русия между образованитѣ нарицателно за бездѣлникъ и *обломовщина* — за бездѣлничество. Една сбирка отъ съчиненията на Г., издадена отъ Глазунова, образува 9 тома (СПБ, 1884—1889). Отдѣлнитѣ романи сж издържали по нѣколко издания (род. 1823—умр. 1891).

Гораздъ (св.). Виж. *Методиеви ученици*.

Горгони, *гр.* Три баснословни чудовищни сестри, Медуза, Стено и Куриала. Тѣ били съ огромни зжби и съ мѣдни копита и на главата имъ, намѣсто коса, имало змии. Тѣ живѣли близу до градината до Хесперидитѣ и който ги виждалъ се вкаменявалъ. Персей отсѣклъ главата на Медуза.

Горгониди. Една челядь корали, които растжтъ въ образа на шубръки. Клоноветѣ състоѭтъ отъ една роговита ось, обвита съ мека полуваровита кора. Полипитѣ, натрупани заедно, образуватъ кората.

Гордианъ. Име на 3 римски императори: *Гордианъ Стари и Гордианъ Млади, умрѣли и двамата въ* 238; *Гордианъ Благочестиви* (238—244).

Гордиевъ вжзелъ, отъ *соб. им.* Гордий, фригийски царь, посветилъ въ храма на Юпитера една колесница, на която омотанитѣ ремици образували неразвржимъ вжзелъ. Тоя вжзелъ билъ така искусно свързанъ, че оракулътъ обявилъ, какво който сполучи да го развърже, ще завладѣе цѣла Азия. Александръ Македонски го разсѣклъ съ мечъ. Въ *прѣнос. см.* твърдѣ заплетена работа, мжчна задача.

Гордонъ (генералъ *Джорджъ)*. Английски генералъ, отличенъ по цѣлъ редъ смѣли подвизи и приключения, погинж слѣдъ прѣзимането на Хартумъ отъ суданцитѣ, привърженици на Махди, които бѣше испратенъ да смири (1833—1885).

Гореа. Островъ въ Атлантически океанъ, близу до Зелени носъ (западна Африка); 43,712 жит.; гл. гр. *Гореа;* 5,000 жит. Принадлежи на Франция.

Горила. Голѣма маймуна, която нáй-много прилича на човѣка. Живѣе по западнитѣ брѣгове на Африка. Забѣлѣжителна е по силата и свирѣпостьта си.

Горицъ или **Герцъ**. Гл. градъ на едноименен окржгъ въ Австрия, приморска обл., на лѣв. бр. на Изонцо, 41 килом. на сѣв.-зап. отъ Триестъ; 20,000 жит. Обширна захарна промишленость. — Окржгътъ има 220,000 жит.

Горна-Баня (до освобождението *Юкарж Баня*). Село въ соф. окол., на юго-западъ отъ София, расположено на едно отъ подножията на Лилинъ-планина и първа станция по желѣзнопжтната линия София-Перникъ. Банята на това село лѣтѣ се посѣщава отъ година на година все пó-вече. На 9 километра юго-западно отъ селото въ една гжста джбрава е монастирьтъ *Св. Краль.*

Горна-Кадийца. Връхъ въ съединението на Пиринъ-планина съ Рила; 2,357 метра надъ морското равнище.

Горна-Орѣховица. Градецъ, окол. ц., търновски окр., 7 килом. на сѣв.-истокъ отъ Търново; 5, 743 жит. Поминъкъ градинарство въ странство — въ Румжния, въ Австрия, Сърбия, Русия. Въ Г.-О. има издигнжтъ хубавъ паметникъ на Измирлиева и други български поборници отъ 1876. Три килом. западно отъ града тече Янтра и на западъ отъ неѭ, между села Темниско и Сергювецъ, личжтъ основитѣ на една староврѣменна крѣпость. Прѣзъ срѣднитѣ вѣкове въ Г.-О. е имало твърдина, която полско-унгарский краль Владиславъ Ш прѣзелъ и съсипалъ въ похода си отъ Свищовъ за Шуменъ.

Горни Джбникъ. Село въ плѣвенската околия, 12 килом. на зап. отъ Плѣвенъ, извѣстно съ сраженията прѣзъ 1877 между руситѣ и турцитѣ; то биде прѣзето отъ генералъ Гурко на 12 октомврия, съ цѣль да прѣсѣче турскитѣ съобщения на Плѣвенъ съ Орхание. Близу до Г. Д. се намира сега една гробница отъ издѣланъ камень, която съдържа остаткитѣ отъ 14 русски офицери и 3,096 войници. Между това село и Телишъ стърчи единъ стълпъ, съ кръстъ на него: тамъ сж закопани героитѣ отъ финландския пълкъ, паднжли на 12 октомврия.

Горни-Студенъ. Село на югъ отъ Свищовъ, забѣлѣжително по това, че то бѣше главната квартира на царя-освободителя прѣзъ русско-турската война въ 1877—1878.

Горно-Броди. Българско село въ сѣрската каза; 9,000 жит. Желѣзарство.

Горукпуръ. Градъ въ англ. Индия, на Рапти, 700 килом. на сѣв.-зап. отъ Калкута; 60,000 жит. — Г. е центръ на область съ население отъ 2,000,000 жит. нагорѣ.

Горчаковъ. Едно отъ нáй-старитѣ русски семейства, отъ Рориково потекло; прослѣдва праотцовството си до Рурика чрѣзъ св. Михаила Черниговски (род. 1246). Князъ *Петръ Г.*, управитель на Смоленскъ, бранилъ тоя градъ двѣ години (1609—11) отъ Сигизмунда полски, доклѣ билъ прѣзетъ съ пристжпъ. — Князъ *Димитръ Г.*, род. въ 1756, билъ забѣлѣжителенъ русски поетъ, и писалъ оди, сатири и др. Той умрѣлъ въ 1824. — Князъ *Александръ Г.*, показалъ голѣма смѣлость при прѣзимането на Прага (прѣдградие на Варшава), и билъ произведенъ л.-генералъ въ 1798. — Князъ *Петръ Г.*, като началникъ на русския генераленъ щабъ въ 1826, билъ единъ отъ подписалитѣ Одринския договоръ. — Князъ *Александръ Мих. Г.*, бѣше русски дипломатъ съ 66-годишна дипломатическа служба. Първенъ посланикъ въ Лондонъ, Флоренция, Вѣна, Щутгардъ и пакъ Вѣна, той замѣстилъ Неселдорфа като министръ на вънка-

шнитѣ дѣла и пó-сетнѣ като канцлеръ на империята. Отъ тогава, въ течението на 26 години, ръководилъ вънкашната политика на Русия. Негови сѫ прочутитѣ думи, произнесени скоро слѣдъ кръмската война: La Russie ne boude pas, elle se recueille (Русия не е сърдита, а се замислила).

Той излѣзлъ отъ това свое замислюване кѫдѣ 1860, подкрѣпилъ французския походъ въ Сирия, отговорилъ високомѣрно на нотитѣ на Франция, на Англия и на Австрия, относително въстанието на Полша. Въ 1866, прѣкѫснѫ дипломатическитѣ сношения съ римския дворъ, и се доближи до Прусия, слѣдъ Садова. Косвенно благоприятенъ на Прусия, той останѫ неутраленъ въ войната отъ 1870 среща Франция, нъ се въсползува отъ случая да прѣдизвика лондонската конференция, която отмѣни постановлението на Парижския договоръ относително дѣйствуването на Русия въ Черно море.

Въ врѣме на въстанието въ Херцеговина и Босна, Русия бѣше въ съѭзъ съ Германия и Австрия: *съѭзътъ на тримата императори*. Князъ Г. удобри, съ кн. Бисмарка, нотата съчинена отъ Андраши, да се покани Турция да направи сериозни реформи (февр. 1876). Положението слѣдъ нѣколко мѣсеца се изостри още пó-вече съ българското *Априлско* (Виж. тая дума) въстание и турскитѣ кланета. Султанътъ като отхвърли изработенитѣ отъ цариградската конференция реформи, и силитѣ като не склонихѫ да му ги наложѫтъ, князъ Г. обяви самъ война на Турция (1877).

Слѣдъ войната, русский канцлеръ зе участие въ Берлинския конгресъ, който измѣни Санъ-Стефанския договоръ. Русия не останѫ задоволна. Князъ Бисмаркъ се уплаши, и вкара Германия въ съѭзъ съ Австрия, въ който пó-сетнѣ се привлѣче и Италия; *тройний съѭзъ*. Нѣкои мислѭтъ, че въпрѣки умностьта и хитростьта си, князъ Г. е билъ изигранъ нѣколко пѫти отъ кн. Бисмарка.

Кн. Г. се оттегли отъ работитѣ въ 1882, и умрѣ скоро слѣдъ това въ Баденъ, Германия (1798—1883).

Госекъ. Белгийски композиторъ (1733—1829).

Госларитъ, *лат*. Минералъ, съставенъ отъ цинковъ окисъ, сѣренъ анхидритъ и вода, който се намира въ Госларъ (Германия) и др. Природно се срѣща въ зърнести агрегати. Той е бѣлъ, има ластуренъ изломъ, стъкленъ блескъкъ и неприятно стипчавъ вкусъ. Бива прозраченъ. Госларитътъ се добива искусствено въ голѣми количества и употрѣбява се въ лѣкарството, въ вапцарството и др.

Господь. Въ старо врѣме знач. господарь, господинъ; сега Богъ, създателтъ. **Господень** или **господски**, който принадлежи на Господа: на неговото Рождество, Срѣтение, Кръщение, Прѣображение, Въскръсение и Възнесение (за отличие отъ праздницитѣ Богородични и на светитѣ).

Господство. Владичество, властуване, владѣяне, управление. — **Господствувамъ**. 1) Господарувамъ, владичествувамъ, владѣѭ и управлявамъ. 1) Първенствувамъ.

Гота. Герм. градъ, стол. на Саксъ-кобургъ-готското херцогство, 98 килом. на сѣв.-зап. отъ Кобургъ и на желѣзницата отъ Берлинъ за Каселъ и за Франк-

фортъ-на-Майнъ; 27,802 жит. Херцогский замъкъ съдържа драгоцѣнни сбирки: библиотека съ 150,000 тома и 2,000 ржкописи и др. Въ Г. се печата отъ 1764 добрѣ познатий алманахъ „Almanach de Gotha.“

Готардъ *(Сенъ)*. Планина въ Швейцария, въ Алпийскитѣ планини, 3000 метра висока. Въ Сенъ Готардъ сж главитѣ на Рона и Рейнъ. Прѣзъ него минува днесь подземна желѣзница 14,900 метра длъга.

Готембургъ (по шведск. *Гетабургъ)*. Слѣдъ Стокхолмъ, на́й-важний градъ въ Швеция, пристанище на лѣвия брѣгъ на Гета, близу до южното и́ устие въ Балтийско море; 91,000 жит. Каналътъ на Гета, който скача Нѣмско море съ Балтийско, туря Г. въ право съобщение съ Стокхолмъ. Дѣятелна търговия.

Готи. Старъ народъ отъ германското племе, който въ II-и слѣдъ Р. Х. живѣялъ около устието на Висла и при Балтийско море, а въ III-и вѣкъ по крайбрѣжието на Черно море, около устията на Дунавъ. Нъ въ кое врѣме, или въ какви обстоятелства, станжло това негово прѣселение, не е възможно да се опрѣдѣли. Чума или гладъ, побѣда или поражение, прорицанието на боговетѣ или краснорѣчието на единъ смѣлъ водитель», казва Гибонъ, «сж били достатъчни да тикнжтъ готскитѣ оржжия въ южния по́-мекъ климатъ». Въ новото си отечество, което било и отечеството на гетитѣ, готитѣ нараснжли и по численость, и по сила, та още въ царуването на Александра Севера (222 — 235 слѣдъ Р.Х.) се опитали да завладѣжтъ римското владѣние Дакия, и отъ това врѣме нѣколко вѣка наредъ играли значителна роля въ Европа. Въ врѣмето на Деция, готитѣ, на брой 70,000, нахлули въ Мизия и обсадили Никополъ. При неговото наближаване, тѣ дигнжли обсадата и тръгнжли въ походъ за Пловдивъ. Деций ги погонилъ съ усиленъ маршъ, нъ паднжлъ въ битва съ тѣхъ. Слѣдъ това паднжлъ Пловдивъ, прѣзетъ съ приступъ, слѣдъ дълго противление, и хиляди отъ жителетѣ му били исклани. Това било въ 250. Г. още нѣколко пжти прѣдприемали опустошителни походи на Балкански полуостровъ и въ Мала Азия, доклѣ не били побѣдени отъ Клавдия II, отъ Аврелиана, отъ Константина. Скоро около това врѣме готитѣ приели християнството. Въ 369 огромното готско царство, което се простирало отъ Донъ до Тейса, отъ Черно м. до Висла и Балтийско м., поради вжтрѣшни междуособия, се раздѣлило на остготско и вестготско царство. Виж. *Остготи* и *Вестготи*.

Готическа архитектура. Единъ видъ архитектура въ употрѣбение отъ XII-и до XVI-и вѣкъ, на която една отличителна черта е островръхий видъ на сводоветѣ. Сравнително *грѫцката* архитектура се отличава по чистата хждожественость; *египетската* — по мрачностьта и величието; *мавританската* — по замисловатата, вълшебната лекость; *готическата* — по своята тържествена възвишеность.

Готическо писмо. Срѣдновѣково писане, което още се употрѣбява въ Германия.

Готически. Който принадлежи на готитѣ или на срѣднитѣ вѣкове.

Готландъ. Шведски островъ въ Балтийско море, на юго-ист. отъ Швеция: 56,000 жит. Гл. гр. *Висби*. Поминъкъ овощарство, риболовство, мореплаване.

Готолия. Царица Иудина, дъщеря Ахавова и Иезавелина, прочута по прѣстжпленията и нечестието си. Тя се оженила за Иорама, Иосафатовъ синъ. Слѣдъ смъртьта на Охозия, сина си, тя се въскачила на прѣстола, откакъ погубила синоветѣ на тоя царь, освѣнь Иоаса, когото първосвещеникътъ Иодай въстановилъ пóсетнѣ на прѣстола. Тя била убита отъ побунения народъ (870 прѣди Р. Х.). Наврѣменѣ споменуватъ името Готолия за да означаватъ ония княгини, които жрътвуватъ роднинитѣ си на славолюбието си.

Гоя. Испански живописецъ (1746—1828).

Грабовски *(Амврозий)*. Полски археологъ (род. 1782, умр. Краковъ 1868).

Грабянка. Южно-русски историкъ, умр. въ 1730.

Гравина. Италиянски градъ въ южна Италия (Неаполитанско), 55 килом. отъ Адриатическо море; 16,000 жит. Тържище на жито, добитъкъ, овощия.

Гравирамъ, *фр.* 1) Врѣзвамъ, дълбамъ на металическа или дръвена дъска фигури или букви за отпечатването имъ на хартия. 2) Рѣжж дребни изображения на равна дъска за украшение. — **Гравировка, гравюра.** Снимка отъ рѣзба, отъ врѣзана дъска. — **Гравйоръ**. Врѣзвачъ, дълбачъ на фигури или букви върху металъ или дръво за отпечатване.

Gravia, итал. Въ *муз.* важность: *con gravita*, важно и строго.

Gradazione, итал. Музикаленъ терминъ: постепенно.

Градация, *фр.* Постепенность.

Gradevole. Музикаленъ терминъ: приятно.

Градецъ. Село (2,522 жит.) въ котленската околия, на р. Камчия. Доста ржкодѣлно село съ аби и шаеци.

Градиска *(Стара)*. Градецъ съ крѣпость въ Австрия (Кроация-Славония), на лѣвия брѣгъ на Сава. — **Градиска** *(Нова)*. Село въ Австрия (Кроация-Славония), 182 килом. на западъ отъ Петервардинъ. — **Градиска**. Укрѣпенъ австрийски градъ (приморска обл.) на дѣсния брѣгъ на Изонцо. — **Градиска** или **Бербиръ**. Укрѣпенъ градецъ въ Босна, на дѣсния брѣгъ на Сава, 46 килом. на сѣв. отъ Баня-Лука; укрѣпенъ отъ французски инжинери въ 1774. Австрийцитѣ прѣзели крѣпостьта въ 1789.

Градирамъ, *ново-лат.* 1) Сгжстявамъ раствори. 2) Дѣлж на градуси.

Grado-ascendente, итал. Въ музиката: ходъ, движение нагорѣ.

Grado-descendente, итал. Въ музиката: ходъ, движение надолу.

Градуация, *лат.* Дѣление на градуси.

Градусъ, *лат.* Степень, мѣра.

Гражданинъ. Членъ отъ една община или отъ единъ народъ, който се намира подъ едно общо управление; всѣко пълноправно лице отъ ония, които съставляватъ единъ народъ, една държава. — *Почетенъ* г., звание, което една община дарява нѣкому за заслуга. — **Гражданска** *власть* се казва въ противоположность на *военна* и на *духовна* власть. — **Гражданска** *война*. Война между членоветѣ на една и сжща държава,

междуособица, междуособна война. — **Граждански** *закони.* Законитѣ, които опрѣдѣлятъ правата на частнитѣ лица. Гражд. закони съставляватъ прѣдмѣтъ на **Гражданското** *право.* — **Гражданска** *смърть.* Наказание, по което обвинений се лишава отъ всичкитѣ си граждански права. — **Гражд.** *сѫдопроизводство.* Изложение на мѣркитѣ за възстановяване нарушени права на гражданетѣ и разрѣшаване прѣпирнитѣ, които възникватъ по тѣхъ. — **Гражд.** *дѣло.* Оплакване на нѣкого прѣдъ сѫдъ за нарушение на нѣкое отъ гражданскитѣ му права; въ противопол. на *углавно* дѣло. — **Гражданственость.** Понятия и степень на образованието необходими за да се съставя гражданско общество. — **Гражданство.** 1) Състоянието на единъ гражданинъ: званието, правата и длъжноститѣ му. 2) Гражданското съсловие.

Гракхъ *(Тиберий Семпроний).* Знаменитъ римлянинъ, сѫпрѫгъ на Корнелия и баща на Гракхитѣ (Тиберий и Каий-Гракхъ). Тиберий и Каий, трибуни на народа, зехѫ защитата на плебеитѣ, прѣдложихѫ *агрерни закони* и погинѫхѫ убити отъ патрициитѣ, Тиберий въ 133 прѣди Р. Х., Каий въ 121.

Граматика, *гр. (грамата,* букви, писмо). 1) Искусство да се говори или да се пише съобразно съ законитѣ на единъ езикъ. 2) Книгата, въ която сѫ изложени правилата на граматиката.

Граматикъ, *гр.* Съчинитель на учебникъ по граматика.

Граматически, *гр.* Който принадлежи на, който е съобразенъ съ, правилата на граматиката.

Граматически, *гр.* Съгласно съ правилата на граматиката: *той пише граматически.*

Грамота, *гр.* Царско или княжеско писмо, сега *рескриптъ.*

Грамотенъ. Който знае да чете и пише.

Грампиани. Планини въ Шотландия.

Грамъ. *фр.* Единица за тегло въ метрическата система. *Грамътъ* е равенъ на единъ кубически сантиметръ вода, при четире градуса целзий. Той е $\frac{39}{125}$ отъ драма (1,000 грама сѫ равни на 312 драма).

Гранада. Старо кралство, — сега часть отъ южна Испания — което имало за прѣдѣли на западъ Андалуизя, на истокъ Мурсия и на югъ и юго-ист. Срѣдиземно море. Г. е сега раздѣлена на три области: Гранада, Алмерия и Малага, съ насел. окол. 1, 500,000 жит. Земята е планинска и живописна. Планинскитѣ бърда — Сиера Невада, Сиера-де-Ронда и др. — се простиратъ, като общо правило, успоредно съ крайбрѣжието. Много рѣки поѭтъ почвата. На́й-важни произведения: мраморъ, драгоцѣнни камене, вино, маслини, коприна; риболовство и доста голѣма търговия. — Въ римско врѣме, Г. съставлявала часть отъ Бетика [римското име на юго-зап. Испания]; нъ откакъ нахлули арабетѣ, тя образувала независимо маврско кралство. За врѣме това кралство било богато и силно. Отъ 1248 гранадскитѣ маврски крале били принудени да припознаватъ върховенството на кастилскитѣ крале. Въ 1492, слѣдъ 11-годишна война, Г. била завоевана отъ испанцитѣ, и маврската власть въ Испания съвсѣмъ съсипана.

Гранада. Испански градъ, едно врѣме столица на кралство Гранада, 424 килом. на югъ отъ Мадридъ, 144 на юго-ист. отъ Кордова; 70,370 жит. Университетъ, основанъ въ 1531; въ великолѣпната съборна църква гробници на Фердинанда Католика, завоевательтъ на гранадското кралство, и на Изабела, на Филипа I и др. Г., основана отъ мавритѣ въ VIII-и вѣкъ, била цвѣтущъ градъ въ врѣме на маврското владичество. Сегашната ѝ търговия и промишленость не е доста голѣма.

Гранада. Единъ отъ английскитѣ Антилски о-ви; насел., заедно съ съсѣднитѣ острови, 43,000 жит. Гл. гр. *Джорджтаунъ.*

Гранада *(Нова).* Друго име на Колумбия.

Граната. *лат.* Артилерийски снарядъ; продълговато чугунно тѣло съ празднина за барутъ, който служи за распръсването му.

Гранатъ (отъ *лат. гранатумъ* съ подразбираемо *malum*, наръ, калинка). Единъ доста обикновенъ минералъ, така нареченъ отъ приликата си по шаръ и по образъ на зърната на нара. Той обикновено се срѣща въ симетрически дванадесетстранни кристали съ аленъ шаръ. Има стъкленъ или мазенъ блесъкъ. Прѣдъ духалката обикновено се топи лесно и дава зелено, кафяво или черно стъкло. Когато е прозраченъ, нарича се *благороденъ гранатъ* или *алмандинъ* и употрѣбява се като драгоцѣненъ камень. Други видове сж *меланитъ*, съ черенъ шаръ; *уваровитъ*, съ изумруденозеленъ *пиропъ* или *чешки гранатъ*, съ кръвавочервенъ шаръ. Гранатътъ обикновено се срѣща въ гранита, гранулита, гнейса, микенитѣ плочи.

Grande, *итал.* Въ *муз.* тържествено.

Grandesonante, *итал.* громко, звучно.

Грандиозенъ, *фр.* Величественъ, величавъ. — **Грандиозность.** Величественость, величавость.

Gandioso, *итал.* Въ *муз.* величествено, благородно.

Грандомания, *фр.-гр.* (*грандъ*, голѣмъ, великъ; *мания*, лудость). Болезнена страсть къмъ величие или голѣмство. — **Грандоманъ-ка.** Лице обладано отъ градноманията.

Грандъ витесъ. *фр.* Желѣзнопжтенъ терминъ: голѣма бързина.

Гранитски *(Анастасъ Петровъ).* Български учитель-писатель прѣзъ периода на нашото народно възраждане, родомъ отъ Котелъ. Училъ се въ Цариградъ въ гръцкото училище на Куру-чешме и донѣйдѣ въ царското медицинско училище. Първенъ билъ чиновникъ въ русското (?) консулство; по-сетнѣ учителствувалъ въ Шуменъ (1860—1863), въ Търново (1863—1869), въ Ловечъ (1869), пакъ въ Търново (1869—1874). Написалъ е или е прѣвелъ слѣднитѣ книги: *Пития* или *Гледане за щастие*, прѣводъ (Цариградъ, 1848); *Букварь за малкитѣ дѣца*, съчинение (Цариградъ, 1849); *Краткий Св. Катихизисъ* (Цариградъ, 1849); *Павелъ и Виргиния*, отъ Бернарденъ-де-Сенъ-Пиера, прѣводъ (Цариградъ, 1850); *Хижа Индийска* отъ Бернардена, прѣводъ (Цариградъ, 1852); *Търговско ржководство* «за търгуване, промишленость, мореплаване и за търговски дѣлания», стр. 758 въ 8-о (Цариградъ, 1858); *Житие Св. Кирила и Методия*

(Букурещъ, 1865). Г. е умрѣлъ въ 1878 въ Търново, на 47-годишна възрасть.

Гранитъ, (фр., итал. отъ лат. *гранумъ,* зърно). Добрѣ познатъ много коравъ зърнестъ камень, съставенъ обикновено отъ полски шпатъ, кварцъ и слюда. Строението му е кристалическо и голѣмината на зърната му твърдѣ разнообразни. Много се цѣни за градиво. Срѣща се въ грамадни маси. Въ България го има доста: пловдивскитѣ тепета състоѫтъ само отъ него. Нѣкои отъ тѣхъ всѣкидневно се пукатъ съ барутъ, за да се сѣкѫтъ открътенитѣ кѫсове.

Грантъ (генералъ). Прочутъ американски пълководецъ и прѣдсѣдателъ на Съединенитѣ Държави отъ 1869 до 1877. Г., роденъ въ 1822 отъ шотландски праотци въ държава Охио, свършилъ юнкерско училище въ 1843. Въ 1846 се отличилъ въ войната на Съединенитѣ Държави съ Мексико и билъ произведенъ на капитански чинъ; ала въ 1852 си далъ оставката и станѫлъ земедѣлецъ, и по́-сетнѣ търговецъ на обущарска стока. Когато въ 1861 избухнѫла междуособната война между южнитѣ и сѣвернитѣ Съединени Държави, той поднеслъ услугитѣ си на сѣвернитѣ, и билъ назначенъ да командува единъ пълкъ доброволци. Слѣдъ нѣколко велики дѣла, каквото прѣзимането на градъ Падукахъ и на крѣпоститѣ Хенри и Доналсонъ, той достигнѫлъ до генералски чинъ. Слѣдъ това главното му дѣло било защитата на Чатануга, когато за неговото искуство и неустрашимость американската камара отсѣкла въ негова честь златенъ медалъ. Освѣнь това, прѣдсѣдатель Линколнъ го назначилъ главнокомандуѭщъ на всичката войска на сѣв. Съединени Държави. Войната вече била продължавала три години и погълнѫла много жрътви отъ животъ и имотъ; сѣвернитѣ, и войската и народътъ, погледнѫли съ довѣрие на новия прѣдводитель, което той оправдалъ. Слѣдъ нѣколко по́-малки сполуки, той на́й-сетнѣ обсадилъ Ричмондъ, дѣто южнитѣ, подъ прѣдвод. на генералъ Лия, единъ отъ на́й-способнитѣ генерали, били съсрѣдоточили главната си сила за послѣдно и отчаяно съпротивление. Лий се опиталъ да създаде една диверсия чрѣзъ едно движение за Вашингтонъ, нъ тая войска била отблъснѫта отъ ген. Шеридана. На́й-сетнѣ на 21 марта, 1865, Петерсбургъ паднѫлъ, и на другия день сѣвернитѣ влѣзли въ Ричмондъ, като въ сѫщото врѣме южнитѣ бѣгали. Г. погонилъ бѣганѫщата войска, заобиколилъ ѭ и накаралъ ѭ да се прѣдаде, на 28 марта. Лий, съ 27,000 войници, билъ заробенъ и буната се смирила. Въ 1868, Г. билъ избранъ прѣдсѣдатель на републиката и въ 1872 прѣизбранъ; той се отстеглилъ отъ прѣдсѣдателството въ 1877. Тая година той посѣтилъ Европа, дѣто всѫдѣ билъ посрѣщанъ радушно, и въ 1879 свършилъ една обиколка около свѣта. Въ 1880 кандидатурата му била положена за прѣдсѣдателството още еднѫшъ; нъ народътъ, ако и да продължавалъ да храни къмъ него дълбоко уважение и голѣмо довѣрие, отказалъ да го избере, за да не става обичай да се избира на тоя постъ кой-да-е, колкото и възвишенъ или благороденъ, по́-вече отъ два пѫти.

Гранулитъ (отъ лат. *гранумъ,*

зърно: грък. *литосъ*, камень). Бѣлѣзникавъ, бѣлъ, ясно-жлътникавъ, или ясно-червеникавъ камень, съставенъ отъ полски шпатъ и кварцъ добрѣ смѣсени. Цѣпи се на плочи много равно. Тоя камень не е нищо друго, освѣнъ гранитъ, лишенъ отъ слюдата. Употрѣбява се за постилане улици и градене здания.

Гратианъ. Римски императоръ (375—383), напустнжтъ отъ войската си при Лионъ и убитъ отъ похититель Максима.

Гратисъ (gratis), *лат.* Безвъзмездно, даромъ.

Gratis dictum, *лат.* Да речемъ, само казваме.

Gratis pro Deo. Лат. поговорка: даромъ за Бога. — Употрѣбява се съ глагола *работѫ*.

Гратулирамъ, *лат.* Сърадвамъ, честитѭ.

Грауденцъ. Прусски градъ (запад. Прусия), на дѣсния брѣгъ на Висла, 48 килом. на юго-зап. отъ Мариенвердеръ, 100 на югъ отъ Данцигъ; 18,000 жит. Важна крѣпость.

Графа, *гр.* Пространството на една страница ограничено надлъжъ съ двѣ успоредни черти, стълпъ.

Графини (Мадамъ де). Французска литераторка, съчинителка на *Писма на една перувианка* (1695—1758).

Графиня, *герм.* Жена или дъщеря на графъ.

Графито, *итал.* Стѣнно живописство, което искарва черни фигури на бѣли стѣни.

Графитъ, *фр.* (отъ грък. *графо*, пишѫ). Чистъ вѫглеродъ въ състояние различно отъ състоянието на елмаза и антрацита. Обикновено се срѣща въ набити напластени маси, и често на кристали въ видъ на шестостранни призми. Съдържа понѣкога желѣзо. Има оловенъ шаръ и металически блесъкъ и е съвсѣмъ непрозраченъ; на пипане е мазенъ и мекъ; по бѣла книга прави черни чърти; за това отъ него правѭтъ моливитѣ или карандашитѣ. Графитътъ гори по́-мѫчно и отъ елмаза. При това, той не се измѣнява на въздуха, въ водата и въ кислотитѣ. Въ Европа на́й-много графитъ се намира въ Бавария, Англия и Испания.

Графически, *гр.* Чертеженъ, писменъ; точенъ, добрѣ начертанъ, живъ, живописенъ, вѣренъ; изразителенъ *(езикъ)*. — **Графически** *способъ за рѣшение на задача:* рѣшение на задача чрѣзъ чертежъ, а не чрѣзъ числа; полезенъ по нагледностьта си, нъ не дава точни слѣдствия.

Графометръ, *гр.* Инструментъ, който се употрѣбява кога се мѣри земя за прѣнасяне измѣренитѣ пространства на хартия.

Графство, *герм.* Земя, която владѣе графъ.

Графъ, *герм.* Въ нѣкои държави, титла за благородство посрѣдна между титлата баронъ и титлата маркизъ. Едно врѣме графоветѣ сѫ владѣяли и управлявали области.

Graziosamente, *итал.* Въ *муз.* приятно.

Graziosissimo, *итал.* Въ *муз.* съ голѣма приятность.

Грациозность. Сѫщото, каквото е грация.

Грациозенъ, *лат.* Миловиденъ, привлѣкателенъ, съ приятни обноски.

Grazioso, *итал.* Въ *муз.* нѣжно, прѣлестно.

Грации или **харити**, *лат.* и *гр.* Три баснословни богини на

прѣлестьта и хубостьта, които распространявали радость и очарование. Тѣ *(Аглаия, Талия* и *Евфросина)* били другарки на Венера. Сега *грация* значи невинна прѣлесть, миловидность, скромна хубость.

Грацъ. Австрийски градъ, гл. гр. на Щирия, 225 килом. на юго-зап. отъ Вѣна, на желѣзницата Вѣна-Триестъ; 107,000 жит. Посрѣдна станция за търговскитѣ области. Стоманена, желѣзна, памучна, книжна промишленость. Отъ 23-тѣ църкви, на́й-забѣлѣжителна е съборната готическа църква отъ XIV-и вѣкъ. Много богоугодни и образователни заведения; университетътъ, основанъ въ 1585, притежава библиотека съ 70,000 тома, музей и др. Мѣстностьта около Г. е много хубава и живописна. Въ тоя градъ починж князъ Александръ Батембергъ.

Грева. *фр.* Стачка, напущане работата на работилница, фабрика и д. т. отъ работницитѣ и́ скупомъ, съ цѣль да наложжтъ условията си на фабрикантина.— **Гревистъ.** Работникъ или работница, която участвува въ стачка.

Греви *(Жюлъ).* Прѣдсѣдатель на сегашната французска република отъ 1879 до 1887 (род. 1807 — умр. 1891).

Грегарина, *лат.* (отъ *грексъ,* стадо). Една микроскопическа животинка, на която всичкото движение състои въ едно свиване на тѣлото. Храни се прѣзъ повръхностьта на тѣлото си изъ сока на насѣкомитѣ и червеитѣ, въ вжтрѣшностьта на които живѣе.

Graecum est non legitur. Латинска поговорка: гръцки е, не се чете; отговаря на нашата: това не е за [моитѣ, твоитѣ, или неговитѣ] уста лжжица.

Грегръ (Д-ръ *Юлий*). Чешки отечественолюбецъ, водитель на Младочешката партия, и главенъ редакторъ на вѣст. *Народни листи.* Г. бѣше прѣкаралъ живота си — 40 години — въ борба като публицистъ и депутатъ въ чешкото събрание за народнитѣ чешки интереси и словѣнската взаимность, и се ползуваше съ голѣма популярность между чехитѣ и другитѣ словѣне. Умр. въ 1896, на 65 години.

Грейфсвалдъ. Прусски градъ (Померания), 16 килом. отъ Балтийско море, 28 килом. на юго-ист. отъ Стралзундъ; 20,343 жит. Университетъ, основанъ въ 1456, съ библиотека отъ 130,000 тома. Заводъ за соль, тъкачество, машиностроителство. — Г., основанъ въ XIII-и вѣкъ (1233), влѣзлъ въ хансейския съжзъ [въ тоя съжзъ влизали Стралзундъ, Ростокъ, Веймаръ и Любекъ] въ 1270 и билъ цвѣтущъ търговски градъ. Вестфалски договоръ (1648) го далъ на Швеция; Прусия го придобила, заедно съ цѣла шведска Померания, въ 1815.

Грейцъ. Германски градъ, стол. на княжество Рейсъ, 90 килом. на юго-зап. отъ Лайпцигъ; 17,288 жит. Фабр. за вълнени и полувълнени платове.

Грековъ *(Димитръ).* Български дипломатъ, род. въ Болградъ прѣзъ 1847. Г. се училъ първенъ въ болградската българска гимназия [тогава Бесарабия била румжнска область], а слѣдъ това свършилъ факултета на правото въ екския (Франция) университетъ съ степень *Докторъ на правото.* Прѣзъ 1875, той билъ назначенъ членъ въ браилския сждъ,

а прѣзъ 1876 си подалъ оставката отъ тая длъжность и се прѣдалъ на адвокатството до 1877. Слѣдъ освобождението той дойде въ България, и прѣзъ 1878 биде назначенъ прѣдсѣдатель на софийския областенъ сждъ, който тогава за пръвъ пжть се откри отъ приврѣменното русско управление. Прѣзъ 1879 биде назначенъ членъ на касационния сждъ, и по-сетнѣ прѣдсѣдатель на тоя сждъ.

До 18-и май 1894, Г. е избиранъ за прѣдставитель въ всичкитѣ народни събрания, съ исключение на обикновеното нар. събрание въ врѣме на министерството на Каравелова непосрѣдствено прѣди съединението. Той зе голѣмо участие въ учредителното велико събрание въ Търново, което изработи основния законъ за България — конституцията — и избра князъ Александра.

Г. бѣше министръ на правосждието и пр. въ първото българско министерство (Бурмовото), въ второто министерство (митр. Климентовото), въ шестото министерство (генералъ Соболевото) и отъ 2 ноем. 1890 до 18-и май 1894 министръ на външнитѣ дѣла и исповѣданията въ кабинета на Ст. Стамболова.

Изобщо се припознава, че Г. е показалъ високи познания и голѣми способности било като министръ на правосждието, било като мин. на външнитѣ дѣла; той направи много за да се тури основата на правосждието въ България. Прѣзъ 1891, когато франц. правителство подигнж една буря среща България по случай на една нищожна случка, той достолѣпно отстоя правата на нашата държава. Въ врѣме на съединението, той остави на страна партизанскитѣ си възгледи по вжтрѣшнитѣ работи и даде поддръжката си на тогавашното правителство. По-сетнѣ, той бѣше единъ отъ 3-членната депутация [другитѣ членове К. Стоиловъ и К. Калчевъ], която Великото народно събрание, свикано въ Търново прѣзъ 1886 да избере новъ князъ, испрати при кабинетитѣ на великитѣ сили да прѣдстави лично положението на България и да се съвѣтва по въпроса за кандидатурата на бждщия български князъ; тая депутация приготви избирането на князъ Фердинанда.

Г. биде избранъ и прогласенъ слѣдъ смъртьта на Ст. Стамболова водитель на стамболовиститѣ; нъ въ началото на 1897 напуснж водителството, както и всѣка намѣса въ политиката, и се оттегли въ частенъ животъ, като мотивира постжпката си съ изисканията и задлъженията на адвокатската професия и съ грижитѣ си за едно многобройно семейство.

Гренадеръ, *фр.* 1) Едно врѣме войникъ, който хвърлялъ гренади. 2) Сега войникъ отъ отборна войска, която състои отъ едри и снажни войници.

Гренка, *рус.* отъ *фр.* Юварлакъ, валяче отъ тълчено месо и д. п.

Греноблъ. Гл. гр. на франц. изерски департаментъ, на р. Изера, първокласна крѣпость, 632 килом. на юго-ист. отъ Парижъ; 60,439 жит. Университетъ; много фабрики.

Гресе. Франц. поетъ (1709 — 1777).

Гретри. Белгийски композиторъ, авторъ на оперитѣ *Ричардъ*

Лъвово-сръдце, Двамата скжперници и др. (1741—1813).

Грибоѣдовъ *(Алек. Серг).* Русски драматургъ, написалъ е нѣколко комедии, стихотворения и други; нъ главното негово съчинение е *Тежко и горко отъ много умъ* (Горе отъ ума), комедия въ 4 дѣйствия въ стихове. Забѣлѣжително е, че тая комедия, безсмъртното творение на Г., не видѣла лесно бѣлъ свѣтъ, макаръ авторътъ ѝ и да принадлежалъ по положение на дворянството и да билъ по служба дипломатъ. Тя била готова още въ 1824 и въ Петербургъ, дѣто Г. ѭ челъ прѣдъ нáй-добритѣ прѣдставители на русския литературно-артистически свѣтъ, увлѣкла всичкото образовано общество въ онова врѣме; ала цензурата не пуснжла комедията нито на сцената, нито въ печата. Прѣзъ 1825, въспитаницитѣ и въспитаничкитѣ отъ театралното училище намислили да ѭ играѭтъ частно при избрана публика, а главно въ присжтствието на автора, нъ въ врѣме на послѣдната репетиция дошло нáй-строго запрѣщение да се играе въ театралното училище пиеса непозволена отъ цензурата. Само слѣдъ смъртьта на автора ѝ се появило първото печатно издание на тая комедия (1830), и на другата година то добило достжпъ на императорската сцена въ Петербургъ и Москва. Сюжетътъ на комедията е любовна несполука на единъ просвѣтенъ младъ дворянинъ Александръ Андреевичъ Чацки. Г.-вата комедия *Студентъ,* написана въ сътрудничество съ П. Катенина, е прѣведена на български отъ П. Калчева (Ст. Загора, 1895). Г., роденъ въ Москва въ 1795, погинжлъ въ Техеранъ, когато билъ посланикъ въ персидската столица, въ врѣме на една буна, въ 1829. Биографически подробности за Г. се намиратъ въ книг. *Двадесетъ биографии на образцови русски писатели съ портрети,* прѣводъ отъ русски отъ Д. Велкова (Шуменъ, 1890).

Григорианска църква е името на арменската народна църква. Арменцитѣ били нáй-първий народъ, който пригърнжлъ християнството (около 300 слѣдъ Р. Х.). Епископъ Григорий покръстилъ царя имъ Тиридата III заедно съ народа му. Слѣдъ покръщението, много арменци ходили да се учжтъ въ Атина и Цариградъ. Въ церковната прѣпирня за двоякото естество на Христа, арменскитѣ християне държали съ монофизититѣ, отказали да припознаѭтъ властьта на халкидонския съборъ, и образували особена църква, която зела името *Григорианска* отъ самаго Григория. Церковнитѣ обряди на тая църква малко различатъ отъ обрядитѣ на православната; богослужението става по староарменски; поповетѣ, както православнитѣ, се женѭтъ по еднжшъ. Главата на църквата, който носи титлата *католикосъ,* прѣбивава въ Ечмиацинъ (виж. тая дума). Подъ неговото вѣдомство се намира цариградский арменски патриархъ. Калугеретѣ на тая църква слѣдватъ св. Василиевото правило. Вартабедитѣ образуватъ особенъ класъ церковници; тѣ живѣѭтъ като калугере, нъ сж посветени исключително на учение.

Григориански календарь. Календарь прѣобразуванъ отъ папа Григория XIII-и въ 1582. Годината по стария *(Юлиански календарь)* е 365 дни и 6 часа, а

пъкъ слънечната година е 365 дни, 5 часа, 49 минути. Отъ това до 1582 произлѣзла една погрѣшка отъ 11 дни. За да се поправи тая погрѣшка папа Григорий постановилъ да се смѣта 4-и октомврий 1582, 15-и октомврий. Токо-речи всичкитѣ европейски народи сторили това, и сега продължаватъ да употрѣбяватъ тоя новъ календарь. Ние, както гръцитѣ, руситѣ и другитѣ православни, слѣдваме още стария календарь, та сме сега закъснѣли 12 дни.

Григориевъ *(Василий Вас.)*. Русски ориенталистъ и нумизматикъ; редактиралъ *Географически Извѣстия* на геогр. дружество и писалъ въ разни поврѣменни списания. Разни негови изслѣдвания и статии по историята, етнографията и географията сж събрани подъ заглавие: *Русия и Азия*. Нему се длъжи единъ важенъ приносъ по источната нумизматика: On the Patan coins of India, found in the ruins of Seraï (1876) [род. 1816 — умр. 1881].

Григорий. Име на нѣколко светци: *Г. Томатургски*, знаменитъ вития, единъ отъ светитѣ отци на църквата (329 — 389). *Г. Нисийски*, братъ на св. Василия (IV-и вѣкъ).

Григорий. Име на нѣколко папи, отъ които нáй-главнитѣ: **Григорий I**, *Велики* (590 — 604), комуто се длъжи григорианското пѣние; **Григорий** VII, *Хилдебрандъ*, прочутъ по борбата си противъ германския императоръ Хенриха IV (1073—1085); **Григорий** XIII (1572—1585), прѣобразувалъ календаря. Вж. *Григориански календарь*.

Григорий. Български писатель-свещеникъ, извѣстенъ и подъ името *презвитеръ Григорий*, и съврѣменикъ на царь Симеона. Той прѣвелъ отъ гръцки, по заповѣдь на тоя царь, *Гражданска и Церковна история*, заедно съ една повѣсть за *Александра Македонски*. Въ това съчинение има споменъ за нѣкои словѣнски баснословни божества. Александра българский списатель нарича «**сынъ Божый Первыи Великаго**». Ако има и други съчинения прѣведени или написани отъ Г., тѣ или сж унищожени, или не сж още открити.

Григоровичъ (*Викторъ Ив.*). Русски филологъ и археологъ, род. въ 1815, умр. въ 1876. Г. билъ едно по друго професоръ въ Москва, въ казанската духовна академия и въ одесския университетъ. По́-забѣлѣжителнитѣ негови съчинения сж: *Изслѣдване за церковно-словѣнското нарѣчие; Опитъ за едно изложение литературата на словѣнетѣ въ нейнитѣ нáй-главни епохи*. Това съчинение, по думитѣ на Котляревски, е първото учено съчинение за словѣнската литература. Въ 1844, Г. тръгнжлъ да обходи по командировка словѣнскитѣ земи, дѣто се бавилъ, особено въ европейска Турция, 2½ год.; плодъ отъ това пжтуване е било съчинението: *Очеркъ на едно пжтуване по европейска Турция*, (2-о русско изд. Москва, 1887) — книга, въ която има много интересни нѣща по нашата история. Г. е обнародвалъ и разни статии въ *Вѣстникъ Европы: Описание на четвероевангелието, писано съ глаголицата; Сърбия въ отношение къмъ съсѣднитѣ държави въ XIV —XV вѣкъ; Старословѣнски паметникъ, който допълва житието на св. Кирила и Методия; и др.*

Григоровичъ (*Дмит. Вас.*). Русски белетристъ. До 1849 написалъ *Селото, Самодивската долина* и др., на които цѣльта е да се вдѫхне ужасъ отъ русското мужичество. На́й-добрата му повѣсть е *Клетникъ Антонъ* (Антонъ Горемика). Отъ романитѣ му, *Рибаритѣ* е картина на нравитѣ на стара Русия и мѫчнотиитѣ за просвѣщение. *Една зимна вечерь* европейската критика сравнява съ съчиненията на Ч. Дикѫнса, дори и на Ж. Санда. Род. въ 1822. На български животоописателни бѣлѣжки за Г. се намиратъ въ кн. *Двадесетъ биографии на образцови русски писатели* отъ В. Острогорски, прѣв. Д. Т. Велковъ (Шуменъ, 1896).

Гринландия или *Зелена земя*. Голѣмъ островъ или материкъ, който се числи къмъ земитѣ на сѣверна Америка; съ прѣдѣли, на ист. Сѣверни Ледовити океанъ, на югъ Атлантически океанъ, на зап. Бафиново море, на сѣв. непознати земи. Двѣ планински вериги, отъ 500 до 1000 метра високи, се простиратъ покрай брѣговетѣ и се кръстосватъ на югъ. Между тѣхъ има ледници съ огромни размѣри и по́-голѣмата часть отъ страната е покрита съ вѣчни ледове и снѣгове; източното и южното крайбрѣжия се виждатъ недостѫпни поради леда си. Климатътъ е много лютъ; само въ нѣкои южни острови и по юго-западното крайбрѣжие има малко зеленина, мъхове, папури, самъ-тамъ съвсѣмъ ниски дръвеса, върби и др.; срѣщатъ се и нѣкои цвѣтя и зеленчуци. Открити сѫ и камении вѫглища, олово, мѣдь и др. Животнитѣ, които даватъ кожуси, бѣлитѣ зайци и бѣлитѣ мечки, сѣвернитѣ елени, паткитѣ и др. сѫ главното богатство на жителетѣ, които си служѫтъ обикновено съ единъ видъ кучета съ малъкъ растъ и исправени уши. Морето изобилва съ риба; китътъ, кашалотътъ, тюленътъ и др. се срѣщатъ до крайбрѣжията.

Г., открита отъ исландецъ Ерика Ранда въ 982, е била по́-късно изслѣдвана отъ норвежци, които ѝ дали името ѝ и основали въ неѭ цвѣтущи селища; нъ чумата изморила въ 1348 токо-речи всичкитѣ жители; данский мисионеринъ Егедъ почнѫлъ изново да колонизира страната отъ 1720 до 1736; нъ населението е омалѣло въ XIX-и вѣкъ поради студа, който наголѣмѣва непрѣстанно; то е само около 11,000 жит., по́-вечето ескимоси обърнѫти въ християнството. На източната страна токо-речи нѣма население; данскитѣ заведения сѫ на западъ. Моравскитѣ братя иматъ 4 заведения, отъ които главното е Лихтенава, близу до носъ *Феруелъ* (Сбогомъ), на́й-южната точка. Търговията е въ рѫцѣтѣ на една компания, съ главно сѣдалище въ Копенхагенъ; износътъ се въскачва на 780,000 лева, вносътъ — на близу сѫщата стойность.

Г. е данско владѣние. Земята ѝ, непокрита съ ледове, се прѣсмѣта на 88,100 чет. килом.

Грилпарцеръ (*Францъ*). Австрийски драматич. поетъ (1791—1871).

Грималди. Италиянски физикъ, правилъ опити надъ свойствата на свѣтлината; открилъ, между други, че двѣ лучи свѣтлина, кога се съединяватъ, понѣкога изгасяватъ една друга. Това откритие помогнѫло на Юнга и Френеля да открѭѭтъ сегашната —

вълнообразната — теория за пжтуването на свѣтлината (1618 — 1668).

Гримаса, *фр.* Кривене на лицето.

Гримирувамъ, *фр.* Подправямъ си съ бои, косми и др. т. лицето за да отговаря на ролята ми (за *актйоръ);* оттука *гримировка* или *гримъ*, подправянето.

Гримоалдъ. Римокатолически епископъ, папски пратеникъ въ България въ врѣмето на царь Бориса, испратенъ намѣсто Формоза и Павла. Папата като отказалъ да ржкоположи за архиепископъ на България Формоза, царь Борисъ влѣзлъ въ прѣговори съ гръцитѣ въ Цариградъ, и придобилъ отъ тѣхъ да ржкоположжтъ за български архиепископъ Иосифа (3 марта 878). Тогава Г., заедно съ всичкото латинско духовенство, билъ принуденъ да се оттегли отъ България. Виж. *Борисъ I.*

Гримсби. Английски крайморски градъ, 50 килом. на сѣв.-ист. отъ Линколнъ; 25,000 жит. Хубаво пристанище. Огромно риболовство.

Гримъ (баронъ). Германски критикъ и литераторъ, който е писалъ на франц.; неговата *кореспонденция* е много интересна (1723 — 1807).

Гримъ *(Вилхелмъ).* Германски писатель на повѣсти (1786 — 1859).

Гринвичъ. Английски градъ, близу до Лондонъ, 10 килом. на юго-ист. отъ лондонски мостъ, на дѣсния брѣгъ на Темза; 50,000 жит.; образува едно прѣдградие на Лондонъ. Градътъ е скаченъ съ английската столица по желѣзница и е скеля на всичкитѣ рѣчни параходи. Въ Г. има прочута обсерватория, на която директорътъ се нарича *царски астрономъ,* направена отъ Карла II въ 1675; отъ тамъ англичанетѣ прѣкарватъ първия меридианъ, и тамъ се правжтъ или се усъвършенствуватъ оптическитѣ и мореплавателнитѣ инструменти. Г. се намира на 17°, 39′, 38″ на ист. отъ Феро.

Гринокъ. Крайморски градъ въ Шотландия, при устието на Клайда; 67,900 жит. Голѣма търговия. Захарни фабрики, които искарватъ по 200,000 тона захарь на година.

Гринъ *(Натанаилъ).* Американски бунтовенъ генералъ въ врѣме на войната съ Англия за сѣверо-американската независимость; нанеслъ въ 1781 ютоспрингската побѣда [близу при Чарлстонъ], която турила край на войната въ южна Каролина. Конгресътъ отсѣклъ, и му поднеслъ, медалъ въ честь на тая битва (1742 —1786).

Грипъ, *фр.* Епидемическа хрема, изобщо малко опасна. Признацитѣ ѝ сж силно главоболие, отпаднжлость, треска, насмъркъ и малко гърлоболъ. Г. трае отъ 2 до 10 деня; лѣкува се отъ само себе; прибѣгва се за облекчение до туряне краката на хванжтия отъ г. въ топла вода и пияне топли пития, които докарватъ испотяване. Лица, които страдатъ отъ грждна или гърлена хроническа болесть, кога се притури и грипътъ, иматъ особена нужда да тръснжтъ лѣкарска помощь.

Грисъ, *рус.* Брашно ирмикъ.

Грифонъ, *гр.* Гръцко архитектурно украшение, което състои отъ женска глава и гржди, съ птичи крила и трупъ на нѣкое животно.

Грифъ, *гр.* 1) Въ музикални

инструменти, на които се свири съ лжкъ, оная тѣхна часть, върху която свирачътъ измѣнява тоноветѣ като притиска струнитѣ съ пръститѣ на лѣвата си ржка. 2) Една баснословна птица.

Гро, *фр.* Единъ видъ доста дебелъ копринен платъ.

Гро (баронъ). Знаменитъ французски живописецъ, творецъ на *Чумавитѣ въ Яфа* (1771—1835).

Гроа. Островъ въ Атлантически океанъ, среща Морбианъ; 4, 935 жит.

Гровъ *(Улиямъ).* Английски физикъ, обогатилъ учението за електричеството съ много важни издирвания, и направилъ силната електрическа батерия, която носи името му; доказалъ съотношението между силитѣ въ природата — единъ отъ на́й-главнитѣ естествени закони; посочилъ възможностьта на магнитната сила да се прѣобръща на топлина; открилъ електрохимическа полярность у газоветѣ; съ помощьта на топлината разложилъ водата; и др. Отъ съчиненията му на́й-забѣлѣжително е *Съотношението на физическитѣ сили,* прѣведено на разни европейски езици (1811—1896).

Грогъ, *англ.* Питие, което състои отъ ромъ или ракия, подсладена съ захарь, отъ топла вода и отъ лимонъ.

Гродно. Русски градъ, ц. на едноименна губерния, пристанище на дѣсния брѣгъ на Нѣманъ и близу до с. петербурго-варшавската желѣзница, 150 килом. на юго-зап. отъ Вилна; 40,124 жит., по́вечето евреи. — Губернията има 38,759 чет. килом. и 1,256,883 жит. близу половината руси (великоруси, малоруси, бѣлоруси), останжлата половина литовци и поляци, около 100,000 евреи, 6, 000 нѣмци, 2,000 татаре.

Грозѫ, *рус.* Заплашвамъ: *тая сграда грози на падане* ще рече заплашва да падне.

Громко. Високо, шумно.

Гронингъ. Холандски укрѣпенъ градъ, 145 килом. на сѣв.-зап. отъ Амстердамъ, 30 килом. на зап. отъ заливъ Доларъ [на Сѣверно море], на рѣка Хунса, обърнжта на корабоплавателенъ каналъ, който съобщава града съ морето; 51, 359 жит. Университетъ основанъ въ 1614.

Гроса, *герм.* Дванадесеть дюзини.

Гросвардинъ. Укрѣпенъ градъ въ Горна-Унгария, 311 килом. на ист. отъ Буда-Пеща; 31,324 жит. Термални води; кралевска академия. Градътъ е скаченъ по желѣзница съ Вѣна. Турцитѣ прѣзели и ограбили Г. въ 1660, и австрийцитѣ въ 1692.

Grosso modo, лат. Недотеслано, недоизработено въ подробноститѣ.

Гротескъ, *ит., фр., англ.* Всички украшения фантастически съставени отъ изображения на човѣци, животни, цвѣтя, дръвеса и др.; оттука *гротесковъ,* направенъ чудновато, фантастически. — Изображенията отъ тоя видъ се нарекли така, защото италиянцитѣ вадили такъви изображения изъ староврѣменни сгради засипани въ подземията, които наричали *гроти* (пещери). Въ драматическото искусство гротескъ наричатъ долния комизмъ, който състои отъ прости смѣхории; въ слога — несполученитѣ метафори и надутитѣ, не естественитѣ, смѣшнитѣ изражения.

Гротъ *(Никола).* Герм. поетъ, на́й-добрий поетъ на долногерман-

ското нарѣчие. Род. въ Хейде, Дитъ-Маршенъ, 1819.

Гротъ *(Джорджъ)*. Англ. историкъ. най-доброто му съчинение *История на Гръция* въ 8 тома (1848 — 1855), прѣвед. на французски отъ Саду, 19 тома въ 8-о (род. 1794, умр. 1871).

Гротъ *(Яковъ К.)*. Русски академикъ, писалъ *Историята на Русия до Петра* (1851). Много негови съчинения по русския езикъ и словесность сж напечатани въ русскитѣ списания (1812 —1893).

Гроциусъ. Холандски ученъ, авторъ на много съчинения по богословието, историята и правото. Неговитѣ съчинения Mare liberum, въ което защищавалъ свободата на холандската търговия въ Индия и De jure belli et pacis положили началото на международното право; послѣдното съчинение въ сжщото врѣме дало потикъ на развитието на най-новата философия на правото (1583 — 1646).

Груберъ *(Иох. Готфридъ)*. Германски литераторъ; писалъ, освѣнъ романи, по исторически и критически прѣдмѣти, и заедно съ Ерша издалъ една енциклопедия (1774 — 1851).

Груевъ *(Веселинъ)*. Български учитель-ентузиастъ, по-младъ братъ на Иоак. и Георги Груеви. Ученикъ на брата си Иоакима, той починж като главенъ учитель въ София въ цвѣтжща възрасть, слѣдъ 10-годишно учителствуване едно по друго въ Клисура, Копривщица и София. Той бѣше не само учитель, а и распаленъ патриотъ и будитель на духоветѣ въ обществото, въ което живѣеше; никой като него не можеше да внуши на граждане и ученици какво ще каже народность. А най-много отъ такъви учителе имаше България нужда въ онова врѣме. Като въспитатель, той се отличаваше съ мждрость, кротость и съобразителность, каквито и сега бихж правили честь въ всѣко училище. Той е първий копривщенски учитель, който въстанж противъ тѣлеснитѣ наказания на ученицитѣ и прогласи, че лобутътъ не е най-мощното орждие въ въспитанието; тогава ученицитѣ биехж по нѣколко пжти на день и за всичко. Неговото начало бѣше, че дисциплината трѣбва да бжде основана не на *страха къмъ учителя*, а на *любовь и довѣрие къмъ него*. Съврѣменни дѣйци, негови ученици, не могжтъ никога да забравжтъ тоя свой учитель. В. Г. е авторъ на *Начални познания по Геометрия*, приложена въ *общежитието* (Вѣна, издание на Хр. Г. Дановъ, 1867), ржководство по геометрията може-би единствено на врѣмето си въ Българско (1838 —1868).

Груевъ *(Георги)*. По-младъ братъ на Иоакима Груева, единъ отъ най-прѣднитѣ български обществени дѣйци въ Цариградъ до освобождението, и отличенъ съврѣмененъ правовѣдецъ въ България. Г. е род. въ Копривщица въ 1832, училъ се най-напрѣдъ въ родното си мѣсто при Н. Герова, при когото и продължилъ послѣ учението си въ Пловдивъ, дѣто довършилъ наукитѣ на Централното училище. Слѣдъ двѣ-годишно учителствуване, той отишелъ въ 1854 г. въ Цариградъ, и влѣзълъ въ търговия. Въ това врѣме зималъ частни уроци по правото, по турски езикъ и други, и нему може напълно да се приспособи английското a self

made man (самосъздавши се). Въ борбата по церковния въпросъ, той зе живо участие, като пише́ше въ разни вѣстници, особено като дописникъ въ вѣстн. *Българска пчела* (Браила, 1863-64), и въ *Македония* (1866). Въ дружеството Читалище (виж. *Читалище),* той бѣ единъ отъ на́й-просвѣтенитѣ и на́й-дѣятелнитѣ членове. Когато, слѣдъ разрѣшението на церковния въпросъ, въ Цариградъ се събра български съборъ за уреждане на екзархията, той участвуваше въ него като прѣдставитель на пловдивската епархия и, слѣдъ съставянето на Екзархийския съвѣтъ, биде избранъ секретарь на съвѣта.

Въ началото на русско-турската война прѣзъ 1877 Г. биде заточенъ, заедно съ екзарха Антима, въ Ангора; амнистията прѣдвидена отъ Санъ-Стефанския договоръ му върнж свободата и той се прибра въ Пловдивъ, дѣто служи прѣзъ окупацията като секретарь при новия български екзархъ Иосифа I. Прѣзъ врѣмето, доклѣ засѣдаваше европейската комисия за уреждане новосъздадената по Берлинския договоръ Источна Румелия, той редактираше вѣст. *Марица.* На неговата дѣятелность прѣзъ това врѣме принадлежи и българский прѣводъ отъ французски на *Органически Уставъ,* основната наредба изработена отъ комисията за управлението на областьта. Когато се подкачи устройството на областьта, Г. биде назначенъ прѣдсѣдатель на Върховното сѫдилище (отдѣление углавно), па и избранъ за прѣдсѣдатель на Върховното административно сѫдилище. Той бѣше по право членъ на областното събрание, което го избра прѣдсѣдатель прѣзъ 1882 и 1883. Отъ съединението насамъ Г. е прѣдсѣдатель на пловдивския Апелативенъ сѫдъ. Между това, той е работилъ въ министерството на финансиитѣ въ София, въ разни комисии, които сж изучвали нѣкои финансови мѣрки и законопроекти. Рѣдки сж у насъ такъви характерни личности като него; неговата строга честность и независимость е комахай пословична въ Пловдивско.

Груевъ *(Иоакимъ).* Български учитель, книжовникъ и общественъ дѣецъ, чието учителствуване съставлява епоха въ историята на българскитѣ училища въ Пловдивско, па и изобщо въ България. Нѣколко години прѣди освобождението неговитѣ ученици распространяваха като учителе наука и знание въ всичкитѣ части на нашото отечество. Любенъ Каравеловъ, Вазовъ и други наши писатели сж все негови ученици. И. Г. е роденъ въ Копривщица въ 1828. Първенъ се училъ въ родното си мѣсто по нововъведената отъ Неофита Рилски взаимна метода и послѣ отъ 1844 до 1847 слѣдвалъ въ Пловдивъ въ класното гръцко училище. Прѣзъ 1847—48 се училъ физика, математика и русски езикъ въ Копривщица при *Найдена Герова,* като и учителствувалъ. Една година по́-сетнѣ, когато Геровъ отишелъ въ Пловдивъ за главенъ учитель, И. Г. станжлъ неговъ намѣстникъ въ Копривщица. Въ 1856 И. Г. минжлъ въ Пловдивъ за главенъ учитель, когато Н. Геровъ станжлъ русски вицеконсулъ. Въ Пловдивъ учителствува́ до 1868, когато станж муавининъ (помощникъ) на пловдивския мютесарифинъ (окр.

управитель). Отъ 1870 до 1876 И. Г. работи частно; списваше до 1874 г-нъ Дановия *Домашенъ Календарь* и *Книжици за Народа*. Въ врѣме на възстанието, по гръцки клевети, биде затворенъ, и послѣ испратенъ за Диарбекиръ; нъ българетѣ въ Цариградъ измолихж да се освободи и остане тамъ. Слѣдъ освобождението, когато се устрои Източна Румелия, станж директоръ на народното просвѣщение и стоя на тоя постъ прѣзъ 5-годишния периодъ на Алеко-пашовото управление (1879—1884). Послѣдната длъжность, отъ която се оттегли на пенсия, бѣше директоръ на държавната дѣв. гимназия въ Пловдивъ. Прѣзъ учителствуването си въ Пловдивъ, И. Г. много помогнж да се отвърнжтъ погръчилитѣ се българе въ тоя градъ и да се разбие силата на елинизма въ България. Прѣзъ муавинствуването си, той не пóмалко е работилъ въ интереса на българщината. Като писатель е развилъ голѣма плодотворна енергия; съставилъ е или е прѣвелъ много учебници и книги съ педагогическо съдържание; ала нáйглавното съчинение, което принадлежи на неговата книжовна дѣятелность, е *Основа за блъгарскж грамматикж* (Бѣлградъ, 1859), въ която се пазеше строго етимологията на думитѣ и на формитѣ, безъ да се правнжтъ отстжпки на фонетиката, каквито направи пó-сетнѣ (1868) Момчиловата граматика. Въ малко години неговата граматика има много издания и правописанието по неж прѣобладаваше въ нашата литература до появенето на г-нъ М. Дриновото «учение за новобългарското азбуке». Списъкътъ на другитѣ негови книжовни трудове е доста дългъ. Ето нѣкои отъ тѣхъ: *Сирота Цвѣтана*, отъ Карамзина (*Бѣдная Лиуза*); *Райна, княгина българска*, отъ Велтмана; *Кратка логика; Османски граматика; Начална книга за османски езикъ; Първи познания за дѣца; Уроци отъ земеописание; Свещена история за дѣца; Малъкъ православенъ катихизисъ; Естествена история; История на османската държава; Опитна физика* отъ Гано; *Всеобща история* отъ Смарагдова; *Космография; Гуслица* или *нови пѣсни*. Споменжтитѣ учебници, ако и забравени сега, на врѣмето си имахж по нѣколко издания и принесохж голѣма полза на учебното дѣло. Книжнината не прѣстанж да интересува Г. покрай служебнитѣ му длъжности и слѣдъ освобождението. Отъ тогава насамъ той прѣведе или състави разни книжки: *Самъ си помагай* отъ Смайлса, *Практическа икономия* отъ Блока, *Нравоучение и гражданска наука*, *Разговори върху хигиената* и др. Подъ неговата редакция излизаше прѣзъ 1883 *Училищенъ дневникъ*, мѣсечно педагогическо списание на дирекцията на народното просвѣщение въ И. Румелия. Интересни сж за историята на българското възраждане въ Пловдивско неговитѣ статии въ *Български прѣгледъ* (год. III, кн. VII и VIII) *Епархийско въ Пловдивъ училище и* (год. III, кн. III) *Споменъ за Чалжковци*.

Грубъ. Суровъ, неокъстренъ, дебелашки; оттука *грубость*. — **Грубиянинъ**. Дебелакъ, простакъ; оттука *Грубиянство*. — **Грубѣнж**. ставамъ грубъ.

Грузия. Сѫщото, каквото е Георгия.

Груйо Николовъ Маневъ или *даскалъ Груйо* (даскалъ Григорий въ Одринъ). Учитель (и церковенъ пѣвецъ) съ 42-годишна учителска дѣятелность прѣзъ периода на народното ни възраждане. Училъ бѣше се въ Копривщица, родното си мѣсто, при нѣкой си *дяконъ Иосифъ,* който въвелъ въ училището церковното пѣние (псалтикия) и смѣтане, и то само първитѣ три аритметически дѣйствия; послѣ бѣ продължавалъ малко учението си въ пловдивското елинско училище.

Пръвъ пѫть даскалъ Г. заучилъ дѣца у дома си въ Копривщица въ 1834; въ 1838 отишелъ даскалъ въ Клисура; въ 1841 — въ Панагюрище; въ 1843 станѫлъ церковенъ пѣвецъ въ Пловдивъ и ходилъ да се учи; въ 1844 почнѫлъ въ Копривщица да прави свое училище*); въ 1845 почнѫлъ въ сѫщото да учи дѣца; въ 1850 станѫлъ учитель въ Одринъ *(Каикъ)* и на другата година въ *Калето,* въ чорбаджи Найденовото училище; въ 1854 бѣгалъ отъ холерата; въ 1855 билъ учителъ въ Копривщица; въ 1857 пакъ въ Одринъ**); въ 1860 въ Мустафа-паша заучилъ за пръвъ пѫть български; въ 1861 учителствувалъ въ Чирпанъ; въ 1863 — въ Копривщица; въ 1865 — въ Клисура; въ 1866 — въ Берковица; въ 1867 — пакъ въ Копривщица; слѣдъ 1872 въ Араповски монастирь и въ Пловдивъ (Марашъ); слѣдъ освобождението — 1/2 година въ Строево.

Распрѣдѣлено по години, учителството на тоя народенъ труженикъ е както слѣдва: 20 години въ Копривщица, 4 въ Клисура, 2 въ Панагюрище, 7 въ Одринъ, 1 въ Мустафа-паша, 2 въ Чирпанъ, 1 въ Берковица, 4 въ Араповски монастирь и по-вече отъ 1 въ Пловдивъ и въ Строево.

Послѣднитѣ години отъ живота си, сир. нѣколко деня до смъртьта си, даскалъ Г., пенсиониранъ, бѣше въ Копривщица само церковенъ пѣвецъ (1820 — 1895). — Въ една автобиография на покойния, още ненапечатана, има доста нѣща по възраждането на българщината въ Одринско.

Група, *итал.* Нѣколко прѣдмѣти еднородни, а понѣкога разнородни, събрани заедно така, че всѣкой служи да се образува едно цѣло: дружина, купчина. Прим.: *портретъ въ група, извайка въ група.* — **Групирамъ.** Съединявамъ така, каквото да се образува група: *групирамъ личности, думи.* — **Групирамъ се.** Съединявамъ се. — събирамъ се. — **Групировка.** Съставление на група. — **Групъ** или **групо,** *итал.* Пари увити въ кърпа или кожа и запечатани, които се испращатъ отъ едно мѣсто на друго: *паричeнъ вѫзелъ.*

*) Въ Копривщица въ онова врѣме, както комахай всѫдѣ у насъ, нѣмало общинско училище. Учението било така наричаното *килийско* учение. Заслужва прочее особената благодарность на копривщенци това толкова ползотворно дѣло на единъ скроменъ дѣецъ. Даскалъ Г-витѣ училищни зали, една двоеетажна сграда, още сѫществуватъ незабѣлѣжвани можеби отъ стотинитѣ копривщенски дѣца, които се учѫтъ до само тѣхъ въ сегашния прѣкрасенъ училищенъ палатъ. А сегашното не трѣбва да забравя какво длъжи на минѫлото.

**) Прѣзъ 1858 щѣли да се истрепѫтъ въ Одринъ българе и гръци за четене български и гръцки въ църква. Сочили на даскала за причина на тая размирица, заканвали му се да го убиѭтъ и работата дошла до тамъ, че той се принудилъ и оставилъ.

Гръкоманъ, *гр.* Привърженикъ на всичко гръцко; който не е гръкъ, а се гърчѣе.

Гръко-римски. Който принадлежи на гръцитѣ и на римлянетѣ заедно.

Гръмоотводъ. Уредъ за откарване въздушното електричество въ земята или въ вода; измисленъ отъ Франклина въ 1757 г. Туря се на сгради да ги прѣдпазва отъ молнии, и състои отъ единъ дългъ желѣзенъ пржтъ или отъ снопъ пржте съ платиненъ или мѣденъ връхъ. Пржтътъ е закаченъ за верига, която отива въ земята.

Гръцизмъ, *лат.* Изражение свойствено на гръцки езикъ.

Гръция. Конституционно кралство въ единъ полуостровъ на южна Европа, на югъ отъ европейска Турция; пространство, включително Цикладскитѣ и други острови, 65,119 чет. килом.; насел. 2,187,208 жит. Стол. *Атина.* Гръцитѣ сами се наричатъ *елини,* и страната си *Елада.* Дума Гръция е отъ латинско происхождение; римлянетѣ първи наричали Елада Græcia и жителетѣ ѝ græci, вѣроятно отъ името на едно малко племе въ Епиръ, називаемо *грекои,* съ което, като на́й-ближно, тѣ били на́й-добрѣ запознати. — Бюджетътъ за год. 1896: доходи 95,262,196 лева, расходи 90,923,540 л. Публиченъ дългъ сжщата година 655,128,897 лева златни и 167,989,781 книжни.

Крайбрѣжията на гръцкия полуостровъ сж прорѣзани съ многобройни заливи, отъ които единъ, коринтски или лепантски, уединява Морея или Пелопонесъ отъ останжлата страна. Цѣла Гръция, като се подкачи отъ Пиндъ до южния край носъ Малека (Матапанъ) е испълнена съ планини, които се възвишаватъ до 1500 метра, а въ отдѣлни точки, много по́-високо; Парнасъ достига до 2,459 м. Нѣма земя въ Европа, освѣнь Швейцария и западнитѣ части на Шотландия, която може да се сравни съ Гръция по разнообразието и нередовностьта на планинската ѝ система, и броя на доловетѣ и долинитѣ ѝ. Рѣкитѣ сж маловажни. Климатътъ е здравъ, освѣнь по крайбрѣжията, и много различенъ: прѣзъ марта въ Месения е лѣто, въ Лакония есень, въ Аркадия зима. Половината отъ цѣлата повръхность на Г. е плодородна земя, 1/4 гори, останжлото планини и скали. Гл. произведения на страната: сухо грозде, маслини, смокви, лимони, портокали, мигдали, тютюнь, макъ, памукъ; копринарство; отъ скотовъдството е развито овцевъдството и козевъдството; пчеловъдство; риболовство; отъ минералитѣ се добива чистъ мраморъ токо-речи всждѣ; каменни вжглища се намиратъ въ Евбея и въ нѣкои части на Пелопонесъ; соль се добива на много мѣста въ полуострова и въ Ионическитѣ о-ви; съ други минерали Г. не е богата. Близу половината отъ населението се занимава съ земедѣлие, ала земята е бѣдна, па се и оре по староврѣменнитѣ начини, та не произвожда жито достатъчно за нуждитѣ на Гръция. Промишлеността е първобитна и незначителна. Търговията, особено морската, е дѣятелна. Гл. пристанища: *Пирея, Сира, Каламата, Навплия* и *Патрасъ.* Търговски гръцки кжщи има токоречи въ всичкитѣ голѣми приморски градове на Срѣдиземно море.

Гръцитѣ сѫ потомци на старитѣ елини, смѣсени съ словѣне, румѫне, албанци и др. Господствуѭщето вѣроисповѣдание е православието.

Г. има конституционно управление отъ 1844. Парламентътъ състои отъ сенатъ и камара на прѣдставителетѣ; сенаторитѣ се назначаватъ пожизнено отъ краля, депутатитѣ се избиратъ за 4 год. Сѫдътъ е явенъ и печатътъ свободенъ. Народното образование се подобрява. Въ Атина има университетъ съ богата библиотека. Нововрѣменната гръцка книжнина е още въ дѣтинството си. Никое важно съчинение не се появило до освобождението на Г.; отъ тогава насамъ се е развила гръцката книжовна дѣятелность. Между драматическитѣ писателе нáй-прѣдно мѣсто захващатъ Нерулосъ, Рангависъ и Хармузисъ. Отъ всичкитѣ новогръцки съчинения обнародвани до сега *История на Гръцката Революция* отъ Трикуписа се има за нáй-цѣнното — цѣнно не само по изложението и фактитѣ си, а и по чистотата и хубостьта на стила си. Много гръцки вѣстници и нѣколко списания се обнародватъ въ Атина, Цариградъ и другадѣ. Нѣкои отъ тѣхъ се поддържатъ отъ богати търговци. У никой народъ тука въ Истокъ богаташитѣ не знаѭтъ щедростьта на гръцкитѣ си събратия въ народополезнитѣ работи.

История *(старогръцка)*. Раннатa история на Г. се губи въ мрака на вѣковетѣ. Въ нáй-старо врѣме Г. била населена отъ пелазги, люде отъ арийско или индо-европейско происхождение, за които не се знае нищо опрѣдѣлено, освѣнъ че тѣ били миролюбиви и се занимавали съ земедѣлие и скотовъдство (виж. *Пелазги*). Вѣрва се, че елинитѣ, пó-воинствени, сѫ били едно племе отъ тия люде, което постепенно зело връхъ надъ другитѣ племена въ Гръция, и дало името си на страната. Самитѣ елини се дѣлили на дорийци, ахейци, ионийци и еолци. Елинитѣ считали за основателе на разни селища въ Г. Кекропса, Кадма, Даная и други, които били дошли отъ Египетъ и Финикия; ала колко има истина въ тия прикаски, е мѫчно да се знае.

Историцитѣ отличаватъ четире епохи въ гръцката история. *Въ първата епоха* — «героически врѣмена» — се основаватъ нѣколко града, и се извръшватъ баснословни събития, каквото походътъ на аргонавтитѣ (1350), злочестията на Едипа (1350), троянската война (1280): това е дѣтинството на Г. Тоя периодъ се прѣсмѣта горѣ-долу да е продължавалъ отъ 1400 до 1200 прѣди Р. Х.

Въ *втората епоха* събитията ставатъ пó-вѣрни. Дорийцитѣ прѣзиматъ Пелопонесъ (1190), основаватъ се гръцки селища въ Мала-Азия, Сицилия, южна Италия и други,*) републиканското пра-

*) Голѣма часть отъ сѣверна Европа, — Галия, Испания, южна Италия сѫ сѫществували много врѣме въ състоянието на гръцки колонии. Само Сицилия е била едно истинско царство. Гръцкитѣ селища въ сегашната неаполитанска область заслужили името Велика Гръция. Ефесъ, Смирна, Фокея и Милетъ се въздигнѫли до степеньта на нечувано благоденствие. Само Милетъ ималъ четире пристанища и флота отъ 100 кораба. Зависимостьта на тия колонии отъ майка Гръция била истинска доклѣ Г. могла да ги държи въ покорность съ помощьта на флотата си Всичкитѣ тия държавици търгували свободно помежду си и съ Г.

вление става общо въ гръцкитѣ държавици: намѣсто старитѣ монархии всѫдѣ възникватъ аристократически републики, които често въ бурни врѣмена се прѣобръщатъ на тирания. Ликургъ дава на Спарта (виж. *Спарта)* мѫдри закони (880 г.) и тя се възвишава. Въ сѣверна Г., въ сѫщото врѣме се възвишава Атина (виж. *Атина*). Постояннитѣ прѣпирни между нейната аристокрация и демокрация не могѫтъ да се прѣкратѭтъ дори отъ Драконовитѣ строги закони. На́й-сетнѣ Солонъ съ своитѣ закони установява демократическо правление, безъ да исключи и аристократическия елементъ (594). Войнитѣ на спартанцитѣ среща месенцитѣ, подкачени въ 743 прѣди Р. Х., не се свършили доклѣ Итомъ не билъ изгоренъ въ третата месенска война, 455 прѣди Р. Х. Враждата съ Спарта, на́й-опасния съперникъ на Атина, се свръшва въ полза на Атина: тоя периодъ е младостьта на Г.

Съ персидскитѣ войни подкача *3-та*, на́й-цвѣтѫщата, *епоха въ гръцката история*. Борбата съ Персия почнѫла за мало-азиятскитѣ гръцки колонии (500 прѣди Р. Х.). Дарий, персидски царь, испратилъ въ Г. огромна войска, ала тя била разбита при Маратонъ отъ Атинянетѣ, подъ началството на Милтиада (490 г.). Наслѣдникътъ му, Ксерксъ, ако и да разбилъ спартанцитѣ при Термопили, нъ побѣдитѣ на гръцитѣ, подъ прѣдводителството на Темистокла, Павзания, Аристида и др., при Саламинъ, Платеа и Микале утвърдили свободата на Г. и малоазиятскитѣ гръцки селения добили самостоятелность. Морското мощество и водителството въ Г. оставатъ въ рѫцѣтѣ на Атина. Раздоритѣ на Атина съ Спарта все се усилвали; отъ открита борба ги удържавалъ до 431 прѣди Р. Х. гениалний Периклъ, който управлявалъ 40 години Атина. Неговото правление съставлява златния вѣкъ на Г. относително наукитѣ, искусствата (особено ваянето и архитектурата) и живота; тогава се издигнѫли нѣкои отъ ония чудесни сгради, чиито остатки още възбуждатъ удивлението на потомството. Подкачената отъ Перикла съ Спарта пелопонеска война (431 г.) зела лоша обратка слѣдъ неговата смъртъ (429), и свършила се за Атина, слѣдъ 27-годишна борба, съ пълно поражение. Спартанцитѣ съборили стѣнитѣ на града, наредили олигархия (30 тиране, 404). Водителството на Спарта се утвърдило въ цѣла Г. Спарта подновила персидскитѣ войни, нъ Виотия, Коринтъ и Аргосъ, подкупени отъ персянетѣ, възстанѫли среща неѭ. Макаръ, че това възстание се потушило слѣдъ мира съ Персия (387), нъ изново се повторило подъ прѣдводителството на Тиви. Побѣдитѣ на Епаминонда надъ Спарта при Левктра (378 г.) и Мантинея (362 г.) унищожили властьта на Спарта и дали за кратко врѣме надмощието на Тиви. Скоро слѣдъ това, въ врѣме на свещената война, Филипъ, македонски царь, се намѣсилъ въ гръцкитѣ работи и, слѣдъ сражението при Херония, Г. подпаднѫла подъ властьта на Македония (338). Съ това свръшва епохата на мѫжеството на Г. и почва *4-та, послѣдната епоха*.

Отъ 338 до 148 сѫдбата на Г. е тѣсно свързана съ Македония.

Александръ Велики, Филиповий наслѣдникъ, съ оржжие умирилъ едно възстание на Г., и слѣдъ това съборилъ империята на общия неприятель персянетѣ. Въ врѣме на прѣпирнитѣ на неговитѣ наслѣдници Г. минувала изъ ржцѣ въ ржцѣ. Послѣдната борба за гръцката свобода е била прѣдприета отъ Ахейския съюзъ (една конфедерация отъ градове, която по едно врѣме обгръщала цѣлъ Пелопонесъ), нъ и той паднжлъ прѣдъ завоевателнитѣ оржжия на Римъ; и въ 146 прѣди Р. Х. Г. станжла римска область. Отъ това врѣме Г. дѣлила сждбата на Римъ и Византия; слѣдъ раздѣлението на Римската империя, тя била подчинена на източната. Въ края на III-и вѣкъ почнжли да ѭ опустошаватъ варваретѣ. Аларихъ съ готитѣ покорилъ Г. (395 слѣдъ Р. Х.) и ѭ владѣлъ нѣколко години. Въ 587, въ Г. нахлули словѣнетѣ, които господствували въ неѭ по́-вече отъ два вѣка и основали много градове. Г. теглила много отъ нападенията на арабетѣ и българетѣ въ X-и вѣкъ. Въ XIII-и вѣкъ Г. заедно съ островитѣ ѝ паднжла въ ржцѣтѣ на кръстоносцитѣ, — генуезци, венециянци, франки, които основали нѣколко херцогства. На́й-сетнѣ Г. била завоевана отъ турцитѣ въ XV-и вѣкъ; венециянцитѣ упазили търговскитѣ си владѣния дори до XVIII-и вѣкъ.

История *(новогръцка)*. Подъ турското иго, Г. изгубила съвсѣмъ цивилизацията си; нейнитѣ науки и искусства били почнжли да испадатъ още въ римско врѣме. Въ Г., както въ всичкитѣ си поробени земи, турцитѣ упражнявали надъ жителетѣ всичкитѣ своеволия и досади, които внушава невѣжеството, скотството, тиранията и лакомството. Човѣшката природа не могла да устоява и гръцитѣ понѣкога се улавяли за оржжие среща угнетателетѣ си. Двѣ несполучливи възстания сж познати въ Г., въ 1770 и 1790. *Маниотитѣ* въ Морея, *сулиотитѣ* въ Епиръ, *спакиотитѣ* въ Критъ всѣкога противостояли на турския деспотизмъ. Въ 1814, нѣкои млади гръци, които били пжтували изъ Европа, образували едно патриотическо дружество. На чело на това дружество, *Хетерия*, стоялъ патриотътъ *Ригасъ*, който умѣялъ да распространява нишкитѣ на движението всждѣ. Възстанието подкачило отъ Дунавскитѣ княжества въ 1821, подъ прѣдводит. на Александра Ипсиланти, и скоро слѣдъ това се распространило въ Морея. Въ румжнскитѣ области, то било скоро потжпкано; нъ въ Г., дѣто на чело на възстаницитѣ стоялъ патрасский архиепископъ Германъ, то зело голѣми размѣри. Духоветѣ се распалили още по́-вече слѣдъ погубването отъ турцитѣ на гръцкия патриархъ Григория въ Цариградъ. Борбата продължавала съ промѣнение на щастието нѣколко години. Гръцитѣ одържали нѣколко побѣди. Градъ *Мисолонги*, който турцитѣ напразно обсаждали въ 1822, билъ свидѣтель на гръцката храбрость, и на́й-вече на геройството на нашия сънародникъ Марко Бочара, както и на прѣданностьта на великия английски поетъ лордъ Байржна.

Едно правителство се наредило въ 1825, въ едно народно събрание, и сѣдалище на управлението станжлъ Коринтъ. Ала турцитѣ продължавали кланията си въ Хио, отъ дѣто откарали

40,000 християне въ робство. Европейскитѣ държави стояли безучастни; само частни лица подържали дѣлото на гръцитѣ. Отъ страна на гръцитѣ историята споменува *Бочара, Одисея, Колокотрони, Маврокордатоса, Хаджи Михала, Хаджи Христа, Хаджи Петра* [1-й и 3-мата послѣдни българе] *Миаулиса*. Положението на Г. станжло опасно, когато Ибрахимъ паша, синъ на Али паша египетски, въ 1825 излѣзлъ на сухо въ Морея, завоевалъ ѭ цѣла и ѭ опустошилъ страшно. Прѣзъ априлъ 1826 паднжлъ и Мисолонги, а на 17 авг. Решидъ паша зелъ съ пристжпъ Атина. Нáй-сетнѣ великитѣ сили, Англия, Франция и Русия, рѣшили да посрѣдствуватъ между турцитѣ и гръцитѣ, за да турѭтъ край на бѣдствията на войната. Тѣхнитѣ съединени флоти се явили въ водитѣ на Гръцция; и по отказа на турцитѣ да спрѫтъ военнитѣ дѣйствия, тѣ унищожили турско-египестката флота, на 20 окт. 1827 въ наваринското пристанище. Въ 1828 Турция била принудена да оттегли войската си отъ Морея. Въ 1829, народното събрание, свикано въ Аргосъ, наредило едно прѣдсѣдателство: прѣдсѣдатель станжлъ Каподистрия. Протоколътъ на една лондонска конференция отъ 3 февр. 1830 обявилъ Г. въ нейнитѣ тогавашни прѣдѣли независима държава, а на 21 априлъ протокола подписала и Турция. Между това прѣдсѣдателътъ билъ убитъ (1831): захванжли се междуособия. Франция, Англия и Русия, слѣдъ нѣколко прѣговори, дали прѣстола на Отона, синъ на баварския краль Лудовика. Тоя князъ царувалъ до 1862; едно възстание избухнжло прѣзъ едно отъ неговитѣ пѫтувания въ Морея; той билъ изгоненъ и се оттеглилъ въ своя замъкъ въ Бамбергъ; народното събрание дало Короната на данския князъ Георгия (виж. *Георгий:* гръцки краль). Въ това врѣме и Англия отстѫпила Ионическитѣ острови на Г. За пó-отскорошното развитие на политическитѣ събития въ Г. виж. *Делияни*. Подробности за Г. се намиратъ у К. А. Фифа: *Историята на Гръция* (Ловечъ, 1888); у Жана Хюмберта: *Гръцка и римска митология*, прѣвелъ Йорд. Ивановъ (София, 1895); *Гръцка литература* отъ Джебъ, прѣв. Р. К. (Пловдивъ, 1889); П. Каролиди: *История на деветнадесетия вѣкъ*, прѣв. Д. В. Македонски (София, 1897); *гръцко-турската война въ 1897*, въ спис. *Военен Журналъ* (год. X, отъ кн. III нататъкъ); у А Гилфердинга: *Стари поселения словѣнски на гръцката земя*, бълг. прѣв. напечатанъ въ спис. *Български книжици* (Цариградъ, 1860); у Курциуса: *Історія Г.*, прѣв. отъ нѣмски на русски (Москва, 1858); у Трикуписа: Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως (Лондонъ, 1853-56); Grote: *History of Greece* (Лондонъ, 1851) съ французски прѣводъ въ 5-о си издание; Tocqueville: *Histoire de la régénération de la Grèce*, 1740-1824 (Парижъ, 1824); Alex. Soutzo: *Histoire de la révolution grecque* (Парижъ, 1829); Finlay: *History of Greece under Foreign Dominion* (Лондонъ, 1856—62); A. Boué: *La Grèce contemporaine* (Парижъ); и между пó-новитѣ гръцки истории трѣбва да се споменѫтъ историитѣ на Луи Менарда (Парижъ, 1884—1886), Бюсолта (Гота, 1885 и пó-сетнѣ).

Езикъ *(старогръцки)*. Старо-

гръцкий или елинский езикъ е клонъ отъ индоевропейската или арийската челядь езици. Въ старо врѣме той прѣобладавалъ не само въ разнитѣ части на Гръция, а и въ многобройнитѣ гръцки селища по крайбрѣжията на Черно и Срѣдиземно море. Ала не трѣбва да се прѣдполага, че той е билъ еднакъвъ въ всичкитѣ периоди на гръцката история, или въ всичкитѣ части на Гръция, дори въ сѫщото врѣме. Тритѣ голѣми клонове на гръцкия езикъ сѫ били: 1) Еолийски, на́й-старата форма, и която прѣдставлява на́й-много прилики съ латински и други расклонения отъ индо-европейския коренъ; 2) Дорийски, едно планинско нарѣчие, което се е отличавало по грубитѣ си звукове; то се говорило въ тесалийскитѣ планини, отдѣто се распространило къмъ югъ и, съ прѣселението на дорийцитѣ, завладѣло Пелопонесъ; 3) Ионийски, единъ мекъ езикъ, въ който господствували гласнитѣ звукове, и се избѣгвали гръздавитѣ съчетания на безгласни букви; той се говорилъ главно въ Атина и въ Ионийскитѣ селища въ Мала-Азия. Той билъ докаранъ до съвършенство отъ гръцкитѣ поети, философи и историци, чиито писания още учѫтъ свѣта и възбуждатъ неговото удивление. Чрѣзъ завоеванията на Александра Велики, гръцкий езикъ скоро се распространилъ по голѣма часть отъ тогавашния познатъ свѣтъ; нъ съ това заедно той наченѫлъ да се испорчва — чужди думи и идиоми се въвели въ него, и строгий синтаксъ на великитѣ атински писатели се прѣнебрѣгвалъ, та съ врѣме се развилъ единъ разваленъ езикъ, наричанъ *елинистически*, който различалъ по много нѣща отъ родителя си. На тоя езикъ сѫ написани книгитѣ на Нови Завѣтъ. Испорчването се продължавало до кѫдѣ срѣдата на послѣдния вѣкъ, когато гръцитѣ, съживени отъ мъртвилото, въ което били испаднѫли подъ турския деспотизмъ, се заловили, между друго, да възвърнѫтъ на старогръцкия езикъ чистотата му. Тѣ още работнѫтъ по тая посока, и съ сполука. *Ново-елинский* езикъ, който тѣ употрѣбяватъ сега по́вече като писменъ езикъ, не е много далечъ отъ елинския или класическо-гръцкия езикъ, и отъ день на день продължава да се чисти отъ варваризмитѣ, до толкова, че другоземнитѣ добри школници по старогръцки не се затрудняватъ много да разбиратъ Трикуписовата история или съдържанието на единъ атински вѣстникъ.

За старогръцката литература не е потрѣбно да се расправя много въ ограничено мѣсто. Тя е подкачила у гръцитѣ, па можеби и у всичкитѣ народи, съ поезията, защото е на́й-лесно да си спомня човѣкъ; затова и *паметьта* наричатъ *майка на музитѣ*. На́й-раннитѣ поеми се вижда да сѫ били химни въ честь на боговетѣ; слѣдъ тѣхъ дошли пѣсни, които въсхваляватъ славнитѣ подвизи на героитѣ; нъ на́й-великата поема, която е достигнѫла до насъ, е Омировата *Илиада*, която повѣствува събитията свързани съ прочутата троянска обсада. Омиръ се прѣдполага да е живѣлъ около 900 г. прѣди Р. Х. Епическата поезия достигнѫла до върха си въ него. Лирическата поезия е имала двѣ школи: еолийската въ Мала-Азия и съсѣднитѣ ѝ острови, особено

Лесбосъ, и дорийската въ Пелопонесъ и Сицилия. Алкей и Сафо (около 610 прѣди Р. Х.) прѣдставляватъ еолийската школа въ съвършенството ѝ. Отъ дорийската достатъчно е да се спомене Пиндаръ Тивянинътъ (522 прѣди Р. Х.).

Гръцката литература достигнжла до най-високото си съвършенство въ трагедиитѣ на Есхила (525—456), Софокла (495—405) и Еврипида (480—406). Тритѣ велики имена на старата епическа комедия сж Кратинъ, Евполисъ и Аристофанъ (452—380); въ срѣдната комедия, имаме имената Антифанъ и Алексий; и въ новата Филемонъ и Менандеръ.

Историята не привличала вниманието на гръцитѣ до сравнително късно. Като прѣскокнемъ имената Кадмъ Милетски, Харонъ Лампсакски и др., дохождаме до Херодата, бащата на историята, или, както нѣкои сж го нарекли, Омиръ̀тъ на историята, който живѣлъ около 440 прѣди Р. Х.; Тукидидъ, около 430; и Ксенофонъ, около 400. Въ по̀-подирнитѣ врѣмена, намираме Поливия (204—122 прѣди Р. Х.); Дионисия Халикарнасски (около 20 прѣди Р. Х.); Диодора Сицилийски, съврѣменникъ на Юлия Цѣзаря; Плутарха, Апиена и Диона Касия. Въ географията имаме Страбона и Павзания. Въ сатирата, палмата държи Лукианъ (II вѣкъ слѣдъ Р. Х.). Въ витийството доста е да се спомене името на послѣдния и най-великия отъ всичкитѣ гръцки витии Демостена (385 прѣди Р. Х.). По философията не е възможно да се припомнижтъ по̀-вече отъ имената Талисъ, Анаксименъ, Питагоръ, Ксенофанъ, Парменидъ, Хераклитъ, Емпедоклъ, Анаксагоръ, Демокритъ, Сократъ, Диогенъ Аполонски и Диогенъ киникътъ, Демокритъ, Анаксагоръ, «Седемтѣ мждреци», Платонъ и Аристотель, за всѣкого отъ които се говори на мѣстото му.

Грѣхъ. Постжпка противна на Божия законъ, вина прѣдъ Бога. — **Грѣхопадение**. Първий грѣхъ, Адамовото и Евиното падение.

Грюнбергъ. Прусски градъ (Силезия), 97 килом. на сѣв.-зап. отъ Лигницъ; 14,000 жит.

Грюндеръ, *герм.* Основатель на акционерно дружество съ цѣль да лъже акционеритѣ. Оттука *грюндерски*, свойственъ на грюндеръ; *грюндерство*, качеството на грюндеръ.

Грюнщейнъ, *герм.* Зеленъ камень, минералъ съставенъ отъ рогова измама и др.

Гуано, *исп.* Птичи торъ, който се образува отъ излишнитѣ вещества на безбройни птици въ нѣкои острови на Тихи океанъ. Употрѣбява се отъ земедѣлцитѣ въ Америка и понѣйдѣ въ Европа.

Губенъ. Прусски градъ (Брандебургско), 44 килом. на югъ отъ Франкфортъ-на-Одеръ; 27,704 жит. Сукнени фабрики, корабостроителство, вино и овощия.

Губернаторъ, *рус.* (отъ лат. *губернаре*, управлявамъ). Управитель на губерния. Оттука *губернаторски; губернаторство*, звание, длъжность на губернаторъ; *губерния*, область въ Русия.

Губио. Италиянски градъ, 42 килом. на югъ отъ Урбино; 22, 800 жит.

Гувернантка, *фр.* Дѣтска наставница или въспитателка.

Гувернйоръ, *фр.* (отъ лат. *губернаре*, управлявамъ). Дѣтски въспитатель или наставникъ.

Гудалуръ. Индийски градъ (мадрас. обл.), 2 килом. отъ Бенгалски заливъ, на който има добро пристанище; 45,000 жит. Французетѣ прѣзели тоя градъ въ 1758 и въ 1782; нъ Версайлски миръ, 1783, го върнжлъ на Англия.

Гудронъ, *фр.* Катранъ; оттука *гудроновъ,* катраненъ: *гудроновъ сапунъ.*

Гузератъ. Име на една индийска страна, на която нáй-важната часть е полуостровъ Кативаръ, който се вдава въ Аравийско море. — Г. е и името на една индийска область въ Пжнджабъ.

Гулденъ, *герм.* Сжщото, каквото е фиоринъ.

Гуми-арабика. Сжщото, каквото е гома.

Гулишки *проходъ.* Единъ отъ главнитѣ проходи въ Коджа-балканъ; минува прѣзъ Гулица въ долината на Чифте-дере, а отъ тамъ прѣзъ села Каламачъ, Кедикъ и Ораманъ слиза въ долината на Хаджи-дере. Длъжина 32 килом. Конски пжть.

Гуляжъ, *рус.* Прѣкарвамъ врѣмето си въ расходка, увеселение. — **Гуляй, гуляне.** Расходка, увеселение.

Гумендже. Село въ Ениджe-Вардарската каза; 4,960 жит., отъ които 3,700 българе, а останжлитѣ турци.

Гуми-еластика, *лат.-гр.* (отъ лат. *гуми,* сжщото, каквото е гома; гр. *еластесъ,* пжргавина). Сжщото, каквото е каучукъ.

Гумилакъ, *лат.-герм.* Шелакъ; червено смолисто вещество, което истича изъ младитѣ вѣтви на нѣкои дървеса въ източна Индия. Отъ него се прави червенъ восъкъ и др.

Гундуличъ *(Ив.).* Далматински поетъ и драматургъ (1588-1638).

Гуно *(Карлъ).* Знаменитъ французски композиторъ, авторъ на *Фаустъ,* опера, която дошла малко късно въ авторството му (1859), нъ го поставила въ реда на първостепеннитѣ европейски музиканти (1818—1893).

Гургулята. Важно село въ брѣзнишка окол., трън. окр., прославено отъ българското оржжие прѣзъ сръбско-българската война въ 1885.

Гурко (генералъ *Иосифъ Владим.).* Русски генералъ, който, прѣзъ русско-турската война въ 1877—78, очуди свѣта съ цѣлъ редъ блескави дѣла. Когато руситѣ прѣминжжж Дунавъ при Свищовъ, ген. Г., на чело на руската авангвардия, въ съставъ отъ 4 конни пълка, и на новосформируваното българско опълчение, испълни посланието да залови веднага нѣкои проходи въ Стара-планина. Той извърши смѣлото прѣминуване прѣзъ Хаинбугазски проходъ — проходъ, който турцитѣ считахж за непроходимъ за войска, — и завоева една позиция на Шипка (5 юл. 1877). По това врѣме прибързаното окупиране на Стара-Загора отъ руситѣ докара съсипването ѝ отъ турцитѣ (виж. *Стара-Загора).* Пó-сетнѣ Г., въ обсадата на Плѣвенъ, прѣзе турскитѣ укрѣпления при Горни и Долни Джбникъ (12 и 16 окт. 1877), а слѣдъ падането на Плѣвенъ разби турцитѣ при с. Богоровъ и въ тридневната битва подъ Пловдивъ (3—5 ян. 1878) и енергично гони разбитата турска войска до Одринъ. Слѣдъ войната, ген. Г. бѣше нѣколко години варшавски генералъ губернаторъ. Въ 1895, той биде назна-

ченъ генералъ-фелдмаршалъ на русскитѣ войски.

Ген. Г. е роденъ въ 1828. Зималъ е участие въ унгарския походъ прѣзъ 1849 и въ кръмската война прѣзъ 1854—56. Между бойнитѣ му качества нáй-много се отбѣлѣжваше въ русско-турската война неговото неустрашимо налитане.

Пълни подробности за участието на ген. Г. въ русско-турската война се намиратъ у пълковника Балца: *Описаніе дѣйствій западнаго отряда дѣйствующей арміи, подъ началствомъ генералъ-адютанта Гурко съ 25 декабря 1877 года до филиппопольскаго боя включительно* (СПБ, 1880).

Гусаръ, *унг.* 1) Унгарски войникъ отъ конницата. 2) Часть отъ конницата въ европейскитѣ държави, облѣчена по образеца на унгарскитѣ гусари.

Гусъ, гусити. Виж. *Хусъ, хусити.*

Густавъ. Име на нѣколко шведски крале. *Г. Ваза* или Г. I, род. въ 1496, синъ на шведския велможа Ерика Ваза, който, слѣдъ като освободилъ отечеството си отъ игото на Дания, билъ прогласенъ краль въ 1523. Той възвеличилъ Швеция извънъ, въвелъ реформацията, основалъ университетъ въ Або, далъ права на гражданскитѣ и селскитѣ съсловия, и съ поощрение на търговията, подобрение на финансиитѣ и издаване нови закони докаралъ държавата въ цвѣтѫще състояние; въ 1540 той оздравилъ шведската корона за своя домъ; умр. въ 1560. — **Г. II Адолфъ,** синъ и наслѣдникъ на Карла IX, внукъ на Г. I, род. въ 1594, стѫпилъ на прѣстола въ 1611, въпрѣки единъ законъ, който опрѣдѣлялъ съвършенолѣтието на кралетѣ на 24 години. Г. А. е единъ отъ нáй-великитѣ пълководци на свѣта. Когато се въцарилъ, Швеция била въ война съ Дания, съ Полша и съ Русия: той обуздалъ данцитѣ, които били вече господаре на Калмаръ, и чиято флота заплашвала Стокхолмъ, и въ сѫщото врѣме неговий фелдмаршалъ Яковъ Гардиски разбилъ руситѣ въ самата имъ земя; столбовский миръ, въ 1617, отстѫпилъ на Швеция страната между Новгородъ и Балтийско море, и пожъртвувалъ русскитѣ притезания върху Ливония и Естония. Г. А. воювалъ честито и съ Полша. Слѣдъ това, той зелъ славно участие въ 30-годишната война (виж. *(Тридесетгодишна война)* и накаралъ да потреперя Австрия отъ него: вѫдѣ поражавалъ войскитѣ ѝ, разбилъ генералъ Тила на Брейтенфелдъ, близу до Лайпцигъ, 5 септ. 1631, заловилъ Бавария, видѣлъ всичко да отстѫпя прѣдъ него, нъ билъ смъртелно раненъ въ битвата при Люценъ (Саксония), на 6 ноем. 1632, когато нанеслъ побѣда надъ австрийскитѣ войски. Неговитѣ генерали продължавали войната, и тѣхната храбрость, както и военната намѣса пó-сетнѣ на Франция, докарали вестфалския миръ, 1648. — **Г. III**, убитъ въ единъ балъ, въ Стокхолмъ (1771—1792). — **Г. IV**, (1792 — 1809), билъ принуденъ отъ единъ заговоръ да се отрече съ всичкото си потомство отъ шведския прѣстолъ, и умрѣлъ въ Швейцария въ 1837.

Густозо, *итал.* Музикаленъ терминъ, който означава, че пиесата трѣбва да се свири съ вкусъ; тоя терминъ е доста смѣшенъ,

защото всѣка пиеса трѣбва да се свири съ вкусъ.

Гутаперча или **гутаперка**, *Мал.* Отвърдѣлий на въздуха сокъ отъ дръво перчай, което расте въ Малака, Борнео и други индийски острови.

Гутенбергъ *(Иванъ).* Германецъ, изобрѣтатель на книгопечатането. Г. билъ роденъ кждѣ 1400, въ Майнцъ. За младостьта му нищо не е извѣстно; знае се само, че на 20-годишна възрасть билъ принуденъ, вслѣдствие на междуособици, да напусне родното си мѣсто и да потърси прибѣжище въ Страсбургъ. Тамъ, въ 1436, направилъ контрактъ съ двама братя, на име, Дриценъ, по който се задлъжавалъ да ги научи на всичкитѣ си «тайни и чудесни искусства». Кога и какво нáй-напрѣдъ се е напечатало, не може точно да се опрѣдѣли, защото напечатанитѣ отъ Г. книги не носѭтъ ни име, ни дата; само това се има за вѣрно, че Г. пръвъ пѫть употрѣбилъ движими дръвени букви около 1438. Въ 1443, той се завърнѫлъ въ Майнцъ, дѣто, въ 1449 или 1450, се съдружилъ съ Ивана Фауста, богатъ златарь. Фаустъ далъ паритѣ, та се наредила една печатница, въ която латинската Библия се напечатала пръвъ пѫть. Ала това съдружие се растурило слѣдъ нѣколко години, и Фаустъ задържалъ печатницата и теглилъ Г. на сждъ, защото не можалъ да му се наплати. Съ помощьта на другъ свой съгражданинъ, Г. пакъ сполучилъ да нареди нова печатница, която сѫществувала до 1465, и дѣто, както се прѣдполага, се напечатали на латински нѣколко свещени книги. Г., както много изобрѣтатели, извлѣклъ малка полза отъ изобрѣтението си, и умрѣлъ бѣденъ. Изобщо се вѣрва, че той починѫлъ въ 1468, а споредъ други — една година по-рано. Много книги сѫ се писали по въпроса, какъ е изнамѣрено книгопечатането. Допуща се, че Г. може да е добилъ първитѣ си внушения отъ холандската ксилография. Г-гу сѫ въздигнѫли нѣколко статуи: въ Майнцъ, въ Страсбургъ, и едно въспроизведение на страсбургската статуя въ Народната книгопечатница въ Парижъ.

Гълѫбъ воевода, истинското му име *Христо Сариевъ*, родомъ отъ Калоферъ. Таенъ куриеръ между българскитѣ бунтовни дѣйци въ Букурещъ и тѣхнитѣ приятели Славейковъ и Добровичъ въ Цариградъ отъ 1866 до 1869. Г. в., на служба буфетчикъ въ единъ французски търговски параходъ, който пѫтувалъ между Браила-Цариградъ-Марсилия, распространявалъ между българетѣ въ Цариградъ вѣстницитѣ *Дунавска Зора*, *Свобода* и др. Той билъ таинствений човѣкъ, който, по скроения планъ отъ Манолъ Ефенди (виж. това име), облѣченъ въ матросски дрѣхи, прѣдалъ, прѣзъ мѣс. май 1867, въ султанския сарай *Илджъ-кйошкъ* въ Цариградъ, чрѣзъ едного отъ султанскитѣ явери, мемоара до султана (виж. *Априлско въстание)* на българския бунтовенъ комитетъ въ Букурещъ, който мемоаръ билъ придруженъ съ заплашително писмо, написано на французски. На 14 окт. 1869, Г. в. билъ прѣдаденъ на турската власть въ Цариградъ отъ Святославъ Миларова за нѣкакви лични облаги. Той, подложенъ на мѫки, се призналъ за бунтовенъ дѣецъ; и слѣдъ 4-годишно лежане въ

цариградския затворъ *Метерхане*, билъ осжденъ на вѣчно заточение и испратенъ въ мердинската крѣпость. За подробности по тая работа виж. *Минжлото*, етюди върху запискитѣ на Захария Стоянова, отъ Ст. Заимова (София, 1895). Тоя български мжченикъ-патриотъ е останжлъ живъ; той живѣе сега въ Орхание.

Гюзелъ-хисаръ. Градъ въ азиятска Турция, айджнски вил., 88 килом. на юго-ист. отъ Смирна; 30,000 жит. Стоварище на търговията на Мала-Азия съ Смирна.

Гюлистанъ. Село въ карабахската область, кавказската страна, забѣлѣжително по единъ договоръ подписанъ тамъ между Русия и Персия на 12 окт. 1813. Съ тоя договоръ се свършила една русско-персидска война (1804-1813). Персия припознала господството на Русия надъ ханствата карабахско, ганжинско, шекинско, ширванско, дербентско, кубанско, бакинско, талшинско, и се отказала отъ всѣко притезание върху Абазия, Дагестанъ, Грузия и Имеретия. Освѣнъ това, тоя договоръ утвърдилъ свободата за плаването на персидскитѣ и русскитѣ кораби по Каспийско море и свободата на търговията на руситѣ въ Персия и на персянетѣ въ Русия. — **Гюлистанъ**, «розова градина» е името на едно знаменито съчинение на персидския поетъ Саади, прѣведено на русски и други европейски езици (XIII-и вѣкъ).

Гююрджина. Градъ въ одринския виляетъ, 112 килом. на юго-зап. отъ Одринъ и ц. на едноименен санджакъ, расположенъ при южнитѣ поли на едноименна планина; около 5,000 жит. Старъ замъкъ. — Търговия съ жито, тютюнъ, памукъ и вълна. По-вечето села въ казата сж български, между които по-лични *Кушанлии, Козлукиой, Съчанлии, Чаджркиой* и др.

Гюргево. Румжнски градъ (Влахия), на Дунавъ, среща Русе, отъ който го дѣли рѣката, 65 килом. (по желѣзница) на юго-зап. отъ Букурещъ; станция на жѣлѣзници за Вѣна, за Одеса и (прѣзъ Русе) за Варна; 20,866 жит. — Г. е една отъ най-важнитѣ крѣпости и третото търговско пристанище на Румжния слѣдъ Галацъ и Браила. — Между Г. и Русе Дунавъ образува два ржкава, които обгръщатъ единъ тѣсенъ островъ около 550 метра надлъжъ; по-широкий ржкавъ е откъмъ Русе. Г. е билъ въ срѣднитѣ вѣкове генуезска крѣпость. Въ XIV-и вѣкъ генуезцитѣ, които обхождали моретата въ Истокъ, както и Долни Дунавъ, излѣзли въ острова и съградили тамъ една твърдина подъ покровителството на св. Георгия; оттамъ името Гюргево. По-късно градътъ и твърдината паднжли въ ржцѣтѣ на турцитѣ. Въ 1770, Г. билъ нападнжтъ отъ руситѣ, които изгорили по-голѣмата часть отъ него, ала сполучили да го прѣземжтъ едвамъ на другата година. Турцитѣ го зели назадъ, нъ руситѣ пакъ го прѣзели и го укрѣпили; и пакъ турцитѣ го отнели, ала го изгубили изново въ 1829. Тогава, като се оттегляли, тѣ чрѣзъ взривове съборили крѣпоститѣ. Тѣ се появили пакъ, въ 1854, подъ прѣдводителството на Омеръ паша, за да изгонжтъ руситѣ, които се били укрѣпили на острова. Г. носи дири отъ многобройни обсади.

Гяврръ, *тур.* Невѣрникъ; докачителна дума, съ която турцитѣ наричатъ немохамеданетѣ.

Гярикъ *(Давидъ).* Единъ отъ на́й-великитѣ английски актйори, ако не самий на́й-великъ (1716-1779), внукъ на единъ французинъ протестантинъ, La Garrique, принуденъ да напустне Франция, слѣдъ отмѣнението на Нантския указъ. Г., роденъ въ Личфилдъ, училъ се при прочутия Д-ръ Джонсжна (виж. това име); нъ слѣдъ нѣколко врѣме, и учителътъ, и ученикътъ отишли въ Лондонъ да си опитатъ щастието. Г. постжпилъ да се учи правото, ала неодолимото му влѣчение да прѣдставлява скоро го завело на сцената. Въ малко врѣме толкова се прочулъ, че лондонци испразнували моднитѣ театри да позѣпатъ на новата звѣзда, която огрѣла съ необикновенъ блесъкъ на една темна сцена; по́-сетнѣ, Г., стопанинъ на театра *Джри-Лейнъ*, привличалъ тамъ навалицитѣ отъ 1747 до 1776, годината, въ която се оттеглилъ на спокоенъ животъ; той билъ особено чудесенъ въ ролитѣ на Шекспировитѣ трагедии, нъ не малко отличенъ и въ комедията. Кога умрѣлъ, оставилъ натрупана печала 140,000 английски лири, и билъ погребенъ въ Уестминстжръ съ царско тържество. Г. не се боялъ да въвожда нѣкои честити измѣнения въ Шекспировитѣ драми, па и самъ съчинилъ много остроумни и духовити комедии и по́-вече отъ 80 пролога или епилога, съгласно съ английския обичай. Една голѣма негова слабость е била да го ласкаѭтъ; и тая негова страсть честито осмива приятелътъ му Голдсмитъ въ поемата *Отвръщулка* (Retaliation).

Д.

Д, *re.* 1) Вторий тонъ на диатоническата гама. 2) Римска цифра, която означава 500. Виж. *Римски цифри.* 3) Въ церковнитѣ книги **Д** означава 4. Виж. *Словѣнски цифри.*

Даалии, вѣроятно отъ турск. *дагъ,* планина. Турци, па и потурняци, отъ пасмината на кърджалитѣ и делибашитѣ, които вълрували по нашитѣ мѣста около 20 години, въ врѣмето на Пазавантооглу. Тѣ ходили по градове и села, грабили и правили всѣкакви злини на християнетѣ. Между главатаретѣ имъ имало и потурняци, какъвто билъ нѣкой си Кара-Фенсъ. За черното тегло на българетѣ отъ тоя видъ кръвници се срѣщатъ бѣлѣжки въ автобиографиитѣ на *Софрония Врачански* и *Атан. Иванова.*

Давидовъ *(Денисъ Вас.).* Руски военеиъ, поетъ и литераторъ, приятель на Пушкина и на Волтера Скота. Въ 1807 участвувалъ, като адютантъ на Багратиона, въ битвитѣ при Прейсишъ-Ейлау и Фридландъ; въ 1812, като пълковникъ, командувалъ пълкъ, и водилъ честита партизанска война съ французетѣ; въ 1814 билъ въ армията на Блюхера; по́-сетнѣ участвувалъ въ една война съ Персия, и слѣдъ това съ Полша; и на́й-сетнѣ излѣзлъ въ оставка съ чинъ генералъ-лейтенантъ. Д.-витѣ стихотворения се радвали на врѣмето си на сполука. Отъ неговитѣ прозаически съчинения,

най-добри се имать: *Опитъ върху теорията на партизанскитѣ дѣйствия; Въспоминание за сражението при Прейсишъ-Елау;* и *Мразътъ ли истреби французската армия въ 1812?* Едно събрание на съчиненията му е издадено въ 1860 г. (1784—1839).

Давидъ. Израилски царь, род. въ Витлеемъ, 1085 прѣди Р. Х.; помазанъ отъ Самуила за царь, основалъ царски родъ слѣдъ смъртьта на Саула. Д. побѣдилъ невусцитѣ, прѣзелъ главния имъ градъ Иерусалимъ, и направилъ го своя столица. По-сетнѣ той подчинилъ филистимцитѣ, амаликянетѣ, едомцитѣ, моавцитѣ, амонейцитѣ и, слѣдъ дълга война, сирийцитѣ. Царството му се простирало отъ Евфратъ до Срѣдиземно море, и отъ Сирия до Червено море, и имало 5,000,000 жит. Той поощрявалъ мореходството и търговията, особено съ Тиръ, и гледалъ да се научжтъ евреитѣ искусствата. Не по-малко се грижилъ той и за вѣроисповѣданието на сънародницитѣ си; той приготвилъ съкровища за построението на храма въ Иерусалимъ и извършилъ много за благосъстоянието на народа си. Между обстоятелствата на живота му, които расказва Библията, по-забѣлѣжителни сж три: 1) единобойтъ му съ исполина Голиата, когото убилъ съ пращка; 2) свирането му Саулу въ лудостьта му; и 3) хороигрането му прѣдъ ковчега Господень. За прѣстжпнитѣ си дѣяния, подбудени отъ сладострастни излишества, той всѣкога се каелъ. Д. е авторътъ на Псалмитѣ, въ нѣкои отъ които има прѣдказвания за Исуса Христа, за което той е и нареченъ *пророкъ* и *псалмопѣвецъ.* Д. царувалъ отъ 1055 до 1015 прѣди Р. Х. *(Библ.).*

Давидъ. Български царь, синъ на Шишмана Мокри; наслѣдилъ прѣстола слѣдъ бащината си смърть, по-сетнѣ се отреклъ отъ него въ полза на брата си Самуила и се покалугерилъ. Кога умрѣлъ, бреннитѣ му останки били прѣнесени отъ Воденъ въ Охридъ. Д. билъ причисленъ къмъ народнитѣ светци и портретътъ му се срѣща въ нѣкои български прькви съ надписъ: «Святий царь Българский Давидъ» (цар. 969—977).

Давидъ. Охридски патриархъ, водительтъ на болѣрската партия [по-голѣмата часть отъ болѣретѣ], която, слѣдъ смъртьта на царь Ивана Владислава, прѣдпочела да се подчини на грьцитѣ, за да спечели отъ тѣхъ разни привилегии. Патриархъ Д. ходилъ да посрѣщне императора Василия II при Струмица, когато грьцкий императоръ отивалъ въ Охридъ.

Давидъ. Име на 2 шотландски царе (1124—1153; 1329—1361), нѣколко грузински, арменски и други царе. — **Давидъ Комненъ.** Послѣдний императоръ на Трапезонъ. Той прѣдалъ владѣнията си на Мохамеда II (1458) съ условие Мохамедъ да се ожени за дъщеря му, и да му упази живота. Първото условие турский султанъ испълнилъ, а Давида заповѣдалъ да умъртвжтъ въ 1462.

Давидъ Анжерски. Знаменитъ франц. зодчий (1789—1856).

Давидъ *(Жакъ Луи).* Знаменитъ франц. живописецъ, основатель на най-новата французска школа на живописството (1748—1825).

Давидъ *(Ф.).* Франц. композиторъ (1810—1876).

Давиръ (евр. *прорицалище*). 1) Мѣсто, дѣто Богъ давалъ отговори на евреи, които го запитвали чрѣзъ първосвещеника. 2) Светая светихъ или вжтрѣшната часть на храма, дѣто билъ положенъ ковчегътъ на завѣта (*Библ.*).

Давность (прескрипция) [рус. отъ словѣнск. **давьнъ**, одавнашенъ, отколѣшенъ]. Юридически терминъ, който има това значение, че съ истичането на едно опрѣдѣлено отъ закона врѣме се придобива или изгубва нѣкое право. Има два главни вида *д.*, *гражданска* и *углавна*.

Гражданската д. е 1) срѣдство за окончателно придобиване правото на собственость върху единъ имотъ чрѣзъ непрѣкжсваното и безспорното му владѣяне за себе си въ течението на единъ срокъ прѣдвиденъ отъ закона и 2) срѣдство за освобождаване отъ едно задлъжение чрѣзъ непоискване испълнението му въ опрѣдѣленото отъ закона врѣме.

Углавната д. е срѣдство за освобождаването на нѣкого отъ углавна отговорность за прѣстжплението си съ истичането на опрѣдѣлено отъ закона врѣме или за освобождение отъ наложеното му съ прѣсжда наказание.

Закони за д. има у всичкитѣ образовани народи.

Сроковетѣ на гражданската д. у насъ сж както слѣдва:

1) 10 години — за придобиването чрѣзъ д. правото на собственость върху недвижими имоти и други вещни права съ добросъвѣстно владѣяне и на юридическо основание*); 2) 20 години съ непрѣкжснжто владѣяне, безъ да има нужда отъ юридическо основание и добросъвѣстность.

Вещнитѣ искове относително недвижими имоти се погасяватъ съ 20 години; ипотечний искъ, вещнитѣ искове относително движими имоти, за които нѣма опрѣдѣленъ особенъ срокъ, — съ 15 години; исковетѣ, които происхождатъ отъ прѣстжпления, — съ 20 години. — Исковетѣ за дѣлба на наслѣдство между сънаслѣдници, или за дѣлба на обща вещь помежду съсобственици и за опрѣдѣляне на съсѣдни имоти помежду съсѣди не сж ограничени отъ никаква д. — Исковетѣ на съдържателе на хотели, на гостинници и на кръчми, за стая, за храна, за пития, които доставятъ, се погасяватъ съ истичането на 6 мѣсеца. — Исковетѣ на професори и учителе на наука или искусство за уроцитѣ, които прѣдаватъ на день или на мѣсецъ, се погасяватъ въ истичането на 1 година. — Съ истичането на 1 година се погасяватъ и исковетѣ на търговцитѣ, за цѣната на продаденитѣ стоки на частни лица, които не сж търговци; на съдържателетѣ на пансиони или на въспитателни заведения отъ всѣкакъвъ родъ за ученето и въспитанието на тѣхнитѣ пансионери, въспитаници и ученици; на слугитѣ, работницитѣ и надничаретѣ, за плащането на тѣхнитѣ заплати, доставки и работни дни. — Съ истичането на 3 години се погасяватъ исковетѣ на професоритѣ и учителетѣ на наука или искусство, на които заплатата е условена за по́-дълги периоди отъ единъ мѣсецъ; на лѣкаретѣ и ап-

*) *Юридическо основание* е придобиването право на собственость чрѣзъ нѣкой отъ прѣдвиденитѣ отъ закона способи, напр. покупка, дарение, наслѣдство и др. Юридическото основание се изисква да се докаже; то никога не се прѣдполага.

текаретѣ за тѣхнитѣ посѣщения, операции и цѣрове; на адвокатитѣ за плащането възнаграждението и направенитѣ отъ тѣхъ разноски; и на инжинеретѣ и архитекторитѣ за плащането на тѣхното възнаграждение. Тая д. се прѣкжсва само чрѣзъ писменно припознаване длъга или чрѣзъ повдигане искъ.

Въ углавнитѣ прѣстжпления, прѣдвиденото отъ закона наказание не се приспособява по д., когато среща виновния не е възбудено прѣслѣдване по установения за това редъ: — 1) въ течение на 20 години — за прѣстжпление, което се наказва съ смърть; 2) въ течение на 15 години — за прѣстжпление, което се наказва съ строгъ тъмниченъ затворъ не за пó-малко отъ 10 години; 3) въ течение на 10 години — за прѣстжпление, което се наказва съ строгъ тъмниченъ затворъ за 10 години; 4) въ течение на 5 години — за прѣстжпление, което се наказва съ тъмниченъ затворъ и 5) въ течение на 1 година за всичкитѣ нарушения.

Д.-та на прѣстжплението почнува: 1) за довършенитѣ прѣстжпления — отъ деня на извръшването имъ; 2) за прѣстжпленията, които сж се спрѣли на опитването — отъ деня на извръшването послѣдното дѣйствие; а за онова прѣстжпление, което трае непрѣкжснжто — отъ деня, когато се прѣкрати.

Д. не може да сжществува между сжпржзи. Давностьта спира противъ непълнолѣтнитѣ, които не сж освободени отъ настойничество, и запрѣтенитѣ по причина на слабоумие.

Давратъ. Левитски градъ, въ Завулоновитѣ и Исахаровитѣ прѣдѣли, вѣроятно на мѣстото на сегашното Дебурие, село при политѣ на Таверска гора *(Библ.)*.

Davus sum, non Oedipus. Лат. пословица: азъ съмъ Давусъ, а не Едипъ, сир. не съмъ вѣщъ да отгадавамъ. Виж. *Едипъ*.

Дагеротипия, *фр.* Способъ изобрѣтенъ отъ *Ниепса* и усъвършенствуванъ отъ *Дагера* за снимане изображения чрѣзъ свѣтописството или фотографията.

Дагеротипъ. Уредъ, съ който сниматъ изображения чрѣзъ дѣйствието на слънчнитѣ лучи. Тоя уредъ състои отъ една обикновена камера-обскура, въ която намѣстватъ една металическа плочица или единъ листъ хартия, намазанъ съ иодисто или, прѣдпочтително, бромисто сребро; на тая плочица пада изображението на прѣдмѣта. Слънчнитѣ лучи дѣйствуватъ химически на среброто, което чернѣе толкова пó-вече, колкото е пó-силно освѣтленъ прѣдмѣтътъ. Слѣдъ това плочицата държжтъ надъ живачна пара, която се лѣпи о почернѣлитѣ мѣста, и така се добива едно изображение на прѣдмѣта. Когато намѣсто плочицата се употрѣбява хартия, тогава такъвъ способъ снимане се нарича фотография.

Дагеръ. Франц. живописецъ (1789-1851), измислилъ въ 1822 диорамата и изнамѣрилъ, заедно съ Ниепса, дегеротипията (1839).

Дагестанъ (татар. знач. *планинска земя)*. Русска область между Кавказскитѣ планини и западното крайбрѣжие на Каспийско море; 529,271 жит.; гл. гр. *Дербентъ*. Земята е изобщо планинска, кръстосана отъ расклонения на Кавказскитѣ планини,

ала има долини и полета, които сж много плодородни. Населението състои главно отъ лезгини (фанатически мохамедане); има и татаре и др. До 1812, Д. е принадлежалъ на Персия. Отъ когато се присъединилъ на Русия, лезгинитѣ сж се били отчаяно за своята независимость. Виж. *Шамилъ.*

Даго или **Дагденъ**. Островъ въ Балтийско море, близу до входа въ Финландски заливъ, съставлява часть отъ русската губ. Естония; 12,000 жит. ести и шведи; занимаватъ се съ риболовство и скотовъдство.

Дагонъ *(рибо-богъ).* Идолъ у филистимцитѣ, съ човѣшки гржди, ржцѣ и глава и съ рибена опашка намѣсто крака *(Библ.).*

Дажбогъ, *дажд-богъ.* Единъ отъ боговетѣ на словѣнското баснословие; богътъ на хлѣба и сольта.

Дазиметръ, *гр.* Измѣритель на плътностьта на въздуха: *въздухомѣръ.*

Дака. Индийски градъ въ Бенгалъ и въ калкутското прѣдсѣдателство, 250 килом. на сѣв.-ист. отъ Калкута, на источния клонъ на Гангъ; до 250,000 жит. Главната търговия е съ копринени платове и съ памучни платна. Износъ: непрѣчистена захарь и коприна, губери и др.

Дакия. Въ старо врѣме, земята на дакитѣ или гетитѣ, която била на юго-истокъ отъ Сарматия, между Тейса, Дунавъ, Прутъ, Днѣстръ и Карпатскитѣ планини. Тя отговаря на сегашнитѣ източна Унгария, Трансилвания, Влахия Молдова, Бесарабия, Буковина, и темешварски Банатъ. Гетитѣ били тракийци и се прѣселили прѣзъ Дунавъ малко прѣди врѣмето на Александра Велики (335 прѣди Р. Х.). Не е извѣстно кога и по каква причина тѣ промѣнили името си на даки. Тѣ се вижда да сж били най-храбритѣ отъ тракийскитѣ варваре. Курио, първий римски генералъ, който проникнжлъ на сѣверъ до Дунавъ, не смѣялъ да ги нападне. Въ 10 прѣди Р. Х. Августъ испратилъ една войска среща тѣхъ. Отъ това врѣме между римлянетѣ и дакитѣ слѣдвало токо-речи постоянно воюване, и послѣднитѣ принудили образованитѣ си неприятеле въ царуването на Домитияна да плащатъ дань. Въ 101 слѣдъ Р. Х., императоръ Траянъ прѣминжлъ Тейса, та навлѣзлъ въ Трансилвания, и при Торда станжла голѣма битва. Трансилванцитѣ и сега наричатъ бойното поле Prat de Trajan (Траяново поле). Дакитѣ, които командувалъ прочутий имъ главатарь Декевалъ, били разбити. Единъ втори походъ на императора (104) се свършилъ съ разорението на столицата имъ, съ смъртьта на Декевала, и съ изгубването имъ свободата си. Скоро римлянетѣ колонизирали страната, направили мостъ на Дунавъ, както и голѣми пжтища; най-много прѣселенци привлѣкли рудницитѣ, особено солни и златни, въ планинитѣ. Отъ смѣшението на римскитѣ селища съ други народи, които по-сетнѣ наводнили Д., произлѣзли сегашнитѣ румжне. Траяновитѣ прѣемници занемарили Д., и въ 270—275 Аврелиянъ ѭ изоставилъ на готитѣ; ала за да се упази името, той нареклъ Д. една область на дѣсния брѣгъ на Дунавъ, среща стара Д. въ Мизия. Сардика (сегаш. София) билъ главний градъ на тая область.

Дакота (Сѣверна и Южна). Двѣ отъ Съединенитѣ Държави, които до скоро съставлявали територия (виж. тая дума). Територия Д. се устроила въ 1861 съ прѣдѣли на сѣв. Канада, на ист. Минезота и Иова, на югъ Небраска и на зап. Идахо и захващала едно пространство отъ 360, 000 чет. килом. Тогава тя имала едно население отъ 2,000 или 3, 000 бѣли люде и 30,000 индийци. Въ 1889 отъ тая територия се образували двѣтѣ държави: *Сѣверна Д.* и *Южна Д.* — Сѣверна Д., съ столица *Бисмаркъ*, сега има насел. около 225,000 жит. а Южна Д., съ столица *Петеръ*, — около 375,000. И двѣтѣ държави произвождатъ милиони килограма жито, царевица и ячемикъ. Въ 1888 «територията», сир. цѣлата страна имала 7,165 килом. желѣзници.

Дактилология, *гр.* Разговоръ по знакове правени съ пръститѣ; искусство да се разговаря човѣкъ по знакове. — **Дактилономия.** Искусство да се смѣта на пръсти.

Дактилъ (гр. *дактилъ*, пръстъ). Стѫпка въ стихъ отъ три слога, отъ които първий дългъ и двата три кѫси. — **Дактилологически.** Който състои отъ дактили.

Далай-лама, *тиб.* Духовенъ началникъ на всички азиятски будайци, който прѣбивава въ Хласъ, столица на Тибетъ, дѣто има въ рѫцѣтѣ си и всичката свѣтска власть, като се намира подъ сюзеренството на Китай. Той живѣе токо-речи невидимъ въ единъ монастирь близу до Хласъ, и му се отдаватъ комахай божески почести.

Далида. Виж. *Самсонъ.*

Далия. Цвѣте, наречено така въ честь на шведския ботаникъ Даля [Даль умрѣлъ въ 1789]: друго име на това цвѣте е *георгина* (виж. това име) и още друго *ялджѫчиче.*

Далмати. Народъ отъ тракоилирийската челядь, който населявалъ Далмация до завоеванието ѝ отъ словѣнетѣ.

Далматинецъ. Житель на Далмация. Оттука *далматински.*

Далматиндъ *(Юрий).* Словѣнски списатель, прѣвелъ Библията на родния си езикъ по́-сполучливо отъ Трубера, и то отъ источницитѣ на първообразнитѣ езици (умр. 1589).

Далмация. Австрийска область край Адриатическо море, тѣсна брѣгова ивица, по́-вече отъ 7 пѫти по́-дълга отколкото широка, между Кроация на сѣв., Босна и Херцеговина на ист., и Албания на югъ. Простр. 12,792 чет. килом., насел. 524,200 жит., отъ които около 70,000 италиянци, 2,500 албанци и нѣмци, 600 евреи и останѫлитѣ словѣне, които говорѭтъ илирийско-сръбски; италиянский езикъ е особено распространенъ по крайбрѣжията и островитѣ. По́-голѣмата часть отъ населението исповѣдва католичеството. Гл. градове *Задаръ* (Зара), *Спалатро*, *Дубровникъ* и *Катаро.* Климатъ изобщо здравъ и умѣренъ; земедѣлието на ниска степень. Вино и масло гл. произведения; рогатъ добитъкъ малко се въди, ала овце достатъчно; ловидба на сардели и скумрии. Въ Д. има много хубави пристанища; търговската флота състои отъ кораби съ малъкъ размѣръ.

Ист.—Д. принадлежала на римската империя, а слѣдъ нейното падане на херулитѣ и остготитѣ, отъ които ѭ отнелъ Юстинианъ. Словѣнетѣ, заселени въ 640, припознали върховната власть на а-

варетѣ, послѣ на франкитѣ, и найпослѣ станжли независими. Въ X-и вѣкъ Венеция завладѣла Д. Заедно съ Кроация, въ сжщия вѣкъ, Д. отхвърлила чуждото иго и образувала съ Кроация кралство (1052), което по наслѣдство минжло на унгарскитѣ крале (1088). Въ 1311 Венеция завоевала изново бившитѣ си владѣния, които одържала до 1797. По Кампо-форменския договоръ, Д. станжла австрийска область; Пресбургский договоръ ѭ далъ въ 1805 Наполеону; въ 1809, тя била присъединена на Илирия, и въ 1814 върнжта на Австрия.

Далновиденъ. Който вижда работитѣ отъ далечъ, спр. много врѣме прѣди да станжтъ; прозорливъ. Оттука *далновидность*.

Далтонъ *(Джонъ)*. Отличенъ английски физикъ и химикъ, творецъ на теорията за атомитѣ и еквивалентитѣ, която въздигнжла химията на наука и дала възможность да се състави системата отъ символи — всемирний езикъ въ химията. Забѣлѣжителни сж и издирванията му въ физиката върху състава на смѣсенитѣ газове, върху силата на парата и др. Оставилъ е много записки, съчинение *Една нова система химическа философия* въ 2 тома и др. (1766—1844).

Даль *(Влад. Ив.)*. Русски филологъ и литераторъ, особено извѣстенъ съ своя русски рѣчникъ — *Толковый словарь живаго великорусскаго языка*, въ 4 тома (СПБ., 1862). Написалъ е много раскази и повѣсти изъ русския народенъ животъ, събралъ е пóвече отъ 4,000 народни прикаски и пó-вече отъ 30,000 пословици; писалъ е и по прѣдмѣта на русския езикъ, по етнографията и по естественитѣ науки и медицината. Първитѣ си съчинения издавалъ подъ псевдонима *Казакъ Луганскій*. Едно пълно събрание на неговитѣ раскази, повѣсти и изучения, въ 6 т., се обнародва въ С. Петербургъ въ 1897. — Д. билъ свършилъ курсъ по медицината въ дерптския университетъ, ала се билъ отказалъ отъ лѣкарската практика въ полза на литературнитѣ занятия. Баща му билъ данецъ, лѣкарь, който билъ свършилъ медицината въ Иена (Германия) и послѣ служилъ въ Русия въ военна служба, а майка му — отъ едно русско-французско семейство (1801—1872).

Дама, *фр.* 1) Госпожа или госпожица. 2) фигура въ игрални карти, която се нарича и *мома*. 3) Госпожа или госпожица, която, заедно съ господинъ, образува двойка въ дансуване. Оттука **дамски**: *дамска дрѣха*.

Дамазъ. Име на двама папи: *Д. I.*, 336—384, родомъ португалецъ, гонилъ арианетѣ и схизматицитѣ; оставилъ много съчинения.—*Д. II.*, баварецъ, избранъ за папа слѣдъ смъртьта на Климента II, въ 1047. Царуването му траяло 23 деня.

Дамапхуръ. Градъ въ Долни-Египетъ, 80 килом. на юго-ист. отъ Александрия, близу до канала Махмудие и на желѣзния пжть; 23,400 жит. Произвожда памукъ.

Дамаръ. Градъ въ Арабия (Йеменъ), около 200 килом. на сѣв.-зап. отъ Аденъ; отъ 20,000 до 25,000 жит. Прочути коне.

Дамаскина (сабя —). Сабя отъ Дамаскъ, дѣто едно врѣме правили саби, които високо се цѣнили. Виж. *Дамаскъ*.

Дамаскинъ *(св. Иоанъ)*. Церковенъ писатель отъ VIII-и вѣкъ,

род. въ Дамаскъ кждѣ 676, умр. въ 760; слѣдъ бащината си смърть, станжлъ на негово мѣсто приближенъ чиновникъ на халифа. Въ 728 се явило негово съчинение противъ иконоборцитѣ. Лъвъ Исаврянинъ, защитникъ на тая секта, за отмъщение наклеветилъ Иоана прѣдъ халифа въ измѣна, и халифътъ заповѣдалъ да му отсѣкжтъ ржцѣтѣ. Д. се отдалечилъ въ монастирь св. Сава близу до Иерусалимъ, като отпуснжлъ робетѣ си и раздалъ имота си на бѣднитѣ. Отъ него сж останжли разни съчинения по догматическото богословие, логиката, физиката и противъ манихеитѣ. Найдоброто издание на книжовнитѣ му трудове е Лекиеновото (Le Quien, 2 t., Paris 1712).

Дамаскъ (араб. *Шамъ*). Найголѣмий градъ въ азиятска Турция (Сирия), при источнитѣ поли на Антиливанъ и 80 килом. на юго-ист. отъ Бейрутъ, който е пристанището му; 150,000 жит., отъ които 130,000 мохамедане, 15,000 християне и 5,000 евреи. Изгледътъ на града отъ далечъ е много хубавъ: сградитѣ блещжтъ подъ сирийското слънце, и вредъ наоколо окото срѣща прѣлестни градини и овощници, между които лжкатуши рѣка Барада съ притоцитѣ си; ала извжтрѣ градътъ прѣдставлява печална противоположность: по-вечето кжщи грозни и улици криви, тѣсни и нечисти, освѣнъ «улица Права», която се споменува въ Дѣянията на Апостолитѣ въ свръска съ ап. Павла. Отъ друга страна, богатата вжтрѣшность на жилищата е въ противоположность съ окаянната имъ вънкашность. Хубави мраморопослани дворове, украсени съ дръвеса и фонтани, стан съ арабескени покриви и стѣни сж обикновената черта на всичкитѣ жилища на по-богатитѣ разреди. Между общественитѣ здания, забѣлѣжително е Голѣмата Джамия, — нѣкога езически храмъ, послѣ християнска църква, съ мраморенъ подъ и редове коринтски стълпове извжтрѣ — една отъ найхубавитѣ богослужебни сгради, съ които сирийскитѣ мохамедане се гордѣжтъ. Вжтрѣшната градска крѣпость е голѣма, ала не е яка, и сжщий градъ е заобиколенъ донѣйдѣ съ стара полусрутена стѣна. Едно врѣме отъ дамасскситѣ станове сж излизали найхубави коприпени и памучни платове и отъ дамасскситѣ оржжарници прѣкрасни оржжия: въ нашитѣ народни пѣсни още се въспѣва *сабя дамаскина* и дума *дамаска* и сега означава единъ платъ, въ който сж истъкани фигури отъ цвѣтя, овощия и др. Сега дамасчане по-вече работѣжтъ стъкларството, кожарството и др. Испадането на тѣхнитѣ прѣдишни ржкодѣлия се приписва главно на митото върху суровитѣ произведения. Зимане-даването съ Багдадъ е било голѣмо; нъ въ 1857 керванътъ билъ обранъ, кога минувалъ прѣзъ пустинята, и дамасскситѣ търговци изгубили повече отъ 40,000 лири. Това парализирало търговията. Керванътъ, що тръгвалъ всѣка година за Мека отъ Д., по едно врѣме състоялъ отъ 50,000 или 60,000 души, по-вечето отъ които се занимавали и съ търгуване; нъ лесниитѣ, които отъ нѣколко години доставя пжтуването прѣзъ Египетъ и Червено море, много сж намалили поклонницитѣ, па и търговията. Единъ тежъкъ ударъ на благоденствието на Д. се уда-

рилъ въ 1860, когато друзитѣ (виж. тая дума) влѣзли въ града, та съсипали около 6000 кжщи въ християнската часть, избили отъ 3,000 до 5,000 души и продали много отъ женитѣ въ турскитѣ хареми.

Д. е може-би нáй-старий градъ на свѣта. Историкъ Иосифъ приписва неговото основание на Уза, правнукъ Ноевъ; нъ било че това е така или не, тоя градъ се споменува въ книга Битие. Той е билъ столица на една малка държава, когато го прѣзелъ Давидъ. Пó-сетнѣ минжлъ едно по друго подъ властьта на асирийцитѣ, персянетѣ, македонцитѣ, римлянетѣ и сарацинитѣ; и нáй-сетнѣ, въ 1516, го прѣзели турцитѣ въ врѣме на Султанъ Селима I. Въ 1832 го зелъ отъ тѣхнитѣ ржцѣ Ибрахимъ паша Египетски, ала въ 1841 западнитѣ европейски сили накарали Египетъ да го върне на Турция.

Даменизация. Употрѣбяване, когато се пѣе гамата, измисленитѣ отъ Гауна названия *da*, *me*, *ni*, *po*, *tu*, *la*, *be*.

Дамианъ (св.). Безсребреникъ и лѣкарь, братъ на св. Козма. Виж. *Козма* и *Д.*

Дамиета. Градъ въ Долни Египетъ, на дѣсния брѣгъ на главния отъ Ниловитѣ източни клонове, 12 килом. отъ неговото устие въ Срѣдиземно море; 34, 100 жит. Търговията му е много пострадала отъ развитието на Александрия. Д. е играла важна роль въ врѣмето на кръстоносните походи; св. Лудовикъ, французски краль, нж прѣзелъ въ 1249, ала нж върнжлъ за да си заплати откупа.

Дамия, *лат.* Баснословна богиня на тайнствата, които се извършвали скришомъ въ стария езически Римъ.

Дамоклесовъ мечъ. Дамоклесъ билъ ласкатель на сиракузския тиранинъ Денисия, и веднжшъ пожелалъ да бжде на неговото мѣсто. Тоя князъ показалъ на ласкателя суетата на величието, като го поканилъ на единъ раскошенъ пиръ. На трапезата, когато билъ нáй-щастливъ, Дамоклесъ погледнжлъ нагорѣ и видѣлъ сабя, която висела отъ таваня надъ главата му и се държала само на единъ конецъ. Въ *прѣнос. см.* Дамоклесовъ мечъ значи належаща опасность.

Дамонъ. Двама благородни сиракузци, Дамонъ, философъ отъ школата на питагорийцитѣ, и Питиасъ се прославили по приятелството си. Осжденъ на смърть отъ сиракузския тиранинъ Денисия Стари, Дамонъ поискалъ срокъ за да отиде въ родния си градъ да си нареди работитѣ. Питиасъ му станжлъ поржчитель, като склонилъ самъ той да погине, ако Д. не се върне въ означения день; Д. се завърнжлъ, и Денисий, испълненъ отъ удивление, го помилвалъ. Сега употрѣбяватъ *Д. и Питиясъ*, когато искатъ да прѣдставжтъ образецъ отъ високо приятелство.

Данаевъ даръ. Опасенъ даръ отъ неприятель, като запр. напълненъ съ войници дървенъ конь, който данайцитѣ (гръцитѣ) оставили въ лагера си при Троя, а троянцитѣ го вкарали въ града. Затова Виргилий е казалъ: „Timeo Danaos et dona ferentes," спр. страхъ ме е отъ данайцитѣ (гръцитѣ) дори когато ми посжтъ дарове.

Данаиди. Въ *грѣц. баснос.* име на 50-тѣ дъщери Данаеви. Тѣ вси-

чкитѣ, въ първата нощь слѣдъ сватбата си, по поржка на баща си, умъртвили мжжетѣ си: и като наказание за това тѣ се осждили непрѣстанно да наливатъ въ пъкъла вода въ бездънна бъчва. Въ *прѣнос. см.* бъчвата на данаидитѣ значи безисходна работа.

Данай. По старогръцкитѣ сказания, синъ на египетски царь, отъ името на когото гръцитѣ се наричали *данайци.* Тоя князъ завладѣлъ кралство Аргосъ (XVI вѣкъ прѣди Р. Х.).

Даная. Въ *гръц. баснсл.*, дъщеря на Акризиуса, аргосски царь, майка на Персея отъ Юпитера, въ една кула, дѣто ѭ държалъ баща ѝ затворена. Виж. *Персей.*

Данденъ. Едно отъ дѣйствуѭщитѣ лица въ една Молиерова комедия съ това име. Въ тая забавителна пиеса великий комикъ искарва на лице безумието на мжжъ, който се жени за жена по́-горна по положение отъ себеси. Жоржъ Д., богатъ земедѣлецъ, се оженилъ за една високородна жена, и затова непрѣстанно испадалъ въ неприятно положение. Неговитѣ думи: Tu l'as voulu, George Dandin — ти това иска, сир. стои ти се, Жоржъ Д., често се употрѣбяватъ сега когато искатъ да кажжтъ за нѣкого, че трѣбва да обвинява самъ-себе си за нещастията си.

Даниилъ. Единъ отъ 4-тѣ голѣми пророци (VII-и вѣкъ прѣди Р. Х.), който живѣлъ въ врѣме на вавилонското плѣнение. За дѣто истълкувалъ нѣколко сънища на вавилонския царь, билъ направенъ велможа. Всичкитѣ по́-забѣлѣжителни въ живота му обстоятелства сж описани въ библейската книга, която носи името му.

Данилевски *(Григорий Петр.).* Русски списатель, род. въ Даниловка, харковска губ., 1829, умр. въ С. Петербургъ, 1891. Училъ се въ Москва и въ С. Петербургъ. Въ 1859 постжпилъ чиновникъ въ министерството на общитѣ сгради; и въ 1867, билъ назначенъ сътрудникъ на русския държавенъ вѣстникъ, на който станжлъ главенъ редакторъ въ 1881. Д. е авторъ на много романи, раскази и повѣсти, заети по́-вечето изъ живота на малоруситѣ: *Бѣжанцитѣ, Мировичъ, Черната година, Изгорена Москва, Потемкинъ на Дунавъ, Екатерина Велика на Днѣпръ, Княгиня Таракановъ* и едно важно съчинение върху *старинитѣ на Украйна.* Едно пълно събрание на съчиненията му, въ 8 тома, е напечатано въ 6-о издание въ 1890.

Данилевски *(Николай Яковл.).* Русски публицистъ, род. въ Москва 1822, умр. въ Тифлисъ 1885. Служилъ въ разни министерства и билъ натоваренъ да изучи риболовната промишленость въ русскитѣ морета. Обнародвалъ по тоя прѣдмѣтъ доста цѣнни трудове; нъ особено извѣстенъ по съчинението си *Русия* и *Европа,* погледъ върху културнитѣ отношения на словѣнския свѣтъ къмъ германо-романския, — съчинение обнародвано пръвъ пжть въ 1871, и на което 3-о издание (СПБ 1888) съдържа една бѣлѣжка върху автора и една библиография на трудоветѣ му. Това съчинение се има за едно отъ на́й-важнитѣ произведения на така наричаната словѣнска школа. Той е оставилъ и едно важно съчинение върху даруинизма (1885 — 1887, 2 т.).

Данило Петровичъ Нѣгошъ. Виж. *Нѣгошъ.*

Даниловградъ. Черногорски градецъ, на рѣка Зета, при устието на прохода Дуга; 2,000 жит.

Даниловичъ *(Игнатий).* Полски историкъ, род. въ Хринѣвичъ 1789, умр. въ Грефенбергъ 1842. Откакъ свършилъ вилненски университетъ, пѫтувалъ въ Русия; въ 1823 станѫлъ професоръ на правото въ вилненски университетъ, а слѣдъ нѣколко години прѣминѫлъ на сѫщата длъжность въ Киевъ и по́-сетнѣ въ Москва. Въ 1842 се оттеглилъ отъ служба. Обнародвалъ на полски: *Лѣтописитѣ* на *Литва* и *русската хроника* (Вилно, 1827); *Исторически погледъ върху литвенското законодателство* (Вилно, 1837); *Дипломацията на Литва въ царуването на Сигизмунда Августа и Стефана Батоци* (Москва, 1838—1844, 4 т.). Слѣдъ смъртьта му Сидоровичъ и Криповичъ издали важното съчинение: **Съкровище отъ дипломи . . .,** *назначено да служи за критическо разяснение на историята на Литва, на литвенска Русия и на съпрѣдѣлнитѣ страни* (Вилна, 1868—1862, 2 т.). Д. е сътрудничествувалъ и въ нѣколко полски и русски списания.

Даничичъ *(Георгий).* Сръбски филологъ, род. въ Нови-Садъ 1825, умр. въ Загребъ 1882. Училъ се въ Буда-Пеща и въ Вѣна, дѣто се запозналъ съ Вука Караджича. Сѫщото му име било Поповичъ, а зелъ името Даничичъ въ честь на една дъщеря на Караджича, Даника. Откакъ свършилъ наукитѣ си, посветилъ се на словѣнската, особено сръбско-хърватската филология; и по́-сетнѣ билъ назначенъ професоръ въ Висшата школа въ Бѣлградъ. Въ 1867 билъ повиканъ въ Загребъ за секретарь на Юго-словѣнската академия, станѫлъ въ 1873 професоръ на словѣнската философия въ Бѣлградъ, и, като се върнѫлъ въ Загребъ въ 1877, възложило му се да издава сръбско-хърватския рѣчникъ на академията. Той каралъ до буква **Д** това важно съчинение. Неговитѣ главни произведения сѫ: *Синтаксисъ на сръбския езикъ* (1858), единъ пъленъ прѣводъ на Библията, обнародване стари текстове (главнитѣ житието на св. Симеона и св. Сава), единъ *Рѣчникъ на старосръбски езикъ* (Бѣлградъ 1862 — 1863, т. 3), *Задачитѣ на сръбско-хърватския езикъ* (Бѣлградъ 1876), *Коренетѣ на сръбско-хърватския езикъ* (Загребъ, 1877) и др. Обнародвалъ е и многобройни бесѣди въ *Запискитѣ* на загребската академия и на бѣлградското научно дружество. Тия трудове сѫ много помогнѫли за умственото и книжовното сближение на сърбетѣ и хърватетѣ.

Дания. На́й-малкото отъ 3-тѣ скандинавски кралства въ сѣверна Европа, състои отъ единъ полуостровъ, Ютландия, и отъ купъ острови въ Балтийско море, отъ които на́й-голѣмитѣ сѫ: Зеландия, Фиония, Лапландъ. Земята и́, много равна, е продължение отъ германското поле; климатьтъ и́ е влаженъ. Земедѣлието е въ добро състояние, индустрията е малко развита. Търговската флота състои отъ около 6,000 кораба. Началното учение е распространено въ на́й-скромнитѣ селца. Държавното вѣроисповѣдане е лютеранството. Простр. 38,302 чет. килом.; насел. 2,300,000 жит. *(данецъ, дански).* Д. владѣе и

Ферийскитѣ о-ви, Исландия, Гринландия и данскитѣ Антили. Кралството, на което стол. е *Копенхагенъ*, е конституционна монархия. Протоцитѣ въ Данския архипелагъ, които даватъ достжпъ отъ Балтийско море въ Атлантически океанъ, съставляватъ всичката важность на данската държавица.

История. — На́й-старитѣ жители на Д. били сакси, англи, фризи, готи, кимври. Тѣ били неустрашими мореходци и правили много походи въ Франция, Германия, Испания и на́й-вече Англия. Християнството се въвело токо-речи насила въ Д. въ IX вѣкъ (826). Въ X-и вѣкъ данцитѣ завоевали часть отъ Англия (980) и Норвегия, нъ въ XI-и вѣкъ ги изгубили. Тѣ завоевали и кралство Неаполъ и Сицилия (1130).

Валдемаръ I (1157) доста прославилъ данското мощество. Дъщерята на Валдемара III Маргарита, като се оженила за Хакена VIII, норвежки краль, станжла регентка на двѣтѣ кралства, на които присъединила, чрѣзъ завоевание, и Швеция. Тя се помжчила да заякчи това съединение чрѣзъ Калмарския договоръ (1397), нъ то не траяло по́-вече отъ половина вѣкъ.

Въ XV-и вѣкъ (1448) Швеция се отцѣпила съвсѣмъ отъ Д.; въ сжщата година старата династия на скиолдунгитѣ като исчезнжла, данцитѣ въздигнжли на прѣстола *Христиана I*, отъ рода на олденбургскитѣ графове; Христианъ билъ царь на Д. и Норвегия, и дукъ на Шлезвигъ и Холщайнъ: Холщайнъ минжлъ отпослѣ въ владѣние на другъ клонъ отъ семейството, който го упазилъ до XVIII-и вѣкъ, когато билъ повърнжтъ на данскитѣ царе въ замѣна за олденбургското дукство.

Религиозната реформа (протестантството) се въвела въ XVI-и вѣкъ въ Д. безъ мжчнотии.

Въ началото на XIX-и вѣкъ, понеже Д. отказала да воюва заедно съ Англия, Швеция, Русия и Прусия среща Франция, па и поддържала сънжзъ съ Наполеона, англичанетѣ бомбардирали Копенхагенъ и накарали данското правителство да имъ прѣдаде всичката военна флота. По Вѣнския договоръ (1814), Д. била принудена да отстжпи Норвегия на Швеция, и да приеме, като за обезщетение, херцогство Лауенбургъ.

Фридрихъ VII далъ на кралството си парламентарно правление въ 1849.

Християнъ IX (род. въ 1818), който се въцари въ 1863, царува и сега (1898). Въ началото на неговото царуване (1864) Прусия отне на Д. Холщайнъ, Шлезвигъ и Лауенбургъ слѣдъ една война, въ която побѣденитѣ развихж на́й-голѣма смѣлость.

Данкали. Страна, която се простира по юго-западния брѣгъ на Червено море, между Абисиния и Бабелмандебски протокъ; едно планинско бърдо, около 75 килом. навжтрѣ въ сушата, върви успоредно съ крайбрѣжието. Д. е безводна и неплодна земя съ много горещъ климатъ; температурата често достига до 110° Ф. Въ тая земя се скитатъ арабски номадски племена, на които родовото название е *Данакиль*. Тѣ сж фанатически поклонници на Мохамеда. Поминъкътъ имъ е главно риболовството. Едно врѣме били съединени въ кралство; сега се покоряватъ на разни гла-

ватаре, които отъ 1874 сѫ подчинени на египетския хедивъ. Числото на Д. достига до 100,000.

Данкуръ. Франц. драматургъ (1661—1726).

Дановъ *(Хр. Г.)*. Единъ отъ двамата книжаре и книжовници [другий *Д. В. Манчовъ*], които сѫ направили на́й-голѣми услуги на народната и училищната ни книжнина въ новитѣ врѣмена; тѣ и сега сѫ на́й-добри прѣдставители на книжовната промишленость у насъ. Много години тѣхнитѣ книжарници еднички снабдяваха нашитѣ училища съ потрѣбнитѣ учебници и ржководства и распространяваха полезни книги за прочитъ между народа; и тѣ бѣха главнитѣ посрѣдници между нашитѣ учителе и училища. Едно прѣпоржително писмо отъ Д. или отъ М. ви отваряше всичкитѣ врата на българскитѣ общини, читалища и ученолюбиви дружества. И скромното начало, отъ което и двамата сѫ подкачили, е много поучително. Една разлика помежду имъ състои въ това, че Д. е ималъ първенство откъмъ врѣмето, па е и подкачилъ народополезната си дѣятелность съ едно малко-много училищно образование, а събратътъ му е билъ токоречи самоукъ.

Д. се родилъ отъ бѣдни родителе въ Клисура прѣзъ 1828, и съ голѣми мѫки се училъ въ родното си мѣсто [въ Клисура училището тогава било още една калугерска килия, и ученето се прѣдавало на «пинакида» (дъска залѣта съ восъкъ)], послѣ въ Панагюрище при *Сава Радулова*, и слѣдъ това въ Копривщица при *Найдена Герова*. Отъ 1849, той се посветилъ на учителското звание, и учителствувалъ въ Клисура, дѣто отворилъ първото училище по ланкастерската метода*), Перущица и Пловдивъ. Книжарството му, па и книжовничеството му, започнѫло отъ 1856; въ тая година издалъ първата си книжка календарче *Старопланинче*. Слѣдъ двѣ години напечаталъ *Св. История, Катихизисъ, Аритметика* и др. и въ 1858 основалъ въ Пловдивъ първа българска книжарница съ фирма: *Хр. Г. Дановъ и съдружие*. Първитѣ нѣколко книги Д. напечаталъ въ Бѣлградъ и Пеща, за което ходилъ въ тия градове нѣколко пѫти; и добрѣ е да се забѣлѣжи, че едно ходене тогава въ кой-да-е отъ споменѫтитѣ градове, съ цѣль да се напечата българска книга, е подвигъ, който сегашното поколѣние не може лесно да си прѣдстави: въ онова врѣме и много по́-сетнѣ се пѫтуваше по́-вечето пѣши и на кираджиски коне, па и търговията съ български книги не е била никакъ задоволителна, едно, защото въ малко градове имало български училища, и друго, защото по селата людетѣ още дирили Часослови. Отъ 1860 Д. почнѫлъ да печата книгитѣ въ Вѣна, дѣто въ 1876 отворилъ

*) Отъ това училище съ врѣме се пръкнѫ сѣме на българската свобода. Слѣдъ нѣкои 26 години, въ сградата на това светилище се държалъ военний съвѣтъ на клисурскитѣ възстаници отъ априлското възстание. Слѣдъ други 20 години (прѣзъ 1896), клисурци, които поменуваха паднѫлитѣ борци по това движение и тържествуваха за придобититѣ слѣдствия, не забравиха да принесѫтъ своята дань отъ благодарность на първия сѣятель на благотворното сѣме и тоя бѣше на́й-честитий моментъ въ живота на Д., казваше той на приятелетѣ около него, които въспоминаваха въ Пловдивъ въ сѫщото врѣме паметьта на великитѣ отечестволюбци.

своя печатница, която слѣдъ освобождението се прѣнесе въ Пловдивъ. До това врѣме книжарницата му имаше вече отъ нѣколко години клонове въ Велесъ и Русе.

По възстанието въ 1876, Д. биде затворенъ въ Пловдивъ, както много български дѣйци, и лежа 3 мѣсеца въ полюсъ (долапъ), отъ дѣто го избави всеобщата амнистия. Прѣзъ 1882 год. той биде избранъ отъ Панагюрище за депутатъ въ Областното Събрание, а прѣзъ 1896 пловдивчане го избрахж кметъ при всеобщо уважение.

Прѣзъ смалъ не 40-годишното си книжарство Д. е издалъ нѣколко стотини книги. Не е малко и числото на книгитѣ, които принадлежжтъ на неговата собствена книжовна дѣятелность; той е прѣвелъ повѣсть *Асѣнь I* (Болградъ, 1864); *Букварь*, или *взаимноучителни таблици* (Пловдивъ, 1-во издание 1872, и 9-то издание 1879); *Битописание* (свещена история) [1-во изд. 1867; 3-то издание Пеща, 1872], *Пространенъ православенъ катихизисъ* (Бѣлградъ, 1858; Пловдивъ, 4-то изд. 1879); *Четеница втора за ученици въ срѣдни училища* (Виена, 1874); *Аритметика теоретическа* (Вѣна, 1870) и др. Отъ освобождението насамъ Д. надари българскитѣ училища съ *земеописателенъ учебенъ атласъ* съ 24 харти (Вѣна, 3-то издание, 1882), съ богатъ албумъ харти по естествената история (Вѣна, 1893), и прѣзъ 1892 издаде на́й-обширната и на́й-пълната харта на България.

Веднага слѣдъ освобождението, Д. основа въ Пловдивъ в. *Мариця*, който излиза 7 години, до съединението, подъ редакцията токо-рѣчи едно по друго на Г. Начовича, Ив. Ев. Гешова, Ф. Переца, Г. Груева, М. Маджарова и С. Бобчева. Въ първитѣ четире годишнини въ тоя вѣстникъ се помѣстваха статии и на французски езикъ, за да се освѣтлява вънкашний свѣтъ върху развитието на събитията у насъ, особено важни слѣдъ разединението на сѣверна и южна България отъ Берлинския конгресъ.

Дансувамъ или **танцувамъ**, *фр.* Играж европейски хора́. — **Дансъ** или **танцъ**. Игране европейски хора́.

Данте Алигиери. На́й-великий поетъ на Италия (1265—1321). Д. се е обезсмъртилъ съ своята *Божественна комедия*, — видѣние, въ което поетътъ, прѣзъ адъ и чистилище, а послѣ прѣзъ нѣколко небеса, достига до съзерцание на триипостасния Богъ. Това поетическо произведение е прѣведено на български отъ К. Величкова. Виж. *Данте*, неговътъ животъ и литературната му дѣятелность, отъ М. В. Ватсона, прѣвелъ М. Московъ (Търново, 1894).

Дантистъ, *фр.* Зжболѣкарь.

Дантонъ *(Жоржъ)*. Единъ отъ главнитѣ дѣятеле на французската революция. Началото на революцията го заварило адвокатъ въ Парижъ. Неговитѣ пламенни, одушевителни рѣчи къмъ народа, и неговото смѣло мжжество при прѣзимането на Бастилия, направили го скоро прѣдводитель на народа. Той пръвъ на Марсово поле прѣдложилъ унищожението на кралевската власть и на 10 авг. 1792 прѣдвождалъ людствата да прѣземжтъ съ приступъ Тюйлери. Слѣдъ това, той билъ

министръ на Правосѫдието. Когато чуждестраннитѣ войски приближавали до прѣдѣлитѣ на Франция, той прогласилъ системата на тероризма и извикалъ така-наричанитѣ септемврски неистовства. Ролята, която той е игралъ въ тия клания, е породила жива полемика, отъ която излиза, че той може-би ги е позволилъ, а не ги е билъ устроилъ. Робеспиеръ отъ завистъ погубилъ Д. на гилотината (1759—1794).

Данцигъ. Прусски градъ, на Висла, около 5 килом. отъ устието ѝ въ Балтийско море; 120,000 жит. Д. е нáй-важното пристанище на Балтийско море. Износната търговия състои главно отъ жито, отъ което всѣка година се изнася около 130,000 тона, отъ които $^3/_4$ отиватъ въ Англия. Д. притежава 1-класна крѣпость на Радаунъ и Мотлау, притоци на Висла, по първия отъ които плуватъ доста голѣми кораби до града. — Д., за който съ вѣкове се борили данцитѣ, шведитѣ, померанцитѣ, и който билъ свободенъ градъ подъ владичеството на Полша отъ 1454 до 1793, нáйсетнѣ паднѫлъ подъ властьта на Прусия, въ чиито рѫцѣ е продължавалъ да бѫде до сега, съ една прѣсѣкулка отъ 1807 до 1814, когато е сѫществувалъ по волята на Наполеона като отдѣлно херцогство.

Данчичъ *(Дюро* или *Юрий)*. Сръбски филологъ, авторъ на *Српска синтакса, рјечник из книжевних старини српских*, и др., род. въ 1825.

Данъ. 5-й Иаковов синъ, далъ името си на едно отъ 12-тѣ израилеви племена *(Библ.)*.

Данъ. Градъ въ Палестина, на Нефталимовото племе, на единъ притокъ на Иорданъ. Той билъ старий финикийски градъ *Лаисъ*.

Данъ. Данъкъ, даванúя; онова, щото единъ покоренъ народъ плаща на побѣдителя или господаря, отъ когото зависи.

Дарабджердъ или **Дарабъ**. Персидски градъ, въ обл. Фарсистанъ, 248 килом. на юго-ист. отъ Ширазъ; отъ 15,000 до 20,000 жит. Едно врѣме Д., основанъ, казватъ, отъ Дария Нота, е билъ много обширенъ и важенъ градъ, ала сега пó-голѣмата часть отъ него е въ развалини. Градътъ, расположенъ всрѣдъ едно широко поле, е заобиколенъ съ лимонови и протакалови горици.

Дарваръ. Укрѣпенъ градъ въ английска Индия (Бомбайско); около 30,000 жит.

Дарвинизмъ; **Дарвинъ**. Виж. *Даруинизмъ; Даруинъ*.

Даргомижский *(Алексан.Серг.)*. Русски композиторъ, съчинитель на опери: *Есмералду, Тържеството на Вакха, Русалка* и на много романси и симфонически пиеси (1813 — 1869).

Дарданелски протокъ, който се нарича и **Галиполски** (въ старо врѣме Хелеспонтъ). Протокъ между европейска и азиятска Турция, който съединява Мраморно съ Егейско море. Дължината му е около 64 килом.; нáй-голѣмата широчина — 7 килом., а нáй-малката 1,700 метра. Защищава се отъ петь крѣпости, отъ които три въ Азия и двѣ въ Европа, и отъ нѣколко голѣми батерии, на които огнйоветѣ се кръстосватъ. Въпрѣки тия значителни защити, английский адмиралъ Дѫкуѫртъ минѫлъ насила прѣзъ протока въ 1807. По Ункяръ-скелеския договоръ между Русия и Турция въ 1833, Тур-

ция се задлъжила да затвори протока за всички чуждестранни кораби освѣнъ русскитѣ, постановление отмѣнено отъ Договора за Протоцитѣ въ 1841, който запрѣтилъ входа въ Дарданелски протокъ и Босфора на военнитѣ кораби на всичкитѣ народи, безъ исключение. Д. протокъ е прочутъ въ старата история по това, че прѣзъ него минжли Ксерксъ и Александръ, първий въ 480 прѣди Р. Х., за да влѣзе въ Европа, а вторий въ 334 прѣди Р. Х., за да влѣзе въ Азия.

Дардания, отъ името, казватъ, на царь *Дардана*. 1) Мало-азиятска страна между Мизия, Хелеспонтъ и Архипелагъ. Въ тая страна се намирала Троада, на която Троя била столицата. Отъ името на тая земя е останжло името Дарданели или Дарданелски протокъ. 2) Съ това име се наричалъ нѣкога о-въ Самотраки, защото Дарданъ испратилъ тамъ една колония. 3) Стара европейска страна, на югъ отъ сегашна Сърбия; отговаря на сегашно Скопско. Филипъ и Александръ Македонски ѭ подчинили подъ властьта си. Римлянетѣ ѭ завоевли въ I-й вѣкъ. Въ врѣмето на Константина, тя образувала область отъ Дакия.

Дарданъ. Единъ отъ на́й-старитѣ царе на Троада, роденъ въ Коринтъ; синъ на Юпитера, по баснословието, и внукъ на Атласа. Той убилъ брата си за да похити прѣстола, ала билъ принуденъ да побѣгне въ Мала-Азия.

Даржичъ *(Маринъ)*. Дубровнишки драматургъ, авторъ на комедията *Тирена* (1520—1580).

Даржичъ *(Юрий)*. Дубровнишки поетъ (умр. 1510).

Дарий I Хистаспъ (синъ Хистасповъ). Персидски царь, 521—485 прѣди Р. Х. Д., първенъ персидски болѣринъ, влѣзълъ въ заговоръ съ шестима други болѣре да убиѭтъ Смердиса, който билъ похитилъ прѣстола слѣдъ смъртьта на Камбиса. Съзаклетницитѣ сполучили въ съзаклетието си, и Д. съумѣлъ да бжде избранъ царь. За да се утвърди на прѣстола, той се оженилъ за дъщерята на Отана, водительтъ на съзаклетието, па зелъ и други три сѫпрѫги отъ царския домъ, именно двѣ дъщери Кирови и една на Кировия синъ Смердиса. Въ началото на царуването му нѣкои градове и области, между които и Вавилонъ, се побунили; нъ той сполучилъ да умири размереното си царство; Вавилонъ прѣзелъ слѣдъ 20-мѣсечна обсада, благодарение на една хитрость на генерала му Зопира (517). Въ 513, Д., съ една войска отъ 700,000, прѣминжлъ Босфора по единъ мостъ отъ кораби, потеглилъ прѣзъ сегашна България до устията на Дунавъ, прѣминжлъ и тая рѣка и нападнжлъ скититѣ; нъ походътъ не сполучилъ. Д. се оттеглилъ, като отдѣлилъ 80,000 души отъ войската си да завоевае Тракия, а самъ се върнжлъ въ Персия и распространилъ властьта си въ Индия до р. Индъ. Покушението на Иония, 504, да отхвърли персидското иго, — покушение подпомагано отъ атинянетѣ и еретрийцитѣ, докарало *медическитѣ* войни, — войнитѣ между Персия и Гръция: първий Дариевъ походъ се свършилъ злочесто, по причина на поражението нанесено на персянетѣ отъ одризитѣ въ Тракия и на корабокрушението, което постигнжло персидската флота при

Атонъ, 495; вторий нѣмалъ по́добра честь (*виж. Маратонъ*); вскрѣдъ приготовленията си за трети походъ, Д. умрѣлъ.

Дарий II, *Нотусъ*. Персидски царь, единъ отъ 17-тѣ синове на Артаксеркса I, почнжлъ да царува съ убиване брага си Согдиана, който билъ умъртвилъ законния царь, Ксеркса II, 425 — 405 прѣди Р. Х.; оставилъ царската власть въ ржцѣтѣ на жена си Паризатиса; въ царуването му избухнжли много възстания между сатрапитѣ му, ала всичкитѣ били потушени, освѣнь възстанието на Амиртея, сатрапъ на Египетъ, който станжлъ независимъ въ 414. Въ царуването на Д. II персянетѣ, благодарение главно на хитростьта на Тисаферна, малоазиятски сатрапъ, и на прѣемника му Кира Млади, царевъ синъ, упражнявали голѣмо влияние въ гръцкитѣ работи прѣзъ послѣднитѣ години на пелопонесската война.

Дарий III, *Кодманъ*. Персидски царь, 336 — 330, царувалъ слѣдъ Арсеса, отровенъ отъ евнуха Багоаса; изгубилъ среща Александра Велики тритѣ битви при Граника (334), Исъ (333) и Арбела (331); билъ убитъ, кога бѣгалъ отъ Беса, сатрапъ на Бактриана (330 прѣди Р. Х.). Съ него се свършила персидската империя, която толкова много врѣме била всемогжща въ Азия.

Даркъ [*Жанъ (Иванка)*]. Франц. героиня, родена въ Домреми (Лоренъ) въ 1409; изгорена жива въ Руенъ, отъ англичанетѣ, въ 1431. Англичанетѣ били покорили токо-речи цѣла Франция, когато Жанъ Даркъ убѣдила французския краль Карла VII да ѝ позволи да излѣзе на чело на войската и да ги изгони отъ кралството. Тя избавила Орлеанъ като принудила неприятеля да дигне обсадата на града, накарала краль Карла да се короняса въ Рейнъ, разбила неприятеля всждѣ, дѣто го срѣщнжла, нъ била уловена въ Компиень отъ своитѣ си, които ѭ продали на англичанетѣ. Тя била заведена въ Руенъ, осждена като еретица и магесница, и изгорена жива на 19 май 1431.

Дармщатъ. Столица на великото дукство Хесе-Дармщатъ, на Дармъ (притокъ на Рейнъ), 26 килом. на югъ отъ Франкфортъ-на-Майнъ, 12 отъ Рейнъ; 55,800 жит. Отечество на князъ Алекс. Батембергъ.

Даруинизмъ. Даруиновата теория, която обяснява происхождението на животнитѣ и растенията. Виж. *Даруинъ*.

Даруинъ (*Чарлзъ*). На́й-великий естествоиспитатель на нашия вѣкъ, англичанинъ, род. въ Шрусбери, 1809 — 1882. Слѣдъ като свършилъ наукитѣ си въ Кямбриджъ, отплувалъ въ парахода *Биглъ*, който тръгвалъ съ хидрографическа цѣль за едно пжтуване около свѣта (1831); обнародвалъ първитѣ слѣдствия на 5-годишното си пжтуване въ *Зоология на пжтуването на парахода на Нейно Величество* [англ. царица] *Биглъ* (1840—1843). Вече въ тоя неговъ трудъ се провиждала теорията, която щѣла да го прослави. Той развилъ началата ѝ въ една книга, която направила грамаденъ шумъ, *Происхождението на видоветѣ чрѣзъ естествено пробиране*. Тая книга се появила въ Лондонъ въ 1859, и въ малко врѣме се прѣвела токо-речи на всичкитѣ европейски езици.

Д. твърди, че безбройнитѣ видове животни и растения, не само ония, които имать голѣми прилики помежду си, а и най-отдалеченитѣ едни отъ други, — всички които сж населявали, които населяватъ още сушата, въздуха и водитѣ, не сж се появили отдѣлно, а сж имали общи праотци; че тѣ всички сж произлѣзли въ геологическитѣ врѣмена, чрѣзъ послѣдователни промѣни, отъ три или четире първоначални типа, и вѣроятно дори отъ единъ първоначаленъ архитипъ. Д. поддържа, че ако единъ видъ се измѣнява въ ржцѣтѣ на човѣка, то е че е измѣняемъ, и че каквото прави единъ скотовъдецъ, се върши и въ природата подъ влиянието на една причина, на която той е далъ името естествено пробиране.

Животнитѣ и растенията се въспроизвождатъ въ такъви числа, че между сжществата, които се раждатъ, се появява една борба за сжществуване, struggle for life; само ония прѣживѣватъ, които се намиратъ въ най-добритѣ условия да противостоижтъ, survival of the fitest. Прѣживѣлитѣ прѣдаватъ, по силата на закона на наслѣдствеността, на рожбитѣ си особеностьта, която имъ е обезпечила прѣвъсходството надъ еднородцитѣ имъ, и така се образува малко по малко единъ отдѣленъ видъ.

Най-забѣлѣжителното нѣщо въ това учение сж безбройнитѣ факти, които Д. привожда за установление на теорията си; тѣ показватъ неговата удивителна наблюдателность и голѣмо остроумие. Главнитѣ Д-ви съчинения, освѣнъ горѣспоменжтитѣ, сж: — *За оплодотворяването на орхидитѣ отъ насѣкомитѣ* (1862), *За измѣнението на животнитѣ и растенията подъ дѣйствието на опитомяването* (1868), *Происхождението на човѣка и половото пробиране* (1871), *Изражението на душевнитѣ чувства у човѣка и животнитѣ* (1872), *Движенията и навицитѣ на пълзящитѣ растения* (1875), *Насѣкомоядницитѣ растения* (1875), *Мерджаненитѣ подмоли* (1878), *Двигателната способность у растенията* и др.

Списъкътъ на книгитѣ на езика ни, които буравжтъ съ дарвинизма, е както слѣдва: — *Дарвинизмъ*, общедостжпно изложение на Дарвиновата теория и приложенията ѝ къмъ живота на растенията, животнитѣ и човѣка, отъ Емила Ферера (Варна, 1894); *Происхождението на видоветѣ посрѣдствомъ естествения подборъ*, кн. 1, прѣвелъ отъ 7-то нѣмско изд. Д. Христовъ (Сливенъ, 1894); *Учение на Дарвина*, отъ К. Тимирязова (Варна, 1897); *Изражданe*, глава отъ теорията на развитието (дарвинизма), отъ Е. Р. Ланкастера, прѣвелъ отъ рус. Н. П. Бозовъ (София, 1897); *За происхождението на човѣка*, гармонии на христянството и науката, отъ Ив. Скалцуни, прѣв. отъ грьц. бивш. скопски митроп. Теодосий (София, 1894); *Дарвинъ като типъ на ученъ човѣкъ*, очеркъ отъ проф. К. Тимирязева, прѣв. Н. К. Марковъ (Русе, 1895); *Инстинктътъ*, посмъртно обнарод. съчинение (Разградъ, 1896).

Дарфуръ. Бившо кралство, отъ 1874 египетска область, въ източни Суданъ; прѣдѣли на сѣв. Ливийската пустиня, на ист. Кордофанъ, на югъ Фетитъ, на зап. Уадай; обширна страна; насел. около 4,000,000; гл. гр. *Кобе* и *Тендал-*

ти; жителе негри смѣсени съ арабе; мохамедане. Климатъ топлъ. Ниска и пѣсъчлива земя; прѣзъ срѣдата ѝ се простира, отъ югъ къмъ сѣв., планина Мара, не много висока, водораздѣлътъ на водитѣ на Ниловото корито и на коритото на езеро Чадъ. Отъ тая планина истичатъ нѣколко рѣки, токо-речи всичкитѣ незначителни; ала вождѣ вода се намира на плитко като се копае. Земята се покрива съ богата растителность прѣзъ врѣме на дъждоветѣ; произвожда оризъ, тютюнь, черъ пиперъ и единъ видъ просо, съ което се хранѭтъ и людетѣ, и добитъкътъ. Пространни гори. Рудници. Търговия чрѣзъ кервани съ Египетъ и Нубия.

Дарю *(Контъ).* Франц. литераторъ и политикъ (1767—1829).

Дасие. Франц. литераторъ (1651—1722). *Мадамъ Дасие,* съпрѫгата му, прѣвела сполучливо на французски Омира.

Дата, *лат.* (datus, даденъ). Число, день отъ мѣсеца, който се записва въ писмо за да се знае кога е написано; година *(на монета, на паметникъ);* съ други думи, точно врѣме, въ което е извършено нѣщо.

Дателенъ падежъ. Въ *граматъ.* третий падежъ въ склоненията, въ отговоръ на въпроса *кому, на що?*

Датизмъ, *лат.* Употрѣбяване безполезни синоними. Примѣръ: идѫ, пристигамъ, дотърчамъ.

Датувамъ или **датирамъ,** *лат.* 1) Турямъ датата: *датирамъ писмо.* 2) Водѭ началото си, броѭ годинитѣ си, започвамъ отъ.

Датура, *перс.-араб.* Единъ видъ отровни растения отъ семейството на барабойнитѣ.

Датуринъ, *лат.* Алкалоидъ, който се добива отъ сѣмето на растението datura stramonium.

Дафиноцвѣтни, *гр.-бълг.* Дървета или шубръки съ правилни, двоеполови, нарѣдко разнополови, цвѣтове. — **Дафинови.** Една челядь растения отъ дафиноцвѣтнитѣ.

Дафна (гръц. *дафни,* лаврово дръво): По гръцкото баснословие, нимфа, която баща ѝ, рѣчний богъ Пеней, прѣобърнѫлъ на лаврово дръво, за да ѭ избави отъ любовното прислѣдване на богъ Аполона. Огорчений Аполонъ, за споменъ на Дафна, сплѣлъ си отъ вѣтвитѣ на това дръво вѣнецъ; и отъ тогава лавровото дръво се посветило Аполону.

Дафнинъ, *фр.* Отровно вещество, което се добива отъ кората на много дафинови растения.

Дафнисъ. Въ *баснос.* сицилийски овчарь, изобрѣтатель на буколическата поезия.

Дахомей. Негрско кралство въ Африка, въ Горна Гвинея, на Гвинейски заливъ. Както въ географитѣ, така и въ расказитѣ се срѣщатъ нáй-противорѣчиви понятия за пространството, прѣдѣлитѣ, силата и политическата важность на Д. Населението му се прѣсмѣта нáй-много до 850,000. Стол. *Абомей,* съ отъ 30,000 до 40,000 жит.; гл. гр. *Кана* или *Калмина, Алада, Абомей-калави,* съ по около 10,000 жит. Дахомейската вѣра е нáй-грубъ фетишизмъ. Д. нѣма важна рѣка, освѣнъ Волта на западнитѣ прѣдѣли, ала се пои отъ много извори и потоци и почвата е много плодородна. Произвожда царевица, фасулъ, леща, па и лимони, протокали и други тропически плодове; дава и памукъ, захаръ, тютюнь, синц-

ло. Понеже законната робна търговия е прѣстанжла, главната износна търговия е финиково масло; ала робството въ земята още сжществува и се налага за прѣстжпления, или за дългове. Когато дахомейский царь се научи, че нѣкой отъ подданницитѣ му се е обогатилъ много, прогласява го голѣмецъ, а това задлъжава подданника да поднася на царя скжпи дарове. Левоветѣ, тигритѣ, слоноветѣ, хиенитѣ и грамадни змии отъ вида на боата изобилватъ въ Д. До скоро принасянето човѣшки жрътви е било отличителна чърта въ религиознитѣ и държавнитѣ церемонии. Отъ 15,000 редовна войска, 2,500 сж *амазонки*, жени войници посветени на вѣчно дѣвство. Царскитѣ палати се пазжтъ отъ женската войска, която е доста добра, нъ много свирѣпа. Палатитѣ, на брой три, различатъ отъ другитѣ кжщи, едноетажни и покрити съ слама, само по голѣмината си.

Дача, *рус.* Сжщото, каквото е вила (лѣт. жил.).

Дачицкий (*Микулатъ*). Чешки поетъ (1555—1626).

Дашкова *(княгиня Екатерина Романовна)*. Русска писателка, съврѣменница на Екатерина II. Ползувала се съ приятелството на тая царица, на която принесла важни услуги, паднжла въ немилость и пакъ добила благоволението ѝ (1782), когато била назначена прѣдсѣдателка на русската академия, за устройството на която много се грижила; нъ въ 1793, тя послѣденъ пжть била отстранена отъ двора и умрѣла въ Москва. Д. редактирала, заедно съ други, списание *Събесѣдникъ на любителетѣ на русското слово* (1783), обработила за рус. етимологически рѣчникъ букви *у*, *ш* и *щ*, писала първообразни и прѣводни статии и комедии. Особено забѣлѣжителни сж нейнитѣ *Записки*, които характеризиратъ екатерининската епоха (1743—1810).

Даяки. Туземни племена въ Борнео, отъ малайското племе. Д. много различатъ отъ малайцитѣ, господствуѭщето племе на Борнео: тѣ сж токо-речи всичкитѣ езичници, а малайцитѣ мохамеданци; тѣ живѣѭтъ главно въ вѫтрѣшностьта и сж земедѣлци, а малайцитѣ — по крайбрѣжията и сж смѣли корабници. Д. сж раздѣлени на много племена и говорѭтъ отъ 20—30 разни нарѣчия. Между Д. сж сполучили да се вмъкнжтъ отъ крайбрѣжията на о-ва много китайци, които ходѭтъ на о-ва, главно отъ Кантонъ, на печала.

Дважди, *старобълг. Два пѫти.*

Дверемъ затворенимъ. При затворени врата, тайно.

Двери, *староб.* Врата.

Двигатель или **двигателна сила.** Въ механиката: всичко, което произвожда движение, докарва въ движение, като водата, въздухътъ, парата, електричеството и др. Въ *прѣнос. см.* причинитель, подбудитель: *главнитѣ двигателе на възстанието; парѝтѣ сж двигательтъ на всичко,* казватъ користолюбивитѣ.

Двина. Име на двѣ рѣки въ Русия, които се вливатъ една (650 килом.) въ Бѣло море другата (1000 килом.) въ Балтийско море.

Двинаборгъ. Виж. *Дюнабургъ.*

Двоеличие. Лицемѣрие.—**Двоеличенъ.** Съ двѣ лица, спр. лицемѣръ, лукавъ.

Двоесмисленъ. Който има два смисъла, двѣ значения; оттука *двоесмисленость.*

Двоеточие. Въ *грам.* правописенъ бѣлѣгъ (:), слѣдъ който слѣдва допълнение или обяснение на писаното прѣди него.

Дворъ. 1) Празно мѣсто на кжща. 2) Господарьтъ на една държава съ всичката си челядь; понѣкога господарьтъ и съвѣтътъ му или министритѣ му. — **Дворецъ.** Палатъ, сарай, домъ на владѣтелно лице; оттука *дворцовъ.* — **Дворянинъ-ка.** Едно врѣме царедворецъ-ка, сир. знатно лице на служба при Дворъ; сега това звание се е обърнжло, въ държавитѣ, дѣто има съсловия, на потомствено и означава благороденъ по родъ или по чинъ, който принадлежи на нáй-високото съсловие въ държавата; аристократъ.

D*е*, *фр.* Частица, която, приложена при прѣзиме, означава благородно происхождение: *М. de Нелидовъ* (Мосйо де Н.).

Деакъ *(Францъ).* Унгарски политикъ, отличенъ по краснорѣчието и просвѣтения си патриотизмъ. Д., адвокатъ, избранъ въ 1832 прѣдставитель въ народната диета, и припознатъ за водитель на либералната опозиция, противодѣйствувалъ, съ законни и конституционни срѣдства, на всѣко посѣгателство на австрийското правителство да накърни конституционнитѣ правдини на отечеството му. Неговата твърда и умѣрена политика му дала възможность да докара едно примирение между Унгария и Австрия — приврѣменно въ 1840 и трайно въ 1867. Той въ сжщото врѣме като бранелъ независимостьта на отечеството си, залѣгалъ за вжтрѣшното му подобрение и прокарвалъ мѣрки за повдигането на селското население. Искането му да се унищожи привилегията на благородното съсловие да не плаща данъци разсърдило благородницитѣ, та нѣколко години подирь 1840 неговата околия не го прѣизбрала за депутатъ; ала той пакъ продължавалъ да ржководи съвѣтитѣ на умѣрената либерална партия. Слѣдъ мартовската буна въ 1848, той станжлъ министръ на правосждието въ кабинета на графъ Батяни, и употрѣбилъ всѣко усилие да прѣдотвърне войната и да докара една спогодба съ Австрия. Когато Кошутъ дошелъ на властьта (5 септ. 1848), Д. си далъ оставката като министръ, и останжлъ само депутатъ. Прѣзъ послѣднитѣ мѣсеци въ 1849, при приближението на князъ Виндишгреца, той прѣдложилъ да се иска миръ, и билъ членъ отъ депутацията, испратена съ тая цѣль при австрийския главнокомандужщъ. Посланието на депутацията не сполучило. Слѣдъ потжпкването на унгарското възстание, Д. не приелъ поканата на Шмерлинга, министръ на правосждието въ Вѣна, да участвува въ законодателнитѣ съвѣщания, защото не удобрявалъ австрийската политика спрямо Унгария. Той стоялъ на страна отъ общественитѣ работи, доклѣ не се дала на Унгария една конституция (1860).

Въ 1861 Д. билъ избранъ отъ Пеща депутатъ въ унгарската диета, въ която станжлъ водитель на умѣрената партия. Диетата го назначила да съчини адреса до императора. Той искалъ въ адреса конституцията отъ 1848, унгарско министерство, което да прѣбивава въ Буда-Пеща, както

и възвръщането, безъ ограничение, на изгнаницитѣ и повръщането на имота имъ. Императорътъ отхвърлилъ тоя адресъ, ала диетата му го поднесла пакъ съ нѣкои измѣнения въ подробноститѣ: императорътъ отговорилъ съ рескриптъ, въ който мжчно прикривалъ отвращението си отъ такъва спогодба; Д., и той, отъ името на диетата, протестиралъ публично противъ императорския рескриптъ. Императорътъ произнеслъ растурянето на унгарската диета, която протестирала изново, подъ ржководителството на Д., противъ незаконната мѣрка. Слѣдъ войната между Австрия и Прусия въ 1866, Д-вата политика окончателно възтържествувала. Д. умрѣлъ на 73-годишна възрасть въ 1876. Неговото погребение е било едно истинско народно събитие. Въ 1888, нему се въздигнж въ Пеща единъ великолѣпенъ паметникъ.

Дебаркадеръ, *фр.* Скеля; мѣсто на крайбрѣжие, дѣто спиратъ кораби. — **Дебаркирамъ.** Искарвамъ на сухо; излизамъ на сухо (отъ корабъ).

Дебата, *фр.* Разискване (когато се говори за политически събрания): *дебатитѣ на камарата.*

Дебетъ, *фр.* Въ *търг.* длъженъ, да дава; лѣвата или приходната страница на търговска книга, противоположното на *кредитъ.* — **Дебиторъ.** Длъжникъ, да дава.

Дебордирамъ, *фр.* (соб. знач. *прѣливакъ брѣговетѣ си).* Воененъ терминъ: простирамъ фланга на своята линия по́-далечъ отъ фланга на неприятелската.

Дебречинъ. Унгарски градъ, 180 килом. на ист. отъ Пеща, въ едно пѣсъчливо и безводно поле; 51,000 жит. унгарци и токо-речи всичкитѣ протестанти. Д. е по́-вечето една сбирщина отъ села, отколкото градъ; нѣкои отъ кжщитѣ сж покрити съ слама; по улицитѣ нѣма никакъ калдаржмъ. Отъ друга страна, тоя градъ е, слѣдъ Пеща, на́й-голѣмий въ Унгария, па е и важно търговско срѣдище; тамъ ставатъ четире годишни панаири на жито, добитъкъ, лой, сапунъ. Главни произведения: вълнени платове, обуща, кожи, сапунъ. — Въ 1849, когато австрийцитѣ прѣзели Пеща, унгарската диета засѣдавала въ Д.

Дебросъ. Франц. архитектъ, построилъ Люксембургски палатъ въ Парижъ, умр. 1621.

Дебуше, *фр.* Излѣзъ, исходно мѣсто; 1) точка, отъ която излиза войска изъ тѣснина на открито мѣсто; 2) мѣсто, дѣто се искарватъ стоки за продань. — **Дебуширамъ.** Излизамъ изъ тѣсно мѣсто (за *войска*).

Дебъръ. Градецъ въ Горня-Албания, на дѣсния брѣгъ на Черни-Дринъ, 50 килом. на сѣв.-зап. отъ Охридъ, ц. на единъ санджакъ въ битолски виляетъ; около 6,000 жит. по́-вечето българе. Главний поминъкъ на населението въ санджака е скотовъдството; голѣма часть отъ жителетѣ сж дюлгере. Сѣдалище на български митрополитъ. — Минерални води.

Дебюскирамъ, *фр.* Измѣствамъ, истиквамъ отъ сгодно мѣсто: *нашата войска дебюскира неприятеля.*

Дебютантъ-ка, *фр.* Лице въ театръ, концертъ, и др. т., което пръвъ пжть излиза прѣдъ публика. — **Дебютирамъ.** Започвамъ, въ смисълъ опитвамъ пръвъ пжть силитѣ си въ каквато и да било работа. — **Дебютъ.** Първо появление на артистъ или артистка прѣдъ публика; първо опитване силитѣ

си въ каквато и да било работа: *първина.*

Девиация. Уклонение на магнитната стрѣла въ компаса, вслѣдствие на влиянието върху неѭ на голѣми маси желѣзо въ кораба.

Девиза или **девизъ**, *фр.* Лозунгъ, кратко изрѣчение, което изражава една отбрана мисль или едно чувство назначено да въодушевява или да дава направление: България има за девиза: *съединението прави силата.*

Девизъ, *фр.* Оцѣнка.

Девиръ. Три израйлски града носяли това име: единъ левитски градъ, два пѫти прѣзиманъ отъ хананейцитѣ, който се наричалъ и Кириатъ-сеферъ или Кириатъ-сана; единъ градъ въ Гадовитѣ прѣдѣли, и другъ въ Венеаминовия прѣдѣлъ *(Библ.).*

Девкалионъ. Въ *грѫц. баснсл.* синъ на Прометея и царь на Тесалия, който се избавилъ, заедно съ жена си Пира, отъ всемирния потопъ, причиненъ отъ Юпитера за нечестието на людетѣ. Въ врѣме на потопа тоя царь и тая царица се носили 8 деня въ единъ корабъ, който се спрѣлъ на планина Парнасъ. Когато прѣсъхнѫла водата, Д. и Пира изново напълнили свѣта съ люде като хвърляли задъ себеси камене, които ставали човѣци; отъ хвърлянитѣ отъ Д. камене ставали мѫже, а отъ хвърлянитѣ отъ Пира кемене — жени.

Девненско езеро при градъ Варна, въ Провадийската долина, съ дълж. 15 килом. и шир. 1 килом. Това езеро чрѣзъ канала *Дерзе* при Варна се излива въ морето. Русе-варненската желѣзница заобикаля сѣверния брѣгъ на езерото.

Деволюционно право, *лат.* Правото на чада отъ пръвъ бракъ да наслѣдватъ всичкия недвижимъ имотъ на родителетѣ си, ако послѣднитѣ стѫпѭтъ въ втори бракъ.

Девонпортъ. Английски крайморски градъ, 3 килом. на сѣв.-зап. отъ Плимутъ, на който е билъ едно прѣградие до 1824; жит. 58,000. Корабостроителници за военната флота и фабрики за корабни платна и ортоми. Крѣпость.

Девонска система. Въ *геол.* една система земни пластове, растлани надъ силурийскитѣ. Тая система е добила името си отъ Девонширъ (въ Англия), дѣто тоя видъ пластове изобилуватъ. Тя има дебелина до 6,000 метра. Въ неѭ вкамененитѣ животни и растения сѫ по-развити отколкото въ силурийската; отъ животнитѣ прѣобладаватъ безгръбначнитѣ; отъ ракообразнитѣ *трилобититѣ* омаляватъ, въ сравнение съ силурийската система, и по количество и по видове: отъ гръбначнитѣ има само риби. — Въ Европа девонската система се вижда въ Англия, въ Германия, въ Франция, Белгия, Скандинавски п-въ, Русия, Турция.

Девонъ, Димонъ или **Девонъ-гадъ** (сега *Дибанъ*). Гадовъ, послѣ Рувимовъ, послѣ моавски градъ *(Библ.).*

Девора. Еврейска пророчица, която управлявала евреетѣ въ XIV-и вѣкъ прѣди Р. Х. *(Библ.).*

Девриентъ *(Лудовикъ).* Германски актѣоръ, отъ французско происхождение, род. въ Берлинъ (1784 — 1822). Д., нареченъ *германски Гярикъ*, далъ възможность на нѣмцитѣ да вкусѭтъ отъ сладостьта на Шекспирови-

тѣ трагедии, като играелъ чудесно ролитѣ на главнитѣ имъ лица.

Деградирамъ, *лат.* Лишавамъ отъ всички чинове, разжалвамъ. — **Деградация**. 1) Разжалване; понижение.

De gustibus non est disputandum. Латинска пословица: за вкусоветѣ не бива да споримъ.

Дедалъ, *гр.* Знаменитъ художникъ въ гръцкото баснословие, който избѣгнжлъ хвърчешкомъ на о-въ Критъ, дѣто и направилъ лабиринтъ. Прѣдполагатъ, че Д. е изобрѣтателтъ на корабоплаването съ платнени кораби.

Деданъ. 1) Хусовъ внукъ. 2) Синъ на Иоксана, Аврамовия синъ отъ Хетура. И двамата родоначалници на племена, които на всѣко мѣсто въ Писанията не може да се различаватъ *(Библ.)*.

Деде-Агачъ. Градецъ на Егейско море въ Одрински виляетъ, 149 килом. на юго-зап. отъ Одринъ (по желѣзница), 22 килом. на сѣв.-зап. отъ Енесъ и отъ устието на Марица; около 6,000 жит. Д.-А., новъ градъ, доби важность отъ когато се скачи съ одринско-цариградската желѣзница, и пóсетнѣ, пакъ чрѣзъ желѣзница,— съ Солунъ.; околностьта му е блатиста и нездрава. При тоя градъ се намиратъ нѣколко български села, *Дербендъ* и др.

Дедикация, *лат.* Посвещение или поклонъ (на *съчинение)*.

Deductio ab absurdum, *лат.* Заключение отъ нелѣпо съпоставление на понятия.

Дедукция, *лат.* Изводно умозаключение; дѣйствие на ума, чрѣзъ което изважда слѣдствия отъ нѣкои общи явления или начала, приети за истини; съ други думи, правене заключения за частни случаи отъ общности. Запр., когато разсждаваме, че парижанинътъ е европеецъ, защото всичкитѣ французе сж европейци, ние правимъ дедукция. Противоположното на д. е *индукция*. — **Дедукционенъ**. Основанъ на умозаключение по изводъ на частното изъ общото; който се отнася до дедукция.

De jure (де журе), *лат.* Което сжществува или би трѣбвало да сжществува по правото, по закона. Виж. De facto.

Дежурирамъ, дежурнж, *фр.* (отъ de jour, дневенъ). Вършж служба на реда си по день, или за опрѣдѣленъ срокъ: дневнж; оттука *дежурство*, такъво вършене служба. — **Дежуренъ**. 1) Оня, който дежури. 2) Който се отнася до дежурство. — **Дежурна книга**. Книга, въ която дежурний чиновникъ записва всичкитѣ пакети или книжа, що пристигатъ.

Дезавуирамъ, *фр.* Отхвърлямъ, неприпознавамъ, осждамъ извършеното отъ нѣкого: *французското правителство дезавуира постжпката на агента си.*

Дезакордирамъ, *фр.* Развалямъ акорда (нагласеното състояние) на музикаленъ инструментъ.

Дезе. Французски генералъ, въ врѣме на Бонапартовия походъ покорилъ Горни-Египетъ; погинжлъ при Маренго, слѣдъ като съдѣйствувалъ много за французската побѣда въ тая битва. Египтянетѣ наричали Д. *Справедливий султанъ;* германцитѣ го наричали *Добрий генералъ* (1768—1800).

Дезертирамъ, *фр.* Бѣгамъ отъ войската. — **Дезертйоръ**. Бѣглецъ отъ войската.

Дезидерата, (*лат.* дума, която значи *желаеми нѣща)*. Желае-

мо, недостигъ или праздность, която е желателно да се попълни. Понѣкога се употрѣбява и единст. число *дезидератумъ*.

D*esideria pia*, *лат.* Хубави желания, които обикновено оставатъ неизпълнени.

Дезима. Малъкъ островъ въ Нангасакски заливъ; съединява се чрѣзъ мостъ съ материка. До прѣди нѣколко години въ Д. е имало само холандски ржкодѣлни заведения.

Дезинфекцирамъ, *лат.* Обеззаразявамъ. — **Дезинфекция**. Обеззаразяване, очищение отъ зараза, унищожение заразителни вещества; оттука *дезинфекционенъ*, обеззаразителенъ.

Дезожие *(Маркъ Ант.)*. Франц. поетъ-драматургъ, писалъ особено пѣсни, комедии и водевили (1772—1827).

Дезоксидирамъ, *лат.* Разкислявамъ, сир. отдѣлявамъ едно вещество отъ кислорода му. — **Дезоксидация**. Разкисление.

Дезорганизирамъ, *лат.* Разстроявамъ, съсипвамъ. — **Дезорганизация**. Разстройство, съсипъ.

D*esunt caetera*, *лат.* Останжлитѣ липсватъ.

D*ei gratia*, *лат.* Съ божия милость.

Деизмъ (отъ лат. *деусъ*, богъ). Единобожие; философска система, измислена въ Англия въ XVII и XVIII вѣкъ, която допущала сжществуването на единъ Богъ, а отхвърляла всѣко откровение и всички богословски догматически учения. Сега *деиститѣ*, сир. послѣдователетѣ на д., минуватъ подъ имената *рационалисти*, *либерали* или *волномислителе*. Тѣ различатъ много едни отъ други въ подробноститѣ, а сж съгласни само въ това, дѣто вѣрватъ въ единъ Богъ, и дѣто отричатъ че Библията е едно откровение на неговата воля. — **Деистически**. Единобоженъ, който се отнася до деизма.

Деифицирамъ, *лат.* Боготворжж. — **Деификация**. Обоготворение.

Дейви *(сжръ Хжмфри)*. Английски химикъ, единъ отъ нáй-великитѣ химици; правилъ опити съ дишане разни газове, когато нѣколко пжти насмалко щѣлъ да изгуби живота си, и така открилъ развеселителното дѣйствие на азотния закисъ (размивателенъ газъ); разложилъ водата съ помощьта на електричеството и установилъ новъ способъ за химически анализъ, нареченъ електролиза; посочилъ единъ законъ: «химическото сродство е енергията на противоположни електрически сили»; намѣрилъ, че алкалитѣ сж сложни вещества, съставени отъ кислородъ въ съединение съ металически основи, и, като разложилъ потасата, содата и др., открилъ новитѣ метали: *калий*, *натрий*, *барий*, *стронций*, *варий* и *магнезий;* нѣколко-годишнитѣ му опити по земедѣлческата химия образували една ера въ тая наука; нáй-сетнѣ изобрѣтението му прѣдпазителната ламба за вжглекопачитѣ (виж. *Дейвива прѣдпазителна ламба)* е единъ отъ нáй-драгоцѣннитѣ дарове, които науката е дала на човѣчеството. Толкова се е славилъ сжръ Х. Д., че е билъ членъ токо-речи на всичкитѣ научни учреждения на свѣта. Кювие, по поводъ на смъртьта му, казва: «Г-нъ Д. още не навършилъ 52 години, занимаваше, по мнѣнието на всички, които можехж да сждѫтъ за такъви трудове, първото мѣсто меж-

ду химицитѣ на тоя или на койда-е другъ вѣкъ (1778—1829).

Дейвива прѣдпазителна ламба. Цилиндрическо фенерче отъ металическа, обикновено желѣзна, мрѣжа. На дъното на фенерчето гори дървено масло или свѣщь. Съ такъви ламби освѣтляватъ каменовжглищнитѣ рудници, защото тѣ прѣдпазватъ отъ избухване. Въ каменовжглищнитѣ рудници се образува четверовжглеродистоводороденъ газъ, който, като се смѣсва съ въздуха, мгновенно се съединява химически като се подигне температурата съ кислорода на въздуха; отъ това се образува празнота и става избухване. Нъ Дейвивата ламба прѣдпазва отъ това. Нейната направа е основана на слѣдното: ако бързото послѣдователно издаване топлина се прѣкжсне по нѣкой начинъ, съ това ще се отмахне причината за съединението на газа съ въздуха, и избухване нѣма да стане. Въ Дейвивата ламба мрѣжата това и върши; металътъ е много добръ проводникъ на топлината, и металическата мрѣжа отвожда по себеси токо-речи всичката топлина, която отива на неѫ. Изобрѣтательтъ на тая ламба е сѫръ Х. *Дейви.*

Дейвисовъ квадрантъ, отъ *соб. им.* Инструментъ, който служи да се опрѣдѣля на море височината на слънцето.

Дейвисъ *(Джонъ).* Английски мореплаватель, открилъ въ 1585 *Дейвисовъ* протокъ, който съединява Бафиново море съ Атлантически океанъ.

Дейтонъ. Градъ въ Съединенитѣ Държави (Охио), при сливането на Мядъ и Миами, [миамически каналъ го скача съ Цинцинати, търговската столица на държавата] и на шесть желѣзници; 42,000 жит. Фабрики за земедѣлчески орждия и машини, за вагони, бира и други.

Дека (гръц. дума, значи *десеть).* Начална частица прѣдъ нѣкои думи; употрѣбява се въ метрическата система да показва, че една мѣрка или теглилка е 10 пѫти по́-голѣма отъ единицата; *декаметръ, декаграмъ, декалитръ.*

Декагонъ, *гр.* Десетожгълникъ.

Декаграмъ, *гр.* Теглилка равна на 10 грама.

Декада, *гр.* Десетидневна недѣля у гръцитѣ въ старо врѣме; всѣкой мѣсецъ ималъ три декади. Французетѣ, въ врѣме на революцията, се опитали по примѣра на староврѣменнитѣ народи да въведѫтъ декадата, нъ нововъведението скоро било унищожено.

Декалитръ, *гр.* Теглилка равна на десеть литри.

Декалкирамъ, *фр.* Снимамъ рисунка отъ мѣдь или отъ камень чрѣзъ прозрачна хартия.

Декаметръ, *гр.* Мѣрка равна на 10 метра.

Деканъ (лат. *деканусъ,* десетникъ). Тая дума въ историята означава разни длъжности на десетоначалникъ. Сега значи професоръ въ университетъ, който прѣдсѣдателствува по *старейство* или по *изборъ* въ факултета (отдѣлението) си; — колкото факултета въ единъ университетъ, толкова и декани. Помощницитѣ и тѣ професори се наричатъ *продекани.* — **Деканство.** Званието или длъжностьта на деканъ.

Декарбонизирамъ, *лат.* Въ *хим.* освобождавамъ вещество отъ вжглеродъ. — **Декарбонизация.** Освобождаване отъ вжглеродъ.

Декастеръ, *фр.* Десеть стера.

Декартъ *(Рене)*. Славенъ французски философъ и математикъ (1596—1650), авторъ на *Бесѣда по методата, Размишления* и др. Той изреклъ прочутото изречение Cogito, ergo sum (мислѭ, слѣдователно сѫществувамъ), като искалъ да докаже сѫществуването на човѣка отъ това, дѣто съзнава, че сѫществува. Като математикъ, той пръвъ приспособилъ алгебрата на геометрията на кривитѣ линии. Послѣдователетѣ на Декартовото философско учение се наричатъ *картезианци*. Въпрѣки погрѣшнитѣ възгледи на Д. върху много нѣща, той е упражнилъ голѣмо влияние върху мислителетѣ и се счита за отецъ на нововрѣменната философия.

Декаръ, *фр.* Мѣрка за повръхность (новий увратъ у насъ) равна на 10 ара или на 1000 чет. метра.

Декахордъ, *гр.* Десетоструненъ музикаленъ инструментъ.

Деканъ. Часть отъ английска Индия (Бомбайското и Мадрасското прѣдсѣдателства).

Декемврий (лат. децемберъ отъ *децемъ*, десеть). Десетий мѣсецъ въ римската година, която почвала отъ марта. Дванадесетий и послѣдний мѣсецъ въ нашата година.

Декламирамъ, *лат.* Говоріѫ или четѫ съ високъ гласъ, като употрѣбявамъ всичкитѣ потрѣбни за изразителность приеми и движения. — **Декламация**. 1) Декламирана рѣчь. 2) Надута рѣчь или рѣчь изговорена съ неестественъ тонъ. — **Декламаторъ**. Оня, който декламира.

Декларирамъ, *лат.* Обявявамъ, заявявамъ; прогласявамъ. — **Декларация**. Изявление, обявление, писменъ актъ или съобщение. Думата се употрѣбява въ търговията и дипломацията.

Деклинаторъ, *лат.* Уредъ за наблюдаване отклонението на магнитна стрѣлица.

Декоктъ, *лат.* Въ *аптек.* възварено нѣщо отъ билки или лѣчителни трѣви.

Деколорирамъ, *фр.* Искарвамъ на нѣщо шара или боята. — **Деколориметръ**. Орѫдие за измѣрване силата на нѣкои вещества да обезшаряватъ или искарватъ боята на нѣщо.

Деколте, *фр.* Съ горната часть на грѫдитѣ, гръба и рѫцѣтѣ голи: *Всичкитѣ дами на бала бѣхѫ деколте.*

Декорирамъ, *фр.* 1) Украсявамъ, китѭ. 2) Давамъ декорация, орденъ. — **Декорация**. 1) Украшение, начинътъ по който едно мѣсто е украсено. 2) Знакъ за почетъ, орденъ, нишанъ. — **Декораторъ**. Украситель (на *театръ, стаи* и др. т.). — **Декоративенъ**. Украсителенъ, който служи за накитъ. — **Декоръ**. Накитъ, украсителна часть, или прѣдмѣтитѣ, които краснѫтъ едно мѣсто (*картини, статуи* и др. т.).

Декорумъ, *лат.* Благопристойность, благоприличие.

Декредитирамъ, *лат.* Убивамъ кредита на нѣкого, лишавамъ нѣкого отъ довѣрие: *нашата държава е декредитирана вънкашно.*

Decrescendo, *итал.* Въ *музик.* постепенно понижение на звуковетѣ.

Декретирамъ, *лат.* Издавамъ приказъ, постановявамъ, опрѣдѣлямъ, рѣшавамъ. — **Декретъ**. Указъ, приказъ, повелѣние, постановление, опрѣдѣление.

Декстринъ, *лат.* Чиринъ, растопителна гома отъ пшенице; на-

реченъ така, защото растворътъ му има свойството силно да отклонява поляризираната свѣтлина *надѣсно.*

Делавинъ *(Казимиръ).* Франц. драматически поетъ, авторъ на *Едуардовитѣ чада, Луи XI, Месинцитѣ* и др. Като поетъ, той захваща срѣдата между класическата и романтическата школа и, слѣдъ Беранже и Скриба, е билъ на́й-популярний французски поетъ на врѣмето си (1793—1843).

Делагоа. Заливъ въ юго-източна Африка, между Наталъ и Софола, при входа въ Мозамбикски заливъ. Португалцитѣ иматъ една малка крѣпость въ тоя заливъ, отъ дѣто се изнася слонова кость и златенъ прахъ.

Делакроа *(Евгений).* Французски исторически живописецъ, единъ отъ на́й-великитѣ живописци отъ тоя вѣкъ. Блескавъ колористъ, смѣлъ нововъведитель, той е основателятъ на романтическата школа. Въ 1822 се явила картината му *Данте* и *Виргилий* и привлѣкла голѣмо внимание, слѣдъ това знаменит. картина *Хиоското клане,* която възбудила опозиция отъ страна на старата школа и извикала удивлението на новата. Отъ това врѣме на́й-забѣлѣжителнитѣ му картини сж: *Смъртьта на Марино Фалиеро, Сарданапалъ прѣдъ смъртьта, Богинята на веселието, Клеопатра, Прѣзимането на Цариградъ отъ кръстоносцитѣ, Христосъ на кръста* и др. На́й-личната чърта въ Д-вия гений е многостранностьта на дарбата му; той е рисувалъ въ всичкитѣ възможни видове. Критиката го поставя по́-долу отъ Рюбенса; отъ друга страна, него сж наричали *Викторъ Хюго* въ живописството, — критика, която, казватъ, по́-близу изражава истината (род. въ Парижъ 1799 — умр. 1863).

Деламбръ. Франц. астрономъ, измѣрилъ съ *Мешена* единъ градусъ отъ земния меридианъ да послужи за установение на метрическата система; обнародвалъ прѣвъсходни съчинения по теорията и историята на астрономията и издалъ таблици за движението на Урана, Юпитера, Сатурна и Слънцето (1749—1822).

Деларошъ *(Полъ).* Знаменитъ франц. исторически живописецъ, роденъ въ Парижъ. На́й-забѣлѣжителнитѣ му картини сж: *Наполеонъ въ Фонтенебло* и *Осждането на Мария Стюартъ* (1797—1856).

Делауеръ. Рѣка въ сѣверна Америка (около 500 килом. длъга), която е дала името си на една отъ Съединенитѣ Държави; влива се въ Делауерски заливъ.

Делауеръ. На́й-малката отъ Съединенитѣ Държави, между Пенсилвания на сѣв., Мейриляндъ на зап. и югъ, Атлантически океанъ на истокъ; 175,000 жит. Стол. *Довжръ.*

Делвигъ *(баронъ).* Русски поетъ и другарь на Пушкина (1798—1831).

Делвино. Градецъ въ Аргирокастроско (Албания), 70 килом. на сѣв. отъ Янина и 20 отъ крайбрѣжието; 6,000 жит. (една трета мохамедане). Околностьта плодородна; търговията съ маслинено масло и овощия. Замъкъ.

Делгадо. Носъ въ източна Африка, на прѣдѣла на Зангебаръ и Мозамбикъ.

Делегирамъ, *лат.* 1) Испращамъ пратеникъ съ поржка да дѣйствува въ името ми, запр. да изучи, или да провѣри нѣщо:

Народното събрание делегира трима депутати при кабинетитѣ на великитѣ сили прѣди да пристжпи да избере княза; — сждътъ делегира двама отъ членоветѣ си на мѣстото на убийството да направжтъ тая провѣрка. 2) Отреждамъ пари за исплащане дългъ: *делегиранитѣ суми;* прѣхвърлямъ дългъ, сир. натоварямъ нѣкого да заплати: *делегирамъ дългъ.* — **Делегаторъ.** Лице, върху което е прѣхвърленъ единъ дългъ. — **Делегатъ.** Оня, който е добилъ делегация, сир. поржка отъ нѣкого, пратеникъ, прѣдставитель. — **Делегация.** 1) Поржка дадена нѣкому да дѣйствува въ името на другиго, пълномощие: *има права, които не се упражняватъ по делегация, запр. вѣнчаването.* 2) Съставъ отъ пратеници. 3) Посочване единъ длъжникъ, който трѣбва да заплати на другъ длъжникъ, съ съгласието на послѣдния.

Дели (мохамеданското име *Шахдженабадъ).* Прочутъ градъ въ Пжнджабъ (сѣверна Индия) на Джумна, бивша столица на едноименно кралство, завоевано отъ англичанетѣ въ 1803; жит. 173, 400, отъ които около половината брахманци и другата половина мохамеданци. Слѣдъ Лукновъ Д. е срѣдоточието на мохамеданското образование и книжнина въ Индия. Д. е скаченъ по желѣзница, Източно-индийската, съ Калкута, на разстояние 1,640 килом.; съ Бомбай, на разстояние 1,400 килом. — Д., въ XIV-и вѣкъ, състоялъ отъ три града, оградени съ стѣни, въ които имало 30 порти; тогава той захващалъ едно пространство отъ 135 чет. килом., и притежавалъ, между другитѣ чудесни, единъ палатъ украсенъ съ 1,000 мраморни колони; сега пространството му е 18 чет. килом. Вредъ наоколо се намиратъ развалинитѣ на стария градъ, които свидѣтелствуватъ за прѣдишното му величие. Старий Д. ималъ индийски царе; въ 1,101 го прѣзели и разграбили газневидитѣ подъ началството на султанъ Махмуда; въ 1398 на него турнжлъ ржка Тамерланъ; въ 1525 той испаднжлъ подъ властьта на Бабура, първий монголски владѣтель. Въ XVIII-и вѣкъ Д. билъ опустошенъ нѣколко пжти въ врѣме на войнитѣ съ афганцитѣ и маратитѣ. Въ началото на нашия вѣкъ Д. станжлъ английско владѣние. Въ 1857 избухнжла една буна между мохамеданетѣ, които желаели да отхвърлжтъ другоземното иго, европейцитѣ били исклани и единъ монголски владѣтель билъ прогласенъ царь на Индия; ала не се минжло много врѣме и англичанетѣ прѣзели изново града и възстановили властьта си.

Делибурадеръ или **Газоли.** Забѣлѣжителенъ турски поетъ, нъ скандалиозенъ. Него прѣкарватъ турски Аретино. Умр. въ 1534.

Делилъ *(Жакъ).* Франц. поетъ, авторъ на *Градини, Полский човѣкъ,* прѣвелъ на франц. въ стихове Виргилиевитѣ *Георгики* (1738—1813).

Деликатенъ, *фр.* Нѣженъ, нетънченъ; вѣжливъ, внимателенъ. — **Деликатность.** Нѣжность; нѣжна, много вѣжлива обхода.

Делингеръ *(Иванъ-Иосифъ-Игнатий).* Германски католически богословъ-писатель. Неговото име е най-тѣсно свързано съ учението за личната непогрѣшимость на папата; въ 1868—70, той се показа единъ отъ най-рѣшителнитѣ

противници на това учение. За това, той биде отлжченъ отъ Църквата, ала неговата популярность порастнж още по-вече и баварский краль Лудовикъ II открито го сърадва за смѣлостьта му. Тогава той се избра ректоръ на мюнхенския университетъ. По-сетнѣ, той събира нѣколко събора отъ старокатолици, англиканци и православни, които имахж за цѣль да се тури край на разногласията въ вѣроученията имъ и да се приготви сливането на всичкитѣ християнски църкви. Д. е авторъ на много съчинения, между които *Учението за евхаристията въ първитѣ три вѣка; История на Църквата; Начаткитѣ на християнството; Папството и Церковната държава*, съчинение, въ което се иска чисто и просто изоставянето отъ папата на свѣтската власть; *Религията на Мохамеда, нейното развитие и влияние върху народитѣ; Християнството и Църквата въ врѣмето на основанието имъ* (1799—1890).

Дели-Орманъ. Общото име на склоноветѣ и прѣдпланинитѣ на източнитѣ балкани, на сѣверъ отъ Ески-Джумая и Шуменъ до Дунавъ между Русе и Силистра. Д.-О. е гориста и безводна възвишеность на хълмове, която постепенно на тераси се спуща къмъ Дунавъ.

Делирия, *лат.* Бълнуване.

Делисъ. Алжирски крайморски градъ, 96 килом. на ист. отъ Алжиръ; 13,104 жит. Жито, вино, маслини. — Окупиранъ отъ французетѣ въ 1844, той послужилъ за основа на военнитѣ имъ дѣйствия въ западна Кабилия.

Делия, отъ името на о-въ *Делосъ*. Име на Диана.

Делиянисъ *(Теодоръ)*. Гръцки държавникъ, род. въ 1826. Свършилъ атинския университетъ, въ който прѣзъ послѣднитѣ години поддържалъ себе си, па и брата си [тогава баща му билъ умрѣлъ] чрѣзъ писарство. Лека-полека се възвишавалъ въ общественото си служене, и въ 1867 билъ назначенъ гръцки посланникъ въ Парижъ. Отъ Франция се върнжлъ въ 1870 и, лишенъ отъ служба, написалъ едно забѣлѣжително съчинение върху гръцката юриспруденция. Министръ въ кабинета на Канариса въ 1877, той, както и Кумундурусъ, били на мнѣние да държжтъ съ Русия. На другата година Кумундурусъ го зе въ кабинета си като министръ на външнитѣ дѣла. Тѣ натрупахж войска на тесалийската граница и заплашвахж да окупиратъ Тесалия, ала повикахж назадъ войската по обѣщанието, казватъ, на Англия да поддържа Гръция въ Берлинския конгресъ. Д., пуснжтъ съ съвѣщателенъ гласъ въ едно засѣдание на конгреса, поиска за Гръция о-въ Критъ и съпрѣдѣлнитѣ турски области и доби токо-речи цѣла Тесалия и едно обѣщание за отстжпка на часть отъ Епиръ. Слѣдъ смъртьта на Кумундуруса, Д. станж водитель на опозицията, която събори въ 1885 кабинета на Трикуписа; слѣдъ изборитѣ той образува кабинетъ сжщата година. Дойде нашото съединение и Д. поиска да се въсползува отъ случая. Понеже Гръция не бѣше добила всичкитѣ обѣщани ней по Берлинския договоръ земи, той зе енергично настроение, и войната между Гръция и Турция се виждаше належаща. Нъ силитѣ, съ исключение на Франция, се произне-

сохж противъ гръцитѣ; една международна флота блокира гръцкото крайбрѣжие; Гръция сложи оржжието и Д. биде замѣстенъ на властьта отъ Трикуписа. Едно забѣлѣжително обстоятелство: въ това врѣме, когато гръцката и турската войска бѣхж една среща друга на тесалийската граница, гръцитѣ, за да добиѫтъ прѣимущество надъ турцитѣ прѣдъ свѣта, нападнѫхж ги една нощь нененадѣйно — нѣмаше обявена никаква война — съ печалното слѣдствие, че тѣ сами бидохж бити и заробени отъ неприятеля. Единъ военен сѫдъ въ Атина сѫди отпослѣ неиспълнилитѣ длъжностьта си офицери и войници. Тая изненада още тогава показа подтвърдената отъ събитията на послѣдната гръцко-турска война стойность на гръцкия войникъ.

Трикуписъ държа министръ-прѣдсѣдателството до 1891, когато изборитѣ възвърнѫхж на властьта Д. съ голѣмо болшинство. Ала Д-витѣ финансови мѣрки докарахж слѣдъ една година уволнението му отъ краля; нъ и Трикуписъ, който дойде пакъ на властьта ужъ за да поправи държавнитѣ финанси, свърши съ обявяването Гръция въ банкрутство. Въ 1895, Д. образува пакъ кабинетъ, въ който зе министерството на вѫтрѣшнитѣ работи. Тоя пѫть той вкара Гръция (1897) въ война съ Турция, като поиска насилственно да присъедини о-въ Критъ на Гръция. Слѣдъ поражението на гръцитѣ, кралътъ го принуди да си даде оставката. Каква часть отъ отговорностьта за тая война се пада на Д., още не може да се опрѣдѣли.

Деложирамъ, *фр.* Воен. терминъ: измѣствамъ неприятель.

Делосска задача. Веднѫшнъ жителетѣ на Гръция, като приписвали една обществена рана на гнѣва на боговетѣ, отнесли се до делосския оракулъ, а той имъ отговорилъ: *Удвойте жрътвеника.* Жрътвеникътъ на Аполона въ о-въ Делосъ ималъ образа на правиленъ кубъ, та трѣбвало да се построи геометрически двоенъ кубъ среща дадения — задача неразрѣшима. Затова, сега наврѣменѣ употрѣбяватъ изражението делосска задача за неразрѣшима задача или непостижимо нѣщо.

Делосъ или **Дили**. Единъ отъ Цикладскитѣ о-ви, на́й-малкий отъ тѣхъ, нѣкога въ цвѣтѫщо състояние: сега почти необитаемъ. По баснословието, въ Д. били родени Аполонъ и Диана. Въ старо врѣме тамъ билъ на́й-главний храмъ на Аполона, въ чиято честь била издигнѫта и една колосална статуя. Въ славнитѣ врѣмена на Д. *делосското* прорицалище се считало за на́й-вѣрното. Въ Д. ставалъ всѣкои 5 години голѣмъ праздникъ съ разни игри въ честь на Аполона; на *делосския* праздникъ на о-ва ходели поклонници отъ сушата и отъ всичкитѣ гръцки о-ви.

Делта, *гр.* Името на гръцката буква *д*, която има образа на трижгълникъ (Δ). Тая буква е дала името си на всѣко устие на рѣка, което състои отъ нѣколко, на́й-малко два, ржкава: *делтата на Нилъ, на Рона, на Дунавъ.*

Делфи (сегаш. *Кастри*). Градъ въ стара Гръция (Фокида) при южнитѣ поли на Парнасъ, извѣстенъ въ старо врѣме по прочутъ храмъ на Аполона, дѣто една пророчица (пития) имала прорицалището си. Д. се славилъ и съ бо-

гатствата си. Въ 480 прѣди Р. Х., Ксерксъ испратилъ часть отъ войската си да обере храма; нъ, доклѣ войницитѣ се катерили по една козя пѫтека, разразила се буря и една молния открътила една канара, която приплѣсвала мнозина отъ персянетѣ. Останѫлитѣ, уплашени, побѣгнѫли назадъ. По-сетнѣ храма ограбили фокийцитѣ прѣзъ свещената война. Д. отпослѣ възбуждала користолюбието на много монарси. Неронъ отнеслъ отъ тоя градъ 500 бронзови статуи; Константинъ и той прѣнеслъ много хѫдожествени произведения въ столицата си. Въ врѣмето на Плини, числото на статуитѣ въ Д. било не по-малко отъ 3,000, и въ храма дълго врѣме стояла една златна статуя на Аполона. Прорицалището било затворено въ IV-и вѣкъ слѣдъ Р. Х. отъ императора Теодосия.

Делфино или **Делония**. Сѫщото, каквото е Делвино.

Делфинъ, *лат.* Морско млѣкопитаѫще животно отъ семейството на кита.

Делфтъ. Холандски градъ, 16 килом. на сѣв.-зап. отъ Ротердамъ и 74 на юго-зап. отъ Амстердамъ; 27,131 жит. Едно врѣме Д. се е славилъ съ фаянсовитѣ и фарфоровитѣ си издѣлия; сега има фабрики за вълнени платове и цигарета. Д. има и единъ държавенъ арсеналъ, който искарва всичкия артилерийски материалъ, пушки, саби и др.

Демагогъ, *гр.* (*димосъ*, народъ; *аго*, водѫ). Човѣкъ, който подига простонароднитѣ страсти съ цѣль да побърка реда на управлението. — **Демагогия**. Прѣкалено прѣобладание на народа въ управлението на държавата. — **Демагогически**. Който се отнася до демагогия.

Демаркационенъ кордонъ, *фр.* Погранична стража.

Демаркационна линия, *фр.* Гранична чърта, разграничителна чърта.

Демаскирамъ, *фр.* (соб. зн. *снимамъ маска*). 1) Искарвамъ наявѣ нѣкому лицемѣрието му. 2) Откривамъ прѣдъ неприятеля батериитѣ си или укрѣпленията си скрити до това врѣме.

Деметеръ, *гр.* Богиня на земедѣлието.

Демикотонъ, *фр.* Единъ видъ памученъ платъ.

Демилюнъ, *фр.* Маличъкъ бастионъ прѣдъ ѫгла на главенъ бастионъ.

Демиръ-капу. Планински връхъ въ съединението на Родопитѣ и Рила; 2,545 мет. надъ морското равнище.

Демиръ-капу или *Желѣзни врата*. Планински проходъ, съединява Беброво направо съ Сливенъ; 52 килом.

Демиръ-хисарска каза. Една отъ 17-тѣ кази въ солунски вилаетъ, съ центръ Валовища (виж. *Валовища*).

Демиръ-хисаръ. Виж. *Валовища*.

Демитуръ, *фр.* Полузавъртѣване въ данса.

Демисезонъ, *фр.* (*деми*, половина; *сезонъ*, едно отъ 4-тѣ годишни врѣмена). Пролѣть или есень.

Демобилизирамъ, *фр.* Распущамъ войска въ мирно врѣме. — **Демобилизация**. Распущането.

Демогеронти, *гр.* Стареи изъ народа.

Демографически, *гр.* Народоописателенъ.

Демокрация, *гр.* (*демосъ*, народъ; *кратосъ*, власть). Народоправление; правление на държава, въ което народътъ упражнява върховната власть: *Съединенитѣ Държави въ Америка, Франция, Швейцария сѫ демокрации.* — **Демократъ.** Привърженикъ на народоправление. — **Демократизмъ.** Слѣдване началата на демокрацията. — **Демократически.** Народовластенъ.

Демокритъ. Гръцки философъ, на́й-учений мислитель на вѣка си, род. въ Абдера (виж. *Абдеритизмъ*) около 460 или 470 пр. Р. Х. и живѣлъ до дълбока старость. За живота му малко се знае; извѣстно е само, че пѫтувалъ изъ Египетъ и Азия, и вижда се да се е отличавалъ съ скромность, простота и несвоекористность, защото дори Тимонъ присмивательтъ, който не щадилъ никого другиго, го хвалилъ. Само нѣколко откѫслеци отъ неговитѣ многобройни съчинения по физиката, математиката, етиката и музиката сѫ достигнѫли до насъ. Тѣ сѫ събрани отъ Мюллаха (Берлинъ, 1843).

Д-вата философска система е извѣстна съ името *атомическа система*. Той мисли, че всичко въ природата има за основа едно безкрайно множество нераздѣлни веществени частици (атоми), съ движение, което не иде отъ вънкашна сила. Това движение туря атомитѣ въ прикосновение помежду имъ, и отъ многоразличнитѣ имъ съчетания произхожда онова, щото наричаме природа. Д. не е приознавалъ присѫтствието на цѣль въ природата, нъ е допущалъ присѫтствието на *законъ*. «Думата *случка*» казва той, «е само едно изражение на човѣшкото невѣжество.» Животътъ, съзнанието, мисъльта проистичатъ, споредъ него, отъ на́й-ситнитѣ атоми; и той смѣло е приспособявалъ теорията си и на самитѣ богове, като е казвалъ, че и тѣ сѫ произведение на атомитѣ, нъ сѫ по́-могѫщи отъ човѣцитѣ. Д. още исказвалъ убѣждението си, че Млѣчний пѫть състои отъ натрупването на безбройни звѣзди. Твърдението, че Д. постоянно се смѣялъ на човѣшкитѣ глупости, а Хераклитъ все ги оплаквалъ, се опровергава. Д-витѣ съчинения съдържатъ прави мисли за правосѫдието, правото, реда, длъжноститѣ на началницитѣ и др.; па и въ духа на християнството, Д. гледа на вѫтрѣшния миръ — мирътъ на сърдцето и съвѣстьта — като на́й-висшото благо, цѣльта и стремлението на всѣкой добродѣтеленъ животъ.

Демонетизирамъ, *фр.* Отнимамъ законната стойность на звънкова или на книжна монета (пари); оттука *демонетизация*, отнимането.

Демонъ, *гр.* Въ старо врѣме, съ това име наричали всѣкой добъръ или зълъ духъ; сега д. значи само зълъ духъ, дяволъ, сатана. — **Демонизмъ.** Вѣра въ демони или въ зли духове. — **Демонистъ.** Послѣдователь на демонизма. — **Демонолатрия.** Покланяне на демони у староврѣменнитѣ народи. — **Демонология.** Учение за естеството на демонитѣ.

Демонстрирамъ, *лат.* Заявявамъ шумно или громко противъ нѣщо, сир. исказвамъ неудобрителнитѣ си мисли или чувства така, каквото да привлѣкѫ всеобщо внимание; такъво изказване се прави чрѣзъ митингъ на улицата, празденство, пращане пратеници и д. т.; то става отъ стра-

на на съсловие, политическа партия или цѣлъ народъ. — **Демонстрация**. 1) Исказване шумно неудобрението си. 2) Лъжовно движение на една часть отъ войскитѣ, за да се отвлѣче вниманието на неприятеля отъ точката, която иматъ на око главнитѣ сили. — **Демонстрантъ**. Участникъ въ демонстрация. — **Демонстративенъ**. Направенъ съ цѣль да се забѣлѣжи, да привлѣче общественото или всеобщото внимание.

Демонтирамъ, *фр.* Събарямъ отъ лафета орждие (топъ), та го лишавамъ отъ възможностьта да дѣйствува; съ други думи, занѣмявамъ го. Оттука *демонтировка*, събарянето, занѣмяването.

Деморализирамъ. *лат.* Развалямъ или испорчвамъ нрави, развращавамъ. — **Деморализация**. Развала на нравитѣ, растлѣние, порочность. — **Деморализаторъ**. Развратитель.

De mortibus nihil nisi bene. Лат. пословица: За умрѣлитѣ не трѣбва да се говори нищо друго, освѣнъ добро.

Демостенъ. Нáй-великий отъ гръцкитѣ оратори, па и отъ всички оратори на стария свѣтъ, род. кждѣ 385 прѣди Р. Х. въ Пенея, близу до Атина. Баща му, богатъ стопанинъ на кораби, умрѣлъ когато той билъ на 7 години. Училъ се краснорѣчие при ритора Изея, и първата си рѣчь изговорилъ прѣдъ сжда въ тжжбата си противъ безсъвѣстнитѣ си настойници. Дѣлото спечелилъ, ала не можалъ да прибере цѣлия си имотъ, защото голѣма часть отъ него била вече прахосана. Сполуката на тая негова рѣчь го подбудила да ораторствува и прѣдъ народа; нъ когато се явилъ на политическата трибуна, посрѣщнжли го съ присмѣхъ, — едно, защото жестоветѣ му били неумѣстни и друго, защото ималъ гръзделивъ гласъ и заеквалъ. Ала това не го отчаяло; той рѣшилъ да поправи произношението си и да се истъщи въ тѣлодвижението и съ трудъ и постоянство постигнжлъ желанието си. За да се усъвършенствува, той тръсилъ съвѣтитѣ на актйора Сатира, правилъ опити прѣдъ огледалото, катерилъ се по стръмни мѣста за да се усили бѣлий му дробъ, турялъ си каменчета въ устата и декламиралъ по брѣговетѣ на морето въ бурно врѣме и д. т. Той вече билъ приготвенъ за ораторското поприще, когато изговорилъ първата си *филипика*, — рѣчь противъ Филипа Македонски, въ която прѣдосторожава съотечественицитѣ си да напустнжтъ взаимнитѣ си вражди, и да съединнжтъ силитѣ си противъ общия неприятель, чиято лукава полтика той излага толкова благородно (352). Три години слѣдъ това македонский царь зелъ съ измама Олинтъ, послѣдния твърдѣлъ на атинската държава, — оная крѣпость, която Д. въ единъ редъ прѣкрасни слова — тритѣ *олинтики* — молилъ съ все сила съотечественицитѣ си да бранжтъ. На Атина сега трѣбвало миръ, и Д. билъ единъ отъ пратеницитѣ, натоварени да воджтъ прѣговори съ побѣдителя; нъ македонското злато било свършило работата си и Д., неподкупимъ както краснорѣчивъ, видѣлъ съ отчаяние, че Филипу се позволило да залови Термопилитѣ, ключа на Гръция, и да стане членъ въ амфиктионическия съжзъ. Мирътъ траялъ шесть години, прѣзъ които Д. излагалъ и осждалъ Филипови-

тѣ непрѣстанни ухищрения въ рѣчи едва ли по́-малко забѣлѣжителни по политическата си мждрость, отколкото по несравненното си краснорѣчие; на́й-важни отъ тия филипики сж втората, третата и четвъртата. Когато избухнжла войната въ 340 прѣди Р. Х., Д. въвелъ нѣколко важни реформи въ войската и флотата, и показалъ такъво административно умѣние, че Филипъ билъ за нѣколко врѣме осуетенъ. Борбата се свършила въ 338 пр. Р. Х. въ битвата при Херонея, която повалила Гръция прѣдъ краката на македонцитѣ. Слѣдъ Филиповото убийство, Д. повикалъ гръцитѣ на оржжие; нъ Александръ турилъ край на възстанието съ разорението на Тиви. Тогава водителятъ на македонската партия въ Атина, Есхинъ, подигнжлъ изново дѣлото заведено осемь години по́-напрѣдъ среща Ктезифона, по чието прѣдложение Д.-ну билъ даденъ златенъ вѣнецъ, за дѣто билъ съградилъ изново на свои разноски градскитѣ стѣни. Д. защитилъ Ктезифона, или по́-право своята си политика, съ словото си *За вѣнеца,* което е неговий шедевръ и, токо-речи по единодушната оцѣнка на критицитѣ, на́й-съвършений образецъ отъ ораторство, който е видѣлъ старий и новий свѣтъ. Есхинъ, уличенъ въ клевета, билъ изгоненъ (330). Въ 324, Д. билъ обвиненъ за участие въ една буна среща македонското владичество, и хвърленъ въ затворъ, отъ дѣто избѣгнжлъ и се отдалечилъ отъ Атина. Слѣдъ Александрата смърть, гръцитѣ пакъ се уловили за оржжие; и Д., който не билъ чуждъ на това възстание, се явилъ пакъ между съгражданетѣ си: нъ той билъ принуденъ да остави послѣденъ пжть отечеството си, слѣдъ побѣдата на Антипатера, при Краносъ, и се отровилъ на о-въ Калаврия (322) за да не бжде заведенъ прѣдъ побѣдителя. — Личний характеръ на Д. заслужва всѣка похвала и удивление. Неговото неустрашимо юначество, неопятнената чистота на неговия обществен и частенъ животъ, неговото горещо отечестволюбие, и неговитѣ заслуги като държавникъ и управитель, го поставятъ въ реда на на́й-благороднитѣ велики мжже въ старо врѣме. За достоинството му като ораторъ, не е потрѣбно да се говори по́-вече. Съ неговото име сж достигнжли до насъ 61 рѣчи, 51 встжпления и 6 писма: послѣднитѣ критиката е припознала за подложни. *Д-вото слово за вѣнеца* е прѣвелъ отъ първообразното на езика ни Н. К. Лица (Пловдивъ, 1889).

Демуленъ *(Камилъ).* Единъ отъ личнитѣ дѣйци на французската революция; въспитавалъ се съ Робеспиера въ Collége de Louis le grand; адвокатъ, памфлетистъ и публицистъ. Неговитѣ рѣчи къмъ народа възбудили онова избухване на народната ярость, което докарало разорението на Бастилия (виж. тая дума) прѣзъ нощьта на 2-и юл. 1789. Чрѣзъ вѣстницитѣ си, той добилъ огромно влияние надъ народа, и стремилъ се да се въведжтъ въ Франция старогръцкитѣ републикански учреждения, за които ималъ едни мжтни понятия. Избранъ въ народния съборъ отъ парижанетѣ, той гласувалъ за смъртьта на Луи XVI; държалъ страната на Дантона въ борбата му среща жирондиститѣ, умѣрени репу-

бликанци: въ когато се въздигнжла гилотината, видѣлъ погрѣшката си, за която горчиво се раскаялъ. Обвиненъ въ стремление да възстанови монархията, той билъ арестуванъ сжщеврѣменно съ Дантона. Революционний сждъ, който го сждилъ, не го и изслушалъ; когато сждътъ го попиталъ за възрастьта му, той отговорилъ, че е на Иисусъ Христовата възрасть, 33 години, възрастьта фатална за революционеретѣ. На гилотината Д. погинжлъ смѣло (1762—1794).

Демутйе *(Карлъ Алб.)*. Французски литараторъ, авторъ на *Писма Емилий върху митологията,* комедии *Женитѣ, Примирительтъ* и др. (1760 — 1801).

Денационализирамъ, *нов. лат.* Лишавамъ отъ народенъ характеръ, правжъ човѣкъ или мѣсто да изгуби народностьта си.

Дендера. Село въ Горни Египетъ, 48 килом. на сѣв. отъ Тиви, на лѣвия брѣгъ на Нилъ, 2 килом. на ист. отъ развалинитѣ на *Тентира,* единъ отъ нáй-важнитѣ египетски градове въ старо врѣме. Нáй-забѣлѣжителни между уцѣлѣлитѣ старини сж остаткитѣ отъ единъ храмъ на Атора (Афродита), една отъ нáй-хубавитѣ и нáй-добрѣ упазенитѣ сгради отъ тоя видъ въ Египетъ. Главний храмъ — отъ Клеопатрино врѣме — е 80 метра надлъжъ и 36 наширъ. Стѣнитѣ, стълповетѣ и др. сж покрити съ фигури и иероглифи. Нáй-личенъ отъ образитѣ е образътъ на Атора, на която е билъ посветенъ храмътъ. На таваня на прѣддверието е имало единъ редъ митологически фигури, наредени кржгообразно, които много врѣме се е вѣрвало, че изображаватъ зодиака: ала сегашнитѣ археолози се съмняватъ, че тия фигури сж имали астрономическо значение. Тоя «астрономически» паметникъ е прѣнесенъ въ Парижъ, въ 1822, и се пази въ Луврския музей. Въ Д. има много други свещени сгради, включително единъ храмъ на Изида.

Дендермондъ. Виж. *Термондъ*.

Дендритъ, *гр.* Камень, на който е изобразено отъ природата дръво. — **Дендролитъ**. Вкаменено дръво. — **Дендрология**. Наука за дръвесата, главно развъждането и отгледването имъ. — **Дендрометрия**. Искусство да се измѣрватъ дръвеса: дръвомѣрие. — **Дендрометръ**. Дръвомѣръ; инструментъ за измѣрване височината и диаметра на дръвесата, за да се опрѣдѣля кубическото имъ съдържание.

Деневицъ. Селце въ Брандебургъ (Прусия), близу до Потсдамъ, дѣто маршалъ Ней билъ разбитъ на 25-и авг., 1813. Битвата станжла между 70,000 французе, саксонци и поляци, подъ прѣдводит. на франц. маршалъ и 45,000 пруси подъ прѣдводит. на генералъ Тауенциена. Слѣдъ нáй-упорита борба, патриотический въсторгъ на пруситѣ надвилъ, и Ней далъ заповѣдь на войската си да се тегли. Въ тоя моментъ, на сцената се явилъ, на чело на 70 баталиона руси и шведи, подкрѣпени отъ 10,000 конница и 150 топа, Бернадотъ, шведский прѣстолонаслѣдникъ. Тая прѣсна сила обърнжла оттеглюването на пълно поражение, доклѣ цѣлата французска войска не прѣдставлявала една грамадна маса бѣжанци. Французетѣ изгубили 15,000 убити, ранени и заробени [германцитѣ казватъ 20,000] и 43 топа. Съжзницитѣ изгубили

6,000 убити и ранени, отъ които 5,000 били пруси. На́й-важната чърта на тая побѣда за пруситѣ била, че по́-вечето отъ войскитѣ имъ били милиция *(ландвери)*, за която Наполеонъ билъ изразилъ дълбоко прѣзрѣние, като ѭ билъ нареклъ «сгань».

Денепъ. Французски градъ, 40 килом. на югъ отъ Лилъ, на Шелда и на Сѣверна желѣзница; 18, 258 жит. Каменни вѫглища, ковачници, фабрики за машини. — Побѣда на французетѣ, въ врѣмето на Лудовика XIV, подъ прѣдводителството на маршалъ Вилара, надъ съѭзнитѣ сили на насауския, холщаинския, ахалтския князове и князъ Евгения савойски (1712).

Денисъ. Име на 2 сиракузски тиране [*тиранинъ* гръцитѣ въ старо врѣме наричали всѣкой князъ дошелъ на прѣстола незаконно]: — **Д.** *Стари*, царувалъ отъ 406 до 367 прѣди Р. Х. и изгонилъ картагенянетѣ отъ Сицилия. Тоя князъ, подозрителенъ до крайность, прѣкаралъ цѣлия си животъ въ тревоги и постоянно безпокойство. Той все носилъ броня (желѣзна ризница) подъ дрѣхитѣ си, накарвалъ да прѣтърсватъ всѣкого, който се явявалъ прѣдъ него, не смѣялъ да повѣри главата си на бръснарь, и когато искалъ да държи рѣчь на народа, заставалъ на връхъ една кула. Никога тоя владѣтель не спалъ двѣ нощи едно по друго въ сѫщата стая. Неговитѣ затвори сѫ забѣлѣжителни. За да научва на́й-тайнитѣ мисли на затворницитѣ, та да затрива истинскитѣ си неприятеле, той накаралъ да направѭтъ въ една скала единъ прочутъ затворъ. Сводоветѣ на това подземие били така расположени, че и на́й-слабитѣ звукове въ него се отгласявали и стигали въ едно тайно мѣсто, построено въ видъ на *ухо*, дѣто се чувало всичко, що се говорило въ затвора. — **Д.** *Млади*. Синъ и прѣемникъ на Д. Стари, 367 прѣди Р. Х.; изгоненъ отъ Сиракуза въ 356, той пакъ се върнѫлъ тамъ слѣдъ 10-годишно отсѫтствие; ала Тимолеонъ го изгонилъ изново въ 343, и той отишелъ въ Коринтъ, дѣто станѫлъ учитель.

Денисъ. Римокатолически светецъ, пръвъ проповѣдникъ на християнството у галитѣ и пръвъ парижски епископъ, прѣтърпѣлъ мѫченическа смърть кѫдѣ 270.

Денисъ Халикарнасски. Гръцки историкъ, авторъ на *Римски старини*, 70—7 прѣди Р. Х.

Денница. Зорница.

Денкооглу *(Ив. Никол.)*. Български родолюбецъ, родомъ отъ София, търговецъ въ Москва. Въ епохата на нашото възраждане основалъ въ родния си градъ училище по примѣра на Априлова, което се посѣщавало отъ ученици отъ разни мѣста на България. Училищната сграда на това училище и днесь служи за първоначално училище на централната часть на София. Д. се поминѫлъ въ Москва въ 1858.

De novo, *лат.* Изново, отъ начало.

Денонсирамъ *(— договоръ, спогодба)*, *лат.* Извѣстявамъ прѣдварително, че нѣма да считамъ договора въ сила слѣдъ истичането на срока, за който е сключенъ.

Dente lupus, cornu taurus petit. Латин. пословица: вълкътъ напада съ зѫби, а бикътъ съ рогъ.

Дентинъ, *лат.* Костно вещество на зжбитѣ непосрѣдствено подъ глечьта и несравненно по́меко отъ нейж.

Департаментъ, *фр.* (отъ лат. *партире*, дѣлнж, раздѣлямъ на части). 1) Управително отдѣление въ Франция: *окржгъ* или *окржжие* у насъ. 2) Отдѣлъ въ министерство: *с. петербургский азиятски департаментъ.*

Депеша, *фр.* (отъ *депеше*, бързамъ). Сжщото, каквото е телеграмъ. — **Депеширамъ**. Сжщото, каквото е телеграфирамъ.

Депо, *фр.* Складъ, пологъ, влагалище на стоки. — **Депозирамъ**. Давамъ на съхранение, за вардене: *комитетътъ депозира лотарийнитѣ лозове въ банката.* — **Депозитенъ**. Оставенъ въ депозитъ. — **Депозитеръ**. Съхранитель; оня, у когото е оставено нѣщо на съхранение, сир. да го пази. — **Депозиторъ**. Оня, който дава нѣщо на съхранение. — **Депозитъ**, (лат. *депозитумъ*). 1) Складъ, влагалище (на *стока*). 2) Залогъ, нѣщо дадено за гаранция: *Давамъ пари въ депозитъ.*

Деполяризация, *гр.-фр.* Унищожение на полярность или поляризация. Виж. *Поляризация.*

Депонентъ. Сжщото, каквото е депозиторъ.

Депопуляризирамъ, *лат.* Лишавамъ нѣкого или нѣщо отъ народна обичь или довѣрие.

De profundis, *лат.* Първитѣ думи на 130 псаломъ, който е въведенъ въ римо-католическата литургия и се пѣе при погребение. Тия думи, които се срѣщатъ въ погребални описания, значжтъ *изъ дълбинитѣ* [на сърдцето].

Депретисъ (*Августинъ*). Италиянски държавникъ, род. 1811— умр. 1887. Първенъ адвокатъ въ Туринъ, послѣ окр. управитель (1849), на другата година прѣдставитель отъ опозицията въ парламента, и въ 1862 министръ въ кабинета на Ратаци. Отъ това врѣме до г-нъ Криспивото окончателно дохождане на властьта игралъ значителна политическа роль, ту като министръ, ту като министръ-прѣдсѣдатель, ту като водитель на опозиция; прокаралъ нѣколко важни закони; въ врѣме на неговото министръ-прѣдсѣдателство г-нъ Робиланъ, министръ на вън. дѣла, подписа спогодбата, по която Италия влѣзе въ съжза на Германия и Австрия, та се образува *Тройний съжзъ*, който извика свързването на *Двойния* или русско-французския съжзъ.

Дептфордъ. Английски градъ, 6 килом. на ист. отъ Лондонъ, токо-речи допира до Гринвичъ; 60,000 жит. Военно пристанище на Темза. Корабостроителници, въ които Петръ Велики е работилъ въ 1698.

Депутатъ, *лат.* Членъ отъ депутация; прѣдставитель въ Народно Събрание. — **Депутация**. Нѣколко пратеници испратени заедно съ особено послание.

Дербентъ. Глав. градъ на русската область Дагестанъ; пристанище, достжпно само за малки кораби, на Каспийско море; 15, 000 жит.

Дерби. Английски градъ, въ срѣдата на Англия, 212 килом. на сѣв.-зап. отъ Лондонъ, 75 на юго-ист. отъ Манчестеръ; 89,691 жит. Първо мѣсто на копринената промишленость въ Англия; първата фабрика за коприна основана въ Англия се направила въ тоя градъ въ 1716. Има и фабрики за памучни платове, дан-

тели, фаянсови сждове, парни машини, огнестрѣлни оржжия, гвоздеи, игли и др. Каменни вжглища, мѣдь, желѣзо, олово. Въ Д. се кръстосватъ нѣколко желѣзници.

Дерби (лордъ *Едужрдъ Дж.* [Смитъ Стянли]). Английски държавникъ, водитель на консервативната партия, пръвъ пжть министръ на колониитѣ въ 1833, когато прокаралъ единъ законопроектъ за унищожението на робството въ Западна-Индия; послѣденъ пжть министръ-прѣдсѣдатель въ 1868, когато се оттеглилъ въ полза на Дизраели. Д. билъ мощенъ ораторъ и на́й-силно оборвалъ влиянието на О-Конела (1799—1869).

Дерби (лордъ *Хенри* [Х. Смитъ Стянли]). На́й-старий синъ на лордъ Ед. Дж. Дерби, английски политикъ, нѣколко пжти министръ; на́й-забѣлѣжително е министерствуването му като министръ на външнитѣ дѣла въ кабинета на Дизраели отъ февр. 1874. Прѣзъ 1876, той залѣгаше да се затвори по миренъ начинъ отворений Источенъ въпросъ: да се даджтъ, ако не е възможно инакъ, нѣкакви реформи на България и Босна (Виж. *Априлско възстание)* и да се спази на борбата между Сърбия и Турция характерътъ на мѣстна работа. Въ минутата, когато Русия заплаши да излѣзе и тя на сцената въ Източната борба, лордъ Д. припомни, въ английската камара на лордоветѣ, че «Парижский договоръ продължава да свръзва силитѣ, които сж го подписали», и отказваше да допусне, въ името на чл. 2 отъ тоя договоръ, едно нарушение на поржчителството за независимостьта и за цѣлостьта на Турция. По́-сетнѣ, на свършъка на русско-турската война, кога да се испрати английската флота прѣдъ Цариградъ, лордъ Д. отказа да удобри тая дързска мѣрка, и си даде оставката (16 марта 1878). Още по́-сетнѣ той, като бѣше прѣдизвиканъ да обясни въ камарата на лордоветѣ защо бѣ напустнжлъ властьта, обяви, че билъ постжпилъ така, защото не билъ съгласенъ съ едно рѣшение на английското министерство да се окупира, съ или безъ съгласието на султана, о-въ Кипръ и едно пристанище въ Сирия. Лордъ Солзбери, прѣемникътъ му въ мин. на външ. дѣла, противостави едно опровержение, ала лордъ Д. подържа́ твърдението си (1826—1893).

Дервишинъ. Мохамедански калугерь.

Дервентски проходъ съединява Ески-Джумая съ Османъ-пазаръ; 10 килом. дългъ; пжть добро шосе.

Дервия. Градецъ въ Ликония, Мала-Азия, около 30 килом. на ист. отъ Листра *(Библ.)*.

Дерей. Укрѣпенъ градъ въ Неджедъ, срѣдна Африка; населението му се прѣсмѣта около 15, 000. Д. билъ едно врѣме столица на вахабититѣ; нъ въ 1819 Ибрахимъ паша го прѣзелъ и токо-речи съвсѣмъ съсипалъ. Виж. *Вахабити.*

Державинъ *(Гавриилъ Романовичъ)*. Русски поетъ, по прадѣдитѣ си отъ татарско происхождение, род. въ Казанъ въ 1743, умр. въ Званка (новгородска губер.) въ 1816. Училъ се въ Оренбургъ и въ новоотворена казанска гимназия. Отъ 1762 до 1777 служилъ въ прѣображенския пълкъ въ С. Петербургъ; слѣдъ това станжлъ граждански

чиновникъ, достигнжлъ до чина сенаторъ и въ царуването на Александра I билъ министръ на правосждието; най-сетнѣ се оттеглилъ въ частенъ животъ съ пенсия 10,000 рубли, и отишелъ въ имѣнието си въ Званка.

Извѣстностьта на Д. като поетъ подкачила съ поемата *Фелица;* подъ това име той прославилъ нѣколко нжти Екатерина II: него го наричали «пѣвецътъ на императрицата». Одитѣ му, ту лирически, ту съ сатирическа обратка, оставятъ много далече задъ себеси одитѣ на прѣдшественицитѣ му. Между лирическитѣ му съчинения най-забѣлѣжителнитѣ сж: *Фелица, Видѣнието на Мирза, Прѣзимането на Исмаилъ,* и одата *Богъ.* Между прозаическитѣ му съчинения, *Запискитѣ* (Москва, 1860) му сж особено интересни. Въ тѣхъ той говори по-вече за чиновническото си отколкото за книжовното си поприще. Той самъ е далъ едно тълкование на поетическитѣ си съчинения въ книга: *Ключъ на съчиненията на Державина, Коментаръ.*

Д. доживѣлъ да поздрави провижването на Пушкиновата звѣзда и прѣдказалъ блескавото бждще на поета, който щѣлъ да го затемни, както той самъ затемнилъ Ломоносова. Руситѣ му сж въздигнжли паметникъ въ Казанъ, въ двора на университета. Съчиненията му често сж се прѣпечатвали; най-хубаво е изданието на с. петербургската императорска академия (1864—1872), 8 тома. Биографически бѣлѣжки за Д. на езика ни се намиратъ въ кн. *Двадесеть биографии на образцови русски писателе,* прѣв. отъ рус. отъ Д. Т. Велкова (Шуменъ, 1896). Едно животописание на Д. има отъ Грота (СПБ, 1880) и една сбирка отъ негови избрани съчинения — отъ Павлинкова (Москва, 1884). Бѣлински, Гоголь, Аксаковъ, Пушкинъ сж отдали честь на гения на Д. Нѣколко отъ неговитѣ поетически съчинения сж прѣведени на разни европейски езици и одата *Богъ* и на китайски.

Дерма, *гр.* Кожа. — **Дерматиатрия**, лѣкуване накожни болести. — **Дерматография**, часть отъ анатомията, която се занимава съ описание на кожата. — **Дерматология**, учение за кожата. — **Дерматопатия**, накожнитѣ болести изобщо. — **Дерматопатология**, учение за болеститѣ на кожата. — **Дерматотомия**, разрѣзване кожата съ лѣкарска цѣль.

Дермантинъ, *гр.* (отъ *дерма*, кожа). Минералъ, който образува повлѣклото на серпентина и други минерали.

Дерптъ *(Юриевъ)*. Градъ въ европ. Русия, лифляндска губ., 240 киром. на сѣв.-ист. отъ Рига; 30, 000 жит. Прочутъ университетъ, основанъ отъ Густава Адолфа въ 1632, затворенъ отъ руситѣ въ 1656 и пакъ отворенъ отъ Александра I въ 1802. Езикътъ на университета, освѣнъ по правото, е нѣмски. Тоя университетъ е и главното училище на протестантското духовенство въ Русия. При университета има библиотека, обсерватория, клиника, музей по естествената история и ботаническа градина. Градината има 18,000 растения, нѣкои отъ които не се намиратъ въ никоя друга ботаническа градина въ Европа.

Десантъ, *фр.* Излазяне на сухо, изваждане войска отъ море

или рѣка на брѣгъ. Оттука *десантенъ.*

Десау. Германски градъ, стол. на анхалтъ-десауското дукство, на Мулда (притокъ на Елба), около 130 килом. (по желѣзница) на юго-зап. отъ Берлинъ; 34, 600 жит.

Десертъ, *фр.* Послѣдно-сложеното ядене на трапеза, което състои отъ сладко или овощия.

Десетица. Въ *матем.* десетка, число десеть. — **Десетиченъ.** Който има за основа десетица или число десеть; на който всѣка часть е раздѣлена по на десеть части; който се брои по десетки: *десетична дробь, десетично число.* — **Десетична** *дробь* е такъва дробь (виж. *дробь),* на която знаменательтъ е на степень 10, сир. 1 съ опрѣдѣлено число нули; ала тоя знаменатель не се пише, а се подразбира, и намира се, ако при 1 се притурѭтъ толкова нули, колкото има въ числителя цифри. (**десетична**. *цифри).* За да се различаватъ *десет. циф.* отъ цѣлитѣ единици, туря се слѣдъ цѣлитѣ единици точка или запетая, напримѣръ 8.255 означава $8\,^{255}/_{1000}$. Ако нѣма цѣли, намѣсто тѣхъ се туря нула, напр. $0.15 = {}^{15}/_{100}$. Понеже 5.347 е сѫщото, каквото е 5 цѣли, $^{3}/_{10}$, $^{4}/_{100}$ и $^{7}/_{1000}$, оттука слѣдва, че въ *дес.* дроби всѣкой разредъ единици е 10 пѫти по-голѣмъ отъ разреда единици, що стои до него отдѣсно; сир. законътъ за измѣнение значението на цифритѣ по мѣстото имъ е сѫщий, какъвто е въ цѣлитѣ числа. Дѣйствията надъ десет. дроби ставатъ токо-речи по сѫщия начинъ, както надъ цѣлитѣ числа, нъ въ това нѣщо трѣбва да се обръща внимание на мѣстото на точката въ добитото число. — **Десетична система мѣрки** или *метрическа система* е системата мѣрки и теглилки, по която всѣка единица отъ по-горно наименование съдържа 10, 100 и т. н. отъ по-долното наименование; тя е най-новата французска система, която е сега въ употрѣбение и у насъ. Виж. *метръ.*

Десетъкъ. Десетата часть отъ приходъ.

Дескриптивенъ, *лат.* Описателенъ: *дескриптивна геометрия.*

Десмидиацеи, *гр.* Една челядь спойни микроскопически водорасли.

Десмосъ, *гр.* Свръзка, суха жила. — **Десмография,** часть отъ анатомията, която се занимава съ описание на свръзкитѣ въ тѣлото. — **Десмология,** учение за сухитѣ жили. — **Десмопатия,** болесть на сухитѣ жили. — **Десмопатология,** учение за болеститѣ на сухитѣ жили. — **Десмотомия,** хирургическо рѣзане сухожилие. — **Десмургия,** часть отъ хирургията, която излага способитѣ да се правѭтъ прѣвръзки на ранени части.

Десна. Русска рѣка, зима началото си въ смоленската губерния, тече прѣзъ орелската и черниговската губер., минува прѣзъ Черниговъ и влива се, надъ Киевъ, въ Днѣпръ; 800 килом. Корабоплавателна токо-речи по цѣлото ѝ течение.

Деспотъ, *гр. (деспотесъ,* господарь). Неограниченъ властитель, самовластенъ владѣтель; всѣкой, който управлява или се распорежда по личния си произволъ. — Въ Источна-римската империя д. е била титлата, която се давала на синоветѣ, братята и зетьоветѣ на императора. Областитѣ, които се отреждали за нѣкои князове, се наричали *деспотства;* Сърбия,

Влахия, Спарта, Албания и др. били деспотства. — **Деспотизмъ.** 1) Самовластие, неограничено правление. 2) Тиранство. — **Деспотически.** Самовластенъ, неограниченъ въ управление, основанъ на злоупотрѣбяване безусловна власть.

Десятина. Руска поземна мѣрка, равна на 1 хектаръ, 9 ара 25 сант., или 2,400 чет. сажена.

Детаилистъ, *фр.* 1) Писатель, който обича подробнитѣ описания. 2) **Детаилистъ търговецъ** — търговецъ, който продава на дребно. — **Детайль** или **деталия.** 1) Подробность, дреболия. 2) На дребно продажба (en detail). — **Деталенъ.** Подробенъ: *деталната разработка на тая тема.*

Детерминизмъ, *лат.* Въ *богосл.* учение за прѣдопрѣдѣлението. — **Детерминистъ.** Привърженикъ на детерминизма.

Детингенъ. Баварско село на Майнъ, на желѣзницата Франкфортъ-Вюрцбургъ. Побѣда на англо-австрийската войска, подъ начал. на англ. краль Георги II, надъ французетѣ, подъ начал. на дукъ де Ноаиля, на 15 юн. 1743.

Детроа или **Детройтъ.** Градъ въ Съединенитѣ Държави (Мичиганъ); 235,000 жит. Пристанище на рѣка Детроа, която съединява езера Ерие и Сенъ-Клеръ. Д. е основанъ въ 1701 отъ французинъ Де-ла-Мотъ-Кодилякъ; оттамъ французското му название (по фр. *детроа* знач. протокъ).

Детропирамъ, *лат.-гр.* Свалямъ отъ прѣстолъ.

Детушъ. Франц. комически поетъ, авторъ на *Славний* (1680—1754).

Deus est qui regit omnia, *лат.* Има единъ Богъ, който управлява всичко.

Deus ex machina, *лат.* (соб. зн. *богъ отъ машина*). Неочаквана намѣса на едно лице, което изважда изъ трудно положение; — това изречение иде отъ единъ староврѣмененъ обичай да спущатъ на сцената въ театра съ машина едно божество да разясни заплетена работа.

De facto (де факто), *лат.* На дѣло, наистина. *Де факто* означава онова, което сѫществува наистина, на дѣло, а не на думи, или не по правото, по закона; противоположното на де факто е de jure (де журе), което пъкъ означава какво е или какво би трѣбвало да бѫде по правото, по закона.

Дефиле, *фр.* Тѣсенъ проходъ, тѣснина, клисура; проходъ, по странитѣ на който мѣстностьта е непристѫпна отъ гора, планина, вода и др.

Дефилирамъ, *фр.* Минувамъ съ церемонияленъ маршъ (за *войска*).

Дефиниция, *лат.* Опрѣдѣление *(значението на дума,* или *изражение).*

Дефицитъ, *лат.* (соб. зн. *недостига).* Недоимъкъ, недостигъ; — употрѣбява се въ смислъ на недостатъчность на доходитѣ да покриѭтъ расходитѣ.

Дефлаграторъ, *ново-лат.* Галваническа батерия, която състои отъ четире галванически Уластонови стълпа.

Децемвири (лат. знач. *десетъ мѫже).* Име на десеттѣ сѫдии отредени, нѣколко врѣме слѣдъ основанието на римската република, да съчиняватъ законитѣ; издаванитѣ отъ тѣхъ закони се изрѣзвали на бронзови дъски. Въ врѣме на прѣдсѣдателството на Апия Клавдия д. се избирали отъ

народа, нъ имали неограничена власть. Тиранството имъ и трагическата смърть на младата римска плебейка Виргиния докарали падането имъ (449 пр. Р. Х.).

Децентрализирамъ, *лат.* (соб. знач. *разсрѣдоточавамъ* или *отдалечавамъ отъ центра)*. Правѭ разнитѣ части на една държава колкото е възможно по́-независими отъ срѣдоточната власть. — **Децентрализация**. Началото, споредъ което да се развивѭтъ много срѣдоточия на политически и общественъ животъ повъзможности по́-независими отъ главната власть; запримѣръ: да се прѣдостави на всѣка община въ една държава правото да располага свободно съ доходитѣ си. Противоположното на д. е *централизация*.

Деци, *лат. (децемъ,* десеть). Частица, която се употрѣбява въ метрическата система прѣдъ една дума да показва, че една мѣрка или теглилка е десеть пѫти по́малка отъ единицата: *дециметръ, децилитръ*.

Дециграмъ, *лат.-гр.* Десета часть отъ грамъ.

Деций Мусъ. Име на 3 римски консули (340 — 295 прѣди Р. Х.).

Децилитръ, *лат.-гр.* Десета часть отъ литра.

Дециметръ, *лат.-гр.* Десета часть отъ метра.

Децистеръ, *лат.-гр.* Десета часть отъ стера.

Decet imperatorem stantem mori, *лат.* Императорътъ трѣбва стоешкомъ да умре.

Дешифрирамъ, *фр.* Расчитамъ написано съ цифри или съ условни писменни знакове. **Дешифровка**, расчитането. **Дешифрйоръ**, който умѣе да расчита такъви писмена.

Деянира. Въ гръцкото баснословие, дъщеря на Енея, калетонски царь (въ Етолия), откраднѫта отъ Херкулеса, слѣдъ страшенъ бой съ годеника ѝ Ахелауса. По пѫтя Херкулесъ повѣрилъ Д. на центавра Неса, който доброволно прѣдложилъ да ѭ прѣнесе нагрѣбѣ прѣзъ вълнитѣ на р. Евера. Ала Несъ се опиталъ да избѣгне съ Д., та Херкулесъ го убилъ съ отровна стрѣла. Д. зела Несовата накръвавена туника, която, по Несовитѣ думи, имала свойството да възражда любовьта; и, слѣдъ нѣколко години, когато Херкулесъ залибилъ Иола, тя му испратила фаталната туника. Щомъ ѭ облѣклъ, Херкулесъ се замѫчилъ отъ страшни мѫки и изгорѣлъ на волканъ Ета. Д. се самоубила отъ отчаяние, когато се научила за Херкулесовото патило. Д. е искарвана на театра отъ Софокла въ *Трахиниенци* и отъ Сенека въ трагедията му *Херкулесъ на планина Ета*.

Джагернатъ. Индийски градъ въ калкутското прѣдсѣдат., на Бенгалски заливъ и на единъ ржкавъ отъ Механади, 480 килом. на югозап. отъ Калкута; 36,000 жит. Свещено мѣсто на хиндузетѣ, дѣто всѣка година на двата праздника на Вишнувия храмъ ходѭтъ на поклонение не по́-малко отъ единъ милионъ поклонници. На тия тържества браминитѣ раскарватъ изъ улицитѣ една грамадна колесница, която съдържа идола на бога. Въ това врѣме хиляди хиндузски фанатици жрътвуватъ живота си, като се хвърлѭтъ подъ колелата на колесницата за да бѫдѫтъ смазани, съ надежда да придобиѭтъ вѣчно блаженство на оня свѣтъ. Ала забѣлѣжватъ,

че тоя обичай, който нѣкога е прѣобладавалъ въ страшни размѣри, много испада въ нашето врѣме. — Градътъ носи името на идола на хиндузския богъ, което е испорчено отъ санскритска дума *яганата,* сир. господь на свѣта. Браминитѣ вѣрватъ, че тоя идолъ е едно въплощение на Вишну.

Джаксжнъ. Прѣдсѣдатель на Съединенитѣ Държави въ Америка (1829—1833), умр. въ 1845.

Джафна. Индийски острови, при сѣверния край на о-въ Цейлонъ, отъ който съставляватъ една область; 246,000 жит. отъ тамилското племе, за които казватъ, че се прѣселили отъ Индия въ 101 прѣди Р. Х. Около 700 жит. сж бѣли люде, по́-вечето потомци на холандци и португалци, прѣдишнитѣ завоевателе на Цейлонъ, който е сега английско владѣние.— **Джафнапатамъ**. Приморски градъ въ о-въ Велигамо, единъ отъ островитѣ на Джафна; 34,000 жит. Търг. съ оризъ, тютюнь и др.

Джевдетъ паша. Отличенъ турски историкъ, писатель и общественъ дѣецъ, роденъ въ Ловечъ прѣзъ 1820, умр. въ Цариградъ прѣзъ 1895. Дж., на 17-годишна възрасть, отишелъ въ Цариградъ да допълни образованието си; и слѣдъ 6 години далъ блескави испити по богословскитѣ и юридическитѣ науки. Отъ частенъ секретарь на Рашидъ паша, великъ везирь на султанъ Махмуда, той достигнжлъ да занимава на́й-високитѣ постове въ държавата. Дж. [тогава *ефенди*], билъ прѣдсѣдатель на съвѣта, който изработилъ *Танзимата,* султанъ Махмудовитѣ реформи; и слѣдъ това, той станжлъ прѣдсѣдатель и ржководитель на комисията, която въ 7—8 години изработила *Меджелето* (отоманский граждански сводъ закони), много важенъ и сериозенъ законодателенъ трудъ, основанъ на минжлото на турското и арабското законодателство, обичаи, нрави и др. Забѣлѣжително е, че Дж. п., било че билъ министръ на правосждието, на просвѣщението и др., все си оставалъ прѣдсѣдатель на законодателната комисия и ржководилъ всичкитѣ и́ дѣла, па намиралъ врѣме да работи и въ по́-вечето други закони и устави, които съставляватъ *Дестура* (сборникъ на отоманскитѣ закони). Друго капитално произведение на Дж. п. е неговата *История на Отоманската империя,* въ 12 тома. — Една отъ Дж. пашовитѣ дъщери, Фатме Алие Ханжмъ, е извѣстна като писателка.

Джеда. Градъ въ Хеджазъ (западна Арабия), на Червено море, 95 килом. на зап. отъ Мека; 20, 000 жит. Пристанище на Мека и на́й-важното на Червено море. Значителна търговия. Дж. е печално прочута по кланетата въ 1858, въ които погинжли французский и английский консули.

Джейковъ *(Стоянъ)*. На́й-главний водитель на еснафитѣ въ Цариградъ въ борбата за духовната ни независимость. Първомайсторъ на абаджиския еснафъ, неустрашимъ, рѣшителенъ и енергиченъ, Дж. е билъ душата на ония многолюдни движения — събрания за удобрение, протестиране и др., чрѣзъ които българетѣ отъ разнитѣ еснафи въ турската столица сж заявявали будностьта на народното чувство, когато това сж изисквали обстоятелствата. Благодарение на неуморимата дѣятелность на та-

кѣви самоотвержени дѣйци, турското правителство е било принудено да разбере, че борбата за духовното ни освобождение е народно дѣло. Дж. съ практически умъ, ако и не съ образованието на нѣкои отъ сподвижницитѣ си, не се е стжписвалъ отъ гонимата цѣль и въ на́й-критическитѣ минути: той е билъ единъ отъ главнитѣ двигателе, които, съ Цанкова на чело, искарали българския церковенъ въпросъ изъ порочния кржгъ, въ който непрѣстанно се въртѣлъ, като високо прогласили на всеуслишанието на всички опия, които имали уши, а до тогава не искали да слушатъ, че българетѣ знаѭтъ дори и пѫтя за Римъ, когато се касае за спасението на народностьта имъ. Извѣстно е какъ тая стжпка ускорила рѣшението на въпроса (виж. *Уния*). Дж. на около 85-годишна възрасть и който до скоро живѣеше въ Цариградъ, въ послѣдно врѣме се е прибралъ въ София, за да прѣкара старинитѣ си въ отечеството си и да се порадва на свободния български животъ. Той е родомъ отъ Копривщица.

Джейпуръ. Индийска държава въ Раджпутана. Простр. около 130,000 чет. килом. и насел. 1, 500,000 жит. Стол. *Джейпуръ*, 240 килом. на югъ отъ Дели; 142,578 жит. Годишенъ панаиръ, единъ отъ на́й-важнитѣ въ Индия по продажбата на коне. Раджата има много голѣми приходи; държавата, васална на Англия отъ 1818, плаща годишна дань 1,000, 000 лева.

Джела́тинъ, *тур.* Палачъ, извършитель на смьртно наказание надъ прѣстжникъ.

Дженеръ *(Едуардъ)*. Английски лѣкарь, ученикъ на *Джона Хжнтера*, изнамѣрилъ присаждането за сипаница, съ което принеслъ голѣма услуга на човѣчеството. Дж. направилъ откритието си още въ 1776, нъ не го обнародвалъ до 1798; прѣзъ всичкото това врѣме той правилъ наблюдения и опити. За откритието си Дж. билъ обсипанъ съ почести: много учени дружества въ Европа го прогласили свой членъ; английский парламентъ му отредилъ една народна награда отъ 20,000 англ. лири; и слѣдъ смьртьта му въздигнжла му се статуя въ съборната пръква въ Глочестеръ (1749—1823).

Джентлменъ, *англ.* Общо име въ Англия на благовъспитанъ човѣкъ, благороденъ по поведението си господинъ. — **Джентлменство**. Благовъспитаность и благородство въ поведението.

Джепане, *тур.* Хранилище на оржжие; самото оржжие.

Джерба. Тунисски островъ, при входа на Габесски заливъ, 155 килом. околовръсть; 40,000 жит. Гл. гр. *Союкъ*. Търг. съ гжби (сюнгери) и масл. масло. Шесть крѣпостни кули.

Джерманъ. Рѣка, извира отъ Рила, тече прѣзъ Дупница и при с. Бобошево (18 килом. на зап. отъ Дупница) се влива въ Струма.

Джерси. На́й-голѣмий отъ английскитѣ острови въ Ла-Маншъ; простр. 116 чет. килом.; 60,000 жит.; гл. гр. *Сентъ-Хелиржъ*.

Джеферсжнъ *(Томасъ)*. Трети прѣдсѣдатель на Съедин. Държави отъ 1801 до 1809. Дж. билъ роденъ въ Шедуелъ въ държава Виргиния; училъ се правото; билъ единъ отъ на́й-главнитѣ дѣйци въ борбата на сѣв.-американскитѣ колонии среща Англия; той

и съчинилъ прочутото обявление за независимостьта на колонитѣ, прието отъ единъ конгресъ на 4 юлия (н. к.) 1776. Достопохвални сж началата, по които е управлявалъ тоя американецъ. Ако и роденъ и възпитанъ като аристократъ, той билъ демократъ и на теория, и на практика; той поддържалъ, че «свѣта управляватъ пó-вече отколкото трѣбва» и че «онова правителство е нáй-добро, което управлява нáй-малко». Прѣзъ неговото прѣдсѣдателство станжли малко уволнения на чиновници, и той рѣшително отказвалъ да назначи на служба когото и да било отъ роднинитѣ си, като казвалъ, че «би моглъ да намѣри за всѣко мѣсто пó-добри човѣци отъ роднинитѣ си». Когато се оттеглилъ отъ прѣдсѣдателството, основалъ университета на Виргиния, на който и билъ много години ректоръ (1743—1826).

Джида. Сжщото, каквото е Джеда.

Джилбертъ. Купъ малки мерджанени острови, на брой 15, въ сѣв.-западна Полинезия, на югъ отъ о-ви Маршалъ; простр. на всичкитѣ 430 чет. килом.; насел. 60,000 жит. Съединенитѣ Държави сж окупирали 2 отъ тия о-ва, *Макинъ* и *Мараки*. Жителетѣ приличатъ на малайцитѣ на гледъ, и се дѣлжтъ на три разреда, главатаре, земевладѣлци и робе. Главното произведение е кокосови орѣхи.

Джилбертъ *Колчестерски*. Отличенъ английски физикъ и лѣкарь на кралица Елисавета, който добилъ прѣкора си отъ името на родното си мѣсто, гр. Колчестеръ. Дж. К. пръвъ посочилъ, че янтарьтъ не е единственото тѣло, което, когато се потърка, привлича лекитѣ тѣла, нъ че сжщото свойство притежаватъ и смолитѣ, червений восъкъ, сѣрата, стъклото и др.; и той описвалъ какъ да се мѣри възбуденото електричество чрѣзъ една желѣзна игла, която се движи свободно на едно пико. Дж. К. пръвъ употрѣбилъ думитѣ «електричество» и «електрическа сила». Въ едно отъ многобройнитѣ си съчинения, писани на латински, той разисква магнетическото естество на земята, която счита за единъ голѣмъ магнитъ; и догажда, че земний магнетизмъ и електричеството сж двѣ сродни исхождения само изъ една сила, — възгледъ, който се доказалъ съ научна точность два вѣка пó-сетнѣ отъ Ерщеда и Фарадея. Дж. К. считатъ за основатель на науката за електричеството. Галилей казвалъ за него, че «е великъ до завидна степень». Великий физикъ се вижда да е починжлъ въ Лондонъ; нъ е билъ погребенъ въ Колчестеръ, дѣто въ църквата Св. Троица му е въздигнжтъ хубавъ паметникъ (1540—1603).

Джилоло. Нáй-голѣмий отъ Молукскитѣ острови, населенъ отъ малайци по крайбрѣжията и алфурци въ вжтрѣшностьта. Освѣнъ срѣдната часть, която се управлява отъ мѣстни главатаре, зависи отъ холандцитѣ. Население 250,000 жит. Планинска земя. Износъ: ядоми гнѣзда, бисери, злато, саго, мерудии. Вносъ: желѣзо, памучни и др. стоки.

Джино или **Джиогъ** *(Йорданъ Хаджи Костандиновъ—)* Единъ отъ главнитѣ дѣйци по народното ни възраждане, род. около 1818 въ Велесъ, дѣто и умр. въ 1882. Училъ се въ родното си мѣсто при прочутъ тогава у-

чтель даскалъ *Митре* на церковно-словѣнско учение, и понеже се показалъ много способенъ, баща му го испратилъ въ Солунъ да се учи «гръцка книга». Слѣдъ 2—3 години, той продължилъ учението си въ Самоковъ, дѣто се запозналъ съ тогавашнитѣ български таблици. Кждѣ 1840, Дж. се прибралъ въ Велесъ, и отворилъ частно училище у дома си, а кждѣ 1844 станжлъ общински учитель въ града. Той пръвъ въвелъ ланкастерската метода въ тоя градъ. Въ 1848, станжлъ главенъ учитель въ Скопие, па и тамъ въвелъ ланкастерската метода. Скопското училище се прочуло по околностьта; то имало ученици отъ Тетово, Куманово, Дебъръ, Рѣка, Призрѣнъ и др.

Дж. проповѣдвалъ народность и нравственость въ кжщитѣ, въ църквитѣ и чрѣзъ печата. За агитационно-патриотическитѣ му проповѣди виж. *Цариградски Вѣстникъ* (1852 г., № 89). Слѣдниттѣ нѣколко пера, заети отъ неговата оригинална *хронология*, която е обнародвана въ споменжтия вѣстникъ (1852, № 92), добрѣ изображаватъ неговия духъ: —

«Отъ како се отвориха училища въ Болгария 12

«Огъ како не ни любатъ грецитѣ лѣта 613

«Отъ како ни думатъ хондрокефали лѣта 613

«Отъ како ни принудила слѣпота гречески да учиме и во черковитѣ гречески да служиме лѣта 202

«Огъ како умреле нашитѣ владици и патрици има лѣта 291

«Огъ како ги храниме и облечуваме и имъ полиниме кесиитѣ на греческитѣ гладници лѣта 291

«Отъ какъ учителитѣ болгарски како апостоли ги гонатъ отъ градъ въ градъ има лѣта 13

Въ началото на кръмската война грѫцкий владика сполучилъ да махне Дж. отъ скопското училище. Въ 1857 правителството го накарало да напустне Скопие. Слѣдъ малко прѣтърпѣлъ и нѣколко-мѣсеченъ затворъ.

Дж. е обнародвалъ въ *Цариградски Вѣстникъ* единъ редъ описания — първи географически и етнографически бѣлѣжки за Македония. Въ 1859 той се поосвободилъ въ Велесъ и тогава напечаталъ пакъ въ Ц. В. *Статистическо описание на Дебрска Река въ Стара Болгарія;* въ това врѣме и открилъ въ прилѣпския монастирь Трѣскавецъ два пергаментни монастирски хрисовула, единъ отъ български, другъ отъ сръбски царь, които сега се намиратъ въ бѣлградския музей.

Прѣзъ 1859 Дж. е учитель въ Прилѣпъ, а прѣзъ 1860 — затворникъ въ битолския затворъ. Отъ Битоля го заточватъ прѣзъ Солунъ-Смирна въ Айджнъ. Кждѣ края на 1863 тоя злочестъ български труженикъ по застживането на цариградскитѣ българе билъ помилванъ. Отъ заточението се връща въ Велесъ, дѣто е пакъ нѣколко години учитель, а въ 1869—70 учителствува пакъ въ Скопие. Дж. скоро се оттеглилъ да живѣе въ миренъ животъ и умрѣлъ въ бащиния си домъ. Той билъ неженень. Като учитель билъ строгъ педагогъ. Още подробности за него има въ источника ни, статия по прѣдмѣта отъ В. Кжн-

чева въ сис. *Български Прѣгледъ*, кн. IV (1896).

Джинъ, *англ.* Ракия отъ глокъ, която се прави въ Англия и Холандия.

Giovine santo, diavolo vecchio. Итал. пословица: младъ светецъ, старъ дяволъ.

Джирантъ. Виж. *Жирантъ*.

Джирдженти. Градъ на южното крайбрѣжие на Сицилия, 100 килом. на югъ отъ Палермо, 4 килом. отъ Срѣдиземно море, на което има едно малко пристанище, *Порто Нуово*, отъ дѣто се изнася жито и сѣра; 22,000 жит. Съборна църква отъ XIII-и вѣкъ. Развалинитѣ на стария градъ Agrigentum сж 2 килом. на юго-ист.

Джиро. Виж. *Жиро*.

Джиросвамъ. Виж. *Жиросвамъ*.

Джонсжнъ *(Андрю)*. Прѣдсѣдатель на Съединенитѣ Държави въ 1865, слѣдъ убийството на Линколна. На 4-годишна възрасть останжлъ безъ баща; а когато билъ на 10 години, дали го чиракъ при единъ шивачъ, комуто служилъ 7 години. Въ това врѣме не знаялъ да чете и да пише. Единъ посѣтитель на дюкяна, дѣто работялъ той, челъ високо наврѣменѣ по нѣкоя рѣчь отъ една сбирка рѣчи на английски държавници. Това възбудило Джонсжновата любознателность и честолюбие; той се научилъ азбуката, заелъ книгата, и съ помощьта на единъ калфа се научилъ да чете, като се занимавалъ по два-три часа всѣка вечерь. Слѣдъ чиракляка, той работилъ двѣ години като калфа. Скоро слѣдъ това, намислилъ да се ожени; нъ защото билъ бѣденъ, момата, която поискалъ, го не щѣла. Тогагава се прѣселилъ въ с. Грянвилъ, въ околностьта на Тенеси. Тамъ сполучилъ да се ожени, и жена му го научила да пише и да смѣта. Слѣдъ двѣ години той станжлъ кметъ на селото (1830), и билъ два пжти прѣизбранъ. Въ 1835 станжлъ прѣдставитель въ камарата на държавата си, и отъ тогава продължавалъ да се искачва по стжпалата на избирателнитѣ служби, доклѣ достигнжлъ до на́й-високото (1808 — 1875).

Джонсжнъ *(Вениаминъ)* или **Бенъ Джонсжнъ**. Единъ отъ на́й-добритѣ драматически поети на Англия, приятель на Шекспира (1574—1637).

Джонсжнъ *(Самуилъ)*. Англ. публицистъ и литераторъ. Главний му трудъ е *Рѣчникъ на английски езикъ*, прѣвъсходенъ рѣчникъ, и на́й-добрата му поема — *Суетностьта на човѣшкитѣ желания*, подражание на 10-та Ювеналова сатира. Биографията на Дж., написана отъ Босуела — неговъ приятель, който го слѣдилъ на всѣка стжпка и забѣлѣжвалъ всѣка негова думица — се счита по́-нетлѣнна отъ кое-да-е отъ неговитѣ книжовни произведения. Дж. билъ погребенъ въ Уестминстжръ-Аби близу до гроба на прочутия му ученикъ Гярика (1709—1784).

Джонъ-булъ, *англ.* (собст. знач. *Иванъ-бикъ*). Име, което означава английския народъ съ всичкитѣ свойственни нему добродѣтели, пороци, навици и прѣдразсждъци. Дж.-б. като личность не е нито отъ разреда на проститѣ работници, нито отъ разреда на джентлменетѣ; него го изображаватъ като единъ селски господинъ, грубъ, буенъ, надаренъ съ здравъ разсждъкъ, твърдъ въ убѣждения-

та и прѣдразсждъцитѣ си, ала честенъ и съ кжсъ растъ, кравенъ, червендалестъ и русъ.

Джорджичъ *(Игнатий)*. Далматински ученъ и поетъ (род. 1676, умр. абатъ 1737).

Джорджичъ *(Павелъ)*. Дубровничанинъ, който, заедно съ сънародника си *Соркевича*, раздухалъ българско възстание около Търново, Варна, Провадия, Шуменъ, Русе противъ турцитѣ въ 1595. Срѣдоточието на това възстание било Търново, дѣто билъ и провъзгласенъ за български царь единъ мнимъ потомецъ на Шишмана Ш. Това възстание се потушило отъ Зинанъ паша.

Джорджтаунъ. Гл. градъ на английска Гвиана, пристанище на Атлантически океанъ при устието на Демараръ; 47,000 жит., отъ които около 37,000 негри. Дж. е съграденъ по планъ. Забѣлѣжителни отъ общественитѣ му сгради сж кметството, великолѣпенъ домъ, посланъ съ мраморъ, съборната църква и колониалната болница. Главни износни произведения: захаръ, кафе и ромъ; около 600 кораба, съ вмѣстит. 102,000 тона, излизатъ на година отъ пристанището.

Джорджтаунъ. Градъ въ Съединенитѣ Държави, близу до Вашингтонъ; 13,000 жит.

Джорджъ Елиотъ. Виж. *Ивансъ*.

Джоулъ *(Джеймсъ* П.*)*. Единъ отъ на́й-отличнитѣ физици, англичанинъ и ученикъ на Далтона; съ многобройни опити основалъ нововрѣменната теория за съхранението на енергията — на́й-великото обобщение направено до сега въ физиката. Тая теория е, че количеството на енергията въ вселенната все си остава едно и сжщо; съ други думи, че нѣма такъво нѣщо на свѣта като губене и придобиване сила: силата само си мѣнява образа, все едно въ какви обстоятелства,—дърво ли гори, камень ли се вдига, дъждъ ли вали, слънце ли грѣе. Учението за съхранението на енергията учи, че енергията клони да се обръща на топлина и да се разсѣва еднообразно. Единъ примѣръ за това учение ни доставя слънцето. Безъ силата, която ни иде отъ него въ видъ на топлина и свѣтлина, не би могло да има растителность на земята; безъ растителностьта не би могло да има животъ. Безъ слънцето дѣ бихж били нашитѣ гори или ископаеми вжглища? Явно е, че ние зависимъ за живота си отъ енергията, която то ни испраща. Ала тая негова енергия, ако не се губи, не се и връща у него; и това е породило единъ въпросъ много важенъ за бждщето на човѣчеството: ще се свърши ли нѣкога енергията, що испуща слънцето? Ако то постоянно навакса каквото дава, неисчерпаеми ли сж изворитѣ, отъ които черпи? Нѣколко теории има върху прѣдмѣта, ала още ни една не е зела връхъ надъ другитѣ. Една отъ тия теории е, че ще дойде врѣме, когато вселенната ще бжде хаосъ и тъмнина, както «въ началѣ» (род. 1818 — умр. 1889).

Джубулпуръ. Укрѣпенъ индийски градъ въ английското владѣние Срѣдни области, 240 килом. на сѣв.-ист. отъ Нагпуръ; 65, 000 жит.

Джудпуръ или *Марваръ*. Индийски градъ, столица на едноименна държава въ Раджпутана, страна въ сѣв.-зап. Индия; около 80,000 жит. Самата държава,

подданна на Англия, има пространство 182,000 чет. килом. и насел. 1,800,000 жит. Камиловъдство, афионъ.

Джума. Турски градецъ (3,500 жит.), центръ на джумска или калиарска каза, на сѣв.-зап. отъ костурската, въ битолски виляетъ. — Казата има около 24,000 жит., отъ които българе 14,000 и турци 10,000. Гл. села *Калиаръ* и *Рудникъ*.

Джумая. Градъ (10,000 жит.), расположенъ на р. Бистрица въ плодородна долина, центръ на джумалийска каза, скопски виляетъ. Тоя градъ много пострада въ 1879, слѣдъ Берлинския конгресъ, когато го испразднихж русскитѣ войски. Джумалийската каза, до самия юго-западенъ прѣдѣлъ на българското княжество, захваща часть отъ коритото на Струма и има около 40,000 жит. Тютюнопроизводство.

Джумна или *Джамна*. Рѣка въ Хиндостанъ, дѣсенъ притокъ на Гангъ, извира въ Хималайскитѣ планини и тече прѣзъ Дели, Агра и Аллахабадъ; 1,200 килом. Искуствено направена корабоплавателна въ долното ѝ течение, па полезна и за земедѣлието.

Дзунгария. Пространна монголска страна въ срѣдна Азия, между Сибиръ, сжща Монголия, Мала Бухара, Тюркестанъ и Киргизскитѣ степи, съ гл. гр. *Кулджа*. Дз. е по́-вече етнографическо отколкото географическо име, и прѣдѣлитѣ ѝ не сж точно познати: на́й-голѣмата широчина на тая земя е отъ 550 до 800 килом., и на́й-голѣмата ѝ длъжина. отъ ист. къмъ зап., до 1800 килом. Източната часть на Дз., много по́-голѣмата, е подъ китайска власть; западната — подъ русска. Споредъ пространството, населението е много малко: русска Дз. има до 200,000 жит., и то киргизци, ни единъ дзунгаринъ. — Дз. е била монголско кралство, съсипано отъ Китай въ 1757—59. Русия клони по́-вече и по́-вече да завоевае цѣла Дз.

Ди. Шотландска рѣка, тече отъ зап. къмъ ист. изъ една долина въ Грампианитѣ и се влива при Абердинъ въ Сѣверно море; 150 килом. — Друга шотл. рѣка съ това име, 70 килом., се влива въ Ирландско море прѣзъ Солуейски заливъ; нейнитѣ послѣдни 8 килом. сж корабоплавателни.

Ди. Английска рѣка, извира въ Уейлсъ, влива се подъ Честеръ въ Ирландско море, прѣзъ едно устие 6 килом. широко; 114 килом.

D*i*. Химический знакъ на метала дидимъ (didym).

Диабазъ, *фр.* Сжщото, каквото е грюнщейнъ.

Диабетъ, *гр.* Захарна болесть; болесть, на която единъ признакъ е присжтствието на захарь въ пикнята.

Диагноза, **диагнозъ**, *гр.* Распознаване болесть по признацитѣ ѝ. — **Диагностика**. Учение за распознаване болеститѣ по признацитѣ имъ. — **Диагностически**. Болестепоказателенъ; казва се за признацитѣ, които показватъ естеството на болеститѣ: *диагностическитѣ признаци на треската*.

Диагоналъ (гр. *диа*, прѣзъ; *гония*, жгълъ). Права линия, която съединява върховетѣ на два противоположни жгла въ праволинейна фигура. Оттука *диагоналенъ; диагонално*.

Диаграма, *гр.* Обяснителенъ чертежъ въ математиката.

Диаграфъ, *гр.* Инструментъ за снимане (копиране) изображения на прѣдмѣти; — употрѣбяватъ го неумѣющитѣ да рисуватъ.

Диадема, *гр.* Вѣнецъ, — бѣлѣгъ на царско достоинство — който носели царетѣ въ старо врѣме; отпослѣ д. се замѣнила съ короната.

Диазъ. Португалски мореплаватель, открилъ въ 1486 носъ *Добра Надежда*.

Диакопъ, *гр.* Въ *хирур.* разрѣзване черѣпъ или друга кость.

Диакустика, *гр.* Наука за прѣломлението на звука.

Диалектика, *гр.* Искусство да се разсѫждава, разисква методично: *доказва съ могѫща диалектика.* — **Диалектикъ**. Човѣкъ, който знае диалектиката. — **Диалектически**. Който се отнася до диалектиката; по правилата на диалектиката.

Диалектъ, *гр.* Нарѣчие, говоръ свойственъ на една мѣстность и който различа донѣйдѣ отъ народния езикъ: *тракийското нарѣчие, македонското нарѣчие.* Оттука **диалектически**, който се отнася до диалектъ.

Диалогъ, *гр.* 1) Разговоръ между двѣ или по́-вече лица. 2) съчинение написано въ разговорна форма, въ което съчинительтъ прави да говорѭтъ двама или по́-вече събесѣдници, споредъ колкото различни мнѣния по единъ и сѫщи прѣдмѣтъ иска да прѣдстави. — **Диалогически**. Въ разговорна форма, разговоренъ.

Диамандиевъ (*В.*). Учитель и будитель на българщината въ родната си земя Македония и единъ отъ съврѣменнитѣ дѣйци за освобождението ѝ. Д., роденъ въ Охридъ въ 1840, добилъ ранното си образование на гръцки въ охридскитѣ училища, които по онова врѣме били доста добрѣ уредени; по́-вечето отъ учителетѣ имъ — българе отъ сѫщия градъ — били съ гимназиално, а нѣкои и съ више образование добито въ Атина. Откакъ свършилъ 5-и класъ, учителствувалъ въ родното си мѣсто двѣ години.

Въ 1858, по съвѣта на Д. Миладинова, който тогава билъ учитель на гръцки езикъ въ Прилѣпъ, Д. заминѫлъ за Русия [до тогава още не знаелъ словѣнската азбука] и продължавалъ ученето си като русски степендиантъ въ Одеса, Москва и Киевъ; въ 1862 напустнѫлъ университета (физико-математическия факултетъ), по причина на слабо здравие.

Въ началото на 1863 постѫпилъ учитель въ Кукушъ. Въ това врѣме кукушчане се борили съ гръц. патриаршия да възвърнѫтъ епископа си Партения (българинъ), отстраненъ по нѣкаква вина. Въ тая борба Д. зелъ голѣмо участие; ала владиката, слѣдъ завръщането си, подкачилъ да го гони и да пакости на училището и Д., като свършилъ учебната година, далъ си оставката и напустнѫлъ Кукушъ. Лошитѣ отношения се породили отъ това, че Д. осѫждалъ епископъ Партениевитѣ злоупотрѣбения, каквото напр. това, дѣто владиката продавалъ на църквитѣ по селата книгитѣ, които Киево-печерската лавра била подарила на църквитѣ, и турялъ паритѣ въ джеба си.

Слѣдъ това Д. учителствувалъ въ Велесъ, въ класното училище, 2 години. Тамъ намѣрилъ сърбина Георгия Милетича, който съ нѣколко-годишното си учителствуване въ велешкитѣ училища билъ доста повлиялъ въ отношение на

сърбизма: велешчане били подкачили да пѣѭтъ сръбски пѣсни при всички увеселения. Слѣдъ дохождането на Д. и постояннитѣ му прѣпирни съ Милетича, работата дошла до тамъ, че сръбския учитель не искали вече въ Велесъ, па и въ никой другъ градъ или село въ Македония. Въ това врѣме борбата съ гръцитѣ била открита и доста упорита, понеже се водила отъ тѣхнитѣ владици, поддържани отъ грькоманетѣ и отъ самата власть. Нъ въ тая борба българетѣ излѣзли побѣдители, защото тя се ржководила отъ младежитѣ на чело съ съставената по Д-ва инициатива младежка дружина, наречена *Етерия*. Младежката дружина въ Велесъ събудила националнитѣ чувства, подигнжла ги и отпослѣ тѣ окрѣпнжли толкова, че днесь въ Велесъ мѣсто за грькомане и сърбомане нѣма.

Въ 1866 г. Д. напустнжлъ Велесъ, макаръ и да билъ каненъ на́й-настоятелно да остане още да учителствува тамъ, и условилъ се за учитель въ Охридъ, въ новопостроено Кошищко училище. Отъ начало гръцкий владика не му правилъ никакви спжнки, и това очудвало всички граждане, защото до тогава българско училище въ Охридъ нѣмало; ала слѣдъ нѣколко мѣсеца владиката, подъ разни прѣдлози, зелъ да гони учителя и на́й-сетнѣ довелъ единъ учитель и на сила го турилъ въ Кошищкото училище безъ съгласието на махаленцитѣ. Д. посъвѣтвалъ охридчане да продължжтъ борбата, а самъ се отдалечилъ за нѣколко врѣме отъ Охридъ. Прѣзъ това врѣме, той, подъ прѣдлогъ да прибере паритѣ, които единъ калугерь охридчанинъ билъ събиралъ въ Румжния за помощь на Кошищкото училище, ходилъ въ Румжния да се увѣри въ сжществуването на революционния комитетъ, за който билъ челъ въ издаваемия се въ Триестъ вѣст. *Имера*. Когато се завърнжлъ, той намѣрилъ работитѣ въ Охридъ въ сжщото положение и рѣшилъ изново да почне борбата съ владиката, за да завладѣе училището. Прѣдначърталъ си и планътъ, споредъ който на лице въ тая борба трѣбвало да излѣзжтъ женитѣ въ махалата, и го съобщилъ на училищния настоятель и по́-първитѣ махаленци, които го и удобрили. Слѣдъ нѣколко молби и демонстрации, направени отъ женитѣ прѣдъ конака и митрополията — демонстрации подкрѣпени отъ мжжетѣ имъ, — които се оплаквали, че владиката имъ затворилъ училището, та дѣцата имъ хайманувать, и слѣдъ намѣсата на битолския валия, училището се дало на българетѣ и Д. започнжлъ редовнитѣ си занятия. Доклѣ продължавала борбата, владиката се усѣтилъ, че подстрѣкателътъ на всички тия работи билъ Д., та го далъ подъ сждъ, нъ благодарение на охридския кадия и нѣкои отъ бееветѣ, лични приятеле на Д-вия баща, мезличътъ го оправдалъ.

Владиката, като се видѣлъ побѣденъ и като виждалъ колко може да му бжде опасенъ Д., помжчилъ се да се помири съ него и да го привлѣче къмъ себе си; нъ Д. не отстжпилъ. Тогава владиката насжскалъ нѣкои турчета да го убиѭтъ; веднжшъ тѣ го нападнжли и само съ бѣгство той сполучилъ да се отърве.

Слѣдъ това Д., по владишки клевети, билъ държанъ нѣколко

деня въ затворъ, отъ дѣто можалъ да се освободи само благодарение на приятелетѣ си, двамата синове на каймакамина. На другата година (марта 1868), когато се научилъ отъ едного отъ тия свои приятели, че отъ Солунъ имало телеграма да бжде арестуванъ, той по тѣхния съвѣтъ, прѣдрѣшенъ, избѣгнжлъ отъ Охридъ, и на́й-сетнѣ се намѣрилъ въ Русия. Здравието му не позволило да продължи учението си и той станжлъ учитель въ новооткритото българско училище въ Комратъ (Бесарабия). Тамъ учителствувалъ цѣли седемь години наредъ. Отъ тогавашнитѣ негови ученици много има сега въ България като чиновници.

Въ Комратъ той сполучилъ доста да подигне съзнанието на колонистите българе. Въ 1876, по негова инициатива, тамъ се устроилъ комитетъ за помагане на доброволцитѣ, които отивали за Сърбия. Тогава той самъ ходилъ въ Сърбия прѣзъ Румжния, отъ дѣто испратилъ много доброволци. Нъ особено усилена станжла дѣятелностьта на комитета прѣзъ 1877, когато Русия обяви войната на Турция.

Д. оставилъ Комратъ въ началото на юния 1879 и слѣдъ много лутания нагорѣ надолу пристигнжлъ въ София, съ надежда отъ тамъ да отиде въ свободна Македония. Когато Берлинский конгресъ откжснж тая злочеста страна отъ България, той, заедно съ Д. Карамфиловича, протестира прѣдъ делегатитѣ на великитѣ сили въ конгреса, като ги и запланиваше, че ако оставижть Македония подъ турското владичество, македонцитѣ ще се видижть принудени да възстанжтъ противъ султана. Сжщеврѣменно се испрати отъ страна на македонцитѣ единъ телеграмъ и до русския царь, нъ понеже не дойде никакъвъ отговоръ, почнж се така нареченото «Кресненско възстание», което отъ начало отиваше добрѣ и щѣше да земе голѣмъ размѣръ, ако русите не бѣхж настояли да се прѣкрати, отъ страхъ, казватъ, да не би Европа позволи на Австрия да окупира Македония.

Слѣдъ това Д. бѣше назначенъ депутатъ въ търновското учредително събрание и втори пжть бѣ избранъ отъ Кюстендилъ за такъвъ при избирането на I-ия български князъ Александра. Отъ тогава Д. е билъ на правителственна служба. Когато се сюспендира конституцията той, въ полза на по́-скорошното и́ възстановение, си даде оставката като членъ на касацията заедно съ други колеги, ала слѣдъ възстановението и́ оставихж го по́-вече отъ 2 години безъ служба. Отъ 1892 Д. е пенсиониранъ за изслужени токоречи 30 години като учитель и чиновникъ.

Д. бѣше прѣдсѣдатель на съставената отъ него въ Русе *Македонска лига* въ 1881, отъ чието име се подадохж два меморандума по македонския въпросъ — единий до международния конгресъ въ Берлинъ, събранъ по гръцкия въпросъ, а другия до цариградската конференция по македонския въпросъ. Принуденъ отъ правителството да си даде оставката отъ чиновничеството или отъ прѣдсѣдателството на лигата, когато тя се опита да подигне възстание въ Македония, Д. прѣдпочете първото, ала пакъ ржководеше дѣлата на лигата. Въ 1883

Д. бѣше прѣдсѣдатель на *Софийското Благотворително Македонско Дружество*, отъ което скоро си даде оставката и състави ново, наречено *Македонско Дружество*, на което бѣ пакъ прѣдсѣдатель. По поводъ на несъгласието за испращането отъ страна на дружеството една депутация въ Москва на коронацията на покойния Александра III, дружеството се растури. При все това Д. сполучи да убѣди живущитѣ въ София и Кюстендилъ македонци въ необходимостьта на една такъва депутация. За членове на тая депутация бѣхѫ избрани той и тримина други. Ала тая депутация се върнѫ отъ Одеса, дѣто се научи, че не е позволено на македонска депутация да присѫтствува на коронацията. Въ началото на 1885, македонското дружество въ София, на което Д. бѣше прѣдсѣдатель, почнѫ да издава вѣстникъ на български и французски подъ насловъ *Македонски гласъ* и чрѣзъ испращането на една чета, подъ прѣдводителството на Калмукова (казашки офицеръ), опита почвата за възстание въ Македония. Събитията, които настанѫхѫ въ България слѣдъ съединението и 9-и Августъ, наложихѫ на Д. бездѣйствие по македонския въпросъ. Слѣдъ Стамболовото оттеглюване отъ властьта, Д. пакъ подкачи да работи по тоя въпросъ; подъ неговото прѣдсѣдателство се отвори I-й македонски конгресъ, чийто комитетъ, подъ прѣдсѣдателството на покойния Т. Китанчева, рѫководи едно възстание въ Македония (виж. *Китанчевъ, Начовъ, Мутафовъ*). Д. продължава да зима участие въ дѣлото на македонскитѣ бунтовни комитети.

Диамантъ, *гр.* 1) Елмазъ, на́йцѣнний отъ драгоцѣннитѣ камене: *диамантътъ е кристализиранъ чистъ вѫглеродъ*. Намира се главно въ *Индия* и *Бразилия*. 2) Името на на́й-дребнитѣ букви въ книгопечатането.

Диаметръ (гр. *диа*, прѣзъ; *метронъ*, мѣрка). Права чърта, която съединява двѣ точки въ окрѫжностьта на единъ крѫгъ, като минува прѣзъ срѣдоточието му; такъва чърта дѣли крѫга на двѣ равни половини. — **Диаметрално.** 1) На двата единъ на другъ противоположни края на диаметра на единъ крѫгъ. 2) съвсѣмъ противоположно: *тия двѣ идеи сѫ диаметрално противоположни*.

Диана (у гръцитѣ *Артемида*). Богиня на лова и горитѣ въ гръцко-римското баснословие. Тя била дъщеря на Юпитера и Латона и близначна сестра на Аполона, родена на о-въ Делосъ. Още малко момиче, испросила си отъ баща си вѣчно дѣвство, лѫкъ, стрѣли и всичкитѣ гори. Тя минувала и за богиня на луната; както братъ ѝ Аполонъ, богъ на слънцето, оправялъ колесницата на това свѣтило, тя оправяла колесницата на луната. Амуръ и Венера много врѣме напразно се опитвали да нѫ съблазнѫтъ, като нѫ сторѫтъ да почувствува силата на любовьта; на́й-сетнѣ сполучили: еднѫшъ, кога грѣяла луната, Д. съзрѣла Ендимиона, хубавецъ момъкъ — овчарь, споредъ едни, ловецъ, споредъ други — заспалъ подъ едно дръво и, плѣнена отъ прѣлеститѣ му, спуснѫла се на земята и полекичка го цѣлунѫла. Тая първа стѫпка и-

мала сериозни сетнини. Максъ Мюлеръ честито тълкува това като една метафора. Ендимионъ, споредъ него, е гръцко име на слънцето кога захожда и тука поетически се описва какъ луната вечерь дохожда слѣдъ слънчовитѣ зраци. Д. почитали и като помощница на родилкитѣ; римлянетѣ ѭ наричали *Лучина* (богиня, която искарва на бѣлъ свѣтъ, — отъ lux, свѣтлина). Служенето на Д. въ разни мѣста било различно. Главнитѣ ѝ светилища били въ Делосъ и въ Ефесъ (виж. *Ефесъ* и *Делосъ*). — Д. прѣдставляватъ права, въоржжена съ лжкъ и съ стрѣли, съ полумѣсецъ на челото, съ главата гордѣливо вирнжта и съ погледъ устременъ на далечъ.

Диапазонъ, *гр.* 1) Музикално орждие, съ което се дава тонъ на хоръ; друго-яче се нарича *камертонъ*. 2) Обемътъ на човѣшки гласъ, или на тоноветѣ на музикални орждия, като се подкачи отъ на́й-ниския и се свърши съ на́й-високия имъ тонъ.

Диарбекиръ. Укрѣпенъ градъ въ азиятска Турция (турски Кюрдистанъ), на Тигръ, ц. на едноименен виляетъ, 1020 килом. на юго-ист. отъ Цариградъ и 320 килом. на сѣв.-ист. отъ Халепъ; отъ 40,000 до 50,000 жит. турци, кюрди, арменци, халдеи или несторпане и др. Градътъ, на една висока скала и съ кржгла форма, е заобиколенъ съ висока крѣпостна стѣна 8 килом. околовръсть, съ 72 кули и 4 главни порти. Много отъ сградитѣ сж каменни, нъ улицитѣ сж нечисти; има многобройни джамии, ханове, чаршии и петь християнски църкви. Промишлеността, сега много испаднжла, искарва копринени и памучни стоки, мѣдни издѣлия и др. Д. поддържа сношения чрѣзъ кервани съ Халепъ, Измиръ, Цариградъ и Басора; съ Европа търгува исключително прѣзъ Халепъ и Александрета; съ Мосулъ и Багдадъ се съобщава по Тигръ. Д. е главното мѣстозаточение на българскитѣ политически прѣстжпници въ Турция; отъ 1872 до 1879 тамъ е имало около 150—200 заточени българе. Тоя градъ е и сѣдалище на халдейски и якобитски патриарси и на гръцки архиепископъ. — Д. захваща мѣстоположението на староврѣменна *Амида*, важенъ градъ въ царуването на Констанция, който го и укрѣпилъ. Въ 502 персянетѣ втори пжть прѣзели града отъ римлянетѣ и избили до 80,000 отъ жителетѣ му. Въ 515 градътъ минжлъ въ ржцѣтѣ на султанъ Селима. Много римски и сарацински остатки още сжществуватъ въ Д. — Диарбекирский виляетъ състои отъ планинската часть на стара Месопотамия; гл. гр. *Мардинъ*, *Урфа*.

Диария или **диарея**, *гр.* Поносъ, сюрмекъ.

Диастасъ, *гр.* Една растителна подкваса, която се намира въ сѣмената кога никнжтъ и въ плюнката и пищеварителнитѣ органи на човѣка.

Диатермически, *гр.* Който пропуща прѣзъ себе си лучиста топлина.

Диатомацея (отъ гръц. *диатомосъ*, раздѣленъ на двѣ). Микроскопически едноклѣтъченъ жълтеникавъ водораслъ, който се развъжда чрѣзъ надлъжно дѣление на двѣ половини на клѣтъчната цпница.

Диатонически, *гр.* Ходъ или

движение съ цѣли тонове или съ голѣми полутонове. — **Диатоническа гама.** Гама, въ която тоновете вървѫтъ нагорѣ или надолу съ естествени цѣли тонове или половина тонове.

Диатриба, *гр.* Люта критика.

Диафанометръ, *гр.* Измѣритель степенѣта на прозрачностѣта на въздуха.

Диафрагма, *гр.* Гръдокоремна прѣградка, която отдѣля гръднитѣ вѫтрѣшности отъ коремнитѣ; сътресението на тая прѣградка произвожда *смѣха.*

Дибичъ-Забалкански *(Иванъ Ивановичъ).* Русски фелдмаршалъ, роденъ въ 1785 въ Силезия, происхождалъ отъ едно тамошно старо баронско семейство, а постѫпилъ на русска военна служба прапорщикъ въ царуването на Александра I. Първата битва, въ която зелъ участие, било сражението при Аустерлицъ въ 1805; въ тая битва билъ раненъ, ала не оставилъ поста си, за което билъ награденъ съ шпага съ надпись: *за храбрость.* Слѣдъ двѣ години пакъ се отличилъ въ сраженията при Прейсишъ-Елау и Фридландъ, а за отличието си въ битвата при Полоцкъ билъ произведенъ генералъ-майоръ. Слѣдъ това зелъ блескаво участие въ сраженията при Дрезденъ, Кулмъ и Лайпцигъ и особено се прѣпорѫчилъ на съѫзницитѣ съ съвѣта си да се върви право въ Парижъ. Въ 1815 се оженилъ, въ Варшава, за внука на Барклаяде-Толи (виж. това име) и пóсетнѣ придружилъ императора Александра на Лайбахския конгресъ. Прѣзъ русско-турската война въ 1828—29, Д. се отличилъ въ обсадата на Варна, въ 1829 билъ вече главнокомандуѫщъ на русскитѣ войски и съ прѣзимането на Одринъ принудилъ Турция да сключи миръ (виж. *Одрински договоръ).* По това врѣме той добилъ званието фелдмаршалъ, графска титла и прѣкора Забалкански съ георгиевски орденъ I ст. Въ 1830 нему се възложило да умири полското възстание. Въ началото на възстанието той нанеслъ на поляцитѣ поражения при Добръ, Вавръ и Гроховъ, а отпослѣ, въ 1831, съвсѣмъ разбилъ полската войска при Остроленкъ. Когато се готвялъ, като се съединилъ съ гвардията, да гони възстанницитѣ, холерата му прѣкратила живота (1831) въ Пултускъ. Тѣлото му прѣнесли въ С. Петербургъ и погребли въ протестантскитѣ гробища.

Дибрахий, *гр.* Стѫпка въ стихъ отъ два кѫси слога.

Диванъ, *перс.* Върховний или министерский съвѣтъ въ Турция. Сѫщото, каквото е *Високата Порта.*

Дивенъ (може-би отъ лат. divinus, божественъ). Чуденъ, невиденъ.

Диверсия, *фр. Воененъ терминъ.* Тая дума понѣкога сбъркватъ съ демонстрация, макаръ между тия двѣ думи да има разлика. Демонстрацията и диверсията иматъ една и сѫщата цѣль — да се отвлѣче вниманието на неприятеля отъ главната точка на дѣйствията, а разликата се състои въ срѣдствата и условията за достигане тая цѣль. Демонстрацията е сѫщото, каквото е лъжовната атака, а диверсията се зима въ пó-обширно значение, въ стратегически смислъ, и прѣдполага едно дѣйствие отдѣлно отъ главното, което се върши често на съвсѣмъ другъ театръ на дѣйствия-

та, токо-речи всѣкога отъ войски, които не влизатъ въ състава на главната армия.

Divide et impare, *лат.* Дѣли и властвувай.

Дивидендъ, *лат.* (*дивиденду̂съ*, което трѣбва да се раздѣли). Пай; часть отъ печала, която се пада на акционеръ, за всѣка отъ акциитѣ, които притежава; или часть, що се пада на всѣкой заемодавецъ при расчистването фалитъ.

Дивизия, *лат.* (соб. зн. *отдѣление*). 1) Двѣ-три бригади, подъ началството на *дивизионенъ* военачалникъ (обикновено генералъ). 2) Часть отъ флота, обикновено три бригади или деветь кораба и нѣколко корабчета. — **Дивизионенъ.** Който се отнася до дивизия: *дивизионенъ командиръ*, началникъ на дивизия. — *Дивизионъ.* Два ескадрона.

Дивизъ, *лат.* Въ *тип.* (—) тире, чъртица.

Дидактика, *гр.* Часть отъ педагогиката, учение за правилата и методитѣ на прѣдаването; искусство да се прѣдава учение вразумително, точно и ясно. — **Дидактикъ.** Добъръ прѣдаватель. — **Дидактически.** Съгласенъ съ правилата на дидактиката; поучителенъ.

Дидие. Послѣдний ломбардски краль, побѣденъ отъ Карла Велики въ 774.

Дидий Юлианъ. Римски императоръ, купилъ прѣстола отъ преторианската стража, която го и убила слѣдъ 2-мѣсечно царуване (193).

Дидимъ, *лат.* Просто тѣло: металъ, който придружава постоянно церия и лантана въ цериеноснитѣ руди. Д. е билъ откритъ въ 1840 въ церита отъ Мосандера; по́-сетнѣ открили присжтствието му, въ малки количества, въ нѣкои породи апатитъ, мраморъ и др. Нжнгъ прѣдполага, че той се намира и въ слънчната атмосфера. Като чистъ металъ въ твърдо състояние д. е билъ приготвянъ отъ Нортона по способа, който доставя церия. Плътностьта му е 6,544; на мънинки частици гори блескаво.

Дидона. Дъщеря на тирски царь и, споредъ сказанието, основателка на Картагенъ. Наслѣдникътъ на тоя царь, Пигмалионъ, братъ на Дидона, убилъ мжжа ѝ Сихея. Съ Сихеевитѣ съкровища, които Пигмалионъ искалъ да заграби, и придружена отъ много тирци, Д. побѣгнжла по море, излѣзла на сухо въ Африка, купила земя отъ нумидийския царь Хиараба и тамъ основала Картагенъ. Извѣстно е сказанието, че тя измамила тоя царь, като се условила съ него да ѝ даде земя колкото може да се покрие съ една волска кожа, а послѣ нарѣзала една такъва кожа на тънки ремички, които прострѣла около една голѣма мѣстность. Общото мнѣние е, че Картагенъ е основанъ отъ 50 до 100 години прѣди основанието на Римъ, около 800 год. прѣди Р. Х.

Дидеро или **Дидро** (*Дени*). Прочутъ французски енциклопедистъ и горещъ распространитель на философскитѣ скептически идеи на XVIII-и вѣкъ. Ако и да се въспитавалъ за духовно звание въ една парижска иезуитска колегия, станжлъ атеистъ, искренъ дори до фанатизмъ въ мнѣнията си. Д. е писалъ *Философски мисли*; *Литературна, философска и критическа прѣписка съ Грима*; романи и др.; нъ не-

говий великъ трудъ е *Енциклопедията*, писана въ сътрудничество съ Д'Алембера. Прѣзъ послѣднитѣ години отъ живота си Д., по-рано отзивчивъ къмъ гласа на бѣднитѣ, билъ принуденъ да си продаде библиотеката за да промисли за единствената си дъщеря. Русската императрица Екатерина II, увѣдомена отъ парижския си посланникъ за намѣрението му, купила тая библиотека за 50,000 лева; и Д. ходилъ въ 1773 въ Петербургъ да благодари на императрицата, дѣто и прѣсѣдѣлъ една година (1713—1784).

Диезъ. *гр.* Музикаленъ знакъ, който служи да показва, че трѣбва да се повиши съ полутонъ нотата, прѣдъ която е поставенъ.

Диепъ. Французски градъ на Ла-Маншъ, 55 килом. на сѣв. отъ Руенъ; 22,770 жит. Прочути морски бани. Риболовство.

Диета (лат. *диесъ*, день). Народно събрание въ нѣкои страни: *сѣмка се диетата въ Финландия.*

Диета, *гр.* Редъ въ употрѣбяване отъ болни ядене и пияне: *пазѫ диета.* — **Диетика.** Учение или правила за какво и по колко да се яде и пие. — **Диетически.** Който се отнася до диета.

Дижонъ. Гл. градъ въ французския департаментъ Котъ д'Оръ, на Бургундски каналъ, при сливането на Ушъ и на Сюзонъ (прит. на Саона), 315 килом. на юго-ист. отъ Парижъ (по желѣзница); 65,400 жит. Жито, вино, мутарда. — Много учени заведения: университетска академия, академия на хѫдожествата, обсерватория и др. Градътъ е билъ бомбардиранъ и окупиранъ отъ пруситѣ (1870). Д. билъ въ римско врѣме доста голѣмъ градъ, и въ срѣднитѣ вѣкове — столица на бургундскитѣ херцози.

Дизраели (по-сетнѣ лордъ *Бакънсфилдъ*). Английски държавникъ и романистъ, синъ на английски литераторъ отъ еврейско потекло, чийто баща, потомецъ на едно семейство отъ испѫдениитѣ въ XV-и вѣкъ изъ Испания евреи, се прѣселилъ отъ Италия въ Англия въ 1748.

Д. добилъ частно образование подъ бащиния си надзоръ. На 21-годишна възрасть, когато въ Англия заможнитѣ младежи, които се готвѣтъ за политическото поприще, постѫпятъ въ университетъ, той станѫлъ извѣстенъ съ първия си обнародванъ романъ *Вивианъ Грей*, истински памфлетъ върху нравитѣ на английската аристокрация. Слѣдъ това, той пѫтувалъ до Цариградъ и посѣтилъ Гръция, Албания, Троада, Сирия, Палестина, Египетъ, Испания, Римъ; послѣ продължилъ романитѣ си, нѣкои отъ които му оздравили славата на романистъ: *Хенриета Темпъ*, *Младий дукъ*, *Венеция* и др. Всичкитѣ тия съчинения, пълни съ политически теории, сочили, че Д. не щѣлъ да се задоволи съ лавритѣ на писатель и че политическото славолюбие щѣло да надвие у него на литературното. Когато въ камарата на прѣдставителетѣ О' Конелъ и партизанетѣ му се мѫчили да го съркватъ и го прѣкѫсвали постоянно съ подсмивания, Д. имъ обявилъ гордо, че ще дойде единъ день, когато ще го слушатъ. Между това славата му като писатель расла по-вече съ новитѣ му романи: *Кинебай* или *Младото поколѣние* (1844), *Сибилъ* или *Два-*

та народа (1845), *Танкредъ* или *Новий кръстоносенъ походъ* (1847).

Пръвъ пжть Д. станжлъ министръ [на финансиитѣ] въ кабинета на лордъ Дерби въ 1852; сжщата година финансовий му планъ [покровителна търговска система] билъ отблъснжтъ отъ парламента и той повлѣклъ съ падането си цѣлото министерство. Пакъ министръ на финансиитѣ въ лордъ Дербивия кабинетъ въ 1857, Д. билъ първий му ораторъ, ала билъ принуденъ да се оттегли въ 1859. Той зелъ трети пжть министерски портфейлъ въ 1866, на сжщото министерство и въ сжщия кабинетъ. Тая година той замѣстилъ лордъ Дерби като министръ-прѣдсѣдатель и водитель на консервативната партия; и сжщата година паднжлъ по въпроса за ограничението властьта на английската църква въ Ирландия, гласуванъ въпрѣки неговото съпротивление. Отъ сега той се бори съ г-нъ Глядстона, водительтъ на либералната партия. Прѣзъ французско-германската война въ 1870, той живо нападаше г-нъ Глядстоновата политика на неутралность; прѣзъ тая година обнародва и друга нувела, *Лотеръ*. Въ 1873, събори, слѣдъ дълга борба, съперника си по въпроса за образованието въ Ирландия; образува новъ кабинетъ само слѣдъ нови избори (1874) и задържа се на властьта петь-шестина години. Едно отъ най-важнитѣ дѣла прѣзъ това негово министерствуване бѣше покупката отъ Англия на Хедивовитѣ 177,000 акции отъ Суезски каналъ (1875), което увеличи влиянието на Англия въ Египетъ, дѣто до това врѣме Франция държеше първо мѣсто; прѣзъ сжщата година, по Д-витѣ съвѣти, кралица Виктория зе, слѣдъ едно пжтуване на английския прѣстолонаслѣдникъ изъ Индия, титлата индийска императрица; и скоро за награда, кралицата повиши Д. на чина лордъ. Както пжтуването на прѣстолонаслѣдника, така и императорската титла гонехж цѣльта да се намали обаянието, което произвожда въ Индия името на «бѣлия царь» (руския царь).

Отвори се Източний въпросъ. Русия, Германия и Австрия почнжхж да дѣйствуватъ задружно; тогава сжществуваше съжзътъ на тримата императори. Д., инакъ *Лордъ Бикънсфилдъ*, защити енергично Турция (виж. *Априлско въстание*). Кждѣ края на русско-турската война, за да брани Цариградъ, той вкара английски военни параходи въ Мраморно море (февр. 1878), повика на оржжие резервата и свали въ Малта 7,000 индийска войска (апр. 1878), па и протестира противъ Санъ-Стефанския договоръ. Въ това положение на работата, Русия се съгласи да се свика европейски конгресъ. Лордъ Бикънсфилдъ, който зе лично участие въ конгреса, залѣгнж по-вече отъ всѣкого и отъ всички за распокжването на Санъ-Стефанска България (виж. *Берлински договоръ*); и прѣди да се растури европейский ареопагъ, обяви, че Турция отстжняше по частно споразумѣние на Англия о-въ Кипръ. Кога се върнж въ Англия, лондончане му направихж възтърженъ приемъ, и той имъ каза, че носи почетенъ миръ (peace with honour). Въ 1880 лордъ Бикънсфилдъ паднж вслѣдствие на една отъ ония внезапни обратки, които характеризиратъ

английскитѣ избори. Наистина, не на шега казвахѫ тогава, че г-нъ Глядстонъ, побѣдителтъ, бѣше останѫлъ зачуденъ отъ побѣдата си пó-вече отъ всички. Лордъ Бикънсфилдъ се въсползува отъ свободното си врѣме, та написа послѣдния си политически романъ *Ендимионъ*. На другата година (1881) той починѫ и парламентътъ му въздигнѫ паметникъ въ Уестминстеръ.

Много лордъ Бикънсфилдови рѣчи сѫ обнародвани на английски подъ разни заглавия: *Държавата и Царицата, Парламентарната реформа, Пробрани рѣчи на лордъ Бикънсфилда* (Лондонъ, 1882, 2 т.).

Дикирий, *гр.* Церковенъ терминъ: двусвѣщникъ; единъ отъ свѣщницитѣ [другий е *трикирии*, трисвѣщникъ], съ които архиерейтъ осѣнява народа. Д. изображава двѣтѣ естества Иисусъ Христови, а трикирийтъ — трисиятелната свѣтлина на Божеството.

Дикла. Едно племе, което водило началото си отъ Иоктана, и живѣело въ южна Арабия *(Библ.)*.

Dixi, *лат.* Казахъ; съ тая дума нѣкои римски оратори сключвали рѣчитѣ си.

Диксионеръ, *фр.* Рѣчникъ.

Диксѫнъ *(Джорджъ)*. Английски мореплаватель, допълнилъ Куковитѣ открития. Неговото име носи единъ протокъ, *Диксѫновъ входъ* (130 килом. дългъ) до сѣв.-запад. брѣгъ на Америка, който дѣли въ онова мѣсто английскитѣ владѣния отъ владѣнията на Съединенитѣ Държави (1755 — 1800).

Диксѫнъ *(Уилиамъ)*. Английски публицистъ и литераторъ; редакторъ на Athenaeum (1853 — 1869) и авторъ на разни съчинения, отъ които пó-забѣлѣжителнитѣ сѫ: *Бѣлото завоевание* — история на Съединенитѣ Държави, *Нова Америка, Свободна Русия, Швейцарцитѣ, Историята на двѣ кралици* (1821 — 1879).

Диктаторъ, *лат.* Въ Римъ, сановникъ облѣченъ съ беспрѣдѣлна власть, който се избиралъ за половина година, когато републиката бивала въ опасность. Сега *диктаторъ* наричатъ, първо, сановникъ, който има върховна и неограничена власть въ една държава; и, второ, човѣкъ, който се распорежда самовластно. — **Диктатура** или **диктаторство.** Звание, длъжность, власть на диктаторъ на държава. — **Диктаторски,** повелителенъ: *диктаторски тонъ.*

Диктувамъ, *лат.* Говорѫ високо и полека нѣкому нѣщо, което той пише. Въ *прѣнос. см.* налагамъ на сила: *диктувамъ условия на договоръ:* заповѣдвамъ: *направи́ каквото ти диктува съвѣстьта.* — **Диктовка.** Писане по диктуване.

Дикъ *[Ванъ] (Антоний)*. Знаменитъ белгийски [фламански] живописецъ (1599—1641).

Дикѫнсъ *(Чарлъзъ)*. Забѣлѣжителенъ английски юмористически нувелистъ, пръвъ писалъ свѣстни народни романи въ Англия, воювалъ среща лицемѣрието и егоизма и шибалъ цѣлото английско общество, род. въ 1812 и умр. въ 1870. За на́й-велико негово съчинение минува *Давидъ Копърфилдъ*, нувела прѣведена и на български (отъ русския съкратенъ прѣводъ на Л. Шелгунова) отъ Ив. Ст. Андрейчина (София, 1897). Друго отъ многобройнитѣ му съчинения, **Скруджъ,** *ко-*

ледна прикаска, има два прѣвода на езика ни, единъ отъ Ил. Повчева (Пловдивъ, 1884), другий, съкратенъ, прѣведенъ отъ русски отъ неизвѣстенъ прѣводачъ (Търново, 1892). Други отъ по́-главнитѣ Д-ови романи сѫ *Домби и синъ му*, *Крошка Дорисъ*, *Оливеръ Туистъ*. Д., сиромашки синъ, едвамъ можалъ да се учи въ училище до 16-годишна възрасть, когато станѫлъ писецъ; и отъ това смирено положение достигнѫлъ той чрѣзъ самообразованието си да стане отличенъ писатель, чиито съчинения се прѣвождатъ на всички европейски езици. Интересни сѫ биографическитѣ бѣлѣжки за Д. въ книжка *Дѣтинството на Ч. Дикжнса* отъ Аненска, прѣв. на бълг. отъ Д. Х. Бръзицова (Пловдивъ, 1881).

Дилема, *гр.* Доводъ, който съдържа двѣ противни прѣдложения, отъ които оставятъ на противника да си избере което си ще.

Дилетантъ, *итал.* Любитель на нѣкое искусство, по́-особено на музиката, който се занимава съ него само за забавление, безъ да изучва основно законитѣ му.

Дилижансъ, *фр.* Публични пѫтни кола.

Дилювиаленъ, *лат.* Нанесенъ или образуванъ отъ потопъ, отъ наводнение, отъ вода (за *почва*).

Димикатонъ. Единъ видъ памученъ платъ.

Dimiuendo, *итал.* Въ *муз.* съ умаление, сир. постепенно прѣминуване отъ силни звукове къмъ слаби.

Димитракева буна. Едно възстание противъ турското иго на бѣлоградчишкитѣ села Стакйовци, Рояновци, Салашъ, Ошанъ и Пражда прѣзъ май 1857. Организаторътъ и прѣдводительтъ на това възстание билъ нѣкой си *Димитраки*, а второстепенни водителе били нѣколцина отъ забѣгнѫлитѣ въ Сърбия възстанници прѣзъ 1850 (виж. *Бѣлоградчишко-Видинско-Ломско възстание*). Самъ Димитраки билъ родомъ отъ Търново, училъ се билъ въ Русия, и въ врѣме на кръмската война билъ доброволникъ въ руската войска.

Възстанието избухнѫло на 12-и май утриньта на́й-напрѣдъ въ с. Стакйовци. Сборний пунктъ на всичкитѣ възстанници билъ въ планината надъ с. *Влаовичъ*. Възстанницитѣ, на брой 400 — 500 души, между които имало въоржжени съ пушки 60 — 70 души, когато били расположени на мѣстото *Влаовичка могила*, та чакали извѣстие отъ Влаовичъ, били нападнѫти отъ всички страни отъ турци. Едно сражение, което се започнѫло, се свършило съ распръскването на възстанницитѣ, които оставили убити шесть души. Слѣдъ това поражение, всѣкой се върнѫлъ у дома си, а самъ Димитраки и още 20 — 30 души, слѣдъ нѣколко-дневно ходене изъ планината, забѣгнѫли въ Сърбия. Единствено описание на тая буна се срѣща въ стат. *Политически движения и възстания въ З. България* отъ Д. Маринова, министерский сборникъ, кн. II.

Димитрий. Прочутъ златарь, който правелъ въ Ефесъ храмчета на Диана, съ образи отъ статуитѣ на тая богиня, та давалъ възможность на почитателитѣ ѝ да ѝ се покланятъ у дома си. Когато ап. Павелъ проповѣдвалъ християнството, Д. произвелъ смѫщение въ Ефесъ (Дѣян. 19; 24 — 41). Смѫщението било потушено отъ

властта безъ да прибѣгне до употрѣбение на сила.

Димитрий I, *Полиоркетъ*, сир. покоритель на градове. Синъ на Антигона, македонски краль (род. въ 337, цар. 295—287 прѣди Р. Х.), отличилъ се още момче въ банцинитѣ си походи среща Селевка и Птоломея. Въ 307 билъ испратенъ отъ баща си въ Гръция среща Касандра и покорилъ Атина. Една обсада на Саламинъ му доставила титлата Полиоркетъ. Слѣдъ битвата при Ипсъ, дѣто паднжлъ баща му, той добилъ отъ Селевка, за когото се оженила сестра му Стратоника, Киликия, Кипръ и Финикия и покорилъ Гръция; нъ една буна го прогонила при Селевка, дѣто и умрѣлъ. — *Димитрий II*, синъ на Антигона Гоната, македонски краль отъ 240 до 239 прѣди Р. Х., извѣстенъ по побѣдитѣ си надъ Александра, епирски краль, и ахейцитѣ.

Димитрий I, *Сотеръ* (Спаситель). Сирийски краль отъ 162 до 150 прѣди Р.Х., внукъ на Антиоха Велики, нареченъ Сотеръ отъ вавилонянетѣ, защото ги избавилъ отъ тиранията на Тимарха и на Хераклида, Селевковъ синъ. — **Димитрий II**, *Никаторъ* (Побѣдитель). Синъ на Дим. I, който зелъ тая титла слѣдъ една побѣда надъ противника си Александра Бала; ала малко по́сетнѣ (146 прѣди Р. Х.), той отстжпилъ прѣстола си Александру. — **Димитрий III**, *Евкеросъ* (Честити), внукъ на Дим. II, сирийски краль отъ 95 до 84 прѣди Р. Х.

Димитрий. Име на нѣколко русски владѣтеле: **Димитрий I**, синъ на Александра Невски, 1276 — 1294; още прѣди да се въскачи на новгородския вел. княж. прѣстолъ, воювалъ сполучливо среща ливонцитѣ и съдѣйствувалъ въ голѣмата побѣда на новгородцитѣ при Ракаворъ надъ данцитѣ и лив. рицари; нъ слѣдъ възцарението му братъ му Андрея възстанжлъ среща него, и съ помощьта на татаретѣ нѣколко пжти го изгонилъ; на́й-сетнѣ Д. отстжпилъ прѣстола брату си, и скоро умрѣлъ; — **Димитрий II**, *Тверски*, суздалски князъ, 1323 — 1326; — **Димитрий III**, суздалски и нижегородски князъ, 1359 — 1362. Въ 1361 завзелъ владимирския прѣстолъ, ала билъ принуденъ да го отстжпи на Д. Донски; — **Димитрий IV**, *Донски*, 1362 — 1389, вел. кн. московски, синъ на вел. кн. Ивана Иванов. II, род. 1350, укрѣпилъ Москва, построилъ Кремлинъ, прославилъ се съ поражението, което нанеслъ на татаретѣ на Куликово поле*), нъ оставилъ да се прѣземе столицата му двѣ години по́-сетнѣ, и плащалъ дань; — **Димитрий V**, (св.), царевичъ, синъ на Ивана

*) Куликовската битва е знаменита въ русската история: тя станжла на 8 сент. 1380 на Куликово поле, между рѣки Непрядва и Донъ, въ тулската губерния, епифанска околия, между руситѣ подъ главното прѣдводителство на вел кн. Дим. Донски, и татаретѣ подъ прѣдводителството на Мамая. На русската страна били по́-вечето русски князове — переяславски, юревски, костромски, владимирски, мещерски, муромски, каломенски. Мамай билъ сключилъ съжъзъ съ рязанския кн. Олега и Яхело литовски, ала неговитѣ съжъзници не сполучили да се съединжтъ съ него. Голѣма часть отъ татаретѣ паднжли на бойното поле, друга часть потънжли въ Непрядва, когато ударили на бѣгъ. К. б. не докарала окончателното освобождение на Русия отъ татаретѣ, защото 2 години подирь неж Тотхтамжшъ, новъ ханъ на Златната орда, пакъ ж заробилъ; нъ куликовската побѣда имала грамадно нравствено влияние надъ русския народенъ духъ.

IV, роденъ отъ 7-та му жена, Мария Теодоровна Нагая, 1583, въ день св. Уаръ, отъ което русскитѣ лѣтописци го наричатъ Уаръ; затритъ кждѣ 1591, отъ Бориса Годунова. Четирма измамници се показвали за тоя кн. Д. Първий самозванецъ билъ нѣкой си калугерь Гришка Отрепевъ; той излѣзълъ отъ Чудовския монастирь въ 1603 и притезавалъ, че билъ избѣгнжлъ на Бориса Годунова. Поддържанъ отъ поляцитѣ, Лжедимитрий почнжлъ война съ Бор. Годунова, който внезапно умрѣлъ. Лжед. влѣзълъ въ Москва и подкачилъ да князува, 1605. Той заповѣдалъ да убижтъ Теодора Борис. Жестокоститѣ му и сгодяването му за една католикиня, Марина Мнишекъ, дъщеря на сандомирския воевода, докарали единъ заговоръ среща него, и той билъ убитъ, 1606. Василий Шуйски, единъ отъ главатаретѣ на тоя заговоръ, не се наслаждавалъ мирно на прѣстола: въ 1607, явилъ се 2-и Д. *самозв.*, който се показвалъ за прѣдидущия Д., когото казвали убитъ, и твърдѣлъ, че се билъ отървалъ отъ убийството; испърво го поддържали казацитѣ и поляцитѣ, нъ отпослѣ тѣ го напустнжли и той билъ убитъ. Него нѣкои считатъ за евреинъ, други за синъ на кн. Андрея Курбски. — Подирь него, явили се още двама самозванци: Д. или Лжед. III, мнимъ синъ на Д. V, истински дяконъ, на име Сидоръ; той нападнжлъ ненадѣйно Плесковъ, ала жителетѣ го испждили, и той билъ наказанъ смъртно въ Москва, 1613. Лжед. IV билъ истински или мнимъ синъ на Отрепева; откакъ се скиталъ въ Полша и въ Швеция, той билъ прѣданъ въ 1645 отъ Христяна Алберта, холщайнски дукъ, на царь Алексия Михаиловича, който заповѣдалъ да го обезглавижтъ.

Димитрий Фалирски. Атински ораторъ, държавникъ и историкъ. Въ 317 пр. Р. Х., Касандръ му повѣрилъ управлението на Атина, и той скоро билъ обсипанъ съ почести; нъ вече въ 307, той се принудилъ да се отдалечи отъ Атина, и дори противъ него се издала смъртна прѣсжда. Тогава той побѣгнжлъ при египетския краль, Птоломея Лаго, помогнжлъ да се основе Александрийската библиотека, паднжлъ въ немилость прѣдъ Птоломея Филаделфа и умрѣлъ на заточение въ Горни-Египетъ (345 — 283 прѣди Р. Х.).

Димитрий (св.). Солунски благородникъ, за когото се прѣдполага да е билъ словѣнинъ; ревностенъ защитникъ на християнството, за което билъ наказанъ смъртно въ врѣмето на императора Диоклетиана, на 26-й окт. 305. Виж. *Св. Великомжченикъ Димитрий Мироточний* (Пловдивъ, 1891, изд. на Г. Я. Тонева въ Станимака), и сравн. книжки *Св. Димитрий Солунски и македонскитѣ словѣне съ българетѣ* отъ П. Р. Славейкова (Цариградъ, 1868) и *Святый Великомученикъ Димитрій Солунскій и Солунскіе Славяны* отъ Филарета Рижскій (Москва, 1848).

Димитровъ (*Петръ*). Български дипломатъ, роденъ въ с. Жеравна въ 1848; добилъ образованието си въ родното си мѣсто, въ Сливенъ и въ Цариградъ въ Робертъ Колежъ, на който свърши курса въ 1872. Отъ тая дата до 1876 останж учитель въ американската колегия, а отъ

1876 до 1879 редактираше политическата часть на цариград. вѣст. *Зорница*. Слѣдъ Априлското възстание придружи като тълкователь Скайлжра и Макъ-гяхана, изслѣдователетѣ на турскитѣ свирѣпства, въ пострадалитѣ български мѣстности, поради което на другата година, прѣзъ русско-турската война, бѣше принуденъ за безопасность да напустне Цариградъ. Прѣзъ това врѣме той прѣведе *Уроци отъ клание* отъ Глядстона (Тулча, 1878). Слѣдъ освобождението, той бѣше частенъ секретарь на князъ Богориди, секретарь на Г. Кръстевича и пловдивски окржж. управитель; прѣзъ врѣмето на секретарството бѣше и депутатъ въ Областното събрание. Въ 1892, Д. се назначи български дипломатически агентъ въ Бѣлградъ: сѫщата година, слѣдъ убийството на Д-ръ Вълковича, биде прѣмѣстенъ за такъвъ въ Цариградъ; и отъ 1896 е такъвъ въ Атина.

Димитръ Х. Ивановъ. Български книжовникъ-учитель, роденъ въ Сливенъ въ 1852. Училъ се въ родното си мѣсто, дѣто свършилъ III-и класъ прѣзъ 1864. Сѫщата година заминѫлъ (чрѣзъ съдѣйствието на Д-ръ *Лонга)* за о-въ Малта, дѣто се училъ въ училището Malta Protestant College, до затварянето му въ 1865. Прѣзъ тая година постѫпилъ въ *Робертъ Колежъ* въ Цариградъ, дѣто се училъ до края на учебната 1869—70. Прѣзъ остатъка отъ година 1870 помагалъ на П. Р. Славейкова въ редактирането на в. *Македония*. Отъ 1870 до 1876 учителствувалъ въ Ямболъ. Прѣзъ марта 1876 билъ затворенъ като политически прѣстѫпникъ въ одринския затворъ, дѣто лежалъ до началото на юлия. Прѣзъ м. ноемврия сѫщата година билъ испратенъ на заточение въ г. Болу (Мала-Азия), отъ дѣто се върнѫлъ въ Ямболъ на другата година прѣзъ м. май. Отъ тогава до сега е билъ чиновникъ (ямболски кметъ, финансовъ инспекторъ въ Пловдивъ, карловски околийски началникъ, сливенски секретарь-началникъ, прѣфектъ на сливенския окржгъ и окр. управитель въ Разградъ), и пакъ учитель въ Солунската гимназия, въ ямболското класно училище, директоръ на цариградското 4-класно училище, директоръ на одринската гимназия, и сега директоръ на солунската гимназия. Всичко е билъ 10 години чиновникъ и 15 години учитель.

Литературната дѣятелность на Д. Х. И. състои въ слѣдното: — Прѣзъ 1880 е редактиралъ въ Пловдивъ, прѣзъ едно 6-мѣсечие, в. *Народенъ Гласъ*. Слѣдъ това напечата прѣводитѣ си *Историята на едно прѣстѫпление*, отъ В. Хюго (Пловдивъ, 1881—82); *Дневникъ на една жена*, отъ Октава Фйойе (Разградъ, 1886); *Клетницитѣ*, отъ В. Хюго (Пловдивъ, 1887); *Парижската св. Богородица*, отъ В. Хюго (Солунъ, 1890); *Приключенията на тримата руси и тримата англичане*, отъ Ж. Верна (Солунъ, —); *24 отъ нáй-забѣлѣжителнитѣ раскази* на Гюи де Мопасана (София, —); *Дневникъ на единъ ученикъ*, отъ Едм. Амичиса, книга за прочитъ на ученици (София, 1895). Освѣнъ това, Д. Х. И. редактираше прѣзъ 1887 въ Ямболъ (въ сътрудничество съ З. Паламидова) мѣсечно периодическо списание *Народна Библиотека*, 12 книжки, печатани въ Пловдивъ.

Димонъ. Виж. *Девонъ.*

Димотика. Градъ въ Одринско, 40 килом. на югъ отъ Одринъ, расположенъ на Марица и станция на желѣзнопжтната линия Одринъ—Деде-Агачъ; 10,000 жит., главно гръци.

Дина. Иаковова и Лиина дъщеря, откраднжта отъ князъ Сихема, синъ на царь Емора. Братята ѝ Симеонъ и Левий убили похитителя *(Библ.).*

Дина. Въ *механ.* сила, която на единица маса (1 грамъ), за единица врѣме (една секунда) дава единица ускорение (1 сантиметръ). Сжщото значение има думата и въ *електрич. наука,* съ тая разлика, че въ механиката има точка на приложение — точка, дѣто дѣйствува силата, а въ електричеството има проводници. Ако зememъ двѣ точки, на разстояние 1 сантиметръ, и ги напълнимъ съ по единица електричество, тѣ ще дѣйствуватъ една на друга съ единица сила. Тая сила се казва въ електричеството *дина.*

Динаджпуръ. Градъ въ англ. Индия (Бенгалско), 420 килом. на сѣв. отъ Калкута; 30,000 жит.

Динамизмъ, *ново-лат.* 1) Учение, което не припознава въ веществото никакви физически свойства, а допуща, че въ него има само сили. 2) Употрѣбяване динамита като оржжие противъ обществото.

Динамика (гр. *дѝнамисъ,* сила). Часть отъ механиката, която разглежда законитѣ на движението на тѣлата и на двигателнитѣ сили. — **Динамическа единица.** Сжщото, каквото е дина. — **Динамическо учение** е учение противоположно на *атомическата теория:* то отхвърля образуването на тѣлата отъ атоми и обяснява образуването имъ съ взаимното противодѣйствие и съ равновѣсието на силитѣ.

Динамитъ, *гр.* Едно силно взривно вещество, съставено отъ нитро-глицерина и ситенъ пѣсъкъ. Употрѣбява се за пукане скали, ломене старъ металъ, въ торпилитѣ и др. Правенето и прѣнасянето д. подлежжтъ на строги правителствени правила.

Динаметръ (гр. *дѝнамисъ,* сила; *мѐтронъ,* мѣрка). Оржжие за измѣрване увеличителната сила на телескопъ.

Динамометръ, *гр.* Силомѣръ; едно оржжие като кантаръ, което служи да се мѣри силата на човѣкъ, на животно, на двигатель и др.

Динанъ. Много старъ французски градъ въ департамента Сѣверни брѣгове, на Рансъ, 48 килом. на сѣв.-зап. отъ Ренъ; 10, 444 жит. Цвеклена захарь. Въ околностьта често намиратъ римски монети.

Динапоръ. Индийски градъ на Гангъ, 16 килом. надъ Патна; 35,000 жит., безъ гарнизона отъ 15,000 войници. Великолѣпни казарми.

Динарий, динарь, пѣнязь. Римска монета, по тежина равна на около $^3/_4$ отъ сребърния левъ; ала въ онова врѣме съ много пóголѣма стойность *(Библ.).*

Динарски Алпи. Планини, които водѝжтъ началото си отъ източнитѣ Алпи, вървѝжтъ успоредно съ Адриатическо море и се расклоняватъ на многобройни клонове. Тѣ пълнѝжтъ Далмация, Босна и Херцеговина, Черна-Гора и западна Сърбия и носѝжтъ въ тия страни разни имена.

Динкаи. Негрско племе по двата брѣга на Бѣли-Нилъ *(Балръ-*

елъ-Абиадъ), главенъ клонъ отъ горни Нилъ (източни Суданъ). Д., около 400,000 души, сж подѣлени на многобройни племена, които свързва помежду имъ само единъ общъ езикъ. Тѣ сж гиздави и съ високъ растъ, изобщо малко по́-високи отъ европейцитѣ. Това наумѣва расказитѣ на нѣкои староврѣменни писатели за етиопянетѣ. Чъртитѣ на лицето имъ, ако и по негрския типъ, сж сравнително правилни, и физиономията имъ приятна, па и характерътъ имъ не е толкова дивашки и грубъ, колкото на по́-вечето отъ съсѣдитѣ имъ. Д. си татуиратъ лицето, като прѣкарватъ една брѣзда отъ дъното на носа прѣзъ челото. Мжжетѣ ходѭтъ съвсѣмъ голи. Тѣ нѣматъ градове, а само селца; и рѣдко село има по́-вече отъ 50 колиби. Обикновено нѣматъ и главатарь; всѣко племе се прилѣпява къмъ нѣкой прѣдводитель само когато ще отиде на бой. Поминъкътъ на д. е риболовството и ловътъ; сѣе се и по малко просо. Понѣйдѣ се и хранѭтъ говеда, кози и овце. Въ страната не се намира желѣзна руда и нѣма металическа промишленость.

Династия, *гр.* Царски или княжески родъ, сир. редъ царствуѭщи лица произлѣзли отъ единъ родоначалникъ. — **Династически.** Който се отнася до династия.

Динорида (гр. *динóсъ*, ужасенъ; *орнисъ*, птица). Загинжла исполинска птица, по́-голѣма и по́-яка отъ камилската птица. Птици отъ тоя видъ намиратъ вкаменѣни въ дилювиалнитѣ формации на Нова-Зеландия. Д.-тѣ не можали да хвърчжтъ.

Диогенъ. Знаменитъ гръцки философъ отъ школата на киницитѣ, ученикъ на Антистена, род. въ Синопъ въ 414, умр. въ Коринтъ въ 324 прѣди Р. Х. Философията му била, че мждростьта състои да се стремимъ да добиваме спокойствие на духа си чрѣзъ самоотрицание; затова и той доброволно лишавалъ себеси отъ всичко, което му се виждало излишно: обличалъ се съ просто облѣкло и хранилъ се съ на́й-обикновена храна, ходилъ босъ въ всѣко врѣме и спялъ на голата земя, по улицитѣ или въ прѣддверието на храма, а за постоянно жилище си ималъ една делва, която се прочула въ цѣла Гръция. Той се присмивалъ на всички, които не диряли практическо благо, — на книжовнитѣ люде, за дѣто чели Одисеевитѣ теглила, а прѣнебрѣгвали своитѣ си; на музикантитѣ, които прѣкарвали врѣмето си да нагласяватъ лиритѣ си, намѣсто да турятъ въ съгласие разстроенитѣ си характери; на ученитѣ, които зѣпали къмъ небеснитѣ тѣла, а възвишено не разбирали земнитѣ; на ораторитѣ, които се учали какъ по́-впечатлително да изричатъ истината, а не да ѭ вършжтъ. Въ едно пжтуване за Егина, Д.-на уловили пирати и го откарали въ Критъ, дѣто го продали робъ. Когато го попитали отъ кой занаятъ на́й-отбира, отговорилъ: «отъ занаята да заповѣдвамъ на човѣци». Покупителтъ му билъ Ксениадъ Коринтски; нъ робътъ скоро зелъ да управлява господаря, добилъ свободата си, билъ назначенъ наставникъ на дѣцата му и прѣкаралъ старостьта си въ дома му. Тамъ станжло свиждането му съ Александра Велики. Царьтъ отворилъ разговора съ: «Азъ съмъ Александръ Велики», на

което Д. отговорилъ: «азъ съмъ Диогенъ Киникътъ». Александръ тогава попиталъ, съ какво може да му услужи, на което Д. отговорилъ: «Не ми затуляйте слънцето!» И казватъ, че Александръ билъ така поразенъ отъ самообладанието на киника, че, като тръгнжлъ да си отива, забѣлѣжилъ: «Да не бѣхъ Александръ, желалъ бихъ да бждж Д.». Кой не знае и анекдота за Д., че като видѣлъ еднжшъ едно момче да пие вода съ шепа, счупилъ си кратунката, която му служила за пиене вода, като непотрѣбна вече. Другъ пжть, като билъ на урокъ у скептика Зенона, който отричалъ движението, той, за отговоръ на софиста, само станжлъ и зелъ да ходи. Ала нáй-незабравимъ отъ анекдотитѣ за него е оня за фенера. Такъво дълбоко прѣзрѣние показвалъ той къмъ цѣлото човѣчество, че го срѣщатъ единъ день по срѣдъ пладнѣ въ атинскитѣ улици съ фенеръ въ ржка, и като го питатъ, какво значи това, отговаря: «Търсиж човѣкъ». — Име Д. е станжло синонимъ за човѣкъ съ подиграваленъ духъ, който живѣе крайно оскждно и прѣзира приличията.

Диогенъ *Аполонски.* Гръцки философъ отъ ионическата школа, родомъ отъ градъ Аполония въ о-въ Критъ, живѣлъ въ V-и вѣкъ прѣди Р. Х., ученикъ на Анаксимена и съврѣменникъ на Анаксагора. Той вѣрвалъ, че въздухътъ е източникътъ на всѣко битие, и че всичко е произлѣзло отъ него чрѣзъ сгжстяване и разрѣдяване.

Диодоръ *Сицилийски.* Гръцки историкъ, съврѣменникъ на Юлия Цѣзаря и Августа, авторъ на *Историческа Библиотека*, единъ видъ всеобща история. Това съчинение състои отъ 40 книги, отъ които до насъ сж достигнжли цѣли само 1—5 и 11—20; отъ останжлитѣ има само откжслеци.

Диоклетиановска ера. Ера установена въ Египетъ отъ въцарението на Диоклетиана (29 авг. 284).

Диоклетианъ *(Валерий).* Римски императоръ отъ 284 до 305. Д., роденъ отъ едно смирено семейство, близу до Салона, въ Далмация, въ 245, бързо се възвишилъ въ военната служба и, слѣдъ убийството на Нумериана, билъ прогласенъ императоръ отъ войската. Въ 286, за да брани империята отъ нахлуванията на варваретѣ, зелъ си Херкулия Максимиана, римски пълководецъ, за другарь; пó-сетнѣ (292) прибавилъ още двама помощници — *кесари:* Галерия и Константина Хлора. Тогава Римската империя се подѣлила на четире дѣла: Д. задържалъ източната часть, съ Никомидия за столица; Максимианъ — Италия и Африка, съ Миланъ за столица; Константинъ добилъ Британия, Галия и Испания, съ Триръ за сѣдалище; Галерий — Илирия и цѣлата Дунавска долина, съ Сирмий за сѣдалище. Слѣдъ 21-годишно царуване, Д. се уморилъ да царува, та си далъ оставката отъ прѣстола; въ сжщото врѣме, той накаралъ и събрата си Максимиана (макаръ и противъ волята му) да се оттегли и той отъ царството. Двѣ години прѣди оставката си, Д. прѣдприелъ, по внушенията на събрата си, Галерия, онова рѣшително и жестоко гонение противъ християнетѣ, по което е гла-

вно паметно неговото царуване. Послѣднитѣ години отъ живота си Д. прѣкаралъ въ Салона, дѣто показалъ удивителна простота въ живота. Тамъ се занимавалъ само съ градината си, и когато нѣкои го подканяли да земе пакъ короната: «Дойдете въ Салона», имъ отговорилъ, «и сами ще се научите да цѣните благото, на което азъ се наслаждавамъ като си обработвамъ салатата». Понѣкога загатватъ за тоя епизодъ съ думитѣ: *Д. въ Салона* или *Д.-вата салата.*

Диомедъ. Баснословенъ царь на Тракия, прочутъ по жестокостьта си. Той хранилъ конетѣ си съ човѣшко месо, ала билъ наказанъ за това отъ Херкулеса, който го далъ на конетѣ му да го изяджтъ.

Дионисий *Александрийски* (церковенъ отецъ отъ III-и вѣкъ), умр. въ 265 въ Александрия, дѣто билъ и роденъ. Той билъ отъ благородно египетско семейство и още малъкъ се покръстилъ; ученикъ на Оригена и ржкоположенъ свещеникъ, той 16 години управлявалъ александрийското огласително училище; въ 247 станжлъ епископъ. Прѣзъ Дециевото гонение, около това врѣме, билъ хвърленъ въ затворъ и осжденъ на смърть; нъ нѣкои селяни го избавили и той се крилъ една година въ Ливийската пустиня. Въ 257 билъ заточенъ, нъ се завърнжлъ слѣдъ 3 години. Д. е писалъ много съчинения, нъ по́-вечето сж изгубени.

Дионисий *Ареопагитъ.* Ученъ мжжъ, членъ на Ареопага въ Атина, обърнжтъ въ християнската вѣра отъ Апостола Павла и, споредъ прѣданието, ржкоположенъ отъ апостола за атински епископъ. Прѣданието казва още, че той прѣтърпѣлъ мжченическа смърть. Паметьта му се въспоминува на 3 окт. Приписванитѣ нему писания се считатъ за лъжливи, като се приима, че тѣ сж писани отъ неизвѣстенъ писатель, въ IV-и или V-и вѣкъ *(Библ.).*

Дионисий *Мали.* Римски калугерь отъ VI-и вѣкъ, родомъ отъ Скития, на́й-много извѣстенъ въ хронологията по това, че прѣсмѣтнжлъ какво годината на Христовото рождение съвпада съ година 754 отъ основанието на Римъ и положилъ началото на християнската ера отъ годината на Р. Х., когато до негово врѣме християнската ера почвала отъ смъртьта Христова. *Дионисиевската ера* се приела повсемѣстно отъ VIII-и вѣкъ.

Дионисий *Милетски.* Единъ отъ старогръцкитѣ писателе; издалъ прѣданията на староврѣменнитѣ гръци подъ името *Митически циклъ* и написалъ *Исторически циклъ,* който съдържа историята на свѣта слѣдъ троянската война.

Дионисий *Стари.* Сиракузски тиранинъ [името «тирания» гръцитѣ давали на всѣка *похитена* власть, колкото мждро и благотворно и да се упражнявала], възвишилъ се въ Сиракуза отъ ниско състояние до званието пълководецъ и на 25-годишна възрасть заграбилъ прѣстола (406 пр. Р. Х.); воювалъ среща картагенянетѣ, на които три пжти нанесжлъ побѣда, първий пжть благодарение на чумата; слѣдъ нѣколко военни сполуки, упражнявалъ на́й-голѣмо влияние надъ гръцкитѣ градове въ Долна Италия, и флотитѣ му били първи въ Тосканско и Адриатическо море. Нъ Д. не се задоволилъ съ

славата да бжде нáй-отличний воитель и държавникъ на вѣка си; той желаялъ да блесне и като поетъ. За да се прослави на поетическото поприще, той испратилъ въ 388 на олимпийскитѣ игри пратеници, нáй-добритѣ декламатори на врѣмето, да декламиратъ стихотворенията му, нъ не билъ честитъ да добие наградата. Той ималъ пó-голѣма сполука въ Атина, дѣто на състезанията нѣколко пжти добилъ втората и третата награда за трагедията, послѣдното му произведение дори се удостоило съ първата. Той умр. въ 368. — **Д. *Млади.*** Синъ и прѣемникъ на Д. Стари, изгоненъ отъ Диона, слѣдъ това пакъ възстановенъ на сиракузския прѣстолъ, ала пó-сетнѣ заробенъ отъ коринтянетѣ. Умр. въ Коринтъ въ крайна бѣдность.

Дионисий *Халикарнасски* [Халикарнасъ е билъ градъ въ Кария, въ Мала-Азия]. Ученъ гръцки критикъ, историкъ и археологъ, род. вѣроятно кждѣ срѣдата на вѣка прѣди Христа. Отишелъ въ Римъ въ 29 прѣди Р. Х. и живѣлъ тамъ 22 години, та се запозналъ съ езика, книжнината и старинитѣ на римлянетѣ; написалъ тамъ на латински прочута *Римска археология* въ 20 книги, отъ които сж уцѣлѣли само 9-а, 10-а и 11-а, а останжлитѣ сж извѣстни по малки откжслеци. Д. оставилъ и цѣнни риторически и критич. съчинения. За нáй-добро издание се има Рескивото (6 т., Лайпцигъ, 1774-1777). Д. умр. въ год. 8 прѣди Р. Х.

Дионисъ. Гръцкото име на Бахуса или Вакха.

Дионъ. Сиракузски тиранинъ, Платоновъ ученикъ, царувалъ откакъ изгонилъ краля, Дионисия Млади, отъ 375 до 353 прѣди Р. Х.; управлявалъ деспотически, за което билъ убитъ отъ атинянина Калипа.

Дионъ *Златоустъ.* Прочутъ гръцки ораторъ отъ I-и вѣкъ на нашата ера, род. въ Пруза (сегаш. *Бруса)* въ Мала-Азия, а развивалъ дѣятелностьта си въ Римъ. Подозрѣнъ отъ императоръ Диоклетиана, билъ принуденъ първенъ да бѣга отъ тоя градъ; нъ пó-сетнѣ Нерва и Траянъ му правили голѣма честь, послѣдний дори го зималъ до себеси на императорската колесница. Ораторството му възбуждало всеобщо удивление. Умр. въ Римъ въ 117. До насъ сж достигнжли 80 отъ неговитѣ рѣчи, пó-вечето съ политическо и философско съдържание (изд. на Емперуса въ 2 т., Брауншвеигъ, 1844).

Дионъ *Касий.* Гръцки историкъ, род. въ Никея, авторъ на една *Римска история.* Тая история, която е обемала епохата отъ основанието на Римъ до 229 слѣдъ Р. Х., е състояла отъ 80 книги; отъ тѣхъ сж уцѣлѣли само 37—54 и 56—60, послѣд. изд. Бекеръ, Лаипцигъ, 1849 (род. 155 — умр. 240).

Диопсидъ, *гр.* Минералъ съ зеленикавъ, жълтеникавъ или синкавъ шаръ и полупрозраченъ; срѣща се въ природата доста често, понѣкога въ кристали.

Диоптрика, *гр.* Часть отъ оптиката, учение за прѣломяването на свѣтлитѣ лучи въ прозрачни срѣди, като въздухъ, вода, стъкло и др. — **Диоптриченъ.** Който се отнася до диоптриката.

Диоптръ, *гр.* 1) Въ артилерията: инструментъ за навождане топъ. 2) Въ акушерството; ин-

струментъ за расширение маточно устие.

Диорама (гръц. знач. *гледане прѣзъ)*. Гледка доставяна отъ картина въ голѣми размѣри написана съ доста прозрачни шарове на тънко платно и дори и отъ двѣтѣ му страни. Гледката различа, споредъ както се освѣтлява картината — отпрѣдъ, отзадъ или отъ страна и споредъ степеньта на освѣтлението. Въ такъва картина може, споредъ свѣтлината, да се усилватъ едни отъ прѣдмѣтитѣ, които изображава, и ослабятъ други, па и да се въвождатъ нови шарове и дори нови прѣдмѣти. За това нѣщо освѣтлението става чрѣзъ разношарни стъкла. Една такъва картина прѣдставлява сгради или изгледъ отъ природата, и за да се струва на зрителя, че вижда самитѣ нѣща, които прѣдставлява картината, а не просто едно изображение отъ тѣхъ, рамката на картината правѭтъ отъ истински прѣдмѣти, запр. отъ стълби, стрѣхи, огради и др. т. така расположени, че зрительтъ, дори като се мѣсти отъ едно мѣсто на друго, не може да види краищата на картината. Д. захваща само една страна въ павилйона, дѣто става прѣдставлението; ако захваща всичкото пространство наоколо, нарича се *панорама* (гръц. *панъ,* все; *орама,* гледка). Сѫществената особеность на д. е промѣнливото освѣтляване. Д. е измислена отъ французския живописецъ Дагера, чието име е свързано съ друго едно наистина велико изобрѣтение. Виж. *Дагеротипия.*

Диоритъ, *гр.* Дребнозърнестъ камень, който се отличава по плътностьта си; състои отъ бѣли или зеленикави зрънца отъ албитъ и отъ рогова измама съ черенъ или зеленикавъ шаръ.

Дйортъ-джихаръ, *тур.-перс.* (тур. *дйортъ,* четире; перс. *джихаръ,* четире). Употрѣбява се за 2 пѫти по 4 въ таблоиграненто.

Диоскури. Въ *гръц. баснол.* двама братя близнаци, Касторъ и Полуксъ, покровителе на моряцитѣ, на гостоприемството и на гимнастиката. Тѣ, синове на Зевса отъ Леда, били нераздѣлни другаре (поради което и името имъ станѫло пословично за нераздѣлна дружба), па и двамата участвували заедно въ на́й-славнитѣ прѣдприятия (въ похода на аргонавтитѣ и др.). Изображавали ги въ видъ на непорочни юноши, съ полукрѫгли шапчици и съ палма въ рѫка.

Диотрефъ. Влиятеленъ членъ на нѣкоя отъ раннитѣ пръкви, нъ неизвѣстно на коя и вѣроятно проповѣдникъ *(Библ.;* 3 Иоан.).

Диофония, *гр.* Несъгласенъ звукъ.

Дипирихий, *гр.* Стѫпка въ стихъ отъ четире кѫси слога.

Диплография, *гр.* Счетоводство или книгодържание въ двойна часть. — **Диплографическа книга.** Тефтеръ въ двойна часть.

Диплома или **дипломъ,** *гръц.* (отъ *дипло,* диплѭ, сгѫвамъ на двѣ). 1) Актъ издаденъ отъ факултетъ, въ който се констатира способностьта на едно лице, което е издържало испити. Такъви особенъ видъ свидѣтелства биватъ отъ разни степени: *бакалаврска диплома, диплома за лисансие, докторска диплома.* 2) Свидѣтелство издадено отъ власть на промишленикъ, въ което се припознава високо качество на произведението му: *имамъ дипломъ отъ Парижското Изложение.*

Дипломатъ, *гр.* 1) Лице, на което е възложено да расправя съ правителството на чужда държава работитѣ на своето правителство. 2) Кой-да-е човѣкъ вѣщъ въ дипломацията. 3) Хитръ, ловъкъ човѣкъ, способенъ да извъртява работитѣ. — **Дипломатически.** Който се отнася до дипломацията. — **Дипломатическо тѣло.** Всичкитѣ чуждестранни посланици при двора на единъ господарь или държавенъ глава. — **Дипломация.** 1) Наука, часть отъ международното право, за взаимнитѣ сношения на държавитѣ. 2) Главнитѣ ржководителе на взаимнитѣ сношения на държавитѣ: *европейската дипломация раскжса нашето отечество на петь кжса; дипломацията не пощади българетѣ.*

Дипломирамъ, *гр.* Снабдявамъ съ диплома.

D*ipsacus*, *ново-лат.* Неутолима жажда (болесть).

Диптерология, *гр.* Учение за двукрилитѣ.

Дипчикъ, *тур.* Задната часть на пушка.

Директенъ, *лат.* Правъ: *директенъ тренъ,* правъ влакъ, сир. такъвъ, който се не спира на всичкитѣ станции.

Директоратъ или **директория,** *ново-лат.* 1) Върховно правителство, на което всѣкой отъ членоветѣ носи, намѣсто министръ, или директоръ: *Алеко паша и директоратътъ му.* 2) Върховното правителство въ врѣме на първата република въ Франция.

Директоръ — триса, *ново-лат.* Лице, подъ чието главно управление се намира едно заведение или администрация: *директоръ на гимназия, директриса на училище.*

Дирекционна линия, *лат.* Въ *воен. искуство* линия на посоката на гюлле, бомба; сжщо линия на батарея.

Дирекция, *лат.* 1) Управление, отдѣлно учреждение за управляване правителствени или частни работи. 2) Посоката на движението на войска.

Дисертантъ, *лат.* Лице, което защищава дисертация.

Дисертация, *лат.* Съчинение по нѣкой наученъ прѣдмѣтъ, написано не всестранно, а колкото е потрѣбно да се докаже едно или нѣколко зададени положения. Дисертациитѣ се пишжтъ за добиване учена степень или членство въ учено дружество: *Х. защищаваше дисертацията си за професоръ на философията.*

Дирижирамъ, *фр.* Управлявамъ музикаленъ хоръ, дансове, и др. — **Дирижйоръ.** Управляжщий оркестръ, дансове, и др.

Дисгармония. Сжщото, каквото е дисхармония.

Дисекция, *лат.* Разсичане тѣлата на мъртви животни съ научна цѣль. — **Дисекторъ.** Оня, който се занимава съ дисекция за медицински сказки и др. т.

Дисентерия, *гр.* Кръвавъ поносъ, кръводрисъкъ.

Дисидентъ, *лат.* Отцѣпеникъ, разномисленикъ; оня, който е въ несъгласие съ болшинството по единъ или по́-вече въпроси по вѣра, нравственость, политика и др.

Дискантъ, *лат.* 1) На́й-високий човѣшки гласъ или звукъ въ музиката. 2) Двойно пѣние. — **Дискантисъ.** Лице, което пѣе дискантъ.

Диско. Островъ при западния брѣгъ на Гринландия, 160 килом. надлъжъ; съставлява часть отъ данскитѣ владѣния. На югъ

е главната станция Годхавнъ. Тюленоловство. Напослѣдъкъ сж открили въ острова ископаеми вжглища.

Дискозъ, *гр.* 1) Плоско околчесто блюдо, на което събиратъ въ църква за благочестива цѣль пари. 2) Такъво блюдо съ свещени изображения, което употрѣбяватъ въ църква при свещенодѣйствието.

Дископлоди или **дискомицети.** Единъ видъ гжби, които различатъ отъ твърдогжбитѣ по това, че тѣхнитѣ спороносни листца сж вложени въ чашовидни или дисковидни плодоносци.

Дискредитирамъ, *ново-лат.* Развалямъ кредитъ, правьж нѣкого да се лиши отъ довѣрието на другитѣ. — **Дискредитирамъ се.** Изгубвамъ си кредита.

Дискъ, *гр.* Кржгътъ или видимата повръхность на звѣзда.

Дисонансъ, *фр.* Несъзвучие, несъгласие между два или по́-вече звука.

Диспенсаторий или *фармакопея, лат.* Аптекарска книга, която излага какви прости цѣрове трѣбва да се намиратъ въ запасъ и какъ да се пазятъ, и съдържа наставления какъ да се приготвятъ сложнитѣ цѣрове.

Диспепсия, *гр.* Мжчно пищеварение (болесть).

Диспермaтически, *гр.* Двусѣменъ.

Диспондей, *гр.* Стжпка въ стихъ отъ два спондея, сир. отъ четире дълги слога.

Диспозиция, *фр.* (соб. зн. *расположение).* 1) Расположение на войска прѣди сражение съ опрѣдѣлени распореждания отъ началника ѝ. 2) Въ *търг.* распореждане.

Диспропорция, *ново-лат.* Несъразмѣрность на частитѣ на едно цѣло помежду си.

Дистилирамъ. Прѣварявамъ едно вещество, като го прѣкарвамъ прѣзъ парно състояние въ течно. — **Дистилация,** *дистилировка.* Такъво прѣваряване.

Дисхармония, *гр.-лат.* Несъгласие, нестройность на звуковетѣ.

Дисциплина, *лат.* Редъ съ безусловна покорность, чинопочитание и пазене всичкитѣ форми между по́-долни или подвѣдомствени къмъ по́-горнитѣ отъ тѣхъ: *военната дисциплина трѣбва да бжде много строга; въ това училище нѣма дисциплина.* — **Дисциплинаренъ.** Който се отнася до дисциплината. — **Дисциплинарно наказание.** Наказание, което се налага за нарушение на дисциплината. — **Дисциплинирамъ.** Приучвамъ на дисциплина: *дисциплинирана войска.* — **Дисциплинованость.** Състояние на дисциплина.

Дитетраедръ, *гр.* Двоенъ четиристранникъ.

Дитирамбъ. Първоначално прѣзиме на Бахуса, съ невѣрно происхождение и значение; по́-сетнѣ приспособено на единъ видъ лирическа поема, обработвана по́особено въ Атина, която се отличавала по възвишеностьта и буйството на стила, ала която въ по́-късенъ периодъ се изродила въ надута и глупава поема. На́йнапрѣдъ дитирамбътъ се пѣелъ лудешката и свирилъ на флута сжщеврѣменно; въ на́й-послѣднитѣ врѣмена, нему била дадена редовна хорова форма и се пѣелъ. Тоя е дитирамбътъ, за който изобщо се говори. Въ *прѣн. см.* неоснователна похвала. — **Дити-**

рамбически. Който се отнася до дитирамба.

Dito, *лат.* Казаното, горѣпоменѫтото.

Дитрохей, *гр.* Двоенъ трохей, сир. стѫпка въ стихъ отъ два трохея.

Дифония, *гр.* Музика на два гласа.

Дифтеритъ, *гр.* Гърлица, гущерь, лошото гърло; болесть, която се отдава на микроби, които, като нападнѫтъ човѣка, произвождатѣ силно въспаление въ гърлото и пó-вечето пѫти докарватъ смърть. Отъ *д.* мрѫтъ най-голѣмо число дѣца. Отличителний му признакъ е образуването на нѣщо като ципи по кожата и особено въ гърлото, отдѣто и името му (*дифтера,* ципа). Благодарение на откритието на французина д-ръ Ла Ру, направено въ 1894, тая болесть сега се лѣкува сполучливо съ нацъркване подъ кожата на болния серумъ отъ обеззаразената кръвь на конь. Виж. *Серумъ.*

Дифамация, *лат.* Поношение, обезславяване, безчестене, клевета. — Дифамацията състои въ приписването нѣкому дѣяние, което може да му поврѣди честьта. Дифамацията се наказва отъ закона само по тѫжене на оскърбеното лице.

Диференциаленъ (*лат.* **диференция,** разлика). Разностенъ: **диференциално даждие,** — митно даждие, което е пó-голѣмо или пó-малко споредъ мѣстопроисхождението на стокитѣ.

Диференциално смѣтане. Въ *мат.* такъво смѣтане, по което, отъ сравнението на конечни величини, намира се отношението между тѣхни безконечно малки части. — **Диференциалъ.** Безконечно малко увеличение на величина въ диференциално смѣтане.

Дифракция, *лат.* Въ *физик.* отклонение на свѣтливитѣ зари отъ праволинейния имъ пѫть, когато минуватъ прѣзъ твърдѣ тѣсни зирки или около острия край на нѣкое непрозрачно тѣло.

Difficile satiram non scribere, *лат.* Мѫчно е да не пише човѣкъ сатира.

Дихогамия, *гр.* Въ *бот.* несъврѣменното развитие на прашника и плодника на едно растение. Дихогамическо растение, на което пó-напрѣдъ се развива прашникътъ, се нарича *протоандрическо (първомѫжско);* такъво пъкъ растение, на което рилцето бива вече способно за оплодяване, а пъкъ прашникътъ на сѫщия цвѣтъ не е още развитъ, се нарича *протогиническо* (първоженско). Ливадното клинавиче е, заприм., отъ първитѣ; а пъкъ миризливката, — растението, което придава на сѣното приятната миризма, отъ вторитѣ. Вторитѣ сѫ пó-рѣдки.

Dieu et mon droit, *фр.* Богъ и моето право (девиза).

Дицентъ. Виж. *Дукумъ.*

Дию. Португалски островъ въ Омански заливъ, на югъ отъ Гузератъ; 13,000 жит. Прѣвъсходно пристанище.

Диямбъ, *гр.* Стѫпка въ стихъ отъ два ямба, сир. отъ четире слога, отъ които първий и третий кѫси, а вторий и четвъртий дълги.

Дмитриевъ (Иван. Иван.). Русски поетъ, авторъ на епическата поема **Иермакъ** и на леки и шеговити поеми, въ които нáй-много е прѣвъсхождалъ (1760—1837).

Днѣпръ. Рѣка въ европейска Русия, извира въ блатисти гори на сѣверъ въ смоленската гу-

берния, тече прѣзъ Киевъ, Екатеринославъ, Херсонъ и влива се въ Черно море; 1,950 килом. Д. е корабоплавателенъ токо-речи отъ самия си изворъ. Произведенията на губерниитѣ, прѣзъ които тече — жито, градиво, желѣзо, соль, клъчища, ленъ — обикновено се прѣнасятъ по рѣката до черноморскитѣ пристанища, ала много кораби минуватъ прѣзъ годината отъ Д. въ Балтийско море прѣзъ Березина и Двина.

Днѣстръ. Рѣка въ европ. Русия, извира отъ Карпатскитѣ планини въ Галиция (Австрия), на разстояние около 55 килом., образува прѣдѣла между Русия и Австрия, влиза въ Русия, тече по прѣдѣла на Бесарабия и мие Бендеръ, и при Акерманъ се влива въ Черно море; 1,200 килом. Корабоплаването въ австрийскитѣ прѣдѣли подкача отъ Буковина, а въ Русия отъ Исаковецска митница. Главнитѣ произведения, които се прѣнасѭтъ по рѣката, сѫ дърва и жито.

До. Име на първата музикална нота, на която друго име е *утъ* (out).

Доблесть. Душевно мѫжество, благородство; **доблестенъ**, отличенъ по душевно мѫжество, силенъ и твърдъ въ високи добродѣтели, като великодушието, самопожъртвуването и др.

Добнеръ *(Гелелий)*. Чешски списатель по историята, археологията и библиографията на Чехия, умрѣлъ ректоръ на пражския университетъ. Писалъ е само по латински и нѣмски, нъ пакъ е пръвъ отъ начинателетѣ на чешското възраждане (1719—1790).

Добри пристанища. Заливъ на южната страна на о-въ Критъ, близу при Ласей. *(Библ.)*

Добричъ. Градъ, окол. ц., варненски окр., 36½ килом. на сѣверо-западъ отъ Балчикъ, 51 на сѣв. отъ Варна, 90 на сѣв.-зап. отъ Силистра; 11,087 жит. Панаиръ за едъръ и дребенъ добитъкъ и колониални стоки прѣзъ м. май, който трае 14 дни. Д. е 36 килом. на югъ отъ прѣдѣла на подрумѫнска Добруджа. Прѣди освобождението тоя градъ се наричаше Хаджи-оглу Пазарджикъ; той доби сегашното си име въ 1883, за споменъ на стария български князъ, който е владѣялъ ония мѣста нѣколко врѣме прѣди падането на България подъ турцитѣ. Виж. *Добротичъ*.

Добровичъ *(Димитръ)*. Първий български живописецъ въ новитѣ врѣмена, роденъ въ Сливенъ въ 1816. Училъ се първенъ въ родното си мѣсто по гръцки езикъ при даскалъ Димитра Кишиша, послѣ продължилъ ученето си въ гръцката гимназия на Куру-Чешме въ Цариградъ, въ съученичество съ Кръстевича, Доброплодни и Раковски. Прѣзъ 5-годишно учение въ това училище проявилъ дарбата си за живописство, та по прѣпоржката на учителетѣ си постѫпилъ въ новооткритата тогава академия на хѫдожествата въ Атина. Въ гръцката столица прѣкаралъ 11 години, и сѫщеврѣменно се училъ живописството и работилъ икони за да искарва прѣхраната си. Прѣзъ това врѣме изработилъ още, освѣнъ студиитѣ си, много оригинални картини за продань. Четире отъ тия картини, за които добилъ богати премии отъ гръцкото привителство, сега сѫ въ Атинския музей.

Младий живописецъ мечтаелъ за единъ по́-широкъ просторъ на

хждожеството си, та въ 1848 отишелъ въ Римъ, — тамъ дѣто сж се подвизавали велики живописци Рафаеловци и Микель-Анжеловци. Въ първитѣ 10 години отъ пристигането си въ Вѣчния градъ, посѣщавалъ редовно академията на живописството да се усъвършенствува, а прѣзъ свободното си врѣме ходилъ въ Ватиканъ да копира пó-хубавитѣ творения на знаменититѣ живописци, които продавалъ на туристи и любителе на живописството. Така доставилъ той, среща едно условено възнаграждение, на Атинския музей една богата сбирка картини, 27 на брой, копия отъ нáй-хубавитѣ творения на Рафаела, Микель-Анжело и други славни хждожници; и прѣзъ това врѣме, за да може да копира колкото е възможно пó-вече картини, измислилъ една своя система, наречена *елеофотография*.

Слѣдъ освобождението на България, *Д.* наумилъ да се върне въ отечеството си, нъ не съ празни ржцѣ; затова се заловилъ изново да копира нáй-хубавитѣ творения, и съ свойственото нему трудолюбие сполучилъ да искара 150 копия до 1892. Тая година той пристигнжлъ въ родния си градъ, 60 години слѣдъ излазянето си отъ него.

Въ 1893 Д. продаде на българското правителство за музея 53 елеофотографии и 11 картини негова собствена работа. Прѣзъ сжщата година той даде изложение на картинитѣ си въ София въ сградата на Народното Събрание. Изложението биде удостоено съ присжтствието и високата похвала на Н. Ц. В. княгиня Мария Луиза, която и благоволи да купи картината Dispositione отъ Рафаела.

Една часть отъ картинитѣ си, между които и бюстовѣтѣ на Х. Димитра, Ботева, Раковски и Доброплодни, копирани отъ малки портрети, Д. е оставилъ при разнитѣ паметници, костюми и картини на Народния Музей у старата джамия въ София, дѣто всѣкой може да ги види; останжлитѣ се намиратъ при него. Жизнеописателятъ му В. П. Б. въ списан. *Свѣтлина* (год. VI, кн. XII), отъ дѣто сж почерпени тия бѣлѣжки, ни казва, че тия картини сж цѣлъ складъ отъ неисчерпаемъ имотъ, който авторътъ имъ не би далъ въ замѣна за никакво друго богатство.

Макаръ и пó-вече отъ 80-годишенъ старецъ, Д. е още бодъръ и здравъ и не испуща четката, а продължава да работи пó-леки нѣща.

Доброволенъ. Отъ своя воля, безъ принуждение. — **Доброволникъ.** Войникъ, който служи въ една войска, не по изискване на закона, а по свое си желание; волентиринъ.

Добровски *(Иванъ)*, пó-рано *Иванъ Добровичъ* и още пó-рано *Иоанисъ Х. Добри.* Български учитель и публицистъ въ епохата на нашето възраждане и пръвъ български проповѣдникъ на словѣнската нравствена взаимность и на единъ общесловѣнски езикъ. Д., роденъ въ Сливенъ въ 1812, починж въ Пловдивъ прѣстарѣлъ, бѣловласъ и заслуженъ пенсионеръ въ 1896. Той се билъ училъ въ родното си мѣсто, послѣ въ Атина, и нáй-послѣ продължилъ учението си, заедно съ Иларпона Макариополски, Чомакова и др., при прочутъ грръцки ученъ своего рода материалистъ, Каири, на о-въ Андрасъ. Слѣдъ това, учителствувалъ 20-на години въ Бра-

ила, Сливенъ, Самосъ, Котелъ и други градове. Въ младитѣ си години си «бъхталъ главата върху квадратурата на кржга» и съ въсхищение вѣрвалъ, че е разрѣшилъ тая велика задача; ала, кога да прѣдстави въ Атина разрѣшението ѝ прѣдъ едно събрание отъ учени, билъ ужасно разочарованъ и тая несполука оставила неизгладими слѣди въ живота му. Прѣзъ септ. 1850, слѣдъ Богоровия *Цариградски Вѣстникъ*, почнжлъ да редактира въ Вѣна спис. *Мирозрѣние*, което щѣло да излиза на мѣсецъ. Въ австрийската столица прѣстоялъ три години, а сполучилъ да издаде отъ списанието си само петь броя. *Мирозрѣнието* създало на Д. извѣстность не само между българетѣ, а и между първитѣ словѣнски политици и литератори въ Австрия; тогавашнитѣ корифеи на чешския народъ Шафарикъ, Палацки, Иосифъ Иречекъ и др. влѣзли въ блиско сношение съ Д. и състоянието на българския народъ ги заинтересувало пóживо. Д. послѣ ходилъ въ Русия, и прѣзъ С.-Петербургъ-Берлинъ-Хамбургъ-Ливерпулъ отишелъ въ Америка. Цѣльта на пжтуването му въ новия свѣтъ остава до сега неизвѣстна; той не е искалъ да ѭ открие на събесѣдницитѣ си. Слѣдъ 1861—62, той заминжлъ пакъ за Букурещъ, дѣто, слѣдъ нѣколко години, издалъ още два броя отъ своето *Мирозрѣние* (1870). Отъ Букурещъ отишелъ въ С.-Петербургъ съ политическо намѣрение «да удумва руситѣ да освободѭтъ България»; съ подобна цѣль е и подавалъ мемоари до разни правителства. Отъ С.-Петербургъ се върнжлъ въ Сливенъ въ 1872. Д. писалъ въ цариградскитѣ вѣстници и работилъ и по церковния въпросъ, и Сливенъ го испратилъ свой прѣдставитель въ първия български съборъ въ Цариградъ, — съборътъ, който изработи устава на новосъздадената българска екзархия. Слѣдъ освобождението ни, Д. живѣ до смъртьта си 10-на години осамотенъ животъ [той не бѣше жененъ] въ Пловдивъ. Въ погребението му, направено на общински разноски, зехж участие литератори, учители и др. Много интересна е статията за Д., който бѣше единъ чудакъ и съ физиономия като Даруиновата, на Д-ръ Ив. Шишманова въ *Български Прѣгледъ*, год. III, кн. VII и VIII.

Добровски *(Иосифъ)*. Чешски филологъ, абатъ отъ иезуитския орденъ, основатель на словѣнската филология. Съ историко-филологическитѣ си изслѣдвания той пръвъ пролѣлъ свѣтлина върху словѣнското минжло. Писалъ е на чешски, на нѣмски и на латински. Нáй-важнитѣ му трудове сж: Slawin (Прага, 1834), Slowanca (Прага, 1814—15), Institutiones linguae Slavonicae dialecti veteris (Вѣна, 1822), Glagolitica (Прага, 1807; 2-о издание, 1832), Scriptores rerum Bohemicarum (Прага, 1783—84) и др. За да изучва стари ржкописи и събира свѣдѣния, които сж интересували изученията му, Д. пжтувалъ въ Швеция, въ Русия, въ Италия, въ Германия и въ Швейцария. Билъ роденъ близу до Раабъ (Унгария) и до 1790 билъ вице-ректоръ на храдишската семинария (1753—1829).

Добродушие. Душевно расположение къмъ добро, добро сърдце, нѣжни чувства.

Добродѣтель. Всѣко похвално качество на душата; човѣкъ съ такъви качества се нарича *добродѣтеленъ*. Говори се и за отдѣлни добродѣтели: умѣреностьта, мжжеството, скромностьта и д. т., за които се изисква непрѣкжснжто упражнение въ нѣкои добри дѣйствия. За *христянски д-ли* считатъ особено вѣрата, надеждата и любовьта.

Добролюбовъ *(Николай Ал.)*. Нáй-знаменитий, слѣдъ Бѣлински, русски критикъ, единъ отъ основателетѣ на литературната критика въ Русия. Д., роденъ въ 1836 въ Нижни-Новгородъ, синъ на свещеникъ, умствено и духовно узрѣлъ много рано. Още на 3 години декламиралъ прекрасно нѣкои Крилови басни. Когато билъ на 8 години, ималъ домашенъ учитель; и майка му все казвала, че изъ учебната стая на сина ѝ се чувало само едно: «защо?» «отъ що?» и «какъ?»; послѣ свършилъ наукитѣ си въ нижно-новгородската семинария и въ с.-петербургския педагогически институтъ. Литературната му дѣятелность подкачила отъ института (1856). Чернишевски, въ чието списание *Современникъ* обнародвалъ той първата си статия *За единъ събесѣдникъ*, оведнжжъ го оцѣнилъ и, слѣдъ първото си свиждане съ него, казалъ у дома си, че при него ходилъ прѣзъ деня единъ човѣкъ съ необикновенъ умъ. Въ съчинението си *Тъмното царство*, което стои съвсѣмъ единично не само въ русската, а и въ европейската критическа литература, Д. достигнжлъ до нáй-високата точка на силата си. Отъ Д-витѣ съчинения на езика ни сж прѣведени до сега *Робертъ Овенъ и неговитѣ опитвания за обществена реформа* (Видинъ, 1895), *Отецъ Александръ Гаваци и неговитѣ проповѣди* (Разградъ, 1897) и *Значението на авторитета въ възпитанието* (Вратца, 1898).

Д., за да се прѣдотвърне охтиката, която се появила у него, пжтувалъ въ Германия, южна Франция, Италия, нъ безъ сжществено облекчение; въ 1861 прѣзъ Гръция и Цариградъ се върнжлъ въ С.-Петербургъ, дѣто и починжлъ въ края на сжщата година. Съчиненията му, първенъ обнародвани въ русскитѣ списания, сж напечатани отдѣлно въ 4 тома (СПБ., 2-о изд., 1876). Доста подробни свѣдѣния за Д., за неговия животъ и литературна дѣятелность, заедно съ единъ хубаво изработенъ неговъ портретъ, има на български въ книжка *Н. А. Добролюбовъ*, написана отъ А. М. Скабичевски, изд. на М. Тимофеева (Варна, 1895, 95 стр. въ 8-о).

Доброплодни *(Сава Илиевъ)*. Български учитель и книжовникъ въ епохата на книжовното ни възраждане. Д., роденъ въ Сливенъ въ 1826, училъ се първенъ въ родното си мѣсто, а послѣ свършилъ курса на гръцкото Велико народно училище въ Цариградъ (1842). Слѣдъ това, учителствувалъ петь години въ Котелъ. Въ 1847 отишелъ учитель и церковенъ пѣвецъ [Д. биль сладкогласенъ и тогавашнитѣ учителе били и церковни пѣвци] въ Шуменъ, дѣто въ 1852 билъ назначенъ директоръ на «полугимназия» [шуменското училище тогава се повишило и зело тая титла] съ сътрудници-учителе А. П. Гранитски, Иванъ Богоровъ, Д. П. Войниковъ и др. Полугимназията прѣкжснжла занятията си

прѣзъ кръмската война, 1854/56, и прѣзъ тия години Д. отишелъ въ Австрия, дѣто билъ професоръ въ карловачката «Велика гимназия» по старогръцки. Слѣдъ войната, той се върнжлъ въ Шуменъ пакъ като директоръ на полугимназията до 1859. Отъ негово врѣме словѣнский езикъ се въвелъ напълно въ шуменската токо-речи погърчена църква. Отъ 1859 до 1862, той билъ директоръ на сливенското училище; отъ 1862 до 1864 — учитель въ Варна, дѣто пръвъ пжть се отворило класно българско училище; отъ 1864 до 1870 — класенъ учитель въ Тулча; отъ 1870 до 1872 — такъвъ въ Силистра; отъ 1872 до 1875 — учитель въ Кюстенджа; и отъ 1875 до 1878 — учитель въ Тулча. Д., който билъ труженикъ на полето на церковното ни освобождение, билъ честитъ да бжде прѣдставитель [на Силистра] въ първия български съборъ въ Цариградъ, — съборътъ, който изработи основния законъ на новосъздадената българска екзархия. Една особена заслуга на Д. за отечеството ни е била неговата наклонность да убѣждава по́-възрастнитѣ си ученици да отиватъ въ странство (Европа) да продължаватъ наукитѣ си. Нѣкои отъ неговитѣ ученици, които се усъвършенствували на чужбина, сж: генералъ Кишелски, Сава В. Филаретовъ, Д-ръ Г. Мирковичъ, Добри П. Войниковъ, В. Друмевъ (сега Н. Високопр. Климентъ Търнов.), В. Стояновъ, Д-ръ Ив. Шишмановъ. Слѣдъ освобождението Д. билъ прѣдсѣдатель на окр. съвѣтъ въ Варна (1878—81) и послѣ инспекторъ на разградския учебенъ окржгъ (1881—85). Д. е авторътъ на първата българска комедия *Михаль* (Земунъ, 1853). Други извѣстни негови трудове, прѣведени или написани, сж: *Пиономия* (1846), *Кратка словесность*, *Взаимноучителни таблици* и *ржководства* за тѣхъ (1853), *Букварь за таблицитѣ* (1860), *Ново-български букварь* (1866), *Тълкование на недѣлн. апостоли* (1867), *Кратко здравословие*, *Смѣшенъ стѣненъ календарь*, *Тълкование на недѣлнитѣ евангелия* (1882), *Нова лесна метода да се изучи българский езикъ, а практически русский и гръцкий* (1885). Прѣзъ 1887/88 Д. редактираше първенъ въ Варна, а послѣ въ София *Ново-българска Пчела*, поучителенъ и шеговитъ вѣстникъ, отъ който излѣзохж само 19 броя. Отъ 1888 Д. живѣеше пенсониранъ въ София, дѣто и починж въ 1894. Бѣлѣжки за живота и дѣятелностьта на *Д.* има въ кн. *Кратка автобиография на С. И. Доброплодни* (София, 1893) и въ кн. **Трима народни учители**: *Сава В. Филаретовъ, С. И. Доброплодни и Д. П. Войниковъ* (Шуменъ, 1895, изд. Ил. Р. Блъсковъ). — Единъ синъ на покойния Д., П. С. Д., сега ректоръ на духовното училище въ Самоковъ, е и редакторъ на илюстрованото религиозно-нравствено списание *Православенъ Проповѣдникъ* (Самоковъ, год. V, 1898).

Доброславинъ *(А. П.)*. На́йпървий русски хигиенистъ, който е създалъ въ Русия една хигиеническа школа. Много отъ неговитѣ ученици вече сж се заявили съ учени трудове и заниматъ катедри на хигиената. Такъви сж въ Казанъ М. Я Капустинъ, въ Варшава Г. Ковалковский, въ Москва В. Нагорский,

въ Петербургъ Судаковъ и Шидловский. Когато се повѣрила на Д. катедрата на хигиената въ русската академия, тая наука се прѣдавала като допълнителенъ отдѣлъ въ сждебната медицина; Д. ѭ направилъ самостоятелна наука и устроилъ за неѭ хигиеническа лаборатория, първа тогава по врѣмето и едва ли не първа сега въ цѣла Русия. Той е и писалъ много, само по въпроса за храненето изброяватъ до сто негови работи. Нему принадлежѫтъ такива солидни трудове като *Курсъ на военна хигиена*, — *Курсъ на обществено здравепазене*, — *За значението на месото и консервитѣ за храна изобщо и въ домакинството на войскитѣ особено*, — *За отрѣдѣлянето малки количества амиакъ*, — *За влиянието на желѣзото вносимо въ организма върху отлѫчването на пикнята, температурата и теглото на тѣлото*, — *Очеркъ на основитѣ на санитарната дѣятелность*, — *Канализацията на градоветѣ*, — *Позитивната метода на физиологията* и др.

Д., лѣкарски синъ, билъ роденъ въ 1842 въ брянска окол., орловска губер. Възпитанникъ на калужската гимназия, той свършилъ курсъ въ медицинско-хирургическата академия въ 1865 и добилъ степень д-ръ на медицината въ 1868. Слѣдъ това прѣкаралъ около 2 години въ странство, дѣто се училъ и изучвалъ санитарнитѣ учреждения на Австрия, Германия и Франция. Той починѫ въ 1889.

Добросъвѣстенъ (bona fide, добра вѣра). Юридически терминъ, който означава, че една сдѣлка, спогодба или какво да е дѣйствие между двѣ или пó-вече страни е направено наистина, а не съ цѣль за лъжа и измама. — **Добросъвѣстно** *владѣние* по закона наричатъ такъвъ имотъ, на който владѣлецътъ не знае, че принадлежи другиму. — Изобщо **добросъвѣстенъ** наричатъ всѣкой човѣкъ, който испълнява длъжностьта си, или задлъженията, що е зелъ, точно и честно, сир. по съвѣстьта си, безъ да гледа на каквито и да било съблазни или мѫчнотии.

Добротичъ или *Добричъ*. Български князъ на Добруджа, който царувалъ на тая земя въ врѣмето, когато на другитѣ части отъ България царували тримата Иванъ Александрови синове. Д. се вѣрва да е билъ сродникъ на съврѣменнитѣ нему български царе. Той управлявалъ княжеството си съвсѣмъ независимо, прѣзелъ въ 1370 Варна, която тогава била въ византийски рѫцѣ, и испращалъ военнитѣ си кораби до мало-азиятскитѣ крайбрѣжия, именно до Трапизонъ, на помощь на зетя си, гръцки князъ и притезатель на трапизонския прѣстолъ. Д-ча наслѣдилъ синътъ му *Иванко*, когото постигнѫла сждбата на другитѣ български владѣтеле, Ив. Шишмана и братята му.

Добруджа. Българска земя подъ властьта на Румѫния, между Дунавъ и Черно море, съ южен прѣдѣлъ една линия отъ Дунавъ, около 18 килом. на ист. отъ Силистра, до Черно море, 10 килом. на югъ отъ Мангалия: простр. 11,800 чет. килом.; насел. 250,000 жит. българе, татаре, румѫне, черкезе и др. Българетѣ прѣобладаватъ на сѣверъ отъ Кюстенджа, а румѫне има само въ долината

на Дунавъ. Татаретѣ, които населяватъ вжтрѣшностьта на страната, сж малобройни; тѣ сж ногайци, които се прѣселили тамъ въ 1812 отъ Буджакъ (южна Русия). Вслѣдствие на кръмската война, други ногайци се прѣселили отъ Таврида въ Д. между делтата на Дунавъ и Кюстенджа. Въ 1864, голѣмо число черкезе, изгонени изъ Русия, дошли и тѣ та се заселили въ Д. На сѣверъ, къмъ Дунавъ, се срѣщатъ руси, (рутинци и московци) старовѣрци, които, гонени отъ Екатерина II, намѣрили прибѣжище въ Турция. Тия руси, наричани *липоване*, сж си упазили езика и никакъ не сж се смѣсили съ околнитѣ населения. На́й-сетнѣ въ Д. има и едно селище поляци и нѣколко нѣмски селца по брѣговетѣ на южния ржкавъ на дунавската делта, па се намиратъ и арабе, гръци, арменци, евреи — съ една рѣчь добруджанското население прѣдставлява нѣщо като единъ етнографически конгресъ.

Д. образува единъ видъ полуостровъ, който е изобщо едно плато високо отъ 60 до 80 мет. надъ равнището на Дунавъ и Черно море; на югъ ѭ дѣли отъ Варненско *Дели-орманъ*, единъ гористъ поясъ. Хълмоветѣ и́ сж продължение отъ планинитѣ на България; на́й-високитѣ, отъ 400 до 500 метра, се намиратъ на сѣверъ, между Мачинъ, Тулча и Баба-даа. Въ срѣдата земята е безводна пустиня, та и населението е слабо и земята малко се обработва. Сѣверо-източната часть на страната е покрита съ блата, та е нездрава и токо-речи необитаема (особено въ Тулчанско). Западната часть е по́-здрава. Крайбрѣжията отъ двѣтѣ страни сж изобщо много стръмни.

Д. произвожда доста жито, особено царевица, въ неблатиститѣ и неизложенитѣ на наводнения земи. Намѣста́ се сѣе и ленъ и конопъ. Риболовството и скотовъдството сж голѣми богатства на страната. Искарва се и соль.

Освѣнь Меджидие, градъ основанъ въ 1855 въ срѣдата на полуострова до сегашната желѣзница, никой важенъ градъ не е нѣкога сжществувалъ въ срѣдна Добруджа. Градоветѣ и градовцетѣ по́-голѣми отъ проститѣ села сж расположени всички било на Дунавъ като Рахово, Черна-вода, малкитѣ укрѣпени мѣста Хърсово, Мачинъ и Исакча и гр. Тулча; било край голѣмото сѣверно езеро Розелонъ, като Баба-даа; било на морското крайбрѣжие, като Кюстенджа. Сжщото е било и въ старо врѣме, споредъ историцитѣ и географитѣ. Когато се правила желѣзницата между Черно море и Дунавъ, открили се остатки отъ нѣкои укрѣпления и помислило се, че тамъ е имало една тройна линия римски укрѣпления, която е вървѣла отъ морето до рѣката. Това прѣдположение по́новитѣ издирвания сж опровергали.

Въ 1855, въ врѣме на кръмската война, французското правителство накарало да се направи между Черно море и Дунавъ единъ голѣмъ пжть, дѣто една английска компания построила въ 1859 желѣзница — Кюстенджа-Черна-вода, — първата желѣзница направена въ тогавашна Турция.

Въ римско време Д. се наричала Мала Скития (Scythia Minor); по́-сетнѣ тя принадлежала на българетѣ. Въ XIV-и вѣкъ, когато българското царство било раздѣлено между тримата Пв. Алек-

сандрови синове, Д. се управлявала отъ четвърти господарь, князъ Добричъ (виж. това име); отъ него и княжеството му добило името си. Столицата на това княжество билъ гр. *Калиакра*, при сегашното село Гяуръ-Суютчукъ въ Балчишко; пó-сетнѣ въ прѣдѣлитѣ на това княжество влѣзълъ и градъ Варна. Падането на България дало Д. на турцитѣ, подъ чиято власть се намираше до 1877. Русия чрѣзъ Санъ-Стефанския договоръ ѭ отстѫпи въ 1878 на Румѫния въ размѣна за Бесарабия. Берлинский конгресъ удобри тая отстѫпка. До това врѣме добруджанскитѣ българе се отличавахѫ съ народополезната си дѣятелность; Тулча, Кюстенджа и други зимахѫ живо участие въ борбата ни съ гръцкото духовенство: сега народното образование не е свободно и румѫнетѣ залѣгатъ да прѣтопѭтъ българския елементъ. Д. е лишена отъ правото да избира прѣдставители за прѣдставителската камара и сената.

Дове (*Хенрихъ Вилх.*). Отличенъ германски метеорологъ, изложилъ и разяснилъ закона за буритѣ или правилото за измѣнението на посоката на вѣтроветѣ: то състои въ това, че посоката на вѣтра се измѣнява не оведнѫшъ, а постепенно, и при това въ сѣверното полуклѫбо това измѣнение става по посоката на видимото движение на слънцето, а въ южното по противоположната посока. Освѣнъ това, Д. е направилъ много открития въ климатологията, индуктираното електричество, поляризираната свѣтлина и др. Нему се длъжи и приспособлението на стереоскопа въ откриването подложни банкноти — остроумна и полезна идея. Д-витѣ съчинения сѫ многобройни; пó-вечето му изслѣдвания сѫ обнародвани въ *Запискитѣ* на берлинската академия и въ Annalen на Погендорфа (1803—1879).

Доводъ. *Аргументъ*; причина или съображение назначено да заведе до заключение, та да убѣди въ нѣщо.

Довѣрие. Вѣра въ нѣкого. — **Довѣреность.** 1). Увѣреность, която единъ човѣкъ има въ нѣкого, че може напълно да му се уповава. 2) Въ *юрис.* писменъ актъ, съ който едно лице *(довѣритель)* възлага на друго *(довѣренъ)* да дѣйствува за него въ тѫжебни, търговски или ступански дѣла, като му прѣдава, въ дѣлото, за което му дава довѣреность, нѣкоя, въ самия актъ опрѣдѣлена, часть отъ своитѣ права. — **Довѣритель.** Оня, който се е довѣрилъ нѣкому. — **Довѣрчивъ.** Оня, който е наклоненъ да се довѣрява, или който лесно вѣрва въ другитѣ. — **Довѣренъ.** Човѣкъ, който се ползува съ довѣрието на нѣкого, или който е добилъ отъ нѣкого писмена довѣреность; повѣренъ. — **Довѣрявамъ** *нѣщо нѣкому.* Повѣрявамъ, отдавамъ на съвѣстьта му; упълномощавамъ.

Довѫръ. Английски градъ при протока Па-де-Кале, 110 килом. на юго-ист. отъ Лондонъ, нáйблизкната точка отъ английското крайбрѣжие до Франция; 29,000 жителе. Параходна станция за Франция. Силно укрѣпенъ градъ.

Довѫръ. Градъ въ Съединенитѣ Държави (Ню-Хямпшайръ), 19 килом. отъ морето; 12,790 ж. Памучни платове; обуща.

Довѫръ. Градецъ въ Съединенитѣ Държави, столица на

държ. Делауеръ, на р. Сентъ-Джонъ, 12 килом. навжтрѣ въ сушата отъ Делауерски заливъ и 65 килом. на югъ отъ Уилмингтонъ; 5,000 жит., отъ които около 1,000 негри.

Догма или *догматъ, гр.* 1) Вѣроучение, учение за вѣра, основно положение на едно кое-да-е вѣроисповѣдание. 2) Въ богословието: всѣка истина, що се отнася до съзерцателната часть на християнското учение и съставлява правило отъ християнската вѣра, която истина е опрѣдѣлена и се исповѣдва, на основание на божественото откровение, по общия гласъ на Вселенската църква, и отхвърлянето на която води християнина къмъ отлжчение отъ църквата. Систематическото изложение на такъви *д.* съставлява науката **Догматическо** *богословие.* — **Догматизмъ**, *догматическа метода.* 1) Такъво изложение на кой-да-е наученъ прѣдмѣтъ, въ което отъ извѣстни основни положения се вадижтъ отдѣлни истини, та така се строи цѣла научна система. 2) Учителско, положително, авторитетно учение.— **Догматика.** Сжщото, каквото е [по́-горѣ] догматическо богословие. — **Догматикъ.** Писатель, който обяснява догмитѣ на една вѣра. — **Догматически.** 1) Който се отнася до догми. 2) Поучителенъ; учителски, авторитетенъ, който не допуща възражение: *избягвайте догматическия тонъ.*

Доданимци. Народъ отъ Иафетовото племе, Бит. 10; 4; живѣлъ нѣйдѣ въ сѣвернитѣ примория на Срѣдиземно море *(Библ.).*

Доде *(Алфонсъ).* Единъ отъ на́й-отличнитѣ французски романисти отъ реалистическата школа. Отъ съчиненията му, които сж обезсмъртили името му, има нѣколко прѣведени на езиза ни: — **Сафо.** парижски нрави, романъ *(Библиотека за мало и голѣмо,* София, 1896), *Тартаренъ Тарасконецътъ,* романъ, прѣв. М. Московъ (Търново, 1896), *Портъ Тарасконъ,* послѣдни приключения на знаменития Тартарена, прѣв. М. Московъ (Търново, 1897), *Бѣлата лилия,* комед. въ 1 дѣйст., прѣв. отъ рус. Каменъ (Чирпанъ, 1897). Други отъ по́-забѣлѣжителнитѣ Д-ви трудове сж: *Набабътъ, Заточенитѣ царе, Нума Руместанъ.* Послѣдний му романъ е *Подпора на семейството.* Д. се поминж въ Парижъ отъ внезапна смърть (1840—1897).

Додекагонъ *гр.* Въ *геом.* Дванадесетожгълникъ.

Додекаедръ, *гр.* Въ *геом.* Дванадесетостѣнникъ.

Додъ. Виж. *Дронтъ.*

Дожъ, *итал. (doge,* отъ лат. dux, водитель). Име на държавния глава на едноврѣмешната Венециянска и Генуезска републики.

Доза, *гр.* Приемъ; количеството цѣръ, което трѣбва да се употрѣби на веднжшъ.

Дознание. Първо распитване, което се прави отъ власть. **Дознанието** различа отъ **слѣдствието** по това, че се прави за прѣдварително удостовѣрение да ли има основание да се пристжпи къмъ слѣдствие; затова строгий редъ на слѣдствието не се и пази при дознанието, а правижтъ се само запитвания безъ клетва.

Дозонъ *(Августъ).* Французски литераторъ, единъ отъ писателетѣ чужденци върху българския народъ до освобождението ни, род. въ 1822, умр. въ 1891. Д. билъ французски консулъ въ Солунъ, Янина, Пловдивъ и Бѣл-

градъ, и пó-сетнѣ прѣдаватель на русски въ училището на живитѣ източни езици въ Парижъ. Той е авторъ по французски на *Сръбски народни пѣсни, прѣведени отъ първообразитѣ* (Парижъ, 1859), *Български народни пѣсни, неиздадени*, (1877), *Сръбската епопея* (1881), съставитель на една албанска граматика (1878), авторъ на *Албански прикаски* (1881) и др.

Дойенъ, *фр.* Старей, нáй-старий измежду членоветѣ на едно тѣло, събрание: *дойенъ на дипломатическо тѣло.*

Дойрянъ. Градъ, ц. на дойрянска или полянска каза, на сѣверъ отъ солунската, солун. вил., 52 килом. на сѣв.-зап. отъ Солунъ; 7,800 жит., отъ които 3,000 българе, 4,000 турци, 550 цигане, 250 евреи. Д. е расположенъ край едноименно езеро, отъ което истича рѣка Резанъ, притокъ на Вардаръ. Едно отъ главнитѣ села въ неговата каза е *Мировица*, станция на солунско-скопската желѣзница; пó-вечето отъ половината отъ населението на казата е българско, а останжлата половина главно турско.

Доказателство. 1) Онова, което доказва, установява истината за нѣщо. 2) Бѣлѣгъ, свидѣтелство: *даде доказателство на вѣрностьта си.* — **Сждебни д.** сж каквито и да било обстоятелства, които обличаватъ невинностьта или виновностьта на подсждимия, или въ гражданско дѣло подтвърдяватъ правото на едната или на другата отъ странитѣ. Споредъ това, *сжд.* **д.** биватъ углавни и граждански. — *Философски* **д.** Всичкитѣ разни положения вкупно, които правятъ нѣкоя истина очевидна.

Докладъ, *рус.* (отъ *до*, до, при; *класть*, турямъ, македонскобълг. клавамъ). 1) Писмено или устно изложение, което прави подвѣдомственъ чиновникъ на началника си върху една работа, която изисква разрѣшението на послѣдния: *управительтъ испрати доклада си въ министерството; министрътъ е ходилъ на докладъ у княза.* 2) Изложение, въ което се дава отчетъ за особено изучение, направено отъ комисия: *докладчикътъ на комисията докладва по законопроекта за . . . въ днешното засѣдание на камарата.* 3) Изложението на едно дѣло (тжжба), което единъ сждия прѣдставя прѣдъ сждиитѣ отъ сжщия сждъ. — **Докладвамъ.** Прѣдставямъ писменъ докладъ; давамъ устно отчетъ за каквото и да било дѣло; увѣдомявамъ началството си за нѣщо. — **Докладчикъ.** Оня, който докладва върху едно дѣло.

Докторъ (лат. значи *учитель*). 1) Лѣкарь. 2) Лице, което е добило нáй-високата учена степень *(докторатъ)*, която даватъ университетитѣ и други висши заведения: *докторъ на правото, докторъ на богословието* и др.

Доктрина, *лат.* Вѣроучение; философско учение. — **Доктринеръ.** Привърженикъ и защитникъ на нѣкои начала въ богословието, философията и политиката; противникъ на нововъведения.

Документъ, *лат.* Писмено свидѣтелство, доказателство за нѣщо, актъ. *Исторически* **д.**: грамоти или рескрипти и всички книжа, които свидѣтелствуватъ за нѣкое събитие, лице, епоха и др. т. *Юридически* **д.**: писмени доказателства за невинность или

виновность, законни актове за състояние и др. т. *Търговски* д.: расписки, полици, смѣтки и др. т. — **Документъ, документаленъ.** Основанъ на документи, почерпанъ отъ документи; *документално,* съ документи.

Докусъ-канъ-кардашъ (отъ тур. д., които знач. *девето-кръвенъ братъ).* Полипъ отъ едноокржжнитѣ, който отлжча отъ повръхностьта си варовито вещество въ видъ на тржбици.

Докъ, *англ.* 1) Водоемъ, построенъ въ пристанище за товаряне и растоваряне кораби съ огромно влагалище за стока около него. 2) Единъ видъ памуч. платъ.

Долагамъ. Докладвамъ, въ смисълъ на увѣдомявамъ, съобщавамъ.

Доларъ. Монетна единица въ Съединенитѣ Държави. Сребърний д. има стойность 5 лева 31 ст., златний — 5 л. 19 ст.

Доле. Французски списатель и печатарь, единъ отъ нáй-прѣднитѣ дѣйци на европейското възраждане, изгоренъ като еретикъ въ Парижъ въ 1546.

Dolente, итал. Музикаленъ терминъ. Жаловито.

Долеритъ, *гр.* Минералъ, който състои отъ лабрадоръ, авгитъ и др. съ черенъ, рѣдко зеленикавъ шаръ. Различаватъ зърнестъ, порфировъ *д.* и долеритовъ камень. *Нефелиновъ* д. съдържа, намѣсто лабрадоръ, *нефелинъ;* срѣща се въ Саксония, Хесенъ, Чехия.

Долна-Баня. Едно отъ пó-главнитѣ села въ ихтиманска околия, съ топли минерални води и станция на желѣзницата.

Долна-Кадийца. Връхъ въ съединението на Пиринъ съ Рила; 2,378 м. надъ морското равнище.

Долна-Орѣховица. Едно отъ пó-главнитѣ села въ Горно-Орѣховската околия, съ 3,306 жит. Споменува се още въ XIV-и в. въ врѣме на похода на краль Владислава III за Варна.

Долни-Джбникъ. Село (2,040 жит.) при Плѣвенъ, извѣстно съ сражението въ 1877 между руситѣ и турцитѣ.

Доломитъ. Единъ камень химически съставенъ отъ калций, магнезий и др. Намира се въ пространни маси, понѣйдѣ като варовитъ камень, понѣйдѣ като кристализиранъ зърнестъ камень, обикновено бѣлъ, а понѣкога сивъ, жълтеникавъ или въсчеренъ. Нѣкои отъ обикновенитѣ бѣли мрамори сж доломитъ. Употрѣбява се често за градиво. Нареченъ е така по името на франц. минералогъ *Доломйо.* У насъ се намира въ Софийско (Студена и Корило), при Плѣвенъ, Габрово, Троянский балканъ и др.

Доломйо. Французски минералогъ, роденъ въ Доломйо, въ изерски департаментъ (1750—1801).

Dolce (долче), итал. Въ *муз.* тихо съ полутонъ.

Доль. Французски градъ, 38 килом. на юго-ист. отъ Дижонъ, на Дубъ и канала отъ Рона за Рейнъ; 14,253 жит. Стоварище на търговията съ Швейцария. Химически произведения и др. Римски старини: остатки отъ два акведука, амфитеатръ, много храмове, пжть отъ Лионъ прѣзъ Д. за Рейнъ.

Доминика. Единъ отъ малкитѣ Антили; 28,840 жит. Гл. гр. *Чарлоттаунъ;* 4,800 жит. Нáй-високий отъ малкитѣ Антили, около 1,800 м. надъ морското равнище. Гл. произведения захарь, кафе, какао, ромъ. — Д. е билъ откритъ отъ Колумба прѣзъ второто му пжтуване (1493) въ единъ недѣ-

ленъ-день, отдѣто е и името му *Д.*, сир. Господенъ день.

Доминиканска република. — Държава въ източната часть на о-въ Хайти, която захваща близу до двѣ трети отъ цѣлия островъ. Насел. 300,000 жит. главно негри и мулати. Стол. *Санъ-Доминго.* Главни произведения: захарь, тютюнь, кафе. — *Д. р.* се образувала отъ испанска колония на острова въ 1697; въ 1795 тя отстжпила една часть отъ земята си на Франция; въ 1814 придобила изново изгубената си земя и припознала властьта на Испания; въ 1822 колонията отхвърлила испанското иго и съединила сждбата си съ африканскитѣ си съсѣди; и най-сетнѣ въ 1843 стжпила пакъ на краката си като независима република, нъ доста страдала отъ анархия.

Доминиканецъ, доминиканка. Римо-католически калугерь, калугерка отъ ордени, основани отъ св. Доминика въ 1215 и 1208. Въ врѣмето на албигойската ересь Доминикъ (Доминго), италиянски богословъ, убѣденъ, че невѣжеството на народа и свѣтовностьта на духовенството помагатъ за напрѣдъка на ересьта, учредилъ орденитѣ, които носжтъ името му, съ цѣль да противодѣйствуватъ на еретицитѣ, като проповѣдватъ словото Божие между народа. Папа Инокентий III утвърдилъ тия ордени, които упражнявали голѣмо влияние въ католическитѣ земи до XVI-и вѣкъ, когато иезуититѣ малко по малко ги истикали изъ училищата и царскитѣ дворове и тѣ се върнжли на старото си звание.

Доминико Заминери. Знаменитъ италиянски живописецъ, точенъ и изразителенъ рисуватель и истински колористъ (1581—1641).

Домино, *итал.* 1) Дълга мантия за маскара. 2) Игра съ 28 длъгнести правожгълни кокалчета, всѣко съ по нѣколко точки на него и всичкитѣ подплатени съ черни дъсчици.

Домициванъ. Римски императоръ отъ 81 до 96, синъ Веспасиановъ, род. въ 51, дошелъ на прѣстола слѣдъ смъртьта на брата си Тита, чиято смърть приписватъ нему. Слѣдъ несполуката му въ походитѣ му среща дакитѣ и маркоманетѣ въ 87, той станжлъ подозрителенъ и жестокъ и съ убийство или заточение лишилъ Римъ отъ токо-речи всѣкой гражданинъ личенъ по талантъ, учение или богатство. Жестокоститѣ станжли толкова нетърпими, че противъ него се устроилъ единъ заговоръ съ участието на жена му Домиция и той паднжлъ подъ меча на убийцата.

Домицилъ, *лат.* Въ *търг.* мѣсто за платежа на полица. — **Домицирамъ полица.** Назначавамъ мѣсто, дѣто ще се заплати полица.

Доналдъ. Име на 8 шотландски царе (195—1098).

Донасямъ. Писмено или устно съобщавамъ на правителството нѣщо отъ поведението на нѣкого противно на правителството или на законитѣ. Виж. *Доносъ.*

Донателo. Знаменитъ италиянски ваятель, прѣдтеча на Микелъ Анжело. Цѣлото тежнение на неговия гений било да въспроизведе старинното, и неговий стилъ понѣкога наумѣва за славнитѣ произведения на стара Гръция. Той работилъ въ Венеция, Падуа, Римъ, Флоренция. Главнитѣ му произведения сж статуи: Св. Маг-

далина. Св. Петръ, Св. Марко, Св. Георги и др. (1386—1466).

Донация (*Копринена*), *лат.* Бубулечка отъ златоглавкитѣ, живѣе по повръхностьта на растенията.

Донгола. Земя въ Долна-Нубия, която захваща една часть отъ Ниловата долина и образува нáй-сѣверния окржгъ отъ египетски Суданъ, насел. около 250,000 жит. (арабе и барабраси). *Д.*, много плодородна, се простира по двата брѣга на Нилъ по длъжина около 250 кил. и е била нѣкога срѣдоточие на нубийското мощество и култура, което доказватъ многобройни и великолѣпни развалини. Тая земя била подѣлена между нѣколко арабски главатаре, когато мамелюкитѣ, испждени отъ Египетъ, потърсили тамъ прибѣжище (1812) и послѣ завладѣли една часть отъ неѭ; въ 1820 г. ѭ завоевалъ синътъ на Исмаилъ паша Египетски, и отъ тогава тя е владѣние на Египетъ. — **Донгола** (Нова) или *Марака.* Главний градъ на областьта Д., на лѣвия брѣгъ на Нилъ; около 20 хил. жит., сѣдалище на паша. Търговия съ Каиро. Замъкъ. Нова Д. е основана отъ мамелюкитѣ въ 1820.

Дондуковъ-Корсаковъ (князъ *Александръ Мих.*). Русски генералъ, добрѣ извѣстенъ у насъ по участието си въ послѣдната русско-турска война и въ непосрѣдственитѣ събития, които докара тя. Въ врѣме на тая война той командуваше едно армейско тѣло. Въ 1878 г., слѣдъ смъртьта на князъ Черкаски, биде назначенъ императорски русски комисаръ въ България, та нему се паднж главний трудъ по устройството на нашото гражданско управление; на другата година бѣше командуѭщъ русското окупационно военно тѣло въ България. Симпатичний му характеръ го направи много популяренъ въ България; станж дори въпросъ за него като кандидатъ на българския прѣстолъ. Въ 1879, той отвори въ Търново учредителното народно събрание. Когато за български князъ се избра князъ Александръ, той напуснж България (юлий с. г.). Слѣдъ това бѣше едно по друго харковски, одесски и кавказски губернаторъ. — *Д. К.* бѣше свършилъ въ с.-петербургския университетъ по юридическия факултетъ; драгунски офицеръ, той бѣше служилъ въ пó-раннитѣ години отъ попрището си въ Кавказъ, участвувалъ бѣше съ отличие въ кръмската война и пóсетнѣ бѣ занимавалъ поста киевски губернаторъ (1820—1893).

Donec eris felix — multos numeralis amicos. Латинска поговорка: доклѣ бждешъ честитъ, ще броишъ много приятеле; — стихъ на Овида, испжденъ отъ Августа и изоставенъ отъ приятелетѣ си. Често се привожда само първата часть: Donec eris felix.

Донецъ. Рѣка въ южна Русия, притокъ на Донъ, тече главно въ земята на донскитѣ казаци, корабоплавателна до Змиевъ; около 1,000 кил. По Д. прѣкарватъ жито и дървенъ материялъ. Корабоплаването е незначително, по причина на пѣсъчни прѣспи и лжкатушно течене.

Доницети. Знаменитъ италиянски композиторъ, авторъ на опери *Люци Ламерморска, Фаворитката* и др. Неговитѣ опери сж първоразредни по мелодическитѣ си качества (1797—1848).

Доносъ, *доношение, донесение.* Извѣстие противъ нѣкого съобщено на началство. — **Доносенъ.** Който се отнася до доносъ. **Доносчикъ, доноситель.** Оня, който е далъ за нѣкого доносъ.

Донкастеръ. Английски градъ, 6 кил. на югъ отъ Йоркъ; 21,500 жит. Прочути мелници и житни тържища. Хубава пръква отъ XIV-и вѣкъ.

Доносо Кортесъ (маркизъ *Валдегамасъ).* Испански дипломатъ-публицистъ, билъ посланикъ въ Берлинъ и Парижъ. Между съчиненията му най-забѣлѣжително е *Опитъ върху католицизма, либерализма и социализма* (1851), съчин. прѣведено на французски (1803—1853).

Донъ. Русска рѣка, истича изъ Ивановско езерце въ тулската губерния, тече прѣзъ губерниитѣ тулска, рязанска, воронежска и прѣзъ земята на донскитѣ казаци и влива се въ Азовско море прѣзъ три ржкава, отъ които само единъ е корабоплавателенъ; 1,450 кил. Д. прибира 80 притока, отъ които главнитѣ сж Соена и Донецъ отдѣсно, а отлѣво Хоперъ, Медвѣдица, Салъ и Маничъ. Д. е корабоплавателенъ до Задонскъ, 800 килом. отъ устието му, и е скаченъ по каналъ съ Волга; по тоя пжть произведенията на вжтрѣшностьта се прѣнасятъ въ южнитѣ русски области. Водитѣ на Д. изобилватъ съ риба.

Донъ-Жуанъ. Името на главното дѣйствужще лице въ Молиеровата драма *Петровий Пиръ,* текстътъ на Мозартовата опера *Донъ Джиовани* и геройтъ на една Байрнова поема *Донъ-Жуанъ.* Сега съ това име наричатъ всѣкого, който се отличава въ любовни похождения.

Донъ-Кихотъ. Собственото име на странствужщия рицарь Ламанхски, въ славния романъ на Сервантеса; оттука *донкихотизмъ,* което значи вѣтрогонство.

Донъ Педро I. Първий бразилски императоръ (1822—1831). — **Донъ Педро II.** Послѣдний бразилски императоръ, който бѣше владѣтель-философъ (членъ-кореспондентъ на французската академия на наукитѣ и др.) и истински човѣколюбецъ. Той бѣ запрѣтилъ търговията съ негритѣ и унищожилъ робството въ Бразилия. Слѣдъ ½-вѣковно царуване, той биде сваленъ отъ прѣстола отъ републиканцитѣ въ 1889. Род. въ 1825 въ Рио-де-Жанейро, умрѣ въ Парижъ въ 1891 между книгитѣ си. Виж. *Бразилия,* история.

Допотопенъ. Прѣдипотопенъ, който е билъ прѣди потопа. Тая дума се употрѣбява изобщо за животнитѣ и растенията, които сж сжществували нѣкога, и на които не само родоветѣ, а дори и видоветѣ вече не сжществуватъ между живитѣ. Такъви отъ животнитѣ сж мамонтитѣ, мастодонтитѣ и др., на които костницитѣ ископаватъ изъ земята въ вкаменѣно състояние. Думата *допотопенъ* нѣма точенъ смислъ, защото тя не означава нѣкое врѣме въ свръска съ библейския или всемирния потопъ — оня, до който се отнася сказанието за Ноевия ковчегъ, а изобщо всички епохи прѣди историческитѣ. — Въ свещената история **допотопни патриарси** се наричатъ онія, които живѣли прѣди потопа. Тѣхнитѣ имена, родословие, възрасть съставляватъ прѣдмѣтъ на 5-та гл. отъ *Битието.* Такъви имало десеть: Адамъ, Ситъ, Еносъ, Кай-

панъ, Маалалеилъ, Иаредъ, Енохъ, Матусалъ, Ламехъ, Ное. За всичкитѣ, освѣнъ Еноха (виж. това име), ни се расказва, че достигнжли до много дълбока старость и умрѣли.

Дора д'Истрия, (литературенъ псевдонимъ на Елена Гика, по́сетнѣ княгиня Колцовъ-Масалски). Влашка литераторка, внука на князъ Александра Гика X, влашки господаръ, родена въ Букурещъ, въ 1829. Д. д' И. има класическо образование, па и владѣе езицитѣ германски, французски и италиянски съ книжнината имъ. На 15-годишна възрасть тя подкачила единъ прѣводъ на *Илиадата* на германски, и не се минжло много и зела да пише драми. Въ това врѣме тя се оженила за русския князъ Колцовъ-Масалски, когото придружила въ с.-петербургския дворъ. Нейнитѣ по́-забѣлѣжителни съчинения сж: *Монашеский животъ въ Источната църква, Героитѣ на Румжния, Албанцитѣ въ Румжния или князове Гика, Венецияпката, За женитѣ отъ една жена.* Послѣдното нейно съчинение, обнародвано въ 1864, е прѣведено на русски, английски, италиянски и др. езици.

Дордона. Рѣка въ зап. Франция, влива се въ Гарона, 18 кил. на сѣверъ отъ Бордо, когато съединенитѣ рѣки добиватъ име Жиронда; 450 кил. длъга, корабопл. 300 килом.

Доре *(Густавъ).* Знаменитъ французски рисуватель, илюстриралъ много сполучливо съчиненията на великитѣ списателе и поети — Дантевия *Адъ*, Милтоновия *Рай*, Шатобриановата *Атала*, Сервантесовия *Донъ-Кихотъ*, Лафонтеновитѣ *Басни*, *Библията* и др. (Род. въ Страсбургъ въ 1833, умр. въ Парижъ въ 1883).

Дорида. Малка планинска страна въ стара Гръция, на югъ отъ Тесалия. Дорийцитѣ, едно отъ 4-тѣ главни гръцки племена, добили, по сказанията, името си отъ Дора, синъ Елиновъ, който се прѣселилъ отъ Тесалия въ Дорида. Отъ Д., тѣ се утвърдили съ врѣме въ голѣма часть отъ Пелопонесъ. Тогава се основали дорийски селища въ Италия, Сицилия и Мала Азия. Дорийцитѣ се отличавали отъ другитѣ гръцки племена по строгость, твърдость и суровость. Характеръгъ имъ се отразилъ и въ тѣхната архитектура; дорийскитѣ стълпове сж яки и неукрасени, а ионическитѣ тънинки и гиздави. И нарѣчието на дорийцитѣ рѣзко различало отъ другитѣ гръцки нарѣчия; дорийското нарѣчие било дебело и гръздаво, а ионическото — истънчено и меко.

Дормиторъ. На́й-високий връхъ въ главната планинска верига въ сѣверна Черна-гора, пирамиденъ; 2,528 (2,600 споредъ Киперта) метра надъ морското равнище. Тоя връхъ, на южния прѣдѣлъ на Херцеговина, се намира въ земята между рѣки Дрина и Пива, която се отстжпи на Черногора по Берлинския договоръ въ 1878.

Дортмундъ. Прусски градъ, на́й-важний въ областьта Вестфалия, на келнъ-минденската желѣзница, на Емшеръ (притокъ на Рейнъ), 75 кил. на сѣв.-ист. отъ Келнъ; 78,435 жит. Фабрики за желѣзнопжтенъ материялъ; близу до града се искарва много желѣзо и каменни вжглища. Д. нѣкога е билъ единъ отъ свободнитѣ градове на хансейския съжзъ;

нъ Вѣнский конгресъ го отстжпилъ на Прусия въ 1815.

Дортрехтъ или *Дортъ*. Холандски градъ въ обл. Южна-Холандия, 19 кил. на юго-ист. отъ Ротердамъ, на сѣв. ржкавъ на Маасъ, съ добро пристанище, на желѣзницата отъ Анверсъ за Ротердамъ; 32,000 жит. Търговия съ жито, градиво, захаръ, тютюнъ.

Дорчестеръ. Английски градъ, 184 кил. на юго-зап. отъ Лондонъ; 7,000 жит. Много старъ градъ съ забѣлѣжителни паметници; до него се намиратъ остаткитѣ отъ единъ римски амфитеатръ, който е събиралъ 13,000 зрителе. Д. е билъ заобиколенъ отъ римлянетѣ съ стѣна.

Доръ. Ханаански царски градъ, на Срѣдиземно море, между Кесария и гора Кармилъ, отпослѣ на Манасиното племе *(Библ.)*.

Досаждамъ *нѣкому*. Дотегнувамъ му, правжж му главоболие, причинявамъ му неприятности. — **Досада**. Дотегнуване. — **Досадителенъ, досаденъ**. Който докарва досада. — **Досадителность**. Свойство на онова, що е досадително. — **Досадитель**. Който досажда.

Дословенъ. Слово по слово, сир. дума по дума, букваленъ: *дословенъ прѣводъ* (на книга).

Доспатски Родопи или Доспатъ-Дагъ. Родопитѣ, които захващатъ по сѣверния склонъ пространството по долината на Марица отъ сливането на Ели-дере до сливането на Дерменъ-дере, а по южния — пространството по долината на Места отъ сливането на Елешница до сливането на Мошделъ. Въ сѣверната имъ часть влизатъ *Тжмржшкитѣ* села, чрѣзъ които се отнима отъ територията на княжеството около 667 чет. килом. Всичкитѣ пжтеки прѣзъ тѣхъ сж конски пжтеки. Отъ Т.-Пазарджикъ прѣзъ Пещера има шосе до Батакъ; а отъ Батакъ нагорѣ прѣзъ Досп. Родопи до Неврокопъ се минува по стария римски друмъ.

Доспѣвски *(Станиславъ Д.)*. Български иконописецъ, чиито икони, отлични по своята изящность, се срѣщатъ въ пръквитѣ на много градове въ България. Д., род. въ Самоковъ въ 1827, билъ синъ на прочутъ на врѣмето си иконописецъ, Димитръ Самоковецътъ, който съ братята си работелъ въ Рилския монастирь. Той отъ малъкъ изучвалъ церковното живописство при баща си, а свършилъ живописството въ С.-Петербургъ въ Императорската Академия на Хждожествата, дѣто за единъ свой етюдъ билъ награденъ отъ академията съ сребъренъ медалъ. Тоя неговъ етюдъ се пази въ Пловд. Нар. Библиот. Слѣдъ свършването си (1859), той се установилъ въ Т.-Пазарджикъ, дѣто станжлъ извѣстенъ въ много краища на България. Освѣнъ иконитѣ, той рисувалъ и портрети и картини. Отъ портретитѣ първо мѣсто захващатъ ония на д-ръ Чомакова, Найденъ Герова и Денкооглу; отъ картинитѣ нѣкои има упазени у синоветѣ му.

Д., единъ отъ първитѣ обществени дѣйци въ Пазарджикъ и посветенъ въ народното движение въ 1876, билъ откаранъ отъ турското правителство въ Цариградъ. Той ималъ русско подданство, та русското правителство се застжпило да го освободи; нъ когато го поискало, отговорило му се, че умрѣлъ въ болницата (1877). Д., човѣкъ съ благороденъ характеръ, се радвалъ на всеобщо уважение. — Единъ неговъ синъ, *Никола Д.*,

учитель и още младъ, се е заявилъ съ литературна дѣятелность. Той редактираше, заедно съ д-ръ Ив. Златарова, въ Бургасъ, 1893, мѣс. спис. *Прѣгледъ* и е издалъ прѣведени или съставени книги *Грижитѣ за отглеждане дѣтето до 7-годишната му възрасть* отъ M-me Louise Richard, учебн. *Минералогия и Геология, Химия* и др.

Доставямъ. Снабдявамъ, набавямъ. — **Доставитель.** Който доставя. — **Доставка.** Снабдяване.

Досто. Частица, вѣроятно съкращение отъ достоинъ, която се поставя прѣди едно сѫществително или прилагателно, за да му усили значението: *достозабѣлѣжителенъ, достолѣпие.*

Достоевски *(Федоръ Мих.).* Отличенъ русски романистъ, род. въ Москва въ 1821, умр. въ Петербургъ въ 1881. Училъ се въ Москва, и слѣдъ това свършилъ въ петербургското инжинерско училище, слѣдъ което постѫпилъ отъ нужда на военна служба. Призванието му го побуждало къмъ литературата. Слѣдъ една година напусналъ военната служба, и подкачилъ да пише повѣсти. Романътъ му *Бѣднитѣ Люде* изненадилъ публиката и заслужилъ похвалата на прочутия критикъ Бѣлински. Слѣдъ това той обнародвалъ разни раскази въ русскитѣ повремѣнни списания. Въ 1849, той билъ компрометиранъ въ едно тайно дружество, — дружество на Петрашевски — признатъ виновенъ за четене запрѣтени чуждестранни книги и за нападения на църквата и на държавата, и осѫденъ на смърть. Императорътъ намалилъ наказанието на 4 години каторжна работа въ Сибиръ. Тамъ Д. прѣкаралъ всичкото врѣме въ срѣдата на арестанти, крадци и убийци, а послѣ билъ зачисленъ като простъ войникъ и лишенъ отъ всичкитѣ си граждански права. Сибиръ упражнилъ голѣмо влияние върху идеитѣ му и усилилъ въ него любовьта къмъ слабитѣ и гоненитѣ. Слѣдъ 3 години войнишка служба, Д. билъ произведенъ офицеринъ, а въ 1857 се оженва, ала въ тоя пръвъ бракъ не намира щастие. По причина на падуща болесть, която добилъ прѣзъ теглото си въ Сибиръ, той се уволнява въ 1859, като му се и разрѣшава да пише и да живѣе дѣто си ще. Отъ това врѣме той се явява пакъ въ Петербургъ, ала съ огроменъ запасъ наблюдения и мисли и съ развитъ и силенъ талантъ, и подкача изново да пише въ списанията. Д. е приятельтъ на бѣднитѣ. Съ едно изображение горчивата участь на петербургскитѣ забравени люде почнѫлъ той литературната си дѣятелность; а въ романа *Записки изъ единъ мъртавъ домъ* (1860) съ християнско всеопрощение и любовь изобразилъ окаянностьта на отхвърленитѣ каторжници, като намиралъ и въ тѣхъ «искра Божия». Съ тая книга той много спомогнѫлъ за смекчението въ Русия на наказанията и за облекчението участьта на заточенитѣ, сѫщо както Тургеневъ съ *Запискитѣ на единъ ловецъ* способствувалъ за освобождението на поробенитѣ русски селяне. Слѣдъ това, той обнародвалъ много раскази, отъ които единъ *Прѣстѫпление и Наказание* (1867), произвелъ въ Русия, а по-сетнѣ и въ странство, дълбоко впечатление. Той е шедевръ на прочувствуваность и психологически анализъ. По-послѣ далъ романитѣ си *Демонитѣ*

(1867), *Идиотътъ* (1869), *Възрастний* (1875), *Братя Карамазови* (1881).

Русската критика поставя Д. въ реда на великитѣ русски романисти: Гоголя, Тургенева, Толстоя. Съчиненията му сѫ имали по нѣколко издания. Едно пълно издание е излѣзло въ Петербургъ въ 1882—1883 (14 т. in. 8-о). Въ западна Европа сѫ зели да го цѣнѭтъ само отъ нѣколко години насамъ. Нѣкои отъ неговитѣ съчинения — *Братя Карамазови* и *Малкий Герой* сѫ прѣведени и на български. Биографически бѣлѣжки за Д. на езика ни има въ кн. *Двадесетъ биографии на образцови русски писателе съ портрети* отъ В. О., прѣвелъ отъ русски Д. Т. Велковъ (Шуменъ, 1896).

Достояние. Принадлежность по право; имотъ, владѣние.

Дотанъ. Старъ градъ въ Палестина, близу до гора Таворъ, на Завулоновото племе, намиралъ се на керванския пѫть между Сирия и Египетъ, около 60 кил. на сѣв. отъ Самария. Тамъ наблизу Иосифъ билъ продаденъ отъ братята си *(Библ.)*.

Доу *(Джерардъ)*. Знаменитъ холандски живописецъ (1613—1675).

Дофрини или **Скандинавски Алпи.** Планински връхове, които дѣлѭтъ Швеция отъ Норвегия.

Доцентъ, *лат.* Приврѣмененъ професоръ въ университетъ.

D*ocendo discunt*, *лат.* Учѫтъ се като учѫтъ.

D*ocendo discimus*, *лат.* Учимъ се като учимъ.

Драва. Притокъ на Дунавъ, извира въ источната часть на Тиролъ, тече прѣзъ Каринтия, Щирия, дѣли Унгария отъ Кроация-Славония и, 16 килом. на ист. отъ Осѣкъ, се влива въ Дунавъ; 730 кил. Въ Кроация всѫдѣ корабоплавателна. Долинитѣ, прѣзъ които минува изъ Каринтия, Щирия и Кроация се отличаватъ по плодородието си и по живописностьта си, а населението по брѣговетѣ ѝ е многобройно и трудолюбиво. Въ Славония, често покрай Д. има гѫсти гори. Главний притокъ (лѣв.) на Д. е Муръ (350 килом.), който извира при Салцбургъ, а се влива въ Д. близу при Варасдинъ.

Драгалевци. Село въ софийската околия съ старъ монастирь. Отстои 6—7 кил. отъ София.

Драгомановъ *(Мих. Петр.)*. Русски публицистъ и етнографъ, род. въ 1841 отъ едно малорусско дворянско семейство, умр. въ София въ 1895. Откакъ свършилъ курсъ въ киевския университетъ, учителствувалъ въ Киевъ, дѣто отъ 1870 — годината, когато добилъ магистерска степень — занимавалъ катедрата по всеобщата история въ университета. Въ 1875 билъ уволненъ по причина на нѣколко негови статии въ защита на мѣстния езикъ въ народното училище. Обвинявали го въ сепаратически стремления и му запрѣтили да прѣдава въ украинскитѣ университети (Киевъ, Харковъ и Одесса). Въ 1876 напуснѫлъ Русия и издалъ брошури отъ обществъ и политически характеръ на русски и малорусски, каквито сѫ *Вѫтрѣшнитѣ и вънкашнитѣ турци* (Женева, 1876); *Вѫтрѣшното робство и войната за освобождение* (Женева, 1877); *Народни училища въ Украйна* (Женева, 1877); *Тероризмъ и свобода* (Женева, 1880); *Историческа Полша и велико-*

русската демокрация (Женева, 1882); и др. Още доклѣ билъ въ Русия Д. издалъ едно цѣнно съчинение по фолклората *Малорусскитѣ народни прѣдания* и *раскази*, заедно съ професоръ В. Антоновича, — *Историческитѣ пѣсни на малорусския народъ* (1874—1875), удостоени съ «уваровската награда». Многобройни сж историческитѣ му трудове, обнародвани въ разни списания, каквито сж запр. *За духовната власть и свободата на съвѣстьта въ XVI-и и XVII-и вѣкъ*, *Русситѣ въ Галиция* и др. Д. зелъ дѣятелно участие въ списването на единъ томъ отъ Реклюватa география, който е посветенъ на Украйна. Отъ 1889 до смъртьта си Д. занимаваше катедрата по всеобщата история въ нашото висше училище. Нѣкои негови етнографически работи сж напечатани въ министерския сборникъ, каквито сж *Словѣнскитѣ сказания за пожъртвуване собствено дѣте*, кн. I и *Словѣнскитѣ сказания за рождението на Константина Велики*, кн. II и III.

Драгоманъ. Прѣводачъ на источенъ езикъ при посолство или консулство въ държава въ Истокъ.

Драгоманъ. Село (около 600 жит.) въ искрецската околия, прославено въ 1885 съ побѣда на българетѣ надъ сърбетѣ. Това село се намира между Сливница и Царибродъ, 2—3 кил. отъ пжтя и отъ прохода, нареченъ «Драгомански».

Драгоманъ или **Драгомански проходъ.** Проходъ между села Драгоманъ и Колотина, който съединява Софийското поле съ Пиротското. Длъжина 10 килом. Подемътъ и отъ двѣтѣ страни нищоженъ. Сърбетѣ въ изненадата си прѣзъ 1885 завзехж тоя проходъ, нъ отпослѣ не можахж да се удържжтъ въ него.

Драгомировъ *(Мих. Ив.)*. Русски генералъ-адютантъ, ген. отъ инфантерията, и военен списатель, род. въ 1830. Д. довършилъ образованието си въ военната академия, въ която по-сетнѣ билъ професоръ на тактиката. Прѣзъ 1877—78, командуваше русската 14-а пѣхотна дивизия, която първа прѣплува Дунавъ около градъ Свищовъ, подъ огня на турцитѣ. На 12 авг. 1877, въ врѣме на отбраната на Шипка, биде опасно раненъ въ крака и принуденъ да остави дѣйствующата армия. Въ 1878 е билъ назначенъ началникъ на николаевския акад. генер. щабъ, въ 1889 — командующъ войскитѣ на киевския военен кржгъ. Отъ отдѣлно издаденитѣ съчинения на Д. най-извѣстни сж: *Очерки на австро-прусската война въ 1866*, *Курсове по тактиката* (1872), *Опитъ на ржководство за подготовка на частитѣ къмъ бой* (1885—86) и *Солдатска служебно-напоминателна книжка* (1890). Много статии на ген. Д. сж вмѣстени въ *Военный Сборникъ* и въ *Русскій Инвалидъ* и по-забѣлѣжителнитѣ сж събрани въ ген. Д-вия *Сборникъ на оригинални и прѣводни статии отъ 1858 до 1880*. Едно ген. Д-во съчинение, което се намира въ тоя сборникъ, именно *Война и Миръ отъ графъ Л. Толстой отъ военна гледна точка* е прѣведено на български отъ пълковникъ М. Иванова (София, 1896, стр. 76). То е критика на графъ Л. Толстоевото съчинение *Война и Миръ* и е назначено да отстрани

кривитѣ впечатления, които би направило на читателя четенето на хубавото графъ Толстоево съчинение. Книжката *Подробна програма за обучение на младитѣ и стари войници въ пѣхотата* (Ломъ, 1898, стр. 63), ако и да носи името на генералъ **Д.** като авторъ, не е негово съчинение, а просто смѣсь отъ разни военни мнѣния по прѣдмѣта.

Драгоцѣнни камене. Различни минерали, които рѣдко се срѣщатъ, или на които добиването е свързано съ голѣми разноски. Тѣ се отличаватъ по трайностьта си; отъ тѣхъ сж: елмазитѣ, рубинитѣ, сафиритѣ и т. н.

Драгунъ, *фр.* Коненъ войникъ, който може да се сражава пѣши.

Драйджнъ. Знаменитъ английски поетъ (1631—1701).

Драконъ. Атински законодатель, творецъ на твърдѣ строги закони (VII-и вѣкъ прѣди Р. Х.). Оттука и *драконовъ* или *драконовски,* жестокъ, безчовѣченъ.

Драконъ, *лат.* 1) Крилатъ гущерь. 2) Баснословно животно съ орлови крилѣ, лъвови нокте и змиеобразна опашка.

Драма. Градъ, центръ на санджакъ, който захваща юго-източната часть на солунския вилаетъ, 120 кил. на сѣв.-ист. отъ Солунъ, 53 кил. на сѣв.-зап. отъ Кавала и 41 килом. на ист. отъ Сѣресъ, расположенъ при политѣ на Боздагъ-планина; 12 хиляди жители. Главно произведение тютюнъ, който се обработва въ околностьта и е прочутъ по доброкачественостьта си; памукъ. Сѣдалище, освѣнъ на мютесарифа, на гръцки митрополитъ. Въ драмската каза има чисто гръцки села, нъ и много български, които припознаватъ екзархията. Многобройни развалини отъ римско врѣме. Около 25 кил. на ист. отъ Д. сж развалинитѣ на прочутия въ старо врѣме градъ *Филипи,* столица на Филипа Македонски. Споредъ Тукидита, близу до *Д.* една войска атиняне отъ 10 хил. души била избита до кракъ отъ тракийцитѣ.

Драма (гр. знач. *дѣйствие).* Въ старо врѣме у гръцитѣ така се наричало всѣко театрално прѣдставление; сега сжща *д.* наричатъ театрална пиеса, която нажалява зрителетѣ съ положението на дѣйствуѫщитѣ лица, нъ има благополученъ край. По добрия исходъ тя и различа отъ *трагедията,* другъ видъ *д.;* па има и трети видъ *д., комедията.* Д. се дѣли и на подвидове: *мелодрамата, комедия-водевилътъ, операта* и *водевилътъ.* Д., когато изображава моменти изъ минѫлото на единъ народъ, нарича се *историческа;* такъва у насъ е **Иванку,** *убийцата на Асѣня,* отъ Д. Друмева (сегаш. митр. Климентъ). Въ *прѣнос. см. д.* значи редъ печални или ужасни събития. — **Драматическа** *поезия* наричатъ поетическитѣ произведения въ драмата. — **Драматически.** 1) Който се отнася до театра: *драматическа пиеса; драматически артистъ.* 2) Който причинява душевно вълнение: *драматическо положение.* — **Драматургия.** 1) Теория на драматическото искусство. 2) Съчинителство на драми. — **Драматургъ.** Съчинитель на драми.

Драменъ. Градъ въ южна Норвегия, 33 кил. на юго-зап. отъ Християния, при устието на едноименна рѣка въ Християнийски заливъ; 29,000 жит. Пристанище за голѣми кораби и станция на желѣзницата отъ Християния за Конгсбергъ. Главна търговия съ

градиво: промишл. кожарство, вжжарство и др.

Драндаръ *(Антонъ)*. Български публицистъ, род. въ Велесъ въ 1837. Д., синъ на заможенъ търговецъ, се училъ първенъ въ родното си мѣсто на тогавашното учение букварь, наустница, псалтирь и др. По-сетнѣ, кога достигнжлъ 13-годишна възрасть, баща му го испратилъ въ Буда-Пеща, дѣто самъ баща му, па и дѣдо му имали търговски свръски още отъ началото на тоя вѣкъ. Тамъ той свършилъ гимназия, а послѣ въ Лондонъ юриспруденция, и подирь това дипломация, по която и държалъ испитъ въ министерството на външн. дѣла въ Вѣна, съ позволение на турското правителство, понеже безъ позволение на своето си правителство чужди подданници не се допущатъ да държжтъ такъвъ испитъ въ австрийското министерство, дѣто се приематъ на испитъ само австрийци. За него е било направено исключение като синъ на *бератлия* търговецъ. Слѣдъ това, той е билъ въ бащината си търговия, нъ е и кореспондиралъ отъ Солунъ въ разни европейски вѣстници: нѣмски, французски и английски, до освобождението на България. Слѣдъ освобождението билъ чиновникъ всичко около година и половина, като сждия и началникъ на печата. Като си далъ оставката отъ чиновничеството, пакъ се занимавалъ съ кореспондиране и найпослѣ се прѣдалъ на списателството, съ което и днесь се занимава. Негови съчинения съ името му, писани на французски, сж слѣднитѣ: **Въпросътъ за капитулациитѣ**, *за унищожението имъ въ княжество България* (*La Question des Capitulations, de leur suppression dans la principauté de Bulgarie*, Paris, E. Dentu, 1883); **Князъ Александръ Батембергски**, *5-годишно князуване*, (*Le Prince Alexandre de Battenberg en Bulgarie, cinq ans de règne*, Paris, E. Dentu, 1884); **Търговскитѣ договори** *и въпросътъ за октроитѣ и акцизитѣ въ България* (*Les Traités de commerce et la question des octrois et accises en Bulgarie*); **Правата на България** *прѣдъ международната санитарна комисия* (*Les Droits de la Bulgarie devant la commission sanitaire internationale*, Paris, E. Dentu, 1885). Д. има и нѣколко анонимни брошури, и тѣ се отнасятъ все до Македония. Послѣдното му съчинение и то писано на французски е **Политическитѣ събития въ България** *отъ 1876 до днесь* (*Les Evènements politiques en Bulgarie depuis 1876 jusqu'à nos jours*, Paris, Felix Alcan, 1896). Д. живѣе въ София.

Драпировка, *фр.* Платъ простнжтъ връзъ нѣщо съ искусство. 2) Дрѣха или губеръ изобразенъ на картина или статуя. — **Драпировникъ**. Човѣкъ, който прави драпировка въ стаи.

Драстиченъ, *гр.* (отъ *драо*, дѣйствувамъ). Въ *медиц.* силно дѣйствуижщъ.

Драхма, *гр.* 1) Гръцка теглилка малко по-вече отъ 3 грама. 2) Гръцка монета съ стойность 1 левъ.

Древенъ, *старобълг.* Старъ, староврѣмененъ. — **Древность**, 1) старо врѣме, дохристянскитѣ врѣмена; 2) старина, антика, хждожественъ остатъкъ отъ старитѣ гръци, римляне или другъ нѣкой старъ народъ.

Дрезденъ. Германски градъ, столица на кралство Саксония,

на Елба, 190 килом. на ист. отъ Берлинъ; 290,000 жит. Академия на хѫдожествата, политехническо училище, артилерийско училище. Кралевска публична библиотека съ 350,000 тома. Побѣда на Наполеона надъ съѭзницитѣ въ 1813.

Дрейфъ, *морск.* Отбиване на корабъ отъ пѫтя си, причинено отъ вѣтръ или течение.

Дренажъ (фр. отъ англ. *дрейнъ*, ва́да, улукъ). Прѣсушаване земя. *Д.* обгръща всички способи, по които се освобождава една земя отъ излишеството вода, що съдържа. При това, цѣльта на *д.* не е само да се прѣсуши една мѣстность, като се махне излишната ѝ вода, а, заедно съ това, зиматъ се мѣрки да се отстранява непрѣкѫснѫто отъ земята на тая мѣстность всѣка вода, която би пристигнѫла изново. — *Дренирамъ.* Прѣсушавамъ земя съ цѣль да ѭ подобрѭ, — да ѭ направѭ сгодна за развитието на растения, да унищожѫ врѣдителното ѝ влияние на здравето и др. т.

Дрепъръ *(проф. Джонъ У.).* Американски физикъ, химикъ, физиологъ и историкъ; правилъ много изслѣдвания върху дѣйствието на свѣтлината; авторъ на *Химия на растенията* (The Forces which produce the Organisaton of Plants) и др.: много по́-вече извѣстенъ по философско-историческото си съчинение *История на умственото развитие на Европа,* прѣведено на по́-вечето европейски езици и по съчин. си *История на борбитѣ между религията и науката.* Въ книгата *Ист. на умств. разв. въ Евр.*, той прокарва мисльта, че историческото развитие на единъ народъ се управлява отъ единъ естественъ законъ, както животътъ на една особа или отдѣлно лице. Отъ тая гледна точка, той дѣли историята на отдѣлнитѣ народи на особени «вѣкове» (вѣкъ на вѣрата, на изслѣдването, на разума и т. н.), прѣзъ които минува всѣкой народъ. *Д.* се родилъ и училъ въ Англия, нъ рано се прѣселилъ въ Америка, именно въ 1836. За *Д.* има една статия отъ д-ръ К. Кръстева въ неговата книга *Етюди и критики* (София, 1894) подъ заглавие: *Джонъ Дреперъ и неговата теория на прогреса* (Род. 1811, — умр. 1882).

Дресирамъ, *фр.* Приучвамъ, обучавамъ животно на нѣщо.

Дриади, *гр.* Горски самодиви въ *гръцкото баснословие.*

Дрина (старий *Drinus).* Босненска рѣка, дѣли Босна отъ Сърбия по дължина отъ 180 до 200 килом., главата ѝ въ върхъ Аргентаръ (Динарски алпи), устието ѝ въ Сава надъ Митровица; отъ 350 до 400 килом. дълга. Малко рѣки могѫтъ да се сравняватъ съ неѭ по живописностьта на брѣговетѣ си. Тя наумѣва за Дунавъ между Линцъ и Вѣна; нъ тя не е корабоплавателна.

Дринъ или **Дримъ** (Старий *Дриолонъ).* Една отъ по́-голѣмитѣ рѣки, които поѭтъ Македония и Албания; състои отъ *Черни Дринъ,* който истича изъ Охридско езеро и *Бѣли Дринъ,* който извира изъ Метохската планина, близу до Ипекъ. Тия двѣ рѣки се съединяватъ близу до Призрѣнъ. Д. се влива въ Адриатическо море. Тя е отъ 300 до 350 килом. дълга; нъ е корабоплавателна само по долното си течение.

Дриповъ *(Маринъ).* Български историкъ съ обширна извѣст-

ность, род. въ Панагюрище прѣзъ 1838. Училъ се първенъ въ родното си мѣсто, а послѣ въ Русия, дѣто свършилъ наукитѣ на киевската духовна семинария и курса на московския университетъ, въ историческия факултетъ. Поради тогавашнитѣ неблагоприятни обстоятелства въ България, останжлъ въ Русия, дѣто билъ назначенъ професоръ на словѣнската история въ харковския университетъ, — катедра, която занимава и сега.

Покрай служебнитѣ си длъжности, Д. не е прѣставалъ никога да работи по българската история и да се интересува въ българския напрѣдъкъ. Никой българинъ колкото него не е хвърлилъ съ критическо-историческитѣ си издирвания толкова свѣтлина върху нáй-темнитѣ въпроси отъ нашото минжло, и той е единственний, който е открилъ источницитѣ за българската история, като е издирвалъ и описалъ всичко, щото е намѣрилъ въ италиянскитѣ библиотеки, архиви и филологически писания. И неговата научно-историческа дѣятелность добива още пó-голѣма важность отъ врѣмето, въ което се е развила: той се появилъ като историкъ прѣзъ борбата ни съ гръцкото духовенство за народната ни церковна самостоятелность, именно въ кипежа на тая борба, когато е имало много въпроси отъ отечествената ни история неизучени, и които се е изисквало да се рѣшаватъ безотлагателно, а пъкъ на това поле е имало нáй-малко добрѣ приготвени работници. По инициативата на Д. се състави Книжовното дружество въ Браила (вж. *Книжовно дружество*), което издава *Периодическо Списание*. Въ това списание Д. е обнародвалъ статиитѣ си по историята ни, каквито сж тия за *Отца Паисия* и за *Епископа Софрония;* други негови изучвания сж вмѣстени въ разни русски списания и въ чешскитѣ Ученые зап. Музеи и Ягичовата *Архива*. Отдѣлнитѣ исторически книги, написани отъ него, сж слѣднитѣ:

1) Исторически прѣгледъ на българската прѣква отъ самото ѝ начало и до днесъ (Вѣна, 1869). Историята на българската прѣква е била темна прѣзъ първитѣ врѣмена на нововрѣменното ни народно свѣстяване, дори борцитѣ за церковната ни самостоятелность съ Фенеръ, които се опирали на нашитѣ исторически права, били лишени отъ положителни и ясни познания върху церковната ни история. За това тая книга на нашия историкъ принесла една голѣма заслуга, като разяснила въпроса така обширно, така положително и така ясно, че доставила необорими доказателства за законностьта и правотата на нашото дѣло.

2) Поглѣдъ върху произхождението на българский народъ и начало на българската история (Вѣна, 1869). Въ това съчинение се изслѣдва въпросътъ за произхождението на българския народъ. Въ него авторътъ исказва противоположно мнѣние на исказаното отъ Венелина и Кръстевича. Той искарва българетѣ — Аспаруховата дружина — отъ татаромонголско произхождение.

3) Заселване на Балкански полуостровъ отъ словѣнетѣ, написано на русски (Москва, 1873). Въ това съчинение се разглежда въпросътъ, кой народъ е нáй-старъ на Балкански п-въ; ала тоя въпросъ остава още нерѣшенъ.

4) Южнитѣ словѣне и Византия въ X-и вѣкъ, докторска дисертация на Д., написана на русски (Москва, 1876). Въ това съчинение се разглеждатъ отношенията на Византия къмъ южнитѣ словѣне — българетѣ, хърватетѣ, сърбетѣ и далматинцитѣ. Въ него е прѣдставена една картина изъ политическия животъ на българетѣ въ нáй-блескавия периодъ на нашата история, и сж разработени свѣдѣния нѣкои до тогава съвсѣмъ неизвѣстни за първоначалната сръбска и хърватска история.

Д. е забѣлѣжителенъ още по многото си трудове по нашата писменость и народнитѣ ни пѣсни, както и по участието си въ уреждането на нашия правописъ. Отъ възраждането на нововрѣменната наша книжнина, два правописа се борехж за първенство, *етимологический* — оня, който се емчи да се основе на старобългарския езикъ, и *фонетический* — оня, който се стреми да се съгласява съ говоримия езикъ. Въ 1870 Д. се опита да въдвори единъ сговоръ между тѣхъ съ единъ проектъ, който доби нáйшироко приспособление. Макаръ съ тоя проектъ правописний въпросъ и да не се разрѣши окончателно, той бѣше единъ ударъ противъ учението на Герова, който напразно се опита да закрѣпи своя правописъ съ едно възражение въ цариградското списание *Читалище*, подъ псевдонимъ *Мушякъ*. Слѣдъ освобождението, прѣзъ врѣмето на русското управление въ България (отъ 13 юл. 1878 до 16 апр. 1879), Д. бѣше помощникъ на князъ Дондуковъ-Корсакова по просвѣщението. Отъ него сж изработени първитѣ закони за нашото народно просвѣщение, които и до днесь не сж си изгубили значението. Слѣдъ свръшването на окупацията, Д. се завърнж пакъ въ Русия на старата си служба. Отъ 1890 Д. е прѣдсѣдатель на харковското историческо-филологическо дружество.

Дробъ. Въ *матем.* Една опрѣдѣлена часть отъ единица. Обикновенитѣ или прости *д.* се пишжтъ съ двѣ числа, отдѣлени едно отъ друго съ черта. Горното число се нарича числитель, а долното знаменатель; знаменательтъ показва на колко еднакви части е раздѣлена една единица, а числительтъ — колко такъви части прѣдставлява дадената дробь. Ако числительтъ е пó-малъкъ отъ знаменателя, *д.* се нарича *правилна;* ако ли е пóголѣмъ — *неправилна.* Цѣло число съ *д.* носи името смѣсена дробь. Виж. *Десетична дробь: Непрѣривна дробь.*

Дрогеда. Ирландски пристанищенъ градъ, на Бойнъ, 7 кил. отъ устието ѝ въ Ирландско море и 40 килом. на сѣв. отъ Дублинъ, на дублинъ-белфастската желѣзница; 15,500 ж. Дѣятелна търговия. Прѣзъ Д. се пращатъ грамадни количества бира въ колонитѣ.

Дрогерия, *фр.* Продавница на аптекарски и бояджийски стоки.

Дрождия, *старобълг.* Джибри, остаткитѣ и отайката на виното; — думата се срѣща въ българ. прѣводъ на Библията.

Дрозъ *(Франсоа Кс. Ж.).* Французски моралистъ, политико-икономистъ и историкъ; залѣгалъ въ съчиненията си да примири икономическитѣ начала съ правилата на християнството, и поддържалъ, че цѣльта на политическата ико-

номия е най-доброто распрѣдѣление на богатството; написалъ и една хубава история на царуването на Луи XVI; билъ членъ на академията (1773—1850).

Дройсенъ. Германски историкъ (1808—1884); издалъ на нѣмски езикъ прѣводъ на Есхила, Аристофана и др., и написалъ *История на Гръция* и нѣколко съчинения по новата история.

Дромадеръ, *нов.-лат.* Камила само съ една гърбица. — **Дронтъ.** Птица сега истрѣбена; птицитѣ отъ тоя родъ на голѣмина колкото гжски, живѣли на о-въ св. Маврикий въ Индийски океанъ и по крайбрѣжието на Мадагаскаръ. Европейскитѣ мореплаватели снабдявали корабитѣ си съ тѣхното месо. Тая птица се нарича и *додъ*.

Дронтхеймъ. Норвежски градъ, на едноименен заливъ на Атлантически океанъ, 400 килом. на сѣв. отъ Христиания; 25,500 ж. Търговия съ риба и дърва. — Великолѣпна протестантска съборна църква, паметникъ на срѣднавѣковното искусство.

Дроплъ. Блатна птица, има яка, малко по-дълга отъ главата си човка.

Дрохобитшъ. Градъ въ Галиция, на рѣка Тисминика, притокъ на Днѣстръ, 27 килом. на югоист. отъ Самборъ; 20,000 жит., $^7/_8$ отъ които сж евреи, въ чиито ржцѣ е търговията. Обширни солници, които произвождатъ по 3,700,000 килогр. соль на година. Доста голѣма търговия и съ вино, жито и добитъкъ.

Друзи. Едно племе въ Сирия, което живѣе, на югъ отъ маронититѣ, и донѣйдѣ заедно съ тѣхъ, по западния склонъ на Ливанъ и токо-речи по цѣлия Анти-Ливанъ, отъ Бейрутъ до Сура и отъ Срѣдиземно море до Дамаскъ. Д. говорѣжтъ арабски и сж на брой най-много до 140,800 души. Вѣрата имъ е едно чудновато смѣшение на християнски, иудейски и мохамедански вѣроучения; тѣ сж едно отъ най-фанатическитѣ и най-страшни племена, защото съ фанатизма съединяватъ и смѣлость. Главний имъ поминъкъ е земедѣлието, по-особено лозарството, маслинарството, тютюнопроизводството и копринарството; работитѣ, за които се иска четене и писане, тѣ оставятъ на маронититѣ. Тѣ сж гостолюбиви, нъ мъстителни, горди и залюбени въ раскошностьта до полуда; най-вече женитѣ имъ обичатъ много показа. Главното украшение на тия жени е единъ видъ пирамиденъ рогъ, който тѣ носѣжтъ наведенъ къмъ лѣво прѣди женитбата, а слѣдъ женитбата къмъ дѣсно. Невѣжеството на *д.* е пословично въ Сирия: — казватъ «глупавъ като друзъ».

Д. прослѣдватъ происхождението си до *Дурзи,* ученикъ на фатимитския халифъ Хакема, 996—1021. Тѣ бранели много врѣме независимостьта си отъ арабетѣ и турцитѣ, — едвамъ въ 1588 султанъ Мурадъ III сполучилъ да ги подчини. Въ XVII-и вѣкъ *д.* отхвърлили за малко врѣме турското иго; единъ отъ тѣхнитѣ емири, Факрединъ, завладѣлъ всичкото крайморие отъ Латакие (Антиохия) до Яфа (Иопа), и си избралъ за столица Бейрутъ. Слѣдъ едно поражение на сина му Али отъ турцитѣ, Факрединъ билъ заробенъ и заведенъ въ Цариградъ, дѣто Муратъ IV накаралъ да го удушатъ (1631). Въ XVIII-и вѣкъ *д.* придобили до

нѣйдѣ независимостьта си като съюзници на Мехмедъ-Али, ала въ 1841 минжли пакъ подъ турското иго. Както напрѣдъ, така и послѣ *д.* се управлявали отъ емири или шейки, които плащали годишенъ данъкъ на Турция чрѣзъ единъ главенъ емиръ. Главний емиръ прѣбивавалъ въ замъкъ Белединъ, среща Дайеръ-елъ-Камаръ *(палатъ на Луната)*, главний градъ на *д.* Въ 1860, *д.* извършили надъ маронитскитѣ християне едно ужасно клане, което възбудило негодуването на цѣла Европа. Една конференция на петьтѣ европейски сили, поржчителки на независимостьта на Турция, се събрала, по почина на Наполеона, въ Парижъ, и рѣшила да се испрати едно французско военно тѣло въ Сирия да накаже *д.* Доклѣ французската войска стояла въ Сирия, турцитѣ били принудени да накажжтъ главнитѣ мохамеденски прѣстжпници, мнозина отъ които, въ това число и Ахмедъ паша, управитель на Дамаскъ, били застрѣлени. Въ сжщото врѣме една европейска комисия изработила единъ уставъ за управлението на Ливанъ. По тоя уставъ, Ливанъ се управлява отъ главенъ управитель християнинъ, назначаванъ отъ Портата съ удобрение на силитѣ; и областьта е раздѣлена на 7 окржга, всѣкой отъ които се управлява отъ управитель отъ онова вѣроисповѣдание, което прѣобладава въ него. Отъ тия управителе 4 сж маронити, 1 друзъ, 1 гръцко-православенъ и 1 гръцко-отцѣпеникъ. *Дайръ-елъ-Камаръ* е главний градъ.

Друиди. Жреци у галитѣ и келтитѣ. Тия народи нѣмали храмове, а се събирали въ горитѣ. Джбътъ билъ свещено дърво у тѣхъ и тѣ приписвали чудотворна сила на нѣкои растения, които се кжсали съ златенъ косеръ. Въ голѣми бѣди, тѣ принасяли човѣшки жрътви; жрътвоприношенията се извръшвали на грамадни камене, които и до сега сж се упазили въ нѣкои части на Франция, въ Англия, въ Ирландия, въ Дания, въ Швеция и др. Друидскитѣ народи припознавали нѣколко богове, нъ главното имъ божество билъ богътъ на войната; тѣ вѣрвали и въ прѣселването на душитѣ, които минували отъ човѣкъ на човѣкъ. Друидитѣ били не само жреци, а и гадателе, законодателе и сждии. Римлянетѣ, слѣдъ завоеванието на земитѣ, населени отъ галски и келтски племена, срѣщали голѣми мжчнотии да обюздаватъ друидското жречество, което отъ все сила поддържало народното дѣло и често подбуждало народа на буна. Императоръ Клавдий билъ принуденъ да забрани формално извръшването на друидскитѣ обряди, което пакъ се вижда да е продължавало до исчезването на езичеството.

Друмевъ. Впж. *Климентъ Бранитски.*

Друсилия. Дъщеря на Ирода Агрипа I, прочута по хубостьта си. Тя била напуснжла двоица царски мжже, кога се съединила съ Феликса, управитель на Иудея *(Библ.)*.

Друсъ. Име на едно отлично римско семейство, отъ което били: 1) *Ливий* **Д.**, трибунъ на народа въ 122 прѣди Р. Х., който осуетявалъ демократическата политика на събрата си Кайя Гракха, и поддържалъ дѣлото на сената и благородницитѣ; 2) *Маркъ Ливий* **Д.**, синъ на прѣдишния, отличенъ ораторъ, който работилъ ту въ полза

на аристокрацията, ту въ полза на демокрацията, и чието убийство отъ Квинта Вария послужило за сигналъ на една гражданска война (91 пр. Р. Хр.); 3) *Клавдий Неронъ* **Д.**, доведенъ синъ на императора Августа, и по́-младъ братъ на Тиберия, който се отличилъ въ Германия (38—9 прѣди Р. Х.); 4) *Цезарь* **Д.**, единственъ синъ Тибериевъ и отличенъ пълководецъ, погинжлъ отровенъ отъ Сеяна въ 23 слѣдъ Р. Х.

Дрѣново. Градецъ, ц. на едноименна околия въ търновски окр., 23 килом. на юго-зап. отъ Търново и толкова килом. на сѣв.-ист. отъ Габрово; 3,258 жит. Търговия съ добитъкъ. Въ околностьта на Д. има останки отъ стара крѣпость и староврѣменна кула, и околнитѣ мѣстности, малко изслѣдвани, носѭтъ имена *Царь-Асѣнникъ, Царева ливада* и др. Надъ Д., около 5 килом. на зап. е прочутий прѣзъ 1876 Дрѣновски монастирь; тамъ се държахж тая година отъ 28-и апр. до 8-и май утриньта 220 български младежи, възстанници отъ полскитѣ села (Оталжка) на търновски окр., подъ началството на безстрашни и самоотвержени юнаци, попъ Харитона, Христо Пармакова, Бачо Киро и др. Възстанницитѣ бѣхж принудени да потръсѭтъ прибѣжище въ монастиря, когато, на пѫтя за Трѣвненския балканъ, се видѣхж отъ всички страни заобиколени отъ потери турски низаме, баши-бозуци и черкезе. Слѣдъ 4-5-дневно сражение, турцитѣ, като не сполучихж съ игленитѣ си пушки и старитѣ явзалии шишинета [българетѣ бѣхж въоржжени съ кремиклие пушки, револвери и само съ 2—3 далновидни пушки и то едната монастирского шишине] да накаратъ възстанницитѣ да се прѣдаджтъ, и откакъ напразно се опитахж да земжтъ монастиря съ пристжпъ, закарахж отъ Търново единъ старъ топъ — ветха система — близу до монастиря; нъ възстанницитѣ имъ занѣмихж топа, като убихж двама артилеристи. За допълнение обсадата на монастиря, на помощь на обсадателетѣ пристигнж отъ Шуменъ бригадний генералъ Фазжлъ паша съ два баталиона редовна войска и два горски топа отъ круповата система. Круповитѣ топове бѣхж се въвели отъ скоро въ Турция и пръвъ опитъ съ тѣхъ турцитѣ направихж среща българскитѣ възстанници. Възстанницитѣ, защитени задъ дебелитѣ каменни зидове на монастиря, пакъ се държахж юнашки и криво-лѣво отговаряхж съ пушкитѣ си на турцитѣ. Нъ бомбардирането запали монастиря, та ги лиши и отъ припаси, и отъ храна. Една друга бѣда бѣше ги постигнжла по́-напрѣдъ, когато по невнимателность бѣше се запалилъ барутний складъ, който бѣше и ослѣпилъ воеводата попъ Харитона. Възстанницитѣ пакъ не се отчаяхж и не се прѣдадохж. На връха на бѣдствието, благодарение на една темна и бурна нощь, — 8-и среща 9-и май — тѣ се помжчихж да си пробиѭтъ пѫть прѣзъ обсадата и да избѣгнѭтъ; и едвамъ 45 души можахж да се отървѫтъ съ живота си. Отъ двигателетѣ на буната попъ Харитонъ и Хр. Пармаковъ, бивши русски офицеръ, по народность българинъ, бидохж убити въ боя; Т. Левтеровъ, отъ Търново, съ висше английско образование и учитель въ с. Мусина, уловенъ живъ въ гората, биде убитъ по заповѣдь

на Фжжлъ паша тоя си часъ, когато го закарали при него; безстрашний учитель-поетъ Бачо Киро (виж. това име), биде прѣданенъ отъ селяне на турската власть, и осжденъ на смърть. Игуменъ Похомий, който бѣше зелъ участие въ възстанието и останж живъ, отпослѣ се погрижи да се построи изново монастирьтъ. На 14 май 1897 въ монастиря се откри паметникъ на погинжлитѣ възстанници. По-вече подробности по прѣдмѣта се намиратъ у источника ни *Въспоминания по възстанията въ Търновския санджакъ прѣзъ 1876 година и по сждението на българскитѣ възстанници въ Търново* отъ Ю. П. Теодорова (Руссе, 1897). Виж. и *Очерки и раскази за пострадението на Дрѣновския монастирь Св. Архангелъ Михаилъ въ врѣме на възстанието прѣзъ 1876 год.* (Руссе, 1882) и *Бѣлочерковската чета въ Дрѣновския монастирь прѣзъ 1876 год.* отъ свещ. С. П. Франгова (2-о допълн. изд. Търново, 1896).

Дуализмъ (лат. *дуо*, двѣ). 1) Философска система, която допуща, че свѣтътъ е направенъ и се държи отъ съдѣйствието на двѣ противоположни начала. 2) Съединението на двѣ независими държави подъ общо върховно управление: *дуализмътъ на Австрия и Унгария.* — **Дуалистъ.** Привърженикъ на дуализма. — **Дуалистически.** Който се отнася до дуализма.

Дубенка. Полски градецъ, люблинска губерния, на Бугъ; 4,500 жит. Побѣда на Костюшка надъ руситѣ (1792).

Дублинъ. Нáй-главний градъ на Ирландия, пристанище на Ирландско море; 353,082 жит., отъ които $^2/_3$ католици. Университетъ, основанъ въ 1593. Промишленость и търговия въ упадъкъ.

Дубовка. Русски градъ, на дѣсния брѣгъ на Волга, 332 кил. на югъ отъ Саратовъ; 15,000 ж. Стоварище на всички произведения, които се испращатъ отъ сѣверна Русия за южнитѣ области.

Дубровникъ (итал. *Рагуза*, име съ неизвѣстно происхождение). Градъ въ Далмация, на Адриатическо море, при политѣ на планина св. Сергия, 63 килом. на сѣв.-зап. отъ Которъ или Катаро; 8,820 жит. ($^1/_5$ отъ нѣкогашното население). Откъмъ сушата градътъ е заобиколенъ съ двойни високи дебели стѣни, между които има четирежгълни кули; откъмъ морето градътъ се брани отъ двѣ крѣпости. По високитѣ му улици се съобщаватъ съ по-нискитѣ чрѣзъ стълби. До самия градъ е пристанището, сгодно само за малки кораби; нъ 4 килом. на западъ е Гружъ (итал. Гравоза, съ около 700 жит.), истинското пристанище на Д., което доставя обширно мѣсто и зáвѣтъ за нáй-голѣми кораби. Търговия съ прѣвъсходно маслинено масло, сапунь, вино, коприна, тютюнъ. Сѣдалище на католическа епископия, гимназия, педагогическо училище; изобщо масивни сгради, между които старий «реиторски» дворецъ, библиотека, болница — съборна църква св. Спасъ, издигнжта слѣдъ земетресението въ 1580.

Въ печалнитѣ сждбини на словѣнството, Д. прѣдставлява едно отрадно явление; той съ вѣкове е стоялъ на чело на една републичица, която е въртѣла всемирна търговия и е била водителка на човѣшкия напрѣдъкъ толкова, че него едно врѣме сж го наричали

Юнословнска Атина. Материалното и духовното си развитие той е длъжалъ на положението си край Адриатическо море на кръстопжтя за двѣтѣ голѣми цивилизации — гръцката и римската, а отпослѣ на двата враждебни свѣта — християнский и мохамеданский и на дипломацията си.

История на Д. Въ старо врѣме, на едно мѣсто 25 килом. на югоист. отъ сегашни Д., една гръцка колония основала градъ *Епидавръ*, подчиненъ слѣдъ врѣме на римлянетѣ, а по́-сетнѣ на византийцитѣ. Самъ апостолъ Павелъ проповѣдвалъ тамъ християнството, което окончателно се утвърдило въ IV-и вѣкъ. Словѣнетѣ, въ 656, разорили Епидавръ, а неговитѣ жители основали новъ градъ Рагуза или Д., както го наричали съсѣднитѣ словѣне. На мѣстото на стария Епидавръ е уцѣлѣло само едно селце *(Ragusa vecchia)*. Слѣдъ врѣме въ Д. зели да се заселяватъ и словѣне отъ околностьта. Въ IX-и вѣкъ той билъ вече толкова силенъ, че можалъ да удържи 15 дни една обсада отъ сарацинитѣ, до пристигането на помощь отъ Византия. Отъ това врѣме се заякчили връзкитѣ на Д. съ Византия. Вече въ X-и вѣкъ словѣнский елементъ въ Д. билъ много силенъ; прѣзъ тоя вѣкъ Д. се бранилъ отъ Венеция, отъ нарентенскитѣ пирати, отъ българския царь Самуила и отъ германския императоръ Отона. Въ XI-и вѣкъ Д. билъ увлѣченъ отъ съюза си съ Роберта Гискарда. Ала политиката на Д. била изобщо миролюбива, и той умѣлъ искусно да обезпечава твърдѣ сгодни условия за търговията си. Венеция не могла да не гледа съ страхъ на възвеличението на Д. Въ врѣме на една междуособица, извикана отъ опитването (на прѣдсѣдателя) на републиката да стане самовластенъ, Венеция дала поддържката си на републиканската партия, нъ заедно съ това наложила покровителството си на републиката (1204), което се продължило до 1358. Прѣзъ тоя периодъ дубровничане били длъжни да избиратъ за ректори венециански графове, които посочвала Венеция. Въ края на XIII-и вѣкъ сръбский краль Милутинъ опустошилъ цѣлия дубровнишки окржгъ, обсадилъ Д. и зелъ отъ дубровничане огроменъ откупъ. Тая война и особено единъ страшенъ пожаръ въ 1295 заплашвали града съ пълно разорение; нъ вече въ началото на XV-и вѣкъ Д. изново процъвтѣлъ, благодарение на приятелскитѣ отношения, които се установили съ сръбскитѣ царе: Милутина, Ст. Уроша III и особено съ Ст. Душана. Една война на Венеция съ Унгария имала за сетнина да вкара Д. подъ опеката на унгарскитѣ крале, които го награждавали съ привилегии и го бранили отъ вънкашни неприятеле. Между друго, Лудовикъ I, въ интереса на дубровничане, придобилъ отъ папа Урбана V унищожението на булата, която запрѣщавала на католицитѣ сношението съ невѣрнитѣ. Тогава Д. сключилъ търговски договоръ съ султанитѣ на Египетъ и Сирия и съ турския султанъ въ Бруса. Договора съ турцитѣ дубровничане подновили съ Баязида II въ XV-и вѣкъ, като се и съгласили да плащатъ на Турция годишенъ данъкъ (12,000 венециянски дуката); и това ги спасило отъ сждбата на по́-силнитѣ имъ съсѣди България, Византия

и Сърбия. Едновръменно тѣ придобили правото на свободна търговия въ Генуа, Франция и др. По това врѣме тѣ имали стоварища не само въ всичкитѣ пристанищни градове по крайбрѣжието на Черно, Мраморно — Егейско и Срѣдиземно море, а и въ вжтрѣшностьта на разнитѣ държави. Въ турското царство тѣ живѣли свободно по градоветѣ, извършвали безпрѣпятствено богослужението си и търгували по цѣлата държава, като плащали само по 2% мито въ царскитѣ градове: Цариградъ, Одринъ, Бруса, Пловдивъ и Кратово. Дубровнишки колонии и консулства се срѣщали въ всичкитѣ пó-главни градове на европейска Турция, въ Сараево, Бѣлградъ [тамъ единъ дубровничанинъ основалъ сръбска печатница], Нови-Пазаръ, Букурещъ, Търговище, Силистра, Бабадаа, Сакча, Исмаилъ, Тулча, Бендеръ, Видинъ, Русе, Варна, Шуменъ, Пазарджикъ, Провадия [тамъ имали и стара църква на сводове], София, Пловдивъ, Одринъ. Надъ венециянцитѣ и генуезцитѣ, които замѣстили по търговия тука въ Истокъ дубровничане имали това прѣимущество, че, като словѣне, ползували се съ съчувствието на турскитѣ паши отъ словѣнско происхождение. Много туземни православни въ Балкански полуостровъ за безопасностьта си приемали католичеството и подданството на дубровнишката република. Като едноплеменни съ насъ, дубровничане често сж подпомагали, а понѣкога и подбуждали (виж. *Джорджичъ*, Павелъ) нашитѣ прадѣди въ опититѣ имъ да отхвърлжтъ турското иго. По едно врѣме знамената на дубровнишката република се развѣвали по всичкитѣ морета: дубровнишкитѣ кораби били извѣстни не само въ Истокъ, Италия, Сицилия, Испания, а и въ пó-сѣвернитѣ части на Европа; и, свѣтътъ като се разширилъ, дубровнишкитѣ търговци ходили и пó-далече — въ Индия, па дори и въ Америка.

Признателностьта на дубровничане не бъркала на Д. да остава вѣренъ на традиционната си политика — да поддържа добри отношения съ враждебнитѣ една къмъ друга страни. Така въ 1840 Д. прибралъ сръбския краль Юрия Бранковича, разбитъ отъ турцитѣ, въ 1453 — знаменития Скендербея, а слѣдъ това бѣжанци отъ Цариградъ. Комненовци, Палеологовци, Кантакузеновци, ученитѣ Иоанъ Ласкарисъ, Д. Халкокондиласъ, Маурулъ и др. намѣрили въ Д. гостоприемно прибѣжище. Това извикало неудоволствието на Портата, а отъ друга страна надеждата за помощь отъ Унгария постоянно намалѣвала. Дубровничане, търговията на които силно пострадала слѣдъ земетресенията въ 1441 и 1442, не се чувствували въ сила да плащатъ данъкъ на двѣ държави и рѣшили да прѣдпочетжтъ турското покровителство отъ унгарското, особено откакъ султанъ Сюлейманъ заловилъ съ войскитѣ си голѣма часть отъ Унгария (1526). Отъ онова врѣме положението на Д. станжло особено затруднително. Унгарский краль Фердинандъ искалъ както напрѣдъ данъкъ. Отказътъ на Д. извикалъ отъ страна на Карла V, германски императоръ, запрѣщение на свободната търговия на Д. въ неговитѣ владѣния. Папа Павелъ III запрѣтилъ, въ 1538, да се продава на дубровничане барутъ, оржжие, материали за ко-

раби. Изисквало се много извръ-тливость отъ страна на Д. за да излиза съ полза за себе си отъ такъво мжчно положение. Дубровнишката дипломация испращала, запр., едноврѣменно посланници при Карла V съ поздравъ по поводъ на неговата побѣда надъ невѣрницитѣ, а при Сюлеймана — по поводъ на неговата побѣда въ Персия. Токо-речи непрѣкжснжто дубровничане испращали и огромни дарове. Нъ нáй-хубавитѣ кораби отъ флотата имъ били принудени да се присъединѭтъ къмъ испанската армада и сподѣлили нейната сждбина (виж. *Елисавета Англійска)*; и градътъ, който билъ усѣщалъ земетресения толкова си пжти — въ 1441, 1442, 1520, 1521, 1536, 1639, билъ съвсѣмъ съсипанъ отъ земетресението прѣзъ априлъ 1667 и изгубилъ една пета отъ населението си. Ректорътъ на републиката, петъ шести отъ духовенството, единъ холандски посланникъ съ свитата си отъ 33 души на пжть за Цариградъ и 6,000 граждане били затрупани. Д. никога не добилъ пакъ първото си благоденствие, ако и да билъ още дѣятеленъ търговски градъ съ 15,000 ж., когато Наполеонъ турилъ ржка на него въ 1806. Сжщата година, 23 юний, французетѣ разбили тамъ руситѣ и черногорцитѣ, които били отишли да обсаждатъ; въ 1808 маршалъ Мармонъ обявилъ републиката унищожена, и Наполеонъ направилъ Д. дукство въ полза на тоя маршалъ. Въ 1815 Вѣнский конгресъ далъ Д. на Австрия.

Дубровнишката република била първенъ, когато се учредила въ XII-и вѣкъ демократическа, а пóсетнѣ станжла, по образеца на венециянската, аристократическа. Прѣзъ втория периодъ населението на републиката състояло отъ петь съсловия: 1) князъ или ректоръ и архиепископъ; 2) дворяне, патриции или благородници (властелство); 3) граждане; 4) простолюдие (пучане) — търговци, занаятчии, работници и всички православни и 5) селско население. Патрициитѣ притежавали всичкитѣ политически права, останжлото население било безправно. На чело на републиката стоялъ единъ ректоръ, князъ или прѣдсѣдатель, избираемъ за 3 години, а отпослѣ за 1 год., за ½ год., за 3 мѣсеца и 1 мѣсецъ. Управлението се извръшвало отъ три вѣчета (събрания или съвѣти): велико вѣче, умолено вѣче и мало вѣче. Великото вѣче състояло отъ всички съвършенолѣтни дворяне, неограничено число; то избирало ректора, рѣшавало въпроситѣ за миръ и война, имало правото за животъ и смърть надъ гражданетѣ и избирало другитѣ вѣчета. Умоленото вѣче състояло отъ 45 члена, не пó-млади отъ 40 години, и имало изобщо законодателна власть. Малото вѣче състояло отъ 7 члена; князътъ билъ прѣдсѣдатель на това вѣче, и то било изобщо изпълнителната власть. Духовенството залѣгало да се поддържа силата на благородницитѣ. Нáй-старитѣ дубровнишки паметници сж били писани съ кирилица. Образованостьта и литературата рано достигнжли въ Д. до високо равнище на развитието, благодарение на влиянието на италиянската и грѫцката образованость; въ XV-и, XVI и XVII вѣкъ Д. далъ толкова много забѣлѣжителни общественици дѣйци, писатели и учени, че справедливо добилъ името Юго-

словѣнска Атина. Много другоземни господаре викали дубровничане на държавна служба; особено се славили дубровнишкитѣ дипломати. Много дубровничане довръшвали образованието си въ италиянскитѣ университети; нѣкои отъ тѣхъ добивали европейска извѣстность. Запр. *Стоичъ* е единъ отъ нáй-извѣстнитѣ богословци на XV-и вѣкъ; Иля *Чревичъ* е нáй-добрий латински поетъ на врѣмето си, и още на 18-год. възрасть билъ нареченъ баща на новата история. Юрий *Дубровничанинъ* е билъ извѣстенъ философъ въ XVII-и вѣкъ; М. *Маруличъ* (1450—1524), поетъ, който се занимавалъ и съ история, археология, богословие и етика, е билъ нареченъ отъ Армосто «божественъ». По него сж вървѣли негови подражателе *Златаричъ*, *Ранина*, *Даржичъ*, *Анибалъ Лучичъ*. По́-късно се явяватъ нáй-виднитѣ дубровнишки поети Ив. *Гундуличъ* и *Качичъ—Миошичъ* и знаменитъ математикъ и астрономъ *Бошковичъ*. Едно подробно описание на литературното развитие на Д. се намира, на русски, въ Пипиновата и Спасичовата *История на словѣнската литература*. Едно описание на дубровнишката република, на езика ни, е стат. *Далмация*, въ спис. *Пжтешественикъ*, год. II, кн. IV и V (София, 1897). Други забѣлѣжителни источници за историята на Д. сж: Макушевъ, *Задунайскіе и Адріатическіе славяне*, статистически, етнографически и исторически очерки (СПБ., 1867), E. A. Freeman, *Subject and Neighbour Lands of Venice* (Лондонъ, 1881), I. A. Evans, *Thro' Bosnia and the Herzegovina* (Лондонъ, 1876), *Monumental hist. Slavorum meridionalium* (Варшава, 1864), Engel, *Geschichte von Kagusa* (Вѣна, 1807).

Дубъ. Рѣка въ Франция, извира въ Юра, влиза въ невшателския швейцарски кантонъ, дѣто образува прѣкрасенъ водопадъ *Со—де* **Д.**, пакъ се връща въ Франция и се влива въ Сона; 450 килом. Корабопл. по 86 кил., дѣто образува часть отъ канала отъ Рона за Рейнъ.

Дуга и Струга. Планински проходъ между Никшичъ [напрѣдъ въ Херцеговина; сега въ Черногора] и Спусъ [въ Албания]; 35 килом. дльгъ. Въ 1877 Сюлейманъ-паша го прѣминж отъ 22 май до 5 юния, като дѣйствуваше той откъмъ Никшичъ съ цѣлъ корпусъ, и Али Саибъ паша отъ къмъ Спусъ и той съ цѣлъ корпусъ. — Херцеговинската околия *Дуга*, съ простр. 520 чет. килом. и насел. около 14,000 ж., се даде на Черна-гора въ 1878 по Берлинския договоръ.

Дуелистъ. Оня, който се бие или тръси да се бие на дуелъ.

Дуелъ, *лат.* Двубой; бой между двамина въоржжени еднакво съ смъртоносно оржжие въ едно врѣме и мѣсто прѣдварително опрѣдѣлени по посочването на една отъ странитѣ и въ присжтствието на секунданти нáй-малко по единъ отъ всѣка страна. Секундантитѣ опрѣдѣлятъ начина на биенето, турятъ оржжията въ ржцѣтѣ на ония, които ще се бижтъ, и налагатъ на бойцитѣ да се съобразижтъ съ уговоренитѣ правила.

Нашиѝ *Наказателенъ Законъ* прѣдвижда по двубоя слѣднитѣ наказания: 1) темниченъ затворъ не по́-малко отъ единъ мѣсецъ за причинение на противника всѣка друга, освѣнь лека тѣлесна поврѣда; 2) строгъ темниченъ

затворъ до петь години за умрътвяване противника, и до 7 години, ако е било уговорено бойцитѣ да се бинжтъ на смърть; 3) темниченъ затворъ отъ три мѣсеца до двѣ години за който излѣзе на двубой съ лице непълнолѣтно; ако ли и умрътви противника си или му причини тѣлесна поврѣда, наказва се: за убийство или тѣлесна поврѣда.

Въ камарата на прѣдставителетѣ, когато се разискваше законопроекта за Наказателенъ Законъ, д-ръ К. Стоиловъ, въ битностьта си на пръвъ м-ръ, се произнесе въ полза на д. и исказа желание да се установи това учреждение въ България, и то не само мнимо, а сериозно. Той вѣрваше, че така ще се намалжтъ значително всички видове лични нападения и желаеше да види употрѣбението на обидния езикъ строго обюздано у насъ. Затова и, забѣлѣжваше той, наказанията по д., които законопроектътъ прѣдвиждаше да се налагатъ, сж леки. Противницитѣ на *д.* се обявяваж противъ него, защото той често дава право на обидника, та прави врѣдата на обидения още по́-тежка. Друго тѣхно сериозно възражение противъ *д.* бѣше, че у насъ ще се навъдижтъ професионални дуелисти, които, увѣрени въ способностьта си да се бинжтъ, не ще иматъ за нищо да прѣдизвикватъ, кога имъ скимне мирнитѣ почтени граждане. Противницитѣ на *д.* искахж законътъ да наказва достатъчно истинскитѣ обиди.

Макаръ *д.* да е дума отъ латинско происхождение (французъ. *дюелъ*, лат. *дуелумъ*, стара форма на *белумъ*, бой, война), *д.* като учреждение не е сжществувалъ у староврѣменнитѣ класически народи. Той се появилъ въ срѣднитѣ вѣкове, когато се вѣрвало, че Богъ ще се намѣси пряко и чудотворно въ борбата да закрили невинния, и да накаже виновния, та така по́-слабий боецъ, на чиято страна е правото, ще надвие на по́-силния, на чиято страна е кривото. Затова и д. въ началото е билъ едно срѣдство за сждебно слѣдствие. Законътъ е искалъ обвинительтъ и обвиняемий да докажжтъ на чия страна е правото чрѣзъ д. Ала дошло врѣме, та и на́й-суевѣрнитѣ зели да губижтъ вѣра въ тоя божи сждъ. Лѣтописцитѣ сж записали единъ такъвъ случай въ Франция. Нѣкой си Яковъ Легрисъ се обвинявалъ въ обида на честь, която извършилъ като се вмъкнжлъ една нощь въ дома на Ивана Каружа, въ отсжтствие на тоя послѣдния и прѣдрѣшенъ като него. Парламентътъ постановилъ между Легриса и Каружа единъ *д.*, който и станжлъ въ присжтствието на Карла VI. Легрисъ билъ разбитъ и обѣсенъ на мѣстото. Не се минжло много и единъ прѣстжпникъ, уловенъ за други прѣстжпления, исповѣдалъ, че той билъ авторътъ на прѣстжплението, за което билъ обѣсенъ Легрисъ. Никое учреждение не може да живѣе много врѣме слѣдъ такъво компрометиране. *Д.* съ врѣме изгубилъ сждебната си сила, нъ пакъ билъ още распространенъ въ Европа като срѣдство за частна расправа. Сега въ нѣкои страни, както въ Англия, е съвсѣмъ исчезнжлъ; а въ други, както въ Франция, има слабо употрѣбение. Той на́й-много се употрѣбява още въ отечеството си, Германия.

Дуетъ. Двогласно пѣене или свирене на два инструмента. — **Дуетенъ**, който се отнася до дуетъ.

Дуилий. Римски консулъ, който одържалъ надъ картагенцитѣ, близу до сѣверното крайбрѣжие на Сицилия, първата морска побѣда на римлянетѣ (260 прѣди Р. Х.). Въ паметь на тая побѣда се въздигнжла въ Римъ една колона, на която пиедесталътъ е упазенъ и до днесь съ първообразния надписъ на него.

Дуисбургъ. Прусски градъ въ Рейнска обл., 2 килом. отъ Рейнъ, 24 килом. на сѣв.-зап. отъ Дюселдорфъ; 47,530 жит. Голѣма търговия съ химически вещи, вино и колониални произведения. Фабрики за сукно и сапунь. Университетъ отъ 1655 до 1802. — Нѣкога Д. билъ членъ отъ хансейския съюзъ; въ 1815 Вѣнский конгресъ го прѣдалъ на Прусия.

Дукасъ. Византийско семейство, което е дало 4 императора на Цариградъ и на Никея, освѣнь нѣколко министри и генерали: — *Константинъ* XI Д., 1059—1067; Исакъ Комненъ, като го избралъ за свой прѣемникъ, мислилъ, че прави честитъ изборъ, ала билъ измаменъ: въ неговото врѣме селджукцитѣ завладѣли Иверия и Месопотамия, и опустошили Армения; унгарцитѣ прѣзели Бѣлградъ, 1064; нормандцитѣ довършили завоеванието на Априлия и Калабрия (южно-италиянски земи). — *Михаилъ II Д.*, 1071—1078, найголѣмий синъ на Константина XI, испърво царувалъ подъ настойничеството на майка си Евдокия, която прибързала да се ожени за Романа IV. Когато Романъ паднжлъ плѣнникъ въ ржцѣтѣ на турцитѣ, Михаилъ зелъ короната, и послѣ, когато Романъ билъ пуснжтъ, той съумѣлъ да се отърве отъ него, 1071. Нъ той се оставилъ да го води галатянинъ Никифорица, който го направилъ омразенъ на народа: настанжли буни възъ буни, които накарали Михаила да прѣдаде властьта на Никифора Ботониата, който накаралъ да го ржкоположжтъ ефески епископъ, 1078. — *Алексий V Д.*, 1204, съборилъ Алексия IV, едвамъ поставенъ на прѣстола отъ кръстоносцитѣ (виж. *Балдуинъ*), и накаралъ да го удушжтъ, ала не можалъ да противостои на съюзенитѣ французе и венецианци, които зели втори пжть Цариградъ, 31 марта, 1204. Алексий V побѣгнжлъ и отишелъ та намѣрилъ Алексия III Ангела, по-напрѣдъ пропжденъ отъ кръстоносцитѣ; Алексий Ангелъ накаралъ да му избоджтъ очитѣ. — *Иоанъ II Д.*, гръцки императоръ на Никея, 1222—55, род. въ Димотика кждѣ 1193, станжлъ, благодарение на достоинството и военнитѣ си услуги, зеть на Теодора I Ласкаря, който го избралъ и за свой прѣемникъ. Той зелъ въ ржцѣ браздитѣ на империята на 29-годишна възрасть, разбилъ Роберта Куртенески, латински императоръ на Цариградъ, който го билъ нападнжлъ, и му наложилъ позоренъ миръ; той билъ испърво по-малко честитъ среща Жанъ-де-Бриена, Робертовия прѣемникъ, ала послѣ, съ помощьта на българския царь Ивана Асѣня II, обсаждалъ два пжти, ако и напразно, Цариградъ, 1236—37. Той пакъ подкачилъ завоевателнитѣ си кроежи въ 1245, подчинилъ часть отъ Тракия и отъ Македония, о-ви Хио, Лесбосъ и Самосъ, най-сетнѣ Солунъ, 1251, та така приготвилъ възстановението на византийската империя.

Дукасъ (*Михаилъ*). Гръцки историкъ, отъ гръцкото царско

семейство Дукасъ, билъ очевидецъ на прѣзимането Цариградъ отъ Мохамеда II, 1453, и намѣрилъ прибѣжище на о-въ Лесбосъ. По́сетнѣ, вижда се да е минжлъ въ Италия. Отъ него има една история, която подкача отъ смъртьта на Иоана Палеолога и се свръшва съ завоеванието на Лесбосъ отъ турцитѣ, 1462. Това съчинение е цѣненъ изворъ на свѣдѣния за свръшването на византийската империя.

Дукатъ, *срѣд.-вѣк. лат.* Златна или сребърна монета, която сжществува въ всичкитѣ европейски страни, съ стойность, споредъ страната, отъ 10 до 12 лева.

Дукумъ. Български господарь, споредъ други *Цоко,* прѣемникъ на Крума. Д. и неговий прѣемникъ *Диценъ,* царували въ 815—820, когато се явява Омортагъ. По́-вече историята не знае за тѣхъ.

Дукъ-иня, *лат. (dux,* водитель, главатарь). 1) Господарь на дукство: *Велико дукство Баденско.* 2) На́й-високата титла за благородство слѣдъ титлата князъ. Оттука и дукство — земята, която владѣе дукъ, както и дукский.

Ducit amor patriae, лат. Любовьта къмъ отечеството пжтеводи.

Дулоидъ. Български господарь, прѣемникъ на Тервела. За неговото царуване историята нищо не знае (720—748).

Dulce et decorum est pro patria mori, лат. Сладко и славно е да умре човѣкъ за отечеството си.

Дулчино (алб. *Улкинъ).* Градъ въ Черна-гора, на Адриатическо море, 12 килом. на сѣв.-зап. отъ устието на Бояна и 28 килом. на юго-западъ отъ Шкодра; 8,000 ж. Пристанището е сгодно само за кораби до 200 тона вмѣст. Въ Д. се правжтъ ладии прочути по лекостьта и якостьта си. Тоя градъ въ горна Албания е заобиколенъ съ високи стѣни и има твърдѣлъ, който въ 1696 издържалъ една обсада отъ венециянцитѣ. Въ 1878 черногорцитѣ окупирахж Д., нъ бидохж принудени, по искането на Австрия на Берлинския конгресъ, да го повърнжтъ на Турция. Черна-гора го придоби въ 1880, въ сжщото врѣме, когато европейскитѣ сили, подъ водителството на Глядстона, накарахж на сила Турция да отстжпи по берлинското си задлъжение Тесалия на Гръция.

Dum vivimus, vivamus, лат. Доклѣ живѣемъ, нека живѣемъ.

Dum spiro, spero, лат. Доклѣ дишамъ, храньж надежда.

Дунавъ. На́й-голѣмата европейска рѣка слѣдъ Волга; около 3,000 килом.; извира въ Швардцвалдъ (Черна-гора) въ Велико Херцогство Баденско; пои южна-Германия, Австро-Унгария, дѣли Сърбия отъ Унгария и отъ Румжния, България отъ Румжния и Румжния отъ Русия, и се влива въ Черно море прѣзъ 3 устия: *Килийско* (на́й-сѣверното), *Сулинско* (срѣдното) и *Св. Георги* (южното); тече прѣзъ или покрай Улмъ, Ратлебонъ, Линцъ, Вѣна, Пресбургъ, Б.-Пеща, Бѣлградъ; между България и Румжния токо-речи среща всѣкой български градъ край Д. има единъ румжнски: Видинъ и Калафатъ, Орѣхово и Бекетъ, Никополъ и Турну-Могурели, Свищовъ и Зимничъ, Русе и Гюргево, Тутраканъ и Олтеница, Силистра и Каларашъ; по́-надолу, отлѣво, сж румжнскитѣ градове Браила и Галацъ. Между дѣснитѣ притоци на Д. сж: Илеръ, Траунъ, Сава, Морава, Тимокъ, Ломъ,

Огоста, Искъръ, Видъ, Янтра и Русенски Ломъ; между лѣвитѣ: Тейса, Прутъ. Между България и Румжния, Д. тече отъ устието на Тимокъ до Силистра, по една длъжина отъ 467 килом. Брѣгътъ му откъмъ България е отъ 8—10 метра; а пъкъ откъмъ Румжния не достига пó-вече отъ 2—3 м. Отъ притока Илеръ Д. става корабоплавателенъ: той е вече хубава рѣка 75 м. широка и 1 м. дълбока; като приближи до Сърбия рѣката, отъ 500 до 650 м. широка, се стѣснява до 200 м. Откакъ образува прѣдѣла между Сърбия и Унгария, тя минува отъ Оршова надолу, прѣзъ прочутитѣ «Желѣзни Врата», скалисто плато около 1,270 метра широко, което напрѣдъ е било една спънка за корабоплаването нагорѣ. Тая спънка се прѣмахнж донѣйдѣ въ 1847—49, и донѣйдѣ въ 1890—93 чрѣзъ распукване на скалитѣ съ взривни вещества, като работитѣ се извършихж отъ Унгария. По Одринския договоръ (1829) устията на Д. се оставили на руситѣ и се насипвали съ пръсть отъ день на день; Парижский договоръ (1856) обявилъ корабоплаването по Д. свободно за всичкитѣ народи и отредилъ европейския надзоръ за рѣката: една приврѣменна комисия отъ инжинери, събрана въ 1858, удобрила ржкава Сулина за корабоплаване и рѣшила да се направижтъ нѣкои постройки и извършатъ други работи, които легнжли нѣколко милиона лева. Друга постоянна комисия, наречена *поръчна*, съставена отъ делегати отъ всичкитѣ държави, които се минжтъ отъ Д., изработва правилницитѣ за корабоплаването и бди за доброто състояние на градежитѣ.

Дуо, *лат.* Сжщото, каквото е и дуетъ.

Дуодецима, *лат.* Въ *муз.* интервалъ, който съдържа 12 степеня.

Дупелмитель, *герм.* Двоенъ митель; печатни букви, непосрѣдствено пó-голѣми отъ двойния цицеръ.

Дупликатъ, *лат.* Копие отъ оригинала.

Дупница. Градъ, окол. ц., кюстендилски окржгъ; 8,416 жители. Д. е расположенъ при сѣв.-западнитѣ поли на Рила, на р. Джерманъ, 62½ килом. на югъ отъ София, 42 на ист. отъ Кюстендилъ, и 40 на юго-зап. отъ Самоковъ. Прѣдполага се, че тоя градъ е сжществувалъ въ врѣме на българското царство, а положително се знае, че е сжществувалъ въ 1499, годината въ която рицарь Харфъ го посѣтилъ и записалъ въ дневника си.

Дупнишки проходъ. Проходъ, който съединява Дупнишко съ Кюстендилско. Собствено проходътъ се заключава между рѣки Кознишка и Размешаниска (Бобовска). Длъжина 8 килом. Нáй-високата точка на прохода е 760 метра надъ морското равнище. Пжтътъ е шосе, нъ отдавна не е поправянъ.

Dura lex, sed lex. Латин. поговорка: строгъ е законътъ, нъ е законъ.

Дурацо, Драчъ, *алб. Дурсъ* (стар. *Epidamnus*, послѣ *Dyrrachium*). Пристанищенъ градъ на Адриатическо море, въ Албания, 82 килом. на югъ отъ Шкодра, и близу толкова на сѣв.-зап. отъ Бератъ; около 6,000 ж. Пристанище на Бератъ за австрийски вносни стоки отъ Триестъ. Нѣколко джамии. Сухоземната точка,

въ която се свръшва телеграфната ортома прѣзъ Адриатическо море отъ Бриндизи. Сѣдалище на римокатолически и на гръцки православенъ епископъ. Укрѣпенъ и много старъ градъ. Въ римско врѣме въ Д., който е билъ скеля между Италия и Гръция, имало римско поселение; и Цѣзарь, кога гонялъ Помпея, го обсаждалъ въ тоя градъ. Въ срѣднитѣ вѣкове Д. ималъ значение, като на́й-добъръ пристанищенъ пунктъ между Которъ и Корфу. Затова и околнитѣ му народи непрѣкжснжто се борили за него и той минувалъ едно по друго въ ржцѣтѣ на остготитѣ, българетѣ, нормандцитѣ и венецианцитѣ, доклѣ не билъ съсипанъ отъ едно земетресение и на́й-сетнѣ завоеванъ въ 1502 отъ турцитѣ, въ чиито ржцѣ още се намира. При Д. билъ убитъ отъ неизвѣстенъ убийца, въ врѣме на една обсада отъ българетѣ, послѣдний царь на западното българско царство, Иванъ Владиславъ (1018).

Дуро. Рѣка въ Испания и Португалия, влива се въ Атлантически океанъ близу при Опорто; 850 килом. Мжчно корабоплавателна, поради скали, пѣсъчни прѣспи и др.

Духовенъ. 1) Който състои отъ духъ или душа, нетѣлесенъ. 2) Всичко, що се отнася до Бога, пръквата, вѣрата. 3) Всичко, що се отнася до душата на човѣка, до всичкитѣ му умствени и нравствени сили, до духа и волята. 4) Което се отнася до духовенството и това звание: *духовенъ баща, духовенъ синъ.* — **Духовенство.** Съсловието на церковнитѣ служители. — **Духовникъ.** Исповѣдникъ.

Духовъ день. Праздникъ на съшествието на Св. Духъ, на другия день отъ Петдесетницата.

Духъ. 1) Безтѣлесно сжщество, безплътенъ житель. *Добъръ духъ,* ангелъ, духъ на свѣтлината, чистъ духъ; *зълъ духъ,* дяволъ, духъ на темнината, нечистъ духъ. 2) Органъ на нашитѣ усѣщания, стремления и страсти, които сж свързани съ тѣлото. Въ стила на Библията, благородната часть на душата, която схваща доброто и го удобрява; противоположното на плътьта, чувствената часть, която се привлича отъ чувственитѣ удоволствия; *д.* различа отъ душата по това, че тя свръзва човѣка съ Бога. 3) Смислъ, значение, сир. истинский смислъ, по́-вече или по́-малко различенъ отъ вещества смислъ на думитѣ: *трѣбва да слѣдваме духа, а не буквата на закона.* 4) Характеръ, постоянно настроение, обикновеното расположение на нѣкого да вижда и чувствува: *либераленъ духъ.* 5) Умъ: *обработва духа си.* 6) способность за нѣщо: *той има търговски духъ.* 7) Свойствено и характеристично тежнение къмъ нѣщо, отличително свойство, смислъ: *духъ на равенство, братство* и др.; *духъ на врѣмето; духътъ на християнската вѣра; духътъ на кротостьта; духътъ на българския печатъ* (вѣстници). — **Духъ Свети.** Третото лице на Св. Троица, което слѣзло надъ апостолитѣ въ 50-я день слѣдъ Христовото въскръсение, въ видъ на огнени езици. Християнетѣ вѣрватъ, че *Д. Св.* е вджхнувалъ и вджхнува човѣцитѣ да правжтъ всичко добро и свето. — **Присжтствие духа.** Бързина да се разбере едно положение, да се види що да се стори, или какви думи да се кажжтъ. — **Обществен**

духъ. Мнѣнията, расположенията, които прѣобладаватъ у единъ народъ. — **Партизански духъ.** Страсть, която клони да отнеме човѣку свободата му да мисли и дѣйствува независимо, като го кара да се покорява слѣпо на всички мнѣния въ полза на една партия, секта или котерия. — **Прѣдаде духъ.** Умрѣ, издъхнж.

Духове. Човѣци, гледани по отношение на тѣхнитѣ идеи, възгледи, тежнения: *тоя въпросъ вълнува сега духоветѣ; кипежъ въ духоветѣ; распалижъ се духоветѣ.*—**Духовитъ.** 1) Човѣкъ, който има дарбата да схваща бързо и живо, да се изражава блескаво и остроумно. 2) Който съдържа острота, блескава и остроумна идея: *духовита мисль, духовитъ отговоръ.*

Душа. 1) Основата на човѣшкия животъ или безсмъртно духовно сжщество, надарено съ разумъ и воля, което отличава човѣка отъ скотоветѣ, и въ което състои подобието на човѣка съ Бога. 2) Нравствени качества, добри или лоши; *благородна душа, низка душа.* 3) Скрита мисль: *очитѣ сж огледало на душата.* 4) Главенъ двигатель, на́й-важна сила: *Николовъ е душата на това прѣдприятие.* 5) Човѣкъ: *Събрание* отъ 5,000 души.

Душановъ *(Дим. Т.).* Учителькнижовникъ и дѣецъ по народното ни свѣстяване, синъ на още по́старъ учитель, Даскалъ Тача, роденъ въ Казанлжкъ въ 1837. Добилъ образованието си въ родното си мѣсто, въ Одринъ въ гръцко училище и въ Цариградъ въ патриаршеското Велико Училище на Фенеръ (1856). До 1859 вършилъ писарство при търговци; отъ тая дата подкача учителското му поприще. Учителствувалъ 10 години въ Казанлжкъ и други 10 въ Карнобатъ, Хасково, Плѣвенъ и Севлиево. Прѣзъ русската окупация на България служилъ като секретарь при казанлжшкото окржжно управление. Отъ 1879 до 1885 бѣше началникъ на канцеларията при дирекцията на народното просвѣщение въ Източна Румелия, а слѣдъ съединението се посвети изново на учителство при пловдивскитѣ държавни гимназии (1885—1894). Отъ 1894 Д. е пенсиониранъ и живѣе въ Пловдивъ.

Д. е работилъ усърдно и на книжовното поприще. Голѣмо е числото на списанитѣ отъ него, прѣведени или съставени, книги. Нѣкои отъ тѣхъ сж: *Бисеръ и бесцѣнни камение*, комедия *Зла жена, История на православната христянска иръква, Кратка българска история, Ржководство отъ наглядно прѣдмѣтно учение, Учебникъ за счетоводство, Учебникъ по историята на педагогията, Кратка психология и логика, Кратки практически наставления за какъ трѣбва да се прѣподаватъ уроци въ началнитѣ училища* и др. Д. е писалъ и статии и дописки по наши обществени работи въ съврѣменнитѣ нему български вѣстници — въ *Цариградски Вѣстникъ, България, Македония, Право, Вѣкъ, Денъ,* спис. *Читалище, Свѣтлина* и др. Той и сега поработва на книжовното поприще, като прѣвожда въ проза Омировата *Одисея,* която се печата въ спис. *Българска Сбирка.*

Заслужва да се забѣлѣжи, че покойната сжпржга на Д., *Рахилъ Д. Душановъ* (Г. Баракъ), по народность сръбкиня, е била много-

годишна учителка въ България. Отъ нея имаме и книжка *Пръсадъ на мждростьта.* Тя починжла въ 1888.

Душанъ *(Стефанъ).* Най-силний сръбски царь, отъ дома на Неманичовцитѣ, наричанъ и Неманичъ IX; царувалъ отъ 1336 до 1356. Въ тринадесеть похода завоевалъ Македония, Тракия, Албания, Тесалия и Епиръ. Д. слѣдвалъ двояка цѣль: да върне турцитѣ назадъ и да замѣсти Палеологовцитѣ на византийския прѣстолъ, ала билъ изненаданъ отъ смъртьта, кога билъ на пжть за Цариградъ. Той билъ не само отличенъ пълководецъ, а и мждръ законодатель. Сводътъ закони, който е далъ на сърбетѣ, е отъ голѣма важность (виж. Т. Флоринский: *Памятники законодательной дѣятельности Душана царя сербовъ и грековъ),* (Кіевъ, 1888).

Сръбското царство, което било стигнжло съ Д. до апогеята на величието си, се распокжсало слѣдъ неговата смърть на много княжествица, които му приготвили по-скоро падане подъ турцитѣ. — Една интересна подробность: Д. е носилъ титлата **царь сръблемъ и българомъ**, ако въ негово врѣме и да царувалъ надъ източна България самовластно царь Иоанъ Александръ. Отъ това е явно, че сръбский царь е считалъ подвластното си македонско население за българско. Това става още по-ясно отъ едно негово писмо до венециянския дожъ Андрея Дандоло, писано въ Сѣръ въ 1345. Въ това писмо Д. се титулира точно: *владѣтель на немалка часть отъ българското царство*. Тоя фактъ е единъ отъ многото, които българетѣ сочжтъ на ония сръбски шовинисти, що наричатъ Македония сръбска.

Душеприкасчикъ—ца, *рус.* Испълнитель на послѣдната воля на покоенъ, по негова поржчка или по назначение отъ правителството.

Душински. Полски етнографъ, род. въ 1816 въ Украйна (русска Полша); живѣлъ въ Франция и въ Швейцария; авторъ на *Новгородский паметникъ, Источний въпросъ, Нужда отъ прѣобразования въ излагането историята на словѣнскитѣ народи* (1864): като слѣдствие отъ това послѣдното съчинение, катедрата на словѣнския и литература въ Французска Колегия (College de France) се промѣнила съ единъ законъ на катедра на словѣнскитѣ езици и литератури (1868).

Душъ, *фр.* Баня, когато човѣкъ се пръска съ струи студена вода.

Дългоденствие. Длъгъ животъ. — **Дългоденственъ.** Дълговрѣмененъ, многолѣтенъ. — **Дългоденствувамъ.** Дълго живѣкъ.

Държава. Гражданско общество съ самостоятелно управление, страна, управлявана отъ свое си правителство. — **Държавенъ.** Който се отнася до държавата: *държавна тайна,* важна тайна, извѣстна само на чиновници отъ държавата, която тайна обикновено се отнася до сношенията на правителството съ правителствата на другитѣ държави; *държавно вѣроисповѣдание,* вѣроисповѣдането, което правителството припознава за право и покровителствува като такъво; *държавно прѣстжпление,* прѣстжпление, което посѣга на безпечностьта или здравината на държавата. — **Държавникъ,** *държавенъ мжжъ.* Лице вѣщо въ науката да се управлява

държава, или което играе една отъ първитѣ роли въ управлението на държавата.

Дъсченъ кладенецъ. Проходъ, който съединява Трънската котловина съ Моравска долина. Откъмъ сръбската страна има шосе, а откъмъ българската проходътъ е планинска пѫтека; нъ пакъ прѣзъ войната въ 1885 сърбетѣ прѣминѫха отъ тамъ съ цѣла дивизия.

Дѣва (староб. знач. *мома*). 1) Име на едно отъ съзвѣздията въ зодиака. 2) Бѣлѣгътъ на това съзвѣздие. 3) Име, което се употрѣбява за Св. Богородица: *дѣва Мария*. Оттука сегашната наша дума *дѣвойка*, *дѣвица*, мома; отъ дѣто и *дѣвически*.

Дѣвически о-ви. Купъ острови въ малкитѣ Антилски о-ви, на брой около 40, на сѣверъ. Главнитѣ сѫ Тортола, Виргинъ-Горда и Анегада, на англичанетѣ; Св. Кръстъ, Св. Иванъ, Св. Тома, на данцитѣ; Палажъ и Змѣйни о-въ, на испанцитѣ. — Открити въ 1493 отъ Колумба, който имъ далъ това име въ паметь на Св. Урсула и нейнитѣ дружки, — моми мѫченици, погубени отъ хунитѣ въ Келнь въ 452 и които се поменуватъ на 9/21 окт.

Дѣвственъ, отъ *дѣва*. Непороченъ. — **Дѣвственость.** Непорочность, непокѫтнѫтость, първобитното състояние на единъ прѣдмѣтъ. — **Дѣвствена гора.** Гора, въ която не е влизала сѣкира, спр. такъво състояние на една гора, въ което свободното господство на природата не е било ограничено отъ човѣшка рѫка. — **Дѣвство.** Непорочность на мома или на момъкъ, цѣломѫдрие. Отъ старо врѣме, *д.* понѣкога се е считала за едно достоинство, за една заслуга. Дианинитѣ жрици и весталкитѣ се обричали на вѣчно *д.* Християнството е изразило на́йдълбокото си почитание къмъ *д.* въ лицето на дѣва Мария.

Дѣволъ. Рѣка въ Албания, образува се отъ двѣ рѣки, *източни Д.*, който извира въ Нерѣчка планина, около 35 килом. на югъ отъ Битоля и *западни Д.*, на който изворътъ е въ планина Грамосъ, 60 килом. на юго-зап. отъ Нерѣчка. Д. тече на́й-напрѣдъ по плодородната равнина на сѣверъ, послѣ се промѫква, усиленъ съ водитѣ отъ Прѣспанско езеро, между планинскитѣ расклонения на Шаръ и Пиндъ; по́-нататъкъ се завръща на западъ и тече прѣзъ Корчанско поле населено съ българе, албанци и цънцаре. Тамъ Д. тече прѣзъ езера Свирино и Малики. Слѣдъ едно течение отъ още 50 килом., Д. се влива въ Адриатич. море, 20 килом. на сѣв. отъ Воюса; отъ 200 до 250 килом.

Дѣйствувамъ, *старобълг.* Работѭ, врѣшѭ, произвождамъ слѣдствие, влияѭ.

Дѣйствие. 1) Работене, правене; 2) дѣлъ въ театрална пиеса, (*актъ*). — **Дѣйствителенъ.** Истиненъ. — **Дѣйствителенъ глаголъ** въ *граматик.* Глаголъ, който изражава дѣйствие, що прѣминува на другъ прѣдмѣтъ и зима всѣкога непосрѣдствено допълнение. — **Дѣйствителность.** Истиность, сѫществуване; въ противоположность на *въображаемость*. **Дѣйствуѭща войска.** Войска, която се употрѣбява за военни дѣйствия за отличие отъ запасна и резервна войска, която е назначена за попълнение на дѣйствуѭщата войска.

Дѣлевъ (*А.*). Съврѣмененъ български публицистъ и книжовникъ, род. въ Скопие, въ 1858.

Училъ се въ бѣдность въ родното си мѣсто, въ Цариградъ въ бълг. училище на Фенеръ като въспитаникъ на Благодѣтелното Братство (1874), въ Одринъ като екзархийски степендиянтъ при П. Р. Славейкова до Заарското възстание, когато Славейковъ побѣгнжлъ за безопасность въ Цариградъ (1875) и въ Цариградъ на свои разноски*) въ бивш. *Collège Gymnasial Commercial Serbe*, а по причина на сръбско-турската война прѣименувано на *Collège Gymn. Commer. Impérial de Perse*, дѣто слѣдвалъ отъ 1876 до 1878, когато това училище се закрило и пакъ съ двама частни професори французе по литературата и математиката до началото на 1879, когато билъ повиканъ на служба въ Пловдивъ. Въ това послѣдното училище уроцитѣ се прѣдавали на французски. Д. е самоукъ на гръцки и италиянски. Забѣлѣжително е, че отъ юл. 1878 до ян. 1879, освѣнъ уроцитѣ си, Д. билъ натоваренъ отъ единъ добрѣ познатъ български народенъ дѣецъ да прѣвожда всички дописки по убийства и пр. въ Македония на французски и въ видъ на експозета въ 5 еднакви екземпляра прѣзъ всѣка седмица да ги прѣдава на посолствата въ Пера.

Въ Пловдивъ Д. постжпилъ на служба въ началото на 1879 и стоялъ все въ Дирекцията на финансиитѣ. Слѣдъ съединението билъ прѣмѣстенъ въ София въ Финанс. м-ство, а прѣзъ 1886 го прѣпоржчили на Воен. м-ство — да му води смѣткитѣ съ Българ. Нар. Банка. Тамъ стоялъ до края на 1893 и самичъкъ си далъ оставката. Сега се ползува съ нѣщо като $^1/_3$ пенсия.

Публицистическата дѣятелность на Д. е доста голѣма. Нáй-напрѣдъ е подкачилъ да пише прѣзъ септ. 1878 въ вѣст. *Currier d' Orient* въ Цариградъ. Въ Пловдивъ е писалъ нѣкоя и друга статия въ *Съединение* и по нѣщо въ *Марица*, *Нар. Гласъ*, слив. в. *Съвѣтникъ*. Пó-сетнѣ е писалъ въ *Revue d' Orient*, въ нѣкои гръцки вѣстници, въ *Confédération Balkanique;* прѣзъ 1886 до февр. 1887 е писалъ редовно въ *Независима България*, сетнѣ, отъ тогава до началото на 1894, редовно въ в. *Свобода* — статии противъ гърцитѣ и сърбетѣ, освѣнъ прѣводнитѣ; пó-сетнѣ е редактиралъ в. *Отзивъ* отъ 17 ферв. до 22 ноем. 1897 и сега (1898) самъ редактира в. *Народна Защита*. Писалъ е и въ други нѣкои вѣстници, въ *Новини* за *календарския въпросъ*. Д. токо-речи всѣкога е писалъ въ вѣстницитѣ анонимно.

Относително литературната му дѣятелность, нáй-добрѣ позната е неговата много полезна книга *Семейно Съкровище*, распродадена вече въ 3-о изд. въ 7,000 екзем. Други издадени отъ Д. книги, написани въ гладъкъ слогъ, сж комедията *XIX Българ. Вѣкъ* съ псевдонимъ «Вардарски», важната брошура *За отечество и народность*, романи *Самички* и *Мария Стюартъ*. Д. има готовъ,

*) Слѣдъ *Заарското* движение (виж. тая дума), Екзархията била принудена да повика одринскитѣ си въспитаници въ Цариградъ. Щомъ се върнжли, тѣ били раздадени на работа и Д. станжлъ словослагатель. Съ спестенитѣ си отъ словослагателството въ нѣколко мѣсеца пари, той отишелъ прѣзъ юл. 1876 въ Скопие, отстжпилъ наслѣдието си — бащината си кжща [кжщата струвала 80—100 лири] на общината, която му дала 30 лири, и върнжлъ се въ Цариградъ пакъ за учение.

между друго, много материалъ отъ твърдѣ важна стойность за едно съчинение *Македония въ всѣко отношение отъ първитѣ исторически врѣмена до днесь.*

Дѣло, *старобълг.* 1) Работа, трудъ; работене. 2) Писмено изложение на една работа по служба, което съставя едно цѣло. 3) Сждба, давия, процесъ.

Дѣяние *(старобълг.* струване, вършене). Дѣло, доблестна постжпка. — **Дѣяния на Апостолитѣ.** Книга въ Новия Завѣтъ, писана на гръцки отъ Св. Лука като продължение отъ евангелието му, кждѣ 64 г.; ако и да носи това име, тя не описва дѣянията на всичкитѣ апостоли, нъ главно дѣянията на Петра и Павла. Тя съдържа историята на християнството отъ год. 33 до пристигането на апостола Павла въ Римъ.

Дѣятель, дѣецъ, отъ староб. *дѣяти,* правѭ, струвамъ, вършѫ. (Собст. зн. *вършитель, работникъ.* 1) Лице, което работи малко-много самостоятелно на политическо, обществено или книжовно поприще. 2) Дѣйствуѭща сила или причина на дѣйствие: топлината, електричеството и др. т. — **Дѣятеленъ.** Работливъ, който дѣйствува. — **Дѣятелность.** Нравствено или физическо дѣйствуване или работене.

Дю. *перс.* Двѣ, употрѣбява се въ таблоигрането. — **Дюбешъ,** *перс.-тур.* знач. дважъ по петь: употрѣбява се въ таблоигрането.

Дюбоа - Реймонъ. Знаменитъ германски физиологъ, който съ капиталнитѣ си трудове е създалъ цѣла епоха въ физиологията. Неговото име е така тѣсно свързано съ всичката нервна и мишечна физиология, както името на Клавдия Бернара съ физиологията на растенето. Д.-Р., французинъ по происхождение, както показва и името му, бѣше роденъ и умрѣ въ Берлинъ, и бѣ отличенъ германски патриотъ (1818—1896).

Дювалъ *(Амори).* Франц. литераторъ (1760—1838).

Дювернуа *(Александръ Левовичъ).* Московски славистъ, роденъ въ 1840 год., умрѣлъ въ 1886, отъ французско происхождение, нъ самъ вече русинъ и православенъ. Откакъ свръшилъ курсъ въ московския университетъ, много врѣме живѣлъ въ Прага, дѣто испърво билъ доцентъ по катедрата на сравнителното езиковѣдѣние, а послѣ професоръ на словѣнскитѣ нарѣчия. Подирь това, до смъртьта си, Д. е билъ ординаренъ професоръ при московския университетъ по словѣнската филология и прѣзъ послѣднитѣ си години е билъ занятъ съ работитѣ по съставянето на твърдѣ цѣнния си български рѣчникъ **(Словарь** [ново-] **болгарскаго языка** *по памятникамъ народной словесности и произведеніямъ новѣйшей печати).*

Професоръ Дриновъ, въ рецензията си на рѣчника, написана на русски,*) по покана на с.-петербургската академия на наукитѣ, като дава вкратцѣ историята на опититѣ за български рѣчникъ, констатира, че Д. е първий,**)

*) Български прѣводъ на тая рецензия, направенъ отъ П. Л. Пачева, е печатанъ въ *Периодическо Списаніе,* год. IX (1895), кн. XLIII.

**) Прѣди него — по проф. Дриновото изучение — сѫ се излазали само начала отъ български рѣчници или приноси за специални (ботанически, зоологически и др.) рѣчници. Такъвъ сѫ били единъ български отдѣлъ въ *Тетраглотъ,* рѣчникъ гръцко-албано-влахо-български, издаденъ въ 1770 въ Москополь, затъ-

който е сполучилъ безъ всѣка материална помощь отъ страна да ни даде единъ напълно довършенъ и доста обемистъ (отъ 170 коли въ 8-о) рѣчникъ на български езикъ. Д-вий рѣчникъ се издаде на 9 части, отъ които първата излѣзе въ 1885, а деветата въ 1889. Споменжтий му критикъ намира, че той прилича по характера и общия си планъ на Далевия (виж. *Даль)* русски рѣчникъ; че той отстжпя значително на русския рѣчникъ въ пълнота, ала го надминува въ нѣкои други отношения, главно по документалность. Въ българския рѣчникъ, могло да се рече, нѣма дума, изворътъ на която да не е посоченъ, нѣма тълкование не подтвърдено съ примѣри, зети отъ нѣкои книги, вѣстници или списания, на които всѣкой пжть се и посочва.

Д. сериозно се заловилъ да изработи единъ български рѣчникъ въ 1878. Въ 1880 той прѣдприелъ на свои разноски едно пжтуване въ България, съ цѣль да се снабди на мѣстото съ разни български издания и да се вслушва на живия български езикъ. Книгитѣ, що си набавилъ прѣзъ това пжтуване, влѣзли главно въ основата на труда му. Слѣдъ 6-годишна усилена работа надъ събиране и обработване материала, Д-вий рѣчникъ напрѣднжлъ толкова, че Д. можалъ вече да пристжпи къмъ печатането му въ 1885, когато той издаде първата часть. Доклѣ да излѣзе втората, авторътъ починж (16 марта, 1886). Слѣдъ смъртьта му, вдовицата му, която дълбоко почитала труда на мжжа си, изучила българския езикъ, за да помогне да се искара прѣдприятието му. Съ нейното дѣятелно участие въ работата, подъ ржководителството на *П. А. Лаврова,* въ сътрудничество съ *В. Н. Щепкина* и *Б. М. Ляпунова,* русски слависти, както и онова на младия български списатель *Т. Г. Влайкова* [Влайковъ по онова врѣме бѣше въ Москва да слуша лекции по историко-филологическия факултетъ] рѣчникътъ се отпечаталъ до край и се обогатилъ съ много цѣнни обяснения.

Слѣдъ като забѣлѣжва, че тоя грамаденъ трудъ не е лишенъ отъ недостатъци, които и посочва,

---

тенъ градецъ въ Южна Албания. Българскитѣ думи въ тоя рѣчникъ, както и всичкитѣ му останжли части, е написанъ съ гръцката азбука. Българский езикъ въ рѣчника ще е билъ единъ отъ говоритѣ на западна Македония, по́-вѣроятно битолский. Тоя рѣчникъ въ началото на нашия вѣкъ билъ прѣиздаденъ два пжти: въ 1802 въ Венеция и въ 1814 (съ малки съкращения) въ Лондонъ, въ книгата на Мартина Лика Researches in Greece (Изслѣдвания въ Гръция). Българский и гръцкий отдѣли на тоя рѣчникъ били прѣиздадени въ 1841 въ Солунъ подъ заглавие: *Книга за научване три езика, словѣно-български, гръцкий и караманлийский.* Българский рѣчникъ много врѣме оставалъ неизвѣстенъ на словѣнскитѣ историци и филолози; съ него тѣ били запознати отъ *Вука Караджича,* който въ съчинението си *Додатак к санктпетербурским сравнительным рјечницима свију језика* (Вѣна, 1821—22), освѣнъ една кратка българска граматика и нѣколко образци отъ българския народенъ езикъ, обнародвалъ и българско рѣчниче отъ 273 думи. *Капиловски* и *Василъ Неновъ* останжли съ намѣренията си да обнародватъ първий единъ *Славено-россійскій* и вторий — нѣкакъвъ *лексиконъ болгаро-влахо-русски.* Слѣдъ тѣхъ, по́-сериознитѣ опити за български рѣчници сж били Н. Геровий [отъ тоя рѣчникъ бѣше издадено само началото му, до дума *влькж,* още въ 1855 отъ императ. академия въ С.-Петербургъ] и Богоровий (кн. I, А—Г, Русе, 1881, стр. 64).

г-нъ Дриновъ казва, че тия недостатъци бледнѣжтъ прѣдъ достоинствата му. Той особено хвали покойния авторъ, че пръвъ*) зелъ почина да обяснява значенията на думитѣ въ български езикъ съ ония срѣдства, които даватъ самитѣ паметници на тоя езикъ (поговорки, пословици и др. т.), па и блескаво испълнилъ тая важна задача, до колкото е било възможно да се ползува отъ тия паметници на народното творчество, записани въ разни краища на българското отечество до 1880. Прѣдъ видъ на обилието и разнообразието на приводитѣ изъ народнитѣ езикови паметници, които авторътъ привожда съ показаната цѣль въ рѣчника си, г-нъ Дриновъ счита тоя рѣчникъ като найбогатий материалъ за изучването български езикъ и отъ страна на граматическитѣ му особености, и отъ страна на битовото му съдържание. Заключението на учения критикъ е, че твърдѣ сполученото обяснение на много темни думи, цѣннитѣ посочвания на чуждицитѣ въ езика ни, обилието на вещественитѣ тълкования, тънкий анализъ на значенията на българскитѣ частици, които зиматъ често характера на доста подробни издирвания по българския синтаксисъ, придаватъ на тоя трудъ доста важно значение и правѣжтъ го, могло би да се рече, настолна книга за всѣкого, който се занимава съ словѣнската филология, въ найй-обширния смислъ на тая дума.

Възъ основа на тая проф. Д-ва рецензия, академията на наукитѣ въ С.-Петербургъ е удостоила Д-я трудъ съ митрополитъ Макариевата премия.

Еднакво благоприятна на тоя рѣчникъ е и профес. Ягичовата рецензия въ XII-и томъ на неговото спис. *Archiv für slavische Philologie*. И тоя словѣнски ученъ причислява прѣдметния трудъ къмъ найй-важнитѣ отъ излѣзлитѣ въ областъта на словѣнската филология научни трудове въ послѣднитѣ години, и казва, че историята на словѣновѣдението никога нѣма да забрави заслугата на автора му.

На литературната дѣятелность на покойния московски славистъ принадлежжтъ много други трудове, отъ които по-забѣлѣжителни сж: **За годината на изобрѣтението на словѣнскитѣ писмена** (сказка въ друж. на рус. истор. и старини, 1862, № 2), **Юрий Подѣбрадъ,** *избраникътъ на чешкия народъ (Моск. Универ. Изв.*, 1868), **Станиславъ Зноемски и Янъ Гусъ,** *двѣ глави изъ историята на пражския университетъ* (М., 1871), *Система на основнитѣ елементи и форми на словѣнскитѣ нарѣчия* (М., 1872) и др.

Дюлонгъ *(Пиеръ Луи)*. Отличенъ французски химикъ и физикъ, направилъ съ опасность на живота си важни изслѣдвания и открития. Д., макаръ и да свършилъ медицината, посветилъ се на ботаниката, а по-сетнѣ великитѣ открития въ химията, които

*) Струва ни се, че уважаемий нашъ сънародникъ тука бърка. Явно е, че честьта за почина, за който е думата, се пада на г-нъ Герова, който е работилъ надъ своя трудъ 30—40 години прѣди покойний Дювернуа да помисли да пише български рѣчникъ; па и г-нъ Геровъ е черпилъ направо отъ живото народно слово, а не само отъ една още неопрѣдѣлена книжнина на езика ни, която често употрѣбява погрѣшно чужди думи (русски и други) за български, а наврѣменѣ и искривява чисто български думи.

прославили французскитѣ и англійскитѣ учени въ началото на тоя вѣкъ, го привлѣкли къмъ тая наука. Слѣдъ нѣколко интересни опити, той открилъ хлористия азотъ, едно тѣло твърдѣ забѣлѣжително по взривнитѣ си свойства. Единъ пръвъ опитъ, пóслѣдванъ отъ едно страшно избухване, което потрошило токо-речи всичкитѣ инструменти на лабораторията и причинило на Д. серюзно контузии, не го спрѣло отъ да се опита да опрѣдѣли състава му. Единъ новъ опитъ го лишилъ отъ едно око и отъ два пръста. Ала Д., въпрѣки тая злочестина, продължилъ химическитѣ си издирвания. Той изслѣдвалъ явленията на животната топлина, заедно съ Берзелиуса и Бертолета, и открилъ, заедно съ Пти, единъ отъ нáй-интереснитѣ закони, именно закона, че «атомитѣ въ всичкитѣ елементи иматъ еднаква топлоемкость». Д. изучвалъ пжргавината на пáрата въ разни температури и Мариотовия законъ до 27 атмосфери. Араго забѣлѣжва за *Д.*: «той бѣше крайно скроменъ когато говореше за своитѣ си трудове, и показваше се прѣмного благосклоненъ, когато се изражаваше за трудоветѣ на другитѣ (Руенъ, 1785 — Парижъ, 1838).

Дюма *(Александръ)*. Прочутъ французски романистъ (1803—1870), синъ на републикански генералъ; баща му, Александръ Дави-Дюма, синъ на маркизъ Дави, билъ роденъ на о-въ Сенъ-Доминго отъ негритянка. Кърдата коса и дебелитѣ бърни на писателя Д. свидѣтелствували за африканското му происхождение. Трѣбвало би много страници да се изброжтъ всичкитѣ произведения, които сж издадени подъ Д-во име; ала пó двѣ причини, това не е потрѣбно: първо, въ пó-вечето отъ тѣхъ критиката не припознава литературна стойность, и второ, тѣ пó-вечето не сж *негови*. Алфонсъ Каръ въ своя *Mercantilisme Littéraire* и Е. де Миркуръ, въ своята *Fabrique de Romans, Maison A. Dumas et C-ie* сж изложили шарлатанията на тоя списатель. Д. обнародвалъ като свои много романи и драми написани отъ второстепенни и третостепенни писателе, които имали интереса да ги искарватъ на свѣтъ подъ неговото име. Така се случвало, та той понѣкога съумѣвалъ да издаде пó-вече томове на година, отколкото е възможно за човѣшко сжщество само да прѣпише въ сжщото врѣме. При всичко това, много отъ Д-витѣ романи сж се прѣвождали на европейскитѣ езици; съ нáй-голѣма популярность се ползуватъ: *Графъ Монте-Христо, Тримата мускетари* и *Царица Марго*. Двата отъ прѣдпоменжтитѣ романи сж прѣведени на езика ни, първий 6 т., — отъ Х. Генадиева [1-и т. заедно съ Г. Пенкова] (Пловдивъ, 1889—1895) и 2-й 2 т. — отъ К. А. Константинова (София, 1889). — Други отъ прѣведенитѣ на български Д-ви произведения сж: — *Двайсетъ години послѣ*, романъ, продължение на *Тримата мускетари*, прѣв. К. А. Конст. (Свищовъ, прѣзъ 1897, излѣзли 2 т.; остава 1); *Вѣнчаване на ешафотътъ*, расказъ (Търново, 1878); *Послѣднитѣ дни на Мюрата*, (Русе, 1889); *Монахътъ, който приживѣ копае гроба си*, расказъ (Русе, 1881); *Съвѣстьта*, драма (Пловдивъ, 1893); *Жозефъ Балзамо*, повѣсть (Стара-Загора, 1894); *Жестоки Петръ*, испанска

повѣсть (Варна, 1897). Заслужва внимание книжка *Е. Зола и А. Дюма,* критически бѣлѣжки отъ Левъ Толстоя, прѣв. на бълг. Ст. Е. Русевъ (София, 1896).

Дюма *(Александръ* Синъ или Млади). Синъ на Александра Д., извѣстенъ като драматически писатель и романистъ; съ най-голѣма сполука сж се ползували романътъ му *Дамата съ камелиитѣ* (2 т. 1848), романъ на който е основана прочутата опера *Травиата* и драмитѣ: *Полусвѣтътъ* и *Блудни баща.* Прѣведенитѣ на езика ни негови съчинения сж: *Каменодѣлецътъ,* драма, прѣв. Ив. М. Лиловъ (Пловдивъ, 1884); *София Прентанъ,* романъ, прѣв. Д. Х. Брѣзицовъ (Пловдивъ, 1889); *Г-нъ Алфонсъ,* комедия, прѣв. Х. Басанъ и П. Генковъ (Варна, 1896); *Дамата на камелиитѣ,* драма, два прѣвода на бълг., единъ на Х. Басана и П. Генкова (Варна, 1897), другъ на К. Малякова (София, 1897); *Идеитѣ на Г-жа Обре,* комед., прѣв. Х. Басанъ и П. Генковъ (Вар. 1897). (Род. въ 1824 — умр. 1897).

Дюма *(Графъ Матю).* Французски генералъ и военен историкъ; воювалъ въ Америка като адютантъ на Рашамбо, командантъ на французскитѣ войски, испратени на помощь на американцитѣ тогава побунени среща Англия, (1780); прѣзъ революцията билъ прѣдсѣдатель на парламента (1792); прѣзъ врѣмето на терора бѣгалъ отъ Франция съ кжси прѣсѣкулки; участвувалъ въ Наполеоновитѣ войни, водилъ прѣговори съ неприятеля за прѣкратяването имъ и др. Слѣдъ възстанието на Луи XVIII, оттеглилъ се на половина пенсия и тогава довършилъ своя прѣгледъ на военнитѣ събития, въ 19 тома, който дава историята на войнитѣ отъ 1798 до 1807. Отъ 1818 той пакъ занимавалъ обществена служба, билъ държавенъ съвѣтникъ, и парижски депутатъ и др. и въ 1830 добилъ графска титла (1753—1837).

Дюма *(Жанъ Батистъ).* Знаменитъ французски химикъ; опрѣдѣлилъ атомическата тежина на голѣмо число прости тѣла; намѣрилъ способъ за опрѣдѣляне плътностьта на сложнитѣ тѣла въ газообразно състояние, който носи името му; открилъ връската, която сжществува между етеритѣ и алкохолитѣ, отъ една страна, и между етеритѣ и кислотитѣ, отъ друга; опрѣдѣлилъ състава на хлорила и хлороформа; открилъ *закона на замѣненията,* една отъ основитѣ на атомическата теория; и др. Неговото *Съчинение върху химията приспособена на искуствата* (1828—1846) остава единъ отъ паметницитѣ на химическата наука. Други отъ главнитѣ негови трудове сж: *Уроци по химическата философия; Опитъ по химическата статистика на органическитѣ сжщества,* и др. Многобройни приноси отъ неговото перо се срѣщатъ въ *Annales de l'Industrie* и други научни списания, и въ *Mémoires de l'Académie* (1800—1884).

Дюнабургъ или **Двинаборгъ.** Укрѣпенъ градъ въ западна Русия, на Двина, въ витепска губ. и 272 килом. на сѣв.-зап. отъ Витепскъ; 64,600 жит. Д. е отъ голѣма военна важность, по причина на якостьта на укрѣпленията си. Нѣкога главенъ градъ на полска Ливония.

Дюнамундъ. Крѣпость въ западна Русия (Ливония), 15 кил. на зап. отъ Рига и при устието

на Двина: прѣзета отъ шведитѣ въ 1618 и 1619, отъ саксонцитѣ въ 1701, отъ шведитѣ пакъ въ 1703, и зета изново отъ руситѣ въ 1710. — Голѣмитѣ параходи, които не могжтъ да отиватъ до Рига, се спиратъ при Д.

Дюндинъ. Градъ въ Нова Зеландия, 320 килом. на юго-ист. отъ Крайстчжрчъ; 42,800 жит. Богати златни и мѣдни рудници. Прочута бира. На́й-дѣятелно пристанище на Нова Зеландия. Хубава съборна църква, университетъ, библиотека и музей. — Д. е основанъ въ 1848 отъ шотландски прѣселенци.

Дюнкеркъ или **Дюнкирхенъ.** Французски укрѣпенъ градъ, на източния брѣгъ на Довжрски протокъ, на́й-сѣверното морско пристанище на Франция, 76 килом. на сѣв.-зап. отъ Лилъ и 305 кил. на сѣв. отъ Парижъ; 39,500 жит. Д. е билъ нѣколко пжти прѣзиманъ отъ испанцитѣ и англичанетѣ.

Дюнкеръ *(Максъ).* Германски историкъ (1811—1886).

Дюнюмъ, *тур.* Турска мѣрка за повръхность, равна на 672 четв. метра.

Дюпелъ. Прусско приморско село (обл. Шлезвигъ-Холщайнъ). Побѣда на данцитѣ надъ герм. федерални войски въ 1848. Саксонскитѣ и баварскитѣ войски прѣзели съ пристжпъ дюпелскитѣ укрѣпления въ 1849; по́-сетнѣ, въ 1864, ги прѣзели и пруситѣ.

Дюпенъ. Франц. церковенъ историкъ (1657—1719).

Дюпенъ. Отличенъ французски юрисконсултъ (1783—1865).

Дюпюитренъ. Знаменитъ французски хирургъ (1777—1835).

Дюранго. Глав. градъ на едноименна държава или область въ Мексико, 726 килом. на сѣв.-зап. отъ г. Мексико; 20,000 ж. Рудници. — Държавата има 265,340 жители.

Дюрансъ. Французска рѣка, извира при политѣ на Монъ-Женевръ въ Алпитѣ и влива се подъ Авинйонъ въ Рона; 380 килом. Д. не е нийдѣ корабоплавателенъ.

Дюро Малски. Французски литераторъ, прѣводачъ на Тацита, Тита-Ливия и др. (1742—1807). — Синъ му *Августъ,* фр. ученъ, написалъ *Физическа география на Черно море, на вжтрѣшна Африка и на Средиземно море* и др. (1777—1857).

Дю-се, *перс.* Двѣ три; употрѣбява се въ таблоигрането.

Дюселдорфъ. Прусски градъ, въ рейнската область, на дѣсния брѣгъ на Рейнъ, при вливането въ него на Дюселъ, 565 килом. на юго-зап. отъ Берлинъ; 147,000 жит. Мостъ на Рейнъ 400 метра дългъ. Корабоплаването по Рейнъ твърдѣ дѣятелно. Фабрики за копринени и вълнени платове, стъклени произведения и др. Политехническо училище, медицинско училище, рисувателно училище, академия на наукитѣ и др. Нѣкога Д. билъ укрѣпенъ, нъ крѣпоститѣ му се сринжли по люневилския договоръ въ 1802.

Дюстабановъ *(Цанко Хр.).* Храбръ, неустрашимъ и интелигентенъ воевода на габровското възстание въ 1876. — Д. билъ на́й-голѣмий синъ на единъ отъ по́-заможнитѣ габровци, Христо Д. Баща му, йошурджия (закупитель отъ правителството на десетъка), държалъ страната на габровскитѣ чорбаджии, буравилъ съ тѣхъ заедно въ общинскитѣ работи и билъ приятель на турскитѣ управници въ Габрово и Севлиево.

Слѣдъ смъртьта му, Цанко уреждалъ бащинитѣ си имоти — воденици, гори, ниви и ливади, безъ да продължава йошурджилжка. Образованието си Цанко билъ добилъ въ Габрово при разни учителе, и ималъ познания отъ нѣколко чужди езици: турски, италиянски, французски, гръцки и английски. Италиянски и французски бѫдѫщий герой училъ при даскалъ *Никола Сѫботковчанина*, който около 1860 учителствувалъ въ Габрово и училъ нѣколко по́-първи и възрастни ученици само на тия езици, като ги приготвялъ за прѣводаче (терджумане) при италиянски търговци, които тогава доста търгували въ България съ коприна и бубино сѣме. Доста забѣлѣжително е, че тоя учитель билъ и като агитаторъ на българската свободна мисль отъ школата на Раковски. Той, покрай другото, събиралъ младежитѣ, водѣлъ ги по околноститѣ на Габрово и ги обучавалъ на войнишки игри и на стрѣлба. Билъ ли е слѣдъ това прѣводчикъ при нѣкои италиянци, както били много отъ другаретѣ му, не се знае.

Нѣколко години слѣдъ бащината си смърть, Д. отишелъ по нѣкакво сѫдилищно дѣло за наслѣдство въ Цариградъ. Тамъ по това дѣло той се бавилъ по́-вече отъ година врѣме; въ това врѣме помагалъ на Хр. Арнаудова въ прѣвода на турскитѣ закони на български и ималъ случай по́-вече да се самообразова и развива.

Като се върнѫлъ въ Габрово, Д. особено се вдалъ въ четене и саморазвитие. По това врѣме въ общинско-училищнитѣ работи зела връхъ партията на по́-младитѣ и интелигентни граждане, заедно съ еснафитѣ и занаятчиитѣ. Това било отъ 1872 нататъкъ. Д. билъ на страната на младитѣ и става членъ, както въ церковно-училищния съвѣтъ, така и въ училищното настоятелство. Въ 1875, прѣзъ херцеговинското възстание, когато бѣше повдигнѫтъ въпросътъ за реформи и правдини на християнскитѣ народи въ Турция, и когато турцитѣ поискахѫ да налагатъ беделъ (данъкъ за военен откупъ) дори на 12-годишни християнски момчета, Д. въ съвѣта на общината подигнѫлъ въпросъ да се подаде мемоаръ на султана да се отблъсне това искане на правителството и да се иска пълно участие и на християнетѣ, както въ войската, така и въ управлението, и въвождането българский езикъ за официаленъ въ всичкитѣ държавни учреждения въ България. Мемоарътъ, съчиненъ отъ самия Д. и подпечатанъ съ печатитѣ на всички кметове на околията, се испрати въ Цариградъ и, прѣведенъ на турски, се прѣдаде на Портата. Тая смѣла постѫпка намѣри поддържателе и въ други нѣкои градове. Турското правителство не желаеше да ѝ се даде гласность. Цариградский печатъ, особено българската часть отъ него, пакъ съумѣ да констатира това българско желание; П. Р. Славейковий вѣстникъ *Македония* дори и обнародва габровското прошение, и по тая причина биде и спрѣнъ. Всички виждахѫ въ габровската постѫпка само едно, именно, че българската рая вече не спи.

Отдѣлно въ комитетскитѣ работи и въ приготвянето на възстанието, Д. не зималъ никакво участие по́-рано. Той билъ посветенъ въ дѣлото въ самото надвечерие на избухването на възстанието. Нѣщо

около двѣ седмици прѣди да се повдигне знамето на буната, комитетътъ въ пълния си съставъ се събралъ на засѣдание да рѣши окончателно деня и часа, въ който ще се обяви възстанието, да опрѣдѣли и назначи началницитѣ на четитѣ и др. Въ това събрание пръвъ пжть присжтствувалъ и Д. Тамъ прѣдъ всички той заявилъ самъ, че ще земе участие и той, и че е готовъ да воюва за свободата на отечеството. Веднага съ общо съгласие и единодушие, той билъ избранъ и провъзгласенъ отъ всички за воевода и главенъ командантъ на възстанието въ Габровско. До излизането на четата въ балкана, той оставалъ и като членъ въ *давието* (околийски сждъ) при кадията, каквито членове имало и други българе.

За сборно мѣсто на възстанницитѣ билъ опрѣдѣленъ габровский монастирь, дѣто отъ 28 апр. до 1 май се събрали 375 души, отъ които 175 отъ Габрово, а останжлитѣ отъ околнитѣ села и колиби. Възстанницитѣ, раздѣлени на нѣколко дружини, излѣзохж въ планината съ надежда да се подигне едно всеобщо възстание. Тия дружини имахж нѣколко сражения съ многобройни тълпи черкезе и башибозуци. Слѣдъ голѣми загуби отъ двѣтѣ страни, възстанницитѣ бидохж распилѣни и Д., раненъ въ лѣвата ржка съ счупване на костьта, биде прѣдаденъ на 15-и май въ с. Бойновци отъ кмета на с. Горнова Могила на габровската власть. Турскитѣ затвори въ Търново се изпълнихж по́-вече съ невинни люде отъ Севлиево, Дрѣново, Трѣвна, Ловечь, Габрово, както и отъ селата. Д. биде осжденъ на смърть и обѣсенъ въ Търново заедно съ Якима Цанкова и Попъ Иванча отъ Габрово, на 22-и юния. Едно голѣмо множество бидохж испратени на 15-годишно заточение въ о-въ Кипръ въ крѣпостьта *Амакостосъ*. Другитѣ запрѣни бидохж освободени съ една амнистия при въцарението на султанъ Мурада. Останжлитѣ живи заточеници добихж свободата си чрѣзъ амнистията прѣдвидена отъ Санъ-Стефанския договоръ.

Д., когато плати геройски на́йскжпата дань, която единъ човѣкъ може да заплати на отечеството си, билъ на възрасть отъ 32 до 35 години. По характеръ, както казватъ ония, които го познаватъ, билъ добродушенъ и правдивъ човѣкъ. Въ всѣко нѣщо гледалъ да земе правата страна и нищо не могло да го поколебае въ убѣжденията му, когато знаелъ, че сж прави. Билъ по́-вечето мълчаливъ и не толкова съобщителенъ, ала съ вѣрни и добри другаре обичалъ и да говори и да цѣни дружбата имъ. Билъ твърдъ, постояненъ и търпѣливъ, и често въ живота си калѣлъ волята си, като си налагалъ въздържане отъ ядене или пияне, или съ друго нѣщо. Ималъ честолюбива и славолюбива черта. Често се исказвалъ, че човѣкъ все трѣбва да направи нѣщо, за да го запише историята. Прѣдъ сжда се държалъ достойно и безъ никакво смжщение се качилъ на бѣсилката. «Въ рѣдки случаи», казва Ю. Теодоровъ, въ книгата си, която се споменува по́-долу, човѣчеството ражда подобни храбри, доблестни и духовити герои». Заслужва и да се забѣлѣжи, че Д-ва майка е била отлична жена. Въ навечерието, прѣди да обѣсжтъ Д., майка му отишла въ затвора да го види за

послѣденъ пжть. При другото, той ѝ подалъ кжсчето отъ счупената кость отъ ржката си и ѝ казалъ: «Майко! вземни този кокалъ отъ ржката ми; той ще ти остане за споменъ; мене скоро ще обѣснжтъ»! Майка му отговорила: «Синко! за мене е честь, че съмъ отхранила такъвъ достоинъ синъ да умре така геройски за отечеството»! Подробности за Д-вата бунтовна дѣятелность и характеристика се намиратъ у Юрд. Теодорова, *Възпоминания по възстанията на търновския санджакъ прѣзъ 1876-та година и по сжденето на българскитѣ възстанници въ Търново* (Русе, 1897) и у Д. Димитрова, *Княжество България*, часть II — (Пловдивъ, 1896).

Дюфреноа *(Адеаида)*. Французска поетка (1765—1825).

Дю-шешъ, *перс.* Дваждъ по шесть; употрѣбява се въ таблоигрането.

Дяволъ, *гр.* Зълъ духъ, демонъ, бѣсъ. Въ *прѣнос. см.* хитръ човѣкъ: *той е много дяволъ.*

Дякова, *Дяково* или *Дяковица*. Градъ въ Горна-Албания (косовски вилаетъ), 33 килом. на сѣв.-зап. отъ Призрѣнъ, на Рѣка (притокъ на Бѣли Дринъ); 25,000 ж., отъ които 2,700 християне. Дяковското поле е населено съ римокатолици, албанци отъ миридитското племе.

Дяково или унгар. *Дяковаръ*. Градъ въ Славония, 42 килом. на юго-зап. отъ Осѣкъ, на единъ притокъ на Сава; 4,000 ж. Оживена търговия; винодѣлие. Сѣдалище на римокатолически епископъ, съ хубава съборна църква, построена съ грижитѣ на сегашния извѣстенъ епископъ Щросмайера. Семинария, женски монастирь.

Дяконъ, *гр.* (знач. *служитель*). Така се нарича въ православната църква единъ служитель на алтаря, който помага на епископа и свещеницитѣ при извършване таинствата, ала самъ не може да ги извършва. Дяконството е учредено още въ врѣмето на апостолитѣ (Дѣян. гл. 6; Тим. гл. 3). Дяконъ при съборна църква се нарича *протодяконъ* (първодяконъ), а главний дяконъ при епископъ се нарича *архидяконъ* (главенъ дяконъ). Калугерь, който има дяконски чинъ, нарича се *иеродяконъ* (свещенодяконъ). — Въ първитѣ врѣмена на християнската църква е имало и *дяконици*. Съ това име наричали вдовица или мома, която била отредена за разни служби между женския полъ — да прислужва на бѣдни, присжтствува при кръщението на жени и др.

Джга. 1) Часть отъ окржжностьта на кржгъ или на друга крива черта, напр. елипсъ, парабола. 2) Метеора въ видъ на джга, която става отъ прѣломлението и отражението на слънчевитѣ лучи. — Тая метеора, на́й-хубавото отъ явленията, що се отнасятъ до свѣтлината, извѣстява просто, че слънцето, като е доста високо надъ небосклона, пуща лучитѣ си прѣзъ единъ облакъ среща него, който се обръща на дъждъ. Кога ѭ виждаме, тя ни показва, че ние сме обърнжти съ гърба къмъ слънцето, и че сме поставени между това свѣтило и облака. Нютонъ е първий, който е далъ точната теория на причинитѣ на това явление.

Въ Библията, джгата е залогътъ на прѣмирието, дадено отъ Бога на Ноя слѣдъ потопа. Езичницитѣ виждали въ неѭ дирята,

оставена отъ Ирида пощоносителката на боговетѣ.

Джкуъртъ *(Джонъ Томасъ)*. Английски адмиралъ, който се отличилъ въ двѣ сражения на английската флота съ французската (1778 и 1794) и съсипалъ, въ 1806, една французска ескадра, испратена да земе назадъ отъ англичанетѣ о-въ Жамайка. Въ 1807, той прѣминжлъ насила Дарданелски протокъ, унищожилъ една турска ескадра въ Мраморно море и отишелъ дори до Цариградъ, ала се принудилъ да се върне назадъ, за да не бжде загръченъ на връщането си, защото разбралъ, че се правжтъ распоредби среща него подъ ржководителството на генералъ Себастиани, тогава французски посланникъ въ Цариградъ.

Джмбартонъ. Шотланд. градъ, 90 килом. на зап. отъ Едимбургъ, на Клайда; 12,500 ж. Добро пристанище. Корабостроителство, машинарство, стъкларство.

Джмбовица. Румжнска рѣка (Влахия), извира въ южнитѣ поли на Карпатскитѣ планини, минува прѣзъ Букурещъ, и влива се въ Аргишъ; 190 килом. споредъ едни, 250 споредъ други. «*Д.*, сладка вода, който жж пие, не си отива», говори една румжнска пословица, която изгледътъ на рѣката (жълтникъвъ) не оправдава.

Джнбаръ. Шотландски пристанищенъ градъ на Сѣверно море, 44 килом. на сѣв. отъ Едимбургъ; 4,800 жит. — Побѣда на Кромуела надъ шотландскитѣ роялисти въ 1650.

Джндакъ. Ирландски градъ, пристанище на Ирландско море, 80 килом. на сѣв. отъ Дублинъ; 15,500 жит. Фабрики за тънко асе, кърфици и др.; износъ на добитъкъ и земедѣлч. произведения. Послѣдний краль на цѣла Ирландия е билъ коронясанъ въ Д. Кромуелъ прѣзелъ града въ 1649, а Шомбергъ въ 1689.

Джнди. Шотландски градъ, хубаво пристанище на Сѣверно море (при устието на Тей), на югъ въ обл. Форфаръ, 67 кил. на сѣв.-ист. отъ Едимбургъ, 27 кил. на сѣв.-ист. отъ Пертъ и 18 кил. на юго-ист. отъ Форфаръ; 140,300 жит. Главното срѣдоточие въ Великобритания на дебелата ленена промишленость и на китоловната търговия. Великолѣпни сгради: Албертовий институтъ и безплатна библиотека, епископалната църква Св. Павелъ и др. Д. отказалъ да се подчини Кромуелу; затова, ген. Мънкъ, въ 1651, го ограбилъ и изгорилъ, като и избилъ 1,000 граждане и войници. Побѣдителътъ напълнилъ 60 кораба съ плячка, нъ корабитѣ всички прѣтърпѣли корабокрушение на пжтя си за Англия. Д. билъ единъ отъ първитѣ шотландски градове, които приели реформацията.

Джнкаръ. Име на много шотландски крале; отъ тѣхъ Д. I се отличилъ по добродѣтелитѣ си, и билъ умръртвенъ отъ Макбета (1040). Това убийство е доставило прѣдмѣта на *Макбетъ*, една отъ нáй-хубавитѣ Шекспирови трагедии. — Д. II., много жестокъ, билъ убитъ въ 1095.

Джнсъ-Скотъ. Знаменитъ срѣдновѣковенъ богословъ, единъ отъ нáй-влиятелнитѣ схоластици на XIV-и вѣкъ, род. кждѣ 1275, умр. въ 1308. Англия, Шотландия и Ирландия всѣка притезава честьта да е нейнъ сънародникъ, ала никоя не доказва притезанието си съ друго, освѣнь съ името му. Всичко, което се знае за Д.-С. въ ранната му възрасть, е, че той

младъ се покалугерилъ, училъ се въ Оксфордъ, и скоро станжлъ професоръ на богословието и придобилъ голѣма извѣстность. Около 1304, той се прѣмѣстилъ въ Парижъ, тогава срѣдище на схоластическата философия. Той особено се прославилъ по ревностьта и способностьта, съ която защищавалъ среща Тома Аквитански учението за непорочното зачатие на Дѣва Мария. Казватъ, че той съборилъ 200 възражения на това учение. То продължавало много врѣме да е споренъ въпросъ между скотиститѣ и томиститѣ; и само въ 1854 папата обявилъ тая догма необходима за католическата вѣра, сир. догма, която е ересь да се отрича. Борбата между скотиститѣ и томиститѣ имала за причина, не толкова ревностьта за науката и вѣрата, колкото завистьта на францисканскитѣ и доминиканскитѣ калугере: Д.-С. билъ францисканецъ, а Тома Аквитански — доминиканецъ. Главнитѣ съчинения на Д.-С. сж коментарии на Библията, Аристотеля и Ломбардуса, писани на латински. За своето остроумие Д.-С. добилъ прѣкоръ *Doctor Subtibilis*, ала понеже често се занимавалъ съ безполезни прѣпирни, името Д.-С. отпослѣ станжло нарицателно за всѣкой ученъ пустословецъ.

Джинфермалинъ. Шотландски градъ, 3 килом. отъ дѣсния брѣгъ на Фортъ, и 20 кил. на сѣв.-зап. отъ Едимбургъ; 16,000 ж. Фабрики за тънко ленено платно, на които работжтъ отъ 5,000 до 6,000 жени-работници. Въ околностьта желѣзни и каменовжглищни рудници.

Джрбянъ. Градъ въ Наталъ, на едноименен заливъ отъ Велики океанъ, 80 кил. на юго-ист. отъ Пиетермарицбургъ и на желѣзница отъ тоя градъ; 11,500 жит. Най-важното търговско пристанище на колонията. Ботаническа градина. Отъ Д. тръгва една подморска телеграфна ортома, която се свръшва въ Аденъ, като минува прѣзъ Занзибаръ.

Джрхямъ. Английски градъ, 412 килом. на сѣв.-ист. отъ Лондонъ; 16,000 жит. Забѣлѣжителни паметници: една съборна църква съ гробница на народни светци и др. отъ XI-и вѣкъ. Университетъ съ богата библиотека. Д. е сѣдалище на привилегированъ епископъ, на който годишний приходъ сега е 200,000 лева.

Е.

E duobus malis minimum eligendumest. Латинска поговорка: отъ двѣ злини трѣбва да избираме пó-малката.

E pluribus unum, лат. Едно отъ много; едно съставено отъ много; — девизата на Съединенитѣ Държави въ Америка, като една република, съставена отъ много независими държави.

E pur si muove, итал. И пакъ си се движи; Галилееви думи. Галилей прогласилъ пръвъ тая истина сега толкова обикновена: «Земята е валчеста и се върти». Понеже това учение се намѣрило противно на Св. Писание, единъ духовенъ съборъ поискалъ отъ Галилея да се отрече отъ учението си. Галилей се покорилъ на

тая прѣсжда [тогава, който не мислилъ и вѣрвалъ точно както учила пръквата, изгаряли го живъ], нъ като повторилъ съ убѣждението на гения: «*E pur si muove!*» А тя си се върти.

ѥ въ церковнитѣ книги означава 5. Виж. *Словѣнски цифри.*

Еа. По *грѫц. баснос.*, градъ въ Колхида, при устието на р. Фазисъ съ една горица, въ която се пазило златното руно. Прѣданията казватъ, че Е. билъ търговски градъ и че Сезострисъ испратилъ тамъ египетска колония. Сжщитѣ прѣдания казватъ още, че Е. билъ столица на Еста, родоначалникъ на мидянетѣ.

Еагръ. Тракийски царь, комуто Муза Калиопея добила синъ Орфея. По него музитѣ били наречени и *сагриди.*

Еакъ. Юпитеровъ синъ, баснословенъ краль на Егина, прочутъ по правосждието си; станжлъ слѣдъ смъртьта си, заедно съ Миноса и Радаманта, еждия въ подземния свѣтъ, ада. — **Еакиди.** Име на всички Еакови потомци, като Пелей, Ахилесъ и др.

Еалонъ. 1) Левитски градъ на Дановото племе, около 20 килом. на зап. отъ Иерусалимъ, на мѣстото дѣто е сега село Яло. 2) Въ сжд. 12; 12 мѣсто на Завулоновото племе *(Библ.).*

Ебенталъ. Селце, около 35 к. (1 часъ по желѣзница) на сѣв.-ист. отъ Вѣна, близу до желѣзната баня на с. Пиравартъ; въ Е. се намира имѣнието на Н. Ц. В. княгиня Клементина; и въ тамошния палатъ, верѣдъ хубавата околность, лѣтува понѣкога нашото княжеско семейство.

Ебенъ. *лат.* Черно, твърдѣ трайно и твърдѣ тежко дърво. Отъ него правжтъ раскошни покжщини и др. — **Ебенистъ.** Столарь, който работи ебена и дърветата, отъ които правжтъ покжщини.

Еберсбергъ. Село въ Горна-Австрия, на дѣсния брѣгъ на Траунъ, 23 килом. на сѣв.-зап. отъ Щайръ, исторически забѣлѣжително по побѣдата на Масена надъ австрийцитѣ, на 21 апр. 1809.

Еберсъ *(Георг).* Германски египтологъ и литераторъ, единъ отъ нáй-отличнитѣ съврѣменни специалисти по египтологията. Училъ се въ Берлинъ и учителствувалъ въ иененския университетъ. Пó-забѣлѣжителнитѣ му съчинения сж: *Дъщерята на египетския царь,* описание на покорението на Египетъ отъ персянетѣ, въ образа на историческа нувела; *Египетъ и Моисеевитѣ книги; Пръвъ Гесенъ за Синай* и др.

Еберхардъ *(Иох.).* Германски философъ и литераторъ, чиито съчинения и сега се цѣнжтъ. Главний неговъ философски трудъ е *Нова апология на Сократа.* Въ това съчинение се защищаватъ правата на разума отъ обвиненията на едно плитко богословие, па се и посочва съгласието на християнскитѣ догми съ разума чрѣзъ едно тълкование, което очудило свѣта като много дръзко за единъ християнски проповѣдникъ. Е. билъ много години проповѣдникъ въ Берлинъ и Шарлотенбургъ; подирь това станжлъ професоръ на философията въ Хале и членъ на берлинската академия на науки̇тѣ. Между Е-витѣ литературни трудове нáй-забѣлѣжителенъ е *Опитъ за пълно съчинение върху германскитѣ синоними,* 6 тома. Кждѣ свършъка на живота си, Е. се борилъ, нъ

безъ сполука, среща спекулативнитѣ излишества на новитѣ философски школи съ Канта и Фихте на чело (1739—1809).

Ебланинъ. Жълто вещество, което се добива отъ дървесния спиртъ и служи за вапсилка.

Ебро. Важна испанска рѣка, извира въ Кантабрскитѣ планини, тече прѣзъ Логрона, Сарагоса и Тортоза и се влива въ Срѣдиземно море; 800 килом. Течението ѝ е главно прѣзъ тѣсни и понѣкога скалисти долини, па изъ нѣж се срѣщатъ и много подмоли и бързеи, та за корабоплаването ѝ сж направени канали.

Ева (евр. зн. *животъ*). Първата жена на свѣта, прародителката на човѣшкия родъ. Св. Писание ни казва, че Адамъ, първий мжжъ, направилъ единъ прѣгледъ на всички животни, ала не намѣрилъ сжщество като себе си; че тогава Богъ му нанесълъ дълбокъ сънъ и извадилъ изъ плътьта му жената, която му далъ за помощница прилична нему. Е. се оставила да бжде измамена отъ духа на злото, който съблазнилъ любопитството ѝ, па увлѣкла и Адама въ непокорството си Богу. Тогава Богъ ѝ обадилъ, че ще добива съ мжка и че ще бжде подъ властьта на мжжа. Нъ Богъ обѣщалъ, че отъ нѣж ще излѣзе избавлението, сир. Спасительтъ Исусъ Христосъ. — **Евина дъщеря.** Жена, а най-вече любопитна жена.

Евакуация, *лат.* (соб. зн. *изпразднуване*). Въ *воен. иск.* изпразднуване мѣсто отъ войска; противоположното на *окупация.* — — **Евакуирамъ.** Изпразднувамъ военно: *българетѣ евакуираха сръбската територия.*

Евангелие (*гр.* добра, радостна вѣсть, *благовѣстие*). Всѣкоя отъ главнитѣ 4 книги на Нови Завѣтъ, които описватъ живота, дѣянията и учениятa Исусъ Христови.*) Писателетѣ на тия книги се наричатъ *евангелисти;* двамата отъ тѣхъ сж биле апостоли и другаре Исусъ Христови (Матей и Иоанъ), а другитѣ двама, ако и да не сж биле сами апостоли, сж имали апостолско послание, понеже сж биле другаре и сътрудници на апостолитѣ (Марко и Лука). За истинностьта на евангелията критицитѣ и историческитѣ изслѣдователе привождатъ нѣколко доказателства. Първото доказателство доставятъ самитѣ заглавия на евангелията: евангелие отъ Матея, Марко, Лука и Иоана. Отъ срѣдата на II-и вѣкъ тия заглавия даватъ Тертулианъ, Ириний и Климентъ Александрийски. Освѣнь това, единъ цѣлъ редъ посрѣдствени свидѣтелства отъ най-старо врѣме свидѣтелствуватъ за истинностьта на тия книги: Св. Игнатъ, ученикъ на Св. Иоана, казва, че Христосъ се намира въ евангелието. Той споменува за пророческитѣ, *евангелскитѣ* и апостолскитѣ писания, сравнява Мойсеевия законъ съ евангелията и т. н. Св. Поликарпъ, другъ ученикъ на «възлюбления апостолъ» увѣщава християнетѣ да не сждѣтъ другитѣ, ако не искатъ и тѣхъ да сждѣтъ, да прощаватъ, за да добиѣтъ прощение; служи си съ думитѣ на Бесѣдата на планината, прѣпоржчва на християнетѣ да бдѣтъ и да се молѣтъ, за да избѣгватъ искушението и засма

*) Понѣкога думата *е* се употрѣбява общо за всичкитѣ четири евангелия заедно или за кое-да-е отъ тѣхъ; тогава тя означава слово Божие, Исусъ Христовото учение за царството Божие.

на това мѣсто думи отъ евангелската история на Страстната недѣля. Ще рече, че още въ врѣмето на апостолитѣ истинностьта на евангелието се е приемала. Татиянъ, ученикъ Иустиновъ, е написалъ едно *Съгласие на четиретѣ евангелия*. Св. Теофилъ Антиохийский съчинилъ *Тълкование на четиретѣ евангелия*. Св. Прииий, ученикъ на Св. Поликарпа, който билъ приятель на Св. Иоана, именува писателетѣ на четиретѣ евангелия, и се простира върху списването на тия свещени книги. Оригенъ, който испитвалъ, челъ, критикувалъ всичко, що се отнася до евангелията, тѣхнитѣ прѣводи и ржкописи, обяснява хронологията имъ, битието имъ, формата имъ. Първитѣ еретици и езичницитѣ припознавали, че евангелията сж произведения на писателетѣ, чиито имена носѭтъ. Гностицитѣ Валентинъ, Василидисъ, Хераклеонъ именуватъ евангелиститѣ, като се борѭтъ среща тѣхъ. Колкото за самия текстъ, той е съобразенъ, въ сегашното си състояние, съ прѣводитѣ, които сж правили отъ него първитѣ церковни писатели. Отъ друга страна, сжществуватъ гръцки ржкописи по първообраза и латински ржкописи по латинския прѣводъ, нареченъ *италически*, отъ IV-и, може-би отъ III-и вѣкъ. Освѣнъ четиретѣ евангелия приети единодушно отъ църквитѣ, явили сж се много други, които никога не сж се ползували съ законна и каноническа власть. Ала е вѣрно, защото сж съгласни въ общитѣ черти съ евангелскитѣ разкази, че тѣ подтвърдяватъ четиретѣ канонически евангелия, па и показватъ тѣхното по́-ранно сжществуване.

Св. Матей е писатель на първото евангелие, което, споредъ Евсевия, той написалъ, когато, слѣдъ като проповѣдвалъ много врѣме въ Палестина, тъкмелъ да отиде да възвѣстява въ други земи, вѣроятно въ Арабия, добрата власть. Споредъ Св. Иеронима, това евангелие било назначено особено за християнетѣ отъ евреитѣ. То било написано по еврейски на обикновения или простолюдния езикъ на Палестина. Прѣводачътъ на еврейския първообразъ не е познатъ.*) Споредъ прѣданието, Св. Марко, сътрудникъ на Св. Петра, написалъ евангелието, което носи неговото име, по молбата на вѣрнитѣ въ Римъ, които желаели да имъ напише учението, дадено тѣмъ устно отъ апостола. Затова и разказътъ на тоя евангелистъ е изложенъ въ много по́-съкратенъ видъ отъ другитѣ три; ала въ нѣкои отношения, той носи отпечатки на особни лични качества и на особна самобитность. Писательтъ му описва живостно нѣкои сцени и дѣяния на Иисуса Христа, като и дава подробности изоставени отъ другитѣ и открива всждѣ способностьта на наблюдателенъ свидѣтель и независимъ историкъ. Това евангелие е било написано на гръцки.

Св. Лука написалъ третото евангелие, па и Дѣянията на апостолитѣ. Знае се, че той е билъ лѣкарь и че е билъ другарь на апостола Павла въ нѣкои отъ проповѣдническитѣ му пжтувания; нъ дѣ и кога е писалъ, не е извѣстно. Климентъ Римски, около 100 г., казва, че той писалъ подъ

*) Езикътъ, на който изслѣдователетѣ намиратъ всичкитѣ евангелия написани, е гръцки съ еврейски идиоми или, както го наричатъ, *елинистически гръцки*.

надзора на апостола Павла; самъ Лука казва, че издирилъ всичко отначало, отъ очевидци. Това евангелие, написано на гръцки, се вижда да е било отправено до нѣкого си Теофила, гръцки или римски благородникъ.

Тритѣ първи евангелия сж наименувани *синоптически* (които доставятъ единъ общъ погледъ) и тѣ сж по́-вечето съ историческо съдържание.

Четвъртото евангелие е написано отъ св. Ивана, оня отъ ученицитѣ, «когото обичаше Исусъ». По съдържанието си то е по́-вечето догматическо отколкото историческо, и вѣроятно е, че писательтъ му нарочно пропуща много отъ събитията описани отъ другитѣ евангелисти, като има за цѣль само да испълни празднинитѣ въ другитѣ евангелия и да обори размноженитѣ въ онова врѣме ереси. Това евангелие съдържа главно учения за личностьта на Исуса Христа и за възраждането на човѣцитѣ чрѣзъ него. Споредъ нѣкои стари писатели, св. Иоанъ е написалъ евангелието си въ 96 г. слѣдъ Р. Х. въ Ефесъ, дѣто прѣбивавалъ слѣдъ апостолъ Павловото мжченичество.

Евангелизмъ. Евангелската нравственость, евангелскитѣ учения.

Евангелистъ. Всѣкой отъ четирмата писателе на евангелскитѣ книги: Матей, Марко, Лука и Иоанъ. Вж. *Евангелие*.

Евангелска или **Евангелическа църква** или **исповѣдание.** Църквата на протестантитѣ, на която тѣ даватъ това име, защото вѣрватъ, че отъ всичкитѣ христянски църкви тя е единствената съгласна съ учениятa на евангелията.

Евангелски. Който принадлежи на евангелието, който се отнася до него: *евангелска истина, евангелско учение.*

Евбея. Гръцки о-въ, на́й-голѣмий въ Егейско море, принадлежи на Гръция, отъ източното крайбрѣжие на която го дѣли единъ протокъ съ срѣдна широчина отъ 10 до 12 килом. Простр. 4,199 чет. килом.; насел. 103,442 жит. Земята, много плодородна, състои отъ планини и долини; на́й-високий връхъ, Делфи, въ срѣдата на о-ва, достига до височина 1,745 метра надъ морското равнище. Климатъ здравъ. Главни произведения: памукъ, маслинено масло, вино, жито, овощия и медъ. Прѣвъсходни пасбища и скотовъдство. Богати гори, които състожтъ главно отъ борики, джбове, елхи, явори. Отъ ископаемитѣ мѣдь и мраморъ и многобройни горещи извори. Гл. гр. *Халкида* (8,000 жит.), стара столица на Е., скачена чрѣзъ мостъ съ сушата. — Въ старо врѣме, Е. била раздѣлена на нѣколко царствица, които по́-сетнѣ станжли републики. Слѣдъ персидскитѣ войни, тя минжла едно по друго подъ властьта на атинянетѣ, македонцитѣ и римлянетѣ. Въ 1204 нж завладѣли венециянцитѣ, които ѝ дали името *Негропонтъ*, съ което минувала въ срѣднитѣ вѣкове. Турцитѣ нж прѣзели отъ венециянцитѣ въ 1470, и тя останжла въ ржцѣтѣ имъ до 1821, когато жителетѣ ѝ се повдигнжли да се борнжтъ за независимостьта си.

Евгений (св.). Картагенски владика въ 481, който, гоненъ отъ вандалскитѣ крале Хюнерика и Трасимонда, намѣрилъ прибѣжище въ Галия, въ 505, въ единъ лангедокски монастирь. Отъ него има

Увѣщание къмъ картаженскитѣ вѣрни: Изложение на истинската христ. вѣра и откжслеци отъ други съчинения. Той е писалъ на латински.

Евгений. Име на 4 папи (654—1447).

Евгений *Булгаръ.* Архиепископъ херсонски, роденъ въ Корфу въ 1716 отъ родителе българе; въ врѣмето на Екатерина II приелъ русско подданство; писалъ извънредно много на латински и гръцки езици; умр. въ 1806. Единъ списъкъ на неговитѣ съчинения се намира въ русския *Словарь о бывш. рос. тис. дух. чина,* м. Евгенія, ч. 1. Освѣнъ това, на русски има, прѣводъ отъ французски, *Евгеній Булгаръ и Никифоръ Теотокисъ, предтечи на умствен. и политич. пробуждане на гръцитѣ* (Москва, 1844).

Евгенинъ. Алколоидъ, който се добива отъ растението евгения или карамфилова камфора.

Евгения. Французска императрица отъ 1853 до 1870, сжпржга на Наполеона III и дъщеря на графъ Монтихо, родена въ Гранада въ 1826.

Евдиометрия, *гр.* Искусство да се опрѣдѣля качеството на въздуха. — **Евдиометръ.** Уредъ, който служи да се опрѣдѣля количеството кислородъ въ въздуха.

Евдокия. Име на нѣколко царици и княгини, отъ които пóзабѣлѣжителни сж: 1) Е., род. въ Цариградъ въ 422, дъщеря на Теодосия II и сжпржга на Валентиниана III. Слѣдъ убиването на мжжа ѝ, 455, тя, оженена насилствено за убийцата Максима, повикала на помощь Генсериха, вандалския краль, който разграбилъ Римъ, а неѭ отвелъ въ Африка. Слѣдъ 7 години, Е. побѣгнжла въ Цариградъ, дѣто и умр. (462). — 2) Е., дъщеря на атинския софистъ Леонтия, прочута по хубостьта и образованието си, за която се оженилъ визант. имп. Теодосий II. Тя била въспитана въ езичеството [езическото ѝ име било Атенаида] и покръстена прѣди да се ожени. Пó-сетнѣ, подозрѣна въ расколъ, била заточена въ Иерусалимъ, дѣто и умрѣла въ 460. Въ заточението си тя извършила много благочестиви дѣла: обогатила пръквитѣ, съградила изново иерусалимскитѣ стѣни и основала много монастири и болници. Тя била още списателка и поетка, ала съчиненията ѝ сж изгубени. — 3) Е., гръцка императрица, 1059 — 1071. Слѣдъ смъртьта на мжжа ѝ, Конст. Дукаса, комуто се била заклела да не стжпя изново въ бракъ, тя била провъзгласена регентка на Източно-римската империя въ името на тримата ѝ синове; ала напрѣдъкътъ на турцитѣ ѭ принудилъ да даде ржката си на единъ юначенъ генералъ, Романа Диогена, 1068. Въ 1071, когато Ром. Диогенъ билъ заробенъ отъ турцитѣ, синътъ на имп. Е., Михаилъ VII, билъ провъзгласенъ императоръ. Въ това врѣме синътъ ограничилъ майка си въ единъ монастирь, дѣто и умрѣла. — 4) Е., жена на Жарко, сръбски велможа, който управлявалъ часть отъ Македония въ врѣмето на Стефана Душана (XIV в.), майка на деспоти Константина и Драгаша. — 5) Е. *Теодоровна,* първата жена на Петра Велики, род. въ 1669, умр. въ 1731; оженила се на 19-годишна възрасть за 16-годиш. Петра, по желанието на майка му (1689). Въ 1690

Е. родила наслѣдника Алексия. Въ 1698 Петръ отъ чужбина побуждалъ жена си да се покалугери; това се и испълнило, съ насилие, въ покровския Суздалски монастирь. Слѣдъ осжждането на Алексия отъ Петра, Е., въ иночеството Елена била прѣмѣстена въ Ладога, въ врѣмето на Екатерина I живѣла въ Шлиселбургъ, и въ царуването на внука си Петра II — въ единъ отъ московскитѣ монастири.

Евдокия. Българска княгиня, дъщеря на ТТ. ЦЦ. ВВ. князъ Фердинанда и княгиня Мария-Луиза, родена въ софийския дворецъ на 5 януария 1898.

Евдокия (св.). Такива сж двѣ; паметьта имъ е на 1 марта и на 4 августъ.

Евдоксия *Галска. (Aelia Eudoxia).* Сжпржга на импер. на Источно-римската империя Аркадия (оженена въ 395), подъ чието име управлявала държавата; тя е особено извѣстна като гонителка на св. Иоана Златоуста, когото заточила (2-рото заточ.) въ 404.

Евекция, *лат.* Неправилность въ движението на луната, вслѣдствие дѣйствието върху неѭ на привлѣкателната сила на слънцето.

Евентуаленъ, *лат.* Случаенъ; **евентуалность,** случайность.

Еверестъ. Най-високий връхъ въ Хималайскитѣ планини и, до колкото се знае, на свѣта; на прѣдѣла между Тибетъ и Непалъ; 8,889 метра надъ морското равнище.

Еверсмания. Растение, наречено така въ честь на професоръ Еверсмана.

Еверсманъ *(Едуардъ Александровичъ).* Професоръ въ казанския университетъ, род. въ 1794, умр. въ 1860. Добилъ образование въ магдебургския, берлинския и дрезденския университети. Въ университета челъ лекции по ботаниката и зоологията. На първо мѣсто между съчиненията, които написалъ, стои *Естествена история на оренбургския край.*

Еверъ. Послѣдний отъ дългоденственитѣ патриарси, праотецъ Авраамовъ, който далъ името на евреитѣ *(Библ.).*

Евза, *тур.* Гилза за патронъ.

Евилатска *земя.* Двѣ различни земи: едната се прѣдполага да е била на юго-източното прибрѣжие на Черно море, а другата — при сѣверния край на Персидски заливъ *(Библ.).*

Евилмеродахъ. Вавилонски царь, синъ Навуходоносоровъ (561—559 прѣди Р. Х.) *[Библ.].*

Евклидъ. Прочутъ гръцки геометръ, когото понѣкога наричатъ баща на математиката. Прѣдавалъ математиката около 300 прѣди Р. Х., въ врѣмето на Птоломея Лага, въ Александрия, родния си градъ. Ако той и да не е създалъ математиката, както се понѣкога прѣдставлява, той много се е отличавалъ по строгостьта на методата и системата. Въ това отношение никога никой може-би не го е надминжлъ, и неговитѣ *Начала отъ Геометрия* продължаватъ и до днесь да държжтъ първото мѣсто като учебникъ по тая наука. Освѣнъ геометрията, сжществуватъ нѣколко съчинения по музиката, оптиката, хронологията, които се приписватъ на Е., достовѣрностьта на нѣкои отъ които е съмнителна. Едно отъ изданията на Е.-витѣ съчинения е Пераровото (3 т., Парижъ, 1814—18).

Евклидъ *отъ Мегара*. Гръцки философъ, ученикъ на Сократа, слѣдъ чиято смърть основалъ особна школа, мегарската или еристическата. Основата на неговото учение съставлява положението: единственото нѣщо, което има въ истината, е *доброто;* а друго нищо нѣма. Тая школа развивала диалектиката, и не припознавала умозаключения отъ сравнение на прѣдмѣтитѣ. Е. умр. въ 424 прѣди Р. Х.

Евксиноградъ, напрѣдъ *Сандрово*. Имена дадени едно по друго на една хубава мѣстность, покрита съ лозя, на черноморското крайбрѣжие, 10 килом. на сѣв.-ист. отъ Варна; тая мѣстность, съ прѣкрасенъ палатъ край морето, е лѣтната резиденция на княжеското семейство. По́-ранното си име, Сандрово, (съкращение отъ *Александръ)* мѣстностьта доби когато първий български князъ си построи тамъ палатъ; сегашното ѝ име иде отъ старото име на Черно море, **Евксинско** *море* или **Евксински** *понтъ* (гръц. **Евксиносъ**, лат. *Euxinus Pontus*, спр. гостоприемно море); така наричали староврѣменнитѣ Черно море, отъ когато се основали по брѣговетѣ му гръцки селища; напрѣдъ го наричали негостоприемно (гръц. *Аксеносъ Понтосъ),* едно, защото староврѣменнитѣ поети често го прѣдставлявали съ черни бури, и друго, защото ходили слухове, че скитскитѣ племена по сѣвернитѣ му брѣгове сж човѣкоядци.

Евлогий Георгиевъ. На́й-голѣмий досегашенъ български благодѣтель, роденъ въ Карлово въ 1819, починж въ Букурещъ въ 1897. — Евлог. Геор., синъ на родителе Георги Недевъ и Евдокия Т. Пулева, ималъ злочестината да изгуби баща си още когато билъ на 8—9-годишна възрасть; ала билъ честитъ да добие образование при прочутъ по онова врѣме учитель *Райно Поповичъ,* между съученици като Раковски и Кръстевича. Една година, 1835—36, той продължилъ учението си въ Пловдивъ при гръцки учитель *Саранти Архигени.* Слѣдъ това, като любитель, учителствувалъ прѣзъ 1836 въ Карлово на мѣстото на даскалъ Райно, който прѣзъ това врѣме стоялъ въ Буда-Пеща да печата една нова христоматия. Въ 1837, Евлогий напуснжлъ Карлово, за да се залови за търговия. На́й-напрѣдъ той се сдружилъ съ вуйчоветѣ си, Христо и Никола Пулеви, които търгували въ Галацъ съ нашенски произведения, като оризъ и др. стоки. Въ началото Евл. останжлъ при вуйча си Никола въ Галацъ до 1838. Тая година той прѣминжлъ въ Букурещъ, дѣто основалъ въ съдружие съ вуйча си ново търговско заведение.

Така, безъ никакъвъ капиталъ, на 18-годишна възрасть, нъ съ едно образование много добро за онова врѣме и съ прѣкрасни качества въ характера си: пестовность, примѣрно трудолюбие и честность, Е. почнжлъ търговското си поприще.

Още прѣзъ 1837, нѣколко мѣсеца откакъ заминжлъ за Влашко, майка му се поминжла отъ чума, та той трѣбвало да се грижи и за малкия си братъ Христо. До 1842 Христо билъ на учение все при Р. Поповича въ Карлово. Прѣзъ 1842 отишълъ въ Букурещъ. Е. го запозналъ съ работата, и го оставилъ да управлява тамошното

заведение, а той отишълъ въ Галацъ да поеме работата управлявана до това врѣме отъ вуйча му Никола.

Скоро Е. и Хр. разширили търговията си. Двамата братя, като продължавали да търгуватъ съ български произведения, като сахтиани, басми, гайтани, каплами отъ Карлово, оризъ и анасонъ отъ Пловдивъ и Т.-Пазарджикъ, подкачили да донасятъ и колониална стока направо отъ Марсилия и Лондонъ и други европейски тържища. Въ сѫщото врѣме тѣ зели подъ аренда (наемъ) и мошии въ Влашко, нѣкои отъ които разработвали непрѣкѫснѫто по́-вече отъ 40 години наредъ. Съ произведенията отъ мошиитѣ си, тѣ разширили още по́вече търговията си, като основали едно заведение и въ Браила и влѣзли въ по́-прѣки търговски сношения съ Европа, като сами товарили корабитѣ си.

Прѣзъ 1872 Христо се поминѫлъ. Евл. трѣбвало, поради работата си, веднага да напусне Галацъ и да се установи въ Букурещъ. Отъ тамъ той управлявалъ и тритѣ заведения. Отъ тия заведения едното въ Галацъ ликвидирало въ 1886. Отъ другитѣ двѣ въ Букурещъ се извръшвали банкерски операции, а въ Браила се въртѣла търговия съ храни.

Евл. Г. бѣ достигнѫлъ да стане знаменита личность въ цѣлия финансовъ свѣтъ. Нъ на́й-важното отъ всичко въ живота му, казва неговий биографъ, въ спис. *Училищенъ Прѣгледъ,* (София, 1897, кн. за юл. и авг.; биография съ завѣщание), отъ дѣто черпимъ тия свѣдѣния, е, че неговото сърдце не само не заглѫхнѫло въ душната атмосфера на търговскитѣ спекулации, а посрѣдъ финансовитѣ сполуки то закърмило и отвъдило на́й-възвишени чувства, безпримѣрно човѣколюбие и отечестволюбие.

По́-главнитѣ пожъртвувания, които Е. бѣ направилъ приживѣ, безъ да се смѣтатъ помощитѣ на разни бѣдни училища, читалища, дружества и др., състоехѫ въ слѣдното: построи въ родния си гр. Карлово, съ цѣль да му помогне, индустриално заведение; подари 200,000 лева на румѫнското правителство за доискарване проектираното отъ Карла I учебно заведение; за споменъ на мропомазанието на князъ Бориса подари едно пространно мѣсто въ София и сумата 800,000 л. за построението на висше училище. Нъ на́й-голѣмото и на́й-важното благодѣяние на Евл. Г. е направеното по завѣщанието му въ полза на споменѫтото висше училище, именно 6 милиона лева.

Въ свръска съ това благородно дѣло на великия благодѣтель, заслужва да се приведѫтъ дословно слѣднитѣ нѣколко реда изъ биографията му въ една отъ книжкитѣ на битолското недѣлно училище: — «До колко чистосърдечно и безкористно Евл. е обичалъ отечеството си», говори биографътъ, «показва на́й-ясно това, че на́й-голѣмото си благодѣяние, подаряването 6 милиона за висшето училище въ България, той е вписалъ въ завѣщанието си въ 1882, една само година слѣдъ като едно народно събрание въ София, по подстрѣкателството на нѣкои личности, упоени отъ страсть и партизански съображения, му отнехѫ възможностьта да засѣдава въ нар. събрание, на което бѣше избранъ прѣдставитель». Умѣстно

е да се забѣлѣжи, че IX-то обикн. нар. събрание, за което пакъ биде избранъ Евл., припозна успоряваната първенъ законность на българското му гражданство, и утвърди избора му; Евл. прие съ благодарность показания му почитъ, нъ старинитѣ му не му позволихж да упражнява мандата си.

Евлонити (евр. знач. *бѣдни*). Християне отъ повѣрвалитѣ въ Христа евреи въ първитѣ вѣкове. Вѣрва се, че това име имъ се е давало първенъ отъ сънародницитѣ имъ, влиятелнитѣ евреи, които поддържали иерархическото иудейство, а пó-сетнѣ, за отличие, и отъ езическитѣ християне. Е. се дѣлили главно на двѣ секти. Едната малко различала отъ самитѣ иудеи: по нейното понятие, Исусъ Христосъ билъ просто нáй-отличний евреинъ, и избранъ за месия поради нáй-възвишената му вѣра въ иудейството. Е. отъ тая секта отричали, разбира се, Христовото свръхестествено рождение, а допущали въскръсението му, защото живѣели съ очакване, че Христосъ скоро ще се върне и ще възстанови еврейското богодържавие. Другитѣ *е.*, главно въ Долна-Сирия, били еврейски *християне* въ пó-правия смисълъ на думата. Тѣ учили, че и въ християнството е необходимо да се испълнява Моисеевий законъ, — да се обрѣзватъ, да пазятъ сжбботата и др., нъ тѣ не вѣрвали, че християнството е просто едно прославление на иудейството, а допущали, че и езичницитѣ могжтъ да участвуватъ въ него, безъ да испълняватъ ветхо-завѣтнитѣ обряди. Както пó-строгитѣ *е.*, тѣ употрѣбявали едно *евангелие отъ Матея*, нъ тѣхното евангелие съдържало, каквото другото нѣмало, едно описание на свръхестественото зачатие и рождение Христово. Тѣхната еврейско-християнска църква продължавала да сжществува до V-и вѣкъ.

Евмениди, *гр.* Гръцкото име на фуриитѣ, баснословни разярени жени, които гонили прѣстжпницитѣ; олицетворение на прѣстжпна съвѣсть.

Евнухъ, *гр.* Скопецъ, надзиратель или вардачъ на харемъ. Варварский обичай да се употрѣбяватъ скопени мжже за пазителе на другия полъ е рожба на многоженството, та и главно се срѣща въ Истокъ и въ сѣверна Африка. Ако се е появявалъ и въ земи, дѣто едноженството е било законътъ, то е било вслѣдствие отъ въвождането на източната раскошность, както това е било въ врѣмето на римскитѣ императори. Тоя обичай е много старъ; изглежда като че неговото отечество е била Ливия, и че отъ тамъ се распространилъ въ Египетъ и въ Истокъ. Сирия и Мала-Азия сж били нáй-прочути въ това отношение. Въ Гръция, той никога не се распространилъ; защото макаръ и да се държали гръкинитѣ затворени, самото многоженство никога не прѣобладавало. Римлянетѣ въ пó-подирнитѣ врѣмена държали евнуси, ала тѣ пóвечето се внасяли отъ вънъ. Въ Византийската империя, напротивъ, скопяването и държането скопци се развило твърдѣ много. Тоя разредъ люде играели видна роль въ двора на тая империя, и думата *е.* зела да значи просто дворски чиновникъ. Въ това значение тя се е употрѣбявала понѣкога и въ старо врѣме. Такъви евнуси сж били споменуванитѣ

въ Библията Петеврий, Фараоновий царедворецъ и Посифовий господарь, съкровищникътъ на етиопската царица Кандакия и др. Въ новитѣ врѣмена, обичайтъ да се държатъ евнуси се е ограничилъ въ мохамеданскитѣ земи, и евнуситѣ се внасятъ въ тѣхъ като робе отъ вътрѣшна Африка. — **Евнушески**. Свойственъ на евнуси, или който принадлежи тѣмъ.

Еволюирамъ, *лат.* (собств. знач. *развивамъ).* 1) Въ науката: развивамъ се, въ смисълъ на еволюционизмъ (виж. тая дума). 2) Въ военното искусство: правѫ тактически и стратегически движения: *японскитѣ военни кораби сѫ еволюирали въ китайскитѣ води.* 3) Заобикалямъ прѣднамѣренно: *редакторитѣ на вѣстн. Ю. еволюираѫ по тоя въпросъ.* — **Еволюционеръ.** Привърженикъ на еволюционната теория. Виж. *Еволюционизмъ.*— **Еволюционизмъ.** Учение на еволюционната теория или теорията за развитие, по която въ вселенната всичко се е развивало постепенно и едно отъ друго, и сѫществува единство и постоянна свръска между явленията. По тая теория, свѣтоветѣ сѫ се образували лека-полека въ милиони години и разнитѣ видове животни и растения сѫ се развивали прѣзъ вѣковетѣ отъ нискостепенни къмъ пó-високостепенни, доклѣ сѫ достигнѫли до настоящото си състояние. *Е.*, прочее, гледа на всичкитѣ явления като естествени и не припознава никаква прѣграда между човѣка и животнитѣ и между одушевено и неодушевено. — **Еволюционирамъ.** Правѫ прѣвратъ въ понятията за нѣщо: *съвременната наука еволюционира свѣта.* — **Еволюция.** 1) Въ науката изобщо: развитие. Виж. *Еволюционизмъ.* 2) Въ военното искусство: тактически и стратегически движения или маневри на една войска или флота. — **Еволюция** *(всемирната).* Развитие на свѣтоветѣ едни отъ други. Примѣръ: *слънчевата система.* По теорията за всемирната *е.*, нашата земя и другитѣ 7 главни планети, между които нѣкои много пó-голѣми отъ неѫ, както и до сега открититѣ отъ телескопа 244 малки планети, които всички и голѣми и малки се въртѫтъ около слънцето, сѫ били едно врѣме негови части, които се отдѣлили отъ него. По тая теория, самото слънце е произлѣзло отъ друго срѣдоточно тѣло, около което се и върти, послѣдното срѣдоточно тѣло е произлѣзло отъ друго и така нататъкъ.

Евора. Португалски градъ въ едно плодородно високо поле, 116 килом. на юго-ист. отъ Лисабонъ, слѣдъ Коимбра нáй-интересний градъ въ Португалия; 13,046 ж. Библиотека, музей, метеорологическа обсерватория; църква съ готическа направа, основана въ 1186; нѣкогашни кули и крѣпости, сега въ развалини. Търговия съ овощия, вина и др.

Евпатория (нѣкога си *Козловъ).* Русски градъ, таврич. губ., на единъ ржкавъ въ западното крайбрѣжие на Кръмъ, 60 килом. на сѣв.-зап. отъ Симферополъ; 11,000 жит. Пристанището му е плитко и на завѣтъ само отъ сѣвернитѣ и сѣв.-източнитѣ вѣтрове. Износъ: жито, дърва и соль. Градътъ, гледанъ откъмъ морето, има живописенъ изгледъ. Главната сграда е татарската джамия, съградена отъ Девлетъ-Гири-хана въ 1552, и която се има за нáй-хубавата въ Кръмъ. Жителетѣ сѫ

по́-вечето кръмски татаре и евреи. — Е. е присъединенъ на Русия въ 1783. На 2 септ. 1854, една часть отъ англо-французската армия излѣзла на сухо въ Е., и окупирала и укрѣпила града. Е. е билъ и сцена на една битва между руситѣ и турцитѣ, на 5 февр. 1855, въ която послѣднитѣ били побѣдоносни.

Евреи. Азиятски народъ отъ семитическото племе, който се прѣдполага да е добилъ името си отъ Евера, праотецъ Авраамовъ и послѣдний отъ дългоденственитѣ патриарси. По́-сетнѣ е. се нарекли *израиляне*, отъ Израиль, прѣзиме дадено Иакову; името *иудеи* тѣ добили въ врѣме на вавилонското плѣнение, по причина, че иудиното кралство било покорено по́-сетнѣ. Е. се наричатъ и *Божиитѣ люде*, защото, споредъ Библията, еврейский народъ билъ избранъ между всичкитѣ народи да пази истинитѣ за Бога или вѣроисповѣднитѣ истини.

Историята на еврейската народность историцитѣ дѣлятъ на четире периода: 1) отъ призванието на Авраама до исхода изъ Египетъ; 2) отъ исхода изъ Египетъ до установлението на царството; 3) отъ установлението на царството до завръщането отъ вавилонското плѣнение; и 4) отъ завръщането отъ вавилонското плѣнение до разорението на Иерусалимъ отъ Адриана.

1-и периодъ, 1996—1645 прѣди Р. Х. Происхождението на еврейския народъ се прослѣдва до Авраама, който, около 1996 прѣди Р. Х., по Божия покана, се прѣселилъ отъ Месопотамия, на източната страна на Евфратъ, въ Ханаанъ (Палестина), дѣто щѣлъ да се засели по́-късно народътъ, който щѣлъ да произлѣзе отъ него. Слѣдъ смъртьта на Авраама, съ когото било започнало патриархалното управление, патриархалната власть прѣминала на сина му Исаака, който отъ своя страна ѭ прѣдалъ на Иакова, едного отъ синоветѣ си, съ отеческото си благословение. Иаковъ живѣлъ много години въ Месопотамия, дѣто се и оженилъ; на връщане за Ханаанъ добилъ славното име Израиль. Иаковъ се сдобилъ въ Ханаанъ съ 12 сина, отъ които на 10 било прѣдопрѣдѣлено, заедно съ двама синове Иосифови, да станѫтъ родоначалници на 12 израилски племена. Иаковъ, повиканъ по́-сетнѣ въ Египетъ, дѣто синъ му Иосифъ се билъ възвисилъ на чинъ пръвъ министръ на Фараона, се заселилъ въ Гесенъ, съ всичката си челядь, която тогава състоела отъ 70 души. Потомцитѣ му се размножили толкова, че египетскитѣ царе се уплашили отъ численостьта имъ, та зели да ги подлагатъ на тежки работи и всѣкояче да ги угнетяватъ. Споредъ едно прѣсмѣтане, основано на Исходъ XII; 40, *е.* живѣли въ Египетъ 430 години; а споредъ друго, основано на Исх. VI; 16—25, тѣ не живѣли тамъ по́-вече отъ 210 или 215 години; та по́-вечето отъ тълкователетѣ сподѣлятъ мнѣнието на истор. Иосифа, че 430 години е периодътъ отъ Авраама до исхода изъ Египетъ. Изобщо се прѣдполага, че *е.* живѣли въ Египетъ доклѣ тамъ царувала династията на Хиксоситѣ или пастирскитѣ царе (виж. Египетъ, *история*). Когато Хиксоситѣ били съборени отъ египетскитѣ народни царе, *е.* напуснали Египетъ подъ прѣдводителството на Моисея,

мжжъ съ серпозенъ и геройски характеръ, който, ако и въспитанъ отъ фараоновата дъщеря като нейнъ синъ и ученъ въ всичкото учение на египтянетѣ, пакъ се движилъ отъ силенъ патриотизмъ, распалянъ отъ пламеня на неговитѣ религиозни чувства. Обстоятелствата, които прѣдшествували и отличили исхода — като десетьтѣ рани египетски и прѣминуването на Червено море — сж били всѣкога единъ споренъ въпросъ между рационалистическата и свръхестественската школи на библейската критика; ала самий исходъ или изселването на *е.* изъ Е. токо-речи не се успорява.

2-и периодъ, 1645—1080. Подъ Моисеевото прѣдводителство, *е.* се упжтили къмъ Ханаанската земя, която наричали и Обѣщана земя, защото Богъ се билъ обѣщалъ на праотеца имъ Авраама да ѭ даде на потомцитѣ му. Като пристигнжли въ пустинята, тѣ прѣкарали тамъ 40 години въ номадски животъ; и тамъ, въ подножието на Синай, Моисей, като посрѣдникъ между Бога и тѣхъ, имъ прѣдалъ оня чудесенъ законъ, *Десетьтѣ заповѣди*, който трѣбвало да бжде тѣхний религиозенъ, граждански и политически кодексъ. Моисея, който умрѣлъ въ 1605, наслѣдилъ въ прѣдводителството на *е.* Исусъ Навинъ. Той, по́-честитъ отъ прѣдшественика си, който билъ само видѣлъ отъ далечь Обѣщаната земя, въвелъ въ неѭ народа си, като ѭ завоевалъ; и завоеванитѣ земи и градове подѣлилъ между 12-тѣ племена. Съ окончателното настанение на *е.* въ Ханаанската земя започва въ сжщность ерата на тѣхната народность, 1580. Исусъ Навиновото управление, и то като Моисеевото самодържавно и воинствено, се замѣстило за малко врѣме съ Халевовото и на старѣйшинитѣ; нуждата отъ единъ върховенъ началникъ на младата държава се усѣщала печално. Малко се зачиталъ Моисеевий законъ; всѣко отъ 12-тѣ племена гледало само своитѣ отдѣлни интереси; женитбата на евреи и еврейки за идолопоклоници отъ другитѣ народи ослабила още по́вече съединителната връска между 12-тѣ племена; и тия племена отдѣлно падали подъ игото на околнитѣ народи. Въ тия критически врѣмена явявали се наврѣменѣ храбри мжже — сждии — които освобождавали народа отъ угнетателетѣ му, моавцитѣ, филистимцитѣ, амонянетѣ, амаличанетѣ и др. Петнадесеть сждии се споменуватъ, нѣкои отъ които се вижда да сж били съврѣменници, и да сж упражнявали власть въ разни части на страната. Тоя периодъ съставлява «героическия вѣкъ» на еврейската история (виж. *Сждии*). Послѣдний сждия билъ пророкъ Самуилъ, първий отъ пророцитѣ и, въ всѣкой смисълъ на думата, на́й-великий евреинъ, който се появилъ до тогава отъ Моисеево врѣме. Съ него подкача нова и по́-висока стадия въ развитието на народния характеръ на *е.*, главно чрѣзъ влиянието на свещеническото съсловие. Самуилъ въ старостьта си, уморенъ отъ вжтрѣшнитѣ раздори, и разочарованъ отъ поведението на синоветѣ си, които билъ назначилъ сждии, на́й-сетнѣ задоволилъ всеобщото желание на сънародницитѣ си да имъ избере царь, «както иматъ всичкитѣ народи» (1 царе, VIII; 5).

3-и периодъ, 1080—536. Първий еврейски царь, избранъ и посветенъ отъ Самуила, билъ Саулъ вениаминецътъ. Той, ако и отличенъ воитель и прѣдставителенъ мжжъ, вижда се да не е билъ държавникъ, та съ своеволията си отчуждилъ отъ себе си на́й-юначнитѣ и на́й-добритѣ си подданници. Слѣдъ неговата смърть, за царь билъ прогласенъ зеть му Давидъ. Тоя монархъ билъ на́й-великий отъ всичкитѣ еврейски царе. Той царувалъ, както обикновено се прѣсмѣта, отъ 1055 до 1015 прѣди Р. Х. Неговото царуване, и царуването на еднакво прочутия му синъ Соломона, се иматъ за златния вѣкъ въ еврейската история; покорили се съвсѣмъ останжлитѣ туземни племена въ Ханаанъ и съпрѣдѣлнитѣ земи: филистимцитѣ, амаличанетѣ, моавцитѣ и др.; разширили се прѣдѣлитѣ на еврейското царство до Евфратъ и Червено море; прѣзелъ се Иерусалимъ, и направилъ се столица на царството; прѣобразувало се свещеничеството; обработвали се поезията, музиката и архитектурата; въ столицата се основалъ великолѣпенъ храмъ за поклонение на Иеова́; водили се търговски сношения съ Финикия, Арабия, Египетъ, съ Индия и Цейлонъ, и може-би дори съ Суматра, Ява и др. Ала имало единъ червей въ кореня на това благоденствие. Соломонъ живѣлъ несмислено расточително. За да посрѣща огромнитѣ си разноски, той достигнжлъ да облага съ тежки данъци народа си; народътъ испадалъ отъ день на день; и тоя царь, ако и надаренъ съ мждрость и съ блескави умствени способности, кждѣ края отъ живота си прѣдставлява печалната гледка на единъ обикновенъ источенъ деспотъ, сладострастенъ, идолопоклоненъ, наврѣменѣ дори жестокъ, и неговото царуване (1015—975) не може да не се гледа, и политически и финансиално, като една голѣма несполука. Слѣдъ неговата смърть (975), еврейското царство се разцѣпило на двѣ части: Иудино царство, съ царь Ровоама, Соломоновъ синъ, и Израилско царство, съ царь Иеровоама ефремецътъ. Виж. *Израилско царство; Иуда* или *Иудино царство.*

4-и периодъ, 536 прѣди Р. Х. — 135 слѣдъ Р. Х. Слѣдъ покорението на Вавилонъ отъ Кира, голѣма часть отъ *е.* се върнжли въ отечеството си, и отъ това врѣме земята имъ добила името Иудея. Ездра и помощникътъ му Неемия се подпрѣтнжли да възстановжтъ вѣрата и народностьта си. Съградилъ се изново храмътъ, и новата държава, раздѣлена на четире главни области, образувала единъ видъ богодържавна република, на чело на която се поставилъ единъ първосвещеникъ, подпомаганъ отъ едно *съборище* или съвѣтъ отъ 72 старѣйшини. Въ 332, Иудея паднжла подъ властьта на Александра Велики, а слѣдъ смъртьта му тя нѣколко пжти минувала изъ ржцѣ въ ржцѣ на негови пълководци. Въ 198 Антиохъ Велики ѭ присъединилъ на Сирия; когато се въцарилъ Антиохъ Епифанъ (175) подкачило се едно жестоко гонение на *е.* за упорството имъ въ религиознитѣ си убѣждения. Едно възстание на *е.* било потжпкано съ огънь и мечь: една царска заповѣдь заповѣдвала на *е.* да приемжтъ грѫцкото вѣроисповѣ-

дание — да се кланѭтъ на идоли и принасятъ въ жертва свине, и Иерусалимъ билъ ограбенъ и храмътъ му посветенъ на Юпитера Олимпийски. Нѣкои отстѫпили, мнозина забѣгнѫли, голѣма часть прѣдпочели мѫченичеството подъ единъ или другъ видъ. Въ това критическо врѣме, подигнѫлъ се нѣкой си свещеникъ Мататия, заедно съ нѣколко патриоти, среща грамадната сила на сирийцитѣ. Народното дѣло скоро добило сила и слѣдъ смъртьта на Мататия (166) Иуда Макавей билъ честитъ да води народнитѣ пълчища на побѣда среща сирийцитѣ. Слѣдъ неговата смърть (161), неговитѣ братя Ионатанъ и Симонъ довършили избавителното дѣло и подновили Съборището (145 прѣди Р. Е.). Прѣзъ тѣхното управление, два пѫти се свръзвали съѭзи съ римлянетѣ, и Иудея още веднѫшъ подкачила да благоденствува. Симоновий синъ Иоанъ Хирканъ унищожилъ и сѣнката отъ васалнитѣ връски, които свръзвали Иудея съ Сирия. Слѣдъ него царували Аристовулъ и Александръ Яней. Междуособията на синоветѣ на послѣдния докарали посрѣдничеството на Помпея въ 63 пр. Р. Х., и Иудея била покорена и присъединена на римската область Сирия съ князъ и първосвещеникъ Хиркана II. Още при живота на Хиркана, неговий пръвъ министръ Антипатеръ Едмецътъ склонилъ Цѣзаря да ограничи Хиркана въ първосвещенството, а него да назначи да управлява Иудея. Еврейската народна партия се уплашила отъ увеличението силата на едомцитѣ; подкачила се една борба; Антипатеръ погинѫлъ отъ отрова; ала синъ му Иродъ, съ помощьта на римлянетѣ, на́й-сетнѣ влѣзлъ въ Иерусалимъ тържествено (37 пр. Р. Х.), накаралъ да умъртвѭтъ Антигона, послѣдний прѣдставитель отъ еврейската княжеска династия и своя на́й-опасенъ неприятель, и подкачилъ да царува надъ Иудея подъ римско покровителство. Неговий синъ и прѣемникъ Архелай билъ жестокъ, и особено нападалъ еврейското вѣроисповѣдание; и римский императоръ Августъ, като послушалъ справедливитѣ оплаквания на е., лишилъ го отъ царската власть и го заточилъ, а Иудея обърнѫлъ на римска область. Калигула възстановилъ за малко иудейското царство, като далъ титлата царь на Ирода Агрипа. Слѣдъ неговата смърть, Палестина изново зели да управляватъ римски прокуратори, единъ отъ които билъ и Понтийски Пилатъ, и грабили народа. Избухнѫло възстание. Импер. Веспасианъ нахлулъ въ Иудея, и подкачилъ среща Иерусалимъ прочутата обсада, която оставилъ отпослѣ на сина си Тита да продължава. Слѣдъ едно противление отъ на́й-упорититѣ, Иерусалимъ билъ зетъ съ пристѫпъ въ 70; храмътъ му билъ прѣдаденъ на огънь и по́-вечето отъ жителетѣ му били исклани или продадени робе; и е. прѣстанѫли да сѫществуватъ политически като народъ. Едно послѣдно опитване на е. въ Палестина да се освободѭтъ отъ римското иго се свършило злочесто въ 135 въ царуването на Адриана, който заповѣдалъ да се разпръснѫтъ е. въ всичкитѣ части на империята му.

Съ това събитие се свръшва историята на народностьта на единъ народъ, който отъ тогава не е ималъ ни правителство, ни

отечество, и е билъ изложенъ въ разни земи и врѣмена на разни досади и гонения. Е. въ Турция и у насъ сж потомци на е. изгонени въ началото на XVI-и вѣкъ изъ Испания и Португалия и приети отъ турското правителство. Първитѣ и главнитѣ тѣхни колонии се появили въ Цариградъ и въ Солунъ. Отъ тоя послѣдния градъ тѣ отъ рано почнжли да прихождатъ въ София, дѣто и днесь живѣжтъ и държжтъ голѣма часть отъ търговията въ свои ржцѣ.

Числото на е. разсѣяни въ петьтѣ части на свѣта прѣсмѣтатъ на близу 7 милиона, отъ които пó-вече отъ половината въ Европа: има 2,500,000 въ Русия, 1,375,000 въ Австрия, 340,800 въ Прусия, 180,000 въ останжла Германия, 50,000 въ Франция.

Еврейска вѣра, нрави, книжнина. Е., ако и да живѣжтъ распръснжти между другитѣ народи, сж останжли, въпрѣки прѣчкитѣ отъ всѣко естество, вѣрни на вѣрата на своитѣ праотци. *Иудейството*, наричано и *Моисейство*, защото било открито отъ Бога Мойсею, има за основа вѣроисповѣднитѣ начала, които се заключаватъ въ Ветхия Завѣтъ, каквито сж вѣрването само въ единъ Богъ (Иеовá, Господь), безсмъртието на душата, послѣдний сждъ и др. Освѣнь това, *е.*, понеже не припознаватъ божественостьта на Исуса Христа, чакатъ всѣкога идването на единъ Месия, който да повдигне народа имъ отъ испаднжлото му състояние, и да распространи властьта си по цѣлата земя. Колкото до службитѣ на вѣроисповѣдането повѣрени въ началото на *левитить* или членове отъ Левиевото племе, тѣ сж останжли близу сжщитѣ, освѣнь унищожението на нѣкои жрътви. Староеврейский езикъ, сир. езикътъ на *е.* до прѣселването имъ въ Асирия и Вавилония, си е все тѣхний богослужебенъ езикъ. Между *е.* е имало разни секти, старитѣ фарисеи, садукеи и др. Откакъ еврейский народъ билъ распръснжтъ отъ Адриана, едно число богослови продължавали да се прѣдаватъ на богословски изучения, и единъ отъ тѣхъ, равинъ Иуда, съставилъ, подъ име *Мишна*, една сбирка отъ прѣдания и отъ устни закони, която, съ *Гемарата*, или тълкованието на равинъ Асера, образувала това, що се нарича *Талмудъ*. Тоя пространенъ сборникъ, свършенъ въ VI-и вѣкъ, останжлъ, за пó-вечето евреи, основата на тѣхнитѣ религиозни вѣрвания; нъ понеже нѣкои *е.* отказвали да припознаватъ неговата власть, дало се името *талмудисти* на ония, които слѣдвали Талмуда, за различие отъ *караитить*, които държжтъ само текста на Библията, а отхвърлятъ всѣко тълкование на светитѣ книги. Виж. *История на израилския народъ*, на франц. отъ Ренана, и *История на евреитѣ*, прѣводъ на русски отъ нѣмското издание на профес. Греца, том. I—III (Москва, 1880).

Евридика. Въ *грѫц. баснол.* жена на Орфея.

Εὕρηκα (еврека), *гр.* Намѣрихъ го. Виж. *Архимедъ*.

Еврйо. Французски градъ, 108 килом. на сѣв.-зап. отъ Парижъ, на желѣзницата отъ Парижъ за Шербургъ; 16,932 жит. Педагогическо училище, ботаническа градина, библиотека, великолѣпна съборна църква.

Еврипидъ. Знаменитъ старогръцки трагически поетъ, отъ чиито творения сж достигнжли до

насъ нѣколко, като *Медея, Иполитъ, Хекуба, Безумний Херкулесъ, Андромаха, Троянки, Финикиянки* и др. Е., роденъ въ 480 пр. Р. Х. на о-въ Саламинъ, приятель на Сократа, по покана отъ македонския царь Архелая, прѣселилъ се въ Македония, дѣто и погинжлъ на 74-годишна възрасть раскжсанъ отъ ловджийски кучета.

Европа. Една отъ петьтѣ части на свѣта, на́й-малката (три пжти по́-малка отъ Африка, четире пжти по́-малка отъ Америка и петь пжти по́-малка отъ Азия), ала сравнително на́й-населената, па и на́й-просвѣтената и на́й-важната въ всѣко отношение; пространст. 9,308,000 чет. килом.; население 368,100,000 ж. ($^1/_5$ часть отъ населението на цѣлия свѣтъ). Климатътъ на Е. е умѣренъ, съ исключение на сѣвернитѣ и́ части; почвата и́ е изобщо плодородна и добрѣ обработена. Произведенията и́ сж извънредно разнообразни. Минералното царство състои по́вечето отъ полезнитѣ, отколкото отъ драгоцѣнитѣ минерали. Драгоцѣнни камене и платина се добиватъ въ Уралъ; злато въ Уралъ и Карпатитѣ; сребро въ Уралъ, Карпатитѣ, Саксонскитѣ планини и Швейцария.

Е. има образа на единъ грамаденъ полуостровъ, проточенъ отъ сѣверо-западна Азия. Тоя полуостровъ се простира между Сѣверни Ледовити океанъ на сѣв., Атлантически океанъ на западъ, Срѣдиземно море съ скаченитѣ съ него морета и Кавказскитѣ планини на югъ; Каспийско море, Уралъ, Уралскитѣ планини и Кара на ист. — *Главни рѣки:* Волга, Уралъ, Дунавъ, Днѣпръ, Днѣстръ, Донъ, Рейнъ, Елба, Висла, Таго, Лоара, Одеръ, Рона, Гвадиана, Сена, Дуро, Гарона, Ебро, По, Гвадалквивиръ, Тибръ. — *Главни езера:* Онежско ез., Ладожско ез., Пейпусъ, Женевско ез., Невшателско ез., Цюрихско ез., Люцернско ез., Боденско ез., Лаго-Маджоре, Комо, Гардо, Нейзидлерско ез., Платенско ез. — *Гл. планини:* Уралъ или Уралскитѣ планини, Кавказскитѣ планини, Стара-планина, Карпатскитѣ планини, Апенинскитѣ планини, Иберийскитѣ планини, Скандинавскитѣ планини, Чешскитѣ планини, Алпийскитѣ планини, Пиринейскитѣ планини. — Политически Е. се дѣли както слѣдва: империи Русия, Германия, Австро-Унгария и Турция; кралства Англия, Италия, Испания, Швеция и Норвегия, Белгия, Холандия, Дания, Португалия, Гръция, Румжния, Сърбия; републики Франция и Швейцария; княжества Черногора, Лихтенщейнъ; полунезависими княжества и републики: кн. България и Монако и републ. Андора и Санъ-Марино. Германската империя състои отъ нѣколко кралства, велики дукства, дукства и отъ три републики Хамбургъ, Бременъ и Любекъ (виж. *Германия*). — Относително племената и езицитѣ европейцитѣ сж изобщо отъ арийското племе, и дѣлжтъ се на слѣднитѣ групи: 1) *латинска* или *римска:* италиянцитѣ, французетѣ, испанцитѣ, португалцитѣ, румжнетѣ, гръцитѣ и албанцитѣ; 2) *келтска:* остатки отъ неж въ Ирландия, Шотландия, Англия, Уейлсъ и др.; 3) *германска* или *тевтонска:* нѣмцитѣ, данцитѣ, шведитѣ, норвежцитѣ, холандцитѣ, англичанетѣ; 4) *словѣнска:* руситѣ, поляцитѣ, българетѣ, сърбетѣ, чехитѣ, словенцитѣ, словацитѣ, вендитѣ; 5) литовцитѣ и латишетѣ; 6) армен-

цитѣ. Освѣнь това, въ сѣв. Испания и юго-зап. Франция живѣѭтъ баски, остатки отъ старитѣ иберийци. Въ сѣв.-ист. часть на Е., между германското и словѣнското племена живѣѭтъ двѣ групи отъ алтайското или туранското стебло: уралскитѣ и балтийскитѣ фини съ маджаретѣ въ Унгария, 3-та група отъ тѣхъ (турско-татарска) съставляватъ турцитѣ въ южна Европа и татарскитѣ племена въ юго-източна Русия. По цѣла Е. сѫ разсѣяни евреи. Въ цѣла Е. сѫществуватъ до 53 ез., които се подраздѣлятъ на много нарѣчия. Изобщо въ Е. различаватъ три свѣта: словѣнски, римски и германски: въ първия господствува православието, въ втория католичеството, въ третия протестанството. Освѣнь тия главни вѣроисповѣдания, до 5 милиона жит. исповѣдватъ мохамеданството, около 4 милиона евреи, а на самия сѣверъ има и езичници.

Европа. Въ *грѫц. басносл.* дъщеря на финикийския царь Агенора, сестра на Кадма. Нейната хубость привлѣкла вниманието на Зевса, който се явилъ въ образа на бѣлъ бикъ, и отнесълъ ѭ въ Критъ, дѣто тя родила Миноса, Радаманта и Сарпедона. По-сетнѣ тя станѫла сѫпрѫга на критския царь Астерия, който усиновилъ дѣцата ѝ отъ Зевса.

Европа. Астероида, открита на 4-и февруария 1854 отъ Голдсмита въ Парижъ.

Европеецъ. Житель на Европа.

Европейски. Който принадлежи на материка Европа, който се отнася до Европа, до европейцитѣ.

Европейско равновѣсие. Име на политическата система, която притезава да обеспечава поддържането на мира чрѣзъ вѣса или *тежината*, сир. чрѣзъ голѣмината и взаимното влияние на разнитѣ държави въ Европа.

Евсевий *Никомидийски.* Цариградски патриархъ, род. кждѣ края на III-и вѣкъ; билъ първо въспитатель на императора Юлиана, съ когото се родѣелъ по майчина си страна; слѣдъ това епископъ въ Берита (Бейрутъ) и Никомидия; кръстилъ импер. Константина въ 337, и станѫлъ цариградски патриархъ въ 338. Въ сѫщата година събралъ въ Цариградъ съборъ отъ прѣданнитѣ нему и Арию епископи, за да установи арианството въ Антиохия. Той училъ, че Христосъ е единосѫщенъ съ Бога и положилъ началото на семиарианизма*), затова семиарианитѣ наричатъ и *евсевиане.* — Е. *Памфилъ,* род. въ Кесария около 264, слѣдъ Оригена най-учений церковенъ писатель на врѣмето си. Е. билъ нареченъ Памфилъ по името на кесарийския епископъ Памфила, неговъ приятель, когото пригледвалъ двѣ години (307—309), когато епископътъ билъ въ затворъ прѣзъ Диоклетиановото гонение. Слѣдъ това, Е. отишелъ въ Тиръ, и послѣ

*) *Семиарианисти* или полуарианисти се е наричала умѣрената партия въ никейския вселенски съборъ въ 327. Тая партия не била наклонна да се разисква естеството на Троица, и прѣдпочитала простотата на библейския ез. отъ метафизическитѣ различия. Семиарианиститѣ считали ученията за Троица, отъ една страна, като логически неодържимо; ала, отъ друга, тѣ припознавали, че Писанията понѣкога говорѭтъ за Сина съ думи несъвмѣстими съ Ариевитѣ възгледи, та тѣ желаели да се остави всѣкому пълна свобода въ тълкуването на тая точка. Тѣ поддържали, че обѣщанието за спасение е за оногова, който *вѣрва въ Сина,* а не за оногова, който *знае какъ е роденъ Синъ отъ Отца.*

въ Египетъ, дѣто и той билъ хвърленъ въ затворъ поради вѣрата си. Въ 315, той наслѣдилъ Агапия като кесарийски епископъ, зелъ видно участие като семиарианистъ въ никейския съборъ въ 327, и умрѣлъ въ 340. Главний неговъ трудъ е: *Церковна история* въ 10 кн., издадена на русски, и прѣведена и на английски, французски, германски и др. Освѣнь това, до насъ сѫ достигнѫли неговий *Chronicon*, история на свѣта до 327 год. слѣдъ Р. Х., въ арменски и латински прѣводъ, *Praeparatio evangelica* (Парижъ, 1628), половина съч. *Demonstratio evangelica* (Оксфордъ, 1652), назначено да убѣждава евреитѣ въ истинностьта на християнството отъ доказателствата изъ тѣхнитѣ си Писания, *Жизнеописание на Константина Вел.* (Лайпцигъ, 1830) и др. — *Е. Емесски*, род. въ Едеса, добилъ образование въ Александрия, рѫкоположенъ еписк. емесски въ 341, умр. въ 360 въ изгнание въ Антиохия. Паството му го обвинявало въ магесничество, та той билъ принуденъ да бѣга отъ епархията си. По́-вѣроятно е, че той е билъ отъ семиарианската или миролюбивата партия, отъ която сѫ били и горѣспоменѫтитѣ Евсевиевци; отецъ Иеронимъ го обсипва съ епитети като насърдчитель на арианцитѣ. Императоръ Констанций много обичалъ Е., и водилъ го съ себе си въ военнитѣ си походи. Отъ съчин. на Е. забѣлѣжителни сѫ неговитѣ *Проповѣди* (издание на Августа въ Елберфелдъ, 1829, и *Коментарии на еванг. отъ Лука* (Римъ, 1825). — Е. (св.) 1) Християнинъ, мѫченикъ за вѣрата въ царуването на Юлиана Богоотстѫпника, въ Газа въ Палестина, въ 362; 2) епископъ и мѫченикъ самосатски, въ Сирия, 380 г. Паметьта на тия светии е на 22-и юния и на 5-и августъ.

Евсевияне. Виж. *Евсевий Никомидийски.*

Евстатиева тржба. Тржбицата, която съединява вѫтрѣшната часть на ухото съ задната часть на устата. Виж. *Евстатий* (Варт.).

Евстатий. Прочутъ гръцки тълкователь на Омира и на географа Дионисія, роденъ въ Цариградъ. Е., дяконъ и учитель на риториката въ родното си мѣсто, билъ назначенъ въ 1155 солунски архиепископъ, и умр. въ Солунъ въ 1198. Неговата дълбока ученость доказва на́й-важното му съчинение *Коментарь на Омировата Илиада и Одисея*, което се счита единъ рудникъ на знание за изслѣдователетѣ на Омира. Първото издание се появило въ Римъ въ 1542—50; послѣдното въ Лайпцигъ, 1825—29.

Евстатий *(Вартоломей).* Италиянски анатомистъ, род. въ първитѣ години на XVI-и вѣкъ, умр. въ 1574. Отъ едно въведение на едно негово съчинение се знае, че въ 1562 билъ професоръ по медицината въ *Collegio della Sapienza* въ Римъ. Неговото име е нераздѣлно свързано съ анатомическата наука, чрѣзъ откриването му тржбата въ слуховия уредъ и захлупачната направа въ сърдцето, които сѫ се нарекли по неговото име. Нему се длъжѫтъ и други открития описани въ книгата му *Opuscula Anatomica*, обнародвана въ Венеция въ 1563. Неговитѣ *Tabulae Anatomicae*, които се прѣдполага, че не е можалъ да обнародва отъ бѣдность, отъ която се оплаква въ горѣспоменѫтото въведение, видѣли бѣлъ

свѣтъ едвамъ въ 1714, когато били издадени съ обяснителни бѣлѣжки отъ Ланция. Тѣ относлѣ се появили въ латински, холандски, германски и др. прѣводи и Лаутъ, въ своята *История на анатомич. откритія*, забѣлѣжва, че ако Е.-витѣ Таблици (*Tabulae*) били излѣзли на видѣло прѣзъ живота му, анатомията щѣла да достигне до съвършенството си въ XVIII-и вѣкъ близу 200 години по-рано.

Евстатий (Ев.). Антиохийски патрпархъ въ 325. Той билъ ревностенъ противникъ на арианетѣ, на които отказвалъ общението имъ съ църквата, за което билъ изгоненъ въ Тракия, дѣто умрѣлъ около 360. Неговитѣ привърженици, *евстатиане*, съществували до V-и вѣкъ включително. — **Евстатий** *Севастийски*, епископъ въ 350, родомъ вѣроятно кападокиецъ, ученикъ на Ария; основатель на секта *евстатиане*, — калугере, които отхвърляли законния бракъ, месоядението, женитбата на свещеницитѣ и д. п. Тѣ били осждени на Гангрийския съборъ въ 360—372.

Евтерна (знач. *развеселителка*). Въ гръцкото баснесл. дъщеря на Зевса и Мнемозина, една отъ 9-тѣ музи, прѣдставителка на лирическата поезия и на музиката; въ художественитѣ произведения ѭ прѣдставляватъ съ флейта въ ржка.

Евтимий. Послѣдний търновски патриархъ, великъ между българскитѣ патриарси и отличенъ книжовникъ, душата на Търново въ врѣме на обсадата му отъ турцитѣ. Е. билъ най-отличний ученикъ на прочутъ церковенъ учитель Теодосия, чието училище, около 12 килом. на югъ отъ Търново, възпитало мнозина книжовници. По едно врѣме Е. придружилъ учителя си въ Цариградъ; послѣ посѣтилъ Атонската гора, о-въ Лемносъ и др., и най-сеснѣ се прибралъ въ монастиря св. Троица въ «Пера» при Търново, дѣто се заловилъ да прѣгледа и поправи Св. Писание и нѣкои богослужебни книги, които, по причина че били прѣписвани отъ невѣщи лица, съдържали много неточности. Неговата редакция на тия книги се узаконила отъ царь Иванъ Шишмана. Е. билъ избранъ за търновски патриархъ около 1375, и подирь избора си продължавалъ да развива учената си дѣятелность. Отъ него лично сж написани, па сж се и упазили до нашо врѣме [най-добрий и най-пълний сборникъ отъ Е.-витѣ съчинения се намира въ ржкописитѣ на Павловския монастирь въ Атонъ] цѣлъ редъ съчинения — до 18 — като житія на български светци, похвални слова и послания, и повѣсти. *Житието на прѣподобния отецъ Иванъ Рилски* минува за негово най-добро съчинение. Тия книжовни произведения, като съставляватъ полезенъ материалъ за историята на България и особено за историята на българската писменость, иматъ една слабость въ литературно отношение: тѣ се отличаватъ съ излишенъ риторизмъ, който е билъ на мода въ срѣднитѣ вѣкове и езикътъ страда отъ обилие на гръцизми и чисто гръцки конструкции на рѣчьта, които ѭ правѭтъ понѣкога мжчноразбираема. Е.-витѣ съчинения се распространили на врѣмето въ всичкитѣ православни словѣнски земи; неговото име привлѣкло въ България ученици отъ вждѣ, сърбе, руси и др., които идѣли

да се ползуватъ отъ неговата ученость. Отъ кржга на неговитѣ ученици излѣзли мнозина писатели. Такъви били Цамблакъ и Киприянъ (виж. тия думи); Иосафъ, видински митрополитъ, на чието перо се длъжи *Житие на св. Филотея Търновски* (1393 г.): и др. Ала Е.-витѣ ученици се распилѣли когато България падижла подъ ударитѣ на турцитѣ: самъ Е. ималъ злочестината да види това падане. Когато Челеби, Баязидовий синъ, прѣзелъ Търново слѣдъ 3-мѣсечна обсада, на 17-и юлия 1393, Е. [въ това врѣме царь Ив. Шишманъ воювалъ въ Софийско] мжжествено се явилъ прѣдъ варварския побѣдитель да иска пощада за населението. Челеби, по бащина си заповѣдь, оставилъ него живъ, ако и да истрѣбилъ цвѣта на българското болярство; той билъ заточенъ нѣйдѣ, въ Тракия ли, въ Македония ли, не е извѣстно дѣ, дѣто и умрѣлъ. Прѣзъ послѣднитѣ години отъ живота си той неуморимо проповѣдвалъ, като прѣдосторожавалъ отъ мохамеданството. Слѣдъ смъртьта му, той билъ причисленъ отъ българската църква къмъ светитѣ, а отъ народа — къмъ народнитѣ благодѣтеле. Подробности за Е. има, освѣнь въ нѣкои книги по българската история, у Д. Мариновия и Х. Теодоровия учебници по българската литература. Виж. и *Литературные труды патріарха Евѳимія Тырновскаго* отъ П. Сырку (СПБ., 1890....), за които Сырку казва: «текстоветѣ сж събрани.... изъ ржкописитѣ на атонскитѣ, московскитѣ, петербургскитѣ и др. библиотеки».

Евтихий (Св.). Папа, прѣемникъ на Феликса I, 274 г., който заповѣдалъ да обличатъ мощитѣ на мжчеництѣ въ пурпурова мантия; умр. 283 г. — Е., гръцки ересиархъ, цариградски архимандритъ, основатель на едно учение, по което Исусъ Христосъ, понеже ималъ божество, нѣмалъ истинско човѣчество. Това учение се подтвърдило отъ ефесския съборъ въ 449, подъ прѣдсѣдателството на Диоскура, александрийски патриархъ, ала се осждило като ересь на цариградския съборъ въ 448 и на халкид. съборъ въ 451. Отпослѣ *евтихиане* се срѣщали между монофизититѣ.

Евтропий (*Флавий*). Латински историкъ, авторъ на една римска история (*Breviarum Historiae Romanae*), послѣдно изд. отъ Дитша (Лайпцигъ, 1849). За Е. се знае само, че билъ секретарь на императора Константина, билъ се среща персянетѣ въ врѣмето на Юлиана, и още билъ живъ въ царуването на Валента.

Евфратъ. Нáй-голѣмата рѣка въ западна Азия, която, заедно съ Тигръ, образува нáй-важната рѣчна система въ оная часть отъ свѣта. Е. извира въ планинитѣ на южна Армения, образува се отъ двѣ рѣки, Кара-су и Мурадъ, тече прѣзъ ерзерумския виляетъ, дѣли диарбекирския виляетъ отъ сиваския и марашския, въ багдатския виляетъ се приближава до Тигръ на разстояние 25 кил., слѣдъ това тече 130 килом. успоредно съ него. При Корнъ се съединява съ Тигръ и зима името Шатъ-елъ-арабъ и, откакъ тече още 180 килом., влива се въ Персидски заливъ; 2,775 килом. Земята между Е. и Тигръ, сега наричана *Алъ-джезире* (арабски знач. *островътъ*), въ старо врѣме се е нарича Месопотамия (гр. знач. *между рѣкитѣ*). Е. е корабо-

плавателенъ по срѣдата за кораби до 500 тона. Прихождането на водата му, причинявано отъ топенето на снѣговетѣ, става отъ началото на марта до края на май; и въ старо врѣме, когато наводненията се оправяли по канали, тая рѣка е упражнявала сѫщото благотворно дѣйствие надъ страната, каквото Нилъ надъ Египетъ. Виж. *Вавилонъ* и *Вавилония*. Споредъ нѣкои библейски тълкователе, Едемската градина или земний рай е била при съединението на Е. и Тигръ.

Евфросина (гръц. знач. *радость*). Една отъ тритѣ грации. Виж. *Грации*.

Евхаристия (гръц. знач. *благодарность*). Друго име на литургията, — сир. богослужението, въ което се извръшва таинството св. причащение; това име се дава на литургията, по причина на оная *благодарствена* молитва, която свещеникътъ чете тайно въ алтаря кога да се осветѭтъ св. дарове, тѣлото и кръвьта Христови.

Егадски о-ви. Купъ островчета до западния брѣгъ на Сицилия, между Трапани и Марсала. Главнитѣ сѫ *Леванцо*, *Маретимо*, грамадна канара, дѣто едновремѣнното неаполитанско кралство е имало единъ затворъ, и *Фавигнана*, който е само 12 килом. отъ брѣга. — При тия острови Лутаций разбилъ картагенянетѣ въ 242 прѣди Р. Х.

Егаръ или Ягеръ. Словѣнското име на гр. *Ерлау* въ Унгария.

Егей. Пандионовъ синъ, атински царь и баща на *Тезея*, когото му добила жена му Етра, дъщеря на трезенския царь. Баснословната гръцка история ни казва, че Е., побѣдитель на братанцитѣ си, Палантидитѣ, билъ побѣденъ отъ критянетѣ, които му наложили да плаща годишна дань седемь момци и седемь моми, които се давали на Минотавра. Тезей се рѣшилъ да избави съгражданетѣ си като убие чудовището; затова настоялъ да иде и той жрътва на Минотавра. Той тръгнѫлъ, като се споразумѣлъ съ баща си, ако се върне побѣдитель, да турне на мащата на кораба си бѣло платно намѣсто черното, съ което всѣкога отивали жрътвитѣ въ Критъ. Тезей извършилъ подвига си сполучливо, ала на връщане, въ безпрѣдѣлната радость за сполуката си, забравилъ да вдигне бѣлото знаме и Е., отчаянъ, се хвърлилъ въ морето, което отъ тогава било наречено *Егейско* (XIV-и вѣкъ прѣди Р. Х.).

Егейско море, *Архипелагъ*, ние го наричаме и *Бѣло море*, въ противоположность на *Черно море*. Това море, което е една часть отъ Срѣдиземно, се намира между Гръция, Тесалия, Македония и Тракия на зап. и сѣв., Мала Азия на ист., и о-въ Критъ на югъ и се съобщава съ Ионическо море и съ Мраморно, та и съ Черно море; дължина отъ сѣв. къмъ югъ 600 килом., широчина отъ 250 килом. срѣдна шир. до 450 килом. въ южния край. Образува многобройни заливи, отъ които по́-главнитѣ сѫ Солунски, Волоски, Егински, Навплийски и Смирненски. Вѫждѣ въ *Е. м.* се издигатъ острови, послѣднитѣ върхове на едно планинско бърдо, което вѣроятно е свръзвало Европа съ Азия. Тия о-ви състоѭтъ отъ два купа, наречени Цикладски и Спорадски; първитѣ отъ това, дѣто сѫ наредени кржгообразно, вто-

ритѣ, защото сѫ пръснѫти като по една линия. Цикладскитѣ о-ви се намиратъ на ист. отъ южна Гръция, и всичкитѣ принадлежѫтъ ней, а Спорадскитѣ сѫ на зап. отъ Мала Азия, и всичкитѣ принадлежѫтъ на Турция. Виж. *Цикладски* и *Спорадски* о-ви. Многобройнитѣ пристанища и о-ви на *Е. м.* всѣкога сѫ благоприятствували на търговията и поморскитѣ сношения. Затова и цивилизацията се е нáй-вече развивала по неговитѣ азиятски и европейски крайбрѣжия.

Егерия. Въ *баснос.* самодива, до която се допитвалъ римский царь Нума върху работитѣ на държавата. Сега съ това име наричатъ коя-да-е жена, на която слѣдватъ съвѣтитѣ, особно въ политиката.

Егида, *гр.* Щитъ на богиня Минерва, подаренъ ней отъ Юпитера; на тоя щитъ била изобразена главата на Медуза, която имала свойство да вкаменява онова, който ѭ погледне. Въ *прѣнос. см.* покровителство, закриля, защита, охрана.

Егидий. Римски генералъ, избранъ за главатарь отъ франкитѣ въ 641.

Егина. Островъ въ Егейско море, между Пелопонесъ и Атика, въ Саронически заливъ; 6,000 ж., отъ които пó-вече отъ 5,000 въ главния градъ на о-ва, който носи сѫщото име. Близу до градъ Е. има пристанище. Главното занятие на егинци е търговия съ овощия и жито. Въ старо врѣме Е. се славила съ търговията си; въ врѣмето на персидскитѣ войни нейната флота била пó-силна отъ атинската, и помогнѫла много въ саламинското сражение. Въ 457 прѣди Р. Х. Е. станѫла подвластна на атинянетѣ, послѣ принадлежала на македонцитѣ, етолийцитѣ и римлянетѣ. Въ 1811, въ градъ Е. открили много стари статуи, които сега сѫ въ мюнхенския музей.

Египетъ (тур. *Мѫсѫръ*). Една обширна страна, която захваща сѣв.-източната часть на Африка и има за прѣдѣли на сѣв. Срѣдиземно море, на зап. Ливийската пустиня и Барка, на югъ Нубия и на ист. Червено море и Суезски каналъ. Простр. 500,000 чет. кил., отъ които само около 40,000 се населяватъ и обработватъ. Освѣнъ това, на сегашни Е. административно принадлежи и сѣверна Нубия, около 494,000 четв. килом. Южний прѣдѣлъ на тая страна сега е неопрѣдѣленъ, вслѣдствие на възстанието на суданцитѣ. Населението на Егип. се прѣсмѣта (1897 г.) на 9,654,322 жит. отъ разни племена. Селянетѣ (фелахи), земедѣлци, се иматъ за потомци на старитѣ египтяне, а бедуинитѣ сѫ отъ арабското племе: другитѣ жители сѫ копти, негри, абисинци, турци, сирийци, гръци, арменци, евреи и европейци. Болшинството отъ населението състои отъ мохамедане.

Сѫщи Е. е просто една долина, надъ която господствуватъ Аравийското и Ливийското планинско бърдо, и прѣзъ която тече Нилъ. Тая рѣка всѣка година отъ юлия до септемврия прѣлива брѣговетѣ си и, като спадне водата, оставя въ долината *илъ*, една отайка, поради която земята е много плодородна. Естествено Е. е раздѣленъ споредъ течението на Нилъ на Горни, Срѣдни и Долни. Нилъ влиза въ Е. кѫдѣ 6-и водопадъ, близу до Спена (Асуанъ). Отъ Спена до Каиро долината, прѣзъ която тече, е само 20 килом. ши-

рока; подъ Каиро планинитѣ се отдалечаватъ, долината става обширно поле, рѣката се раздѣля на два клона и образува единъ трижгълнъ о-въ, нареченъ Делта, по приликата му съ гръцката буква *д* (Δ). На ист. до Червено море и на зап. въ Сахара земята е камениста и пѣсъчлива пустиня, посѣяна съ оазиси: на югъ сж безплоднитѣ полета на Нубия. Кждѣ края на Ниловото течение има три канала — корабоплавателни, — отъ които единъ между Дамиета и Розета и Махмудие (виж. това име) отъ Александрия до Нилъ. Многобройни други канали служжтъ да разнасятъ Ниловитѣ води далечъ отъ коритото му. Климатътъ на Е. е забѣлѣжително мекъ и здравъ, особено на югъ отъ Делтата; ала отъ Каиро до Александрия въздухътъ е много влаженъ. Рѣдко вали дъждъ въ Е., въ Горни Е. само еднжшъ-дважъ на годината, а въ Каиро петь-шесть пжти. Токо-речи всичкитѣ европейски дървеса и растения вирѣжтъ въ Е.; и, освѣнь житото и овощията, тамъ растжтъ и захарната тръстика, синилото и финиковата палма. Промишлеността е ограничена. Отъ животнитѣ, на́й-забѣлѣжителното въ Е. е рѣчний конь, който сега се намира само въ южнитѣ части на Нилъ; шакалътъ и хиената, па и крокодилътъ, сж обикновени; сжщо и ихневмонътъ, толкова прочутъ въ старо врѣме. Въдижтъ се и много водни птици и насѣкоми, както и ибисътъ, свещената птица у староврѣменнитѣ египтяне; въ пустинята се срѣща и страусътъ. Между домашнитѣ животни сж биволътъ, камилата, оселътъ и коньтъ. Едно доста хубаво, ако и кратко, описание на египетската земя на езика ни е книжка *Нилъ и неговата область* (Руссе, 1884, изд. на спис. *Нар. учитель)*.

Е. е монархия наслѣдствена въ династията, основана въ 1811 отъ Мехмедъ Али. Господарътъ му носи официално, отъ 1867, титлата *хедивъ* (подкраль). Сегашний египетски хедивъ е Абасъ III, синъ на хедивъ Мехмедъ Тевфикъ (1852—1892), роденъ въ 1874; наслѣди на прѣстола баща си веднага слѣдъ смъртьта му въ 1892. Е. е васална държава на Турция, ала сега е подчиненъ на надмощното влияние на Англия (виж. по́-долу *история)*. Прокопаването на Суезски каналъ увеличи значението на Е. за Англия, понеже прѣзъ него върви на́й-кжсий и́ пжть за Индийската и́ империя. Стол. на Е. е *Каиро;* гл. гр. Александрия, много търговски градъ, Дамиета, Розета, Мансура, Суезъ, Портъ-Сайдъ и др. Търговията става на́й-вече прѣзъ Александрия съ Англия, Турция, Франция, Австрия, Италия, Русия и др. Главни износни стоки сж памукъ и памучно сѣме, захарь, бобъ, кромитъ, оризъ. Желѣзници въ експлоатация въ 1895 г. 2.043 килом.; главнитѣ сж Александрия—Каиро (209 к.), Александрия—Розета (75 килом.), Техъ-елъ-Барудъ—Сиутъ (488 к.), Калиубъ—Суезъ (232 к.), Загазигъ—Мансура (71 к.), Танта—Дамиета (115 к.). — Бюджетътъ за 1897 год. бѣше така: доходи 10,235,000 египетски лири [1 ег. лира=25 лева 92 ст.]; расходи: 10,230,000. — Обществен дългъ 104,413,740 англ. лири и единъ вжтрѣшенъ насилственъ заемъ отъ 150,000 егип. лири. — Египетската войска прѣзъ 1896 е била 13,685 редници, 664 офицери и 712 служащи: а английската оку-

национна войска прѣзъ 1897 е била всичко войници и офицери 4,306, отъ които 216 офицери. Флотата е състояла отъ 1 яхта (6 топа), 1 параходъ (6 т.), 5 крейзера за пощенската служба, 1 фрегата (30 топа), 1 корвета (10 топа).

История. — Староврѣменнитѣ египтяне се вижда да сѫ били, като се сѫди и по езика имъ и по мумиитѣ имъ, отъ азиятско происхождение; вѣрва се, че тѣ дошли отъ Азия прѣзъ Суезски провлакъ, и истикали въ пустинята черното население, което намѣрили заселено по брѣговетѣ на Нилъ, и че отпослѣ тѣ се смѣсили, чрѣзъ нахлувания и завоевания, съ етиопяне. Тѣхната цивилизация е на́й-стара отъ човѣшкитѣ цивилизации, и въ врѣмето на тѣхнитѣ царе или *фараони* искусствата, наукитѣ и книжнината цъвтѣли въ Е., както ще видимъ по́-нататъкъ. Първий исторически царь на Е. билъ Менесъ (3,892 прѣди Р. Х.), който избралъ за столица на своята династия Мемфисъ. Въ врѣмето на 4-та династия (отъ 3,427 прѣди Р. Х.), когато царе Хеопсъ, Хефренъ и Менхеринъ построили гизехскитѣ пирамиди, староегипетската цивилизация се развила въ всички отношения; 11-та династия царувала въ Тиви, а 12-та владѣяла надъ цѣлъ Е., и въ нейното врѣме Е. достигнѫлъ до на́йвисоката степень на могѫществото и благосъстоянието си. Около 2,000 прѣди Р. Х. напрѣдъкътъ на асирийцитѣ въ Азия, или нѣкой вѫтрѣшенъ прѣвратъ, тласнѫлъ така нареченитѣ хиксоси или пастирски царе, които изглежда да сѫ били арабе или финикияне, врѫзъ Долни-Египетъ. Прѣзъ царуването на тия владѣтели отъ семитическото племе, които образували 15-та и 16-та египет. династии, Е. испаднѫлъ: ала въ XVII-и вѣкъ прѣди Р. Х. египтянетѣ изгонили другоземцитѣ и въ царуването на фараонитѣ отъ 18-та династия Е. достигнѫлъ ново мощество и цвѣтѫще състояние; 19-та династия е на́й-славната въ египетската история. Сетосъ и Рамсесъ II (у гръцитѣ Сезострисъ) събрали огромни богатства. На царуването на Рамсеса II се отнасятъ събитията отъ Моисеево врѣме. Слѣдъ Рамсеса III, царь отъ 20-та династия, царетѣ по́-вече зависели отъ жреческата аристокрация, и моществото на Е. зело да испада; испадането не могло да се въспре и съ завоеванието на Палестина и Иерусалимъ отъ Сезонхиса I, царь отъ 22-та династия. Въ врѣмето на царетѣ отъ 24-та дин., Е. паднѫлъ въ рѫцѣтѣ на етиопския завоеватель Сабаконъ или Себихосъ (Шебекъ), който положилъ началото на 25-та дин. въ Е. Послѣдний царь отъ тая династия, Таракъ (Тирака), се завърнѫлъ въ Етиопия (Мерое), дѣто прѣнеслъ египетското искусство и цивилизация. Слѣдъ така наречената додекархия, на египет. прѣстолъ дошла нова, 26-та дин., съ Псаметиха I: въ негово врѣме Е. влѣзлъ въ сношения съ гръцитѣ. Египетскитѣ народни династии прѣстанѫли да царуватъ въ 525 прѣди Р. Х., когато Е. билъ покоренъ отъ персидския царь Камбиза и станѫлъ персидска область. Александръ Велики завоевалъ Е., и той станѫлъ македонска область. Въ 323, слѣдъ Александровата смърть, Птоломей Лаги, гръцки генералъ въ македонска служба, зелъ титлата царь на Египетъ,

Александрия станжла срѣдоточие на гръцката ученость и раскошность. Развратътъ на лагидитѣ опропастилъ Е., и въ царуването на Клеопатра, послѣдната царица отъ тая династия, той станжлъ римско владѣние (30 прѣди Р. Х.). Въ срѣднитѣ вѣкове, той паднжлъ подъ властьта на арабетѣ, и въ 1517 султанъ Селимъ I го завоевалъ и присъединилъ на турското царство. Отъ тогава Е. окончателно изгубилъ прѣдишния си блесъкъ и благосъстояние. Завоевательтъ, съ цѣль да си оздрави властьта, въвелъ единъ видъ аристократическо правление, съставено отъ 24 бееве или главатаре на мамелюкитѣ (виж. *Мамелюки)*, на чело на които поставилъ единъ паша. Тая форма правление траяла близу два вѣка; ала сетнината била, че пашата ималъ само сѣнка отъ властьта, а бееветѣ грабили и опустошавали страната пълновластно и народътъ пжшкалъ въ страшно робство. Въ 1798 французската република испратила войски въ Е. подъ началството на Бонапарта; завоеванието му било бързо и блескаво. Французетѣ, слѣдъ нѣколко битви, спечелили рѣшителната побѣда надъ мамелюкитѣ при *Пирамидитѣ* (19-и юний 1798). Е. се намиралъ подъ властьта на Франция до 1801, когато турцитѣ и англичанетѣ испждили французетѣ изъ Е., и Турция зела назадъ владѣнието си. Е. почнжлъ да пграе изново политическа роль отъ врѣмето на Мехмедъ Али, 1806 (виж. *Мехмедъ Али)*; тоя паша, надаренъ съ високи качества, унищожилъ мамелюкитѣ, създалъ египетска войска и флота, направилъ спасителни прѣобразования въ всичкитѣ клонове на управлението, и станжлъ полунезависимъ отъ Турция или вицекраль на Е. Въ 1811—20, той създалъ египетска войска и флота. Въ 1816—20, чрѣзъ синоветѣ си Ибрахимъ паша и Исмаилъ паша, подчинилъ на Е. часть отъ Арабия, Нубия, Сенааръ и Кордофанъ. Слѣдъ това, зелъ участие въ борбата на Турция среща Гръция, което имало за сетнина истрѣблението на египетската флота при Наваринъ въ 1831. Слѣдъ нѣколко години, Мехмедъ Али обърнжлъ оржжието си възъ Сирия; побѣдата му надъ турцитѣ при Низибъ (1839), когато турската флота минжла на негова страна, му отворила пжтя за Цариградъ. Тогава великитѣ сили рѣшили да турѭтъ край на неговия завоевателенъ планъ. Лондонский договоръ (1841) върнжлъ на Турция Сирия, Критъ и Хеджазъ, и оставилъ Е. васаленъ на Турция, като направилъ египетското подкралство наслѣдствено въ рода на Мехмедъ Али. Въ 1866, хедивъ Исмаилъ паша придоби отъ султана да бжде наслѣдството на египетския прѣстолъ право отъ баща на синъ, намѣсто, споредъ турския законъ, на нáй-стария наслѣдникъ; и въ 1873 султанътъ даде на хедива правото (отглено въ 1879) да сключва договори. Дарфуръ се присъедини на Е. въ 1874, и на другата година се направихж други завоевания пó-на югъ. Въ 1875, хедивътъ продаде на Англия 177,000 акции отъ Суезския каналъ за 4,000,000 англ. лири. Една египетска войска отъ 10,000 души, подъ началството на князъ Хасана, трети синъ на Исмаилъ паша, воюва за полу-мѣсеца въ русско-турската война прѣзъ 1877

—78. Въ 1879, Исмаилъ паша биде сваленъ отъ султана, по настояването на западно-европейскитѣ сили (виж. *Исмаилъ паша)*, и князъ Тевфикъ, най-старий Исмаиловъ синъ, прогласенъ за египетски хедивъ; и новий хедивъ прие англо-французска контрола на египетскитѣ финанси (1880). Бунтътъ на пълковникъ Араби паша (виж. *Араби паша)*, даде поводъ на Англия да окупира Е. (1882). Окупацията продължава и днесь, и отъ това врѣме Англия е всесилна въ Е.

Езикъ, книженина, вѣроисповѣдание и искуства. До сега още науката не е сполучила да опрѣдѣли точно естеството на езика на староврѣм. египтяне; извѣстно е само, че той е билъ особенъ езикъ, който се е билъ развилъ безъ влиянието на чужди езици; само по строението си той прилича на семитическитѣ езици. Заедно съ тоя езикъ на жръцитѣ и на науката е сжществувалъ и единъ народенъ езикъ, който се е упазилъ до най-ново врѣме подъ названието коптски. Виж. Champollion: L'*Egypte sous les pharaons* и *Grammaire égyptienne;* Rossi: *Etymologia aegyptiacea;* и Бенфей: *За отношението на египетския езикъ къмъ семитич.* (Лайпцигъ). Египтянетѣ още рано имали огромни библиотеки и архиви. Между тѣхнитѣ произведения първо мѣсто захващатъ съчиненията по вѣрата. Намѣрени сж много ржкописи на папирусъ, които съдържатъ прѣброение на царетѣ и на събитията прѣзъ тѣхното царуване. Старитѣ египтяне обожавали слънцето, луната, стихнитѣ, животнитѣ, природата, чиито произведения тѣ олицетворявали подъ имената Озирисъ, Изида, Тифонъ и Невти. Бикътъ Аписъ билъ главното божество на тоя народъ; другитѣ свещени животни били котката, кучето, ихневмонътъ (наричанъ и фараонова мишка), вълкътъ, крокодилътъ, соколътъ и ибисътъ. Ала свещеницитѣ вѣрвали въ сжществуването на единъ върховенъ богъ; оттука и прочутий надписъ въ саисенския храмъ: *азъ съмъ всичко, което е било, е и ще бжде, и никой смъртенъ още не е дигнжлъ булото, което ме покрива.*

Египтянетѣ вѣрвали и въ прѣселването на душитѣ въ друго тѣло.

Правителството на староегипетското царство било всѣкога монархическо, смѣсено съ богодържавие; ала имало едно нѣщо, което служило за охрана отъ деспотизма на царетѣ: царетѣ сждели тържествено слѣдъ смъртьта имъ, и погребавали ги съ голѣми почести, или ги лишавали отъ такъво погребение, споредъ както били живѣли, добрѣ или злѣ.

Египтянетѣ знаели всичкитѣ искусства, и въ нѣкои били достигнжли до висока степень съвършенство; най-много била развита архитектурата. Освѣнъ съ пирамидитѣ, Египетъ се гордѣялъ съ нѣколко паметници на искусството, на които се удивлява потомството. *Сфинксътъ, Мемноната статуя, Стотинъ порти на Тиви, Мерисовото езеро, Лабиринтътъ, Храмътъ въ Дендера* сж главнитѣ отъ тия колосални паметници. Ваянието служило единственно за украшаване сградитѣ. То се явява въ видъ на релефи или на отдѣлни фигури съ грамадни размѣри. Единъ законъ е запрѣщавалъ на сина да слѣдва

друго звание освѣнъ бащиното си, и другъ е наказвалъ съ смъртъ оногова, който не моглъ да докаже честни срѣдства за прѣпитание.

Египтология, *гр.* Наука или знание за всичко, що се отнася до стари Египетъ — управлението му, искусствата му, религията му и т. н. Египтологията, която бурави съ паметницитѣ, е била сравнително малко напрѣднжла до 1819—21, когато Шнгъ, и слѣдъ него Шамполйонъ, намѣрили 1 ключъ на пероглифитѣ. — **Египтологъ.** Ученъ, който се занимава съ египтологията.

Егира, *араб.* Мохамедовото бѣгство отъ Мека въ Медине (622 слѣдъ Р. Х.), отъ което начева мохамеданского лѣточисление.

Еглонъ. Моавски царь, убитъ отъ Аода, сждия израилевъ *(Биб.)*.

Егоизмъ, (отъ гръц. и лат. *ego*, азъ; буквално знач. *азство)*. Себелюбие; порокътъ на човѣкъ, който гледа само нему да е добрѣ, безъ да иска и да знае за другитѣ. — **Егоистически.** Себелюбивъ. — **Егоистъ-ка.** Себелюбецъ, себелюбка: *ние се отвращаваме отъ егоистить.* Противоположното на егоизмъ *е алтруизмъ.*

Eda, bibi, lude, лат. Яжъ, пий, весели се.

Едгаръ. Име на нѣколко англійски или шотландски царе, отъ които *Е. I-и*, англійски царь, (947—975) истрѣбилъ всичкитѣ вълци въ Англия.—Шотландскій царь *Е.*, внукъ на саксонския князъ *Е. Етелинъ* (Благородни), билъ измѣстенъ отъ прѣстола въ 1066 отъ Вилхелма Завоевателя.

Едемъ (евр. знач. *градина)*. Една область въ Азия, дѣто билъ райтъ; споредъ едни тълкователе — въ Армения, споредъ други — при сливането на Тигъръ и Евфратъ, около 180 килом. на сѣв. отъ Персидски заливъ *(Библ.)*.

Едеса (сег. *Урфа* или *Орфа)*. Много старъ градъ въ сѣверна Месопотамия, 180 килом. на югозап. отъ Диарбекиръ и 250 на сѣв.-ист. отъ Алепъ; християнското или мохамеданското сказание приписва основанието му на една жена, съврѣменница на Авраама. Християнството се въвело въ Е. много рано, и той е игралъ важна роля въ християнската църква: по́-вече отъ 300 монастире имало въ него и тамъ прѣбивавалъ св. Ефремъ и ставали арийскитѣ и други прѣпирни. Е., който отъ Траяново врѣме зависелъ отъ Римъ, станжлъ въ 216 сл. Р. Х. римска военна колония подъ името *Colonia Marcia Edessenorum*. Съ распространението на мохамеданството, Е. паднжла въ ржцѣтѣ на арабскитѣ халифи (639) и слѣдъ това на селджукскитѣ турци (1040). Прѣзъ кръстоноснитѣ войни, тя станжла столица на едно латинско княжество, и твърдѣлътъ на Иерусалимското кралство (1097—1144). Е. слѣдъ много прѣмеждия, откакъ паднжла едно по друго подъ властьта на египетскитѣ султани, византийцитѣ, монголетѣ, тюркменетѣ и персянетѣ, и жителетѣ ѝ били исклани и всичкитѣ нейни църкви обърнжти на джамии, била завоевана отъ турцитѣ (1637), и до сега съставлява часть отъ турскитѣ владѣния. Тя сега има около 40,000 жит., отъ които 2,000 сж арменци християне; останжлитѣ сж турци, арабе, кюрди и евреи.

Едеса (по́-напрѣдъ извѣстна съ името *Aegae)*. Стара столица на Македония, 75 килом. на западъ отъ Солунъ, при една клисура,

която господствува на пристжпитѣ отъ крайбрѣжието за вжтрѣшностьта. Сегашний градъ Водинъ е съграденъ на мѣстоположението на Е. Филипъ II билъ умъртвенъ отъ Павзания въ Е. (336 прѣди Р. Х.). Когато Пиръ прѣзелъ Е., гробоветѣ на македонскитѣ царе били обрани отъ галскитѣ му наемници. И сега въ Водинъ се намиратъ остатки отъ старитѣ сгради.

Еджжртъ *(Мария)*. Английска литераторка, извѣстна по съчиненията си върху възпитанието, главно раскази и повѣсти (1767—1849).

Едиктъ, *лат.* Указъ, постановление, особено по религиозни работи: *Хенритъ IV-и издалъ Нантския едиктъ, отмѣненъ по-сетнѣ отъ Луи XIV.*

Едимбургъ. На́й-главний градъ и нѣкогашната столица на Шотландия, 525 килом. на сѣв.-зап. отъ Лондонъ (647 килом. по желѣзница), 3 килом. на югъ отъ Фортски заливъ (Сѣверно море), на кръстопжтя на шесть желѣзници; 263,600 жит. Въ 1801 ималъ само 82,560 жит. Е. е расположенъ на нѣколко хълма въ живописно мѣстоположение; на́й-високата точка въ тия ридове е единъ замъкъ, останжлъ отъ памти-вѣка. Старий градъ Е. води началото си отъ VII-и вѣкъ. *Е.* се слави съ прѣкора *Нова Атина,* който не длъжи толкова на своята Пирея, на своя Акрополъ, на своя Партенонъ, колкото на научнитѣ и литературнитѣ си заведения: прочутъ университетъ, (основанъ въ 1582), съ библиотека отъ 150,000 тома; 100-на други разни библиотеки; ботаническа градина; картинна галерия; обсерватория; музеи: и др. Затова и единствената важна промишленость и търговия на Е. слѣдъ пивоварството [двѣ трети отъ всичката бира, що се потрѣбява въ Шотландия, се прави въ Е. и близу до него] е книжарството съ всичкитѣ сродни съ него индустрии. Между паметницитѣ на първо мѣсто стоятъ замъкътъ, дѣто се пазятъ шотландската корона и другитѣ царски принадлежности; парламентската сграда, въ която е засѣдавалъ шотландский парламентъ прѣди съединението; Св. Гайловата съборна църква; Холирудски палатъ, прочутъ по спомена за Мария Стюартъ; паметникътъ Волтеру Скоту, паметникътъ Нелсжну и др.

Е. е родината на Лоу, творецътъ на прочута финансова система; Жрскина, на́й-великий ораторъ отъ английското баро; Нейпиера, изобрѣтателя на логаритмитѣ; историци Хюма, Робертсжна и Маколея; безсмъртния народенъ романистъ Волтера Скота и др.

Единица. Едно, на́й-малкото цѣло число. Въ *матем.* численний знакъ (1), който изражава това число; въ броенето *разредъ* е. заключава първитѣ 9 числа и когато се напише едно число, тоя разредъ се поставя на първото мѣсто отдѣсно. — Е. *за мѣрка* е оная величина, съ която се сравняватъ, кога се мѣри, други еднородни съ нейж величини. У насъ сега *е.* на линейнитѣ мѣрки е метрътъ; *е.* на теглото е килограмътъ; *е.* на течноститѣ — литрътъ; *е.* на монетитѣ — левътъ. Много врѣме людетѣ сж употрѣбявали само мѣрки за дължина, тегло и врѣме; нъ малко по малко, съ напрѣдъка въ изучването на

природата, явила се нужда отъ измѣряване други величини, прѣди всичко — топлината. Установило се понятието за градуситѣ на топлината; появилъ се топломѣрътъ или термометрътъ, и станжлъ единъ обикновенъ, на всички потрѣбенъ, уредъ. Показало се, че количеството топлина, необходимо за нагрѣването на тѣлата, зависи отъ топлоемкостьта на тѣлата, та градуситѣ на термометра още не служжтъ за истинска мѣрка на това количество: по тая причина по́-късно се въвели истински единици на топлината, голѣма и малка — калоритѣ. Ползуването съ разни двигатели, особено съ па́рата, докарало до една нова търговска и техническа нужда — установлението на *е.* за измѣрване работата на силитѣ. Такъва *е.* на мѣрка наричать *паренъ конь;* тя отговаря на работата за повдигането 75 килогр. на 1 метръ височина въ 1 секунда: а малката *е.* на работа, която се изражава съ повдигането 1 килограмъ на 1 метръ, нарича се *килограмометръ.* Въ едно на́йблизко до насъ врѣме се развои понятието за енергията въ приспособление на физическитѣ явления, и мѣрката на енергията доби вече практическо значение; енергията може да бжде енергия на топлина, на свѣтлина или на електричество. Тя се нарича потенциална, ако още не се е показала съ дѣйствие (движение), или кинетическа, когато се проявява съ движение. Всѣко кжсче дърво или вжгленъ притежава, като материалъ за топливо, опрѣдѣлено количество потенциална топлителна и механическа енергия, която става кинетическа, когато дървото, като гори, образува съотвѣтствено количество па́ра, която чрѣзъ парна машина може да произвожда механическа работа. По тоя начинъ се явява възможностьта да се мѣри топлителната потенциална енергия на кжсъ дърво — съ килограмометри и въ сжщото врѣме съ калории, та калорията е добила механическо измѣрение. Джоуловитѣ опити сж показали, че калорията е равна на 424 килограмометра: тая послѣдната величина е наречена *механически еквивалентъ на топлината.* Единици за мѣрка сж намѣрени и за електричеството, отъ когато се употрѣбява за тая или оная цѣль въ обществения практически животъ. Електрическата енергия се мѣри съ единици, на които величината зависи отъ приетитѣ единици за масата (теглото), дължината и врѣмето. Работницитѣ при динамомашинитѣ говорѣжтъ за *ампери, волти, оми* и други практически единици, които иматъ просто едно отношение къмъ строги научни единици. — **Единиченъ.** 1) Който се отнася до единица или съставлява единица. 2) Безподобенъ, несравненъ, изключителенъ, спр. който по една или друга причина не носи сравнение съ другитѣ, та не бива да се подвожда подъ тѣхното правило: *тоя случай е единиченъ: моето положение бъше единично;* оттука **единичность**, свойство или качество на единиченъ. — **Единобожие.** Вѣрване въ едного Бога, противоположното на *многобожие.* — **Единоборство.** Бой единъ съ единъ, сжщото каквото е дуелъ. — **Единобрачие**, *еднобрачие* (виж, *Бракъ).* Състояние на жененъ за една жена въ едно врѣме, моногамия, противоположното на *многобрачие;* въ *ботан.*

се приспособява на единъ разредъ растения. — **Единоволникъ.** Който държи учението за *единоволието* на Исуса Христа (виж. *Монотелити*). — **Единовѣренъ,-рецъ.** Който исповѣдва една и сжщата вѣра съ други. — **Единогласенъ, единодушенъ.** Съ пълно съгласие, удобренъ отъ всички, сговорно: *единогласно* или *единодушно рѣшение*. — **Единокръвни** *братя* и *сестри*, които сж се родили отъ единъ баща, нъ отъ разни майки. — **Единорогъ.** Баснословно животно, което въ старо врѣме описвали като дивъ, неукротимъ звѣръ, съ дългъ, правъ и остръ рогъ на лоба; съ това име едно врѣме наричали и единъ топъ (артилерийско орждие), по причина че при устието му изображавали това животно. — **Единоутробни** *братя* и *сестри*, родени отъ една майка, нъ отъ разни баци. — **Единствено число** въ *грам.* е формата на имената и глаголитѣ, която изражава, че се касае за единъ прѣдмѣтъ, качество или дѣйствие. — **Единственъ.** Само единъ; исключителенъ; оттука **единственость.** — **Единство.** 1) Качество на онова, което е едно: *единството Божие*. 2) Съгласие или хармония на частитѣ съ цѣлото; въ тоя смислъ говорѣтъ за логическо и естетическо *е.* 3) Въ *искус.* **е.** е достоинството или високото качество на едно произведение да отговарятъ всичкитѣ му части на идеята, която е искалъ да изобрази чрѣзъ него творецътъ.

Единъ. Синъ на Лайя, тивски царь, отъ жена му Йокаста, живѣлъ въ XV-и вѣкъ прѣди Р. Х. Понеже оракулътъ билъ прѣдказалъ на Лайя, че ще погине отъ ржката на сина си, Лай, когато се добилъ Е., заповѣдалъ да го затрижгъ. Нѣкои овчаре намѣрили Е. хвърленъ въ една планина, и занесли го на коринтския царь Поливия. Царицата, бездѣтна, го усиновила; ала, когато пораснжлъ, Е., като узналъ тайната на рождението си, тръгнжлъ да дири баща си въ Фокида, по заповѣдь на оракула. По пжтя срѣщнжлъ Лайя, когото въ една свада убилъ, безъ да знае, че той е баща му. Въ това врѣме, единъ сфинксъ опустошавалъ тивската околность, като раскжсвалъ и пояждалъ всѣкого, който неможелъ да отгатне гатанкитѣ му. Креонъ, прѣемникътъ Лайевъ, билъ обѣщалъ прѣстола и ржката Йокастина на оня, който избави страната отъ сфинкса: Е., понеже отгатнжлъ гатанката на чудовището, което отъ ядъ се удавило въ морето, станжлъ царь и оженилъ се за Йокаста безъ да знае, че му е майка. Дошло врѣме, когато се раскрила цѣлата тая драма и Йокаста се обѣсила, а *Е.* си изболъ очитѣ да не гледа свѣта. Синоветѣ му го изпждили и той, заедно съ дъщеря си Антигона за единичка подпора, се скиталъ изъ Атика. Трагический животъ на *Е.* е послужилъ за прѣдмѣтъ на много драми, каквито сж Софокловата и Волтеровата трагедии. Виж. *Сфинксъ.*

Едисжнъ *(Тома А.).* Знаменитъ американски инжинеръ-електрикъ, който възбужда отъ нѣколко години насамъ любопитството и очудването на цѣлъ свѣтъ съ чудеснитѣ и многобройнитѣ си изобрѣтения. Той се родилъ въ 1847 въ гр. Миланъ, (държава Охио), нъ скоро слѣдъ рождението му родителетѣ му се прѣселили въ село Портъ-Хжронъ

(държава Мичиганъ), и тамъ прѣкаралъ той дѣтинството си. Синъ на бѣдни родители, Е. ходилъ на училище само два мѣсеца; останѫлото си образование добилъ отъ майка си и като самоукъ. Е.-въ баща билъ едно по друго шивачъ, грънчарь, градинарь и продавачъ на ветхи вещи; а майка му, прѣди да се ожени, — основна учителка. Тома се научилъ при майка си смѣтание, прочитъ и рисувание. Любознателенъ, той поглъщалъ съдържанието на всѣка книга отъ край до край; и прѣди да навърши 10-та си година, билъ прочелъ една кратка енциклопедия, Хюмовата английска история, Гибѫновата римска история и др. нѣкои книги. Въ 1859 баща му, като не можелъ вече да го храни, помогнѫлъ му да продава вѣстници, цигари, овощия и др. въ влака, що пѫтувалъ между Канада и Мичиганъ. Момчето-търговче *(train-boy,* момче на влака) скоро научило всичкитѣ тънкости на занаята си, наредило си помощници негова пора да продаватъ стоката му и отъ печалбитѣ зело да си купува книги и въ свободното си врѣме да се учи. Въ това врѣме му падниѫло на рѫка едно рѫководство по химия и то рѣшило да си уреди една лаборатория въ самия влакъ [едничкото му мѣсто за живѣние било единъ кѫтъ въ вагона за стока]. Съ постоянство пѫргавото и умно момче осѫществило плана си, измолило отъ началника на влака да го не закача, и заловило се съ изучването на ония изслѣдвания, които щѣли да го упѫтѭтъ къмъ славата.

Освѣнъ това, Е. залѣгалъ да изучи колкото може направата и дѣйствието на локомотивитѣ и телеграфитѣ уреди: а това го повело къмъ изучването на механиката и физиката. Между това, Е. си наредилъ въ влака и печатничка, та зелъ да си съчинява, реди и издава едно вѣстниче. Случило се, та еднѫшъ стъклницата съ фосфорна киселина въ лабораторията паднѫла и запалила пода на вагона. Насмалко щѣлъ да изгори влакътъ. Всичкитѣ Е.-ви химически и печатарски потрѣби били исхвърлени отъ влака му и той самъ строго наказанъ. Отъ тогава той се прѣдалъ само на науката, като и продължавалъ и търговийката си.

Влакътъ, въ който билъ настаненъ Е., се спиралъ по нѣколко часа въ гр. Детроа. Е. добилъ достѫпъ до градската библиотека, дѣто и прѣкарвалъ свободнитѣ си часове. Той толкова жъднѣялъ за всѣко знание, че твърдо се рѣшилъ да прочете всичкитѣ книги въ библиотеката; затова, той първенъ ги челъ наредъ, нъ послѣ разбралъ, че е по-полезно да чете само книгитѣ, за които му тегли по-вече сърдце и зелъ да избира научнитѣ книги. Веднѫшъ Е., съ опасность на живота си, избавилъ отъ явна смъртъ дѣтенцето на началника-станции при Портъ-Климентъ, което си играело на срѣдъ желѣзния пѫтъ, когато пристигалъ единъ влакъ въ станцията. Признателний баща научилъ Е.-на телеграфното искусство, като му давалъ уроци нѣколко мѣсеца нощѣ. Слѣдъ това Е. напуснѫлъ продажбата на вѣстници по желѣзницитѣ и станѫлъ телеграфистъ; нъ той не хващалъ корень на служба, защото занемарвалъ служебнитѣ си длъжности, а всичкото си врѣме употрѣбявалъ да си прави опити и издирвания.

Веднжшъ въ Портъ-Хжронъ, като се скжсала подводната телеграфна ортома, Е. сполучилъ да прѣдаде условнитѣ телегр. знакове прѣзъ водата гласно съ помощьта на една свирка. Отъ тогава той се прочулъ, та всждѣ, дѣто отивалъ — той обиколилъ цѣла сѣверна Америка и Канада — го приемали на радо-сърдце за способноститѣ му, нъ скоро го и отчислявали за непростителната му небрѣжность.

Въ 1864, въ гр. Мемфисъ, той изнамѣрилъ, че може да се испращатъ по една и сжща телеграфна жица два телеграма единъ срещу другъ: *двойната система*. По-вечето люде се отнесли съ недовѣрие къмъ това откритие, дори и наричали Е. лудъ; никой не искалъ дори и да направи необходимия опитъ. Подигравкитѣ се сипели надъ Е., ала той не само не се отчайвалъ, а и мечтаелъ вече за едноврѣменно прѣдаване четире телеграма въ противоположни посоки по една и сжща жица, което и постигнжлъ по-послѣ. Въ 1870, двѣ компании купили отъ Е. правото да приспособяватъ двойната система за годишно възнаграждение 32.400 лева. Слѣдъ това той построилъ въ гр. Ню-аркъ (държава Ню-Джерси) една работилница да прави нѣкои негови нови уреди и подобрени машини. Тая работилница, въ която работили 300 работници, той ржководилъ шесть години; нъ надзорътъ отнималъ толкова много отъ врѣмето му, че той иж напуснжлъ въ 1876, направилъ си една малка лаборатория за опити въ Менло-Паркъ, на пенсилванската желѣзница, 32 килом. отъ Ню-Йоркъ. Това заведение, сега историческо, е станжло вече едно индустриално село; въ него Е., подпомаганъ отъ единъ ученъ и многоброенъ щабъ химици, физици, механици и математици, е осжществилъ едно по друго толкова си изобрѣтения. Менло-Паркъ, който се освѣтлява богато съ електричество отъ нѣколко години насамъ, е хаджалжкъ за любознателнитѣ американци и европейски посѣтителе на Америка. Американцитѣ особно ходѣжтъ тамъ да видѣжтъ «менло-паркския магесникъ», както наричатъ тѣ любимия си съотечественикъ.

Числото на изобрѣтенията, голѣми и малки, които Е. е вече патентувалъ, надминува, казватъ, 600. По-вечето отъ тѣхъ сж наистина само усъвършенствования, нъ други сж исключително негови лични. Най-важнитѣ сж, освѣнь горѣпоменжтитѣ двойна и четворна система въ телеграфа, вжглищнийтъ телефонъ (1877), който съставя капиталенъ напрѣдъкъ надъ Грахамъ Беловия телефонъ, до тогава безъ практическа полезность, фонографътъ, мегафонътъ, фонометрътъ, електрическото перо и електрический звънецъ, и употрѣбението електрическата свѣтлина за освѣтляване градоветѣ, фабрикитѣ и магазинитѣ.

Великий изобрѣтатель посѣти парижското изложение въ 1889, когато парижанетѣ му направихж горещъ приемъ. Тоя човѣкъ е колкото обиченъ, толкова и скроменъ. Доста интересни подробности отъ живота му се намиратъ въ книжка *Едисонъ*, прѣводъ отъ русски, издание на В. Блъскова (Шуменъ, 1890).

Едмжндъ I. Англо-саксонски царь отъ 941 до 946, изгонилъ данцитѣ отъ Портжмберлиндъ и

на мѣстото имъ заселилъ англичане, разбилъ брититѣ въ Сжмбжрлиндъ и далъ земята на Малкома, шотландски краль, съ условие да му помага среща данцитѣ. — Е. II., *Желѣзностраненъ* (Ironside) Англо-саксонски царь отъ 1016 до 1017, длъжалъ прѣкора си на силата си или на желѣзното си облѣкло, разбилъ петь пжти данецъ Кянжта, който искалъ да завладѣе Англия; билъ убитъ отъ двамина отъ болѣретѣ си.

Едомъ (евр. знач. *Червенъ*). 1) Прѣзиме на Исава, праотецъ на *едомцитѣ* или *идумеянетѣ*, нареченъ така за дѣто продалъ първородството си за червено вариво отъ леща, Бит. 25, 27, 34. 2) Име на Идумея, виж. *Идумея (Библ.)*.

Едрай. Една отъ столицитѣ на Васанъ, около 56 килом. на ист. отъ Галилейско море; сегашното село Драа е на мѣстото му *(Библ.)*

Едризи. Знаменитъ арабски географъ, род. въ 1099 въ Сеутъ (Африка), умр. между 1175 и 1186. Главний му трудъ *Нюшатъ-юлъ-Мюштакъ* (съчинение по географията) е прѣведено отъ Жоберта на французски (Парижъ, 1836). Въ това съчинение земята е раздѣлена на 7 климата и 70 страни.

Едуардовъ о-въ (князъ —). Островъ въ залива на Св. Лаврентия (на Канада); съставлява една область; простр. 5,628 четв. килом.; насел. 109,000 жит. Гл. гр. *Чарлоттаунъ*. Плоска плодородна земя; пасбища; дѣятелно риболовство.

Едуардъ. Име на 3 англо-саксонски крале: — Е. *I. Стари*, синъ на Алфреда Велики, цар. отъ 901 до 925; припознатъ за краль отъ едно народно събрание, билъ принуденъ да се бие съ братовчеда си *Етелуала*, поддържанъ отъ данцитѣ, нъ въстържествувалъ. — Е. II, *Мжченикъ*, цар. отъ 975 до 978; помазанъ на кралството отъ св. Джнстена, прѣдстояло му да се бори среща мащеха си Елфрида, ала падижлъ убитъ отъ поставенъ отъ неиж убийца.— Е. III, *Исповѣдникътъ*, цар. отъ 1041 до 1066; поставенъ на прѣстола слѣдъ Хярди-Кянжтовата смърть отъ Годуина, водитель на народната партия; оставилъ единъ сводъ закони, отъ който се вѣрва да е черпилъ Вилхелмъ Завоевательтъ, когато далъ на англичанетѣ закони въ 1070. Е. III е причисленъ къмъ светцитѣ въ римокатолическата църква за аскетизма, който показалъ, когато Годуинъ го оженилъ за дъщеря си.

Едуардъ. Име на 6 английски крале: — Е. I, синъ и прѣемникъ на Хенриха III, цар. отъ 1272 до 1307, отличенъ и като завоевател и като законодатель; покорилъ и си присъединилъ Уейлсъ, борилъ се по́-вечето сполучливо среща шотландцитѣ, въвелъ много прѣобразования и заслужилъ името *английски Юстинианъ*. — Е. II, синъ на Е. I и сжпржгъ на Изабела, дъщеря на франц. краль Филипа Хубави, цар. отъ 1307 до 1327. Въ 1314, Е. нахлулъ въ Шотландия на чело на на́йголѣмата войска, която нѣкога се е събирала въ Англия — войска, която достигала, споредъ нѣкои историци, до 100,000 души, нъ билъ разбитъ съ страшенъ сѣчъ отъ Роберта Брюса въ битвата при Бянжкбърнъ на 12 юн. с. г. Тая побѣда накарала Е. да се откаже отъ мисльта да подчини военно Шотландия, макаръ и да

воювалъ още еднжшъ съ тая страна само за да отвлѣче общото внимание отъ домашнитѣ работи. Нáй-сетнѣ, той билъ сваленъ отъ прѣстола и убитъ. — Е. III, синъ на Е. II, цар. отъ 1327 до 1377, воювалъ много и печелилъ блескави побѣди, ала не постигнжлъ желанията си нито въ Шотландия, нито въ Франция; той прѣдприелъ стогодишната война срещу Франция. — *Е. IV*, синъ на Ричарда, йоркски дукъ, цар. отъ 1461 до 1483. Водитель на партията на *Бѣлата роза*, слѣдъ бащината си смърть, той разбилъ партията на Хенриха VI и на *Червената роза*. Прѣзъ негового царуване се въвело въ Англия книгопечатането. — *Е. V*, синъ на Е. IV, цар. само 4 мѣсеца въ 1483 подъ опеката на стрика си Ричарда Глочестерски, назначенъ покровитель на кралството. Покровительтъ затворилъ царчето [Е. билъ на 13 год.] въ лондонската кула заедно съ другото негово братче, и турилъ да ги убиятъ, па си се въцарилъ самъ. Смъртьта на тия двѣ дѣца е доставила на Казимира Делавинь сюжета на трагедията му *Едуардовитѣ дѣца*, подражание на хубавата Шекспирова драма *Ричардъ III*. — Е. *VI*, синъ на Хенриха VIII, род. въ 1538, цар. отъ 1547 до 1553. Той не царувалъ, а присжтствувалъ на прѣпирнитѣ и борбитѣ на държавницитѣ и генералитѣ си. Сжмжрсетъ, отличенъ генералъ, който управлявалъ съ титлата покровитель на кралството, осжденъ отъ камарата на лордоветѣ за измѣна, билъ непратенъ на ешафота и замѣстенъ отъ Нортжмберлянда. Прѣзъ това царуване Англия, схизматическа отъ врѣмето на Хенриха VIII-и, станжла протестантска: иконитѣ се махнжли отъ прѣквитѣ, непокорнитѣ римокатолически владици се затворили, съчинила се нова богослужебна книга *Първа молитвена книга на Едуарда VI*, безбрачието на духовенството прѣстанжло да е задлъжително и др.

Едуардъ. Синъ на англ. краль Едуарда III, уейлски князъ, нареченъ *Черни князъ*, по причина на шара на оржжието му. На 15-годишна възрасть воювалъ съ баща си въ Франция, и зелъ голѣмо участие въ английската побѣда при Креси (1346). По-сетнѣ, управитель на Нормандия, заробилъ французския краль Ивана Добри; когато наближилъ кралътъ, той зелъ положение на единъ хълмъ и съ 8,000 войска разбилъ 50,000 франц. войска (1330—1376).

Едуардъ Ланкастерски. Уейл. князъ, синъ на Хенриха VI и на Маргарита Анжуска, род. въ 1453. Порасжлъ вѣрѣдъ злочестинитѣ на семейството си; опиталъ се да свали отъ прѣстола Едуарда IV, нъ погинжлъ убитъ отъ Едуардовитѣ привърженици.

Едуардъ. Португалски краль, цар. отъ 1433 до 1438. Въ единъ походъ срещу Танжеръ, билъ разбитъ отъ мавритѣ и братъ му заробенъ (1438). Просвѣтенъ монархъ и покровитель на книжнината. Умрѣлъ отъ чумата, която избухнжла въ Лисабонъ.

Едуени. Племе въ стара Галия въ Цѣзарево врѣме между Лоара и Сона, на което Бибракта (сегашний *Отюнъ*), е билъ главний градъ.

Ежъ (*Т.*). Сжщото, каквото е Пежъ.

Ездра. Еврейски богословъ отъ V-и вѣкъ прѣди Р. Х. [книж-

никъ искусенъ въ Моисеевътъ законъ ѓ, който придобилъ отъ персидския царь Артаксеркса Дългоржки позволение да заведе назадъ въ отечеството имъ плѣненитѣ евреи, които не се били върнжли съ Зоровавеля, въ 536 прѣди Р. Х. Като пристигнжлъ въ Иерусалимъ, той принеслъ искупителна жрътва, прѣобразувалъ богослужението и испждилъ езическитѣ жени, оженени за евреи. Изобщо се вѣрва, че той още събралъ и прѣгледалъ всичкитѣ ветхо-завѣтни книги, които съставляватъ сега канона. До насъ сж достигнжли 3 книги подъ Ездрино име, отъ които само една е каноническа, а другитѣ двѣ сж апокрифически. *Книгата на Ездра*, сир. каноническата, описва завръщането на евреитѣ прѣзъ Кировото царуване, и споменува нѣкои отъ дѣлата на самия писатель до 450 прѣди Р. Х. *(Библ.)*.

Езекия. Иудейски царь, синъ и прѣемникъ Ахазовъ, цар. отъ 726 до 697 прѣди Р. Х.; унищожилъ езическитѣ храмове и идолитѣ, на които се покланяли иудеитѣ, и възстановилъ истинското богослужение; поразилъ асирийската войска, разбилъ филистимцитѣ, укрѣпилъ Иерусалимъ. Е. билъ излѣкуванъ отъ една ужасна болесть отъ пророка Исаия. Слѣдъ смъртьта му се въцарилъ незаконний му синъ Манасия. *(Библ.)*.

Езелъ. Русски о-въ въ Балтийско море, при входа въ Рижски заливъ; простр. 2,300 килом.; насел., заедно съ съсѣднитѣ островчета, 57,500 жит. Глав. гр. *Аренсбурѓъ;* 3,500 жит. Скотовъдство и риболовство. Благородницитѣ и духовенството (лютеранско) сж нѣмци, а селското население — естландци. Въ старо врѣме езелци били прочути пирати. Е. билъ отъ началото на XIII-и вѣкъ едно по друго подъ властьта на Дания, на Тевтонскитѣ рицари и на Швеция. Руситѣ го зели изъ ржцѣтѣ на шведитѣ въ 1821.

Езеро Голѣмо-Мечо. Езеро въ Канада на сѣв.-зап. отъ езеро Голѣмо-Робско, съ нередовна форма и съ простр. около 21,000 чет. килом. Испраща едноименна рѣка въ Макензи. Зимѣ корабитѣ понѣкога замръзватъ въ леда.

Езеро Голѣмо-Робско. Езеро въ Канада, на зап. отъ Орегански планини, 550 килом. надлъжъ и 70 килом. на ширъ. Изобилно съ риба. Корабоплавателно, освѣнъ прѣзъ мѣсецитѣ, прѣзъ които е покрито съ ледъ.

Езеро Горно. Нáй-голѣмото отъ 5-тѣ обширни езера между Канада и Съединенитѣ Държави, съ простр. 84,800 чет. килом., срѣдна дълбочина 300 метра и височина надъ морското равнище 182 мет. Дѣятелно корабоплаване. Бури, каквито по океана. Откъмъ ист. това езеро се съобщава съ Хжронъ чрѣзъ рѣка св. Мария. На южното крайбрѣжие е полуостровче Кюено и рѣка Онтонагонъ, дѣто се разработватъ едни прѣбогати мѣдни рудници.

Езеро Маджоре. Вж. *Лаго-Маджоре.*

Езичество. Идолопоклонство. обожаване природата или идоли намѣсто Бога. Това име е употрѣбително особено въ Библията; въ първитѣ вѣкове на християнството до срѣднитѣ вѣкове подъ него сж разбирали всичко, което не е иудейство, и не е християнство. Сега подъ име *е.* разбиратъ всичко, което не е християнство, иудейство и мохамеданство. —

Езичникъ. Идолопоклонникъ, обожатель на земната природа. — **Езически.** Който се отнася до езичеството идолопоклонически: *езически обреди; езически богъ,* идолъ, кумиръ; *езически храмъ,* капище.

Езотерически, *гр.* Тайнъ, потаенъ: *езотерическа доктрина;* у старовремѣнитѣ философи *е.* се казвало за учение, което тѣ распространявали потайно, само между своитѣ си.

Езуити. Виж. *Иезуити.*

Ейкъ *(Я. Ванъ).* Фламандски живописецъ, чиято главна услуга въ живописството е, че напустнжлъ прѣдишното отвлѣчено, алегорическо изображаване религиознитѣ прѣдмѣти и положилъ начало на реалистическото направление; той е и изобрѣтательтъ на масленото живописство. Главнитѣ негови произведения сж въ Гентъ, Брюге, Анверсъ (1396—1441).

Ейлеръ *(Леонардъ).* Единъ отъ нáй-великитѣ математици, нѣмецъ, род. въ 1707 въ Базелъ, умр. въ 1783 въ С.-Петербургъ. Училъ се въ базелския университетъ при знаменития математикъ Ив. *Бернули.* На 19-годишна възрасть билъ втори въ борбата за наградата прѣдложена отъ парижската академия за нáй-доброто съчинение върху искусството да се мащуватъ (снабдяватъ съ мачи) корабитѣ. Скоро той отишелъ въ С.-Петербургъ като професоръ на физиката, по прѣпоржка на приятелитѣ си братя Бернули, двама синове на учителя му, които били повикани отъ Екатерина II, когато основала академията. Три години пó-сетнѣ той размѣнилъ професорството съ едно мѣсто въ академията. Отъ това врѣме продължавалъ да работи на полето на математиката съ изумителна жаркость: «Ейлеръ», казва Кондорсе, «бѣше единъ отъ нáй-великитѣ и нáй-извънреднитѣ човѣци, които природата нѣкога е произвела; неговий гений бѣше способенъ за нáй-голѣми усилия и нáй-продължителенъ трудъ; той размножи произведенията си отвждъ прѣдѣлитѣ на онова, що би посмѣялъ нѣкой да чака отъ човѣшки сили, па бѣше и оригиналенъ въ всѣко произведение». Пó-вече отъ половината математически съчинения въ 46 тома въ 4-° обнародвани отъ с.-петербургската академия отъ 1727—83 сж отъ *Е.,* и при смъртьта си той оставилъ пó-вече отъ 200 съчинения въ ржкописи, които отпослѣ се обнародвали отъ академията. Парижската академия на наукитѣ го наградила десеть пжти въ разни случаи, единъ отъ които билъ за съчинението му върху Приливитѣ и Отливитѣ, 1740. Въ 1741, той приелъ поканата на Фридриха Велики да отиде въ Берлинъ. Пó-сетнѣ, въ 1766, върнжлъ се въ С.-Петербургъ, дѣто билъ назначенъ директоръ на математическия отдѣлъ на академията. Послѣднитѣ години отъ живота си *Е.* прѣкаралъ въ слѣпота.

Е. билъ обиченъ човѣкъ, все веселъ, и въ общество се отличавалъ съ остроумие. Отъ 13-тѣ му чеда, 3 сина го наслѣдили: *Иванъ Албертъ,* 1734—1800, професоръ на физиката; *Карлъ,* 1740—1800, професоръ на медицината и математикъ; *Христофоръ,* 1743—1805, воененъ инжинеръ.

Ейлъ. Английско пиво.

Ейнзибелинъ. Швейц. градъ, швицски кантонъ, 12 килом. на сѣв.-ист. отъ Швицъ, въ една хубава и широка долина; 7,500 ж.

Духовно училище. Търговия съ бройници, кръстове и др. т. Тоя градъ е забѣлѣжителенъ по бенедиктинския си монастирь, въ който има една черна икона на св. Богородица, на която ходѣжтъ на поклонение на годината около 150000 поклонника. Деньтъ на храма е на 2-и септемврия. Сегашний монастирь, единъ отъ нáй-хубавитѣ въ Швейцария, е билъ сграденъ въ началото на XVIII-и вѣкъ, и е 5-й отъ основанието на монастиря, въ X-и вѣкъ. Съкровищата му били ограбени отъ французетѣ въ 1798.

Ейсенахъ. Градъ въ великото дукство Саксъ-Веймаръ, 72 кил. на зап. отъ Веймаръ; 21,399 ж. Фабрики за разни платове, библиотеки, ботанич. градина, между учил. рисователно училище, акушерско училище. Е. е билъ нѣкога столица на княжествице присъединено на дукство Саксъ-Веймаръ въ 1741.

Ейскъ. Русски градъ въ кубинската область, на Азовско море, при устието на р. Ей, 224 кил. на сѣв.-зап. отъ Екатеринодаръ и 35 килом. на юго-зап. отъ Азовъ. 29,000 жит. Износъ: жито, вълна, ленено сѣме. До 1848 на мѣстото на сегашния градъ били рибарски селища.

Ейслебенъ. Прус. градъ, 35 килом. на сѣв.-зап. отъ Мерсебургъ, на желѣзницата отъ Хале за Нордхаузенъ; 20,000. Мѣдни и сребърни рудници; бира. Отечество на Лютера.

Ейфелъ *(Александръ I)*. Съврѣмененъ французски инжинеръ, извѣстенъ на свѣта по кулата въ Парижъ, 300 метра висока и до сега нáй-високий паметникъ, който е излѣзлъ отъ човѣшки ржцѣ. Тая кула, която носи името на строителя си, биде построена по Е.-вото начертание и ржководителство за парижското всемирно изложение въ 1889. Цѣлата тежина на Е-вата кула е 6,500,000 килогр.; тя е направена токо-речи само отъ желѣзо. Е. има и други забѣлѣжителни работи: мостове, канали и др. Той е роденъ въ Дижонъ, въ 1832.

Ейхендорфъ *(Йосифъ К.* фонъ). Германски лирически поетъ, прѣдставитель на романтическата школа отъ нáй-новото врѣме въ нѣмската литература. Всички негови пѣсни се отличаватъ съ рѣдко простодушие и искреность. Е. не принадлежи къмъ подражателетѣ, той е напълно самобитенъ и по изражението на Алфреда де Мюсе, «пие, макаръ отъ малка, ала отъ своята си чаша»; той е отъ ония поети, за които самъ той казва, че тѣ «не шилерствуватъ и не гетествуватъ», а бодроплуватъ всѣкой въ своя си корабъ. Врачъ на отвлѣчената поезия, той направо е възставалъ среща нейнитѣ прѣдставителе. «Могжтъ ли людетѣ» — казва той — «да уважаватъ вашитѣ творения, да се поучаватъ отъ тѣхъ, да се наслаждаватъ на тѣхъ, когато вие сами не вѣрвате въ онова, което създавате, като мечтаете съ краснорѣчие и съ искусствени мисли да надхитрите Бога и човѣчеството. Това е една суетна безцѣлна игра, и вие съ неиж не ще сторите нищо, защото е велико само онова, което происхожда отъ простодушното сръдце» (1788—1857).

Екарте, *фр.* Единъ видъ картоигране, между двамина, съ 32 карти.

Екатерина. Българска царкиня, дъщеря на царь Самуила, която

испаднжла въ робство въ 1018 (при завоеванието на България) у гръцитѣ: тя се оженила за Исаака Комнена, отпослѣ византийски императоръ.

Екатерина I. Русска императрица, жена на Петра Велики, род. въ 1682, умр. въ 1727. — Е. била една проста селянка отъ Ливония, и женена за единъ шведски войникъ, когато овдовѣла при прѣзимането на Мариенбургъ отъ руситѣ, 1702, и паднжла подъ властьта на побѣдителетѣ. Нейната хубость привлѣкла вниманието на Меншикова, който ѭ прѣдставилъ на Петра Велики. Е. прѣминжла въ православието, и добила отъ русския царь двѣ дъщери, Ана, 1708, която отпослѣ станжла холщайнъ-готорска дукиня, и Елисавета, 1709, отпослѣ русска императрица. Въ 1711, тя придружила Петра среща турцитѣ, и го спасила, по брѣговетѣ на Прутъ, като откупила съ драгоцѣнноститѣ си оттеглюването на великия везиръ. Е., прогласена за жена на царя съ единъ публиченъ актъ, 1712, и коронясана въ Москва, 1724, наслѣдила сѫпржга си на прѣстола въ 1725. Прѣзъ 2-годишното си царуване, тя оставила грижата за работитѣ на князъ Меншикова; сама се намирала много подъ влияние на нянството.

Екатерина II, *Велика.* Русска императрица, жена на Петра III, царувала сама отъ 1762 до 1796. — Е., дъщеря на князъ Христянъ-Августъ анхалтъ-цербетски и на Ивана Елисавета, княгиня холщайнъ-готорска, била родена въ Щетинъ въ 1729. Тя се оженила въ 1745 за Карла Петра Улрика, холщайнъ-готорски дукъ, наслѣдникъ на царица Елисавета; отъ него имала, въ 1754, единъ синъ, който царувалъ пó-сетнѣ подъ името Павелъ I. Мѫжътъ ѝ се въскачилъ на русския прѣстолъ въ 1762, подъ името Петръ III. Той ѭ ненавиждалъ, по причина на нейнитѣ любовни интриги съ Григория Орлова, камерера Салтикова и Станислава Понятовски, и ѭ заплашвалъ съ разводъ и съ затворъ; ала тя влѣзла въ заговора на княгиня Дашкова среща него, и слѣдъ свалянето му отъ прѣстола и смъртьта му, била прогласена императрица. Двѣ години слѣдъ въцарението си, тя турила полската корона на главата на Понятовски, 1764, отнела отъ турцитѣ Азовъ и Кръмъ, които завоевалъ Романцовъ, споразумѣла се съ Прусия и Австрия да извършатъ 1-то подѣление на Полша, 1772, наложила на турцитѣ Кайнарджиския миръ, 1774, по който добила за руситѣ свободното корабоплаване по Черно море, потъпкала въстанието на Пугачева, и, слѣдъ една нова война среща турцитѣ, добила още отъ тѣхъ, по яшския договоръ, 1792, Оджаковъ и цѣлата страна между Бугъ и Днѣстръ. Нáй-сетнѣ, тя помогнжла да се досъсипе Полша съ двѣ нови подѣления въ 1793 и 1795. Е. умрѣла малко врѣме слѣдъ като се обявила противъ французската република. Нейното управление ѝ спечелило прѣзимето *велика* пó-справедливо отколкото нейнитѣ завоевания. Тя издала много полезни закони, уничожила тайната дирителна канцелария, изволила на мужицитѣ да се освобождаватъ и да си купуватъ земи, повикала другоземни земедѣлци да учѫтъ на земедѣлие русситѣ селяне, поощрявала про-

мишлеността, ископала многобройни канали, съчинила сама наставления за областнитѣ управители и др. Покровителка на книжнината и наукитѣ, Е. II водила прѣписка съ нáй-първитѣ учени философи и държавници въ Европа, съ Грима, Д. Алембера, Волтера, който ѭ наричалъ *Сѣверна Семирамида*, приела Дидро въ двора си, основала санпетербургската академия на наукитѣ (1783), испратила въ разни страни нѣколко научни похода и сама прѣдприела едно пѫтуване изъ Кръмъ. Образцовитѣ произведения отъ всичкитѣ живописни школи били съединени въ единъ отъ нейнитѣ палати, и С.-Петербургъ видѣлъ да се издигне една колосална статуя на Петра Велики. Отъ Е. II има: една сбирка писма; едно опровержение на Шапово пѫтуване въ Сибиръ, подъ заглавие *Антидотъ;* една прикаска, озаглавена *Царевичъ Хлоръ;* комедии, и една историческа драма *Олегъ*. Нейната паметъ е, за зла честь, помрачена отъ безнравствения ѝ животъ. Виж. *Петръ Велики, Екатерина II*, и пр., извлѣчение изъ Ламартиновата история (Сливенъ, 1880).

Екатерина *(Св.)*. Великомѫченица, дъщеря на Цеста, александрийски тиранинъ, която живѣла въ началото на IV-и вѣкъ. Мощитѣ на една млада дѣвойка, намѣрени въ началото на IX-и в. на връхъ Синай (въ Арабия), се счели за нейнитѣ мощи.

Екатеринбургъ. Русски градъ въ пермската губерния, на рѣка Псетъ, при политѣ на Уралски планини; 25,200 жит. Е., основанъ отъ Петра I въ 1723, е първий градъ въ губ. по търговията и промишлеността; въ него се съсрѣдоточава управлението на всички заводи въ Уралски планини. Въ Е. има фабрика за монети.

Екатериноградъ. Градъ и крѣпость въ южна Русия, ставропол. губ., на лѣв. бр. на Терекъ. Е. е важенъ военен постъ на казацитѣ. Въ Е. има каменни триумфални врата издигнѫти отъ Екатерина II, въ паметъ на кн. Потемкина, който основалъ града въ 1777. Насел. около 4,000 ж.

Екатеринодаръ. Главенъ градъ на Кубанската обл. (земята на черноморскитѣ казаци въ Русия), на дѣсния брѣгъ на Кубанъ, около 160 килом. отъ устието му; 27,347 ж. Много заводи и размѣнителна търговия съ планинцитѣ въ Кавказъ. Е. е основанъ въ 1793 отъ атаманъ Чепегой.

Екатеринославъ. Укрѣпенъ градъ въ южна Русия, на дѣсния бр. на Днѣпръ, 400 килом. на сѣв.-ист. отъ Одеса, центръ на едноименна губерния; 41,098 ж. Паметникъ на импер. Екатерина II, която основала Е. въ 1787. Фабрики за коприна и вълнени стоки. Важенъ годишенъ панаиръ. — Губ. има простр. 67,720 чет. килом. и насел. 1,532,000 ж.

Екатомба. Виж. *Хекатомба.*

Екбатана. Стара столица на Мидия, въ срѣдата; на сѣв.-ист. отъ Вавилонъ и на сѣв. отъ Суза. Е. е била оградена съ 7 стѣни съ различни шарове, които постепенно се издигали къмъ срѣдоточието ѝ. Окржността ѝ е била около 45 килом. Въ срѣдата на града, на една коническа могила, били храмътъ на слънцето и палатътъ на царя, направени отъ кедръ и кипарисъ, и на които покривитѣ и колонитѣ били покрити съ златни и сре-

бърни плочи. Е. била основана, казватъ, около 700 г. прѣди Р. Х. отъ Дейокеса, главатарь на мидийски племена. Тя била едно по друго столица на мидийскитѣ, персидскитѣ и партянскитѣ монарси. Александръ Велики, който ѭ завладѣлъ, погубилъ тамъ Пармениона. Въ тоя прочутъ по великолѣпието и богатствата си градъ, много пѫти обиранъ, Антиохъ III, сирийски краль, пакъ намѣрилъ 4,000 таланта. Сегашний градъ Хамаданъ стои на мѣстоположението на Е.: тамъ още намиратъ счупени колони, клинообразни надписи, монети, медали, единъ хубавъ полусъборенъ камененъ левъ, прѣдполагаеми гробове на Мардохея и Естирь.

Екваторъ, *лат.* Кржгъ, който мисленно дѣли земята на двѣ и на който всичкитѣ точки сѫ на еднакво разстояние отъ двата полюса. Екватора наричатъ *равноденственникъ* за това, защото когато слънцето минува прѣзъ него, тогава по цѣлата земя деньтъ бива равенъ съ нощьта. — **Екваториаленъ.** 1) Равноденственъ, който принадлежи на екватора: *екваториаленъ кржгъ.* 2) Който се намира подъ екватора: *екваториална страна.*

Екваторъ. Републиканска държава въ южна Америка, съ прѣдѣли на зап. Атлантически океанъ, на сѣв. Нова-Гранада, на ист. Бразилия, на югъ Перу; простр. 643,295 чет. кил.; насел. 1,200,000 жит. Стол. *Квито;* гл. гр. *Гвайоквилъ.* Износъ: какао, гома, кафе, каучукъ, кинкина, драгоцѣнни метали, сламени шапки. — Е. образува независима държава отъ когато (1830) Колумбийската република се раздѣлила на три отдѣлни държави *Нова-Гранада* или *Колумбийски Съединени Държави, Венезуела* и *Екваторъ.* Отъ екваторцитѣ, по́-вече отъ 650,000 сѫ отъ европейско происхождение отъ нѣкогашнитѣ прѣселенци; сега европейското прѣселение въ тая земя е слабо. Другитѣ екваторци сѫ около 460,000 опитомени индийци, около 10,000 негри, останѫлитѣ мулати, сир. произлѣзли отъ смѣшението на негри съ бѣли човѣци или индийци. Освѣнь това, въ Е. има около 200,000 индийци въ дивашко състояние. Вѣроисповѣданието на екваторцитѣ е римокатоличеството. Между нѣкои индийски племена има християнски мисионере.

Екви. Староврѣменъ италиянски народъ, въ Лациумъ, побѣденъ отъ Камила и подчиненъ отъ римлянетѣ въ самнитскитѣ войни (343—290 пр. Р. Х.).

Еквивалентъ (лат. *екуусъ,* равенъ; *валере,* струвамъ, имамъ стойность). Въ *хим.* вещество, което се съединява съ друго само въ извѣстна пропорция; замѣститель. — **Еквивалентенъ.** Равенъ по стойность, равноцѣненъ.

Еквилибристика (лат. *екуусъ,* равенъ; *либра,* вѣси, кѫпъни). Учение за равновѣсието приспособено въ театрално прѣдставляване. — **Еквилибристъ.** Човѣкъ, който дава прѣдставления основани на законитѣ на равновѣсието.

Екзалтирамъ се, *лат.* Въстържавамъ се, унасямъ се въ мечти. — **Екзалтация,** *лат.* Въстърженость.

Екзаменъ, *лат.* Испитъ на ученици. — **Екзаменаторъ.** Оня, който испитва ученици.

Екзаметръ, *гр.* Сѫщото, каквото е хекзаметръ.

Екзархия, екзархатъ. Завоеванието на Италия отъ готитѣ въ началото на VI-и вѣкъ било

тежекъ ударъ за византийската гордость: и Юстиниянъ рѣшилъ да избрише позорното петно, като земе назадъ изгубенитѣ земи. Испълнението на тоя кроежъ се посвѣтило на Велизария (виж. *тая дума*), и по-сетнѣ на Нарсеса (виж. *т. д.*), който довършилъ завоеванието на Италия. Н. билъ първий, който носилъ титлата *екзархъ*; и земята, която управлявалъ, се наричала *Екзархия*. Сѣдалището на екзарситѣ билъ градъ Равена, и приморието отъ Римини до Анкона (552). Айстулфъ, лонгобардски краль, унищожилъ византийското господство въ Равена; ала въ 755 билъ принуденъ да отстжпи Е. на Пипина Мали, франкски краль, който ѭ прѣдалъ на римския епископъ Стефана II. — Въ VI-и вѣкъ, *екзархъ* (гръц. *началникъ*) наричали епископъ, който управлявалъ много епархии въ една область; той ималъ правото да ржкополага епископи, да сжди тѣхъ и останжлото духовенство и ги осжжда, въ нѣкои случаи да събира съборъ, и да му прѣдсѣдателства. Александрийский, антиохийский, ефесский, кесарийский и цариградский епископи носели титлата екзархъ, която на́й-сетнѣ се замѣнила съ титлата патриархъ. Въ старо врѣме *е.* наричали и настойника на нѣколко монастиря. Сжщата титла носи сега, въ гръцката църква, лице, което ревизира официално, като пратеникъ на патриарха, духовенството и църквитѣ въ една область. За на́й-новото значение на думата *екзархъ* виж. *Екзархия* (Българска).

Екзархия (Българска). Самостоятелното духовно управление на българската църква. На чело на това управление има единъ върховенъ духовенъ началникъ, *екзархъ*, който живѣе въ Цариградъ и отъ тамъ управлява всички православни българе, дѣто и да били тѣ; отъ него зависжтъ всичкитѣ митрополити, епископи и останжлото духовенство. Митрополити има въ българското княжество въ София, Пловдивъ, Русе, Търново, Варна, Сливенъ, Видинъ, Самоковъ, Вратца, Ловечъ и Стара-Загора. За сега Одринско се управлява отъ единъ митрополитски намѣстникъ, а въ Македония има 6 митрополита, съ сѣдалища въ Неврокопъ, Скопие, Велесъ, Битоля, Дебъръ и Струмица.

Духовното управление на българската църква се поднови въ 1870 [на 28 февр.] съ султански ферманъ (виж. *Али паша*) слѣдъ тежка борба на българетѣ съ цариградската гръцка патриаршия, която бѣше сполучила едно врѣме да унищожи търновската патриаршия и послѣ и охридската независима архиепископия (виж. *Церковенъ въпросъ*). По членъ 10-и на султанския актъ, въ българския екзархатъ влизатъ всичкитѣ епархии, населени съ българе, па могжтъ да се присъединяватъ и ония, на които поне двѣ трети отъ населението желае това. По гръцки и други интриги, това прѣдвиждане на фермана и до сега не се е привело съвсѣмъ въ испълнение въ оставенитѣ подъ прямата власть на султана области, въпрѣки многократно, па дори и демонстративно, исказаното желание на населенията въ тия области и непрѣстаннитѣ залягания на Светата Екзархия.

Поради протеститѣ отъ страна на гръцката патриаршия и подкрѣпата, която тя добиваше отъ едни и други, до избора на български екзархъ се минжхж двѣ

години; Антимъ Видински (виж. *Антимъ I)* се избра на 16 февруария 1872. Въ 1876, слѣдъ Априлското въстание, когато се заточи дѣдо Антимъ, за екзархъ се избра сегашний български екзархъ (виж. *Иосифъ I)*.

Екзархъ *(Александръ Стоиловичъ Хаджи Бойоглу)*. Български публицистъ и народенъ дѣецъ въ епохата на нашето възраждане. Е., род. въ Стара-Загора въ 1810, починж въ София въ 1891. Той бѣ добилъ образованието си въ Букурещъ, дѣто бѣше се училъ на грънски, въ Буда-Пеща, дѣто учението му било на нѣмски, и на́й-сетнѣ въ Парижъ. Въ французската столица се училъ испърво математика, а по́-сетнѣ, кога станжлъ аташе на турското посолство — медицина; ала по една или друга причина не свършилъ курса. Е. билъ запознатъ съ французски публицисти и държавници, съ русския посланникъ Орлова и съ самъ Луи Филипа. Въ 1841, когато цѣла западна България — Пиротско, Нишско, Лѣсковско — била хвърлена въ огънь отъ една орда албанци, подъ прѣдлогъ да се потъпче едно въстание (виж. *Пиротски въстания)* Е. заинтересувалъ французскитѣ министри Тиера и Гизо, както и царь Луи Филипа [отъ него билъ приетъ лично] въ България, и внушилъ испращането на една мисия; академикъ Бланки билъ испратенъ отъ французското правителство, и самъ Е. го придружилъ като секретарь и драгоманинъ. Както е извѣстно, Б. обиколилъ цѣла България, и плодъ отъ тая обиколка било познатото негово съчинение *Пжтуване въ България* (Парижъ, 1843). Слѣдъ това, Е. ходилъ въ Англия, дѣто издѣйствувалъ поддръжка отъ английското правителство въ Цариградъ. Сжщото направилъ въ Вѣна и С. Петербургъ; въ русската столица билъ повиканъ нарочно, па билъ и приетъ отъ импер. Николая I. Още доклѣ билъ въ Парижъ, отправилъ единъ мемоаръ до великитѣ сили, съ който искалъ реформи за България (1843). Въ 1846 настанилъ се въ Цариградъ и въ 1848 подкачилъ, заедно съ Ив. Богорова, уреждането на *Цариградски Вѣстникъ*, първия български политически листъ въ султановата столица; слѣдъ три години поелъ редакцията на тоя вѣстникъ самъ, и продължавалъ да го редактира още 10 години. Прѣзъ това врѣме Е. възбудилъ въпроса за основаването на първата българска пръква въ Цариградъ, и работилъ, заедно съ малцината тогавашни български дѣйци, да се добие изволение за съграждането и́. Изволението се добило отъ патриарха, благодарение на защитата на посланницитѣ и на самия великъ везирь Рашидъ паша. Тогава, по Е.-вото залягане Стефанаки Богориди подарилъ мѣстото за народното светилище. Прѣзъ прѣбиването си въ Цариградъ Е. водилъ кореспонденция съ много градове въ Българско и помогнжлъ нравствено и вещественo за отварянето или уреждането на много български училища и пръкви. Прѣзъ това врѣме той прѣдставилъ и единъ мемоаръ на султанъ Меджида посрѣдствомъ английския посланникъ лордъ Стрядфортъ-де-Редклифа, който го наричалъ «свой сътрудникъ». Въ Цариградъ Е. ималъ и единъ книжовенъ трудъ, единъ български прѣводъ на *Дъянията*. Прѣзъ 1866, за въспитанието на чедата си, той отишелъ за съвѣт-

никъ на турското посолство въ Парижъ, и испълнявалъ тая служба 10 години. Слѣдъ освобождението, когато мнозина вѣтрогонци въ странство съвсѣмъ неизвѣстни на българския народъ прѣдлагахѫ кандидатуритѣ си за българския прѣстолъ, Е. счете за добрѣ да прѣдстави себе си за кандидатъ. Въ врѣме на уреждането на Източна Румелия той биде назначенъ пловдивски префектъ и малко врѣме по́-сетнѣ — членъ въ Върховното Административно Сѫдилище, която длъжность испълняваше до Съединението. Народното Събрание отпуснѫ на Е. въ старостьта му една пенсия отъ 6000 лева годишно; отъ неѭ той се ползува отъ началото на 1888 до смъртьта си.

Екзархъ *(Иоанъ)*. Български книжовникъ, съврѣменникъ и приятель на царь Симеона. На́й-прочутото му съчинение е *Шестоденье* или *Шестодневъ*, пространно тълкование на първитѣ глави отъ библейската книга Битие. Съчинението, отлично по хубостьта и богатството на езика си, е посветено «**царю великомъ Христолюбцѣ Симеонѣ**». На едно мѣсто въ книгата, авторътъ се обръща къмъ царя, и описва княжескитѣ дворци и палати, храмоветѣ украсени вѫтрѣ съ мраморъ и мѣдь, съ сребро и злато; послѣ се описва самий князъ «какъ сѣди на прѣстолъ въ рухо везано съ бисеръ, съ огърле отъ пенези на шия, съ гривни на рѫцѣ, прѣпасанъ съ багренъ поясъ и на бедрото окаченъ златъ мечъ, а отъ двѣтѣ страни стоѭтъ боляре съ златни огърлия, пояси и гривни». Другъ по́-забѣлѣжителенъ трудъ на Е. е неговий прѣводъ на богословското съчинение на св. Иоана Дамаскина, извѣстенъ съ името *Небеса*, и печатанъ въ Русия съ насловъ *Богословіе Святаго Іоанна Дамаскина въ переводѣ Іоанна Екзарха Болгарскаго* (Москва, 1878, Универ. Тип-ія). Тая книга е напечатана «буква въ буква и слово въ слово». Подробности за Е. има въ статля *Творенията на презвитера Иоанна Екзарха* въ спис. *Религиозни раскази* (София, 1897, год II, кн. IX и X), у А. Теодорова: *Българска Литература*, у Д. Маринова: *История на Бълг. Литература*, у Конст. Калайдовича: *Іоаннъ Екзархъ Болгарскій*, «изслѣдованіе объясняющее исторію словенскаго языка и литературы IX и X столѣтій» (Москва, 1824).

Екзегетика, *гр.* Наука за какъ да се тълкува Св. Писание.

Екзекутивенъ, *лат.* Наложителенъ, на сила направенъ.

Екзекутирамъ, *лат.* 1) Испълнявамъ, извръшвамъ: *работа екзекутирана отъ Еврей.* 2) Испълнявамъ смрътна присѫда: *Яко екзекутираѫ днесь.* — **Екзекутирамъ се.** Подчинявамъ се, рѣшавамъ се да сторѭ нѣщо. — **Екзекуторъ.** 1) Испълнитель на музикална пиеса. 2) Палачъ, джелатинъ. — **Екзекуция.** 1) Привождане въ испълнение смрътна присѫда. 2) Наказание, което се налага на възбунтувано население съ оставяне да квартирува и се распорежда пълновластно между него войска.

Екзема, *гр.* Накожна болесть: исприщване, което прѣдставлява малки пѫпки пълни съ вода.

Екземпляръ, *лат.* 1) Прѣписъ *(отъ писмо) единъ екземпляръ отъ договора се остави у нотариуса.* 2) Тѣло *(отъ книга): испратѣте ми петь екземпляра отъ вашата Османска История.* Изобщо ек-

земпляръ значи всѣкой прѣдмѣтъ зетъ отдѣлно отъ подобни прѣдмѣти: *знаж го азъ него какъвъ екземпляръ е той.*

Екзосмосъ, *гр. (тикане навънъ).* Течението, което става *отъ вжтрѣ на вънъ* между двѣ течности съ различни плътности прѣзъ една ципа, що се намира помежду имъ. Виж. *Ендосмосъ* (противоположното течение). По дѣйствието на екзосмоса и ендосмоса става възобновението на кръвьта въ бѣлия дробъ.

Екзотически (гръц. *ексотикосъ;* отъ *ексо,* вънъ). Другоземенъ, чуждеземенъ, когато се говори за растения; въ противоположность на туземенъ.

Екивокъ (лат. *екуусъ,* равенъ; *вокеъ,* гласъ, смислъ). Двусмисленость.

Екипажъ, *лат. (екуусъ,* конь). 1) Спжтство на господарь, което състои отъ люде, коне, кола и др.: *княжески екипажъ.* 2) Корабническа дружина, спр. людетѣ на корабъ, корабницитѣ, гемиджиитѣ.

Екламисия, *гр.* Научно име на припадъкъ съ тръпки или гръчове.

Еклектизмъ (гръц. *еклего,* пробирамъ). Философска система, която състои въ да се пробиратъ ония учения отъ разни философски системи, които се считатъ за истинни и да се съгласяватъ помежду имъ. Въ старо врѣме, така сж се мжчели да съгласяватъ Питагоровата, Платоновата и Аристотеловата философии, и пó-сетнѣ платонизма съ християнството. Много отъ разнитѣ отци на християнската църква, образовани въ езически, философски и риторически училища, сж били еклектици. Въ новитѣ врѣмена Бейкжнъ и Декартъ сж начинателетѣ и Хегелъ и Викторъ-Кузенъ, основателетѣ на нововрѣмения еклектизмъ. Тая система, ако може се нарече така, се домогва да обясни критически историческото развитие на прѣдишнитѣ философски системи. — **Еклектици.** Привърженци на еклектизмъ. — **Еклектически.** Пробранъ, съставенъ отъ пробрани статии изъ разни съчинения.

Еклиптика, *гр.* Кржгъ въ небесата, около който слънцето *се вижда* да пжтува отъ западъ къмъ истокъ прѣзъ годината. Тоя кржгъ е наведенъ къмъ екватора подъ жгълъ 23° 28 секунди. Двѣтѣ точки на еклиптиката, въ които тя се прѣсича съ екватора, се наричатъ точки на равноденствието; а други двѣ точки, нáй-отдалеченитѣ отъ екватора, се наричатъ точки на слънцестоянето *(Астрон.).*

Еклисиастъ (проповѣдникътъ), *гр.* Книга въ Ветхи завѣтъ, която се приписва отъ едни — Соломону, отъ други — на Зоровавеля, отъ трети — на Езекия. Цѣльта на автора е да поучи въ какво състои истинската мждрость: той исчислява всичкитѣ почести, удоволствия, богатства, доказва тѣхната суетность, и заключава, че нѣма друго блаженство, освѣнъ любовьта къмъ Бога и испълнението на неговитѣ заповѣди.

Еклога, *гр.* Стихотворение, въ което въ видъ на разговоръ се описва селский животъ: *Десетъ еклоги Виргилиеви.*

Екмюлъ. Баварско село, 20 килом. на югъ отъ Ратисбонъ. Наполеонъ нанеслъ тамъ, на 10 априлъ 1809, голѣма побѣда надъ австрийцитѣ.

Економия, *економистъ.* Виж. *Икономия, икономистъ.*

Ех (екъ), [*лат.* зн. *изъ*]. Частица, която се поставя прѣдъ титла за да показва, че лицето,

което іж е имало, е прѣстанжло да іж има: *ексъ-министръ*, бившъ министръ; *ексъ-депутатъ*.

Ex adverso, *лат.* Отъ противното.

Ex voto, *лат.* По обѣщанието.

Ex cathedra, *лат.* (соб. знач. *отъ катедрата*). Това изражение се е употрѣбявало първоначално за папата, когато говори като началникъ на църквата: сега значи *отъ официалното си положение, съ власть*.

Ex nihilo nihil fit, *лат.* Отъ нищо не става нищо.

Ex officio, *лат.* По служба, по длъжность.

Ex tempore, *лат.* Безъ приготвяне.

Ex ungue leonem, *ex auribus asinum.* Латинска пословица: левътъ се познава по ноктетѣ, а оселътъ по ушитѣ.

Ex uno disce omnes, *лат.* Отъ едно научи всичко; отъ едно сѫди за цѣлото.

Exegi monumentum aere perennius. Латинско изречение: издигнжхъ паметникъ по́-траенъ отъ тучъ.

Exempla sunt odioda, *лат.* Примѣритѣ обиждатъ.

Exempli gratiâ. Латинско изражение: колкото за примѣръ.

Experientia docet stu ctos. Латинска поговорка: Опитътъ учи глупцитѣ.

Ecce homo, *лат.* 1) «Ето человѣка», изражение на Пилата за Исуса Христа. 2) Статуя или картина, която прѣдставлява Исуса Христа съ вѣнецъ отъ трънe.

Ексагонъ. Виж. *Хексагонъ*.

Ексаедръ. Виж. *Хексаедръ*.

Ексентрикъ, *лат.* (буквално знач. *извънъ кржгъ*). Чудакъ, оригиналъ, човѣкъ много страненъ по характера си. — **Ексентриченъ.** Необикновенъ по нравитѣ и обичаитѣ си.— **Ексентричность.** Странность, необикновеность на характера, своенравие.

Ексетеръ. Гл. градъ на англ. область Девоншайръ, 250 килом. на юго-зап. отъ Лондонъ и 100 килом. по сѫщата посока отъ Бристолъ, на р. Ексъ, пристанище свързано чрѣзъ каналъ (12 килом.) съ Ла-Маншъ и срѣдоточие на юго-западната система англ. желѣзници; 41,740 ж. Износъ: жито и вълна, сирене и масло, овощия, химически произведения, сукно и др. Е.-ската съборна църква, кръстообразна и великолѣпна по украшенията си, е била въздигнжта отъ 1112 до 1478. Е. е билъ нѣкога столица на уесекскитѣ крале. Много римски и гръцки монети и други старини сѫ намѣрени въ Е.

Есетеръ. Градъ въ Съединенитѣ Държави (Ню-Хъмпшайръ), пристанище близу до устието на едноименна рѣка и на бостонско-мейнската желѣзница, 70 килом. на сѣв. отъ Бостонъ; 7,000 жит. Фабрика за топове. Богато дарена Филипсова академия, основана въ 1781 отъ Джонъ Филипса; доста добра библиотека.

Ексклюзивистъ, *лат.* Оня, който исключава, не допуща онова, що противорѣчи на неговитѣ мнѣния или вкусове: *А-евъ е много ексклюзивистъ.* — **Ексклюзивизмъ.** Състоянието на ексклюзивистъ.

Екскременти, *лат.* Испразднено вещество отъ животно тѣло, излишекъ.

Екскурсия, *лат.* Расходка или пѫтуване съ научна цѣль.

Ex ninilo nihil, *лат.* Отъ нищо нищо; Люкрециево изречение, кое-

то е основата на Епикуровата философческа система.

Ex omnibus aliquid, ex toto nihil, *лат.* Отъ всичко по нѣщо, отъ цѣлото нищо.

Ex ore parvulorum veritas, *лат.* Истината излиза изъ дѣтскитѣ уста, спр. дѣтето не знае да лъже.

Експансивность, *лат.* (соб. зн. *расширителность*). Словоохотливость; наклоность на човѣка да съобщава мислитѣ си, излива чувствата си, отваря сърдцето си.— **Експансивенъ.** 1) Словоохотливъ. 2) Расширителенъ; който става съ цѣль за расширение: *експансивната политика на Италия въ Африка.*

Експатриация, *лат.* Прѣселване отъ отечеството на чуждбина.

Експедирамъ, *лат.* 1) Испращамъ нѣщо на мѣстоназначението му. 2) Извръшвамъ успѣшно, бързо: *експедирамъ единъ въпросъ.* — **Експедитивенъ.** Бързъ въ работа, пѫргавъ. — **Експедиторъ.** Испращачъ на стока въ мѣстоназначението ѝ. — **Експедиция.** Походъ; дружина, люде, която тръгва съ военна, научна или друга цѣль за нѣйдѣ, обикновено за далечна страна.

Експектативенъ, *лат.* Ожидателенъ, очакватели; стоѭ *въ експективно положение*, чакамъ да се намѣсѭ въ една работа, въ едно врѣме, което ще зависи отъ бѫдѫщото развитие на събитията: *Русия стои спрямо насъ въ експективно положение.*

Expende Annibale.....: *лат.* Тежи Анибале.....: философско размишление на Ювенала, което отговаря на *Суета Суетствия.*

Experientia est optima rerum magistra, *лат.* Опитътъ е найдобрий учитель.

Експериментъ, *лат.* Опитъ.— **Експерименталенъ.** Основанъ на опити, опитенъ: *експериментална метода, експериментална физика.* — **Експериментаторъ.** Опитопроизводитель, опитвачъ.

Експертирамъ. Правѭ експертиза.

Експерти, *лат.* Вѣщи люде, отредени да прѣгледатъ нѣщо, за което двѣ или по́-вече страни иматъ споръ.— **Експертиза.** Опитване, изучване направено отъ експерти. — **Експертирамъ.** Правѭ експертиза.

Experto crede Roberto, *лат.* Вѣрвай въ Роберта, който го знае отъ опитъ; отговаря на нашето: питай патило.

Експлоатация, *фр.* 1) Разработка: *експлоатация на рудникъ, на желѣзница* и пр. 2) Незаконно извличане всевъзможна полза отъ каквото и да било. — **Експлоататоръ.** Човѣкъ, който върши експлоатация. — **Експлоатирамъ.** 1) Работѭ, разработвамъ, оползотворявамъ: *експлоатирамъ рудникъ, чифликъ* и пр. 2) Скубѭ, извличамъ за себе си незаконна печала: *единъ господарь не трѣба никога да експлоатира работницитѣ си.*

Експлодирамъ, *лат.* Избухвамъ. — **Експлозия.** Избухване, взривъ.

Експортъ, експортация, *лат.* Износъ, изнасяне стока въ странство. — **Експортенъ.** 1) Износимъ въ странство: *експортна стока.* 2) Износящъ за продань стока въ странство: *експортната кѫща на Бр. Р. въ Варна.* 3) За изнасяне стока въ странство: *експортна премия* (награда). — **Експортенъ пунктъ.** Мѣсто, дѣто се износя за продань стока. — **Експортирамъ.** Продавамъ, изнасямъ стока въ

странство: въ противоположность на *импортирамъ*. — **Експортйоръ**. Човѣкъ, който експортира стоката си.

Експресъ, *анл.* Пжтнически влакъ съ голѣма бързина: *трынж съ експресъ, трынж съ тренъ-експресъ.*

Експромтъ, *лат.* 1) Безъ приготовяне: *учителятъ каза една рѣчь експромтъ.* 2) Стихотворение написано безъ поправяне.

Експроприация, *лат.* Отчуждаване имотъ, откупване за обществена нужда частенъ недвижимъ имотъ.

Екстазъ, *гр.* Изстжпление, себезабвение; въсторгъ. — **Екстазенъ**. Изстжпленъ; въсхитителенъ.

Екстериториаленъ, *лат.* Юридически терминъ: считанъ, че се намира извънъ прѣдѣлитѣ на една страна.— **Екстериториалность**. Правото на единъ чуждестранецъ въ една страна да се счита, че се намира извънъ нейнитѣ прѣдѣли, та да бжде сжденъ и наказванъ отъ свои си сждници (сждници на държавата, отъ която е той).

Екстернирамъ, *лат.* Изгонвамъ нѣкого задъ граница, сир. извънъ прѣдѣлитѣ на държавата.

Екстернъ, *лат.* Вънкашенъ ученикъ; въ противоположность на ученикъ, който живѣе въ училищенъ пансионъ, сир. *интернъ; пансионеръ.*

Екстра, *лат.* (соб. зн. *отвждъ, извънъ).* «Нѣщо, което се прави извънредно, напанагонъ: *направенитѣ екстра разноски.* 2) Необикновено, прѣвъсходно качество: *вино екстра.*

Екстрабюджетенъ, *фр.* Извънъ-бюджетенъ: *екстра бюджетна сжмѣтка.*

Екстравагантенъ, *лат.* Нелѣпъ, глупавъ, несъобразенъ, прѣкаленъ, налудничавъ; оттука *екстравагантность.*

Екстрадиция, *лат.* Въ *межд. пр.* Прѣдаване на чуждо правителство неговъ подданникъ обвиненъ въ прѣстжпление. *Е.* се урежда отъ международни договори. Тя всѣкога се удовлетворява за прѣстжпленията по частното право — кражба, убийство, подпалничество; тя изобщо се отказва за политическитѣ прѣстжпления.

Екстрактъ, *лат.* (соб. зн. *извлѣчено).* Сжществената частъ на нѣщо, искарано изъ него чрѣзъ прѣваряване или друго-яче, смѣтаната или каймакътъ на нѣщо: *екстрактъ отъ месо; екстрактъ отъ беладона.*

Екстраординаренъ, *лат.* Извънреденъ, невлѣзлъ въ обикновения редъ: *екстраорд. професоръ,* който занимава катедрата на ординаренъ професоръ, ала добива по-малко възнаграждение.

Екстрененъ, *лат.* Извънреденъ; непрѣдвиденъ, който не търпи отлагане: *екстренно засѣдание.*

Ексцентрикъ, ексцентричность. Виж. *Ексентрикъ, ексентричность.*

Ексцесъ, *лат.* Излишество, прѣкаленость.

Ексъ. Виж. *Ех.*

Ексъ. Французски градъ, 28 килом. на сѣв. отъ Марсилия, 28,357 жит. Търговия съ маслинено масло, вино, мигдали и др. Богословско училище, учил. за правото и публична библиотека съ 100,000 тома и 1100 ржкописа. Стара кула съ часовникъ, на който механизмътъ, кога бие часовникътъ, туря въ движение разни фигурки. Една извайка на «Добри краль Рене» (сицилийски краль отъ Анжеръ), изработена отъ Давида Анжерски. Е. е билъ осно-

ванъ отъ римския консулъ C. Sextius (123 пр. Р. Х.), поради минералнитѣ извори въ околностьта му, и оттамъ името му Aquae Sextiae (Секстиеви води). Въ срѣднитѣ вѣкове Е. е билъ столица на прованскитѣ графове и срѣдоточие на южно-европейската литературна дѣятелность; особенъ славенъ като поетъ и живописецъ е билъ горѣспоменжтий краль Рене, който прѣкаралъ нѣколко години въ Е. като провански графъ. Е. е познатъ на много наши правовѣдци, които сж учили правнитѣ науки въ неговото училище.

Ексъ (о-въ). Французски островъ въ Атлантически океанъ, 8 килом. отъ устието на Шаранта; помага за отбрана на едно прѣвъсходно пристанище, което служи за завѣтъ на французската рошфордска флота; ала пакъ англичанетѣ сполучили да изгоржтъ тамъ една французска флота въ 1809.

Ектения (гръц. знач. разширение, обилие, неуморимо дѣйствие). Молби, които у насъ, въ врѣме на богослужение, се изговарятъ отъ свещеника извжтрѣ олтаря или отъ дякона отвънъ, прѣдъ царскитѣ врата, и на всѣка отъ които пѣвцитѣ отговарятъ *Господи помилуй* или *Подай Господи!* Тия молби обематъ всичкитѣ нужди отъ земния и вѣчния животъ на човѣка и по числото на просбитѣ, които съдържатъ, дѣлжтъ се на *велика* и *малка*. И въ двѣтѣ Господи помилуй се пѣе по единжнъ: а великата, въ която Господи помилуй се пѣе три пжти, се нарича сугуба, сир. удвоена, усилена. Е., която подкача съ «**исполнимъ** (да принесемъ) **молитвы наши Господеви**» и съ молба да ни брани и пази Богъ съ благодатьта си, нарича се *просителна*.

Excelsior, *лат.* По́-високо, по́-нагорѣ.

Exceptio probat regulam. Латинска поговорка: Исключението доказва правилото.

Екцепция, *лат.* Отводъ, остранение въ дѣло на членъ отъ сждници по желание на една отъ странитѣ.

Елада. Виж. *Гръция*, особено *история* (старогръцка).

Еланнъ. Сжщото, каквото е олеинъ.

Елайдинова кислина или **кислота.** Ако на олейнова кислина се дѣйствува съ азотна кислина, тя, безъ да се измѣни въ състава, прѣобръща се на едно безцвѣтно, твърдо вещество *(елайдинъ)* растворимо въ спиртъ. Растворътъ на това вещество има ясна кислена реакция и се нарича *елайдинова кислина.*

Еламъ или **Сузиана,** у класическитѣ писатели *Елаида.* Стара държава съсѣдна на Халдея, която се простирала на югъ до Персидски заливъ. Жителетѣ ѝ били отъ семитическо племе. Стол. *Суза.* Въ царуването на Дария тя станжла персидска область *(Библ.).*

Еландъ. Шведски о-въ въ Балтийско море, отдѣленъ отъ брѣга чрѣзъ Калмарски протокъ; простр. 1,575 чет. килом.; насел. 40,000 жит. Богата растителность. Скотовъдство и вредъ по брѣговетѣ риболовство. Ечмень, овесъ, конопль.

Еласаръ. Прѣдполага се, че е сжщото каквото е Теласия и че може да е старо име на Армения *(Библ.).*

Еластика или **ластикъ,** *гр.* Нѣщо направено отъ каучукъ.

Еластически или **еластиченъ.** Пжргавъ, жилавъ, растегливъ. Въ *пръносна см.* който носи разни тълкования. — **Еластичность.** Пжрга-

вина, способность на едно нѣщо да се стѣга и распуща.

Елатериди, *лат.* Насѣкоми отъ рода на щурцитѣ.

Елатерометръ, *гр.* Уредъ за измѣрване силата на парата.

Елатъ или **Елотъ** (сегашна *Акаба*). Староврѣмененъ градъ въ Идумея (виж. това име) на източния заливъ на Червено море; отъ тамъ тръгвали Соломонови кораби за Офиръ (*Библ.*).

Елба (*Лаба*). Германска рѣка, извира въ сѣверна Чехия, пои Дрезденъ, Магдебургъ, Хамбургъ и се влива въ Сѣверно море; 1,100 кил. Голѣми кораби плуватъ по Е. отъ устието ѝ до Хамбургъ, кораби отъ 120 тона — до Пирна, ладии до Мелникъ.

Елба. Италиянски островъ въ Срѣдиземно море, между Италия и Корсика; 24,000 жит. Желѣзни рудници. Е. е прочута въ историята като мѣстозаточение на Наполеона отъ май, 1814, до февр. 1815.

Елбасанъ. Градъ въ дебърски санджакъ, 60 килом. на юго-зап. отъ Дебъръ, на р. Шкобми и 55 килом. отъ устието ѝ; 10,000 жит. Маслинено масло и овощия. Желѣзни и мѣдни издѣлия. Замъкъ и крѣпостни стѣни.

Елберфелдъ. Градъ въ западна Прусия, 30 килом. на ист. отъ Дюселдорфъ; 125,830 жит. Единъ отъ нáй-важнитѣ ржкодѣлни градове въ Германия: предене коприна, памукъ, ленъ; кордели, тантели и др. Индустриални училища. Желѣзници за Дюселдорфъ и Дортмундъ.

Елбингъ. Прусски градъ, 54 килом. на юго-ист. отъ Данцигъ, на р. Елбингъ и близу до Балтийско море; 38,296 жит. Корабостроителници на Елбингъ. Фабрики за корабни платна, сукна, капели. Желѣзници за Марпенбургъ-Данцигъ и Кенигсбургъ.

Елбѝофъ. Французски градъ на Сена, 21 килом. на юго-зап. отъ Руенъ; 22,404 жит. Важенъ ржкодѣленъ градъ; произвожда тънки сукна, фланели, покривки за билярда и др. Фабрикитѣ на Е. и околностьта му се прѣсмѣтатъ на 200.

Елбрузъ. Връхъ въ западната часть на Кавказски планини; 5,665 мет. високъ.

Елбурзъ. Планинско бърдо въ сѣв. Персия, простира се надлъжъ по цѣлия южeнъ брѣгъ на Каспийско море. Това бърдо е подраздѣлено на успоредни бърда, между които има обширни и плодородни долини, много отъ които сж населени и добрѣ обработени. Демавендъ, нáй-високий връхъ на тая планина, е 5,840 мет. високъ.

Елвасъ. Португалски укрѣпенъ градъ, близу до Гвадиана, и 16 килом. на зап. отъ Бадажозъ; 18,510 жит. Е. е нáй-яката крѣпость въ Португалия, и една отъ нáй-якитѣ въ Европа. Е. е билъ обсажданъ много пѫти, ала никога не е билъ прѣзиманъ; нáй-прочутата обсада, която е одържалъ е била обсадата отъ испанцитѣ въ 1659.

Елда. Притокъ на Елба, зима началото си отъ Мюрицско езеро; 152 килом. *Е.* е цѣла канализирана и корабоплавателна.

Елдорадо, *испан.* (знач. *позлатенъ*). Баснословна земя въ южна Америка, която, казвали, че гимжи съ злато. Въ *прѣнос. см.* мѣсто богато съ драгоцѣнни камене и метали; мѣсто на блаженство.

Елеазаръ. 1) Еврейски първосвещеникъ, трети синъ Ааронов

и неговъ прѣемникъ. 2) Единъ отъ Давидовитѣ поборници, прощѣпилъ филистимската стража, та налѣлъ вода за краля си *(Библ.)*.

Елеала. Първоначално аморсейски градъ, на който развалинитѣ се намиратъ близу до Есевонъ *(Библ.)*.

Елеати, *гр.* Старогръцки философи, които имали довѣрие само на разума, а отхвърляли достовѣрностьта на опита и чувствата. Истинско сѫществуване на вънкашния свѣтъ тѣ изобщо отричали. Тѣхното учение изглежда да е било единъ теменъ идеализмъ. Начинательтъ му е билъ *Зенонъ Елейски.*

Елеборъ. Растение, на което се приписвало погрѣшно лѣковито свойство.

Елеваторъ, *лат.* Дигателна машина, макара употрѣбяема въ голѣми пристанища за товарене и разстоваряне грамадни товари.

Елевтеръ. Папа 177—192, сега католически светия.

Елегантенъ, *лат.* Изященъ, много гиздавъ. — **Елегантность.** Изящность.

Елегия, *гр.* Стихотворение върху печаленъ или нѣженъ прѣдмѣтъ. — **Елегически.** 1) Който се отнася до елегията, свойственъ на елегията. 2) Оплакваталенъ, жаловенъ.

Елей (грък. значи *маслинено масло).* Церковна дума: осветено маслинено масло; употрѣбява се въ църквата за извършване разни обреди, изливане накръстъ въ водата при кръщение, елеопомазание или миропомазание и др.

Електра. Дъщеря на Агамемнона и Клитемнестра, сестра на Ифигения и Ореста, комуто помогнѫла да отмъсти за убийството на баща имъ. — Е. е прѣдмѣтъть на двѣ гръцки трагедии Софоклова и Еврипидова, на двѣ французски трагедии Лонжпиерова и Кребилонова: тя е една отъ главнитѣ личности у Есхиловитѣ *хоефори.*

Електризирамъ, електрисвамъ. Развивамъ въ едно тѣло електрическата сила или му съобщавамъ електричество: *можемъ да електрисваме по единъ часъ жабитѣ съ доста силни електрически токове, безъ да имъ причиняваме смъртъ.* Въ *прѣн. см. е.* значи правѭ живо и дълбоко впечатление, възбуждамъ извънредно, въодушевявамъ: *ораторитѣ наелектризираѫ множеството съ словата си.*

Електричество. Свойството, което иматъ нѣкои тѣла, когато се търкатъ, сгрѣѭтъ или само се турѭтъ въ прикосновение едно съ друго, да привличатъ, послѣ да отблъскватъ лекитѣ тѣла, да испущатъ искри, да причиняватъ нѣкои разложения и да произвождатъ сътресения въ нервната система. Естеството на тоя двигатель е съвсѣмъ неизвѣстно. Той се прѣдставлява въ двѣ различни състояния: 1) въ състояние на равновѣсие по наелектрисанитѣ тѣла: това е, което наричатъ статическо електричество; 2) въ състояние на движение: това е динамическо електричество. — **Статическо е.** Името на философа, който пръвъ е забѣлѣжилъ, че янтарьтъ или кехрюбарътъ, когато се потърка силно съ вълненъ платъ, добива свойство да привлича къмъ себе си и да отблъсква лекитѣ тѣла, каквото сламки, перошинки, косми, сухи листа и др. такъви, не е дошло до насъ. Философъ Талесъ Милетски, единъ отъ 7-тѣ мѫдреци на Гръция, около

600 год. прѣди Р. Х., пръвъ описва това забѣлѣжително явление. Това е било токо-рѣчи единственото нѣщо за електричеството извѣстно на староврѣменнитѣ: пó-вече отъ 20 вѣка не приложили нищо на знанието за електричеството, и оставили полето отворено за нововрѣменнитѣ естествоиспитателе. Науката за електричеството подкача собствено отъ 1600 год., когато Джилбертъ Колчестерски (виж. това име), английски лѣкарь, обнародвалъ една книга De Arte Magnetica, въ която дава единъ списъкъ на веществата, които той намѣрилъ, че притежаватъ сжщото свойство, каквото янтарьтъ и разисква прѣдмѣта за магнетически и електрически сили. Той е изобрѣтательтъ на думата *е.*, която произвелъ отъ гръцката дума *електронъ*, янтарь. Ото фонъ Герикъ, магдебурски кметъ, въ съчинението си Experimenta Nova Magdeburgica (1672), описва между другитѣ си изобрѣтения, първата електрическа машина направена на свѣта, която състояла отъ една симпурна валка, налъзнжта на дървена ось. Съ една ржка въртѣли тая валка, а другата си ржка слагали отгорѣ върху единъ вълненъ платъ, та така се наелектрисвали само съ търкане о плата. Английский физикъ Хоксби (1709) направилъ една машина, въ която единъ стъкленъ цилиндръ, тръканъ съ суха ржка, замѣстилъ Гериковата симпурна валка.

Дюфей въ Франция (1733—45) пръвъ открилъ два вида *е.*; той нареклъ първия видъ *смолно*, а втория *стъклено*. Нъ пó-сетнѣ, когато се видѣло отъ опититѣ на Франклина, Кянтжна и др., че едно и сжщо тѣло може да добива и двата вида електричество, споредъ естеството на тѣлото, съ което се търка, това опрѣдѣление се отхвърлило като недостатъчно и намѣсто него се употрѣбили думитѣ *положително* и *отрицателно е.* Дюфей е и откритель на основното начало, по което става дѣйствуването на двата вида *е.*, сир. какво разликата между тѣхъ състои въ това, че еднороднитѣ *е.* се отблъскватъ, а разнороднитѣ се привличатъ. За обяснение на тия явления Зимеръ прѣдположилъ, че сжществуватъ електрически *течности*, положителна и отрицателна. Между годинитѣ 1733 и 1744, много внимание се обърнжло въ Германия върху строенето електрически машини, които се и подобрили. Една голѣма крачка напрѣдъ въ науката за *е.* се направила въ 1745 съ откриването способа да се бере и задържа *е.* въ голѣми количества. Думата е за *лайденската стъклениця*, за честьта на чието изобрѣтение притезаватъ тримина. Франклинъ (1747) показалъ електрическитѣ условия на лайденската стъкленица, като далъ въ ясна форма учението за положителното и отрицателното *е.* Той билъ първий ученъ, който позналъ (1752) електрическото състояние на атмосферата и доказалъ тождественостьта на свѣткавицата и *е.* (виж. *Електричество* атмосферно), чрѣзъ прочутия си опитъ съ хвърчило. Тоя опитъ билъ направенъ съ сжщата цѣль, около сжщото врѣме и съвсѣмъ независимо отъ Рома въ градъ Нера, Франция. Въ 1760, Франклинъ направилъ първия проводникъ на свѣткавицитѣ, *громотвода*. Около сжщото врѣме (1753—59) английски физикъ Кянтонъ открилъ електрическитѣ явления по влияние или индукция, сир., че всѣко на-

електрисано тѣло дѣйствува на друго ненаелектрисано сѫщо така, както магнитътъ на мегкото желѣзо — разлага въ него електрическата материя, тегли разноименното и отблъсква едноименното *е.* Слѣдъ това дошло (1772) изобрѣтението отъ Волта електрическия сгѫститель (кондензаторь) — уредътъ, съ който може да се събира доста много *е.* на малки повръхности и който ни дава възможность да познаваме и нáй-слабото *е.*, което се намира въ нѣкое тѣло. Станѫло лесно да се доказва, че тѣлата се наелектрисватъ не само чрѣзъ тръкане, а и чрѣзъ налѣгане, цѣпене, промѣнение на състоянието, загрѣване, горѣне и изобщо чрѣзъ промѣнение сцѣплението между частицитѣ имъ. Въ 1786, Галвани направилъ едно откритие, което породило единъ новъ клонъ въ науката за *е.* — галванизма или динамическо *е.* — клонъ, който сега далеко надминува стария по размѣри и практическа стойность. — **Динамическо е.** Нашото знание за него брои годинитѣ си отъ прочутия опитъ на италиянския анатомъ Галвани въ 1789 въ Болония. Той забѣлѣжилъ, че мрътва жаба, окачена на мѣдна кука на балкона на прозорецъ, силно се свивала и гръчила колчимъ долнитѣ ѝ членове, разклатени отъ вѣтеръ, се рушвали о желѣзнитѣ прѣчки на балкона. Галвани видѣлъ въ това просто единъ електрически сгѫститель; той мислилъ, че въ животното сѫществува една особна течность, подобна на електрическата «течность», и че това вещество се намира главно въ мишцитѣ. Другъ италиянски ученъ, Волта, физикъ, притезавалъ, напротивъ, че отъ прикосновението на двата метала се развива едно количество електричество по силата на единъ особенъ електродвигатель, и достигнѫлъ да създаде (1800) електрическия стълбъ или *грамада*, която го е обезсмъртила. Това откритие вкарало динамическото *е.* въ практиката и лѣкаретѣ не се занимавали съ друго, освѣнь да опитватъ въ искусството си дѣйствието на уреда, който турнѫлъ въ рѫцѣтѣ имъ Волта. Нáй-простата грамада състои отъ единъ сѫдъ напълненъ съ окислена вода, въ която потопяватъ тръкало отъ мѣдь и тръкало отъ цинкъ. Настава химическо дѣйствие и се развива *е.*, цинкътъ разлага водата, водородътъ отива възъ мѣдьта и кислородътъ възъ цинка. Като се турѭтъ едно по друго цинкътъ и мѣдьта въ прикосновение съ единъ Волтинъ електроскопъ, забѣлѣжва се, че въ двата метала има двѣ разнородни *е.*, въ цинка отрицателно, а въ мѣдьта положително. Като се скачѫтъ двата краища на тръкалата съ една мѣдна жица, *е.* подкача да обикаля по жицата като да течаше; това е, което сѫ нарекли *токъ*. Така Волта въвелъ едно ново понятие, понятието за електрическото напрѣжение, сир. способностьта, която има *е.* да се движи по нѣкоя посока.

Въ 1800, Николсѫнъ и Карлайлъ открили силата на токоветѣ да разлагатъ водата, а въ 1807 сѫръ Хѫмфри *Дейви* отлѫчилъ по дѣйствието на токоветѣ алкалнитѣ метали, посочилъ законитѣ за електролизата или способа за химическо разлагане чрѣзъ електрически токове и като практическо слѣдствие били създадени *галванопластиката* и *електрогилиата*. По това врѣме знаменитий

англійски химикъ съ една колосална батерия открилъ *електрическата свѣтлина.* Въ 1820 Ерщедъ, професоръ на физиката въ Копенхагенъ, открилъ, че електрический токъ на една галванически батерия, когато се прѣкара прѣзъ платинена жица, дѣйствува върху магнитната стрѣлица на компаса; това нарекли *електромагнетизмъ.* Веднага Амперъ прѣдложилъ да прѣнася бѣлѣзи съ токове, които щѣлъ да прѣкара по металически жици надъ магнетни стрѣли, като употрѣби толкова стрѣли и жици, колкото букви има. Щаинхейнъ въ Мюнхенъ направилъ въ 1837 телеграфъ отъ тоя видъ; нъ електрическитѣ телеграфи придобили точность и простота каквато иматъ сега само откакъ ги подкарали да работѭтъ съ помощьта на електро-магнети. За това приспособление първата мисль далъ Христонъ въ Лондонъ. Явили се три главни системи телеграфи: *телеграфи съ букви, съ бѣлѣзи и записваче* — всичкитѣ основани на сѫщото начало: *привръменно магнетисване електромагнити съ прокарване електрически токове.* Първий телеграфъ-записвачъ билъ измисленъ отъ Морса въ Америка; той има това драгоцѣнно прѣимущество надъ всичкитѣ други направени прѣди него, че задържа на хартия дирята на съобщението, та може пакъ да се прѣгледа и види да не е станѫло нѣкоя грѣшка. Ученитѣ, които въ нашия вѣкъ сѫ правили опити, изучвали законитѣ на *е.* и открили разни нѣща въ свръзка съ тая сила сѫ безъ брой. *Фарадей* и *Томсѫнъ* въ Англия, *Зебекъ, Омъ, Кирховъ, Бунзенъ* и *Румкорфъ* въ Германия, *Белъ,* изобрѣтательтъ на телефона въ Америка, и на́й-великий съврѣмененъ електрикъ *Едисонъ* (виж. това име) въ Америка сѫ между на́й-първитѣ имена. Благодарение на тия стотини работници, *е.* е добило въ нашо врѣме многобройни приспособления. Нѣкои, като телеграфътъ и галванопластиката, вече се споменѫхѫ; другитѣ е мѫчно да се изброѭтъ. По́-главнитѣ сѫ телефонътъ, електрическото освѣтление, електрическитѣ часовници и звонци, микрофонътъ и др. Електричеството е оползотворено и въ лѣкарството. То вече се опитва да замѣсти парата като двигатель въ желѣзницитѣ, корабитѣ и фабрикитѣ и кой знае какво му готви бѫдѫщето.

Електричество *(атмосферно).* Въздухътъ на атмосферата е всѣкога наелектрисанъ, било положително, било отрицателно, дори когато въ него не се забѣлѣжва никакъвъ облакъ. Въ ясно врѣме въздухътъ съдържа всѣкога едно излишество отъ положително електричество, и това е толкова по́вече така, колкото по́-високо се отива въ атмосферата. Земята е всѣкога наелектрисана отрицателно; въ кѫщитѣ, въ улицитѣ, подъ дървесата електричеството на въздуха е токо-речи всѣкога нищожно; на равно поле то е чувствително само на единъ метръ надъ земята. Облацитѣ сѫ всѣкога наелектрисани, било положително, било отрицателно и напрѣжението имъ бива твърдѣ различно. Въ бурно врѣме, тѣ сѫ като грамадни наелектрисани проводници. Франклинъ позналъ това като пуснѫлъ къмъ единъ облакъ въ врѣме на една буря едно хвърчило отъ гезия (тънкъ копринен платъ) съ остъръ желѣзенъ връхъ. Като пуснѫлъ хвърчилото, привързалъ на връвь-

та ключъ, а на него закачилъ копринена връвь, която вързалъ за дърво, каквото да уедини уреда. Испърво за́лудо се мжчилъ да види искри изъ ключа; нъ малко по́-сетнѣ хванжло ситенъ дъждъ и връвьта като се наквасила, станжла по́-добръ проводникъ на *е.* Ф. тогава билъ честитъ да извади отъ ключа искра. Тия опити, много опасни, сж лишили нѣколко физици отъ живота имъ.

Електричество *(животно).* Дюбоа Реймонъ и неговитѣ послѣдователе сж показали съ изслѣдванията си, че въ всѣка мишца и нерва на едно животно сжществуватъ електрически токове, че сжществуването на тия токове се намира въ ближна свръзка съ жизнената дѣятелность на тия органи, съ окончателното прѣкращение на която и наставането на разложението изчезватъ и електрическитѣ свойства.

Електрически. Който се отнася до електричеството, който го произвожда или произхожда отъ него.

Електрическа батерия. Нѣколко лайденски стъкленици съединени заедно да даватъ електричество.

Електрическа машина. Всѣкой уредъ за добиване електричество.

Електро. Частица, която се поставя прѣдъ една дума да показва присжтствието на електричество или електрически свойства: *електро-магнитъ, електро-динамика* и т. н.

Електро-биологически. Казва се за електрически явления, които се проявяватъ у животнитѣ.

Електро-галванизмъ. Теория за слѣдствията произвождани отъ волтаическитѣ грамади. — **Електро-галванически.** Произведенъ отъ волтаическа грамада. — **Електро-галванометръ.** Галванометръ, който служи да се констатира присжтствието и напрѣжението на единъ електрически токъ, дори твърдѣ слабъ.

Електродвигатель, *електродвигателенъ уредъ.* 1) Уредъ за развиване електричество просто чрѣзъ прикосновението на тѣла отъ различно естество. 2) Общо име на всички производителе на електричеството, статическо или динамическо. — **Електродвигателенъ.** Който произвожда или развива електричество.

Електро-динамика. Отдѣлъ отъ физиката, който изучва взаимното дѣйствие на електрическитѣ токове. Ако галваническитѣ токове минуватъ прѣзъ двѣ жици, които се намиратъ близу една до друга, едната жица подкача да дѣйствува на другата, като нж привлича или отблъсква, и ако едната отъ жицитѣ е подвижна, тя отъ дѣйствието на другата подкача да се движи. Всичкитѣ различни явления отъ тоя родъ се наричатъ **електро-динамически,** а всичкитѣ електро-динамически явления съвокупно носжтъ названието **електро-динамизмъ.** — **Електро-динамометръ.** Уредъ за електрическа мѣрка, основанъ върху взаимното дѣйствие на електрическитѣ токове. — **Електро-динамия** (гр. *динамисъ,* сила). 1) Сила на електрически токъ, на грамада. 2) Единица за сила на електричеството въ движение; сжщото, каквото е дина.

Електро-капило-химия. Съвокупность на електрохимическитѣ явления, които се произвождатъ въ капилярнитѣ тржби или власатитѣ сждове на едно животно тѣло. — **Електро-капило-химически.** Който се отнася до електрохими-

ческитѣ явления въ капилярнитѣ тржбици.

Електро-капиляренъ. Който се отнася до електрически явления, които се проявяватъ прѣзъ капилярнитѣ или власатитѣ сждовце на органитѣ на животнитѣ.

Електро-магнетизмъ. 1) Отдѣлъ въ физиката, който борави съ отношенията между електричеството и магнетизма. 2) Съвокупностьта на явленията произвождани отъ взаимното дѣйствие на електрически тѣла и магнити. Първий опитъ по тоя разредъ явления се длъжи Ерщеду (1820). — **Електромагнетически.** Който се отнася до електромагнетизма. — **Електромагнитъ.** Много силенъ магнитъ, който се добива съ електричество. Състои отъ цилиндрически брусъ отъ сурово желѣзо, прѣвитъ като подкова. На всѣкой край има намотана много пжти една мѣдна жица, обвита съ коприна, та прави като на вретено два дебели гибела, въ които мотането върви въ противни посоки. Щомъ мине нѣколко силенъ токъ по жицата, желѣзото се магнетисва и става твърдѣ силенъ магнитъ. Магнетисването прѣстава, като се прѣсѣкне токътъ. Силата на единъ *е.-м.* зависи отъ размѣра му, отъ числото на обвивкитѣ на жицата и отъ силата на тока. Не трѣбва много силенъ *е.-м.* за да повдигне единъ човѣкъ; а може да се направи *е.-м.* да повдига по́-вече отъ 1,000 килогр. Свойството на електро-магнититѣ е оползотворено въ електрич. телеграфъ и телефонъ.

Електрометалургия. Работене метали съ електричество, каквото е галванопластиката въ всичкитѣ ѝ видове: посребряването, позлатяването и др.; оттука и *електрометалурически.*

Електрометръ. Който служи за измѣрване силата на електричеството. — **Електрометрия.** Мѣрене електрическото напрѣжение; оттука и *електрометрически,* който се отнася до електрометрията.

Електро-микрометръ (гр. *микросъ,* малъкъ). Електрометръ, който се употрѣбява за измѣрване твърдѣ слаби количества отъ електричеството. — **Електромикрометрия.** Опрѣдѣление напрѣженията произвождани отъ твърдѣ слаби количества електричество.

Електролиза (гр. *лѝсисъ,* растопение). Разлагане съ електрически токове.

Електроскопъ. Инструментъ, който показва да ли нѣкое тѣло е наелектрисано.

Електротерапия. Електричеството приспособено въ лѣкуване нѣкои болести.

Електрофоръ. Уредъ измисленъ отъ Волта, който служи да се искарватъ съ него голѣми количества електричество. Тоя уредъ наелектрише ли се, остава така много врѣме. Той е на́й-простата електрическа машина. Състои отъ дървено блюдо, покрито съ пластъ отъ смола и отъ кржгъ, покритъ съ листъ отъ калай. За добиване електричество съ него, бухатъ по смолата съ коча кожа, отъ което смолата се наелектрисва отрицателно, послѣ похлупятъ кржга на блюдото. Слѣдъ това, като се повдигне кржгътъ съ една дръжка, която има на него, намира се, че е наелектрисанъ.

Електро-химия. Науката, която има за прѣдмѣтъ изучването отношенията, които сжществуватъ или могжтъ да сжществуватъ между електрическитѣ явления. — **Електро-химически.** Който се отнася до електро-химията или до електри-

ческитѣ явления, произведени отъ химически дѣйствия. — **Електрохимическо равнодушие.** Състояние на тѣла, които въ нѣкои условия сѫ неспособни да се съединяватъ съ други.

Електро-химизмъ. Теория, която обяснява химическитѣ явления чрѣзъ законитѣ на електричеството.

Електрород ъ. 1) Неопрѣдѣлената причина, която произвожда електричеството; оттука *електророденъ.* 2) Въ *зоол.* **електродъ** се нарича електропроизводителний уредъ у електрическитѣ риби, нервенъ уредъ, който произвожда електричество по волята на животното. За да може да произведе тоя уредъ слѣдствието си, потрѣбно е противоположнитѣ полюси да се съобщѭтъ помежду си; така гимнотътъ, за да разгърмѣва рибитѣ, съ които се храни, прѣвива се около тѣхъ, та испраща единъ токъ въ съединението на двата края на дѫгата, която прѣдставлява, когато се прѣвие тѣлото му. Тая риба съзнателно и когато си ще извръшва усилието.

Електроди (гр. *одосъ,* пѫть). Двѣ металически жици, чрѣзъ които се съединяватъ двѣтѣ разноименни електричества въ Волтовъ стълбъ или грамада. Тия жици сѫ привързани едната за единия край (положителенъ полюсъ), а другата за другия край (отрицателенъ полюсъ) на грамадата. Съединѭтъ ли се тѣ, и двѣтѣ електричества, подкачатъ да се съединяватъ по всичката имъ длъжина, и понеже това съединение се прѣдставя като течение на електрическата материя, наричатъ го *токъ.*

Елементъ, *лат.* 1) Стихия, просто тѣло, сир. вещество, което се счита за неразложимо (златото, сребротo, кислородътъ и пр.). *Въ старо врѣме се давали криво името елементи на четиретѣ вещества: водата, огъня, земята и въздуха.* Сега знаемъ, че тѣ сѫ сложни тѣла: *въ водата влизатъ два елемента, кислородъ и водородъ и т. н.* 2) Съставна часть: прѣстѫпностьта на това прѣстѫпление има два елемента. 3) Племе; народъ: *Германски елементъ, Български елементъ.* — **Елементаренъ.** Първоначаленъ, началенъ.

Елена. Градецъ, окол. ц., търновски окр., при сѣвернитѣ поли на Стара-планина, 36 килом. на юго-ист. отъ Търново; 2,771 ж., които се занимаватъ съ мѣстна търговия. Е. е основана прѣди 200—300 години. Въ турско врѣме една могила на югъ отъ Е. е била оградена съ изволение на турското правителство съ крѣпость, въ която гражданетѣ се криели отъ кѫрджалии и делибашии; въ 1836 гражданетѣ развалили крѣпостьта отъ страхъ да не би турскитѣ войски да се укрѣпѭтъ въ неѭ. Прѣзъ русско-турската война, въ 1877—78, скоро слѣдъ прѣминуването на руситѣ прѣзъ Дунавъ, Е. се окупира отъ единъ русски отрядъ. Когато турцитѣ, прѣзъ августъ, прѣминѫхѫ въ настѫпление и завзехѫ височинитѣ, господствуѭщи надъ Е., русската позиция въ Е. станѫ твърдѣ опасна. Въ началото на ноемврия, еленинский отрядъ, който се намираше подъ командата на ген.-майоръ Домбровски, биде подкрѣпенъ отъ резервата. Кѫдѣ срѣдата на ноемврия, турцитѣ зехѫ да се готвѭтъ за нападение на Е., съ цѣль да отвлѣкѫтъ русската главна армия отъ Плѣвенъ и да въспрѣпятствуватъ на едно ново движение на руситѣ прѣзъ Стара-

планина. Сюлейманъ паша на 18-и ноемврия съсрѣдоточи близу до Е. около 30,000 души, като смѣташе съ тая сила да прѣземе Е. и послѣ да върви за Търново. Утриньта рано на 22-и, турцитѣ отворихѫ огънь среща русския прѣденъ отрядъ и зехѫ да нападатъ. Слѣдъ нѣколко-часовенъ бой турцитѣ измѣстихѫ руситѣ изъ Е. Въ тоя день русский еленински отрядъ изгуби по-вече отъ $^1/_3$ отъ състава си (55 офицери и 1087 редници) и биде принуденъ да захвърли 11 топа, и турцитѣ заобиколихѫ единъ баталйонъ русска войска, испратенъ на помощь на еленинския отрядъ, отъ който заробихѫ около 300 души. Благодарение на упоритата отбрана на еленинския отрядъ, на пѫтя за Търново сполучихѫ да се съсрѣдоточѫтъ достатъчни сили и Сюлейманъ биде принуденъ да се откаже отъ плана си. Слѣдъ нѣколко деня турцитѣ очистихѫ Е., слѣдъ което ограбений и донѣйдѣ изгоренъ отъ тѣхъ градъ биде изново завзетъ отъ русски войски.

Елена. Дъщеря на Зевса и Леда, жена на Менелая, спартански царь, прочута по хубостьта си; за открадването ѝ отъ Париса пламнѫла троянската война. Прѣзъ войната Е. живѣе въ Троя като Парисова жена, кае се за прѣстѫплението си, прѣзира Париса и желае отъ всичката си душа да се върне при първия си сѫпрѫгъ. Прѣзъ обсадата на Троя Паризъ билъ убитъ. Сказанията за по-нататъшната Е-нина сѫдба сѫ противорѣчиви: по едно сказание, тя се върнѫла съ Менелая въ Спарта; по друго, тя била обѣсена на о-въ Родосъ.

Елена (Св.) Майка на римския императоръ Константина Велики, род. около 244. Произхождението ѝ е неизвѣстно. Споредъ гръцкитѣ агиографи, тя била дъщеря на единъ кръчмарь въ Никодимия (Витиния); нъ английскитѣ церковни лѣтописци притезаватъ, че тя е била дъщеря на единъ краль на брититѣ и че добила първородния си синъ, Константина, въ Британия. Знае се само, че сѫпрѫгътъ ѝ, Констанций Хлоръ, ѭ напустнѫлъ, като станѫлъ императоръ, и се оженилъ за друга. Тя станѫла християнка още доклѣ Константинъ билъ момче, и вѣрва се, че нейний примѣръ и учение съдѣйствували съ общественитѣ мотиви да рѣшѫтъ Константина да пригърне християнската вѣра; ала тя се кръстила формално само слѣдъ разбитието на Максентия. Константинъ, кога се въцарилъ, възвелъ майка си на санъ *августа*, заповѣдалъ да се сѣчѫтъ монети съ нейното изображение и далъ името ѝ на нѣколко града. Е. имала голѣмо влияние на Константина и много направила за распространението на християнството. Въ 325 тя прѣдприела едно знаменито пѫтуване въ Палестина и дѣто минувала основавала църкви и дирила светини. Въ Иерусалимъ тя открила гроба Иисусъ Христовъ, надъ който построила една църква, па и намѣрила (споредъ тогавашното вѣрване) кръста, на който билъ распнѫтъ Спасителтъ, което дало началото за празднуване, на 14-и септемврия, праздника *Кръстовъ-день* (Въздвижение Честнаго Кръста, сир. кръстътъ Господень, въздигнѫтъ на поклонение). Като се връщала при сина си, Е. починѫла въ 327, по прѣданието калугерка. Паметь-

та ѝ се празднува на 21-и май.

Елена (Св.). Островъ въ Атлантически океанъ, прочутъ като мѣстозаточение на Наполеона I, между Африка (1,700 килом. отъ неѭ) на ист. и Америка (3000 килом. отъ неѭ) на сѣверо-западъ; 17 килом. надлъжъ и 11 килом. наширъ; простр. 121 чет. килом.; население 6,241 жит., отъ които 2,200 бѣли люде; главенъ гр. *Джеимсъ-таунъ*, на сѣверния брѣгъ. Климатъ умѣренъ и твърдѣ здравъ, срѣдна температура, +19 сантигр. Високи и недостѫпни брѣгове; достѫпни само на едно мѣсто, което е силно укрѣпено. Плодородна земя, прѣзъ която минува отъ ист. къмъ зап. едно планинско бърдо (на́й-високий му връхъ 855 метра), отъ всѣка страна на което се простира по едно поле; Лонгудското е по́-голѣмото и тамъ е билъ ограниченъ Наполеонъ. — Островътъ е билъ откритъ въ 1502, на день Св. Елена, отдѣто и името му, отъ португалски мореплаватель Жуанъ де Нова Кастела. Послѣ станѫлъ холандско владѣние, билъ отстѫпенъ отъ Холандия на Источно-Индийската [английска] компания, която го дала въ 1815 на англ. правителство да послужи за мѣстозаточение на Наполеона. Слѣдъ 5—6 годишно безнадеждно робство, Наполеонъ починѫлъ тамъ (1821), дѣто и оставили смъртнитѣ му останки до 1840. Французското правителство купило, въ 1858, Наполеоновото жилище и накарало да се възстанови въ точното му състояние домътъ на славния робъ; то придобило и долината, дѣто е билъ гробътъ. Единъ французски висши офицеръ прѣбивава въ Лонгудъ като *хранитель на жилището и гроба Наполеонови.*

Еленинъ връхъ. На́й-високий връхъ на Рила-планина; 2,401 м. надъ морското равнище.

Елеография, *гр.* 1) Писане картини съ маслени бои. 2) Картина изработена съ маслени бои. — **Елеографически.** Писанъ съ маслени бои.

Елеопомазвамъ, *църк.* Мажѫ (за *свещеници)* съ св. елей, като правѭ на челото, ноздритѣ, бузитѣ, устата, грѫдитѣ и ржцѣтѣ образа на кръста; *елеопомазание,* това дѣйствие, което се извръшва надъ боленъ за исцѣление на душата и тѣлото му. — **Елеосвещение** или *маслоосвещение.* Церковно таинство, чрѣзъ което се осветява елей за елеопомазание и което се извръшва отъ седемь свещеника (споредъ броя на ветхозавѣтнитѣ переи, които свирили около Иерихонъ), а по нужда и отъ единъ.

Елефантина. Островъ въ Нилъ (Горни-Египетъ), 6 килом. подъ водопадитѣ на рѣката, среща Асуанъ. Е. била прочута въ старо врѣме. Египтянетѣ, па и римлянетѣ, ѭ укрѣпили за отбрана отъ нахлувания на етиопянетѣ. Египтянетѣ експлоатирали гранитнитѣ ѝ каменодѣлни.

Елецъ. Русски градъ въ орловска губер., 215 килом. на юго-ист. отъ Орелъ; 35,000 жит. Кожарство, значителна търговия съ пшеница и желѣзо.

Елеакимъ. Виж. *Поакимъ.*

Елида. Страна въ стара Гръция, на западното крайбрѣжие на Пелопонезъ, дѣто сѫ ставали Олимпийскитѣ игри.

Ели-дере. Дѣсенъ притокъ на Марица, събира водитѣ отъ че-

пинската котловина и се влива въ Марица подъ Пазарджикъ.

Елиезеръ. Авраамовъ слуга, проводенъ въ Месопотамия да избира сѫпрѫга за синъ му Исака *(Библ.)*.

Елиенъ. Гръцки писатель отъ III-и вѣкъ прѣди Р. Х.

Елизабетпортъ. Градъ въ англ. колония на носъ Добра-Надежда, 6 килом. на югъ отъ Юитенхагенъ, на Алгоаски заливъ. Добро пристанище. Търговия съ вълна и слонова кость; 15,000 ж.

Елизабеттаунъ. Градъ въ Съединенитѣ Държави (Ню-Джерси), 24 килом. на юго-зап. отъ Ню-Йоркъ; 25,000 жит.; напрѣдъ сѣдалище на гл. управл. на държавата. Пристанище за малки кораби.

Елизабетъ. Градъ въ Съединенитѣ Държави (Ню-Джерси), 65 килом. на сѣв.-ист. отъ Трентонъ, на желѣзницата Ню-Йоркъ-Филаделфия и на залива на Стейтжнъ-Айляндъ; 37,670 жит. Машини за шевъ, печки и др. Всѣкидневно параходно съобщение съ Ню-Йоркъ.

Елизей, *гр.* Въ *баснос.* Жилището на старогръцкитѣ и римскитѣ герои, слѣдъ смъртьта имъ; рай.

Елизейски палатъ. Палатъ въ Парижъ, отреденъ за жилище на прѣдсѣдателя на Републиката.

Елизейски поля. Името на единъ любимъ паркъ на парижанетѣ.

Еликсиръ, *араб.* 1) Цѣлебно питие. 2) Въ *аптекар.* кое-да е лѣчебно вещество, растопено съ спиртъ.

Елимъ. Прѣдполага се, че това мѣсто е сегашний Вади Гурунделъ, широкъ долъ по́-вече отъ 60 к. м. на истокъ отъ Суезъ. *(Биб.)*.

Елининъ. Грькъ. Виж. Гръция, **история** *(старогръцка)*. — **Елинизирамъ.** Погръчвамъ. — **Елинизация.** Погръчване. — **Елинизмъ.** Изражение свойственно на гръцки езикъ. — **Елинистъ.** 1) Знатель на старогръцки езикъ. 2) Въ *библ.* име дадено на евреитѣ, които се заселили въ Египетъ слѣдъ разорението на Иудиното царство отъ Навуходоносора, и на ония, които Александръ Велики повикалъ тамъ да се населѭтъ въ Александрия, или защото тѣ били усвоили гръцкитѣ обичаи, или защото тѣ говорили гръцки езикъ смѣсенъ съ еврейски. — **Елинофилъ.** Приятель на Гръция, на гръцитѣ. — **Елински.** Гръцки.

Елинъ. По гръцкото баснос. синъ Девкалионовъ и Пиринъ (виж. *Девкалионъ*). Е. ималъ трима синове: Доръ, Еолъ и Ксутъ; и отъ Дора, Еола и двама Ксутови синове произлѣзли 4-тѣ главни гръцки племена, наричани съ общо име елини по Е.

Елиотъ *(Августъ)*. Английски генералъ, 1718—1790. Добилъ образованието си въ лейденския университетъ (Германия) и изучилъ военното искусство въ прочутото артилерийско училище въ Ла Феръ (Франция, кантонски крѣпостенъ градецъ въ лаонски окр. съ 5,394 жит.). Постѫпилъ въ военна служба въ отечеството си въ 1835, и се отличилъ, на чело на прочутия си полкъ, въ битвата при Детингенъ, на 17-и юн. 1743, между англо-австрийцитѣ и французетѣ. Въ 1775 билъ назначенъ управитель на Гибралтаръ, който храбро и искусно защитилъ прѣзъ тригодишната война среща съединенитѣ сили Франция и Испания. На́й-паметното негово дѣло е одържането му на

1-и сept. 1772, когато съжзницитѣ, за да увѣнчаѫтъ обсадата си, отправили противъ обсаденото мѣсто огъня на нѣколко стотини голѣми топове, батеритѣ на 47 линейни кораби и на голѣмо число фрегати, канонерки и др. Генералъ Е. така отблъснѫлъ нападението, че нападателетѣ били принудени да се оттеглѫтъ слѣдъ грамадна безполезна жрътва отъ човѣци и кораби. Английскитѣ камари исказали народната благодарность ген. Е-ту и Георги III му далъ титлата лордъ Хитфилдъ.

Елиотъ *(Джорджъ)*. Псевдонимъ, съ който е извѣстна англ. литераторка г-ца Ивансъ.

Елиотъ *(Ебенезжръ)*. Нáй-забѣлѣжителний отъ английскитѣ популярни поети, нареченъ *Пѣвецътъ на Закона за Житото*, защото съ огненно слово осѫждалъ тоя законъ, който налагалъ мито на вносното жито въ Англия. Главнитѣ му произведения сѫ прочутитѣ му стихотворения противъ споменѫтия законъ; поема *Любовь*, придружена съ едно писмо Байржну; *Селский патриархъ*, творение пълно съ благородна поезия. Е. е писалъ и изящни описания на английската, особено йоркширската природа, и възвишени очертания на смирената добродѣтель. Той умрѣлъ скоро слѣдъ побѣдата на съмисленицитѣ му, защитницитѣ на свободната търговия (1781—1849).

Елиотъ (сжръ *Хенри Дж.)*. Английски дипломатъ, посланикъ въ Двѣтѣ Сицилии и въ Гръция, а пó-сетнѣ (1866—1877) въ Цариградъ. Слѣдъ нашото априлско възстание прѣзъ 1876, той като че се помжчи да потули безчовѣчнитѣ работи извръшени отъ башибозуцитѣ и черкезетѣ въ възстанжлитѣ и въ мирнитѣ български околности. Наистина той се показа толкова приятелски расположенъ къмъ турцитѣ, че поведението му често се нападаше въ английския парламентъ отъ либералната партия, и английското правителство (консерваторско) се принуди да испрати въ Цариградъ новъ посланикъ, а нему даде «безгранич. отпускъ». Слѣдъ това, сжръ Х. Е. биде назначенъ посланикъ въ Вѣна, отъ 1877 до 1883. Той е роденъ въ 1817.

Елипсъ (гр. *елипсисъ*, изоставяне). 1) Крива линия, която се добива отъ прѣсичането на конусъ полѣгато. 2) Испущане една или пó-вече думи въ една фраза, за да се даде пó-голѣма живость на стила: *Какъ сте? — Добрѣ.* — **Елипсоидъ**. Геометрическо тѣло, което става отъ завръщѣването на елипса му ось. — **Елиптически**. 1) Въ *грам.*, който прѣдставя елипсъ, въ който има испуснѫти думи: *елиптическа фраза.* 2) Въ *геом.*, който е отъ естеството на елипсъ: *елиптически сводъ.* — **Елиптичность**. Елиптическо качество, видъ: *покажете дѣ е* елиптичностьта на тая фраза.

Елисавета (св.). Благочестивата сжпржга на свещеника Захария, братучедката на Дѣва Мария и майката на св. Ивана Кръстителя.

Елисавета. Английска кралица, дъщеря на Хенриха VIII и на Ана Болейнъ, род. въ 1533, цар. отъ 1558 до 1603. Когато баща ѝ се оженилъ за Иванка Сеймуръ, тя била обявена незаконна и исключена отъ наслѣдството на прѣстола, ала тоя актъ билъ отмѣненъ слѣдъ Хенриховото оженване за Екатерина Паръ. Баща ѝ умрѣлъ когато тя била на 13

години. Прѣзъ царуването на брата ѝ Едуарда, животътъ ѝ минжлъ тихо и мирно; ала прѣзъ царуването на сестра ѝ Мария, католикиня, била гонена за протестантството ѝ и, подъ прѣдлогъ за участие въ единъ заговоръ, затворена въ Лондонската кула. Освободена слѣдъ нѣколко мѣсеца, тя изучвала класическата литература. По характеръ била надмѣнна, какъвто билъ и баща ѝ и хитра. Когато се въцарила, въ 1558, тя обявила на испанския посланникъ, който ѭ увѣрявалъ за подкрѣпата на господаря си, Филипа II: «Сегашното си положение азъ длъжж на народа, и облѣгамъ се само на народа»; и щомъ дошла на прѣстола възстановила протестантството и обявила се негова защитница противъ Филипа II. Още прѣди да се събере парламентътъ, издала проглашение, че английский езикъ ще се употрѣбява въ пó-голѣмата часть отъ церковната служба. Всичкитѣ владици, съ исключение само на единъ, отказали да се съобразѭтъ; нъ отъ 9000-тѣ свещеника, нито 200 не прѣдпочели да си дадѫтъ оставката отъ да се подчинѭтъ на новия редъ. Изобщо Е.-ната политика била миролюбива; нъ тя запетнила царуването си съ поведението си къмъ Мария Стюартъ, шотландската кралица. Първенъ тя подбудила шотландскитѣ протестанти и благородницитѣ противъ неѭ. Когато Мария Стюартъ, побѣдена, отишла да търси прибѣжище у *добрата си сестра,* тя се прѣсторила смилена; ала послѣ, понеже се бояла отъ нейнитѣ притезания върху английския прѣстолъ, затворила ѭ въ темница и най-сетнѣ ѭ затрила на еша-фота (1587). Филипъ II одавна се канилъ на Англия. Царьтъ на най-великата европейска държава, обогатена съ богатствата на новия свѣтъ, не моглъ да търпи една второстепенна държава да помага на протестантитѣ въ разни страни и да испраща английски кораби (малко пó-добри отъ пиратски) въ пристанищата на испанскитѣ колонии; той поискалъ да отмъсти за Мария и да възстанови католическата вѣра. Отъ много години Испания се била приготовлявала. Въ 1588 «непобѣдимата армада» потеглила за английскитѣ брѣгове съ 8,000 корабници и 20,000 войника. На помощь на флотата щѣла да се прѣнесе отъ Холандия 100,000 сухопѫтна войска. За добра честь на англичанетѣ, една буря така разбила испанскитѣ кораби прѣди да стигнѫтъ до английскитѣ брѣгове, че английскитѣ корабници лесно довършили останѫлото. Ни единъ неприятелски войникъ не стѫпилъ на английска земя, освѣнъ испратенитѣ на неѭ отъ корабокрушенията.

Прѣзъ Е.-ното царуване подкачило истинското величие на Англия. Мирътъ далъ голѣмъ потикъ на търговията. Въ монополa, който тая царица дала на търговското дружество, пó-сетнѣ наречено *Източно-Индийска Компания,* се вижда едно отъ малкитѣ зачала на английската пространна колониялна империя. Развила се безподобно и литературата. Вѣкътъ, който е произвелъ Шекспира и Бейкѫна не може да не е забѣлѣжителенъ.

Съ Е. се свършилъ Тюдоровский родъ [тя не минѫла подъ вѣнчило, ако и да имала прѣстѫпни свръзски въ това отно-

шение съ лордъ Джли и Есекса] и на английския прѣстолъ дошелъ Яковъ I, шотландски краль, синътъ на Мария Стюартъ.

Елисавета. Австрийска императрица, сжпржга на имп. Франца Иосифа, род. въ 1837, убита отъ анархистъ Луиджи Лукени въ 1898. Е., дъщеря на херцеговиния Людовика и херцога Максимилиана баварски, бѣше оженена за австрийския императоръ въ 1853. Тя притежаваше хубаво въспитание и се отличаваше съ възвишенъ характеръ, добродушие и човѣколюбие. Слѣдъ трагическата смърть на сина си Рудолфа, тя бѣ започнжла да страда отъ нервность и болесть на сърдцето, та бѣ принудена да живѣе въ по́южни земи — Ионическитѣ о-ви, Италия, Швейцария. Убийцата, италиянецъ по происхождение, безъ да има нищо лично противъ неѭ, ѭ нападнж въ Женева ненадѣйно и ѝ нанесе смъртоносенъ ударъ въ гржди́тѣ съ остра пила. Швейцарский сждъ осжди убийцата на затворъ до животъ, на́й-тежкото наказание, което сжществува въ Швейцария.

Елисавета *Петровна.* Русска императрица, дъщеря на Петра Велики и Екатерина I, род. въ 1709, царув. отъ 1741 до 1762. Слѣдъ смъртьта на Петра II, въ 1730, тя изволила на Ана Ивановна (виж. това име) да се въскачи на прѣстола, като се прѣсторила равнодушна къмъ царската власть. Ана умрѣла въ 1740, и за русски царь билъ прогласенъ Иванъ, синъ на нейна внука Ана Карловна, дъщеря на сестра ѝ Екатерина, оженена за меклембургския дукъ Карла Леополда. Иванъ билъ дѣте на 2 мѣсеца, та майка му зацарувала като регентка прѣзъ малолѣтието му. Скоро слѣдъ това Елисаветинитѣ привърженици съставили заговоръ да поставѭтъ неѭ на прѣстола; главнитѣ дѣйци били лѣкарьтъ ѝ Лестокъ и французский посланникъ де-ла-Шетарди. Съ помощьта на една часть отъ войската, заговорътъ сполучилъ и Е. дошла на прѣстола, а Ана и синъ ѝ били затворени. Аниннитѣ привърженици Остерманъ, Минихъ и др. били отсждени на смърть, простени на ешафота, и заточени въ Сибиръ. Е. расширила правата на духовенството и, за да усили по́вече положението си, назначила младия князъ Петра, синъ на сестра ѝ холщайнъ-готорпската дукиня, за свой прѣемникъ (1742). Е. зела участие въ седемгодишната война, въ съѭзъ съ Австрия и Франция; русската войска влѣзла въ Прусия, спечелила побѣдата въ битвитѣ при Гросягерндорфъ и Кюнерсдорфъ и прѣзела Берлинъ, нъ безъ никакво рѣшително слѣдствие. Е. умрѣла прѣди свръшването на войната. Прѣзъ нейното царуване била смекчена строгостьта на тогавашнитѣ углавни закони. Тя основала московския университетъ и с.-петербургската академия, за които много се длъжи на любимцитѣ ѝ.

Елисавета *Французска.* Сестра на Луи XVI-и, род. въ 1764, погинжла на ешафота прѣзъ терора въ 1794.

Елисаветградъ. Русски градъ, херсонска губ., около 200 килом. на сѣв. отъ Херсонъ, расположенъ по брѣговетѣ на Ингулъ; 35,000 жит. Голѣмъ арсеналъ; прави и широки улици украсени съ алеи; въ околностьта на града по́-вече отъ 30 вѣтрени мелници,

Елисаветополъ. Русски градъ, тимфлиска губ., ... килом. отъ Тимфлисъ: 18,000 жит., главно татаре и армении. Рударство. Руситѣ придобили Е. съ едноименната му область отъ Персия въ 1803. Въ 1827, тѣ одържали при Е. една побѣда надъ персянетѣ.

Елисеевъ *(Александръ Васил.)*. Отличенъ русски лѣкарь-пжтешественникъ, роденъ въ Свеаборгъ въ 1858. Е., синъ на единъ армейски офицеринъ, участвувалъ въ всичкитѣ бащини си странствувания по службата, и порасълъ въ казармата и лагеритѣ, въ които и добилъ първитѣ уроци отъ ученето си. Той отъ рано подкачилъ да се приучва на пжтувания, които още момче си поставилъ за цѣль въ живота; прѣзъ голѣмитѣ ваканции, доклѣ слѣдвалъ въ кронщадската гимназия, въ с.-петербургския университетъ по естественитѣ науки и послѣ въ медико-хирургическата академия, той по цѣли мѣсеци се скиталъ съ пушка и чанта на рамо по горитѣ. Тия първи уроци отъ пжтуване научили Е. да прѣнася всички лишения и несгоди на скитническия животъ, да намира въ него особена занимателна прѣлесть и да се надѣе на собственнитѣ си сили; тѣ и развили у него способностьта и страстьта да наблюдава природата и живота въ всичкитѣ му проявления. Откакъ свършилъ наукитѣ си, Е. служилъ като военен лѣкарь въ Кавказъ, въ Тюркестанъ, Финландия и Есландия.

Главнитѣ му пжтувания подкачили отъ 1875. Първитѣ му пжтувания обгръщатъ сѣвер. Русия, Финландия и Уралъ: въ 1881 посѣтилъ Египетъ и Иерусалимъ, и прѣминжлъ Сирия до Дамаскъ; въ 1882 билъ въ Лапландия, въ 1884 въ Палестина, а отъ тамъ прѣзъ Тръция и Сицилия отишелъ въ Триполи, Тунисъ, Алжиръ и Сахара. По поржчка на рус. географ. дружество въ 1886 посѣтилъ Мала-Азия, та изслѣдвалъ сухоземния пжть отъ Русия за Палестина и довършилъ антропологическитѣ си наблюдения надъ народитѣ въ Истокъ. Откакъ направилъ и една екскурсия въ Троада, на Св. Гора и въ русскитѣ мало-азиятски владѣния, Е. въ 1887 се върнжлъ у дома си.

Е.-вата литературна дѣятелность подкачила още въ 1878, съ статии и бѣлѣжки въ разни русски списания. Отъ отдѣлнитѣ Е-ви работи най-забѣлѣжителни сж слѣднитѣ: *Съ русскитѣ поклонници на Свѣтата Земя. Пжтьтъ за Синай. Обитателитѣ на Камениста Арабия, По археологията и антропологията на Илленския басейнъ, Въ страната на туаритѣ, Антропологическа екскурсия въ Сахара, Основанието на рационалната география* и др.

Елисей. Израилски пророкъ прѣзъ царуването на Иорама, Ипуя, Иоахаза и Иоаса, умр. въ Самария кждѣ 838 прѣди Р. Х. Пророкъ Илия му хвърлилъ кожуха си, кога се възнасялъ, та така му прѣдалъ пророческата си дарба. Правилъ много чудеса: усладилъ соленикавитѣ води на Иерихонъ, прѣдказалъ Порамовата и Иосафатовата побѣда надъ моавцитѣ, въскръсилъ сина на сунамката, исцѣлилъ отъ проказа Неемана, генерала на сирийския царь, и съобщилъ Иоасу, че ще въстържествува надъ сирийцитѣ. Той билъ погребенъ отъ една година, когато едно мрътво тѣло, турено въ гроба му, се съживило отъ

прикосновение съ коститѣ му *(Библията).* — Обстоятелството за Е.-вото наслѣдство на Илиевия кожухъ често се приспособява въ политиката, въ книжнината, въ наукитѣ и въ искусствата на оня, който изглежда да е наслѣдилъ вкуса, духа и дори гения на пóгоренъ човѣкъ.

Елице или *Фунафути.* Купъ острови въ Полинезия, между архипелази Тонга и Джилбертъ; нáй-населений *Наномея* или *Св. Августинъ* (1,000 жит.). Тия острови сж открити въ 1819 отъ американеца Пейстера.

Елищпуръ. Укрѣпенъ градъ въ Индия (Срѣдни области), 173 килом. на зап. отъ Нагпуръ; 45,000 жит. Стара столица на Бераръ. Значителна търговия. Маловажна крѣпость. Гробове на нѣкои отъ нáй-голѣмитѣ индийски светци.

Елмазъ. Нáй-ягкий и нáй-блѣскавий отъ драгоцѣнитѣ камене.

Елмина. Укрѣпенъ градъ и морско пристанище въ западна Африка (Гвинея, страната на ашантитѣ): 15,000 жит. Старо холандско владѣние, продадено на англичанетѣ въ 1872. Търговия съ злато, слонова кость, царевица и др.

Елотъ. Вижъ *Елатъ.*

Елулъ. Еврейски мѣсецъ, 6-и отъ церковната и 12-и отъ гражданската година *(Библ.).*

Елхингенъ. Баварско село, на лѣвия бр. на Дунавъ, на върха на една стръмна планина, 15 килом. на сѣв.-ист. отъ Улмъ. Блескава побѣда на французетѣ, подъ начал. на маршалъ Нея, надъ австрийцитѣ, подъ начал. на ген. Лаудона, на 2-и окт. 1805. За тая побѣда Ней добилъ титлата *Елхингенски.*

Елче. Испански градъ, 24 килом. на юго-зап. отъ Аликанте и 8 килом. отъ морето, на Елда; 20,000 жит. Мегкъ климатъ. Тамъ има палмова гора, единствената която сжществува въ Европа. Пръквата Санта Мария е величествена сграда. Широки и чисти улици и хубави площади. Вино, маслини, добитъкъ, оризъ.

Елъ-тепе. Връхъ. Вижъ. *Иринъ-Пиринъ планина.*

Елюкюбрация, *лат.* Съчинение работено съ нощно бдѣние и голѣмъ трудъ.

Емадинамометръ (гр. *ема,* кръвь; *динамисъ,* сила; *метронъ,* мѣрка). Измѣритель на силата на кръвообращението.

Емалъ или **емаилъ,** *фр.* Глечъ: *зжбний емалъ.* — **Емаилирамъ.** Глечосвамъ: *емаилирана плоча.*

Еманатизмъ или *еманационна система* (лат. *еманаре,* истичамъ). Философско учение за происхождението на всичко, що сжществува, чрѣзъ постепенно истичане изъ първобитната основа на всички нѣща, отъ Бога. На това сж били основани Зороастровата религия и учението на новоплатоницитѣ. — **Еманационно учение** въ християнската вѣра е учението за происхождението на Сина и Св. Духа отъ Бога Отца. — **Еманация.** Исхождане, проистичане; думата се употрѣбява въ юристпруденцията.

Емануилъ (евр. знач. *Богъ съ насъ).* Едно отъ имената на Месия *(Библ.).*

Еманципация, *лат.* У римлянетѣ тая дума значила освобождение изъ подъ бащина власть. Отъ тамъ е дошло сегашното ѝ общо значение, освобождение отъ зависимость или ограничение; употрѣбява се особено за освобождението на женитѣ, въ смислъ женитѣ да живѣжтъ по начала за равноправность съ мжжетѣ. — **Еманципаторъ.** Освободитель на други отъ

зависимость или ограничение. — **Еманципирамъ**. Освобождавамъ отъ зависимость; **еманципирамъ се**, добивамъ си правата, свободата.

Еватинъ (гръц. *ема*, кръвь). Въ *хим.* Червеното вещество на кръвьта.

Еватитъ (гръц. *ема*, кръвь). Желѣзенъ минералъ, нареченъ така поради червеникавия му шаръ. Виж. *Желѣзо.*

Еватозъ, *гр.* Въ *физиол.* Обръщане на млѣчния сокъ (хилътъ) въ кръвь и на венозната кръвь въ артериална.

Еватъ. Въ старо врѣме единъ отъ главнитѣ градове въ Сирия на сѣвернитѣ прѣдѣли на Ханаанската земя *(Библ.)*. — **Еватъ-Сова** другъ Е. още неизвѣстенъ на изслѣдователетѣ *(Библ.)*.

Емаусъ. Село въ Иудея близу до Иерусалимъ, дѣто Иисусъ Христосъ се явилъ първъ пжть на ученицитѣ си слѣдъ въскръсението си *(Библ.)*.

Емба. Русска рѣка, извира изъ южнитѣ клонове на Уралски планини, поп киргизскитѣ степи (Тюркестанъ), и се влива въ Каспийско море; 550 килом.

Емблема, *гр.* Прооображение, типъ, прѣдставляване чрѣзъ нѣкой прѣдмѣтъ отвлѣчено понятие: *пътелътъ е емблемата на бодростьта; гължбътъ е емблемата на невинностьта.* — **Емблематически**. Прообразователенъ: *емблематическа фигура.*

Ембриология или **ембриогения**, *гр.* Въ *анат.* учение за развитието на животенъ зародишъ. — **Ембрионъ**. 1) Сжщото, каквото е зародишъ. 2) Въ *прѣнос. см.* начинание, кроежъ. — **Ембриотомия**. Въ *хир.* общо име на разнитѣ операционни способи, по които се искарва на части плодъ изъ утроба чрѣзъ разсичането му; *е.* зима разни имена, споредъ начина, по който се постжпя, *краниотомия*, *кефалотомия* и др. — **Ембриотластъ**. Уредъ, който се употрѣбява въ ембриотомия.

Емденъ. Прусски градъ (Хановеръ); 15,000 жит. Пристанище при устието на Емсъ. Главний търговски градъ на Хановеръ. Крѣпость.

Емеритална каса. Въ нѣкои държави, каса назначена да образува за чиновници отъ спестявани отъ тѣхъ пари допълнителни пенсии. У насъ тая каса се унищожи. — **Емеритура** (лат. *емерере*, заслужвамъ, придобивамъ съ заслуги). Париченъ вносъ въ емеритална каса.

Емерсжнъ *(Ралфъ Уалдо)*. Американски нравствено-религиозенъ списатель и поетъ, роденъ въ Бостонъ въ 1803, умр. въ 1882. Проповѣднически синъ, той свършилъ богословието въ Харужрдската колегия и самъ станжлъ проповѣдникъ въ Бостонъ; нъ скоро напуснжлъ това звание и се отглилъ въ Конкордъ, дѣто се посветилъ на учене чрѣзъ публични скаски и писателство. Скаскитѣ си по разни прѣдмѣти отъ английската литература, философията на историята, човѣшкото развитие и животъ, Е. повтарялъ въ разни градове и привличалъ многобройни слушатели, не толкова съ ораторската си дарба, колкото съ стойностьта на мислитѣ си. Въ 1847 той ходилъ и въ Англия да държи философски скаски върху XIX-и вѣкъ. Сжщеврѣменно писалъ въ разни списания, и по-сетнѣ основалъ въ сътрудничество съ други списание *Слънчовъ Часовникъ*. Отъ съчиненията му по-забѣлѣжителни сж: *Прѣдставителни люде,*

опити (Лондонъ, 1849; Бостонъ, 1850), — съчинение, въ което авторътъ изучва нѣкои исторически личности, гледани като типове на нѣкое особено качество възвишено до идеала; *Опити* (Бостонъ, 1841); *Английски черти* (Бостонъ, 1856); *Поведението въ живота.* Неговитѣ *Поеми* сѫ издадени въ Бостонъ въ 1847. Е. нѣкои наричатъ философъ, нъ той не е такъвъ въ точния смислъ на думата. Неговитѣ съчинения, ако и да съдържатъ етически и духовни мисли отъ нáй-високъ разредъ, сѫ лишени отъ система. Неговитѣ умствени бисери сѫ изобилно посѣяни изъ страницитѣ му пó-вечето случайно, отколкото по нѣкоя метода. Е. е билъ членъ на французската академия на нравственно-политическитѣ науки.

Емеса. Виж. *Хомсъ.*

Еметинъ, *лат.* Особено вещество въ ипекакуаната, на което тя длъжи свойството си да докарва бълване. — **Еметически** *цѣрове.* Цѣрове за бълване. — **Еметология** или **еметикология.** Учение за еметическитѣ цѣрове и употрѣбението имъ. — **Еметомания.** Много голѣмата обичь на нѣкои лѣкаре да употрѣбяватъ еметически цѣрове въ лѣкуването.

Емиграция, *лат.* 1) Прѣселение. 2) Прѣселени люде, земени вкупно. — Съ дума *е.* се означава всѣко приврѣменно или окончателно изселване изъ отечеството, по религиозни, политически, икономически или каквито и да било други причини. Отдѣлнитѣ лица, които участвуватъ въ *е.*, наричатъ се *емигранти.* Такъви бѣхѫ, въ нашата нáй-нова история, всичкитѣ наши бунтовни дѣйци, които бѣхѫ прѣминѫли отъ българскитѣ земи въ Румѫния, дѣто работехѫ противъ турското правителство. Ония отъ тѣхъ, които доживѣхѫ до освобождението, се прибрахѫ въ България. Пó-сетнѣ, името емигранти се даде на бѣжанцитѣ изъ България слѣдъ 9-и августъ (виж. *Августъ 9-и).* Пó-вечето отъ тѣхъ се върнѫхѫ още прѣзъ врѣмето на Стамболовото управление; на нѣкои — Д. Цанковъ и др. — прѣдѣлитѣ на България се отворихѫ само съ разрѣшение на народното събрание; нáй-сетнѣ, въ 1898, се приехѫ военнитѣ, произведени въ Русия прѣди пристигането имъ на високи чинове, като имъ се и дадохѫ служби въ войската. Пó-ранни и особено сериозни *е.* у насъ сѫ били прѣселенията на нашитѣ сънародници въ Банатъ (Австро-Унгария) и въ Бесарабия.

Емилия. Страна въ Италия, която е захващала нѣкогашнитѣ дукства Парма, Модена и сѣверната часть на Церковната държава (Романа). Парменци, моденци и романенци възстанѫли среща господаретѣ си прѣзъ септ. 1859 и земитѣ имъ били формално присъединени на Сардиния за съставянето на кралство Италия прѣзъ априлъ 1860. Населението на Е. се прѣсмѣта на 2,300,000 жит. върху едно простр. отъ 20,515 чет. килом.

Емилъ *(Павелъ).* Ученикъ на Фабия Кунктатора, консулъ съ Таренция *Варона.* Неможалъ да въспре дързостьта на събрата си, който, като желаелъ да обезпечи римскитѣ съюзници отъ Анибаловитѣ опустошения, далъ сражение на картагенянетѣ при Кана (216). Е. билъ раненъ тамъ смъртно. — **Емилъ** *(Павелъ).* Синъ на прѣдишния, отъ 227 до 158 прѣди Р. Х., въстържествувалъ надъ лигурийцитѣ и билъ натоваренъ, на

60-годишна възрасть, съ войната среща Персея, въпрѣки непопулярностьта му. Той завоевалъ Македония съ побѣдата при Пидна въ 168, уловилъ македонския царь на о-въ Самотраки, тържествувалъ три дни, и занеслъ въ Римъ такъва богата користь, че сенатътъ освободилъ гражданетѣ отъ данъкъ за пó-вече отъ единъ вѣкъ. Нъ честитий завоеватель изгубилъ едного отъ синоветѣ си прѣди и другъ слѣдъ тържеството си. Той разграбилъ Епиръ, продалъ 150,000 епирци, и отвелъ като заложници 1000 ахейца. Отъ двамата синове, които му оставали, единътъ минжлъ по усиновение въ Фабиевото семейство, другий — въ Сципионовото; тоя послѣдний билъ Сципионъ Емилианъ, та внукътъ на побѣдения при Кана билъ съсипительтъ на Картагенъ.

Емими. Едно исполинско военно племе, което въ Авраамово врѣме населявало една земя отвждъ Иорданъ *(Библ.)*.

Емине. Носъ на Черно море, съ който се свръшва Емине-дагъ, нáй-източната часть на Стара-планина. Надъ тоя носъ, 300 метра надъ морското равнище, е построенъ единъ морски фенеръ, който нощѣ служи за показатель на параходитѣ и корабитѣ. Дума Емине се вижда да е останка отъ латинското *Емусъ*, старото име на Стара-планина.

Емин паша, германското му име Д-ръ *Едуардъ Шницеръ*, евреинъ по происхождение, род. въ 1840 въ Опелнъ, въ Силезия. Пжтешественикъ и изслѣдователь на Африка, първенъ на служба у турското правителство, а пó-сетнѣ у египетското. По поводъ на промѣнението на името си, той писалъ въ 1871 на сестра си отъ Трапизонъ: . . . «не бой се, това е само името, а самъ азъ никакъ не съмъ станжлъ турчинъ». Въ 1876, той своеволно прѣдприе да стане управитель на екваториалната область на Африка, дѣто просвѣщаваше населението и освободи нѣколко хиляди робе. Въ 1885, когато паднж Хартумъ и погинж Гордонъ, *Е. п.* още държаше високо знамето на европейската цивилизация, и Европа си спомни, че еднаква сждбина като Гордоновата прѣдлежаше и нему. Цѣлъ свѣтъ съчувствуваше съ тоя смѣлъ управитель-изслѣдователь, когато египетското правителство го остави на сждбата му въ Суданъ, като напуснж тая страна. Въ вѣстницитѣ се повдигнж страшенъ шумъ, доклѣ не се яви Стянли и не устрои единъ походъ за освобождението на великия пжтешественикъ. Стянли намѣри Е. и на сила искаше да го изведе изъ Африка, нъ не сполучи въ това: *Е.* бѣше рѣшилъ да остане между негритѣ, коптитѣ и турцитѣ, съ които бѣ свързалъ сждбата си. Нáй-сетнѣ той биде убитъ (1893) отъ нѣкои арабе, които го ненавиждали, защото гонилъ робната търговия. Е. оставилъ ботанически сбирки и дневникъ на пжтуванията си, които се изгубихж.

Емиръ (араб. знач. *началникъ)*. Титла на нѣкои мохам. господаре.

Емисаръ, *лат.* Таенъ пратеникъ на правителство, дружество, политическа или друга личность въ чужда страна съ поржка да научи нѣкои работи или да распространява тенденциозни идеи.

Емисия, *лат.* Издаване цѣнни книжа, като облигации на заемъ, банкноти, акции. — **Емитирамъ.** Издавамъ, пущамъ въ кржгообращение цѣнни книжа.

Емпедоклъ. Гръцки философъ отъ Агригентъ, въ Сицилия, живѣлъ около 450 прѣди Р. Х. На такъвъ голѣмъ почетъ билъ той между съгражданетѣ си като лѣкарь, приятель на боговетѣ, прѣдсказватель на бѫдѫщето и магесникъ или заклинатель на природата, че казватъ какво тѣ му прѣдлагали да имъ стане князъ. Нъ понеже билъ неприятель на тиранията, не склонилъ, а развилъ голѣма дѣятелность да отърве обществото отъ властьта на аристокрацията. Има нѣколко прѣдания за смъртьта му. Споредъ едно, той отъ любознателность падѫлъ въ кратера на Етна; споредъ друго, той се хвърлилъ въ кратера на тоя волканъ за да би внезапното му исчезване породило вѣрването, че има божествено происхождение. Това се счита за една басня, както и Лукиановата приказка, че Етна исхвърлила обувкитѣ на тоя тщеславенъ философъ, та така унищожила народното вѣрване въ божественостьта му.

Въ Е.-вата философия забѣлѣжватъ Питагорово, Парменидово и Хераклитово влияние. Той пръвъ прѣдполагалъ сѫществуването на 4 стихии или прости тѣла — въздухъ, вода, огънь и земя. Тия четире стихии сѫ държали мѣстото си въ науката съ вѣкове; само нововрѣменната химия ги измѣсти. Освѣнь това, той приималъ, че на свѣта дѣйствуватъ двѣ главни сили, любовь или приятелство, което всичко съединява, и ненависть, която всичко раздѣля. Отъ съчиненията му сѫ останѫли нѣколко откѫслеци, издадени между др. отъ Щейна (Бонъ, 1852).

Емпиризмъ, *гр.* (енъ, на; пира, опитъ). Обичай основанъ не на наука, а на опитъ; шарлатанство, шарлатанска медицина. — **Емпирикъ.** Практикъ, лѣкарь-шарлатанинъ.—**Емпирически.** Основанъ само на опитъ.

Емсъ. Германска рѣка, пои Вестфалия и Хановеръ, и се влива въ Сѣверно море; 378 килом.

Емсъ. Прусски градецъ, 22 килом. отъ Кобленцъ, прѣзъ който тече Ланъ, корабоплават. рѣка, и който е заобиколенъ съ гористи хълмове; 6,400 жит. Прочути топли минерални води. Градътъ състои токо-речи само отъ наемни кѫщи.

Емулсия, *лат.* Въ *аптек.* Сѣменно млѣко.—**Емулсеинирамъ.** Смѣсвамъ емулсия съ нѣщо.

Емуси. Туземно племе въ сѣв. Америка, на сѣв. отъ Нова Британия; отъ челядьта на ескимоситѣ.

Ена. Прѣдполагатъ, че Е. е билъ градъ въ Месопотамия, който послѣ се нареклъ Ана *(Библ.)*.

Енакъ, множ. **Енакими.** Славни четолими въ Палестина, прѣдъ които еврейскитѣ съгледатели се уплашили, които били поражени и изгонени при завоеванието на Ханаанъ *(Библ.)*.

En bloc, фр. На едро; исцѣло: *законопроектътъ се прие* en bloc.

En gala, фр. Тържествено.

Енганимъ. Име на два града. 1) Единъ юдейски градъ, вѣроятно близу до Ветоиль. 2) Свещений чешки градъ въ Исахаръ, сегашний Дженикъ на югъ отъ Таворска гора *(Библ.)*.

Енгелманъ *(Годфроа)*. Единъ отъ изобрѣтателетѣ на литографията, род. въ Мюлхаузенъ, 1788—1839, основалъ печатница въ родния си градъ, послѣ въ Парижъ (1816), и изнамѣрилъ *хромо-литографията* или печатането съ шарове (бон). Обнародвалъ *Ржководство на рисувателя-литографъ*, Парижъ, 3-о изд. 1830.

Енгелсъ *(Фридрихъ)*. Германски публицистъ, виденъ прѣдставитель на германската социална демокрация, род. въ Бременъ въ 1820, умр. въ Лондонъ въ 1895. Синъ на фабрикантинъ, бѫдѫщий социаленъ политикъ се посветилъ и той на търговска дѣятелность първенъ въ Германия, послѣ въ Англия, дѣто нѣколко години рѫководилъ манчестерския клонъ на бащиното си търговско заведение. Още младъ той показалъ наклонность къмъ литературна дѣятелность и интересъ къмъ социалнитѣ идеи. Прѣбиванието му въ Англия (1842—45) дало храна и окончателна посока на наклонноститѣ му; тамъ той изработилъ първото си забѣлѣжително съчинение — *За положението на работнитѣ класове въ Англия* (1845). Още прѣди това той сътрудничалъ въ Ругевото и Марксово германско спис. *Германско-Французска годишна книга*. Въ 1845 той въ Брюкселъ лично се запозналъ съ Маркса, съ когото прѣзъ цѣлия си животъ билъ слѣдъ това въ много близки отношения. Заедно съ Маркса той издалъ полемическото съчинение *Св. Семейство*, насочено противъ извѣстния отрицателенъ богословъ Бруно Бауера, и прочутъ *Манифестъ до пролетариитѣ на всички страни* (1847), съставенъ по поржка на международния съѭзъ. Е. испълнявалъ длъжностьта секретарь при централния комитетъ на тоя съѭзъ и зималъ участие въ герм. вѣст. *Нови Рейнски вѣстникъ*, къмъ изданието на който пристѫпилъ Марксъ. Въ 1848—49 той зелъ участие въ Баденъ-пфалцското бунтовно движение; а слѣдъ потушението на бунта побѣгнѫлъ въ Англия, отъ дѣто по литературенъ пѫтъ продължавалъ да распространява идеитѣ си, като постѫпилъ изново въ манчестерския бащини си канторъ. Въ Англия, той работилъ, между друго, въ вѣст. *Палъ Малъ Газетъ* и др. Въ 1884 се появи съчинението му *За происхождението на семейството, частната собственость и държавата*, а по́-късно излѣзе другъ неговъ забѣлѣжителенъ трудъ *Развитието на социализма изъ утопия въ наука*. Е. е редактиралъ посмъртното издание на II-и и III-и томъ отъ извѣстния Марксовъ трудъ **Капиталътъ**. *Критика на политическата икономия* (Хамбургъ, 1885); третий томъ съдържа едно обширно въведение, което принадлежи на перото на самия Е. Е.-витѣ съчин. *За происхождението на фамилията* и пр. и *Развитието на* [научния] *социализма* сѫ напечатани въ прѣводъ на езика ни, първото въ Сливенъ (1893), второто въ Габрово (1890). За съч. *Капиталътъ* виж. *Марксъ*.

Енгелхартъ. Ученъ германски богословъ, който е изслѣдвалъ главно срѣдновѣковата догматика и неоплатонизма (1791—1853).

Енгелхартъ *(Алекс. Никол.)*. Забѣлѣжителенъ русски агрономъ-практикъ и селско-стопански списатель, който се е ползувалъ съ европейска извѣстность. Въ агрономията (науката за земедѣлието) той едва ли не е направилъ прѣвратъ. Той е билъ първий ученъ въ Русия, който е поставилъ на потрѣбната височина значението на химията за селското стопанство, е изучилъ русската почва въ разнитѣ ѝ видове, и съ статиитѣ за опититѣ си въ *Земледѣлческая Газета* е разрѣшилъ въпроса за приспособението въ

Русия на фосфорокисленото торене до толкова, че то се употрѣбява отъ нѣкои русски земедѣлци вече въ значителни размѣри, и очаква се въ едно блиско бѫдѫще да играе грамадна роль. Е. е обогатилъ русската литература съ забѣлѣжителни трудове, както самостоятелни, така и прѣводни. Неговитѣ *Химически основи на земедѣлието, Приспособлението на костния торъ въ Русия, Въпроси на русското селско стопанство, Писма отъ едно село, Историята на моето стопанство, Земедѣлческата химия на Р. Хофмана* и др. се ползуватъ въ Русия съ голѣма популярность и между учащитѣ се и въ публиката. Освѣнъ това, прѣзъ единъ 60-годишенъ периодъ Е. е запознавалъ, чрѣзъ статитѣ си въ русскитѣ списания и вѣстници, русската публика съ напрѣдъка на естествознанието.

Е. происхождалъ отъ старъ дворянски родъ и билъ роденъ въ смоленската губерния. Изучилъ математическитѣ науки и свръшилъ артилерийската академия. Слѣдъ това служилъ 10 години като главенъ дѣецъ въ единъ правителственъ заводъ и съ цѣль да се усъвършенствува слушалъ специаленъ курсъ по металургията. Като все се занимавалъ съ химията, нáй-послѣ си направилъ частна химическа лаборатория. Научнитѣ и лабораторнитѣ му работи обърнѫли вниманието на учения свѣтъ. Като слѣдствие на това, билъ повиканъ да занимае катедрата по химията въ Лѣсния институтъ. При него се стекли много младежи, и той създалъ цѣла школа русски химици. Слѣдъ нѣколко години Е. се оттеглилъ въ село Батищево, дѣто правилъ опити съ искусствено торене земята. Е. починѫ въ 1893.

Енгелъ. Германски списатель (1741—1802).

Енгелъ *(Е.)*. Германски ученъ, единъ отъ нáй-отличнитѣ статистици. Е. направилъ прусската статистика образецъ за цѣла Европа. Той билъ отъ 1859 до 1882 директоръ на берлинското статистическо бюро. По негово начинание се учредила прусска статистическа централна комисия и статистическо училище. Е. е издалъ, освѣнъ съчиненията си по статистиката, напечатани въ германскитѣ списания, *Отчетенъ докладъ*, въ два тома, за дѣятелностьта на берлинския международенъ статистически конгресъ въ 1863 и др. (1821—1896).

Енгенъ. Градецъ (2,500 жит.) въ велико дукство Баденско, 38 килом. на сѣв.-зап. отъ Констанцъ и на констанцо-офенбургската желѣзница. Побѣда на французетѣ подъ начал. на Моро надъ австрийцитѣ на 21-и апр. 1800.

Енгойо. Африканско кралство по крайбрѣжието на южна Гвинея, съ прѣдѣли Лоанго на сѣв., рѣка Конго на югъ, Атлантически океанъ на зап. и непознати земи на истокъ. Простр. около 1,800 чет. килом. Стол. *Кабинда*. Царевица, захарна тръстика, тютюнь. Климатъ топлъ и влаженъ. Крайбрѣжието изобилва съ финикови палми, вѫтрѣшностьта — съ гори.

Енгонада, гр. (енъ,—на; гони, колѣно). Египетска фигура стояща на колѣнѣ.

Енгорунъ. Нáй-важний градъ на кралство Борну (срѣдни Суданъ), 23 килом. на юго-ист. отъ Кука; 30,000 жит. Голѣмо тържище на робе; търговия съ кехлюбаръ, корайлъ, мѣдь и др.

En gros (ангро). Продань на едро. Виж. *Ангросистъ.*

Ендекагонъ гр. Единадесетожгълникъ.

Енгръ *(Engres).* Знаменитъ французски исторически живописецъ, ученикъ на Давида и директоръ на франц. академия въ Римъ отъ 1834 до 1841. Една отъ на́й-отличнитѣ негови картини е *Богородица съ светиитѣ* (1781 — 1867).

Ендемия (гр. *енъ,* въ; *демосъ,* народъ). Болесть, която обикновено вълрува въ една страна, между единъ народъ и която происхожда отъ *мѣстна* причина. — **Ендемически.** Мѣстенъ, свойственъ на една страна, мѣстность, народъ: *ендемическа болесть.*

Ендимионъ. Въ гръцкото баснословие, Зевсовъ и Каликеинъ синъ, момъкъ съ рѣдка хубость, за когото сж се упазили разни сказания. Споредъ едно отъ тия сказания, Е., ловецъ, билъ залюбенъ отъ Селена, богиня на луната; тя го намирала все заспалъ на планина Латмосъ, като си почивалъ слѣдъ лова си, удовлетворявала любовьта си къмъ него, и добила отъ Зевса да го приспи съ вѣченъ сънъ, като му упази младостьта и хубостьта. Друго сказание казва, че Диана, прѣлъстена отъ красотата му, го похитила и потопила въ сънъ. Има и друга версия; тя е, че Зевсъ, като зелъ Е. на Олимпъ, той се влюбилъ въ Гера (Юнона), и билъ осжденъ отъ разярения и́ сжпржгъ на вѣченъ сънъ на планина Латмосъ. Митолозитѣ много сж се мжчили да истълкуватъ тая басня. Тя е на́й-честито обяснена отъ Максъ Мюлера. Е., споредъ него, е едно отъ многото имена на слънцето, по́-особено кога захожда; думата идела отъ *ендуо,* вѣроятно диалектическо измѣнение отъ *дуо,* гръцки глаголъ, който изражава захождането. Е. спи въ латмосската пещера, сир. нощьта (отъ сжщия корень, отъ който е лето или латона, нощьта). Така баснята поетически описва нѣкои явления въ природата, захождането на слънцето на западъ и изгрѣването на луната, която се вижда да върви слѣдъ слънчовитѣ отхождажщи лучи.

Ендоръ. Манасиинъ градъ на югъ отъ Таворската гора, при Наинъ *(Библ.).*

Ендосмосъ, гр. *(Тикане навжтрѣ).* Течението, което *става отвънъ навжтрѣ* между двѣ течности съ различни плътности чрѣзъ находяща се помежду имъ ципа. Виж. *екзосмосъ.*

Ен-еглаимъ. Градъ на Мрътво море, който е билъ на западъ отъ устието на Иорданъ *(Библ.).*

Енеида. Епическа поема, въ която Виргилий расказва приключенията на Енея.

Еней. Геройтъ на Виргилиевата епическа поема *Енеида,* синъ на троянски князъ Анхиза и на богиня Венера, слѣдъ Хектора на́й-храбрий между троянскитѣ юнаци. Когато паднжла Троя, той спасилъ, прѣзъ пожара, домашнитѣ богове и баща си, нъ изгубилъ въ безредието жена си Креуза; тръгнжлъ по море съ една флота отъ 20 кораба да търси ново отечество и на́й-сетнѣ, слѣдъ разни приключения, пристигнжлъ въ Италия. Виргилий казва, че Еней първенъ отплувалъ за Тракия, дѣто подкачилъ да гради градъ Енесъ, нъ билъ уплашенъ отъ едно неблагоприятно прѣдзнамение, и напустнжлъ

плана си да се засели тамъ. Едно погрѣшно тълкование на прѣдказването на делфийския оракулъ го завело слѣдъ това въ Критъ; нъ отъ това мѣсто го прогонила чумата. Като заминжлъ носъ Акциумъ, отишелъ въ Епиръ, и отъ тамъ продължилъ пжтуването си до Италия и около о-въ Сицилия, дѣто умрѣлъ баща му. Една буря го закарала въ Картагенъ и тамъ царица Дидона се мжчила да го задържи съ любовьта си; той не се оженилъ за неѭ, защото Юпитеръ испратилъ Меркурия съ заповѣдь да се върне Е. въ Италия. Той отплувалъ, като оставилъ въ отчаяние царицата, която се самоубила. Доклѣ прѣсѣдѣлъ въ Сицилия, дѣто правилъ поменъ на баща си, женитѣ на другаретѣ и корабницитѣ му, уморени отъ пжтувания, подпалили флотата му. Откакъ основалъ градъ Ацеста, той отплувалъ за Италия, като оставилъ женитѣ съ нѣкои отъ мжжетѣ. Въ Италия посѣтилъ Сибила, който му прѣдказалъ бждщата му сждба. Той тръгнжлъ да плува по Тибръ, и като излѣзлъ на сухо на източния брѣгъ на рѣката, намѣрилъ се въ царството на царь Латина. На Лавиния, Латинова дъщеря, било прѣдказано, че ще се ожени за другоземецъ; нъ майка ѝ ѭ била обѣщала на рутилския царь Турна. Избухнжла война, която се свършила съ Е-вото оженване за Лавиния. Е. станжлъ родоначалникъ на римския народъ, защото синъ му *Е. Силвий* основалъ една династия въ Албалонга, и билъ праотецъ на Ромула и Рема. Едва ли е потрѣбно да се прибави, че тоя расказъ е просто една басня, която нѣма никакво истор. основание.

Енергия (гръц. *енъ*, на; *ѐргонъ*, дѣйствие). 1) Мощь, пжргавость, дѣятелность. 2) Въ *физик.* силата на едно тѣло, която се намира въ него и се явява подъ разнитѣ му форми, свѣтлина, топлина, електричество и др. Виж. *Джоулъ.* — **Енергически** или **енергиченъ.** Пжргавъ, дѣятеленъ.

Енесъ (староврѣм. *Aenos*). Пристанищенъ градъ въ одрински вилаетъ, 57 килом. на сѣв.-зап. отъ Гелиболъ, близу до устието на Марица; 8,000 жит. Търговия съ вълна, камилска козина, памукъ, коприна и др. — Енесски заливъ е около 4 килом. широкъ при входа, простира се навжтрѣ въ сушата около 20 килом., и е едно на друго 8 килом. широкъ. — Е. е много старъ градъ. Виргилий го споменува като единъ отъ градоветѣ основани отъ Енея, слѣдъ разграбването на Троя; и Омиръ свидѣтелствува за неговата древность, като го споменува въ Илиадата си.

Енидже. Градецъ въ ксантийска или скеченска каза, солунски вил., при пристанището Лагосъ, на югъ отъ Ксанти (Скеча), 44 килом. на сѣв.-ист. отъ Кавала, 160 кил. на сѣв.-зап. отъ Гелиболъ; 5,500 жит. Е. е главното стоварище на прочутия *енидженски* тютюнь, наричанъ *бохча.* Той се сѣе и обработва по южнитѣ поли на Родопитѣ и въ долината на Мѣста, дѣто неговото обработване е найглавното занятие на тамошното население. — Около 9 килом. отъ Е., на морския брѣгъ, се намиратъ развалинитѣ на стария градъ Абдера.

Енидже-Вардаръ или *Яница.* Градъ на Вардаръ, центръ на едноименна каза, солунски вил., 43 килом. на сѣв.-ист. отъ Солунъ,

на сѣверния брѣгъ на Енидженско езеро; 6,000 турци и 4,000 българе. Търговия съ тютюнь, вълна, коприна и др. — Наблизу до Е.-В. сж развалинитѣ на Пела, старата столица на македонскитѣ царе.

Енидженско езеро или **Пела.** Езеро, расположено въ сѣверо-западната часть на обширната прибрѣжна вардарска равнина. Солената му вода свидѣтелствува, че всичката тая равнина нѣкога е била едно пространно прибрѣжно езеро или заливъ. По южния брѣгъ на Ен. ез. се протакатъ значителни блатисти пространства. Неговата височина надъ морското равнище е само нѣколко десетки метра. Понеже захваща надлъжъ 10-на и наширъ 3—4 килом., неговата повръхнина надали е по́малка отъ 30 чет. килом.

Ений. Единъ отъ на́й-старитѣ латински поети, род. въ 239 прѣди Р. Х. Гръкъ по происхождение, умр. въ 169. Съчиненията му сж изгубени.

Еникале. Село съ крѣпость, правена отъ генуезцитѣ, въ таврическа губ. (Кръмъ) близу при Керчъ, на сѣверния край на едноименень протокъ, 212 килом. на сѣв.-ист. отъ Симферополъ и 11 отъ Керчъ; около 1,000 жит., по́вечето гръци и татаре. Много старини въ околностьта. Е., основано отъ турцитѣ въ 1703, минжло въ владѣние на руситѣ въ 1771; то образува съ Керчъ една община отъ около 25,000 жит. — *Еникалески* или *Таврически протокъ*, наричанъ и *Керченски* (старий *Кимерийски Босфоръ)* съединява Черно море съ Азовско, и дѣли источната часть на Кръмъ и Кавказската область; длъжината му е 40 килом.; ширината му, отъ 3 до 12 килом. Протокътъ зимѣ се покрива съ ледъ.

Енисей. Рѣка въ Сибиръ, извира въ Китайската империя (Монголия), подъ име *Улонъ-кенъ*, тече изъ енисейската губерния, като минува прѣзъ Красноярскъ и Енисейскъ и се влива въ Сѣв. Ледовити океанъ, като образува единъ обширенъ заливъ; 4,300 килом.

Енисейскъ. Окржженъ градъ въ Сибиръ, въ едноименна губерния, на лѣв. бр. на Енисей, 272 килом. отъ Красноярскъ, 680 отъ Томскъ; 7,200 жит. Транзитна търговия съ Китай и Европа. Основанъ въ 1618. — Енисейската губерния въ источни Сибиръ, съ губ. градъ Красноярскъ, има пространство 2,571,000 чет. килом. и насел. 430,000 жит. самоѣди, тунгуси, остяци и руси; главното имъ занятие е звѣроловството, скотовъдството, риболовството и земедѣлието. Климатътъ на сѣв. е суровъ: студътъ достига до 43° R.; а на югъ е умѣренъ. Почвата къмъ югъ е плодородна, а на сѣверъ блатиста. Главни рѣки: Енисей съ притоцитѣ му и Хатанга. Произведения, освѣнь жито, дивъ хмѣль, ревень, топазъ, желѣзо, злато и др. метали.

Енискиленъ. Ирландски градъ, на езеро Ернъ, 136 килом. на сѣв.-зап. отъ Дублинъ; 15,000 жит. Житарство, кожарство, спиртопроизводство; каменни вжглища.

Ени-хисаръ. Носъ въ европейска Турция, въ Дарданелски протокъ, старий *Hermoeum promontozium.*

Еничере (тур. *нови войници).* Турска пѣхотна войска учредена кждѣ 1350 отъ султанъ Орхана отъ млади християнски робе принудени да пригърнжтъ мохамеданството. Тая войска, испърво около 6,000,

била по́-добрѣ устроена отъ султанъ Мурада I слѣдъ 1362, когато числото ѝ се увеличило на 10,000, и ѝ се дали особени привилегии. Е., отредени да служжтъ за гвардия на султана и за отбрана на прѣдѣли на царството, по́-сетнѣ достигали на брой до 150,000, отъ които 40,000 въ Цариградъ. Тѣмъ се плащала висока платка, па имъ се давала и по́-обилна храна, отколкото на другитѣ войски. Еничерскитѣ степени носили готварски имена. Султанътъ се наричалъ *баща-хранитель*, 1-й офицеръ се наричалъ *чорбаджи-баши*, първий раздавачъ на чорбата; послѣ идѣли *ахчи-баши*, главний готвачъ, *сака-баши*, главний водоносачъ. Котелътъ, отъ който се хранело всѣко отдѣление *е.* се ималъ на голѣмъ почетъ: около него се държалъ еничерский съвѣтъ, и да се изгуби котелътъ се имало за голѣмо унижение; въ врѣме на буна, изсипвали го или го счупвали прѣдъ сарая. Е. много спомогнжли за военнитѣ сполуки на турцитѣ, ала съ врѣме станжли страшни за султанитѣ съ непокорството си; тѣ сваляли и качвали султанитѣ на прѣстола по волята си, и историята имъ изобилува съ заговори, убийства на султани, везири, аги и др. и всѣкакви свирѣпства. Опитванията на султанитѣ да ги прѣобразуватъ или растурѭтъ никога не сполучили до султанъ Махмуда II. Въ 1826, тоя султанъ, като срѣщнжлъ съпротивление отъ тѣхъ въ нѣкои свои мѣрки, рѣшилъ унищожението имъ. Тѣ били избити по́-вечето въ единъ ханъ въ Цариградъ, дѣто били събрани подъ прѣдлогъ да имъ се раздаджтъ царски дарове. Не по́-малко отъ 15,000 *е.* били истрепани, и по́-вече отъ 20,000 били изгонени.

Енке *(Иванъ Франц.)*. Германски астрономъ, род. въ Хамбургъ въ 1791, умр. въ Спандау въ 1865. Свещенически синъ, Е. се училъ въ Гетингенъ и въ младитѣ си години билъ офицеринъ. Когато се свършили наполеоновскитѣ войни, далъ си оставката и станжлъ помощникъ, а по́-сетнѣ главенъ астрономъ въ сибергската обсерватория, близу до Гота. Прѣзъ това врѣме направилъ великитѣ си открития: опрѣдѣлилъ орбитата на кометата отъ 1680; разрѣшилъ задачата за разстоянието на земята отъ слънцето чрѣзъ двѣ прѣминувания на Венера въ 1761 и 1769; въ 1819 доказалъ, че кометата, открита отъ Понса на 14-и ноем. 1818, се завъртѣва въ 1200 дни, и че вече се е забѣлѣжвала въ 1786, 1795 и 1805. Отъ тогава тая комета е извѣстна съ името Енкева комета, и се е явявала редовно; периодътъ на пакиявението ѝ е 3.29 години, или около $3^3/_{10}$ години. Въ 1825 Е. билъ назначенъ директоръ на кралската обсерватория въ Берлинъ и секретарь на берлинската академия на наукитѣ. Прѣдишнитѣ му издирвания сж обнародвани въ *Трудове на берлинската академия*. Отъ 1830, той издавалъ въ Берлинъ *Астрономически алманахъ*. Слѣдъ нѣколко години се обнародвали, въ три тома, негови *Астрономически наблюдения въ берлинската обсерватория*.

En miniatura, *фр.* Въ миниатура, въ умалителенъ видъ.

Енология, *гр.* Винодѣлие, учение по винодѣлието.

Енометръ, *гр.* Виномѣръ. Орждие за опрѣдѣление спиртната сила на виното.

Еномъ. Долина на прѣдѣла между Пудиното и Вениаминовото селение *(Библ.)*.

Енонъ. Мѣстото, дѣто кръщавалъ св. Иоанъ Кръститель. Прѣдполагатъ, че то е било 10—15 килом. на югъ отъ Ветсанъ и близу до Иорданъ *(Библ.)*.

Еносъ. Адамовъ внукъ, който живѣлъ 905 години споредъ Библията.

Енотрия. Старо име на южна Италия или Велика Гръция.

Енохъ. Име на нѣколко личности въ Библията, особено на едного отъ допотопнитѣ патриарси, «седмий отъ Адама» и бащата на Матусала. Прѣголѣма важность има тоя Е., защото неговото земно поприще се свръшило свърхестествено. Писательтъ на Битието ни казва, че за голѣмата му вѣра и благочестие Богъ го зелъ на небето живъ; това повтаря и писательтъ на Посланието къ Евреемъ, който дума, че той не видѣлъ смърть. Е. и Илия сж единственитѣ записани човѣшки сжщества, отъ които не се е изисквало да изпълнѭтъ длъга, който смрътнитѣ длъжѫтъ на природата.

En profil, *фр.* Съ лицето [на човѣкъ или на неодушевенъ прѣдмѣтъ], гледано отъ страна: *портретъ en profil.*

Ентеритисъ, *гр.* Въспаление въ червата. — **Ентеролитъ.** Камень въ червата. — **Ентерорагия.** Кръвотечение отъ червата.

Ентимема, *гр.* Силогизмъ, въ който единъ отъ премизитѣ е подразбираемъ: прим.: *мислѭ, слѣдователно сѫществувамъ* (сир. онова, което мисли, сѫществува; а азъ мислѭ и пр.).

Ентомография (гр. *ентомосъ*, насѣкомо). Описание на насѣкоми. — **Ентомографъ.** Описатель на насѣкоми. — **Ентомолитъ** (отъ *ентомосъ* и *литосъ*, камень). Вкаменѣно насѣкомо.—**Ентомологически.** Който се отнася до ентомологията. — **Ентомология.** Наука за насѣкомитѣ. — **Ентомологъ.** Ученъ по ентомологията.—**Ентомофагъ.** Насѣкомоядецъ.

Ентофитонъ, *гр.* Тунеядно растение.

Ентофталмия, *гр.* Вѫтрѣшно въспаление на очитѣ.

Entre deux feux. Франц. пословица: Между два огня.

Entre nous (фр. значи помежду насъ си). Това, щото си говоримъ, да остане тайна; изражение равносилно съ турското *лафъ бурда калсѫнъ.*

Ентузиазмъ, *гр.* Въсторгъ; изстѫпление.—**Ентузиастъ.** Въстърженъ.

Енфилдъ. Англ. градъ, 16 килом. на сѣв. отъ Лондонъ; 20,000 жит. Фабрика на Мартини-Хенривитѣ пушки (мартинки).

Енциклика, *гр.* Папско окржжно писмо.

Енциклопедистъ, *гр.* Авторъ или сътрудникъ на енциклопедия. По́-особено **енциклопедисти** наричатъ единъ кржгъ славни французски списатели — съчинителетѣ на енциклопедическия рѣчникъ въ Франция, въ XVIII-и вѣкъ: Дидеро, Д'Алемберъ и др.

Енциклопедия (гръц. *енъ*, въ; *кикисъ*, кржгъ; *педеа*, въспитание). Въ старо врѣме, гръцитѣ съ тая дума означавали опрѣдѣленъ кржгъ науки и искусства, които било необходимо да знае всѣкой гражданинъ, който желаелъ да се числи между образованитѣ люде. Въ нашото врѣме *е.* се нарича 1) сборникъ, който съдържа общи свѣдѣния по всички отрасли на човѣшкото знание: прим.: *французската енциклопедия на XVIII-и вѣкъ, на която главний авторъ е Дидеро;* 2) сборникъ, който съ-

държа свѣдѣния по всичкитѣ части на една наука: *юридическа енциклопедия, енциклопедия на естественитѣ науки* и др. Оттука **енциклопедически**.

Енъ (евр. изворъ). Дума, която влиза въ състава на имена на градове и мѣста, като Енъ-Доръ, Енъ-гади и т. н. *(Библ.)*.

Енъ-гади или **Асасонъ-Тамаръ.** Градъ, който е билъ на западния брѣгъ на Мрътво море *(Библ.)*.

Еолида или **Еолия.** Стара страна въ Мала-Азия, която включвала Троада и се простирала до Дарданелски протокъ; добила името си отъ еолийцитѣ. Виж. *Еолийци.*

Еолийци. Едно отъ 4-тѣ главни елински племена, происхождало отъ Еола, синъ Елиновъ, внукъ Девкалиановъ. Е. на́й-напрѣдъ били заселени въ Тесалия, отъ дѣто се распространили и образували многобройни селища въ сѣвернитѣ части на Гръция и въ западни Пелопонесъ. Въ XI-и вѣкъ прѣди Р. Х., испждени отъ дорийцитѣ, които нахлули въ Пелопонесъ, тѣ се прѣселили въ Мала-Азия, дѣто основали, на сѣв.-западното крайбрѣжие на Мизия, и по ближнитѣ острови, по́-вече отъ тридесеть града; въ южната часть на страната имъ, Еолида, имало 12 града, които образували Еолийската конфедерация; отъ тѣхъ Киме и Смирна били на́й-прочутитѣ. На еолийското нарѣчие сж писали лирическитѣ поети Алкей, Сафо, Корина, Пиндаръ. Еолийцитѣ сподѣлили сждбата на другитѣ гръцки колонии въ Мала-Азия. Първень угнетявани отъ лидийскитѣ крале, послѣ лишени отъ независимостьта си отъ персянетѣ, тѣ станжли часть отъ Александровата империя, и, слѣдъ едно подчинение на династията на селевкидитѣ, били на́йсетнѣ погълнжти въ Римската империя.

Еолова арфа. Единъ простъ музикаленъ инструментъ, на който струнитѣ се привождатъ въ движение отъ вѣтера.

Еолъ. Богъ на вѣтроветѣ, синъ Юпитеровъ и Менаалипинъ. Неговитѣ 12 чеда духали вѣтроветѣ; неговата власть била подчинена на Нептуновата: безъ Нептуновото изволение той не моглъ да пуща вѣтроветѣ изъ пещерата, която била всичкото му владѣние.

Еони (гръц. знач. *вѣчни)*. По учението на гностицитѣ, висши духовни сжщества, непосрѣдствено произлѣзли отъ Бога (чрѣзъ истечение), отъ съединението на които съ материята (злото начало) е станжлъ видимий свѣтъ.

Eo sensu, *лат.* Въ оня смислъ.

Еоценъ (отъ гръц. думи, които знач. *нова зора)*. Въ геологията: име на на́й-старата третична формация. Тая формация е наречена така за това, че въ нейнитѣ земни пластове се намиратъ на́й-старитѣ вкаменѣлости на млѣкопитажщи животни, което явление, като кога се пука зора, открива новъ свѣтъ. Слѣдъ еоцена иде *миоценътъ* или миоценовата формация (отъ гръц. *мионъ*, по́-малко), на която пластоветѣ съдържатъ по́-малко количество отъ сегашнитѣ видове животни сравнително съ слѣдуѫщата формация *плиоценътъ* или *полиоценовата* (отъ гръц. *полионъ*, по́-вече). Виж. *Третична система.*

Епа (абатъ). Французинъ, пръвъ учитель на глухо-нѣми (1712—1788).

Епакта, *церков.* Врѣме отъ 11 дни, съ които слънечната година е по́-длъга отъ лунната, и показва възрастьта на луната накрай прѣд-

идущата година. Запр. лунний мѣсецъ се смѣта отъ 29½ деня, а лунната година отъ 354 деня. Ако годината почваше точно съ едно новолуние, на края на годината луната щѣше да има 11 дни отъ 13-ия мѣсецъ, и това число щѣше да бжде *е.* за другата година слѣдъ неѭ. Втората година щѣше да се свърши на 22-ия день отъ новата мѣсечина; третата година слѣдъ неѭ щѣше да се свърши на 32-ия день и т. н. Така, втората *е.* щѣше да бжде 22, а третата 33 или 3 (защото всѣкога се отбиватъ 30 дни отъ сбора). А за да се намѣри възрастьта на луната, трѣбва при *е.* да се притури числото на днитѣ на мѣсеца и още числото на мѣсецитѣ, които сѫ изминѫли отъ марта насамъ, и сборътъ ще показва възрастьта на луната, ако не надминува 30; ако ли го надминува, отбиватъ 30 и зиматъ само остатъка. За януария не притурятъ мѣсецъ, а за февруария притурятъ само 1.

Епаминонда. Знаменитъ тивенски пълководецъ и държавникъ, род. въ 411 прѣди Р. Х., побѣдитель на спартанцитѣ при Левктра (378) и при Мантинея (363). Въ тая послѣдната битва билъ раненъ смрътно; нъ, като се научилъ, че неприятельтъ е поразенъ: «Азъ живѣхъ доста», реклъ, «защото умирамъ безъ да съмъ билъ побѣденъ». Приятелетѣ му, като жалили, че умира бездѣтенъ: «Оставямъ», казалъ «двѣ безсмъртни дъщери: Левктра и Мантинея». Е. се отличавалъ съ честность, справедливость, краснорѣчие и военни способности.

Епархия (гръц. *епи,* надъ; *архо,* началствувамъ, управлявамъ). Область, на която духовнитѣ дѣла се намиратъ подъ управлението на единъ архиерей. — **Епархиаленъ.** Който принадлежи на епархия.

Епериесъ (слав. *Пресова).* Градъ въ сѣв. Унгария, населенъ пóвечето съ славонци; 10,711 жит. Наблизу важни солници, които произвождатъ по 5,000 тона соль годишно.

Епигони. Въ *грѫц. баснсл.* останѫлитѣ живи седемь синове на седемьтѣ грѫцки царе, които погинѫли прѣдъ Тиви.

Епиграма, *гр.* Кратко стихотворение, което се свръшва съ зла острота. — **Епиграматически.** Който се отнася до епиграмата. — **Епиграматистъ.** Съчинитель на епиграми.

Епиграфъ, *гр.* Соб. зн. *надписъ.* 1) Надписъ на сграда. 2) Приводъ или изречение поставено въ началото на едно съчинение, или въ началото на главитѣ (отдѣлитѣ му), което има нѣкакво отношение съ съдържанието на цѣлото съчинение или на цѣлата глава. — **Епиграфия.** Учение за надписитѣ. — **Епиграфически.** Който се отнася до епиграфъ или епиграфия.

Епидавръ (сегаш. село *Пидавро).* 1) Староврѣм. градъ въ Арголида, на Саронически заливъ (сегаш. Егински зал.), 35 килом. на ист. отъ Аргосъ, близу до Пирея и до о-въ Егина. Отъ стария Е. още се намиратъ развалини. Близу до тоя градъ е имало прочутъ храмъ на Ескулапа (виж. това име). 2) Старо име на Дубровникъ (виж. *Дубровникъ).*

Епидемически, *гр.* Общо прѣобладаѭщъ *(за болесть).*

Епидемия, *гр. епи,* по; *демосъ,* народъ). Общо прѣобладаѭща болесть; болесть, която лови много люде въ едно врѣме (холерата, чумата, малката шарка, ти-

фоическата треска и др.) — Още не се знаѭтъ добрѣ всичкитѣ причини, които произвождатъ епидемиитѣ, нито всичкитѣ прѣдпазителни срѣдства противъ тѣхъ. На́й-доброто, въ врѣме на епидемия, е да се пазѭтъ правилата на хигиената, да се избѣгватъ излишествата, и на́й-вече да не оставяме страха да ни обладае. Епидемическитѣ болести не сѫ необходимо заразителни; па и когато бихѫ могли, било би наша наложителна длъжность да помагаме на ближния си.

Епидерма, *гр.* Горний пластецъ на кожата, горна кожа: *надкожие.*

Епизодъ, *гр.* Случайно събитие или случка, която има свръзска въ романъ, повѣсть, расказъ съ главното повѣствуемо събитие, ала само по себе си съставлява отдѣлно цѣло. — **Епизодически.** Случаенъ, не сѫществен на главното събитие, що се расказва.

Епизоотия, *гр.* (отъ *епи,* надъ; *зоонъ,* животно). Моръ, или епидемия по добитъка. — **Епизоотически.** Който се отнася до епизоотията.

Епиктетъ. Гръцки философъ отъ сектата на стоицитѣ, живѣлъ въ Римъ въ врѣмето на Марка Аврелия (I-и вѣкъ слѣдъ Р. Х.).

Епикурецъ или *епикуреецъ.* Послѣдователь на Епикуровото учение; човѣкъ, който търси удоволствията. Виж. *Епикуръ.*

Епикуризмъ или *епикуреизмъ.* 1) Епикуровото учение; виж. *Епикуръ.* 2) Чревоугодникъ, сластолюбецъ.

Епикуръ. Гръцки философъ (342—271 прѣди Р. Х.), който училъ, че животътъ е даденъ човѣку съ единствената цѣль да се наслаждава на земнитѣ блага, нъ така, каквото да не намалява доброчестината си. Между друго, той отхвърлялъ влиянието на боговетѣ надъ свѣта и слѣдсмъртния животъ. Е. станѫлъ основатель на една важна секта между старитѣ философи. Той живѣлъ съгласно съ учениятa си, благонравно. Ала послѣдователетѣ му, по криво тълковане на философията му, зели да се прѣдаватъ на невъздръжни наслаждения и сега думата *епикурецъ* е синонимна съ сладострастникъ; и кога искатъ да кажѫтъ, че единъ човѣкъ се прѣдава на чувственитѣ удоволствия, говорѭтъ: *той е епикурецъ, Епикуровъ ученикъ.*

Епикъ, *гр.* Поетъ, чиято поезия е епическа. Виж. *Епическа поезия.*

Епилепсия, *гр.* Падане отъ вънъ, вънкашна болесть, дѣтинска болесть. — **Епилептикъ.** Оня, който страда отъ епилепсия. — **Епилептически.** Който се отнася до епилепсията, свойственъ на падущата болесть.

Епилогъ, *гр.* (отъ *епи,* надъ, послѣ; *логосъ,* дума). Заключение на рѣчь, расказъ, драма, поема.

Епименидъ. Гръцки философъ и поетъ отъ Критъ (VII-и вѣкъ прѣди Р. Х.). Понеже е билъ знаецъ на всичкото староврѣменно учение, расказвали сѫ за него множество басни; запр. твърдили сѫ, че той спалъ 57 години въ една пещера.

Епиметей. По *гръц. басносл.,* Прометеевъ братъ, който се оженилъ за Пандора, — жена, която била добила отъ Юпитера едно ковчеже пълно съ злини. Глупавий Е. отворилъ това ковчеже и злинитѣ исхвръкнѫли вънъ, та така дошло злото въ свѣта.

Епине *(Мадамъ д').* Франц. списателка, знаменита по свръзки-

тѣ си съ философитѣ отъ XXIII-и вѣкъ, обнародвала интересни *Мемоари* 1725-1783).

Епиръ. Име на една часть отъ стара Гръция, на югъ отъ Македония. Тая страна образуваше южната часть на сегашна Албания или Янинския виляетъ, планинска земя. На́й-раннитѣ и́ жители се прѣдполага, че сѫ били пеласги. Въ историческия периодъ, Теопомпъ говори за 14 племена, по́вечето отъ които самитѣ гръци вѣрвали, че били отъ елинско происхождение. Молоситѣ, едно отъ тия племена, добило господството надъ другитѣ. Отъ молосскитѣ царе на Е., на́й-отличенъ билъ Пиръ, който дълго врѣме воювалъ успѣшно противъ римлянетѣ. При завоеванието на Македония отъ римлянетѣ (168 прѣди Р. Х.), Е. билъ подъ македонско влияние, епирцитѣ били обвинени, че помагали на Персея, македонски краль, и на́й-отмъстителни мѣрки се турили въ сила противъ тѣхъ. Емилий Полъ, римски генералъ, ограбилъ и сравнилъ съ земята 70 епирски града, и продалъ въ робство 150,000 отъ жителетѣ. Отъ това врѣме, Е. дѣлилъ сѫдбинитѣ на римската и византийската империя, до 1204, когато единъ отъ комненитѣ, Михаилъ I Ангелъ, се прогласилъ независимъ и основалъ гръцка държава въ Е.

Тая държава достигнѫла до значително мощество, въ врѣмето на брата и прѣемника на основателя и́, *Теодора*. Тоя послѣдний въ нѣколко години завладѣлъ Охрида, Прилѣпъ, Пелагония, дори Солунъ и Одринъ, и подчинилъ албанцитѣ. Теодоръ зелъ титлата императоръ и накаралъ охридския архиепископъ Хоматиана да го вѣнчѣе на царството. Въ 1230 новий императоръ безъ никаква причина нарушилъ сключения съ българския царь Асѣня II миръ, и нахлулъ въ Тракия, нъ при село Клокотница билъ разбитъ и заробенъ. Слѣдъ тая битва токо-речи цѣла Македония и Албания влѣзли въ българското царство. Теодоровата династия господарувала, на Е. до 1466, когато той билъ на́й-сетнѣ завоеванъ отъ турцитѣ. Отъ тогава Е. се населилъ отъ много албанци. Берлинския конгресъ въ 1878 прѣпоржча да се отстѫпи южната часть отъ Е. на Гръция.

Епископално изповѣдание. Друго име на *Англиканска църква*.

Епископъ (гръц. *надзиратель*). Владика или духовенъ пастирь, който по чинъ върви непосрѣдствено слѣдъ митрополитъ. Е. нѣма своя си епархия, а може да управлява епархия намѣсто митрополита и́, или само да помага на послѣдния въ управлението и́. — **Епископски.** Който принадлежи или е свойственъ на епископъ. — **Епископство.** Санъ на епископъ; врѣме на служенето му.

Епистолография (гръц. *епистоли*, лат. *епистола*, писмо, послание; гръц. *графо*, пишѫ). Искусство да се пишѫтъ писма. — **Епистолярна** *форма*. Писмовенъ, написанъ въ видъ на писмо. — **Епистоляренъ** *слогъ*. Слогъ, съ който се пишѫтъ писмата.

Епистрофа, гр. Риторическа фигура, въ която много прѣдложения на оратора или писателя се свръшватъ съ едни и сѫщи думи.

Епиталама, гр. Благопожелателно стихотворение за новобрачни.

Епитафъ или *епитафия*, (гръц. *епи*, надъ; *тафосъ*, гробъ). Надгробенъ надписъ.

Епитетъ (гръц. *епитетонъ*, приложено). Дума, която се прила-

га при име на лице или прѣдмѣтъ, за да опрѣдѣля качеството му; прѣкоръ.

Епитрахилъ (гръц. *навратникъ, нашийникъ).* Одежда, която носѭтъ свещеницитѣ и архиеритѣ; мѣта се около шията и се спуща отпрѣдъ надолу. Образувала се е отъ дяконския орарь, събранъ отъ двѣтѣ половини въ едно, и показва по́-пълната благодать излѣна възъ свещеника; безъ *е.* свещеникъ не може да извръшва ни една служба. Между народа *е.* е извѣстенъ съ изкривената дума *патрахилъ.*

Епифаний (Св.). Гръцки богословъ, роденъ отъ родителе евреи близу до Елевтерополъ (Палестина) кѫдѣ 310, умр. епископъ саламински на о-въ Кипръ въ 403. На епископския чинъ той се билъ възвисилъ постепенно въ 367 год. Е. оборвалъ ученията на Ария и Оригена съ прѣголѣма ревность. Между неговитѣ съчинения, забѣлѣжителни сѫ: *Панарий,* сир. книга на лѣковетѣ, въ която дава историята и опровержението на 20 ереси прѣди Иисуса Христа и на 80 слѣдъ тая епоха; *Анкоратъ,* сир. спасителна котва, дѣто излага началата на правата христ. вѣра; и нѣкои обяснения на Св. Писание. Единъ прѣводъ на неговитѣ съчинения се намира на руски въ *Христ. Чтения,* 1829 — 46 год. Тоя богословъ е мощенъ по мислитѣ, ала стилътъ му е бѣденъ и дори неточенъ. Праздникъ на 12-и май.

Епициклъ, гр. Кржгъ, на който срѣдоточието се движи по окржжностьта на другъ кржгъ.

Епическа поезия (отъ гръц. *епосъ,* разговоръ). Единъ отъ тритѣ главни вида поезия, обгръща всички стихотворения, въ които събитията се изображаватъ въ обективно-повѣствователна форма; съ други думи, поетътъ расказва събитията, като исказва спокойно вънкашнитѣ възгледи за тѣхъ, а не своитѣ си; противоположното на *еп. п.* е *лирическата поезия,* въ която поетътъ изображава вѫтрѣшния животъ на човѣка субективно, сир., като изразява развълнувано своитѣ си чувства. Споредъ това, чувството, което прокарва авторътъ въ едно лирическо произведение, трѣбва да бѫде общечовѣшко, сир. да досѣга интереситѣ на всички и искрено или такъво, каквото е испиталъ въ себе си самъ той. По естеството си епич. произведения сѫ длъги, а лирическитѣ кѫси. За примѣръ на епическата поезия може да послужи отъ нашия народенъ епосъ *Марко, Секула* и *краль Латинина* въ Костовъ-Мишевата *Христоматия,* II — поема, която ни запознава донѣйдѣ съ живота и суевѣрията на едноврѣмешнитѣ наши герои, юнаци. За примѣръ на лирическата поезия може да ни послужи Вазовото лирическо произведение *Байронъ,* което се срѣща въ Костовъ-Мишевата *Словесность* и захваща така:

«Безсмъртенъ синъ на мрачний
Албионъ;
Пѣвецъ на Хайде, на Джаура,
Подъ тозъ класиченъ гръцки
небосклонъ
Засна душа ти — вѣчна бура»....

или отъ нашитѣ народни пѣсни *Садила мома край море лозе* въ К.-Миш. Христоматия, т. II.

Епическата поезия е на́й-старий видъ поезия, която непосрѣдствено се е развила въ народния духъ, па е и на́й-старата форма на историческо изложение. Отъ

такъви епически народни пѣсни, въ които сѫ се отражавали духътъ, вѣрванията, нравитѣ и характерътъ на народа, у отдѣлнитѣ народи съ постепенното имъ пробуждане сѫ се развили *епопеитѣ*, възвишений видъ епическа поезия, като се е явявалъ нѣкой великъ поетъ, който е събиралъ распръснѫтитѣ пѣсни въ едно цѣло, на което е давалъ печата на своя гений. Така сѫ се образували *Рамаяната* у хиндуситѣ, *Илиадата* и *Одисеята* у гръцитѣ и др.

На народния епосъ се противополага *искусственій епосъ*, епосътъ на подражателетѣ. Той захваща, когато настава историята; авторитѣ му иматъ по́-вече наука и искусство отъ прѣдшественицитѣ си, нъ тѣ слагатъ стиховетѣ си по правила и не могѫтъ така вѣрно да го изображаватъ. Тука принадлежѫтъ Виргилий, който, вдѫхнѫтъ отъ Омира, въспѣва въ своята *Енеида* происхождението и славата на Римъ; романтичний рицарски епосъ на римскитѣ и германскитѣ народи; и отъ на́й-новитѣ като по́-забѣлѣжителни Камоенсовата *Луизиада*, Клопицоковата *Месиада*, Тасовий *Освободенъ Иерусалимъ*, Аристовий *Орландъ Ужасни*, у насъ И. Вазовата *Епопея на забравенитѣ* и др. На тоя серизенъ епосъ се противополага *комическій* епосъ, образцови произведения по който прѣдставляватъ литературитѣ итал., нѣмска, франц. и английска. Такъви сѫ Волтеровата *Орлеанска Дѣва* (La Pucelle d'Orléans) и др.

Еподъ, гр. Третата часть на ода.

Еполети, гр. Нараменици, войнишко украшение, което стои на рамената.

Епонина. Героиня, прочута по прѣданностьта си на мѫжа си Сабина (78 слѣдъ Р. Х.).

Епопея, гр. Дълга поема, въ която се въспѣва героическо происшествие, като *Илиадата* и *Одисеята*, *Епопеята на забравенитѣ* и др. Виж. *Епическа поезия.*

Епосъ, гр. Епическа поезия.

Епоха, гр. 1) Периодъ или опрѣдѣлено врѣме въ историята, 2) Минута, въ която се е извършило достопаметно събитие въ живота на единъ народъ или отдѣлно лице. — **Епохаленъ.** 1) Който се отнася до една епоха. 2) Който прави, създава епоха.

Ептагонъ. Виж. *Хептагонъ.*

Ептаедръ. Виж. *Хептаедръ.*

Er. Химическій знакъ на метала ербий (erbium).

Ера, *гр.* (броене годинитѣ). 1) Събитието, отъ което единъ народъ е захванѫлъ да брои годинитѣ. 2) Забѣлѣжителна епоха, когато се установява новъ редъ на нѣщата: *ерата на свободата.*

Главнитѣ исторически ери сѫ: 1) *Гръцка ера*, наричана и *Олимпиядска.* Тя захванѫла отъ 1-и юния 776 год. прѣди Р. Х., когато единъ гръцки юнакъ на име Коребъ одържалъ побѣдата въ олимпийскитѣ игри; за споменъ на тая побѣда гръцитѣ въздигнѫли единъ паметникъ, и подкачили да броѭтъ годинитѣ съ олимпияди, като смѣтали четире години за една олимпияда. — 2) *Римска ера.* Тя захваща отъ основанието на Римъ, което станѫло на 24-и априлъ 753 год. прѣди Р. Х. — 3) *Цариградска ера.* Ерата, отъ която се води Православната Църква, която брои годинитѣ отъ сътворението на свѣта. Споредъ Правосл. Църква, свѣтътъ е сътворенъ на 1-и сеп-

темврия 5508 години прѣди Р. Х. — 4) *Християнска ера,* която почва отъ 25-и декемврия, когато се родилъ Исусъ Христосъ и до когато се били изминѫли, споредъ смѣтането на Православната Църква, 5508 год. отъ сътворението на свѣта. Тая ера сѫ приели всичкитѣ християнски църкви. — 5) *Еврейска ера,* захваща отъ сътворението на свѣта, което, споредъ евреитѣ, станѫло 3761 год. прѣди Р. Х. — 6) *Мохамеданска ера.* Тя захваща отъ *Егира* или Мохамедовото бѣгане отъ Мека въ Медине. Това станѫло на 16-и юния, 622 година слѣдъ Р. Х.

Отъ горното е явно, че годинитѣ не подкачатъ у всичкитѣ народи въ едно и сѫщо врѣме; при това, тѣ не сѫ и еднакви. Едни дѣлѭтъ врѣмето на *слънечни* години, а други — на *лунни.* Слънечна година е врѣмето, въ което нашата земя обикаля еднѫшъ около слънцето; а лунна е онова врѣме, въ което луната обикаля около земята 12 пѫти. Отъ тия различни дѣления и смѣтания на врѣмето сѫ произлѣзли и различни календари. Виж. *Юлиянски* календаръ; *Григориански* календаръ.

Еразистратъ. Единъ отъ на́йпрочутитѣ гръцки лѣкаре и анатомисти въ старо врѣме (III-и вѣкъ прѣди Р. Х.). Той прѣбивавалъ нѣколко врѣме въ двора на Селевка Никатора, сирийски краль; а отпослѣ живѣлъ въ Александрия, дѣто се посветилъ съ сполука на анатомически изслѣдвания. Е. основалъ една лѣкарска школа, и писалъ нѣколко съчинения по анатомията и др. Той вѣрвалъ, че сърдцето е срѣдоточието и на венитѣ и на артериитѣ, и, да не билъ убѣденъ, че артериитѣ съдържатъ *въздухъ* намѣсто *кръвь,* едва ли има съмнѣние, че е щѣлъ да прѣдвари Хярви въ откриването кръвообръщението. Отъ многобройнитѣ му писания сѫ се упазили само нѣколко откѫслеци и заглавия.

Еразмово четене или *етацизмъ.* Изговаряне гръцката буква η (ета) *е,* прѣдложено отъ Еразма Ротердамски.

Еразмъ Ротердамски *(Дезидерий).* Знаменитъ холандски ученъ отъ XVI-и вѣкъ, род. въ Ротердамъ въ 1467 — умр. въ Базелъ въ 1563. Слѣдъ смъртьта на родителетѣ му, които изгубилъ на 14 годишна възрасть, настойницитѣ му го настанили въ монастирь, дѣто билъ и постриженъ. Нъ монашеский животъ не е билъ по вкуса и наклонноститѣ му. Е., откакъ се изучилъ въ монастиря, въ Парижъ въ Сорбоната, въ оксфордския и въ туринския университети; измолилъ отъ папата да го освободи отъ монашеския му обрекъ. Слѣдъ това той прѣдприелъ едно пѫтуване изъ Италия и Франция, което му доставило материала за безсмъртната му сатира *Хвала на Глупостьта,* — съчинение, въ което сѫ изложени всички видове глупци, а особено ония — богослови, схоластици, калугере — които сѫ цъвтѣли въ ония врѣмена въ църквата. Тая сатира се счита за исторически документъ, безъ който е токо-речи невъзможно да има човѣкъ едно точно и пълно понятие за състоянието на Европа въ послѣднитѣ години отъ XV-и и първитѣ отъ XVI-и вѣкъ. Въ единъ ученъ споръ съ Лютера, Е. защищавалъ свободата на волята. У великия холандецъ имало малко рационализмъ, който изстудявалъ любовьта му къмъ люте-

ранството. Отъ Италия Е. се върнжлъ въ Англия, дѣто съ почетъ билъ приетъ отъ Хенриха VIII-и. За нѣколко врѣме той и занимавалъ катедрата по старогръцки езикъ въ оксфордския университетъ. Литературната му дѣятелность е била голѣма. Освѣнь дѣто издалъ много отъ класицитѣ и церковнитѣ отци, той и приготвилъ на́й-ранното гръцко издание на Нови Завѣтъ, което се появило въ Базелъ въ 1516. Това нѣкои считатъ за на́й-великото му дѣло. Михаелисъ казва, че може-би никога не сжществувалъ по́-вѣщъ издатель на Нови Завѣтъ, и че Е. притежавалъ до висша степень естествена дарба, дълбоко учение и голѣма критическа прозорливость и способность да открива погрѣшки. Неговитѣ съчинения още се цѣнжтъ поради важностьта на прѣдмѣтитѣ, богословски и филологически, съ които борави, и поради тѣхния класически стилъ. Едно пълно издание на тия съчинения принадлежи на Леклерка (I—XI тома, Лайд., (1703). На́йновий му биографъ е Мюлеръ (Хамбургъ, 1828).

Ерато. По баснос., муза на елегията. Прѣдставляватъ жж съ лира.

Ератостенъ. Гръцки философъ отъ александрийската школа, род. въ Кирина въ 276 прѣди Р. Х. — Е., отличенъ геометъръ и астрономъ, билъ повиканъ въ Египетъ отъ краля, Птоломея Евергета за надзиратель на библиотеката му. Отъ съчиненията му сж се упазили само откжслеци, които сж събрани отъ Бернхарди въ неговата *Ератостеника* (Берлинъ, 1822). Е. ослѣпѣлъ и, като му омръзнжлъ животътъ, оставилъ се да умре отгладѣ на 80 годишна възрасть.

Ербенъ *(Карлъ Яромиръ)*. Чешски поетъ, етнографъ, археологъ и историкъ (1811—1870).

Ербий, *лат.* Просто тѣло, единъ отъ рѣдкитѣ метали. Намира се въ нѣколко минерала, на́й-вече въ *гадолинита*, който се добива отъ Итжрби, въ Швеция. По свойствата си прилича на метала алюминий.

Еребъ, *гр.* 1) Баснословно божество на мрака, синъ на Хаоса и Нощьта. 2) Пъкълътъ на езичницитѣ.

Ергене. Лѣвъ притокъ на Марица, образува се отъ съединението на нѣколко потока въ Странджа-планина, близу при Виза, прибира водитѣ на р. *Чорлу* и близу при Узунъ-кюприя се влива въ Марица; около 200 килом.

Ergo, лат. Прочее, слѣдователно.

Ерготинъ, *фр.* Име дадено на нѣколко вещества, които се извличатъ изъ главнята на ръжьта. Единствений видъ, който се употрѣбява въ медицината, е *Ergotine Bonjean*, темно-червенъ, горчивъ, съ миризмата на печено месо, растопливъ въ спиртъ въ 70°. Употрѣбява се противъ кръвотеченията.

Ерекли (стар. *Heraclea Pontica*). Градъ въ азиятска Турция (кастамунск. вил.), на Черно море, 198 килом. на сѣв.-ист. отъ Цариградъ; 5,500 жит. Срутени укрѣпления. Дѣятелна търговия съ коприна.

Еремиада. Виж. *Иеремиада.*

Еремия, наричанъ и *Български попъ*, Богомилски списатель, единъ отъ па́й-главнитѣ литературни дѣйци на богомилското книжовно поле. За него се знае само, че отъ неговитѣ съчинения се брани цариградский патриархъ Сисиний,

който е живѣлъ въ 969—999. Отъ това обстоятелство се прави прѣдположението, че Е. е живѣлъ въ X-и вѣкъ; ала прѣдполага се още, че Е. е сжщий оня *попъ богомилъ*, основательтъ на богомилската ересь: защото съ богомилъ сж разбирали човѣкъ отъ тая секта, чийто животъ е билъ милъ Богу.

Ересиархъ, *гр.* Основатель на ересь; ересоначалникъ.

Ересь, *грѣц.* Расколъ, отстжпничество отъ вѣра, вѣроучение противно на церковнитѣ догми. Въ *прѣнос. см.* идея, мнѣние противно на общоприетитѣ. — **Еретикъ** Расколникъ, отстжпникъ отъ догматитѣ на пръквата си. — **Еретически.** Който принадлежи на ересь. — **Еретичество.** Характеръ на еретическо учение, прѣдложение и др.

Ерехъ. Нимродовъ градъ въ Сенаарското поле, съ неизвѣстно мѣстоположение. *(Библ.).*

Ержабекъ. *(Францъ Вячеславъ).* Чешски литераторъ и педагогъ, извѣстенъ като поборникъ на висшето женско образование и на професионалното срѣдно образование, като драматургъ, поетъ, лирикъ и др. Написалъ е трагедии *Светополкъ, Гана;* драми *Слуга на господаря си* и *Синъ човѣчески,* които се считатъ за образцови въ драматич. искусство и др. Отъ ученитѣ му трудове най-извѣстно е едно обемисто съчинение *Старата епоха на романтизма.* Е., докторъ на философията, починж като професоръ на висшето женско училище въ Прага (1836 — 1893).

Ерзерумъ. Силно укрѣпенъ градъ въ азиятска Турция (Армения), близу до главитѣ на Евфратъ, центръ на едноименен вилаетъ, 268 килом. на сѣв.-ист. отъ Диарбекиръ, и 1,100 килом. на ист. отъ Цариградъ; 60,000 жит., отъ които половината турци, останжлитѣ арменци, персяне и др. — Е., старий *Theodosiopolis*, основанъ въ 415 отъ Теодосия II, паднжлъ въ ржцѣтѣ на селджукцитѣ въ 1201, на монголитѣ въ 1242, и най-сетнѣ на турцитѣ въ 1517. Прѣзъ русско-турската война въ 1829, прѣзимането на Е. отъ руситѣ турило край на войната въ Азия. Е. бѣше важенъ воененъ центръ прѣзъ войната въ 1877 — 78, и голѣми сражения станжхж въ околностьта му. Прѣзъ февр. 1878, той се прѣдаде на русската войска. Руситѣ го държахж до окт. сжщата година, когато го върнжхж на турцитѣ. — Ерзерумский вилаетъ, който обгръща голѣма часть отъ турска Армения, и се прѣдѣля съ Русия и Персия, е главно едно високо плато, прѣсѣчено отъ нѣколко планински бърда, между които има плодородни долини. Климатътъ е люто студенъ зимѣ и много горещъ лѣтѣ. Главнитѣ рѣки сж Араксъ, Евфратъ и Кюръ. Насел. е около 500,000 жит.

Ерзингянъ. Градъ въ азиятска Турция (Армения), въ ерзерумски вил., 132 килом. на юго-зап. отъ Ерзерумъ; 30,000 жит.

Ериванъ. Укрѣпенъ градъ въ азиятска Русия, центръ на русска Армения, между планина Араратъ, 54 килом. на юго-зап., и Тифлисъ, 160 килом. на сѣв.-ист.; 17,000 жит. Арменска архиепископия; арм. патриархъ прѣбивава въ единъ монастирь въ околностьта (виж. Ечмпацинъ). — Е. е билъ отъ VII-и вѣкъ единъ отъ важнитѣ азиятски градове. Отъ XIV-и вѣкъ той билъ подъ властьта на турцитѣ и на персянетѣ; и въ XVI-и вѣкъ персянетѣ изди-

гнжли въ него силна крѣпость. Руситѣ били отблъснжти отъ него въ 1808, ала въ 1827 го прѣзели съ приступъ, и генералъ Паскевичъ добилъ за това титла *Еривански;* договорътъ, който се сключилъ на другата година съ персянетѣ въ Туркманшай, подтвърдилъ на руситѣ владѣнието имъ на Е. съ едноименната му область. Е. е сега важенъ русски военен постъ. Въ 1840, градътъ пострадалъ много отъ едно земетресение.—Ериванската губерния има за прѣдѣли: тифлисската губ. на сѣв., елисаветополската на ист., Персия на югъ, азиятска Турция на западъ; простр. 27,822 чет. килом.; насел. около 500,000 жит. Климатъ здравъ, зима длъга и студена, лѣто меко. Скотовъдство, земедѣлие, винодѣлие.

Ерие. Едно отъ 5-тѣ голѣми езера въ сѣверна Америка, прѣдѣля се на сѣв. съ Канада, на ист., югъ и зап. съ Съединенитѣ Държави, въ които мие държави Ню-Йоркъ, Пенсилвания, Охио и Мичиганъ; 25,000 чет. килом. Дълбочина отъ 12 до 62 метра. Е. се съобщава съ езеро Хжронъ чрѣзъ р. Сенъ-Клеръ и съ Онтарио чрѣзъ Ниагара. Дѣятелно корабоплаване, нъ на сѣв. опасно по причина на скали, и зимѣ прѣкжсвано отъ ледъ.

Ерие. Градъ въ Съединенитѣ Държави (Пенсилвания), въ единъ полуостровъ въ южната часть на езеро Ерие; 25,000 жит. Военно и търговско пристанище. Е. е последната станция на желѣзницата Филаделфия-Ерие, и е скаченъ по други желѣзнопжтни линии съ Ню-Йоркъ, Кливляндъ и др.

Ерие (каналъ) между Бжфало, на езеро Ерие и Албани, на Хждсънъ, 500 килом. длъгъ, отъ 13 до 33 метра широкъ и 1 м. 33 сант. дълбокъ. Легнжлъ е за 45 милиона лева, и е билъ направенъ отъ 1823 до 1825.

Ерикъ. Име на 14 шведски крале (990—1577) и на 9 дански крале (845 — 1439). Отъ шведскитѣ Ериковци на́й-забѣлѣжителенъ е св. *Е.*, който паднжлъ въ бой въ 1161; въ едно кжсо царуване, той билъ основалъ много църкви и монастире и издалъ единъ прѣвъсходенъ сводъ закони. Отъ данскитѣ крале съ това име на́й-прочути били Е. I и Е. II, баща и синъ; първий отъ тѣхъ, който умр. въ 860, въвелъ християнството въ Дания, а вторий далъ нови полезни наредби на християнската си държава.

Еризипелъ, гр. Червенка, червенъ вѣтръ, сладката; въспаление на кожата, придружено съ червенина, болежъ и треска. Тая болесть обикновено се явява на лицето; често е безврѣдна, ала всѣкога изисква лѣкарска помощь.

Ерионъ, гр. Триглавъ исполинъ, когото убилъ Херкулесъ.

Ерись, гр. Богиня на раздора и прѣпирнитѣ, Марсова сестра.

Ерлангенъ. Баварски градъ (Франкония), 16 килом. на сѣв. отъ Нюрнбургъ; 15,000 жит. Протестантски университетъ.

Ерлау (словѣнск. *Егаръ* или *Ягаръ).* Унгарски градъ, 135 килом. на сѣв.-ист. отъ Пеща, на желѣзния пжть Пеща-Кашау; 20,000 жит. Изрядно вино. Многобройни монастире и хубава съборна църква. — Е. се отличилъ прѣзъ революцията въ 1848—49 съ патриотическия духъ на жителетѣ си.

Ерма. Извайка, която състои отъ стълбче съ човѣшка глава на връха.

Ермакъ *Тимотеевъ*. Атаманъ на донскитѣ казаци, който е свръзалъ името си съ откритието или русското завоевание на Сибиръ. — Е. се прославилъ съ мжжество въ боеветѣ, нъ, заедно съ нѣколцина буйни другаре, станжлъ плашило по брѣговетѣ на Волга и Донъ: грабилъ търговцитѣ, азиятскитѣ посланици на пжтя имъ за Москва и дори и царската хазна, и си навлѣклъ гнѣва на царя Ивана Грозни. Разбойническитѣ му работи го принудили да отиде на далечь, на края на царството. Богати пермски търговци, Строгонови, които имали заводи въ сѣверо-източна Русия, придобили отъ царя разрѣшение да си устроѭтъ една войска и да се бранѭтъ сами отъ честитѣ нападения на татаретѣ, които живѣли на другата страна на Уралъ. Строгонови повѣрили устройството на тая войска Ермаку (1579). Той събралъ около 850 души казаци, нѣмци и литвенци, и прѣминжлъ Уралъ. Ермаковата дружина имала пушки и пищоли непознати на татаретѣ. Слухътъ за люде, които стрѣлятъ съ огънь и смъртоносенъ гръмъ, распространилъ ужасъ у неприятеля, та Е. лесно побѣдилъ ханъ Кучума и го накаралъ да напусне столицата си, Искеръ (или Сибиръ), по брѣговетѣ на Иртишъ (1581). Това било началото на завоеванието на Сибиръ. Е. испратилъ въ Москва адютантина си атаманъ Колцо да моли царя да го прости за прѣдишнитѣ разбойничества и да благоволи да приеме подъ закрилята си завоеваната земя. Царьтъ не можалъ да се нарадва, че *«новое царство послалъ Богъ Россіи»* и помилвалъ Е. Сжщеврѣменно той назначилъ *Е.* князъ на Сибиръ и му испратилъ на помощь 500 стрѣлци. Скоро слѣдъ това покоренитѣ татаре възстанжли и нападнжли *Е.*; той погинжлъ въ бой по брѣговетѣ на Иртишъ (1583). Руситѣ му сж въздигнжли паметникъ въ Сибиръ. *Е.* е геройтъ на много русски раскази, на една трагедия на поета Хомякова, на една Дмитриева поема и др.

Ерметически, гр. Така затикнжтъ сждъ, каквото да не влиза въ него въздухъ.

Ермити, гр. Първитѣ християнски пустинници.

Ермонъ. Планина въ Анти-Ливанъ, на сѣверо-източния прѣдѣлъ на Палестина; сега се нарича Джебелъ-ешеихъ *(Библ.)*.

Ернъ. Езеро въ сѣв.-зап. Ирландия (Улстерска обл.), едно отъ на́й-хубавитѣ въ Ирландия, простира се 65 килом. отъ юго-ист. къмъ сѣв.-западъ, и въ сжщность състои отъ двѣ езера. Прѣзъ него тече рѣка Ернъ, 100 килом. длъга, която се влива въ Атлантически океанъ.

Еродотъ. Виж. *Херодотъ*.

Еростратъ. Гръкъ отъ Ефесъ, който изгорилъ великолѣпния храмъ на Диана въ тоя градъ, въ 356 прѣди Р. Х., за да обезсмърти името си. Сега съ това име наричатъ истрѣбителетѣ на искусствата.

Еротикъ, гр. Поетъ, който пише любовни стихове. — **Еротически.** Любовенъ: *еротическо стихотворение*. — **Еротомания.** Любострастие.

Еротъ. Гръцкото име на Амуръ, богъ на любовнитѣ наслаждения, по баснословието.

Ерпетология, гр. Часть отъ естествената история, която съдържа учението за влѣчугитѣ.

Errare humanum est. Латинска поговорка: Човѣку е свойствено да сбърква.

Errata (лат. знач. *погрѣшки*). Листъ на погрѣшкитѣ, направени въ напечатано съчинение, заедно съ поправкитѣ имъ.

Ерфуртъ. Прусски градъ (саксонск. обл.), 133 килом. на югозап. отъ Магдебургъ, на р. Гера и желѣзницата Хале-Лайпцигъ-Гота-Нордхаузенъ; 58,000 жит. Вълнени, копринени, памучни и ленени стоки, обуща, ламби, химически произведения и др. Търг. съ жито и билки. Прочута съборна църква отъ XIV-и и XV-и вѣкъ съ готическа направа и съ камбана 27,500 килогр. тежка; града на старъ августински монастирь, въ който е живѣлъ Лютеръ, сега обърнѫта на сиротопиталище; кралска академия; библиотека съ 60,000 тома. Университетътъ, основанъ въ 1378, е билъ унищоженъ въ 1816. — Въ старо врѣме, Е. е билъ столица на Турингия. Въ Е. Наполеонъ приелъ въ 1808 на тържествено свиждане русския царь Александра I, когато между Русия и Франция се сключила една спогодба възъ основата Русия да завладѣе Финландия и Дунавскитѣ княжества (Влашко и Молдова), а Франция да придобие, освѣнъ каквото вече владѣела, испанската корона за краль Иосифовата (Иосифъ Бонапартъ, Наполеоновъ по́старъ братъ) глава.

Ерцхерцогъ-иня. Сѫщото, каквото е архидукъ-иня.

Ерщедъ *(Хансъ Христианъ)*. Дански физикъ, който се е обезсмъртилъ съ откритието на електро-магнетизма (виж. *Електричество)* въ 1820. Е. билъ професоръ на физиката въ копенхагенския университетъ отъ 1806. Идеята за великото му откритие била въ ума му отъ 1800, когато изобрѣтението на галваническата батерия отъ Волта му внушило мисъльта да подкачи единъ редъ опити по произвождане галваническо електричество. Важностьта на това откритие се припознала отъ ученитѣ по цѣлъ свѣтъ, ако и отъ нѣкои малко по́-късно (1777—1851).

Есарадонъ. Прѣдполага се, че Е. е Сарданапалъ, послѣдний асирийски царь въ свѣтската история. Ездра (4; 2) споменува, че той испратилъ поселенци да се заселѭтъ въ Самария. Извѣстно е, че Сарданапалъ, развратенъ и раскошенъ монархъ, изгорѣлъ, заедно съ съкровищата и любимцитѣ си въ палата си, който самъ запалилъ, когато една неприятелска войска обсаждала столицата му *(Библ.)*.

Есевонъ (сегаш. развалини *Хесбанъ)*. Важенъ градъ, около 30 килом. на ист. отъ устието на Йорданъ. Израилянетѣ го прѣзели още при живота на Моисея отъ аморейцитѣ, които го били прѣзели отъ моавцитѣ; по́-послѣ, когато десетьтѣ израилски племена се прѣселили отвѫдъ Евфратъ, моавцитѣ си го зели назадъ *(Библ.)*.

Есеквибо. Рѣка въ южна Америка, извира въ бразилска Гвиана, дѣли Венезуела отъ английска Гвиана, отъ която пои голѣма часть, и се влива въ Атлантически океанъ; 700 килом. Корабоплавателна само по 160 килом., съ помощьта на морския приливъ.

Есенъ. Градъ въ рейнска Прусия, 31 килом. на сѣв.-ист. отъ Дюселдорфъ; 65,000 жит. Прочута фабрика на круповитѣ топове, които се употрѣбихѫ съ ужасно слѣдствие въ обсадата на Парижъ (1870—71); тая фабрика, съ 20,000 работници, захваща 400 хектара пространство и една отъ послѣднитѣ години е изработила 125,000

тона стомана; въ фабриката се работѭтъ и много нѣща за мирни цѣли. Близу до Е. има каменовѫглищни рудници. Градътъ е много старъ; още въ 873 въ него е имало прочутъ женски бенедиктински монастирь.

Есенция, *лат.* Сѫщностьта, основното начало, маслото на нѣщо.

Есионъ-гаверъ. Градъ на источния заливъ на Червено море, близу до Платъ *(Библ.)*.

Ескадра, *исп.* Отдѣление военни кораби подъ командата на единъ главенъ началникъ.

Ескадронъ, *исп.* Отрядъ конница.

Ескалада (фр. отъ лат. *скала,* стълба). Нападане чрѣзъ стълби *(стѣна, крѣпость)*. — **Ескаладирамъ.** Нападамъ, прѣзимамъ чрѣзъ стълби.

Ескарпъ, *фр.* Въ *воен. иск.* стръмнината на окопъ, която гледа къмъ крѣпостьта.

Ески-Джумая. Градъ, окол. ц., шуменски окр., расположенъ въ равно поле, 42 килом. на зап. отъ Шуменъ, 23 на сѣв.-ист. отъ Османъ-пазаръ и 34½ на югъ отъ Разградъ; 8,840 жит. Чисто земедѣлчески градъ; търговия съ храни и дребенъ добитъкъ. Прѣзъ априлъ голѣмъ панаиръ, който се славеше въ турско врѣме. — Кѫдѣ срѣдата на прохода *Буазъ* по посока къмъ Османъ-Пазаръ величественъ водопадъ, който се образува отъ балканска рѣкичка *Врана*.

Ескизъ, *фр.* Очеркъ, очертание, планъ, бѣглъ погледъ.

Ескимоси *(ядци на сурови риби)*. Родово име на жителетѣ на полярнитѣ страни, които населяватъ Гринландия, брѣговетѣ на Бафиновъ заливъ, сѣвернитѣ и источнитѣ приморня на Лабрадоръ, островитѣ и крайбрѣжията на Хѫдсѫновъ заливъ и др. Е. иматъ срѣденъ растъ, валчеста и непомѣрно голѣма глава, широко и плоско лице, малъкъ и сплеснѫтъ носъ, голѣми уста, черна и рѣдка брада и жълта въсчерна кожа. Физиономията имъ е откровена и благосклонна. Тѣ търгуватъ съ тюленови кожи, риба и кожуси и не припознаватъ никое правителство. Вѣрата имъ състои главно отъ суевѣрия; нъ тѣ вѣрватъ, казватъ, въ два голѣми духа, и въ много други по-малки. Мисионеритѣ на Моравскитѣ Братя сѫ сполучили, отъ 1721, да обърнѫтъ много е. въ християнството. Е. си служатъ за плаване по морето съ кожани лодки; по рѣкитѣ плуватъ въ издълбани стебла отъ дървеса. По земята, тѣ ходѭтъ на ловъ на сѣверни елени и бѣли и черни мечки. Е. сѫ гнусни и отвратителни до крайность. Прѣзъ кѫсото лѣто по-заможнитѣ отъ тѣхъ живѣѭтъ въ колиби покрити съ кожи; ала зимѣ всички еднакво живѣѭтъ на дъното въ дупки ископани въ снѣга, до които европеецътъ не може да пристѫпи отъ смрадъ. Тѣ се хранѭтъ по-вечето съ сурова храна, като лой и др. т., която испояждатъ съ неимовѣрна лакомия, и пиѭтъ кръвьта на токо-що закланитѣ животни. Облѣклото и на двата пола състои отъ кожи отъ елени, отъ птици и дори отъ риби.

Ески-шехиръ. Градъ въ азиятска Турция, 39 килом. на сѣв.-ист. отъ Кютая и 206 килом. на юго-ист. отъ Цариградъ, на желѣзници Цариградъ — Ангора и Ангора — Смирна; 10,000 жители. Топли минерални бани. Е.-шехиръ е главното тържище, което доставя прочутата *морска пѣна* (мер-

шаумъ), бѣлъ лекъ камень, отъ който се правѫтъ хубави цигарета, изящни статуи и други украшения. Тоя камень се копае въ планината 50 килом. отъ града и се испраща въ Вѣна, отъ дѣто се распространява по цѣлъ свѣтъ; и забѣлѣжително е, че на́й-старата сѫществуѭща [сѫществува отъ по́-вече отъ 40 години] търговска кѫща за тая стока въ *Е.-ш.* е българска кѫща — *Братя Пранджови,* отъ Копривщица.

Ескортъ, *фр.* Въоржжена дружина, която придружава нѣкого по пѫть за да го пази отъ опасность: *спѫтство.* — **Ескортирамъ.** Спѫтствувамъ, придружавамъ нѣкого по пѫть като членъ отъ ескортъ.

Ескулапъ. Богъ на медицината, Аполоновъ синъ. Недоволенъ да лѣкува болнитѣ, казва баснословието, той дори въскръсявалъ мрътвитѣ. Юпитеръ, ядосанъ, го грѫмнѫлъ, по молбата на Плутона, богъ на ада, чието царство било въ опасность да опустѣе. Пѣтелътъ, емблема на бдѣнието, и змията, емблема на благоразумието, сѫ били посветени Ескулапу. Въ обикновения езикъ *Ескулаповъ ученикъ* значи лѣкарь и *Ескулапъ* — вѣщъ лѣкарь. Е. ималъ прочутъ храмъ въ гр. Епидавръ (Арголида), дѣто се трупали болни за исцѣление.

Есла. Испанска рѣка, важенъ дѣсенъ притокъ на Дуро, въ който се влива 22 килом. подъ Замора; 200 килом. Изобилна риба.

Еслингенъ. Германски градъ (Виртембергъ), 15 килом. на юго-ист. отъ Щутгартъ, на дѣсния бр. на Некаръ, притокъ на Рейнъ; 20,864 жит. Фабрики за парни машини, металургически работилници, пѣнясто вино. — Едно врѣме императорски градъ; хубава готическа църква, украсена съ кула, 58 метра висока.

Еслингъ. Австрийско село, 11 килом. на ист. отъ Вѣна, дѣто французетѣ побѣдили австрийцитѣ на 9-и и 10-и май 1809. Франц. маршалъ Ланъ билъ раненъ тамъ смъртелно.

Есне. Градъ въ Горни-Египетъ, на лѣв. бр. на Нилъ, 44 килом. на югъ отъ Тиви; 12,000 жит., отъ които много копти. Коптска епископия; стоварище на търговията на Нубия и Сенааръ. Многобройни староврѣменни развалини.

Есопъ. Старогръцки басносъчинитель, съ чието име минува една отъ на́й-популярнитѣ староврѣменни сбирки отъ басни. За живота му нищо не е вѣрно, и нѣкои критици сѫ отричали сѫществуването му. Ала Херодотъ и Плютархъ споменуватъ, че Е. живѣлъ въ послѣдната половина на VI-и вѣкъ прѣди Р. Х., че билъ робъ въ Самосъ, отпослѣ освободенъ; че посѣтилъ Креза и Пизистрата; че Крезъ го испратилъ да раздаде пари въ Делфи, нъ че делфийцитѣ разярени, когато той, въ една прѣпирня, отказалъ да даде паритѣ, го хвърлили въ една дълбока пропасть. Тия историци още казватъ, че атинянетѣ му въздигнѫли статуя отъ рѣзеца на Мизипа. Да ли това лице е авторътъ на така наричанитѣ *Есопови басни* или не, не е извѣстно; нъ знае се отъ Аристофана и други, че едни басни, които носили неговото име, сѫ били популярни въ на́й-блескавия периодъ на атинската литература. Друго: Е. криво наричатъ изобрѣтатель на баснята;

той е ималъ прѣдшественици въ Гръция, каквито сж Изиодъ, Алкей и др.; нъ той се отличилъ по избора на прѣдмѣтитѣ си, духа и простотата на расказитѣ си и умѣстностьта на нравоученията си.

Много се е говорило за Е. и за самото му лице. Нѣкой си му се присмѣлъ, че е грозенъ, а той му казалъ: — «Не ми гледай лицето, нъ ума». Едно обстоятелство въ живота му е породило изречението *Есоповитѣ езици.* Когато билъ робъ, господарьтъ му Ксантъ, като щѣлъ да гощава госте, заржчалъ му да купи на тържището каквото има на́й-добро и нищо друго, и Е. купилъ само езици. На трапезата сложилъ първо, второ, трето ястие, все отъ езици и гоститѣ останжли смаяни. Като му се направила бѣлѣжка, «Какво има по́-добро отъ езика?» реклъ: той е свръзката на човѣшкото общество, ключътъ на наукитѣ, органътъ на истината и на разума; съ него градове се градѣжтъ и управляватъ; той учи, убѣждава, царува въ събранията; дава ни възможность да испълняваме първата отъ всичкитѣ длъжности, длъжностьта да славословимъ боговетѣ. — «На ли е така», поелъ Ксантъ, който искалъ да го тури въ трудно положение, «утрѣ да купишъ каквото има на́й-лошо». На утрѣшния день, Е. сложилъ пакъ езици, като казалъ, че езикътъ е на́й-лошото нѣщо на свѣта: «Той е майка на всичкитѣ прения, кърмачка на всичкитѣ сждебни дѣла, изворъ на раздоритѣ и войнитѣ; ако той е органътъ на истината, той е и органътъ на заблуждението и, което е по́-лошо, на клеветата. Съ него градове се съсиватъ; ако, отъ една страна, той хвали боговетѣ, отъ друга той способствува за богохулството и нечестието. Изречението — *Есоповитѣ езици* често се употрѣбява да означава всѣко нѣщо, което, гледано отъ двѣ страни, е и много добро, и много лошо.

Книгата *Есопови басни* е имала нѣколко прѣвода на езика ни, единъ, сега исчерпанъ отъ Райно Поповича (Бѣлградъ, 1851), другъ отъ русското издание на Ар. Евалда (Хасково, 1891) и на́й-послѣденъ отъ Н. Ц. Влахова (Ловечъ, 1898).

Еспарцетъ *(onobrychis).* Въ *бот.* единъ родъ растения отъ чушкоплоднитѣ (челядь неперудоцвѣтни) съ едносѣменна нераспуклива чушка.

Есперидн, *гр.* (отъ *еспера,* вечерь). Три самодиви, дъщери на нощьта, които имали въ Африка градина пълна съ златни ябълки, която вардилъ единъ страшенъ драконъ, убитъ на́й-сетнѣ отъ Херкулеса.

Еспиняко (сиера до). На́й-важната планинска верига въ Бразилия; простира се отъ дѣсния брѣгъ на Санъ-Францизско до Уругвай; много расклонения. На́й-високий връхъ въ область Минасъ-Гересъ, *Итаколуми* (1,900 метра). Рудници за диаманти.

Esprit de corps, фр. Духътъ на взаимность, който въодушевява едно събирателно тѣло, като запр. войска, едно съсловие люде: учителетѣ, поповетѣ, адвокатетѣ, лѣкаретѣ и др. т.

Есплапада, *фр.* Площадъ прѣдъ сграда, или прѣдъ крѣпость.

Est modus in rebus. Латинска поговорка: въ нѣщата има срѣда, сир. всичко си има мѣрата.

Естаолъ. Градъ на западния прѣдѣлъ на Иуда (*Библ.*).

Естепа. Испански градъ, 70 килом. на юго-ист. отъ Севила; 10,000 жит. Жито, маслинено масло, овощия. Джамия, сега църква Санта-Мария.

Естепона. Испански градъ, 75 килом. на юго-зап. отъ Малага и 35 килом. на сѣв.-ист. отъ Гибралтаръ, на Срѣдиземно море; 12,000 жит. Риболовство, овощарство и др.

Естество. Всичко, което *е;* природа, натура, редътъ или законитѣ ѝ; сѫщество, сѫщность, самото происхождение на едно нѣщо: *човѣкъ по естеството си е дружелюбиво или обществено животно.* — **Естествовѣдѣние, естествознание.** Съвокупность на знанията за природата; сѫщото, каквото е *естествени науки.* — **Естествоиспитатель.** Човѣкъ, който се занимава съ изучване природата, натуралистъ. — **Естествословие.** Всеобща физика, виж. *Естествени науки.* — **Естественъ.** 1) Който се отнася до естеството: *естествений редъ на нѣщата.* 2) Природенъ, не искуственъ, самороденъ. 3) Не противенъ на законитѣ на природата. — **Естествена история.** Описание на тритѣ царства на природата: животното, растителното и ископаемото; споредъ това, тая наука се дѣли на зоология, ботаника и минералогия. Началото на *е. и.* било положено отъ Аристотеля. Теофрастъ основалъ ботаниката. Плиний Стари събралъ богатъ материалъ по *е. и.* Послѣ, тая наука била занемарена, нъ отъ XVII-и вѣкъ Цезалпинъ, Ронделе, Линей, Бюфонъ, Ламаркъ, Кювие, Сентъ-Илеръ, Жюсйо и много други, съ трудоветѣ си много съдѣйствували за развитието ѝ. — **Естествена религия.** Религията, която се основава единствено на внушенията на сърдцето и разума; тя е противоположна на религията на откровението, основана на божествено откровение. — **Естествена система.** Система, въ която тѣлата на природата сѫ сгрупирани въ отдѣли на основание на тѣхнитѣ естествени сродства и зависимости, на основание на приликитѣ на пóвечето или на всичкитѣ бѣлѣзи на тѣлото, а не на кой-да-е произволно зетъ бѣлѣгъ. Отъ *естест. сист.* за царството на животнитѣ е извѣстна Кювиевата система, на растенията — Жюсйовата, на минералитѣ — Моосовата. — **Естествени науки.** Всички ония науки вкупно, на които прѣдмѣтътъ е изучването на природата опитно, сир. чрѣзъ опити; тѣ се дѣлѭтъ на двѣ голѣми групи. Първата група обгръща наукитѣ за явленията на природата; тая наука наричатъ *естествословие* или всеобща физика; тука се отнасятъ физиката, химията и физиологията. Втората група заключава наукитѣ за прѣдмѣтитѣ на природата; а прѣдмѣтитѣ на природата сѫ не само свѣтътъ съ небеснитѣ тѣла и съ земята, а и неорганическитѣ съставни части на земята и органическитѣ сѫщества, които се намиратъ на неѭ, включително и човѣкътъ. Разглеждането на небес. тѣла съставлява прѣдмѣтъ на астрономическата наука; земята особено съставлява прѣдмѣтъ на нѣколко науки, отъ които геологията, географията и физиката на земята сѫ нáй-разработени. Научното знание за прѣдмѣтитѣ, що влизатъ въ състава на земната кора и що се намиратъ върху неѭ, съставлява прѣдмѣта на *естеств. история* съ нейнитѣ 3 главни отдѣла: минералогия, ботаника и зоология. А човѣкътъ служи за прѣдмѣтъ

на науката антропология, чиито главни части сж анатомията и физиологията, на които между другитѣ се основава медицината и опитната психология. *Е. и.* сж се развивали много мудно; може се каза, че тѣхното развитие принадлежи на нáй-новитѣ врѣмена. Въ старо врѣме сж се задоволявали съ едни философски разсждения за природата. Само отъ Бейкжново врѣме ученитѣ захванжли да изслѣдватъ природата по оная метода, на която се дръжи напрѣдъкътъ на ест. науки въ нáйновото врѣме, и която наричатъ опитенъ или индуктивенъ способъ. Нáй-рано отъ другитѣ науки напрѣднжли астрономията и механиката, слѣдъ това естествената история, динамическата физика и нáй-сетнѣ химията. — **Естествени произведения** сж произведенията на 3-тѣ царства на природата, въ противоположность на искуствени произведения, сир. прѣдмѣти на природата, измѣнени отъ човѣка. — **Естествени явления**. Всички промѣнения въ видимата природа. — **Естествено**. По природата, по законитѣ на природата. — **Естествено право.** Виж. *Право.*

Естетика, *гр.* Наука за хубавото, прѣкрасното, изящното. — **Естетикъ.** Човѣкъ, който има чувство или вкусъ за хубавото, разбира кое е хубаво. — **Естетически.** Който се отнася до чувството или вкуса на хубавото; изященъ.

Естирь. 1) Въ *Библ.* еврейка, внука на Мардохея, оженила се за персидския царь Асуира. Вѣроятно е, че библейското име Асуиръ отговаря на историческото Ксерксъ. 2) Име на една Расинова трагедия. — **Естирь**, книгата, една отъ книгитѣ на Ветхия Завѣтъ. Тя е една хубава картина на персидския дворъ и персидскитѣ обичаи, и изобщо се приписва на Мардохея.

Естландия, естландецъ. Сжщото, каквото е Естония, естонецъ.

Esto quod esse videris. Лат. поговор.: Бжди каквото се виждашъ да си.

Естония. Русска губерния между Финландски заливъ на сѣв., Балтийско море на зап., Ливония на югъ и с.-петербургската губ. на ист.; простр. 20,247 чет. килом., насел. 381,858 жит., пó-вечето естонци, които сж отъ финското племе, а останжлитѣ руси, нѣмци, шведи и данци. — Данский краль Канютъ IV подчинилъ естонцитѣ въ 1080, и имъ наложилъ насила християнството. Въ 1346 данцитѣ продали Е. на Тевтонскитѣ рицари, и въ 1561 тя минжла подъ властьта на шведитѣ, отъ които ѭ прѣзелъ Петръ Велики въ 1710. Естонцитѣ исповѣдватъ протестантството. Голѣма часть отъ Ливония е населена съ естонци, на които всичкото число въ прибалтийскитѣ области възлиза до 650,000. Цент. на управл. на Е. е *Ревелъ.*

Естрада, *фр.* Възвишение или високо мѣсто въ видъ на театрална сцена, направено въ зала или стая.

Естрела (Сиера д'). Нáй-високата планинска верига въ Португалия, 120 килом. надлъжъ; простира се отъ сѣв.-ист. къмъ юго-зап., отъ Коимбра до Гварда. Нáй-високий връхъ е Кантаро Делгадо или Маляо (1,993 метра). Много езерца изъ планината съ живописни изгледи; оловни и сребърни рудници, малко разработени.

Есхилъ. Единъ отъ великитѣ гръцки трагици, когото наричатъ бащата на гръцката трагедия, род. въ 525 прѣди Р. Х. въ Елевзисъ

въ Атика, умр. въ 456 прѣди Р. Х. въ Сицилия. Отъ 70 (или 90) негови пиеси до насъ сж уцѣлѣли само 7: *Прометей врѫзанъ за скала, Походъ на 7 среща Тиви, Персянитѣ, Агамемнонъ, Хоефоритѣ, Евменидитѣ, Търсящитѣ покровъ.* Тия пиеси сж издадени между другитѣ отъ Гаупта (Лайпцигъ, 1852), Диндорфа (Лайпцигъ, 1857). Е., великъ въ лириката, е отличенъ и като драматически поетъ. Той е и дълбокъ мислитель, както хждожникъ на ритми и думи.

Есхинъ. Знаменитъ атински ораторъ, род. въ 389 пр. Р. Х. въ Котоцида. Като ораторъ билъ съперникъ, а като политикъ, противникъ на Демостена, и стоялъ на чело на македонската партия. Въ амфиктионическия съвѣтъ благоприятствувалъ на Филиповитѣ планове. Слѣдъ битвата при Херонея въ 338, помжчилъ се да отнеме чрѣзъ сждъ*) Демостену (виж. *Демостенъ*) дадения му отъ народа златенъ вѣнецъ; нъ, като не сполучилъ, оставилъ посраменъ Атина, живѣлъ въ Родосъ, дѣто основалъ ораторско училище, послѣ въ Самосъ, дѣто умр. въ 314 пр. Р. Х. Отъ Е. сж се упазили 3 рѣчи, напечатани въ *Oratores Attici* отъ Bekker (Оксфордъ, 1822).

Et in Arcadia ego! Лат. поговорка: и азъ живѣхъ въ Аркадия! (Въсклицание, което напомня ефимерностьта на щастието).

Et caetera, лат. И прочее.

Et tu, Brute! Лат. изречение: И ти ли, Бруте! (Цѣзарево въсклицание, когато и Брутъ се явилъ между неговитѣ убийци).

Ета. Планина въ Тесалия, южно расклонение на Пиндъ; 2,000 метра надъ морското равнище. По баснословието, тамъ починжлъ Херкулесъ.

Етажерка, *фр.* Нѣколко полички заедно, закрѣпени на стѣна.

Етажъ, *фр.* Катъ *(на сграда).*

Етамъ. Крайтъ на пустинята при западния заливъ на Червено море *(Библ.).*

Етанимъ. Седмий мѣсецъ на еврейската церковна година, и първий на гражданската; отговаря на часть отъ септемврия и на часть отъ октомврия. Отпослѣ тоя мѣсецъ се нареклъ Тишри *(Библ.).*

Етапъ, *фр.* Всѣко мѣсто, дѣто се спира арестантъ, кога го прѣпращатъ нѣйдѣ. — **Етапенъ.** Съ прѣдаване арестантъ отъ мѣсто на мѣсто.

Етауа. Градъ въ англ. Индия (обл. Агра, една отъ сѣв.-зап. области), на Джемна; 31,000 жит. Дѣятелна търговия.

Етеръ или **етиръ,** *гр.* 1) Въ *хим.* лѣтущъ спиртъ. 2) Найтечната и най-тънката невидима стихия; прѣдполага се, че тя е едно вещество, по тънкостьта си недостжпно на чувствата, което

*) *Дѣлото за вѣнеца* е прочуто въ старогрѣцката история. Е. подигнжлъ дѣлото противъ Ктезифона, по чието прѣдложение билъ даденъ вѣнецътъ, та искалъ така да събори Демостена. Въ разискването, което било привлѣкло цѣла Гръция, и на което двѣтѣ защитителни рѣчи съставляватъ съ *Филипикитѣ* единъ отъ най-хубавитѣ паметници на старогрѣцката литература, побѣдата останжла на Демостена, въпрѣки нечутитѣ мжчнотии на неговото лично положение и въпрѣки могжществото на македонската партия. Е-вото слово, въ което талантътъ и омразата истъкватъ съ сжщата сила, е удивително отъ литературна гледна точка, съ голѣма аргуметационна вѣщина, съ поетически и блескавъ стилъ; нъ то е една ткань отъ хули и клевети, на която вътака разнищило Демостеновото мжжествено краснорѣчие. Побѣденъ и съкрушенъ, Е. билъ принуденъ да бѣга отъ Атина.

пълни всичкото пространство на вселенната и служи като една срѣда на топлината, свѣтлината и др. да се распространяватъ изъ пространството чрѣзъ вълнообразно движение (движение на вълни, талази). 3) У поетитѣ *въ етира* значи въ простора или пространството на вселенната, по височинитѣ на небето.

Етеризация. Поемане па́ритѣ на етера (спирта). — **Етерически**, *етеренъ, етиренъ.* 1) Свойственъ на етера: *етерически джхъ.* 2) Лѣтущъ: *етерно масло.* 3) Небесенъ: *етиренъ сводъ.* — **Етиренъ** *житель.* Небожитель, непознатъ обитатель на пространството. — **Етирна** *дрѣха.* Много лека, тънка или прозрачна дрѣха.

Етика, *гр.* Нравоучение.

Етикетъ, *фр.* 1) Церемониалъ, правила за церемонии или формалности за обхождане съ по́горни лица. 2) Книжка, залѣпена на стока (пакетъ, кутия, шише и др.) съ надписъ на неѭ, който показва мѣстопроисхождението, понѣкога и цѣната на стоката. — **Етикетенъ.** Церемоненъ, обряденъ.

Етиле́нъ, *гр.* Тежъкъ вѫглеводородъ; въздухообразно вещество, добиваемо чрѣзъ горѣне каменни вѫглища и др., което е главна съставна часть на освѣтлителния газъ.

Етилови кислоти. Химически съединения, въ които на една часть окисъ отъ етилъ се падатъ двѣ или по́-вече части кислоти.

Етилъ, *гр.* Въ *хим.* Вѫглеводороденъ съставъ, основний газъ на етера.

Етимология, *гр.* Словопроизводство; учение за коренетѣ, произхождението на думитѣ. — **Етимологъ.** Оня, който се занимава да дири коренетѣ, произхождението на думитѣ. — **Етимологически.** Който се отнася до етимологията: *етимологически смисълъ на една дума,* смисълътъ споредъ произхождението ѝ.

Етиология *(гр. етиа,* причина; *логосъ, слово).* Учение въ *медиц.* за причинитѣ на болеститѣ.

Етиопия. Въ старо врѣме етиопяне (грък. д., която знач. *изгорѣни отъ слънцето)* наричали всички мургави или чернокожи люде. По́-сетнѣ това име се давало по́-особено на жителетѣ на африканскитѣ земи на югъ отъ Ливия и Египетъ — сегашнитѣ Нубия, Сенааръ, Кордофанъ и Абисиния. — *Етиопски езикъ и книжнина.* Е. езикъ наричатъ езика, който до XIV-и вѣкъ е билъ народний езикъ на Абисиния, ала отъ тогава е изтиканъ отъ амхарийския и е станѫлъ церковенъ и писменъ езикъ. Е. езикъ е клонъ отъ стеблото на семитическитѣ езици. На тоя езикъ, отъ врѣмето на Константина Велики, сѫ написани много книги, особено съ церковно и историческо съдържание. Цѣлата Библия е била прѣведена на тоя езикъ въ IV-и вѣкъ. И сега много гръцки апокрифически съчинения сѫ се съхранили само въ етиопски прѣводъ. Богати сбирки отъ етиопски рѫкописи се пазѭтъ въ Оксфордъ, Тюбингенъ и Парижъ.

Етически, *гр.* Нравоучителенъ, нравственъ.

Етиръ. Виж. *Етеръ.*

Етна или *Джибелъ* (отъ араб. *Джебелъ,* планина). На́й-голѣмий волканъ въ Европа, въ Сицилия, на источното ѝ крайбрѣжие, близу до Катания. Е. е една осамотена планина, отдѣлена отъ планинското бърдо, което върви успоредно съ сѣверния брѣгъ на о-ва. Тя е 160

килом. околовръстъ въ основата, отъ която се възвишава конусообразно до височина 3,313 метра. Е. се дѣли на плодородна и пуста страна; въ плодороднитѣ части цъвти земедѣлието, обработва се лозата, маслината, разни овощки и ароматически растения, и има раскошни гори. Върхътъ се възвишава доста високо надъ линията на растителностьта, и прѣдставлява, освѣнь дѣто е покритъ съ снѣгъ, една печална пустиня отъ черна лава, сгура, пепель, надъ която пустиня е кратерътъ.

Първото изригване на Е. извѣстно на историята станжло въ 476 прѣди Р. Х. На́й-забѣлѣжителнитѣ, които отъ тогава сж станжли сж слѣднитѣ: въ 1169 прѣди Р. Х., когато Катания и 15,000 отъ жителетѣ ѝ били съсипани; въ 1527, когато двѣ села и много човѣшки сжщества погинжли; изригването, което продължавало на прѣсѣкулки отъ 1664 до 1673, и погубило много села съ жителетѣ имъ; изригването въ 1830, когато лавата унищожила 8 села; изригването въ 1879, което бълваше единъ порой лава отъ 60 до 80 метра наширъ и унищожи голѣмо пространство обработена земя. Всичко това не бърка на 180,000 жителе да населяватъ плодородната основа на волкана.

Етнически (гр. *етносъ*, народъ). Който служи за означение на единъ народъ, едно племе; свойственъ на единъ народъ; племененъ.

Етнография (гръц. *етносъ*, народъ; *графо*, пишж). Народоописание, изучение и описание на народитѣ. — **Етнографически**. Който се отнася до етнографията: *етнографически прѣдѣлъ*, прѣдѣлъ, който дѣли два народа. — **Етнографъ**. Описатель на народитѣ.

Етнология (гр. *етносъ*, народъ; *логосъ*, слово). Народословие, наука за происхождението, обичаитѣ и нравитѣ на народитѣ, както и за раздѣлението имъ на племена и за распрѣдѣлението имъ по земното кльбо. — **Етнологически**. Който се отнася до етнологията. — **Етнологъ**. Ученъ по етнологията.

Етолия. Страна въ стара Гръция, между Тесалия и Епиръ на сѣв. и Коринтски заливъ на югъ. Жителетѣ ѝ, извѣстни като сухопжтни и морски разбойници, бранили свободата си отъ атинянетѣ, македонцитѣ и галитѣ. Главнитѣ имъ градове били Невпакта, Калидонъ и Терма. Тѣ образували една конфедерация, която станжла важна въ послѣднитѣ врѣмена на Гръция; нъ свободата на градоветѣ, които влизали въ тая конфедерация, била по́-малко обезпечена, отколкото въ ахейската. Етолийцитѣ, побѣдителе на ахейцитѣ, били побѣдени отъ македонцитѣ; затова тѣ напукъ влѣзли въ съюзъ съ римлянетѣ. По́-сетнѣ, като разбрали завоевателнитѣ замисли на римлянетѣ, тѣ влѣзли въ съюзъ съ Антиоха, сирийски краль, и още по́-сетнѣ съ македонския краль Персея. Въ 189 прѣди Р. Х., тѣ били принудени да сподѣлжтъ сждбата на Македония и били подчинени отъ римлянетѣ. Е. принадлежала на източната империя, била покорена отъ Мурада II, избавена отъ Скендербея, окупирана отъ венецияницитѣ и дадена пакъ на турцитѣ. Е. сега съставлява окржгъ отъ кралство Гръция. Главнитѣ градове на тоя окржгъ сж Мисолонги и Лепанто, главнитѣ му рѣки — Аспропотамо на зап. и Фидарисъ на ист. По полето поминъкътъ на населението е земедѣлие и риболовство; въ планинскитѣ мѣста—

планинитѣ на сѣв.-ист. сж единъ клонъ отъ Пиндъ — има още слѣди отъ грубия и воинственъ характеръ на староврѣменнитѣ етолийци.

Етонъ. Английски градецъ, на лѣв. бр. на Темза, 35 к. на юго-зап. отъ Лондонъ; 3,600 жит. Е. се слави по колегията си, която е едно отъ на́й-прочутитѣ учебни заведения въ Англия, основано отъ Хенриха VI въ 1440; ала образователний курсъ на тая колегия е май срѣдновѣковенъ, като счита езицитѣ гръцки и латински за основа на всѣко добро образование. Въпросътъ за етонското образование се разисква много отъ нѣколко години насамъ.

Етрополе. Градецъ, пирдопска окол., софийски окр., расположенъ на 3 килом. отъ Стара-планина, 25 килом. на сѣв.-зап. отъ Пирдопъ, 25 на юго-ист. отъ Орхание и 35 на зап. отъ Тетевенъ; 3,579 жит. Е. искарва кожи, дъски и дървета за градежъ и др. — Старини: *Кулата,* построена прѣди 150 години да служи за скривалище отъ кжрджалитѣ, останки отъ развалини и единъ параклисъ отъ църква *Св. Атанасъ,* построена прѣди 150 години въ живописната гориста мѣстность Черни Връхъ. Въ врѣме на обсадата на Плѣвенъ прѣзъ 1877, руситѣ, подъ началството на генералъ Гурко, слѣдъ прѣзимането на Горни-Джбникъ и Телишъ, изгонихж турцитѣ и отъ правацската имъ позиция, на 11-и ноем., и на другия день прѣзехж и Е.

Етрополски проходи. Два прохода има прѣзъ етрополския балканъ: първий се отдѣля отъ Етрополе и върви среща течението на лѣвия притокъ на Искъръ, излиза близу до върха Шандорникъ, отъ дѣто се расклонява или на Арабаконакъ, или въ с. Стръгелъ; неговата длъжина е 15 килом. Вторий върви среща течението на р. Малки Искъръ и води въ с. Челопечъ или надъ Златица въ златишката котловина; неговата длъжина е 19 килом. Двата тия прохода сж планински пжтеки, неразработени за кола, ала въ послѣдната русско-турска война полеви батерии сж били искачвани и спущани прѣзъ тѣхъ.

Етороскии, етороскии, *гр.* Жителе извънъ екватора, на които сѣнката е обърнжта къмъ една страна.

Етрурия. Земята на на́й-важния народъ на Италия до римската епоха, която се прѣдѣля съ Тибръ, Апенински планини, Тосканско море и рѣка Макра. Произхождението на етрусцитѣ е неизвѣстно и историята имъ малко позната; писателетѣ изобщо прѣдполагатъ, че тѣ сж били отъ арийско племе и прѣселени отъ Мала Азия. Гръцитѣ имъ давали името *пеласги;* римлянетѣ ги наричали *тоскане* (набожни), поради привързаностьта имъ къмъ вѣрата си. Тѣ съ пълно упование възлагали на жръцитѣ си да примиряватъ боговетѣ, които все се виждали разгнѣвени, ала чиито гнѣвни рѣшения могло лесно да се прѣдвиждатъ и прѣдотвръщатъ, а тѣ сами се прѣдавали спокойно на искуствата. Така тѣ станжли отлични въ земедѣлието, мореплаването, военната тактика, лѣкарството, астрономията и др.; и въ всичкитѣ тия, както и въ облѣклото и покжщинитѣ, римлянетѣ имъ станжли готовни ученици и подражатели. Дѣлението годината на 12 мѣсеца, мѣсецитѣ на календи, нони и иди, било етрусско; етрусска била и монетната система, както и та-

блицитѣ на мѣркитѣ и теглилкитѣ, въ употрѣбение у всичкитѣ държавици въ срѣдна Италия. Съ вѣкове етрусцитѣ били господаре и въспитателе на съсѣдитѣ си племена. Е. била раздѣлена на 12 области, и поне въ по́-раннитѣ врѣмена всѣка область си имала главатарь (Lucumon — вдѫхновенъ), избиранъ до животъ, който въ сѫщото врѣме служилъ и като първосвещеникъ; нъ, освѣнь своя си главатарь, всѣка область припознавала и единъ общъ главатарь въ военно врѣме. Изобщо, федералната свръзка между тия републики не била много яка. Понѣкога тѣ воювали една съ друга безъ другитѣ да земѫтъ участие въ войната; и колчимъ конфедерацията рѣшавала да дѣйствува задружно, нѣкои членове, по една или друга причина, стояли на страна. Отъ 12-тѣ етрусски държавици, на́й-важната била Тарквиния (Корнето), люлката на царската челядь на Тарквиниевци, които по едно врѣме държали скиптра на Римъ; Вей, на́й-великото и на́й-силното градище на Е., съ 100,000 жит., което имало седемь войни съ Римъ; Клузий (Камаръ, Чиуси), държавица, чийто главатарь Порсена диктувалъ унизителенъ миръ на Римъ откакъ изгонилъ Тарквиниевци. Изобщо като народъ, етрусцитѣ били по́-малко военнолюбиви отъ съсѣдитѣ си, особено римлянетѣ, па и имали обичай да наймать войници. Търговията ги привличала много. Една отъ тѣхнитѣ главни стоки билъ кехлюбарьтъ, който германцитѣ донасяли отъ прибалтийскитѣ земи въ Е., отъ дѣто се прѣнасялъ въ Гръция по море. Въ западнитѣ части на Срѣдиземно море, етрусцитѣ били страшни като пирати; а пъкъ между картагенянетѣ и гръцитѣ въ Велика Гръция (южна Италия), тѣ се явяватъ като важни търговци на природни и хѫдожественни произведения. Малко се знае за етрусската книжнина; вижда се да е състояла на́йвече отъ обрядни пѣсни и исторически писания. Етрусский езикъ се е упазилъ въ по́-вече отъ 3,000 надписа, които се намиратъ по саркофаги, сѫдове, статуи и бронзови огледала. На такъви огледала едно любимо тѣхно занятие било да изображаватъ гледки отъ гръцкото баснословие, и по тия картини изслѣдователетѣ откриватъ имената на тѣхнитѣ божества. *Тиниа*, билъ Зевсъ; *Танна*, Юнона; *Усилъ*, слънцето; и т. н. По едно изучение на надписитѣ, старинаретѣ сѫ сполучили да научѫтъ и нѣкои подробности отъ граматиката имъ. Слободията е била прѣдтеча на падането на конфедерацията отъ етрусскитѣ републики, образувана петнадесеть вѣка прѣди Р. Х. Римлянетѣ, които били заели отъ етрусцитѣ искусствата и наукитѣ, покорили ги въ 283 прѣди Р. Х., и направили въ земята имъ много римски селища. Съ врѣме етрусцитѣ се «прѣтопили» на римляне.

Етрусци. Старитѣ жители на Етрурия.

Етюдъ, *фр.* 1) Сѫщото, каквото е студия. 2) Въ *живоп.* рисунка за опитъ.

Ефа. Еврейска мѣра за сухи нѣща, която обемала около 23 килограма *(Библ.)*.

Ефата, сиро-халдейск. *Отвори се.* Тая дума И. Христосъ изреклъ кога излѣкувалъ единъ глухо-нѣмъ *(Библ.)*.

Ефектъ, *лат.* Силно впечатление: *тая рѣчь направи ефектъ; възстанието не направи ефектъ.* — **Ефектенъ.** Който произвожда съ

постжпката си слѣдствие, или дълбоко впечатление: *за да бжде пó-ефектенъ, той заповѣдалъ.* . . . . — **Ефекти**. Цѣнни книжа (облигации, акции, ренти, лозове). — **Ефективенъ**. Наличенъ: *ефективна стойность, ефективна войска, ефективна стока*, стойность, войска, стока налични, които ги има на лице, наистина сжществуватъ. — **Ефективъ**. Истинско число: *ефективътъ на нашата дружина е 800 войника.*

Ефемериди, *гр.* Астрономически дневници, — таблици, които показватъ положението на планетитѣ за всѣкой день отъ годината.

Ефемерка, *гр.* Соб. зн. *едно-дневенъ;* нъ думата се приспособява общо за единъ родъ насѣкоми отъ решеткокрилитѣ, които живѣжтъ твърдѣ кжсо врѣме. Изобщо тѣ иматъ меко тѣло, завършено съ три дълги четинки. Гризалата на пълновръстното насѣкомо биватъ неразвити, та живѣе безъ да яде. Е. сж единствени отъ насѣкомитѣ, които два пжти се събличатъ. Ларвитѣ имъ сж важна храна на рибитѣ.

Ефесъ. Въ старо врѣме единъ отъ 12-тѣ ионически градове въ Мала-Азия, на рѣка Каистръ и близу до Егейско море (60 килом. на юго-ист. отъ Смирна), съ прочутъ храмъ на Диана, който се считалъ за едно отъ 7-тѣ чудеса на свѣта. Тоя храмъ, египетска направа, 140 метра дългъ и 73 широкъ, сжществувалъ отъ памтивѣка. Той билъ замѣстенъ съ другъ, ионическа направа, който ималъ 120 колони по 20 метра високи, украсени съ великолѣпни извайки. Новата сграда била свършена въ 220 год. Единъ лудъ, Еростратъ, като искалъ да се обезсмърти, запалилъ сградата, въ 365 г. прѣди Р. Х., самий день на Александровото рождение. Е. ималъ обширно пристанище, и билъ укрѣпенъ отъ Лизимаха. Римлянетѣ го прѣзели въ 130 прѣди Р. Х., и въ тѣхно врѣме билъ срѣдоточие на малоазиятската търговия. Апостолъ Павелъ основалъ тамъ една църква въ 57-та година отъ християнската ера, и неговий ученикъ Тимотей билъ първий владика на Ефесъ. Апостолътъ написалъ отъ Римъ послание до ефесянетѣ. Въ 431, въ Е. се държалъ 3-й вселенски съборъ (виж. за подробности *Никейски всел. съборъ).* Отъ XIII-и вѣкъ Е. билъ разрушенъ нѣколко пжти, като минувалъ подъ властьта ту на гръцитѣ, ту на мохамеданетѣ; сега той е едно село, което се нарича *Аясолукъ*, и дѣто прѣбивава единъ гръцки православенъ митрополитъ.

Ефижия, *лат.* Образъ, ликъ, портретъ *(на лице).*

Ефимеренъ, *гр.* (соб. зн. *по день).* Мимолѣтенъ, кратковрѣменен, малотраенъ: *ефимерно явление, ефимеренъ листъ.*

Ефимерность, *гр.* Малотрайность, кратковрѣменность.

Ефиръ, *гр. Поетическ.* небе: *лѣтеше въ ефира.* — **Ефиренъ**. *Поетическ.* небесенъ: *ефирнитѣ височини.*

Ефодъ. Горна дрѣха, безъ ржкави, която еврейскитѣ свещенослужители носели надъ хитона и мантията си *(Библ.).*

Ефраимъ. Градъ, вѣроятно сжщий Ефронъ или Офра, който се прѣдполага, че е сегашний *Тжйбе,* около 10 килом. на ист. отъ Ветилъ *(Библ.).*

Ефрата. Друго име на Витлеемъ. Прѣдполага се, че то му е било дадено отъ Ефрата, втората Халевова жена *(Библ.).*

Ефратецъ. Име на ефремскитѣ жители *(Библ.)*.

Ефрейторъ, *герм.* Воененъ чинъ между войника и унтеръ-офицера.

Ефремъ. 1) Вторий Иосифовъ синъ, далъ името си на едно отъ 12-тѣ израилски племена. 2) Земята на това племе въ Ханаанъ; и понеже Самария, столицата на израилското царство на 10-тѣ племена, била въ тая земя, Ефремъ се употрѣбява понѣкога въ Писанията за израилското царство *(Библ.)*.

Ефремъ *Сиринъ* (св.). Едесски дяконъ, родомъ отъ Низибия, знаменитъ церковенъ отецъ отъ IV-и вѣкъ, образцовъ сирийски писатель, извѣстенъ по своитѣ *Тълкования на Св. Писание, Изобличения на съвръменнитѣ ереси* и *церковни пѣснопѣния.* Неговитѣ богословски съчинения сж единъ отъ на́й-любопитнитѣ паметници на сирийската литература по съвършенството на формата и поезията, която диша въ тѣхъ. Той е писалъ на гръцки и на сирийски. Едно обяснение на апост. Павловитѣ послания отъ св. Ефрема, намѣрено въ единъ арменски прѣводъ, е обнародвано въ Венеция, въ 1833. Творенията на тоя церковенъ отецъ сж прѣведени на русски въ *Христ. чтенія,* 1821—47, и на французски, Парижъ, 1840. Св. Ефремъ билъ поученъ въ християнството отъ св. Якова, низибийски владика. Той прѣкаралъ по́-голѣмата часть отъ живота си на уединение близу при Едеса, и прѣзъ това врѣме обръщалъ езичници и оборвалъ ереситѣ на Менеса и др. Той отказалъ да приеме епископството, което му прѣдлагалъ св. Василий. Той умр. въ 372 год., на около 60-год. възрасть. Праздникъ на 28-и януария.

Ефсива (евр. знач. *благоволение мое).* Име на Манасиева майка, което Исаия дава и на църквата *(Библ.)*.

Ехидна, гр. Отровна змия. Въ *прѣн. см.* зълъ, злобенъ, злораденъ човѣкъ. — **Ехиденъ.** Злобенъ и лукавъ. — **Ехидство.** Злоба и лукавщина.

Ехо, гр. 1) Отзивъ на звука. 2) Баснословна дѣва-богиня, дъщеря на въздуха и водата, обърнжта отъ Юнона за наказание на канара и осждена да повтаря послѣднитѣ думи на ония, които и́ говорнжтъ. — **Ехометръ.** Звукомѣръ.

Ецидия (отъ лат. *ацере,* киселѣнж). Гжба, отъ опашоспоритѣ, които живѣнжтъ тунеядно въ разни растения.

Ечмиацинъ. Прочутъ монастирь въ русска Армения, близу до Ериванъ, при политѣ на Араратъ и заобиколенъ съ укрѣпления. Това е всичко, което е останжло отъ стария градъ Вагаршабадъ. Това мѣсто, слѣдъ като е било много врѣме резиденция на арменскитѣ царе, е сега сѣдалище на *Католикосъ* или арменския патриархъ.

Ешафотъ, *фр.* Лобно мѣсто, помостъ или издигнжта дъска за наказване отсждени на смърть.

Ешелонирамъ, *франц.* (отъ *ешелонъ,* стжпало на стълба). Въ *воен. иск.* нареждамъ войски на ешелони, отдѣлни отряди, които могжтъ да се поддържатъ единъ други.

Ж.

J. Химический знакъ на иода (*jodium*).

Жакетъ, *фр.* 1) Сетре съ широки ржкави и твърдѣ кжси поли, обикновената дрѣшка на французскитѣ селяне. 2) Кжса горна дамска дрѣха.

Жакменъ *(Г. Роленъ).* Съврѣмененъ европейски правовѣдецъ, бивши белгийски министръ, авторъ на *Правата на България за сжществуване* (София, 1887, 86 стр. въ 8°), прѣводъ отъ французски, трудъ обнародванъ въ *Revue de droit international et de législation comparée tome XVIII, livraison 4 & 5.*

Жакобинецъ, жакобинизмъ. Сжщото, каквото е якобинецъ, якобинизмъ.

Жамайка, (туземн. *Ксаймака,* гористо-водна земя). Нáй-важний отъ английскитѣ Антили, 145 килом. на югъ отъ Куба; простр. 10,859 четв. килом. и насел. 639,421 жит., отъ които 17,000 бѣли люде (европ.), 90,000 мулати, а останжлитѣ негри. Надлъжъ прѣзъ острова се простиратъ Сини планини, стръмни и гористи, на които нѣкои отъ върховетѣ сж отъ 2,400 до 2,500 метра високи. Само една отъ рѣкитѣ, Черна рѣка, е корабоплавателна за малки кораби отъ морето до 45 километра въ вжтрѣшностьта. Климатътъ е горещъ и нездравъ, особено на югъ. Земята е плодородна и произвожда кафе, синило, пиперъ, арорутъ, захарна тръстика, отъ която искарватъ прочутъ ромъ, лѣковити билки и др. Островътъ, раздѣленъ на три области, се управлява отъ единъ управитель, назначенъ отъ англ. краль, единъ частенъ съвѣтъ и единъ законодателенъ съвѣтъ, на който половината отъ членоветѣ сж чиновници. Сѣдалище на управл. е *Кингстонъ;* прѣди 1867 е билъ Спаништаунъ. Отъ **Ж.** зависжтъ административно и нѣкои ближни острови. — Главнитѣ износни произведения сж захарь, ромъ, кафе; а главнитѣ вносни произвед. сж брашно, солена риба и памучни платове. Вносътъ за една отъ послѣднитѣ години е билъ за стойность 44 милиона лева, а износътъ за 41. Три четвърти отъ търговията става съ английски параходи. Сжществуватъ редовни параходни служби между острова и Судамптонъ, Ливерпулъ, Сенъ-Назеръ и Ню-Йоркъ, и островътъ е скаченъ съ Европа и съ Америка чрѣзъ телеграфната ортома на Антилитѣ и на Панама. Той притежава 1,155 килом. телеграфни линии, 142 килом. желѣзница, добри пжтища и крайбрѣжна параходна служба.

Ж., открита отъ Христофора Колумба въ 2-о му пжтуване, въ 1494, била отнета на испанцитѣ отъ англичанетѣ въ врѣмето на Кромуела, въ 1655. Отъ тогава англичанетѣ сж имали да потжпкватъ нѣколко възстания, по-

главнитѣ въ 1795, 1831 и 1865. На 1-и авг. (н. к.) 1834, робетѣ, сир. цѣлото негрско население, били обявени за освободени. Ала недоволството си продължавало; негритѣ искали да си иматъ своя земя, а не да плащатъ наемъ за земята, що обработватъ. Въ 1865, управитель Айръ, за да потуши една буна, извикана съ изгнанието на нѣкои негри изъ земитѣ, за които не щѣли да плащатъ наемъ, прогласилъ военно положение, избилъ 2000 мулати и негри, избѣсилъ 330 души, отъ които нѣкои прѣдставителе, подложилъ на тежъкъ бой жени, изгорилъ по́-вече отъ 1000 кжщи и др. За това негово поведение камарата на прѣдставителетѣ му благодарила; нъ въ Англия не удобрили строгоститѣ му, та той билъ повиканъ назадъ и камарата унищожена. Отъ прѣмахването на робството насамъ, земедѣлческото производство въ Ж. е омалѣло; ала негритѣ не сж лѣниви. Крайната бѣдность е непозната у тѣхъ. Тѣ сж сега християне, ако и християнството имъ да е по́-вечето повърхностно, и голѣма часть отъ тѣхъ сж грамотни.

Жамбонъ, *фр.* Свински сушенъ бутъ.

Жандармерия, *фр.* Стражарско тѣло, сир. стражаретѣ вкупно въ една държава, на които е възложено да поддържатъ обществената безпечность. — **Жандармъ.** Стражарь, полицейски, *заптие.*

Жаненъ *(Жюлъ).* Французски критикъ, членъ на франц. академия, ималъ голѣмо влияние въ театралния свѣтъ като редакторъ на театралнитѣ фейлетони въ *Журналъ де Деба.* Написалъ *История на драматическата литература* и много романи и повѣсти; ала по́-забѣлѣжителни сж пжтнитѣ му очерки: *Пжтуване въ Италия* (1837), *Една зима въ Парижъ* (1842), *Британия* (1844), *Пжтуване отъ Парижъ до морето* и мн. др. (1804—1874).

Жанристъ, *фр.* Живописецъ, който се е посветилъ на жанра.

Жанръ или жанрово живописство (франц. *жанръ* значи родъ, видъ). *Битово живописство,* —единъ видъ живописство, което изображава гледки отъ обществения и домашния животъ на единъ народъ. Тоя видъ живописство е сжществувалъ още въ старо врѣме, (запр. въ Помпея), нъ за сегашно негово отечество се счита сѣверна Европа, а именно Холандия. На́й-добри старинни жанристи сж били Тение Млади, Рембрантъ и др.

Жансений. Ипрски владика (белгийска Фландрия), 1585 — 1638, съчинитель на една книга върху благодатьта, озаглавена *Августинъ.* Противъ тая книга иезуититѣ повдигнжли врѣва и папата ѭ осждилъ. За неѭ станжли дълги прѣпирни между богословцитѣ, и тя породила така наречениѣ *жансенисти* — една секта, която поддържала жансенизма до кждѣ срѣдата на XVIII-и вѣкъ.

Жанъ Даркъ. Виж. *Даркъ.* Виж. и *Животътъ на Жана Даркъ* (Пловдивъ, 1887), книжка отъ *Народна Библиотека* на Д. Х. Ивановъ и З. Паламидовъ.

Жаргонъ, *фр.* Нарѣчие, мѣстенъ говоръ.

Жезлъ, *староб.* Тояга; патерица или знакъ на царска, или архиерейска власть. Царска патерица се нарича и скиптръ.

Желатина, *фр.* (отъ *желе,* замръзвамъ). Пихтия; клей.

Желѣзни врата. Това имé носѭтъ много клисури въ юго-източна Европа. Отъ всичкитѣ нáй-извѣстна исторически е една клисура въ юго-западния кѫтъ на Трансилвания, наричана въ старо врѣме *Pons Augusti*, а въ срѣднитѣ вѣкове *Porta Vaczil*. Тя е забѣлѣжителна по това, че прѣзъ неѭ нахлували турцитѣ нѣколко пѫти въ Трансилвания и въ 1442 една турска войска отъ 80,000 души, подъ началството на Шахабъ-едъдина, била разбита отъ 18,000 унгарци; другъ пѫть, именно на 27 септ. 1695, Мустафа II одържалъ тамъ побѣда надъ имперскитѣ войски. — *Ж. в.* се нарича и нáй-опасното мѣсто въ течението на Дунавъ, на прѣдѣла между срѣдното и долното течение при Оршова. На това мѣсто, по едно протяжение отъ 130 килом., рѣката тече между планинитѣ въ една лѫкатушна клисура много стремително, като височината ѝ отъ 3723 метра надъ морското равнище спада на 11 метра; при тия мѫчнотии за корабоплаването се присъединява още и тая, че дъното на рѣката на много мѣста е посѣяно съ подводни скали и камене. Прѣзъ послѣднигѣ години австро-унгарското правителство енергично работи за прѣмахването на снъмкитѣ за корабоплаването въ *Ж. в.* (виж. *Дунавъ*). Берлинский договоръ отъ 1878 постанови, за пó-голѣмо обезпечение свободата на корабоплаването, да се сринѫтъ всички крѣпости по брѣговетѣ на Дунавъ отъ *Ж. в.* до устието му. Никакъвъ военен корабъ не може да плува по тая часть на Дунавъ, съ исключение на лекитѣ параходи на рѣчната полиция и на митното вѣдомство. — *Ж. в.*, по турски *Демиръ-капия*, се нарича и единъ проходъ въ Стара-планина, на сѣв. отъ Сливенъ, дѣто руситѣ, на 12-и авг. 1829, одържали една побѣда надъ сераскера Халилъ паша.

Желѣзни вѣкъ. Това име означава една епоха въ историята на човѣшкия промишленъ напрѣдъкъ. Нáй-напрѣдъ първобитнитѣ човѣци правили орждията си отъ камене, дърва, кости; това било *каменни вѣкъ*. Слѣдъ каменния периодъ настанѫлъ металический, когато, прѣди употрѣбението на желѣзото, се употрѣбявала, като материялъ за орждия, мѣдьта или бронзътъ; и това било *бронзови вѣкъ*. Тоя послѣдний вѣкъ се замѣстилъ, нѣйдѣ постепенно, а нѣйдѣ изведнѫшъ, вслѣдствие на пристигането на нови племена, отъ *желѣзния*.

Не трѣбва, разбира се, да сé мисли, че мѣдьта всѫдѣ е била първий металъ, съ който се запознало човѣчеството. Въ нѣкои земи желѣзото е станѫло извѣстно, както се види, пó-рано отъ мѣдьта, запр. въ Африка. Наопаки, въ развититѣ страни на Америка, особено въ Мексико, населението вече умѣяло да си прави сѣчивата отъ мѣдь, като не било запознато, до пристигането на европейцитѣ, съ желѣзото. Само на сѣверъ въ Америка ескимоситѣ се ползували съ метеорното желѣзо. Обработването на желѣзната руда е пó-лесно и пó-просто отъ обработването на мѣдьта, та е възможно старото население на Европа да е научило пó-рано искусството да си прави желѣзни орждия, отколкото мѣдни. Ала тия първобитни желѣзни орждия сѫ били твърдѣ несъвършени; потрѣбни сѫ били цѣли вѣкове и влиянието на една пó-развита образованость за подобрението имъ. Затова, доклѣ е имало желѣзни орждия, каменнитѣ и костенитѣ орждия още много сѫ продължа-

вали да служжтъ както напрѣдъ, особено ония, които достатъчно сж удовлетворявали цѣльта си и въ сжщото врѣме сж били по́-евтини отъ металическитѣ, както запр. стрѣлитѣ, чуковетѣ и д. т.; нъ редомъ съ тѣхъ се появили бронзови ножове, топори и др. Дѣ на́й-напрѣдъ е изнамѣренъ бронзътъ (сплавъ отъ мѣдь съ олово), не може да се каже. За на́й-вѣроятно се има, че бронзовото искусство се распространило отъ Азия въ всички земи, благодарение особено на финикиянетѣ, които водили търговски сношения по всичкитѣ брѣгове на Срѣдиземно море, като добивали мѣдь отъ нѣкои гръцки острови и отъ Испания, а олово отъ нѣйдѣ въ Англия. Прѣемници на финикиянетѣ въ работенето на бронза се явили гръцитѣ и етрусцитѣ. Римската или историческата епоха заварила употрѣбението на желѣзото.

Желѣзница. Происхождението на това чудесно срѣдство за пжтуване си има пространна история. Двѣ главни нѣща съставляватъ чрѣзъ съединението си *ж.*; тия двѣ нѣща сж желѣзний пжть и локомотивътъ или паровозътъ. Идеята да се поставятъ между земята и колелата на колата пржте, за да се намалява триенето и заедно съ него и усилието за влѣчене, е била толкова естествена, че отдавна ѭ приспособявали въ Англия при прѣвозването ископаеми вжглища отъ рудницитѣ до пристанищата. Първень пржтетѣ били дървени, а послѣ, за да омалѣе още по́-вече трпенето, зели да ги обличатъ съ желѣзо. По тия пржте коне теглили кола съ такъва сравнителна леснина, че товара, що теглилъ единъ конь, билъ 3—4 пжти по́-голѣмъ отъ товара, що тегли конь по обикновенъ пжть. Това било *трамвайтъ* или *желѣзноконний пжть.* Кога сж изнамѣрени трамваитѣ, не е точно познато; тая дата е между 1602 и 1649 за проститѣ, дървенитѣ трамваи, и кждѣ 1700 за пожелѣзенитѣ. Понеже и пожелѣзенитѣ трамваи си имали недостатъцитѣ, едно второ и по́-пълно подобрение станжло около 1740, когато намѣсто пожелѣзени пржте захванжли да употрѣбяватъ чисто желѣзни (чугунени). Ако и да били вече доста подобрени, тия «желѣзници» не привличали общото внимание и употрѣбението имъ се ограничавало само въ рудницитѣ. Сполуката на каналитѣ не само обърнжла обществения умъ къмъ тѣхъ, а и създала голѣми канални интереси, които гледали напрѣдъка на желѣзницитѣ съ крайно завистливо око и недоброжелателство.

Употрѣбението на желѣзни пржте завело въ едно ново подобрение. Намѣсто да употрѣбяватъ само по едни голѣми кола (вагонъ), явила се идеята да употрѣбяватъ единъ редъ по́-малки кола — зародишътъ на нововрѣмения влакъ. Подирь това се прѣкрачила още една крачка напрѣдъ: намѣсто да правѭтъ желѣзнитѣ пржте вдлъбнжти, та да се държжтъ добрѣ колата, начнжли да правѭтъ вдлъбнжти колелата; и това улеснило много прѣвоза. Влаковетѣ още теглили коне; нъ понеже изглеждало, че желѣзницитѣ иматъ голѣмо бждще, много умове вече работили да измислѭтъ какъ да замѣстнжтъ коня съ единъ паренъ уредъ. Изнамѣрването на паровоза, както изнамѣрването на желѣзнитѣ пжтеки, било работа на нѣколко гении единъ по другъ. *Уатъ* билъ показалъ възможността на неподвижнитѣ парни машини; сега се изисквала машина,

която да пжтува чрѣзъ своя си вжтрѣшенъ тласъкъ. Заслугата за изнамѣрването самодѣйствующи парни кола се приписва *Ричарду Треветику*, английски инжинеръ. Въ 1802 той зелъ патентъ за едни парни кола, които и извадилъ на показъ въ едно мѣсто близу до Лондонъ. Слѣдъ двѣ години, той приспособилъ тия кола за теглене вагони по мертиръ-тидвилската желѣзница. Това било първий паровозъ, нъ той далеко не билъ съвършенъ. Той теглилъ само 10,000 килограма желѣзо съ скорость 9 килом. на часъ. Треветикъ не стоялъ въ Англия да подобри изобрѣтението си, па и умѣрената сполука на машината му не побудила веднага други да се заловжтъ да усъвършенствуватъ това остроумно изобрѣтение. За тая летаргия имало разни причини, нъ главната състояла въ всеобщото вѣрване между инжинеретѣ, че паровозътъ не ще може да добие голѣма скорость, да се искачва по умѣрена стръмнина или да тегли тежъкъ товаръ. Че паровозитѣ могжтъ да теглжтъ тежъкъ товаръ по умѣрена стръмнина, показалъ въ 1811 *Брякетъ*, стопанинъ на каменно-вжглищни рудници, по уайлямската желѣзница. Ала желѣзницитѣ наистина се създали когато се появилъ *Стефансоновий паровозъ;* задачата, какъ да се даде пó-голѣма скорость на паровоза, се разрѣшила когато се отворилъ конкурсъ за нáй-добрия двигатель по ливерпулъ-манчестерския пжть. Тогава (1830) Стефансонъ прѣдставилъ единъ паровозъ, *Фишскътъ*, истински шедевръ на простота и практически умъ, въ който английский инжинеръ билъ приспособилъ многотржбестия котелъ, изобрѣтенъ двѣ години пó-рано отъ французски инжинеръ *Сегена;* отъ тоя день *ж.* сжществувала въ Англия и не прѣставала да се развива, доклѣ *ж.* захванжли да правжтъ всждѣ.

Общото протяжение на желѣзнитѣ пжтища по цѣлото земно кржбо сега се простира до 600,000 килом., за които е иждивенъ единъ капиталъ отъ около 240 милярда лева. Въ 1889 е имало направени въ Европа 220,261 килом., въ Америка 317,925 к. (отъ които 259,687 въ Съединенитѣ Държави), въ Азия 31,024 к. (отъ които 25,488 въ англ. Индия), въ Африка 8,635 к., въ Океания 17,922 к. Удивително е развитието на желѣзнопжтната мрѣжа въ Съединенитѣ Държави, дѣто тя е пó-голѣма отколкото въ всичкитѣ европейски земи зети заедно. Въ означената година — 1889 — по *ж.* въ Съединенитѣ Държави били прѣнесени пжтници 495,124,764, стоки — 619,135,237 тона. Числото на служащитѣ прѣзъ сжщата година било 704,743, а общото число на лицата, които добивали прѣхраната си отъ желѣзнопжтната промишленость, било около 3 милиона.

Разнитѣ държави по свѣта сж усвоили разни системи за уреждането на желѣзнопжтнитѣ си мрѣжи, споредъ характера и политическитѣ нрави на народитѣ: едни, като Англия и Съединенитѣ Държави, сж оставили напълно на частната инициатива грижата за строене желѣзници, и на свободната конкуренция да опрѣдѣля трасетата (отъ дѣ да се прѣкарватъ *ж.)*; други, като Германия и Белгия, сж прѣдпочитали да строжтъ на държавни разноски пó-вечето си *ж.* и сж гледали малко по малко да откупжтъ токоречи всичкитѣ линии отстжпени

на частни прѣдприимачи и да задържатъ експлоатацията имъ за правителството; още други, като Франция, Австрия, Русия, Швеция, Португалия и Испания, сж се стремили да си запазятъ правото на контролъ по *ж.* въ страните си; най-сетнѣ нѣкои, като Италия и Холандия, дѣто *ж.* принадлежатъ изобщо на държавата, ги експлоатиратъ чрѣзъ наемателни компании. Нъ твърдѣ важно е да се забѣлѣжи, че въ Англия, слѣдъ единъ периодъ отъ неограничена конкуренция и необуздани спекулации, който е ималъ за сетнина страшни финансови катастрофи, захванахж да запазватъ за държавата едно контролно право. Сжщата промѣна станж отъ нѣколко години насамъ въ Америка, тая класическа земя на свободната конкуренция, та може се каза, че днесь всички *ж.* на свѣта се редятъ по три главни системи: привремѣнно отдаване на частното прѣдприимачество подъ надзора на държавата, строене и експлоатация отъ държавата, строене отъ държавата и експлоатация отъ наемателни компании. Всѣка отъ тия системи има добритѣ и лошитѣ си страни, и разнитѣ народи сж за тая или оная система по съображения на особеното имъ положение; нѣкои дори сж приемали тия системи една по друга, споредъ икономическитѣ и финансовитѣ потрѣби на врѣмето, като не сж подлагали всичкитѣ си *ж.* на сжщата система.

Желѣзо. Най-распространений и най-употрѣбителний отъ металитѣ. Намира се въ природата въ огромно количество; нъ много рѣдко и само въ метеоритѣ се срѣща въ самородно състояние, па и това *ж.* не е съвсѣмъ чисто, а е съединено обикновено съ никелъ. *Ж.* образува доста голѣма часть отъ земната повръхнина, около $^1/_{100}$ отъ неѭ; много малко сж ония минерали, въ чийто съставъ не влиза *ж.* Всичкитѣ минерали, които съдържатъ значителна часть *ж.*, та се употрѣбяватъ за добиването тоя металъ, наричатъ се *желѣзни руди.* Отъ тия руди най-важни сж слѣднитѣ: 1) *магнетитъ* или магнетическа руда; намира се най-вече въ Швеция и Уралъ, съдържа 72% *ж.*, дава най-добро *ж.* и е магнетическа; 2) *хематитъ* (кръвокамень), червена желѣзна руда, намира се главно въ Англия и на о-въ Елба, съдържа 70% *ж.*; 3) *сидеритъ*, намира се въ Каринтия и Щирия, понѣкога бива размѣсенъ съ вжглища и глина, като запр. въ Англия и Шотландия, съдържа 48.3% *ж.*; 4) *лимонитъ*, една отъ най-обикновенитѣ руди, има кестеневъ или тъмножълтъ шаръ и се намира най-вече въ Франция, съдържа 59.9 — 62.9 % *ж.*; 5) *шамозитъ*, алуминено-желѣзенъ силикатъ, намира се въ швейцарската долина Шамоазонъ, съдържа 49% *ж.* Освѣнъ тия руди, за добиване *ж.* се употрѣбяватъ и други, които съдържатъ не по-малко отъ 35% *ж.* До прѣди нѣколко години особено сж цѣнили така наречените чисти руди, сир. такъви, които не съдържатъ минерали съ сѣра и фосфоръ въ тѣхъ. Ако ли имало по малко сѣра, отстранявали ѭ чрѣзъ горѣне, при усиленъ притокъ отъ въздухъ, а фосфора съвсѣмъ не умѣяли да отлжчаватъ и пространни маси богати и лесно-топителни руди оставали или съвсѣмъ безполезни, или отивали за най-доленъ видъ *ж.* Въ 1878 двама млади английски химици доказахж,

че фосфорътъ лесно се отдѣля отъ *ж.*, ако работата се върши въ окислителна атмосфера въ присжтствието на варь или магнезий; това произведе прѣвратъ въ цѣнностьта на рудитѣ, и въ сегашно врѣме заводитѣ, дѣто се обработватъ рудитѣ съ ископаемо гориво, не се грижжтъ толкова за чистотата на рудитѣ, колкото за чистотата на горивото, понеже сѣрата на каменнитѣ вжглища е много по́-врѣдителна при производството отколкото сѣрата въ рудата. Фосфорътъ дава въ видъ на сгура прѣкрасенъ материалъ за торене полетата.

Има четире вида *ж.*: лѣяно *ж.* или чугунъ, ковко или мегко *ж.*, стомана и химически чисто *ж.* Главната разлика помежду имъ състои въ различното имъ съдържане вжглеродъ. Лѣяното *ж.* се добива отъ желѣзнитѣ руди, като се горжтъ въ особени пещи при голѣма температура. То състои отъ *ж.*, вжглеродъ, кремий и по малко сѣра, алуминий, фосфоръ, арсенъ и др. То може да се растопява, ала не може да се кове, защото е твърдѣ крѣхко. Ковкото *ж.* се прави отъ лѣяното, като му се отнеме една часть отъ вжглерода. Едно врѣме сж го добивали, и въ нѣкои земи и сега го добиватъ, направо отъ руди: начукатъ ги, турятъ по части въ огнището на единъ видъ отворени пещи и духатъ съ мѣхъ; *каталанската метода*. Растопеното *ж.* истеглюватъ изъ огнището и веднага чукатъ съ чукове, за да се окове, сир. да опада отъ него останжлата сгура. По тоя начинъ се добива ковко *ж.* само отъ руди, които съдържатъ много *ж.* Стоманата съдържа отъ 1 до $1^3/_4$ % вжглеродъ, сир. по́-малко отъ лѣяното *ж.* (до 6%), а по́-вече отъ ковкото (0.5%); и прави се по нѣколко способа, нъ на́й-много по *Бесемеровия* (отъ 1855), който състои въ това: върху растопено лѣяно *ж.* се пуща силенъ и сгжстенъ въздушенъ токъ, та кислородътъ отвжглява или отнима вжглерода на лѣяното *ж.* до опрѣдѣленото количество ($1—1^3/_4$ %). Тая стомана се нарича *Бесемерова*, и служи на́й-вече за правене голѣми и тежки прѣдмѣти: машини на параходи, котли, топове, колела на вагони и др. На́й-голѣмата фабрика за стомана е Круповата въ Есенъ, която искарва годишно 125 милиона килограма стомана, има 240 парни котли, 286 парни машини съ 10,000 конски сили, 71 парни чукове и 12,000 работника! На́й-сетнѣ, химически чистото *ж.* е пирофосфорическо тѣло, сир. на въздуха само́ се запалва. То е отъ малко общъ интересъ.

Металическото *ж.* е съ симпуренъ шаръ, гибко, ковко и много тежко; изгладено, то добива прѣкрасенъ блесъкъ; кристализира се въ хексаедри и додекаедри. *Ж.* се топи между 1550° и 1600° (споредъ Пуие, 1550°; споредъ Даниела, 1587°). Подъ ударитѣ на чука, мекото *ж.* може да става по́-твърдо, *наклепва се;* съ ново нагрѣване лесно се възстановява прѣдишната мекость. При по́-ниска температура отъ 400°, *ж.* лесно се привлича отъ магнита; а при по́-горна отъ 600° и въ сплавъ съ 30% марганецъ, то никакъ не се привлича. *Ж.* не се измѣнява на сухъ въздухъ при обикновена температура, нъ на влаженъ въздухъ се окислява, сир. съединява се съ кислородъ, *ръждясва.*

Ж. се намира въ животното царство; то образува сжществена

съставна часть въ кръвнитѣ топчета на гръбначнитѣ животни, дѣто е около 0.1%. Нищо не се знае наздраво за химическото му състояние въ животното тѣло, сир. да ли се намира въ него като окисъ, или друго-яче. Присжтствието му въ кръвьта съобщава на пепела отъ тая течность тъмночервеникавия ѝ шаръ. Пепелътъ отъ коса, отъ птичи пера, отъ ейца (вжтрѣшното имъ съдържание), отъ гастрически сокъ, отъ млѣко и пó-вечето животни течности съдържа дири отъ тоя металъ. *Ж.* се внася въ тѣлото съ храната и питието, и колкото е пó-вече отъ изисканото количество се исхвърля съ излишнитѣ вещества. Когато оскудѣе, ставатъ потрѣбни желѣзнитѣ пѣрове. *Ж.*, що се освобождава въ тѣлото чрѣзъ постоянно̀то разлагане на кръвнитѣ топчета, се изнася изъ тѣлото донѣйдѣ чрѣзъ пикнята, донѣйдѣ чрѣзъ вапситѣлното вещество на жлъчката, която е много желѣзиста, и, вѣроятно, донѣйдѣ чрѣзъ косата. Точната роля, която *ж.* играе въ тѣлото, е неизвѣстна. *Ж.* образува сжществена съставна часть и въ растителното царство; отъ неговото присжтствие зависи зелений шаръ на листата. Въ минералнитѣ извори то се срѣща въ твърдѣ значително количество и образува желѣзнитѣ минерални води. Червений шаръ на кирпичитѣ и на много минерали става отъ червения желѣзенъ окисъ, който се намира въ природата въ естествено състояние.

Ж. е било извѣстно още на египтянетѣ, когато сж се правили пирамидитѣ; у гръцитѣ се споменува за *ж.* въ Омировата *Илиада*, дѣто за него се говори като за мжчно-обработваемъ металъ, употрѣбяванъ въ орждията на земедѣлието: за *ж.*, за назначението му за стопанско-земедѣлчески прѣдмѣти — триони, дикани, сѣкири — се споменува и въ Библията (2 Царе, 12; 31). Въпрѣки такъва дълбока старость, съврѣменното си приспособение въ всичкитѣ клонове на промишлената дѣятелность *ж.* е добило само въ нашия вѣкъ. Така, запр., повсемѣстното си употрѣбение въ желѣзнитѣ пжтища, въ корабо-и машино-строението, за правене топове *ж.* е добило особено въ втората половина на сегашния вѣкъ. Само отъ 1820 — 30 захванжли да употрѣбяватъ *ж.* за мостове. За вериги за корабнитѣ котви на *ж.* до скоро не се довѣрявали, та котвитѣ връзвали съ конопени ортоми. Употрѣбението на желѣзни плочи за бронянитѣ военни кораби и за фронтоветѣ на укрѣпленията е съвсѣмъ ново изобрѣтение. Първий броненосецъ билъ единъ французски корабъ, La Gloire (Славата), прѣобразенъ отъ ветхъ дървенъ корабъ и пуснжтъ въ морето въ 1860. Внушението да се обличатъ корабитѣ въ желѣзни брони било направено отъ нѣкой си *Балмано* въ Ню-Йоркъ още въ 1842. На англичанетѣ се не щѣло да развалжтъ флотата си, която имъ струвала толкова скжпо, ала все били на щрекъ; и когато се появилъ французский броненосецъ, тѣ видѣли, че не е благоразумно да се манжтъ пó-вече, та се заловили да си създаджтъ нова флота. Отъ 1861 до 1876 тѣ имали вече 63 броненосци!

Тоя напрѣдъкъ въ желѣзната промишленость е станжлъ възможенъ, благодарение на голѣмия металургически прѣвратъ, направенъ отъ Бесимера и Сименса. На̀й-много *ж.* искарватъ въ Ан-

глия, Германия, Франция и Сѣверна Америка. У насъ, до колкото е извѣстно до сега, *ж.* (магнетитъ) се намира въ Самоковско и въ Бургазско. Самоковското *ж.* е отъ нáйгорно качество; отъ него става нáйдобрата английска стомана. Самоковъ едно врѣме е снабдявалъ съ *ж.* цѣла Турция; нъ сега ваденето на тоя металъ въ Самоковско е токо-речи изоставено, по причина, че способътъ, по който се добива, е първобитенъ, та *ж.* лѣга скжпо и не може да конкурира съ европейското. Способътъ, за който е дума, е описанъ отъ Г. Златарски въ неговата книга *Материали по геологията и минералогията на България* (София, 1882). *Ж.* нѣкога се е вадило у насъ и въ Владая (въ сѣв.-западната страна на Витоша), въ Етрополе, въ Троянския балканъ покрай Черни Осъмъ, въ Чипровецъ, и въ балкана на зап. отъ Варна въ една мѣстность наричана Самоковджикъ (Малки Самоковъ).

Жемчужниковъ *(Александр. Мих.)* Русски лирически поетъ, сатирикъ и юмористъ, чиято поезия е едно искренно, дълбоко прочувствувано негодование противъ всичко лъжовно въ обществото. Произведенията му сж печатани първенъ въ разни русски списания, и послѣ отпечатани отдѣлно въ 2 тома въ 1892 съ портрета на автора и единъ автобиографически очеркъ. Ж. е роденъ въ 1821; свършилъ курсъ по правото и нѣколко години билъ чиновникъ. Въ 1858 си далъ оставката и живѣлъ въ Калуга, Москва и въ странство; послѣднитѣ години живѣе въ село.

Жената. Въ старо врѣме *ж.* въ Истокъ се е считала, както и сега се счита въ пó-вечето източни земи, за робиня, на която назначението е да служи на прищѣвкитѣ на мжжа. Такъвъ възгледъ е произтичалъ отъ многоженството. Положението на *ж.* е било пó-добро у евреитѣ; у тѣхъ тя минувала за помощница на мжжа. У гръцитѣ кржгътъ на женската дѣятелность се ограничавалъ въ семейството. Въ Атина, въ първитѣ врѣмена, женитѣ живѣели въ особени отдѣления, занимавали се съ домашни работи, рѣдко се показвали въ общество и дори не сѣдали на трапеза заедно съ мжжетѣ си при чужденци. Пó-късно, освѣнь омжженитѣ *ж.*, явяватъ се хетери, които въ Периклово врѣме дори се мѣсели въ управлението. У римлянетѣ животътъ на *ж.* билъ суровъ, тежъкъ; мжжътъ ималъ право надъ живота и смъртьта на *ж.* На пó-добро положение се радвали женитѣ у варваретѣ; така у галитѣ се срѣща общность на труда и имота между сжпржзитѣ. Високо положение занимавала *ж.* у старитѣ германци. Християнството съдѣйствувало за нравственото възвишение на *ж.*; особено съ голѣмо уважение се ползувала тя въ врѣмето на рицарството. Отъ тогава и захванжла тя да добива обществено значение, нъ законодателствата продължавали да гледатъ на неж неблагоприятно. Нѣколко влиятелни женски личности произвела французската революция (Роландъ, Стаелъ, Рекамие). Нѣкои законодателства сж зачитали донѣйдѣ правата на *ж.* По законитѣ на пó-вечето европейски държави, мжжътъ и *ж.* (сжпржзитѣ) располагатъ съ имота си независимо единъ отъ другъ. Това е важна стжпка напрѣдъ въ самостоятелния животъ на *ж.*; нъ защитницитѣ на женскитѣ права въ съврѣменнитѣ просвѣтени общества искатъ за *ж.* пълно обществено равенство съ

мжжа. Тѣ просто настояватъ да се отворѫтъ за женитѣ университетитѣ по всичкитѣ клонове на науката и всичкитѣ служби, и високи и ниски, и всичкитѣ занятия и звания въ държавата; па и да имъ се припознае изборното право, — правото да бѫдѫтъ избирателе и избираеми въ изборитѣ за народни прѣдставителе, сѫдебни засѣдателе, училищни настоятеле и др. Това повдига въпроса за собствената сфера на *ж.* По прѣобладаѭщитѣ понятия тая сфера е домашний животъ: женитбата е истинската, ако не единствената цѣль на сѫществуването на *ж.*; тая теория не отстранява мѫчнотитѣ на съврѣменното общество. Твърди се, че понеже на женитѣ се припознаватъ отдѣлни права на имотъ и др., не трѣбва да имъ се отказва да гласуватъ, да влизатъ въ събранията и сами да даватъ своитѣ си възгледи за своитѣ си интереси. Освѣнь това, намира се, че съ напрѣдъка на цивилизацията върви и пó-голѣмото съзнание на отговорноститѣ на женения животъ, та много жени, една твърдѣ значителна часть, оставатъ неомѫжени. Да се запрѣщава на тия жени да се ползуватъ напълно отъ способноститѣ си, както се ползуватъ мѫжетѣ, би било несправедливо; па се и пита иматъ ли право мѫжетѣ да каратъ женитѣ да се омѫжватъ като единствено тѣхно срѣдство за поминъкъ? Въпросътъ не е, да се позволява ли на женитѣ да работѭтъ? защото той е разрѣшенъ; а, да се позволява ли образований и искусний женски трудъ? Нѣма никакви доказателства, че женитѣ сѫ способни само за пó-долни занятия и служби. Защо, питатъ защитницитѣ на женскитѣ права, женитѣ да нѣматъ право да бѫдѫтъ адвокати, депутати, висши администратори? И главното, което тѣ искатъ, е, да не се прѣдрѣшава въпросътъ въ ущърбъ на *ж.*, а да се опитатъ женскитѣ способности на дѣло; па тѣ и посочватъ, че въ ония държави, дѣто женитѣ не сѫ били съвсѣмъ исключени отъ политиката, историята доставя много примѣри за това, че жени господаре сѫ показвали голѣми способности да управляватъ.

Едно възражение на мѫжетѣ по женския въпросъ е било, че женитѣ, като пó-слабий полъ, нѣматъ физическата сила да налагатъ правата си. Понеже женитѣ сѫ слаби, мѫжетѣ се въздържали отъ да злоупотрѣбяватъ прѣвъсходството си само съ едно условие: то е *ж.* да иматъ само такъви законни права, каквито е угодно на мѫжетѣ да имъ даватъ. Отговорътъ на туй възражение е, че това е положението на *ж.* у дивацитѣ. Съ напрѣдъка на цивилизацията, мѫжетѣ сѫ се научили да се отказватъ отъ прѣимуществата на физическото си прѣвъсходство, и свободно да даватъ на *ж.* привилегии, които насила не могѫтъ да се добиѭтъ. Правата на *ж.* истичатъ отъ чувството на справедливостьта, а справедливостьта значи да се зачитатъ интереситѣ на *ж.* така безпристрастно, както интереситѣ на мѫжетѣ.

Въ нашо врѣме агитацията въ полза на женскитѣ права е добила въ Англия, и още пó-вече въ Америка, размѣритѣ на едно политическо движение. Прѣдлагало се е обществото да се погрижи да изнамѣри едно поле за дѣятелность на неомѫженитѣ жени въ благотворителни и религиозни прѣдприятия; ала се е и възражавало,

че такъво дѣло прилича на калугерството, а всички не сж наклонни да ставатъ мжченици. Явно е, че въпросътъ е единъ отъ нáй-мжчнитѣ на съврѣменно, общество.

Женева. Нáй-многолюдний градъ въ Швейцария, центръ на едноименен кантонъ, при Рона и на южния край на Женевско езеро, съ прѣкрасно мѣстоположение, 160 килом. на юго-зап. отъ Бернъ; 72,254 жит. пó-вечето калвинисти, които говорѭтъ на французски езикъ. Университетъ, основанъ въ 1368 и възобновенъ отъ Калвина въ 1538, съ богата библиотека (75,000 тома), музей Ратъ (така нареченъ по името на основателя му ген. Рата), ботаническа градина, обсерватория, консерватория и др. Забѣлѣжителни сгради: съборната църква Св. Петръ отъ XIII-и вѣкъ, домоветѣ на Калвина и Жанъ Жакъ Русо и статуя на Русо, който е билъ родомъ отъ тоя градъ. Промишлеността на града и кантона цъвти, особено производството на часовници и галантерийни стоки и търговията съ тѣхъ. Около 200,000 часовници се правѭтъ на годината, и се изнасятъ въ Франция, Англия, Италия и другадѣ. Нѣкога Ж. е била заобиколена съ стѣни, и е състояла отъ тѣсни и нечисти улици: сега стѣнитѣ сж махнѫти, улицитѣ сж разширени и добрѣ каменопослани, и нови набрѣжни сж построени покрай брѣговетѣ наезерото и рѣката. Едно отъ нáй-послѣднитѣ подобрения е построението на една набрѣжня, въ която, като въ едно пристанище, параходитѣ се спиратъ безопасно, отъ дѣто тръгватъ по нѣколко пѫти на день до главнитѣ мѣста по двата брѣга на езерото. Като мѣсто, дѣто се срѣщатъ границата на французскитѣ и швейцарскитѣ желѣзници, Ж. се посѣщава отъ много пѫтници. — **Женева**, юго-западенъ швейцарски кантонъ, е на прѣдѣла на Франция и на Женевско езеро; простр. 286 чет. килом. и население 106,738 жит., отъ които половината католици и половината протестанти; 85% говорѭтъ по французски и 11% по германски. Законодателната власть е повѣрена на едно прѣдставителско събрание отъ 110 члена; изпълнителната власть е въ рѫцѣтѣ на единъ държавенъ съвѣтъ, чиито членове се избиратъ свободно отъ народа. — Въ врѣме на борбитѣ на хелветитѣ и римлянетѣ, кантонъ Ж. влизалъ въ земята на алоброгитѣ, а слѣдъ това принадлежалъ на римлянетѣ, на бургундцитѣ, на франкитѣ и въ края на IX-и вѣкъ на Нова Бургундия. Въ срѣднитѣ вѣкове женевската область била графство, което въ 1401 било придобито отъ савойскитѣ херцози и съставяло нáй-хубавата часть отъ Савоия. Въ 1535, съ въвождането на реформацията, женевци заедно съ берци изгонили привърженицитѣ на савойскитѣ херцози, и се обявили независима република. Скоро слѣдъ това, въ 1541, Калвинъ направилъ гр. Ж. срѣдоточие на реформационното движение. Въ 1794 избухнѫла въ Ж. страшна революция, а въ 1798 Франция ѭ завладѣла и направила французски департаментъ. По вѣнския договоръ, Ж. добила независимостьта си и влѣзла въ швейцарския съѭзъ. Чисто демократическа конституция въ Ж. се установила едвамъ въ 1842.

Женевско езеро или **Леманъ** (стар. *Lemanus lacus*). Езеро между Швейцария [пó-голѣмата му часть принадлежи на швейцарскитѣ кантони Женева, Ваадъ и Валисъ] и Горна-Савоия, земя неотдавна при-

добита отъ Франция. То е 350 метра надъ морското равнище, и простира се 90 килом. отъ ист. къмъ зап., въ образа на полумѣсецъ. На́й-голѣмата му ширина е 15 килом., а на́й-голѣмата му дълбочина — 317 метра и на́й-малката 75 метра. Пространството му е 578 чет. кил. Прѣзъ това езеро минува Рона, която влиза въ него при горния му край, мжтна и жълта, а излиза при гр. Женева бистра като сълза, съ ясно-синъ шаръ. Езерото, което никога не замръзва съвсѣмъ, изобилва съ риба, и нѣколко парахода плуватъ по него. Слави се съ живописни брѣгове.

Жеравна. Село въ котленската околия, 17 килом. на юго-зап. отъ Котелъ, на широко планинско поле; 2,100 жит. Богато село съ добри здания. Отлични гайдаре.

Жерандо (баронъ де *Мари Жозефъ*). Французски философски списатель, извѣстенъ особено като човѣколюбецъ; спомогнжлъ за учреждението на цѣлъ редъ благотворителни заведения, и съ съчиненията си значително разяснилъ въпроситѣ за крайната бѣдность. Отъ съчиненията му особено забѣлѣжителни сж: Le visiteur du pauvre, De la bienfaisance publique и по философията Histoire comparée des systèmes de philosophie rélativement aux principes des connaissances humaines (1772 — 1842).

Жераръ (баронъ *Франсоа Паскалъ*). Знаменитъ французски историч. и портрет. живописецъ, ученикъ на французския ваятель Пажа, а послѣ на живописеца Давида. На́й-забѣлѣжителнитѣ му картини сж: *Сражението при Аустерлицъ*, *Belisarii* и *Амуръ* и *Психея* (род. въ Римъ въ 1770, умр. въ Парижъ въ 1837).

Жертва. Вж. *Жертва*.

Жестикулирамъ, *фр.* Правж много жестове (вж. *Жестъ*); оттука *жестикулация*, *жестикулиране*.

Жестокъ. Немилостивъ, безжалостенъ, безчовѣченъ, безмѣрно строгъ или мжчителенъ; оттука *жестокость*.

Жестъ, *фр.* Движение на тѣлото, на́й-вече на ржцѣтѣ за изражаване на чувствата и мислитѣ въ разговоръ, при четене или при изговаряне слово.

Жиампетри (J. Giampetri). Благороденъ французинъ и неустрашимъ истинолюбецъ, който въ качеството си редакторъ на *Courrier d' Orient*, французски всѣкидневенъ вѣстникъ, издаванъ въ Цариградъ прѣзъ единъ 25-годишенъ периодъ (1854 — 1879), остави свѣтло име въ страницитѣ на на́й-новата ни история. Въ лютата, отчаяната ни борба съ Фенеръ, той токо-речи единъ отъ чужденцитѣ-освѣтителе на общественото мнѣние въ столицата на Турция се рѣши да защищава нашото право дѣло, па и доживѣ да види пълното му тържество: той биде честитъ да поздрави въ Цариградъ не само първия екзархъ, а и първия князъ на България. *Истината* — да се помогне на единъ потжпканъ, унищоженъ народъ да въскръсне, да се исправи на краката си — бѣше Ж.-вото мото, на което той и останж вѣренъ до край. И това е толкова по́-забѣлѣжително, че неговитѣ врагове, гръцитѣ и приятелетѣ имъ, бѣхж многобройни и всесилни, а той бѣше комахай единъ на бойното поле. И какво не направихж противницитѣ за да отбижтъ тоя поборникъ на правото отъ пжтя, що му сочеше чувството на длъжностьта! Дори и еднжшъ съ но-

жове го нападнжхж на улицата и полумъртъвъ свалихж на земята: нъ той пакъ не измѣни на началата си. Той бѣше дълбоко убѣденъ, че българетѣ иматъ право за животъ, за бжджщность и рѣшенъ да ратува противъ посѣгателетѣ на това тѣхно право. Въ знакъ на признателность за безцѣнитѣ му услуги новоучредената Българска Екзархия му поднесе една сребърна мастилница и първото Българско Народно Събрание — Учредителното — му изказа благодарностьта на българския народъ. *Ж.* се върнж 2—3 години слѣдъ освобождението ни въ отечеството си и скоро починж.

Живакъ. Просто тѣло, металъ отъ благороднитѣ, отъ всичкитѣ метали единствений, който е въ *течно* състояние при обикновена температура. Има бѣлъ сребъренъ шаръ и металически блесъкъ. Когато е чистъ, търкаля се на сферически капчици по гладки повръхнини; а когато не е съвсѣмъ чистъ, капчицитѣ биватъ продълговати или «опашати», и често оставятъ сиви петна на повръхнината на стъкло или порцеланъ. Гжстината му е 13.6, сир. той е 13.6 пжти по-гжстъ отъ дистилирана вода при 4° Целзиеви. При 39° студъ замръзва и става на правилни октаедри или осемстѣни, а при 360° възвира; ала на пара се обръща и отъ по-малка топлина. По причина на свойството му да се расширява еднообразно когато се сгрѣва, отъ доста ниско подъ 0° до 300°, употрѣбява се въ направата на живачния термометръ. Въ твърдо състояние прилича на сребото и може като него да се кове и обработва.

Ж. се растваря въ азотна киселота и въ горещa сѣрна киселота. Той се съединява съ по-вечето метали, а особено бързо съ златото и сребото, та образува *амалгами*, които се употрѣбяватъ въ искусствата. Па́ритѣ му сж много врѣдителни за здравето на човѣка; гибелното имъ дѣйствие испитватъ всички онния, на които занятието изисква да дохождатъ въ съприкосновение съ тѣхъ. *Ж.* има обширно употрѣбение: употрѣбява се за искарване сребото и златото изъ рудитѣ имъ, за пълнене термометри и барометри, за правене огледала, за позлатяване въ огънь, въ лабораторията за живачната баня, въ лѣкарството и др.

Въ природата *ж.* се срѣща рѣдко самороденъ, обикновено на капчици въ празнинитѣ на живачнитѣ руди. Отъ тия руди на́й-важната е киноварьтъ (съединение на *ж.* съ сѣра), отъ която се и добива главно. Тая руда се намира на́й-много въ Испания, Китай, Япония и Калифорния.

Живковъ *(Георги)*. Членъ отъ регентството на България въ врѣме на междукняжието слѣдъ оставката на князъ Александра до избора на князъ Фердинанда, биде избранъ за регентъ слѣдъ П. Каравеловата оставка въ народното събрание, свикано въ 1886 за избирането новъ князъ на вакантния български прѣстолъ. — Ж., роденъ въ Търново въ 1844, добилъ образованието си въ България. Слѣдъ това учителствувалъ като главенъ учитель въ класнитѣ училища въ Русе, Варна и Ески-Джумая и издавалъ педагогическо списание *Книжовенъ имотъ за дѣцата*. Като учитель, билъ увлѣченъ всецѣло въ бунтовнитѣ движения противъ турското правителство, зелъ участие

въ търновското възстание въ 1862 и въ устрояването на възстаническитѣ чети въ 1867 и 1868. Слѣдъ това билъ сътрудникъ на букурещския бунтовенъ вѣстникъ *Свобода*. По-сетнѣ, *Ж.* зелъ участия въ априлското възстание прѣзъ 1876, подиръ което се заловилъ съ уреждането на българскитѣ доброволнически чети въ Сърбия. Когато русскитѣ войски навлѣзли въ България, той се прибралъ въ родното си мѣсто, дѣто съгражданетѣ му го избрали кметъ. Слѣдъ освобождението на България, отъ 1879 до 1886, Ж. занимавалъ разни държавни служби: софийски окржж. управитель, училищенъ инспекторъ и др. До избора си за регентъ, Ж. се избираше за народенъ прѣдставитель въ всичкитѣ народни събрания, съ исключение на събранието прѣзъ врѣме на пълномощията. Той бѣшъ прѣдсѣдатель на IV-то обикн. народно събрание и на III-то велико народно събрание въ Търново. Когато регентството прѣдаде върховната властъ на Н. Ц. В. князъ Фердинанда (2 авг. 1887), *Ж.* станж министръ на просвѣщението и останж на тоя постъ до оставката на Ст. Самболовия кабинетъ (18 май 1894). На *Ж.* се длъжи инициативата за издаването на добрѣ-познатото спис. *Сборникъ за народни умотворения, наука и книжнина.* Въ 1898 на *Ж.* се повѣри директорството на българската м. гимназия въ Солунъ.

Живковъ *(Никола)*. Български учитель-книжовникъ, род. въ Търново въ 1847. Училъ се въ родния си градъ при учителе *Н. Михаиловски, П. Р. Славейкова* и др. и по-сетнѣ въ Русе при американскитѣ мисионере. Като агентъ на г-нъ Дановата книжарница въ Русе, ходилъ по цѣло Българско и написалъ *Пжтни бѣлѣжки*, обнародвани въ цариградския вѣст. *Право* (1869 г.) съ подписъ *Скитникъ*. Отъ 1872 до 1873, упълномощенъ отъ Българското Читалище въ Цариградъ и отъ Екзархията, обходилъ цѣла България да открива читалища, да распространява спис. *Читалище* и да «съгрѣва българскитѣ сърдца къмъ нововъзобновената ни Екзархия». Слѣдъ това учителствувалъ 12 години въ Велесъ, Варна, Берковица, Севлиево, Тулча и Свищовъ. Въ 1875 билъ апостолъ по възстанието въ Берковица, нъ билъ уловенъ и откаранъ въ Видинъ и Русе, отъ дѣто сполучилъ да избѣгне въ Гюргево. Заедно съ Хр. Ботева той издалъ първия брой отъ *Нова България* (1876), въ *Новинарь* (1877) —пѣсеньта *Шуми Марица* и др. Билъ е редакторъ на политич. вѣст. *Телеграфъ* (Силистра, 1880), сатирически вѣст. *Комаръ* (Русе, 1885, 10 броя) и политич. вѣст. *Македонецъ* (Русе, 1885, 26 бр.). Ж. е и авторъ на нѣколко драми: *Илю воевода, Свѣтулка,* комедия *Краль Миланъ*, трагикомедия *Елмазена табакера* и др. Слѣдъ освобождението ни Ж. е билъ училищенъ инспекторъ.

Живописство. Искусството да се изображаватъ прѣдмѣтитѣ на равна повръхнина чрѣзъ линии и шарки, съ цѣль да се прѣдаватъ идеи и събуждатъ душевни вълнения. Като едно отъ изящнитѣ искусства, *ж.* захваща лично мѣсто; нѣкои притезаватъ за него първото мѣсто, понеже съединява главнитѣ нѣща — именно форма, свѣтлина и сѣнка, и шарка. Ала, сравнено съ музиката и поезията,

нему липсва важното нѣщо — движението, понеже изображението се ограничава, до голѣма степень, на *единъ* изгледъ на прѣдмѣта и на *единъ* мигъ врѣме.

За основа на живописното искусство служи рисованието. Твърдѣ важно е за това искусство и знането линейната и въздушната перспективи и анатомията. Споредъ изображаемитѣ прѣдмѣти, различаватъ нѣколко вида *ж.*: историческо, битово (виж. *Жанръ*), батално, портретно, ландшафтно, на морски изгледи, на цвѣтя, на арабески и на гротески. Относително материала и вънкашния способъ на писането, различаватъ енкаустиката на староврѣменнитѣ, сродна съ восъчното *ж.* на нáй-новитѣ врѣмена, емалевото *ж.* на стъкло, фарфоръ и мозаика. По отношение къмъ шаркитѣ, различаватъ, *ж.* съ маслени шарки, съ водни шарки, акварелно, фресково, гваигъ, пастелно, тушно, комайо (сотаїеи) и минпатурно.

Историята на *ж.*, по нáй-важнитѣ явления въ това искусство, се дѣли на два периода, античенъ или стариненъ, отъ началото на появлението на *ж.* до Р. Х., и новъ или християнски, отъ Р. Х. до нашото врѣме. Началото на *ж.* вѣроятно е съврѣменно съ появлението на човѣшкия родъ на земята и заключава се въ вродената способность на човѣка да произвожда подражания на прѣдмѣтитѣ въ природата, що го окржжава. Изслѣдователетѣ не се съмнѣватъ, че въ пó-грубитѣ и пòначалнитѣ си форми, въ които главната цѣль е била да се съобщаватъ идеи, *ж.* е пó-старо отъ много искусства, пó-старо въ всѣкой случай отъ писмото (азбучното писане); и, като срѣдство да се прѣдава знание, то има това прѣимущество надъ писмото — че никое *описание*, колкото и подробно, не може да даде такъво точно и ясно понятие за единъ прѣдмѣтъ колкото едно картинно прѣдставление, а още пó-малко да направи такъво живо впечатление. Освѣнъ това, то не се ограничава, както писмото, отъ езикови разлики, а говори еднакво на всички народи и всички вѣкове. Дири отъ *ж.* се срѣщатъ у всичкитѣ староврѣменни народи: у египтянетѣ, персянетѣ, хиндуситѣ, китайцитѣ, етрусцитѣ, старитѣ перувианци. Доказано е, че още въ XIX-и вѣкъ прѣди Р. Х. стѣнитѣ и храмоветѣ на Тиви сж били украсени съ изображения и извайки. Иезекииль, който е пророкувалъ шесть вѣка прѣди Р. Х., споменува за изображения въ Иерусалимъ, направени споредъ вавилонскитѣ и халдейскитѣ. Нъ *ж.* се развило нáй-много въ Гръция. Ако и да не сж достигнжли до насъ образци отъ гръцкото *ж.*, пакъ отъ споменуванитѣ картини на исторически събития и други гледки, за които се изисква висока степень хждожествена способность, отъ огромнитѣ количества, що сж се плащали за картини, отъ грижата, съ която картинитѣ сж се пазили въ храмоветѣ и други обществени сгради, нáй-сетнѣ и отъ прѣвъсходното състояние на ваянието въ съврѣменни периоди, както се доказва отъ добрѣ-познати до сега уцѣлѣли извайки, — отъ всичко това заключаватъ, че *ж.*, което, както ваянието, е основано на рисованието, трѣбва да е стояло на еднакво високо положение. Дори и несъвършенитѣ образци отъ *ж.*, открити въ Помпея, дѣто се

прослѣдва донѣйдѣ стилътъ и влиянието на гръцкото искусство, водѫтъ къмъ заключения много благоприятни за видното мѣсто, което е захванцало *ж.* въ класическитѣ врѣмена.

На́й-старитѣ гръцки школи на *ж.* сѫ се намирали на малоазиятскитѣ брѣгове и на островитѣ; отъ тамъ *ж.* се распространило въ гръцкитѣ колонии по брѣговетѣ на Италия и Сицилия. Първий великъ хѫдожникъ, за чиито дѣла има едно достовѣрно описание, е Полигнотъ Тасоски (420 пр. Р. Х.); прочути негови картини имало въ Атина и въ Делфи. Аполонъ Атински се описва и високо похвалява отъ Плиния, а въ картинитѣ на Полигнотовия ученикъ Зевксиса (378 пр. Р. Х.) и на Зевксисовия съперникъ, Паразия, *ж.* достигнѫло на́й-високата степень на хубостьта. Тиманосъ Самосски въ картинитѣ си достигнѫлъ висока степень изразителность; Апелесъ (прѣзъ послѣдната половина на IV-и вѣкъ прѣди Р. Х.) е извѣстенъ като на́й-добрий портретистъ. — Римлянетѣ не сѫ имали велика народна школа на *ж.;* у тѣхъ се е упазило името само на единъ великъ хѫдожникъ, Фабия Пиктора; главнитѣ картини, които сѫ украсявали римскитѣ храмове и палати, сѫ били добити отъ Гръция, и вѣроятно е, че много отъ картинитѣ изработени въ Римъ сѫ били отъ гръцки хѫдожници. Съ прѣнасянето столицата на империята въ Истокъ, прѣнесло се тамъ и колкото оставало искусство, което въ една нова фаза станѫло извѣстно съ името византийско искусство; Цариградъ билъ центръ на на́й-усъвършенствуваната техника на свещенитѣ изображения. Византийското искусство по́-сетнѣ имало голѣмо влияние на италиянското. Отъ XIII-и вѣкъ, отъ врѣмето на Чимабуе, възникнѫло италиянското искусство, на което прѣдставителе сѫ били: Микель Анджело, Кореджио, Рафаель и Тициянъ; всичкитѣ тѣхни произведения се отличаватъ съ прѣимущества, които съвокупно не се срѣщатъ вече въ никое *ж.* *Ж.* почнѫло да цъвти въ Германия, Франция и Холандия отъ началото на XIV-и вѣкъ. Кѫдѣ края на XVII-и вѣкъ въ на́й-новитѣ школи колоритътъ достигнѫлъ високо съвършенство. Отъ XVIII-и вѣкъ се явили школи въ Франция, Италия и Германия, които слѣдвали една нова маниера. Англійската и русската били на́й-послѣднитѣ народни школи, които се явили въ Европа. Въ Англия дворътъ и благородницитѣ още отъ ранни врѣмена наемали другоземни хѫдожници. Въ началото на XVIII-и вѣкъ искусството въ Англия било на на́й-нисската степень. За основатель на англійската школа на *ж.* се счита Улиямъ Хогартъ (1697—1764). Въ Русия *ж.* проникнѫло отъ Византия въ врѣмето на Св. Владимира; нъ то добило нѣкакво развитие, макаръ и въ чисто другоземенъ характеръ, само въ врѣмето на Екатерина II, ако академията на хѫдожествата и да била основана вече въ 1758. За пръвъ русски хѫдожникъ считатъ Антонъ Павл. Лосенко (умр. 1773). *Ж.* се обработва съ сполука и въ Америка, нъ тамъ отличителнитѣ чърти на една народна школа не сѫ имали още врѣме за развитие. Отъ противодѣйствието на романтицитѣ срещу класицитѣ, каквито били Давидъ, Карстенсъ и др., възникнѫли на́й-новитѣ школи.

Живосѣчение. Разсичане живи животни за физиологически опити, *вивисекция*.

Животворенъ (староб. *живъ* и *творѫ*, правѭ). Който съживява, възстановява животъ, дава сила, здраве, животъ.

Животенъ. Отъ животно, животински.

Животински. Отъ животно, който принадлежи на животно.

Животна топлина е топлината, която се развива въ тѣлесата на животнитѣ отъ нѣкои промѣнения, които постоянно ставатъ въ тѣхъ. За да се вършѫтъ службитѣ на тѣлото както трѣбва, изисква се едно количество топлина, и всѣко нейно значително увеличение или умаление туря живота въ опасность. Въздухътъ и другитѣ прѣдмѣти, що заобикалятъ тѣлото, като сѫ комахай всѣкога по́-студени отъ него, постоянно му отниматъ една часть отъ топлината; нъ въ тѣлото ставатъ непрѣстанно нѣкои дѣйствия, които произвождатъ по́-вече топлина. Когато така произведената топлина не се распръсква доста бързо, та тѣлото клони да се сгрѣе извънъ мѣрката, човѣкъ се поти за да искарва навънъ излишъка отъ набраната топлина, която испарението отнася. Силата да се произвожда топлина има едно отношение къмъ климата, въ който животното е навикнѫло да живѣе. Тя е по́-слаба въ топлитѣ климати отколкото въ студенитѣ; затова и когато едно животно се прѣмѣсти отъ топълъ на студенъ климатъ, то често линѣе и умира. Въ по́-вечето риби и пълзящи животни, обикновено наричани «*студено-кръвни*», температурата малко различа отъ водата или въздуха, въ който живѣѭтъ; сѫщото бива и съ животнитѣ, които прѣкарватъ зимата въ летаргия, прѣзъ послѣдната часть отъ вцѣпененото имъ състояние. Ала изобщо температурата, свойствена на живитѣ сѫщества, е по́-висока отъ температурата на срѣдата, въ която живѣѭтъ.

Човѣкъ има силата, до по́-голѣма степень отколкото другитѣ топлокръвни животни, да се приспособява на промѣнитѣ на окржаѭщата го температура. Едно на друго неговата температура е около 36°.5, и се мѣнява споредъ обстоятелствата — малко по́-голѣма е слѣдъ упражнение или ядене, и по пладнѣ отколкото по срѣдъ-нощь. Тя се мѣнява и въ болестни състояния на тѣлото. Нъ, ако тѣлото е здраво, остава си сѫщото дори и когато човѣкъ е изложенъ на силна горещина, както бива съ пекаретѣ. Човѣкъ може за кѫсо врѣме да бѫде изложенъ на 135° топлина безъ да се повдигне значително температурата на тѣлото му. И забѣлѣжително е, че температурата на човѣка е на́й-ниска отъ температурата на всичкитѣ топлокръвни животни—млѣкопитаѭщитѣ и птицитѣ; срѣдната температура на млѣкопитаѭщитѣ се колебае около 39°; и тя, както ще се види по́-долу, не е толкова висока колкото температурата на птицитѣ. Освѣнъ това, макаръ и да е прието, че нормалната температура на човѣка е 36°.5, тая цифра се измѣнява въ разнитѣ части на тѣлото. Така, лицето има 31°, стѫпалото на крака — 32°, срѣдата на бедрото 34°.40, подколѣнната гѫнка — 35°, подмишницата — 36°.5, пикнята — 37°.3, устата подъ езика 37°.19, задното черво — 38°.01, кръвьта — 39°. Наблюденията показватъ още, че температурата на кожата върху главата е по́-висока на че-

лото и на тѣмето, отколкото въ тила, а сѫщо е по́-висока на лѣвото слѣпо око, отколкото на дѣсното.

Вредъ въ животното царство силата да се произвожда топлина има извѣстно отношение къмъ дѣятелностьта или лѣнивостьта на животното. Така, птицитѣ, които сѫ все въ движение, иматъ на́йвисоката температура (40° или 39°.5 — 44°); и бързо-хвъркатитѣ птици иматъ по́-висока температура отъ птицитѣ, които не оставятъ земята. Колкото по́-голѣма е обикновената *ж. т.*, толкова по́-неспособно е животното да понесе умаление на температурата му; ако температурата на една птица или млѣкопитаѭще животно се смали съ 11°, жизненитѣ промѣнения ставатъ по́-полека, и смъртьта настава. А рибитѣ и жабитѣ може да се затворѭтъ въ ледъ, и пакъ да си останѭтъ живи.

Изворитѣ на *ж. т.* въ живото тѣло сѫ химическитѣ и физическитѣ промѣнения, които ставатъ постоянно. Химическитѣ промѣнения биватъ при дишането, пищеварението, усвояването храната, отлѫчаването мокротитѣ, и мускулярното и нервното дѣйствуване. Топлина произвожда и всѣко движение, което причинява трияне. Крайний изворъ на топлината е енергията затворена 1) въ потрѣбяваната храна; и 2) въ кислорода, що се поима при дишането.

Животна химия или *Зоохимия.* Учение за химическитѣ вещества, които влизатъ въ състава на животнитѣ тѣла; съставя основата на физиологическата химия, която разглежда химическитѣ явления въ живия организмъ. *Ж. х.* е часть отъ Органическата химия.

Животенъ магнетизмъ. Виж. *Биомагнетизмъ.*

Животно. Всѣко нѣщо, което живѣе; всѣко живо сѫщество. Виж. *Животно царство.*

Животно-растение, *живорасль, зоофитъ.* Едно врѣме тая дума е имала обширно значение и зоолозитѣ подъ неѭ разбирали кораловитѣ полипи, хидрополипитѣ, иглокожитѣ и др. Сега това име се употрѣбява като синонимъ на целентератитѣ.

Животно царство. Всичко, що живѣе на свѣта; друго царство е *растителното,* трето *ископаемото.* Още въ старо врѣме всичкитѣ тѣла на природата дѣлили на тия три царства или главни отдѣли. Животнитѣ и растенията заедно наричатъ и *органически* тѣла, въ противоположность на ископаемитѣ или минералитѣ, *неорганически.* Ископаемитѣ тѣла сѫ купове вещество безъ вѫтрѣшно движение, които наголѣмяватъ чрѣзъ прибавки изотвънъ, безъ да иматъ, съ исключение на кристалитѣ, опрѣдѣлена форма и величина, и безъ никакво отношение на частитѣ имъ една къмъ друга. Животнитѣ и растенията, напротивъ, сѫществуватъ като отдѣлни сѫщества, които състоѭтъ отъ разнообразни органи. Тѣхното сѫществуване има начало и край, ала тѣ се замѣстватъ отъ други подобни сѫщества, развити изъ тѣхъ.

Главната разлика между животнитѣ и растенията е тая, че животнитѣ чувствуватъ и могѫтъ своеволно да се движѫтъ; нъ тая разлика се забѣлѣжва лесно между по́-горнитѣ отдѣления животни и растения. У по́-долнитѣ организми има сѫщества, които сѫ били причислявани кога къмъ животнитѣ, кога къмъ растенията. Токо-речи всичкитѣ животни иматъ особенъ пищеварителенъ уредъ (може-би

само уста и стомахъ) и чувствуватъ чрѣзъ нерви. Прѣобладанието на азота като химическа съставность е друга обща отличителна чърта на животнитѣ, а въглеродътъ прѣобладава въ растенията. По́вечето животни притежаватъ способностьта да се мѣстѭтъ отъ едно мѣсто на друго; отъ тая способность нѣкои, като стридата и полипътъ, сѫ лишени.

Животътъ на животнитѣ, гледанъ изобщо, прѣдставя нѣколко периода или състояния, които може да се означѫтъ като периодъ на младость, на срѣдна възрасть и на старость. Нѣкои (инфузориитѣ) живѣѭтъ по нѣколко часа; други (слоноветѣ) по нѣколко стотини години. Величината и обемътъ на животнитѣ биватъ твърдѣ различни: нѣкои достигатъ до 30 метра дължина, други сѫ токоречи неизмѣримо малки. Освѣнь това, животнитѣ прѣдставятъ едно много голѣмо разнообразие, както по вънкашностьта си и по вѫтрѣшното си устройство, така и по начина на живѣянето си. Едни сѫ снабдени съ голѣмо число органи, по́-вече развити, та затова ги наричатъ *по́-горни животни*, а други нѣматъ толкова много органи и тѣлесни служби, та затова тѣхъ наричатъ *по́-долни животни*. Какго първитѣ, така и вторитѣ различно групиратъ по сродни бѣлѣзи, та така ги привождатъ въ система. Всичкитѣ животни се *въспроизвождатъ*, сир. произвождатъ подобни на себе си или чрѣзъ полови органи, или чрѣзъ дѣлене, или чрѣзъ напѫпване; това послѣдното често бива у по́-долнитѣ животни. Всичкитѣ животни се развиватъ постепенно и прѣтърпѣватъ по едно или нѣколко промѣнения на формата или метаморфози. У по́-горнитѣ животни различаватъ петь органа на чувствата, съ които тѣ въсприимат разл. впечатления. Разни естествоиспитатели дѣлѭтъ животнитѣ на различно число отдѣления, запр. Аристотель е дѣлилъ всичкитѣ животни на 2 главни отдѣления, Линей на 6, Кювие на 4, Зиболдъ и той на 6, ала у него гл. отдѣления сѫ други отъ Линеевитѣ, Фогъ на 7 и др. Запр. да приведемъ раздѣлението на животнитѣ по Кювие и по Зибеля. Кювиевитѣ отдѣления сѫ: 1) гръбначни (vertebrata), 2) мекотѣли (mollusca), 3) ставни (articulata) и 4) лучисти (radiata). Зибелевитѣ отдѣления вървѭтъ по тоя редъ: 1) гръбначни, 2) ставни, 3) мекотѣли, 4) черве (vermes), 5) лучисти и 6) на́й-прости животни (protozoa). Числото на познатитѣ видове (виж. *Видъ*) животни се въскачва сега на 130,000. Да описва и распрѣдѣля тия видове върху научни начала е прѣдмѣтътъ на науката Зоология.

Животнитѣ и растенията на една страна — нейната *фауна* и *флора* — и́ даватъ животъ и характеръ. Къмъ самия човѣкъ животнитѣ се намиратъ въ различни отношения отъ прѣголѣма важность. Нѣкои му сѫ полезни за работа, храна, ловъ и др.; други врѣдителни, като опустошителе на растителностьта, като грабливи звѣрове, като отровни гадове и като пакостливи гадинки.

Отъ животнитѣ нѣкои все си оставатъ *диви*, сир. не могѫтъ да се опитомяватъ; цѣлото тѣхно устройство прѣчи на сближението имъ съ човѣка; такъви сѫ хиената, шакалътъ и др. *Домашни* животни сѫ ония, които, като се намиратъ въ подчинение у човѣка, не губѭтъ способностьта си да

се расплодватъ. Примѣри отъ домашни ж. сж коньтъ, овцата, кравата, нѣкои птици и др. Забѣлѣжително е, че слонътъ, който испълнява волята на човѣка дори и по́-добрѣ отъ други домашни ж., въ неволя не може да се размножава. Има и *кжщни* животни, които, противъ желанието на човѣка, се настаняватъ въ жилищата му и го придружаватъ всждѣ, запр. мишкитѣ, лѣстовицитѣ.

Животрепещущъ. Който трепере отъ много животъ, обиленъ съ животъ, твърдѣ много живъ; въ *прѣнос. см.* прѣваженъ, всеваженъ: *животрепещущъ въпросъ.*

Жига-Гунгаръ-Зунгъ. Китайски градъ (Тибетъ), 90 килом. на юго-зап. отъ Ласа на Горни-Ирауади; по́-вече отъ 100,000 жит. На́й-голѣмий градъ въ Тибетъ.

Жидъкъ. Теченъ: *жидки тѣла*, водата и всѣко тѣло въ течно състояние, за отличие отъ *твърдитѣ* и *въздухообразнитѣ* тѣла. **Жидкость**, течность.

Жиздра. Русски градъ, калужск. губ., 146 килом. на юго-зап. отъ Калуга, на Жиздра и близу до вливането и́ въ Ока; 14,000 жит. Търговия съ ленъ.

Жизненъ, *(староб. жизнь*, животъ). Който се отнася до животъ, който служи на живота; въ *прѣнос. см.* важенъ. — **Жизненость.** Силата отъ животъ въ нѣкого или въ нѣщо. — **Жизнеописание.** Подробенъ расказъ за живота на нѣкого, животоописание, биография. — **Жизнеописатель.** Оня, който описва нѣкому живота; биографъ. — **Жизнеописателенъ.** Който съдържа описание на животъ, или който се отнася до тая работа. — **Жизнерадостенъ.** Който происхожда отъ радостенъ, веселъ животъ; или, който весели живота: *жизнерадостенъ смѣхъ.*

J' y suis, j'y reste. Франц. поговорка, която значи: «Дѣто съмъ, ще си стоѭ» или «Добрѣ съмъ си, не ме бутай».

Жикадзе. Китайски градъ (Тибетъ), на дѣсния брѣгъ на Зангбо, 300 килом. на зап. отъ Ласа; 100,000 жит.

Жилберъ. *Франц.* поетъ, авторъ на *сатири* (1751 — 1780).

Жилетка, *фр.* Елекъ безъ ржкави, който се носи подъ сетрето.

Жилсонъ *(Павелъ).* Знаменитъ съврѣмененъ белгийски артистъ-композиторъ; авторъ на *Синай, Демонъ, Покорномолящитѣ се, Лавра, Морето, Овчарска идилия, Давидъ, Церемониаленъ маршъ* и др. Ж. е роденъ въ Брюкселъ въ 1865.

Жинзифовъ *(Райко Ивановъ).* Български литераторъ, роденъ въ 1839 въ нѣкое отъ битолскитѣ села, а не въ Велесъ, както погрѣшно сж утвърждавали нѣкои, и умрѣлъ въ Москва въ 1877. Ж., синъ на *Ив. Жинзифова*, първий български учитель въ Битоля, който билъ добилъ университетско образование въ Атина, се училъ първоначално при баща си; и, слѣдъ 3-годишно учителствуване въ Прилѣпъ и Кукушъ, довършилъ образованието си, като въспитаникъ на Словѣнския Благотворителенъ Комитетъ, въ историко-филологическия факултетъ въ Москва (1864). Слѣдъ това, той останжлъ въ Москва като учитель по елински езикъ въ лицея на цесаревича Николая, въ който лицей и учителствувалъ до самата си смърть. Въ сжщото врѣме Ж. се занимаваше и съ писателство; той е авторъ на добрѣ-извѣстната *Кървава кошуля*, «прикаска изъ съврѣменния български животъ», поема написана на македонско на-

рѣчне (Браила, 1870); *Новобългарска сбирка* (Москва, 1863), въ която сж напечатани, освѣнь нѣкои негови стихотворения, прѣводи на старорусското *Слово о полкѣ Игоревѣ*, на старочешския *Краледворски рѫкописъ*, и на нѣколко отъ стихотворенията на малорусския поетъ Шевченко. Освѣнь това, той е напечаталъ още нѣколко стихотворения, първообразни или въ прѣводъ, въ Браилското *Периодическо списание* (1870) и въ цариградското *Читалище* (1870) и е писалъ въ русскитѣ списания *День*, *Православное Обозрѣніе* и *Московскія Вѣдомости* редъ статии за да докаже българското право на народната иерархия [тогава се е водила извѣстната подъ името *Церковенъ въпросъ* борба на българетѣ среща гръцитѣ за духовна независимость] и върху състоянието на българския народъ. Въ 1867 той напечаталъ въ цариградския вѣст. *Врѣмя* една дълга историческа статия подъ заглавие: *Отношенията на византийскитѣ императори къмъ България въ царствуването на прѣдпослѣдния български царь Александра Асѣня*. Ж. е билъ и главенъ сътрудникъ на Гербеля въ съставянето на българския отдѣлъ отъ неговата книга *Поезия Славянъ*, 1871 г., прѣвелъ е на русски *Древняя болгарская пѣсня объ Орфеѣ* отъ Ст. Верковича, и др. Въ Русия Ж. се казвалъ Ксенофонтъ, намѣсто Райко. Д. Миладиновъ, съ когото се запозналъ Ж. въ Македония, ималъ силно влияние за да се развие въ Ж. патриотический духъ, пробуденъ у баща му, *Ивана Ж.* отъ Д-ръ Мишайкова въ Битоля. По-вече подробности за Ж. съдържа книжката *Жинзифовъ*, животописъ и просвѣтителна книжовна дѣятелность, отъ Ст. С. Бобчева (Пловдивъ, 1883).

Жиронда. Име, което носи Гарона, отъ сливането ѝ съ Дордона до устието ѝ. Гарона и Дордона (виж. тия двѣ имена) се съединяватъ при Бекъ-Амбе въ департамента на Жиронда. Името на *Ж.* иде, вѣроятно, отъ вира, що образуватъ рѣкитѣ при сливането имъ. Дължината на Ж. до устието, при океана, е 80 килом.

Жирондисти. Име на умѣрената републиканска партия въ врѣме на французската революция. Това име партията добила отъ лицата, които ѭ съставлявали въ началото, именно депутатитѣ отъ департамента на Жиронда. Понеже имали огромно значение и тяжесть въ законодателното събрание и конвента, тѣ искали да противодѣйствуватъ на владичеството на безначалието и ужаса; нъ били погълнѫти отъ една бездна мятежи. Първата причина за унищожението имъ била смъртьта на неприятеля имъ Марата, приписвана отъ конвента на тайнитѣ козни на *ж.* и, ако въ тая партия и да имало мѫже съ отличенъ умъ и необикновени дарби: Брисо, Вернйо, Жансоне, Силери, Барбару, Валязе, Дюко и др., якобинцитѣ сполучили да одържѫтъ побѣдата на 31-и май 1793, и осѫдили прѣдставителетѣ на тая партия на смъртно наказание. Тѣ сж извѣстни въ историята на революцията и съ името *Двадесеть и двамата* и *Федералиститѣ*. Когато карали *ж.* на гилотината, тѣ, въ истинския духъ на републиканизма, пѣели *марсеилезата*.

Жирантъ, *итал.* Оня, който жиросва полица.

Жирафъ, *фр.* отъ *араб.* Млѣкопитаѫще четвероного кротко,

ако и диво, животно, забѣлѣжително по дължината на шията си; най-високо отъ всичкитѣ животни, главата му понѣкога висока надъ земята до 6 метра; така е наречено, защото шията и главата му сѫ като на камила, а кожата му е напятнена като леопардовата. Старото му име *камелопардъ;* живѣе по равнинитѣ на южна Африка, и се храни съ листата и клончетата на дървесата.

Жиро, *итал.* 1) Подписване мѣнителница на другата страна (на *гърба).* 2) Прѣхвърляне мѣнителница върху другиго, индосиране. 3) Обращение, сборъ на годишна продань: *тоя търговецъ направи тая година жиро за 100,000 лева.* — **Жиросвамъ.** Прѣхвърлямъ мѣнителница върху другиго, сир. означавамъ на самата мѣнителница, че ѭ отстѫпямъ другиму.

Житейски. Свѣтски, мирски; суетенъ. — **Житель-лка.** Лице, което живѣе на едно мѣсто обикновено. Оттука *жителство,* живѣене обик. на едно мѣсто. — **Житие.** Животъ, жизнеописание (на *светия).* **Житие-битие.** Животътъ и състоянието (на *нѣкого).*

Житомиръ. Русски градъ, цен. на волхинска губерн., на дѣсния бр. на Тетеревъ, притокъ на Днѣпръ, 1250 килом. на югъ отъ С. Петербургъ; 54,827 жит., пóвечето евреи. Основанието на Ж. се прослѣдва до X-и вѣкъ, и по едно врѣме той билъ важна твърдина среща нахлуванията на казацитѣ. Въ 1648 той билъ близу съсипанъ отъ казашкия главатарь Хмелницки. Въ 1778 той билъ присъединенъ на русската империя. Градътъ върти търговия съ кожи, восъкъ, медъ и лой, има два годишни панаира, и притежава желѣзни и стъклени фабрики.

Жица. Нишка.

Жишка *(Иванъ).* Чешски болѣринъ, род. около 1370 въ Трочновъ, зималъ участие въ вънкашнитѣ войни, а слѣдъ смъртьта на краль Венцеслава, станѫлъ прѣдводитель на хусититѣ, недоволни отъ избранието на Сигизмунда, опустошилъ Чехия, побѣдилъ войскитѣ на импер. Сигизмунда въ единадесеть редовни битви, накаралъ чешската диета да свали отъ прѣстола тоя краль, и самъ зелъ титлата чешски краль. Въ обсадата на Раби Ж. изгубилъ едното си око, което му оставало, та съвсѣмъ ослѣпѣлъ, ала продължавалъ съ не пó-малко постоянство кървавото си поприще. Чумата отнесла тоя страшенъ слѣпецъ въ 1424. Като умиралъ, Ж. прѣпоръчилъ на другаретѣ си да направѭтъ отъ кожата му барабанъ, защото искалъ да ги води още на побѣда; ала казватъ, че тая прѣпоржка е една измислица. Виж. *Хусити.*

Жлебъ, *староб.* Линъ; четвъртита дъсчена стая, въ която се тѫпче гроздето, и отъ която се точи виното.

Жлъчка. Течность, която отлѫчава черний дробъ, и която капе въ дванадесетника (12-пръстното черво); тя е жълто-зеленикава и горчива на вкусъ, съ алкалическа реакция въ нормалното състояние. Съставнитѣ ѝ части сѫ раствори отъ солитѣ на потасата и содата и двѣ вапсателни вещества, зеленикаво и въсчерно, които се обръщатъ въ червата на смола и отъ които зависи шарътъ на испражненията. Виж. *Жълченъ мехуръ.* — **Жлъчность.** Раздразителенъ и злобенъ нравъ.

Жлѣзи. Особени органи на тѣлото, съставени отъ малки артерии, вени и цѣви, навити заедно. Нѣкои отъ тѣхъ не сж по́-голѣми отъ синапово зърно, а други сж по́-голѣми; черний дробъ тежи дори и много по́-вече отъ единъ килограмъ. Службата на *ж.* е да извличатъ изъ кръвьта нѣкои вещества и да ги прѣвръщатъ въ особенъ видъ течности или сокове. Соковетѣ, които помагатъ да се смила храната, каквото плюнката, гастрический сокъ, жлъчката, панкреатический сокъ и течностьта, съ която се подмазватъ ставоветѣ, все се лжчжтъ отъ кръвьта чрѣзъ *ж.* Нъ въ тѣлото се срѣщатъ и другъ видъ *ж.*, които само служжтъ да прѣцѣждатъ нѣкои съставни части, безъ да измѣняватъ състава имъ. Послѣдний видъ *ж.*, отъ който сж бжбрецитѣ и потовитѣ *ж.*, лжчжтъ отъ кръвьта непотрѣбнитѣ и врѣдителни за тѣлото вещества, като пикнята, пота и др. Всѣка жлѣза, колкото и да е малка, има една цѣвица, която прибира и принася особенатa си течность. Нѣкои *ж.*, каквито сж плюнчевитѣ и слъзнитѣ, се намиратъ въ вжтрѣшнитѣ празнини на тѣлото, а други на повръхностьта му. Така, запр., потовитѣ *ж.* лежжтъ въ кожата, въ така наречената подкожна клѣтчатка, и прѣдставляватъ тржбести клжбца, задънений край на които се намира въ центра, а исхвърлителната цѣвь се отваря въ повръхностьта на кожата. Потовитѣ *ж.* сж забѣлѣжителни по многобройностьта си: на единъ квадратенъ пръстъ кожа има на дланьта около 2,750 *ж.*, на ходилото 2,795, на горната страна на ржката 1,500, на шията и челото 1,300, подъ мишницитѣ нѣколко десетини хиляди. Тия *ж.* отлжчатъ пота непрѣкжснжто.

Жомини (баронъ *Александръ Хенриховичъ).* Русски дипломатъ (1814 — 1888). Ж., старши съвѣтникъ въ министерството на външнитѣ дѣла и забѣлѣжителенъ стилистъ, е прѣглеждалъ прѣдварително всички дипломатически документи издавани отъ русското правителство. Слѣдъ кръмската война, той ходилъ съ особено послание въ Берлинъ, а въ 1861 въ Парижъ; въ 1875 управляваше, намѣсто държавния канцлеръ, министерството на външнитѣ дѣла; прѣзъ русско-турската война въ 1877 — 1878 придружаваше въ Букурещъ князъ Горчакова; въ 1879 и 1880 испълняваше длъжностьта другарь на министра на външнитѣ дѣла. Още въ 1863 Ж., възъ основата на материали само нему достжпни, написалъ единъ очеркъ на дипломатическата история на кръмската война, който пролѣлъ ярка свѣтлина върху закулисната ѝ страна; нъ въ печата тоя очеркъ можалъ да се появи само слѣдъ 11 години, и то анонимно: Etude diplomatique sur la guerre de Crimée 1852—1856, *par un ancien diplomate* (Парижъ, 1874; сжщо С. Петербургъ, 1878). На русски езикъ и съ името на автора подъ заглавие *Русия и Европа въ епохата на кръмската война* той е напечатанъ въ *Вѣстникъ Европы* (1886, кн. 2 — 10).

Жомини (баронъ *Хенрихъ).* Французски, а по́-сетнѣ русски генералъ и военен писатель, роденъ въ Пейернъ у Ватландъ (Швейцария) въ 1779, починжлъ въ Паси, парижско село, въ 1869. — Ж. въ младостьта си постжпилъ въ единъ отъ швейцарскитѣ пълкове, които се намирали тогава на французска служба. Слѣдъ това,

като се занимавалъ въ единъ парижски търговски конторъ, изучвалъ военнитѣ науки и издалъ въ 1804 извѣстното съчинение *Изучение на великитѣ военни дѣйствия* (Парижъ, 1804), което съдържало едно сравнително изображение на войнитѣ на Фридриха Велики и Генерала Бонапарта. Въ 1804 Ж. билъ приетъ въ редоветѣ на французската армия; въ 1806 издалъ съчинението *Мемоаръ върху вѣроятностьта на прусската война*. За войната въ 1806—1807 билъ награденъ съ баронска титла, а въ 1808 отишелъ съ маршалъ Нея въ Испания, въ качество на неговъ началникъ-щаба, нъ скоро билъ отстраненъ отъ тамъ по клеветитѣ на недоброжелателе, които сполучили да повдигнѫтъ среща него маршала. Наполеонъ му възложилъ да напише историята на италиянскитѣ походи прѣзъ 1796—1800. Въ войната прѣзъ 1812 Ж. занимавалъ длъжностьта управитель на Вилно, послѣ на Смоленскъ; благодарение на събранитѣ отъ него свѣдѣния за мѣстностьта, прѣминуването на французската армия при отстѫпването ѝ прѣзъ р. Березина се извръшило сравнително сполучливо. Въ войната на 1813 Ж., назначенъ началникъ-щаба при Нея, много съдѣйствувалъ за побѣдата при Бауценъ; нъ производството му въ дивизионенъ генералъ било отклонено, вслѣдствие недоброжелателството на Берте. Обиденъ отъ това, Ж., въ деня на истичането на прѣмирието, прѣминѫлъ на страната на съюзницитѣ.

Приетъ на служба отъ импер. Александра I съ чина генералъ-лейтенантъ и съ званието генералъ-адютантъ, Ж. се явилъ въ есенния походъ въ 1813 въ ролята на съвѣтникъ, далеко не безполезенъ. Въ царуването на импер. Николая, Ж. работилъ върху разработката на разни военни проекти, и много съдѣйствувалъ за основанието на военната академия въ Петербургъ. Въ 1828 зелъ дѣятелно участие въ военнитѣ дѣйствия при Варна. Въ 1837 билъ назначенъ прѣдаватель на стратегията царевичу. За тая цѣль отъ него било написано на франц. съчинение: *Съкращение на военното искусство*. Отъ 1855 той прѣминѫлъ да живѣе въ Лозана. Военнитѣ му съчинения му отворили първо мѣсто въ реда на военнитѣ писателе. Главнитѣ отъ тия трудове, освѣнъ споменѫтитѣ, сѫ: *Критическа и военна история на войнитѣ на Революцията* (5 тома, Парижъ, 1806), *Политический и военний животъ на Наполеона* (4 тома, Парижъ, 1827), прѣведенъ на български отъ капитанъ Ив. П. Маркова, 2 части и притурка съ карти и планове къмъ съчинението (София, 1895—1896), *Аналитическа таблица на главнитѣ комбинации въ война*. Тия съчинения сѫ отъ голѣма стойность за военния ученикъ.

Жонглеръ, *фр.* Фокусникъ, карагйозинъ, омайникъ; изобщо човѣкъ, който публично показва ловкостьта си. Оттука *жонглерски*.

Жонкилъ, *фр.* Главулячно растение съ жълти миризливи цвѣтове.

Жофроа Сентъ-Илеръ *(Етиенъ)*. Знаменитъ французски зологъ, род. въ 1772 въ Етампъ, умр. въ 1844 въ Парижъ. Родителетѣ му го испратили въ Навара да се учи за духовно звание; ала той, съ позволението имъ, скоро се прѣдалъ на изучването естественитѣ науки. Той толкова

се отличилъ, че на 21-годишна възрасть билъ назначенъ професоръ на Зоологията въ Градината на Растенията въ Парижъ. Отъ тогава той направилъ важни услуги на науката съ уроцитѣ си, съчиненията си и съ ревностьта си да обогати сбиркитѣ на Парижския Музей. Освѣнь това, той открилъ, така да се каже, гения на Кювие. Въ 1795, *Ж.* се научилъ отъ единъ калугерь за нѣкой си момъкъ въ Нормандия влюбенъ въ естественитѣ науки. На тоя момъкъ (Кювие) той тутакси писалъ: «Ела въ Парижъ незабавно; ела земи мѣстото на новъ Линей, и стани другъ основатель на естествената история». Така Кювие билъ повиканъ въ Парижъ пророчески отъ *Ж.* Между двамата зоолози се свързало тѣсно приятелство, което, ако и нарушено по́-сетнѣ отъ живостьта на научнитѣ разисквания, пакъ се подновило прѣзъ послѣднитѣ години отъ живота имъ.

Въ 1798 Ж. придружилъ Наполеона въ Египетъ като водитель на една научна мисия; и сполучилъ да занесе въ Франция цѣнни сбирки отъ образци по естествената история. За запискитѣ, въ които ги описалъ, билъ приетъ за членъ на академията. Въ това описание и распрѣдѣление той положилъ началото на прочутата си теория за *Единството на плана.* По тая теория, изложена по́-сетнѣ подробно въ съчинението му *Анатомическа философия,* той посочилъ, че природата е образувала всичко живуще по единъ планъ, еднакъвъ въ всичко сѫществено, нъ който се измѣнява по хиляди начини, въ всички второстепенни части. Това негово учение е имало забѣлѣжително влияние върху хода на науки̇тѣ въ нашия вѣкъ. То е било точката, върху която той и Кювие главно различали, и върху която станѫла една жива борба между двамата естествоиспитателе въ академията на науки̇тѣ въ 1830. Кѫдѣ края на живота си *Ж.* ослѣпѣлъ, ала пакъ продължавалъ умствената си дѣятелность; и токоречи въ всичкитѣ си съчинения, освѣнь горѣспоменѫтитѣ, залѣгалъ да установи теорията си за единството на органическия планъ въ животното царство.

Жофроа *(Теод.).* Французски философъ (1796—1842), билъ професоръ въ Collège de France. По́-забѣлѣжителнитѣ му съчинения сѫ *Курсъ на естественото право, Курсъ на естетиката, Философска смѣсь.* Особената услуга на *Ж.* е изучването му шотланд. и нѣмск. философии.

Жрецъ или **жръцъ, жрица.** Етимологически тая дума, както и *жертва, жертвувамъ,* происхожда отъ староб. **жрѣти (жьрѫ)**, глътамъ, поглъщамъ, изяждамъ. Жрецъ, жрица се нарича духовно лице отъ нехристянско вѣроисповѣдане, което принася на божество жрътви.— **Жречество.** Званието на жрецитѣ и жрицитѣ. — **Жрътва.** 1) Приносъ, принесенъ на божество съ нѣкакви церемонии, и обикновено съ горѣне: животни, плодове, или друго нѣщо. Въ *прѣнос. см.* самоотвержение и самий му прѣдмѣтъ, сир. нѣщото, отъ което се лишава човѣкъ: *честьта изисква да направите тая жрътва;* разноски: *правѭ голѣми жрътви за въспитанието на чадата си.* — **Жрътвеникъ.** Височко нѣщо, — столъ, масичка и д. п. за принасяне жрътва на божество, по обрядитѣ на вѣрата; ж. изображава иносказателно любовьта, приятелството, признателностьта. Въ нашата църква *ж.*

е една осветена маса на лѣвата страна на олтаря за приготвяне на неж безкръвната жрътва (Св. Литургия). — **Жрътвенъ.** Който се отнася до жрътва; прѣдназначенъ за жрътва. — **Жрътвоприношение.** Дѣйствието да се принася жрътва; то различа отъ приносъ по това, че приносъ е просто принасяне даръ, а ж. е принасяне животъ, живо сжщество, назначено да се лиши отъ живота чрѣзъ кръвопролитие. Това се върши и днесь като религиозенъ обрядъ отъ евреитѣ, мохамеданетѣ и др. — **Жрътвувамъ** *нѣщо.* Принасямъ въ жрътва; не щадѭ; лишавамъ себе си отъ нѣщо доброволно за ползата на други: *жрътвувамъ за наводненитѣ, за изгорѣлитѣ.*

Религиозний обичай да се принасятъ жрътви се срѣща у всички староврѣменни народи. Човѣкътъ, като е усѣщалъ нищожеството си и пълната си зависимость отъ едно Висше сжщество, гледалъ е да го умилостиви въ случай на бѣдствие или възблагодари въ случай на сполука и благоденствие, па може би и просто да му изрази чувството си на прѣданность. Жрътвопринасянето ние виждаме още на първитѣ страници на Ветхия Завѣтъ; синоветѣ на прародителетѣ принесли въ жрътва Богу — единъ отъ земнитѣ плодове (Каинъ), а другий отъ стадата си (Авель). Патриарситѣ и тѣ принасяли жрътви; нъ само въ Моисеево врѣме се изработила една подробна обрядна наредба за жрътвоприношенията. Правилата ѝ сж изложени въ библейската книга *Левитъ.* И изглежда като че евреитѣ никога не сж принасяли човѣшки жрътви. Това е забѣлѣжително, прѣдъ видъ на обстоятелството, че тоя обичай се открива у всички староврѣменни народи, безъ да се исключжтъ и класическитѣ (въ първитѣ врѣмена на историята имъ): на асирийско-вавилонскитѣ паметници често може да се види изображението на принасянето човѣци въ жрътва, въ цѣлата обстановка на религиозния обрядникъ. Фактътъ, че Авраамъ щѣлъ да принесе въ жрътва сина си Исаака, не доказва принасянето човѣшки жрътви у евреитѣ, защото не трѣбва да се забравя, че това е било едно испитание на твърдостьта на вѣрата Авраамова. По́-голѣмо правдоподобие има споменътъ за Иефтая, който принеслъ въ жрътва дъщеря си; нъ и тая история се излага въ Библията (сжд. 11; 30 — 40) съ такъва таинствена неопрѣдѣленость, че описваното въ неж подлежи на разни тълкования, и по́-вечето на́й-нови изслѣдователе обясняватъ, че Иефтаевата дъщеря е била просто посветена Богу да служи при Скинията. Въ всѣкой случай Моисеевий законъ ясно запрѣщава принасянето въ жрътва човѣшки сжщества (виж. Лев. 18; 21 и 20; 2—5; Втор. 12; 31 и 18; 10) като «мерзость» прѣдъ Господа.

Жуанъ Австрийски (донъ). Незаконнороденъ синъ на Карла V, извѣстенъ по блескавата си побѣда, на чело на австро-италияно-испанска флота, надъ турцитѣ при Лепанто (Гръция), на 7 октомвр. 1571.

Жуберъ *(Иосифъ).* Франц. моралистъ, авторъ на *Мисли* (1734 —1824).

Жуковский *(Вас. Андр.).* Руски поетъ, който токо-речи исключително е подражавалъ и прѣвождалъ, като е умѣлъ да бжде точенъ въспроизводитель на духа на подлинницитѣ си; той е прѣсадилъ у руситѣ много произведения на та-

къви поети като Шилера, Байрона и др.; и благодарение нему, руситѣ се запознали съ индийския епосъ *(Наль и Дамаянти,* 1840), и съ персидск. *(Рустемъ и Зорабъ,* 1848), и нáй-сетнѣ съ Омировата Одисея. Ж. съ поезията си внеслъ въ Русия не романтизмъ, а идеализмъ, макаръ тоя идеализмъ да билъ донѣйдѣ празенъ, съзерцателенъ, а не що се стреми да осжществи идеали въ живота и се бори за тѣхъ неуморимо. Ж., род. въ 1783 въ едно село въ тулска губ., умр. въ странство въ 1852. Едно пълно събрание на неговитѣ съчинения, въ 13 тома, било издадено въ 1849—1857. За биограф. му виж. *Десеть биографии на образцови русски писатели съ портрети,* прѣводъ отъ рус. на Д. Т. Велкова (Шуменъ, 1896).

Жупелъ, *староб.* Сѣра, кюкюртъ.

Журданъ. Франц. маршалъ, завоевалъ Белгия и спасилъ Франция съ побѣдата надъ австрийцитѣ при Флйорю (село въ Белгия) въ 1794 (1762—1833).

Журналистика, *фр.* Периодическа литература; книжнина, що състои отъ повремѣнни издания — вѣстници и списания (виж. *Журналъ).* — **Журналистъ.** Редакторъ или сътрудникъ на журналъ (вѣстникъ или списание).

Журналъ (франц. отъ *журъ,* день, собств. знач. *дневникъ,* — книга, въ която се записватъ работитѣ изъ день въ день). Значението на тая дума е доста разнообразно: ж. *на входящитѣ и исходящитѣ книжа* въ една канцелария е книга, дѣто се записва деньтъ на постжпването на всѣко отъ книжата, неговото заглавие и едно кратко съдържание. *Книга* ж., дневникъ, тефтеръ, въ който единъ търговецъ записва зиманията и даванията, които сж станжли на вѣра, на отворена смѣтка или въ замѣна на стоки, полици и други стойности. — *Ж.,* списание, периодическо или повремѣнно издание, въ листове, брошури или книги, което се издава въ опрѣдѣлени срокове — мѣсечно, два пжти на мѣсеца, седмично и т. н. Такъви издания съдържатъ литературни, научни, политически и др. свѣдѣния. Французетѣ подъ ж. разбиратъ и вѣстникъ. Журналистиката е добила началото си въ Италия, именно въ Венеция; първий вѣстникъ се издавалъ скоро слѣдъ изнамѣрването на книгопечатането, въ втората половина на XV-и вѣкъ, когато почнжлъ да излиза единъ листецъ съ новини, нареченъ Relationen. Нáй-голѣмо значение ж. е добила въ Англия, дѣто вѣстникътъ е достигнжлъ да стане една грамадна политическа и социална сила, и упражнява такъво влияние на обществения умъ, че го наричатъ четвъртата сила на царството.

Жълта рѣка *(Хоанъ-хо).* Голѣма китайска рѣка, извира въ Кулкунски планини, на сѣв. отъ Тибетъ, пои Кукуноръ, обл. Канъ-су, тече прѣзъ Ланъ-чеу, заобикаля, въ Монголия, страната на ордуитѣ; слѣдъ това мие китайскитѣ обл. Шенъ-си, Шанъ-си, Хонанъ, дѣто тече прѣзъ Кайфунгъ, Киангъ-су, и се влива, слѣдъ едно твърдѣ лжкатушно течение по 3,500 килом. отъ зап. къмъ ист., въ Жълто море. *Ж. р.,* твърдѣ бърза, не еднакво дълбока, често прѣлива брѣговетѣ си и е отъ малка полза за корабоплаването. Тя е отъ всичкитѣ голѣми рѣки, слѣдъ Нилъ, рѣката, която

прибира най-малко притоци. Главнитѣ сѫ Коей-хо, Хоей-хо и Фуенъ-хо. Водитѣ ѝ посѫтъ една жълта пръсть, отдѣто и името ѝ.

Жълтата треска. Много опасна и въ по-вечето случаи смъртелна болесть, на която името иде отъ жълтия шаръ, що добива кожата на болния. Тя лесно се отличава отъ жълтеницата (виж. тая дума) по много признаци, като треперяне, сгорещяване и прѣсъхване на кожата, главоболие, наболѣване на очнитѣ клѫба, остръ болежъ въ чрѣслата и по корема, наклонность къмъ бълване, а особено по прихватливостьта си. Тия признаци може постепенно да омалѣѭтъ, и болний тогава оздравѣва въ 24 или 36 часа; ако ли не омалѣѭтъ, настава истинско *черно бълване*, цѣлото тѣло пожълтѣва и болний захваща да бълнува: това състояние трае двѣ седмици. Въ смъртнитѣ случаи болестьта обикновено се свръшва на втория или третия день. Понѣкога, когато всичко се вижда благоприятно, явява се внезапно черното бълване, и болний тутакси умира. Въ други случаи болнитѣ не прѣдставляватъ тия признаци, а само ги заболѣватъ краката и не могѫтъ да си пущатъ вода; тѣ умиратъ безъ да легнѫтъ да лежѫтъ. Въ всички случаи, които се свръшватъ смъртелно, въ пикоча се явява бѣлковина (албуминъ) на втория или на третия день.

Тая болесть е свойствена само на нѣкои страни; обикновено тя се явява въ Източна Индия и въ Панамски провлакъ, ала понѣкога се промъква въ Сѣверна Америка, Испания и дори и въ Италия. Нейний ендемически характеръ дава пълна възможность да се вадѫтъ вѣрни заключения за естественитѣ причини, що помагатъ за развитието ѝ. Така, тя се проявява въ горещи, влажни мѣстности, дѣто атмосферата е напълнена съ гнили испарения, въ земи малко издигнѫти надъ морската повръхнина; и тя е съвсѣмъ неизвѣстна въ по-студенитѣ, сухитѣ страни, особено ония, които се намиратъ доста далечъ отъ морето.

Жълтеница. Такъво болезнено състояние, при което очитѣ и кожата на болния пожълтѣватъ. Когато *ж.* минува скоро, пожълтѣватъ само очитѣ. А понѣкога, освѣнь очнитѣ мокроти, пожълтѣватъ и другитѣ течности на тѣлото, запр. плюнката, потътъ и др. Понѣкога още жълтеничавий вижда всичко като да е жълто. Пожълтяването на жълтеничавия става отъ присѫтствието на жлъчката въ кръвьта и тканитѣ. Жлъчката отива въ кръвьта, когато черний дробъ ѭ отлѫча силно или когато ѝ се прѣчи да влиза въ дванадесетопръстника (12-пръстното черво). Това болезнено състояние на тѣлото—ненормалностьта въ службата на черния дробъ — става отъ много причини, и лѣкува се по-лесно или по-мѫчно, споредъ причинитѣ, които сѫ го произвели.

Жълто езеро *(Сарѫ-йолъ)*. Старо-планинско езеро, надъ Карлово, 1730 метра надъ морското равнище.

Жълто море *(Хоанъ-хай)*. Часть отъ Китайско море, която образува Печелиски заливъ между сѫщи Китай на зап. и Корея на ист. Името му иде отъ шара на пръстьта, надъ която се намиратъ водитѣ му.

Жълченъ мехуръ. Органъ, въ който се пази, до врѣмето на пищеварението, жлъчката (виж. тая дума), която се приготвя отъ чер-

ния дробъ. У млѣкопитаѫщитѣ, съ исключение на еднокопитнитѣ, истинскитѣ китове, много дебелокожи и нѣкои прѣживни, всѣкога има *ж. м.*; има го и у по́-вечето птици, съ исключение на нѣкои видове (гълѫбътъ) и дори семейства (страуситѣ, папагалитѣ); намира се и у земноводнитѣ и рибитѣ; а у класоветѣ, що слѣдватъ подиръ тѣхъ, не се срѣща.

Жюарезъ. Прѣдсѣдатель на Република Мексико (1806 — 1872), борилъ се противъ Франция отъ 1862 до 1865, и заповѣдалъ да се застрѣли императоръ Максимианъ.

Жюлъ Вернъ. Виж. *Вернъ.*

Жюлъ Симонъ. Франц. философъ и държавникъ (1814—1896).

Жюржюра. Планинско бърдо въ Алжирия (Африка).

Жюри, *англ.* 1) Избрани измежду гражданетѣ сѫдии, сѫщото каквото е у насъ *сѫдебни засѣдатели.* — Това учреждение е сѫществувало въ Англия съ вѣкове, а въ Франция е въведено отъ 1791. То е сѫществувало още въ старо врѣме въ Римъ; нъ римскитѣ жюри, които се зимали отъ единъ особенъ разредъ граждане, упражнявали и правото на помилване, което не принадлежи на нововрѣменнитѣ жюри. Това учреждение е родено отъ страха да не би постояннитѣ сѫдии, прѣдъ очитѣ на които всѣкидневно испъква гледката на прѣстѫпления, да навикнѫтъ да считатъ човѣчеството за съставено отъ прѣстѫпници и да виждатъ единъ виновенъ въ всѣкой обвиненъ. За да се даджтъ здравини на обществото, намислили да зиматъ отъ него граждане отъ токоречи сѫщото положение въ живота, отъ каквото биватъ обвиненитѣ. 2) Лица назначени да оцѣнѫтъ качествата на прѣдмѣти изложени въ изложение: *жюритѣ въ Пловдивското изложение.*

Жюсйо *(де).* Име на нѣколко франц. ботаници: *Антоанъ де Жюсйо* (1686—1758); *Бернаръ де Жюсйо,* неговъ братъ (1699—1777); *Жозефъ де Жюсйо,* тѣхнъ братъ (1704—1779); *Лоранъ де Жюсйо,* внукъ на прѣдидущитѣ (1748—1836); *Адрианъ де Жюсйо,* неговъ синъ (1797—1853). Жюсиевци при распрѣдѣлението на растенията обръщали внимание на всичкитѣ имъ отличителни чърти, а не само на нѣкои, както правилъ Линей.

З.

З́, з́. Въ церковнитѣ книги тия букви, на които имената сѫ *зѣло, земля,* означаватъ първата 6, втората 7. Виж. *Словѣнски цифри.*

Заала. Име на нѣколко нѣмски рѣки: 1) *Саксонска* или *Тюрингенска* **З.** извира въ западнитѣ поли на Фихтелгебирге въ Бавария, тече сѣверно прѣзъ нѣколко държавици, херцогства рейсско, саксенъ-алтенбургско, саксенъ-веймарско, Анхалтъ, на́й-сетнѣ минува прѣзъ пруска Саксония и се влива въ Елба, около 40 килом. надъ Магдебургъ; 400 килом. Корабоплавателна само въ Саксония; 2) *Франконска* **З.** извира на прѣдѣла на Бавария и Саксенъ-Мейнингенъ, тече прѣзъ Бавария и се влива въ Майнъ; 105 килом.; 3) *Залибурска* **З.**, образува се на прѣ-

дѣла на Тиролъ и въ Залцбургъ се влива въ Залцъ (притокъ на Инъ); 90 килом.

Заарско движение. Буна, която се подигнжла въ Заара (Стара-Загора) на 15-и септемвр. 1875 отъ Стеф. Стамболова, апостолъ на Централния бунтовенъ букурещски комитетъ и прѣемникъ на Левски. Понеже Стеф. Стамболовъ се явилъ при наближаването на есеньта въ Ст.-Загора, старо-загорчане прѣдлагали да се отложи подигането на буната за пролѣтьта отъ 1876, като пó-сгодно врѣме; нъ тѣ били принудени да се покорѭтъ на плана на комитета. Споредъ рѣшението на комитета, възстанието трѣбвало да стане нáйнапрѣдъ въ Стара-Загора, и послѣ въ селата. Комитетътъ билъ распоредилъ още да се запали Цариградъ, столицата на Турция, сѫщеврѣменно съ избухването на възстанието. По нѣкои причини, послѣдната часть отъ плана останжла съвсѣмъ неизпълнена. Буната въ Стара-Загора станжла така: вечерьта на опрѣдѣлената дата (15-и сept.) нѣколко младежи излѣзли изъ града, та станжли бунтовници; нъ прѣди да побунѭтъ населението въ околностьта или да земѫтъ горитѣ и планинитѣ, били всички изловени. Апостолътъ на буната, като видѣлъ несполуката ѝ, още сѫщий день хванжлъ гората. За малко врѣме старозагорскитѣ затвори и безистени се испълнили съ пó-събуденитѣ граждане и селяне отъ Стара-Загора и околностьта ѝ. Отъ Цариградъ се испрати комисия да изслѣдва работата на мѣстото. Турцитѣ се показахѫ въ това въстание меки и снисходителни; башибозуцитѣ нѣмахѫ врѣме да възвилнѣѭтъ и турскитѣ власти не прикачихѫ, както пó-сетнѣ въ копривщенското възстание, всѣкого на вѫжето. Подробности по тая буна се намиратъ у Захар. Стоянова: *Записки по българскитѣ възстания*, у Ст. Заимова: *Минѫлото*, и у Петра Иванова: *Въспоминания отъ разбърканитѣ врѣмена*.

Забавлявамъ *нѣкого*. Приятно го занимавамъ, не оставямъ го да се притѣснява, веселѭ го; залъгвамъ го съ играчки. — **Забавлявамъ се.** Прѣкарвамъ си врѣмето; веселѭ се. — **Забавенъ.** Който забавлява, смѣшенъ, джумбюшлия; *забавность*, свойство на такъвъ.

Заблуждавамъ *нѣкого*. Вкарвамъ го въ заблуждение, отдалечавамъ го отъ истината. — **Заблуждавамъ се** (букв. знач. скитамъ се, или ходѭ извънъ правия пѫть). Падамъ въ заблуждение, бъркамъ се умствено. — **Заблуждение.** Погрѣшно мнѣние, лъжовно понятие, погрѣшителна увѣренность въ нѣщо.

Заборовски *(Игнатъ)*. Полски ученъ, род. въ 1754, умр. въ 1803, билъ калугерь отъ ордена на пиариститѣ и учитель. Той е авторъ на *Практическа геометрия* (Варшава, 1786), класическа книга, съ която си служѫтъ земемѣрцитѣ въ Полша, и *Логаритми за народнитѣ училища* (Варшава, 1788).

Заборовски *(Сигисмундъ)*. Французски публицистъ, род. въ Крешъ (Deux-Sèvres) въ 1851. Билъ е много години секретарь на парижското Антропологическо дружество и наученъ редакторъ на нѣколко списания. Пó-главнитѣ му съчинения сѫ: *За древностьта на човѣка, народодостѫпно съкращение на прѣдисторията* (1874, 2 т., 8°); *Прѣдисторический човѣкъ* (1878, въ 32); *Прѣселенията на живот-*

нитѣ и пжтужщий гѣлжбъ (1879, въ 32); *Происхождението на говора* (1879, въ 32); *Голѣмитѣ маймуни* (1881, въ 32); *Научни вѣсти и любопитности* (1883, въ 12); *Исчезнжлитѣ свѣтове* (1884, въ 32); *За нѣколко стари фински лобове* (1886, въ 8°).

Заборовски *(Станиславъ)*. Полски юрисконсултъ, род. кждѣ 1470, умр. въ 1549. Билъ секретарь на краль Александра I. Главнитѣ му съчинения сж: Tractatus de natura jurium et bonorum regis (Краковъ, 1507), съчинение сега рѣдкость; и Rudimenta grammatica seu octo partium orationis examen (Краковъ, 1519), граматика, която, въпрѣки латинското си заглавие, е написана на полски и много врѣме е била класическа книга.

Зависж *отъ нѣщо, отъ нѣкого*. 1) Съмъ подъ властьта му, подъ пълното му влияние: *подвѣдомственій зависи отъ началника си*. 2) Бивамъ слѣдствие на една причина: *нашата доброчестина зависи отъ нашето поведение*. 3) Ставамъ, произлизамъ: *деньтъ и нощьта зависжтъ отъ въртението на земята*. — **Зависимъ, зависящъ**, който зависи; **зависимость**, състояние на зависимъ.

Заводъ, *рус*. Работилница, въ която сурови произведения, като руди и др. т., се обработватъ ржчно или машинно въ голѣми количества; *з.* различа отъ фабриката по това, че на фабриката работата е по́-сложна.

Завоевавамъ. Добивамъ мѣсто съ силата на оржжие, прѣзимамъ. — **Завоевание.** Добиване мѣстность съ въоржжена сила; то не е още само по себе си едно право, а едно дѣло, по което мѣстностьта става имотъ на побѣдителя за врѣмето, прѣзъ което ж держи съ войскитѣ си. Окончателното придобиване се утвърдява само чрѣзъ съгласието на другата страна. На́й-новото военно право простира правото на *з.* само върху държавна власть и имотъ, а не върху частенъ имотъ. — **Завоеватель.** Който завоевава. — **Завоевателенъ.** Който има за цѣль или се стреми да завоевае.

Завулонъ. Иакововъ и Лиинъ синъ, далъ името си на едно отъ 12-тѣ еврейски племена. *Завулоновото* племе населявало земята между Тивериадско море на ист. и Срѣдиземно море на зап.; то се прѣдѣляло на сѣв. съ Асировото и Нефталимовото племена, на югъ съ Исахаровото племе и съ Манасиевото западно полу-племе. Земята му отговаряла на южна Галилея. Главнитѣ градове били Назаретъ, Кана, Капернаумъ, Магдала и Тивериада. — **Завулонъ** е имало и градъ нъ прѣдѣла между Асировото и Завулоновото племе, който е принадлежалъ на Асировото племе, споредъ едни, на Завулоновото, споредъ други.

Завѣра. Име, което носи борбата на българскитѣ борци «за вѣрата», инакъ за независимостьта на Елада. Извѣстно е, че хиляди българе сж зели участие въ гръцкото възстание, което е докарало освобождението на Гръция (1821 — 1828). *Бочаръ, Хаджи Михалъ, Хаджи Христо, Хаджи Петръ,* едни отъ на́й-славнитѣ герои на това възстание, сж били българе. Въ онова врѣме въ Балкански полуостровъ е вѣялъ другъ вѣтръ: тогава всички християне сж се въодушевявали съ една мисъль — да съкрушжтъ игото на «невѣрния» турчинъ. Ето защо много буйни наши сънародници

се улавяли за оржжие и на тълпи тичали на помощь на Елада. За патплата, които българетѣ истеглили отъ турцитѣ прѣзъ ония врѣмена виж. *Исторически паметници по врѣмето на Завѣрата*, брой I отъ *Българска Библиотека*, издание на Българското Книжовно Дружество.

Завѣса. Перде (на *прозорецъ*, *врата* и др. т.).

Завѣтъ. Въ *богосл.* тържественъ договоръ или условно на Бога съ човѣка, въ което Богъ обѣщава отъ своя страна нѣкои милости и благодѣяния, а човѣцитѣ отъ своя страна обѣщаватъ да испълнѭтъ всичкитѣ му повелѣния. Такъвъ договоръ не се основава върху взаимни права, както помежду човѣцитѣ, нъ Богъ се обѣщава само отъ добрата си воля. Църквата припознава собствено два *з.*: *Ветхи*, който е състоялъ въ това, че Богъ обѣщалъ на човѣцитѣ божественъ спаситель и ги приготвилъ да го приемѫтъ, и *Нови*, който състоялъ въ това, че Богъ наистина подарилъ на човѣцитѣ спасителя. Тия два завѣта сѫ обемали частнитѣ завѣти на Бога съ нѣкои благочестиви лица — съ Ноя, съ Авраама, съ Давида, — когато Богъ имъ давалъ вѣра въ бѫдѫщия Месия. Моисеевий законъ съдържа главно условията на Ветхи *з.*, а евангелието — условията на Нови *з.* *(Библ.)*.

Завѣщание. Завѣщанието е автентиченъ актъ, чрѣзъ който едно лице обявява послѣдната си воля, сир. распорежда се, по установенитѣ въ закона правила, за въ бѫдѫще, отъ деня на смъртьта си, съ всичкия си имотъ или съ часть отъ него. Тоя актъ е отмѣняемъ, сир. завѣщательтъ може да го отмѣнява. Лицето, което завѣщава, било мѫжъ, било жена [и жена може да завѣщава, безъ да има потрѣба отъ съгласието или отъ разрѣшението на мѫжа си], трѣбва да не е въ обикновено умопобъркано или слабоумно състояние, па и да е съвършенолѣтно; инакъ наслѣдницитѣ могѫтъ да искатъ унищожението на завѣщанието му.

Законътъ припознава двѣ обикновени форми на завѣщание: *саморѫчно* и *нотариално*.

Саморѫчното завѣщание трѣбва да е написано цѣло съ рѫката на завѣщателя и да е подписано отъ него съ означение деня, мѣсеца и годината когато е направено. Подписътъ трѣбва да е на края на завѣщанието.

Нотариалното завѣщание може да бѫде *публично* или *тайно*. Публичното подлежи на слѣднитѣ формалности:

1) То се извръшва отъ нотариусъ въ присѫтствието на четирма свидѣтеле.

2) Завѣщательтъ трѣбва да диктува, а нотариусътъ да напише завѣщанието както му е диктувано.

3) Нотариусътъ трѣбва да прочете завѣщанието на завѣщателя прѣдъ свидѣтелетѣ.

4) Изрично се споменува въ завѣщанието, че сѫ направени тия формалности.

5) Завѣщательтъ трѣбва да подпише завѣщанието самъ; ако ли заяви, че не знае или не може да пише, заявлението му се забѣлѣжва изрично въ акта, заедно съ причината, която му е прѣчила да подпише. Още, завѣщанието трѣбва да е подписано и отъ свидѣтелетѣ и нотариуса.

Тайното завѣщание подлежи на слѣднитѣ формалности:

1) То може да бѫде написано отъ завѣщателя или отъ едно трето лице.

2) Ако е написано отъ завѣщателя, то трѣбва да е и подписано отъ сѫщия на края на съдържанието му; ако ли е написано исцѣло или отчасти отъ другиго, то трѣбва да бѫде подписано отъ завѣщателя на всѣкой листъ, ако състои отъ пó-вече листове. Лицето, което е писало завѣщанието, длъжно е и то да го подпише.

3) Хартията, която съдържа завѣщанието, или хартията, която служи за пликъ, трѣбва да е сключена и запечатана съ печата така, каквото завѣщанието да не може да се извади безъ поврѣда.

4) Завѣщательтъ ѭ прѣдава така сключена и запечатана на нотариуса, въ присѫтствието на четирма свидѣтеле нáй-малко, или изисква да се сключи и запечата въ присѫтствието на нотариуса и свидѣтелетѣ.

5) Върху хартията, въ която е написано, или обвито завѣщанието, нотариусътъ полага надписъ, въ който означава прѣдаването за пазене, едно заявление на завѣщателя отъ него ли е написано завѣщанието или отъ другиго, числото и съдържанието на печатитѣ, и присѫтствието на свидѣтелетѣ при извръшването на всичкитѣ формалности.

6) Надписътъ се подписва, както отъ завѣщателя, така и отъ нотариуса, заедно съ свидѣтелетѣ.

7) Всичкитѣ тия формалности се извръшватъ безъ прѣкѫсване и безъ извръшване други актове.

Ония, които не знаѭтъ или не могѫтъ да четѫтъ, сѫщо и слѣпитѣ, не могѫтъ да правѭтъ распоредба чрѣзъ тайно завѣщание.

Глухо-нѣмитѣ и нѣмитѣ могѫтъ да правѭтъ саморѫчно завѣщание или тайно, приети отъ нотариуса; нъ тайното трѣбва да бѫде цѣло написано, датирано и подписано съ рѫката на завѣщателя.

Законътъ изисква свидѣтелетѣ повикани да присѫтствуватъ на завѣщанията да сѫ пълнолѣтни, български подданници и ползуѭщи се съ граждански права.

Завѣщанията на военни, които се намиратъ въ военен походъ, на квартири, или на гарнизонъ вънъ отъ територията на княжеството, въ обсадена мѣстность въ княжеството, както и на пѫтници по море, и на жители въ мѣста, въ които всѣко съобщение е прѣкѫснѫто по причина на чума или друга заразителна болесть, ставатъ въ други отъ обикновенитѣ форми.

Загазигъ. Градъ въ Долни-Египетъ, ц. на обл. Шаркие, 105 килом. на сѣв.-зап. отъ Суезъ, на канала що води отъ провлака за Нилъ и на желѣзницата отъ Каиро за Суезъ; 19,815 жит. Голѣмо стоварище на памука и житото въ тая страна на делтата.

Заглавие. Надписътъ, поставенъ на чело на книга, отдѣлъ отъ книга, или каквото и да било съчинение, за да дава едно всеобемляѭще понятие за съдържанието.

Заговоръ. Тайно съгласие на нѣколцина да работѭтъ противъ една власть, съзаклетие.

Загора (стар. *Ахеронъ*). Рѣка въ Албания (янински вил.), образува езеро Чукнида, прибира водитѣ на Коцитъ, и се влива въ Поническо море, 8 килом. на ист. отъ Парга; 80 килом.

Загоричане. Градецъ въ костурска каза; 5,000 жит. Чисто български градецъ.

Заграниченъ, *рус.* 1) Който се намира задъ границата или прѣдѣлитѣ на една държава, или който е докаранъ отъ тамъ, другоземенъ, чуждестраненъ. 2) Който е назначенъ за въ странство: *заграниченъ паспортъ.*

Загребъ (по нѣмск. *Аграмъ*). Главний градъ на Кроация или Хърватско (унгарск. обл.), 380 килом. на югъ отъ Вѣна, 280 килом. на ист. отъ Триестъ по желѣзница, на Сава (притокъ на Дунавъ); 38,900 жит. З. е сѣдалище на хърватския банъ (главенъ управитель) и на хърватския сеймъ (областно събрание). Тоя градъ е срѣдоточно мѣсто на хърватския литературенъ и политически животъ. Въ него се намира хърватский университетъ и хърватската академия на наукитѣ и искусствата. Отъ тоя градъ се крѣпи народний духъ среща незаконнитѣ домогвания на силнитѣ съсѣди мадяри, нѣмци и италиянци. Много българе сж се учили въ З. Градътъ е добрѣ укрѣпенъ, има хубаво пристанище на Сава, и върти значителна търговия съ жито и тютюнъ.

Загуляевъ *(М. А.).* Отличенъ русски журналистъ и публицистъ, особено популяренъ въ С.-Петербургъ. З. се счита у руситѣ за голѣмъ зналецъ на западно-европейския животъ и политика. Той е работилъ въ *Всемірной Трудъ, Голосъ, Сынъ Отечества, Русскій Міръ, Библіотека для Чтенія, Всемірная Иллюстрація* и др. Той е и сътрудничилъ на *L'Indépendance Belge*, парижския *Journal des Débats* и петербургския *Journal de Pétersbourg.* З. е роденъ въ 1834.

Задавамъ. Давамъ по́-напрѣдъ, прѣдлагамъ за отговоръ: *задавамъ пари, задавамъ въпросъ.* Оттука **задатъкъ** (виж. *авансъ*); **задавка** или **задача,** въ *матем.* въпросъ за отговоръ или разрѣшение, а изобщо всѣко нѣщо, което се изисква да се извърши.

Задаръ (итал. *Зара*). Главний градъ на Далмация, на единъ носъ на Адриатическо море, 117 килом. на сѣв.-зап. отъ Сполатро, около 200 килом. на юго-ист. отъ Триестъ и 475 килом. на юго-зап. отъ Вѣна; 12,000 жит., които говорѫтъ главно италиянски езикъ. Търговия съ жито, вино, маслинено масло, бадеми; ликйори, особено мараскинъ; риба, кожи, кости. Въ 1886 въ З. влѣзли 1087 кораба, съ товаръ 254,057 тона. До 1873 З. е билъ крѣпость. Пространно и безопасно пристанище. Съборна пръква *Св. Анастасия* — базилика отъ XIII-и вѣкъ, съ прѣкрасенъ мраморенъ алтарь и хубава живопись; църква при женския монастирь Св. Мария, построена, по прѣданието, отъ развалинитѣ на единъ храмъ на Юнона въ IX-и вѣкъ. Има и православна църква, построена въ XV-и вѣкъ. Военно-морски арсеналъ. Четире монастиря. Гимназия, правосл. и римо-катол. богослов. училища, учителски институтъ, акушерско училище. Публична библиотека, областенъ музей, два театра. Търговска и занаятчийска камари. — Въ римско врѣме *З.* се наричалъ *Jader* и билъ гл. градъ на Либурния. Отъ 553 градътъ принадлежалъ на източно-римската (византийската) империя; въ 997 се прѣдалъ на защитата на венецияницитѣ; въ 1052 минжлъ подъ властьта на хърватския краль Крешимира III; а въ 1105 паднжлъ въ ржцѣтѣ на унгарцитѣ. Отъ тогава градътъ минувалъ ту подъ венецияньска, ту подъ унгарска

власть, доклѣ въ 1409 неаполитанский краль Владиславъ, претендентъ на унгарската корона, не продалъ Венеций правата си на Далмация за 100,000 дуката. Отъ това врѣме *З.* се намиралъ подъ властьта на венецияньската република до 1797, когато, заедно съ Венеция, минжлъ подъ властьта на Австрия. По мира отъ 1809 *З.*, отстжпенъ Франций, влѣзълъ въ Илирийската область; въ 1813 той изново отишелъ подъ властьта на Австрия.

Задаръ (Стари —) или *Биоградъ* (Бѣлградъ), по итал. *Зара векия.* Търговско мѣстце въ Далмация, на Адриатическо море, 26 килом. на юго-ист. отъ сегашни Задаръ, съ пристанище, нѣкогашната столица на хърватскитѣ крале. Стари *З.* има сега 1,500 жит.

Задкулисенъ, отъ *кулиса* (виж. тая дума). Потуленъ, скришенъ.

Задоченъ, заоченъ. Сждебенъ терминъ: което става задъ очитѣ, не прѣдъ очитѣ, при неявяване на обвиненъ прѣдъ сжда: *осжденъ задочно.*

Заимовъ *(Стоянъ Петровъ).* Български бунтовникъ-апостолъ прѣди освобождението на България и съврѣмененъ педагогъ и списатель, нáй-добрѣ извѣстенъ по съчинението си *Минжлото,* исторически и белетрически очерки, въ единъ редъ книги, на нововрѣменнитѣ български движения за политическо освобождение. З., роденъ въ 1855 въ с. Трикмешлий, близу до Чирпанъ, се училъ първоначално въ родното си мѣсто при даскалъ Ивана Лангерата на наустница и псалтикия, въ Чирпанъ при учитель Янка Кочева, тогава нáй-добрий учитель въ цѣло Чирпанско, и слѣдъ това въ прочутото на врѣмето си старо-загорско училище, на което свършилъ V-класния курсъ въ 1869. Около това врѣме въ Чирпанъ и Стара-Загора се наредили бунтовнитѣ тайни комитети, въ които зелъ участие и З.; на 15-и юния 1870, той билъ испратенъ подъ конвой и пѣшкомъ въ Чирпанъ, а отъ тамъ въ Трикмешлий; прѣзъ августа сжщата година го намираме, че постжпя въ педагогическия класъ на пловдивското училище, и слѣдъ една година, че се условява учитель въ Хасково. Прѣзъ 2-годишното си учителствуване въ тоя градъ, дѣто главенъ учитель билъ Берковски (виж. *това име),* З. се заплѣлъ въ работитѣ на хасковския бунтовенъ комитетъ, та заедно съ другитѣ бунтовни дѣйци билъ испратенъ отъ турското правителство на вѣчно заточение въ Диарбекиръ (виж. кн. I, IV и V отъ *Минжлото).* Прѣзъ декемврия 1874 той избѣгнжлъ изъ диарбекирската крѣпость, подъ фалшиво име Бенковски, и прѣзъ Цариградъ*) намѣрилъ се въ Букурещъ въ кржга на българскитѣ бунтовни дѣйци. Наскоро, слѣдъ недоразумѣнията между Л. Каравелова и Хр. Ботева, З. зима страната на Ботева, и подкача да редактира въ Браила сатиричe-

*) Заслужва да се забѣлѣжи, че въ турската столица *З.* билъ честитъ да се въсползува отъ услугитѣ на единъ свой бившъ бунтовенъ събратъ отъ Стара-Загора *(Ясенъ Ив. Руселиева),* тогава ученикъ въ едно цариградско училище, тоя сжщи вѣренъ приятель, чрѣзъ когото пó-сетнѣ *З.* кореспондиралъ отъ една страна съ *Хр. Ботева* [Ботевъ тогава билъ прѣдсѣдатель на централния комитетъ въ Букурещъ], отъ друга съ *Ст. Стамболова* [Стамболовъ тогава устрояваль Заарското възстание], когато съ една дружинка билъ отишелъ въ Цариградъ съ послание да го запали отвредъ щомъ избухне възстанието въ България.

ски и юмористически вѣст. *Михалъ* (1875), който ималъ за главна цѣль да бичува турската тирания въ България. Тоя вѣстникъ излизалъ около 3 мѣсеца. Прѣзъ юлия сѫщата година, 1875, З. въ общо събрание на българскитѣ революционни комитети прѣдложилъ между друго единъ планъ за запалването на Цариградъ щомъ се дигне възстанието въ България *(Заарското)*, и за тая цѣль съставилъ една дружина и ходилъ въ турската столица. По разни причини, между които и несполуката да се дигне бунтътъ, дружината не се опитала да приведе плана въ испълнение. Прѣзъ септемврия З. отпѫтувалъ отъ Румѫния за Вратца, и въ една обиколка изъ Вратчанско наредилъ да се отложи възстанието за прѣзъ пролѣтьта на 1876. Прѣзъ есеньта сѫщата година, по инициативата на З., съставилъ се бунтовнически комитетъ въ Гюргево*), и членоветѣ му приготвили общия планъ на възстанието за прѣзъ 1876, па си и подѣлили България на нѣколко окрѫга за дѣйствие и се отзовали всѣкой въ своя окрѫгъ. З. се явилъ като апостолъ въ Врачанско. По разни причини врачанци не можахѫ да възстанѫтъ кога избухнѫ Априлското възстание; ала З. паднѫ въ рѫцѣтѣ на турската власть и, испратенъ въ Русе, биде осѫденъ на смърть. За добра честь, кога го карали на бѣсилката, пристигнѫла заповѣдь за замѣнение смъртната прѣсѫда съ вѣчни окови; и слѣдъ нѣколко деня З., заедно съ Н. Обрѣтенова и К. Ботева, откарали за крѣпостьта на Сенъ-Жанъ-д'акръ (Акя), отдѣто се освободилъ по силата на Санъ-Стефанския договоръ. Слѣдъ освобождението З. станѫлъ училищенъ инспекторъ въ Чирпанско; а въ 1878—9 постѫпилъ ученикъ въ московския учителски институтъ, на който и свършилъ курса прѣзъ 1881. Отъ тогава е занимавалъ учителска, директорска или инспекторска длъжность, съ една прѣсѣкулка между 1885 и 1886, когато е билъ окрѫж. управитель въ Шуменъ, въ Стара-Загора и пакъ въ Шуменъ, и съ друга прѣсѣкулка прѣзъ 1887, когато е билъ арестуванъ и интерниранъ, а малко пóсетнѣ и екстерниранъ. Слѣдъ 4-мѣсечно емигрантство, З. се върнѫлъ въ Пловдивъ, и въ пловдивския затворъ написалъ кн. III отъ *Минѫлото* (виж. прѣдислов. на тая книга); прѣзъ декемврия сѫщата година се освободилъ отъ ареста. На З-та писателска дѣятелность принадлежѫтъ, освѣнъ *Минѫлото*, и други произведения: *Граматика* за III отдѣление (Варна, 1883); *Ботаника* (Руссе, 1883); *Словесность* (Руссе, 1883); *Критика* на Зах. Стояновото съчинение *Опитъ за биография на Хр. Ботйовъ*, вмѣстена въ кн. I на Министер. Сборникъ; *Критика* на С. Басаричековия учебникъ *Въспитание*, вмѣстена въ кн. III на Сборника; *Методика* (Пловдивъ, 1894); *Василъ Левски Дяконътъ* (София, 1895); и др. Освѣнъ това, З. е писалъ и въ вѣст. *Право* (Цариградъ, 1869 — 73), *Напрѣдъкъ* (Царигр., 1874—77), *Знание* (Букурещъ, 1875) подъ псевдонимъ «пѫтникъ», *Знаме* (Букурещъ, 1874) въ отдѣла «Новини изъ България», *Русскій Курръеръ* (Москва, прѣзъ 1880—81) въ отдѣла «Письма изъ Болгарій». З. бѣше до 1898 членъ по изборъ на Постоянното Учебно Бюро при

*) Виж. Централенъ Бунтовнически Гюргевски *Комитетъ*.

Министерството на Просвѣщението; сега е пакъ учитель.

Заинтересувамъ *нѣкого въ нѣщо.* Привличамъ неговото внимание, възбуждамъ неговата любознателность, любопитство, участие, съчувствие. — **Заинтересувамъ се.** Обръщамъ своето внимание, зимамъ участие, съчувствувамъ.

Заира. Виж. *Конго.*

Займисъ *(Тразибулъ).* Гръцки политикъ, синъ на Андрея Займисъ, единъ отъ героитѣ на революцията за гръцката независимость (1821), род. въ Калаврита (Пелопонезъ) въ 1829, умр. въ Атина, въ 1880. Училъ се въ Атина и свършилъ правото въ Парижъ. Билъ много врѣме прѣдсѣдатель на Камарата на прѣдставителетѣ, и игралъ лична роля като министръ въ разни министерски комбинации. Въ 1863 нему било възложено отъ краль Георгя да влѣзе въ владѣние на Ионическитѣ о-ви при присъединението имъ на Гръция.

Зайчаръ. Градъ въ Сърбия, съ чисто българско население, около 50 килом. на юго-зап. отъ Видинъ и 10 килом. отъ прѣдѣлната линия; отъ 3800 до 4000 жит. всичкитѣ българе, съ исключение на малко число власи и малцина прѣселенци сърбе. З. е расположенъ въ една плодородна равнина, въ жгъла, който образува рѣка Малки Тимокъ — *Църна рѣка* — при вливането си въ Голѣми Тимокъ. — Тоя градъ е билъ присъединенъ на Сърбия по настояването на Русия, слѣдъ една буна на зайчарци, въ 1833. Виж. книж. *Зайчаръ и Неговото насселение* отъ С. Ж. Д-овъ, прѣпечатана отъ *Периодическо Списание* на Българ. Книж. Дружество (София, 1884).

Закатекасъ. Държава въ съюзната република Мексико; простр. 65,167 чет. килом.; насел. 527,966 жит. Климатътъ е студенъ, защото държавата цѣла се намира въ срѣдоточното плато на Мексико. Страната е богата съ сребърни рудници. Сѣдалище на управлението е гр. *Закатекасъ,* 466 килом. на сѣв.-зап. отъ гр. Мексико, съ 32,000 жит. Фабрики за монети, за барутъ и за памукъ. Колегия, основана кждѣ края на XVIII-и вѣкъ.

Заклеймявамъ, *рус.* Полагамъ на нѣщо клеймо, *дамгосвамъ.*

Заклинателе. Съ това име се наричали въ врѣмето прѣди и слѣдъ Иисуса Христа едни измамници, които казвали, че могжтъ да испжждатъ злитѣ духове въ името на Бога. Споредъ евангелието (Мат. 10; 1, Марк. 16; 17, Лук. 10; 17), само апостолитѣ сж имали власть да испжждатъ нечиститѣ духове въ името Христово. Моисеевий законъ е запрѣщавалъ строго употрѣбението на магесничеството *(Библ.).*

Заключавамъ. 1) Искарвамъ слѣдствие, правжж заключение. 2) Съдържамъ. — **Заключение.** Слѣдствие, край.

Законодателство. 1) Законодателно тѣло, сир. събранието, което прави законитѣ; у насъ Народното Събрание. 2) Общностьта и духътъ на всичкитѣ закони и постановления на една държава: *римското законодателство, французското законодателство.* — **Законодатель, законодавецъ.** Оня, който дава, установява, закони. — **Законодателенъ.** Който се отнася до установението на законитѣ. — **Законоположение.** Установление на законъ, узаконение; законъ. — **Законопроектъ,** *бълг.-лат.* Про-

ектъ, кроежъ за законъ: *Народното Събрание гласува тоя законопроектъ* знач. Н. С. прие, одобри за законъ тоя кроежъ. — **Законнороденъ.** Роденъ отъ законенъ бракъ. — **Законоучитель.** Учитель на законъ Божи, на вѣрата.

Закхей. Иерихонски главенъ митарь, който се качилъ на черница, защото билъ нисичъкъ, за да види Христа, когато иделъ въ Перихонъ. Христосъ му направилъ голѣмата честь да слѣзе въ неговата кжща, похвалилъ вѣрата му и му дарилъ спасение *(Библ.)*.

Зала, *фр.* 1) Отводъ, обширно мѣсто между стантѣ на една кжща. 2) Нарочно построена обширна стая за обществени събрания.

Зале. Градъ въ азиятска Турция (Сирия), въ источнитѣ поли на Ливанъ, мѣсто за почивка между Бейрутъ и Дамаскъ; 13,000 жит. християне, сирийци и гръци. Залскитѣ мулетаре и съпроводници сж прочути по честностьта си. Лозарство.

Заложникъ. Човѣкъ даденъ отъ едно правителство или отъ нѣкаква власть на друго като залогъ за испълнение условията на договоръ.

Залокаръ *(Янежъ)*. Словенски списатель, авторъ на *Словенско-Нѣмски рѣчникъ*, който по богатство се сравнява съ сръбския на Вуковича (1791 — 1872).

Залокостасъ *(Георгиосъ)*. Гръцки поетъ, род. въ Спрако (Епиръ) въ 1805, умр. въ Атина въ 1858. Училъ се въ Ливорно; на 16-годишна възрасть билъ единъ отъ първитѣ борци, прѣзъ гръцкото възстание, въ Мисолонги. Поемитѣ му: *Мисолонги, Арматолитъ и Клефтитъ, Влизането въ Прѣвеза, Празнитъ отъ занятие часове, Марко Бочаръ* сж произведения съ възвишено чувство, и пълни съ изразителность и деликатность. З. е безспорно едно отъ великитѣ имена на гръцката поезия. Едно пълно издание на поетическитѣ му трудове е излѣзло въ Атина въ 1860. Нѣкои сж прѣведени на английски, французски, русски и др. европейски езици.

Залпъ (отъ *селве*, здравей), *лат.* Едноврѣменно изгърмѣване на нѣколко огнестрѣлни орждия (топове).

Залужанский. Чешски ботаникъ, медикъ и богословъ, който съ два вѣка прѣдварилъ теорията на Линея (умр. въ 1613).

Залѣвски *(Казимиръ)*. Полски писатель и драматургъ, род. въ Плокъ въ 1848. Свършилъ правото, нъ прѣдпочелъ да слѣдва литературното поприще и основалъ, въ 1865, листа Wiek. Пóзабѣлѣжителнитѣ му драми сж: Bez posagu (Безъ прикя), Z pestepem (Съ напрѣдъка), Przed sluben (Прѣди свадбата), Zle ziarno (Лошо сѣме), трагедии Marco Foscarini, Artykul 264 (Членъ 264), Treflova dama (Момата съ кръстъ), Panipodkomorzina (Слѣдната) и др.

Зама. Староврѣмененъ африкански градъ (сегаш. село *Зуаримъ)*, 150 килом. на юго-зап. отъ Картагенъ, извѣстенъ по побѣдата на Сципиона Африкански (202 прѣди Р. Х.) надъ Анибала, която турила край на 2-та пуническа война. З. станжла столица на Нумидия слѣдъ разорението на Картагенъ, и отблъснжла нападенията на римския консулъ Метела въ 109 прѣди Р. Х.; нъ била съсипана слѣдъ развитието на Юба отъ римлянетѣ въ 46 прѣди Р. Х.

Замаскирвамъ. Виж. *Маскирамъ*.

Замбеза или **Куама.** Нáй-голѣмата рѣка въ юго-източна Африка,

истича подъ име Либа изъ едно блатисто езеро, Дилоло, подъ 11° 30′ юж. широчина. Слѣдъ това тече къмъ югъ и юго-ист. прѣзъ страни Лобале Баротзе и Мамунда по една широка равнина. Около 17° юж. шир. рѣката зима името *З.* и образува прочутъ водопадъ Виктория, 30 метра високъ, минува въ Тете, по́-нататъкъ тече прѣзъ гориста планина Лупата и се влива въ Индийски океанъ прѣзъ два ржкава. При устието си *З.* образува обширна делта (5,000 четв. килом. между сѣверния и южния ржкавъ). З. прибира доста голѣми притоци: Луене, Лунгоеунго, Мадчила, Кабомпо, Квандо, Гвай, Лоангва, Шире и др. Въпрѣки дължината си отъ 2,200 килом. и многоводието си, *З.* нѣма голѣмо значение за корабоплаването, по причина на стръмнинитѣ, водопадитѣ и засипаното съ пѣсъкъ устие. Долното течение на *З.* е въ владѣние на португалцитѣ. З. е изслѣдвана прѣзъ втората половина отъ нашия вѣкъ, отъ Д-ръ Ливингстона (1851—56, и 1858 — 64), Стянли, Серпа Пинто (1878—1879) и др. Тая рѣка изобилува съ крокодили и рѣчни коне.

Замзумими. Вж. *Зузими.*

Замка, *тур.* Клей, растително лѣпило.

Замойски *(Иванъ Сарий).* Великъ полякъ, род. въ Скоковъ, въ 1541, умр. въ 1605, билъ единъ отъ пратеницитѣ въ 1573 да занесжтъ на Хенриха Анжуски акта на избирането му за полски краль, накаралъ да се избере послѣ Стефанъ Баторий, комуто станжлъ канцлеръ, воювалъ сполучливо на чело на полската войска среща руситѣ, оздравилъ прѣдѣлитѣ на Полша откъмъ татаретѣ, и, като се върнжлъ отъ похода си среща татаретѣ, оженилъ се за внука на краля. Слѣдъ Баториевата смърть, 1587, той отказалъ да приеме короната, и придобилъ да се даде на Сигизмунда III. Той основалъ градъ Замосць, въ 1588.

Замора. Испански градъ, центръ на едноименна область, на дѣсн. брѣгъ на Дуро, 257 килом. на сѣв.-зап. отъ Мадридъ; 14,085 жит. Фабрики за капели и др. — Областьта има 10,711 чет. килом. и 269,900 жит., допира до Португалия на зап. Земята е плодородна; износъ вино.

Замора. Градъ въ република Еквадоръ, на едноименна рѣка; 14,400 жит. Рудници.

Замосць. Русски укрѣпенъ градъ въ люблинската губ. (Полша), 8 килом. на юго-ист. отъ Люблинъ; 10,000 жит. Голѣмъ замъкъ; заводи. — Тоя градъ, основанъ отъ канцлера Замойски, въ 1588, принадлежалъ на Австрия отъ 1722 до 1809, когато се отстжпилъ на Варшавското дукство, отъ което го зели руситѣ въ 1814.

Зангебаръ. Страна въ източна Африка, покрай Индийски океанъ, която се простира на югъ до Мозамбикъ; пои се отъ рѣка Калиманси, има горещъ и нездравъ климатъ, нъ плодородна земя; произведения: темянъ, абаносъ и др. Жителетѣ, по́-вече отъ 1 милионъ, по брѣга сж бѣли, а въ вжтрѣшностьта негри. Дѣли се на нѣколко държави, управлявани отъ султани: Килоа, Монбаза, Мелинда, Брава или Беруа, Магадоксо. Килоа и Сокотора принадлежжтъ на маскатския имамъ. Германцитѣ сж основали въ тая земя въ послѣднитѣ години селища.

Занд *(Жоржъ),* псевдонимъ на отлична французска романистка маркиза *Дюдеванъ,* род. въ ендр-

ски департаментъ въ 1804, умр. въ 1876. Прѣпирнитѣ на майка ѝ съ баба ѝ ѭ накарали да потърси прибѣжище въ единъ монастирь, дѣто прѣкарала три години. Слѣдъ едно строго монастирско въспитание, тя се оженила за маркиза Дюдевана; нъ поради несъгласия съ него, напуснжла го слѣдъ нѣколко години, и отдалечила се съ двѣтѣ си дѣца въ Парижъ (1831). Тамъ, за прѣхраната си, почнжла да пише въ *Фигаро*. Заедно съ ржководителя си, Юлия Сандо, отъ чието име и направила литературното си име, маркиза Дюдеванъ издала на свѣтъ първия си романъ Rose et Blanche (1832), който едвамъ излизалъ изъ прѣдѣлитѣ на посрѣдственостьта и не прѣдвѣщавалъ въ авторката такъвъ забѣлѣжителенъ талантъ, какъвто за пръвъ пѫть се показалъ, сѫщата година, въ романа ѝ Indiana. Тоя романъ, написанъ само отъ неѭ, възбудилъ голѣмъ интересъ, който се усилилъ въ слѣднитѣ романи: Valentine, Jacque, André, Léone Leoni и Simon (1832—1836). Слѣдъ това, разни малки раскази и повѣсти, както запр. Le Sécretaire intime, Lavina, Metella, Mattea, la Marquise, l' Uscoque и много други намѣрили твърдѣ добъръ приемъ у публиката, която се удивявала на поетическата дарба на писателката. Слѣдъ нѣколко години г-жа Дюдеванъ обезпечила сѫществуването си и могла да прѣдприима съ дѣцата си пѫтувания по Швейцария, Италия и другадѣ. Продължителното си прѣбивание въ Балеарскитѣ о-ви тя описала въ книга *Една зима въ Майорка* (Парижъ, 1842). Несъгласието ѝ съ редакцията на Revue des Deux Mondes, дѣто отъ 1833 до 1841 постоянно се вмѣствали съчиненията ѝ, до тѣхното издание отдѣлно, ѭ побудило, заедно съ Виардо и др., да основжтъ свое си списание La Révue indépendante. Тамъ тя обнародвала Horace, Consuelo, Jeanne и Meunier d' Angibault. Слѣдъ това, тя писала още много. За нáй-добри нейни романи минуватъ Valentine, André и донѣйдѣ Consuelo. Отъ расказитѣ ѝ, въ които се описва селский животъ, le Mare au Diable (Дяволското Блато) е забѣлѣжително произведение и отъ естетическа гледна точка нáйсъвършеното отъ всичко онова, което е излѣзло изъ подъ перото ѝ. Това нейно съчинение е прѣведено на български отъ М. Балабанова. Голѣма часть отъ расказитѣ и романитѣ на Ж. З. сѫ прѣведени токо-речи на всички европейски езици. Ж. З. се занимавала и съ философски съзерцания и написала единъ чудесно фантастически расказъ *Седемьтѣ струни на лирата* и слѣдъ това *Павлина*. Изобщо опититѣ ѝ на драматическото поле нѣмали сполука. Въ 1857 З. обнародвала въ спис. Presse историята на живота си, Histoire de ma vie. Стилътъ е нáй-първото качество, което е притежавала тая писателка. З. е залѣгала да прокара въ романитѣ си идеята за равноправностьта на женитѣ. За това нѣщо виж. книжка *Романитѣ на Ж. Зандъ* отъ П. Алисова, прѣводъ на български отъ русски (Севлиево, 1890).

Занзибаръ. Островъ въ Индийски океанъ, близу до Зангебарското крайбрѣжие; 150,000 жит. Гл. гр. *Занзибаръ;* 100,000 жит. арабе и негри. Богата растителность. — Тоя о-въ се намира подъ покровителството на Англия, по силата на единъ англо-германски договоръ, сключенъ на 1-и юлия

(н. к.) 1890. Напрѣдъ принадлежеше на маскатския имамъ.

Заноа. Име на два Пудини града *(Библ.)*.

Занте. Единъ отъ островитѣ на Гръция въ Ионическо море, 12 килом. на югъ отъ Кефалония и 20 килом. на зап. отъ Морея. Простр. 414 чет. килом., по́-голѣмата часть поле, съ единъ редъ хълмове откъмъ западъ. Насел. около 50,000 жит. Износъ: вино, сухо грозде, маслини, лимони, нарове и др. Гл. градъ на о-ва *Занте*, на источния брѣгъ; 20,000 жит. Укрѣпенъ градъ и на́й-голѣмий въ Ионическитѣ острови. Сѣдалище на грънцко-правосл. и на грънцко-католич. архиепископи. Многобройни църкви. Остатки — нѣколко колони и надписи — отъ старовръмения едноименен градъ, на чието мѣстоположение е билъ съграденъ сегашний градъ. Много отъ старитѣ сгради сѫ съградени по живописния венециянски стилъ. Улицитѣ, чисти, се разширяватъ; главната е широка и хубава.

Западна църква. Римо-католическата, латинската църква, въ противоположность на Източната или Православна църква. Подъ названието *З. и.* се разбиратъ всичкитѣ църкви въ Европа, Африка, Америка и др., които припознаватъ духовната власть на папата. Виж. *Римо-католическа църква.*

Западникъ. Защитникъ и послѣдователь на обичаитѣ въ Западъ. Виж. *Западъ* въ 2).

Западно-римска империя. Западната половина отъ Римската империя слѣдъ раздѣлението ѝ на Западна и Източна. Пръвъ пѫть това раздѣление станѫло въ 364 между Валентиана и Валенса, а окончателно въ 395, когато Теодосий Велики далъ *З.-р. и.* на 2-я си синъ Хонория; тогава тя обемала: Британия, Галия, Испания, Африка, Италия и Илирия. Въ врѣмето на Хонория, въ Италия нахлуватъ варваретѣ. Вестготский краль Аларикъ обсажда Хонория въ Римъ, нъ, разбитъ отъ римския военачалникъ Стилихона, оставя Италия; прѣдводительтъ на свевитѣ, аланитѣ и вандалитѣ, Константинъ, напада Италия, и обявява се императоръ на Британия, Галия и Испания (408); въ сѫщата година Аларикъ вторично опустошава Италия. Въ 423 Хонорий умира бездѣтенъ; Теодосий II, византийски императоръ, назначава за неговъ прѣемникъ 6-годишния Валентиниана. Африканската область минува въ това врѣме въ рѫцѣтѣ на вандалския краль Гензериха, и западна Илирия отива въ Източната империя. Въ 450 нахлуватъ хунитѣ, подъ прѣдводителството на Атила, и на́й-сетнѣ опустошаватъ Италия. Въ 455 Валентинъ загинва отъ убийци, подучени отъ сенатора Максимина, който се прогласява отъ народа и войската императоръ; нъ скоро Максиминъ билъ принуденъ да отстѫпи на Гензериха картагенски. Слѣдъ него слѣдватъ въ скоро врѣме единъ слѣдъ другъ: Рицимеръ, Антемий, Олибрий, Гликерий, възведенъ на прѣстола отъ простъ войникъ, слѣдъ това Юлий Непосъ (473—475), смѣненъ отъ патриция Ореста, който далъ прѣстола на Ромула Августула (475). Въ 476, слѣдъ равенската битва, Ромулъ билъ сваленъ отъ прѣстола отъ главатаря на херулитѣ Одоакра и *З.-р. и.* пада окончателно. Столици на *З.-р. и.* били: испърво Римъ, слѣдъ това Миланъ и най-

сетнѣ Равенна. Западната империя била възстановена въ 800 отъ Карла Велики, подъ името Свещена западно-римска империя; тя се продължавала до 911 и се прѣкратила съ смъртьта на Лудовика IV, послѣдний отъ Карловингитѣ; на нейно мѣсто Отонъ Велики основалъ Германската империя въ 962. Виж. и *Римляне.*

Западъ. 1) Страната, дѣто се вижда, че пада, захожда слънцето. 2) Земитѣ въ западна Европа, пóточно всичкитѣ европейски държави на западъ отъ Русия и Балкански полуостровъ: Пенчевъ има *западно образование; Людетъ въ западъ,* било въ Англия, въ Франция, въ Германия, въ Австрия и др. — **Западенъ.** Който е къмъ западъ, на западната страна. *Западенъ вѣтръ,* който духа отъ западъ; *западно течение на море,* което върви къмъ западъ, което иде отъ истокъ.

Запасъ. 1) Всичко, което е приготвено отъ пó-напрѣдъ, или запазено за бѫдѫще употрѣбение: *запасъ храна,* или *храна въ запасъ.* 2) Войницитѣ, които сѫ изслужили срока на дѣйствителната служба и които до възрастьта 30 години навършени се числѭтъ къмъ дѣйствуѭщата армия, спр. оная часть отъ войската, която въ случай на война първа тръгва въ походъ. — Въ *запасъ* на резервната армия сѫ войницитѣ на възрасть отъ 30 до 37 години навършени. — **Запасенъ.** 1) Приготвенъ за запасъ, или който служи за запасъ. 2) Гражданинъ, който е отъ запасъ: *запаснитѣ отъ 1-и, 2-и и 3-и призивъ.*

Запетая. Единъ отъ прѣпинателнитѣ знакове въ писането (,), дѣли членоветѣ на една фраза и показва едно поспирване въ четенето. Вмѣтнѫтата или внесената отъ вънъ рѣчь се поставя въ запетаи („—“).

Записки, *мемоари.* Съ тая дума разбиратъ два вида съчинения: учени и исторически. Първитѣ съдържатъ събрания отъ разни учени статии по всички видове науки и искусства, разни опити и открития: з. *на с.-петербурґската академия на науритѣ, на франц. академ.* и т. н. Исторически з. сѫ съврѣменни раскази на събитията на нѣкоя забѣлѣжителна епоха отъ едно лице, което е зело участие въ тия събития; тия раскази сѫ важни по съдържането си много дребни подробности, които помагатъ за обяснение на събитията и характеризиратъ тогавашния животъ и обичаи. Такъви сѫ у насъ з. на Зах. Стоянова *(Записки по българскитѣ възстания)* и *Минѫлото* отъ Ст. Заимова.

Заполи. Име на двама унгарски царе (1487—1570).

Запорожци. Украйненски казаци, които зели участие въ измѣната на Мазепа и били прѣселени отъ Екатерина II по брѣговетѣ на Кубанъ (Азовско море).

Запряновъ *(Тодоръ,* пó-късно *Божидаръ).* Български учителькнижовникъ прѣди политическото ни освобождение. З., роденъ въ 1836 въ с. Куручешме (Хасковско), се училъ отъ 1856 до 1860 въ Москва; ала се върнѫлъ безъ да свърши университетския курсъ, по причина на болесть. Отъ 1860 до 1864 учителствувалъ въ Хасково, и отъ 1864 до 1868 въ българското училище въ Гюргево (Румѫния). Прѣзъ 1868—69 ходилъ въ Вѣна, дѣто се запозналъ съ фотографическото искусство; и прѣзъ 1869 отворилъ въ Браила (Румѫния) фотография. Слѣдъ 5—6

мѣсеца затворилъ фотограф. си заведение, и подкачилъ да издава периодическо спис. *Читалище*, което, слѣдъ нѣколко броя, прѣкръстилъ на *Пѫтникъ*, книжовенъ, търговски и забавителенъ листъ. *Пѫтникъ* излизалъ по еднѫшъ въ седмицата; редакторътъ му издалъ първитѣ 4 броя въ Болградъ, слѣдъ което се върнѫлъ въ Браила, дѣто спрѣлъ листа си съ 10-и брой по нѣмане срѣдства (1870 г.). Слѣдъ това, З. учителствувалъ като частенъ учитель и послѣ като учитель въ българското училище въ Браила до 1873, и слѣдъ тая дата — двѣ години въ Конгасъ (Бесарабия). Прѣзъ 1876, той ходилъ въ Русия, та събиралъ отъ частни лица и дружества дрѣхи, обуща и др. и ги раздавалъ на българскитѣ опълченци по Влашко, които се връщали отъ Сърбия. Въ русско-турската война прѣзъ 1877—78 билъ прѣводчикъ въ русската войска. Слѣдъ освобождението билъ назначенъ прѣдсѣдатель на хасковския административенъ съвѣтъ, и въ 1879 умрѣлъ въ Хасково. Освѣнь горѣспоменѫтитѣ вѣстници, отъ З. има и една нравствена прикаска, *Душица*, печатана въ Букурещъ въ 1866.

Зара. Виж. *Задаръ*.

Заразявамъ. Съобщавамъ заразата, отровата, зародиша на болесть. — **Зараза.** Всичко онова, което заразява, заразителна отрова, развалени миазми. Въ *прѣнос. см.* развратително влияние: *лошото общество е зараза за младитѣ.* — **Заразителенъ.** Който прѣдава зараза, който съдържа зараза. — **Заразителность.** Свойство на всичко, което е заразително. — **Заразитель.** Оня, който заразява.

Зародишъ. Зачатъкъ, оная часть отъ сѣме, която образува органическо сѫщество: *зародишътъ на животно, на растение, на болесть.* Въ *прѣнос. см.* изворъ, начало, происхождение. — **Зародишенъ.** Който се отнася до зародишъ.

Заръ, *тур.* Кубическо кокалче за таблоигране.

Зарѝдъ, *рус.* Артилерийски барутъ, турнѫтъ въ копринена торбица.

Засада. Пусия.

Заслонявамъ. Затулямъ. — **Заслонъ.** Прѣдмѣтътъ, който служи за заслоняване.

Застой. Всѣка продължителна или врѣдителна спирка въ движението на нѣщо: *застой въ търговията, въ образованието, въ кръвьта.*

Застрахувамъ нѣщо, *рус.* Турямъ на страха, на отговорностьта на другиго; обезпечавамъ цѣнностьта на нѣщо, като зимамъ или заплащамъ условна платка (виж. *усигурявамъ*). — **Застрахувамъ се.** Застрахувамъ себеси, живота си, дома си, имота си. — **Застрахователь.** Оня, комуто работата е да застрахува другитѣ.

Застрѣлявамъ *нѣкого, рус.* Първоначално е значило убивамъ съ стрѣла; сега значи убивамъ съ изстрѣлъ изъ огнено оржжие, *упушвамъ.*

Застѫпвамъ. Постѫпямъ намѣсто другиго, замѣнявамъ; бранѭ, защищавамъ. — **Застѫпникъ.** Защитникъ, покровитель. — **Застѫпничество.** Дѣйствието на оногова, който се застѫпя за нѣкого.

Засѣдавамъ. Сѣдѭ, та работѭ; — говори се за учредено събрание: комисия, комитетъ, камара и д. п. — **Засѣдание.** Врѣмето, прѣзъ което едно учредено събрание стои събрано за да се занимава съ работитѣ си; *засѣданието бѣше дълго*

и бурно. — **Засѣдателна зала.** Залата, въ която се засѣдава. — **Засѣдатель.** Който засѣдава нѣйдѣ по длъжность. — **Сждебенъ** *засѣдатель.* Сжщото, каквото е *жюри* въ сждилищата.

Затмѣние. Затъмнение, затулване на едно небесно тѣло отъ друго; запр. *затмѣние на слънцето* става, когато луната дойде между слънцето и земята; *затмѣние на луната* бива, когато земята се испрѣчи между луната и слънцето, та затъмнява съ себе си луната.

Затмѣнията на слънцето и на луната едно врѣме произвождали страхъ и трепетъ между народитѣ, които ги считали като знамения на поличба. Между това, вижда се, че още въ VIII-и вѣкъ прѣди Р. Х., халдеитѣ правили наблюдения върху тия явления. Философъ Анаксагоръ искупилъ, казватъ, въ окови смѣлостьта си, дѣто дръзнжлъ да оборва върху тая точка прѣдразсждъцитѣ на своето врѣме, като опрѣдѣлилъ истинскитѣ причини за затмѣнията. Въ нашото врѣме, теорията на затмѣнията е толкова добрѣ извѣстна, че прѣдказватъ часа и минутата, въ която ще станжтъ затмѣнията, и много врѣме прѣди да станжтъ. Още, тоя видъ явления е станжлъ за астрономитѣ изворъ на интересни открития. Наблюденията върху затмѣнията на луната сж дали една точна идея, едно осязателно доказателство за сферическата форма на земята.

Затруднявамъ. Турямъ въ мжчно положение, турямъ спънка, правж мжчно. — **Затруднявамъ се.** Въ мжчно положение съмъ, мжчно ми е, не се рѣшавамъ. — **Затруднение.** Мжчнотия, прѣчка; двоумѣние.

Зафировъ *(С.).* Учитель-книжовникъ, прѣди освобождението ни, извѣстенъ по стъкмето отъ него *Практическо изучение на французски езикъ по Олендорфовата метода,* единственій важенъ учебникъ, по който се учеше нѣкога франц. езикъ у насъ. З., родомъ отъ Пещера, бѣше се училъ въ Гръция. Той бѣше съврѣменникъ на *И. Груева* като учитель въ пловдивското училище. Имаше около 15-годишно учителство въ Пловдивъ и Калоферъ.

Захарие *(Хенрихъ Албертъ).* Германски юрисконсултъ, род. въ Хербслебенъ въ Саксъ-Гота (1806—1875), прочутъ професоръ на правото въ Гетингенъ, игралъ политическа роля въ 1848 и въ 1867, зелъ участие въ учреждението на Сѣверна Германия и станжлъ членъ на горната камара въ Прусия. Между многобройнитѣ му съчинения по-забѣлѣжителни сж: *Съчинение за дирението на прѣстжпленията, Ржководство за германското углавно сждопроизводство, Германското федерално обществено право, Конституционни закони на нововрѣменна Германия.*

Захариевъ *(Стеф.).* Важенъ дѣецъ по церковния въпросъ, зималъ живо участие при испжждането на гръцитѣ отъ българската църква и община въ Т.-Пазарджикъ. Толкова неустрашимъ билъ той, че при заточението на митрополита Паисия се осмѣлилъ да изгори патриаршеската анатема публично въ църквата. Освѣнъ това, З. е водилъ постоянна прѣписка съ Верковича въ Македония по стари изслѣдвания; у него е имало купове стари ржкописи, пергаменти и др., които, слѣдъ смъртьта му, били повѣрени на русския писатель Сырку, съ условие, неиспълнено отъ Сыр-

кува страна, да ги върне слѣдъ нѣколко мѣсеца. З. е авторъ на *Географическо-историческо-статистическо описание на Татаръ-Пазарджишката каза* (Вѣна. 1870), трудъ кратъкъ, нъ високо цѣненъ отъ нашитѣ историци. Въ това негово описание, между друго, се намира единъ важенъ документъ за потурчването на чепинскитѣ помаци; безъ тоя документъ потурчването на тия наши сънародници щѣше да остане, може-би, неосвѣтлено. — З., родомъ отъ българското село Сестримо (Пазарджишко), първенъ, както много наши книжовни люде въ онова врѣме, се гърчѣялъ и билъ достигнжлъ да занимава служба *санджкяринъ* (ковчежникъ) при турската власть въ Пазарджикъ. При дохождането на гръка владика Хрисанта въ Пловдивъ, той билъ главенъ писарь при пазарджишкия архиерейски намѣстникъ и спомагалъ съ все сила на гръцизма. Той почнжлъ да работи заедно съ сънародницитѣ си отъ 1858, когато въ свръска съ церковния въпросъ се испратилъ Д-ръ Чомаковъ за епархиленъ прѣдставитель въ Цариградъ. Тогава се учредило българско църковно настоятелство въ Пазарджикъ и З. станжлъ писарь на настоятелството и поборникъ на българщината. З. е починжлъ нѣколко години слѣдъ освобождението.

Захарий Княжески. Български учитель и списатель въ епохата на нашето възраждане, род. въ 1814 въ с. Пишмана (Старозагорско), умр. въ 1874 въ Руссе като секретарь на русското консулство въ тоя градъ. З. К., който билъ добилъ образованието си въ Габрово при Неофита Рилски и въ Русия (нѣма данни въ какво училище), учителствувалъ въ Габрово, Търново и Стара-Загора. Като списатель той билъ привърженикъ на Венелиновото учение за българското правописание, именно че това правописание трѣбва да се опира върху церковно-словѣнския езикъ, и че, слѣдователно, членътъ трѣбва да се исхвърля изъ книгитѣ и да се приматъ падежи. Споредъ това, той пише въ вѣст. *Македония* (Цариградъ, 1868), че Михаиловски, Груевъ, Дановъ и др. развратили правописа и го направили «цигански». З. К. е прѣвелъ *Совѣти приятелски на родителетѣ, какъ трѣбува да отхранватъ дѣцата си* (Смирна, 1842), *Въведение въ Историй болгарскихъ Славянъ* (Москва, 1847), *Срѣдство за прѣдвардване на мнимоумрѣлитѣ* (Цариградъ, 1859) и *Ржководство за шелковъдството* (Цариградъ, 1860). З. К., още когато въ негово врѣме нѣмало книги за прочитъ и учебни ржководства въ българско, събиралъ помощи въ образа на книги изъ Русия, и послѣ ходилъ изъ по́-виднитѣ български градове, та ги раздавалъ. За да отвори пжть за женското образование у насъ, той пръвъ пжть завелъ на учение въ странство (въ Одеса) двѣ български дѣвойки отъ Ст.-Загора; отъ страхъ отъ турскитѣ власти, момичетата били прѣоблѣчени въ мжжски дрѣхи и носели мжжски имена по пжтя до Влашко. Тоя народенъ свѣститель, като безнаслѣденъ, завѣщалъ всичкия си имотъ на старо-загорската община. По́-вече подробности за З. К. има въ *Сборецъ изъ живота на български по́-отлични мжже* отъ П. Р. Русески (Ст.-Загора, 1887).

Захарий Стояновъ. Български поборникъ въ борбата за освобождението ни, публицистъ и обще-

ственъ дѣецъ, род. въ 1850 въ с. Медвенъ, котленска околия, починж въ Парижъ въ 1889. До сега никой у насъ колкото него не е билъ въ пълния смисълъ на думата a self made man (самосъздавши се); всичкото си знание той дължеше на самообразованието. До 1870 той билъ овчарь въ Стара-планина и не знаелъ що е, не гимназия и университетъ, а и начално училище. Слѣдъ това, станжлъ слуга при нѣкой си абаджия въ Русе. Подирь двѣ години промѣнилъ господаря си; нъ испжденъ отъ новия си господарь, прибралъ се при русенското читалище *Зора*, дѣто и билъ посветенъ отъ Н. Обрѣтенова въ сжществуването на тайния бунтовенъ комитетъ, на който и станжлъ членъ. Една година пó-сетнѣ **З. С.** се условилъ за учитель въ едно ближно село съ бунтовна пропагандическа цѣль; нъ, като видѣлъ, че не ще сполучи, скоро отишелъ въ Сейменъ при желѣзнопжтната станция на нѣкаква служба. Отъ тамъ, съ нѣкои другаре, заминжлъ въ Стара-Загора да земе участие въ заарското възстание (виж. *Заарско движение)*. Слѣдъ несполуката на тая буна, З., прѣзъ гори и планини, намѣрилъ скривалище на харманлийската станция при Ради Иванова, желѣзнопжтенъ служитель, и тамъ въ една стая се крилъ близу 5 мѣсеца, до 1876. Подирь това той отишелъ като апостолъ въ панагюрския възстаническа окржгъ, дѣто съ Волова, Бенковски, Бобекова и др. устроили възстанието (виж. *Априлско* възстание). Слѣдъ потжкването и на тая буна, З., заедно съ Бенковски и други, минжлъ въ Стара-планина; а слѣдъ убиването на Бенковски и от. Кирила, откакъ избѣгнжлъ отъ пусията, 5 деня се скиталъ изъ балкана, доклѣ не билъ уловенъ въ околностьта на Троянъ отъ българе изъ грънчарскитѣ села и прѣдаденъ въ ржцѣтѣ на башибозуцитѣ. Сега той билъ влѣченъ по затворитѣ въ Троянъ, Ловечъ, Севлиево, Търново, Елена, Сливенъ, Нова-Загора и Пловдивъ, па билъ и мжченъ, както турцитѣ мжчехж тогава токо-речи всичкитѣ затворени българе. Тия мжки се описватъ въ неговитѣ *Записки по българскитѣ възстания*, нáй-важното му съчинение, въ което увѣковѣчава паметьта на борбитѣ ни за нашето освобождение.

Въ врѣме на освобождението на България въ 1877—78 **З.** се сражавалъ въ редоветѣ на българското народно опълчение, слѣдъ което се установилъ въ Русе, дѣто билъ сждебенъ слѣдователь. Прѣзъ прѣврата за пълномощията (виж. *Батембергъ)*, вслѣдствие политическата си брошура *Искендеръ-бей* (1881), той прѣминж да живѣе като изгнанникъ въ Пловдивъ [Пловдивъ тогава бѣше столица на Източна Румелия], дѣто бѣше сжщо чиновникъ, па и зимаше участие въ вѣст. *Южна България*, до 1885. Прѣзъ тая година той подкачи да издава вѣст. *Борба*, който се обяви противъ всѣка политическа тирания и искаше съ нáй-живъ езикъ истинска свобода на българина въ свободнитѣ и не свободни негови земи; прѣзъ сжщата година той бѣше единъ отъ главнитѣ дѣйци, които провъзгласихж съединението на южна (Източна Румелия) и сѣверна България. Слѣдъ тоя прѣвратъ той се прѣдаде на вѣстникарството, като бѣше, заедно съ Д. Петкова и Д. Ризова, редакторъ на вѣст. *Независимость* (София, 1886) и послѣ на вѣст. *Свобода*

(София, 1886). Въ тоя послѣдния вѣстникъ той зимаше участие до смъртьта си, и всѣкога се стремеше да прокара идеитѣ, че България трѣбва да се пази отъ който и да било вънкашенъ посѣгатель на суверенитета и правата ѝ, че нашата сила е въ насъ самитѣ. Жаркостьта на патриотизма му понѣкога го завличаше далеко задъ прѣдѣлитѣ на умѣреностьта или благоразумието; саркастическото му перо огненно жулеше всичко русско по врѣмето, когато въ Русия не виждахж нищо добро въ България, главно защото князътъ ѝ не бѣше припознатъ отъ русското правителство. Това се отнася до първитѣ години отъ князъ Фердинандовото князуване. Ала З. не бѣше дипломатъ; отъ друга страна, той не дишаше злоба, а имаше само дарбата да иронизира. Бивший овчарь бѣше усвоилъ Любенъ Каравеловия стилъ, лекъ и изразителенъ, и езикъ испъстренъ съ твърдѣ остроумни сравнения. Така бѣше той, чрѣзъ вѣст. *Свобода*, единъ отъ главнитѣ стълпове на Стамболовия режимъ; прѣзъ тоя режимъ той бѣ всѣкога депутатъ, па и достигнж да бжде прѣдсѣдатель на народното събрание. Като такъвъ и починж отъ скоропостижна смъртъ въ Парижъ, дѣто бѣше отишелъ на посѣщение на изложението. Тѣлото му се прѣнесе въ България, и даде му се държавно погребение.

Литературната дѣятелность на тоя нийдѣ неучивши се писатель е забѣлѣжителна. Той остави цѣнни съчинения изъ страницитѣ на най-новата ни история: горѣспоменжтитѣ *Записки*, 3 тома, третий посмъртно издание (Пловдивъ — София, 1884 — 1892), *Четитѣ въ България на Филипъ Тотя, Х. Димитра и Стефанъ Караджата* (Пловдивъ, 1885), *Чърти отъ живота на Люб. Каравелова* (Пловдивъ, 1885), *Любенъ Каравеловъ и неговитѣ клеветници* (София, 1885), *Христо Ботевъ*, опитъ за биография (Русе, 1888) и нѣколко политически брошури. Подъ негова редакция излѣзохж и 7 тома отъ Люб. Каравеловитѣ съчинения.

З. С.-вий критикъ Ст. Заимовъ, въ съчинението си **Минжлото**, *етюди върху запискитѣ на З. Стояновъ* (София, 1895) свръшва критиката си така: «Щастливъ е Зах. Стояновъ, че сждбата го закрили отъ ятагана на турския баши-бозукъ и отъ коршума на турската мартинка — спаси го, като че ли нарочно, за да раскаже *житие-битието*, дѣлата и подвизитѣ на българскитѣ мжченици, които пролѣхж кръвьта си и сложихж коститѣ си за свободата, съ която се наслаждаватъ сегашнитѣ, а въ бждще грядущитѣ поколѣния на българския народъ. Ние повторно подпасяме отъ името на всички бивши бунтовници, днесь още живущи, дълбоката си благодарность Зах. Стоянову за неговитѣ прѣкрасни трудове по българскитѣ възстанически движения».

Захария. Израилски царь, наслѣдилъ баща си Иеровоама II въ 771 прѣди Р. Х., билъ пороченъ и нечестивъ, царувалъ само 6 мѣсеца, билъ убитъ отъ Селума (*Библ.*).

Захария. Синъ на еврейския първосвещеникъ Иодая, билъ убитъ по заповѣдь на Иоаса (*Библ.*).

Захария. Единъ отъ малкитѣ еврейски пророци, живѣлъ въ VI-и вѣкъ прѣди Р. Х. (въ врѣмето на Дария Хистаспа). Завърнжлъ се отъ Вавилонъ съ Зоровавеля, и

още отъ малъкъ запророчествувалъ. Увѣщавалъ евреитѣ да съграждатъ изново храма въ Иерусалимъ. Книгата му състои отъ четиренадесеть глави, твърдѣ тъмни *(Библ.)*.

Захария. Сжпржгъ на св. Елисавета, благочестивъ свещеникъ на храма въ Иерусалимъ, билъ вече въ прѣклонни години, когато ангелъ Гавриилъ му прѣдизвѣстилъ, че ималъ синъ. Той не повѣрвалъ ангелското слово, та затова ангелътъ го направилъ да онѣмѣе до испълнението на прѣдказването. Синътъ му билъ св. Иванъ Кръститель *(Библ.)*.

Захария Круша. Вж. *Круша*.

Захария Хаджи Гюровъ. Единъ отъ личнитѣ, енергични и неустрашими борци по церковния въпросъ. З., самоковецъ, на чело на по́-събуденитѣ си съграждане, съ рискъ на живота си е проповѣдвалъ и дѣйствувалъ за изгнанието на грѫцкитѣ владици отъ българскитѣ епархии. Въ разгара на борбата съ Фенеръ, той биде испратенъ отъ самоковци въ Цариградъ за епархиаленъ прѣдставитель по церковния въпросъ, по който и работи до край патриотически.

Захарь, *гр.* Шекеръ. — **Захарометръ.** Инструментъ за опрѣдѣление качеството на захарьта.

Зачало. Самото начало; противоположното на *край*.

Зачатие. Започването плодъ у животнитѣ, по́-особено у човѣцитѣ. Отъ сжщия корень и съ сжщото значение е глаголътъ *зачинамъ, зачнж*.

Звателенъ падежъ (рус. *звать, зывать*, староб. ꙁъкати, зовж, викамъ) въ *грам.* е падежътъ, съ който се обръщаме къмъ второ лице: *ти ли си, Иване? Напрѣдъ, войници!*

Звено, *рус.* Брънка, халка (отъ верига, синджиръ).

Звонъкъ. Който звъни, издава звънъ: *звонка монета*, монета не отъ книга, а отъ металъ.

Зворникъ. Градъ въ Босна, на лѣвия брѣгъ на Двина, 140 килом. на сѣв.-ист. отъ Травникъ; 15,000 жит. Въ околностьта свинцови руди.

Звукомѣръ. Уредъ за измѣрване звуковетѣ или числото трептения на прѣдмѣтъ, що звучи. — **Звукътъ** става отъ трептенията, които произвожда всѣко еластично или пржгаво тѣло, когато се бутне слабо или силно; тия трептения се прѣнасятъ чрѣзъ люлѣянията на въздуха, на който се прѣдаватъ, до ухото, дѣто се приемать отъ слуховата нерва. Трѣбва да се различава звукътъ отъ шумътъ: звукътъ става отъ стълкновението на еластични тѣла, а шумътъ отъ стълкновението на не еластични тѣла. Обикновено въздухътъ служи за срѣда, прѣзъ която се прѣнася звукътъ; ала той се распростира не само прѣзъ въздухообразни, а и прѣзъ течни и твърди тѣла. Звукъ не се произвожда въ празно пространство.

Числото на трептенията, отъ които ставатъ ясни звукове, има за прѣдѣли на́й-голѣмий 48,000 и на́й-малкий 15 на секунда. Скоростьта, съ която се прѣдава звукътъ прѣзъ въздуха, е по́-голѣма колкото е по́-висока температурата на въздуха; при по́-ниска температура въздухътъ става по́-гжстъ, та тая скорость омалява. При 0° скоростьта на звука въ въздуха е 333 метра на секунда; при 10° тя е 337 м.; при 16°, 340·88 м. Между 20° и 30° тя се увеличава съ 0·626 м. на градусъ. Въ разнитѣ еластични срѣди, скоростьта на звука различа

споредъ естеството на тия срѣди. Тя е, при 0°, 262 м. на секунда въ въглекислотата, 1,270 м. въ водорода, 317 м. въ кислорода, 407 м. въ амониака; въ рѣчната вода, при 15°, 1,437 м.; въ морската вода, при 20°, 1,454 м.; въ спирта, при 36°, 1,286 м.; въ бора, 784 м.; въ бука, 1,415 м.; въ джба, 1,290 м.; въ тополата, 1,050 м.; при 20°, въ оловото, 1,230 м.; златото, 1,740 м.; сребротo, 2,710 м.; платината, 2,690 м.; мѣдьта, 3,560 м.; цинкътъ, 3,740 м.; желѣзото, 5,130 м.; лѣяната стомана, 4,990 м.

Звѣзди. Така се наричатъ ония небесни тѣла, които свѣтятъ съ своя си, а не съ заета отъ слънцето, свѣтлина, и се намиратъ извънъ слънечната система, отъ която сж независими. *З.* отличаватъ отъ планетитѣ по видимата имъ неподвижность, за което сж ги и нарекли *неподвижни з.*, — име, което още си задържатъ, макаръ и неподвижностьта имъ да се е опровергала за много отъ тѣхъ, и да не се вѣрва вече за никоя. З., когато сж много доближени едни до други, образуватъ бѣлѣзникави петна, извѣстни подъ името *небули* (мъгливи петна). Млѣчний пжть или Кумовата слама е една грамадна небула. Вѣрва се, че тия небули, поне много отъ тѣхъ, сж звѣздни системи, каквато е нашата слънечна система; вѣрва се още, че тия системи сж отдѣлени отъ нашата, която е само часть отъ звѣздната вселенна, и една отъ друга съ неизмѣрими беззвѣздни междини.

Разстояние на з. Съ малки исключения, разстоянието на неподвижнитѣ *з.* е още непознато, нъ то е огромно голѣмо. Отъ врѣмето на Брядли много астрономи сж се опитвали да измѣрятъ това, що се нарича *годишенъ паралаксъ* на *з.*, и така да опрѣдѣлятъ разстоянието имъ. Паралаксътъ на една звѣзда е жгълътъ, който се заключава между двѣ линии теглени отъ нея, едната до слънцето, другата до земята. Ако тоя жгълъ е една секунда, разстоянието на звѣздата е 206,000 пжти по́-голѣмо отъ разстоянието на слънцето. Измѣрването паралакса на неподвижнитѣ *з.* е зависело отъ съвършенството на инструментитѣ. Само въ нашия вѣкъ астрономитѣ сж сполучили да измѣрятъ паралакса на нѣкои отъ ближнитѣ *з.*, и да опрѣдѣлятъ разстоянията имъ отъ насъ и врѣмето, въ което свѣтлината имъ достига до насъ. Ето нѣкои отъ *з.*, за които е прѣсмѣтнжто това:

	Разстояние въ милярди километра.	Години, въ които пристига свѣтлината имъ.
α Кентавръ	33,400	3.5
61 отъ Лебеда	82,000	8.7
Вега	197,850	21.0
Сириусъ . . .	202,000	21.3
Голѣма Мечка	229,500	24.4
Полярна звѣзда	288,000	30.6
85 отъ Пегаза	612,500	63.9
Козата	663,000	70.5

Така, α Кентавръ, на́й-ближната звѣзда до земята, на́й-хубавата двойна звѣзда въ южнитѣ небеса, е 33,400 милярда километра отъ насъ, и свѣтлината ѝ ни дохожда въ 3 години и половина. За да си съставимъ едно понятие за това грамадно разстояние, трѣбва да си помислимъ, че свѣтлината пжтува съ скорость 300,000 килом. на секунда. И още: както показва тая таблица, Полярната звѣзда може да угасне и, въ течение на 30 години и шесть десети, пак ще продължаваме да ѭ виждаме да блещи на небото, понеже лучитѣ, които достигатъ до насъ отъ нея, сж тръгнжли вече отъ 30

години и шесть десети насамъ! И, ако е толкова грамадно разстоянието на *з.* видими съ просто око, какъ да се прѣсмѣтне разстоянието отъ насъ на ония свѣтли точици, които откриватъ само силнитѣ телескопи? Науката притезава, че лучитѣ на тия свѣтила, които сѫ тръгнѫли отъ тѣхъ прѣди нѣколко хиляди години, може-би отъ самото зачало на нашата земя, едвамъ сега пристигатъ до насъ! Това е доста за да смае човѣшкото въображение. Тая, така да речемъ, безпрѣдѣлность на небесата е на́й-съвършений и на́й-осезателний образъ на безконечното.

Съзвѣздия. За да изучватъ *з.* по́-сгодно, още отъ старо врѣме сѫ ги дѣлили на купове, наречени съзвѣздия. На тия съзвѣздия сѫ дадени имена Лира, Голѣма и Малка Мечка, Лебедъ, Вѣнецъ и др., споредъ фигурата, която очъртаватъ съ положението си. Разнитѣ *з.* отъ сѫщото съзвѣздие различаватъ една отъ друга съ гръцкитѣ букви, като почватъ азбуката отъ на́й-свѣтлитѣ; и когато тия букви не стигатъ, съ римскитѣ букви и съ числа. Много отъ на́й-блескавитѣ *з.* си иматъ особени имена; запр. въ съзвѣздието Лира, главната звѣзда се нарича *Вега. З.* дѣлѭтъ още, споредъ яркостьта на свѣтлината имъ, на *з.* отъ първа, втора, трета и т. н. величини: на́й-свѣтлитѣ наричатъ *з.* отъ първа величина, другитѣ по́-малко свѣтли — *з.* отъ втора величина и т. н. *З.* отъ първитѣ шесть величини сѫ видими и съ просто око; нъ едно обикновено остро зрѣние съзира дори и *з.* отъ седмата величина. Всичкитѣ по́-нататъкъ сѫ *телескопически з.*, които дѣлѭтъ на двадесетина величини. Сѫръ Джонъ Хершелъ е опрѣдѣлилъ, че свѣтлината на Сириусъ, на́й-свѣтлата отъ всичкитѣ *з.*, е 324 пѫти по́-голѣма отъ свѣтлината на една срѣдна звѣзда отъ шеста величина.

До сега не е позната истинската величина (голѣмината) на никоя звѣзда. Съ на́й-голѣмитѣ и на́й-силнитѣ телескопи дори и на́й-свѣтлитѣ *з.* отъ първа величина изглеждатъ, не съ малки дискове, както се виждатъ всичкитѣ планети, а като свѣтли точки безъ какъвто и да било видимъ диаметръ. Затова ние нищо не знаемъ за истинската величина на неподвижнитѣ *з.*; защото, за да се прѣсмѣтне голѣмината на една звѣзда, потрѣбно е, между друго, да се знае видимий ѝ диаметръ. Затова и не може се каза, да ли по́-голѣмий блесъкъ на една звѣзда, кога се сравнява съ друга, става отъ по́-голѣмата ѝ близость, по́-голѣмата ѝ величина или по́-голѣмата яркость на свѣтлината ѝ. За физическия съставъ на *з.* се знаѭтъ нѣколко нѣща, които открива спектроскопътъ; има голѣма разлика въ спектритѣ имъ; сѫществуването на нѣколко познати стихии се счита за доказано. Сириусъ, запр., съдържа водородъ, натрий, магнезий.

Числото на з. не може да се опрѣдѣли. Видимитѣ съ голо око се въскачватъ на нѣколко хиляди. *З.* отъ първа величина обикновено прѣсмѣтатъ на 21, отъ втора на 65, отъ трета на около 200, отъ четвърта на 425, отъ пета на 1,100, отъ шеста и седма на 12,000. Въ класоветѣ, които иджтъ подирь тѣхъ, числата се увеличаватъ твърдѣ много; по Фламарионовото съобщение въ 1896, до сега сѫ открити, съ на́й-силнитѣ телескопи, които сѫществуватъ, до 40,000,000 *з.*; сѫръ Джонъ Хершелъ е прѣдпо-

лагалъ, че има до 68,000,000. *З.* сж нáй-гжсти въ оная страна на небесата, наричана Млѣчни пжть или Кумова слама, която е съставена пó-вечето отъ *з.* отъ 11-а и 12-а величини. Хершелъ е видѣлъ съ телескопа си 116,000 *з.* въ четвъртъ часъ, когато телескопътъ е билъ насоченъ къмъ нáй-гжстата часть.

Че неподвижнитѣ *з.* не сж наистина неподвижни, се вижда въ явлението *двойни* или *множествени з.*, които сж системи отъ по двѣ или пó-вече *з.*, що се въртѭтъ около една друга, или около общия си центръ на тежестьта. Понеже тѣ може да се виждатъ отдѣлни само съ телескопъ, и пó-вечето съ много силенъ телескопъ, тѣхното откриване е било възможно само слѣдъ изнамѣрването на телескопа. Самъ Галилей открилъ сжществуването имъ. Слѣдъ дълговрѣменнитѣ наблюдения на много астрономи — Брядли, Майеръ, Хершелъ, Струве, Енке и Хершелъ Млади, числото на извѣстнитѣ двойни или множествени *з.* достигнжло до 6,000, отъ които пó-вечето сж двойни, или състоящи отъ двѣ, нъ много сж тройни, нѣкои четворни и нѣколко дори и петорни или състоящи отъ петь *з.* Разстоянието между *з.*, които съставятъ тия системи, всѣкога се вижда малко, нъ то е огромно голѣмо: нáй-кжситѣ периоди, въ които се завъртяватъ двойнитѣ *з.* или спжтници сж отъ 33 до 77 години и елипситѣ имъ по ексцентричностьта си приличатъ на кометнитѣ орбити. Между тия *з.* нáй-познати сж γ въ Дѣва, ζ въ Голѣма Мечка, π и ι въ Говедарь и др. Нашето слънце, по наблюденията на Маскелина, се върти и то около една точка въ съзвѣздието Херкулъ.

Въ нѣкои *з.* блесъкътъ на свѣтлината се измѣнява периодически, та ги наричатъ *измѣнливи.* Отъ тѣхъ нáй-забѣлѣжителна е Мира («Чудесната») въ Цетъ и Алголъ въ Персей. Първата достига нáй-голѣмия си блесъкъ всѣкои 334 деня, и се явява 14 деня като звѣзда отъ втора и дори и наврѣменѣ отъ първа величина; послѣ постепенно блесъкътъ ѝ омалѣва въ два или три мѣсеца, доклѣ тя стане отъ шеста или дори и отъ десета величина, та половина година е невидима за просто око и обикновено за телескопитѣ. Слѣдъ това, тя почва изново да става пó-свѣтла, ала пó-бързо отколкото е потемнявала. Тя се вижда съ просто око три-четире мѣсеца отъ периода ѝ. Отъ всичкитѣ измѣнливи *з.* познати въ Персей, Алголъ има нáй-кжсъ периодъ; неговий периодъ е 68 часа и 49 минути. Той се вижда 60 часа като звѣзда отъ втора величина, послѣ блесъкътъ му омалѣва въ 4 часа, слѣдъ което той се явява четвъртъ часъ отъ четвърта величина, и пакъ блесъкътъ му се увеличава въ 4 часа. Астрономитѣ сж прѣдлагали разни обяснения на тия явления; прѣдполагатъ, че *з.* се въртѭтъ на оситѣ си, и че повръхноститѣ имъ не свѣтѭтъ еднакво въ разни мѣста; друго прѣдположение е, че нѣкое тъмно тѣло се върти около свѣтилото, та прѣсича пó-вече или пó-малко свѣтлината му въ разни положения; трето прѣдположение е, че *з.* сж лещообразни, и др.

Собственото движение на *з.*, открито отъ Хяли, е отъ другъ видъ. То състои отъ мѣстене на *з.* по разни посоки, та очертанията на съзвѣздията полека-лека се промѣняватъ. «Южний Кръстъ»,

казва Хумболтъ, «не ще грѣе всѣкога на небето точно въ сегашната си форма; защото четиретѣ *з.*, отъ които състои, се движжтъ съ нееднаква скорость по разни пжтеки. Колко хиляди години ще изминжтъ доклѣ съвсѣмъ се растури, не може да се прѣсмѣтне». До сега наблюдаванитѣ собствени движения сж различни — отъ $^1/_{20}$ отъ секунда до 7.7″. Споредъ това, трѣбва да изминжтъ хиляди години за да се измѣни чувствително изгледътъ на небесата.

Въ астрономията и у народа сж извѣстни, освѣнь неподвижнитѣ *з.*, така наричанитѣ *падажщи з.* За тѣхъ виж. *Метеори.*

Звѣздобройство, *астрология.* Мнима наука да се прѣдказва бждащето, особено сждбата на човѣка, по расположението на звѣздитѣ. *З.* е една отъ на́йстаритѣ форми суевѣрие; то се обработвало, прѣдпочтително отъ астрономията или науката за самитѣ звѣзди, мѣстата имъ и движенията имъ, у всичкитѣ източни народи (халдейцитѣ, хиндузетѣ, китайцитѣ) въ самото начало на историческитѣ врѣмена. Това се обяснява много лесно: понеже тия народи сж боготворили небеснитѣ тѣла, било е съвсѣмъ естествено да имъ приписватъ едно влияние върху земнитѣ работи; па и това влияние изглежда донѣйдѣ истинно: завръщането на нѣкои съзвѣздия на опрѣдѣлени мѣста на небото съвпада съ завръщането на годишнитѣ врѣмена; приливитѣ и отливитѣ на океана по периодичностьта си отговарятъ на фазитѣ на луната. Староврѣменнитѣ люде не е могло да не забѣлѣжжтъ това. Тѣмъ дори се е струвало да виждатъ едно сходно влияние върху живитѣ сжщества: промѣнитѣ на годишнитѣ врѣмена докарватъ промѣни въ органическия свѣтъ: зимѣ много растения губѣжтъ листата си, и растителностьта ослабва; нѣкои животни се вцѣпенѣватъ, други си мѣняватъ козината или перошинека. Редомъ съ тия явления, които зависжтъ отъ годишната или слънчната периодичность, нѣкои се е виждало да происхождатъ отъ лунната периодичность: една важна служба у женския полъ става нормално въ края на четире седмици, сир. на единъ луненъ мѣсецъ.

З., много на почитъ въ Египетъ, изглежда да е било въведено тамъ отъ Халдея въ една непозната епоха. Отъ Азия то прѣминжло и въ Гръция твърдѣ рано, и доказателството на това се намира у Омира и Изиода; нъ то било внесено, вѣроятно отъ корабници и търговци, само частично. Пълното старо учение по *з.* станжло извѣстно въ Гръция по́-късно: сжщеврѣменно халдейский жрецъ Беросъ (виж. *Вавилония)* донеслъ отъ Вавилонъ въ Атина, послѣ на о-въ Косъ, халдейската метода, а египетский жрецъ Манетонъ въвелъ египетскитѣ способи. Въ Римъ *з.* било въведено около началото на християнската ера. Звѣздобройцитѣ играели важна роль тамъ, дѣто ги наричали халдеи и математици; и макаръ и често да били гонени отъ сената и императоритѣ подъ страхъ на смърть, тѣ продължавали да се държжтъ. Римский поетъ Манилий, авторъ на една астрономическа поема още сжществуѭща, е билъ прѣдаденъ на *з.;* и дори и астрономъ Птоломей не избѣгнжлъ заразата, която въ негово врѣме била станжла всеобща. *З.* е напълно съгласно

съ вѣроученията на мохамеданството за прѣдопрѣдѣлението, та се обработвало съ голѣмо присръдце у арабетѣ отъ VII-и до XII-и вѣкъ. Въ срѣднитѣ вѣкове християнскитѣ учени били страстни любителе на тая мнима наука. Голѣмата чума, която опустошавала Европа кждѣ края на XIV-и вѣкъ, се отдавала на съчетанието на три планети, и парижский университетъ прогласилъ тържествено отношението между двѣтѣ събития. Прочутата комета отъ 1456, която съвпадала съ чумата и войната среща турцитѣ, произвела всеобщъ ужасъ; папа Каликсъ III заповѣдалъ да се правѭтъ всенародни молебствия. Въ 1524 Стефлеръ прѣдказалъ новъ всемиренъ потопъ. Въ XVI-и вѣкъ всичкитѣ князове и царе си имали звѣздобройци; и на́й-великъ и на всички пръвъ билъ звѣздоброецъ Нострадамусъ. Прочутий математикъ Карданъ, Тихо-Брахе и Кеплеръ, като полагали основитѣ на астрономията, още се интересували отъ звѣздобройски наблюдения. Кеплеръ виждалъ слабостьта на *з.* като наука, ала не моглъ да отрече сѫществуването на нѣкаква свръска между положенията на планетитѣ и качествата на човѣцитѣ подъ тѣхъ. Нъ, ако е много мѫчно да се опровергае *з.*, невъзможно е пъкъ да се доказва. Съ установлението на Коперниковата система вѣрата въ *з.* почнѫла да исчезва. Зело да се разбира, че понеже земята е само една отъ планетитѣ, нелѣпо е, какво всичкитѣ други сѫ заняти да нѫ влияѭтъ. Доводътъ има наистина малко сила, ала произвелъ слѣдствието. Звѣздобройцитѣ вече не могли да вдѫхнуватъ довѣрие на ученицитѣ си; па не могли така лесно и да оправдаватъ несбѫднѫлитѣ се прѣдказвания съ грѣшки въ наблюдаването. А такъви грѣшки тѣ правили твърдѣ често: Гасендивий прочутъ учитель прѣдказалъ нѣколко пѫти смъртьта на ученика си, въ което непрѣстанно се мамилъ. Тоя учитель, Моренъ Вилафранкенски, направилъ подобна грѣшка и като прѣдказалъ смъртьта на Луи XIII. На́й-сетнѣ опроверженията, които врѣмето давало на прѣдказванията, надвили.

З. има сега поклонници само въ мохамеданскитѣ земи. Въ християнскитѣ държави то намира още мѣстце въ календаретѣ, дѣто календарджиитѣ влизатъ въ ролята на звѣздобройци, а читателетѣ имъ четѫтъ прѣдказванията имъ за забава. Заслужва и да се забѣлѣжи, че празната наука *з.* е принесла важна услуга на истинската, астрономията: звѣздобройцитѣ, за да наблюдаватъ звѣздитѣ по́-точно, направили много открития, научили се да прѣсмѣтатъ затмѣнията, да опрѣдѣлятъ положенията на еклиптиката и др.

Звѣржина *(Францъ).* Чешски живописецъ, който се ползува съ голѣма популярность между сънародницитѣ си, и токо-речи нѣма ни едно чешско илюстровано списание, въ което да не се появяватъ, отъ врѣме на врѣме, снимки отъ неговитѣ картини и рисунки. Сюжетитѣ му сѫ чешско-народни, дишатъ простота, свѣжесть и живость. Той е особено хѫдожникъ-етнографъ, и на́й-голѣмо хѫдожествено значение иматъ рисункитѣ му съ перо, които изображаватъ битови сцени и типове на мѣстностьта Подтатране. Подробноститѣ въ тия рисунки сѫ докарани до изумителна тънкость и изящество. З. има и литературна дѣятелность;

нáй-много забѣлѣжватъ неговитѣ Записки и пжтни впечатления. Той е роденъ въ 1830.

Зебра, *исп* Еднокопитно млѣкопитаѭще четвероного бѣло или жълто животно, нашарено напрѣки съ черни пръчки. То е на голѣмина близу колкото конь и е единъ отъ видоветѣ, които съставятъ рода, отъ който е коньтъ: *зебрата живѣе на стада въ южна Африка.*

Зебу (Bos Zebu, Bos indicus). Индийски бикъ; тоя видъ бикъ е на растъ пó-малъкъ отъ обикновения, често не пó-голѣмъ отъ дива коза, ала по общия си изгледъ и шара на кожата прилича на бика. Въди се въ Източна-Индия, дѣто го употрѣбяватъ за впрѣгатно добиче.

Зебю. Единъ отъ Филипинскитѣ о-ви; 7,700 чет. килом.; 200,000 жит. Абаносови гори, захарна тръстика, тютюнъ. Гл. гр. *Зебю*, добро пристанище, и 10,000 жит. — Магеланъ, който открилъ тоя островъ въ 1,521, билъ убитъ тамъ отъ туземцитѣ.

Зевгитания. Страна въ стара Африка, на Срѣдиземно море; съ гл. градове *Картагенъ* и *Утика.*

Зеведей. Сжпржгъ на Саломия, билъ рибарь по Галилейско море съ двамата си синове, св. Иаковъ и св. Иванъ Евангелистъ, когато тѣ го оставили за да слѣдватъ Исуса Христа *(Библ.).*

Зевсъ. Грѫцкото име на Юпитера.

Зееландъ *(морска земя).* Областъ въ Холандия, състои отъ островитѣ между южна Холандия на сѣв., източна Шелда на ист., Белгия на югъ, и Сѣверно море на зап. Нáй-важнитѣ острови сж Валхеренъ, Сѣверни Бевеландъ и Южни Бевеландъ, Шувенъ, Толенъ и Дюйвеландъ. Простр. 1,785 чет. килом.; насел. 196,393 жит. Областний гл. градъ е *Маделбургъ* въ о-въ Валхеренъ. Близу $^3/_4$ отъ жителетѣ на областьта сж протестанти; останжлитѣ, освѣнь нѣколко стотини евреи, сж католици. Земята е ниска и равна, защищавана отъ наводненията на морето и на рѣкитѣ съ прѣгради 4 — 5 метра високи. Климатътъ е влаженъ и поражда ендемически трески. Почвата е плодородна, и произвожда хубава пшеница, ячемикъ, овесъ, ръжь, ленъ и др. Скотовъдството е доста развито. Въ много околии има хубави овощници. Околнитѣ морета изобилуватъ съ риба; а въ Шувенъ, дѣто мириади водни птици ходѭтъ на прибѣжище и си правѭтъ гнѣзда, островитянетѣ събиратъ много яйца. Промишлеността състои отъ вжжарство, кожарство, корабостроителство и др. и отъ фабрики за прежда, платна и вълнени платове. Една желѣзница отъ Флушингъ, прѣзъ Валхеренъ и Южни Бевеландъ, се съобщава съ главнитѣ белгийски линии въ Роозендаалъ, и прѣзъ Бреда води въ Ротердамъ, Амстердамъ или Германия.

Зеинъ, *лат.* Жълто вещество, което се вади отъ царевицата.

Зейдерзе Виж. *Зейдерзе.*

Зейтунъ. Главенъ градъ на арменската «Черна-гора», въ южна Мала-Азия, на сѣв. отъ залива на Александрета, въ планинското бърдо Тавръ, въ една долина, прѣзъ която тече Джихунъ (стар. Pyramus); отъ 15,000 до 20,000 жит. арменци. Зейтунската околность, населена съ арменци, има 20-на села. Тя е токо-речи независима отъ турското правителство, и образува нѣщо като една азиятска републичица. Зейтунци вдигатъ една войска отъ петь-шесть хиляди души, когато имъ прѣдстои да се бранѭтъ отъ турцитѣ,

и бижтъ се юнашки. З. е остатка отъ арменското царство въ Киликия, основано въ XI-и вѣкъ и съсипано въ XIV-и вѣкъ. Отъ послѣдната дата тая шепа арменски планинци постоянно е отстоявала вѣрата си и независимостьта си; само въ нашия вѣкъ тия люде сж се били съ турцитѣ побѣдоносно тридесетина пжти. Прѣзъ арменското възстание, 1895 — 1897, зейтунци показахж чудеса отъ храбрость: англійската *Синя книга* и французската *Жълта книга* (официални документи, прѣдставяни на камаритѣ) излагахж подробно удивителната отбрана на 5,000 арменци среща 60,000 турци. Борбата се прѣкрати съ намѣсата на консулитѣ на европейскитѣ сили, които се намѣсихж прѣзъ лютата зима отъ човѣколюбие. Зейтунската околность е оградена отвредъ съ недостжпни канари, освѣнъ откъмъ истокъ, кждѣто върви дълбоката долина на Джихулъ. Връховетѣ сж покрити съ великолѣпни борики, вѣчно-зелени джбове и други. Извори и потоци, които никога не прѣсъхватъ лѣтѣ, поижтъ ливадитѣ по всички посоки; нъ земята, ако и намѣста да е много плодородна, не произвожда толкова жито, колкото е потрѣбно за нуждитѣ на населението. Ала черницитѣ сж многобройни въ овощницитѣ, и даватъ възможность на женитѣ да хранижтъ свилени буби. Главний занаятъ на мжжетѣ е желѣзарството; тѣ работижтъ желѣзото, което добиватъ отъ планинитѣ, и правижтъ плугове, петала, гвозди и др., които размѣняватъ за жито и други потрѣби въ Марашъ и Кайсеръ. Езикътъ на зейтунци е едно неодѣлно арменско нарѣчие, въ което единствената литература състои отъ народни пѣсни. Дѣцата се учжтъ въ училище до 10 — 12 годишна възрастъ. Зейтунци, както сънародницитѣ имъ въ Армения, сж свободни отъ азиятскитѣ пороци. Тѣ иматъ уважение къмъ женитѣ. Прѣстжпленията у тѣхъ сж рѣдки. Никакви затвори не сжществуватъ у тѣхъ, и казватъ, че никога въ земята имъ не се е извършило убийство за обиръ. Може да има прѣувеличения въ тия твърдения, нъ вѣрно е, че зейтунци сж добросърдечни и честни планинци. Много интересна е книгата на Aghassi, *Zeitoun depuis les Origines jusqu'a l'Insurrection de 1895*, traduction d' Archag Tchobanian (Paris, 1897, 3-me édition).

Зеландия. На́й-голѣмий и на́й-важний дански островъ въ Балтийско море, отдѣленъ на ист. отъ Швеция съ Зундъ, на зап. отъ о-въ Фиония съ голѣми Белтъ; простр. 6,880 чет. килом.; насел. 834,000 жит. Въ тоя островъ е столицата на Дания, *Копенхагенъ*. Земята е токо-речи равна; рѣкитѣ сж малки, на́й-голѣмата е 80 килом.; има нѣколко езера, и всичкитѣ изобилуватъ съ риба; има и нѣколко букови гори, и почвата произвожда изобилно жито. Земедѣлието и скотовъдството сж главний поминъкъ на жителетѣ.

Зеландия *(Нова)*. Англійска колония въ Океания, състои отъ два голѣми острова, отдѣлени единъ отъ другъ съ Куковъ протокъ, *Сѣверни островъ* и *Южни островъ*, отъ единъ много по́-малъкъ гористъ островъ, *Стюартовъ о-въ*, отдѣленъ отъ Южни о-въ съ Фововъ протокъ, и отъ много островчета распръснжти около брѣговетѣ. Двата голѣми острова иматъ пространство около 270,000 чет. килом.

и сж 1,000 килом. на юго-ист. отъ Австралия и 600 килом. на юго-ист. отъ Нова Каледония. — Сѣверни о-въ, планинска земя, има нѣколко волкана, Тонгариро (1,982 метра), Егмонтъ (2,522 мет.), Руапеу (2,804 мет.) още дѣйствующщъ. На югъ отъ Тангариро има много горещи извори. Въ срѣдата на тоя о-въ сж двѣ корабоплавателни рѣки: Вайкато и Манавату. Прѣзъ Южни о-въ се простира едно гористо планинско бърдо, на което нáй-високий връхъ, *Куковъ връхъ*, достига до височина 4,000 мет. — Климатътъ, умѣренъ и здравъ, наумѣва климата на Франция, на която Нова *З.* е антиподътъ. Годишнитѣ врѣмена сж наопаки споредъ нашитѣ; януарий е нáй-горещий мѣсецъ въ Нова З., а юний нáй-студений. Растителностьта е богата; прѣсмѣта се, че една четвърта отъ повръхностьта е покрита съ гжсти гори, борикови и други; половината отъ земята е плодородна, и произвожда пшеница, ячемикъ, овесъ, ръжь, барабой, овощия. Откъмъ животни земята е била бѣдна; съ исключение на нѣколко безврѣдни гущере, единъ видъ малка мишка е била единственото туземно четвероного животно въ кой-да-е отъ островитѣ; насѣкоми и змии нѣма никакви. Свинята, внесена отъ Кука, се намира въ диво състояние. Домашнитѣ животни, внесени отъ поселенцитѣ, сж се навъдили грамадно; сега на островитѣ има стотини хиляди говеда и коне, освѣнъ мулета и осли, милиони овце, и многобройни домашни птици. Отъ минералитѣ се добиватъ: злато, желѣзо, мѣдь, каменни вжглища. Износътъ, който състои главно отъ вълна, жито, гома, месо и злато, се е въскачвалъ за една отъ послѣднитѣ години на 157,231,273 лева; за сжщата година вносътъ, който състои главно отъ английски ржкодѣлия, се е въскачвалъ на 172,635,450 лева.

Населението е 625,736 жит. европейци, пó-вечето англичане; само около 50,000 души сж коренни жители — маорисъ, отъ источ. клонъ на полинезийскитѣ малайци, съ тъменъ шаръ на кожата, високъ растъ и крѣпко тѣлосложение; четире пети отъ тѣхъ сж сега християне, земедѣлци и полуцивилизувани. Маорисите се татуиратъ, и нѣкога сж били човѣкоядци, па и кучеядци.

Нова *З.*, открита въ 1642 отъ холандския мореплаватель Тасмана, е била изслѣдвана основателно отъ Кука, и отъ тогава отъ мнозина мореплавателе. Правилната колонизация почнжла отъ 1840, когато английското правителство обявило Нова *З.* английска колония. Новата колония водила чести войни съ туземцитѣ дори до 1862; до края на 1861 колонията състояла отъ 109,300 жит. Колонията се управлява отъ единъ управитель, назначаванъ отъ английското правителство, съ една камара на прѣдставителе, избирани отъ избирателе, които плащатъ извѣстенъ данъкъ. Напрѣдъ сѣдалището на управл. е билъ гр. Аукляндъ, а отъ 1865 е гр. *Уелингтонъ*.

Зелени носъ. Нáй-западний край на Африка, на брѣга на Сенегамбия, между устията на Гамбия и Сенегалъ. Откритъ въ 1443 отъ португалецъ Денисъ Фернандесъ; отстжпенъ на Франция съ съсѣднитѣ земи отъ главатаретѣ на страната (договори отъ 1763, 1765 и 1787).

Зелени носъ (Острови на). Купъ острови въ Атлантически океанъ,

480 килом. на зап. отъ едноименния носъ; състои отъ 11 главни острова: Боависта, Св. Антоний, Св. Никола, Св. Викентий, Света Лукия, Селъ, Майо, Сантиаго или Санъ-Яго, Фуего или Св. Филипъ, Брава и Св. Иванъ. Тѣ сѫ волканически, неплодни въ планинскитѣ части, нъ съ раскошна растителность въ долинитѣ, и съ топлъ и нездравъ климатъ прѣзъ дъждовното врѣме. Памукъ, синило, овощия, соль, кози. Населението на всичкитѣ о-ви се прѣсмѣта на 99,000, по́-вечето негри или мулати. — Тия острови, открити въ 1450 отъ Антонио Нели, принадлежѫтъ на португалцитѣ, и служѫтъ за почивка на корабитѣ, които отиватъ за Бразилия и Индия. Отъ колонията, която образуватъ тия о-ви, зависѭтъ и становищата въ Сенегамбия. Сѣдалище на управл. е *Вила де Прая* или *Пюерто Прая*, въ Санъ-Яго.

Зель. Белгийски градъ (источ. Фландрия), на Шелда; 25 килом. на ист. отъ Гандъ и 7 килом. на сѣв.-зап. отъ Термондъ; 13,000 жит. Фабрики за памучни платове, кинивире, тютюнъ.

Земедѣлие. Искусство да се обработва земята, за да се добиватъ полезнитѣ намъ растения и животни въ на́й-добритѣ възможни условия. Това искусство е било основано отъ старо врѣме само на опитъ и на прѣдание; ала днесь, съ распространението на познанията въ естественитѣ науки, то е станѫло една истинска наука *(агрономия)*, ако и да не е достигнѫло още до съвършенството си. Дейви въ Англия, Таеръ, Шмалцъ, особено Либихъ въ Германия и Туенъ и Пастйоръ въ Франция сѫ упражнили грамадно влияние върху напрѣдъка му. Всичкитѣ естествени науки сѫ съдѣйствували да се възвиши то на степеньта наука. Геологията и минералогията показватъ на земедѣлеца естеството на земята и особенитѣ свойства на всѣка почва. Зоологията и ботаниката го учѫтъ кои сѫ на́й-добритѣ животни и растения, и какво имъ на́й-понася за да вирѣѭтъ. Физиката и метеорологията му даватъ възможность да разбира дѣйствието на топлината, на електричеството, на влагата, на дъждоветѣ, на вѣтроветѣ, на атмосфернитѣ измѣнения въ всѣка страна. Химията на́й-вече, като анализира тороветѣ и произведенията, помага да се употрѣбява за всѣкой посѣвъ торътъ, който е на́й-сгоденъ за него; оцѣнява загубата, която всѣка жътва причинява на почвата, и съ какво трѣбва да се наваксва тая загуба; опрѣдѣля кога какво е на́й-добрѣ да се обработва на една и сѫща почва; прѣсмѣта питателната стойность на хранигѣ, и др. На́й-сетнѣ, механиката доставя на земедѣлеца многобройни орждия и машини, които улесняватъ и ускоряватъ работата му. Статистиката и икономическитѣ науки го учѫтъ да уравновѣсява разноскитѣ, които изисква всѣко произведение, съ печалата, която докарва; учѫтъ го на кои тържища ще се продаватъ произведенията му и др. Често *з.* подраздѣлятъ на: сѫщо *з.*, градинарство, лозарство, лѣсоводство, овощарство, зоотехника или наука за домашнитѣ животни, селско стопанство и др. Училищата, прѣдназначени за теоритическото и практическото образование на селскитѣ стопане и земедѣлци, се наричатъ *земедѣлчески училища*. Подобни училища

захванжли да се появяватъ само въ послѣдния вѣкъ; първото се основало отъ Таера въ Целъ въ Хановеръ.

Въ България има сега (1898) три земедѣлчески училища, садовското, русенското и т.-пазарджишкото. Първитѣ двѣ сж държавни практически земедѣлчески училища. Садовското, въ с. Садово, конушска околия, пловдивски окр., се намира 17 килом. на юго-ист. отъ гр. Пловдивъ, съ който се съобщава чрѣзъ пловдивско-чирпанското шосе и чрѣзъ желѣзницата Пловдивъ-Харманлии. Това училище е основано отъ Източно-Румелийското правителство въ 1883. Курсътъ на училището е тригодишенъ. Въ училищната програма влизатъ прѣдмѣти общообразователни и специални. Общообразователнитѣ прѣдмѣти сж български езикъ, математика, физика, химия, естествена история, педагогия, хигиена и рисуване. Специални сж земедѣлие, скотовъдство, градинарство, пчеларство, бубарство, лозарство, винарство, лѣсоводство, земедѣлческа технология, земедѣлческа икономия, земедѣлческо счетоводство, скотолѣчение, метеорология. Въ училището се приматъ ученици свършили III-класно образование. При училището има пансионъ, въ който живѣжтъ училищнитѣ въспитанници. Самоподдържницитѣ плащатъ 300 лева годишно. Пространството на земитѣ, които принадлежжтъ на училището, е 269.9264 хектара. Като учебни срѣдства при училището сж: ферма; разсадна, овощна и зеленчарска градини; испитателно поле; конйозаводна станция; краварница; пчеларница; бубарница. Освѣнъ тия, за теоретическото и практическото учение служжтъ още: библиотека, сбирки отъ земедѣлчески орждия и машини, сбирки отъ учебни пособия по физиката, химията, ботаниката, минералогията, анатомията, лѣсоводството и метеорологическата станция. Въ първия 9-годишенъ периодъ отъ сжществуването на училището въ него сж свършили всичко 151 ученика. — Русенското земедѣлческо училище е основано край Русе въ 1884, и е наредено на сжщитѣ начала както садовското; па и неговата дѣятелность се вижда да е била горѣ-долу еднаква. — Т.-Пазарджишкото е «нисше практическо земедѣлческо училище». То се открива сега (1898) въ Т.-Пазарджикъ, при чифлика на окржжната постоянна комисия въ тоя окржгъ, съ двѣ-годишенъ курсъ по земедѣлието и клоноветѣ му. За ученици се приматъ младежи: 1) свършили наймалко долния курсъ на основното училище (четиретѣ отдѣления), 2) не по́-стари отъ 18 години и заякнжли за физическа работа, 3) на които родителетѣ се занимаватъ исключително или главно съ земедѣлието и клоноветѣ му. Ученицитѣ живѣжтъ въ училището и извръшватъ всичкитѣ стопански работи. Въ свободното отъ занятие врѣме имъ се даватъ кратки теоретически познания по земедѣлието и клоноветѣ му. Освѣнъ това, плаща имъ се надница, споредъ работата имъ, отъ която се поддържатъ. Свършившитѣ се ползуватъ съ правото на една годишна военна служба, ако до 30 години се прѣдаджтъ исключително на специалностьта си.

Историята на з. е много стара. Баснословието на на́й-старитѣ народи приписва на боговетѣ първия напрѣдъкъ въ *з.* У египтянетѣ,

Изида и Озирисъ дошли, та научили човѣцитѣ на искусството да оржтъ. У гръцитѣ, Церера, богинята на жътвитѣ, научила Триптолема, елевзисския царь, на *з.* Вавилонянетѣ трѣбва да сж били земедѣлчески народъ, като се сжди по многолюдностьта на населението, което е обитавало въ долината на Евфратъ. Римлянетѣ били, отъ самото начало на историята имъ, земедѣлци: Катонъ Стари, Варонъ, Плиний, Паладий описватъ римското *з.* и Виргилий, въ *Георгикитѣ* си, го съкращава въ чудесни стихове. Ала робството и съсрѣдоточаването грададни имения въ малко ржцѣ докарали испадането на *з.* Варварскитѣ нахлувания, и слѣдъ това частнитѣ войни въ срѣднитѣ вѣкове сж били единъ бичъ за *з.* То почнжло да се възражда въ XIII-и вѣкъ, когато църквата и царщината захванжли да зиматъ мѣрки противъ частнитѣ войни и да благоприятствуватъ за освобождението на робетѣ. Въ XVIII-и вѣкъ, школата на физиократитѣ, която виждала въ земята единственния изворъ на богатство, обърнжла обществено внимание върху земедѣлчески въпроси. Голѣмъ напрѣдъкъ се осжществилъ въ Англия и Холандия, и слѣдъ това въ Франция. Ала на́й-вече въ нашия вѣкъ, благодарение особено на приспособението на па́рата, *з.* се поддигнжло въ просвѣтенитѣ държави на сегашното си високо положение.

Земемѣрие. Така се нарича изобщо искусството да се мѣри повръхностьта на нѣкоя часть, голѣма или малка, земя. *З.* е важно приспособение на математиката, като е основано на знаене геометрията, тригонометрията и употрѣбяването инструментитѣ за опрѣдѣляне разстояния и жгли: веригата, компаса, теодолита, секстанта, микрометра и др. На́й-високото *з.* се нарича *геодезия.* По единогласното свидѣтелство на всички староврѣменни списатели, *з.* добило началото си въ Египетъ. Знае се, че Сезострисъ раздѣлилъ земята край Нилъ на квадратни дѣлове между подданницитѣ си, които му плащали годишенъ наемъ. Често Нилъ, като прѣливалъ брѣговетѣ си, развалялъ прѣдѣлитѣ на тия земни дѣлове и царьтъ испращалъ земемѣритѣ си да размѣрватъ изново земята.

Земеописание. Сжщото, каквото е география.

Земерингъ. *(Сам. Томасъ).* Отличенъ германски анатомистъ и физиологъ, и пръвъ изобрѣтатель на една теория на галваническия телеграфъ, за който не се намѣрило прѣдприимчивость да се приспособи въ обществения животъ (1811). Отъ неговитѣ съчинения особено е забѣлѣжително съч. *За направата на човѣшкото тѣло,* 9 том., Лайпцигъ, 1839 — 1844, (род. 1755 въ Торнъ, Прусия, умр. въ 1830 въ Франкфортъ-на-Майнъ.

Земетресение. Така се нарича всѣко расклатване на нѣкоя часть отъ земната кора. Обикновено то трае нѣколко секунди, понѣкога само една секунда или една часть отъ секунда. Нѣкои *з.* сж много слаби, а други сж силни; когато *з.* сж по́-силни, чуе се подземенъ шумъ. Често на нѣкое мѣсто въ растръсената повръхнина тръсенето се усѣща по́-силно и изглежда, като че отъ тамъ движението се распростира на около. По́-вечето пжти *з.* биватъ *хоризонтални* или *вълнообразни,* сир. земята се

люлѣе хоризонтално като морскитѣ вълни. Другъ пжть тѣ сж *вертикални*, спр. земята се тръси вертикално отдолу нагорѣ. Вертикалнитѣ сж много страшни и съсипителни, защото исхвърлятъ въ въздуха всички прѣдмѣти отъ земната повръхнина — камене, кжща, човѣци и др. Такъво е било долуспоменжтото калабрийско *з.* Биватъ и такъви движения на земната кора, които се наричатъ *кржговати*, защото земята се тръси кржгообразно, сжщо както се тръси една тепсия, когато се удари съ нѣкоя тояшка. Прѣсмѣта се, че 12 или 13 *з.* ставатъ всѣка година. Когато сж много силни, тѣ причиняватъ голѣми злочестини; цѣли градове сж се разрушавали отъ тѣхъ. Не по́-малко отъ 30,000 души погинжли въ голѣмото лисабонско *з.* въ 1755; а *з.* въ Калабрия, въ края на послѣдния вѣкъ, зело 40,000 жрътви. Нѣкои прѣсмѣтатъ, че до 13,000,000 сжщества отъ човѣшкия родъ така сж погинжли!

Понѣкога *з.* обгръщатъ малки пространства; нъ другъ пжть тѣ се распростиратъ на огромни разстояния. Лисабонското *з.* се усѣтило отъ една страна при южнитѣ брѣгове на Финландия, а отъ друга отвждъ Св. Лаврентия въ Канада. Скоростьта, съ която тръсенето се распростира, е едно на друго 500 метра на секунда или 30 километра на минута.

Тръсенето на земната кора се прѣдава и на моретата; потръси ли се дъното на морето, и водата захване да се тръси. Ако *з.* става при морскитѣ брѣгове, морето се отдалечава отъ брѣговетѣ, нъ скоро изново се връща съ огромна сила. Морскитѣ *з.* сж и тѣ опасни, защото могжтъ да изхвърлятъ кораби отъ пристанищата навжтрѣ въ сушата или да залѣжтъ крайбрѣжнитѣ градове.

Нѣма страна на земната повръхнина свободна отъ влиянието на *з.-та.* Нѣкога сж казвали, че Египетъ е честитъ въ това отношение; нъ и тамъ станжло едно доста силно *з.* въ 1740. *З.* ставатъ по́-често въ странитѣ, дѣто има волкани; ала на́й-силнитѣ *з.* не изглеждатъ да сж станжли въ тия страни, а, напротивъ, въ земи нѣколко градуса далечь отъ на́й-ближната волканическа дѣятелность, както е било, запр., прочутото лисабонско *з.* Земи, въ които има изгаснжли волкани, не подлежжтъ по́-вече на посѣщения отъ *з.* отколкото неволканически земи.

Причинитѣ на *з.* не сж добрѣ познати. Старото прѣдположение, че земното кляжбо, на което живѣемъ, е сега една течность въ нажежено състояние съ истинжла и отвърдѣла кора на повръхнината, е несъвмѣстно съ несвиваемостьта, която астрономитѣ сж доказали, че това кляжбо притежава. Ала дори и ако земята е главно едно твърдо тѣло, пакъ се вѣрва, че тя е по направа като една пита медъ, и че празнинитѣ съдържатъ на много мѣста езера отъ растопена скала, между които езера и повръхнината волканитѣ сж едни устия. Въ тия празнини водата, която се промъква прѣзъ пукнжтинитѣ отъ океана и сушата, трѣбва да се бере постоянно; и па́рата, що се образува, упражнява такъво грамадно налѣгане, че искарва растопеното вещество на повръхнината, като и сама се смѣсва и излѣтѣва заедно съ него. Когато една маса вода внезапно нахлуе

въ една гореща пещера, избухването на парата ще докара едно тръсене на земята, и когато нѣма отъ дѣ да излѣзе парата, тя може да е достатъчна да расклати земнитѣ пластове, що лѣжжтъ надъ неѭ.

Землинъ (унгарск. *Земунъ*). Градъ въ Славония (унгар. обл.), петервардински окр., на дѣсния брѣгъ на Дунавъ, близу до устието на Сава, среща Бѣлградъ, 120 килом. на юго-ист. отъ Петервардинъ; бивша крѣпость на австрийската Военна Граница; 11,000 жит. Доста търговски градъ. — З. е основанъ въ 1739 на мѣстото на единъ замъкъ на Ив. Хуниади. Въ околностьта му има развалини отъ много римски старини.

Земперъ *(Карлъ)*. Германски пѫтешественикъ и естествоиспитатель, род. въ Алтона въ 1832, умр. въ 1893. Описанието му на Филипинскитѣ острови се има за образцово. Забѣлѣжително е и изслѣдванието му за родственитѣ отношения у членестите животни. По длъжность управитель на зоологическия институтъ при Вюрцбургския университетъ, З. е издалъ 7 тома трудове на тоя институтъ.

Земунъ. Виж. *Землинъ*.

Земя или *земно кѫжбо*. Така се нарича планетата, на която живѣемъ. Около слънцето, срѣдоточие на системата на нашия свѣтъ, се движжтъ, на нееднакви разстояния и по елиптически орбити, 8 доста голѣми тѣла и по-вече отъ 130 по-малки, наричани и единитѣ и другитѣ *планети*.

Земята е една отъ голѣмитѣ планети, и третата отъ тѣхъ по редъ отъ слънцето. Нейний обемъ е 1,400 хиляди пѫти по-малъкъ отъ обема на слънцето, и тя е далечъ отъ тая звѣзда около 150 милиона килом. Тя се завъртѣва около слънцето въ около 365 ¼ дни или въ една *година;* и всѣка година изминува 1,085 милиона килом., сир. малко по-вече отъ 30 килом. на секунда. Отъ това въртение на з. около слънцето ставатъ годишнитѣ врѣмена: пролѣть, лѣто, есень и зима. З., както и другитѣ планети, се движи около слънцето отъ западъ къмъ истокъ. Това е противното на онова, що се вижда намъ, и споредъ което слънцето се движи около *з.;* едвамъ прѣди нѣколко вѣка людетѣ могли да разбержтъ, че тѣхнитѣ чувства ги мамятъ (виж. *Коперникова система)*. Освѣнь годишното си движение около слънцето, *з.* се движи и на осьта си, на себе си; тя се завъртява на себе си въ 24 часа или въ едно *денонощие*. Отъ това нейно въртене ставатъ деньтъ и нощьта. И това нейно движение нашитѣ чувства не схващатъ, па намъ се вижда и противното: слънцето и звѣздитѣ изглежда всѣкой день да изгрѣватъ и захождатъ на небесния сводъ; истината е, че ние, носени отъ *з.*, се мѣстимъ по отношение къмъ тия звѣзди. По една подобна измама на чувствата, кога се носимъ въ параплувъ или въ влакъ, намъ се чини, че прѣдмѣтитѣ покрай пѫтя се движжтъ по посока противна на посоката, по която ние се движимъ.

З. е валчеста като кѫжбо малко сплесняжто. Много явления доказватъ, че *з. е валчеста*. 1) Приликата на *з.* съ другитѣ планети, които сѫ всичкитѣ валчести тѣла. 2) сѣнката, която хвърля *з.*, въ врѣме на лунно затмѣние, на луната, е всѣкога околчеста: 3) кога приближава човѣкъ до високъ прѣдмѣтъ, да речемъ една кула, по-

напрѣдъ вижда горната му часть, а послѣ долнитѣ: 4) кога се пжтува по посока отъ сѣверъ къмъ югъ, височината на полюса постепенно омалѣва и надъ небосклона се явяватъ нови съзвѣздия; 5) пжтуванията около *з.*, отъ които първото е било извършено отъ Магелана (1521). Освѣнъ това, точни изслѣдвания на фигурата на *з.* показватъ, че *з.* не е съвършено клжбо, а сфероидъ, станжлъ отъ въртенето на клжбото около осьта си. З. е сплоснжта при полюситѣ, спр. *осьта* на *з.* е пó-малка отъ диаметра на екватора. Радиусътъ на екватора = 6377.398 килом., а полуосьта на *з.* е 6356.080 килом., та сплоснжтостьта въ кржгли числа е $^1/_{300}$. Повръхностьта на *з.* има 509,950,714 четв. килом. Околовръсть, въ кржгли числа, *з.* е 40,000,000 метра.

Нѣкои нѣща сочжтъ, че *з.* е била нѣкога течно, или поне меко тѣло; съ това се обяснява и че тя се е сплоснжла отъ движението на осьта си при полюситѣ. Освѣнъ това, температурата на *з.* се увеличава съ 1° на 15 — 20 метра колкото пó-дълбоко се слиза подъ повръхностьта ѝ. Ако това е законъ, — то още не е доказано — на една дълбочина отъ 180 килом. топлината би била такъва, каквато би растопила всички познати вещества, и з. би трѣбало да се счита като една твърдѣ тънка кора пълна съ растопена течность. Тая теория, че вжтрѣшностьта на *з.* е въ расплавено състояние, която едно врѣме е била общеприета, сега се показва да е несъвмѣстима съ астрономическитѣ наблюдения. Една течна срѣда би подлежала като океана на приливи и отливи, и въ това движение би трѣбвало да участвува и земната кора. Цѣлото население на земното клжбо се прѣсмѣта на 1,500,000,000 жит.

Земя (Tellus). Едно отъ найпървитѣ божества у староврѣменнитѣ. Тя била жена на Урана (небето), отъ когото имала чада Океана, Циклопитѣ, Титанитѣ, Темида, Тетида и др.

Земя *(Нова)*. Два голѣми острова въ сѣверни Ледовити океанъ, на сѣверъ отъ русската архангелска губерния, отъ която зависятъ, и отъ която ги дѣли протокъ *Маточкинъ шаръ;* 91,813 чет. килом. Не населени. Растителностьта е скудна, ала брѣговетѣ сж планинисти и изобилуватъ съ каменни вжглища; вжтрѣшностьта е блатиста. Архангелскитѣ ловци и риболовци ходжтъ тамъ на ловъ и на риба, моржове и тюлени. Н.-З. е открита въ 1553 отъ английски мореплаватель Уилобай.

Зенгианъ или **Зандианъ.** Персидски градъ (Иракъ-Аджеми), 45 килом. на западъ отъ Султанабадъ; 12,000 жит.

Зендски езикъ, наричанъ и *старо-бактрийски.* Много старъ езикъ, който доста прилича на санскритския. Говорилъ се е въ Горна-Азия, и на него е написана свещената книга на старитѣ мидяне, перси и др. *Зендъ-Авестата.* Сега не се употрѣбява; ала гебритѣ четжтъ още молитвитѣ си на тоя езикъ безъ да го разбиратъ достатъчно.

Зендъ-Авеста. Сборникъ на свещенитѣ книги на разнитѣ исповѣдания отъ Зороастровата религия. Съдържа учение за вѣрата, сказание за сътворението на свѣта, и др. — Отъ З.-Авестата се учимъ, че мидянетѣ вѣрвали, че сжществуватъ двѣ начала — добро и зло. Доброто (Ормузъ) е създало свѣта, и го управлява подпома-

гано отъ по́-горни и второстепенни духове распръснжти въ вселенната. Злото (Архиманъ) заляга да развали благотворното дѣло на Ормуза, и има подъ властьта си врѣдителни духове (демони). Мидянетѣ и персянетѣ вѣрвали, че тая борба ще се свърши гибелно за Архимана съ тържеството на съвършенството.

Зенитъ, *араб.* Точка на небето, която кой-да-е наблюдатель на земята си наумява, че се намѣрва точно надъ главата му. Въ *прѣнос. см.* на́й-високата точка или степень, до която човѣкъ може да достигне.

Зеновия или **Зиновия.** Палмирска царица, прочута по завоеванията си и по робството си у римлянетѣ. *З.*, дъщеря на единъ арабски князъ въ Месопотамия, се оженила, въ втори бракъ, за Оденота, главатарь на разни племена въ палмирската ближна пустиня. Слѣдъ смъртьта на мжжа си (267), тя зела титлата Източна царица, и расширила прѣдѣлитѣ на царството си отъ Евфратъ до Срѣдиземно море, и отъ пустинитѣ на Арабия до срѣдата на Мала-Азия. Императоръ Галпанъ отворилъ война на *З.*, ала воювалъ среща неѭ безъ сполука; нъ Аврелианъ, слѣдъ двѣ побѣди при Антиохия и при Емеза, прѣзелъ Палмира, столицата на държавата на тая царица. *З.*, която бѣгала къмъ Евфратъ, била достигнжта отъ римлянетѣ и заробена. Слѣдъ това, тя украсила триумфалното шествие на побѣдителя си въ Римъ (274); Аврелианъ ѝ отредилъ послѣ да живѣе въ Тибюръ (сегаш. *Тиволи*, въ Италия), дѣто живѣла съ дѣцата си до смъртьта си.

Зенонъ. Гръцки философъ, основательтъ на стоическата школа, роденъ въ гръцко-финикийския градъ Кития, на о-въ Кипръ. Датитѣ на рождението и смъртьта му сж непознати. Знае се само, че билъ съврѣменникъ на Епикура. Занимавалъ се първенъ съ морска търговия. Въ едно отъ търговскитѣ си пжтувания донеслъ у дома си отъ Атина нѣкои писания отъ Сократовската школа. Тия писания го заинтересували въ философията. На 30-годишна възрасть прѣтърпѣлъ корабокрушение среща атинското крайбрѣжие, и, като изгубилъ имота си, доброволно приелъ киническитѣ учения, които учили да се прѣзира богатството. Извѣстно е, че киническата секта не зачитала общественитѣ обичаи и била равнодушна къмъ умозрителнитѣ изслѣдвания. *З.*, недоволенъ отъ киническото безсрамие и киническата умствена безпомощность, прѣминжлъ въ сектата на Стилпона меларски, и се отличилъ въ диалектиката или словопрѣпирателството. Още недоволенъ, той се прилѣпилъ до Полемона академика. Като изучилъ така ученията на разнитѣ школи, той станжлъ самъ учитель. Около него се събрали многобройни ученици, които първенъ се наричали, по неговото име, (*зенонеи*, а послѣ, по мѣстото, дѣто се събирали Ποικίλη Στοα)—стоици. *З.* допущалъ двѣ начала въ свѣта: едно дѣятелно, друго страдателно; нъ тия начала не различатъ въ сжщность: тѣ сж отъ едно и сжщо естество. Дѣятелното начало или божеството е вѣчно, всеобщо и първата причина на всичко; страдателното начало или материята и тя е вѣчна; на́й-сетнѣ цѣлата вселенна съставя едно цѣло, одушевено и разумно. Всичкитѣ нейни части сж свързани помежду си и взаимно дѣй-

ствуватъ едни на други. Оттука, по мнѣнието на З., происхожда непрѣкженжтата верига причини, оттука се явява онова начало, че всичко е подчинено на едни закони на необходимость; затова и тоя философъ е училъ, че е мждро човѣцитѣ да бжджтъ безстрастни прѣдъ гореститѣ и страданията. Споредъ него още, въ свѣта сжществува едно добро — *добродѣтелта* и едно зло — *порокътъ*. З.-ви послѣдователе били съ врѣме нѣкои отъ нáй-благороднитѣ римляне. Прѣвъсходнитѣ качества на З.-вия характеръ му заслужили нáй-високо уважение. Атинянетѣ го почели при живота му съ златенъ вѣнецъ и слѣдъ смъртьта му съ общонародно погребение, и съотечественицитѣ му му въздигнжли паметникъ. З., който живѣлъ въ Атина около 60 години, достигнжлъ до дълбока старость. З.-витѣ писания по естетиката, диалектиката, физиката и пиитиката се отличавали по краткость и простота; отъ тѣхъ сж се упазили малко и само нѣколко откжслеци.

Зенонъ. Гръцки философъ, род. въ Елея, въ Италия, около 504 прѣди Р. Х., билъ любимий ученикъ на Парменида. Посѣтилъ Атина, и славний Периклъ билъ единъ отъ неговитѣ ученици. Распространилъ Парменидовото и Ксенофоновото учение до крайни послѣдствия. Тия елеати (виж. тая дума) поддържали, че сжществува единство и неизмѣняемость въ всички нѣща, че трѣбва да приемаме съ недовѣрие знанието добивано чрѣзъ чувствата, и че трѣбва да се уповаваме само на чистия разумъ. З. прѣкрачилъ още една крачка: той не отричалъ, че сжществуватъ явления или видимости, нъ поддържалъ, че тия явления нѣматъ истинско сжществуване. Въ това той билъ прѣдтеча на бжрклизма (виж. тая дума). Нъ той е главно забѣлѣжителенъ по това, че направилъ диалектиката една правилна наука, като пръвъ употрѣбявалъ аргументацията за опровергаване кривото и искарване правото, извѣстна подъ името reductio ad absurdum — метода, която така искусно употрѣбявали отпослѣ Сократъ и Платонъ. Казватъ, че ужъ З. зелъ участие въ единъ заговоръ да избави града си отъ тиранина Неарха, и като не сполучилъ заговорътъ, билъ уловенъ, и подложенъ на мжки. Като го питали кои му сж съучастницитѣ, показалъ главнитѣ царедворци, и ужъ си прѣхапалъ езика и го исплюлъ въ лицето на тиранина. Казватъ още, че тиранинътъ заповѣдалъ да го стълчжтъ въ кутелъ. Ала историческитѣ доказателства по тая работа не сж задоволителни, та не е извѣстно какъ се е свършилъ З.-вий животъ.

Зенонъ *Исаврянинътъ*. Византийски императоръ, военачалникъ на исаврийскитѣ чети на служба у императора Лъва I, оженилъ се за дъщеря му Ариадна, възбудилъ завистьта на могжщия патриций Аспара, който се опиталъ да го погуби, нъ когото той убилъ въ Халкидонъ, заедно съ сина му Хардабурая, въ 471. Въ 474, З.-вий синъ, Лъвъ II, на 3-годишна възрасть, билъ прогласенъ императоръ, и З. зацарувалъ подъ неговото име; смъртьта на това дѣте, която приписватъ на самия З., оставила З. самъ господарь на империята. З., невѣжественъ, грубъ, жестокъ, навлѣклъ на себе си всеобща ненависть; Верина, тъща му, и Василискъ, Верининъ братъ, го свалили отъ прѣстола въ 475. З.,

безъ да се брани, побѣгнжлъ въ Исаврия съ жена си, доклѣ Василискъ заграбилъ короната, и се затворилъ въ една крѣпость. Въ 477 З. потеглилъ съ една малка войска среща неприятеля си, срещнжлъ Василисковата войска близу при Никея, сполучилъ да подкупи Хармоция, Василисковия генералъ, чиято войска минжла на негова страна, и се върнжлъ въ Цариградъ. На З. прѣдстояло сега да се бори среща готитѣ, които се явили дори и подъ стѣнитѣ на Цариградъ, нъ той съумѣлъ да ги обърне къмъ Италия, която тѣ отнели Одоакру. Въ З-вото царуване се издалъ *Хенотиконътъ* (482), прочутъ указъ въ церковната история, който ималъ за цѣль да съедини католицитѣ съ евтихянетѣ. Малко православни владици се покорили на тоя указъ. З. продължавалъ да тъне въ разватъ, и билъ закопанъ живъ, по заповѣдь на жена му, която накарала да коронясатъ любимеца ѝ Анастасия (491).

Зента. Унгарски градъ въ нѣкогашно австрийско воеводство отъ Сърбия, на дѣсния брѣгъ на Тейсъ, 70 килом. на сѣв.-ист. отъ Зомборъ; 21,200 жит. — Блескава побѣда на князъ Евгения Савойски надъ турцитѣ въ 1697, 11-и септ.

Зета. Една отъ двѣтѣ по́-важни рѣки на Черна-гора [другата *Морача*], притокъ на Морача. З., съвсѣмъ черногорска рѣка, извира подъ Подгорица и се образува отъ потоцитѣ, които въ долината на Никшичъ се изгубватъ въ една фуниена пропасть и текжтъ по непознато корито подъ планина Планиница.

Зефиръ, *гр.* Западенъ вѣтрецъ, тихъ и лекъ; гръцитѣ го казвали синъ Еоловъ и Аврорин. Прѣдставлявали го като момъкъ, съ корона отъ цвѣтя и съ пеперудени крилѣ.

Зия паша. Турски писатель и поетъ, който много исхаби таланта си въ политическа борба противъ Али паша (1826—1882).

Зигзагъ, *фр.* Лжкатушка; лжкатушенъ.

Зиеригзе. Холандски градъ (Зеландия), въ о-въ Шувенъ, съ пристанище на източна Шелда; 10,000 жит.

Зиждителенъ. Който зида или прави, основателенъ, учредителенъ, творчески. — **Зиждитель.** Строитель, учредитель, творецъ, създатель; на чиито разноски или съ чиято грижа е направена една сграда: *зиждитель на монастиръ.*

Зиле (стар. *Зела*). Градъ въ азиятска Турция (Мала-Азия), въ сивасски виляетъ, 45 килом. на сѣв.-зап. отъ Сивасъ; 15,000 жит. токо-речи всичкитѣ турци. Градътъ е съграденъ на единъ хълмъ, има нѣколко голѣми ханове и произвожда дебели памучни платна. Годишний му 2-седмиченъ панаиръ, прѣзъ първата половина на ноемврия, често се посѣщава отъ 40,000 или 50,000 души отъ търговскитѣ градове на азиятска Турция. — Близу при тоя градъ, въ нѣкогашното понтийско царство, Митридатъ нанеслъ голѣма побѣда на римлянетѣ въ 67 прѣди Р. Х. и Цѣзарь побѣдилъ Фарнака въ 47 прѣди Р. Х.

Зилоти *(ревнителе).* Евреи отъ една секта отъ I-и вѣкъ слѣдъ Р. Х., послѣдователе на Иуда Галилейски, по чието мнѣние евреитѣ не трѣбало да търпжтъ по никой начинъ римската власть. З., увлѣчени отъ слѣпъ и буенъ патриотизмъ, подигнжли Иудея среща

римлянитѣ и докарали разорението на Перусалимъ въ 70. Иванъ Гишалески билъ единъ отъ тѣхнитѣ водители. Въ *Библ.* апостолъ Симонъ се нарича (Лука 6; 15) *з.* Прѣдполагатъ, че зародишътъ на тая секта е сѫществувалъ още въ Христово врѣме, и че Симонъ е билъ отъ неѭ. Еврейската дума *кананитъ* (Мат. 10; 4 и Мар. 3; 18) има сѫщото значение, каквото има зилотъ.

Зимничъ. Румѫнски градецъ, на Дунавъ, среща Свищовъ, доби извѣстность прѣзъ русско-турската война въ 1877—1878 по това, че близу при него русскитѣ войски прѣминѫхѫ Дунавъ, та навлѣзохѫ въ тогавашна европейска Турция. Това мѣсто руситѣ бѣхѫ избрали като нáй-сгодно за такъво прѣдприятие, понеже то отстоеше 40—50 килом. отъ нáй-ближнитѣ турски крѣпости (Никополъ, Русе) и прѣдставяше леснини за спущане понтони и поставяне мостъ. За парализиране дѣйствията на турската дунавска флотилия въ района, дѣто щѣше да се извърши прѣминуването, бѣхѫ поставени наоколо мини. Турцитѣ, които чакахѫ, благодарение на искусно направенитѣ демонстрации, че руситѣ ще се опитатъ да прѣминѫтъ Дунавъ при Никополъ, имахѫ среща *З.* твърдѣ малки сили. Началството на русскитѣ войски, прѣдназначени за прѣминуването, бѣше повѣрено на генералъ-майора Драгомирова (виж. *Драгомировъ).* На 2 часа прѣзъ нощьта, 15-и юний 1877, отплувахѫ отъ *З.* войскитѣ отъ 1-ия рейсъ (2 баталиона, всичкитѣ стрѣлкови роти отъ волинския пѣхотенъ пълкъ, пластунската сотня, 60 казака и една планинска батарея). Турскитѣ пикети забѣлѣжихѫ русското приближение до брѣга на 200—300 крачки отъ него и, като открихѫ огънь, распространихѫ тревога. Русскитѣ войски, които излѣзохѫ на дѣсния брѣгъ на малки, распръснѫти части, и се намѣрихѫ нощѣ въ съвсѣмъ непозната мѣстность, бѣхѫ въ доста мѫчно положение, нъ пакъ сполучливо отблъснѫхѫ неприятелскитѣ нападения. Особено силенъ бой се захванѫ на дѣсния брѣгъ на рѣчица Текиръ-дере, дѣто руситѣ сполучихѫ да се одържѫтъ среща неприятеля само благодарение на съдѣйствието на истегленитѣ на брѣга 6 планински топа. При все това, турцитѣ продължавахѫ да пристигатъ и положението на 1-ия рейсъ можеше да стане критическо, да не бѣ пристигнѫла въ това врѣме една часть отъ 2-ия рейсъ (1 баталионъ и ½ рота отъ конвоя). Другата часть отъ 2-ия рейсъ пострада при прѣминуването доста силно; нѣколко понтона бидохѫ пуснѫти на дъното. Когато на дѣсния брѣгъ пристигнѫ самъ генералъ Драгомировъ съ останѫлитѣ ешелони отъ минския пълкъ, работата окончателно се повърнѫ въ русска полза; сполуката на прѣминуването биде обезпечена. Съ пристигането на една бригада, една пѣхотна дивизия и четире стрѣлкови бригади се захванѫ настѫплението на Свищовъ, който се и завзе на 3 часа прѣзъ деня (15-и юний). Русскитѣ загуби състоехѫ отъ 31 офицера и 766 редника; 19 понтона и 2 планински топа потънѫхѫ. Турцитѣ, които понесохѫ значителна загуба, отстѫпихѫ къмъ Царевица, Русе и Никополъ. Между това, изъ устието на р. Олта бидохѫ спуснѫти въ Дунавъ мостови принадлежности, които, като минѫхѫ подъ

огъня на никополскитѣ укрѣпления, пристигнжжж до З. Мостътъ, направенъ на 17-и юния, биде разбитъ отъ една буря, та едвамъ се отвори на 20-и и подирь това захванж прѣминуването на руската армия на дѣсния брѣгъ.

Зимозиметръ, *гр.* Инструментъ за измѣрване степеньта на ферментацията.

Зимология, *гр.* Учение за ферментацията, сир. шупнуването или въскиснуването на веществата *(часть отъ химията).*

Зимотехника, *гр.* Искусство да се възбужда ферментация.

Зимрий. Израилски царь, билъ военачалникъ на конницата, когато се побунилъ срещу Ила, убилъ го, и му усвоилъ прѣстола, въ 929 прѣди Р. Х. З. царувалъ само 7 деня. Обсаденъ въ Терса отъ Амрия, З., като видѣлъ, че градътъ ще падне въ ржцѣтѣ на неприятеля, запалилъ двореца си и изгорѣлъ съ всичкитѣ си съкровища *(Библ.).*

Зиновия. Виж. *Зеновия.*

Зифронъ. Градъ на сѣвернитѣ прѣдѣли на Обѣщаната земя *(Библ.).*

Зифъ. Име на два еврейски града, единъ, за който е дума въ Пис. Нав., въ южната часть на Иуда: другий, 5—6 киломм. на юго-ист. отъ Хевронъ *(Библ.).*

Зихель *(Натанаилъ).* Русски съврѣмененъ исторически живописецъ и портретистъ. Род. въ 1844 въ Майнцъ.

Златаричъ *(Динко).* Далматински поетъ отъ Дубровникъ (1556—1610).

Златарски *(Г. Н.).* Български геологъ, род. въ 1853 въ Търново, училъ се въ родното си мѣсто, въ цариградския лицей и въ загребския университетъ, дѣто свършилъ по геологията въ началото на 1880. Отъ 1880 до 1897 бѣше правителственъ геологъ и минералогъ и прѣзъ послѣднитѣ години имаше и часове по геологията въ Висшето училище, дѣто, въ 1897, биде назначенъ редовенъ професоръ. По своитѣ трудове въ България З. е добилъ вече обширна извѣстность; той е авторъ на *Рудитѣ въ България* (София, 1882) и на разни други сродни изучения, каквито сж напечатанитѣ въ «Периодическо Списание» *Материали по геологията и минералогията на България* (1885, кн. XVI, XVII, XVIII), *Геологическо-петрографическо описание на Срѣдна-Гора между рѣкитѣ Стрѣма и Тополница и на съсѣднитѣ ней страни* (1893, XL+) и др.

Златица. Градецъ въ пирдопска окол., софийски окр., расположенъ при политѣ на Стара-планина, 2 килом. на зап. отъ Пирдопъ, 26 к. на сѣв.-зап. отъ Копривщица, 70 к. на ист. отъ София; 2,075 жит. Прѣди освобождението тоя градецъ бѣше населенъ пóвечето отъ турци, които сега сж се изселили, а на тѣхно мѣсто сж дошли отъ разни мѣста българе. Отъ къмъ истокъ и западъ на З. се издигатъ високитѣ баири *Климашъ* и *Гължбецъ;* срещу Гължбецъ се издига връхъ *Свѣщи Пластъ,* втори по височината си слѣдъ Мара-Гидикъ. Малко нѣщо надъ политѣ на Стара-планина, срещу градеца, се намира единъ отъ рѣдкитѣ водопади въ България. Едно врѣме отъ златишката рѣка вадили, казватъ, златенъ прахъ. — Около З. има останки отъ три крѣпости, неизвѣстно въ кое врѣме правени. Казватъ, че въ една отъ тия крѣпости българетѣ се държали 30—40 години

слѣдъ прѣзимането на България отъ турцитѣ; така се твърди, че около 1421 близу до З. станжло едно голѣмо кръвопролитно сражение между царь Иванъ Шишмановия братъ Страшимира и турския султанъ Муса-Сюлеймана. Въ това сражение българетѣ одържали пълна побѣда надъ турцитѣ: всичкото турско воинство, заедно съ самия султанъ и неговия зеть Ахметъ-паша, било избито. Това прѣдание, поне относително лицата, не е вѣрно. Муса е погинжлъ въ борба съ единъ свой братъ за прѣстола въ 1413, па и Страшимиръ не ще е билъ живъ по онова врѣме (вж. *Муса; Страшимиръ*).

Златишки проходъ. Проходъ въ Златишкия или Тетевенския балканъ, който съединява долината на Видъ съ долината на Тополка. Длъжината му е 26 килом.

Златни вѣкъ. Въ баснословнята на пó-вечето народи сжществува едно прѣдание за едно пó-добро врѣме, когато земята произвождала отъ самосебеси всичко потрѣбно за да живѣе човѣкъ честито. Медъ и млѣко текли изъ земята, грабливитѣ звѣрове живѣли мирно съ другитѣ животни, и людетѣ не били още изгубили, чрѣзъ себелюбието, гордостьта и други пороци и страсти, невинното си състояние. Основата на това сказание е дълбоко вкорененото мнѣние, че свѣтътъ се е изродилъ съ напрѣдъка на цивилизацията, и че човѣчеството, когато е живѣело простъ, патриархаленъ животъ, е било пó-честито отколкото е сега. Споредъ гръцитѣ и римлянетѣ, *зл. в.* е билъ врѣмето когато е царувалъ Сатурнъ; и мнозина отъ тѣхнитѣ поети, както запр. Изиодъ, въ съчинението си *Дѣла и Дни*, Овидъ, и, нáй-вече, Виргилий, въ първата книга на *Георгикитѣ* — сж се въсползували чудесно отъ това сказание, та сж прѣдставяли какъ постепенно е испадалъ свѣтътъ отъ златенъ въ сребъренъ, отъ сребъренъ въ бронзовъ и отъ бронзовъ въ желѣзенъ вѣкъ, като сж давали сжщеврѣменно утѣшителна надежда, че ще дойде врѣме, когато ще се завърне *зл. в.*

Златни рогъ. Дълбокъ заливъ въ Цариградъ, който се образува отъ Босфора въ тракийския или европейския брѣгъ и който още въ старо врѣме се е наричалъ *Зл. р.* (Хрисокерасъ), безсъмнѣнно по причина на формата и хубостьта на брѣговетѣ му. Заливътъ, който доставя едно отъ нáй-безопаснитѣ пристанища на свѣта, се свръшва на сѣв.-зап., дѣто прибира водитѣ на двѣ малки рѣки, които се истичатъ изъ една весела долина, въ която се намира расходката на *Европейскитѣ сладки води*. Сжщи Цариградъ или *Стамбулъ* е заселенъ около тоя заливъ. При входа му (Сарайбурну), е старъ турски палатъ, който стои на мѣстото на старинна Византия, и на който сградитѣ сж въздигнжти отъ Мохамеда II (между 1455 и 1480). На брѣговетѣ му се намиратъ *Фенеръ*, гръцки кварталъ, съ патриаршеската църква; а на чело на тоя кварталъ, на самия брѣгъ, се издига великолѣпната българска църква *Св. Стефанъ*, първата българска църква изникнжла изъ борбата ни за подновение на церковната ни независимость съ Фенеръ. Пó-навжтрѣ въ залива, на сушата до брѣга, е *Влахерна*, съ стара църква на мѣстото на нѣкогашния храмъ, въ който е билъ вѣнчанъ българ-

ский царь Петръ. *Зл. р.* е виждалъ Велики Симеона, поздравяванъ на брѣговетѣ му като императоръ, да налага условията си за миръ на византийската империя.

Златно руно. Въ *грѫц. баснсл.* така се нарича руното на оня овенъ, на който възсѣднѫли Фриксъ и Хела, царски чада, за да се спасѭтъ отъ гнѣва на мащеха си; на тоя овенъ тѣ стигнѫли до морския ржкавъ, що дѣли Европа отъ Азия. Хела не могла да се одържи на овена и паднѫла въ морето, отъ което то се нарекло Хелеспонтъ; а Фриксъ билъ изнесенъ отъ овена на единъ отъ брѣговетѣ на Черно море, именно въ Колхида. Тамъ Фриксъ отъ благодарность за добрия приемъ принеслъ въ жрътва на боговетѣ овена, а кожата или руното му закачилъ на една бука въ гората, която била посветена на бога на войната, *Ареса*. Много драгоцѣнно било това руно за колхидския царь *Аетъ*, комуто било прѣдказано, че до тогава ще царува, до когато пази това руно. Затова той заповѣдалъ да се загради всичката гора съ каменна стѣна, а при входа поставилъ единъ драконъ, който изригвалъ пламень и никога не заспивалъ. Освѣнь това, Аетъ умъртвилъ Фрикса. Това негово злодѣяние накарало всичкитѣ грѫцки князове да се въоржжѫтъ среща него. Подъ прѣдводителството на Язона, синъ на тесалийски царь, всичкитѣ славни грѫцки герои стигнѫли, на корабъ *Арго*, въ Колхида и, слѣдъ разни приключения и подвизи, сполучили да грабнѫтъ *зл. р.* и да се върнѫтъ съ него въ отечеството си. Тоя походъ се отнася на нáй-стария периодъ отъ грѫцката история и 60 години пó-рано отъ троянската война. Тая басня обясняватъ така, че Аетъ билъ главатарь на морски разбойници, и че грѫцитѣ се въоржжили да се бранѭтъ отъ нападенията му.

Злато. Златото, химически просто тѣло, е било познато и се е имало за единъ отъ нáй-драгоцѣннитѣ метали още отъ нáй-старо врѣме, па и вѫждѣ се е употрѣбявало като срѣдство за размѣна. То се срѣща въ природата *самородно* и се намира на повръхностьта на земята въ пръстьта или пѣсъка, и *рудно*, съединено съ други метали въ дълбочинитѣ на земята. Отъ дѣйствието на атмосферата каменитѣ, между които се намира — кварцътъ, шиститѣ, гранитнитѣ скали — се цѣпѭтъ и дробѭтъ, и *з.*, заедно съ пѣсъка, се отнася въ рѣкитѣ и потоцитѣ. *З.* притежава много слабо химическо сродство къмъ кислорода и другитѣ прости тѣла; затова много малко сѫ златнитѣ руди, и токо-речи всичкото *з.* въ издѣлията е добито отъ самородния металъ. Обикновено *з.* се намира твърдѣ разсѣяно на много дребни зрънца или тънки луспици, ала отдѣлни кѫсове самородно *з.* понѣкога се срѣщатъ и голѣми. Неотдавна сѫ намирали въ Калифорния кѫсове по 80 килогр., и въ Австралия отъ 82 до 95 килогр.; изобщо въ Австралия кѫсоветѣ отъ 5 до 11 килогр. не сѫ рѣдкость. Въ рудитѣ *з.* се срѣща въ такъво нищожно количество (никога не пóвече отъ 25 грама на 1600 килогр.*), че разработката на ме-

*) Изобщо въ кржгли числа се приема за общо правило, че металоноснитѣ руди изнася да се разработватъ, ако съдържатъ не пó-малко отъ $^1/_3$ желѣзна руда, $^1/_{20}$ цинкова, $^1/_{30}$ оловна, $^1/_{100}$ мѣдна, $^1/_{1000}$ сребърна, $^1/_{10000}$ златна.

тала не покрива разноскитѣ. Златоносний пѣсъкъ се плави или плакне въ малки корита, които клатѭтъ постоянно; *з.*, като 19 пѫти по-тежко отъ водата и отъ 5 до 8 пѫти отъ останѫлото вещество, пада (дребнитѣ златни частици) въ едни трапчинки на дъното на коритото, а пѣсъкътъ се отлича съ водата заедно. З. се добива по-мѫчно кога е враснѫло въ скалитѣ. Тогава се трошѭтъ скалитѣ и послѣ съ машини се бъркатъ каменетѣ съ живакъ. Живакътъ и *з.* се съединяватъ, та произвождатъ амалгама, която послѣ загрѣватъ, та добиватъ *з.*, а живакътъ отлѣтѣва.

З. има жълтъ шаръ и силенъ металически блесъкъ. То е доста мекъ металъ като калая, и е найрастегливъ отъ всичкитѣ метали. Отъ единъ грамъ *з.* може да се источи една нишка 2,200 метра длъга; златни листца (варакъ) може да се сплескватъ до толкова, че да иматъ 0.00007 мм. дебелина. Самородното *з.* бива кристализирано въ кубове или осмостѣни. То се топи при 1200°, а се испарява при още по-голѣма температура. Отъ кислотитѣ само царската вода (химически съставъ отъ 3 части солна кислота и 1 частъ азотна кислота) го разстопява. Понеже чистото *з.* е меко, за да стане по-твърдо, кога правѭтъ златни нѣща, *з.* смѣсватъ съ мѣдь или сребро. Старата мѣрка, за да се опрѣдѣля количеството *з.* въ монетитѣ и разнитѣ златни нѣща, е *гривната*, която се дѣли на 24 карата, а каратътъ на 12 зърна. Когато се каже *з.* отъ 18 карата, ще рече, че въ златната вещь има 18 карата чисто *з.* и 6 примѣсъ. Ала сега количеството *з.* въ една слѣтина (сплавъ) се мѣри съ *проба*. Пробата означава колко части *з.* има въ 100 части слѣтина; запр. нашитѣ монети сѫ отъ 90 проба, значи, че тѣ иматъ 90 части чисто *з.* и 10 части примѣсь (мѣдь). *З.*, смѣсено съ мѣдь, има жълто-червеникавъ шаръ, а съ сребро—жълто-бѣлѣзникавъ.

Употрѣбението на *з.* е голѣмо и добрѣ познато. То се употрѣбява за монетитѣ (жълтици), за разни нѣща за украшение, като пръстене, гривни, обици, кърфици, часовници и др., и за позлатяване сребърни и други металически прѣдмѣти.

Прѣди голѣмото откритие на златоноснитѣ пространства въ Калифорния въ 1847, Европа се снабдявала съ *з.* главно отъ Унгария и Трансилвания, и отъ Мексико, Бразилия, Нова Гранада, Чили и Перу въ сѣверна и южна Америка; голѣмо количество се добивало отъ азиятска Русия (Уралъ и Алтай) и Индийски архипелагъ; източното и западното крайбрѣжие на Африка доставяло едно по-малко, нъ пакъ значително количество. Всичкитѣ тия земи още произвождатъ *з.*; нъ сборътъ на *з.*, което тѣ всички даватъ, е само около една четвърть отъ онова, що даватъ Калифорния и Австралия. На списъка на златоноснитѣ земи ще се прибави може-би и Аляска. Прѣзъ 1896 единъ американецъ откри тамъ самородно *з.*, отъ което извлѣклъ за 15,000,000 лева; отъ тогава съ хиляди люде потърсихѫ тая богата съ *з.* земя. Ала тя, по лошитѣ си климатически условия, не прѣдставлява никаква възможность за уреденъ животъ. Зимата тамъ е твърдѣ продължителна и люта (студътъ достига до 40°), а лѣтото е кратко и дъждливо, та земедѣлието и скотовъдството сѫ

невъзможни; па и пжтуването до Аляска е много мжчно и продължително: отъ Санъ-Франциско до Аляска се ходи въ 100 деня. Споредъ нáй-новитѣ статистически свѣдѣния, производството на *з.* въ цѣлия свѣтъ прѣзъ 1897 възлиза на 384,275 килограма, което е имало стойность 1,340 милиона лева.

Освѣнь въ прѣдпоменжтитѣ земи, *з.* се добива, въ пó-малъкъ размѣръ, и въ други държави. Въ България *з.* се намира въ рѣчния пѣсъкъ около Кюстендилъ, Радомиръ, Брѣзникъ, Берковица, въ потока Палагрия при Самоковъ, по горното течение на р. Тополница или Тополка при градеца Златица и др. Още отъ старо врѣме, *з.* се е добивало по тия мѣста въ нашенско. Д-ръ Конст. Иречекъ, въ съчинението си Die Handelstrassen und Bergwerke von Serbien und Bosnien während des Mittelalters (Prag, 1879), казва, че римлянетѣ копаели въ Балкански п-въ *з.*, сребро и желѣзо; рудници имало въ Сърбия, Видинско, Софийско и Македония. Беситѣ, които обитавали на Родопитѣ и имали градъ Бесапара (при сегашното с. Баткунъ, до монастиря Св. Петръ, близу до Т.-Пазарджикъ) се занимавали и съ рударство и вадили рудитѣ си или отъ пѣсъка или отъ вжтрѣшностьта на земята. Остатъци отъ златни рудници и днесь се виждали въ дивнитѣ планински пустини при Деспотово (между Т.-Пазарджикъ и Неврокопъ). До скоро у насъ се е промивало *з.* отъ зрънцата и луспицитѣ въ пѣсъка на рѣкитѣ въ Стара-планина, Осиговска-планина и Родопитѣ. Златосъбирателетѣ, наречени златаре, дохождали на дружини всѣка година, обикновено пролѣть и есень, отъ Македония, да промиватъ *з.* Едно описание на тѣхния първобитенъ способъ за добиване *з.* се намира у Г. Златарски, въ книгата му **Материали по геологията и минералогията на България** — *Рудитѣ въ България* — (София, 1882). Нашиий минералогъ прилага, че съ пó-усъвършенствуванъ способъ за промиване, хидравлически способъ, въ Калифорния вадѝтъ днесь *з.* и въ такъви мѣста, дѣто съ други срѣдства не бихж постигнжли нищо.

Слѣдъ освобождението ни, по врѣмето на окупацията, правителството бѣше запрѣтило на частни лица да минѝтъ златоносния пѣсъкъ; ала това запрѣщение сега е отмѣнено. Златарски е на мнѣние, че нáй-хубавата златна руда на нашия народъ почива въ трудолюбивото и правилното обработване на плодовититѣ наши земи; нъ пакъ мисли, че ще бжде щастие за България, ако и монтанистичнитѣ прѣдприятия се распространѝтъ, понеже сж изворъ на голѣми богатства, дори и тогава, когато земята скрати плода си.

Златовратски *(Н. Н.)*. Русски повѣствователь, който, по таланта си, по знанието си на селския битъ, занимава слѣдъ Глѣба Успѣнски първото мѣсто всрѣдъ русскитѣ белетристи-народняци. З.-витѣ повѣсти сж смѣсь отъ белетристика, етнография и, понѣкога, и статистика. Нáй-забѣлѣжителнитѣ отъ тия повѣсти сж: *Устои*, *Золотыя сердца*, *Крестянъ присяжныхъ*, *Скиталецъ*. З. е род. въ 1845.

Злоба. Злорадство, зложелателство, крайно неприятелство. — **Злобенъ.** Испълненъ съ злоба. — **Злобность.** Наклонность да се прави, да се мисли, да се казва зло.

Зловиди ми се. Остава ми хатжръ: *посѣ да не ви се зловиди!*

Зловѣщъ. Който или която прѣдвѣщава, прѣдказва, прокобява зло, злочестина, бѣда: *зловѣщото грачене на гарванитѣ.*

Злорадѣнъ. Който се радва на злочестината на другитѣ. — **Злорадство.** Радость на чуждо зло, бѣдствие, бѣда.

Zn. Химический знакъ на цинка (Zincum).

Знаимъ (чешск. Znojmo, полск. Znoim и Znojmo, нѣм. Znaim). Градъ въ Австрия (Моравия), 56 килом. на юго-зап. отъ Бърно, на Тая; 13,417 жит., по́-вечето нѣмци. Градски домъ съ кула отъ 1445 г., 80 метра висока, стариненъ арсеналъ, така наричанъ *езически храмъ* (параклисъ съ кржгла форма), старъ замъкъ. Гимназия, занаятчийско училище, специално грънчарско училище, земедѣлческо учил., музикално училище., военно-инжинерска академия, държавенъ коненъ заводъ за Моравия и Силезия. — З. е билъ отъ 1055 гл. градъ на Бърно-Зноимско княжество, раздѣлено по́-сетнѣ на двѣ херцогства: Бърнско и Зноимско. Градътъ билъ съсипанъ въ 1145 отъ чешския князъ Владислава, нъ отпослѣ подновенъ. Княжеството на З. било унищожено въ 1197. Въ *З.*, на 18 авг. 1308, Фридрихъ австрийски сключилъ съ Хенриха хорутански миръ, по който се отказалъ отъ правата си на Чехия; тамъ сжщо въ 1393 господаретѣ на Моравия, Унгария и Австрия сключили съюзъ противъ императора Венцеслава. Въ епохата на хуситскитѣ войни, *З.* принадлежалъ на съюза на нѣмскитѣ градове на Моравия. Въ *З.*, въ 1632, импер. Фердинандъ II сключилъ договоръ съ Валенщайна. При *З.*, прѣзъ юлия 1809, французитѣ, подъ началството на Мармона, нанесли на австрийцитѣ побѣда, слѣдъ която се сключило веднага прѣмирие, послѣдвано отъ Вѣнския миръ, и Мармонъ билъ произведенъ маршалъ.

Знаменатель. Въ *арит.* число, което служи за основа въ изражението на една дробь (виж. *Дробь)* и показва на колко части единицата или цѣлото е раздѣлено; другото число на дробьта, *числительтъ*, показва колко такъви части сж земени. — **Знаменателенъ.** Който има значение, важенъ, изразителенъ; *знаменателность.* Значение; изразителность.—**Знамение.** Знакъ, бѣлѣгъ; прѣдказване. — **Знаменитъ.** Прочутъ, славенъ. — **Знаменитость.** Знаменита личность: *професоръ В. е знаменитость.*

Зоанти, *гр.* Соб. зн. *живи цвѣтя.* Полипитѣ, които си распущатъ пипалцата.

Зоантропия, *гр.* (отъ *зоонъ*, животно, *антропосъ*, човѣкъ). Лудость, въ която болний си мисли, че е обърнжтъ на животно.

Зографски монастирь. Български монастирь въ Света-Гора (Атонъ), който отъ край си е билъ български; той е основанъ отъ трима братя българе — Моисей, Ааронъ и Иоанъ, родомъ отъ Охридъ, въ 898. Споредъ прѣданието, братята много врѣме били въ недоумѣние, кому да посветжтъ обителя. На́й-сетнѣ наумили да поставжтъ на алтаря една бѣла дъска, съ надежда за нѣкое явление. Откакъ се молили Богу, тѣ заключили пръквата и смирено чакали за другия день едно откровение. Богъ имъ чулъ молитвата; на дъската се изобразилъ св. Георги; затова и монастирьтъ се посветилъ на тоя светия съ епитета Зографски, спр., който самъ се е изобра-

зилъ. Отпослѣ братята на монастиря се умножили и приходитѣ му нараснжли отъ приноситѣ на българскитѣ царе и молдовскитѣ воеводи. Отъ самото основание на монастиря тамъ се е чело словѣнобългарски. Монастирътъ има много стари надписи на български отъ разни български царе и отъ други лица. Тамъ, въ това старо българско светилище, се е подвизавалъ великий българинъ отецъ *Паисий* и тамъ е довършилъ историята си. Въ *З. м.* има около 60 монаси, всичкитѣ българе. Братята иматъ библиотека. При другитѣ доходи, на тоя монастирь, съ една повеля на царь Ив. Асѣня (1192), е билъ даденъ доходътъ отъ риболовството по Лохшедонско езеро; нъ сега монастирътъ съ него се не ползува.

Зографъ, *гр.* Живописецъ.

Зодиакаленъ, *гр.* Който се отнася до зодиака.

Зодиакъ, *гръ.* 1) Въображаванъ околчестъ поясъ, въ който се намиратъ 12-тѣ съзвѣздия нарицаеми съзвѣздия на зодиака. Всичкитѣ планети се въртѫтъ около слънцето въ тоя поясъ, и всѣка година послѣдователно слънцето се вижда да е всрѣдъ съзвѣздията въ него. 2) Прѣдставление на тоя поясъ и на тия съзвѣздия съ знакове или фигури. — Дванадесетътѣ знака на зодиака отговарятъ на 12-тѣ мѣсеца на годината. За пролѣтьта: Рибитѣ, Овенътъ, Бикътъ; за лѣтото: Близнацитѣ, Ракътъ, Лъвътъ; за есеньта: Дѣвата, Кжпъ̀нитѣ, Скорпията; за зимата: Центаврътъ, Козирогътъ или Пръчътъ, Водолейтъ. Нашата земя извървява всѣки мѣсецъ една междина отъ 30 градуса въ Зодиака, отъ което става та слънцето се вижда да приближава противоположния знакъ. Тъй, земята като се намира въ Кжпъ̀нитѣ, слънцето се явява въ Овенътъ, който е противоположний знакъ.

Зодия, *гр.* Единъ отъ 12-тѣ знакове, които означаватъ 12-тѣ съзвѣздия на зодиака.

Зодчество. Науката и искуството да се зида здание, гради сграда; сжщото, каквото е архитектура. **Зодчески,** архитектонически; **зодчий,** архитекторъ, строитель.

Зозимъ. Гръцки историкъ отъ V-и вѣкъ.

Зойль. Гръцки граматикъ, отъ IV-и вѣкъ прѣди Р. Х., несправедливъ критикъ на Омира. Въ *прѣнос. см.* невѣжественъ, завистливъ, жълченъ, недобросъвѣстенъ критикъ; въ противоположность на *Аристархъ.*

Зола *(Емиль).* Съврѣмененъ французски романистъ, на́й-личний прѣдставитель на натуралистическата школа, род. въ Парижъ, въ 1840, отъ баща италиянецъ и майка французойка. Баща му, инжинеръ, умрѣлъ въ 1847 и оставилъ семейството въ стѣснени обстоятелства; З. можалъ да свърши курса на парижския лицей само благодарение на поддържката на бащинитѣ му приятели. Испита за бакалаврска степень не издържалъ, и билъ принуденъ да служи въ търговски конторъ, а послѣ въ книжарницата на Хашета. Въ сжщото врѣме той сътрудничилъ въ разни парижски и областни списания. Неговитѣ *Приказки Нинону* (1864) и единъ психологически романъ, *Клавдиевата исповѣдь* (1865) привлѣкли на него вниманието. Тогава напуснжлъ тръговията, та се посветилъ на литературата. Отъ романитѣ му на́й-много шумъ направилъ романътъ *Нана,* историята на една мома съ възму-

тително скандалозно поведение. *Блеснъть* е една приятна идилия, съвѣмъ въ противоположность на прѣдишнитѣ му произведения; *Човѣшкий звѣръ* е единъ страненъ психологически анализъ на развалени природи и човѣкоубийствени маниаци, смѣсенъ съ едно изображение на желѣзницата. *Земята* е една прѣувеличена картина на порочитѣ на селянетѣ. Никой не отрича дарбата на З. да наблюдава и описва, нъ по́-вечето му намиратъ махана за дѣто показва безъ никакво було всичкитѣ обществени голотии. З.-витѣ романи сж били въ печата прѣдмѣтъ на живи критики. Отъ опититѣ му на драматическото поле токо-речи никой не е ималъ голѣма сполука. Отъ съчиненията му на езика ни сж прѣведени: *Нантасъ*, повѣсть (Търново, 1885); *Смъртьта на Оливие Бакайла*, романъ, прѣвелъ Д. Ц. Коцовъ (София); *Наводнението*, расказъ, прѣв. отъ франц. Г. Палашевъ (София, 1896). За З. на български има и книжка *Е. Зола и А. Дюма*, критически бѣлѣжки отъ Левъ Толстоя, прѣв. Ст. Е. Русевъ (София, 1896).

Золверинъ, *герм.* Митарствено съединение на германскитѣ държави прѣди обединението имъ въ Германска империя (1834—1870).

Золотовичъ *(Георги).* Български родолюбецъ, единъ отъ малцината наши заможни ученолюбци, които нравствено и вещественo на́й-много сж помогнжли за народното ни възраждане. Мнозина наши учени се считатъ негови благодѣянци. З., родомъ отъ Калоферъ и търговецъ въ Цариградъ, починж въ Монпелие (Франция), на 82-годишна възрасть, въ 1881.

Зомборъ. Унгарски градъ (въ бивше австр. воеводство отъ Сърбия), 140 килом. на зап. отъ Темишваръ и 173 килом. на юго-ист. отъ Пеща, близу до канала Францъ, който съобщава Дунавъ съ Тиса; 22,000 жит., по́-вечето сърбе. Копринарство; търговия съ жито и добитъкъ. Една католическа църква и двѣ православни. Педагогическо училище.

Зона, *гр.* Поясъ, ивица земя, длъго и тѣсно земно пространство.

Зондски о-ви. Купъ острови въ Океания (Малезия), между полуостровъ Малака и Молукски о-ви. Дѣлжтъ се на Голѣми и Малки о-ви. Голѣмитѣ сж: Борнео, Суматра, Целебесъ и Ява; отъ Малкитѣ забѣлѣжителни сж: Бали, Ломбокъ, Сумбава, Флоресъ, Салеба, Санделбошъ и Тиморъ. Тия о-ви сж на́й-хубавитѣ и на́й-богатитѣ на свѣта. Растителностьта е раскошна, благодарение на умѣрената температура и на обилнитѣ дъждове,— наистина, толкова обилни, че отъ водата, що тече отъ островитѣ въ околнитѣ морета, соленостьта на тия морета доста омалѣва. Оризъ, кафе, благовонни вещи сж главнитѣ произведения. Отъ металитѣ златото, желѣзото, мѣдьта изобилватъ. Фауната е твърдѣ богата и твърдѣ разнообразна. Островитѣ сж планински и волканически; въ малко земи на свѣта има толкова волкани. Въ архипелага на *З. о.*, заедно съ Филипинскитѣ и Молукскитѣ, изброяватъ 49 дѣйствужщи и 60 угаснжли волкани. Само на о-въ Ява всичкитѣ волкани прѣсмѣтатъ на 45, отъ които Тенгеръ, 2915 метра високъ, съ кратеръ по́-вече отъ 27 килом. околовръстъ; Семеру, 3740 м. високъ; Идженгъ, 3,300 м. високъ; Ронъ, 3,400 м., и т. н. Голѣми рѣки, като Суматра, сж образували на нѣкои мѣста важни делти.

Числото на жителетѣ точно е извѣстно само за о-въ Ява и нѣколко отъ пó-малкитѣ острови; на тоя голѣмъ островъ (128,000 четв. килом.) населението е 24,259,450 жит., вѣроятно пó-вече отъ половината отъ всичкитѣ жители на *З. о-ви.* Политически, *З. о-ви* сѫ подчинени на Холандия, освѣнь една часть на сѣв. отъ Тиморъ, която е португалска колония и една часть отъ о-въ Борнео, която принадлежи на Англия. Холандскитѣ владѣния състоѭтъ отъ прѣко подчинени и васални племена.

З. о-ви. сѫ населени нáй-вече отъ малайци, нъ първобитнитѣ жители сѫ били отъ индонезийско племе; въ Борнео, въ Суматра живѣѭтъ още въ вѫтрѣшнитѣ земи диви туземни племена, подъ името *батаки, даяки* и др. Отъ памтивѣка въ о-витѣ нахлували будайци. Малайцитѣ подкачили да се прѣселватъ тамъ въ XIII-и вѣкъ отъ нашата ера, въ 1238. Слѣдъ съсипването на Хиндузската империя отъ мохамеданетѣ, малайското племе се распространило въ всичкитѣ о-ви, до околноститѣ на Нова Гвинея; тогава и всѫдѣ се основали султанства, отъ Ачинъ, който още воюва среща Холандия до Бони, Гоа и др. Арабетѣ сѫ още многобройни въ *З. о-ви;* холандцитѣ, които дошли пó-сетнѣ, сполучили да завладѣѭтъ страната, която сѫ направили благоденствена колония, нъ християнството тамъ едвамъ сѫществува; мохамеданското вѣроисповѣдане е распространено тамъ, и то не само въ *З. о-ви,* а и въ останѫлия архипелагъ.

Зондски протокъ. Протокъ между о-ви Суматра и Ява, служи като главенъ търговски пѫтъ за корабитѣ, които отиватъ отъ Индийски океанъ въ китайскитѣ моря. Нáй-тѣсната часть отъ протока е около 27 килом., между носъ Хогъ въ Суматра и противоположния брѣгъ на Ява (Анжеръ).

Зондско или **Явенско море.** Море въ Океания (Малезия), образувано отъ Тихи океанъ, между о-ви Борнео, Целебесъ и др. на сѣв.; Дамня и Сервалти на ист.; Тиморъ, Флоресъ, Ява и др. на югъ; Суматра на зап. Съобщава се съ Целебесско море, съ Тихи океанъ, съ Китайско море. Длъж. отъ ист. къмъ зап. 828 килом.; шир. 440 килом.

Зооглифитъ, *гр.* Естествено изображение отъ животно на камень.

Зоография, *гр.* Естествено-историческо описание на животнитѣ. — **Зоографъ.** Животноописатель.

Зоолатрия, *гр.* Обожаване животнитѣ изобщо. У египтянетѣ *з.* се распространявала само върху животнитѣ, които принасяли полза човѣку. Тѣ гледали на животното като на една вънкашна обвивка, която зимало божеството за да може пó-сгодно да принася човѣку полза.

Зоолитъ, *гр.* Вкаменѣно животно.

Зоология, *гр.* Наука за животнитѣ, спр. наука, която изучва всестранно цѣлото животно царство и го привожда въ извѣстна система. За основа на з. служѫтъ изслѣдванията за вънкашната и вѫтрѣшната направа на животното (Анатомия — за човѣка, Зоотомия — за животнитѣ изобщо), за жизненитѣ проявления (Физиология), нравитѣ, дѣленията на класове, отряди, семейства (Систематика). Освѣнь това, задачата на з. включва и познанието географическото распрѣдѣление на животнитѣ, ползата и врѣдата, които тѣ принасятъ човѣку. Гръцитѣ били първи, които

се занимавали съ *з.*, а особено Аристотель; между римлянетѣ е извѣстенъ единъ Плиний. Само въ новитѣ врѣмена, съ трудоветѣ на ученитѣ отъ XVIII-и вѣкъ, *з.*, като наука, добила правото на гражданство, и захванжла почетно мѣсто въ кржга на другитѣ естествени науки. Въ това врѣме подкачили да събиратъ расхвърления на откжслеци до тогава зоологически материалъ, и Бюфонъ, а особено Линей, съставили *зоологическа систематика*, която отпослѣ значително усъвършенствувалъ Кюве и други учени. — **Зоологъ**, ученъ по зоологията; **зоологически**, който се отнася до зоологията, съгласенъ съ зоологията, по зоологията.

Зооморфитъ, *гр.* Вкаменѣлость, която прилича на животно. — **Зооморфически.** Животнообразенъ, — когато се говори за вкаменѣлость, която прилича на животно.

Зоотомия, *гр.* Разсичане животни за изслѣдване вжтрѣшното имъ устройство; оттука и *зоотомъ*, човѣкъ, който се занимава съ зоотомия.

Зоофагъ, *гр.* (соб. значи *животноядецъ)*. Оня, който употрѣбява въ храната си месо отъ животни.

Зоофитъ, *гр.* Животнорастение, живораслъ. Виж. *Животнорастение.*

Зоохимия, *гр.* Химия на тѣлото на животнитѣ.

Зорка *(Самуилъ)*. Южнорусски лѣтописецъ-историкъ, съврѣменикъ на Величко.

Зороастръ. Прѣобразователь на религията на староврѣменнитѣ персяне (VI-и вѣкъ прѣди Р. Х.). Неговата религия още исповѣдватъ по брѣговетѣ на Каспийско море и Гебритѣ въ Индия, които се покланятъ на слънцето и огъня като емблема на слънцето. Тѣ сж упазили свещеннитѣ книги на Зороастра (Зендъ-Авеста).

Зоровавелъ. Евреинъ отъ Давидовото племе, прѣдводитель на евреитѣ, които нáй-първо се завърнжли отъ Вавилонския плѣнъ (536 прѣди Р. Х.). Той съградилъ изново храма въ Иерусалимъ и възстановилъ между сънародницитѣ си кланянето истинному Богу. На връщането му за Иерусалимъ, Киръ, персидский царь, билъ повѣрилъ на тоя голѣмецъ, който въ Ездра се нарича «Сасавасоръ, Иудейский князъ» свещенитѣ сждове на храма *(Библ.)*.

Зотикъ (отецъ). Първий ревностенъ проповѣдникъ на българщината въ Търновско въ началото на втората четвъртина отъ нашия вѣкъ. — От. *З.*, игуменъ на Прѣображенски монастирь, билъ родомъ отъ одринското село Дрипчево (Демиръ-Хаилий), близу до Одринъ. Прѣдполагатъ, отъ учението и въспитанието му, че ще е билъ постриженъ на Света-Гора въ Зографски или Хилендарски монастирь, защото гръцки не знаелъ. Той билъ дошелъ въ Търново по гръцката завѣра (виж. *Завѣра)* около 1825—26. Въ Търново тогава въ всичкитѣ църкви се чело само по гръцки; сжщото било и по монастиретѣ, дѣто били настанени само гръци или грькомане. Монастирь Св. Прѣображение, когато от. *З.* дошелъ въ Търново, билъ съсипанъ и на запустяване. Съ помощьта на нѣкои търновци, като Велча и други, българинътъ монахъ сполучилъ да се настани игуменъ въ тоя монастирь, и въ 3—4 години не само потегнжлъ монастиря, а и въвелъ български езикъ въ църквата му, за което билъ страшно заплашенъ отъ гръцкия

владика Илариона. Нъ благодарение на Велча и селенетѣ отъ Самоводене, въ чието село*) се било одържало българското четене, и които били като настоятеле на монастиря, па и благодарение на обстоятелството, че въ монастиря имало доста братя отъ това село, от. *З.* билъ оправданъ донѣйдѣ отъ владиката, който и позволилъ да се чете въ монастиря по български, нъ само въ дѣлнични дни, а въ праздничнитѣ да се чете все по гръцки. До толкова старата българска столица била тръгнжла по пжтя на погръчването!

Около 1830 — 31 от. *З.* придумалъ единъ попъ отъ Дрѣново да купи една кжща въ Търново и да остави тамъ сакатия си синъ, който знаелъ церковното българско учение, та да събере дѣца и да ги учи на четмо и писмо по български, както ги учели гръцкитѣ псалтове по гръцки при церковнитѣ килии. За тая цѣль той и далъ 300 гроша чрѣзъ единъ самоводчанинъ въ Търново. Така се отворило въ новитѣ врѣмена първото българско училище въ Търново. Въ 1834, от. *З.* придумалъ другъ единъ самоводчанинъ въ Търново, абаджия, на име Стойко, послѣ даскалъ Стойко, който знаелъ отъ малъкъ отъ Самоводене да чете и пише по български, да събере въ кжщата си дѣца и да ги учи. На другата година той отстжпилъ нѣколко килии на Прѣображенски метохъ въ Дервенската махала, и тамъ даскалъ Стойко минжлъ да учи. Това било и първото по́-свѣстничко българско училище въ Търново.

Въ 1836, като обѣсили Велча, от. **З.**, който билъ почнжлъ явно да работи, помирясалъ, уплашенъ отъ Илариона, ала пакъ работилъ тайно за отваряне български училища. Въ 1837 от. **З.** умрѣлъ отъ чумата, жрътва на човѣколюбието си и ревностьта си за доброто на ближния.

От. **З.** билъ извѣстенъ въ цѣло Търновско подъ името *Зосита*, — име споменувано въ житието на прѣподобна Мария Египтянка, защото на́й-напрѣдъ той направилъ извѣстно това житие въ Търново и околностьта му. Затова и името на тоя Зосита се било слѣло съ неговото, та търновци го наричали все Зосита. Цѣло Търново почитало **З.** като светия, който и наистина билъ такъвъ не само по родолюбието си, а и по живота си. Заслужва да се чести всѣкога у насъ името на тоя българинъ, който въ ония тъмни врѣмена, когато не е могло да се кръкне отъ гръцки подлизурства и шпионства, е залѣгалъ да бжде самостоятеленъ и е развивалъ знамето на българското четмо и писмо.

Нѣкоя друга подробность за **З.** остава още въ источника на тоя очеркъ, кн. **Сборецъ** *изъ живота на български по́-отлични мжже* отъ Г. П. Руевски (Ст.-Загора, 1887).

Зоя Карбонопсина. Четвърта жена на императора Лъва IV, имала мжжска храбрость, високъ умъ и основателно познание отъ

*) За добра честь, българското учение и въ други села около Търново не било съвсѣмъ забравено. Освѣнъ Арбанаси и Орѣховица, дѣто чели по гръцки, въ Присаво, Кованлжкъ, Церова Кория, Миндя, Кжпиново, Плаково, Калефарово, Дебелецъ, Дрѣново, дѣто имало цръкви, все по български чели. Въ малкитѣ градове Габрово, Трѣвна и Елена били зели да прошарватъ да пѣжтъ нѣщо по гръцки, което се пѣело на псалтикии.

държавнитѣ работи. Тя била майка на Константина Порфирородни, и прѣзъ малолѣтството му управлявала държавата като негова опекунка. Длъжностьта си по управлението тя изпълнявала съ извънредно усърдие, смирила буната на Константина Дука, сключила миръ съ сарацинитѣ и принудила българетѣ да поспрѫтъ налитанията си връзъ империята.

Zr. Химический знакъ на Цирконий (Zirconium).

Зрѣние (отъ старобълг. зрѣти, виждамъ). Оная способность на животнитѣ, онова чувство, чрѣзъ което тѣ различаватъ шара и очертанието на освѣтлени прѣдмѣти; органъ на това чувство е окото. Направата на окото въ сегашно врѣме е по́-добрѣ изслѣдвана отколкото направата на всичкитѣ останѫли органи на чувствата и науката е сполучила, може се каза, да открие оная точка, дѣто материалното прѣдставление на единъ видимъ прѣдмѣтъ минува въ духовно съзерцание, или дѣто единъ видимъ прѣдмѣтъ се съзнава отъ ума. Условията за да се види ясно единъ прѣдмѣтъ сѫ слѣднитѣ: отъ всѣка точка на прѣдмѣта тръгватъ много лучи, които отиватъ въ окото, та проникватъ разнитѣ му части и на́й-сетнѣ се съединяватъ въ една точка или фокусъ на мрѣжястата ципа, която се образува отъ расклонението на очната нерва. Лучитѣ, като минуватъ прѣзъ частитѣ на окото, прѣтърпѣватъ едно измѣнение въ посоката, по законитѣ за прѣломяването имъ. Направата на окото прилича на направата на камера-обскурата, та изображението на прѣдмѣтитѣ върху мрѣжястата ципа на окото става обърнѫто. При все това, ние виждаме прѣдмѣтитѣ така, както тѣ си сѫ наистина, па ги и виждаме ясно, ако всичкитѣ лучи се съединяватъ непосрѣдствено въ фокуси върху мрѣжястата ципа на органа; ако ли фокуситѣ на тия лучи се образуватъ по́-далечь или по́-близу отъ расклонението на очната нерва, въ такъвъ случай прѣдмѣтитѣ ни се прѣдставятъ неясно. Оттука се явяватъ двата порока въ зрѣнието — кѫсогледството и далекогледството. Сега се пита: какъ виждаме прѣдмѣтитѣ въ истинското имъ положение, ако изображението имъ въ окото се прѣдставлява въ обратно положение (горната часть отъ долу и наопаки) и какъ става, та съ двѣтѣ очи виждаме единъ прѣдмѣтъ? На тия въпроси отговарятъ съ разни хипотези, — нъ не по́-вече; прѣдполагатъ, че това става отъ навикъ, отъ различната посока и прѣплитането помежду си на нервнитѣ влакна на зрителната нерва, отъ една особена жизнедѣятелность на човѣшкия духъ и др.

Ясностьта на *з.* зависи отъ нормалното и здравото състояние на всичкитѣ части на окото: здравото, нормалното око вижда ясно малки прѣдмѣти, както запр. писаното на книга, на разстояние отъ 30 сантиметра. Всички животни не сѫ надарени съ еднакво силно *з.*; освѣнь нѣкои въ класа на птицитѣ и нѣкои въ класа на млѣкопитаѫщитѣ, всички безъ исключение сѫ надарени съ *з.* На́й-сетнѣ, не въ цѣлото животно царство органътъ на *з.*, окото, е направено еднакво. Тоя органъ прѣдставя едно съвършено диоптрическо орѫдие, както по устройството си, така и по службата си, съ помощьта на което виждаме сами себеси, всичко, що ни заобикаля, и увеличаваме понятията си.

Органътъ на *з.*, вмѣстенъ въ една яма въ черепа, състои отъ три обвивки и три особени влаги. Всичкитѣ части, които съставятъ окото и които му принадлежжтъ, сж устроени и приспособени така, каквото човѣкъ да може да вижда добрѣ прѣдмѣтитѣ. Така, ние можемъ мъгновенно и безъ всѣко принуждение да туряме въ движение очното клжбо и да му даваме желаемата посока затова, защото то е снабдено съ шесть тънки мишци, и, за да се движи по́лесно, е обложено отзадъ съ лой. Ако нѣкои отъ мишцитѣ дѣйствуватъ неправилно, става кжсогледство, постоянно или приврѣменно.

Окото е много чувствително, та, за да се варди, сж направени, освѣнь вѣждитѣ, клѣпаче, които, чрѣзъ особени мишци, могжтъ мъгновенно да се свиватъ и да се распущатъ, когато се иска. Клѣпачетѣ се движжтъ по очното клжбо свободно и леко отъ това, че на вжтрѣшната имъ повръхность се лжчи отъ жлѣзитѣ една мазна лигава влага. За да не падатъ вънкашни тѣла въ окото, крайщата на клѣпачетѣ сж снабдени съ рѣсници, които, като осѣняватъ окото, въ сжщото врѣме и умѣряватъ излишното дѣйствие върху него на свѣтлината. Въздухътъ и на́й-ситний прахъ не могжтъ врѣдително да дѣйствуватъ на окото, защото то непрѣкжснжто се мокри отъ една слъзна течность, която се отлжча отъ една жлѣза, вмѣстена въ очната яма. Сълзитѣ се събиратъ, както въ единъ водоемъ, въ вжтрѣшния жгълъ на окото, дѣто се поглъщатъ отъ мънички отверстия или отиватъ въ слъзния мѣшецъ, отъ дѣто минуватъ, чрѣзъ носовия каналъ въ носовата празнина. Въ въспаление и раздражение на окото, произведено отъ какъвто и да било прашецъ, и въ врѣме на плачъ, сълзитѣ, като се отлжчатъ обилно, не могжтъ всички да проникнжтъ въ слъзния мѣшецъ и текжтъ по бузитѣ.

Зуави, *фр.* Лека пѣхота сформирана изъ алжирци отъ французетѣ въ 1830.

Зубра. На́й-голѣмото млѣкопитажще животно въ Европа, 2 метра високо и 3 м. дълго; въ главата е като бикъ, ала роговетѣ му сж кжси и закривени, и челото и очитѣ му испъкнжли. Прѣди нѣколко вѣка зубритѣ сж живѣли по цѣла срѣдна Европа; сега се намиратъ само изъ нѣкои лѣсове въ Литва и, за да се не истрѣбжтъ съвсѣмъ, строго е запрѣтено да се трепжтъ.

Зубрицкий *(Денисъ).* Забѣлѣжителенъ изслѣдователь на галицко-русскитѣ старини въ Лъвовъ (1772—1862).

Зузими. Едно племе люде, което живѣело въ Авраамово врѣме на истокъ отъ Иорданъ. Тълкователетѣ прѣдполагатъ, че *з.* сж били исполинитѣ зумзумими *(Библ.).*

Зукъ-Микаелъ. Градъ въ азиятска Турция (Сирия), 30 килом. на сѣв.-ист. отъ Бейрутъ; 15,000 жит. Търговия съ коприна и вино.

Зулузия. Страна въ юго-ист. Африка, съ прѣдѣли на ист. Индийски океанъ, на югъ р. Тугела, която жж дѣли отъ англійската колония Наталъ, на зап. отъ Трансвалъ, на сѣв. отъ р. Мапута, която жж дѣли отъ португалскитѣ владѣния. Простр. около 50,000 четв. килом., съ 200,000 жит., отъ които 100,000 зулузи, 80,000 зуазки и 20,000 аматуги. Южната часть, населена главно отъ зулузи, е раздѣлена неравно между англійската ко-

лония Наталъ, която е добила приморската страна, съ простр. 21,290 четв. килом. и Трансвалъ, който е добилъ политѣ на източното трансвалско плато, съ простр. 7,392 четв. килом. Останжлата часть отъ З. се управлява отъ мѣстни главатаре подъ властьта на английски настойници. — Зулузия е плодородна земя, въ която, както въ Наталъ, могжтъ да вирѣжтъ тропическитѣ растения — памукътъ, захарната тръстика и др. Скотовъдството е главенъ поминъкъ. Зулузитѣ сж люде отъ негрското племе, които населяватъ пó-малко сжща Зулузия (100,000 души), отколкото Наталъ (300,000 души). Тѣ прослѣдватъ происхождението си до нѣкого си Зулу (Небесни), който въ една незапомнена епоха се родилъ по брѣговетѣ на р. Умъ-Волоси, въ сжща Зулузия. Въ първитѣ години на тоя вѣкъ Шака, главатарь на зулузското племе, обединилъ много съплеменни народци и за нѣколко врѣме зулузското племе достигнжло доста голѣмо военно мощество. Като покорявали разнитѣ народи, зулузитѣ щадили женитѣ и дѣцата, които ставали принадлежность на побѣдителетѣ, а момцитѣ зачисляли въ войската си. На войницитѣ Шака запрѣтилъ женитбата, само юнацитѣ могли да зиматъ жени, па и толкова, колкото всѣкой отъ тѣхъ убивалъ неприятеле въ битвитѣ. При всичко, че въ етнографическо отношение зулузитѣ не прѣдставляватъ отдѣленъ типъ отъ негрското племе, дълговрѣменното военно устройство имъ е наложило отпечатъка си, като е създало единъ народъ гордъ, рѣшителенъ, надаренъ съ твърда воля. Въ 1879 англичанетѣ обявихж на тоя народъ една несправедлива война. Когато Трансвалъ се присъедини на Англия, въ сжщото врѣме подъ английската власть минж една земя, завзета отъ боеретѣ. Една особена комисия, на чието изучение и рѣшение подложихж исканията на Цетевайо, зулузский краль, и на боеретѣ, рѣши, че тая земя принадлежи на зулузитѣ, и че трѣбва да имъ се прѣдаде веднага. Английскитѣ колониялни власти намѣрихж за добрѣ да прѣнебрѣгнжтъ това рѣшенне, и да оставжтъ боеретѣ въ спорната земя. Тая бѣше причината на войната. Цетевайо даде заповѣдь на войската си да върви напрѣдъ. Три колони английски войски навлѣзохж въ Зулузия. Нѣколко битви станжхж, съпрѣжени съ голѣма загуба отъ животъ и отъ двѣтѣ страни. Въ битвата при Улунди, зулузцитѣ, 15,000 души, бидохж разбити, Цетевайо побѣгнж, войската му биде съкрушена и всичкитѣ важни главатаре се подчинихж. Цетевайо биде заробенъ, и испратенъ робъ въ Англия.

Зумбо. Португалско становище въ източна Африка (Мозамбикъ), въ единъ островъ на Замбеза, 400 килом. на юго-зап. отъ Тетъ. Търговия съ злато и слонова кость.

Зунгария. Сжщото, каквото е Дзунгария.

Зундски протокъ. Протокъ, който дѣли данския островъ Зееландъ отъ зап. брѣгъ на Швеция, и който съобщава Категатъ съ Балтийско море. Той е главний входъ на това море; нáй-малко 30,000 кораба минуватъ прѣзъ него въ годината. Защищава се отъ данската крѣпость Кронборгъ и отъ шведската Хелсингборгъ. На протока е копенхагенското пристанище. Нѣкога корабитѣ пла-

щали налогъ, назначенъ за поддържането на кормчиитѣ, фенеритѣ и др., нъ въ 1857 тоя налогъ се унищожилъ за едно съразмѣрно възнаграждение отъ морскитѣ държави.

Зѣница. Дупчицата въ срѣдата на дѫгата, сир. на онова различно обагрено търкало, което се вижда вѫрѣдъ бѣлото на окото. Прѣзъ тая дупчица, която е околчеста у човѣка, лучитѣ отъ свѣтлината се вмъкватъ въ окото, та ни даватъ възможность да виждаме.

Зюй(ей)дерзее, сир. *южно море.* Нáй-голѣмий заливъ на Сѣверно море, у брѣговетѣ на Холандия. Вѫтрѣ въ тоя заливъ се намиратъ о-ви Виринген, Шокландъ, Уркъ и Маркенъ; отъ рѣкитѣ, които се вливатъ въ него, нáй-голѣмата е Иселъ. Нѣкога З. е било затворено езеро, което у римлянетѣ се нарича Флево (Flevo lacus), а въ срѣднитѣ вѣкове Миделзее, нъ въ междината, отъ 1170 до 1282, постояннитѣ наводнения и приливи развалили провлака, който съединявалъ полуостровъ Холандия съ Фрисландия на сѣверъ отъ езеро Флево, и езерото се прѣобърнѫло на морски заливъ. Многобройни подмоли правѭтъ корабоплаването по З. опасно. Дълбочината на З. е 1—8 метра, нъ при входа само $3^1/_2$ метра. Риболовството напрѣдъ е ставало въ пó-обширни размѣри. Отъ нѣколко години насамъ се проектира прѣсушението на З. Земята, която тъкмѭтъ да прѣземѫтъ така отъ морето, обгръща не пóмалко отъ 196,670 хектара. Приморскитѣ градове, които се намиратъ на сегашнитѣ брѣгове на З. (Амстердамъ, Моникендамъ, Едамъ и др.), бихѫ упазили съобщението си съ морето чрѣзъ канали. Общата сума на разноскитѣ за приспособение за земедѣлието прѣсушеното дъно на З. ($^4/_5$ отъ него е прѣвъсходна глинеста почва) се прѣсмѣта на пó-вече отъ 400 милиона лева.

Зюйленъ (баронъ *Хюго).* Холандски държавникъ; род. въ 1781 въ Ротердамъ; отъ 1814 до 1829 билъ посланикъ въ Швеция, Испания и Турция; отъ 1830, отъ врѣмето на отдѣлението на Белгия, билъ главенъ прѣдставитель на холандската политика до сключването на договора съ Белгия; до 1833 билъ посланикъ въ лондонскитѣ конференции; нѣколко години билъ министръ. Умр. въ 1853.

Зюравно. Село въ Галиция, на Днѣстръ. Собѣски се бранилъ тамъ смѣло, 23 деня, съ 10,000 поляци, отъ грамадна войска турци и татаре, въ 1676.

Зютфенъ. Укрѣпенъ градъ въ холандската областъ Гелдернъ, на р. Иселъ, 24 килом. на сѣв.-ист. отъ Арнхеймъ; 13,500 жит. Книжни фабрики. Мушами. — Много старъ градъ. Въ XIII-и вѣкъ принадлежалъ на утрехтския епископъ, въ XIV-и влѣзлъ въ ханзейския съѭзъ.

Зѫхненска каза. Каза въ солунски виляетъ, която е добила името си отъ село *Зѫхна,* което нѣкога е било градецъ; ала центрътъ ѝ е *Алистрати,* съ около 6,000 жит., отъ които 4,500 българе, а останѫлитѣ цънцаре и турци. Гр. Алистрати е расположенъ около 20 килом. на югъ отъ Драма, на пѫтя за Сѣръ; произвожда памукъ, тютюнъ, анасонъ, маслини и др. Въ казата има много исторически паметници, отъ които на първо мѣсто стои словѣнский монастиръ *Кошница,* съграденъ още прѣзъ VII-и вѣкъ.

И.

Y. 1) Химический знакъ на итрий (yttryum). 2) Въ церковнитѣ книги И *(иже)* и І *(и)* означаватъ, първата 8, втората 10. Виж. *Словѣнски цифри.*

Нависъ. Манасиинъ градъ, на ист. отъ Иорданъ; наричалъ се Нависъ-галаадски, защото се намиралъ въ земята, извѣстна подъ името Галаадъ *(Библ.)*.

Навнеилъ. Иудинъ градъ, който се наричалъ и *Иавни.* Вѣрва се да е билъ днешното село *Иевна,* близу до Срѣдиземно море *(Библ.)*.

Наиль. Еврейка, която забила колъ въ главата на Сисара, ханаански генералъ *(Библ.)*.

Наиръ. Евреинъ отъ Капернаумъ, чиято дъщеря въскръсилъ Исусъ *(Библ.)*.

Наковити. Една секта монофизити въ Сирия, Месопотамия и Персия, послѣдователе на Иакова Барадея, който, въ царуването на Юстиниана, съединилъ неотстжпилитѣ монофизити въ отечеството си въ една партия. И. сега сж около 40,000 челяди, и сж подчинени на двама патриарси, утвърдявани отъ султана, — отъ които единъ прѣбивава въ Диарбекиръ, съ титлата антиохийски патриархъ; другий има сѣдалището си въ Сафранъ, и носи титлата иерусалимски патриархъ.

Наковъ (евр. *петодържецъ).* Еврейски патриархъ, синъ на Исаака и Ревека и братъ-близнакъ съ Исава, роденъ около 1836 прѣди Р. Х. и нареченъ съ това име, защото при рождението си държалъ братовата си пета. И. купилъ отъ Исава неговото право на първородство за едно паниче леща и му отнелъ съ лукавство бащиното благословение. Слѣдъ това билъ принуденъ да побѣгне въ Месопотамия при вуйка си Лавана; по пжтя, въ Ветиль, видѣлъ насънѣ една стълба, на която на́й-долното стъпало било на земята и на́й-горното на небото. По тая стълба слизали и се качвали ангели, и, въ сжщото врѣме, Богъ прѣдказалъ И.-ву, че неговото потомство щѣло да бжде многобройно като пѣсъкътъ на земята, и изявилъ му, че Месия ще произлѣзе отъ него (Бит. 28; 10 и др.). Въ Месопотамия И. служилъ на вуйка си 20 години, оженилъ се за двѣтѣ му дъщери, Лия и Рахиль, натрупалъ доста голѣмо богатство, и се върнжлъ въ Ханаанската земя. По пжтя се борилъ съ единъ ангелъ, който се билъ прѣобразилъ на човѣкъ, надвилъ му и добилъ името Израиль *(който надвива прѣдъ Бога).* Исавъ се примирилъ съ него и И. продължилъ да живѣе пастушеския животъ, кждѣ Сихемъ и Ветиль. Баща на 12 сина (отъ три жени), И. потънжлъ въ скръбь, че изгубилъ Иосифа, на́й-любимия си синъ; по́-късно той билъ честитъ да го намѣри всемогжщъ въ Египетъ. Той отишелъ въ тая земя съ цѣлата си челядь, и се настанилъ въ область Гесенъ. Той починжлъ на 147 години, откакъ прѣпоржчилъ да го погребжтъ въ Ханаанската земя при Авраама и Исаака *(Библ.)*.

Наковъ (Св.) *Голѣми.* Единъ отъ 12-тѣ апостоли, род. въ Витсаида, въ Галилея, синъ на Зеведея и Саломия, братъ на св. Иоана Евангелиста; първенъ, както Иоанъ, рибарь, билъ единъ отъ първитѣ Исусъ Христови апостоли. Той присжтствувалъ на Христо-

вото възнесение и проповѣдвалъ Евангелието въ Иерусалимъ съ такъва ревность, че съборището поискало отъ Ирода Агрипа, въ 44 слѣдъ Р. Х., смъртьта му и той билъ единъ отъ първитѣ апостоли, които прѣтърпѣли мжченичество. Има едно неимовѣрно сказание, че той въвелъ християнството въ Испания, и той е покровительтъ светецъ на тая страна.

Иаковъ (Св.) *Мали.* Единъ отъ 12-тѣ апостоли, братъ на св. Иуда, синъ на Алфея или Клеопа и на Мария, сестра на св. Богородица; наричатъ го често въ Св. Писание «братъ» Иисусъ Христовъ, по еврейския обичай. Той билъ първий иерусалимски епископъ, споредъ едно прѣдание, и билъ убитъ съ камене, въ 62, по заповѣдь на първосвещеника Анана. Поради добродѣтелетѣ му, дали му прѣзиме *Праведни.* Отъ него има едно *Послание*, отправено «до дванадесетьтѣ племена, които сж въ разсѣяние», сир. до евреитѣ, които били обърнжти въ християнството. Ако и да е било отправено до повѣрувалитѣ евреи, то е било назначено за всички християне, та затова се нарича съборно. Прѣдполагатъ, че то е било написано въ Иерусалимъ, около 61 слѣдъ Р. Х. Ранната християнска църква е туряла това послание между *антилегомена* (или писания съ съмнителна истинность). Въ IV-и вѣкъ авторитетностьта му се увеличила, и Картагенский съборъ (397) го приелъ за *каноническо.* Прѣзъ реформацията достовѣрностьта му и учението му се нападали отъ Лютера и др., нъ нововрѣменнитѣ богословци изобщо исповѣдватъ, че не виждатъ никакво противорѣчие между Иакова и Павла. Споредъ тѣхъ, двамата апостоли гледатъ на сжщата велика истина отъ различни, нъ не противорѣчиви гледища. Въ посланието си къмъ римлянетѣ Павелъ напира на вѣрата, като единственъ источникъ на добри дѣла; отъ своя страна, Иаковъ, въ посланието си, поддържа, че не може да сж истинно добри дѣлата, които не проистичатъ отъ истинска вѣра.

Иаковъ. Име на слѣднитѣ шотландски и английски крале:

Иаковъ I, шотландски краль отъ 1424 до 1437. Понеже по́-голѣмий му братъ билъ убитъ отъ Албаниския дукъ, баща му, Робертъ III, отъ страхъ да не стане и той жрътва, го испратилъ въ Франция (1405); нъ англичанетѣ го уловили по морето и го затворили въ Лондонската кула. Слѣдъ бащината му смърть (1406), Албаниский дукъ станжлъ регентъ, и, слѣдъ неговата смърть, неговий синъ наслѣдилъ регентството. И. I се освободилъ отъ робство и дошелъ на прѣстола едвамъ въ 1424. Царуването му било бурно, нъ и мждро. Прѣзъ робството си въ Англия той билъ добилъ прѣвъсходно образование, на което присъединявалъ и поетическа дарба. Станжлъ жрътва на единъ заговоръ. Грахямъ и другитѣ заговорници били отпослѣ наказани смъртно.

Иаковъ II, шотландски краль отъ 1437 до 1460, синъ на И. I, въцарилъ се на 6-годишна възрасть. Вѣщъ законодатель. Умрѣлъ отъ пукването на единъ топъ, когато обсаждалъ англичанетѣ въ Роксбжргъ.

Иаковъ III, шотландски краль отъ 1460 до 1488, синъ на И. II, зацарувалъ истински само когато се оженилъ за Маргарита Данска, въ 1469, нъ прѣзъ цѣлия си животъ билъ подъ влиянието на любимци.

Въ една междуособица, кралската войска като била разбита, той побѣгнжлъ отъ бойното поле, нъ отпослѣ билъ открытъ отъ единъ бунтовникъ и убитъ.

Иаковъ IV, шотландски краль отъ 1488 до 1513, синъ на И. III и Маргарита Данска, съ личната си хубость и съ откровеностьта си спечелилъ сърдцата на народа си. Военноморскитѣ подвизи на сжръ Андрю Удъ Ларгоски, въ началото на царуването му, сж доста забѣлѣжителни. Съ много по́-малка сила той два пжти разбилъ англичанетѣ. Намѣсто да си отмъщава съ силата на оржжието, английский краль Хенрихъ VII рѣшилъ да се помжчи да спечели Шотландия съ миролюбива политика: оженилъ дъщеря си Маргарита, въ 1503, за II. Тогава между Англия и Шотландия се подновилъ мирътъ, който царувалъ помежду имъ до 1532. Нъ мирътъ се нарушилъ отъ Хенриха VIII, синътъ и прѣемникътъ на Хенриха VII. Хенрихъ VIII билъ по́-распаленъ и по́-упоритъ отъ самъ И. II. поискалъ удовлетворение за нѣкакво оскърбление на шотландското знаме. Хенрихъ отговорилъ прѣзрително. Завързали се дълги прѣговори, па се приложили и нови случки. И. нахлулъ въ Англия въ 1513. Въ гибелната война при Флоджнъ, сжщата година, И. погинжлъ.

Иаковъ V, шотландски краль отъ 1513—1542; билъ синъ на II. IV и Маргарита Английска. Периодътъ на дългото му малолѣтие е единъ отъ на́й-печалнитѣ въ шотландската история. Управлението било толкова распусншто и безпечностьта толкова малка, че не могло да се пжтува отъ мѣсто на мѣсто освѣнь съ въоржжени дружини. Въ 1536 И. посѣтилъ французския дворъ, и на другата година се оженилъ за Магдалина, дъщеря на Франсоа I. Тая обична кралица живѣла само нѣколко седмици; и сжщата година И. се оженилъ повторно за дърщеря на Лоренския дукъ. Хенрихъ VIII, понеже билъ прогласилъ независимостьта си отъ папата, желаелъ и внукъ му да послѣдва примѣра му; нъ И. останжлъ вѣренъ на праотеческата си вѣра. Въ 1542 англичанетѣ нахлули прѣзъ прѣдѣла въ Шотландия, нъ били разбити съ голѣма загуба. За да отмъсти това разбитие, Хенрихъ испратилъ въ Шотландия нова войска отъ 20,000 души. Шотландцитѣ били разбити и И., съ съкрушено сърдце, се затворилъ въ палата си, дѣто умрѣлъ, седемь деня прѣди рождението на злочестата му дъщеря Мария. Причината на шотландската несполука била распространението на реформацията, която била почнжла да дѣли кралството.

И. VI, шотландски краль. Виж. *Иаковъ I*, английски краль.

И. VII, шотландски краль. Виж. *Иаковъ II*, английски краль.

Иаковъ I, английски краль и И. VI, шотландски краль, отъ 1567 (английски отъ 1603) до 1625, единственъ синъ на кралица Мария Шотландска (Мария Стюартъ) и на лордъ Хенриха Дарнли, билъ коронясанъ шотландски краль въ Стжрлингъ, въ 1567, слѣдъ майчината си принудена оставка отъ прѣстола. Нѣколко съзаклетия се появили среща любимцитѣ му; английската кралица Елисавета благоприятствувала на смутоветѣ, нъ той лесно приималъ обяснениятa и́, защото му обѣщавала наслѣдството на прѣстола. Въ 1603, слѣдъ Елисаветината смърть, билъ припознатъ за ан-

глийски краль. Той билъ на́й-ближний Елисаветинъ роднина, и происхождалъ по баща си и майка си отъ Маргарита, дъщеря на Хенриха VII, английски краль. Ако и шотландецъ, той билъ приетъ добрѣ въ Англия, и съзаклетието на Рали въ полза на Арабела Стюартъ лесно се потжпкало; нъ скоро той възбудилъ голѣмо недоволство съ поведението си и съ политическитѣ и религиознитѣ си мнѣния. Въспитанъ въ протестантството, синътъ на католикинята Мария Стюартъ гонилъ католицитѣ, които образували среща него прочутото *барутно съзаклетие,* 1605; много невинни си истеглили и тирани́чески закони противъ католицитѣ се узаконили; една нова *клетва на вѣрноподданство* се наложила на англичанетѣ. «Нѣма ли владици, нѣма и крале», това било И.-вото правило, и той гонилъ презвитерианцитѣ и всички други, които различали отъ установеното вѣроисповѣдане. Англичанетѣ били недоволни отъ миролюбието му. Увлѣченъ отъ общественото мнѣние, той се готвилъ да отвори война на Испания, когато умрѣлъ, 1625. Ученъ и авторъ на нѣколко съчинения, ласкателетѣ му го наричали *Английски Соломонъ:* нъ той билъ безразсжденъ, и приготвилъ революцията, на която синъ му станжлъ жрътва. Сжли го нарича «на́й-мждрий глупецъ въ християнския свѣтъ». «Въ него е имало», казва Маколей, «двама човѣци — единъ духовитъ, начетенъ ученъ, който е писалъ и държалъ слова, и единъ идиотъ, който е дѣйсвувалъ».

Иаковъ II, английски краль и VII шотландски краль, отъ 1685 до 1688, синъ на Карла I, род. въ 1633; билъ сваленъ отъ прѣстола отъ Вилхелма Насаусски, князъ Оранжски, въ 1688; оттеглилъ се въ Франция, дѣто умрѣлъ пансионеръ на Луи XIV, въ 1701. Едва ли има царь споменжтъ въ историята, за когото би могло да се намѣри да се каже по̀-малко добро отколкото за И. II.

Иапетъ. Единъ отъ титанитѣ, баща на Прометея *(Баснсл.).*

Иармутъ 1) Иудинъ градъ, който се вѣрва да е днешното мѣсто *Иармукъ,* около 20 килом. на юго-зап. отъ Иерусалимъ. 2) Исахаровъ градъ, за който вѣрватъ да е сегашното мѣсто Раме *(Библ.).*

Иаспъ, иасписъ, *гр.* Драгоцѣненъ разношаренъ камень.

Иатиръ. Иудинъ планински градъ *(Библ.).*

Иафетъ. На́й-младий Ноевъ синъ, който добилъ за скромностьта си и уважението си къмъ баща си благословение както отъ него, така и отъ Бога. Той ималъ 7 сина, отъ които, по Библията, произлѣзли много европейски и азиятски народи (Бит. 9; 21 — 27 и 10; 2 — 6).

Иацинтъ. Жълто-червенъ скжпоцѣненъ камень, който много прилича на аметиста. Кога се нагрѣе, губи шара си и заприличва на диамантъ.

Иберия. 1) Старо име на Испания *(Иберийски полуостровъ).* Жит. *иберицъ.* 2) Стара страна въ Азия, на югъ отъ Кавказъ; днешна *Георгия.*

Ibidem *лат.* Пакъ тамъ, сжщо тамъ. Скратено пишжтъ ibid. Синонимъ dito.

Ибикъ. Гръцки поетъ отъ VI-и вѣкъ прѣди Р. Х.

Ибисъ, *лат.* Птица, която египтянетѣ въ старо врѣме обожавали. Главата и шията ѝ сж

голи, перошината ѝ бѣла, и краищата на крилѣтѣ и опашката ѝ черни.

Ибрахимъ. Турски султанъ, синъ на Ахмеда I, род. въ 1617, умр. въ 1648. Наслѣдилъ, въ 1640, брата си Мурада IV; до въцарението си, отъ страхъ отъ брата си, се прѣструвалъ слабоуменъ. Щомъ се въцарилъ, прѣдалъ се на крайно распуснжтъ животъ, а управлението оставилъ на майка си и на великия везиръ. Важни събития станжли въ царуването му. Казацитѣ били прѣзели Азовъ; два послѣдователни похода среща тѣхъ сполучили да повърнжтъ на султана тоя важенъ градъ (1642). Критъ, тогава на Венеция, единственій о-въ въ Егейско море още неподчиненъ на Полумѣсеца, билъ нападнжтъ и слѣдъ една година прѣзетъ, освѣнъ главний градъ Кандия, който не се прѣдалъ до 1669. Всѣкаквитѣ излишества на И. докарали една буна на еничеретѣ, въ която И. билъ сваленъ отъ прѣстола и удушенъ слѣдъ 10 деня (6 авг. 1648).

Ибрахимъ паша. Усиновенъ синъ на Мехмедъ Али, египетски подкраль, род. въ 1792 въ Кавала, умр. въ Каиро въ 1848, искусенъ пълководецъ и вѣщъ администраторъ. Първитѣ доказателства на военнитѣ си способности И. далъ въ 1816, когато билъ испратенъ среща вахабититѣ (виж. *Вахабити),* които пó-напрѣдъ били разбили баща му и брата му Тусуна; той прѣзелъ Дераие, столицата имъ, заробилъ и испратилъ въ Цариградъ главатаря имъ Абдала, комуто султанътъ заповѣдалъ да отрѣжжтъ главата (1818). Като награда за тия му услуги Портата му дала титла паша на Мека. Слѣдъ това той покорилъ Сенааръ и Дарфуръ. Въ 1825 билъ испратенъ среща побуненитѣ гръци, на които обявилъ истребителна война; само намѣсата на европейскитѣ сили, слѣдъ битвата при Наварино (1828), могла да го въспре отъ да покори цѣла Гръция на Мехмедъ-Али. Въ 1831, испратенъ отъ баща си да завоевае Сирия, той прѣзелъ Яфа, Кайфа, Сенъ-Жаръ-д'Акръ, разбилъ турцитѣ подъ началството на Хюсеинъ паша въ Хомсъ (7 юл. 1832), и подъ нач. на Решидъ паша при Коня (дек. 1832). Султанъ Махмудъ трепералъ въ Цариградъ; нъ по заповѣдь на баща си, И. се спрѣлъ. Турцитѣ се съгласили да отстжпнжтъ цѣла Сирия на египетския паша (2 май, 1833). Турцитѣ като нарушили договора, И. разбилъ сераскера (турск. воен. министръ) Хафжзъ паша въ голѣмата битва при Низибъ (12 юн. 1839); нъ европейскитѣ сили се намѣсили и спасили Турция. Слѣдъ лондонския договоръ, подписанъ на 3 юлия 1840 между Англия, Русия, Прусия и Австрия, и слѣдъ бомбардирането на сирийскитѣ пристанища отъ европейската флота подъ началството на Нейпижра, И., лишенъ отъ завоеванията си, се завърнжлъ въ Египетъ. Въ 1848, когато баща му се полишилъ отъ старость, И. станжлъ египетски подкраль; ала слѣдъ нѣколко мѣсеца умрѣлъ въ Каиро, и се наслѣдилъ на прѣстола, не отъ нѣкого отъ неговитѣ си синове, а отъ Абасъ-паша, внукъ и любимецъ на Мехмедъ-Али.

Ибсенъ *(Хенрихъ).* Съврѣменъ норвежски драматургъ-философъ, който се ползува съ голѣма популярность, макаръ и да нж доби сравнително късно; въ

Европа отъ И. захванжхж да се интересуватъ не пó-вече отъ прѣди 15—16 години, нъ въ тоя сравнително кратъкъ периодъ той станж единъ отъ нáй-любимитѣ писатели. Прѣзъ марта 1898 се празднувá И.-вата 70-годишнина отъ деня на рождението му. По тоя случай въ Берлинъ излѣзе пълно събрание на съчиненията му въ прѣводъ на нѣмски. Въ това отношение Русия дори и прѣдвари другитѣ европейски държави: И.-витѣ съчинения се появяваxж много често въ русскитѣ списания, а въ 1891 се прѣдприе едно пълно събрание на драматическитѣ му произведения, което се и свърши прѣди горѣспоменжтия му праздникъ.

И. е роденъ въ 1828 въ норвежския градецъ Скиенъ, който се намира на брѣга на залива на Християния. Той происхожда отъ заможно семейство, което отпослѣ чрѣзъ търговия испаднжло. Баща му, Кнудъ И., билъ отъ данско происхождение. Дѣдо му се прѣселилъ въ Норвегия около 1720. Майка му, нѣмцойка, била жена набожна, нъ съ сухъ и строгъ нравъ. Момчето пораснжло въ бѣдность. То било необщително и обичало уединението, нъ умствений животъ се пробудилъ въ него много рано. Още доклѣ билъ въ началното училище И. очудвалъ учителетѣ си съ голѣмата си любовь къмъ четене и съ способноститѣ си. На 16-годишна възрасть той билъ принуденъ да постжпи ученикъ въ една аптека; нъ аптекарството не му било по сърдце и той мечтаелъ за пó-нататъшното си образование. Слѣдъ петь години отишелъ въ Християния, дѣто много врѣме бѣдствувалъ. Въ 1851 основалъ вѣстникъ съ радикално направление, който траялъ само нѣколко мѣсеца; въ него обнародвалъ нѣколко поеми и сатирическа комедия *Норма*. Тия произведения били съвсѣмъ незабѣлѣжени. Несполучливата вѣстникарска дѣятелность накарала И. да се залови за театра. Първата му драма *Катилина* се отнася на 1850; отъ това врѣме той вече не напуснжлъ драматическата литература, а захванжлъ да пише пиеса по пиеса по сюжети изъ скандинавската история. Нѣкои отъ тия исторически драми се ползували на врѣмето си съ голѣма сполука. Пиесата му Kjoerlinghedens Komedie, написана отъ него въ 1864, до толкова повдигнжла противъ него съотечественицитѣ му, че той се принудилъ да напусне Норвегия. Сега той обикновено живѣе въ Мюнхенъ, нъ отъ врѣме на врѣме ходи и въ Норвегия.

Сегашното литературно значение на И. не е нито въ поетическитѣ му произведения, нито въ историческитѣ му драми, а въ обществениитѣ комедии и драми. Тия послѣднитѣ му сж доставили всемирна извѣстность и сж го направили нáй-любимия драматургъ въ края на IXX-и вѣкъ. Нáй-благоприятни И.-ну сж нѣмскитѣ и английскитѣ критици; французскитѣ, безъ да отказватъ неговото високо значение, не сж толкова расположени къмъ него. Това обясняватъ съ особеноститѣ въ мисленето, усѣщането и темперамента на разнитѣ народи; и сочжтъ факта, че Шекспиръ намѣрилъ пó-силенъ отзивъ въ Германия, отколкото въ Франция и Вагнеръ пó-вече съчувствие у тевтонскитѣ племена отколкото у латинскитѣ.

Една И.-ва пиеса, *Подпоритъ на обществото*, прѣдставлявана нѣколко пжти въ София, се на-

печата отпослѣ. Друга негова драма, *Единъ приятель*, прѣводъ на Г. Начевича, се напечата въ София въ 1896. Тя има за задача да срита лъжата и лицемѣрието по единъ обществено-политически въпросъ. И. всждѣ се явява красенъ, непримиримъ идеалистъ, съ парадоксални идеи, често противорѣчиви една на друга, нъ всѣкога великодушни и основани на вжтрѣшна правда. Като закача на́й-интимнитѣ страни на съврѣмения животъ, И. се явява изразитель на съврѣмения индивидуализмъ и на на́й-добритѣ надежди на съврѣменното общество.

Ивайло. Въ царувето на българския царь Константина Нѣманича, по причина че Константинъ си счупилъ крака и паднжлъ въ тежка болесть, българската царица, византийка, Мария, като зела за съуправитель малкия си синъ Михаила, заграбила всичката власть въ ржцѣ и завилнувала по византийски. Въ столицата Търново били заняти съ византийски интриги отъ на́й-безсрамно естество, лукавата византийка съ коварство убила Светослава, феодаленъ български князъ, вѣроятно въ Видинъ, па прѣмахнжла и други български болѣре, които и́ прѣчили; на́й-сѣтнѣ всичката страна била изложена на татарски нападения. Въ това врѣме се подигнжлъ единъ българинъ, когото едни историци наричатъ хайдукъ, а други овчарь, и показалъ, че сжществува въ България народъ и може да контролира владѣтелския дворъ и да отстоява свободата си. Около тоя български селянинъ, който се нарича *Ивайло Бърдовката*, се събрала значителна войска, съ която той сполучилъ два пжти да разбие татаретѣ. Между това врѣме Константинъ билъ умрѣлъ, а отъ Византия били испратили въ Търново съ гръцка войска нѣкой си претендентъ на българския прѣстолъ, който се и въцарилъ подъ името *Иванъ Асѣнъ III.* Доклѣ Ивайло се билъ съ гръцкитѣ войски, гръцкий любимецъ скришомъ побѣгнжлъ въ Цариградъ. Въ това врѣме народътъ и войската минжли на страната на *Георги Тертера*, който се и коронясалъ въ Търново. Ивайло побѣгнжлъ при татарския ханъ да иска помощь; нъ еднжшъ, на едно угощение, пияний ханъ заповѣдалъ да му отрѣжжтъ главата. Въ 1294 въ България се явилъ другъ *Лъже-Ивайло*, ала скоро загинжлъ въ темница. — Ние имаме една историческа драма за тоя царьовчарь, озаглавена **Ивайло** *селский царь*, която е съчинение на Ив. Ев. Гешова (София, 1888).

Иваница. Впж. *Калоянъ.*

Иванко. Български болѣринъ, убийца на царь Асѣня I. Слѣдъ прѣстжплението, той побѣгнжлъ при византийцитѣ и се сгодилъ за дъщерята на нѣкой византийски князъ, съ когото водилъ прѣговори въ Търново прѣди убиването на Асѣня. Византийский императоръ, който билъ опълчилъ среща българетѣ въ Македония българския голѣмецъ Стрѣза, повѣрилъ на И. опълчението въ Тракия среща българетѣ. Испърво И. мжжествено отблъсквалъ отъ Пловдивъ войскитѣ на българския царь Калояна; нъ по́-сетнѣ И., като се укрѣпилъ въ Родопитѣ, въстанжлъ среща византийския императоръ и стжпилъ въ съжзъ съ българския царь (1199). И. въ една засада при Баткунъ заробилъ испратения среща него

византийски пълководецъ Камица, и слѣдъ това достигалъ до Егейско море; ала най-сетнѣ по една измѣна паднжлъ въ ржцѣтѣ на византийцитѣ при Станимака (1199), и всичко което се знае за него е, че византийский императоръ го затворилъ.

Въ нашата книжнина има историческа драма *Иванко, убиецътъ на Асѣня I* (Браила, 1872) отъ В. Друмева (сегашний митрополитъ Климентъ Търновски), драма която и до днесь остава може-би най-добрата драматическа пиеса на езика ни.

Иванова ливада. Планина, която се образува отъ Карпатитѣ до самия Тимокъ, на самия прѣдѣлъ между България и Сърбия. Прѣзъ неиж минува най-високий проходъ *Св. Никола*, отъ който Каницъ е далъ името *Св. Никола* и на планината. Отъ тука подкача сжща Стара-планина.

Ивановъ *(Атанасъ)*. Виж. *Атанасъ Ивановъ*.

Ивановъ *(Иванъ С.)*. Единъ отъ рѣдкитѣ български родолюбци и забѣлѣжителенъ публицистъ, чието име е тѣсно свързано съ възраждането и политическото освобождение на България. И., който живѣе въ Русия, е роденъ въ 1828 въ с. Лѣсковецъ (търновска околия) отъ видно семейство: дѣдо му билъ прочутъ юнакъ — *Вачу Калянджи*, който командувалъ единъ отрядъ въ гръцкото възстание. Откакъ се училъ въ България, баща му го испратилъ да се учи въ Киевъ, дѣто слѣлъ три години постжпилъ въ императорския университетъ Св. Владимиръ, и въ 1854 свършилъ пъленъ курсъ въ историко-филологическия факултетъ. По онова врѣме Силистра се бомбардирала отъ русскитѣ войски, и И. тръгнжлъ за тоя градъ, за да земе участие въ военнитѣ работи, като постжпи на военна служба. Когато пристигнжлъ тамъ, руситѣ отсжпяли, а нему се възложило да се грижи за българскитѣ прѣселници, които били избѣгнжли отъ Силистра въ Русия отъ турското отмъщение, за дѣто били зели участие въ войната, понеже руситѣ имъ били раздали оржжие. Въ това врѣме И. принеслъ на злочеститѣ си сънародници грамадни заслуги съ залѣгането и застжпничеството си прѣдъ русското правителство за тѣхъ. Подпрь това, движимъ отъ желанието да помогне на българскитѣ колонии въ южна Русия, той станжлъ учитель въ Болградъ и слѣдъ нѣколко мѣсеца — училищенъ инспекторъ. Като инспекторъ той отворилъ въ всичкитѣ села български училища, дѣто заедно съ русски се прѣдавалъ и български езикъ, па и приготвилъ проектъ за едно по-високо българско училище въ Болградъ. Тоя неговъ проектъ се и осжществилъ, когато Бесарабия минжла слѣдъ кръмската война подъ властьта на Молдова. Тогава въ Болградъ се основала българска гимназия, която и продължава да сжществува до 1877, когато Бесарабия изново се повърнж на Русия и гимназията се обърнж на русска. Слѣдъ раздѣлението на Бесарабия, като слѣдствие отъ кръмската война, на молдавска и русска, И. останжлъ въ русската часть, дѣто билъ назначенъ попечитель на българскитѣ колонии (административна длъжность). Прѣзъ това врѣме той отворилъ училища въ всичкитѣ български села, като въвелъ въ тѣхъ и прѣдаването на български езикъ.

Той проектиралъ и учреждението на едно по-високо училище въ Комратъ, и по неговото лично ходатайство въ Петербургъ и съ неговитѣ грижи въ 1888 се основало въ тоя градъ реално училище.

Съ врѣмето И. напрѣдвалъ по попрището си като русски чиновникъ и достигнжлъ да бжде дѣйствителенъ статски съвѣтникъ и да занимава високото положение прѣдводитель на дворянството въ една отъ южно-русскитѣ околии. И., който ималъ за идеалъ освобождението на България отъ турското иго и въздигането ѝ въ независима държава, сполучилъ да свърже тѣсни свръски съ личнитѣ словѣнофили *Аксакова, Черняева, Кирѣева*, и всѣкога при разглеждането на общословѣнскитѣ въпроси прѣдставлявалъ и бранилъ мжжествено българскитѣ интереси. Той билъ вдъхнжлъ такъво довѣрие въ тия словѣнофилски водители, че тѣ се отнасяли до него по всички въпроси относително България; па той участвувалъ и при разрѣшението на въпроси, които се касаели до сждбата и на другитѣ словѣне.

Прѣзъ 1875, когато избухнж херцеговинското възстание, И. въ политическата си прозорливость видѣлъ въ него началото на българското освобождение. По това възстание той помогнжлъ да се събере една парична помощь за възстанницитѣ.— Наскоро настанж и сръбската война въ 1876. Слѣдъ едно съвѣщание на Черняева съ И. по прѣдприятието си, И. билъ принуденъ да отиде въ Бѣлградъ и да се срѣщне съ Милана и Наталия, които го приели много съчувствено. Прѣзъ тая война И. залѣгнжлъ за испращането стотини български доброволци въ Сърбия.

Слѣдъ свършването на войната, политическитѣ обстоятелства бѣхж така сложни, че бѣше неизвѣстно още да ли ще има война напролѣть, нъ И. съ твърда вѣра въ бждщето задържалъ цѣла зима около хилядо български доброволци въ Кишиневъ, и грижилъ се за прѣхраната имъ безъ да иска парична помощь отъ русското правителство и безъ да добива и самъ нѣкакво възнаграждение. По-послѣ, когато му било поржчано да образува въ Плоещъ българското опълчение, той въ единъ мѣсецъ прѣдалъ 5,000 доброволци. Отъ това е явно, какви неимовѣрни усилия е положилъ И. за да земжтъ и българетѣ участие въ войната.

Въ книгата си *Бѣлѣжки и въспоминания по българското опълчение*, която е издалъ въ 1889 въ Петербургъ, И. описва всичкитѣ събития по сърбската война въ 1876; участието, което храбритѣ български доброволци, по-вече отъ 1,500, зехж; и образуването на българското опълчение въ русско-турската война, заедно съ юнашкитѣ подвизи, които прославихж българското оржжие. Въ сжщата му книга се намиратъ и цѣнни материали по ония двѣ главни течения въ Русия, които прѣобладавахж по онова врѣме за насъ българетѣ, и които и днесь сжществуватъ; и въ тая книга той осжжда откровено нѣкои високопоставени руси, които се произнасяхж неблагоприятно за българетѣ и скърбехж за отварянето на войната въ 1877. Въ спис. *Русская Старина* той рисува нѣкои епизоди съ покойния князъ Черкаски, Г. Анучина, генерала Непокойчиски и др., като посочва какъ е опровергавалъ тѣхнитѣ възгледи относително българетѣ; и забѣлѣжително е, че

въ всичко писано отъ него той е ималъ смѣлостьта открито да излиза съ подписа си — нищо нѣма отъ него анонимно.

Прѣзъ русската окупация на България И. бѣше вице-губернаторъ въ Пловдивъ, а послѣ губернаторъ въ Сливенъ и Русе; въ Русе той посрѣщнж първия ни князъ, покойния князъ Александра, и му прѣдаде управлението, като си заминж за Кишиневъ. Отъ тогава скромний патриотъ не е дохождалъ въ България, нъ не е и прѣставалъ съ нáй-голѣмъ интересъ да слѣди хода на работитѣ въ отечеството ни, да се радва съ радоститѣ ни и да скърби за нещастията ни. Когато Сърбия отвори война на България, той при всичко, че бѣше на русска служба като високопоставенъ чиновникъ, при всичко, че русското правителство бѣ прѣкжснжло сношенията си съ България, пакъ се осмѣли съ перото си да защити България и българското дѣло прѣдъ русското общество. Той напечата съ подписа си 12 писма въ *Одесскій Вѣстникъ* въ защита на българскитѣ интереси, които отпослѣ се напечатаха въ особна книга подъ заглавие *Сербія и Болгарія со времени Вост. Румел. Переворота 6 сент. 1885 года.* Огорченъ въ дълбочината на душата си за коварното поведение на сърбетѣ, и прѣдъ неизвѣстностьта за исхода на войната, той плаче и проклина неприятелетѣ на България, па не се стѣснява да осжжда и Русия, за дѣто въ такъвъ критически моментъ си е оттеглила офицеритѣ и оставя младата България въ устата на звѣроветѣ. Всичкитѣ писма сж проникнжти отъ високопатриотически чувства и съдържатъ уроци на възвишенъ патриотизмъ. И забѣлѣжително е, че когато И. пишеше така доблестно въ защита на българскитѣ интереси въ Русия, неговий синъ, отъ друга страна, капитанъ Ивановъ, командирътъ на 2-та батарея, се би геройски подъ Сливница, очуди всички съ храброто си поведение, покри съ лаври своята батарея, и още при сливнишкото сражение покойний князъ Александръ самъ съ ржцѣтѣ си му окачи ордена за храбрость.

И. занимава такъво високо положение въ Русия, каквото никой българинъ не е достигалъ, и при това всички, които го познаватъ, се чудятъ на неговия крайно скроменъ и непретенциозенъ характеръ. Той е билъ награденъ за заслугитѣ си съ много ордени като *С. Станиславъ* III и II степень, съ *Имп. корона*, *Станиславъ* I степень, *Владимиръ* IV и III степень, *Ана* II степень, български орденъ *Св. Александръ* II степень, черногорски *Данилъ*, звѣзда II степень, военен медалъ и др. — Въ источника ни (спис. *Свѣтлина*, год. V, кн. XI, 1895), отъ дѣто сж почерпени всичкитѣ горни свѣдѣния за *И.*, се намира и неговий портретъ, както и приводъ отъ едно писмо (писмо напечатано първенъ въ книга *Болгарское ополченіе и его сформированіе)* на генерала Столѣтова до русския воененъ министръ графа Д. А. Милютина по българското опълчение. Въ това писмо русский генералъ високо похвалява И.-вата неуморима и самопожрътвователна дѣятелность по сформирването на българското опълчение.

Въ нáй-послѣдната си книга *Сборникъ статей И. С. Иванова о нѣкоторыхъ выдающихся событіяхъ въ современной жизни Болгаръ* (Кишиневъ, 1896, стр. 225

въ 8°) И. ни казва, че той мечтаелъ за политическото възраждане на България още въ Киевъ, още когато сѣдѣлъ тамъ на студенческия столъ въ университета. Тоя сборникъ съдържа слѣднитѣ твърдѣ интересни статии, издадени по́напрѣдъ въ русскитѣ списания или въ брошури: — *Замѣтки о переселеніи Болгаръ* изъ Молдавіи въ Новороссійской край (губерніи Бессарабскую, Херсонскую и Таврическую), Одесса, 1862; *О нравственныхъ нуждахъ Болгаръ вообще*, 1864; *Нѣсколько словъ о донесеніи г. проф. Григоровича о болгарскихъ училищахъ въ Бессарабіи*, 1870; *Отвѣтъ на возраженіе В. Григоровича*, 1870; *Сербія и Болгарія со времени Восточно-Румелийскаго переворота 6 сент. 1885 г.; Болгарское ополченіе въ 1876—1877; Изъ замѣтокъ объ Южной Болгаріи за время оккупаціи ея русскими войсками въ 1878—1879 г. г. и послѣдующихъ событіяхъ въ Княжествѣ Болгаріи, 1891.*

Ивановъ *(Петръ)*. Виж. *Петръ Ивановъ.*

Ивановъ *(Юрданъ)*. Виж. *Юрданъ Ивановъ.*

Ивансъ *(Мария-Ана)*. Английска литераторка, извѣстна подъ псевдонима *Джорджъ-Елиотъ* (1820—1880).

Иванчовъ *(Тодоръ)*. Български публицистъ и статистикъ, родомъ отъ Търново. Училъ се е първенъ въ родното си мѣсто, свърши курса на наукитѣ въ Робертъ-Колежъ въ Цариградъ (1875), и послѣ нѣколко врѣме продължи учението си въ Монпелие (Франция). Слѣдъ освобождението бѣше директоръ на държавно училище въ Кюстендилъ и по́-сетнѣ, въ врѣме на регентството слѣдъ князъ Александровата оставка, — министръ въ г-нъ Радославовия кабинетъ. Сега е директоръ на Статистическото Бюро.

И. е сътрудничилъ въ разни вѣстници, въ *Търновска Конституция*, *Народни Права* и др. Учебното дѣло му длъжи важни подобрения. Статистическото Бюро прояви жива дѣятелность подъ неговото ржководителство. Припознава се, че нему нашата журналистика и специалиститѣ по разнитѣ отрасли има да благодарѫтъ много, за дѣто залѣга съ все сила да събира всевъзможни цифри, които интересуватъ нашия поминъкъ, развитие и напрѣдъкъ. На тия цифри той понѣкога намира врѣме и да посвещава умѣли научни изучения. Чува се, че И. тъкми да издаде едно великолѣпно издание на нашата статистика.

Иванъ *(Дѣдо—)*. Име, което е у насъ синонимъ на русския царь. — Прѣзъ тежкитѣ врѣмена на турското робство наший народъ се е утѣшавалъ съ една твърда вѣра, че рано или късно той ще бѫде освободенъ чрѣзъ Русия, чрѣзъ русския царь. Тая всенародна българска вѣра, на която ние се сподобихме да видимъ испълнението, е, по мнѣнието на г-на Дринова, много отдавнашна: тя се породила още прѣди четири вѣка, когато турцитѣ така се утвърдили на Балкански п-въ, че на тукашнитѣ християнски народи не оставало вече никаква надежда, че ще могѫтъ съ свои сили да се отървѫтъ отъ турското иго. Въ това отчаяно положение българский народъ обърнѫлъ надеждитѣ си къмъ Москва, още по́-вече като тъкмо по онова врѣме Московската държава била захванѫла да се усилва вѫтрѣшно и да расте чрѣзъ цѣлъ редъ славни побѣди надъ

татаретѣ, които сж отъ едно потекло съ турцитѣ и които до тогава се считали за непобѣдима сгань. Московский господарь Иванъ Василевичъ III (1462—1505) съвсѣмъ строшилъ татарското иго, подъ което се намирала пó-голѣмата часть отъ русския народъ прѣзъ двѣстѣ и пó-вече години. И неговий внукъ царь Иванъ Грозни (1533—1584) сполучилъ да завладѣе и двѣ татарски царства — казанското и астраханското. Па и на кръмскитѣ татаре, които турцитѣ отъ врѣмето на султанъ Мохамеда II били зели подъ своя върховна власть и покровителство, царь Иванъ Грозни задалъ голѣмъ страхъ. Тия московци *Ивановци*, които царували въ XV-и и XVI-и вѣкъ твърдѣ дълго врѣме (единъ 43 години, другий 51) вдъхнжли въ българскитѣ сръдца речената вѣра и надежда, че отъ *Дѣда Ивана* ще дойде българското освобождение. Така Дѣдо Иванъ зело да значи русски царь.

Иванъ-воевода. Старъ български воевода, който вървлувалъ по Сѣрско прѣди 160 години. Подробности за него има въ *Бѣлѣжки за нѣколко стари воеводи* отъ П. Р. Славейкова, вмѣстени въ Министерския Сборникъ, кн. II.

Иванъ-городъ. Русска второкласна крѣпость, въ люблинска губ. (Полша), 135 килом. на югоист. отъ Варшава, при Висла, близу до вливането въ неѭ на Вепржъ; основана въ 1836 за усилване отбранителната линия по двата брѣга на рѣката.

Иванъ-озеро. Езеро въ европейска Русия (тулска губ.), отъ дѣто истичатъ Донъ и Шатъ. Петръ Велики започнжлъ въ 1697 строенето на единъ каналъ отъ това езеро до Волга; нъ прѣдприятието се изоставило.

Иванъ. Име на 6 български царе. Виж. *Асѣнъ I, Асѣнъ II, Асѣнъ III, Владиславъ, Александръ, Шишманъ.*

Иванъ. Име на 6 русски велики дукове и царе. Тѣ сж:

Иванъ I. Първий, който зелъ титлата *великъ всероссийски князъ;* поискалъ закрилята на Узбека, татарски ханъ, за да съедини въ една монархия всички русски княжествица, и принудилъ русския архиепископъ да прѣнесе сѣдалището си отъ Владимиръ въ Москва. Покалугерилъ се слѣдъ 12-годишно царуване; 1328—1340.

Иванъ II. Синъ на Ивана I, род. въ 1326, наслѣдилъ брата си Симеона въ 1353. Билъ мпролюбивъ князъ, и царувалъ 6 години. Умр. въ 1359.

Иванъ III, *Велики.* Великъ дукъ, отъ 1462 до 1505. Може да се счита за основатель на русското царство. Той отърсилъ съвсѣмъ татарското иго и си подчинилъ нѣколко русски княжества. Въ 1472 той се оженилъ за София, внука на послѣдния византийски императоръ, и така приложилъ двоеглавия византийски орелъ въ русския гербъ, — емблема, съ която е свързано едно притезание на Русия върху Цариградъ.

Иванъ IV, *Грозни*, род. въ 1520, внукъ на И. III, билъ обявенъ царь въ 1523. Прѣзъ малолѣтието му царството управлявала майка му Елена Глинска, а слѣдъ нейната смърть — десеть години болѣре (Вас. Шуйски, Бѣлски), които развивали въ И. само животнитѣ инстинкти. Самъ зацарувалъ отъ 1533 и пръвъ зелъ титлата *царь.* Въ 1547 И. IV се коронясалъ и оженилъ за Анастасия Романовна.

Той завоевалъ Казанъ (1552), Астраханъ (1554) и принудилъ татаретѣ да се оттеглѫтъ въ Кръмъ. Въ 1561 съсипалъ Тевтонския орденъ и въ 1563 завладѣлъ Полоцкъ. И., добродушенъ и човѣколюбивъ въ началото на царуването си, събралъ въ единъ сводъ законитѣ на страната, привлѣклъ въ двора си другоземни лѣкаре и художници, и основалъ въ Русия първата книгопечатница. Той учредилъ русската милиция — стрѣлцитѣ — и свързалъ първитѣ търговски сношения съ Англия. Нъ прѣзъ послѣднитѣ 25 години отъ царуването си станѫлъ подозрителенъ и жестокъ деспотъ. Така, въ 1570, въ Новгородъ, убивалъ всѣкой день, въ течението на шесть седмици отъ 500 до 600 отъ жителетѣ му, като не щадилъ ни дѣцата, ни женитѣ, просто по подозрѣние, че новгородци имали заговоръ да прѣдаджтъ града и околната земя на полския краль. Той се женилъ седемь пѫти, както английский царь Хенрихъ VIII, и утрепалъ едного отъ синоветѣ си съ желѣзната тояга, която носилъ всѣкога. Поради безчовѣчнитѣ му работи подданницитѣ му го намразили. Затова, въ 1571, татаретѣ могли да запалѫтъ Москва; въ 1579, поляцитѣ, подъ началството на краля си Стефана Батори, зели назадъ Полоцкъ и заплашвали Кремлинъ. И. IV билъ принуденъ да се унижи прѣдъ папа Григория XIII-и и се обѣщалъ да припознае върховенството му, ако спре Батори. Григорий склонилъ на това, нъ подчинението на Православната църква на Римокатолическата още се чака. Въ царуването на тоя царь Ермакъ (виж. това име) завоевалъ Сибиръ. Въ 1551, той събралъ единъ съборъ, който обявилъ, че да си бръсне човѣкъ брадата е грѣхота, защото така става *неподобенъ* Богу, — грѣхъ, който не може да се откупи дори и ако единъ мѫченикъ си пролѣе всичката кръвь. И. умрѣлъ въ 1584.

Иванъ V, род. въ 1666, синъ на царь Алексия, слабъ, епилептиченъ, токо-речи слѣпъ князъ, коронисанъ, благодарение на интригитѣ на патриарха Иоакима, съ еднокръвния си братъ Петра, който тогава билъ на 9 години, слѣдъ смъртьта на брата имъ Феодора, 1682. Двамата царе оставили да царува на тѣхно мѣсто царевна София, на която се пада всичката честь на това царуване. И. билъ принуденъ, въ 1689, да отстѫпи властьта на брата си Петра, който му оставилъ титлата царь до смъртьта му, 1696. Една отъ неговитѣ дъщери, Ана (виж. *Ана Ивановна)*, станѫла русска императрица въ 1730.

Иванъ VI. Правнукъ на И. V, синъ на херцога Антония Улрикъ-Брунсвикски и на великата херцогиня Ана Карловна. Леля му императрица Ана Ивановна го усиновила и оставила за свой наслѣдникъ; нъ понеже тя умрѣла скоро подирь това, Елисавета, дъщеря на Петра I, похитила прѣстола, и въ това врѣме И. затворили въ рижската крѣпость. Слѣдъ това, той промѣнилъ нѣколко пѫти затвора, доклѣ най-сетнѣ билъ прѣмѣстенъ въ Шлюзелбургъ. По-напрѣдъ го били отдѣлили отъ родителетѣ му, които испратили да умрѫтъ окаянно въ Сибиръ. Петръ III умекчилъ малко строгоститѣ на затвора му, 1762; нъ Екатерина ги удвоила, защото, казвала, *той е заекливъ и слабоуменъ, та да не би нѣкой зло-*

намѣрено да го безпокои. На́й-сетнѣ, по Екатеринина заповѣдь или по заповѣдь на нейнитѣ съвѣтници, той билъ умрътвенъ въ затвора въ 1764. — Русски Ивановци има много други, князове на разни нѣкогашни русски княжествица.

Иванъ. Виж. и *Іоанъ.*

Иванъ Рилски *(св.).* Български народенъ светецъ, основателътъ на Рилския монастирь. Той се родилъ въ едно отъ софийскитѣ села, наричано тогава Скрино, сегашното село Курило, около 876 г., 12 години слѣдъ покръщението на българетѣ, и подвижничеството му станжло въ царуването на царь Петра.

Не се знае точно дѣ приелъ св. И. иноческия чинъ. На́й-напрѣдъ той живѣлъ отшелнически животъ край брѣговетѣ на Струма — около Перникъ, по́-сетнѣ въ темнитѣ гори на Витоша, а още по́-сетнѣ въ Рила, на́й-затънтената и дивата отъ всичкитѣ тогава планини; и много врѣме живѣлъ тамъ въ кухината на едно огромно дърво, доклѣ намѣрилъ рилската пещера, дѣто се установилъ за всѣкога. Слѣдъ врѣме, расчуло се, че той изгонва лоши духове отъ люде и лѣкува всѣкакви болни и неджгави, и тогава отъ всички краища на България завървѣлъ при него свѣтъ да търси помощь. Около него се събрало едно иноческо братство, на което той билъ главенъ ржководитель и началникъ. Той починжлъ на 70-годишна възрасть въ пещерата си (946), и ученицитѣ му го погребли въ хубава гробница вврѣдъ пещерата. Прѣзъ това врѣме се съградилъ монастирьтъ, който носи неговото име, на мѣстото дѣто е днесъ «Старата Постница», при политѣ на Еленинъ връхъ.

По едно врѣме, за около 50 години, монастирьтъ запустѣлъ. Тѣлото на св. И. се прѣнесло въ Срѣдецъ (София), дѣто се пазило въ златенъ ковчегъ въ една отъ главнитѣ църкви. Въ края на XII-и вѣкъ, когато България била подъ византийска власть, унгарский краль Бѣла III, неприятель на императоръ Андроника Комнена, въсползуванъ отъ нѣкои бъркотии въ България, задружно съ сръбски воевода Стефана Немана, оплѣнилъ Бѣлградъ, Нишъ и София (1183). Между другата плячка унгарцитѣ задигнжли и ковчега съ мощитѣ на св. И. Р. Отпослѣ императоръ Исаакъ влѣзлъ въ споразумѣние съ Бѣла III и измолилъ отъ него повръщането на тия мощи въ София. Когато Асѣнь, като възстановилъ българската държава, прѣзелъ София отъ гръцитѣ (1194), мощитѣ на българския покровитель се прѣнесли съ голѣмо тържество въ Търново. Търновский патриархъ Василий по царска заповѣдь самъ ходилъ въ София за прѣнасянето имъ. Царьтъ направилъ това «**большее ради чести и откръждения своего царства**».

Мощитѣ на св. И. почивали въ Търново по́-вече отъ два вѣка. Слѣдъ прѣзимането на България, турцитѣ съсипвали всждѣ църквитѣ и монастиретѣ и разорили и опустошили и Рилския монастирь (1395 — 96). Когато поутихнжли бурнитѣ врѣмена, нѣкои отъ останжлитѣ скитници монаси дигнжли зидъ около кулата и криво-лѣво подновили монастиря. По молбата на рилскитѣ монаси Кала-Мария, дъщеря на сърбския деспотъ Георгий Бранковича и вдовица отъ султанъ Мурада II, исходатайству-

вала прѣнасянето на мощитѣ на св. И. въ Рилския монастиръ (1470).

Монастирлъ св. Иванъ Рилски има доста стари паметници. Единъ отъ нáй-любопитнитѣ е единъ хрисовулъ на царь Иванъ Шишмана, съ който той подтвърдява (1378) прѣдишнитѣ правдини дадени на монастиря **отъ скатофоуникиаго царя Асѣна и сина его Калимана, якожь и отъ всѣхъ прадѣдокъ и дѣдокъ и родителей царства ими.** Къмъ тая обитель сѫ показвали благоволение и вънкашни царе. Султанитѣ сѫ издавали разни фермани за правата ѝ. Старитѣ румѫнски князове сѫщо не ѭ оставяли безъ внимание; молдованский воевода Богданъ подарилъ два златни надгробни покрова за покриване гробницата ѝ (1511).

Прѣзъ мѫтнитѣ врѣмена въ Турция монастирьтъ нѣколко пѫти е бивалъ изгарянъ и ограбванъ, и послѣ възобновяванъ; той е билъ и много пѫти откупванъ отъ главатаретѣ на башибозушкитѣ чети. Послѣдний пѫть монастирьтъ е направенъ, слѣдъ единъ пожаръ, който унищожилъ дървенитѣ му сгради, въ растояние на 14 години, отъ 1833 до 1847 г. Тоя пѫть се построила пó-масивна каменна сграда и Неофитъ Рилски издѣйствувалъ, съ посрѣдството на Стеф. Богориди, новъ ферманъ.

Въ 500-годишното си страшно робство нашиятъ народъ е намиралъ нáй-голѣмо утѣшение въ основаната отъ св. И. обитель. Въ неѭ се е пазило нáй-скѫпото нѣщо за българина — неговата вѣра и неговата народность. Тамъ сѫ се срѣщали всѣка година госте отъ Тракия, Македония и България, та сѫ възобновявали своето духовно и народно единение. И въ новитѣ врѣмена Рилский монастирь е игралъ нáй-важната роля въ нашето възраждане; отъ това светилище е излѣзлъ *Неофитъ*, оня великъ работникъ на нашето книжовно поле, който пръвъ е прѣдавалъ български, не въ нѣкое затулено кюше на нѣкоя килия, а въ истинско училище и пръвъ е написалъ български учебници, и когото Д-ръ Иречекъ заслужено е нареклъ «*Патриархъ на българскитѣ книжовници и педагози*» — Источници за И. Р. и Рилски монастирь: *Описание болгарскаго священнаго монастиря Рилскаго* отъ Неофита Рилски (София, 1879); *Молебно пѣние на святий Иванъ Рилский чудотворецъ, съ кратко сказание за неговото житие* (София, 1879); *Кратко житие на свети Иванъ Рилски Чудотворецъ, съ образа му, и кратко сказание за прѣнесение на светитѣ му мощи* .... (София, 1891); *Пѫтеводитель за Рилски монастиръ съ пѫтна карта* (София, 1891); *Рилский монастирь* отъ Д-ръ Конст. Пречека въ *Периодическо Списание* (София, 1885 и 1886); *Великата Рилска пустиня*, пѫтни бѣлѣжки и впечатления отъ Ив. Вазова въ министерския *Сборникъ*, кн. VII.

Ивиса. О-въ въ Срѣдиземно море, единъ отъ Балеарскитѣ и нáй-западний; 25,000 жит. Климатъ мекъ и здравъ. Планинска, гориста и плодовита почва, поена отъ много потоци. Важна обработка на морска соль. Гл. градъ *Ивиса*, съ 6,000 жит., пристанище и крѣпость.

Ивлеамъ. Манасиинъ градъ; въ Лѣтовници се нарича Вилеамъ *(Библ.)*.

Игемония. Сѫщото, каквото е хегемония.

Игнатиевъ (графъ *Николай Павловичъ)*. Русски генералъ и дипломатъ, род. въ С.-Петербургъ

въ 1832. И., синъ на единъ русски генералъ, който се ползувалъ особено съ благоволението на императора Николая, свършилъ наукитѣ си въ академията на Главния Щабъ и постжпилъ въ императорската гвардия въ 1849. Той служилъ съ отличие въ кръмската война (1855—56), билъ назначенъ генералъ-майоръ въ 1858 и воененъ привързаникъ въ лондонското и парижското посолство, и показалъ дипломатическитѣ си способности съ сполуката на посланието си въ Китай, дѣто водилъ прѣговоритѣ и свързалъ единъ търговски договоръ твърдѣ износенъ за Русия (1860). Произведенъ на чинъ генералъ-лейтенантъ, той станжлъ адютантъ на императора Александра II, и въ 1863 билъ назначенъ директоръ на Азиятския департаментъ въ министерството на вънкашнитѣ дѣла. Малко пó-сетнѣ (1864) билъ испратенъ посланикъ въ Цариградъ, дѣто прѣдставлявалъ с.-петербургския кабинетъ близу 14 години.

Въ мжчния постъ, който му се повѣрилъ, той залѣгалъ испърво да поддържа добритѣ отношения на двѣтѣ страни, та изоставилъ Гръция въ дипломатическата ѝ борба съ Турция въ свръска съ критското въстание въ 1866. По нашия церковенъ въпросъ, той, съгласно съ русската политика да се припознава въ Турция православие, а не народности, въ първитѣ врѣмена залѣгалъ да изравни и прѣмахне гръцко-българския раздоръ, па било и съ тежки жертви отъ българска страна; ала пó-сетнѣ, когато българетѣ, за да отърсжтъ игото на патриаршията, въсприели дори да прѣминжтъ въ други вѣроисповѣдания, той рѣшително зелъ тѣхната страна и придобилъ изново тѣхното съчувствие. Той добилъ голѣмо влияние надъ султанъ Азиза, което упазилъ дори и слѣдъ сключването на Лондонския договоръ (1871), чрѣзъ който Русия се освободила отъ задлъжението си да не държи флота въ Черно море, — задлъжение, което била зела слѣдъ кръмската война.

Свалянето на султанъ Азиза промѣни положението на И. въ Цариградъ. Прѣзъ есеньта въ 1876 въ турската столица се събра една конференция отъ прѣдставителе на великитѣ европейски сили, за да иска отъ Портата реформи за българетѣ, каквото да не се повтаря баташкий сѣчъ, и генералъ И. поиска гаранции за турянето въ испълнение рѣшенията на тая конференция. Въ едно засѣдание на конференцията, подъ неговото прѣдсѣдателство, той обяви, съ лордъ Солзбери, че турскитѣ контра-прѣдложения бѣхж неприемлеми, и пълномощницитѣ напустнжхж Цариградъ. Генералъ И. прѣдприе въ Берлинъ, въ Вѣна, въ Лондонъ, въ Парижъ, единъ редъ дипломатически пжтувания, на които слѣдствието бѣше подписването на Лондонския протоколъ (9 мартъ 1877). Турция като не прие протокола, Русия ѝ обяви войната за нашето освобождение. Слѣдъ войната, генералъ И. зе участие въ прѣговоритѣ за мира и подписа Санъ-Стефанския договоръ. По едно врѣме ставаше въпросъ да се даде нему прѣстолътъ на независима България. Понеже бѣше въ несъгласие съ князъ Горчакова, той сжщата година биде отстраненъ отъ властьта, та и не зе никакво участие въ Берлинския конгресъ. Александръ III, малко слѣдъ въцарението си

(1881), го повика пакъ на властьта, като го назначи министръ на обществениитѣ имоти, послѣ министръ на вжтрѣшнитѣ дѣла. Нъ поради несъгласието си съ новия канцлеръ, М. де Гирса, И. скоро изгуби портфейла си (1882). Отъ това врѣме, той се е занимавалъ съ държавни работи само като членъ на имперския съвѣтъ и като сенаторъ.

Игнатий Рилски (Архимандритъ). Български духовенъ учитель и религиозенъ списатель, род. въ 1848 въ с. Костенецъ, самоковска околия. Училъ се въ родното си мѣсто, въ Рилски монастирь, въ гръцка гимназия въ Мелникъ (Македония), и слѣдъ това въ Русия, дѣто свършилъ московската духовна семинария и се училъ донѣйдѣ въ академията. Билъ е 7 години ректоръ на самоковската семинария. Отъ 1875 до 1877 е билъ постояненъ дописникъ на вѣстници *Голосъ* и *Совръменныя Извѣстія* въ Петербургъ и Москва. Зималъ е участие въ цариградскитѣ вѣст. *Право* (1869) и *Источно Врѣме* (1874) и въ софийск. в. *Балканъ* (1883). Отъ 1879 редактираше, заедно съ Иорд. Наумова и Зиновия П. Петрова, въ София и Самоковъ вѣст. *Селянинъ;* а отъ четвъртата година редактираше самъ тоя вѣстникъ. Отъ 1895 почнж да редактира мѣсечното спис. *Български Церковенъ Прѣгледъ.*

Игнатъ *(св.).* Антиохийски епископъ въ 69 год. слѣдъ Р. Х., за когото се казва, че билъ ученикъ на Св. Иоана, и който се счита за единъ отъ апостолскитѣ отци. И. билъ истиненъ пастирь на народа си. Домициановото гонение на Антиохийската църква го намѣрило не по́-малко смѣлъ отъ благочестивъ, и когато тая буря прѣминжла, второто и по́-свирѣпо Траяново гонение задоволило епис. Игнатовото желание да бжде распнжтъ за паството си. Расказътъ за неговото свиждане съ Траяна е достигнжлъ до насъ. Оня великъ императоръ, отличенъ по свѣтовна прозорливость, и своеобразно справедливъ и добродѣтеленъ, не можалъ да разбере единъ човѣкъ толкова равнодушенъ къмъ тоя свѣтъ като И. Той съ прѣзрѣние го нареклъ единъ «клети дяволъ», и на́й-сетнѣ го осждилъ «да бжде заведенъ плѣнникъ въ Римъ, тамъ да стане храна на дивитѣ звѣрове за забавление на народа». Прѣсждата се привѣла въ испълнение въ 107 слѣдъ Р. Х., или, споредъ други, въ 116. Въ православната църква това мжченичество се въспоминава на 20-и декемврия. Св. И. се нарича *Богоносецъ,* защото, по неговото обяснение, носилъ Христа въ сърдцето си.

Игнатъ де Лойола. Основатель на Иезуитския орденъ (1491—1556). Римокатолическата църква го има за светецъ. Виж. *Иезуити.*

Ignorance is bliss. Английска поговорка: Невѣжеството е блаженство.

Ignorantia legis neminem excusat. Лат. поговорка: Незнаене закона не извинява никого.

Игнорирамъ, *лат.* (соб. зн. *не знаж).* Считамъ, че не знаж, че не познавамъ, че нѣмамъ извѣстие за нѣщо; умишленно не забѣлѣжвамъ; не припознавамъ, па искамъ и другитѣ да не припознаватъ.

Ignosce saepe alteri, nunquam tibi. Лат. поговорка: прощавай другиму често, на себе си никога.

Иго. Яремъ, чуждо владичество, робство.

Игуана, *исп.* Американски гущерь, по́-дългъ отъ лакътъ.

Игуменъ, *гр.* Настойникъ на мжжски монастирь, по санъ стои по́-ниско отъ архимандритъ. — **Игуменица**. Настойница на женски монастирь.

Ида. 1) Планина въ Мала Азия, при политѣ на която е била Троя. 2) Планина въ Критъ.

Идеаленъ, *лат.* 1) Въображаемъ, мисленъ, който сжществува само въ въображението: *идеално щастие.* 2) Който има всичкитѣ съвършенства: *идеална красота.* Оттука **идеалность**, свойството на идеаленъ, противоположното на *реалность.*

Идеализмъ, *лат.* 1) Философско учение, което прѣдполага, че вънкашнитѣ явления нѣматъ сжществуване независимо отъ лицето което мисли, сир., че нѣма такъво нѣщо като вещество въ вселенната; че слънцето и звѣздитѣ, земята и нашитѣ тѣла сж само идеи въ умоветѣ на човѣцитѣ; и че вселенната състои само отъ умове и идеи въ умоветѣ. 2) Стремление къмъ идеалното, къмъ съвършенство: *у насъ нѣма вече идеализмъ.* — **Идеалистъ**. Човѣкъ, който си прѣдставлява прѣдмѣтитѣ въ условия невъзможни въ дѣйствителния животъ; оттука *идеалестически.*

Идеалъ, *лат.* Образецъ на въображаемото съвършенство на нѣщо или това, дѣто да си прѣдставлява човѣкъ едно нѣщо въ най-съвършеното му състояние: *артистътъ гони да постигне идеала.*

Idée fixe, *фр.* Постоянна или неотстжпна мисъль; мисъль за нѣщо, която се е втълпила въ ума на единъ човѣкъ безосновно, и отъ която той не може да се отърве.

Идентифицирамъ, *лат.* Отождествявамъ, правжтождественъ, еднакъвъ. *Идентифицирамъ се,* отождествявамъ се. — **Идентиченъ**. Тождественъ, еднакъвъ. — **Идентичность**. 1) Тождественость, еднаквость. 2) Самоличность: *установявамъ идентичностьта на злодѣецъ.*

Идеалогия, *гр.* Мислесловие, учение за идеитѣ, човѣшкитѣ понятия, — часть отъ метафизиката или психологията. — **Идеалогъ**. Оня, който се занимава съ идеалогията.

Идея, *лат.* и *гр.* 1) Понятие, прѣдставление на нѣщо въ ума: *идея за хубавото, идея за истинното, идея за доброто.* 2) Мисъль, мнѣние, възгледъ.

Иди, *лат.* 15-и день въ мѣсеци мартъ, май, юний, октомврий; 13-и день въ другитѣ мѣсеци на годината въ календаря на римлянетѣ.

Идилия, *гр.* Стихотворение или расказъ, който описва мечтателния пастушески животъ, или изобщо бита на селскитѣ жители и простотата на нравитѣ имъ. Оттука *идилически,* мечтателно пастушески или овчарски; простъ, невиненъ.

Идиоматически, *гр.* Свойственъ на особеноститѣ или характера на единъ езикъ: *идиоматическо изражение.* — **Идиомъ**. Особеность въ езика на единъ народъ, на жителетѣ на една область: *идиоми на българския езикъ, идиоми на тракийското нарѣчие.*

Идиопатия, *гр.* 1) Въ *медиц.* болесть, която се появява отъ само себе, сир., която не е слѣдствие на друга. 2) Наклонность

къмъ нѣщо свойствена само на едно дадено лице. Оттука *идиопатически*, който има характера на идиопатията.

Идиосинкразия, *гр.* Въ *медиц.* болезнено състояние, вслѣдствие на което сжщитѣ причини произвождатъ различни слѣдствия, споредъ отдѣлнитѣ лица. Оттука *идиосинкразически*, който има характера на идиосинкразията.

Идиотизмъ *(гр. йдиосъ*, свойственъ; сжщъ). Изражение свойствено на единъ езикъ.

Идиотъ, *гр.* Човѣкъ слабоуменъ отъ рождението си, вроден глупавъ. — **Идиотски**. Вроден глупавъ. — **Идиотство**. Състояние на идиотъ.

Идолъ *(гр.* знач. *изображение)*. 1) Изображение на лъжовно божество, кумиръ. 2) Прѣдмѣтъ на прѣголѣма любовь на нѣкого, сир. нѣщо, което той обича страстно, безразсждно или на което се кланя като на божество: *това дѣтенце е идолътъ на родителетѣ си.* — **Идолопоклонство**, *идолослужение*. Кланяне на идоли — статуи или изображения на лъжовни божества — като истинному Богу; *идолатрия* (грц.), сжщо, каквото е идолопоклонство. — **Идолопоклоникъ**. Който се кланя на идоли. — Старитѣ народи сж отдавали божески почести на каменетѣ и дървесата, на първитѣ като на символъ на силата, на вторитѣ като на символъ на производителностьта на природата. Египтянетѣ сж обожавали (можеби първоначално символически) свещения бикъ, крокодилитѣ, змиитѣ и други одушевени сжщества. Една по́-висока форма идолопоклонство, която прѣобладавала между народитѣ отъ халдейско происхождение, е била *астролатрията* или звѣздопоклонството, което често означаватъ и съ име *сабеизмъ*. Послѣдната форма идолопоклонство, извѣстно намъ чрѣзъ баснословието на гръцитѣ и римлянетѣ, е била *анроолатрията*, или обожаване прѣдставления на човѣшката форма; идолитѣ у гръцитѣ и римлянетѣ сж били изящни мраморни извайки. Освѣнь това, въ египетската вѣроисповѣдна система, както и въ напокошната гръцка, много отъ идолитѣ сж били прѣдставления на чисто отвлѣчени понятия, каквото запр., на нѣкои умствени способности, на добродѣтелни желания, или на лоши страсти. Идолопоклонството на дивитѣ племена въ Африка или по островитѣ на океанитѣ е по́-вечето фетишизмътъ, дебелото идолопоклонство.

Идра. Виж. *Хидра.*

Идумея. Планинска земя въ юго-източна Палестина, така наречена отъ името на жителетѣ си, *идумеяне* или *едомци*, люде отъ семитическото племе, потомци на Едома или Исава, споредъ Библията. Цѣлата тѣхна история е само единъ редъ войни съ Иудея, която сполучила да ги подчини въ Давидово врѣме. Ала, доклѣ *южна Идумея*, съ гл. град. *Елатъ*, *Есионъ-Гаверъ*, съставлявала частъ отъ иудиното царство, до Иорама, *източна Идумея*, съ гл. гр. *Востра*, сполучила да отърси игото кждѣ края на Соломоновото царуване. Отъ тогава идумеянетѣ се срѣщатъ между на́й-върлитѣ неприятели на иудеитѣ. Съюзници на Навуходоносора, тѣ се ползуватъ отъ прѣзимането на Иерусалимъ да завладѣятъ страната до Хевронъ. Макавейскитѣ князове още веднжшъ подчинили Идумея подъ еврейската власть. Слѣдъ прѣзимането на Иерусалимъ отъ Тита, Идумея

била присъединена на римската империя. Въ VII-и вѣкъ слѣдъ Р. Х. въ страната нахлули арабетѣ, и отъ тогава тя е дѣлила сждбинитѣ на Арабия и жителетѣ ѝ зели да се наричатъ арабе.

Иевусейци. Палестински народъ, подчиненъ отъ Давида. Виж. *Ханааанци.*

Иегаръ-Сахадута (халдейск. *грамада на свидѣтелство).* Сжщото, каквото е Галаадъ.

Иедо. Виж. *Токио.*

Иежъ *(Т.)*, псевдонимъ на *Сигизмунда Милковски,* полски белетристъ, малко-много извѣстенъ у насъ по повѣстьта му изъ българската история *Ясѣнь I,* прѣведена на езика ни отъ полски отъ Б. Димитрова (= Хр. Данова) [Болградъ, училищна книгопеч., 1864, 154] и напослѣдъкъ изново отъ Хр. Милева (София, 1898). И., род. около 1820 въ подолска губерния, умр. въ Женева, въ 1890. Билъ добилъ образование въ Одеса и Киевъ. Зелъ участие въ унгарското възстание въ 1848, подирь което много врѣме живѣлъ въ Турция и въ Влашко. Прѣзъ кръмската война се турилъ на чело на полскитѣ въоржжени отряди въ врѣме на движението имъ прѣзъ придунавскитѣ княжества (Влашко и Молдова). Отпослѣ живѣлъ въ Белгия и Швейцария. На́й-много обърнжлъ на себе си внимание съ единъ редъ повѣсти изъ живота на маджаретѣ, южнитѣ словѣне и малоруситѣ. Писалъ е и по обществени въпроси.

Иезавель. Дъщеря на сидонски царь, жена на Ахаава, израилский царь; по нейното внушение билъ построенъ отъ Ахаава единъ храмъ Ваалу, и било повдигнжто отъ него гонение противъ пророцитѣ, замѣстени отъ 500 лъжепророци. Иуй, като станжлъ израилски царь, хвърлилъ нж прѣзъ единъ дворцовъ прозорецъ на кучетата да нж изяджтъ *(Библ.).*

Иезекииль (по еврейски *сила Господня).* Единъ отъ главнитѣ 4 пророка; на 25 — 26-годишна възрасть билъ отведенъ въ 599 прѣди Р. Х. въ плѣнъ, заедно съ Иоахина, иудейский царь, въ Вавилония, и тамъ, като живѣлъ на брѣга на р. Ховаръ, пророкувалъ около 23 години, отъ 595 до 572, на плѣненитѣ иудеи. Пророчествата му сж въ Ветхи Завѣтъ. И. е билъ съврѣменникъ, прѣзъ първитѣ си осемь години, на Иеремия, а въ напокошнитѣ си години и на Даниила *(Библ.).*

Иезиди. Люде въ азиятска Турция, които живѣжтъ въ околностьта на Мосулъ, въ южна Сирия и въ Кюрдистанъ, и които се прѣсмѣтатъ всичко на 200,000. Вѣроисповѣдането имъ е чудновата смѣсь отъ разни вѣроисповѣдания. Тѣ припознаватъ двѣ върховни начала аллахъ (богъ) и мелекъелъ-таусъ (ангелъ-пѣтелъ), сир. добро и зло. Христосъ, по тѣхното мнѣние, е само единъ върховенъ ангелъ; освѣнь него, тѣ уважаватъ Мохамеда, Али, Авраама, Дѣва Мария и др., нъ въ сжщото врѣме се кланятъ на слънцето и на огъня, па и ненавиждатъ мохамеданетѣ. Езикътъ имъ е кюрдский; занимаватъ се съ земедѣлие, скотовъдство и тъкачество; често нападатъ керванитѣ. Решидъ паша ги наказалъ жестоко въ 1834.

Иезраиль. Исахаровъ градъ, въ който Ахаавъ ималъ палатъ, и дѣто усвоилъ Навутеевото лозе *(Библ.).*

Иезуити. Членове на *Дружеството на Иисуса,* религиозно дружество, основано въ Парижъ

отъ испанецъ Игнатий Лойола въ 1534 за поддържане и разширение на папската власть; растурено отъ папа Климента XIV въ 1773, по молбата на французския, португалския и др. царе; и възстановено отъ папа Пия VII въ 1814. Това дружество достигнжло съ врѣме да не се стѣснява да си служи, за постигане на цѣльта си, съ съвършено противохристянски срѣдства, като имало за начало: *цѣльта оправдава срѣдствата.* Сега съ думата *иезуитинъ* наричатъ всѣкой човѣкъ коваренъ, хитръ и който скрива цѣльта си подъ булото на набожность и смирение. Оттука и *иезуитизмъ,* приписваната на иезуититѣ система: распуснжта нравственость, лицѣмерство, неоткровеность.

Иелоу-Стонъ (жълтъ камень). Рѣка въ Съединенитѣ Държави, корабоплавателенъ притокъ на Мисури, истича изъ едно хубаво езеро въ Скалисти планини и тече прѣзъ сѣв.-источна Дакота; 1,800 килом.

Именъ. Въ обширенъ смисълъ — цѣлата южна и юго-западна часть на Арабия; а въ тѣсенъ смисълъ — единъ кжтъ земя между Хиджазъ и Неджедъ на сѣв., Червено море на зап., Аденски заливъ и Бабелмандебски протокъ на югъ, и Хадрамаутъ на истокъ. И., главната часть отъ Честита Арабия у староврѣменнитѣ, е 750 килом. надлъжъ и 350 наширъ и има около 3,000,000 жит. Западната часть, наричана *Тама,* близу до крайбрѣжието на Червено море, прѣдставлява ниски и пѣсъчливи полета, дѣто горещий климатъ не се умѣрява отъ никоя рѣка. Напротивъ, източната и срѣдната часть, наричана *Джебелъ* (планини), състои отъ плодородни полета и гористи планини, дѣто температурата е отъ нáй-приятнитѣ. Нáй-важнитѣ произведения на И. сж ароматическитѣ растения, прочутото кафе мока, малко злато, сѣра, соль и по крайбрѣжията мерджанъ. Кафето е главната износна стока.

Политически, И. е раздѣленъ на турския вилаетъ Именъ, съ гл. градъ Мока; имамство Сана, съ гл. градове Сана, Дамаръ и Лахея; малки владѣния на разни шеихи. Саненски имамъ или краль носи титлата халифъ и е имененъ васалъ на Султана. Неговото кралство обгръща нáй-голѣмата часть отъ сжщи И.; неговитѣ доходи се въскачватъ на нѣколко милиона лева и постоянната му войска на около 6,000 души.

Историята на И. се прослѣдва до нáй-старо врѣме. Иоктанцитѣ, потомци на Иоктана, синъ на Евера, родоначалникътъ на евреитѣ, били първитѣ жители на И. Пó-късно, около 3,000 години прѣди Мохамеда, въ И. процъвтѣвали държави Сава, Тафаръ и Аденъ, които въртѣли голѣма търговия и по сухо и по море, и распространили владичеството си налъ голѣма часть отъ Азия и сѣв.-западна Африка. Отъ врѣмето на Дария до срѣднитѣ вѣкове, гр. Атана (Аденъ) билъ главно пристанище на гръцкитѣ и римскитѣ кораби; персянетѣ прѣзели И. отъ абисинцитѣ въ 601. Мохамедовитѣ послѣдователе сполучили да покорѭтъ И. само откакъ станжли господаре на останжла Арабия. Въ врѣмето на всичкитѣ халифи, дори и на Саладина, туземнитѣ химяритски или хомеритски князове упазили донѣйдѣ независимостьта си, която тѣ придобили изново напълно когато турцитѣ, които завоевали страната въ XVI-и вѣкъ, били изгонени слѣдний вѣкъ.

Въ течението на пó-вече отъ два вѣка подирь това, страната останжла подъ владичеството на нѣколко химяритски князове или шеихи, нáй-силний отъ които билъ саненский. Въ 1871—73 тя била завоевана изново отъ Турция.

Населението на И. различа значително по физически чърти, облѣкло и обичаи отъ жителетѣ на другитѣ части на Арабия, и езикътъ му се вижда да е отъ различно происхождение.

Иена. Германски градъ (велико херц. Саксенъ-Веймаръ-Ейзенахъ) на Заала, нѣкога столица на прѣдишно херц. Саксонъ-Иена; 11,689 жит. Университетъ, основанъ въ 1547 отъ курфирста Иоана Фридриха. Нáй-цвѣтущий периодъ на унив. билъ прѣзъ князуването на Карла Августа (1787 -- 1806), когато университетътъ се считалъ за разсадникъ на философията. Фихте, Шелингъ и Хегелъ били професори въ И. При университета има богата библиотека (съ 200,000 тома) и други спомагателни учреждения и сбирки. — Близу до И., Наполеонъ побѣдилъ пруситѣ въ 1806.

Иенитъ, *гр.* Черенъ и непрозраченъ минералъ.

Иеова, *евр.* Богъ. Евреитѣ никога не изговарятъ това име, и дѣто се срѣща въ писанията имъ, тѣ изговарятъ, като четжтъ, намѣсто него, *Адонай* (Господь) или *Елохимъ* (Богъ). Оттука сложнитѣ *Иеова-нисий* (Господь мое знаме), *Иеова-шаломъ* (Господь мира), *Иеова-шама* (Иеова е тамъ) *[Библ.]*.

Иераполъ. Фригийски градъ, близу при Колоса и Лаодикия, дѣто се основала една християнска църква още въ първитѣ врѣмена на християнството (Кол. 4; 12, 13). Въ 173 г. *Иераполский съборъ,* отъ 26 епископа, подъ прѣдсѣдателството на епископа Аполинария, прѣдалъ на анатема лъжепророци Монжана, Максимила и Теодора. И. е сега разоренъ; между развалинитѣ му има останки отъ три църкви, единъ театръ, една гимназия и много надгробни паметници. Сегашното име на И. е *Памукъ-кале,* което е добилъ поради бѣлотата на околнитѣ скали *(Библ.)*.

Иерархия, *гр.* Чиноначалие, подчиненость на чиноветѣ или сановетѣ единъ на другъ: ефрейторътъ *(десетникътъ)* е *послѣдний чинъ въ военната иерархия.* — **Иерархически.** Който се отнася до иерархията, въ духа на иерархията: *иерархически редъ.* — **Иерархъ.** Пастирь на православна църква, който има сана епископъ. — **Иераршески.** 1) Който принадлежи на иерархъ. 2) Сжщото, каквото е иерархически.

Иерей, *гр.* Свещеникъ.

Иеремиада, отъ соб. им. *Иеремия.* Приповторено, отекчително оплакване; говори се по загадка за пророкъ Иеремиевия плачъ.

Иеремия. Единъ отъ 4-та голѣми еврейски пророци, съ Исаия, Иезекииля и Даниила, призванъ въ младостьта си за пророкъ, въ 628 прѣди Р. Х., въ 13-та царь Иосиева година; пророкувалъ прѣзъ царуването на Иосия, Иоакима и Седекия, и слѣдъ плѣнението Седекиево. Той прѣдказалъ разрушението на Иерусалимъ, свършването на вавилонското плѣнение и погинването на Вавилонъ. Освѣнь това, той пророчествувалъ и за Иисуса Христа, като го наричалъ «отраслъ Давидова», «царь, който ще царува съ правда на земята» (Иер. 23; 5, 6 и 33; 15, 16). Четемъ и това, че за пророчествата си той търпѣлъ «поношение

и приемѣхъ весь день» (Иер. 20; 8) и че съгражданетѣ му, анатотци, заплашвали да го убиѭтъ, ако не прѣстане да прѣдказва зли сѫдби (Иер. 11; 21).

Въ Иудея по онова врѣме имало двѣ политически партии — една за съѭзъ съ Вавилония и една за съѭзъ съ Египетъ. Както по́раннитѣ отечестволюбиви пророци, И. отхвърлялъ и двата съѭза испърво. Ала отпослѣ събитията се развили така, че Иудея трѣбвало да мине или на вавилонска, или на египетска страна. Религиозната партия, която постепенно омалѣвала по численость и влияние, се обявила противъ Египетъ, и въ полза на Вавилония. Царь Иосия, който билъ отъ тая партия, погинѫлъ при Маледонъ, въ едно опитване да въспре фараона Нехао въ похода му прѣзъ Иудея среща вавилонянетѣ (609 прѣди Р. Х.). Слѣдъ това работитѣ се влошили. Египетската партия прѣодолѣла, и И. сега билъ принуденъ да земе една страна, и станѫлъ и партизанинъ както и пророкъ. Той говори за вавилонския царь като за Божи слуга, и прѣдказва разорението на храма. Духовенството надава викъ, и той едвамъ се спасява съ живота си (Иер. 26). На́й-сетнѣ настава деньтъ на расплатата. На́й-добрата часть отъ народа отива въ плѣнъ; и И. поощрява съотечественицитѣ си да чакатъ избавление мѫжествено и търпѣливо. Едно ненадѣйно нахлуване на египтянетѣ изгонва вавилонянетѣ изъ Иудея, и И. е пакъ изложенъ на гонение. Тоя пѫть го и хвърлятъ въ единъ ровъ да умре, отъ дѣто го избавя единъ добъръ египетски евнухъ. Прѣзимането на Иерусалимъ отъ Навуходоносора направило живота на пророка по́-сносенъ. И. всѣкога билъ проповѣдвалъ покорность на вавилонянетѣ. Покорителятъ дори го е зелъ подъ закрилята си, и му прѣдложилъ «пенсия» въ Вавилонъ, нъ той прѣдпочелъ да живѣе съ окаяннитѣ си сънародци, които останѫли въ Иудея (Иер. 40). Вѫтрѣшни раздори скоро накарали нѣкои, между които и И., да потърсѭтъ прибѣжище въ Египетъ. Споредъ едни, И. умрѣлъ въ Каиро; споредъ други, той се върнѫлъ и починѫлъ въ Иудея.

Отъ И. има въ Библията *пророчества*, въ 52 глави, които е диктувалъ на ученика си Варуха. Тѣ не сѫ наредени хронологически. Твърдѣ нѣжни и хубави жалобни чувства сѫ намѣрили изражение въ тѣхъ; нъ тѣ сѫ лишени отъ възвишеното величие на Исаиевитѣ пророчества. И. често заима отъ поетическитѣ си прѣдшественици, и дори се прѣдполага, че послѣдната глава отъ книгата му е притурена отъ Ездра; тя е зета токо-речи дословно отъ 4 Цар. 24; 18—20 и гл. 25. Виж. Иер. 51; 64. — И. е авторъ и на библейската книга *Плачъ*, дѣто оплаква бѣдитѣ на Иерусалимъ. — Нововрѣменнитѣ критици приписватъ на И. и нѣкои отъ Псалмитѣ. Хицигъ изброява 34, които вѣрва, че сѫ негово съчинение.

Иерихонъ. Староврѣмененъ градъ на Вениаминовото племе въ Палестина, 28 килом. на сѣв.-ист. отъ Иерусалимъ и 12 килом. отъ Иорданъ, на единъ дѣсенъ притокъ на Иорданъ, първий градъ, който срещнѫли евреитѣ при влизането си въ Обѣщаната земя; прѣзелъ го Исусъ Навинъ *(Библ.)*.

Иеровоамъ I. Първий израилски (на десетътѣ племена) царь, царув. отъ 975 до 954 прѣди Р. Х. Офицеринъ прѣзъ послѣднитѣ години отъ Соломоновото царуване, той направилъ съзаклетие противъ Соломона; нъ заговорътъ не сполучилъ, и той билъ принуденъ да бѣга въ Египетъ. По́-сетнѣ, въ Ровоамово врѣме, турилъ се на чело на 10-тѣ израилски племена, недоволни отъ Ровоама за дѣто налагалъ тежки данъци, и билъ прогласенъ царь на тия племена. И. си избралъ за столица Сихемъ, и за да отчужди още по́-вече подданницитѣ си отъ Соломоновия наслѣдникъ, въвелъ кланянето Апису и на идоли въ Данъ, въ Ветиль. Той воювалъ постоянно съ Ровоама.

Иеровоамъ II. Тринадесети израилски царь, царув. отъ 825 до 783 прѣди Р. Х., синъ Иоасовъ, направилъ си столица Самария, царувалъ нечестиво, нъ прѣзелъ отъ сирийцитѣ Ематъ и Дамаскъ, па дори и цѣлата земя на ист. отъ Иорданъ до Мрътво море. Въ негово врѣме Израилското царство достигнжло до на́й-висока степень благоденствие, нъ израилянетѣ тънжли въ пороци и развратъ. Една година подирь неговата смърть династията му се съборила.

Иероглифи, *гр.* 1) Стари египетски писмена, остатки отъ които сж се упазили по египетскитѣ паметници; състоѭтъ отъ бѣлѣзи и изображения на разни прѣдмѣти: *Луксорский обелискъ е покритъ съ иероглифи.* 2) Нѣщо непонятно. — **Иероглифически.** Който се отнася до иероглифитѣ, загадъченъ, мжчноразбираемъ.

Иерограма, *гр.* Символическитѣ писмена на староврѣменнитѣ жреци.

Иерография, *гр.* Описание, обяснение свещени книги, обичаи и др.

Иеродяконъ, *гр.* Дяконъ отъ калугеретѣ. — **Иеродяконство.** Званието на иеродяконъ.

Иеродрама, *гр.* Драматическо произведение, на което прѣдмѣтътъ е зетъ отъ свещената история.

Иеромантия, *гр.* Свещено гадание, гадание по жрътвитѣ, които сж се принасяли на езически богове.

Иеромонахъ, *гр.* Свещеникъ отъ монаситѣ или калугеретѣ.

Иеронимъ (св.). Церковенъ отецъ, род. между 331 и 342 въ Стридонъ (Далмация), синъ на родителе християне. Училъ се въ Римъ гръцки и латински съ риторика и философия при прочутъ учитель *Елия Доната.* Въ 379 билъ ржкоположенъ свещеникъ въ Антиохия, подирь което прѣкаралъ три години въ Цариградъ въ тѣсно приятелство съ Григория Назианза; малко по́-сетнѣ, 382—385, билъ секретарь въ Римъ на папа Дамаса. По това врѣме се заловилъ съ на́й-важното си прѣдприятие, латинския прѣводъ на Библията, нареченъ *Вулгата* (виж. това име), и добилъ голѣма популярность и влияние съ светостьта, ученостьта и краснорѣчието си. Много благочестиви лица се поставили подъ ржководителството му, отъ които на́й-забѣлѣжителни били двѣ римски госпожи, Павла и дъщеря ѝ Евстохия. Тия госпожи го послѣдвали въ Светата Земя, дѣто се върнжлъ въ 385. Павла основала въ Витлеемъ четире монастиря, три за калугерки и единъ за калугере; тоя послѣдния управлявалъ самъ си Иеронимъ. На това уединено мѣсто Иеронимъ продължилъ книжовнитѣ си трудове; и отъ тамъ испращалъ огненнитѣ си слова срещу еретици По-

винцана. Вигилянция и пелагийцитѣ, на водилъ едно прѣние и съ св. Августина. Борбата му съ пелагийцитѣ турила живота му въ опасность, та билъ принуденъ да се крие пó-вече отъ двѣ години; и подирь други двѣ години слѣдъ завръщането си въ Витлеемъ починжлъ (420). Трудоветѣ му, които състоѭтъ отъ писма, полемически и аскетически съчинения, тълкования на Св. Писание, прѣводътъ му на Библията и др. сж били нáй-първо обнародвани отъ Еразма, 9 тома, in fol. (Базелъ, 1516), и се прѣпечатали нѣколко пѫти. Пó-добро издание е изданието на Бенедиктинцитѣ, 5 тома (Парижъ, 1693—1706) и още пó-добро Валарсивото, 11 тома (Верона, 1734—42). Св. Иеронимъ се счита отъ всички за нáй-учения и нáй-краснорѣчивия отъ латинскитѣ отци. Неговитѣ тълкования на Библията сж особено цѣнни, макаръ мнѣнията му да сж понѣйдѣ прѣувеличени и езикътъ му да е буенъ.

Иеронимъ пражски. Приятель и послѣдователь на Ив. Хуса; род. въ Прага; образованието си добилъ въ нѣколко университета; отъ 1399 билъ магистръ на свободнитѣ науки и бакалавръ на богословието. *И.* зелъ участие въ борбата на Хуса противъ церковната иерархия и безнравственостьта на духовенството; заповѣдалъ, между друго, да хвърлѭтъ единъ калугеръ въ Молдава и въ 1411 изгорилъ папски индулгенции. Кога отивалъ въ Констанцъ съ намѣрение да защищава приятеля си Хуса, билъ уловенъ по пѫтя (1415), затворенъ въ темница въ Констанцъ и изгоренъ въ 1416.

Иерусалимско царство. Християнска държава, основана въ 1099, въ врѣме на първия кръстоносенъ походъ, отъ Годфрей Буйона, лоренски херцогъ и прѣводитель на похода. То състояло отъ Палестина, и кралътъ ималъ за главни васали Триполиския и Едесенския графове, Тивериадския и други князове; нъ то било съсипано въ 1187 отъ Велики Саладина, египетски султанъ. Наистина Иерусалимъ билъ върнжтъ въ 1229, по таенъ договоръ съ султана, на Фридриха II, германски императоръ, който и влѣзълъ тържествено въ него; нъ той билъ прѣзетъ изново отъ дамаскския султанъ въ 1239; и ако и да билъ прѣдаденъ въ 1241 на единъ орденъ рицари, тѣ били изгонени въ 1244 отъ мюслюманетѣ, и полумѣсецътъ окончателно въстържествувалъ.

Иерусалимъ. Стара столица на Иудея, светилище на иудейството и люлка на християнството. И. е расположенъ между Срѣдиземно море и Мрътво море на нѣколко прочути могили: Сионъ, Мория и др. Той е сжществувалъ прѣди пристигането на евреитѣ въ Светата земя: прѣданието казва, че той е Мелхиседековий Салимъ, и че Мория е мѣстото, дѣто Аврамъ принесълъ жрътва. При влизането на евреитѣ въ Светата земя, И. билъ въ ржцѣтѣ на единъ ханаански народъ, иевусейцитѣ. Той билъ опрѣдѣленъ за Вениаминовото племе, което сполучило да завладѣе само долната часть на града. Сионъ, дѣто била крѣпостьта, останжлъ въ властьта на иевусейцитѣ до началото на Давидовото царуване. Давидъ го прѣзелъ и направилъ града столица на царството си и религиозенъ центръ на народа. Соломонъ съградилъ прочутия еврейски

храмѣ на хълма Мория. Той въздигнжлъ още въ И. великолѣпни палати и го оградилъ съ стѣна. И. останжлъ, слѣдъ отцѣплението на 10-тѣ племена, столица на Иудиното царство. Слѣдъ това, той билъ нѣколко пжти прѣзиманъ и оплѣняванъ, и найсетнѣ съсипанъ отъ Навуходоносора, вавилонски царь, въ 588 прѣди Р. Х., и храмътъ съборенъ. Градътъ, както и храмътъ, били възобновени слѣдъ завръщането отъ плѣнението, въ 536 прѣди Р. Х. Въ врѣме на Птоломей Лагосовото нашествие, тоя градъ ималъ, споредъ истор. Иосифа, 120,000 жит.; по-сетнѣ той испаднжлъ въ ржцѣтѣ на Антиоха Епифана, сирийски краль, който ограбилъ града и храма, и поставилъ на алтаря статуята на Юпитера. Геройството на Макавеитѣ избавило И., и възвърнжло на храма чистотата и великолѣпието му. Прѣзетъ отъ Помпея (63), И. станжлъ столица на Ирода (виж. *Иродъ*). По това врѣме той ималъ 150,000 жит. Той билъ прѣзетъ и съсипанъ отъ Тита, когато иудеитѣ се възбунтували противъ римското владичество (70 слѣдъ Р. Х.). Императоръ Адрианъ го съградилъ изново, нъ само като езически и римски градъ, подъ името *Елиа Капитолина*, съ храмъ на Юпитера; не като столица на евреитѣ, на които било запрѣтено, подъ смъртно наказание, да го посѣщаватъ. Благочестива Елена, майка на императора Константина, го украсила и въздигнжла църква и паметници на мѣстата, дѣто били извършени главнитѣ събития въ живота на Спасителя мира.

И. пакъ паднжлъ подъ чуждо владичество въ 614, когато билъ прѣзетъ съ приступъ отъ персидския краль, Хосрова II. Голѣма часть отъ паметницитѣ му били разрушени отъ тоя завоеватель, който и избилъ, казватъ, до 90,000 отъ жителетѣ му. Въ 627, Ираклий побѣдилъ Хосрова и И. паднжлъ въ гръцки ржцѣ, ала за кжсо врѣме; защото въ 636, той прѣминжлъ въ ржцѣтѣ на арабетѣ. Халифъ Омаръ уважилъ Св. Гробъ, който оставилъ на християнетѣ; а на мѣстото на стария храмъ започнжлъ строението на прочутата джамия, която носи името му. Багдатскитѣ халифи владѣли И. до 868, когато отъ тѣхъ го прѣзелъ турский господарь на Египетъ, Ахмедъ.

Въ 1099 И. станжлъ столица на християнско царство, основано отъ кръстоносцитѣ. Въ 1187, той пакъ паднжлъ подъ властьта на мюслюманетѣ; и слѣдъ нѣколко промѣни, прѣминжлъ, въ 1517, изъ ржцѣтѣ на египетскитѣ султани въ ржцѣтѣ на турскитѣ. Сега И. нѣма по-вече отъ 15,000 жит., отъ които двѣ-пети сж мохамедане, а останжлитѣ евреи и християне И. влиза въ Дамаскския виляетъ. Сегашното му кале е съградено отъ Сюлеймана, синъ на турския султанъ Селима, завоевательтъ на И.

Иерусалимъ *(Нови)*. Име на Христовата църква *(Библ.)*.

Иесей. Витлеемски старецъ, чийто синъ билъ Давидъ (8-и синъ). Той е стеблото на челядьта, отъ която щѣли да се родѫтъ Дѣва Мария и синътъ ѝ. *Иесеевото дръво* е било прѣдмѣтъ на живописството въ минжлитѣ вѣкове *(Библ.)*.

Иесдъ. Персидски градъ, 260 килом. на юго-ист. отъ Испаханъ, въ едно пѣсъчливо поле; 50,000

жит., включително 4,000 гебри (виж. тая дума). Гебритѣ не подлежжтъ на военна служба, и казватъ, че вече не ги притѣсняватъ властитѣ и съгражданетѣ имъ. Притѣсненията имъ сж се прѣкратили слѣдъ оплакването на тѣхнитѣ едноплеменници и едновѣрци, Бомбайскитѣ парси, на персидския шахъ, когато е билъ въ Лондонъ въ 1873. И. е важенъ ржкодѣленъ градъ; произвожда копринени и златоткани или сребротканн платове, сукна, шалове. Тоя градъ е и стоварище на търговията съ Индия, Хератъ, Бухара и съ Испаханъ.

Иесо. Единъ отъ голѣмитѣ острови, отъ които състои Япония, на сѣв. отъ Нипонъ и на зап. отъ Курилски о-ви, 560 килом. надлъжъ и 450 килом. наширъ. И. е планинска и гориста страна, богата съ златни, мѣдни и оловени рудници. Японцитѣ владѣжтъ само южната часть на о-ва, която образува обл. *И.*, съ 3,000,000 жит. и съ главни градове Матсмай и Хакодате. Сѣверната часть е населена отъ около 100,000 айноси, които сж токо-речи диваци.

Иеу. Суданска рѣка (срѣдна Африка), дълбока и бърза, пои Хауса и Бурну, и се влива въ езеро Чадъ на сѣв. отъ Кука; 750 килом., 100 метра широка при устието.

Иеротей. Виж. *Никифоръ и Иеротей.*

Иефтей. Сждия Израилевъ (XIII-и вѣкъ прѣди Р. Х.), избавилъ израилянетѣ отъ игото на амонцитѣ *(Библ.)*.

Иждивявамъ. Харчж, расходвамъ. Оттука **иждивение**, разноски; **иждивитель**, който иждивява. **Иждивителенъ.** Който иска иждивение, скжпъ.

Изабела Кастилска. Испанска кралица даровита, дѣятелна и надмѣнна. И., род. въ 1451, била дъщеря на Ивана II, кастилски краль; въ 1469 се оженила за арагонския краль Фердинанда, нареченъ «Католикътъ»; въ 1481 се въскачила на кастилския прѣстолъ. Отъ това врѣме Фердинандъ и И. захванжли да се наричатъ *испански* краль и кралица. И. всѣкога присжтствувала въ засѣданията на министерския съвѣтъ, и настоявала да се употрѣбява и нейното име заедно съ Фердинандовото въ всички публични документи. Тя дала покровителство Коломбу и съдѣйствувала за възстановението на вжтрѣшното спокойствие въ държавата; отъ друга страна, тя въвела въ Испания инквизицията. И. умрѣла въ 1504, слѣдъ като изискала отъ сжпржга си обѣщание, подтвърдено съ клетва, никога да се не ожени за друга.

Изабела II *(Мария-Изабела-Луиза)*. Испанска кралица, дъщеря на Фердинанда VII, род. въ 1830, наслѣдила прѣстола слѣдъ баща си въ 1833, нъ майка ѝ, Мария Христина, управлявала държавата. Вслѣдствие на една революция, въ 1840, майка ѝ се отстранила; регентъ станжлъ генералъ Еспартеро, а опекунъ на кралицата — Аргулесъ. Кралицата била обявена съвършенолѣтна въ 1846. И. II се оженила за братовчеда си донъ Франциско д'Асиса. Тая женитба била основана на политическитѣ интереси на партията, която била на власть. Сетнината отъ това били вжтрѣшни раздори и гонения и едно възстание на войската. Кралица-майката побѣгнжла въ Франция и Еспартеро пакъ дошелъ на властьта, и управлявалъ по либерални начала. Прѣзъ послѣднитѣ

години отъ И.-ното царуване, управлението било деспотическо; въ 1868 избухнжла една революция, която докарала установлението на привръменно републиканско правителство и И.-то бѣгство въ Франция. Въ 1870 И. се отрекла отъ притезанието си на прѣстола въ полза на сина си, Алфонсо (избранъ краль въ 1874). Тя се върнжла въ Испания въ 1878.

Изаръ. Германска рѣка, дѣсенъ притокъ на Дунавъ, извира въ Тиролъ, на сѣв. отъ Инсбрукъ, тече прѣзъ Бавария изобщо по сѣверна и сѣверо-източна посока, и се влива въ Дунавъ при Дегендорфъ; 350 килом. Мюнхенъ и Ландшютъ сж на брѣговетѣ на И. Въ първата часть отъ течението си И. е буенъ планински порой; па дори и откакъ напуща Алпитѣ, той има много бързеи и острови, нъ голѣма часть отъ течението му е корабоплавателна. Много дръва се спущатъ по И. отъ планинитѣ.

Избиратель. Гражданинъ, който участвува въ избирането длъжностни лица; особено така се нарича въ конституционнитѣ държави, каквато е нашата, всѣко лице, което участвува въ избора на народнитѣ прѣдставители. Правото за такъво участие се казва *избирателно право* или *избирателство;* а лице, на което законътъ припознава правото да се избира, се казва *избираемъ.*

Извайка. Всѣко произведение на ваянието. Виж. *Ваяние.*

Извергъ. Исхвърленикъ, човѣкъ исхвърленъ изъ обществото или извънъ свѣта; съ това име, отъ смирение, нарича себе си апостолъ Павелъ (I Коринт. 15; 8).

Извержение, *рус.* 1) Исхвърляне. 2) Вещества, които животното тѣло исхвърля като излишни, безполезни.

Извинявамъ. Прощавамъ вината на нѣкого, не врѣзвамъ кусуръ.

Изворски *(Стефанъ попъ Николовъ).* Български учитель, писатель, поетъ и горещъ дѣецъ по народното ни възраждане, род. въ Котелъ въ 1815, починжлъ свещеникъ въ Галацъ въ 1875. Училъ се първенъ въ родното си мѣсто словѣно-български и гръцки при учителя *Райна Стояновича* (1831—1832) и послѣ ходилъ да се учи въ разни български градове (Карлово и др.), дѣто чувалъ да има нѣкой *«мудръ и словеснѣйшій»* учитель. Въ 1841—1842 станжлъ учитель въ Шуменъ; прѣзъ 1844, заедно съ брата си Петра, билъ на учение въ Цариградъ, *Кручешме,* дѣто се училъ на елински [новогръцки И. знаелъ вече] и французски. Въ 1846 станжлъ повторно учитель въ Шуменъ, дѣто учителствувалъ двѣ години; нъ нѣкога прѣди да учителствува въ тоя градъ билъ *«учитель алилодидактическій»* въ Котелъ. Есеньта въ 1848 И. отишелъ пакъ въ Цариградъ, дѣто стоялъ до есеньта на 1850. Въ Цариградъ И. обнародвалъ въ *Цариградскій Вѣстникъ* (юн. 1849) стихотворението си *Познаніе за возраждането на българскжтж книжнинж.* Едно друго стихотворение, написано въ 1849, подъ заглавие *Книжинія и Въспитаніе,* отъ особенъ интересъ за ония, които се занимаватъ съ развитието на нашата книжнина, е обнародвано по неговъ ржкописъ въ спис. *Утро* (Русе, год. I, 1892, бр. 2 и 3). Прѣзъ 1850 И. издавалъ въ Цариградъ *Огледало за болгарскыты училища* или *Правила заради вос-*

питанієто на дѣцата (изводъ отъ русски); прѣзъ сѫщата година, той си издѣйствувалъ, благодарение на Стеф. Богориди, та постѫпилъ въ духовната академия въ Петербургъ. Въ 1859 намираме И. учитель въ Тулча, дѣто поставя тулченското училище на една здрава основа, като прави коренно промѣнение въ наредбата и програмата на училището; въ негово врѣме се започнѫло изучването на общообразователнитѣ прѣдмѣти: Аритметика, Граматика, Св. История, Всеобща История, нѣщо отъ Естествената История, Хигиена и др.

И. е писалъ въ Фотиновото *Любословіе*, въ *Цариградскій Вѣстникъ* и въ *Българскы Книжицы*. Неговъ е оня още незабравенъ куплетъ, написанъ по поводъ смъртьта на брата му Петра, 15-годишенъ:

«Азъ бѣхъ младо и любезно
Попско чедо учено,
Български и гречески,
Въ Цариградъ на елински;
Послѣ дойдохъ и въ Тулча
Търговия да учѫ.
Отъ дѣ се зе холерата...».

Биографията на И., твърдѣ интересна по врѣмето, на което се отнася, се намира въ спис. *Българска Сбирка*, кн. II и III, 1896; тя е написана отъ К. Мирски.

И., когото, вижда се, все блазнили Музитѣ, съгледалъ, когато тѣ се усмихнѫли поету Вазову. За доказателство на това служи стихотворението на И. *Отзивъ отъ Дунавъ* на Вазовото стихотворение *Дунавъ*. Стиховетѣ на народния поетъ, които носѭтъ името Дунавъ, сѫ отъ 1870, ноем. 14; а стиховетѣ на стария пѣвецъ носѭтъ дата Галацъ, 14 юн. 1871, и сѫ обнародвани въ спис. *Утро* (год. I, 1892, бр. 4 и 5).

Извѣстенъ. Познатъ, който се знае; въ *матем.* дума *извѣстно* или *извѣстна величина* означава такъва позната величина, която служи да се опрѣдѣляватъ неизвѣстни величини, които се намиратъ въ зависимость отъ извѣстната.

Извѣтъ. Нѣщо, което се дава за извинителна причина.

Изгнание. Изгонване, испѫждане изъ обществото или държавата по подозрѣние или за прѣстѫпление. Когато *изгнанецътъ* (изгоненото лице) е ограничено на едно опрѣдѣлено мѣсто, изгнанието се нарича *заточение*.

Издавамъ *книга, вѣстникъ*. Обнародвамъ, печатамъ. — **Издание.** Онова, що е издадено, напечатано на единъ пѫть: *първото издание на тая книга се напечата въ 1,000 тѣла; второто въ 2,000*. — **Издатель.** Който е издалъ книга, или издава вѣстникъ, сир. печата го въ нѣколко стотини или хиляди екземпляра. Издатель може да бѫде или самъ авторътъ или друго лице, на което авторътъ е прѣдалъ *издателското право*, сир. правото да распространява, по нѣкои условия, печатно книгата.

Издържамъ. Иждивявамъ, расходвамъ, харчѫ за нѣкого.

Издържка, разноски, иждивение.

Изео. Езеро въ сѣверна Италия (Ломбардия), 3 пѫти по́-дълго (отъ сѣв. къмъ югъ), отколкото широко, простр. 58 чет. килом., на́й-голѣмата му дълбочина е 340 метра. На южния му брѣгъ е расположенъ едноименен градъ. Езерото се образува отъ рѣки Оглио и Борлацо. Околностьта е прѣлестна: живописни връхове, хубави вили, лозя и маслинени градини.

Изеръ. Рѣка въ юго-източна Франция, лѣвъ притокъ на Рона, извира въ Савоия въ планина Изеранъ, тече изобщо по юго-западна посока прѣзъ Савоия и прѣзъ Изерски и Дромски департаменти, и се влива въ Рона 12 килом. надъ Валенсъ; длъж. 290 килом., отъ които около 70 до Рона сж корабоплавателни, нъ мжчно, защото рѣчното корито е посѣяно съ подмоли и острови. — И. е далъ името си на единъ французски департаментъ съ 572,000 жит. и съ гл. гр. *Гренобль*.

Изеръ. Белгийска рѣка, извира въ Франция (Сѣверни департаментъ), тече прѣзъ западна Фландрия, и се влива въ Сѣверно море; 52 килом., канализирана отъ крѣпость Нокъ до Нйопортъ, крайморски градецъ съ 3,200 жит.

Изида. Върховната богиня на египтянетѣ, олицетворение на луната, споредъ едни, — на природата, споредъ други, едно отъ нáй-старитѣ египетски божества. По басносл., И. била сжпржга на Озириса (олицетворение на слънцето). Тя оплодотворявала земята, и научила египтянетѣ да оржтъ и жънжтъ, па и да преджтъ и тъкжтъ лена. Тя още прѣдсѣдателствувала на корабоплаването. Прѣдставлявали ѭ обикновено като жена съ кравешки рогове и съ сълнеченъ дискъ между тѣхъ. Тя имала храмове въ Тисъ (Горни-Египетъ), въ Филе, Тентирисъ, Мемфисъ и Бузирисъ. Въ нейна честь ставали въ Египетъ великолѣпни празденства. Поклонението И.-а се распространило пó-късно въ Гръция и въ Римъ, нъ римский сенатъ го запрѣтилъ.

Изиодъ. Единъ отъ нáй-старитѣ поети на Гръция, и който занимава, въ дидактическата и гномическата поезия, сжщото положение, каквото Омиръ въ епическата поезия. Епохата, въ която е живѣлъ е неизвѣстна. Нѣкои сж го считали пó-старъ отъ Омира, други неговъ съврѣменникъ; нъ споредъ пó-вечето, той ще е писалъ подирь него, както сочи да покаже едно сравнение на езика на двамата поети. За семейството му и за живота му се знае отъ неговитѣ съчинения само това: баща му се прѣселилъ отъ Киме или Кума, градъ въ Мала-Азия (Еолида) въ Беоция, въ село Аскра, при политѣ на Хеликонъ, дѣто се родилъ вѣроятно Изиодъ, и дѣто прѣкаралъ поне първата часть отъ живота си, занятъ съ полска работа. Оттамъ иде прѣзимето, което му даватъ нѣкои — *Аскренски поетъ*. Дѣ и на каква възрасть е умрѣлъ не е извѣстно. Поемитѣ, които сж достигнжли до насъ съ И.-во име, прошарени съ прибавки и погрѣшки на копиститѣ, сж на брой три. Първата, съ заглавие *Дѣла и Дни*, която състои отъ 826 стиха, е нáй-достовѣрната. Тя е една сбирка отъ нравствени, политически и икономически увѣщания, смѣсени съ мждри изречения и притчи, дѣто поетътъ се мжчи да докаже нуждата и спасителното влияние на труда. Прѣлестната басня за *Пандориното ковчеже* се намира въ тая поема. Слѣдва послѣ *Теогонията*, поема отъ 1,000 стиха и пó-вече, върху родословието на боговетѣ, което привожда въ една токо-речи философска система. Ала не е вѣрно да ли това съчинение е И.-во; то носи единъ отпечатъкъ, който дава да се вѣрва, че е отъ пó-късна епоха отъ *Дѣла и Дни*. Още пó-малко достовѣренъ като И.-во съчинение, па и съ пó-малка вжтрѣшна стойность, е *Хер-*

кулесовъ щитъ (480 стиха). Тая поема е единъ расказъ на Херкулесовата борба срещу Цикна, или едно описание на щита на героя, което изглежда като подражание на Ахиловия щитъ у Омира. И.-витѣ съчинения, включително разни откжслеци, кои съ по́-вече кои съ по́-малко съмнителна достовѣрность, сж имали нѣколко издания. Едно отъ на́й-добритѣ е Лерсовото въ Дидовата Bibliothèque grecque (Парижъ). На́й-новий французски прѣводъ е Шенювий (Chenu), 1844.

Излишенъ. Който е по́-вече отколкото трѣбва; безполезенъ.

Излишъкъ. Избитъкъ, каквото е останжло извънъ мѣрката или нуждата.

Излияние. Умствено изливане, изявяване: *излияние на чувствата.*

Измидъ (стар. *Никомидия*). Градъ въ азиятска Турция, ходавендигярски вил., на едноименен заливъ, въ Мраморно море, 100 килом. на юго-ист. отъ Цариградъ; 15,000 жит. Гръцка и арменска архиепископии. Фабрики за копринени платове; грънчарство. — *Никомидия* била основана въ 264 г. слѣдъ Р. Х. отъ Никомида I, който ѭ направилъ столица на царството си (виж. *Витиния*); тя скоро станжла единъ отъ на́й-великолѣпнитѣ и цвѣтущитѣ градове на свѣта, и слѣдъ врѣме — привръменна резиденция на много отъ по́-подирнитѣ римски императори, Диоклециана, Константина Велики и др. Анибалъ се самоубилъ въ единъ замъкъ наблизу (въ сегаш. с. *Гебезе*). Въ сегашния градъ Измидъ има много остатки отъ стария градъ.

Измирлиевъ *(Георги) [Македончето,* прѣкръстенъ между бунтовнитѣ си другаре и *Русеще]*, Апостолъ и мжченикъ на българската свобода. И., родомъ отъ Дупнишка Джумая, бѣше се училъ първенъ въ родното си мѣсто, и послѣ въ Цариградъ въ българското училище на Фенеръ (виж. *Благодѣтелно Братство)*, слѣдъ което биде и учитель въ едно отъ цариградскитѣ училища на Братството; и на́й-сетнѣ слѣдваше военни науки въ едно русско юнкерско училище въ Одеса. Отечестволюбието му не го остави да довърши наукитѣ си, та се присъедини къмъ бунтовния комитетъ въ Гюргево, и рано прѣзъ 1876 бѣше му отредено да посвети бунтовническата си дѣятелность въ Горна-Орѣховица. Въ надвечерието, кога да тръгне за балкана, биде хванжтъ заедно съ нѣколко съмишленници отъ турскитѣ власти. Въстанницитѣ бидохж уловени заедно съ униформата и оржжието. Шпиони ги издадохж. И. биде обѣсенъ на 28-и май въ Горна-Орѣховица, врѣдъ града на единъ площадъ. Неописуемо е неговото самоотвержение. Той съ на́й-голѣмо хладнокръвие е вървѣлъ къмъ бѣсилката и назидавалъ зрителетѣ българе да се не плашжтъ отъ подобни наказания и да не жалжтъ живота си за народната свобода. Послѣднитѣ му думи сж били: «Сладка е смъртьта за отечеството». И. бѣше на 23—24 години. На мѣстото на неговата бѣсилка сега търчи единъ доста хубавичъкъ паметникъ. Слѣдъ освобождението, баща му, дѣдо Стоименъ, прѣнесе коститѣ му въ Джумая. Подробности за бунтовната дѣятелность на И. има въ *Запискитѣ* на Захария Стоянова.

Измиръ. Турското име на Смирна.

Измѣнявамъ. 1) Промѣнявамъ образа на нѣщо. 2) — *Нѣкому.* Не

устоявамъ на обѣщанието или клетвата си, нарушавамъ вѣрность, минувамъ къмъ противника. — **Измѣна.** Прѣдателство, невѣрность. — **Измѣнчивъ.** Наклоненъ къмъ промѣнения, който се измѣнява често; **измѣнчивость,** непостоянство. — **Измѣняемость.** Свойство на измѣняемъ, на който може да се измѣнява. — **Измѣнникъ.** Който е измѣнилъ нѣкому, нарушитель на вѣрность; прѣдатель, издадникъ.

Изнасилвамъ *нѣкого.* Принуждавамъ го да стори нѣщо на сила, съ насилие. Оттука **изнасилване.**

Изникъ (стар. *Никеа).* Градецъ въ азиятска Турция, ходавендигярски вил., на источния брѣгъ на едноименно езеро, което се съобщава съ Мраморно море, 80 килом. на сѣв.-ист. отъ Бруса, 88 на юго-ист. отъ Цариградъ; 2,000 жит.

Изнурявамъ. Истощавамъ, докарвамъ чрѣзъ непосилни трудове до истощение. Оттука **изнурение, изнуреность. Изнурителенъ,** който изнурява, прѣмного уморителенъ.

Изнѣжвамъ. Правѭ нѣженъ, мекъ, тънъкъ, деликатенъ. — **Изнѣжвамъ** *се.* Истънчавамъ се, навикнувамъ на нѣженъ, мекушавъ животъ. — **Изнѣженость,** истънченость.

Изобарометрически линии, *гр.* Линии прѣкарани прѣзъ мѣста на земната повръхность, въ които барометрътъ се измѣнява еднакво.

Изобилие или **обилие.** Голѣмо количество, берекетъ. — **Изобиленъ.** Много, по-вече отъ колкото е доста; **изобилность;** свойство на изобилното. — **Изобилувамъ,** съмъ въ изобилие.

Изобличавамъ. Казвамъ нѣкому вината въ лицето му. Оттука **изобличение, изобличитель.**

Изображавамъ. Прѣдставлявамъ образа на нѣщо, исписвамъ. — **Изображение.** Образъ, картина.

Изобрѣтавамъ. Измислямъ, изнамирамъ нѣщо ново, особено въ наукитѣ, искусствата, занаятитѣ.— **Изобрѣтение.** Изнамѣрване, онова що е изнамѣрено; измислица. — **Изобрѣтатель.** Изнамирачъ; оня, който е изнамѣрилъ, или който изнамира нѣщо.

Изодинамически линии (гр. *и́сосъ,* равенъ; *ди́намисъ,* сила). Линии, прѣкарани прѣзъ мѣста на земната повръхность, въ които е еднаква силата на земния магнетизмъ.

Изократъ. Единъ отъ славнитѣ гръцки оратори, род. въ Атина въ 436 прѣди Р. Х. И. билъ такъвъ ревнитель на гръцката свобода, че уморилъ себе си съ гладъ отъ отчаяние за злочестия исходъ на битвата при Херонея, въ 338. Отъ него сѫ достигнѫли до насъ 21 слова, отъ които първо мѣсто заниматъ *Panegyricos* и *Panathenaikos,* вмѣстени въ *Oratores Attici*; освѣнъ това, тѣ сѫ издадени и отъ Бензелера (Лайпцигъ, 1851) и др.

Изолаторъ, *итал. (изола,* островъ). Въ *физик.* разобщителенъ столъ, сир. столъ който не е проводникъ на електричество. — **Изолация;** дѣйствие, чрѣзъ което наелектризирано вещество се огражда съ вещества, които не сѫ проводници на електричеството. — **Изолирамъ.** Осамотявамъ, уединявамъ.

Изометрия (гр. *и́сосъ,* равенъ; *метронъ,* мѣрка). Химическо свойство на тѣлата, по което нѣкои тѣла, съставени отъ едни и сѫщи стихии въ равни количества, иматъ различни свойства. — **Изомеренъ.** Еднакъвъ по съставъ, нъ различенъ по свойства: *изомерни тѣла.*

Изоморфизмъ (гр. *ἴσος*, равенъ, еднакъвъ; *μορφή*, форма, образъ). Свойство на различни по съставъ тѣла, кога се кристализиратъ, да зиматъ една и сѫща кристалиска форма; оттука *изоморфически*, който има това свойство.

Изотерми, *изотермически линии* (гр. *ἴσος*, равенъ; *θέρμος*, топлъ). Линии, които се прѣкарватъ прѣзъ всичкитѣ мѣста на земното клѫбо, дѣто срѣдната температура прѣзъ годината е еднаква. — **Изотермически**. Съ еднаква срѣдна температура.

Изохронизмъ (гр. *ἴσος*, равенъ; *χρόνος*, врѣме). Едноврѣменность, траяне на двѣ или пóвече явления еднакво врѣме; оттука *изохронически*, едноврѣмененъ, съврѣмененъ (за явления).

Изражавамъ. Исказвамъ, изричамъ, изявявамъ мислитѣ или впечатленията си. — **Изражение**. Начинътъ, по който е исказана една мисъль: *благородно изражение, шеговито изражение;* изявяване чувство: *изражение на радость, на скрърбь;* вѫтрѣшнитѣ чувства, видими по лицето: *физиономия пълна съ изражение*. — **Изразителенъ**. Който изражава много: *изразителенъ погледъ*. — **Изразитель — ка**. Който изражава; тълкователь. — **Изразъ**. Сѫщото, каквото е изражение.

Израилско царство. Едно отъ двѣтѣ царства, които се образували въ Палестина въ врѣмето на Ровоама, прѣемникътъ Соломоновъ. То обемало 10 отъ 12-тѣ еврейски племена. Въ него влизали земитѣ, които пó-късно се наричали Галилея, Самария, Перея и западната часть отъ сѫща Иудея. Това царство, невѣрно на истиннаго Бога, токо-речи всѣкога прѣдадено на идолопоклонство и въ война съ Иудиното царство, теглило и отъ нахлуванията на дамаскскитѣ крале. Пó-сетнѣ, Теглатъ-Феласаръ, асирийски царь, отнелъ израилската земя на истокъ отъ Иорданъ, както и Асировото, Нефталимовото и Завулоновото племе. Неговий прѣемникъ Салманасаръ прѣзелъ Самария, израилската столица, въ 721 прѣди Р. Х., и турилъ край на израилското царство. Прѣзъ 254-тѣ години на царството си, отъ 975 до 721, израилянетѣ имали слѣднитѣ царе отъ разни потекла:

Иеровоамъ	975	Иоахазъ	856
Надавъ	954	Иоасъ	840
Вааса	953	Иеровоамъ II	825
Ила	930	*Междуцарствие*	783
Зимрий	929	Захария	772
Амрий	929	Салумъ	771
Ахаавъ	918	Манаимъ	771
Охозия	897	Факия	761
Иорамъ	896	*Безначалие*	740
Иуй	884	Осия	730

Слѣдъ падането на израилското царство, пó-виднитѣ му жители били отведени плѣнници въ Асирия, а на тѣхното мѣсто въ израилската земя били поселени чужди племена; тия пришелци, заедно съ останѫлитѣ израиляне, образували пó-сетнѣ смѣсеното племе самарянетѣ. Сѫдбата на израилското царство постигнѫла и иудейското царство въ царуването на Навуходоносора (виж. *Иуда: царство)*. Когато Киръ покорилъ вавилонската империя (538 прѣди Р. Х.), той позволилъ на евреитѣ да се върнѫтъ въ отечеството си. Само Иудиното, Вениаминовото и Левиевото племе се възползували отъ това позволение: другитѣ племена исчезватъ отъ историята слѣдъ плѣнението. Вѣроятно е, че тѣ така сѫ се били смѣсили съ

вавилонянетѣ, люде отъ сродно происхождение, че сѫ били забравили отечеството на своето племе. Празни опитвания сѫ се правили въ нашото врѣме да се открийѫтъ 10-тѣ изгубени племена. Нѣкои учени сѫ ги търсили въ Китай и Индия, а други сѫ считали афганцитѣ, па дори и сѣверо-американскитѣ индийци, за тѣхни потомци. По́-вѣроятно изглежда прѣдположението, че тѣ сѫ били праотцитѣ на несторианетѣ въ планинитѣ на Кюрдистанъ. (Виж. *Евреи*).

Израиль, *евр.* Соб. значи *който надвива прѣдъ Бога.* Име дадено Иакову, защото надвилъ на ангела въ Фануилъ, а послѣ на цѣлия еврейски народъ.

Израиляне, *евр.* Име на 12-тѣ еврейски племена до Ровоама, и на 10-тѣ племена слѣдъ раздѣлението.

Израсходвамъ. Исхарчвамъ, иждивявамъ.

Изругавамъ. Наговорвамъ нѣкому обидни думи, хокамъ.

Изряденъ. Извънъ реда добъръ, отличенъ, прѣвъсходенъ; **изрядность**, свойство на което е изрядно.

Изумрудъ, *перс.* Драгоцѣненъ камень, наричанъ и *смарагдъ*, който е единъ видъ берилъ съ ясенъ зеленъ шаръ; кристализира се на шестостранни призми; шарътъ му исчезва отъ силенъ жаръ; срѣща се въ глинеститѣ, слюденитѣ шисти въ Перу, близу до Екатеринбургъ въ рѣчица Токовой и др.

Изявително наклонение. Формата на глаголъ, която изражава състоянието или дѣйствието положително.

Изященъ. Много хубавъ, прѣкрасенъ, хѫдожественъ или който е съгласенъ съ едно искусство. — **Изящна словесность.** Съвокупность на съчиненията, на които главното достоинство трѣбва да състои въ изяществото както на съдържанието, така и на формата; такъви сѫ романитѣ, повѣститѣ, стихотворенията, драмитѣ въ общъ смисълъ. — **Изящно**, въ естетиката, е всичко онова, което, като едно явление, отговаря напълно на една идея: *изящното въ искусствата.* — **Изящни искусства** сѫ ония, които иматъ за цѣль съ въспроизвождане изящното да дѣйствуватъ на нашитѣ чувства, въ противоположность на *техническитѣ искусства*, на които назначението е да произвождатъ полезното. Изящни искусства сѫ: поезията, живописството, ваянието, зодчеството, музиката, мимиката, дансътъ.

Инсусъ. Сѫщото, каквото е Инсусъ Христосъ.

Инсусъ. Синъ Сираховъ, еврейски мѫдрецъ, авторъ на една отъ книгитѣ на Ветхия Завѣтъ, *Еклисиастъ*, на която еврейский текстъ е изгубенъ, нъ на която сѫществува гръцки прѣводъ, направенъ отъ внука му, Инсуса. Авторътъ е живѣлъ въ III-и вѣкъ прѣди нашата ера *(Библ.)*.

Инсусъ. Синъ Иоседековъ, който билъ 1-й първосвещеникъ на евреитѣ слѣдъ Вавилонското плѣнение. Той, заедно съ Зоровавеля, въздигнѫлъ храма въ Иерусалимъ, 535 — 516 прѣди Р. Х. *(Библ.)*.

Инсусъ Навинъ. Прѣводитель на евреитѣ слѣдъ Моисея и завоеватель на Ханаанската земя. Той е който, споредъ Библията, като се биелъ съ Адониседека, Иерусалимски царь, заповѣдалъ на слънцето да се спре, за да му даде възможность да свърши побѣдата

си (1580 прѣди Р. Х.). — Книгата на *Иисуси Навина* е написана въ врѣмето на повѣствуемитѣ въ неѭ събития, отъ едно или по́-вече лица запознати съ тѣхъ, и подъ ржководителството на великия прѣдводитель, чието име носи *(Библ.)*.

Иисусъ Христосъ. Виж. *Христосъ*.

Иуй. 1) Израилевъ царь отъ 884 до 856 прѣди Р. Х. Първенъ Иорамовъ воевода, похитилъ прѣстола като убилъ господаря си. Погубилъ, по Божие прѣдопрѣдѣление, нечестивото Ахаавово семейство, много Ахаавови приятели и Вааловитѣ служители. Въ неговото царуване сирийцитѣ прѣзели източната часть отъ царството му. — 2) Пророкъ, испращанъ отъ Бога съ послания до израилева царь Вааса, и много години по́-сетнѣ до иудина царь Иосафата *(Библ.)*.

Икаръ. По *грѫц. баснос.*, синъ на Дедала. И., затворенъ съ баща си въ Лабиринта, избѣгнѫлъ съ него чрѣзъ птичи крила залѣпени съ восъкъ. Макаръ баща му да го билъ съвѣтвалъ да не хвърчи близу до слънцето, той се доближилъ твърдѣ много до това свѣтило, та восъкътъ се растопилъ, и той надниѫлъ въ *Икарийско* море, дѣто се и удавилъ. И. е вѣроятно мореплаватель, който, единъ отъ първитѣ, употрѣбилъ платна на корабъ и погинѫлъ въ корабокрушение.

Икона (гр. εἰκών, образъ). Така се нарича въ нашата Православна цръква всѣко живописно изображение, направено на дъска или на платно [свещенитѣ изображения, направени на платно, се наричатъ по́-особено *щампи]* на прѣдмѣтитѣ на нашето религиозно почитание: лицата на Отца, Сина, Св. Духа, Св. Богородица, светцитѣ и светицитѣ и другитѣ небесни сили, както и гледки на свещени събития. Кланянето на *и.* и почитането имъ трѣбва да става, по учението на Цръквата, разумно, сир. християнинътъ, като гледа на тѣхъ и имъ се кланя, въ сѫщото врѣме трѣбва да устремява ума и сърдцето си къмъ оногова, който е изображенъ на тѣхъ. Още, трѣбва всѣкога да се помни разликата между върховното поклонение или честението на божеството и благоговѣнието и почитанието къмъ Божиитѣ угодници: на божеството ние припознаваме всичко, що е негово, или просимъ отъ него онова, което само то може да дава; у светиитѣ ние почитаме добродѣтелитѣ, примѣра и благочестието имъ, или просимъ молитвитѣ имъ за насъ. — На́й-ранний споменъ за употрѣбението на *и.* се срѣща у Тертулиана; а споредъ свидѣтелството на Василия Велики, християнетѣ сѫ приели употрѣбението на *и.* отъ самитѣ апостоли (Epist. 360 ad Julian). *И.*, като достѫпни за окото прѣдставления на отвлѣчени понятия, сѫ служили всѣкога като на́й-мощно срѣдство за възбуждане благоговѣние и религиозно настроение, толкова по́-вече, че тѣ сѫ били плодъ на религиозно и хѫдожествено въодушевение.

Иконоборци. Понятието за назначението на иконитѣ (виж. *Икона)* въ първитѣ вѣкове на християнството се искривило: необразований християнинъ, намѣсто чрѣзъ чувственото да се възнася къмъ свърхчувственото, прѣнеслъ свърхчувственото въ областьта на чувственото, та захванѫлъ да вижда въ образитѣ не изображе-

ние на божество или на светия, а самото божество или самия светия. Това дало поводъ да се появѭтъ въ Източната църква противници на употрѣбението на иконитѣ, *иконоборци*. Тая секта се появила още въ врѣмето на императора Зенона, кѫдѣ 485; нъ тя станѫла всесилна въ царуването на импер. Лъва Исаврянина. Тоя императоръ издалъ въ 726 единъ указъ, съ който запрѣщавалъ на подданницитѣ си да отдаватъ почести на икони и заповѣдвалъ да се махнѫтъ отъ църквитѣ всички икони, съ исключение на Спасителевата. Въ 730 сѫщий императоръ издалъ втори указъ, съ който запрѣщавалъ, подъ страхъ на смърть, като грѣшно и идолопоклонническо, всѣко отдаване почитъ, публично или частно, на икони, и заповѣдвалъ да се махне или разруши всѣка икона, дѣто и да се намѣри. Опитването да се приведе въ испълнение тая царска повеля озлобило почитателетѣ на иконитѣ, особено въ гръцкитѣ острови и Италия. Въ Византия женитѣ, които зели страната на иконопочитателетѣ, отишли до тамъ, че дори и убили единъ царски тѣлохранитель. Въ това врѣме, римский епископъ, Григорий II, билъ поканенъ съ писмо отъ византийския императоръ «да запрѣти идолопоклонството въ Западнитѣ църкви». Римский владика въ отговоръ произнеслъ анатема противъ императора и запрѣтилъ на италиянцитѣ да припознаватъ върховенството му. Григорий III, прѣемникъ на Григория II, още по́вече распалилъ борбата. Той свикалъ въ Римъ единъ съборъ, който постановилъ формално иконопоклонението. Императорътъ испратилъ въ Римъ пратеници съ поржка да убинѫтъ Григория. Григорий избѣгнѫлъ ударитѣ имъ, па и сполучилъ да отцѣпи отъ империята една часть отъ Италия; отъ това врѣме датува основанието на свѣтската власть на папитѣ.

Лъвъ постоянствувалъ въ гоненето си противъ иконопочитателетѣ, гонение, което се и удвоило въ царуването на прѣемника му Константина Копронима. Въ врѣмето на тоя императоръ въ Цариградъ се свикалъ съборъ (754) отъ 398 епископа, който узаконилъ иконоборческитѣ рѣшения. Константиновий синъ, Лъвъ IV, подтвърдилъ, при въцарението си въ 775, законоположенията по вѣроисповѣдането на прѣдшественицитѣ си. Нъ Лъвовата вдовица Ирина, още прѣди да се въцари сама, въ царуването на Константина VI, упражнила влиянието си да се свика вселенски съборъ (вторий никейски съборъ, 787), който прѣдалъ иконоборцитѣ като еретици на анатема и възстановилъ иконопочитането. Скоро борбата за иконитѣ се распалила изново въ царуването на Лъва Арменеца; нъ тоя императоръ не закъснѣлъ да стане жрътва на ревностьта си противъ иконопочитателетѣ. На́й-сетнѣ, въ 842, императорица Теодора турила край на тая голѣма борба. По нейна заповѣдь, въ Цариградъ се свикалъ единъ съборъ, дѣто иконопочитанието надвило. Отъ тая минута иконоборцитѣ били гонени съ на́й-голѣми строгости; Теодориний синъ Михаилъ токо-речи искоренилъ павликянетѣ, които, като гностици, били всѣкога горещи иконоборци.

Ала пакъ *иконоборци* е имало вѣкъ-кога. Богомилитѣ у насъ и албигенцитѣ или албигойцитѣ въ Франция, сж били такъви. Такъви сж изобщо и сегашнитѣ протестанти. Въ XVI-и вѣкъ борбата на протестантитѣ въ Швейцария, Англия и нѣкои части на Германия среща кръстоветѣ, иконитѣ на светцитѣ и други прѣдмѣти, които протестантитѣ наричатъ *римско идолопоклонство*, е била една отъ най-ожесточенитѣ.

Иконография, гр. Иконописство.

Иконоклазмъ. Виж. *Иконокласти.*

Иконокласти (гр. εἰκων, образъ; κλάζω, трошж, разрушавамъ). Съ това име наричали въ VIII-и вѣкъ иконоборцитѣ (виж. *Иконоборци*), истребителетѣ на иконитѣ. Името иконокластъ источнитѣ християне дали особено на Лъва Исаврянина, византийския императоръ, който, слѣдъ еретическия съборъ въ Цариградъ, издалъ указъ за унищожение на иконитѣ. — **Иконоклазмъ.** Система, учение на иконокластитѣ.

Иконология, *гр.* Иконословие, обяснение на иконитѣ и на изображенията, що се намиратъ на тѣхъ.

Икономахъ, *гр.* Гонитель на ония, които се кланятъ на иконитѣ.

Икономисвамъ, *гр.* Пестиж. — **Икономистъ.** 1) Ученъ, писатель по политическата икономия. 2) Пестовенъ. — **Икономически.** 1) Пестовенъ. 2) Който се отнася до икономията въ 2-то значение. — **Икономия** или **политическа икономия.** Думата икономия е гръцка и значи *домакинство, вьртокжщничество.* Важната чърта на домакинството е да се притъкмяватъ разноскитѣ къмъ доходитѣ. Ето защо думата икономия е зела да значи 1) Пестовность, и понѣкога спестени пари. 2) Наука за държавното домакинство или за законитѣ на народното благосъстояние.

Икономовъ *(Георги Попъ Тодоровъ).* Бунтовникъ-апостолъ отъ Гюргевския Бунтовенъ Комитетъ прѣзъ 1876, родомъ отъ Сливенъ. И., момъкъ на 28-годишна възрасть, съ буенъ характеръ, бѣше запознатъ отъ млади години съ «хайдушкия животъ». Прѣдставитель отъ сливенския бунтовенъ окржгъ на събора въ Мечка (Оборище), той не сполучи да се върне въ Сливенъ, когато избухнж Априлското възстание. На другия день слѣдъ избухването му, яви се въ Копривщица. Отъ тамъ, на чело на една чета, заминж за Сопотъ и Карлово, съ цѣль да ги повдигне. Сопотъ и Карлово не възстанжхж, нъ И. сполучи да повдигне селата Синджирлие и Киселере. Въ Старо-Ново-Село той се съедини съ четата на Каблешкова, който бѣше повдигнжлъ това село, Крастово, Геренътъ, часть отъ Свакюй, половината отъ Строево и цѣлото Царацово. Всички тия бунтовници се съединихж въ Копривщица. До потжпкването на възстанието И. дѣйствувá въ тоя градецъ, отъ дѣто побѣгнж въ балкана съ Каблешкова и другитѣ. Погоненъ отъ потерята въ Тетевенско, той погинж, заедно съ *Волова*, въ вълнитѣ на Янтра; труповетѣ и на двамата се исхвърлихж подъ моста на с. Бѣла.

Икономовъ *(Теодосий).* Български учитель-книжовникъ прѣди освобождението ни. Т. И., роденъ въ Свищовъ въ 1836, училъ се първоначално въ родното си мѣсто, а послѣ въ Прага, нъ не довършилъ университетски курсъ. Като се върнжлъ отъ Чехия, той

станжлъ учитель, сетнѣ директоръ, и по-сетнѣ пакъ учитель при нѣкогашната българска гимназия въ Болградъ. Отъ него е първото драматическо съчинение въ новата ни книжнина — комедията *Ловчанский владика*, или *Бела на Ловчанския сахатчия* (Болградъ 1863), която прѣдставлява дѣйствия отъ развратно естество, каквито обикновено се приписватъ на тогавашнитѣ гръцки владици. Отъ него е и добрѣ познатата пѣсень *Дѣ ѝ родътъ ми*, написана по една чешска пѣсень и обнародвана въ г-нъ Дановия *Лѣтоструй* за 1869. Подъ неговата редакция сж излѣзли и тритѣ броя отъ спис. *Общъ Трудъ*, което се опитали да издаватъ прѣзъ 1868 учителетѣ отъ болградската гимназия. Т. И. починжлъ въ България въ 1871.

Икономовъ *(Тодоръ)*. Отличенъ български учитель, писатель и важенъ дѣецъ по церковния въпросъ. Т. И., роденъ въ Жеравна около 1835, починж въ Шуменъ въ 1892. Той се училъ първоначално въ родното си мѣсто, а послѣ въ Котелъ, София, Сливенъ и въ едно французско калугерско училище въ Цариградъ. На младо врѣме, И. съ надежда, че ще бжде испратенъ на учение въ западна Европа, станжлъ, по съвѣта на Д. Цанкова, учитель въ българско-униатското училище въ Цариградъ, а послѣ и дяконъ на Соколски, българско-униатский владика. Като отвели Соколски въ Русия, И. се отказалъ отъ униатството, и двѣ години се училъ въ киевската духовна академия. Слѣдъ това, учителствувалъ много врѣме въ Сливенъ и Шуменъ, и послѣ станжлъ дѣловодитель на тулченската община. Въ най-голѣмия разгаръ на церковния въпросъ, И. се яви въ турската столица и зе живо участие въ борбата съ гръцитѣ, като редактираше *Читалище*, сътрудничаше въ в. *Турция* и пишеше съ подписа си или безъ него въ всичкитѣ тогавашни български вѣстници. Българската учаща се младежъ въ Цариградъ — въ онова врѣме тя бѣше тамъ многобройна — бѣше си отличила И. като своя любимъ писатель и съ възхищение поглъщаше всичко, що излизаше отъ неговото перо. Нѣкои отъ неговитѣ статии, печатани въ *Читалище*, и до сега иматъ значение по нововрѣменнитѣ си идеи, или по строгата си научность. Авторътъ на гръмоносната статия *Една стжпка напрѣдъ (Читалище*, год. II, кн. XVII и XVIII), бѣше, заедно съ стария си другарь Славейкова, главний вдъхновитель на богоявленското происшествие (виж. *Церковенъ въпросъ)* и ржководитель на оная грандиозна българска демонстрация въ столицата на Султана, която накара Турция да излѣзе изъ колебанията си и да приведе въ испълнение фермана за основанието българска църква, въпрѣки лошата воля на тоя или оня патриархъ.

Слѣдъ освобождението ни, И. бѣше подпрѣдсѣдатель на I-то Велико Народно Събрание, министръ на Вжтрѣшнитѣ дѣла (1880), министръ на Общитѣ сгради въ Цанковото министерство слѣдъ падането на русскитѣ генерали, делегатъ на българското правителство въ Сърбия и др.; нъ той никога не бѣше вече толкова великъ, колкото въ Цариградъ. Когато бѣ въ Сърбия, И. написа *Писма* (печатани първоначално въ вѣст. *Марица*, и послѣ въ отдѣлна книжка въ Русе,

1883) за тая наша съсѣдка, въ които прокарва много вѣрни възгледи за сръбскитѣ работи. Пóсетнѣ, когато се бѣше явилъ въ опозиция, написа нѣколко политически брошури, каквито сж *Що трѣбва да правимъ, а що правимъ?* (Шуменъ, 1886); *Двѣ първи и послѣдни думи за З. Стоянова* (Русе, 1886); *Кой ще бжде найвиновний?* (Русе, 1886); *Дѣ е спасението—гласъ къмъ всичкитѣ българе* (Шуменъ, 1888) и др. И. помогнж и право на народното ни образование чрѣзъ разни ржководства—читанки, граматики, числителници, истории, — които списваше за училищата. Прѣзъ послѣднитѣ години отъ живота му, когато бѣше испаднжлъ въ неволя, VI-то обикновено народно събрание го пенсионира съ 500 лева мѣсечна пенсия.

Интересни подробности за И., за неговата личность и дѣятелность и за епохата, — много забѣлѣжителна въ нашата история — въ която е живѣлъ, се намиратъ въ статиитѣ *Изъ цариградскитѣ ми спомени* на С. С. Бобчева въ спис. *Българска Сбирка* (Пловдивъ, год. I, кн. I, II, III); *Горчиви въспоминания за послѣднитѣ дни на Т. Икономовъ* на Ил. Р. Блъскова (сжщото спис., год. I, кн. VIII); и *Нѣколко думи за Тодора Икономова* отъ П. П. К. (сжщото спис., год. II, кн. IV).

Икономосъ *(Константинъ)*. Единъ отъ първитѣ между гръцкитѣ учени на XIX-и вѣкъ, род. въ Царицани (Тесалия) въ 1780, умр. въ 1857. Постриженъ въ духовенъ чинъ на 21-годишна възрасть, той живѣлъ скитнически животъ — въ Солунъ, Смирна, Цариградъ, Одеса, С. Петербургъ, като бѣгалъ всѣкога отъ гонение. Учителскитѣ му курсове въ Смирна, проповѣдитѣ му въ Цариградъ, съчиненията му въ Русия, се отличавали всѣкога съ краснорѣчие и ученость. Отъ съчиненията му най-капиталното е *За прѣвода на Седемдесетьтѣ*, 4 тома въ 8°; други негови забѣлѣжит. съчинения сж: *Три книги върху риторическото искусство, Опитъ върху първоначалната тождественость на словѣно-русския и на грѣцкия езици* и др.

Икономъ, *гр.* 1) Пестовенъ човѣкъ. 2) Управитель на домакинска часть, векилхарчъ. 3) Първенствуѫщи свещеникъ.

Иконостасъ, *гр.* 1) Прѣдалтарно украшение отъ икони. 2) Единъ видъ долапъ на стѣна въ стая, съ икони въ него, за домашно поклонение.

Икосаедръ, *гр.* Двадесетстранникъ, правилно геометрическо тѣло ограничено съ 20 равностранни трижгълници.

Икосъ. Пѣсень, която се провлича при пѣнието и се пѣе слѣдъ кондака.

Иксионъ. По *баснос.* тесалийски царь, осжденъ постоянно да върти колело въ ада, за дѣто не показалъ гостоприемство Зевсу.

Иксия, *гр.* Растение съ красиви розови цвѣтове, прѣсадено отъ Африка.

Иктинъ. Гръцки архитектъ, който построилъ Партенона (V-и вѣкъ прѣди Р. Х.).

Il met les points sur les i. Французска пословица: той туря точкитѣ на *и*-тата. Пословицата означава човѣкъ точенъ въ дреболиитѣ, педантиченъ.

Il n'a pas inventé la poudre. Французска поговорка: той не е изобрѣтателтъ на барута, сир. не е толкова великъ, толкова отличенъ.

Ила. Израилски царь, синъ Васовъ (930 прѣди Р. Х.), царувалъ 2 години, убитъ въ пиянство отъ Зимрия, неговъ сановникъ, който го и наслѣдилъ *(Библ.)*.

Иларионъ Ловченски. Български поборникъ по церковния въпросъ. *И. Л.*, българинъ, родомъ отъ Елена, ловченски митрополитъ подъ вѣдомството на гръцката патриаршия отъ 1852, първенъ и дума не смѣелъ да каже по словѣнски въ пръква; пóсетнѣ отстжпилъ отъ патриаршията и минжлъ на българската страна въ борбата на българетѣ за церковни правдини съ патриаршията. Той се отказалъ отъ патриаршията слѣдъ завръщането отъ заточение на тримата владици Илариона Макариополски, Авксентия Велешски и Паисия Пловдивски (1864). Както той, така и другитѣ българе-архиереи (Доротей Софийски и Антимъ Видински), които още се навъртали вънъ по епархии, отишли въ Цариградъ безъ да добинжтъ установеното за това позволение нито отъ патриаршията, нито отъ правителството. Първата стжпка на новопристигнжлитѣ българе-владици била да заявжтъ явно отричането си отъ патриаршията; въ заявлението си тѣ казвали, че «се присъединяватъ къмъ древната и независимата Българска Патриаршия, на която животътъ неправедно се прѣкратилъ отъ прѣдшественницитѣ на патриарха, и която сега пакъ се възродила по волята на българския народъ».

Патриаршията не могла вече лесно да заточава; сега българетѣ-архиереи били само ограничени на постоянно мѣстожителство въ Ортакиой, цариградско село на Босфора. Тѣ, заедно съ българскитѣ първенци миряне въ Цариградъ, съставили единъ *Смѣсенъ съвѣтъ*, който обсжждаше българскитѣ церковно-народни работи и водеше прѣговори съ гръцката патриаршия съ посрѣдството на Високата порта, до когато Али-паша даде едно разрѣшение на церковния въпросъ (виж. *Церковнъ въпросъ*; *Али-паша)*.

Еднжшъ, дори и слѣдъ разрѣшението на въпроса (януар. 1872), турското правителство заточи за петь-шесть деня българетѣ архиереи въ ближния градецъ Измидъ, нъ само за да може великий везирь Махмудъ-Недимъ да се наслони на силата на общественото мнѣние въ България, та пó-скоро да приведе въ испълнение фермана за българската пръква. Върнжли се-не върнжли владицитѣ отъ това заточение и Смѣсеният съвѣтъ доби разрѣшение отъ турското правителство да пристжпи къмъ избора на български екзархъ. Понеже турското правителство бѣше заличило въ списъка на кандидатитѣ имената на Илариона Макариополски и Панарета, И. Л. излѣзе избранъ за екзархъ; нъ, Махмудъ-Недимъ не удобри тоя изборъ, та за пръвъ български екзархъ се избра, подтвърди и прогласи Антимъ Видински. Слѣдъ уреждането на екзархията, И. Л. станж пръвъ български Кюстендилски митрополитъ. Той починж въ епархията си на 13-и февр. 1884 въ дълбока старость.

Иларионъ *[Стояновъ]* **Макариополски.** Великъ поборникъ по церковния въпросъ, нáй-старий слѣдъ *Неофита* Хилендарски отъ борцитѣ срещу Фенеръ, многострадаленъ народенъ пастирь, братъ на *Н. Михаиловски.* И. М., роденъ въ Елена въ 1810, починж

въ Цариградъ въ 1875. Той се училъ първоначално по словѣно-български въ церковната килия въ родното си мѣсто и по гръцки въ Арбанаси и въ Търново; по́сетнѣ, откакъ се постригалъ въ Хилендарския монастирь, постжпилъ въ гръцкото училище на Карея въ Св. Гора. Незадоволенъ отъ ученето, което се добивало въ Карея, бжджщий народенъ подвижникъ отишелъ въ 1839 въ Гръция, която тогава се славила съ добрѣ-наредени училища. Тамъ той се запозналъ съ бжджщитѣ свои другари и дѣйци по церковния въпросъ — Д-ръ С. Чомакова, Панарета Пловдивски, Д-ръ К. Мишайкова и др.; и тамъ подъ влиянието на новия политически животъ на гръцитѣ, се усилило народното чувство на нашитѣ сънародници. Въ 1841 Ил. Михаиловски отишелъ въ Цариградъ, и слѣдвалъ Богословскитѣ науки въ патриаршеското гръцко училище на Куру-чешме до 1844. Въ това врѣме той прѣвелъ и издалъ така нареченото *Платоново Богословие*, на което приложилъ и една забѣлѣжителна статия по българското правописание. Съ това свое дѣло той за пръвъ пжть обърнжлъ на себе си вниманието на гръцката патриаршия; ала той прѣкрачилъ още по́-нататъкъ, като се явилъ горещъ поддържатель на Неофита Хилендарски въ агитацията му среща игото на Фенеръ. За това и той билъ заточенъ заедно съ Неофита въ Св. Гора (1845). Високо-прѣосвещений И., тогава иеромонахъ Хилендарски, можалъ да се избави отъ това си първо заточение въ 1848 само чрѣзъ високото посрѣдничество и ходатайство прѣдъ Високата Порта отъ страна на Н. Имп. Вис. Велики князъ Константина Николаевича, който въ 1848 ходилъ да посѣти Света Гора. Доклѣ И. прѣкарвалъ печалнитѣ дни на заточението си и Неофитъ изгнилъ въ свето-горския затворъ, посѣтото сѣме отъ тия поборници зело да прозебва: цариградскитѣ българе, благодарение на князъ Богориди, когото Александръ Екзархъ и другитѣ народни апостоли били обърнжли на страната си, се сдобили съ свой храмъ. И., като се освободилъ отъ заточението си, станжлъ служитель на тая първа българска пръква. Слѣдъ това, той цѣли 20 години (1849—1869) е билъ душата на народнитѣ дѣйци по церковния въпросъ.

Слѣдъ кръмската война и проглашението на хатихумаюна, българетѣ се съживили и насръдчили още по́-вече, та дигнжли по́-високо врѣва противъ гръцкитѣ владици. Въ тия обстоятелства гръцката патриаршия се видѣла принудена да се съгласи да ржкоположи иеромонаха И. за епископъ подъ название Макариополски; ала И. назначенъ ужъ за Търново по желанието на търновчене, си останжлъ въ българската пръква въ Цариградъ. Въ 1860, на Великдень, И. М. исхвърлилъ името на патриарха отъ литургията, като споменжлъ «всѣкое епископство православнихъ». Такъва била волята на народа и И. М. нж испълнилъ, ако и да прѣдвиждалъ, че всичката отговорность ще падне върху него. Скоро патриаршеското име се исхвърлило и токо-речи въ всичкитѣ пръкви на чисто-българскитѣ краища, дори и въ Пловдивъ отъ митрополита Паисия, чистъ гръкъ; и навредъ почнжли да прославляватъ съ въсторгъ имената на народнитѣ водителе И. М. и Авксентия Велешки.

Многократнитѣ *такрири* на патриаршията, съ които искаше наказанието на «прѣстжпницитѣ» турското правителство оставяло цѣла година безъ послѣдствие; и така още пó-вече насръдчило българетѣ да търсѭтъ правата си. Едвамъ въ 1861 г., 29 апр., патриаршията сполучила да испрати на заточение И. М., заедно съ двамата му съмишленици Авксентия и Паисия Пловдивски. И. билъ заточенъ първо, заедно съ другитѣ архиереи-сподвижници въ Княжескитѣ о-ви, и послѣ отдѣлно въ Кютая. Прѣзъ септем. 1864 г. заточенитѣ български свещеноначалници били повикани назадъ; турското правителство се опитало, нáдали искренно, да спогоди българетѣ съ патриаршията. Българетѣ не се забавили да се възползуватъ отъ обстоятелствата. Владицитѣ, заедно съ нáй-влиятелнитѣ мирски борци, съставили «Смѣсенъ съвѣтъ», който игра роля до края на рѣшението на българския церковенъ въпросъ (1870), и И. М. доживѣ да види пълно увѣнчание на светото дѣло. Слѣдъ уреждането на българската екзархия подъ управлението на Антима I Видински, И. М. заминѫ за епархията си, търновската, прѣзъ септ. 1872, и ѭ управлява около 2 години. Прѣзъ това врѣме — още прѣди освобождението ни — той основа първото българско духовно заведение въ Петро-Павловския монастирь при Лѣсковецъ. — И. М. се е отличавалъ по твърдата си воля, по строго-честния си характеръ, както и по крайното си родолюбие. Едно кратичко животописание на П. М. има въ *Сборецъ изъ живота на български пó-отлични мѫже* отъ П. Русески (Стара-Загора, 1887).

Илиада. Епическа поема отъ *Омира*, въ 24 пѣсни, на която събитията ставатъ около Троя или Илиосъ.

Илиевъ *(Атанасъ Т.)*. Български учитель-писатель, род. въ Стара-Загора въ 1852. Добилъ е срѣдното си образование въ едноврѣмешното старо-загорско V-класно училище, въ пловдивската новоотворена (1868/9) гимназия и въ таборската (въ Чехия) гимназия; слѣдвалъ е и, като волнослушатель, една година въ сърбската Висока Школа (въ Бѣлградъ) и двѣ години въ пражския университетъ по словѣнската филология. До 1898/9 е учителствувалъ 12½ години и е служилъ по администрацията пóвече отъ 8 години. Въ 1875, като учитель въ Стара-Загора, е билъ арестуванъ, поради опита за бунтъ (виж. *Заарско движение)*, осжденъ и освободенъ отъ затвора съ запрѣщение да учителствува. Слѣдъ освобождението, И. учителствувалъ и послѣ служилъ по администрацията, доклѣ въ 1886 билъ уволненъ въ качество шуменски окржженъ управитель, «като ще се има прѣдъ видъ за друга длъжность». Подирь това И. продължи учителското си поприще: станѫ учитель въ софийската държавна дѣвическа гимназия и пó-сетнѣ — директоръ на старо-загорската държавна *Мариинска* гимназия, която длъжность занимава и сега.

И.-вата литературна дѣятелность състои въ слѣднитѣ му пó-важни трудове: *Природата въ българскитѣ народни пѣсни и приказки*, стат. въ Цариградското спис. *Читалище*, 1872, кн. 18; нѣколко статии и рецензии въ научно-литературното спис. *Денъ*, (Цариградъ, 1875); *Върху причинитѣ, които спомагатъ или прѣчѫтъ да се*

развива народонаселението, статия въ пловдивското спис. *Наука*, 1881, кн. III, IV, XI и XII; *Исторически бѣлѣжки за Стара-Загора* въ статистическия календарь на старозагорския окржгъ, 1882; редовно сътрудничество въ спис. *Земледѣлецъ*, издавано отъ покойния Д. Наумова, дѣто покрай другитѣ статии и рецензии вмѣстени безъ подписъ е статията *Първоначални познания отъ политическа икономия* по M. H. Kozy, 1883, бр. 7 — 36; *Фантазия и естетически вкусъ у младежитѣ*, споредъ Д-ръ П. Дурдина, въ софийското спис. *Денница*, год. I, кн. 10 и *Капината въ българската народна поезия* въ сжщото спис., год. II., кн. 6.

Въ отдѣлни издания И. е издалъ слѣднитѣ: *Съкратена история на умственото развитие въ Европа* отъ Д. И. Писарева (Цариградъ, 1875, кн. I); *Отборъ отъ животописи на велики мжже* (Сливенъ, кн. I, 1884 и кн. II, 1885); *Старо-загорски окржгъ въ народо-икономическо отношение* (Стара-Загора, 1885); *Сирота мома*, балада, прѣведена отъ чешски, съставлява кн. V отъ Ил. Блъсковитѣ *Съврѣменни книжки* (Русе, 1886) и 2-о изд. (Стара-Загора, 1887).

Като учитель на софийската дѣвическа гимназия, И. редактираше, заедно съ Д-ръ Ив. Шишманова, министерския *Сборникъ за народни умотворения, наука и книжнина* отъ 1889 до 1892, особено отдѣла народни умотворения, дѣто и обнародва статии: *Погледъ върху българската нумизматика*, кн. I; *Българскитѣ прѣдания за исполини*, кн. III и IV; *Свадбарскитѣ обреди на словѣнскитѣ народи* (съчинение отъ К. Волкова, прѣводъ отъ русски), кн. III, IV и VIII; *Растителното царство въ народната поезия*, кн. VIII и IX.

И. е списалъ и нѣколко учебника: *Читанка* въ нѣколко книжки, *Начална практическа граматика*, *Синтаксисъ на български езикъ*, *Кратко всеобщо земеописание* и др.

Илий. Първосвещеникъ и сждия Израилевъ 40 години, живѣлъ до 1116 прѣди Р. Х., благоразумно управлявалъ израилския народъ; нъ билъ наказанъ отъ Бога за синоветѣ си Офний и Фенесъ, на които повѣрилъ служението въ скинията, въпрѣки порочния имъ животъ. Въ една битва съ филистимцитѣ двамата му синове били убити и скинията зета отъ неприятеля. И., като чулъ за това, паднжлъ отъ стола си и умрѣлъ на 98-годишна възрасть (*Библ.*, 1 Цар. гл. 1, 2, 4). Прѣемникътъ му билъ Самуилъ.

Илиополъ (гр. *градъ на слънцето*). Гръцкото име на староегипетски градъ Онъ (*слънце, свѣтлина*), на Нилъ, на връха на делтата му. Това име е дадено на тоя градъ въ прѣвода на александрийскитѣ прѣводителе на Св. Писание. Тоя градъ е билъ срѣдоточие на египетската мждрость. Споредъ едно прѣдание, Солунъ, Талисъ и Платонъ се учили при илиополскитѣ свещеници. Менетонъ, историографътъ на Египетъ, е билъ илиополски първосвещеникъ, служба, която вѣкове по́-рано испълнявалъ, казватъ, тестътъ на евреина Иосифа. Развалинитѣ на И. още покриватъ едно пространство отъ около 5 чет. килом. Единъ отъ червено-гранитнитѣ обелиски, отдавна прочути подъ името *Фараонови игли*, още стои близу до село Матарие. Има причини да се прѣдполага, че обелискътъ, извѣстенъ съ името *Клеопатрина игла*, въ нашото врѣме

прѣнесенъ въ Англия, е билъ нѣкога донесенъ въ Александрия отъ И.

Илиополъ *сирийски.* Виж. *Баалбекъ.* Тоя градъ се споменува въ Библията (Амосъ 1; 5) подъ името «полето Авенъ» или слънечно поле.

Илинойсъ. Една отъ Съединенитѣ Държави въ Америка, съ прѣдѣли на сѣв. Висконсинъ; на ист. езеро Мичиганъ и държава Индиана, отъ която ѭ дѣли донѣйдѣ р. Уабашъ; на югъ рѣка Мисисипи и Охио; и на зап. Мисисипи. Простр. 146,717 чет. килом.; насел. 3,830,000 жит. Населението се е увеличавало съ чудесна бързина. Въ 1810 е било 12,282, въ 1820, — 55,211; въ 1830, — 157,445; въ 1840, — 476,183; въ 1850, — 851,470; въ 1860, — 1,711,753; и въ 1870, — 2,511,096. По́-вече отъ половината илинойци, въ 1870, сѫ били родени въ други отъ Съединенитѣ Държави и въ Европа; голѣма часть сѫ ирландци и германци. Сѣдалище на управл. е *Спринфилдъ,* токо-речи въ срѣдата на държавата; а на́й-важнитѣ градове сѫ Чикаго, главното пристанище на езеро Мичиганъ, Галена и Алтонъ на Мисисипи, и Каиро, на южния край на Централна желѣзница, и при сливането на Мисисипи съ Охио. И. е изобщо равна земя; сѣверната часть състои отъ ливади и степи; въ южната прѣобладаватъ гори. Като земедѣлческа държава И. занимава първо мѣсто. Главнитѣ произведения сѫ: жито, царевица, тютюнъ, ленъ, ябълки, круши, праскви, грозде и др. Скотовъдството произвожда добитъкъ и свине; на годината се продаватъ животни за по́-вече отъ 300,000,000 лева. Отъ минералитѣ се добиватъ, освѣнъ каменни вѫглища, олово, желѣзо, цинкъ, мѣдь, соль и др. Желѣзни издѣлия и вълнени стоки. На търговията помага на́й-много корабоплаването по р. Мисисипи, Охио, Уабашъ, Илинойсъ и по ез. Мичиганъ. На́й-важний търговски гр. е Чикаго. — Държавата И. е била припозната въ 1809 за́ територия, а въ 1818 за държава. Сегашната конституция сѫществува отъ 1870. Сенатътъ състои отъ 51, а камарата на прѣдставителитѣ — отъ 153 члена, избирани за 2 години. Гласователетѣ трѣбва да сѫ прѣбивавали въ държавата една година, въ окрѫга 90 дни, и въ околията още 30 дни.

Илинойсъ. Голѣма рѣка въ Съединенитѣ Държави; образува се въ държ. Индиана отъ рѣки Канкаки и Депленъ; лѣвъ притокъ на Мисисипи; 680 килом.; при устието 2 ½ килом. широка; корабоплавателна по 330 килом.; единъ искуственъ корабоплавателенъ каналъ съобщава И. съ езеро Мичиганъ.

Илиризмъ. Така се нарича стремлението на словѣнскитѣ народи въ южната часть на австроунгарската империя къмъ духовно общение помежду си, а именно: между хърватетѣ, словенцитѣ, сърбетѣ, далматинцитѣ, крайненцитѣ и каринтийцитѣ. И. се пробудилъ отъ врѣмето на французската революция въ 1830, особено съ залѣганията на Людовика Гайя. Виж. *Гай.*

Илирия. Римското име на една страна, на която прѣдѣлитѣ въ старо врѣме сѫ били различни въ разни врѣмена. Въ IV-и вѣкъ прѣди Р. Х. *илирийцитѣ,* които, заедно съ *тракийцитѣ,* па вѣроятно и съ *венетитѣ* (въ Италия), съставля-

вали единъ клонъ отъ арийското или индогерманско племе, населявали цѣлото източно крайбрѣжие на Адриатическо море и ближнитѣ острови, съ западнитѣ части на Македония до Епиръ. Филипъ Македонски завоевалъ И. до р. Дринъ, и тогава се появило раздѣлението на Гръцка И. (Illyris Graeca) и Варварска или Римска И. (Illyris Barbara или Romana). Първата, сега Албания, влѣзла въ прѣдѣлитѣ на Македония. Варварска И. била раздѣлена на Япидия, Ливурния и Далмация. Илирийцитѣ били прѣдадени много на пиратството, което ги докарало въ стълкновение съ римлянетѣ, които ги и подчинили около два вѣка прѣди Р. Х. Тѣ се опитвали много пжти да отърсѫтъ римското иго, нъ всѣкога бивали разбити, и страната имъ станжла важна римска область, която обгръщала земитѣ прѣдставлявани въ сегашнитѣ врѣмена отъ Кроация, Далмация, Херцеговина, Черна-гора, близу цѣла Босна и една часть отъ Албания. При раздѣлението на римската империя, И. се раздѣлила и тя на западна И., която останжла на Западната империя, и на източна И., която влѣзла въ състава на Източната империя. Отъ 159 до 530 И. минувала подъ властьта на хунитѣ, готитѣ, гепидитѣ, лонгобардитѣ и авaретѣ; отъ 620 тая страна завзели словѣнски племена, и името И. изчезва изъ историята; остатки отъ илирийския народъ сж се уназили въ албанцитѣ. Въ 1809 се явява изново името *И.*, когато Наполеонъ образувалъ *Илирийски* области отъ Каринтия, Далмация и всичкитѣ земи отъ Адриатическо море до Сава, които тогава принадлежали на французската империя. Вѣнский миръ, въ 1815, прѣдалъ тия области на Австрия, която ги раздѣлила на двѣ, съ гл. градове Лайбахъ и Триестъ. Това раздѣление траяло до 1849, когато двѣтѣ области административно били подраздѣлени на Каринтия, Крайна или Карниола, Приморска страна, окржжия на Герцъ, на Градиска и Истрия, и Триестска область.

Илития. Старогръцка богиня, помощница на родилкитѣ.

Иличъ *(Иованъ)*. Австрийско-сръбски поетъ, авторъ на Песме (1854 — 1858).

Ilium fuit, *лат.* Троя е сжществувала.

Илия. Израилски пророкъ, роденъ въ Тисва, Нефталимовъ градъ, въ врѣмето на Ахаава и Иезавель (900 год. прѣди Р. Х.). Библията ни казва, че билъ единъ отъ найнеустрашимитѣ и самоотвержени пророци; изобличавалъ беззаконията на израилския народъ, прѣдказалъ суша и гладъ за 3 години, а на гонителя си Ахаава — позорна смърть и истрѣблението на цѣлия му домъ, и правилъ чудеса. Той билъ зетъ живъ на небето; възнесълъ се въ огнена колесница *(Библ.*, 4 Цар. 2 гл. и 3 Цар. 17; 21). Кога се възнасялъ, И. пуснжлъ кожуха си на ученика си Елисея (виж. *Елисей)*, вслѣдствие на което Елисей наслѣдилъ пророческата му дарба. По мнѣнието на нѣкои свети отци, И. ще бжде прѣдтеча на второто пришествие Христово.

Илия *(Св.)*. Найвисокий връхъ на Тайгетъ; 2,400 метра надъ морското равнище.

Илйо воевода *(Илйо Марковъ)*. Славенъ борецъ за българската свобода, който цѣли 30 години е воювалъ противъ народнитѣ тиране турцитѣ и е всѣвалъ страхъ и трепетъ у тѣхъ, род. въ с. Бе-

рово, Малешовско, кждѣ 1805, починж въ Кюстендилъ въ 1898. По причина на дълбоката си старость бѣше извѣстенъ прѣзъ послѣднитѣ си години съ името *Дѣдо Илйо*. Въ началото, както по́-вечето наши прочути хайдути, той не е гонилъ великата идея— освобождението на отечеството, а е ималъ за цѣль отмъщението за сторени пакости и защитата на слабата рая. Причината да излѣзе тоя юнакъ по горитѣ е била убиването на брата му Станка отъ турцитѣ. Скоро въ гората около И. се събрали стотина души злочести българе да търсѭтъ защита и отмъщение; ала И. си избралъ отъ тѣхъ всичко 15 души, на́йюначнитѣ, и ги повелъ слѣдъ себе си по горитѣ и планинитѣ. Цѣли 12 години *И. в.* хайдутувалъ токо-речи непрѣкжснжто и прѣзъ това врѣме се прочулъ вредъ на́длъжъ и на́ширъ въ турското царство. Па не е могло да не стане всеизвѣстенъ юнакътъ, който замръквалъ съ четата си на Странджа, а осъмвалъ на Срѣдна-гора; явявалъ се на Богданъ, а слѣдъ два дни смаянитѣ аги го чували въ Пиринъ; затова и захванжли да го сравняватъ съ дивния Крали Марка, па и за него се изработила у народа народната пѣсень

Илйо е юнакъ надъ юнакъ.
Не дава обиръ да стане,
Не дава зулумъ да бжде,
Не дава хайта да мине
По тая Рила-планина
Отъ рѣзанитѣ читаци.

Самата войска се бои отъ него, защото вѣрва,

Че си е Илйо войвода
На Крали Марка дѣтето*).

*) Виж. *Наука*, кн. XI и XII и Хитовъ стр. 133.

И. в. ималъ свърталището си въ Сърбия. Той образувалъ въ Бѣлградъ въ 1862 единъ отъ двата отряда, — македонский — отъ които състояла българската легия. Извѣстно е, че другий отрядъ се намиралъ подъ командата на Раковски. И. в. билъ пенсиониранъ отъ сръбското правителство, което знаяло, че ще има нѣкога нужда отъ юначеството и вѣщината му. Въ 1876, прѣзъ сръбско-турската война, прѣдишната слава на опитния воевода привлѣкла много юнаци и той воювалъ съ 300 ратници; на другата година, прѣзъ русската война за освобождението ни, *И. в.* се подвизавалъ съ една дружина отъ 150 души около Етрополе. Слѣдъ освобождението, въ 1880, И. биде пенсиониранъ отъ Народното Събрание. Дори и въ прѣклонни години — на 80-годишна възрасть — Дѣдо Илйовото юнашко сърдце не го остави да не земе участие въ войната, която ни обявихж сърбетѣ въ 1885; той командуваше тогава една доброволническа чета. Подробности за *И. в.* има въ шуменското спис. *Утро* (год. I, 1892, бр. 4 и 5).

Илменъ. Езеро въ сѣв.-западна Русия, новгородска губерния, има видъ на равнобедренъ трижгълникъ, простр. 704 четв. килом., на́й-голѣмата му дълбочина 6 метра. И. прибира нѣколко голѣми рѣки: Шелонь, Ловать, Мста и много малки, а изпуща р. Волховъ. Въ устията на рѣкитѣ, които се вливатъ въ езерото, сж се образували много острови. Пролѣть езерото се подига по́-високо отъ обикновеното равнище на 4 метра, и корабоплаването става много опасно. Корабоплаването по езерото захваща отъ майя и се свръшва по ноем-

врия. И. съ каналитѣ си образува единъ отъ най-главнитѣ рѣчни пжтища въ Русия; той се съобщава чрѣзъ Волховъ съ Ладожско езеро. И. изобилва съ риба, и риболовството съставя важна мѣстна промишленость; по-вече отъ 20,000 души се поминуватъ съ риболовство. Езеро И. е исторически забѣлѣжително, защото на неговитѣ брѣгове живѣли словѣнскитѣ племена, които прѣди по-вече отъ 1000 години (862) поканили варяго-руситѣ да отиджтъ да имъ царуватъ, отъ което врѣме брои годинитѣ си началото на русския народъ.

Илоти, *гр.* Робе на староврѣменнитѣ лакедемоняне или спартанци. — Илотитѣ сж биле люде заробени отъ спартанцитѣ въ война. Тѣхното състояние е било твърдѣ плачевно. Тѣ били имотъ на държавата. Тѣмъ се прѣдавали най-тежкитѣ земедѣлчески работи. Бияли ги всѣка година, за да имъ наумѣватъ за робството имъ, и подлагали ги на всѣкакви унижения. Понѣкога и убивали една часть отъ тѣхъ, когато имало страхъ отъ многобройностьта имъ за държавата. По едно врѣме Спарта, градъ съ по-малко отъ 40,000 жит., имала 200,000 илоти. — **Илотство**. Състоянието на илотъ; въ прѣносенъ смисълъ, унизително състояние.

Илъ-де-Пенъ. Островъ въ Тихи океанъ, въ зависимость отъ Нова Каледония; 1,000 жит. Принадлежи на Франция, която испраща въ него осжденитѣ на тежки работи.

Илъ-де-Франсъ. Старото име на островъ Маврикий (на Англия отъ 1763).

Илюзия, *лат.* Измамлива привидность; измама на чувствата, когато привидното се зима за истинско; измама, призракъ. Въ *пренос. см.* химерическа или несбжджчна надежда, мечта. *Правж си илюзии,* самооблъщавамъ се. — **Илюзоренъ.** Въображаемъ, мечтателенъ, неосжществимъ: *илюзоренъ страхъ, илюзорна сполука, илюзорно обѣщание.*

Илюминати (лат. *просвѣтени).* Име, което се е давало на членоветѣ на разни тайни дружества, религиозни или политически, въ разни врѣмена. Такъво е било въ Испания, въ края на XVI-и вѣкъ, едно дружество, на което членоветѣ се прѣдавали на нѣкои отвратителни пороци съ вѣра, че молитвата имъ ги спасява отъ всѣкой грѣхъ. Инквизицията съ крайни строгости прѣмахнжла това дружество. Подобни дружества, съ нѣкои видоизмѣнения въ основата имъ, имало въ XVII-и и XVIII-и вѣкъ въ Франция, Белгия и Швеция. Най-забѣлѣжителното е било едно дружество въ Бавария, основано отъ Адама Ваисхаупта, професоръ на каноническото право въ Инголщатъ. Цѣльта му е била да съедини всички човѣци съ една и сжща връска, да възбуди у човѣцитѣ любовь къмъ добродѣтельта, да работи за установение господството на разума и за закрилята на обществото отъ всѣко притѣснение. Подъ гнета на иезуитството, дружеството се распространило толкова бързо, че по едно врѣме по-вече отъ 2,000 най-образовани мжже въ Германия били негови членове. Тайното влияние на тия илюминати се считало за главна причина на много политически събития въ врѣме на французската революция. Баварский краль видѣлъ опасность отъ сжществуването на това дружество,

та го растурилъ, па и изгонилъ основателя му (1784-1785).

Илюминаторъ (отъ лат. *иллюминаре*, освѣтлявамъ). Отверстие въ покрива или въ страна на параходъ, въ което се намира мѣдна рамка съ дебело стъкло въ нея за да е видѣло въ камара. И.-тѣ сѫ така направени, че могѫтъ да се отварятъ, за да влиза отъ вънъ чистъ въздухъ.

Илюминирамъ (фр. отъ лат. *иллюминаре*, освѣтлявамъ). Освѣтлявамъ, понѣкога съ разношарни свѣтила и огневе, сграда, улица, и др. въ тържественъ случай.

Илюстрация (лат. *пояснение*). Списание или книга, пояснена или украсена съ картини; понѣкога бива и наопаки, сир. текстътъ служи за пояснение на картината. — **Илюстрирамъ**. Украсявамъ или поясняваме книга, списание съ картини. — **Илюстрованъ**. Украсенъ или поясненъ съ картини: *илюстровано списание*. — Наклонностьта къмъ илюстриране много помогнѫла за усъвършенствуване гравирането на дърво. Обичайтъ да се илюстрираръ книгитѣ и списанията се явилъ, въ XVIII-и вѣкъ, въ Англия, отдѣто прѣминѫлъ въ Франция и т. н. Английското списание *The Illustrated London News*, едно отъ на́й-първитѣ, още занимава първо мѣсто; *The Graphic*, по́ново списание, е главний му съперникъ.

Илямъ, *тур.* Прѣсѫда; сѫдебно рѣшение.

Имакулация, *лат.* Нескверность, непорочность; догма за безгрѣшното зачатие и рождение на Св. Дѣва Мария отъ майка ѝ Ана.

Иманентенъ, *лат.* Постояненъ, неразлѫченъ; въ противоположность на *трансцендентенъ*. Въ *метафиз.*, казва се за Върховното сѫщество, когато го припознаватъ за слѣто съ битието на свѣта, безъ да притежава нѣщо, което би прѣвишавало свѣта.

Имаминъ, *араб.* Религиозенъ началникъ у мохамеданетѣ.

Имаретъ, *араб.* Странноприменъ домъ при джамия.

Имбрихъ. Хърватски списатель, 2-та половина на XVIII-и вѣкъ.

Именителенъ падежъ. Въ *грам.* първий падежъ въ граматическо склонение, който именува прѣдмѣта или подлога. — **Именитъ**. Знатенъ, знаменитъ. — **Именованъ**. Номиналенъ, който е исказанъ въ името, въ думитѣ: *именована стойность* — **Именовано число**, което носи името на прѣдмѣтитѣ: петь *овце;* въ противоположность на отвлѣчено число *петь*.

Имитирамъ, *лат.* Подражавамъ. — **Имитация**. Подражание, таклидъ (за *стока* и др.).

Имитлийски проходъ. Единъ отъ по́-главнитѣ второстепенни проходи прѣзъ Шипченския балканъ. Подкача отъ с. Имитлие и отива до Габровското шосе. Проходътъ е планинска пѫтека, и служи за съобщение само на ближнитѣ села. Тоя проходъ прѣминѫхѫ нашитѣ първи опълченци прѣзъ врѣме на войната въ 1877—78, прѣзъ коледнитѣ праздници.

Имовѣренъ. На който може да се дава вѣра, да се вѣрва, вѣроятенъ, правдоподобенъ. Оттука *имовѣрность*.

Императивенъ (лат. отъ *импера́ре*, заповѣдвамъ). Повелителенъ: *императивенъ тонъ*. — **Императоръ**, — **трица**. Господарь, господарка на империя. Оттука *императорски*, който принадлежи на императоръ, на императрица. — **Империализмъ**. Система на импе-

раторско правление. — **Империалистъ**. Привърженикъ на империализмъ.

Империалъ, *лат.* Русска златна монета отъ 10 рубли 30 копейки.

Imperium in imperio, *лат.* Държава въ държава.

Империя (лат. *империумъ*, отъ *импера́ре*, заповѣдвамъ). Нѣколко страни заедно подъ владичеството на господарь, който носи титлата императоръ: *германската империя*. Оттука *имперски*, който се отнася на империя, който принадлежи на империя.

Империя *(Западна* или *Западно-римска)*. Виж. *Западно-римска* империя.

Империя *(Източна* или *Източно-римска)*. Виж. *Византийска* империя.

Империя *(Небесна)*. Име, което китайцитѣ даватъ на отечеството си.

Импозантенъ (фр. отъ лат. *импонере*, полагамъ, турямъ отгорѣ). Който налага неволно почтение или уважение къмъ себе си, внушителенъ или впечатлителенъ по численостьта си или по тържественостьта си, величавъ, величественъ: *импозантна манифестация*.

Импонирамъ (лат. *импонере*, полагамъ, турямъ отгорѣ). Възбуждамъ къмъ себе си уважение съ впечатлението, което правѭ съ обноскитѣ си: *напразно господство му се мѫчи да ми импонира; вънкашний изледъ не е доста*.

Импортация, **импортъ**, *лат.* Вносъ *(стока отъ странство)*. — **Импортирамъ**. Внасямъ *(стока отъ странство)*.

Импресарио, *итал.* Съдържатель на театръ.

Импровизирамъ, *лат.* (improvisus, непрѣдвиденъ). Правѭ или уреждамъ нѣщо на минутата, безъ приготвяне; *импровизира ни една вечеря. Импровизира ни една рѣчь, една пѣсень*. — **Импровизаторъ**. Човѣкъ, който има дарбата да импровизира. — **Импровизация**. Импровизирането.

Impromptu, *лат.* Импровизирано, направено на минутата, безъ особено приготвяне (за стихотворение, слово и др. т.).

Импулсивенъ, *лат.* Двигателенъ, побудителенъ; който дѣйствува подъ влиянието на двигателна сила: *импулсивната експансивность у тоя човѣкъ*.

Имущество. Имотъ.

Имѣние. Владѣние, чифликъ.

In aeternum, *лат.* Вѣчно.

In vino veritas, *лат.* Има истина въ виното, сир. истината се казва подъ влиянието на виното.

In quarto, *лат.* На четвъртина, сир. съ 8 страници въ листа (за *напечатани книги)*.

In octavo или in 8°, *лат.* На осмина, сир. 8-а часть отъ листъ. Въ книга, напечатана на осмина, има 16 страници въ листа.

In ovo, *лат.* Въ яйцето.

In omnia paratus, *лат.* Готовъ за всичко.

In pace, *лат.* Въ миръ, миромъ.

In petto, *итал.* Въ сърдцето си, втайнѣ, на ума си.

In plano, *лат.* Форматъ на напечатана книга въ форма (листъ никакъ не прѣгънѫтъ).

In coelo quies, *лат.* Покой има на небето.

In solo Deo salus, *лат.* Само въ Бога има безопасность.

In utrumque paratus, *лат.* Приготвенъ и за това и за онова събитие.

Иначе, *рус.* Инакъ, другояче.

Инвалидъ, *лат. (инъ*, не; *валидъ*, силенъ, якъ). Немощенъ, безсиленъ за работа човѣкъ. Оттука **инвалиденъ**, недѣеспособенъ:

инвалидна пенсия, пенсия за недѣеспособность (неспособность за работа).

Инвентаръ *(лат. инвенире,* изнамирамъ). Подробенъ и точенъ описъ (на *стоки, покжщнина,* и др. т.).

Инвеститура (отъ лат. *инвестире,* обличамъ). Обличане съ санъ, тържествено провъзгласяване нѣкого въ санъ.

Инголщадъ. Баварски укрѣпенъ градъ (Горна Бавария), на лѣвия брѣгъ на Дунавъ, 75 килом. на сѣв.-зап. отъ Мюнхенъ; 15,390 жит. — Шведский краль Густавъ Адолфъ напразно обсаждалъ И. въ 1632; австрийский генералъ Лудовикъ Баденски го прѣзелъ въ 1704, и французетѣ — въ 1800. Французетѣ сравнили съ земята укрѣпленията му; ала въ 1827 градътъ билъ укрѣпенъ изново въ голѣмъ размѣръ, и двѣтѣ твърдини на лѣвия брѣгъ на рѣката особено се отличаватъ по гиздавостьта и якостьта си.

Inde irae, лат. Оттука омразитѣ; употрѣбява се въ единст. число: оттука происхожда омразата.

Индетерминизмъ, *лат.* Учение за безусловната свобода на човѣшката воля. Оттука *индетерминистъ,* послѣдователь на индетерминизма.

Индже Балабанъ. Пълководецъ на султанъ Мурада, който прѣзелъ, казватъ съ хитрость, Срѣдецъ, сегашна София (1382).

Индже-балканъ. Общото име на юго-източния клонъ отъ Стара-планина, който отдѣля долината на рѣка Малка Камчия отъ тракийската равнина. *И.-б.,* споредъ селата и мѣстата, покрай които минува, носи и слѣднитѣ имена: *Чаталка, Сини-камене* (на ист. отъ Сливенъ), *Ичера-планина, Гребенецъ* (надъ с. Глушникъ), *Стиду-балканъ, Индже-балканъ* и др.

Инджиджианъ (отецъ *Лука).* Арменски списатель-калугеръ, единъ отъ нáй-отличнитѣ членове на Мехатеристското (римокатолическо) братство; оставилъ е *Археология* или *Исторически старини,* на арменски (3 тома, Венеция, 1835), — съчинение, което съдържа всичко, що има нáй-интересно върху старитѣ обичаи на арменцитѣ и др.; и *Географическо описание на стара Армения,* съчинение сжщо много цѣнно, 1 т. 1822; и др. (род. Цариградъ 1758 — умр. Венеция 1833).

Индиана. Една отъ Съединенитѣ Държави въ Америка, на западъ, съ прѣдѣли езеро Мичиганъ и държава Мичиганъ, на сѣв.; Охио, на ист.; Илиноисъ, на югъ; Кентжки, на зап. Простр. 94,143 чет. килом.; населен. 2,440,000 жит. Въ 1800 населението е било само 4,875; въ 1810 — 24,520; въ 1820 — 147,178; въ 1830 — 343,031; въ 1840 — 685,866; въ 1850 — 988,416; въ 1860 — 1,350,941; въ 1870 — 1,680,637. Поселенцитѣ сж били отъ други американски държави и отъ Германия и Ирландия. И., равна земя, е много плодородна; произвожда жито, царевица, добитъкъ, свине, вълна, тютюнь, вино и др. Поп се отъ Охио и Уабашъ. Страната е богата съ каменни вжглища и солници. Земедѣлието, индустрията и търговията сж много развити. Стойностьта на всички земедѣлчески произведения на годината надминува 600,000,000 лева. Главнитѣ индустриални издѣлия сж земедѣлчески орждия, обуща, вагони, кола и колесници, дрѣхи, покжщнини, желѣзни и кожани из-

дѣлия, вълнени стоки и др. И. има само едно пристанище, Мичиганъ-Сити, на оз. Мичиганъ, и нѣма права другоземна търговия; вжтрѣшната ѝ търговия става по корабоплавателнитѣ ѝ рѣки Охио, Уабашъ и др., по каналитѣ ѝ, и по желѣзницитѣ ѝ. — Сѣдалище на управл. е *Индианополъ*, токо-речи въ срѣдата на държавата, и главнитѣ градове сж: Ивансвилъ, Ню-Албани, Мядисжнъ, Ричмондъ, Геръ-Хотъ, Лафайетъ, Фортъ-Уейнъ и прѣдпоменжтий гр. Мичиганъ. Държавата има единъ университетъ. Управлява се отъ управитель, сенатъ и прѣдставителска камара. Сенатътъ състои отъ 50 члена, избирани за 4 години, а прѣдстав. камара отъ 100 члена, избирани за двѣ години. Годишната заплата на управителя, избиранъ за 4 години, е 40,000 лева. Всѣкой гражданинъ, който е живѣлъ 6 мѣсеца въ държавата, има правото за гласуване. Между другитѣ благотворителни заведения, въ 1879 е основано едно заведение за слабоумни.

И., колонизирана отъ французетѣ въ 1730, минжла въ ржцѣтѣ на англичанетѣ въ 1763. Територия (виж. тая дума) станжла въ 1801, а приела се въ съжза на Съединенитѣ Държави въ 1816.

Индианополисъ. Гл. градъ на държава Индиана (Съединенитѣ Държави), на Хуайтъ Ривжръ (Бѣла Рѣка), 160 килом. на сѣв.-зап. отъ Цинцинати и 700 килом. на зап. отъ Вашингтонъ; 80,000 жит. И., хубавъ градъ, построенъ по планъ, е съвсѣмъ новъ; той е билъ избранъ за сѣдалище на управл. на държавата въ 1824. Улицитѣ му, прави и широки, се прѣсичатъ на прави жгли. Деветъ моста, — всички, освѣнъ единъ, желѣзни, три отъ които за желѣзници, — кръстосватъ рѣката въ града. И., токо-речи въ срѣдата на държавата, е срѣдоточие на 13 желѣзници, които, съ многобройнитѣ си клонове, съединяватъ богатитѣ земедѣлчески окржзи и западнитѣ главни градове. Една желѣзница около града съединява всичкитѣ други желѣзници. По-вече отъ 80 пжтнически влака, съ срѣдно число 10,000 пжтници, влизатъ всѣкой день въ града и излизатъ отъ него, и по-вече отъ 700,000 товарни вагона влизатъ на годината въ града и излизатъ отъ него. Има два голѣми елеватори за жито и много фабрики за вагони, земедѣлчески машини, органи, пияна и др.; 6 народни и нѣколко частни банки, 70 църкви и др. Въ И. има още арсеналъ на Съединенитѣ Държави, държавенъ университетъ, 2 медицински училища, римо-католич. богословско училище, консерватория, училище на изящнитѣ искусства, лудница, заведения за слѣпи и за глухонѣми и др.

Индивидуаленъ (лат. *индивидуусъ*, нераздѣленъ). Нераздѣленъ самъ по себе, отдѣленъ, особенъ; частенъ, личенъ. — **Индивидуализмъ.** Обособеность; състоянието на едно нѣщо — сжщество, животно, растение — отдѣлено по отношение къмъ другитѣ нѣща отъ сжщия видъ. — **Индивидуализирамъ.** Обособявамъ, разглеждамъ нѣща отъ единъ видъ всѣко особено. — **Индивидуалность.** Особно, отдѣлно битие; отличителнитѣ признаци на единъ прѣдмѣтъ отъ други: *нашата народна индивидуалность.*

Индиготинъ, *лат.* (отъ исп. *индиго*, синило). Основното вещество на синилото.

Индиецъ. 1) Житель на Индия. 2) Житель отъ кое-да-е американско племе, което е обитавало Америка отъ памтивѣка. Това име е било дадено на американскитѣ туземци поради погрѣшното понятие на раннитѣ пѫтешественици, Колумбъ и други, че новооткритий материкъ е билъ една часть отъ Индия. Това скоро се показало, че е погрѣшка; нъ името индийци си останѫло, само съ тая разлика, че сега, когато говорѭтъ за тия жители, обикновено казватъ *американскитѣ индийци.* — Нѣкои етнолози (Блюменбахъ и др.) считатъ американскитѣ индийци за отдѣлно човѣшко племе; други (Лейтамъ) — ги причисляватъ къмъ монголското племе. Споредъ етнолозитѣ отъ втората категория, праотцитѣ на сегашнитѣ американски индийци, въ една отдалечена епоха въ историята на свѣта, прѣминѫли отъ Азия въ Америка, и тамъ стояли съ хиляди години отдѣлени отъ останѫлото човѣчество, като минували постепенно прѣзъ разнитѣ стадии на варварството и образованостьта. Ония, които считатъ американскитѣ индийци за отдѣлно човѣшко племе, притезаватъ, че това племе е така туземно за Америка, както е самий американски материкъ съ неговата фауна и флора. Нáй-новий авторитетъ по прѣдмѣта, Д-ръ Робертъ Браунъ, въ съчин. си *Човѣшкитѣ племена*, приписва на американцитѣ азиятско происхождение. Той казва: «Американскитѣ индийци не само на гледъ приличатъ на нáй-ближнитѣ си съсѣди, сѣверо-източнитѣ азиятци, нъ и по езикъ и прѣдания, увѣрено се твърди, сѫ еднакви люде. Ескимосецътъ, на американската, и чукчисецътъ, на азиятската страна, се разбиратъ съвсѣмъ добрѣ». Въ сѫщото врѣме, антрополозитѣ сѫ наклонни да мислѭтъ, че Япония, Курилскитѣ о-ви и съсѣднитѣ земи може да се считатъ за първо отечество на пó-голѣмата часть отъ американското племе. Антрополозитѣ още допущатъ, че между разнитѣ племена, отъ Сѣверни Ледовити океанъ до носъ Хорнъ, има пó-голѣмо еднообразие въ физическото устройство и личнитѣ чърти отколкото въ коя-да-е друга часть отъ земното кѫлбо. «Червенокожитѣ люде», както ги наричатъ, «на Съединенитѣ Държави и Канада, различатъ въ много отношения отъ гваранитѣ на Парагвай, па и еднитѣ и другитѣ различатъ отъ дивитѣ племена на Калифорния, нъ всички прѣдставятъ нáй-ясни доказателства, че сѫ отъ единъ клонъ отъ човѣшката челядь». Върху тая точка свидѣтелството на единъ писатель като Хумболта е твърдѣ важно. «Индийцитѣ на Нова Испания», казва Хумболтъ, «иматъ обща прилика съ индийцитѣ, които населяватъ Канада, Флорида, Перу и Бразилия. . . . . Струва ни се да съзираме, че происхождатъ отъ сѫщия корень, въпрѣки дивното разнообразие на езицитѣ имъ».

Изобщо физическитѣ отличителни чърти на американскитѣ индийци сѫ слѣднитѣ: четвъртита глава, съ ниско, нъ широко чело, заднята часть на главата сплеснѫта, пълно лице и мощни челюсти; коститѣ на бузитѣ издадени; дебели брани; черни очи; дълга коса, нъ не съвсѣмъ права, а закривена като конска грива, и като неѭ лъскава; брада рѣдка; шаръ на кожата червеникъвъ или мѣденъ; растъ срѣденъ; рѫцѣ и крака малки.

Ала между стотинитѣ племена амер. индийци има много, които различатъ отъ тоя типъ: нѣкои,

запр., сѫ бѣли като европейскитѣ народи; други тъмнокожи или жълтокожи. Отъ друга страна у всичкитѣ племена изслѣдователетѣ откриватъ една общность, както въ физическото устройство, така и въ езицитѣ, които говорѭтъ.

Явява се въпросъ: Защо, отъ толкова си индийски племена сродни по происхождение, европейцитѣ сѫ намѣрили само народитѣ въ Мексико и Перу достигнѫли една висока степень цивилизация? Когато испанцитѣ влѣзли въ Мексико, тѣ намѣрили тамъ единъ богатъ, могѫщъ и военнолюбивъ народъ, който живѣлъ въ градове съ палати и други раскошни жилища. Тоя народъ се управлявалъ отъ единъ царь, подъ чиято власть се намирали много други народи. Тоя народъ се кланялъ на слънцето, и ималъ една добрѣ-уредена иерархия; ималъ си и закони, па знаялъ и много искусства и науки, особено астрономията; знаялъ и земедѣлието, рударството, и билъ доста искусенъ въ рѫкодѣлията. Така откритий народъ били азтекитѣ (виж. тая дума). Нѣколко години по-сетнѣ, въ Перу, испанцитѣ намѣрили другъ народъ, и той много богатъ, многоброенъ и могѫщъ, съ цивилизация подобна на азтекската, нъ различна отъ неѭ въ нѣкои сѫществени подробности. Тоя народъ били инкаситѣ. Всѣкой отъ тия народи — мексиканцитѣ и перувийцитѣ — ще е развилъ цивилизацията си въ течението на вѣкове. Въ всѣка друга часть на Америка европейскитѣ поселенци и изслѣдователе намѣрили само пълно варварство или полу-варварство. Това било така въ Виргиния, Нова Англия, Канада, Калифорния, Патагония. Отъ друга страна, въ Срѣдна Америка се намѣрили обширни останки отъ архитектура и други слѣди отъ цивилизация, които се прѣдполага да сѫ по-стари и отъ мексиканскитѣ и перувийскитѣ. Освѣнъ това, сѫществуватъ грамадни искуствени могили въ долината на Мисисипи и другадѣ изъ Америка, за които се прѣдполага, че сѫ работа на сегашнитѣ скитнически племена. Ако е така, може да има нѣкаква истина въ теорията на Д-ра Марциуса, отличенъ германски етнологъ, че «народитѣ на новия свѣтъ не сѫ въ едно състояние на първобитно варварство; нъ сѫ, напротивъ, послѣднитѣ останки отъ люде нѣкога на високо стѫпало въ лествицата на цивилизацията, сега теко-речи исхабени и на погинване».

Индийцитѣ, распръснѫти въ цѣла Америка и раздѣлени на стотина племена, прѣсмѣтатъ около 7 милиона. Нѣколко племена сѫ донѣйдѣ цивилизувани и се поминуватъ съ земедѣлие, подъ покровителството на правителството на Съединенитѣ Държави. Двѣ племена (чоктаитѣ и черокитѣ) съвсѣмъ сѫ се цивилизували. Много индийски племена сѫ се размѣсили чрѣзъ женитба съ негри и съ бѣли люде (люде отъ европейско происхождение). Такъви, *мелесъ*, прѣсмѣтатъ до 17 милиона. Раннитѣ европейски поселенци въ Америка сѫ били често въ война съ индийцитѣ, кога за самозащита, кога за да имъ завладѣѭтъ земитѣ; и индийцитѣ всѣкога сѫ били покорявани и трепани безпощадно.

Индий, *лат.* Просто тѣло, бѣлъ като сребро металъ и твърдѣ мекъ, откритъ отъ Райха и Райхтера посрѣдствомъ спектралния анализъ; намира се въ нѣкои руди на цинка.

Индийски. Който се отнася до Индия.

Индийски океанъ. Часть отъ Тихи океанъ, която мие Индия. Виж. *Океанъ.*

Индиктъ, *лат.* 15-годишенъ периодъ по церковното лѣточисление.

Индиректенъ (фр. *енъ*, не; *директъ*, правъ). Непрѣкъ, непрямъ, косвенъ, посрѣдственъ.

Индискретенъ, *лат.* Невъздърженъ въ говорене, нескроменъ, неблагоразуменъ, прѣлюбопитенъ.

Индискретность, *лат.* Нескромность; прѣголѣмо любопитство.

Индиферентизмъ, *лат.* Равнодушие, особенно къмъ вѣрата.

Индиферентенъ, *лат.* Равнодушенъ.

Индия. Пространна земя въ южна Азия, която Гангъ дѣли на два голѣми полуострова: отсамгангска Индия или Хиндостанъ и задгангска Индия или Индо-Китай (виж. *Индо-Китай).*

Естественитѣ прѣдѣли на тая обширна страна сѫ, на сѣверъ, Хималайскитѣ планини, които ѭ дѣлѭтъ отъ Китай и Тибетъ; на западъ, Сюлиманското планинско бърдо ѭ дѣли отъ Афганистанъ и Белуджистанъ; на югъ, Аравийско море и Бенгалски заливъ; и на истокъ, хълмисти бърда, които ѭ дѣлѭтъ отъ Бирмания. Отъ устията на Брамапутра и Индъ, източното и западното крайбрѣжия, наклонени къмъ сѫщата точка, се срѣщатъ въ носъ Коморинъ, та даватъ на южна И. образа на единъ нередовенъ трижгълникъ. Двѣтѣ страни на трижгълника иматъ брѣгова линия по около 3,200 килом., та Индия е приморска страна. Южната часть прѣдставлява *Деканското* плато, ограничено отъ Гатски планини. Гл. рѣки, които поѭтъ И., сѫ: Индъ, Гангъ, Брамапутра, Нербуда, Тапти, Годавери, Кистна, Кавери.

Относително климата и естественитѣ произведения, разликата е рѣзка: по южнитѣ склонове на Хималайскитѣ планини климатътъ е умѣренъ, а нѣколко километра по́-на югъ жегата е тропическа, въздухътъ влаженъ и растителностьта раскошна. Тамъ духатъ мусонитѣ. Отъ растенията, на́й-много отъ всичко се обработва оризътъ, слѣдъ него памукътъ, афионътъ, захарната тръстика, кафето, синилото и др. Домашнитѣ животни сѫ коне, осли, мулета, волове, биволи, овце и слонове. Отъ дивитѣ звѣрове на́й-страшенъ е бенгалский тигръ. Другитѣ хищни звѣрове сѫ леопарди, вълци, жакали, пантери, мечки, хиени, лисици и др. Отъ отровнитѣ змии на́й-обикновена е кобрата. Числото на убиванитѣ отъ диви звѣрове люде е една забѣлѣжителна чърта въ индийския животъ. Въ 1869 една тигрица убила 127 души, и затворила единъ пѫть съ мѣсеци. Прѣзъ 1871, 14,529 души изгубили живота си отъ змие-ухапване. Вѣрва се, че въ английска Индия по́-вече отъ 20,000 души мрѫтъ всѣка година отъ смьрть причинена отъ опасни животни. Отъ ископаемитѣ се добиватъ: злато, сребро, мѣдь, цинкъ, соль; отлични елмази въ Бенгалия и Бунделкундъ. Земедѣлието и промишлеността отдавна вече сѫ стигнѫли до нѣкаква степень на съвършенство у индийцитѣ; сега И. произвожда грамадни количества жито, и особено се слави съ своитѣ копринени, памучни и вълнени платове и оржжия.

Отсамгангска И. принадлежи, по́-голѣмата часть, на Англия; ала

и Португалия и Франция имать въ нѣж владѣния. — **Английска Индия** или *Индийска империя* обгръща областитѣ *Аджмиръ, Курѣ, Бераръ, Мадрасъ, Бомбай, Бенгалъ, Сѣв.-зап. Области, Пжнджабъ, Удъ, Асамъ, Срѣдни Области* и туземнитѣ зависими държави *Майсуръ, Кохинъ* и др. Заедно съ Бирмания (Индо-Китай), английскитѣ владѣния въ Индия имать 3,580,850 чет. килом. и 253,891,821 жит. — *Бутанъ* и *Непалъ* образуватъ двѣ държави още независими отъ Англия.

Управлението на английска И. е повѣрено на единъ английски министръ, членъ отъ английския кабинетъ. Тоя министръ се подпомага отъ единъ главенъ секретарь и отъ единъ съвѣтъ отъ 15 члена. На чело на управлението въ И. се намира единъ подкраль, назначаванъ отъ англ. цар. за 6 години, и подпомаганъ отъ единъ съвѣтъ отъ 5 члена, и тѣ назначавани въ Англия. Всѣкой отъ тия петь члена се натоварва съ испълнителна власть като министръ. Законодателний съвѣтъ състои отъ членоветѣ на испълнителната власть, заедно съ 12 члена, половината отъ които не трѣбва да сж чиновници. Английска И. сега се дѣли на горѣспоменжтитѣ области. Напрѣдъ се е дѣлила на три прѣдсѣдателства Беналъ, Мадрасъ и Бомбай; затова въ обикновения езикъ, па дори и въ официални документи, още се дава на тия области името прѣдсѣдателство. Областитѣ се управляватъ отъ управителе, назначавани отъ подкраля, съ удобрението на английския министръ за И. По важни работи управителетѣ се сношаватъ съ английското правителство чрѣзъ подкраля; по работи отъ по́-малка важность, тѣ кореспондиратъ направо съ английския министръ за И.

Полицията въ Английска И. състои отъ 190,000 жандарми. *Армията* въ 1878 състояла отъ 190,175 души, включително и офицеритѣ; отъ тѣхъ 123,682 били туземци, и 60,227 англичане (исключая офицеритѣ). Английската сила е главно настанена въ Пжнджабъ и по долината на Гангъ.

Държавний доходъ за 1886-87 се е прѣсмѣталъ на 77,337,000 англ. лири; *расходътъ* — на 77,158,000. Търговията е била прѣзъ 1887, *вносъ* за 71,134,000 англ. лири, *износъ* за 90,201,000. По́-голѣмата часть отъ тая търговия се върти съ Англия; останжлата търговия се върти съ Цейлонъ, Китай, Австралия, нѣкои отъ европ. държави и др.

Португалска Индия обгръща *Гоа, Дамаунъ* и *Диу;* 3,355 чет. килом.; 445,000 жит.

Французска Индия обгръща *Пондишери, Шандернагоръ, Янаонъ, Карикалъ, Маке;* 508 чет. килом.; 275,261 жит.

Племена, езици, вѣра, образование, книжнина, искусство. *Три племена* съвсѣмъ различни едно отъ друго населяватъ И. На сѣв.-истокъ сж монголи, които приличатъ на тибетцитѣ; на югъ, дравиди, чието отношение къмъ другитѣ клонове отъ човѣшката челядь още не е опрѣдѣлено; и на сѣв.-западъ, арийци. Прѣдполага се, че въ една отдалечена епоха единъ народъ отъ арийското племе (виж. *Арийци)* влѣзлъ въ полуострова отъ сѣв.-западъ, заселилъ се първо въ Пжнджабъ, и отъ тамъ постепенно се разсѣялъ като господствужще племе по цѣла сѣверна и срѣдна И., и прѣсадилъ у подчиненитѣ насе-

ления вѣрата и езика си, та образувалъ хиндуситѣ. Хиндусското влияние се распространявало слабо въ Деканъ; та се прѣдполага, че голѣмото болшинство отъ неговото население не е отъ арийското племе. Хиндуситѣ се дѣлѫтъ на четире класи: 1) Браминитѣ (жръцитѣ, сѫдиитѣ и др.), 2) военнитѣ или кшатриитѣ, 3) банианитѣ (търговцитѣ), 4) земедѣлцитѣ и занаятчиитѣ. Прѣминуванията изъ една каста въ друга сѫ запрѣтени. Има и друга каста — париитѣ или отхвърленитѣ — които другитѣ касти не считатъ за човѣци. Всичкитѣ народи отъ тритѣ племена сѫ много, и говорѣтъ разни нарѣчия.— Главний *индийски* или *индо-арийски* езикъ е билъ въ старо врѣме санскритский, който около 500 години прѣди Р. Х. прѣстанѫлъ да е народний езикъ. Отъ тогава се образували много нарѣчия. Сегашний книжовенъ езикъ на немохамеданското население на И. е хинди, мохамеданското население говори езика хиндустани или урди, а въ Деканъ се употрѣбява езикътъ дакни. Хиндустани е езикътъ, който изникнѫлъ въ мохамеданския царски дворъ въ Дели, и който е една усъвършенствувана форма на хинди, смѣсенъ съ много персидски и арабски думи. Той е езикътъ, който изобщо употрѣбява като официаленъ езикъ английското правителство въ И.; ала въ нѣкои области сѫ се опитали да го замѣнѫтъ съ мѣстни езици, като синди и асами, които книжовно сѫ малко обработени. — *Хиндуството* или *Браманството* е вѣрата на голѣмото болшинство отъ жителетѣ на И. (виж. *Браманство)*. Слѣдъ него върви мохамеданството, и то има по́-вече послѣдователе отколкото се е прѣдполагало до скоро. Отъ 69-тѣ милиона, които образуватъ населението на Бенгалъ, 21½ сѫ мохамедане. Въ Пѫнджабъ, 9 милиона сѫ мохамедане и 6 мил. хиндуси. Въ Удъ има 1 мил. мохамедане на 10 мил. хиндуси. Въ Сѣв.-западнитѣ области има 25 мил. хиндуси среща 4 мил. мохамедане. Въ цѣла И. вѣрва се че има три пѫти по́-вече хиндуси отъ мохамедане. Будизмътъ, основанъ въ V вѣкъ прѣди Р. Х., като въздѣйствие на браманската обрядность, сега се ограничава въ Ботанъ, Цейлонъ и прѣдѣлитѣ на Бирмания. И. е била едно отъ на́й-раннитѣ полета на проповѣдницитѣ на християнството. Едно прѣдание казва, че тамъ проповѣдвалъ и прѣтърпѣлъ мѫченичество св. Тома. Било че това е истина, или не, ние намираме една *Индийска църква* или *християне на св. Тома*, за която се знае, че е сѫществувала още въ II-и вѣкъ отъ християнската ера и която, въпрѣки притѣсненията отъ страна на несторианетѣ (V-и вѣкъ), мохамеданетѣ (VIII-и вѣкъ) и португалскитѣ католици (XVII-и вѣкъ), се е упазила до нашото врѣме на Малебарския брѣгъ въ южна И., и брои нѣколко стотини хиляди. Иезуитскитѣ миспонере, отъ срѣдата на XVI-и вѣкъ насамъ сѫ имали голѣма сполука въ И. Покръстенитѣ отъ тѣхъ индийци надминуватъ половина милионъ въ Мадрасъ, Пондишери и Траванкоре; въ Бомбай и другадѣ тѣ наброяватъ още до 100,000. На́й-раннитѣ протестантски миспонере въ И. отишли отъ Холандия и Дания; по́-сетнѣ на индийското поле се явили и английски миспонере. Още по́-сетнѣ англий-

ската Източно-индийска компания (виж. Индия, *история)* запрѣтила на мисионеретѣ да работѭтъ въ нейнитѣ индийски владѣния; нъ отъ началото на тоя вѣкъ, когато това запрѣщение се отмѣнило, много християнски общества се запрѣтнѫли да распространяватъ изново християнството въ И. Сборътъ на всичкитѣ протестанти въ И. билъ въ 1852 128,000, въ 1872 318,363. Отъ 1858, когато английското правителство зело въ своитѣ рѫцѣ управлението на индийскитѣ си владѣния, нѣколко стотини християнски мисионере (въ 1873 около 600) работѭтъ свободно въ И. Отъ тая дата се отворили и *правителствени училища* (въ 1874-75 имало 53,764 правителствени и частни училища и колегии съ 1,668,026 ученици), въ които учението се прѣдава на матерния езикъ, а се изучва и английски; освѣнь това има три университета въ Калкута, Мадрасъ и Бомбай. — Писменитѣ паметници на *индийската литература* сѫ отъ нáй-старитѣ на свѣта. Тѣ сѫ написани на санскритски езикъ. Нáй-старитѣ произведения на тоя езикъ сѫ Ведитѣ (виж. *Веди). — Индийското искусство* достигнѫло до нáй-високата степень на развитието си пръвъ пѫть около 500 год. прѣди Р. Х. и втори пѫть нѣколко стотини години слѣдъ Р. Х. На първия периодъ принадлежѫтъ сгради и храмове изсѣчени въ скали въ западната часть на Деканъ; тия стѣни сѫ покрити съ извайки, въ които една богата фантазия е намирала пъленъ просторъ. Сградитѣ отъ втория периодъ, будайски, се отличаватъ отъ сградитѣ отъ първия — браманския — съ въведението на свода въ направата на храмоветѣ. На нáй-новия периодъ се отнасятъ пагодитѣ, които се отличаватъ по необикновени причудливи форми както на главнитѣ части, така и на извайкитѣ на стѣнитѣ. Фантастическото баснословие на индийцитѣ е побъркало на ваянието и живописството да се развиѭтъ правилно: божествата съ много глави, рѫцѣ, съединението на формитѣ на разни животни съ формитѣ на човѣка, всичко това е стѣснявало правилното развитие на изящната форма; ала понѣкога се срѣщатъ и вѣрни пропорции Виж. Лангле: *Monuments anciens et modernes de l'Hindostan.*

История. Старата история на И. — страната така наричана отъ старитѣ гръци и отъ римлянетѣ, защото се намирала задъ Индъ — е съвсѣмъ баснословна; тя се крие въ мрака на сказанията, и е интересна само отъ религиозна и археологическа гледна точка. Свѣдѣнията за И. станѫли колкогодѣ достовѣрни отъ врѣмето на завоеванието ѝ отъ персидскитѣ царе и, пó-особено, отъ врѣмето на похода на Александра Македонски. Дори и въ срѣднитѣ вѣкове, когато съ И. ставала търговия прѣзъ Египетъ и чрѣзъ кервани прѣзъ вѫтрѣшна Азия, мислили, че И., тая страна съ баснословни богатства, се простира до краищата на земята. Въ втората половина на XV-и вѣкъ, когато Колумбъ отплувалъ къмъ западъ, той испърво зелъ срѣдно-американския архипелагъ за И. Васко-де-Гама, въ 1498, заобиколилъ Африка и намѣрилъ правъ пѫть по море до сегашна И. —, наречена тогава Остъ-Индия (Източна Индия) за различие отъ срѣдно-американския архипелагъ Вестъ-

Индия (Западна Индия). До това врѣме И. била станжла пакъ неизвѣстна за европейцитѣ, защото, съ распространението на мохамеданството въ Персия, тя прѣстанжла да влиза въ прави сношения съ Европа. Знае се, че 100 години прѣди Р. Х. въ И. царувалъ знаменитъ царь, *Викрамадития*, въ чието врѣме искусствата и наукитѣ достигнжли до високо развитие; прѣди него интересно е царуването на *Шандрагупта*, индийский царь, съжзникъ на Селевка Сирийски, който трѣбва да е царувалъ около 300 год. прѣди Р. Х. Той билъ отъ една династия (манриаска) съ другъ славенъ индийски монархъ, царь *Асока*, който игралъ видна роля въ историята на будайството, и вѣроятно царувалъ отъ 263 до 226 прѣди Р. Х.; ала историята на споменжтата и други династии, които царували въ разни части на И. до мохамеданското завоевание, интересува по́-вече изслѣдователя на хиндусската древность и историка, отколкото обикновения читатель, та ние се задоволяваме да отпратимъ ония, които се интересуватъ въ прѣдмѣта, до знаменитото съчинение на проф. Христянъ Ласена, *Indische Altherthumskunde*, дѣто тѣ не само ще намѣрижтъ на́йбогатитѣ свѣдѣния, събрани до сега въ коя-да-е друга книга по тоя прѣдмѣтъ, а ще се и научжтъ да оцѣняватъ мжчнотиитѣ, съпрѣжени съ въпроситѣ на старата индийска история и хронология.

Мохамеданското завоевание на И. станжло въ 1001 слѣдъ Р. Х.; султанъ Махмудъ, краль отъ династията на гизневидитѣ [тая династия добила името си отъ *Гизни*, столица на царството и́, градъ между Афганистанъ и Пжиджабъ], билъ първий завоеватель, който установилъ мохамеданската сила въ тая страна. Въ 1186 гизненский царски домъ исчезнжлъ, и хиндусскитѣ князове станжли единъ по единъ независими, нъ за малко врѣме; защото скоро настанжлъ единъ редъ мохамедански династии, чиито имена и дати сж слѣднитѣ: — *Робски царе на Дели* (1206—1288). Единъ отъ тия царе, *Алтмжшъ*, който се въцарилъ въ 1211, приложилъ по́-голѣмата часть отъ сжщи Хиндостанъ на владѣнията си, и въ неговото царуване монголский царь Ченгисъ ханъ опустошилъ сѣверо-източнитѣ части на И. Въ царуването на Балина (около 1284) монголитѣ втори пжть нахлули въ Хиндостанъ, нъ били съвсѣмъ разбити отъ на́й-стария синъ на тоя монархъ, Мохамеда, който геройски паднжлъ въ бой. — *Хжлджитѣ* и *Тоглакский домъ* (1288—1412). Въ 1290 монголитѣ трети и послѣденъ пжть нахлули многобройно въ И., нъ били токо-речи унищожени отъ Зафиръ хана, чието име станжло толкова пословично у монголитѣ, че кога трепвали конетѣ имъ, тѣ ги питали да не сж видѣли Зафиръ хановия духъ. Въ 1397, прѣзъ царуването на послѣдния отъ Тоглакскитѣ крале, татарский краль Тимуръ или Тамерланъ обралъ Дели, и прогласилъ се императоръ на И. — *Сиодитѣ* (1414 — 1450). — *Лодиский домъ* (1450—1526). Слѣдъ кралетѣ отъ тая династия дошли *Великитѣ Могули*, династия основана отъ Бабура, потомецъ Тамерлановъ, който, изгоненъ отъ Джагатай, побѣгнжлъ въ И. въ 1498 и вече въ 1526 направилъ Дели столица на изново основана отъ него монголска империя. Въ

1498 подкачатъ да се явяватъ въ И. европейци. Португалцитѣ въ XVI-и вѣкъ имали вече значителни владѣния въ И. и въ своитѣ ржцѣ важна индийска търговия. Въ края на XVI-и вѣкъ въ търговски сношения съ И. били влѣзли и холандцитѣ, венецияндитѣ и генуезцитѣ; а въ 1602 на сцената се явяватъ англичанетѣ.

На 31-и декем. (н. к.) 1600, кралица Елисавета въ Англия съ указъ утвърдила *Източно-Индийската Компания*, търговско дружество отъ лондонски търговци, на което се давали исключителни правдини, както е обикновено въ такъви случаи; запрѣщавало се на други английски търговци да търгуватъ въ прѣдѣлитѣ опрѣдѣлени за това дружество. Тия прѣдѣли били огромни, като обгръщали цѣлото пространство, по сухо и по море, отъ носъ Добра Надежда къмъ истокъ до носъ Рогъ, спр. цѣлия Индийски и Тихи океани. Компанията скоро испратила кораби въ Ява и Суматра, които се върнжли съ коприна, синило, благовонни вещи и др. Тогава се рѣшило да се направжтъ нѣкакъвъ видъ селища по крайбрѣжието на сама И.; и около 1612, компанията добила позволение отъ туземнитѣ князове да основе фабрики и отвори агентства въ Сюратъ, Ахмедабадъ, Камбей и Гого. Постепенно се отворили заведения въ Ява, Суматра, Борнео, Целебскитѣ о-ви, Малака, Сиамъ, както и по Коромандeлского и Малабарското крайбрѣжия на сама И. Първото зачало въ Мадрасъ датува отъ 1640, въ Калкута отъ 1645 и въ Бомбай отъ 1665, като главни търговски срѣдища на компанията. Въ 1662, английский краль Карлъ II разрѣшилъ на компанията «да отваря война и свръзва миръ съ туземнитѣ князове», — привилегия, съ която компанията се ползувала богато близу 200 години.

Компанията била испърво *чисто* търговска: испращала стоки въ И., па и въ Китай, и донасяла други отъ тия източни страни. Постепенно користолюбието и славолюбието побудили компанията, или нейнитѣ агенти въ И., да участвува въ прѣпирнитѣ между туземнитѣ князове; това поведение ѝ дало сила и влияние прѣдъ туземнитѣ дворове, и чрѣзъ него тя придобила върховна власть надъ обширни страни. И. така станжла ползовита за компанията, не само търговски, а и друго-яче; тя зела да доставя за приятелетѣ и роднинитѣ на директоритѣ на компанията благоврѣмия да се обогатяватъ чрѣзъ политически и военни прѣдприятия.

Монополътъ на компанията май не билъ по вкуса на англичанетѣ; въ 1744, тя добила отъ английското правителство едно подновление на своя срокъ за дѣятелность, само като му дала въ заемъ 1,000,000 лири. Отъ своя страна, и Франция имала една Източно-Индийска компания, и съперничеството между двѣтѣ компании за сила и власть въ южна И. докарало една постоянна война между тѣхъ прѣзъ 2-та половина отъ XVIII-и вѣкъ. Други заеми, давани на правителството, били срѣдството да се придобиватъ по-нататъшни подновления на срока за дѣятелность на компанията. Въ 1833, английский парламентъ отнелъ на компанията всичкитѣ ѝ търговски привилегии. Печалбата на акционеретѣ ѝ трѣбвало отъ тогава нататъкъ да се плаща отъ данъцитѣ, налагани отъ

компанията на индийцитѣ, въ областитѣ, които били английско владѣние. Отъ тая година властьта на компанията станжла неправилна; компанията не можала да *управлява* безъ удобрението и непрѣстанната намѣса на английското правителство. Войнитѣ въ И., отъ тая година, се воювали пó-вечето отъ англичанетѣ като народъ, отколкото отъ компанията; и на дѣло, ако и не по име, Англия станжла отговорна за грамаднитѣ разноски на тия войни.

Въ 1857 (28 апр.), *сипаитѣ* (хиндусскитѣ войници въ английската армия) се побунили. Поводъ на буната послужило присъединението на държава Удъ на англ. владѣния. Възстанието избухнжло въ Мирутъ (50 килом. отъ Дели), а на другия день и въ Дели; европейцитѣ били убити, и за царь провъзгласенъ единъ наслѣдникъ на Велики Моголъ. Скоро възстанието се распространило и въ други мѣста на Бенгалъ: Дели станжлъ срѣдище на възстанието. Сипаитѣ обсадили английския гарнизонъ въ Лукноу; въ Ханпуръ Нана-Саибъ заповѣдалъ да избиѭтъ всичкитѣ англичане, които му се прѣдали. Английската войска, като добила подкрѣпления, прѣзела съ приступъ Дели, и разстрѣлила синоветѣ на делийск. краль. Въ Лукноу англичанетѣ се държали юнашки около 3 мѣсеца; командантътъ на тоя градъ сѫръ Хенри Лорѫнсъ умрѣлъ отъ добититѣ си рани; англичанетѣ въ Лукноу се подкрѣпили отъ Хявелока; нáй-сетнѣ Лукноу се освободилъ окончателно отъ сѫръ Колина Кямпбела. До юния 1858, ни единъ важенъ градъ или крѣпость не останжла въ ржцѣтѣ на побунениитѣ. Сипаитѣ вѫдѣ били разбити отъ Гранта, Литона, Утрама, Инглиса. Прѣзъ буната много туземни князове дали цѣнна помощь на англичанетѣ. Английската власть се възстановила въ Удъ прѣзъ януар. 1859. Възстанието на сипаитѣ имало за слѣдствие отстранението на Източно-Индийската компания; управлението на И. зело непосрѣдствено въ ржцѣтѣ си английското правителство. Съ единъ актъ на парламента, утвърденъ на 21 юл. 1858, кралица Виктория се обявила господарка на И.; въ 1877, съ другъ актъ на парламента, кралицата формално зе титлата Индийска императрица. Виж. *Дизраели*.

Компанията продължила да сѫществува, ала само за да зима и распрѣдѣля печалбата на капиталитѣ си. Пó-вечето отлични мѫже, военни и политически, до 1858 въ служба на компанията, приели служба у правителството. Богатата библиотека и музей на компанията минжла на короната; и единъ актъ на парламента (1873) прѣдвидѣ окончателната расплата и растуряне на нѣкога прочутата Източно-Индийска Компания.

Индо-германски или **индо-европейски езици.** Езицитѣ, които говоріѫтъ индогерманскитѣ народи. — **Индо-германски народи.** Сѫщото, каквото е индо-европейски народи или арийци. Виж. *Арийско племе*.

Индо-европейци. Сѫщото, каквото е арийско племе.

Индо-Китай. Пространенъ полуостровъ въ юго-източна Азия, съ пó-вече отъ 20 милиона жит.; дѣли се на английски владѣния (Бирмания и др.), на французски владѣния и на страни подъ покровителството на Франция (фран-

цузска Кохинхина, кралство Анамъ и Камбоджия), и на независими държави (кралство Сиамъ).

Индосаментъ, *фр.* Въ *търг.* надписване на гърба на мѣнителница да прибере стойностьта друго лице, жиросване, жиро. — **Индосирамъ.** Прѣхвърлямъ мѣнителница на другиго, жиросвамъ.

Индуктивна метода или **индукция** (лат. *индукцио,* отъ *инъ,* въ; *дучере,* водѫ). Разсѫждаване, чрѣзъ което отъ познати *частни* случаи се извлича *общо* заключение. Примѣръ: когато е извѣстно, че Меркурий, Венера, Земята, Марсъ и други планети се въртѫтъ всѣка по елиптическа орбита около слънцето, ние можемъ да дойдемъ до общото заключение, че всичкитѣ планети се движѫтъ по елиптически орбити около слънцето. — **Индукция** наричатъ и заключението или слѣдствието придобито *индуктивно;* така заключението, че всичкитѣ планети се движѫтъ по елиптически орбити около слънцето е индукция.

Индулгенция, *лат.* (соб. значи *снисходителность).* Писмо, съ което папата прощава грѣхове. Съ тия индулгенции Римо-католическата църква до толкова злоупотрѣбила въ срѣднитѣ вѣкове, че достигнѫла да прощава не само настоящи, а и *бѫджщи* грѣхове, което нáй-сетнѣ извикало открито протеста на монаха отъ Августинския орденъ Мартина Лютера, — оня неустрашимъ монахъ, който, въ ония врѣмена на невѣжеството и фанатизма, посмѣилъ да изгори една папска була и да почне да проповѣдва реформация или прѣобразование на Римо-католическата вѣра (протестантството). Това било въ XVI-и вѣкъ. Вж. *Лютеръ.*

Индустриалецъ, (лат. *индустриусъ,* много дѣятеленъ, трудолюбивъ). Промишленикъ, човѣкъ, прѣдаденъ на нѣкоя индустрия: *богатъ индустриалецъ.* — **Индустриаленъ.** Промишленъ, занаятчиски, фабриченъ: *индустриални произведения.* — **Индустриално искусство.** Искусство, приспособено въ индустрията. — **Индустрия.** Промишленость, искусство въ занаятитѣ, всѣка ржчна, занаятчийска, фабрична работа, която *обработва* суровитѣ, естественитѣ произведения: приготвя брашното, захарьта и др.; дава възможность на людетѣ да се обличатъ, доставя имъ сѣчивата и машинитѣ, здравословнитѣ и сгодни жилища, па ги и снабдява съ всички прѣдмѣти на раскошностьта. — Всѣкой клонъ отъ човѣшката промишленость се нарича сѫщо индустрия, и у насъ думата *и.* се употрѣбява пó-вече въ това значение: *захарна индустрия, памучно-платнена индустрия, желѣзарска индустрия, стъкларска индустрия* и др. Индустриитѣ въ пó-вечето европейски държави сѫ въ много напрѣднѫло състояние; ние оставаме смаяни, когато видимъ фабрикитѣ и работилницитѣ, съ които сѫ покрити странитѣ Англия, Франция, Германия и др. Ние 1000 пѫти пó-вече внасяме въ нашото отечество индустриални произведения, отколкото изнасяме.

Индъ. Голѣма рѣка въ западна Индия, извира въ Тибетъ отъ единъ отъ сѣвернитѣ склонове на Хималайски планини, 6,700 метра високъ, на сѣверъ отъ върха Кайласъ, пó-вече отъ 1000 м. пó-високъ. И. тече прѣзъ Тибетъ, покрай сѣвернитѣ склонове на Хималайски планини, прѣсича тия планини,

образува прѣдѣла на земята на Сейкитѣ и Афганистанъ, слѣдъ това тече прѣзъ Синдска земя и се влива чрѣзъ много ржкави въ Аравийско море, като образува една пространна делта. При Мигаки, 12 килом. на сѣв. отъ Хайдерабадъ, почва сжщата делта, която е 100 килом. нагорѣ и 200 килом. по брѣга на Аравийско море. Длъжината на течението на И. се прѣсмѣта различно, между 2,900 и 3,180 килом. Отъ многобройнитѣ притоци на И. най-голѣмитѣ сж Кабулъ и Пжнджабъ. Стойностьта на И. като търговски пжть е по-малка отъ стойностьта на повечето други еднакво голѣми рѣки. Зимѣ само едно отъ многобройнитѣ му устия е достжпно за съобщение. И. изобилва съ прѣвъсходна риба. Отъ друга страна, въ него се въдѭтъ много крокодили.

Индѣецъ. Сжщото, каквото е Индиецъ въ 2).

In extenso, *лат.* На пространно, сир. несъкратено.

Инеболи (стар. *Пенополисъ*). Градецъ въ азиятска Турция (Кастамун. вил.), на Черно море, 130 килом. на зап. отъ Синопъ; 3,500 жит. Корабостроителница.

Инерция, *лат.* Въ *физик.* самонедѣяность; свойството, което иматъ неодушевенитѣ прѣдмѣти да оставатъ въ състоянието на покой или движение, въ което се намиратъ, доклѣ нѣкоя външна причина не ги извади отъ него. — **Инертенъ.** Самонедѣянъ, самонедѣйствуѭщъ: *веществото е естествено инертно.*

Инжекция (фр. injection отъ лат. in, въ; jacere, jactum, хвърлямъ). Нацръкване течность (нѣкакъвъ цѣръ) въ тѣлото (подъ кожата или въ нѣкоя празнина). — **Инжецирамъ.** Нацръквамъ.

Инжинерство, *лат.* Званието на инжинеръ.

Инжинеръ (фр. отъ лат. *ингениумъ*, остроумие, ловкость). Лице, снабдено съ диплома, издадена отъ инжинерско училище, — училище, въ което се учи искусството да се строѭтъ укрѣпления и крѣпости, да се разработватъ рудници, да се правѭтъ пжтища, канали, мостове и др. Инжинеръ, специализиранъ въ науката да се правѭтъ или бранѭтъ крѣпости, се нарича *военен инжинеръ.* Инжинеръ вѣщъ въ строенето пжтища, мостове и др. се нарича инжинеръ на *пжтни съобщения;* и инжинеръ искусенъ да строи фабрики и работилници се нарича *инжинеръ-технологъ.* Инжинери, които не сж на държавна служба, а се занимаватъ съ частни работи, се наричатъ *цивилни* (граждански) инжинери.

Инициалъ (фр. отъ *инициумъ*, начало). Начална буква на име, прѣзиме, прѣкоръ на човѣкъ. Прим.: *инициалитѣ на Петко Драгановъ Боримечковъ сж* ***П. Д. Б.***

Инициатива (фр., англ. отъ лат. *инициумъ*, начало). Починъ, прѣдначинание, първата стжпка въ едно каквото и да било прѣдприятие. — **Инициаторъ.** Прѣдначинатель, начинатель, който е зелъ почина на едно прѣдприятие, който го е захванѫлъ или пръвъ е далъ мисъльта за него.

Инкасо, *итал.* Събиране стойностьта на мѣнителница, на смѣтка. — **Инкасирамъ.** Събирамъ стойностьта на мѣнителница, на смѣтка.

Инкаустика, *гр.* Живописство съ бои смѣсени съ восъкъ.

Инквартo. Виж. *in quarto.*

Инквизиторъ, *лат.* Членъ отъ нѣкогашна инквизиция. Сега името инквизиторъ даватъ на лице, което

употрѣбява жестокости когато разслѣдва обвинени или подозирани въ прѣстжпление; мжчитель. Оттука **инквизиторски**: **инквизиторски** *мжки*.

Инквизиция (лат. *инкуизицио*, изслѣдвамъ, правѭ углавно слѣдствие). Така се е наричало едно тайно духовно углавно сждилище, учредено въ срѣднитѣ вѣкове въ католическитѣ страни да дири и наказва еретици и прѣстжпници противъ вѣрата. Още отъ врѣмето, когато христянството станжло вѣроисповѣдане на римската империя, сжществували закони за наказване онния, които се отцѣпвали отъ народната вѣра; а въ царуването на Теодосия Велики и Юстиниана се назначавали за тая цѣль особени сждии, *инквизитори*, подъ началството на епископитѣ. Особено се усилило това учреждение въ XI-и и XII-и вѣкъ, когато то развило необикновена дѣятелность противъ катарянетѣ, валденцитѣ и албигойцитѣ, секти които се считали еднакво опасни и за държавата и за църквата. Папа Григорий IX отнелъ правото на епископитѣ да произвождатъ сждъ надъ еретицитѣ, и прѣдалъ това право на калугеретѣ отъ доминиканския орденъ, каквото да стане това сждилище всеобщо, а не, както било по́-напрѣдъ, мѣстно, и така да се отстрани всѣко лично снисхождение. Свѣтската власть испълнявала кръвавитѣ прѣсжди на църквата. Виновния, сир. обвинявания въ еретичество или въ прѣстжпление противъ вѣрата, затваряли въ затворъ, отъ който го искарвали на сждъ когато намирали за благословно сждитѣ. Сждбата ставала тайно. Обвинителетѣ не искарвали прѣдъ сжда, и обвинений не бивало да знае ни имената имъ. Показанията на съучастникъ се допущали, и самий обвиняемъ се турялъ на мжки за да се истръгне отъ него една исповѣдь на вина. Наказанието на осждениитѣ бивало: затворъ до животъ или за опрѣдѣленъ периодъ въ темница или на тежка работа; изгаряне виноватия живъ; конфискуване имота на виноватитѣ. Отъ леко виноватитѣ се искало отричане отъ заблуждението и публично покаяние. Ония, които се раскайвали, носили за нѣколко врѣме «santo benito», една дреха безъ ржкави, съ черна подплата и съ кръста на св. Андрея Първозвани на нея. Въ Англия никога нѣмало *и.* Въ Полша имало *и.* за кжсо врѣме. Въ Германия тя свирѣпствувала само до Реформацията. Въ Франция тя била ограничена отъ Филипа Хубави и окончателно унищожена въ XIV-и и XV-и вѣкъ. Отъ друга страна, въ Испания *И.* се развила въ всичката си страхотийна сила; по думитѣ на Лорента *(Histoire critique de l'inquisition d'Espagne)*, отъ 1481 до 1808 тамъ били изгорени живи 31,912 души и глобени 291,456 души. Краль Иосифъ Бонапартъ отмѣнилъ *и.* въ Испания на 4 дек. 1808; отпослѣ тя се подновила, нъ за малко врѣме. Въ Португалия тя била въведена въ 1557, и унищожена отъ Ивана VI въ 1822. Въ Италия *и.* била въведена въ 1224, и напълно установена отъ папа Григория IX въ 1235; нъ тя не дѣйствувала еднакво въ разнитѣ италиянски държави: въ Римъ *и.* наказвала жрътвитѣ си съ по́-малка гласность, нъ по́-често отколкото въ Испания; тамъ постжпяли по́-тиранически и съ печата: нѣкои книги унищожавали, други обезобразявали; Венециянската република не скла-

няла прѣсждитѣ да влизатъ въ сила прѣди да се разгледатъ отъ нейния сенатъ; неаполитанцитѣ допуснжли *и.* прѣзъ XVI-и вѣкъ само подобна на венециянската; въ Сицилия *и.*, унищожена за нѣколко врѣме, се подновила въ 1782, и траяла до 1808, когато Наполеонъ, като италиянски краль, ѭ унищожилъ. — Нáй-добъръ источникъ по *и.* се счита горѣспоменжтото съчинение на *Антонио Лорента*, главенъ секретарь на *и.* въ Испания и историкъ на това учреждение (1756 — 1823). Едно понятие за страхотитѣ на *и.* дава книгата *Тайнитѣ на Инквизицията* отъ Фереала, прѣводъ Н. Михаиловски (Цариградъ, 1875).

Инки. Име на династията на американскитѣ туземци, които обитавали Перу, когато испанцитѣ прѣзели страната имъ въ 1533. Понѣкога съ това име наричатъ и самитѣ перуански туземци по врѣмето на испанското завоевание. Испанцитѣ намѣрили *и.* съ една доста напрѣднжла цивилизация. Нъ *и.*, ако и да били толкова напрѣднжли въ искусството, нѣмали азбука, та всичко, що се знае за ранната имъ история, е събирано отъ раннитѣ испанци по прѣданията на народа. Нáй-забѣлѣжително отъ всичко въ живота на *и.* е било тѣхното вѣроисповѣдане. Тѣ вѣрвали въ единъ Великъ Духъ, Творецъ на вселенната, който, понеже е духъ, не може да се прѣдставлява съ изображение или съ символъ. Тѣ вѣрвали и въ сѫществуването на душа, и въ въскръсение на тѣлото. За другия животъ тѣ вѣрвали, че ще бѫде охоленъ и спокоенъ за добритѣ, а придруженъ съ постоянна тежка работа, въ течението на вѣкове, за лошитѣ. Нъ въ сѫщото врѣме, когато вѣрвали въ Творецъ на свѣта, *и.* вѣрвали и въ други божества. Отъ тия второстепенни богове слънцето било главний. Тѣ се кланяли на слънцето като источникъ на рода, отъ който били царетѣ имъ; и всѫдѣ по земята имъ димѣли олтари съ жрътвоприношения на слънцето. Виж. *Индийци* американски и *Перу*.

Инкогнито, *итал.* Соб. значи *безъ да съмъ познатъ.* Тайно, скрито, подъ чуждо име: *пѫтувамъ инкогнито, пазѭ инкогнито.*

Инкриминирамъ, *фр.* 1) Обвинявамъ въ прѣстѫпление. 2) Вмѣнявамъ, считамъ за прѣстѫпно: *инкриминиранитѣ изражения въ съчинението му; — прокурорътъ не намѣри оскърбление въ тая инкриминирана рѣчь.*

Инкрустация, *лат.* (отъ *инъ*, въ; *круста*, кора). Мраморни или златни украшения вмѣстени въ дърво; вмѣстването имъ.

In medio virtus. Латинска поговорка: Добродѣтельта е по срѣдата, сир. еднакво далечь отъ крайноститѣ.

In octavo (in 8°), *лат.* На осмина, 1/8 отъ листъ.

Ино. Кадмова дъщеря и втора жена на виотийския царь Атамаса, майка на Леарха и Меликерта. Тя имала намѣрение да убие Фрикса и Хела, Атамасови чада отъ първата му жена Нефела; нъ тѣ, прѣдупрѣдени насънѣ отъ майка си, побѣгнжли. Гера наказала Атамаса съ безумие; той убилъ Леарха, гонилъ Меликерта и И. до тогава, доклѣ тѣ отъ една канара не се хвърлили въ морето; Афродита ги обърнжла на морски богове (Палемонъ и Левкотое).

Ино, староб. знач. другъ; употрѣбява се въ сложни думи: **иновѣрецъ**, оня, който исповѣдва дру-

га вѣра, не нашата: **иновѣренъ**, отъ друго исповѣдане; **иностранецъ**, отъ друга страна или земя, чуждестранецъ; **иностраненъ**, чуждестраненъ, отъ друга държава.

Иновация, *лат.* Нововъведение.

Иногуративна рѣчь. Встжпително слово на новоизбранъ *(професоръ*, и др).

Иногурация, *лат.* Тържествено освещение, откритие (на *храмъ, паметникъ*, и др.).

Иногурирамъ, *лат.* Тържествено освещавамъ, откривамъ, отварямъ; започвамъ, употрѣбявамъ за пръвъ пжть: *иногурирахж сграда, статуя, паметникъ; иногурираната отъ С. политика.*

Иноситъ, *лат.* Вещество, което се намира въ месото.

Инокъ, *грѣм.* Монахъ.

Иносказание (старобъл. *инъ*, другъ). Сжщото, каквото е алегория (виж. тая дума). Оттука *иносказателенъ.* Иносказанието различа отъ метафората, главно по размѣра; метафората се ограничава само на едно изражение, а иносказанието е пространно. У насъ Захарий Стояновата политическа брошура *Искендеръ-бей* е едно доста сполучено иносказание. Въ буквалния смисъль на тая брошура се крие единъ отвлѣченъ смисълъ, — едно иносказание, което тълкува поведението на покойния князъ Александра по врѣмето на прѣврата за пълномощията и поведението на Русия. Друго много по́-пространно иносказание на езика ни, па и едно отъ на́й-добритѣ въ европейската литература, е Бжниановий *Пжтешественикъ отъ тоя свѣтъ до онзи.*

Инсбрукъ. Австрийски градъ, главний гр. на Тиролъ, живописно расположенъ всрѣдъ една долина, на дѣсния брѣгъ на Инъ, и заобиколенъ отъ планински връхове отъ 2,000 до 3,000 метра надъ морското равнище; 385 килом. на юго-зап. отъ Вѣна; 20,537 жит. Университетъ, гимназия, нормално училище, съборна църква, великолѣпенъ мостъ на Инъ.

Инсинуирамъ, *лат.* Злоумишлено внушавамъ. — **Инсинуация.** Злонамѣрено внушение.

Инскрипция, *лат.* Записване (акции, ренти и др.).—**Инсолвентъ,** *лат.* Несъстоятеленъ, фалитъ, който нѣма съ какво да плаща.

In spe, *лат.* Въ надежда, надѣяще се.

Инспектирамъ, *лат.* Надзиравамъ нѣщо. — **Инспекторство.** Надзорничество, надзирателство.—**Инспекция,** *лат.* Надзоръ; инспекторство. — **Инспекторъ — триса,** *лат.* Надзорникъ, надзиратель; надзорница, надзирателка.

Инспираторъ, *лат.* Вдъхновитель. — **Инспирация.** Вдъхновение. — **Инспирирамъ.** Вдъхнувамъ, давамъ главна идея.

Инстанция, *лат.* Степень на сждебно мѣсто; всѣко сждилище е една инстанция: *1-ва инстанция,* на́й-долно сждилище; *2-ра инстанция,* по́-горно сждилище. Касацията е на́й-горната инстанция.

Инстигаторъ, *лат.* Подстрѣкатель, побудитель.

Инстинктъ, *лат.* Нагонъ, врождено побуждение, естествено влѣчение къмъ нѣщо. — **Инстинктивенъ.** Нагоненъ, естествено побужданъ.

Институтъ, *лат.* 1) Учреждение; постановление; учено дружество; възпитателно и учебно заведение. 2) Сборникъ на основнитѣ начала на римското право: *Юстинианови институти.*

Институция, *лат.* Учреждение, установление; постановление: *конституцията и происходящитѣ отъ неѫ институции.*

Инструкторъ, *лат.* Наставникъ, учитель, особено въ военнитѣ работи — стрѣлба, гимнастика и др.

Инструкция, *лат.* Наставление; прѣдписани правила, ржководство.

Инструментъ, *лат.* 1) Орждие, употрѣбително въ нѣкои науки и искусства: *физически инструменти, лѣкарски инструменти.* 2) Кое-да-е орждие за свирене се казва *музикаленъ инструментъ:* прим.: фортепианото, цигулката и др. — **Инструменталенъ.** Който се отнася до инструментъ; музика, свирня, която се свири съ инструментъ: *инструментална музика,* въ противоположность на *вокална (гласна).*

Интегралъ, *лат.* Въ *матем.* конечно количество. — **Интегралeнъ.** Цѣлъ, цѣлокупенъ: всестраненъ: *интегралното учение.* — **Интегрално смѣтане.** Въ *матем.* способъ какъ по едно дадено количество да се намира величината, на която диференциалътъ е равенъ на това количество.

Интелектуаленъ, *лат.* Умственъ, духовенъ, не вещественъ, въ противоположность на *материаленъ,* вещественъ, чувственъ.— **Интелектуаленъ дѣецъ** на прѣстжпление. Посрѣдственъ съучастникъ, *ятакъ,* който е участвувалъ въ прѣстжплението скрито съ съвѣтъ, подстрѣкателство и др.

Интелигенция, *лат.* (соб. зн. *способность за разбиране).* У насъ се употрѣбява да означава образования, просвѣтения разредъ люде въ обществото.—**Интелигентенъ.** Разуменъ, уменъ; образованъ, просвѣтенъ. — **Интелигентность.** Разумность, умовитость. — **Интелигентъ.** Просвѣтенъ човѣкъ.

Интендантство (лат. *интендере,* распространявамъ). Управление, което се грижи за снабдението на войски съ всичко, което имъ е потрѣбно (храна, облѣкло, заплати, военни потрѣби и др.).

Интенсивенъ, *лат.* Усиленъ, напрѣгнжтъ; яръкъ (за *свѣтлина).*

Intensivo, *итал.* Въ *музик.,* силно.

Интенционализмъ, *ново-лат.* (отъ *in,* къмъ; *tendere,* клонѭ, — отъ дѣто и франц. *intention,* намѣрение). Учение, че цѣльта оправдава срѣдствата.

Inter arma silent leges., лат. поговорка: дѣто говори орждието, тамъ законитѣ мълчжтъ.

Inter canem et lupum, *лат.* Между куче и влъкъ; въ *прѣнос. см.* дрезгавина.

Интервалъ, *лат.* Междина, прѣсѣкулка.

Интервюирамъ (анг. *интервю,* свиждане, което посѣтитель добива у нѣкоя важна личность, съ цѣль да научи нѣкои работи). Искамъ свиждане; добивамъ свиждане: *интервюирахѫ ме вѣстникаретѣ. — Азъ се обърнжхъ отъ интервюистъ на интервюиранъ.* — **Интервюистъ.** Оня, който иска интервю отъ нѣкого.

Интересантъ-ка (отъ фр. *ентере,* полза, облага; фр. дума иде отъ лат. interesse, важѫ, имамъ стойность). Своекористенъ, користолюбивъ човѣкъ, по просто *интересчия.* — **Интересъ.** Облага, печала; участие. — **Интересенъ.** Занимателенъ. — **Интересно положение** значи тегоба, когато е думата за жена. — **Интересувамъ.** Възбуждамъ интересъ, участие, внимание: *тая книга ме заинтересува. Положението на тоя не-*

щастникъ ме интересува. Интересува ме да знаж, имамъ интересъ, нѣкаква полза, да знаж. — **Интересувамъ се**. Имамъ интересъ, зимамъ участие; имамъ интересъ, облага: *интересувамъ се въ тая работа.*

Interim *(лат.* значи *прѣзъ това врѣме).* Приврѣменно; врѣме, прѣзъ което една длъжность, повѣрена нѣкому, се испълнява отъ другиго.

Интеритъ. Въ *медиц.* въспаление на червата.

Intestat, *лат.* Виж. *Ab intestat.*

Интернационаленъ (лат. *интеръ*, между; *нацио*, народъ). Международенъ.—**Интернационализмъ**. Международство; такъво отношение между народитѣ, което не прави разлика между единъ и другъ народъ.

Интернирамъ (фр. отъ лат. *интернусъ*, вжтрѣшенъ). Испращамъ нѣкого, когото считамъ за опасенъ, нѣйдѣ въ държавата съ запрѣщение да излиза отъ тамъ: *правителството го интернира въ Конаре.*

Интерпелация, *фр.* Запитване, отправено къмъ министръ или цѣлия кабинетъ въ Камара (Народно Събрание). То различа отъ *въпросъ* или *питане* по това, че на въпросъ се отговаря обикновено тутакси, а за запитване министрътъ (или кабинетътъ) има право да иска врѣме за да отговори. — **Интерпелирамъ**. Правж интерпелация, искамъ отъ министръ или отъ министерство да отговори, да се обясни върху една работа. — **Интерпелаторъ**. Оня, който прави интерпелация.

Интерполация, *лат.* Вмѣстване по погрѣшка или умишлено въ текстъ думи или фрази, които не сж на автора.

Interregnum, *лат.* Междуцарствие.

Интерференция, *лат.* Въ *физик.*, намаление свѣтлина, слѣдствие отъ срѣщане на лучи слѣдъ прѣломлението имъ.

Интименъ, *лат.* Задушевенъ, тѣсенъ, въ близки отношения. — **Интимность**. Тѣсно, искренно, задушевно приятелство; тѣсна свръзка.

Интолерантенъ (фр. отъ лат. *толераре*, търпиж). 1) Невѣротърпимъ; оня, който не търпи друга вѣра. 2) Който не търпи други мнѣния или убѣждения. — **Интолерантность**, *лат.* Невѣротърпимость; нетърпимость.

Интонация (лат. *инъ*, въ; *тонусъ*, тонъ). Въ *музик.* задаване тона, запѣване.

Интрига (фр. отъ лат. *интрикаре*, замотавамъ, заплитамъ, забъркваме). 1) Кознь, кознедѣйство, клюка, мюзевирликъ, тайно работене да се докара нѣкому врѣда. 2) Завръзка въ театрална пиеса, въ литературно произведение, спр. разни случки, които образуватъ възела му. — **Интригантъ-ка**, *лат.* Кознедѣецъ, мюзевиринъ. — **Интригувамъ**. Прѣдавамъ се на интриги, кознедѣйствувамъ. — **Интрижка**. Умалителното на интрига.

Интуиция (лат. *инъ*, въ; *туери*, съзирамъ, виждамъ). Въ *филос.* и *богосл.* съзерцание, прѣко схващане или проумѣване истината безъ намѣсата на разсждъка.

In facto, *лат.* На дѣло, наистина.

Инфантерия, *исп.*, *итал.* Пѣхота; пѣхотна войска.

Инфантъ, инфанта *(исп. инфанте*, отъ лат. *инфансъ*, чадо) Титла на князоветѣ и княгинитѣ отъ кралския домъ въ Испания и Португалия.

Инфарктъ, *лат.* Отвърдѣло набрано вещество нѣйдѣ въ тѣлото,

вслѣдствие на болесть: *царь Александръ III-и имаше въ прѣдсмъртната си болесть и хеморагидически инфарктъ въ лѣвия дробь.*

Инфекция *лат.* Заражение; зараза.

Инфилтрация (фр. *инъ,* въ; *филтръ,* цѣдилка). Просмукване, впиване, минуване като прѣзъ цѣдилка прѣзъ поритѣ на твърдо тѣло *(медиц.).*

Инфлекция, *лат.* Отклонение на свѣтлината.

Инфлуенза или **инфуенца,** *итал.* Единъ видъ грипъ, ако не самий грипъ. — И. е епидемическа болесть и доставя прѣвъсходенъ примѣръ за епидемическа болесть, като улавя жителетѣ на цѣло общество въ нѣколко часа. Отъ това заключаватъ, че тая болесть е свързана съ нѣкое особено състояние на атмосферата; нъ какво е то, не се знае. Отслабнжлость е единъ отъ на́йхарактеристичнитѣ признаци на *и.* Езикътъ побѣлѣва, вкусътъ се изгубва, нѣма охота, пулсътъ е слабъ, кожата, ако и испърво гореща и суха, скоро овлъхва, и болний се оплаква отъ болки въ разни части на тѣлото. Въ проститѣ, неусложнени случаи, оздравянето започва слѣдъ една седмица или и по́-рано; нъ *и.* твърдѣ често се усложнява съ бронхитъ, пневмония и др. и става опасна. На́й-важното нѣщо въ лѣкуването на *и.* е да не се пуща кръвь и да се поддържатъ жизненитѣ сили. Болний трѣбва да лежи въ легло; ако му се даде слабително, трѣбва да е много слабо; ако кашле, туря му се синапизъмъ на гжрдитѣ и прѣдписва му се цѣръ за исхрачване. На слабитѣ се дава вино и вода отъ самото начало. Слабостьта, която често остава слѣдъ оздравянето, е особена работа на лѣкаря.

In folio, *лат.* На цѣлъ листъ, сир. листъ спрѣгнжтъ на двѣ, та образува 4 страници (кога се говори за напечатана книга).

Информационенъ, (лат. отъ *информация,* увѣдомление; свѣдѣние, извѣстие). Който доставя свѣдѣния, вѣсти: *нашиий вѣстникъ се поставя на информационна почва.*

Инфузория, *лат.* Невидима водна животинка отъ първацитѣ, сир. животинкитѣ, които нѣматъ никакви отдѣлни органи, нито нерви, нито жлѣзи и мишци, чието тѣло е една проста протоплазма. Една *и.* е толкова малка, че единъ кубически палецъ съдържа 8,000,000 *и.* Инфузориитѣ, които се съдържатъ въ една чаша развалена вода, може да надминуватъ по численость цѣлото човѣшко население на земята. *И.* се намиратъ въ всичкитѣ видове вода и влага. Въ природата тѣ извръшватъ вѣроятно полезната работа да испояждатъ органическитѣ частици, разложението на които инакъ би било отровно за всѣкакъвъ животъ.

Инхалация (фр. отъ лат. *инъ,* въ; *халаре,* духамъ). Въ *медиц.* вдишване, поемане чрѣзъ бѣлитѣ дробове нѣкои въздухообразни тѣла или па́ри. Това поемане става или направо отъ единъ сждъ, отъ който излиза па́рата, или въ една стая, въ която се пуща потрѣбната па́ра. Въ такъва стая дишатъ по нѣколко лица. Заведения за *и.* има въ западна Европа. Едно такъво заведение има въ Ишлъ (Австрия).

Инцидентъ, *лат.* Случка, приключение, ненадѣйно происшествие.

Incidit in Scyllam qui vult evitare Charybdim. Лат. пословица: който иска да замине Сцила, попада въ Харибда; сир. отъ трънъ на глогъ.

Инъ. Еврейска мѣрка на жидкости, равна на 6-та часть отъ ефата *(Библ.)*.

Ио. По *гръц. баснол.* дъщеря на Инаха, аргосски царь, и жрица Юнонина, залюбена отъ Юпитера. Юпитеръ, поради Юнонинитѣ подозрѣния, ѭ промѣнилъ на бѣла крава. Нъ Юнона турила ржка на тая крава, и ѭ поставила подъ надзора на стоокия Аргуса. Юпитеръ съжалилъ И., та накаралъ Меркурия да убие Аргуса, и да ѭ освободи. Нъ И. пакъ не намѣрила спокойствие: Юнона пуснжла една волска муха да ѭ мжчи. Тогава И. се заскитала по сухо и по море и прѣзъ Тракия, Босфора, Кавказъ, Азия и Африка стигнжла въ Египетъ, дѣто Юпитеръ ѝ възвърнжлъ прѣдишния образъ. Тамъ тя добила Юпитеру Епафа, основательтъ на Мемфисъ; тамъ тя още въвела поклонението на Церера подъ име Изида.

Иоавъ. Внукъ Давидовъ, искусенъ, нъ жестокъ генералъ; побѣдилъ Авенира, генерала на Исвостея, Сауловия синъ; нъ опятнилъ побѣдата си съ убиването прѣдателски Авенира, когато послѣдний се билъ подчинилъ. Той покорилъ отпослѣ сирийцитѣ и иевусейцитѣ, разбилъ Авесалома, и убилъ го въпрѣки Давидовата заповѣдь; нъ царьтъ не смѣялъ да го накаже. Слѣдъ Давидовата смърть, И. зелъ страната на Адония, 4-и Давидовъ синъ, Соломоновий съперникъ; нъ Соломонъ, като въстържествувалъ, заповѣдалъ да го убиѭтъ въ Гаваонъ, въ год. 1014 прѣди Р. Х. *(Библ.)*.

Иоакимъ или **Елиакимъ.** Иудинъ царь, братъ и прѣстолонаслѣдникъ Иоахазовъ (609—599 прѣди Р. Х.), сваленъ отъ прѣстола отъ Навуходоносора *(Библ.)*.

Иоакимъ (св.). Сжпржгъ на св. Ана и баща на св. Богородица.

Иоанъ или **Иванъ** (виж. и *Иванъ)*. Име на много светии, папи, императори, царе и др.: — 1) **Иоанъ Кръститель** (св.). Прѣдтеча (Исаия 40; 3—5, Малахия 3; 1) и кръститель на Иисуса Христа, синъ Захариевъ и Елисаветинъ, отъ колѣното Аароново, проповѣдникъ на покаяние и пророкъ, живѣлъ испърво въ Иудейската пустиня, послѣ въ Витавара, на́й-сетнѣ въ Еномъ близу до Салимъ; за изобличението му беззаконния бракъ на Ирода Антипа, галилейски тетрархъ, затворенъ въ темница и обезглавенъ въ 32 по искането на Саламия, Иродиадина дъщеря. Праздникъ на 29 авг. 2) **Евангелистъ Иоанъ,** единъ отъ 12-тѣ апостоли, за висотата на учението си за Бога-Слова нареченъ *Богословъ,* синъ Заведеевъ и Саломиинъ, отъ Витсаида, живѣлъ въ Иерусалимъ, а послѣ въ Мала-Азия и тамъ управлявалъ цръквитѣ въ Ефесъ, Смирна, Пергама, Тиатира, Сардисъ, Филаделфия и Лаодикия; въ гонението на Домициана билъ заточенъ на единъ о-въ въ Егейско море, Патмосъ, и като се върнжлъ отъ тамъ въ Ефесъ (96 г.), умрѣлъ въ 94-та година отъ живота си на 26 септ. 100. Той е написалъ едно Евангелие, три послания и Апокалипсиса или Откровението. 3) **Иоанъ** или **Марко.** Роднина и ученикъ на апост. Варнава, сподвижникъ неговъ и на апост. Павла въ проповѣдничеството (Дѣян. 12 и 13 гл.; Колос. 4; 10; 2 Тим. 4; 11).

4) **Иоанъ Златоустъ**, род. въ Антиохия въ 347 отъ знатно семейство, училъ се на краснорѣчието при Ливания и на философията при Адрахафия, учени езичници, послѣ билъ адвокатъ. Като приелъ християнската вѣра, достигнжлъ да стане цариградски патриархъ и билъ на́й-краснорѣчивий отъ церковнитѣ отци; два пжти едно по друго билъ свалянъ отъ патриаршеския прѣстолъ и пращанъ въ заточение по желанието на императрица Евдоксия за безстрашното му изобличение на нейнитѣ пороци. Послѣдний пжть билъ испратенъ въ на́йдалечния край на империята и умрѣлъ по пжтя въ Киликия на 14 септ. 407; въ 438 мощитѣ му се прѣнесли въ Цариградъ. Златоустовитѣ съчинения сж многобройни: а) *Бесѣди* върху части отъ Писанията и вѣроучителни точки; б) *Тълкования* на цѣлата Библия (часть отъ които е погинжла); в) *Послания*, отправени до разни люде; г) *Съчинения* по разни прѣдмѣти (Провидѣнието, свещенството и др.); и д) *Литургии*. Отъ тия на́й-цѣнитѣ сж *бесѣдитѣ*, които се считатъ за образцови въ старата християнска книжнина; нѣкои отъ тѣхъ сж включени въ книгата *Иоанъ Златоустъ заради прочитането на Писанията*, българско издание на американ. мисионере (Цариградъ, 1865). На́й-пълното гръцко и латинско издание на Златоустовитѣ съчинения е Монфоконовото (13 тома, Парижъ 1718—38; второ издание въ 1834—40). Подробности за И. З. има въ книжкитѣ *Иоанъ Златоустъ* (Цариградъ, прѣводъ отъ англ. на Л. К., изд. на Библейск. Друж.) и *Животътъ на Ивана Златоуста*, прѣвелъ Ник. К. Лица (Пловдивъ, 1891). 5) **Иоанъ Кукузель** (св.). Българинъ отъ гр. Драчъ на Първа Юстиниана въ Македония, първий прѣобразователь слѣдъ арабина Иоана Мансура на източното церковно пѣние, който не забравилъ да размѣси въ него и *българския народенъ напѣвъ*. И. К. билъ сиракъ отъ баща и си ималъ само майка, която го дала да се учи «свещена книга». Въ онова врѣме царетѣ имали обичай да избиратъ краснорѣчиви, сладкогласни и остроумни момчета и да имъ даватъ високо и грижливо образование. Въ свръска съ тоя обичай И. К. ималъ честьта да се испрати въ Цариградъ и да постжпи въ едно царско училище. Прѣзъ ученичеството си той, когото наричали *ангелогласенъ* за сладкия му гласъ, добилъ и прѣкора *Кукузель* отъ обстоятелството, че, кога го питали съученицитѣ му — «Що яде днесь, Иоане»? той имъ отговарялъ κουκκία καί ζέλια (бобъ и *зеле)*, защото още не знаелъ елински езикъ. И. К. се прославилъ съ врѣме съ мусикийскитѣ си произведения и се ползувалъ съ царски почести. Една пѣсень, *Полилей*, нагласена по майчиното му ридание за него «Мое дѣте, милъ Иване, ахъ! дѣ ли ми си»? [тия думи сж прѣдадени въ гръцкия текстъ на долуспоменжтия документъ съ гръцки букви] е посветена «На българката». Много интересни подробности за тоя български ученъ и светецъ, чиято народность не бѣше извадена на видѣло до скоро, се намиратъ въ *Кратка биография на св. Иоанъ Кукузель* или *Скроменъ приносъ на изучването историята на българския народенъ напѣвъ* отъ П. В. С. (София, 1893). Въпросната биография, сир. жи-

тието на Иоана Кукузеля, е единъ документъ въ първообразъ на гръцки и въ прѣводъ на български. И. К., който живѣлъ прѣзъ епохата на Юстиниановцитѣ [точни дати нѣма] свършилъ живота си въ отшелничество на Света-гора. 6) Имало е 23 папи съ това име (523—1415) и 8 византийски императори сж носили името Иоанъ (969—1448); за тия послѣднитѣ се говори подъ тѣхнитѣ прѣкори. 7) Единъ французски царь (1350—1364), побѣденъ отъ англичанетѣ при Поатие въ 1356, умрѣлъ плѣнникъ въ Лондонъ. 8) Единъ английски царь (1199—1216), далъ на побуненитѣ си подданници въ 1214 *Голѣмата харта*, правдини, които послужили отпослѣ като основа на камарата на лордоветѣ.

Иоасъ. 1) Иудинъ царь, синъ Охозиевъ; животътъ и прѣстолътъ му упазилъ Иодай въ малолѣтието му, нъ той погубилъ сина на благодѣтеля си и погинжлъ и самъ убитъ (877 — 837 прѣди Р. Х.). 2) Израилевъ царь (840 — 825 прѣди Р. Х.).

Иоахазъ. 1) Израилевъ царь, отъ 856 до 840, за чиито грѣхове Богъ оставилъ сирийцитѣ да поразнжтъ израилянетѣ. 2) Иудинъ царь въ 609 прѣди Р. Х., сваленъ отъ прѣстола отъ египетския царь Нехао *(Библ.)*.

Иоахинъ. Иудинъ царь, синъ и прѣемникъ на Иоакима, 599 прѣди Р. Х., отведенъ, слѣдъ 3-мѣсечно царуване, въ плѣнъ въ Вавилонъ.

Иова. Една отъ Съединенитѣ Държави въ Америка, съ прѣдѣли: на сѣв., Минезота; на ист. Висконсинъ и Илиноисъ, отъ които нж дѣли р. Мисисипи; на югъ, Мисури; и на зап., Небраска, отъ която нж дѣли р. Мисури. Простр. 145,099 чет. килом.; население 1,912,000 жит. Въ 1840 населението е било 43,112; въ 1850 — 192,214; въ 1860 — 674,948; въ 1870 — 1,182,933. Земята е една хълмиста възвишена равнина, много плодородна и богата съ рудници; индустрията е още малко развита. Като земедѣлческа страна И. е първостепенна и произвожда: жито, царевица, тютюнъ, говеда, свине; главнитѣ индустрии: земедѣлчески орждия, ковачество, обущарство, столарство, коларство, воденчарство. Главнитѣ рѣчни пристанища сж Кеокжкъ, Фортъ-Мядисжнъ, Бжрлингтонъ, Мискатинъ, Белвю и др. Петь голѣми желѣзници отиватъ отъ единъ край на държавата до другия отъ истокъ къмъ западъ. Сѣдалище на управл. на И. е гр. *Десъ-Моинесъ;* до 1854 сѣдал. на управл. е билъ гр. Иова-Сити, на р. Иова (притокъ на Мисисипи, корабоплавателенъ за малки параходи), съ 12,000 жит. и съ университетъ. Управительтъ се избира за 2 години по вишегласие; годишната му заплата е 15,000 лева. Законодателното тѣло състои отъ сенатъ и прѣдставителска камара. Сенаторитѣ, 50, се избиратъ за 4 години; прѣдставителетѣ — за 2. — И., отстжпена отъ Наполеона I на Съединенитѣ Държави въ 1803, станжла територия (виж. тая дума) въ 1838, и се приела въ съюза на Съединенитѣ Държави въ 1846.

Иове *(Павелъ)*. Италиянски историкъ (1483 — 1552).

Иовианъ. Римски императоръ (363 — 364).

Иовъ. Единъ отъ библейскитѣ патриарси, образецъ на благочестие и търпѣние; живѣлъ въ Узската земя (Арабия) въ неизвѣстна епоха. Богъ позволилъ на дявола,

който завиждалъ на добродѣтельта на тоя светъ човѣкъ, да го тури въ испитня. Споредъ това, И. едно по друго изгубилъ богатството си, челядьта си, и билъ пораженъ съ рани. Нъ неговото търпѣние не се поколебало. Богъ му върнжлъ тогава, заедно съ здравето, двойно имота, който билъ изгубилъ, и нова и многобройна челядь. — *Книгата Иовъ* въ Библията се счита за една отъ нáй-старитѣ на свѣта. Писательтъ и́ е неизвѣстенъ.

Иодай. Първосвещеникъ, който свалилъ отъ Иудина прѣстолъ похитителката Готолия и възвелъ на него Иоаса, около 870 прѣди Р. Х. (Библ.).

Иодъ. (отъ гръц. дума, която значи *моравъ)*. Химически просто тѣло, открито въ 1811 отъ Куртоа въ Парижъ въ золата на морскитѣ растения. Тия растения добиватъ *и.* отъ морската вода, дѣто той се намира въ малко количество заедно съ хлоръ; освѣнъ това той се намира, ако и въ малки количества, въ много минерални води, въ морски животни (тюленитѣ, китоветѣ, рацитѣ, мидитѣ и др.). Въ свободно състояние не се намира. И. е твърдо, синйо-червено тѣло, съставено отъ малки кристалчета ромбически октаедри. И. се разстопява при 107°, а при 180° ври и става на пáра, която има чистъ моравъ шаръ. На вкусъ е остръ и е силна отрова. Въ водата се распуща малко, а въ етера и алкохола много. Растворътъ му въ етера и алкохола е тъмно-червенъ и се нарича *Иодова тинктура. (Tinctura jodi)*. Съединението на *и.* съ сребротo, което се нарича *иодисто сребро*, има важно приспособение въ фотографията, сжщо както и *иодистий калий*. И двѣтѣ тия съединения се употрѣбяватъ и въ медицината. Съ азота *и.* образува *иодисти азотъ*, едно твърдѣ опасно съединение, което при нáймалко прикосновение се разлага съ избухване. И. въ съединение съ металитѣ образува *иодюри*, и съ кислорода *иодати. Иодистий барий*, и *иодний* и *иодистий живакъ, иодистата мишоморка* и др. се употрѣбяватъ въ медицината.

Иоиль. Единъ отъ еврейскитѣ пророци (VIII-и вѣкъ прѣди Р. Х.). *Книгата Иоиль* въ Библията съдържа единъ редъ пророчества, които пó-подирнитѣ пророци даватъ пó-опрѣдѣлено.

Иокаста. Жена на Лая, тивски царь, и майка на Едипа, за която Е. се оженилъ отпослѣ безъ да знае че му е майка. Виж. *Едипъ.*

Иокохама. Градъ въ Япония (Нипонъ), на Канагавенски заливъ; 80,000 жит. Износъ: чай, коприна, памукъ. И. е отворенъ за европейската търговия отъ 1863, когато е билъ завзетъ отъ съединенитѣ морски сили на Франция и Англия.

Iocoso, *итал.* Музикаленъ терминъ: весело, шутливо.

Иоксанъ. Вторий Авраамовъ и Хетуринъ синъ, праотецъ на савцитѣ и деданцитѣ, въ южна Арабия *(Библ.)*.

Иоктанъ. Синъ Еверовъ, за когото се вѣрва, че е Иектанъ, отъ когото арабетѣ започватъ нáй-старитѣ си родословия *(Библ.)*.

Иоктеилъ. 1) Иудинъ градъ. 2) Столица на камениста Арабия *(Библ.)*.

Иолитъ, *гр.* Единъ видъ камень.

Иона. Единъ отъ 12-тѣ малки пророци, който, споредъ Библията, чудотворно останжлъ живъ, слѣдъ като прѣминжлъ три дни въ корема на единъ китъ (IX-и вѣкъ прѣди Р. Х.).

Йонатанъ. 1) Сауловъ синъ, отличенъ по благородство на характера и юначество, убитъ въ бой (1056 прѣди Р. Х.). 2) Име, което се дава шеговито на Съединенитѣ Държави въ Америка, както *Джонъ Булъ* на Англия.

Йонически орденъ. Единъ отъ орденитѣ или стиловетѣ на гръцката архитектура, на който отличителната чърта е леки колони и хубави украшения. Тоя орденъ е нареченъ така, защото първитѣ негови изобрѣтатели били йонийцитѣ, които го употрѣбили при построението на единъ Дианинъ храмъ.

Йонически. Който принадлежи на Йония, или който происхожда отъ Йония.

Йонически о-ви. Купъ, или по́-право верига острови, която се простира около западното крайбрѣжие на Епиръ и южното и западното крайбрѣжие на Гръция. Тая верига състои отъ около 40 о-ва, отъ които главнитѣ сѫ Корфу, Паксо, Св. Мавра, Теаки, Кефалония, Занте и Чериго; простр. 2,609 чет. килом. и насел. 241,000 жит. Земята е изобщо планинска, и произвожда на́й-вече вино, сухо грозде, овощия, маслинено масло. Отъ скотовъдството доста се въдѭтъ овце и кози; много рѫцѣ се занимаватъ съ копринарство, пчеловъдство и риболовство. Отъ минералитѣ има соль, каменни вѫглища, сѣра, мраморъ и асфалтъ. Промишлеността е на ниска степень. Корабоплаването и търговията сѫ доста голѣми; *И. о-ви* служѫтъ за стоварище на търговията между Гръция и Албания.

История. — *И. о-ви* се споменуватъ твърдѣ често въ гръцката история, на́й-вече въ Пелопонезската война (431 до 404 прѣди Р. Х.), когато нѣколко отъ тѣхъ играли важна роля, нъ всѣкога като малки отдѣлни правителства. Тия о-ви се подчинили Александру, и по́-сетнѣ, въ римско врѣме, образували една область отъ Източната империя. Нормандцитѣ на Двѣтѣ Сицилии ги отнели на византийскитѣ императори въ края на XI-и вѣкъ. Въ началото на XV-и вѣкъ тѣ подпаднѫли подъ властьта на Венеция, която ги отстѫпила въ 1797 на Франция. Една турско-руска флота ги зела отъ Франция въ 1799, и до Тилзитския договоръ въ 1807 тѣ съставяли република подъ покровителството на Русия. Тилзитский договоръ ги върнѫлъ Франций, въ чиито рѫцѣ останѫли до Вѣнския договоръ, 1814, който ги турилъ подъ покровителството на Англия. Слѣдъ освобождението на Гръция, йонический народъ громко исказвалъ желанието си да влѣзе въ състава на нововъздигнѫтото си отечество. Англия се уморила да издържа постоянни борби въ полза на тая идея; въ 1848 и́ прѣдстояло дори и да потѫпче едно възстание въ Кефалония. Кѫдѣ края на 1858, г-нъ Глядстонъ билъ испратенъ въ о-витѣ като особенъ комисаръ да изучи, какво може да се направи за да се успокоѭтъ островитянетѣ. Той намѣрилъ, че тѣ не ще се задоволѭтъ съ нищо по́-малко отъ присъединението си на Гръция. Въ 1863, когато, слѣдъ изгнанието на Отона, за гръцки краль се избралъ князъ Георги, синъ на данския краль, Англия намѣрила едно благоврѣмие да се отърве отъ тия отякчителни подданници. Тя скоро ги прѣдала на Гръция, и отъ това врѣме тѣ съставляватъ една область отъ гръцкото

кралство. Прѣзъ февр. 1867 И. о-ви били посѣтени отъ единъ редъ земетресения, на́й-силни въ Кефалония, дѣто причинили голѣма загуба отъ животъ и имотъ, и токо-речи съсипали двата главни градове.

Ионически стихъ. Стихъ, който състои отъ два длъги и два кжси слога.

Ионическо море (Jonium mare). Часть отъ Срѣдиземно море, между западнитѣ брѣгове на Албания и Гръция и источния брѣгъ на Каламбрия (Италия). Въ источната му часть сж распръснжти Ионическитѣ о-ви. Главнитѣ му заливи сж: Тарентски, Патрасски, Коринтски или Лепантски, Аркадски и Артски.

Ионическо нарѣчие. Едно отъ 4-тѣ главни нарѣчия на старогръцкия езикъ (етолийско, ионическо, дорийско, атическо). *И. н.* прѣвъсхожда другитѣ по мекость и гладкость, главно поради многото гласни, които употрѣбява.

Иония. Въ старо врѣме, една хубава и плодородна приморска земя въ Мала Азия, отъ Фокея въ Лидия до Милетъ въ Кария, среща острови Самосъ и Хиосъ, покрай Егейско море. И. се нарекла така по името на ионийцитѣ, едно отъ четиретѣ на́йстари племена въ Гръция, които добили името си, споредъ баснословието, отъ Иона, синъ Аполоновъ отъ Креуза, дъщеря на атинския царь Ерехтея. Споредъ общоприетото прѣдание, ионийцитѣ, истикани изъ Атика отъ дорийцитѣ, се прѣселили въ И. около 1050 прѣди Р. Х. Новото отечество на ионийцитѣ процъвтѣло; тамъ тѣ основали дванадесеть града, отъ които главнитѣ били Ефесъ, Смирна, Клазомена, Еритра, Колофанъ и Милетъ. Всѣкой отъ тия дванадесеть града упазилъ вжтрѣшната си самостоятелность, нъ тѣ се съединили всички въ една конфедерация — *Ионически съжзъ.* Много врѣме въ тая земя се обработвали наукитѣ и искусствата, когато гръцитѣ въ Европа и не подозирали сжществуването имъ. Отечество на Омира, и по́-сетнѣ на Мнимнерма, И. се възвишила съ Анаксагора дори и до идеята за единъ върховенъ богъ, прѣмждръ и създатель на всичко. Нъ природнитѣ прѣимущества, на които И. длъжала благоденствието си, съблазнили завоевателетѣ. Лидийскитѣ царе покорили постепенно ионическитѣ градове, които минжли, заедно съ Лидия (557 пр. Р. Х.) подъ властьта на персянетѣ, ако и да си упазили доста голѣма вжтрѣшна свобода. Прѣзъ голѣмата персидска война, военний отрядъ, който тѣ били принудени да доставжтъ на господаря си, се помѣтнжлъ на страната на гръцитѣ, въ битвата при Микале (479 прѣди Р. Х.). Слѣдъ това ионийцитѣ влѣзли въ съжзъ съ Атина, отъ която и станжли зависими. Слѣдъ пелопонезската война, тѣ се подчинили на спартанцитѣ, и пакъ (387 пр. Р. Х.) на персянетѣ до врѣмето на Александра Велики. Отъ това врѣме И. сподѣлила сждбата на съсѣднитѣ земи, и въ 64 прѣди Р. Х. се приложила на Римската империя отъ Помпея, слѣдъ третата митридатска война. Въ по́-подирнитѣ врѣмена, турцитѣ така жж опустошили, че малки дири отъ прѣдишното ѝ величие сж останжли.

Иопа или Иония. Единъ отъ на́й-старитѣ пристанищни градове въ Сирия, сегашна *Яфа.* Въ све-

щената история той се явява като пристанище на Иерусалимъ въ Давидово и Соломоново врѣме, и мѣстото дѣто се искарвали Ливанскитѣ кедрови дървета отъ Тиръ за съграждането на храма. Въ И. апостолъ Петръ видѣлъ видѣнието, което поправило прѣдразсждъцитѣ му за езичницитѣ и духа на християнството. И. достигнжла до нáй-голѣмото си благоденствие въ врѣмето на кръстоноснитѣ походи, когато станжла главната скеля на воителетѣ на християнството. Въ 1799 И. била прѣзета съ приступъ отъ Бонапарта. Въ 1832 ѭ завладѣлъ Мехмедъ-Али; нъ турцитѣ, съ помощьта на англичанетѣ и австрийцитѣ, пакъ ѭ зели отъ него въ 1840. Насел. на *Яфа* е 12,000 жит. (отъ които 3,200 християне и 800 евреи).

Иорамъ. 1) Израилевъ царь, братъ и прѣемникъ Охозиевъ, убитъ отъ Иуй (896—884 прѣди Р. Х.). 2) Иудинъ царь, синъ Иосафатовъ, (889—881 прѣди Р. Х.), сжпржгъ на Готолия.

Иорданъ. Нáй-голѣмата рѣка въ Палестина, извира изъ Анти-Ливанъ, минува прѣзъ Тивериадско езеро и се влива въ Мрътво море; 215 килом. И. играе голѣма роля въ историята на християнството; въ неговитѣ води се кръстилъ Иисусъ Христосъ отъ Иоана Кръстителя.

Иоркъ. Английски градъ, на р. Уза, 320 килом. на сѣв. отъ Лондонъ, гл. гр. на едноименна область (графство); 54,796 жит. Сѣдалище на архиепископъ. И. е единъ отъ нáй-старитѣ английски градове, богатъ съ старини и развалини отъ минжлитѣ врѣмена; има много църкви, между които съборната църква Св. Петръ, забѣлѣжителна по готическата си направа, една отъ нáй-хубавитѣ въ Европа и първата съборна църква съградена въ Англия. Първий английски парламентъ се събралъ въ И. въ 1160, въ царуването на Хенриха II. Отечество на Алкюина. Въ римско врѣме *И.* се наричалъ *Eboracum* и билъ много важенъ градъ; тамъ живѣлъ Адрианъ и тамъ умрѣлъ Северий.

Иоркъ. Градъ въ Съединенитѣ Държави (Пенсилвания), 90 килом. на сѣв. отъ Балтимора, на Сѣверна Централна желѣзница; 15,000 жит. Фабр. за земедѣлчески орждия, кибритъ, хартия.

Иоркъ. Рѣка въ Виргиния (Съединенитѣ Държави), влива се прѣзъ заливъ Чезапикъ въ Атлантически океанъ, корабоплавателна; 55 килом. дълга и отъ 1 до $4^1/_2$ килом. широка. И. е забѣлѣжителенъ исторически; виж. *Иоркъ-тáунъ.*

Иоркъ-таунъ. Пристанищенъ градъ въ Виргиния (Съединенитѣ Държави), на р. Иоркъ (18 килом. отъ устието му), 110 килом. на сѣв.-ист. отъ Ричмондъ; 15,000 жит. Тоя градъ е забѣлѣжителенъ въ американската история по Вашингтоновата побѣда надъ английския генералъ Корнуолиса, която въ сжщность турила край на войната за американската независимость. Прѣзъ авг. 1781, генералъ Корнуолисъ, слѣдъ двѣ побѣди, въ 1780 и 1781, укрѣпилъ градъ И. съ 7 редута и 6 батерии откъмъ сушата и съ една линия батерии покрай рѣката. Срещната страна на рѣката, Глучестеръ, била сжщо силно укрѣпена. Английската войска състояла отъ 8,000 войника, подкрѣпени отъ нѣколко кораби на котва въ р. Иоркъ. Прѣзъ септемврия, Вашингтонъ потеглилъ отъ Ню-Иоркъ, съ 16,000 души, отъ които 7,000 били фран-

цузе. Въ сѫщото врѣме, когато Вашингтонъ обсадилъ по сухо И., една французска флота, подъ начал. на пълковника де-Граса, затворила устията на рѣки Йоркъ и Джеймсъ, та прѣкѫснѫла всѣко съобщение между англичанетѣ въ И. и Ню-Йоркъ. Въ обсадата французетѣ били поставени въ фронта. На 27-и септ. батериитѣ отворили огънь, демонтирали много топове и съсипали нѣколко кораба. На 29-и битвата се подновила по́-отблизу. На 2-и октом. редутитѣ се зели съ приступъ, единъ отъ американцитѣ, другий отъ французетѣ. На 4-и стѣнитѣ на града и укрѣпленията на англичанетѣ били съсипани и токо-речи всѣкой топъ демонтиранъ. Английский генералъ се опиталъ да избѣгне нощѣ прѣзъ мѣстностьта Глучестеръ, нъ опитването му се осуетило отъ една страшна буря, която распръснѫла корабитѣ му. На 7-и той се прѣдалъ на съюзницитѣ, сухопѫтната войска съ припаситѣ си на американцитѣ, военноморската сила на французетѣ. Плѣнницитѣ, безъ корабницитѣ, се въскачвали на 7,000. Между користитѣ, американцитѣ добили 235 топа, 8,000 пушки, 28 пълкови знамена; французетѣ 2 фрегати и 20 прѣносни кораба.

Иосавета. Жена на първосвещеникъ Иодая, която спасила живота на Иоаса *(Библ.)*.

Иосафатовъ долъ, близу до Иерусалимъ, при политѣ и на истокъ отъ Елеонската гора. И. д. у пророка Иоиля се употрѣбява иносказателно, като иосафатъ значи на еврейски *Божи сѫдъ*.

Иосафатъ. Единъ отъ на́й-благочестивитѣ Иудини царе (914—889 прѣди Р. Х.).

Иосифъ. Иакововъ и Рахилинъ синъ, библейска личность, на която историята е единъ отъ на́й-поетическитѣ епизоди; продаденъ отъ братята си и заведенъ въ Египетъ, той станѫлъ министръ на Египетския царь и населилъ израилянетѣ въ Египетъ.

Иосифъ. Имененъ баща на Иисуса Христа; потомецъ Давидовъ. Той се обручилъ за Прѣсв. Дѣва, отпослѣ майка Иисусова, и когато се колебаялъ да ѭ земе ли подъ покровителството си, единъ ангелъ му се явилъ насънѣ, та му явилъ, че дѣтето, което щѣло да се добие, било Синъ Божи. Когато кесарь Августъ заповѣдалъ да се наложи данъкъ на цѣлъ свѣтъ, той отишелъ съ Мария въ Витлеемъ, дѣто се родилъ Иисусъ, и присѫтствувалъ, когато пастиритѣ, испратени отъ единъ ангелъ, отишли тамъ да видѭтъ светото дѣте. Когато Иродъ поискалъ да погуби дѣтето слѣдъ посѣщението на мѫдрецитѣ отъ истокъ, единъ ангелъ извѣстилъ Иосифу да побѣгне въ Египетъ съ дѣтето и майка му, и той побѣгнѫлъ. Слѣдъ Иродовата смърть, ангелътъ Господенъ пакъ му се явилъ насънѣ въ Египетъ, та му далъ наставление да се върне съ Иисуса и майка му въ Израилската земя. Отпослѣ, понеже имало страхъ за дѣтето отъ Архелая, Иосифу се заповѣдало насънѣ да отиде въ Назаретъ галилейски. Иосифъ билъ по хѫдожество дърводѣлецъ. Това хѫдожество научилъ и Христосъ.

Иосифъ Бонапартъ. Виж. *Бонапартъ*.

Иосифъ. Първий архиепископъ на първата българска архиепископия, чиято полунезависимость се обеспечила отъ царь Бориса (виж. *Борисъ*). Той билъ рѫкоположенъ въ Цариградъ на 3 мартъ

878. Споредъ други источници, името на тоя архиепископъ било Теофилактъ.

Иосифъ I. Сегашний български екзархъ, 2-й екзархъ на българския народъ. Мирското му име бѣше *Лазарь Иовчевъ*. Негово Блаженство е роденъ въ Калоферъ въ 1840. Първоначално се е училъ въ родното си мѣсто, а въ 1861 постжпилъ въ едно французско училище въ Цариградъ, дѣто билъ и прѣдаватель на български. Той свършилъ въ това училище въ 1864, и довършилъ образованието си въ юридическия факултетъ въ Парижъ. Въ 1870 се върнж въ Цариградъ и скоро биде назначенъ членъ на едно отъ цариградскитѣ търговски сждилища, а по́-късно и главенъ секретарь на Екзархията. По онова врѣме той пишеше въ цариградския печатъ, особено въ сп. *Читалище*. Като редакторъ на това списание Негово Блаженство е работилъ отъ юлия 1871 до юния 1872.

При уреждането на Екзархията, когато български владици имаше само двама-трима, па се и усѣщаше нуждата отъ просвѣтени и съврѣменни архипастире, Негово Блаженство, сир. тогавашний Лазарь Иовчевъ, прие настоятелната покана на приятелетѣ си да се посвети на духовното звание. Слѣдъ една обиколка въ цѣлата територия на Екзархията, за да изучи нуждитѣ на населението и на църквата, испрати се да управлява видинската епархия (1875). Въ 1876 се избра и ржкоположи за ловченски митрополитъ.

Въ 1877, заплитането на турското правителство съ русското по българския въпросъ турнж въ много мжчно положение Антима I. Българский екзархъ не отстжпи на налѣганията на Портата да се обяви съ адреси и други подобни на страната на Турция среща Русия, която излизаше на явѣ като защитница на българетѣ. За това, въ деня на прогласяването на войната той биде сваленъ и заточенъ. За новъ екзархъ се избра и прогласи наскоро Н. В. Пр. Ловченский *Иосифъ*, тогава на́й-младий отъ българскитѣ архиереи. Общото мнѣние признава въ Негово Блаженство единъ уменъ, въздържанъ и тактиченъ човѣкъ. Вънкашнитѣ му обноски се отличаватъ по учтивость и прѣголѣма снисходителность.

Иосифъ I. Германски императоръ, на́й-старий синъ на Леополда I, род. въ Вѣна въ 1678, коронясанъ унгарски краль въ 1689, и римски краль въ 1690, наслѣдилъ баща си, като императоръ, въ 1705, умр. въ 1711. Влиянието на князъ Салма, възпитателя му, и напокошнитѣ му свръски съ князъ Евгения, подѣйствували на него да пригърне идеи по́-либерни отъ прѣобладавшитѣ изобщо въ семейството му, и той далъ важни правдини на протестантитѣ въ Унгария и Чехия. Освѣнь това, той сключилъ съ шведския краль Карла XII-и договоръ, чрѣзъ който далъ религиозна свобода на протестантитѣ въ Силезия, и имъ върнжлъ 120 църкви, които имъ били зели иезуититѣ. Той продължилъ съ сполука, въ съюзъ съ Англия, войната за наслѣдството на испанския прѣстолъ противъ Франция; учредилъ държавна банка въ Вѣна и академия на науки́тѣ и искусствата. Обичалъ много дворцовитѣ церемонии, нъ билъ кротъкъ и любезенъ. Оставилъ само дъщери.

Иосифъ II. Германски императоръ, синъ на Франца I и на Мария Терезия, род. въ 1741. И., избранъ Римски краль, слѣдъ сключването на Хубертбургския миръ, въ 1764, слѣдъ бащината си смърть станжлъ германски императоръ, въ 1765; нъ царувалъ истински само слѣдъ майчината си смърть, въ 1780. Славолюбивъ, И. II сполучилъ да разшири прѣдѣлитѣ на империята си съ Галиция, Лодомирия и Ципско графство при първото подѣление на Полша въ 1772; нъ по́-сетнѣ, когато се опиталъ да придобие Бавария въ размѣна за Холандия, прусский краль Фридрихъ Велики осуетилъ кроежа му, като образувалъ среща Австрия *съжза на князоветѣ*, въ 1785. Той унищожилъ Баварския договоръ и избавилъ Белгия отъ холандскитѣ гарнизони, нъ не можалъ да придобие свободното корабоплаване по Шелда.

Ревностенъ прѣобразователь, напоенъ, както Фридрихъ Велики, съ духа на философскитѣ начала, които прѣобладавали въ оня вѣкъ, И. II се запрѣтнжлъ много необмислено да въведе реформи въ държавата си, та билъ принуденъ да възвърне много работи въ прѣдишното имъ състояние. Още въ първата година слѣдъ майчината си смърть, той прогласилъ, въ полза на протестантитѣ, вѣротърпимостьта, па и унищожилъ, въ 8 деня, 700 монастиря. Послѣдната и други негови реформи произвели въ всички части на империята му дълбоко неудоволствие, което се проявило дори и съ възстания въ Унгария и Белгия. Папа Пия VI дори и прѣдпрнелъ едно пжтуване до Вѣна, нъ не сполучилъ да спре императора по пжтя на прѣобразованията. Кждѣ края на царуването си И. II обявилъ една несполучлива война на Турция (1788) и белгийскитѣ области се прогласили независими. И. II умр. въ 1790, като донѣйдѣ оправдалъ думитѣ на Фридриха Велики: «Съ желанието да се научи, той нѣма търпѣнието да се учи». Виж. Pagnel, Hist. de Joseph II (Парижъ, 1843) in 8°.

Йота. Име на гръцка буква (*i*); тая дума се употрѣбява въ *прѣнос. см.* и означава на́ймаличката чъртица или частица отъ нѣщо, *шушичица*.

Йотамъ. Иудинъ царь, синъ и наслѣдникъ Озиевъ, царувалъ отъ 758 прѣди Р. Х. въ бащино си име [баща му добилъ прѣзъ послѣднитѣ години отъ живота си проказа], и отъ бащината си смърть (753) до своята си смърть (742) въ свое име. Украсилъ и укрѣпилъ Иерусалимъ, и наложилъ дань на побѣденитѣ амоняне *(Библ.)*.

Йоторъ. Мадиамски князъ или свещеникъ; въ домътъ му Моисей прѣкаралъ 40 години, слѣдъ бѣгството си отъ Египетъ, и стжпилъ въ бракъ съ дъщеря му Сепфора, отъ която ималъ двама синове: Елиезера и Герсама. Когато евреитѣ били на Синайската гора, И. посѣтилъ зетя си, и го посъвѣтвалъ да учреди нѣкои служби по управлението на евреитѣ. И. познавалъ истиннаго Бога (Исх. 18; 10, 11), и нѣкои го мислжтъ да е билъ потомецъ Авраамовъ, по Мадиама (Бит. 25; 2) *[Библ.]*.

Йо-чеу. Градъ въ обл. Ху-нанъ (Китай), съ 200,000 жит.

Йошика. Iosika (баронъ *Николай)*. Унгарски романистъ, род. въ 1796 въ Трансилвания, умр. въ . . . . . , зималъ живо участие

въ политическитѣ събития на Унгария, слѣдъ Вилагосската катастрофа билъ принуденъ да побѣгне отъ отечеството си, и отъ 1850 живѣлъ въ Брюкселъ. Написалъ е единъ редъ прѣвъсходни исторически романи: Abafi, Zrinyi a'költö, Az utolsò Bàtòry, A'Csehek Magyarorszàgban, Jósika Bàtòry и др.

Инархъ. Грѣцки астрономъ, който минува за създатель на математическата астрономия, род., споредъ Страбона, въ Никея, въ Витиния, около началото на II-и вѣкъ прѣди Р. Х. За И-вата лична история, нищо не се знае. Споредъ Фабриция, И. е написалъ 9 отдѣлни книги, отъ които само послѣдната и нáй-маловажната *(Тълкование на Аратусовитѣ явления*)* е достигнжла до насъ. Другитѣ съчинения боравили съ астрономията и географията. Отъ Птоломеевия *Синтаксисъ* се учимъ, че И. създалъ тригонометрията, открилъ възвратното движение на равноденственитѣ точки и намѣрилъ длъжината на тропическата година; освѣнъ това, той пръвъ прѣсмѣталъ съ голѣма научна точность луннитѣ и слънечнитѣ затмѣния. Нему се приписва още изобрѣтението на астролаба (староврѣмененъ инструментъ за наблюдаване звѣздитѣ) и др., както и съставлението на единъ каталогъ отъ пó-вече отъ 1000 звѣзди, съ опрѣдѣление точното положение на всѣка една. Мѣстото и датата на И-вата смърть сж неизвѣстни.

Инекакуана, *порт.* Кореньтъ на едно американско растение, който има свойството да докарва бъл-

*) *Явления* е заглавието на една Аратусова (виж. Аратусъ) дидактическа поема, основана на астрономически свѣдѣния.

ване; самото растение. И. (кореньтъ) има важно и обширно приспособение въ лѣкарството.

Инекска патриаршия. Сръбска патриаршия, съ сѣдалище *Инекъ,* която се основала въ 1346, въ врѣмето на сръбския краль Душана, когато Сърбия установила господството си надъ Македония. До това врѣме българската независима архиепископия въ Охридъ (виж. *Охридска архиепископия)* включвала, освѣнъ българскитѣ, и сръбски епархии; а когато се учредила *И. п.,* и Охридската архиепископия влѣзла въ състава ѝ. Това подчинение било пó-вечето номинално, защото Охридската архиепископия не изгубила вжтрѣшната си самостоятелность; то било и кратковрѣменно, всичко за 21 години. Самъ Душанъ продължавалъ да счита Македония за българска (виж. *Душанъ).*

Още въ периода на кратковрѣменното царуване на Душана Македония се раскжсала на три независими области (една до Вардаръ, друга съставена отъ костурско, трета отъ Охридско), а съ падането на сръбското кралство [окончателното падане на Сърбия станжло слѣдъ косовската битва въ 1389 г.] влиянието на *И. п.* надъ Македония съвсѣмъ се прѣкратило, макаръ че властьта на патриарха продължавала и подъ турското владичество надъ сръбскитѣ земи. Грѣцкото фанариотско духовенство сполучило да унищожи *П. п.* въ 1765, спр. двѣ години прѣди да отнеме духовната независимость на Охридската архиепископия. Пó-вече подробности у капит. Бендерева: **Военная Географія** и **Статистика Македоніи,** отдѣлъ *Краткій историческій очеркъ болгарской церкви* (С.-П.-Б., 1890).

Вижъ и *Исторически изслѣдования за Охридската и Ипекската архиепископии*, прѣводъ Н. Михаиловскаго (Цариградъ, 1869).

Ипекъ. Градъ въ Призрѣнско, 16 килом. отъ юго-източния край на Черна-гора и 88 килом. на сѣв.-ист. отъ Шкодра, на Бѣли Дринъ; 10,000 жит., потурчени словѣне, албанци и православни сърбе. Копринарство, тютюнопроизводство, овощарство. Нѣкога И. е билъ сѣдалище на патриархъ. Виж. *Ипекска* патриаршия.

Иперболa (отъ гръц. дума *иперволинъ*, надхвърлямъ, хвърлямъ отвждъ). 1) Прѣувеличение; името на една риторическа фигура, която състои въ да се увеличава или умалява чрѣзмѣрно единъ прѣдмѣтъ: напр. сълзи текжтъ като *порой;* леко като *перо;* отъ *мухата* пó-слабъ. 2) Въ *матем.* права линия, която се добива отъ прѣсичането на конусъ. — **Иперболически**, прѣувеличенъ. — **Иперболизмъ.** Страсть къмъ иперболи, къмъ прѣувеличаване. — **Иперболоидъ.** Въ *геомет.* тѣло, образувано отъ завъртението на иперболa.

Иперинъ. Виж. *Ипръ.*

Иподяконъ, *гр.* Монахъ, който нѣма званието дяконъ, нъ е добилъ правото да носи стихарь, и прислужва при архиерейско служение.

Иподромъ, *гр.* Въ римско-византийскитѣ врѣмена, мѣсто за пропускане коне и колесници и за прѣдставления съ такъви.

Ипократъ. Нáй-прочутий лѣкарь въ старо врѣме, който е билъ още забѣлѣжителенъ философъ и вѣщъ писатель, роденъ на о-въ Косъ, около 460 прѣди Р. Х. Обществений и частний му животъ сж малко познати; знае се положително, че той пжтувалъ много прѣди да се посвети въ отечеството си на лѣкарството. Платонъ ни казва, че той основалъ въ Косъ едно лѣкарско училище, което толкова се прославило, че Сократъ, нáй-славний и нáй-истинолюбивий отъ съврѣменницитѣ му, го прѣпоржчвалъ на всички ония, които искали да станжтъ истински лѣкаре. На каква възрасть и въ кое врѣме умрѣлъ И., не е извѣстно; споредъ разни стари писатели, той починжлъ на 85, 90, 109 и 104 години въ Лариса, въ Тесалия.

Съчиненията, които носнжтъ И-вото име и се наричатъ *Ипократовъ сборникъ*, сж пó-вече отъ 60 на брой; нъ голѣмъ мракъ покрива въпроса, кои сж истински И-ви съчинения. За съчинения *навѣрно* писани отъ И. минуватъ [изобщо даватъ латинскитѣ имъ заглавия намѣсто гръцкитѣ] слѣдництѣ: — Prognostica, Aphorismi. De morbis popularibus, De ratione victus in morbis acutis. De aëre, aquis et locis и De capitis vulneribus. Нѣкои критици се съмнѣватъ въ достовѣрностьта на нѣкои части отъ Aphorismi, съчинението, по което И. е нáй-популярно извѣстенъ. — Съчиненията *може-би* писани отъ И. сж 11, и едно отъ тѣхъ е Jusjurandum или *Ипократическа клетва*, формула, приписвана И-ту. Тая клетва полагатъ лица, които стжпватъ въ лѣкарското звание. Чрѣзъ нежтѣ обѣщаватъ вѣрность на званието и добро поведение въ живота си. — Останжлитѣ ипократически съчинения минуватъ едни за съчинения писани прѣди И.; други — за съчинения писани отъ неизвѣстни писатели; и трети — за волни подражания.

И-витѣ съчинения сж били прѣведени рано на арабски. Тѣ били пръвъ пжть напечатани въ латински прѣводъ въ 1525 въ Римъ. Първото гръцко издание се появило на другата година въ Венеция. На́й-послѣдното и несравнено на́й-доброто издание, въ французски прѣводъ, е Литревото (1839-1861) въ 10 тома. Единъ прѣвъсходенъ английски прѣводъ на *Истинскитѣ И-ви съчинения* е обнародванъ въ 1849 въ 2 тома отъ Д-ръ Адамса. Отъ И-витѣ съчинения на русски сж прѣведени *За старовръмената медицина* и *Афоризмитѣ*. Отъ общата литература за И. и трудоветѣ му заслужва особено внимание русското съчинение *Очерки исторіи медицины*, С. Ковнера (вып. II, Кневъ, 1883).

И. е дѣлилъ причинитѣ на болеститѣ на два главни разреда: първий състои отъ влиянието на годишнитѣ врѣмена, климатитѣ, водата, мѣстоположението и др.; и вторий отъ лични причини, такъви като храната и упражнението на всѣкой боленъ. И-вото лѣкуване било по́-вечето чакателно, съ диета; затова понѣкога го укоряли, че оставялъ болнитѣ да умиратъ, като не вършилъ нищо да ги държи живи.

Ипокренъ, *гр.* Въ *грѣц. басносл.* изворъ, посветенъ Аполону и на музитѣ: водата му захванжла да извира и да се мѣта нагорѣ вслѣдствие на единъ ритокъ отъ Пегаза.

Ипокритъ, *гр.* Лицемѣръ. — **Ипокритство**, лицемѣрие.

Иполитъ. Синъ Тезеевъ: обвиненъ лъжливо отъ мащиха си Федра въ посѣгане на честьта ѝ, баща му го проклѣлъ и той погинжлъ завлѣченъ отъ собственитѣ си коне, споредъ *басносл.*

Ипопотамъ (гр. *ἵππος*, конь; *ποταμός*, рѣка). Рѣчни конь.

Ипостасъ, *гр.* лице, особа; употрѣбява се за всѣко едно отъ лицата на Св. Тройца. — **Ипостасенъ**. Който се отнася до ипостасъ.

Ипотека, *гр.* Даване недвижимъ имотъ въ залогъ по установенъ отъ закона редъ за обезпечение длъгъ. — **Ипотеченъ**. Който се отнася до ипотека: *ипотеченъ актъ*.

Ипохондрия, *гр.* Мрачно и замисловато духорасположение *(болесть)*. — **Ипохондрикъ**. Боленъ отъ ипохондрия. — **Ипохондрически**. Който се отнася до ипохондрия.

Ипръ или *Иперъ*. Белгийски градъ, гл. градъ на западна Фландрия, 51 килом. на юго-зап. отъ Брюгъ; 18,000 жит. Дантели, вълнени и памучни платове, търговия съ маслинено масло и жито. — И. е много старъ градъ; брои годинитѣ си отъ IX-и или X-и вѣкъ. Въ 1688 е билъ силно укрѣпенъ отъ Луи XIV, и въ голѣмитѣ европейски войни е билъ често обсажданъ. Въ срѣднитѣ вѣкове населението му е било, казватъ, 200,000. Ималъ е епископство отъ 1560 до 1801. Жансений (виж. това име) е билъ ипрски епископъ.

Ипсала. Градецъ въ одрински вил., 60 килом. на сѣв.-зап. отъ Галиполъ, на *Ипсала*, малъкъ лѣвъ притокъ на долна Марица и 5 килом. отъ лѣвия брѣгъ на тая рѣка, която влиза тамъ въ блатистата равнина на делтата си; 3,500 жит.

Ипсиланти. Фанариотско семейство, което притежавало, казватъ лъжовно, че происхождало отъ императорския родъ на комненитѣ. Отъ това семейство билъ князъ *Константинъ* **И.**, род. въ 1760 въ Цариградъ. За прѣвода

му на Вобановитѣ съчинения, султанъ Селимъ III го произвелъ на високъ чинъ, а относлѣ го назначилъ господарь на Молдова въ 1799, и на Влахия въ 1802. Управлението му на тия области се отличило съ мждрость и енергия; нъ явното му съчувствие съ Русия докарало въ 1806 уволнението му отъ Портата и бѣгството му въ Трансилвания. Поставенъ изново отъ руситѣ да управлява Влахия, той показалъ омразата си къмъ Турция, като побудилъ (1807) сърбетѣ на възстание; нъ скоро открилъ, че съюзницитѣ му руситѣ не сподѣляли неговитѣ възгледи и стремления, и като не моглъ да се бори самъ съ турцитѣ, оттеглилъ се въ Киевъ, дѣто и умрѣлъ въ 1816. Той оставилъ много съчинения, писани на италиянски, французски и турски.

Отъ неговитѣ петима синове, прославили се Александръ и Димитрий. Нáй-старий, *Александръ*, род. въ 1792, служилъ въ русска служба до генералъ-майоръ; въ началото на гръцкото възстание, билъ избранъ за водитель на хетерията (1820). Откакъ събралъ съ подписка голѣмо количество пари, нахлулъ въ Молдова, и сполучилъ да подигне възстание и въ двѣтѣ княжества. Нъ, лишенъ отъ природна дарба да ржководи движението, той билъ нападнжтъ отъ турцитѣ при Галацъ, съвсѣмъ разбитъ, и принуденъ да потърси прибѣжище въ Австрия, дѣто билъ уловенъ и затворенъ въ крѣпость Мунгачъ въ Унгария. Въ 1827, по ходатайството на императора Николая I, добилъ свободата си; нъ духомъ съкрушенъ отъ тжга и лишение, оттеглилъ се въ Вѣна, дѣто и починжлъ на другата година. — По-младий му братъ, *Димитрий*, род. въ 1793, и той починжлъ попрището си въ русската войска. Испратенъ отъ брата си въ Гръция, той зелъ славно участие въ прѣзимането на Тополица (окт., 1820), нъ ималъ по-малка сполука на другата година въ нападението на Евбея. Юнашката му защита на Аргосъ среща турцитѣ спрѣла побѣдоносния вървежъ на послѣднитѣ, и му придобила (1823) почетнитѣ титли Аргосски прѣдсѣдатель, Пелопонезски князъ, прѣдсѣдатель на законодателния съвѣтъ, и сенаторъ. Упоритий му отпоръ на побѣдоносния Ибрахимъ паша при Навплия въ 1825 билъ друга цѣнна заслуга за Гръция. Въ 1827, признателнитѣ гръци го направили главнокомандуюжцъ на силитѣ си; нъ вслѣдствие на едно разногласие, което се появило между него и прѣдсѣдателя, Каподистрия, той си далъ оставката отъ поста си въ началото на 1830. Той починжлъ въ 1832 въ Навплия. II. билъ маловаженъ на гледъ, нъ ималъ душата на герой; и билъ глухъ на прѣлъщенията на удоволствието, както и на блазненията на славолюбието.

Ipso facto, *лат.* По самото това нѣщо, за това, чрѣзъ това.

Ipso jure, *лат.* По самия законъ, по законно право.

Инсуичъ или **Инсичъ**. Английски градъ (сжфокска обл.), добро пристанище на корабоплав. рѣка Оруелъ, 16 килом. отъ устието ѝ, 110 килом. на сѣв.-ист. отъ Лондонъ; 50,546 жит. Желѣзни фабрики и корабостроителници. Износъ: земедѣлчески произведения и земедѣлчески сѣчива и машини. Вносъ: вино, каменни вжглища, желѣзо, градиво. Отечество на кардинала Улси. Отъ учебнитѣ заве-

дения, главното е училището, основано отъ кардинала и надарено отъ кралица Елисавета.

Ипсъ. Староврѣмененъ градъ въ Фригия, Мала-Азия, близу, както се прѣдполага, до сегашното село Бюлавадинъ. Близу до И. станжла, въ 301 прѣди Р. Х., голѣмата битва, въ която билъ убитъ Антигонъ, Александровий пълководецъ, който билъ завладѣлъ токоречи цѣла западна Азия. Слѣдъ тая битва Александровитѣ четирма генерали Птоломей, Селевкъ, Касандръ и Лизимахъ си подѣлили окончателно Македонската империя на четире царства. И. е билъ сѣдалище на християнски владика въ VII-и и VIII-и вѣкъ.

Ir. Химический знакъ на иридий *(iridium.)*.

Ira furor brevis est, *лат.* Гнѣвътъ е кратка лудость.

Праде, *тур.* Султански указъ.

Иракъ-Аджеми. Голѣма область въ срѣдата на Персия; гл. гр. *Техеранъ* и *Испаханъ.* Голѣма часть отъ И.-А. състои отъ високи планински полета, нъ има и много плодородни долини, поени отъ рѣки. Много отъ рѣкитѣ на тая область се губѫтъ въ пѣсъчливи степи.

Иракъ-Араби. Страна въ азиятска Турция, въ долното течение на Тигръ и Евфратъ, която отговаря на стара Вавилония. На истокъ И.-А. е съпрѣдѣленъ съ Персия по едно протяжение отъ около 600 килом., на сѣв. допира до Кюрдистанъ; отъ който го дѣли Дюна (лѣвъ притокъ на Тигръ); на сѣв.-зап. — до Джезире или Месопотамия; на зап. и на юго-зап. неопрѣдѣленитѣ му прѣдѣли се губѫтъ въ Аравийската пустиня; на югъ той се облѣга о дъното на Персидски заливъ, отъ който притежава едно малко пространство. — И.-А. е само едно географическо название; това име нѣма никакво приспособение въ турската администрация. — И.-А състои главно отъ сегашния багдадски виляетъ (вижъ *Багдадъ* и *Басра).* — Съ стотини хиляди отъ населението на И.-А сж номади, които се радватъ на една токо-речи пълна независимость; тѣ не доставѭтъ войници за редовната войска, па и не плащатъ данъкъ понѣкога. Това е едно население анархическо и окаянно, раздробено на враждебни племена, челяди, шатри, и което турцитѣ владѣѭтъ само като подклаждатъ ненавистьта на едно племе къмъ друго.

Иранъ. Голѣма страна въ Азия, между Индъ на истокъ, Тигръ на зап., Каспийско море и Туранъ на сѣв., Персидски заливъ и Оманско море на югъ. Състои отъ едно обширно плато, което обгръща Армения на сѣв.-зап., Персия на зап. и въ срѣдата, Хератско на сѣв., Авганистанъ на сѣв.-ист., Белуджистанъ на юго-истокъ. Дължината на иранското плато е 2,200 килом. отъ истокъ къмъ западъ; широчината му е отъ 1,000 килом. на истокъ до 500 к. на западъ; повръхностьта му е около 2,500,000 до 2,755,000 чет. килом. Срѣдната височина на иранското плато е 1,200 метра надъ морското равнище. Името *Иранъ* е днесь народното и официалното название на Персия. Това име е дошло отъ на́й-дълбока древность; въ първоначалния си образъ то е означавало арийцитѣ (виж. *Арийци),* човѣшкото племе, което е населявало въ прѣдисторическитѣ врѣмена земитѣ, що се простиратъ отъ Гангъ до Евфратъ, — племето, което е майката или понѣ

сестрата на европейскитѣ народи. Всички, които сж въ течение на завоеванията на нововрѣменната наука, знаѭтъ въ какви дълбоки издирвания, въ какви чудесни изучения сж се впущали нáй-отличнитѣ ориенталисти на Франция, на Англия, на Германия, Бюрнуфци, Уилсжновци, Боповци — по въпроситѣ за иранскитѣ народи или арийцитѣ, подигнжти отъ пó-малко отъ половина вѣкъ. Виж. особено франц. съчинение *Les origines indoeuropéennes*, 2 том. на Адолфа Пикте (Парижъ, 1858—63).

Ирвингъ. Виж. *Ѫрвингъ.*

Иреглуляренъ, *лат.* Нередовенъ: *иреглулярна армия.*

Иредентистъ, *итал.* (соб. зн. *неизбавеникъ).* Членъ отъ партия въ Италия, която работи въ полза на населенитѣ отъ италиянци области въ Австро-Унгария и иска присъединението на тия области на Италия. — **Иредентизъмъ.** Движението на иредентиститѣ въ полза на италиянскитѣ области подъ австрийската власть. — **Иредентически.** Що се отнася до иредентизъма.

Иречекъ *(Иосифъ).* Чешски филологъ и нáй-дѣятелний отъ всичкитѣ историци на чешската литература, род. въ Високе Мито (Чехия) въ 1825, починжлъ въ Прага въ 1888. И. се училъ въ Литомислъ и въ пражския университетъ въ разгара на чешското народно движение. Докторъ на правото, той рано се явилъ на литературното поприще, като сътрудникъ на *Prazske Noviny*, *Nar. Noviny*, *Pokrok*, и влѣзлъ въ кржга на Палацки, Шафарика и др. Въ 1850 той постжпилъ на служба по министерството на просвещението, участвувалъ въ установението на научна терминология за чешскитѣ гимназии, издалъ популярни книги за четене, единъ сборникъ, подъ заглавие *Филологически, исторически и литературни записки,* и др. Въ 1862, въ сътрудничество съ брата си, Херменгилда, обнародвалъ една знаменита защита на краледворски ржкописъ: *Die Echtheit der Koenighofer Handschrift Kritisch nachgewiesen*, па работилъ и по правото: *Aktenmässige Darstellung der Verhältnisse der gr. Hierarchie in Oesterreich* etc. Освѣнь разсѣянитѣ въ списанията езикословни работи, той напечаталъ отдѣлно: *Ueber der Versuch das Ruthenische mit lat. Schriftzeichen zu schreiben* и др. Въ 1871 той билъ министръ на просвѣщението въ кабинета на Хохенварта. Въ това качество той залѣгалъ да увеличи числото на общественитѣ учебни заведения въ словѣнскитѣ земи и основалъ краковската полска академия. Той напуснжлъ министерството, прѣзъ октомврия сжщата година, сжщеврѣменно съ Хохенварта. Въ 1874 И. се оттеглилъ въ Прага, дѣто станжлъ прѣдсѣдатель на Кралевското Дружество на Наукитѣ и обнародвалъ въ сборника на това дружесто множество важни записки по историята на чешската литература, както и, отдѣлно, *Ржководство по историята на чешската литература* (Прага, 1874—1875, 2 т.). Въ 1879 билъ членъ на австрийския раихсратъ.

Иречекъ *(Константинъ Иосифъ).* Добрѣ-извѣстний у насъ български и общословѣнски историкъ, синъ на Иосифа Иречека, род. въ 1854. Откакъ добилъ въ Прага титлата докторъ на философията, пжтувалъ у южнитѣ словѣне и изучилъ особено езицитѣ имъ, историята имъ и литерату-

рата имъ. Въ 1872, обнародва въ Вѣна труда си *Книгописъ на новобългарската книжнина, 1806—1870*, прѣгледъ на най-новата българска литература. Въ 1876 излѣзе въ Прага неговата *История на българетѣ*, издадена едноврѣменно на нѣмски и чешски, скоро прѣведена на русски (2 прѣвода) и на български и която е и сега най-добрий и най-пълний трудъ по историята на България. За втория русски прѣводъ [първий е на Яковлева въ Варшава, 1877], издаденъ отъ Ф. Бруна и В. Палаузова въ Одеса, 1878, по който е направенъ и първий български прѣводъ на Бояджиева, па и С. Бобчевото въспроизведение, И. направи сѫществени допълнения, особено въ главитѣ, що се отнасятъ до историята на българетѣ въ X-и, XII-и, XIII-и и XVII-и вѣкъ.

И., доцентъ на историята въ пражския университетъ, въ 1879 биде поканенъ въ България на служба главенъ секретарь на народното просвѣщение, въ 1881—82 станѫ министръ на просвѣщението, и слѣдъ това прѣдсѣдатель на тогавашния «учебенъ съвѣтъ», и много направи за наредбата на българскитѣ училища. Въ 1884 той завзе катедрата на всеобщата история въ Прага, а отъ 1893 е професоръ на словѣнскитѣ старини въ Вѣна.

Д-ръ К. И. е писалъ на чешски, на нѣмски, на сръбски и на български. Той е сътрудничилъ най-вече въ *Прѣгледа на Пражския Музей*, въ Отовата *Енциклопедия*, въ Ягичовото спис. *Archiv für slavische Philologie* и въ нашото *Периодическо Списание;* нему се длъжѫтъ въ това списание много статии по нашата история и география, каквито сѫ *Българский царь Срацимиръ Видински; Географическото изучение на България; Приложение къмъ историческата география и епиграфика на България и Румелия; Стари пѫтешествия по България отъ 15—18 столѣтие; Упѫтване за събиране географ. и археолог. материали; Погановски паметникъ; Пѫтни бѣлѣжки за Сръдна-гора и за Родопскитѣ планини;* въ спис. *Наука* (год. I, кн. 1—2) *Отъ нова България*, статия прѣведена отъ чешското период. спис. *Osvěta* и др. Едно отъ най-важнитѣ му съчинения е *Княжество България* (Прага, 1888), въ двѣ части. Това съчинение е прѣведено на езика ни, I-ва ч. отъ Ек. Каравелова и 2-та отъ Ст. Аргирова. Негови сѫ и трудоветѣ *Die Heerstrasse von Belgrad nach Constantinople* (Прага, 1877); една чешска записка *За сношенията на Екатерина II съ Дубровнишката Република* (Прага, 1893).

Ирида. По *грьц. баснсл.* млада богиня, посланица и прислужница на богинитѣ, особено Юнони, олицетворение на небесната дѫга.

Иридий, *лат.* Просто тѣло, единъ отъ така нарицаемитѣ благородни метали, твърдѣ коравъ, бѣлъ, крехъкъ металъ; намира се въ нѣкои платинени минерали; когато е чистъ, на него не дѣйствува никоя кислота, нито дори и царската вода.

Ирина. Прочута византийска императрица, 780 — 802. И., родена въ Атина кѫдѣ 752, привлѣкла съ хубостьта и дарбата си удивлението на императора Лъва IV, който се оженилъ за неѭ въ 769. Вѣрва се, че тя отровила мѫжа си, 780, слѣдъ което задържала прѣстола за себе си прѣзъ малолѣтието на сина си

Константина, тогава 9-годишенъ. Въ 790 Константинъ ѭ изгонилъ; на 797 тя изново завладѣла прѣстола и ослѣпила сина си; освѣнь това, ней се приписва и прѣстѫплението, че затрила двамата братя на мѫжа си. Тя се облѣгала на православната партия, та въвела изново поклонението на иконитѣ, и, съ тая цѣль, свикала въ Никея 7-я вселенски съборъ, 787. Вънкашно, нейното царуване било безславно; тя била принудена да приеме мира на Харунъ-алъ-Рашида. Въ 788, войската ѝ била разбита въ Калабрия отъ Карла Велики, който заплашвалъ византийската империя. Слѣдъ това, тя се опитала, за да не истърве короната, да се ожени за Карла Велики; нъ, както се види, франкский императоръ не рачилъ да има жена, която се обвинявала въ толкова си прѣстѫпления, и кроежътъ не сполучилъ. Двѣ години по́-сетнѣ, нейний съкровищникъ Никифоръ се побунилъ среща неѭ, и ѭ заточилъ на о-въ Лесбосъ, дѣто тя била принудена да преде за да се поминува (802—3).

Ирина Палеологова. Жена на сръбския деспотъ Георги Бранковича. По думитѣ на сръбскитѣ лѣтописци, отличавала се съ скѫперничество и сребролюбие. Като распродала въ 1438 всичката храна, която била събрана въ Смедерево, тя ускорила прѣзимането на тоя градъ отъ султанъ Мурада II, който заробилъ двамата ѝ синове, Григория и Стефана; а Георги Бранковичъ побѣгнѫлъ въ Унгария и въ 1443, съ помощь на Хуниада, изгонилъ турцитѣ изъ владѣнията си. На 24 дек. 1457, слѣдъ смъртьта на мѫжа си, И. се въскачила на сръбския прѣстолъ; нъ слѣдъ една година била отровена отъ на́й-младия си синъ, Лазаря, който се и провъзгласилъ сръбски деспотъ.

Ирина (св.). 1) Мѫченица, понесла мѫченичеството въ царуването на Диоклетиана. По едно прѣдание, тя била първенъ отведена въ единъ блудодѣенъ домъ; нъ никой не смѣялъ да се доближи до неѭ; на 1-и априлъ 304 била изгорена. Паметьта ѝ се споменува на 16-и априлъ. 2) Великомѫченица, ученица на Тимотея, сътрудникътъ Апостолъ Павловъ, родомъ отъ Илирия; проповѣдвала между словѣнетѣ въ врѣме на Домициановото или Траяновото гонение.

Ириней, *свещеномѫченикъ*. Единъ отъ на́й-важнитѣ прѣди-никейски християнски списатели, род. въ Мала-Азия кѫдѣ 140, умр. кѫдѣ 202 отъ мѫченическа смърть, въ Лионъ (Галия) въ гонението прѣзъ царуването на Септима Севера. И., родомъ гръкъ, ималъ пълно образование; билъ ученикъ на Поликарпа, чрѣзъ когото го считатъ «да е сѣдѣлъ при нозѣтѣ на св. апостола и евангелиста Иоана»; билъ прѣсвитеръ, а въ 178 станѫлъ лионски епископъ и въ това качество прѣтърпѣлъ мѫченичеството. Той устно и писмено обличавалъ ересьта на Валентина. Напълно е дошло до насъ едно негово съчинение, което се има и за на́й-главното: *Противъ ереситѣ* (5 книги). То има за цѣль да обори тогавашния гностицизмъ, и е цѣнна картина на вѣроучителното и нравственото състояние на оня вѣкъ. Другитѣ негови съчинения сѫ били и тѣ вѣроучителни, ала тѣ сѫ извѣстни само по описание или по уцѣлѣли отъ тѣхъ откѫслеци. На́й-ранното печатно издание на съчиненията на тоя церковенъ отецъ е [въ латински прѣводъ]

Еразмовото (Базелъ. 1526): тѣ сж имали нѣколко латински издания; най-много се цѣни Домъ-Масюевото (Парижъ, 1710, и Венеция, 1734). Тия съчинения показватъ голѣмъ умъ и дълбока ученость.

Принъ-Пиринъ-планина. Планина, на която сѣверний край е скаченъ съ Рила, и която върви успоредно съ Западнитѣ Родопи до Сѣрското поле, дѣто се расклонява и изгубва постепенно. Тя надминува по височината си, както Родопитѣ, така и Стара-планина; тя е втора слѣдъ Шаръ-планина. На́й-високий и́ връхъ е *Елъ-тепе (Елинъ връхъ,* 2950 метра), който се издига величествено надъ Разложската котловина. Други забѣлѣжителни върхове сж: *Горница, Пилавъ, Баирли, Арнаутъ, Баба* надъ Неврокопъ и др. Горний гребенъ на *И.-П.-п.*, високъ и гористъ, изобилва съ езера подобни на рилскитѣ, ала върховетѣ му, скалисти, сж голи; срѣдната и долната часть на планината сж покрити съ борове. Както хубостьта на *И-П.-п.* често е въспѣвана въ народнитѣ ни пѣсни, така и нейната височина е намѣрила едно умѣстно приспособение въ патриотическата пѣсень: *На връхъ Пиринъ-планина отчаянъ гласъ се чуе, Македония плаче.*

Иркутскъ. Градъ въ Сибиръ, центръ на едноимена губ. и сѣдалище на главното управление на източни Сибиръ, близу при вливането на Иркутъ въ Ангара, на разстояние 6,025 килом. отъ С. Петербургъ; 36,200 жит. Единъ отъ на́й-добритѣ и промишлени градове на Сибиръ. Главно стоварище на търговията съ Китай и срѣдоточие на всичката сибирска търговия. Нѣколко чаршии. Годишенъ панаиръ. Православна архиепископия, гимназия, библиотека; училища по идрографията, земемѣрието, военната хирургия, ветеринарството. Климатъ много лютъ: барометрътъ [сантиградъ] тамъ слиза до 44° подъ нулата. — Иркутската губерния, съпрѣдѣлна съ енисейската, якутската и китайската империя, има простран. около 750,000 чет. килом. Почвата е плодородна, хълместа и блатиста; климатътъ изобщо лютъ. Байкалскитѣ и Наршинскитѣ планини, съ многобройнитѣ имъ расклонения, даватъ на страната изгледа на земята на Алпитѣ; освѣнь тѣхъ, Саянското планинско бърдо се простира по южния прѣдѣлъ и яблоновското по източния. Главнитѣ рѣки сж Лена, Шилка, Агжнъ; на́й-голѣмото езеро е Байкалъ (виж. *тая дума).* Произведенията на земята сж ръжъ, жито, овѣсъ, ячемикъ, ревенъ; руди: злато, сребро, олово, янтаръ, топазъ, ископаема соль, каменни вжглища. Насел. на губер. надминува 400,000 жит., и състои отъ бурии, тунгузи и руси. Вънкашната търговия е съ Китай, и става чрѣзъ Тройцко-Савскъ и Кяхта.

Иркутъ. Сибирска рѣка, лѣвъ притокъ на р. Ангара, истича изъ езеро Илчиръ близу до китайския прѣдѣлъ; 400 килом. По нея испращатъ сѣно и дърва въ Иркутскъ.

Ирландия. Бивше кралство, съединено въ едно политическо тѣло съ Великобритания. И. е западний отъ двата голѣми британски острова; простр. 52,300 чет. килом.; мие се на сѣв., зап. и югъ отъ Атлантически океанъ, а на ист. отъ единъ протокъ, въ разни мѣста наричанъ Сѣверни каналъ, Ирлан-

дско море, и Св. Георгевски каналъ, който ѭ дѣли отъ по́-голѣмия британски о-въ Великобритания (Англия и Шотландия). Земята въ срѣдна И. е изобщо равна, а на западъ доста планинска. Гл. рѣки сѫ Шанонъ, на́й-голѣмата рѣка въ Британскитѣ о-ви, Бандонъ, Ли и Блякуотѫръ. Има многобройни езера и канали, па и много блата. Почвата е доста плодородна, ала земята е въ рѫцѣтѣ на едно число земевладѣлци, които ѭ даватъ подъ наемъ; и отъ това ирландцитѣ много страдатъ. Барабойтъ, овесътъ и ленътъ сѫ главнитѣ земни произведения. Климатътъ е умѣренъ и влаженъ. Животнитѣ и растенията, както и рудитѣ на И. приличатъ на англійскитѣ; и въ И., както въ Англия, не се намиратъ вече опасни животни. Овцевъдството е значително въ нѣкои части. Конетѣ сѫ отъ силна порода. Риболовството е доста развито по брѣговетѣ. Памучната промишленость е съсрѣдоточена въ Белфастъ. Доста значително е и пивоварането и спиртното производство. На търговията помагатъ параходството, добритѣ водни съобщения и една мрѣжа желѣзници. Главната износна стока сѫ земедѣлчески произведения.

Езикъ, образование, вѣра. Ирландскій езикъ е клонъ отъ келтскитѣ езици, и се пише съ латинската азбука. Писменний езикъ се образувалъ въ срѣднитѣ вѣкове, когато И. се славила съ своитѣ учени, и когато книжнината ѝ състояла отъ пѣсни на бардитѣ и отъ съчинения на монаситѣ. Самостоятелното развитие на ирландската книжнина се свършило съ покорението на И. отъ англичанетѣ. Сега писменний ирландски езикъ е англійскій. — И. притежава нѣколко университета: дублинскій университетъ е билъ основанъ отъ кралица Елисавета въ 1591; краличинитѣ колегии въ Белфастъ, Коркъ и Гялуей, отворени въ 1849, сѫ съединени въ единъ университетъ. Римокатолическій университетъ се основалъ въ 1854; и мейнутската колегия за образованието на римокатолически свещеници въ 1795. Има и други колегии и лѣкарски училища въ свърска съ лондонския университетъ. Началнитѣ училища въ И. сѫ по́-вечето подъ управлението на «комисаритѣ на народното образование». Системата за народното образование е изработена по началото «училищата трѣбва да бѫдѫтъ отворени еднакво за християнетѣ отъ всѣко вѣроисповѣдане; отъ никой ученикъ не трѣбва да се изисква да присѫтствува на каквото и да било религиозно упражнение, или да добива каквото и да било религиозно учение, което родителетѣ му не удобряватъ; и да се доставя достатъчно благоврѣмие на ученицитѣ отъ всѣко вѣроисповѣдане да добиватъ отдѣлно такъво религиозно учение, каквото тѣхнитѣ родители или попечителе намиратъ за добро.» До кѫдѣ 1850 масата отъ населението е живѣла въ дълбоко невѣжество. — Три четвърти отъ жителетѣ на И. сѫ римо-католици; ала господствуѭщата църква е била англиканската до 1871; и между римо-католицитѣ и протестантитѣ е имало токо-речи постоянна вражда.

История. На́й-старитѣ жители на И. сѫ били келти. Старитѣ ири (ирландци) живѣли на отдѣлни племена, подъ управлението на наслѣдствени стареи. Въ 430 шотландецъ Патрикъ въвелъ между

тѣхъ християнството и християнско образование: отъ това врѣме И. станжла срѣдоточие на калугерска ученость, и нѣколцина ирландски калугере се подвизавали като проповѣдници на християнството въ езическа Германия. Въ IX-и вѣкъ нормандскитѣ варваре почнжли да нахлуватъ въ И. Въ 849 на източното крайбрѣжие се заселили данци, и основали Дублинъ. Въ X-и вѣкъ и данцитѣ приели християнството. Въ XII-и вѣкъ И., която била отхвърлила нормандското иго, се дѣлила на нѣколко кралства: Леинстеръ, Мюнстеръ, Улстеръ и Канаутъ, и на Източни нормандски области. Всичкитѣ тия части били въ постоянна вражда помежду си. Изгонений леинстерски князъ Дермодъ потърсилъ защита у Хенриха II, англ. краль. Хенрихъ се явилъ въ 1171 въ И., прѣзелъ Дублинъ, раздѣлилъ източна И. между баронитѣ си и въвелъ английскитѣ закони. Англичанетѣ продължавали да правжтъ завоевания, и цѣла И. била окончателно подчинена въ 1318, слѣдъ разбитието на Роберта Бруса. Англия като пригърнжла протестантството, гонила католическитѣ ирландци и ги подчинявала на нáй-оскърбителнитѣ неправди. Ирландия възставала нѣколко пжти, и колчимъ се побунвала бивала изново смирявана съ страшни насилия. Токо-речи цѣлата ѝ земя била конфискувана и дадена на англичане, които ѭ експлоатирали чрѣзъ първи и втори посрѣдници отъ далечь; и тая система е била угнетателна и съсипителна за ирландцитѣ. Въ врѣмето на английскитѣ междуособия въ царуването на Карла I, И. била нападнжта въ 1649 отъ Кромуела, и пó-сетнѣ опустошена отъ неговия генералъ Иртона; освѣнъ това, на католицитѣ се отнело избирателното право и се запрѣтило да занимаватъ обществени служби. Слѣдъ 100-годишно угнетение англо-американската война накарала Англия да отстжпи независимъ парламентъ на Ирландия (1782).

Прѣзъ французската революция, Ирландия се опитала да се възползува отъ враждата на французската република и на лондонския кабинетъ и ирландцитѣ възстанжли; ала Франция не помогнжла на възстанницитѣ уврѣме, и възстанието било потушено (1799). Тогава англичанетѣ рѣшили да затрижтъ послѣдната диря отъ ирландската народность, като съединѭтъ ирландския парламентъ съ английския; отъ 1800 И. трѣбвало да праща свои прѣдставители въ английския парламентъ. Ала едвамъ въ 1829 католическитѣ ирландци придобили отнетитѣ си права; въ тая година, благодарение на великия ирландски патриотъ О' Конела, който съ своята рѣчь възбудилъ английското обществено мнѣние, английский парламентъ гласувалъ за католицитѣ свободенъ достжпъ до всичкитѣ военни и граждански служби и, слѣдователно, повърнжлъ на ирландцитѣ и нáй-голѣмото отъ всичкитѣ права, *правото на избираемость;* защото, ако католицитѣ и да били избиратели отъ 1793, тѣ не били избираеми за парламента.

Двѣ други причини на плачевното състояние на И. се унищожили въ 1871 отъ министерството на г-нъ Глядстона: И. прѣстанжла да плаща за протестантското духовенство, което ѝ било натрапено като господствуѭща църква; освѣнъ това дигнжло се

и запрѣщението, което нѣкога англичанетѣ, отъ страхъ отъ ирландската конкуренция, били наложили на И. да търгува съ фабрични произведения съ колониитѣ.

Желанието за независимость никога не е исчезвало съвсѣмъ въ И. Автономията (home rule) намѣри отъ 1876 достоинъ защитникъ въ лицето на Парнела, нареченъ «некоронований краль» на И., водитель отъ 1879 на ирландската либерална партия. Парнелъ знаеше какъ да играе ролята си между английската либерална и консервативна партии. Въ 1886 г-нъ Глядстонъ, щомъ дойде на властьта, прѣдложи единъ законопроектъ за автономия на И., по който въ Дублинъ трѣбаше да има ирландски парламентъ; освѣньтова, тоя английски държавникъ прѣдложи да се разрѣши на държавата да купи отъ земевладѣлцитѣ въ И. земитѣ имъ и да ги повърне на земедѣлцитѣ, които щѣхж малко по малко да се наплащатъ на държавата. Сумата потрѣбна за тая операция се прѣсмѣташе на 50 милиона лири (1 милярдъ и 300 милиона лева). Тия смѣли кроежи уплашихж либералната партия, която отказа да слѣдва водителя си. Лордъ Хартингтонъ, лордъ Рянголфъ Чжрчилъ, г-нъ Чамбжрленъ се отцѣпихж отъ партията. Законопроектътъ се отблъснж на 25 май и парламентътъ се растури. Нъ английското общественo мнѣние се произнесе противъ вжтрѣшната политика на правителството: Англия и Шотландия испратихж въ парламента консервативно болшинство, и г-нъ Глядстонъ отстжпи мѣстото на лордъ Солзбери (22 юл. 1886).

Останжлото е вчерашната история: падането на лордъ Солзбериния кабинетъ (31 юл. 1892), дохождането изново на г-нъ Глядстона на властьта, неговий законопроектъ за ирландската автономия гласуванъ при трето четение отъ камарата на прѣдставителетѣ прѣзъ паметната нощь на 20/21 авг. 1893, отхвърлянето на тоя законопроектъ отъ камарата на лордоветѣ (27 авг.), оттеглянето на г-нъ Глядстона отъ кормилото на държавния корабъ (18 февр. 1894), побѣденъ само отъ старостьта (на 85-год. възрасть). Една часть отъ английскитѣ либерали и днесь сподѣлятъ г-нъ Глядстоновитѣ възгледи, че Англия трѣба да управлява И., не насилствено, а съ любовь; нъ не се вижда какъ ще се въстържествува надъ враждебничеството на камарата на лордоветѣ. Трѣбвало би за това нѣщо едно голѣмо движение въ общественото мнѣние. Ала ирландский въпросъ, далечь отъ да въстържава страната, ѭ уморява.

Изселването на ирландцитѣ за Америка и Австралия е значително: то е отнело на И. по́-вече отъ единъ милионъ души отъ 25 години насамъ. Прѣди това е имало и извънредни загуби: въ 1846, барабойтъ като се повредилъ отъ една болесть, настанжлъ гладъ, който откаралъ една осма отъ населението и принудилъ друга една осма да се изселя въ Америка. Изселването има понѣ това добро за И., че намалява числото на безпомощнитѣ бѣдни: заприм. въ 1849, имало 620,747 бѣдни, които се поддържали съ обществена и частна помощь, а въ 1855 — само 86,819. Въ 1841 цѣлото население на И. е било 8,175,124 жит.; сега е 4,700,000 жители.

Ирландско море. Малко море, което се образува отъ Атлантически океанъ, между Ирландия и Англия; съединява се съ океана на сѣв. съ Сѣверни протокъ, а на югъ съ протокъ Св. Георги.

Ирмосъ, *гр.* Начинателенъ стихъ на церковенъ канонъ. — **Ирмологий.** Книга, която съдържа ирмоситѣ.

Иродиада. Жена на Ирода Антипа, незаконно оженена за него. Тя поискала главата на Иоана Кръстителя, за дѣто Иоанъ ѭ изобличавалъ за незаконната ѝ женитба, чрѣзъ дъщеря си Саломия *(Библ.)*.

Иродиане. Привърженици на Ирода Антипа, и изобщо противници на фарисеитѣ *(Библ.)*.

Иродъ. Име на 4 княза, едомци по происхождение, нъ евреи по вѣроисповѣдане, които управлявали въ римско врѣме Иудея или часть отъ неѭ. **Иродъ Велики** или Иродъ **Антипатръ**, който добилъ отъ Римъ титлата царь на Иудея и царувалъ отъ 40 до 3 години прѣди Р. Х.; на тоя Иродъ се приписва избиването на всичкитѣ дѣца въ страната отъ двѣ години и по-долу; **Иродъ Антипа**, синъ на Ирода Велики, четверовластника на Галилея. Той сѫдилъ Иисуса Христа, който му билъ испратенъ отъ Пилата и накаралъ да убиѭтъ Иоана Кръстителя, умр. въ год. 40. Той билъ напусналъ жена си, за да се ожени за Иродиада, която за сѫщата цѣль напусналa брата му Филипа; — **Иродъ Агрипа I**, внукъ на Ирода Велики, баща на Верникия (14 год. прѣди Р. Х., 44 слѣдъ Р. Х.); — **Иродъ Агрипа II**, царь на Иудея отъ 53 до 68 слѣдъ Р. Х. Той украсилъ Иерусалимъ и други градове, нъ не сполучилъ да разубѣди евреитѣ отъ да възстанѫтъ срещу римлянетѣ: и когато съотечественицитѣ му обявили буната, той минѫлъ на страната на римската войска; той присѫтствувалъ при прѣзимането на Иерусалимъ отъ Тита. Слѣдъ това събитие той отишелъ съ сестра си да живѣе въ Римъ. Прѣдъ него апостолъ Павелъ направилъ паметната си защита.

Ирокези, или *Шесть Народа.* Общо име на на́й-могѫщитѣ и на́й-влиятелнитѣ нѣкога индийски племена въ сѣв.-източна Америка. И., които собствено състояли отъ петь народа, мохауки, опенди, онондаги, кайюги и сенеки, живѣли на югъ отъ р. Св. Лаврентия и езеро Онтарио, отъ Хѫдсонъ до Алегански планини и езеро Ерие. Тѣ съставлявали една политичаска конфедерация, въ която въ 1712 влѣзли и тускароритѣ. Тѣ били по́-искусни въ битвитѣ отъ съсѣдитѣ си и въ земедѣлието, приготвянето орѫжия и други искусства стояли доста високо. Отъ европейцитѣ тѣ скоро приели употрѣбението на пушката и влизали въ съѭзъ ту съ холандцитѣ, ту съ англичанетѣ, ту съ французетѣ. Американский езиковѣдецъ Hale въ на́й-ново врѣме е доказалъ тождеството на езика на и. съ езика на чирокитѣ на югъ. Сега и. живѣѭтъ распръснѫто въ Ню-Йоркъ, Пенсилвания, Висконсинъ и Канада въ особени общини (reservations). Въ държава Ню-Йоркъ тия общини сѫ 9 съ 5239 жителе (1890). Общото число *и.* е било (1890) 15,870, отъ това число въ Съединенитѣ Държави — 7387. Тускароритѣ сѫ християне; останѫлитѣ, по́-голѣмата часть, сѫ езичници. Общественото състояние на *и.* е изслѣдвалъ П. Морганъ. Виж. Schoolcraft, Notes

on the jroquois (Ню-Йоркъ, 1846) и Donaldson, The six nations of New York (Вашингтонъ, 1892). Виж. и *Индийци.*

Ирония (отъ гр. *иронъ*, присторникъ). Тънъкъ присмѣхъ, нѣщо казано, на което значението е точно противоположно на буквалното значение; прим.: *продължавайте, това е прекрасно!* намѣсто да се каже: *спрете, това не струва.* — Когато се употрѣбява искусно, *и.* е най-съкрушителна отъ всички риторически фигури. Една отъ най-прочутитѣ ирони е пророкъ Илиевата, когато въсхвалява осуетенитѣ Ваалови свещеници на гора Кармилъ. Великъ майсторъ на *и.* въ старо врѣме е билъ Сократъ, който ѭ подигнѫлъ на чина философска метода. — **Иронически.** Присмивателенъ: *иронически тонъ, ироническа рѣчь;* **иронически**, съ присмѣхъ. — **Иронизирамъ.** Говорѭ иронически.

Иртишъ. Сибирска рѣка, иде отъ Китайскитѣ владѣния (Цунгария), дѣто извира въ Алтайскитѣ планини, минува прѣзъ езеро Зайсанъ, и тече прѣзъ Семипалатинскъ, Омскъ и Тоболскъ, и откакъ прибере водитѣ на Ишимъ и Тоболъ, влива се въ Объ; около 3,900 килом. Прѣсмѣтатъ, че И. прибира водитѣ на 1250 притока.

Js fecit cui prodest, *лат.* Прѣстѫплението е направилъ оня, който има полза отъ него *(юридическо правило).*

Исаакъ *(смѣхъ).* Еврейски патриархъ и пастушески главатарь, синъ Авраамовъ и Саринъ и полубратъ Исмаиловъ. Рождението му се случило, когато родителетѣ му били въ прѣклонни години. Отличавалъ се по синовна послушность, и прѣданость на волята Божия. Авраамовото опитване да го принесе въ жертва се обяснява съ това, че било потрѣбно Авраамъ, като отецъ на вѣрнитѣ, да покаже, въ онова врѣме на мрака и идолопоклонството, безпрѣдѣлно довѣрие въ Бога, та така да стане основатель на единъ благочестивъ родъ и примѣръ за вѣрнитѣ въ бѫдѫщитѣ врѣмена. И. се оженилъ за Ревека и ималъ отъ нея двама синове — Исавъ и Иаковъ. И. умрѣлъ на 180 години. Забѣлѣжителнитѣ събития въ И.-вия животъ се описватъ въ Бит. гл. 21 и 35 *(Библ.).*

Исаврия. Область въ южната часть на Мала Азия на сѣверната страна на Тавръ, между Фригия, Ликаония, Киликия и Пизидия. Исаврянетѣ били полудиви и варварски люде, които живѣяли съ грабежъ, и много пакостили на римлянетѣ и византийцитѣ. Тѣ били страшни и по сухо и по море, и когато ги нападали, бѣгали въ планинитѣ. Слѣдъ първитѣ си сполуки среща Митридата, римский консулъ Сервилий, нареченъ *Исаврийски,* сполучилъ да покори И.; нъ тая сполука се придобила слѣдъ 3-годишна война (отъ 78 до 75 прѣди Р. Х.), па и завоеванието не било окончателно. Още въ 67 прѣди Р. Х. Помпей билъ принуденъ да испрати среща исаврянетѣ единъ новъ походъ. Въ III-и вѣкъ тѣ образували единъ народъ съ киликянетѣ, и единъ исаврянинъ се прогласилъ римски императоръ, нъ билъ убитъ. Въ V-и, и по-сетнѣ въ VIII-и вѣкъ, двама исавряне, Зенонъ и Лъвъ III, придобили прѣстола на византийската империя. Главний градъ *Исавра,* при политѣ на Тавръ, билъ голѣмъ богатъ и добрѣ-укрѣпенъ градъ.

Той билъ изгоренъ, заедно съ жителетѣ му, отъ исавянетѣ, когато не могли да устоѭтъ на Пердика. Въ И., скалиста и безплодна земя, вирѣяла главно лозата, която се обработвала грижливо. — И. образува сегашния турски санджакъ *Бешеръ*.

Исавъ. Първий синъ Исааковъ и Ревекинъ, роденъ заедно съ Иакова, отличавалъ се по смѣлость, буйность и ловджиска ловкость. Като продалъ брату си правото си на първородство, оставилъ Ханаанската земя и се заселилъ въ гора Сиръ, инакъ въ Идумея. Той билъ родоначалникъ на идумеянетѣ и ималъ четире жени и петима синове. Историята му се описва въ Бит. гл. 25, 27 и нататъкъ *(Библ.)*.

Исаия. Най-възвишений отъ четирмата велики еврейски пророци. Живѣлъ прѣзъ първата половина на VII вѣкъ прѣди Р. Х. и пророкувалъ въ врѣмето на царетѣ Озия, Ахаза и Езекия. Той доживѣлъ дори и до царуването на Манасия, който, споредъ едно прѣдание, заповѣдалъ да го прѣтрѭѭтъ съ трионъ на-двѣ на 100-годишна възрасть. Отъ И.-витѣ пророчества, които се намиратъ въ книгата съ неговото име, особено забѣлѣжително по ясностьта и опрѣдѣленостьта си е пророчеството за рождението на Иисуса Христа отъ Дѣва (гл. 7; 14) и пророчеството за Христовото унижено състояние и прославлението му (гл. 53); за тия пророчества той е нареченъ *ветхозавѣтенъ евангелистъ*. Друго И.-во пророчество, на което свѣтътъ се е удивлявалъ, е било пророчеството за погинването на Вавилонъ. Французскитѣ лирически поети, както и французский свещенъ ораторъ Босюе и трагически поетъ Расинъ, сѫ се вдъхнували отъ И.-витѣ пророчества.

Исакча. Градецъ съ малка крѣпость въ подрумжиска Добруджа, на Дунавъ, 154 килом. на сѣв.-ист. отъ Силистра, между Рени и Исмаилъ. И. е била прѣзимана отъ руситѣ въ 1771, 1790, 1828 и 1854.

Исарджикъ. Градецъ въ Босна, 53 килом. на сѣв.-зап. отъ Нови-Пазаръ, нѣкога столица на босненскитѣ крале, и въ турско врѣме мѣстозаточение.

Исахаръ. Единъ отъ 12-тѣ Иаковови синове, който далъ името си на едно отъ 12-тѣ племена *(Библ.)*.

Исвостей. Сауловъ синъ, който царувалъ 7 години надъ 11-тѣ племена; въ борбата си да отнеме прѣстола отъ Давида, който се билъ въцарилъ надъ Иудиното племе, билъ убитъ въ 1049 прѣди Р. Х. *(Библ.)*.

Исеть. Русска рѣка, истича изъ *Исетско* езеро (чиято окрѫжность е около 20 килом.) въ Екатеринбургско (пермска губер.), пои тоболска губер., и влива се въ рѣка Тоболъ; 450 килом. Плаването по И. почва за малки кораби подъ Екатеринбургъ, а за голѣми отъ устието на р. Мпаса.

Искариотски *(Иуда)*. Виж. *Иуда*.

Иския. Италиански о-въ, при входа на Неаполски заливъ; простр. 80 чет. килом.; 28,000 жит. Произвожда прѣвъсходни овощия и вино и има прочути горещи бани. Въ него се намира волканъ Епомео, най-високий връхъ на о-ва, 850 метра надъ морското равнище. Островътъ е пострадалъ много отъ едно земетресение въ 1883. Гл. градъ *Иския*, на западния брѣгъ, съ 6,275 жит. Благораство-

рений въздухъ на о-ва привлича всѣка година много другоземци на топлитѣ му бани въ *Casimicnola* и *Lacio*

Исключвамъ. Исхвърлямъ изъ числото на другитѣ.—**Исключая нѣщо.** Съ исключение на него, освѣнь него, то като се извади. — **Исключение.** Онова, което не прилѣга да се тури подъ общото правило: *почти всѣко правило си има исключенията.* — **Исключителенъ.** Който съ себе си съставлява исключение, особенъ, отдѣленъ: *тоя случай е исключителенъ. Азъ ямъ исключително ржженъ хлѣбъ,* само ржженъ хлѣбъ, пшениченъ не ямъ. —**Исключителность.** Свойството на исключителното, по́-вечето въ отвлѣчено значение. — **Исключимъ.** Който може да се исключава, отъ дѣто и **исключимость**, свойство на исключимъ.

Искрененъ. Чистосърдеченъ, нелицемѣренъ; оттука и **искренность.**

Искрецъ. Село, окол. ц., софийски окр., на едноименна рѣка, при политѣ на Стара-планина, на срѣдъ пжтя на шосето между София и Берковица; 1,285 жит.

Искушавамъ, *нѣкого.* Излагамъ на испитня, съблазнявамъ, гледамъ да го прѣлъстнж, да го отвърнж отъ пжтя на доброто, на истинното. — **Искушение.** Дѣйствието да се искушава; прѣдмѣтътъ, който искушава. **Искуситель-ка.** Лицето, което искушава.

Искусенъ. Похватенъ, който чрѣзъ много опити е станжлъ способенъ. — **Искусство.** Знанието на искусенъ човѣкъ; занаятъ, който се върши съ голѣмо умѣние: *военно искусство,* стратегията, тактиката, фортификацията; *искусството книгопечатане, искусството тъкачество.* **Изящни** *искусства,* виж. *изященъ.* — **Искуственъ.** Съ искуство направенъ, въ смисълъ на направенъ отъ човѣкъ, неестественъ. — **Искусственность.** Принадлежность на искуственото.

Искъръ (стар. *Оскиосъ [Ескусъ]).* На́й-дългата рѣка въ сѣверна България, извира въ Рила-планина, тече прѣзъ Самоковската долина, минува покрай София, на сѣверъ отъ нежж и на растояние 10 километра, прѣсича Стара-планина, тече изобщо по посока отъ югъ къмъ сѣверъ, и се влива въ Дунавъ при с. Гигенъ до развалинитѣ на нѣкогашния римски градъ Ескусъ; около 270 килом. На́й-главний притокъ на И. е *Малъкъ Искъръ* (Етрополска рѣка), който събира водитѣ си отъ сѣвернитѣ склонове на Етрополска планина (отъ в. Баба и др.).

Исландия (англ. Iceland, ледена земя). Голѣмъ островъ въ Европа, въ Сѣверни Ледовити океанъ, 800 килом. на зап. отъ Норвегия, 700 килом. на сѣв.-зап. отъ Шотландия, 270 килом. на ист. отъ Гринландия; простр. 102,417 чет. килом.; насел. 72,445 жит. Гл. градъ *Реикиавикъ.* Островътъ принадлежи на Дания. На́й-голѣмата му длъжина, отъ ист. къмъ зап., е по́-вече отъ 450 килом., на́й-голѣмата му широчина, отъ сѣв. къмъ югъ, е около 300 килом. Брѣговетѣ му, особено сѣвернитѣ и западнитѣ, сж много прорѣзани съ заливи. Въ нѣкои отъ заливитѣ има многобройни малки острови. И. е въ много отношения една отъ на́й-интереснитѣ части на свѣта. Физическитѣ и́ чърти, па и историята и характеръть на жителетѣ и́, сж твърдѣ забѣлѣжителни. Тя състои по́-вечето отъ високи планини, много отъ които сж дѣйствующи волкани, отъ които главний е *Хекла;*

само нѣкои равнини покрай брѣговетѣ, и нѣколко долини, сж населяеми, или сгодни донѣйдѣ за обработване, па дори и тамъ едва ли се вижда дръво, и климатътъ не става за жито. Вжтрѣшностьта на острова е токо-речи съвсѣмъ завзета отъ обширни пространства лава и други волканически произведения, снѣжни планини и ледници, които понѣкога слизатъ дори и до брѣговетѣ на о-ва. Снѣжнитѣ планини и пороитѣ, които хлужтъ изъ тѣхъ, правижтъ съобщението между едно населено мѣсто и друго твърдѣ мжчно и опасно. Нъ при всичко това цивилизацията отдавна си е пробила тука пжть, и исландци сж обработвали поезията и други клонове отъ литературата съ сполука.

Нáй-високий планински връхъ въ о-ва е Ораефаекулъ, около 2,000 метра надъ морското равнище. Нáй-прочутий волканъ е Хекла. Съ волканитѣ иматъ свръска топлитѣ извори и гейзеритѣ (виж. тая дума), които сж многобройни. О-вътъ страда често отъ земетресения; нáй-страшнитѣ сж били въ 1755 и 1783. Зимата не е пó-сурова отколкото въ Дания, нъ се протака пó-вече, та кжсото лѣто и голѣмата влага не благоприятствуватъ на растителностьта. Отъ животното царство има: 20,000 говеда, 30,000 коне и 400,000 овце и тоя добитъкъ съставя главната часть отъ имота на жителетѣ. Конетѣ сж дребни, нъ мощни и пръгави. Отъ растенията забѣлѣжителни сж исландский мъхъ, отъ който приготвятъ брашно, барабойтъ и ленътъ; хлѣбъ отъ жито е пó-вечето единъ раскошъ въ охолнитѣ домове. Горивото доставя отъ брѣговетѣ на Сибиръ полярното течение. Исландцитѣ се поминуватъ главно съ риболовство и нáй-важно е моруполовството. Главний вносъ състои отъ ръжь, ячемикъ, брашно, кафе, захаръ, ликйори. Главний износъ е отсушена риба, вълна, пера, лой, коне. Минералното богатство на о-ва още не е разработено; отъ него нáй-изобилна е сѣрата.

Исландцитѣ сж пó-вечето съ малъкъ растъ, и рѣдко достигатъ до дълбока старость. Тѣ говоржтъ едно норвежско нарѣчие и се отличаватъ по честность, нравственость и любовь къмъ образованието; рѣдко е да се намѣри исландецъ да не знае да чете и пише, колкото и да е бѣденъ. По вѣроиспов. исл. сж протестанти.

И. е била открита въ 868 отъ единъ норвежски пиратъ, на име Надодъ, който билъ исхвърленъ тамъ отъ една буря. Първи се заселили тамъ норвежци, подъ прѣдводителството на Инголфа (872); слѣдъ тѣхъ отишли други. Образувала се една аристократическа република. Въ 981 се въвело християнството. Въ началото на XIII-и вѣкъ, норвежский краль Хаконъ VI сполучилъ, съ измѣната на Снора Стурлезона, да завладѣе о-ва; въ 1380 И., заедно съ Норвегия, станжла владѣние на Дания; а въ 1340 данский краль Християнъ III въвелъ въ *и.* протестантството. Нѣколко вѣка И. била прѣдадена на експлоатация въ ржцѣтѣ на една компания, която опустошавала страната; въ това врѣме и населението ѝ, нѣкога 100,000, омалѣло. Дания позволила на И. да търгува свободно само отъ началото на XVIII-и вѣкъ.

Ислѣдвамъ. Издирвамъ. Отъ тука **ислѣдване, ислѣдователь. Ис-**

лѣдователенъ. Който се отнася до послѣдване.

Исламизмъ. 1) Име, което даватъ понѣкога на мохамеданската вѣра. 2) Всичкитѣ мохамедански страни.

Исмаилъ. Авраамовъ и Агаринъ синъ, когото считатъ за праотецъ на арабетѣ (около 2000 прѣди Р. Х.) *[Библ.]*.

Исмаилъ. Русски пристанищенъ градъ въ Бесарабия, на сѣверния брѣгъ на килийския ржкавъ отъ Дунавъ, около 60 килом. отъ устието му; пó-вече отъ 20,000 жит. Доста голѣма търговия съ жито. — И., първоначално турска крѣпость, билъ прѣзетъ и съсипанъ отъ Суварова въ 1789; минжлъ въ владѣние на Русия въ 1812; Парижский договоръ въ 1856 го отстжпилъ на Молдова; Берлинский договоръ въ 1878 го прѣдаде пакъ на Русия.

Исмаилъ-паша. Египетски хждивъ отъ 1863 до 1876. *И.-п.* билъ род. въ Кайро, Египетъ, въ 1830; той билъ 2-и синъ на Ибрахимъ паша, и внукъ на Мехмедъ Али; билъ въспитанъ въ Парижъ; наслѣдилъ стрика си Саидъ-паша като 5-и египетски хждивъ. Още прѣзъ живота на Саидъ-паша управлявалъ Египетъ прѣзъ неговото отсжтствие въ Еврорпа. Прѣзъ американската междуособна война спечелилъ грамадно богатство чрѣзъ производството на памукъ. Като считалъ Лесепсовия проектъ за направата на Суезски каналъ полезенъ за Египетъ, дѣятелно насрѫдчилъ това прѣдприятие. Въ 1866 придоби отъ султана наслѣдството на египетския прѣстолъ да бжде право отъ баща на синъ, намѣсто, споредъ турския законъ, на нáй-стария наслѣдникъ. Въ 1868 — 69 той, съ распространението властьта си надъ Горни и Бѣли Нилъ, съ сключването вънкашни заеми за увеличение на войската и флотата, съ прѣдлагането неутрализацията на Суезски каналъ и поканването чуждитѣ господаре да присжтствуватъ на отварянето му, токо-речи се прогласяваше независимъ господарь. Отъ своя страна, султанътъ му заповѣда да намали войската си, да унищожи поржчкитѣ си за броняни параходи и нáй-новата система пушки, и да се въздържи отъ сключването вънкашни заеми, като го заплаши съ сваляне отъ прѣстола ако откаже. Като не доби очакваната помощь отъ Русия и други сили, той се подчини. Отпослѣ той придоби нови правдини, които му даваха върховната власть надъ войската, и правото да сключва заеми и търговски договори. Въ 1874 спечели побѣда надъ дарфурския султанъ, въ срѣдна Африка. Съ направата на пжтища, поощряване земедѣлието и други подобрения, той залѣгаше да просвѣщава околнитѣ полудиви племена. Нъ въ 1879 правителствата на Франция и Англия, прѣдъ видъ на окаянното финансово състояние на Египетъ, рѣшихж да се намѣсжтъ въ египетскитѣ работи и съединено поискахж отъ султана хждивътъ да назначи за министри на финанситѣ и на общитѣ сгради французинъ и англичанинъ. Хждивътъ възнегодува отъ тая намѣса на западнитѣ сили. Султанътъ прѣдложи да свали отъ прѣстола *И.-п.*, и да назначи Халимъ паша, Исмаиловъ стрика, за неговъ прѣемникъ; ала силитѣ посъвѣтвахж хждива да напусне прѣстола, като му обѣщахж да подкрѣпжтъ сина му Тевфика. Султанътъ склони на тая мѣрка, и, на 14 юния, подписа фермана, който уволняваше хждива

въ полза на сина му. *И.-п.* тутакси се съобрази съ султанското постановление, и синътъ му се прогласи хждивъ подъ името Тевфикъ I. На *И.-п.* се отреди годишна пенсия 50,000 англ. лири, на синоветѣ му Хасана и Хюсеина — по 20,000 англ. лири; и на майка му — 30,000 англ. лири. И.-п. напуснж Египетъ на 18 юния, като отпжтува за Неаполъ. Той починж въ 1895.

Исмена. По *грѫц. басносл.* дъщеря Едипова и Иокастина, сестра Антигонина.

Исо, *гр.* Приглашане кога се пѣе.

Исопъ, *гр.* Растение, което се употрѣбява като леко-възбуждажще, тоническо срѣдство.

Испания. Кралство въ Европа, захваща по́-голѣмата часть отъ Пиринейски п-въ, — оня голѣмъ полуостровъ, който образува юго-западния кжтъ на европейския материкъ. И. се простира по́-къмъ югъ отъ коя-да-е друга европейска страна, и по́-къмъ западъ отъ коя-да-е друга освѣнъ Португалия. Тя има за прѣдѣли на сѣв. Франция, отъ която ѭ дѣлѭтъ Пиринейски планини; на ист. и югъ Срѣдиземно море и Атлантически океанъ; и на зап. Атлантически океанъ и Португалия. На югъ ѭ дѣли отъ Африка Гибралтарски протокъ. Простр. 492,230 чет. килом., безъ да се смѣтатъ Балеарскитѣ о-ви; насел. 17,550,300 жит. Повръхностьта е високо планинско поле и образува редъ тераци; това поле е набрѣзднено отъ Иберийскитѣ или Кантабрийскитѣ планини и сиера-Гвадарама, сиера-Морена, сиера-Невада и др. Отъ 5-тѣ гл. рѣки: Дуро, Тахо, Гвадиана и Гвадалквивиръ се вливатъ въ Атлантически океанъ, а Ебро въ Срѣдиземно море. Отъ каналитѣ, забѣлѣжителенъ е Императорский. Климатътъ е изобщо умѣрено топлъ; ала въ Кантабр. и въ Пиренейскитѣ планини суровъ, а въ нискитѣ мѣста на Андалузия сѣверноафрикански. Земята на равнинитѣ, копто захващатъ по́-голѣмата часть отъ И., е токо-речи съвсѣмъ оголена; а планинитѣ и долинитѣ на баскск. обл., сѣв. Кастилия, Астурия и Галиция сж богати съ растителность. Растителното царство прѣдставлява, освѣнь житни произведения и кестени, на югъ маслини, миндали, памукъ, захарна тръстика и финик. палми; важно е и винодѣлието. Около 22,000,000 литри маслинено масло се произвожда всѣка година въ страната, отъ което половината се изнася въ странство. Миндали, грозде, орѣхи, лимони, протакали и сухо грозде се внасятъ въ Англия въ грамадни количества; освѣнь това, И. внася въ Англия всѣка година вино за по́-вече отъ 2,000,000 англ. лири. Отъ животнитѣ, въ И. се отличаватъ съ особена хубость конетѣ и рогатий добитъкъ. Въ голѣмо количество се развъждатъ осли, мулета, кози и овце (мериноси); мериносната вълна е една отъ главнитѣ износни стоки. Доста значително е и копринарството и синилопроизводството. Нито земедѣлието, нито рударството не е развито както трѣбва. Планинитѣ изобилватъ съ олово, мѣдь и свинецъ; искарва се и живакъ; има и добри каменни вжглища и желѣзни руди. Ала камен. вжглища и желѣзото още не се разработватъ свѣстно. та Белгия и Англия внасятъ въ И. голѣми количества желѣзо и кам. вжглища. Промишлеността е слаба. Главнитѣ памучни фабрики сж въ Барцелона.

Работницитѣ се много и коприпени платове.

И. е конституционна монархия, наслѣдствена въ мжжското и женското колѣно. Испълнителната власть е въ ржцѣтѣ на краля и на министритѣ му, а законодателната власть принадлежи на двѣ камари, сенатъ и конгресъ, които образуватъ *кортеситѣ*. Административно, И. е раздѣлена на 47 области (49 заедно съ Балеарскитѣ и Канарскитѣ о-ви). Стол. е *Мадридъ*. Испанскитѣ колонии, нѣкога толкова обширни, чрѣзъ изгубването на Куба, Порто-Рико, Филипинскитѣ о-ви, като слѣдствие на американско-испанската война въ 1898, токо-речи се унищожихж; оставатъ само нѣкои отъ Дѣвическитѣ о-ви, Маринскитѣ, Каролинскитѣ, Палаосскитѣ и владѣнията въ западна Африка (Фернандо-По, Амобонъ и др.).

Вѣроисповѣдане и образование. Господствуюжщата църква е Римо-католическата; до скоро Римо-католическата вѣра, отъ която е токо-речи цѣлий народъ, е била единственото вѣроисповѣдане позволено отъ закона. Прѣди унищожението на монастиретѣ въ 1836, около една пета отъ цѣлия народъ е билъ въ служба на църквата. Голѣмо е числото на благотворителнитѣ учреждения, както и на просяцитѣ; прѣди нѣколко години 500,000 души сж се подържали въ 1028 благотворителни заведения. Народното образование е останжло назадъ отъ другитѣ европейски държави. За висшето образование има 10 университета.

Езикъ и книжнина. Испанский езикъ, който се е развилъ отъ простонародния латински езикъ, съдържа много германски и арабски думи, които сж влѣзли въ употрѣбение отъ стълкновението на испанцитѣ съ вестготитѣ и арабетѣ. Отъ разнитѣ нарѣчия нáй-рано е било обработено кастилското. Завоеванията на испанцитѣ сж распространили езика имъ въ други части на свѣта, нáй-вече въ Америка, особено въ южна. Първитѣ хждожествени произведения на И. сж били романси, съ съвсѣмъ своеобразна и чисто-народна поезия, отъ дидактически и епически характеръ. Нáй-старото произведение отъ тоя видъ е била *Poema del Cid* (XII-и вѣкъ). Нáй-блескавий периодъ на испанската драма е било врѣмето отъ началото на XVI-и до края на XVII-и вѣкъ. Многобройнитѣ испански драматурзи отъ това врѣме се групиратъ около Калдерона и Лопе-де-Веги. На тоя периодъ се отнася и развитието на романа въ И. Въ тоя видъ поезия, нáй-много се е прославилъ Сервантесъ съ своя *Донъ-Кихотъ*, ироническо подражание на тогавашния рицарски романъ. И. е имала въ разни врѣмена даровити поети, отлични писатели, историци и политически оратори, ако испанската литература и да не занимава сега едно отъ първитѣ мѣста между европейскитѣ. Виж. Тикноръ, *История на изящната литература въ Испания* (Мадридъ).

История. Прѣдполага се, че нáй-старитѣ жители на И. сж били иберийцитѣ, едно отдѣлно племе, отъ което сж се упазили и до сега остатки подъ името баски. Слѣдъ това иберийцитѣ се смѣсили съ келти, та се образувало племе келт-иберийци; отъ това племе происхождатъ главно сегашнитѣ испанци. Много рано финикиянетѣ и картагенянетѣ основали селища

по крайбрѣжията на И.: ала около 200 години прѣди Р. Х. били изтикани отъ римлянетѣ. Въ врѣме на великото прѣселение на народитѣ, въ И. нахлули варваретѣ вандали, свеви и алени; въ V-и вѣкъ тѣ всичкитѣ били побѣдени отъ вестготитѣ, които основали обширна държава въ И. и южна Галия; столицата била Толедо. Въ битвата при Хересъ-де-ла-Фронтера (711), вестготитѣ били разбити отъ мавритѣ, които основали въ И. Кордовското халифатство, което скоро се раздробило на много държавици. Историята на И. до XV-и вѣкъ е една борба на християнетѣ въ планинитѣ на Астурия и Галиция, които били упазили независимостьта си, съ мавритѣ. Християнетѣ сполучили малко-по-малко да отнемжтъ земята си отъ мавритѣ, и да образуватъ силни кралства. Въ 1492, Фердинандъ и Изабела, които съ женитбата си, още въ 1469, били съединили подъ единъ скиптръ кралства Арагония и Кастилия, изгонили окончателно мавритѣ отъ полуострова. Сжщата година видѣла и откритието на Америка.

Отъ съединението на Арагония и Кастилия се образувало *Испанско* кралство, и подкача историята на сегашна И. Слѣдъ завоеванието на Гранада, послѣдното мавреко кралство въ полуострова, И. станжла кралство отъ Пиринейскитѣ планини до Гибралтарски протокъ, а съ придобиването на Неаполъ, Сицилия и новооткрититѣ земи въ Америка — първата монархия въ Европа. Отъ 1516 до 1700 въ И. царувалъ *австрийски* домъ; той дошелъ на испанския прѣстолъ чрѣзъ Филипа Хубави, синъ на австрийския императоръ Максимилиана, който се оженилъ за Фердинандова и Изабелина дъщеря. Въ царуването на Филипа II (1556 — 98) цѣла Европа почувствувала влиянието на И.; нъ при всичкотова тоя царь съ грамадниитѣ си военни разноски съвсѣмъ разорилъ И. Съ Карла II (1665 — 1700) се прѣсѣкла австро-испанската династия. Той оставилъ прѣстола на Филипа Анжуски, внукъ на Луи XIV.

Съ Филипа Анжуски (Филипъ V, отъ 1700 до 1746) на испанския прѣстолъ дошли *бурбонитѣ*; ала въцарението на Филипа V породило войната за *испанското наслѣдство*. Австрия свързала сжжъ съ Англия среща Филипа. Луи XIV зелъ страната на внука си. Слѣдъ многобройни несполуки, французетѣ спечелили побѣдата при Вила-Вичиоза (1710), която докарала въ 1713 Утрехския договоръ и припознаването на Филипа V. Въ царуването на Карла III (1759 — 88), мждръ и просвѣтенъ краль, И. тръгнжла изново напрѣдъ въ търговията и поминъка. Карлъ IV (1788 — 1808), като зелъ страната на Франция, въвлѣклъ И. въ една гибелна война съ Англия. Карлъ си далъ оставката отъ прѣстола въ полза на нáй-стария си синъ Фердинанда. Наполеонъ Бонапартъ принудилъ Фердинанда да напусне и той прѣстола, заробилъ го въ годината на въцарението му, и далъ испанската корона на брата си Йосифа. Испанцитѣ възстанжли и, съ помощьта на англичанетѣ, изгонили французетѣ (1814). Фердинандъ се въскачилъ изново на испанския прѣстолъ.

Въ врѣме на войната съ французетѣ, испанцитѣ си изработили една конституция (1812). Ферди-

нандъ, като се върнжлъ на прѣстола, отказалъ да припознае конституцията. Едно възстание на испанската войска въ 1820, подъ началството на Риего и Квироги, принудило краля да приеме конституцията и да свика кортеситѣ; ала въ 1823, съ помощьта на въоржжената намѣса на французскитѣ бурбони, въ И. се възстановило прѣдишното самовластие. Подъ влиянието на жена си, Мария Христина, Фердинандъ подновилъ стария кастилски редъ на прѣстолонаслѣдството (1832), по който за наслѣдница дохождала дъщеря му, Изабела, намѣсто братъ му, Донъ-Карлосъ. Слѣдъ смъртьта на Фердинанда (1833), избухнжла междуособна война, въ която либералната партия зела страната на Изабела и майка ѝ Христина, а реакционеритѣ — страната на Донъ-Карлоса. Слѣдъ една упорита борба, въ която на партията на *христиниститѣ* помагали Англия, Франция и Португалия, прѣдприятието на Донъ-Карлоса било на́й-сетнѣ изгубено (1839). Изабела царувала 33 години. Прѣзъ това царуване забѣлѣжителни събития сж изгнанието на кралица Христина (1854), войната съ Мороко (1859), присъединението на Санъ-Доминго (1861) и прѣпирнитѣ между И. и нейнитѣ прѣдишни колонии, Перу (1864 — 65) и Чили (1865).

Въ 1868 Изабела се изгони отъ прѣстола отъ една всеобща буна, и маршалъ Серано се назначи прѣдсѣдатель на привръменното правителство. Въ 1870, привръменното правителство избра князъ Леополда Хохенцолернски, родина на прусския краль Вилхелма, да завземе вакантния прѣстолъ. Макаръ че, по съвѣта на прусския краль, князъ Леополдъ се отказа отъ испанската корона, Наполеонъ III поиска отъ краля увѣрение, че никога въ бжджщето Прусия нѣма да поддържа притезанията на тоя князъ. Това увѣрение кральтъ като отказа да даде, Наполеонъ обяви на Прусия война (виж. *Германия)*. Сжщата година за испански краль се избра италиянский князъ Амедео. Като се отчая да управлява конституционно, Амедео I си даде оставката отъ прѣстола въ 1873. И. се прогласи република, и избухнж едно възстание на карлиститѣ, послѣдователе на внука на Донъ-Карлоса. Въ 1874, за испански краль се прогласи Алфонсо XII, синъ на бившата царица Изабела, който умрѣ въ 1885. Неговий слѣдсмъртенъ синъ, Алфонсо XXIII, роденъ въ 1886, се прогласи испански краль подъ регентството на майка му Христина въ самия день на рождението му.

Испаханъ. Персидски градъ (гл. градъ на обл. *Иракъ-Аджеми)*, стара столица на Персия; населението му, слѣдъ като е било 1 милионъ жителе, сега е вече само 90,000. Стоварище на търговията съ Индия, Афганистанъ, Китай, Турция, Сирия и Египетъ. Забѣлѣжителни: старъ палатъ, голѣма джамия, кале на распадване.

Исповѣдамъ. 1) Припознавамъ, вѣрвамъ, държж съ твърдо убѣждение: *исповѣдамъ христянската вѣра.* **Исповѣдамъ** *грѣховетѣ си*, съзнавамъ се въ тѣхъ прѣдъ исповѣдника. 2) — *нѣкого*, распитвамъ го, накарвамъ го да искаже всичко (за *духовникъ)*. **Исповѣдамъ се**, исказвамъ всичко. — **Исповѣдане.** Вѣроисповѣдане, вѣра; духовнитѣ истини, които припознава църквата. — **Исповѣдь.** Таинство покаяние;

устно припознаване грѣховетѣ си прѣдъ духовника. — **Исповѣдникъ.** Свещено лице, което исповѣдва за грѣхове, духовникъ. — **Исповѣденъ.** Който се отнася до исповѣдь: *исповѣдна книга, расписъ,* списъкъ на ония, които сж били на исповѣдь.

Исполинъ. Човѣкъ, който по раста си надминува много обикновенъ човѣкъ, великанъ, гигантъ. — **Исполински.** Необикновено голѣмъ, прѣголѣмъ.

Испорчвамъ, рус. отъ *порча,* развала. Покварямъ, развалямъ, исхабявамъ: *испорчени нрави.*

Истезавамъ. Мжчж. — **Истезание.** Мжка. — **Истезатель.** Мжчитель, който туря нѣкого на мжка.

Истерия, истерика, *гр.* Нервно припадане, което се придружава съ смѣхъ, сълзи, а понѣкога съ конвулсивни движения и викъ, па и съ задухъ. Тая болесть носи и името женска нервическа болесть и е по́-вече шумна отколкото опасна. Оттука *истерически.*

Истовъ. Царствице въ Арамъ *(Библ.).*

Истокъ. 1. Точката на небото, дѣто слънцето *истича,* изгрѣва надъ небосклона. 2) Въ на́й-широкия смисълъ, европейцитѣ разбиратъ подъ името *И.* цѣла Азия, безъ Сибиръ, който различа отъ другитѣ страни на азиятския материкъ по историята си. Къмъ *И.* се числи понѣкога и Египетъ, който по историята и цивилизацията си принадлежи на азиятскитѣ страни; па понятието *И.* подразбира и Турция заедно съ европейскитѣ земи, които сж влизали нѣкога или още влизатъ въ състава и́.

И. е игралъ въ историята на цивилизацията една прѣважна роля, могло би дори да се рече, отъ една гледна точка, главната роля. Още гръцкитѣ историци сж подозирали *азиятското* происхождение на вѣрата си, на езика си, на учрежденията си; и това не подлежи на съмнѣние при откритията на нововрѣменната наука. Не е вече позволено да се поставя днесь другадѣ, освѣнь по брѣговетѣ на Индийски океанъ, първий напрѣдъкъ на оная цивилизация, която е просвѣщавала едно по друго срѣдна Азия, Египетъ, Гръция, Европа и цѣлия свѣтъ. Ала, по едно чудновато явление, просвѣтителната свѣтлина постепенно ослабнжла въ първоначалното си огнище, и то до толкова, че сега се отражава къмъ него отъ земитѣ, които първенъ то е огрѣвало. Азиятскитѣ народи, отъ които европейцитѣ сж добили първитѣ откровения на науката, чакатъ за напрѣдъ отъ Европа оглашението си въ нововрѣменния напрѣдъкъ. Индия, тая старинна люлка на просвѣтения свѣтъ, е прѣдадена на умствената култура на англо-саксонцитѣ; Япония, която е вървѣла нѣкога толкова далечь прѣди европейскитѣ народи по пжтя на напрѣдъка, се учи по европейскитѣ книги и подъ ржководителството на европейски учени; самъ Китай, който толкова врѣме е упорствувалъ да затваря вратата си за европейскитѣ искуства, подкачи вече да ги отваря. Па и Египетъ, тоя учитель на Гръция, на чиито паметници свѣтътъ не е прѣстанжлъ да се удивлява, е прѣдаденъ цѣлъ на европейски учени да оплодотворяватъ земята му, да издирватъ историята му и да възстановяватъ дори и езика на фараонитѣ му.

И истината е, че И. се ползува вече чудесно отъ Западъ. Ако Китай върви мудно напрѣдъ, защото политическата му система обезсрѣдчава инициативата, и затваря си-

стематически вратата за напрѣдъка; ако мохамеданскитѣ народи сж недостжпни за нововрѣменното движение, защото имъ прѣчи религията имъ, Япония пригръща новитѣ идеи и ги приспособява бързо въ живота си.

Историкъ, *гр.* Битописатель, писатель на история, ученъ по тая наука.—**Историографъ.** Ученъ, който по поржка на правителство пише историята на своето врѣме: *Волтеръ е билъ историографъ на Лудовика XV.* — **Исторически.** Който съдържа история; основанъ на история. — **История.** 1) Битописание, описание на важни събития, които сж се извършили у единъ народъ или въ живота на едно лице: *българска история, история на Султанъ Меджида.* 2) Происшествие, приключение, случка, неприятность. — **История** (Всеобща—). Расказъ на всички важни събития, които сж се извършили въ свѣта отъ памтивѣка. Тая история е твърдѣ пространна, та е раздѣлена на 4 главни части: 1) *Стара история* (свещена история, история на народитѣ въ Истокъ, гръцка история и римска история) отъ памтивѣка до подѣлението на римската империя между синоветѣ Теодосиеви (395 слѣдъ Р. Х.); 2) *Срѣдна история* или *История на срѣднитѣ вѣкове* (395 — 1453), отъ Теодосиевата смърть до прѣзимането на Цариградъ отъ турцитѣ; 3) *Нова история,* отъ 1453 до 1815 (дата на битвата при Ватерлоо; и 4) *Съвръменна история,* отъ 1815 до сега. — **История** *(Естествена —).* История на животнитѣ, растенията и ископаемитѣ. — **История** *(Свещена —).* Историята на една религия, вѣроисповѣдане.

Источенъ въпросъ се нарича задачата: какво да се прави съ Турция, която често безпокои Европа съ лошото си, комахай непоправимо управление? Между въпроситѣ отъ международната политика, които периодически занимаватъ европейскитѣ кабинети, нѣма въпросъ по́-заплѣтенъ и по́-мжченъ за разрѣшение отъ тоя. Съ тоя основенъ въпросъ сж свързани много други. Отъ една страна, всички сочжтъ че Русия, поради географическото си положение и съгласно съ традиционната си политика отъ Петра Велики насамъ, ясно се стреми да завладѣе Цариградъ; отъ друга, мнозина притезаватъ, че интереситѣ на нѣкои европейски народи, на Англия и Австрия особено, не позволяватъ това: Австрия би желала да земе дѣлъ отъ Турция, има око на Солунъ; а Англия се бои, че ако Цариградъ падне въ ржцѣ на Русия, нейний пжть за источнитѣ и́ владѣния (Суезски каналъ) би се затворилъ. Останжлитѣ европейски държави, отъ страхъ, че Русия ще се развие въ грамадни размѣри, не желажтъ испълнението на русското желание. Нъ тѣхната роля се опрѣдѣля отъ врѣмената: Франция, която на́й-енергично се опълчи среща Русия прѣзъ кръмската война, сега е нейна съжзница. Германия и Италия, било въ интереса на търговията си, било по други причини и съображения, сега сж настроени противъ Русия по тоя въпросъ. Ближнитѣ съсѣди на Турция — България, Сърбия, Гръция, Черна-гора желажтъ, ако не нейното съсипване, поне нейното намаление, защото всѣка отъ тѣхъ притезава по нѣкоя земя, която е подъ турското господство,

Самитѣ народи на Турция, съ исключение само на мохамеданетѣ, гледатъ съ четири очи какъ по́скоро да се отървѫтъ отъ необюздаемия и́ деспотизъмъ, който разорява всичко. И това на́й-много заплита въпроса, като сѫщеврѣменно и подкопава основитѣ на Турция. Великитѣ европейски сили биватъ принудени да се намѣсватъ въ вѫтрѣшнитѣ работи на Портата. Така безсилието на Турция да обуздае друзитѣ въ враждата имъ среща маронититѣ въ Сирия и Ливанъ накара Франция и Англия да прѣдприемѫтъ една военна намѣса; свирѣпоститѣ на турцитѣ въ Батакъ, Перущица и др. накара Русия да се застѫпи за българетѣ и да истръгне понѣ по́-голѣмата часть отъ тѣхъ отъ злоупотрѣбенията на турското управление; поразиитѣ на мохамеданското население, извършени надъ арменцитѣ въ турското царство, докарахѫ само дипломатическа намѣса въ Турция, и за ограничението на Европа до тамъ Турция трѣбва да благодари тоя пѫть на взаимното недовѣрие на силитѣ. Че това недовѣрие не може да бѫде вѣчно, показва на́й-новото застѫпничество на Русия, Англия, Франция и Италия за Критъ. По́-вече отъ очевидно е, че Турция никога не ще може да се избави отъ чуждестранната намѣса, доклѣ християнскитѣ и́ населения не бѫдѫтъ поставени въ такъво положение, въ което тѣхното сѫществуване и безопасность да сѫ истински обезпечени, и доклѣ не се тури край на кризата, която токо-речи непрѣстанно безпокои Европа.

Колчимъ силитѣ сѫ се намѣсвали въ работитѣ на Турция, тя се е задлъжавала да направи нѣкои реформи, които, ако се приведѫтъ въ испълнение, бихѫ оздравили до нѣйдѣ сѫществуването и́; ала задлъжението не се е испълнявало: па е и съмнително да ли испълнението му е по силата на Турция. Затова и често се задава на́й-сериозний отъ всичкитѣ въпроси: Възможно ли е да се поддържа турското царство? Турция не е ли единъ «боленъ човѣкъ», по изражението на Волтера, лишенъ отъ жизненость? Волтеръ е живѣлъ прѣди единъ вѣкъ, нъ единъ вѣкъ не е много врѣме за единъ народъ.

Източна Румелия. Виж. *Румелия.*

Източна църква. Сѫщото, каквото е православна църква; въ противоположность на *Западна,* сир. Римокатолическа църква.

Истощавамъ. Исчерпвамъ сили, обезсилвамъ, омаломощявамъ. — **Истощителенъ.** Изнурителенъ.

Истребвамъ. Унищожавамъ, искоренявамъ. Оттука *истребление.* — **Истребителенъ,** който служи за истребление.

Истрия. Единъ полуостровъ въ южна Австрия (Илирия), който се вдава въ сѣверо-източната часть на Адриатическо море и, заедно съ окрѫзитѣ на Герцъ, Градиска и Триестъ, съставлява Приморската область; простр. 63 чет. мириаметра и насел. 318,300 жит., словѣне, отъ които една трета говорѭтъ италиянски. Гл. гр. Пизино, Ровинйо, Каподистрия. Планинска земя, напълнена съ расклонения отъ юлийскитѣ Алпи. Топлъ климатъ, изобщо здравъ. Почвата, камениста, произвожда южнитѣ овощия, смокви и др., на́й-вече хубаво вино. Главний поминъкъ на прибрѣжнитѣ жители е риболов-

ството и корабостроителството. — И., населена въ старо врѣме отъ едно разбойническо племе отъ илирийската челядь народи, била покорена отъ римлянетѣ въ 177 прѣди Р. Х. Покорительтъ ѝ, консулъ Клавдий, продалъ съ наддаване 6,600 отъ жителетѣ ѝ. Въ VI-и вѣкъ отъ нашата ера, тя била завоевана отъ готитѣ, изъ чиито ржцѣ ѭ зели по́-сетнѣ византийскитѣ императори, които били принудени въ 774 да ѭ отстжпѭтъ на франкитѣ, въ царуването на Карла Велики. Въ срѣднитѣ вѣкове И. образувала особено маргравство, което зависяло отъ Каринтийското херцогство до 1170, когато минжло подъ властьта на далматинскитѣ херцози, и по́-сетнѣ на Венеция. Въ 1797, Австрия, по Кампо-форменския договоръ, завзела Венеция заедно съ И. Въ 1809 И. била обявена цѣлокупна часть отъ Французската империя, и станжла една отъ Илирийскитѣ области. Вѣнский конгресъ ѭ повърнжлъ въ 1815 Австрій, на която принадлежи и до днесь. Французский маршалъ Бесиеръ, за заслугитѣ си въ Испания, добилъ отъ Наполеона въ 1808 титлата *Истрийски дукъ.*

Истжпление. Излизане изъ себе си или занасяне отъ въсторгъ.— **Истжпленикъ.** Който постоянно е въ истжпление. — **Истжпителенъ.** Направенъ въ истжпление.

Исходатайствувамъ. Измолвамъ, издѣйствувамъ.

Исцѣлявамъ. Правѭ цѣлъ, излѣкувамъ, освобождавамъ отъ болесть. Оттука **исцѣление, исцѣлимъ, исцѣлимость.**

Исчадие. Чадо извънъ реда; употрѣбява се въ укорителенъ смисълъ.

Исчислявамъ. Брожѭ, прѣсмѣтамъ. Оттука **исчисление, исчислитель.**—**Исчислителенъ.** Който служи за исчисление, който се отнася до исчисление.

Исходъ. 1) Излѣзъ, излизане; въ *прѣнос. см.* край, окончателно слѣдствие: *исходътъ на тая битва; — тая работа нѣма исходъ.* 2) Втората книга въ Библията, така наречена защото на́й-важното събитие, което се описва въ нея, е излизането отъ Египетъ на евреитѣ.—**Исходенъ.** Отъ който се излиза, отъ дѣто се тръгва, подкача: *исходна точка.* —**Исходность.** Възможность да се намѣри исходъ.

Итака (сегаш. *Теаки*). Единъ отъ 7-тѣ Ионически о-ви, слѣдъ Паксо на́й-малкий; 87 чет. килом.; 13,000 жит., отъ които 2,500 въ гл. градъ и пристанището на о-ва, *Вати.* Земята на о-ва е планинска, нъ има много хубави долини. И. е била прочута въ старо врѣме като царство и родина на Улиса или Одисея; и островитянетѣ и сега наричатъ едни грамадни развалини близу до Порто Моло развалинитѣ на Улисовия замъкъ. По Омировитѣ поеми, Улисъ царувалъ въ И. когато тръгнжлъ за обсадата на Троя. Слѣдъ прѣзимането на града, той потеглилъ да се върне въ царството си; нъ Нептунъ, ядосанъ, направилъ да се скита десеть години по море, като му прѣдставялъ постоянно, като въ единъ миражъ, образа на милата му И., която се отдалечавала, кога да излѣзе на брѣга ѝ. — Виж. *Одисята.* — Понѣкога съ И. сравняватъ нѣкой горещо желанъ прѣдмѣтъ, който избѣгва на желателя му, кога да тури ржка на него.

Italia fara da sa. Италиянска

поговорка: Италия ще стори сама, сир. Италия нѣма нужда отъ никого.

Италианизмъ. Изражение свойствено на италиянския езикъ.

Италически букви. Прави подчъртнжти букви.

Италия. Кралство въ южна Европа. И. е полуостровъ, който много прилича на ботушъ съ върха си обърнжтъ къмъ Месински протокъ. Тоя п-въ има за прѣдѣли: на сѣв. Алпитѣ, които го дѣлжтъ отъ Франция, Швейцария и Германия; на зап., Срѣдиземно море; на югъ, Ионическо море; и на ист., Адриатическо море. Пои се отъ разни рѣки, отъ които нáй-важнитѣ сж: По, Адижъ, Арно и Тибръ. Главнитѣ му езера сж: Лаго-Маджоре, Комо, Гарда, Тразимено, Болсено. Многобройни носове има въ брѣговетѣ му, покрай които има острови понѣкога важни. Прѣзъ И. се простиратъ Апенинскитѣ планини, около 1,300 килом. надлъжъ. И. има простр. 286,589 чет. килом. и население 30,725,000 жит. Главнитѣ произведения на п-ва сж: жито, царевица, оризъ, вино, маслини, кестене, южни овощия, ленъ и клъчища, сѣра, мраморъ, мѣдь, свинецъ, каменни вжглища. Климатътъ, при всичкото си разнообразие, изобщо е умѣренъ и се отличава съ чистотата на въздуха.

Управление. И. е конституционна монархия. Испълнителната власть принадлежи на краля и на министритѣ му, а законодателната — на двѣ камари. Кралството е раздѣлено на 69 области; столицата е *Римъ*.

Вѣра и образование. Католическата църква е господствужщата. Протестанти има главно въ Валденсийскитѣ долини на Пиемонтъ, и то на брой само около 65,000. Има и около 36,000 евреи. До обединението на И. всичкитѣ държави освѣнъ Пиемонтъ сж отказвали свободата на вѣроисповѣдането на туземнитѣ протестанти. Въ нáй-новитѣ врѣмена държавата е унищожила нѣколко калугерски ордена и конфискувала имотитѣ имъ. Народната маса въ И. е неимовѣрно безкнижна; началното образование, четенето и писането, не сж никакъ всеобщи дори и между пó-добритѣ класове. Ала голѣмъ потикъ се дава на народното образование отъ нѣколко години насамъ. Правителството е посветило на дѣлото на образованието голѣма часть отъ конфискувания имотъ на калугеретѣ, и парламентътъ всѣка година гласува голѣми суми по бюджета на просвѣщението. Нѣкои отъ италиянскитѣ университети — всичкитѣ на брой 21, отъ които 17 поддържани отъ държавата — сж много стари и се ползуватъ съ европейска извѣстность. Нáймного студенти иматъ неаполский (около 2,500), туринский, падуанский, павийский, римский, болонийский и пизенский.

История. Историята на И. се смѣсва съ историята на самия Римъ (виж. *Римляне*) до 395 г. Въ това врѣме Теодосий раздѣлилъ Римската империя на Източна и Западна, и И., включена въ Западната, се паднжла на Хонория. Настанжли нахлуванията на варваретѣ: Одоакръ, главатарь на херулитѣ, се прогласилъ италиянски краль въ 476, слѣдъ като турилъ край на Западната империя съ свалянето отъ прѣстола Ромула Августула, послѣдния императоръ. Въ 493, Теодорикъ завоевалъ съ своитѣ остготи (виж. *Готи* и *Ост-*

готи) цѣла И. Византийскитѣ пълководци Велизарий и Нарцесъ скоро побѣдили остготитѣ (552), и Италия захванжлъ да управлява *екзархъ*, пратеникъ на византийския императоръ, съ сѣдалище Равена. Въ 568 въ И. нахлули ломбардцитѣ и завоевали голѣма часть отъ неж. Ломбардцитѣ подѣлили полуострова на нѣколко херцогства, — подѣление, което приготвило почвата за феодализма въ И. Тая страна имала тогава три столици: Павия, столица на ломбардцитѣ; Равена, сѣдалище на екзархата; Римъ, сѣдалище на папата. Подкачила се борба между ломбардцитѣ и папитѣ, и послѣднитѣ повикали на помощь франкитѣ. Още Пипинъ Кжси воювалъ съ ломбардцитѣ и подарилъ на папата завоевания екзархатъ. Карлъ Велики присъединилъ ломбардското кралство на Франкската монархия. Въ XII-и вѣкъ папитѣ и ломбардскитѣ градове се съединили противъ Германия; нъ когато гелфитѣ възтържествували надъ гибелинитѣ, И., избавена отъ герман. императори, станжла жрътва на мѣстни съперничества. Въ XV-и и XVI-и вѣк. полуостровътъ служилъ като бойно поле на французетѣ, на испанцитѣ, на германцитѣ; на́й-сетнѣ, испанцитѣ останжли господаре, и властвували около два вѣка. Миланъ и Неаполъ минжли подъ владичеството на испанския краль Филипа II въ 1553. На прѣдѣла на Швейцария се усилилъ Савойский домъ и придобилъ Пиемонтъ. Въ XVII-и вѣкъ И. се наслаждавала на миръ до войната на Лудовика XIV. Въ 1706 Австрия завладѣла Миланъ, Мантуа и Монферратското дукство, нъ отстжпила послѣдното на Савоия; Утрехтский миръ (1713) доставилъ на Австрия още Сардиния и Неаполъ; Савоия придобила Сицилия, която скоро размѣнила за Сардиния. Въ 1731, Парма и Пиаченца се паднжли на испанския инфантъ Карла, а отъ 1738, когато Карлъ се въскачилъ на прѣстола на Неаполъ и Сицилия, Австрій. Въ 1737 Францъ Стефанъ Лотарингски замѣстилъ дома на Медичитѣ въ Тоскана. Въ такъво положение заварила И. французската революция. Въ 1792 французетѣ нахлули въ Савоия; въ 1796 придобили Ница и Савоия; а въ 1797 Бонапартъ образувалъ отъ Миланъ, Мантуа и части отъ Парма и Модена Цизалпинска република, която въ 1805 се обърнжла на Италиянско кралство съ вице-краль Евгеній Бохарне; а три години по́-напрѣдъ Пиемонтъ билъ присъединенъ на Франция. По Пресбургския миръ (1805), австр. Венеция, заедно съ Истрия и Далмация, се присъединили на Итал. кралство. Въ 1806 Гвастала, Генуа, Парма и Пиаченца се присъединили на Франция, а Неаполъ, подъ име кралство, се далъ на Иосифа Бонапарта, когото въ 1808 замѣстилъ Мюратъ. Тия промѣнения въ И. траяли до падането на Наполеона слѣдъ ватерлооската битва. По Вѣнския договоръ (1815), сардинский краль добилъ прѣдишнитѣ си владѣния и Генуа; Австрия — Ломбардо-венециянското кралство; княжества Модена, Реджо, Мирандола, Маса и Карара се върнжли на австрийския домъ Есте; херцогство Тоскана се върнжло на австро-лоренската династия; Парма, Пиаченца и Гвастала се дали на Мария Луиза, бившата французска императрица, и Лука — на княгиня Мария Луиза; Двѣтѣ Сицилии и Церковната область се

вържли на прѣдишнитѣ имъ владѣтели; държавица Санъ-Марино упазила републиканската си форма; и Монако останжло независимо княжество подъ валентинския князъ.

Деспотизмътъ на италиянскитѣ правителства възбуждалъ въ народа, напоенъ съ напрѣдничави идеи, недоволство. Въ 1820 и 1821 въ Двѣтѣ Сицилии и Пиемонтъ избухнжли възстания, които се потжпкали съ намѣсата на Австрия; и въ 1831, когато една подобна буна се появила въ Модена и римскитѣ държави, една австрийска войска ѭ потушила съ кръвопролитна свирѣпость. Въ тия движения не се забѣлѣжва никакво тежнение къмъ народно единство; и само при възшествието на пиемонтския прѣстолъ на Карла Алберта (1831) тая велика идея на нововрѣменна И. се прогласила отъ Иосифа Мацини въ единъ адресъ до краля, въ който се молилъ кралътъ да влѣзе въ ролята на освободитель и водитель на И. Пиемонтский краль, като отстжпилъ донѣйдѣ на духа на врѣмето си, приготвилъ за Пиемонтъ първенството въ И. Въскачването на Пия IX на папския прѣстолъ въ 1846 се виждало като началото на една нова ера за И.: една обща амнистия се придружила съ мждри, либерални мѣрки, — мѣрки, които се приели, по подражание на Римъ, и въ Тоскана и Пиемонтъ. Неаполъ и другитѣ държави рѣшително отказали да влѣзжтъ въ пжтя на реформитѣ. Прѣзъ ян. 1848 избухнжло едно възстание въ Сицилия, а слѣдъ това и въ Неаполъ, послѣ въ Миланъ и Венеция. Миланци, слѣдъ 5-дневенъ геройски бой, изгонили австрийцитѣ отъ Миланъ, и Радецки, съ 70,000 войници, билъ принуденъ да се оттегли отъ миланскитѣ стѣни въ Верона. На чело на революционното движение се поставилъ Карлъ Албертъ; той навлѣзлъ въ Ломбардия, явната поборница на италиянската независимость, водителката на народната борба. Италиянскитѣ князове испратили найдобритѣ си войски за войната, и римскитѣ доброволници като потеглили за Ломбардия, самъ папата публично произнеслъ тържествено благословение надъ тѣхнитѣ знамена.

Ала скоро настанжло врѣмето на реакцията, особено слѣдъ сполучливитѣ дѣйствия на Радецки среща Карла Алберта. Още мѣсецъ не се изминжлъ отъ когато благословилъ буната среща Австрия и Пий IX напуснжлъ народното дѣло на Италия, и съ едно окржжно писмо строго осждилъ «тая несправедлива и врѣдителна война», която, главно чрѣзъ неговото благословение, била осветена въ очитѣ понѣ на по́-невѣжествената часть отъ народа. Повикването назадъ на неаполитанскитѣ войски билъ първий плодъ на папското окржжно; кждѣ края на годината Римъ се възвълнувалъ; папата побѣгнжлъ въ Гаета; и на 27 ян. (1849), прогласила се република подъ прѣдсѣдателството на Мацини. Сжщий день великий дукъ на Тоскана напуснжлъ държавата си. Пиемонтъ пакъ зелъ водителството, нъ гибелната битва при Новара (11-и марта) турила край на италиянската народна война. Карлъ Албертъ се отказалъ отъ прѣстола въ полза на сина си Виктора Емануила II [по-сетнѣ, 1860, *италиянски* краль]. Франция прѣдателски испратила единъ походъ

среща Римската република, и побѣгнжлий папа изново билъ утвърденъ на прѣстола отъ французската войска.

Спокойствието се поддържало въ И. само съ насилствени мѣрки, освѣнь въ Пиемонтъ. Само въ Пиемонтъ и Савоия (сардинската държава) кралътъ останжлъ вѣренъ на подданицитѣ си, и упазилъ конституционната система, отстжпена на народа въ 1848. Пиемонтъ станжлъ убѣжище на италиянскитѣ патриоти и срѣдоточие на политическия и литературенъ животъ на И.; токо-речи въ всичкитѣ разреди се пробудило силно желание за единството на И., и това желание се сподѣляло отъ Виктора Емануила и отъ неговия министръ Кавура. Австрийскитѣ войски въ италиянскитѣ земи тиранизирали народа, и отъ врѣме на врѣме Европа настръхвала отъ расказитѣ за безчовѣчни работи вършени въ неаполитанскитѣ и римскитѣ темници. Слѣдъ участието на Сардиния въ кръмската война, Кавуръ силно излагалъ въ парижския конгресъ (1856) неизбѣжнитѣ опасности отъ австрийското и папското лошо управление въ И., и налѣгалъ върху цѣлесъобразностьта да се оттеглжтъ австрийската и французската войски и легацитѣ отъ Римъ. Между това Кавуръ унищожилъ 365 монастиря, и покровителствувалъ антидуховнитѣ тежнения. Въ началото на 1859 Викторъ Емануилъ прогласилъ отъ сардинския парламентъ намѣрението си да помага дѣятелно за избавлението на угнетеното италиянско население отъ игото на Австрия. Скоро излѣзло на явѣ, че Кавуръ е сключилъ съжзъ съ Наполеона III среща Австрия, и прѣзъ априлъ сжщата година Сардиния и Франция почнжли войната. Слѣдъ побѣдитѣ при Маджента и Солферино, Франция прибързала, та сключила въ Австрия, съвсѣмъ неочаквано за Сардиния, Вила-франкския договоръ (29-и юн. 1859), по който на Сардиния се отстжпяла само западна Ломбардия; въ сжщото врѣме се прѣдлагала една конфедерация на италиянскитѣ държавици съ папската покровителствувана държава като на́й-добро разрѣшение на италиянскитѣ мжчнотии. Цѣла И. енергично отхвърлила тоя кроежъ; и доклѣ да се сключжтъ окончателно мирнитѣ условия въ Цюрихъ на 29 окт. 1859, въ Парма, Модена и Тоскана народътъ изгонилъ владѣтелетѣ си, а Романя, която се отцѣпила отъ Римъ, стжпила подъ защитата на Виктора Емануила; за главнокомандуѭщъ въ тия области билъ назначенъ народний герой на И., Гарибалди. Съ указъ отъ 6-и мартъ 1860, на Сардиния се присъединили Парма, Модена и Романя, и съ другъ указъ отъ 10-и се присъединила и Тоскана. Ница и Савоия се отстжпили на Франция. Гарибалди, като се научилъ за това, напуснжлъ сардинската служба. Скоро той образувалъ едно тѣло отъ 1000 доброволници, и отъ Генуа отплувалъ за Сицилия, дѣто избухнжло едно революционно движение. Неговото бързо и сравнително некръвопролитно завоевание на Двѣтѣ Сицилии е едно отъ на́й-извънреднитѣ происшествия въ нововрѣменната история на И. (виж. *Гарибалди; Викторъ Емануилъ).* Между това, сардинскитѣ генерали Чиалдини и Фарини били разбили папскитѣ

войски, заробили генерала имъ Ламорисиера съ 4,000 войници, и завзели Умбрия и Мархия: слѣдъ това, пиемонтската войска обсадила Гаета, дѣто билъ побѣгнжлъ неаполитанский краль Францискъ II, и, на 1 февр. 1861, нж прѣзела. На 5 декем. 1860 били присъединени Умбрия, Мархия, Неаполъ и Сицилия; на 5 мартъ 1861 Викторъ Емануилъ зелъ титлата италиянски краль всрѣдъ всеобщи ликувания. Кралство И. формално се припознало отъ всичкитѣ велики европейски сили, освѣнъ Австрия.

Между това, народното желание на италиянцитѣ да иматъ за столица «Вѣчни» Римъ било едно отъ още неиспълненитѣ желания. Гарибалди се нагрѣбилъ и съ неговото испълнение, ала правителството намѣрило за благоразумно да отложи испълнението му. Въ 1866, И. добила по Пражския договоръ отъ Австрия Венециянската область за участието си въ прусско-австрийската война, макаръ че италиянцитѣ били разбити отъ австрийцитѣ и по сухо, и по море. Туринъ, главний градъ на Пиемонтъ, билъ столицата отъ 1859 до 1865; дворътъ се прѣнеслъ въ Флоренция прѣзъ послѣдната година. Прѣзъ французско-прусската война императоръ Наполеонъ се принудилъ да оттегли французския гарнизонъ отъ папската държава. Послѣдний отрядъ напуснжлъ папската земя на 27 юл. 1870; и на 8 слѣдни августъ, италиянската войска, подъ началството на ген. Кадрона, влѣзла въ Римъ слѣдъ едно малко противление отъ папската войска, която прѣстанжла да стрѣля по заповѣдь на папата. На 20 сept., 1870, единъ указъ на италиянския краль обявилъ папската земя за присъединена на италиянското кралство и Римъ за столица на кралството; и така се осжществили ламтенията на много поколѣния, блѣноветѣ на Мацини и политиката на Кавура.— Послѣднитѣ 7 години отъ Викторъ Емануиловото царуване бѣхж тихи; и слѣдъ неговата смърть (1878), на итал. прѣстолъ дойде синъ му *Хумбертъ*, и И. продължава да се числи между великитѣ европейски сили.

Италиянски езикъ и книжнина. Италиянский езикъ, нáй-музикалний отъ всичкитѣ европейски езици, се е развилъ отъ простонародния латински езикъ. Той почнжлъ да се употрѣбява като писменъ езикъ отъ XII-и вѣкъ, и нáй-много се обработилъ въ литературно отношение отъ Данте и Петрарка (XIV-и вѣкъ), отъ Ариосто, Гварини, Тасо (XVI-и вѣкъ); въ XVII-и и XVIII-и вѣкъ въ тоя езикъ влѣзли много галицизми; отъ края на XVIII-и вѣкъ се подкачила изново една сериозна обработка на тоя езикъ. Покрай книжовния итал. езикъ, сжществуватъ много нарѣчия, отъ които нѣкои иматъ дори и своя си книжнина, запр. венециянското, сицилийското. Освѣнъ въ Италия, итал. езикъ се употрѣбява въ Швейцария въ Тесински кантонъ, въ южни Тиролъ, въ Истрия и Далмация, като простонародно нарѣчие, и др. — Собствено италиянската поезия и проза подкача съ Данте, съ появението на неговата *Божествена комедия*, — поетътъ, «който намѣрилъ италиянския езикъ въ люлката му и го възвишилъ на прѣстолъ». Отъ повѣствователетѣ малцина сж достигнжли висотата на Бокачио.

Прѣденъ между прозаицитѣ е и Макиавели; неговитѣ съчин. *Военното искуство*, *Историята на Флоренция* и политическото съч. *Князътъ*, всичкитѣ сѫ прѣвъсходни по слога си. Въ живописството и музиката блескавитѣ имена на Рафаела и Микаела Анджело, и на Верди се ползуватъ съ всемирна извѣстность. Напрѣдъкътъ на врѣмената се проявява въ И. и въ философията; Бруно и другаретѣ му счупватъ оковитѣ на схоластиката. И. е произвела и множество славни открителе въ науката: Галилея, Торичели, Касини; писателе по правото и политиката като Бекария, Иосифа, Мацини и др.

Итамъ. Градъ Иудинъ, близу при Витлеемъ *(Библ.)*.

Итацизмъ. Рейхлиново четене на старогрѫцкия езикъ, по което буквата η се произнася като ита.

Item, *лат.* Сѫщо, пакъ така.

Итрий. Химически просто тѣло, металъ откритъ въ 1827 отъ германски химикъ Велера (1800 — 1882, ученикъ Берзелиусовъ и професоръ въ гетингенския университетъ) въ окиса му *итрията*, намѣрена пръвъ пѫть въ 1794 отъ шведеца проф. Гадолина въ минерала гадолинитъ. Токо-речи всѣкога тоя металъ придружава ербия, съ който има твърдѣ голѣмо сходство. И. нѣма никакво приспособение.

Итурея. На́й-сѣверо-източната область на Палестина, която сега е извѣстна съ името Иедиръ *(Библ.)*.

Иуда. Четвъртий Иакововъ и Лиинъ синъ, не оставилъ братята си да убиѭтъ Иосифа и, по́-сетнѣ, останѫлъ заложникъ въ Египетъ, намѣсто Вениамина. Баща му, кога умиралъ, го благословилъ и прѣдказалъ на потомството му първенството му между всичкитѣ израилски племена. Наистина, Иудиното племе било на́й-великото и на́й-многобройното отъ 12-тѣ племена. Слѣдъ завоеванието на Ханаанъ, неговата земя се простирала отъ Мрътво море на истокъ до Срѣдиземно море на западъ (макаръ филистимцитѣ и да владѣяли много врѣме плодородната область на зап. отъ Иудинитѣ планини), и отъ Иерусалимъ (съ исключение на тоя градъ) на сѣв. до земята на амаликянетѣ на югъ. Гл. градъ на това племе билъ Хевронъ. Отъ това племе произлѣзли много царе, отъ него билъ Давидъ и неговий родъ, на́й-сетнѣ отъ него се явилъ и Месия.

Иуда. Единъ отъ апостолитѣ, когото наричали още Тадей и Левей, ревностенъ и смѣлъ, братъ на Иакова Мали, братовчедъ на Иисуса Христа по плъть. По едно прѣдание, той проповѣдвалъ евангелието въ Иудея, Самария, Сирия, Идумея и Ливия, умрѣлъ въ Армения, която зависяла тогава отъ партянетѣ, пронизанъ съ стрѣла. Неговото *Послание*, отправено до всички вѣрни, прилича много на второто Петрово послание; то настоява на́й-вече върху нуждата отъ добри дѣла.

Иуда Искариотски. Единъ отъ 12-тѣ Иисусъ Христови апостоли, така нареченъ за отличие отъ другия апостолъ Иуда, когото наричали и Левей и Тадей. За ранния му животъ нищо не се знае, само се прѣдполага, че билъ родомъ отъ Кариотъ, село въ Иудея (*исъ* или *ишъ* на евр. значи човѣкъ). Той станѫлъ ученикъ Иисусовъ, послѣ апостолъ, и на́й-сетнѣ прѣдатель. Прѣзъ апостолствуването си, вижда се да е билъ

съкровищникъ на Исусовата дружина. Да ли Исусъ му повѣрилъ тая служба, или другитѣ ученици, или той самъ си іѫ присвоилъ, не е явно. Учимъ се само, че веднѫжъ, когато една жена помазала краката Исусови съ скѫпоцѣнно масло, И. намѣрилъ махана, че това масло се не продало, та да се раздаджтъ паритѣ на бѣднитѣ; и върху това Иоанъ забѣлѣжва, че това казалъ Иуда, не защото го било грижа за бѣднитѣ, а защото билъ крадецъ, та смѣталъ да тури въ джеба си паритѣ отъ тая продажба. Скоро слѣдъ тая случка намираме, че когато се устроило съзаклетие да се убие Исусъ, И. се съгласилъ да го прѣдаде на първосвещеницитѣ за 30 сребърника. Отъ това врѣме той търсилъ благоврѣмие да имъ го прѣдаде насамѣ, защото имало страхъ отъ народа, който доста съчувствувалъ съ Исуса. Такъво благоврѣмие скоро се прѣдставило. То било врѣмето на Пасхата. Слѣдъ вечеря, кога да се оттегли Исусъ съ 12-членната си дружина въ една градина, дѣто често намиралъ уединение и покой, И. излѣзлъ, и като зелъ отъ първосвещеницитѣ и старѣшинитѣ една чета люде, снабдени съ оржжия и фенери, завелъ ги въ тъмнината на добрѣпознатото нему мѣсто, дѣто Исусъ токо-що билъ се прѣдалъ на молитва. По прѣдварително споразумѣние, И. посочилъ Исуса на четата като го цалунѫлъ. Първосвещеницитѣ осѫдили Исуса и го прѣдали на Понтийски Пилатъ, римския управитель. И. се раскаялъ и върнѫлъ на първосвещеницитѣ и старѣшинитѣ сребърницитѣ, които билъ зелъ за прѣстѫплението си. Може работата да отишла по́-далечъ отколкото той чакалъ. Понеже първосвещеницитѣ отказали да земѫтъ назадъ паритѣ, И. отишелъ, та се обѣсилъ. — Въ *прѣнос. см.* И. сега значи прѣдатель, измѣнникъ, па и лукавъ човѣкъ, а *Иудина цалувка* — лукаво поздравление, или прѣдателска постѫпка.

Иуда Макавей. Трети Мататиевъ синъ, наслѣдилъ баща си като водитель на прочутата буна на Макавеитѣ, 106 прѣди Р. Х. Въ борба за свободата на отечеството си и вѣрата на прадѣдитѣ си среща Антиоха, сирийски царь, той разбилъ нѣколко сирийски войски, отишелъ въ Иерусалимъ, изгонилъ изъ него езичницитѣ, очистилъ храма отъ идолитѣ и възстановилъ истинското богослужение, нъ билъ убитъ, за обща горесть на цѣлия Израиль, въ една битва съ сирийския пълководецъ Бакхида, въ 160. Отъ негово врѣме името *Макавей* служило като отличително име на подвижницитѣ за вѣрата и ревнителетѣ на отечествената свобода.

Иуда или **Иудино царство.** Една отъ двѣтѣ еврейски държави, които се образували слѣдъ Соломоновата смърть съ отцѣплението на 10-тѣ племена; стол. *Иерусалимъ.* Тая държава включвала само Иудиното и Вениаминовото племе, които останѫли вѣрни Ровоаму; нъ тя имала толкова жителе, колкото другитѣ десеть племена наедно. Ослабена отъ чести борби съ израилската държава, тя пакъ траяла доста врѣме и продължавала да пази закона и вѣроисповѣдането Моисееви. Нѣколко пѫти заплашвана отъ египетскитѣ царе, тя паднѫла на́й-сетнѣ подъ ударитѣ на вавилонянетѣ въ врѣмето на Навуходоносора. Ето списъка на иудинитѣ царе:

Ровоамъ	975	Озия	810
Авия	958	Потанъ.	761
Аса.	956	Ахазъ	742
Иосафатъ . . .	904	Езекия.	726
Иорамъ (съ Иосафата отъ 893); самъ	889	Манасия. . . .	797
		Амонъ	642
		Иосия	640
Охозия	885	Иоахазъ	609
Готолия	884	Иоакимъ. . . .	608
Иоасъ	878	Иоахинъ. . . .	599
Амасия.	839	Седекия. . .	599-588

Послѣдний отъ тия царе и по́-отличнитѣ жители на царството били отведени въ плѣнъ въ Вавилонъ; ала тия плѣнници били въ сжщность поселенци. Нищо не прѣчило на единъ евреинъ да достигне до на́й-високо положение въ държавата или да занимава на́й-довѣрена служба близу до прѣстола. Тѣ нѣмали храмъ и не принасяли жрътви, нъ обрядътъ на обрѣзанието се пазилъ. По Кировия указъ (536 прѣди Р. Х.), 42,360 евреи, съ 7,537 робе и добитъкъ и личенъ имотъ, тръгнжли отъ Вавилонъ. Виж. *Евреи.*

Иудея. Съ това име често означаватъ цѣла Палестина; нъ сжща И. е била една отъ 4-тѣ области на страната, слѣдъ завръщането отъ плѣнението. Тя е обгръщала Иудиното, Вениаминовото, Симеоновото и Дановото племе, съ страната на филистимцитѣ и Идумея. Тя принадлежала на Ирода, и, увеличена съ Самария, на сина му Архелая. Присъединена на римската империя, въ 6, тя се управлявала отъ прокуратори, като Понтийски Пилатъ, подъ властьта на управителя на Сирия. Тя съставяла часть отъ царството на Ирода Агрипа I, и окончателно била присъединена на империята въ 44. Въ царуването на Константина, образувала въ Самария область Палестина I-а.

Иута. Планински градъ въ Иуда, на който точното мѣстоположение не е познато *(Библ.)*.

Ифигения. Дъщеря Агамемнонова и Клитемнестрина. По гръцкото баснословие, когато гръцитѣ тръгнжли въ походъ за Троя, единъ противенъ вѣтръ ги задържалъ въ Авлида и Агамемнонъ рѣшилъ да принесе дъщеря си жрътва за да се добие благоприятенъ вѣтръ; нъ кога да нж пожрътвуватъ, Диана нж прѣнесла въ Таврида и си нж направила жрица. По́-сетнѣ, братъ и́ Орестъ нж намѣрилъ, когато първосвещеникътъ въ Таврида щѣлъ и той да нж принесе жрътва Диани. И. побѣгнжла съ брата си, като занесла съ себе си Дианината статуя. Тя умрѣла жрица близу при Маратонъ въ Атика. Историята на И. е послужила за сюжетъ на творенията на Еврипида и други поети.

Ифтаръ, *тур.* Вечеря прѣзъ рамазана у турцитѣ.

Ихиалгия, *гр.* Болка на бедрата.

Ихневмонъ, или *Фараонова мишка.* Хищно четвероного животно, голѣмо колкото порътъ, което се въди въ Египетъ и въ срѣдна Африка, дѣто испоядва яйцата на крокодилитѣ и съ това принася полза на страната; ала ихневмонътъ истребва и яйцата на птицитѣ.

Ихнография, *гр.* Геометрически планъ на сграда.

Ихтиманска планина. Часть отъ Срѣдна-гора, която захваща пространството между Рила, Витоша, Стара-планина и централна Срѣдна-гора. Срѣдна височина, около 1,000 метра. Всрѣдъ тая планина се намира *Ихтиманската долина,* заградена отъ четире страни съ планински вериги. Въ тая

долина е проходътъ *Катуджикътъ*, прѣзъ който е минувало шосето — нѣкога нáй-важний пжть въ Балкански п-въ — отъ Цариградъ за Бѣлградъ прѣди да се направи желѣзницата, прокарана прѣзъ сжщия проходъ. На нáй-тѣсното мѣсто въ тоя проходъ сж прочутитѣ *Траянови врата* или *Маркова капия*.

Ихтиманъ. Градецъ, окол. ц., т.-пазаржишки окр., расположенъ на равно мѣсто въ едно високо поле вѣрѣдъ живописната Ихтиманска долина, 53 килом. на сѣв.-зап. отъ Пазарджикъ, 54 ½ на юго-ист. отъ София, 35 ½ на сѣв.-ист. отъ Самоковъ, 39 на юго-зап. отъ Панагюрище, 38 на сѣв.-зап. отъ Бѣлево; 3,854 жит. И. е на пжтя между София и Пловдивъ по желѣзницата Царибродъ-Бѣлево; гарата му е 2 ½ килом. на югъ отъ града. На ист. и юго-ист. отъ И. сж планин. върхове Шипка, Еледжикъ и др. Въ *Еледжикъ* бѣше военний лагеръ на воеводата Бенковски, дѣто бѣхж събрани жителетѣ на околнитѣ села прѣзъ Априлското възстание въ 1876. На сѣв.-истокъ отъ града, около 3 килом. разстояние, при подножието на гористи хълмове, се намиратъ слѣди отъ едно старо градище, наричано *Щипонъ*. Това название е римско на срѣдновѣковенъ градъ *Стобонъ*. Въ кжрджалискитѣ врѣмена И. билъ заобиколенъ съ високи стѣни и кули, които служили за отбрана на околнитѣ села. Прѣдполагатъ, че името Ихтиманъ е отъ арабско происхождение, и значи *сключване миръ*.

Ихтиография (гр. *ихтисъ*, риба; *графо*, пишж). Описание на рибитѣ. — **Ихтиозавръ** (гр. *савросъ*, гущерь). Рибогущерь, — огромно животно, което сжществувало въ една отъ минжлитѣ епохи на земята. — **Ихтиолитъ** (гр. *литосъ*, камень). Вкаменѣна риба, или отпечатъкъ отъ риба на камень. — **Ихтиология**, *гр.* Учение за рибитѣ, отдѣлъ въ зоологията. — **Ихтиологъ.** Зоологъ, който се занимава особено съ рибитѣ. — **Ихтиологически.** Който се отнася до естествената история на рибитѣ. — **Ихтиолъ** (соб. зн. *рибено масло)*. Вещество, което се добива чрѣзъ дистилирането на единъ смокоподобенъ минералъ. — **Ихтиофагъ** (гр. *ихтисъ*, риба; *фаго*, ямъ). Рибоядецъ.

Ичковъ *(Петръ)*. Български дипломатъ, който е игралъ голѣма роля въ полза на Сърбия въ врѣме на освобождението ѝ отъ турското иго. Билъ е родомъ отъ Катраница, градецъ въ Воденско (Македония). Дѣ се е билъ училъ въ младитѣ си години, не е извѣстно; знае се само, че е владѣялъ нѣколко европейски езика и е познавалъ взаимнитѣ отношения на държавитѣ въ онова врѣме. Нáй-напрѣдъ И. става извѣстенъ като драгоманинъ на турския посланикъ въ Берлинъ; слѣдъ това, той се явява като търговски агентъ на турцитѣ въ Бѣлградъ, натоваренъ да расправя зимания-даванията имъ съ европейскитѣ търговци; и нáй-сетнѣ, въ 1804, когато Кара-Георги обсажда Бѣлградъ, той се намира въ неговия станъ и вече не се отдѣля отъ него. Въ 1806, когато обстоятелствата се измѣнили въ полза на Сърбия, той сключилъ въ Семендрево съ турски пратеници прѣдварителнитѣ условия за мира. Слѣдъ това, той водилъ въ Цариградъ прѣговоритѣ съ Портата за окончателното сключване договора и показалъ голѣма вѣщина. Пó-сетнѣ, слѣдъ Бонапарто-

вата сполука, Турция, като не се бояла вече отъ Русия, развалила Ичковия договоръ, който обезпечавалъ освобождението на Сърбия; нъ тоя договоръ служилъ като основа на всички напокошни съглашения между сърбетѣ и турцитѣ. И. е билъ погубенъ, вѣроятно отъ завистъ, отъ нѣкой си ученъ; нъ кога и въ какви обстоятелства, не се споменува. Българското произхождение на И. не отричатъ и самитѣ сърбе. Още нѣколко подробности за И. има въ источника ни *Сборецъ на български по-отлични мжже* отъ Г. П. Русески (Стара-загора, 1887).

Ишимъ. Рѣка въ западни Сибиръ, истича изъ Киргизъ-кайсацскитѣ степи, лѣвъ притокъ на Иртишъ, корабоплавателна въ тоболската губ., ала само пролѣть, когато по неѭ прѣкарватъ ръжь, соль, градиво; 1,675 килом. длъга.

Ишимъ. Градецъ, тоболск. губ., на лѣв. бр. на Ишимъ; 4,000 жит.

Ишлъ. Австрийски градецъ (Горна-Австрия), на р. Траунъ, 45 килом. на юго-ист. отъ Салцбургъ, 75 килом. на сѣв.-зап. отъ Щейеръ, живописно расположенъ всрѣдъ гористи връхове, расклонения отъ Алпитѣ; 7,000 жит. И. е извѣстенъ по солнитѣ си бани и по солнитѣ си рудници; банитѣ, направени въ 1822, се посѣщаватъ всѣка година отъ многобройни посѣтителе. И. е лѣтовище на австрийския императоръ и на много австрийски аристократи, които иматъ тамъ великолѣпни вили.

К.

К. Химический знакъ на калий *(kalium.)*. — Въ церковнитѣ книги ҆к служи да означава 20. Виж. *Словѣнски цифри.*

С. Химический знакъ на вѫглерода *(carbonium).*

Са. Химический знакъ на варий *(calcium).*

Каарта. Африканска страна въ французски Суданъ; съставя южната часть отъ Сахара, която се доближава до срѣдното течение на Сенегалъ. Малкото рѣки иматъ вода само въ дъждовно врѣме. Само источната часть отъ К. има благоприятенъ климатъ и е доста плодородна. Простр. около 60,000 чет. килом.; насел. около 300,000 жит., по́-вечето бамбаре (негри). Гл. гр. *Кунпакари*, съ 5,000 жит.; на́й-важното търговско мѣсто е Ниоро.—Първенъ К. владѣяли негрски племена касонке, послѣ бамбаре (и еднитѣ и другитѣ отъ племето Мандинго); въ 1854 ѭ завладѣли мохамеданетѣ тукулйори, подъ началст. на Хаджи Омара, и ѭ присъединили на кралство Сегу. Когато се распокѫсало това кралство въ 1864, К. останѫла въ рѫцѣтѣ на тукулйоритѣ, подъ властьта на едного отъ Хаджи Омаровитѣ синове. Въ началото на 1891 пълковникъ Аршинаръ завоевалъ К. и прѣзъ септ. 1892 ѭ присъединилъ на французскитѣ владѣния въ Суданъ.

Каатовци. Потомцитѣ на Левиевия синъ Каата, които били отредени да носѭтъ ковчега на завѣта и свещенитѣ сѫдове на скинията прѣзъ странствуването на Израиля слѣдъ исхода *(Библ.).*

Кабадаглии. Турци и потур-

пяци отъ насмината на кжрджалиитѣ и даалиитѣ, които правили всевъзможни поразии у насъ кждѣ края на XVIII-и и началото на нашия вѣкъ. Виж. *Кжрджалии; Даалии.*

Кабарда. Страна въ европ. Русия, въ терек. губ. (Кавказъ); дѣли се на *Велика К.* въ порѣчието на Кубанъ, и *Мала К.* въ срѣдната часть на порѣчието на Терекъ. Велика К. захваща 6,540 чет. килом., а Мала К. — 1,378 чет. килом.; и двѣтѣ земи сж планински, съ население всичко до 50,000 жит. Земята изобилува съ хубави пасбища; главното занятие на кабардинцитѣ е скотовъдството, и кабардинскитѣ коне сж прочути. Кабардинский езикъ е общъ съ черкезския. Кабардинцитѣ сж първото отъ кавказскитѣ племена покорени отъ руситѣ (1774). Подъ русското владичество тѣ се обърнжли отъ мохамеданството въ християнството, старото имъ вѣроисповѣдане. Нѣкога отлични ловци и разбойници, кабардинцитѣ сж сега прѣвъсходни конници; голѣмо число отъ тѣхъ въ нашото врѣме сж украшение на с.-петербургската императорска гвардия; тѣ сж и хубавци и гордѣливи.

Кабелъ, *араб.* Ортома; металическа ортома (дебело вжже), потопена въ море, която служи за телеграфна жица: *морски телеграфъ.*

Кабилия. Страна въ Алжирия и въ Мароко; въ Алжирия константиненската область е токо-речи цѣла населена съ кабили. К. се дѣли на *Голѣма К.* и *Мала К.*, и е планинска земя съ вѣтви отъ Атласъ, които се простиратъ до морето. Кабилитѣ, люде отъ берберското племе, се считатъ за коренни жители на Африка. Тѣ сж добри занаятчии: ковачи, зидари, оржжари, и др. т., па сж и честни, и много ревниви за независимостьта си. Тѣ сж противоставяли на французското господство голѣмо съпротивление; Франция едвамъ въ нáй-новитѣ врѣмена (1857) е сполучила да ги покори. Племената имъ съставятъ федеративни републичици, на които главатаретѣ сж избирателни. Прѣсмѣтатъ ги на 1,400,000. К. сж мохамедане, и религиозний имъ езикъ е арабский; а говорнжтъ разни нарѣчия отъ берберския езикъ.

Кабина, *англ.* Стаица въ параплувъ.

Кабинетъ, *фр.* 1) Работна стая, именно за занятие съ писмени работи. 2) Министерски съвѣтъ, министерство. 3) Мѣсто, дѣто се пазнжтъ скжпоцѣнни сбирки, драгоцѣнности. — **Кабинетенъ.** Който се отнася до кабинетъ.

Каблешковъ *(Тодоръ Л.).* Единъ отъ нáй-распаленитѣ апостоли на българската свобода и душа на копривщенската буна прѣзъ Априлското възстание въ 1876. К., синъ на копривщенски бегликчия, *Лулчо* К., бѣше роденъ въ 1853. Училъ бѣше се въ родното си мѣсто при *Веселина Груева,* една-двѣ години въ Пловдивъ и двѣ-три години въ цариградския лицей, дѣто наукитѣ се прѣдавахж тогава отъ французе и само на французски. По причина на слабо здраве, той се завърнж въ Копривщица, дѣто и прѣсѣдѣ до началото на 1873. Слѣдъ това, той бѣше двѣ години началникъ-станции на Хиршовата желѣзница въ Бѣлово. Подирь старозагорското възстание (виж. *Заарско движение),* той си даде оставката и пжтувá по разни мѣста въ България, за да се за-

познае пó-добрѣ съ духа и расположението на народа. Прѣзъ есеньта на 1875 прибра се въ Копривщица и почнж да работи самъ, съ рѣшението да повдигне възстание. Прѣзъ зимата на 1876, дойдохж отъ Румжния апостолитѣ Воловъ и Бенковски и К. се побратими съ тѣхъ и имъ станж сътрудникъ.

Слѣдъ събора на бунтовнитѣ дѣйци въ Оборище (виж. тая дума), пловдивский мютесарифинъ Азисъ паша, увѣдоменъ за рѣшението на бунтовницитѣ да почнжтъ възстанието на 1-и май, испрати кжръагасж Неджибъ-ага съ нѣколко заптиета въ Копривщица. На 19-и априлъ турскитѣ жандарми изловихж и затворихж нѣколцина отъ дѣйцитѣ. Останжлитѣ, подъ прѣдводителството на К., рѣшихж да възстанжтъ и на 20-и вдигнжхж знамето на свободата (виж. *Априлско* възстание).

Прѣзъ 10-дневното царуване К. бѣше главнокомандующъ въ К. Слѣдъ потжпкването на буната, той биде уловенъ въ Троянския балканъ заедно съ копривщенския хилядникъ, учитель *Найденъ Попъ Стояновъ*. По пжтя учительтъ билъ смазанъ съ бой отъ турцитѣ, та прѣзъ нощьта, когато пристигнжли въ Търново, умрѣлъ въ затвора.

На утрото Селями паша, началникъ на единъ турски пълкъ, тръгнжлъ да отиде прѣзъ Габрово за Пловдивъ и зелъ съ себе си К., за да го прѣдаде за сждене тамъ, дѣто бѣхж и другитѣ негови другаре. Нъ копривщенский герой, — оня, който бѣше командувалъ, распореждалъ, насрѣдчавалъ възстанницитѣ, за да не бжде пó-вече мжченъ и принуждаванъ да издава другаретѣ си, запрѣгнж единъ заптийски пищовъ въ габровската заптийска стая и се самоуби.

Габровскитѣ госпожи [мжжетѣ имъ не можехж да се присъединжтъ къмъ тѣхъ въ благочестивото и родолюбивото имъ дѣло, отъ страхъ отъ турцитѣ] направихж прилично погребение на К., а слѣдъ освобождението, именно въ 1883, копривщенската община прѣнесе коститѣ на великия си съгражданинъ въ Копривщица.

Кабо *(Иванъ* и *Севастианъ)*. Венециянски мореплаватели отъ XV-и и XVI-и вѣкъ, открили голѣма часть отъ американския материкъ.

Каботажъ, *исп.* Прибрѣжно корабоплуване: *каботаженъ корабъ*, който служи покрай брѣга.

Кабралъ *(Педро Алваресъ)*. Португалски мореплаватель, откритель на Бразилия. К. билъ испратенъ отъ португалския краль Емануила на 9-и марта 1500 въ Индия; нъ, като пжтувалъ къмъ западъ, открилъ Бразилия, която на 24-и апр. сжщата година тържествено обявилъ за владѣние на Португалия. Слѣдъ това той отплувалъ въ Индия, изгубилъ изъ пжтя седемь кораба съ корабницитѣ, спрѣлъ се на мозамбикското крайбрѣжие и пристигнжлъ въ Калкута, дѣто, слѣдъ прѣговори съ индийскитѣ князове, издрънкалъ за португалцитѣ правото да основжтъ единъ търговски конторъ.

Кабрера. Островъ въ Срѣдиземно море, единъ отъ Балеарскитѣ; на Испания. Той е малъкъ, около 5 килом. надлъжъ и наширъ, и е ненаселенъ; ала въ него има крѣпость и единъ гарнизонъ. Прѣзъ французско-испанскитѣ войни въ Наполеоново врѣме испанцитѣ държали на тоя пустъ

островъ хиляди заробени французе, съ които постжпяли много варварски. Отъ тогава о-вътъ добилъ особена извѣстность.

Кабриолетъ, *фр.* Брѣгъ, лека колесница съ двѣ или четире колела, теглена отъ конь.

Кабулистанъ. Имена една часть отъ Афганистанъ, съпрѣдѣлна на сѣв. съ Туркестанъ, на югъ съ Белуджистанъ, на ист. съ Иранъ. Тая земя, населена съ 10,000,000 афганци, нѣкога е била лично кралство. Прѣзъ неиж прѣминжлъ Александръ Велики, по пжтя си отъ Персия за Индия; отъ неиж излѣзлъ Махмудъ Гизенски, първий мохамедански завоеватель на Индия.

Кабулъ. Столица на Афганистанъ и гл. гр. на обл. Кабулистанъ, на р. Кабулъ, 320 килом. на сѣв.-ист. отъ Кандахаръ; 60,000 жит. Голѣма търговия съ коне и пастърма; хубави чаршии. Спиралище на керванската търговия отъ Индия къмъ Персия и Бухара. К. е расположенъ около 2,000 метра високо надъ морското равнище съ планински връхове отъ Хинду-Кушъ, на сѣверъ, около 3,000 метра по́-високи отъ него. Люта зима, умѣрено лѣто и плодородна околность. К. е сжществувалъ отъ VII-и вѣкъ и е билъ столица на Могулската империя въ врѣмето на Бабера, Тамерлановъ потомецъ, завоеватель на Кабулистанъ въ началото на XVI-и вѣкъ. Въ по́новитѣ врѣмена той е билъ свидѣтель на нѣкои важни събития въ англо-индийската история. Въ 1839 го зели англичанетѣ; въ 1841 избухнжло измѣннически едно възстание, прѣзъ което били исклани 4,000 войници и нѣколко хиляди англофили. Сжщата година генералъ Полокъ го зелъ изново, нъ го напуснжлъ, откакъ изгорилъ чаршиитѣ и обществениитѣ му сгради.

Слѣдъ смъртьта на Достъ Мохамеда, афгански амиръ, Ширъ Али, неговъ синъ, когото билъ избралъ наслѣдникъ, билъ принуденъ да се бие за К. съ Узфулъ хана, по́-стария си братъ и сина на послѣдния, Абдулрахмана, който се билъ оженилъ за дъщеря на бухарския ханъ. Ширъ Али испърво не сполучилъ. Прѣзъ пролѣтьта въ 1866 Узфулъ влѣзлъ въ К. тържествено, и билъ прогласенъ афгански амиръ. Той се отнеслъ до сжръ Джонъ Лоржнса, английски подкраль на Индия, да го припознае, нъ молбата му се не приела, на основание, че Ширъ Али още владѣялъ една часть отъ Афганистанъ. Слѣдъ Узфуловата смърть, братъ му Азимъ зелъ титлата амиръ, не на Афганистанъ, а на К. и Кандахаръ. Кждѣ края на 1868, Ширъ Али, съ помощьта на сина си Якуба, завладѣлъ К., който пакъ станжлъ столица на Афганистанъ. Слѣдъ една англо-афганска война въ 1878—79, Якубъ, афгански амиръ, се съгласи да прѣбивава въ К. единъ английски съвѣтникъ-заповѣдникъ (резидентъ).

Кабулъ. Азиятска рѣка въ Афганистанъ, извира въ Хиндукушъ, тече прѣзъ Кабулъ, Джелалабадъ и се влива въ Индъ; 400 килом. Течението е много бързо, та рѣката не е корабоплавателна.

Кавадарци. Градецъ въ Тиквешска каза; 8,600 жит., отъ които 2,600 българе, останжлитѣ турци.

Каваклий. Градъ, окол. ц., сливенски окр., при сѣвернитѣ поли на Сакаръ планина, на прѣдѣла съ Турция, 53½ килом. на югъ отъ Сливенъ, 40 килом. на юго-зап. отъ Ямболъ и 12 килом. на

зап. отъ Тунджа, между ниски хълмове, покрити пó-вечето съ кории; 7,456 жит. Жителетѣ на каваклийската околия се занимаватъ исключително съ градинарство за бабня и за чесновъ лукъ, които се разнасятъ, особено бабнята, на всѣкждѣ.—К. се вижда да е новъ градъ; отъ турското му име и отъ нѣмането старини въ него се прѣдполага да е основанъ слѣдъ падането на българското царство.

Кавала. Центръ на едноименна каза, солунски вил., крайморски градецъ, при едноименен заливъ среща о-ръ Тасосъ; 6,000 жит. Търговия; главно стоварище на вносни и износни стоки за страната между Места и Струма. Нáй-главно село въ околията е *Правища,* съ 5,000 жит., на западъ по шосето за Солунъ, произвожда добро вино. Забѣлѣжително е и селото *Берекетли,* край морето, което произвожда много тютюнъ и памукъ.

Кавалерия (фр., итал., англ. отъ лат. *кабалусъ,* конь). Конница. — **Кавалеръ.** Рицарь, въ срѣднитѣ вѣкове. Сега 1) вѣжливъ и почтенъ човѣкъ; 2) господинъ, който дансува; 3) притежатель на орденъ. — **Кавалеризмъ, кавалерство.** Рицарство, благородство, доблесть.—**Кавалеристъ.** Конникъ войникъ, всадникъ.

Кавалкада, *исп.* Нѣколко лица на коне наедно по расходка.

Каварна. Голѣмо село (1,706 жит.) въ балчикска окол., 12 килом. на ист. отъ Балчикъ, около 3 килом. отъ Черно море. За него се споменува пръвъ пжть въ XIV-и вѣкъ подъ името *Карнаьа.* Въ римско врѣме то е било доста голѣмъ градъ, който се нарицалъ Bezon. Едно прѣдание говори, че прѣди 300 години то е било на ближния връхъ *Чиракиянъ;* на сегашното мѣсто селото се заселило слѣдъ разорението на стария градъ отъ едно земетресение. На връха и днесь има развалини отъ староврѣменни постройки. На ист. отъ К. се намира *Геларето* (калеакренский носъ) съ развалини на стари крѣпости и искуствени пещери, издълбани въ скалата. Римский списатель Страбонъ споменува, че на носа сж били скрити съкровищата на краль Лизимаха. Отъ старинитѣ въ сегашното село е забѣлѣжителенъ единъ полусъборенъ хамамъ, построенъ прѣди около 300 години.

Caveant consules, *лат.* Нека внимаватъ консулитѣ (виж. *консулъ* въ Римъ).

Кавелинъ *(Константинъ Дм.).* Русски ученъ и юристъ, професоръ на с. петербургския университетъ, авторъ на *Задачитѣ на Психологията, Задачитѣ на Етиката* и др.; писалъ по философията на русската история и прокарвалъ идеята за освобождението на русскитѣ селяне. Едно събрание на съчиненията му е обнародвано въ Москва (1818 — 1885).

Кавказски планини. Планинско бърдо между Черно море и Каспийско; дѣли Европа отъ Азия; общата му посока е отъ сѣв-зап. къмъ юго-ист.; простира се отъ полуостровъ Таманъ, на Черно море, до полуостровъ Апшеронъ, на Каспийско море; дължината му надминува 900 килом., широчината му е отъ 60 килом. (при краищата) до 260 килом. (на срѣдата). Нáй-високитѣ върхове сж въ срѣдоточната верига: Елбрузъ (5,665 мет. високъ), Казбекъ (5,043 мет. вис.). Нáй-високитѣ върхове сж волканически

маси, въ които се намиратъ многобройни изгаснжли кратери. К.-пл. се дѣлжтъ на *Западни*, отъ полуостровъ Таманъ до изворитѣ на Кубанъ; *Срѣдни*, отъ изворитѣ на Кубанъ до Дариаловъ проходъ; *Източни*, отъ Дариаловъ проходъ до полуостровъ Апшеронъ. Прѣзъ Западнитѣ *К.-пл.* не минува ни единъ пжть, освѣнь на края; прѣзъ Срѣднитѣ *К.-пл.* само прѣзъ Дариаловъ проходъ минува единъ пжть и води отъ Владикавказъ за Тифлисъ: той е единствений пжть, отворенъ прѣзъ цѣлата година. Въ срѣднитѣ *К.-пл.* има вѣченъ снѣгъ и доста голѣми ледници; сборната повръхность на ледницитѣ се прѣсмѣта на 1,612 чет. килом. Срѣднитѣ *К.-пл.* състоижтъ отъ успоредни вериги. Прѣзъ Източнитѣ *К.-пл.* не минува никой пжть. На ист., Апшеронски п-въ има само ниски връхове (отъ 150 до 250 мет.); тая е страната на газевитѣ извори (виж. *Баку*). Нѣкои части отъ *К.-пл.*, особено ближнитѣ до Черно море, прѣдставятъ великолѣпни гори. Водитѣ на тия планини се втичатъ въ четире главни рѣки — Кубанъ и Рионъ или Фазъ, които се вливатъ въ Черно море; и Куръ и Терекъ, които се вливатъ въ Каспийско.

Кавказско или *бѣло* племе. Едно отъ тритѣ главни племена, на които дѣлжтъ жителетѣ на земното клжбо. *К.-пл.* живѣе въ Европа, въ юго-западна Азия, въ сѣверна и сѣверо-източна Африка, па се е и распространило въ всичкитѣ други части на свѣта. Отличителнитѣ му чърти сж: обикновено бѣла кожа, доста високъ растъ, валчеста глава, широко и испъкнжло чело, мека и длъга коса, голѣми очи и малки уста. *К.-пл.* е на́йразвито отъ всичкитѣ други племена. То се дѣли на три групи: 1) *Хамити*, въ сѣверна Африка и въ крайбрѣжнитѣ страни на източна Африка до екватора (бербери, египтяне, нубийци, абисинци, сомали и гала). 2) *Семити*, въ западна Азия (сирийци и арабе). 3) *Индо-германското племе* (арийци), което се подраздѣля на а) азиятски арийци (индийци, персяне, таджици, кюрди, арменци, белуджи, афганци; б) европейски арийци (словѣне, германци, романе, гръци, келти, литовци).

Нищо не оправдава името *кавказско* племе, което се дава на бѣлитѣ люде. Погрѣшно е да се считатъ бѣлитѣ люде отъ единъ корень съ кавказското население. Самитѣ кавказци сж по́-вечето отъ монголското племе; па и нѣкои народи, които живѣжтъ сега въ Кавказъ, сж пристигнжли тамъ въ една неотдавнашна епоха. Отъ по́-старитѣ народи въ *К.* отъ кавказско племе сж дагестанцитѣ, черкезетѣ, мингрелцитѣ, георгийцитѣ.

Кавказский човѣшки типъ често е извѣстенъ и подъ името *срѣдиземноморски* типъ.

Кавказъ. Това име (Καύκασος) се срѣща прѣвъ пжть въ Есхиловата трагедия *Прометей*... (479 пр. Р. Х.); отъ гръцитѣ то минжло у римлянетѣ и послѣ у всички на́й-нови европейски народи; точното значение на дума К. е неизвѣстно — К. или *кавказско намѣстничество* е обширна страна въ Русия, отъ двѣтѣ страни на Кавказски планини, между Черно (съ Азовско) и Каспийско море на зап. и ист., европейска Русия, Турция и Персия на сѣв. и югъ; земята отъ едната страна на Кавказски планини принадлежи на европейска, а отъ другата — на азиятска Русия. К. състои отъ 6

губернии, 4 области и 2 окржга, които съставятъ, въ административно отношение, отдѣлна часть отъ русската империя, която се управлява отъ единъ *намѣстникъ*, граждански и воененъ главенъ управитель. Простр. около 440,000 чет. килом.; насел. 8,353,488 (1891-92 г.) жит. Административно К. се дѣли на Сѣверни К. и Закавказъ. Сѣв. К. състои отъ Ставрополска губер., Терска обл., Кубанска обл. и Черноморски окр.; Закавказъ — отъ: Кутаисска губер., Тифлисска губер., Ериванска губер., Бакинска губер., Елисаветополска губер., Дагестанска обл., Закаталски окр. По устройството на повръхностьта, климата, растителностьта, народонаселението и изобщо по природата, К. е нáй-разнообразната русска земя. Разнообразието на кавказската природа происхожда както отъ сравнително южното положение на страната (на широтата на южна Европа), така и отъ това, че въ прѣдѣлитѣ на тая страна се срѣщатъ земи, които се намиратъ пó-долу отъ морското равнище, па и планински пространства съ върхове покрити съ вѣчни снѣгове, — върхове като Елбрусъ, които по височината си оставятъ далеко задъ себе си планинитѣ на Европа, Африка и западна Азия. По цѣлата съвокупность на характернитѣ особености К. отнасятъ всецѣло къмъ азиятския материкъ. Животний свѣтъ на К., особено относително географическото му распространение, е изученъ пó-малко отъ растителния; исключение правѭтъ птицитѣ и една часть отъ рибитѣ, които сѫ изслѣдвани доста добрѣ.

Въ течение на вѣковетѣ населението на К. се е измѣнявало, ту мудно, подъ влиянието на мѣстни причини, ту бърже, поради нахлуването на вънкашнитѣ народи. Споредъ староврѣменни сказания, нѣкога въ К. се говорили до 300 езика. Нововрѣменнитѣ изслѣдователе се съмнѣватъ въ тая необикновена разнородность. Въ всѣкой случай населението на К. и въ сегашно врѣме е доста разнообразно, понеже то обгръща не пó-малко отъ 40—45 народности; между тѣхъ има цѣли групи, които сѫществуватъ само въ К. и затова се наричатъ кавказски народи. Народитѣ на кавказската страна въ физическо отношение принадлежѫтъ на двѣ племена: бѣлото и монголското. Нáй-многобройни отъ тия народи сѫ руситѣ (2,481,547), татаретѣ (1,139,659), арменцитѣ (954,612), лезгинитѣ (596,829), имеретинцитѣ (423,201), грузинитѣ (383,582); нáй-малко сѫ българетѣ — 106 (отъ които 98 въ кутаисската губерния).

История. — За К. се говори, въ библейскитѣ раскази, още въ първитѣ вѣкове на човѣчеството; гръцкитѣ поети го споменуватъ въ епическитѣ или баснословнитѣ си пѣсни; 700 или 800 години прѣди нашата ера, милезийцитѣ имали търговски заведения по брѣговетѣ на Черно море; нъ само отъ врѣмето на римскитѣ походи среща Митридата К. влиза въ историческия периодъ. Въ царуването на Траяна (114 пр. Р. Х.) сѣверна Армения се обърнѫла на римска областъ; източни К. или Албания и западни К. или Херия, съ туземни князове, били васални на Римъ. Римлянетѣ, за да упазѭтъ властьта и влиянието си въ К., водили войни, първенъ съ партянетѣ, пó-сетнѣ съ персидскитѣ сасаниди, които завладѣли Армения въ 232. Византийскитѣ

римляне се одържали въ К.: въ Юстинианово врѣме (549—556) тѣ воювали среща лазоветѣ (Колхида) и обърнжли абазитѣ въ християнството, въведено вече въ К. отъ IV-и вѣкъ. Въ първитѣ вѣкове отъ нашата ера, Георгия станжла независимо кралство: Тифлисъ, основанъ въ 435, станжлъ нейна столица, по́-сетнѣ. Въ срѣднитѣ вѣкове, кавказский провлакъ служилъ като проходъ за всички азиятски народи въ прѣселенията имъ въ Европа или въ връщането имъ: хуни, аваре, маджаре, турци, тюркомани, монголи (калмукци, дзунгаре и др.); остаткитѣ отъ тия ордии останжли въ К., и се смѣсили съ туземнитѣ жители. Въ VIII-и вѣкъ арабетѣ отишли, та замѣстили въ провлака персянетѣ и византийцитѣ, и въвели една нова вѣра покрай другитѣ, които сжществували вече: сабейска, ламайска, иудейска, християнска. Въ XIII-и вѣкъ Георгия станжла на́й-могжщата държава въ К. Кждѣ 1250, монголитѣ, които дошли отъ горна Азия, съсипали царството на хазаретѣ между Донъ и Волга, основали кипчакското царство (стол. *Сарай*, на Волга), распространили властьта си надъ Георгия и, подъ име *нагайци*, основали въ Кръмъ една мохамеданска държава, която зела името Мала-Татария. Отъ 1266 до 1457 генуезцитѣ основали търговски заведения въ сѣв.-западната часть на провлака, въ Кафа (Кръмъ). Въ 1386 станжло Тамерлановото нахлуване; послѣ дошли тюркоманетѣ или тюркменетѣ, и, на́й-сетнѣ, турцитѣ, които, токо-речи до нашето врѣме, дѣлили заедно съ персянетѣ властьта или влиянието си надъ провлака, до врѣмето когато руситѣ станжли единственитѣ господаре на страната. Въ края на X-и вѣкъ, Мициславъ, 2-и синъ на Владимира Велики, като помогнжлъ на византийцитѣ да съсипжтъ ногайската държава въ Кръмъ, задържалъ за себе си полуостровъ Таманъ, послѣ подчинилъ осетитѣ; нъ прѣзъ напокошнитѣ вѣкове, московцитѣ били отдѣлени отъ К. отъ кумане́тѣ, послѣ отъ кипчакското царство. Въ 1552, московцитѣ зели на монголитѣ Казанъ, послѣ Астраханъ, въ 1554; малко слѣдъ това, съ помощьта на донскитѣ казаци, тѣ тласнжли прѣдѣла си до Терекъ. Въ течението на по́-вече отъ единъ вѣкъ К. теглилъ отъ войнитѣ между турцитѣ, персянетѣ и московцитѣ, които се борили за политическо и религиозно влияние. На́й-сетнѣ, Петръ Велики намислилъ да завладѣе тая страна, която щѣла да му даде търговията съ Каспийско море и да му отвори пжтя за Индия. Той повѣрилъ отбраната на казацитѣ, и настанилъ нѣколко сотни по лѣвия брѣгъ на Терекъ. Около това врѣме, повиканъ отъ шахъ Хюсеина среща афганцитѣ, русский царь завладѣлъ Дербентъ и Баку (1722), и щѣлъ да си раздѣли съ Турция кавказкитѣ области, когато умрѣлъ. Слѣдъ смъртьта му, дѣлото му за малко се изоставило. То се подзело изново, въ 1762, отъ енергичната Екатерина II, която се рѣшила да го искара до край. Въ 1763, тя основала Моздокъ за да допълни отбраната на Терекъ. Чрѣзъ съжзъ съ георгийския и имеритинския крале, чиито държави постоянно се опустошавали отъ турскитѣ и персидскитѣ войски, Екатерина завладѣла Кутаисъ (1769), и придобила, чрѣзъ кайнарджиския договоръ (1774) Азовъ

и Керчъ, голѣма и малка Кабарда, независимостьта на Мала-Татария, на кубанската страна и на държавитѣ Георгия и Имерития. Въ 1783, Екатерина присъединила на империята си Кръмъ, Мала-Татария и Кубанъ, сключила съ Хераклия II, георгийски краль, единъ договоръ, който турилъ Георгия подъ сузерентството на Русия, и завзела военно Тифлисъ. Въ 1784 се основала крѣпостьта Владикавказъ, за отбрана на пѫтя отъ Тифлисъ за Моздокъ. По яшския договоръ (1791), Екатерина спечелила Анапа и Суджукъ-кале. Въ годината на смъртьта си (1796), Екатерини прѣдстояло да отблъсне едно нападение на персянетѣ, които нахлули въ Георгия. На́й-сетнѣ, въ 1779, Георги III, Хераклиевий на́й-голѣмъ синъ, заплашенъ сѫщеврѣменно отъ Персия, Турция, лезгинитѣ и буната на братята си, отстѫпилъ държавата си на царь Павла, Екатерининъ синъ. Въ 1800 Георгия се обърнѫла на русска область, и слѣдъ това Русия скоро придобила цѣлия провлакъ: въ 1801 Мингрелия, въ 1804 Имеретия, въ 1809 Гурия, въ 1813 и въ 1828 цѣлата източна часть на провлака (Дербентъ, Баку, Ширванъ, Карабагъ и др.), подчинена на Персия; на́й-сетнѣ, Акерманский (1826) и Одринский (1829) договори дали на руситѣ всичкитѣ брѣгове на Черно море, на́й-вече Анапа. Отъ тогава, по тия договори, русската империя се распространила до Арасъ, като включила Ериванъ, Ечмиацинъ и др. Нъ кавказскитѣ планинци не разбирали други да располагатъ съ тѣхната независимость: никога не подчинени на Турция или на Персия, тѣ не се счели задлъжени отъ договоритѣ на тия държави съ Русия. Отпорътъ, който тѣ дали въ течението на по́-вече отъ половина вѣкъ на русскитѣ оржжия привлѣклъ върху тѣхъ вниманието на свѣта. Нъ съ заробването на лезгинския пророкъ-главатарь Шамила (1859), на́й-дѣятелния и рѣшителния отъ неприятелетѣ на Русия, който въ течението на четвъртъ вѣкъ стоялъ насреща на русскитѣ войски, станѫло на́й-сетнѣ възможно умиротворението на К. Много подчинени племена, като не можали да се прѣдаватъ на разбойничеството си или като не искали да приемѫтъ русската власть, минѫли на турска земя: отъ 1858 до 1864, по́-вече отъ 400,000 черкезе се изселили своеволно въ Турция. Такъви добри гости се показахѫ тѣ, особено по врѣмето на нашото Априлско възстание (виж. *Априлско* възстание), че Берлинский договоръ имъ запрѣти прѣбиванието въ европейска Турция. Въ 1878, прѣзъ войната съ Турция, една русска войска прѣзе Карсъ, Ардаханъ, Батумъ, въ турска Армения. Завоеванието на кавказския провлакъ се довърши.

Кавсеилъ. На́й-южeнъ градъ на Иудиното племе *(Библ.)*.

Кавурса. Виж. *Куртъ-бунаръ*.

Кавуръ *(Контъ де)*. Знаменитъ италиянски държавникъ (1810—1861), който приготвилъ единството на Италия. Въ 1847, той основалъ единъ политически вѣстникъ, въ който прѣпоржчвалъ една политическа система, нѣщо като английската конституция, противна на абсолютизма отъ една страна, и на господството на тълпата отъ друга. По неговото внушение, народътъ поднесълъ на краля една просба за конституция, която той удовлетворилъ

прѣзъ февр. 1848. Слѣдъ битвата при Новара, К. билъ едно по друго министръ на земедѣлието и търговията, на мореплаването и на финанситѣ въ кабинета на Азеглио; и въ 1852 наслѣдилъ Азеглио като пръвъ министръ. Отъ това врѣме до оставката му въ 1859, извикана отъ сключването на Вила-франкския договоръ, К. билъ начинателятъ и ржководителятъ на сардинската политика. Той много подобрилъ финансовото положение на страната, заякчилъ конституционализма, ослабилъ влиянието на папството, и направилъ Сардиния държава съ значение въ Европа, като ѭ турилъ въ съѭзъ съ Англия и Франция среща Русия. Кавуровитѣ отговори на нотитѣ на Австрия, прѣди избухването на италиянската война, минуватъ за образцови въ дипломатическото искусство. Прѣзъ ян. 1860, К. пакъ се повикалъ на държавното кормило, и продължавалъ да ржководи сардинската политика до смъртьта си. Подробности за живота и политическата дѣятелность на К. се намиратъ въ книжки *Животътъ на италиянския родолюбецъ Кавуръ* отъ контъ Х. д' Идвилъ, прѣвелъ отъ франц. Д. Х. Бръзицовъ, (Пловдивъ, 1886) и *Камило Кавуръ* отъ А. П. Яваш овъ, книжка отъ спис. *Прѣводна Библиотека* (Варна, 1886).

Кавъ. Еврейска теглилка, около единъ и четвъртъ килограмъ *(Библ.)*.

Кагосима. Градъ и пристанище на Япония, въ о-въ Киу-Сиу; 60,000 жит.

Кадамосто. Венецпянски мореплаватель, въ служба на Португалия, изслѣдвалъ, въ 1455, западното крайбрѣжие на Африка къмъ югъ до рѣка Гамбия, и открилъ, въ 1457, островитѣ на Зелени-носъ (1432 — 1480).

Кадастръ, *фр.* Оцѣнка на недвижимитѣ имоти въ всѣка община по различието имъ, като се зиматъ прѣдъ видъ всичкитѣ мѣстни отношения. Такъва оцѣнка се прави обикновено, за да служи за расподѣление на данъка. — **Кадастраленъ** или **кадастровъ**. Който се отнася до кадастръ.

Кадемлий. Старо-планински връхъ надъ Калоферъ; 2,275 метра надъ морското равнище.

Кадетъ, *фр.* Въспитаникъ на военно-учебно заведение, юнкеръ.

Каджари. Тюркменско племе въ сѣверна Персия, отъ което е сегашната персидска династия, която царува отъ 1794.

Кадиксъ. Важенъ търговски градъ въ Испания, глав. градъ на едноименна область въ Андалузия, расположенъ на сѣв.-западния край на дългия тѣсенъ провлакъ на о-въ Леонъ; 63,000 жит. Крѣпость, една отъ на́й-силнитѣ въ Европа; пристанище на Атлантически океанъ за на́й-голѣми кораби. Износъ: вино, маслинено масло, соль, метали. Великолѣпни здания отъ бѣлъ камъкъ. — Старий Гадесъ, селище на Тиръ, билъ по́-сетнѣ владѣние на картагенянетѣ, на римлянетѣ, и въ срѣднитѣ вѣкове на арабетѣ, отъ които го отнели испанцитѣ. Французетѣ го обсадили въ 1809-12, доклѣ Уелингтонъ не ги принудилъ да дигнѫтъ обсадата и очистѭтъ Андалузия.

Кадисъ или **Кадисъ-варни,** или **Енъ-мишпатъ.** Име на единъ изворъ, на единъ градъ, и на околната имъ пустиня при южния прѣдѣлъ на Обѣщаната земя. Прѣдполага се, че тая мѣстность е била близу до голѣмата долина Елъ-

араба, около 43 килом. на югъ отъ Мрътво море *(Библ.)*.

Кадия, *араб.* Сждия въ Турция.

Кадмий, *лат.* Просто тѣло, металъ отъ рѣдкитѣ; намира се смѣсенъ въ цинковитѣ руди; бѣлъ като калая съ силенъ блесъкъ; мекъ, може да се рѣже; рѣдко го приготвятъ като чистъ и не се употрѣбява въ искусствата като металъ. Нѣкои отъ неговитѣ соли се употрѣбяватъ въ лѣкарството.

Кадмонейци. Ханаанско племе, което населявало мѣстностьта въ Палестина на ист. отъ Иорданъ, около гора Ермонъ *(Библ.)*.

Кадмъ. Финикийски герой, основатель, по сказанията, на Тиви, въ Гръция (XVI-и вѣкъ прѣди Р. Х.). Него считатъ за изобрѣтатель на гръцката азбука, която, въ сжщность, е финикийската азбука малко прѣправена.

Кадрилъ, *фр.* Игра въ дансъ, която се извръшва отъ нѣколко двойки.

Кадри, *фр.* Запасни офицери и редници, распрѣдѣлени на пълкове, дружини и роти.

Кадрилие, *фр.* На кутии, четвъртаци (за *плат*ъ).

Кадръ, кадро, *фр.* Кржгъ; очъртание; рамка; изображение въ неж.

Каджбоазски проходъ. Проходъ прѣзъ Каджбоазска планина или Бѣлоградчикския балканъ, съединява Бѣлоградчикъ съ долината на Тимокъ и излиза на Зайчаръ. Дължината на цѣлия проходъ е около 19 килом., нь собствено проходътъ се счита между Салашъ въ България и Новокорито въ Сърбия и е 9 килом. дългъ. Коларски пжть и на́й-сгодно мѣсто за прѣминуването на оная часть отъ Стара-планина. К.-п. е игралъ важна роля още въ старо врѣме; въ него има дири отъ единъ римски пжть (калдаржмъ), правенъ прѣди около 1,500 години, за да съединява Дунавъ съ Нишъ.

Казакъ. 1) Русинъ отъ Украйна. 2) Войникъ отъ нередовна лека конница въ русската войска.

Казанлжкъ. Градъ, окол. ц., старозагорски окр., расположенъ на едно равно живописно мѣстоположение въ така наречената *Розова Долина* между Стара-планина и Срѣдна-гора, 33 килом. на сѣв.-зап. отъ Стара-Загора, 35½ на юго-ист. отъ Габрово и 36 на ист. отъ Калоферъ; 10,765 жит. Градътъ е заобиколенъ съ лозя и розови градини и обкиченъ съ много кестеневи, орѣхови и миндалеви дървеса; 5 килом. на югъ отъ града тече рѣка Тунджа, 7 килом. на сѣв. се издигатъ върховетѣ на Стара-планина, и 6 килом. на югъ се чернѣжтъ гориститѣ върхове на Срѣдна-гора. Съ розовото си масло К. е прочутъ по цѣлъ свѣтъ; той е главното стоварище на това произведение, което се цѣни скжпо въ странство. Молтке е нареклъ К. «Европейски Кашемиръ». На истокъ отъ К., близу при р. Тунджа, е село *Мъглишъ*, при което има рудници за каменни вжглища. — К. не е старъ градъ; отъ турското му име и отъ нѣмането старини въ него и около него се заключава, че е основанъ въ турско врѣме. Пръвъ пжть за него споменува турский географъ Хаджи-Халфа (XVII-и вѣкъ).

Казанъ. Укрѣпенъ градъ въ европ. Русия, центръ на едноименна губер., на корабопл. рѣка Казанка и 10 килом. отъ устието ѝ въ Волга, 900 килом. на ист. отъ Москва, 1,656 на юго-ист. отъ С. Петербургъ; 140,800 жит. Уни-

верситетъ основанъ въ 1803, при него обсерватория, библиотека съ 80,000 тома, кабинети и други пособия. К. има 30 църкви, 9 монастиря и 16 джамии. Голѣма търговия по Каспийско море; търговско стоварище на Бухария и на Сибиръ съ европ. Русия. Казанската губерния, между астраханската на истокъ и нижни-новгородската на западъ, има простр. 63,714 чет. килом. и насел. 1,955,500 жит., по́-вечето християне, останжлитѣ мохамедане и идолопоклонци. Почвата е по́-вечето плодородна; износътъ е отъ жито; климатътъ е май лютъ, нъ здравъ. Скотовъдството, пчеловъдството и риболовството сж главнитѣ занятия на людетѣ; въ сѣвернитѣ части и ловътъ е поминъкъ. Губернията е богата съ гори. — К. е основанъ въ 1257 отъ Саяна, синъ на Бату-хана (виж. *Бату-ханъ)*. Въ прѣдѣлитѣ на сегашната казанска губерния живѣли нѣкога българе (виж. България, *волжска;* и *Болгари)*, които послѣ били покорени отъ татаретѣ, а слѣдъ това влѣзли въ състава на казанското кралство, независима държава съ столица К., основана отъ татарския ханъ на Златната орда. Това кралство цъвтѣло въ XV-и вѣкъ; ала то било въ враждебни отношения съ Русия до самото си падане. К., прѣзетъ и съсипанъ въ 1397 отъ Василия Димитриевича, скоро се подновилъ пакъ отъ татаретѣ. Въ 1552 руситѣ, въ врѣмето на Ивана Грозни, прѣзели пакъ К. слѣдъ една упорита обсада, и турили край на сжществуването на казанското царство.

Казарма, *герм.* Сграда, която служи за помѣщение на редници.

Казбекъ. Планински връхъ въ срѣдни Кавказъ; 5,043 метра вис.

Казбинъ или Казвинъ. Персидски градъ (Иракъ-Аджеми), 145 килом. на сѣв.-зап. отъ Техеранъ; 40,000 жит. Важна промишленость и търговия; хубаво вино. Много горещъ климатъ.

Казеинъ, *лат.* Сирище.

Казематъ, *фр.* Сводно кявгирено подземие, за защита отъ бомбитѣ, гранатитѣ и др. п. — **Казематирамъ.** Снабдявамъ съ каземати.

Казерта. Италиянски градъ, ц. на едноименна область, 25 килом. на сѣв.-ист. отъ Неаполъ; 30,000 жит. Фабрики за богати копринени платове. Великолѣпенъ кралевски замъкъ, построенъ въ 1752, на който градинитѣ сж украсени съ хубави статуи и който се снабдява съ вода отъ планина Табурно чрѣзъ водопроводъ 35 килом. дългъ. Въ 1860 К. е била нѣколко врѣме главната квартира на Гарибалди. — Обл. К. има 302,284 жит.

Казимиръ. Име на много полски князове и крале; кралетѣ съ това име сж слѣднитѣ:

Казимиръ I, синъ на Мечислава II, род. въ 1015, умр. въ 1058. Прѣзъ несъвършенолѣтието му управлявала майка му Рикса, германска княгиня. Полша се побунила и К. заедно съ майка си билъ принуденъ да бѣга въ Унгария, послѣ въ Франция. Въ 1840 поляцитѣ го повикали назадъ. Съ помощьта на германския импер. Хенриха III той установилъ властьта си и изгонилъ чехитѣ. Въ 1054 зелъ назадъ отъ чехитѣ Болеславль и др. градове.

Казимиръ II, *Справедливи*, род. въ 1138, синъ на Болеслава III, въцарилъ се въ 1177, умр. въ 1194. Въ неговото царуване се наредилъ първий полски сенатъ, и се издали закони за отбрана на

селянетѣ отъ притѣсненията на благородницитѣ.

Казимиръ III, *Велики.* Нáй-отличний полски краль съ това име, род. въ 1309, синъ на Владислава Локета, въскачилъ се на прѣстола въ 1333. Той приложилъ Мала Русия и Червена Русия на владѣнията си; прогонилъ татаретѣ, които нападнжли Полша; и завоевалъ Силезия, нъ не нж задържалъ. Грижитѣ му да подобри състоянието на земедѣлческитѣ разреди му заслужили прѣзимето *Селски царь.* Той покровителствувалъ търговията и промишлености-та, издалъ единъ сводъ закони въ 1347, отворилъ училища, и, въ 1361, основалъ краковския университетъ. Умр. въ 1370. Съ него угаснжлъ родътъ на пяститѣ и, на полския прѣстолъ се въскачилъ племенникътъ му, Лудовикъ Велики, унгарски краль.

Казимиръ IV, *Ягелонъ,* род. въ 1427, умр. въ 1492, синъ на Владислава Ягелона, въцарилъ се въ 1447. Отъ 1450 до 1453, отблъснжлъ нападенията на силезцитѣ и татаретѣ; въ 1454, самата година, въ която се оженилъ за Елисавета, дъщеря на германския императоръ, билъ принуденъ да тръгне въ походъ среща тевтонскитѣ рицари. Войната се свършила чакъ въ 1466, съ Торнския договоръ, който далъ Померания на Полша и ѝ улеснилъ достжпа до Балтийско море. Отъ друга страна, К. IV изгубилъ Новгородската (1471) и Псковската (1479) републики, които му били васални; па и Бѣла Русия се отцѣпила отъ Литва. Въ замѣна, той наложилъ сина си Владислава за наслѣдникъ на чешската корона. Прѣзъ това половина-вѣковно царуване се развилъ зародишътъ на полското падане: властьта на олигархията се разширила; диетитѣ добили правото да се събиратъ по свое усмотрение. К. умр. въ 1492.

Казимиръ-Перие *(Жанъ).* Прѣдсѣдателъ на французската република отъ 15 юн. 1894 до 2 ян. 1895. **К.-П.**, синъ на извѣстенъ франц. политикъ и послѣ пожизненъ сенаторъ, и внукъ на *Перие,* прочутъ министръ на Луи-Филипа, е роденъ въ Парижъ въ 1847. Той зелъ участие въ войната прѣзъ 1870-71, и за прѣкрасното си поведение заслужилъ да бжде награденъ съ Почетния Легионъ; депутатъ, прѣдсѣдатель на камарата, пръвъ министръ, и пакъ прѣдсѣдатель на камарата, той биде избранъ отъ конгреса за прѣдсѣдатель на републиката въ 1894, намѣсто Сади Карно; нъ скоро се оттегли, защото посрѣщнжлъ въ упражнението на службата си мжчнотии, които още не сж извѣстни; тогава се избра за прѣдсѣдатель на републиката Феликсъ Форъ.

Казино, *итал.* Единъ видъ кафене, дѣто посѣтителетѣ се събиратъ, за да си поприказватъ, да почетжтъ вѣстници или да поигражтъ на нѣкоя игра.

Казионенъ, *рус.* (отъ *казна,* хазна). Правителственъ, на хазната: *казионенъ конь.*

Казионна партия. Една партия въ Южна България, наречена така отъ това, че противницитѣ ѝ (съединститѣ) нж обвиняваxж въ желанието да е близу до *хазната* (държавното съкровище; на русски думата, турска или татарска, е *казна,* отдѣто *казённый)* за своекористни цѣли. Тя дойде на властьта въ послѣднитѣ врѣмена на Алеко пашовото управление и паднж слѣдъ промѣнението на тоя

главенъ управитель на И. Румелия (Южна България).

Казионната партия се образува като единъ прѣвѣсъ на ония политически съмишленици въ тогавашна *Источна Румелия,* които отпослѣ се нарекохж съединисти (виж. тая дума). Казионнитѣ си поставяхж за задача да дадѫтъ единъ отпоръ на русското влияние, което бѣше всесилно въ страната въ онова врѣме. Органъ на тая партия бѣше вѣст. *Южна България.* Партията се ползуваше съ съчувствието на главния управитель, князъ Богориди, комуто бѣше дотегнжла постоянната намѣса въ работитѣ на управлението на русския агентъ.

Когато наближи врѣмето да се поднови 5-годишната власть на главния управитель (виж. *Румелия,* Источна), съединститѣ развълнувахж страната чрѣзъ многобройни митинги, въ които громко искахж съединението на тогавашната Источна Румелия съ княжество България. Съ тая цѣль тѣ и испратихж депутация при кабинетитѣ на европейскитѣ сили, която обявяваше, че областьта върви финанциално и другояче къмъ пропасть и че нѣма другъ лѣкъ на това положение отъ съединението. Силитѣ дадохж на Источна Румелия пакъ главенъ управитель, нъ намѣсто князъ Богориди, *Кръстевича,* и скоро на властьта дойдохж съединститѣ. Идеята на съединението се остави за друго, по́-благоприятно врѣме. Казионнитѣ не удобрихж политиката на съединститѣ, та съдѣйствувахж въ пловдивския прѣвратъ (виж. *Съединение).* Слѣдъ съединението политическата точка на тяжестьта въ Источна Румелия се прѣмѣсти отъ Пловдивъ въ София и казионнитѣ не сж играли видна роля като партия; дохождането имъ на властьта, заедно съ г-на Радославова въ 1899, бѣше случайно, както и дохождането на съединститѣ, заедно съ г-на Стоилова въ 1894.

Казмиръ, *фр.* Тънъкъ и лекъ вълненъ платъ.

Казуаръ, *лат.* Птица отъ разреда на бѣгачитѣ, съ перошина прилична на козина и съ лиси мѣста на главата; ала индийский казуаръ, който е 1 ³/₄ метра високъ, има на главата си роговито шлемче.

Казуистъ, *лат.* 1) Богословъ, който разрѣшава съмнителни дѣла, които се отнасятъ до съвѣстьта. 2) Човѣкъ, който знае твърдѣ много забѣлѣжителни юридически случаи, които съ полза приспособява за разрѣшаване юридически съмнѣния.

Казусъ-бели (лат. знач. *случай на война).* Поводъ за война; нѣщо, което ще се счете за достатъчна причина да се обяви война.

Капафа. Иудейски първосвещеникъ, единъ отъ творцитѣ на Писусъ Христовата смърть; собственото му име, споредъ И. Флавия, било Иосифъ (Antiq., XVIII, 2, 3). К. билъ високомѣренъ садукей, който длъжелъ службата си на римската власть и по́-високо отъ всичко цѣнилъ личнитѣ си интереси; затова и той се явилъ вълъ неприятель на Христа, въ когото виждалъ опасенъ смутитель. Той пръвъ далъ съвѣтъ да се пожрътвува тоя галилейски учитель, за да «не погине цѣлъ народъ», сир. за да не стане смущение, което би докарало жестока расправа отъ страна на римлянетѣ (Иоанъ 11; 49, 50).

Крайно несправедливъ се показалъ той и въ врѣмето, когато сждили Христа, па и послѣ яростно гонилъ апостолитѣ. Той билъ уволненъ отъ римския консулъ Вителия слѣдъ 10-годишно управление.

Каикъ, *тур.* Единъ видъ малка ладия; **каикчия,** гребецъ (на *каикъ).*

Каинанъ. Име на двама ветхозавѣтни патриарси: единътъ живѣлъ прѣди потопа, билъ синъ Еносовъ, внукъ на Сита, Адамовъ синъ и баща на Малеила, и живѣлъ 910 години (Бит. 5; 9-15; Лука 3; 37); другий живѣлъ слѣдъ потопа, билъ синъ на Арфаксада, внукъ на Ноевия синъ Сима, и баща Салаевъ, и живѣлъ 460 години (Бит. 10; 24 и Лука 3; 36). Послѣдний К. не се споменува въ тритѣ родословия на Ветхия Завѣтъ *(Библ.).*

Каинъ. Първий синъ Адамовъ и първий човѣкоубийца; убилъ, отъ завистъ и злоба, брата си Авеля *(Библ.,* Бит. 4).

Каинъ-чалъ-дагъ. Връхъ по водораздѣла на Доспатскитѣ Родопи (1,813 метра надъ морското равнище).

Каирисъ *(Теофилосъ).* Гръцки философъ, род. въ 1785 на о-въ Андросъ, умр. въ затворъ въ 1853. Откакъ се училъ въ Франция и Италия, К. отворилъ едно училище въ Андросъ, което се прочуло, зелъ участие въ гръцкото възстание, и по́-сетнѣ билъ избранъ депутатъ отъ съгражданетѣ си. Като учитель билъ гоненъ отъ гръцкото духовенство за философско-религиознитѣ му идеи, които имали за основа единъ видъ деизмъ, който той наричалъ *Теосевия.* Два пжти билъ сжденъ като распространитель на нова вѣра, пръвъ пжть въ 1842, когато билъ осжденъ на затворъ въ монастирь, и прѣсждата замѣнена съ изгнание, което той прѣкаралъ въ западна Европа. Вторий пжть К., заедно съ трима ученици, билъ осжденъ кждѣ края на 1852 на редовенъ затворъ, дѣто и умрѣлъ въ началото на слѣдната година. К.-вата ученость била толкова прочута на врѣмето си, че въ неговото училище въ Андросъ се стичали ученици отъ всички части на Балкански полуостровъ. Въ тоя центръ на ново учение сж били привлѣчени и нашитѣ извѣстни дѣйци *Добровски, Илариони Макариополски, Чомаковъ* и др.

Каиро (араб. *Елъ-кахире* «побѣдоносната» столица). Столица на Египетъ, въ Долни-Египетъ, 2 километра отъ дѣсния брѣгъ на Нилъ (дѣто е Булакъ, негово прѣдградие и пристанище), 170 килом. на юго-ист. отъ Александрия, 118 на зап. отъ Суезъ и 1,250 на юго-зап. отъ Цариградъ; 374,900 жит., отъ които около 285,000 мохамедане турци и арабе, отъ 20,000 до 25,000 копти, 20,000 нубийци и отъ други африкански народности, 7,000 евреи и около 35,000 другоземци европейци. Въ К. се свръшватъ нѣколко желѣзници, които подкачатъ отъ Александрия, Дамиета, Исмаила и Суезъ. Двѣ други желѣзнопжтни линии отиватъ отъ К., едната прѣзъ голѣма часть отъ Горни-Египетъ до Сиутъ, другата до ближнитѣ бани въ Хелуанъ. Градътъ, заобиколенъ съ стѣна, съградена отъ Саладина, е раздѣленъ на квартали — турски, християнски, еврейски и т. н. — и всѣкой кварталъ е отдѣленъ отъ съсѣдния съ яки врата на края на улицитѣ; тия врата затварятъ нощѣ, и единъ

вратарь отваря вратата кога нѣкой иска да мине. Улиците сж изобщо тѣсни и криви, ала много широки хубави улици сж се отворили прѣзъ послѣднитѣ години. Нáй-забѣлѣжителнитѣ отъ сградитѣ сж многобройнитѣ минарета и джамии. Въ крѣпостьта на хълма Мокатамъ е палатътъ на хждива, арсеналътъ, една джамия, прочутий *Иосифовъ кладенецъ* и др. К., светъ градъ на мохамеданството, е и сѣдалище на единъ гръцки и на единъ коптски патриархъ. Тоя градъ е основанъ въ 969 отъ фатимитскитѣ халифи, и прѣзъ тѣхното царуване е билъ цвѣтущъ. Французетѣ го окупирали въ 1798; сега е въ рж́цѣтѣ на англичанетѣ. Виж. Египетъ, *история*.

Каиро. Градъ въ Съединенитѣ Държави (Илиноисъ), при вливането на Охио въ Мисисипи; 9,012 жит. Чести наводнения и треска.

Каируанъ. Тунисски градъ, 130 килом. на югъ отъ градъ Тунисъ; 20,000 жит. Кожарство и седларство. Около 50 джамии, отъ които Окба е една отъ нáй-светитѣ на мохамеданството.

Кайсаръ. Виж. *Кесария*.

Кайзерслаутернъ. Градъ въ рейнска Бавария, 40 килом. на сѣв.-зап. отъ Ландау, на Лаутеръ; 31,418 жит. Желѣзарство; търговия съ овощия.

Каймакаминъ, *араб.* (соб. зн. *намѣстникъ*). Околийски началникъ въ Турция.

Кайманскиo-ви. Острови отъ Антилскитѣ, на югъ отъ Куба; 2,500 жит.; на Англия.

Кайнарджи или **Кючюкъ-Кайнарджи.** Село, 7 километра на югъ отъ Силистра, исторически забѣлѣжително по единъ миренъ договоръ, сключенъ тамъ на 10 юл. 1774 отъ Екатерина II съ султанъ Хамида I. По тоя договоръ Турция отстжпила Руский страната между Днѣпръ и Бугъ, съ градоветѣ Азофъ, Еникале, Керчъ и Кжлбурунъ, отворила Черно море за търговскитѣ ѝ кораби, и обявила независими крънскитѣ и кубанскитѣ татаре; Портата се и задлъжила да покровителствува въ държавата си християнската вѣра и църквитѣ ѝ, което подразбирало за Русия, по нейното напокошно тълкование, правото на надзоръ.

Кай-фунгъ. Градъ въ срѣдни Китай, на рѣка Хоангъ-хо; 100,000 жит. Значителна търговия; главно мѣстопрѣбивание на евреитѣ въ Китай.

Какаду, *лат.* Бѣлъ папагалъ, на който лицето е покрито съ перошина; има на главата си жълто качулче. Живѣе въ Индия.

Какао, *мексик.* Дърво, което расте въ южна Америка и въ западна Индия; бива на височина отъ 20 до 30 крака; отъ плода му, който прилича на краставица, се прави шоколатата.

Какофония (гр. *какóсъ,* лошъ; *фонú,* звукъ, гласъ). Неблагозвучие, неприятно за слуха стечение на думитѣ, слоговетѣ или звуковетѣ, като запр., *Петръ плетъ плетеше, по три плета прѣплиташе; падиж, Петре, плетътъ: подтри, Петре, плетътъ.* Въ *муз. к.* се нарича разногласие на звуковетѣ, което става отъ разстроеность на инструмента или отъ неправилното имъ съединяване отъ пѣвеца или музиканта. — **Какофонически.** Който има характера на какофонията.

Кактусови растения, *лат.* Единъ родъ сочни растения, забѣлѣжителни по дебелитѣ и меснатитѣ си стебла, изобщо безъ листа, и често въоржжени съ тръни. Плодоветѣ

имъ сѫ бобончести. Растѫтъ на сухата, камениста почва въ южна Америка. На единъ видъ катусъ живѣе насѣкомото, което дава боята *кърмъзъ*.

Калабаръ. 1) Една държавица въ Суданъ по крайбрѣжието на Гвинейски заливъ. 2) Една часть отъ крайбрѣжието на Гвинейски заливъ. 3) Двѣ рѣки, които поѭтъ едноименното кралство. — Държавица К., на вѫтрѣшния край на Биафренски заливъ между кралство Биафра на ист. и кралство Ору на зап., има за столица *Аква-Акра* или *Дюкъ-таунъ;* тая земя се пои отъ источнитѣ ржкави на Куара и отъ двѣ рѣки наричани, едната Стари-Калабаръ, другата Нови-Калабаръ, на зап. отъ първата. Изворитѣ на тия двѣ рѣки не сѫ изслѣдвани. По Стари-Калабаръ плуватъ параходи 300 килом. отъ устието му [той се влива въ Биафренски заливъ, около 80 килом. на сѣв.-зап. отъ Фернандо-По], по Нови-Калабаръ [ржкавъ отъ Нигеръ, който сѫщо се влива въ Биафренски заливъ] плуватъ само малки кораби. Земята е ниска и равна, нъ плодородна; произвожда захарна тръстика, памукъ, палмово масло, слонова кость. Търговията е въ ржцѣтѣ на англичане. Жителетѣ, отъ негрското племе, сѫ многоженци, и принасятъ човѣшки жрътви на добри и зли духове. Между населението работѭтъ отъ 1846 християнски мисионере. — **Калабарско крайбрѣжие** е името, което даватъ на оная часть отъ крайбрѣжията на Гвинейски заливъ, която се простира отъ устието на Стари-Калабаръ на истокъ, до носъ Формоза на западъ, раздѣлителна точка между Биафренски и Бенински заливи. Едно врѣме е ставала голѣма търговия съ робе по Калабарско крайбрѣжие; людетѣ въ оная часть на Африка сѫ гиздави, и сѫ докарвали голѣми богатства на роботърговцитѣ.

Калай. Просто тѣло, металъ бѣлъ и лъскавъ, малко пó-вече отъ оловото, познатъ още отъ старо врѣме; нáй-много се намира въ минерала каситеритъ; употрѣбява се нáй-много за *калайдисване*, — добрѣ-познатото покриване металически сѫдъ съ тънъкъ пластъ калай.

Калайдовичъ *(Конст. Теод.)*. Русски археологъ и историкъ (1792-1834), открителтъ на съчиненията на старобългарския писатель Іоана Екзарха, *Небеса* и *Шестодневъ*, и на мн. др. Нáй-главнитѣ трудове на К. сѫ: *Русски достопаметности* (ч. I, 1815); *За езика на Словото за пълка Игор.* (1818); *Старитѣ русски стихотворения*, събрани отъ К. Данилова (1818); *Паметници на руската словесность отъ XII-и вѣкъ* (1821); *Иоанъ Екзархъ Български* (1824), издирване, което обяснява историята на словѣнския езикъ и литература отъ IX-и и X-и вѣкъ, и др. К., кандидатъ на московския университетъ (1807 — 10) и дѣятеленъ членъ на Дружеството на историята и русскитѣ старини, билъ единъ отъ нáй-главнитѣ сътрудници на канцлера гр. Н. П. Румянцова, на чиито срѣдства и по чиято инициатива направилъ издирвания въ архивитѣ и библиотекитѣ и коментиралъ историческитѣ и литературни паметници. К. билъ точенъ въ издирванията и съ забѣлѣжителна критическа дарба.

Каламата. Гръцки пристанищенъ градъ (Месения); 5,000 жит. **К.** билъ единъ отъ първитѣ осво-

бодени градове на Гръция и въ него се събрало първото гръцко народно събрание.

Каламбуръ, *итал.* Игра на думитѣ, основана на двоякото имъ значение; прим.: единъ войникъ, като отпвалъ на бой, казалъ: «азъ ще се отличѫ и ще добиѭ кръстъ». — «Да», отговорилъ му другъ, «и много голѣмъ — дървенъ» (сир. кръстъ на гроба).

Каламитъ, *гр.* Вкаменена тръстика.

Каларашъ. Гл. градъ на румѫнския окрѫгъ Яловица, на единъ каналъ, който се образува отъ единъ отъ рѫкавитѣ на Дунавъ, среща Силистра; 8,125 жит. Доста голѣма житна търговия. Въ русско-турскитѣ войни въ врѣмето на Екатерина II и Александра I К. е билъ нѣколко пѫти завзиманъ отъ русски отряди. Въ 1829 руситѣ построили при К. мостъ за съобщение съ войскитѣ, които обсаждали Силистра. Въ 1853 казацитѣ два пѫти завзимали *К.*

Калатанизета. Градъ въ Сицилия, центръ на едноименна область, 100 кilom. на юго-ист. отъ Палермо; 30,480 жит. Силно укрѣпенъ градъ, расположенъ въ едно плодородно поле.

Калафатъ. Румѫнски градъ на Дунавъ, среща Видинъ, 6,000 жит. Въ 1854 Омеръ паша го укрѣпилъ за да въспре руситѣ по пѫтя за Сърбия.

Калвинизмъ. Калвиново учение. Виж. *Калвинъ; Протестантство.* — Калвинистъ. Който исповѣдва калвинизма.

Калвинъ *(Иванъ).* Единъ отъ нáй-знаменититѣ проповѣдници на религиозната реформа на XVI-и вѣкъ. К. билъ распространителътъ на протестантското учение въ Франция и въ Швейцария, глава на *калвинститѣ;* род. въ Нойонъ (Франция), умр. въ Женева (Швейцария) [1509—1564]. Калвиновата религиозна система или *калвинизмътъ* различа отъ другитѣ протестантски вѣроучения по слѣднитѣ чърти: демократическо происхождение на религиозната власть; пълно унищожение на церемониитѣ; отхвърляне всѣко прѣдание; приемане догмата на прѣдопрѣдѣлението, по която човѣцитѣ сѫ прѣдопрѣдѣлени за рай или за пъкълъ по чистата воля Божия, че тѣ се оправдаватъ само чрѣзъ вѣрата, та тѣхнитѣ дѣла, добри или лоши, нѣматъ никакво влияние на спасението; допущане само таинствата кръщение и причастие. Въ борбата си да установи своето вѣроучение, К. гонилъ всички, които различали въ религиознитѣ си идеи отъ него; въ историята на реформацията ще остане вѣчно позорно неговото прѣстѫпление, когато е прѣдалъ на изгаряне Сервета като еретикъ. Въ Швейцария, Калвиновитѣ послѣдователе сѫ били въ сравнителна безпечность; нъ въ Франция, дѣто неговитѣ послѣдователе носили името *хюгеноти,* Карлъ IX и Катерина-де-Медичи се помѫчили да ги искоренѭтъ. (Виж. *Вартоломеевска нощь).* Калвинизмътъ господствува въ Швейцария, въ Холандия и въ Шотландия.

Калгуевъ. Европейско-русски островъ въ Сѣверни Ледовити океанъ (архангелск. губ.); населенъ съ нѣколко самоѣди, които търгуватъ съ мъхъ, пера, лебедови кожи, солени гѫски, лисичи кожи.

Калдеронъ (донъ *Педро).* Испански поетъ драматургъ, който се счита за нáй-великий поетически гений на Испания, род. въ

Мадридъ въ 1600, умр. въ 1681. К. се училъ въ Саламанка, слѣдъ това билъ нѣколко врѣме военен и, откакъ добилъ извѣстность като писатель, стжпилъ въ духовно звание. Числото на драматическитѣ му произведения е много голѣмо. Религията съставя срѣдоточието на поезията му. По мнѣнието на самъ К., на́й-доброто му произведение е *Autos Sacramentales*. Първото мѣсто между романтическитѣ му трагедии принадлежи на *Твърдий Князъ*. Драмитѣ му и до сега се даватъ на сцената; една отъ тия драми, *Лѣкарь на своята честь*, се прѣведе напослѣдъкъ на езика ни отъ Вл. Ш., като една книга отъ *Библиотека за Прочитъ* (София, 1898). Много отъ К.-витѣ творения сж прѣведени на чуждитѣ езици.

Кале. Французски градъ, въ департ. Па-де-Кале, 30 килом. на сѣв.-ист. отъ Булония и 297 килом. отъ Парижъ, силно укрѣпено мѣсто и търговско пристанище на Ла-Маншъ (Сѣверно море); 58,969 жит. (на́й-многолюдний градъ въ департамента). К. стои на чело на 4 желѣзници: 1) за Булония, Амиенъ и Парижъ; 2) за Дюнкеркъ; 3) за Лилъ; 4) за Анвепъ. К. е на́й-ближното французско пристанище до Довжръ; разстоянието е 28 килом., и бързи параходи могжтъ да го изминжтъ въ по́-малко отъ единъ часъ. Затова К. е на́й-важното транзитно пристанище между Франция и Англия. Движението на пжтницитѣ между К. и Довжръ въ 1888 е било 247,874. Осемь парахода пжтуватъ на день, отъ които четире отиватъ и четире се връщатъ.

Прѣзъ К. минува английската поща за Индия. Токо-речи всичката поморска търговия на К. става съ Англия. Главната индустрия на К. е фабрикацията на копринен и памучен тюлъ; ливници за желѣзо и мѣдь; машино-строителници. Морски бани.

Каледония *(Calydon*, гориста земя). Име, което римлянетѣ дали на сѣверния край на Британия. К. била населена отъ диви и юначни племена, които римлянетѣ не могли да подчинжтъ и които нарича́ли *пикти*, поради обичая имъ да си шаржтъ тѣлата. За отбрана отъ тия племена Агрикола, Адрианъ, Септимъ Северъ единъ по другъ оградили римската область съ стѣни. *Скотитѣ*, които дошли отъ Хиберния (Ирландия), завладѣли въ V-и вѣкъ голѣма часть отъ страната и и́ дали името си, *Шотландия*, земя на скотитѣ.

Каледония *(Нова—)*. Островъ въ Меланезия, 350 килом. на́длъжъ отъ юго-ист. къмъ сѣв.-зап. и отъ 70 до 80 килом. на́ширъ. Прѣзъ острова се простиратъ двѣ планински бърда, между които тече р. Коко; рѣкитѣ сж малко корабоплавателни. Земята произвожда градиво, арорутъ, кафе, тютюнъ и др. Отъ минералното царство има злато, никелъ, желѣзо, мѣдь и др. Населението, раздѣлено на много племена, надминува 60,000 жит., мощни, пръгави, съ тъмно-блѣденъ шаръ на кожата, съ живи очи, доста събудени, нъ безъ вѣроисповѣдане и сурови къмъ женския полъ. Островътъ принадлежи на Франция отъ 1853. Гл. градъ е *Нумея*, на западния брѣгъ. Нѣколко острова зависжтъ отъ Нова К. Тая колония служи на французетѣ като мѣстозаточение за осждени на тежка работа. Островътъ е билъ откритъ отъ Кука въ 1774, и слѣдъ това посѣтенъ отъ франц. пжтешестве-

никъ Антркасто, въ 1793 и 1794. Въ 1878 туземнитѣ се побуниха и изклаха нѣколко отъ бѣлитѣ жители.

Каледонийски каналъ. Важенъ каналъ въ сѣверна Шотландия, който съединява Сѣверно море съ Атлантически океанъ. Тоя каналъ, прокопанъ за да се избѣгне опасното корабоплуване покрай Оркадскитѣ острови, е една верига отъ естествени езера, съединени чрѣзъ искуствени канали. Дължината му е 90 килом.; корабоплавателенъ за голѣми кораби; отворенъ въ 1822.

Каледъ. Арабски генералъ, Мохамедовъ пълководецъ, който завоевалъ Сирия въ VII-и вѣкъ.

Калеидоскопъ, (гр. *калóсъ*, добъръ; *ѝдосъ*, гледка; *скóпео*, гледамъ). Единъ уредъ измисленъ отъ Бревстера въ 1817. Уредътъ състои отъ единъ видъ зрителна тръба, съ двѣ гладки огледала въ нея, които правятъ ъгълъ. Когато се турнятъ на стъкло, поставено на единъ отъ краищата на тръбата, бисери или други подобни разношарни ситнежи, човѣкъ вижда, като гледа отъ другия край, разнообразни гледки, които непрѣстанно се мѣняватъ като се клатятъ ситнежитѣ. К. може да измѣнява тия гледки до безконечность.

Калейдофонъ, *гр.* Инструментъ, чрѣзъ който люлѣянията необходими за произвождане звука се правятъ достъпни за окото.

Календарь (отъ *календи;* виж. тая дума). Книга, която съдържа раздѣленията на годината по мѣсеци и дни, и дава разни свѣдѣния, които се отнасятъ до тия раздѣления, като запр. врѣмето, въ което изгрѣва слънцето всѣкой день, разнитѣ мѣни на луната и др. т. Разнитѣ народи сж смѣтали годинитѣ различне. Виж. за това слѣдното:

Египетски календарь. Годината у староврѣменнитѣ египтяне била Набонасаровата, която състояла отъ 12 30-дневни мѣсеца и 5 допълнителни дни. Първенъ годината състояла отъ 3 мѣсеца, послѣ отъ 4, послѣ отъ 6, и най-сетнѣ отъ 12, а царь Асефъ прибавилъ още 5 деня, които липсвали. Египтянетѣ знаяли, че у тѣхъ всѣка година пропада една четвъртъ отъ день; тѣ събирали тия четвърти доклѣ да стане отъ тѣхъ една година, и ѭ притуряли тогава. Тая притуряна година се съставяла въ течението на 1460 години и се наричала *Божа година.* Слѣдъ битвата при Акциумъ, която поставила Египетъ подъ властьта на Римъ, влѣзла въ употрѣбение *ново-египетската* или *акцийската* година, и първата такъва година започнжла отъ 29 августъ, 30 години прѣди Р. Х.

Еврейски календарь. Евреитѣ първенъ смѣтали врѣмето по лунната година, раздѣлена на 12 мѣсеца отъ по 30 и 29 дни; мѣсецитѣ отъ по 29 деня се наричали *празни,* а отъ по 30 *пълни.* Нъ понеже праздницитѣ у тѣхъ били расположени по равноденствията и за тия праздници били потрѣбни или прѣсни овощия или млади животни, които се добиватъ само прѣзъ едно врѣме отъ годината, намѣрило се за сгодно да се мѣнява лунната година на слънечна; за това нѣщо притуряли периодически на послѣдния мѣсецъ още единъ, наричанъ *адаръ, вендаръ* (удвоенъ мѣсецъ), и така у тѣхъ излизали прости и високосни години. Евреитѣ дѣлили годината си на гражданска и церковна, цер-

ковната се установила слѣдъ похода изъ Египетъ, и почвала отъ мѣсецъ *низанъ*, нашиѝ марта; ще рече, отъ пролѣтното равноденствие. По тая година вървѣли праздницитѣ и годишнитѣ врѣмена. Гражданската начевнала отъ мѣсецъ *тисра*, отъ срѣдата на нашия септемврия; по тая година се смѣтали изборитѣ на властитѣ, и ставало поправянето на годинитѣ съ *сѫботна* и *юбилейна;* всѣка седма година бивала сѫботна; а седмата сѫботна година се наричала юбилей. У сегашнитѣ евреи годинитѣ сѫ сѫщо лунни, само у тѣхъ е положено веднѫшъ за всѣкога едно правило, какъ да ги изравняватъ; въ единъ периодъ отъ 19 години, тѣ смѣтатъ третата, шестата, осмата, четиренадесетата, седемнадесетата и деветнадесетата години за високосни, сир. тринадесетмѣсечни.

Старогръцки календарь. У гръцитѣ до 593 прѣди Р. Х. годината състояла отъ 365 деня, а 5 деня се прибавили по́-сетнѣ за еднообразие съ египетската: до тогава тя състояла отъ 12 30-дневни мѣсеца. Какъ ѭ докарвали да се съгласява съ астрономическата, не е извѣстно; само се знае, че тя начевнала всѣкога отъ онова новолуние, чието пълнолуние съвпада токо-речи съ лѣтното слънцестояние. Въ 593 Талесъ въвелъ 12-мѣсечната година, на която мѣсецитѣ имали по 30 и 29 деня. За да докаратъ тая година да отговаря на астрономическата, приели единъ 8-годишенъ циклъ, а за да се съгласяватъ мѣсецитѣ съ лунитѣ, което било потрѣбно по вѣроисповѣдането на гръцитѣ, скоро слѣдъ това зели единъ 16-годишенъ циклъ и на разни години отъ тоя циклъ притуряли високоси въ видъ на допълнителенъ мѣсецъ, отъ 31 и 30 дни, който наричали *втори посидеонъ*. Отъ 432 Метонъ прѣдложилъ 19-годишенъ циклъ, Калипъ въ 330 — 17-годишенъ циклъ, а Ипархъ въ 128 — другъ нѣкакъвъ; само тия цикли не влѣзли въ общо употрѣбение. У гръцитѣ всѣка република начевнала годината по своему: атинянетѣ смѣтали отъ лѣтното слънцестояние, лакедемонянетѣ и дорийцитѣ токо-речи отъ есенното равноденствие. Освѣнь това гръцитѣ имали една особена система лѣточисление, като брояли годинитѣ и по *олимпиади;* всѣка олимпиада състояла отъ 4 години, та когато се означавало врѣмето на едно събитие, всѣкога трѣбвало да се именува олимпиадата, а слѣдъ това годината отъ тая олимпиада; запр. пета олимпиада въ първа или втора година. Първата година отъ първата олимпиада захванѫла на 20 юлия 776 прѣди Р. Х., по причина, че въ тоя сѫщи день се отворили олимпийскитѣ игри, които се връщали подирь това слѣдъ всѣкои 4 години.

Григориански календарь. Виж. *Григориански* календарь.

Календарь на китайцитѣ. У китайцитѣ годината е лунната. Распрѣдѣлението ѝ е токо-речи сѫщото, каквото е у мохамеданетѣ: и въ неѭ има 12 мѣсеца отъ по 29 и 30 деня, а единъ тринадесети мѣсецъ се притуря седемпѫти въ продължение на 19 години. Новата година захваща у тѣхъ отъ новолунието, което е на́йблизу до оня день, въ който слънцето е на бѣлѣга Водолей и който тѣ смѣтатъ за началото на пролѣтьта. Тоя день отговаря на нашия 1-и февруария. Китайското лѣточисление прилича на старо-

гръцкото, съ неговитѣ олимпиади, и години отъ олимпиади, само съ тая разлика, че намѣсто олимпиади тѣ употрѣбяватъ така наречениѣ голѣми цикли, и че всѣкой циклъ състои не отъ 4 години, както гръцката олимпиада, а отъ 60 години; така, запр., тѣ казватъ, кога означаватъ годинитѣ: петий циклъ въ тридесеть и шестата година. Ерата на китайската хронология е нáй-старата отъ всичкитѣ исторически ери; първата нейна година начева 2,697 прѣди Р. Х.

Календарь на мохамеданетѣ. У арабетѣ, персянетѣ, турцитѣ, и у всички изобщо мохамедане е приета лунната година отъ 354 или отъ 355 деня и е раздѣлена на 12 мѣсеца; всѣкой мѣсецъ начева отъ новолуние. За това у тѣхъ всѣка година различа съ 11 деня отъ слънечната, та въ 33 наши години се явява една разлика отъ цѣла година. Въ турскитѣ календари въ течение на 30 години, четире пѫти на двѣ години и шесть пѫти на три години се прибавя по единъ високосенъ день; затова и годинитѣ биватъ ту отъ 354, ту отъ 355 дни. Първата година на тѣхната ера начнѫла отъ 15-и юлия 622 слѣдъ Р. Х., сир. отъ деня на Мохамедовото бѣгство отъ Мека въ Медине, което се нарича хиджра или егира.

Календарь на римлянетѣ. Като основалъ Римъ въ 3-та година отъ VII-а олимпиада, Ромулъ въ слѣдната пролѣть отъ 1-и марта въвелъ за смѣтане врѣмето *албийската година*, която се употрѣбявала тогава въ Лациумъ. Тая година състояла отъ 10 30-дневни и 31-дневни мѣсеца, нъ понеже пролѣтьта бивала още далечь, а годината се свръшвала, отпослѣ били притурени на годината още 2 мѣсеца, та станѫла отъ 360 деня. Нума ѭ направилъ лунна, ала не отъ 344, а отъ 345 деня, защото четнитѣ числа у римлянетѣ се имали за неблагоприятни. Затова и Нума не далъ на своитѣ 12 мѣсеца по 30 деня равно, а на единъ 29, на другъ 31. За да се уравни годината съ слънечната, наредило се въ вторитѣ и четвъртитѣ години да се туря слѣдъ 23-и февруария още по единъ особенъ мѣсецъ, веднѫшъ отъ 22, а другъ пѫть отъ 23 деня. Осемь години наредъ образували 2,930 деня, слѣдователно съ 8 деня пóвече отъ осемь слънечни астрономически години; затова въ 8-та година притуряли не 23, а 15 деня. Грижата за тия притурки била възложена на първосвещеницитѣ, нъ по врѣмето на Юлия Цѣзаря римската година оставала назадъ отъ правото броене съ 79 деня.

Юлианский календарь. За да се поправи римската година Юлий Цѣзарь повикалъ отъ Египетъ математика Созигена, и тогава се приела за гражданска година астрономическата слънечна година. Слънечната астрономическа година, по смѣтането на Аристарха, състояла отъ 365 деня и 6 часа; Юлий Цѣзарь зелъ за своята година само 365 деня, а 6-тѣ часа притурялъ на края на всѣка четвърта година, която и ставала високосна. Тая година начевала отъ зимното слънцестояние и тоя день се нареклъ 1-и януарий. Тоя календарь се въвелъ отпослѣ въ всички римски области. Християнскитѣ народи, които се образували отъ раздробената Римска империя, между другитѣ римски обичаи и наредби, упазили и римската година. У

насъ въ България се употрѣбява юлианский календарь, както сж го употрѣбявали и първитѣ християне. Ние сме го зели, вѣроятно, отъ гръцитѣ, заедно съ вѣрата, ако и до тая епоха словѣнетѣ да сж дѣлили годината на 12 мѣсеца. Григорианската поправка (виж. *Григориански* календарь) Източната църква не приела, та ние сме останжли съ юлианското смѣтане, и нашитѣ мѣсечни числа и праздници вървыжтъ 12 деня пó-късно отъ мѣсечнитѣ числа и праздницитѣ на западнитѣ народи. Григорианското смѣтане се нарича обикновено *новъ стилъ* или *новъ календарь*, а нашото *старъ*.

Календи. Римлянитѣ наричали календи 1-я день отъ всѣкой мѣсецъ. **Гръцки календи,** врѣме което не ще дойде никога, (понеже гръцитѣ не смѣтали така врѣмето).

Калиано. Село на лѣвия брѣгъ на Ечъ въ Тиролъ, 12 килом. на сѣв.-ист. отъ Ровередо; забѣлѣжително по една побѣда на Бонапарта надъ австрийцитѣ, на 23 авг. 1796.

Калиарска или джумска каза. Каза въ битолски вил. Центръ на казата е *Джума* съ 3,500 жит.; ала казата е добила името си отъ село *Калифаръ*, едно отъ пó-забѣлѣжителнитѣ ѝ села.

Калибръ, *араб.* 1) Диаметръ на вжтрѣшностьта на тржба, пушка, топъ и др. 2) Величина, размѣръ. — **Калибрирамъ.** Измѣрвамъ калибра на огнестрѣлно орждие (топъ).

Калиграфия (гр. *калóсъ*, добъръ; *грáфо*, пишж). Краснописание, чистописание. — **Калиграфически.** Краснописенъ.

Калигула *(Кай-Юлий-Цѣзарь-Германикъ).* Третий римски императоръ, синъ на Германика и Агрипина, и, по усиновение, внукъ на Тиберия, когото наслѣдилъ въ 37 слѣдъ Р. Х.; роденъ въ Акциумъ въ 12-а или 13-а година отъ нашата ера. Началото на неговото царуване било добро: той искалъ да раздѣли властьта си съ сената, освободилъ много затворници, повикалъ назадъ много изгнанници и облегчилъ налозитѣ. Нъ една силна продължителна болесть промѣнила характера му. Недоволенъ да се нарича царь на царетѣ и да счита нáй-могжщитѣ царе пó-долни отъ робетѣ си, той захванжлъ да иска да го боготворыжтъ; съ тая цѣль К. си построилъ храмъ, назначилъ въ него жреци, и заповѣдалъ да принасятъ жрътви, а самъ излизалъ въ публични случаи не другояче освѣнь съ отличителнитѣ бѣлѣзи на Меркурия, Аполона, Марса и други богове. Историцитѣ ни казватъ, че е мжчно за цѣлото човѣчество да измисли такъви жестокости и лудории, каквито измислилъ К.; той ималъ любовна свръзка съ тритѣ си сестри; нѣколко хиляди римски граждане били убити по негова заповѣдь, безъ никаква причина, единствено за удовлетворение на страстьта му къмъ убийствата; за коня си той построилъ великолѣпенъ мраморенъ дворецъ, и само смъртьта на тоя конь му побръкала да стане консулъ. К. билъ убитъ отъ Касия Херея, преториански трибунъ, въ 41 слѣдъ Р. Х.

Калий. Металъ, химически просто тѣло, съ сребъренъ шаръ, открито отъ *Дейви* въ 1807 въ потасата; намира се въ природата като съставна часть на нѣкои минерали. При обикновена температура *к.* е мекъ като восъкъ, топи се при 55°; има голѣмо

сходство съ кислорода; като се тури въ вода, разлага ѭ. Съединението на калиевия окисъ съ водата дава воденъ *к.*, рѣдко тѣло, на чисто свойство е основано употрѣбението на *к.* въ хирургията. Съединението на калиева окисъ съ лоеветѣ, кога се сгорещи, дава сапуна. Отъ калиевитѣ соли забѣлѣжителни сѫ потасата (вѫглекислен. *к.*), хлорноват. *к.*, и съединението на *к.* съ кремноземъ (жидкото стъкло).

Каликстъ. Име на 3 папи, отъ които 1-й (217 — 222) прѣтърпѣлъ мѫченическа смърть.

Каликутъ. Градъ въ английска Индия, пристанище на Малабарския брѣгъ, въ мадрасското прѣдсѣдателство, 540 килом. на юго-зап. отъ Мадрасъ и 50 килом. на югъ отъ Махе; 30,000 жит. Асето (на англ. calico, на фр. calicot) длъжи името си на тоя градъ, дѣто още се работи памучно платно. К. е старъ градъ; Васко де Гама излѣзлъ тамъ на сухо въ 1498. Хайдеръ-Али и Типу-Сайбъ го разорили въ XVIII-и вѣкъ; англичанетѣ го съградили изново.

Калиманъ I. Български царь, синъ на Асѣна II отъ дъщерята на унгарски краль, въцарилъ се на 9-годишна възрасть подъ настойничество. Въ неговото царуване, 1241 — 1246, никейскиѝ грѫцки императоръ Ватацесъ, бивши съѫзникъ на Асѣна II, се споразумѣлъ съ епирския деспотъ Михаила, та завладѣли отъ България Доспатъ, Цѣпина, Албания и Македония.

Калиманъ II. Похититель на българския прѣстолъ. К., братовчедъ на царь Михаила Асѣна, направилъ съзаклетие среща него и го убилъ; нъ и него скоро убили неговитѣ другаре-съзаклетници (1257). Съ К. се свършилъ царский родъ на Асѣновцитѣ въ България; останѫлитѣ ближни родини отъ това семейство побѣгнѫли въ Цариградъ, и никога нѣкой отъ тѣхъ не се въскачилъ вече на българския прѣстолъ.

Калимахъ *(Филипъ Калимахъ Буонакорси).* Полски писатель, авторъ на *История на краля Владислава, сирѣчь за Варненското поражение* (2-та половина на XV-и вѣкъ).

Калина *(Антонъ).* Полски славистъ, комуто принадлежи честьта за първия трудъ по историята на българския езикъ; род. въ 1846. Откакъ добилъ специално образование въ Бреславль и Берлинъ, К. пѫтувалъ по словѣнскитѣ земи и билъ назначенъ професоръ по словѣнската филология въ лъвовския университетъ. Съчиненията му се цѣнѭтъ като особено важни по богатството на събрания въ тѣхъ материалъ; отъ тѣхъ по́-главни сѫ: Razbiór Krytvczny piesni Bogarodzica (1880); La langue des tziganes slovaques (1882); Historja jezyka polskiego (1883); Historja jezyka bulgarskiego и мн. др.

Калинчакъ *(Янъ).* Словенски новелистъ (1822 — 1871).

Калипсо. По старогрѫцкитѣ сказания, една самодива, дъщеря на Атласа и на Тетида, която живѣла осамотено на о-въ Огигия въ Ионическо море, далечь отъ всички богове и човѣци. Тя прибрала Одисея, исхвърленъ на острова слѣдъ едно корабокрушение, залибила го, и обѣщала му безсмъртие ако се ожени за неѭ. Той билъ плѣненъ отъ нейната хубость, ала не щѣлъ да пожрътвува сѫпрѫгата си и отечеството

си; тя го задържала седемь години, нъ най-сетнѣ го пуснжла да си отиде по формална заповѣдь на Юпитера. К. играе важна роля въ прочутото съчинение на Фенелона, прѣведено и на български, *Приключенията на Телемаха* [Телемахъ, Одисеевъ синъ, тръгнжлъ по свѣта да търси баща си], епически романъ въ проза, подражание на старинните поеми, който минува за шедевръ въ французската книжнина.

Калишъ. Градъ въ русска Полша, въ варшав. губ., 220 килом. на юго-зап. отъ Варшава, на прѣдѣлитѣ съ Прусия, между двата ржкава на Просна, въ живописна долина; 19,000 жит. Въ 1813, русский царь и пруский краль сключили тамъ единъ съюзенъ договоръ противъ Наполеона.

Калифицирамъ, *лат.* Окачествявамъ, опрѣдѣлямъ качество.

Каликратъ. Гръцки архитектъ (V-и вѣкъ прѣди Р. Х.), построилъ Партенона.

Калиопа. Въ *гръц. баснсл.* една отъ 9-тѣ музи на поезията, особено на епическата поезия. — К. е още името на една астероида, открита на 16 ноем. 1852 отъ Гинда въ Лондонъ.

Калистенъ. Гръцки философъ, отказалъ да обожава Александра Велики, за което билъ наказанъ съ смърть (365 — 328 прѣди Р. Х.).

Калифорния (Долна или Стара). Единъ дългъ тѣсенъ полуостровъ на западния брѣгъ на сѣверна Америка и на сѣв. отъ Нова Калифорния, който принадлежи на Мексико; дългъ 1,150 килом., широкъ едно на друго 80 килом. Полуостровътъ е едно високо плато, по-вечето пусто, съ волканическо происхождение; намѣста прѣдставлява богата растителность. Минералнитѣ богатства на земята сж злато, сребро, живакъ, соль, драгоцѣнни камене. Жителе само 36,000, по-вечето индийци, живѣжтъ по крайбрѣжието. Гл. градъ, *Ла-Па,* има само 2,400 жит. — Кортецъ открилъ К. въ 1533; иезуититѣ се установили тамъ въ 1642; слѣдъ испжждането имъ, мѣстото имъ завзели доминиканцитѣ, нъ и еднитѣ и другитѣ не сж сполучили да цивилизуватъ дивитѣ туземци.

Калифорния (Нова или Горна). Една отъ Съединенитѣ Държави, има за прѣдѣли: на зап., Тихи океанъ; на югъ Долна Калифорния; на ист. територия Аризона, отъ която ѭ дѣли Рио Колорадо и територия Невада, отъ която ѭ дѣли Сиера Невада; и на сѣв. Орегонъ. Простр. 410,135 чет. килом. и 1,250 килом. брѣгове. Прѣзъ К. се простира, отъ сѣв. къмъ югъ, едно планинско бърдо, което допира до Тихи океанъ и което се расклонява на два клона: източний клонъ се нарича *Сиера Невада,* и нѣкои отъ връховетѣ му сж отъ 4,500 до 5,000 метра високи; западний клонъ се нарича *Брѣгово планинско бърдо;* то не е толкова високо, нъ оставя само единъ проходъ за единственитѣ двѣ важни рѣки на К., Сакраменто и Санъ-Иоакимъ. Полетата на крайбрѣжията, твърдѣ богати, се поѭтъ отъ многобройни потоци. Планинскитѣ долини сж богати съ великолѣпни гори. Климатътъ е умѣренъ: тамъ вирѣѭтъ всички европейски растения, — лозата, маслината, тютюнътъ, протокалътъ и др. Нъ богатството на страната се заключава въ неистощимитѣ златни руди, открити въ 1848, главно въ Сиера Невада. Откритието на златото привлѣкло

въ К. единъ приливъ пришелци безподобенъ въ новитѣ врѣмена. Тоя приливъ нахлулъ отъ всички части на свѣта, най-вече отъ Съединенитѣ Държави. Въ 1847 въ К. едва имало 40,000 индийци и до 5000 бѣли люде отъ мексиканско происхождение; въ 1860 населението било 323,000 жит., въ 1870 — 500,000 жит., а сега е 1,500,000 жит. Прѣсмѣта се, че въ К. едно на друго на година се добива злато за 78,000,000 лева. Сѣдалището на управл. на държавата е *Сакраменто*, а най-населеният и търговски градъ е Санъ-Франциско. Съобщенията ставатъ най-вече чрѣзъ параходи и чрѣзъ една исполинска желѣзница, която минува прѣзъ цѣла сѣверна Америка.

Въ К. много врѣме нѣмало европейски селища. Въ 1767 францисканцитѣ основали тамъ една мисия, а послѣ захванжли да се заселватъ американци отъ Съединенитѣ Държави; руситѣ владѣли нѣколко врѣме едно мѣсто около заливъ Бодега; най-сетнѣ швейцарецъ Сутеръ основалъ първото значително селище и въ 1847 се открили дири отъ златенъ пѣсъкъ въ рѣкитѣ, а на другата година Съединенитѣ Държави турнжли ржка на К., която до тогава била владѣние на Мексико. К. сжществува като държава отъ 1850.

Калихидратъ (лат. *калиумъ*, калий; гр. *хидро*, вода). Химическо съединение на калий съ вода.

Калйяри. Гл. градъ на о-въ Сардиния, на южния брѣгъ на о-ва, при устието на Муларгия; 38,598 жит. Фабрики за оржжия и барутъ; търговия съ соль, вино, ленъ. Стара съборна църква, много църкви, нѣколко дворци, библиотека, университетъ (основанъ въ 1720); римски амфитеатръ и водохралища. Градътъ е основанъ отъ финикиянетѣ.

Калкасъ. Прочутъ гадатель въ грѣцкото баснословие (обсадата на Троя).

Калкирамъ, *фр.* Копирамъ рисунка съ помощьта на прозрачна хартия.

Калкута. Гл. градъ на Бенгалъ и столица на цѣла английска Индия, на лѣвия брѣгъ на Хугли, 150 килом. отъ Бенгалски заливъ; около 810,000 жит., токоречи всички индийци и мохамедане, съ най-много 10,000 европейци; населението въ прѣдградията и въ селата около града се въскачва, казватъ, на 2,000,000 жит. Градътъ е построенъ вѣрѣдъ една страна покрита съ блата; затова и климатътъ не е естествено здравъ, особено прѣзъ горещитѣ мѣсеци; нъ голѣми градежи по прѣсушаване блатата постоянно го подобряватъ. Градътъ се простира 8 килом. покрай рѣката и обгръща *Бѣли-градъ*, на югъ и на сѣв., и *Черни-градъ*, пъленъ съ нечисти и тѣсни улици и съ кжщи, които сж просто пръстени колиби. Въ Бѣли-градъ е крѣпость Улиамъ, най-яката твърдина въ Индия, съградена отъ Клайва, английски генералъ, въ 1757, и която е сторила 50,000,000 лева; тамъ се намира и великолѣпний дворецъ на управителя и много хубави кжщи, заобиколени отъ градини. К., сѣдалище на едно англиканско епископство, има църкви за всички исповѣдания и много учени дружества, главно *Азиятско дружество*, основано въ 1784 отъ Улиама Джонса. Търговията е доста голѣма, нъ въ пристанището не могжтъ да влизатъ ко-

раби съ вмѣстителность по́-вече отъ 600 тона; износътъ състои на́й-вече отъ афионъ, захарь, синило, оризъ, гома, кожи и др. — К. е добила името си отъ едно село, наречено *Кали-ката*, сир. Калипна [Кали е името на богиня, Шивова жена] крѣпость. Англичанетѣ наченжли да се настаняватъ въ К. кждѣ 1686, нъ градътъ добилъ важность само въ 1756 и прѣзъ Клайвовото управление. Сѣдалище на главното управл. на английска Индия К. е станжлъ въ 1772.

Калмаръ. Укрѣпенъ пристанищенъ градъ въ южна Швеция, около 320 килом. на юго-зап. отъ Стокхолмъ; 11,823 жит. К. има добро пристанище, великолѣпна съборна пръква и старъ замъкъ, въ който, въ 1397, се сключилъ единъ договоръ, извѣстенъ съ името *Калмарско Съединение*, по който Дания и Норвегия се съединили подъ единъ скиптръ.

Калмукци. Народъ отъ монголското племе, който живѣе, една часть около Коко-Норъ, подъ властьта на Китай, а друга въ Русия. Тоя народъ се дѣли на 4 племена, първото отъ които *хоскотитѣ* (воителе), на брой до 60,000 челяди, живѣе още въ страната около Коко-Норъ, която счита за свое отечество. Една часть отъ това племе се прѣселила на брѣговетѣ на Иртишъ, и полека-лека се смѣсила съ второто племе, зунгаретѣ. Друга часть се прѣселила, въ XV-и вѣкъ, на брѣговетѣ на Волга, и сега живѣе въ астраханската губерния. Второто племе сж зунгаретѣ, които даватъ името си на една обширна земя (Зунгария) въ западна китайска Татария; сега тѣ сж около 20,000 челяди. Третото племе сж *дербетитѣ*, които напуснжли Зунгария, и на́й-сетнѣ, на брой около 15,000 челяди, се спрѣли въ степитѣ на Донъ и ставрополската губерния. Четвъртото калмукско племе сж *торготитѣ*, които се прѣселили и тѣ въ полетата на Волга; ала, понеже намѣрили русската власть много тежка, по́-вечето отъ тѣхъ се върнжли въ Зунгария. К. сж по́-вечето будайци и говорѣтъ особенъ езикъ (монголски, съ малки измѣнения). До 1807 тѣ сж имали ханове и намѣстници; нъ русското правителство е унищожило тия звания. Тѣ живѣѣтъ въ шатри и колиби. Главното имъ занятие е скотовъдството. Тѣ сж номади, грабителни и военнолюбиви, и по́-голѣмата часть отъ живота си прѣкарватъ на сѣдло. К. въ Русия наброяватъ до 120,000.

Калноки (графъ *Густавъ*). Австрийски държавникъ, род. въ Лѣтовицъ (Моравия) въ 1832. Слѣдъ важни дипломатически служби въ Мюнхенъ, въ Берлинъ, въ Лондонъ, биде назначенъ въ 1871 посланикъ въ Римъ, послѣ въ Копенхагенъ (1874) и въ С.-Петербургъ (1880). Въ 1881, поради Хаймерлевата смърть, биде повиканъ на поста министръ на вънкашнитѣ дѣла на австро-унгарската империя. Той заякчи съюза, който графъ Андраши и князъ Бисмаркъ бѣхж сключили между Вѣнския и Германския дворове въ 1879. Отъ друга страна, той отговори благоприятно на авансите на русското правителство, което, заплашено отъ нихилизма, желаеше да се сближи съ Австро-Унгария и Германия. Оттамъ свиждането на тримата императори въ Скѣрневичъ и споразумѣнието, което послѣдва (септ. 1884). Нъ скритата вражда, която сжществуваше от-

давна и най-вече отъ Берлинския конгресъ между Вѣнския и С.-Петербургския кабинети не закъснѣ да се прояви въ дѣла. Австро-Унгария безъ никакви забиколки излѣзе и защити краль Милана, слѣдъ разбитието му при Сливница (ноем. 1885). По-сетнѣ, слѣдъ отстранението на князъ Александра отъ българския прѣстолъ (авг. — септ. 1886), съ помощьта на Русия, Австрия подкрѣпи князъ Фердинанда, който въпрѣки неудобрението на русския царь и на султана, се въскачи на българския прѣстолъ (авг. 1887). Въ Сърбия русското влияние наддѣля въ 1889, когато краль Миланъ биде принуденъ да си даде оставката и биде замѣстенъ отъ сина си Александра. Въ България, Австро-Унгария поддържаше княза до припознаването му отъ силитѣ (1896). Между това, К. бѣше единъ отъ създателетѣ на тройния съюзъ, сключенъ въ 1883 между Германия, Австро-Унгария и Италия, съюзъ който, откакъ се поднови за 4 години въ 1887, пакъ се поднови за 6 години въ 1891, и сега е пакъ въ сила.

Calomniez, calomniez, il en reste toujours quelque chose. *фр.* Клеветете, клеветете, какъ да е ще остане нѣщо.

Каломелъ, *фр.* Живаченъ протохлоруръ. Добива се химически въ видъ на прозрачна и лъскава кристална маса, и въ видъ на дребенъ прахъ, който се нарича *паренъ к.* Има въ лѣкарството голѣмо употрѣбение; парний, като раздробенъ на дребни частици, дѣйствува по-силно и по-бързо, та и по-вече се употрѣбява.

Калориметръ (лат. *калоръ,* топлина; гр. *метронъ,* мѣрка). Инструментъ за мѣрене топлината, що се намира въ нѣкое тѣло: *топломѣръ.*

Калориферъ, (лат. *калоръ, калорисъ,* топлина; *фере,* носѫ). Топлопроводъ; печка съ топлопроводни тръби, която разнася топлината въ разнитѣ отдѣления на една кѫща.

Калоянъ (калоиванъ, *хубавъ Иванъ)* или **Иваница.** Български царь, по-малкий братъ на Асѣна I, който наслѣдилъ на прѣстола брата си Петра; царувалъ отъ 1196 до 1207. К. билъ опитенъ пълководецъ и отличенъ държавникъ. Въ 1201 той прѣзелъ съ приступъ г. Варна (виж. *Варна)* и съ тая побѣда турилъ край на 16-годишната борба съ византийцитѣ, които накаралъ да припознаѭтъ съ договоръ независимостьта на основаното отъ Асѣна и Петра ново българско царство и да отстѫпѭтъ на българетѣ завоеванитѣ земи. Въ онова врѣме България се простирала отъ Бѣлградъ до долна Марица и до Агатополъ при Черно море, и отъ Дунавскитѣ устия до Струма и горни Вардаръ. Бѣлградъ и Браничево били подъ българската власть, подъ която били и Нишъ, Призрѣнъ, Скопие и Кюстендилъ. За утвърждението на династията си, когато отношенията му съ Византия се влошили, па и съ Унгария не били добри, К. поискалъ отъ папа Инокентия III да бѫде коронясанъ и българското архиепископство припознато за патриаршия, и добилъ отъ Римъ царски скиптръ и корона и ръкоположението на архиепископа Васила за примасъ. При всичко това, обрядитѣ и догмитѣ на българската пръква си останѫли сѫщитѣ (7 ноем. 1204). Прѣзъ тая година Цариградъ паднѫлъ въ ръцѣтѣ на *латинитѣ,* и българский царь пожелалъ да живѣе въ миръ съ

тѣхъ, та поискалъ да влѣзе въ приятелски съюзъ съ Балдуина; ала прѣдложението му се отблъснжло гордѣливо. Скоро гръцитѣ въ Тракия, по българско насрѫдчение, въстанжли среща латинската власть и поискали помощь отъ К., който и не закъснѣлъ да имъ ѭ даде. Въ една рѣшителна битва при Одринъ (14 апр. 1205), Балдуинъ билъ заробенъ живъ и заведенъ въ Търново, дѣто и умрѣлъ отъ неизвѣстна смърть. К. слѣдъ това отнелъ отъ латинитѣ голѣма часть отъ Тракия съ Пловдивъ и токо-речи цѣла Македония до Солунъ. Когато обсаждалъ тоя градъ, той билъ убитъ отъ своя пълководецъ куманецъ Минастраса, подученъ отъ царицата куманка (октомврий 1207).

Калоферъ. Планински градецъ, карловска окол., расположенъ на Тунджа при политѣ на Старапланина, 17 килом. на ист. отъ Карлово; 36 на зап. отъ Казанлжкъ и 63 на сѣв. отъ Пловдивъ; 3,953 жит. Производство: гайтанъ, шаеци, розово масло. Отечество на *Хр. Ботева* и на Негово Блаженство *Иосифа I.* — На сѣв.-зап. отъ града се издига на́й-високий старопланински връхъ *Юмрукчалъ* (2,385 метра), нареченъ сега *Фердинандовъ връхъ*, за споменъ на въскачването на Н. Ц. В. княза Фердинанда на него прѣзъ 1888; тамъ е въздигнжтъ и паметникъ за това въскачване. Подъ тоя величественъ връхъ има единъ женски монастирь, *Рождение на Пресвета Богородица;* монастирьтъ е билъ основанъ въ 1606. При К. има и единъ мжжски монастирь, за който виж. кн. *Калоферската Мжжска св. Обитель* съ 3 илюстрации, отъ Н. Начова (София, 1895). — Прѣданието казва, че К. е основанъ прѣди 300 години отъ Калеферъ-воевода, комуто турцитѣ подарили исключителни права за града. Помни се, че калоферци не плащали даждието *харачъ* до нововрѣменнитѣ реформи въ турското царство. Прѣзъ русско-турската война въ 1877—78, К. биде съсипанъ и опустошенъ отъ башибозуцитѣ и войската на Сюлейманъ-паша, и отпослѣ изново се въздигнж.

Калуга. Русски градъ, центръ на едноименна губерния, на Ока, 160 килом. на юго-зап. отъ Москва; 39,969 жит. Обширна житна търговия; житото се испраща по Ока до Нижни-Новгородъ, и отъ тамъ по Волга и каналитѣ и́ и по Нева до С. Петербургъ и Балтийскитѣ пристанища. Калужската губерния има 1,140,337 жит.

Калугерь, *гр.* (соб. зн. *добъръ старецъ).* Монахъ, човѣкъ който се е посветилъ да живѣе светъ животъ.

Калций. Латинското име на метала *варий.*

Калцисъ. Стара столица на Евбея; сегашни *Негропонтъ.*

Калцитъ, *лат.* Червенъ мастиленъ камень.

Кама. Рѣка въ източна Русия, притокъ на Волга; извира въ вятската губерния, тече по пермската, оренбургската и казанската губ.; около 1,600 килом. Многоводна и корабоплавателна 60 килом. подъ извора си. Стойностьта на стокитѣ, които всѣка година се прѣнасятъ по К. се прѣсмѣта на 200,000,000 лева. Риболовството по К. е значително. На́й-важнитѣ и́ притоци сж: Вятка, Чусовая и Бѣлая.

Камара. Първоначално значи на франц., англ. и др. *стая,* нъ се употрѣбява въ смисълъ на

учредено събрание: *камара на прѣдставителитѣ; търговска камара.* Камера обскура. Тъмна стая: затворено ковчеже, съ една малка пролука, снабдено съ едно лещообразно стъкло, чрѣзъ което проникватъ като се кръстосватъ лучитѣ отразени отъ вънкашни прѣдмѣти, на които изображението се образува на единъ заслонъ, поставенъ надалечко. К. о. е приспособена въ фотографията.

Камарга. Голѣмъ о-въ образуванъ отъ двата ржкава на Рона при устието ѝ.

Камарийски проходъ. Проходъ прѣзъ Ихтиманската планина, съединява софийското поле съ златишката котловина. Проходътъ минува прѣзъ върха Гължбецъ. Длъжина има 16 килом., 6 откъмъ Камарци и 10 откъмъ Златица.

Камарила, *исп.* (отъ *камера,* стая, покой). Така се наричала партията отъ любимцитѣ на Фердинанда VII, испански царь, която се събирала постоянно въ кабинета му. Сега това име се дава на онния отъ любимцитѣ на една царствуржща особа, които, подъ видъ на прѣданость и вѣрно служене, противодѣйствуватъ не само на правата на народа, а и на интереситѣ на самия господарь.

Камбасересъ. Франц. държавникъ (1753 — 1824), 2-и консулъ на републиката въ 1799.

Камбала. Риба, сродна съ обикновената плоска (калканъ-балж), има плочесто продълговато тѣло и живѣе край брѣговетѣ на европейскитѣ морета.

Камбала. Всѣка полица или мѣнителница, чекъ, записъ на заповѣдь, който се употрѣбява за прѣнасяне каквато и да било парична сума, дадена въ едно мѣсто, за да се земе въ друго.

Камбизъ. 1) баща на Кира велики. 2) Персидски царь, Кировъ синъ, завоевалъ Египетъ и Киренаика и прѣдприелъ несполучливи походи срещу Етиопия. Умр. отъ смъртоносна рана, която непадѣйно самъ си нанеслъ (530—523 прѣди Р. Х.).

Камбий, *лат.* Въ *бот.* мъзга; течностьта, която се отлжча между послѣдно-образувания пластъ на едно дърво и кората му. К. състои отъ клѣтки пълни съ протоплазма, творително вещество, на което вжтрѣшната часть отива да образува ново дърво, а вънкашната — нова кора.

Камбио (итал. отъ лат. *камбиумъ,* размѣна, трампа). Въ *търг.* всѣка операция, чрѣзъ извръшването на която нѣкаква парична сума се дава на едно мѣсто за да се земе на друго. К. е *вжтрѣшно* или *народно,* когато операцията се върши между двѣ пияци въ една и сжща държава; *външно* или *международно,* когато тя се върши между двѣ пияци чужди една на друга, сир. отъ чужди държави; *прѣко,* когато операцията се върши между двѣ пияци, които сж въ прѣки сношения, и едната отъ тѣхъ е длъжница, а другата е кредиторка; и *косвенно,* когато тя се върши чрѣзъ трета една пияца, която е чужда на тѣхнитѣ дѣйствия. Едно обширно изучение на прѣдмѣта е книгата *Международното камбио* отъ Г. Теодорова (Русе, 1891).

Камбоджия. Кралство въ Индо-Китай подъ покровителство на Франция, съ прѣдѣли: на сѣв., кралство Сиамъ; на зап., Сиамски заливъ; на югъ, французска Кохинхина; на ист., империя Анамъ. Простр. 120,000 чет. килом.; насел. 900,000 жит. Земята е расположена по двѣтѣ страни на долни

Мекончъ, на който главний притокъ е Месапъ. Климатътъ е горещъ и влаженъ. Главнитѣ произведения сѫ кардамонъ, черъ пиперъ, оризъ, коприна, тютюнъ, сусамъ. Много е распространено скотовъдството. По-вечето камбоджски жилища сѫ бамбукови шатри, съградени на голѣми колове край рѣкитѣ. Столицата е *Пномъ-Пенхъ* (съ 30—35,000 жит.), на Мекончъ. Кампотъ е единственото морско пристанище. Главенъ съобщителенъ пѫть сѫ рѣкитѣ, отъ които само Мекончъ е цѣла година корабоплавателенъ. Жителетѣ, отъ монголско происхождение и будайци, сѫ мирни и достѫпни за цивилизацията, нъ флегматични; нравитѣ имъ сѫ прости. Многоженството е позволено до три жени. Народътъ се дѣли на 5 класа: 1) царско семейство, многобройно и свободно отъ даждия; 2) дворяне, потомцитѣ на прѣдишнитѣ царе; 3) потомцитѣ на прѣдишнитѣ брахмане; 4) жрецитѣ на Буда; и 5) данъкоплатцитѣ. Робството е унищожено отъ 1884. Калугеретѣ (бонзи или талапоини) сѫ могѫщи; началницитѣ имъ иматъ еднакви права съ краля. Праздницитѣ сѫ много чести; християнството си пробива пѫть мудно. Католическата мисия има 29 училища, съ 1132 ученика, 1 семинария и 4 сиротски домове; нъ отъ 16,000 покръстени само 900 сѫ камбоджци, другитѣ все анамци. Народното образование е токо-речи всецѣло въ ржцѣтѣ на бонзитѣ. Езикътъ, отъ старо-индийскитѣ езици, е еднословенъ. Кралството сѫществува отъ V-и вѣкъ сл. Р. Х. По храмоветѣ и дворцитѣ личи, че образованостьта е стояла много високо отъ V-и до XII-и вѣкъ. Надписитѣ (по-вечето санскритски) сѫ важни за историята на полуострова и отношенията му къмъ индийския архипелагъ. Нѣколко врѣме К. се е намирала подъ властьта на Китай, комуто е плащала дань. Въ 625 К. се освободила и си подчинила за малко врѣме Сиамъ. Отъ XIII-и вѣкъ държавата захванѫла да испада и въ течението на единъ вѣкъ служила за ябълка на раздоръ между Сиамъ и Анамъ. Въ 1847 борбата се свършила съ това, че К. била принудена да плаща дань и на двѣтѣ държави. Въ 1863 К. припознала французското покровителство.

Камбре. Французски укрѣпенъ градъ на Шелда, 72 килом. на югъ отъ Лилъ; 24,122 жит. Великолѣпна съборна пръква съ гробница на Фенелона; Фенелонъ е билъ владика на тоя градъ. Въ К. е билъ свързанъ, въ 1508, съѭзъ между имп. Максимилиана I, Луи XI франц. и Фердинанда Католика арагонски противъ Венеция, а въ 1529 е билъ сключенъ така наречений *Дамаски миръ* между Франция и Испания.

Камей, *итал.* Шаренъ камень съ испъкнѫла рѣзба, на който понѣкога испъкнѫлото изображение бива отъ една боя, а полето — отъ друга.

Камелеопардъ. *гр.* Старото име на жирафа, — животно, което прилича на камилата, а по шара на козината си на леопарда.

Камелия. Едно дръвце, което цъвти като тряндафила, нъ цвѣтоветѣ му не миришѫтъ. То е прѣнесено отъ Азия въ Европа отъ единъ иезуитинъ, на име Камели.

Каменецъ-*Подолскъ.* Укрѣпенъ градъ въ западна Русия, центръ на управ. на подолска губерния, живописно расположенъ близу до австрийската граница на една

стръмна канара надъ рѣка Смотрица, притокъ на Днѣстръ; 23,000 жит. Тоя градъ служилъ много врѣме на Полша, прѣди подѣлението ѝ, като най-якъ твърдѣлъ среща Турция. Турцитѣ го прѣзели въ 1672, нъ го повърнжли на поляцитѣ по Карловицския договоръ въ 1699. Укрѣпленията му, срижжти въ 1812, сж подновени. — Има и **Каменецъ-Литовскъ**, градецъ въ гродненска губ., съ 3,500 жит.

Каменни вѣкъ. Първобитното човѣчество е минжло прѣзъ нѣколко епохи или периода, които различатъ, споредъ орждията, съ които човѣцитѣ сж си служили (виж. *Желѣзни вѣкъ*). Епохата, когато човѣцитѣ още не сж били запознати съ употрѣбението на металитѣ, а си сж служили съ орждия направени отъ камень или отъ дърво, кость, рогъ наричатъ *каменни вѣкъ*. Тоя вѣкъ дѣлжтъ на два периода: периодътъ на *издѣлания камень* или *палеолитически* (грък. *палйосъ*, старъ; *литосъ*, камень) и периодътъ на *изгладения камень* или *неолитически* (грък. *нео*, новъ; *литосъ*, камень). Въ първия отъ тия периоди човѣцитѣ се поминували съ риболовство и ловъ, и живѣли въ пещери; въ вторія тѣ се научили и да гладжтъ орждията си, като правили забѣлѣжително хубави каменни брадви и други сѣчива, градили си единъ видъ колиби, опитомили животни и обработвали житни произведения.

Тоя редъ въ мѣнитѣ на *к. в.* е вѣренъ понѣ за Франция, Белгия и Швейцария; нъ не се приспособява съвсѣмъ точно на другитѣ страни. Всичко, което може да се каже, е, че човѣчеството е почнжло съ единъ периодъ, въ който си е служило съ каменя. К. *в.* е констатиранъ не само въ Европа, а и въ всички части на свѣта: слѣди отъ него сж намѣрени въ Египетъ, Месопотамия, Индия, Китай, страни съ твърдѣ стара историческа култура, дѣто *к. в.* трѣбва да се е билъ свършилъ вече много хиляди години прѣди Р. Х. Въ Африка, старитѣ каменни орждия, които се откриватъ, прѣдставятъ за негритѣ такъво чудо, каквото и за насъ. Въ Азия *к. в.* се упазилъ у първобитното племе айни до сравнително неотдавна на о-въ Иезо и Сахалинъ. Въ Америка *к. в.* е сжществувалъ до пристигането на европейцитѣ, сир. до XVI-и вѣкъ. Въ сегашно врѣме *к. в.*, освѣнъ въ Австралия и Меланезия, продължава у нѣкои по́-отдалечени племена ескимоси въ сѣверна Америка, у нѣкои индийски племена на Аляска и въ вжтрѣшностьта на Бразилия. Ала на всички тия племена сж извѣстни по нѣкои европейски издѣлия (понѣкога дори и пушкитѣ отъ на́й-новата система); тѣ се ползуватъ съ каменя само като по́-достжпенъ материялъ за направата на орждия. Важни по тоя прѣдмѣтъ съчинения: W. Taylor, *Researches into the early history of Mankind* (русски прѣводъ *Доисторическій бытъ*, подъ редакц. Мильгаузена); Cartailhac, *L'Age de pierre dans les souvenirs et superstitions populaires* (Парижъ, 1878); P. Salmon, *Age de la pierre* (1894), K. von den Steinen, *Unter den Naturvölkern Central-Brasiliens* (1894).

Каменний о-въ. Островъ при устието на Нѣва, $1^1/_2$ килом. надлъжъ и 550 метра наширъ, съставя часть отъ С. Петербургъ, съ който се съобщава чрѣзъ мостъ. Хубавъ дворецъ на Александра I.

Каменский *(Дм. Ник. Бантишъ).* Малорусски историкъ отъ нашия вѣкъ.

Камерални науки, камералистика, *лат.* Наукитѣ за финансовото управление на една държава; това име носѭтъ тия науки въ Германия, отъ дѣто името захванѫло нѣкога да се употрѣбява въ Русия и другадѣ.

Камера-обскура. Сѫщото, каквото е камара-обскура.

Камерперъ, *лат.* Служитель, който служи въ стаята на царь, князъ или знатно лице; такъва служителка, която служи на царица, княгиня или знатна дама, се нарича *камеристка.*

Камея, *итал.* Живописство само съ една боя; едношарна картина.

Камизола, *лат. (камиза,* туника). Женска дрѣшка съ ржкави и съ широки поли надъ колѣнѣтѣ.

Камила. *гр.* Четвероного животно, по́-голѣмо отъ конь съ една (арабската камила) или двѣ гърбици; употрѣбява се въ Азия и Африка да носи товари въ пустинитѣ.

Камилска птица. Виж. *Страусъ.*

Камилъ *(Марко Фурий).* Прочутъ римлянинъ, происхождалъ отъ патрициански родъ, воененъ трибунъ въ 401 прѣди Р. Х., слѣдъ това ценсоръ и на́й-сетнѣ диктаторъ прѣзъ войната съ етрусцитѣ; прѣзелъ укрѣпения градъ Веи (396), подчинилъ фалискитѣ и, обвиненъ отъ единъ народенъ трибунъ въ укриване една часть отъ добитата отъ неприятеля користь, прѣдварилъ сѫдването си съ доброволно изгнание (391). Когато по́-сетнѣ галский главатарь Бренъ зелъ Римъ, К. побързалъ и стигнѫлъ на помощь на Капитолий, въ сѫщото врѣме когато римлянетѣ вече купували миръ съ злато, и казалъ, че «Римъ се откупува съ желѣзо, а не съ злато»! и въ два дни съвсѣмъ поразилъ галитѣ. Наградата на побѣдителя билъ единъ триумфъ. Побѣдитѣ надъ еквитѣ, волскитѣ, етрусцитѣ, латинянетѣ и др., въ званието на диктаторъ, му дали единъ вториченъ триумфъ. Отпослѣ той покорилъ 372 латински града, като билъ 6-и пѫть диктаторъ, а на 80-годишна възрасть разбилъ галитѣ при Алба и убѣдилъ патрицитѣ да склонѫтъ да ставатъ и плебеитѣ консули. Послѣдното негово дѣло било построението на единъ храмъ на Съгласието (Concordia). Умр. отъ чума въ 365 прѣди Р. Х. Плутархъ е описалъ *живота* му.

Камилявка, *гр.* (отъ *камелосъ,* камила). Високата шапка на калугеретѣ и поповетѣ, която едно врѣме правяли отъ камилска козина.

Камоенъ. Знаменитъ португалски поетъ, авторъ на *Лузиадитѣ* (1524 — 1579).

Кампания. Область въ южна Италия; 3,012,000 жит.; гл. градъ *Капуа.* — Въ старо врѣме тая область е била прочута по плодородието си, богатството си съ природни хубости, мекия си климатъ и пристанищата си; римлянетѣ сѫ ѭ наричали regio felix, и тамъ сѫ били на́й-хубавитѣ имъ лѣтни палати. Въ К. е имало много забѣлѣжителни мѣста, запр. Везувий, Флегрейскитѣ полета, Авернонско и Люкринско езера и носъ Мизенумъ. Въ К. сѫ били и исторически забѣлѣжителнитѣ градове Баий, Куме, Неаполъ, Херкуланъ, Помпей, Капуа и др.

Кампенъ. Укрѣпенъ градъ въ Холандия, близу при вливането на Иселъ въ Зюйдерзе, 72 килом. на

сѣв.-ист. отъ Амстердамъ; 17,500 жит. Мостъ надъ рѣката 240 метра дългъ.

Кампешево дърво. Синъ сандалъ отъ Кампешъ, мексикански градъ; употрѣбява се за вапсилка.

Кампо-формио. Село въ Италия (Венециянска обл.), 8 килом. на юго-зап. отъ Удине; 787 жит.; забѣлѣжително по единъ договоръ за миръ, сключенъ тамъ, на 5 окт. 1797, между Австрия и французската република. Французската войска, слѣдъ като подчинила Италия (1796), прѣминжла Норическитѣ Алпи и заплашвала Вѣна. Затова Австрия прибързала да сключи миръ. По договора, нареченъ *Кампо-форменски*, подписанъ отъ генералъ Бонапарта и кобленцския графъ, Австрия отстжпяла на Франция Белгия, Миланъ и Мантуа. Тя добивала Истрия, Далмация и лѣвия брѣгъ на Ечъ въ Венециянската държава, и столицата, Венеция; а останжлата часть отъ Венециянската държава, нейнитѣ владѣния въ Албания и Ионическитѣ о-ви оставали на Франция. Договорътъ съдържалъ и тайни членове, по които се обѣщавали на Моденския херцогъ и на други италиянски владѣтелски домове за отстжпкитѣ имъ обезщетения на смѣтка на Германия.

Камфора, *лат.* (отъ *араб.* кифирия). Втвърдений сокъ на едно растение съ сжщото име, което расте въ източна Азия и Суматра и Борнео; — употрѣбява се често въ лѣкарството противъ въспаление, сърбежи, и др. Убива или отстранява врѣдителни насѣкоми.

Камчадали. Жители на южна Камчатка, вѣроятно отъ монголското племе. Исповѣдватъ православната вѣра, и по́-вече говорѭтъ на русски отколкото на своя си езикъ. Главнитѣ имъ занятия сж риболовство, ловъ и търговия.

Камчатка. Обширенъ полуостровъ въ източни Сибиръ, между Берингово и Охотско море; 10,000 жит. съставени отъ камчадали, курдетри, омотоци и руси. К. е била присъединена на Русия въ XVII-и вѣкъ.

Камчия. Рѣка, която събира всичкитѣ води отъ расклоненията на източната часть на Стара-планина и се влива въ Черно море. Тя състои главно отъ двѣ рѣки: *Голѣма* и *Малка* или *Луда К.*, които се събиратъ до с. Санджклие въ една голѣма и дълбока рѣка, която тече въ едно блатисто и гористо поле, наречено Лонгусъ. Голѣма К. извира отъ котленския балканъ, а Малка К. — отъ сливенския. Устието на К. въ морето е при с. Петри-кйой.

Кана. Градъ въ Галилея, знаменитъ по сватбата, на която И. Х. направилъ първото си чудо като промѣнилъ водата на вино *(Библ.)*.

Канава, *фр.* Рѣдко платно съ дупчици, по които се шие.

Канада. Нáй-важното отъ англійскитѣ владѣния въ сѣверна Америка, има за прѣдѣли: на сѣв., Лабрадоръ, заливъ Св. Августинъ и Джеймсовъ заливъ; на зап., обширнитѣ територии на Компанията на Хждсжновъ заливъ; на югъ езера Горно, Хжронъ, Свети Клеръ, Ерие, Онтарио, послѣ Св. Лаврентий, които ѭ дѣлѭтъ отъ Съединенитѣ Държави; на юго-ист., една линия, която ѭ дѣли отъ Ню-Йоркъ, отъ Вермонъ, отъ Ню-Хямпшайръ; на ист., Нови Брунсвикъ, устието на Св. Лаврентия и Атлантически океанъ. Простр. около 2,400 килом. надлъжъ, 400 килом. наширъ, и повръхность

780,000 чет. килом. К. нѣма голѣми планини, нъ е покрита съ рѣки и езера. Пои се отъ Св. Лаврентия и притоцитѣ му, Отава, Св. Маврикий, Сейгне отлѣво; Ришлйо или Сорелъ, Св. Франсоа, отдѣсно. Климатътъ е суровъ, нъ здравъ; лѣтѣ жегата е голѣма. Земята се обработва около рѣкитѣ; износътъ състои отъ зеленчуци, овощия, жито. Великолѣпни гори и многобройни звѣрове, които доставятъ голѣмо количество кожи на търговията. Рѣкитѣ и езерата изобилуватъ съ риба. Отъ ископаемото царство има злато, сребро, нъ на́й-вече мѣдь, олово и желѣзо. К. е образувала до 1840 двѣ отдѣлни колонии, Горна и Долна К., раздѣлени отъ Отава; Долна К., по́обширна, населена много съ французе или франко-канадийци, по́вечето католици; Горна К., населена токо-речи съвсѣмъ отъ люде отъ английското племе и протестанти. Сборътъ на населението е 4,000,000, отъ които 2,400,000 въ Горна К. и 1,600,000 въ Долна К. Сѣдалището на управл. е *Отава* отъ 1858. Гл. градове сж въ Долна К. Квебекъ, Монтреалъ, Троа-Ривиеръ, Сорелъ и др.; въ Горна К. Торонто или Иоркъ, Кингстонъ, Ниагара, Хамилтонъ, Бряндфортъ, Лондонъ, Байтаунъ или Отава. К. се е развила много подъ английското владичество; търговската дѣятелность е голѣма, благоприятствуватъ и́ хубавата рѣка, каналитѣ Ридо, Уеляндъ, Гранвилъ, Китай и др., па и многобройни желѣзници. Общественото образование е много напрѣднжло. — Първий европеецъ, който излѣзлъ на брѣга на К., билъ Кабо, въ 1497; нъ истинский откритель на К. е билъ французски мореплаватель *Жакъ Картиé;* той отплувалъ въ К. по р. Св. Лаврентия, въ 1534, и основалъ тамъ едно становище, въ 1540. Въ 1608, Шампленъ основалъ тамъ градъ Квебекъ, който станжлъ столица на Нова Франция; въ 1627 тамъ се съставила една търговска компания, и отъ това врѣме захванжли да се заселватъ въ тая земя и англичане. Въпрѣки постояннитѣ враждебни дѣйствия съ англичанетѣ и нѣколко индийски племена, французската колония напрѣдвала, ако и мудно, и търговията съ кожи много се развила; основали се градове, твърдини. Въ злочестата за Франция 7-годишна война, канадийцитѣ били изоставени на сждбата имъ. Въ това врѣме англичанетѣ наложили съ силата на оржжието властьта си въ К., и парижский договоръ отъ 1763 оставилъ К. на Англия. Англичанетѣ съ законъ дали на канадийцитѣ да се управляватъ по французскитѣ закони (по които се управляватъ и сега) и обезпечили гражданското равенство на католицитѣ и протестантитѣ; една още по́-либерална конституция се дала на К. въ 1791. Слѣдъ нѣколко буни, причинени отъ нарушението на тая конституция, изработила се нова конституция въ 1840, по която К. станжла единъ видъ независима държава, подчинена само по име на Англия. Закондателната власть принадлежи на единъ съвѣтъ или горна камара, назначаванъ отъ короната, и на една прѣдставителска камара, съставена отъ 130 члена. Само прѣдставителската камара може да налага данъци. Испълнителната власть е въ ржцѣтѣ на единъ главенъ управитель, назначаванъ отъ Англия, който управлява чрѣзъ отговорни министри.

Канализация, *лат.* Устройство на канали, прокарване ка-

нали. — **Канализирамъ.** 1) Правиж. прокарвамъ въ една страна канали. 2) Правиж рѣка корабоплавателна като оправямъ матката ѝ. — **Каналъ.** 1) Искуственъ прокопъ или вада, направена да се пстича прѣзъ неѭ вода, нечистотии и др. 2) *Проплавъ*, искуственъ прокопъ за съединението на морета, рѣки, езера: *Суезскій каналъ.* 3) Искуствена рѣка: *Франция притежава чудесни канали.* 4) Дългъ сждъ въ животно тѣло, прѣзъ който минува влага или въздухъ. 5) Пжть, срѣдство, чрѣзъ каквото се върши нѣщо: *България съобщи рѣшението си на силитѣ по канала на дипломатическитѣ си агентства.*

Каналя (рус. отъ фр. canaille). Низостенъ, прѣзрѣнъ човѣкъ; скотъ; сволочь.

Канапе, *фр.* Дългъ столъ за мнозина съ гръбица за облѣгане.

Канарисъ (Константинъ). Гръцки неустрашимъ морякъ, който се обезсмъртилъ съ подвизитѣ си прѣзъ гръцкото възстание, което докарало гръцката независимость. К., роденъ около 1790 на о-въ Писара, до възстанието билъ щурманъ на единъ малъкъ търговски корабъ. Въ 1822 той хвърлилъ въ въздуха кораба на турския адмиралъ въ Хиосския протокъ, а прѣзъ септемврия сжщата година изгорилъ кораба на турския адмиралъ въ Тенедосското пристанище; на 5-и авг. 1824 той пакъ изгорилъ една голѣма турска фрегата и нѣколко прѣносни кораба, които носяли войска за Самосъ, та спасилъ Самосъ отъ злочестината, която била сполѣтѣла по́напрѣдъ Хиосъ и Писара. Въ 1825 той скроилъ планъ да изгори египетската флота въ Александрийското пристанище, дѣто се намирала готова да прѣнесе войска въ Пелопонезъ, и изглежда, че само появяването на единъ противенъ вѣтръ побъркало на сполуката му. Отпослѣ, въ царуването на Отона, билъ нѣколко пжти морски министръ, а въ 1848-49 и министръ-прѣдсѣдатель. Той зелъ участие въ революцията въ 1862, слѣдъ което билъ членъ на приврѣменното правителство и единъ отъ 3-та делегати, испратени въ Копенхагенъ, за да прѣдложжтъ на кн. Георги, сегашния гръц. краль, гръцката корона.

Канарски (Честити) о-ви. Архипелагъ въ Атлантически океанъ, близу до западния брѣгъ на Африка; състои отъ 8 голѣми о-ва: Тенерифъ, Фортавентура, Голѣми-Канарски, Палма, Ланчероте, Гомера, Хиеро и о-въ Феро — прѣзъ о-въ Феро прѣкарватъ отъ 1634 първия меридианъ — и отъ четире малки. Тия о-ви, планински, сж станжли, както се прѣдполага, отъ волканическо изригване. На́й-високий връхъ, Тенерифский, се възвишава 3,175 метра надъ морското равнище. **К.** *о-ви* иматъ простр. 7,167 чет. килом. и насел. 304,900 жит. отъ европейско происхождение. Тѣ принадлежжтъ на Испания; сѣдалището на главното управление е гр. *Санта-Круцъ.* Главнитѣ произведения сж: жито, царевица, ячемикъ и прочуто вино. — **К.** *о-ви* били извѣстни още въ старо врѣме, послѣ за нѣколко вѣка били забравени, и изново открити отъ испанцитѣ въ 1400. Финикиянетѣ и картагенянетѣ въртѣли съ тия о-ви търговия. Отъ **К.** *о-ви* се изнасятъ канарчетата.

Канарче, отъ името на *канарскитѣ о-ви.* Птиче отъ рода на плоскокракитѣ: пѣе много хубаво,

за което въ нашитѣ страни го пазѭтъ въ кафезъ.

Кандахаръ (стар. *Кавказска Александрия).* Градъ въ срѣдни Афганистанъ, 300 килом. на югозап. отъ Кабулъ; 60,000 жит. Прѣдполагатъ, че тоя градъ е билъ основанъ отъ Александра Македонски. К. върти голѣма търговия съ Бомбай, Хератъ, Бухара, Самаркандъ и др. Прѣзъ англо-афганската война въ 1878—79, англичанетѣ влѣзохѫ въ К. безъ съпротивление.

Кандидатирамъ, *лат.* Турямъ кандидатура. — **Кандидатура.** Име на нѣкого, прѣдложенъ да се гласува за него, за да завземе нѣкоя длъжность. — **Кандидатъ-тка.** *Подгласникъ, подгласница*, когато е думата за лице, което се тъкми да завземе нѣкоя длъжность чрѣзъ изборъ; изобщо *к.* е всѣко лице, което или само се готви да завземе една длъжность, или други го тъкмѭтъ за неѭ.

Кандия или **Критъ,** тур. *Гиритъ.* О-въ въ Срѣдиземно море; 200,000 жит. (влад. на Турция). Гл. гр. *Кандия,* сѣдалище на главното управление, 24,600 жит.; *Канея,* главно пристанище на острова, 19,000 жит.; и *Ретимо* 7,000 жит. К. е имала нѣкога, споредъ Омировата *Одисея,* 90 града; сега главнитѣ ѝ градове сѫ само прѣдспоменѫтитѣ три. Тоя о-въ е по́-вечето планинска страна. Населението му е по́-вечето отъ гръцко происхождение; отъ турцитѣ, около 70,000, има много потурчени гръци. Историята на К. започва съ гръцкото баснословие, и историцитѣ и поетитѣ казватъ, че тя се управлявала отъ свои си царе, между които били Сатурнъ, Юпитеръ и Миносъ, 1,300 год. прѣди Р. Х. К. се завоевала отъ римлянетѣ и при дѣлението на римската империя се паднѫла на дѣла на източнитѣ монарси. Въ 823 слѣдъ Р. Х. ѭ покорили сарацинитѣ, които съградили градъ Кандия на развалинитѣ на Хераклия. Въ 1204, папа Бонифаций продалъ Кандия, която добилъ въ даръ отъ Балдуина I, на венецияндитѣ. Въ 1645, гурцитѣ обсадили Канея и въ 1669 покорили острова, слѣдъ една война, която траяла 24 години. Критянетѣ отдавна мечтаехѫ за съединението си съ Гръция, и мечтата имъ наближава да се осѫществи. Тѣ много пѫти бѣхѫ възставали среща турскитѣ си господаре; възстанието имъ въ 1867 трая около двѣ години. На Берлинския конгресъ въ 1878, Портата се задлъжи да испълни добросъвѣстно въ К. реформитѣ по управлението, отстѫпени въ 1868. Слѣдъ едно възстание въ 1896, силитѣ посрѣдствуваха прѣдъ султана да въведе нѣкои реформи. Турция протакаше работата, та въ началото на 1897 Гръция окупира о-ва и прогласи присъединението му на гръцкото кралство. Въ сѫщото врѣме островътъ се окупира и отъ съединенитѣ флоти на силитѣ, които изискахѫ отъ султана автономия за критянетѣ, съ условие Гръция да оттегли военната си сила отъ острова. Гръция като не скланяше, а натрупа войската си на тесалийскитѣ си прѣдѣли, Турция ѝ обяви война. Слѣдъ нѣколко поражения на гръцкитѣ войски, силитѣ посрѣдствуваха между двѣтѣ страни и задлъжихѫ Гръция да заплати 4,000,000 лири военно обезщетение. Изглеждаше, като че критската автономия щѣше да остане мрътва буква. Нъ даде

Господъ, та турцитѣ въ Канея възстанжхж и убихж нѣколко англійски офицери и редници. Англия тутакси се споразумѣ съ Русия,—която отъ пó-рано бѣше прѣдложила да се назначи за критски управитель гръцкий князъ Георги — съ Франция и съ Италия, и четиретѣ сили накарахж Турция да оттегли войската си отъ Критъ, управлението на който повѣрихж на русския кандидатъ князъ Георги. Подробности за К. има въ *Критъ и Критскій въпросъ*, историко-политически бѣлѣжки отъ Ст. С. Бобчева въ спис. *Българска Сбирка* (Пловдивъ, год. IV, кн. IV).

Кандолъ. Знаменитъ швейцарски ботаникъ (1778—1841).

Канела, *фр.* Вжтрѣшната кора на едно дръвце, което расте на о-въ Цейлонъ; самото дръвце. Канелата е ароматическа съ малко лютливъ вкусъ; у насъ е пó-позната съ името *тарчинъ*, а чисто българското ѝ име е *корица*.

Canes timidi vehementius. Латинска пословица: страхливитѣ кучета лаѭтъ нáй-високо.

Канея. Крайморски градъ въ о-въ Критъ, около 100 килом. отъ Кандия, на сѣв.-западния брѣгъ на о-ва и при устието на Кладисо; 19,000 жит., отъ които двѣ трети туземни гръци; останжлитѣ главно турци. Говоримий езикъ е гръцкий. Добро пристанище, важно военно мѣсто. Главно търговско стоварище на о-ва. Вносъ: манифактурни прѣдмѣти. Износъ: маслинено масло, овощия, вълна, сапунъ и др. К., наричанъ *Ханя* отъ гръцитѣ, е съграденъ на мѣстоположението на стара Кидония. Сегашний градъ е отъ венецианско происхождение, и брои годинитѣ си отъ 1252. Слѣдъ съсипването на Източната империя отъ латинитѣ, венецианцитѣ основали тоя градъ за да държжтъ въ покорность гръцитѣ, които токо-речи постоянно възставали среща натурницитѣ отъ деня, когато стжпили на брѣговетѣ имъ. К. паднжла въ турски ржцѣ въ XVIII-и вѣкъ.

Канжиличъ *(Антунъ)*. Словински писатель и поетъ, иезуитинъ, авторъ на *Kamen pravi smutnje velike*, за причинитѣ на раздѣлението на Източната и Западната църква (1700—1777).

Канзасъ. Една отъ Съединенитѣ Държави, между територия Небраска, на сѣв.; Индийска територия, на югъ; Колорадо, на зап.; Мисури, на ист. Пои се отъ Канзасъ и Арканзасъ. Западната часть е още единъ видъ пустиня; нъ източната часть състои отъ плодородни полета. Простр. 210,605 чет. килом.; насел. 1,470,000 жители. Населението се е увеличавало съ чудесна бързина: въ 1855 то е било 8,501; въ 1860 — 107,206; въ 1870 — 364,399; въ 1875 — 531,156; въ 1880 — 995,335. Държавата е главно земедѣлческа. За една отъ послѣднитѣ години земедѣлческитѣ произведения се оцѣняватъ на 348,375,385 лева, а индустриалнитѣ произведения — на 58,879,165 лева. Понеже въ вжтрѣшностьта на държавата нѣма корабоплавателни рѣки, токо-речи цѣлата търговия става чрѣзъ желѣзници. Сѣдалището на управлението е гр. *Топека*. Гл. градове сж: Ливжнуждртъ-Сити, Лекомптонъ, Ачисжнъ. Въ държавата има още много индийци.

К. е съставяла часть отъ територия Луизиана, отстжпена отъ Франция на Съединенитѣ Държави въ 1803. Въ тая страна е имало силни борби между при-

върженицитѣ на робството на негритѣ и противницитѣ имъ. Страната е била зачислена между държавитѣ въ 1860.

Канзасъ. Рѣка въ Съединенитѣ Държави, пои едноименната държава и се влива въ Мисури на прѣдѣла на държава Мисури; около 1,000 килом.

Канзасъ-сити. Градъ въ Съединенитѣ Държави (Мисури), на р. Мисури, при вливането въ неѭ на р. Канзасъ, и близу до прѣдѣлната линия между държави Мисури и Канзасъ; 60,000 жит. К. е сръдцето на една голѣма желѣзнопѫтна система и важно тържище на жито и добитъкъ. Има шесть елеватора за товарене жито. Прѣзъ една отъ послѣднитѣ години, отъ двѣтѣ му пристанища, на Мисури и Канзасъ, сѫ натоварени 211,361 главъ говеда; 589,794 свине; 61,157 овце; 15,823 коне. Градътъ има 28 цръкви; 6 всѣкидневни вѣстници (3 утрѣнни и 3 вечерни), 2 трижди-седмични, 6 седмични и 1 дважди-мѣсечни; 1 опера и 2 театра; градска болница, сиротопиталище, прибѣжище за жени и др.

Канингъ *(Джорджъ)*. Отличенъ английски държавникъ и ораторъ, род. въ Лондонъ въ 1770, умр. въ Чизуикъ, близу до Лондонъ, въ 1827. Баща му го оставилъ сираче на една година, а майка му, бѣдна, се поженила; нъ благодарение на стрика му, богатъ търговецъ, К. добилъ висше образование; сършилъ съ отличие класическитѣ науки въ Оксфордъ, дѣто се и сприятелилъ съ *Ливерпула* и *Пита*. Макаръ и депутатъ още въ 1793, той станѫлъ извѣстенъ като ораторъ и държавникъ само въ 1798, съ словата си въ полза на унищожението на робната търговия, и противъ Тернивото прѣдложение за миръ съ французската директория; словото му противъ това прѣдложение, особено, се счита за шедевръ отъ краснорѣчие. Министръ на вънк. дѣла въ Портляндовия кабинетъ въ 1807, К. заповѣдалъ бомбардирането на Копенхагенъ и разрушението на данската флота (виж. Дания, *история)*, и подписалъ договора отъ 1809 съ Испания. Слѣдъ това билъ посланикъ въ Португалия и Швейцария, и въ 1822 пакъ министръ на вънкашнитѣ дѣла. Главното му дѣло като министръ тоя пѫть било, че вдъхнѫлъ по́-либераленъ духъ въ кабинета, утвърдилъ независимостьта на Англия спрямо *Свещения Съѭзъ**), докаралъ съѭза на Англия, Русия и Франция за независимостьта на Гръция и приспособилъ теориитѣ си за свободната размѣна въ търговията. Въ 1827, слѣдъ паралича на лордъ Ливерпула, К. станѫлъ пръвъ министръ; нъ сѫщата година умствената му умора, както и досадитѣ на уплашенитѣ отъ либерализма му консерватори, ускорили смъртьта му.

Като ораторъ К. занимава лично мѣсто въ английскитѣ лѣтописи. Остроумието, изразителностьта и ловкостьта му сѫ били забѣлѣжителни; нъ изобщо го поставятъ слѣдъ Пита, Бѫрка и Фокса. Неговитѣ *Рѣчи* сѫ издадени въ 1845

*) Съѭзъ на Русия, Австрия и Прусия, подписанъ, слѣдъ побѣдата надъ Наполеона, въ Парижъ на 14 сept. 1815, на който се канили и другитѣ европейски държави, въ интереса на доброто съгласие между народитѣ и царетѣ имъ, по ученето на християнската вѣра. Въ сѫщность, тоя договоръ билъ насоченъ особено среща Франция и революционния духъ и изобщо среща либералнитѣ тежнения на народитѣ.

(Лондонъ), а *Официалната му пръпаска* въ 1887 (Лондонъ).

Каницъ *(Филипъ-Феликсъ)*. Унгарски етнографъ и археологъ, род. въ Буда-Пеща въ 1829. Изучвалъ историята на искусството и географията въ Вѣна, въ Мюнхенъ, въ Дрезденъ, въ Лайпцигъ, допълнилъ знанието си съ пжтувания въ Германия, въ Белгия, въ Франция, въ Италия. Научни изслѣдвания въ Далмация, въ Херцеговина, въ Черна-гора (1858) били изходната точка на трудоветѣ, на които посветилъ цѣлия си животъ и които му докарали извѣстность. Той прѣправилъ, съ нечувани мжчнотии и съ сериозни опасности за живота си между черкезе и турци, картата на токо-речи цѣла сегашна България, която до него била пълна съ погрѣшки. Нъ той е особено прочутъ по географическото и етнографическото си изслѣдване на Балканитѣ, на което даде слѣдствията въ забѣлѣжителното си съчинение: *Donau-Bulgarien und der Balkan* (Лайпцигъ, 1875—1879, 3 т.; ново изд. 1882), прѣведено на русски, *Дунайская Болгарія* и *Балканскій полуостровъ, 1860—1875* (С.-Петербургъ, 1876, стр. 362 въ 8°) и на французски (Парижъ, 1881), придружено съ една харта, която биде въспроизведена отъ русския главенъ щабъ, послужи за основа на дѣйствията на русската войска и биде употрѣбена на Берлинския конгресъ въ 1878 за распрѣдѣлението на сърбско-турско-българскитѣ прѣдѣли. К. подзе изново обиколкитѣ си въ Балкански п-въ въ 1887—89, нъ като ги посвети тоя пжть на издирване старинни паметници. Вѣнската академия обнародва въ 1892 първия плодъ на тия нови пжтувания: *Римски изучения въ Сърбия*. Между това врѣме, К. е основалъ вѣнското антропологическо дружество (1871), испълнявалъ е службата настойникъ на вѣнския источенъ музей (1874), устрои австрийския антропологически отдѣлъ на парижското всемирно изложение (1878), прѣдсѣдателствува на московския антропологически конгресъ (1879), доби титлата кралевски съвѣтникъ и др. Между другитѣ му трудове по-забѣлѣжителни сж: *Serbiens byzantinische Monumente* (Вѣна, 1862), *Reise in Südserbien und Nordbulgarien* (1868), *Serbien, historisch-ethnographische Reisestudien* (Лайпцигъ, 1868), *Katechismus der Ornamentik* (1877, 2-о изд.).

Каникати. Градъ въ Сицилия, 25 килом. на сѣв.-ист. отъ Джирдженти, расположенъ на брѣговетѣ на Наро; 22,000 жит. Въ околностьта има тяфни рудници, отъ които се искарва по 900,000 килогр. сѣра на година.

Канканъ, *фр.* Непристоенъ французски дансъ, сир. хоро́ съ неприлични тѣлодвижения; всичко, което е противно на благоприличието: *игражъ канканъ*.

Кано. Главенъ градъ въ Хауса, въ едноименна область съ около 500,000 жит., която поради хубостьта и богатството си е наречена «Градина на срѣдна Африка»; 30,000. К. е тържище на всичкитѣ европейски произведения и срѣдоточие на търговията на цѣла срѣдна Африка. Градътъ е заобиколенъ съ стѣна 25 килом. околовръсть.

Канова *(Антонио)*. На́й-знаменитий отъ италиянскитѣ ваятеле въ на́й-новитѣ врѣмена, създатель на нова епоха въ историята на ваянието. Род. въ 1757 въ Посано въ Венециянската обл., умр. въ

1822 въ Венеция. Училъ се въ Венеция и Римъ. На първия периодъ отъ дѣятелностьта му се отнасятъ *Аполонъ* и *Тезей, като убива минотавра*, въ чисто антич. стилъ. Въ слѣд. му работи излиза на лице по́-милото и нѣжното. Тука принадлежи групата *Амуръ и Психей* (1789, повторена нѣколко пжти; единъ нейнъ екземпляръ въ Императорския ермитажъ въ С. Петербургъ); *Хеба* (повторена нѣколко пжти; единъ екз. въ Имп. ермитажъ въ С. П. Б., другъ въ Берлинската народна галерия). На́й-много се прославила статуята *Персей съ главата на Медуза;* намира се въ Ватиканския музей. Многобройни сж другитѣ създания на хждожника, каквито сж: една статуя на *Наполеона I* въ видъ на богъ, съ лавровъ вѣнецъ на главата; *Тритѣ грации* (въ галерията на лайхтенбергския херцогъ въ С. Петербургъ и другадѣ); паметникъ на *Алфиери* (1807, въ пръква Санта Кроче, въ Флоренция); статуя *Вашингтону* (1818—20, погинжла отъ пожаръ); група *Хекторъ* и *Аяксъ*. К.-витѣ избрани произведения, 176, сж гравирани въ Лондонъ отъ Мозеса, 1828, и издадени въ три тома, съ текста на Ф. Шулца, въ Щутгартъ; другъ сборникъ гравюри съ неговитѣ произведения е едно издание на графиня Албрици и Г. Латуша (1836, 5 т.).

Отъ 1802 К. билъ директоръ на всичкитѣ папски хждожествени сбирки, въ 1815 билъ испратенъ въ Парижъ да съдѣйствува за възвръщането на разни картини и статуи, завлѣчени отъ Наполеона I. Въ 1816 добилъ отъ папата титла маркизъ д'Искиа. К. иждивявалъ голѣми суми за поддържане хждожници; направилъ пръква въ Пасано и ѭ украсилъ съ свои работи. Умр. въ Венеция и билъ погребенъ въ тая пръква. Дѣсната му ржка се пази въ Академията на хждоществата въ Венеция.

Канонада, *фр.* Продължително гърмение съ топове; топовенъ гърмежъ.

Канонархъ, *гр.* Монахъ, който, когато се пѣе канонътъ отъ двата клироса, обявява първо гласа, а послѣ и самитѣ думи на канона.

Канонерка, *фр.* Параходче, снабдено съ единъ или нѣколко топа.

Канонеръ, *фр.* Артилеристъ, топчия.

Канонизация, *лат.* У римокатолицитѣ: обредъ, чрѣзъ който причисляватъ умрѣло лице въ лика на светиитѣ.—**Канонизирамъ.** Причисляванъ въ лика на светиитѣ.

Каноникъ. Книга, която съдържа церковнитѣ пѣсни или канонитѣ.

Канонистъ. Зналецъ на свещенитѣ закони, ученъ по каноническото право.

Каноническо право, (гр. *канонъ*, правило). 1) Съвокупность на правилата, които сж дадени на пръквата отъ Спасителя, апостолитѣ и св. отци на 7-тѣ вселенски и 9-тѣ помѣстни събора. 2) *Церковно право.*

Канонъ (гр. *канонъ*, правило). 1) Правило, установено отъ апостолитѣ и св. отци за вѣрата и церковнитѣ обреди. 2) Церковна пѣсень въ честь на нѣкой светия.

Канонъ-гро или **пти,** *фр.* Единъ видъ печатна буква.

Каноса. Село въ сѣверна Италия, 18 килом. на юго-зап. отъ Реджио, съ 1200 жит. и съ разва-

лини отъ прочутия срѣдно-вѣковенъ замъкъ на графиня Матилда, въ който германскиятъ императоръ Хенрихъ IV се каялъ три дни за да добие прошка отъ папа Григория VII.

Кантабри. Люде, които населявали въ старо врѣме мѣстностьта въ Испания на югъ отъ Гасконски заливъ.

Кантабрски планини. Планинско бърдо въ сѣверна Испания, което се счита за продължение отъ Пиринейски планини; дѣли Стара Кастилия, Алава и Навара на югъ отъ область Сантандеръ, Бискей и Гвипускоа на сѣверъ; около 200 кил. надлъжъ. Нáй-високий връхъ е Араларъ (2,144 метра).

Кантада, *итал.* Пѣснь, лирическо стихотворение въ родѣ на операта.

Кантакузенъ. Прѣкоръ на знаменито византийско семейство, отъ което *Иоанъ* К. билъ визант. военачалникъ и държавенъ мжжъ въ царуването на Андроника II и Андроника III; въ 1341 билъ назначенъ регентъ на 9-годишния Иоана Палеолога; въ 1347 накаралъ Палеолога да раздѣли съ него прѣстола; сполучливо воювалъ съ българетѣ, турцитѣ и генуезцитѣ, които обсаждали Цариградъ; оттеглилъ се въ 1355 въ монастирь, дѣто и умр. около 1380. *И.* К. оставилъ слѣдъ себе си една история на врѣмето си: *История на Източната империя отъ 1320 до 1357* (Парижъ, 1645, на грък. и лат. ез.), която съставя часть отъ неговото съч. *Corpus scriptorum historiae Byzantinae* (3 т. Бона, 1828). — *Матей* К., неговъ синъ, византийски императоръ въ 1355; разбитъ отъ Иоана Палеолога, комуто баща му билъ похитилъ прѣстола, *М.* К. се оттеглилъ въ единъ монастирь, дѣто писалъ нѣколко тълкования на Св. Писание. Единъ отъ неговитѣ потомци билъ прочутий Михаилъ К., нареченъ отъ турцитѣ *Шейтанъ-оглу* (дяволски синъ), и който станжлъ родоначалникъ на румжнскитѣ Кантакузеновци. (Слѣдъ битвата при Лепанто, дѣто турската флота била съвсѣмъ унищожена, Михаилъ К. построилъ на свои разноски петнадесеть кораба и ги подарилъ на султана. Нъ баснословното му богатство станжло причина на смъртьта му. Подъ прѣдлогъ, че билъ побудилъ Ивана Страшни, молдовски князъ, на буна среща турцитѣ, Михаилъ К. билъ обѣсенъ на вратата на двореца си. Чадата му се спасили съ съкровищата си въ Молдова, дѣто се порумжнчили и дали на страната нѣколко княза и забѣлѣжителни политици).

Кантакузенъ *(Шербанъ).* Влашки князъ, род. кждѣ 1640, умр. въ 1688, синъ на маршалъ Константина Кантакузена. Той сполучилъ да добие влашкия прѣстолъ за 5,000 кисии (2,500,000 гроша), заплатени на Портата. Щомъ добилъ прѣстола, опиталъ се да отхвърли турското иго. Затова, прѣзъ обсадата на Вѣна, принуденъ отъ Мустафа паша да се бори среща австрийцитѣ, принеслъ пó-вече услуги тѣмъ, като ги държалъ въ течение на каквото ставало въ турския станъ. Слѣдъ разбитието на Мустафа отъ Собѣски, К. влѣзлъ въ прѣки сношения съ австрийския и русския императори. Насръдченъ отъ тѣхъ да отърси турското иго, той събралъ една войска отъ 30,000 души, нъ билъ убитъ отъ бояретѣ, противни на политиката му (1688). К. въвелъ царевицата въ Румжния. Той накаралъ да се

прѣведе Библията на румжнски и основалъ първото румжнско училище въ Букурещъ.

Кантакузенъ. *(Димитръ* [1674—1676]). Молдовски князъ, внукъ на дворцовия маршалъ Конст. К. (убитъ по заповѣдь на князъ Григория Гика). Повикалъ татаретѣ среща неприятелетѣ си, конто оплѣнили страната доста опустошена вече отъ глада и отъ чумата. Уволненъ отъ великия везиръ Ибрахимъ паша, той билъ замѣстенъ съ Константина Кантемира.

Кантакузенъ *(Стефанъ).* Влашски князъ, наслѣдилъ въ 1714 Константина Бранкована, когото билъ издалъ на Портата и чийто край билъ толкова трагически *). Като искалъ да се отърве отъ турското иго, влѣзлъ въ сношение съ вѣнския кабинетъ. Портата подушила работата, повикала го въ Цариградъ, дѣто му отсѣкли главата (1716). Той билъ послѣдний князъ отъ румжнско происхождение. Слѣдъ него почнжло господаруването на фанариотитѣ.

Канталитъ. Жълтозеленъ кварцъ, нареченъ по името на единъ французски градъ.

Кантаровъ (дяконъ или архимандритъ *Паисий).* Единъ отъ дѣйцитѣ за българското народно свѣстяване, родомъ отъ Котелъ, живѣлъ и умрѣлъ отровенъ въ гръцката патриаршия въ Цариградъ. Споменува се наредъ съ Неофита Бозвели и други народни дѣйци въ Т. Шишкова статия *Народенъ поменикъ,* печатана въ цариград. вѣст. *Право.* Подробности за живота и дѣятелностьта му нѣма.

Кантаръ, *тур.* Тегло отъ 44 оки или 57.33 килогр.

Кантемиръ *(Димитрий).* Синъ на молдовски князъ и прѣстолонаслѣдникъ, род. въ 1673 въ Яшъ; намиралъ се 4 години заложникъ въ Цариградъ; въ 1691 го смѣнилъ единъ неговъ братъ, а той билъ провъзгласенъ князъ на Молдова, която управлявалъ до 1705, когато, по интригитѣ на влашкия князъ, билъ лишенъ отъ управлението и се върнжлъ въ Цариградъ. Въ 1710, Турция пакъ го назначила молдовски князъ да държи нейната страна въ очакваното нахлуване на Петра Велики; ала той, като вѣрвалъ, че руситѣ ще надвиждтъ, присъединилъ се къмъ русския царь съ молба да земе Молдова подъ свое покровителство. Когато се сключилъ мирътъ, слѣдъ злочестата за руситѣ война на Прутъ (1711), Петръ Велики отказалъ да прѣдаде К. на Турция; напротивъ, той го наградилъ съ чинъ свѣтлѣйши русски князъ и му отредилъ годишна пенсия. Въ 1721, К. добилъ чинъ таенъ съвѣтникъ и билъ назначенъ сенаторъ; той участвувалъ въ единъ персидски походъ; умрѣлъ въ 1723. *К.* билъ послѣдний князъ на Молдова отъ народно происхождение. Отъ него сж останжли въ ржкописъ нѣколко съчинения, отъ които на́й-важното е *Историята на въздигането и испадането на турското царство.* — К., *Антиохъ,* 1708—1744; на́й-младий синъ на Димитрия Кантомира, роденъ въ Цариградъ. Добилъ образование въ московската духов. академия, и слушалъ курсъ въ токо-що отворената тогава импер. академия на наукитѣ. На

*) Слѣдъ битвата на Прутъ, тоя влашки князъ билъ заведенъ въ Цариградъ и удушенъ съ цѣлото му семейство. Той билъ жененъ за Елена, дъщеря на Константина Кантакузена.

30-годишна възрасть билъ изпратенъ посланикъ въ Англия, и посетилъ въ Франция: и показалъ голѣми способности въ дипломатическото поприще. Прѣдлагало му се прѣдсѣдателството на академията на науритѣ въ умрѣлъ. К. е извѣстенъ като първий русски сатирикъ. Той е и прѣвелъ нѣкои отъ главнитѣ съчинения на Анакреона и Хорация.

Кантонъ. Градъ въ южни Китай, близу до устието на Чукиангъ (Бисерена рѣка), въ едно поле, 50 килом. отъ морето 1,600,000 жит. Голѣма търговия; центръ на китайскитѣ търговски сношения съ Европа, и до 1842 единственото китайско пристанище достжпно за европейци. Въ 1857 Англия и Франция, за да обеспечжтъ европейскитѣ търговски интереси въ Китай, били принудени да отворжтъ война; тѣхнитѣ съединени сили зели съ приступъ К. прѣзъ декем. споменжтата година, и единъ англо-франц. гарнизонъ държалъ града до окт. 1861. Износъ отъ К.: чай, коприна, захарь; вносъ: суровъ памукъ, афионъ, метали. Градъ К., опасанъ съ стѣна около 10 килом. околовръсть, се дѣли на стари и нови градъ. Старий градъ е населенъ съ татаре, новий съ китайци; и между двата има стѣна съ четире порти, прѣзъ които става съобщението.

Кантонъ, *фр.* Околия; тая дума се употрѣбяваше въ това значение въ Южна България прѣди съединението; тя е думата за околия, която се употрѣбява въ Франция, па и въ Швейцария.

Канторъ. Сжщото, каквото е конторъ.

Канту *(Цезарь).* Знаменитъ италиянски историкъ (1807—1881).

Кантъ *(Имануилъ).* Германски философъ, единъ отъ на́й-великитѣ и на́й-влиятелнитѣ метафизици на всички врѣмена; Фишеръ казва, че той е ималъ това значение за човѣшкото знание въ новитѣ врѣмена, което Сократъ е ималъ въ старитѣ. К., сѣдларски синъ, билъ род. въ 1724 въ Кенигсбергъ, и умр. въ 1804 пакъ тамъ; училъ се въ тамошния университетъ и слѣдъ това много врѣме билъ частенъ учитель; на́й-сетнѣ въ 1771 добилъ катедрата на логиката и метафизиката въ кенигсб. университетъ и отъ това врѣме захваща дѣятелностьта му като философъ. К.-вий частенъ животъ билъ еднообразенъ, па дори и смѣшенъ по механическата си редовность. Както било токо-речи невъзможно да се накара Сократъ да се отдалечи отъ Атина, така и К. като стрида за чорупката си я́ката се държалъ за родното си мѣсто; прѣзъ 30-годишното си професорство той ни еднжшъ не напусншлъ града. К. останжлъ нежененъ прѣзъ цѣлия си животъ. Той билъ до висша степень истинолюбивъ, честенъ и нравственъ, ако и благосклоненъ и вѣжливъ, смѣлъ и неустрашимъ защитникъ на политическата свобода, и твърдъ вѣрвачъ въ човѣшкия напрѣдъкъ. Изслѣдванията, чрѣзъ които се прославилъ като прѣобразователь на философията, не се отнасятъ толкова на нѣкой дѣлъ отъ тая наука, колкото на нейнитѣ начала и прѣдѣли. Той пръвъ въвелъ критическата метода и подвождалъ подъ критика всѣко човѣшко знание. Исходната точка на неговата система е, че прѣди да може да се опрѣдѣли нѣщо за *прѣдмѣтитѣ*, които искаме да знаемъ, трѣбва да подложимъ на критика самата *способность*, която ни служи да познаваме, и *изво-*

ритѣ на знанието. Познанията на разума различатъ отъ емпирическитѣ (сир., познанията, които добиваме чрѣзъ чувствата) по необходимостьта и всеобщностьта си. Не може да се знае едно нѣщо какво е, а само какво се вижда. Познанието отъ идеи е невъзможно, защото разумътъ не може да доказва битието на свърхчувствени прѣдмѣти. Като тръгва отъ съмнѣнието, К. възстановява увѣреностьта чрѣзъ практическия разумъ, и достига до закона на длъжностьта, до сѫществуването на Бога, и до безсмъртието на душата. Отъ К.-витѣ многобройни съчинения, на́й-много се цѣнѭтъ неговитѣ *Критика на чистия разумъ, Критика на практическия разумъ* и *Критика на правосѫдието.* Едно пълно събрание на съчиненията му е издадено отъ Гарщайна (10 т., Лайпцигъ, 1838 — 39) и отъ Розенкранца (12 т., 1838 — 44). Биографията му е въ Розенкранцовото съчинение: *Geschichte d. Kantschen Philosophie* (приложение на изданието на К.-витѣ съчин., т. 12), сѫщо и у Saintes: *Histoire de la vie et de la philosophie de K.* (Парижъ, 1844).

Канутъ. 1) Дански краль (1080 —1086). 2) **Канутъ** *(Велики)*, английски и дански царь.

Канцелария, *лат.* Писалище на правителствени служители. Оттука и *канцеларски,* който се отнася до канцелария. — **Канцеларистъ.** Човѣкъ, който знае добрѣ работитѣ, които се вършатъ, и редътъ, който се пази, въ канцелария. — **Канцеларски стилъ.** Особенъ стилъ, който се употрѣбява въ правителственитѣ учреждения. —**Канцеларщина.** Канцеларски формалности.—**Канцелерство.** Званието на канцелеръ. — **Канцелеръ,** **канцлеръ.** 1) Началникъ на канцелария. 2) *Канцелеръ на ордени,* дворцовъ пазитель на ордени. 3) Прѣвъ министръ въ Германия.

Канъ. Французски градъ, 16 кил. на юго-ист. отъ Грасъ (департ. на Приморски Алпи); 19,959 жит. Малко пристанище на Срѣдиземно море и станция на желѣзницата отъ Тулонъ за Ница. Търговия съ благовонни вещи, маслинено масло, сапунъ. Въ К. излѣзълъ Наполеонъ на французския брѣгъ, на 1-и марта (н. к.), когато се върнѫлъ отъ Елба.

Канъ-су. Китайска область, близу до русски Тюркестанъ; 9,300,600 жит. Сѣдал. на управл. *Лан-чеу.*

Каолинъ, *кит.* Фарфорова глина, бѣла твърдѣ чиста глина, която влиза като сѫществена часть въ направата на порцелановитѣ сѫдове.

Кападокия. Староврѣменна страна въ източната часть на Мала-Азия, съ прѣдѣли: на сѣв., Понтъ; на сѣв.-зап., Галатия; на зап., Ликаония; на югъ, Киликия и Сирия; на ист., Армения, отъ която ѭ дѣлилъ Евфратъ. Тая страна наричали особено *Велика Кападокия;* тя обгръщала още и Катаония на югъ, и Мала-Армения на ист. Прѣзъ неѭ минували клонове отъ Арайски планини и Тавръ; тя била много богата съ пасбища и въдила прѣвъсходенъ добитъкъ, особено коне. Главнитѣ ѝ градове били: Мацара, извѣстна подъ името *Кесария;* Комана, дѣто билъ главний храмъ на кападокянетѣ и единъ великъ жрецъ, началникъ на цѣлата жреческа каста на страната; Архелаисъ, дѣто билъ убитъ римский императоръ Макринъ; Тиана и др. — Кападокянетѣ били съвсѣмъ прѣдадени на

пастушеския животъ, нъ нѣмали воинственъ духъ, както пастуситѣ въ други планински страни. Тѣ принадлежали на сирийското племе и имали характеръ кротъкъ и покоренъ, та по-вечето врѣме се намирали въ робство. Крезъ включилъ страната имъ въ прѣдѣлитѣ на държавата си. Персянетѣ, като побѣдили тоя царь, кападокянетѣ станжли персидски подланници; даньта, която плащали на Персия, състояла отъ 1,500 коне, 2,000 мулета и 5,000 овце. Откакъ била подчинена на Александра Велики, и управлявана отъ пълководеца му Евмения, К. станжла независимо царство (321 пр. Р. Х.), което Тиберий обърнжлъ на римска область, въ 17 г. отъ нашата ера. Въ IV-и вѣкъ тя съставяла три области: **Кападокия I-а**, въ срѣдата, съ гл. градъ *Кесария;* **Кападокия II-а**, съ гл. градъ *Тиана;* и **Армения II-а**, съ гл. градъ *Мелитена.*

К., отнета на гръцитѣ отъ селджукскитѣ турци, кждѣ 1070, паднжла подъ властьта на отоманскитѣ турци кждѣ 1300.

Капара, *лат.* Една шубръка, която расте по скалитѣ въ земитѣ покрай Срѣдиземно море. Нейнитѣ цвѣтни пжпки се яджтъ наложени въ оцедъ.

Капаситетъ. *лат.* Отличенъ по способноститѣ си и знанието си ученъ: *най-изрѣдитѣ капаситети по медицината, по правото, по естественитѣ науки*, и др.

Капела, *итал.* 1) Мжжска или женска шапка; 2) параклисъ, часовня.

Капелъ, *лат.* Пъленъ съставъ на хоръ отъ пѣвци или музиканти.—**Капелмейстеръ.** *лат. герм.* Управлянжщи музикаленъ хоръ.

Капернаумъ. Важенъ градъ на Галилея въ врѣмето на Исуса Христа, единъ отъ тритѣ града, които изобличилъ Христосъ, защото «не се покаяли». Той е билъ расположенъ на сѣверо-западното крайбрѣжие на Галилейско море. Сега е купище отъ развалини до село *Телъ-хюнъ.*

Капетини. Царски родъ въ Франция (987 — 1848), династия основана отъ Хюго Капетъ, внукъ на французски краль Роберта.

Капиармусъ, *лат.* Дървено буре, което служи за носене барутъ въ обсадната и крѣпостната артилерия.

Капиляренъ сиропъ. Сиропъ отъ сока на растението capillus vineris.

Капилярни сждове, *лат.* Власати, влакнообразни сждове; тънки като влакно (космъ), или още по-тънки сждовце въ животнитѣ тѣла. — **Капилярность.** Власатость; особеното свойство на тънкитѣ тржбици да искачватъ течно вещество по-горѣ отъ равнището, на което стои то: *газътъ се искачва въ фитила на лампа чрезъ капилярностьта.*

Капитализирамъ или **капитализувамъ**, *лат.* Обръщамъ на капиталъ. — **Капиталистъ.** Оня, който има капитали.—**Капиталенъ.** Главенъ, сжществен: *капитална важность.* — **Капиталъ** (лат. *капиталисъ*, отъ *капутъ*, глава). 1) Главница, майка; всичко, което има единъ търговецъ въ работата си. 2) Въ *воен. иск.* линия, която дѣли жгълъ на двѣ равни части. — **Капитализъмъ.** Господството на капиталиститѣ надъ работническия разредъ.

Капитанъ, (лат. *Капутъ*, глава). 1) Офицерски чинъ по-горенъ отъ поручикъ и по-доленъ отъ майоръ. 2) Офицеръ или служи-

тель, който началствува военен или търговски параплувъ.—**Капитанъ** *отъ 1-и рангъ.* Чинъ въ флотата, който отговаря на чина пълковникъ въ армията. — **Капитанъ** *отъ 2-и рангъ.* Чинъ въ флотата, който отговаря на чина подпълковникъ въ армията.—**Капитанъ-лейтенантъ.** Чинъ въ флотата, който отговаря на майоръ въ армията.

Капитолий. Въ старо врѣме, крѣпость съ храмъ на Юпитера въ Римъ. — **Капитолийски игри.** Ежегодни игри на старитѣ римляне въ честь на Юпитера, покровителя на Капитолий. По́-сетнѣ на тия игри вѣнчавали поетитѣ, а ораторитѣ, музикантитѣ и комедиянтитѣ се състезавали за да добиватъ награди.

Капитулации. Тая дума означа договоритѣ, що обезпечаватъ за подданницитѣ на християнскитѣ народи, които прѣбиваватъ приврѣменно или постоянно въ Турция и други мохамедански земи, нѣкои привилегии. Происхождението на думата не е добрѣ познато. Писателетѣ не сѫ съгласни нито върху етимологията ѝ, нито върху характера на капитулациитѣ въ началото. Едни искарватъ думата отъ латински *capitula* или *capita* (главп) и споредъ тѣхъ тя означава договоръ, раздѣленъ на глави. Други зиматъ думата да значи *прѣмирие,* като сочѫтъ на обстоятелството, че по понятието на мохамеданетѣ не може да има истински *миръ* между правовѣрнитѣ (както мохамеданетѣ наричатъ себе си) и невѣрнитѣ; правовѣрнитѣ могѫтъ да даватъ на невѣрнитѣ *прѣмирия, капитулации,* нъ нищо по́вече. Така искатъ да кажѫтъ, че за много врѣме султанътъ е правилъ отстѫпки просто по добрата си воля, и че тия отстѫпки сѫ били отмѣняеми слѣдъ смъртьта му. Това е твърдѣ правдоподобно, когато се помни, че нѣкога султанитѣ сѫ били всемогѫщи въ Европа. Нъ така или инакъ, капитулациитѣ се считатъ сега за договори; Турция е свързана съ тѣхъ и не зависи отъ волята ѝ да ги отмѣнява или измѣнява.

Кой е добилъ първитѣ капитулации? По тоя прѣдмѣтъ спорѭтъ французетѣ и италиянцитѣ. Когато турцитѣ се установили по брѣговетѣ на Срѣдиземно море и по́-сетнѣ на Босфора, тамъ вече живѣяли европейски търговци — агенти на търговски кѫщи — отъ Венеция, Генуа, Марсилия и др. и изглежда, като се сѫди по нѣкои стари документи, че първи италиянцитѣ добили *частни* отстѫпки отъ турцитѣ върху тая или оная точка отъ турската територия; нъ Франция първа е добила капитулация отъ *общъ* характеръ. Тя е отъ 1535, годината, въ която франц. краль Франсоа I сключилъ съѭзъ съ Сюлеймана II, — съѭзъ, който произвелъ скандалъ въ християнския свѣтъ [християнскитѣ народи тогава, по причина на религиознитѣ идеи на врѣмето, странили отъ турцитѣ] и който е твърдѣ важенъ отъ гледната точка на историята на международното право. Тая капитулация отъ 1535 е основата и типътъ на всичкитѣ капитулации, които послѣдвали; Франция добила такъви капитулации 12 въ междината, която дѣли 1535 отъ 1740, послѣдната капитулация, която е още въ сила. Подданницитѣ на другитѣ народи не можали испърво да пѫтуватъ по моретата и търгуватъ освѣнъ подъ французско знаме; по́-сетнѣ разнитѣ европейски държави влѣзли въ прѣки сно-

тения съ Портата и добили отстжпки сходни съ направенитѣ вече Франций. Затова и положението на другоземцитѣ въ Турция е токо-рече еднакво, отъ която държава и да сж.

Главнитѣ чърти на капитулациитѣ ще се разбержтъ отъ слѣдното. По обикновеното право, другоземцитѣ, които се намиратъ въ една страна, сж напълно подчинени на законитѣ на тая страна; тѣ не могжтъ да се оплакватъ, ако властитѣ на страната постжпятъ съ тѣхъ както съ туземцитѣ, особено въ каквото се отнася до налозитѣ и полицейскитѣ распоредби. Това е едно естествено слѣдствие на територпалния суверенитетъ; другоземцитѣ иматъ, наистина, въ по-вечето страни свои народни агенти, които испълняватъ нѣкои служби спрямо тѣхъ, ала не службитѣ на сждии. Съвсѣмъ друго е гражданското състояние на другоземцитѣ въ Турция. Може да се каже, че по начало тѣ зависжтъ само отъ властьта и подсждностьта на консулитѣ си. Това е напълно така за споровете, които тѣ иматъ помежду си. Колкото за споровете, които иматъ съ турски подданници, тѣ се сжджтъ отъ турскитѣ сждилища, нъ другоземецътъ трѣбва да се подпомага отъ единъ пратеникъ на консула или драгоманинъ, който присжтствува на разисквания и съвѣщанието. И това не е така само за. граждански или търговски работи. Дори и за прѣстжпления или простжпки, въ които се обвиняватъ, другоземцитѣ сж на дѣло съвсѣмъ независими отъ подсждностьта на мѣстната власть. Затова и нѣкои сж казвали, че другоземцитѣ въ Истокъ се радватъ на *екстериториалность*, сир., че тѣ се считатъ като да живѣжтъ извънъ земята на турското царство.

Между другитѣ привилегии, които даватъ капитулациитѣ на другоземцитѣ, нáй-важни сж ония, които се отнасятъ до налозитѣ и до ненарушимостьта на жилището. Другоземцитѣ сж свободни отъ произволни или каквито и да сж нови налози, на които сж изложени туземцитѣ. Портата е принудена да зима съгласието на държавитѣ, когато иска да измѣни данъчната си система, ако измѣнението досѣга другоземцитѣ. Вече нѣколко години се водѣжтъ прѣговори по прѣдмѣта да се установи данъкъ върху прихода въ Турция, нъ прѣговоритѣ още не се свършихж. Мѣстната власть не може да влѣзе въ жилището на единъ другоземецъ безъ съгласието на консула му. На другоземцитѣ не бѣше позволено да добиватъ недвижимъ имотъ въ Турция. Нѣколко пжти великитѣ сили заявяваxж противъ това исключение. Портата сочеше на неправилното положение на другоземцитѣ и на мжчнотиитѣ, които бихж произлѣзли отъ него. Нáй-сетнѣ въ 1867 Портата отстжпи по това искане на държавитѣ, нъ съ условие другоземцитѣ стопани на недвижимъ имотъ да се уподобѣжтъ въ всѣко отношение съ турскитѣ подданници въ това, що се отнася до тоя имотъ (налози и подсждность). Освѣнь другоземцитѣ, на които държавата е сключила договори съ Турция и има прѣдставители въ турското царство, сжществуватъ и така наричанитѣ *протежета* (покровителствувани). Тѣ сж, първо, другоземци, които нѣматъ прѣдставители отъ своята си народность, както швейцарцитѣ, които се покровителствуватъ, било отъ французскитѣ консули, било отъ германскитѣ. Па има и турски под-

данници, които се ползуватъ съ гаранциитѣ обезпечени за другоземнитѣ подданници. Първень това се допущало за турски подданници, които служили въ посолствата и консулствата; отпослѣ това породило сериозни злоупотрѣбения, и една реформа по тая точка се въвела съ единъ правилникъ въ 1863 по общо съгласие между Портата и държавитѣ. Понеже перспективата да се отърве човѣкъ отъ произволитѣ на мѣстнитѣ власти въ Турция е твърдѣ привлѣкателна, турскитѣ подданници, които, поради тоя правилникъ, не можали вече да се надѣжтъ да се запишжтъ въ числото на протежетата на това или онова консулство, захванжли да ставатъ чужди подданници въ странство и намирали голѣми леснини у нѣкои правителства. Турското правителство не могло да не вижда съ неудоволствие много отъ подданницитѣ му да добиватъ чуждо подданство, често дори и безъ да напуснжтъ за минута турската територия, и послѣ да призоваватъ на своя помощь капитулациитѣ. Въ 1869 Портата прокарала единъ законъ, по който турскитѣ подданници не могжтъ да приматъ другоземно подданство безъ разрѣшение на турското правителство.

Това неправилно положение на другоземцитѣ въ Турция обясняватъ различно. Обикновено сочжтъ дълбоката разлика, която сжществува между мохамедане и християне — разлика отъ религията и нравитѣ — и опасноститѣ, на които сж щѣли да бждатъ изложени другоземцитѣ въ Турция въ ония врѣмена, ако не сж имали гаранция за личностьта и имота си. Това показва интереса на другоземцитѣ, нъ не обяснява отстжпчивостьта на турцитѣ. Горѣизложеното състояние на работитѣ обясняватъ пó-сполучливо съ епохата, въ която е създадено. Сюлейманъ II е билъ могжществен монархъ, та не е щѣлъ да направи отстжпки, които бихж могли да се считатъ за унизителни. По онова врѣме не се разбирала така ясно, както днесь, врѣдата отъ държава въ държава. Така запр., знае се, че 60 години прѣди Цариградъ да мине подъ турското владичество, тамъ прѣбивавало едно мохамеданско общество подъ управлението на единъ кадия, който сждилъ по мохамеданскитѣ закони. Не е, прочее, за чудо, че Мохамедъ II, слѣдъ завоеванието на Цариградъ, подтвърдилъ на генуезскитѣ и венециянскитѣ търговци привилегиитѣ, съ които се ползували въ врѣме на християнскитѣ императори. Това е и съгласно съ понятието на мохамеданетѣ за правосждието и за правото, които споредъ тѣхъ сж просто едно и сжщо нѣщо съ вѣрата; па това се вижда да е било и общото правило: положението на европейцитѣ (виж. А. Людскановата долуспоменжта студия, стр. 52), които тогава сж живѣли въ Истокъ, е било въ много отношения прилично на онова на другоземцитѣ, които сж живѣли въ голѣмитѣ европейски търговски срѣдища като Марсилия, Лондонъ и др.; тѣ и семействата имъ се управлявали отъ тѣхнитѣ народни закони. Това положение на работитѣ продължавало да сжществува въ Турция, когато исчезнжло въ Европа. Нáй-сетнѣ, сжществува и това, че въ началото на тоя вѣкъ капитулациитѣ сж се приспособявали въ съвсѣмъ други условия отъ сегашнитѣ. Въ Истокъ не

е ходилъ всѣкой другоземецъ, който си е билъ: особено въ Франция, затова е трѣбвало разрѣшение отъ правителството и поржчителство. Затова европейскитѣ колонии сж били внимателно избрани и малобройни. Консулската власть е имала за цѣль да въдворява редъ въ тия колонийки, а не да противодѣйствува на мѣстнитѣ власти; злоупотрѣбенията сж били рѣдки. Положението се е промѣнило съвсѣмъ. Всѣка държава е унищожила старитѣ стѣснения и е оставила подданницитѣ си свободно да се настаняватъ въ Турция. Другоземцитѣ сж се размножили чудесно, па и не сж всѣкога за прѣпоржка. Ето защо приспособението на старитѣ правила докарва всѣкой день злоупотрѣбения и скандали, и сериозни спжнки се правжтъ на полицията и на администрацията на страната. Затова и турското правителство много пжти се е оплаквало отъ това състояние на работитѣ, което, ако и съвсѣмъ естествено въ минжлитѣ вѣкове, въ нашото врѣме е станжло унизително и врѣдително за страната, въ която се търпи. Особено Турция е прѣдставила оплакванията си на Парижския конгресъ, въ 1856, когато е била допустнжта да се ползува съ прѣимуществата на европейското обществено право; нъ великитѣ сили всѣкога сж отговаряли отрицателно, особено като турското управление не вдъхнува никому довѣрие.

Въ една часть отъ турската империя, въ Египетъ, режимътъ на капитулациитѣ е прѣтърпѣлъ отъ 1875 едно важно измѣнение съ установението на смѣсенитѣ сждилища. Капитулациитѣ сж прѣстанжли да се приспособяватъ и въ земитѣ отцѣпени съвсѣмъ отъ Турция или подчинени на правителствата на независими европейски държави. Така, и дума не станж за тѣхъ за земитѣ, които въ Европа и въ Азия, се присъединихж на Русия, за Гръция, за Алжиръ. Понѣкога уреждането на работата не е било така лесно, просто по причина, че връската на една страна съ Турция не е била съвсѣмъ прѣкжснжта. Така е било за княжества Румжния и Сърбия до Берлинския договоръ. Днесь тия държави сж съвсѣмъ освободени отъ режима на капитулациитѣ, нъ нашото княжество е още подчинено на тоя режимъ по Берлинския договоръ. Капитулациитѣ сж прѣстанжли да се приспособяватъ и въ Босна и Херцеговина, въ о-въ Кипръ, които, по правото, още съставятъ часть отъ турската империя. Режимътъ на капитулациитѣ е билъ въ сила и въ Тунисъ. Слѣдъ установението на покровителството си надъ страната въ 1881, Франция придоби отъ заинтересуванитѣ държави унищожението на тоя режимъ, който, казвахж, нѣма вече причини да сжществува, защото се учредили французски сждилища да гледатъ споротѣ, съ които сж заинтересувани другоземцитѣ. Тука се явява въпросъ: ако едно французско сждилище прѣдставя една гаранция за безпристрастие, не прѣдставя ли еднаква гаранция и едно българско сждилище, което и то се ржководи по началата на европейската цивилизация? Това европейскитѣ държави още не сж искали да разбержтъ.

Както въ турската империя, така и въ крайни Истокъ, за дру-

гоземцитѣ има единъ режимъ сходенъ, нъ не тождественъ съ режима на капитулациитѣ. За найважно съчинение по прѣдмѣта минува съчин. на Feraud Giraud, *De la juridiction française dans les echelles du Levant et de Barbarie*, 2 vol. in 8°. У насъ прѣдмѣтътъ е изучванъ отъ А. К. Людсканова (*Капитулациитѣ* въ *Периодическо Списание*, год. IV, кн. XIII) и отъ Г. Згурева (нѣйдѣ).

Капитулация, *капитулиране.* Прѣдаване на войска или крѣпость на неприятеля по нѣкои условия. — **Капитулирамъ.** 1) Сключвамъ условия съ неприятеля за да му се прѣдамъ, когато е дума за крѣпость или войска: *Седанъ, Стразбургъ, Мецъ капитулирахѫ въ 1870,* Парижъ — въ 1871. 2) Отстѫпямъ: *компанията капитулира прѣдъ работницитѣ.*

Капище, *староб.* Езически, идолопоклонически храмъ.

Каподистрия (графъ *Ив. Ант.*). Русски и гръцки държавенъ дѣятель, род. въ 1776 на о-въ Корфу отъ едно семейство, което се прѣселило въ края на XIV-и вѣкъ отъ гр. Каподистрия (Истрия) на о-ва; убитъ въ Навплия въ 1831. К. се училъ по медицината въ падуаския университетъ (Италия), когато събитията, на които станѫло театръ отечеството му въ Наполеново врѣме го тласнѫли на политическата арена. Когато Ионическитѣ о-ви станѫли васална държава на Турция, подъ покровителството на Англия и Русия, отъ 1802 до 1807, К. управлявалъ сѫщеврѣменно отдѣлитѣ на вѫтрѣшнитѣ и вънкашнитѣ работи, на търговията и на мореплаването. Тилзитский договоръ, като замѣнилъ русското управление съ французско, К. минѫлъ на русска служба въ министерството на вънкашнитѣ дѣла, и показалъ голѣми способности (1809). Въ Вѣна като секретарь на русското посолство (1811), въ Швейцария като русски посланникъ (1813), когато сполучилъ въ посланието си да привлѣче швейцарската държава въ съѫза противъ Наполеона, найсетнѣ, като членъ на Вѣнския конгресъ въ 1815, К.-витѣ таланти му обезпечили едно бързо поприще. Въ 1816 той станѫлъ русски министръ на вънкашнитѣ дѣла и занимавалъ тая длъжность до 1822. Въ това врѣме се почнѫло гръцкото възстание. К., като грькъ, му съчувствувалъ, нъ, като дипломатъ и ржководитель на русската политика, накаралъ Русия да земе враждебно на Гърция положение. Ала скоро К.-вата роля станѫла много фалшива; Метернихъ интригувалъ противъ К., и той билъ принуденъ да отиде въ Швейцария въ безсроченъ отпускъ (оставката му се дала чакъ въ 1827). Още по-рано два пѫти отхвърлилъ той прѣдложението на Хетерията да се постави на челото ѝ (макаръ въ 1814 той самъ да основалъ Хетерията на филомузитѣ). К. и сега оставалъ зритель на борбата, като поддържалъ възстанницитѣ само съ пари и съ безсилно застѫпничество при европейскитѣ държави. На 11 апр. 1827 народното събрание въ Трезена избрало графъ К. за 7 години прѣдсѣдатель на Гърция. Популярностьта му испърво голѣма, не траяла много; въ 1829 дори и избухнѫли буни, които той сполучилъ да потѫпче само благодарение на русска помощь. Видѣло се, че Гърция не може да сѫществува като република. Когато между великитѣ сили се повели

прѣговори за избора на гръцки краль. К., съ официални и частни писма настоявалъ да се поиска мнѣнието на народа, което се изражавало въ подобни случаи чрѣзъ устата на членоветѣ на народното събрание, пробрани отъ прѣдсѣдателя; нъ К.-витѣ честолюбиви замисли не се увѣнчали съ сполука. Князъ Леополдъ Саксъ-Кобургски (отпослѣ белгийски краль) се отказалъ, не безъ влияние отъ К.-ва страна, отъ гръцката корона. Между К.-витѣ неприятеле, създадени отъ неговата политика, били семейството на Петробея (Мавромихали), тикнжтъ отъ него въ затвора. Петробеевий синъ и братъ, Георги и Константинъ Мавромихали, които живѣли въ Навплия подъ надзора на полицията, нападнжли К. на 9 окт. 1831 и го убили. Константинъ билъ на мѣстото прибитъ отъ народа, а Георги сполучилъ да се скрие въ домътъ на французската мисия, нъ билъ прѣдаденъ на властьта и наказанъ смъртно.

Капо-дистрия (Capo d' Istria). Пристанищенъ градъ въ Истрия, 15 килом. на югъ отъ Триестъ, въ единъ малъкъ скалистъ островъ, скаченъ чрѣзъ мостъ съ брѣга на материка; 10,700 жит. Търговия съ вино, маслинено масло, соль; риболовство. Хубава готическа църква. К. е носила въ римско врѣме името *Егида* и по-сетнѣ, въ византийско врѣме, името *Юстинианополисъ*. Още по-сетнѣ, тя станжла независима отъ Източната империя, и се учредила въ република; нъ въ 932, тя била втѣлесена въ Венецияната република, която нж направила гл. градъ на Венецияна Истрия, отдѣто и името ѝ *Caput Istriae*. Въ 1380, генуезцитѣ нж отнели на венецияницитѣ, които нж зели назадъ въ 1478. Въ 1797, тя станжла австрийска. Насел. на *капо-дистрийския окржъ*; 74,750 жит.

Капотъ, *фр.* Шинелъ.

Капралъ, *фр.* Унтеръ-офицерска степень въ нѣкои армии. *Малкий капралъ*, име дадено отъ франц. войски на Наполеона I.

Капрера. Италиянско островче на сѣв.-истокъ отъ Сардиния; 2,700 жит. Тоя о-въ доби извѣстность съ Гарибалдивото прѣбивание въ него.

Капри. О-въ при входа на Неаполитански заливъ, 30 килом. на югъ отъ Неаполъ; около 4,000 жит. Островътъ има двѣ села *Капри* и *Антикапри*. Той е забѣлѣжителенъ само като мѣсто, дѣто императоръ Тиберий прѣкаралъ послѣднитѣ си години въ развратъ. Още се виждатъ тамъ развалини отъ нѣколко палата, храмове, бани и др. построени за него.

Каприви (графъ *Георги Лео*). Германски генералъ, който въ 1890 съвсѣмъ ненадѣйно наслѣди кн. Бисмарка въ канцлерството на Германската империя; периодътъ на неговото канцлерство (1890—1894) е извѣстенъ подъ името *новъ курсъ*. Главната причина на Бисмарковото падане бѣше, че императорътъ (сегаш. герм. имп. Вилхелмъ II) не хранеше съчувствие къмъ самостоятелни люде; въ К. той намираше човѣкъ, при когото можеше да бжде *самъ канцлеръ на себе си*. Най-ближний поводъ за Бисмарковата оставка бѣше разногласието му съ императора по въпроситѣ отъ социалната политика. Бисмаркъ бѣше за рѣшителна борба съ социалъ-демокрацията, а императорътъ искаше прѣмирение съ неж. Отъ мѣркитѣ, които отличихж *новия курсъ*

нáй-важни бѣхж слѣднитѣ: — законътъ противъ социалъ-демокрацията не се поднови (1890); велфский фондъ, който служеше Бисмарку за подкупуване вѣстници, та затова бѣ и нареченъ фондъ на влѣчугитѣ (Reptilienfond), се повърнж на наслѣдницитѣ на хановерския краль Георгя (1892), а безотчетний фондъ на министерството на вънк. дѣла се увеличи съ 50,000 до 500,000 марки; паспортнитѣ стѣснения на прѣдѣла съ Франция се отмѣнихж (1892). Нáй-сетнѣ — и въ това нѣкои виждатъ главната К.-ва заслуга — сключихж се търговски договори съ Австрия (1891), Русия (1894) и други страни. Отъ едно стълкновение на К. съ министра Ейленбурга, яви се оставката и на двамата противници и К. биде замѣстенъ съ князъ Хохенлохе, и се оттегли въ частенъ животъ. Казвахж, че К. биде пожрътвуванъ отъ императора, защото опитътъ не бѣ отговорилъ на възгледитѣ на императора. К. е роденъ въ Берлинъ въ 1831. Той началствуваше 10-то военно тѣло въ Германия, когато биде повиканъ за канцлеръ. Въ 1883 бѣ управлявалъ адмиралството и бѣ показалъ организаторски талантъ.

Капризъ или **каприция** (лат. *капра,* коза; подразбира се капризиозностьта на това животно). Прищѣвка, скимнуване, безпричинна нередовность. — **Капризенъ.** Съ прищѣвки. — **Капризникъ.** Опя, който постжпя по прищѣвкитѣ си, както му скимне. — **Каприциозенъ.** Сжщото, каквото е капризенъ. — **Каприциозность.** По прищѣвки, своенравность, невървене по единъ редъ.

Капска колония. Английска колония на южния край на африканския материкъ. Простр. 573,000 чет. килом.; население 1,700,000 жит.

Земята е кръстосана съ планински бърда, отъ 40 до 150 килом. далечь отъ брѣговетѣ; тия планини носжтъ разни имена: Олифантъ (2,085 мет.), Цвартъ-Бергъ (2,200 мет.), Найвелдъ (2,738 мет.), Дракенбергъ (3,400 мет.). Климатътъ, мекъ и здравъ, прилича много на климата на срѣдиземноморскитѣ страни. Зимата, дъждовното врѣме прѣзъ годината, има температура отъ 3° до 12°; лѣтото, сухото врѣме прѣзъ годината, — отъ 15° до 25°. Въ вжтрѣшностьта на страната, токоречи рѣдко вали дъждъ и се срѣщатъ пространни пустини. Прибрѣжнитѣ рѣки сж многобройни; нáй-голѣмата рѣка е Оранжъ. Изобщо брѣговетѣ сж скалисти, съ заливъ Св. Елена, носъ Добра Надежда [*сар* и *саре* = носъ, отдѣто и името на колонията], Фалски заливъ, Иглени носъ (нáй-южний край на Африка) и др. Растителностьта, твърдѣ бѣдна по високитѣ плата, е напротивъ раскошна въ приморскитѣ земи, дѣто растжтъ житни произведения, лозата, всичкитѣ дървеса на срѣдиземноморскитѣ земи и нѣкои видове отъ тропическитѣ растения.

Коренниятѣ жители на сегашната *К. кол.* били хотентоти на зап. и кафри отъ племето банту на ист. Португалцитѣ били първитѣ европейци, които излѣзли на сухо въ тая земя, въ XVI-и вѣкъ; нъ погълнжти отъ прѣдприятията си въ Азия, тѣхнитѣ колонизаторски опити останжли безплодни, и мѣстото било свободно, когато холандцитѣ се настанили тамъ и основали Капщатъ. Смѣсени съ французски хюгноти, които се прѣселили тамъ слѣдъ отмѣне-

ението на папския указъ. тѣ съставили силното племе боеретѣ, което е вѣроятно още най-многобройното въ страната, въпрѣки исходътъ му въ Оранската свободна държава, побуденъ отъ въпроса за робетѣ. Слѣдъ боеретѣ по численость първѫтъ англичанетѣ. На кафрскитѣ прѣдѣли има доста германци. Отъ африкан. племена има малко хотентоти и голѣмо число кафри. Въ Капщатъ и околностьта му, и въ градоветѣ по источн. крайбрѣжие, има много малайци.

Първата колонизация е била чисто земедѣлческа, понеже боеретѣ сѫ скотовъдци. Англичанетѣ сѫ увеличили скотовъдството и особено лозарството. Вълна, кожи, кости, жито, тютюнъ, кафе, вино, сухи овощия се изнасятъ въ голѣмо количество. Отъ ископаемитѣ богатства има диаманти, злато, мѣдь, открити само въ 1867; нъ рудата, която най-много е обогатила колонията, е мѣдьта. За разработването на това богатство сѫ направени пѫтища, желѣзници и телеграфи. Родили сѫ се голѣми градове, като Капщатъ, Кимбѫрли, Портъ-Елизабетъ и др.

Колонията се управлява отъ единъ управитель, назначенъ отъ английската царица, подпомаганъ отъ 5-ма министри. Законодателната власть принадлежи на двѣ изборни камари, горна и долна; горната състои отъ 22 члена, а долната отъ 79.

Капсулъ, *лат.* Евза (на *патронъ*).

Каптенармусъ, *лат.* Унтеръофицеръ, който завежда въ една рота всичкитѣ военни вещи и върши работитѣ по обмундирването и продоволствието.

Капуа. Италиянски градъ, на лѣвия брѣгъ на Волтурно, 12 килом. на сѣв.-зап. отъ Казерта и 25 килом. на сѣв. отъ Неаполъ; 13,000 жит. Силна крѣпость. Архиепископия; многобройни църкви. Градътъ е съграденъ на развалинитѣ на стара Капуа отъ ломбардцитѣ въ 856. Французетѣ го прѣзели въ 1799 и въ 1806. — Стара Капуа е била най-голѣмий градъ на стара Кампания; тоя градъ е сѫществувалъ още въ 423 прѣди Р. Х.

Капу-кехая, *тур.* Настойникъ или агентъ, който прѣдставлява прѣдъ Портата (турското министерство) нѣкоя привилегирована турска область или нѣкое самостоятелно духовно учреждение, като патриаршия, екзархия и др. т.

Капуцини. Римо-католически галугере, които носѭтъ капушони или качулки и ходѭтъ боси съ сандали. — **Капуцинки.** Римо-католически калугерки, които слѣдватъ правилата на капуцинския орденъ.

Капушонъ, *лат.* Широка шапка съ коническа форма, качулка.

Капщатъ. Гл. градъ на Капска колония, на Атлантически океанъ, 50 килом. на сѣв. отъ носъ Добра Надежда, при политѣ на връхъ Трапеза (1,100 мет.) и Лъвова Глава; 83,718 жит. Правилно построенъ градъ: прави улици, които се прѣсичатъ на прави жгли; гиздави сгради. Обширно пристанище. Добра крѣпость; арсеналъ; корабостроителници. — Сѣдалище на управл. на колонията; университетъ; библиотека, музей, обсерватория, ботаническа градина. — Многобройни индустриални заведения. Главно срѣдоточие на търговията на колонията. — Римокатолическа църква, протестантски църкви отъ разни исповѣдания, еврейска синагога и мохамеданска джамия [малайското население е мохамедан-

ско]. — Тоя градъ е основанъ отъ холандцитѣ, въ 1650; англичанетѣ го зели отъ тѣхъ въ 1795; върнжли имъ го по Амиенския договоръ (1802); зели го изново въ 1806, и отъ тогава е билъ все въ тѣхни ржцѣ.

Капъ-Бретонъ. Островъ въ сѣверна Америка, въ Атлантически океанъ, близу до устието на Св. Лаврентия, на сѣв.-ист. отъ Нова-Шкоция, отъ която зависи политически; простр. около 8,000 чет. килом.; насел. 84,600 жит. Гл. градове *Сидни* и *Луисбургъ*, съ добри естествени пристанища. Влаженъ, нъ здравъ климатъ; богати пасбища и прѣвъсходно градиво. Важно ископаемо богатство (каменни вжглища, желѣзо, мѣдь) и обилно риболовство покрай брѣговетѣ.

Капъ-Кодъ. Полуостровъ въ Съединенитѣ Държави (Масачжзетсъ), на Атлантически океанъ. Той е една ивица земя, 105 килом. надлъжъ и 12 килом. на́й-голѣма широч. К.-К. е нареченъ така, по причина на многото моруни (на англ. *cod*, моруна), които срѣщнжлъ тамъ морякътъ, който го открилъ въ 1602. Единъ телеграфъ прѣзъ океана, отворенъ въ 1898, свръзва Хавръ въ Франция съ К.-К.

Капъ-Хайтски. Градъ на република Хайти, въ о-въ Санъ-Доминго (Антилитѣ), на сѣверния брѣгъ на о-ва; 36,000 жит. Градъ построенъ по планъ, който е упазилъ нѣколко паметника отъ врѣмето, когато е билъ сѣдалище на управл. на франц. колония Санъ-Доминго. Гл. градъ на една отъ петьтѣ области, които съставятъ република Хайти.

Кара. Рѣка въ Русия, тече по прѣдѣла между Европа и Азия, извира отъ Уралскитѣ планини; 170 килом.

Карабиди, *гр.* (соб. зн. *бръмбаровидни).* Членести бубулечки, по́-вечето отъ които живѣжтъ само на земята. Въ умѣрения поясъ сж твърдѣ изобилни. Изобщо тѣ сж безвредни; ала ларвата на *сеидбения разривачъ*, противъ всичкитѣ свойства на карабидитѣ, пожжда коренетѣ на сѣидбитѣ.

Карабина, *фр.* Кжса пушка, която се употрѣбява особено въ кавалерията. — **Карабинери.** Конна, а въ нѣкои държави пѣша войска, която е добила името си отъ карабинитѣ, съ които е била въоржжена.

Каравелисти. Още въ първото Велико Народно Събрание — Учредителното — депутатитѣ се раздѣлихж по началата, които се стремяхж да прокаратъ въ конституцията, на *консерватори* и *либерали.* Консерваторитѣ, на чело съ Начевича, Грекова и Стоилова, удобряваxж изобщо русския проектъ на конституция — цензово гласоподаване и двоекамарна система. Тѣ мислѣхж, че народъ, който излиза отъ вѣковно робство, трѣбва постепенно да навикне да упражнява правата си на свободенъ народъ. Това по тѣхната идея щѣше да се постигне като се ограничаше въ началото избирателното право и като се учредяхж двѣ камари, които щѣхж да се контролиратъ една друга. Либералитѣ, на чело съ П. Каравелова (избранъ за подпрѣдсѣдатель), Д. Цанкова, П. Р. Славейкова и Ст. Стамболова, искахж всеобщо гласоподаване и еднокамарна система. Тѣ мислѣхж, че тогава бѣше врѣмето да се обезпечи напълно свободата на народа и че наший народъ е на дѣло и по естество де-

мократически. та би било вредително потепърва да се създава у насъ аристокрация, каквото би било слѣдствието ако се установѣше горна камара. Друга главна точка, по която бѣхѫ раздѣлени двѣтѣ новопоявили се партии се отнасяше до свободата на печата. Либералнитѣ начала зехѫ връхъ въ събранието. Нъ борбата между двѣтѣ партии отъ тогава продължаваше; тя станѫ и по́силна, когато князъ Александръ състави първото си министерство отъ консервативната партия (окт. 1879), та либералитѣ станѫхѫ опозиция. Прѣзъ марта 1880 на властьта бидохѫ повикани либералитѣ; Д. Цанковъ станѫ министръ-прѣдсѣдатель и министръ на вѫтрѣш. дѣла, а П. Каравеловъ доби портфейла на финансить; прѣзъ ноем. сѫщата година, Д. Цанковъ, компрометиранъ по Дунавския въпросъ, се оттегли и министръ-прѣдсѣдателството пое П. Каравеловъ.

Откакъ опита да управлява и съ консерваторитѣ и съ либералитѣ, князъ Александръ единъ день (27 апр. 1881) изненада страната съ прѣвратъ; той свали Каравелова и обяви желанието си да направи новъ опитъ по управлението, като поиска просто да сюспендира конституцията, нито по́вече, нито по́-малко. Подпомаганъ отъ консервативната партия и отъ генералъ Ернрота (русски генералъ, тогава български военен министръ), той сполучи да истръгне отъ народа пълномощие да управлява самовластно.

Новийтъ опитъ не излѣзе сполучливъ. Народътъ продължаваше да се вълнува и да иска правата си. Освѣнь това, русскитѣ генерали (Соболевъ, Каулбарсъ), повикани за министри въ България, дотегнѫхѫ на събратията си въ кабинета, консерваторитѣ, па и на княза. Като слѣдствие на всичко това, Д. Цанковъ биде повиканъ отъ заточението си въ Вратца и въ споразумѣние съ водителетѣ на консервативната партия състави новъ кабинетъ. Страната ликуваше, защото конституцията се възстановяваше. Въ сѫщото врѣме въ София се прибрахѫ отъ самозаточението си въ Пловдивъ, отъ дѣто до тогава енергично агитирахѫ противъ пълномощенския режимъ въ България, и П. Каравеловъ, и П. Р. Славейковъ. Ала скоро се разбра, че Д. Цанковъ въ сговора си съ консервативнитѣ водителе бѣше се съгласилъ да се направѭтъ нѣкои измѣнения въ конституцията. Тогава една часть отъ либералитѣ се отказахѫ отъ Д. Цанковото водителство и минѫхѫ подъ водителството на П. Каравелова; тия сѫ, които се нарекохѫ *каравелисти*. Едни отъ по́-дѣятелнитѣ членове на тая партия тогава бѣхѫ Ст. Стамболовъ, Захарий Стояновъ, Д. Петковъ и Д. Ризовъ. Слѣдъ съединението къмъ неѭ се присъединихѫ и източно-румелийскитѣ казионни (виж. тая дума), на чело съ Тончева, К. Калчева, Д-ръ Странски и др.

Каравелиститѣ скоро дойдохѫ на властьта. Слѣдъ новитѣ избори, направени отъ Д. Цанкова, П. Каравеловъ, който стоеше за търновската конституция непокѫтнѫта, доби довѣрието на камарата (1884), и състави новъ кабинетъ. На́й-важнитѣ събития, които станѫхѫ прѣзъ управлението на Каравелиститѣ, бѣхѫ съединението и сръбско-българската война. За отношението на каравелиститѣ

къмъ тия двѣ събития, както и къмъ прѣврата отъ 9 авг. (1886), който ги свали отъ властьта виж. *Каравеловъ II.)*. Още прѣди прѣврата, източно-румелийскитѣ избори, въ които князъ Александръ се яви като агитаторъ въ К.-ва полза, и покупката на русе-варненската желѣзница, която прѣдставяхѫ като несгодна за хазната, бѣхѫ расклатили К.-вото положение. Освѣнь това, на реда съ другитѣ опозиционни партии и фракции среща К. излѣзе и Радославовата либерална група.

Слѣдъ 9-и августъ на́дали друга партия у насъ е теглила толкова, колкото каравелистката: самъ Каравеловъ биде хвърленъ съ години въ затвора, бѣде́нъ въ кроежи да трепе княза, да повдига династически въпросъ и др. Каравелиститѣ, чрѣзъ органи си *Знаме*, сега Прѣпорецъ, проповѣдватъ двѣ начала: народний суверенитетъ на висотата му и икономии въ държавата. На́й-новото име на тая партия е *демократи*.

Каравеловъ *(Любенъ)*. Български родолюбецъ, наслѣдникътъ на Раковски въ борбата среща Турция и на́й-личний прѣдставитель и ржководитель на бунтовната партия за освобождението ни отъ турското иго, публицистъ, белетристъ, поетъ, критикъ и педагогъ, чиито съчинения създадохѫ епоха у насъ. К., роденъ въ Копривщица въ 1837, починѫ въ Русе въ 1878. Той се училъ първенъ, до 18-годишна възрасть, въ родното си мѣсто, а послѣ около 2 години въ Пловдивъ, дѣто учителствувалъ извѣстний старъ учитель и книжовникъ Найденъ Геровъ. Слѣдъ това, заедно съ баща си [баща му билъ бегликчия, и копривщенскитѣ бегликчии били първи въ онова врѣме: отъ тѣхъ треперяли и аги, и мюдюре, и мютесарифи, и валии] посѣтилъ много градове въ България, Македония и Сърбия. Въ врѣме на обиколката той, буенъ и пѫргавъ, билъ сербезъ бегликчия, носилъ шалъ на главата си, билъ съ чепкенъ, съ чифте кубуре и съ бегликчийски атъ. Въ сѫщото врѣме, като помагалъ на баща си, той събиралъ пѣсни, гатанки и пословици и изучвалъ по тънко живота на българския народъ въ всичкитѣ негови нрави и обичаи; и по́-вече му теглило сърдце за наука, отколкото за бегликчиликъ. На́й-послѣ, слѣдъ кръмската война, отишелъ въ Русия, съ цѣль да постѫпи въ нѣкое военно училище; нъ когато стигнѫлъ въ Москва (прѣзъ авг. 1858) промѣнилъ мисъльта си, та постѫпилъ въ московския университетъ като слушатель по филологията. Въ Москва живѣлъ деветь години и прѣзъ това врѣме по́-вече се занимавалъ самъ; казватъ, че прѣди да остави Москва, той знаялъ на пръсте Бѣлински, Гоголя, Чернишевски, Александра Герцена, Добролюбова, Писарева и др.

Първитѣ си литературни опити К. почнѫлъ още като студентъ. На́й-напрѣдъ се явилъ съ нѣколко хубави статии, на́й-забѣлѣжителната *Словѣнетѣ въ Австрия*, въ спис. *Братски Трудъ*, което се редактирало и издавало отъ московскитѣ студенти. Въ 1861, съ помощьта на Словѣнския благотворителенъ комитетъ излѣзлъ на свѣтъ доста сериозний неговъ трудъ: *Памятники народнаго быта болгаръ*, въ който сѫ вмѣстени много наши пословици, сказания, пѣсни и описание на праздницитѣ. Слѣдъ това, К. продъл-

жавалъ да пише изъ народния ни животъ въ разни русски списания (или-много въ *Библіограф. записки*, *Русскій Вѣстникъ* и *Петербург. Вѣдомости*), и съ малкото пари, които добивалъ за труда си, поддържалъ и себе си, и брата си Петка.

Въ 1867 К. оставилъ Москва и отишелъ въ Бѣлградъ, отъ дѣто мислилъ да работи отъ по́-близу на политическото поле, още по́-вече като се вдъхнувалъ отъ мисълта, че сърбетѣ и българетѣ иматъ еднакви интереси, та трѣбва да работѭтъ задружно. Въ Сърбия К. въ една година научилъ не само да говори свободно, а и да пише на сръбски: той е написалъ на сръбски между друго, повѣсти: *Е ли крива судбина?* и *Из мртвог дома*, книжовни произведения, които въ сръбската литература стоѭтъ, по чистотата на езика и увлѣкателностьта на слога, на една висота.

Въ Сърбия К. се сдружилъ съ Раковски (вж. *Върховно, народно.... началство)*, и ималъ тѣсно сношение съ мнозина по́-видни членове отъ Кара-Георгиевата партия, отъ които нѣкои били въ роднински свръски съ него отъ къмъ сѫпрѫгата му Наталия, сръбкиня; затова слѣдъ убийството на сръбския князъ Михаила, той билъ обвиненъ като съучастникъ въ това убийство, и унгарскитѣ власти въ Пеща го затворили и не го пусн̑ли доклѣ не се доказала неговата невиновность. Слѣдъ освобождението си отъ затвора, дѣто се намиралъ 6 мѣсеца, той отишелъ въ Букурещъ. Въ това врѣме умрѣлъ Раковски (1868) и въ срѣдата на българската бунтовна емиграция се усѣтила голѣма празнина. К. достойно замѣстилъ генерала на хѫшоветѣ. Опитътъ билъ показалъ, че отдѣлнитѣ въоружени чети, като Тотевата, Хаджи Димитровата и Панайотовата, не достигатъ голѣми слѣдствия, та К. измѣнилъ тактиката на бунтовническата пропаганда: устрояването на «горскитѣ чети», той замѣнилъ съ устрояването на *тайни, мѣстни, бунтовни комитети* въ България, Румѫния и Сърбия, които да се турѭтъ подъ рѫководителството на единъ централенъ комитетъ. За испълнението на тоя планъ той се поставилъ на чело на единъ български таенъ централенъ бунтовенъ комитетъ въ румѫнската столица, заобиколенъ отъ Левски, Ботева, Стамболова, Волова и др. Въ сѫщото врѣме, той почнѫ редактирането и издаването на вѣст. *Свобода* [първий брой на тоя вѣстникъ е отъ 7-и ноемврия 1869], на който цѣльта бѣше да буди народния духъ у българетѣ и да ги учи какъ да придобиѭтъ свободата и политическата си независимость. По неговото мнѣние, българский народъ трѣбваше да извоюва независимостьта си самъ, съ своитѣ си сили, безъ да гледа на ничия чужда помощь. «Който търси свобода, той трѣбва самъ да си ѭ спечели», говореше той. За това българетѣ трѣбваше да се организиратъ отвѫтрѣ за всеобщо възстание, и щомъ се яви благоприятна минута, да се подигнѫтъ. Естествени съѭзници на България той считаше Сърбия и Румѫния, та поддържаше, че ние трѣбва да се споразумѣемъ съ тѣхъ, та да съставимъ една «балканска федерация», и да си отнемемъ отъ общия врагъ всѣкой своето. Неговитѣ възгледи, че българетѣ иматъ у себе си силата

да отхвърлѭтъ турското иго, сподѣляше и Ботевъ; нъ той не намираше, че е възможно да се сдружимъ съ «традиционно ненавистния» гръкъ и съ побѣснѣлия за «умрѣли народни глупости» сърбинъ. Цѣли четире години К. даваше изражение на своето мощно слово прѣзъ *Свобода*, която по́сетнѣ прѣименува на *Независимость*, и прѣзъ това врѣме около него се въртѣхѫ всичкитѣ агитатори, които се наричахѫ *апостоли* и всѫдѣ въ България се образувахѫ клонове отъ българския централенъ бунтовенъ комитетъ въ Букурещъ. Нъ самоубийството на Кѫнчева, обѣсването на Левски, Софийското и Хасковското приключение, всичко това накара К. да се разочаровае отъ тия свои любими комитети, та да се откаже доброволно отъ комитетското дѣло. Ботевъ, като по́-новъ и по́-буенъ, застѫпи неговото мѣсто (виж. *Комитетъ* . . . .); а той подкачи да редактира спис. *Знание* (1875). Въ врѣме на сръбско-турската война той билъ прѣдводитель на една чета. Въ 1877, прѣзъ русско-турската война, той се прибра въ България, прѣнесе печатницата си въ Търново и почнѫ изново издаването на *Знание*, а послѣ се прѣмѣсти въ Русе, дѣто прѣзъ зимата смъртьта турнѫ край на неговия животъ, пъленъ само съ мѫки, борби и страдания. Той починѫ отъ гѫдна болесть.

Като белетристъ, К. е написалъ прѣвъсходни повѣсти, които изобщо прѣдставляватъ вѣрни и живи картини изъ народния ни животъ. На́й-забѣлѣжителнитѣ сѫ: *Българетъ отъ старо врѣме*, *Неда*, *Воевода*, *На чуждъ гробъ безъ сълзи плачѫтъ*, *Танчо*, *Нешо*, *Три картини отъ българския животъ*, *Маминото дѣтенце*, *Турски паша*. Освѣнъ оригиналнитѣ си повѣсти, той е прѣвелъ отъ русски романа на А. Пушкина *Капитанската дъщеря* и два хубави расказа отъ Марка Вовчка: *Горпина* и *Данила Гучъ*.

Той е написалъ или прѣвелъ и издалъ още нѣколко книжки съ научно въспитателно съдържание: *Дѣтска библиотека* (1872—73); *Раскази за староврѣменнитѣ хора* (1873—74); *Кирилъ и Методий*, български просвѣтители (1875); *Соколъ*, първа книга отъ единъ видъ христоматия (1885). Като критикъ, той шибаше немилостиво всичко, което бѣше произведение на подлость, шарлатанство и прѣдателство, па и всичко, което не бѣше съгласно съ неговитѣ възгледи.

Като поетъ К. обръщаше по́вече внимание на мисъльта, па и тя по́-вечето пѫти е просто едно впечатление, отколкото на формата; правилностьта на ритмата за него толкова не важеше. Стихотворенията му сѫ пълни съ лиризмъ. По́-вечето отъ тѣхъ сѫ политически сатири. Изобщо тѣ сѫ написани по подражание на народнитѣ ни пѣсни. Между тѣхъ се мѣркатъ заеми отъ Шевченко, Хайне и Крилова. По обработката на мислитѣ и поетичностьта на формата К-вата поезия отстѫпя много на Ботевата. За на́й-хубаво К-лово творение въ стихове минува пѣсеньта «Хубава си, моя горо». Отъ одитѣ му личи на́й-много неговата «Пѣсень на Раковски».

Нѣкои отъ К-витѣ съчинения сѫ издадени подъ редакцията на Захария Стоянова въ 8 тома (1887 — 88). Една биография на К., очеркъ на неговия животъ и

книжовна дѣятелность, написана отъ С. С. Бобчева, е напечатана въ спис. *Наука* (Пловдивъ, год. I. кн. I и II). Друго биографическо описание на К. е Зах. Стояновото, именно *Чърти отъ живота и списателската дѣятелность на Л. С. Каравелова* (Пловдивъ, 1883). Една критическа студия, подъ заглавие *Любенъ Каравеловъ*, се намира въ спис. *Денница* (София, 1890—91).

Каравеловъ *(Петко)*. Български държавникъ и публицистъ, по́младъ братъ на Любена К., род. въ Копривщица прѣзъ 1845 год. Първенъ се училъ въ родното си мѣсто, а послѣ, благодарение на брата му, въ Москва, дѣто свършилъ юридическитѣ науки въ 1870 и слѣдвалъ една година филологическия факултетъ. Прѣзъ прѣбиванието си въ Русия прѣдавалъ уроци въ частни училища, а по́-сетнѣ билъ волнонаеменъ учитель въ едно юнкерско училище; освѣнъ това, давалъ скаски отъ философията на любителе, които му плащали богато. По причина на братовото си име, К. не смѣялъ да се върне въ България до освобождението ѝ. Въ врѣме на русската окупация, биде назначенъ вице-губернаторъ въ Видинъ. Въ първото велико народно събрание въ Търново, на което бѣше подпрѣдсѣдатель, зе голѣмо участие въ изработването на конституцията. Той бѣше противенъ на прѣдложения отъ русското правителство проектъ за конституцията и рѣшителенъ партизанинъ на всеобщото гласоподаване и еднокамарната система. По́-сетнѣ бѣше прѣдсѣдатель на първото обикновено народно събрание, което се растури, па и на другото слѣдъ него. Въ първото либерално министерство станж министъръ на финанситѣ, а слѣдъ подаването оставката на Д. Цанкова [Ц. бѣше тогава прѣдсѣдатель], минж на прѣдсѣдателството, като задържа портфейла на мин. на финанситѣ и управл. на мин. на правосѫдието. Слѣдъ прѣврата на 27 апр. 1881, когато князъ Александръ свали К. и закнязува пълномощенски (виж. *Батемберъ)*, К. отиде въ Пловдивъ, дѣто станж учитель, а по́-сетнѣ и кметъ на тоя градъ. Прѣзъ 1883, когато князътъ възстанови конституцията и Д. Цанковъ образува кабинета, той се завърнж въ София. Народното събрание въ Търново, свикано слѣдъ нови избори (1884) го избра прѣдсѣдатель. К., на чело на една часть отъ либералната партия, бѣше се обявилъ противъ водителя на тая партия Д. Цанкова, за когото се вѣрваше че, по споразумѣние съ консервативната партия, тъкми да направи измѣнения въ конституцията. Прѣдъ довѣрието, дадено на г-на К. отъ народното събрание, г-нъ Цанковъ се оттегли отъ властьта и К. състави новъ кабинетъ, та станж изново министъръ прѣдсѣдатель и министъръ на финанситѣ.

Прѣзъ това К.-во министерствуване въ България станжхж сѫдбоносни събития: съединението, сръбско-българската война и князъ Александровото насилствено отстранение отъ българския прѣстолъ. Съединението — *пловдивский прѣвратъ* — станж безъ неговото знание; нъ той се яви защитникъ на народното дѣло и залѣгнж, та «България доби яйцето, ако и безъ черупката» (виж. *Съединение)*. Българската сполука въ сърбско-българската война се

длъжи донѣйдѣ на К., чиято финансова политика се свождаше къмъ пестовность въ управлението, та когато Сърбия ни обяви войната, въ държавното съкровище имаше спестени милиони левове. К.-вата роля въ прѣврата отъ 9-и августъ — князъ Александровото изгнание — не е напълно изяснена. К.-витѣ противници поддържатъ, че К. е билъ участникъ въ заговора (виж. *Августъ 9-и*); К. отрича всѣко участие въ него.

Слѣдъ *9 августъ* К. биде назначенъ регентъ [другитѣ регенти бѣхж *Стамболовъ*, като прѣдсѣдатель, и *Муткуровъ*], нъ слѣдъ кжсо врѣме си даде оставката. Прѣзъ 1891 биде арестуванъ и военний сждъ го осжди на 5-годишенъ затворъ по дѣлото за убийството на министра Бѣлчева. Обвиняваше се въ интелектуално съучастничество въ единъ заговоръ противъ князъ Фердинанда. Още прѣдъ самия сждъ се доказа, че нѣкои отъ показанията на свидѣтеля противъ него, единъ несъвършенолѣтенъ момъкъ, бѣхж лъжливи. Отъ затвора се освободи слѣдъ 3 ½ години, по силата на едно рѣшение гласувано отъ VIII-то обикновено народно събрание въ първата му сесия.

К.-вата лична честность е една чърта, която никой никога не е успорявалъ. Прѣзъ властуването си той нищо не сполучи да спастри, та прѣзъ злочеститѣ врѣмена семейството му се поддържаше само отъ скудната заплата на сжпржгата му, учителка*). К. напрѣдъ числѣхж за австрофилъ, а сега за русофилъ; приятелетѣ му казватъ, че той е отъ ония българе, които не могжтъ да сж слѣпо привързани на никоя чужда държава.

К. е писалъ въ, или вджхнувалъ писателетѣ на, разни вѣстници: *Цѣлокупна България* (Търново, по-сетнѣ София, 1879), *Независимость* (София, 1880-81), *Независимость* (Пловдивъ, 1881-82), *Търновска Конституция* (София, 1874-87). Неговъ политически органъ бѣ до скоро в. *Знаме*, а сега е *Прѣпорецъ*, който се издава въ София отъ 1894. Отъ К. има въ Пловдивското списание *Наука* (год. 1881) една дълга статия, озаглавена *Българската конституция и прѣдлагаемитѣ въ нежж промѣнения отъ консервативната партия*. Подъ неговата редакция почнж да излиза софийското списание *Библиотека Св. Климентъ*.

Карагенъ. Цѣръ противъ гръднитѣ болести, който се добива отъ сѣверно-морския водораслъ *chondrus crispus*.

Кара-Георги, спр. *Черни-Георги*. Прѣдводительтъ на сърбетѣ въ борбитѣ имъ за освобождение отъ турското иго, род. кждѣ 1770. въ околностьта на Бѣлградъ, билъ войникъ въ австрийската войска (1787), влѣзлъ въ една хайдушка чета, която гонила турцитѣ, и

*) Г-жа *Екатерина П. К.-ва* е не само отъ много години посветена на учителското звание, а има и книжовна дѣятелность, рѣдко явление у нашия женски полъ. На нейното знание и трудолюбие се дължатъ слѣднитѣ прѣводи: *Елементарни уроци по дедуктивна Логика* отъ Ст. Джевонса и *Гръцка литература* отъ Р. К. Джеба (тия прѣводи сж направени по английскитѣ издания на книгитѣ), и *Българска държава* (436 стр. + 6 стр. прѣдговоръ отъ съчинителя), 1-та часть отъ Д-ръ Иречковото съчинение *Княжество България* (тоя прѣводъ е направенъ по нѣмското издание на съчинението). Г-жа К.-ва е родомъ отъ Русе и притежава русско образование.

послѣ станжлъ свинарски търговецъ. Въ 1804, когато яничаретѣ, истински господаре на Сърбия, ограбили кжщата му, К.-Г. подигнжлъ населението срещу тѣхъ; храбростьта му и сполукитѣ му скоро стигнжли до ушитѣ на султанъ Селима. Султанътъ удобрилъ поведението на сърбетѣ спрѣмо яничаретѣ, които били изклани. Нъ побѣдителетѣ, насрѫдчени отъ Русия, поискали да обезпечжтъ независимостьта си, прѣзели шабацската крѣпость, отблъснжли босненския и шкодренския паши, испратени срещу тѣхъ, а послѣ прѣзели и Бѣлградъ (1806). Слѣдъ тия сръбски сполуки, султанътъ сключилъ съ сърбетѣ миръ (26 юн. 1808) и припозналъ К.-Г. за сръбски князъ. Французското нахлуване въ Русия въ 1812 насрѫдчило Турция; военнитѣ дѣйствия между турцитѣ и сърбетѣ се почнжли изново; турцитѣ надвили и К.-Г. билъ принуденъ да бѣга въ Русия, а слѣдъ това въ Австрия. Между това Сърбия придобила независимостьта си подъ прѣводителството на Милоша Обрѣновича. Въ 1817, К.-Г. се върнжлъ въ Сърбия, нъ билъ убитъ, казватъ по подстрѣкателството на князъ Милоша. Името на първия освободитель на Сърбия е останжло на приличната честь у сърбетѣ, и синътъ му, Александръ Карагеоргевичъ, въ 1842 истикалъ отъ сръбския прѣстолъ Милошъ Обрѣновичовия синъ Михаила, ала въ 1858 Михаилъ изново билъ повиканъ на прѣстола. Синъ на Александра Карагеоргевича е Георги Карагеоргевичъ, сегашний претендентъ на сръбския прѣстолъ.

Карагуи. Птица отъ грабливитѣ, голѣма колкото гургулицата; съ пепелява перошина, отдолу червеникава.

Караджата *(Стефанъ)*. Славенъ български воевода, който паднж геройски въ борба за освобождението на България отъ турското иго. К. билъ роденъ въ с. Ичме (кжзжлъ-агачска околия), въ 1842 г. Когато билъ на 6 години, родителетѣ му [баща му билъ земедѣлецъ], неизвѣстно по какви причини, се прѣселили съ челядьта си въ Добруджа, именно въ тулченскитѣ села; най-сетнѣ семейството се заселило въ Тулча (1854). К., който се билъ училъ по селата, продължилъ учението си на български и на гръцки въ тулченското училище. Кога станжлъ на 15 години, единъ неговъ зеть го зелъ на бакалския си дюкянъ. Стефанъ билъ отличенъ борецъ и доклѣ се борилъ съ врътницитѣ си, захванжлъ да мѣри силитѣ си и съ истински пехлеване. Расказватъ, че на единъ Великдень, когато на мегдана въ Тулча били събрани пехлеванетѣ да се борѭтъ, на редътъ имъ билъ и Стефанъ; за пръвъ пѫть той пожънжлъ славата публично. Пехлеванетѣ били турци, българе и цигане; Стефанъ надвилъ на всичкитѣ. Оставало да се бори на утрѣшния день само съ единъ прочутъ борецъ турчинъ, на име Плясата, комуто сжщо надвилъ. Паднжлий великъ борецъ му се заканилъ да го убие за унижението, което му нанеслъ, и Стефанъ прѣдумалъ зетя си да му извади тескере, та да отиде да работи табакжкъ въ Румжния.

Въ тая земя К. пристигнжлъ тъкмо когато Раковски си дерелъ гърлото да вика, че турский ятаганъ не е отъ провидѣнието; въ 1862 той се намиралъ въ легията

на великия българинъ и при бомбардирането на Бѣлградъ очудилъ съ юначеството си всѣкого; прѣзъ 1864 год. той ходилъ съ една чета хжшове изъ балканитѣ, дѣто си спечелилъ и името *Караджата*. За това негово име сжществува тоя анекдотъ: веднжшъ въ 1865, когато билъ съ дружината си въ сливенската планина *Вратникътъ*, заминувало едно заптие на конь съ пѣсни; другаретѣ му пратили него да го сплаши и да му каже, че планината е хжшовска, а не негова, та тука се не пѣе. Той като го застигнжлъ, мѣтнжлъ се на коня му неусѣтно, стиснжлъ му ржцѣтѣ, обезоржжилъ го и послѣ го пуснжлъ свободно да си иде. Когато се върнжлъ при другаретѣ си, всички захванжли да му викатъ: ти, Стефане, се мѣташъ като караджа, сир. сърна. Отъ тогава той билъ извѣстенъ между хжшоветѣ съ името К.

Прѣзъ 1866, когато Румжния, слѣдъ испжждането на Куза, се бояла отъ турска окупация и Раковски, по желанието на Братиано, се обѣщалъ да събере 10—20,000 българе волентири, за воевода на тая войска се опрѣдѣлилъ К. Въ 1868, около началото на юлия, К. и Хаджи Димитръ се прѣнесли, съ 124 бунтовници, подъ командата на двамата, на българския брѣгъ при село Варданъ и навлѣзли въ България. Слѣдъ нѣколко сбивания съ войска и съ потери отъ башибозуци и черкезе, К. на 9-и юлия паднж раненъ въ турски ржцѣ въ мѣстото Канлж-дере около Вишовградъ, отдѣто биде закаранъ въ бръчка въ Търново, и отъ тамъ въ Русе. Той умрѣ на 21 сжщ. м. въ единъ каушъ отъ ранитѣ си. Българскитѣ пѣсни въспѣватъ юначеството му. Кратъкъ биографически очеркъ за К. има въ кн. *Сборецъ изъ живота на български по́-отлични мжже* отъ Г. П. Русески (Ст.-Загора, 1887); нѣкои отъ неговитѣ подвизи се описватъ въ кн. *Четитѣ въ България на Фил.-Тотя, Хаджи Димитра и Ст. Караджата (1867 — 1868)* отъ З. Стоянова (Пловдивъ, 1885).

Караджа-дагъ (Сърнена-планина). Старо-загорска Срѣдна-гора, простира се отъ Тунджа до Стрѣма. Въ на́й-източната си часть е тѣсна и ниска, въ срѣдната — е тѣсна и висока, а въ западната — е на́й-висока и на́й-широка, съ личенъ връхъ *Черни връхъ*, на юго-ист. отъ Калоферъ. Срѣдната височина на планината достига до 915 метра, нъ нѣкои отдѣлни върхове (Черни връхъ и др.) достигатъ височина отъ 1100 до 1449 мет. (между села Аджаръ, Рахманлие и Турия). Сѣверний склонъ на планината е стръменъ и гористъ, а южний — наведенъ и по́-вечето голъ.

Караиби. Име на нѣкогашни човѣкоядни племена въ Антилскитѣ о-ви.

Караибско море. Часть отъ Атлантически океанъ между Антилитѣ и срѣдна Америка.

Караими, *евр.* (отъ *кора*, писане). Еврейска секта, която приема само писанията на Ветхия Завѣтъ и отхвърля Талмуда, който съдържа прѣданията на раввинитѣ.

Карайти, сир. *привърженици на текста*. Еврейска секта, която не вѣрва въ равинскитѣ прѣдания, отхвърля Талмуда, и припознава за божествени само каноническитѣ книги на Ветхи Завѣтъ. К. се намиратъ разсѣяни въ Палестина, въ Сирия, въ Египетъ и въ други

страни на Африка, въ Цариградъ, въ Полша и въ южна Русия.

Каракала *(Маркъ-Аврелий-Антонинъ-Басианъ)*. Римски императоръ, синъ на Септима Севера, род. въ Лионъ въ 188; на медалитѣ обикновено се подписва Антонинъ, нъ потомството го нарекло Каракала, по името на една галска дрѣха (единъ видъ мантия), която постоянно носилъ. Въ 211, слѣдъ бащината му смърть, билъ припознатъ императоръ, заедно съ брата си Гета; нъ К. заповѣдалъ да убиѭтъ брата му, като го истръгнѫли изъ майчинитѣ му обятия. На сѫщата участь той подложилъ и юрисконсулта Папиниана, който не рачилъ да оправдае убийството. К.-витѣ пѫтувания по Галия, по брѣговетѣ на Дунавъ, въ Азия, сѫ ознаменувани само съ поразии; въ Троада, той поставилъ една бронзова статуя Ахилу, и за да си състави едно понятие какъ Ахилъ е оплаквалъ приятеля си Патрокла, заповѣдалъ да отровѭтъ любимия му освободенъ робъ Феста, и му направилъ великолѣпно погребение; на́й-сетнѣ, за да отмъсти на александрийцитѣ за сарказмитѣ имъ, прѣдалъ града имъ на всичкитѣ страхотии на грабителството: кръвь се пролѣла вѫждѣ, и имало толкова много убити, че дори и самъ К. не смѣялъ да доложи на римския сенатъ за числото на жрътвитѣ, а писалъ само, че всичкитѣ убити били еднакво достойни за тая участь; на́й-сетнѣ той билъ убитъ въ 217.

Каракалъ, *тур.* Хищно животно отъ кочото семейство.

Каракалъ. Румѫнски градъ, на Олта, 154 килом. на юго-зап. отъ Букурещъ; 12,000 жит.

Каракасъ. Столица на южноамериканската република Венезуела, 18 килом. отъ Антилско море въ една висока долина, близу до р. Гвиайра; 70,500 жит. Голѣма търговия, която става на́й-вече чрѣзъ пристанището на Гвиайра. Важенъ университетъ. Градътъ, правилно съграденъ, има хубаво мѣстоположение и се радва на вѣчна пролѣть: лѣтѣ температурата токо-речи всѣкога е отъ $+18$ до $+20^0$, а зимѣ спада само до $+9^0$. — Основанъ въ 1567, К. до 1811 билъ сѣдалище на управл. на едно испанско генералъ-капитанство; прѣзъ възстанието, което се наченѫло въ тая година среща Испания, тоя градъ игралъ голѣма роля; той е родината на Боливара. Въ 1812 К. пострадалъ отъ едно земетресение. До 1830 той съставялъ часть отъ Колумбийската република, а отъ 17-и ноемвр. 1831 тая область била припозната за независима подъ име република Венезуела.

Каракорамъ. Планинско бърдо въ срѣдна Азия (Тибетското плато), между Хинду-Кушъ, Куенъ-Лунъ и Хималая.

Каракулъ. Градъ въ Бухара, на Церъ-Авшанъ, при вливането му въ езеро К.; 30,000 жит. Стоварище на търговията между хивинцитѣ и бухарцитѣ.

Карамания. Страна въ южната часть на Мала-Азия, която отговаря приблизително на сегашния *коненски* виляетъ, и на която главнитѣ градове сѫ Коня и Караманъ. Тя била завоевана кѫдѣ 1300 отъ Карамана, румиски селджукски султанъ; и прѣминѫла въ рѫцѣтѣ на турцитѣ въ 1465. Въ старо врѣме въ тая земя сѫ били Пизидия, Исаврия, Ликаония, Памфилия и западната часть на Киликия. Южнитѣ прѣдѣли на К. сѫ Таврическитѣ планини. Жите-

летѣ и́, по́-вечето тюркмени, се занимаватъ съ скотовъдство. — Друга К., обикновено наричана *Керманъ*, е една персидска областъ, която се прѣдѣля на югъ съ Персидски заливъ, а къмъ сѣверъ съ Хорасанъ, и на която гл. градъ е Керманъ.

Караманъ. Градъ въ азиятска Турция, коненски вилиетъ, 93 килом. на юго-зап. отъ Коня; около 20,000 жит. Въ XIV-и вѣкъ К. (старото му име *Ларанда)* е билъ столица на румиско-селджукско княжество Карамания.

Карамболъ, *фр.* Въ билярдната игра: допиране на удареното кльжбо, *отскокъ;* пъленъ сборъ кльжба.

Карамзинъ *(Николай Мих.).* Знаменитъ русски историкъ, род. въ бащиното си имѣние въ с. Богородицко (симбирска губер.) въ 1766, умр. въ 1826. Прадѣдитѣ му били татарски князове; баща му, офицеринъ въ оставка, го въспиталъ съ на́й-голѣма грижа. На 15-годишна възрасть свършилъ наукитѣ си въ пансиона Шаденъ въ Москва, и постжпилъ въ Прѣображенски пълкъ; напуснжлъ военното поприще слѣдъ бащината си смърть и се прѣдалъ съвсѣмъ на литературата. Първитѣ му книжовни работи били прѣводи отъ германски и французски: Лесинговата *Емилия Галоти*, *Юлий Цъзарь* по французски прѣводъ и др. Въ 1789 прѣдприелъ едно пжтуване въ странство, «за да допълни образованието си и да си даде отчетъ за положението и влиянието на писателетѣ въ Европа»; обходилъ Германия, Швейцария, Франция и Англия и обнародвалъ впечатленията си въ *Писма на единъ русски пжтникъ,* книга която имала доста голѣма сполука, съсипала за всѣкога псевдо-класическата школа и скоро била приета отъ всички, като образецъ на езика и на стила. Като се върнжлъ въ Русия въ 1791, К. основалъ едно чисто литературно списание, подъ насловъ: *Московскій Журналъ,* дѣто обнародвалъ множество нувели и прѣводи: *Клетата Лиза, Наталия, Боярската дъщеря,* Волтеровата *Ханриада,* Ариостовий *Ужасни Роландъ* и др. Срочната работа дотегнжла К.-ну, та прѣкратилъ списанието и издалъ нѣколко литературни сбирки. Въ 1802 основалъ спис. *Вѣстникъ Европы,* което имало нечувана сполука; нъ въпрѣки тая сполука на списанието, К. въ края на втората му година рѣшилъ да го напусне и окончателно да посвети таланта си на русската история. Императоръ Александръ, като удобрилъ тая мисъль, заповѣдалъ да се дава К.-ну по 2000 рубли годишна субсидия, и да му се откринжтъ архивитѣ на държавата, по званието *историографъ.* Въ 1810, К. челъ на императора своитѣ *Записки върху стара и нова Русия.* Въ 1812 библиотеката му изгорѣла въ московския пожаръ и едвамъ спасилъ ржкописитѣ си отъ своята голѣма история на русската империя. Въ 1816, осемь тома се довършили и царьтъ далъ 60,000 рубли за напечатването имъ (1816 — 1818). Въ 25 деня, 3000 екземпляра се распродали. «Изданието бѣше голѣмо», пише Пушкинъ, «и цѣлото общество, дори и моднитѣ жени, се залови да чете историята, до тогава непозната; Карамзинъ се виждаше да е открилъ стара Русия, както Колумбъ бѣше открилъ Америка». Съчинението строго консервативно, истинско прославление и

оправдание на самодържавието, се поправило много импер. Александру, който направилъ К. свой съвѣтникъ и приятель; той билъ историкътъ, който разубѣдилъ русския царь да възстанови полското царство, въ своето *Мнѣнието на единъ русски гражданинъ* (1819). Смъртьта на господаря повлияла много злѣ на К., чието здраве било вече разнебитено; лѣкаретѣ го съвѣтвали да тръгне за Италия; импер. Николай турнжлъ на расположението му една фрегата и го пенсиониралъ съ 50,000 рубли, когато смъртьта го покосила внезапно. К. е съ Ломоносова творецътъ на русската проза; той е отворилъ пжтя на русскитѣ писатели отъ XIX-и вѣкъ. Главнитѣ му съчинения сж прѣведени на всичкитѣ европейски езици. Кратки биограф. бѣлѣжки за К. на езика ни има въ кн. *Двадесеть биографии на образцови русски писатели съ портрети* отъ В. О., прѣв. отъ русски на Д. Велкова (Шуменъ, 1896). Едно К.-во съчин. *Чувствителний и хладнокръвний*, два характера, е прѣв. у насъ отъ Ив. Визирева (Търново, 1885).

Карапусалъ. Градецъ въ азиятска Турция, на Мраморно море, 40 килом. отъ Измидъ.

Кара-Мустафа. Великъ везирь на султанъ Мохамеда IV отъ 1660 г., по́-напрѣдъ билъ сеизинъ, паша, адмиралъ. Въ 1663 К.-М. билъ главнокомандужщъ на турскитѣ войски, при обсадата на Вѣна. Градътъ билъ слабо укрѣпенъ и не моглъ да се държи много; ала полский краль Иванъ Собѣски пристигнжлъ на помощь на обсаденитѣ и разбилъ турцитѣ. К.-М., кога се върнжлъ въ Турция, билъ удушенъ по заповѣдь на султана.

Карантина, *фр.* (фр. *карантъ*, 40). 1) Уединено мѣсто, дѣто прѣсѣдяватъ за опрѣдѣленъ срокъ, нѣкога 40-дневенъ, пжтници или стоки, които иджтъ изъ, или сж минжли прѣзъ мѣсто, дѣто върлува заразителна болесть, като холера, чума и др. 2) Самото прѣсѣдяване: *8-дневна карантина, 15-дневна карантина.* Оттука **карантиненъ**, който се отнася до карантина.

Каранъ. Основатель, по сказанията на македонското кралство, което достигнжло до връха на славата си въ царуването на Филипа и Александра Велики.

Карапетровъ *(П.)*. Български публицистъ, чиито статии и съобщения, обнародвани въ нашитѣ списания и отпослѣ събрани въ отдѣлни книги — *Сбирка отъ Статии* (Срѣдецъ, 1898), *Кратко описание на Панагюрското възстание* (Срѣдецъ, 1893), *Материали за описание града Панагюрище и околнитѣ му села. Кратка история на българската черкова* (Срѣдецъ, 1894) — съдържатъ цѣнни материали за нашата нова история. К. е род. въ Панагюрище въ 1845. Училъ се е въ родното си мѣсто при покойния Атанасъ *Чолакова* Хилендарецъ, послѣ при *Юрдана* Ненова и подучителе *Марина Дринова* и *Н. Бончева*, прѣди Др. и Бон. да отиджтъ да продължжтъ ученето си въ Русия. Споредъ тогавашната училищна система, К. изучилъ добрѣ ново-българския езикъ и церковнословѣнския (старобългарския езикъ, измѣненъ отъ руситѣ) езикъ, и покрай тоя послѣдния се запозналъ и съ русския; освѣнъ това той изучилъ доста добрѣ и гръцкия писменъ езикъ. Въ 1858 отишелъ въ Цариградъ да постжпи въ военното медицинско училище, нъ не

билъ честитъ да постигне желанието си, защото турцитѣ приимахж малко число българе. Отъ словослагатель въ българскитѣ печатници, той станжлъ управитель, па и отъ много четене и дружба съ събудени приятеле научилъ се и да драще антрефилета въ българскитѣ вѣстници *България, Съвѣтникъ* и др. Прѣзъ 1864 той написалъ и издалъ, подъ псевдонимъ *Черновѣждъ*, единъ мѣсецословъ за 1865, въ който той за пръвъ пжть не употрѣбилъ буквата *і*, та тогава мнозина му се смѣяли. Въ тоя мѣсецословъ за пръвъ пжть сж показани и днитѣ, въ които трѣбва да се слави паметьта на извѣстни български светци, както и за седмочисленицитѣ, за които въ съчиненията му има една особена статия (виж. *Сбирка отъ Статии*, стр. 243). Прѣзъ 1870, въ Цариградъ се основа българското печатарско дружество *Промишление* (виж. тая дума) и К. бѣше му нѣколко години прѣдсѣдатель. Прѣзъ 1873 К., съ участието на нѣкои приятеле, основа въ Цариградъ своя печатница; нъ прѣдприятието се опропасти, когато К. слѣдъ Априлското възстание въ 1876 захванжхж да теглжтъ и затварятъ. Еднжшъ пуснжтъ, К. продаде основания отъ него вѣст. *Денъ* и прѣзъ 1878 побѣгнж отъ Цариградъ и потърси руситѣ въ Одринъ. Прѣзъ всичкото си врѣме, доклѣ е билъ въ Цариградъ, К. е участвувалъ въ всичкитѣ народни работи и не е имало вѣстникъ или списание, дѣто да не е писалъ по нѣщо, нъ никога не се е подписвалъ; понѣкога е турялъ псевдонимъ *Черновѣждъ* или три звѣздички ***. Отъ освобождението до сега К. е служилъ въ София по сждебното вѣдомство, нъ по това поприще не му е вървѣло, защото сега (1899) е *мирови сждия*. Въ София той постоянно е писалъ политич. статии и по сждебното вѣдомство, нъ прѣзъ 1884 прѣстанжлъ да пише такъви, защото го обвинявали въ партизанство, та почнжлъ да пише само книжовни и исторически статии, — между които много критики и рецензии, нъ все пакъ се не подписвалъ, а твърдѣ рѣдко е турялъ псевдонимитѣ *Черновѣждъ, Съвръменникъ, Старъ Свещеникъ*, и още и други нѣкои такъви, както и три звѣздички ***.

Кара-Трифунъ и **Яковъ Крайковъ** или **Трайковъ.** Български книжаре въ XVI-и вѣкъ, чиято книжарска дѣятелность е принесла голѣма полза на българското възраждане. Кара-Трифунъ е билъ скопски гражданинъ и е въртѣлъ голѣма търговия съ церковно-словѣнски книги (около 1561), а Яковъ-Крайковъ, книжарь отъ София, е печаталъ въ Венеция *Псалтиръ* (1560), *Чиновникъ архиерейский* (Молитвеникъ) [1570]. За тия двама книжовни дѣйци въ слѣпитѣ врѣмена говори г-нъ М. Дриновъ въ *Юбилеенъ Сборникъ на Славянската Бесѣда, 1880-95.*

Каратъ, кратъ. *фр.* 1) Степень на чистотата на златото: *злато 12 карата, злато 20 карата.* На́й-чистото злато е 24 карата и на́й-нечистото слиза до 5. Оттука надолу примѣсътъ въ него отъ прости метали е толкова голѣмъ, че то нѣма вече голѣма стойность. Злато 24 карата ще рече чисто злато; оттамъ надолу всѣко намаление означава частьта простъ металъ смѣсена съ златото. Напр. 20 карата злато значи злато, въ което 20 части сж злато и 4 части примѣсъ отъ

простъ металъ. 2) Единична теглилка на драгоцѣнни камене, равна на 4 зърна (около 20 сантиграма): *тоя диамантъ тежи 5 карата.*

Караулъ. Стража; пазене отъ стража.

Карафа. Италиянски композиторъ (1785—1871).

Кара-халисски проходъ. Проходъ прѣзъ Родопитѣ, съединява долината на Марица съ долината на Арда; почва отъ с. Кара-халисъ (Караджаларъ) и слиза въ Кжрджалий на Арда.

Кара-хисаръ. Санджакъ въ азиятска Турция, ходавендигярски вил., гл. градъ *Афионъ-Кара-хисаръ.* Виж. *Афионъ-К.-х.*

Карашъ. Име на трима знаменити италиянски живописци отъ Болония: *Лудовикъ* (1555—1619); *Августинъ* (1558—1601); *Анибалъ* (1560—1609).

Карболова кислота, *ново-лат. (карбо,* вжгленъ). Вещество, което се добива отъ катрана и се употрѣбява да унищожава заразителнитѣ зародиши.

Карбонари, *итал.* (соб. зн. *вжгленаре).* Италиянски революционери, членове на едно тайно дружество, което работило за тържеството на либералнитѣ идеи; името си добили отъ това, че начинателетѣ на това дружество (1808), франц. отечестволюбци, които побѣгнжли, въ врѣмето на краль Франциска, отъ гонението на чуждото правителство въ една планина за прѣпитанието си били принудени да правжтъ вжглища. — **Карбонаризмъ.** Началата, идеитѣ на карбонаритѣ.

Карбонатъ, *лат.* Общо название на солитѣ, въ състава на които влиза вжглекислота.

Карбункулъ, *лат.* (отъ *карбункулусъ,* вжгленче). Едно врѣме карбункули наричали два драгоцѣнни каменя; сега наричатъ така болестьта антраксъ или чумния, гангренозния слѣпокъ.

Кардамонъ, *гр.* Сѣмето на едно благовонно растение.

Кардамъ. Български царь, прѣемникъ на Цериха или Телериха, който царувалъ отъ 777 до 802. Историята споменува само неговитѣ побѣди надъ византийцитѣ. Четире пжти българската войска разбила въ горна Тракия войскитѣ на византийския императоръ Константина, за когото управлявала майка му Ирина, и принудила гръцитѣ да плащатъ всѣка година данъкъ (791—796).

Кардиалгия, *гр.* Болезнина въ сърдцето.

Кардивъ. Английски градъ (Уейлсъ), на р. Тяфъ, 2 килом. отъ морето; 128,848 жит. Чрѣзъ рѣката и на́й-вече чрѣзъ Гламорганския каналъ, който се съобщава съ Мертуръ-Тидвилския каналъ, К. е стоварището на желѣзната и каменовжглищната търговия на страната. К. е третото английско пристанище. Църквата, нормандска архитектура, е отъ врѣмето на Едуарда III. Университетъ (1883). — Градътъ сжществува отъ 1079; Робертъ, нормандски дукъ, е билъ затворенъ 26 години въ замъка отъ брата си Хенриха I.

Кардиевризмъ, *гр.* Болезнено расширочение на сърдцето.

Кардиацеи (гръц. *кардиа,* сърдце). Единъ видъ миди отъ еднаквомускулнитѣ, иматъ два еднакво дебели затворни мускула на еднакво разстояние отъ края. Кардиацеитѣ иматъ още еднакви, *сърдчести* черупки.

Кардиналъ, *лат.* Въ римокатол. пръква, всѣкой отъ 70-тѣ висши духовни лица или архиереи, които съставятъ съвѣта на папата; тѣ гласоподаватъ въ избирането новъ папа, който се избира измежду тѣхъ. — **Кардиналенъ.** Главенъ. — **Кардиналска шапка.** Пурпурова шапка, която носѭтъ кардиналитѣ.

Кардиналъ, *лат.* Пойна птица, живѣе въ сѣверна Америка.

Каре, *фр.* (соб. зн. *квадратъ).* Пѣхота расположена така, каквото да стои насреща на неприятеля отъ четире страни сѫщеврѣменно.

Каренъ. Римски императоръ 283-285.

Карета, *итал.* Единъ видъ покрита талига.

Кариера, *лат.* 1) Поприще, сир. пѫть, ходъ; звание: *избра си адвокатската кариера.* 2) Каменоломница, каменарница; мѣсто отъ дѣто вадѭтъ камене: *експлоатиратъ една кариера.* — **Кариеристъ.** Който търси поприще и е рѣшенъ да го придобие съ каквито и да било срѣдства. — **Кариеристически.** — Който се отнася до кариеристи.

Кариеръ, *фр.* бѣгъ: *конници тичахѫ въ кариеръ.*

Карикалъ. Индийски градъ на источния брѣгъ на западна Индия (Короманделското крайбрѣжие), при устието на единъ отъ рѫкаветѣ на Кавери; 35,600 жит. К. принадлежи на Франция, и е остатъкъ отъ нѣкогашнитѣ пространни франц. владѣния въ Индия.

Карикатура, *лат.* Изображение, което прѣдставлява едно лице, прѣдмѣтъ, или събитие въ извърнѫтъ и смѣшенъ видъ. — **Карикатуристъ.** Хѫдожникъ, който прави карикатури. — **Карикатурѭ.** Прѣдставлявамъ въ смѣшенъ видъ.

Каринтия (нѣмск. *Koernthen,* словѣнск. *Короско).* Австрийска область, има за прѣдѣли: на сѣв. и на ист., Щирия; на югъ, Крайна; на зап. Приморието, Венециянска область и Тиролъ. Простр. 10,328 чет. килом.; насел. 361,000 жит. (токо-речи всичкитѣ католици), отъ които около 70 % нѣмци и 30 % словене (въ източната часть). К. е покрита съ планини отъ щирийскитѣ и кроатскитѣ Алпи (Гросглокнѫръ е 3,797 метра вис.). Главната ѝ рѣка е Драва, която тече по цѣлата ѝ длъжина (163 килом.). Земята не е много плодородна, нъ е богата съ руди. Разработв. на рудницитѣ е важно; желѣзото е прочуто (42,000 тона); искарва се и много олово (5,000 тона) и цинкъ (9,000 тона). Твърдѣ развито е скотовъдството; има около 260,000 говеда, 170,000 овце, 100,000 свине. Земята за житни произведения е малко и бѣдна. Населението е разсѣяно; освѣнь главний градъ, *Клагенфуртъ* (на словенск. *Celovec*), никой градъ не е по́-голѣмъ отъ 5,000 жит. Областното събрание състои отъ 37 члена.

К. длъжи името си на *карнитѣ,* люде отъ келтското племе, които живѣли въ тая земя по врѣмето на християнската ера. Римлянетѣ завоевали К. въ царуван. на Августа. Слѣдъ падането на римската империя въ К. се вмъкнѫли словѣне. Въ VII-и вѣкъ, К. била завоевана отъ баварцитѣ, минѫла подъ властьта на Карла Велики, пакъ била присъединена на Бавария и отнета отъ Отокара чешски, въ XIII-и вѣкъ Рудолфъ I далъ К. на Тиролскитѣ графове (1286); въ 1335 императоръ Лудовикъ Баварски ѭ далъ на ав-

стрийския и илирийския дукове. Отъ тогава К. е била всѣкога подъ властьта на Австрия, освѣнь въ течението на петь години въ Наполеоново врѣме, когато влѣзла въ състава на Илирийското кралство (1809 — 1814).

Кария. Староврѣменна страна въ юго-западната часть на Мала-Азия, имала за прѣдѣли: на сѣв., Лидия; на ист., Фригия и Ликия; на югъ и на зап., Срѣдиземно и Егейско море. Столицата ѝ е билъ гр. Халикарнасъ, сегашний *Будрунъ*. К. първенъ наричали Финикия, отъ това, че тамъ се били заселили финикияне. Слѣдъ това, отъ името на първия си царь Кара, земята се нарекла К. Карийцитѣ, храбри и прочути по пиратството си, говорили развалень гръцки езикъ. Тѣ съставяли нѣколко държавици, отъ които едни били царствица, а други републики. Послѣ карийцитѣ станжли поддании на прочутия Креза, а заедно съ него подпаднжли подъ персидското владичество; нъ дори и въ това врѣме упазили царетѣ и законитѣ си. Една карийска царица, Артемиза, придружила Ксеркса среща гръцитѣ. Въ врѣмето на прѣемницитѣ на Александра Велики диритѣ отъ тѣхната независимость вече съвсѣмъ исчезватъ; въ римско врѣме само нѣколко карийски градове имали свои права. Гръцитѣ гледали на карийцитѣ като на варваре: тѣ били у тѣхъ прѣдмѣтъ на прѣзрѣние и присмѣхъ; отъ тѣхъ тѣ образували наемната си войска и дорийцитѣ, съсѣди на карийцитѣ, ги продавали въ робство, та отъ това у гръцитѣ карецъ значило сжщото, каквото робъ. Покорена отъ римлянетѣ, Кария доставяла и тѣмъ много робе, та и въ Римъ карецъ значило робъ. Кария съставя сега часть отъ Айджнски и Менташески санджаци.

Карлайлъ *(Томасъ)*. Английски (шотландски) историкъ и публицистъ, род. въ Еклифичанъ, Шотл., въ 1795, умр. въ Лондонъ въ 1881. Свършилъ въ Единбургския университетъ за духовното звание, нъ се посветилъ на литературата. Обичалъ много да чете; приказкитѣ за грамадното му четене сж токо-речи баснословни. Първото му съчинение, което обърнжло върху него общественото внимание, било *Шилеровий животъ*, обнародванъ въ спис. *London Magazine;* пó-сетнѣ той обнародвалъ единъ редъ прѣкрасни критически и биографически статии, които пръвъ пжть запознали англичанетѣ съ богатството на нововрѣменната германска мисъль. Безпримѣренъ портретистъ, той изобразилъ Шилера, Фихте, Рихтера въ такъви шарове, каквито читателетѣ му не били и сънували. Въ образованитѣ кржгове въ Англия се усѣтило, че у тѣхъ се е явилъ единъ литературенъ Колумбъ, който имъ е открилъ единъ новъ литературенъ свѣтъ. На тоя периодъ отъ К.-вата дѣятелность принадлежи прочутий му *Sartor Resartus*, едно неописуемо смѣшение на величественото и гротескското. Въ 1837 К. обнародвалъ своята *История на французската революция*, една истинска епопея въ проза, отлична по блесъка на слога си. К. гледа на избухването на народния гнѣвъ като на дѣло на божествената Немезида, която «когато се испълни врѣмето» разрушава, съ свещена ярость натрупанитѣ лъжи на вѣковетѣ; затова и за него революцията е «една истина облѣчена въ

пъкленъ огънъ». Слѣдъ съчин. му *Чартизмътъ, Героитѣ и Героепоклонението, Минжлото и Настоящето*, се явили неговитѣ *Оливжръ Кромуелови писма и рѣчи*, плодъ на чудесни учени изслѣдвания, *Историята на Фридриха II*, на́йголѣмото му съчинение и др. К. билъ избранъ ректоръ на Единбургския университетъ въ 1865; и, въ 1873, билъ награденъ съ прусския орденъ *«за заслуга»*.

Карликъ-батакъ. Връхъ по сѣверния склонъ на Доспатскитѣ Родопи; 2,084 метра надъ морското равнище.

Карлисти. 1) Привърженици на Донъ Карлоса Бурбонски (Испания). Виж. *Карлосъ*.

Карловинги. Прѣкоръ на 12 франц. крале (752-987); царували слѣдъ *Меровингитѣ*, и прѣди *Капетинитѣ*. Тая династия се нарекла така по името на Карла Велики, отъ когото се основала.

Карловицъ. Градъ въ унгарската область Кроация-Славония, 10 килом. на юго-ист. отъ Петерварди́нъ, и на дѣсния брѣгъ на Дунавъ; 5,600 жит. Прочути вина; износъ на вермутъ. Сѣдалище на сръбски православенъ архиепископъ за православнитѣ сърби въ Австро-Унгария; семинарии за православното и римо-католическото духовенство, гимназия, болница. К. е забѣлѣжителенъ исторически по единъ договоръ сключенъ тамъ на 14-и януар. 1699, съ посрѣдството на Франция и на Холандия, между Русия, Австрия, Полша и Венеция отъ една страна, и Турция отъ друга; по тоя договоръ турцитѣ изоставили на Австрия цѣла Унгария отвждъ Сава (освѣнъ Темешваръ и Бѣлградъ), Трансилвания и Славония; на Полша Каминецъ, Подолия и върховната власть надъ Украйна; на венециянцитѣ Морея, о-въ Егина и нѣколко мѣста въ Далмация; на Русия, Азовъ.

Карлово. Градъ, окол. ц. [околия *карловска* или *стрѣмска]*, пловдивси окр., при самитѣ южни поли на Стара-планина, 58½ килом. на сѣв. отъ Пловдивъ, 17 на сѣв.-зап. отъ Калоферъ, 4 на юго-ист. отъ Сопотъ; 7,663 жит. К. има прѣкрасно мѣстоположение съ хубавъ климатъ и съ изобилие планински води, които текжтъ вездѣ изъ улицитѣ и двороветѣ. Въ турско врѣме е билъ единъ отъ на́й-ржкодѣлнитѣ български градове; тогавашнитѣ му многобройни чаркове сж снабдявали съ гайтанъ европейска Турция, Мала-Азия, Босна и Херцеговина, Сърбия; сегашното производство на гайтана е незначително. Слѣдъ испадането на тая промишленость, Евлогий Георгиевъ основа въ К. една фабрика за шаеци и др., съ цѣль да се помогне на бѣдното население. К. има и гюлове и пространни лозя. Наблизу се намиратъ и топли минерални бани, на които лѣтѣ ходжтъ многобройни посѣтителе отъ околностьта за лѣкъ. Надъ К. Стара-рѣка образува единъ прѣлестенъ високъ водопадъ, нареченъ *Су-учурумъ*, и Стара-планина се явява съ своя величественъ изгледъ. — К. е отечество на Левски и на Евлогия Георгиева. — Споредъ едно прѣдание, К. е основанъ при дохождането на турцитѣ отъ Карлж-бея, турски пълководецъ, слѣдъ разорението на гр. Сушица, на истокъ отъ сегашния гр. К. Въ 1877, К. бѣше свидѣтель на неисказани страхотии. Турцитѣ, разярени че пада царството имъ, избѣсихж

токо-рече всичкото по-възрастно мжжско българско население на града. Всичката вина на карловци бѣше, че бѣхж приели радушно русскитѣ побѣдители, когато едно отдѣление отъ Гурковата войска окупира К., дѣто се одържа само нѣколко деня.

Карлосъ (Донъ). Мадритски херцогъ, претендентъ на испанския прѣстолъ, род. въ 1848. Донъ К. е внукъ на Донъ Карла, начинателятъ на карлитскитѣ възстания въ Испания. Дѣдо му е билъ братъ на испанския краль Фердинанда VII. Фердинандъ VII ималъ само дъщеря, и по испанския законъ братъ му Донъ К. трѣбвало да наслѣди прѣстола; нъ той унищожилъ салическия законъ, който отстранявалъ женитѣ отъ прѣстола (1830). Слѣдъ Фердинандовата смърть (1833), Донъ К. билъ провъзгласенъ отъ партията си (карлиститѣ) краль. Поддържанъ отъ населението на баскската область, Донъ К. продължавалъ неприятелскитѣ дѣйствия ту съ сполука, ту безъ сполука, доклѣ не билъ принуденъ да бѣга въ Франция. Той умр. въ Трпестъ въ 1855. Неговий внукъ Донъ К. излѣзе претендентъ на испанския прѣстолъ, подъ името Донъ Карлъ VII, въ 1872, когато Амедей, отъ савойския домъ, се прогласи испански краль. Претендентътъ почнж да търси правата си, защото считаше Амедея за чуждестраненъ похитель на прѣстола. Това възстание се свърши несполучливо. Слѣдъ отричането отъ прѣстола на краль Амедея, Донъ К. тутакси се появи изново въ Испания и одържа единъ редъ побѣди надъ правителственитѣ войски съ своитѣ карлисти; нъ тия побѣди не му принесохж полза, толкова по-вече, че той силно подигнж среща себе си общественото мнѣние съ жестокоститѣ си надъ плѣненитѣ, та твърдѣ много отъ партизанетѣ му го напуснжхж. Освѣнь това, материалната поддържка отъ легитимиститѣ въ Франция захванж да омалѣва и Донъ К. биде принуденъ да напусне Испания. Той живѣе сега въ Брюкселъ. Слѣдъ несполуката на испанцитѣ въ америко-испанската война въ 1898 много се говореше, че Донъ К. тъкми да опита щастието си пакъ въ Испания. Отъ брака съ княгиня Мария Пармска Донъ К. има синъ, род. въ 1870, който сега е офицеръ въ русска служба.

Карлсбадска соль, отъ соб. им. *Карлсбадъ*, градецъ въ Чехия. Срѣднокислъ натръ, който се добива чрѣзъ испаряване карлсбадска минерална вода.

Карлсбадъ. Градецъ въ Чехия, близу до Егеръ, 118 килом. на ист. отъ Прага, 444 отъ Вѣна, прочутъ по топлитѣ си минерални извори, които лѣтѣ се посѣщаватъ отъ посѣтителе (отъ 15,000 до 18,000) отъ всички части на Европа. Постоянното население едва ли достига до 10,000 жит., които правжтъ килимчета, ножчета, ножички, игли и други дреболии за продань на гостетѣ. Температурата на топлитѣ извори отъ 117° до 165° Фар. Водата, що истича всѣкидневно отъ всичкитѣ извори въ К., се прѣсмѣта на 9,000,000 литра. Главната ѝ съставна часть е содена сѣрнокислена соль.

Карлсруе. Столица на Велико Дукство Баденско, нѣколко километра на истокъ отъ Реинъ; 61,074 жит. Градътъ, построенъ правилно, съ широки улици и херцогския дворецъ въ срѣдата,

има много хубави сгради, паметници, дворцова библиотека съ 80,000 тома, публична библиотека съ 90,000, музеи и висши учебни заведения, отъ които е забѣлѣжително политехническото училище.

Карлъ. Име на 10 франц. крале (690 — 1830); 7 германски императори (742 — 1745), отъ които първитѣ три французскитѣ крале Карлъ I, II, III; 2 английски крале, *Карлъ* I (Стюартъ), въцар. въ 1625, сваленъ отъ прѣстола отъ революцията въ 1648, обезглав. въ 1649 (виж. Англия, *история),* и Карлъ II, синъ на Карла I (1660—1685); 14 Шведски крале до 1844, отъ които нáй-славний Карлъ XII (1697—1718) [виж. *Карлъ XII*]; 4 испански крале, и по нѣколко неаполски, савойско-сардински и баварски крале.

Карлъ Велики или **Карлъ I.** Царь на франкитѣ, далъ името си на династията на *карловингитѣ* (742 — 814). Наслѣдилъ баща си Пипина Кжси въ 768 и царувалъ съ брата си Карломана до 771. Когато останжлъ самъ царь, покорилъ аквитанцитѣ, ломбардцитѣ, баварцитѣ, саксонцитѣ, аваретѣ; нъ единъ походъ, който прѣдприелъ среща испанскитѣ арабе, се свършилъ злочесто. Въ 800, папа Левъ III му възложилъ на главата короната на римскитѣ императори и тогава империята му се простирала между Сѣверно море, Елба, Чехия, Пиринейскитѣ планини и Атлантически океанъ. К. В. билъ великъ не само като завоюватель, а и като законодатель и покровитель на науката. Политиката му била да съедини въ едно разнитѣ племена на империята си и да въскръси нѣкакъ си римската империя; нъ прѣемницитѣ му били слаби, та не могли да осжществжтъ плана му.

Карлъ Мартелъ *(мартелъ,* чукъ). Французски пълководецъ, съ блескавата си побѣда надъ маврите при Туръ въ 732 спасилъ християнската цивилизация отъ мохамеданско завоевание. Той е бащата на Пипина Кжси, и дѣдото на основателя на династията на карловингитѣ (689 — 741).

Карлъ I. Румжнский краль, втори синъ на князъ Карла-Антоана-Хохенцолернски и на княгиня Иосефина Баденска, род. въ Сигмарингенъ въ 1839. Училъ се въ Дрезденъ (1850—1856), и въ бонския университетъ. Въ 1859 постжпилъ въ прусската войска. Избранъ румжнски князъ въ 1866, слѣдъ падането на Александра Куза, нему прѣдстояло да се бори среща отказа на Портата да го припознае и среща агитациитѣ на политическитѣ партии. Съ енергия и добро държавничество той надвилъ на мжчнотиитѣ си. Въ 1869 той се оженилъ за княгиня Елисавета Видска (виж. *Карменъ Силва).* Въ 1877 се съжзи съ Русия среща турцитѣ. Побѣдоносний исходъ на войната докара на Румжния независимостьта ѝ; нъ въ сжщото врѣме тя биде принудена да отстжпи Русий Бесарабие и да земе въ замѣна Добруджа. Въ 1881 кн. Карлъ биде прогласенъ румжнски краль. Безъ прѣкъ наслѣдникъ, краль Карлъ усинови за наслѣдникъ князъ Фердинанда, втория синъ на брата му Леополда Сигмарингенски.

Карлъ XII, шведски краль (1697-1718), синъ на Карла XI, род. въ Стокхоломъ въ 1682; възлѣзлъ на прѣстола слѣдъ бащината си смърть въ 1697, и въпрѣки

малолѣтието му, съвѣтътъ го прогласилъ на възрасть да поеме юзитѣ на управлението. Съсѣдниятѣ държави Дания, Полша и Русия помислили, че е настанжло сгодно врѣме да унищожжтъ прѣобладанието на Швеция въ Сѣверъ, та сключили противъ неѭ съѭзъ. Отворила се така наречената Сѣверна война и Карлъ XII се обезсмъртилъ съ геройскитѣ си подвизи. Войната почнжли данцитѣ съ едно нападение на Холщайнъ-Готорпъ. Холщайнъ-готорпский херцогъ, който билъ ожененъ за найголѣмата сестра на К. XII., поискалъ помощь. К. незабавно се явилъ съ една флота прѣдъ Копенхагенъ и накаралъ данцитѣ да искатъ миръ. Отъ тамъ се обърнжлъ къмъ Курландия и съ 8,000 шведи разбилъ при Нарва 50,000 руси, освободилъ отъ саксонцитѣ Рига, навлѣзлъ въ Полша, свалилъ отъ прѣстола полския краль Августа II, избралъ намѣсто него Станислава Лещински, погонилъ противника си дори и въ Саксония, неговото наслѣдствено владѣние, и диктувалъ му унизителенъ миръ при Алтранщатъ въ 1706. К. придобилъ въ сѫщото врѣме отъ герм. императоръ свобода на съвѣстьта за протестантитѣ въ Силезия. Като напуснжлъ Саксония съ една войска отъ 43,000 прѣзъ септ. 1707, К. си турнжлъ на ума да върви право въ Москва; нъ въ Смоленскъ билъ придуманъ отъ казашкия хетменъ *Мазепа* да си промѣни плана и да върви за Украйна, съ надежда да повдигне казацитѣ среща неприятеля си. Ала въ тая надежда билъ измаменъ и, откакъ испатилъ голѣми патила, билъ разбитъ отъ Петра Велики при Полтава (27 юн. 1709), и побѣгнжлъ въ Бендеръ (тогава въ Турция).

Русия и Дания пакъ нападнжли Швеция и Августъ II се отказалъ отъ Алтранщатския договоръ. Регентството въ Стокхоломъ отблъсквало нападенията имъ сполучливо, и по К.-витѣ съвѣти Турция обявила война Русий, и Петъръ Велики испърво се намѣрилъ въ голѣми мѫчнотии. Нъ руситѣ сполучили да вдѫхнѫтъ на турцитѣ подозрѣния относително крайната К.-ва цѣль. К. билъ прѣмѣстенъ въ Димотика, отъ дѣто слѣдъ нѣколко врѣме избѣгнжлъ и прѣдрѣшенъ, прѣзъ Турция, Унгария и Германия, стигнжлъ на 22 ноем. 1714 въ Штралзундъ, който защищавалъ храбро до 23 дек. 1815. Слѣдъ това нападнжлъ Норвегия, и въ обсадата на Фридрисхалдъ билъ убитъ отъ единъ куршумъ на 18 ноем. 1718. Слѣдъ неговата смърть Швеция, истощена отъ войнитѣ си, прѣстанжла да се смѣта между великитѣ държави. Той билъ човѣкъ съ голѣмъ умъ не само за военнитѣ, а и за мирнитѣ, търговски и други поминъчни прѣдприятия. Упорството му отивало до лудость; па го и наричали «блескавий лудчо». Навицитѣ му били крайно прости; въ ядене и пияне билъ въздърженъ; на бой не търсилъ нищо по́-вече отъ каквото имало за простия войникъ. Вижъ Волтеръ, *Histoire de Charles XII;* Лундбландъ, *Lonung Carls XII Historia*, прѣв. на герман. отъ Пенсена (Хамбургъ, 1835—40).

Карлъкъ. Връхъ въ источнитѣ Родопи; 2,078 метра надъ морското равнище.

Кармелити и **Кармелитки,** отъ *соб. им.* Кармилъ. Катотолически монашески орденъ.

Кармелитска вода. Вода отъ маточина, наречена така защото едно

врѣме ѭ правяли въ кармелитскитѣ монастири.

Карменъ Силва. Литературенъ псевдонимъ на румѫнската кралица Елисавета, която се прослави като писателка. Тя е род. въ 1843, видска (германска) княгиня и е племенница на русската велика княгиня Елена Павловна, въ чийто дворъ е живѣла нѣколко години въ С. Петербургъ. Въ това врѣме се е учила музика при Рубинщайна. Въ 1869 се ожени за румѫнския краль Карла; въ 1870 имъ се доби дъщеря, нъ въ 1874 се поминѫ. Отъ тогава Е. вече не доби. Слѣдъ дълбока скръбь, която ѝ причини смъртьта на дъщеря ѝ, тя се прѣдаде на литературна дѣятелность. За нáй-добри нейни произведения се считатъ *Lieder aus dem Dimbovitzathal* (1889) и трагедия *Meister Manole* (1892), въ която тя, като заима сюжета изъ една румѫнска легенда, въ трагически образъ е въплотила беспрѣдѣлното честолюбие на единъ хѫдожникъ. Кралица Е. пише на нѣмски, нъ исказва дълбоко съчувствие къмъ Румѫния и много е направила за запознаването на Европа съ младата румѫнска поезия. Въ книга *Rumän. Dichtungen* (Лайпцигъ, 1881; 3-о изд. 1889), издадена отъ неѭ заедно съ Мите Кремница, тя въ добри стихове е прѣвела нѣколко отъ нáй-добритѣ поеми на корифея на тая поезия, Александри. Прѣзъ войната въ 1877-78 тя се посвети на служението на раненитѣ. Послѣднитѣ години кралица Е. прѣкарва въ Италия, въ голѣма нервна разстроеность, докарана отъ неприятноститѣ, свързани съ историята на любовьта на наслѣдника на румѫнския прѣстолъ, княза Фердинанда, къмъ краличината фрайлина (виж. Blanche Roosevelt, *Elisabeth of Roumania*, Лондонъ, 1891).

Нѣкои краличини литературни произведения сѫ прѣведени на езика ни; такъви сѫ *Пиатра Арса*, расказъ за истинска любовь, прѣв. Ст. М. (Варна, 1897); *Кралицинитѣ камъне* и *Букуръ*, двѣ повѣсти, прѣв. И. М. (София, 1898).

Кармилъ. 1) Едно планинско бърдо въ Сирия, расклонение отъ Ливанъ. То е десетина километра дълго и се простира отъ израеловото поле до морето, дѣто се свръшва съ единствения голѣмъ носъ по долното крайбрѣжие на Палестина. Тоя носъ образува залива на Сенъ-Жанъ д'аркъ (акя). — 2) Името на единъ Иудинъ градъ при едноименната му планина около 12 килом. на югъ отъ Хавронъ *(Библ.)*.

Карнавалъ, *лат.* (соб. зн. *сбогомъ месо)*. У западнитѣ народи врѣме назначено за увеселение, което състои отъ мѣсницитѣ и особенно сирницата.

Карнакъ. Село въ развалинитѣ на Тиви въ Горни-Египетъ. Виж. *Тиви*.

Карниола. Виж. *Крайна*.

Карно *(Лазарь-Никола-Маргаритъ)*, нареченъ *Велики Карно*. Французски генералъ и държавникъ, устроительтъ на побѣдитѣ на първата французска република, военен министръ и др. Въ дѣлото на Луи XVI гласувалъ за смъртьта на краля. Изгоненъ въ 1816 отъ Реставрацията като цареубиеца, К. се оттеглилъ въ Варшава, послѣ въ Магдебургъ, дѣто и умрѣлъ. По-забѣлѣжителнитѣ съчинения, които е обнародвалъ К., сѫ: *Войнитѣ на французетѣ; За отбраната на укрѣпенитѣ мѣста; Прѣписка на Наполеона*

Бонапарта съ графа Карно въ тесномѣстно на Стотѣ Дни (1753-1823). — Единъ синъ на К. *Ипо-литъ* К., баща на прѣдсѣдателя на франц. република *Сади* К., е билъ въ полза на Републиката въ Франция прѣзъ 1848 и министръ на просвѣщението и др.: той е издалъ *Записки за Карно* отъ сина му (1861-1864) и др.

Карно *(Сади)*. Прѣдсѣдатель на французската република, род. въ Лиможъ въ 1837, избранъ прѣдсѣдатель въ 1887, убитъ въ Лионъ въ 1894. Инжинеринъ и политикъ, К. е билъ въ 1871 извънреденъ комисаръ на народната защита въ Хавръ, три пѫти министръ на общитѣ сгради [Дюфоровий кабинетъ въ 1885]; послѣдний пѫть размѣнил относлѣ портфейла на общитѣ сгради за портф. на финансситѣ, който упази и въ министерството Фрейсине (1886). К. пръвъ има́ смѣлостьта да исповѣда дефицититѣ, които до тогава се крие́хѫ отъ страната; въ сѫщото врѣме, той показа необходимостьта отъ серпозни економии. Въ 1887, той замѣсти въ прѣдсѣдателството на републ. Жюлъ Греви, който си даде оставката.

К. дойде на кормилото на управлението въ отечеството си всрѣдъ Буланжистското вълнение, което много помогнѫ да утиши, като и упази похвална исправность въ испълнението на конституционната си роля; достолѣпното му поведение и любезностьта му му спечелихѫ скоро всеобщото съчувствие. Нъ на́й-вече въ областьта на вънкашната политика се усѣти неговото влияние; въ негово врѣме се сключи русско-французский съюзъ и той прави́ посѣщение на импер. Александра II въ Петербургъ.

На 12 юн. 1894, всрѣдъ празденствата по случай на Лионската изложба, прѣдсѣдатель К. биде прободенъ отъ единъ италиянски анархистъ, Санто Казерио. Тѣлото му се погребе тържествено въ Парижъ, въ Пантеона, до останкитѣ на славния му дѣдо. — Слѣдъ трагическата смърть на Сади К., сѫпрѫгата му отказа да приеме народна пенсия и при смъртьта си (1898) остави 50,000 лева за фонда К., който, по нейното желание, е назначенъ за раздаване помощь на вдовици на работници. Биографията на К. се намира у Barbou, *Les grands citoyens de la France: Sadi Carnot, président de la République, histoire de sa vie* (Парижъ, 1888) и др.

Карнобатъ. Градъ, окол. ц., бургазски окр., 53 килом. на сѣв.-зап. отъ Бургазъ, 20 на зап. отъ Айтосъ и 50½ на сѣв.-зап. отъ Ямболъ; 5,625 жит. Два километра на сѣв. отъ града има станция на желѣзницата Бургасъ-Ямболъ. Главното занятие на жителетѣ е скотовъдството и земедѣлието; въ К. се въдѭтъ прочутитѣ *карнобатски овце*, които даватъ на́й-добра вълна у насъ, *тифтика;* тоя градъ произвожда много жито, царевица и ячемикъ. — До К. е имало единъ старъ градъ въ врѣме на българското царство, 3 килом. на сѣверъ отъ сегашния градъ; а 4-5 килом. на западъ отъ града има развалини на една стара крѣпость, наречена *Хисаръ-калеси,* за която се прѣдполага да е била развалена отъ турцитѣ слѣдъ завладѣването на страната отъ тѣхъ. Въ 755 год. до тая крѣпость е имало сражение на българския князъ Кормисоша съ гръцитѣ.

Каролевъ *(Р. М.)*. Български учитель-списатель, род. въ Габро-

во въ 1846. Училъ се въ родното си мѣсто и отъ 1863 до 1871 въ Русия (киевската духовна семинария и киев. дух. академия). Отъ 1871 до сега е служилъ главно по учебното дѣло: отъ 1871 до 1877 е билъ учитель въ главното училище (мжж. и жен.) въ Габрово; отъ 1878 до началото на 1884 инспекторъ на народнитѣ училища въ руссенската губерния [прѣзъ русската окупация княжество България бѣше раздѣлено на губернии] и инспекторъ и послѣ директоръ на габровската държавна реална гимназия; отъ юн. 1884 до 9 августъ 1886 бѣше министръ на народното просвѣщение въ Каравеловия кабинетъ; отъ 1890 до сега (1899) е билъ учитель въ софийската гимназия, директоръ на пловдив. гимн., началникъ на отдѣл. въ министерството на просвѣщ. и директоръ на софийск. народна библиотека, — служба, която занимава и сега. К. е билъ още прѣдсѣдатель на габровск. окр. управит. съвѣтъ (юл. 1872 — авг. 1878) и прѣдсѣд. на видинск. губернски администрат. съвѣтъ (май-юл. 1879). Той бѣше и депутатъ въ учредителното народно събрание въ Търново и въ обикновенитѣ народни събрания прѣзъ 1880 и 1884. На К-вата книжовна дѣятелность принадлежи списването или прѣвода на слѣднитѣ учебници: 1) *Ржководство по Звучната метода,* по барона Корфа (1872); 2) Кратка и пространна *Всеобща История;* 3) Кратка и простр. *Свещена история, История на Българската Черкова* и *История на Християнската Православна Черква;* 4) профес. Иегеровата *Всеобща История,* I-и т. (Стара История); 5) *Конспектъ по Географията.* К-ви разни статии и прѣводи сж напечатани въ разни наши списания. Отъ 1896 К. редактира *Пжтешественикъ,* мѣсечно илюстровано списание по пжтешествията и географическитѣ открития.

Каролина (Сѣверна). Една отъ Съединенитѣ Държави, има за прѣдѣли: на сѣв. Виргиния; на зап., планини Алегани, които ѭ дѣлѭтъ отъ Тенеси; на югъ, Георгия и Южна Каролина; на ист., Атлантически океанъ. Пространство 135,322 чет. килом.; насел. 1,617,000 жит., отъ които 650,000 негри. Населението на Сѣверна К. е главно земедѣлческо; градоветѣ сж малко и маловажни. Сѣдалище на управл. е *Ряли* (12,000 жит.); гл. градове: Уилмингтонъ (18,000 жит.), Чарлотъ (7,500) и др. Планинитѣ покриватъ западната часть на държавата; земята се снишава къмъ ист. Крайбрѣжието е безплодно и въ него има обширни блата, като Алигейтжръ Суампъ. Рѣкитѣ Кейпъ-Фиеръ, Памнико, Роаноко сж малко корабоплавателни. Горитѣ сж доста пространни; въ планинитѣ има разни рудници, нъ особено каменовжглищни и желѣзни. Главнитѣ произведения сж царевица (35 милиона бушела), жито (5 милиона бушела), тютюнь и, къмъ югъ, оризъ, синило и памукъ. Климатътъ е мекъ и здравъ, освѣнъ покрай морето. Управителтъ на Сѣверна К. се избира за четире години. Върховното сждилище състои само отъ три члена. Законодателнитѣ тѣла сж една камара отъ 120 прѣдставителя и единъ сенатъ отъ 50 члена; и еднитѣ и другитѣ се избиратъ по за двѣ години. — К., открита отъ испанеца Понса де Леона въ 1512, добила името си

отъ французски протестанти, които се заселили тамъ въ 1562-63, нъ не процъвтѣли; земята се колонизирала отъ англ. краль Карла II, и конституцията ѝ се изработила отъ философа Лока. Въ тая земя се заселили нáй-много презвитерпански шотландци и ирландци; между поселенцитѣ имало и моравци. Въ XVIII-и вѣкъ, на К. прѣдстояло да се бори среща индийцитѣ и кралевскитѣ управители; тя се обявила за независимостьта отъ Англия, и зела дѣятелно участие въ войната.

Каролина (Южна). Една отъ Съединенитѣ Държави, съ прѣдѣли: на сѣв., Сѣверна Каролина; отъ сѣв.-зап. къмъ юго-ист., Савана, която ѭ дѣли отъ Георгия; на ист. Атлантически океанъ. Пространство 79,173 чет. килом.; насел. 1,151,149 жит., отъ които голѣма часть негри. Сѣдалището на управл. е *Колумбия;* гл. градове: Чарлстонъ (75,000 жит.), Бофортъ, Камденъ, Джорджъ-таунъ и др. Страната прилича много на Сѣверна К. И тамъ населението е главно земедѣлческо, и земята произвожда еднакви произведения. Главний управитель се избира за двѣ години, камарата на прѣдставителетѣ състои отъ 124 члена и сенатътъ отъ 35. Историята ѝ е и тя еднаква съ историята на Сѣверна К.

Каролински о-ви. Острови въ Океания (Микронезия), на югъ отъ Марианскитѣ и на ист. отъ Филипинскитѣ; открити отъ испанцитѣ въ 1543, и наречени така по името на испанския царь Карла II. Тия о-ви сѫ на брой пóвече отъ 500, малки и образуватъ една дълга верига (около 2,800 килом.), раздѣлена на нѣколко купа. Климатътъ е мекъ, земята плодородна; жителетѣ, отъ малезското или папуанското племе и съ темно-мѣденъ шаръ на кожата, говорѭтъ езика на островитянетѣ въ Филипинскитѣ о-ви, и се татуиратъ; женитѣ имъ сѫ необикновено красиви. Всѣкой о-въ има своя главатарь; всичкитѣ се покоряватъ на единъ царь, който прѣбивава въ Ламюрекъ. Каролинцитѣ сѫ искусни мореплаватели, кротки и честни; религиознитѣ имъ вѣрвания сѫ прости и доста възвишени. Населението е около 35,000 и 865 европейци. Токо-речи всичкитѣ жители живѣѭтъ по крайбрѣжията и се хранѭтъ почти исключително съ произведенията на риболовството. Макаръ и да владѣѭтъ тия о-ви, испанцитѣ сѫ се задоволявали само да испращатъ въ тѣхъ мисионере. Владѣнието на тия о-ви се успори, въ 1885, Испаний отъ Германия, която окупира о-въ Япъ, единъ отъ главнитѣ о-ви; мадридский кабинетъ протестира енергически. Прѣзъ това неочаквано съпротивление князъ Бисмаркъ прие третейския сѫдъ на папа Лъва XIII, който се произнесе въ полза на Испания. Германия придоби, като цѣна на умѣреностьта си, едно влагалище за каменни вѫглища и пълната свободна търговия съ о-витѣ. Едно възстание на каролинскитѣ островитяне въ 1887, Испания потѫпка едвамъ слѣдъ двѣ години.

Карпатски планини. Голѣма планинска система въ срѣдна Европа, която се развива въ видъ на една дѫга между срѣдното корито на Дунавъ и полето на източна Европа (коритата на Одеръ, Висла, Днѣстръ и Долни Дунавъ). Тая дѫга, около 1200 килом., обгръща унгарското поле и тран-

силванското плато, дѣли ги отъ сжща Австрия, отъ Моравия, отъ Галиция, отъ Румжния. Тя се простира отъ Пресбургъ до Оршова, и двата града на Дунавъ. — **Кар.** *пл.* сж нáй-важната планинска система въ срѣдна Европа слѣдъ Алпитѣ. Тѣсни и ниски въ срѣдата, тѣ се издигатъ въ краищата, дѣто се намиратъ многобройни расклонения отъ главната верига. Нáй-високитѣ имъ връхове сж въ Унгария Айстлюерспицъ (2,651 мет.); въ Трансилвания, Будешеги (2,822 мет.). **Кар.** *пл.* се дѣлжтъ: на *Западни*, които начевватъ отъ Пресбургъ и се продължаватъ до източния край на Татрски планини; на *Сѣверни*, които отиватъ отъ източ. край на Татрски планини до изворитѣ на Молдава; и на *Източни*, буковинскитѣ или молдовскитѣ планини. Главнитѣ рѣки, които иджтъ отъ тѣхъ сж Тиса, Днѣстръ, Прутъ, Олта. Хубави гори отъ смолисти дървеса; жито и височина до височина 1,400 метра. Изобилни руди: сребро и злато, желѣзо, олово, соль и др. Нѣколко прохода минуватъ прѣзъ планинитѣ. Изобщо карпатский климатъ, въпрѣки южното положение на тия планини, е много суровъ. Въ **Карп.** *пл.* живѣжтъ унгарци на сѣв.-зап. и на юго-ист., словѣне на сѣв., румжнци на ист. и югъ и нѣмци въ околната часть.

Карпократяни, отъ *соб. им.* Гностическа секта отъ XI-и вѣкъ, която искала да съедини християнското учение съ езическото.

Карпология (гр. *кáрпосъ*, плодъ; *лóгосъ*, слово). Наука за плодоветѣ и сѣмената на растенията. — **Карпологъ.** Оня, който се занимава съ карпологията.

Карсъ. Градъ въ русска Армения, на русско-турскитѣ прѣдѣли, 136 килом. на сѣв.-ист. отъ Ерзерумъ; 12,000 жит., пó-вечето арменци. Крѣпость съзидана отъ султанъ Мурада III. Въ 1828 руситѣ, подъ началството на Паскевича, прѣзели К. Въ 1855, турцитѣ блескаво бранили К. шесть мѣсеца подъ началството на англійския генералъ Уилямса. Въ началото на войната прѣзъ 1877-78 К. биде обсаденъ отъ руситѣ, нъ освободенъ прѣзъ юлия отъ Мухтаръ паша; обсаденъ пакъ прѣзъ есеньта, той биде зетъ съ пристжпъ, на 6-и ноем. 1877. По Берлинския договоръ отъ 1878 К. останж на руситѣ.

Карта, *лат.* хартиенъ листъ. 1) Чертежъ, който прѣдставлява часть отъ земята, или часть отъ небото, съзвѣздията и др. 2) Игрална книга. 3) Списъкъ на ястия и пития въ гостинница. 4) Виж. *Визитна карта.* 5) *Пощенска карта* значи отворено писмо; писмо, което състои отъ една написана карта, която се праща по пощата безъ да е приключена въ пликъ.

Картагена. Испански градъ (Мурция), на Срѣдиземно море, при политѣ на сиера Картагена; 84,230 жит. Първокласно военно пристанище, едно отъ нáй-добритѣ въ Срѣдиземно море. Крѣпость. Едно врѣме въ К. е билъ нáй-голѣмий арсеналъ не само въ Испания, а въ Европа. Градътъ, заобиколенъ съ стѣни, има маврски изгледъ: неговитѣ улици, съборна църква и развалинитѣ на стария замъкъ сж маврска направа. К. е свързанъ съ Мурция и съ Мадридъ по желѣзница. Фабрики за корабни платна и за стъкло. Важно тоново риболовство. Въ околностьта разработването на цинкови и желѣзни руди. Тоя градъ, който е билъ колония на картагенянетѣ, е билъ

съгражденъ отъ Асдрубала въ 242 прѣди Р. Х. подъ името Нови Картагенъ. Подъ римската власть билъ нáй-важний испански градъ до нахлуването на варваретѣ. Билъ ограбенъ отъ готитѣ, а пó-сетнѣ билъ столица на едно маврско княжество.

Картагенски събори. Церковни събори, които станжли въ Картагенъ, главний градъ на Африканската римска область. Такъви събори изброяватъ до 32, отъ година 200 до година 594. Отъ тия събори нáй-главни сж *Съборитѣ подъ прѣдсѣдателството на св. Киприана.* Тоя великъ картагенски епископъ събралъ подъ прѣдсѣдателството си 8 събора въ 7 години. Голѣмий въпросъ за падижлитѣ *(lapsi)*, сир. за ония християне, които били отстжпили отъ църквата прѣзъ Дециевото гонение, занималъ нѣколко отъ тия събрания: да се допущатъ ли тия падижли пакъ въ единение съ църквата и др.? Единъ всеваженъ въпросъ билъ и тоя: да се кръщаватъ ли вторично християнетѣ, които били кръстени отъ еретици? Въ събора, който събралъ въ 255, св. Киприанъ се произнесълъ утвърдително и 32-та владици, които присжтствували, сподѣлили мнѣнието му. Нъ папа Стефанъ го отхвърлилъ, и заплашилъ африканскитѣ владици да прѣкжсне общението си съ тѣхъ, ако не си промѣнижтъ мнѣнието. Св. Киприанъ настоялъ на възгледитѣ си живостно и въ 256 събралъ новъ съборъ, който ги и подтвърдилъ. Понеже папата енергично поддържалъ рѣшението си, св. Киприянъ свикалъ, сжщата година, *великия картагенски съборъ*: гласуванитѣ вече канони били още еднижъ подтвърдени. Гонението, що настанжло, и въ което св. Киприанъ потърпѣлъ мжченичеството, турижло край на прѣпирнята. Когато се възстановилъ мирътъ доживѣлитѣ африкански владици се отказали отъ борбата, и властьта на папата въстържествувала.

Картагенъ (картагенски *Картадата,* Новъ Градъ). Нáй-великий градъ въ старо врѣме на сѣверния брѣгъ на Африка, въ сегашни Тунисъ, основанъ отъ финикиянетѣ около 800 години прѣди Р. Х. По едно сказание тоя градъ билъ основанъ отъ княгиня Дидона (виж. това име), нъ пó-вѣроятно е, че той възникнжлъ, като едно финикийско търговско стоварище поради сгодното си мѣстоположение. За развитието му се знае твърдѣ малко. Свѣдѣнията, които имаме за него, сж скудни и едностранни дори и за врѣмето, когато билъ вече столица на една важна република и единъ отъ нáй-великитѣ търговски градове на свѣта. Прѣди разорението му числото на жителетѣ му било 700,000. Населението състояло отъ финикияне и ливийски племена. Явно е, че тая финикийска колония се развила *бърже*, защото още отъ VI-и вѣкъ владѣяла цѣлото приморие отъ Нумидия до Киринея. Въ 574, Тиръ се съсипва. Картагенъ наслѣдва всичкитѣ му владѣния въ Срѣдиземно море. Корсика, Сардиния, Малта, Балеарскитѣ о-ви сж негови; той се настанява въ Испания и зима западна Сицилия. Тамъ, той срѣща гръцитѣ, които се борижтъ съ него за първенството въ о-ва. Отъ около 550 до 288 Картагенъ продължава настжплението си и, въпрѣки несполукитѣ си, каквато била несполуката му при Химера въ 480, въпрѣки дър-

ската диверсия на Агатокла, който прѣнесълъ войната въ Африка (авг. 310 — окт. 307), въпрѣки съзаклетията на първитѣ му граждане, Ханона, Бомилкара, които искали да станжтъ царе, такъво било упорството му, че щѣлъ на́йсетнѣ да покори цѣла Сицилия, да не се намѣрилъ тогава среща римската република.

Като станжлъ съперникъ на Римъ, Картагенъ билъ принуденъ да воюва съ него три войни, наречени *пунически* (картагенски).

Въ първата, която траяла 24 години (264—241), тия двѣ републики опитали силитѣ си; въ втората, която траяла 17 години (219—202), Римъ насмалко щѣлъ да погине, чрѣзъ побѣдоносното пещствие на Анибала, който побѣдилъ римлянетѣ по брѣговетѣ на Тесина, близу при езеро Тразимена, и при Кана; нъ принуденъ да се върне въ Картагенъ, той билъ побѣденъ при Зама (на югъ отъ Картагенъ), отъ Публия Сципиона Африканеца (202); въ третата, която траяла близу 4 години (149—146), Картагенъ билъ съсипанъ до основа отъ *Сципиона Емилиана* Африканеца II. Шесть деня бойтъ продължавалъ въ улицитѣ на града, и седемнадесеть деня завоевателетѣ го разорявали съ огънь. Страната станжла римска область. Кай Гракхъ испратилъ 6,000 поселенци да основжтъ новъ градъ на мѣстоположението на Картагенъ. Градътъ се нареклъ *Юнония*, нъ не процъвтѣлъ. Августъ подновилъ града и нови Картагенъ станжлъ, въ втория и третия вѣкъ отъ християнската ера, единъ отъ на́й-хубавитѣ градове на римската империя. Въ V-и вѣкъ *вандалитѣ*, които били нахлули въ южна Испания, основали въ Африка кралство и вандалский кралъ Генсерикъ си направилъ Картагенъ столица (439). Велисарий съсипалъ това кралство, завоевалъ Картагенъ (533) и го наименувалъ *Юстиниана*. Въ VII-и вѣкъ арабетѣ, а въ XVI-и турцитѣ турнжли ржка на страната; и сега двѣ-три селца и нѣколко развалини се намиратъ на мѣстоположението на Картагенъ. Сегашната държава въ картагенската страна, регентство *Тунисъ*, се управлява отъ наслѣдственъ маврски князъ, който носи титлата *бей*. Много врѣме по име подчинена на Турция, тая държава е сега подъ покровителството на Франция, която ѭ завладѣ въ 1881 при протеста на В. Порта.

Сѣмената на разрушението си Картагенъ носилъ въ себе си. Картагенската република е била олигархическа. Членоветѣ на съвѣта, 300, се избирали отъ на́й-богатитѣ семейства. Тоя съвѣтъ избиралъ изпомежду си единъ комитетъ отъ 30 души, и понѣкога още по́малъкъ само отъ 10 души, на чело на който стояли двама сановници, подобни на двамата римски консули, нъ безконечно прѣизбираеми; едно простонародно събрание е исказвало желанията на демокрацията. Въ сжщность, паритѣ сж ржководили всичко: Картагенъ е билъ една плутокрация. Отъ една страна аристокрацията хранила прѣзрѣние къмъ народа, а отъ друга тя сама била распокжсана помежду си; съперничеството на Барковци, които прѣдставлявали военната партия, и на Хановци, които жрътвували всичко, дори и честьта, на желанието да се обогатѭтъ съ търговията, парализирало твърдѣ често Анибаловитѣ усилия. Освѣнь това, кар-

тагенската войска състояла отъ покорени ливийци, насти нумидийци и робе; тая войска, движима отъ единствената надежда на печалата, нѣмала солидностьта на легионитѣ отъ римски граждане. Това е твърдѣ забѣлѣжително въ свръска съ обстоятелството, че Картагенъ е располагалъ съ голѣма военна сила. Флотата въ първата пуническа война състояла отъ 350 кораба, които носили 150,000 войника.

За *езика* на картагенянетѣ може да се говори само прѣдположително, защото за това намъ сж останжли малко данни, а именно надписи, които намиратъ въ Сицилия, на о-въ Малта и въ Картагенъ, а особено нѣколко фрази въ Плавтовата комедия *Poenulus*. По тия малки остатки отъ карт. езикъ заключаватъ само, че той е билъ сходенъ съ финикийския и еврейския езици. — Колкото се отнася до *изящнитѣ искусства*, съмнително е да ли картагенянетѣ сж били напрѣднжли въ тѣхъ, макаръ да сж ги уважавали; послѣдното се заключава отъ това, че картагенскитѣ пълководци, когато между военната користь имъ падали на ржка статуи и картини, всѣкога ги испращали въ отечеството си. — *Религията* на картагенянетѣ се вижда да е била въ сжщность еднаква съ финикийската — кланяне на звѣздитѣ и на огъня. Молохъ е билъ главното божество, и нему принасяли жрътва дѣца и робе. На́й-висшето природно проявление на това божество било слънцето. Освѣнь на слънцето, картагенянетѣ се кланяли на Астарта, богинята на стихиитѣ и др. — *Търговский гений* на тоя народъ е на́й-забѣлѣжителното нѣщо; неговитѣ търговци сж посѣщавали всѣко крайбрѣжие и островъ на Срѣдиземно море; неговитѣ кервани сж прониквали прѣзъ Сахара до злато-производителнитѣ страни на Нигеръ, и прѣзъ Ливийската пустиня до земитѣ покрай Нилъ; отъ неговото пристанище Котонъ излѣзла оная Ханонова флота, която, още въ 460 прѣди Р. Х., изслѣдвала крайбрѣжията на Атлантически океанъ, отъ Англия до Гвинейски заливъ.

Картаминъ, *лат.* Вапсателното вещество на шафрана.

Картанъ. Нефталимовъ градъ, който се нарича и Кириатаимъ *(Библ.)*.

Картезианизмъ (отъ *Картезиусъ*, латинско име на Декартъ). Име на Декартовата философия. — **Картезианецъ.** Послѣдователь на картезиянизма. Виж. *Декартъ*.

Картечъ, *рус.* Артилерийски снарядъ: тенекиена кутия пълна съ коршуми, която се стрѣля съ орждие (топъ) за блиска отбрана.

Картие *(Жакъ)*. Франц. мореплаватель, открилъ Канада въ 1534.

Картина, *лат.* Изображение, образъ на платно, книга и др. п. Въ *прѣнос. см.* 1) Гледка; прѣдмѣти, които се прѣдставятъ наедно прѣдъ очитѣ ни, и ни правжтъ впечатление: *отъ връхъ Витоша откриваме великолѣпна картина*; 2) живостно прѣдставление на нѣщо, устно или писменно: *той рисува вѣрна картина на нашитѣ избори.*

Картина *(жива)*. Прѣдставлението на нѣкое събитие чрѣзъ групиране човѣци въ прилични стойки. Такъва група стои мълчелива и неподвижна.

Картичка. Умалително отъ карта: *визитна картичка.*

Картонъ, *фр.* Дебела книга, мукава.

Картофъ, *герм.* Барабой, пататъ.

Картрайтъ. Знаменитъ английски механикъ, изобрѣтатель на машини-тъкачки и дъраци (1743—1823).

Картушъ, *фр.* Фишекъ.

Картъ бланшъ *(carte blanche), фр.* (соб. зн. бѣла карта или листъ). Пълна власть, неограничена свобода да прави човѣкъ каквото си ще: *даде ми картъ-бланшъ.*

Карузелъ, *фр.* Надприпкване съ колесници, съ коне и др.

Кархамисъ. Градъ при западния брѣгъ на Евфратъ, на чиито развалини по́-сетнѣ билъ основанъ Иераполъ; сегашното арабско име на мѣстото е *Иераблусъ (Библ.).*

Карѣевъ (профес. *Николай Ив.).* Русски историкъ и социологъ, род. въ 1850; свършилъ курсъ по историко-филологич. факултетъ на москов. университетъ въ 1873. Въ 1876 издържалъ магистерски испитъ; сега занимава катедра въ петербург. университетъ и на висшитѣ женски курсове. Нѣколко негови съчинения сж прѣведени вече на езика ни, каквито сж: *Писма* къмъ учащитѣ се младежи, *Мисли върху основитѣ на нравственостьта, Бесѣди върху изработването на мировъззрѣнието* — прѣв. отъ М. Москова (Търново); *Етюди върху економич. материализмъ* (Варна, 1897); *Що се нарича общо образование?* прѣв. Б. Тончева (Добричъ, 1898). Между проф. К-витѣ исторически трудове, по́-забѣлѣжителни сж: *Очеркъ исторіи французскаго крестьянства* (Москва, 1881); *Очеркъ исторіи реформаціоннаго движенія* (1886; *Историческій очеркъ польскаго сейма* (1888); *Паденіе Польши въ исторической литературѣ* (1889); *Causes de la chute de la Pologne* (1893). Особна категория трудове съставятъ неговитѣ: *Основные вопросы философіи исторіи* (1890) и единъ редъ историко-философски и социологически журнални статии, отъ които една часть сж събрани въ книга *Историко-философскіе и соціологическіе этюды* (1895). Въ Брокхаузовия русски енциклопедически рѣчникъ К. редактира историческия отдѣлъ.

Каръ. Римски императоръ (282-283).

Каса (лат. *капса,* ковчегъ). 1) Съкровище, желѣзенъ ковчегъ. 2) Паритѣ и други цѣнни нѣща, които се държжтъ въ него. 3) Учреждение, дѣто се приматъ и даватъ пари.

Касандра. Приамова и Хекубина дъщеря, добила отъ Аполона дарбата да пророкува, нъ безъ да може да убѣждава *(Баснсл.).*

Касандръ. Македонски царь, синъ Антипатеровъ, подчинилъ Гръция слѣдъ побѣдата при Мегалополисъ (318), и станжлъ македонски и гръцки царь слѣдъ битвата между генералитѣ на Александра Велики при Ипсъ (Фригия) въ 301. Той билъ жененъ за Александрова сестра, и погубилъ цѣлото семейство на завоевателя. Умр. кждѣ 298 прѣди Р. Х.

Касаторъ (фр. *касе,* трошж, чупнж). Оня, който се отнася до касационенъ сждъ да иска унищожение на прѣсжда или рѣшение, издадено отъ по́-доленъ сждъ противъ него. — **Касационенъ сждъ.** Върховенъ сждъ, който може да унищожава, за несъблюдение установенитѣ правила или криво приспособение на законитѣ, прѣсждитѣ и рѣшенията на другитѣ сждилища. Касационний сждъ гледа дѣлата, не по сж-

шество, а само по форма. Въ България има само единъ касационенъ сѫдъ: той засѣдава въ София. — **Касация.** 1) Гледане дѣло отъ касационенъ сѫдъ: *това дѣло подлежи на касация.* 2) Касационенъ сѫдъ.

Каселъ. Прусски градъ, бивша столица на Хесе-Каселъ, на р. Фулда; 81,752 жит. Желѣзни ливници, фабрики за машини, за научни инструменти, за хартия, бои и др. и търговия съ произведенията на тия индустрии. По мѣстополож. и строението си К. е единъ отъ нáй-хубавитѣ германски градове. *Фридрихъ-плацъ* е нáй-широкий градски площадъ въ цѣла Германия. Отъ сградитѣ забѣлѣжителни сѫ: протестантска и католич. църкви, една синагога, *Museum Friedericianum* съ огромна библиотека (пó-вече отъ 100,000 тома и нѣкои цѣнни рѫкописи), богата картинна галерия, обсерватория и др. Дворецътъ на Вилхелмшое, отреденъ отъ покойния германски императоръ (Вилхелма I) за жилище на покойния французски императоръ (Наполеона III) слѣдъ падането му въ Седанъ (септ. 1870), съ прѣкраснитѣ му извори и водоскоци, и колосалната Херкулесова статуя, вѫтрѣ въ която осемь души могѫтъ сѫщеврѣменно да стоѭтъ, е само 4 килом. отъ К.

Касиеръ, *фр.* Съкровищникъ, управитель на каса.

Касий *(Спурий).* Римски генералъ, два пѫти консулъ, два пѫти побѣдитель на сабинянетѣ и латинетѣ, издалъ първия поземенъ законъ, за да достави на плебентѣ участие въ държавната земя. Затова сенатътъ (патрициитѣ) го обвинилъ въ държавна измѣна и го осѫдилъ да бѫде хвърленъ отъ Тарпейската канара.

Касий Лонгинъ *(Кай).* Единъ отъ Цѣзаревитѣ убийци. Когато избухнѫла междуособната война, К., ако и плебейски трибунъ, зелъ страната на Помпея и аристократическата партия противъ Цѣзаря. Цѣзарь го заробилъ, нъ го простилъ, па му и далъ пакъ важна служба. Въ 44 прѣди Р. Х., чрѣзъ Цѣзаревото влияние, той билъ направенъ *praetor peregrimis*, и обѣщало му се управлението на Сирия на другата година. Нъ той пожелалъ службата върховенъ сѫдия на Римъ (преторството), която се дала на шурея му Брута. Тогава К. забравилъ Цѣзаревото великодушие и съставилъ отъ недоволнитѣ аристократи псевдо-патриотическия заговоръ, въ който увлѣклъ и Брута; и скоро (3 марта 44 пр. Р. Х.) Цѣзарь паднѫлъ отъ мечоветѣ на убийцитѣ. Сетнината отъ това кръваво дѣло не излѣзла както К. се надѣялъ. При Цѣзаревото погребение народътъ потърсилъ убийцитѣ; и военната власть паднѫла въ Маркъ Антониевитѣ рѫцѣ. Затова К. побѣгнѫлъ въ Истокъ, дръпнѫлъ управлението на Сирия, наказалъ тежко градоветѣ, които се произнасяли среща републиканцитѣ, наложилъ имъ тежки даванйи, и върнѫлъ се въ Македония, та съединилъ силитѣ си съ Брутовитѣ. Тамъ, въ полетата на Филипи, К. и Брутъ били нападнѫти отъ Антония и Октавиана. К. на лѣвото крило билъ съвсѣмъ разбитъ и, като не знаялъ че Брутъ на дѣсното крило е побѣдитель, накаралъ едного отъ людетѣ си да го убие. *Брутъ оплакалъ трупа* му и го нареклъ *Послѣдний римлянинъ.*

Касини *(Джовани Доменико).* Италиянски астрономъ, род. въ 1625 въ Перинадо, близу до

Ница, умр. въ 1712 въ Парижъ. Училъ се въ иезуитско училище въ Генуа; въ 1660 билъ назначенъ професоръ на астрономията въ болонския университетъ. Отъ 1664 до 1665 въ Римъ наблюдавалъ двѣ комети, опрѣдѣлилъ пжтя имъ и открилъ, че кометитѣ трѣбва да принадлежжтъ на слънечната система; освѣнь това, той показалъ, че Юпитеръ се върти на осьта си и че въртенето му се извръшва въ 9 часа и 56 минути. Въ 1668 обнародвалъ периодитѣ на Юпитеровитѣ спжтници; тогава Луи XIV го поканилъ въ Парижъ, и го направилъ директоръ на парижската обсерватория. Отъ 1671 до 1684 К. открилъ Сатурновитѣ спжтници и въртенето на Марса около осьта; наблюдавалъ зодиакалната свѣтлина, чието естество остава и до сега още необяснено; и опрѣдѣлилъ законитѣ на движението на Луната на осьта си — **К.-вий** синъ, *Жакъ* **К.**, астрономъ, род. въ Парижъ въ 1667, билъ, слѣдъ бащината си смърть, директоръ на парижската обсерватория. Той опрѣдѣлилъ периодитѣ на въртенето на всичкитѣ тогава познати Сатурнови спжтници, наклонението на планетнитѣ орбити и др. Умр. въ 1756. — Синътъ на послѣдния, *Цѣзарь* **К. де Тюри**, астрономъ (1714 — 1784) билъ и той директоръ на париж. обсерватория; той е забѣлѣжителенъ по изданието на единъ голѣмъ топографически атласъ на Франция, свършенъ отъ сина му Доминика, слѣдъ 45-годишенъ трудъ. — Синътъ му, графъ *Жанъ Доминикъ* **К.** билъ и той директоръ на париж. обсерватория и свършилъ наченжтото отъ баща си издание на топографическия атласъ (1748—1845).

Касиопея. 1) По *гръц. баснсл.* етиопска царица, майка на Андромеда. 2) Името на едно съзвѣздие въ Млѣчния Пжть, което състои отъ 5 звѣзди отъ трета величина, расположени въ видъ на буква Y.

Касирамъ, *фр.* 1) Унищожавамъ, припознавамъ за незаконенъ: *тоя изборъ се касира.* 2) Отнасямъ се до касационенъ сждъ: *осждений иска да касира.*

Cassius tutissima virtus. Латинска поговорка: добродѣтельта е на́йздравата отбрана.

Касия. Кората на едно благовонно дърво, която влиза въ състава на мирото.

Касифия. Градъ, за който се прѣдполага да е билъ близу до Каспийско море *(Библ.)*.

Каскадъ, *итал.* Водопадъ.

Каскетъ, *фр.* Шлемъ, въоржжение за главата въ нѣкои войски.

Каслухими. Потомци на Мицраима, еднородни съ кафторимитѣ. Тия два народа се вижда да сж били съпрѣдѣлни въ сѣверо-източното приморие на Африка *(Библ.)*.

Касова книга. Книга, въ която се вносятъ всичкитѣ вършени дѣла въ налични пари.

Каспийско море. На́й-голѣмото отъ соленитѣ езера на земното кльжбо, простира се между Европа и Азия надлъж. отъ сѣв.-зап. къмъ юго-ист. около 1,200 килом. и наширъ отъ 170 до 450 килом.; простр. около 314,000 чет. килом. Дълбочината му не е много голѣма, освѣнь къмъ югъ; тя е изобщо отъ 140 до 160 метра, нъ на много мѣста тя не е дори и 40 и 30 метра; затова и корабоплаването става съ малки кораби. По *К. м.* се явяватъ страшни бури, причинявани на́й-вече отъ сѣверния и отъ южния вѣтръ;

водата е пó-вече горчива отколкото солена, поради многобройнитѣ нефтиени извори, които се намиратъ въ морето; равнището ѝ е около 40 метра пó-високо отъ равнището на океана. Брѣговетѣ сѫ стръмни на югъ, блатисти на ист. и пѣсъчливи на сѣв. и зап.; обширни храсталаци крижтъ брѣговетѣ и устията на рѣкитѣ. Островитѣ сѫ покрай брѣговетѣ, нáй-вече отъ Уралъ до Олга; токо-речи всичкитѣ сѫ ниски и неплодородни. *К. м.* прибира водата на голѣми рѣки — Уралъ, Волга, Терекъ, Куръ и др. Брѣговетѣ му принадлежжтъ пó-голѣмата часть на Русия, и само тя може да има на него флота; Персия владѣе само южното крайбрѣжие. Главнитѣ пристанища на градове на приморието сѫ Баку, Дербентъ, Астраханъ, Гуриевъ, на Русия; Астерабадъ, Балфрушъ, Рештъ, на Персия. *К. м.* храни много водни птици и риби. — Староврѣменнитѣ народи не сѫ познавали добрѣ *К. м.*; тѣ сѫ прѣдполагали, че то се съобщава съ Азовско море. Арабскитѣ географи отъ XI-и вѣкъ, послѣ пѫтешественикътъ Марко Поло въ XIII-и, показали, че то е вѫтрѣшно море; нъ то е станжло добрѣ извѣстно само чрѣзъ трудоветѣ на руситѣ, отъ когато Петръ Велики накаралъ да се направи една точна харта на това море отъ 1710 до 1720. — Името *Каспийско* море иде отъ *каспиитѣ*, скитско племе, което обитавало брѣговетѣ му; староврѣменнитѣ го наричали *Хирканско* море; въ срѣднитѣ вѣкове било извѣстно съ имената *Хазарско*, *Табаристанско*, *Бакуско* и др.; руситѣ го наричатъ още *Астраханское* и *Хвалинское* море.

Каспичанъ. Едно отъ пó-главнитѣ села (1,032 жит.) въ новопазарска окол., шумен. окр., забѣлѣжително като станция на двѣ желѣзници: русе-варненската и каспичанъ-шуменската. Тая станция е 19 килом. на сѣв.-ист. отъ Шуменъ, 5 килом. на югъ отъ Нови-пазарь и 31 на зап. отъ Провадия.

Касръ-сайдъ. Село въ Тунисъ, забѣлѣжително по единъ договоръ, подписанъ въ 1881, който установи французското покровителство надъ Тунисъ.

Каста. Съсловие, особенъ разредъ люде въ една държава, които прѣдаватъ правата си на потомцитѣ си и нѣматъ право да мѣняватъ начина на обществената дѣятелность на прадѣдитѣ си. Египтянитѣ сѫ се дѣлили въ старо врѣме на касти; въ Индия народътъ и сега е раздѣленъ на касти. Оттука **кастовъ**: *кастово прѣдубѣждение.*

Касталия, *касталски источникъ, гр.* По *грѣц. басносл.* изворъ въ Парнасъ, посветенъ на музитѣ; дължи името си на нимфа Касталия, която се удавила въ него, за да убѣгне Аполону.

Кастамуни. Градъ въ азиятска Турция (Мала-Азия), 80 килом. на югъ отъ Черно море и 376 на ист. отъ Цариградъ, гл. градъ на едноименен вилиетъ, който отговаря на стара Пафлагония; 20,000 жит. Около 30 джамии, и около толкова хамаме; памучна промишленость много слаба.

Кастилия. Едно отъ нѣкогашнитѣ кралства въ Испания, дѣлено на *Стара* и *Нова* Кастилия, Стол. *Бургосъ*, *Мадридъ*. *Стара* и *Нова* К. сѫ имена, които не се употрѣбяватъ вече въ сегашното административно раздѣление на Испания, нъ тѣ прина-

длежжтъ на историята. Тия страни, двѣ високи плата, които захващатъ срѣдата на Иберийски полуостровъ, образували въ XI вѣкъ кралство К., ядката на сегашна Испания; до 1028 тѣ били подъ властьта на Навара. Синътъ на Саншо III, наварски краль, Фердинандъ I Велики основалъ кралство К., па си присъединилъ и кралство Леонъ. Ала това съединение не траяло много, понеже Леонъ станжлъ отдѣлно кралство за Фердинанда II. По́-сетнѣ, въ XIII-и вѣкъ двѣтѣ кралства пакъ се съединили въ лицето на Фердинанда III и за всѣкога вече останжли подъ единъ скиптъръ. Между прѣемницитѣ на Фердинанда III на́й-отличенъ билъ Алфонсо X, по чиято заповѣдь се начъртали алфонсинскитѣ (астрономически) таблици. Съ оженването на Изабела, сестра и приемница на Хенриха IV, за Фердинанда, арагонски краль (1469), двѣтѣ корони кастилската и арагонската се съединили (1479), и отъ тѣхъ се явило кралство Испания, което напълно се утвърдило слѣдъ Фердинандовата смърть, въ 1516, когато Карлъ I испански (Карлъ V германски) наслѣдилъ двѣтѣ корони. Пространството, което захваща *Стара* и *Нова* К. заедно съ леонската и нюрцската околности, които географически съставятъ часть отъ кастилскитѣ плата, се прѣсмѣта на 191,000 чет. килом. (по́-вече отъ 1/3 отъ Испания) населени само съ 4,692,000 жит.

Кастели *(Бенедето)*. Италиянски математикъ и физикъ, род. въ 1577 въ Брешия, умр. въ Римъ въ 1644; Галилеевъ ученикъ; челъ лекции по математиката въ Пиза, а послѣ въ Римъ; Торичели билъ неговъ ученикъ. Той създалъ хидравликата, като показалъ какъ да се измѣрва силата на вода, що тече.

Кастель, *лат.* Замъкъ, укрѣпенъ домъ, кжща съ кула.

Касторово масло. Виж. *Речиново масло.*

Касторъ. По *баснол.* гръцки герой, братъ близнакъ на Полукса; и двамата синове на Юпитера и Леда. Тѣ, като близнаци, никога не се дѣлили единъ отъ другъ, и минували за покровителе на мореплавателетѣ.

Кастраментация, *лат.* Искуство да се располагатъ, сир. установяватъ и укрѣпяватъ, станове или лагери.

Casus belli, *лат.* Виж. *Казусъ-бели.*

Casus foederis, *лат.* Цѣльта на съжза.

Катавасия, *гр.* Ирмоси, които се пѣжтъ и отъ двата лика или клироса всрѣдъ църква.

Catalogue raisonné, *фр.* Каталогъ на книги, наредени споредъ прѣдмѣтитѣ имъ.

Катадиоптрика, *гр.* Часть отъ оптиката, която разглежда съединенитѣ дѣйствия на прѣломена и отражена свѣтлина.

Катаклизмъ, *гр.* Всеобщо наводнение, потопъ.

Катакомби, *гр.* Природни или искусственни подземия или пещери. Староврѣменнитѣ народи погребявали мрътвитѣ си въ тѣхъ. Египетскитѣ катакомби сж на́й-старитѣ. Христянетѣ на първитѣ вѣкове се крияли прѣзъ гоненията въ римскитѣ катакомби.

Катакустика. Часть отъ акустиката, която изучва законитѣ на отражението на звуковетѣ.

Каталепсия (гр. *каталепсисъ*, схванжтъ). Нервенъ припадъкъ, въ който човѣкъ изгубва мъгновенно,

нъ за кѫсо врѣме, чувствителностьта и съзнанието си. — **Каталептикъ.** Страданѫщъ отъ каталепсия. — **Каталептический.** Който се отнася до каталепсията.

Каталогъ, *гр.* Списъкъ на каквито и да било прѣдмѣти, изчислени по азбученъ редъ или распрѣдѣлени на разреди: *каталогъ на книги, каталогъ на ученици.*

Катанчичъ *(Матия-Петръ).* Словенски археологъ францисканецъ, род. въ Валпоро (Славония) въ 1750, умр. въ Буда въ 1825; авторъ на много латински съчинения и единъ прѣводъ на Библията отъ латински на словенски. Нѣкоитѣ по-главнитѣ му латински трудове сѫ: *Dissertatio de columna milliaria ad Eszekum reperta* (Осѣкъ, 1781 и 1792); *Specimen philologiae et geographiae* Pannoniorum (Осѣкъ, 1795); *Tentamen publicum de numismatica* (Пеща, 1797); *Istri alcolarum Illyrici nominis Geographia epigraphica* (Пеща, 1825).

Катаплазмъ (гр. *ката,* връзъ; *плазма,* налагане). Налагалка, лѣковитъ съставъ приготвенъ за налагане противъ въспаление болна часть отъ тѣлото.

Катапултъ (гр. *ката,* връзъ, противъ; *палинъ,* стрѣлямъ). Мѣтателна машина, староврѣменна машина за хвърляне камене, стрѣли и др.

Катарактъ, *гр.* Потъмняване на очния хрущялъ, извѣстната болесть *перде.*

Катараленъ. Който е свойственъ на катаръ, на простуда: *катарална треска,* простудна треска. Виж. *Катаръ.*

Катаро (слов. *Которъ).* Виж. *Которъ.*

Катартинъ, *лат.* Вещество, което се добива отъ нѣкои растения и е слабително, сир. искарва повънъ.

Катаръ (гр. *ката,* надолу; *рео,* текѫ). Рема, насмъркъ, остро или хроническо въспаление на лигавитѣ ципи, особено въ дихателнитѣ пѫтеки, когато отъ носа тече една мокрота.

Катастрофа (гр. *ката,* надолу; *стрефо,* обръщамъ). Бѣда, гибеленъ край.

Катафалкъ, *итал.* Украсено високо стояло, на което се поставя мрътвецъ.

Катахрезисъ (гр. *катахрисисъ,* злоупотрѣбение). Употрѣбяване, когато нѣма една дума, за да изразява направо понятието, друга съотвѣтствена дума.

Категатъ *(коча дупка).* Протокъ между юго-западния брѣгъ на Швеция и източния брѣгъ на Ютландия; 220 килом. на́длъжъ и 110 килом. на́ширъ. Съобщава се чрѣзъ Скагеракъ съ Сѣверно море; чрѣзъ Зундъ, Голѣми Белтъ и Мали Белтъ съ Балтийско море. Не е дълбокъ, има много пѣсъчни подмоли и понѣкога въ него се разразяватъ страшни бури. Въ него сѫ до брѣговетѣ на Ютландия острови Лезе и Анхолтъ. Халмщатъ и Гетеборгъ, шведски пристаница, сѫ на К.

Категорически, *гр.* Опрѣдѣленъ, положителенъ: *категорически отговоръ;* въ противоположность на *уклончивъ, двусмисленъ.*

Категория, *гр.* Разредъ, класъ, въ който сѫ поставени все еднородни прѣдмѣти.

Катедра, *гр.* Издигнѫто мѣсто въ учебнитѣ заведения и църквитѣ, особено въ католическитѣ, за четене лекции и изговаряне проповѣди. Катедра сѫщо се нарича владишки тронъ въ главната църква на епархия, — църъ-

квата, дѣто е сѣдалището на владиката; отъ което и самата църква се нарича *катедрална* или съборна.

Катеръ, *хол.* Корабъ на платна съ една маща.

Катизма, *гр.* Всѣко отъ малкитѣ отдѣления, на които е раздѣленъ псалтирътъ.

Катилина. Римски сенаторъ, начинатель на единъ заговоръ противъ сената, осуетенъ отъ Цицерона (63 прѣди Р. Х.). К. умрѣлъ съ оржжие въ ржка въ Пистоиа. Името му е останжло типъ на съзаклетникъ, който иска да тикне отечеството си въ пропасть за своето лично благо.

Катковъ *(Мих. Николай).* Русски публицистъ, род. въ Москва въ 1820, умр. въ Знаменское въ 1887. К. свършилъ наукитѣ на университета въ родния си градъ, послѣ слѣдвалъ курса на философията въ Кенигсбергъ и въ Берлинъ. Въ 1843 добилъ титлата магистръ въ московския университетъ съ една теза по словѣнската филология и станжлъ прѣдаватель на философията. Въ 1856 зелъ ржководителството на *Русскій Вѣстникъ,* дѣто поддържалъ либерални идеи, и защищавалъ англійскитѣ учреждения. Нъ въ 1861 минжлъ въ управлението на *Московскія Вѣдомости,* органъ на старо-русската партия, който върло ратуваше среща либерализма; той проповѣдваше класическото образование, порусването на Полша и на балтийскитѣ области, и силно осжждаше всички писателе подозрѣни въ съчувствие съ западно-европейскитѣ идеи. Подъ К-вото ржководителство *Московскія Вѣдомости* бѣше станжлъ единъ отъ най-важнитѣ органи на европейския печатъ.

Катманду. Градъ въ сѣверна Индия, столица на Нипалъ, 264 килом. на сѣв.-зап. отъ Патна, и 650 на сѣв.-зап. отъ Калкута; 50,000 жит. Памучни ржкодѣлия. Прочути храмове на Буда.

Католикосъ, *гр.* (значи *всемиренъ, вселенски).* Име на първенствуюжщий арменски патриархъ. Виж. *Григориан. ирък.; Ечмиацинъ.*

Католикъ, *гр.* Лице, което исповѣдва римокатолическото вѣроисповѣдание.

Католицизмъ или **католичество.** Вѣроисповѣданието на Западната църква, на която духовний началникъ е Папата, чието сѣдалище е въ Римъ. Оттука *католически, римо-католически,* който принадлежи на, относящий се до, Западната Църква.

Католическо величество. Титла на нѣкои католически царе, Испанский и др.

Катонъ. Име на двама славни римляне: 1) *Катонъ Стари* или *Ценсоръ,* нареченъ така поради строгостьта на началата му. Той е, който прѣдъ видъ на опасностьта за римската Република отъ продължаването на Картагенъ, свръшвалъ всѣка своя рѣчь съ знаменититѣ думи: *Ceterum, censeo Carthaginem esse delendam,* (между друго, азъ мислюж, че трѣбва да се съсипе Картагенъ). Оттука и фразата *Катонска упоритость* (232-147 прѣди Р. Х.); 2) Катонъ отъ Утика, защитникътъ на свободата отъ Цѣзаря; слѣдъ Цѣзаревата побѣда, проболъ се съ сабята си, за да не длъжи нему живота си (95-46 прѣди Р. Х.).

Катюлъ. Латински поетъ (87-40 прѣди Р. Х.).

Кауза, *лат.* Дѣло, страна, интересъ: *защитникъ на нашата кауза.*

Каулбарсъ (баронъ *Александръ Васил.*). Русски генералъ, който въ 1882, по заповѣдь на правителството си, завзе длъжностьта български воененъ министръ, и направи доста за уреждането на войската, опълчението и военната флотилия. Той напуснж България въ 1884. Баронъ К., роденъ въ 1844, по-напрѣдъ служилъ въ Азия, дѣто направилъ нѣкои важни географически изслѣдвания; въ 1877-78 бѣше участвувалъ въ русско-турската война, и послѣ бѣ русски делегатъ въ разграничителната комисия за Сърбия, България и Албания.

Каулбарсъ (баронъ *Николай Васил.*). Русски генералъ, извѣстенъ по свръската си съ прѣкжсването на русско-българскитѣ сношения слѣдъ князъ Александровото оттеглюване отъ българския прѣстолъ. Баронъ К., род. въ 1842, зе участие въ качество началникъ-щаба на една гвард. пѣх. дивизия въ русско-турската война въ 1877. Прѣзъ 1878 бѣше русски делегатъ за прокарване демаркационната линия между Турция и Черна гора, и послѣ при окупирането отъ австрийцитѣ на Босна и Херцеговина. Отъ 1881 до 1886 бѣше русски воененъ агентъ въ Австрия. Прѣзъ това врѣме (1883-4) дохожда въ София, та сключи военна конвенция за службата на русскитѣ офицери въ българската войска. Въ 1885 бѣше членъ отъ международната комисия на театра на сръбско-българскитѣ военни дѣйствия; а въ 1886 русското правителство го испрати въ България съ дипломатическо послание.

Извѣстно е, че слѣдъ съединението русското правителство се разсърди на князъ Александра, и въ Русия обяснихж на българетѣ, че тая постжпка ще подигне сърбе и гръци. Помни се, че г-нъ Каравеловъ отговори — чрѣзъ дописницитѣ — че отъ сърбетѣ се не боимъ, а за гръцката войска не трѣбва и да се говори. Ала и слѣдъ българскитѣ побѣди надъ сърбетѣ и удобреното вече отъ силитѣ лично съединение, руситѣ продължавахж да се сърдѣжтъ на князъ Александра. Князъ Александръ, сваленъ отъ прѣстола отъ нѣколко военни, и възвърнжтъ послѣ въ България (виж. *Августъ 9; Батемберъ*), даде оставката си за да улесни възстановението на добритѣ отношения между Русия и България; нъ и слѣдъ заминуването му българското регентство — Стамболовъ, Каравеловъ, Муткуровъ — и новото министерство съ Радославова на чело не можахж да добиѫтъ расположението на русското правителство. Александровъ день (30-и августъ) се отпразднува тържествено въ София, въ честь на русския царь. Българското народно събрание съ телеграма помоли покойния импер. Александра III да забрави минжлитѣ вини на България и да земе изново подъ своята защита българския народъ, съединението му и самостоятелностьта му. Министрътъ на внк. дѣла, покойний Гирсъ, извѣсти на българското правителство прѣдстоящето пристигане въ София на упр. дѣлата русски дипломатически агентъ генералъ Каулбарса, който щѣше да прѣдаде на българетѣ желанията на русското правителство.

Ген. К. пристигнж въ София (13-и септ.) и влѣзе въ прѣговори съ регентството. Той прѣдложи слѣднитѣ три точки: 1) да се отсрочѫтъ съ два мѣсеца изборитѣ за

велико народно събрание, което се свикваше да избере князъ; 2) да се дигне военното положение, обявено отъ регентството; 3) да се пуснѫтъ на свобода лицата, обвинени въ прѣврата отъ 9-и августъ. Българското правителство се съгласи на двѣтѣ отъ прѣпоржченитѣ нему отъ русския пълномощникъ мѣрки, нъ не удобри първата—относително отлагането на велик. народ. събрание — като сочеше, че е противна на търновската конституция и на закона за изборитѣ, който бѣ въ сила въ България. Регентството издаде указъ да станѫтъ изборитѣ. Слѣдъ обнародването на указа, ген. К. издаде свое окржжно (17-и септ.) до русскитѣ консули въ България, съ поржка да го распространѭтъ между народа. Въ това окржжно, русский генералъ, като се обръщаше прѣко къмъ самия български народъ, излагаше политическата програма на съглашението, прѣдложено отъ него на българското правителство. Едноврѣменно съ издаването на това окржжно, русский пълномощникъ, въ една нота до българския министръ на външ. дѣла, Начевича, заяви, че той счита назначенитѣ отъ регентството избори за незаконни, та затова Русия ще счете самото велико народно събрание, което ще излѣзе отъ тия избори, и всичкитѣ му рѣшения за лишени отъ всѣко значение. Русский пълномощникъ, като не се задоволи съ всичко това, прѣдприе, въ самия разгаръ на избирателната борба, една обиколка изъ България и въ рѣчитѣ, произнесени отъ него на публични събрания, кореше регентството. Слѣдъ това, генералътъ се оплакваше, че чувалъ улични викове, оскърбителни за русското име, па и че имало насилия надъ русски подданници въ България. Затова той съ ултиматумъ искаше отъ правителството да земе енергични мѣрки за прѣкращение на тия посѣгателства. Правителството отблъскваше твърденията му за насилия като безосновни. На това отгорѣ ген. К. съобщи, че въ Пловдивъ билъ битъ на улицата гавазинътъ на русското консулство, свали въ София русското знаме, напуснѫ София съ цѣлия русски персоналъ, и прѣдписа на всички русски консули въ България да послѣдватъ примѣра му. Като остави България, русский пълномощникъ издаде прощална нота, въ която, като се обръщаше къмъ българския народъ, казваше, че русский кабинетъ не намира възможность да поддържа сношения съ българското правителство въ тогавашния му съставъ, понеже то било изгубило окончателно довѣрието на Русия. Слѣдъ това, въ България избухнѫхѫ военни възстания въ Силистра, Русе, Бургасъ и Сливенъ. Българското правителство ги потѫпка. Прѣзъ 1886, още доклѣ ген. К. бѣше въ България, народното събрание избра за князъ князъ Валдемара дански, шурей на рус. импер. Александра III, който се и отказа отъ избора. На 20 ноем., слѣдъ ген. К.-совото заминуване, народното събрание испрати една депутация (Грековъ, Стоиловъ, Калчевъ) въ западна Европа съ молба за посрѣдството на великитѣ сили, подписали Берлинския договоръ, за рѣшението на българския въпросъ. Европейскитѣ кабинети, както и турското правителство, съвѣтвахѫ депутатитѣ да гледатъ да се споразумѣѭтъ съ Русия. Между това депутацията намѣри въ Вѣна князъ Фердинанда, който прие

българската корона и закнязува въ България. Съ неговото дохождане страститѣ въ страната поутихнжхж и страхътъ отъ междуособие токо-речи исчезнж. За пó-вече виж. *Фердинандъ I.*

Каулбахъ *(Вилх.)*. Знаменитъ германски живописецъ, творецъ на картинитѣ *Сражение на хунитѣ съ римлянитѣ, Разрушението на Иерусалимъ отъ Тита*, и на картинитѣ по стѣнитѣ на входната зала въ Берлинския музей, които изображаватъ историята на цивилизацията на цѣлия свѣтъ (1808 — 1874).

Кауницъ *(Венцелъ Антонъ*, князъ фонъ, графъ фонъ Ритбергъ). Знаменитъ австрийски държавникъ, род. въ Вѣна въ 1711, умр. въ 1794; училъ се въ Вѣна, Лайпцигъ и Лайденъ; пжтувалъ въ Франция, Англия и Италия; и понеже билъ отъ едно старо семейство съ добро име, отъ рано му повѣрявали разни дипломатически послания. Той нáй-много се отличилъ като дипломатъ на Ексъла-шапелския конгресъ, въ 1748; слѣдъ това, билъ назначенъ австрийски посланникъ при французския дворъ. Съ вѣщината си той спечелилъ благоволението на маркизка Помпадуръ, и сключилъ единъ съжзъ между Франция и Австрия (1752), който гарантиралъ на Австрия помощьта на Франция среща Прусия. Въ 1753 К. билъ назначенъ държавенъ канцлеръ, и близу 40 години ржководилъ вънкашната политика на Австрия. Кроежътъ за подѣлението на Полша билъ неговъ. Той зималъ такъво голѣмо участие въ политическитѣ работи на Европа, че на шега го наричали *европейский коларь.* Нáй-голѣмо влияние на работитѣ ималъ той въ царуването на Мария Терезия, а пó-малко въ врѣмето на Иосифа II и на Леополда II; за церковнитѣ реформи въ Иосифово врѣме Римъ го нареклъ *еретический министръ.* К. си далъ оставката по старость когато се въцарилъ Францъ II, и се оттеглилъ въ частенъ животъ.

Каусъ *(Соломонъ де)* Франц. ученъ, умрѣлъ кждѣ 1635, вижда се да е открилъ свойствата на пáрата като двигателна сила, която може да се оползотвори.

Каутела, *лат.* Прѣдпазване *(медиц.)*.

Кауция, *лат.* Въ *търг.* обезпечение чрѣзъ внасяне извѣстна сума въ брой (залогъ).

Каучукъ, *инд.* Сокъ, който се добива отъ нѣкои американски и източно-индийски растения. Каучукътъ е извѣстенъ и подъ имената *гумиластика* и *резина.* Отъ него правжтъ обущата, които наричаме ластици, и др. Растопенъ въ етеръ или терпентиново масло, каучукътъ дава едно мазило, съ което мажжтъ платове за да ги правжтъ непроницаеми за вода. Така правжтъ мушамитѣ.

Кафа. Генуезското име на сегашния гр. Теодосия въ Кръмъ. Виж. *Теодосия.*

Кафа. Кралство въ източна Африка, въ юго-западна Абисиния. К. е планинска земя, съ широки долини, прѣзъ които текжтъ многобройни рѣки. Почвата е плодородна. Вѣрва се, че К. е отечеството на кафето, което е и добило името си отъ нежъ. Туземцитѣ сж отъ сжщото семейство съ абисинцитѣ. Столица *Бонга.*

Кафе, *араб.* Зърното, плодътъ на кафейното дърво.

Кафеинъ, *лат.* Сжществено вещество на кафето; алколойдъ,

който извличатъ изъ кафейнитѣ зърна.

Кафейно дърво. Дръвце, което расте въ Арабия, Персия и топлитѣ страни на Азия и Америка, отъ челядьта *кафейни* растения, на което зърното е кафето.

Кафене, *тур.* Публично заведение, дѣто се пие кафе.

Кафе-шантанъ. Кафене дѣто пѣѭтъ, обикновено жени.

Каферистанъ (отъ *кяфиръ*, невѣрникъ, по арабски). Азиятска страна, по южнитѣ склонове на Хиндукушъ, която захваща една часть отъ сѣверното корито на Кабулъ; населена, казватъ, отъ 40,000 челяди. Жителетѣ, както подразбира името на земята имъ, до скоро сѫ различали по вѣра отъ околнитѣ племена; тѣ сѫ били идолопоклонци, и едвамъ въ послѣднитѣ години сѫ пригърнѫли мохамеданството. Тия люде сѫ отъ индо-европейското племе, па и езикътъ имъ съвсѣмъ различа, казватъ, отъ езицитѣ на другитѣ племена въ срѣдна Азия. Земята имъ, планинска и гориста, е плодородна и дава овощия, жито и др.; развито е и скотовъдството.

Кафрерия. Страна въ юго-източна Африка, съ прѣдѣли на ист. Мозамбикъ, на юго-ист. Индийски океанъ, на юго-зап. Хотентотия и английската колония на носъ Добра Надежда и на сѣв.-зап. малко познати земи. К. има дължина около 1,100 килом. отъ сѣв. къмъ югъ и срѣдна широчина 400 килом. отъ истокъ къмъ западъ. Страната е населена отъ разни племена, на които общото име е *кафри*. Това име, което иде отъ арабската дума *кяфиръ*, «невѣрникъ», тѣ сѫ добили отъ мохамеданскитѣ жителе на източното крайбрѣжие. Всички тия племена — всичкитѣ на брой до 300,000 жит. — сега сѫ подчинени на англичанетѣ и боерцитѣ. На́й-мощното отъ тѣхъ, зулузцитѣ, населява крайбрѣжието на Индийски океанъ; бушманитѣ сѫ въ срѣдата на страната; амакоситѣ сѫ близу до прѣдѣлитѣ на Капската колония; другата английска колония Наталъ и държавата на боерцитѣ сѫ въ тая страна. Кафритѣ образуватъ единъ особенъ типъ между африканскитѣ народи; шарътъ на кожата имъ е темножълтъ, косата имъ е кѫса и кѫдрава; тѣлото имъ е високо, снажно и стройно. Колкото по́-вече се отива къмъ сѣверъ, тѣ постепенно се отождествяватъ съ негрския типъ, доклѣ на́й-сетнѣ двѣтѣ племена се вижда да се смѣсватъ. Тѣ сѫ юначни, и въ мирни врѣмена благосклонни къмъ другоземцитѣ, и обични сѫпрѫзи и бащи. Ако тѣхното понятие за божеството и да е съвсѣмъ темно, тѣ сѫ много суевѣрни и ги е страхъ отъ магесницитѣ. Главатаретѣ имъ управляватъ патриархално. Всѣка обида се наказва съ глоба отъ добитъкъ; отмъщението, дори и за убийство, е строго запрѣтено. Многоженството е прието на всѣкждѣ; единъ мѫжъ може да има толкова жени, колкото може да храни и да купи. Много отъ тѣхнитѣ церемонии и хора́ сѫ неприлични, макаръ че кафркитѣ, особено слѣдъ женитбата си, сѫ цѣломждрени и скромни въ обходата си, и прѣдставляватъ въ това отношение една рѣзка противоположность на хотентотското племе. Колибитѣ, въ които живѣѭтъ кафритѣ, и които градѭтъ женитѣ, сѫ кошерообразни. Мѫжетѣ се занимаватъ исключително съ скотовъдство, пасѫтъ стадата и

говедата; а полската работа, сѣяне просо, обработване градини и д. т. е оставена само на женитѣ. Въ К. има само двѣ врѣмена, зима и лѣто; зимата трае само прѣзъ септемврия, когато рѣдко вали дъждъ; прѣзъ декемврия, януария и февруария жегата е много голѣма.

Кафторими, или **кафторци.** Виж. *Кастурими.*

Кахие, *фр.* Сжщото, каквото е тетрадъ.

Качество. Каквина, свойство, онова що съставя сжщината на едно нѣщо: *добро, шарено, бѣло, околчесто.* — **Качественъ.** Който се отнася до качеството. Качество понѣкога се противополага на *количество*, онова що означава броя, теглото, мѣрата на нѣщо.

Качичъ - Миошичъ *(Андрия).* Далматински ученъ, авторъ на *Pjesmarica*, сбирка на далматинската старина и поезия, която се ползува до сега съ прѣголѣма извѣстность (1610—1760).

Качковский *(Александръ).* Единъ отъ най-популярнитѣ полски белетристи, авторъ на романитѣ: *Bitwa o chorągiewkę, Murdelio, Bigamista, Grób Nieznaj* и др. Род. въ Галиция въ 1826, умр. въ Парижъ богатъ финанцистъ въ 1896.

Кашалотъ, *фр.* Животно отъ китовитѣ, отъ главата на което искарватъ спермацетъ за свѣщи, а отъ червата — благовонното вещество *амбръ.*

Кашанъ. Персийски градъ въ обл. Иракъ-Аджеми, 148 килом. на сѣв. отъ Испаханъ; 70,000 жит. К. е на голѣмия търговски пжть отъ сѣверъ къмъ югъ; голѣма промишленость на златошити копринени ткани, губери и мѣдни сждове.

Кашгаръ. Градъ въ източни Тюркестанъ (китайска обл. Шанъ-нанъ-лу), 190 килом. на сѣв.-зап. отъ Яркандъ; 50,000 жит. Важна търговия, стоварище за цѣла срѣдна Азия; фабрики за копринени платове и златни и сребърни издѣлия. Крѣпость съ силенъ китайски гарнизонъ. Едно врѣме К. е билъ столица на държава Кашгария, която не сжществува вече.

Кашемиръ. Индийска държавица, подданна на англичанетѣ, съ прѣдѣли Тибетъ на сѣв. и на ист., Пжнджабъ на зап. и на югъ; хубава и плодородна долина всрѣдъ Хималайскитѣ планини. Стол. *Кашемиръ* или *Сринагаръ* близу до едноим. езеро, съ 15,000 жит. Жителетѣ на К. сж мохамедане. До 1828 тѣ сж били до 800,000; отъ тогава гладъ и чума ги намалили до 400,000. Кашемирци работѣжтъ прочути шалове.

Каюта, *хол.* Мѣсто на корабъ за живѣяне на офицеритѣ му. — **Каютъ - компания,** *хол. - фр.* Обща стая за офицеритѣ на корабъ.

Каябашко езеро. Старо - планинско езеро, на пжтя между Котелъ и Карнобатъ; 500 метра надъ морското равнище; има формата на елипсъ, съ 1,120 метра дължина и 800 м. ширина.

Каяпутово масло, *малайск.* Леко, жидко, безшарно масло, което се добива отъ листата на растението *Melaleuca Cajeputi* и се употрѣбява въ лѣкарството.

Квадранъ, *лат.* Слънченъ часовникъ.

Квадрантъ, *лат.* 1) Астрономически инструментъ, чрѣзъ който едно врѣме опрѣдѣляли зениталнитѣ растояния на свѣтилата. 2) Въ артилерията, уредъ за докарване орждие (топъ) въ такъво чи-

сло градуса, което не може да се прпдаде чрѣзъ прицѣла.

Квадратенъ, *лат.* Който има по четире равни жгли и страни. — **Квадратенъ корень.** Число, което умножено еднжшъ на само себе си, дава друго число, което се нарича квадратно число; прим.: $\sqrt{4} = 2$. Знакътъ надъ 4-тѣ е знакътъ на квадратния корень. — **Квадратно число.** Произведението на два равни множителя: прим.: $2 \times 2 = 4$. — **Квадратно уравнение.** Уравнение отъ 2-а степень, сир. такъво, въ което неизвѣстното е въ 2-а степень или квадратъ. — **Квадратура.** 1) Въ *геом.* приведение на една криволинейна фигура въ квадратъ съ равна повръхность: *квадратурата на кржга, задача до сега неразрѣшена.* Въ *прѣнос. см.* квадратурата на кржга значи неразрѣшима задача, невъзможно нѣщо. — **Квадратъ.** Правожгълен равностраненъ четверожгълникъ.

Квадрилйонъ, *лат.* Хилядо трилйона.

Квакеръ, *англ.* (соб. зн. *треперко).* Членъ отъ една протестантска секта, распространена въ Англия и Съединенитѣ Държави отъ срѣдата на XVII-и вѣкъ. Тая секта отхвърля всичкитѣ церковни обряди, и самото свещенство. Когато говоряли духовно слово, начинателетѣ ѝ се тръсели съ всичкото си тѣло, отъ дѣто и името ѝ. Квакеритѣ особено се отличаватъ по чистота на нравитѣ и трудолюбие. Тѣ още се отличаватъ отъ други сектанти по това, че нийдѣ и прѣдъ никого не си сниматъ шапкитѣ.

Qualis vir, talis oratio. Латинска пословица: какъвто е мжжътъ, такъвъ му е и говорътъ.

Qualis rex, talis grex. Латинска пословица: какъвто царьтъ, такъво и стадото (подданницитѣ).

Кварта, *лат.* Въ *музик.* четвъртъ нота.

Кварталъ, *лат.* Махала, часть отъ градъ.

Квартетъ, *лат.* Музикално произведение за четире гласа или инструмента; оттука *квартетенъ.*

Квартира, *герм.* Помѣщение за човѣци; часть отъ жилище, която се дава подъ наемъ за условена плата. — **Квартиренъ,** който се отнася до квартира. — **Квартирйоръ.** Офицеринъ подъ вѣдомството на квартирмейстеръ, чиято длъжность е да намира за войска квартири, да размѣства войници въ тѣхъ, и комуто понѣкога се възлага и продоволствената часть. — **Квартирмейстеръ.** Военен чиновникъ, на когото длъжностьта е да назначава квартири за войскитѣ. Тая дума не се употрѣбява вече въ нашата войска. — **Квартирувамъ.** Живѣжж на квартира, въ чуждъ домъ.

Кварцъ, *герм.* Кремнистъ камень, съ случайни примѣси отъ глиноземъ и окисли отъ желѣзо, никелъ и др. — **Кварцовъ,** отъ кварцъ; **кварцоватъ,** който съдържа кварцъ.

Квасия, *лат.* Горчиво дърво, *Quasia amara,* което расте въ Жамайка; употрѣбява се въ лѣкарството. — **Квасиевъ,** който съдържа квасия. — **Квасинъ.** Горчиво вещество, което се вади отъ квасията.

Кватернерно съединение, *лат.* Четворно съединение въ *хим.*

Квебекъ. Градъ въ Канада, прѣкрасно расположенъ при сливането на Св. Лаврентия и Св. Карлъ, едно врѣме сѣдалище на управл. на цѣла Канада, сега такъвъ само на Долна Канада; 66,446 жит., пóвечето канадци и англичане. Първокласна крѣпость. Твърдѣ обширно пристанище, арсеналъ, хубави казарми. Центръ на голѣма вносна

и износна търговия; пристанището му се посѣщава всѣка година отъ 1400 парахода. Библиотека, дружества: литературно, историческо, земедѣлческо, медицинско и др. Католическа църква, англиканска църква съ прѣкрасна камбанария; К. е сѣдалище на католическ. и англикански епископи. — Тоя градъ е основанъ отъ де-Шамплена, французски кралевски географъ, въ 1608; въ 1629 билъ завоеванъ отъ англичанетѣ, които го върнжли заедно съ цѣла Канада на Франция въ 1632 и които напраздно го обсаждали въ 1690 и въ 1711. Въ 1759 англичанетѣ го зели изново, слѣдъ една неравна борба подъ стѣнитѣ му, въ която французетѣ показали чудеса отъ храбрость, и въ която погинжли юначний маркизъ Монкалмъ, генералътъ имъ, и английский генералъ Улфъ. Мирътъ отъ 1863 оздравилъ владѣянето му Англий.

Квесторъ, *лат.* Сановникъ въ старо врѣме въ Римъ, комуто се възлагало да управлява държавнитѣ финанси. Сега квесторъ се нарича членъ на народно събрание, комуто е възложено да провѣрява гласоветѣ и да се грижи за благочинието. — **Квестура.** Званието, длъжностьта на квесторъ.

Квиетизмъ. Учение на квиетиститѣ — спокойствие на духа.

Квиетисти, *лат.* (отъ *квиесъ,* покой, спокойствие). Проповѣдници отъ XVII-и вѣкъ, които учили, че съвършенството на християнина състои въ пълното бездѣйствие на душата и тѣлото, поради което човѣкъ трѣбвало да прѣкарва цѣлия си животъ въ покой и съзерцание, безъ да се грижи за спасението на душата; понеже човѣкъ, като достигне до съвършенъ покой, ставалъ таинственъ, уничожавалъ се въ своето сжщество, и между него и Бога не оставало никакво различие. Оттука и *квиетически.*

Квинта, *лат.* 1) Въ *музик.* Разстояние отъ петь ноти, които вървжтъ една по друга. 2) Поредица отъ петь карти отъ еднаква боя въ играта пикетъ.

Квинталъ, *фр.* Стара теглилка въ Франция отъ 100 фунта. Сега е въ употрѣбление **метрически квинталъ,** който е равенъ на 100 килограма.

Квинтесенция, *лат.* Изрядна сжщность, сжщественото начало извлѣчимо изъ едно вещество; на́йистънченото, прѣвъсходното, което заключава въ себе си едно нѣщо.

Квинтилианъ. Латински риторъ, авторъ на съчинение по ораторството (42—120).

Qui-pro-quo **(кви-про-кво),** *лат.* Погрѣшка или недоразумѣние, което происхожда отъ зимане едно нѣщо за друго.

Квириналъ. Единъ отъ 7-тѣ хълма въ Римъ, на който е днесь палатътъ на италиянския краль.

Квитанция, *лат.* Исправъ, расписка; писменно удостовѣрение за примането нѣщо.

Квитка *(Теод.).* Малорусски литераторъ, на врѣмето си извѣстенъ подъ псевдонима *Основьяненкъ* (1778—1843).

Квито. Столица на република Еквадоръ (южна Америка), бивша столица на нѣкогашното едноименно кралство, едно високо плато, 2,908 метра надъ морското равнище; 80,000 жит. Злѣ построенъ градъ, съ криви и по́вечето некаменопослани улици, нъ съ нѣколко прѣкрасни сгради: *Плаца-Майоръ,* дворецъ на прѣдсѣдателя на републиката, съборна

пръква, университетъ, нормално училище, библиотека. Индустрията е малко развита, нъ търговията е доста дѣятелна. Въ околностьта се намиратъ волканитѣ Пичинца, Котопакси и Каямбе, който е 4,000 метра високъ. Въ 1797, прѣзъ едно земетресение, въ К. погинжли до 40,000 души. — Старото кралство *Квито* било завоевано отъ испанцитѣ въ 1533, и много врѣме правило часть отъ испанското подкралство Перу, послѣ отъ испан. подкрал. Нова-Гранада (1718), отъ република Колумбия (1719), и нáй-сетнѣ отъ Еквадоръ (1831), дѣто сега образува три области.

Квитъ, *лат.* Край на смѣткитѣ, расплата: *сега сме квитъ*, наплатихме се.

Cd. Химический знакъ на метала кадмий *(cadmium)*.

Quo usque tandem, *лат.* Начинателнитѣ думи на първата Цицеронова рѣчь противъ Катилина: *До кога нáй-сетнъ?*

Quod capita, tot sansus. Латинска пословица: каквато главата, такъвъ и умътъ.

Quos ego, *лат.* Чакай азъ васъ! буквално: които (подразбира се, примѣрно ще накажж) азъ. Заплашително въсклицание, съ което Нептунъ се обърнжлъ къмъ вѣтроветѣ, които задухали противъ волята му.

Ке, *фр. Прибрѣжня;* пристанищенъ брѣгъ подбитъ съ камене или хубавъ пжть на такъвъ брѣгъ.

Кедемтъ. Рувимовъ градъ *(Библ.)*.

Кедесъ. Име на три града, Иудинъ, Исахаровъ и Нефталимовъ; послѣдний билъ градъ за убѣжище *(Библ.)*.

Кегли, *герм.* Игра състоящa отъ 9 дървени колове, които мѣржтъ съ клжбо, което търкалятъ изъ дъсченъ улей.

Кедлинбургъ. Прусски укрѣпенъ градъ на Бода, 50 килом. на юго-зап. отъ Магдебургъ; 16,000 жит. Старъ градъ; замъкъ и хубава пръква, въ която е гробътъ на Хенриха I. Отечество на географа Карла Ритера и на поета Клопщока.

Кедронъ. Потокъ въ Иудея, втича се въ Мрътво море *(Библ.)*.

Кедръ, *гр.* Единъ родъ смолисто и благоуханно величествено дърво, забѣлѣжително гжсто и високо, всѣкога зелено съ много трайна дръвесина. Нáй-познатий видъ е *ливантский кедръ*, който расте въ цѣла Европа.

Кеила. Иудинъ градъ *(Библ.)*.

Кейнъ. Американски пжтешественникъ, извърши два арктически похода (1832—1885).

Кекропсъ. Египтянинъ, който минува за основатель на Атина (XVI-и вѣкъ прѣди Р. Х.).

Кекуле *(Рейнхардъ)*. Германски археологъ, род. въ 1839; професоръ въ Бонъ, послѣ въ Берлинъ; управл. скулптурното отдѣление въ Берлинския музей. Нáй-извѣстнитѣ му археологически съчинения: *Die Balustrade des Temples der Athena Nike; Die antiken Bildwerke im Theseion; Griechische Thonfiguren aus Tanagra; Ueber eine weibliche Gewandstatue.*

Келатъ (соб. зн. *крѣпость*). Силно укрѣпенъ градъ въ сѣв.-източния Белуджистанъ, стол. на ханство Келатъ, подъ английско покровителство; 14,000 жит. Англичанетѣ прѣзели К. въ 1823.

Келерманъ. Франц. маршалъ, разбилъ пруситѣ при Валми въ 1792.

Келеръ *(Фердинандъ)*. Съврѣмененъ германски живописецъ.

Келия, *лат.* Стая на монахъ.

Келнъ. (лат. *Colonia Agrippina*, франц. *Cologne)*. Главенъ градъ на рейнска Прусия, на лѣв. бр. на Рейнъ; 282,537 жит. Първокласна крѣпость. Прочута готическа съборна църква, подкачена въ 1248, продължавана до врѣмето на Реформацията (XVI-и вѣкъ), подкачена изново въ 1814 и свършена въ 1882. Разни учебни заведения и библиотеки. Тоя градъ си е добилъ всемирна извѣстность съ ароматическата вода, що носи името му, *eau de Cologne*, изобрѣтена отъ Ивана Фарина въ края на XVIII-и вѣкъ.

Келти. Люде отъ арийското племе, които, въ прѣдисторическитѣ врѣмена, дошли въ Европа отъ Азия, заселили се първенъ въ срѣдна Европа, като оставили задъ себе си разни племена, кимерийцитѣ въ Таврида, кимритѣ въ Ютландия, скардискитѣ, тавринитѣ, боиенитѣ въ Германия; послѣ се распространили въ западна Европа и по всѣка вѣроятность населили страната между Лигурия, Гарона и Атлантически океанъ; отъ тѣхъ се образували *галитѣ* въ Галия, *пиктитѣ*, *скотитѣ* и др. въ Британскитѣ о-ви, *умбритѣ* въ Италия, *келтиберитѣ* въ Испания; това било около 1400 прѣди Р. Х.; по́-късно, кждѣ 600, многобройнитѣ келтски племена, които населявали сѣверна Италия, и заселенитѣ въ долината на Дунавъ, образували илирийскитѣ келти: тектосагитѣ, хелветитѣ, боитѣ, винделиктитѣ, ретитѣ, норикитѣ, карнитѣ и др. Илирийскитѣ келти наводнявали нѣколко пжти Тракия, Македония и Гръция. Съ тѣхъ били въ свръзка и племената, извѣстни на гръцитѣ подъ името галати, които въ III-и вѣкъ прѣди Р. Х. се заселили въ Мала-Азия въ една область, наречена по тѣхното име Галатия, която римлянетѣ покорили около 50 прѣди Р. Х. Въ врѣме на прѣселението на народитѣ, всички тия келтски племена се слѣли съ германскитѣ и други, и съвсѣмъ исчезнжли като отдѣлни народи; въ Британия, въ Горна Шотландия и въ Пиринейскитѣ планини още се намиратъ тѣхни остатки. — Въ едно галско нарѣчие и до сега се е упазила дума *келтъ*, която значи *горски житель*. Келтитѣ сж извѣстни у старитѣ писателе като воинственъ и безпокоенъ народъ; надъ тѣхъ господствували многобройни болѣре; жрецитѣ имъ били *друиди* и *барди;* тѣ служили на боговетѣ си въ горитѣ, и правили олтаретѣ си отъ голѣми камене. Още до сега се намиратъ слѣди отъ старитѣ келтски гробища; тѣ състоѭтъ отъ подземни каменни стаи, въ които има урни съ кости и пепелъ, скелети, сждове и орждия. Келтский езикъ е единъ отъ индогерманскитѣ и въ много нарѣчия е уцѣлѣлъ въ нѣкои мѣста; нарѣчията ирическо, галско, уейлско и на о-въ Мянъ сжществуватъ до нашото врѣме.

Келтибери. Народъ, който населявалъ въ старо врѣме сѣверна Испания.

Ке-лунгъ. Пристанище на сѣв.-ист. въ о-въ Формоза; 5,000 жит.

Кеманларъ. Село, окол. ц., разградски окр., 36 килом. на сѣв.-ист. отъ Разградъ; 1,457 жит. Земедѣлие.

Кеми. Рѣка въ Финландия, влива се въ Ботнически заливъ при едноименен градецъ; 450 килом., една часть корабоплавателна.

Кемперъ. Французски градъ, п., на Филистерски департаментъ, при сливането на Оде и Стейръ, 17 килом. отъ океана, 53 килом. на юго-ист. отъ Брестъ, и 549 килом. на юго-зап. отъ Парижъ; 17,500 жит. Малко морско пристанище. Риболовство (главно сардели). Корабостроителници (търгов. кораби). — Тоя градъ е билъ нѣколко пжти обсажданъ отъ англичанетѣ, които въ 1345 го прѣзели и оплѣнили.

Кемптенъ. Баварски градъ, на лѣв. брѣгъ на Илеръ, 104 килом. на юго-зап. отъ Мюнхенъ, желѣзница за тоя градъ и Линдау; 12,000 жит. Фабрики за платна; търговия съ дърва, бира. Градътъ е отъ римско происхождение; билъ е много врѣме свободенъ имперски градъ.

Кенгуру. Ново-Холандско четвероного животно отъ разреда на гризливитѣ, отъ нѣколко вида. Обикновенно то е на голѣмина колкото овца. Прѣднитѣ му крака сж твърдѣ кжси и петопръстни; заднитѣ — много по́-дълги и трипръстни. Има дълга опашка, която му служи за подпорка на тѣлото.

Кене. Градъ въ Горни-Египетъ, на дѣсн. бр. на Нилъ, 54 килом. на сѣв.-ист. отъ Тиви; 10,000 жит. Прочутъ по сждоветѣ си отъ порозна пръсть, които испраща въ Каиро и Александрия. Стоварище на търговията между Каиро и крайбрѣжието на Арабия.

Кенетъ. Име на 3 иотландски крале (604—984).

Кенезейци. Ханаански народъ *(Библ.)*.

Кенезовци. Израиляне, потомци на Кенеза, Исавовия внукъ *(Библ.)*.

Кенейци. Едно племе, което населявало една земя на западъ отъ Мрътво море, и отъ което билъ Иоторъ, Моисеевий тесть. Прѣдполага се, че К. служили истинному Богу *(Библ.)*.

Кенигсбергъ. Гл. градъ на източна Прусия, 15 килом. на ист. отъ Балтийско море и 580 на сѣв.-ист. отъ Берлинъ, при корабопл. рѣка Прегелъ; 161,149 жит. Пристанище на Прегелъ и желѣзница за Берлинъ. Дѣятелна индустрия; голѣма търговия. Ново здание на университетъ, основанъ въ 1544 отъ маркграфа Албрехта I, къмъ който принадлежжтъ една обсерватория, една библиотека съ 150,000 тома и др. Първокласна крѣпость. Гр. е основанъ въ 1256.

Кенигъ *(Фридрихъ)*. Германски словослагатель, изобрѣтатель на скоро-печатната машина, род. въ Ейслебенъ (прусска Саксония) въ 1775, умр. въ 1837. На́йнапрѣдъ въвелъ изобрѣтението си въ Лондонъ, дѣто пръвъ се въспользувалъ отъ него вѣстникъ *Таймсъ* (12 ноем. 1814). К. откакъ приспособявалъ нѣколко врѣме изобрѣтението си въ Лондонъ, основалъ близу при Вюрцбургъ, съ помощьта на баварския князъ Максимилиана I една работилница за правене скоро-печатни машини и гладка хартия и прѣдприятието имало пълна сполука.

Кенозойско врѣме — отъ грък. *кеносъ*, новъ; *зой*, животъ — въ *геол.* се нарича врѣмето, прѣзъ което сж се образували двѣ системи земни пластове: *третичната* и *четвертичната*. При прѣминуването въ тая ера животътъ на свѣта зима новъ изгледъ; растенията и животнитѣ се приближаватъ къмъ съврѣменнитѣ. Кенозойското врѣме слѣдва непосрѣдствено слѣдъ месозойското. Виж,

Третична и *четвертична система.*

Кенотафия, *гр.* Праздна гробница, паметникъ издигнжтъ въ паметь на умрѣтъ.

Кенсингтонъ. Английски градъ, 5 килом. на зап. отъ Лондонъ, на който е едно отъ прѣдградията; 44,000 жит. Кралевски замъкъ, въ който е родена кралица Виктория; обширенъ паркъ.

Кентавръ или **центавръ,** *гр.* Баснословно сжщество, половина човѣкъ и половина конь. Нѣкои историци прѣдполагатъ, че кентаври сж били староврѣменнитѣ жители на Тесалия, които първи изнамѣрили искусството да се управлява конь.

Кентъ. Графство въ юго-източна Англия, съ 978,000 жит. и центръ на управлението *Мейдстонъ.* К. е билъ на́й-старото кралство въ англо-саксонската ептархия (виж. Англия, *история),* съ стол. *Кантжрбери.* Графове и херцози кентски сж се наричали много членове отъ кралевския домъ на Англия.

Кентжки. Рѣка въ Съединенитѣ Държави (Кентжки); образува се, въ държавата, на която дава името си, отъ сливането на нѣколко рѣки, които извиратъ въ Кжмберляндски планини. Тече прѣзъ Франкфортъ и се влива въ Охио; 420 килом.

Кентжки. Една отъ Съединенитѣ Държави, между държави: Илинойсъ, Индиана, Охио, Виргиния, Тенеси и Луизиана; простр. 97,587 чет. килом., насел. 2,220,000 жит. Сѣдалище на управл. гр. *Франкфортъ.* Гл. градове Лексингтонъ и Луисвилъ, които желѣзници свързватъ съ сѣвернитѣ и източнитѣ държави. Рѣки: Мисисипи, Охио, Кентжки, Кжмберляндъ, Тенеси и Бигъ-Сянди. Прѣзъ източната часть минуватъ Кжмберландски планини. Климатътъ е изобщо здравъ и земята плодородна, особено въ срѣдата; желѣзни и каменовжглищни рудници; пространни гори; богати пасбища: индустрия още малко развита. Търговия съ жито, тютюнь, кълчища, соль, захарь, добитъкъ. — Тая земя е била открита отъ Макбрида въ 1754, и продадена отъ индийцитѣ на англичанетѣ въ 1773; първенъ съставяла часть отъ държава Виргиния, учредена била въ отдѣлна държава въ 1789, и приета въ състава на Съединенитѣ Държави въ 1792. Испълнителната власть е въ ржцѣтѣ на единъ управитель, избиранъ за 4 години; законодателната власть принадлежи на единъ сенатъ отъ 38 члена и на една прѣдставителска камара; числото на прѣдставителетѣ се прѣсмѣта всѣкои 4 години, споредъ числото на избирателетѣ.

Кеплеръ (Иванъ). Единъ отъ създателетѣ на нововрѣменната астрономия, род. въ Макщатъ (Виртембергъ) 1571, умр. въ 1630. К., кога билъ малъкъ, шъталъ въ една механа при баща си, испаднжлъ търговецъ; послѣ работилъ полска работа у зетя си, протестантски проповѣдникъ. Понеже билъ съ слабо здраве, та не можалъ да продължава тая работа, зеть му го намѣстилъ да се учи даромъ въ тюбингенската семинария, въ 1589. Тамъ се училъ на́й-вече математиката, която го привличала много по́-вече отъ богословието и на 22-годишна възрасть станжлъ професоръ на математиката въ Грацъ (Щирия). Принуденъ да напусне, слѣдъ 5 години, учителската служба, за да избѣгне гонението подигнжто среща протестантитѣ въ тоя градъ, той билъ повиканъ

въ Прага отъ Тихо-Брахе, и станжлъ слѣдъ Тихо-Брахевата смърть (1601) неговъ прѣемникъ като астрономъ на двора; въ сжщото врѣме наслѣдилъ всичкитѣ оставени отъ него книжа. Нъ и слѣдъ това врѣме той много теглилъ въ домашнитѣ си работи. Като не му се плащало редовно, билъ постоянно принуденъ да работи за книжаретѣ за да се поминува; слѣдъ това изгубилъ едно по друго жена си и тритѣ си дѣца; на́й-сетнѣ се намѣрилъ въ положението да види майка си изгорѣна като магесница, и съ голѣма мжка придобилъ помилването ѝ отъ виртенбергския херцогъ (1620). Слѣдъ нѣколко години, той умрѣлъ въ Ратисбонъ. — К. е писалъ много, твърдѣ често подъ натиска на нуждата, та и стилътъ му далеко не притежава качествата, които отличаватъ Коперниковия стилъ, па и въ трудоветѣ му нѣма единъ добрѣ опрѣдѣленъ планъ. Отъ многобройнитѣ му съчинения първото му по врѣме е съч. *Mysterium cosmographicum*, което обнародвалъ на 25-годишна възрасть и което го турнжло въ сношение съ Тихо-Брахе; нъ на́й-важното му съчинение е *Astronomica Nova seu physica Celestis*, което би било доста да обезсмърти името му, и оправдава титлата *Законодатель на небето*, която е дадена на автора му. Както всички законодателе, нему е прѣдстояло да оборва прѣдразсждъцитѣ на врѣмето си въ астрономията. Ако не е прѣмахнжлъ, нито дори и позналъ всичкитѣ, той е унищожилъ отъ тѣхъ много, и може се каза, че открититѣ слѣдъ него истини сж били просто едно слѣдствие на истинитѣ открити отъ самаго него. Нютонъ, запр., е можалъ да формулира прочутия си законъ за всемирното привличане, като е зелъ за исходна точка тритѣ велики закони, открити отъ К. и които носжтъ неговото име. Ето тия три закони по реда на астрономическата имъ важность: (1) орбититѣ на всичкитѣ планети сж елипси, на които слънцето занимава огнището; (2) плоскоститѣ, които описватъ радиуситѣ-вектори, сж равни въ равни врѣмена; (3) квадратитѣ на врѣмената на планетнитѣ завъртѣвания сж пропорционални на кубоветѣ на голѣмитѣ оси на орбититѣ.

Керасинъ. Едно отъ имената на очистенъ газъ (петролъ).

Кератитъ, *гр.* Минералъ, който състои отъ кварцъ и полски шпатъ.

Керванъ, *араб.* Голѣмо множество или върволица пжтници, които пжтуватъ заедно.

Керетаро. Мексикански градъ, 175 килом. на сѣв.-зап. отъ гр. Мексико; 30,000 жит. На́й-хубавий градъ на Мексико, слѣдъ столицата. Три великолѣпни площади. Нѣкога твърдѣ дѣятелна, па още важна индустрия; фабрики за сукна, цигари, хартия. Библиотека. Въ тоя градъ е билъ уловенъ и застрѣленъ австрийский архидукъ, нѣколко мѣсеца мексикански императоръ, Максимилианъ. — Държавица Керетаро е въ срѣдата на Мексико, има много и богати рудници; простр. 9,400 четв. килом. и 190,000 жит.

Керкукъ. Укрѣпенъ градъ въ азиятска Турция, багдатски вил., 135 килом. на юго-ист. отъ Мосулъ; 25,000 жит. Главно тържище въ южни Кюрдистанъ. По прѣданието, въ К. е гробътъ на пророка Даниила.

Керманша. Гл. градъ на персидски Кюрдистанъ, на дѣсния

брѣгъ на Керха, 378 килом. на юго-зап. отъ Техеранъ; 30,000 жит. Центръ на пжтища отъ Багдатъ, Техеранъ и Испаханъ. — Тамасъ-Кули-ханъ го прѣзелъ отъ турцитѣ въ 1730, и го укрѣпилъ.

Керманъ. Градъ въ южна Персия, гл. градъ на едноименна область (виж. *Карамания),* съ твърдина; 45,000 жит. Ткани отъ камилска козина; оржжейна фабрика; търговия.

Керменлий. Село въ сливенска окол., 22 килом. на югъ отъ Сливенъ, станция на ямболско-т.-сейменската желѣзница.

Керовически връхъ. Връхъ въ съединението на Пиринъ-планина съ Рила, на водораздѣла; 2,717 мет. надъ морск. равнище.

Керчъ. Укрѣпенъ градъ въ европейска Русия, въ Кръмъ, (таврическа губер.), на западния брѣгъ на Керченски или Еникалески протокъ, 182 килом. на ист. отъ Симферополъ; 22,500 жит. Градътъ има источенъ изгледъ. До 1855, К. е билъ на́й-важното пристанище въ Кръмъ, съ на́й-голѣмата житна износна търговия. К. стои на мѣстото на старата Пантикапея — ионическо селище. До 1475 е билъ владѣние на генуезцитѣ; послѣ минжлъ въ ржцѣтѣ на турцитѣ; и на́й-сетнѣ, въ 1774, го придобили руситѣ. Прѣзъ кръмската война въ 1855 билъ завзетъ отъ съжзницитѣ, чиито войници обрали богатия му съ стариненъ музей.

Кесария (турск. *Каисаръ).* Градъ въ азиятска Турция, близу до планина Арджишъ, въ коненски вилаетъ и 250 килом. на сѣв.-ист. отъ Коня; въ долината на Кжжлъ-ирмакъ; 60,000 жит. по́-вечето турци, останжлитѣ арменци, караманлии и др. Тоя градъ се наричалъ въ старо врѣме, когато билъ гл. градъ на Кападокия, *Мазака;* той добилъ новото си име въ царуването на импер. Тиберия. К. е отечество на св. Василия. **Кесарийската** литургия е съставена отъ тоя светецъ, и се извръшва въ нашата пръква нѣколко пжти въ годината.

Кесария *палестинска.* Старовръмененъ градъ на Срѣдиземно море между Галилея и Самария, съ гръцко, римско и еврейско население — съ прѣкрасни храмове, амфитеатръ, бани и др. — възвеличенъ и украсенъ отъ Ирода Велики, и нареченъ К. [прѣдишното му име било *Стратонова кула]* въ честь на импр. Августа. Пристанището му било едно отъ на́й-цвѣтжщитѣ; сега отъ К. има само развалини и едно селце, което наричатъ *Каисаръ.*

Кесария *Филипова.* Тоя градецъ, споменжтъ въ Мат. 16; 13, се намиралъ 30 килом. на сѣв. отъ Галилейско море. Наричали го *К. Ф.* въ честь на Филипа четверовластника, който поправилъ града, па и за различие отъ др. К. сега е въ развалини.

Кесарь. Виж. *Цѣзарь.*

Кеселдорфъ. Селце въ Саксония, 9 килом. на зап. отъ Дрезденъ, исторически забѣлѣжително по една побѣда на пруситѣ надъ саксонцитѣ въ войната за австрийското наслѣдство въ 1745.

Кесулотъ. Градъ на прѣдѣлитѣ на Завулона и Исахара *(Библ.).*

Кесяковъ *(Славъ).* Български литераторъ и поетъ, род. въ Копривщица прѣзъ 1859, свършилъ въ родното си мѣсто 4-вероклaсното училище, а послѣ въ Одринъ при католическитѣ отци *Въскръсенци* класическа гимназия и двугодишенъ педагогически-философски курсъ.

Първитѣ К-ви опити по поезия срѣщаме въ пловдивския вѣстникъ *Народний Гласъ: Гатанка* — въ стихове за думата *Марица* (год. II, бр. 51); стихотворение *Пролѣть* (бр. 56); *Ода на Св. Кирилъ и Методий* (бр. 84); *Маршъ къмъ науката* (бр. 98); елегия *Скобелева не умрѣ* (бр. 102); *Тополский Плачъ*, елегия II (бр. 108); *Тъмницитѣ ми* (бр. 123); *Гласъ изъ Македония* (год. III, 197); *Отгатка* — босилекъ (год. IV, бр. 268); въ вѣст. *Марица* (год. V, бр. 400) срѣщаме *Слово върху смъртьта на генерала Скобелева.*

К. бѣше единъ отъ сътрудницитѣ на пловдивския вѣст. *Южна България*, дѣто напечата и поеми: *Ода* — тисящагодишний юбилей на Св. Методия (год. III, бр. 181), *Ода* — 11-и Май 1885 год. (год. III, бр. 190). По́-сетнѣ, той бѣше единъ отъ редакторитѣ, прѣзъ год. 87, 90, 91, 92 на вѣст. *Пловдивъ*, дѣто напечата при това: *Слово* на братя Миладинови (год. II, бр. 33), *Слово* на Св. Кирилъ и Методия (год. II, бр. 49), *Слово* на 6-и Септемврия (год. II, бр. 67), подлистници (бр. 54 и год. V, бр. 25), стихотворения: *Сънувахъ* (год. II, бр. 67), *Дѣвица* (бр. 68 и 69), *Послѣднйо сбогомъ* (год. VI, бр. 127), *Момина сълза* (год. VI, бр. 134), *Сънъ* и др. Освѣнь това, той е писалъ и въ други български вѣстници: въ *Свобода* срѣщаме стат. *България за себе* (год. I, бр. 41), *Надгробно слово на княза Батемберга* (год. VIII, бр. 1252).

Въ отдѣлни издания К. е напечаталъ *Побѣда*, пѣсни и стихове отъ сърбско-българската война (Пловдивъ, 1887), *Българска граматика* (1882), *Кратка Българска История* (1883), *География* 1-а часть, прѣводъ отъ Герда.

К. постоянно е билъ учитель въ пловд. гимназия *Александръ I* прѣзъ 14 години.

Кесяковъ *(Хр.)* [Д-ръ по правото]. Български литераторъ, по́-младъ братъ на *Сл. Кесякова*, род. въ Копривщица въ 1868. К. свършилъ твърдѣ младъ двукласното училище въ родното си мѣсто, въ 1883 одринската българ. католич. гимназия, а слѣдъ това слѣдвалъ правнитѣ науки въ гр. Лъвовъ, дѣто и издържалъ докторатъ въ 1888. Още отъ VI-и кл. въ училището на 14 годиш. възрасть го намираме да рѣшава задачи отъ висшата математика (Пловдивъ, спис. *Наука*, год. I, кн. III), а слѣдъ това се прѣдава на работа по белетристиката, като започва да прѣвожда полскитѣ списателе. Въ разни наши списания срѣщаме слѣднитѣ негови трудове: 1) *Баща на Чумави*, поема отъ Словацки, въ сп. *Наука*, год. III, кн. 12; *Дѣдо и Баба*, расказъ отъ Крашевски, въ сп. *Трудъ*, год. I, кн. 8; *Чърти отъ живота и дѣятелностьта на архиепископа Петра Парчевича* въ *Трудъ*, год. II, кн. 3. (1888). 2) Въ Софийското периодическо спис. *Денница* К. е напечаталъ: *Ангелъ*, отъ Сенкевича, год. I, бр. 1; *Бартекъ Побѣдоносецъ*, отъ Сенкевича, год. I, бр. 4, 5, 6; *Татово завръщане*, балада отъ Мицкевича; *Пѣсень* отъ Адама Аск., год. I, бр. 7, 8. 3) Въ министерския *Сборникъ за народни умотворения* е писалъ: *Стари пѫтувания по България*, т. I и II; *Положението на България къмъ края на XV-и вѣкъ*, т. VI; *Бѣлѣжки за положението на България въ края на XV-и вѣкъ*, т. VII; Пѫтувания прѣзъ долинитѣ на Струма, Места, Брегалевци, т. XI. 4)

Нѣкои К.-ви прѣводи сж напечатани въ Мишевата и Костовата *Хрестоматия*: такъви сж: Изъ *Слово о полку Игоровѣ*, Пушкинъ: *Конрадъ Валенродъ*, поема (Мицкевичъ); *Панъ-Тадеушъ*, поема (Мицкевичъ); *Свирачъ Янко*, повѣсть (Сенкевичъ); *Топола*, балада (Шевченко); *Пѣсень на морето*, елегия (Словацки); *Що да се чини*, *Послание*, *Вечеръ на Украйна* (Шевченко); *Sclavus saltans* и *Прѣзъ пролѣтьта азъ посадихъ* (Конопницка); *Влъкъ и козелъ*, басня (Сенкевичъ).

К. е понастоящемъ сждия въ Соф. апел. сждъ.

Кета. Сибирска рѣка, дѣсенъ притокъ на Объ, извира въ Камчатскитѣ планини и тече прѣзъ енисейската и томсксата губ.; 800 килом. Корабопл. по половината отъ пó-долното си течение.

Кетле *(Адолфъ)*. Белгиецъ, основателятъ на научната статистика, род. 1796 — умр. 1874. На 24-годишна възрасть К. билъ вече докторъ на математиката и членъ на Академията на Наукитѣ. Въ първитѣ години на научната му дѣятелность привлѣкла вниманието му статистиката. Въ 1826, въ Белгия се учредило правителственно статистическо бюро; К. поставили началникъ на отдѣла за Брабантската область. Отъ това врѣме почнжли да излизатъ на свѣтъ неговитѣ научно-статистически трудове. Въ 1835, той издалъ своята *Обществена Физика;* слѣдъ това дошли неговитѣ писма за приспособението на теорията на вѣроятноститѣ въ нравственото и политическото знание. Въ 1841, въ Белгия се учредилъ централенъ статистически комитетъ, съ К. за прѣдсѣдатель; и тоя постъ К. занимавалъ до смъртьта си. Въ 1853, по неговия починъ се свикалъ I-й международенъ статистически конгресъ въ Брюкселъ; съ това се положило началото на международната статистика. Слѣдъ това, такъви конгреси сж се свиквали въ Берлинъ, Лондонъ, Парижъ, Флоренция и Санъ-Петербургъ. Послѣдното съчинение на К. бѣше *Антропометрия* (1870). Единъ паметникъ на К. се издигнж въ Брюкселъ въ 1880, прѣдъ Академията на Наукитѣ.

Кефалония. Нáй-голѣмий отъ 7-тѣ Ионически о-ви, при входа на Патрасски заливъ, 38 килом. на западъ отъ крайбрѣжието на Гръция; 65,880 хект.; 81,000 жит. Гл. гр. *Аргостоли*, пристанище въ юго-западна К., съ около 8,000 жит. Кефалонититѣ, сир. жителетѣ на К., сж прѣвъсходни моряци, пó-прѣдприимчиви отъ островитянетѣ въ Корфу и Занте, и въртѣжтъ дѣятелна вънкашна търговия, особено съ сухо грозде. Кефалонититѣ говорѣжтъ едно гръцко нарѣчие. К. е падала едно по друго въ ржцѣтѣ на атинянетѣ, римлянетѣ, византийцитѣ, венецияницитѣ, отъ които нж истръгвали нѣколко пжти турцитѣ. При падането на Венециянската република въ 1797, тя била заловена отъ французетѣ, които пъкъ били истикани отъ руситѣ. Въ 1809, тя минжла въ владѣние на Англия. Тя била отстжпена на Гръция въ 1864. Виж. *Ионически о-ви.*

Кефъ, *тур.* Благорастворено духорасположение за удоволствие; духорасположение.

Кешанъ. Укрѣпенъ градецъ въ одрински вилаетъ, 47 килом. на сѣв. отъ Галиполъ; 3,000 жит.

Кешо. Главний градъ на область Тонкинъ, и нáй-голѣмий градъ на анамското царство на

рѣка Тонкинъ, 660 килом. на сѣв. отъ Хюе, около 150 отъ морето; 100,000 жит. Важенъ, като търговско пристанище, по износа на злато, копринени издѣлия и лакъ. Англичанетѣ и холандцитѣ иматъ тамъ контори одавна; въ по́-новитѣ врѣмена примѣра имъ сж послѣдвали и французе и други европейци.

Кианг-си. Область въ юго-източни Китай; 25,151,327 жит. Гл. градъ *Нанъ-Чанг-фу*. Земята много плодородна; изобилва съ жито, чай, разни овощия и доставя много хубавъ фарфоръ.

Кианг-су. Приморска область на източни Китай; 40,000,000 жит. Гл. градъ *Нанкинг*. Коприна, чай, жито, оризъ, овощия; промишлеността произвожда копринени и книжни материи и фарфорови издѣлия.

Chi non sa niente, non dubita di niente. Итал. поговорка: който не знае нищо, не се съмнѣва за нищо.

Кианитъ, *гр.* Синкавъ шйорлъ.

Кивменко *(А. Д.)*. Русски живописецъ баталистъ и жанристъ изъ ловджиския животъ (1851 — 1895).

Qui vivra verra. Франц. поговорка: който е живъ, ще види.

Кивотъ, *грѫц.* Ковчегъ отъ кедрово дърво, обкованъ съ злато, въ който евреитѣ пазяли двѣтѣ каменни плочи, на които били написани 10-тѣ заповѣди.

Кивротъ-атаава. Мѣсто въ пустинята, дѣто Богъ испратилъ на израилянетѣ прѣперици, за да яджтъ месо; ала недоволнитѣ умъртвилъ още додѣто го яли *(Библ.)*.

Кидаръ. 1) Синъ Исмаиловъ, праотецъ на кидаровцитѣ, люде, които въ старо врѣме населявали часть отъ пустинна Арабия. 2) Свещеното наглавие на еврйския първосвещеникъ, направено отъ дълго кжсче тънъкъ лененъ платъ, увитъ на главата съ надписъ върху златна плочица на челото: *Светиня Господу (Библ.)*.

Киевъ. Градъ въ европ. Русия (Мала Русия), центръ на едноименна губ., на дѣсния бр. на Днѣпръ, 1251 килом. на югъ отъ С. Петербургъ, 888 килом. на юго-зап. отъ Москва; 202,000 жит., отъ които една третя поляци. Силна крѣпость. Университетъ, духовна академия и др. Забѣлѣжителенъ повисенъ мостъ надъ Днѣпръ. Търговско срѣдоточие; търговията главно съ Одеса, Полтава и Австрия; голѣми годишни панаири, отъ които на́й-прочутий е зимний, на който ходѭтъ всичкитѣ околни търговци и много другоземни търговци. Въ околностьта е *Киево-Печерската лавра*, прочутъ русски монастирь, който всѣка година привлича хиляди поклонници отъ на́й-далечнитѣ покрайнини на империята. — Киевската губерния има простр. 50,998 чет. килом. и насел. 2,507,231 жит., на които главното занятие е земедѣлието. — К. е единъ отъ на́й-старитѣ русски градове; той сжществувалъ още прѣди пристигането на варягитѣ. Въ 864 двама нормандски главатаре, Рурикови другаре, го освободили отъ хазаретѣ, а малко по́-сетнѣ отъ тѣхъ го отнелъ Олегъ, Рюриковий прѣемникъ, и направилъ своя столица. Въ него се покръстилъ Владимиръ съ всичката си войска и било прогласено християнството, въ 988. Отъ врѣмето на Ярослава, той билъ столица на цѣла Русия, отъ 1037 до 1169. Монголитѣ го разрушили въ 1240;

въ 1320 го завладѣлъ Гедиминъ, литовски дукъ: въ 1569 минжлъ въ владѣние на Полша, която го върнжла на Русия въ 1686.

Кипертъ *(Хенри).* Германски географъ, род. въ Берлинъ въ 1818; авторъ на важно *Съчинение по старата география* и др., и на множество карти и атласи, между които *историко-географически атласъ на стария свѣтъ, атласъ на цѣлото земно кжлбо за употрѣбение въ училищата* и др.

Кий, *полск.* Тояга, съ която игражтъ на билярдъ.

Килдейръ. Ирландски градецъ, 50 килом. на юго-зап. отъ Дублинъ, въ едноименен окржгъ, съ 2,500 жит., много интересенъ по старинитѣ си. — Окржгътъ, около 20 килом. отъ Английския каналъ, и 65 килом. на длъжъ и 43 на ширъ, има 97,000 жит. Главний му гр. е *Наасъ*, 30 кил. на юго-зап. отъ Дублинъ, съ 5,000 жит.

Киликия. Стара страна въ Мала-Азия, която сега влиза въ коленски виляетъ; имала за прѣдѣли на сѣверъ Таврически планини, които ѭ дѣлили отъ Кападокия; на югъ Иски заливъ и Киликийско море; а на ист. и зап. Аманъ и Памфилия. Кападокийски проходъ (турски Голекъ боазъ) е проходътъ прѣзъ който Киръ минжлъ отъ Тиана въ Кападокия за Тарсъ; той е сжщий проходъ, прѣзъ който Александръ Велики влѣзълъ въ Киликия. Насел. около 100,000 жит., по-вечето номади. Старитѣ киликийци били прочути морски разбойници и се управлявали отъ туземни владѣтеле, нъ по-сетнѣ К. подпаднжла подъ властьта на Македония, послѣ на Сирия, и въ Помнчево врѣме станжла римска область. Въ старо врѣме, источ. К. произвождала много жито и вино; а зап. К., по-планинската часть, давала много градиво.

Килимъ, *тур.* Губеръ.

Килистика, *гр.* Искусство да стои и ходи човѣкъ на главата си и на ржцѣтѣ си.

Килия. Укрѣпенъ градъ на лѣвия брѣгъ на сѣверния и главния ржкавъ на Дунавъ, 30 килом. отъ устието му въ Черно море, 64 на сѣв.-ист. отъ Исмаилъ и 190 на юго-ист. отъ Яшъ; 8,900 жит. Значителна търговия. К. е въ оная часть отъ Бесарабия, която Румжния отстжпи на Русия въ 1878.

Килкени. Гл. градъ на едноименен окржгъ въ Ирландия, 110 килом. на юго-зап. отъ Дублинъ, съ който е скаченъ, както съ Уотжрфордъ, съ желѣзница; 20,000 жит. Окржгътъ има 160,000 жит. токо-речи всичкитѣ католици.

Кило, *гр. Соб.* зн. хилядо. 1) Употрѣбява се да показва *хилядо пжти по-вече* въ сложнитѣ названия на метрическитѣ мѣрки и теглилки: *километръ.* 2) Употрѣбява се съкратително за килограмъ.

Килоа. Градъ въ источна Африка, столица на едноименното кралство, на единъ островъ въ Килоаски заливъ; 3,000 жит. — Кралство *Килоа,* на Зангебарското крайбрѣжие, между кралство Занзибаръ на сѣв. и Мозамбикъ на югъ, има 50,000 жит. Завоевано отъ португалцитѣ въ XVII-и и XVIII-и вѣкъ, сега е владѣние на Занзибарския султанъ.

Килограмъ, *фр.* Теглилка, 1000 грама.

Килолитръ, *фр.* Теглилка за вмѣстимость на жидки тѣла, 1000 литра.

Километръ, *фр.* Мѣрка за длъжина, 1000 метра.

Килостеръ, *фр.* 1000 стера.

Килъ. Прусски градъ (Холщайнъ), на Балтийско море, 86 килом. на сѣв.-ист. отъ Хамбургъ; 50,440 жит. Значителна търговия. К. е исторически забѣлѣжителенъ по единъ миръ, сключенъ на 14 ян. 1814 между Дания и Швеция, и между Дания и Англия. По тоя миръ Дания отстжпила Швеций Норвегия, а въ замѣна добила шведска Померания и Ригенъ. Отъ своя страна, Англия върнжла Даний всичкитѣ ѝ колонии, като удържала за себе си само флотата и о-въ Хелиголандъ.

Кимвалъ, *гр.* Музикално орждие, което евреитѣ употрѣбявали въ старо врѣме при богослужението. То състояло отъ два металически сжда нагласени така, каквото, кога се блъснжтъ единъ о другъ, да произвождатъ остръ звукъ.

Кимври. Германски племена, които нахлули въ Галия нѣколко вѣка прѣди Р. Х. Марий ги истребилъ (101 прѣди Р. Х.).

Кимврически Херсонесъ. Старо име на Ютландия (дански полуостровъ).

Кинапинъ, *лат.* Вещество, което се добива отъ растението *althusa cynapium.*

Кингстонъ. Гл. градъ на Жамайка; 37,845 жит. Пристанище на южното крайбрѣжие, на́й-важното отъ всичкитѣ пристанища, прѣзъ което минува по́-вечето отъ търговията (захарь, ромъ) на Жамайка.

Кингстонъ. Укрѣпенъ градъ въ западна Канада, на сѣв.-ист. брѣгъ на езеро Октарио, съ добро пристанище; 14,091 жит.

Кингстонъ. Градъ въ държава Ню-Йоркъ, 80 килом. на югъ отъ Албани; 7,000 жит.

Кингстонъ. Английски градъ (въ Сжрей), 16 килом. на юго-зап. отъ Лондонъ, на дѣсния брѣгъ на Темза; 12,000 жит. съ прѣдградията; служилъ нѣкога като мѣсто за коронясване на англо-саксонскитѣ крале.

Кингъ-те-чинъ. Градъ въ китайската область Киангъ-си, на Чангъ, малка рѣка, която се влива въ езеро Поянгъ, 155 килом. на югъ отъ Нанкинъ; 500,000 жит. Многобройни фабрики на фарфорови издѣлия за цѣлата китайска империя и за вънкашната търговия.

Кипинъ. Виж. *Хининъ.*

Киници. Сжщото, каквото е циници.

Кинкаилерия, *фр.* Дреболии; стоки, които състожтъ отъ дребни металически — желѣзни, мѣдни, алюминиеви и др. — издѣлия.

Кинкина. Единъ видъ американски дървеса, на които кората се употрѣбява въ лѣкарството като усилително и за да прѣсича треската.

Киноваръ, *гр.* Минералъ съ яркочервенъ шаръ; състои отъ сѣра и живакъ и се употрѣбява за вапсилка.

Кинодинъ. Вещество, което се добива на кристали отъ растението пилешка шия.

Кинъ. Английски трагикъ (1787-1833).

Кинъ *(Д-ръ Иулиусъ).* Единъ отъ на́й-забѣлѣжителнитѣ професори на халския университетъ (Германия), който е поставилъ земѣдѣлието на научна почва, създалъ земедѣлчески институтъ, и въвелъ лекции по земедѣлието въ университета. Той е и открилъ много долни растения, както и нѣкои болести на растенията и уни-

ложението имъ. Роденъ е въ 1825 въ Пулевинъ.

Кото или **Киако.** Японски градъ въ о-въ Нипонъ, 350 килом. на юго-зап. отъ Недо; 308,266 жит. Бивша столица на Япония, изоставена отъ Микадо за Недо или Токио въ 1868. Въ *К.* има 130 палата и по́-вече отъ 600 храма, отъ които на́й-прочутий Фокосъ, посветенъ на Буда. Центръ на науките, на литературата и на изящните искуства въ Япония. Копринени платове и фарфорови издѣлия.

Кйошкъ, *тур.* Открита отъ страните постройка на издигнѫто мѣсто въ градина или на отводъ въ кѫща.

Кипарисъ, *гр.* Едно всѣкога зелено дърво.

Кипиловски *(Анастасъ Стояновичъ).* Български учитель-списатель въ периода на книжовното ни възраждане, родомъ отъ с. Кипилово при Котелъ. Малко подробности се срѣщатъ за него въ нашата книжнина. Нему се длъжи прѣводътъ на слѣдните книги: 1) Хибнеръ, *Священное цвѣтосборніе или сто и четири священнѣ исторіи изъ ветхиятъ и новіятъ завѣтъ,* прѣведено отъ русски езикъ (Будимъ, 1825 г. въ двѣ части); 2) *Кратко начертаніе по всеобщата исторія,* на русски езикъ, съчинено отъ професора Ив. Кайдановъ и прѣведено отъ Кипиловски, а посвѣтено на търговеца Бакалъ-оглу, съ иждивението на когото е издадено въ Будимъ 1836 г.; 3) Траудценъ Х. К. Х., *Велисарій,* драма въ пѣ дѣйствия. Оригинала е нѣмски, нъ на български езикъ е прѣведена отъ гръцки езикъ (Лайпцигъ, 1844).

К. билъ обнародвалъ въ 1827 обявление, че ще издава българска история прѣводъ отъ Райча; нъ като излѣзла Венелиновата история, спрѣлъ работата си и рѣшилъ да почака и 2-рия томъ, та да поднесе на сънародницитѣ си цѣлото съчинение. По причина на русско-турската война въ 1828-29 Венелинъ закъснѣлъ да довърши труда си; по поржка отъ петербургската академия, Венелинъ пѫтувалъ слѣдъ русскитѣ войски въ Молдова, Влашко и България да дири старини и да състави българска граматика съ рѣчникъ. По́-късно намираме К. да помага на *Неофита Рилски* да напише *Святый краткій катехизисъ,* издаденъ въ Крагуевацъ въ 1835. Освѣнъ това, професоръ Дриновъ споменува, че въ 1836 К. издалъ оди въ честь и паметь на Венелина, напечаталъ въ Будимъ, дѣто въ онова врѣме главно се издавали българскитѣ книги, едно «объявленіе за изданіе на лексиконъ (рѣчникъ) славяно-россійскій, преведенъ на славяно-болгарскій и греческій езикъ». Нъ това опитване, както и едно подобно на К.-вия съврѣменникъ *Василия Неновича,* останѫло само въ областьта на добритѣ намѣрения. Г-нъ Дриновъ споменува още, че К. е билъ учитель на *Пѣшакова.* Вижда се, че К. е билъ отъ колониститѣ българе въ Русия.

Киприанъ *(Св.).* Картагенски епископъ, единъ отъ на́й-знаменититѣ учителе на Църквата отъ първитѣ три вѣка. Родилъ се въ Картагенъ въ началото на III-и вѣкъ отъ богати родителе-езичници. Добилъ образованието си въ едно отъ първитѣ картагенски училища и, откакъ свършилъ наукитѣ си, прочулъ се като учитель на краснорѣчието. По думи-

тѣ на Григория Богослова, К. надминувалъ другитѣ човѣци съ краснорѣчието си толкова, колкото човѣцитѣ надминуватъ животнитѣ съ своя даръ слова. Въ 246, К. се покръстилъ и раздалъ имота си на бѣднитѣ, въ 248 билъ избранъ картагенски епископъ. Добродѣтелитѣ му, писанията му и устнитѣ му поучения, както и борбитѣ му среща еретицитѣ и езичницитѣ, го прославили по цѣла Африка, по цѣла западна Европа, и дори и въ Истокъ. Дециевото гонение разлжчило К. отъ паството му, като билъ принуденъ да се крие (250); нъ той се върнжлъ, гонилъ еретицитѣ, поддържалъ папа Корнелия среща новатианетѣ, отговарялъ побѣдоносно на ония, които обвинявали християнетѣ за злочестинитѣ на империята. Ималъ живи разисквания съ папа Стефана, като поддържалъ, че даденото отъ еретицитѣ кръщение нѣма никаква стойность (виж. *Картагенски събори)*. Прѣзъ Валериановото гонение, билъ осжденъ на смърть отъ африканския проконсулъ и погинжлъ отъ брадва. Дори и новатианетѣ,—еретицитѣ, среща които на́й-много ратувалъ К., не смѣяли да помрачаватъ паметьта му, и го наричали светъ. Нашата Църква спомня паметьта на свещеномжченика К. на 2 октомврия. Освѣнь 83 писма, той е оставилъ слѣдъ себе си нѣколко съчинения, като *За единството на Църквата, За дѣвството, За молитвата, За милостинята, За доброто търпѣние, Три книги среща евреитѣ.* Лактанций казва, че тия книги сж достойни за всеобщо удивление, и прилага, че се затруднява да рѣши, по́-вече хубость ли има въ изложението имъ, или сила въ убѣдителностьта имъ.

Киприанъ. Единъ отъ ученицитѣ на патриарха Ефтимия (виж. *Ефтимий)*, писалъ подирь падането на второто българско царство. Той е възтановитель на науката въ Русия. К. е билъ киевски митрополитъ отъ 1376 до 1406.

Кипръ. Единъ отъ на́й-голѣмитѣ острови въ Срѣдиземно море; насел. 186,000 жит., главно отъ гръцко происхождение. Тоя островъ се отстжпи на Англия отъ Турция по таенъ договоръ въ 1878, въ врѣме на русско-турската война. По тоя договоръ, Турция се задлъжава да въведе реформи по управлението въ Армения, и Англия да брани азиятска Турция отъ вънкашно нападение. Гл. градове на о-ва сж *Никосия* и *Фамагуста*.

Голѣма часть отъ острова е планинска земя; на́й-високий връхъ е Троодосъ, 2,600 метра надъ морското равнище. Климатътъ е различенъ, споредъ мѣстноститѣ. Зимата е кжса и студена, ала снѣгъ рѣдко се вижда, освѣнь по планинскитѣ върхове. Лѣтѣ владѣе треската. Почвата е много плодородна. Кипрскитѣ вина сж прочути.

Ранната история на К. не е добрѣ позната. Знае се само, че той станжлъ на́й-напрѣдъ финикийско владѣние; финикиянетѣ имали въ него и селище. Отъ финикиянетѣ той минжлъ въ ржцѣтѣ на гръцитѣ и по́-сетнѣ въ ржцѣтѣ на египтянетѣ и персянетѣ. Като доказателство за неговото голѣмо благоденствие въ това врѣме забѣлѣжватъ, че Кипръ далъ не по́-малко отъ 150 кораба на персидската флота въ врѣмето на Ксеркса. Слѣдъ битвата при Иса,

когато Александръ Велики навлѣзлъ въ Финикия, всичкитѣ кипрски градове се обявили за него, и испратили кораби да му помагатъ въ обсадата на Тиръ. Прѣзъ тоя периодъ К., макаръ че билъ подданенъ на Персия, се управлявалъ отъ деветъ царе. Слѣдъ Александровата смърть, тоя островъ станжлъ владѣние на гръцко-египетското кралство на Птоломеевцитѣ, и послѣ на римската и византийската империя. Въ 646 го прѣзели арабетѣ, ала слѣдъ двѣ години гръцитѣ си го отнели; въ 802, въ врѣмето на Арунъ-елъ-Рашида, арабетѣ пакъ го прѣзели, ала скоро пакъ били принудени да го върнжтъ на византийскитѣ му господаре. Въ 1184, Исаакъ Комненъ направилъ К. независима държава. Въ 1195, прѣзъ една отъ кръстоносцитѣ войни, Ричардъ I, английски краль, свалилъ Комнена и на прѣстола поставилъ Гюй де Лусиняна, за да го обезщети за изгубването на Перусалимския прѣстолъ. Въ 1487, К. станжлъ владѣние на Венецианската република и казватъ, че населението му било тогава 1,000,000 жит. На́й-сетнѣ, въ 1570, Селимъ II, турски султанъ, навлѣзлъ въ К. съ 60,000 души, покорилъ о-ва и прѣзелъ столицата му (Никосия), слѣдъ една обсада, когато избилъ 20,000 отъ жителетѣ ѝ. Двѣ събития сж забѣлѣжителни прѣзъ турското владичество: едно въстание въ 1764, което било скоро потжпкано, и едно клане на гръцкото население въ 1823.

Кираса, *фр.* Елинъ видъ броня, желѣзна дреха, назначена да брани гърдитѣ и гърба.

Кирасери, *фр.* Тежка конница, въоржжена съ кираси, съставлянжща обикновено резервната конница, прѣдназначена да рѣшава сражение съ стремителенъ натискъ.

Киргизи. Люде отъ монголско племе, распръснжти въ една огромна необработена земя между рѣка Уралъ, Каспийско и Уралско море, която руситѣ наричатъ *Киргизска степь*, и която захваща едно пространство отъ 1,480,105 чет. килом. въ прѣдѣлитѣ на Тюркестанъ и Китай. К. говорѣжтъ езика на узбецитѣ и исповѣдватъ сюннитското мохамеданство съ смѣсь отъ много езически обряди. Поминъкътъ имъ е главно скотовъдството, и за да намиратъ храна за добитъка си, мѣстѣжтъ се споредъ годишнитѣ врѣмена, та затова живѣѣжтъ въ шатри: па и земята имъ, ако и да изобилва съ езера, по́-вечето съ горчива вода, е изобщо неплодна, камениста и безводна. За храна употрѣбяватъ конско, овчо и говеждо месо, рѣдко хлѣбъ; лѣтѣ пиѣжтъ кумисъ; ползуватъ се съ отлично здраве и доживѣватъ до дълбока старость, като не знаѣжтъ никакви епидемически болести, освѣнъ сипаницата; изобщо сж кравени; отличаватъ се съ тѣсни очи, плоско лице и увиснжли уши; по характеръ сж безгрижни, жестоки, мстителни и коварни. За да ги държи въ покорность русското правителство е било принудено да построи цѣла линия крѣпости. К. се дѣлѣжтъ отъ памти-вѣка на орди: *Голѣмата орда, Срѣдната, Малката, Вжтрѣшната.* — Земята на Голѣмата орда е въ Семипалатинската область; Срѣдната орда се скита между Ишимъ, Иртишъ, езеро Балкашъ, Хоканъ и земята на Малката орда; земята на Малката орда е въ оренбургската

губерния. Малката орда е сега по́-многобройна отъ Голѣмата и Срѣдната заедно; тя има 800,000 жит. Вжтрѣшната орда (82,000 жит.) е въ астраханската губерния. Споменжтитѣ орди сж подчинени на Русия, нѣкои още отъ 1731, а всичкитѣ и съвсѣмъ слѣдъ побѣдата надъ Хива въ 1873. К. въ Русия и въ Китай прѣсмѣтатъ до 3,000,000.

Киречкйо. Село въ солунската каза, 8 килом. на ист. отъ Солунъ; 8,500 българе и 2,100 турци. Киречкйоци се занимаватъ токоречи исключително съ занаята да се прави варь; лѣтѣ тѣ се распръскватъ по цѣлия Балкански п-въ да вършжтъ занаята си.

Киріатіаримъ или **Киріатъ-ваалъ.** Градъ на Гаваонцитѣ, по́-сетнѣ Иудинъ, който билъ около 16 килом. далечъ отъ Иерусалимъ, на пжтя за Лида *(Библ.)*.

Киріатъ-арва. Старото име на Хевронъ.

Киріатъ-сана или **Киріатъ-сеферъ.** Друго име на Девиръ, който е лежалъ въ юго-западната часть на Иудея, съ неизвѣстно мѣстоположение.

Кирилица. Виж. *Глаголица*.

Кирилъ (св.). Иерусалимски патриархъ, род. въ Иерусалимъ въ 315, умр. въ 386; три пжти свалянъ отъ патриарш. прѣстолъ по искането на ариянетѣ, среща които се борилъ. Оставилъ е 23 катихизич. бесѣди къмъ оглашенитѣ и новопокръстенитѣ, и нѣкои други съчинения. Бесѣдитѣ му се считатъ за първо и на́й-пълно изложение на християнската вѣра. Трудоветѣ му сж обнародвани въ Парижъ въ 1720, in-fol и въ Мюнхенъ, въ 1848, 2 тома въ 8-о. Св. К.-овата паметь се споменува на 18 марта.

Кирилъ (св.). Александрийски патриархъ отъ 412, роденъ и въспитанъ въ Александрия, за допълнение на образованието си пжтувалъ въ Атина и Иерусалимъ, ревностно изобличавалъ еретичеството на новатянетѣ и на́й-много съдѣйствувалъ да се осжди отъ Ефеския съборъ, въ 431, Несториевата ересь. Това осжждане повдигнжло противъ него много неприятеле и той билъ сваленъ отъ патриарш. прѣстолъ; нъ скоро пакъ билъ възстановенъ на прѣстола, който и занимавалъ до смъртьта си въ 444. Св. Кирилъ, който се счита за единъ отъ на́й-отличнитѣ отци на Православната църква, е оставилъ многобройни съчинения; по́-забѣлѣжителнитѣ сж: върху *Тайната на Въплощението*, нѣколко *Канонически писма* и съчинението заглавено *Съкровището*. На́й-доброто издание на трудоветѣ му е обнародвано отъ Ж. Оберта (J. Aubert), Парижъ, 1638, 7 том. in-fol.

Кирилъ и Методий (св.). Първитѣ български просвѣтителе и равноапостоли, които положили основата на духовното и умственото развитие на българския народъ. Тѣ покръстили царь Бориса и донесли евангелското учение въ България, па и изнамѣрили българско писмо и основали книжнината и богослужението на старобългарски езикъ. Тѣ се наричатъ и словѣнски просвѣтителе, едно, защото занесли евангелието и на моравцитѣ, и друго, защото българското писмо прѣминжло и у други словѣнски народи.

Тия двама брата, твърдѣ вѣрно словѣне, били синове на единъ солунски високъ сановникъ, на име Лъвъ. Методий билъ по́-старъ братъ на Кирила. Солунъ съ всич-

китѣ му околности тогава се намирали подъ властьта на Византия. Львовци още отъ млади години да показватъ голѣми умствени дарби. Константинъ — това било името на Кирила прѣди да се покалугери — билъ настаненъ въ Цариградъ, вѣроятно отъ нѣкой неговъ роднина, важенъ царедворецъ, да се учи заедно съ наслѣдника на византийския прѣстолъ; а Методий се посветилъ на военно-гражданскитѣ науки, и подирь свръшването на образованието си билъ назначенъ управитель на струмската область. Отъ всичко се заключава, че Константинъ се научилъ латински, арабски и еврейски езици, а словѣнски и грѣцки знаелъ още отъ малъкъ. Съ дълбоката си ученость и ясната си разсждливость, той заслужилъ прѣзимето философъ и станжлъ учитель въ Цариградъ. Той се отличилъ въ прѣнието си за иконитѣ въ византийската столица съ бившия патриархъ иконоборецъ Ания. Между това Методий се билъ покалугерилъ и живѣлъ въ единъ монастирь при Олимпъ въ Мала-Азия, на юго-ист. отъ Бруса. Константинъ се оттеглилъ на безмълвенъ животъ при брата си въ монастиря; и вѣрва се, че светитѣ братя, прѣзъ 6-7 годишното си прѣбивание въ тоя монастирь, прѣвели потрѣбнитѣ церковни книги на езика си, понеже били рѣшени да апостолствуватъ на едноплеменнитѣ си братя словѣне, като подкачжтъ отъ България. Най-новитѣ открития сочжтъ, че езикътъ, на който сж прѣвождали светитѣ братя, е билъ солунско-българското нарѣчие. Прѣди да се заловжтъ да прѣвождатъ, нашитѣ просвѣтители били принудени да натъкмжтъ една словѣнобългарска азбука, защото до тогава наший народъ нѣмалъ азбука, а употрѣбявалъ за малкитѣ си нужди нѣкакви чърти и рѣзки, като рабуше. Това е съгласно съ свидѣтелството на Черноризца Храбра, споредъ когото Кирилъ нагласилъ словѣно-българската азбука въ 855, тъкмо когато билъ съ Методия въ монастиря.

Доклѣ били въ монастиря, Константинъ билъ повиканъ и испратенъ въ Хазария да разисква върху религията съ евреитѣ и сарцинитѣ. На отиване при хазаретѣ, св. братя се отбили въ Херсонъ, дѣто открили мощитѣ на св. Климента, римски папа, който билъ заточенъ отъ императора Траяна, а послѣ по негова заповѣдь удавенъ въ морето.

Прѣдполага се, че когато се въцарилъ царь Борисъ, двамата братя влѣзли въ споразумѣние съ него за покръстването на народа, защото тѣ, когато били испратени отъ византийското правителство въ Моравия, за да покръстжтъ моравцитѣ, минжли прѣзъ България та покръстили царь Бориса съ множество народъ, и откакъ оставили една часть отъ прѣведенитѣ божествени и богослужебни книги *), продължили пжтя си за Моравия, дѣто просвѣтили и тамошнитѣ словѣне съ свѣтлината на християнството, като и покръ-

*) Никой първообразъ отъ св. Кирилъ и Методиевитѣ прѣводи не се е упазилъ. Прочутото реймско евангелие, надъ което едно врѣме сж се клели французскитѣ крале, кога се коронясвали, съдържа евангелията написани съ кирилицата. Това евангелие се пазило въ Реймсъ до 1792; то е сега въ императорската библиотека. Св. Кирилу приписватъ *Нравственитѣ апологии*, които Балтазаръ Корде напечаталъ въ Вѣна, въ 1630, въ 8-о; нъ грѣцкий имъ първообразъ е изгубенъ.

стили и моравския князъ Светополка.

Въвождането на словѣнската писменость и словѣнската литургия въ страната не понесло на нѣмскитѣ миспонере, та тѣ обявявали словѣнскитѣ апостоли за еретици; тѣ твърдѣли, че словото Божие трѣбва да се чете само на езицитѣ еврейски, гръцки и латински, защото само на тѣхъ билъ надписанъ кръста Христовъ, и се оплакали въ Римъ. Въ това врѣме вече захващало раздѣлението на църквата на източна и западна, нъ пъленъ разривъ между тѣхъ още не билъ станжлъ и светитѣ братя отишли да се явѭтъ на сѫдъ прѣдъ папата. Папа Адрианъ, прѣемникъ на папа Николая, който ги билъ повикалъ, не само удобрилъ проповѣдьта имъ и прѣводитѣ на словѣнски езикъ, а и ржкоположилъ Методия за свещеникъ. Ала Константиновитѣ дни били вече прѣброени; въ Римъ той тежко се разболѣлъ, приелъ схимата съ името Кирилъ, и на 14 февр. 869 починжлъ. Доклѣ лежалъ на смъртния си одъръ, св. Кирилъ говорилъ брату си: «Ние съ тебе бѣхме като една дружна двойка волове, които изорахж една обща нива, и ето азъ падамъ на една брѣзда, та свръшвамъ днитѣ си, а ти продължавай нашото дѣло. Знанж, че ти обичашъ планина Олимпъ, ала зарадъ неж не оставяй нашото учение». Константинъ останжлъ по́-вече извѣстенъ въ историята съ монашеското си име. Прѣдполага се, че св. Кирилъ се поминжлъ така рано отъ голѣмитѣ трудове и патила, които билъ прѣнеслъ по распространението на християнството и работенето надъ словѣнската писменость. Прѣди смъртьта си той завѣщалъ на брата си той да продължи апостолската имъ дѣятелность между братята си словѣне, което той и правилъ до самата си смърть.

Въ 870 Методий се завърнжлъ въ Панония и вече като моравски архиепископъ. Ала неговата дѣятелность на народния езикъ на словѣнетѣ пакъ не се понравила на папищашкото духовенство и то се заловило съ нова сила противъ дѣлото на св. Методия и на неговитѣ ученици. То измишлявало всевъзможни небивалици среща тѣхъ, та св. Методий изново отишелъ въ Римъ да се оправдава. Той пакъ билъ оправданъ, нъ гонението не спрѣло. За оправданието си той ходилъ и въ Цариградъ. Злобата била безъ мѣра и той, изнуренъ отъ скръби и трудове, поминжлъ се на 6 априлъ 885 въ Велеградъ. А слѣдъ неговата смърть и на́й-ближнитѣ и важни негови ученици били изгонени изъ Моравия и дошли въ България да просвѣщаватъ народа ни. Виж. *Методиеви ученици.*

Кирилъ-Лукаръ. Гръцки патриархъ, род. въ о-въ Критъ въ 1572, училъ се въ Венеция и въ Падуа, допълнилъ образованието си въ Германия, дѣто се запозналъ съ протестантитѣ, и дошълъ на цариградския патриарш. прѣстолъ въ 1621, слѣдъ като занимавалъ александрийския. Понеже искалъ да учи калвинискитѣ вѣроучения, билъ заточенъ въ Родостъ и въ Тенедосъ, послѣ удушенъ въ 1638. Сѫществува книгата: Анекдотически писма на *Кирила-Лукара* и *неговата вѣроисповѣдь.* (Амстердамъ, 1818, 8-о).

Киринейци. Секта гръцки философи, основана отъ Аристипа, Сократовъ ученикъ, родомъ киринеецъ. Тя учила, че човѣшкото

щастие състои въ чувственнитѣ удоволствия умѣрявани отъ разума.

Киринея. Страна въ стара Африка, на западъ отъ Египетъ, съ столица *Кирена.* Тая земя била колонизирана отъ гръци и въ нáй-блѣскавитѣ врѣмена на Гръция била цвѣтуща държава. Въ тая земя имало и много евреи, отъ които една часть пригърнжли християнството. Тя едно по друго прѣминжла пó-сетнѣ въ ржцѣтѣ на египтянетѣ, римлянетѣ, византийцитѣ, персянетѣ и арабитѣ. Стара К. близу отговаря на нововрѣменна Барка.

Кирилъ Нектариевъ (отецъ). Единъ отъ забѣлѣжителнитѣ благодѣтеле на българскитѣ училища въ пробуждането на книжнината ни, родомъ отъ Сопотъ. Протосингелъ у гръцката митрополия въ Пловдивъ прѣди церковното ни освобождение отъ Фенеръ, от. К. още прѝживѣ раздалъ на училища и други благотворителни заведения 304,000 гроша, и съ завѣщание оставилъ 141,885 гроша (1795—1870).

Кирилъ Пейчиновичъ. Виж. *Пейчиновичъ.*

Кирилъ Прѣславски (князъ). Български князъ, 2-и синъ на Н. Ц. В. князъ Фердинанда и на покойната първа и незабравима българска княгиня Мария-Луиза, род. въ София на 5 ноемврия 1895 и кръстенъ въ вѣроисповѣданието на родителетѣ си.

Кирковъ *(Тодоръ).* Бунтовникъ-апостолъ прѣзъ 1876, безстрашенъ и самоотверженъ юнакъ, който, слѣдъ като се избави отъ катастрофата на Дрѣновския монастирь (виж. *Дрѣново),* имá смѣлостьта още еднжшъ да събира възстанници и да се бие съ турцитѣ. Слѣдъ потушението на буната въ търновския санджакъ К. биде уловенъ и, заедно съ *Измирлиева, Даскалъ Кира* и *Дюстабанова,* сжденъ отъ специаленъ сждъ и осжденъ на смъртъ. К. бѣше отъ емигрантитѣ въ Румжния и родомъ отъ гр. Ловечъ. Виж. Зах. Стояновъ. *Записки по българскитѣ възстания* и Юрданъ Тодоровъ, *Възспоминание по възстанията на Търновския санджакъ прѣзъ 1876-та година и по сждението на българскитѣ възстанници въ Търново.*

Киркждбрайтъ. Гл. градъ на едноименен окржгъ въ Шотландия, пристанище на лѣв. бр. на Ди (рѣка около 70 килом., която се влива въ Солуейски заливъ, въ сѣв. часть на Ирландско море), 9 килом. отъ устието ѝ, около 3,000 жит. Окржгътъ, наричанъ и *Истъ-Гялуей,* има около 49,000 жит. Много хубави пасбища и прочути коне, наричани *гялуеи.*

Киро (Даскалъ или Бачо —). Селски учитель, идеаленъ народенъ дѣецъ и единъ отъ нáй-безстрашнитѣ и самоотвержени юнаци по възстанието въ 1876. Той на чело на четата си, заедно съ четитѣ на попъ Харитона и Пармакова, зе участие въ геройското дѣло въ Дрѣновски монастирь (виж. *Дрѣново),* а послѣ, слѣдъ нѣколкодневно скитане, биде уловенъ, вързанъ и прѣдаденъ отъ български селяне на турската власть.

Когато въ испитателната комисия питали даскалъ К. какъвъ му е занаятътъ, той отговорилъ, «че е даскалъ отъ 25 години на самъ, че е поетъ и че като птичка ходи отъ клонче на клонче да събира цвѣтове и да въспѣва хубоститѣ на природата». Даскалъ К. ималъ юнашко сръдце, поетическа натура и голѣмо присжтствие духа.

Когато го осждили на смъртъ, той декламиралъ стихове прѣдъ сждитѣ. Когато официалний му защитникъ се мжчилъ прѣдъ сжда да проси снисхождение за него, даскалъ К. протестиралъ и му казалъ по турски: «Земи си думитѣ назадъ, азъ не съмъ лудъ», а послѣ продължилъ въ стихове:

«Хакжмж арамаá бéнъ чиктжмъ
«Ипи де бойнумá бéнъ тактжмъ!»

Което ще каже: Правото си да тръсж азъ излѣзохъ и вжжето на врата азъ си метнжхъ.

Даскалъ К. биде обѣсенъ съ народнитѣ си дрѣхи и калпакъ на 28 май 1876 въ Търново заедно съ Ив. Панова на мѣстото, дѣто сега имъ е въздигнжтъ паметникъ. Той приелъ хладнокръвно вѣстьта за смъртната си прѣсжда. Вънкашно се описва на растъ високъ, съ лице дългнесто и блѣдожълто, очи живи и червено руси срѣдни мустаки, и бръснжтъ. Той е билъ родомъ отъ с. Горни-Турчета въ Търновско, роденъ отъ бѣдни родителе въ 1836. Сираче на 6-годишна възрасть, той съ слугуване се научилъ да чете и пише и много години учителствувалъ по търновскитѣ села. Животоописателетѣ му расказватъ, че прѣзъ учителствуването си той отъ любопитство ходилъ пѣши въ Цариградъ, дѣто посѣтилъ Екзархията, Илариона Макариополски, Българското читалище и други знаменити мѣста; прѣзъ тоя периодъ той прѣдприелъ и едно пжтуване до Вѣна, което искаралъ едвамъ до Бѣлградъ. Понеже му недостигали паритѣ да продължи пжтуването си, той се задоволилъ да се запознае въ сърбската столица и околностьта ѝ, съ сърбетѣ и сърбския животъ и пѣши се върнжлъ до Свищовъ и селото си. Макаръ и да не билъ много ученъ, пакъ обичалъ да си записва по нѣщо си отъ всичко, що виждалъ прѣзъ пжтуването си. Животоописательтъ му въ *Сборецъ* мисли, че има *книжки* издадени отъ него въ стихове: първото му пжтуване отъ Цариградъ до селото му и второто му — по Сърбско. Каква въсхитителна личность е билъ тоя нашъ труженикъ, който е билъ не само неуморимъ учитель, а и блѣскавъ проповѣдникъ, може да види доста всѣкой, който прочете дори и краткитѣ подробности за неговия животъ и дѣятелность у Юрд. Теодорова, *Въспоминание по възстанията въ търновския санджакъ прѣзъ 1876 година и по сждането на българскитѣ възстанници въ Търново* (Русе, 1897) и у Г. П. Русески, *Сборецъ изъ живота на български пó-отлични мжже* (Ст.-Загора, 1887).

Киронъ. По *баснос.* центавръ, отъ когото добилъ въспитанието си Ахилъ.

Кирховъ *(Густавъ Робертъ).* Знаменитъ герм. физикъ, единъ отъ нáй-великитѣ научни изслѣдователе на всички врѣмена и народи, род. въ Кенигсбергъ 1824, умр. въ Берлинъ 1887. — Въ 1848 добилъ въ берлинския университетъ степень докторъ на математическата физика. Младий професоръ изеднжшъ се отличилъ съ познанията си и научната си дѣятелность, и въ 1850 билъ назначенъ екстраординаренъ професоръ въ бреславлския университетъ; а въ 1854 той прѣминжлъ въ хайделбергския университетъ като ординаренъ професоръ. Въ хайделбергъ К. извадилъ на видѣло токоречи всичкитѣ си забѣлѣжителни работи, които му доставили всемирна извѣстность. Слѣдъ 20-годишни непрѣстанни изслѣдвания и много

мжчнотии, рѣшилъ се да се прѣсели въ Берлинъ, на длъжность директоръ на обсерваторията и професоръ на математическата физика (1875). К. почнжлъ лекциитѣ си съ публични чтения, и мѣстата въ аудиторията на тия чтения се зимали едва ли не съ пристжпъ; всѣкому се щѣло да чуе, или понѣ да види знаменития ученъ, който билъ открилъ спектралния анализъ. За К-витѣ научни трудове не трѣбва да се сжди по числото на написанитѣ отъ него книги: 2 умѣрени тома въ 8° — единъ по механиката, а другий сборникъ отъ научни работи и една рѣчь за цѣльта на естествознанието сж всичкитѣ му съчинения.

Всемирната извѣстность на великия физикъ е тѣсно свързана съ откритието му на спектралния анализъ, който е раскрилъ далечни научни небосклони. К. сполучилъ да намѣри обяснението на таинственитѣ фрауенхоферови линии въ слънчевия спектръ; той накаралъ да проговори слънчевата луча, и тя сега ни расказва за явленията, които ставатъ на повръхностьта на слънцето, и за живота на неизмѣримо далечнитѣ отъ насъ свѣтила, които се намиратъ на прѣдѣлитѣ на нашата звѣздна система. Това прѣважно откритие искара прѣдъ очитѣ ни съвсѣмъ новъ свѣтъ. Спектроскопътъ — уредъ, който разрѣшава всичкитѣ тайни на свѣтлата луча — дава още възможность да се прави на́йтънкий, на́й-точний химически анализъ на веществото. Запримѣръ съ помощьта на инструмента си К. бѣ въ състояние да докаже присжтствието само на $^{1}/_{3,000,000}$ милиграма натрийни пари. Чрѣзъ тая нова метода, К. и Бунзенъ намѣрихж нѣколко нови стихии, цезия и рубидия, до тогава още не забѣлѣжени отъ химическия анализъ, а подирь тия открития дойдохж много други тѣмъ подобни. Съ една дума, като откри спектралния си анализъ, К. обогати всичкитѣ клонове на естествовѣдѣнието и на техническитѣ науки и даде на наукитѣ достжпъ въ нови области на изслѣдването, които до тогава оставахж затворени прѣдъ очитѣ на ученитѣ.

Киръ. Персидски царь, основатель на Персийската империя, която и разширилъ съ завоеванията си като побѣдилъ Креза, прѣвзелъ Вавилонъ и установилъ владичеството си надъ цѣла западна Азия (560 — 529 прѣди Р. Х.).

Киръ. Име на два града. 1) Единъ Моавски градъ. 2) Градъ нѣйдѣ на истокъ отъ Армения; тамъ Теглатъ Феласаръ прѣселилъ плѣненитѣ отъ Дамаскъ *(Библ.)*.

Кирярхъ, *гръц.* (отъ *киръ*, господинъ, владика; *архи* начало). Титла на владика: *кирияркить на българската църква.*

Кисингенъ. Градецъ въ Бавария, близу до Вюрцбургъ, на Заала, съ около 4,000 жит. Прочути бани съ топли минерални води. Пруситѣ, въ 1866, одържали побѣда надъ баварцитѣ при К.; тамъ станж и едно покушение на живота на Бисмарка на 1 юл. 1874.

Кислородъ. Стихия, сир. едно просто или химически неразложимо тѣло. То е единъ газъ (въздухообразно вещество) безъ шаръ, вкусъ и миризма; и тоя газъ, на́й-изобилната и на́й-распространената стихия въ природата, образува петата часть по обемъ, и значително по́-вече отъ една пета по тегло отъ атмосферата и $^{1}/_{3}$ по тегло отъ цѣлата земя. Въ атмосферата той се намира въ свободно състояние

(смѣсенъ, а не *съединенъ* съ азота), въ водата съединенъ съ водорода, и въ пó-вечето органически и неорганически тѣла — сѫщо съединенъ; и той има свойството да се съединява съ всичкитѣ стихии, освѣнъ съ флуора. Съединението му съ стихиитѣ се нарича *окисление* или *оксидация* [името на *к.* на пó-вечето европейски езици е гръцкото име *оксигенъ*], а произведенитѣ вещества — *окиси,* или *кислоти* или *оксиди;* а пъкъ изваждането к. изъ окисленитѣ вещества се нарича *откисление* или *дезоксидация,* па понѣкога и *редукция.* К. е необходимъ за поддържането живота на животнитѣ; при дишането той влиза въ бѣлия дробъ и се съединява съ вѫглерода на нечистата кръвь, та тя се прѣчиства. По тоя начинъ той образува вѫглокислота, която пъкъ е необходима на растенията. Поради тая служба на к. старитѣ химици сѫ го наричали *жизненъ въздухъ.* Всѣко горѣние е едно *окисление* или съединение на тѣлата съ к., дѣйствие при което се произвожда топлина и свѣтлина. К. е откритъ отъ англійский физикъ и химикъ Пристли въ 1774. Токо-речи сѫщеврѣменно тая стихия се открила по другъ пѫть и отъ Шеле въ Швеция. Лавоазие въ Франция (1789) показалъ, чрѣзъ единъ редъ остроумни опити, ролята на к. въ дишането и въ горѣнията. Той и доказалъ, че въздухътъ състои отъ к. и азотъ (21 к. и 79 азотъ). До прѣди нѣколко години к. се е считалъ за «постояненъ» газъ, сир. такъвъ, който сѫществува само въ въздухообразно състояние и не може да се сгѫстява и женевский ученъ Пикте пръвъ сполучилъ да го обърне въ течно състояние (1875).

Киса. Четката на живописенъ.

Китай. Китайската империя, наричана и *Небесна империя* или *Срѣдна империя,* една отъ найпространнитѣ империи на свѣта. Захваща пó-голѣмата часть отъ срѣдна и източна Азия и има за прѣдѣли: на сѣв., Амуръ, Даурийскитѣ планини, Алтай, които ѭ дѣлѭтъ отъ азиятска Русия; на зап., Тианъ-шанъ и Болоръ, които ѭ дѣлѭтъ отъ Тюркестанъ; на югъ, Хималайски планини, които ѭ дѣлѭтъ отъ англійска Индия, Бирмания и Анамъ; на ист., Велики или Тихи океанъ, който носи тогава имената Китайско море, Жълто море, Японско море. Дължината ѝ отъ юго-зап. къмъ сѣв.-ист. е около 5,500 килом.; широчината ѝ отъ сѣв. къмъ югъ — 3,400 килом.; пространството ѝ — 11,081,100 чет. килом.; населението ѝ се прѣсмѣта на 403,259,000 жит. По пространство тя е много пó-голѣма отъ Европа, а близу два пѫти пó-малка отъ Русската империя. Тя обема *Сѫщи Китай, Манджурия* (виж. *Манджурия)* и покорени земи: *Монголия* съ части отъ *Зунгария* и *Тибетъ.*

Сѫщи Китай, който захваща юго-източната часть на империята, има само единъ естественъ прѣдѣлъ, океанътъ. Голѣмата стѣна, която сега е развалена на много мѣста, го дѣли на сѣв. отъ Манджурия и отъ Монголия; на зап., много нередовни прѣдѣли го дѣлѭтъ отъ Кукуноръ, Тибетъ и др.; на югъ, допира до Бирмания и Анамъ. Пространството му се прѣсмѣта на 5,396,100 чет. килом. и населението на 382,078,860 жит. Манджурия има 942,000 чет. килом. и 7,500,000 жит. Отъ подчиненитѣ земи, Монголия има 3,543,000

чет. килом. и 2,000,000 жит. и Тибетъ — 1,200,000 чет. килом. и 1,500,000 жит. — Сжщи К. е раздѣленъ административно на 18 области, нáй-малката по пространство, Че-киангъ, отъ 95,000 чет. килом. съ 11,800,000 жит.

Пристанищата отворени за другоземцитѣ сж: —

	жит.
Кантонъ	1,600,000
Тиенъ-Тсинъ	950,000
Ханъ-Кеу	770,000
Фу-Чеу	630,000
Шангхай	335,000
Нингъ-по	240,000
Такасъ	235,000
Тайванъ	235,000
Чинъ-киангъ	135,000
Амой	95,000
Тамсуй	95,000
Венъ-чеу	80,000
Ниу-чуангъ	60,000
Ву-ху	72,000
Киу-киангъ	53,000
Киунгъ-чеу	40,000
Итъ-шангъ	34,000
Че-фу	32,000
Сва-тао	31,000
Пакой	25,000

Между многобройнитѣ острови пó-забѣлѣжителни сж: архипелагъ Потоки на сѣв. отъ Жълто море, архипелагътъ съ 400-тѣ островчета на югъ отъ устието на Янгъ-тсе-киангъ, Лиеу-киеуский архипелагъ между Източно море и Велики океанъ, Формоза, единъ купъ о-ви по крайбрѣжията на Куангъ-тунгската областъ (Хонгъ-конгъ, Макао и др.), Хайнанъ.

Орографията на К. не е добрѣ позната; прѣзъ западната частъ минуватъ високи планини (Юнъ-Лингъ), понѣйдѣ покрити съ вѣчни снѣгове. Тия планини се простиратъ отъ югъ къмъ сѣверъ, по прѣдѣлитѣ на Тибетъ и на Кукуноръ; отъ тѣхъ се отдѣля къмъ истокъ Нанлингъ-планина или Южно планинско бърдо; Пелингъ-планина или Сѣверно планинско бърдо; на сѣв. отъ Хоангъ-хо сж Шенсинската планина и Инъ-шанската планина. Двѣ голѣми рѣки: Янъ-тсе-киангъ (Синя рѣка) и Хоангъ-хо (Жълта рѣка) извиратъ въ планинитѣ между Хоби и Тибетъ и текжтъ отъ западъ къмъ истокъ по К.; друга голѣма рѣка, Пей-хо, се влива въ залива на Печили и Си-киангъ — въ Кантонски заливъ. Тия рѣки и притоцитѣ имъ сж съединени съ многобройни канали, нáй-прочутий *Императорский каналъ*, 2,400 килом. дългъ; свързва Пекинъ съ Си-киангъ; той е широкъ 30 метра, ограденъ съ дѣлани камене и по двата му брѣга сж съградени кжщи. И езерата въ нѣколко страни на К. сж много: езеро Тунгъ-тингъ е 320 килом. околовръстъ; Фу-янгъ е 120 килом. дълго и 40 широко; Тай-ху, Хунгъ-тсе, Као-иеу, Си-ху сж сжщо пространни, живописни, изобилни съ риба, служатъ като съобщително срѣдство или като сборно мѣсто за удоволствие.

Климатътъ е много разнообразенъ въ една земя, която храни на сѣверъ сѣверни елени, на югъ слонове; изобщо той е пó-студенъ зимѣ, пó-топлъ лѣтѣ отколкото въ европейскитѣ страни подъ сжщитѣ географически ширини; земетресенията сж чести; вѣтроветѣ, които духатъ отъ пѣсъчливитѣ полета на Монголия, опустошаватъ често сѣверъ; южнитѣ области, особено крайбрѣжията, сж изложени на страшни урагани, които наричатъ тифони.

К. има голѣми минерални богатства; златото, сребротo въ само-

родно състояние, живакътъ, мѣдьта, желѣзото, сольта изобилватъ; има и богати рудници за каменни въглища, нъ не сѫ много разработени; намиратъ се и много драгоцѣнни камене, агати, опали, аметисти, талкъ, на́й-вече фелдшпатъ, който служи за състава на фарфора и др.

Земедѣлието е на почитъ и много развито; земедѣлцитѣ сѫ на́й-уважаемитѣ граждане слѣдъ ученитѣ. На́й-много е распространено обработването на ориза, а слѣдъ него на пшеницата и на просото; често жетвитѣ сѫ двѣ на година. Овощкитѣ не сѫ толкова разнообразни колкото въ Европа. К. е отечеството на чайното дръвце и чайтъ е едно отъ богатствата му; чайното дръвце се обработва токо-речи въ всичкитѣ области, особено на югъ. Камфорното дръво, алоето (сарѫ-сабурътъ), бамбуковата тръстика, памукътъ, маслястите растения, ревеньтъ и др. вирѣѭтъ и се обработватъ въ К. Малко гори има въ источнитѣ области, ала горитѣ сѫ многобройни и огромни въ планинитѣ. Тютюнътъ се обработва въ една часть отъ К. — Домашнитѣ животни сѫ по́-малобройни отколкото въ Европа и дребни; отъ тѣхъ на́й-много сѫ свинетѣ; на югъ има слонове, носорози, тигри, леопарди, пантери, маймуни и др.; домашнитѣ птици, особено паткитѣ, изобилватъ. Копринените буби се вижда да сѫ родомъ отъ К., на който сѫ и едно отъ богатствата. Много е развито риболовството, и въ китайскитѣ води се намиратъ токо-речи всичкитѣ риби обикновени въ Европа.

Промишлености на китайцитѣ е доста разнообразна; особено се слави отъ вѣкове тѣхний фарфоръ; тѣ работѭтъ и много стъклени издѣлия, на́й-вече шарени стъкла, кристали и др.; рѣзбитѣ имъ по метали сѫ шедеври на искусството и търпѣнието; забѣлѣжителна е и тънкотата на работата имъ въ направата на много златни и сребърни прѣдмѣти; тѣ употрѣбяватъ желѣзото, мѣдьта, оловото, цинкътъ за всичкитѣ употрѣбения, за които ставатъ. На китайцитѣ се приписва изобрѣтението на книгопечатането, на компаса и на барута много врѣме прѣди нашата ера, и тѣ минуватъ за на́й-добритѣ майстори на свѣта. Памучната промишленость е много развита у тѣхъ, особено отъ XVII-и вѣкъ; тѣхнитѣ нанкини (платове съ свѣтложълтъ шаръ, които първоначално правили въ Нанкинъ) сѫ по́-горни отъ европейскитѣ подражания; много тъкани се искарватъ и отъ нищкитѣ на нѣколко растения; бамбукътъ се употрѣбява за всичко и служи подъ всѣкакъвъ образъ; кошничарството и столарството сѫ твърдѣ усъвършенствувани. Употрѣбението на хартия, правена отъ бамбукъ, слама и кората на нѣколко дървеса датува отъ II-и вѣкъ прѣди Р. Х.; омбрелитѣ сѫ прѣдмѣтъ на грамадна търговия; лакътъ се употрѣбява още отъ старо врѣме и захарьта, на която производството е много усъвършенствувано, доставя работа на милиони ржцѣ.

Управлението на Небесната империя е самодържавна монархия, на която монархътъ се титулира свещенъ синъ на небето, единственъ управитель на свѣта, дѣдо на народа си. Прѣстолътъ е наслѣдственъ въ мѫжското потекло; императорътъ назначава прѣстолонаслѣдника измежду синоветѣ

отъ първитѣ си три сжпржги. Правителственитѣ работи сж расподѣлени между 6 съвѣта, които отговарятъ на нашитѣ министерства; съвѣти на службитѣ, на доходитѣ, на наказанията, на общитѣ сгради и воененъ съвѣтъ. Всѣка область се управлява отъ единъ управитель; обикновено двѣ области зависятъ отъ единъ подкраль; при това въ всѣка область има единъ главенъ надзиратель на ученитѣ, единъ директоръ на финанситѣ, единъ углавенъ сждия и др. Окржзитѣ и околиитѣ иматъ своитѣ управителе, началници и сждии. Всичкитѣ се назначаватъ отъ императора, пожизнени. Привилегирувано съсловие нѣма; китайцитѣ, равни прѣдъ закона, могжтъ да испълняватъ всичкитѣ служби, споредъ способноститѣ си; способностьта имъ се опрѣдѣля чрѣзъ испити, които даватъ правото да се постжпя въ разреда на «ученитѣ»; ученитѣ се дѣлжтъ на три степена, които се добиватъ едно по друго чрѣзъ конкурсъ; измежду тѣхъ избиратъ чиновницитѣ или мандатинитѣ. Има 8 разреда мандатини, различаеми по службитѣ си и орденскитѣ си знакове. Слѣдъ класа на ученитѣ, иджтъ земедѣлцитѣ, послѣ занаятчиитѣ и търговцитѣ. — Правосждието се раздава даромъ и публично; всѣкой защищава дѣлото си; ала въпрѣки мждростьта на китайскитѣ закони, сждбата е често несправедлива, произволна, продажна. Смъртното наказание рѣдко се налага и винжги слѣдъ подтвърдение прѣсждата отъ императора; обикновенитѣ наказания сж фалангата (бой съ тояга), плѣсницитѣ, дъска, въ която е вкарана шията, теглене ладнитѣ, затворътъ, заточението, на́й-вече въ Канъ-су; смъртното наказание се налага дори и за неволното човѣкоубийство; прѣстжплението на прѣдатель на отечеството опорочава рода му до 9-и поясъ. — Войската е многобройна, ала не може да ѝ се опрѣдѣли числото; тя се дѣли на тѣла или знамена, и е съставена отъ лоши войници, злѣ обучени, злѣ въоржжени, безъ дисциплина, безъ воененъ духъ; чиноветѣ се даватъ чрѣзъ конкурсъ. Татаро-манджурската войска е отборътъ въ армията; послѣ иджтъ монголскитѣ войски. Флотата е още по́-лоша, въпрѣки нейнитѣ 800 кораба; ето защо К. въ 1894 не можа да издържи борбата среща една Япония; и казватъ, че китайскитѣ кораби не сж въ състояние дори да гонжтъ пиратитѣ, които нападатъ всичкитѣ крайбрѣжия на К. — Доходитѣ на империтѣ не сж познати. — Три главни вѣри се считатъ за добри и истински; отъ тамъ китайската пословица: *тритѣ вѣри си сж една.* Тѣ сж конфуцианството, будайството и таусеството, и не е необикновено едно и сжщо лице да исповѣдва и тритѣ тия вѣри; и понеже тѣ се допълнуватъ една друга, това не е съвсѣмъ несъвмѣстно. Конфуцианството е една философска система; будайството учи, че душата трѣбва да мине прѣзъ нѣколко състояния, за да влѣзе въ рай, а туиството е мистицизмъ, и проповѣдницитѣ му притезаватъ, като нашитѣ спиритуалисти, че могжтъ да иматъ сношение съ мрътвитѣ. Обикновено конфуцианството е вѣрата на книжовнитѣ люде, а будайството и туиството на безкнижната маса, както сж невѣжествени и окаянни и попо-

ветѣ и калугеретѣ на тия двѣ вѣри. Между послѣдователетѣ на тритѣ народни вѣри нѣма никакво горчиво чувство и гонение, а има твърдѣ голѣмо равнодушие. Учтивъ китаецъ, когато иска да се научи отъ другъ китаецъ каква му е вѣрата, пита: «Отъ коя възвишена вѣра сте?» и единътъ и другийтъ исказва похвала, не за своята си вѣра, а за чуждата, и сключва съ честоповтаряната формула: «Вѣритѣ сѫ много; разумътъ е единъ; ние сме всички братя». Забѣлѣжителна и лична чърта въ обществения животъ на китайцитѣ е *поклонението на прадѣдитѣ*, диктувано отъ синовното благочестие, — началото, което е основата на китайското общество. Богатитѣ иматъ въ кѫщитѣ си една стая — единъ видъ домашно светилище — посветена на дѣдитѣ и прадѣдитѣ имъ. Въ неѭ се пазѭтъ грижливо едни плочици, на които сѫ изобразени умрѣлитѣ лица, съ имената имъ написани на плочитѣ; и на опрѣдѣлени врѣмена домашнитѣ се кланятъ прѣдъ тѣхъ, като се и извръшватъ церемонии, споредъ книгата на обредитѣ. Всичкитѣ китайци се кланятъ отъ врѣме на врѣме на гробоветѣ на родителетѣ си. Макаръ че бѫдѫщий животъ малко смущава китайцитѣ, пакъ тѣ много се интересуватъ за качеството на смъртнитѣ си ковчези, и често ги приготвятъ прѣзъ живота си; смъртенъ ковчегъ е нáй-приемлемъ даръ, и чадата често дарявать родителетѣ си съ тоя даръ. «Човѣкъ, за да е честитъ на земята», казватъ китайцитѣ, «трѣба да е роденъ въ Сю-чоу, да живѣе въ Кантонъ, и да умре въ Лианшау» — Сю-чоу се слави съ хубостьта на женитѣ си, Кантонъ — съ раскошностьта си и Лианшау съ нáй-доброто дърво за смрътни ковчези. Ала пакъ за смрътьта никога не се говори на право, а съ заобиколки, като—той или тя «не сѫществуватъ вече», «поздрави вѣка», «качи се на небото» и др. На мрътвитѣ се правѭтъ угощения, и имъ се изговарятъ трогателни рѣчи. Освѣнь това, въ К. има и мохамедане, евреи и християне (до 5 милиона).

Езикъ, книжнина и наука. Езикътъ, който говорѭтъ ученитѣ, е сѫщийтъ въ цѣлата империя; особени нарѣчия има много. Китайский езикъ е единъ отъ едносложнитѣ езици на източна Азия. Всичкитѣ думи се свръшватъ или съ гласна, или съ носовъ звукъ. Въ кит. езикъ има много звукове, които ние нѣмаме, ала пъкъ той се лишава отъ звуковетѣ: *б, д, в, з,* които се замѣняватъ въ него съ *п, т, ф, с.* Кит. ез. се дѣли на старъ и новъ, доста различни помежду си. Новий китайски езикъ се дѣли на нѣколко нарѣчия, отъ които нáй-чистото е официалното, манджурското, което се пише азбучно и се употрѣбява въ двора и въ войската. Езикътъ на ученитѣ съставлява срѣдината между стария и новия кит. езикъ. Китайското писмо е било първоначално иероглифическо или картинно, ала сега е станѫло срично или слогово; има твърдѣ голѣмо число бѣлѣзи, нъ тѣ служатъ като допълнения на едно много пóмалко число основни бѣлѣзи или ключове. Китайцитѣ пишѫтъ съ кистца отъ дѣсно на лѣво. Тѣхната книжнина е нáй-богатата въ Азия и нáй-разнообразната; книгитѣ имъ сѫ печатани свѣстно,

нъ на издълбани плочи, защото китайцитѣ не сѫ знаели подвижнитѣ букви: тия книги сѫ многобройни и се продаватъ евтино, та и образованието е много распространено. Ученостьта много се уважава и води къмъ високи почести: вѫдѣ сѫществуватъ училища, а въ голѣмитѣ градове и университети. Ала научний животъ въ истинския смислъ не сѫществува; китайцитѣ сѫ дълбоко невѣжествени въ нововрѣменнитѣ научни открития, и изучението на природата е съвсѣмъ прѣнебрѣгнѫто у тѣхъ. Китаецътъ не иска да бѫде пó-мѫдръ отъ прадѣдитѣ си, а прѣкарва цѣлъ животъ да изучва старитѣ класици и мѫдреци; и тая е една главна причина, както на племенното еднородство на тоя народъ, така и на стереотипното естество на неговия умъ. Китайцитѣ не сѫ усъвършенствували токо-речи никое научно изобрѣтение, ни компаса, ни книгопечатането, ни астрономическитѣ инструменти, ни кладенцитѣ, които ние наричаме артезиански, ни газовото освѣтление, и др. За *физиологията на животнитѣ* и *медицината* китайцитѣ още иматъ твърди сурови понятия; тѣхнитѣ лѣкаре вѣрватъ, че човѣшкото тѣло е съставено отъ петь стихии; че човѣкъ е здравъ, доклѣ всѣка стихия се намира въ надлежна съразмѣрность къмъ останѫлитѣ; че добие ли една стихия надмощие надъ другитѣ, настанва болесть, и равновѣсието трѣбва да се възвърне съ лѣкове.

Племе, нрави и обичаи. Китайцитѣ сѫ отъ монголското племе; тѣ иматъ срѣденъ растъ, жлътникава кожа, коническа глава, широко лице съ издадени челюстни кости, продълговати очи, малъкъ носъ, тънка и гръздава черна коса, рѣдка брада и изобщо кѫсо-дебело тѣло; тѣ си бръснѫтъ главата, освѣнь на връха, дѣто оставятъ да расте една китка косми, които плетѫтъ на плѣница; кравенината у мѫжетѣ, малкитѣ крака у женитѣ, сѫ бѣлѣзитѣ на хубостьта; дълги нокти сѫ бѣлѣгътъ на отличието и знатностьта. Китайцитѣ сѫ съ кротъкъ и тихъ нравъ, много учтиви и трудолюбиви, ала сѫ хитри, недобросъвѣстни, алчни за пари, често лъжци и крадци, па и съ голѣмо народно тщеславие. Семейството е добрѣ уредено; родителетѣ се уважаватъ и жената се почита, въпрѣки многоженството; има много болници и благотворителни заведения. Като племе, китайцитѣ ненавиждатъ войната и сѫ миролюбиви, обичатъ домашния редъ, живѣѭтъ трезвенно и сѫ дълбоко напоени съ търговския духъ. Сношенията имъ едни съ други, особено на пó-горнитѣ класове, ставатъ по строго опрѣдѣлени етикети; и китайцитѣ сѫ робе на обичая. Ле-кингъ, или книгата на обредитѣ, урежда китайскитѣ държавни и граждански обичаи и постановленията ѝ се прѣдаватъ отъ вѣкъ въ вѣкъ. Едно сѫдилище въ Пекинъ има за задача да тълкува обичаитѣ, които се прѣсмѣтатъ на 3,000. Китайското готварство не прилича на нашото; едно отъ нáй-хубавитѣ ястия на китайцитѣ е супа отъ птичи гнѣзда. Виното, единъ слабъ спиртъ, което употрѣбяватъ китайцитѣ, се прави отъ оризъ; и отъ него тѣ прѣваряватъ единъ пó-силенъ спиртъ. Първото питие се пие топло въ мънички чашки на трапезата; чайтъ никога не се явява на ядене, ако и да може да

се пие прѣди или слѣдъ него. Китайцитѣ иматъ многобройни празници; и нáй-тържествено се празднува деньтъ на новата година. Като приготовление за тоя празникъ, исплащатъ се длъговетѣ и набожнитѣ ходѭтъ въ храмоветѣ да добиѭтъ благоволението на боговетѣ. Въ *облѣклото* китаецътъ показва обикновения си практически умъ. Наближи ли зимата, той не пали печка въ жилището си, а си облича пó-вече дрѣхи, доклѣ се достигне желаната температура. Както европейката грѣши съ корсета си, така и китайката грѣши съ обущата си. Обущата на една китайска госпожа сѫ до деветь сантиметра отъ петата до палеца. Всичкитѣ момичета отъ пó-добритѣ разреди на обществото се охромяватъ отъ тиранически обичай да си стягатъ краката, за да не ставатъ както ги е направила природата.

История. Раннитѣ лѣтописи на китайцитѣ, както лѣтописитѣ на пó-вечето други народи, сѫ баснословни. Китай нáй-напрѣдъ управлявали богове, а пó-сетнѣ богочовѣци, които открили на човѣцитѣ искусствата. Отъ тия баснословни владѣтеле нáй-славний, по китайскитѣ прѣдания, билъ Фо-хи, отличенъ законодатель, който живѣлъ 3,000 години прѣди Р. Х. Исторический периодъ може се ре да започва отъ Ю. Велики, около 2,200 години прѣди Р. Х. Много династии отъ тая дата управлявали империята. Въ врѣмето на чоуската (отъ XII-и до III-и вѣкъ прѣди Р. Х.), именно въ царуването на Лингъ-уангъ (571-544) се родилъ Конфуций. Китай се вижда прѣзъ тоя периодъ да е билъ распокѫсанъ на много независими държави. Тсинскитѣ крале постепенно добили надмощието, и нáй-сетнѣ единъ отъ тѣхъ покорилъ другитѣ държави (247 прѣди Р. Х.), и зелъ титлата Хоангъ или императоръ. Отъ тсинската династия земята добила името си Тсина или Кина. Гръцитѣ и римлянетѣ сѫ познавали много темно тая пространна земя и сѫ ѭ наричали *Серика* (страна на коприната); въ срѣднитѣ вѣкове, тя била извѣстна съ името *Катай*, което ние сме упазили въ формата *Китай;* китайцитѣ наричатъ империята си Срѣдно царство; татаретѣ, завоевателетѣ на К., сѫ го нарекли Великата и чистата империя, което зело да значи и Небесна империя.

Първий императоръ отъ тсинската династия съградилъ прочутата китайска стѣна, за отбрана отъ нахлуванията на татаретѣ, които подъ името хионгъ-ну (хуни) не прѣставали да досаждатъ на пó-богатитѣ и миролюбивитѣ си съсѣди и да сѫ изворъ на опасность за тѣхъ. Не е възможно да се изброѭтъ разнитѣ династии, които дохождали една слѣдъ друга, нито честитѣ раздѣления и съединения и раздѣления на империята. Въ врѣме на династията на ханитѣ (до кѫдѣ 220 слѣдъ Р. Х.) китайцитѣ влѣзли въ сношение съ Индия и съ римската империя; послѣ раздоритѣ се появили изново прѣзъ нѣколко вѣка. Династията на тангитѣ (617-907) установила надмощието на К. надъ съсѣднитѣ страни; нъ нахлуванията на татаретѣ подкачили изново и нáй-сетнѣ въ врѣмето на Кублай-хана, внукъ на Ченгисъ-хана, тѣ завладѣли К. (1279); тѣ основали династията на юенитѣ, въ чието царуване Европа добила едно откровение за К. чрѣзъ пѫ-

туването на Марко Поло (виж. *това име):* тѣ били изгонени отъ китайцитѣ въ 1368, когато се основала китайската народна династия на мингитѣ, въ чието врѣме португалцитѣ стигнжли за пръвъ пжть въ Макао, въ 1514. Тая династия траяла 276 години. Единъ генералъ на послѣдния мингски императоръ, комуто било възложено да брани прѣдѣлитѣ отъ манджуретѣ, направилъ миръ съ тѣхъ, и добилъ тѣхната помощь среща единъ похититель на прѣстола, който билъ свалилъ отъ него господаря си. Манджуретѣ се установили въ Пекинъ (1644), и найсетнѣ, слѣдъ 7-годишна борба, основали тай-тсингската татарска династия, която царува и въ нашото врѣме. Завоевателното племе е дало нѣколко достойни императори; нъ Хиенъ-Фунгъ, който е царувалъ отъ 1850 до 1861, е билъ слабоуменъ и е прѣкарвалъ врѣмето си въ пиянство. Неговий прѣемникъ, Тунгъ-чи, се възцарилъ когато билъ на 5 години, нъ империята управлявало едно регентство, съставено отъ императрица-бабата, Це-ана, императрица-майката, Це-се, и просвѣтения князъ Кунга, братъ на Хиенъ-Фунга. Тсай-Тиенъ, братовчедъ на Тунгъ-чи, дойде на прѣстола въ 1875. Понеже той бѣше тогава на 4 години, императрицитѣ продължихж да управляватъ империята като регентки. Тсай-Тиенъ зацарува самъ 1889; сжщата година се и ожени.

Въ раннитѣ врѣмена китайцитѣ не се вижда да сж били противни да се сношаватъ съ другоземци; нъ поведението на испанцитѣ и португалцитѣ между 1520 и 1570 възбудило вражда у тѣхъ. Китайското правителство ограничило англійската търговия въ Кантонъ, и къмъ иезуититѣ, които испърво било приело благосклонно, зело враждебно настроение. Появили се и неспоразумѣния между Англо-индийската компания, която търгувала съ К., и китайскитѣ власти. Англійското правителство испратило въ Пекинъ една мисия, на чело съ лордъ Макартни въ 1792, и друга, на чело съ лордъ Амхжрста въ 1816. Въпрѣки тия мисии, християнетѣ пакъ били пждени и гонени; англичанетѣ, които искарвали огромни печалби отъ афионната търговия, търпѣли много врѣме главоболията на китайскитѣ власти, до деня въ който императоръ Тао-куангъ поискалъ да унищожи тая търговия. Англия отворила на К. война, въ началото на която нѣкои китайци говорили, че тѣ ще нахлужтъ въ Англия по сухо прѣзъ Русия. Войната (1840-42) се свършила честито за Англия, която по Нанкинския договоръ придобила о-въ Хонъ-Конгъ и отварянето на петь китайски пристанища (Амой, Фу-чоу, Нингъ-по и Шангхай, въ прибавление на Кантонъ) за европейската търговия. Освѣнъ това, К. се задлъжилъ да заплати на Англия военно обезщетение отъ 105,000,000 лева. Въ 1844, французский посланникъ, Лагрене, съ единъ новъ договоръ придобилъ правдини за християнскитѣ мисионери. Нарушенията на тия договори докарали една англо-французска война среща К. Въ 1860 англичане и французе навлѣзли въ Пей-хо (Бѣла-рѣка) и, слѣдъ една блѣскава побѣда при Паликао (китайски градецъ, 12 килом. отъ Пекинъ), отишли въ самата столица на К., та му наложили новъ договоръ, който далъ по-

голѣми правдини на европейскитѣ народи. Около това врѣме една китайска буна заплашвала сѫществуването на манджурската династия, нъ на́й-сетнѣ била потушена. Отъ 1861, едно постепенно, нъ благотворно промѣнение настанѫло въ духа на китайското правителство. Въ 1866, то пожелало да установи телеграфно съобщение съ свѣта; и на китайцитѣ се позволило да се прѣселватъ въ други страни. Шангхай има телеграфно съобщение съ Европа, и нѣколко мѣстни линии; нъ първата китайска желѣзница отворена тамъ въ 1876, пакъ се затворила. Китайци сега се намиратъ токо-речи по всѣкой брѣгъ на Тихи океанъ, дѣто тѣхното трудолюбие, искусство и трезвеность имъ донасятъ всѣка сполука. Тѣ сѫ особено многобройни въ Съединенитѣ Държави покрай Тихи океанъ, дѣто въ послѣднитѣ години се зехѫ строги мѣрки, за да се обезсрѫдчи нахлуването имъ въ тия държави; една отъ тия мѣрки е да се облага съ тежко даждие всѣкой китаецъ, щомъ стѫпи на американската земя. Американцитѣ се оплакватъ, че тѣ не могѫтъ да конкуриратъ въ работа съ китайцитѣ, защото китаецътъ се задоволява съ малко храна, та му понася да работи евтино. Друго американско оплакване е, че китайцитѣ не се прѣселватъ въ Америка, а работѭтъ тамъ доклѣ се напечелѭтъ, па си се връщатъ въ отечеството си.

Китайско море. Часть отъ Тихи океанъ, обгърнѫта между Китай, Индо-Китай, Суматра, Борнео, Филипинскитѣ о-ви и Формоза.

Китанчевъ *(Трайчо)*. Горещъ български общественъ дѣецъ и мощенъ македонски политически агитаторъ, роденъ въ с. Подмочени, Рѣсенско (Македония) въ 1858, починѫ въ София въ 1895. К., синъ на бѣденъ градинарь, който упражняваше занятието си въ Цариградъ, бѣше се училъ въ Рѣсенъ при единъ дюлгеринъ-учитель *даскалъ Никола*, който прѣдавалъ на гръцки и български, въ Цариградъ въ българското училище на Фенеръ при учителе: *Ив. Найденова, Д. В. Македонски, Т. Шишкова, П. Р. Славейкова*, първенъ поддържанъ отъ баща си; а послѣ възпитаникъ на Благодѣтелното Братство (виж. *Благодѣтелно Братство)* и въ Русия, дѣто съ прѣсѣкваната поддържка на митрополита Натанаила и по́сетнѣ съ русска степендия съ голѣмъ трудъ свършилъ курса на киевската семинария въ 1879. Слѣдъ това той бѣше се училъ една година като благодѣянецъ на стария си попечитель дѣдо Натанаила въ юридическия факултетъ на московския университетъ (1879|80), дѣто прѣкратилъ учението си по причина на опасна болесть.

Отъ 1881 до 1882 К. станѫ учитель въ Петро-павловската семинария, а на другата година въ солунската българска гимназия. Въ Солунъ той е билъ и вѣщъ будитель на българщината. Прѣзъ 1883 той учителствува въ Пловдивъ, въ Габрово и въ София по нѣколко мѣсеца и станѫ инспекторъ на търновското учебно окрѫжие. По́-сетнѣ, когато инспекторската длъжность станѫ избираема, той биде избранъ депутатъ пакъ въ търновския окрѫгъ и се избираше до когато не се прѣмахнѫ тая избираемость въ 1890. Въ камарата той се отличаваше съ ораторска дарба и обширни познания. Прѣвратътъ отъ 9 Ав-

густъ 1886 го намѣри въ послѣдната служба. Русофобъ по убѣждение и либералъ-демократъ по политическо направление, той бѣше каравелистъ и другаруваше съ Стамболова; ала това не му попрѣчи да се обяви противъ силнитѣ мѣрки на Радославовото управление, а по́-сетнѣ и на Стамболововото. Това му докара уволнение въ 1890 отъ инспекторската длъжность. Слѣдъ нѣколко врѣме властьта го интернира въ Търново, а по́-сетнѣ го арестува и прѣдаде на сѫдъ по дѣлото на Бѣлчева. Военний сѫдъ го осѫди, безъ убѣдителни доказателства за виновностьта му, на 3-годишенъ затворъ въ крѣпость. Влаченъ по разни затвори, той на́й-сетнѣ биде установенъ въ хасковския затворъ, отъ който биде освободенъ въ 1894, 8 деня прѣди да истече срокътъ на прѣсѫдата му.

Въ изборитѣ, които направи новото правителство прѣзъ 1894, К. биде избранъ депутатъ отъ Търново. Прѣзъ 1895 той се избра прѣдсѣдатель на конгреса на македонскитѣ дружества въ България, па и прѣдсѣдатель на комитета на тия дружества и се прѣдаде на македонското дѣло отъ все сила. Прѣзъ сѫщата година комитетътъ испраща́ чети отъ вънъ въ Македония (виж. *Начевъ, Мутафовъ)* и 3-4 мѣсечнитѣ усплени трудове и грижи на К. го съсипахѫ. Прѣзъ тая година той починѫ отъ апоплексия въ София.

К. бѣше се опиталъ доста сполучливо и въ литературата. Главний му трудъ е прѣводътъ на Сервантесовия *Донъ Кихотъ*. Другитѣ му литературни трудове сѫ събрани въ книга *Съчинения на Трайко Китанчевъ*, наредени отъ Юрданъ Иванова (София, 1898) съ портретъ и биография, вече въ 2-ро изд. Виж. и *Споменъ* и *Възпоминания за Трайко Китанчевъ* отъ А. П. Раздолова (София, 1898).

Китара. Сѫщото каквото е гитара.

Китийци. Потомци на Иафетовия синъ Павана, и *Китимъ*, земята имъ. Не се знае дѣ е била тая земя *(Библ.)*.

Китовити (отъ *китъ)*. Единъ разредъ гръбначни млѣкопитаѭщи морски животни, отъ които сѫ китоветѣ, делфинитѣ и сиренитѣ. Тѣ живѣѭтъ задружно въ моретата; и нѣкои отъ тѣхъ влизатъ и въ рѣкитѣ. Споредъ храната и вида на зѫбитѣ, тѣ се раздѣлятъ на месоядни и трѣвопасни.

Китонацеи (грък. *хитонъ*, щитче). Мекотѣлесни животни отъ прѣдохрѣлнитѣ. Тѣ стоѭтъ прилѣпени на скалитѣ, и се свиватъ на колелце когато се откѫснѫтъ насилственно.

Китъ, *гр.* Морско млѣкопитаѭще животно съ риби видъ, на́й-голѣмото отъ всичкитѣ животни. Гринландский или обикновений китъ *(Balaena mysticetus)* въ пълнолѣтието си е отъ 50 до 65 или 70 крака надлъжъ, и отъ 30 до 40 крака околовръстъ въ на́й-голѣмата си окрѫжность. Той дава на́й-много лой, кокали и др. Само единъ китъ понѣкога дава 20 тона чиста лой, която се добива отъ единъ дебелъ пластъ лой, растланъ нѣколко крака на дебелина подъ кожата. Перкокитътъ отъ рода *Balaenoptera antiquorum* е вѣроятно на́й-дългото животно въ свѣта, като понѣкога надминува 100 крака на дължина.

Киу-кианг. Градъ въ източни Китай (обл. Кианг-си), на Синя рѣка (Янг-тсе-кианг); 53,000

жит. Важно пристанище, отворено за другоземци отъ 1861.

Киу-Сиу. Единъ отъ голѣмитѣ острови, които съставляватъ Япония; насел. 5,214,000 жит. Гл. гр. *Кагосима, Кумамото, Нагасаки.*

Киу-чеу. Китайски градъ, центръ на управл. на о-въ Хайнанъ, нáй-южното отъ търговскитѣ пристанища, 250 килом. на юго-зап. отъ Кантонъ; 100,000 жит. Дѣятелна търговия съ канела, анасонъ, захарь, благоуханни дървета. Киучеуското пристанище е отворено за европейцитѣ отъ 1858.

Кифа *(камень).* Сирийското или новоеврейското име на апост. Петра *(Библ.).*

Кифонизмъ, *гр.* Единъ видъ староврѣменно наказание, което състояло въ това: прѣстжпника намазвали съ медъ и, като му вързвали ржцѣтѣ отзадъ, излагали го да го яджтъ мухитѣ.

Кичево. Градецъ, центръ на каза, битолски вил., на високо мѣсто при главата на р. Треска, въ мѣстностьта *Порѣчь;* 4,200 жители, отъ които само турци 3,150.

Кишиневъ. Градъ въ юго-западна Русия, центръ на управл. на Бесарабия, на р. Бикъ, притокъ на Днѣпръ, 1693 килом. на юго-зап. отъ С.-Петербургъ, и 53 на сѣв.-зап. отъ Бендеръ; 130,000 жит. молдоване, руси, евреи, поляци, нѣмци, арменци, българе, гръци, цигане и др. Важно търговско стоварище (жито, изработени кожи, вълна, ракия и др.). К., до 1812, когато минжлъ изъ подъ татарската власть въ владѣние на Русия, билъ единъ нечистъ градъ; сега е единъ отъ нáй-хубавитѣ градове на Русия. Въ 1838 ималъ само 13,000 жит. Градътъ, съграденъ на три могили, е заобиколенъ съ градини, обработвани отъ българе.

Cl. Химический знакъ на хлора *(chlorum).*

Клавдианъ. Латински поетъ отъ Александрия, жив. въ края на IV-и и началото на V-и вѣкъ слѣдъ Р. Х. Освѣнь една ода Хонорию, нѣколко идилии и др., отъ него сж се упазили два епоса: *Похищението на Прозерпина* и недосвършено *Гигантомахия.* Съчиненията му сж издадени между другитѣ отъ Дулйо (Парижъ, 1836).

Клавдий. Име на 2 римски императори: **К. I** (41-54), синъ на Нерона К. Друза, незаконнороденъ Августовъ синъ, роденъ въ Лионъ въ 10 в. прѣди Р. Х. Понеже билъ съ слабо здраве, Калигула не го считалъ за опасенъ, па го ималъ и за слабоуменъ, та не го гонилъ. Слѣдъ Калигуловото умъртвяване, К. билъ избранъ отъ преторианцитѣ за императоръ. Царуването си К. почнжлъ съ нáй-добри намѣрения, нъ понеже открилъ заговоръ противъ живота си, вдалъ се на врѣдителното влияние на жена си Месалина. Умрѣлъ отровенъ отъ втората си жена Агрипина въ 54. — **К. II.** (268-70). Забѣлѣжителенъ римски пълководецъ, билъ избранъ за императоръ въ 268 и сполучилъ да отбрани римскитѣ прѣдѣли отъ нахлуването на варваретѣ, нъ умр. въ 270 въ Сириумъ отъ чумата.

Клавдий. Старото име на *Гозо,* островче при юго-зап. брѣгъ на Критъ *(Библ.).*

Клавишъ, *лат.* Всѣко едно отъ кокалчетата на нѣкои струнни музикални орждия, като фортопиянoто, органътъ и др. — **Клавиатура.** Цѣлъ редъ клавиши.

Клагенфуртъ. Главенъ градъ на австрийската область Каринтия,

54 килом. на сѣв.-ист. отъ Лайбахъ, около 130 килом. на сѣв.-ист. отъ Триестъ; 29,900 жит. Фабрика за калай — най-голѣмата въ Австрия. Дѣятелна транситна търговия. Паметникъ на имп. Мария Терезия и обелискъ въ паметь на пресбургския миръ. Французетѣ, подъ началството на Масена, прѣзели К. въ 1797.

Клада. Староврѣменно мжчително орждие: единъ видъ менгеме съ дупки въ него, съ което стѣгали краката отъ глезена нагорѣ на прѣстжпникъ.

Кладно. Чешски градъ, 25 килом. на сѣв.-зап. отъ Прага, на желѣзницата отъ Прага за Теплицъ; 18,000 жит. К., верѣдъ каменовжглищни и желѣзни рудници, бързо се развива.

Клакъ, *фр.* Капела цилиндръ, която се сплесква и така може да се носи подъ мишницата.

Клапа, *арм.* Похлупакъ, който затваря отверстие на тржба въ инструментъ, машина, или въ тѣлесенъ органъ.

Клапка (генералъ *Георги*). Единъ отъ най-геройскитѣ водители на унгарската революция, авторъ на *Народната война въ Унгария и Трансилвания* (1820-1892).

Кларендонъ. Английски историкъ (1608-1674).

Кларкъ (*Самуилъ*). Английски философъ, който водилъ споръ съ Лайбница по разни философски прѣдмѣти. Най-главното му съчинение е *Доказателство за сжществуването и свойствата на Бога* (*Demonstration of the being and attributes of God*) (1675-1729).

Кларнетъ, *фр.* Музикаленъ инструментъ, който състои отъ една дълга тржба съ нѣколко дупчици по нея.

Класенъ, *лат.* Който принадлежи на класъ, който се отнася до класъ. — **Класикъ.** 1) Образцовъ или първокласенъ писатель или хждожникъ; въ тѣсенъ смисълъ *класици* наричатъ най-добритѣ старогрѣцки и римски писателе и хждожници. 2) Оня, който слѣдва класицизма. Класици наричали въ Римъ гражданетѣ отъ първия, най-влиятелния отъ 6-тѣ класа въ народа, по Сервий Тулиевото раздѣление; оттамъ иде по-новото значение на думата. — **Класирамъ.** Сжщото, каквото е класифицирамъ.—**Класификация.** Распрѣдѣление по класове, разреди. — **Класифицирамъ,** распрѣдѣлямъ по класове, разреди. — **Класицизмъ.** Безусловно подражаване правилата и мнѣнията на най-знаменититѣ староврѣменни писателе и хждожници; въ противоположность на *реализмъ* и *романтизмъ*. — **Класически.** 1) Образцовъ или примѣренъ, прѣвъсходенъ. 2) Употрѣбява се, въ противоположность на *романтически*, за писателе, които слѣдватъ правилата на старогрѣцкитѣ и римскитѣ писателе: *класическа литература*. — **Класическо образование.** Учение, въ което главната важность се отдава на класицитѣ, за изучването на които се прѣдаватъ латински и старогрѣцки езици. Оттука *класическа гимназия*. — **Класъ.** 1) Разредъ отъ еднородни прѣдмѣти, отдѣлъ, съсловие. 2) Събрание отъ ученици за да изучватъ едни и сжщи науки.

Клауза, *фр.*, *англ.* Постановление, распоредба (въ *договоръ, контрактъ, актъ*).

Клаузенбургъ, на унгар. *Колосваръ* (стар. *Клавдиа* у римлянетѣ). Унгарски градъ въ Трансилвания, 115 килом. на сѣв.-зап.

отъ Херманщадъ, 555 на юго-ист. отъ Вѣна; 29,950 жит. унгарци, нѣмци, власи и др. Родина на Матея Корвина. Църква съградена въ 1404 отъ краль Сигизмунда. Фарфорови издѣлия.

Клацель *(Франтишекъ)*. Чешски поетъ и писатель, августински монахъ, библиотекарь на монастирската библиотека въ Брьно; издирилъ много чешски старини; отъ 1835 професоръ на философията въ Брьно; слѣдъ нѣколко години билъ лишенъ отъ катедрата, защото съ панславизма си навлѣклъ на себе си неудоволството на австрийското правителство. Род. въ 1808.

Клеантъ. Гръцки стоически философъ, слѣдъ смъртьта на учителя си, Зенона, училъ стоическата философия въ Атина, около 264 пр. Р. Х. Отъ многобройнитѣ му съчинения се е упазило само едно: *Химна Зевсу* (изд. въ 1814 отъ Монике и въ 1826 отъ Кораиса).

Клеберъ. Франц. генералъ, убитъ въ Египетъ, слѣдъ нѣколко блѣскави побѣди, отъ единъ фанатикъ. К. билъ отишелъ въ Египетъ съ Бонапарта, слѣдъ когото билъ зелъ тамъ гл. началство (1753-1800).

Клеветѫ. Обвинявамъ неоснователно, чернѫ, злословѫ. — **Клевета.** Неоснователно обвиняване, почерняване, бѣдене нѣкого въ лоша работа, която не е направилъ. — **Клеветникъ.** Който клевети. — **Клеветнически.** Който се отнася до клевета, до клеветници.

Клементина Саксъ-Кобургъ-Готска (княгиня). Августейшата майка на Н. Ц. В. българ. князъ Фердинанда, дъщеря на французския царь Луи Филипа Орлеански и на царица Мария Амалия Бурбонска — княгиня на двѣтѣ Сицилии. Н. Ц. В. е родена въ Парижъ на 3 юния 1817. Тя е послѣдното чадо на споменѫтия французски царь, и е прѣкарала пóголѣмата часть отъ дѣтинската си възрасть въ Парижъ въ палата на Tuilleries и въ Château de Neuilly между сестритѣ си княгиня Луиза Орлеанска, която отпослѣ стана белгийска царица и княгиня Мария, виртемберска дукиня, и между братята си орлеанския дукъ, немурския дукъ, жоанвилския князъ, омалския дукъ и монпансиерския дукъ.

Н. Ц. В. добила, както братята и сестритѣ си, либерално и солидно образование. Между личнитѣ качества на Н. Ц. В. споменуватъ интелигентность, енергичность и добродушие.

Н. Ц. В. се оженила на 20-и априлъ (н. к.) 1843 за князъ Августа Саксъ-Кобургъ-Готски, чиято сестра — княгиня Виктория — била оженена въ 1840 за немурския дукъ, втория царь Луи Филиповъ синъ, сир. за брата на Н. Ц. В. Слѣдъ женитбата си Н. Ц. В. живѣла кога въ Вѣна, кога въ Парижъ.

Прѣзъ мѣсецъ февруарий 1848, въ врѣме на революцията, която свалила отъ прѣстола баща ѝ, княгиня К. била въ Парижъ. Тя напуснѫла Франция съ тритѣ си малолѣтни дѣца — князове Филипъ и Августъ и княгиня Клотилда. Слѣдъ това врѣме, както и прѣзъ царуването на франц. императоръ Наполеона III, на Н. Ц. В., както на всичкитѣ други членове отъ орлеанското царско семейство, не е било позволено да живѣе въ Франция, та е живѣла въ Австрия и Англия. Само слѣдъ падането на французската империя въ 1871 княгиня

К. е могла да се върне въ отечеството си, слѣдъ едно 23-годишно заточение. Въ 1881 Н. Ц. В. изгуби сѫпрѫга си, който се поминѫ въ Ебенталъ.

Отъ това врѣме Н. Ц. В. прѣкарва живота си между братята си въ Франция и чадата си князъ Филипъ Саксъ-Кобургъ-Готски, сегашния началникъ на семейството, който бѣше женен за дъщерята на белгийския краль Леополда II; князъ Августъ, вдовецъ, който бѣше женен за дъщерята на Донъ Педро, бразилския императоръ; архидукиня Клотилда, оженена за архидука Иосифа австрийски; дукиня Амалия, оженена за дукъ Максъ-Емануила въ Бавария; и Н. Ц. В. българския князъ.

Извѣстно е, че августейшата майка на нашия князъ е бивала твърдѣ щедра къмъ насъ, като е раздавала значителни суми на разни благотворителни дружества, училища, пръкви и общини въ княжеството, прѣзъ дѣто е минѫла. За споменъ на многобройнитѣ ѝ благодѣяния у насъ служи между друго международната болница въ София, която носи нейното височайше име. Н. Ц. В. е шефъ на 9-и пѣши пловдивски пълкъ, който сѫщо носи името ѝ.

Клементиново, правото е *Клементинино*. Старото село Чирпелие, наречено така въ честь на княг. Клементина, на шосето отъ Пловдивъ за Карлово, 10 килом. отъ Пловдивъ (пловдив. околия).

Клеовулъ. Единъ отъ 7-тѣ мѫдреци на Гръция, Сократовъ приятель (VI-и вѣкъ прѣди Р. Х.).

Клеоменъ. Име на 3 спартански царе: **К. I**, царувалъ отъ 520 прѣди Р. Х.; въ 510 прѣдвождалъ спомагателна спартанска войска, съ която възстановилъ въ Атина *Алкмеонидитѣ*, изгонилъ Клистена и Исагора и наредилъ тамъ олигархическо управление. За произволнитѣ си дѣйствия билъ принуденъ да бѣга отъ Спарта.—**К. II**, царувалъ отъ 370 прѣди Р. Х. нѣколко години безъ особено значение. — **К. III**, Леонидовъ синъ, разбилъ нѣколко пѫти войскитѣ на Ахейския съѫзъ, унищожилъ 230 прѣди Р. Х. властьта на ефоритѣ и възстановилъ старитѣ учреждения; разбитъ въ 222 въ сражението при Селазия; намѣрилъ прибѣжище при египетския царь Птоломея Евергета, нъ слѣдъ Птоломеевата скоропостижна смърть, билъ хвърленъ въ затворъ отъ Птоломея Филипатора; самоубилъ се въ 220 прѣди Р. Х.

Клеоменъ. Име на старогръцки ваятеле баща и синъ, които живѣли около Р. Х. Така наричаний Германикъ въ Лувръ е работа на К. бащата, а прочутата Венера Медицейска, която се пази въ Флоренция, е работа на К. сина.

Клеоникъ и **Евтропий.** Мѫченици, сътрудници на св. Теодора Тирона, единоутробни братя отъ Кападокия, за исповѣдване християнската вѣра распнѫти и погребени близу до Амасия; паметьта имъ се споменува на 3 марта.

Клеонъ. Прочутъ демагогъ въ Атина, съ помощьта на долния разредъ отъ народа заграбилъ властьта слѣдъ Перикла и, като отказалъ да сключи миръ съ спартанцитѣ, зелъ въ 425 началството надъ войската. Одобренъ отъ смѣлата побѣда, за която билъ задлъженъ на другаря си Демостена, той пакъ излѣзълъ срещу спартанцитѣ, нъ тоя пѫть далъ блѣскаво доказателство за неспособностьта си, па и билъ убитъ въ една битва при Амфиполисъ въ

422 прѣди Р. Х. Аристофанъ го е осмѣялъ въ комедията си *Конници*. Виж. Гротъ: *A history of Greece*.

Клеопа. Единъ отъ двамата ученици, на които се явилъ Исусъ, слѣдъ въскръсението, на пжтя за Емаусъ *(Библ.)*.

Клеопатра. Дъщеря на египетския царь Птоломея Авлета, прочута по красотата си, род. 69 прѣди Р. Х., отстранена отъ участие въ братовото си правление отъ опекуна Потина и отъ пълководеца Ахилоя, нъ съ помощьта на Юлия Цѣзаря сполучила да възвърне правата си. Слѣдъ Цѣзаревото убиване и отравянето на брата ѝ Птоломея, съ когото царувала заедно, тя била повикана въ 41 прѣди Р. Х. отъ Антония въ Тарсъ да отговаря за поведението си, нъ съ прѣлеститѣ си сполучила до толкова да плѣни Антония, че той не се отлжчилъ отъ неѭ и оставилъ сжпржгата си Октавия, Октавиянова сестра. Като се отворила войната между Октавиана и Антония, К. оставала на Антониева страна до сражението при Акциумъ, което било изгубено отъ **К.**-иното побѣгване съ корабитѣ си. Антоний послѣдилъ **К.**, нъ тя сключила съ Октавиана, който се явилъ прѣдъ Александрия, таенъ договоръ; Антоний се самоубилъ, като чулъ за мнимата **К.**-на смърть. Октавианъ не се оставилъ да се прѣлъсти отъ **К.**-нитѣ прѣлести, а **К.**, като се научила, че ѝ прѣдстои да служи за украшение на неговия триумфъ, самоубила се прѣзъ августа 30, като си турила на гърдитѣ змия.

Клерикалъ, *гр.* Привърженикъ, защитникъ на клира (духовенството), *церковникъ*. — **Клерикаленъ.** Който принадлежи на духовенството, който е назначенъ да поддържа духовенството: *клерикалнитѣ вѣстници*. — **Клерици.** Така наричатъ понѣкога духовнитѣ лица, въ противоположность на *миряне*.

Клеръ-обскюръ, *фр.* Въ *живоп.* прѣминуване отъ свѣтлина въ сѣнка.

Клефте, *гр.* Хъшъ; обирачъ, чапкжнинъ у гръцитѣ.

Кливляндъ. Градъ въ Охио, на южния брѣгъ на езеро Ерие, 270 килом. на зап. отъ Бжфало; 275,000 жит. Пристанището му е едно отъ нáй-добритѣ на езерото. Голѣма търговия съ желѣзо, на която благоприятствуватъ каналитѣ и желѣзницитѣ. Гр. Охио сега е съединенъ съ **К.**

Кливляндъ. Прѣдсѣдатель на Съединенитѣ Държави, отъ 1884 до 1889; род. въ 1837.

Клиентела, *фр.* Мющюрии; лица, които си купуватъ или доставятъ нѣща отъ едно мѣсто: *нашата клиентела*. — **Клиентъ.** Мющюрия.

Клика, *фр.* Дружество отъ непочтени люде.

Климаксъ, *гр.* (соб. зн. *лестница*). Въ *ритор.* постепеность, развиване една рѣчь така, каквото частитѣ ѝ да ставатъ една отъ друга пó-силни или пó-важни. — **Климактически** или **климатерическа** *година* или *възрасть*. Въ *медиц.*, врѣме въ живота, когато ставатъ голѣми промѣни въ тѣлото; за такъво врѣме се счита всѣка 7-ма година въ човѣшкия животъ.

Климатически, *гр.* Който се отнася до климата: *климатически условия, климатическо влияние*. — **Климатология.** Учение за климата. — **Климатъ.** Особеното състояние на атмосферата въ една страна или мѣстность, което за-

виси отъ физическото положение на тая страна или мѣстность: *топлъ, студенъ, сухъ, влаженъ климатъ*. Изобщо на земната повръхнина има петь климата: единъ горещъ, два умѣрени и два студени. Да бѣше земята едно правилно кльбо и да нѣмаше разлика въ распрѣдѣлението на сушата и водата, па и почвата да бѣше всждѣ еднаква, тогава климатътъ на едно дадено мѣсто щѣше да зависи само отъ неговата географическа широта, понеже слънечнитѣ лучи толкова пó-полегато падатъ на земната повръхнина, а слѣдователно и толкова пó-малко ѭ нагрѣватъ, колкото пó-далечь е едно мѣсто отъ екватора. Нъ на распрѣдѣлението на топлината и количеството дъждъ и снѣгъ, що вали на земната повръхнина иматъ влияние планинскитѣ бърда, пѣсъчнитѣ равнини, близостьта до морето и въздушнитѣ течения. Голѣма разлика има между климата на материцитѣ или голѣмитѣ сухи земи и морския климатъ; въ морския климатъ зимата и лѣтото биватъ умѣрени, а на материцитѣ зимата бива студена, а лѣтото много горещо.

Климентиново (стар. *Капаклий*), правото *Климентинино*. Село на пѫтя между Варна и Балчикъ, така наречено въ честь на Н. Ц. В. княгиня Клементина.

Климентъ. Име на 14 папи: **К.** I, *Римски*, има се за равноапостолъ. Умр. римски епископъ въ 102. Свѣдѣния за неговото пѫтуване съ апостола Петра сѫ се упазили въ двояка редакция: гръц., подъ името *Клементинъ* (изд. на Швеглера, Щутгартъ 1847) и въ лат. прѣводъ на Руфина, подъ име *Recognitiones Clementis*. — **К.** II, папа отъ 1046 до 1047; ученъ. — **К.** III, папа отъ 1187 до 1191, ревностно съдѣйствувалъ за кръстоносния походъ противъ Саладина. — **К.** IV, папа отъ 1265 до 1268. — **К.** V, французинъ (Бертранъ де Готъ), въ 1305 билъ избранъ за папа въ Перуджио, отъ 1309 прѣнеслъ сѣдалището си въ Авинйонъ, въ всичко билъ послушенъ на франц. краль Филипа Хубави, въ 1311 унищожилъ ордена на Темплиеритѣ; умр. въ 1314 въ Лангедокъ. Той заповѣдалъ да се събержтъ и издаджтъ подъ име **Климентинъ** *(liber Clementinarum)* церковни постановления, които съставятъ 7-а книга отъ *Corpus Juris Canonici* и съдържатъ постановленията на вселенския съборъ отъ 1311-12 и папски повели. — **К.** VI, папа отъ 1342 до 1352, прѣбивавалъ въ Авинйонъ, французинъ, неприятель на импер. Лудовика баварски, работилъ отъ все сърдце за съединението на Източната църква съ Западната. — **К.** VII (Юлий Медичи), папа отъ 1523 до 1534; прочутъ по прѣпирнитѣ си съ герм. импер. Карла V и съ англ. краль Хенриха VIII; защото отказалъ да утвърди развода на английския краль, Англия се отцѣпила отъ католическата църква. — **К.** VIII, папа отъ 1592 до 1605; направилъ нáй-доброто издание на Вулгатата. — **К.** IX., папа отъ 1667 до 1669, подарилъ на жансениститѣ така наречений *клементийски миръ* и вече не ги гонилъ. — **К.** X, папа отъ 1669 до 1676. — **К.** XI, папа отъ 1700 до 1721 (Иоанъ Францискъ Албини), род. въ 1647; издалъ була *Unigenitus*, въ която проклелъ Кенелевитѣ сѫждения за Новия Завѣтъ. — **К.** XII, папа отъ 1730 до 1740, въ 1738 прѣдалъ на

проклетие масонитѣ. — **К.** XIII, папа отъ 1758 до 1769, родомъ венециянецъ, род. въ 1693; въ негово врѣме иезуититѣ били изгонени изъ Испания и Португалия, и въ по́-вечето католически дворове се явило враждебно расположение противъ папството. — **К.** XIV (Лоренцо Ганганели) папа отъ 1769 до 1774, унищожилъ ордена на иезуититѣ.

Климентъ *Александрийски* (Св.). Отецъ отъ православната църква, пресвитеръ, родомъ отъ Атина, първенъ езически философъ, послѣ християнинъ, Пантеновъ ученикъ и неговъ прѣемникъ въ александрийското училище и Оригеновъ учитель (отъ 189), прочутъ ученъ на врѣмето си, нъ по́-вечето философъ, отколкото церковенъ учитель; написалъ е: *Увѣщание къмъ езичницитѣ; Наставникъ*, нравствено учение за новопокръстенитѣ; *Съчинения върху християнството* и др. Умр. около 217.

Климентъ Браницки (митрополитъ) [първенъ *Василъ Друмевъ*]. Български архиерей, литераторъ и народенъ дѣецъ, род. въ Шуменъ въ 1838. Училъ се въ родния си градъ, а послѣ свършилъ курса на одесската семинария и на киевската духовна академия. Зелъ участие въ бѣлградската българска легия на Раковски. Слѣдъ свръшването на наукитѣ си отишелъ въ Браила, дѣто заедно съ М. Дринова, В. Стоянова и др. основалъ Българско Книжовно Дружество (виж. *Книжовно* Дружество) и зималъ участие въ списването на списанието му. Много врѣме прѣди това, той е билъ познатъ въ нашата книжнина като писатель на първата оригинална българска повѣсть *Нещастна фамилия*, пръвъ пжть напечатана въ цариградското списание *Български книжици* (1860), която, отпечатана въ отдѣлна книжка въ Русе въ 1873, е имала вече нѣколко издания, а въ 1872 той издалъ въ Браила съчинението си *Иванку, убиецътъ на Асѣня I*, драма, която и до сега минува за на́йдоброто българско драматическо произведение. Казватъ, че митрополитъ Кл. има и други съчинения, още неиздадени. Въ Браила В. Друмевъ стоялъ до 1873, когато заминжлъ за Тулча, дѣто билъ постриженъ въ духовенъ санъ отъ русенския митрополитъ Григория. Прѣзъ русско-турската война въ 1877—78, епископъ Климентъ се задържалъ въ Русе, и тамъ чрѣзъ консулитѣ се мжчилъ да отстрани възможното тогава отъ страна на турцитѣ клане.

Политическата дѣятелность на митрополита Кл. испъкнж особено слѣдъ нашото освобождение. Той станж министръ на просвѣщението въ първото българско министерство (Бурмовий кабинетъ), което трая нѣколко мѣсеца, и биде назначенъ въ отсжтствието на княза, княжески намѣстникъ. Освѣнъ това, нему се възлага испълнението на нѣколко политически послания. Ходи въ Русия съ покойния екзархъ Антима да благодари на имп. Александра II за освобождението на България, а подирь нѣколко години съ Ив. Ев. Гешова, Д. Тончева, Ив. Герджикова и Д. Папазооглу да моли имп. Александра III да се не разваля съединението на Южна и Сѣверна България. На 9-и авг. 1886, той бѣше министръ-прѣдсѣдатель на революционното правителство за 2-3 дни, а отъ то-

гава живѣение въ Търново до началото на 1893, когато (на 15-и февр.) биде испратенъ въ Петропавловския монастирь за една проповѣдь, насочена противъ князя Фердинанда. Н. Ц. Височество тогава още не бѣше признатъ отъ Русия и другитѣ сили. За тая проповѣдь митрополитъ Кл. биде и осѫденъ отъ тогавашната търновска апелация. Отъ ограничението си той биде освободенъ прѣзъ Ст. Стамболовото оттеглюване отъ властьта на 14 май 1894.

Въ 1895 митрополитъ Кл. ходи́ въ С. Петербургъ на чело на една депутация отъ народни прѣдставители — Тодоровъ (прѣдсѣдатель на народното събрание), Ив. Ст. Гешовъ, П. Наботковъ, Ив. Вазовъ, Д-ръ Минчовичъ, и Д-ръ Моловъ — да моли русското правителство да припознае князъ Фердинанда и да се примири съ България. Помирението, което станѫ по́-сетнѣ чрѣзъ прѣминуването на князъ Бориса въ православието, се приписва до голѣма степень на усилията на тая депутация.

Климентъ (св.). Св. Методиевъ ученикъ и единъ отъ *Седмочисленицитѣ*, който на́й-много се отличилъ като учитель, проповѣдникъ и религиозенъ писатель. Неговий животъ и дѣятелность сѫ описани отъ охридския архиепископъ Теофилакта въ едно пространно житие, което прѣведено отъ гръцки отъ Д. Матова, образува брой II отъ спис. *Българска Библиотека* (София, 1885). Сѫщото житие е отпечатано въ отдѣлна книжка, подъ заглавие *Живописъ на Св. Климента, български архиепископъ отъ Теофилакта Охридски архиепископъ* (София, 1896).

Св. Климентъ, исѫжденъ както и другитѣ св. Методиеви ученици изъ Моравия, пристигнѫлъ въ Прѣславъ, дѣто билъ приетъ радушно. Откакъ прѣживѣлъ тамъ 13 години, великий духовенъ учитель билъ испратенъ въ 899 въ область Кутмичевица въ западна Македония. Тамъ той развилъ голѣма дѣятелность. Въ всѣка епархия ималъ избрани мѫже — числото на всичкитѣ било 3,500 — които съ неговата помощь обяснявали на народа вѣрата. Царь Симеонъ създалъ епископство въ гр. Велики или Дрембика (срѣдна Македония), когато Кл. билъ назначенъ Велички епископъ; и така той станѫлъ първий български епископъ. Като такъвъ той прѣкаралъ 28 години и въ това си звание развилъ всичката си писателска и светителска дѣятелность. Споредъ горѣспоменѫтото житие, св. Климентъ е написалъ: *Проповѣди* или *Поучителни слова* за всѣкой проповѣдникъ; *Похвални слова на прѣсв. Богородица; Похвално слово на Иоана Кръстителя; Житія на пророцитѣ и апостолитѣ; Житія и подвигитѣ на мѫченицитѣ; Цвѣтна Триодъ.* Отъ тия книжовни дѣла на светителя до днесь сѫ открити само нѣколко. За подробности виж. *Светитѣ седмочисленици и тѣхната черковно-книжовна дѣятелность* въ спис. *Религиозни Раскази*, кн. 7 и 8 (София, 1897). Св. Климентъ има още едно житие, написано на гръцки и намѣрено отъ Григоровича въ Охрида.

Клиника (гр. *клине*, постеля, лѣгло). Болница при медицински факултетъ, дѣто лѣкуването на болеститѣ се прѣдава на ония, които се готвятъ за лѣкаре, практически, спр. при самитѣ лѣгла на болнитѣ.

— **Клиникъ.** Учитель по медицината, който учи при лѣглата на болнитѣ. — **Клинически.** Който се отнася до клиника.

Клинообразно писмо. Името на единъ видъ писмо, на което съставнитѣ части приличатъ на клинъ, на главицата на стрѣла, и на гвоздей. Това писмо се срѣща по паметници и извайки въ Азия; и намира се изсѣчено или издълбано въ каменя, или пъкъ напечатано по керпичи и тухли. То почнжло да се употрѣбява нѣщо около 2,000 год. прѣди Р. Х. и вижда се да излѣзло изъ употрѣбение скоро прѣди или слѣдъ царуването на Александра Македонски. Прѣдполагатъ, че клинообразното писмо нáй-напрѣдъ се употрѣбявало въ Асирия и Мидия, и че отъ тамъ се распространило по оная пространна часть отъ Азия, която образувала персидската монархия въ врѣмето на ахеменидитѣ. Близу 2,000 години слѣдъ исчезнуването му самото негово сжществуване е било забравено. Вниманието на свѣта върху чудноватитѣ клинове изображени по азиятскитѣ паметници пръвъ привлѣклъ Гарция де Силва Фигероа, посланникъ на испанския царь Филипа III, който посѣтилъ мѣстоположението на староврѣменния Персеполъ, въ околностьта на Ширазъ, въ 1618. До 1802 изслѣдователетѣ още се прѣпирали да ли тия клинове сж букви или иероглифи. Прѣзъ тая година хановерский археологъ Гротефендъ съобщилъ на Гетингенската академия първата клинообразна азбука, — по едно чудно съвпадение, въ самото засѣдание, въ което Хайне обяснилъ първото прочитане на иероглифитѣ. Нъ Гротефендъ билъ расчелъ само три имена, и то не съвсѣмъ право, които не съдържали пó-вече отъ 12 букви. Послѣдния и нáй-великия отъ изслѣдователетѣ на клинообразното писмо е Ролинсжнъ, който пръвъ расчелъ исполинския Бехистунски надписъ, който съдържа пó-вече отъ 1,000 реда. Клин. писмо има голѣма важность за историята на Азия.

Клио. По *грьц. баснсл.*, музата на историята и епоса, Зевсова и Мнемозинина дъщеря, има за символъ полуразгжнжтъ свитъкъ.

Клиперъ, *англ.* Голѣмъ корабъ, по направата между кораба и фрегатата.

Клирикъ, *гр.* Духовно лице, общо име на свещеслужителетѣ.

Клиросъ, *гр.* 1) Мѣсто въ храмъ за пѣвци и четци. 2) Пѣвчески хоръ.

Клиръ, *гр.* Духовенство, всичкитѣ свещеслужителе заедно.

Клистиръ, *гр.* Въ *медиц.* промивателна толумбица или търкало, чрѣзъ което пущатъ чрѣзъ задния проходъ въ вжтрѣшностьта на тѣлото нѣкаква течность.

Клисура или **Каменна Клисура.** Градецъ въ стрѣмска или карловска околия, пловдивски окр., расположенъ въ единъ тѣсенъ долъ (клисура) въ западния кжтъ на карловското поле, на Стара рѣка (главата на Стрѣма) 34½ килом. на зап. отъ Карлово, 15 килом. на юго-ист. отъ Копривщица и 30 килом. на ист. отъ Пирдопъ; 1,594 жит. Главний поминъкъ на клисурци е производството на розово масло и шаекъ; на годината се искарва около 30,000 мъскала роз. масло, съ стойность отъ 120,000 до 135,000 лева. Понѣкога тая стойность бива много пó-голѣма; прѣзъ 1895 тя е била

210,000 лева за 30,000 мъскала. Априлското възстание въ 1876 (вж. *Априлско* възстание) избухнж въ К. на 20-и априлъ, въ сжщия день съ Копривщица и Панагюрище, а на 26-и сжщия мѣсецъ К. биде разбита и изгорена отъ Тюсюнъ бея, който прѣдвождаше карловскитѣ башибозуци. Изгорѣхж всичкитѣ (около 1000 кжщи), а покжщнината, добитъкътъ и др. бидохж ограбени. Около 200 души възстанници, жени, старци и дѣца бидохж избити, исклани или намѣрени изгорѣни подъ пепелищата. Населението (около 4,000 души) се спаси съ бѣгъ въ Копривщица прѣзъ тѣсното гористо устие *Върлишница*, което башибозуцитѣ, било по причина на голѣмата плѣчка или отъ страхъ, не посмѣяхж да заградѭтъ и нападнѭтъ. Главни герои на възстанието въ К. бѣхж клисурци братя *Харалампий* и *Никола Караджови*, *Григоръ Попъ Бошковъ*, *Атанасъ Попъ Минковъ*, *Христо Турчевъ* и др. К. се въздигнж изново слѣдъ тая катастрофа само благодарение на розовитѣ си градини; нъ сега числото на населението, както и на кжщитѣ, е $^2/_5$ отъ прѣдишното. За да се увѣковѣчи споменътъ на върховното усилие на клисурци да отхвърлѭтъ 500-годишното иго, сегашното клисурско население на 20-и априлъ 1896, по случай 20-годишнината отъ великото събитие, зе слѣднитѣ двѣ рѣшения: 1) На 20-и априлъ всѣка година да се празднува и слави паметьта на клисурското възстание; 2) Въ К., на лично мѣсто или на главното поле-сражение *Зли долъ*, да се въздигне камененъ паметникъ отъ доброволни пожрътвувания, който да се открие на 23-и априлъ 1901. К. е родина на нашитѣ народни дѣйци *Хр. Данова*, *Мар. Балабанова* и др.

Клисурски проходъ, наричанъ и *Сапаревски*. Проходъ прѣзъ Верила-планина, съединява самоковската котловина съ дупнишката. Добилъ е името си отъ село Клисура, което е 1 километръ на югъ отъ прохода. Дължината на прохода е $12^1/_2$ килом., а височината му надъ морското равнище — 1,067 метра. Пѫтьтъ е шосе.

Клитемнестра. По*гръц. басносл.* царь Тиндарева и Лединa дъщеря, Агамемнонова жена, майка на Ифигения, Електра и Ореста, който ѭ убилъ за да отмъсти смъртьта на баща си, убитъ отъ неѭ слѣдъ завръщането му отъ Троя.

Клитъ. Адютантъ на Александра Македонски, спаслъ Александровия животъ въ битвата при Граника; нъ отпослѣ Александръ, въ единъ поривъ на гнѣва си, го убилъ (328 пр. Р. Х.).

Клифтонъ. Английски градъ, прѣдградие на Бристолъ, на дѣсния брѣгъ на Авонъ, прочутъ въ Англия по топлитѣ си минерални бани и по благорастворeностьта на въздуха си; богати жилища и хубаво мѣстоположение; 13,000 жит.

Клицперъ *(Вацлавъ - Климентъ)*. Чешски драматургъ и повѣствователь (1792—1859).

Клише, *фр.* Стереотипна дъска, металическа, каменна или дървена, на която е врѣзана нѣкаква рисунка или дума въ обратно положение, за да се сниматъ отъ тая дъска отпечатъци (гравюри, визитни карти и др.).

Клоака, *лат.* Геризъ, помийна яма.

Клодтъ (Профес. баронъ). Съврѣмененъ русски живописецъ, единъ отъ основателетѣ на рус-

ската народна пейзажна школа. Род. въ Петербургъ въ 1832.

Клодъ *(Жанъ)*. Французски протестантски богословъ, род. въ 1619, умр. въ 1687. Славилъ се съ грамадна ученость и написалъ много съчинения, отъ които нáй-забѣлѣжителнитѣ сж: R*éponse au traité de la perpetuité de la foi d' Arnauld* и S*ermons* (Проповѣди), тълкования на разни текстове отъ Библията и др.

Клодъ *(Лоранъ)*. Славенъ французски живописецъ, род. въ 1600, умр. въ 1682. Изучвалъ пейзажното живописство подъ ржководителството на Августино Тасо, минува за нáй-великъ отъ французскитѣ и за единъ отъ нáй-добритѣ пейзажисти, които сж сжществували до сега. Гл. чърта на картинитѣ му е изумителното изучение на явленията на природата въ всевъзможнитѣ ѝ измѣнения. Отъ произведенията му нáй-прочути сж *Два морски изгледа* и *Морский брѣгъ при захождането на слънцето* (въ Парижъ, въ Лувръския музей); *Четиретѣ врѣмена на деня* (въ Петербургъ, въ ермитажа). Есказитѣ на картинитѣ си той е събралъ въ L*iber veritatis*, сбирка, която принадлежи на Девонширския дукъ и е издадена отъ Долона Бойделя (Лондонъ, 1774—1777).

Клокотница (сегашно село *Семидже*, въ околностьта на Хасково) исторически забѣлѣжителна по рѣшителната побѣда на Асѣня II надъ царь Тодора епирски (1230), когато Тодоръ билъ побѣденъ и заробенъ, а Одринско и токо-речи цѣла Македония и Албания до Драчъ се съединили изново съ българското царство. За споменъ на тая блѣскава побѣда Асѣнь II въздигнжлъ въ Търново църквата Св. 40 мжченици, която турцитѣ обърнжли на джамия и която е запазена и до сега.

Клопщокъ *(Фридрихъ)*. Славенъ германски поетъ. Нáй-важното му произведение е *Месиадата*, поема въ която се въспѣватъ животътъ и дѣянията на Месия и която била подкачена отъ К. въ младостьта на университетския столъ въ Иена, а свършена слѣдъ 30 години. Тая поема, която се отличава по християнско-религиозно направление, докарала въ въсторгъ цѣла Германия, Швейцария и дори и Дания (1724—1803).

Клостеркампъ. Село въ рейнска Прусия, 6 килом. на сѣв. отъ Дюселдорфъ, забѣлѣжително исторически по една побѣда на французетѣ надъ хановерцитѣ въ 1760.

Клото, по *грѫц. баснсл.* една отъ тритѣ парки, — парката, която държала въртеното. Виж. *Парки.*

Клоунъ, *англ.* Лала, шутникъ, глумчо.

Клубъ. Английска дума, на която значението *(сопа)*, се приспособява на силата, която едно събрание добива отъ съединението на членоветѣ си. 1) Дружество, на което членоветѣ всѣкидневно се събиратъ въ особно помѣщение за разговоръ, четене вѣстници и развлѣчение. 2) Политическо дружество.

Клязма. Русска рѣка, извира въ московската губерния, минува прѣзъ Владимиръ и др. и се влива въ Ока подъ Горбатовъ (нижниновгородско); 570 килом. Корабопл. отъ Владимиръ надолу по 270 килом.

Кляпжртонъ. Знаменитъ шотландски пжтешественникъ, изслѣдов. на Суданъ (1788—1822).

Кнайпъ. (Свещеникъ *Севастианъ)*. Прочутъ распространитель на

лѣкуването съ студена вода: направи чрѣзъ трудоветѣ и списанията си тоя способъ за лѣкуване много популяренъ. Много години прижизнота му неговата водолѣчебница въ *Верисхофенъ* въ Бавария бѣше се прочула по цѣлъ свѣтъ, па и сега продължава да се посѣщава отъ неврастеници отъ всички части на свѣта. К., род. въ 1821 въ Стефансридъ въ Бавария, е билъ ржкоположенъ свещеникъ въ 1855 и назначенъ да служи въ Верисхофенъ. Отъ тогава прѣзъ цѣлия си животъ той се занималъ да опитва и изучва лѣкуването съ студена вода, и да съобщавалъ придобититѣ си слѣдствия на свѣта; нѣкои отъ съчиненията му, прѣведени на всички езици, имаме и на български: такъви сж *Лѣкуване съ вода,* прѣв. отъ русски отъ Н. Пиперова (София, 1895) и *Кнайпови книжки,* кратъкъ очеркъ на Кнайповото лѣкуване, прѣвелъ и наредилъ А. Б. Буковски (Пловдивъ, 1897).

К. бѣше и човѣколюбецъ: той жртвуваше всичкия си имотъ за благотворителни цѣли. Той починж въ Верисхофенъ въ 1897.

Книгопечатане. Искусството книгопечатане не е било познато нито на гръцитѣ, нито на римлянитѣ: то е слѣдствие на *ксилографическото* искусство, спр. рѣзба на дърво, чрѣзъ която се печатали първенъ молитвенници и картинки. Ксилографическото искусство се развило особено въ Германия въ срѣдата на XIV-и вѣкъ, нъ въ Китай то било вече извѣстно 1000 години прѣди Р. Х. А за самото книгопечатане, спр. искусството да се печата чрѣзъ подвижни букви, ние сме длъжни Гутембергу (виж. това име), който около 1440 пръвъ пжть направилъ въ Страсбургъ подвижни букви, първенъ дървени, послѣ свинцови и оловни, макаръ и твърдѣ несъвършени. Отъ Страсбургъ Гутембергъ отишелъ въ Майнцъ и тамъ, въ 1449, като нѣмалъ парични срѣдства, съдружилъ се съ богатия Ив. Фауста и съ внука му Шефера, и тогава тѣ изнамѣрили лѣянитѣ букви (1452) и матрицитѣ за печатане, па и ржчна печатна машина (преса). Така първата печатна книга въ истинския смисълъ на думата се появила въ 1450. Ала изобщо годината 1440 се зима за врѣмето на изнамирането на книгопечатането и затова въ 1840 се е празднувалъ изъ цѣла Германия юбилейтъ на това важнѣйше отъ човѣшкитѣ изнамѣрвания, както и по́-напрѣдъ въ 1540, 1640 и 1740.

Освѣнъ Германий, холандцитѣ приписватъ и на себе си честьта за изнамѣрването на книгопечатането, като доказватъ, че още въ 1423 подвижнитѣ букви изнамѣрилъ харлемский псалтъ Лѣренцъ Янсцонъ Костеръ, комуто въ Харлемъ е въздигнжтъ паметникъ въ 1722 и въ чията честь се е празднувалъ въ Холандия единъ юбилей въ 1823. Чехитѣ и тѣ притезаватъ за себе си изнамѣрването на книгопечатането; италиянцитѣ го приписватъ на сънародника си Памерило Кастаиди, у когото ужъ Фаустъ, подъ име Фаусто Колисбурго, се научилъ, около 1484, употрѣбението на подвижнитѣ букви.

Книгопечатането скоро слѣдъ изнамѣрването си се распространило малко по малко по цѣла Европа, особено слѣдъ прѣзимането на Маинцъ, въ 1462, отъ Адолфа Насаусски: въ Бамбергъ се явила една книгопечатница въ 1462, основана отъ Алберта Пфистера, а слѣдъ нѣколко години се осно-

вали книгопечатници въ Венеция, Римъ, Парижъ, Страсбургъ (1466), Харлемъ, Келнъ, Улмъ, Аусбургъ, Нюрембергъ и Любекъ.

Скоро слѣдъ изнамѣрването си книгопечатането се появило въ Полша. Въ 1465 Гюнтеръ Цейнеръ отворилъ печатница въ Краковъ, дѣто вече цъвтѣла краковската академия и тамъ издалъ двѣ латински книги. Слѣдъ Цейнера, който се прѣселилъ съ книгопечатницата си въ Аугсбургъ, се явилъ въ Краковъ другъ книгопечатарь Свайболдусъ Фейлъ, нѣмецъ. Той пръвъ захванжлъ да печата словѣнски книги въ 1490 и 1491, именно: *Осмогласникъ* и *Часословъ* съ церковни букви, кирилицата. Въ сжщото врѣме Мелхиоръ Лотеръ напечаталъ въ Лайпцигъ статутитѣ (Synłagmata) на полския краль Казимира Ягело. Нъ тия печатници въ Полша били все още привръменни, и само около 1503 Иванъ Халеръ, търговецъ отъ Ротенбургъ, основалъ въ Краковъ първата постоянна въ Полша книгопечатница, подъ управлението на Каспара Хохведера отъ Мецъ. Нъ книгитѣ, които се издавали тогава въ Полша, били латински, и само въ 1521 се появила първата полска книга, издадена въ Краковъ отъ Иеронима Вѣтора.

Въ Англия, книгопечатането се въвело отъ търговеца Улиама Кекстолна, около 1474, нъ тамъ се распространило само въ царуването на царица Елисавета.

Въ Испания и Португалия книгопечатането се появило около 1490, и първий печатарь въ Испания билъ нѣкой си полякъ Владиславъ. Въ Дания въвелъ книгопечатането Готфридъ фанъ-Хеменъ, който отворилъ, въ 1493, книгопечатница въ Копенхагенъ.

Въ Швеция вече въ 1483 се появила първата книга, която била напечатана въ Стокхолмъ.

Малко по малко книгопечатането се прѣнесло и извънъ Европа. Въ 1550 вице-краль Мендоса го въвелъ въ Мексико; въ 1586 иезуититѣ го въвели въ Лима и Перу; въ XVII-и вѣкъ маронититѣ го въвели въ Ливанъ; въ 1680 англичанетѣ — въ сѣверна Америка.

Въ Русия книгопечатането се въвело въ врѣмето на Ивана Василиевича IV, когато се отворила първата книгопечатница въ Москва (1553).

Въ Турция само въ 1726 се появила първата турска книгопечатница, отворена въ Цариградъ отъ Ибрахимъ ефенди; въ сжщото врѣме една арабска книгопечатница се основала въ Булакъ, близу до Каиро отъ Али паша.

У китайцитѣ до сега книгопечатането малко е напрѣднжло (изобщо тѣ употрѣбяватъ книгопечатането на камень), на което особено прѣчи огромното число писмени бѣлѣзи. Въ 1838 държавната печатница въ Парижъ си доставила всичкитѣ китайски писмени бѣлѣзи (84,000 букви).

Книгохранилище. Мѣсто, дѣто се пазжтъ книги; библиотека. — **Книгохранитель**, библиотекарь.

Книдъ. Градъ на носъ Триопионъ (сега носъ *Крио)*, въ Кария, Мала-Азия, спартанско селище, и единъ отъ 6-тѣ града на дорийския сънжзъ. Градътъ билъ прочутъ по нѣколко храма на Венера, която понѣкога наричали книдийска богиня. Мѣстоположението на тоя градъ сега е покрито съ развалини *(Новий Завѣтъ)*.

Книжникъ. Въ *Библ.* учитель

или тълкователь на еврейския законъ и на прѣданията.

Книжнина *(Българска —)*. Едно учреждение, което се съставило малко подирѣ свръшването на кръмската война, а именно въ края на 1857 и въ началото на 1858 въ Цариградъ отъ българскитѣ търговци съ главна цѣль да распространява пó-систематически, пó-правилно и пó-сполучливо отколкото частнитѣ лица съ частнитѣ си опити просвѣщението между народа ни. Идеята за това учреждение излѣзла отъ Балъ-Капанъ, тогавашното главно срѣдище на български търговци. Иницнатори на прѣдприятието били *Кост. Славчовъ* отъ Одринъ и *К. Мариновичъ* отъ Русе. Това учреждение могло да удържи сѫществуването си поне четире-петь години (1858—1862) и да прояви една похвална и много полезна за народа дѣятелность въ полето на българската наша нова, едвамъ възрождаема книжнина. Нейнийтъ органъ, *Българскитѣ Книжици*, списвани отъ *Дим. Мутева*, послѣ отъ *Т. Бурмова*, съ участието на *Гавр. Кръстевича* и др., поради обилното и избраното си съдържание, остави подирѣ си нáй-траенъ и нáй-почетенъ споменъ въ българското просвѣтено общество отъ кое-да-е друго наше повремѣнно списание, до появението на свѣтъ *Период. Списание* на Българското Книжовно Дружество.

Книжовно Дружество (Българско —). Научно-литературно дружество, основано съ материялното съдѣйствие на браилскитѣ, одесскитѣ и други български търговци въ 1869 въ Браила (Румѫния) отъ наши учени: М. Дринова, В. Друмева, В. Стоянова, Жинзифова, Бончева, които живѣехѫ на чужбина (въ Румѫния и Русия) въ своеволно заточение. Първоначинателетѣ бѣхѫ дѣйствителни членове; и дружеството имаше и мнозина спомагателни и дописни членове. Задачата на дружеството бѣше да распространява просвѣщението между народа ни чрѣзъ издаването едно списание. То щѣше да издава списанието си по една книжка всѣкой мѣсецъ, сполучи да издаде пó-вече отъ 12 книжки въ 6 години, именно отъ 1870 до 1876. То обѣщаваше и сборници съ материяли за българската история, езикъ, писменость и т. н., нъ отъ тия сборници не излѣзе ни единъ. Ала припознава се, че органътъ му *Периодическо Списание* пръснѫ доста свѣтлина надлъжъ и наширъ по отечеството ни; наистина това списание бѣше нашото слънце до освобождението ни. Несполуката на дружеството да испълни прѣдначъртания си планъ произлѣзе, по неговото обяснение, отъ това, че то, «което имаше за нáй-главна цѣль да съединява около себе си българскитѣ сили и да ги насрѫдчава, както нравствено, така и материялно, каквото да не заглъхватъ, нъ да се развиватъ и да могѫтъ да работѭтъ задружно и вѣщо за умственото повдигане на народа ни» въ петь-шестъ години «не събра около своето огнище понѣ 10-на такъви дѣятеле», а си останѫ съ първитѣ 3-4 служителе, па и «намѣсто 200,000 франка, както бѣше обрѣчено, въ касата на дружеството се внесохѫ само 38,000».

Дружеството продължи печалния си животъ до русско-турската война въ 1877-78. Слѣдъ освобождението, което дойде като слѣдствие отъ тая война, то се прѣ-

мѣсти въ България, именно въ София. По причина на извънреднитѣ грижи и залиси, свързани съ устройството на младото ни княжество, дружеството можа да пристжпи къмъ потрѣбнитѣ приготвяния за подновление на дѣятелностьта си едвамъ въ края на 1880, като сжщеврѣменно Народното Събрание отреди и една помощь отъ 12,000 лева за улеснение издаването списанието на дружеството. Ала по сжщитѣ причини дѣятелностьта на дружеството не можа да се поднови и прѣзъ слѣдната година 1881; тя се поднови отъ началото на 1882; нъ книжкитѣ отъ списанието излизаха все по́-малко отъ колкото се обѣщаваше и чакаше. До сега (началото на 1899) сж излѣзли 60-на книжки. Свѣдѣния за материялното положение на дружеството се намиратъ въ книжка **Бѣдомость** на записани пожрътвувания за основанието на *Българското Книжовно Дружество* (отъ основанието му до сега 1868-1898) и **Списъкъ** *на лицата, които сж внесли записани пожрътвувания* (Срѣдецъ, 1898), — изложение на тогавашния подпрѣдсѣдатель на дружеството Д. В. Стоянова.

Кнутъ, *рус.* Камшикъ отъ тънки ремици.

Кнѣжа. Голѣмо село въ орѣховска окол., вратч. окр., 32 килом. на юго-ист. отъ Орѣхово (Рахово) и 12 килом. на ист. отъ Бѣла-Слатина; 5,070 жит., отъ които всичкитѣ българе, освѣнь 758 мохамедане. — Едно прѣдание говори, че К. е старо село, и че въ старо врѣме било сѣдалище на кнѣзъ (кметъ).

Княжевецъ. Български градъ, подъ сръбско, на Тимокъ, 14 килом. отъ прѣдѣла на България и Сърбия и 37 килом. на зап. отъ Бѣлоградчикъ, въ една плодородна долина прочута по лозята си; 4,000 жит. Турцитѣ изгорихж града въ 1876; нъ отъ тогава изново се подигнж.

Княжево. Село (старото *Бали-Ефенди)* между Витоша и Люлинъ, 6 килом. на юго-зап. отъ София, на софийско-радомирското шосе, главното лѣтовище и обично мѣсто за расходка на софиянци. Въ К. има доста хубави лѣтни кжщи и една хладничка минерална баня, построена прѣди нѣкои 200 години. Надъ самото село подъ Витоша стърчжтъ стотина стари джбови дървеса. Лѣтѣ между София и К. омнибуси пжтуватъ всѣкидневно по нѣколко пжти на день. Въ К. има една фабрика за спиртъ и едно държавно занаятчийско училище за желѣзарство и столарство.

Княжески. Виж. *Захария Княжески.*

Княжнинъ *(Яковъ Борисовичъ).* Русски драматургъ академикъ, писалъ много комедии и трагедии въ стихове, оди, басни, послания и малки стихотворения; участвувалъ и при списването на русския академически рѣчникъ (1742—1791).

Co. Химический знакъ на кобалта *(cobaltum).*

Коализирамъ, *лат.* Съкзявамъ съ цѣль за водене война. — **Коализирамъ се.** Съкзявамъ се, встжпямъ въ съкзъ съ цѣль за воюване. — **Коалиционно министерство.** Министерство съставено отъ водителетѣ на нѣколко партии. — **Коалиция.** 1) Въоржжено съединение на нѣколко държави противъ една държава съ цѣль да воюватъ среща неж. Въ историята дума к. пръвъ пжть се срѣща за съ-

тжа, сключенъ на 7-и февр. 1792 между Австрия и Прусия за подържане правата на Германската конфедерация и потжкване французската революция; 2-а к. се съставила между Русия, Англия и Австрия въ 1798—1799 противъ Франция; 3-а въ 1805 между сжщитѣ държави противъ Наполеона; 4-а противъ сжщия въ 1806 между Русия и Прусия; 5-а въ 1813 сжщо противъ Наполеона. 2) Съединение между нѣколко политически партии за задружно дѣйствуване противъ една партия. 3) Съглашение, сключено между господаре, или между работницитѣ имъ, съ цѣль да се понижи или повиши цѣната на труда.

Коанца. Рѣка въ западна Африка (долна Гвина), тече между Ангола и Бенгуела, и се влива въ Атлантически океанъ, 45 килом. отъ Сенъ-Ролъ-де-Лоанда. Изворитѣ ѝ сж непознати; прѣсмѣта се да е 900 килом. длъга, а е корабопл. по 190 килом.

Кобалтенъ ултрамаринъ. Хубава синя боя, въ състава на която влиза кобалтъ; употрѣбява се въ живописеството. — **Кобалтови цвѣтове**. Минералъ, който състои отъ кобалтовъ окисъ, мишякова киселота и вода. — **Кобалтъ.** Просто тѣло, бѣлъ, коравъ и крехъкъ металъ; извличатъ го изъ метеоритѣ; служи да се посинява стъклото.

Кобденъ (*Ричардъ*). Английски икономистъ, който се прославилъ съ енергичната си дѣятелность въ полза на свободната търговия и унищожението на житнитѣ закони въ Англия; добилъ голѣмо влияние въ Манчестеръ, и станжлъ членъ на парламента, дѣто развилъ главно икономич. си дѣятелность. Въ Манчестеръ билъ на чело на дружеството *Anti-cornlaw-league* — (Съжзъ противъ житния законъ). Рѣчитѣ му сж издадени въ 1850 въ Лондонъ; нѣкои отъ тѣхъ сж прѣведени на франц. езикъ: *Cobden et la ligue*, отъ Бастиа и *Cobden, les ligueurs et la ligue* — отъ Жозефа Гарние (1804-1865).

Кобургъ. Германски градъ, столица на дукство Саксъ-Кобургъ-Гота, живописно расположенъ на Ицъ, притокъ на Майнъ; 17,000 жит. Арсеналъ, двѣ библиотеки, гимназия; значит. промишленость и търговия, особено съ градиво и жито. Наблизу една исторически забѣлѣжителна крѣпость на К. (Feske Koburg), сега домъ за умопобъркани; съдържа и богата сбирка отъ оржжия и старини.

Коваджи-дагъ. Връхъ по водораздѣла на Доспатскитѣ Родопи; 1,662 мет. надъ морск. равнище.

Ковалевска (Г-жа). Отлична русска математица и писателка. К., дъщеря на русски артилерийски генералъ Корвинъ-Круковски, се оженила за Ковалевски, професоръ по палеонтологията въ московския университетъ; и, слѣдъ смъртьта на мжжа си (1883), приела длъжностьта прѣдавателка по висшата аналитическа математика въ стокхолмския университетъ. Тя е авторка на разни съчинения, отъ които нáй-забѣлѣжителнитѣ сж: *Распространението на свѣтлината въ кристалнитѣ среди*, трудъ награденъ отъ парижската академия на наукитѣ, и *Задачата по въртението на тежкатѣ тѣла около една закрѣпена точка* (род. въ Москва 1853 — умр. въ Стокхолмъ 1891).

Коваренъ. Който кове ковове или прави примки; лукавъ, интригантинъ. **Коварность, — ство.** Лукавство.

Ковачовъ *(Иосифъ)*. Прѣобразователь на началното учение у насъ, който замѣнилъ ланкастерската метода съ звучната, род. въ Щипъ въ 1839, починжъ въ София въ 1898. К. се училъ първенъ по тогавашното учение — наустницата и псалтира — въ родното си мѣсто, дѣто никога въ тежкитѣ врѣмена не прѣставало да се чете по словѣнски. Слѣдъ това учителствувалъ 4 год. въ с. Гиляни (Скопско), а послѣ се училъ въ бѣлградската духовна семинария, въ 1864 постжпилъ въ киевската духовна семинария, па и продължилъ донѣйдѣ учението си въ духовната академия. Въ 1868 билъ принуденъ да стане учитель въ Габрово. Тамъ той пръвъ въвелъ звучната метода или, както самъ е наричалъ, *нагледна и гласна метода*. Слѣдъ една година, турското правителство го принудило да напусне Габрово и той станжлъ учитель въ с. Нова-Махала при Щипъ, послѣ въ Щипъ и около 3 год. въ Прилѣпъ. Прѣзъ учителствуването си той искаралъ много ученици, които распространили звучната метода по разни части на България. Въ врѣме на русско-турската война билъ арестуванъ, закаранъ въ Солунъ и слѣдъ нѣколко врѣме интернированъ въ родния му градъ.

Слѣдъ освобождението К. се прѣсели първенъ въ Пловдивъ, послѣ въ София. Въ свободна България, той занимава разни длъжности (бѣше прѣдставитель въ първото велико народно събрание — учредителното, — училищенъ инспекторъ и др.). Отъ 1888, когато се отвори Висшето училище К. се посвети пакъ на учителството, и четеше социология и педагогия.

К. завѣща 20,000 лева, цѣлия си имотъ, на Висшето училище съ задлъжение да се даватъ награди отъ лихвитѣ на тия пари върху темитѣ: 1) еволюцията на българския езикъ въ разнитѣ му нарѣчия, 2) движението на българскитѣ поселения и тѣхния отдѣленъ културенъ животъ отъ началото до нáй-новитѣ врѣмена, и 3) домашното и школско въспитание на българския народъ прѣзъ разнитѣ епохи на историческия животъ. Освѣнъ това, покойний завѣща богатата си библиотека, оцѣнена на около 10,000 лева, на българската гимназия въ Солунъ или на духовната семинария въ Цариградъ, споредъ това, дѣ отъ тия мѣста тя би била пó-полезна. Биографически бѣлѣжки за К. има въ стат. *Иосифъ Х. Ковачовъ и неговото завѣщание* въ спис. *Училищенъ Прѣгледъ*, год. III (1898), кн. за ноемврия.

Коверта, *итал.* Помостътъ, одрътъ на корабъ.

Cognosco fortuman Carthagenis, *лат.* Позната ми е сждбата на Картагенъ.

Кодеинъ. *фр.* Алкалоидъ на опиума, афиона.

Кодексъ, *лат.* Сводъ закони и постановления. — **Кодексъ** *(Юстиниановъ)*. Сводъ закони на римската империя, съставенъ по поржка на императора Юстиниана. — **Кодификаторъ**. Съставитель на сводъ закони. — **Кодификация**. Съставяне сводъ закони; оттука *кодификационенъ*. — **Кодифицирамъ**. Съставямъ сводъ закони.

Cogito, ergo sum, *лат.* Мислж, слѣдователно сжществувамъ; — основно начало, на което Декартъ основавалъ философията си. Виж. *Декартъ*.

Кодицилъ, *фр.* Промѣнение, прибавка на завѣщание.

Кодръ. Послѣдний Атински краль, накаралъ да го убиѭтъ за да спасе отечеството си (XII-и вѣкъ прѣди Р. Х.). Виж. Атина, *история*.

Коефициентъ, *лат.* Въ *алгебр.* прѣдстояще, сир. число, което се поставя прѣдъ едно количество, което умножава; прим. $3x^2$, 3 е коефициентъ на количеството x^2.

Козирогъ. Животно отъ рода на козата. Намира се въ Алпитѣ и други планински части на Европа, забѣлѣжително по това, че има дълги, закривени назадъ рогове. Ловцитѣ сѫ причина, дѣто то въ Европа е на истрѣбване. — **Козирогъ** е още името на едно зодиакално съзвѣздие и знакъ (10-и). На 9-и дек. слънцето бива въ тоя знакъ и, повидимому, описва една дѫга, паралелна на екватора, която се нарича *тропикъ на к.*; въ тоя день за жителетѣ на сѣв. полуклѫбо деньтъ бива на́й-кѫсъ.

Козловъ *(Никола Д.).* Български народенъ епически поетъ, извѣстенъ въ нашата литература съ епическото произведение *Хайдутъ Сидеръ* и съ нѣколко лирически стихотворения, печатани въ сбирката му *Старъ Споменъ.* Твореннята му сѫ вѣрно отражение на народния духъ, защото той е зималъ сюжетитѣ си изъ народния животъ и слогътъ му е сходенъ съ слога на народнитѣ пѣсни. К. е роденъ въ Лѣсковецъ въ 1824. Синъ на незаможни родители, той се училъ въ родното си мѣсто при даскали-калугере *Максима* и *Панарета,* които много отъ рано почнѫли да учѫтъ на български, когато по това врѣме въ Търново се прѣдавало по гръцки. Слѣдъ това К. ходилъ (по́-вечето пѣшкомъ) да търси да се учи съ шътане въ Елена, Т. Пазарджикъ, Свиштовъ и на́й-сетнѣ сполучилъ да свърши III класъ въ Кишиневската семинария. Подирь това той станѫлъ учитель въ Лѣсковецъ; нъ слѣдъ 6 мѣсеца билъ принуденъ да бѣга отъ България, по причина, че билъ подозренъ за съучастникъ въ дѣдовото Николово възстание. Отъ Лѣсковецъ той заедно съ семейството си се намѣрилъ въ Бесарабия, и по прѣпоржката на Д. Мутева и С. Радулова станѫлъ учитель въ с. Шекерли-Китай, дѣто учителствувалъ 2 години. Въ това село той се заловилъ да въспѣе подвизитѣ на Хайдутъ Сидера, за когото билъ чувалъ много въ родното си мѣсто. Една часть отъ тая поема е била на́й-напрѣдъ обнародвана въ спис. *Общъ Трудъ.* Писателетѣ около това списание високо оцѣнили К.-вия трудъ. Насрърдченъ отъ тая сполука, авторътъ довършилъ цѣлата повѣсть и ѭ обнародвалъ въ 1870 въ Одеса. Отъ Шек.-Китай той билъ принуденъ да се прѣмѣсти въ друго село; нъ копнѣялъ за отечеството си, въ 1866 се завръща въ Лѣсковецъ и се условява за учитель. Тамъ той учителствувалъ до 1881, когато по старость билъ принуденъ да се оттегли отъ учителското поприще. По случай обнародването на стихотворението му *Паданието на България* въ *Периодическо Списание,* Българското Книжовно Дружество му отпуснѫло отъ фонда си една доживотна пенсия отъ 500 лева на година. Съ тая пенсия той до сега живѣе и поддържа семейство. Отъ скромность той не поисква пенсия, а живѣе въ крайна бѣдность.

Г-нъ М. Московъ, който дава горнитѣ свѣдѣния за К., относително съдържанието на *Хайдутъ*

Сидера казва, че е зето изъ народния животъ. То сѫществувало по́-рано като прѣдание измежду народа, доклѣ намѣрило майсторско въспроизвождане подъ К.-вото перо. Въ произведението на нашия епикъ се въспѣватъ юнашкитѣ подвизи на Сидера съ черъ арапинъ, който правилъ голѣми пакости на българското население. Нѣма другъ писатель, който да е съумѣлъ да даде такъва релефность на мислитѣ си, да притежава такъва жива фантазия и така пластично да рисува едно дѣйствие както К.

Козловъ *(П. П.)*. Русски слѣпъ поетъ (умр. въ 1838).

Козловъ. Русски градъ, въ тамбовска губ., 82 килом. на сѣв.-зап. отъ Тамбовъ, на Лѣсной-Воронежъ (лѣвъ притокъ на Донъ) и на желѣзница отъ Москва за Саратовъ; 35,053 жит. Търговия съ сапунь, свѣщи, жито, добитъкъ. На монастиря Троицки се държи голѣмъ годишенъ панаиръ.

Козлодуй. Голѣмо и богато село (2,666 жит.) въ орѣховска окол., вратчански окр., на самия брѣгъ на Дунавъ, 52 килом. на ист. отъ Ломъ и 24 на зап. отъ Орѣхово (Рахово). Отъ козлодуйското пристанище се изнася много царевица. Селото е забѣлѣжително въ новата ни история, че до него пръвъ пѫть стѫпи на българска земя нашиѝ герой Ботевъ, когато въ 1876 прѣминѫ съ четата си отъ Румѫния въ България. На сѣверъ отъ селото въ коритото на Дунавъ се простира единъ доста голѣмъ островъ, дѣто прѣзъ цѣлото лѣто пасе добитъкъ. Наблизу до селото има развалини на една римска крѣпость. Между него и село Хѫрлецъ до Дунавъ се намиратъ развалинитѣ на стария римски градъ *Augusta*, който е билъ на дѣсния брѣгъ на рѣка Огоста.

Козлодуйско езеро. Едно отъ по́-забѣлѣжителнитѣ крайдунавски езера.

Козма (пресвитеръ). Старобългарски церковенъ писатель, живѣлъ въ царь Петрово врѣме (927 — 968). Съчиненията му сѫ бесѣди. Тѣ сѫ обнародвани по рѫкописъ отъ XV вѣкъ въ рус. спис. *Православный Собесѣдникъ* (Казанъ, 1864 апр.-августъ). Една отъ тия бесѣди е среща богомилската ересь, която се била появила въ онова врѣме въ България; тая бесѣда, високо поучителна, е напечатана, заедно донѣйдѣ съ новобългарски прѣводъ, въ спис. *Религиозни Раскази* год. II, кн. 1-6 (София, 1897).

Козма (св. безсребреници) и **Дамянъ** (виж. *Безсребреници)*. Двама братя лѣкаре, родени въ Арабия въ III-и вѣкъ отъ едно християнско семейство, което било обърнѫло много езичници въ християнството. Тѣ живѣли въ Егея въ Киликия и понесли мѫченическа смърть въ врѣмето на Диоклетиановото гонение въ 303; мощитѣ имъ сѫ въ църквата св. Михаилъ въ Мюнхенъ; паметьта имъ се въспоминава на 1-и ноемвр. Тѣ сѫ покровителетѣ на лѣкаретѣ и хирурзитѣ.

Козма Пражски. Чешски лѣтописецъ, род. въ 1045, умр. въ 1125, билъ секретарь на герм. имераторъ Хенриха IV, и старей на пражската съборна църква. Неговата *Хроника* (Chronicon Bohemorum) има важно значение, особено за историята на врѣмето, въ която живѣлъ самий писатель.

Козметика, виж. *Косметика*.

Коимбра. Португалски градъ, центръ на обл. Беира, на дѣсн. бр. на Мондего, 57 килом. отъ океана

и 175 на сѣв.-ист. отъ Лисабонъ; 14,000 жит. Имѣ университетъ.

Кока. Южно-американско дръвце, на което листата иматъ наркотически свойство.

Кокаинъ. Анестезически алколоидъ, който се добива отъ листата на коката; употрѣбява се отъ нѣколко години насамъ въ лѣкарството за частично обезчувствяване при очни операции, въ зжбоване и др.

Кокандъ. Градъ въ русски Тюркестанъ; 54,000 ж. Знач. търговия.

Кокарда, *фр.* Украшение съ шароветѣ на народното знаме отпрѣдъ на шапка у военнитѣ.

Кокетка, *фр.* (отъ *кокъ*, пѣтелъ). Жена съ силно желание да ѭ харесатъ; милновидница, прѣлъстителка. Оттука и *кокетство* или *кокетничество*, желание на човѣка да изглежда хубавъ; *кокетенъ*, който гледа да се нрави, гиздавъ; и *кокетничѫ* — гледамъ да се нравѭ на другитѣ; леврѫ се, кърнѫ се.

Коклесъ *(Хораций).* Римски герой, който защищавалъ самъ, среща войската на Порсена, входа на единъ дървенъ мостъ въ Римъ (507 прѣд. Р. Х.).

Коклюшъ, *фр.* Жестоката кашлица, извѣстна подъ името *магарешка кашлица.* — Тя е прихватлива и хваща токо-речи всички дѣца. Тѣ започватъ да кашлятъ като отъ проста настинка, послѣ кашлицата се усилва до степень да докарва посиняване и понѣкога и повръщане. Коклюшътъ може да трае цѣли мѣсеци. Много цѣрове сѫ се опитвали: най-добрий се вижда да е промѣнението на въздуха.

Кокосовъ орѣхъ. Плодътъ на кокоса. — **Кокосъ.** Едно дърво отъ семейството на палмитѣ.

Кокотка, *фр.* Развратна жена.

Кокъ или **коксъ,** *англ.* Вѫглища, които се добиватъ отъ каменнитѣ вѫглища, когато ги горѭтъ въ пещи за да фабрикуватъ освѣтлителния газъ. — Кокътъ е прѣвъсходно гориво, което гори токоречи безъ пламъкъ и безъ димъ и произвожда силна топлина. За горѣнето му обаче, се изискватъ огнища, които топлятъ силно.

Ко́ла, *фр.* Скърбела, единъ видъ нишесте.

Кола. Листъ, 16 печатни страници.

Колапуръ. Индийска държавица въ Бенгалъ, зависима отъ Англия; 7,195 чет. килом. и 800,000 жит. Столица *Колапуръ;* 40,000 жит.

Коларъ *(Иосифъ-Юрий).* Чешски актйоръ и плодовитъ драматургъ и писатель на повѣсти, прѣвелъ изящно Гетевия *Фаустъ* и нѣколко Шиллерови и Шекспирови драми (род. въ 1812).

Коларъ *(Янъ).* Чешски поетъ и панславистъ, авторъ на *Дъщерята на славата* (Славянство), *За литературната взаимность между разнитѣ племена и нарѣчия на Славянский народъ,* и др. (1793-1852).

Коластра, *лат.* Първото млѣко на женитѣ, което съдържа три пѫти по́-вече соли отъ обикновенното женско млѣко и дѣйствува слабително.

Колатинъ *(Тарквиний).* Сѫпрѫгъ на Лукреция, римски консулъ съ Брута (510 прѣди Р. Х.).

Колберъ *(Ж. Б.).* Министръ на французский царь Луи XIV, единъ отъ на́й-великитѣ франц. държавници (1619-1683). Колберъ прѣобразувалъ данъцитѣ, покровителствувалъ земедѣлието, търговията, индустрията, искусствата и коприната. Той и прѣустроилъ военно-морското дѣло въ Франция.

Колдкремъ, *англ.* Прохладителна бѣла мазь, която се употрѣбява противъ вънкашни въспаления; приготвя се отъ миндалово масло, спермацетъ и малко количество бѣлъ восъкъ.

Колебрукъ. Знаменитъ английски ориенталистъ (1765-1837).

Колегия, *лат.* У римлянетѣ единъ разредъ жреци. Сега колегия (понѣкога и *избирателна колегия)* наричатъ 1) Събрание на избирателе, свикани да избиратъ депутати; 2) Учебно заведение отъ горенъ разредъ.

Колегъ или **колега,** *лат.* Събратъ; лице, което упражнява сѫщото звание.

Колективенъ, *лат.* Задруженъ, съвокупенъ, отъ или на много лица: *Силитѣ отправихѫ до Китай колективна нота.* — **Колективность.** Задружность, съвокупность.

Колекция, *лат.* Сбирка; еднородни прѣдмѣти събрани и наредени систематично.

Колендро (отъ лат. *coriandrum).* Растение, на което сѣмената иматъ силна миризма, и се употрѣбяватъ въ лѣкарството за стомашни и др. цѣрове.

Колериджъ *(С. Т.).* Английски поетъ, авторъ на *Лирически балади,* единъ отъ прѣдшественницитѣ на Байрона и на романтизма (1772-1834).

Колете. Французски поетъ, единъ отъ основателетѣ на французската академия (1598-1659).

Колетъ *(Пощенски), фр.* Пратка по пощата, въ която сѫ вложени разни прѣдмѣти, на които стойностьта не е обявена връхъ обвивката.

Колизей, *лат.* Грамаденъ амфитеатръ въ Римъ, на който развалинитѣ сѫ едно отъ чудесата на тоя градъ.

Колика, *лат.* Болка въ корема, чървата. — Обикновената колика става често отъ ядене несмилаема храна, зелени овощия, замразени пития. Неѭ оборватъ съ стопляване корема вънкашно и вѫтрѣшно. Има и колика отъ мѣдь и олово, отъ която се разболѣватъ люде, които работятъ съ тия метали. Тя е едно отровяне и за нейното лѣкуване се изисква лѣкарска помощь.

Колима. Градъ въ Мексико, на Велики океанъ; 31,000 жит.

Колима или **Ковима.** Рѣка въ Сибиръ (Якутскъ), извира въ планина Яблоной или Становой, тече западно, и се влива въ Сѣверни Ледовити океанъ; 1,300 килом. Прибира 21 важни притоци и е много богата съ риба.

Колинъ. Чешски градъ на Елба, 55 килом. на ист. отъ Прага; 11,640 жит. Забѣлѣжителенъ по една прочута битва, на 18 юния 1757, въ която Фридрихъ Велики прусски билъ разбитъ отъ съѭзнитѣ австрийски и саксонски войски подъ прѣдвод. на австр. маршалъ Дауна.

Колодий, *лат.* Растворъ отъ памученъ барутъ въ сѣренъ етеръ; употрѣбява се въ фотографията.

Колокотрони *(Тодоръ).* Единъ отъ главатаретѣ на гръцкото възстание среща Турция, род. въ 1770 въ околностьта на Месения, умр. въ 1843 въ Атина. Той разбилъ Мехмедъ паша въ Морея, въ 1822, нъ не умѣлъ да жрътвува за общото благо омразата си противъ Маврокордато. Генералъ въ Морея, той поддържалъ правлението на Каподистрия, и слѣдъ неговото убиване билъ членъ отъ привремѣнното правителство. По-сетнѣ,

той билъ осжденъ на смърть за съзаклетничество противъ установеното прѣзъ малолѣтието на краль Отона регентство (1834); нъ смъртната прѣсжда била замѣнена съ 20-годишенъ затворъ въ крѣпость. Краль Отонъ, когато зелъ въ ржцѣ управлението, съвсѣмъ го помилвалъ, па го и назначилъ членъ на държавния съвѣтъ.

Коломбо. Гл. гр. на о-въ Цейлонъ (Хиндостанъ) 100,000 жит. Пристанище и дѣятелна търговия; главна станция на параходитѣ между Суезъ и източна Азия. Силно укрѣпенъ градъ.

Колона, *лат.* 1) Стълпъ (на *сграда).* 2) стълпъ (на *книга, вѣстникъ).* 3) Войска расположена така, каквото да има малко лице и да се простира много навжтрѣ. — **Колонада.** Пжтека или алей, образуванъ съ колони на съразмѣрно разстояние. Въ староврѣменната архитектура *к.* е играла важна роля; понѣкога *к.* се е простирала отъ една сграда прѣзъ цѣла улица: въ Палмира *к.* образували дори и цѣли улици. **К.** се е употрѣбявала и въ амфитеатритѣ и на площадитѣ. Стѣнитѣ, въ които се прикрѣпявали колонитѣ, се украшавали съ статуи, барелефи и живопись.

Колониална стока. Стока, която се внася въ Европа отъ колонии съ горещъ климатъ, каквото захарь, кафе, синило, и др. — **Колониаленъ.** Който се отнася до колония. — **Колонизирамъ.** Правжж колония, поселвамъ. — **Колонистъ.** Поселенецъ, който се е заселилъ въ чужда земя. — **Колония.** 1) Селище или поселение въ чужда земя, основано отъ изселенци, които сж напуснжли отечеството си за да търсжтъ поминъкъ, нъ пакъ сж останжли подданници на старото си отечество: *англійска колония,* когато поселенцитѣ сж англичане, *французска,* когато поселенцитѣ сж французе и т. н. 2) Страната, въ която е населено едно поселение: *Индия съ своитѣ 180 милиона жителе е англійска колония.* — Англия е първата колониална сила. *Англійскитѣ* колонии иматъ 220 милиона жит., 20 милиона чет. километра и правжтъ съ Англия търговия за 4 милярда и половина лева. *Холандскитѣ* колонии иматъ 28 мил. жит., 2 мил. чет. килом. и правжтъ съ Холандия търговия за 200 милиона лева. *Французскитѣ* колонии и покровителствувани страни иматъ около 30 милиона жит., 1,800,000 чет. килом. и търговията имъ съ Франция е за близу половина милярдъ лева.

Колорадо (Рио). Рѣка въ Съединенитѣ Държави, която се влива въ Тихи океанъ; образува се отъ два главни ржкава, на които изворитѣ сж въ западнитѣ поли на главното бърдо отъ Скалисти планини: *Зелена-рѣка,* която извира въ Сиера-Верде, и *Голѣма-рѣка,* която иде отъ връхъ Лонгъ. Слѣдъ сливането имъ, рѣката тече къмъ зап., прибира водитѣ на рио Виргенъ и на Мохава и слиза къмъ югъ, като образува прѣдѣла на Нова-Калифорния; слѣдъ това прибира рио Гила, 60 килом. отъ устието му въ Калифорнийски заливъ; 1,700 килом. К. тече прѣзъ една пѣсъчлива равна страна, която наводнява прѣзъ дъждовното врѣме. Тя добива името си отъ шара, който даватъ на водата ѝ желѣзнитѣ земи, прѣзъ които минува.

Колорадо (Рио). Рѣка, която тече въ Съедин. Държави (Тексасъ) и се влива въ Мексикан-

ски заливъ; 700 килом., отъ които 400 корабоплавателни.

Колорадо (Рио). Рѣка въ южна Америка, която извира въ Андитѣ, на прѣдѣла на Чили и се влива въ Атлантически океанъ; изобщо плитка и бавна въ течението си; пои земитѣ на Аржантинската конфедерация; около 1,200 килом.

Колорадо. Нова държава въ Съединенитѣ Държави, образувана въ 1861 отъ една часть отъ Канзасъ, между територии Ута, на зап.; Небраска, на сѣв.; Канзасъ, на ист.; и Ново Мексико, на югъ. Скалисти планини дѣлятъ К. на двѣ; западната часть се пои отъ рио Колорадо, източната отъ Арканзасъ и рио Гранде. Простр. 269,154 чет. килом.; население въ 1861 само 36,700: сега 412,000 жит. Сѣдалище на управл. Денвжръ.

Колористъ, *лат.* Живописецъ искусенъ да употрѣбява шароветѣ на картина.

Колоритъ, *лат.-итал.* 1) Особената осѣненость въ картина. 2) Особений идеенъ отпечатъкъ на литературно произведение.

Колоса. Многолюденъ градъ въ стара Фригия, на рѣка Ликосъ. Жителетѣ му били забѣлѣжителни по искусството си да вапсватъ вълната. К. била токо-речи съвсѣмъ съсипана отъ едно землетресение, 65 год. слѣдъ Р. Х.; нъ наскоро градътъ се възобновилъ. До християнетѣ на К. ап. Павелъ е отправилъ едно отъ посланията си.

Колосаленъ, отъ *колосъ.* Съ огромни размѣри. — **Колосалность.** Огромни размѣри. — **Колосъ,** *гр.* 1) прѣдмѣтъ съ необикновенна величина. 2) Великанъ, исполинъ.

Колосвамъ, отъ *кола.* Гладѫ съ ютия пропити съ кола платнени дрѣхи.

Колоцинтинъ, *лат.* Вещество, което се добива отъ колоцинта. — **Колоцинтъ,** *гр.* Растение отъ семейството на тиквенитѣ; има слабително свойство.

Колумбинъ, *лат.* Алколоидъ, който се добива отъ колумбовъ корень.

Колумбия. Бивша република въ южна Америка, така наречена въ честь на Христофора Колумба; състояла отъ испанското подкралство Нова-Гранада, главното капитанство Каркасъ и Венезуела. Тя прогласила независимостьта си въ 1811, благодарение на Боливаровитѣ усилия. Въ 1831, тя се отдѣлила та образувала три независими републики: Нова-Гранада или Гранадска конфедерация, Венезуела и Еквадоръ. Първата въ нашето врѣме е зела името Колумбия.

Колумбия или *Нова Гранада.* Южно-американска република отъ 1886, съ сѣдалище на управл. *Богота.* Испълнителната власть се упражнява отъ единъ прѣдсѣдатель, избиранъ за двѣ години отъ народа на държавитѣ (9), отъ които състои републиката. Законодателната власть е въ ржцѣтѣ на една прѣдставителска камара (61 прѣдставителя) и единъ сенатъ (27 сенатори), избирани за 6 години. Простр. около 830,700 чет. килом.; други казватъ 1,181,000 чет. килом. Насел. 4,000,000 жит., отъ които 50% бѣли, 35% негри и 15% индийци. Скотовъдство, рударство.

Колумбия. Виж. *Орегонъ.*

Колумбия (английска). Английско владѣние, отнето на Компанията на Хждсъновъ заливъ въ

1857, простира се отъ Тихи океанъ до Скалисти планини и отъ Съединенитѣ Държави (Вишингтонъ) до р. Симисънъ. Крайбрѣжията още носѫтъ имената Нова-Георгия на югъ, Нови-Хановеръ на сѣверъ. Каскадско планинско бърдо на зап. е една хубава гориста страна. Отъ тамъ до Скалисти планини земята е богата съ езера, рѣки и пасбища. Климатътъ е доста мекъ, почвата доста плодородна. Намѣрени сѫ каменни вѫглища на нѣколко мѣста. Златнитѣ руди въ Фрацеръ и рудницитѣ въ Корибу сѫ привлѣкли много другоземци. Има и около 50,000 индийци, които и до сега сѫ останѫли въ дивашко състояние. Градоветѣ и селата сѫ малки. Пространството на цѣлата страна е, казватъ, 1,010,949 чет. килом., включително о-въ Ванкуверъ и Стекинска територия, съ население само 50,000 жит. **Англ. К.** се присъедини въ 1871 на Канада; сѣдалището на управл. е *Виктория* на о-въ Ванкуверъ.

Колумбовъ корень. Корень сходенъ съ ревена, твърдѣ употрѣбителенъ въ медицината.

Колумбъ *(Христофоръ)*. Славенъ генуезски мореплаватель, откритель на Америка (1440—1506). К., убѣденъ че е било възможно да се отиде въ *Индия* и въ *Китай* отъ *западъ*, убѣдилъ въ идеята си испанския краль Фердинанда II и кралицата му Изабела, и слѣдъ това тръгнѫлъ съ три испански кораба да открива новия пѫть. Нъ намѣсто тоя пѫть, той открилъ, безъ да подозира, Америка. Слѣдъ четире негови пѫтувания наредъ до Америка, Фердинандъ го прѣзрѣлъ и го оставилъ да умре въ Сивила въ скръбь и неволя (Виж. *Америка*). — Мнозина отъ Колумбовитѣ съврѣменяци не припознавали важностьта на неговото откритие. Нѣкои като забѣлѣжили еднѫшъ прѣдъ Колумба, на трапезата на единъ испански голѣмецъ, че не било мѫчно да се открие Америка, *и че трѣбвало само да се помисли какъ да се открие*, Колумбъ зелъ едно яйце, и, като се обърнѫлъ къмъ гоститѣ, рекълъ: «Кой отъ васъ, господа, може да закрѣпи това яйце право на единъ отъ двата му връха?» Всѣкой се опиталъ, нъ никой не сполучилъ. Тогава К. зелъ яйцето, почукнѫлъ го на ченията си и то се закрѣпило. И всички извикали: «Това не бѣше мѫчно». — Да, отговорилъ К. съ ироническа усмивка, нъ *трѣбваше да се помисли*». Често се загатва въ книжнината за Колумбовото *яйце*, когато се говори за нѣщо, което нѣкой не е можалъ да направи, а казва че е било лесно да се направи, откакъ го е направилъ другъ нѣкой. Подробности за **К.** има въ книжки *Христофоръ Колумбъ*, исторически расказъ за прочитъ на ученицитѣ, прѣводъ отъ рус. (Търново, 1883); *Колумбъ и откритието на Америка*, исторически расказъ, по случай 400-годишнината отъ откритието (Русе, 1892); *Христофоръ Колумбъ*, животътъ и пѫтешествията му, — биограф. очеркъ отъ Я. Б. Абрамова (Шуменъ, 1892).

Колхида. Староврѣменна страна въ Мала Азия, на източния брѣгъ на Черно море, сегашната кутаиска губерния въ Русия, извѣстна въ старо врѣме по баснословното златно руно, което ходили да тръсѫтъ тамъ аргонавтитѣ. Гл. градъ билъ Диоскурияда (послѣ Севастополъ), сега Исгауръ. Гл. рѣка Фазисъ, сега Рионъ.

Колхицинъ, *лат.* Вещество съ наркотически свойства, което се добива отъ растението *colcpicum autumnale.*

Колцовъ *(Алексѣй Вас.)* Русски поетъ, род. въ 1809, умр. въ 1842, синъ на воронежски гражданинъ, творецъ на русски пѣсни, които съставятъ единъ особенъ видъ народна поезия. Стихотворенията му сж издадени нѣколко пжти съ биографията на поета, написана отъ Бѣлински.

Колчестеръ. Английски градъ въ обл. Есексъ, на р. Колна, 80 килом. на сѣв.-ист. отъ Лондонъ; 26,000 жит. Фабрики за вълнени и копринени платове; голѣми тржища за жито и за добитъкъ; малкото му пристанище, което много работи, побира кораби само съ вмѣст. отъ 150 тона. К, много важенъ градъ въ старо врѣме, има много староврѣменни римски и нормандски развалини.

Колюри, *гр.* Въ *астр.* име дадено на два голѣми кржга, които прѣсичатъ подъ правъ жгълъ екватора и двата полюса на вселенната.

Кома, *гр.* Въ *медиц.* сънна болесть, единъ видъ летаргически сънъ.

Команда, *лат.* 1) Воинско началствуване и произнасяне командни думи; самитѣ тия думи, въ оня видъ както сж условени. 2) Власть, отдѣлъ, учреждение; изобщо, нѣкакъвъ съставъ отъ военни или подобни чинове: *пожарна команда, велосипедна команда, учебна команда.* 3) Въ *флота:* екипажътъ на единъ корабъ. — **Командантски.** Който се отнася до командантъ. — **Командантъ.** Воененъ началникъ на крѣпость или на градски гарнизонъ. — **Команденъ.** Който се отнася до команда. — **Командирувамъ,** *лат.* Пращамъ нѣйдѣ по служебна работа чиновникъ съ поржка, отреждамъ по служебна работа, давамъ поржка. Оттука *командировка,* испращане, отреждане по служебни работи. — **Командиръ.** Началникъ на часть войски. — **Командирски.** Който се отнася до командиръ. — **Командитинъ.** Съдружникъ въ командитно дружество. — **Командитно дружество.** Дружество, което се съставя между нѣколко съдружници отговорни само съ вложенитѣ си пари; въ такъво дружество има и едно или по́-вече лица, които отговарятъ съ цѣлото си състояние *(комплементари).* — **Командиторъ.** Сжщото, каквото е командитинъ.

Командоръ, *лат.* Почетна титла на лице, което е добило висока степень отъ орденъ. — **Командорски кръстъ** или **орденъ.** Въ нѣкои държави, на́й-високата степень кръстъ или орденъ. — **Командорство.** Звание, чинъ на командоръ. — **Командоръ-капитанъ.** Флотски чинъ, равенъ на званието бригадиръ въ пѣхотата. — **Командувамъ.** 1) Началствувамъ, распореждамъ се съ нѣщо (по́-вече се говори за военно началство): *командувамъ отрядъ (войска).* 2) Произнасямъ приетитѣ въ строя думи, за да се испълни движение и дѣйствие съ оржжие.

Команчи. Индийци въ сѣверна Америка, въ сѣв.-зап. Тексасъ. Това диво племе живѣе съ ловъ и грабежъ; к. сж добри конници и добрѣ владѣятъ оржжие.

Комбинация, *лат. (соб. зн. съчетание).* 1) Съединение на разни обстоятелства; зети мѣрки, нагодени така, каквото да се постигне сполука; кроежъ, планъ. 2) Сложна форма. — **Комбинирамъ.** Съединявамъ, съпоставямъ едно нѣщо съ друго, правѣ планъ.

Комедия, *лат.* Театрално съчинение, въ което прѣдставляватъ осмиятелно порочитѣ и кривитѣ обичаи и нрави на обществото. — Има разни видове комедии: *характерната комедия*, която има за цѣль да изобрази единъ порокъ, една странность, като скжперничеството, педантството и др.; *интрижната комедия*, която интересува нáй-вече съ непрѣдвиденото въ положенията; *нравопрѣдставителната* или *високата комедия*, която изображава една епоха, единъ разредъ отъ обществото и др.

Комелине. Въ *бот.* една челедь американски и японски растения, отъ листата на които се вади лазурната вапсилка.

Комендоръ, *лат.* Старши служитель въ морска артилерия. Оттука *комендорски, комендорство.*

Коменский *(Янъ-Амосъ).* Епископъ на Моравскитѣ братя, педагогъ съ европейска извѣстность и списатель, познатъ съ името *Comenius*, авторъ на дидактически, исторически, религиозно-поучителни, философски и поетически съчинения, писани пó-вечето по латински (1592—1670). Виж. книжка *Животътъ и дѣятелностьта на Яна Амоса Коменски*, прѣвелъ отъ русски В. И. Кирчевъ (Пловдивъ, 1897).

Коментария, *лат.* 1) Тълкование (на *съчинение);* бѣлѣжки за разяснение смисъла му. 2) Описание на исторически събития съ свои бѣлѣжки и заключения, написано отъ главенъ участникъ въ тия събития. Прим. *Юлий Цезаревитѣ коментарии*, описание отъ Юлий Цезаря на своитѣ походи. — **Коментаръ.** Тълкование на текстъ; методическо ржководство за какъ да прѣдава учительтъ по учебника, за който е назначено това ржководство. — **Коментаторъ.** Тълкователь на съчинение. — **Коментирамъ.** Тълкувамъ текстъ чрѣзъ подробни бѣлѣжки и разяснения.

Комерчески, *лат.* Търговски.

Комети или **космати звѣзди** (отъ гръц. κομη, коса), наричани и **опашати звѣзди.** Многобройни небесни тѣла въ парообразно състояние, въ които телескопътъ ни открива понѣкога три части: *ядката*, която е нáй-свѣтлата часть и прѣдставя звѣзденъ изгледъ; една свѣтло-мъглива часть, която е *главата* или *косата* на кометата и обвива ядката; нáй-сетнѣ единъ видъ свѣтла *опашка*, права или закривена, видима само когато звѣздата е доста приближена до слънцето. Пó-вечето комети, особено *телескопическитѣ*, така наречени, защото сж невидими съ просто око и ги наблюдаватъ съ телескопитѣ, не прѣдставятъ нито ядка, нито опашка: тѣ изглеждатъ просто като една свѣтла мъгла. Токо-речи всѣкога тѣ се виждатъ въ тоя образъ, когато сж още много далечь отъ слънцето. Когато се доближжтъ до тая лучезарна звѣзда, блѣсъкътъ имъ се увеличава значително; често свѣтлата мъгла сѣкашъ се растопява като се растила надлъжъ безмѣрно, произвожда една опашка по противоположната на слънцето посока, и която понѣкога достига до извънредни протяжения. Хубавата комета отъ 1811 е имала опашка 25°, на която длъжината е била 176 милиона километра; Донативата (1858) е обгръщала една джга отъ 63°, длъга 88 милиона килом. (тя е била много пó-близу до земята отколкото кометата отъ 1811). Кометата отъ 1843, прострена по една джга отъ 65°, е

била 320 милиона килом.; кометата отъ 1861 е захващала една дъга отъ 118°, дълга 68 милиона килом. Макаръ кометнитѣ *ядки* и да съ на́й-плътната часть на звѣздата, тѣ пакъ съ толкова парообразни, че не ослабятъ свѣтлата яркость на звѣзднитѣ лучи, които минуватъ прѣзъ тѣхъ. Ядкитѣ на телескопическитѣ комети иматъ блѣсъкъ на́й-много равенъ на блѣсъка на звѣздитѣ отъ единадесета или дванадесета величина. Ядкитѣ на хубавитѣ комети видими денѣ съ толкова свѣтли, колкото звѣздитѣ отъ първа величина (кометата отъ 1843 се е виждала отъ Италия и отъ Мексико по срѣдъ пладнѣ на 5° 23′ отъ слънцето). Ядката на Донативата комета (1858) е била 9,000 килом.; ядката на голѣмата комета отъ 1811 е била 690 килом. и свѣтлата мъгла, която ѭ е обвивала, се е простирала 1,800,000 килом.

Масата на кометитѣ е толкова слаба, че минуването на тия звѣзди близу покрай планетитѣ и спѫтницитѣ имъ не е никога докарвало нито на́й-малкото смѫщение въ движението на тия тѣла; напротивъ, кометитѣ съ прѣтърпѣвали измѣнения въ вървежа си, както показва кометата отъ 1770, наречена Лекселова комета. Тая комета, която съ наблюдавали отъ юния до октом. 1770, не се е никога видѣла пакъ. Първенъ се помислило, че има погрѣшка въ Лекселовитѣ прѣсмѣтания; нъ Лекселъ доказалъ, че кометата, като е минѫла въ 1767 близу до Юпитера, на́й-голѣмата планета въ слънечната система, е трѣбвало да испита едно привличане, което е имало за сетнина да прѣобрази първоначалното параболическо движение на звѣздата на елиптическо. Напразно чакали завръщането на кометата въ 1776, послѣ въ 1781 и въ другитѣ ѝ периодически врѣмена. Лапласъ подзелъ въпроса и показалъ, че Юпитеръ съ дѣйствието си върху тая комета въ 1770 ѭ е отдалечилъ за всѣкога отъ слънечната система. Астрономъ Рошъ, отъ Монпелие, е прѣсмѣтнѫлъ маситѣ на Донативата и Енкевата комети. Неговитѣ забѣлѣжителни изслѣдвания съ дали слѣднитѣ резултати: масата на Донативата комета въ сравнение съ масата на нашата земя зета за единица е 0.000,047, сир. малко по́-малко отъ *една двадесетхилядна*, или близу петдесеть и три пѫти по́-голѣма отъ масата на земната атмосфера. Плътностьта на ядката на Донативата комета прѣзъ октом. 1858 е била осемь пѫти по́-малка отъ плътностьта на водата, а плътностьта на свѣтло-мъгливата обвивка не е била по́-голѣма отъ 154-хилядната часть отъ плътностьта на въздуха, който съставя нашата атмосфера. Астрономитѣ считатъ масата на кометитѣ за количество изобщо твърдѣ прѣнебрѣжимо.

Характеристиката на движението на кометитѣ е на́й-често параболическата форма на орбититѣ имъ. По́-вечето комети описватъ около слънцето, прѣзъ периода на появлението си, една параболическа дъга, и се връщатъ за всѣкога въ дълбинитѣ на пространството, отъ дѣто ни съ били дошли. Ала има комети, които съ заробени отъ слънцето или отъ нѣкоя голѣма планета, и които, въ въртѣнето си около слънцето, се подчиняватъ като планетитѣ на Кеплеровитѣ закони: тия комети съ, както планетитѣ, съ елиптически орбити и се връщатъ въ опрѣдѣлени врѣмена; тѣхъ наричатъ просто *пе-*

риодически комети. Тѣ сж малобройни, и *l'Annuaire du Bureau des longitudes* отъ 1890 дава такъви само 13, именно слѣднитѣ:

Имена.	Времена на въртѣнето.	Времена, въ които сж били въ перихелията си.
	Год.	
Енкева комета	3. 3	1888, 15 юн.
Темпелова к.	5. 2	1889, 21 ян.
Темпелъ Суифтова к.	5. 5	1886, 27 юн.
Брорсенова к.	5. 5	1890, 12 фев.
Винекова к.	5. 8	1886, 23 авг.
Темпелова к.	6. 5	1885. 13 сент.
Д'Арестова к.	6. 7	1884, 1 ян.
Феева к.	7. 6	1881, 10 ян.
Тѫтлова к.	13. 8	1885, 30 авг.
Понсъ-Брукова к.	71. 5	1884, 13 ян.
Олберсова	72. 6	1887, 26 сент.
Хялива к.	76. 4	1835, 3 ноем.

Първата периодическа комета, на която въртѣнето е било прѣдказано, послѣ констатирано нѣколко пѫти, е *Хяливата комета* (*Хяли*, англ. астрономъ отъ XVII-и вѣкъ). Тоя ученъ открилъ тая комета въ 1682, и прѣсмѣтнжлъ по наблюденията на други астрономи периода на въртѣнето ѝ. Хяливата комета е имала нѣколко бивши явления, отъ които слѣднитѣ се считатъ за неуспорими: въ год. 12 прѣди Р. Х., послѣ въ годинитѣ отъ нашата ера 66, 141, 451, 684, 760, 989, 1066, 1152, 1301, 1378, 1456, 1531, 1607, 1682, 1759, 1835. — *Енкевата комета*, както показва горната таблица, е кометата чийто периодъ на въртѣнето е *най-кжсъ*, 3 год. 3: затова се наричатъ и *кометата съ кжсия периодъ*. Открита въ 1818 отъ Понса, въ Марсилия, тая звѣзда се е изучвала отъ Араго, Олбера, които сж познали, че тя е кометата, която се е явявала въ 1786, 1795, 1805. Енке опрѣдѣлилъ елиптическитѣ ѝ елементи, — наклонность и др. — въ 1819, та затова ѝ дали неговото име.

Въ старо врѣме, на и въ срѣднитѣ вѣкове, сж вѣрвали, че появлението на една комета прѣдвѣщава бѣда за човѣщитѣ. Появлението на Хяливата комета въ 1456, тъкмо когато турцитѣ станжли господари на Цариградъ и заплашвали цѣла Европа, християнский свѣтъ видѣлъ съ трепетъ, и папата прибавилъ на *Ave Maria* молитвата: «Господи, спаси ни отъ дявола, турчина и кометата». Въ нашето врѣме подобрението на наблюдателнитѣ способи се е много увеличило, и числото на познатитѣ комети е много пó-голѣмо.

Често сж се занимавали съ въпроса какво би станжло, ако нѣкоя отъ милярдитѣ комети, които описватъ въ небото елиптически, параболически или хиперболически орбити, се срещне съ нашата земя: Араго е показалъ, че това е едно възможно, нъ твърдѣ невѣроятно събитие. Да стане едно стълкновение, земната кора би се повредила споредъ ядката и масата на кометата; ако кометата е лишена отъ ядка и притежава само една много растлана атмосфера, повредата ще зависи отъ естеството на газоветѣ, отъ които е съставена: ако сж врѣдителни, земната атмосфера би могла да стане негодна за дишане; и ако парообразната маса на кометата е доста голѣма, по причина на скоростьта, съ която се движи, могло би да стане страшна поразия. Други астрономи сж на мнѣние, че такъвъ страхъ е съвсѣмъ безосновенъ отъ крайната невѣроятность на едно стълкновение съ ядката и вѣроятната безврѣдность на едно прикосновение съ много орѣднѣлото газообразно вещество, отъ което състои обвивката на кометитѣ. Дори

е и вѣроятно, че вече много пжти, една часть отъ орѣднѣлата па́ра въ опашката на кометитѣ ще се е привличала отъ нашата земя и поглъщала отъ атмосферата ѝ.

Спектроскопическитѣ изслѣдвания сочжтъ на заключението, че ядката на кометитѣ е само-свѣтла, нъ че опашката грѣе съ отражена свѣтлина. Колкото за веществото, отъ което състоѭтъ кометитѣ, както и за начина, по който сж се образували, тоя прѣдмѣтъ е още въ областьта на умозрѣнието.

Комизмъ. Сѣнка отъ смѣшно въ единъ прѣдмѣтъ, положение или събитие. **К.** по́-вечето се заключава въ несъобразность, прѣувеличение или криво разбиране една работа. **К.** може да има и въ на́й-печалното положение на едно лице, ако се гледа на това положение отъ страна, запр. въ страданията на единъ ревнивецъ, когото ловко мамѭтъ любовници, въ досадата на единъ запмодавецъ, комуто се исплъзва длъжникътъ; това е относителенъ **к.** А безусловенъ **к.** има само въ положението, въ което едно лице по своята си вина става смѣшно. — **Комикъ.** Съчинитель на комедии.

Комисариатъ (лат. *комитере,* повѣрявамъ). Управление, на което длъжностьта е да снабдява войска съ парични срѣдства, болнични и други вещи. — **Комисаръ.** 1) Лице, което управлява комисариатъ. 2) Членъ отъ комисия. — **Комисиона.** Правото, платката длъжима на комисионеръ за испълнена отъ него поржчка. — **Комисионерство.** Званието на комисионеръ. — **Комисионеръ.** Лице, което испълнява чужди търговски поржчки, като купува или продава стоки по поржка и др. — **Комисия.** Нѣколко лица, на които е възложено да разгледатъ, обсѫдѭтъ, изучатъ една работа: *испитателна комисия.*

Комита, *лат.* Име въ Турция на членъ отъ бунтовенъ комитетъ; бунтовникъ. Това име турцитѣ дадохж на́й-напрѣдъ на българскитѣ бунтовни дѣйци отъ революционнитѣ комитети и на всички въ свръска съ тия комитети.

Комитетъ, *лат.* Нѣколко лица, избрани отъ голѣмо събрание или дружество да работѭтъ отъ негово име — да изучватъ нѣкои въпроси или да ржководѭтъ нѣкоя работа.

Комитетъ въ Букурещъ *(Таенъ Централенъ Български —).* Първий български комитетъ, съставенъ противъ Турция въ Румжния. Комитетътъ се съставилъ по побуждение на румжнското правителство, когато, слѣдъ детронирането на Куза, (11 февр. 1866), Турция съсрѣдоточила войска въ Шуменъ и Русе. Румжнското правителство влѣзло въ споразумѣние съ комитета да се произведе едно възстание въ България, та да се принудѭтъ турцитѣ да отдѣлжтъ часть отъ силитѣ си. Не се минжло много врѣме и новий князъ Карлъ се припозналъ отъ силитѣ, та турцитѣ се оттеглили. Сега българетѣ рѣшили да продължжтъ започнжтото си дѣло за себе си и да се опитатъ да съставѭтъ комитетски клонове въ нѣкои отъ по́главнитѣ градове въ България. Сжщата година комитетътъ проявилъ сжществуването си съ политическата си брошура *«България прѣдъ Европа»*. Нъ на́й-много шумъ направилъ той съ своя *Мемоаръ къмъ Н. В. Султана,* съ който се искало дуализмъ между Турция и България. И двата тия документи се напечатали и на

французски езикъ и се распръсняли въ цѣла Европа на всичкитѣ държавници и кабинети. Слѣдъ това послѣдвало издаването на органа на комитета в. *Народность*. По това врѣме въ плана на комитета не влизало революционно скорошно нѣкакво движение. Нъ Раковски*) и разни воеводи и хжшове, които по една или друга причина били извънъ комитета, явили се дѣйци на една активна революция. Сформирали се чети, въ които влѣзли и множина отъ членоветѣ на комитета. Панайотъ Хитовъ и Филипъ Тотю, първий съ 70-80 юнака, и вторий съ 40-50, минжли прѣзъ Дунавъ въ България понѣ съ това слѣдствие, че дали да се разбере какво българетѣ не ще се задоволжтъ съ испращането мемоари. Естествено дѣйствията на четитѣ се отожествили и отъ турското правителство, и отъ цѣлъ свѣтъ съ дѣлото на комитета, който и прѣминжлъ въ фазата на явнитѣ революционни движения: въ четата на Х. Димитра и Караджата въ 1868, която състояла по́-вече отъ стотина момци, по́-голѣмата часть, както и самитѣ имъ воеводи, били членове на тайния комитетъ, постжпили въ него по обряда на клетвата. Смъртьта махва Раковски отъ сцената и отъ сега нататъкъ революционното дѣло се върши отъ самия комитетъ. Водительтъ му Л. Каравеловъ се явява достоенъ за Раковски да учи народа си какво иска свободата и другарьтъ му Левски да сплете въ една мрѣжа отъ мѣстни комитети всичко интелигентно и живо въ България. Ала наставатъ нещастия отъ естество да разочарованжтъ Каравелова отъ неговитѣ любими комитети: самоубийството на Кжнчева, Араба-конашкото приключение и обѣсването на Левски, Хасковското произшествие били доста за него, та той се отказалъ доброволно отъ комитетското дѣло. Неговото мѣсто застжпилъ по́-младий и по́-пъленъ съ жизнени сили Хр. Ботевъ. Нъ и той не одържалъ до края. Несполуката на всеобщото възстание въ 1875, Заарското, Шуменското и Черноводското приключения плюсъ неискренностьта на нѣколко воеводи, всичко това накарало Ботева да се откаже доброволно отъ комитета. За продължение на революционното дѣло виж. *Централенъ Революционенъ Гюргевски Комитетъ*.

Комитетъ *(Централенъ Революционенъ Гюргевски —)*. Комитетътъ, който приготви Априлското възстание. Той се основа прѣзъ есеньта въ 1875 отъ апостолитѣ, които бѣхж се върнжли въ Румжния отъ България, дѣто бѣхж приготвяли революцията. Основателитѣ му бѣхж дошли до убѣждението, че Букурещский комитетъ, на чело съ Хр. Ботева, е безсиленъ въ по́-нататъшното ржководене дѣлата на революционното движение въ България. Организаторитѣ на тоя комитетъ бѣхж: Ст. Заимовъ, Н. Обретеновъ, П. Воловъ, Ил. Драгостиновъ, Г. Апостоловъ, Хр. Караминковъ и Ив. Х. Димитровъ. Къмъ него се присъедини по́-сетнѣ, като видѣ, че другаретѣ му апостоли не паднжхж духомъ отъ несполуката на заарското възстание, Ст. Стамболовъ.

*) При устроението на комитета Раковски не билъ въ Букурещъ. Дѣто се отожествява съ него дѣлото на комитета е отъ това, че по врѣмето, за което е думата, той се явилъ най-голѣмъ защитникъ на [illegible] чети въ България.

Къмъ него принадлежахж, съ по́ограничени права, Г. Бенковски, Иваница Данчевъ, Г. Обретеновъ, Г. Измирлиевъ (Македончето), Ник. Славковъ, Стоилъ Воевода и Г. П. Тодоровъ Икономовъ. Тоя комитетъ нареди плана на Априлското възстание, като раздѣли България на 5 революционни окржжия: Търновско, Сливенско, Пловдивско, Софийско, Врачанско; и още прѣзъ зимата (1875-6) членоветѣ му се намѣрихж всѣкой въ окржжието си да привожда въ испълнение плана. Главатаретѣ на тия революционни окржжия бѣхж: Ст. Стамболовъ на Търновското, Иларионъ Драгостиновъ — на Сливенското, Петръ Ванковъ (сжщинското му име Воловъ) — на Пловдивското, Никола Обретеновъ — на Софийското и Ст. Заимовъ — на Врачанското. Възстанието не излѣзе всеобщо, главно защото то избухнж въ Пловдивско прѣждеврѣменно, та турцитѣ въ другитѣ окржжия зехж мѣрки. Виж. *Априлско възстание.*

Комически, *лат.* 1) Разсмивателенъ, забавенъ: *комически расказъ.* 2) Който се отнася до комедия: *комическа пиеса.* — **Комичность.** Сжщото, каквото е комизмъ.

Comme il faut, *фр.* Както трѣбва.

Комнени. Името на едно семейство въ Византийската империя, което дало една династия на тая империя отъ 1057 до 1204, и на Трапизондското царство отъ 1204 до 1461. К. се имали за потомци на едного отъ патрициитѣ, които придружили Константина отъ Римъ въ Цариградъ. Ала само въ царуването на Василия II се говори за единъ *Мануилъ Комненъ,* 976-1025. Той оставилъ двама синове, отъ които единътъ, Исаакъ, захваща реда императори отъ това семейство. — **Исаакъ,** 1057-1059, билъ прогласенъ императоръ отъ недоволнитѣ отъ Михаила VI генерали. Слѣдъ 2-годишно твърдо и просвѣтено управление, той си далъ оставката отъ прѣстола въ полза на Константина Дукаса, и отишелъ да умре въ монастирь, въ 1061. — **Алексий I К.,** 1081-1118. Той, внукъ на Исака К. по баща си Иоана, билъ на́йчеститий генералъ на империята, когато умразата къмъ императора Никифора го побудила на буна. Той намѣрилъ империята до самата пропасть, противостоялъ на калабрския херцогъ (юго-зап. Италия) Роберта Гискарда, истрѣбилъ печенѣгитѣ, слѣдъ 6-годишна война, 1085-1091. Отъ една страна той съградилъ градеца Алексополисъ [раскопки на българското правителство прѣзъ 1897 сочжтъ на сегашното село Калжчлий, брѣзовска околия, като мѣстоположението на Алексополисъ] и поставилъ гарнизонъ въ него да въспира прѣминуването на кръстоносцитѣ прѣзъ Шипченски проходъ, отъ друга страна той умѣлъ да се въсползува отъ сполукитѣ на кръстоносцитѣ да земе назадъ отъ турцитѣ Никея и западната часть на Мала-Азия, 1098-1116. Неговото 37-годишно царуване дало мощь на гръцкото царство. — **Иоанъ II К.,** 1118-1143. Той, род. въ 1088, наслѣдилъ баща си Алексия I, и го надминжлъ по чистата си добродѣтель; него наричатъ Марко-Аврелий на Източната империя. Прѣзъ 25-годишното си царуване той бранилъ империята си отъ сърбетѣ, 1123, отъ унгаретѣ, 1124-1125, ограничилъ турцитѣ въ Иконий (сегаш. *Коня),* 1118-1142, завладѣлъ Ки-

ликия. 1137. и турилъ Антиохия подъ съзеренство̀то си. — **Мануилъ I К.** Той наслѣдилъ въ 1143 баща си Иоанна II, въ ущърбъ на по̀старния си братъ Исаака. Ако и воинственъ и храбръ, той не се опиталъ да прѣсѣче пжтя на кръстоносцитѣ отъ 2-ия кръстоносенъ походъ прѣзъ царството му, а ги подказалъ на турцитѣ, 1148. Принуденъ да брани прѣдѣлитѣ на империята си, на западъ, той отнелъ Корфу отъ сицилийцитѣ, 1148; на сѣв., борилъ се среща Гейза и Стефана, ункарски крале, и разбилъ послѣдния въ Зевгминиумъ 1168; на юго-ист., обсаждалъ безполезно Дамиета съ Амори, Иерусалимски краль; на ист., билъ разбитъ при Мириокефали, отъ Азъ-едъ-Дина, коненски султанъ. Той умр. въ 1180. — **Алексий II К.**, 1180-1183. Той билъ на 11 години, когато наслѣдилъ баща си Мануила. За опекунство̀то на малолѣтния императоръ се явила прѣпирня между латинската партия, на чело на която е била овдовѣлата императрица Мария, и гръцката, на чело съ двоеродния братъ на Мануила Андроника К. Андроникъ надвилъ и станжлъ съуправитель съ младия императоръ, когото одушилъ, 1185. — **Андроникъ I К.**, 1183-1185, билъ внукъ на Алексия I по баща си Исаака, и роденъ въ 1110. Той билъ прѣкаралъ на̀й-неспокоенъ и романтически животъ и билъ въ заточение, когато дошелъ на прѣстола Алексий II съ регентство̀. И той билъ съборенъ отъ прѣстола на реда си отъ Исаака II Ангела и погинжлъ подложенъ на страшни мжки. — **Исаакъ II Ангелъ**, 1185-1204. Той, внукъ на Алексия Комнена по дѣда си, съборилъ Андроника, за да спаси живота си; ала станжлъ императоръ само за да докаже, че билъ недостоенъ за такъвъ: той, омразенъ поради пороцитѣ си, и за дѣто изгубилъ България и о-въ Кипръ (1196), опятненъ съ прѣдателството̀ къмъ Фридриха Барбароса (1181-1190), расклатенъ отъ постоянни буни, билъ сваленъ отъ прѣстола отъ брата си Алексия, който накаралъ да го ослѣпжтъ (1195). Кръстоносцитѣ го поставили пакъ на прѣстола въ 1203; шесть мѣсеца по̀-сетнѣ, билъ съборенъ отъ Алексия Дукаса, и умрѣлъ отъ тоя послѣденъ ударъ (1204). — **Алексий Велики или I.** Внукъ на Андроника, станжлъ независимъ въ Трапизондъ, когато латинитѣ зели Цариградъ (1204), и подкачилъ династията на трапизондскитѣ господари: **Иоанъ II**, вторий неговъ прѣемникъ, зелъ титлата императоръ, 1235-1258; Давидъ, послѣдний, билъ наказанъ смъртно въ Одринъ, съ една часть отъ семейство̀то си, по заповѣдь на Мохамеда II, 1462. Ония отъ неговото семейство, които се спасили, избѣгнжли въ Морея и отъ тамъ на о-въ Корсика. Нѣкои сж се опитвали да искаратъ потеклото на Бонапартово̀то семейство изъ единъ клонъ отъ К. заселени въ Корсика, нъ не сж могли да прѣдставжтъ здрави доказателства.

Комо. Главенъ градъ на едноименна область въ Италия (Ломбардия), на юго-зап. край на езеро К., 38 килом. на сѣв.-зап. отъ Миланъ, съ който го скача една желѣзница; 25,550 жит. Отечество̀то на Плина Млади. Езерото, на което тоя градъ дава името си, е едно отъ на̀й-живописнитѣ въ Италия; и много се посѣщава отъ туриститѣ.

Комоденъ, *фр.* Сгоденъ, що пригяга, *рахатлия.*

Комодъ. Римски императоръ, синъ на Маркъ Аврелий, род. въ 161 слѣдъ Р. Х., въцарилъ се въ 180. Отличавалъ се съ расточителность, слабоумие и жестокость, които особено се увеличили откакъ се открили нѣколко заговора противъ него; между К.-витѣ жрътви били: сестра му Лусила, жена му Криспина и нѣколко сенатори. Управлението на държавата той оставилъ на любимцитѣ си, а самъ по́-вече отъ всичко се занимавалъ съ гладиаторски игри. Въ 192 билъ отровенъ отъ любовницата си Марция, а когато не подѣйствувала отровата, одушенъ отъ гладиатора Нарциса.

Комодъ, *фр.* Нисъкъ долапъ съ чекмеджета.

Коморнъ. Градъ въ западна Унгария, въ о-въ Шутъ, на Дунавъ, 80 килом. на сѣв.-зап. отъ Буда-Пеща; 13,200 ж., по́-вечето маджаре. Крѣпость, на едно малко разстояние отъ града, заобиколена отъ три страни съ вода; прѣзъ унгарската война въ 1848-1849 служила като главна опора на възстанницитѣ; австрийцитѣ напразно ѭ обсаждали близу цѣла година; тя имъ се прѣдала само по договоръ.

Коморски о-ви. Купъ острови въ Индийски океанъ, при сѣверния входъ въ Мадагаскарски протокъ, състои, освѣнь нѣколко островчета, отъ 4 острова: Коморо, Могели, Анчуанъ и Майота; всичкитѣ сѫ отъ волканическо произхождение, плодородни, населени съ арабе и негри, на които числото достига до 63,000 жит. на простр. 1792 чет. килом. Владѣние на Франция.

Компактенъ, *лат.* Стегнѫтъ, плътенъ, гѫстъ.

Компания. 1) Дружина, съдружие, нѣколко лица съединени за търговия или промишлено прѣдприятие. 2) Дружина събрана за прѣкарване врѣме: *весела компания.*

Компасъ, *лат.* Инструментъ необходимъ за мореплавателетѣ, на който сѫществената часть е една магнитна стрѣлица, която сочи все къмъ сѣверъ. Въ *прѣнос. см.* пѫтеводитель.

Компенсаторъ, *лат.* Уравнитель, единъ видъ маятникъ, чиито махания сѫ все равномѣрни; служи да се поправятъ измѣненията на нѣкои уреди. — **Компенсация.** Възмездие; наваксване. — **Компенсирамъ** *(загуба).* Наваксвамъ.

Компетентенъ, *лат.* 1) Вѣщъ. 2) Правоспособенъ, пълноправенъ, който има правото да рѣшава дѣло: *компетентенъ сѫдия.* — **Компетентность.** Правоспособность, вѣдомство.

Компилаторъ, *лат.* Оня, който съставя книга отъ части, заети отъ съчиненията на разни писатели. — **Компилация.** Съчинение, съставено отъ части, заети отъ съчиненията на разни писатели. — **Компилирамъ.** Съставямъ книга отъ части, заети отъ съчиненията на разни списатели.

Комплектувамъ, *лат.* Попълвамъ, допълвамъ за да се добие пъленъ съставъ или пълно число.

Компликация, *лат.* Сложность, усложнение, заплитане. — **Компликирамъ се.** Усложнявамъ се, заплитамъ се.

Комплиментъ, *лат.* Хубава или ласкателна дума; похвала.

Комплотъ, *фр.* Съзаклетие, заговоръ.

Композиторъ, *лат.* Съчинитель на музикални произведения. — **Композиция.** 1) Музикално произведение. 2) Съчинение по зададена отъ учителя тема.

Компотъ или компосто, *лат.*

Рѣдко сладко отъ овощия, варено въ захарь.

Компресоръ, *лат.* Хирургически инструментъ за притискане жили при операция.

Компресъ, *фр.* Въ *лѣкар.* кжпа, нáй-добрѣ ленена, намокрена съ вода или нѣкакъвъ цѣръ, която се налага на болно мѣсто отъ тѣлото; въ нѣкои случаи се прѣгжва нѣколко пжти.

Компрометирамъ, *лат.* Излагамъ нѣкого, правѣж да му излѣзе лошо име; турямъ въ опасность, повреждамъ: *компрометира ме; компрометира интересить ми.*

Компромисъ, *лат.* Съглашение между разнородни интереси чрѣзъ взаимни отстжпки.

Комски проходъ. Проходъ прѣзъ Чипровския балканъ, съединява Берковица съ Пиротъ. Отъ Берковица до с. Комщица пжтьтъ е планинска конска пжтека, а отъ с. Комщица до Пиротъ — шосе.

Комуна, *лат.* (соб. зн. община). Бунтъ, който избухнж въ Франция на 18-и марта (н. к.) 1871 и който се потжпка отъ французската войска на 16-и май сжщата година. — **Комунарь.** Бунтовникъ отъ французската комуна.

Комунизмъ, *лат.* (отъ *комунисъ*, общъ). Политическо учение, особенно въ Франция, което притезава да обезпечи доброчестината на човѣчеството като направи всичкия имотъ общъ. — **Комунистъ.** Членъ отъ партията, която проповѣдва комунизма.

Комусъ. Богъ на пироветѣ и веселията у гръцитѣ *(Баснсл.)*

Комфортъ, *англ.* Отрада, благо, сладость (въ *живота)*; всичко, което прави живота приятенъ и спокоенъ. — **Комфортенъ.** Който доставя сгоди; тая дума отговаря донѣйдѣ на турската дума *рахатлия.*

Комъ. Нáй-високий връхъ въ оная часть отъ Стара-планина, която носи името Берковска планина. К. състои отъ два остри голи върха, отъ които западний се нарича *Голѣми К.* (2006 метра надъ морск. равнище), а источний — *Малки К.* (1961 мет.). Отъ тия върхове се гледатъ Витоша, Рила, гр. София, крайдунавската равнина и др.

Комъ. Пирамиденъ връхъ въ Черна-гора, въ нáй-високата планинска верига, на сѣверъ; самий връхъ се намира на сѣв.-зап. и е 2,446 м. високъ, сир. малко пóнисъкъ отъ *Дормиторъ.*

Комъ, *лат.* По *баснсл.* богъ на радостьта.

Конакъ, *тур.* 1) Полиция, полицейски участъкъ въ Турция. 2) Мѣсто, дѣто се спира за да прѣсѣди пжтникъ въ Турция. 3) Голѣма кжща на първенецъ въ Турция.

Конвенция, *лат.* Спогодба *(между държави).*

Конверсия *(на длъгъ),* *лат.* Прѣобръщане, измѣняване въ други ренти (облигации); прави се съ цѣль да се намали плащаната за длъга лихва. — **Конвертирамъ** *(длъгъ).* Прѣобръщамъ длъгъ. Виж. *Конверсия.*

Конвой, *лат.* *Спжтство,* военни лица, отредени да пжтуватъ заедно съ нѣкого или за честь, или за пазене. — **Конвоецъ.** Военно лице отъ конвой. — **Конвоирамъ.** Придружавамъ нѣкого като членъ отъ конвой.

Конвулсия, *лат.* Гърчове на мишцитѣ. — **Конвулсивенъ.** Придруженъ съ гръчове.

Конгломератъ, *лат.* Разни ми-

нерали, съединени чрѣзъ нѣкое вещество въ една маса.

Конго или *Заира*. Голѣма рѣка въ западна Африка, която се влива въ Атлантически океанъ. Рѣка Чамбези, която извира на юго-ист. отъ езеро Танганика и се влива въ езеро Бенгуело или Бемба, сега се счита за глава на К.; тя излиза изъ езерото подъ име Луапула. Течението на К. прѣсичатъ многобройни водопади, Ливингстонови водопади, Стянлеви и др. Нѣкои отъ притоцитѣ на тая рѣка сѫ по́-голѣми отъ на́й-голѣмитѣ европейски рѣки; огромни езера, като Бенгуело, което има пространство 25,000 чет. килом., пращатъ водитѣ си въ тия рѣки, и тия водовмѣстилища се намиратъ отъ 1,000 до 1,200 метра по́-високо отъ морското равнище. К. е втората африканска рѣка и отстѫпя по голѣмина само на Нилъ. Той е петата рѣка на земното клѫбо по голѣмината си и четвъртата по пространството на коритото си, както показва слѣдната таблица:

РѢКИ.	*Дължина* въ километра.	*Разстояние* отъ изтокъ-метъ отъ главата до устието.	*Пространство* на водосборния бассейнъ.
Нилъ	6,470	4,132	4,562,512
Мисисипи-Мисури.	5,882	2,819	3,201,545
Янгъ-тсе-киангъ .	5,082	2,890	1,940,197
Амазонъ	4,929	2,780	7,337,132
Конго	4,800	1,741	2,477,835

К. е намѣста 1,000, 5,000 и 17,000 метра широка. Стянли дѣли коритото му на 5 части, отъ които *Долни* К., оная часть отъ рѣката, която отива отъ Леополдвилъ до океана, има на́й-малка дълбочина, прѣзъ дъждовното врѣме, 6.60 м., а прѣзъ на́й-голѣмитѣ суши, 4.50 м. На́й-голѣмата корабоплавателна часть отъ рѣката е отъ Леополдвилъ до Стянливи водопади, 1,708 килом.

Конго. Страна на западното крайбрѣжие на екваториална Африка, която се пои отъ р. Конго и многобройнитѣ му притоци, нѣкога въ картата означавана съ *Неизслѣдвани страни;* пространство 2,412,510 чет. килом. Тая страна биде изслѣдвана на́й-много, и то по́-вечето по течението на Конго, отъ д-ръ Ливингстона и Стянли. — По силата на рѣшенията на Берлинската конференция (1884), К. се дѣли на 1) Свободна Държава Конго, 2) Французско Конго, 3) Португалско Конго и 4) Изоставени земи. Жителетѣ на цѣлата страна К. сѫ негри, раздробени на безбройни племена, които се управляватъ отъ главатаре, отъ които никой не управлява голѣмо племе. Тия люде, доста гиздави, стоѭтъ твърдѣ ниско въ умствено отношение и сѫ много лѣниви; по́-вечето женитѣ работѭтъ. Хранѭтъ се съ маниока, бобъ, фасулъ, царевица. Яджтъ и месо и риба; нъ много отъ тия племена, распръснѫти въ една такъва пространна страна, не сѫ запознати съ риболовството и лова. Вѣрата имъ е фетишизмътъ отъ на́й-долния. Една любопитна подробность: когато се добие дѣте, въ лѣглото лѣга да лежи не майката, а бащата; а майката шъта да му пригажда. Въ това положение лѣнивий мѫжъ стои много врѣме. Жилищата на тия жителе сѫ дървени и кални колиби. Оржжията имъ сѫ на по́-вечето мѣста стрѣли. За да се виждатъ страшни конговци татуиратъ на кожата си люти звѣрове.

Конго *(Свободна Държава —)*. Държава въ западна Африка, подъ върховното управление на белгий-

ский краль Леополда II: основа се въ 1884 съ материалното издивение на краль Леополда и грижитѣ на изслѣдователя на страната Стянли; простр. 1,704,320 чет. килом. и насел. 27,694,000 ж. Само крайбрѣжията на р. Конго сж изслѣдвани. Отъ Стянливи водопади до Екватора се издигатъ сега, по двата брѣга, многобройни европейски заведения; отъ Екватора до морето само лѣвий брѣгъ на Конго съставя часть отъ Свободна Държава К. Сѣдалище на управл. на страната е гр. *Леополдвилъ*, нъ върховното правителство е въ Брюкселъ. Главнитѣ европейски становища сж Банана, Бома, Исангила и др., голѣми търговски срѣдоточия. Бома, 100 килом. отъ устието на Конго, е била нѣкога, казва Стянли, сборното мѣсто на робетѣ, зимани насила отъ околнитѣ села и пращани въ Бразилия, въ Западно-индийскитѣ о-ви и въ сѣверна Америка. Храни се надежда, че Свободна Държава К. ще добие голѣма важность въ бждщето.

Конго *(Португалско —)*. Португалска колония въ западна Африка между р. Камба и Куанго на ист. и Атлантически океанъ на зап.; простр. 49,120 чет. килом; насел. 276,300 жит. Португалцитѣ, установени въ тая страна отъ 400 години, сж основали въ нежж многобройни търговски агентства и доста сж направили за умственото подобрение на жителетѣ й. Една редовна параходна служба свързва това португалско владѣние съ Лисабонъ и съ африканскитѣ португалски острови.

Конго *(Французско —)*. Обширна страна въ западна Африка, между р. Конго на ист. и Атлантически океанъ на зап.; простр. 257,000 чет. килом. и насел. 2,121,000 жит. Три голѣми рѣки минуватъ прѣзъ тая страна: Габонъ, Огуе и Куилу.

Конгрегационализмъ, *лат.* Религиозно учение въ Америка, на което основното начало е, че всѣка мѣстна църква (всѣко тѣло християне въ едно мѣсто) трѣбва да е зависимо само отъ Христа и отъ никого другиго. Привърженицитѣ на това учение притезаватъ, че то е напълно съгласно съ апостолския вѣкъ, и съобразно съ гения и духа на християнството. Тѣ нѣматъ по́-високъ духовенъ чинъ отъ пастиря на една църква. Всѣка конгрегационална църква си изработва своето вѣроучение, споредъ своето тълкование на Св. Писание и обрядитѣ й сж твърдѣ прости, въ всѣкой случай по вкуса на пастиря и паството му. — **Конгрегационалисти.** 1) Членове на конгрегация, особено на иезуитската. 2) Привърженици на конгрегационализма. — **Конгрегация** (лат. знач. *събрано стадо)*. Въ римо-католическата църква. 1) Дружество отъ духовни лица, подчинено на правила, утвърдени отъ папата; сборище. 2) Събрание на кардиналитѣ.

Конгресъ, *лат.* 1) Съборъ на държавни глави или на тѣхни прѣдставители, събрани да примирѭтъ помежду имъ интереситѣ на държавитѣ си: *Вѣнский конгресъ; Берлинский конгресъ.* 2) Събрание на учени, за да си съобщѭтъ слѣдствието на изученията или откритията си по въпроси научни, литературни и др.: *хигиенически конгресъ.* 3) Законодателното или народното събрание на Съединенитѣ Държави въ Америка, което състои отъ двѣ камари.

Конгруизмъ, *лат.* Въ *богосл.* учение за какъ се съгласява бла-

годатьта Божия съ волята на човѣка.

Конгски планини. Планини покрай Гвинейски заливъ (Африка).

Конда воевода. Първий отъ извѣстнитѣ българе, който на́ймного е заслужилъ военно за сръбската побѣда надъ турцитѣ въ 1806. Когато сърбетѣ, на брой около 18,000, били обиколили Бѣлградъ, К. в. далъ плана на Кара-Георги за прѣзимането му. Планътъ билъ сърбетѣ да нападнжтъ едноврѣменно връзъ всичкитѣ капии прѣдъ зори на 30 ноемврия въ деня на св. Андрея, когато турцитѣ празднували Курбанъ-байрямъ. Прѣзъ нощьта на нападението, самъ К. в., съ 6-7 другаре, минува между двѣ турски стражарници [К. в. знаялъ добрѣ турски, защото първенъ билъ бюлюкъ-башия въ единъ кърджалийски отрядъ], и упжтва се направо за Савската градска капия, която отива да отвори на сърбетѣ. На пжтя ги срѣща нощната стража и ги пита: «Кой иде»? К. отговаря по турски: «Азъ съмъ кардашъ съ момцитѣ на Узунъ-Бея» и стражата си заминува безъ да подозри нѣщо. Слѣдъ отдалечението ѝ, К. повежда изново дружината си и като се примъква изново безъ шумъ до капията, спуща се самъ съ ятагана си и посича двама стражари, които ѭ вардили; слѣдъ това, съ една брадва строшили катанеца на портата. Отъ трѣсъка заспалата стража се събудила и скокнжла да спре нападателетѣ; въ тъмнината станжла страшна рѣзия; К. билъ раненъ на четире мѣста, а четирма отъ другаретѣ му били убити на мѣстото. Първитѣ пушки като изгърмѣли, сърбетѣ, които вървѣли по К. отдалечъ, налѣтѣли и се вмъкнжли въ крѣпостьта, а други си пробили пжть прѣзъ Варошъ-капия. Слѣдъ кръвопролитенъ бой, Бѣлградъ паднжлъ въ сръбски ржцѣ.

К. оздравѣлъ отъ ранитѣ си, и на другата година участвувалъ въ упоритата битва при Ужица; сжщата година той починжлъ на 33-годишна възрасть геройски въ боя съ турцитѣ при Лозница.

К. е билъ съ дребенъ растъ. Той е билъ родомъ отъ Вощани отвъдъ Струга. По сръбски е говорилъ малко и то съ български говоръ.

Казватъ, че е погребенъ въ Трономския монастирь. Колкото още свѣдѣния има за К., намиратъ се въ кн. *Сборецъ* . . . отъ Г. П. Русески (Ст.-Загора, 1887).

Кондакъ, *гр.* Кратка церковна пѣсень въ похвала на И. Христа, Богородица, или нѣкой светия.

Конденсаторъ, *лат.* (соб. знач. *сіжститель).* Въ *физик.* уредъ за значително набиране електричество.

Кондесирамъ (соб. знач. *сіжстявамъ).* 1) Чрѣзъ увеличение плътностьта или налѣгане приждамъ въ по́-малко пространство. 2) Прѣобръщамъ па́ра, съ помощьта на налѣгане и студъ въ течно състояние.

Конде. По́-младий клонъ отъ семейството на бурбони́тѣ (1487-1830), отъ който на́й-главний членъ е *Лудовикъ II* Бурбонски, нарицаемъ *Велики Конде,* побѣдитель на испанцитѣ (1621-1686).

Conditio sine qua non, *лат.* Условие безъ което не може, сир. необходимо, непрѣмѣнно условие.

Кондоминиумъ, *лат.* Съвладичество; владѣяне една страна задружно; упражняване задружно политическо влияние.

Кондорсе *(Маркизъ де).* Франц.

математикъ и философъ, род. на 1743, отровилъ се въ 1794 за да избѣгне гилотината.

Кондоръ, *исп.* Единъ видъ орелъ въ западната часть на южна Америка.

Кондотиеръ, *итал.* Началникъ на наемници или авантюристи.

Кондукторъ, *лат.* (отъ *кондуцере*, водѫ). Водачъ, надзиратель на желѣзнопѫтенъ влакъ.

Конева-планина. Планината между радомирската, дупнишката и кюстендилската котловини; захваща успоредно положение на Витоша, 38 килом. длъга и широка отъ 10 килом. въ сѣверната си часть до 20 въ южната си часть. Срѣдна височина около 1,200 метра надъ морското равнище.

Коневски проходъ. Проходъ, който съединява радомирската котловина съ кюстендилската. Проходътъ се счита между села Изворъ и Конево. Длъжина 20 килом.

Конектикѫтъ. Рѣка въ Съединенитѣ Държави, извира въ високитѣ плата, които дѣлѭтъ Канада отъ земята на тия държави, тече между Вермонъ и Ню-Хямпшайръ, въ Масачузетсъ прѣзъ една хубава и богата долина, послѣ въ Конектикѫтъ, и при Лонгъ-Айляндъ се влива въ Лонгъ-Айляндски протокъ (Атлантически океанъ); 600 килом., добрѣ корабоплават. само по 60 килом.

Конектикѫтъ. Една отъ Съединенитѣ Държави, има за прѣдѣли: на сѣв., Масачузетсъ; на ист. Родъ-Айляндъ; на югъ, Лонгъ-Айляндски протокъ; на зап., Ню-Йоркъ. Простр. 12,924 чет. килом.; насел. 750,000 жит. Плодородна земя, пои се отъ р. Конектикѫтъ, и произвожда жито; вѫтрѣшностьта е планинска, нъ планинскитѣ върхове, расклонения отъ Зелени планини, не сѫ по́-високи отъ 400 метра. Климатътъ е твърдѣ лютъ зимѣ. Земята е богата съ олово, цинкъ, кобалтъ, мѣдь, желѣзо, мраморъ; симпурни извори въ Сѫфилдъ и Ричфилдъ. Населението е трудолюбиво и просвѣтено. Памучната и вълнената индустрия е много развита; има и фабрики за сѣдла, за хартия, за ножове, за машини. Търговията става на́йвече чрѣзъ Бостонъ и Ню-Йоркъ. Законодателното тѣло засѣдава едно по друго въ на́й-важнитѣ градове: Хартфордъ и Ню-Хейвѫнъ. Гл. градове сѫ: Ню-Лондонъ, Норуичъ, Корнуолъ, Брислъ, Мидлтаунъ, Бриджпортъ и др. **К.** отдавна се е отличавала по строго пуританскитѣ нрави на жителетѣ си; тамъ нѣкога сѫ господствували прочути *Сини закони,* които сѫ запрѣщавали да се готви ястие въ Св. Недѣля и да се ходи другадѣ освѣнъ въ църква. Сега религиозний ентусиазмъ е много омекнѫлъ. Още въ 1631 холандцитѣ основали едно търговско заведение въ Хартфордъ; послѣ англичанетѣ се настанили въ страната и образували двѣ колонии, съединени въ 1663 подъ едно правителство. К. влѣзла въ състава на Съединенитѣ Държави още отъ 1776.

Конидия, *лат.* Въ *бот.* спора произлѣзла на базидия.

Кониметръ *гр.* Инструментъ за измѣрване конуси.

Конинъ. Отровно вещество, което се добива отъ *conium maculatum.*

Конисекторъ, *гр.* Инструментъ за конически сѣчения.

Конически. Който има образа на конусъ.

Конклавъ, *лат.* (отъ *кумъ,* съ; *клависъ,* ключъ защото *затварятъ*

тогава кардиналитѣ). Събрание отъ кардинали за да избере папа.

Конкордатъ, конкордато, *лат.* Спогодба, сключена между испаднжлъ търговецъ и заемодавцитѣ му, по която тѣ му отстжпнжтъ единъ срокъ за исплащане, или му отстжпватъ и часть отъ дълга. По общото правило, кредиторитѣ се гарантиратъ чрѣзъ ипотека, или поржчителство, дадени отъ трети лица.

Concordia res parvae crescunt, discordia maximae dilabuntur, *лат.* Съ съгласието напрѣдватъ малкитѣ работи, отъ несъгласието се събарятъ голѣмитѣ.

Конкретенъ, *лат.* Който сжществува, даденъ, опрѣдѣленъ; въ противоположность на *абстрактенъ.* — **Конкретность.** Вещественость, прѣдмѣтъ, що сжществува, нѣщо, което наистина го има.

Конкурентъ, *лат.* Съревнователь; съперникъ. — **Конкуренция.** Съперничество или надваряне между търговци или фабриканти, които продаватъ или произвождатъ сжщата стока. — **Конкурирамъ.** Съперничествувамъ, надварямъ се.

Конкурсна маса, *лат.* Наличний имотъ на несъстоятеленъ търговецъ.

Конкурсъ, *лат.* Състезание, надваряне чрѣзъ държане испитъ, или чрѣзъ прѣдставяне на оцѣнка съчинение и др.: *готовъ съмъ да държа съ когото и да било конкурсъ; той придоби това мѣсто чрѣзъ конкурсъ.*

Коноидъ, *гр.* Геометрическо тѣло, което прилича на конусъ.

Коносаментъ, *герм.* Удостовѣрително отъ капитанина на корабъ, че е натоварилъ една стока, която ще прѣдаде въ едно назначено мѣсто.

Конрадъ. Французски литераторъ, единъ отъ основателетѣ на франц. академия (1603—1675).

Консангвинически, *лат.* Кръвнородственъ отъ бащина страна.

Consensus facit legem, *лат.* Склоняването прави закона.

Консервативенъ, *лат.* Охранителенъ, който се стреми да поддържа старото, сир. реда на нѣщата, що сжществува вече. — **Консерватизмъ.** Охранителность, духъ или стремление къмъ стѣснително законодателство; политическа система, която иска поддържането на сжществуржщитѣ учреждения, или допуща измѣнения въ тѣхъ само постепенно. — **Консерватори.** Политици, които слѣдватъ начала на консерватизмъ.

Консерватори въ България. Консервативната партия у насъ се образува още въ първото велико народно събрание. Въ това събрание депутатитѣ се раздѣлихж на *консерватори* и *либерали.* Консерваторитѣ, на чело на които се явихж Грековъ, Начевичъ и Стоиловъ, залѣгахж да прокаратъ въ конституцията, по която щѣше да се управлява новосъздаденото княжество България, по́-ограничени начала, като бѣхж убѣдени, че не можеше да се чака единъ народъ, който излиза отъ 500-годишно робство, да упражнява правата на единъ отъ вѣкове свободенъ народъ. Възгледитѣ на противницитѣ имъ, либералитѣ, бѣхж токоречи противоположни. Либералитѣ, съ Цанкова, Каравелова, Славейкова и Стамболова на чело, искахж една съвсѣмъ либерална конституция, главно по двѣ причини, едно, защото тѣ мислехж, че тогава бѣше на́й-сгодното благоврѣмие да се оздравжтъ напълно правата на народа и друго, защото бѣхж убѣдени, че единъ демокра-

тически народъ като нашия ще може лесно да навикне да упражнява политическитѣ си права.

Водителетѣ на консервативната партия, като видѣха, че конституцията се изработи не възъ основата, която тѣ считахѫ като найсгодна за народа ни, оставихѫ събранието, като протестирахѫ главно противъ три точки: членоветѣ за печата, съдружествата и еднокамарното народно прѣдставителство. Нъ прѣди да бѫде подписана конституцията, консервативнитѣ водителе, като видѣхѫ, че съ тѣхното оттеглюване събранието не прѣстанѫ да работи по пѫтя, който то мислеше за цѣлеисходенъ, върнахѫ се въ събранието, и подписахѫ и тѣ конституцията.

Около това врѣме въ София се основа отъ г-на Начевича вѣст. *Витоша*, който се яви като органъ на консервативната партия. Князъ Александръ възложи на тая партия да състави първото българско министерство (октомвр. 1879). Либералитѣ почнѫхѫ силна борба среща консерваторитѣ и прѣзъ марта на другата година дойдохѫ тѣ на властьта: Д. Цанковъ станѫ министръ-прѣдсѣдатель и министръ на вѫтрѣшнитѣ дѣла, П. Каравеловъ доби портфейла на финанситѣ; по́-сетнѣ министръ-прѣдсѣдателството пое Каравеловъ. За развитието на събитията слѣдъ това виж. *Каравелисти* и *Каравеловъ П.*

По прѣврата отъ 27 апр. 1881, на който бащинството се приписва на консерваторитѣ, тия послѣднитѣ се явихѫ на князъ Александрова страна. Слѣдъ тоя прѣвратъ управлението се повѣри тѣмъ и тѣ намѣрихѫ за добрѣ да доведѫтъ двама русски генерали за министри (Соболева и Каулбарса), 1-вий министръ на вѫтрѣшнитѣ дѣла, 2-рий военен министръ. Консерваторитѣ се поддържахѫ въ органа си *Български гласъ*, замѣстникъ на *Витоша*, а либералитѣ ги борехѫ съ вѣст. *Независимость*, прѣнесенъ въ Пловдивъ, дѣто бѣхѫ се оттеглили Каравеловъ и Славейковъ, и съ *Свѣтлина* въ София. Самъ Цанковъ, водительтъ на либералната партия, биде интерниранъ въ Вратца и напанагонъ прогласенъ неоснователно за умопобърканъ.

Нъ русскитѣ генерали не задоволихѫ нито събратията си въ министерството, нито княза, па и народното настроение продължаваше да става все по́-силно противъ пълномощенското управление, та князъ Александръ възстанови конституцията въ 1883, като въ сѫщото врѣме повика Цанкова отъ Вратца и повѣри нему властьта. Отпослѣ се разбра, че Цанковъ бѣше се съгласилъ да се направѫтъ нѣкои измѣнения въ консервативенъ смисълъ въ конституцията; нъ новитѣ прѣдставителски избори, които направи Цанковъ, дадохѫ властьта Каравелову, който бѣше се обявилъ въ полза на търновската конституция *непокѫтнѫта*.

По врѣме на двата прѣврата, по съединението и слѣдъ 9-и августъ, консерваторитѣ оставихѫ на страна партизанскитѣ си възгледи по вѫтрѣшнитѣ работи и дадохѫ поддържката си на тогавашнитѣ правителства, Каравеловото по съединението, и Радославовото и послѣ Стамболовото слѣдъ 9-и августъ. Прѣзъ послѣднитѣ години отъ Стамболовото управление, консервативнитѣ водителе бѣхѫ се раздѣлили: Начевичъ и Грековъ продължавахѫ да рабо-

тѫтъ заедно съ Стамболова, а Стоиловъ бѣше се оттеглилъ; отъ тогава послѣдний останѫ, па и сега е, самъ водитель на консервативната партия.

Слѣдъ Стамболовата оставка (18 май, 1894), князъ Фердинандъ повѣри управлението на д-ръ Стоилова, който раздѣли властьта съ съединиститѣ (виж. тая дума). Консерваторитѣ и съединиститѣ образувахѫ тогава така наречената *народна партия* или *народняци*. На́й-важнитѣ събития, които станѫхѫ прѣзъ това управление, бѣхѫ възстановението на русско-българскитѣ сношения, прѣкѫснѫти слѣдъ 9-и августъ (виж. *Каулбарсъ)* и примането българскитѣ емигранти, които бѣхѫ зели участие въ князъ Александровото детрониране, въ редоветѣ на българската войска, съ чиноветѣ и правата, които бѣхѫ добили въ тѣхното отсѫтствие другаретѣ имъ въ България.

Съ оставката на д-ръ Стоиловия кабинетъ (18 ян., 1899) по́вечето връски, които съединявахѫ консервативната и съединистич. партии се скѫсахѫ, та *народната* партия прѣстанѫ да сѫществува като такъва. Отъ тогава консерваторитѣ се намиратъ подъ водителството на стария си водитель, д-ръ Стоилова, а съединиститѣ се раздѣлихѫ на двѣ групи, една подъ К. Величковото, друга подъ М. Маджаровото водителство. Послѣдната група се вижда да приема за водитель пакъ д-ръ Стоилова.

Консерватория, *лат.* Висше училище на музиката, понѣйдѣ и на друго изящно искусство.

Консерваторъ. Виж. *Консервативенъ.*

Консервирамъ, *лат.* Пазѫ нѣщо по особенъ начинъ отъ развала: *консервирана риба, месо.* — **Консервъ.** Хранителна потрѣба (риба, овощия и всѣко друго съѣстно вещество) упазено отъ развала въ кутии, херметически затворени.

Консилиумъ, *лат.* (соб. зн. *съвѣтъ).* Съвѣщание на лѣкаре за даване помощь на боленъ.

Консистория, *лат.* Събрание отъ кардинали, свикано отъ папата за важно дѣло.

Консолиде, консолидъ, *лат.* (отъ *консолидаре,* уякчавамъ). Общественъ фондъ, на който лихвата се има за оздравена: *турскитѣ консолидета.* — **Консолидирамъ.** Уякчавамъ.

Консолъ, *фр.* Полукрѫгла стѣнна маса.

Консоматоръ, *лат.* Потрѣбитель. — **Консомация.** Потрѣбение. Виж. *Консомирамъ.*

Консоме, *фр.* Силна чорба отъ месо или дивечъ.

Консомирамъ, *лат. Потрѣбявамъ,* унищожавамъ чрѣзъ употрѣбение изработена стока или земни произведения.

Конспектъ, *лат.* Означение или расписъ на всичкитѣ прѣдмѣти, които се разглеждатъ въ едно съчинение; оглавление.

Конспирирамъ, *лат.* Съзаклетничествувамъ, влизамъ въ съзаклетие или заговоръ. Оттука **конспираторъ,** съзаклетникъ; **конспирация,** съзаклетие, загоговоръ.

Констансъ. Римски императоръ, 3-й синъ на Константина Велики. Слѣдъ бащината си смърть наслѣдилъ прѣстола въ Западноримската империя. Билъ ревностенъ поборникъ на православието. Като бранилъ св. Атанасия, александрийски патриархъ, отъ гоненията на арианетѣ, той се спрѣчкалъ съ брата си Констанция, императора на Източно-римската им-

перия, който покровителствувалъ арианството, и дори цѣлъ и да отвори война, нъ ненадѣйната смъртъ отъ ржката на похитителя на прѣстола Магненция го не оставила да си испълни намѣрението. Той царувалъ 13 години. Св. Атанасий го нарича мжченикъ.

Констансъ. Источенъ императоръ, Хераклиевъ синъ, род. въ 630, въцарилъ се на 12-годишна възрасть, слѣдъ кратковрѣменното похищение на прѣстола отъ вуйка му Хераклеона. Прѣзъ неговото царуване арабетѣ довършили завоеванието на Египетъ, Триполи, Сирия, завладѣли Родосъ, па заплашвали дори и Цариградъ. Вълъ защитникъ на монотеизма, той гонилъ православнитѣ, заточилъ папа Мартина I въ Херсонъ, и дори и погубилъ брата си Теодосия, който вѣроятно не сподѣлялъ неговитѣ вѣрвания. Той напуснжлъ Цариградъ, който мразилъ, искалъ да се установи въ Римъ; въ 663, ограбилъ Римъ и църквитѣ му; послѣ, като наближавали ломбардитѣ, отишелъ въ Спракуза да живѣе въ развратъ и прѣстжпничество; тамъ билъ убитъ въ една баня, въ 668.

Константина. Гл. градъ на едноименна область въ французската колония Алжиръ; 46,581 жит. Желѣзница. Французетѣ завладѣли тоя градъ въ 1837. Въ старо врѣме К. е била единъ отъ нáй-важнитѣ градове на Нумидия, наричанъ *Карта* отъ картагенянетѣ, *Цирта* отъ римлянетѣ. Той билъ съсипанъ въ войната на Максенция среща Константина Велики, около 311, нъ скоро билъ съграденъ изново отъ Константина, отъ когото и добилъ сегашното си име.

Константиновъ *(Хр. П.)*. Български книжовникъ, на чиято книжовна дѣятелность се длъжжтъ нѣкои материали по новата история на Родопитѣ. **К.** е род. въ 1858, въ родопското с. Петково, Ахж-челебийска каза. Училъ се е въ с. Горно-Райково въ сжщата каза. Въ младитѣ си години е билъ учитель въ родното си село, а слѣдъ освобождението — пакъ учитель (една година) въ с. Лѣсково (Конушка околия). Слѣдъ това К. е служилъ като телеграфистъ, послѣ въ статистическото бюро и въ министерството на общитѣ сгради до 1885. Отъ 1880 до 1885 е работилъ въ всичкитѣ народни събрания (командированъ). Отъ началото на 1885 и до сега служи въ народното събрание, като отъ 1894 му е повѣрена длъжностьта началникъ на стенографическото бюро. **К**-витѣ книжовни трудове, издадени въ особени книжки сж слѣднитѣ: *Спомени за страшната пролѣть* (Пловдивъ, 1884); *Непокорнитѣ села въ Родопскитѣ планини* (София, кн. I 1886, кн. II 1887); *Петко воевода, бранитель на родопскитѣ българе* (Пловдивъ, 1888); *Маронската битка прѣзъ 1878* (Варна, 1889); *Материалъ за изучване родопското нарѣчие* (София, 1889); *Бабешкитѣ колиби въ Родопскитѣ планини* (София, 1894); *Пжтеводитель за монастиря Бѣла-черкова* (София, 1894); *Чепино въ Родопскитѣ планини* (София, 1898); *Пжтеводитель за Чепинскитѣ бани* (София, 1898); *Пжтеводитель за Велико-Търново* (Търново, 1893); *I-и словѣнски стенографически конгресъ въ Прага* (София, 1892); *Докладъ за състоянието на стеногр. дѣла въ България въ 1879-1892* (София, 1892). **К.** е още авторъ на *Ржководство за изучване Българската стенография* (София,

ч. I, 1887, ч. II, 1892). Нѣкои отъ горѣпоказанитѣ К.-ви трудове сж обнародвани пó-напрѣдъ въ министерския *Сборникъ* за народни умотворения. Освѣнь това **К.** е билъ дописникъ отъ Народното Събрание на вѣст. *Зорница* и *Марица*.

Константинъ. Български епископъ, който живѣлъ въ началото на X-и вѣкъ, забѣлѣжителенъ по това, че по царь Симеонова заповѣдь прѣвелъ въ 909 отъ гръцки на български четиретѣ слова на св. Атанасия, александрийски архиепископъ, насочени среща ариянската ересь.

Константинополски вселенски събори, отъ *Константинополь,* старо име на Цариградъ. Виж. *Никейский вселенски съборъ.*

Константинъ Велики *(Кай Флавий Валерий).* Римски императоръ, който прѣнеслъ сѣдалището на империята въ Цариградъ, помогнжлъ за установението на християнството въ римския свѣтъ, па и самъ се покръстилъ. **К.** билъ роденъ въ 272 или 274 въ Нишъ, въ Мизия. Той билъ нáй-голѣмий синъ на Констанция Хлора, и пръвъ пжть се отличилъ съ военнитѣ си способности въ врѣмето на Диоклетиана, въ прочутия египетски походъ на тоя монархъ (296); пóсетнѣ той служилъ подъ Галериевото началство въ персидската война. Въ 306, слѣдъ бащината му смърть, народътъ и легионитѣ го провъзгласили императоръ. **К.** воювалъ среща франкитѣ, разбилъ ги, заробилъ главатаретѣ имъ Аскариха и Рагайзеса, и направилъ крѣпость на Рейнъ за отбраната на Галия. Въ това врѣме римската империя имала не пó-малко отъ шесть императора, — Галерий, Лициний и Максиминъ въ Истокъ, и Максимианъ, синъ му Максенций, и **К.** въ Западъ. Въ 312 **К.** побѣдилъ Максенция и завладѣлъ Римъ; тамъ назначилъ Лициния за цесарь и съправитель. Споредъ едно прѣдание, въ врѣме на борбата си съ Максенция **К.** видѣлъ на небото единъ свѣтлъ кръстъ съ надписъ *In hoc signo vinces* (ще побѣдишъ съ тоя знакъ), и това го утвърдило въ политиката му да покровителствува християнството. Послѣ воювалъ съ франкитѣ и съ Максимина. Лициний, като завидѣлъ на **К.**, дигнжлъ оржжие среща него, нъ въ едно сражение при Одринъ (324) билъ разбитъ и бѣгалъ въ Азия; тамъ изново разбитъ, прѣдалъ се и билъ умъртвенъ въ Солунъ въ 326. Галерий и Максиминъ умрѣли още пó-напрѣдъ, и **К.** съединилъ подъ властьта си цѣлата Римска империя. Въ Византия, която нареклъ по името си *Константинополь,* **К.** прѣнеслъ резиденцията си въ 330 и тогава направилъ християнството държавно вѣроисповѣдане; самъ **К.** приелъ християнството всенародно прѣди смъртьта си и умр. на 22 май въ 337 въ Никомидия, дѣто се разболѣлъ въ единъ походъ среща персянетѣ. Въ V-и вѣкъ Църквата причислила императора **К.** въ лика на светцитѣ, и го нарекла равноапостоленъ за апостолската му ревность въ распространението на християнската вѣра; паметьта му се празднува на 21 май, заедно съ паметьта на майка му Елена.

Константинъ II *(Клавдий-Флавий-Юлий).* Вторий Константиновъ синъ, род. въ 316, въ дѣлението на империята добилъ Западнитѣ области (337), нападнжлъ въ Италия брата си Констанса, билъ побѣденъ и убитъ (340).

Константинъ III *(Флавий-Хераклий)*, род. въ 612, императоръ слѣдъ Хераклиевата смърть, съ брата си Хераклиона, билъ отровенъ слѣдъ три мѣсеца, въ 641.

Константинъ IV *(Флавий)*, нареченъ *Погонатъ* или *Брадатъ*, на́й-голѣмий синъ на Константа II, царувалъ отъ 668 до 685, отмъстилъ бащината си смърть; въ неговото царуване арабетѣ, подъ начал. на Акба, опустошили Африка, послѣ обсадили Цариградъ, отъ 672 до 679, нъ безъ сполука, защото халафъ Моавиа билъ принуденъ да влѣзе въ прѣговори; нъ той оставилъ българетѣ да се установѭтъ на югъ отъ Дунавъ. Шестий цариградски съборъ, въ 680, осждилъ монотелититѣ. Той раздѣлилъ империята на 29 области.

Константинъ V Копронимъ (Мръсенъ), защото омръсилъ купеля въ врѣме на кръщението си, синъ на Лъва III, императоръ отъ 741 до 775, билъ буенъ иконоборецъ, изгубилъ Равенския екзархатъ, който му отнели ломбардцитѣ (751), прѣзъ цѣлото си царуване воювалъ съ арабетѣ и българетѣ. Съединилъ гръцкитѣ области въ Италия подъ управлението на Сицилийския патриций; билъ твърдѣ дѣятеленъ, нъ се прѣдавалъ на разврат.

Константинъ VI *(Флавий)*. Синъ на Лъва IV и на Ирина, императоръ отъ 780 до 797, управлявала го майка му, истръгнѭлъ ѝ властьта отъ 790 до 792, примирилъ се съ неѭ, билъ разбитъ отъ българетѣ, послѣ сваленъ отъ прѣстола отъ майка си, която заповѣдала да му изваднѭтъ очитѣ; той умрѣлъ вѣроятно скоро подирь това, и билъ послѣдний императоръ отъ Исаврийската династия.

Константинъ VII Багренородни (роденъ съ багреница), синъ на Лъва VI, въцарилъ се въ 912, царувалъ, нъ никога не управлявалъ; вуйка му Александръ, майка му Зое, послѣ Романъ Лекапинъ, искусенъ генералъ, на́й-сетнѣ жена му Елена упражнявали властьта въ разни качества. Рисуватель, ваятель, архитектъ, живописецъ, той се занимавалъ само съ наукитѣ и искусствата. Оставилъ е нѣколко съчинения.

Константинъ VIII. Синъ на Романа Лекапина, царувалъ заедно съ баща си отъ 928, дѣлилъ прѣстола, слѣдъ бащиното си падане, въ 945, съ брата си Стефана и Константина VII, който ги заточилъ въ 945; билъ убитъ въ 946, като поискалъ да си придобие свободата.

Константинъ IX. Синъ на Романа II, императоръ отъ 976 до 1028, оставилъ да царува брата си и другаря си Василая II; билъ послѣдний императоръ отъ македонската династия.

Константинъ X Мономахъ *(който се бие самъ)*, билъ въздигнѭтъ на прѣстола въ 1042 отъ императрица Зое, за която се оженилъ, когато била на 62-годишна възрасть. Той въстържествувалъ надъ Маницея, Торниция и др. побунени; присъединилъ Иберия и Армения на империята, отблъснѭлъ руситѣ отъ Цариградъ, нъ оставилъ печенѣгитѣ да опустошѭтъ дунавскитѣ области, и нормандцитѣ да завоеваѭтъ южна Италия. Селджукскитѣ турци почнѭли да нападатъ азиятскитѣ области, и К., съ непомѣрнитѣ си разноски, намалилъ силитѣ на империята. Въ неговото царуване станѭло окончателното расцѣпление на Източната и Западната

пръкви, въ 1054. Той умрѣлъ около това врѣме.

Константинъ XI Дукасъ. Виж. *Дукасъ.*

Константинъ XII Дукасъ. Трети синъ на Константина XI, царувалъ 6 мѣсеца съ двамата си братя Михаила и Андроника (1067), подъ регентството на майка си Евдоксия; послѣ Романъ Диогенъ заграбилъ прѣстола до 1071; Константинъ XII билъ затворенъ въ единъ монастирь, въ 1078, отъ Никифора Ботониата. Крайтъ му е неизвѣстенъ.

Константинъ XIII, род. въ 1394, 3-и синъ на Мануила II Палеолога, наслѣдилъ брата си, Ивана VII, въ 1448; плащалъ дань на Мурада II, нъ новий султанъ, Мохамедъ II, обсадилъ Цариградъ съ доста голѣми сили; градътъ изоставенъ отъ християнския свѣтъ, падналъ въ ржцѣтѣ на обсадателетѣ (17-и май 1453), и императорътъ билъ намѣренъ убитъ отъ непозната ржка.

Констанций. Трети синъ на римския императоръ Константина Велики. Слѣдъ прѣговори въ Панония съ двамата си братя за раздѣлата на властьта слѣдъ бащината му смърть, той завладѣлъ цѣлата империя. Кръстенъ отъ арпански епископъ и жененъ за арпанка, той билъ измаменъ отъ жена си, евнуситѣ и арпанското духовенство, че арпанската вѣра е православната, та се съгласилъ дори и да гони истинно-православното духовенство. Затова, той прѣдписалъ на всички православни да се съобразяватъ въ единомислие съ арпанетѣ. Епископитѣ, които се въспротивили на това прѣдписание, били низвержени и заточени. Паството, което защищавало такъви епископи, се наказвало безпощадно. Въ онова врѣме пострадали поборницитѣ на православието Атанасий Александрийски, Иларий Пиктавийски и много други отци и церковни писателе; между това арпане захванали най-високитѣ мѣста въ церковната иерархия и въ държавата, завладѣли всичкитѣ пръкви и распореждали се съ имота на всички испратени за православието въ заточение. Въ такъво бѣдствено състояние се намирала Пръквата прѣзъ цѣлото К.-во царуване, до смъртьта му. Той умрѣлъ отъ огненица при планина Тавръ, въ Азия, на 44-годишна възрасть, въ 24-та година отъ царуването си. Кога умиралъ, казва Григорий Низианзенъ, К. се раскаялъ за дѣто се съгласилъ съ арпанетѣ, та гонилъ православнитѣ *(Orat. XXI de Laud. Athanas).*

Констанций Хлоръ. Римски императоръ отъ 305 до 306, баща на Константина Велики. К. Х., синъ на знатенъ римлянинъ отъ горна Мизия, билъ първенъ римски пълководецъ, който воювалъ щастливо съ галитѣ, батавитѣ, алеманетѣ и британцитѣ. Въцарилъ се заедно съ Галерия, и добилъ западнитѣ области. Разболѣлъ се и умр. въ единъ походъ среща каледонцитѣ. К. Х. запрѣтилъ да се гонятъ християнетѣ, нъ на ония християне, копто занимавали правителствени длъжности, заповѣдалъ да си дадятъ оставката или да се върнятъ въ езичеството.

Констанцски съборъ. Римокатолически съборъ, свиканъ отъ герман. императоръ Сигизмунда и отъ папа Иоана XXIII въ Констанцъ (1414—1417); ималъ за цѣль: 1) Унищожението на раскола отъ сѫщеврѣменното сѫще-

ствуване на 3 папи. 2) Прѣобразуването на прѣквата. 3) Осждането на Хуса. На събора присѫтствували императорътъ, папа Иоанъ XXIII, 26 князове, 140 графове, 26 кардинали, 7 патриарси, 91 епископи, 96 прелати и доктори на богословието, и до 4,000 свещеници. Тримата съперници-папи, Иоанъ XXIII, Григорий XII и Бенедиктъ XIII били отстранени, и Мартинъ V избранъ за папа. Хусъ и приятельтъ му, Иеронимъ Пражски, били осждени и изгорѣни. За прѣобразованието на прѣквата се свикалъ по́-сетнѣ Базелский съборъ.

Констанцско езеро, намира се на сѣверния склонъ на Швейцарскитѣ Алпи, и се образува отъ р. Рейнъ, която тече прѣзъ него. То се намира на прѣдѣла на петь държави: Баденъ, Виртембергъ, Бавария, Австрия и Швейцария. На́й-голѣмата му дължина е около 70 килом. и на́й-голѣмата му широчина — около 15 килом. и дълбочина — 290 метра.

Констанцъ или *Костницъ*. Укрѣпенъ градъ въ Велико Дукство Баденъ, на южното крайбрѣжие на Констанцско езеро; 14,593 жит. Съборна прѣква, хубавъ паметникъ на старинната архитектура. Въ тоя градъ билъ свиканъ въ 1414 прочутъ съборъ. Виж. *Констанцски съборъ*.

Констатирамъ, *фр.* Отбѣлѣжвамъ истинностьта на опова, което е; казвамъ за едно извършено дѣйствие, че е извършено: *ревизоритѣ констатираль въ това учреждение едно злоупотрѣбение на 600 лева; — ние просто констатираме фактитѣ.*

Констипация, *лат.* За́пекъ. — **Констипиранъ.** Запеченъ.

Конституирамъ, *лат.* Учреждавамъ, образувамъ, съставямъ: *бюрото се конституира.*

Конституционаленъ, *лат.* Основанъ на свойствата на тѣлото, или който зависи отъ тѣхъ: *конституционална болестъ.*

Конституционализмъ, *лат.* 1) Правление, основано на конституционни начала. 2) Привърженость на конституционно правление: *азъ не вѣрвамъ на неговия конституционализмъ.* 3) Мнѣние на ония, които мислѭтъ, че върховната власть въ една държава трѣбва да е ограничена отъ една конституция. — **Конституционалистъ.** Привърженникъ на конституционно правление: *нашитѣ конституционалисти.* — **Конституционенъ.** 1) Основанъ на конституцията на държавата, съгласенъ съ конституцията: *конституционни начала.* 2) Подчиненъ на конституция, на който властьта е ограничена съ конституция: *конституционенъ господарь; конституционна монархия.* — **Конституция** (отъ лат. *конституере*, постановявамъ, учреждавамъ). Уставъ. Въ обширенъ смисълъ, тая дума значи събрание на основнитѣ закони, които опрѣдѣлятъ длъжноститѣ и правата на гражданетѣ и на правителството въ една държава. Въ по́-тѣсенъ смисълъ, конституция е държавенъ актъ, по който *законодателната власть* се упражнява отъ избранници на народа или Народно Събрание и министритѣ, които упражнявать *изпълнителната власть*, сѫ отговорни, не само прѣдъ държавния глава, а и прѣдъ Народното Събрание; на двѣтѣ споменѫти власти върховенъ началникъ е единъ държавенъ глава, — князъ, царь или прѣдсѣдатель (ако държавата

е република). — България е имала двѣ конституции, търновската отъ 17-и апр. 1878, измѣнена на 15-и май 1893; тя се измѣни за да се улесни задомяването на Н. Ц. В. князъ Фердинанда.

Конструкция, *лат.* 1) Направа, устройство, расположение на частитѣ въ единъ прѣдмѣтъ. 2) Расположение на думитѣ въ една рѣчь, свойствено на езика.

Консулато. Консулство, кѫщата, дѣто е канцеларията на консулъ. — **Консулски.** Който се отнася до консулство, до консулъ. — **Консулство.** 1) Чинъ, служба на консулъ. 2) Канцелария на консулъ. 3) Консулското управление на Франция отъ 1799 до 1804.

Consuetido est altera natura, *лат.* Навикътъ е втора природа.

Консултация или **консулто,** *лат.* Сѫщото, каквото е консилиумъ. — **Консултантъ.** Лѣкарь, който зима участие въ консултация.

Консулъ, *лат.* 1) Титла на държавния глава въ римската република отъ 225 г. отъ основанието на Римъ. Първитѣ римски консули имали царска власть, съ това ограничение, че тя се повѣрявала на двѣ лица, на които службата не траяла пó-вече отъ година. Всички, съ исключение на народнитѣ трибуни, били подчинени на консулитѣ. Слѣдъ врѣме, консулската власть се намалила. 2) Име на тримата върховни началници на Французската република отъ 1799 до 1804 *(Бонапартъ, Сиейс* и *Рожеръ-Дюка).* 3) Сега консулъ наричатъ лице, назначено отъ едно правителство въ нѣкой градъ на чужда държава да се грижи за търговскитѣ интереси на сънародницитѣ си. Въ нѣкои страни въ Истокъ, консулътъ испълнява, спрѣмо сънародницитѣ си, въ тия страни и службата на началникъ на гражданското състояние и на сѫдия. За това виж. *Капитулации.*

Конти. Пó-младий клонъ отъ княжеското семейство Конде, отъ който *Франсоа Луи де Бурбонъ-Конти* (1664—1709) е билъ избранъ полски краль въ 1696.

Контингентъ (лат. *контингере,* пристигамъ). Сборътъ отъ войската, военнитѣ потрѣби и паритѣ, които една страна е длъжна да доставя за водене война противъ единъ неприятель; тоя сборъ е опрѣдѣленъ, когато нѣколко държави сѫ въ съюзъ помежду си да воюватъ, или когато една страна е васална на нѣкоя държава.

Континентална система, отъ *континентъ.* Системата на Наполеона I, приета отъ всички държави, за унищожение търговията на Англия. Тая система състояла въ това, че Наполеонъ затворилъ всички европейски пристанища за английската търговия. Крайтъ не оправдалъ Наполеоновитѣ надежди: търговията на Англия не пострадала толкова колкото търговията на останѫлитѣ европейски държави.

Континентъ, *лат.* Материкъ, суша, голѣмо пространство суха земя. Съ думата континентъ се разбира цѣла Европа отдѣлно отъ Англия (Британскитѣ острови).

Конто-коренте, *итал.* Въ *търг.* текуща смѣтка.

Конторъ, контора, *фр.* Търговско заведение, търговско писалище.

Контра, *лат.* Противъ, единъ среща другъ: *вървѫтъ контра.*

Контрабанда, *итал.* Внасяне стока въ една мѣстность тайно за да не се обложи съ установения

налогъ. — **Контрабандистъ.** Лице, което върши контрабанда.

Контрактувамъ или **контратувамъ,** *лат.* Сключвамъ контрактъ. — **Контрактъ.** Писменъ договоръ.

Контра марка, *фр.* Билетъ, който се дава за обратно влизане въ балъ, театръ и д. п. или за зимане назадъ дадена на поправяне или на съхранение вещь.

Контра-прѣвратъ. Движение противъ прѣвратъ; прѣвратъ който клони да унищожи слѣдствията на единъ прѣдишенъ прѣвратъ. Въ България съ думата контра-прѣвратъ до сега е извѣстенъ прѣвратътъ, който възвърнѫ князъ Александра слѣдъ 9-и августъ. Вик. *Августъ 9-и: Батемберъ; Стамболовъ.*

Contraria contrariis curantur, *лат.* Противни нѣща се лѣкуватъ съ противни.

Контрастъ, *лат.* Противоположность, рѣзка разлика, неприлика между двѣ нѣща въ всѣко отношение.

Контра-усигоряване. Прѣусигоряване, прѣзастрахование, прѣобезпечение: обезпечение съ право наслѣдницитѣ на обезпечения да встѫпѭтъ въ неговитѣ права слѣдъ смъртьта му.

Контра-шайка. Нѣколко души отъ резервата, които дѣйствуватъ заедно противъ една шайка, чета разбойници.

Контрибуция, *лат.* Воененъ налогъ на побѣдена страна: *Сърбия не заплати контрибуция на България.*

Контролирамъ, *фр.* Провѣрявамъ, надзправамъ. — **Контролъ.** Провѣрка, надзоръ, власть. — **Контролйоръ.** Провѣритель на дѣйствията на други, или на употрѣбението на повѣрени тѣмъ пари.

Контрсигновка, *фр.* Приподписване.

Контръ-адмиралъ, *фр.* Чинъ въ флотата, по-доленъ отъ вице-адмиралъ, равенъ на генералъ-майорския чинъ въ армията.

Контръ-анкета, *фр.* Повторна анкета, на която цѣльта е да опровергае добититѣ слѣдствия отъ първа анкета.

Контръ-апроши, *фр.* Работи като окопи, укрѣпления и др., които обсаденитѣ строѭтъ противъ настѫпателнитѣ работи на обсадателетѣ.

Контръ-басъ, *фр.* Най-голѣмий инструментъ отъ вида на цигулкитѣ.

Контръ-батарея, *фр.* Топовна батарея, която се противопоставя на неприятелска батарея.

Контръ-гардъ, *фр.* Укрѣпена постройка около бастионъ.

Контръ-маршъ, *фр.* Маршъ въ противна посока; прави се отъ часть отъ войска съ цѣль да се въведе въ заблуждение неприятельтъ.

Контръ-проба, *фр.-лат.* Вторична проба на благороденъ металъ.

Контръ-революция, *лат.* Сѫщото, каквото е контра-прѣвратъ.

Контузия, *фр.* Отокъ отъ натъртване; оттука *контузенъ.*

Контура, *фр.* Граничителната линия на едно тѣло, изобразена на хартия или платно безъ сѣнки.

Контъ *(Огюстъ).* Французски философъ, основатель на позитивната философия, род. въ Монпелие въ 1795, умр. въ Парижъ въ 1857. Испърво билъ привърженикъ на сенъ-симонизма; и въ 1820 Сенъ-Симонъ му възложилъ да приготви едно изложение на *Позитивната Политика* на сенъ-симонското

общество. Съчинението не задоволило Сенъ-Симона, особено защото въ него липсвала «религиозната и сантименталната страни» на системата му. Въ 1825, слѣдъ Сенъ-Симоновата смърть, **К.** се отцѣпилъ отъ сенъ-симониститѣ, и въ 1832 билъ назначенъ професоръ на математиката въ *Ecole Polytechnique*, отъ който постъ той билъ принуденъ да си даде оставката въ 1852, по причина на разногласие съ събратята си.

К.-витѣ главни съчинения сж *Cours de Philosophie positive* (6 тома, Парижъ 1830 — 42); *Discours sur l'ensemble du positivisme* (1848); *Système de politique positive* (4 тома, 1851-54); *Catechisme positive, ou Exposition de la religion universelle* (1 томъ, Парижъ, 1852). **К.**-вото срѣдоточно учение е това: Човѣчеството (както човѣкътъ) необходимо минува прѣзъ три умствени стадии — 1) **Богословската**, въ която едно свърхестествено происхождение се търси за всички явления, и *Deux ex machinâ* е единственото обяснение на събитията; 2) **Метафизическата**, въ която *чувственото* свърхестествено се оставя на страна като неимовѣрно, и полага се усилие да се докаже сжществуването на отвлѣчени сили присжщи въ разнитѣ вещества и способни да произвождатъ явленията; 3) **Позитивната** (положителната), въ която умътъ утвърдява неоснователностьта и на богословското и на метафизическото изслѣдване, напуща като празно всѣко дирене *причинитѣ* и *сжщноститѣ* на нѣщата, и се ограничава да наблюдава и распрѣдѣля явленията, и да открива неизмѣняемитѣ отношения въ послѣдователностьта и подобието, които нѣщата иматъ помежду си; съ една дума, да открива *законитѣ* на явленията. Тая послѣдната е стадията, въ която, споредъ К., е влѣзла Европа. Богословието и метафизиката сж, по К-вото понятие, двѣтѣ нѣща, които произвождатъ всичката анархия въ нововрѣменния животъ. За да ни избави отъ тѣхното врѣдително влияние, К. употрѣбява началата на позитивизма за да устрои едно ново обществено учение, което да обгръща всичкитѣ нужди на човѣка като умствено и чувствено сжщество. К. така мѣри да стане не само основатель на нова философия, а и на нова вѣра, и дори е зелъ и титлата *Fondateur de la Religion de l'Humanité*. К.-витѣ възгледи сж възбудили голѣмо внимание между мислителетѣ въ Франция, Англия и Германия, и сж придобили мнозина горещи привърженици.

Контъ-теса, *лат.* Титла за благородство; по значение сжщото, каквото е графъ-иня. — **Контство**. Сжщото, каквото е графство.

Конусъ, *лат.* Геометрическо тѣло, което има видъ на захарна глава *(келле-шикеръ)*, сир., такъво, на което основанието е околчесто и се свръшва съ връхъ.

Конушка околия. Околия въ пловдивския окржгъ съ центръ Станимака (виж. *Станимака)*.

Конфедерация, *лат.* 1) Съюзъ между нѣколко държави. 2) Съединение на нѣколко държави, вжтрѣшно независими една отъ друга, въ едно цѣло; такъва е била Германската конфедерация (виж. Германия, *история);* такъви сж сегашна Швейцария, Съединенитѣ Държави въ Америка и др.

Конференция, *лат.* 1) Събрание на посланницитѣ на държавитѣ, понѣкога и на особени тѣхни

прѣдставители, което обсѫжда въпроси, що интересуватъ тия държави. 2) Изобщо събрание на частни лица да обсѫждатъ въпроси, които ги интересуватъ.

Конфета, *итал.* Тѣстено сладко.

Конфигурация, *лат.* Обликъ, вънкашна форма.

Конфиденциаленъ, *лат.* На довѣрие, таенъ: *конфиденциално съобщение;* оттука конфиденциално, тайно, секретно: *съобщено му е конфиденциално.*

Конфискувамъ (фр. отъ лат. дума *fiscus*, съкровище). Зимамъ имотъ въ полза на държавното съкровище, особенно за политическо прѣстѫпление. — **Конфискация.** Зимане чуждъ имотъ въ полза на държавното съкровище.

Конфитура, *фр.* Сѫщото, каквото е конфета.

Конфликтъ, *лат.* 1) Прѣрѣкание; прѣпирня между двѣ власти, двѣ сѫдилища, отъ които всѣко притезава, че е нему подсѫдно едно дадено дѣло. 2) Борба, стълкновение.

Конфузѭ, *лат.* Смущавамъ съ думитѣ си, сир. правѭ нѣкого безсиленъ, та не може да отговори, посрамявамъ: *сконфузилъ клеветницитѣ си.* — **Сконфузявамъ се,** смѫщавамъ се; посрамявамъ се.

Конфуцианизмъ. Конфуциевото учение, което е основата на обществения животъ и политическата система въ Китай. Това учение сѫ исповѣдали въ минѫлитѣ вѣкове на́й-великитѣ люде на Китай, и то е и сега вѣроисповѣдането на образованитѣ китайци. Ала то е по́-малко едно вѣроисповѣдание, отколкото една философия, и токо-речи не се занимава съ духовни работи. Затова и Конфуциевитѣ ученици при живота му сѫ били не лесно въспримчиви и въстържени млади, а лица на срѣдна пора — трезвени, сериозни и достопочтенни човѣци, между които съ стотини мандарини. Въпроситѣ, на които Конфуций отговаря сѫ: «Какъ да испълнявамъ длъжностьта си къмъ ближния си? Какъ могѫ на́й-добрѣ да испълнявамъ длъжностьта на добродѣтеленъ гражданинъ»? Токо-речи веднага слѣдъ смъртьта на Конфуция, неговото учение станѫло религията на държавата.

Конфуций, правото *Конгъ-фу-тзе.* Знаменитъ китайски философъ, род. въ 557 прѣди Р. Х. близу до Кантонъ, умр. въ 479 прѣди Р. Х. Въ малко врѣме К. достигнѫлъ да стане министръ въ отечеството си, нъ скоро се отказалъ отъ чиновничеството и политиката. Отдавна вече той мислилъ за нравствено-религиозното обновление на народа си, и захванѫлъ да проповѣдва всѫдѣ добродѣтельта и справедливостьта, и скоро намѣрилъ много послѣдователе. Виж. *Конфуцианизмъ.*

Конхилиология, *гр.* Наука за чорупкитѣ *(на животни и органически вещества).* — **Конхилиологъ.** Оня, който се занимава съ конхилиологията.

Конхоида, *гр.* Въ *геом.* единъ видъ крива линия, наречена така за това, че по вида си прилича на чорупка; тая линия е била намѣрена отъ гръцк. геометръ Никомеда (въ II-и вѣкъ прѣди Р. Х.).

Концентрирамъ, *лат.* Съсрѣдоточавамъ; сгѫстявамъ. — **Концентрически.** Който има съ други единъ общъ центръ. — **Концентрическо расположение на войски.** Построение на войски въ бой така, каквото да стоѭтъ на колони съ малки междини помежду имъ.

Концепция, *лат.* Способность

за схващане, разбиране; схванжтото, разбраното отъ ума — понятие, идея: *всеобщната философска концепция; изслѣдванията му го довели до концепцията на неразрушима материя.*

Концертъ, *итал.* 1) Пѣяне или свирене, или и пѣяне и свирене, отъ нѣколко лица заедно. 2) Свирене или пѣяне прѣдъ публика. 3) Съгласие, единомислие: *искатъ въ концертъ падането на настоящото министерство.* — **Концертна зала.** Стая, въ която се дава концертъ. — **Концертантъ-тка,** лице, което дава концертъ. — **Концертино.** 1) Малъкъ концертъ. 2) Единъ видъ музикаленъ инструментъ. 3) Усъвършенствувана хармония.

Концеспонеръ, *лат.* Лице, което е добило концесия. — **Концесия.** Право дадено отъ държавата за строене или разработване общественъ градежъ или имотъ (желѣзнопжтна линия, рудникъ и др. т.).

Конюшна, *рус.* Оборъ, ахжръ.

Коня. Градъ въ азиятска Турция (Мала-Азия), центръ на едноименен вил., 500 килом. на югоист. отъ Смирна; 40,000 жит. Многобройни джамии и гробищата, както въ всичкитѣ турски градове, всрѣдъ града. Градътъ е заобиколенъ съ стѣни 3-4 килом. околовръстъ. К. е главно стоварище за произведенията на пóвжтрѣшнитѣ мѣста; отъ тамъ се изнасятъ за Смирна килими, кожи, памукъ и вълна.

Градъ К., старий *Икониумъ*, е билъ прочутъ въ старо врѣме като главенъ градъ на Ликаония. Отъ 1087 до 1299 той е билъ столица на едно селджукско султанство. К. се присъединила на турското царство отъ Баязида I. На 8-и декем. 1832, при К. Ибрахимъ паша (виж. *това име)* разбилъ напълно турската войска.

Конякъ, *фр.* Спиртно питие, което се прави отъ грозде. Нáй-напрѣдъ се правило въ французския градъ Конякъ, та отъ тамъ добило името си.

Координати, *лат.* Въ анал. *геом.*, ония величини, които служжтъ да се опрѣдѣли положението на една точка.

Коосъ. Островче въ Архипелага, до брѣга на Мала-Азия; сегашното му име *Станкиу (Новий Завѣтъ).*

Копайски балсамъ, *исп.* Жлътникавъ балсамъ, който нагорчава и люти.

Копалъ, *мексик.* Смола, която извличатъ изъ нѣкои тропически дръвеса; употрѣбява се особено за лакове.

Копе *(Франсоа).* Французски поетъ и драматургъ, род. въ Парижъ въ 1842. Синъ на скроменъ чиновникъ въ военното министерство, па и слабъ и болнавъ, той неможалъ да довърши наукитѣ си въ лицея *Saint-Louis.* Приетъ на служба въ военното министерство, той употрѣбявалъ свободнитѣ си часове да пише стихотворения и драми. Първата му драма въ стихове, която имала блескава сполука както прѣдъ ученитѣ, така и прѣдъ публиката, била драмата *Минувачътъ* (1869). Слѣдъ нея дошли много негови драми, една отъ нáй-забѣлѣжителнитѣ отъ които била драмата *За Короната,* на която сюжетътъ е зетъ ужъ изъ българския животъ (прѣведена на български въ проза отъ Д-ръ Г. Д. Янколова, Пловдивъ, 1895); друга негова драма, която е имала може-би нáй-голѣма сполука е *Северо Торели* (прѣведена на български отъ русски отъ Ст. Н. Ко-

ледарова, Търново, 1897). Една К-ва драма, въ едно дѣйствие, *Отче нашъ* е и тя прѣведена на езика ни отъ Ал. Константинова. К. е авторъ на *Poèmes modernes* и др. К. има много съчинения и въ проза, каквито сж *Една идилия прѝсъ обсадата*, *Бѣрзи прикаски*, нѣкои отъ които сж истински шедеври и др. К. и *Жоржъ Оне* сж токо речи единственитѣ французски писатели, чиито литературни произведения могжтъ да се даватъ на всички читателе безъ никаква опасность за нравственостьта.

Ф. К. е билъ библеотекаръ на сената, послѣ архиваръ на *Comédie-Française*. Награденъ съ ордена *Почетенъ Легионъ* въ 1876, той е билъ избранъ въ 1884 членъ на французската академия.

Копенхагенъ. Столица на Дания, силно укрѣпенъ градъ на Зундски протокъ (Балтийско море), съ обширно пристанище, което побира до 800 голѣми кораба; 350,000 жит. Срѣдоточие на данската индустрия: фабрики за фарфоръ, сукна, копринени платове, тантели, хартия, музикални и хирургически инструменти и др. Търговията е доста голѣма, употрѣбява 300 кораба, съ вмѣст. 33,000 тона. Между забѣлѣжителнитѣ сгради се отличаватъ дворецътъ Шарлотенбергъ (съграденъ въ 1672), дѣто засѣдава академията на искусствата; арсеналътъ, дѣто е кралевската библиотека (по̀вече отъ 200,000 тома съ Ниебухровитѣ арабски ржкописи); университетътъ, съ хубави сбирки; забѣлѣжителна обсерватория; богатъ народенъ музей; картинна галерия; кралевската библиотека; университетската библиотека (80,000 тома съ Тихо Брахевия глобусъ) и др. Въ К. има още много паметници, висше военно училище, военно-морско училище, ветеринарно училище и др. т. — К., основанъ, казватъ, въ 1168 отъ единъ епископъ билъ въ началото едно рибарско село; той станжлъ столица на данскитѣ крале въ XIV-и вѣкъ. Разрушенъ отъ пожаръ въ 1728, 1794, 1795, бомбардиранъ отъ английската флота въ 1807, тоя градъ билъ съграденъ изново по̀-гиздаво и по планъ.

Коперникъ *(Николай)*. Великъ полски астрономъ, основателътъ на на̀й-новата астрономия. К., род. въ Торнъ въ 1473, умр. въ 1543, сир. на 70-годишна възрасть. Той изучвалъ медицината, математиката и астрономията въ краковския университетъ и въ Болония, прѣдавалъ математиката въ Римъ, послѣ добилъ мѣстото на каноникъ въ Фрауенбургъ. Тамъ той изучвалъ астрономическитѣ системи на египтянетѣ, на Аристарха Самосски, на Питагора и на др. и въ безсмъртното си съчинение *De orbium coelestium revolutionibus* (За въртенията на небеснитѣ тѣла) изложилъ своята система на свѣта, по която земята съ другитѣ планети се върти около слънцето. Въ Коперниково врѣме приетата теория по тоя прѣдмѣтъ била Птоломеевата, която се считала за съгласна съ Св. Писание, та Католическата църква не оставяла да се оборва. За това можеби К., за да се огради отъ гонението на духовенството, въ съчинението си, въ което доказва съ силни доводи вѣроятностьта на своята теория, споменува, че се ползува отъ мнѣнията на старитѣ гръцки философи, па и посвещава на папа Павла III това съчинение, което състои отъ 6 книги. К-вото учение е истинското учение за системата на свѣта, и не-

говата истинность се доказала отпослѣ съ откритията на Кеплера, Галилея и Нютона. К. умрѣлъ сѫщоврѣменно съ появяването на книгата му, та ако тя и да била осѫдена отъ папата като противна на Св. Писание, той не прѣтърпѣлъ никакво гонение. Още показватъ въ Фрауенбургъ кулата, дѣто К. е правилъ наблюденията си, и остаткитѣ отъ една хидравлическа машина, която билъ накаралъ да направѭтъ. Единъ хубавъ паметникъ му е съграденъ въ краковската църква св. Ана; Варшава му е въздигнѫла, въ 1829, една статуя. Пространни свѣдѣния за К. се намиратъ у Czynski: *Kopernik et ses travaux* (Paris, 1847); Prowe: *Nik. Kopernicus* (Thorn, 1855); Polkovski: *Zi-wot Kopernika* (Warsaw, 1873). Всичкитѣ К.-ви съчинения сѫ издадени отъ Барановски.

Коперникова система. Виж. *Коперникъ.*

Копие, *лат.* 1) Прѣписъ. 2) Снимка *(отъ хѫдожественъ прѣдмѣтъ, като картина и др.)* или точно въспроизведение на такъвъ прѣдмѣтъ. 3) Подражание. — **Копирамъ.** Прѣписвамъ; снимамъ копие; въспроизвождамъ точно *(рѫкописъ или хѫдожественъ прѣдмѣтъ);* подражавамъ. — **Копирна книга.** Търговска книга, въ която се сниматъ копия отъ писмата и др., които се испращатъ. — **Копистъ.** Прѣписвачъ; снимачъ *(на картини* и др.); подражатель: *вие, кописти на кописти.*

Копитаръ *(Бартоломей).* Знаменитъ словенски историко-филологъ, писалъ по нѣмски и по латински, поддържалъ, че церковнословѣнский езикъ е старо-словенски (1780—1844).

Копривщица. Градецъ въ пирдопска окол., софийски окр. [до прѣди нѣколко години въ пловдивския], расположенъ въ една живописна долина на Срѣдна-гора по двата брѣга на р. Тополка (Тополница) съ притоцитѣ ѝ, и заобиколенъ съ високи връхове, на сѣв. Стара-планина, на юго-зап. Буная, на юго-ист. Богданъ, 24 килом. на ист. отъ Пирдопъ, 71 килом. на сѣв.-ист. отъ Пловдивъ, 104 килом. на ист. отъ София, 25 килом. на сѣв. отъ Панагюрище и около 40 на зап. отъ Карлово; 4,342 жит.

К. е заселена кѫдѣ края на XIV-и или началото на XV-и вѣкъ отъ овчаре, които избрали това мѣсто на страна отъ главнитѣ пѫтища между разнитѣ градове, навѣрно за безопасность. Нѣкога въ турско врѣме тя се е радвала на голѣми привилегии, гарантирани съ особени султански фермани. Съ врѣме жителетѣ ѝ се впуснѫли въ търговия и тя достигнѫла до такъво благоденствено състояние, че нейнитѣ бегликчии и абаджии, пръснѫти по цѣла европейска и азиятска Турция, били прочути и могѫщи: прѣдъ копривщенскитѣ бегликчии треперали турскитѣ паши и бееве. Тоя богатъ градецъ на края на минѫлия вѣкъ билъ изгорѣнъ и опустошенъ отъ кѫржалии; тогавашнитѣ пó-първи жителе се прѣселили въ Одринъ, Пловдивъ, Казанлъкъ и др. Единъ отъ тѣхъ, *Чорбаджи Найденъ,* е основатель на първото българско училище въ Одринъ. *Чалѫковци* въ Пловдивъ сѫ били безподобни като защитници на българската рая и по залѣгането си за свѣстяването и въздигането на българщината; *Стоянчо Груйоглу* въ Казанлъкъ е билъ и той отъ тия прѣселенци. Пó-сетнѣ К. е поддържала съ достоинство първенството

си въ историята на нашето възраждане. Копривщенското образцово училище, отворено само една година слѣдъ габровското, (виж. *Неофитъ Рилски)* станжло разсадникъ на просвѣщението въ България; въ него се стичали младежи отъ всички краища на отечеството ни и то родило пловдивското толкова извѣстно по народополезната си дѣятелность българско училище. И не само въ борбата съ невѣжеството, а и въ оная неравна и продължителна борба за освобождението на България отъ 500-годишното турско иго, както и отъ не-по́-малко тежкото и по́-опасното за народностьта ни иго на Фенеръ, никой български градъ не е далъ толкова много народни труженици колкото К.; тя е родината на български списатели, революционере и народни дѣйци *Любена Каравелова, Ст. Чомакова, Н. Герова, И. Груева, Бенковски, Ватахътъ.* Прѣзъ Априлското възстание въ 1876 К., чрѣзъ ржката на единъ свой синъ, хвърли първата пушка за освобождението на отечеството ни (виж. *Априлско* възстание).

Заслужва да се забѣлѣжи, че **К.** има добри сгради, каквито рѣдко се срѣщатъ въ малкитѣ български градове. Копривщенци сж подражавали въ това отношение турскитѣ паши и бееве. Въ **К.** нѣма кжща да не е двоеетажна и съ кйошкъ. Архитектурата на домоветѣ и на улицитѣ на́й-ясно свидѣтелствува за едноврѣмешния блесъкъ и благоденствие на града; **К.** справедливо наричатъ едно паднжло величие. Отъ прѣдишната промишлена дѣятелность на градеца, който до сравнително неотдавна испращаше съ стотини кола изработена и сурова абаджиска стока въ Цариградъ, въ Мала Азия и въ Египетъ сега токо-речи нѣма и диря, ако не е въ духа на копривщенци, които съ нѣмотията си сами направихж прѣди нѣколко години едно планинско шосе на пжтя за Пловдивъ, 30 килом. дълго, което имъ лѣгнж по́вече отъ 100,000 лева, па си и въздигнжхж, съ държавната подръжка, която имъ дава законътъ, едно IV-класно училище като палатъ, наречено *Любенъ Каравеловъ.*

Въ новитѣ условия за сжществуване К., далечъ отъ кой-да-е главенъ пжть, е осждена отъ ориницата на загинване. — Едно поетическо описание на **К.** е Х. Пулековото, **Копривщица** *въ историческо отношение,* въ цариградското спис. *Български книжици,* (год. 1860; III-а часть); друго изучение на **К.** е **Копривщица** *отъ точка зрѣние историческа, социална и икономическа* отъ Ст. Пранчова (Пловдивъ, 1886). Виж. и стат. *Взаимното училище въ Копривщица прѣзъ 1837/8 и 1838/9* отъ И. Груева въ *Периодическо Списание* на Българ. Книж. Друж., год. X (1895), кн. 52-53; и още *Бѣлѣжки по развитието на учебното дѣло въ Копривщица отъ 1822 до 1865* отъ Л. Доросиева въ спис. *Училищенъ Прѣгледъ* (София, 1897, кн. за юлия и августа).

Копти. Име на египетскитѣ християне, на брой около 150,000, отъ които 10,000 въ Кайро. Едно врѣме се е вѣрвало, че тѣ сж чисти потомци на старитѣ египтяне, нъ сега изобщо се приима, че тѣ сж една смѣсь отъ народитѣ, които сж завладѣвали едно по друго Египетъ; тѣ сж ниски на растъ, съ черни очи и съ кждрава коса. По характеръ сж мрачни, мълчаливи,

притворни и алчни. Въ врѣме на арабското завоевание на Египетъ к. сѫ били два пѫти или три пѫти по́-вече. По́-голѣмата часть отъ тѣхъ сѫ християне монофизити отъ сектата на якобититѣ, и намиратъ се подъ вѣдомството на Александрийския патриархъ, който прѣбивава въ Каиро; само малка часть сѫ католици. Тѣ считатъ Св. Марко за свой кръститель и пръвъ патриархъ. Тѣ държѫтъ и кръщението и обрѣзанието, постѭтъ въ петъкъ, строго пазѭтъ всичкитѣ си вѣроисповѣдни наредби, и мразѭтъ християнетѣ отъ други исповѣдания дори по́-вече отколкото мразѭтъ мохамеданетѣ.

Коптский езикъ е излѣзлъ изъ употрѣбение; той е замѣстенъ отъ арабския. Употрѣбението му се е упазило само въ църквата. Коптската книжнина, ако и богата, състои само отъ жизнеописания на светии, проповѣди и богословски съчинения. Коптската азбука е била заета отъ гръцитѣ, съ прибавление на нѣколко букви. Различаватъ двѣ главни нарѣчия: Тивското въ Горни-Египетъ и Мемфисското въ Долни.

К. сѫ много искусни въ счетоводството, та испълняватъ въ цѣлата страна важни длъжности като счетоводители, чрѣзъ което сѫ и придобили голѣмо влияние.

Копѣйка, *рус.* Руска монета, която струва близо четире наши стотинки: *сто копѣйки правѭтъ една рубла.*

Корайшити или **корейшити.** Арабско семейство, отъ което е билъ Мохамедъ.

Коралъ, *гр.* Нѣкои видове полипи, отлѫчатъ изъ себе си на дъното на морето едно твърдо варовито вещество, което има видъ на дръвце, шубръка, полуклѫбо. Тия твърди полипови форми се наричатъ *корали* или мерджани. Корали има червени, розови и бѣли; и отъ тѣхъ правѭтъ разни дребни украшения, като маниста и др.

Коранъ или Свещена книга на мохамеданетѣ, съчинена отъ Мохамеда и посветена отъ пророка на самаго Бога. Тя е сбирка догми и поучения, които сѫ основата на мохамеданската цивилизация.

Корветъ, *Итал.* Тримащовъ воененъ параходъ, по́-голѣмъ отъ брика, по́-малъкъ отъ фрегатата; прилича на корабъ, съ тая само разница, че топоветѣ (до 24) стоѭтъ не подъ кувертата, а на неѭ.— **Корветенъ.** Който се отнася до корветътъ.

Корвинъ *(Матей).* Унгарски царь-завоеватель и прѣобразователь (царув. 1458 — 1490).

Корде *(Шарлотъ).* Французойска, мома, род. въ 1768, убила Мара на 1/13 юл. 1793 и била обезглавена съ гилотината слѣдъ 4 дни.

Кордебаталия, *фр.* Срѣдната часть отъ флота, когато е раздѣлена на три части.

Кордилери, *фр.* (соб. значи: *връвоносци).* Така се нарекли въ Франция монаситѣ отъ единъ орденъ, основанъ въ 1223, по причина че носили, намѣсто коланъ, връвь. Слѣдъ това, въ врѣме на първата французска революция кордолери нарекли членоветѣ на единъ политически клубъ, учреденъ отъ Дантона, Марата, Камилъ Демулена и др., който се учредилъ въ бивши кордилерски монастирь.

Кордилери. Виж. *Анди.*

Кордова. Испански градъ въ Андалузия, на дѣс. бр. на Гвадалквивиръ, 290 килом. на юго-зап. отъ Мадридъ, и 100 килом. на сѣв.-ист. отъ Севила; 48,888 жит,

Тоя градъ, славенъ въ врѣмето на мавритѣ, е съвсѣмъ испадналъ подъ испанското владичество. — К., основана отъ римлянетѣ въ 152 прѣди Р. Х., била въ цвѣтуще състояние въ врѣмето на императоритѣ. Тя била прѣзета въ 572 отъ готитѣ, а въ 711 отъ мавритѣ: слѣдъ 756 станжла столица на династията на омаядитѣ. Тогава имала 300,000 жит. и университетъ прочутъ въ Европа, 80 публични училища, библиотека съ 600,000 тома, 900 публични бани, 600 джамии и много великолѣпни дворци. Отъ IX-и до XII-и вѣкъ, тя била единъ отъ нáй-голѣмитѣ търговски центрове на свѣта. Въ 1326, К. била завоевана отъ Фердинанда III кастилски и присъединена на Кастилия; отъ тогава подкачило испадането ѝ. Въ новитѣ врѣмена, тя била прѣзета и обрана отъ французетѣ подъ началството на генералъ Дюпона (1808). К. е родина на ритора Сенека и на философа Сенека, на поета Лукана и на арабския философъ Авероеса. Тоя испански градъ е упазилъ една сѣнка отъ прѣдишното си величие. Той има надъ Гвадалквивиръ единъ камененъ мостъ съ 16 свода, правенъ отъ мавритѣ. Старитѣ маврски стѣни служатъ сега за ограда на лозя, маслини и нарове. Между главнитѣ сгради е една великолѣпна съборна църква, нѣкога джамия, грамадно здание отъ VIII-и вѣкъ.

Кордова. Градъ въ република Аржантина, на Рио-Примеро, притокъ на Парана; 49,600 жит. Съборна църква; университетъ.

Кордонъ, *фр.* 1) Воинска верига, редъ войници наредени на стража за пазене; оттука *кордоненъ.* 2) Верижка за часовникъ.

Кордофанъ. Страна въ източна Африка, съставя часть отъ Египетъ отъ 1820 насамъ, гл. гр. *Елъ-обейдъ.* Жителетѣ, около 400,000, сж отъ племето на нубийскитѣ негри. Произведенията сж общоафриканскитѣ. Поминъкъ земедѣлие и скотовъдство; донѣйдѣ и номадски животъ. Робството е било унищожено отъ Саидъ паша въ 1857.

Корегирамъ, *лат.* Поправямъ печатни погрѣшки.

Кореджио *(Алегри).* Славенъ италиянски живописецъ (1494—1534).

Коректенъ, *лат.* Исправенъ, сир. точенъ, безпогрѣшенъ. — **Корективъ.** Исправително, поправително, смекчително срѣдство. — **Коректиоръ.** Поправитель на печатни грѣшки. — **Коректность.** Исправность, сир. правилность и точность. — **Коректура.** Оправия; напечатанъ листъ, на който авторътъ или коректйорътъ посочва печатнитѣ грѣшки. — **Корекционаленъ.** Поправителенъ: *корекционално наказание,* наказание наложено за простжпка, леко наказание.

Кореспондентъ, *лат.* 1) Дописникъ (на *вѣстникъ).* 2) Лице, на което единъ търговецъ възлага работа въ мѣсто, дѣто той не е. 3) *Членъ-кореспондентъ* е членъ на учено дружество, съ което води прѣписка, като му съобщава извѣстия и др., които интересуватъ това дружество. — **Кореспонденция.** 1) Взаимнописание, взаимна прѣписка, писменни сношения. 2) Самитѣ писма: *четж Волтеровата кореспонденция.* 3) Дописка (на *вѣстникъ).* — **Кореспондирамъ.** Водж кореспонденция, въ прѣписка съмъ съ нѣкого, сир. размѣнявамъ съ него писма, вършж съ него работа.

Корея. Кралство въ сѣв.-источна Азия, образувано отъ единъ полуостровъ, съ прѣдѣли: на сѣв., единъ кжтъ отъ Сибиръ (Приморска область) и отъ Манджурия; на сѣв.-зап., Манджурия; на ист., Японско море и Корейски протокъ; на югъ и на зап. Жълто море. Простр. 218,192 чет. килом., включително стотина острова, които зависжтъ отъ **К.** и образуватъ Корейски архипелагъ, и отъ които нáй-важнитѣ сж: Келперъ, Клифордовъ купъ о-ви, сжръ Джонъ Холовъ купъ о-ви и о-въ Пелинглао. Около 10,000,000 жит. Стол. *Ханъ-янгъ* или *Ханъ-чкингъ*, който носи и името *Сеулъ*, е нáй-хубавий градъ, расположенъ въ една прѣлестна долина, съ население, което се прѣсмѣта на 220,000 жит. Корейски полуостровъ е сжществено планинска земя; едно планинско бърдо съ много расклонения, което се простира отъ сѣв. къмъ югъ, дѣли страната на двѣ корита. Полетата сж малко, нъ плодородни. Главнитѣ рѣки сж Я-лу (400 килом.), Туименъ (320 к.) и Ханъ (300 к.). Климатътъ е студенъ. **К.** произвожда оризъ, просо, зеленчуци, овощия; има неразработени рудници и, на сѣверъ, пространни гори. Скотовъдството (коне и говеда) цъвти. Корейцитѣ приличатъ на китайцитѣ, които сж ги просвѣтили; ученитѣ исповѣдватъ конфуцианизма; народътъ будайството. Корейцитѣ сж отъ китайското племе, и частний и обществений имъ животъ не различа отъ китайския. Земедѣлието, па и индустрията, сж доста напрѣднжли; тѣ искарватъ памучна хартия, копринени и памучни платове, фарфоръ и др. Вънкашната търговия става главно съ Китай и Япония. Кралтъ, васаленъ на Китай, е въ държавата си неограниченъ деспотъ; благородницитѣ упражняватъ твърдѣ тежка феодална власть надъ народа; всичкитѣ жителе сж длъжни да служжтъ военната служба, нъ сж лоши войници; военнитѣ кораби сж пó-добри отъ китайскитѣ.

К., до скоро васална държава на Китай, е била всѣкога ябълката за раздоръ между Китай и Япония; тая ябълка докара и неотдавнашната война между съперницитѣ. На 20-и юлий 1894 Япония обяви война на Китай, който заплашваше да погълне **К.** Бързото завоевание на **К.** и на една часть отъ Манджурия, унищожението на китайската флота, прѣзимането на портъ-артюрския и вей-хай-вейския арсенали, прѣзимането на Пекадорскитѣ о-ви принудихж Китай да припознае съ Симоноския договоръ (априлъ 1895) пълната независимость на **К.** и да отстжпи Формоза (3,000,000 жит.), Пекадоритѣ, Лиао-Тунския полуостровъ; ала Русия, Франция и Германия принудихж Япония да се безинтересира отъ тоя полуостровъ, среща едно добавъчно парично обезщетение.

Кориандръ. Едно растение природно на Китай, което сега расте понѣйдѣ и въ Европа. Сѣмето му, което е бѣло, кржгло и благовонно, се употрѣбява като ароматъ.

Коридоръ, *лат.* Тѣсенъ проходъ изъ едни стаи въ други. Оттука *коридоренъ.*

Корина. Знаменита гръцка поетка, 500 год. прѣди Р. Х., която се славила и съ хубостьта си, родомъ отъ Танагра въ Виотия. Части отъ нейнитѣ стихотворения, писани на еолийското нарѣчие, сж събрани отъ Шнайдевина въ *Delectus poetarum graecorum* (Гет.

1839 и Бергъ въ *Poetae lyrici graeci* (Лайпцигъ, 1843).

Коринтски каналъ. Виж. *Коринтски провлакъ и каналъ.*

Коринтски орденъ. Архитектуренъ орденъ, който е добилъ името си отъ мѣстото на изобрѣтението си, гр. Коринтъ въ стара Гръция. Най-богатий отъ орденитѣ на гръцката архитектура. Виж. *Ордени.*

Коринтски провлакъ и каналъ. Провлакъ между Атински заливъ (старий *Саронически* заливъ) и Лепантски заливъ (старий *Коринтски* заливъ), съединява Морея (Пелопонезъ) и сѫща Гръция; на нѣкои мѣста е само 6 килом. широкъ. Въ старо врѣме нѣколко пѫти се мислило да се прокопае тоя провлакъ, та да се съедини Йоническо съ Егейско море, и римский императоръ Неронъ дори се и опиталъ, ако и безъ сполука, да приведе мисъльта въ изпълнение. Желанието на староврѣменнитѣ се осѫществи въ нашето врѣме. Прокопаването на единъ каналъ прѣзъ провлака се отдаде отъ гръцкото правителство на едно дружество, съставено отъ генералъ Тюра, въ 1881. Дружеството събра единъ капиталъ отъ 30,000,000 лева, съ облигации. Посрѣщнѫхѫ се непрѣдвидени мѫчотии и работитѣ се спрѣхѫ: тѣ се подкачихѫ изново отъ едно ново дружество съ голѣми загуби за първитѣ прѣдприимачи, и каналътъ се свърши и отвори за търговията прѣзъ 1895. Тоя каналъ има за цѣль да се избѣгва забиколний пѫть покрай Пелопонезъ, който се има за много опасенъ, особено зимѣ. Каналътъ скѫсява съ 100 километра разстоянието отъ Марсилия до Пирея, и съ 160 пѫтя отъ Бриндизи или отъ Триестъ за Пирея.

Коринтъ. Единъ отъ най-прочутитѣ градове на Стара Гръция (Пелопонезъ). Той е билъ расположенъ на провлака, който отдѣля Йоническо отъ Егейско море, и прѣзъ който въ нашето врѣме се прокопа каналъ за корабитѣ (виж. *Коринтски провлакъ и каналъ).* Освѣнъ градскитѣ си стѣни, К. е ималъ една естественна крѣпость, една твърдина на една уединена могила 575 метра висока, съ която не може да се сравнява нито Атинский акрополисъ, нито Гибралтарската крѣпость. Градътъ е притежавалъ множество хѫдожествени произведения, едно поприще за надприпкване отъ бѣлъ мраморъ, статуитѣ на борцитѣ-побѣдители на игритѣ, що ставали на Коринтски провлакъ, театръ, великолѣпни храмове и др. К. се съсипалъ отъ римлянетѣ въ 146 прѣди Р. Х. Въ 46 прѣди Р. Х. Юлий Цѣзарь го съградилъ изново, и направилъ столица на Ахаиѭ; и макаръ че никога не достигнѫлъ до прѣдишната си важность, той пакъ станѫлъ благоденственъ и важенъ градъ. Ап. Павелъ е отправилъ двѣ послания до коринтскитѣ християне. — К., днесь пристаниценъ градъ на *Коринтски заливъ*, има 11,000 жит.

Кориоланъ *(Кай Марций).* Знаменитъ римски генералъ, който добилъ прѣкора си Кориоланъ отъ градъ Кориоли, завоеванъ подъ неговото прѣдводителство въ 493 пр. Р. Х. За враждебнитѣ му отношения къмъ плебеитѣ, билъ изгоненъ и, за отмъщение, отишелъ при неприятелетѣ на Римъ, волскитѣ. Слѣдъ малко той се явилъ съ волската войска среща римлянетѣ, разбилъ ги, и заплашвалъ да разори Римъ. Само молбитѣ на прѣстарѣлата му майка, Ве-

турия, и на жена му Волумния смекчили К., и той отстжпилъ отъ Римъ.

Корифей, *гр.* (отъ *корифи*, връхъ, глава). Началникъ на хороветѣ въ старогръцкитѣ трагедии. Сега корифей значи началникъ, прѣдводитель, първенецъ *(на партия, секта, съсловие* и др.).

Корица. Виж. *Канела.*

Коркъ. Градъ въ Ирландия; 80,200 жит. Пристанище на океана. По́-вече отъ 2,500 кораба влизатъ въ пристанището му и излизатъ отъ него на годината. Главний износъ: жито, масло, добитъкъ. Много старъ градъ; градскитѣ стѣни сж основани отъ данцитѣ въ IX-и вѣкъ. Кромуелъ обсадилъ и прѣзелъ града въ 1649, и Марлбжро въ 1690.

Кормисошъ, Добрѣ или **Кормесъ.** Български царь, който похитилъ прѣстола слѣдъ падането на Севара, и царувалъ отъ 753 до 760. Той зелъ поводъ отъ приготовленията на Константина Копронима насочени среща България, като въздигане нови укрѣпления въ Тракия и др., та разграбилъ византийскитѣ владѣния до Цариградъ. Византийский императоръ излѣзълъ среща него съ голѣма войска и флота и го побѣдилъ при Маркелосъ, сегашний Марашки проходъ между Карнобатъ и Котелъ, и го принудилъ на миръ (755). Слѣдъ единъ несполучливъ опитъ, направенъ слѣдъ три години отъ българетѣ въ съжзъ съ независимитѣ македонски словѣне да прѣземжтъ Солунъ, Константинъ Копронимъ вторично отивалъ среща българетѣ, нъ К. му нанеслъ едно страшно поражение въ клисуритѣ на Берегава (759). На другата година между българетѣ възникнжли голѣми бъркотии и К. паднжлъ отъ сцената. Въ онова врѣме много словѣне (около 208,000 души) оставили България и съ позволение на византийския императоръ се прѣселили прѣзъ Черно море въ мало-азиятската страна Витиния, дѣто се заселили при рѣка Артонъ.

Корнейль *(Пиеръ).* Славенъ французски поетъ, творецъ на французската драма, род. въ Руенъ въ 1606, умр. въ Парижъ въ 1684. К. е авторъ на чудесни трагедии, между другитѣ *Цидъ* (главатарь у арабетѣ), *Хораций* и *Цина.* Въ своитѣ енергични и изящни стихове, той изображава човѣцитѣ каквито би трѣбвало да бжджтъ: добродѣтелни, доблестни, движими отъ на́й-възвишени чувства.

Корнелий Непосъ. Римски историкъ, авторъ на Жизнеописания на славни генерали (I-и вѣкъ прѣди Р. Х.).

Корнелиусъ. Знаменитъ германски живописецъ, род. въ Дюселдорфъ въ 1787, ученикъ на тамошната академия, по́-сетнѣ директоръ на тая академия. За основание на славата му послужили рисункитѣ му на Гетевия *Фаустъ.* Особено забѣлѣжителни сж неговитѣ фрески. Основалъ въ Берлинъ школа на живописството.

Корнелия. Славна римлянка, дъщеря на Сципиона Африкански и майка на Гракхитѣ (Тиберий и Кай), вѣчно паметни по своята неустрашимость и трагическа участь. Благородна и умна жена, Корнелия ги въспитала отрано въ любовь къмъ отечеството, и питала ги понѣкога дали все ще ж наричатъ дъщерята Сципионова и никога майката на Гракхитѣ.

Корнетъ, *фр.* Музикаленъ инструментъ въ видъ на рогче.

Корнизъ, *арх.* Въ *арх.* Найгорната часть на антаблементъ. — украшение, което състои отъ издадени единъ надъ другъ ржбове на колона; сжщо подобно украшение надъ прозорецъ.

Cornix cornici nonquam oculos effodit. Лат. пословица: гарванъ гарвану очи не вади.

Корнилий. Римски стотникъ въ Кесария, първий отъ езичницитѣ, който приелъ християнството, та далъ поводъ да се махне прѣградата между евреи и езичници и отвори пжть къмъ новата вѣра за езическия свѣтъ *(Библ.: Дѣян.)*.

Корниловъ *(Владимиръ Алексѣевичъ)*. Русски вице-адмиралъ, началникъ щаба на черноморската флота, зелъ участие въ синопското сражение и паднжлъ съ геройска смърть при отбраната на Севастополъ въ I-я день на бомбардировката на тоя градъ отъ съединената англо-французска флота (1806—1854, окт. 5).

Corno alto, *итал.* Въ *музик.* дискантовъ рогъ.

Корнобасетъ, *итал.* Музикаленъ инструментъ вродѣ на кларнетъ.

Короларія, *лат.* Слѣдствие, което произхожда отъ доказано прѣдложение или отъ разрѣшена задача.

Коромандель. Источно крайбрѣжие на Индия, на Бенгалски заливъ.

Корона, *лат.* Златно украшение за главата, съ кржгла форма, обсипано съ драгоцѣнни камене; употрѣбява се кога се вѣнчава императоръ, краль, или князъ съ империята, кралството, или княжеството. Затова и короната е знакъ на санъ: *кралска корона, княжеска корона.* Въ *прѣнос. см.* върховна власть: *похити короната.* — **Коронация.** Вѣнчание съ царство. — **Короненъ.** Който принадлежи на държавата; назначенъ отъ императора, краля, княза. — **Коронка.** Въ *бот.* горний отъ двата листни кржга, отъ които състои обикновено цвѣтовата обвивка на растенията; нарича се и *вѣнче.* — **Коронясвамъ.** Вѣнчавамъ съ царство. **Коронясвамъ се** — вѣнчавамъ се съ царство; буквално, турямъ си царска корона на главата.

Корпорация, *лат.* (отъ *корпусъ*, тѣло). Еснафъ, дружество или съсловие, което се управлява по свои си правила, които отговарятъ на неговото положение и битъ.

Корпусъ, *лат.* Военно тѣло, часть отъ армия; състои отъ нѣколко пѣши и конни пълка и артилерия. Оттука *корпусенъ: корпусенъ командиръ*, началникъ на военно тѣло.

Corpus delicti, *лат.* Тѣлото, сжщностьта, основата на обидата.

Корсажъ, *фр.* Горната часть на женска дреха отъ шията до кръста.

Корсетъ, *фр.* Часть отъ женски накитъ: елекъ, въ който отпрѣдъ има стомънена плочица, а отъ странитѣ балени (пржчици отъ китовъ мустакъ), и който се стяга отзадъ съ връвь.

Корсика. Островъ въ Срѣдиземно море, който образува единъ французски департаментъ, на югоист. и 160 килом. отъ Франция; 90 килом. отъ Италия; протокъ Бонифацио, отъ 12 до 15 килом. широкъ, го дѣли отъ Сардиния. Простр. 8,750 чет. килом.; насел. 288,596 жители. Освѣнь нѣколко

ниски и нездрави полета на ист., **К.** е планинска земя; на́й-високитѣ ѝ върхове сѫ *Монте-Гросо* (1,861 метра), *Монте д'Оро* (2,652), *Монте Ротондо* (2,764); планината е цѣла гранитъ; върховетѣ сѫ голи, нъ политѣ имъ сѫ покрити съ великолѣпни гори, и по́нискитѣ мѣста съ маслини. Климатътъ е умѣренъ и изобщо здравъ, освѣнь около блатиститѣ земи по крайбрѣжието. Отъ ископаемото царство има желѣзо, олово, антимонии, мраморъ, порфиръ; топли извори. Земята е плодородна, и произвожда тютюнь, клъчища, добро вино, прѣвъсходни овощия. Покрай брѣговетѣ морето е изобилно съ риба; ловѭтъ сарделата, тона, кораила и др. Малко индустрия. Корсиканцитѣ, смѣсь отъ иберийци, гръци, картагеняне, римляне, сарацини, нововрѣменни италиянци, сѫ още малко французе; езикътъ имъ е италиянски. Отличителна чърта на характера имъ е мъстителностьта (вендетата). **К.** е родината на *Наполеона Бонапарта.* — **К.**, колонизирана отъ финикиянетѣ, фонейцитѣ, които основали Аталия въ VI-и вѣкъ прѣди Р. Х., завзета отъ картагенянетѣ, завоевана отъ римлянетѣ кѫдѣ 238 пр. Р. Х., нъ подчинена само въ 162, станѫла тогава благоденствена съ 33 града. Въ врѣме на великото прѣселение на народитѣ, островътъ билъ завоеванъ отъ вандалитѣ, послѣ отъ готитѣ; слѣдъ това паднѫлъ въ рѫцѣтѣ на генуезцитѣ, сарацинитѣ, пизанцитѣ и пакъ на генуезцитѣ, които го владѣли до XVIII-и вѣкъ. Въ 1729 цѣла **К.** се въорѫжила среща тежкото владичество на Генуа. Възстанието поддържали тунисский и алжирский бееве, и въ 1736 островътъ вѣнчалъ независимия си краль въ лицето на авантюриста Тодора Нейхова. Въпрѣки покушенията на Генуа и съѭзницитѣ ѝ, **К.** си оставала независима, и генуезцитѣ, като се отчаяли да ѭ завладѣѭтъ, отстѫпили въ 1768 правата си на французетѣ, които скоро (1769) прогонили храбрия бранитель на **К.** — Паоли. Прѣзъ французската революция, **К.** се опитала да възстане и напразно повикала на помощь англичанетѣ (1794—1796). Прѣзъ това врѣме французетѣ образували отъ неѭ французски департаментъ. Гл. градъ на департамента е *Аячио,* на западния брѣгъ на о-ва, съ 18,000 жит.

Кортежъ, *итал.* (отъ *корте,* царски дворъ). *Спѫтство;* дружина, която придружава нѣкого въ тържествено шествие, за да му отдава честь.

Кортезъ *(Фернандъ).* Испанский завоеватель на Мексико, род. въ Меделинъ (Испания) въ 1485, умр. въ Кастилея дела Коста, близу до Севила, въ 1547. Синъ на испаднѫлъ благородникъ, **К.** се училъ въ Саламанка и отплувалъ на 19-годишна възрасть за новия свѣтъ; тамъ пристигнѫлъ въ Санъ-Доминго, дѣто роднината му Овандо билъ главенъ управитель. Въ 1511 той придружавалъ Веласкеса въ похода за завоеванието на Куба. Лейтенантъ Веласкеса открилъ Мексико, нъ не смѣялъ самъ да се рѣши на завоеванието му, та възложилъ тая задача **К**-зу, който ѭ и испълнилъ съ блескава сполука и въ 1521 Мексико, по́-голѣмо отъ цѣла Испания, принадлежало вече на испанския краль. За завоеванието на Мексико **К.** потеглилъ съ една малка ескадра отъ 11 кораба, 10 топа и 553 ма-

троса. На нѣтя си той завладѣлъ о-въ Козюмелъ; послѣ пристигнѣлъ прѣдъ Табаско и се искачилъ по рѣката, нъ намѣрилъ, като излѣзлъ на сухо, една войска отъ 40,000 индийци, която и разбилъ. Главатарьтъ ѝ добилъ миръ, като се подчинилъ на испанския краль и като се обѣщалъ да пригърне християнството. Слѣдъ много прѣмеждия, подъ К.-вото знаме се събрали отъ 150,000 до 200,000 индийци. Съ тая войска К. обсаждалъ 81 деня гр. Мексико, разбилъ бранителетѣ му аztекитѣ, отъ които погубилъ, казватъ, до 200,000 и съ прѣзимането на столицата имъ турилъ край на царството имъ. Въпрѣки голѣмитѣ си заслуги на Испания, К., както Колумбъ, билъ гоненъ и умрѣлъ въ немилость. К. билъ храбръ и прѣдприимчивъ, нъ жестокъ и коваренъ.

Кортенъ. Село въ ново-загорска окол., старо-загор. окр., близу до Нова-Загора, забѣлѣжително по лѣковититѣ си топли бани.

Кортеси, *испан.* Народнитѣ прѣдставители въ Испания и Португалия; събрание на кортеситѣ.

Корундъ, *лат.* Драгоцѣненъ камень, състои отъ чистъ глиноземъ кристализиранъ.—**Корундовъ.** Който се отнася до корунда.

Корфу. Нáй-сѣверний отъ Ионическитѣ о-ви и нáй-голѣмий слѣдъ Кефалония; простр. 1,107 четв. килом.; нас. 106,109 жит. Както другитѣ Нонически о-ви, К. е планинска земя, и плодородна; произвожда вино, маслини, медъ, протокали, смокви и др. Населението, гръцко, е главно православно: има малко католици. Гл. градъ *Корфу;* 16,500 ж.—К. е сега на Гръция, а отъ срѣднитѣ вѣкове е споделялъ сѫдбата на другитѣ Нонически о-ви.

Коръ или хоморъ. Нáй-голѣмата мѣрка за жита у евреитѣ въ старо врѣме; тя е била равна съ десеть ефи, или около 237 килограма *(Библ.).*

Косекансъ, *лат.* Секансъ на дѫга, която допълнува една дадена дѫга.

Косинусъ, *лат.* Синусъ на дѫга, която допълнува една дадена дѫга.

Косметика, *гр.* (отъ дума, която значи *красѫ).* Часть отъ хигиена, която борави съ употрѣбението на косметическитѣ срѣдства. — **Косметическо срѣдство.** Всѣко срѣдство, което краси кожата, поддържа космитѣ, зѫбитѣ и др., като мазила, трияния, омивания и др.

Космически (гр. *козмосъ,* свѣтъ). Свѣтски, вселенски, всемиренъ. — **Космическо изгрѣване и захождане на звѣзда** е такъво, което става едноврѣменно съ изгрѣването и захождането на слънцето. — **Космогония.** Учение за образуването и происхождането на вселенната. — **Космогонъ.** Ученъ по космогонията. — **Космография.** Описание на вселенната, мирооописание; наука, която има за прѣдмѣтъ описанието на небеснитѣ тѣла и особенно на земята, гледана като небесно тѣло. Тая наука се нарича и *математическа география.*

Космографъ, *гр.* Описатель на вселенната, мирооописатель. — **Космономия.** Наука за законитѣ на свѣта. — **Космополитизмъ.** Всенародность, считане цѣлия свѣтъ за свое отечество. — **Космополитъ** (гръц. отъ *козмосъ,* свѣтъ; *политисъ,* гражданинъ) е 1) всемиренъ гражданинъ, всенародникъ; човѣкъ, който казва, че счита за свое отечество цѣлия свѣтъ. 2) Който живѣе ту въ една страна, ту въ друга. — **Косморама.** Картина, която

изображава доста голѣмъ обемъ отъ една мѣстность, написана така, че когато ѭ гледатъ съ увеличително стъкло, изглежда като жива. — **Космотеизмъ.** Философска система, която счита Бога и вселенната за едно и сѫщо нѣщо.

Косовичъ (профес. *К. Андр.*). Русски санскриптологъ, запозналъ не само Русия, а и Европа съ забѣлѣжителни паметници на санскритската и зендската литератури (умр. въ 1883).

Косово поле. Едно поле расположено въ центра на западната половина на Балкански полуостровъ между Сърбия, южна Босна (ново-пазарски окрѫгъ), Албания и Македония, и заобиколено отъ всички страни съ планини, въ това число Шаръ отъ къмъ югъ и Копаоникъ отъ къмъ сѣверъ. На това поле въ 1389 сърбетѣ били разбити въ една рѣшителна битва съ турцитѣ; сръбский краль Лазарь паднѫлъ убитъ, а Милошъ Обиличъ влѣзлъ въ шатъра на султанъ Мурада I и го убилъ. Слѣдъ тая битва Сърбия изгубила независимостьта си; султанъ Баязидъ раздѣлилъ страната между Лазаровия синъ, Стефана, и Лазаровия зеть, Вука Бранковича, ала принудилъ и двамата да плащатъ дань и да го слѣдѭтъ въ война. И тая самостоятелность била отнета на сърбетѣ отъ султанъ Махмуда (1459).

Косовски вилаетъ. Турски вилаетъ въ сѣверна Македония, съ сѣдалище на управл. гр. *Призрѣнъ;* добилъ е името си отъ историческото Косово поле. Едно врѣме е включвалъ и скопския и битолския вилаетъ.

Коста-Рика (богато крайбрѣжие). Държава въ Срѣдна Америка, между Антилско море, на ист.; Тихи океанъ, на зап.; Никарагуа, на сѣв.-зап.; область Панама (Нова-Гранада), на ист. Простр. 55,669 чет. килом.; насел. 214,000 жит., по́вечето бѣли. Земята е планинска; прѣзъ неѭ минуватъ Кордилеритѣ. Западнитѣ брѣгове сѫ скалисти и нездрави. Има богати златни, мѣдни и др. рудници; и хубави пасбища, които хранѭтъ много стада. Обработката на кафето е зела голѣми размѣри. Изнасятъ се и кожи, ванцилно дръво и багра. Сѣдалище на управл. е *Санъ-Жозе.* — Тая република, едно врѣме часть отъ испанското подкралство Гватемала, възстанѫла въ 1821, влѣзла въ 1824 въ състава на Срѣдно-американскитѣ съединени държави. Съединението се растурило въ 1842. Първата конституция на републиката била отъ 1825; конституцията сега въ сила е отъ 1859; прѣдсѣдательтъ се избира за 4 години чрѣзъ двойно гласоподаване, и е прѣизбираемъ само слѣдъ истичането на 6 години отъ свършването на прѣдсѣдателството му. Двѣ камари, сенатъ и прѣдставителска камара.

Костенецъ. Голѣмо село, ихтиманска окол., т.-пазардж. окрѫгъ, всрѣдъ планината на пѫтя за Самоковъ. Ржкодѣлно село, на което жителетѣ правѭтъ хубави ножове и други желѣзни издѣлия отъ желѣзото, което се добива тамъ и въ с. Сестримо. Близу до К. е с. Баня, съ лѣковити минерални топли води и станция на желѣзницата. Въ К. има развалини на старобългарски градъ *Константия,* който е билъ сѣдалище на епископъ, подчиненъ на пловдивския митрополитъ.

Костовичъ *(Христодулъ),* по́рано *Сичанъ-Николовъ.* Български

учитель-книжовникъ въ периода на народното ни възраждане, починъ на 83-годишна възрасть въ родното си мѣсто Самоковъ въ 1889. К. първенъ билъ калугеръ въ Рилски монастирь, дѣто и добилъ първото си образование; а послѣ се разкалугерилъ, когато отишълъ да продължи учението си въ Гръция (въ кой градъ, неизвѣстно). К. е извѣстенъ подъ име «даскалъ Христодоръ» като учитель въ Габрово нѣколко години (отъ 1845 до 1847 и по́-сетнѣ пакъ отъ 1848 до 1857 или 1858), а по́-рано учителствувалъ въ Брацигово (пещерска околия). На́йнапрѣдъ К. е издалъ аритметика, която била въведена като учебникъ въ нѣкои отъ тогавашнитѣ училища. Подирь това напечаталъ единъ доста пъленъ вѣченъ календаръ и на́й-сетнѣ издалъ своята *Славянска Буквеница* — Старобългарска граматика. Тая граматика е била необикновено остро и безпощадно критикувана въ едновремѣнниятѣ *Цариградски книжици* (год. 1860), поради което и не могла да се въведе въ училищата като учебникъ. Рецензентътъ е билъ Т. Бурмовъ, тогава редакторъ на списанието. К. е извѣстенъ още съ участието си въ прѣвода на *Свещено Писание* на български отъ Американското Библейско Дружество въ Цариградъ. Освѣнь участието си въ тоя прѣводъ, той е помагалъ, струва ни се, и въ издаването на първата *Зорница*, която се редактираше отъ д-ра Лонга и излизаше еднжшъ на мѣсеца.

Костовъ *(Стефанъ)*. Единъ отъ по́-извѣстнитѣ съврѣменни писатели въ училищната ни книжнина. Книжовната му дѣятелность, освѣнь разни статии по вѣстници и списания, състои въ слѣднитѣ книги, съставени или прѣведени. Съставилъ е (заедно съ Д. Мишева): *Христоматия* по изучване словесностьта въ горнитѣ класове на гимназиитѣ, педагогическитѣ и духовнитѣ училища (т. I, II, 1888 и 1889); *Ржководство по словесностьта*, назначено за горнитѣ класове на гимназиитѣ, педагогич. и духов. училища (1889); *Христоматия* за долнитѣ класове на гимназиитѣ и общинскитѣ класни училища (3 т., за 1-и, 2-и и 3-и класъ, 1890); *Ржководство по словесностьта* (часть I и II, 1894, 1897); *Кратко ржководство по словесностьта*, за 5-класнитѣ дѣвич. и мжжки училища (1899). Съставилъ е: *Сборникъ отъ теми и планове за съчиненията въ срѣднитѣ училища и гимназиитѣ* (1884); *Съдружествата въ Европа и у насъ* (1887). Прѣвелъ е: *Ржководство за водене писменитѣ упражнения по матерния езикъ въ срѣднитѣ училища и гимназиитѣ*, отъ М. Олшамовски (1884); *Прѣгледъ на на́йновата история отъ Григоровича* (1888); *Церковни поучения* (1896).

К. е роденъ въ Казанлъкъ въ 1857. Откакъ свършилъ IV класъ въ родното си мѣсто и курса на габровската гимназия (1876), билъ е учитель въ Казанлъкъ, Ст.-Загора, Пловдивъ, Самоковъ, София отъ 1879 до 1890. Отъ началото на 1891 до края на 1894 бѣше главенъ секретарь на Българ. Екзархия, и отъ началото на 1895 е секретарь на Св. Синодъ.

Костомаровъ *(Н. И.)* Русски историкъ, род. въ с. Юрасовка, воронеж. губер. въ 1817, умр. въ 1885; свършилъ по историко-филологическия факултетъ въ Хар-

ковъ (1836). Въ 1846 билъ избранъ адютан.-професоръ по историята въ университета *Св. Владимиръ*. Въ това врѣме той билъ извѣстенъ като малорусски литераторъ, и въ 1847, заедно съ нѣколко други малорусски публицисти го постигнала една катастрофа — билъ затворенъ по доносъ за политическо прѣстжпление въ Петропавловската крѣпость. Слѣдъ една година билъ освободенъ, и отъ тогава писалъ само по русски. Въ 1858 добилъ катедрата по русската история въ с. петербург. университетъ, нъ въ 1862 си далъ оставката и се посвѣтилъ исключително на писателството. Историческитѣ му съчинения на русски езикъ, между които има романи и повѣсти, съставятъ не пó-малко отъ 40 тома, въ това число: *Исторически монографии* 15 тома, послѣ 6 тома *Русската история въ животописанията на нáй-главнитѣ ѝ дѣйци*, нѣколко тома крупни исторически изслѣдвания, като запр. *Мазепа, Мазепинци*, нѣколко тома белетристически работи и пóвече отъ стотина критически рецензии и статии.

Кострома. Русски градъ, центръ на едноименна губерния, при вливането на Кострома (корабопл. рѣка) въ Волга, 320 килом. на сѣв-ист. отъ Москва; 29,000 жит. Търговия съ жито, ленъ, изработени кожи и др. К., основанъ въ срѣдата на XII-и вѣкъ, е страдалъ много отъ нахлуванията на татаретѣ и на поляцитѣ. — Губерн. има простр. 84,149 чет. килом. и насел. 1,300,000 жит.

Костурско езеро. Езеро въ битолски вилаетъ, на което е расположенъ гр. Костуръ, около 5 килом. надлъжъ и 4 килом. наширъ, съ простр. 50·8 чет. килом.; 1188 метра надъ морското равнище; нáй-голѣма дълбочина отъ 7 до 15 метра. Гр. Костуръ е построенъ на малкия полуостровъ въ западната часть на езерото. Запазенъ отъ вси страни съ планини, това езеро има много гладка, безъ вълнения, повръхность. Водата му е нездрава, ако и да служи за пиене на костурци.

Костуръ или **Касторія.** Градецъ, центръ на едноименна каза, битолски вил., при едноименно езерце и на едно скалисто полуостровче въ него; 12,000 жит. българе и гръкомане, съ исключение на 1,800 евреи. Едно врѣме К. е билъ извѣстенъ по търговията си съ кожуси, а сега е много испаднжлъ. Въ казата има голѣми и събудени села, чисто български. Костурскитѣ селяне сж млѣкаре въ Цариградъ. Подробности за К. има въ статия *Костурско* отъ Н. Темчева въ пловдивск. спис. *Библиотека*, год. III (1897).

Костюмъ, *фр.* 1) Цѣло облѣкло. 2) Носия, начинъ на обличане въ една мѣстность: *Софийска носия, скопска носия.* 3) Униформенно, церемониално, театрално облѣкло.

Котелъ. Градецъ, окол. ц., сливенски окр., расположенъ на шосето Сливенъ-Османъ-Пазаръ въ една котловина (отдѣто и името му), между голи високи връхове, клонове отъ Стара-планина, 42 килом. на сѣв.-ист. отъ Сливенъ и 34 килом. на югъ отъ Османъ-Пазаръ. Послѣдната статистика даваше на населението му 5,694 жит.; нъ К. изгорѣ цѣлъ въ 1894, та сегашното му население е много пó-малко. Отъ пожара насамъ градътъ продължава да се въздига изново и сега има около 700 кжщи, построени по планъ. Поминъкътъ на населението е билъ, па и сега

е, главно скотовъдството; котленци държатъ овнетѣ си на пасбища въ Добруджа. Около 2 килом. на сѣв. отъ Котелъ има единъ подземенъ пжть, който отивалъ, както увѣряватъ нѣкои, за Прѣславъ. По едно прѣдание, българ. княгиня Райна минувала по тоя подземенъ пжть. На югъ въ мѣстностьта *Кореникъ* има останки отъ стари укрѣпления. Освѣнъ това при К. личжтъ останки отъ едно пó-нововрѣменно укрѣпление, което служило нѣкога за отбрана отъ кжрджалии и делибашии. Въ новата ни история К. захваща едно отъ нáй-първитѣ мѣста; той е родината на нѣкои отъ нáй-великитѣ дѣйци за народното ни възраждане и за освобождението ни. Той е далъ епископа *Софрония, Стеф. Богориди, Раковски, Мамарчева, Неофита Бозвелията, П. Берона, Кръстевича* и др. Едно кратко описание на К. е книжка *Спомени за изгорѣлия гр. Котелъ* отъ Момча Драганова (Варна, 1898).

Котерия, *фр.* Люде наговорени да поддържатъ интереситѣ си или мнѣнията си.

Котелйонъ, *фр.* Единъ видъ дансъ.

Котирамъ, *фр.* Означавамъ цѣната на обществени фондове въ списъцитѣ на борса; *нашитѣ фондове почнжхж да се котиратъ въ Берлинската борса.*

Котисъ или **Котито,** *гр.* Богиня, покровителка на цѣломждренната любовь.

Котлетъ, *фр.* (отъ *лат. ката,* ребро). Пржзола, въ която, както се знае, има кжсче отъ ребро; кюлбастия.

Котловина (отъ котелъ). Окржгла дълбока яма; долъ.

Котляровский *(Ив.Петр.)* Малорусски списатель, прѣвелъ Виргилиевата поема *Енеидата,* съчинитель на драми (1768-1838).

Котодни лучи. Познатъ е въ физиката «Гейслеровата тржба», оня малъкъ уредъ, отъ който правжтъ играчки за дѣцата. Тя е една дълга тржба, двата краища на която сж судирани, и отъ която е исчерпанъ въздухътъ; подъ влиянието на двата електрода, дава разношарно свѣткане. Ако вжтрѣшностьта е абсолютно празна, забѣлѣжва се, че около свѣтканията вжтрѣшностьта на тржбата остава приблизително тъмна и като че излизатъ лучи, наречени отъ англ. ученъ *Крукса* «котодни лучи», съ специални свойства и които за насъ сж невидими. Тия лучи, които прѣминуватъ непрозрачнитѣ срѣди, приспособи въ фотографията *Рентенъ* въ 1896.

Котопакси. Ужасенъ волканъ, токо-речи постоянно дѣятеленъ, въ Андитѣ (Република Екваторъ или Еквадоръ), високъ 5,943 метра.

Которъ (итал. *Катаро).* Градецъ въ Далмация; хубаво пристанище на едноименен заливъ, 55 килом. на юго-ист. отъ Дубровникъ; 3,000 жит. К. е забѣлѣжителенъ като силно укрѣпенъ градъ, па и заобиколенъ отъ всички страни съ планини; замъкътъ му, който стои на една осамотена канара задъ града, е токо-речи непристжпна сграда. К. е сѣдалище на епископъ и има нѣколко църкви и болници. Едно врѣме е билъ столица на една самостоятелна републичица, която въ 1420 доброволно се присъединила на Венецианската република. Въ 1797, К. билъ отстжпенъ, по Кампо-форменския договоръ, на Австрия; въ 1805 билъ прѣдаденъ, по Пресбургския до-

говоръ, на Франция; и въ 1814 билъ върнжтъ, по Вѣнския договоръ, на Австрия. Едно възстание въ 1849 било тутакси потжпкано. — **Которски заливъ** или **Бокча ди Катаро** (Которски устия) е дълбокъ заливъ на Адриатическо море, на южния край на Далмация; 200 килом. крайбрѣжия. Тоя заливъ, съ безопасно пристанище, защищавано отъ крѣпость, е и раздѣленъ отъ двѣ канари на три тѣсни прохода, и има голѣма стратегическа важность.

Котрона. Укрѣпенъ градъ въ Италия, въ Тарентски заливъ, въ подножието на Монте-Карвара; 7000 жит. Тамъ нѣкога е било ахейско-дорич. селище *Кротонъ*, основано въ VIII-и вѣкъ прѣди Р. Х., и извѣстно по любовьта къмъ наукитѣ и гимнастическото искусство.

Кохановский *(Янъ)*. Полски поетъ, най-голѣмий и даровитий подражатель на старитѣ образци на езика си (1530—1584).

Кохинхина. Виж. *Анамъ*.

Кохорнъ. Знаменитъ холандски инжинеръ (1641—1704).

Кохорта, *лат.* Отрядъ отъ 600 пѣхотинци у старитѣ римляне; тълпа, сгань.

Кохъ (Д-ръ). Германски лѣкарь, откритель на *бацила на туберкулозата* или охтиката, *запетаообразния бацилъ на холерата* и др. Прѣди нѣколко години цѣлъ свѣтъ се зарадва отъ новината, че К. е открилъ и лѣкъ за охтиката; ала опититѣ, които се направихж по-сетнѣ, не оправдахж тая радость. К. е роденъ въ 1845.

Коцебу *(Августъ* фонъ). Плодовитъ и отличенъ нѣмски драматургъ: род. въ Веймаръ въ 1761, убитъ въ Манхеймъ въ 1819. Откакъ свършилъ правото въ Иена, билъ едно по друго секретарь на с. петербургския генералъ-губернаторъ Боура (1781); управитель на Ревелската обл., въ царув. на Екатерина II, когато издалъ много съчинения; дирекоръ на вѣнския театръ (1795); заточенъ въ Сибиръ (1800—1801); редакторъ на единъ вѣстникъ въ Берлинъ, политически секретарь на Александра I (1811—1814), най-сетнѣ русски консулъ въ Кенигсбергъ (1815—1817). Всрѣдъ тия разнообразни занятия и многобройни пжтувания, той намѣрилъ врѣме да напише близу 300 драми, романи, пжтешествия, една история на първитѣ вѣкове на Прусия и др. Най-вече драмитѣ сж основали славата му като писатель. Въ Германия сж се цѣнили най-много драмитѣ му *Хусититѣ*, *Кръстоносцитѣ*, *Хюго Гроціи*, *Смъртьта на Рола*. На български е прѣведена драмата му *Прѣзрѣние и Покаяние* (прѣв. отъ нѣмски Т. М., Търново, 1890), драматическо произведение, което е имало особена сполука на французския театръ. Една пълна сбирка на К.-витѣ трудове е издадена въ Лайпцигъ, въ 1827-29, въ 40 тома; много К.-ви съчинения, прѣведени на европ. езици, сж се прѣпечатвали много пжти. К. е билъ промушенъ съ кинжалъ отъ единъ иенски мечтатель-студентъ, Л. Занда, който го считалъ достоинъ за смърть като русски шпионинъ. Въ това врѣме К. доставялъ политически свѣдѣния въ Петербургъ.

Кочабамба. Градъ въ Боливия, 235 килом. на сѣв.-зап. отъ Чукулсака; 15,000 жит.

Кочани. Градецъ, центръ на каза, скопски вил., на юго-ист. отъ Кратово на каменливо мѣсто;

6,000 жит. токо-речи всичи българе. Дюмерство.

Кочериново. Село (886 жит. българе) въ дупнишка окол., кюстенд. окр., близу до устието на Рила въ Струма, въ една долина, която е една отъ нáй-топлитѣ мѣстности въ България, 23 килом. на югъ отъ Дупница и 2½ килом. на сѣверъ отъ прѣдѣла на Македония. Въ тая долина се обработва оризътъ, единственото мѣсто въ сѣверна България намѣрено сгодно за това произведение слѣдъ Ловченско.

Кочериново-Джумаяски проходъ. Проходъ прѣзъ Осигова планина, съединява село Кочериново въ княжеството и Джумая въ Македония. Длъжина 9 килом. Шосеенъ пѫть.

Кочинъ. Държавица въ Индия, на Малабарско крайбрѣжие, съпрѣдѣлна на сѣв. и на ист. съ Мадрасъ, а на югъ съ кралство Траванкоре; простр. 352,500 хект.; насел. 600,000 жит. Стол. *Трипонтари.* Управлява се отъ единъ раджа подданенъ на Англия отъ 1791; плаща дань 690,000 лева.

Кочинъ. Градъ въ английска Индия (Мадрасъ), на Малабарско крайбрѣжие, нѣкога столица на държава Кочинъ; 30,000 жит., отъ които много евреи.

Кошенилинъ, *лат.* Вапсателното основно вещество на кърмѫза. — **Кошенилъ** (фр. отъ гр. *кóкосъ,* зърно; понеже едно врѣме прѣдполагали, че кошенилътъ е зърното на едно растение). Американско насѣкомо, което дава боята кърмѫзъ. Самото насѣкомо се нарича и *кърмѫзъ,* отъ араб. *кърмъ,* червей.

Кошмаръ, *фр.* Нервенъ припадъкъ, когато на болний се струва, че го души нѣщо, простолюдното *каракончо.*

Кошчушко *(Тадей).* Прочутъ полски генералъ, род. въ Сехновица (Литва) въ 1746, умр. въ Солотурнъ (Швейцария) въ 1817; образувалъ се въ кадетския корпусъ въ Варшава и на правителствено иждивение въ Франция; постѫпилъ въ полската войска капитанъ; по причина на нещастна любовь, скоро билъ принуденъ да напусне отечеството си и отишелъ въ Америка, дѣто се сражавалъ съ слава подъ Вашингтоново знаме, добилъ чина бригаденъ генералъ и се върнѫлъ въ Полша въ 1786. Когато избухнѫла войната среща Русия въ 1792, той, подъ началството на младия Понятовски, доказалъ отечестволюбието и военнитѣ си способности при Зеленекъ първенъ, послѣ при Дубенка, дѣто, на чело на едва ли 4,000 души, той се държалъ петь деня среща 16,000 руси въ едно положение, което ималъ само 24 часа да укрѣпи. Слѣдъ сключването на мира, който краль Станиславъ Августъ придобилъ само като се подчинилъ на притезанията на Екатерина II, **К.**, както мнозина други полски генерали и офицери, си далъ оставката и отишелъ въ Лайпцигъ; а въ сѫщото врѣме законодателното събрание въ Парижъ го наградило съ титлата *французски гражданинъ.* Скоро слѣдъ това станѫло въ Гродно (1793) второто дѣлене на Полша. Глухото недоволство, прѣдизвикано отъ тая нова неправда, не закъснѣло да избухне. Генералъ Антоний Маталински подигнѫлъ знамето на независимостьта (3-и марта, 1794). **К.**, тогава въ Дрезденъ, тутакси се явилъ въ Краковъ, и го по-

дигнжлъ. Движението се распространило съ бързината на свѣткавицата, и **К.** билъ назначенъ диктаторъ (12-и марта). Като отворилъ войната съ 4,000 поляци, въоржжени съ коси и вили, той разбилъ 6,000 руси въ Раклавица, на 25-и марта. При новината за тая побѣда се подигнжла и Варшава и, слѣдъ 3-дневна борба (5-и, 6-и, 7-и апр.), изгонила руситѣ извънъ стѣнитѣ си. Нейний примѣръ послѣдвала Вилна, която, на 11-и, и тя се избавила отъ гарнизона си. **К.** тогава се отправилъ, на чело на 13,000, среща руситѣ и пруситѣ, съединени на брой 17,000, и ги нападнжлъ при Цезекоцини, на 27-и май. Побѣдата била много врѣме нерѣшителна; **К.** билъ нараненъ и два коня убити подъ него. Нáй-сетнѣ, поляцитѣ били принудени да се оттеглнжтъ; нъ тѣ се оттеглили поредъчно и отишли, та се затворили въ Варшава. Една войска отъ 60,000 руси и пруси се явила прѣдъ тоя градъ, и почнжла да го обсажда, на 9-и юлия. Жителетѣ и войскитѣ се бранили енергично, и диктаторътъ развилъ въ тая отбрана една безпримѣрна дѣятелность, храбрость и вѣщина. Прѣзъ септемврия, възстанието на Велика Полша докарало дигането на обсадата. Нъ въ сжщото врѣме пристигалъ Суворовъ, който се притеклъ на помощь отъ Украйна. **К.** тича прѣдъ тоя новъ неприятель съ 21,000, и иска напразно да попрѣчи на съединението му съ генералъ Ферзена; прѣдварятъ го и съединенитѣ руси го нападатъ при Мацѣевице, на 28-и ноем., съ грамадни сили. Поляцитѣ отблъскватъ три послѣдователни нападения съ смѣлостьта на отчаянието, нъ биватъ надвити въ четвъртото. **К.**, откакъ показва чудеса отъ храбрость, пада покритъ съ рани въ ржцѣтѣ на казацитѣ; и, като захвърля сабята, извиква *Finis Poloniae* (край на Полша). Неговото плѣнение е наистина смъртний ударъ на полската независимость. Суворовъ зима Прага съ пристжпъ на 23-и окт.; Варшава му отваря портитѣ си на 28-и; и третий дѣлежъ на Полша се свършва. **К.** останжлъ двѣ години плѣнникъ у руситѣ. Павелъ I, когато се въцарилъ, му върнжлъ свободата. Слѣдъ това той отишелъ прѣзъ Англия въ Америка, и послѣ въ Франция, нъ не зелъ вече участие въ никое политическо събитие. Той видѣлъ императоръ Александра въ Парижъ въ 1815, и искалъ рѣшително възстановението на кралство Полша; нъ като не добилъ това, установилъ се въ Швейцария въ Солотурнъ, дѣто и умрѣлъ. Тѣлото му било прѣнесено и положено, съ разрѣшението на императора Александра, въ краковската съборна църква между Ивана Собѣски и Иосифа Пониатовски.

Кошутъ *(Лудовикъ)*. Унгарски държавникъ, ораторъ и публицистъ, род. въ Монокъ въ 1802, умр. въ Туринъ въ 1894. К., отъ благородно семейство отъ словѣнско происхождение поунгарчено, билъ едно по друго адвокатинъ, публицистъ и индустриалецъ-банкеринъ. Той билъ избранъ въ 1847 членъ въ унгарската диета, дѣто изложилъ политическата си програма, която имала за основа освобождението на селянетѣ, унищожението на ангариитѣ, свободата на печата. Скоро слѣдъ това, французската революция въ 1848 привела въ въсторгъ либералната

партия, и К., като нейнъ водитель, поискалъ политическата и административната раздѣла на Унгария отъ Австрия; той прѣдизвикалъ въ Вѣна възстанието отъ 1/13 марта, което накарало австрийското правителство да отстжпи на възстанницитѣ: унгарцитѣ добили отдѣлно министерство подъ прѣдсѣдателството на графъ Батиани и К. зелъ портфейла на финансиитѣ. Подъ неговото влияние се изработили априлскитѣ реформи, които основали нововрѣменна Унгария, макаръ и да не били толкова широки, колкото той искалъ. Умѣренитѣ му приятеле го въздържали; ала скоро се появили черни облаци отъ къмъ двора и отъ къмъ кроатскитѣ и банатскитѣ словѣне, пóвече или пó-малко открито съгласни съ двора. Въ областното събрание въ Пеща, на 30-и май К. произнеслъ, отъ името на правителството, нáй-хубавата отъ всичкитѣ си рѣчи, съ която искалъ турянето на военна нога 200,000 души; усѣтило се, че разривътъ е неизбѣженъ. Въ сжщото врѣме К. за да закъсни избухването, въпрѣки характера и навицитѣ си, изоставилъ италиянцитѣ и направилъ отстжпки на австрийцитѣ. Прѣзъ септемврия, Батиани си далъ оставката и К., прѣдсѣдатель на комитета на народната отбрана, билъ прогласенъ диктаторъ.

Отъ тогава дѣятелностьта му била удивителна и като военен организаторъ и като финанцистъ. Князъ Виндишграцовото нахлуване въ Унгария, възстанието въ цѣлъ югъ на словѣнетѣ и на румжнцитѣ среща унгарцитѣ, въсшествието на прѣстола на Францъ Иосифа (20-и ноем.), когато унгарското събрание отказало да признае, като нередовенъ, създали такъво опасно положение, че диктаторътъ билъ принуденъ да прѣнесе правителството въ Дебречинъ отъ 1-и ян. (н. к.) 1849. Тамъ намѣрилъ нови мжчнотии, раздори, нáй-вече антипатията на военния прѣдводитель Грежи среща него. При все това, народнитѣ войски нанесли побѣди прѣзъ марта, априлъ и май. К. прогласилъ чрѣзъ дебречинското народно събрание, (2-и апр.) независимостьта на Унгария и падането на хабсбургския домъ, нъ не републиката, на която само една часть отъ възстанницитѣ били привърженици: прѣстолътъ оставалъ вакантенъ съ цѣль да послужи да се придобие единъ вънкашенъ съжзникъ. Нъ прѣговоритѣ на диктатора съ държавитѣ още не дали никакво слѣдствие, а русский царь Никола се готвилъ за една военна намѣса. Скоро прѣзимането на Пеща отъ руситѣ и непокорството на Грежи принудили К. да се прѣмѣсти въ Сегединъ. Като не моглъ да продължава една твърдѣ неравна борба и не искалъ да отстжпи, той прѣдалъ властьта на Грежи на 30-и юлия и минжлъ въ Турция. Турското правителство не го прѣдало, а го интернирало първенъ въ Видинъ, и послѣ и пó-вече врѣме въ Кютая въ Мала-Азия (виж. *Абдулъ* Меджидъ).

Така почнжло едно заточение, първенъ принудено, послѣ своеволно, нáй-дългото познато въ историята, понеже е траяло 45 години, до отскорошната смърть на 90-годишния старецъ. Освободенъ по намѣсата на Англия и Съединенитѣ Държави въ 1851, К. билъ приетъ твърдѣ радостно въ Англия, послѣ въ Америка. Той се установилъ въ Лондонъ, дѣто европейскитѣ революционере виждали

въ него единъ отъ своитѣ главатаре. По́-сѣтнѣ негово окончателно мѣстожилище станжлъ Туринъ въ Италия; тамъ той устроилъ въ 1859 една унгарска легия среща Австрия, нъ понеже Наполеонъ III откровенно отказалъ да земе нѣкакво задлъжение относително Унгария прѣдъ видъ на бждщия миръ, франц.-унгар. съглашение не станжло. Слѣдъ новитѣ надежди възбудени отъ войната въ 1866 и осуетени чрѣзъ бързото умиротворение и съглашение въ 1867, К. отблъснжлъ както амнистията за себе си, така и дуализма за отечеството си. Нищо не могло да го направи да измѣни това свое рѣшение, нито избирането му за депутатъ, нито отиването на една унгарска депутация, която го намѣри въ 1877. Унгарцитѣ считатъ К. за единъ отъ на́й-великитѣ си отечестволюбци.

Слѣдъ смъртьта му, брѣннитѣ му остатки се прѣнесохж въ Унгария и положихж въ Народния музей, като имъ се даде едно погребение по́-вече отъ царско. Кратки бѣлѣжки за значението на К. за унгарцитѣ има на езика ни отъ С. С. Бобчева въ спис. *Българска Сбирка,* год. I, кн. IV.

Cr. Химический знакъ на Хрома *(chrom).*

Крагуевецъ. Сръбски градъ, на Лепеница, 100 килом. на югъ отъ Семендрия; 12,600 жит.; тамъ живѣлъ кн. Милошъ до избранието си.

Крайна или **Карниола.** Австрийска область, която носи титлата дукство, между Каринтия, Щирия, Кроация и Адриатическо море; простр. 9,956 чет. килом., насел. 498,958 жит. токо-речи всички (само 40,000 нѣмци) словѣне католици. К. захваща горното корито на Сава. Земята е планинска, тя е покрита на сѣв. съ расклонения отъ кроатскитѣ и юлианскитѣ Алпи, които минуватъ прѣзъ неж отъ зап. къмъ ист. Почвата е срѣдна; нъ въ планинитѣ има хубави гори и богати пасбища, които хранжтъ много стада говеда отъ долна порода. Рудницитѣ сж желѣзни, мѣдни, каменновжглищни и живачни, нъ на́й-прочутитѣ сж живачнитѣ; годишното имъ производство е отъ стойность около 2 милиона фиоринта (4 милиона лева). Главний поминъкъ е земедѣлието (жито, барабой, вино, медъ). Прѣзъ страната минува желѣзницата отъ Вѣна за Триестъ и отъ Щайбрукъ за Загребъ и за Фиуме. Народното образование е останжло много назадъ. К. се управлява отъ единъ главенъ управитель, на който сѣдалището е въ Любляна (Лайбахъ). Освѣнь Любляна, никой градъ нѣма по́-вече отъ 5,000 жит. Диетата (областното събрание) състои отъ 37 прѣдставителя — Словѣнскитѣ племена карни проникнжли въ К. кждѣ VI; по́-късно К. била владение на Карла Велики; въ X-и вѣкъ станжла марграфство, въ XII херцогство и въ XIV (1364) минжла окончателно подъ властьта на Австрия.

Крайово. Румжнски градъ (Влашко), ц. на окр. Доле, 200 килом. на зап. отъ Букурещъ, на дѣсн. брѣгъ на Жиюлъ (лѣвъ притокъ на Дунавъ) и желѣзница отъ Букурещъ за Турно-Северинъ; 22,764 жит. Въ околностьта солни рудници. Нѣкога К. е била столица на Долна Влахия. Стари църкви; сѣдалище на Римнишкия епископъ. Лицей.

Крайцеръ. 1) Германска монета, която струва четире наши стотинки: *крайцеръть е 100-та часть отъ флорина.* 2) Австрий-

ска монета. 100-на часть отъ флорина.

Краковъ. Укрѣпенъ градъ въ австрийска Полша (обл. Галиция), 217 килом. на юго-зап. отъ Варшава, на лѣвия брѣгъ на Висла, дѣто тя става корабопл. рѣка, въ едно хубаво поле; 66,100 жит., отъ които около една четвъртъ евреи. Университетъ основанъ въ 1349 отъ Казимира Велики, полски царь, съ библиотека, кабинетъ по естествената история и ботаническа градина. Гробници на нáй-знаменититѣ полски царе, царици и велики мжже (Св. Станислава, Ягелона, тримата Сигизмундовци, Батори, Собѣски, Кошчушка, Иосифа Пониатовски и др). Много пръкви, нѣкои съ готическа направа, монастире и еврейски синагоги. Старий градъ е единъ лабиринтъ отъ тѣсни и темни улици. Едноврѣмешнитѣ градски стѣни сж прѣобърнжти на мѣсто за расходка. Вѣрѣдъ града се възвишава единъ замъкъ отъ срѣднитѣ вѣкове, обърнжтъ сега на твърдина. Търговията, въ послѣднитѣ години съживена, поради расширението на желѣзнопжтнитѣ съобщения на К. съ Вѣна, Берлинъ, Варшава и Лъвовъ, е прѣимуществено въ ржцѣтѣ на евреитѣ.

К. е основанъ въ 700 отъ Крака, полски князъ. Той е билъ столица на Полша отъ 1320 до 1609, и дори и слѣдъ като Варшава станжла столица, полскитѣ царе продължавали да се коронясватъ въ него. Той е билъ прѣзиманъ отъ чехитѣ въ 1039, отъ монголитѣ въ 1241, отъ шведитѣ въ 1655 и 1702, и отъ руситѣ въ 1768. При подѣлението на Полша въ 1795, К. се паднжлъ на Австрия. Отъ 1809 до 1815, той съставялъ часть отъ велико дукство Варшавско. Вѣнский конгресъ, въ 1815, създалъ отъ него *Краковската република,* съ простр. 126,115 хектара и нас. 140,000 жит., подъ покровителството на Прусия, Австрия и Русия. Съчувствието на краковци съ полското възстание докарало три въоржжени окупации, една отъ Русия въ 1830, двѣтѣ други отъ Австрия въ 1836, и отъ 1838 до 1841. Нáй-сетнѣ, вслѣдствие на едно ново движение, Краковската република се присъединила въ 1846 на австрийскитѣ владѣния, мѣрка мотивирана съ беспечностьта на съсѣднитѣ държави, нъ противъ която Англия и Франция протестирали. К. сега съставя часть отъ австрийската область Галиция. Австрийцитѣ сж въздигнжли около него една пространна линия укрѣпления, съ многобройни отдѣлни твърдели, и една грамадна крѣпость, която господствува надъ града, и чиито укрѣпления се простиратъ навънъ по едно пространство отъ около 8 километра. Тия твърдини сж назначени да служжтъ за прѣграда среща едно настжпление отъ Русия.

Крали-Марко, сир. *краль Марко.* Български князъ или краль, прочутъ герой, чието юначество е станжло легендарно, и когото сърбетѣ притезаватъ за свой сънародникъ. Какъвъ е билъ краль **М.** показва нáй-ясно едно изучение върху прѣдмѣта на Ив. П. Хр. Кжршовски, което срѣщаме въ календаръ *Българска Македония* за 1898 (София, 1898, издание на Т. Х. Тошева). Краль **М.** е роденъ въ Прилѣпъ, въ македонска България, въ 1351, а е погинжлъ на 10 окт. 1394 въ Калугерени (Румжния) въ боя на Румжнетѣ съ турцитѣ, на които

е билъ съюзникъ, като полузависимъ *български* господарь на Македония. Родителетѣ му сж били българе; баща му се наричалъ *Вълкашинъ*, а майка му *Елена;* тя е била сестра на прочутия юнакъ и български воевода *Момчила*, толкова въспѣванъ и славенъ въ нашитѣ народни пѣсни. Краль **М.**-въ баща билъ юнакъ и виденъ българинъ по врѣмето на Стефана Душана (1336—1355), когато тоя сръбски царь завладѣлъ случайно една часть отъ Македония. Въ Душаново врѣме той билъ началникъ (маршалъ) въ двореца му и въспитатель на сина му Уроша. Слѣдъ Душановата, а по́-сетнѣ и Урошовата смърть, Вукашинъ се въцарилъ въ 1367 и на 26 септ. 1371 билъ убитъ, въ битвата съ турцитѣ при Марица, дѣто той на чело на войницитѣ си *българе* изъ македонска България ги посрещнжлъ, нъ билъ разбитъ, понеже турскитѣ сили били твърдѣ голѣми. Слѣдъ неговата смърть мѣстото му захванжлъ синъ му Марко и билъ прогласенъ за царь.

Карль **М.** ималъ още двама братя, Андрея и Димитръ, които били негови военачалници — воеводи. Въ книгата си *Южно-Славянское сказание* М. Халанский казва за краль **М.** така: «Благовѣрний краль **М.** или кралевичъ **М.**», както го наричатъ сърбетѣ, споредъ южно-словѣнскитѣ исторически паметници, е носилъ названието: *князъ, царъ* или *деспотъ на България,* живѣлъ е въ столицата си *Прилѣпъ* съ брата си Андрея. Отъ начало билъ самостоятеленъ български господарь, нъ послѣ станжлъ васаленъ на турцитѣ. Като такъвъ, той е воювалъ заедно съ тѣхъ; и както въ народнитѣ български пѣсни, така и въ сръбскитѣ, неговото юначество се описва подробно.

Когато краль **М.** щѣлъ да се жени и отишелъ да огледва дъщерята на ледянския краль, Роксандра, придруженъ билъ отъ двамата си побратима, Милоша Обилича и Стояна Янковича. Щомъ дошли въ двореца, ледянский краль се обръща къмъ дъщеря си съ тия думи:

Удай се, с ядом се удала
Кога очеш вн̑ше причекати.
Ето тебѣ кралевича Марка
Отъ лиепе земле Бугарие.
А ево ти Янкович Стояна
От Котара висока планина,
А ево ти Обилич Милоша
Отъ Крушева поля широкога,
Па ти бирай кога ти е драго.

Краль **М.**-вото българско происхождение и българщина показва и слѣдната сърбска пѣсень:

Всака земя хвали господара:

I.

Сѣн биели Сѣнянина Ива
Бугария кралевича Марка,
Унгария Сибинянин Янка
С'рбиянци Милош Обилича

II.

Босна слави Релю Боснянина
Сѣн биели Иву Сѣнянина,
Унгария Сибиянин Янка,
Бугария кралевича Марка
Сърбиянци Милоша Обилича.

Краль **М.**, като съюзникъ на турцитѣ, воювалъ рамо до рамо съ тѣхъ противъ неприятелетѣ имъ и съ години дома си не се връщалъ. Една пѣсень казва, че той служилъ деветъ години у царь Мурада и на десетата година, кога си отишелъ у дома, върнжлъ се съ *българското си*

руго (обѣкло), на билъ и пусиѫлъ брада дори до *свилени си пояс*.

Когато краль **М.** царувалъ въ Прилѣпъ, единъ сърбинъ янничаринъ, Михаилъ Константиновичъ, който ималъ работа съ него, въ своята *Турска история* казва, че краль **М.** управлявалъ тогава *българското царство — Македония* и го нарича български князъ.

Г-нъ Кѫршовски обѣщава пóвече подробности за краль **М.** въ книгата си *Македонска България*, която тъкми за печатъ.

Крамеръ *(Ж. А.)*. Германски поетъ, историкъ и романистъ (1723—1788). Стихотворенията му сѫ издадени подъ заглавие *Sämmtliche Gedichte;* освѣнъ това забѣлѣжително е неговото *Приспособени къ стиловѣ на псалмитѣ* и др.

Крамеръ *(Ж. Б.)*. Отличенъ германски композиторъ и пианистъ (1771—1860); отъ композициитѣ му нáй-много се славѭтъ неговитѣ *Etudes*.

Крамола. Каране, прѣпирня.

Краниади, *лат.* Мѣкотѣли животни, отъ раменоногитѣ; биватъ прираснѫли съ долната си плоскость на чорупката.

Краниология или **кранология,** *гр.* (отъ *кранионъ*, лобъ, черенъ; *логосъ*, слово). Черепословие; сѫщото, каквото е френология. — **Краниомантия.** Черепогадание; гадание по човѣшки черепъ. — **Краниомантъ.** Черепогадатель. — **Краниометрия.** Черепоизмѣрие, измѣрване диаметра на черепитѣ. — **Краниометръ.** Инструментъ за измѣрване диаметра на черепитѣ. — **Краниоскопия.** Изслѣдване устройството на черепъ. — **Краниоскопъ.** Оня, който се занимава съ изслѣдване устройството на черепитѣ. — **Краниотомия.** Виж. *хир.* разсѣчане черепа. — **Краниотомъ.** Хирургически инструментъ за пробиване черепа.

Кранъ, *герм.* 1). Машина за издигане мащи. 2) Тржбица съ ключъ за пущане вода или друго течно вещество.

Кранъ, *герм.* Едно растение, отъ което вадѭтъ боя.

Красицкий *(Игнатий)*. Полски поетъ и литераторъ, род. въ 1734 въ Дубецко, умр. въ 1801 епископъ въ Гнѣзно. Отъ съчиненията му, (събрани отъ Дмоховски, 10 тома, Варшава, 1803-4; 10 тома, Берлинъ, 1845), нáй-забѣлѣжителни сѫ: героикомич. поеми: *Myszeis* и *Monachomachia*.

Краснорѣчивъ. Сладкодуменъ. — **Краснорѣчие,** сладкодумство.

Красноярскъ. Русски градъ въ Сибиръ, сѣдалище на управл. на енисейската губерния, при сливането на Кача и Енисей; 15,000 К. е на главния пѫть на Европейска Русия за Кяхта. Търговия съ кожи и кожуси.

Красъ *(Луций Лициний)*. Славенъ римски правовѣдецъ — ораторъ, често възхваляванъ отъ Цицерона; занимавалъ токо-речи всички правителствени длъжности, въ 95 билъ консулъ, а въ 91 пр. Р. Х. умрѣлъ цензоръ.

Красъ. *(Маркъ Лициний)*. Римски пълководецъ, бѣгалъ отъ Цина и Мария въ Испания, дѣто се крилъ 8 мѣсеца; отъ тамъ въ Африка, Сицилия и Италия. Избранъ преторъ, въ 71 пр. Р. Х., той съ Помпея побѣдилъ Спартака, главатаря на побуненитѣ робе, добилъ на другата година консулството заедно съ Помпея, а въ 65 станѫлъ цензоръ. Цѣзарь го помирилъ съ Помпея; и тѣ тримата съставили първия триумвиратъ. **К.** по-

вторно билъ избранъ консулъ и добилъ управлението на Сирия. Жъденъ за слава, власть и богатство, той тръгнжлъ съ надежда да довърши завоеванието на Азия до Индия, и почнжлъ отъ партянетѣ. Слѣдъ нѣколко сполуки въ Месопотамия, той изгубилъ зимата въ Сирия; въ това врѣме отишелъ при него синъ му Касий, единъ отъ на́й-блескавитѣ Цѣзареви генерали въ Галия. Въпрѣки Касиевитѣ съвѣти, Красъ влѣзлъ въ полето между Евфратъ и Тигръ. Тамъ той билъ заобиколенъ и побѣденъ отъ партянетѣ близу до Каръ (библейския градъ *Харанъ*). Откакъ погинжлъ синъ му и 30,000 римляне, самъ Красъ станжлъ робъ на партянския пълководецъ, който го заробилъ прѣдателски. Суренъ го убилъ въ едно свиждане (53) и испратилъ главата му на господаря си Орода, а Ородъ заповѣдалъ да му налѣнжтъ въ устата растопено злато.

Кратеръ. Гърлото на огнедишуща планина или волканъ, прѣзъ което изригва лава, пламень, и др.

Кратово. Градецъ, центръ на каза, скопски вил., при политѣ на Осиговската пл. и при главата на Кратовската рѣка; 5,000 жит. токоречи всички българе. Твърдѣ ржкодѣленъ градецъ; пѣсъка на рѣката жителетѣ събиратъ злато и го обработватъ; въ околностьта сребърни рудници, които сега не се работнжтъ.

Кратъкъ. Кжсъ, не дългъ. Оттука *краткость*.

Крахмалъ, *рус.* Скърбѣла, чисто брашнената часть на жито и сѣмената на други растения.

Крашевскій *(Иосифъ Игнатій).* Единъ отъ на́й-забѣлѣжителнитѣ и на́й-плодовититѣ полски писатели, основатель на битовия романъ и отличенъ стилистъ, род. въ 1812 въ Варшава, умр. въ 1887. Началното си образование добилъ въ Полша, а висшето въ вилненския университетъ. Освѣнъ многобройнитѣ си романи и повѣсти, К. издавалъ въ Вилно единъ сборникъ, посветенъ на историята, философията, словесностьта и искусствата, подъ заглавие *Athenaeum*, и обнародвалъ статии въ всички токо-речи полски списания. Много отъ съчиненията му сж прѣведени на французски, нѣмски, русски и др. На български М. Московъ е прѣвелъ отъ рус. *Князътъ и кметоветѣ*, историч. романъ изъ живота на словѣнетѣ въ IX-и вѣкъ (Търново, 1897); Д. Х. Бръзицовъ е прѣвелъ отъ полски *Повѣсть безъ име* (Пловдивъ, 1887) и *Янъ Собѣски* или *Обсадата на Вѣна отъ Кара-Мустафа*, историч. романъ (Пловдивъ, 1889); *Дѣдо и баба*, расказъ отъ К., прѣводъ на Хр. Кесякова, се срѣща въ спис. Трудъ, год. I, кн. 8. Всичкитѣ съчинения на К. съставятъ по́-вече отъ 60 тома; тѣ сж били издадени въ Вилно, Варшава, Лайпцигъ, Вроцлавль отъ 1830 до 1846, и доказватъ удивителната способность на К. да пише хубаво, много и скоро.

Креанса, *фр.* (стара форма на *croyance*, вѣрване, вѣра). Писмо, което единъ банкеринъ или търговецъ дава на пжтникъ, за да прибере въ нѣкой градъ една сума пари.

Креатининъ (лат. отъ гръц. *креасъ*, месо). Произведение отъ разложението на креатина. — **Креатинъ.** Главната съставна часть на месото на гръбначнитѣ животни.

Креатура, *лат.* (собствено знач. *тварь, творение*). Въ *прѣнос. см.* лице, което дължи на друго по-

ложението си: мекере, оржде любимецъ, протеже.

Креацинизмъ, *лат.* Мнѣние на Аристотеля, че Богъ създава човѣшкитѣ души прѣдварително и ги съединява съ тѣлата 40 деня слѣдъ зачатието. — **Хреацианецъ.** Послѣдователь на креацизма.

Крево *(Ж.).* Франц. пѫтешественикъ-изслѣдователь, убитъ отъ индийцитѣ тоби [Южна Америка] (1847-1882).

Кредитенъ, отъ дума *кредитъ.* Който минува като достоинъ за вѣра: *кредитенъ билетъ,* книжна пара, книга издадена отъ правителство или банка, която минува като пари; *кредитно учреждение,* заведение, което приема пари, за които плаща лихва и дава пари подъ разни залози, банка. — **Кредитивъ.** Банкерска полица, за добиване пари. — **Кредитирамъ.** 1) Давамъ на вѣра, продавамъ на вѣра. 2) Завѣрявамъ *(дѣлба).* — **Кредиторъ.** Въ *търг.* Оня, който има да зима; заемодавецъ. — **Кредитъ.** Довѣрие, вѣра, на почакъ: *продавамъ на кредитъ. Правѫ или отварямъ нѣкому кредитъ,* давамъ му на вѣра; или давамъ позволение другиму да му дава извѣстно количество пари или стока на почакъ, ако ли кредитътъ ще бѫде *неограниченъ,* колкото пари или стока поиска. *Нѣмамъ кредитъ* ще рече, не ми даватъ на вѣра. Кредитъ значи и честь, добро име, извѣстность: *тая сполука се постигнѫ съ кредита на неговото име.*

Credo, *лат.* Вѣрую: *това е моето кредо.*

Крезъ. Лидийски царь, прочутъ по безсмѣтнитѣ си богатства, побѣденъ и сваленъ отъ прѣстола отъ Кира (548 прѣди Р. Х.). Сега [illegible] наричатъ всѣкой прѣбогатъ човѣкъ, *милионеръ.* — Казватъ, че Крезъ, като падналъ въ плѣнъ, билъ осѫденъ на изгаряне; тамъ той разбралъ истинностьта на думитѣ на нѣкогашния си гостъ Солона, че никой не може да се нарече честитъ доклѣ е живъ, и неволно произнеслъ: «О Солоне»! Киръ, като се научилъ за причината на това въсклицание, подарилъ Крезу живота и свободата, и го избралъ за свой съвѣтникъ.

Крейсеръ, *лат.* (отъ *крукъ,* кръстъ). Военен параходъ, който кръстосва, обикаля. — **Крейсерувамъ.** Обикалямъ по море въ корабъ покрай брѣговетѣ за пазенето имъ отъ неприятель. Оттука *крейсировка,* крейсерство.

Крейцнахъ. Прусски градъ, 60 килом. на юго-ист. отъ Кобленцъ; 15,300 жит. К. е забѣлѣжителенъ главно по иодиститѣ и бромиститѣ си солени води, полезни въ много болести. Затова и много се посѣщава. Изворитѣ иматъ температура отъ $45^1/_2{}^0$ до 84^0 Ф.

Кременчугъ. Градъ въ европейска Русия, 110 килом. на юго-зап. отъ Полтава и въ полтавската губерния, на Днѣпръ; 53,928 жит. малоруси и руси; много евреи. К. съсрѣдоточава житото, кожитѣ, вълната, лоя на околнитѣ страни. Фабрики за земедѣлчески машини, трионы и др. Въпрѣки наводненията на Днѣпръ, К. е търговското срѣдоточие на Мала-Русия, благодарение на рѣчното корабоплаване и на желѣзницата отъ Харковъ за Одеса.

Кремлинъ. Виж. *Москва.*

Кренъ, *англ.* Отклонение на корабъ къмъ страната, дѣто има вѣтръ. За измѣрване крена употрѣбяватъ *кренометръ.*

Креозотъ, *фр.* Маслено вещество, което се намира въ катрана

и дима, и което има свойството да противодѣйствува на гниянето. Употрѣбява се за цѣръ. — **Креозотовъ.** Който се отнася до това вещество.

Креолъ-лка, *исп.* Въ нáй-широкия смислъ: лице родено отъ родителе, които не сж туземци на страната, дѣто е родено. Въ пóтѣсенъ смислъ: лице родено отъ европеецъ и негритянка.

Крепонъ, *фр.* Единъ видъ лекъ вълненъ платъ. — **Крепъ.** Единъ видъ тънко и леко копринено или вълнено платно, бива отъ разни шарове, и се употрѣбява за рокли, гарнитури, лѣтни капели и др., а черний — въ знакъ на жалѣяне (трауръ).

Кресло. Голѣмъ столъ съ ржчки (подлакътници) и съ задница. Въ *прѣнос. см.* министерско, академическо и др. подобно мѣсто: *хубаво е министерското кресло.*

Кресчендо (crescendo), *итал.* Което се увеличава, расте; въ *муз.* постепенно усилване на тона при минуването отъ *piano* на *forte* и *fortissimo.* Противоположното нему е *декресчендо.*

Кресчентини. Знаменитъ италиянски сопрано, издалъ прѣвъсходни солфеджии (1769—1846).

Кретини. Човѣци родени слабоумни, па и съ недостатъци въ тѣлото (пó-малъкъ отколкото трѣбва или прѣголѣмъ черепъ, искривени крака и гръбнакъ и др. т.). — **Кретинизмъ.** Болестьта на кретинитѣ: слабоумие въ нáй-висока степень. Нáй-често се срѣща въ долинитѣ на швейцарскитѣ Алпи: Савоия и Пиемонтъ, па и въ други планински страни. Съ особена грижа и обучение кретинитѣ може донѣйдѣ да се образуватъ и истръгнжтъ изъ скотското състояние. Причинитѣ на това зло отдавна още сж прѣдмѣтъ на споръ между ученитѣ.

Cri de guerre, *фр.* Боенъ, ратенъ викъ.

Крива-паланка, *Егри-паланка.* Градецъ, центръ на каза, скопски вил., на рѣка Егри-дере, съ добро мѣстоположение и хубава околность; 6,000 жит., токо-речи всички българе. Винодѣлие, овощарство и рударство; околията е богата съ рудници за сребро, мѣдь и желѣзо.

Кривичи. Народъ отъ словѣнското племе, който живѣлъ испърво между рѣки Припеть и Двина, а слѣдъ това се распространилъ до изворитѣ на Волга, Двина, Ока и Днѣпръ. К. плащали дань на варягитѣ, които пó-сетнѣ изгонили; участвували въ прѣдприятието на Рюрика, Синеуса и Трувора; въ обичаитѣ си не различали отъ другитѣ словѣне; имали градове, отъ които главенъ билъ Смоленскъ.

Криволякъ. Едно отъ пó-главнитѣ села въ велешката каза. Станция на желѣзницата.

Криза или **кризисъ,** *гр.* Рѣшително врѣме въ една работа; врѣме, въ което се рѣшава или така, или инакъ; опасно врѣме: *министерска криза, болний се намира въ криза, България прѣкарва криза;* застойчивость: *криза въ търговията.*

Крикетъ, *англ.* Една английска игра.

Криловъ *(Иванъ Андр.).* Знаменитъ русски баснописецъ, когото наричатъ *русски Лафонтенъ.* К. род. въ Москва въ 1768, синъ на единъ офицеринъ съ капитански чинъ, добилъ началното си образование въ Тверъ отъ майка си, и се научилъ французски отъ единъ домашенъ французски учи-

тель. К., челъ безразборно всички книги, които му падали на ржка. Драматическитѣ съчинения му правили най-голѣмо впечатление, и въ 15-годишната си възрасть написалъ една опера *Кафейница* (гледачка на щастие по кафе); една книжарница му дала 60 рубли за ржкописа на това съчинение, и съ тия пари той си купилъ Расиновитѣ, Молиеровитѣ и Боаловитѣ съчинения. Баща му вече билъ умрѣлъ и на 13-годишна възрасть той билъ принуденъ да стане копистъ въ една канцелария; по-сетнѣ той добилъ служба въ Петербургъ въ императорския кабинетъ, отъ която си далъ оставката слѣдъ двѣ години, за да се посвети на литературна работа. По това врѣме той вече билъ извѣстенъ съ трагедии *Клеопатра* и *Филомела*, които нѣмали сполука. Двѣ-три години, отъ 1789, издавалъ периодически списания *Пощата на Духоветѣ*, *Зрителъ* и *С.-Петербурский Меркурий*. Сега обнародвалъ комедии въ проза *Налудничавото семейство* (1793), *Подиравателната птица* и др., които привлѣкли на него вниманието на Екатерина II. Въ 1801 билъ назначенъ секретарь на князъ Серг. Тодор. Голицина, рижски управитель, съ когото, слѣдъ нѣколко врѣме, прѣкаралъ 4 години въ лѣтната му кжща въ Саратовъ. Тамъ той можалъ съвсѣмъ свободно да наблюдава живота и нравитѣ на русскитѣ селяне. Когато се върнжлъ въ С.-Петербургъ, въ 1806, той обнародвалъ нѣколко сполучливи комедии *Урокъ на госпожитѣ* и др. Нъ той намѣрилъ истинското си призвание, когато прѣвелъ нѣколко Лафонтенови басни, които не отстжпяли на оригинала. Поетътъ Дмитриевъ (виж. това име) билъ очуденъ отъ К.-вата сполука въ тоя видъ литературна работа и го насрѣдчилъ да постоянствува. Това било, когато К. билъ на възрасть около 40 години, и баснитѣ щѣли да го обезсмъртжтъ. Въ 1808 се явила първата негова сбирка отъ басни, която имала голѣма сполука. Други сбирки послѣдвали въ 1811 и 1816. Въ 1811 К. станжлъ членъ на с.-петербург. академия; въ 1812, чиновникъ въ императорската библиотека; въ 1830, държавенъ съвѣтникъ; въ 1841, понеже страдалъ отъ параличъ, билъ пенсиониранъ; и прѣзъ всичкото това врѣме билъ обсипванъ съ почести. Той починжлъ въ 1844.

К. е толкова популяренъ у руситѣ, колкото Лафонтенъ у французетѣ. Баснитѣ му, по истинно народния си духъ, веселия юморъ, естественото благодушие, сравняватъ само съ баснитѣ на славния французски поетъ; тѣ сж и първата читанка на русскитѣ дѣца, които ги изучватъ изустъ, и много негови стихове сж се обърнжли на пословици. К. е възбудилъ въ Европа цѣла литература отъ прѣводи, подражания и коментарии. К. е написалъ всичко близу 200 басни, отъ които три четвърти сж оригинални. Нѣкоя и друга отъ К.-витѣ басни сж проникнжли и въ българската книжнина; една такъва се намира въ П. Р. Славейковата *Христоматия*. Едно кратко животоописание на К. на езика ни има въ кн. *Двадесетъ биографии на образцови русски списатели съ портрети* отъ В. Остр., прѣв. Д. Велковъ (Шуменъ, 1896). К.-вата бронзова статуя е поставена, кждѣ края на императоръ Николаевото царуване,

въ лѣтната градина въ С.-Петербургъ. За въздигането на тоя паметникъ сж принесли своята лепта и дѣцата.

Криминаленъ, *лат.* Прѣстжпенъ, противозаконенъ, виновенъ; углавенъ: *криминалнопрѣстжпление.* **Прѣслѣдвамъ криминално** или **углавно,** теглж нѣкого на сждъ въ углавно сждилище. — **Криминалистъ.** Писатель по углавното право, зналецъ въ углавнитѣ работи; наученъ изслѣдователь на човѣшката врождена наклонность къмъ прѣстжпничеството: *криминалистъ Ламброзо доказва това.* — **Криминалность.** Прѣстжпность, углавность.

Кримъ. Сжщото, каквото е Кръмъ.

Кринка, *рус.* Единъ видъ пушка.

Кринолинъ, *фр.* Металическа мрѣжа, съ която заобикалятъ корабъ, който е хвърлилъ котва за да не може неприятельтъ да го доближи.

Криолитъ, *гр.* Минералъ, второкисленъ алюминий.

Криптогами, *гр.* Тайнобрачни растения, у които не се вижда цвѣтътъ и сѣмето; такъви сж мъховетѣ, гжбитѣ и др. — **Криптогамически.** Тайнобраченъ (за *растения).* — **Криптогамия.** Тайнобрачие (за *растения).* — **Криптогамология.** Учение за тайнобрачнитѣ растения, което съставя часть отъ ботаниката. — **Криптография.** Тайно писмо, искусство да се пише съ условни знакове.

Криспи *(Францеско).* Италиянски държавникъ, род. въ Рибера (въ Сицилия) въ 1819. Училъ правото въ Палермо; въ 1846 билъ адвокатъ въ тоя градъ; въ сицилийския парламентъ поддържалъ най-радикални идеи; помощникъ на Мацини, Гарибалди и др. въ сицилийскитѣ възстания за обединението на Италия; натоваренъ отъ Гарибалди съ портфейла на министерството на финанситѣ въ Неаполъ.

Въ 1865, откакъ билъ нѣколко години на страната на крайната лѣвица, **К.** направилъ една важна еволюция. Въ една брошура подъ заглавие *Republica e Monarchia,* той обявилъ, че републиката дѣли, а монархията съединява. Това значило, че се отдѣля отъ мацинивската партия. Отъ тогава той станжлъ водитель на конституционната радикална партия, и основалъ извѣстния си вѣст. R*iforma* съ тая девиза *Instauratio ab imis fundamentis* (прѣустроение изъ дъното на основитѣ). Рѣчитѣ му въ парламента тежки, монотонни произвождали малко впечатление, нъ, съ упорство, той сполучилъ найсетнѣ да се наложи. Въ 1876, слѣдъ общитѣ избори, той станжлъ прѣдсѣдатель на камарата. На другата година Депретисъ го зелъ министръ на вжтрѣшнитѣ дѣла, нъ слѣдъ една година той се оттеглилъ по причина на една нередовность въ частния му животъ. Въ 1887 Депретисъ му повѣри пакъ портфейла на вжтрѣш. дѣла, и въ сжщата година починж; **К.** пое съ управлението на вънкашнитѣ дѣла, което не остави вече, и министръ-прѣдсѣдателството.

К. продължи политиката на прѣдшественика си — влизането на Италия въ австро-германския съюзъ, колониалната политика иногурирана съ окупирането на Масова, унищожението на търговския договоръ съ Франция. Старъ революционеръ, той не пазеше много дипломатическитѣ форми. Пжтуванията му въ Фридрихсрухе (21-и ноем. 1887 и 9-и авг. 1888) като

че показвахж, че той се гордѣеше съ сношенията си съ могжщия канцлеръ на Германската империя; поне така го разбирахж въ Франция. Въ 1889, слѣдъ едно вълнение на италиянскитѣ работници безъ работа, **К.** си даде оставката, нъ слѣдъ единъ мѣсецъ си образува ново министерство по вкуса си. Въ 1891, когато се разискваше икономич. въпросъ въ камарата, **К.** падиж. Финанситѣ бѣхж прѣтоварени съ военни разноски, и земедѣлието и индустрията минуваxж прѣзъ мжчна криза. Въ 1895 **К.** пакъ дойде на властьта, отъ която се оттегли слѣдъ поражението на италиянцитѣ при Адуа отъ абисинцитѣ (1896).

Кристаленъ, *гр.* Чистъ и прозраченъ: *кристално стъкло,* билюръ; *Кристаленъ палатъ,* сграда отъ кристално стъкло, въ Лондонъ и Парижъ, за всемирни изложения. — **Кристализация.** Обръщане на едно вещество, кога прѣминува отъ течно въ твърдо състояние, на кристали. — **Кристализувамъ** или **кристалирамъ.** Обръщамъ, замразявамъ едно вещество въ видъ на кристали. — **Кристализирамъ се.** Обръщамъ се, замръзнувамъ на кристали. — **Кристалически.** Въ видъ на кристали, кристаленъ. — **Кристалография.** Описание на външния видъ на кристалитѣ. — **Кристалология.** Учение за кристалическото свойство на веществата, за законитѣ на образуването на кристалитѣ и др. — **Кристалъ** (гръц. *кристалосъ,* ледъ). Кристали се наричатъ симетрическитѣ форми, които зиматъ нѣкои вещества, кога прѣминуватъ отъ парообразно и течно състояние въ твърдо, запр. кристализацията на сольта. Такъви форми зиматъ особно минералитѣ. Силата, която побужда частицитѣ на едно вещество да се съединяватъ по единъ законъ, та да образуватъ к., нарича се *кристалообразователна.* Въ к. различаватъ четире нѣща: равнини, ребра, жгли и оси. Изобщо различаватъ шесть кристалически системи, подъ които се свождатъ всички кристалически форми: *теселарна* или *правилна система, тетрагонална* или *пирамидална, хексагонална* или *ромбоедрическа, ромбическа, моноклиноедрическа* и *триклиноедрическа.*

Критерий или **критериумъ,** *гр.* Способъ или бѣлѣгъ за распознаване истината, мѣрило *мехенкъ-ташъ.*

Критика (гръц. *крино,* сждиж). 1) Искусство да се сжди за достоинствата и недостатъцитѣ на произведение въ областьта на науката, книжнината, или искусствата. 2) Укоръ, осжждане. — **Критикъ.** Който сжди за, прави оцѣнка на, научно, книжовно, или хждожествено произведение: *ученъ критикъ.* — **Критикувамъ.** 1) Правиж разборъ, оцѣнка, сждиж за нѣщо: *критикувамъ съчинение.* Осжждамъ, укорявамъ: *много критикуватъ тая ваша постжпка.* — **Критически.** 1) Що се отнася до критика: *критически отдѣлъ.* 2) Основанъ на изслѣдвания и доказателства: *критически доводъ.* 3) Който прѣдставя криза, опасности: *критическо положение,* критическа минута.

Критонъ. Атински философъ, ученикъ и приятель на Сократа.

Критъ. Старото име на Кандия. Виж. *Кандия.*

Кричимска рѣка. Тая рѣка се набира отъ многобройнитѣ притоци, които извиратъ въ Родопитѣ; до с. Кричимъ, между Плов-

дивъ и Пазарджикъ, тя напуща планината и се раздѣля на два клона: *Вжча*, която се влива въ Марица до с. Говедаре и *Кричимска рѣка*, която се влива въ Марица до село Кадиево. Главний притокъ на К. р. е Пещерската рѣка (Стара рѣка).

Кришна, *инд.* Индийско божество, на́й-главното въплощение на Вишну.

Кроация или **Хърватско.** Нѣкогашно кралство, което сега, заедно съ Славония, образува една область подвластна на Унгария. Кроация-Славония има за прѣдѣли на зап. Адриатическо море, Крайна или Карниола и Щирия; на сѣв. и ист. Драва, която ѭ дѣли отъ Унгария; на югъ Босна, въ която влиза и часть отъ К. К. е къмъ истокъ, а Славония е къмъ западъ. Срѣдата, между Драва и Лония, е влизала въ *Военнитѣ прѣдѣли*)*. Отъ когато и тая часть се е присъединила на К.-С., тя има простр. 42,516 чет. килом.; населението ѝ сега е 2,193,000 жит. Управителний центръ на областьта е *Загребъ* (виж. *Загребъ)*. Сѫща К. се прѣсича отъ вѣтви отъ щирийскитѣ и крайнскитѣ Алпи, и се пои отъ Сава съ притока ѝ Кулпа и отъ Драва съ притока ѝ Муръ. Главнитѣ произведения на земята сѫ жито, кестене и вино. Скотовъдството е прѣнебрѣгнѫто. К. притежава хубави гори, които още малко сѫ оползотворени. Въ приморието има мраморни каменоломници. Жителетѣ, кроати или хървати, говорѭтъ едно сърбско нарѣчие и по́-голѣмата часть сѫ католици, а останѫлитѣ православни; между тѣхъ живѣѭтъ и нѣмци, унгарци, евреи и др. На чело на управлението се намира единъ банъ или главенъ управитель, и страната има една диета или областно събрание.

История. К. длъжи името си на едно словѣнско племе (кроатитѣ, кроватитѣ, сега хърватитѣ), което се заселило въ неѭ въ VII-и вѣкъ. Въ на́й-раннитѣ исторически врѣмена тая земя била населена отъ панонци; римското владичество се установило надъ неѭ въ царуването на Августа, когато тя съставила часть отъ область *Илирия*. Слѣдъ падането на Западната римска империя, К. минѫла подъ властьта на остготитѣ, и послѣ на аваретѣ. Въ 640 дошли отъ кѫдѣ Карпатскитѣ планини кроатитѣ, та се заселили въ страната между Драва и Вербацъ, притокъ на Сава, и до Сплатро. Тѣ били испърво подвластни на франкитѣ, слѣдъ това на Византия, а въ IX-и вѣкъ станѫли независими подъ една народна династия, на която главнитѣ прѣдставители били велики жупанъ Мютимиръ (892—900), краль Томиславъ (914—940), Дръжиславъ (970—1001), Петръ Кръжимиръ (1058—1073), Звонимиръ (1076—1089). Кроат-

*) *Военни прѣдѣли* е името, съ което се е наричалъ едно врѣме единъ дългъ поясъ земя въ Австрия, който се е простиралъ отъ Адриатическо море до източния край на империята, покрай Драва и Дунавъ, по цѣлия прѣдѣлъ на турското царство. Тая земя, на която главното управление е било въ Петервардинъ, е имала особна наредба. Всичкитѣ нейни жители сѫ били войници и земедѣлци въ сѫщото врѣме; тѣ сѫ образували истински военни селища, на които намѣсто заплата се е давала земя, и които сѫ били подчинени на двама главни команданти: *кроатско-славонски* и *банатско-сърбски*. Тая наредба се е унищожила отъ 1870; сърбско-банатскитѣ покрайнини сѫ се присъединили на Унгария, а другитѣ на Кроация-Славония.

ското кралство включвало въ края на XI-и вѣкъ цѣла Далмация до Дубровникъ. Страната била раздѣлена на жупанства. Въ 1097, когато изчезнжла народната династия, К. се съединила съ Унгария чрѣзъ пръската на личното съединение, като си запазила напълно вжтрѣшната автономия. Въ 1527 К. припознала, заедно съ Унгария, властьта на хабсбургския домъ на Австрия; тя била охромена отъ турцитѣ въ XVI-и вѣкъ; една часть отъ кралството зела името турска К.: Карловицкий договоръ ѝ далъ прѣдѣлитѣ, които има и до сега. Въ XV-и вѣкъ, Венеция била завладѣла една часть отъ Далмация. Въ замѣна, Славония била присъединена на кроатскитѣ земи, та образувала съ К. и щото оставало отъ Далмация една область, така-наречено присъединистично кралство. Приморската часть до Рѣка (Фиуме) се считала за съставна часть едно по друго на австрийскитѣ коронни владѣния (1471—1746), на кралство К. (1776—1779) и най-сетнѣ на Унгария. Отъ XVI-и вѣкъ, нѣкои окржжия влѣзли въ състава на Военнитѣ прѣдѣли. Когато Наполеонъ, въ 1809, създалъ кралство Илирия, той включилъ въ него цѣлия лѣвъ брѣгъ на Сава. Французското господство траяло всичко до 1813.

Свързани прѣзъ вѣкове по еднаква сждба съ маджаретѣ, кроатитѣ били изобщо въ добри отношения съ тия свои съсѣди: тѣ имъ били доставяли храбри генерали, които се отличили среща турцитѣ, най-вече въ XVII-и вѣкъ братята Зрински. Латинский езикъ, който господствувалъ въ публичния животъ, улеснявалъ сношенията между два народа, които и двата имали да се борѣжтъ среща австрийския абсолютизмъ. Ала въ началото на XIX-и вѣкъ маджаретѣ поискали да наложжтъ езика си на кроатитѣ и прѣдизвикали у тѣхъ едно въздѣйствие, което се усѣща и днесь. Подъ влиянието на патриоти, като графа Драсковича, литератора Гая, кроатитѣ извоювали употрѣбението на езика си въ политическия си животъ. Въ сжщото врѣме тѣ почнжли да обръщатъ погледитѣ си къмъ другитѣ словѣнски народи въ австрийската империя и да искатъ отъ тѣхъ едно чисто нравствено съдѣйствие. Това политическо и литературно движение е извѣстно подъ името *илиризмъ*. Въ 1848, единъ кроатски вѣстникъ пръвъ внушилъ идеята за единъ словѣнски конгресъ въ Прага: кроатитѣ отказали да подкрѣпжтъ унгарската революция и управительтъ имъ, банъ Пелачикъ, прѣминжлъ Драва за да се бие среща маджаретѣ; възстанието като се потжпкало и кроатитѣ, както тѣхнитѣ съсѣди, били подложени на едно централистическо и понѣмчвателно управление. Когато въ 1867 Австрия припознала законнитѣ права на Унгария като кралство, та се учредилъ австро-унгарский дуализмъ, кроатитѣ поискали и тѣ отъ Унгария да имъ се поднови вѣковната имъ автономия. Унгарското министерство било принудено да измѣни избирателната система въ К.; диетата, избрана по новия режимъ, сключила съ унгарския парламентъ едно съглашение *(нагодба)*, което се допълнило въ 1873 и което е още въ сила между двѣтѣ страни. Това съглашение дава на кроатитѣ една ограничена автономия и имъ обеспечава употрѣбението на езика имъ. К. е сега единствена-

та страна въ Унгария съ привилегирувано положение; нъ нѣкои патриоти искатъ една по́-пълна автономия и присъединението изново на Далмация, която сега съставя часть отъ Цизлейтания.

По́-важни источници по историята и литературното движение на кроатитѣ: — Смичикласъ: *История на Кроация* (на кроат.), Загребъ, 1879, 2 т.; Матковичъ: *Кроация и Славония* (има и прѣводъ на франц.), Загребъ, 1874; Березина: *Кроация* . . . . и др. (на русски, 2 т.); Луп Леже: *Le monde Slave*; — сжщий: *La Save, le Danube et le Balkan*, Paris, 1889; Пипинъ и Спасовичъ: *История на словѣнскитѣ литератури; Мемоари на Загребската юго-словѣнска академия.*

Кроликъ. Животно отъ рода на зайцитѣ. То е на голѣмина колкото заяка, нѣма опашка, по́-вечето нокте на краката му сж плоски и не може да копае земята. Живѣе въ дупки по скалитѣ.

Крокодилски сълзи. Притворни, лицемѣрски сълзи; изражението иде отъ това, че крокодилътъ, когато раскжсва жрътвата си, ужъ плаче като дѣте.

Крокодилъ, *гр.* Голѣмъ земноводенъ гущеръ въ горещитѣ страни, отъ 6 до 8 метра дългъ. Той тича бързо по земята, нъ не се обръща лесно. Има голѣми уста. Живѣе въ голѣмитѣ рѣки на Африка и Азия, и носи яйцата си, които приличатъ на гжшитѣ, въ пѣсъка, да се излупжтъ отъ слънечната топлина. — Има три племена крокодили: американски крокодилъ (алигаторъ); друго племе се намира въ притоцитѣ на Гангъ въ Индия; на́й-извѣстенъ е нилский крокодилъ.

Кромуелъ *(Оливжръ).* Покровитель на съединенитѣ републики Англия, Шотландия и Ирландия, род. въ Хжнтингдонъ (Англия) въ 1599, умр. въ Лондонъ въ 1658. Отъ старо благородно семейство, **К.** се училъ правото въ Кямбриджъ, послѣ се занимавалъ съ селско стопанство. Отъ 1628 до 1640 билъ членъ на парламента, дѣто принадлежалъ на крайната партия. Тираническитѣ и безсмислени мѣрки на Карла I го направили върлъ опозиционеръ. Той нѣмалъ даръ-слова, нъ билъ искусенъ да създава тайни планове. Когато въ 1642 парламентътъ рѣшилъ да събере войска, **К.** съставилъ единъ кавалерийски отрядъ, направилъ нѣколко смѣли нападения на кралската войска и зелъ единъ запасъ отъ оржжия и храна. Безъ да изброяваме К.-витѣ подвизи, трѣбва да кажемъ, че К., въ чина на генералъ-лейтенантъ, който командувалъ конницата, спечелилъ двѣ рѣшителни побѣди надъ кралската войска при Морстжнъ-Моръ (1844) и при Несби (1645). Когато силитѣ на кралската партия били унищожени и войната се прѣкратила съ прѣдаването на краля отъ страна на шотландската войска, **К.** ималъ съ краля едно тайно свиждане, нъ кога видѣлъ, че Карлъ I гледа да го измами, той явно захванжлъ да работи въ полза на републиката. Всичкитѣ привърженици на краля били исключени отъ парламента, а останжлитѣ членове на парламента, съ съдѣйствието на К., осждили краля на смърть и той погинжлъ на ешафота. К. станжлъ членъ на испълнителния съвѣтъ, потжпкалъ едно възстание въ Ирландия, разбилъ шотландцитѣ при Джнбаръ (1650) и роялиститѣ при Ужрстжръ (1653). Между това К. все

по́-вече и по́-вече заприличалъ на диктаторъ, разгонилъ съ сила Дългия парламентъ (1653), образувалъ единъ правителственъ съвѣтъ, по чието желание зелъ титлата лордъ-покровитель на 3-тѣ републики, свикалъ новъ парламентъ по избора си и въцарилъ въ обществото военния деспотизмъ и протестантството. Отличенъ пълководецъ, дълбокъ политикъ и безподобенъ администраторъ, **К.** възвеличилъ Англия. Морската побѣда надъ Испания му доставила Дюнкирхенъ. **К.** умр. въ 1658. Синъ му, *Ричардъ* **К.**, род. въ 1626, го наслѣдилъ като покровитель, нъ скоро си далъ оставката отъ тоя постъ и умрѣлъ въ безизвѣстность въ 1712. Виж. Англия, *история*. За **К.** има една цѣла литература; по́-главни съчинения по прѣдмѣта сж: *Memoirs of the protector O. Cromwell and of his sons* (Лондонъ, 1820); Вилменъ, *Histoire de Cromwell* (Парижъ, 1814); Карлайлъ, *O. Cromwell's letters and speeches* (Лондонъ, 1845); Мерлъ д'Обине, *Histoire du protectorat* (Парижъ, 1847); Гизо, *Histoire de la république d'Angleterre et de Cromwell* (Парижъ, 1870, 2 vol., 2-о изд.); сжщий, *O. Cromwell et la Restauration* (Парижъ, 1869, 2-о изд.), Moritz Bosch, *Oliver Cromwell und die puritanische Revolution* (Франкфортъ-на-Майнъ, 1885); Hoenig, *Oliver Cromwell* (Берлинъ, 1887—89, 4 тома); всеобщитѣ истории на Ранке и др.

Кронверкъ, *герм.* (отъ думи корона и работа или укрѣпление). Прибавено на крѣпость голѣмо укрѣпление, което състои отъ два бастиона и дъ крила.

Кронида, *гр.* Чада на Кроноса и Рея.

Кронгласъ, *англ.* Стъкло, отъ което правѣтъ ахроматическитѣ стъкла.

Кронидъ, *гр.* Синъ на Кроноса.

Кроносъ, *гр.* Богъ на врѣмето у староврѣменнитѣ гръци; сжщото, каквото е било Сатурнъ у римлянетѣ.

Кронщадъ. Русски укрѣпенъ градъ, при устието на Нева; 50,000 жит. Военно пристанище.

Кронщадъ. Сжщото, каквото е Брашовъ.

Кропоткинъ (князъ *Петръ*). Русски революционеръ, род. въ Москва въ 1842. Членъ отъ дворянско семейство, кн. **К.** на 20-годишна възрасть свършилъ курса на военно училище, и самъ пожелалъ да служи като адютантъ на главния управитель въ източни Сибиръ. Първата му записка била едно икономическо описание на страната до тогава малко позната. Слѣдъ това написалъ единъ докладъ върху състоянието на затворитѣ и режима на осжденитѣ на каторжна работа, като посочвалъ и реформитѣ, които могло да се направѣтъ. Тоя докладъ не се обнародвалъ, нъ произвелъ, вижда се, дълбоко впечатление на русския царь, който възнегодувалъ за страхотиитѣ, що се вършили въ негово име, и обѣщалъ да тури край на това състояние на работитѣ. Настанжла една реакция въ Русия, която се стремила да заличи и послѣднитѣ дири отъ реформитѣ на Александра II, и царското обѣщание скоро се забравило.

Слѣдъ полското възстание (1863) всѣка надежда за реформи била изгубена. **К.** се прѣдалъ всецѣло на научни работи и, въ единъ редъ походи, които траяли три години, изслѣдвалъ Манджурия, брѣговетѣ

на Усури, открилъ пжтя на Хинганъ и Мергенъ, дѣто европейци не били ходили отъ XVII-и вѣкъ и др. Когато се върнжлъ въ С. Петербургъ въ 1867, за да слѣдва курса на университета, **К.** билъ вече популяренъ, толкова поради опасноститѣ, колкото и поради научнитѣ слѣдствия на пжтуванията му. Въ 1871, натоваренъ съ едно послание въ Финландия, той изучилъ почвитѣ на ледения периодъ; неговитѣ наблюдения му доставили прѣдмѣта на едно съчинение, отъ което само първий томъ се появилъ въ *Аналитѣ на Географическото Дружество;* вторий, останжлъ въ ржкописъ, паднжлъ пó-сетнѣ въ ржцѣтѣ на русската полиция.

По това врѣме у **К.** узрѣла мисъльта, че русското общество може да се избави отъ самодържавието само по волята на единъ просвѣтенъ народъ. Убѣденъ въ нуждата отъ една обществена революция, направена изотдолу, той напуснжлъ свѣта на благородницитѣ и на двора, и се рѣшилъ да живѣе между работницитѣ и селянетѣ. Въ 1872 ходилъ той въ Белгия и Швейцария, дѣто влѣзлъ въ сношение съ русски революционери. Като се върнжлъ, той захванжлъ да проповѣдва на народа идеитѣ на свободата, като ходилъ отъ градъ на градъ и отъ село на село прѣдрѣшенъ като живописецъ. Въ 1874 билъ арестуванъ и затворенъ въ Петро-Павловската крѣпость, а въ 1876 сполучилъ да избѣгне отъ затвора на военната болница.

К. тутакси отишелъ въ Англия, послѣ въ Швейцария въ (1877), дѣто въ Женева основалъ революционенъ вѣстникъ. Изгоненъ отъ Швейцария въ 1881 по искането на русското правителство, **К.** отишелъ въ Англия. Въ 1883 той биде осжденъ въ Франция на 5-годишенъ затворъ заедно съ 59 анархисти, макаръ и да нѣмаше участие въ прѣстжплението, за което тѣ бидоха осждени. Въ 1886 той биде пуснжтъ отъ затвора поради една борба въ негова полза отъ французскитѣ и английскитѣ учени.

Слѣдъ освобождението си, **К.** се оттегли въ Лондонъ, дѣто обнародва много научни работи въ пó-главнитѣ английски списания, и философско-обществени студии, въ които сж изложени началата на анархическото общество, именно: *Думи на единъ побуненъ, Завоеванието на хлѣба, Анархията въ социалната революция* (прѣведена на българ., Русе, 1895), *Къмъ младитѣ* (прѣв. на българ., Севлиево, 1892), *Затворитѣ, Анархическата нравственость, Новитѣ врѣмена* и др.

Кроталъ (гр. *крóталонъ*, дрънкане). Една отровна змия, която, когато порасте, има дрънкалка. Пораства на дължина до 2 метра. Живѣе въ топлитѣ земи на сѣверна Америка.

Кротоново масло. Масло, което се добива отъ растението *croton tiglium*, и съставя нáй-силното слабително въ лѣкарството.

Крузенщернъ *(Адамъ Й.)*. Русски мореплаватель, род. въ 1770 въ Естландия, умр. въ 1846. Отъ 1793 служилъ въ английската флота, билъ началникъ на първия русски научно-търговски походъ около свѣта (1803—1806). К. направилъ много открития и много важни наблюдения. На неговото *Пжтуване около свѣта* (3 т. СПБ, 1810—1812, съ атласъ) се отнасятъ и много негови напокошни работи, както *Прибавления на хи-*

дрографията на голѣмитѣ океани (Лайпцигъ, 1819); *Atlas de l'Océan pacifique* (2 т. СПБ, 1824—1827); *Recueil des mémoires hydrographiques* (2 т. СПБ, 1824—1827); *Suppléments* (1835) и др.

Крумахеръ. Германски списатель, род. въ Текленбургъ (въ Вестфалия), авторъ на *Притчи*, станжли класически; освѣнъ това написалъ е много простонародни и дѣтски съчинения (1768-1845).

Крумири. Туниско племе, чиито разбойничества докарахж французския походъ въ Тунисъ въ 1881, когато Франция тури ржка на Тунисъ.

Крумъ (Гръмъ) или **Каранъ.** Нáй-силний отъ българскитѣ царе въ боеветѣ и първий отъ тѣхъ, който се завзелъ да нареди държавата си съ добри закони. Царувалъ отъ 802 до 815. Когато се въцарилъ К., държавата му състояла отъ придунавска България и Влахия, сир. простирала се отъ Стара-планина до Трансилванскитѣ Карпати. К. отнелъ отъ аваретѣ и франкитѣ Панонска България (източна Унгария), която се присъединила на Дунавска. Слѣдъ това той се заловилъ съ вжтрѣшната наредба на държавата си и си избралъ за столица градъ Прѣславъ. Въ това врѣме издалъ той прочутитѣ си закони, именно законътъ да се наказва съ смърть оня чиновникъ, който се улови че е подкупенъ, за да употрѣби измама въ работата си; законътъ да се искоренжтъ лозята, та да нѣма пиянство; законътъ противъ кражбата и др.

К. намислилъ да разшири държавата си на югъ. Въ 809, слѣдъ една несполука да прѣземе Одринъ, той се обърнжлъ къмъ Македония и на рѣка Струмица нанесълъ голѣма побѣда на гръцитѣ, и послѣ, слѣдъ страшно клане, прѣзелъ София, която до тогава била въ гръцки ржцѣ. Това накарало гръцкия императоръ Никифора, слѣдъ двѣ-годишно приготвяне, да нахлуе въ България съ голѣма войска (811), съ извѣстната сетнина за него: войската му да бжде избита до кракъ и черепътъ на неговата глава да бжде направенъ на посребрена чаша за побѣдителя му. Слѣдъ тая побѣда К. стига до Анхиало, а братъ му до Пловдивъ, нанася още едно поражение на новия византийски императоръ Михаила Рангабе при Версиниция близу до Одринъ (813), и слѣдъ малко располага лагера си прѣдъ Цариградъ, отъ Влахерна при Златни рогъ до Златнитѣ врата на морския брѣгъ. Ала К. разбиралъ, че Цариградъ не може да се прѣземе лесно само съ една обсада по сухо, безъ да се опаше откъмъ морето съ кораби, та прѣдложилъ да сключи миръ. Гръцкий императоръ ужъ склонилъ и поканилъ К. на лична срѣща задъ града при църква св. Врачъ. При това срѣщане българский царь насмалко щѣлъ да бжде убитъ отъ една засада гръцки войници. За отмъщение К. опустошилъ всичкитѣ околности на Цариградъ до Дарданелски протокъ; между това братъ му прѣзелъ изнурения отъ гладъ Одринъ, и безброй гръци били поробени и съ покжщнината имъ откарани въ България. К. умрѣлъ всрѣдъ страшни приготвяния за нова обсада на Цариградъ отъ апоплексия, и радостьта на гръцитѣ нѣмала прѣдѣли.

Крупенъ. Едръ, голѣмомѣренъ, обемистъ: *крупна грѣшка.*

Крупъ. Сжщото, каквото е дифтеритъ.

Крупъ. Германски металолѣецъ, чието име носжтъ отъ 1866 градски стоманени топове. Виж. *Желѣзо.*

Крустарий, *ново-лат.* Хждожникъ на испжкнжли работи въ дърво.

Круша *(Захария).* Учитель (понѣйдѣ и церковенъ пѣвецъ) съ около 50-годишна учителска дѣятелность прѣзъ периода на народното ни възраждане, род. въ Самоковъ, починж въ София на 72-годишна възрасть въ 1881. Синъ на икономъ попъ Христо, К. е билъ ученикъ на *Неофита Рилски,* и на 18-годишна възрасть станжлъ помощникъ на учителя си, сир. подидаскалъ.

Распрѣдѣлено по години, учителството на тоя народенъ труженикъ е както слѣдва: 1829—1832 въ Самоковъ, 1833—1838 въ Копривщица, 1839—1845 въ София, 1846—1849 въ Вратца, 1850—1853 въ София, 1854—1855 въ Самоковъ, 1856—1857 въ Одринъ (приелъ русско поданство), въ 1858 въ Копривщица, въ 1859 въ Панагюрище, въ 1860—1861 въ Самоковъ (и депутатъ въ Цариградъ по церковния въпросъ), въ 1862—1865 въ София (и писарь на общината), въ 1866—1868 въ София, 1869—1870 въ Радомиръ, въ 1871—1877 въ София.

К. има и книжовна дѣятелность; отъ него е имало книжка *Първи знанія* и други 12 ржкописни книги (особено старогръцки) като учебници и пасхални таблици, които се пазятъ за споменъ у наслѣдницитѣ му.

За К.-вата дѣятелность е писано въ министерския *Сборникъ* отъ Марка Балабанова (год. I) и въ *Училищенъ Прѣгледъ* на нѣколко мѣста, па е и вмѣстенъ като литературно лице между другитѣ въ нашата литература за изучване въ V и VI класове.

Едноврѣменно, а именно отъ 1871 до 1881 като подражатель на **З.** К. се явява на сжщото учителско поприще синъ му *Христофоръ,* въ градоветѣ: Свищовъ, Видинъ, София и Самоковъ, който още въ нáй-цвѣтжщата си възрасть, на 30 год., се прѣсели въ вѣчностьта (1881). Тая голѣма загуба скрати послѣднитѣ дни на живота на бащата К., толкова пó-вече, че **З.** К. бѣ положилъ голѣмъ трудъ и пожрътвувалъ много за образованието на сина си въ Бѣлградъ въ полугимназията и послѣ въ духовната семинария, дѣто синътъ бѣ излѣзълъ съ първа диплома.

Крушевацъ. Сръбски градъ, близу до сливането на сръбска и българска Морава, 150 килом. на юго-зап. отъ Семендрия, 54 на зап. отъ Нишъ; 5,150 жит. До 1389 билъ мѣстопрѣбивание на сръбскитѣ крале.

Крушевица. Едно отъ расклоненията на Пиринъ-планина, което отъ г. Алистрати завива къмъ югъ и се простира до Бѣло море.

Крушево. Градецъ въ битолската каза, около 25 килом. на сѣв. отъ Битоля, на едно живописно високо мѣсто, отъ дѣто се гледа цѣлото битолско поле; 12,000 жит., отъ които 8,000 цънцаре и 4,000 българе. Винарство.

Крушево. Градецъ въ демиръхисарска каза, солунски вил.; 6,600 жит. българе.

Крушево. Нáй-високий родопски връхъ въ срѣдата на Родопитѣ (въ Турция); 2,300 метра надъ морското равнище.

Кръвосмѣшение. Сжпржжески сношения между кръвни роднини,

Кръмъ (стар. *Таврически Херсонесъ*). Полуостровъ на южния край на европейска Русия между Черно и Азовско море; съединява се съ материка чрезъ Перекопски провлакъ, който не е по-широкъ отъ 5 до 7 килом.; простр. 25,727 чет. килом., насел. 270,000 жит. (татаре, евреи отъ караитската секта, руси, гръци, арменци и българе). Гл. градове: *Симферополъ*, сѣдалище на управл. на таврическата губерния, Севастополъ, Балаклава и др. Гл. рѣки: Салгиръ, Алма, Белберъ и Черная рѣчка. Три четвърти отъ полуострова (сѣверната часть състои отъ степи, на които отличителната чърта е безводието; южната часть се покрива отъ планини отъ Таврическитѣ, които се считатъ за продължение отъ Кавказски планини. Планинското бърдо, около 170 килом. надлъжъ, се простира покрай брѣговетѣ, съ паралелни вѣтви; най-високитѣ му върхове сж Ай-Петри (1,266 метра), Чадъръ-дагъ (1,560 мет.), Бабуганъ-Яла (1,655) и Ай-Василий (1,627). Климатътъ, изобщо здравъ, се умѣрява отъ моретата. Земедѣлието е незначително; тютюнопроизводството и градинарството цъвтѭтъ. Разработватъ се много солени езера; въ К. има до 400 езера, ако и малки.

К. дължи името си или на кимерийцитѣ, старитѣ си жители, или е татарската дума *кръмъ*, крѣпость. Въ старо врѣме гръцитѣ имали многобройни селища въ полуострова, които подпаднѫли подъ властьта на Митридата, понтски краль, послѣ на римлянетѣ, готитѣ, хазаретѣ и най-сетнѣ ногайскитѣ татаре въ XIII-и вѣкъ. Венецианцитѣ и генуезцитѣ въ Кафа имали тамъ търговски заведения. Мохамедъ II ги изгонилъ въ 1475, и К. се управлявалъ отъ тогава отъ ханове, токо-речи независими васали на султанитѣ. Екатерина II ги отнела отъ тая върховна власть въ 1771—1774, и окупирала К. въ 1783; Яшский договоръ въ 1792 изоставилъ окончателно страната на руситѣ.

К., отъ дѣто руситѣ заплашвали Цариградъ, е билъ, въ 1854 и 1855, театрътъ на една голѣма борба между тѣхъ, отъ една страна, и Франция, Англия, Турция и Сардиния, отъ друга; тя се свършила съ прѣзимането на Севастополъ. Отъ тогава една часть отъ кръмскитѣ татаре се изселили въ Турция. Като поводъ за тая борба между западнитѣ държави и Русия послужилъ въпросътъ за светитѣ мѣста въ Палестина, подиганъ въ разни врѣмена отъ страна на Франция, на която Турция токо-речи все отстѫпяла. Това било първата искра на войната, нъ желанието на Русия да прибере наслѣдието на Турция било, казватъ, главната причина. Нахлуването на една русска армия въ дунавскитѣ княжества (21 юн. 1853) прѣмахнѫло всѣка надежда за споулка на прѣговоритѣ и имало за слѣдствие съѭза на Франция, Англия и Сардиния въ полза на Турция. На 17 априлъ 1854, маршалъ Сенъ-Арно, главнокомандуѭщъ на французската армия, потеглилъ отъ Марсилия за Галиполъ, дѣто съ него се съединилъ лордъ Рагланъ, кямбриджский дукъ и князъ Наполеонъ. Дигането на обсадата на Силистра промѣнило плана на съѭзната войска; кръмский походъ и съсипването на Севастополъ, срѣдоточие на русското мощество на Черно море, били рѣшени. — Отъ 2 сент. 1854, дата отъ която излѣзли на сухо нападателни войски, до 27 авг.,

дата на зимането Севастополъ, се развили събитията, които носѭтъ имената Алма, Балаклава, Инкерманъ, Черная, Малаковъ, Севастополъ. Въ тоя походъ 1676 топа отъ всички калибри изригнѫли на русски мѣста 2,128,000 гюллета, и загубата въ животъ на нападателетѣ се въскачвала на 70,000 души, погубени отъ неприятеля, отъ холера и отъ студъ. Парижский конгресъ (1856) турилъ край на войната, като закъснилъ надеждитѣ на Русия. Сега Севастополъ, свързанъ съ желѣзопѫтната мрѣжа на Русия чрѣзъ желѣзопѫтна линия, остава страшно военно мѣсто; нъ, поради напрѣдъка на нововрѣменната артилерия, старитѣ укрѣпления *Малаковъ* и *Реданъ* сѫ прѣобразени на расходки, а южнитѣ плата и носъ Херсонесъ сѫ въоржжени съ батерии, които бранѭтъ пристанището. Виж. М. И. Богдановичъ, *Восточная война 1853—1856*, т. 4 (СПБ., 1877, 2-о изд.); *Слѣдствия отъ кримейската война на 1854-1856 год.*, отъ Р. Радославова (Търново, 1878);

Кръстевичъ *(Гавриилъ)*. Български държавникъ, писатель и главенъ дѣецъ по церковния въпросъ, роденъ въ Котелъ въ 1820, починѫ въ Цариградъ въ 1898. Училъ се въ родното си мѣсто, послѣ въ Цариградъ, а слѣдъ това на срѣдства на княза *Ст. Богориди* свършилъ правото въ Парижъ. Слѣдъ завръщането си отъ Парижъ, станѫлъ секретарь на Богориди, когото пó-сетнѣ и замѣстилъ въ управлението на о-въ Самосъ за 6—7 год. Слѣдъ това **К.** постѫпилъ на служба по вѣдомството на правосѫдието въ Цариградъ и достигнѫлъ да бѫде членъ въ Върховното сѫдилище (Ахкями адлие), която служба испълняваше до освобождението на България. По церковния въпросъ той е билъ единъ отъ главнитѣ дѣйци: билъ е членъ на Екзархийския съвѣтъ, и е зелъ важно участие въ събора въ Цариградъ, който изработи прѣзъ 1871 екзархийския уставъ.

Въ 1878, когато се създаде бившата Източна Румелия, **К.** биде назначенъ директоръ на вѫтрѣшнитѣ работи прѣзъ управлението на Алеко паша, когото наслѣди въ 1884 като главенъ управитель на тая область. Той биде принуденъ да напусне тоя постъ на 6-и септемвр. 1885, вслѣдствие на държавния прѣвратъ, който съедини Източна Румелия съ Сѣверна България (виж. *Съединение)*.

Като писатель, **К.** е печаталъ важни исторически и филологически статии въ спис. *Български Книжици*, *Любословие* и *Цариградски Вѣстникъ*. Въ 1871, обнародва въ Цариградъ първия томъ отъ една българска история, подъ заглавие *История блъгарска подъ имя Уновъ*, която не продължи. **К.** е прѣвелъ и напечаталъ *Мудрость добраго Рихарда* отъ Франклина още въ 1837. Негови има още издадени въ отдѣлни издания *Кратко изслѣдование на блъгарската древность*, отпечатъкъ отъ *Български Книжици* (Цариградъ-Галата, 1858) и *Отговоръ на Дриновата критика върху българската история на Г. Кръстевича*, отпечатъкъ отъ спис. *Читалище*, Цариградъ 1873.

Кръстевъ *(Д-ръ К.)*. Съврѣмененъ български литературенъ критикъ и писатель, род. въ Пиротъ въ 1866. Началното си образование добилъ въ родния си градъ, гимназиалното въ София,

а висшето въ Лайпцигъ. Занимавалъ е учителски служби: директоръ на казанлъшкото педагогическо училище (1888-90), учитель въ соф. мжж. гимн. (1890-91, въ сжщото врѣме и прѣдаватель по нѣмски езикъ въ висшето училище) и професоръ по философия въ висшето училище (1896). Печаталъ е трудоветѣ си главно въ списанията си *Критика* (Пловдивъ, 1891) и *Мисъль* (София отъ 1892 и продължава) и въ книгитѣ си *Етюди и Критики* (София, 1894) и *Литературни* и *Философски Студии* (Пловдивъ, 1898, изд. Ив. Игнатовъ). Пóважнитѣ му трудове сж слѣдниитѣ:

I. Литературни портрети и характеристики: *Стоянъ Михаиловски, Пенчо Славейковъ, А. Константиновъ като фейлетонистъ, Н. Начовъ* въ Студиитѣ; *Свѣтославъ Миларовъ и неговий дневникъ* (Мисъль, год. VI), *Великиятъ Апостолъ* [В. Левски] *(Мисъль,* год. VII), *Ив. Ст. Андрейчинъ (Мисъль,* год. VIII), *Д. Великсинъ, Ив. Вазовъ като белетристъ М. Георгиевъ* и *Веселинъ, Джонсъ Свифтъ и неговата сатира* въ Етюдитѣ.

II. Философски и социологически студии: *Естетиката като наука, Социалната наука и нашитѣ етически идеали* въ Студиитѣ; *Джонъ Дреперъ и неговата теория на прогреса* въ Етюдитѣ; *Философскитѣ системи (Мисъль,* год. VII), *Българската интелигенция (Мисъль,* год. VIII), *Нашата университетска младежъ и нейнитѣ социални задачи (Мисъль,* год. VII), *Българскитѣ книги (Мисъль,* год. IX), *Великитѣ хора и теоритѣ за тѣхъ (Мисъль,* год. VI и VII), *Висшето училище.*

III. Критики върху: *Дѣдовата Славчова унука отъ Веселина* (министерски Сборникъ, II), *Novissima Verba отъ Ст. Михайловски* (Периодическо Списание), *Сладкодуменъ гостъ отъ Ив. Вазовъ* (Мисъль, год. III), *Великата Рилска пустиня, отъ Ив. Вазовъ* (Мисъль, год. I.), *Изъ тѣснинитѣ отъ А. Лудогоровъ, Звукове лирически стих. отъ Ив. Вазовъ, Трепети лирически стихотворения отъ Кирилъ Христовъ, Сили и материя отъ Бюхнеръ.*

Нѣколко Д-ръ К.-ви пжтни белетристически очерки и политическитѣ дневници въ VI, VII и VIII год. на *Мисъль* сж подписани съ псевдонима *Cognitus.* Освѣнъ това, Д-ръ К. е печаталъ статии въ списанието на казанлжшкото учителско дружество, *Денница* и *Трудъ.* Отъ него има и прѣводи *Учебникъ по историята на поезията* (София, 1889) и др.

Кръстоносни походи е името, което даватъ на военнитѣ походи, които християнска Европа прѣдприела противъ мохамедански истокъ въ срѣднитѣ вѣкове; именно отъ XI-и до XIII-и вѣкъ. Първий отъ тия походи се прѣдприелъ просто да се запази *правото* на християнскитѣ поклонници да посѣщаватъ свѣтия Гробъ; ала слѣдъ завоеванието на Палестина цѣльта на похода се промѣнила, или понѣ разсширила, и залѣганията на походитѣ, които послѣдвали, били насочени къмъ избавлението на цѣлата земя отъ мохамеданскитѣ ѝ владѣтеле. Отъ ранни врѣмена въ историята на църквата, за благочестиво дѣло се считало да се ходи на поклонение на гроба Христовъ, и да се посѣщаватъ разнитѣ мѣста, които Спасителтъ билъ осветилъ съ присжтствието си. Когато арабетѣ завладѣли Палестина въ VII-и вѣкъ, тѣ ува-

жили тоя духъ на поклонницитѣ, и позволили да се съгради църква и основе болница въ Иерусалимъ. Въ врѣмето на египетскитѣ фатимиди, които завоевали Сирия около 960 слѣдъ Р. Х., положението и на мѣстнитѣ християне и на поклонницитѣ станжло по́-незавидно; нъ то станжло нетърпимо, когато земята подпаднжла подъ властьта на ординитѣ селджукски турци отъ Кавказъ. Тия варваре, сами отъ скоро обърнжти въ мохамеданството, били еднакво непросвѣтени въ Корона и въ Библията. Тѣ едва ли знаели своитѣ едновѣрци, и изливали гнѣва си и надъ мюслюманетѣ въ Сирия, както надъ християнетѣ. Вѣститѣ за тѣхнитѣ свирѣпства дълбоко вълнували християнския свѣтъ въ Европа. Първитѣ, които се растревожили, били, доста естествено, византийскитѣ монарси. Въ 1073, гръцкия императоръ Мануилъ VII испратилъ до папа Григория VII за помощь среща турцитѣ, като и придружилъ молбата си съ много изражения на дълбоко уважение къмъ негово светѣйшество и латинската църква. Григорий, който виждалъ въ Мануиловата молба сгоденъ случай да осжществи единството на църквата, се отзовалъ радушно; нъ обстоятелствата не му позволили да приведе плана си въ испълнение, и идеята за една война среща турцитѣ постепенно исчезнжла. Тая идея се съживила въ врѣмето на неговия прѣемникъ, папа Урбана II, който и подзелъ въпроса открито. Два събора се държали по прѣдмѣта въ 1095. На втория, който станжлъ въ Клермонъ (Франция), окончателно се рѣшило да се прѣдприеме единъ походъ; и понеже всѣкой, който щѣлъ да земе участие въ прѣдприятието, носилъ за отличие единъ платненъ кръстъ, зашитъ на горната си дреха, походътъ се нареклъ *кръстоносенъ;* отъ тамъ и *кръстоносецъ.*

Първи кръстоносенъ походъ (1096—1099). Отъ всички части на Европа хиляди възъ хиляди бързали по зова на папата да участвуватъ въ светата война. «На́йдалечнитѣ острови и дивашки земи», говори единъ списатель, сж «били наджхани съ тая горещa ревность». Казватъ, че въ пролѣтьта прѣзъ 1096, не по́-малко отъ 6,000,000 души се движили къмъ Палестина; ала това трѣбва да е много голѣмо прѣувеличение. Онова, което се знае положително е, че прѣди да потеглжтъ грамаднитѣ пълчища европейски доброволци, четире войски, на брой до 275,000 души, били тръгнжли за Палестина раздѣлени на двѣ части. Прѣзъ Унгария, България, Цариградъ, Мала-Азия, които отъ първата часть доживѣли да пристигнжтъ въ Сирия, били истрѣбени отъ Никейския султанъ; втората часть, по́-добрѣ устроена, прѣзела Никея, Тарсъ, Антиохия и Иерусалимъ, на който Годфроа Буонски билъ прогласенъ царь (1099). Той образувалъ отъ Иудея християнско царство, и въвелъ въ него законитѣ, езика и обичаитѣ на Франция. Образували се още двѣ християнски държави въ истокъ, и не само стояли на среща на египетскитѣ и сирийскитѣ мохамедане, а и процъвтѣвали.

Втори кръстоносенъ походъ (1147-1149). Въ 1144, Мосулский емиръ завоевалъ Едеса, и християнетѣ били исклани. Синъ му Нурединъ, пристжпилъ да съсипе другитѣ латински държавици въ Сирия и

Палестина. Европа още сдижнъ се втори пъть: и рано въ 1147. двѣ грамадни войски, подъ командата на Луи VII, франц. царь и Конрада III, германски императоръ, потеглили за светата земя. Тѣхната съединена сила се прѣсмѣта на 1,200,000 воителе. Ала походътъ нѣмалъ сполука. Грѫцкий императоръ Мануилъ Комненъ билъ враждебенъ; чрѣзъ издадничеството на негови пратеници, Конрадовата войска била токо-речи цѣла избита отъ турцитѣ близу при Коня, а пъкъ Луивата се съсипала въ клисуритѣ на Пизидскитѣ планини. Слѣдъ празно опитване да прѣземѫтъ съ обсада Дамаскъ, остаткитѣ отъ това пълчище се върнѫли въ Европа.

Трети кръстоносенъ походъ (1189—1193). Ала смъртелния ударъ на Перусалимското царство и силата на кръстоносцитѣ далъ, не Нурединъ, а Саладинъ, младъ кюрдски главатарь, който билъ станѫлъ египетски султанъ, и който се домогвалъ до върховенството на мохамеданския свѣтъ. Той нахлулъ въ Палестина, прѣзелъ градъ слѣдъ градъ, и на́йсетнѣ принудилъ самъ Перусалимъ да се прѣдаде слѣдъ 14-дневна обсада (1187). Новината за това причинила трети кръстоносенъ походъ, на който прѣдводителетѣ били Фридрихъ Барбароса, германски императоръ, Филипъ Августъ, французски краль, и Ричардъ Лъвово сърдце, английски краль. Първия се удавилъ въ Киликия, откакъ прѣзелъ Иконния (Коня); вторитѣ прѣзели Сенъ-Жанъ д'Акръ и сключили миръ съ Саладина.

Четвърти кръстоносенъ походъ (1202-1204) се прѣдпрѣелъ, защото го искала политиката на папа Инокентия III, макаръ че състоянието на християнетѣ никакъ не го изисквало. Прѣдводителетѣ на тоя походъ били главно французски боляре, и сборното мѣсто на кръстоносцитѣ било Венеция, дѣто тѣ и пристигнѫли. Докдѣ кръстоносцитѣ се приготвяли да тръгнѫтъ по море за Азия, тѣ били повикани въ Цариградъ на помощь на Исаака Ангела, византийски императоръ, сваленъ отъ прѣстола отъ брата си Алексия III. Въ малко врѣме Цариградъ билъ прѣзетъ два пѫти и два пѫти оплѣненъ отъ тѣхъ. Първий пѫть тѣ възвели на прѣстола Исааковия синъ Алексия, втория пѫть тѣ си подѣлили византийската империя: Балдуинъ, фландрски графъ, се въскачилъ на византийския прѣстолъ; Бонифаций основалъ Солунска държавица, Отонъ-де-ла-Рошъ — Атинска; Вилхелмъ Шамплитски — Морейска; венециянцитѣ добили на́й-хубавитѣ морски пристанища. Тия лъжекръстоносци и прѣемницитѣ имъ се одържали 56 години (1204-1261).

Пети кръстоносенъ походъ (1217-1221), извършенъ отъ французина Жанъ-де-Бриенъ, избранъ Иерусалимски краль, а по́-сетнѣ Цариградски императоръ, и отъ Андрея II, унгарски краль, които нахлули въ Египетъ среща сарацинитѣ безъ слѣдствие.

Шести кръстоносенъ походъ (1228-1229), подъ прѣдводителството на Фридриха II, придобилъ мирно отъ египетския султанъ Мелекъ-Камела, Иерусалимъ. Отъ какъ се коронясалъ Иерусалимски краль въ светия градъ, той се върнѫлъ въ Европа, като оставилъ новото си владѣние Палестина въ тишина. Вж. *Иерусалимъ.*

Седми кръстоносенъ походъ (1248-

1254). Въ 1244 едно ново племе турци нахлули въ Сирия, и още еднжшъ светата Земя паднжла въ турски ржцѣ. Иерусалимъ билъ изгоренъ и ограбенъ. Въ 1248, французския краль, Луи IX (Св. Луи), повелъ единъ походъ среща тѣхъ, нъ билъ разбитъ и зетъ въ плѣнъ отъ египетския султанъ. Съ голѣмъ откупъ той добилъ своето и на другитѣ плѣнници освобождение. Като се върнжлъ въ Европа, на него гледали като на мжченикъ *Христа ради.*

Осми кръстоносенъ походъ (1270), се подкачилъ пакъ отъ Св. Луи; нъ понеже начинателтъ му умрѣлъ въ Тунисъ (1270), на пжтя за Палестина, той се извършилъ безъ никакво слѣдствие отъ английския князъ Едуарда, по́-сетнѣ Едуардъ I; ала и Едуардъ скоро се върнжлъ въ Англия, послѣдния отъ кръстоносцитѣ. Слѣдъ това, останжлитѣ въ ржцѣтѣ на християнетѣ градове Акя, Антиохия и Триполи паднжли пакъ единъ по другъ подъ властьта на сарацинитѣ.

Сетнини отъ кръстоноснитѣ походи. Грамадното иждивение на човѣшки животъ и другитѣ вещественни загуби се наваксали съ обществени и нравствени блага, които друго-яче историцитѣ не виждатъ какъ е могло да се придобиятъ. Кръстоноснитѣ походи турнжли въ съприкосновене въ течението на два вѣка европейцитѣ съ азиятцитѣ, които се опознали съ взаимна полза. Гизо, въ своитѣ *Скаски по европейската цивилизация,* посочва това на́й-добрѣ. «За първитѣ лѣтописци», забѣлѣжва той, «и слѣдователно за първитѣ кръстоносци, на които тѣ сж просто изразителетѣ, мохамеданцитѣ сж прѣдмѣтъ само на омраза: очевидно е, че онця, които говоржтъ за тѣхъ, не ги познаватъ. Историцитѣ на напокошнитѣ кръстоносни походи говоржтъ съвсѣмъ различно: ясно е, че тѣ не гледатъ вече на тѣхъ като на чудовища, че тѣ сж живѣли съ тѣхъ; и че между тѣхъ сж се установили сношения, дори и единъ видъ съчувствие». По тоя начинъ умоветѣ и на еднитѣ и на другитѣ, а особено на кръстоносцитѣ, донѣйдѣ се избавили отъ ония прѣдразсждъци, които сж рожба на невѣжеството. «Прѣкрачило се една крачка къмъ освобождението на човѣшкия умъ». Второ, кръстоносцитѣ дошли въ прикосновение съ двѣ цивилизации по́-богати и по́-напрѣднжли отъ тѣхната — гръцката и сарацинската. Трето, кръстоноснитѣ походи принудили феодалнитѣ господаре, за да си доставяятъ срѣдства за такъви далечни прѣдприятия, да даватъ на васалнитѣ си градове свободи и по тоя начинъ да приготвяятъ почвата за освобождението на общинитѣ. Четвърто, тѣ упражнили грамадно влияние на промишлеността. Мореплаването и търговията се разширили и усъвършенствували: Пиза, Генуа и Венеция, увеличили, на́й-вече тогава, морското си мощество и размножили канторитѣ си. Индустрията, самото земедѣлие, се обогатили съ нови способи на производството и съ непознати произведения. Тѣ дали потикъ и на наукитѣ и искусствата; никоя епоха не брои по́-вече поети, по́-вече историци. Пжтешественици проникнжли въ странитѣ на източна Азия, до тогава непознати на Европа. На́й-сетнѣ, както често се е забѣлѣжвало, слѣдствие на всичкитѣ тия нѣща е било да прѣдрасположи умоветѣ на човѣцитѣ за една ре-

формации въ религията. Философския историкъ не прѣнебрѣгва, но прѣй другитѣ причини, които направо съдѣйствували да се приготвѭтъ слушателе за Лютера, и влиянието на кръстоносните походи.

Крѣсна-планина. Планина, която се отдѣля отъ Западнитѣ Родопи; на югъ се раздѣля на два клона — *Чаирли-балканъ*, който се простира до Сѣрско поле и надъ Сѣръ носи името *Парнаръ-планина* и *Башъ-дагъ*, който се свръшва на сѣверъ отъ Драма.

Крюйтъ-камара, *хол.* На корабитѣ, мѣсто за пазене барута, патронитѣ и пр.

Ксавие *(Франциско).* Пръвъ проповѣдникъ на християнството въ Индия, католически светецъ (1506-1552).

Ксанти *(Скеча).* Градецъ, центръ на ксантийска каза, солунски вил., на р. Скеча или Ескиджедере на южното ребро на Родопитѣ; 12,000 жит. Хубаво мѣстоположение; ржкодѣленъ градъ; въ околностьта му добри лозя и градини. Въ околията е *Енидже*, при пристанището Лагосъ, на югъ отъ К., градецъ, който е главното стоварище на прочутия *енидженски тютюнъ*.

Ксантипа. Сократова жена, която се отличавала съ злостьта си. Въ *прѣнос. см.* зла жена.

Ксантипъ. 1) Атински генералъ, Перикловъ баща, побѣдилъ персиитѣ въ Микала (479 прѣди Р. Х.). 2) Спартански генералъ на служба у картагенянетѣ, побѣдилъ римския генералъ Регула (255 прѣди Р. Х.).

Ксенократъ. Гръцки философъ, Платоновъ ученикъ, род. въ Халкидонъ, забѣлѣжителенъ по неподкупната си честность, която станжла пословична въ Атина (396-314 прѣди Р. Х.).

Ксенофанъ. Гръцки философъ, основатель на елейската школа, съврѣменникъ на Питагора и Анаксамандра, отъ Колотона, живѣлъ отъ 536 прѣди Р. Х. въ Елея; умр. тамъ въ дълбока старость. Откжслеци отъ негови дидактич. стихотв. *За природата* сж издадени отъ Брандиза въ *Commentationes Eleaticae* (Алтона, 1813) и отъ Карстена въ *Philosophorum veterum reliquiae* (Брюкселъ, 1830).

Ксенофонъ. Славенъ атински историкъ, философъ и пълководецъ; ученикъ Сократовъ (445-355 прѣди Р. Х.). Откакъ се отличилъ въ пелопонезската война, прѣдвождалъ една гръцка войска отъ 10,000 души, испратена на помощь на младия Кира и, слѣдъ злополучната битва при Кунаксъ, върнжлъ се за удивление на цѣла Гръция съ всичката си войска. Расказътъ за тоя походъ и за отстжплението на 10-тѣ хиляди К. дава въ съчинението си *Анабазисъ*. Други негови съчинения сж *Киропедия*, история на Кира Стари и *Записки*, които съдържатъ Сократовото оправдание. К., принуденъ да напусне Атина, умр. близу до Елида. Нáй-добритѣ издания на съчиненията му сж Шнайдеровото (Лайпцигъ, 1825—1840) и Диндорфовото (Парижъ, 1839).

Ксерасия, *гр.* Болесть, която изсушава косата.

Ксерксъ I. Персидски царь, пети слѣдъ Кира, наслѣдилъ баща си Дария I въ 485 прѣди Р. Х. Умиротворилъ побунения Египетъ, послѣ, по прѣпоржката на шурея си Мардония, и на нѣкои тесалийци, прѣдприелъ единъ походъ въ Гръция, и за приготвянето на

тоя походъ употрѣбилъ четире години (480). Гръцитѣ, и най-вече Херодотъ, сж дали подробности, въ нѣкои отношения легендарни, върху тоя походъ; персидската войска имала по-вече отъ петь милиона души; била построила единъ мостъ на кораби на Хелеспонтъ, нъ въ една нощь тоя мостъ билъ разрушенъ отъ буря; за да прѣмине персид. флота, която имала 1200 военни кораби и 3,000 прѣносни, К. заповѣдалъ да прокопаѭтъ Атонската планина и др.; Леонида, при Термопилитѣ, съ 300 спартанци, избилъ 20,000 персяне; послѣ, въ една кръвопролитна битва при Саламинъ, атинянетѣ унищожили цѣлата персидска флота, и К., като оставилъ Гръция на пълководеца си Мардония, самъ едвамъ ее върнѫлъ на една рибарска ладия; сухопѫтната му войска била разбита отъ гръцитѣ при Платея. Наситенъ на славолюбиви замисли, К. се прѣдалъ на раскошность и развратъ; той билъ убитъ отъ Артабана, началника на тѣлохранителетѣ му въ 472 прѣди Р. Х.

Ксерксъ II. Персидски царь, синъ на Артаксеркса I; въцарилъ се въ 428 прѣди Р. Х. Една година слѣдъ въцарението си билъ умъртвенъ отъ брата си Согдина.

Ксерофания, *гр.* Сухоѣжбина: ядене суха храна, което вършали първитѣ християне, които, прѣзъ великитѣ пости, яли само хлѣбъ и сухи овощия.

ѯ *(кси).* Въ церковнитѣ книги тая словѣнска буква съ бѣлѣгъ надъ неѫ, означава 60. Виж. *Словѣнски цифри.*

Ксилография, *гр.* Хѫдожествена рѣзба на дърво. — **Ксилографъ.** Хѫдожникъ на рѣзба на дърво.

Ктесиасъ. Гръцки историкъ (V-и вѣкъ прѣди Р. Х.).

Ктесифонъ. Атинянинъ, който прѣдложилъ да награди Демостена съ златна корона. Обвиненъ отъ Есхина, че искалъ да награди оратора противъ закона, той се оневинилъ слѣдъ защитителна рѣчь отъ Демостена (за *Ктесифона* или *за короната).*

Ктиторъ, *гр.* 1) Лице, което е съградило църква на свои разноски. 2) Църковенъ старѣй.

Coup de grace, *фр.* Свършителенъ или послѣденъ ударъ, собств. знач. *милостенъ ударъ,* сир., който се нанася на смъртено наранено сѫщество за да умре, та да се не мѫчи: *да нанесѫтъ* coup de grace *на държавата.*

Coup d'essai, *фр.* Пръвъ опитъ (на писатель, хѫдожникъ).

Coup d'état, *фр.* Държавенъ прѣвратъ: насилствена държавна мѣрка въ общественитѣ работи.

Coup de main, *фр.* Ненадѣйно прѣдприятие или усилие.

Coup de maître, *фр.* Масторска работа.

Coup de plume, *фр.* Литературно нападение.

Coup de théâtre, *фр.* Театраленъ ефектъ.

Coup de tête, *фр.* Безрасѫдна постѫпка.

Quæ nocent docent. Лат. пословица: нѣщата, които врѣдѭтъ, поучаватъ.

Qualis vir, talis oratis. Лат. пословица: какъвто мѫжътъ, такъво му и словото.

Quasi, *лат.* Смаль-не, приблизително.

Qualis rex, talis grex. Лат. пословица: какъвто царьтъ, такъвъ и народътъ.

Куангъ-си. Область въ южни Китай, захваща коритото на гор-

ното и срѣдното течение на Сикиангъ. Простр. 201,640 чет. килом.; насел. 25,000,000 жит. Златни, сребрени и мѣдни рудници; коприна, канела, восъкъ. Центръ на управл. *Куе-лунъ*.

Куангъ-тунгъ. Приморска область въ южни Китай, захваща коритото по долното течение на Сикиангъ. Простран. 269,923 чет. килом.; насел., заедно съ островитѣ по крайбрѣжията ѝ (Макао, Хонгъ-конгъ, Хай-нанъ и др.) 30,000,000 жит. Планинска земя. Центръ на управл. *Кантонъ*.

Куандо. Африканска рѣка, десенъ притокъ на Замбеза; 1,852 килом.

Quand on emprunte, on ne choisit pas. Франц. пословица: когато човѣкъ зема въ заемъ, не може да избира.

Quanti ci sapeta! *ит.* Колко желателно е знанието!

Quattro, ital. Въ *ит.* четири; *quattro voci*, въ четири гласа.

Куба. Нáй-голѣмий отъ Антилскитѣ о-ви на Мексиканско море, между Флорида и Юкатанъ, (200 килом. отъ Юкатанъ, 230 отъ Флорида), 90 килом. на зап. отъ Хайти; 140 отъ Жамайка; простр. 118,833 чет. килом. Насел. 1,500,000 жит., отъ които около 1 милионъ бѣли и останжлитѣ половината мулатри и половината негри (бивши робе). Сѣдалище на управл. на цѣлия о-въ е *Хавана*. К. прѣдставя продълговата фигура (600 килом. нáдлъжъ, отъ 40 до 200 килом. нáширъ) покрита съ планини; едно планинско бърдо минува прѣзъ южн. по цѣлата ѝ дължина; най-високитѣ върхове: Пико-Туркино (3,402 метра), Тотрифло (2,300 мет.). Рѣкитѣ сж многобройни, нъ малки. Климатътъ, умѣряванъ отъ близостьта на морето, е здравъ. Земята не е веждѣ еднакво плодородна; въ вжтрѣшностьта на о-ва има голѣми неразработени пространства, а нáй-богатата растителность е въ западната часть на о-ва. Нáй-важнитѣ произведения сж: захарь, кафе, тютюнъ и восъкъ. Въ планинитѣ растжтъ обширни гори, които доставятъ прѣвъсходни дърва, като махонъ, кедръ и др. Отъ ископаемото царство има злато, мѣдь, желѣзо, каменни вжглища и др. Търговията е дѣятелна съ Съединенитѣ Държави, до скоро съ Испания, Англия и Франция. Нѣколко желѣзни линии отиватъ отъ Хавана до гл. градове (1,500 килом. въ експлоатация).

К. е била открита отъ Колумба въ 1492. Една испанска колония се заселила тамъ въ 1501. Слѣдъ 10 години испанцитѣ завладѣли цѣлия островъ. Тогава въ острова имало не пó-малко отъ 200,000 индийци. Въ 50—60 години тия полудиви люде токоречи съвсѣмъ исчезнжли, пó-вечето отъ тежка работа, която имъ налагали завоевателетѣ. Спасили се само женитѣ, защото били потрѣбни на испанцитѣ пришелци. Островътъ носилъ едно по друго имената Жюана, Фернандина, Сантиаго; Куба е туземното име. Англичанетѣ опустошили острова въ 1660 и го прѣзели въ 1762; нъ въ 1763 го вернжли, по Парижския договоръ, на Испания. Забѣлѣжителни сж нѣколко възстания на робетѣ въ 1842, 1844 и 1848. Робството се унищожило въ 1880. Сепаратистическата партия — партия, която е искала отдѣлението си отъ Испания — е прѣдизвиквала въ минжлото чести възстания, насрѣдчавани, казватъ,

отъ Съединенитѣ Държави. Едно отъ тия възстания е траяло 30 години (1859—1878). Послѣдното възстание докара въ 1897 една война между Съединенитѣ Държави и Испания. Като слѣдствие на тая война Испания изгуби К., която се намира сега подъ покровителството на Съединенитѣ Държави.

Кубанъ. Рѣка въ южна Русия, влива се въ Черно и Азовско море; 810 килом. — Една руска область, съ прост. 88,712 чет. килом., съ насел. 1,632,545 жит. и съ центръ на управл. *Екатеринодаръ*, е добила името си отъ тая рѣка *(кубанска)*. Кубанската область се мие отъ Азовско море, Керченски протокъ и малка часть отъ Черно море; на югъ е съпрѣдѣлна съ Черноморски окржгъ, отъ скоро присъединенъ на тая область, и кутаисската губерния; на ист.—съ терска обл. и съ ставрополска губерния; на сѣв. съ Земята на Донската войска. Сѣверната часть на К. обл. е обширна безлѣсна равнина, южната — планинска. Климатъ влаженъ и нездравъ. Земедѣлието дава на 75% отъ населението главния источникъ на срѣдствата за животъ. Тютюнопроизводството, въведено отъ гръцитѣ въ 1860, е развито въ юго-западната часть на областьта, особено по лѣвия брѣгъ на Кубанъ. Лозарството става отъ день на день по́-важно. Добива се соль отъ ближнитѣ до Черно и Азовско море езера.

Кубе, *тур.* Сводъ.

Кубеба, *ново-лат.* Плодъ на индийско растение; употрѣбява се въ лѣкарството среща трипера, за укрѣпяне стомаха, противъ виене свѣтъ и др.

Кубически, отъ *кубъ*. Който има вида или величината на куба (виж. *Кубъ*). — **Кубически корень** е число, което, като се подигне на кубъ, дава прѣдложеното число: *кубическия корень на 27 е 3.* — **Кубически метръ** е единица на мѣрка за обемитѣ, която има единъ метръ по всѣка посока: *стерътъ е единъ кубически метръ.*

Кубратъ. Български царь на Велика, Бѣла или Волжска България (виж. *България Волжска)*, чийто синъ Аспарухъ основалъ българското царство на Дунавъ въ VII-и вѣкъ (виж. *България)*. К. е извѣстенъ, споредъ Д-ръ К. Иречека, на византийскитѣ лѣтописци; тѣ споменували за него само, че отхвърлилъ аварското иго и сключилъ приятелски съюзъ съ императора Ираклия (около 634—641).

Кубъ, *лат.* 1) Правиленъ 6-страникъ, на който странитѣ сж равни квадрати. 2) Произведението на едно число помножено на квадрата му: *квадратътъ на 2 е 4; затова кубътъ на 2 ще бжде 8.*

Куенъ-лунъ. Планинско бърдо въ Азия, между Тибетъ и горна Бухария, още малко изслѣдвано.

Куза *(князъ)*. Първий князъ на Румжния (съединенитѣ княжества Влахия и Молдова). К., роденъ въ Галацъ въ 1820, изучилъ правнитѣ и политическитѣ науки въ Парижъ, послѣ постжпилъ на молдовска военна служба, достигнжлъ да бжде пълковникъ въ молдовската милиция, и въ 1857 билъ адютантъ на каймакамина на молдовското княжество, князъ Богориди, послѣ галацски префектъ. Военеиъ министръ въ приврѣменното правителство въ 1858, той побѣгнжлъ когато въ Молдова навлѣзла руска войска. Явенъ пар-

тизанинъ на съединението на Влахия и Молдова, той билъ избранъ князъ на Молдова на 17 ян. 1859, а на 5 февр. сѫщата година и князъ на Влахия, та на дѣло станалъ прѣдставитель и на двѣтѣ княжества. На 1 ян. 1862 той обявилъ съединението на двѣтѣ княжества подъ името *Румжния*, съединение лесно удобрено отъ силитѣ, па дори и отъ Портата. Той князувалъ подъ името *Александръ Йоанъ I* до 1866, когато една революция го свалила отъ прѣстола, който се далъ князъ Карлу. **К.** починжлъ въ Хайделбергъ въ 1873.

Кузенъ *(Викторъ)*. Франц. философъ и списатель (1792—1867).

Qui vive? *фр.* Кой е тамъ? — Оттука *на qui vive*, на щрекъ.

Qui n'a santé, n'a rien. Франц. пословица: който си нѣма здраве, нѣма нищо.

Qui nimium probat, nihil probat. Лат. поговорка: който доказва твърдѣ много, не доказва нищо.

Qui s' excuse, s' accuse. Франц. пословица: който се извинява, се обвинява; отговаря на нашата пословица: гузно не гонено бѣга.

Qui tacet, consentit. Лат. пословица: който мълчи, склоня.

Qui trop embrasse, mal etreint. Франц. пословица: който много обгръща, злѣ обхваща, сир., който прѣдпринма твърдѣ много работи изедижшъ, не сполучва ни въ една.

Quod potui feci, faciant meliora potentes, *лат.* Азъ направихъ това, което можахъ, а по́-могжщи да направжтъ по́-доброто; — любимото мото на великия български родолюбецъ Априлова.

Куинсляндъ *(Царичина земя)*. Една отъ 5-тѣ английски колонии въ Австралия. До 1859 съставяла част отъ Южни Нови-Уелсъ. Тая колония захваща сѣв.-западната часть на австралийския материкъ; простр. 1,755,880 чет. килом.; насел. 300,000 жит. Сѣдалище на управл. е *Брисбейнъ* (36,169 жит.), при устието на едноименна рѣка въ Тихи океанъ. Редовна параходна служба между Брисбейнъ и Сидна. Прѣди 20-30 години мѣстото, дѣто е сега Брисбейнъ, е служило като мѣстозаточение за на́й-лошитѣ англ. прѣстжпници. **К.** е много сгоденъ за скотовъдство, което е и главенъ клонъ отъ австралийската промишленость. На сѣверния брѣгъ на колонията обработватъ съ сполука лозата, маслината, кинкината, канелата, захарната тръстика, тютюна. Опититѣ сж показали, че земята е сгодна за всѣкакъвъ видъ житни посѣви. Колонията изобилва и съ прѣвъсходно градиво, особено за кораби. Отъ ископаемото царство има желѣзо, мѣдь, олово, ископаеми вжглища, злато, драгоцѣнни камене. Желѣзнопжтнитѣ линии (Южни и Западни) и телеграфитѣ сж подъ непосрѣдственото управление на колониалното правителство.

Въ Брисбейнъ има ботаническа градина, научно, земедѣлческо и литературно дружества; па и въ другитѣ части на колонията има земедѣлч., ловджиски и др. дружества. Всѣкой градъ си има болница, и Брисбейнъ, Ипсуичъ, Мейрибжро и Рокхямптжнъ иматъ още по едно училище на изящнитѣ искусства. Вѣстницитѣ на колонията сж: *Брисбейнски Куриеръ* и *Куинсляндецъ*, които излизатъ единътъ всѣкидневно и другий седмично въ Брисбейнъ; *Куинсляндски Таймсъ* въ Ипсуичъ и др.

Правителството състои, както въ другитѣ колонии, отъ управи-

тель, законодателенъ съвѣтъ и законодателно събрание. Членоветѣ на съвѣта се назначаватъ отъ управителя; членоветѣ на събранието се избиратъ отъ народа. Испълнителната власть състои отъ едно министерство.

Кука. Столица на кралство Борну, близу до езеро Чадъ и на зап. отъ него; 60,000 жит. Голѣмъ пазаръ става въ К. всѣка седмица; на тържището се събира навалица отъ 12,000 до 15,000 души. Търговия съ робе, коне, кожани и книжни издѣлия. Градътъ състои отъ двѣ части, единъ километръ разстояние една отъ друга. Западната часть е пó-гжстонаселена и пó-промишлена; въ източната сж дворцитѣ на шейха. Често града заплашватъ наводненията на езеро Чадъ.

Куковъ архипелагъ. Английски острови въ Полинезия, между о-ви Тонга и Тайти. Ако и да носѭтъ името на Кука, тѣ не сж били открити, а само посѣтени отъ него. Нáй-голѣмитѣ отъ тия о-ви сж Монгия, Хярвей и Раратонга. Туземцитѣ, на брой до 15,000, сж токо-речи всичкитѣ обърнѫти въ християнството. На *К. а.* особено вирѣе кокосовата палма.

Куковъ протокъ между двата голѣми острова на Нова Зеландия, откритъ отъ Кука въ първото му пѫтуване.

Кукулевичъ — Сакцински *(Иванъ)*. Хърватски отечестволюбецъ, ученъ и писатель, род. въ Загребъ въ 1816, умр. въ 1889. К. наслѣдилъ отъ баща си чувството на дълбока любовь къмъ отечеството; югословѣнското възраждане (илиризмътъ) още пó-вече сгорещило това чувство; запознаването съ водителетѣ на движението (Ожеговича, Вука Караджича, особено *Гаия)* нáй-сетнѣ побудило К. да излѣзе на литературното поле въ защита на потжпканитѣ народни права. К., воененъ, откакъ опитва силитѣ си въ поезията и драмата съ произведения, проникнѫти отъ една идея — идеята на борба за освобождение, напуща военната служба. Отъ това врѣме въ Загребъ захваща К.-вата гореща политическа дѣятелность; той засѣдава въ областни събрания и окр. съвѣти и иска замѣната на латинския езикъ съ хърватския, агитира съ патриотически стихотворения *(Domordoac, Slavianska domovina, Koraljke,* особено *Slavianke)*, пробужда народното самосъзнание съ историко-литературнитрудове *(Slovnik umjetnikah jugoslavenskih)*. Когато почнжла реакцията, К. оставилъ официалната дѣятелность. Въ 1850 той основава *Югословѣнско Историческо Дружество* и прѣдприима изданието на *Arkiv za poviestnicu jugoslavensku* (1850 — 1875); въ сжщото врѣме извръшва единъ редъ пѫтувания по словѣнскитѣ земи, съ цѣль да събира ржкописи, книги и да се запознае съ словѣнскитѣ учени. Изученията му по тия пѫтувания сж описани отъ него и въ списанията, и отдѣлно. За нáй-добро отъ историческитѣ му изслѣдвания минува *Borba Hrvatah s Mongoli i Tatari* (1863). К. е съдѣйствувалъ и въ сждебнитѣ реформи на страната си въ народенъ смисъль. Въ това отношение е важно съчинението му: *Jura Croatiae et Slavoniae* (1861 — 1862). На К-вото участие въ първитѣ работи на Юго-словѣнската академия на наукитѣ и искусствата се дължи първий томъ отъ *Monumenta historica slavorum meridionalium, Stari pisci Hrvatski* и др. Въ 1865 К. станжлъ

замѣстникъ на бана и дѣйствувалъ въ духа на развитието на народното самосъзнание. Въ 1867, слѣдъ тържеството на австро-унгарския дуализмъ, той си далъ оставката.

Cucullus non facit monachum. Лат. поговорка: калугерьтъ не е калугерь, защото носи качулка [у римокатолицитѣ калугеретѣ носѭтъ качулки].

Куку-норъ. Китайско езеро между сѫщи Китай, Монголия и Тибетъ; 107 килом. надлъжъ и 63 наширъ; солена вода. Петь острова, въ единъ отъ които будайски монастиръ.

Кукушъ. Български градъ, около 40 килом. на сѣв.-ист. отъ Солунъ; 5,000 жит. Поминъкъ: земедѣлие. Старъ замъкъ.

Кукъ *(Джеймсъ)*. Знаменитъ английски мореплаватель, единъ отъ ония, които отворили ерата на научнитѣ пѫтувания; изслѣдвалъ 3 пѫти Океания; убитъ отъ дивацитѣ на Сандвическитѣ острови (1728—1779).

Кула *(Адие)*. Градецъ, окол. центръ, видински окр., 32½ килом. на юго-зап. отъ Видинъ и 13 килом. на ист. отъ прѣдѣла съ Сърбия; 3,719 жит. На источната страна на градеца се намиратъ развалинитѣ на двѣ римски крѣпости, въ които е имало кули. Въ старо врѣме К. е билъ многолюденъ градъ и сѣдалище на римско селище *Castra Martis*.

Кула. Градецъ въ азиятска Турция, 28 килом. отъ стара Филаделфия (сегаш. гр. Ала-шехиръ), смирненски вил.; 9,000 жит. Срѣдоточие на сѣянето на афиона.

Кулджа. Область въ Зюнгария, крайната сѣв.-западна страна въ Китай, която китайцитѣ завое- [illegible] отъ калмукцитѣ. Прѣди нѣколко десетки години тая страна обявила независимостьта си отъ Китай, на чело съ единъ туземенъ султанъ, нъ въ 1871 русското правителство, по едно съглашение съ Китай, присъединило К. на владѣнията си, и въ сѫщото врѣме русский царь обѣщалъ да ѭ върне на китайцитѣ, когато тѣ ѭ завземѫтъ съ сила достатъчна да ѭ държи въ покорность и да пази реда отъ дивитѣ племена, които ѭ населяватъ. Разбитието на Якубъ-бея доставило на Китай желаното благоврѣмие да спечели пакъ тая земя. Русия се съгласила да испълни обѣщанието си. Единъ договоръ — *Кулдженски* — отъ 1881 далъ на Китай ⁴/₅ отъ К., като оставилъ Русий една ивица отъ областьта за да има донѣйдѣ влияние въ тая область.

Кулджа или **Или.** Главенъ градъ на една земя въ Зюнгария, срѣдна Азия, близу до прѣдѣлитѣ на Русия и Китай, близу до дѣсния брѣгъ на рѣка Или; около 50,000 жит. зюнгаре, бухарци, тажици и китайци. Околностьта на К. се побунила среща Китай въ 1865-68, и тамъ се извършили страшни кланета. Русия окупирала града, който държала заедно съ околната страна до 1881.

Кулинаренъ, *лат.* Готварски. Оттука *кулинарно искусство*, готварско искусство.

Кулиса, *фр.* Шареното перде, което служи за украшение на театръ, отдѣсно и отлѣво на сцената. *Задъ кулиситѣ* въ *прѣносн. см.* значи тайно, скришно. Виж. *задкулисенъ*.

Кулишъ *(П. А.)*. Малорусски списатель, авторъ на историческия романъ *Михайло Чарнишенко*, поема *Украйна*, и др. Политически заподозрѣнъ, осѫденъ на о-

граничение съ запрѣщение да пише. По́-късно писалъ по малорусски и по русски (род. 1819).

Кулминация, *ново-лат.* Въ *астр.* На́й-голѣмата височина на една звѣзда надъ небосклона. Оттука **кулминационна точка,** на́й-високата точка, до която една звѣзда достига надъ небосклона. Въ *прѣнос. см.* на́й-високата възможна степень: *кулминационната точка на щастието, или на славата.* — **Кулминирамъ.** Намирамъ се на на́й-високата точка надъ небосклона. Въ *прѣнос. см.* достигамъ до на́й-високата степень.

Култивирамъ, *лат.* Обработвамъ; усъвършенствувамъ. — **Култура** *(соб. зн.* обработка). Умствено и нравствено образование, развитие, просвѣщение, обогатяване и усъвършенствуване на духовния животъ на единъ народъ. — **Культуренъ.** Що се отнася до култура. — **Културкампфъ.** (герм. *борба за цивилизацията).* Име дадено на религиозната борба, водена отъ Бисмарка, среща католическото духовенство чрѣзъ закони, отъ които главнитѣ, издадени прѣзъ май 1873, сж извѣстни подъ името *майски закони.*

Култъ, *лат.* Поклонение, обожаване; дълбоко уважение: *храньж култъ къмъ нѣкого.*

Кума. Русска рѣка въ сѣверни Кавказъ, пои калмукскитѣ степи и прѣзъ нѣколко устия се влива въ Каспийско море; 400 килом.

Кумамото. Японски градъ, въ о-въ Киусиу, 8 килом. отъ морето; 59,091 жит. Стара крѣпость.

Кумане, *узи* у византийцитѣ, *куни* у маджаретѣ, *половци* у словѣнетѣ. Народъ отъ татарско происхождение, чието име иде отъ р. *Кума,* която се влива въ Каспийско море. Прѣди XI-и вѣкъ куманетѣ располагали становетѣ си отвждъ Волга, слѣзли къмъ Черно море до Дунавъ, дѣто били побѣдени въ 1096 отъ Алексия Комнена. Куманското царство, което носило и името *Кипчакъ* въ срѣднитѣ вѣкове, се простирало отъ Уралъ до Олта. Нападнжти въ 1223 отъ Туши-хана, Ченгисъ-Хановъ синъ, куманетѣ били на́й-сетнѣ покорени отъ монголетѣ въ 1237. Смѣсени съ ногайцитѣ, като тѣхъ отъ татарското племе, тѣ исчезнжли като народъ. Една часть отъ куманетѣ, които се заселили въ Унгария въ края на XI-и вѣкъ, тамъ станжли христяне и се погълнжли отъ тамошното население, дѣто името имъ се е упазило по брѣговетѣ на Тиса въ името *Голѣма* и *Малка Кумания.* Тѣхний езикъ е билъ едно турско нарѣчие, което християнскитѣ мисионере въ срѣднитѣ вѣкове изучвали, за да отиджтъ да влѣзжтъ въ съобщение съ племената на Горна Азия до политѣ на Алтай. Генуезцитѣ и тѣ го изучвали за търговскитѣ си сношения по Кръмъ и Черно море. Слѣдъ покорението на куманското царство отъ монголетѣ, много кумане били продадени като робе отъ покорителетѣ; мамелюкитѣ, които станжли господаре на Египетъ, били по́-вечето отъ куманско происхождение. Клапротъ открилъ въ Италия ржкописа на единъ персидско-латинско-кумански словарь, който принадлежалъ на Петрарка. — Клапротъ е обнародвалъ *Азиятски литературни, исторически и филологически архиви* (С. Петербургъ, 1810).

Куманово. Градецъ, центръ на каза, скопски вил., на пжтя отъ Скопие за Кюстендилъ и станция на желѣзницата за Сърбия; 6,600 жит., отъ които само българе

4,500. Доста разходленъ градъ: върти търговия съ храна.

Кумиръ. Идолъ.

Кумисъ, *мон.* Квасено кобилешко млѣко, или обикновено млѣко, подквасено съ кобилешко млѣко: станжло е важно лѣчително срѣдство, особено за гржди болести. Забѣлѣжено е, че азиятскитѣ племена, които пиижтъ кумисъ, не страдатъ отъ охтиката.

Кумъ. Градъ въ персидската обл. Иракъ-Аджеми, 120 килом. на юго-зап. отъ Техеранъ; 20,000 жит. Многобройни гробове на мохамедански светци.

Quod averta Deus! *лат.* Което дано Богъ отврати!

Quod bene notandum, *лат.* Което добрѣ да се забѣлѣжи.

Quos Deus vult perdere, prius dementat. Лат. поговорка: които Господь иска да погуби, пó-напрѣдъ имъ зима ума.

Quot homines, tot sententiæ. *лат.* Колкото човѣци, толкова и умове.

Куне, *фр.* 1) Колесница като стая съ по едно прозорче отъ страни. 2) Стаица въ вагонъ, въ която има мѣсто за сѣдане само отъ една страна.

Купелация, *ново-лат.* Чисто злато или сребро.

Куперъ *(Фениморъ).* Американски романистъ, род. въ 1789 въ Бурлингтонъ (държ. Ню-Джерзи); въ 1805 постжпилъ въ флотата, въ 1810 си далъ оставката, умр. въ Куперстаунъ въ 1851. Пóвечето му романи прѣдставятъ едно живо изображение на американската природа и изобщо на американския животъ; тука се отнасятъ *Шпионинътъ* (прѣведенъ на езика ни отъ П. Г., София, 1895), *Пжтеводителятъ въ пустинята*, *Пионеритѣ* и *Послѣдний отъ Моиканитѣ*. К.-овитѣ романи сж прѣведени токо-речи на всички езици. Главното достоинство на романитѣ му е простотата и естественостьта; въ творчество и юморъ той отстжпя Уолтжру Скоту. Пжтуванията си въ Европа К. е описалъ въ съчинението *Gleanings in Europe.*

Купидонъ, *лат.* Богъ на любовьта у римлянетѣ; споредъ едни, синъ на Венера и Вулкана; споредъ други, синъ на Венера и Марса; и нáй-сетнѣ, споредъ други, К. се родилъ отъ морскитѣ вълни съ богинята на хубостьта. К. прѣдставятъ като дѣте голо и слѣпо, или съ прѣвръска на очитѣ, обржжено съ лжкъ и съ стрѣли, съ крилѣ и понѣкога съ вѣнецъ отъ рози.

Куплетъ (фр. отъ лат. *копула*, връска). Отдѣлъ въ стихотворение, който състои отъ симетрическо съединение на нѣколко стиха.

Купонъ, *фр.* (отъ *купе*, рѣжж). Часть отъ лотариенъ билетъ, облигация и д. п., която има отдѣлна цѣнность и се отрѣзва за да се прибере среща неиж дохода; *отрѣзъкъ.*

Купоросъ, *фр.* Испорчена дума отъ *couperose.* Име, което химицитѣ едно врѣме сж давали на всѣка соль, която състои отъ сѣрна кислота и нѣкое основание. Сега само три такъви соли носиѫтъ името к.: сѣрно-кислий цинкъ или *бѣлий* к., сѣрнокислата мѣдь или *синий* к. (синь камень), и сѣрнокислото желѣзо или *зелений* к.

Кура, *лат.* Лѣчение.

Кура или *Куръ.* Рѣка, образува се въ азиятска Русия (карски окр.), тече покрай Тифлисъ, дѣто става корабопл., и се влива въ Каспийско море; 900 килом.

Куражъ, *лат. (коръ,* сърдце). Смѣлость, неустрашимость, мжже-

ство. — **Куражѫ.** Насрѫдчавамъ, поощрявамъ; **куражѫ се.** Храбрѭ се.

Кураре. Отрова, която индийцитѣ приготвятъ отъ коренния сокъ на южно-американското растение. *Strychnos guianensis;* дивитѣ племена въ южна Америка съ неѭ си оправятъ стрѣлитѣ.

Кураторъ, *лат.* (отъ *кура,* грижа, попечение). 1) Попечитель, лице назначено отъ сѫдъ, за да бди за интереситѣ на малолѣтенъ. 2) Дѣловодитель по несъстоятелность, назначенъ отъ сѫдъ.

Курбанъ, *араб.* Жрътва, жрътвоприношение. — **Курбанъ-байрямъ.** Турски праздникъ, на който се колѭтъ жрътви.

Курбетъ, *тур.* Странствуване, живѣяне на чужбина.

Курбский (князъ *Андрей Мих.).* Русски пълководецъ, прѣвелъ на езика си Дамаскиновото богословие и диалектика, Златоуста, Василия Велики (2-та половина на XVI вѣкъ.

Куриации. Албенско семейство, прославено отъ тримата момци, които били испратени да се биѭтъ съ хорациитѣ. Виж. *Хорации.*

Куриеръ, *лат.* Скороходецъ, пощепрѣноситель.

Курий Дентатусъ. Знаменитъ римлянинъ, побѣдитель на самнитѣ, прославенъ съ безукоризнеостьта си (290 прѣди Р. Х.).

Курили. Купъ острови на югъ отъ Камчатка (на Япония). К. сѫ 22 на брой, по́-вечето пусти; отъ тѣхъ 19 сѫ принадлежали на Русия до 1875, когато се отстѫпили на Япония въ замѣна за южната половина отъ о-въ Сахалинъ. К. сѫ всичкитѣ волканически. Името имъ е русско, отъ «*курилъ*», пушеше. Тѣ сѫ открити отъ руситѣ, отъ 1713 до 1778. Жителетѣ имъ, до 300, се поминуватъ съ ловъ и риболовство.

Куриозенъ, *лат.* Забавенъ, страненъ, смѣшенъ, любопитенъ.— **Куриозъ.** Забавно, смѣшно нѣщо: *съобщаваме това за куриозъ.*

Курландия. Русска губерния, една отъ тритѣ Прибалтийски области, между Ливония на сѣв., отъ която ѭ дѣли Двина, витебската губ. на ист., ковненската на югъ, и Балтийско море на зап.; гл. градъ *Митава,* нъ на́й-цвѣтущий градъ *Либава;* простр. 23,977 чет. килом.; нас. 736,885 жит., отъ които по́-вечето латиши, останѫлитѣ нѣмци, евреи, руси, поляци и др. По вѣра само 16,000 руси (православни), 47,000 католици, останѫлитѣ всички протестанти. Въ срѣдна К. се простира обширното митавско поле, въ южната часть се възвишава митавското плато; близу до Балтийско море има до 300 езера, и единъ каналъ съединява либавското езеро съ морето. Климатътъ е здравъ и умѣренъ. К. е една отъ плодороднитѣ губернии. Главний поминъкъ е земедѣлието. Риболовството по морето, рѣкитѣ и езерата дава добри доходи. Фабричната и търговско-промишлена дѣятелность е развита само въ Митава и Либава и донѣйдѣ въ Виндавъ. — Едно врѣме К. била независимо херцогство; собствено тя състояла отъ двѣ херцогства К. и Семигалия, които принадлежали, заедно съ Ливония, на тевтонскитѣ рицари. Въ 1561, курландский херцогъ, като виждалъ, че мѫчно ще може да противостои на руситѣ, станѫлъ васаленъ на Полша. Династията на Кеплера исчезнѫла въ 1737. Страната се раздирала отъ раздоритѣ на двѣ партии, една русска и дру-

гата полска; и въпрѣки единъ актъ на курландската диета, който билъ опрѣдѣлилъ въ 1726 Морица Саксонски за наслѣдникъ на херцогството, русската императрица Ана, която по нюстадския договоръ (тоя договоръ билъ сключенъ между Швеция и Норвегия въ Нюстадъ, Финландия, въ 1721), имала рѣшително влияние въ Курландия, го дала на своя любимецъ Бирона, въ 1727. Слѣдъ падането на Бирона, К. 18 години била безъ херцогъ и се управлявала подъ надзора на русския посланникъ Бутлара. Въ 1758 за херцогъ билъ повиканъ Карлъ, синъ на саксонски князъ и полски краль Августа III, ала слѣдъ възцарението на Екатерина русска, Карлъ билъ принуденъ да се отдалечи въ Саксония, и за херцогъ билъ обявенъ изново Биронъ; слѣдъ него на курландския прѣстолъ дошелъ (1769) синъ му Петръ Биронъ, който си далъ оставката отъ прѣстола въ 1795, като отстжпилъ всичкитѣ си права на Русия за 2 милиона рубли и пожизнена пенсия. Отъ това врѣме К. влѣзла въ състава на русската империя.

Курсивенъ, *лат.* Подчеркнжтъ: *курсивна букви, курсивна дума.* — **Курсивъ.** Подчеркване: печатни букви, които приличатъ на ржкописнитѣ.

Курскъ. Градъ въ европ. Русия, центръ на едноименна губерния, на рѣки Кура и Тускара, 1.200 килом. на юго-ист. отъ С. Петербургъ, 500 на юго-ист. отъ Москва; 62,803 жит. Търговия съ жито, кожи и др. К., основанъ около 990, билъ нѣколко пжти разоряванъ отъ куманетѣ, и по́сетнѣ отъ монголитѣ; въ началото на XIII-и вѣкъ съставилъ особено княжество, което въ 1278 било покорено отъ татаретѣ. Курската губерния има 46,455 чет. килом. и 2,239,000 жит. Климатътъ се отличава съ забѣлѣжителна мекость. Желѣзнитѣ пжтища въ послѣднитѣ години сж обхванжли и прорѣзали цѣлата губерния. Въ тая губерния цъвтжтъ земедѣлието и скотовъдството. Важно е и пчеловъдството. Промишлеността има земедѣлческо направление.

Курсъ, *лат.* (отъ *курсусъ,* течение, тичане). 1) Вървене, цѣна на пари, на цѣнности, на стоки: *чужестраннитѣ монети имѣтъ курсъ въ Турция; курсътъ на борсата.* 2) Цѣлия редъ науки прѣдаваеми въ едно учебно заведение: *той е свършилъ курсъ въ Робертъ Колежъ.* 3) Редъ уроци прѣдаваеми само по една наука: *курсътъ на физиката.* — **Курсовъ.** Ходящъ, който се отнася до хода и цѣнностьта на пари.

Куртажъ, *фр.* Месития, условна плата на посрѣдникъ (меситинъ) при продажба или покупка на стока.

Куртизанъ, *лат.* Лъстецъ, ласкатель *(въ царски или княжески дворъ).*

Куртре. Белгийски градъ въ западна Фландрия, 54 килом. на югъ отъ Брюгъ, на желѣзницата отъ Лилъ за Гандъ, съ клонове за Брюгъ, Ипръ и Брюкселъ; 30,000 жит. Тънки платна, дантели; копринени, вълнени и памучни платове. Ванъ-Дикови картини; академия на живописството и архитектурата; музей и библиотека; промишлени училища. — К. е билъ въ гало-римската епоха важенъ градъ.

Куртъ-бунаръ. Село, окол. ц., силистренски окржгъ, въ една безводна равнина, 48 килом. на юго-ист. отъ Силистра, 51 на сѣв.-зап.

отъ Добричъ и 25 на юго-ист. отъ Акъ-Каджнларъ; 1,051 жит., само 100-на българе, а другитѣ турци. Въ околностьта на К. се намиратъ стари развалини, нъ самото село не се вижда да е много старо. Въ село Кавурса, 6-7 килом. на юго-зап. отъ К., има остатки отъ стара римска крѣпость. Въ Конакъ-куюджикъ, друго село въ куртъ-бунарската околия, 20 килом. на ист. отъ К, има крѣпость, останжла отъ нѣкой си еничеринъ, който живѣлъ въ селото съ голѣмо число башибозуци, съ които се бранилъ отъ крѣпостьта.

Курфирсти. Германски владѣтелни князове, които имали правото да избиратъ Римско-германския императоръ.

Курций *(Ернстъ)*. Германски ученъ, историкъ и археологъ, найдобрий зналецъ на класическитѣ старини; занимавалъ се токо-речи исключително съ гръцкитѣ старини. Главното отъ съчиненията му по тоя прѣдмѣтъ е *Пелопонезъ* (1814—1896).

Куско. Градъ въ Перу, въ живописната долина на рѣка Гватанай, една отъ главитѣ на Амазонъ, близу до Андитѣ; 50,000 жит. Университетъ. К. е билъ нѣкога столица на инкитѣ, едно индийско племе; въ него сж се упазили развалини отъ единъ храмъ на слънцето и една стара крѣпость.

Кускумрийца. Птица отъ разреда на гължбитѣ; държи се въ кафезъ. Диво живѣе въ сѣверна Америка.

Кустоца. Италиянско село, въ венец. обл., 3 килом. отъ Верона; при това село австрийцитѣ, подъ прѣдводителството на генералъ Радецки, одържали, на 11—15-и юлия 1848, рѣшителна побѣда надъ италиянцитѣ, подъ началството на сардинския краль Алберта.

Кутаисъ. Гл. градъ на кутаисската губерния, 200 килом. на сѣв.-зап. отъ Тифлисъ, на р. Рионъ; 5,000 жит. Забѣлѣжителни развалини отъ съборна църква, построена отъ имеретински царь Баграта. Основанието на града се приписва на абхазския царь Леона въ 796 слѣдъ Р. Х. Отъ 1462 К. станжлъ столица на имеретинското царство, а въ 1810 билъ присъединенъ на Русия. — Кутаисската губерния се намира въ За(д)кавказъ или Южни Кавказъ (виж. тая дума) на Черно море и отговаря на старовръмемната. Колхида; простр. около 30,000 чет. килом.; насел. до 250,000 жит. (имеретинци, гурийци, турци, арменци, грузини, осетини, евреи и др.). Страната е планинска; гл. рѣка е Рионъ. Земята въ Имеретия, Гурия и Мингрелия всждѣ е плодородна. Климатътъ изобщо е умѣренъ. Растителностьта въ Рионската долина е раскошна. Земедѣлие, лозарство, копринарство; скотовъдство (говеда, овце, свине). Слѣдъ присъединението на Закавказъ *[Закавказъ* руситѣ наричатъ земята между Кавказъ на сѣв., и азиятска Турция и Персия на югъ; ала това име нѣма практическо географическо значение, понеже руситѣ включватъ земята, която то означава, въ самия Кавказъ] на Русия, образувала се грузино-имеретинска губерния, а отъ 1846 тая губерния е раздѣлена на кутаисска и тифлисска; въ 1857 въ тая губерния се включили и Мингрелия, Сванетия, пристанищнитѣ градове Редутъ-кале и Сухомъ-кале и др.

Coûte que coûte, *фр.* Колкото и да костува, съ каквато и да било цѣна.

Кутикула, *лат.* Сжщото, какъвто е епидерма.

Кутловица. Виж. *Фердинандъ.*

Кутузовъ (Михаилъ-*Іавриновичъ-Голенищевъ*, князъ Смоленски). Русски фелдъ-маршалъ, 1745 — 1813. Изпратенъ да се учи въ Страсбургъ, той се върнжлъ на 16 години, и постжпилъ на служба съ чинъ артилерийски офицеръ. Участвувалъ въ войната на полската конфедерация, и въ походитѣ на руситѣ срещу турцитѣ. Смѣлостьта и военнитѣ таланти, които показалъ въ всичкитѣ войни, въ които служилъ, административнитѣ и дипломатическитѣ му заслуги, като посланникъ въ Цариградъ, въ 1793, като командантъ на Украйна, въ 1794, нáй-сетнѣ като военен управитель на С.-Петербургъ, докарали повишението му на нáй-високия чинъ на армията, генералисимъ, въ 1812, на прѣдсѣдателството на съвѣта и на княжески чинъ. Той диктувалъ на турцитѣ Букурещкия миръ, въ 1812; билъ поставенъ на чело на армията да се бие срещу Наполеона, билъ побѣденъ при Москва, нъ показалъ нáй-голѣма енергия и прислѣдвалъ французитѣ яростно прѣзъ прочутото имъ оттеглюване отъ Москва. Умр. отъ болесть въ Бунзлау (Силезия) прѣзъ похода въ 1813.

Куфическа азбука, по името на градъ *Куфа.* Букви, съ които билъ написанъ коранътъ. — **Куфически монети.** Стари монети отъ врѣмето на халифитѣ, отъ VII-и до XI-и вѣкъ.

Куно-власи. Виж. *Цъцаре.*

Кърджиевъ *(Тома).* Български политически дѣецъ, застрѣленъ въ Русе за участие въ Узуновъ-Филовата военна буна на 19 февр. 1887. Прѣди освобождението ни, **К.** е билъ членъ на русенския таенъ комитетъ, и устроителтъ на възстаническа чета отъ Червена-вода (1875). Виж. Зах. Стояновитѣ *Записки по българскитѣ възстания.*

Cu. Химический знакъ на мѣдьта *(cuprum).*

Кювие (Георги). Единъ отъ нáй-великитѣ естествоиспитатели, французинъ, род. въ Монбелиаръ въ 1769, умр. въ Парижъ въ 1832. Добилъ гимназиално образование въ родното си мѣсто и свършилъ въ щутгартската академия. Въ 1795 постжпилъ учитель въ парижското срѣдоточно училище. Въ званието си помощникъ-прѣдаватель на сравнителната анатомия въ *Jardin des Plantes*, той раскопавалъ нѣколко години около Парижъ животни скелети или остатки отъ скелети и показалъ искуството какъ да се възстановяватъ допотопнитѣ животни по уцѣлелитѣ имъ кости: той пръвъ възвелъ на степень на наука сравнителната анатомия. Онова, което Линей и Жюсе сж направили за растенията, **К.** е направилъ за животнитѣ съ съчиненията си *Животното царство* и *Естествената история на рибитѣ.* Въ качеството си пожизненъ секретарь на института той е написалъ *Историята на естественитѣ науки отъ 1789.* Неговитѣ послѣдни лекции, четени въ *Collége de France* за историята на естественитѣ науки, сж издадени отъ *Madeleine de S-t. Agy.*

Кюнъ *(Францъ).* Германски ученъ (1812 — 1881), берлински професоръ, който съ трудоветѣ си е основалъ сравнителната митология, на която е нáй-славний прѣдставитель въ XIX-и вѣкъ. **К.**

е авторъ на *Die Herabkunt des Feuers und des Goettertranks* и др. Синъ му е обнародвалъ въ 1886 неговитѣ *Mythologische Studien*, сборникъ на главнитѣ му статии изъ списанията.

Кюпрюлю *(Мехмедъ)*. Великъ везирь, регентъ прѣзъ малолѣтието на Мохамеда IV, управлявалъ турското царство отъ 1655 до 1661 съ мждрость и строгость, поради които сж го сравнявали съ отличния французски държавникъ кардинала Ришлйо, уредилъ финансить, ржководилъ искусно външнитѣ отношения, и прѣди смъртьта си посочилъ на султана сина си Ахмеда, като нáй-достоенъ отъ сановницитѣ да го замѣсти. К. билъ родомъ отъ мало-азиятския градецъ Кюпрю, род. въ 1585, а умр. въ 1661. Той билъ назначенъ отъ султановата майка великъ везирь на 70-годишна възрасть. — К. *(Ахмедъ)*. Синъ на Мехмедъ К., 1626-1676. Великъ везирь на Мохамеда IV по бащина си прѣпоржка. Съ бащинитѣ си качества той съединявалъ и учението. Макаръ и да билъ побѣденъ при Сенъ-Готардъ (градецъ на Раабъ въ Унгария) отъ австрийския генералъ Монтекукули, той сключилъ благоприятенъ за Турция миръ при Темишваръ (1664), прѣзелъ Критъ (1669) и Каменецъ.—К. *(Мустафа)*, умр. въ 1691. Ахмедовъ братъ, достоенъ за него, и като него великъ везирь, въ царуването на Сюлеймана II, 1689. Царството длъжало нему благоденствието си вжтрѣшно и славнитѣ си сполуки вънкашно. Той паднжлъ геройски въ битвата при Саламанкаменъ. — К. *(Хюсеинъ)*. Братовчедъ на К. Мухамеда, великъ везирь на султанъ Мустафа II, уредилъ държавата слѣдъ карловицкия миръ, обуздалъ бунтовническия духъ на еничеретѣ и задобрилъ християнетѣ съ справедливи мѣрки. Ала прѣобразованията му възбудили наоколо му голѣми интриги, и нáй-сетнѣ той се отчаялъ да се бори на всѣка стжпка съ неприятеле, та се оттеглилъ въ частенъ животъ, и подирь малко умрѣлъ. Той билъ послѣдний великъ везирь отъ семейството си.

Кюрасао. Питие, направено отъ кори отъ горчиви протокали, отъ захарь и отъ ракия, което нáй-напрѣдъ се е добивало отъ о-въ Кюрасао, единъ отъ Антилитѣ. Сега се прави и другадѣ.

Кюрдистанъ («земята на кюрдитѣ»). Азиятска страна, която влиза една часть, пó-голѣмата, въ Турция, една часть въ Персия; захваща коритото на горни Тигръ, на юго-ист. отъ Армения, и простира се надлъжъ 900 килом. отъ сѣв.-ист. къмъ юго-зап. и наширъ отъ 100 до 200 килом.; образува въ Турция цѣлия диарбекирски вилаетъ, южната часть отъ ерзерумския и сѣверната часть отъ багдадския. Западний прѣдѣлъ на тая земя е Евфратъ. Въ неж има и нѣколко езера, отъ които нáй-голѣмитѣ сж Ванъ и Урмия. К. отговаря на староврѣменнитѣ Гордиана и една часть отъ Асирия, а персидски К. — на Мидия. Цѣлата страна, освѣнь една ивица край Тигръ, е много планинска; нѣкои отъ планинскитѣ върхове сж около 3,900 метра високи. Почвата е плодородна и произвожда жито, оризъ, сусамъ, овощия, тютюнъ, памукъ и др. Едно забѣлѣжително произведение на тая земя е едно вещество, което се намира по листата на тамариска и други дръвчета и отговаря на

описанието за «манната» въ Ветхия Завѣтъ. Гл. градове въ турски К. сж *Битлисъ*, *Ванъ*, *Урмия*, *Мардинъ*, *Мушъ*, *Керкукъ*, *Диарбекиръ*, *Малатия* и *Марашъ*. Гл. градъ въ персидски К. е *Керманша*.

Кюрдитѣ (на персид. *якитѣ*, *юначнитѣ*) сж едно старо воинствено племе, което, ако и да се е размѣсвало съ разни народи, най-вече съ турцитѣ, пакъ е упазило асирийския си типъ. Четири-пети отъ жителитѣ на К. сж кюрди. Прѣсмѣтатъ ги отъ 1,800,000 до 3,000,000. Една часть живѣжтъ номадски животъ. Поминъкътъ на всичкитѣ изобщо е земедѣлието и скотовъдството, особено овцевъдството и козевъдството. Кюрдитѣ сж отъ индо-европейското или арийското племе. Езикътъ имъ е много ближенъ съ сегашния персидски езикъ. Вѣрата имъ, по́-вечето по име, е мохамеданството: тѣ сж сюнитѣ. Има и около 50,000 *иезиди* или поклонници на дявола, и 200,000 несторияне между езера Урмия и Ванъ. Кюрдитѣ, ако и да сж подданници на Турция и на Персия, сж токо-речи независими и се управляватъ по свои си закони и отъ свои си главатаре. И Асирия въ старо врѣме не е могла да покори съвсѣмъ тия планинци. Въ нашето врѣме Турция се опитва да образува отъ тѣхъ нѣщо като редовна войска.

Кюрдскитѣ нрави сж добрѣ познати; никой народъ не се е прѣдавалъ по́-вече на разбойничество. Въ очитѣ на кюрдскитѣ главатаре то е най́-благородното занятие. Положението на кюрдитѣ между двѣ-три царства улеснява много упражнението на тая професия. Кюрдитѣ тероризиратъ армениитѣ, вѣчно изложени на тѣхнитѣ грабежи, откарвания добитъкъ, дѣца, жени. Подробни свѣдѣния за К. се намиратъ у Chantre: *Exploration dans le Kurdestan et l'Arménie* (Lyon, 1881).

Кюстенджа. Градъ въ подрумжнска Добруджа, на Черно море, послѣдна станция на желѣзницата до Черна вода на Дунавъ, 30 килом. на сѣв. отъ Мангалия и 63 килом. на сѣв. отъ Балчикъ; 7,000 жит. Търговски градъ, първо приморско пристанище на Румжния и главно стоварище на вноснитѣ и износни стоки за Добруджа. Статуя на Овида. Извѣстно е, че тоя римски ученъ е билъ заточенъ въ Томи, староврѣмененъ градъ на мѣстото на сегашното село Анадолкиой, до сама К.

Кюстендилъ. Български окржженъ градъ, при сѣвернитѣ поли на Осоговска планина, близу до Струма, расположенъ на едно плодовито поле въ раскошната долина на тая рѣка, 85 килом. на юго-зап. отъ София, 42 на зап. отъ Дупница, 21 на ист. отъ турския прѣдѣлъ *Деве-баиръ;* 11,383 жит. Овощни градини; износъ на прочутитѣ сушени черни сливи, сливовица и др. Въ самия градъ и въ околностьта му има много минерални топли води; въ пѣсъка на ближнитѣ рѣки се намира злато, а въ Осиговската планина на нѣколко мѣста се е добивало сребро. Кюстендилский пжть за Македония е планински пжть прѣзъ Богословъ-балканъ — връхове Шапка, Руенъ и Цари-връхъ. Отъ Цари-връхъ пжтътъ се раздѣля въ три посоки: на дѣсно къмъ Егри-паланка, на лѣво къмъ Кочана, а срѣдний за Кратово.— К. е билъ важенъ градъ въ римско врѣме, когато името му било

Пауталия; въ него сѫ се сѣкли римски пари, на нѣкои отъ които сѫ прѣдставени богатствата му: грозде, жито и др. Подъ владѣнието на българетѣ, римското име на града се замѣнило съ старобългарското *Велѣбѫждъ,* — име, което се е упазило и до днесь въ названието на една отъ градскитѣ махали *(Велбжиъ).* Слѣдъ прѣзимането на българското царство отъ турцитѣ, това име се замѣнило съ *Кюстендилъ,* по името на тамошнитѣ горещи извори «Константинови бани». Като старина въ К. се счита една висока кула съ часовникъ. Върху звънеца на часовника личи слѣдний надписъ: «**Сіє ѕконо свѣтоиѫ Николє къ лѣто** 6937 (1429 слѣдъ Р. Х.) **по изколенію Божію азъ Радославъ приложихъ. . .**

Кютая. Градъ въ азиятска Турция (Мала-Азия, худавендигярски вил.), въ подножието на Мурадъдагъ, и на дѣсн. бр. на Пурсукъ (притокъ на Сакария), 115 килом. на юго-ист. отъ Бруса; 50,000 жит.), по́-вечето турци; останѫлитѣ 10,000 арменци, 5,000 гръци и др. Търговия съ жито и други земедѣлч. произведения. Многобройни джамии. — Близу до тоя градъ турцитѣ били разбити отъ египтянетѣ, подъ началството на Ибрахимъ паша, въ 1833; тамъ се и сключилъ слѣдъ египетската побѣда договорътъ, който турилъ край на първата война на султанъ Махмуда съ Мехмедъ-Али.

Кючюкъ - кайнарджа. Виж. *Кайнарджа.*

Кяабе, *араб.* Камень въ Мека, който мохамеданетѣ считатъ за свещенъ.

Кявендишъ. Знаменитъ англійски химикъ; открилъ, че водата състои отъ водородъ и кислородъ и опрѣдѣлилъ съ опити плътностьта на земното кѫжбо, па и прѣсмѣтнѫлъ неговото тегло. К.-вото откриване водорода внушило мисъльта да се правѭтъ опити съ балони, и кроежи за въздухоплаване. К. изнамѣрилъ още евдиометръ за синтеза на водата и за опрѣдѣляне количеството на кислорода въ въздуха. Изобщо се приима, че на К. се длъжи основанието на пневматическата химия, която до негово врѣме едва ли сѫществувала. К. билъ синъ на лордъ Ч. Кявендиша и внукъ на девѫншайрския дукъ, и род. въ Ница въ 1831. Училъ се въ Кямбриджъ, и посветилъ цѣлия си животъ на научни изслѣдвания. Единъ неговъ вуйка му оставилъ наслѣдие голѣмъ имотъ, който му далъ възможность да продължава любимитѣ си занятия. Той живѣлъ токо-речи извънъ свѣта, и толкова мразилъ да се вижда съ непознати лица, че съградилъ библиотеката си — една великолѣпна библиотека — доста далечь отъ кѫщата си, каквото да го не безпокои тамъ никой; па и слугитѣ му имали заповѣдь да се не явяватъ прѣдъ него, подъ страхъ на уволнение. Той умрѣлъ нежененъ въ 1810, и оставилъ по́-вече отъ 1 милионъ лири на роднинитѣ си.

Кямбриджъ. Англійски градъ, на рѣка Кямъ, 80 килом. на сѣв.-ист. отъ Лондонъ; 40,000 жит. Прочутъ университетъ, библиотека съ 170,000 тома и 4,000 рѫкописа, обсерватория и ботаническа градина; университетътъ основанъ отъ Хенриха I (1101-35).

Кямбриджъ. Градъ въ Съединенитѣ Държави (Масачузетсъ), на Чарлсъ-ривѫръ (Карлова рѣка), среща Бостонъ и Чарлстонъ;

52,700 жит. Университетъ, пръвъ по времето на и изобщо считанъ за най-добрий въ Америка: основанъ въ 1638 отъ благодѣтель Харварда.

Кяхта. Русски градъ въ Сибиръ, 290 килом. на юго-ист. отъ Иркутскъ, на прѣдѣла съ Китай. 6,000 жит. К. е среща китайския градъ Май-Мачинъ и стоварище на голѣма размѣнна търговия между Русия и Китай.

Кѫзѫлъ-агачъ. Село на Тунджа, окол. ц., сливенски окр., 67 килом. на юго-зап. отъ Сливенъ, 39 килом. на югъ отъ Ямболъ и 42 отъ прѣдѣла съ Турция; 1,949 жит. Поминъкъ земедѣлие; искарва хубаво жито.

Кѫдѫртъ. Знаменитъ английски философъ (1617-1688).

Кѫзѫлъ-Дария. Рѣка въ Тюркестанъ, влива се въ Аралско море, малко позната; около 600 килом.

Кѫзѫлъ-ирмакъ (стар. *Халисъ*). Рѣка въ Мала-Азия, извира въ антитаврическитѣ планини, поп сивасския и ангорския вилаети, дѣли сивасския и кастамунския вилаети, и влива се въ Черно море; 960 килом.

Кѫзѫлъ-узенъ (стар. *Мардусъ*). Персидска рѣка, образува се близу при Зина въ Кюрдистанъ, влива се въ Каспийско море, близу при Рештъ; 500 килом.

Кѫлбурунъ. Крѣпость въ европ. Русия (таврич. губер.), на една пвица земя при устието на Днѣпръ, 15 килом. на югъ отъ Очаковъ; побѣда на Суворова надъ турцитѣ въ 1785; прѣзета отъ французетѣ и англичанетѣ въ 1855. К. е основанъ отъ турцитѣ.

Кѫмбѫрляндски планини или *плато*. Планинско бърдо въ Съединенитѣ Държави (държ. Тенеси), на югоистоцни прѣдѣлъ на Кентжки. Нáй-високитѣ връхове достигатъ до 980 метра надъ морското равнище.

Кѫмбѫрляндъ. Английска область, която носи името графство, планинска и живописна земя на прѣдѣла на Шотландия и на Ирландско море. Студенъ и влаженъ климатъ; много езера; брѣговетѣ безъ заливи и безъ пристанища. Земята е богата съ минерали: желѣзо, олово, каменни вѫглища и др. К. е добила името си, споредъ едни, отъ кимвритѣ, споредъ други, отъ камбрийскитѣ брити; повръхнина 5,439 чет. килом.; насел. 220,000 ж. Гл. гр. Карлайлъ (31 хил. жителе).

Кѫнчевъ *(Ангелъ)*. Български патриотъ-революционеръ, самоуби се въ Русе на 5-и марта 1872, за да се не падне въ рѫцѣтѣ на турскитѣ власти и издадé дѣлото на българскитѣ съзаклетнически комитети. Когато се самопожрътвува, К. бѣше на 26-28-годишна възрасть. Той бѣше родомъ отъ с. Трѣвна (Търновско) и бѣше се прѣселилъ, заедно съ баща си, дюлгеринъ, въ Русе около 1860. Училъ бѣ се въ русенското народно училище и бѣше свършилъ съ вънкашна помощь курса на болградската българска гимназия, на бѣлградското военно училище съ чинъ артилерийски офицеръ и на земедѣлческото училище въ Таборъ (Чехия). Работилъ бѣ на бунтовното поле въ Българско пóвече отъ година, и бѣ обхождалъ българскитѣ градове и села, съ цѣль да се запознае съ патрпотитѣ, та да замѣсти Левски, който се усѣщалъ вече уморенъ отъ толкова-годишното скитане и мислилъ да се оттегли за малко врѣме на почивка. К. се застрѣли съ револвера си на русенската

скеля, когато се видѣ заграденъ отъ заптии съ голи саби. Въ това врѣме той се готвелъ да замине съ парахода за Гюргево. Една биографийка на тоя апостолъ и мжченикъ за българската свобода се намира въ *Сборецъ изъ живота на български отлични мжже* отъ Г. П. Русенски (Ст. Загора, 1887).

Кжнчевъ *(Вас.)*. Съврѣмененъ български писатель, бивши учитель и послѣ директоръ на солунската българска гимназия; училъ се е въ Германия специално по Химията, нъ не е довършилъ специалния си курсъ по причина на болесть. Печаталъ е въ нашитѣ списания важни статии върху македонски въпроси, и въ отдѣлни издания пó-обширни трудове върху Македония: **Скопие** (София, 1898); *Пжтни съобщения въ Македония* (София, 1898) и др. **К.**, който е единъ отъ нáй-добритѣ зналци на българскитѣ македонски работи, отъ когато е въ София [живѣе тамъ отъ 1897] държи интересни скаски по разни македонски въпроси. Той е и авторъ на разни учебници, като *Отечествена география* (Пловдивъ, 1897, 2-о изд.) и др. **К.**, още младъ, е родомъ отъ Вратца.

Кжрджалии. Село на р. Арда, 28 килом. на югъ отъ Хасково, и бивша околия въ Източна Румелия, въ Родопитѣ. Тая околия, населена съ турци, се постави пакъ подъ прѣката власть на Турция, сжщеврѣменно съ Непокоренитѣ села *), вслѣдствие на една спогодба отъ 5-и априлъ (н. к.) 1886, чрѣзъ която султанътъ припозна личното съединение на България и Румелия.

Кжрджалии, *тур.* (собств. *кжрчалии,* полски грабителе). Кждѣ края на XVIII-и и началото на XIX-и вѣкъ, въ Турция царувалъ султанъ Селимъ III. Тоя султанъ билъ намислилъ да прѣобразува войската по европейски, та да земе властьта изъ ржцѣтѣ на еничеретѣ; нъ єъ това възбудилъ фанатизма на мохамеданетѣ всждѣ въ царството си. Египетъ, Арабия, Акя, Дамаскъ не искали да припознаватъ султановото правителство, което било водило държавата въ пропасть, та захванжли да властвуватъ самоволно. Въ Албания, Епиръ и Тесалия захванжли да владѣжтъ *Али Тебеленли* и *Махмудъ Бушатлж,* а въ Видинъ *Османъ Пазавантоглу.*

Вѣрѣдъ това общо разстройство на всѣка власть, законъ и редъ въ турската държава, избухнжла отъ кждѣ Родопитѣ една страшна пораза; това били *кжрджалиитѣ,* които се още помнжтъ, още споменуватъ у насъ. Тѣ били турци и потурняци, главно бѣглеци войници или распуснжти отъ турската войска слѣдъ подписването на свищовския (1791) и яшския (1792) договори; нъ тѣ прибирали и всѣкакви, безъ разлика на племе и вѣра, панти и хайти и всички отъ колъ и вжже. Многобройни, до 25,000 души, устроени на конни дружини, обржжени

*) *Непокорени села* бѣше името на една часть отъ рупчосска и пловдивска околии, населена пó-вечето съ помаци. Така се наричаше въ румелийско врѣме тая часть, защото селата, отъ които състоеше — 18 — никога не се покорихж на румелийската власть, макаръ по Берлинския договоръ и да принадлежехж на Румелия, па и никое румелийско правителство не се помжчи на сила да имъ наложи властьта си. Отъ друга страна, тия села не припознавахж и турската власть. Задръстени въ балкана и увѣрени въ сѣчувствието на Турция, тѣ си живѣехж административно на своя глава.

отъ главата до петитѣ, подъ командата на «бюлюкъ-башии» и «бинбашии», тѣ ходили изъ турскитѣ вилаети — токо-рече цѣлата българска земя — и вжрѣ въ десетина години обирали, горили, клали и правили всевъзможни поразии. Важни градове, като Копривщица, Панагюрище били съсипани отъ тѣхъ. При тогавашнитѣ мжчни съобщения, испращаната отъ Одринъ и Цариградъ сила среща тѣхъ била безпомощна, па и тѣ умѣели да нападатъ и се бижтъ правилно. Най-прочутий — виденъ, мраченъ и влиятеленъ — тѣхенъ главатарь билъ нѣкой си потурнякъ българинъ отъ Брѣзникъ, на име *Кара Фенъ*.

На страната на *к.* минували и хайдутитѣ. Единъ сливенски хайдутинъ, *Индже-воевода*, който си ходилъ съ чета изъ Стара-планина, присъединилъ се на *к.*, и се прославилъ много съ своитѣ подвизи. Той командувалъ на 500 души конници, и знаменосецътъ му билъ *Кара-Б[illegible]*.

Отъ друга страна, нахлуването на *к.* възбудило отпоръ и опълчение между турскитѣ и българскитѣ населения. Въ Добруджа, Тракия и Македония се съставили чети среща тѣхъ. Въ Македония командувалъ *Дѣдо Никола* отъ Поибрене, и другадѣ други. Мустафа *Байряктаръ* (виж. тая дума) привлѣкълъ агитѣ и спахинтѣ въ Румелия, и въ 1804 едно отдѣление отъ устроената вече по европейски Селимова войска, което излѣзло отъ Цариградъ, въ нѣколко сражения разбило и очистило Тракия отъ непобѣдимитѣ до тогава кжрджалии. Интересни подробности за кжрджалийското движение и за епохата, въ която сж живѣли *к.*, се намиратъ у Миларова: *История на Българския народъ* (Пловдивъ, 1885); заслужватъ внимание и споменитѣ за *к.* въ книжката *Чърти отъ животътъ и записки на Атанасъ Ивановъ* (Сливенъ, 1885).

Кжрзжнъ *(Георги)*. Съврѣменъ английски публицистъ, пжтешественикъ, държавникъ и подкраль на англ. Индия. К. писалъ дописки отъ далечни Истокъ и отъ русскитѣ закаспийски владѣния. Послѣднитѣ дописки, приведени въ система, съставятъ единъ голѣмъ трудъ *Russia in Central Asia in 1889 and the Anglo-Russian Question* = *Русия въ Средна Азия въ 1889 и Англо-Русский Въпросъ* (Лондонъ, 1889). Въ качеството на особенъ дописникъ на *Таймсъ*, К. е обходилъ Персия и е написалъ *Persia and the Persian Question* = *Персия и Персидский Въпросъ* (Лондонъ, 1889). Въ 1893 К. прѣдприе едно ново пжтуване по далечни Истокъ, обходи цѣлъ Индо-Китай, посѣти Япония, Корея и Китай. Въ 1894 обнародва първата половина отъ описанието на пжтуването си: *Problems of the East, Japan, Korea, China* = *Задачи на Истокъ, Япония, Корея, Китай*. К., краенъ тори и русофобъ, занимаваше въ лордъ Солзберивото министерство поста главенъ помощникъ на министра на вън. дѣла до прѣди двѣ години, когато биде назначенъ подкраль на Индия. Свѣтътъ погледнж на това назначение като едно заплашване за англо-русския миръ.

Кжркъ-клисе. Виж. *Лозенградъ*.

Печатни грѣшки.

Стр.	Стълпъ	Редъ	Напечатано:	Чети:
25	1	45	заявилъ своята жежда	проявилъ своята жажда.
38	2	17	на всѣко	всѣко
58	1	34—35	бесилна	безсилна
66	2	17—18	двухрилнитѣ	двухрѣлнитѣ
76	«	43	отърчалъ	оттърчалъ
89	«	14	200,000	около 145,000,000
89	«	46	*миршомъ*	*мершаумъ*
96 (140)	«	12	Темашваръ	Темишваръ
111	1	18	Лайденови	Лайденски
126	«	19	бунтовенъ-дѣецъ	бунтовенъ дѣецъ
149	«	35	дѣйствително	добросъвѣстно
181	«	29	историкъ	критикъ
190	2	44	австрийски	германски
197	1	12	1207	1201
220	«	10	бесилна	безсилна
222	«	13	III	II
„	«	14	1295	1282
232	1	31	(1897 г.).	(1897 г.)
234	«	16	**Внимавамъ**	**Вниквамъ**
246	2	28—29	Иосифъ Конст.	Конст. Иосифъ
266	1	12	Вацесавъ	Вацеславъ
269	«	29	*За*	за
296	2	35	отъ	въ
299	«	43—44	свирѣпства, въ България	свирѣпства въ България,
305	1	28	1893	1894
308	«	9	се замислила	се е замислила
„	2	43	1)	2)
330	«	42	A. Boué	E. About
358	1	40	*прѣливакъ*	*прѣливамъ*
402	2	5	състои	състои въ
407	1	38	или	име
413	2	4	1897	1887
433	«	10	*Дробъ*	*Дробь*
437	«	37	«реиторски	«ректорски»
438	«	2—3	(на прѣдсѣдателя)	на прѣдсѣдателя
441	«	2	*Kagusa*	*Ragusa*
448	«	17—18	словѣнския	словѣнския езикъ
449	1	48	считала	считало
452	«	19—20	е написанъ	сж написани
454	«	13	спрѣло	спрѣлъ
463	2	44	*е*	*е.*
480	1	14	*Ев.*	*Св.*
481	«	37	X.	A.
498	2	25	бодроплуватъ	бодро плуватъ
«	«	26	врачъ	врагъ
502	1	5—6	посвѣтило.	повѣрило
504	«	44	*(отъ писмо)*	*(отъ писмо):*
506	«	31	*odioda*	*odiosa*
«	«	35	*stu ctos*	*stultos*
«	2	24	**Есетеръ**	**Ексетеръ**
507	«	3	*omnilus*	*omnibus*
„	«	30	дружина, люде,	дружина люде,
„	«	34	**Експектативенъ**	**Експективенъ**
„	«	46	*oplima*	*optima*

Стр.	Стълб.	Ред.	Напечатано:	Чети:
509	2	4	*Афиас*	Aquæ
«	«	9	особенъ	особено
«		6—7	остранение	отстранение
511	1	5	аморсейски	аморейски
514		14	магнетни	магнитни
		23	електро-магнети	електро-магнити
		25	Христонъ	Хуитстонъ
517		39	електричества,	електричества
«	2	1	се давали	се е давало
520	«	46	сили	сили на
521	«	24	му ось	около голѣмата си ось
523	1	9—10	херцеговиня	херцогиня
524	«	2	. . . . килом.	170 килом. на юго-ист.
		3	Тимфлисъ	Тифлисъ
	2	5	поржчка	поржка
	«	26—27	туарогитѣ	туарегитѣ
525	«	34	юристпруденция	юриспруденция
«	«	37	*Библ.*	*Библ.*
526	1	19	*Ематъ—Сова*	Ематъ—Сова,
528	«	16	ахейца	ахейци
529	2		**Емулсеинирамъ**	**Емулсионирамъ**
«	«	25	четолими	исполини
«	«	46	Свещений чешки	Свещенически
«	«	37	Дженикъ	Дженинъ
530	«	16—17	**Капиталътъ.** *Критика*	**Капиталътъ,** *критика*
532	1	5	*(Engres)*	*(Ingrese)*
535	2	39	*miniatura*	*miniature*
536	«	35	*кикасъ*	*киклосъ*
539	1	13	могли	били
«	«	22	само	сама
543	2	25—26	университети;	университети,
571	1	5	съвръменно,	съвръменното
682	«	21	гръцитѣ,	гръцитѣ
811	«	23	органи	органа
«	«	24	Прѣпорецъ	*Прѣпорецъ*
816	2	12	прѣсели	прѣселили
851	1	28	*sansus*	*sensus*
884	2	41	одобренъ	ободренъ
885	«	36	*климактически*	*климактическа*
890	1	27	Турчевъ	Труфчевъ
894	«	27	Нейнийтъ	Неговийтъ
945	2	5—6	запазенъ	запазено
946	«	3	познатъ	позната
948	1	2	Дюмерство	Дюлгерство
950	«	23	май	май,
	«	46	когато	когото
951	2	27	прѣдставителя	прѣдставителя.
952	1	9	четвъртъ	четвърть
953	2	31	Карль	Краль
955	1	35	пѣська	отъ пѣсъка
956	«	1	оржие	оржде,
«	1	7	**Хреацианецъ**	**Креацианецъ**
«	«	8	креацизма	креацинизма
960	2	18	мѣрило	мѣрило,
«	«	22	за да се	за да

Страниците между 96 и 105 сѫ погрѣшно едно повторение на числата отъ 89 до 96.

6J111
1-3
250.- Mark

AE
60
B8K3
ch.1

Kasŭrov, L.
Entsiklopedicheski
riechnik

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

UTL AT DOWNSVIEW
D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 13 15 05 02 017 0